SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS

EPISCOPI

OPERUM

TOMUS SEXTUS,

CONTINENS MORALIA,

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM
castigatus denuò ad manuscriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Belgicos &c.
necnon ad editiones antiquiores & castigatiores.

Operâ & Studio Monachorum

ORDINIS SANCTI BENEDICTI

è Congregatione Sancti Mauri.

Editio Nova à multis mendis purgata.

ANTWERPIÆ.
Sumptibus SOCIETATIS.

M. DCCI.
CUM PRIVILEGIO.

IN TOMUM SEXTUM

PRÆFATIO.

EXHIBENTUR hoc ſexto volumine Opuſcula varia Auguſtini, quæ conducunt ad informandos mores: præclara quidem illa, & ingentis per ſe pretii, ſed ordinis melioris acceſſione habitura ſplendorem hîc novum ac lucem. Nempe iſtæ lucubrationes in editionibus antè vulgatis, ſic diſtractæ erant, ut quædam in tomo ſecundo ac tertio inter exegeticos libros, quædam verò inter polemicos tomo ſexto, tomo nono aliæ poſt Tractatus in Johannem legerentur: quam diſpoſitionem Eraſmi olim curâ inſtitutam, tametſi poſtea recepta eſt à Lovanienſibus Theologis, mutare hac nova editione decrevimus, ut quæ ejuſdem generis aut ſimilis argumenti ſunt, ea continenter ac ordinatè perlecta & intelligantur meliùs à ſtudioſis, & eorum altiùs animis mentibuſque mandentur.

Principio damus quæſtionum libros quoſdam, in quibus ſunt nominandi præ ceteris libri *ad Simplicianum*, Auguſtino jam epiſcopo cùm illos edidit, quàm digniſſimi. Nam qui priùs de fidei & gratiæ donis non rectè ſenſerat in ſcriptionibus aliquot ſuis, hoc in opere ſub exordium epiſcopatûs ſui ſcripto reſipiſcens emendavit abjecitque errorem ſuum, *apoſtolico præcipuè*, ſicuti in libro de prædeſtinatione ſanctorum profitetur, *convictus teſtimonio*, ex 1. Cor. 4. 7. quod nihilo minùs divino muneri ac revelationi tribuendum Vir ſanctus ibidem agnoſcit. Quamquam ergo illa ad Simplicianum diſputatione rem alicubi verſet in utramque partem, dubitanti parum diſſimilis, (quod profectò diſputandi genus lectorem poſtulat ſagacem vigilantemque:) attamen ſe jam tum, *ante quàm Pelagiana hæreſis appareret*, ſic diſſeruiſſe dicit de dono perſeverantiæ ſcribens, ut neque *remanſerit aliquid, quo vocetur in dubium gratiam Dei non ſecundùm merita noſtra dari*, & *ſatis egerit etiam initium fidei eſſe donum Dei*, utque *ex iis, quæ ibi dicta ſunt, conſequenter eluceat, etiam uſque in finem perſeverantiam nonniſi ab eo donari, qui nos prædeſtinavit in ſuum regnum & gloriam.*

Finitis quæſtionibus ſeries incipit Opuſculorum, quæ ad mores magis adtinent. Primum ex his librum, *de Fide rerum quæ non videntur*, reſtitutum imus Auguſtino, cui perperam fuerat Eraſmi & Lovanienſium Theologorum ſententiâ ereptus. Subſequitur Opuſculum *de Fide & Symbolo*, quod Hipponenſis concilii Epiſcopis acceptum referre debemus, quorum juſſione Auguſtinus epiſcopalibus nondum infulis exornatus id argumenti tractavit in illo totius Africæ *plenario* conſeſſu; quem etiam Tractatum amicis ſtudioſiſſimè inſtantibus in librum redigere compulſus eſt. Proximè adjungitur liber *de Fide & Operibus*, in eos publicatus, qui ſentiebant & omnes citra diſcrimen admittendos ad baptiſmum, & præcepta morum nonniſi poſt baptiſmum tradenda, & demum baptizatos Chriſtianæ fidei merito ſalvandos eſſe, etiamſi mores quantumlibet iniquos numquam mutarint. Quam tertiam opinionem cùm perniciosiſſimam judicaret S. Doctor, convellendam ſuſcepit non ſemel, ſed manu amica ſemper & pacifica; quia profectam ab auctoribus haud dubiè catholicis ac piis: quibus dum occurrit in lib. 21. de Civitate Dei c. 17. *Nunc jam*, ait, *cum miſericordibus noſtris agendum eſſe video & pacificè diſputandum.* Hinc longè abeſſe non oportuit *Enchiridion*, quo doctrina traditur, *de Fide, Spe, & Caritate*: opus verè aureum, nocturna & diurna manu verſandum. Liber *de Agone Chriſtiano* eòdem ferè ſpectat, *fidei Regulam continens & præcepta vivendi.* Hos de Fide libros excipit Opus *de Catechi-*

zandis rudibus, editum rogatu diaconi Carthaginensis Deogratias, ad quem sæpius primis fidei elementis imbuendi deducebantur sacrarum litterarum rudes. Succedunt simul cum Tractatu *de Continentia*, quæ materiæ & argumenti sui affinitate conjunctæ sunt inter se lucubrationes, *de Bono conjugali*, *de sancta Virginitate*, *de Bono Viduitatis*, *de Conjugiis adulterinis*. Postea *de Mendacio* & *contra Mendacium*: ac, ne singula persequamur, ordine omnia certo proprioque sunt collocata.

Verùm, quod rei caput existimamus, Criticorum in ipsa Opuscula judicium, si quis fortè injecit de auctore scrupulum, ad examen vocatur; quædam quæ pro nothis haberi volebant, genuina esse monstrantur; alia è contrario quæ solebant genuinis adjungere, vel repudiantur ut notha, vel aliquo discrimine separantur ut dubia. Hujus posterioris generis sunt Tractatus *de Symbolo ad Catechumenos*, & alii quidam ex Tomo nono translati huc libelli sive Sermones, quos in extrema voluminis parte minutioribus typis excusos repræsentamus.

In adornanda quoque Appendice nec exigua cura, nec inanis labor impensus est. Opusculorum subdititiorum quæsiti sunt & reperti plerumque auctores. Hugoni Victorino vindicatur Libellus *de substantia dilectionis*; eidemque ipsi redditur Opus *de septem vitiis & donis Spiritus sancti*. Liber *de scala paradisi* restituitur Guigoni Carthusiano: *De cognitione veræ vitæ* Honorio Augustodunensi: *De vita Christiana* Fastidio Britoni: Paulino Aquileiensi *De salutaribus documentis*: *De conflictu vitiorum & virtutum* Ambrosio Autperto: *De rectitudine catholicæ conversationis*, ac proinde etiam *De vanitate sæculi* Eligio Noviomensi: *De bono disciplinæ* Valeriano Cymelensi episcopo &c. Libellus *de amicitia* ex Aelredo abbate Rhievallensi, Expositio Cantici *Magnificat* ex Hugone Victorino, ex Anselmo Liber *de contritione cordis*, & Tractatus *de Antichristo* ex Alcuino decerptus ostenditur: ne quid hîc addamus de iis opusculis, quæ suo loco observamus ex Augustino aliisque scriptoribus delibata conflataque, quædam auctore fortè Johanne abbate Fiscamnensi, puta *Meditationes* &c. quædam autem Alchero monacho Cisterciensi, aut non multùm antiquiore consarcinatore, scilicet *De spiritu & anima*, *Manuale*, ac *De diligendo Deo* &c. Præfixis demum Admonitionibus in Opuscula quid probum, quid eruditum, quid lectu dignum sit indicamus.

CON.

CONTENTA IN TOMO SEXTO.

IN APPENDICE.

IN LIBRUM
DE QUÆSTIONIBUS
OCTOGINTA-TRIBUS
Libri I. Retractationum Cap. xxvi.

Est etiam inter illa quæ scripsimus quoddam prolixum opus, qui tamen unus deputatur liber, cujus est titulus, *De diversis quæstionibus octoginta-tribus.* Cùm autem dispersæ fuissent per chartulas multas, quoniam ab ipso primo tempore conversionis meæ, postea quàm in Africam [a] venimus, sicut interrogabar à fratribus, quando me vacantem videbant, nullà à me servata ordinatione dictatæ sunt, jussi eas jam episcopus colligi, & unum ex eis librum fieri, adhibitis numeris, ut quod quisque legere voluerit, facilè inveniat. Harum quæstionum est.

I. Utrùm anima à se ipsa sit.
II. De libero arbitrio.
III. Utrùm Deo auctore sit homo deterior.
IV. Quæ sit caussa ut sit homo deterior.
V. Utrùm animal irrationale beatum esse possit.
VI. De malo.
VII. Quæ propriè in animante anima dicatur.
VIII. Utrùm per se anima moveatur.
IX. Utrùm corporeis sensibus percipi veritas possit. In qua illud quod dixi, *Omne quod corporeus sensus adtingit, quod & sensibile dicitur, sine ulla intermissione temporis commutatur*, sine dubio verum quidem non est in corporibus resurrectionis incorruptibilibus: sed nunc ea nullus nostri corporis sensus adtingit, nisi fortè divinitus tale aliquid reveletur.
X. Utrùm corpus à Deo sit.
XI. Quare Christus de femina natus sit.
XII. Loco, ubi titulus est, *Sententia cujusdam sapientis*, non est mea, sed quia per me innotuit quibusdam fratribus, qui tunc à me ista diligentissimè colligebant, & placuit eis, inter nostra eam scribere voluerunt. Est autem cujusdam Fontei Carthaginiensis, de mente mundanda ad videndum Deum, quod Paganus quidem scripsit, sed Christianus baptizatus est mortuus.
XIII. est, Quo documento constet homines bestiis excellere.
XIV. Non fuisse corpus Domini nostri Jesu Christi phantasma.
XV. De intellectu.
XVI. De Filio Dei.
XVII. De scientia Dei.
XVIII. De Trinitate,
XIX. De Deo & creatura.
XX. De loco Dei.
XXI. Utrùm Deus auctor mali non sit. Ubi videndum est, ne malè intelligatur quod dixi, *Mali auctor non est, quia omnium quæ sunt auctor est: quia in quantum sunt, in tantum bona sunt.* Et ne hinc putetur non ab illo esse pœna malorum, quæ utique malum est iis qui puniuntur. Sed hoc ita dixi, quemadmodum dictum est, *Deus mortem non fecit:* cùm alibi scriptum sit, *Mors & vita à Domino Deo est.* Malorum ergo pœna, quæ à Deo est, malum est quidem malis; sed in bonis Dei operibus est, quoniam justum est ut mali puniantur, & utique bonum est omne quod justum est.

(Margin: 2. Retr. dist 37. cap. cùm igitur. — Sap. 1. 13. — Eccl. 11. 14.)

XXII. Deum non pati necessitatem.
XXIII. De Patre & Filio. Ubi dixi quòd eam ipse genuerit, qua sapiens dicitur, sapientiam: sed meliùs istam quæstionem in libro postea de Trinitate tractavimus.
XXIV. Utrùm & peccatum & rectè factum in libero sit voluntatis arbitrio. Quod ita esse omnino verissimum est: sed ut ad rectè faciendum liberum sit, Dei gratiâ liberatur.
XXV. De cruce Christi.
XXVI. De differentia peccatorum.
XXVII. De providentia.
XXVIII. Quare Deus mundum facere voluerit.
XXIX. Utrùm aliquid sit sursum aut deorsum in universo.
XXX. Utrùm omnia in utilitatem hominis creata sint.
XXXI. Nec ipsa mea est, sed Ciceronis: verùm quia & hæc per me innotuit fratribus, inter ista quæ colligebant scripserunt eam, volentes nosse quemadmodum virtutes animi ab illo divisæ ac definitæ sint.

(Margin: Tullius Off. 1.)

XXXII. Utrùm rem ullam alius alio magis intelligat, atque ita ejusdem rei per infinitum eat intelligentia.
XXXIII. De metu.
XXXIV. Utrùm non aliud amandum sit quàm metu carere.
XXXV. Quid amandum sit. In qua illud quod dixi, *id esse amandum, quod nihil est aliud habere, quàm nosse*, non satis approbo. Neque enim Deum non habebant, quibus dictum est, *Nescitis quia templum Dei estis vos, & Spiritus Dei habitat in vobis?* nec tamen eum noverant, vel non sicut noscendus est noverant. Item quod dixi, *Nemo igitur beatam vitam novit, & miser est:* novit, dixi, quomodo noscenda est. Nam quis eam penitus nescit, eorum dumtaxat qui jam ratione utuntur, quando quidem beatos se esse velle noverunt?

(Margin: 1. Cor. 3. 16.)

XXXVI.

a In Africam ex Italia rediit post necem Maximi tyranni, quæ sub anni 388. medium contigit. Hoc itaque anno 388. dictari cœperunt extemporales illæ sententiæ, ex quibus subsequens liber postea conflatus est.

XXXVI. De nutrienda caritate. Ubi dixi: *Deus igitur, & animus quo amatur, caritas propriè dicitur purgatissima & consummata, si nihil aliud amatur.* Quod si verum est, quomodo ergo Apostolus ait, *Nemo umquam carnem suam odio habuit?* [Ephes. 5. 29.] Et ex hoc admonet ut diligantur uxores. Sed ideo dictum est, *propriè dilectio dicitur*, quoniam caro diligitur quidem, nec tamen propriè, sed propter animam cui subjacet ad usum. Nam etsi propter se ipsam videtur diligi, cùm eam nolumus esse deformem, ad aliud referendum est decus ejus, ad illud scilicet, à quo decora sunt omnia.

XXXVII. De semper nato.

XXXVIII. De conformatione animæ.

XXXIX. De alimentis.

XL. Cùm animarum natura una sit, unde hominum diversæ voluntates.

XLI. Cùm omnia Deus fecerit, quare non æqualiter fecerit.

XLII. Quemadmodum Dei sapientia Dominus Jesus Christus & in utero matris fuerit, & in cælis.

XLIII. Quare Filius Dei in homine apparuit, & Spiritus sanctus in columba. [Matth. 3. 16.]

XLIV. Quare tantò pòst venit Dominus Jesus Christus. Ubi cùm generis humani tamquam unius hominis ætates commemorarem, dixi: *Nec oportuit venire divinitus magistrum, cujus imitatione in mores optimos formaretur, nisi tempore juventutis.* Et adjunxi ad hoc valere quod Apostolus dicit, sub lege tamquam sub pædagogo parvulos custoditos. [Gal. 3. 23.] Sed potest movere cur alibi dixerimus, Christum in generis humani sexta ætate tamquam in senectute venisse. [Lib. 1. de Genesi cont. Manich. c. 23.] Hoc ergo quod de juventute dictum est, ad vigorem fervoremque fidei refertur, quæ per dilectionem operatur: illud autem de senectute ad temporum numerum. Potest enim intelligi utrumque in universitate hominum, quod non potest in ætatibus singulorum: sicut in corpore non potest esse simul & juventus & senectus, in animo autem potest; illa propter alacritatem, ista propter gravitatem.

XLV. Adversùs mathematicos.

XLVI. De ideis

XLVII. Utrùm aliquando cogitationes nostras videre possimus. Ubi quod dixi, *Angelica corpora, qualia nos speramus habituros, lucidissima atque æthera esse credendum est:* si hoc sine membris, quæ nunc habemus, & sine substantia, quamvis incorruptibilis, tamen carnis accipiatur, erratur. Multo autem meliùs in opere de Civitate Dei, [Lib. 22. c. 29.] quæstio ista tractata est, de videndis cogitationibus nostris.

XLVIII. De credibilibus.

XLIX. Quare filii Israël sacrificabant visibiliter pecorum victimas.

L. De æqualitate Filii.

LI. De homine facto ad imaginem & similitudinem Dei. Ubi quid est, quod dixi, *Homo sine vita non rectè appellatur?* cùm dicatur homo etiam cadaver hominis. Ergo saltem dicere debui, non propriè dicitur; ubi dixi, *non rectè dicitur.* Item dixi: *Neque inscitè distinguitur, quòd aliud sit imago & similitudo Dei, aliud ad imaginem & similitudinem Dei, sicut hominem factum accipimus.* Quod non ita intelligendum est, quasi homo non dicatur imago Dei, cùm dicat Apostolus, [1. Cor. 11. 7.] *Vir quidem non debet velare caput, cùm sit imago & gloria Dei*: sed dicitur etiam, ad imaginem Dei, quòd unigenitus non dicitur qui tantummodo imago est, non ad imaginem.

LII. De eo quod dictum est, *Pœnitet me fecisse hominem.* [Gen. 6. 6 & 7.]

LIII. De auro & argento, quod Israëlitæ ab Ægyptiis acceperunt. [Exod. 3. 22 & 12. 35.]

LIV. De eo quod scriptum est, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.* [Psal. 72. 28.] Ubi quod dixi, *Quod autem est omni animâ melius, id Deum dicimus,* magis dici debuit, omni creato spiritu melius.

LV. De eo quod scriptum est, *Sexaginta sunt reginæ, octoginta concubinæ, & adolescentulæ quarum non est numerus.* [Cant. 6. 7.]

LVI. De annis quadraginta sex ædificati templi.

LVII. De centum quinquaginta tribus piscibus.

LVIII. De Johanne Baptista.

LIX. De decem virginibus.

LX. *De die autem & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, neque Filius hominis, nisi Pater solus.* [Matth. 24. 36.]

LXI. De eo quod scriptum est in Evangelio, turbas Dominum in monte pavisse de quinque panibus. [Matth. 14. 18. Johan. 6. 10.] Ubi quod dixi, *duos pisces duas illas significare personas, regiam scilicet & sacerdotalem, ad quas etiam sacrosancta illa unctio pertinebat*: dicendum potiùs fuit, maximè pertinebat, quoniam unctos aliquando legimus & prophetas. Item quod dixi, *Lucas qui tamquam adscendentem post abolitionem peccatorum sacerdotem Christum insinuavit, per Nathan adscendit ad David: quia Nathan propheta missus erat, cujus correptione David ipsius peccati abolitionem pœnitendo impetravit,* [Luca 3. 25.] non sic accipiendum est, tamquam ipse fuerit Nathan propheta, qui filius David: quia nec hîc dictum est, quia ipse propheta missus erat: sed dictum est, *quia Nathan propheta missus erat*, ut mysterium non in eodem homine, sed in eodem nomine intelligatur.

LXII. De eo quod scriptum est in Evangelio, [Johan. 4. 1.] quòd *baptizabat Jesus plures quàm Johannes, quamvis ipse non baptizaret, sed discipuli ejus.* Ubi quod dixi: *Latro ille cui dictum est, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso,* [Luca 23. 43.] *qui nec ipsum baptismum acceperat*: hoc quidem & alios ante nos rectores sanctæ Ecclesiæ posuisse in suis litteris invenimus; [Inter eos Cyprianus epist. 73 ad Jubaj.] sed quibus documentis satis possit ostendi quòd non fuerit baptizatus ille latro, ignoro. De qua re in posterioribus quibusdam opusculis nostris diligentiùs disputatum est, maximè in eo quod ad Vincentium Victorem *de animæ origine* scripsimus. [Lib. 3. de an. orig. c. 9.]

LXIII. De Verbo.

LXIV. De muliere Samaritana. [Johan. 4. 7.]

LXV. De resurrectione Lazari. [Ibidem 11. 43.]

LXVI. De eo quod scriptum est, *An ignoratis fratres, scientibus enim Legem loquor, quia Lex dominatur homini, in quantum tempus vivit?* [Rom. 7. 1.] usque ad eum locum in quo scriptum est, *Vivificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum ejus in vobis.* [Ibid. 11.] Ubi illud quod ait Apostolus, *Scimus autem quia Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum*: [Ibid. 7. 14.] exponere volens, dixi, *id est carni consentio, nondum spiritali gratiâ liberatus*: quod non sic accipiendum est, quasi spiritalis homo jam sub gratia constitutus, etiam de se ipso non possit hoc dicere, & cetera usque ad eum locum ubi dictum est, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* [Rom. 7. 24.] quod

postea

posteadidici, sicut jam sum antè confessus. Rursus exponens quod ait Apostolus, [Rom. 8. 10.] *Corpus quidem mortuum est propter peccatum. Mortuum*, inquam, *corpus dicit, quamdiu tale est, ut indigentia rerum temporalium molestet animam.* Sed multo meliùs mihi postea visum est, ideo mortuum corpus dictum, quòd habeat jam moriendi necessitatem, quam non habuit ante peccatum.

[Rom. 8. 18.] LXVII. De eo quod scriptum est, *Existimo enim quòd indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*: usque ad id quod dictum est, *Spe enim salvi facti sumus.* Ubi cùm exponerem quod scriptum est, *Et ipsa creatura liberabitur à servitute interitûs*, dixi, *Et ipsa creatura, id ést ipse homo, cùm signaculo imaginis propter peccatum amisso remansit tantummodo creatura.* Quod non ita accipiendum est, quasi totum amiserit homo quod habebat imaginis Dei. Nam si omnino non amisisset; non esset propter quod diceretur, *Reformamini in novitate mentis vestræ.* [Rom. 12. 2.] Et, *in eamdem imaginem transformamur.* [2. Cor. 3. 18.] Sed rursum si totum amisisset, nihil maneret unde diceretur, *Quamquam in imagine ambulet homo, tamén vanè conturbatur.* [Psal. 38. 7.] Item quod dixi, *spiritaliter summos Angelos vivere; infimos verò animaliter*: audacius dictum est de infimis, quàm ut possit vel scripturis sanctis, vel ipsis rebus ostendi: quia & si forsitan potest, difficillimè potest.

[Rom. 9. 20.] LXVIII. De eo quòd scriptum est, *O homo tu quis es, qui respondeas Deo?* Ubi dixi: *Quia etiamsi levioribus quisque peccatis, aut certe quamvis gravioribus & multis, tamen magno gemitu & dolore pænitendi misericordiâ Dei dignus fuerit, non ipsius est, qui si relinqueretur interiret; sed miserentis Dei, qui ejus precibus doloribusque subvenit. Parum est enim velle, nisi Deus misereatur; sed Deus non miseretur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas præcesserit ad pacem.* Hoc dictum est, post pœnitentiam. Nam est misericordia Dei etiam ipsum præveniens voluntatem, quæ si non esset, non præpararetur voluntas à Domino. Ad eam misericordiam pertinet & ipsa vocatio, quæ etiam fidem prævenit. De qua paulò post cùm agerem dixi: *Hæc autem vocatio, quæ sive in singulis hominibus, sive in populis atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur, altæ & profundæ ordinationis est. Quò pertinet etiam illud, In utero sanctificavi te.* [Jer. 1. 5.] *Et, Cùm esses in renibus patris tui, vidi te. Et, Jacob dilexi, Esaü autem odio habui, &c.* [Rom. 9. 13.] Quamvis testimonium illud, *Cùm esses in renibus patris tui, vidi te*; unde mihi tanquam scriptum sit, occurrerit, nescio. [Mal. 1. 2. & 3.]

LXIX. De eo quod scriptum est: *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia.*

[1. Cor. 15. 54. & 55.] LXX. De eo quod Apostolus dicit: *Absorpta est mors in victoriam: ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? aculeus autem mortis peccatum, virtus verò peccati lex.*

[Gal. 6. 2.] LXXI. De eo quod scriptum est: *Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

LXXII. De temporibus æternis.

[Phil. 2. 7.] LXXIII. De eo quod scriptum est: *Et habitu inventus ut homo.*

[Col. 1. 14.] LXXIV. De eo quod scriptum est in epistola Pauli ad Colossenses, *In quo habemus redemtionem & remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis.*

LXXV. De hereditate Dei.

[Jac. 2. 20.] LXXVI. De eo quod apostolus Jacobus dicit: *Vis autem scire, ô homo inanis, quia fides sine operibus otiosa est.*

LXXVII. De timore, utrùm peccatum sit.

LXXVIII. De pulcritudine simulacrorum.

[Exod. 7. 22.] LXXIX. Quare magi Pharaonis fecerunt miracula quædam sicut Moyses famulus Dei.

LXXX. Adversùs Apollinaristas.

LXXXI. De quadragesima & quinquagesima.

[Heb. 12. 6.] LXXXII. De eo quod scriptum est: *Quem enim diligit Dominus corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.*

[Matth. 19. 9.] LXXXIII. De conjugio in eo quod Dominus ait, *Si quis dimiserit uxorem suam exceptâ causâ fornicationis.* Hoc opus sic incipit: *Utrùm anima à se ipsa sit.*

SANCTI

SANCTI AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE DIVERSIS

QUÆSTIONIBUS OCTOGINTA-TRIBUS.

LIBER UNUS. *

* Inchoatus sub finem an. 388.

Quæst. I. Utrùm anima à se ipsa sit.

OMNE verum à veritate verum est; & A omnis anima eo anima est, quo vera anima est. Omnis igitur anima à veritate habet ut omnino anima sit. Aliud autem anima est, aliud veritas. Nam veritas falsitatem nunquam patitur, anima verò sæpe fallitur. Non igitur, cùm à veritate anima est, à se ipsa est. Est autem veritas Deus: Deum igitur habet auctorem ut sit anima.

Quæst. II. De libero arbitrio.

OMNE quod fit, ei à quo fit par esse non potest. Alioquin justitia, quæ sua cuique tribuere debet, de rebus auferatur necesse est. Hominem ergo Deus cùm fecit, quamquam optimum fecerit; non tamen id fecit quod erat ipse. Melior autem homo est qui voluntate, quàm qui B necessitate bonus est. Voluntas igitur libera danda homini fuit.

Quæst. III. Utrum Deo auctore sit homo deterior.

NOLLO sapiente homine auctore fit homo deterior. Non enim parva ista culpa est, immo tanta est, quæ in sapientem a quemvis hominem cadere nequeat. Est autem Deus omni homine sapiente præstantior. Multo minus igitur Deo auctore fit homo deterior. Multo enim præstantior Dei voluntas, quàm hominis sapientis est. Illo autem auctore cùm dicitur, illo volente dicitur. Est ergo vitium voluntatis quo est homo deterior: quod vitium si C longè abest à Dei voluntate, ut ratio docet, in quo sit quærendum est.

Quæst. IV. Quæ sit caussa ut sit homo deterior.

UT sit homo deterior aut in ipso caussa est, aut in alio aliquo, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla caussa est. Aut si ita accipitur in nihilo, quòd homo ex nihilo factus est, vel ex iis quæ ex nihilo facta sunt; rursum in ipso erit caussa, quòd ejus quasi materies est nihilum. Si in alio A aliquo, utrùm in Deo, an in quolibet alio homine; an in eo quod neque Deus, neque homo sit. Sed non in Deo; bonorum enim Deus caussa est. Si ergo in homine, aut vi, aut suasione. Sed vi nullo modo, ne sit Deo valentior. Siquidem Deus ita optimè hominem fecit, ut si vellet manere optimus, nullo resistente impediretur. Suasione autem alterius hominis si concedimus hominem depravari, rursum quærendum erit, suasor ipse à quo depravatus sit. Non enim potest pravus non esse talium suasor. Restat nescio quid, quòd nec Deus, nec homo sit; sed tamen hoc quidquid est, aut vim intulit, aut suasit. De vi hoc respondetur quod suprà: de suasione autem quidquid est, quia suasio non cogit invitum, ad ejusdem B hominis voluntatem caussa depravationis ejus redit, sive aliquo, sive nullo suadente depravatus sit.

Quæst. V. Utrùm animal irrationale beatum esse possit.

ANIMAL quod caret ratione, caret scientia. Nullum autem animal quod scientiâ caret, beatum esse potest. Non igitur cadit in animalia rationis expertia ut beata sint.

Quæst. VI. De malo.

OMNE quod est, aut est corporeum, aut incorporeum. Corporeum sensibili, incorporeum autem intelligibili specie continetur. Omne igitur quod est, sine aliqua specie non est. Ubi autem aliqua species, necessariò est aliquis modus, & modus aliquid boni est. Summum ergo malum nullum modum habet, caret enim omni C bono. Non est igitur; quia nulla specie continetur, totumque hoc nomen mali de speciei privatione repertum est.

Quæst. VII. Quæ propriè in animante anima dicatur.

ANIMA aliquando ita dicitur, ut cum mente intelligatur; veluti cùm dicimus hominem ex anima & corpore constare: aliquando ita, ut excepta mente dicatur. Sed cùm excepta mente dicitur, ex iis operibus intelligitur quæ

a Editi Rat. Er. id est, ab Augustino Ratisponensi, à Desiderio Erasmo, & liberi aliquot MSS. quamvis.

habemus cum bestiis communia. Bestiæ namque carent ratione, quæ mentis semper est propria.

QUÆST. VIII. Utrùm per se anima moveatur.

MOVERI per se animam sentit, qui sentit, in se esse voluntatem. Nam si volumus, non alius de nobis vult. Et iste motus animæ spontaneus est; hoc enim ei tributum est à Deo: qui tamen motus, non de loco in locum est tamquam corporis. Localiter enim moveri corporis proprium est. Et cùm anima voluntate, id est, illo motu qui localis non est, corpus suum tamen localiter movet, non ex eodem monstratur & ipsa localiter moveri. Sicut videmus à cardine moveri aliquid per magnum spatium loci, & tamen ipsum cardinem a non moveri loco.

QUÆST. IX. Utrùm corporeis sensibus percipi veritas possit. 1. Retr. 26.

OMNE quod corporeus sensus adtingit, quod & sensibile dicitur, sine ulla intermissione temporis commutatur: velut cùm capilli capitis nostri crescunt, vel corpus vergit in senectutem, aut in juventam efflorescit, perpetuò id fit, nec omnino intermittit fieri. Quod autem non manet, percipi non potest: illud enim percipitur quod scientiâ comprehenditur. Comprehendi autem non potest quod sine intermissione mutatur. Non est igitur exspectanda sinceritas veritatis à sensibus corporis. Sed ne quis dicat esse aliqua sensibilia eodem modo semper manentia, & quæstionem nobis de sole atque stellis afferat, in quibus facilè convinci non potest; illud certè nemo est qui non cogatur fateri, nihil esse sensibile quod non habeat simile falso, ita ut internosci non possit. Nam ut alia prætermittam, omnia quæ per corpus sentimus, etiam cùm ea non adsunt sensibus, imagines tamen eorum patimur tamquàm prorsus adsint, vel in somno, vel in furore. Quod cùm patimur, omnino utrùm ea ipsis sensibus sentiamus, aut imagines sensibilium sint, discernere non valemus. Si igitur sunt imagines sensibilium falsæ, quæ discerni ipsis sensibus nequeunt, & nihil percipi potest nisi quod a falso discernitur, non judicium veritatis constitutum in sensibus. Quamobrem saluberrimè admonemur averti ab hoc mundo, qui profectò corporeus est & sensibilis, & ad Deum, id est veritatem, quæ intellectu & interiore mente capitur, quæ semper manet & ejusdem modi est, quæ non habet imaginem falsi, à qua discerni non possit, tota alacritate converti.

QUÆST. X. Utrùm corpus à Deo sit.

OMNE bonum à Deo: omne speciosum bonum, in quantum speciosum est; & omne quod species continet, speciosum est. Omne autem corpus, ut corpus sit, specie aliqua continetur. Omne igitur corpus à Deo.

QUÆST. XI. Quare Christus de femina natus sit.

DEUS cùm liberat, non partem aliquam liberat; sed totum liberat, quod forte in periculo est. Sapientia ergo & Virtus Dei, qui dicitur unigenitus Filius, homine suscepto liberationem hominis indicavit. Hominis autem liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo, quia virum oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, consequens erat ut feminei sexus liberatio hinc appareret, quòd ille vir de femina natus est.

QUÆST. XII. Sententia cujusdam sapientis, Fontei scilicet Carthaginensis, de mente mundanda ad videndum Deum.

AGITE, ô, inquit, miseri mortales, hoc agite ne umquam polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestet animæ sanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se subjicit, infundit saporibus, ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectibus b tenebrat sensus, quibusdam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expandere lumen rationis radius mentis solet. Et quia radius ætherea lucis est, in eoque speculum divinæ præsentiæ: in hoc enim Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc rectè facti meritum relucet: Deus ubique præsens est; tunc autem unicuique nostrûm simul est, cum mentis nostræ illibata puritas in ejus præsentia se esse putaverit. Ut enim visus oculorum, si fuerit vitiatus, quidquid videre non potuerit, adesse non putat; frustra enim circumstat oculos præsens imago rerum, si oculis integritas desit: ita etiam Deus qui nusquam deest, frustra pollutis animis præsens est, quem videre mentis cæcitas non potest.

QUÆST. XIII. Quo documento constet homines bestiis antecellere.

INTER multa, quibus ostendi potest, hominem ratione bestiis antecellere, hoc omnibus manifestum est, quòd belluæ ab hominibus domari & mansuefieri possunt, homines a belluis nullo modo.

Q. XIV. Non fuisse corpus Christi phantasma.

SI phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus: & si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus. Non igitur phantasma fuit corpus ejus.

Q. XV. De intellectu.

OMNE quod se intelligit, comprehendit se. Quod autem se comprehendit, finitum est sibi. Et intellectus intelligit se. Ergo finitus est sibi. Nec infinitus esse vult, quamvis possit, quia notus sibi esse vult, amat enim se.

Q. XVI. De Filio Dei.

DEUS omnium quæ sunt, caussa est. Quod autem omnium rerum caussa est, etiam sapientiæ suæ caussa est: nec unquàm Deus sine sapientia sua. Igitur sempiternæ sapientiæ suæ caussa est sempiterna: nec tempore prior est quam sua sapientia. Deinde si Patrem sempiternum esse inest Deo, nec fuit aliquando non Pater, numquam sine Filio fuit.

QUÆST. XVII. De scientia Dei.

OMNE præteritum jam non est; omne futurum nondum est: omne igitur & præteritum & futurum deest. Apud Deum autem nihil deest: nec præteritum igitur nec futurum, sed omne præsens est apud Deum.

QUÆST. XVIII. De Trinitate.

OMNE quod est, aliud est quo constat, aliud quo discernitur, aliud quo congruit. Universa igitur creatura si & est quoquo modo, & ab eo quod omnino nihil est plurimum distat, & suis partibus sibimet congruit, caussam quoque ejus trinam esse oportet, qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica sit. Creaturæ autem caussam, id est, auctorem Deum dicimus. Oportet ergo esse Trinitatem, qua nihil præstantius, intelligentius & beatius invenire perfecta ratio potest. Ideoque etiam cùm veritas quæritur, plus quàm tria genera quæstionum esse non possunt, utrùm omnino sit, utrùm hoc an aliud sit, utrùm approbandum improbandumve sit.

QUÆST. XIX. De Deo & creatura.

QUOD incommutabile est, æternum est: semper enim ejusdem modi est. Quod autem commutabile est, tempori obnoxium est: non enim semper ejusdem modi est, & ideo æternum non rectè dicitur. Quod enim mutatur, non manet: quod non manet, non est æternum. Idque inter immortale & æternum interest, quod omne æternum immortale est, non omne immortale satis subtiliter æternum dicitur: quia etsi semper aliquid vivat, tamen si mutabilitatem patiatur, non propriè æternum appellatur, quia non semper ejusdem modi est: quamvis immortale, quia semper vivit, rectè dici possit. Vocatur autem æternum interdum etiam quod immortale est. Illud verò quod & mutationem patitur, & animæ præsentiâ, cùm anima non sit, vivere dicitur, neque immortale ullo modo, & multo minùs æternum intelligi potest. In æterno enim, cùm propriè dicitur, neque quidquam præteritum quasi transierit, neque quidquam futurum quasi nondum sit, sed quidquid est, tantummodo est.

QUÆST. XX. De loco Dei.

DEUS non alicubi est. Quod enim alicubi est, continetur loco: quod continetur loco, corpus est. Deus autem non est corpus. Non igitur alicubi est: & tamen quia est, & in loco non est, in illo sunt potiùs omnia, quam ipse alicubi. Nec tamen ita in illo, ut ipse sit locus. Locus enim in spatio est quod longitudine & latitudine & altitudine corporis occupatur: nec Deus tale aliquid est. Et omnia igitur in ipso sunt, & locus non est. Locus tamen Dei abusivè dicitur templum Dei, non quòd eo contineatur, sed quòd ei præsens sit. Id autem nihil meliùs quàm anima munda intelligitur. (Psal. 5.8)

QUÆST. XXI. Utrùm Deus auctor mali non sit. 1. Retr. 26.

QUISQUIS omnium quæ sunt auctor est, & ad cujus bonitatem id tantùm pertinet ut sit omne quod est, non esse ad eum pertinere nullo pacto potest. Omne autem quod deficit, ab eo quod est esse deficit, & tendit in non esse. Esse autem & in nullo deficere bonum est & malum est deficere. At ille ad quem non esse non pertinet, non est caussa deficiendi, id est, tendendi ad non esse; quia, ut ita dicam, essendi caussa est. Boni igitur tantummodo caussa est: & propterea ipse summum bonum est. Quocirca mali auctor non est, qui omnium quæ sunt auctor est; quia in quantum sunt, in tantum bona sunt.

QUÆST. XXII. Deum non pati necessitatem.

UBI nulla indigentia, nulla necessitas: ubi nullus defectus, nulla indigentia. Nullus autem defectus in Deo: nulla ergo necessitas.

QUÆST. XXIII. De Patre & Filio.

OMNE castum castitate castum est, & omne æternum æternitate æternum est, & omne pulcrum pulcritudine, & omne bonum bonitate. Ergo & omne sapiens sapientiâ, & omne simile similitudine. Sed duobus modis castum castitate dicitur, vel quòd eam gignat, ut ea sit castum castitate quam gignit, & cui principium atque caussa est ut sit; aliter autem cùm participatione castitatis quidque castum est, quod potest aliquando esse non castum:

---

a Hic Rat. & tres codices MSS. addunt, *siquidem impartibilem*.

b Er. & septem MSS. *tenebrat sensus*.

atque ita de ceteris intelligendum est. Nam & anima æternitatem vel intelligitur vel creditur consequi, sed æterna æternitatis participatione fit. Non autem ita æternus Deus, sed quod ipsius æternitatis est auctor. Hoc & de pulcritudine & de bonitate licet intelligi. Quamobrem cùm sapiens Deus dicitur, & eâ sapientia sapiens dicitur, sine qua eum vel fuisse aliquando, vel esse posse nefas est credere, non participatione sapientiæ sapiens dicitur, sicuti anima, quæ & esse & non esse sapiens potest: sed quòd ipse eam genuerit, quâ sapiens dicitur, sapientiam. Item illa quæ participatione sunt vel casta, vel æterna, vel pulchra, vel bona, vel sapientia, recipiunt, ut dictum est, ut possint nec casta esse, nec æterna, nec pulchra, nec bona, nec sapientia: at ipsa castitas, æternitas, pulcritudo, bonitas, sapientia, nullo modo recipiunt aut corruptionem, aut ut ita dicam, temporalitatem, aut turpitudinem, aut malitiam. Ergo etiam illa quæ participatione similia sunt, recipiunt dissimilitudinem: at ipsa similitudo nullo modo ex aliqua parte potest esse dissimilis. Unde fit, ut cùm similitudo Patris filius dicitur, quia ejus participatione similia sunt, quæcumque sunt vel inter se vel Deo similia, (ipsa est enim species prima, qua sunt, ut ita dicam, speciata, & forma qua formata sunt omnia;) ex nulla parte Patri potest esse dissimilis. Idem igitur quod Pater, ita ut iste Filius sit, ille Pater, id est, iste similitudo, ille cujus similitudo est; a iste substantia, ille substantia, ex quo una substantia. Nam si non una est, recipit dissimilitudinem similitudo; quod fieri posse omnis verissima negat ratio.

1. Retr. 26. Lib. 6. de Trinit. cap. 2.

QUÆST. XXIV. Utrùm peccatum & rectè factum in libero sit voluntatis arbitrio.

QUIDQUID casu fit, temere fit: quidquid temere fit, non fit providentiâ. Si ergo casu aliqua fiunt in mundo, non providentiâ universus mundus administratur. Si non providentiâ universus mundus administratur, est ergo aliqua natura atque substantia quæ ad opus providentiæ non pertineat. Omne autem quod est, in quantum est, bonum est. Summè enim est illud bonum, cujus participatione sunt bona cetera. Et omne quod mutabile est, non per seipsum, sed boni immutabilis participatione, in quantum est, bonum est. Porrò illud bonum, cujus participatione sunt bona cetera b quæcumque sunt, non per aliud, sed per se ipsum bonum est, quam divinam etiam providentiam vocamus. Nihil igitur casu fit in mundo. Hoc constituto, consequens videtur, ut quidquid in mundo geritur, partim divinitus geratur, partim nostra voluntate. Deus enim quovis homine optimo & justissimo longè atque incomparabiliter melior & justior est. Justus autem regens & gubernans universa, nullam pœnam cuiquam sinit immerito infligi, nullum præmium immerito dari. Meritum autem pœnæ, peccatum; & meritum præmii, rectè factum est. Nec peccatum autem, nec rectè factum imputari cuiquam justè potest, qui nihil fecerit propria voluntate. Est igitur & peccatum & rectè factum in libero voluntatis arbitrio.

QUÆST. XXV. De cruce Christi.

SAPIENTIA Dei hominem ad exemplum, quo rectè viveremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda non metuere. Mors autem metuenda non est. Oportuit ergo idipsum illius hominis, quem Dei Sapientia suscepit, morte monstrari. Sunt autem homines, qui quamvis mortem ipsam non timeant, genus tamen aliquod ipsius mortis horrescunt. Nihilo minus autem, ut ipsa mors metuenda non est, ita nullum genus mortis bene & rectè viventi homini metuendum est. Nihilo minùs igitur hoc quoque illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere exsecrabilius & formidolosius.

QUÆST. XXVI. De differentia peccatorum.

ALIA sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ. Infirmitas contraria est virtuti, imperitia contraria est sapientiæ, malitia contraria est bonitati. Quisquis igitur novit quid sit virtus & sapientia Dei, potest existimare quæ sint peccata venialia. Et quisquis novit quid sit bonitas Dei, potest existimare quibus peccatis certa pœna debeatur & hîc & in futuro sæculo. Quibus bene tractatis, probabiliter judicari potest, qui non sint cogendi ad pœnitentiam luctuosam & lamentabilem, quamvis peccata fateantur; & quibus nulla omnino speranda sit salus, nisi sacrificium obtulerint Deo spiritum contribulatum per pœnitentiam.

QUÆST. XXVII. De providentia.

FIERI potest, ut per malum hominem divina providentia & puniat & opituletur. Nam Judæorum impietas & c Judæos supplantavit, & Gentibus saluti fuit. Item fieri potest, ut divina providentia per hominem bonum & damnet & adjuvet, sicut ait Apostolus: *Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem.* Sed cùm omnis tribulatio aut pœna impiorum sit, aut exercitatio justorum; quia eadem tribula & paleas concidit, & frumenta paleis exuit, unde tribulatio nomen accepit: rursus cùm pax & quies à molestiis temporalibus & bonos lucretur, & corrumpat malos: omnia hæc divina providentia pro meritis moderatur animarum. Sed tamen non sibi eligunt boni ministerium tribulationis, nec mali amant pacem. Quare ipsi quoque, per quos id agitur quod ignorant, non justitiæ quæ refertur ad Deum, sed malevolentiæ suæ mercedem accipiunt. Quemadmodum nec bonis imputatur, quòd ipsis prodesse volentibus nocetur alicui, sed bono animo benevolentiæ præmium tribuitur: ita etiam cetera creatura pro meritis animarum rationalium vel sentitur vel latet, vel molesta vel commoda est. Summo enim Deo cuncta bene administrante quæ fecit, nihil inordinatum in universo, nihilque injustum est, sive scientibus sive nescientibus nobis. Sed in parte offenditur anima peccatrix: tamen quia pro meritis ibi est, ubi talem esse decet, & ea patitur quæ talem pati æquum est, universum regnum Dei nulla sua fœditate deformat. Quamobrem quoniam non omnia novimus quæ de nobis bene agit ordo divinus, in sola bona voluntate secundùm legem agimus, in ceteris autem secundùm legem agimur, cùm lex ipsa incommutabilis maneat, & omnia mutabilia pulcherrima gubernatione moderetur. *Gloria* igitur *in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

2. Cor. 2. 16. Lib. 11. de Genesi ad litteram c. 6. Luc. 2. 14.

QUÆST. XXVIII. Quare Deus mundum facere voluerit.

QUI quærit quare voluerit Deus mundum facere, caussam quærit voluntatis Dei. Sed omnis caussa efficiens est. Omne autem efficiens majus est, quàm id quòd efficitur. Nihil autem majus est voluntate Dei. Non ergo ejus caussa quærenda est.

QUÆST. XXIX. Utrùm aliquid sit sursum aut deorsum in universo.

QUÆ *sursum sunt sapite.* Ea quæ sursum sunt sapere jubemur, spiritalia scilicet, quæ non locis & partibus hujus mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiæ suæ; ne in ejus mundi parte figamus animum nostrum, quo universo nos debemus exuere. Sursum autem ac deorsum in hujus mundi partibus est. Nam universus nec ipse habet sursum aut deorsum. Corporeus est enim; quia omne visibile corporeum est. Nihil autem in universo corpore sursum aut deorsum est. Cùm enim in sex partes motus fieri videatur, qui rectus dicitur, id est, qui circularis non est, in anteriora & posteriora, in dexteriora & sinisteriora, in superiora & inferiora, nulla omnino ratio est, cur universo corpori antè ac pòst nihil sit, & dextera ac læva, sit autem sursum ac deorsum. Sed eo considerantes decipiuntur, quòd sensibus & consuetudini difficile obsistitur. Non enim tam facilis est nobis conversio corporis, quæ fit, si quis capite deorsum moveri velit, quàm facilis est à dextera in lævam, vel ab anteriore in posteriorem partem. Quamobrem remotis verbis secum ipsi animo satagendum est, ut hoc cernere valeat.

Col. 3. 2.

QUÆST. XXX. Utrùm omnia in utilitatem hominis creata sint.

UT inter honestum & utile interest, ita & inter fruendum & utendum. Quamquam enim omne honestum utile, & omne utile honestum esse, subtiliter defendi queat: tamen quia magis propriè atque usitatius honestum dicitur, quod propter se ipsum expetendum est, utile autem quod ad aliud aliquid referendum est; secundùm hanc differentiam nunc loquimur, illud sanè custodientes, ut honestum & utile nullo modo sibimet adversentur. Adversari enim hæc sibi aliquando imperitè ac vulgariter existimantur. Frui ergo dicimur ea re, de qua capimus voluptatem. Utimur ea, quam referimus ad id unde voluptas capienda est. Omnis itaque humana perversio est, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle, atque utendis frui. Et rursus omnis ordinatio, quæ virtus etiam nominatur, fruendis frui, & utendis uti. Fruendum est autem honestis, utendum verò utilibus. Honestatem voco intelligibilem pulcritudinem, quam spiritalem nos propriè dicimus; utilitatem autem, divinam providentiam. Quapropter quamquam sint multa pulcra visibilia, quæ minus propriè honesta appellantur; ipsa tamen pulcritudo, ex qua pulcra sunt quæcumque

a Isthæc verba, *iste substantia, ille substantia*, absunt à novem MSS.

b Rat. & octo MSS. *quantumcumque sunt.* Alii quatuor, *quæcumque sunt.*

c Er. & undecim MSS. *Judam supplantavit.*

pulchra sunt, nullo modo est visibilis. Item multa utilia visibilia; sed ipsa utilitas, ex qua nobis prosunt quæcumque prosunt, quam divinam providentiam dicimus, visibilis non est. Notum sanè sit visibilium nomine omnia corporalia contineri. Oportet ergo frui pulchris invisibilibus, id est, honestis: utrùm autem omnibus, alia quæstio est; quamquam fortasse honesta non nisi quibus fruendum est, dici deceat. Utilibus autem utendum est omnibus, ut quoquo eorum opus est. Et frui quidem cibo & qualibet corporali voluptate non adeo absurdè existimantur & bestiæ: uti autem aliqua re non potest nisi animal quod rationis est particeps. Scire namque quò quidque referendum sit, non datum est rationis expertibus; sed neque ipsis rationalibus stultis. Nec uti quisque potest ea re, quæ quò referenda sit nescit; nec quisquam potest scire nisi sapiens. Quare abuti rectiùs dici solent, quæ non bene utuntur. Non enim cuiquam prodest id quo malè utitur; & quod non prodest, non utique utile est. Utile autem quidquid est, utendo est utile: ita nemo utitur nisi utili. Non ergo utitur, quisquis malè utitur. Perfecta igitur hominis ratio, quæ virtus vocatur, utitur primò se ipsa ad intelligendum Deum, ut eo fruatur, à quo etiam facta est. Utitur autem ceteris rationalibus animantibus ad societatem, irrationalibus ad eminentiam. Vitam etiam suam ad id refert, ut fruatur Deo: ita enim beata est. Ergo & se ipsa utitur; quæ profectò inchoat miseriam per superbiam, si ad se ipsam, non ad Deum referatur. Utitur etiam corporibus quibusdam vivificandis ad beneficentiam; sic enim utitur suo corpore: quibusdam assumendis vel respuendis ad valetudinem, quibusdam tolerandis ad patientiam, quibusdam ordinandis ad justitiam, quibusdam considerandis ad aliquod veritatis documentum: utitur etiam iis a quibus se abstinet, ad temperantiam. Ita omnibus & sensis & non sensis utitur; nec aliquid tertium est. Judicat autem de omnibus quibus utitur: de solo Deo non judicat, quia secundùm Deum de ceteris judicat; nec eo utitur, sed fruitur. Neque enim ad aliquid aliud Deus referendus est. Quoniam omne quod ad aliud referendum est, inferius est quàm id ad quod referendum est. Nec est aliquid Deo superius, non loco, sed excellentia [a] suæ naturæ. Omnia ergo quæ facta sunt, in usum hominis facta sunt, quia omnibus utitur [b] judicando ratio, quæ homini data est. Et ante lapsum quidem non utebatur tolerandis, nec post lapsum utitur nisi conversus & quamquam ante mortem corporis, jam tamen quantum potest Dei amicus, quia libenter servus.

QUÆST. XXXI. Sententia Ciceronis, quemadmodum virtutes animi ab illo divisæ ac definitæ sint. Cic. lib. 2. de Invent.

1. VIRTUS est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus. Quare omnibus partibus ejus cognitis tota vis erit simplicis honestatis considerata. Habet igitur partes quatuor, prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia est rerum bonarum & malarum neutrarumque scientia. Partes ejus, memoria, intelligentia, providentia. Memoria est per quam animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia, per quam ea perspicit quæ sunt. Providentia, per quam futurum aliquid videtur antequam factum est. Justitia est habitus animi, communi utilitate conservata, suam cuique tribuens dignitatem. Ejus initium est ab natura profectum: deinde quædam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt: postea res & ab natura profectas & ab consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit. Naturâ jus est quod non opinio genuit, sed quædam innata vis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem. Religio est quæ superioris cujusdam naturæ, quam divinam vocant, curam cerimoniamque affert. Pietas, per quam sanguine conjunctis patriæque benevolens officium, & diligens tribuitur cultus. Gratia, in qua amicitiarum & officiorum, alterius memoria, & [c] alterius remunerandi voluntas continetur. Vindicatio, per quam vis aut injuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut ulciscendo propulsatur. Observantia, per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur. Veritas, per quam immutata ea quæ sunt aut fuerunt aut futura sunt dicuntur. Consuetudine autem jus est quod aut leviter à natura tractum aluit, & majus fecit usus, ut religionem; & si quid eorum quæ antè diximus, è natura profectum, majus factum propter consuetudinem videmus: aut quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactum est, par, [d] lex, judicatum. Pactum est quod inter aliquos convenit. Par, quod in omnes æquale est. Judicatum, de quo alicujus aut aliquorum jam sententiis constitutum est. Lege jus est, quod in eo scripto, quod populo expositum est ut observet, continetur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. Ejus partes, magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia. Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio atque administratio. Fidentia est per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit. Patientia est honestatis aut utilitatis caussâ rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Ejus partes, continentia, clementia, modestia. Continentia est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. Clementia, per quam animi temere in odium alicujus illecti concitatique comitate retinentur. Modestia, per quam pudor honestus [e] claram & stabilem comparat auctoritatem.

Prudentia quid, & quæ sint ejus partes. Justitia quid sit & unde. Naturæ jus quid. Consuetudine jus. Fortitudo & ejus partes. Temperantia & ejus partes.

2. Atque hæc omnia propter se solùm, ut nihil adjungatur emolumenti, petenda sunt. Quod ut monstretur, neque ad hoc nostrum institutum pertinet, & à brevitate præcipiendi remotum est, propter se autem vitanda sunt, non ea modò quæ iis contraria sunt, ut fortitudini ignavia, & justitiæ injustitia; verum etiam illa quæ propinqua videntur & finitima esse, absunt autem longissime. Quod genus fidentiæ contrarium est diffidentia, & ea re vitium est: audacia, non contrarium, sed oppositum ac propinquum, & tamen vitium est. Sic unicuique virtuti finitimum vitium reperietur, aut certo jam nomine appellatum, ut audacia quæ fidentiæ, pertinacia quæ perseverantiæ finitima est, superstitio quæ religioni propinqua est; aut sine ullo certo nomine: quæ omnia item uti contraria rerum bonarum in rebus vitandis reponemus. Ac de eo quidem genere honestatis, quod omni ex parte propter se petitur, satis dictum est. Nunc de eo, in quo utilitas quoque adjungitur, quod tamen honestum vocamus, dicendum videtur.

3. Sunt igitur multa quæ nos, cùm dignitate, tùm fructu quoque suo ducunt. Quo in genere est gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Dignitas alicujus honesta & cultu & honore & verecundiâ digna auctoritas. Amplitudo est [f] potentia, aut majestas, aut aliquarum copiarum magna abundantia. Amicitia, voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius caussâ quem diligit, cum ejus pari voluntate. Hîc quia de civilibus caussis loquimur, fructus ad amicitiam adjungimus, ut eorum quoque caussa petenda videatur, ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimarint reprehendant. Quamquam sunt qui propter utilitatem modò petendam putent amicitiam, sunt qui propter se solum, sunt qui & propter se & propter utilitatem. Quorum quid verissimè statuatur, alius locus erit considerandi.

QUÆST. XXXII. Utrùm rem ullam alius alio magis intelligat, atque ita ejusdem rei per infinitum sit intelligentia.

QUISQUIS ullam rem aliter quàm ea res est intelligit, fallitur: & omnis qui fallitur, id in quo fallitur non intelligit. Quisquis igitur ullam rem aliter quam est intelligit, non eam intelligit. Non ergo potest quidquam intelligi, nisi ut est. Nos autem aliquid non ita ut est intelligimus, velut hoc ipsum nihil intelligi, quod non ita ut est intelligitur. Quare non est dubitandum esse perfectam intelligentiam, qua præstantior esse non possit; & ideo non per infinitum ire quòd quæque res intelligitur, nec eam posse alium alio plus intelligere.

QUÆST. XXXIII. De metu.

NULLI dubium est non aliam metuendi esse caussam, nisi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. Quare quisquis hoc ipsum non metuere amaverit atque habuerit, quis metus est ne id possit amittere? Multa enim quæ amamus & habemus, metuimus amittere: ita ea custodimus metu: non metuere autem nemo potest custodire metuendo. Item quisquis amat non metuere, atque id nondum habet, speratque se habiturum, non eum oportet metuere ne non adipiscatur. Hoc enim metu nihil aliud metuitur quàm idem metus. Porrò metus omnis aliquid fugit, & nulla res se ipsam fugit. Non igitur metuitur metus. Sed si quis existimat non rectè dici quòd metus aliquid metuat, cùm anima

a Er. & plures MSS. *sed excellentiâ substantia.*
b Codices duo, *judicandi ratio.*
c Hic deerat *alterius*: restituitur ex MSS. & ex Cicer.
d Vox *lex* abest à Rat. & tribus MSS.
e Rat. & tres MSS. *caram.*
f Aliquot MSS. & Ciceroniani libri, *potentia aut majestatis.*

potiùs ipso metu metuat; illud attendat, quod cognitu facile est, nullum metum esse nisi futuri & imminentis mali. Necesse est autem ut qui metuit, aliquid fugiat. Quisquis itaque metuere metuit, est profectò absurdissimus, quia fugiendo habet idipsum quod fugit. Nam quoniam non metuitur nisi ne aliquid mali accidat, metuere ne accidat metus, nihil aliud est nisi amplecti quod respuis. Quod si repugnans est, sicuti est, nullo prorsus modo metuit, quisquis nihil aliud amat quàm non metuere. Et propterea nemo potest hoc solum amare, & non habere. Utrùm autem hoc solum amandum sit, alia quæstio est. Jam quem non exanimat metus, nec cupiditas eum vastat, nec ægritudo macerat, nec ventilat gestiens & vana lætitia. Si enim cupit, quia nihil aliud est cupiditas nisi amor rerum transeuntium, metuat necesse est, ne aut amittat eas cum adeptus fuerit, aut non adipiscatur. Non autem metuit: non ergo cupit. Item si angitur animi dolore, necesse est etiam metu agitetur: quoniam quorum malorum præsentium est anxietudo, eorum est & imminentium metus. Metu autem caret: ergo & anxietudine. Item si lætetur inaniter, de iis rebus lætatur, quas potest amittere: quare metuat necesse est ne amittat. Sed nullo modo metuit: nullo modo igitur lætatur inaniter.

QUÆST. XXXIV. Utrùm non aliud amandum sit, quàm metu carere.

Si vitium est non metuere, non est amandum. Sed nemo beatissimus metuit, & nemo beatissimus in vitio est. Non est itaque vitium non metuere. At audacia vitium est. Non ergo quisquis non metuit, audax est; quamquam omnis qui audet, non metuat. Item cadaver omne non metuit. Quapropter cùm commune sit non metuere beatissimo & audaci & cadaveri, sed beatissimus id habeat per tranquillitatem animi, audax per temeritatem, cadaver quia omni sensu caret; neque non amandum est non metuere, quoniam beati esse volumus; neque solum amandum, quoniam audaces & inanimes esse nolumus.

QUÆST. XXXV. Quid amandum sit.

1. QUONIAM quidquid non vivit non metuit, neque vita carendum quisquam persuaserit, ut metu etiam carere possimus; amandum est sine metu vivere. Sed rursus quia vita metu carens, etiam, si intelligentiâ careat, non est appetenda; amandum est sine metu cum intellectu vivere. Idne solum amandum? an amor quoque ipse amandus est? Ita verò, quando sine hoc illa non amantur. Sed si propter alia quæ amanda sunt amor amatur, non rectè [a] amari dicitur. Nihil enim aliud est amare, quàm propter se ipsam rem aliquam appetere. Num igitur propter se ipsum amor appetendus est, cùm quando deest quod amatur, ea sit indubitata miseria? Deinde cùm amor motus quidam sit, neque ullus sit motus nisi ad aliquid, cùm quærimus quid amandum sit, quid sit illud ad quod moveri oporteat, quærimus. Quare si amandus est amor, non utique omnis amandus est. Est enim & turpis, quo animus seipso inferiora sectatur, quæ magis propriè cupiditas dicitur, omnium scilicet malorum radix. Et ideo non amandum est, quod manenti & fruenti [b] amori auferri potest. Cujus ergo rei amor amandus est, nisi ejus quæ non potest deesse dum amatur? Id autem est, quod nihil est aliud habere quàm [c] nosse. Porrò aurum & omne corpus non hoc est habere quod nosse: non itaque amandum est. Et quoniam potest aliquid amari, nec haberi, non solùm ex his quæ amanda non sunt, ut pulcrum aliquod corpus, sed etiam eorum quæ amanda sunt, ut beata vita; & rursus potest aliquid haberi, nec amari, ut compedes: jure quæritur utrum possit quispiam id quod habere nihil est nisi nosse, non amare cum habeat, id est, noverit. Sed cùm videamus nonnullos non ob aliud, verbi gratiâ, discere numeros, nisi ut eadem disciplinâ pecuniosi fiant, aut hominibus placeant; quam cùm didicerint, ad eumdem finem referunt, quem sibi cùm discerent, proposuerant; neque ullam disciplinam aliud sit habere quàm nosse: fieri potest, ut habeat quisque aliquid, quod habere, hoc sit quod nosse, neque amet tamen. Quamquam bonum quod non amatur, nemo potest perfectè habere vel nosse. Quis enim potest nosse quantum sit bonum, quo non fruitur? Non autem fruitur, si non amat: nec habet igitur quod amandum est, qui non amat: etiam si amare possit, qui non habet. Nemo igitur beatam vitam novit, & miser est: quoniam si amanda est, sicuti est, hoc est eam nosse quod habere.

Amare quid sit. Cupiditas. 1 Retr. 26. 1 Retr. 26.

2. Quæ cùm ita sint, quid est aliud beatè vivere, nisi æternum aliquid cognoscendo habere? Æternum est enim, de quo solo rectè fiditur, quod amanti auferri non potest: idque ipsum est, quod nihil sit aliud habere quàm nosse. Omnium enim rerum præstantissimum est quod æternum est: & propterea id habere non possumus, nisi ea re qua præstantiores sumus, id est mente. Quidquid autem mente habetur, noscendo habetur; nullumque bonum perfectè noscitur, quod non perfectè amatur. Neque ut sola mens potest cognoscere, ita & amare sola potest. Namque amor appetitus quidam est: & videmus etiam ceteris animi partibus inesse appetitum, qui si menti rationique consentiat, in tali pace & tranquillitate vacabit menti contemplari quod æternum est. Ergo etiam ceteris suis partibus amare animus debet hoc tam magnum quod mente cognoscendum est. Et quoniam id quod amatur, afficiat ex se amantem necesse est; fit ut sic amatum quod æternum est, æternitate animum afficiat. Quocirca ea demum vita beata, quæ æterna est. Quid verò æternum est, quod æternitate animum afficiat, nisi Deus? Amor autem rerum amandarum, caritas vel dilectio meliùs dicitur. Quare omnibus cogitationis viribus considerandum est saluberrimum illud præceptum: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua*: & illud quod ait Dominus JESUS, *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.*

Beatè vivere quid sit. Matth. 22. 37. Deut. 6. 5. Joh. 17. 3.

QUÆST. XXXVI. De nutrienda caritate.

1. CARITATEM voco, [d] qua amantur ea quæ non sunt præ ipso amante contemnenda: id est, quod æternum est, & quod amare ipsum æternum potest. Deus igitur & animus quo [e] amatur, caritas propriè dicitur purgatissima & consummata, si nihil aliud amatur: hanc & dilectionem dici placet. Sed cùm Deus magis diligitur quàm animus, ut malit homo ejus esse quàm suus, tunc verè animo summéque consulitur consequenter & corpori, nobis id non curantibus aliquo appetitu satagente, sed tantum prompta & oblata sumentibus. Caritatis autem venenum est, spes adipiscendorum aut retinendorum temporalium. Nutrimentum ejus est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Signum profectus ejus, imminutio timoris; signum perfectionis ejus, nullus timor: quia & *radix est omnium malorum cupiditas*, & *consummata dilectio foras mittit timorem*. Quisquis igitur eam nutrire vult, instet minuendis cupiditatibus. Est autem cupiditas, amor adipiscendi aut obtinendi temporalia. Hujus minuendæ initium est, Deum timere, qui solus timeri sine amore non potest. Ad sapientiam enim tenditur, & nihil verius eo quod dictum est, *Initium sapientiæ timor Domini*. Nemo est quippe qui non magis dolorem fugiat, quàm appetat voluptatem: quando quidem videmus etiam immanissimas bestias a maximis voluptatibus absterreri dolorum metu; quod cùm in earumdem consuetudinem verterit, domitæ & mansuetæ vocantur. Quapropter quoniam inest homini ratio, quæ cùm servit cupiditati perversione miserabili, ut homines non timeantur, suggerit latere posse commissa, & ad tegenda occulta peccata astutissimas fallacias comparat; eo fit, ut homines, quos nondum delectat pulcritudo virtutis, nisi pœnis à peccando deterreantur, quæ verissimè per sanctos & divinos viros prædicantur, & quod celant hominibus, Deo celari non posse consentiant, difficiliùs domentur quàm feræ. Ut autem timeatur Deus, divinâ providentiâ regi universa persuadendum est; non tam rationibus, quas qui potest inire, potest jam & pulcritudinem sentire virtutis, quàm exemplis vel recentibus si qua occurrunt, vel de historia, & eâ maximè quæ ipsâ divinâ providentiâ procurante, sive in vetere, sive in novo Testamento excellentissimam auctoritatem religionis recepit. Simul autem agendum est & de pœnis peccatorum, & de præmiis rectè factorum.

1 Retr. 26. 1 Tim. 6. 10. 1 Joh. 4. 18. Cupiditas. Prov. 1. 7. & 9. 10. Eccli. 1. 16. Psal. 110. 10.

2. Jam verò cùm aliqua non peccandi consuetudo, quod onerosum putabatur, facile esse persuaserit; [f] incipiat gustari dulcedo pietatis, & commendari pulcritudo virtutis,

a Sic Rat. & octodecim MSS. At Er. & Lov. *non rectè amor dicitur.*

b Rat. & octo MSS. *amatori.*

c Quatuor MSS. cum Eugypio, *quàm firmus noscendum est nosse.* Et infrà, *Nemo igitur beatam vitam sicut noscenda est, novit.* Additamentum sumtum est ex 1. Retract. 26.

d Ita MSS. At editi, *Caritatem voco motum animi qua* &c.

e Quidam MSS. *quo amantur.*

f Cisterciensis codex, *incipiat.*

ut caritatis libertas præ servitute timoris emineat. Tunc jam persuadendum est fidelibus præcedentibus regenerationis sacramentis, quæ necesse est plurimùm moveant, quid intersit inter duos homines, veterem & novum, exteriorem & interiorem; terrenum & cælestem; id est, inter eum qui bona carnalia & temporalia, & eum qui spiritalia & æterna sectatur: monendumque ne peritura beneficia & transeuntia exspectentur à Deo, quibus & improbi homines abundare possunt; sed firma & sempiterna pro quibus accipiendis omnia quæ in hoc mundo bona putantur & mala, penitus contemnenda sunt. Hîc præstantissimum illud & unicum exemplum a Dominici hominis proponendum est, qui cùm se tot miraculis tantam rerum potestatem habere monstraret, & ea sprevit quæ magna bona, & ea sustinuit quæ magna mala imperiti putant: quos mores & disciplinam, ne tanto minus quisquam aggredi audeat, quanto illud magis honorat, & de pollicitationibus atque hortationibus ejus, & de imitantium multitudine Apostolorum, Martyrum, Sanctorumque innumerabilium, quàm non sint illa desperanda ostendendum est.

3. At ubi fuerint carnalium voluptatum illecebræ superatæ, cavendum est ne subrepat atque succedat cupiditas placendi hominibus aut per aliqua facta mirabilia, aut per difficilem continentiam sive patientiam, aut per aliquam largitionem, aut nomine scientiæ vel eloquentiæ. In eo genere est & cupiditas honoris. Contra quæ omnia proferantur ea, quæ scripta sunt de laude caritatis, & de inanitate jactantiæ: doceaturque quàm sit pudendum eis placere velle; quos nolis imitari. Aut enim boni non sunt, & nihil magnum est à malis laudari: aut boni sunt, & eos oportet imitari. Sed qui boni sunt, virtute boni sunt: virtus autem non appetit quod in aliorum hominum potestate est. Qui ergo imitatur bonos, nullius hominis appetit laudem: qui malos, non dignus est laude. Si autem placere hominibus ideo vis, ut eis prosis ad diligendum Deum; non jam hoc, sed aliud cupis. Qui autem placere cupit, necessarium adhuc habet timorem: primum, ne occultè peccando inter hypocritas à Domino computetur; deinde si benefactis placere appetit, ne hanc mercedem aucupans perdat quod daturus est Deus.

4. Sed devictâ istâ cupiditate, cavenda superbia est. Difficile est enim ut dignetur consociari hominibus, qui eis placere jam non desiderat, & plenum se virtutibus putat. Itaque adhuc necessarius est timor, ne illud etiam quod videtur habere, auferatur ab eo; & manibus ac pedibus alligatis mittatur in tenebras exteriores. Quapropter Dei timor non solùm inchoat, sed etiam perficit sapientem. Is est autem qui summè diligit Deum, & proximum tamquam se ipsum. Quæ autem in hoc itinere pericula difficultatesque metuendæ sint, & quibus remediis uti oporteat, alia quæstio est.

Matt. 25. 29. *Matt.* 22. 13.

Quæst. xxxvii. De semper nato.

Melior est semper natus, quàm qui semper nascitur. Quia qui semper nascitur, nondum est natus; & numquam natus est aut natus erit, si semper nascitur. Aliud est enim nasci, aliud natum esse. Ac per hoc numquam filius, si numquam natus: filius autem quia natus, est semper filius: semper igitur natus.

Quæst. xxxviii. De conformatione animæ.

Cum aliud sit natura, aliud disciplina, aliud usus, & hæc in una anima intelligantur nulla diversitate substantiæ: item cùm aliud sit ingenium, aliud virtus, aliud tranquillitas, similiter unius ejusdemque substantiæ: & cùm anima sit alterius substantiæ, quàm Deus, quamquam ab illo facta; ipse autem Deus sit sacratissima illa, & multis verbo, re paucis cognita Trinitas: diligentissimè investigandum est, quod ait Dominus Jesus, *Nemo venit ad me, nisi quem Pater adtraxerit*: &, *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*: &, *Ipse vos in omnem veritatem inducet*.

Joh. 6. 44. & 14. 6. & 16. 13.

Quæst. xxxix. De alimentis.

Quid est quod accipit eam rem, quam commutat? ut animal cibum. Quid est quod accipitur, & commutatur? ut idem cibus. Quid est quod accipitur, & non commutatur? ut oculis lux, & sonus auribus. Sed hæc per corpus accipit anima: quid est autem quod per se ipsam accipit, & commutat in se? ut aliam animam, quam recipiendo in amicitiam sui similem facit. Et quid est quod per se ipsam accipit, & non commutat? ut veritatem. Quare cognoscendum est & quid sit Petro dictum, *Macta & manduca*: & quid in Evangelio, *Et vita erat lux hominum*.

Act. 10. 13. *Joh.* 1. 4.

Quæst. xl. Cùm animarum natura una sit, unde hominum diversæ voluntates.

Ea diversis visa diversus appetitus animarum est, ex diverso appetitu diversus adipiscendi successus, ex diverso successu diversa consuetudo, ex diversa consuetudine diversa est voluntas. Diversa autem visa ordo rerum facit: occultus quidem, sed sub divina providentia certus tamen. Non itaque ob hoc putandum est diversas esse naturas animarum, quia diversæ sunt voluntates: cùm etiam unius animæ voluntas pro temporum diversitate varietur. Siquidem alio tempore dives esse cupit, alio tempore contemtis divitiis sapiens esse desiderat: & in ipso temporalium appetitu alio tempore uni homini negotiatio, & alio tempore militia placet.

Quæst. xli. Cùm omnia Deus fecerit, quare non æqualia fecit?

Quia non essent omnia, si essent æqualia: non enim essent multa rerum genera, quibus conficitur universitas, primas & secundas, & deinceps usque ad ultimas ordinatas habens creaturas: & hoc est quod dicitur, omnia.

Quomodo verbum hominis, quod etsi multi audiunt, totum audiunt singuli.

Quæst. xlii. Quomodo Christus & in utero matris fuit & in cælo?

Quia ille venit, ut exemplum vivendi demonstraret hominibus; iste, ut donum ipsum, quò bene vivendo pervenitur, significaret, apparuit. Utrumque autem visibiliter factum est propter carnales, ab iis quæ oculis corporeis cernuntur, ad ea quæ mente intelliguntur, sacramentorum gradibus transferendos. Nam & verba sonant & transeunt; nec tamen ea quæ verbis significantur, cùm aliquid divinum atque æternum loquendo exponitur, similiter transeunt.

Quæst. xliii. Quare Filius Dei in homine apparuit, & Spiritus-sanctus in columba?

Quia omne pulcrum à summa pulcritudine est, quod Deus est: temporalis autem pulcritudo rebus decedentibus succedentibusque peragitur. Habet autem decorem suum in singulis quibusque hominibus singula quæque ætas ab infantia usque ad senectutem. Sicut ergo absurdus est, qui juvenilem tantùm ætatem vellet esse in homine temporibus subdito, invideret enim ceteris pulcritudinibus, quæ ceteris ætatibus suas vices atque ordinem gerunt: sic absurdus est, qui in ipso universo genere humano unam ætatem desiderat: nam & ipsum tamquam unus homo ætates suas agit. Nec oportuit venire divinitus magistrum, cujus imitatione in mores optimos formaretur, nisi tempore juventutis. Ad hoc valet quod Apostolus dicit, sub lege tamquam sub pædagogo parvulos custoditos, donec veniret cui servabatur, qui per Prophetas promissus erat. Aliud enim est quod divina providentia quasi privatim cum singulis agit, aliud quod generi universo tamquam b publicè consulit. Nam & quicumque singuli ad certam sapientiam pervenerunt, nonnisi eadem veritate suarum sigillatim ætatum opportunitate illustrati sunt: à qua veritate, ut populus sapiens fieret, ipsius generis humani opportuna ætate homo susceptus est.

Quæst. xliv. Quare tanto pòst venit Dominus Jesus Christus, & non in principio peccati hominis. 2 *Retr.* 26. *Gal.* 3. 23.

1. Non eos appellarunt Mathematicos veteres, qui nunc appellantur; sed illos qui temporum numeros motu cæli ac siderum pervestigarant, de quibus rectissimè dicitur in Scripturis sanctis: Iterum nec his debet ignosci; si enim tantum potuerunt scire, ut possent æstimare sæculum, quomodo hujus Dominum non faciliùs invenerunt? Mens enim humana de visibilibus judicans, potest agnoscere omnibus visibilibus se ipsam esse meliorem. Quæ tamen cùm etiam se propter defectum profectumque in sapientia fatetur esse mutabilem, invenit supra se esse incommutabilem veritatem: atque ita adhærens post ipsam, sicut dictum est, *Adhæsit anima mea post te*; beata efficitur, intrinsecùs inveniens etiam omnium visibilium Creatorem atque Dominum; non quærens extrinsecùs visibilia, quamvis cælestia: quæ aut non inveniuntur, aut cum magno labore frustra inveniuntur, nisi ex eorum quæ foris sunt pulcritudine, inveniatur artifex qui intus est, & priùs in anima superiores, deinde in corpore inferiores pulcritudines operatur.

Quæst. xlv. Adversùs Mathematicos. *Sap.* 13. 8. & 9. *Lib.* 8. *de Civit. Dei cap.* 6. *Psal.* 62. 9.

2. Adversùs eos autem qui nunc appellantur Mathematici, volentes actus nostros corporibus cælestibus subdere, & nos vendere stellis, ipsumque pretium, quo vendimur, à nobis accipere, nihil verius & brevius dici potest, quàm eos non respondere, nisi acceptis constellationi-

a Eugypius in duobus MSS. *exemplum Domini proponendum est*: loco scilicet ad 1. Retract. 19. emendato ubi Augustinus Christum à quali-quando dictum esse *hominem Dominicum* non probat.
b Duo MSS. *tamquam publicis utilitatibus consulit*.

bus. In constellationibus autem notari partes, [a] æquales trecentas-sexaginta dicunt habere signiferum circulum: motum autem cæli per unam horam fieri in quindecim partibus, ut tantâ morâ quindecim partes oriantur, quantam tenet una hora. Quæ partes singulæ sexaginta minutas habere dicuntur. Minutas autem minutarum jam in constellationibus, de quibus futura prædicere se dicunt, non inveniunt. Conceptus autem geminorum quoniam uno concubitu efficitur, attestantibus medicis, quorum disciplina multo est certior atque manifestior, tam parvo puncto temporis contingit, ut in duas minutas minutarum non tendatur. Unde ergo in geminis tanta diversitas actionum & eventuum & voluntatum, quos necesse est eamdem constellationem conceptionalem habere, & amborum unam constellationem [b] dari Mathematico, tamquam unius hominis? Si [c] autem ad genitales constellationes se tenere voluerint, ipsis geminis excluduntur, qui plerumque ita post invicem funduntur ex utero, ut hoc temporis intervallum rursus ad minutas minutarum revertatur, quas tractandas in constellationibus numquam accipiunt, nec possunt tractare. Cùm autem multa vera eos prædixisse dicatur, ideo fit, quia non tenent homines memoria falsitates errorésque eorum; sed non intenti, nisi in ea quæ illorum responsis provenerint, ea quæ non provenerint obliviscuntur: & ea commemorant, quæ non arte illa, quæ nulla est, sed quadam obscura rerum sorte contingunt. Quòd si peritiæ illorum volunt tribuere, dicant artificiosè divinare etiam mortuas membranas scriptas quaslibet, de quibus plerumque pro voluntate sors exit. Quòd si non arte de codicibus exit sæpe versus futura prænuntians, quid mirum si etiam ex animo loquentis, non arte, sed sorte exit aliqua prædictio futurorum?

Quæst. XLVI. De Ideis. Lib. 7. de Civit. Dei cap. 28.

1. Ideas Plato primus appellasse perhibetur: non tamen si hoc nomen, ante quàm ipse institueret, non erat, ideo vel res ipsæ non erant, quas ideas vocavit, vel à nullo erant intellectæ: sed alio fortasse atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatæ sunt. Licet enim cuique rei [d] incognitæ, quæ nullum habeat usitatum nomen quodlibet nomen imponere. Nam non est veri simile, sapientes aut nullos fuisse ante Platonem; aut istas, quas Plato, ut dictum est, ideas vocat, quæcumque res sint, non intellexisse. Siquidem tanta in eis vis constituitur, ut nisi his intellectis sapiens esse nemo possit. Credibile est etiam præter Græciam fuisse in aliis gentibus sapientes: quod etiam Plato ipse non solùm peregrinando sapientiæ perficiendæ gratiâ satis testatus est, sed etiam in libris suis commemorat. Hos ergo, si qui fuerunt, non existimandum est ideas ignorasse, quamvis alio fortasse eas nomine vocaverint. Sed de nomine hactenus dictum sit: rem videamus, quæ maximè consideranda atque noscenda est, in potestate constitutis vocabulis, ut quod volet quisque, appellet rem quam cognoverit.

2. Ideas igitur Latinè possumus vel formas vel species dicere, ut verbum è verbo transferre videamur. Si autem rationes eas vocemus, ab interpretandi quidem proprietate discedimus; rationes enim Græcè λόγοι appellantur, non ideæ: sed tamen quisquis hoc vocabulo uti voluerit, à re ipsa non [e] aberrabit. Sunt namque ideæ principales formæ quædam, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ ac semper eodem modo sese habentes, quæ in divina intelligentia continentur. Et cùm ipsæ neque oriantur, neque intereant; secundùm eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest, & omne quod oritur & interit. Anima verò negatur eas intueri posse, nisi rationalis, ea sui parte qua excellit, id est, ipsa mente atque ratione, quasi quadam facie vel oculo suo interiore atque intelligibili. Et ea quidem ipsa rationalis anima non omnis & quælibet, sed quæ sancta & pura fuerit, hæc asseritur illi visioni esse idonea: id est, quæ illum ipsum oculum, quo videntur ista, sanum & sincerum & serenum & similem his rebus, quas videre intendit, habuerit. Quis autem religiosus & vera religione imbutus, quamvis nondum possit hæc intueri, negare tamen audeat, immo non etiam profiteatur, omnia quæ sunt, id est, quæcumque in suo genere, A propriâ quadam naturâ continentur, ut sint, Deo auctore esse procreata, eoque auctore omnia quæ vivunt vivere, atque universalem rerum incolumitatem, ordinemque ipsum quo ea quæ mutantur, suos temporales cursus certo moderamine celebrant, summi Dei legibus contineri & gubernari? Quo constituto atque concesso, quis audeat dicere Deum irrationabiliter omnia condidisse. Quod si rectè dici vel credi non potest, restat ut omnia ratione sint condita. Nec eadem ratione homo, qua equus: hoc enim absurdum est existimare. Singula igitur propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes ubi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente Creatoris? Non enim extra se quidquam positum B intuebatur, ut secundùm id constitueret quod constituebat: nam hoc opinari sacrilegum est. Quòd si hæ rerum omnium creandarum creatarumve rationes in divina mente continentur, neque in divina mente quidquam nisi æternum atque incommutabile potest esse; atque has rerum rationes principales appellat ideas Plato: non solùm sunt ideæ, sed ipsæ veræ sunt, quia æternæ sunt, & ejusmodi atque incommutabiles manent; quarum participatione fit, ut sit quidquid est, quoquo modo est. Sed anima rationalis inter eas res, quæ sunt à Deo conditæ, omnia superat; & Deo proxima est, quando pura est; eique in quantum caritate cohæserit, in tantum ab eo lumine illo in- C telligibili perfusa quodam modo & illustrata cernit, non per corporeos oculos, sed per ipsius sui principale, quo excellit, id est, per intelligentiam suam, istas rationes, quarum visione fit beatissima. Quas rationes, ut dictum est, sive ideas, sive formas, sive species, sive rationes licet vocare, & multis conceditur [f] appellare quod libet, sed paucissimis videre quod verum est.

Quæst. XLVII. Utrùm aliquando cogitationes nostras videre possimus. 1 Retr. 26. Lib. 22. de Civit. Dei cap. 29.

Quæri solet quomodo post resurrectionem atque immutationem corporis, quæ sanctis promittitur, cogitationes nostras videre possimus. Conjectura itaque capienda est ex ea parte corporis nostri, quæ plus habet lucis: quoniam angelica corpora, qualia nos habituros speramus, lucidissima atque æthérea esse credendum est: si ergo multi motus animi, nostri nunc agnoscuntur in oculis, pro- D babile est quod nullus motus animi latebit, cùm totum fuerit corpus æthereum, in cujus comparatione isti oculi caro sunt.

Quæst. XLVIII. De credibilibus.

Credibilium tria sunt genera. Alia sunt quæ semper creduntur, & numquam intelliguntur: sicut est omnis historia, temporalia & humana gesta percurrens. Alia quæ mox, ut creduntur, intelliguntur: sicut sunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuslibet disciplinis. Tertium, quæ primò creduntur, & postea intelliguntur: qualia sunt ea quæ de divinis rebus non possunt intelligi, nisi ab his qui mundo sunt corde; quod fit præceptis servatis, quæ de bene vivendo accipiuntur.

Quæst. XLIX. Quare filii Israël sacrificabant visibiliter pecorum victimas. Lib. 10. de Civit. Dei. cap. 5. & 6.

Quia sunt etiam sacra spiritalia, quorum imagines carnalem populum celebrare oportebat, ut præfiguratio novi populi servitute veteris fieret. Quorum duorum populo- E rum differentiam etiam in unoquoque nostrûm licet advertere, cùm quisque ab utero matris veterem hominem necesse est agat, donec veniat ad juvenilem ætatem; ubi jam non est necesse carnaliter sapere, sed potest ad spiritalia voluntate converti, & intrinsecùs regenerari. Quod ergo in uno homine rectè educato, ordine [g] naturæ disciplinaque contingit, hoc proportione in universo genere humano fieri per divinam providentiam, peragique pulcherrimum est.

Quæst. L. De æqualitate Filii.

Deus, quem genuit, quoniam meliorem se generare non potuit, (nihil enim Deo melius,) generare debuit æqualem. Si enim voluit, & non potuit, infirmus est: si potuit, F & non voluit, invidus est. Ex quo conficitur æqualem genuisse Filium.

Quæst. LI. De homine facto ad imaginem & similitudinem Dei. 2 Cor. 4. 16. Lib. 11. de Trinit. cap. 1.

1. Cùm exteriorem & interiorem hominem divina Scriptura commemoret, & in tantùm eos discernat, ut ab Apostolo dictum sit, *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem*: quæri potest, utrùm unus horum factus sit ad imaginem & similitudinem Dei. Nam illud stultum est quærere, si unus, quis horum? Quis enim dubitat eum potius qui renovatur, quàm eum qui corrumpitur, dicere? Utrum autem ambo, magna quæstio est. Nam

---

a Sic MSS. Editi verò, *partes æquales trecentas* &c.
b Ita in MSS. At in excusis, *dare Mathematicos*.
c Duo MSS. *ad nativas*.
d Quatuor MSS. *rei cognitæ*.
e Omnes propè MSS. *non abberrebit*.

f Sic plerique MSS. Editi autem, *& multis conceditur appellare nominibus, sed* &c.
g Fossatensis codex, *natura disciplinaque agit*. Alii quidam, *natura disciplinaque contingit*.

si exterior homo est Adam, & interior Christus, bene ambo intelliguntur. Sed cùm Adam, sicut à Deo factus est, bonus non manserit, & diligendo carnalia carnalis effectus sit, non absurdè videri potest, hoc ipsum ei fuisse a cadere, imaginem Dei & similitudinem amittere. Ac per hoc ipse renovatur, & ipse est interior: quomodo ergo est ipse & exterior? An secundùm corpus? ut interior sit secundum animam, & b interioris sit resurrectio & renovatio, quæ nunc fit secundùm mortem prioris vitæ, id est peccati, & secundùm regenerationem novæ vitæ, id est justitiæ? Quos item duos homines sic appellat, ut unum veterem, quem debemus exuere, alterum novum, & eum induendum commemoret: quorum rursus illum appellat imaginem terreni hominis, quia secundùm peccatum primi hominis geritur, qui est Adam; alterum imaginem cælestis hominis, quia secundùm justitiam secundi hominis geritur, qui est Jesus Christus. Exterior autem homo, qui nunc corrumpitur, futura resurrectione renovabitur, cùm istam mortem persolverit, quam naturæ debet, lege illa, quæ in paradiso c data est.

Coloss. 3. 9.
1 Cor. 15. 49.

Corpus quomodo sit factum ad similitudinem Dei.

2. Quomodo autem non sit incongruum, quòd dicitur etiam corpus factum ad similitudinem Dei, facilè intelligit, qui diligenter adtendit quod dictum est, *Et fecit Deus omnia bona valde.* Nemo enim dubitat quòd sit ipse primitus bonus. Multis enim modis dici res possunt similes Deo: aliæ secundùm virtutem & sapientiam factæ, quia in ipso est virtus & sapientia non facta: aliæ in quantum solùm vivunt, quia ille summè & primitus vivit: aliæ in quantum sunt, quia ille summè & primitus est. Et ideo quæ tantummodo sunt, nec tamen vivunt aut sapiunt, non perfectè, sed exiguè sunt ad similitudinem ejus; quia & ipsa bona sunt in ordine suo, cùm sit ille super omnia bonus, à quo omnia bona procedunt. Omnia verò quæ vivunt & non sapiunt, paulò ampliùs participant similitudinem. Quod enim vivit, etiam est: non autem quidquid est, etiam vivit. Jam porrò quæ sapiunt, ita illi similitudine sunt proxima, ut in creaturis nihil sit propinquius. Quod enim participat sapientiæ, & vivit & est: quod autem vivit, necesse est ut sit, non necesse est ut sapiat. Quare cùm homo possit particeps esse sapientiæ secundùm interiorem hominem, secundùm d ipsum ita est ad imaginem, ut nullâ naturâ interpositâ formetur; & ideo nihil sit Deo conjunctius. Et sapit enim, & vivit, & est: qua creaturâ nihil est melius.

Gen. 1. 31.

Lib. 11. de Trinit. cap. 1.

3. Quòd si exterior homo vita illa accipitur, qua per corpus sentimus quinque notissimis sensibus, quos cum pecoribus habemus communes: nam & ipsa molestiis sensibilibus, quæ persecutionibus ingeruntur, corrumpi potest: non immeritò & iste homo particeps dicitur similitudinis Dei; non solùm quia vivit, quod etiam in bestiis apparet; sed amplius quòd ad mentem e convertitur se regentem, quam illustrat sapientia, quod in bestiis non potest ratione carentibus. Corpus quoque hominis, quia solum inter animalium terrenorum corpora, non pronum in alvum prostratum est, cùm sit visibile, sed ad intuendum cælum erectum, quod est principium visibilium; quamquam non suâ, sed animæ præsentiâ vivere cognoscatur: tamen non modò quia est, & in quantum est, utique bonum est; sed etiam quia tale est, ut ad contemplandum cælum sit aptius, magis in hoc ad imaginem & similitudinem Dei, quàm cetera corpora animalium factum jure videri potest. Tamen quia homo sine vita non rectè appellatur; non corpus solum homo exterior, neque sola vita quæ in sensu est corporis, sed utrumque simul rectiùs fortasse intelligitur.

1 Retr. 26.

Lib. 7. de Trinit. cap. ultimo. 1 Retr. 26.

4. Neque insciè distinguitur, quod aliud sit imago & similitudo Dei, qui etiam Filius dicitur; aliud ad imaginem & similitudinem Dei, sicut hominem factum accipimus. Sunt etiam qui non frustra intelligant duo dicta esse ad imaginem & similitudinem: cùm si una res esset, unum nomen sufficere potuisse asserunt. Sed ad imaginem mentem factam volunt, quæ nullâ interpositâ substantiâ ab ipsa veritate formatur, qui etiam spiritus dicitur: non ille Spiritus-sanctus, qui est ejusdem substantiæ, cujus & Pater & Filius, sed spiritus hominis. Nam ita hos discernit Apostolus: *Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis; & nemo scit quid agatur in Deo, nisi Spiritus Dei.* Item de spiritu hominis dicit: *Salvum faciat spiritum vestrum, & animam & corpus.* Et iste enim factus est à Deo, sicut & cetera creatura. Scriptum est enim in Proverbiis hoc modo: *Scito quoniam Dominus corda hominum novit, & qui finxit spiritum omnibus, ipse scit omnia.* Ergo iste spiritus ad imaginem Dei nullo dubitante factus accipitur, in quo est intelligentia veritatis: hæret enim veritati nullâ interpositâ creaturâ. Cetera hominis ad similitudinem facta videri volunt: quia omnis quidem imago similis est, non autem omne quod simile est, etiam imago propriè, sed fortè abusive dici potest. Sed cavendum in talibus ne quid nimis asseverandum putetur, illa re sanè salubriter custodita, ne quoniam corpus quodlibet per localia spatia porrectum est, aliquid tale credatur esse substantia Dei. Nam res quæ in parte minor est quàm in toto, nec dignitati animæ convenit; quanto minùs majestati Dei?

1 Cor. 2. 11.
1 Thess. 5. 23.
Prov. 24. 12.

QUÆST. LII. De eo quod dictum est: Pœnitet me fecisse hominem. Gen. 6. 7.

DIVINÆ Scripturæ à terreno & humano sensu ad divinum & cælestem nos erigentes, usque ad ea verba descenderunt, quibus inter sese stultissimorum etiam utitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina, quas animus noster patitur, quas longissimè à Deo esse sejunctas jam qui meliùs sapit intelliget, non dubitaverunt illi viri per quos locutus est Spiritus-sanctus, opportunissimè in libris ponere. Ut, verbi gratiâ, quoniam difficillimum est ut homo aliquid vindicet sine ira, vindictam Dei quæ omnino sine ista perturbatione fit, iram tamen vocandam judicaverunt. Item quia conjugis castitatem celando viri custodire consueverunt, illam Dei providentiam per quam præcipitur atque agitur ne anima corrumpatur, & deos alios atque alios sequens quodam modo meretricetur, zelum Dei appellaverunt. Sic & manum Dei, vim qua operatur; & pedes Dei, vim qua in omnia f custodienda & gubernanda pertendit; & aures Dei vel oculos Dei, vim quâ omnia percipit atque intelligit; & faciem Dei, vim qua se manifestat atque dignoscitur; & cetera in hunc modum, propterea scilicet quia nos ad quos sermo fit, & manibus solemus operari, & pedibus incedere, & quò fert animus pervenire, & auribus atque oculis ceterisque sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere: & si quid aliud ad hanc tamquam regulam pertinet. Hoc modo igitur, quoniam mutare cœptum aliquod & in aliud transferre non facilè solemus nisi pœnitendo, quamquam divina providentia serena mente intuentibus appareat cuncta certissimo ordine administrare, accommodatissimè tamen ad humilem humanam intelligentiam ea quæ incipiunt esse, neque perseverant quantum perseveratura sperata sunt, quasi per pœnitentiam Dei dicuntur ablata.

Lib. 15. de Civit. Dei. cap. 25.
Ira Dei. Zelus Dei & manus, pedes, aures, oculi.

QUÆST. LIII. De auro & argento quod Israëlitæ ab Ægyptiis acceperunt. Exod. 12. 35.

1. QUISQUIS duorum Testamentorum dispensationes, pro temporum congruentia, generis humani diligenter ætatibus distributas intuetur; satis (quantum existimo) intelligit, quid propriè priori ætati generis humani, quid posteriori conveniat. Divinâ enim providentiâ pulcre omnia moderante, ita universa generationum series ab Adam usque ad finem sæculi administratur, tamquam unius hominis à pueritia usque ad senectutem temporis sui tractum ætatis gradibus terminantis. Et ideo virtutum etiam gradus in moribus, donec veniatur ad summam hominis perfectamque virtutem, oportet eum distinguere, qui divinis lectionibus pium animum intendit: ne fortè cum invenerit aliquando parvis parva, aliquando majora majoribus imperari, reputans in comparatione g majorum peccata esse illa quæ minora sunt, non arbitretur decuisse ut talia Deus hominibus imperaret. Sed nunc de virtutum gradibus nimis longum est disputare. Verumtamen quod ad præsentem quæstionem discutiendam satis est, quantum ad decipiendum adtinet, summa & perfecta virtus est neminem decipere, atque illud exhibere quod dictum est, *Sit in ore vestro, Est est, Non non.* Sed quia hoc eis imperatum est, quibus jam regnum cælorum promissum est; magna autem virtus est hæc implere majora, quibus debetur hoc præmium: *Regnum enim cælorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud:* quærendum est quibus gradibus ad illam summitatem perfectionemque veniatur: in qui-

Matt. 5. 37.
Matt. 11. 12.

a Sic MSS. At editi, *hoc ipsum ei fuisse carere imagine Dei.*
b Er. & Lov. *& interior fit.* Meliùs Rat. & MSS. *interioris.*
c Hic editi addunt, *per præceptum.* Navarricus codex, *post præceptum.* quod a ceteris ferè MSS. abest.
d Editi, *secundum se ipsum.* At MSS. *secundùm ipsum*, id est hominem interiorem.
e Lov. *convertit se regentem, quem* &c. dissentientibus editis aliis & MSS.
f Rat. & septem MSS. *constituenda.*
g Excusi, *majora.* Sed meliùs decem MSS. *majorum.*

bus

bus utique gradibus inveniuntur illi, quibus adhuc terrenum regnum promittebatur, quo promisso tamquam parvuli præluderent, & ab uno Deo, qui est omnium Dominus, interim terrenis gaudiis, quibus adhuc inhiabant, impetratis, inde proficientes & spiritu crescentes auderent etiam sperare cælestia. Sicut ergo summa & propè divina virtus est, neminem decipere: sic ultimum vitium est, quemlibet decipere. Ab hoc ultimo vitio ad illam summam virtutem tendentibus gradus est, neminem quidem vel amicum, vel ignotum, sed tamen inimicum aliquando decipere. Unde etiam illud à Poëta dictum propè jam proverbii consuetudinem obtinuit, *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* [Æneid. 2.] Sed quoniam & ipse hostis potest plerumque injustè decipi, veluti cùm pactum aliquod fit de temporali pace, quas inducias vocant, & non servatur fides, & cetera talia: multo est purgatior summæque illi virtuti propinquior, qui quamquam velit hostem decipere, non eum tamen decipit nisi auctoritate divina. Deus enim novit vel solus, vel certè longè excellentiùs quàm homines atque sinceriùs, qua quisque pœnâ præmiove sit dignus.

2. Quapropter Deus quidem per se ipsum neminem decipit; est enim Pater veritatis, & Veritas, & Spiritus Veritatis: dignis tamen digna distribuens (quoniam hoc quoque pertinet ad justitiam & veritatem) utitur animis pro meritis & dignitatibus, quæ sunt in gradibus earum, ut si quisquam dignus est decipi, non solùm per se ipsum eum non decipiat, sed neque per talem hominem, qui jam congruenter diligit, & custodire persistit, *Sit in ore vestro, Est est, Non non:* neque per angelum, cui non convenit personæ fallaciæ: sed aut per talem hominem, qui nondum se hujusmodi cupiditatibus exuit; aut per talem angelum, qui pro suæ voluntatis perversitate vel ad vindictam peccatorum, vel ad exercitationem purgationemque eorum qui secundum Deum renascuntur, in infimis naturæ gradibus ordinatus est. Legimus enim deceptum regem * falso vaticinio pseudo-prophetarum: [* scilicet Achab. 3 Reg. 22. 6.] & ita legimus, ut neque sine divino judicio factum inveniamus, quoniam dignus erat ille sic decipi; neque per eum angelum, quem deceptionis officium suscipere non deceret; sed per angelum erroris, qui sibi ultro tales partes imponi cum lætitia postulavit. Quibusdam enim Scripturarum locis apertiùs aliquid exponitur, quod diligens & pius lector etiam in aliis locis, in quibus minùs aperitur, intelligat. Deus enim noster sic ad salutem animarum divinos libros Spiritu-sancto moderatus est, ut non solùm manifestis pascere, sed etiam obscuris exercere nos vellet. Ex hac igitur ineffabili atque sublimi rerum administratione, quæ fit per divinam providentiam, quasi transcripta est naturalis lex in animam rationalem, ut in ipsa vitæ hujus conversatione moribusque terrenis homines talium distributionum imagines servent. Hinc est quòd judex damnatum percutere indignum suâ personâ & nefarium judicat: ejus tamen jussu hoc facit carnifex, qui pro sua cupiditate sic ordinatus est in officio, ut percutiat legum moderatione damnatum, qui posset etiam innocentem sua crudelitate percutere. Nam neque per se ipsum hoc judex facit, neque per principem vel advocatum, aut aliquem in officio suo, cui tale ministerium non convenienter imponitur. Hinc est etiam, quòd irrationalibus animantibus utimur ad eas res, quas per homines agi nefarium est. Nam utique dignus est fur morsu lacerari: id tamen homo non per se ipsum agit, aut per filium, aut per domesticum, aut etiam per famulum suum; sed per canem, quam bestiam talia facere pro naturæ suæ gradibus decet. Cùm igitur quosdam pati aliquid deceat, quod alios facere non deceat; ministeria quædam sunt media, quibus digna injunguntur officia; ut eis utens ipsa justitia, non solum talia pati quemque imperet, qualia pati eum decet, sed etiam iis facientibus, quos talia facere non minùs decet. Quapropter cùm & Ægyptii deceptione digni essent, & populus Israël pro illa ætate generis humani in tali adhuc gradu morum constitutus esset, ut non indignè hostem deciperet; factum est ut juberet Deus, [Exod. 3. 22.] vel potiùs pro illorum cupiditate permitteret, ut vasa aurea & argentea, quibus adhuc a terreni regni appetitores inhiabant, & peterent ab Ægyptiis non reddituri, & acciperent quasi reddituri. Quam & mercedem tam diuturni laboris atque operis pro talium animarum gradu non injustam Deus esse voluit, & pœnam illorum quos dignè fecit amittere, id quod reddere debuerunt. Non itaque Deus deceptor est, quod credere nefarium & impium esse quis non intelligat? sed meritorum & personarum justissimus distributor, faciens quædam per seipsum, quæ illo solo digna sunt, eique soli conveniunt; sicuti est illuminare animas, & seipsum eis ad perfruendum præbendo, sapientes beatasque præstare: alia per servientem sibi creaturam, integerrimis legibus pro meritis ordinatam, quædam eorum jubens, quædam permittens, usque ad passerum administrationem, sicut Dominus in Evangelio dicit, [Matt. 10. 29. Luca 12. 27.] & usque ad fœni decorem, usque ad numerum etiam capillorum nostrorum divinâ providentiâ pertendente atque veniente. De qua etiam dictum est, *Pertendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* [Sap. 8. 1.]

3. Quòd autem per animarum ministeria suis legibus servientia Deus puniat, & digne digna supplicia retribuat, cùm ipse tranquillissimus maneat, apertissime ita scriptum est: *Ipsum quoque qui puniri* b *non debeat, condemnare, exterum æstimas a tua virtute. Virtus enim tua justitiæ initium est, & ob hoc quòd omnium dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim tu ostendis, qui non crederis esse in virtute consummatus, sed in iis qui sciunt audaciam traducis. Tu autem Dominus virtutum cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia disponis nos.* [Sap. 12. 15. &c. b]

4. Item quod primò in terrenis rebus fit gradus ad cælestem justitiam, quæ c jam firmioribus imperatur, Dominus ostendit, cùm ait, *Si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis?* [Luc. 16. 12.] Et quòd pro suis gradibus animæ doceantur, & ipse Dominus demonstrat dicens, *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa.* [Joh. 16. 12.] Et Apostolus, cùm ait: *Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; lac vobis potum dedi, non escam; neque enim poteratis, sed neque adhuc potestis; adhuc enim estis carnales.* [1 Cor. 3. 1.] Quod enim in istis secundum gradus suos actum est, hoc in universo genere humano agi cognoscimus, ut alia carnali populo, alia spiritali, pro temporum congruentia juberentur. Non ergo mirum, si hostem decipi dignum decipere jussi sunt, qui erant adhuc digni hostem decipere. Non enim jam erant idonei quibus diceretur, *Diligite inimicos vestros*: [Matt. 5. 44.] sed tales erant quibus tantummodo dici oporteret, *Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum.* [Ibid. 43.] Adhuc enim ille proximus quàm latè intelligendus esset, non erat temporis tradere. Inchoatio ergo quædam facta est sub pædagogo, ut magistro perfectio servaretur: cum tamen idem Deus, & pædagogum parvulis dederit, legem illam scilicet per famulum suum; & magistrum grandioribus, id est, Evangelium per Unicum suum.

QUÆST. LIV. De eo quod scriptum est, *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Psal. 72, 28.

OMNIA quod est, aut eodem modo semper est, aut non. Et omnis anima omni corpore melior est. Melius est enim omne quod vivificat, quàm id quod vivificatur: corpus autem ab anima vivificari, non a corpore animam, nemo ambigit. Quod autem corpus non est, & tamen aliquid est, aut anima est, aut eâ melius aliquid. Deterius enim omni corpore nihil est: quia & si materiam quis dixerit, unde ipsum corpus fit; rectè, quoniam caret omni specie, nihil dicitur. Rursus inter corpus & animam, quod melius sit corpore, deterius animâ, non invenitur. Si quid enim esset medium, aut vivificaretur ab anima, aut vivificaret animam, aut neutrum: aut vivificaret corpus, aut vivificaretur à corpore, aut neutrum. At quidquid vivificatur ab anima, corpus est: si quid autem vivificat animam, melius est quàm anima. Rursum quo vivificatur corpus, anima est: quod vivificatur à corpore, nihil est. Neutrum verò, id est, nullius vitæ d indigens nullamque vitam tribuens, aut omnino nihil est, aut aliquid & corpore & animâ melius. Sed utrùm quid tale sit in rerum natura, alia quæstio est. Nunc interim ratio comperit, nihil inter corpus & animam esse, quod sit corpore melius, animâ deterius. Quod autem est omni animâ melius, id Deum dicimus; [1 Retr. 26.] cui, quisquis eum intelligit, junctus est. Quod enim intelligitur verum est, nec omne quod creditur verum est. Quidquid autem verum est, atque a sensibus & à mente sejunctum est, credi tantùm, non tamen sentiri aut intelligi potest. Deo igitur junctum est quod intelligit Deum. Intelligit autem rationalis anima Deum. Nam intelligit quod semper ejusmodi est, neque ullam patitur mutationem. At & corpus per tempus & locos, & anima ipsa rationalis, quòd aliquando sapiens, aliquando stulta est, mutationem patitur. Quod

a Sic Rat. & MSS. At Er. & Lov. *terrena rei.*
b Rat. & Lov. *qui puniri debeat, condemnas, & exterum existimas.* Emendantur ad Er. & ad MSS.

c Er. & Lov. *quæ jam infirmioribus.* Verùs aliquot MSS. *quæ jam firmioribus.* Aut sicut quidam codex, *non infirmioribus.*
d Lov. *intelligens*: corruptè ac repugnantibus editis aliis & MSS.

autem semper eodem modo est, melius profectò est quàm id quod non ita est. Nec quidquam est melius rationali anima, nisi Deus. Cùm igitur intelligit aliquid, quod semper eodem modo sese habet, ipsum sine dubio intelligit. Hæc autem est ipsa veritas; cui quia intelligendo anima rationalis jungitur, & hoc bonum est animæ, rectè accipitur id esse quod dictum est, *Mihi autem adhærere Deo bonum est.*

QUÆST. LV. De eo quod scriptum est, *Sexaginta sunt reginæ, octoginta concubinæ & adolescentulæ quarum non est numerus.* Cant. 6. 7.

DENARIUS numerus potest significare universitatis scientiam. Quæ si ad interiora & intelligibilia referatur, quæ senario numero significantur, fit quasi decies sexies, quod est sexaginta: si ad terrena & corruptibilia, quæ octonario numero significari possunt, fiunt decies-octies, quod est octoginta. Reginæ ergo, sunt animæ regnantes in intelligibilibus & spiritualibus. Concubinæ, quæ mercedem accipiunt terrenorum, de quibus dictum est, *Acceperunt mercedem suam.* Adolescentulæ quarum non est numerus, quarum non est determinata scientia, & diversis dogmatibus periclitari possunt: ut numerus, quod dictum est, significet certam & indubitatam confirmationem scientiæ.

Matt. 6. 2.

QUÆST. LVI. De annis quadraginta sex ædificati templi. Joh. 2. 20. Lib. 4. de Trinit. cap. 5.

SEX, novem, duodecim, decem & octo, hæc in unum fiunt quadraginta-quinque. Adde ergo ipsum unum, fiunt quadraginta-sex: hoc sexies, fiunt ducenta-septuaginta-sex. Dicitur autem conceptio humana sic procedere & perfici, ut primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum, & hinc jam reliquo tempore usque ad tempus partus magnitudine augeatur. Quadraginta ergo quinque diebus addito uno, quòd significat summam: quia sex & novem & duodecim & decem & octo in unum coactis, fiunt quadraginta-quinque: addito ergo, ut dictum est, uno, fiunt quadraginta sex. Qui cùm fuerint multiplicati per ipsum senarium numerum, qui hujus ordinationis caput tenet, fiunt ducenti-septuaginta-sex: id est, novem menses & sex dies, qui computantur ab octavo Kal. Aprilis, quo die conceptus Dominus creditur, quia eodem die etiam passus est, usque ad octavum Kal. Januarias, quo die natus est. Non ergo absurdè quadraginta-sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus significabat: ut quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Dominici perfectione.

QUÆST. LVII. De centum quinquaginta-tribus piscibus. Joh. 21. 11. 1 Cor. 3. 22. & 23. 1 Cor. 11. 3.

1. OMNIA *vestra, vos autem Christi, Christus autem Dei.* Si a capite numerentur, inveniuntur unum duo, tria, quatuor. Item, *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi Deus.* Si eodem modo numerentur, inveniuntur similiter unum, duo, tria & quatuor. Porrò unum & duo & tria & quatuor simul ducta fiunt decem. Quapropter disciplinam, quæ insinuat conditorem Deum & conditam creaturam, rectè significat denarius numerus. Et cùm corpus perfectum atque inexterminabile subditur animæ perfectæ atque inexterminabili, rursusque ipsa subditur Christo, & ille Deo, non tamquam dissimilis aut alterius naturæ, sed tamquam Patri Filius, hoc totum eodem numero denario rectè significatur, quod post resurrectionem corporis speratur futurum in æternum. Et fortasse propterea qui conducuntur ad vineam, denarium accipiunt mercedis nomine. Sicut autem unum & duo & tria & quatuor simul decem fiunt, sic unum & duo & tria & quatuor quater ducta quadraginta fiunt.

Matt. 20. 2.

2. Si autem quaternarius numerus rectè corpus significat, propter quatuor notissimas naturas, quibus constat, siccam & humidam, frigidam & calidam; & quòd progressio à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinem, soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur: non absurdè intelligitur quadragenarius numerus temporalem dispensationem significare, quæ pro salute nostra gesta est, cùm Dominus corpus assumsit, & visibiliter hominibus apparere dignatus est. Unum enim & duo & tria & quatuor, quæ significant Creatorem & creaturam, quater ducta, id est, per corpus temporaliter demonstrata, fiunt quadraginta. Nam inter quatuor & quater hoc interest, quòd quatuor in statu sunt, quater in motu. Ergo ut quatuor referuntur ad corpus, ita quater ad tempus: insinuaturque sacramentum corporaliter & temporaliter gestum, propter eos qui corporum amore implicati erant, & temporibus subditi. Quadragenarius ergo numerus, ut dictum est, temporalem ipsam dispensationem non incongruè significare creditur. Et fortasse hoc est, quòd quadraginta dies Dominus jejunavit, sæculi hujus, quod motu corporum & temporibus agitur, ostendens inopiam: & quadraginta dies post resurrectionem cum discipulis fuit, hanc ipsam illis, credo, dispensationem temporalem, quam pro salute nostra gessit, insinuans. Quadragenarius autem numerus, partibus suis, quæ illum metiuntur, computatis, usque ad quinquagenarium numerum pervenit, idipsum commendans, quando quidem ipsæ partes, quæ illum metiuntur, æquales inter se sunt: quia cum æquitate administrata corporalis & visibilis temporaliter actio perfectionem homini comparat. Quæ perfectio, sicut dictum est, denario numero significatur: sicut quadragenarius numerus æqualibus suis partibus in summam redactis denarium numerum parit, quoniam ad quinquagenarium, sicut supra dictum est, pervenit. Unum enim quod habent quadraginta quadragies, & duo quod habent vicies, & quatuor quod habent decies, & quinque quod habent octies, & octo quod habent quinquies, & decem quod habent quater, & viginti quod habent bis, simul ducta fiunt quinquaginta. Nullus enim alius numerus metiri per partes æquales quadragenarium numerum potest, præter hos quos enumeravimus, & computatos ad quinquagenarium numerum perduximus. Peractis ergo Dominus quadraginta diebus post resurrectionem cum discipulis suis, id est, commendans eis quod pro nobis temporaliter gestum est, adscendit in cælum: & post alios decem dies misit Spiritum-sanctum, quo perficerentur spiritaliter ad invisibilia capienda, qui visibilibus temporalibusque crediderant. Ipsis videlicet decem diebus post quos misit Spiritum-sanctum, eamdem perfectionem quæ per Spiritum-sanctum confertur denario numero indicans, quem quadragenarius computatis æqualibus partibus suis edit, & fit quinquagenarius: sicut temporali dispensatione cum æquitate administrata pervenitur ad perfectionem, quam denarius numerus significat, qui denarius simul cum quadragenario quinquagenarium facit. Ergo quoniam perfectio quæ fit per Spiritum-sanctum, quamdiu adhuc in carne ambulamus, quamvis non vivamus carnaliter, cum ipsa dispensatione temporali copulatur, rectè videtur quinquagenarius numerus ad Ecclesiam pertinere, sed jam purgatam atque perfectam, quæ temporalis dispensationis fidem atque æternitatis futuræ a spem caritate amplexatur, id est, quasi quadragenarium numerum denario numero copulans. Hæc autem Ecclesia, ad quam pertinet quinquagenarius numerus, sive quia ex tribus generibus hominum eligitur, Judæis & Gentibus & carnalibus Christianis, sive quia sacramento Trinitatis imbuitur, numero quo significatur ter ducto, ad centenarium & quinquagenarium pervenit. Quinquaginta enim ter ducta fiunt centum-quinquaginta. Quò cum addideris ipsa tria, quia insigne & eminens debet esse quod in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti lavacro regenerationis abluitur, fiunt centum-quinquaginta tres. Qui numerus piscium invenitur, quia in dexteram partem missa sunt retia; & ideo magnos, id est, perfectos & regno cælorum aptos habet. Nam illa similitudo reticuli non in dexteram missi, simul cepit bonos & malos, qui separantur in littore. Nunc enim intra retia præceptorum & sacramentorum Dei, in Ecclesia quæ nunc est, simul boni malique versantur. Fit autem separatio in fine sæculi, tamquam in fine maris, id est, in littore; cùm regnant justi primò temporaliter, sicut in Apocalypsi scriptum est, deinde in æternum in illa civitate quæ ibi describitur, ubi jam conquiescente dispensatione temporali, quæ quadragenario numero significatur, denarius remanet, quam mercedem sancti qui operantur in vinea percepturi sunt.

Matt. 4. 2. Act. 1. 3. Act. 1. 9. & 2. 1. Matt. 28. 19. Joh. 21. 6. & 11. Matt. 13. 48. Apoc. 20. 7.

3. Potest etiam, si numerus iste consideretur, occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem, quæ per Dominum nostrum Jesum Christum facta est: ut quoniam septenario numero creatura constat, cùm ternarius animæ & quaternarius corpori tribuitur, susceptio ipsa hominis ducatur ad tria septies. Quia & Pater misit Filium, & Pater in Filio est, & dono Spiritus-sancti de virgine natus est. Et hæc sunt tria, Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Septies autem, ipse homo temporali dispensatione susceptus, b ut fieret sempiternus. Fit ergo summa numeri viginti-unum, id est, tria septies. Hæc autem hominis susceptio ad liberationem valuit Ecclesiæ, cui caput est; c ut ipsa Ecclesia, propter animam & corpus, in eodem septenario numero reparetur. Ducuntur itaque viginti-unum septies, propter eos qui per Dominicum hominem liberantur, & fiunt simul centum-quadraginta

Eph. 5. 23.

a Navarricus MS. *spe & caritate amplexatur.*
b Editi, *susceptus est.* Verbum *est* non exstat in MSS.

c Ita in MSS. At in excusis, *cui caput est Christus. At ipsa Ecclesia, propter animam & corpus, in eodem septenario numero reperitur.*

septem. Cui additur senarius numerus, signum perfectionis, quia partibus suis, quæ illum metiuntur, constat, ita ut nihil minus nihilque amplius inveniatur. Metitur quippe illum unum, quod habet sexies; & duo, quæ habet ter; & tria, quæ bis habet: quæ simul ducta, unum & duo & tria, sex fiunt. Quod fortasse ad illud etiam sacramentum pertinet, quòd Deus sexta die perfecit omnia opera sua. Ad centum ergo & quadraginta-septem cùm sex addideris, quod est signum perfectionis, fiunt centum-quinquaginta-tria: qui numerus piscium invenitur, postea quam jussu Domini in dexteram partem missa sunt retia, ubi peccatores qui ad sinistram pertinent, non inveniuntur.

Gen. 2. 2.

QUÆST. LVIII. De Johanne Baptista.

1. JOHANNEM Baptistam, consideratâ scripturâ quæ de illo in Evangelio legitur, multis probabilibus documentis non absurdè credis ut prophetiæ gestare personam, & eo maximè quod de illo Dominus dicit, *Plus quàm Propheta*. Hic si quidem totius prophetiæ, quæ ab exordio generis humani usque ad adventum Domini de Domino facta est imaginem gestat. Est autem Evangelii persona in ipso Domino, quæ per prophetiam prænuntiabatur, cujus augetur prædicatio per universum orbem terrarum ab ipso Domini adventu: prophetia autem minuitur post quàm id quod prænuntiabat advenit. Itaque Dominus dicit, *Lex & prophetæ usque ad Johannem Baptistam, ab hinc regnum Dei prædicatur*. Et Johannes ipse, *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui*. Quod & diebus quibus nati sunt, & mortibus quibus passi sunt, figuratum est. Nascitur namque Johannes ex quo dies incipiunt minui; nascitur Dominus ex quo dies incipiunt crescere. Capite ille minuitur, dum occiditur: hic verò attollitur in cruce. Post quàm ergo prophetia ipsa in Johanne constituta digito ostendit præsentem, quem venturum ab exordio generis humani cecinerat, incipit minui, atque inde crescere prædicatio regni Dei. Et ideo baptizavit Johannes in pœnitentiam: finitur enim vetus vita usque ad pœnitentiam, atque inde incipit nova.

Matt. 11. 9. — Luc. 16. 16. — Joh. 3. 30. — Matt. 3. 11.

Figuræ Christi in veteri lege.

2. Non autem tantùm in iis qui propriè Prophetæ appellati sunt, sed in ipsa veteris Testamenti historia prophetia non silere colligitur ab eis qui piè quærunt, & ad hæc investiganda divinitus adjuvantur. Maximè tamen illis evidentioribus rerum figuris apparet: quòd Abel justus à fratre interficitur, & Dominus a Judæis: quòd arca, Noe, tamquam in diluvio sæculi Ecclesia gubernatur: quòd Isaac immolandus Deo ducitur, & aries pro illo in sentibus tamquam crucifixus agnoscitur: quòd in duobus Abrahæ filiis, uno de ancilla, altero de libera, duo Testamenta intelliguntur: quòd duo populi in geminis, Esaü scilicet & Jacob, præmonstrantur: quòd Joseph à fratribus persecutionem passus, ab alienis honoratur; sicut Dominus Judæis persequentibus, apud gentes clarificatus est. Longum est commemorare singula, cùm ita concludat Apostolus & dicat, *Hæc autem in figura contingebant eis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum devenit*. Finis autem sæculorum tamquam senectus veteris hominis, cùm totum genus humanum tamquam unum hominem constitueris, sexta ætate signatur, qua Dominus venit. Sunt enim ætates sex etiam in uno homine; infantia, pueritia, adolescentia, juventus, gravitas, & senectus. Prima itaque generis humani ætas est ab Adam usque ad Noë. Secunda, à Noë ad Abraham: qui articuli sunt evidentissimi & notissimi. Tertia, ab Abraham usque ad David: sic enim Matthæus Evangelista partitur. Quarta, à David usque ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta, à transmigratione in Babyloniam usque ad adventum Domini. Sexta, ab adventu Domini usque in finem sæculi speranda est: qua exterior homo tamquam senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renovatur de die in diem. Inde requies sempiterna est, quæ significatur sabbato. Huic rei congruit quòd homo sexto die factus est ad imaginem & similitudinem Dei. Nemo autem ignorat hominum vitam jam aliquid administrantem, cognitione & actione fulciri. Nam & actio temeraria est sine cognitione, & sine actione ignava cognitio. Sed prima vita hominis, cui nulla administratio rectè creditur, quinque sensibus corporis dedita est; qui sunt visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. Et ideo duæ primæ ætates generis humani denis generationibus definiuntur, tamquam infantiâ & pueritiâ; quinario scilicet geminato, quoniam generatio utroque sexu propagatur. Sunt ergo generationes decem ab Adam usque ad Noe, & inde usque ad Abraham aliæ decem; quas duas ætates infantiam & pueritiam generis humani esse diximus. Adolescentia verò & juventus & gravitas, id est, ab Abraham usque ad David, & inde usque ad transmigrationem in Babyloniam, & inde usque ad adventum Domini, quatuor denis generationibus figurantur; septenario geminato ad eamdem [a] generationem utriusque sexus, cum quinario qui est in sensibus corporis, actio & cognitio addita fuerit. Senectus autem solet etiam tantum tenere temporis, quantum reliquæ omnes ætates. Nam cùm a sexagesimo anno senectus dicatur incipere, & possit humana vita usque ad centum-viginti annos pervenire, manifestum est solam senectutem posse tam longam esse, quam omnes ætates ceteræ priores sunt. Ætas igitur ultima generis humani, quæ incipit à Domini adventu, usque in finem sæculi, quibus generationibus computetur incertum est: & hoc utiliter Deus voluit latere, sicut in Evangelio scriptum est, & Apostolus attestatur dicens, diem Domini tamquam furem in nocte esse venturum.

Gen. 4. 8. — Ibid. 7. 1. — Ibid. 22. 3. — Gal. 4. 22. — Gen. 25. 23. — Ibid. 45. 8. — 1 Cor. 10. 11. — Ætates sex. Lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 23. — Matt. 1. 17. — 2 Cor. 4. 16. — Gen. 1. 27. — Matt. 24. 36. — 1 Thess. 5. 2.

3. Sed tamen sexta ætate visitatum esse genus humanum humili Domini adventu, superiùs distinctis generationibus edocetur. Qua visitatione incœpit manifestari prophetia, quæ superioribus quinque ætatibus latuit: cujus prophetiæ personam quoniam Johannes gestabat, ut supra dictum est, ideo ex senibus parentibus nascitur, tamquam senescente sæculo prophetia illa innotescere incipiat: & quinque mensibus se occultat mater ejus, sicut scriptum est, *Occultabat se Elizabeth mensibus quinque*. Sexto autem mense visitatur a Maria matre Domini: & exultat infans in utero, tamquam primo adventu Domini quo in [b] humilitate apparere dignatus est, prophetia manifestari incipiat: sed tamquam in utero, id est, nondum tam evidenter, ut omnes sicut in luce manifestam esse fateantur: quod futurum credimus secundo adventu Domini, quo in claritate venturus est; cujus adventus præcursor speratur Elias, sicut hujus Johannes fuit. Et ideo dicitur à Domino, *Elias jam venit, & multa ei homines fecerunt, & si vultis scire, ipse est Johannes Baptista, qui venturus est*. Quia in eodem spiritu & in eadem virtute, tamquam præcedentis præconis officio & hic jam venit, & ille venturus est. Propterea & istum Johannem per spiritum quo pater ejus vates impletus est, dicitur præcursorem Domini futurum esse in spiritu & virtute Eliæ. Peractis autem Maria cum Elisabeth mensibus tribus, discedit. Quo numero mihi videtur significari fides Trinitatis, & baptisma in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, quo per humilem Domini adventum genus humanum imbuitur, & futuro adventu claritatis ejus [c] extollitur.

Luc. 1. 24. — Matt. 17. 12. — Luc. 1. 17. — Ibid. 56.

QUÆST. LIX. De decem virginibus.

1. INTER parabolas a Domino dictas solet quærentes multùm exercere ista, quæ de decem virginibus posita est. Et multi quidem hinc multa senserunt, quæ non sunt præter fidem: sed quomodo partibus omnibus ejus conveniat expositio, id elaborandum est. Legi etiam in quadam scriptura, ex earum genere quæ apocryphæ nominantur, [d] non quòd sit contra catholicam fidem, sed huic loco mihi minùs congruere visa est, consideranti omnes hujus similitudinis partes. De qua tamen expositione temere nihil audeo judicare, ne fortè non ejus inconvenientia mihi angustias fecerit, sed mea tarditas in ea convenientiam non invenerit. Quid autem mihi videatur non absurdè hoc loco accipi, quantum potero breviter & diligenter exponam.

2. Interrogatus igitur Dominus noster secretò à discipulis de consummatione sæculi, inter multa alia quæ locutus est, hoc quoque dixit: *Tunc simile æstimabitur regnum cœlorum decem virginibus, quæ acceperunt lampades suas, & venerunt obviàm sponso. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus suis, non sumserunt oleum secum: prudentes autem acceperunt oleum secum in vasis suis cum lampadibus. Tardante autem sponso, dormitaverunt omnes, & dormierunt. Mediâ autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, surgite obviàm ei. Tunc surrexerunt virgines illæ, & aptaverunt lampades suas. Et dixerunt illæ stultæ ad sapientes, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt autem sapientes, dicentes, Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis. Et dum irent emere, venit sponsus, & quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua. Novissimè autem veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait, Amen dico vobis, Nescio vos. Vigilate ergo, quia nescitis diem, neque horam*. Decem utique virginum quòd quinque admittuntur, quinque excluduntur, bonorum & malorum discretionem significat. Quapropter si

Matt. 25. 1. &c.

a Rat. & decem MSS. *ad eamdem rationem.*
b Navarricus liber, *in humanitate.*
c Rat. Er. & undecim MSS. *extollitur.* Alter è Vaticanis. *excoli datur.*
d Nonnulli MSS. *quod non sit.*

virginitatis nomen honorabile est, cur receptis exclusisque commune est? Deinde quid sibi vult numerus in utraque parte quinarius? Quid autem significat oleum, mirum videtur. Item quòd sapientes petentibus non communicant: cùm & invidere fas non sit eas quæ ita perfectæ sunt, ut à sponso recipiantur, quo nomine nullo dubitante Dominus noster Jesus Christus significatur; & misericordes esse oporteat ad præstandum ex eo quod habent, præscribente illâ sententiâ ejusdem Domini dicentis, Omni poscenti te tribue. [Lucæ 6. 30.] Quid est autem quod possit dando non sufficere utrisque? Hæc maximè augent quæstionis difficultatem: quamquam & cetera diligenter considerata, ut omnia in unam rationem concurrant, nihilque in unam partem dicatur quod impediat aliam, magna cautio adhibenda est.

3. Videntur itaque mihi quinque virgines significare quinque-partitam continentiam à carnis illecebris. Continendus est enim animi appetitus à voluptate oculorum, à voluptate aurium, à voluptate olfaciendi, gustandi, tangendi. Sed quia ista continentia partim coram Deo fit, ut illi placeatur in interiori gaudio conscientiæ; partim coram hominibus tantùm, ut gloria humana capiatur; quinque dicuntur sapientes, & quinque stultæ: utræque tamen virgines, quia utraque continentia est, quamvis diverso fomite gaudeat. Lampades autem sunt, quia manibus gestantur, opera quæ secundùm continentiam illam fiunt. Dictum est autem, Luceant opera vestra coram hominibus. [Matt. 5. 16.] Omnes verò *acceperunt lampades suas, & venerunt obviam sponso.* Intelligendum est ergo Christi nomine censeri de quibus agitur. Non enim possunt qui Christiani non sunt, sponso Christo venire obviam. *Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus suis, non sumserunt oleum secum.* Multi enim quamvis de Christi bonitate plurimùm sperent, gaudium tamen non habent, dum continenter [a] vivunt, nisi in laudibus hominum. Non ergo habent oleum secum. Nam ipsam lætitiam oleo significari arbitror. Propterea unxit, inquit, te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis. [Psal. 44. 8.] Qui autem non propterea gaudet, quia Deo intrinsecùs placet, non habet oleum secum. *Prudentes autem acceperunt secum oleum in vasis suis cum lampadibus,* id est, lætitiam bonorum operum in corde atque conscientia posuerunt; sicut Apostolus monet: „Probet autem se „homo, inquit, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. [Gal. 6. 4.] *Tardante verò sponso dormitaverunt omnes:* quia ex utroque genere continentium hominum, sive eorum qui coram Deo exsultant, sive eorum qui in laudibus hominum adquiescunt, moriuntur hoc intervallo temporis, donec sub adventu Domini fiat resurrectio mortuorum. *Media autem nocte,* id est, nullo sciente aut sperante; quippe cùm ipse Dominus dicat, De die autem illa & hora nemo scit: [Matt. 24. 36.] & Apostolus, Dies Domini tamquam fur in nocte, ita veniet: [1 Thess. 5. 2.] ex quo significatur eum penitus latere, cùm venerit: *clamor factus est, Ecce sponsus venit, surgite obviam ei.* In ictu oculi & in novissima tuba omnes resurgemus. [1 Cor. 15. 52.] Ergo *surrexerunt omnes virgines illæ, & aptaverunt lampades suas,* id est, rationes reddendas operum suorum. Oportet enim nos exhiberi ante tribunal Christi, ut illic recipiat unusquisque quod gessit in corpore, sive bonum, sive malum. [2 Cor. 5. 10.] *Et dixerunt stultæ ad sapientes, Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Quorum enim facta alienâ laude fulciuntur, eâdem subtractâ deficiunt; & de consuetudine id semper inquirit, unde gaudere animus solet. Itaque hominum, qui corda non vident, testimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inspector est. Sed quid responderunt sapientes? *Ne fortè non sufficiat nobis & vobis.* Unusquisque enim pro se rationem reddet, nec alieno testimonio quisquam adjuvatur apud Deum, cui secreta cordis apparent; vix sibi quisque sufficit, ut ei testimonium perhibeat conscientia sua. Quis enim gloriabitur mundum se habere cor? [Prov. 20. 9.] Inde est quod Apostolus ait: Mihi autem minimum est, ut à vobis judicer, aut ab humano die, sed neque memetipsum judico. [1 Cor. 4. 3.] Quapropter cùm de se ipso quisque aut non omnino aut vix possit veram ferre sententiam, quomodo potest de alio judicare, cùm sciat nemo quid agatur in homine, nisi spiritus hominis? [1 Cor. 2. 11.] *Ite magis ad vendentes, & emite vobis.* Non consilium dedisse putandæ sunt, sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt enim oleum adulatores, qui sive falsa, sive ignorata laudando, animas in errorem mittunt, & eis vana gaudia tamquam fatuis conciliando, aliquam de his mercedem, sive ciborum, sive pecuniæ, sive honoris, sive alicujus commodi temporalis accipiunt, non [b] intelligentibus quod dictum est, Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt. [Isa. 3. 12.] Melius est autem objurgari à justo, quàm à peccatore laudari. Emendabit me, inquit, justus in misericordia, & arguet me oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. [Psal. 140. 5.] *Ite ergo magis ad vendentes, & emite vobis* id est, videamus nunc quid vos adjuvant, qui vobis laudes vendere consueverunt, & vos in errorem inducere, ut non coram Deo, sed ab hominibus gloriam quæreretis. *Euntibus autem illis emere, venit sponsus,* id est, inclinantibus se illis in ea quæ foris sunt & solitis gaudere quærentibus, quia gaudia interna non noverant, venit ille qui judicat: *& quæ paratæ erant,* id est, quibus bonum coram Deo testimonium conscientia perhibebat: *intraverunt cum eo ad nuptias,* id est, ubi munda anima puro & perfecto sempiternoque Dei Verbo [c] fecundanda copulatur. *Et clausa est janua,* id est, receptis illis qui sunt in angelicam vitam immutati: Omnes enim, inquit, resurgemus, sed non omnes immutabimur: [1 Cor. 15. 51.] clausus est aditus ad regnum cælorum. Non enim post judicium patet precum aut meritorum locus. *Novissimè autem veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, Domine, aperi nobis.* Non dictum est, quòd emerint oleum: & ideo intelligendæ sunt, nullo jam remanente de alienis laudibus gaudio, in angustiis & magnis afflictionibus redire ad implorationem Dei. Sed magna est ejus severitas post judicium, cujus ante judicium ineffabilis misericordia prærogata est. Itaque respondens ait, *Amen dico vobis quod nescio vos:* ex illa scilicet regula, quam non habet ars Dei, hoc est sapientia Dei, ut intrent in gaudium ejus, qui non coram Deo, sed ut placerent hominibus, visi sunt aliquid secundum præcepta ejus operari. Atque ita concludit: *Vigilate ergo, quia nescitis diem neque horam.* Non modò illius ultimi temporis, quo venturus est sponsus, sed suæ quisque diem dormitionis & horam nescit. Quisquis autem paratus est usque ad somnum, id est, usque ad mortem quæ omnibus debetur, paratus etiam invenietur cum illa vox media nocte sonuerit qua omnes evigilaturi sunt.

4. Quod vero sponso dixit obviàm venire virgines, sic intelligendum puto, ut ex ipsis virginibus constet ea quæ dicitur sponsa: tamquam si omnibus Christianis in Ecclesiam concurrentibus filii ad matrem concurrere dicantur, cùm ex ipsis filiis congregatis constet ea quæ dicitur mater. Nunc enim desponsata est Ecclesia, & virgo est ad nuptias perducenda, id est, cum se continet à corruptione sæculari: illo autem tempore nubet, cùm universâ mortalitate in ea pereunte, immortali conjunctione [d] fruetur. Desponsavi, inquit, vos uni viro virginem castam exhibere Christo. [2 Cor. 11. 2.] Vos, inquit, virginem: a plurali ad singularem concludens. Ideo & virgines dici possunt, & virgo. Cur autem quinque dictæ sint, ut mihi videtur expositum est. Sed videmus nunc in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; & nunc ex parte, tunc autem ex toto. [1 Cor. 13. 12.] Ipsum autem in ænigmate & ex parte nunc in Scripturis aliquid cernere, quod tamen sit secundùm catholicam fidem, ex illo pignore contingit, quod accepit virgo Ecclesia humili adventu sponsi sui, quæ illi ultimo adventu cum veniet in claritate nuptura est, cum jam facie ad faciem contuebitur. Dedit enim nobis pignus Spiritum sanctum, sicut dicit Apostolus. [2 Cor. 5. 5.] Et ideo ista expositio nihil certum intuetur, nisi ut secundùm fidem sit; neque aliis præjudicat, quæ nihilo minus secundum fidem esse potuerint.

[QUÆST. LX.] Sicut scire Deus dicitur, etiam cùm scientem facit, sicut scriptum est, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum.* Non enim sic dictum est hoc, quasi nesciat Deus: sed ut ipsi sciant quantum in Domini dilectione profecerint; quod, nisi tentationibus quæ accidunt, non plene ab hominibus agnoscitur. Et ipsum *Tentat,* pro eo positum est, quod tentari sinit. Sic & cùm dicitur nescire, aut pro eo dicitur, quòd non approbat, id est, in disciplina & doctrina sua non agnoscit, sicut dictum est, *Nescio vos:* aut pro eo quod utiliter nescientes facit, quod scire inutile est. Ideo bene accipitur, id quod dictum est, solum scire Patrem, sic dictum esse, quia facit Filium scire: & quod dictum est, nescire Filium, sic dictum esse, quia facit nescire homines, id est, non prodit eis quod inutiliter scirent.

[*De die autem illo & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, neque Filius hominis, nisi Pater solus.* Matt. 24. 36. Act. 1. 7.]

[QUÆST. LXI.] 1. Quinque panes hordeacei, quibus in monte Domi-

a Er. & Lov. *non vivunt.* Expungenda negatio, quæ abest à Rat. & MSS.

b Er. & Lov. *non intelligentes.* Meliùs Rat. & MSS. *non intelligentibus,* ipsis nimirum fatuis, à quibus mercedem accipiunt adulatores.

c Sic potiores MSS. Editi verò, *fecundata.*

d Omnes propè MSS. *fruatur.*

De eo quod scriptum est in Evangelio, turbas Dominum in monte pavisse de quinque panibus. *Joh.6.9.*

nus turbas pavit, significant veterem legem: sive quia nondum spiritalibus, sed adhuc carnalibus data est, id est, quinque corporis sensibus deditis; nam & ipsæ turbæ quinque millia hominum fuerunt: sive quia per Moysen lex ipsa data est; Moyses enim quinque libros scripsit. Et quòd hordeacei erant panes, bene significant, vel ipsam legem, quæ ita data erat, ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur; hordei enim medulla tenacissimâ paleâ tegitur: vel ipsum populum nondum exspoliatum carnali desiderio, quod tamquam palea cordis ejus inhærebat; id est, nondum corde circumcisum, ita ut nec trituratione tribulationum, cùm per deserta quadraginta annis duceretur, intellectu revelato carnalia integumenta deponeret, sicut nec hordeum areæ triturâ illo paleari tegmine exuitur. Itaque illi populo congruenter lex talis data est.

2. Duo autem pisces, qui saporem suavem pani dabant, duas illas personas videntur significare, quibus populus ille regebatur, ut per eas consiliorum moderamen acciperet, regiam scilicet & sacerdotalem, ad quas etiam sacrosancta illa unctio pertinebat: quarum officium erat procellis ac fluctibus popularibus numquam frangi atque corrumpi, & violentas urbium contradictiones tamquam adversantes undas sæpe disrumpere, interdum eis custodita sua integritate cedere; prorsus more piscium tamquam in procelloso mari, sic in turbulenta populi administratione versari. Quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant. Ambas enim solus ille sustinuit, & non figuratè, sed propriè solus implevit. Nam & rex noster est Dominus Jesus Christus, qui nobis pugnandi & vincendi demonstravit exemplum, in carne mortali peccata nostra suscipiens, tentationibus inimici neque illecebrosis neque terribilibus cedens: postremò exuens se carne, principatus & potestates [a] expolians fiducialiter, & triumphans eas in semetipso. Itaque ipso duce ab oneribus & laboribus hujus peregrinationis nostræ tamquam ab Ægypto liberamur, & persequentia nos peccata sacramento baptismatis nobis evadentibus obruuntur: & quamdiu in spe sumus ejus promissionis, quam nondum videmus, tamquam per deserta ducimur, consolante nos in sanctis Scripturis verbo Dei, sicut illos manna de cælo: & eodem ipso duce in Jerusalem cælestem, tamquam in terram promissionis introduci nos posse præsumimus, & in æternum ibi [b] regente ipso & custodiente servari. Ita Dominus noster Jesus Christus ostenditur rex noster. Ipse est etiam sacerdos noster in æternum secundùm ordinem Melchisedec, qui se ipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & ejus sacrificii similitudinem celebrandam in suæ passionis memoriam commendavit, ut illud quod Melchisedec obtulit Deo, jam per totum orbem terrarum in Christi Ecclesia videamus offerri. Ergo quoniam rex noster peccata nostra suscepit, ut nobis pugnandi & vincendi demonstraret exemplum, eorumdem peccatorum susceptionem regiamque personam Matthæus evangelista significans, generationem ejus quæ est secundum carnem ab Abraham suspiciens, qui pater est populi fidelis, & successionem prolis deorsum versus enumerans pervenit ad David, in quo regni stabilimentum manifestissimum apparet; atque inde per Salomonem, natum de illa in qua pater ejus peccaverat, stirpem regiam prosecutus usque ad generationem Domini perducit. Lucas verò alius Evangelista, quoniam & ipse generationem Domini, quæ secundum carnem est, sed in sacerdotali persona explicandam suscepit, ad quam personam pertinet mundatio & abolitio peccatorum, non à principio libri, sicut Matthæus, sed ab illo loco ubi baptizatus est Jesus, ubi peccatorum nostrorum mundationem præfiguravit, incipit parentum ejus originem gradatim prosequi; neque deorsum versùs, sicut ille qui eum ad susceptionem peccatorum tamquam descendentem ostendebat, sed sursum versùs, tamquam is qui eum post abolitionem peccatorum tamquam adscendentem insinuabat; nec eos parentes, quos ille, nominans. Alia enim erat origo sacerdotalis, quæ per unum ex filiis David, sicuti adsolet, de tribu sacerdotali matrimonium sortientem, effecerat ut Maria de utraque tribu, id est, de regia & sacerdotali cognationem duceret. Nam & quando censiti sunt Joseph & Maria, scriptum est eos fuisse de domo, id est de genere David. Et Elisabeth, quæ nihilo minùs cognata Mariæ scribitur, erat de tribu sacerdotali. Sicut autem Matthæus, qui tamquam descendentem ad suscipienda peccata nostra regem Christum insinuat, per Salomonem à David descendit; quia Salomon de illa in qua David peccaverat, natus est: ita Lucas, qui tamquam adscendentem post abolitionem peccatorum sacerdotem Christum insinuat, per Nathan adscendit ad David; quia Nathan propheta missus fuerat, cujus correptione David ipsius peccati abolitionem pœnitendo impetravit. Itaque postea quàm transiit Lucas personam David, non dissonat à Matthæo in nominibus [c] generatorum. Nam eos nominat adscendens à David usque ad Abraham, quos ille descendens ab Abraham usque ad David. A David enim in duas familias, regiam & sacerdotalem, origo illa distributa est, quarum duarum familiarum, sicut dictum est, regiam descendens Matthæus, sacerdotalem adscendens Lucas secutus est: ut Dominus noster Jesus Christus rex & sacerdos noster & cognationem duceret de stirpe sacerdotali, & non esset tamen de tribu sacerdotali, hoc est, de tribu Levi, sed esset de tribu Juda, hoc est, de tribu David, ex qua tribu nemo intendit altari. Ideo & filius David maximè dicitur secundùm carnem, quia & Lucas adscendens, & Matthæus descendens, in David sibi obviam facti sunt. Oportebat enim ut evacuaturus sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Levitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Levi, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotium quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod in veteri sacerdotio figurabatur, implevit: & holocausti ejus [d] imaginem ad memoriam passionis suæ in Ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum, non secundum ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedec. Cujus rei sacramentum diligentius adhuc considerari potest. Sed propter duos pisces, in quibus duas personas, regiam & sacerdotalem figuratas esse diximus, hactenus hinc tractatum esse sufficiat.

3. Quòd autem super fœnum turba illa discubuit, significat eos qui Testamentum vetus acceperant, quia regnum eis temporale & Jerusalem temporalis promittebatur, in spe carnali collocatos fuisse. *Omnis enim caro fœnum, & claritas hominis ut flos fœni.* Quòd autem de reliquiis fragmentorum duodecim cophini bucellarum repleti sunt, significabat de ipsius legis adapertione & disputatione, quam Judæi reliquerant & deseruerant, repletos fuisse discipulos Domini, in quibus duodenarius numerus principatum tenet. Nondum enim erat scriptura novi Testamenti, quando Dominus, quasi frangendo & aperiendo quod durum & clausum erat in lege, discipulos implevit, cùm eis post resurrectionem aperuit Scripturas veteres, incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretans illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. Nam & tunc eum duo illorum in panis fractione cognoverunt.

4. Et ideo secunda pastio populi, quæ de septem panibus facta est, ad novi Testamenti prædicationem rectè intelligitur pertinere. Non enim ab aliquo Evangelista dictum est, quòd illi panes hordeacei fuerint, sicut de illis quinque dixit Johannes. Hæc ergo pastio de panibus septem ad gratiam pertinet Ecclesiæ, quæ notissimâ illa septenariâ sancti Spiritus operatione [e] refecta cognoscitur. Et ideo non hic duo pisces fuisse scribuntur, sicut in veteri lege, ubi duo soli ungebantur, rex & sacerdos; sed pauci pisces, id est, qui primi Domino Jesu Christo crediderunt, & in ejus nomine uncti sunt, & missi ad prædicandum Evangelium, & ad sustinendum turbulentum mare hujus sæculi, ut pro ipso magno pisce, id est, pro Christo legatione fungerentur, sicut Paulus apostolus dicit. Neque in ipsa turba quinque millia hominum fuerunt, sicut illic, ubi carnales legem accipientes, id est, quinque sensibus carnis dediti significantur; sed quatuor millia potius, quo numero significantur spiritales, propter quatuor animi virtutes, quibus in hac vita spiritaliter vivitur, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & justitiam. Quarum prima est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum: secunda, refrenatio cupiditatis ab iis quæ temporaliter delectant: tertia, firmitas animi adversus ea quæ temporaliter molesta sunt: quarta, quæ per ceteras omnes diffunditur, dilectio Dei & proximi.

5. Sanè & ibi quinque millia hominum, & hic quatuor millia exceptis mulieribus & pueris fuisse memorantur: quod mihi videtur ad hoc pertinere, ut intelligamus, & in populo veteris Testamenti fuisse quosdam infirmos ad implendam justitiam quæ secundùm legem est, in qua justitia apostolus Paulus sine querela se conversatum esse dicit; fuisse item alios qui facile seducerentur in cultum idolorum. Quæ duo genera, id est, infirmitatis & erroris, mulierum & pueri-

Margin notes: 1 Retr. 26. — Col. 2. 15. — Ps. 109. 4. — Gen. 14. 18. — Matt. 1. 1. — Luc. 3. 23. — Luc. 2. 4. — Luc. 1. 36. — 1 Retr. 26. — 2 Reg. 12. 1. — Hebr. 6. 20. — Ps. 109. 4. — Isa. 40. 6. — Luc. 24. 27. — Altera pastio populi comparatur cum priore & ejus mysterium aperitur. Matt. 15. 34. Marc. 8. 5. — 2 Cor. 5. 20. — Virtutes quatuor. — Phil. 3. 6.

a Plures MSS. *exemplans*.
b Sic MSS. Editi autem, *regnante*.
c In plerisque MSS. *generationum. Nam eos* &c.
d Tres MSS. Regius, Navarricus & Michaëlinus, *magnitudinem & imaginem*. Quamquam ibi Michaëlinus caret copulativâ particulâ *&*. Confer locum persimilem suprà pag. 25. l. 47.
e Verbum *refecta* restitutum hic est ex aliquot MSS.

rum nominibus figurata sunt. Infirmus est enim mulierum sexus ad actiones, & facilis ad lusum pueritia. Quid autem lusui puerili tam simile est, quàm idola colere? quando & Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis, cùm ait, *Neque idolis servientes, quemadmodum quidam eorum, sicut scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* Mulieribus ergo similes erant, qui in laboribus exspectationis, quò usque ad promissa Dei pervenirent, non viriliter perseverantes tentaverunt Deum: pueris autem, qui sederunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Non solum autem ibi, sed etiam in populo novi Testamenti qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel mentis levitate, mulieribus & pueris comparandi sunt. Nam illis dicitur, *Si tamen initium substantiæ ejus usque in finem firmum retineamus*: illis autem, *Nolite pueri effici sensibus, sed malitiâ infantes estote, ut sensibus perfecti sitis.* Et ideo neque in vetere, neque in novo Testamento tales admittuntur ad numerum; sed sive ibi quinque millia, sive hìc quatuor millia, exceptis mulieribus & pueris fuisse dicuntur.

1 Cor. 10. 7. Exod. 32. 6. Ephes. 4. 13. Hebr. 3. 14. 1 Cor. 14. 20. Joh. 6. 10. Matt. 14. 21. Ibid. 15. 38.

6. Quamvis verò & illic & hìc propter ipsum Christum, qui assiduè in Scripturis mons appellatur, ut congruenter in monte uterque populus pasceretur; hìc tamen non in fœno discumbitur, sed in terra. Ibi enim celsitudo Christi propter carnales homines & Jerusalem terrenam carnali spe & desiderio tegitur: hìc autem remota omni cupiditate carnali, convivas novi Testamenti, spei permanentis firmamentum, tamquam ipsius montis soliditas, nullo fœno interposito continebat.

7. Et quoniam rectissimè dicit Apostolus, *Priùs autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur*: hoc significare videtur & Dominus, cum dicit de his quos quinque panibus pasturus erat, *Non opus habent ire, sed date illis vos manducare.* Sub his autem verbis figuraliter tamquam [a] custodiendi detinentur, cùm hoc admonuissent discipuli, ut dimitteret eos. Hujus verò turbæ, quæ ad septem panes pertinet, ultrò se misereri dixit, quòd jam tertius dies esset, ex quo ei jejuni hæsissent. In toto enim sæculo generis humani tertium tempus est, quo fidei Christianæ gratia data est. Primum est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Et quoniam quartum adhuc restat, quo ad plenissimam pacem Jerusalem cælestis venturi sumus, quò tendit quisquis rectè credit in Christum, propterea se dicit turbam illam reficere Dominus, ne deficiant in via. Ista enim dispensatio, qua nobis Dominus temporaliter & visibiliter in homine apparere dignatus est, & dedit nobis pignus Spiritum sanctum, cujus operatione septenaria vegetaremur, Apostolica auctoritate quasi paucorum piscium sapore conjuncto: hæc ergo dispensatio quid aliud agit, nisi ut ad palmam supernæ vocationis sine defectu virium pervenire possimus? *Per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* Et ipse apostolus Paulus nondum se dicit comprehendisse regnum Dei, *sed ea quæ retrò sunt oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor*, inquit, *ad palmam supernæ vocationis. Veruntamen in quod pervenimus, in eo ambulemus*; quia tertio die Domino adhærentes & ab illo pasti, non deficiemus in via.

Gal. 3. 23. Matt. 14. 16. Matt. 15. 32. 2 Cor. 5. 5. 2 Cor. 5. 7. Phil. 3. 13.

8. Etiam hìc sanè perveniri ad comedendi finem non potuit, sed relictæ sunt escæ. Non enim frustra de futuro dictum est, *Putasne veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?* Et credo ita futurum, propter mulieres & pueros. Sed tamen septem sportas reliquiæ fragmentorum impleverunt, ad quas Ecclesia septiformis, quæ in Apocalypsi etiam describitur, pertinet, id est, omnis qui perseveraverit usque in finem. Ille enim qui dixit, *Putasne veniens Filius hominis, inveniet fidem super terram?* significavit quidem in extremo [b] convivii relinqui posse & deleri escas suas: sed quoniam ipse item dixit, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*; significavit non defuturam Ecclesiam, quæ septenario numero eosdem septem panes abundantius recipiat, & [c] latitudine cordis, quæ ipsam perseverantiam in sportis videtur significare, contineat.

Luc. 18. 8. Apoc. 1. 4. Matt. 24. 13.

QUÆST. LXII. De eo quod scriptum est in Evangelio, quia baptizabat Jesus plures quàm Johannes, quamvis ipse non baptizaret, sed discipuli ejus.

QUÆRITUR utrùm qui baptizati sunt illo tempore, quo scriptum est Dominum per discipulos suos baptizasse plures quàm Johannes, acceperint Spiritum sanctum. Alio enim loco Evangelii sic dicitur: *Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus.* Et facillimè quidem ita respondetur, quòd Dominus Jesus, qui etiam mortuos suscitabat, poterat neminem illorum mori sinere, donec post ejus clarificationem, id est, resurrectionem a mortuis & adscensionem in cælum, acciperent Spiritum sanctum. Sed occurrit animo latro ille, cui dictum est, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*: qui nec ipsum baptismum acceperat. Quamquam Cornelius, & qui cum eo ex gentibus crediderant, Spiritum sanctum etiam priùs quàm baptizarentur acceperint: non tamen video quomodo & ille latro sine Spiritu sancto dicere potuerit, *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum.* Nemo enim *dicit, Dominus Jesus*, ait Apostolus, *nisi in Spiritu sancto.* Cujus fidei fructum ipse Dominus monstravit dicens, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Quomodo ergo ineffabili potestate dominantis Dei atque justitiâ deputatum est etiam baptisma credenti latroni, & pro accepto habitum in animo libero, quod in corpore crucifixo accipi non [d] poterat: sic etiam Spiritus sanctus latenter dabatur ante Domini clarificationem; post manifestationem autem divinitatis ejus manifestius datus est. Et hoc dictum est, *Spiritus autem nondum erat datus*: id est, nondum sic apparuerat, ut omnes eum datum esse faterentur. Sicut etiam Dominus nondum erat clarificatus inter homines, sed tamen clarificatio ejus æterna numquam esse destitit. Sicut & adventus ejus ea ipsa dicitur demonstratio in carne mortali. Nam illuc venit, ubi erat: quia *in sua propria venit, & in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est.* Sicut ergo Domini adventus intelligitur demonstratio corporalis, tamen ante hanc demonstrationem ipse in omnibus Prophetis sanctis tamquam Dei Verbum & Dei Sapientia locutus est: sic & adventus Spiritus sancti, demonstratio Spiritus sancti est ipsis etiam oculis carneis, quando visus est ignis divisus super eos, & cœperunt loqui linguis. Nam si non erat in hominibus Spiritus sanctus ante Domini visibilem clarificationem, quomodo dicere potuit David, *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me?* Aut quomodo impleta est Elisabeth & Zacharias vir ejus ut prophetarent, & Anna, & Simeon, de quibus omnibus scriptum est, quòd impleti Spiritu sancto illa quæ in Evangelio legimus dixerint? Ut autem quædam latenter, quædam verò per creaturam visibilem visibiliter Deus operetur, pertinet ad gubernationem providentiæ, qua omnes divinæ actiones locorum temporumque [e] ordine ac distinctione pulcherrima peraguntur, cùm ipsa divinitas nec teneatur nec migret locis, nec tendatur varieturve temporibus. Quomodo autem ipse Dominus secum habebat utique Spiritum sanctum in ipso homine quem gerebat, quando ut baptizaretur venit ad Johannem, & tamen postea quàm baptizatus est, descendere in eum Spiritus sanctus visus est in columbæ specie: sic intelligendum est & ante manifestum & visibilem adventum Spiritus sancti quoscumque homines sanctos eum latenter habere potuisse. Ita sane hoc diximus, ut intelligamus etiam illa ipsa visibili demonstratione Spiritus sancti, qui adventus ejus dicitur, ineffabili vel etiam incogitabili modo largiùs in hominum corda plenitudinem ejus infusam.

Joh. 4. 2. Joh. 7. 39. Luc. 23. 43. Act. 10. 44. Luc. 23. 42. 1 Cor. 12. 3. Joh. 7. 39. Joh. 1. 11. Act. 2. 3. Ps. 50. 13. Luc. 1. 41. & 67. & cap. 2. 25. Matt. 3. 13.

QUÆST. LXIII. De Verbo.

IN *principio erat Verbum.* Quod Græcè λόγος dicitur, Latine & rationem & verbum significat. Sed hoc loco melius verbum interpretamur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per Verbum facta sunt operativâ potentiâ. Ratio autem, etsi nihil per illam fiat, recte ratio dicitur.

Joh. 1. 1.

QUÆST. LXIV. De muliere Samaritana.

1. EVANGELICA sacramenta in Domini nostri Jesu Christi dictis factisque signata non omnibus patent, & ea nonnulli minùs diligenter minusque sobrie interpretando, afferunt plerumque pro salute perniciem, & pro cognitione veritatis errorem: inter quæ illud est sacramentum, quod scriptum est, Dominum horâ diei sextâ venisse ad puteum Jacob, fessumque ab itinere sedisse, & a muliere Samaritana potum petisse, & cetera quæ in eodem Scripturarum loco discutienda & pertractanda dicuntur. De qua re id primò tenendum est, quod in omnibus Scripturis summâ vigilantiâ custodiri oportet, ut secundùm fidem sit sacramenti divini expositio.

Johannis 4. 5.

2. Horâ igitur diei sextâ venit ad puteum Dominus noster. Video in puteo tenebrosam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi hujus infimas partes, id est, terrenas, quo venit Dominus Jesus horâ sextâ, id est, sexta ætate generis humani, tamquam in senectute veteris hominis, quo jubemur exui, ut induamur novo, qui secundùm Deum creatus est. Nam sexta ætas senectus est; quoniam prima infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta juventus, quinta gravitas. Veteris itaque hominis vita, quæ secun-

Ephes. 4. 22.

a Sic plures MSS. Editi verò, *tamquam custodiâ.*
b Editi *convivio.* At MSS. plerique, *convivii.*
c Editi, *latitudinem cordis.* Concinniùs MSS. *latitudine cordis.* Sed ex his plures sic prosequuntur, *quæ ipsa perseverantia in sportis videtur significari, contineat.*
d Septem MSS. *non potest.*
e Editi, *ordines*: pro quo Vatic. cod. auctoritate reponimus, *ordine ac.*

dùm carnem temporali conditione peragitur, sexta ætate senectute concluditur. Qua senectute, ut dixi humani generis Dominus noster & creator nobis & reparator advenit; ut moriente scilicet vetere homine, novum in se constitueret, quem exutum labe terrena in cælestia regna transferret. Ergo nunc puteus, ut dictum est, mundi hujus terrenum laborem & errorem tenebrosâ profunditate significat. Et quoniam exterior est homo vetus, & novus interior; dictum est enim ab Apostolo, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem: [2 Cor. 4. 16.] rectissimè omninò, (quoniam omnia visibilia ad exteriorem hominem pertinent, quibus Christiana disciplinâ renuntiatur,) horâ sextâ venit Dominus ad puteum, id est, medio die, unde jam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam & nobis vocatis à Christo visibilium delectatio minuitur, ut invisibilium amore homo [a] interior recreatus, ad interiorem lucem quæ numquam occidit, revertatur, secundùm Apostolicam disciplinam, non quærens quæ vi- [Ibid. 18.]
„dentur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, tem-
„poralia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt.

3. Quòd autem fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat; quòd sedit, humilitatem: quia & imbecillitatem carnis pro nobis suscepit, & homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. De hac infirmitate carnis Propheta dicit: Homo in plaga positus, & sciens ferre imbecillitatem. [Isai. 53. 3.] De humilitate verò Apostolus loquitur dicens: Humiliavit se, factus subditus usque ad mortem. [Philip. 2. 8.] Quamquam illud quòd sedit, quoniam solent sedere doctores, possit alio intellectu non humilitatis modestiam, sed magistri demonstrare personam.

4. Sed quæri potest, quare à muliere Samaritana, quæ hydriæ aquâ implendæ gratia venerat, bibere postulaverit, cùm ipse postea spiritalis fontis affluentiam se petentibus dare posse prædicaverit? Sed scilicet sitiebat Dominus mulieris illius fidem, quæ quoniam Samaritana erat, & solet Samaria idololatriæ imaginem sustinere: ipsi enim separati à populo Judæorum, simulacris mutorum animalium, id est, vaccis aureis animarum suarum decus addixerant: venerat autem Dominus noster Jesus, ut gentium multitudinem, quæ simulacris serviebat, ad [b] munimentum fidei Christianæ & incorruptæ religionis adduceret. Non est enim, inquit, opus sanis medicus, sed malè habentibus. [Matt. 9. 12.] Eorum ergo fidem sitit, pro quibus sanguinem fudit. Dixit ergo ad eam Jesus, *Mulier da mihi bibere.* [Joh. 4. 7.] Et ut noveris quid sitiebat Dominus noster, post paululum veniunt discipuli ejus, qui perrexerant in civitatem ut cibos emerent, & dicunt ei, *Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis, Ego habeo escam manducare, quam vos nescitis. Dicunt ergo discipuli ejus ad alterutrum, Numquid aliquis adtulit ei manducare? Dicit eis Jesus, Cibus meus est, ut faciam ejus voluntatem qui me misit, & ut perficiam opus ejus.* [Ibid. 31. &c.] Numquid hic intelligitur alia voluntas Patris, qui eum misit, & opus ejus quod se perficere velle respondit, nisi ut nos ad fidem suam à pernicioso mundi errore converteret? Qualis est ergo cibus ejus, talis & potus. Quapropter hoc in illa muliere sitiebat, ut faceret in ea voluntatem Patris, & perficeret opus ejus. Sed carnaliter intelligens respondit, *Tu cùm sis Judæus, quomodo à me bibere petis, cùm sim mulier Samaritana? Non enim coutuntur Judæi Samaritanis.* [Ibid. 9. &c.] Cui Dominus noster dixit, *Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu magis petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam*: ut hinc ei ostenderet, non se talem aquam petisse, qualem ipsa intellexerat; sed quia ipse sitiebat fidem ejus, eidemque sitienti Spiritum sanctum dare cupiebat. Hanc enim rectè intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait, *Si scires donum Dei.* Et sicut idem Johannes evangelista testatur alio loco dicens, quòd stabat Jesus, & clamabat, Si quis sitit, veniat & bibat: qui cre- [Johan. 7. 37. & 38.]
„dit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus
„fluent aquæ vivæ. Consequenter omnino, Qui credit,
„inquit, in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ: quia primò credimus, ut hæc dona mereamur. Hæc ergo flumina aquæ vivæ, quæ illi mulieri volebat dare, merces est fidei, quam priùs in illa sitiebat. Cujus aquæ vivæ in- [Ibid. 39.]
„terpretationem ita subjicit: Hoc autem, inquit, dicebat
„de Spiritu quem accepturi erant hi qui in eum credituri
„erant. Nondum autem erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat clarificatus. Hoc itaque donum Spiritus sancti est, quod post suam clarificationem dedit Ecclesiæ, sicut alia Scriptura dicit, Adscendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. [Ps. 67. 19. Ephes. 4. 8.]

5. Sed adhuc illa mulier carnaliter sapit: sic enim respondit, *Domine, neque haustorium habes, & puteus altus est, unde mihi habes dare aquam vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis hunc puteum, & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus?* [Joh. 4. 11. &c.] Nunc verò jam Dominus exponit quid dixerit. *Omnis,* inquit, *qui biberit de aqua ista, sitiet iterum: qui autem biberit de aqua, quam ego dedero, non sitiet in sempiternum; sed aqua illa quam dedero, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Sed adhuc mulier prudentiam carnis amplectitur. Quid enim respondit? *Domine, da mihi hanc aquam, ut neque sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Jesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Cùm sciret eam virum non habere, cur hoc dixerit, quæritur. Namque cum mulier dixisset, *Non habeo virum*: dicit ei Jesus, *Bene dixisti, non habere te virum; quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir, hoc verum dixisti.* Sed non sunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur. Sed de illo dono Dei si aliquid jam gustavimus, spiritaliter ista tractemus.

6. Quinque viros, quinque libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. [Joh. 4. 18.] Quod autem dictum est, *Et nunc quem habes, non est tuus vir*; de se ipso Dominum dixisse intelligunt, ut iste sit sensus: Primò quinque libris Moysi, quasi quinque viris servisti; nunc autem quem habes, id est, quem audis, qui loquitur tecum, non est tuus vir, quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam nondum credens Christo, adhuc utique illorum quinque virorum, id est quinque librorum copulatione tenebatur, potest movere quomodo dici potuerit, *Quinque viros habuisti,* quasi nunc eos jam non haberet, cùm adhuc utique ipsis subdita viveret. Deinde cùm quinque libri Moysi nihil aliud quam Christum prædicent, sicut ipse ait, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mi- [Joh. 5. 46.]
„hi, ille enim de me scripsit: quomodo potest intelligi à quin-
„que illis libris recedere hominem, ut ad Christum transeat, cum ille qui credit in Christum, non relinquendos quinque illos libros, sed spiritaliter intelligendos multo avidiùs amplectatur?

7. Est ergo alius intellectus, ut quinque viri intelligantur quinque corporis sensus: unus qui ad oculos pertinet, quo lucem istam visibilem & quoslibet colores formasque corporum cernimus: alter aurium, quo vocum & omnium sonorum momenta sentimus: tertius narium, quo variis odorum suavitate delectamur: quartus in ore gustus, qui dulcia & amara sentit, & omnium saporum habet examen: quintus per totum corpus tangendo dijudicat calida & frigida, mollia & dura, levia & aspera, & quidquid aliud est quod tangendo sentimus. Illis itaque carnalibus quinque sensibus prima hominis ætas imbuitur necessitate naturæ mortalis, qua ita post peccatum primi hominis nati sumus, ut nondum reddita luce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalem vitam sine ulla veritatis intelligentia traducamus. Tales necesse est esse infantes & parvulos pueros, qui nondum possunt accipere rationem. Et quia naturales sunt isti sensus, qui primam ætatem regunt, & Deo artifice nobis tributi sunt, rectè dicuntur viri, id est mariti, tamquam legitimi: quoniam non eos error vitio proprio, sed Dei artificio natura contribuit. Cùm autem quisque venerit ad eam ætatem, ut jam possit capax esse rationis, si veritatem statim comprehendere potuerit, non jam illis sensibus rectoribus utetur, sed habebit virum, spiritum rationalem, cui sensus illos in famulatum redigat, servituti subjiciens corpus suum: cùm anima non jam quinque viris, id est, quinque corporis sensibus subdita est, sed Verbum divinum habet legitimum virum, cui copulata & inhærens, cùm & ipse spiritus hominis hæserit Christo, quia caput viri Christus est, amplexu spiritali æternâ vita sine ullo separationis timore perfruitur. [1 Cor. 11. 3.] Quis nos enim separare poterit a caritate Christi? [Rom. 8. 35.] Sed quoniam illa mulier errore tenebatur, [c] quæ significabat multitudinem sæculi vanis superstitionibus subjugati, post tempora illa quinque carnalium sensuum, quibus prima ætas, ut diximus, regitur, non eam Verbum Dei acceperat in conjugium, sed complexu adulterino diabolus obtinebat. Itaque dicit Dominus, videns eam esse carnalem, id est, carnaliter sapere: *Vade, voca virum tuum, & veni huc*, id est, remove te ab affectione carnali, in qua nunc constituta es, unde non potes intelligere quæ loquor: *& voca vi-*

a Er. & Lov. *exterior*: repugnantibus MSS. & Rat.
b MSS. aliquot, *ad monumentum.* Et quidam, *ad monumentum.*
c Rat. & plerique MSS. *qua.* Tumque ex his codex Vaticanus, *significat multitudinem pravorum sæculi.* Navarricus, *multitudinem patrorum.*

rum tuum, id est, spiritu a intelligentiæ præsens esto. Est A enim animæ quasi maritus quodam modo spiritus hominis, qui animalem affectionem tamquam conjugem regit. Non ille Spiritus sanctus, qui cum Patre & Filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur: sed spiritus hominis, de quo Apostolus dicit, Nemo scit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis. Nam ille Spiritus sanctus, Spiritus Dei est; de quo iterum dicit sic: Et quæ Dei sunt nemo scit, nisi Spiritus Dei. Hic ergo spiritus hominis cùm præsens est, id est, intentus, & se pietate subjicit Deo, intelligit homo quæ spiritaliter dicuntur. Cùm autem diaboli error, tamquam absente intellectu, in anima dominatur, adulter est. *Voca* ergo, inquit, *virum tuum*, id est, spiritum qui B in te est, quo potest homo intelligere spiritalia, si eum lux veritatis illustret, ipse adsit, cùm loquor tibi, ut spiritalem possis accipere aquam. Et cùm illa diceret, *Non habeo virum: Bene*, inquit, *dixisti; quinque enim viros habuisti*, id est, quinque sensus carnis, qui te in prima ætate rexerunt; *& nunc quem habes, non est tuus vir*, quia non est in te spiritus, qui intelligit Deum, cum quo legitimum possis habere connubium; sed error diaboli potiùs dominatur, qui te adulterina contaminatione corrumpit.

1. Cor. 2. 11.

8. Et fortasse ut intelligentibus indicaret, quinque memoratos corporis sensus quinque virorum nomine significari, post quinque responsiones carnales ista mulier sextâ responsione nominat Christum. Nam prima ejus responsio est, *Tu cùm sis Judæus, quomodo à me bibere petis?* Secunda, *Domine, neque hauritorium habes, & puteus altus est.* Tertia, *Domine, da mihi hanc aquam, ut neque sitiam, neque veniam huc haurire.* Quarta, *Non habeo virum.* Quinta, *Video quia propheta es, patres nostri in monte hoc adoraverunt.* Nam & ista responsio carnalis est. Carnalibus enim datus fuerat locus terrenus, ubi orarent: spiritales autem in spiritu & veritate oraturos Dominus dixit. Quod postea quàm locutus est, sexta mulieris responsio Christum fatetur omnium istorum esse doctorem: dicit enim, *Scio quia Messias veniet, qui dicitur Christus: cùm venerit, ipse nobis annuntiabit omnia.* Sed adhuc errat, quia eum quem b venturum sperat, venisse non videt. Verumtamen misericordiâ Domini nunc error iste tamquam adulter expellitur. Dicit enim ei Jesus, *Ego sum, qui tecum loquor.* Quo audito illa non respondit, sed statim relictâ hydriâ suâ abiit in civitatem festinans, ut Evangelium & Domini adventum, non tantùm crederet, sed etiam prædicaret. Nec hoc quòd relictâ hydriâ discessit, negligenter prætereundum est. Hydria enim fortasse amorem sæculi hujus significat, id est, cupiditatem, qua sibi homines de tenebrosa profunditate, cujus imaginem puteus gerit, hoc est, de terrena conversatione hauriunt voluptatem: qua percepta iterum in ejus appetitum inardescant, sicut *de aqua illa qui biberit*, inquit, *sitiet iterum.* Oportebat autem ut Christo credens, sæculo renuntiaret, & relictâ hydriâ cupiditatem sæcularem se reliquisse monstraret; non solùm corde credens ad justitiam, sed etiam ad salutem ore confessura & prædicatura quod credidit.

Joh. 4. 9. &c. — Joh. 4. 13. — Rom. 10. 10.

QUÆST. LXV. De resurrectione Lazari.

QUAMQUAM secundùm Evangelicam historiam resuscitatum Lazarum plena fide teneamus; tamen & in allegoria significare aliquid non dubito. Neque cùm res factæ allegorizantur, gestæ rei fidem amittunt. Sicut duorum filiorum Abrahæ allegoriam Paulus exponit duo esse Testamenta: numquid ideo, aut Abraham non fuit, aut illos filios non habuit? Ergo & in allegoria accipiamus Lazarum in monumento, animam terrenis peccatis obrutam, id est, omne humanum genus: quam alio loco Dominus per ovem perditam significat, propter quam liberandam relictis nonaginta-novem in montibus, descendisse se dicit. Quòd autem interrogat dicens, *Ubi eum posuistis?* vocationem nostram quæ fit in occulto, arbitror significare. Prædestinatio enim vocationis nostræ occulta est: cujus secreti signum est interrogatio Domini quasi nescientis, cùm ipsi nesciamus: sicut dicit Apostolus, Ut cognoscam, sicut & cognitus sum. Vel quòd ignorare se peccatores alio loco Dominus ostendit dicens, Non novi vos: quod significabat Lazarus sepultus; quia in disciplina & præceptis ejus non sunt peccata. Huic interrogationi simile est illud in Genesi, Adam ubi es? Quoniam peccaverat, & se absconderat à facie Dei. Quam occultationem hic sepultura significat: ut peccantis habeat similitudinem moriens; sepultus, absconditi à facie Dei. *Auferte* autem *lapidem*, quod ait, illos puto significare, qui venientibus ad Ecclesiam ex Gentibus onus circumcisionis imponere volebant; contra quos multipliciter scribit Apostolus: vel eos qui in Ecclesia corruptè vivunt, & offensioni sunt credere volentibus. Dicit illi Martha, *Domine, jam quarta dies est, & putet.* Ultimum quatuor elementorum terra est: significat ergo putorem terrenorum peccatorum, id est, cupiditatum carnalium. Terra es, inquit Adæ Dominus, cùm peccasset, & in terram ibis. Et sublato lapide exiit de monumento involutus manibus & pedibus, & facies ejus tecta erat sudario. Quòd autem exiit de monumento, animam significat recedentem à carnalibus vitiis. Quòd verò institis obvolutus, hoc est, quòd etiam à carnalibus recedentes & mente servientes legi Dei, adhuc tamen in corpore constituti alieni à molestiis carnis esse non possumus, dicente Apostolo, Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Quòd autem facies ejus sudario tecta erat, hoc est, quod in hac vita plenam cognitionem habere non possumus, sicut Apostolus dicit, Nunc videmus per speculum in ænigmate, postea autem facie ad faciem. Et dixit Jesus, *Solvite eum, & sinite ire:* hoc est, quòd post hanc vitam auferentur omnia velamenta, ut facie ad faciem videamus. Quantum autem intersit inter hominem quem Dei Sapientia gestabat, per quem liberati sumus, & ceteros homines, hinc intelligitur, quòd Lazarus nisi exiens de monumento non solvitur; id est, etiam renata anima nisi resolutione corporis libera ab omni peccato & ignorantia esse non potest, quamdiu per speculum & in ænigmate videt Dominum: illius autem linteamina & sudarium, qui peccatum non fecit, & nihil ignoravit, in monumento inventa sunt. Ipse enim solus in carne non tantùm monumento non est oppressus, ut aliquod peccatum in eo inveniretur, sed nec linteis implicatus, ut eum aliquid lateret, aut ab itinere retardaret.

Luc. 15. 4. — Joh. 11. 34. — 1. Cor. 13. 12. — Matt. 7. 23. — Gen. 3. 10. — Gal. 5. 3. &c. — Joh. 11. 39. — Gen. 3. 19. — Rom. 7. 25. — 1. Cor. 13. 12. — Joh. 11. 44. — Joh. 20. 7. — Isa. 53. 9.

QUÆST. LXVI. De eo quod scriptum est, An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex dominatur homini quanto tempore vivit: usque ad eum locum quo scriptum est, Vivificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Rom. 7. 1. &c.

1. APOSTOLUS in hac similitudine, in qua de viro & C muliere loquitur, quoniam mulier tenetur lege viri, tria quædam consideranda commendat, mulierem, virum, & legem: mulierem scilicet subjugatam viro per vinculum legis, quo vinculo morte viri liberatur, ut cui vult nubat. Sic enim dicit: *Mulier enim sub viro vivo marito juncta est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, evacuata est à lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* Huc usque similitudo est. Deinde incipit rem loqui, cui explanandæ ac probandæ similitudinem induxit. In qua etiam re tria similiter attendenda sunt, homo, peccatum, lex. Tamdiu enim dicit sub lege esse hominem, quamdiu vivit peccato; quemadmodum tamdiu mulier D sub lege viri est, quamdiu vivit c vir. Hoc autem peccatum hìc intelligendum est, quod accessit per legem. Quod peccatum dicit suprà modum esse; quoniam cùm jam appareat esse peccatum, fit tamen, & adjunctâ prævaricatione d cumulatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Et hoc est quod dicit, *Ut fiat suprà modum peccator, aut e peccatum per mandatum.* Quapropter legem, quamvis à peccando prohibeat, non tamen sic dicit datam, ut liberaret à peccato; sed ut demonstraret peccatum, cui serviens anima debet se ad gratiam liberatoris convertere, ut à peccato liberetur. Per legem enim cognitio peccati. Et alio loco dicit, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Ubi E ergo non est gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum. Quod quidem ad hoc utile est, ut sentiat anima se ipsam non sibi sufficere ad extrahendum se de servitute peccati, atque hoc modo detumescente atque exstinctâ omni superbia, subdatur liberatori suo, sinceriterque homo dicat, Adhæsit anima mea post te: quod est jam non esse sub lege peccati, sed in lege justitiæ. Lex autem peccati dicitur, non quia lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiam lex mortis, quia stipendium peccati mors, aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati lex. Peccando enim ad mortem labimur. Vehementius enim peccamus lege prohibente, quam si nulla lege prohiberemur. Accedente autem gratia, ipsum quod lex onerose jusserat, F jam sine onere ac libentissime implemus. Lex ergo peccati & mortis, id est, quæ imposita est peccantibus atque morientibus, jubet tantum ne concupiscamus, & tamen concupiscimus. Lex autem spiritus vitæ, quæ pertinet ad gratiam, & liberat à lege peccati & mortis, facit ut non concupiscamus, & impleamus jussa legis, non jam servi legis per timorem, sed amici per caritatem, & servi justitiæ unde illa lex promulgata est. Justitiæ autem non serviliter, sed liberaliter serviendum est, id est, caritate potius, quàm timore. Ideoque verissimè dictum est, Legem ergo evacuamus per fidem? Absit: sed legem statuimus. Hoc enim efficit fides, quod lex

Rom. 4. 15. — Rom. 7. 13. — Rom. 3. 20. — Rom. 7. 13. — Ps. 62. 9. — Rom. 6. 23. — 1. Cor. 15. 56. — Rom. 8. 2. — Rom. 3. 31.

d Lex cur dicta. — e Lex peccati & mortis cur dicta. — Lex spiritus vitæ. — Justitiæ liberaliter serviendum.

a Aliquot MSS. *intelligente*.
b Quatuor MSS. *quem præsentem videbat, venturum memorabat. Tamen misericordiâ* &c.
c Rat. & quatuor MSS. *viro*.
d Sic potiores MSS. At editi, *cumulatum*, vel *cumulatius*
e Editi, *aut peccans peccatum*. Verbum *peccans* à MSS. abest, & à Græco textu Apostoli.

jubet. Statuitur ergo lex per fidem: quæ fides si non sit, jubet tantùm lex, & non implentes jussa, reos tenet, ut eos gementes & non valentes implere quæ jussa sunt, ad gratiam liberatoris aliquando convertat.

Anima peccato & legi peccati moritur, ut nubat Christo.

2. Cum ergo tria quædam in illa similitudine videamus, mulierem, virum, & legem; & rursum in hac re propter quam similitudo adhibita est, tria animam, peccatum, & legem peccati: hoc solum hic diversum est, quòd in illa similitudine vir moritur, ut nubat mulier cui volet, & à lege viri solvatur; hic autem ipsa anima moritur peccato, ut nubat Christo; cùm autem moritur peccato, moritur etiam legi peccati. *Itaque*, ait, *fratres mei, & vos mortui estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.* (Rom. 7. 4. & 5.) *Cùm enim essemus in carne*, inquit, id est, carnalibus desideriis obstricti teneremur, *passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti.* [a] Aucta concupiscentia, quam lex prohibet, ubi non erat fides, & ad cumulum peccatorum prævaricationis crimen est adjectum: quia ubi non est lex, nec prævaricatio. (Rom. 4. 15.) Has dicit passiones, quæ per legem sunt, operatas in membris nostris, ut fructum ferrent morti. Sub istis passionibus, tamquam sub vito dominante, agebat anima ante quàm veniret gratia per fidem. His ergo passionibus moritur, qui jam servit mente legi Dei; quamvis ipsæ passiones nondum mortuæ sint, quamdiu carne servit legi peccati. Restat ergo adhuc aliquid ei qui est sub gratia, quod cum non vincat, nec captivum ducat, donec mortificetur totum quod consuetudine prava roboratum est, & unde corpus etiam nunc mortuum esse dicitur, quamdiu non perfectè servit spiritui. Continget autem ut perfectè serviat, cùm fuerit & ipsum mortale corpus vivificatum.

Differentiæ & actiones in uno homine quatuor.

3. Ex quo comprehendimus quatuor esse differentias etiam in uno homine, quibus gradatim peractis in vita æterna manebitur. Quia enim oportebat atque id justum erat, ut postea quam natura nostra peccavit, amissâ beatitudine spiritali, quæ paradisi nomine significatur, animales carnalesque nasceremur; prima est actio ante legem, secunda sub lege, tertia sub gratia, quarta in pace. Ante legem actio est, cum peccatum [illegible]ramus, & sequimur carnales concupiscentias. Sub lege est ac[illegible] cùm jam prohibemur a peccato, & tamen consuetudine eju[s] victi peccamus, quoniam nos nondum adjuvat fides. Tertia actio est, quando jam plenissime credimus liberatori nostro, nec meritis nostris aliquid tribuimus, sed ejus misericordiam diligendo, jam non vincimur delectatione consuetudinis malæ, cum ad peccatum nos ducere nititur; sed tamen adhuc eam interpellantem patimur, quamvis ei non tradamur. Quarta est actio, cùm omnino nihil est in homine quod resistat spiritui, sed omnia sibimet concorditer juncta & connexa unum aliquid firma pace custodiunt; quod fiet mortali corpore vivificato, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. (1. Cor. 15. 55.)

Actio hominis prima, quæ ante legem.

4. Ad primam actionem demonstrandam ista testimonia interim occurrunt: „Per unum hominem peccatum in hunc „mundum intravit, & per peccatum mors, & sic per omnes „homines pertransiit, in quo omnes homines peccaverunt. „Usque ad legem enim peccatum in hoc mundo fuit. Pecca„tum autem non deputabatur cùm lex non esset. (Rom. 5. 12. & 13.) Et iterum: *Sine lege enim peccatum mortuum est, ego autem vivebam aliquando sine lege.* (Rom. 7. 8.) Quod enim hic dicit, *mortuum est*: hoc est quod superius dicit, non deputabatur, id est, latebat. Quod manifestat in consequentibus dicens, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem*: id est, per legem; quia bona est lex, si quis eâ legitime utatur. (1 Tim. 1. 8.) Si ergo hic ait, *ut appareat peccatum*: manifestum est quòd superius ideo dicebat, mortuum & non deputari, quia non apparebat ante quam lege prohibente ostenderetur.

Actio secunda, sub lege.

5. Ad secundam actionem ista testimonia conveniunt: Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. (Rom. 5. 20.) Accessit enim & prævaricatio, quæ non erat. Et illud quod jam commemoratum est: *Cum essemus enim in carne, passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti.* (Rom. 7. 5. &c.) Et illud: *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* (Exod. 20. 17.) Et paulò pòst: *Adveniente*, inquit, *mandato peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, & inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum, fefellit me, & per illud occidit.* Quod ergo ait, *mortuus sum*: vult intelligi, mortuum me esse cognovi: quia jam etiam prævaricatione peccat, qui videt per legem quid facere non debeat, & tamen facit. Quod autem ait, *Fefellit me peccatum, occasione accepta per mandatum*: sive quia suasio delectationis ad peccatum vehementior est, cùm adest prohibitio, sive quia etiam si quid homo fecerit secundùm jussa legis, si adhuc non sit fides, quæ in gratia est, vult sibi hoc tribuere, non Deo, & superbiendo plus peccat. Sequitur ergo, & dicit, *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum & justum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum delinquens per mandatum. Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum*, id est, carni consentio, nondum spiritali gratiâ liberatus: *venumdatus sub peccato*, id est, peccans pretio temporalium voluptatum. (Rom. 7. 12. &c.) *Quod enim operor, ignoro*: id est, non agnosco esse in præceptis veritatis, ubi est vera scientia. Secundùm hanc locutionem dicit Dominus peccatoribus, Non novi vos. (Matt. 7. 23.) Non enim eum aliquid latet, sed quia peccata non inveniuntur in regulis præceptorum, quas habet veritas, ideo ipsa veritas peccatoribus dicit, Non novi vos. Sicut enim tenebræ oculis non videndo, ita peccata mente ignorando sentiuntur. Ex ista locutione dictum arbitror in Psalmis, Delicta quis intelligit? (Ps. 18. 13.) *Non enim quod volo, hoc ago; sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, hoc ago, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo, facio bonum; sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, jam non ego operor illud, sed id quod habitat in me peccatum. Invenio ergo legem mihi volenti facere bonum, quoniam malum mihi adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* (Rom. 7. 19. &c.) Huc usque sunt verba hominis sub lege constituti, nondum sub gratia; qui etiamsi nolit peccare, vincitur à peccato. Invaluit enim consuetudo carnalis & [b] naturale vinculum mortalitatis, quo de Adam propagati sumus. Imploret ergo auxilium, qui sic positus est, & noverit suum fuisse quod cecidit, non suum esse quòd surgit. Jam enim liberatus agnoscens gratiam liberatoris sui dicit, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* (Rom. 7. 24.)

Actio tertia hominis, sub gratia.

6. Et incipiunt jam verba dici hominis sub gratia constituti, in actione quam tertiam demonstravimus, quæ habet quidem reluctantem mortalitatem carnis, sed non vincentem atque captivantem ad consensionem peccandi. Sic enim dicit: *Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* (Rom. 7. 25.) * *Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Jesu. Lex enim spiritûs vitæ in Christo Jesu, liberavit me à lege peccati & mortis. Quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem*, id est, per desideria carnalia: ideo enim non implebatur lex, quia ipsius justitiæ nondum erat caritas, quæ [c] interiore delectatione teneret mentem, ne ad peccatum delectatione rerum temporalium traheretur. (* Rom. 8. 1. &c.) Ergo infirmabatur lex per carnem, id est, non efficiebat justos deditos carni. Sed *Deus Filium suum misit in similitudinem carnis peccati.* Non enim caro peccati erat, quæ non de carnali delectatione nata erat: sed tamen inerat ei similitudo carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortem autem non meruit Adam nisi peccando. Sed quid fecit Dominus? *De peccato damnavit peccatum in carne*: id est, suscipiendo carnem hominis peccatoris, & docendo quemadmodum viveremus, peccatum in ipsa carne damnavit, ut æternorum caritate spiritus flagrans non duceretur captivus in consensionem libidinis. *Ut justitia*, inquit, *legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum.* Itaque præcepta legis per caritatem impleta sunt, quæ per timorem non poterant. *Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt*: id est, carnalia bona pro summis bonis concupiscunt. *Qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritûs sentiunt. Prudentia enim carnis mors est: prudentia autem spiritûs vita & pax. Quia prudentia carnis inimica est in Deum.* Ipse ostendit quid dixerit, *inimica*: ne quis putaret ex adverso aliud venire principium. Subjungit enim, & dicit, *Legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest.* Ergo facere contra legem, hoc est inimicum esse in Deum: non quia Deo aliquid nocere potest, sed sibi nocet quisquis resistit voluntati Dei: hoc est enim adversus stimulum calces mittere, ut Paulo apostolo, cùm adhuc Ecclesiam persequeretur, divinitus dictum est. (Act. 9. 5.) Sic est autem dictum, *Legi enim Dei non est subjecta*,

a Octo MSS. *ut fructum ferrent morti auctam concupiscentiam, cùm lex prohibet.* quidam verò, *prohiberet.* b Aliquot MSS. *natale.*

c Sic Er. & quatuor MSS. Alii cum Rat. *interiore delectatione teneret mentem.* At Lov. *delectatione teneret interiora mentis.*

nec enim potest: tamquam si diceretur, Nix non calefacit, nec enim potest. Quamdiu enim nix est, non calefacit: sed resolvi potest & fervere, ut calefaciat: sed cùm hoc facit, jam nix non est. Sic & prudentia carnis dicitur, cùm anima pro magnis bonis temporalia bona concupiscit. Quamdiu enim appetitus talis inest animæ, legi Dei subjecta esse non potest: id est, non potest implere quæ lex jubet. Sed cùm spiritalia bona desiderare cœperit, & temporalia contemnere, desinet esse carnis prudentia, & spiritui non resistet. Eadem namque anima cùm inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur; cùm superiora, prudentiam spiritûs: non quia prudentia carnis substantia est, qua induitur anima vel exuitur; sed ipsius animæ affectio est, quæ omnino esse desinet, cùm se totam ad superna converterit. *Qui autem in carne sunt*, inquit, *Deo placere non possunt*: id est, qui a voluptatibus carnis adquiescunt. Ne quis enim de his dictum putaret, qui de hac vita nondum excesserunt, opportunissimè subjungit, *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Utique adhuc in hac vita constitutis loquitur. In spiritu enim erant, quia b in fide & spe & caritate spiritalium rerum adquiescebant. *Si tamen*, inquit, *Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam.* Mortuum corpus dicit, quamdiu tale est, ut indigentia rerum corporalium molestet animam, & quibusdam motibus ea ipsa indigentia venientibus, ad appetenda terrena sollicitet. Quibus tamen quamvis existentibus mens ad illicita facienda non consentit, quæ jam servit legi Dei, & sub gratia constituta est. Ad hoc enim valet quod supra dictum est, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Et ille homo nunc describitur esse sub gratia, qui nondum habet perfectam pacem, quæ corporis resurrectione & immutatione est futura.

7. Restat ergo ut de ipsa pace dicat resurrectionis corporis, quæ quarta est actio; si tamen eam actionem dici oportet, quæ summa requies est. Sequitur enim, & dicit, *Si ergo Spiritus ejus qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Hic & de resurrectione corporis evidentissimum testimonium est, & satis apparet, quamdiu in hac vita sumus, non deesse molestias per mortalem carnem, neque titillationes quasdam delectationum carnalium. Quamvis enim non cedat, qui sub gratia constitutus mente servit legi Dei, tamen carne servit legi peccati. His gradibus homine perfecto, nulla substantia invenitur malum: neque lex mala est, quæ ostendit homini in quibus peccatorum vinculis jaceat, ut per fidem implorato liberatoris auxilio, & solvi, & erigi, & firmissimè constitui mereatur. In prima ergo actione, quæ est ante legem, nulla pugna est cum voluptatibus hujus sæculi: in secunda, quæ sub lege est, pugnamus, sed vincimur: in tertia pugnamus & vincimus: in quarta non pugnamus, sed perfecta & æterna pace requiescimus. c Subditur enim nobis quod inferius nostrum est, quod propterea non subdebatur, quia superiorem nobis deserueramus Deum.

QUÆST. LXVII. De eo quod scriptum est. Existimo enim quòd indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, usque ad id quod dictum est, Spe enim salvi facti sumus.

1. Hoc capitulum obscurum est; quia non satis hîc apparet, quam nunc vocet creaturam. Dicitur autem secundum catholicam disciplinam creatura, quidquid fecit & condidit Deus Pater, per unigenitum Filium, in unitate Spiritus sancti. Ergo non solum corpora, sed etiam animæ nostræ ac spiritus creaturæ nomine continentur. Sic autem dictum est, *Ipsa creatura liberabitur à servitute interitûs, in libertatem gloriæ filiorum Dei*: quasi nos non simus creatura, sed filii Dei, in quorum gloriæ libertatem liberabitur à servitute creatura. Item dicit, *Scimus enim quia omnis creatura congemiscit & dolet usque adhuc, non solùm autem illa, sed & nos ipsi*: tamquam aliud simus nos, aliud omnis creatura. Totum ergo capitulum particulatim considerandum est.

2. *Existimo enim*, inquit, *quòd indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*: hoc manifestum est. Dixerat enim superius, *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Quod fieri non potest sine molestia, cui patientia necessaria est. Quò pertinet & quod paulò antè ait, *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Quod itaque ait, *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat*: hoc eum puto dicere. Nam & hoc ipsum quod in nobis dolet, cùm facta carnis mortificamus, id est, cùm esurimus aut sitimus per abstinentiam, dum frenamus delectationem concubitûs per castitatem, dum injuriarum lacerationes & contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus, dum neglectis atque rejectis voluptatibus nostris pro fructu matris Ecclesiæ laboramus; quidquid in nobis in hac atque hujusmodi adtritione dolet, creatura est. Dolet enim corpus & anima, quæ utique creatura est, & exspectat revelationem filiorum Dei; id est, exspectat quando appareat quod vocatum est, in ea gloria ad quam vocatum est. Quia enim Filius Dei unigenitus non potest appellari creatura, quando quidem per ipsum facta sunt omnia quæcumque Deus fecit; distinctè etiam nos vocamur creatura ante illam evidentiam gloriæ, & distinctè vocamur filii Dei, quamvis hoc adoptione mereamur: nam ille unigenitus naturâ filius est. Ergo *exspectatio creaturæ*, id est, exspectatio nostra, *revelationem filiorum Dei exspectat*, id est, exspectat quando appareat quod promissum est, quando re ipsa manifestum fit quod nunc spe sumus. Filii enim Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ipsa est revelatio filiorum Dei, quam nunc exspectat exspectatio creaturæ: non quòd creatura revelationem exspectet alterius naturæ, quæ non sit creatura; sed ipsa qualis nunc est, exspectat quando sit qualis futura est; tamquam si diceretur, Operante pictore subjectis sibi coloribus & ad opus ejus paratis, exspectatio colorum manifestationem imaginis exspectat: non quia tunc sunt alii, & alii erunt, aut non colores erunt; sed tantùm quòd aliam dignitatem habebunt.

3. *Vanitati enim*, inquit, *creatura subjecta est.* Hoc est illud: Vanitas d vanitantium, & omnia vanitas. Quæ abundantia est homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole? Cui dictum est, In labore manducabis panem tuum. *Vanitati ergo creatura subjecta est, non sponte.* Benè additum est, *non sponte.* Homo quippe sponte peccavit, sed non sponte damnatus est. Peccatum itaque fuit spontaneum, contra præceptum facere veritatis: peccati autem pœna, subjici fallaciæ. Non ergo sponte creatura subjecta est vanitati: *sed propter eum qui subjecit eam in spe*, id est, propter ejus justitiam atque clementiam, qui neque impunitum reliquit peccatum, neque insanabilem voluit esse peccantem.

4. *Quia & ipsa creatura*, id est, ipse homo, cùm jam signaculo imaginis propter peccatum amisso remansit tantummodo creatura: *& ipsa* itaque *creatura*, id est, & ipsi qui nondum vocantur filiorum forma perfecta, sed tantùm vocatur creatura, *liberabitur à servitute interitûs.* Quod itaque ait, *& ipsa liberabitur*; facit intelligi, & ipsa quemadmodum & nos, id est, & de ipsis non est desperandum, qui nondum vocantur filii Dei, quia nondum crediderunt, sed tantùm creatura: quia & ipsi credituri sunt, & liberabuntur à servitute interitûs, quemadmodum nos qui jam filii Dei sumus, quamvis nondum apparuerit quid erimus. Liberabuntur ergo à servitute interitûs, *in libertatem gloriæ filiorum Dei*, id est, & ipsi erunt ex servis liberi, & ex mortuis gloriosi in vita perfecta, quam habebunt filii Dei.

5. *Scimus enim quia omnis creatura congemiscit & dolet usque adhuc.* Omnis creatura in homine numeratur, non quod in eo sint omnes Angeli, & supereminentes Virtutes ac Potestates, aut cælum & terra & mare & omnia quæ in eis sunt; sed quia omnis creatura partim spiritalis est, partim animalis, partim corporalis. Quod ut ab inferioribus consideremus, corporalis creatura per loca tenditur, animalis autem vivificat corporalem, spiritalis animalem regit, & tunc benè regit, cùm ipsa regendam se subjicit Deo: cùm autem transgreditur præcepta ejus, laboribus & ærumnis per eadem ipsa quæ regere poterat implicatur. Qui ergo vivit ex corpore, carnalis homo vel animalis vocatur: carnalis, quia carnalia sectatur; animalis autem, quia fertur dissolutâ lasciviâ animæ suæ, quam non regit spiritus, neque coercet intra metas naturalis ordinis; quia & ipse se non subdit regendum Deo. Qui autem spiritu animam regit, & per animam corpus, (quod facere non potest, nisi Deum habeat & ipse rectorem, quoniam sicut caput mulieris vir, ita caput viri Christus est,) vocatur spiritalis. Quæ vita cum aliqua molestia nunc agitur, pòst autem nullam patietur. Et quoniam summi Angeli spiritaliter vivunt, infimi autem animaliter, bestiæ verò & omnia pecora carnaliter, corpus autem non vivit, sed vivificatur; omnis creatura in homine est, quia & intelligit spiritu, & sentit animâ, & localiter corpore movetur. Omnis itaque creatura in homine congemiscit & dolet. Non enim totam, sed omnem dixit: tamquam si quis dicat, quòd solem omnes homines vident qui sunt incolumes, sed non toti vident, quia tantùm oculis vident: ita in homine omnis creatura est, quia & intelligit & vivit & corpus habet; sed non tota creatura in ipso est, quia sunt præter ipsum & Angeli, qui intelligant & vivant & sint, & pecora quæ vivant & sint, & corpora quæ tantummodo sint, cùm ipsum vivere magis sit, quàm non vivere, & ipsum intelligere magis sit,

---

a Sex MSS. *voluntatibus carnis.*
b Duo MSS. *fidei, spei & caritati spiritalium rerum adquiescebant.* Alter è Navarricis, *in fide & spe & caritate spiritalibus rebus adquiescunt.*
c Rat. & plerique MSS. *Subjungitur*, & infrà, *non subjungebatur.* Alii duo libri, *Subjugatur*, & pòst, *non subjugabatur.*
d Editi, *vanitatum.* At MSS. *vanitantium.* Sic aliquando se in Latinis libris legisse testatur Augustinus 1. Retract. 7.

quàm sine intellectu vivere. Cùm ergo miser homo congemiscit & dolet, omnis creatura congemiscit & dolet usque adhuc. *Usque adhuc* autem rectè dixit: quia etiamsi sint aliqui jam in sinu Abrahæ, & latro ille cum Domino in paradiso constitutus, illo die quo credidit dolere destiterit; tamen usque adhuc omnis creatura congemiscit & dolet, quia in iis qui nondum liberati sunt, omnis est, propter spiritum & animam & corpus.

[Luc. 16. 23. Ibid. 23. 43.]

6. *Non solùm autem*, inquit, omnis creatura congemiscit & dolet, *sed & nos ipsi*: id est, non solùm in homine corpus & anima & spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis, sed & nos ipsi, exceptis corporibus, *in nobis ipsis congemiscimus, primitias habentes spiritûs*. Et bene dixit, *primitias habentes spiritûs*: id est, quorum jam spiritus tamquam sacrificium oblati sunt Deo, & divino caritatis igne comprehensi sunt. Hæ sunt primitiæ hominis; quia veritas primùm spiritum nostrum obtinet, ut per hunc cetera comprehendantur. Jam ergo habet primitias oblatas Deo, qui dicit, Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Et qui dicit, Deus cui servio in spiritu meo. Et de quo dicitur, Spiritus quidem promtus est, caro autem infirma. Sed quoniam adhuc dicit, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? & adhuc talibus dicitur, Vivificabit & mortalia corpora vestra propter Spiritum manentem in vobis; nondum est holocaustum: erit autem, cùm absorbebitur mors in victoriam; cùm ei dicetur, Ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Nunc ergo, inquit, non solùm omnis creatura, id est, cum corpore, *sed etiam nos ipsi primitias habentes spiritûs*: id est, nos animæ, quæ jam primitias mentes nostras obtulimus Deo, *in nobis ipsis congemiscimus*, id est, præter corpus: *adoptionem exspectantes, redemtionem corporis nostri*, id est, ut & ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati sumus, totos nos liberatos, transactis omnibus molestiis, ex omni parte Dei filios esse manifestet. *Spe enim salvi facti sumus: spes autem quæ videtur, non est spes.* Tunc ergo erit res quæ nunc spes est, cùm apparuerit quid erimus; id est, similes illi, quoniam videbimus eum sicuti est.

[Rom. 8. 23. Rom. 7. 25. Rom. 1. 9. Matt. 26. 41. Rom. 7. 24. Rom. 8. 11. 1 Cor. 15. 55. Rom. 8. 24. 1 Joh. 3. 2.]

7. Hoc capitulum si hoc modo, ut tractatum est, aperiatur, non incidimus in illas molestias, quibus plerique homines dicere coguntur, omnes Angelos sublimesque Virtutes in dolore & gemitibus esse, antequam nos penitus liberemur, quoniam dictum est, *Omnis creatura congemiscit & dolet.* Quamvis enim adjuvent nos [a] pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo, qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere: tamen sine gemitu & doloribus id facere credendi sunt, ne miseri existimentur, feliciorque sit de numero nostro Lazarus ille, qui jam in Abrahæ sinu requiescit. Præsertim quia dixit, eamdem creaturam quæ congemiscit & dolet, vanitati esse subjectam: quod de summis & excellentibus Virtutum Potestatumque creaturis nefas est credere. Deinde liberandam eam dixit a servitute interitûs: quò illos cecidisse, qui in cælis agunt vitam beatissimam, non possumus credere. Tamen nihil temere confirmandum est, sed piâ diligentia etiam atque etiam verba divina tractanda sunt; ne forte quæ congemiscit & dolet & vanitati subjecta est, possit aliquo modo aliu intelligi, ut de summis Angelis, quamdiu nostræ infirmitati jussu Domini nostri opitulantur, non impiè possit existimari. Sed sive illa quam executi sumus, sive alia aliqua hujus capituli expositio proferatur; id tantùm cavendum est, ne violet aut vulneret catholicam fidem. Scio enim [b] vanos hæreticos de hoc capitulo multa impia & inepta jactasse.

[a Angeli adjutores nostri. Luc. 16. 23.]

[Quæst. LXVIII. De eo quod scriptum est, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Rom. 9. 20.]

1. Cùm videatur Apostolus corripuisse curiosos, dicendo, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* de hoc ipso illi quæstionem movent, & in ea sententia non desinunt esse curiosi, qua objurgata est ipsa curiositas: & impii quidem eum contumelia, ut dicant Apostolum in solvenda quæstione defecisse, & objurgasse quærentes, quia non poterat quod quærebatur ea ponere. Nonnulli autem * hæretici, quia non decipiunt, nisi cùm scientiam quam non exhibent pollicentur, & adversantes Legi & Prophetis, quæcumque de illis Apostolus sermoni suo inseruit, falsa & à corruptoribus immissa esse criminantur, etiam hoc inter ipsa quæ interpolata dicunt, numerare maluerunt, & negare Paulum dixisse, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Quoniam si ipsis dicatur ad decipiendos homines calumniantibus, procul dubio tacebunt, nec audebunt ullam de voluntate omnipotentis Dei imperitis quos decipere cupiunt, scientiam polliceri. Quidam autem bona & pia mente Scripturas legentes quærunt, quid hic possit vel maledicentibus vel calumniantibus responderi. Sed nos & auctoritati Apostolicæ salubriter inhærentes, & libros quos catholica disciplina custodit [c] falsatos esse nequaquam existimantes, sentiamus quod verum est, indignos & infirmos esse ad intelligenda divina secreta, quibus ista clauduntur: & eis murmurantibus & indignantibus quòd consilia Dei non discunt, cùm dicere cœperint, *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat: quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus quis resistit?* cum his ergo verbis aut calumniari Scripturas, aut latebram peccatorum suorum quærere cœperint, ut præcepta contemnant, quibus ad vitam [d] bonam pervenitur, respondeamus fidentissimè, O *homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Nec eos reveriti sanctum canibus demus, aut projiciamus margaritas nostras ante porcos: si tamen jam ipsi canes & porci non sumus, & de meritis animarum revelante Spiritu sancto, sublime aliquid & a vulgari conjectura remotissimum, vel ex parte atque in ænigmate suspicemur.

[* Manichæi. Ibid. 18. & 19. Ibid. 20. Matt. 7. 6.]

2. Non enim Apostolus hoc loco sanctos prohibuit à quærendo, sed eos qui nondum sunt in caritate radicati & fundati, ut possint comprehendere cum omnibus sanctis latitudinem, longitudinem, altitudinem & profundum, & cetera quæ in eodem loco exsequitur. Non ergo prohibuit a quærendo, qui dicit, Spiritalis autem omnia judicat, ipse autem à nemine judicatur. Et illud præcipuè: Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quos ergo prohibuit, nisi luteos atque terrenos, qui nondum intrinsecus regenerati atque nutriti, imaginem illius hominis portant, qui primus factus est de terra terrenus? Et quia ei a quo factus est, noluit obtemperare, inde lapsus est unde factus est, meruitque post peccatum audire, Terra es, & in terram ibis. Talibus igitur hominibus dicit Apostolus, O *homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti?* Quamdiu ergo figmentum es, nondum perfectus filius, quia nondum hausisti plenissimam gratiam, qua nobis data est potestas filios Dei fieri, quò possis audire, Jam non dicam vos servos, sed amicos: tu quis es, qui respondeas Deo, & velis Dei nosse consilium? qui si hominis tibi æqualis nosse voluisses, impudenter faceres, nisi prius in amicitiam reciperens. Sicut ergo portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis, exuentes nos veterem hominem & induentes novum, ut non dicatur nobis quasi luteo figmento, *Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti?*

[Non hominis spiritalis, sed tantùm carnalis curiositas objurgata. Ephes. 3. 18. 1 Cor. 2. 15. Ibid. 12. 1 Cor. 15. 47. Gen. 3. 19. Rom. 9. 20. Joh. 1. 12. Joh. 15. 15. 1 Cor. 15. 49. Coloss. 3. 9.]

3. Et ut manifestum sit, non sanctificato spiritui, sed carnali luto ista dici, vide quid sequitur: *Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* Ex quo ergo in paradiso natura nostra peccavit, ab eadem divina providentia, non secundum cælum, sed secundum terram, id est, non secundum spiritum, sed secundum carnem mortali generatione formamur, & omnes una massa luti facti sumus, quod est massa peccati. Cum ergo meritum peccando amisimus, & misericordiâ Dei remotâ nihil aliud peccantibus nisi æterna damnatio debeatur, quid sibi vult homo de hac massa, ut Deo respondeat & dicat, *Quare me sic fecisti?* Si vis ista cognoscere, noli esse lutum, sed effice filius Dei per illius misericordiam, qui dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus; [e] non autem, quod tu cupis, antequam credant, divina nosse cupientibus. Merces enim cognitionis meritis redditur, credendo autem meritum comparatur. Ipsa autem gratia quæ data est per fidem, nullis nostris meritis præcedentibus data est. Quod est enim meritum peccatoris & impii? Christus autem pro impiis & peccatoribus mortuus est, ut ad credendum non merito, sed gratia vocaremur, credendo autem etiam meritum [f] collocaremus. Peccatores igitur credere jubentur, [g] ut à peccatis credendo purgentur. Nesciunt enim quid rectè vivendo visuri sint. Quapropter cum videre non possint, nisi rectè vivant, nec rectè vivere valeant, nisi credant; manifestum est a fide incipiendum, ut præcepta quibus credentes à sæculo hoc avertuntur, cor mundum faciant, ubi videri Deus possit. Beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Et per [h] prophetiam canitur, In simplicitate cordis quærite illum. Quapropter rectè dicitur

[Rom. 9. 21. Joh. 1. 12. Fidei merito datur merces cognitionis. Rom. 5. 6. Matt. 5. 8. Sap. 1. 1.]

a Sic Rat. Er. & undecim MSS. At Lov. *per suas sublimitates.*
b Florus & codex Regius, *varios.*
c MSS. *infalsatos.*
d Rat. & Cisterciensis codex omittunt *bonam*. Ceteri ferè MSS. loco *pervenitur*, habent *invitamur*.
e Locum istum ad MSS corrigimus, quem sic in excusis vidimus corruptum hocce modo, *Non enim, quod tu cupis, antequam credant, divina datur nosse cupientibus.*
f Aliquot MSS. *compararemus.*
g Novem MSS. *& a peccatis credendo purgentur.*
h MSS. plerique, *Et per Prophetam.*

hominibus in vetustate vitæ manentibus, & propterea tenebrosum oculum animæ gerentibus: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* Expurga vetus fermentum, ut sis nova conspersio, & in ea ipsa non adhuc parvulus in Christo ut lacte potandus sis; sed perveni ad virum perfectum, ut sis inter illos de quibus dicitur, Sapientiam loquimur inter perfectos. Tum demum rectè & non præposterè audies, si qua sunt de animarum occultissimis meritis, & de gratia vel justitia, secreta omnipotentis Dei.

1 Cor. 5. 7. 1 Cor. 3. 2. 1 Cor. 2. 6.

Pharaonis obduratio prioribus meritis ejus debita.

4. Nam de Pharaone facilè respondetur, prioribus meritis quibus afflixit in regno suo peregrinos, dignum effectum cui obduraretur cor, ut nec manifestissimis signis jubentis Dei a crederet. Ex eadem ergo massa, id est, peccatorum, & vasa misericordiæ protulit, quibus subveniret, cùm eum deprecarentur filii Israel; & vasa iræ, quorum supplicio illos erudiret, id est, Pharaonem & populum ejus: quia quamvis essent utrique peccatores, & propterea ad unam massam pertinerent, aliter tamen tractandi erant qui uni Deo ingemuerant. *Pertulit ergo in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem.* Et eo ipso quo ait, *in multa patientia*: satis significavit priora eorum peccata, in quibus eos pertulit; ut opportune tunc vindicaret, quando de illorum vindicta subveniendum erat his qui liberabantur. *Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Hic fortasse conturbatus ad illam quæstionem redis, *Cujus vult miseretur, & quem vult obdurat: quid adhuc conqueritur? Voluntati enim ejus quis resistit?* Prorsus cujus vult miseretur, & quem vult obdurat: sed hæc voluntas Dei injusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis: quia & ipsi peccatores cum propter generale peccatum unam massam fecerint, non tamen nulla est inter illos diversitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamvis nondum sint justificati, digni efficiantur justificatione; & item præcedit in aliis peccatoribus quo digni sint b obtusione. Habes eumdem Apostolum alibi dicentem, Quoniam non probaverunt Deum habere in notitia, dedit illos Deus in reprobum sensum. Quod eos dedit in reprobum sensum, hoc est, quòd induravit cor Pharaonis: quod autem illi non probaverunt Deum habere in notitia, hoc est, quod digni extiterunt qui darentur in reprobum sensum.

Exod. 5. 6. Rom. 9. 22. Ibid. 23. Ibid. 18. & 19. 1. Sent. dist. 41. c.

His tamen. Merita in peccatoribus præcedentia ad justificationem & obdurationem.

Rom. 1. 28. Exod. 4. 21. Rom. 9. 16. 1 Retr. 26.

5. Tamen verum est, quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Quia etiamsi levioribus quisque peccatis, aut certe quamvis gravioribus & multis, tamen magno gemitu & dolore pœnitendi, misericordia Dei dignus fuerit, non ipsius est, qui si relinqueretur, interiret, sed miserentis Dei, qui ejus precibus doloribusque subvenit. Parum est enim velle, nisi Deus misereatur: sed Deus non miseretur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas præcesserit; quia in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et quoniam nec velle quisquam potest, nisi admonitus & vocatus, sive intrinsecus, ubi nullus hominum videt, sive extrinsecus per sermonem sonantem, aut per aliqua signa visibilia; efficitur ut etiam ipsum velle Deus operetur in nobis. Ad illam enim cœnam, quam Dominus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere qui venerunt; quia vocati venerunt: nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi; quoniam ut venirent, vocati erant in libera voluntate. Vocatio ergo ante meritum voluntatem operatur. Propterea & si quisquam sibi tribuit quòd venit vocatus, non sibi potest tribuere quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii cum vocatus venire neglexerit. Ita erunt duo illa: Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine. Ad misericordiam pertinet vocatio: ad judicium pertinet beatitudo eorum qui venerunt vocati, & supplicium eorum qui venire noluerunt. Numquid ergo latebat Pharaonem quantum boni consecutæ fuerint terræ illæ per adventum Joseph? Illius ergo rei gestæ cognitio, vocatio ejus fuit, ut populum Israël misericorditer tractans non esset ingratus. Quod autem huic vocationi obtemperare noluit, sed exercuit crudelitatem in eis quibus humanitas & misericordia debebatur, meruit pœnam, ut induraretur illi cor, & tantam cæcitatem mentis pateretur, ut tot & tantis tamque manifestis Dei signis non crederet; quò posset ejus supplicio, sive obdurationis, sive ultimæ visibilis submersionis, erudiri populus, cujus afflictione ille, & occultæ obtusionis, & manifestæ submersionis meritum sibi compararet.

Luc. 2. 14. Vocatio Dei ante meritum bonam. Phil. 2. 13. Luc. 14. 16. Ps. 100. 1. Gen. 41. Exod. 5. 6. & 7. 28.

6. Hæc autem vocatio, quæ sive in singulis hominibus, sive in populis, atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur, altæ & profundæ ordinationis est. Quò pertinet etiam illud, In utero sanctificavi te, & cùm esses in renibus patris tui, vidi te. Et, Jacob dilexi, Esau autem odio habui: cùm dictum sit antequam nascerentur. Nec comprehendi potest, nisi forte ab eis qui diligunt Deum ex toto corde & ex tota anima & ex tota mente sua, & diligunt proximos suos tamquam se ipsos. Tanta enim caritate fundati possunt jam fortasse cum Sanctis comprehendere longitudinem, latitudinem, altitudinem, & profundum. Illud tamen constantissima fide retinendum, neque quidquam Deum injuste facere, neque ullam esse naturam quæ non Deo debeat id quod est: quia Deo debetur omne decus & pulcritudo & congruentia partium; quam si penitus e persecutus fueris, & usque ad omnes reliquias de rebus detraxeris, remanet nihil.

Vocatio hominum ex profunda Dei ordinatione. 1 Retr. 26. Jerem. 1. 5. Malach. 1. 2. & 3. Deut. 6. 5. Matt. 22. 37. Ephes. 3. 18.

QUÆST. LXIX. De eo quod scriptum est, *Tunc & ipse Filius subjectus ei erit, qui illi subjecit omnia.* 1 Cor. 15. 28.

1. Qui Filium Dei Patri æqualem non esse contendunt, solent usurpare familiarius hoc testimonium, ubi ait Apostolus, *Cùm autem ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Non enim posset eis error oboriri palliatus nomine Christiano, nisi de Scripturis non intellectis. Dicunt enim, Si æqualis est, quomodo subjectus erit ei? Quod utique simile est illi Evangelicæ quæstioni, Si æqualis est, quomodo major est Pater? Ipse enim Dominus ait, Quoniam Pater major me est. Regula autem catholicæ fidei sic se habet, ut cum aliqua in Scripturis dicuntur de Filio, quòd sit minor Patre, secundum susceptionem hominis intelligantur: cùm verò ea dicuntur quibus demonstratur æqualis, secundum id quod Deus est accipiantur. Apparet ergo quemadmodum dictum sit, Pater major me est. Et, Ego & Pater unum sumus. Et, Deus erat Verbum. Et, Verbum caro factum est. Et, Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Sed quoniam multa etiam secundum proprietatem personæ, excepto quod attinet ad susceptionem hominis, de illo ita dicuntur, ut Patrem non aliud quam Patrem, & Filium non aliud quam Filium intelligi oporteat, putant hæretici in iis quæ ita dicuntur atque intelliguntur, æqualitatem esse non posse. Scriptum est enim, Omnia per ipsum facta sunt, utique per Filium, hoc est per Verbum Dei: à quo, nisi à Patre? Nusquam autem scriptum est, quòd Filius per Patrem aliquam creaturam operatus sit. Item scriptum est, quod imago Patris sit Filius: nusquam autem scriptum est, quòd imago Filii sit Pater. Deinde quòd ille genitor, ille genitus, & cetera hujuscemodi, quæ non ad æqualitatem substantiæ, sed ad proprietatem pertinent personarum: in quibus illi æqualitatem cum dicunt esse non posse, quoniam ad hæc penetranda d crassiores mentes adhibent, pondere auctoritatis urgendi sunt. Si enim in his non posset intelligi æqualitas ejus per quem facta sunt omnia & ejus a quo facta sunt, imaginis & ejus cujus imago est, geniti & genitoris; nullo modo Apostolus contentiosorum hominum ora concludens ipsum etiam verbum poneret, dicens, Non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.

Lib. 1. de Trinit. c. 8. Joh. 14. 28. Regula ad intelligenda Scripturæ loca de Filio Dei. Joh. 10. 30. Joh. 1. 1. & 14. Phil. 2. 6. Joh. 1. 3. Coloss. 1. 15. Phil. 2. 6.

2. Cum ergo ea quæ ad distinctionem Patris & Filii scripta sunt, partim propter personarum proprietates, partim propter susceptionem hominis, ita scripta sint; dum tamen divinæ substantiæ Patris & Filii deitas & unitas & æqualitas maneat: rectè quæritur in hoc loco, utrum secundum personarum proprietates, an secundùm hominis susceptionem Apostolus dixerit, *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia.* Solet circumstantia Scripturæ illuminare sententiam, cùm ea quæ circa scripta sunt, præsentem quæstionem contingentia, diligenti discussione tractantur. Invenimus itaque ita ventum esse ad hunc locum, ut supra diceret, *Nunc autem Christus surrexit à mortuis, primitiæ dormientium.* Agebat enim de resurrectione mortuorum, quod in Domino secundum susceptionem hominis factum est: quamquam apertissime sequatur & dicat, *Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine: initium Christus, deinde ii qui sunt Christi, in * præsentia ejus; deinde finis, cùm tradiderit regnum Deo & Patri, cùm evacuaverit omnem principatum & omnem potestatem & virtutem. Oportet enim illum regnare,*

1 Cor. 15. 28. Ibid. 20. Ibid. 21. &c. * in adventu.

a Duo MSS. hic & infrà in n. 5. pro *crederet*, habent *cederet*.
b Rat. & MSS. *obtunsione* Et infrà *obtunsionis*, loco *obtusionis*.

c Sic MSS. Editi autem, *prosecutus fueris*.
d Rat. Er. & MSS. *grossiores*.

donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. a *Novissima inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cùm autem dixerit, quòd omnia subjecta sunt, manifestum est quia præter eum qui subjecit illi omnia. Cùm autem ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Manifestum est ergo hoc secundum susceptionem hominis dictum.

3. Sed alia in hoc capitulo, cujus totum textum commemoravi, solent habere quæstionem: primò quod dictum est, *Cùm tradiderit regnum Deo & Patri:* quasi nunc non teneat regnum Pater. Deinde quod dictum est, *Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis:* quasi postea non sit regnaturus, & ad hoc valeat quod suprà dictum est, *Deinde finis.* Quod sacrilega opinione sic accipiunt, quasi finem dixerit consummationem regni ejus: cùm scriptum sit in Evangelio, Et regni ejus non erit finis. Postremò quod dictum est, *Cùm autem ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit ei qui illi subjecit omnia:* sic volunt intelligi, quasi nunc aut aliquid Filio non sit subjectum, aut Patri non sit ipse subjectus.

1 Cor. 15. 24. — Lib. 1. de Trinit. cap. 8. & 10. — Luc. 1. 33.

Locutionis genus in Scripturis usitatum.

4. Genere igitur locutionis solvitur quæstio. Sic enim plerumque Scriptura loquitur, ut quod semper est, tunc fieri dicatur in aliquo, cùm b in eo cognosci cœperit. Ita enim dicimus in oratione, Sanctificetur nomen tuum: quasi aliquando sanctum non sit. Ergo sicut sanctificetur, est sanctum esse innotescat: ita quoque, *Cùm tradiderit regnum Deo & Patri,* id est, cùm Patrem regnare monstraverit, ut per speciem manifestationemque clarescat, quod nunc à fidelibus creditur & ab infidelibus non putatur. Evacuabit autem omnem principatum & potestatem, manifestando utique regnum Patris, ut omnibus notum sit, nullum principium & potestatum, sive cælestium, sive terrestrium, per se habuisse aliquid principatus & potestatis, sed ab illo ea quo sunt omnia, non solum ut sint, verum etiam ut ordinata sint. In illa enim manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquam principe, aut in quoquam homine. Quod etiam nunc prophetice canitur: „Bonum est sperare in Domino, quàm „sperare in homine; bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus: ut illa meditatione anima jam in regnum Patris adsurgat, nec cujusquam potestatem præter illum magni faciens, nec sua sibi ipsi perniciosissime blandiens.

Matt. 6. 9. — Psal. 117. 8. & 9.

Tradet ergo regnum Deo & Patri, cùm per illum per speciem cognoscetur Pater. Regnum enim ejus sunt in quibus nunc regnat per fidem. Aliter enim dicitur regnum Christi secundum potestatem divinitatis, secundum quod ei cuncta creatura subjecta est, & aliter regnum ejus dicitur Ecclesia, secundùm proprietatem fidei quæ in illo est, secundùm quod orat qui dicit, Posside nos. Neque enim non ipse possidet omnia. Secundùm quod dicitur etiam illud, Cum servi essetis peccati, liberi eratis justitiæ. Evacuabit ergo omnem principatum & omnem potestatem & virtutem, ut nulli Patrem intuenti per Filium opus sit aut libeat in cujusquam creaturæ vel in sua conquiescere potestate.

Regnum Christi aliter & aliter dictum. — Isa. 26. 13. sec. LXX. — Rom. 6. 20.

5. *Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis:* id est, oportet regnum ejus in tantum manifestari, donec omnes inimici ejus ipsum regnare fateantur. Hoc enim intelligitur, sub pedibus ejus futuros inimicos. Quod si de justis acceperimus, ideo dictum est *inimicos,* quia ex injustis justificantur, & ei credendo subduntur. De injustis autem qui ad justorum beatitudinem futuram non pertinent, sic accipiendum est, quoniam & ipsi eum regnare ipsa regni ejus manifestatione confusi fatebuntur. Ergo, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis,* non ita dictum est, quasi cum posuerit inimicos suos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus: sed, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis;* oportet eum, inquit, ad tantam evidentiam regnum suum perducere, donec inimici ejus nullo modo audeant negare quòd regnet. Nam scriptum est: Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. Nec ideo tamen, cùm misertus nostri fuerit, oculos ab eo debemus avertere. In tantum enim est beatitudo nostra, in quantum ejus contemplatione perfruimur. Sic ergo & hoc dictum est. Oculorum nostrorum intentio ad Dominum non porrigitur, nisi usque ad impetrationem misericordiæ ipsius, non ut postea inde avertatur, sed ut nihil inde amplius requirat. *Donec* ergo pro eo positum est, ut non amplius, intelligas. Quò enim amplius, id est, usque ad quam majorem manifestationem manifestabitur regnum Christi, nisi quò usque omnes inimici eum regnare fateantur? Aliud est ergo non amplius manifestari, aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari, est non fieri manifestius: non amplius permanere, non fieri perseverantius. Quando autem manifestius erit regnum Christi, quàm cùm omnibus claruerit inimicis?

1 Cor. 15. 25. — Psal. 122. 2.

6. *Novissima inimica destruetur mors.* Non enim erit aliud quod destruatur, postea quam mortale hoc induerit immortalitatem. *Omnia enim subjecit sub pedibus ejus:* hoc est, ut etiam mortem destruat. *Cùm autem dixerit, quia omnia subjecta sunt:* dixit utique Propheta in Psalmis: *manifestum est quia præter eum qui subjecit illi omnia:* Patrem vult intelligi omnia Filio subjecisse, sicut multis locis idem Dominus in Evangelio commendat & prædicat, non solùm propter formam servi, sed etiam propter principium de quo est, & quo æqualis est ei de quo est. Amat enim ad unum principium referre omnia, tamquam imago ejus, sed in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis.

1 Cor. 15. 26. — Psal. 8. 8. — Coloss. 2. 9.

7. *Cùm autem ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia.* Non quasi modò non ita sit, sed tunc manifestum erit, secundùm locutionem superiùs tractatam. *Ut sit Deus omnia in omnibus.* Ipse est finis, quem superius commemoravit, cum totum primò breviter vellet concludere, deinde quasi membratim explicare & exponere. Loquebatur enim de resurrectione, ubi ait, *Initium Christus, deinde ii qui sunt Christi in præsentia ejus, deinde finis.* Ipse scilicet finis est, *ut sit Deus omnia in omnibus.* Aliter enim dicitur finis qui pertinet ad consummationem, aliter qui pertinet ad consumtionem. Aliter enim finitur tunica texendo, aliter cibus comedendo. Deus autem omnia in omnibus dicitur, ut nemo eorum qui ei cohærent, amet adversùs eum suam propriam voluntatem, manifestumque sit omnibus quod idem Apostolus alio loco dicit, Quid autem habes quod non accepisti?

1 Cor. 15. 28. — Ibid. 23. — Finis consummationis, & consumtionis. — 1 Cor. 4. 7.

8. Sunt item qui sic intelligant hunc locum, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis,* ut sub alia significatione positum hic dicant *regnare:* non sub ea qua positum est *regnum,* de quo ait, *Cum tradiderit regnum Deo & Patri:* ut illud sic appellaverit regnum, quo universam creaturam Deus regit; hoc autem sic appellaverit regnare, ut intelligatur tamquam adversus hostem exercitum ducere, vel defendere civitatem: ut ideo dixerit, *Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis;* quia talis regni, quale habent principes armatorum, nulla erit caussa, hoste ita subjecto ut rebellare non possit. Nam utique dictum est in Evangelio, Et regni ejus non erit finis, secundùm quod regnat in æternum: secundùm autem id quod adversus diabolum sub eo militatur, tamdiu erit utique ista militia, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: postea verò non erit, cùm pace perpetua perfruemur.

1 Cor. 15. 25. — Ibid. 24. — Luc. 1. 33.

9. Hæc autem ita dicta sint, ut noverimus diligentiùs etiam illud considerari oportere, secundùm quid regnet nunc Dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem atque passionem. Nam secundum id quod Verbum Dei est, tam sine fine quam sine initio & sine intermissione est regnum ejus. Secundùm id autem quòd Verbum caro factum est, cœpit regnare in credentibus per fidem incarnationis suæ. Unde est etiam illud: Dominus regnavit à ligno. Hinc autem evacuavit omnem principatum & omnem potestatem & virtutem, dum non per claritatem ejus, sed per humilitatem salvi fiunt credentes in eum. Hoc est absconditum à sapientibus & prudentibus, & revelatum parvulis; quoniam placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Neque quidquam se inter parvulos scire dicit Apostolus, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. Qua prædicatione tamdiu opus est, donec ponantur omnes inimici sub pedibus ejus: id est, ipsi humilitati ejus, quam pedum nomine significari arbitror, cedat atque subdatur omnis superbia sæcularis; sicut ex maxima parte jam factum est, & quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Ut tradat regnum Deo & Patri, id est, ut nutritos fide incarnationis suæ, perducat ad speciem qua æqualis est Patri. Jam enim eis qui crediderant, loquebatur, cùm diceret, Si manseritis in verbo meo, verè discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Regnum enim tradet Patri, cùm per id regnabit in contemplantibus veritatem, quo æqualis est Patri, & per se unigenitum per speciem faciet videri Patrem. Nunc enim per hoc regnat in credentibus, quo se ipsum exinanivit formam servi acci-

Regnum Christi nunc per fidem incarnationis suæ. — Joh. 1. 14. — Psal. 95. 10. — Matt. 11. 25. — 1 Cor. 1. 21. — 1 Cor. 2. 2. — Joh. 8. 31. — Phil. 2. 7.

a Editi constanter, *Novissimè:* repugnantibus MSS. plerisque. — b MSS. *ab eo.*

piens. Tunc autem tradet regnum Deo & Patri, cùm evacuaverit omnem principatum & potestatem & virtutem. Unde [a] evacuabit, nisi humilitate & patientiâ & infirmitate? Quis enim principatus non evacuetur, cùm Filius [b] Dei propterea regnat in credentibus, quia eum principes sæculi judicaverunt? Quæ potestas non evacuetur, cùm ipse per quem facta sunt omnia, propterea regnat in credentibus, quia ita subjectus est potestatibus, ut diceret homini, Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de super? Quæ virtus non evacuetur, cùm ipse per quem cæli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia usque ad crucem mortemque infirmatus est? Hoc autem modo Filius proprie regnat in fide credentium. Non enim Pater dici aut credi potest vel incarnatus, vel judicatus, vel crucifixus. Per speciem autem, qua æqualis est Patri, cum Patre regnat in contemplantibus veritatem. Quòd autem tradet regnum Deo & Patri, à fide incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens eos qui sibi nunc credunt, non ipse amittit, sed uterque se unum ad fruendum contemplantibus præbet. Tamdiu autem opus est, ut in hominibus nondum valentibus æqualitatem Patris & Filii perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, quod tales capere possunt, & quod proprie ipse suscepit, id est, incarnationis humilitatem, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis, id est, donec omnis superbia sæcularis incarnationis ejus humilitati subdatur.

Joh. 19. 11.

10. Sanè quod dictum est, *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia*; quamvis secundum susceptionem hominis dicatur, quia inde est quæstio nata, cùm ageret de resurrectione mortuorum: tamen rectè quæritur utrum secundùm ipsum tantùm dictum sit, quod est caput Ecclesiæ; an secundùm universum Christum, annumerato corpore & membris ejus. Cùm enim ait ad Galatas, Non dicit, Et seminibus, tamquam in multis, sed tamquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus: ne ipsum hoc loco solum intelligeremus Christum, qui de Maria virgine est natus; postea dicit, Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si „ autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. Et ad Corin„ thios cùm de caritate diceret, de membris corporis similitu„ dinem ducens: Sicut enim corpus unum est, inquit, & mem„ bra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint mul„ ta, unum est corpus, ita & Christus. Non dixit, ita & Christi; sed, ita & Christus, ostendens Christum rectè appellari etiam universum, hoc est, caput cum corpore suo, quod est Ecclesia. Et multis Scripturarum locis invenimus Christum etiam hoc modo appellari, ut cum omnibus suis membris intelligatur, quibus dictum est, Vos estis corpus Christi & membra. Non ergo absurdè sic intelligimus, *Tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia*; ut Filium non solum caput Ecclesiæ, sed & omnes cum eo sanctos intelligamus, qui sunt unum in Christo, unum semen Abrahæ: subjectum autem secundùm contemplationem sempiternæ veritatis, ad obtinendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte corporis resistente; *ut* in illa vita nemine amante propriam potestatem, *sit Deus omnia in omnibus*.

1 Cor. 15. 28. Christus de capite & aliquando de toto corpore Ecclesiæ dictus. Eph. 5. 23. Gal. 3. 16. Ibid. 28. & 29. 1 Cor. 12. 12. Ibid. 27.

QUÆST. LXX. De eo quod Apostolus dicit, *Absorpta est mors in victoriam. Ubi est mors contentio tua? Ubi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum: virtus vero peccati lex.* 1 Cor. 15. 54. &c.

MORTE significari arbitror hoc loco carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectatione temporalium fruendorum. Non enim diceretur, *Ubi est mors contentio tua?* si non restitisset & repugnasset. Ipsius contentio etiam illo loco describitur: Caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Hæc enim invicem sibi resistunt & adversantur, ut non quæ vultis illa faciatis. Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato & vivificato, id est, bonæ voluntati subjiciatur. Et sicut nunc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quæ nos pueros, si denegarentur, acerrimè cruciabant: ita credendum est de omni carnali delectatione futurum esse, cùm perfecta sanctitas totum hominem reparaverit. Nunc autem quamdiu est in nobis quod resistat bonæ voluntati, auxilio Dei per bonos homines & bonos Angelos indigemus, ut donec sanetur vulnus nostrum, non ita [d] molestet, ut perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus quod peccatum erat antè omni modo in libero arbitrio, cùm in paradiso nullus dolor [e] denegatæ delectationis voluntati bonæ hominis resistebat, sicuti nunc. Verbi gratiâ, si quisquam exsistat, quem numquam delectavit venatio, omni modo liber est utrum venari velit, an nolit, nec eum cruciat quisquis hoc prohibet. At si ista libertate malè usus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim subrepens delectatio, mortificat animam, ut si se abstinere velit, absque molestia & sine angore non possit, cùm id antè tota sanitate non ageret. Ergo *aculeus mortis peccatum est*; quia peccato facta est delectatio, quæ jam possit resistere bonæ voluntati, & cum dolore cohiberi. Quam delectationem, quia in defectu est animæ deterioris effectæ, jure mortem vocamus. *Virtus autem peccati lex est*; quia multo sceleratiùs & flagitiosiùs quæ lex prohibet committuntur, quàm si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriam, cum per sanctificationem in omni parte hominis perfecta delectatione spiritalium delectatio carnalis obruetur.

Gal. 5. 17. Sanctificatio & sanitas perfecta.

QUÆST. LXXI. De eo quod scriptum est, *Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Gal. 6. 2.

1. QUIA veteris Testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertiùs significari novi Testamenti donum esse caritatem, quàm hoc loco, ubi Apostolus dicit, *Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Hanc enim Christi legem dicere intelligitur, qua ipse Dominus præcepit ut nos invicem diligamus, tantum in ea sententia præcepti pondus constituens, ut diceret, In hoc cognoscetur, quoniam discipuli mei estis, si vos invicem diligatis. Hujus autem dilectionis officium est, invicem onera nostra portare. Sed hoc officium, quod sempiternum non est, perducet sanè ad beatitudinem æternam, in qua nulla erunt nostra onera, quæ invicem portare jubeamur. Nunc verò cùm in hac vita, id est, in hac via sumus, onera invicem nostra portemus, ut ad eam vitam quæ caret omni onere pervenire possimus. Sicut enim de cervis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cùm fretum ad insulam transeunt pascuorum gratiâ, sic se ordinant, ut onera capitum suorum quæ gestant in cornibus super invicem portent, ita ut posterior super anteriorem cervice projecta caput collocet. Et quia necesse est unum esse, qui ceteros præcedens, non ante se habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur; ut lassatus sui capitis onere ille qui præcedit, post omnes [f] recedat, & ei succedat cujus ferebat caput, cùm ipse præiret. Ita invicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse cervorum naturam intenderat Salomon, cùm ait, Cervus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.

Joh. 13. 34. Cervorum natura. Plin. lib. 8. cap. 32. Prov. 5. 19. sec. LXX.

2. Nec tamen invicem onera nostra portaremus, si unum tempus esset infirmitatis amborum, qui onera sua sustinent, aut unum infirmitatis genus: sed diversa tempora & diversa genera infirmitatis faciunt ut onera nostra portare invicem valeamus. Verbi gratiâ, iram fratris tui tunc portabis, cùm tu adversùs eum non irasceris; ut rursùs eo tempore quo te ira præoccupaverit, ille te lenitate & tranquillitate sua supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cùm diversa sunt tempora portantium onera sua, quamvis ipsa diversa non sit infirmitas: in ambobus enim ab invicem ira portatur. Ad diversum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est: veluti si quis loquacitatem in se vicerit, & pertinaciam nondum vicerit, alius verò adhuc loquax, sed jam pertinax non sit; debet ille hujus loquacitatem & iste illius pertinaciam, donec illud in illo & hoc in isto sanetur, caritate portare. Par quippe infirmitas in duobus si uno accidat tempore, tolerare se invicem non valent, cùm adversùm se intenditur. Nam adversùs aliquem tertium, & duo irati sibi conveniunt, & se tolerant: quamquam nec tolerare se invicem dicendi sunt, sed potius se invicem consolari. Sicut & tristes de re una, magis se portant & quasi incumbunt sibi, quàm si unus tristis esset & alius gauderet: si autem adversus se tristes sint, prorsus se tolerare non possunt. Et ideo in hujusmodi affectionibus suscipienda est aliquantulùm ipsa ægritudo, de qua vis alium per te liberari; & sic suscipienda, ut ad auxilium, non ad æqualitatem miseriæ valeat: quemadmodum se inclinat, qui manum jacenti porrigit. Non enim se projicit, ut ambo jaceant; sed incurvat tantùm, ut jacentem erigat.

Ægritudo alterius quomodo suscipienda ex caritate ut sublevetur, Christi exemplo ad portanda onera aliorum incitamur.

3. Neque ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cùm cogitamus quanta pro nobis pertulerit Dominus. Hinc enim admonens Apostolus ait: Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam „ arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinani„ vit formam servi accipiens, in similitudinem hominum „

Philip. 2. 5. &c.

a Sic Rat. & MSS. At Er. & Lov. *evacuavit*.
b Editi, *filius hominis*: quibus MSS. propè omnes dissentiunt.
c Hic editi adduot *bonorum*: quæ vox abest à MSS.
d Sexdecim MSS. *molestetur*.
e Sic Rat. & MSS. At Er. & Lov. *denegata delectatione*.
f Er. Rat. & MSS. *redeat*.

„ factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Superius enim dixerat, Non quæ sua sunt unusquisque intendens, sed ea quæ aliorum. Huic sententiæ contexuit quod dictum est; nam ita sequitur: Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Jesu. Ad hoc dumtaxat, ut quemadmodum ille in eo quod Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & sine peccato cùm esset, peccata nostra suscepit, non attendit sua, sed nostra; ita & nos libenter, ad ejus imitationem, invicem onera nostra portemus.

Ibid. 4. — *Joh. 1. 14.*

4. Huic cogitationi accedit etiam illa cogitatio, quia ille suscepit hominem, nos autem homines sumus: & considerare debemus, quòd ægritudinem sive animi, sive corporis, quam in alio homine videmus, etiam nos habere potuimus, aut possumus. Hoc ergo exhibeamus illi, cujus infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si fortè nos in ea essemus, & ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait: Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem: cogitando scilicet eo vitio etiam se esse potuisse, unde cupiebat alium liberare. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, & hi maxime qui suis mendaciis defendendis, quæ negare non possunt, alicujus magni exempli patrocinium quærunt.

1 Cor. 9. 22.

5. Deinde etiam illud cogitandum, nullum esse hominem qui non possit habere aliquod bonum, quod tu nondum habes, etiamsi lateat, in quo sine dubio possit te esse superior. Quæ cogitatio ad contundendam edomandamque superbiam valet, ne arbitreris quoniam tua quædam bona eminent & apparent, ideo alterum nulla habere quæ lateant, & fortassis majoris ponderis bona quibus te superat nescientem. Non enim [a] falli nos, aut adulatione potiùs uti, Apostolus jubet, cùm dicit, Nihil per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis alter alterum existimantes superiorem sibi. Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus sed nos existimare fingamus; sed verè existimemus aliquid occultum esse posse in alio, quo nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes deprimentes superbiam, & [b] acuentes caritatem, faciunt onera fraterna invicem, non solùm æquo animo, sed etiam libentissime sustineri. Nullo modo autem de quoquam homine incognito ferenda sententia est: & nemo nisi per amicitiam cognoscitur. Et ideo amicorum mala firmius sustinemus, quia bona eorum nos delectant & tenent.

Philip. 2. 3.

Amicitia nullius repudianda.

6. Nullius itaque repudianda est amicitia sese ingerentis ad amicitiam copulandam; non ut statim recipiatur, sed ut recipiendus optetur, atque ita tractetur, ut recipi possit. Illum enim receptum in amicitiam possumus dicere, cui omnia consilia nostra refundere audeamus. Et si quisquam est qui se non audet ingerere ad amicitiam faciendam, cùm aliquo nostro temporali honore aut dignitate revocetur; descendendum est ad eum, & offerendum illi quadam comitate & submissione animi, quod petere per se ipse non audet. Sanè quamvis rariùs, tamen aliquoties accidit, ut ejus quem volumus in amicitiam recipere, priùs nobis innotescant mala quàm bona, quibus offensi & quodam modo repercussi relinquimus eum, & ad [c] bonorum ejus, quæ fortè occultiora sunt, indagationem non pervenimus. Admonet itaque Dominus Jesus Christus, qui nos vult effici imitatores suos, ut ejus infirma toleremus, ut ad quædam sana, in quorum delectatione adquiescamus, per caritatis tolerantiam perducamur. Ait enim: Non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Ideoque, si propter Christi caritatem etiam eum qui omni ex parte fortassis ægrotat, repellere ab animo non debemus, quoniam sanari potest per verbum Dei; quantò minùs eum, qui propterea nobis videri potest totus ægrotus, quia quædam ejus saucia in primo ingressu amicitiæ non potuimus sustinere, & quod est gravius, cum offensione animi de toto homine ausi sumus temerariam præjudicii ferre sententiam, non timentes quod dictum est, Nolite judicare, ut non judicemini. Et in qua mensura mensi fueritis, in eadem remetietur vobis. Sæpe autem illa quæ bona sunt, priùs apparent: in quibus etiam temerarium benevolentiæ judicium cavendum est, ne cùm totum bonum putaveris, ea quæ postea mala apparuerint, securum & imparatum te inveniant, & graviùs offendant; ut eum quem temere dilexeras, acerbiùs oderis, quod nefas est. Quia etiamsi nulla ejus bona præcederent, & hæc quæ postea apparuerunt mala, priùs eminerent, toleranda tamen erant, donec omnia cum illo ageres, quibus talia sanari solent: quanto magis cùm ea bona præcesserunt, quæ tamquam pignora nos debent ad posteriora toleranda constringere?

Matt. 9. 12. — *Matt. 7. 1. & 2.*

7. Ipsa est ergo lex Christi, ut invicem onera nostra portemus. Christum autem diligendo, facilè sustinemus infirmitatem alterius, etiam quem nondum propter bona sua diligimus. Cogitamus enim quis ille, quem diligimus, Dominus propter eum mortuus est. Quam caritatem apostolus Paulus nobis ingessit, cùm diceret, Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est. Ut si illum infirmum, propter vitium, quo infirmus est, minùs diligimus, illum in eo consideremus, qui mortuus est propter illum. Christum autem non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti curâ, & imploratâ Dei misericordiâ cogitandum est, ne Christum negligamus propter infirmum, cùm infirmum debeamus diligere propter Christum.

1 Cor. 8. 11.

Quæst. LXXII. De temporibus æternis. Tit. 1. 2. Lib. 12. de Civit. Dei, cap. 16.

Quæri potest quomodo ab ipso apostolo Paulo dictum sit, *Ante tempora æterna*. Si enim tempora, quomodo æterna? Nisi fortè ante omnia tempora intelligi voluit. Quia si dixisset, *ante tempora*; neque addidisset, *æterna*: posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberent alia tempora. Æterna autem maluit dicere, quam omnia, fortassis ideo, quia tempus non cœpit ex tempore. An tempora æterna ævum significavit; inter quod & tempus, hoc distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile?

Quæst. LXXIII. De eo quod scriptum est, Et habitu inventus ut homo. Phil. 2. 7.

Habitus dicitur multis modis. 3. Sent. dist. 6. c. Ne autem.

1. Multis modis habitum dicimus: vel habitum animi, sicut est cujuscumque disciplinæ perceptio, usu roborata atque firmata: vel habitum corporis, secundùm quem dicimus alium alio esse succulentiorem & validiorem, quæ magis propriè habitudo dici solet: vel habitum eorum quæ membris nostris accommodantur extrinsecùs, secundùm quem dicimus vestitum, calceatum, armatum, & si quod ejusmodi est. In quibus omnibus generibus (si quidem nomen hoc ductum est ab illo verbo, quod est habere) manifestum est in ea re dici habitum, quæ accidit alicui, ita ut eam posset etiam non habere. Nam & doctrina accidit animo, & succus ac robur corpori; & vestis atque arma, non dubium est quin accidant membris nostris: ita ut & imperitus possit esse animus, si ei doctrina non accideret; & exile atque languidum corpus, sine succo viscerum & robore; & nudus sine veste, & inermis sine armis, & pede nudo sine calceamentis esse homo potest. Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis ut habeatur accidit. Verumtamen hoc interest, quòd quædam eorum quæ accidunt nobis, ut habitum faciant, non mutantur à nobis, sed ipsa nos mutant in se, ipsa integra & inconcussa manentia: sicuti sapientia, cùm accidit homini, non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quædam verò sic accidunt, ut & mutent & mutentur: sicuti cibus ipse amittens speciem suam, in corpus nostrum vertitur; & nos refecti cibo, ab exilitate atque languore in robur atque valentiam commutamur. Tertium verò genus est, cùm ipsa quæ accidunt, mutantur ut habitum faciant, & quodam modo formantur ab eis, quibus habitum faciunt, sicuti est vestis: nam cùm [d] reposita vel projecta est, non habet eam formam, quam sumit cùm induitur atque inducitur membris. Ergo induta accipit formam, quam non habebat exuta: cùm ipsa membra, & cùm exuuntur, & cum induuntur, in suo statu maneant. Potest esse & quartum genus, cùm, ea quæ accidunt, ad faciendum habitum, nec ea mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur: sicuti anulus digito, si non nimis subtiliter adtendatur. Verumtamen hoc genus aut nullum est, si diligenter discutias, aut omnino rarissimum.

Phil. 2. 6. & 7.

2. Cùm ergo Apostolus de unigenito Dei Filio loqueretur, quantum pertinet ad ejus divinitatem, secundùm id quod verissimus Deus est, *æqualem* dixit esse *Patri*, quod *non* ei fuit tamquam *rapinam*, id est, quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate, nollet nomine indui, & hominibus ut homo apparere: sed *semetipsum exinanivit* non formam suam mutans, sed *formam servi accipiens*; neque conversus aut transmutatus in hominem, amissa

---

a Sic plerique MSS. At editi, *falli*.
b Tres MSS. *& augentes caritatem.*
c Septem MSS. *& ad bona ejus nusquam post, indagationem.*
d Magister sententiarum, *deposita*.

incommutabili stabilitate, sed a quamquam verum hominem suscipiendo, ipse susceptor *in similitudinem hominum factus*, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit, *habitu inventus est ut homo*, id est, habendo hominem, inventus est ut homo. Non enim poterat inveniri b Deus ab iis, qui cor immundum habebant, & Verbum apud Patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Iste autem habitus non est ex primo genere; non enim manens in se natura hominis naturam Dei commutavit: neque ex secundo; non enim & mutavit homo Deum, & mutatus est ab illo: neque ex quarto; non enim sic assumtus est homo, ut neque ipse mutaret Deum, nec ab illo mutaretur: sed potius ex tertio; sic enim assumtus est, ut commutaretur in melius, & ab eo formaretur ineffabiliter excellentiùs atque conjunctiùs quàm vestis, cùm ab homine induitur. Hoc ergo habitûs nomine satis significavit Apostolus quemadmodum dixerit, *in similitudinem hominum factus*: quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cùm indutus est homine, quem sibi uniens quodam modo atque conformans, immortalitati æternitatique sociaret. Sed illum habitum, qui est in perceptione sapientiæ & disciplinæ, Græci ἕξιν vocant: hunc autem, secundùm quem dicimus vestitum vel armatum, σχῆμα potiùs vocant. Ex quo intelligitur de isto genere habitûs locutum Apostolum; quando quidem in Græcis exemplaribus σχήματι scriptum est, quod nos in Latinis *habitu* habemus. Quo nomine oportet intelligi non mutatum esse. Verbum susceptione hominis, sicuti nec membra veste induta mutantur: quamquam illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulaverit: sed quantum verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur Deus humanæ fragilitatis c assumtione, electum est ut Græcè σχῆμα, & Latine diceretur habitus illa susceptio.

QUÆST. LXXIV. De eo quod scriptum est in epistola Pauli ad Colossenses, *In quo habemus redemtionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis* Coloss. 1. 14. & 15. Imago, æqualitas & similitudo non idem sunt.

IMAGO & æqualitas & similitudo distinguenda sunt. Quia ubi imago, continuò similitudo, non continuò æqualitas: ubi æqualitas, continuò similitudo, non continuò imago: ubi similitudo, non continuò imago, non continuò æqualitas. Ubi imago, continuò similitudo, non continuò æqualitas: ut in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est; est etiam necessariò similitudo, non tamen æqualitas; quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est. Ubi æqualitas, continuò similitudo, non continuò imago: velut in duobus ovis paribus, quia inest æqualitas, inest & similitudo; quæcumque enim adsunt uni, adsunt & alteri; imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum est. Ubi similitudo, non continuò imago, non continuò æqualitas: omne quippe ovum omni ovo, in quantum ovum est, simile est; sed ovum perdicis, quamvis in quantum ovum est, simile sit ovo gallinæ, nec imago tamen ejus est, quia de illo expressum non est; nec æquale, quia brevius est, & alterius generis animantium. Sed ubi dicitur, non continuò, utique intelligitur quia esse aliquando potest. Potest ergo esse aliqua imago, in qua sit etiam æqualitas: ut in parentibus & filiis inveniretur imago & æqualitas & similitudo, si intervallum temporis defuisset, nam & de parente expressa est similitudo filii, ut rectè dicatur imago, & potest esse tanta, ut rectè etiam dicatur æqualitas, nisi quòd parens tempore præcessit. Ex quo intelligitur & aliquando æqualitatem non solum similitudinem habere, sed etiam imaginem: quod in superiori exemplo manifestum est. Potest etiam aliquando similitudo esse & æqualitas, quamvis non sit imago: ut de duobus ovis paribus dictum est. Potest etiam similitudo & imago esse, quamvis non sit æqualitas: ut in speculo ostendimus. Potest & similitudo esse, ubi & æqualitas & imago sit: sicut de filiis commemoravimus, excepto tempore, quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem syllabam syllabæ dicimus; quamvis altera præcedat, altera subsequatur. In Deo autem, quia conditio temporis vacat; non enim potest rectè videri Deus in tempore generasse Filium, per quem condidit tempora: consequens est, ut non solùm sit imago ejus, quia de illo est, & similitudo, quia imago; sed etiam æqualitas tanta, ut nec temporis quidem intervallum impedimento sit.

QUÆST. LXXV. De hereditate Dei. Heb. 9. 17.

1. SICUT Apostolus ad Hæbreos dicit, *Testamentum testatoris morte firmatur*. propterea mortuo pro nobis Christo, novum Testamentum firmatum esse asserit: cujus similitudo vetus Testamentum erat, in quo mors testatoris per victimam præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus, secundùm ejusdem Apostoli verba, *coheredes Christi, & filii atque heredes Dei*; cùm etiam hereditas morte decessoris firma teneatur, nec ullo alio modo possit hereditas intelligi: respondetur, ipso quidem mortuo factos nos esse heredes, quoniam filii ejus etiam dicti sumus. *Non jejunant*, inquit, *filii sponsi, quamdiu cum illis est sponsus*. Heredes ergo d ejus dicimur, quia reliquit nobis pacis Ecclesiasticæ possessionem per fidem temporalis dispensationis, quam in hac vita possidemus, quod testatus est dicens, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Coheredes autem ejus efficiemur, cùm in fine sæculi mors absorbebitur in victoriam. Tunc enim similes ei erimus, quando videbimus eum sicuti est. Quam hereditatem non ejus Patris morte adipiscimur, qui mori non potest, quandoquidem ipse sit hereditas nostra, secundum illud quod scriptum est, *Dominus pars hereditatis meæ*: sed quoniam, cùm vocati sumus adhuc parvuli, & ad spiritalia contemplanda minùs idonei, usque ad humillimas nostras cogitationes se divina miseratio porrexit, ut quomodocumque cernere mereremur, quod non evidenter atque perspicuè cernebamus, idipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cùm facie ad faciem cernere cœperimus. Convenienter ergo dicitur moriturum esse quod auferetur: *Cùm autem venerit quod perfectum est, auferetur quod ex parte est*. Ita nobis quodam modo moritur pater in ænigmate, & idem ipse fit hereditas, cùm facie ad faciem e videtur: non quia ipse moritur, sed imperfecta in eum nostra visio perfectâ visione permitur: & tamen nisi illa prior nos nutriret, ad aliam plenissimam & evidentissimam non efficeremur idonei.

Rom. 8. 17. — Matt. 9. 15. — Joh. 14. 27. — 1 Cor. 15. 54. — 1 Joh. 3. 2. — Psal. 15. 5. — 1 Cor. 13. 10.

2. Quod si etiam de Domino Jesu Christo, non secundùm Verbum in principio Deum apud Deum, sed secundùm puerum, qui proficiebat ætate ac sapientiâ, pius intellectus admittit, propria illa susceptione servata, quæ communis ei cum ceteris hominibus non est, cujus tamquam morte possideat hereditatem, manifestum est. Non enim nos coheredes ejus esse possumus, nisi & ipse heres sit. Si autem pietas hoc non admittit, ut primò ex parte videret homo * Dominicus, deinde ex toto, quamquam in sapientia proficere dictus sit; in corpore suo intelligatur heres, id est Ecclesia, cujus coheredes sumus: quemadmodum filii ejus matris dicimur, quamvis ex nobis constet.

Joh. 1. 1. — Luc. 2. 40. — * 1. Retr. 19.

3. Sed rursum quæri potest, cujus morte facti simus etiam nos hereditas Dei, secundùm illud, *Dabo tibi gentes hereditatem tuam*: nisi fortè hujus mundi, quo priùs tamquam dominante tenebamur. Pòst autem cùm dicimus, *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*; possidet nos Christus, mortuo illo, qui nos possidebat: cum ei renuntiamus morimur illi, & ipse nobis.

Psal. 2. 8. — Gal. 6. 14.

QUÆST. LXXVI. De eo quod apostolus Jacobus dicit, *Vis autem scire, ò homo inanis, quia fides sine operibus otiosa est* Jacobi 2. 20. — Rom. 3. 28. — Rom. 4. 2.

1. QUONIAM Paulus apostolus prædicans justificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum, ut putarent, cùm semel in Christum credidissent, etiamsi male operarentur, & facinorosè flagitioseque viverent, salvos se esse posse per fidem: locus iste hujus epistolæ eumdem sensum Pauli apostoli, quomodo sit intelligendus, exponit. Ideoque magis Abrahæ utitur exemplo, vacuam esse fidem, f si non bene operetur; quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus apostolus usus est, ut probaret justificari hominem per fidem sine operibus legis. Cum enim bona opera commemorat Abrahæ, quæ ejus fidem comitata sunt, satis ostendit Paulum apostolum non ita per Abraham docere justificari hominem per fidem sine operibus, ut si quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari; sed ad hoc potiùs, ut nemo meritis priorum g operum arbitretur se pervenisse ad donum justificationis, quæ est in fide. In hoc enim se Gentibus in Christum credentibus Judæi præferre cupiebant, quòd dicebant se meritis bonorum operum quæ in lege sunt, ad Evangelicam gratiam pervenisse: ideoque scandalizabantur multi, qui ex eis crediderant, quòd incircumcisis Gentibus Christi gratia traderetur. Unde apostolus Paulus dicit, posse hominem sine operibus, sed præcedentibus, justificari per fidem. Nam justificatus per fidem quomodo potest nisi justè deinceps operari, quamvis antea nihil operatus justè, ad fidei justificationem pervenerit, non merito bonorum operum, sed gratiâ Dei, quæ in illo jam vacua esse non potest, cùm jam per dilectionem bene operatur? Quod si cùm crediderit, mox de hac vita decesserit, ju-

a Sic MSS. octo. At editi, *sed tamquam*.
b Cisterciensis codex omittit, *Deus*: cujus vocis loco plures MSS. habent, *ut homo*.
c Rat. Er. & plerique MSS. *assumtor*.

d Vox *ejus* abest à Rat. & pluribus MSS.
e Rat. Er. & viginti MSS. *possidetur*.
f Duo MSS. cum Rat. *fidem sine operibus, quoniam* &c.
g Editi cum aliquot MSS. addunt hic, *bonorum*.

justificatio fidei manet cum illo, nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratiâ pervenit; nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur. Unde manifestum est, quod Paulus apostolus dicit, *Arbitramur enim hominem justificari per fidem sine operibus*, non ita intelligendum esse, ut acceptâ fide, si vixerit, dicamus eum justum, etiamsi male vixerit. Ideo exemplo Abrahæ & apostolus Paulus utitur, quia sine operibus legis, quam non acceperat, per fidem justificatus est; & Jacobus, quia fidem ipsius Abrahæ opera bona consecuta esse demonstrat, ostendens quemadmodum intelligendum sit, quod Paulus apostolus prædicavit.

Rom. 3. 28.

2. Nam qui putant illam Jacobi apostoli sententiam contrariam esse illi Pauli apostoli sententiæ, possunt arbitrari etiam ipsum Paulum sibi esse contrarium, quia dicit alio loco, Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Et alio loco: Sed fides quæ per dilectionem operatur. Et iterum: Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quæ sint autem facta carnis, quæ operibus spiritalibus mortificanda sunt, alio loco demonstrat, dicens, Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, „ idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, „ æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invi„ diæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ præ„ dico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, re„ gnum Dei non possidebunt. Et ad Corinthios ait, No„ lite errare, neque fornicatores, neque idolis servien„ tes, neque adulteri, neque molles, neque masculo„ rum concubitores, neque fures, neque avari, neque „ ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei „ possidebunt. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, „ sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Do„ mini nostri Jesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Quibus sententiis manifestissimè docet, non eos præterito bono opere ad fidei justificationem pervenisse; nec meritis eorum istam gratiam datam, quando dicit, Et hæc qui„ dem fuistis. Sed cùm dicit, Qui talia agunt, regnum „ Dei non possidebunt: satis ostendit, jam ex quo crediderunt, bene operari debere. Quod & Jacobus dicit, & multis omnino locis idem apostolus Paulus satis apertéque prædicat, rectè vivendum omnibus qui in Christo crediderunt, ne ad poenas perveniant. Quod & ipse Dominus commemorat, dicens, Non omnis qui dicit mi„ hi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; „ sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Et alibi: Ut quid dicitis mihi, Domine, Domine, & non facitis quæ dico vobis? Et, Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, simi„ labo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam su„ pra petram, &c. Et qui audit verba mea hæc, & non „ facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificavit do„ mum suam super arenam, &c. Quapropter non sunt si„ bi contrariæ duorum apostolorum sententiæ, Pauli & Jacobi, cùm dicit unus justificari hominem per fidem sine operibus, & alius dicit inanem esse fidem sine operibus: quia ille dicit de operibus quæ fidem præcedunt, iste de iis quæ fidem sequuntur: sicut etiam ipse Paulus multis locis ostendit.

Rom. 2. 13. Gal. 5. 6. Rom. 8. 13. Gal. 5. 19. &c. 1 Cor. 6. 9. &c. Matt. 7. 21. Luca. 6. 46. Matt. 7. 24. &c.

QUÆST. LXXVII. De timore, utrum peccatum sit.

OMNIS perturbatio, passio: omnis cupiditas, perturbatio: omnis igitur cupiditas passio. Omnis autem passio, cùm est in nobis, ipsa passione patimur; & in quantum passio est, patimur: omnis igitur cupiditas, cùm est in nobis, ipsa cupiditate patimur; & in quantum cupiditas est, patimur. Omnis autem passio, in quantum ipsa passione patimur, non est peccatum: sic & si patimur timorem, non est peccatum. Tamquam si diceretur, Si bipes est, non est pecus. Si ergo propterea hoc non est consequens, quia multa sunt pecora bipedia: propterea & illud non est consequens, quia multa sunt peccata quæ patimur. Hoc enim contrà dicitur, non esse consequens, ut si patimur timorem, ideo non sit peccatum. Tu autem dicis consequens esse, ut si patimur timorem, non sit peccatum: cùm tamen [a] concedas aliqua esse peccata quæ patimur.

QUÆST. LXXVIII. De pulcritudine simulacrorum.

ARS illa summa omnipotentis Dei, per quam ex nihilo facta sunt omnia, quæ etiam sapientia ejus dicitur, ipsa operatur etiam per artifices, ut pulcra atque congruentia faciant; quamvis non de nihilo, sed de aliqua materia operentur, velut ligno, aut marmore, aut ebore, & si quod aliud materiæ genus manibus artificis subditur. Sed ideo isti non possunt de nihilo aliquid [b] fabricare, quia per corpus operantur: cùm tamen eos numeros, & lineamentorum convenientiam, quæ per corpus corpori imprimunt, in animo accipiant ab illa summa sapientia, quæ ipsos numeros & ipsam convenientiam longè artificiosiùs universo mundi corpori impressit, quod de nihilo fabricatum est: in quo sunt etiam corpora animalium, quæ jam de aliquo, id est, de elementis mundi fabricantur; sed longè potentiùs excellentiusque, quàm cùm artifices homines easdem figuras corporum & formas in suis operibus imitantur. Non enim omnis numerositas humani corporis invenitur in statua: sed tamen quæcumque ibi [c] invenitur, ab illa sapientia per artificis [d] manum trajicitur, quæ ipsum corpus humanum naturaliter fabricat. Nec ideo tamen pro magno habendi sunt, qui talia opera fabricant, aut diligunt: quia minoribus rebus intenta anima, quas per corpus corporaliter facit, minùs inhæret ipsi summæ sapientiæ, unde istas potentias habet: quibus malè utitur, dum foris eas exercet: illa enim, in quibus eas exercet, diligens, interiorem earum formam stabilem negligit, & inanior infirmiorque efficitur. Qui verò talia opera etiam [e] coluerunt, quantum deviaverint à veritate, hinc intelligi potest, quia si ipsa animalium corpora colerent, quæ multo excellentiùs fabricata sunt, & quorum sunt illa imitamenta, quid eis infeliciùs diceremus?

b Artefactorum formæ per artificis manum trajicitur à Sapientia Dei.

QUÆST. LXXIX. Quare magi Pharaonis fecerunt quædam miracula, sicut Moyses famulus Dei.

1. OMNIS anima partim privati cujusdam juris sui potestatem gerit, partim universitatis legibus sicut publicis coërcetur & regitur. Quia ergo unaquæque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi præpositam, sicut aliquot locis divina Scriptura testatur, de ea re cui præposita est, aliter quasi privato jure agit, aliter tamquam publicè agere cogitur. Potentior est enim parte universitas; quoniam illud quod ibi privatim agit, tantum agere sinitur, quantum lex universitatis sinit. Sed unaquæque anima tanto est pietate purgatior, quanto privato suo minus delectata, legem universitatis intuetur, eique devotè ac libenter obtemperat. Est enim lex universitatis divina sapientia. Quanto autem ampliùs privato suo gaudet, & neglecto Deo, qui omnibus animis utiliter ac salubriter præsidet, ipsa sibi, vel aliis quibus potuerit, vult esse pro Deo, suam potius in se vel in alios, quàm illius in omnes diligens potestatem, tanto est sordidior, tantoque magis poenaliter divinis legibus, tamquam publicis servire cogitur. Quanto igitur etiam humana anima deserto Deo, suis honoribus vel sua potestate fuerit delectata, tanto magis subditur talibus potestatibus, quæ privato suo gaudent, & honorari ab hominibus sicut dii cupiunt: quibus divina lege sæpe conceditur, ut eis quos sibi secundùm eorum merita subjugaverint, privato illo jure etiam miraculorum aliquid præstent, infimis rebus exhibendorum, quibus sunt infimo, sed tamen ordinatissimo potestatum gradu præpositæ. Sed ubi divina tamquam publica lex jubet, vincit utique privatam licentiam: quamquam & ipsa privata licentia, nisi universalis potestatis divinæ permissione, nulla esset. Ideoque fit, ut sancti Dei servi, quando hoc donum eos habere utile est, secundum publicam & quodam modo imperialem legem, hoc est, summi Dei potestatem imperent infimis potestatibus ad quædam visibilia miracula facienda: in illis enim Deus ipse imperat, cujus templum sunt, & quem contemta sua privata potestate ardentissimè diligunt. In magicis autem [f] imprecationibus, ad illecebram deceptionis, ut sibi subjugent eos quibus talia concedunt, præstant effectum precibus & [g] ministeriis eorum, privato illo jure largientes, quod sibi licet largiri hono-

Exod. 7. 11. Cuique rei visibili angelus præpositus. Lex universitatis. In edendis miraculis alia potestate sancti, alia magi utuntur.

a Rat. & sex MSS. *cùm tamen constet.*
b Multis in libris verbum istud cum passiva terminatione, sicuti frequens apud Ciceronem, adhibetur tamquam deponens; proque *fabricare*, reperitur *fabricari*: & paulò pòst *fabricata est*, pro *fabricatum est* &c.
c Er. & Lov. *inveniuntur*: & infrà, *trajiciuntur*. Sed veriùs Rat. & MSS. *invenitur* &c. subaudi, numerositas.
d MSS. quinque, *per artificis animum*. Alii tres, *per artificis voluntatem*.
e Plures MSS. *colunt*.
f Er. Rat. & quinque MSS. *imperationibus*. Michaelinus codex, *impetrationibus*.
g Quindecim MSS. *mysteriis*.

tibus se, sibique servientibus, & quædam secum in sacramentis suis pacta servantibus. Et quando videntur [a] impetrare magi, per sublimiorum nomina inferiores terrent; & nonnulla visibilia, quæ propter infirmitatem carnis magna videntur hominibus non valentibus æterna contueri, quæ per se ipsum præstat dilectoribus suis verus Deus, mirantibus exhibent. Hæc autem permittit Deus justè omnia moderans, ut pro cupiditatibus & electionibus suis servitutes eorum libertatesque distribuat. Et si quando invocatione summi Dei, aliquid pro suis malis cupiditatibus impetrant, vindicta est illa, non gratia. Non enim frustra dicit Apostolus, *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* QUORUMDAM enim PECCATORUM PERPETRANDORUM FACILITAS pœna est aliorum præcedentium.

Rom. 1. 26.

2. Quod autem Dominus dicit, *Non potest satanas satanam excludere*: ne forte quisquam utens nominibus aliquarum infirmarum potestatum, cùm dæmonium excluserit, falsam putet esse istam Domini sententiam; ad hoc intelligat dictum, quia hoc modo satanas, etiamsi corpori aut corporis sensibus parcit, ideo parcit, ut ipsius hominis voluntati per impietatis errorem triumpho majore dominetur. Hoc autem modo non exit satanas, sed potiùs in intima ingreditur, ut in eo sic operetur, quemadmodum dicit Apostolus: *Secundùm principem potestatis aëris hujus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ.* Non enim sensus corporis eorum turbabat atque torquebat, aut eorum corpora collidebat, sed in eorum voluntate, vel potiùs cupiditate regnabat.

Marc. 3. 23.

Ephes. 2. 2.

3. Quod autem dicit pseudoprophetas multa signa & prodigia facturos, ita ut fallant etiam, si fieri potest, electos; admonet utique ut intelligamus quædam miracula etiam sceleratos homines facere, qualia sancti facere non possunt: nec tamen ideo potioris loci apud Deum esse arbitrandi sunt. Non enim acceptiores erant Deo, quàm populus Israël, magi Ægyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant: quamvis Moyses in virtute Dei majora potuerit. Sed ideo non omnibus sanctis ista tribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis majora dona esse, quam in operibus justitiæ, quibus æterna vita comparatur. Propterea Dominus prohibet hinc gaudere discipulos, cùm ait, *Nolite in hoc gaudere, quoniam spiritus vobis subjiciuntur; sed in hoc gaudete, quoniam nomina vestra scripta sunt in cælis.*

Matt. 24. 24.

Miracula facere cur non omnibus sanctis conceditur.

Luca 10. 20.

4. Cùm ergo talia faciunt magi, qualia nonnumquam sancti faciunt, talia quidem visibiliter esse apparent, sed & diverso fine & diverso jure fiunt. Illi enim faciunt quærentes gloriam suam, isti quærentes gloriam Dei: & illi faciunt per quædam potestatibus concessa in ordine suo, quasi privata commercia vel [b] veneficia, isti autem publica administratione, jussu ejus cui cuncta creatura subjecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter eum tradit emtori, vel cuilibet donat aut commodat. Et quemadmodum plerique mali milites, quos imperialis disciplina condemnat, signis imperatoris sui nonnullos possessores territant, & ab eis aliquid, quod publicè non jubetur, extorquent: ita nonnumquam mali Christiani, vel schismatici, vel hæretici per nomen Christi aut verba aut sacramenta Christiana exigunt aliquid a potestatibus, quibus honori Christi cedere indictum est. Cùm autem malis jubentibus cedunt, voluntate ad seducendos homines cedunt, quorum errore lætantur. Quapropter aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali Christiani: magi per privatos contractus, boni Christiani per publicam justitiam, mali Christiani per signa publicæ justitiæ. Nec mirum est, quòd hæc signa valent, cum ab eis adhibentur; quando etiam cùm usurpantur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi Imperatoris valent. Ex quibus fuit ille, de quo discipuli Domino nuntiaverunt, quòd in nomine ejus ejiceret dæmonia, quamvis cum eis eum non sequeretur. Cùm autem non cedunt his signis hujusmodi potestates, Deus ipse prohibet occultis modis, cùm id justum atque utile judicat. Nam nullo modo ulli spiritus audent hæc signa contemnere: contremiscunt enim hæc, ubicumque illa conspexerint. Sed nescientibus hominibus aliud jubetur divinitus, vel ad confundendos malos, cùm eos oportet confundi, sicut de Scevæ filiis in Actibus Apostolorum legimus, quibus ait immundus spiritus, *Jesum scio, & Paulum novi, vos autem qui estis?* vel ad admonendos bonos, ut proficiant in fide, atque ista non jactanter, sed utiliter possint: vel ad discernenda dona membrorum Ecclesiæ; sicut Apostolus ait, *Numquid omnes virtutes? numquid omnes habent dona curationum?* Propter has igitur caussas plerumque, ut dictum est, nescientibus hominibus jubetur divinitus, id est, ut his signis adhibitis hujusmodi potestates voluntati hominum non obtemperent.

Miracula per magos alio fine & jure fiunt, alio per sanctos.

Luca 9. 46.

Act. 19. 14. & 15.

1 Cor. 12. 30.

5. Ut autem mali bonis sæpe temporaliter noceant, potestatem in eos accipiunt, ad majorem bonorum utilitatem, propter exercitationem patientiæ. Itaque anima Christiana semper invigilet in tribulationibus suis sequi voluntatem Domini sui, ne ordinationi Dei resistendo adquirat sibi gravius judicium. Quod enim ipse Dominus agens hominem Pontio Pilato dixit, hoc & Job diabolo posset dicere: *Non haberes in me potestatem, nisi data esset tibi desuper.* Non ergo ejus voluntas cujus malitiæ potestas in bonos datur, sed ejus voluntas a quo hæc potestas datur, debet nobis esse carissima. *Quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit; quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-Sanctum, qui datus est nobis.*

Malis datur potestas in bonos propter bonorum utilitatem.

Joh. 19. 11.

Rom. 5. 3. &c.

QUÆST. LXXX. Adversùs Apollinaristas.

1. CUM quidam hæretici, qui Apollinaristæ ex Apollinari quodam auctore suo dicti esse perhibentur, assererent Dominum nostrum Jesum Christum, in quantum homo fieri dignatus est, non habuisse humanam mentem, inhærentes eis nonnulli, & eos studiose audientes, delectati sunt quidem ea perversitate, qua illi hominem in Deo minuebant, dicens eum non habuisse mentem, hoc est rationalem animam, qua homo à pecoribus secundùm animum differt. Sed cùm secum ipsi cogitarent, fatendum esse, si ita est, ut unigenitus Dei Filius, Sapientia & Verbum Patris, per quod facta sunt omnia, belluam quamdam cum figura humani corporis suscepisse credatur, displicuerunt sibi, non tamen ad correctionem, ut redirent ad veritatis viam, totumque hominem a Sapientia Dei susceptum esse confiterentur, nulla diminutione naturæ: sed ampliore [c] usi audacia, ipsam etiam animam totumque utile hominis alienantes ab eo, solam carnem humanam eum suscepisse dixerunt, adhibentes etiam testimonium ex Evangelio; immo illam sententiam non intelligendo, perversi confligere audent adversus catholicam veritatem, dicentes scriptum esse, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Sub his enim verbis ita Verbum volunt carni esse copulatum atque concretum, ut nulla ibi non solum mens, sed nec anima humana interfuerit.

Joh. 1. 14. Lib. 14. de Civit. Dei cap. 2.

2. Quibus primò respondendum est, ideo sic esse illud in Evangelio positum, quia usque ad visibilem carnem assumtio ista humanæ naturæ a Domino facta est, atque in tota illa unitate susceptionis principaliter Verbum est, extrema autem atque ultima caro. Volens itaque Evangelista commendare pro nobis [d] dejectionem humilitatis Dei, qui sese humiliaverit, & quo usque humiliaverit exprimens, Verbum carnemque nominavit, prætermittens animæ naturam, quæ Verbo inferior est, carne verò præstantior. Magis enim commendat humilitatem, quia dictum esse, *Verbum caro factum est:* quàm si diceretur, Verbum homo factum est. Nam si [e] minus hæc intuentur verba, potest alius non minus perversus ex istis verbis ita calumniari fidei nostræ, ut dicat ipsum Verbum conversum & commutatum esse in carnem, & Verbum esse destitisse; quia scriptum est, *Verbum caro factum est:* sicut caro humana, cùm fit cinis, non est caro & cinis, sed ex carne cinis. Et secundùm loquendi modum consuetudinemque celebriorem, quidquid fit quod non erat, desinit esse quod erat. Nec tamen ita hæc verba intelligimus; sed etiam ipsi nobiscum ita intelligunt, ut manente Verbo quod est, ex eo quod accepit formam servi, non ex eo quod in illam formam aliqua mutatione conversum est, dictum sit, *Verbum caro factum est.* Deinde si ubicumque caro fuerit nominata & anima tacita, sic intelligendum est, ut anima ibi non esse credatur, nec illi habebunt animam

Convellitur eorum argumentum.

a Duo MSS. *impetrare.*
b Sic Rat. & tres MSS. At Er. Lov. & alii codices, *beneficia.*
c Plerique MSS. *sed ampliore ipsi audacia etiam animam totumque utile* &c. Fossatensis liber, *sed ampliore sibi audacia etiam animam totam, quam habent alii homines, alienantes ab eo.*
d Excusi, *dilectionem*: pro quo meliùs tres MSS. *dejectionem.*
e Septem MSS. *si minùs.*

de quibus dictum, *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Et illud in Psalmo: *Exaudi preces meas, ad te omnis caro veniet.* Et illud in Evangelio: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Unde intelligitur, solere homines per nominationem solius carnis significari, ut secundùm hanc locutionem etiam illud possit intelligi; ut, quod dictum est, *Verbum caro factum est*, nihil sit dictum, nisi Verbum homo factum est. Sicut enim a parte totum plerumque nominatâ solâ animâ homo intelligitur, sicut est illud; *Tot animæ descenderunt in Ægyptum:* sic rursus à parte totum, etiam nominata sola carne homo intelligitur, sicut sunt ista quæ posuimus.

Lucæ 3. 6. Psal. 64. 3. Joan. 17. 2. Gen. 46. 22. Exod. 1. 5. Lib. 16. de Civit. Dei cap. 40.

Animæ affectiones fuisse in Christo. 1 Tim. 2. 5.

3. Proinde quemadmodum nos huic objectioni eorum, quam ex Evangelio proponunt, ita respondemus, ut nullus hominum ita desipiat, ut putet nos per hæc verba cogi ad credendum & confitendum, quòd Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus animam humanam non habuit; sic quæro quomodo ipsi respondeant tam manifestis objectionibus nostris, quibus ostendimus per innumerabiles locos evangelicæ Scripturæ narratum de illo ab Evangelistis, quod in his affectionibus fuerit, quæ sine anima esse non possunt. Non enim ea profero, quæ ipse Dominus tam multa commemorat: *Tristis est anima mea usque ad mortem:* &, *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam:* &, *Majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis:* quæ mihi pervicax contradictor potest dicere figurate a Domino dicta; sicut multa in parabolis eum locutum esse manifestum est. Nam etsi ista non ita sunt, non tamen opus est pugnaciter agere, ubi habemus Evangelistarum narrationes, per quas eum & natum de Maria virgine cognovimus, & comprehensum a Judæis, & flagellatum, & crucifixum atque interfectum, & sepultum in monumento: quæ omnia sine corpore intelligere facta nemo potest. Nec ficte aut figurate accipienda quisquam vel dementissimus dixerit; cum dicta sint ab eis, qui res gestas, ut meminerant, narraverunt. Sicut ergo ista corpus eum habuisse testantur, sic eum indicant habuisse animam affectiones illæ, quæ non possunt esse nisi in anima: quas nihilo minùs eisdem Evangelistis narrantibus legimus. Et miratus est Jesus, & iratus, & contristatus, & exhilaratus, & multa talia innumerabilia. Sicut etiam illa quæ conjuncta simul officia & corporis & animæ ostendunt: sicut sunt quòd esurivit, quòd dormivit, quòd fatigatus ab itinere sedit, & alia hujuscemodi. Non enim possunt dicere, etiam in veteribus libris dictam esse iram Dei & lætitiam, & nonnullos hujus generis motus, nec ideo tamen esse consequens, ut Deum habuisse animam credendum sit. Dicta sunt enim illa propheticis imaginationibus, non narratoria manifestatione. Nam & membra Dei dicta sunt, & manus, & pedes, & oculi, & facies, & similia: & quemadmodum ista non indicant eum habere corpus, sic nec illa animam. Quemadmodum autem narratum aliquid, ubi nominata sunt manus Christi & caput, & cetera quæ indicant ejus corpus: ita etiam quæ de animæ affectionibus eodem narrationis tenore nominata sunt, indicant ejus animam. Stultum est autem credere narranti Evangelistæ quòd manducaverit, & non ei credere quòd esurierit. Etsi enim non est consequens, ut omnis qui manducat esuriat; nam & Angelum legimus manducasse, sed esurisse non legimus: neque ut omnis qui esurit manducet, si aut officio aliquo se cohibeat, aut desit ei cibus facultasque manducandi: tamen cum utrumque narrat Evangelista, utrumque credendum est; quia utrumque sicut rerum gestarum index factum gestumque conscripsit. Sicut autem quia manducavit, sine corpore intelligi non potest: sic quia esurivit, sine anima fieri non potuit.

Matth. 26. 38. Joh. 10. 18. Joh. 15. 13. Matt. 8. 10. Marci 3. 5. Mat. 4. 2. & 8. 24. Joh. 4. 6. Gen. 18. 8. Tob. 12. 19. Matt. 4. 2. & 9. 11.

Christus affectiones animæ, non necessitate, sed voluntate suscepit.

4. Nec illa nos terret inanis atque inepta calumnia, qua invidiosè resistentes aiunt: Ergo sub necessitate positus fuit, si has affectiones animi veras habuit. Facilè quippe respondemus: Ergo sub necessitate positus fuit, quia comprehensus, flagellatus, crucifixus & mortuus est: ut tandem sine pertinacia, si volunt, intelligant, sic eum passiones animi, hoc est affectiones, a [a] voluntate dispensationis, veras tamen, ut placuit, suscepisse, quemadmodum passiones corporis eadem dispensationis voluntate sine ulla necessitate suscepit. Quemadmodum nos non voluntate morimur, sic & non voluntate nascimur: ille autem voluntate utrumque, ut oportebat, exhibuit, & tamen verissimè exhibuit. Sicut ergo necessitatis nomine nec nos nec illos quisquam avellit à fide verissimæ passionis, per quam corpus ejus ostenditur: sic & nos ipso nomine necessitatis nemo deterret à fide verissimæ affectionis, per quam animam ejus agnoscimus: nec ipsos debet deterrere à consentiendo catholicæ fidei, si non eos deterret exitiabilis pudor mutandæ, quamvis falsæ, diu tamen & cum temeritate defensæ sententiæ.

Lib. 4. de Civit. Dei cap. 9.

Quæst. LXXI. De quadragesima & Quinquagesima.

1. OMNIS sapientiæ disciplina, quæ ad homines erudiendos pertinet, est creatorem creaturamque dignoscere, & illum colere dominantem, istam subjectam fateri. Est autem creator Deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & ideo Trinitas, Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Creatura verò partim est invisibilis, sicut anima; partim visibilis, sicut corpus. Invisibili ternarius numerus tribuitur; quare diligere Deum tripliciter jubemur, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: corpori quaternarius numerus, propter evidentissimam naturam ejus, id est, calidam & frigidam, humidam & siccam. Universæ ergo creaturæ tribuitur septenarius. Quapropter omnis disciplina dignoscens & discernens creatorem atque creaturam, denario numero insinuatur: quæ disciplina, quamdiu corporeis motibus temporaliter significatur, credendo constat, & rerum gestarum venientium atque transeuntium auctoritate quasi lacte parvulos nutrit; ut idoneos faciat contemplationi, quæ non venit & transit, sed semper manet: in qua quisque narratis sibi rebus divinitus temporaliter pro salute hominum gestis, sive gerendis quæ adhuc futura prædicantur, si permanserit in fide & promissa speraverit, & quæ divina auctoritas præcipit infatigabili caritate implere curaverit, rectè aget vitam hujus necessitatis & temporis, quæ numero quadragenario commendatur. Quoniam denarius numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, id est, numero qui corpori tribuitur multiplicatus, quia per [b] motum corporalis administratio geritur, qua dictum est fidem constare, quadragenarium numerum conficit. Ita impetrat etiam stabilem & nullius temporis indigentem sapientiam, quæ denario numero commendatur, ut ad quadraginta addantur decem: quia & partes æquales quadragenarii numeri simul ductæ ad quinquaginta perveniunt. Partes autem æquales habet quadragenarius numerus, primò quadraginta in singulis, deinde viginti in binis, decem in quaternis, octo in quinis, quinque in octonis, quatuor in denis, duas in vicenis. Unum ergo & duo & quatuor & quinque & octo & decem & viginti simul ducta efficiunt quinquaginta. Quapropter sicut quadragenarius numerus æqualibus suis partibus computatis parit amplius denarium, & fit quinquagenarius: sic tempus fidei rerum pro salute nostra gestarum & gerendarum cum æquitate vitæ actum, impetrat intellectum stabilis sapientiæ: ut non solùm credendo, sed etiam intelligendo disciplina firmetur.

Rom. 11. 36. Matt. 22. 37. Deut. 6. 5.

Ecclesia præsens per Quadragesimam, futura per Quinquagesimam figuratur.

2. Et ideo ea quæ nunc est Ecclesia, quamvis *filii Dei simus*, ante tamen quàm *appareat quid erimus*, in laboribus & afflictionibus agit, & in ea justus ex fide vivit. *Nisi enim credideritis*, inquit, *non intelligetis.* Et hoc est tempus, quo ingemiscimus & dolemus, exspectantes redemtionem corporis nostri, quod Quadragesimâ celebratur. *Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est:* cum addetur denarius quadragenario, ut non solùm credere quæ pertinent ad fidem, sed etiam perspicuam veritatem intelligere mereamur. Talis Ecclesia, in qua nullus erit mæror, nulla permixtio malorum hominum, nulla iniquitas, sed lætitia & pax & gaudium, Quinquagesimæ celebratione præfiguratur. Propterea postea quam Dominus noster resurrexit à mortuis, quadraginta diebus peractis cum discipulis suis, eadem ipsa scilicet per hunc numerum insinuata temporali dispensatione, quæ ad fidem pertinet, adscendit in cælum, & decem aliis diebus peractis misit Spiritum-sanctum: id est, ut non ad humana & temporalia, sed ad divina & æterna contuenda quodam amoris & caritatis spiramento & incendio quadragenario denarius adderetur. Et ideo jam hoc totum, id est, quinquagenarius numerus dierum, lætitiæ celebratione signandus est.

1 Joh. 3. 2. Hab. 2. 4. Rom. 1. 17. Isa. 7. 9. Rom. 8. 23. Act. 1. 3. Act. 2. 1.

3. Hæc autem duo tempora, id est, unum laboris & sollicitudinis, alterum gaudii & securitatis, etiam retibus missis in mare Dominus noster significat. Nam ante passionem de reticulo dicitur misso in mare; quia tantum piscium ceperunt, ut vix ad littus trahenda perducerent, & ut retia rumperentur. Non enim missa sunt in dexteram

Lucæ 5. 6.

a Sic decem MSS. Editi autem hoc tantùm loco, *voluntatis dispensatione*

b Tres MSS. *per motus corporales.* Paulò pòst Rat. & duodecim MSS. *quam dictum est fide constare.* Er. *quo dictum est vitam constare.*

partem; habet enim multos malos Ecclesia hujus temporis: neque in sinistram; habet enim etiam bonos: sed passim, ut permixtionem bonorum malorumque significaret. Quòd autem rupta sunt retia, caritate violata multas hæreses exiisse significat. Post resurrectionem verò, cùm vellet Ecclesiam futuri temporis præmonstrare, ubi omnes perfecti atque sancti futuri sunt, jussit mitti retia in dexteram partem: & capti sunt ingentes pisces centum-quinquaginta-tres, mirantibus discipulis quòd cùm tam magni essent, retia non sunt disrupta. Horum magnitudo magnitudinem sapientiæ justitiæque significat; numerus verò, ipsam disciplinam & temporali dispensatione & æterna regeneratione perfectam, quam diximus quinquagenario numero commendari. Quia enim tunc non erit opus corporalibus adjumentis, & animo continebitur fides atque sapientia; quia animo ternarium numerum tributum diximus, quinquaginta ducimus ter, & fiunt centum-quinquaginta; cui numero trinitas additur, quia omnis illa perfectio in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti consecrata est: ita fiunt centum-quinquaginta-tres, qui numerus piscium ad dexteram partem captorum invenitur.

Joh. 21. 6.

QUÆST. LXXXII. De eo quod scriptum est, *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.* *Hebr.* 12. 6.

1. MULTI murmurantes sub disciplina Dei, quæstionem movent, cùm vident justos sæpe graves molestias secundùm hanc vitam pati: quasi propterea nihil eis prosit quòd Deo serviunt, quia vel communes labores, atque indifferenter corporum atque damnorum & contumeliarum ceterorumque omnium, quæ mala mortales putant, vel etiam ceteris ampliores patiuntur propter verbum Dei atque justitiam, quæ onerosa peccantibus in ejus prædicatores tumultuosas seditiones aut insidias aut odia concitat.[a] Quibus respondetur, quia si vita ista sola esset hominum, aut nihil prodesse, aut etiam nocere justa vita non usquequaque absurdè videretur. Quamquam non defuerint, qui justitiæ suavitatem & internum ejus gaudium cum corporalibus omnibus laboribus & molestiis, quas genus humanum pro conditione suæ mortalitatis patitur, cum omnibus etiam quæ propter ipsam justitiam in eos qui justè vivunt, injuriosissimè a cogitantur, ita compensarent, ut sequestrata spe futuræ vitæ jocundiùs & lætiùs præ amore veritatis torquerentur, quàm luxuriosi præ cupiditate ebrietatis epulentur.

Justorum labores improbis quibusdam scandalum.

2. Sed iis tamen qui putant injustum Deum, cùm justos in doloribus & laboribus vident, aut certè si non audent injustum Deum dicere, vel res humanas non curare arbitrantur, vel semel statuisse necessitates fatorum, contra quas nec ipse aliquid facit, ne ordinem rerum à se dispositum inconstantia turbare credatur; aut aliquid aliud opinantur, quòd Deus in aliquo invalidius non possit à justis ista mala prohibere: dicendum est, nullam fuisse futuram justitiam in hominibus, si res humanas non curaret Deus. Quia omnis ista hominum justitia, quam & tenere animus humanus rectè faciendo potest, & peccando amittere, non imprimeretur animæ, nisi esset aliqua incommutabilis justitia, quæ integra inveniretur à justis, cùm ad eam converterentur; integra relinqueretur à peccantibus, cùm ab ejus lumine averterentur. Quæ justitia incommutabilis utique[b] Dei est, nec eam porrigeret ad illustrandos ad se conversos, si res humanas non curaret. Si verò propterea gravia perpeti justos[c] sineret, quia contra ordinem rerum à se dispositum nollet venire, nec ipse justus esset; non quia dispositionem suam servare vult, sed quia ita disposuit ipsum ordinem rerum, ut immeritis pœnis justi affligantur. In aliquo autem Deum esse invalidum ad repellenda mala quæ justi patiuntur, quisquis opinatur, ideo desipit quia non intelligit, sicut nefas est injustum Deum dicere, ita nefas esse omnipotentem negare.

In eos qui Deum injustum aut invalidum, aut res humanas non curare dicunt, cùm vident justos affligi.

3. Quibus pro tempore susceptæ quæstionis breviter constitutis, quia & ipsum Deum & justum atque omnipotentem esse, perniciosissimæ iniquitatis est dubitare; nulla caussa probabilior occurrit, cur justi homines laborent plerumque in hac vita, nisi quia hoc eis expedit. Alia est enim quæ nunc est justitia hominum ad recipiendam sempiternam salutem, alia tunc in paradiso constituti hominis esse debuit ad retinendam & non amittendam eamdem sempiternam salutem. Sicut enim justitia Dei est, utilia præcipere, & inobedientibus pœnas, obedientibus autem præmia distribuere: ita justitia est hominis, præceptis utilibus obedire.

Justis expedit affligi in hac vita.

Sed quoniam sic est in animo beatitudo, ut in corpore sanitas: quemadmodum in ipso corpore alia præcipiuntur medicina, ne bona valetudo amittatur, alia verò, ut amissa recuperetur; sic in toto statu hominis, alia tunc præcepta data sunt, ne amitteret immortalitatem, alia nunc præcipiuntur, ut eam recipiat. Et sicut in valetudine corporis, si quis præceptis medici, quibus eadem bona valetudo custodienda est, non obtemperando in aliquem morbum inciderit, accipit alia præcepta ut sanari possit; quæ sæpe non sufficiunt, si talis est morbus, nisi adhibeantur à medico quædam adjutoria, plerumque aspera & dolores importantia, quæ tamen valent ad recuperandam salutem; unde fit ut homo, quamvis jam obtemperans medico, patiatur tamen adhuc dolores, non solùm de ipso morbo nondum sanato, verùm etiam de adjutorio medicinæ: ita homo per peccatum lapsus in hujus vitæ morbidam & calamitosam mortalitatem, quia primo præcepto obtemperare noluit, quo sempiternam custodiret ac teneret salutem, secunda præcepta æger accepit, quibus obtemperans jam quidem non absurdè dicitur justè vivere, sed tamen molestias quas patitur, vel de ipso morbo nondum sanato patitur, vel de adjutorio medicinæ. Cui adjutorio deputatur quod scriptum est, *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Qui verò non obtemperantes præceptis saluberrimis iniquè vivunt, augent etiam atque etiam morbos suos: & aut ex ipsis patiuntur innumerabiles miseriarum labores doloresque etiam in hac vita; aut pœnis quoque adhibitis, ut quod sanum non est, tangatur & doleat, in quo malo sint, misericorditer admonentur, ut ad medicinam conversi per gratiam Dei sani fiant. Quæ omnia si contempserint, id est præcepta[d] verborum & dolorum, justam post hanc vitam sempiternam damnationem merebuntur. Ideoque ille potest dicere injustè ista fieri, qui solam vitam mortalem, quam nunc agimus, esse existimans, quæ divinitus prædicta sunt futura non credit, pensurus gravissima supplicia perseverantiæ peccatorum atque infidelitatis suæ.

Hebr. 12. 6.

QUÆST. LXXXIII. De conjugio, in eo quod Dominus ait, *Si quis dimiserit uxorem suam excepta caussâ fornicationis*, &c. *Matt.* 5. 32. 1 *Cor.* 7. 10.

SI Dominus dimittendæ conjugis solam caussam fornicationis admittit, & paganum conjugium dimitti[e] non prohibet, consequens est ut paganismus fornicatio deputetur. Solam autem fornicationis caussam exceptam facere Dominum, cùm de dimittenda conjuge loquitur in Evangelio, manifestum est. Paganum verò conjugium hinc non prohibetur dimitti, quia cùm Apostolus de hac re consilium daret, ut fidelis volentem secum esse conjugem infidelem, non dimittat, ait, *Ego dico, non Dominus*: ut Dominus intelligatur, non quidem jubere ut dimittatur, ne contra jussum ejus consilium dare videatur Apostolus, sed tamen permittere; ut nemo in ea re jussionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate liberè faciat. Verumtamen si quisquam afferat solam illam fornicationem Dominum admittere ad caussam relinquendæ conjugis, quæ vulgò dicitur fornicatio, id est quæ concubitu illicito perpetratur: hoc potest dicere, Dominum, cùm de hac re loqueretur, de utroque fideli dixisse, & marito & uxore, ut si ambo fideles sint, neutri liceat alterum relinquere, nisi caussâ fornicationis; ubi non potest paganismus intelligi, quia uterque fidelis est. Sic enim & Apostolus videtur distinguere, cùm ait: *His autem qui in conjugio sunt præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quòd si recesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Ubi etiam intelligitur, quod si unâ illâ caussâ, qua solâ relictio conjugii permittitur, mulier à viro recesserit, innupta perseverare debet: aut si se non continet, viro potiùs reconciliari vel correcto vel certè tolerando, quàm alteri nubere. Sequitur autem, & dicit, *Et vir uxorem non dimittat*: breviter eamdem formam intimans in viro, quam præcipiebat in femina. Quibus ex præcepto Domini insinuatis ita sequitur: *Ceteris autem ego dico, non Dominus, Si quis frater habet uxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & mulier si habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.* Ubi dat intelligi Dominum de his locutum, ut neuter alterum dimitteret, si fideles ambo essent.

Ibidem & v. — *Ibidem* — *Ibid.* 12. & 13.

a Tres MSS. *concitantur.*
b Tres MSS. *Deus est.*
c Er. & Lov. *non sineret*: & infrà, *servare non vult*: quibus duobus locis particula negans à multis MSS. abest & ab editione Rat.
d Ad marginem Rat. *verberum.*

e Editi, *dimitti prohibet, consequens est ut paganismus fornicatio* (vel *fornicationi*) *non deputetur.* Sed nitidior codicum aliquot MSS. lectio, negante particulá verbo *prohibet* præfixa, non verbo *deputetur.*

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT I.

LIBRORUM quos episcopus [a] elaboravi, primi duo sunt *ad Simplicianum* Ecclesiæ Mediolanensis antistitem, qui beatissimo successit Ambrosio, *de diversis quæstionibus*: quarum duas ex epistola Pauli apostoli ad Romanos, in primum librum contuli. Harum prior est de eo quod scriptum est, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.* usque ad illud, ubi ait, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* [Rom. 7. 7.] In qua illa Apostoli verba, *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum*, &c. quibus caro contra spiritum confligere ostenditur, eo modo exposui, tamquam homo describatur adhuc sub lege, nondum sub gratia constitutus. Longè enim postea & spiritalis hominis (& hoc probabilius) esse posse illa verba cognovi. Posterior in hoc libro quæstio est, ab eo loco ubi ait, *Non solùm autem, sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri.* [Ibid. 9. 10.] usque ad illud ubi ait, *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus.* In cujus quæstionis solutione laboratum est quidem pro libero arbitrio voluntatis humanæ, sed vicit Dei gratia: nec nisi ad illud potuit perveniri, ut liquidissima veritate dixisse intelligatur Apostolus, *Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* [1. Cor. 4. 7.] Quod volens etiam martyr Cyprianus ostendere, hoc totum ipso titulo definivit, dicens: In nullo gloriandum, quando nostrum nihil est. [Cyp. lib. 3. Testim. 4.]

2. In secundo libro tractantur ceteræ quæstiones, & pro nostra quantulacumque facultate solvuntur, quæ sunt omnes de scriptura quæ Regnorum appellatur. Harum prima est de eo quod scriptum est, *Et insiliit spiritus Domini in Saül*: [1. Reg. 10. 10.] cùm alibi dicatur, *Et spiritus Domini malus in Saül.* [Ibid. 16. 14.] Quam cùm exponerem dixi, *Quamvis sit in cujusque potestate quid velit, non est tamen in cujusquam potestate quid possit.* [Lib. 2. quæst. 1.] Quod ideo dictum est, quia non dicimus esse in potestate nostra, nisi quod cùm volumus fit; ubi prius & maximè est ipsum velle. Sine ullo quippe intervallo temporis præstò est voluntas ipsa, cùm volumus: sed hanc quoque ad bene vivendum desuper accipimus potestatem, cùm præparatur voluntas à Domino. [Prov. 19. 21.] Secunda quæstio est, quomodo dictum sit, *Pœnitet me quòd constituerim regem Saül.* [1. Reg. 15. 11.] Tertia, utrùm spiritus immundus qui erat in pythonissa, potuerit agere ut Samuël à Saüle videretur, & loqueretur cum eo. [Ibid. 28. 7.] Quarta, de eo quod scriptum est, *Intravit rex David, & sedit ante Dominum.* [2. Reg. 7. 18.] Quinta, de eo quod dixit Elias, *O Domine testis hujus viduæ cum qua ego inhabito apud ipsam, tu malè fecisti, occidere filium ejus.* [3. Reg. 17. 20.] Hoc opus sic incipit: *Gratissimam planè.*

EX LIBRO DE PRÆDESTINATIONE SANCTORUM, cap. 4.

VIDETIS certè quid tunc de fide atque operibus * sentiebam, quamvis de commendanda Dei gratia laborarem: in qua sententia istos fratres nostros esse nunc video; quia non sicut legere libros meos, ita etiam in eis curaverunt proficere mecum. Nam si curassent, invenissent istam quæstionem secundùm veritatem divinarum Scripturarum solutam in primo libro duorum, quos ad beatæ memoriæ Simplicianum scripsi, episcopum Mediolanensis ecclesiæ, sancti Ambrosii successorem, in ipso exordio episcopatus mei. *Ibidem infrà.*

Ecce quare dixi superiùs, hoc * apostolico præcipuè testimonio etiam me ipsum fuisse convictum, cùm de hac re aliter saperem; quàm mihi Deus in hac quæstione solvenda, cùm ad episcopum Simplicianum, sicut dixi, scriberem, revelavit.

[* In expositione quarumdam propositionum ex epistola ad Romanos Tom. 3. p. 2.]
[* 1. Cor. 4. 7.]

Ex libro de dono perseverantiæ, cap. 20.

Pleniùs sapere cœpi in ea disputatione, quam scripsi ad beatæ memoriæ Simplicianum, episcopum Mediolanensis ecclesiæ, in mei episcopatûs exordio, quando & initium fidei donum Dei esse cognovi & asserui. *Ibidem*, cap. 21.

Videant utrùm in primi libri posterioribus partibus, eorum duorum quos mei Episcopatûs initio, antè quàm Pelagiana hæresis appareret, ad Simplicianum Mediolanensem episcopum scripsi, remanserit aliquid, quo vocetur in dubium, gratiam Dei non secundùm merita nostra dari: & utrùm ibi non satis egerim, etiam initium fidei esse donum Dei: & utrùm ex iis quæ ibi dicta sunt, non consequenter eluceat, etsi non sit expressum, etiam usque in finem perseverantiam nonnisi ab eo donari, qui nos prædestinavit in suum regnum & gloriam.

EX II. TOMO EPISTOLA XXXVII.

Domino beatissimo & venerabiliter sincerissima caritate amplectendo Patri SIMPLICIANO, AUGUSTINUS, *in Domino salutem.*

PLENAS bonorum gaudiorum litteras, quòd sis memor mei, meque ut soles diligas, magnæque gratulationi tibi sit quidquid in me donorum suorum Dominus conferre dignatus est misericordiâ suâ, non meritis meis, missas munere sanctitatis tuæ accepi: in quibus affectum in me paternum de tuo benignissimo corde non repentinum & novum hausi, sed expertum planè cognitumque repetivi, Domine beatissime & venerabiliter sincerissima caritate amplectende.

2. Unde autem tanta exorta est felicitas litterario labori nostro, quo in librorum quorumdam conscriptione sudavimus, ut à tua dignatione legerentur? nisi quia Dominus, cui subdita est anima mea, consolari voluit curas meas, & à timore recreare, quo me in talibus operibus necesse est esse sollicitum, nec ubi fortè indoctior vel incautior, quamvis in planissimo campo veritatis, offendam. Cum enim tibi placet quod scribo, novi cui placeat; quoniam quis te inhabitet novi. Idem quippe omnium munerum spiritalium distributor atque largitor per tuam sententiam confirmabit obedientiam meam. Quidquid enim habent illa scripta delectatione tua dignum, in meo ministerio dixit Deus, Fiat, & factum est: in tua verò approbatione vidit Deus, quia bonum est. [Gen. 1.]

3. Quæstiunculas sanè, quas mihi enodandas jubere dignatus es, etsi mea tarditate implicatus non intelligerem, tuis meritis adjutus aperirem. Tantùm illud quæso, ut pro mea infirmitate depreceris Deum, & sive in iis quibus me exercere benignè paternèque voluisti, sive in aliis quæcumque nostra in tuas sanctas manus fortè pervenerint, (quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco,) non solùm curam legentis impendas, sed etiam censuram corrigentis assumas. Vale.

---

a Episcopatum sumsit Augustinus labente anno 395. Ambrosius autem obiit 4 Aprilis an. 397. Ita subsequens opus ad Simplicianum Ambrosii successorem in exordio episcopatûs Augustini scriptum pertinet ad annum 397.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE DIVERSIS QUÆSTIONIBUS
AD SIMPLICIANUM
LIBRI DUO.*

*Scripti circiter an. 397.

LIBER PRIMUS.

In quo Simpliciani quæstiones ex epistola Pauli ad Romanos duæ tractantur.

PRÆFATIO.

CARISSIMAM planè atque suavissimam interrogationum tuarum dignationem mihi, pater Simpliciane, misisti: quibus nisi respondere conarer, non solùm contumax, verùm etiam ingratus exsisterem. Et illa quidem quæ de Paulo apostolo dissolvenda proposuisti, jam à nobis erant utcumque discussa litterisque mandata. Sed tamen eadem ipsa verba Apostolica tenoremque sententiarum, non contentus inquisitione atque explicatione præterita, ne quid in ea negligentiùs præteriissem, cautiùs attentiùsque rimatus sum. Non enim tu ea percontanda censeres, si eorum intellectus facilis atque expeditus foret.

QUÆST. I. — *Rom. 7. 7.*

1. NAM ex eo loco ubi scriptum est, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit*: usque ad eum locum, ubi ait, *Igitur lex volenti mihi bonum est*; & cetera, credo usque ad illud, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*: primam nos voluisti enodare quæstionem. Quo loco videtur mihi Apostolus transfigurasse in se hominem sub lege positum, cujus verbis ex persona sua loquitur. Et quia paulò antè dixerat, *Evacuati sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritûs, & non in vetustate litteræ*: atque ita per hæc verba quasi reprehendisse legem posset videri, subjecit statim, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces.*

1. Retr. 1. — Rom. 7. 6.

2. Hic rursus movet, Si lex non est peccatum, Sed [a] insinuatrix peccati, nihilo minus his verbis reprehenditur. Quare intelligendum est, legem ad hoc datam esse, non ut peccatum insereretur, neque ut exstirparetur, sed tantùm ut demonstraretur, quò animam humanam quasi de innocentia securam ipsa peccati demonstratione ream faceret: ut quia peccatum sine gratia Dei vinci non posset, ipsa reatûs sollicitudine ad percipiendam gratiam converteretur. Itaque non ait, Peccatum non feci nisi per legem: sed *Peccatum non cognovi nisi per legem*. Neque rursus ait, Nam concupiscentiam non habebam, nisi lex diceret, Non concupisces: sed ait, *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces*. Unde apparet concupiscentiam per legem non insitam, sed demonstratam.

Lex ad quid data. — Rom. 7. 7.

3. Consequens autem erat, ut quoniam nondum accepta gratiâ concupiscentiæ resisti non poterat, augeretur etiam: quia majores vires habet concupiscentia crimine prævaricationis adjuncto, cùm etiam contra legem facit, quàm si nulla lege prohiberetur. Consequenter itaque subjungit, *Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Erat enim & ante legem, sed non omnis erat, quando crimen prævaricationis adhuc deerat. Unde alio loco dicit, Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.

Concupiscentia aucta per legem. — Ibid. 8. — Rom. 4. 15.

4 Quod autem adjungit, *Sine lege enim peccatum mortuum est*: pro eo positum est, ac si diceret, latet, hoc est, mortuum putatur: quod paulò pòst evidentiùs dicturus est. *Ego autem*, inquit, *vivebam sine lege aliquando*: id est, nulla ex peccato morte [b] terrebar, quia non apparebat, cùm lex non esset. *Adveniente autem mandato, peccatum revixit*; hoc est apparuit. * *Ego autem mortuus sum*: id est, mortuum me esse cognovi, vel quia reatus prævaricationis certum mortis supplicium comminatur. Sanè quod ait, *Peccatum revixit adveniente mandato*, satis significavit hoc modo aliquando vixisse peccatum, id est notum fuisse, sicut arbitror, in prævaricatione primi hominis, quia & ipse mandatum acceperat. Nam & alio loco dicit, Mulier autem [c] seducta in prævaricatione facta est. Et iterum, In similitudine prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Non enim potest reviviscere, nisi quod vixit aliquando. Sed mortuum fuerat, id est occultatum, cum mortales nati sine mandato legis homines viverent, sequentes concupiscentias carnis sine ulla coguatione, quia sine ulla prohibitione. Ergo, *Ego*, inquit, *vivebam sine lege aliquando*. Unde manifestat, non ex persona sua propriè, sed generaliter ex persona [d] veteris hominis se loqui. *Adveniente autem mandato peccatum revixit. Ego autem mortuus sum; & inventum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem.* Mandato enim si obediatur, utique vita est. Sed inventum est esse in mortem, dum fit contra mandatum, ut non solùm peccatum fiat, quod etiam ante mandatum fiebat, sed hoc abundantiùs & perniciosiùs, ut jam a sciente & prævaricante peccetur.

*Peccatum quomodo mortuum erat sine lege. — Rom. 7. 8. — Ibidem 9. — *Ibid. 10. — Quomodo revixit. — Gen. 2. 17. — 1. Tim. 2. 14. — Rom. 5. 14.*

5. *Peccatum enim*, inquit, *occasione accepta per mandatum, fefellit me, & per illud occidit*. Peccatum non legitime * utens lege, ex prohibitione aucto desiderio, dulcius factum est, & ideo fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atque majores pœnarum amaritudines consequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam percipientibus suaviùs admittitur quod vetatur, fallit peccatum falsa dulcedine. Quia verò etiam accedit reatus prævaricationis, occidit.

*Rom. 7. 11. — *f. utenti.*

6. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum & bonum.* Jubenda enim jubet, & prohibenda prohibet. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit.* In malè utente quippe vitium est, non in mandato ipso, quod bonum est. Quoniam bona est lex, si quis ea legitimè utatur. Malè autem utitur lege, qui non se subdit Deo pia humilitate, ut per gratiam lex possit impleri. Itaque ad nihil aliud accipit legem, qui non ea legitimè utitur, nisi ut peccatum ejus quod latebat ante prohibitionem, apparere incipiat per prævaricationem. Et hoc *supra modum*; quia jam non solùm peccatum fit, sed etiam contra mandatum. Sequitur ergo, & adjungit, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum.* Unde manifestat quo sensu dixerit superius, *Sine lege enim peccatum mortuum est*: non quia non erat, sed quia non apparebat: & quomodo dictum sit, *Peccatum revixit*; non ut esset quod erat & ante legem, sed ut appareret, quoniam fiebat contra legem: quando quidem hoc loco ait, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum*

Rom. 7. 12. — Ibid. 13. — 1. Tim. 1. 8. — Lege quis malè utitur. — Rom. 7. 13. — Ibid. 8. — Ibid. 9.

a Am. & Er. *insinuatrix*. Favet Corbeiensis vetustissimus codex, qui habet, *insemiwatrix*.
b Sex MSS. *terrebar*.
c Ita MSS. juxta Græc. At editi, *in prævaricatione seducta fuit*.
d Abest *veteris* à Victorino codice & vetustissimo Corbeiensi.

mihi operatum est mortem. Non enim ait, ut fit peccatum: sed, *ut appareat peccatum*.

7. Deinde subjungit caussam, cur ita sit: *Scimus enim*, inquit, *quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum*. In quo satis ostendit, non posse impleri legem nisi à spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spiritali enim legi quanto fit quisque similior, id est, quanto magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tanto eam magis implet; quia tanto magis eâ delectatur, jam non sub ejus onere afflictus, sed ejus lumine vegetatus: quia præceptum Domini lucidum est illuminans oculos, & lex Domini immaculata convertens animas; gratiâ donante peccata, & infundente spiritum caritatis, quo & non sit molesta, & sit etiam jocunda justitia. Sanè cùm dixisset, *Ego autem carnalis sum*: contexuit etiam qualis carnalis. Appellati sunt enim ad quemdam modum carnales, jam etiam sub gratia constituti, jam redemti sanguine Domini, & renati per fidem, quibus idem Apostolus dicit, Et ego, fratres, non potui „ loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, „ tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. quod dicens, utique ostendit jam renatos fuisse per gratiam, qui erant parvuli in Christo & lacte potandi, & tamen eos adhuc carnales vocat. Qui autem nondum est sub gratia, sed sub lege, ita carnalis est, ut nondum sit renatus a peccato, sed venumdatus sub [a] peccato: quoniam pretium mortiferæ voluptatis amplectitur dulcedinem illam, qua fallitur, & delectatur etiam contra legem facere, cùm tanto magis libet, quanto minus licet. Qua suavitate frui non potest quasi pretio conditionis suæ, nisi cogatur tamquam emtum mancipium servire libidini. Sentit enim se servum dominantis cupiditatis, qui prohibetur, & se rectè prohiberi cognoscit, & tamen facit.

8. *Quod enim operor*, ait, *ignoro*. Non ita hîc dictum est, *ignoro*, quasi peccare se nesciat. Nam contrarium erit quod dixit, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*. Et illud superiùs, *Sed peccatum non cognovi nisi per legem*. Quomodo enim apparet, aut quomodo cognovit quod ignorat? Sed ita dictum est, quomodo dicturus est Dominus impiis, Non novi vos. Neque enim aliquid Deum latet, quando vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Sed dicimus aliquando ignorare quod non approbamus. Ita ergo ait, *Quod enim operor, ignoro*: id est, non approbo. Quod consequenter ostendit, dicens, *Non enim quod volo, hoc ago; sed quod odi illud facio*. Quod ergo ait, *odi*, hoc ait, *ignoro*: quia & quibus dicturus est Dominus, Non novi vos; de his illi dicitur, Odisti Domine omnes qui operantur iniquitatem.

9. *Si autem quod nolo, hoc facio; consentio legi, quoniam bona est*. Hoc enim non vult, quod & lex: nam hoc vetat lex. Consentit ergo legi, non in quantum facit quod illa prohibet, sed in quantum non vult quod facit. Vincitur enim nondum per gratiam liberatus, quamvis jam per legem & noverit se male facere, & nolit. Quod verò sequitur & dicit, *Nunc autem jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum*: non ideo dicit, quia non consentit ad faciendum peccatum, quamvis legi consentiat ad hoc improbandum. Loquitur enim adhuc ex persona hominis sub lege constituti, nondum sub gratia, qui profectò trahitur ad malè operandum concupiscentiâ dominante atque fallente dulcedine peccati prohibiti, quamvis ex parte notitiæ legis hoc improbet. Sed propterea dicit, *Non ego operor illud*, quia victus operatur. Cupiditas quippe id operatur, cui superanti ceditur. Ut autem non cedatur, sitque mens hominis adversùs cupiditatem robustior, gratia facit, de qua pòst dicturus est.

10. *Scio enim*, inquit, *quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum*. Ex eo quod scit, consentit legi: ex eo autem quod facit, cedit peccato. Quòd si quærit aliquis unde hoc scit, quod dicit habitare in carne sua non utique bonum, id est peccatum: unde nisi ex traduce mortalitatis & assiduitate [b] voluptatis? Illud est ex pœna originalis peccati, hoc est ex pœna frequentati peccati. Cum illo in hanc vitam nascimur, hoc vivendo addimus. Quæ duo, scilicet, [c] tamquam natura & consuetudo conjuncta, robustissimam faciunt & invictissimam cupiditatem, quod vocat peccatum, & dicit habitare in carne sua, id est, dominatum quemdam & quasi regnum obtinere. Unde est illud in Psalmo: Elegi abjici in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum: quasi non habitet, quamvis ibi sit, qui abjectus [d] ibi est, ubicumque sit: unde insinuat habitationem cum quodam principatu intelligendam. Si autem per gratiam fiat in nobis quod alio loco dicit, Ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus, jam nec habitare propriè dicitur.

11. *Velle enim*, inquit, *adjacet mihi, perficere autem bonum* [e] *non invenio*. His verbis videtur non rectè intelligentibus velut auferre liberum arbitrium. Sed quomodo aufert, cum dicat, *Velle adjacet mihi*? Certe enim ipsum velle in potestate est, quoniam adjacet nobis: sed quòd perficere bonum non est in potestate, ad meritum pertinet originalis peccati. Non enim est hæc prima natura hominis, sed delicti pœna, per quam facta est ipsa mortalitas, quasi secunda natura, unde nos gratia liberat conditoris subditos sibi per fidem. Sed istæ nunc voces sunt sub lege hominis constituti, nondum sub gratia. Non enim quod vult facit bonum, qui nondum est sub gratia; sed quod non vult malum, hoc agit, superante concupiscentiâ, non solùm vinculo mortalitatis, sed [f] mole consuetudinis roborata. Si autem quod non vult, hoc facit; jam non ipse operatur illud, sed quod habitat in eo peccatum: sicut superiùs dictum est & expositum.

12. *Invenio ergo*, inquit, *legem mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malum adjacet*: id est, invenio legem bonum mihi esse, cùm volo facere quod lex * habet, quoniam mihi malum adjacet, ad facilè faciendum. Quia superius quod ait, *Velle adjacet mihi*: ad facilitatem dixit. Quid enim facilius homini sub lege constituto, quàm velle bonum & facere malum? Nam & illud sine difficultate vult, quamvis non tam facile faciat, quam facile vult; & hoc quod odit facilè habet, quamvis id nolit, sicut præcipitatus sine difficultate venit in profundum, quamvis id nolit atque oderit. Hoc dixi propter verbum quod ait, *adjacet*. Perhibet igitur testimonium legi, quod bona sit, homo sub ea positus & nondum gratiâ liberatus: perhibet omnino eo ipso quod se reprehendit facere contra legem: & invenit eam bonum sibi esse, volens facere quod illa jubet, & concupiscentiâ superante non valens: atque ita se prævaricationis reatu implicatum videt, ad hoc ut gratiam liberatoris imploret.

13. *Condelector enim*, inquit, *legi Dei secundùm interiorem hominem*: ei utique legi, quæ dicit, non concupisces. *Video autem*, inquit, *legem aliam in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis*. Legem appellat in membris suis, onus ipsum mortalitatis, in quo ingemiscimus gravati. Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam. Per quod fit etiam sæpe, ut [g] invictè delectet quod non licet. Quam sarcinam prementem & urgentem ideo legem appellat, quia jure supplicii divino judicio tributa & imposita est ab eo qui præmonuit hominem, dicens, Qua die manducaveritis, morte moriemini. Hæc lex repugnat legi mentis dicenti, Non concupisces: cui condelectatur homo secundùm interiorem hominem: & antequàm sit quisque sub gratia, ita repugnat, ut & captivet eum sub lege peccati, id est sub semetipsa. Cum enim dicit, *quæ est in membris meis*: hanc ostendit eamdem esse de qua superiùs ait, *Video aliam legem in membris meis*.

14. Hoc autem totum ideo dicitur, ut demonstretur homini captivo non esse præsumendum de viribus suis. Unde Judæos arguebat tamquam de operibus legis superbè gloriantes, cùm traherentur concupiscentiâ ad quidquid illicitum est, cum lex de qua gloriabantur, dicat, Non concupisces. Humiliter ergo dicendum est homini victo, damnato, captivo, & nec saltem accepta lege victori, sed potiùs prævaricatori humiliter exclamandum est, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Hoc enim restat in ista mortali vita libero arbitrio, non ut impleat homo justitiam, cùm voluerit, sed ut se supplici pietate convertat ad eum, cujus dono eam possit implere.

---

a Editi, *sub lege à peccato*. At MSS. *sub peccato*, vel *sub peccatum*.
b MSS. Sorbonicus & Corbeiensis, *voluntatis*.
c Er. omittit, *tamquam*.
d Tres Vaticani codices carent particulâ *ibi*.
e Verbum *invenio* abest à MSS.
f Sic Er. & potiores MSS. At Lov. *mala consuetudinis*.
g Lov. *invictè delectet quod licet*. Locum partim ad alias editiones restituimus, partim ad MSS.

Loci in quibus lex videri possit dici mala. Rom. 5. 20. 2. Cor. 3. 7. 1. Cor. 15. 56. Rom. 7. 4. Ibid. 5.

15. In hac ergo tota, quam tractavimus, Apostolici contextione sermonis, quisquis putat sensisse Apostolum quòd mala sit lex, quoniam dicit, *Lex subintravit, ut abundaret delictum*: &, *Ministratio mortis in litteris figurata lapideis*: &, *Virtus peccati lex*: &, *Mortui estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit*: & *Passiones peccatorum, quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti; nunc verò evacuati sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritûs, & non in vetustate litteræ*: & alia si qua hujusmodi Apostolum dixisse invenimus, adtendat ideo esse ista dicta, quia lex auget concupiscentiam ex prohibitione, & reum obligat ex prævaricatione, jubendo quod implere homines ex infirmitate non possunt, nisi se ad Dei gratiam pietate convertant. Et ideo sub illa esse dicuntur, quibus dominatur. Eis autem dominatur, quos punit: punit autem prævaricatores omnes. Portò qui acceperunt legem, a prævaricant eam, nisi per gratiam consequantur posse quod jubet. Ita fit, ut non dominetur eis qui jam sub gratia sunt, implentibus eam per b caritatem, qui erant sub ejus timore damnati.

Legem esse bonam.

16. Nam si illa quæ dicta sunt, movent, ut putetur Apostolus legem reprehendere; quid agimus de eo quod dicit, *Condelector enim legi Dei secundùm interiorem hominem*? Hoc enim dicens, legem utique laudat. Quod cùm illi audiunt, respondent, hoc loco Apostolum de alia lege dicere, id est, de lege Christi, non de illa quæ data est Judæis. Quærimus ergo ab eis, de qua lege dicat, *Lex autem subintravit ut abundaret delictum*? Respondent, de illa procul dubio, quam Judæi acceperunt. Vide ergo utrùm ipsa sit, de qua dicitur, *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Quid est enim aliud, *operatum est in me omnem concupiscentiam*; quàm id quod ibi est, *ut abundaret delictum*? Vide quoque utrum consonet etiam illa sententia, *ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum*. Hoc est enim, *ut fiat supra modum peccatum*; quod est, *ut abundaret delictum*. Si igitur ostenderimus bonum esse mandatum, unde occasione accepta peccatum operatum est omnem concupiscentiam, ut fieret supra modum; simul ostendemus bonam esse legem, quæ subintravit ut abundaret delictum, id est, ut operaretur peccatum omnem concupiscentiam, & fieret supra modum. Audiant ergo eumdem Apostolum dicentem, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit*. Hoc, inquiunt, de lege Christi dictum est: hoc est, de lege gratiæ. Respondeant itaque de qua intelligant illud, quod sequitur: *Sed ego peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Ecce verborum ipsa contextio satis indicat de qua lege dixerit, *Lex peccatum est? Absit*. De illa scilicet, per cujus mandatum occasio fuit peccato, ut operaretur omnem concupiscentiam. De illa ergo, quæ subintravit ut abundaret delictum, quam putant illi malam. Sed quid apertius, quàm id quod paulò pòst ait, *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum & justum & bonum*? Hoc rursus dicunt non de illa lege, quæ Judæis data est, sed de Evangelio dictum est. Manichæorum est enim tam ineffabiliter cæca ista perversitas. Non enim adtendunt quod apertissimum & manifestissimum sequitur: *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum*: hoc est, per mandatum sanctum & justum & bonum; quod tamen subintravit ut abundaret peccatum, hoc est, ut fieret supra modum.

Rom. 5. 20. Rom. 7. 7. Manichæorum error de veteri lege.

17. Cur ergo *ministratio mortis* dicitur, si bona est lex? Quia *peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem*. Nec mireris, cùm de ipsa prædicatione Evangelii dictum sit, Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt, & in iis qui pereunt; aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Ad Judæos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos & in lapide scripta est ad eorum duritiam figurandam; non ad eos qui legem per caritatem implent. Plenitudo enim legis, caritas. Ipsa enim lex, quæ in litteris est figurata lapideis, dicit, Non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, &c. Quam legem dicit Apostolus impleri per caritatem, ita loquens: Qui enim diligit alterum, legem implevit. Nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum: quia & hoc in eadem lege scriptum est. Cur *virtus peccati lex*, si lex bona est? Quia peccatum per bonum operatum est mortem, ut fiat supra modum, hoc est, majores vires ex prævaricatione concipiat. Cur *mortui sumus legi per corpus Christi*, si bona est lex? Quia mortui sumus legi e damnanti, liberati ab eo affectu quem lex punit & damnat. Usitatiùs enim vocatur lex, quando minatur & terret & vindicat. Itaque idem præceptum timentibus lex est, amantibus gratia est. Inde est illud in Evangelio: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est. Eadem quippe lex quæ per Moysen data est, ut formidaretur, gratia & veritas per Jesum Christum facta est, ut impleretur. Sic ergo dictum est, *Mortui estis legi*, ac si diceretur, Mortui estis supplicio legis, *per corpus Christi*, per quod sunt delicta donata, quæ legitimo supplicio constringebant. Cur *passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*, si lex bona est? Quia illas hîc voluit intelligi peccatorum passiones, de quibus jam sæpe dictum est, augmentum concupiscentiæ de prohibitione, & reatum pœnæ de prævaricatione: hoc est, quia per bonum operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum. Cur *liberati sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritûs, & non in vetustate litteræ*, si lex bona est? Quoniam lex littera est eis, qui non eam implent per spiritum caritatis, quò pertinet Testamentum novum. Itaque mortui peccato liberantur à littera, qua detinentur rei qui non implent quod scriptum est. Lex enim quid aliud quàm sola littera est eis, qui eam legere noverunt, & implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis, quibus conscripta est: sed quoniam in tantum nota est, in quantum scripta legitur, non in quantum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi littera; quæ littera non est adjutrix legentium, sed testis peccantium. Ab ejus ergo d damnatione liberantur, qui per spiritum innovantur, ut jam non sint obligati litteræ ad pœnam, sed intellectui per justitiam copulati. Inde est & illud, Littera occidit, spiritus autem vivificat. Lex enim tantummodo lecta & non intellecta vel non impleta, utique occidit: tunc enim appellatur littera. Spiritus autem vivificat; quia plenitudo legis est caritas, quæ diffusa est in cordibus nostris per spiritum-sanctum, qui datus est nobis.

2. Cor. 3. 7. Explicantur testimonia, quibus lex videri possit non bona. 2. Cor. 2. 15. & 16. Rom. 13. 10. Deut. 5. 17. Rom. 13. 8. 1. Cor. 15. 56. Rom. 7. 4. Johan. 1. 17. 2. Cor. 3. 6. Rom. 13. 10. Rom. 5. 5.

Quæst. II.

1. Sed jam, ut arbitror, tempus est ad aliam transire quæstionem, quam sic proposuisti, ut ab eo quod scriptum est, *Non solùm autem* e, *sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. Cùm enim nondum nati essent, neque aliquid egissent bonum aut malum*: usque ad id quod scriptum est, *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus*: tota ipsa contextio dissseratur; & profectò est latebrosior. Sed certè, qualem te erga me novi, jubere mihi ut aperirem ista non f posses nisi à Domino deprecareris ut possem. Quo adjutorio fidentior factus, aggredior.

Rom. 9. 10. &c. Ibid. 29.

Argumentum epistolæ ad Romanos.

2. Et primò intentionem Apostoli, quæ per totam epistolam viget, tenebo, quam consulam. Hæc est autem, ut de operum meritis nemo glorietur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quòd datæ sibi legi servissent, & ex hoc Evangelicam gratiam tamquam debitam meritis suis percepissent, quia legi serviebant. Unde nolebant eamdem gratiam dari Gentibus, tamquam indignis nisi Judaica sacramenta susciperent. Quæ orta quæstio in Apostolorum Actibus solvitur. Non enim intelligebant, quia eo ipso quo gratia est Evangelica operibus non debetur. Alioquin gratia jam non est gratia. Et multis locis hoc sæpe testatur, fidei gratiam præponens operibus, non ut opera extinguat, sed ut ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: ut scilicet non se

Act. 15. 7. Rom. 11. 6. Gratia fidei præcedit bona opera.

a Sic Er. & MSS. At Lov. *prævaricantur eam*.
b Ita in MSS. At in editis, *per gratiam*.
c Er. & plerique veteres codices, *dominanti*. Tum infrà loco *minatur*, quinque ex iisdem MSS. habent *dominatur*.
d Er. ac tres MSS. *dominatione*.
e Editi cum Vulgata consentientes, *Non solùm autem illa*. At MSS convenientes cum Græca lectione minimè addunt *illa*. Cujus quidem vocis loco in antiquis Latinis Bibliis reperire est *illi*: sed neutram vocem legisse videtur Augustinus, qui hic n. 2. putat propositionem *Non solùm autem*, compleri subintellectis hisce verbis, *Isaac promissus est*.
f Sic MSS. Editi verò, *possem*.

quisque arbitretur ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est; sed bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna vel externa admonitione motus ad fidem. Sed interest quibus articulis temporum vel celebratione sacramentorum gratia plenior & evidentior infundatur. Non enim catechumeni non credunt, aut verò Cornelius non credebat Deo, cùm eleemosynis & orationibus dignum se præberet cui Angelus mitteretur: sed nullo modo ista operaretur, nisi antè credidisset: nullo modo autem credidisset, nisi vel secretis per visa mentis aut spiritûs, vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur. Sed in quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cælorum; sicut in catechumenis, sicut in ipso Cornelio ante quàm sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesiæ. In quibusdam verò tanta est, ut jam corpori Christi & sancto Dei templo deputentur. Templum enim Dei sanctum est, inquit Apostolus, quod estis vos. Et ipse Dominus, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu-sancto, non intrabit in regnum cælorum. Fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes: non tamen solùm concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam. Nihil tamen horum sine gratia misericordiæ Dei: quia & opera si qua sunt bona, consequuntur, ut dictum est, illam gratiam, non præcedunt.

[Margin: Act. 10. 1. — Gratia fidei minor in catechumenis, major in renatis. — 1. Cor. 3. 17. — Joh. 3. 5.]

3. Quam rem persuadere Apostolus volens, quia sicut alio loco dicit, a Gratiâ enim Dei salvi facti sumus, & non ex nobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne fortè quis extollatur: de his qui nondum nati erant, documentum dedit. Nemo enim posset dicere, quòd operibus promeruerat Deum Jacob nondum natus, ut divinitus diceretur, *Et major serviet minori*. Ergo, *Non solùm*, inquit, Isaac promissus est, cum dictum est, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius: qui utique nullis operibus promeruerat Deum, ut nasciturus promitteretur, ut in Isaac vocaretur semen Abrahæ; id est, illi pertinerent ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis non superbientes de meritis suis, sed gratiæ b vocationis deputantes quòd coheredes essent Christi; cùm enim promissum est ut essent, nihil utique meruerant qui nondum erant: *sed & Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri*. Vigilantissimè ait, *ex uno concubitu*: gemini enim concepti erant, ne vel paternis meritis tribueretur, si quisquam fortè diceret, Ideo talis natus est filius, quia pater ita erat affectus illo in tempore, quo eum sevit in utero matris: aut ita erat mater affecta, cùm eum concepit. Simul enim ambos uno tempore ille sevit, eodem tempore illa concepit. Ad hoc commendandum ait, *ex uno concubitu*: ut nec astrologis daret locum, vel eis potius quos genethliacos appellaverunt, qui de natalibus nascentium mores & eventa conjectant. Quid enim dicant, cur una conceptione sub uno utique temporis puncto, eadem dispositione cæli & siderum, ut diversa singulis notari omnino non possent, tanta in illis geminis diversitas fuerit, prorsus non inveniunt: & facile animadvertunt, si volunt, responsa illa quæ miseris venditant, nullius artis expositione, sed fortuita suspicione proferri. Sed ut de re quæ agitur potius loquamur, ad frangendam atque dejiciendam superbiam hominum ingratorum gratiæ Dei, & audentium gloriari de meritis suis, ista commemorantur. *Cùm enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum vel malum, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori*. Vocantis est ergo gratia; percipientis verò gratiam consequenter sunt opera bona, non quæ gratiam pariant, Sed quæ gratiâ pariantur. Non enim ut ferveat calefacit ignis, sed quia fervet: nec ideo bene currit rota ut rotunda sit, sed quia rotunda est: sic nemo propterea bene operatur ut accipiat gratiam, sed quia accepit. Quomodo enim potest justè vivere, qui non fuerit justificatus? quomodo sanctè vivere, qui non fuerit sanctificatus? vel omnino vivere, qui non fuerit vivificatus? Justificat autem gratia, ut justificatus possit vivere justè. Prima est igitur gratia, secunda opera bona: sicut alio loco dicit, Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Sicut illa immortalitas post opera bona, si tamen vel ipsa ex debito poscitur: sicut idem ait, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cetero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. Fortè enim quia dixit, reddet, jam fit ex debito. Cùm verò adscendens in altum captivavit captivitatem, non reddidit, sed dedit dona hominibus. Unde enim ipse Apostolus tamquam debitum reddi sibi præsumeret, nisi prius indebitam gratiam percepisset, qua justificatus bonum agonem certaret? Fuit enim blasphemus & persecutor & injuriosus; sed misericordiam consecutus est, ut ipse testatur: credens utique in eum qui justificat, non pium, sed impium, ut justificando pium faciat.

[Margin: Scopus Apostoli in exemplo Jacob & Esaü. — a Ephes. 2. 8. — Gen. 25. 23. — Rom. 9. 10. — Gen. 18. 10. — Gen. 21. 12. — b — Rom. 9. 11. &c. — Bona opera ex gratia, non gratia ex operibus. — Rom. 4. 4. — 2 Tim. 4. 7. & 8. — Ephes. 4. 8. — 1. Tim. 1. 13. — Rom. 4. 5.]

4. *Non ex operibus*, inquit, *sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori*. Ad hoc pertinet quod ait, *Cùm enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum aut malum*: ut posset dici, *Non ex operibus, sed ex vocante*. Unde occurrit animo quærere, cur dixerit, *Ut secundùm electionem propositum Dei maneret*? Quomodo est enim justa, aut qualiscumque omnino electio, ubi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Jacob nondum natus & nihil operatus, nec omnino eligi potuit nulla existente differentiâ, qua eligeretur. Item si nullo merito improbatus est Esaü, quia & ipse nondum natus & nihil operatus erat, cum diceretur, *Et major serviet minori*; quomodo ejus improbatio justa dici potest? Qua ergo discretione, quo æquitatis examine quod sequitur intelligimus, *Jacob dilexi, Esaü autem odio habui*? Quod quidem scriptum est in Propheta, qui longè posterior prophetavit, quàm illi nati & mortui sunt: sed tamen illa sententia videtur commemorata, qua dictum est, *Et major serviet minori*: & ante quam nati & aliquid operati essent. Unde igitur ista electio, vel qualis electio, si nondum natis nondumque aliquid operatis nulla sunt momenta meritorum? An forte sunt aliqua naturarum? Quis hoc intelligat, ex uno patre, ex una matre, ex uno concubitu, ex uno creatore? An quemadmodum ex eadem terra idem creator produxit diversa animantium atque gignentium genera, ita ex eodem hominum conjugio atque complexu produxit in geminis diversam prolem, unam quam diligeret, alteram quam odisset? Nulla ergo c electione, antequàm esset quod eligeretur. Si enim bonus factus est Jacob, ut placeret, unde placuit ante quàm fieret, ut bonus fieret? Non itaque electus est, ut fieret bonus, sed bonus factus eligi potuit.

[Margin: Rom. 9. 12. — Quomodo justa electio Jacob & reprobatio Esaü. — Malach. 1. 2. & 3. — c]

5. An ideo *secundùm electionem*, quia omnium Deus præscius etiam futuram fidem vidit in Jacob nondum nato? ut quamvis non ex operibus suis justificari quisque mereatur, quando quidem bene operari nisi justificatus non potest, tamen quia ex fide justificat gentes Deus, nec credit aliquis nisi libera voluntate, hanc ipsam fidei voluntatem futuram prævidens Deus, etiam nondum natum præscientiâ, quem justificaret, elegerit. Si igitur electio per præscientiam, præscivit autem Deus fidem Jacob; unde probas quia non etiam ex operibus elegit eum? Si propterea quia nondum nati erant, & nondum aliquid egerant bonum seu malum; ita etiam nundum crediderat aliquis eorum. Sed præscientiâ vidit crediturum? Ita præscientiâ videre poterat operaturum: ut quomodo dicitur electus propter fidem futuram, quam præsciebat Deus, sic alius possit dicere, propter futura opera potiùs electum, quæ nihilo minus præsciebat Deus. Quapropter unde ostendit Apostolus, non ex operibus dictum esse, *Major serviet minori*? Si quoniam nondum nati erant: non solum non ex operibus, sed nec ex fide dictum est; quia utrumque deerat nondum natis. Non igitur ex præscientia voluit intelligi factam electionem minoris, ut major ei serviret. Volens enim ostendere non ex operibus factam, propterea intulit, dicens, *Cùm enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum seu malum*. Alioquin poterat ei dici, Sed jam sciebat Deus, quis quid esset acturus. Quamobrem unde illa electio facta sit quæritur: quia si non ex operibus, quæ non erant in nondum natis; nec ex fide, quia nec ipsa erat; unde igitur?

[Margin: Electio Jacob non ex præscientia futuræ fidei. — Gal. 3. 8.]

6. An dicendum est quòd nulla electio fuerit non existente aliqua diversitate in utero matris vel fidei, vel operum, vel quorumlibet omnino meritorum? Sed dictum est, *Ut secundùm electionem propositum Dei maneret*. Et ideo quærimus, quia dictum est. Nisi forte sic est distinguenda sententia, non ut intelligamus tamquam ideo *non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Major serviet minori, ut secun-*

[Margin: Electio ex gratia & proposito Dei. — Rom. 9. 11.]

a Isthæc verba (*Gratiâ enim Dei salvi facti sumus, &c*) desunt hic in Er. & plerisque MSS.

b Er. & quatuor MSS. *gratia vocationi*.

c Sic MSS. At excusi, *electio fit*.

dùm electionem propositum Dei maneret : sed ita potiùs, ut ad hoc de nondum natis & nondum aliquid operatis exemplum datum accipiatur, ne aliqua electio hîc possit intelligi. *Cùm enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent sive bonum sive malum, ut secundùm electionem propositum Dei maneret*; id est, neque aliquid egissent bonum aut malum, ut propter ipsam actionem electio aliqua fieret ejus qui bene egerat : cùm ergo nulla esset electio bene agentis, secundùm quam maneret propositum Dei, *Non ex operibus, sed ex vocante*, id est, ex eo qui vocando ad fidem gratia justificat impium, *dictum est ei, Quia major serviet minori*. Non ergo secundùm electionem propositum Dei manet, sed ex proposito electio: id est, non quia invenit Deus opera bona in hominibus quæ eligat, ideo manet propositum justificationis ipsius; sed quia illud manet ut justificet credentes, ideo invenit opera quæ jam eligat ad regnum cælorum. Nam nisi esset electio, non essent electi; nec rectè diceretur, Quis accusabit adversùs electos Dei? Non tamen electio præcedit justificationem, sed electionem justificatio. Nemo enim eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur. Unde quod dictum est, Quia elegit nos Deus ante mundi constitutionem : non video quomodo sit dictum, nisi præscientià. Hic autem quod ait, *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori* : non electione meritorum, quæ post justificationem gratiæ proveniunt, sed liberalitate donorum Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur. Gratia enim Dei salvi facti sumus; & hoc non ex nobis, sed Dei donum est: non ex operibus, ne fortè quis extollatur.

Rom. 8. 33.

Ephes. 1. 4.

Ephes. 2. 8.

An fides inter dona gratiæ numeretur.

7. Quæritur autem, utrùm vel fides mereatur hominis justificationem; an verò nec fidei merita præcedant misericordiam Dei, sed & fides ipsa inter dona gratiæ numeretur. Quia & hoc loco cùm dixisset, *Non ex operibus*; non ait, sed ex fide *dictum est ei, Quia major serviet minori* : ait autem, *sed ex vocante*. Nemo enim credit, qui non vocatur. Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens; quia merita fidei sequuntur vocationem potiùs, quàm præcedunt. Quomodo enim credent, quem non audierunt? Et quomodo audient sine prædicante? Nisi ergo vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, & accipere facultatem bene operandi. Ergo ante omne meritum est gratia. Etenim Christus pro impiis mortuus est. Ex vocante igitur minor accepit, & non ex ullis meritis operum suorum, ut major ei serviret : ut etiam quod scriptum est, *Jacob dilexi*, ex vocante sit Deo, non ex operante Jacob.

Rom. 10. 14.

Rom. 5. 6.

Quomodo justa reprobatio Esaü.

8. Quid deinde Esaü, quòd servit minori, & quod scriptum est, *Esau autem odio habui*, quibus malis suis hoc meruit, cùm & ipse nondum natus fuisset, neque aliquid egisset boni aut mali, quando dictum est, *Et major serviet minori*? An fortè quemadmodum illud de Jacob nullis meritis bonæ actionis dictum est, ita Esaü nullis meritis malæ actionis odiosus? Si enim quia præsciebat Deus futura ejus opera mala, propterea eum prædestinavit ut serviret minori; propterea prædestinavit & Jacob ut ei major serviret, quia futura ejus bona opera præsciebat, & falsum est jam quod ait, *Non ex operibus*. Si autem verum est, quod non ex operibus, & inde hoc probat, quia de nondum natis nondumque aliquid operatis hoc dictum; unde nec ex fide, quæ in nondum natis similiter nondum erat: quo merito Esaü odio habetur ante quàm nascatur? Quod enim fecit Deus ea quæ diligeret, nulla quæstio est. Si autem dicamus eum fecisse quæ odisset, absurdum est, occurrente alia Scripturâ & dicente, Neque enim odio habens aliquid constituisses, & nihil odisti horum quæ fecisti. Quo enim merito sol factus est sol, aut quid offendit luna ut tanto illo inferior, vel quid promeruit ut sideribus ceteris tantò clarior crearetur? Sed hæc omnia bona creata sunt quæque in genere suo. Non enim diceret Deus, Solem dilexi, lunam autem odio habui; aut, Lunam dilexi, stellas autem odio habui: sicut dixit, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. Sed illa omnia dilexit, quamvis excellentiæ diversis gradibus ordinata, quoniam vidit Deus quia bona sunt, cum dicto ejus sunt instituta : ut autem odisset Esau, nisi injustitiæ merito, injustum est. Quod si concedimus, incipit & Jacob justitiæ merito diligi. Quod si verum est, falsum est quod non ex operibus. An fortè ex justitia fidei? Quid ergo te adjuvat, *Cùm enim nondum nati fuissent*? Quando quidem in nondum nato nec justitia fidei poterat esse.

Sap. 11. 25.

Gen. 1.

9. Vidit itaque Apostolus quid ex his verbis posset animo audientis vel legentis occurrere, statimque subjecit : *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas est apud Deum? Absit*. Et quasi docens quomodo absit. *Moysi enim dicit*, inquit, *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*. Quibus verbis solvit quæstionem, an potiùs artiùs colligavit? Idipsum est enim quod maximè movet, si miseretur cui misertus erit, & misericordiam præstabit cui misericors fuerit, cur hæc misericordia defuit Esaü, ut etiam ipse per illam esset bonus quemadmodum per illam bonus factus est Jacob. An ideo dictum est, *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*; quia cui misertus erit Deus ut eum vocet, miserebitur ejus ut credat, & cui misericors fuerit ut credat, misericordiam præstabit, hoc est faciet eum misericordem, ut etiam bene operetur? Unde admonemur, nec ipsis operibus misericordiæ quemquam oportere gloriari & extolli, quòd eis quasi suis Deum promeruerit : quando quidem ut haberet ipsam misericordiam ille præstitit, qui misericordiam præstabit cui misericors fuerit. Quòd si eam credendo se meruisse quis jactat, noverit eum sibi præstitisse ut crederet, qui miseretur inspirando fidem, cujus misertus est ut adhuc infideli vocationem impertiret. Jam enim discernitur fidelis ab impio. Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

Rom. 9. 14. & 15. Exodi 33. 19.

Fides donum Dei miserentis.

1. Cor. 4. 7.

10. Rectè quidem hoc : sed cur hæc misericordia subtracta est ab Esaü, ut non sic vocaretur, ut & vocato inspiraretur fides, [a] & credens misericors fieret ut bene operaretur? An fortè quia noluit? Si ergo Jacob ideo credidit quia voluit, non ei Deus donavit fidem, sed eam sibi ipse volendo præstitit, & habuit aliquid quod non accepit. An quia nemo potest credere nisi velit, nemo velle nisi vocetur, nemo autem sibi potest præstare ut vocetur, vocando Deus præstat & fidem? quia sine vocatione non potest quisquam credere, quamvis nullus credat invitus. Quomodo enim credent, quem non audierunt? Aut quomodo audient sine prædicante? Nemo itaque credit non vocatus : sed non omnis credit vocatus. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi: utique ii qui vocantem non contempserunt, sed credendo secuti sunt; volentes autem sine dubio crediderunt. Quid est ergo quod sequitur, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*? An quia nec velle possumus nisi vocati, & nihil valet velle nostrum, nisi ut perficiamus adjuvet Deus? Opus est ergo velle & currere. Non enim frustra diceretur, Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et, sic currite ut comprehendatis. Non tamen volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, ut quod volumus adipiscamur, & quò volumus perveniamus. Noluit ergo Esaü & non cucurrit : sed & si voluisset & cucurrisset; Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus præstat ut velimus, aliter præstat quod voluerimus. Ut velimus enim & suum esse voluit & nostrum; suum vocando, nostrum sequendo. Quod autem voluerimus solus præstat, id est, posse bene agere, & semper beatè vivere. Verumtamen Esaü nondum natus, nihil horum posset velle seu nolle. Cur ergo in utero positus improbatus est? Reditur enim ad illas difficultates, non solum sua obscuritate, sed etiam nostra tam multa repetitione molestiores.

Cur donum fidei subtractum ab Esaü.

Rom. 10. 14.

Matt. 20. 16.

Rom. 9. 16.

Luca 2. 14.

1. Cor. 9. 24.

11. Cur enim est improbatus Esaü nondum natus, qui nec credere poterat vocanti, nec contemnere vocationem, nec boni vel mali aliquid operari? Si præscientia Dei futuræ malæ voluntatis ejus, cur non & Jacob præscientia Dei approbatus est futuræ bonæ voluntatis ejus? Quod si semel concesseris, potuisse quemquam vel approbari vel improbari ex eo quod nondum in illo erat, sed quia Deus futurum esse præsciebat; conficitur eum potuisse etiam ex operibus approbari, quæ in illo Deus futura esse præsciebat, quamvis nondum esset aliquid operatus; & omnino te nihil adjuvabit quòd nondum nati erant, cum dictum esset, *Et major serviet minori*, ut hinc ostendas non ex operibus dictum, quia nondum quidquam erat operatus.

An ex præscientia futuræ voluntatis improbatus Esaü & approbatus Jacob.

12. Illa etiam verba si diligenter attendas, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*: non hoc Apostolo-

Rom. 9. 16.

Bona vo-

a Unus è Vatic. MSS. addit, *ut crederet*.

Voluntas bona in nobis fit operante Deo. Philip. 2. 12. & 13. 3. Sent. dist. 36. c. Voluntatem.

lus propterea tantùm dixisse videbitur, quod adjutorio Dei ad id quod volumus perveniamus; sed etiam ex illa intentione, qua & alio loco dicit, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, Deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Ubi satis ostendit etiam ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri. Nam si propterea solùm dictum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; quia voluntas hominis sola non sufficit ut justè rectèque vivamus, nisi adjuvetur misericordiâ Dei: potest & hoc modo dici, Igitur non miserentis est Dei, sed volentis est hominis; quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At illud manifestum est, frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus: ad eamdem quippe misericordiam pertinet ut velimus. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Nam si quæramus, utrùm Dei donum sit voluntas bona, mirum si negare quisquam audeat. At enim quia non præcedit voluntas bona vocationem, sed vocatio bonam voluntatem, propterea vocanti Deo rectè tribuitur quòd bene volumus, nobis verò tribui non potest quod vocamur. Non igitur ideo dictum putandum est, *Non volentis neque currentis sed miserentis est Dei*, quia nisi ejus adjutorio non possumus adipisci quod volumus: sed ideo potiùs, quia nisi ejus vocatione non volumus.

Vocatio an sit effectrix bonæ voluntatis. Matt. 22. 14.

13. Sed si vocatio ista ita est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit, Multi vocati, pauci electi? Quod si verum est, & non consequenter vocationi vocatus obtemperat, atque ut a non obtemperet in ejus est positum voluntate, rectè etiam dici potest, Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quia misericordia vocantis non sufficit, nisi vocati obedientia consequatur. An fortè illi qui hoc modo vocati non consentiunt, possent alio modo vocati accommodare fidei voluntatem, ut & illud verum sit, Multi vocati, pauci electi; ut quamvis multi uno modo vocati sint, tamen quia non omnes uno modo affecti sunt, illi soli sequantur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei; & illud non minùs verum sit, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, qui hoc modo vocavit, quomodo aptum erat eis qui secuti sunt vocationem? Ad alios autem vocatio quidem pervenit: sed quia talis fuit, qua moveri non possent, b nec eam capere apti essent, vocati quidem dici potuerunt, sed non electi: & non jam similiter verum est, igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut & moverentur & intelligerent & sequerentur. Verum est ergo, Multi vocati, pauci electi. Illi enim electi, qui c congruenter vocati: illi autem qui non congruebant neque contemperabantur vocationi, non electi, quia non secuti, quamvis vocati. Item verum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*: quia etiamsi multos vocet, eorum tamen miseretur, quos ita vocat, quomodo eis vocari aptum est, ut sequantur. Falsum est autem si quis dicit, Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quia nullius Deus frustra miseretur; cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.

Vocatio congrua.

Cur Esaü non congruenter vocatus. Luc. 2. 25.

14. Hic dicet aliquis, Cur ergo Esaü non sic est vocatus, ut vellet obedire? Videmus enim alios aliter iisdem rebus demonstratis vel significatis ad credendum moveri. Sicut exempli gratiâ Simeon in Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infantem parvulum credidit, Spiritu eî revelante cognoscens. Nathanael ad unam sententiam, quam ab illo audivit, Prius quam te Philippus vocaret, cum esses sub arbore fici vidi te; respondit, Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel. Quod tanto pòst quia confessus est Petrus, meruit audire, quòd beatus sit, & quod ei darentur claves regni cælorum. Miraculo facto in Cana Galilææ, quod initium signorum Jesu Johannes evangelista commemorat, aquâ in vinum conversâ, crediderunt in eum discipuli ejus. Multos loquendo d incitavit ad fidem: multi nec suscitatis mortuis crediderunt. De cruce atque morte ejus conterriti etiam discipuli titubarunt; & tamen latro tunc credidit, cùm eum non præstantiorem videret in operibus, sed consortio crucis æqualem. Unus etiam de numero discipulorum post ejus resurrectionem, non tam viventibus membris, quàm recentibus cicatricibus credidit: multi ex eorum numero a quibus crucifixus est, qui videntes eum miracula facientem contemserant, discipulis eum prædicantibus & in nomine ejus talia facientibus crediderunt. Cum ergo alius sic, alius autem sic moveatur ad fidem, eademque res sæpe alio modo dicta moveat, alio modo dicta non moveat, aliumque moveat, alium non moveat; quis audeat dicere defuisse Deo modum vocandi, quo etiam Esaü ad eam fidem mentem applicaret voluntatemque conjungeret, in qua Jacob justificatus est? Quòd si tanta quoque potest esse obstinatio voluntatis, ut contra omnes modos vocationis obdurescat mentis aversio; quæritur utrùm de divina pœna sit ipsa duritia, cùm Deus deserit non sic vocando, quomodo ad fidem moveri potest. Quis enim dicat modum, quo ei persuaderetur ut crederet, etiam omnipotenti defuisse?

Johan. 1. 48. & 49. Matt. 16. 16. Joh. 2. 11. Luca 23. 40. Joh. 20. 27. Act. 37. & c. 4. 4.

15. Sed quid hoc quærimus? cùm ipse subjungat Apostolus, *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra.* Hoc autem subjecit Apostolus documentum, quo probaret quod supra dixerat, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* Tamquam enim ei diceretur, Unde hoc doces? *Dicit enim Scriptura*, inquit, *Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra.* Unique hinc ostendens quòd non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Concluditque ita; *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*: cum superius non utrumque dictum sit. Neque enim quomodo dictum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; sic etiam dictum est, Non e nolentis neque contemnentis, sed obdurantis est Dei. Unde datur intelligi, quod infra utrumque posuit, *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*, ita sententiæ superiori posse congruere, ut obduratio Dei sit nolle misereri: ut non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantùm quo sit melior non erogetur. Quod si fit nulla distinctione meritorum, quis non erumpat in eam vocem, quam sibi ipse objecit Apostolus? *Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus quis resistit?* Conqueritur enim Deus sæpe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet Scripturarum locos, quòd nolint credere & rectè vivere. Unde fideles & facientes voluntatem Dei, conversari dicuntur sine querela, quòd de illis non queratur Scriptura. Sed, *Quid conqueritur*, ait? *Nam voluntati ejus quis resistit*, quando *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat?* Et tamen intueamur superiora, & inde nostram, quantum ipse Dominus adjuvat, sententiam dirigamus.

Rom. 9. 17. Exodi 9. 16. Rom. 9. 18. Obduratio Dei quæ sit. 1. Sent. dist. 41. c. 1. Rom. 9. 19. Luc. 1. 6.

Ibid. 14. Solutio quæstionis de reprobatione Esaü.

16. Ait enim paulò ante, *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas est apud Deum? Absit.* Sit igitur hoc fixum atque immobile in mente sobria pietate atque stabili in fide, quòd nulla est iniquitas apud Deum: atque ita tenacissimè firmissimeque credatur, idipsum quòd Deus cujus vult miseretur & quem vult obdurat, hoc est, cujus vult miseretur & cujus non vult non miseretur, esse alicujus occultæ atque ab humano modulo investigabilis æquitatis, quæ in ipsis rebus humanis terrenisque contractibus animadvertenda est; in quibus nisi supernæ justitiæ quædam impressa vestigia teneremus, numquam in ipsum cubile ac penetrale sanctissimum atque castissimum spiritalium præceptorum nostræ infirmitatis suspiceret atque inhiaret intentio. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. In ista igitur siccitate vitæ conditionisque mortalis, nisi adspergeretur de super velut tenuissima quædam aura justitiæ, citius aresceremus, quàm sitiremus. Quapropter cùm dando & accipiendo inter se hominum societas connectatur, dentur autem & accipiantur vel debita vel non debita; quis non videat iniquitatis argui neminem posse, qui quod sibi debetur, exegerit? nec eum certè, qui quod ei debetur, donare voluerit? hoc autem non esse in eorum qui debitores sunt, sed in ejus cui debetur arbitrio? Hæc imago, vel, ut supra dixi, vestigium

Matth. 5. 6.

---

a Huc MSS. auctoritate revocavimus negantem particulam, quæ in antè editis exciderat.
b Sic MSS. At editi, *ut eam capere.*
c Tres Vaticani codices, *qui congruebant vocationi.*
d Er. & plerique MSS. *invitavit.*
e Sic Er. & aliquot MSS. At Lov. *Non volentis.*

negotiis hominum de fastigio [a] summo æquitatis impressum est. Sunt igitur omnes homines, (quando quidem, ut Apostolus ait, In Adam omnes moriuntur, [1. Cor. 15. 22.] à quo in universum genus humanum origo ducitur offensionis Dei,) una quædam massa peccati, supplicium debens divinæ summæque justitiæ, quod sive exigatur, sive donetur, nulla est iniquitas. [Omnes homines una massa peccati.] A quibus autem exigendum, & quibus donandum sit, superbè judicant debitores: quemadmodum conducti ad illam vineam injustè indignati sunt, [Matt. 20. 11.] cùm tantumdem aliis donaretur, quantum illis redderetur. Itaque hujus impudentiam quæstionis ita retundit Apostolus: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?* [Rom. 9. 20.] Sic enim respondet Deo, cùm ei displicet quod de peccatoribus conqueritur Deus, quasi quemquam Deus peccare cogat, [b] si tantummodo quibusdam peccantibus misericordiam justificationis suæ non largiatur, & ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdam, quia non eorum miseretur, non quia impellit ut peccent. [1. Sent. dist. 40. c. Cùmque prædestinatio.] Eorum autem non miseretur, quibus misericordiam non esse præbendam, æquitate occultissima & ab humanis sensibus remotissima judicat. Inscrutabilia enim sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ipsius. [Rom. 11. 33.] Conqueritur autem justè de peccatoribus, tamquam de his quos peccare ipse non cogit. Simul etiam ut hi quorum miseretur, hanc quoque habeant vocationem, ut dum conqueritur Deus de peccatoribus, compungantur corde, atque ad ejus gratiam convertantur. Juste ergo conqueritur, & misericorditer.

17. Sed si hoc movet, quòd voluntati ejus nullus resistit, quia cui vult subvenit, & quem vult deserit; cùm & ille cui subvenit, & ille quem deserit, ex eadem massa sint peccatorum, & quamvis debeat uterque supplicium, ab uno tamen exigatur, alteri donetur: si hoc ergo movet; *O homo tu quis es, qui respondeas Deo?* [Lib. quæst. 83. q. 68.] Arbitror enim sub eadem significatione positum, quod dictum est, *homo*; sub qua & illud dicitur, Nonne homines estis, & secundùm hominem ambulatis? [1. Cor. 3. 3.] Ibi enim carnales & animales notantur hoc nomine, quibus dicitur, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. [Ibid. 1. & 2.] Et illud: Nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis; adhuc enim estis carnales. Et illud: Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritûs Dei. [1. Cor. 2. 14.] His ergo dicitur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti? * Aut non habet potestatem figulus luti, ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* [* Rom. 9. 21.] Eo ipso fortasse satis ostendit se homini carnali loqui; quoniam hoc limus ipse significat, unde primus homo formatus est: & quia omnes, ut jam commemoravi, secundùm eumdem Apostolum, in Adam moriuntur, [1. Cor. 15. 22.] unam dicit esse conspersionem omnium. Et quamvis aliud vas fiat in honorem, aliud in contumeliam; tamen & illud quod fit in honorem, necesse est ut carnale esse incipiat, atque inde in spiritalem consurgat [c] ætatem. Quando quidem jam in honorem facti erant, & in Christo jam nati erant: sed tamen quoniam parvulos adhuc alloquitur, etiam ipsos carnales appellat, dicens, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; quasi parvulis in " Christo lac vobis potum dedi, non escam: neque enim " poteratis, sed nec adhuc quidem potestis; adhuc enim " estis carnales. [1. Cor. 3. 1. & 2.] Quamvis ergo carnales eos esse dicat; tamen jam in Christo natos, & in illo parvulos, & lacte potandos. Et quod adjungit, Nec adhuc quidem potestis; ostendit proficientes futurum esse ut possint: quia jam in eis spiritaliter renatis gratia fuerat [d] inchoata. Ergo jam vasa erant in honorem facta, quibus adhuc tamen rectè diceretur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et si talibus rectè dicitur, multo rectiùs eis qui vel nondum ita regenerati sunt, vel etiam in contumeliam facti. Illud tantummodo inconcussa fide teneatur, quòd non sit iniquitas apud Deum: qui sive donet, sive exigat debitum, nec ille à quo exigit, rectè potest de iniquitate ejus conqueri, nec ille cui donat debeat de suis meritis gloriari. Et ille enim, nisi quod debetur, non reddit: & ille non habet, nisi quod accepit.

18. Sed enitendum est hoc loco, si Dominus adjuvet, videre quemadmodum & illud verum sit, quod scriptum est, *Nihil odisti eorum quæ fecisti*: & illud, *Jacob dilexi, Esaü autem odio habui.* [Quomodo Esaü Deus odio habuit, qui nihil odit eorum quæ fecit. Sap. 11. 25. Malach. 1. 2. & 2.] Si enim propterea Esaü odio habuit, quia vas factum erat in contumeliam, & aliud vas in honorem, aliud in contumeliam idem figulus fecit quomodo *nihil odisti eorum quæ fecisti?* Ecce enim odit Esaü, quod vas ipse fecit in contumeliam. Qui nodus ita solvitur, si intelligamus omnium creaturarum esse artificem Deum. Omnis autem creatura Dei bona est; [1. Tim. 4. 4.] & omnis homo in quantum homo est, creatura est, non in quantum peccator est. Est ergo creator Deus & corporis & animi humani. Neutrum horum malum, & neutrum odit Deus: nihil enim odit eorum quæ fecit. Est autem animus præstantior corpore; Deus verò & animo & corpore, utriusque effector & conditor, nec odit in homine nisi peccatum. Est autem peccatum hominis inordinatio atque perversitas, id est, à præstantiore conditore aversio, & ad condita inferiora conversio. [Peccatum quid.] Non igitur odit Deus Esaü hominem, sed odit Deus Esaü peccatorem. Sicut dicitur de Domino, In sua propria venit, & sui eum non receperunt. [Johan. 1. 11.] Quibus item ipse dicit, Vos propterea non audistis, quia non estis ex Deo. [Joh. 8. 47.] Quomodo sui, quomodo non ex Deo? Nisi quia illud dictum est de hominibus, quos ipse Dominus fecerat; illud de peccatoribus, quod ipse Dominus arguebat: iidem tamen ipsi & homines & peccatores; sed homines Dei conditione, peccatores propria voluntate. Quod ergo Jacob dilexit, numquid peccator non erat? Sed dilexit in eo, non culpam quam delebat, sed gratiam quam donabat. Nam & Christus pro impiis mortuus est; [Rom. 5. 6.] non tamen ut impii [e] permanerent, sed ut justificati ab impietate converterentur, credentes in eum qui justificat impium. [Rom. 4. 5.] Odit enim Deus impietatem. Itaque in aliis eam punit per damnationem, in aliis adimit per justificationem, quemadmodum ipse judicat esse faciendum illis judiciis inscrutabilibus. Et quòd ex numero impiorum, quos non justificat, facit vasa in contumeliam, non hoc in eis odit quod facit: quippe in quantum impii sunt, exsecrabiles sunt; in quantum autem vasa fiunt, ad aliquem usum fiunt, ut per eorum ordinatas pœnas vasa quæ fiunt in honorem proficiant. [Vasa perditionis ad usum correctionis aliorum fiunt.] Non itaque odit Deus, nec in quantum homines sunt nec in quantum vasa sunt, id est, nec quod in eis facit creando, nec quod in eis facit ordinando: nihil enim odit eorum quæ fecit. Sed tamen [f] quòd vasa eos facit perditionis, ad usum correctionis aliorum facit. Odit enim in eis impietatem, quam ipse non fecit. Sicut enim judex in homine odit furtum, sed non odit quod datur ad metallum; illud enim fur, hoc judex facit: ita Deus quòd ex conspersione impiorum facit vasa perditionis, non odit quod facit, id est, opus ordinationis suæ in pœna debita [g] pereuntium, in qua occasionem salutis illi quorum miseretur, inveniant. Sic Pharaoni dictum est, *Ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra.* [Rom. 9. 17. Exodi 9. 16.] Hæc demonstratio potentiæ Dei, & annuntiatio nominis ejus in universa terra prodest eis ut timeant, & vias suas corrigant, quibus vocatio talis congruit. Sic consequenter dicit, *Si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem*: [Rom. 9. 22.] subauditur, *Tu quis es, qui respondeas Deo?* ut recurrente sententiâ ad verba superiora, iste sit sensus: Si volens Deus ostendere iram, adtulit vasa iræ; tu quis es qui respondeas Deo? Non autem solùm *volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam adtulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem*; sed etiam quod sequitur, *ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ.* Quid enim prodest vasis perfectis in perditionem, quòd ea patienter Deus sustinet, ut ordinatè disperdat, utaturque illis ad instrumentum salutis aliorum, quorum miseretur? Sed illis utique prodest, ad quorum salutem istis sic utitur; ut sicut scriptum est, justus manus lavet in sanguine peccatoris, [Psal. 57. 11.] id est mundetur ab operibus malis per timorem Dei, cùm videt supplicia peccatorum. Quod ergo *volens ostendere iram adtulit vasa iræ*, valet ad utilem aliis præstandum timorem, *& ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Etenim obduratio illa impiorum utrumque demonstrat, & quid timen-

a Tres Vaticani MSS. *summa*. Paulòque pòst iidem libri habent. *à quo universum genus humanum originem ducit offensionis Dei.*
b. MSS. *Sed tantummodo*. Atque unus ex his Genovefæus proximè antè addit, *cùm ipse neminem peccare cogat*. Alius autem ex Vatic. infrà pro *largiatur* & *dicatur*. habet *largitur & dicitur*.
c Quatuor MSS. *gratiam*.
d Victorinus codex, *inchoatum*.
e Editi, *ut impii mortui permanerent*. Abest *mortui* à MSS.
f In MSS. habetur sic: *Sed tamen ut vasa eos faciat perditionis, ad usum correctionis aliorum, odit in eis impietatem* &c.
g Omnes ferè MSS. *pereuntibus*.

dum fit, ut quisque pietate convertatur ad Deum; & quantæ agendæ sint gratiæ misericordiæ Dei, qui in aliorum pœna quid aliis donet ostendit. Si autem illa, quam de aliis exigit, non est justa pœna; nihil donat aliis, a quibus eam non exigit. Quia verò illa justa est, & nulla est iniquitas apud vindicantem Deum, quis sufficiat agere gratias ei, qui hoc remittit, quod si vellet exigere, nemo se rectè diceret non debere?

[Rom. 9. 24.]

[Vocati non omnes, sed ex omnibus & Judæis, & Gentibus.]

19. *Quos & vocavit nos*, inquit, *non solùm ex Judæis, sed etiam ex Gentibus*: id est, vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam. Non enim omnes Judæos, sed ex Judæis: nec omnes omnino homines Gentium, sed ex Gentibus. Una est enim ex Adam massa peccatorum & impiorum, in qua & Judæi & Gentes remotâ gratiâ Dei ad unam pertinent conspersionem. Si enim figulus luti ex eadem conspersione facit aliud vas in honorem, aliud vas in contumeliam; manifestum est autem quòd & ex Judæis sunt alia vasa in honorem, alia in contumeliam, sicut ex Gentibus: sequitur ut ad unam conspersionem omnes pertinere intelligantur. Deinde incipit reddere adtestationes [a] Prophetæ singulis generibus converso ordine. Priùs enim dixit [b] *ex Judæis*, posteriùs *ex Gentibus*: priùs autem reddit testimonium pro Gentibus, deinde pro Judæis. *Etenim sicut Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam*: [Ibidem 25. & 26. Osee 2. 23.] * *& erit in loco ubi dictum est, Non populus meus vos; ibi vocabuntur filii Dei vivi*: [Osee 1. 10.] de Gentibus intelligitur dictum, quia non habebant destinatum unum sacrificiorum locum, sicut Judæi in Jerusalem. Missi sunt autem ad Gentes Apostoli, ut in loco suo quique crederent, & ubicumque credidissent, ibi sacrificium laudis offerrent, quibus dedit potestatem filios Dei fieri. [Joh. 1. 12.] *Isaias autem*, inquit, *clamat pro Israël*. [Rom. 9. 27.] Ne rursus omnes Israëlitæ in perditionem isse credantur, docet & inde facta alia vasa in honorem, alia in contumeliam. *Si fuerit*, inquit, *numerus filiorum Israël quasi arena maris, reliquiæ salvæ fient*. [Isai. 10. 22.] Cetera ergo turba, vasa perfecta ad perditionem. *Verbum enim consummans & brevians*, inquit, *faciet Dominus super terram*: id est, ut compendio fidei per gratiam salvos faciat credentes, non per innumerabiles observationes, quibus illa multitudo serviliter onerata premebatur. Per gratiam quippe nobis verbum consummans & brevians fecit super terram, dicens, Jugum meum lene est, & sarcina mea levis est. [Matt. 11. 30.] Quod & paulò pòst hic dicitur: *Prope* [c] *te est verbum in ore tuo & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus; quia si confitearis in ore tuo quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. [Rom. 10. 8. &c.] Hoc est verbum consummans & brevians, quod fecit Deus super terram, qua consummatione atque [d] breviatione latro justificatus est, qui defixis in cruce omnibus membris, & habens libera hæc duo, corde credidit ad justitiam, ore confessus est ad salutem; statimque audire meruit, Hodie mecum eris in paradiso. [Luc. 23. 43.] Consequerentur enim bona opera ejus, si perceptâ gratiâ diu inter homines viveret. Sed tamen non ea præcesserant, ut eamdem gratiam mereretur, ex latrocinio fixus in cruce, ex cruce in paradisum translatus. *Et sicut prædixit*, inquit, *Isaias, Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus*. [Rom. 9. 29. Isai. 1. 9.] Quod hic ait, *reliquisset nobis semen*; hoc ibi, *reliquiæ salvæ fient*. Ceteri autem tamquam perditionis vasa debito supplicio perierunt. Et ut non omnes perissent sicut in Sodoma & Gomorrha, non meritum eorum fecit, sed gratia Dei relinquentis semen, unde alia messis toto orbe consurgeret. Hoc & paulò pòst: *Sic ergo*, inquit, *& in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia. Quid ergo? quod quærebat Israël, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, ceteri verò excæcati sunt*. [Rom. 11. 5. &c.] Consecuta sunt vasa misericordiæ, excæcata sunt vasa iræ: ex eadem tamen conspersione, sicut in plenitudine Gentium.

20. Est locus quidam Scripturæ ad rem, de qua nunc agimus, maximè necessarius, eadem quæ tractata sunt, mira contestatione confirmans, in eo libro qui ab aliis Jesus Sirach, ab aliis Ecclesiasticus dicitur, in quo ita scriptum est: [Eccli. 33. 10. &c.] *Et omnes homines de solo, & ex terra* [e] *Adam creatus est. In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, & immutavit vias eorum. Et ex ipsis benedixit & exaltavit, & ex his sanctificavit & ad se applicavit, & ex ipsis maledixit & humiliavit: & convertit illos ad dissensionem illorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere, omnes viæ ejus secundùm dispositionem ejus, sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundùm judicium suum. Contrarium malo bonum est, & contra mortem vita est; sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi: duo,* [f] *duo; unum contra unum.* Primò hic commendata est disciplina Dei: *In multitudine*, inquit, *disciplinæ Dominus separavit eos*: unde, nisi a beatitudine paradisi? *Et immutavit vias eorum*, ut jam tamquam mortales viverent. Tunc facta est una massa omnium, veniens de traduce peccati & de pœna mortalitatis, quamvis Deo formante & creante quæ bona sunt. In omnibus est enim species & compago corporis in tanta membrorum concordia, ut inde Apostolus ad caritatem obtinendam similitudinem duceret. [1 Cor. 12. 12.] In omnibus est etiam spiritus vitalis terrena membra vivificans, omnisque natura hominis dominatu animæ & famulatu corporis conditione mirabili temperata: sed concupiscentia carnalis de peccati pœna jam regnans, universum genus humanum tamquam totam & unam conspersionem originali reatu in omnia permanante confuderat. Et tamen sequitur, *Ex ipsis benedixit & exaltavit, & ex ipsis sanctificavit & ad se applicavit, & ex ipsis maledixit & humiliavit, & convertit illos in dissensionem ipsorum*. Tamquam Apostolo dicente, *An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* [Rom. 9. 21.] Ideoque illud quod contexitur, nec ab ipsa similitudine vacat: *Quasi lutum*, inquit, *figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere, omnes viæ ejus secundùm dispositionem ejus, sic homo in manu illius qui se fecit*. Sed quia dicit Apostolus, *Numquid iniquitas apud Deum?* vide & hic quid adjungat: *Reddet illi*, inquit, *secundùm judicium suum*. Sed cùm damnatis justa tribuantur supplicia; tamen quia hoc ipsum in usum convertitur, quo illi proficiant quibus præbetur misericordia, adtende reliqua: *Contrarium*, inquit, *malo bonum est, & contra mortem vita; sic & contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi: duo, duo; unum contra unum*: utique ut ex deteriorum comparatione emineant proficiantque meliora. Quæ tamen quoniam per gratiam meliora sunt, tamquam diceret, *Reliquiæ salvæ fient*: [Ibid. 27.] sequitur & dicit ex persona reliquiarum, *Et ego novissimus vigilavi, & quasi qui racematur post vindemiatores*. Et unde probat, quia non ex meritis suis, sed ex misericordia Dei? *In benedictione*, inquit, *Domini & ipse speravi, & quasi qui vindemiat, replevi torcular*. Quamvis enim novissimus vigilaverit; tamen quia erunt, ut dictum est, novissimi primi, [Matt. 20. 16.] in benedictione Domini sperans ex reliquiis Israel racematus populus implevit torcular ex ubertate vindemiæ, quæ toto orbe terrarum provenit.

[Intentio Apostoli in epistola ad Romanos.]

21. Nulla igitur intentio tenetur Apostoli, & omnium justificatorum per quos nobis intellectus gratiæ demonstratus est, nisi ut qui gloriatur, in Domino glorietur. [2 Cor. 10. 17.] Quis enim discutiet opera Domini, ex eadem conspersione unum damnantis, alterum justificantis? Liberum voluntatis arbitrium plurimùm valet; immo verò, est quidem, sed in venumdatis sub peccato quid valet? [Rom. 7. 14.] Caro, inquit, concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem, ut non ea quæ vultis faciatis. [Gal. 5. 17.] Præcipitur ut rectè vivamus, hac utique mercede proposita, ut in æternum beatè vivere mereamur: sed quis potest rectè vivere & bene operari, nisi justificatus ex fide? Præcipitur ut credamus, ut dono accepto Spiritus-sancti per dilectionem bene operari possimus: sed quis potest credere, nisi aliqua vocatione, hoc est, aliqua rerum testificatione tangatur? Quis habet in potestate tali viso adtingi mentem suam, quo ejus voluntas moveatur ad fidem? Quis autem animo amplectitur aliquid, quod eum non delectat? aut quis habet in potestate ut vel occurrat quod eum delectare possit, vel delectet cùm occurrerit? Cum ergo nos ea delectant, quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc & præbetur gratiâ Dei, non nutu nostro & industria aut operum meritis comparatur: quia ut sit nutus voluntatis, ut sit industria studii, ut sint opera caritate ferventia, ille tribuit, ille largitur. Petere jubemur ut accipiamus, & quærere ut inveniamus, & pulsare ut aperiatur nobis. [Mat. 7. 7.] Nonne aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potiùs frigida & penè nulla, immo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cùm

---

[a] MSS. *Prophetia*.

[b] Editi, *conversos ex Judæis*. Abest *conversos* à MSS. plerisque.

[c] Particulam *te* hic addit vetustissimus Corb. codex Græco consentiens.

[d] Er. & MSS. *atque brevitate*.

[e] In editis, *ex terra unde Adam*. Particula *unde* abest à MSS. & à textu Græco apud LXX.

[f] Editi, *duo contra duo*. Abest *contra* à veteribus libris.

dolore advertamus? quia si vel hoc dolemus, jam A oramus. Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia & petere & quærere & pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus, jubet? *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*: quando quidem nec velle nec currere, nisi eo movente atque excitante, poterimus.

[Rom. 9. 16.]

22. Quòd si electio hîc sit aliqua, ut sic intelligamus quod dictum est, *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt*; non ut justificatorum electio fiat ad vitam æternam, sed ut eligantur qui justificentur: certè ita occulta est hæc electio, ut in eadem conspersione nobis prorsus apparere non possit; aut si apparet quibusdam, ego in hac re infirmitatem meam fateor. Non enim habeo quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam salutarem, si ad examen hujus electionis aliqua cogitatione permittor, nisi vel majus ingenium, vel minora peccata, vel utrumque: addamus B etiam, si placet, honestas utilesque doctrinas. Quisquis ergo fuerit quàm minimis peccatis irretitus atque maculatus, (nam nullis quis potest?) & acer ingenio, & liberalibus artibus expolitus, eligendus videtur ad gratiam. Sed cùm hoc statuero, ita me ridebit ille, qui infirma mundi elegit ut confundat fortia, & stulta mundi ut confundat sapientes, ut eum intuens & pudore correctus, ego irrideam multos & præ quibusdam peccatoribus castiores, & præ quibusdam piscatoribus oratores. Nonne advertimus multos fideles nostros ambulantes viam Dei, ex nulla parte ingenio comparari, non dicam quorumdam hæreticorum, sed etiam mimorum? Item non videmus quosdam homines utriusque sexûs in conjugali castitate viventes sine querela, & tamen vel hæreticos vel paganos, vel etiam in vera fide & vera Ecclesia sic tepidos, ut eos miremur meretricum & histrionum subitò conversorum, non solùm patientiâ & temperantiâ, sed etiam fide, spe, caritate superari? Restat ergo ut voluntates eligantur. Sed voluntas ipsa, nisi aliquid occurrerit quod delectet atque invitet animum, moveri nullo modo potest: hoc autem ut occurrat, non est in hominis potestate. Quid volebat Saulus nisi invadere, trahere, vincire, necare Christianos? Quàm rabida voluntas, quàm furiosa, quàm cæca! qui tamen una desuper voce prostratus, occurrente utique tali viso, quo mens illa & voluntas refractâ sævitiâ retorqueretur & corrigeretur ad fidem, repentè ex Evangelii mirabili persecutore mirabilior prædicator effectus est. Et tamen quid dicemus? *Numquid iniquitas est apud Deum*, exigentem à quo placet, donantem cui placet? qui nequaquam exigit indebitum, nequaquam donat alienum. *Numquid iniquitas est apud Deum? Absit.* Quare tamen huic ita, & huic non ita? *O homo, tu quis es?* Debitum si non reddis, habes quod graruleris: si reddis, non habes quod queraris. Credamus tantum (etsi capere non valemus) quoniam qui universam creaturam & spiritalem & corporalem fecit & condidit, omnia in numero & pondere & mensura disponit. Sed inscrutabilia sunt judicia ejus & investigabiles viæ ejus. Dicamus halleluia, & collaudemus canticum, & non dicamus, Quid hoc? vel quid hoc? Omnia enim in tempore suo creata sunt.

[Rom. 11. 5. — Electio gratiæ quàm occulta. — 1 Cor. 1. 27. — Act. 9. 3. & 9. 14. — Rom. 9. 14. — Sap. 11. 21. — Rom. 11. 33. — Eccli. 39. 19. & 26.]

LIBER SECUNDUS,

In ceteras quæstiones quinque vel sex à Simpliciano propositas ex libris Regum.

[PRÆFATIO.]

SATIS jam de Apostolo me ad proposita respondisse C existimo: nunc ad ea quæ de libris Regnorum requisisti aliud volumen aggrediar; quæ, sicut multa & propè omnia veterum librorum, figuratiora sunt, & mysteriorum velaminibus involuta. Quamvis autem ex eo quòd transierimus ad Christum, auferatur velamen: tamen videmus nunc in ænigmate, tunc autem [a] facie ad faciem. Velamen quippe omni modo intercludit adspectum; ænigma verò, tamquam per speculum, sicut idem Apostolus ait, Videmus nunc per speculum in ænigmate, nec evidentissimam detegit speciem, nec prorsus obtegit veritatem. [b] Aggrediar ergo & ista, duce Domino, tuis potiùs sublevatus orationibus, quàm jussionibus aggravatus. Præsertim quia ex epistola tua [c] non hoc te intellexi quærere, quid hæc in prophetia significent: in quo re vera obtemperare mihi esset difficillimum; quia D & de tota eorumdem contextione librorum ducenda esset intentio, & si esset promtior intellectus, magnitudo tamen operis impediret; quæ si subeunda est, prolixius otium tempusque flagitat: sed nunc ipsas rerum proprietates gestarum, quæ his verbis quorum à te facta commemoratio est, significantur, quomodo intelligerem nosse dignatus es & meis litteris aperiri.

[2 Cor. 3. 16. — 1 Cor. 13. 12.]

[QUÆST. I.]

1. ET primùm quidem quod de primo Regnorum libro jussisti ut exponerem, quomodo dictum sit, *Et insiluit spiritus Domini in Saul*: cùm alibi dicat, *Et spiritus Domini malus in Saul*. ita enim scriptum est: *Et factum est cùm converteret humerum suum, ut iret à Samuel, convertit Deus in Saul cor aliud, & venerunt omnia signa illa die. & venit inde in collem, & ecce chorus prophetarum in obviàm illi, & insiluit in illum spiritus Dei, & prophetavit in medio eorum.* Prædixerat enim hæc illi Samuël, cum eum jussus unxisset. Et hoc quidem non puto habere aliquid quæstionis. Spiritus enim ubi vult spirat: & spiritum prophetiæ nullarum animarum potest maculare contactus. Adtingit enim ubique propter suam munditiam. Afficit autem non omnes eodem modo, sed alios per informationem spiritûs eorumdem hominum, ubi rerum demonstrantur imagines; alios per * fructum mentis ad intelligentiam; alios utraque inspiratione; alios etiam nescientes. Sed per informationem spiritûs duobus modis: aut per somnium, sicut non solùm plerique sancti, sed & Pharao & Nabuchodonosor rex vidit quod nemo eorum intelligere valebat, sed tamen videre uterque potuerat: aut per demonstrationem in ecstasi, quod nonnulli Latini [d] stuporem interpretantur; mirum si propriè, sed vicinè tamen, cùm sit mentis alienatio à sensibus corporis, ut spiritus hominis divino spiritu assumtus capiendis atque intuendis imaginibus vacet; sicut Danieli demonstratum est quod non intelligebat, & Petro illud vas submissum de cælo quatuor [e] lineis: nam & ipse quid illa demonstratio figuraret postea cognovit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam uno modo, cùm hæc ipsa quæ demonstrantur imaginibus quid significent & quò pertineant revelatur; quæ certior prophetia est; nam magis ipsam vocat Apostolus prophetiam: sicut Joseph meruit intelligere, quod Pharao non nisi videre; & Daniel exponit regi, quod ille cernit & nescit. Cum verò ita mens afficitur, ut non rerum imagines conjecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia & justitia omnisque incommutabilis & divina species, ad prophetiam de qua nunc agimus non pertinet. Utroque autem munere prophetiæ donantur hi, qui & rerum imagines in spiritu vident, & quid valeant simul intelligunt, aut certè manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quædam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetæ spiritus, sicut Caïphas cùm esset pontifex prophetavit de Domino, quòd expediret unum mori pro tota gente, cùm aliud in verbis quæ dicebat adtenderet; quæ non se à se ipso dicere nesciebat. Abundant in sanctis libris exempla: & res prudentiæ tuæ notissimas loquor. Non enim ista discis ex me, sed in eis me percontando probas, & cognoscere cupiens proficientem, & corrigere E paratus errantem. Hoc autem verbo, quod positum est, *Et insiluit in eum spiritus*: tamquam ex abdito divinitatis secreto repentinus significatur afflatus. Horum igitur modorum quonam potiùs affectum esse intelligamus Saül, satis apparet ex eo quod ibi scriptum est, *Convertit Deus in Saul cor aliud*. Sic enim aliam cordis affectionem significat, [f] quam convertendo fecit Deus ut imaginum significantium & præfigurantium capax fieret, ad propheticam divinationem.

[1 Reg. cap. 10. 10. — 1 Reg. 16. 14. — Joh. 3. 8. — Sap. 7. 24. — Spiritu Dei diversimodo afficiuntur prophetæ. — * f. deest, vel. — * f. ductum provectum. — Gen. 41. 1. — Dan. 2. 1. & 4. 1. — Act. 10. 11. — 1 Cor. 13. 2. — Joh. 11. 49. — 1 Reg. 10. 9.]

2. Tantum autem distat inter prophetiam prophetarum, sicut Isaias, sicut Jeremias, & ceteri hujusmodi fuerunt, atque istam transitoriam quæ in Saül apparuit, quantum distat inter loquelam humanam, cùm loquuntur homines, & cùm eadem loquelâ propter necessarium prodi- F gium asina locuta est, in qua sedebat Balaam propheta. Accepit enim hoc ad tempus illud jumentum, ut Deus quod statuerat demonstraret, non ut habitu perpetuo inter homines bestia loqueretur. Aut si hoc exemplum majore dif-

[Prophetia habitu perpetuo, & ista transitorio. — Num. 22. 28.]

a Vetustissimus liber Corb. *faciem ad faciem*: juxta Græcum.

b In veteribus libris, *Aggrediamur ergo*. Et consequenter infrà plurali numero, *sublevati, aggravati*.

c Locus veterum codicum ope redintegratus, qui in antè editis omissâ hic negante particulâ, sic paulò pòst jacebat, *in quo re vera obtemperarem, nisi mihi esset difficillimum*.

d Octo MSS. *pavorem*.

e Sic præcipui MSS. At editi. *linteis*.

f Editi, *quia*. Cujus loco MSS. *quam*.

ferentiâ remotum est: multo minùs mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis affectu transitorio prophetiam, quando ille dederat, qui & asinam cùm voluit loqui fecit. Magis enim distat pecus ab homine, quàm homo reprobus ab electis, sed tamen hominibus. Non enim si quisquam dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuò sapiens existimandus est. Sic nec quisquam, si aliquando prophetaverit, jam inter prophetas numerabitur: cùm & Dominus in Evangelio dicat quosdam cum gaudio verbum excipere, & radicis altitudinem non habere, sed esse temporales. [Matt. 13. 20.] Ideoque sicut consequens indicat lectio, factum est in parabolam, *Si & Saül inter prophetas.* [1 Reg. 10. 12.] Hoc igitur mirari desinamus, cùm in hominibus apparet divinitus aliquid, quorum vel meritum vel habitum excedit, cùm fortè vult Deus cujusdam significationis gratiâ tale aliquid demonstrari.

3. Si autem hoc movet, quòd postea Saül malo spiritu invadente præfocabatur, qui priùs prophetiæ spiritum acceperat; [1 Reg. 16. 14.] neque hoc mirandum est. Illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicandi. Nec movere nos debent hæc alternantia in animo humano, hoc est in creatura mutabili; præsertim eo tempore quo caro corruptibilis mortalisque portatur. An non videmus in ipso Petro, quantum indicat Evangelium, extitisse tantam confessionem, ut audire meruerit, Beatus es Simon Bar-Jona, quia non revelavit tibi caro & sanguis, sed Pater meus qui in cælis est: [Matt. 16. 17.] & paulò pòst tam carnaliter eum de Domini passione sensisse, ut statim audierit, Vade post me Satana, scandalum mihi es; non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum. [Ibid. 23.] Et fortasse aliquanto interiùs intelligentibus tantum valet ad visa illa mentis hæc differentia, qua Petrus primò intellexit Deo Patre revelante, quòd Filius Dei esset Christus, & postea ne moreretur extimuit; quantum valet ad distinguenda visa, quæ in spiritu hominis alienatâ mente imaginariè fiunt, revelatio prophetiæ qua primò afflatus est Saül, & commixtio spiritûs mali quo postea premebatur.

4. Jam verò illud, quòd etiam malus appellatus est spiritus Domini, sic intelligitur, quomodo dictum est, Domini est terra: [Psal. 23. 1.] tamquam creatura & in ejus posita potestate. Aut si propterea non congruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, Omnis enim creatura Dei bona est: [1 Tim. 4. 4.] illud congruat, quòd ipse Saül jam reprobus & scelestus atque ingratus sancto David, persecutor etiam ejus, cùm sævissimæ invidiæ facibus agitaretur, tamen adhuc Christus Domini dicebatur; sicut eum appellavit ipse David, cùm vindicavit exstinctum. [2 Reg. 1. 14.] Sed magis arbitror malignum spiritum à quo vexabatur Saül, ideo dictum spiritum Domini, quòd occulto Domini judicio Saülem vexabat. Utitur enim Deus ministris etiam spiritibus [a] malis ad vindictam malorum, vel ad bonorum probationem; alio modo ad illam rem, alio ad istam. Quamvis enim inde fit quisque malignus [b] spiritus, quia mala voluntate nocere appetit: tamen nocendi potestatem non accipit nisi ab illo, sub quo sunt omnia certis & justis meritorum gradibus ordinata. Quia sicut non est mala voluntas à Deo, sic non est potestas nisi à Deo. Quamvis enim sit in cujusque potestate quid velit, non est tamen in cujusque potestate quid possit vel facere cuiquam vel à quoquam pati. [Rom. 13. 1.] Nam & ipse Filius unicus Dei passurus ad tempus humiliter homini superbè loquenti & dicenti, quòd potestatem haberet occidendi eum vel dimittendi: Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset de super. [Joh. 19. 11.] Diabolus etiam volens nocere justo viro Job, nocendi quidem [c] voluntas diabolo erat, sed tamen à Domino Deo potestatem petebat, dicens, Mitte manum tuam, & tange carnem ejus: [Job 2. 5.] quamvis hoc esset, si permitteretur, ipse facturus. Ipsam enim permissionem petebat hoc modo, & manum Domini appellabat permissam à Domino manum suam, id est, ipsam potestatem quam volebat accipere. Cui congruit illud in Evangelio, quod Dominus discipulis ait, Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum. [Luca 22. 31.] Dictus est ergo spiritus Dei malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saül, quod eum pati judex omnipotentissimus judicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei: creaturâ verò qua conditus erat, & potestate quam non suâ, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat. Verba etiam ipsa Scripturarum ita se habent: *Et perrexit*, inquit, *Samuel, & abiit in Ramatha, & spiritus Domini recessit à Saül, & comprehendit eum spiritus malignus à Domino, & suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saül ad eum, Ecce spiritus Domini malignus suffocat te.* [1 Reg. 16. 13. &c.] Hoc igitur à pueris ejus quomodo sit dictum, *Spiritus Domini malignus*, superiora verba indicant narrantis Scripturæ & dicentis, *Spiritus malignus à Domino.* Secundum enim hoc [d] *Domini*, quòd *à Domino.* Quia per se ipsum velle nocere habebat, id est, comprehendere Saül; posse autem non habebat, nisi summâ justitiâ sineretur. Si enim justè vindicat Deus, quemadmodum ipse dicit Apostolus, cùm tradidit homines in concupiscentias cordis eorum; [Rom. 1. 24.] non mirum si nihilo minùs justè vindicans tradidit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili æquitate servata.

Spiritus Dei sine additamento intelligitur bonus.

5. Animadvertendum sanè est, cum additamento dici, *spiritus Dei malus.* Cùm autem tantummodo dicitur, *spiritus Dei*, etiamsi non addatur bonus, ex hoc intelligitur bonus. Unde apparet bonum spiritum secundùm substantiam malum autem secundùm ministerium dici spiritum Dei. Quamquam quæri adhuc possit, utrùm cùm spiritus Dei dicitur, & ex hoc ipso jam, etsi nihil addatur, intelligitur bonus, ille intelligatur qui est in Trinitate consubstantialis Patri & Filio Spiritus sanctus, de quo dicitur: Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. [2 Cor. 3. 17.] Et iterum: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. [1 Cor. 2. 10.] Et illud: Sic & quæ Dei sunt, nemo scit nisi Spiritus Dei. [Ibid. 11.] Et multis locis hoc modo dicitur Spiritus Dei, & intelligitur Spiritus-sanctus, etiamsi non addatur: quoniam ea quæ circumstant, satis indicant de quo dicatur; ita ut aliquando nec Dei addatur, & intelligatur tamen ille Spiritus Dei principaliter sanctus.

An eodem nomine intelligendus Spiritus-sanctus Patri & Filio consubstantialis.

Nam quem alium commemorat, ubi dicit, Ipse Spiritus testimonium dat spiritui nostro, quia sumus filii Dei? [Rom. 8. 16.] Et, ipse Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. [Ibid. 26.] Et, Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens [e] singula unicuique prout vult. [1 Cor. 12. 11.] Et, Divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus. [Ibid. 4.] In his enim omnibus sententiis, nec Dei, nec sanctus est additum, & tamen ipse intelligitur. Sed nescio utrùm manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi spiritum Dei dictum sine additamento, ubi Spiritus ille sanctus non significetur, sed aliquis quamvis bonus, creatus tamen & conditus. Quæ proferuntur enim dubia sunt, & indigent clariore documento; sicut illud quod scriptum est, Spiritus Dei [f] superferebatur super aquam. [Gen. 1. 2.] Nam & ibi Spiritum-sanctum accipere quid impediat, non invenio. Cùm enim aquarum nomine illa materies insinuetur informis, quæ de nihilo facta est, unde omnia fierent; [De Genesi ad litteram lib. 1. c. 7.] quid prohibet intelligere Spiritum sanctum conditoris, quòd superferebatur huic materiæ, non locorum gradibus intervallisque spatiorum, quod nequaquam de ulla re incorporea rectè dicitur, sed excellentiâ & eminentiâ dominantis super omnia voluntatis, ut omnia conderentur? Præsertim cùm ea locutio, sicut illarum Scripturarum mos est, etiam propheticum [g] quiddam sonet, mysteriumque futuri baptismatis ex aqua & Spiritu-sancto nasci turi populi præfiguret. Non ergo cogit quod dictum est, Et Spiritus Dei superferebatur super aquam, illum intelligere spiritum, sicut nonnulli volunt, quo mundi moles universa ista corporea velut animatur, ad ministerium quorumque gignentium & in sua specie continendarum corporalium creaturarum. Creatura est enim quidquid est tale. Illud etiam quod scriptum est, Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum, [Sap. 1. 7.] non desunt qui eumdem spiritum velint accipi, invisibilem scilicet creaturam cuncta visibilia universali quadam conspiratione vegetantem atque continentem. Sed neque hìc video quid impediat intelligere Spiritum-sanctum, cùm ipse Deus dicat apud Prophetam, Cælum & terram ego impleo. [Jer. 23. 24.] Non enim sine suo Spiritu-sancto implet Deus cælum & terram. Quid ergo mirum si de Spiritu-sancto ejus dictum est, Replevit orbem terrarum? Aliter enim replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, Repletus est Spiritu-sancto; [Act. 6. 5. & cap. 7. 55.] & de ceteris talibus: aliter ergo replet sanctificante gratiâ, sicut quosdam sanctos; aliter adstante atque ordinante [h] præsentiâ, sicut omnia. Quamobrem nescio utrum certo ali-

---

a Aliquot MSS. *emenando.*
b Lov. *Spiritus Domini.* Abest *Domini* ab Er. & MSS.
c Er. ac tres MSS. *voluntate diabolus erat.*
d Editi, *Secundùm enim hoc, inquit, à Domino.* Emendantur ex MSS.
e Editi cum Vulgata, *singulis prout vult.* At vetustiss. MS. Corb. *singula unicuique*: quod plenius respondet Græco *ἰδίᾳ ἑκάστῳ* pro quo Augustinus interdum, *propria unicuique.* Sic infrà n. 7.
f Sic MSS. juxta Græc. LXX. At editi, *ferebatur super aquas.*
g Sic MSS. Editi verò, *quoddam sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua & Spiritu-sancto nascituri populi præfiguraretur.*
h Sex MSS. *præscientiâ.*

quo documento Scripturarum possit ostendi, cùm sine ullo additamento dicitur spiritus Dei vel spiritus Domini, aliquid aliud significari quàm Spiritum sanctum. Sed etsi est fortè quod in præsentia non occurrat, illud certè arbitror non temere dici, quotiens in sanctis eloquiis commemoratur spiritus Dei, neque additur aliquid, sive ille Patri & Filio consubstantialis Spiritus-sanctus, sive aliqua creatura invisibilis intelligatur, malum tamen non posse intelligi, nisi addatur etiam malus. Malo enim quia bene utitur Deus ad ministerium judicii sui, appellatur etiam ipse spiritus Dei, ad vindictam malorum & disciplinam vel probationem bonorum.

Spiritus Dei in Saüle bonus & malus quomodo.

6. Nec illud movere jam nos debet, quod postea scriptum est, eumdem Saülem spiritu Dei super se facto prophetasse, quomodo post bonum spiritum spiritus malus, & rursum post malum bonus. Hoc enim fit, non mutabilitate Spiritus-sancti, qui est incommutabilis cum Patre & Filio, sed mutabilitate animi humani, Deo cuncta distribuente, sive malis pro merito damnationis vel emendationis, sive bonis pro largitate gratiæ suæ. Quamquam videri possit etiam idem fuisse Dei spiritus semper in Saül; malus autem illi, quòd ejus a sanctitatis capax non esset. Sed non rectè hoc videtur. Tutior est enim ille sensus & verior, ut pro mutabilitate affectionis humanæ Spiritus Dei bonus bene afficiat, vel ad prophetiam, vel ad opus quodlibet aliud in munere divino; afficiat autem malus malè, qui propter ministerium divinæ æquitatis omnia distribuentis & omnibus rectè utentis dicitur & ipse spiritus Dei: præsertim quia dictum est, *Recessit ab eo Spiritus Dei, & comprehendit eum spiritus malignus à Domino.* Nullo enim pacto potest idem videri recessisse & apprehendisse. Porrò autem in nonnullis exemplaribus, & eis maximè quæ de lingua Hebræa ad verbum videntur expressa, invenitur Spiritus Dei sine additamento positus; & intelligitur malus ex eo quòd arripiebat Saül, & reficiebat eum David tangendo citharam. Manifestum est tamen, ideo non additum malus, quia paulò superiùs jam dictum erat, de vicinitate Scripturæ subaudiri & intelligi poterat. Ita enim in hujusmodi exemplaribus legitur: *Igitur quandocumque spiritus Domini arripiebat Saul, tollebat David citharam & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leviùs habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.* Sive ergo quod hìc non est dictum, spiritus Dei: sed tantummodo, spiritus malus: quod ibi minùs dictum erat, tamquam redditum apparet, sive quia superiùs ita positum erat, *Et dixerunt servi Saül ad eum, Ecce spiritus Dei malus exagitat te; jubeat Dominus noster, & servi tui qui coram te sunt quærent hominem scientem psallere citharâ, ut quando arripuerit te spiritus Dei malus, psallat manu sua, & leviùs feras*: non opus erat, cùm rursum diceretur quandocumque spiritus Dei arripiebat Saül, addere malum, quia notum erat de quo tunc diceretur.

1 Reg. 19. 23. — 1 Reg. 16. 14. — Ibid. 23. — Ibid. 15. & 16.

Saül persequens Davidem spiritu prophetico & bono correptus.

7. Verumtamen illa quæstio major est, & non transitoriâ animi intentione rimanda, quòd cùm Saül persequeretur David innocentem, plenus invidiâ & livore vesanus, *factus est super eum Spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.* Non enim potest hìc nisi spiritus bonus intelligi, per quem sancti Prophetæ futurarum rerum imagines & visa cernebant; non ex eo tantùm quia dictum est, *Et prophetabat*: nam in exemplaribus quæ sunt ex Hebræo, hoc quoque invenitur de spiritu malo dictum ita, *Post diem autem alterum invasit spiritus Dei malus Saül, & prophetabat in medio domûs suæ.* Et in aliis divinarum Scripturarum locis sæpe invenitur, quòd prophetia non tantùm bona, sed & mala dicatur; & prophetæ dicti sunt Baalim, & exprobratum est quibusdam quia prophetabant in Baal. Non ergo necesse est intelligi propterea bonum spiritum, qui factus est super Saül postea, quia dictum est, *Et ambulabat ingrediens, & prophetabat*: sed quia sine additamento positum est, *Et factus etiam est super eum Spiritus Dei.* Non enim sicut in illo loco dictum erat suprà, *Spiritus Dei malus*; ut ex hoc posset etiam in consequentibus subaudiri: quin immo superiora magis magisque adtestantur illum spiritum Dei bonum fuisse & verè propheticum. David enim erat cum Samuele, & misit Saül nuntios qui apprehenderent David. Quando autem Samuel erat inter prophetas & cœtum prophetarum, qui illo tempore prophetabant, nuntii qui missi sunt accepto eodem spiritu prophetaverunt, missisque aliis hoc contigit, & tertiis nihilo minus: postea cùm & ipse Saül venisset, *factus est etiam super eum Spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.* Cum enim dicitur, *Factus est etiam super ipsos Spiritus Dei, & prophetabant & ipsi*; idem utique erat spiritus, qui erat in prophetis, inter quos & Samuel inventus est: ex hoc itaque necesse est intelligi illum spiritum bonum. Atque ideo quæstio diligenter discutienda est, quomodo & illi cùm missi essent ad tenendum hominem & ad necem adducendum, tali spiritu affici meruerunt, & Saül ipse qui miserat, veniens & ipse, & sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit illum spiritum, & prophetare.

1 Reg. 19. 23. — 1 Reg. 18. 10. — 3 Reg. 18. 16. & 21. & 25. & 40. — 1 Reg. 19. 20.

Munera quædam Spiritus-sancti haberi sine caritate.

8. Hic nimirum occurrit illud, quod apostolus Paulus apertissimè exponit, supereminentem viam demonstrans: Si linguis hominum loquar, inquit, & Angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & sciero omnia sacramenta & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quo in loco manifestum est eum munera illa commemorasse, quæ Spiritus sancti divisionibus dantur, sicut superiùs dicit: Unicuique autem datur manifestatio Spiritùs ad utilitatem; alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiritum; alteri autem fides in eodem Spiritu; alii donatio curationum in uno Spiritu; alii operationes virtutum, alii prophetia, alii dijudicatio spirituum, alteri genera linguarum. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. Satis ergo apparet inter dona Spiritus-sancti esse prophetiam, quam tamen si quis habeat, & caritatem non habeat, nihil est. Ex quo intelligitur fieri posse, ut quidam etiam indigni vitâ æternâ regnoque cælorum, adspergantur tamen quibusdam Spiritus-sancti muneribus non habentes caritatem, sine qua illa munera non nihil sunt, sed nihil eis prosunt. Prophetia quippe sine caritate, sicut jam demonstratum est, non perducit ad regnum Dei: caritas verò sine prophetia utique perducit. Cum enim loquens de membris Christi ait, Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? indubitanter ostendit etiam eum qui prophetiam non habet, posse in membris Christi numerari: ubi quem locum haberet, si caritatem, sine qua homo nihil est, non haberet? Nullo autem modo ita diceret, quando de membris agebat quibus Christi corpus impletur, Numquid omnes habent caritatem? quemadmodum dixit, Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes virtutes? numquid omnes dona habent curationum? & cetera hujusmodi.

1 Cor. 12. 7. &c. — Sine caritate munera alia Spiritus-sancti nihil prosunt. — Ibid. 29.

An prophetia habeatur sine caritate.

9. Sed dicit aliquis, posse quidem fieri ut prophetiam quisque non habeat, & tamen habeat caritatem, atque ideo Christi membris annumeratus inhæreat: sed fieri non posse, ut prophetiam habeat, & non habeat caritatem; nihil enim est homo habens prophetiam sine caritate. Ita fortasse, quemadmodum possumus dicere, nihil esse hominem habentem animam sine mente: non quia potest inveniri homo, qui mentem non habeat habens animam; sed quia nihil esset, si inveniri posset. Sic etiam dici potest, Si corpus figuram habeat, colorem non habeat, videri non potest: non quia est corpus cui desit color; sed quia si esset, cerni non posset. Ita fortasse dictum est, quòd si quis habeat prophetiam, & caritatem non habeat, nihil est: non quia potest in quoquam esse prophetia sine caritate; sed quia si esset, prodesse non posset. Opus est igitur ad solvendam istam quæstionem, ut ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse prophetiæ: quòd si neminem inveniremus, hoc iste ipse Saül satis ostenderet. Sed tamen ille etiam Balaam reprobus apparet; non enim eum tacet Scriptura divino judicio esse damnatum: & tamen prophetiam habebat; & quia caritas ei deerat, inerat voluntas maledicendi populo Israël, quam hostis pretio comparaverat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat; dono tamen illo prophetandi, quo adspergebatur, benedicebat invitus. Nec verba illa parum adtestantur huic sententiæ, quæ in Evangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die, Domine, Domine, b in nomine tuo manducavimus & bibimus, & in nomine tuo prophetavimus, & in

Num. 22. & 24. — Matt. 7. 22. &c.

a Veteres libri, *sanctæ*: fortè pro *sancti*.
b Editi, *coram te manducavimus*. At MSS. *in nomine tuo manducavimus*: quomodo postea Augustinus in lib. de catechizandis rudibus c. 16. & alibi sæpe.

nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus tamen dicturus est, Non novi vos, recedite à me operarii iniquitatis. Non enim eos mentientes putamus ista dicturos in illo judicio, ubi nullus erit fallendi locus, aut ullam vocem talium legimus, dicentium, Dileximus te. Poterunt ergo dicere, In nomine tuo prophetavimus, cùm sint improbi & reprobi: non autem poterunt dicere, Dilectionem quam mandasti, tenuimus. Nam si dicent, non eis respondebitur, Non novi vos. In hoc enim cognoscetur, inquit, quia discipuli mei estis, si vos invicem diligatis.

Joh. 13. 35.

Hæreticos & schismaticos, habere alia dona Spiritus sancti, præter caritatem.

10. Exemplum itaque hujus Saül resistit superbis nonnullis hæreticis, qui aliquid boni de muneribus sancti Spiritûs negant posse dari eis qui ad sortem sanctorum non pertinent: cùm eis dicimus, habere illos posse sacramentum baptismi, quod cùm ad Ecclesiam catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut quasi non habeant tradendum; sed tamen eos non ideo saluti debere confidere, quia non improbamus quod illos accepisse concedimus; sed oportere cognoscere unitatis societatem vinculo caritatis ineundam, sine qua omnino quidquid habere potuerint, quamvis per se sanctum ac venerandum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti vitæ æternæ præmio, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperunt. Non autem bene utitur, nisi caritas; & caritas omnia tolerat, atque ideo non scindit unitatem, cujus ipsa est fortissimum vinculum. Non enim & servus ille non accepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum quàm munus aliquod utique divinum: sed, Qui habet, dabitur ei; qui autem non habet, & quod habet auferetur a eo. Quod non habet auferri non potest; sed aliud non habet, ut meritò auferatur quod habet: non habet caritatem utendi, ut auferatur quidquid aliud habet, quod sine caritate non prodest.

1 Cor. 13. 7.

Matt. 25. 29.

11. Non igitur mirum est, regem Saül & eo tempore quo primùm unctus est, accepisse spiritum prophetandi, & postea cùm esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu Domini arreptum esse maligno spiritu à Domino: qui etiam spiritus Domini appellatus est propter ministerium; quia omnibus etiam spiritibus malis bene utitur Dominus, vel ad damnationem quorumdam, vel ad emendationem, vel ad probationem: & quamvis non sit malignitas à Domino, non est tamen potestas nisi à Deo. Dictusque est etiam sopor Domini, qui occupaverat milites ejusdem Saül, cùm David hastam & scyphum abstulisset à capite dormientis: non quia tunc sopor in Domino erat, ut ipse dormiret; sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne David servi ejus in eo loco præsentia sentiretur. Neque illud mirum est, rursum eumdem Saül accepisse spiritum prophetiæ, cùm persequeretur justum, & eum comprehensurus & necaturus venisset in locum, ubi erat congregatio prophetarum. Sic enim satis demonstratum est, neminem de tali munere jam securum esse debere, tamquam sit acceptissimus Deo, si non habeat caritatem: quando quidem illud donum & Saüli dari potuit, propter arcanum quidem alicujus sacramenti; sed tamen dari potuit reprobato, & invido, & ingrato, & reddenti mala pro bonis, & ne post ipsam quidem acceptionem spiritûs correcto in melius atque mutato.

Spiritus malus cur dictus spiritus Domini.

Rom. 13. 1.

1 Reg. 26. 12.

1 Reg. 19. 24.

QUÆST. II.

1 Reg. 15. 11.

1. NUNC jam videamus quomodo dictum sit, *Pœnitet me quòd constituerim regem Saül.* Quæris enim, non utique in talium verborum intellectu rudis, sed rudimenta explorans mea paterno studio & benignâ curâ, quomodo pœniteat aliquid Deum, in quo sit omnis præscientia. Ego verò, cùm hoc de Deo dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, si aliquid dignum inveniretur quod de illo diceretur. Cùm verò verba omnia, quibus humana colloquia [a] conseruntur, illius sempiterna virtus & divinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quidquid de illo humaniter dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in Scripturis sanctis de Deo dicta existimat, humanæ capacitati aptiora esse quàm divinæ sublimitati; ac per hoc etiam ipsa transscendenda esse [b] sereniore intellectu, sicut ista qualicumque transscensa sunt.

De Deo nihil dignum dicitur.

2. Quis est enim hominum, cui non occurrat in Deo cuncta præsciente, pœnitentiam esse non posse? Et certè tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia & præscientia, quorum quia unum congruere credimus Deo, id est præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cùm verò alius liquidiore consideratione ista pertractans, quæsierit quemadmodum vel ipsa præscientia Deo congruat, & invenerit hujus etiam verbi notionem illius ineffabili divinitate longe latéque superari, non miratur utrumque de illo propter homines dici potuisse, de quo utrumque propter ipsum incongruè diceretur. Quid est enim præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim [c] scientia Dei res ipsas habet, non sunt ei futuræ, sed præsentes; ac per hoc non jam præscientia sed tantùm scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea prævenit sciendo; bis ergo ea sentit, uno quidem modo secundùm futurorum præscientiam, altero verò secundùm præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ Dei: quod absurdissimum atque falsissimum est. Nec enim potest quæ ventura prænoscit nosse cùm venerint, nisi his innotescant, & prænoscendo ante quam sint, & cognoscendo cùm jam sunt. Ita fit, ut (quod longè à veritate seclusum est) temporaliter aliquid accedat scientiæ Dei, cùm temporalia quæ præsciuntur etiam præsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur ante quam fierent, sed tantummodo præsciebantur. Si verò etiam cùm venerint, quæ præsciebantur esse ventura, nihil novi accedet scientiæ Dei, sed manebit illa præscientia sicut erat etiam priùs quàm venirent quæ præsciebantur, quomodo jam præscientia dicetur, quando non est rerum futurarum? Jam enim præsentia sunt, quæ futura cernebat, & paulo pòst erunt præterita. Præteritarum autem rerum, sicut præsentium, nullo modo potest dici præscientia. Reditur ergo ad id, ut fiat rebus jam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia: & cùm ea quæ præscientia erat priùs, postea scientia fiat in Deo, admittit mutabilitatem & temporalis est; cùm sit Deus, qui verè summéque est, nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu novitio temporalis. Placet ergo ut non dicamus præscientiam Dei, sed tantummodo scientiam: quæramus & hoc quomodo. Non enim scientiam solemus dicere in nobis, nisi cùm sensa & intellecta memoriâ retinemus; cùm meminimus aliquid sensisse nos vel intellexisse, ut id cùm volumus recolamus. Quòd si ita in Deo est, ut possit propriè dici, Intelligit & intellexit, sentit & sensit; admittit tempus, & subrepit nihilo minùs illa mutabilitas, quæ longe à Dei substantia removenda est. Et tamen & scit Deus, & præscit Deus ineffabili modo: sic eum & pœnitet ineffabili modo. Cùm enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, utraque tamen scientia vocatur: & hæc quidem humana talis est, ut dicat de illa Apostolus etiam, Scientia destruetur: quod nullo modo rectè de scientia Dei dici potest. Sic & ira hominis turbida est & non sine cruciatu animi: ira verò Dei, de qua dicitur in Evangelio, Sed ira Dei manet super eum: & Apostolus, Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem: illo in tranquillitate jugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miseriam, unde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde est etiam, quòd non solùm gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus. Quis autem sano capite dixerit, ullâ miseriâ tangi Deum? quem tamen ubique Scriptura misericordem esse testatur. Ita zelum humanum non sine peste livoris intelligimus: zelantem verò Deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo.

Præscientia an propriè sit in Deo.

Scientia quid, & quomodo in Deo.

1 Cor. 13. 8.

Ira, misericordia, & zelus Dei quo sensu dicitur.

Joh. 3. 36.

Rom. 1. 18.

Rom. 12. 15.

3. Longum est percurrere cetera, & sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa divina iisdem nominibus appellari, quibus humana, cùm incomparabili diversitate sejuncta sint: nec tamen frustra eadem sunt rebus utrisque indita vocabula, nisi quis hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis usitatioribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda illa sublimia præbent viam. Cùm enim demsero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam à cogitatione in cogi-

Rebus divinis vocabula humana tribuuntur, sed ibi remotis imperfectionibus intelligenda.

[a] Sic MSS. Editi autem, *conferuntur*: & infrà loco *humaniter*, habebant *humanitus*.
[b] In editis, *saniore*: pro quo in MSS. *sereniore*.

[c] Sic MSS. excepto uno è Vatic. qui cum antè editis ferebat, *in scientia res ipsas habet*.

tationem, cùm recolimus; ut cernamus animo quod in contuitu ejus paulò antè non erat, atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus; unde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam: cùm ergo hæc cuncta dextraxero, & reliquero solam vivacitatem certæ atque inconcussæ veritatis una atque æterna contemplatione cuncta lustrantis: immo non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitavero; insinuatur mihi utcumque scientia Dei: quod tamen nomen, ex eo quòd sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse rei utrique commune. Quamquam & in ipsis hominibus solet discerni à sapientia scientia, ut etiam Apostolus dicit, Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiritum: in Deo autem nimirum non sunt hæc duo, sed unum. Et in hominibus quidem hæc ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, scientia verò ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licèt alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent, non sic ab Apostolo distinguerentur. Quod sanè si ita est, ut nomen scientiæ rebus, quas per sensus corporis experimur, deputatum sit; nulla est omnino scientia Dei. Non enim Deus per se ipsum ex corpore & anima constat, sicut homo. Sed melius dicitur aliam esse scientiam Dei, & non ejusdem generis, cujus ista est quæ hominum dicitur: sicut etiam idipsum quod Deus dicitur, longè aliud est, quàm quemadmodum dictum est, Quia stetit in synagoga deorum. Tamen ad non latère quoquo modo pertinet communicatio ipsa vocabuli. Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, ut remaneat vindictæ vigor; atque ita utcumque adsurgo in notitiam illius, quæ appellatur ira Dei. Item de misericordia si auferas compassionem [a] cum eo, quem miseraris, participatæ miseriæ, ut remaneat tranquilla bonitas subveniendi & a miseria liberandi, insinuatur divinæ misericordiæ qualiscumque cognitio. Zelum quoque Dei non repudiemus & aspernemur, cum scriptum [b] invenimus: sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris, & morbidam perturbationem animi; remaneatque illud solum judicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, & adsurgimus ut incipiamus aliquo modo capere zelum Dei.

[Margin: 1 Cor. 13. 9. — Sapientia & scientia unde differunt. — 1 Cor. 12. 8. — Psal. 81. 1.]

4. Quapropter cùm legimus etiam Deum dicentem, *Pænitet me*; consideremus quod esse soleat in hominibus opus pœnitendi. Procul dubio reperitur voluntas mutandi: sed in homine cum dolore animi est; reprehendit enim in se quod temere fecerat. Auferamus ergo ista, quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, & remaneat solum velle ut non ita sit aliquid, quemadmodum erat: sic potest aliquantum intimari menti nostræ, qua regulâ intelligatur quòd pœnitet Deum. Cùm enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid, sicut fecerat ut esset: sed tamen & cum ita esset, ita esse debebat; & cùm ita esse jam non sinitur, jam non debet ita esse, perpetuo quodam & tranquillo æquitatis judicio, quo Deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate disponit.

[Margin: Pœnitere quomodo conveniat Deo. — 1 Reg. 15. 11.]

5. Sed quoniam præscientiam & scientiam cum laude solemus in hominibus appellare, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus [c] timere potius quàm reprehendere, congruenter putamus talia dici de Deo. Qui autem zelat, & quem aliquid pœnitet, quoniam vel culpari solet, vel in se culpam corrigere, atque ideo cum reprehensione ista de hominibus dici; propterea movet, cùm legimus esse aliquid in Deo ejusmodi. Sed illa Scriptura omnibus consulens, propterea magis & ista ponit, ne illa quæ placent sic intelligantur in Deo, quomodo consueverunt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ displicent, cùm ea non audemus sic intelligere in Deo, ut inveniuntur in homine, discimus etiam illa sic quærere, quæ apta esse atque convenientia putabamus. Nam si propterea non est illud de Deo dicendum, quia in homine displicet; non dicamus incommutabilem Deum, quia de hominibus cum reprehensione dictum est, Non enim est illis commutatio. Item sunt quædam, quæ in homine laudabilia sunt, in Deo autem esse non possunt: sicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum est ornamentum: sicut timor Dei, non enim tantum in veteribus libris laudatur, sed Apostolus etiam dicit, Perficientes sanctificationem in timore Dei; qui utique in Deo nullus est. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non rectè dicuntur in Deo; sic quædam culpabilia hominum rectè intelliguntur in Deo: non ita ut in hominibus, sed vocabulis tantummodo communibus, longè alia ratione & modo. Nam paulò pòst idem Samuel, cui dixerat Dominus, *Pænitet me quòd constituerim regem Saul*, ipsi Sauli ait de Deo, *Quoniam non est sicut homo, ut pæniteat eum*: ubi videlicet satis ostendit etiam cùm Deus dicit, *Pænitet me*; non humano more accipiendum esse, sicut jam quantum valuimus disputavimus.

[Margin: Pœnitentia & zelus cur minùs videantur Deo congruere quàm præscientia, ira & similia. — Psal. 54. 20. — 2 Cor. 7. 1. — 1 Reg. 15. 29.]

1. ITEM quæris, utrùm spiritus immundus, qui erat in pythonissa, potuerit agere ut Samuel à Saüle videretur & loqueretur cum eo. Sed multo majoris miraculi est, quòd ipse satanas princeps omnium immundorum spirituum potuit loqui cum Deo, & petere tentandum Job justissimum virum: qui etiam tentandos Apostolos petiit. Aut si hoc non ideo habet difficilem quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, ubique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur Deus: interest enim quid loquatur; quia & imperator multis innocentibus non loquitur, quibus providentissimè consulit ad salutem; & cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici: si ergo hinc propterea nulla quæstio est; nulla sit quæstio quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis Deus creator & sanctificator longè utique major est. Quòd si hoc movet, quòd licuerit maligno spiritui excitare animam justi, & tamquam de abditis mortuorum receptaculis evocare; nonne magis mirandum est, quòd satanas ipsum Dominum assumsit & constituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus quo Samueli factum est ut excitaretur, similiter latet. Nisi fortè quis dixerit, faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum unde voluit assumendum, & ubi voluit constituendum, quàm ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandum. Quòd si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & divinitatis id fieri; sicut ab ipsis Judæis, quamquam perversis atque immundis & facta diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus nec dominante atque subjugante magica potentiâ, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ & pythonissam illam & Saülem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi adspectibus regis, divinâ eum sententiâ percussurus. Cur enim anima boni hominis, à malis vivis evocata si venerit, amittere videatur dignitatem suam; cùm & vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, servato atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitiis pro rerum præsentium vel usu vel necessitate tractatis?

[Margin: QUÆSTIO III. Samuel per pythonissam evocari quomodo potuerit. — 1 Reg. 28. 12. — Job 1. 11. — Lucæ 22. 31. — Matt. 4. 5.]

2. Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior exitus & expeditior intellectus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materia metalli aut ligni, vel [d] cujusque rei aptæ ad opera hujusmodi, quæque etiam videntur in somnis, & omnes ferè imagines, earum rerum quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis est enim, qui hominem pictum dubitet vocare hominem? Quando quidem & singulorum quorumque picturam cùm adspicimus, propria quoque nomina incunctanter adhibemus: velut cùm intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma; cùm aliud nihil sint quam pictæ imagines. Unde Cherubim cùm sint cælestes potestates, ficta tamen ex metallo, quod imperavit Deus, super arcam Testamenti, magnæ rei significandæ gratiâ, non aliud quam Cherubim illa quoque figmenta vocitantur. Item quisquis videt somnium,

[Margin: Samuelis fortè phantasma fuit, non spiritus. — Exod. 25. 18.]

a In excusis, *cùm ejus*, *quem misereris*, *participatus et miseria*: corruptè, uti liquet ex MSS.
b Sic Er. & nostri MSS. At Lov. *inveniamus*.

c MSS. *tremere*.
d Editi, *cujuscumque*: pro quo Augustinus *cujusque*, quod hic MSS. constanter habent, solet usurpare.

non dicit, Vidi imaginem Augustini aut Simpliciani; sed, Vidi Augustinum aut Simplicianum: cùm eo tempore, quo tale aliquid vidit, nos ignoraremus; usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnia & boves, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari; non mirum est quod Scriptura dicit Samuelem visum, etiamsi fortè imago Samuelis apparuit, machinamento ejus qui transfigurat se velut angelum lucis, & ministros suos velut ministros justitiæ.

2 Cor. 11. 14.

3. Jam vero si illud movet, quomodo & à maligno spiritu Saüli vera prædicta sunt: potest & illud mirum videri, quomodo dæmones agnoverint Christum, quem Judæi non agnoscebant. Cùm enim vult Deus etiam per infimos infernosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dumtaxat atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum, ut omnipotens & justus ad eorum poenam, quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis impendet antequam veniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu ᵃministeriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, ut quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet vel sinit. Unde etiam spiritus ᵇpythonius in Actibus Apostolorum adtestatur Paulo apostolo, & evangelistam esse conatur. Miscent tamen isti fallacias, & verum quod nosse potuerint, non docendi magis quàm decipiendi fine prænuntiant. Et fortè hoc est quod cùm illa imago Samuelis Saülem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum: quod utique falsum est. Magno quippe intervallo post mortem separari bonos a malis in Evangelio legimus, cum Dominus inter superbum illum divitem, cùm jam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testatur. Aut si propterea Samuel Saüli dixit, *Mecum eris*, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, & uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo prænuntiabat; perspicit, quantum opinor, prudentia tua, secundùm utrumque intellectum habere exitum illam lectionem qui non sit contra fidem: nisi forte profundiore & ᶜperplexiore inquisitione quæ vel virium mearum vel temporis excedit angustias, inveniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam humanam, cùm ex hac vita emigraverit, magicis carminibus evocatam vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solùm videri valeat, sed & agnosci. Et si potest, utrùm etiam justi anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus imperiis summæ legis obtemperans: ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus Scripturæ tractatione atque expositione admittatur, sed illo excluso, imaginaria simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam, sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis invigilat, pedetentim quidem, ᵈne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, sed tamen potiùs existimemus tale aliquid factum maligno pythonissæ illius ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.

Dæmones quomodo norint futura. Matt. 8. 29. — Act. 16. 17. — 1 Reg. 28. 19. — Luca. 16. 26.

QUOD autem quæris, quid sit quod scriptum est, *Intravit rex David, & sedit ante Dominum*: quid aliud intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu Domini; sive ubi erat arca Testamenti, per quam sacratior & commendatior quædam præsentia Domini accipi potest; sive quia oraturus sedit, quod non fit rectè nisi in conspectu Dei, hoc est in intimis cordis? Potest enim & sic accipi quod dictum est, *ante Dominum*; ubi nullus esset hominum, qui audiret orantem. Sive ergo propter arcam Testamenti, sive propter secretum locum semotum ab arbitris, sive propter intimum cordis ubi erat orantis affectus, convenienter dictum est, *Sedit ante Dominum*. Nisi fortè quòd sedens oravit, hoc movet: cùm & sanctus Elias hoc fecerit quando pluviam orando impetravit. Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum quomodo corpus constituatur ad orandum, dum animus Deo præsens peragat intentionem suam. Nam & stantes oramus, sicut scriptum est, Publicanus autem de longinquo stabat: & fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legimus: & sedentes, sicut ecce David & Elias. Nisi autem etiam jacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis, Lavabo per singulas noctes lectum meum, in lacrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisque orationem quærit, collocat membra, sicut ei occurrerit accommodata pro tempore ᵉpositio corporis ad movendum animum. Cùm autem non quæritur, sed infertur appetitus orandi, hoc est, cùm aliquid repente venit in mentem, quo supplicandi moveatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocumque modo invenerit hominem, non est utique differenda oratio, ut quæramus quò ᶠsecedamus, aut ubi stemus, aut ubi prosternamur. Gignit enim sibi mentis intentio solitudinem, & sæpe etiam obliviscitur ᵍvel ad quam cæli partem, vel in qua positione corporis membra illud tempus invenerit.

Quæst. IV. 2 Reg. 7. 18. — 3 Reg. 18. 42. Quo situ corporis orandum. Luc. 18. 13. Act. 7. 59. & 20. 36. Ps. 6. 7.

IN verbis autem beati Eliæ, quibus ait, *O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu malè fecisti, ut occideres filium ejus*, nihil moveret, si vera pronuntiatio servaretur. Vox est enim non credentis quòd tam malè faceret Deus cum ea vidua, quæ tam piè Prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibierat, cui protulerat illa totum victum suum tam exiguum in tam magna & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret, *O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tune malè fecisti, ut occideres filium ejus?* ut subintelligatur quòd utique Dominus testis cordis illius mulieris, ubi videbat quanta esset pietas, unde etiam Eliam ipse ad eam miserat, non malefaciendi caussâ mortificaverat filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum Prophetam & tunc viventibus & posteris commendaret: sicut dicit Dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificaretur Deus in Filio suo. Et ideo consequentia probant, & ipsa etiam fiducia qua credidit Elias, non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita ejus affligeretur; sed potiùs ad hoc factum esse, ut Deus magnificentiùs ostenderet viduæ qualem Dei famulum suscepisset. Sequitur Scriptura, & dicit, *Et insufflavit puero ter, & invocavit Dominum, & dixit, Domine Deus meus, revertatur nunc anima pueri hujus in eum. Et factum est sic.* Hæc ergo deprecatio, qua petit Elias tam breviter & tam fidenter, ut resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sint superiora. Et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum filium suum fuisse, ad quod Elias factum esse præsumserat, cùm illa verba non confirmando, sed renuendo enuntiaverat. Cùm enim vivum recepisset filium suum, ait, *Ecce cognovi, quoniam homo Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo certissimum.* Multa sunt autem in Scripturis, quæ nisi illo modo pronuntientur, in contrariam sententiam recidunt: sicuti est, Quis accusabit adversùs electos Dei? Deus qui justificat. Si quasi confirmans respondeas, vides quanta perversitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceretur, Deusne qui justificat? ut subaudiatur, Non utique. Ac per hoc apertam puto esse illam Eliæ sententiam, quam non servata pronuntiatio faciebat obscuram.

Quæst. V. 3 Reg. 17. 20. — Joh. 11. 4. — 3 Reg. 17. 21. — Ibid. 24. — Rom. 8. 33.

De spiritu verò mendacii, per quem deceptus est Achab, hoc intelligamus, quod jam superiùs satis apertè tractatum arbitror: Deum scilicet omnipotentem & justum distributorem poenarum præmiorumque pro meritis, non solum bonis & sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cùm illi pro sua perversa

Quæst. VI. De spiritu mendacii misso ad decipiendum Achab. 3 Reg. 22. 20.

---

a Editi, *mysteriorum*. At potiores MSS. *ministeriorum*: quo nomine aliàs nonnumquam Angelos vocat Augustinus.
b Editi, *pythonicus*. MSS. verò, *pythonius*, vel *pythonis*.
c Aliquot MSS. *prolixiore*.
d Particula *ne* restituitur hic ex MSS. Confer lib. de octo Dulcitii quæst. in fine quæstionis 6.
e Sic MSS. At editi, *positi corporis*
f Editi, *quo sedeamus*. At MSS. *quò secedamus*. Fortè addendum hic, *& ubi sedeamus*.
g Editi, *obliviscitur se*. Abest *se* à MSS.

Sap. 11. 21.

cupiditate nocere appetant, ſinantur autem tantum quantum ille judicat, qui omnia in menſura & pondere & numero diſponit. Dixit autem hoc Michæas propheta quomodo ſibi fuerit demonſtratum. Occulta enim res & nimis ſecreta ita demonſtratur prophetis, ſicut poteſt capere ſenſus humanus, cùm etiam rerum imaginibus in revelatione tamquam verbis inſtruitur. Nam quomodo Deus hæc agat, ubique totus ac ſemper præſens; & quomodo ejus ſimplicem & incommutabilem æternamque veritatem conſulant ſancti Angeli omneſque ab eodem Deo creati ſublimes & mundiſſimi ſpiritus, atque id quod in eo ſempiternè juſtum vident, pro congruentia rerum inferiorum temporaliter peragant; quomodo etiam lapſi ſpiritus, qui in veritate non ſteterunt, propter immunditiam & infirmitatem concupiſcentiarum & pœnarum ſuarum non valentes præſentem intrinſecùs contueri & conſulere veritatem, ſigna forinſecùs per creaturam exſpectent, eiſque moveantur ſive ad faciendum aliquid ſive ad non faciendum; quove modo cogantur æterna lege, qua univerſitas regitur, vincti atque conſtricti, vel a ſinentem Deum opperiri, vel cedere jubenti, & complecti arduum, & explicare longiſſimum eſt. Vereor autem ne iſta ipſa quæ ſunt à me dicta, & non ſatisfecerint exſpectationi, & tædio fuerint gravitati tuæ: quando quidem cùm tu ex omnibus quæ interrogaſti, unum à me libellum mitti velles, ego duos libros eoſdemque longiſſimos miſi, & fortaſſe quæſtionibus tuis nequaquam diligenter expeditéque reſpondi. Quamobrem preces tuas pro erratis meis multas & aſſiduas peto fieri: ſententiam verò de hoc opere tuam breviſſimam, ſed graviſſimam flagito; & dum ſit veriſſima, ſeveriſſimam non recuſo.

a Ita melioris notæ MSS. Editi autem, *ſinente Deo operari, vel cedere jubenti & compellenti, arduum & explicare longiſſimum eſt.*

ADMONITIO

IN LIBRUM DE OCTO DULCITII QUÆSTIONIBUS.

De Dulcitio primùm, qui libri hujus ſcribendi argumentum Auguſtino præbuit, nulli dubitamus quin ille ipſe ſit Tribunus & Notarius in 2. Retractationum libro c. 59. laudatus, qui circiter annum 420. ſicuti ex eodem loco intelligitur, in Africam agebat, datis ab Imperatore Honorio contra Donatiſtas legibus exſequendis præfectus. Ad eumdem, cùm edoceri cuperet quid hæreticis illis reſpondere oporteret, ſcripta fuit Auguſtini epiſtola CCIV. *cui titulus,* Domino eximio & honorabili filio Dulcitio, *præfigitur. Mercatorem porrò, cui per Albinum Romanæ Eccleſiæ acolythum ex Africa proficiſcentem litteras, hoc in opere ad quæſtionem 3. citatas, miſit Auguſtinus, Dulcitio notiſſimum credebat: Laurentium verò, cui urbis Romæ Primicerio inſcribitur libellus dictus Enchiridion, Dulcitii fratrem hic ad quæſtionem 1. reſpondens appellat.*

Jam de ſubſequentis operis ætate, id omnino conſtat, editum eſſe poſt Chriſti annum 419. immo poſt 420. quando quidem citatus in 1. quæſtione liber Enchiridion anno (uti ſuo dicturi ſumus loco) non priùs 421. prodiit. Aliud etiam non minùs liquet, perfectum ſcilicet fuiſſe aliquanto ante annum 430. quippe cùm in Retractationum libris anno ferè 427. abſolutus recenſeatur. Quapropter haud immerito cenſent corrigendam hîc in exordio conſignatam (tametſi codices excuſi & ſcripti eamdem omnes habeant) notam Paſchatis, cujus Dominicum eo anno quo librum hunc concinnavit Auguſtinus, in tertium Kalendas Aprilis incidiſſe ferunt. Id ſi quidem per epiſcopatum Auguſtini non contigit umquam, niſi annis 419. & 430. quibus iſtud opuſculum aſſignari non poſſe facilè concedimus. Erit igitur pro III. Kal. legendum, ut quidam volunt, VII. Kal. Aprilis, ut opus ad 422. annum pertineat; aut certè reponendum XI. Kal. Aprilis, quo die Paſcha anno 425. celebratum à quibuſdam Latinorum fuiſſe aſſerit Bucherius.

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT LXV.

LIBER quem prænotavi, *De octo Dulcitii quæſtionibus*, non eſſet in hoc opere commemorandus inter libros meos, cùm ſit confectus ex iis, quæ à me in aliis antea conſcripta ſunt, niſi & diſputationis aliquid à nobis interpoſitum reperiretur in eo, & uni earum quæſtionum non ex opuſculo aliquo alio meo reſponſionem, ſed tunc quæ potuit occurrere, reddidiſſem. Hic liber ſic incipit: *Quantum mihi videtur, dilectiſſime fili Dulciti.*

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI
DE OCTO DULCITII QUÆSTIONIBUS
LIBER UNUS. *

* Scriptus fortè an. 422. aut 425.

Quæstio I. est, An baptizati peccatores exituri sint de gehenna. II. An mortuis prosit oblatio, quæ fit pro ipsis. III. Utrùm in adventu Domini mox futurum sit judicium, anve illi morituri sint, qui rapientur in nubibus obviàm Domino. IV. Quomodo justorum filiis benedictio in Psalmo promittitur. V. (quæ novissimo loco tractatur) Quomodo electus David secundùm cor Dei. VI. Utrùm Samuel per pythonissam verè fuerit de inferno evocatus. VII. Quomodo stuprum Abimelech & Pharaonis effugit Sara. VIII. Denique de Spiritu Dei qui superferebatur super aquam, an ipse sit Spiritus sanctus.

PRÆFATIO.

QUANTUM mihi videtur, a dilectissime fili Dulciti, non tardavi respondere interrogationibus tuis. Per Pascha quippe hoc anno, quo b Dominicus ejus fuit tertio Kalendas Aprilis, à Carthagine mihi missas litteras tuæ dilectionis accepi. Post hos autem dies sanctos confestim Carthaginem sum profectus: in qua civitate nihil me dictare permisit occupationum, quæ ibi non potest deesse, nimia multitudo. Sed postea quàm inde regressus sum, peractis apud nostros quindecim diebus, qui me post absentiam diuturnam curare alia compulerunt, (nam post tres menses redire permissus sum,) rescribere ista non distuli, & abs te missis quæstionibus, quæ à me per diversa opuscula mea jam fuerant pertractatæ, ex eisdem opusculis reddere vel solutionem vel certè disceptationem meam. Denique illud tantummodo, ubi quæris quare dixerit Dominus nimirum præscius futurorum, *Elegi David secundùm cor meum*, cùm ille talia & tanta commiserit, ubi tractaverim, & quomodo id exposuerim, non potui reperire, & utrùm sit in aliquo libro meo vel epistola nescio. Ac per hoc quoniam mihi de hoc intulisti novæ disputationis necessitatem, in hac mea rescriptione id ultimum feci, priùs volens ea ponere, quæ habebam in aliis meis voluminibus præparata: ut nec studio tuæ sanctitatis c deessem, quod mihi est gratissimum; nec alio modo eadem dicere cogerer, quod mihi esset laboriosissimum, nec te aliquo ampliùs adjuvaret.

[1 Reg. 8. 16. Act. 13. 22.]

QUÆST. I. An baptizati peccatores exituri sint de gehenna.

1. PRIMA itaque propositio tua est, *Utrùm aliquando, qui sunt post baptismum peccatores, exeant de gehenna. Aliquantorum namque super hoc*, inquis, *diversa sententia est, respondentium, sicut justorum præmium, ita peccatorum finem non habere tormenta. Asseverare etenim cupiunt tam perpetem vindictam manere, quam præmium. Quibus contrà præscribitur Evangelicâ illâ sententiâ, quæ ait, Non inde exies, donec reddas novissimum quadrantem. Superest ergo ut hoc reddito possit exire. Credimus hoc & Apostoli definitione dicentis, Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed quoniam alibi legimus*, inquis, *Et non cognovit eam, donec peperit: quod ita interpretari non possumus, idcirco de hoc cupimus fieri certiores.* Huc usque est propositio tua.

[Matt. 5. 26. 1 Cor. 3. 15. Matt. 1. 25.]

2. Cui respondeo ex libro meo, qui inscribitur, *De fide & operibus*, * ubi de hac re ita locutus sum: JACOBUS, inquam, tam vehementer infestus est eis qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, ut illos etiam dæmonibus comparet, dicens, *Tu credis quoniam unus est Deus: bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt.* Quid brevius, verius, vehementius dici potuit, cùm & in Evangelio legamus hoc dixisse dæmonia, cùm Christum Filium Dei confiterentur, & ab illo corriperentur, quod in Petri confessione laudatum est? *Quid proderit*, ait Jacobus, *fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?* Dicit etiam, *quia fides sine operibus mortua est.* Quò usque ergo falluntur, qui de fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

[* Cap. 14. & seq. Jacob. 2. 19. Marc. 1. 24. Matt. 16. 16. Jacob. 2. 14. Ibid. 20.]

3. Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit apostoli Pauli illa sententia, planè ad intelligendum difficilis, ubi ait, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestabitur. Dies enim declarabit, quia in igne revelabitur; & uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus autem opus arserit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quod quidam ita intelligendum putant, ut illi videantur ædificare super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, qui fidei quæ in Christo est, bona opera adjiciunt; illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cùm eamdem fidem habeant, malè operantur. Unde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti.

[Locus Apostoli difficilis malè intellectus. 1 Cor. 3. 11. &c.]

4. Hoc si ita est, fatemur istos laudabili caritate conari, ut omnes indiscretè admittantur ad baptismum, non solùm adulteri & adulteræ, contra sententiam Domini falsas nuptias prætendentes, verùm etiam publicæ meretrices in turpissima professione perseverantes, quas certè etiam nulla negligentissima Ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omnimodo admittantur, omnino non video. Quis enim non malit eas polito fundamento, licèt ligna, fœnum & stipulam congerant, aliquanto certe diuturniore igne purgari, quàm in æternum perire? Sed falsa erunt illa, quæ obscuritatem ambiguitatemque non habent: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* &, *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?* Falsum erit & illud: *Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque fures, neque avari, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Falsum & illud: *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut & prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Falsa erunt hæc. Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamvis in malis talibus perseverent, salvi erunt per ignem: atque ideo in Christo baptizati, etiam qui talia agunt, regnum Dei possidebunt. Frustra autem dicitur, *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis:* quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud a Petro dictum videbitur: *Sic & vos simili formâ baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio:* si quidem & habentes pessimas conscientias omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pænitentiâ mutatas, tamen baptisma salvos facit; propter fundamentum enim quod in eodem baptismate ponitur, licèt per

[Refutatur opinio existimantium fidem sine operibus prodesse ad salutem. 1 Cor. 13. 2. Jacob. 2. 14. 1 Cor. 6. 9. & 10. Gal. 5. 19. &c. 1 Cor. 6. 11. 1 Petr. 3. 21.]

a Aliquot MSS. *dulcissime.*
b In plerisque MSS. *Dominicum.*
c Potiores MSS. *deessem.*

ignem, salvi erunt. Illud quoque non video cur Dominus [Matth. 19. 17.] dixerit: *Si vis venire ad vitam, serva mandata*; & commemoravit ea quæ ad bonos mores pertinent: si etiam his non servatis ad vitam veniri potest per solam fidem, quæ *sine operibus mortua est*. Illud deinde quomodo verum erit, [Jacob. 2. 26.] quod eis quos ad sinistram positurus est dicet, *Ite in ignem* [Matt. 25. 41.] *æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus*? Quos non increpat quia in eum non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profectò ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, vitam promittat æternam, propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixtæ eisdem pascuis utebantur, ut appareat eos illi dicturos, *Domine* [ibid. 44.] *quando te vidimus illa & illa patientem, & non ministravimus tibi?* qui in eum crediderant, sed bona operari non curaverant, tamquam de ipsa fide mortua ad vitam perveniretur æternam. An fortè ibunt in ignem æternum qui opera misericordiæ non fecerunt, & non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se templum Dei in se ipsos immisericordes fuerunt, quasi opera misericordiæ prosint aliquid sine dilectione, dicente Apostolo, *Si distribuam omnia* [1 Cor. 13. 3.] *mea pauperibus, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest*: aut diligat quisquam proximum sicut se ipsum, qui non diligit se ipsum? *Qui enim diligit iniquitatem, odit ani-* [Ps. 10. 6.] *mam suam*. Neque illud dici hîc poterit, in quo nonnulli se ipsos seducunt dicentes, ignem æternum dictum, non ipsam pœnam æternam: per ignem quippe, qui æternus erit, transituros arbitrantur eos, quibus propter fidem mortuam per ignem promittunt salutem; ut videlicet ignis æternus sit, combustio verò eorum, hoc est operatio ignis, non sit in eis æterna: cùm & hoc prævidens Dominus, tamquam Dominus, sententiam suam ita concluserit, dicens, *Sic ibunt illi in combustionem æternam, justi autem in vitam* [Matt. 25. 46.] *æternam*. Erit ergo æterna combustio, sicut ignis; & eos in illam ituros Veritas dixit, quorum non fidem, sed bona opera defuisse declaravit.

5. Si ergo hæc omnia, & cetera quæ innumerabilia per omnes Scripturas sine ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa erunt; poterit verus esse ille intellectus de lignis, fœno & stipula, quòd hi salvi erunt per ignem, qui solam in Christo fidem tenentes bona opera neglexerunt. Si autem ista & vera, & clara sunt; procul dubio in illa Apostoli sententia alius requirendus est intellectus, atque in his deputanda est, quæ Petrus dicit esse in scriptis ejus quædam difficilia intel- [2 Petr. 3. 16.] lectu, quæ non debent homines pervertere ad proprium suum interitum, ut contra evidentissima testimonia Scripturarum securos faciant de percipienda salute nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè cohærentes, nec emendando aut pœnitendo mutatos.

6. Hic à me fortasse quæratur, de ipsa Pauli apostoli [Locus Apostoli quomodo intelligendus.] sententia quid ego sentiam, & quonam modo intelligendam putem. Fateor, hinc mallem audire intelligentiores atque doctiores, qui sic eam exponant, ut illa omnia vera & inconcussa permaneant, quæ suprà commemoravi, & quæcumque alia non commemoravi, quibus apertissime Scriptura testatur, nihil prodesse fidem, nisi eam quam definivit Apostolus, id est, quæ per dilectionem operatur; sine operibus autem salvare non posse, neque præter ignem, neque per ignem: quia si per ignem salvat, ipsa utique salvat. Absolute autem dictum est & aperte, *Quid prodest, si dicat quis se fidem habere,* [Jacob. 2. 14.] *opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?* Dicam tamen, quam brevissimè potero, etiam ipse quid sentiam de illa sententia Pauli apostoli ad intelligendum difficili, dummodo illud, quod ad meam professionem attinet, præcipuè teneatur, quòd de hac me malle dixi audire meliores. Fundamentum Christus est in structura architecti sapientis: hoc expositione non indiget. Apertè enim dictum est, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id* [1 Cor. 3. 10.] *quod positum est, quod est Christus Jesus*. Si autem Christus, procul dubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Chri- [Ephes. 3. 17.] stus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò si fides Christi, illa utique quam definivit Apostolus, *quæ per* [Gal. 5. 6.] *dilectionem operatur*. Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & Filium Dei confiteantur Jesum, potest accipi in fundamento. Quare, nisi quia non est fides quæ per dilectionem operatur, sed quæ exprimitur per timorem? Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed quid sit ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, & ligna, fœnum, stipulam, si subtilius disserere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio: enitar tamen, quantum Dominus adjuvat, & breviter, & quantum potero, dilucidè expedire quod sentio. Ecce ille qui quæ- [Matt. 19. 16. &c.] sivit à magistro bono, quid boni faceret, ut haberet vitam æternam; & audivit, si ad vitam venire vellet, servanda sibi esse mandata: & cùm quæreret quæ mandata, dictum est ei, *Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, Et diliges proximum tuum tamquam te ipsum*. Hæc faciens in fide Christi, teneret procul dubio fidem, quæ per dilectionem operatur. Neque diligeret proximum tamquam se ipsum, nisi recepta dilectione Dei, sine qua non diligeret se ipsum. Porrò si faceret etiam quod Dominus ad- [ibid. 21.] didit, dicens, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me*: ædificaret super illud fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: non enim cogitaret, nisi quomodo placeret Deo: & hæ cogitationes sunt, quantum existimo, aurum, argentum, lapides pretiosi. Porrò si circa divitias suas carnali quodam teneretur affectu, quamvis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiumve laberetur; (alioquin jam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret:) sed propter carnalem, ut dixi, quem in eis haberet affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud ligna, fœnum, stipulam: maximè si & uxorem sic haberet, ut etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret uxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali non sine dolore amittuntur, propterea qui ea sic habent, ut habeant in fundamento fidem, quæ per dilectionem operatur, nec huic ista ulla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissione passi detrimentum per ignem quemdam doloris perveniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimento tanto est quisque securior, quanto ea vel minùs amaverit, vel tamquam non habens habuerit. Qui verò propter illa vel tenenda vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento, æterno igne torquebitur.

7. Quamobrem & illud quod dicunt, veluti probare [Alius Apostoli locus frustrà ab iis adductus, qui fidem sine operibus salvare docent.] cupientes quantum valeat sola fides, ubi Apostolus dicit, *Quod si infidelis discedit, discedat, non est enim servituti sub-* [1 Cor. 7. 15.] *jectus frater vel soror in hujusmodi*; id est, ut propter fidem Christi etiam ipsa uxor legitimâ societate conjuncta, sine ulla culpa relinquatur, si cum viro Christiano, propter hoc quia Christianus est, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectissime dimitti, si viro suo dicat, Non ero uxor tua, nisi mihi vel de latrocinio divitias congeras, aut nisi solita lenocinia, quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas; aut si quid aliud vel facinorosum vel flagitiosum in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit, si veraciter egit pœnitentiam ab operibus mortuis, quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divinæ gratiæ, quàm carnis uxoriæ, & membrum quod eum scandalizat, fortiter amputat. Quemcumque autem in hac diremtione dolorem cordis propter carnalem affectum conjugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur, hic est ignis per quem fœno ardente ipse salvabitur. Si autem jam sic habebat uxorem tamquam non habens, non propter concupiscentiam, sed propter misericordiam, ne fortè eam salvam faceret, reddens potiùs quàm exigens debitum conjugale; profectò nec dolebit carnaliter, cum ab illo tale connubium separabitur: neque enim in ea cogitabat, nisi quæ sunt Dei, quomodo placeret Deo. Ac per hoc in quantum [1 Cor. 7. 32.] aurum, argentum, & lapides pretiosos illis cogitationibus superædificabat, in tantum detrimentum nullum pateretur, in tantum ejus structura, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremaretur.

8. Sive ergo in hac tantùm vita ista homines patiuntur, sive etiam post hanc vitam talia quædam judicia subsequuntur, non abhorret, quantum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus hujusce sententiæ. Verumtamen etiam si est alius, qui mihi non occurrit, potiùs eligendus, istum quamdiu tenemus, non cogimur dicere injustis, non subditis, scelestis, contaminatis, parricidis, matricidis, homicidis, [1 Tim. 1. 9.] fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundùm Evangelium gloriæ beati Dei:

Si tantummodo in Christum credatis, & sacramentum baptismi ejus accipiatis, etiamsi vitam istam pessimam non mutaveritis, salvi eritis.

Chananææ fides qualis laudata est. Matt. 15. 26.

9. Unde nec illa nobis molieт Chananæa præscribit, quia Dominus ei quod petebat dedit, cùm antè dixisset, *Non est bonum tollere panem filiorum, & mittere canibus*: quia ille cordis inspector mutatam vidit, quando laudavit. Et ideo non ait, O canis, magna est fides tua: *sed, O mulier, magna est fides tua*. Mutavit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atque illam correptionem ad fructum pervenisse cognovit. Miror autem si laudaret in ea fidem sine operibus, id est, fidem non talem quæ jam per dilectionem posset operari, fidem mortuam, & quod Jacobus dicere minimè dubitavit, fidem non Christianorum, sed dæmonum. Postremò si istam Chananæam nolunt intelligere mutasse perditos mores, quando eam Christus contemnendo & corripiendo redarguit: quoscumque invenerint tantummodo credere, vitam verò inquinatissimam, nec saltem occultare, sed etiam liberè profiteri, ac nolle mutare; sanent filios eorum, si possunt, sicut sanata est filia Chananææ mulieris; non tamen eos faciant membra Christi, cùm ipsi esse non desinant membra meretricis.

Jacob. 2. 19.

Cap. 67. & seq.

Opinio quorumdam, fideles baptizatos, quantumvis peccatores, salvandos esse per ignem.

10. Item in eo libro, cui titulus est, *De fide, spe, & caritate*, quem scripsi ad filium meum fratrem tuum Laurentium, ista de hac re verba mea sunt. CREDUNTUR, inquam, à quibusdam, etiam hi qui nomen Christi non relinquunt, & ejus lavacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea ullo schismate vel hæresi præciduntur, in quantislibet sceleribus vivant, quæ nec diluant pœnitendo, nec eleemosynis redimant, sed in eis usque ad hujus vitæ ultimum diem pertinacissimè perseverent, salvi futuri per ignem; licèt pro magnitudine facinorum flagitiorumque diuturno, non tamen æterno igne puniti. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici sunt, humanâ quadam benevolentia mihi falli videntur: nam Scriptura divina aliud consulta respondet. Librum autem de hac quæstione conscripsi, cujus titulus est, *De fide & operibus*, ubi secundùm Scripturas sanctas, quantum Deo adjuvante potui, demonstravi eam fidem salvos facere, quam satis evidenter expressit Paulus apostolus, dicens, *In Christo enim Jesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur*. Si autem male, & non bene operatur, procul dubio, secundùm apostolum Jacobum, *mortua est in semetipsa*. Qui rursus ait: *Si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat, numquid poterit fides salvare eum*? Porrò autem si homo sceleratus propter fidem solam per ignem salvabitur, & sic est accipiendum quod ait beatus Paulus, *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*: poterit ergo salvare sine operibus fides, & falsum erit quod dixit ejus coapostolus Jacobus: falsum erit & illud quod idem ipse Paulus; *Nolite*, inquit, *errare; neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt*. Si enim etiam in istis perseverantes criminibus, tamen propter fidem Christi salvi erunt, quomodo in regno Dei non erunt?

Gal. 5. 6.

Jacob. 2. 17.

Ibid. 14.

1 Cor. 3. 15.

1 Cor. 6. 9. & 10.

11. Sed quia hæc apostolica manifestissima & apertissima testimonia falsa esse non possunt; illud quod obscurè dictum est, de his qui superædificant super fundamentum, quod est Christus, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam, (de his enim dictum est, quòd per ignem salvi erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt,) sic intelligendum est, ut his manifestis non inveniatur esse contrarium. Ligna quippe & fœnum & stipula non absurdè accipi possunt rerum sæcularium, quamvis licitè concessarum, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cùm autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti habet locum, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit, carere, quàm Christo, per ignem fit salvus. Si autem res hujusmodi temporales ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Christum, eum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit, cùm in ædificio non sit aliquid prius fundamento. Ignis enim, de quo eo loco locutus est apostolus Paulus, talis debet intelligi, ut ambo per eum transeant, id est, & qui *ædificat super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos*, & qui *ædificat lignum, fœnum, stipulam*. Cùm enim hoc dixisset, adjunxit, *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus permanserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus autem opus exustum fuerit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*. Non ergo unius eorum, sed utriusque opus ignis probabit.

1 Cor. 3. 12.

Ibid. 13. &c.

Ignis cujusque opus probans in hac vita.

12. Est quidam ignis tentatio tribulationis, de quo apertè alio loco scriptum est: *Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis*. Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus, uni scilicet cogitanti quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, hoc est, ædificanti super Christum fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; alteri autem cogitanti ea quæ mundi sunt, quomodo placeat uxori, id est, ædificanti super idem fundamentum ligna, fœnum, stipulam: illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amissione crucietur; exuritur autem opus hujus, quoniam SINE DOLORE NON PEREUNT, quæ cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potiùs carere mallet, quam Christo, nec timore amittendi talia deserit Christum, quamvis doleat dum amittit, salvus est quidem, sic tamen quasi per ignem: quia urit eum rerum dolor, quas dilexerat amissarum, sed non subvertit neque consumit fundamenti stabilitate atque incorruptione munitum.

Eccl. 27. 6.

1 Cor. 7. 32.

Purgatorius ignis post hanc vitam.

13. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, & utrùm ita sit, quæri potest: & aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari: non tamen tales, de qualibus dictum est, quòd *regnum Dei non possidebunt*, nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Convenienter autem dixi, ut steriles in eleemosynis non sint, quibus tantum tribuit Scriptura divina, ut earum tantummodo fructum se imputaturum prænuntiet Dominus dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris; quando his dicturus est, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*: illis autem, *Ite in ignem æternum*. Hæc de duobus opusculis meis satis puto quæstioni tuæ fuisse responsa.

1 Cor. 6. 10.

Matt. 25. 34.

14. De illa verò sententia Domini, *Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*: respondere mihi necesse non fuit, quoniam tu ipse quæstionem [a] simili ex Evangelio locutione solvisti, ubi scriptum est, *Non cognovit eam, donec peperit*. Sanè ut non te celem de hac re cogitationem meam, vellem si fieri posset; immo verò volo, si fieri potest, in hac quæstione veritate superari. Illud enim quod dicitur, quandoque, etsi [b] post plurimum temporis, eos qui in catholica communione moriuntur, quamvis usque in finem vitæ hujus flagitiosissimè & sceleratissimè vixerint, de pœnis ultricibus exituros, familiariùs meum tangit affectum, quem habemus erga eos, qui nobiscum corporis & sanguinis Christi sacramenta communicant; quamvis eorum mores perditos oderimus, quos disciplina Ecclesiasticâ emendare non possumus, aut à mensa Dominicâ separare: sed [c] ea veritate vinci volo, quæ sacris litteris apertissimis non resistit. Non enim quæ resistit, dicenda est ulla ratione veritas, vel putanda. Sed interim donec audiamus tale aliquid aut legamus, auscultemus ei qui dicit, *Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis servientes, &c. regnum Dei possidebunt*. Quia si talia sunt, quæ contra dicuntur, ut horum verborum apostolicorum manifestationem in alios sensus ducere nequeam, profectò adversùs ea nos instruxit, & paratos esse voluit idem Apostolus dicens, *Hoc autem scitote intelligentes, quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei, nemo vos seducat inanibus verbis*. Cùm ergo audierimus quosdam fornicatores, & immundos, & avaros per ignem salvari, ut habeant hereditatem in regno Christi & Dei, non obsurdescamus contra illum reclamantem & dicentem, *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus non habet hereditatem in regno Christi & Dei*: & ne adquiescamus illis verbis contra continuò subjicientem, *Nemo vos seducat inanibus verbis*.

Matt. 5. 26.

Matt. 1. 25.

1 Cor. 6. 9. & 10.

Ephes. 5. 5. & 6.

QUÆST. II.

An mortuis prosit oblatio quæ fit pro ipsis.

1. SECUNDA tua quæstio est, *Utrùm oblatio quæ fit pro quiescentibus, aliquid eorum conferat animabus, cùm evidenter nostris aut sublevemur actibus, aut gravemur: si quidem legamus, quòd in inferno nemo jam possit Domino confiteri. Ad quod multi dicunt, quòd si [d] aliquis beneficii in hoc locus possit esse post mortem, quanto magis sibi anima ferret ipse refrigerium, sua per se illic confitendo peccata quàm in eorum refrigerium ab aliis oblatio procuratur?*

a Sic meliores MSS. At editi, *similem ex Evangelii lectione*.
b Editi, *& si plurimi temporis*. Emendantur ex MSS.
c Sic MSS. Editi autem, *à veritate vinci*. & infrà loco *apertissimis*, habebant *apertissimè*.
d Plerique MSS. *aliquid beneficium hoc loci*.

Ex lib. de cura pro mortuis cap. 1.

2. Dixi aliquid de hac re in eo libro, quem nuper ad sanctum Paulinum Nolanum episcopum scripsi, cùm me consuluisset, utrùm sepultura, quæ fit in Memoriis Martyrum, prosit aliquid spiritibus mortuorum. Inde est hoc, quod his ad te litteris insero. Diu, inquam, Sanctitati tuæ, coëpiscope venerande Pauline, rescriptorum debitor fui, ex quo mihi scripsisti per homines filiæ nostræ religiosissimæ Floræ, quærens à me, utrum prosit cuique post mortem, quòd corpus ejus apud Sancti alicujus Memoriam sepelitur. Hoc enim abs te vidua memorata petierat, pro defuncto in eis partibus filio suo, & rescripseras consolans eam, idque etiam nuntians de cadavere fidelis juvenis Cynegii, quod materno & pio affectu desideravit, esse completum, ut scilicet in beatissimi Felicis confessoris basilica poneretur. Qua occasione factum est ut per eosdem perlatores litterarum tuarum etiam mihi scriberes, ingerens hujuscemodi quæstionem; atque ut responderem quid mihi exinde videretur exposcens nec tacens ipse quid sentias. Nam dicis videri tibi, non esse inanes motus animorum religiosorum atque fidelium pro suis ista curantium. Adjungis etiam, vacare non posse quòd universa pro defunctis Ecclesia supplicare consuevit: ut hinc & illud conjici possit, homini prodesse post mortem, si fide suorum humando ejus corpori talis provideatur locus, in quo appareat opitulatio etiam isto modo quæsita Sanctorum.

2 Cor. 5. 10.

3. Sed cùm hæc ita sint, quomodo huic opinioni contrarium non sit, quod ait Apostolus, *Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut ferat unusquisque secundùm ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum*, non te satis videre significas. Hæc quippe apostolica sententia ante mortem admonet fieri, quod possit prodesse post mortem; non tunc quando jam recipiendum est, quod quisque gesserit ante mortem. Verùm hæc ita solvitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere adquiritur, dum in hoc corpore vivitur, ut aliquid adjuvent ista defunctos: ac per hoc secundùm ea quæ per corpus gesserunt, ea quæ post corpus religiosè pro illis facta fuerint, adjuvantur. Sunt enim quos omnino nihil adjuvant ista; sive pro eis fiant, quorum tam mala sunt merita, ut neque talibus digni sint adjuvari; sive pro eis quorum tam bona, ut talibus non indigeant adjumentis. Genere igitur vitæ, quod gessit quisque per corpus, efficitur ut prosint vel non prosint, quæcumque pro illo piè fiunt, cùm reliquerit corpus. Nam meritum, per quod ista prosint, si nullum comparatum est in hac vita, frustra quæritur post hanc vitam. Ita fit ut neque inaniter Ecclesia, vel suorum cura pro defunctis, quod potuerit religionis impendat, & tamen ferat unusquisque secundùm ea quæ gessit per corpus, sive bonum, sive malum, reddente Domino unicuique secundùm opera ejus. Ut enim hoc quod impenditur, possit ei prodesse post corpus, in ea vita est adquisitum, quam gessit in corpore.

In Enchiridio c. 109. & 110. Animarum ante resurrectionem receptacula.

4. Dixi etiam tale aliquid ad Laurentium, quod ita se habet: Tempus autem, inquam, quod inter hominis mortem & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est vel requie vel ærumnâ, pro eo quod sortita est in carne dum viveret. Neque negandum est defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cùm pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viverent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem; nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Est verò talis in bono, ut his non requirat, est & rursus talis in malo, ut nec his valeat, cùm hæc vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo post hanc vitam possit relevari quispiam, vel gravari. Nemo se autem speret, quod hîc neglexit, cùm obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est, *Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut ferat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum*: quia etiam hoc meritum sibi quisque cùm in corpore viveret comparavit, ut ei possent ista prodesse. Non enim omnibus prosunt: & quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cùm ergo sacrificia, sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certè ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Quæst. III. An omnes morituri sint. 1 Thess. 4. 17.

1. Tertia tua quæstio est, *Utrùm statim in adventu Domini credendum sit futurum esse judicium, an spatio interposito temporis. In cujus diebus adventûs, quoniam legimus, inquis, quod qui superabunt, rapientur in nubibus obviàm Christo in aëra, & sic semper cum Domino futuri sunt: nosse desidero, utrùm mox judicium comitetur adventum; & ii qui rapientur in nubes, an solvantur in mortem? nisi fortè ad vicem mortis ipsam immutationem debeamus accipere.*

2. Huic interrogationi tuæ, qua quæris, utrùm in adventu Domini mox credendum sit futurum esse judicium, puto quòd sufficiat fides Symboli, qua confitemur Christum à Patris dextera esse venturum ad vivos & mortuos judicandos. Cùm ergo ipsa sit ei caussa veniendi, quid aliud acturus est mox ut venerit, nisi propter quod veniet? De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epistola, quam scripsi ad filium meum nomine Mercatorem, a procul dubio notissimum vobis, cùm me consuluisset de quibusdam quæstionibus Pelagianorum, qui negant mortem peccato esse retributam, quatenus disputaverim, in subditis lege. Illi autem, inquam, de quibus dixit Apostolus, cùm loqueretur de resurrectione mortuorum, *Et nos viventes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviàm Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus*; afferunt quidem aliquid quæstionis, sed b per se ipsos, non propter istos: nam & si non sunt etiam ipsi morituri, quid istos adjuvent omnino non video, cùm talia de his dici possint, qualia de illis dicta sunt duobus, Enoch scilicet & Elia. Sed re vera, quantum ad verba beati Apostoli pertinet, videtur asserere quosdam in fine sæculi adveniente Domino, cùm futura est resurrectio mortuorum, non esse morituros, sed vivos repertos, in illam immortalitatem, quæ sanctis etiam ceteris datur, repentè mutandos, & simul *cum illis rapiendos*, sicut dicit, *in nubibus*. Nec aliquid aliud mihi visum est, quotiens de his verbis volui cogitare.

Ex epistola 193 ad Mercatorem c. 4. 1 Thess. 4. 17.

3. Sed vellem hinc potiùs audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente vivificatos, ad vitam perpetuam transituros, dicere inveniatur Apostolus, *Stulte, tu quod seminas, non vivificatur, nisi c moriatur*. Nam & illud quod in plerisque codicibus legitur, *Omnes resurgemus*, unde fieri poterit, nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe, nisi mors præcesserit, nulla est. Et quod nonnulli codices habent, *Omnes dormiemus*, multo faciliùs & apertiùs id cogit intelligi: & si quid aliud tale in sanctis litteris invenitur, ad id videtur impellere, ut nullus hominum existimetur immortalitatem, nisi mors præcesserit, adepturus. Proinde ubi dixit Apostolus, *Et nos viventes qui reliqui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui antè dormierunt. Ipse enim Dominus in jussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui in Christo resurgent* d *primò: deinde nos viventes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviàm Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus*. Vellem, sicut dixi, de his verbis audire doctiores: & si mihi potuerint hæc ita exponi, ut in eis possit intelligi, omnes homines qui vivunt vel post nos victuri sunt, esse morituros, corrigerem quod hinc aliquando aliter sensi. Neque enim debemus esse indociles doctores; & certè melius homo corrigitur e pravus, quam frangitur durus: cùm iis quæ scribimus, ita nostra vel aliorum exerceatur & erudiatur infirmitas, ut tamen in eis nulla velut canonica constituatur auctoritas.

1 Cor. 15. 36. 1 Thess. 4. 15. &c.

Symbolum regula fidei.

4. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum intelligi voluisse claruerit, quod videntur ipsa verba clamare; id est, quòd futuri sint in fine sæculi & adventu Domini, qui non exspolientur corpore, sed superinduantur immortalitate, ut absorbeatur mortale à vita: huic sententiæ procul dubio conveniet, quod in Regula fidei confitemur, venturum Dominum, judicaturum vivos & mortuos: ut non hîc intelligamus vivos justos, mortuos autem injustos, quamvis judicandi sint justi & injusti; sed vivos quos nondum exiisse, mortuos autem quos jam exiisse de corporibus, adventus ejus inveniet. Quæ si ita esse constiterit, illa verba excutienda erunt quomodo sic accipiamus, *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi moriatur*: &, *Omnes re-*

1 Cor. 15. 36.

---

a Editi, *qua incipit*, *Procul dubio notissimum vobis*. Sinceriores sunt MSS. plerique, hisce verbis, *qua incipit*, meritò carentes: quippe cùm epistolæ hoc loco laudatæ initium sit, *Littera dilectionis tuæ*.

b Sic MSS. At Editi, *propter se ipsos*.

c Editi, *priùs moriatur*. Abest *priùs* à MSS. & à Græco textu Apost.

d Editi, *primi*. At MSS. *primò*, juxta Græc. πρῶτον.

e Aliquot MSS. *parvus*.

[Ibid. 51.] *surgemus*, sive, *Omnes dormiemus* : ut non adversentur huic sententiæ, qua quidam creduntur etiam cum suis corporibus in æternum non gustata morte victuri.

5. Sed utrumlibet horum veracior & perspicacior intellectus a inveniatur, quid ad caussam pertinebit istorum, sive omnes debita morte plectantur, sive aliquibus ab hac b conditione parcatur ; cùm tamen constet non solùm mortem animæ, verùm etiam corporis secuturam non fuisse, si peccatum non præcessisset ; & gratiæ mirabiliore virtute justos à morte ad æternam beatitudinem reviviscere, quam in mortis experientiam non venire? Hæc propter illos, de quibus mihi scripsisti, satis dicta sint : quamvis eos jam non existimem dicere, etiam si non peccasset Adam, fuisse vel corpore moriturum.

6. Ceterùm quod adtinet ad quæstionem resurrectionis, propter illos qui creduntur non esse morituri, sed ex hac mortalitate ad immortalitatem sine morte media transituri, inquisitio diligentior adhibenda est, & si quid hinc absolutum ac definitum disputatione rationabili atque perfecta vel audisti, vel legisti, vel etiam ipse adhuc audire aut legere aut excogitare potueris, peto mihi mittere non graveris. Ego enim, quod confitendum est caritati tuæ, plus amo discere quàm docere : nam hoc admonemur etiam dicente apostolo [Jacob. 1. 19.] Jacobo, *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Ut ergo discamus, invitare nos debet suavitas veritatis ; ut autem doceamus, cogere necessitas caritatis : ubi potiùs c cooptandum est, ut transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquid homo, & simus omnes doci- [Is. 54. 13.] biles d Dei : quamvis & hoc simus, cum ea quæ ad veram pietatem pertinent discimus, etiam quando illa docere videtur [1 Cor. 3. 7.] homo. Quia *neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Cum itaque si Deus incrementum non daret, nihil essent Apostoli plantatores & rigatores ; quanto magis ego vel tu vel quilibet hujus temporis homines, quando nobis videmur esse doctores?

[QUÆST. IV.] 1. QUARTA tua quæstio est, *Quare dixerit David, Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur* [Ps. 111. 2.] : *cùm sciamus justorum filios & fuisse & esse maledictos, & injustorum & fuisse & esse benedictos.*

2. Huic quæstioni de Psalmi ipsius expositione respondeo, quem cum in populo tractarem dixi : BEATUS enim *vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis.* Viderit [Ex Enarratione in Psalmum 111. n. 1.] Deus, qui solus & veraciter & misericorditer judicat, quantum iste proficiat in mandatis ejus. Quoniam *tentatio est vita humana super terram*, sicut sanctus Job dicit. Et iterum [Job. 7. 1.] scriptum est, *Quoniam corpus quod corrumpitur, aggravat animam ; & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* [Sap. 9. 15.] Qui autem judicat nos, Dominus est : nec ante tempus [1 Cor. 4. 4. & 5.] judicare debemus, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis & tunc laus erit unicuique a Deo. Viderit ergo ille quantum quisque proficiat : in mandatis ejus tamen volet nimis, qui pacem illius coædificationis adamaverit ; nec jam desperare [Luc. 2. 14.] debet, quoniam in mandatis ejus volet nimis, & pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

[Ps. 111. 2.] 3. Inde *potens in terra erit semen ejus.* Semen futuræ messis, opera esse misericordiæ, Apostolus testis est, qui dicit, [Gal. 6. 9.] *Bonum autem facientes non deficiamus : tempore enim proprio metemus.* e Et iterum, *Hoc autem*, inquit, *qui parcè seminat, parcè & metet.* [2 Cor. 9. 6.] Quid autem, Fratres, potentius, quàm ut regnum cælorum non solum Zacchæus emat dimidio rerum [Luc. 19. 8. Marc. 12. 42.] suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantumdem ibi uterque possideat? Quid potentius, quàm ut idem regnum & thesauris divitis & calice aquæ frigidæ pauperi valeat? Sunt autem qui ista faciant dum terrena conquirunt, aut hic mercedem sperantes a Domino, aut hominibus placere cupientes. Sed *Generatio rectorum benedicetur* : id est, opera eorum quorum bonus Deus Israël, qui recto sunt corde ; rectum autem [Ps. 111. 2. Ps. 72. 1.] cor est, non resistere patri emendanti, & credere pollicenti : [Ibid. 2.] non eorum quibus commoventur pedes, & effunduntur gressus atque labuntur, sicut in alio Psalmo canitur, dum zelant in peccatoribus pacem peccatorum videntes, & putant perire opera sua, quia non eis merces redditur peritura. At iste vir qui timet Dominum, & in templum sanctum Dei conversione recti cordis aptatur, nec gloriam hominum quærit, nec terrenas divitias concupiscit : & tamen, *Gloria & divitiæ in domo ejus.* [Ps. 111. 3.] Domus enim ejus cor ejus est, ubi Deo laudante opulentiùs habitat cum spe vitæ æternæ, quam hominibus adulantibus in marmoratis laqueatisque tectis cum timore mortis æternæ. Hujus enim *justitia manet in sæculum sæculi.* Ipsa ejus gloria, ipsæ divitiæ. Illius autem purpura & byssus & epulæ splendidæ, & cùm præstò sunt, transeunt ; & [Luc. 16. 19.] cùm ad finem venerint, aquæ guttam ex digito stillante desiderans, ardens lingua clamabit. [f Hæc sunt quæ in dicto Psalmo exposuisse me memini, & ad quæstionis tuæ quarto loco propositæ solutionem satis esse nunc existimo.] Quinto autem loco id proposuisti, unde post omnia disputaturum me esse promisi.

[QUÆST. VI.] 1. SEXTA tua propositio est, *Utrùm juxta historiam libri Regnorum pythonissa ipsum prophetam Samuelem de inferno evocaverit.* [1 Reg. 28. 7.]

2. Hoc à me beatæ memoriæ Simplicianus Mediolanensis episcopus aliquando quæsivit. Quid ergo ei responderim, subditum lege. ITAM quæris, inquam, utrùm spiritus immundus, qui erat in pythonissa, potuerit agere ut Samuel a [Ex lib. 2. quæst. ad Simplicianum. q. 3.] Saule videretur & loqueretur cum eo. Sed multo majoris miraculi est, quòd ipse satanas princeps omnium immundorum [Job. 1. 12.] spirituum potuit loqui cum Deo, & petere tentandum Job [Luc. 22. 31.] justissimum virum : qui etiam tentandos Apostolos petiit. Aut si hoc non ideo habet difficilem quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, ubique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur Deus : interest enim quid loquatur ; quia & imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus providentissimè consulit ad salutem ; & cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici : si ergo hinc propterea nulla quæstio est ; nulla sit quæstio quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis Deus creator & sanctificator longè utique major est. Quòd si hoc movet, quòd licuerit maligno spiritui excitare animam justi, & tamquam de abditis mortuorum receptaculis evocare ; nonne magis mirandum est, quòd satanas ipsum Dominum [Matt. 4. 5.] assumsit & constituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus quo Samuelis factum est ut excitaretur, similiter latet. Nisi fortè quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum unde voluit assumendum, & ubi voluit constituendum, quam ad Samuelis defuncti spiritum a suis sedibus excitandum. Quòd si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & divinitatis id fieri ; sicut ab ipsis Judæis, quamquam perversis atque immundis & facta diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi atque interfici passus est : non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus nec dominante atque subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ & pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi adspectibus regis, divinâ eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis, a malis vivis evocata si venerit, amittere videatur dignitatem suam ; cum & vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, servato atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitiis pro rerum præsentium vel usu vel necessitate tractatis?

[Samuelis fortè phantasma, non spiritus apparuit.] 3. Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior exitus & expeditior intellectus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum a requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materie metalli aut ligni, vel cujusque rei aptæ ad opera hujusmodi, quæque etiam videntur in somnis, & omnes ferè imagines, earum rerum quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis est enim, qui hominem pictum dubitet vocare hominem? Quando quidem & singulorum quorumque picturam cùm adspicimus, propria quoque nomina incunctanter adhibemus : velut cùm intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma ; cùm aliud nihil sint quam pictæ imagines. Unde Cherubim cùm sint cælestes potestates, ficta tamen ex metallo, quod imperavit Deus, super arcam Testamenti, magnæ rei significandæ gratiâ, non aliud quam [Exod. 25. 18.] Cherubim illa quoque figmenta vocitantur. Item quisquis videt somnium, non dicit, Vidi imaginem Augustini aut

a Nonnulli MSS. *inveniat.*
b Hic editi addunt, *exceptis.* quod à MSS. abest.
c Sic MSS. Editi autem, *orandum est.*

d MSS. *docibiles Deo.*
e Editi renitentibus MSS. addunt, *non deficientes.*
f Absunt isthæc à quinque MSS.

Simpliciani ; sed, Vidi Augustinum aut Simplicianum : cùm eo tempore, quo tale aliquid vidit, nos ignoraremus ; usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis & boves, non spicarum aut boum imagines. (Gen. 41. 18.) Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari ; non mirum est quod Scriptura dicit Samuelem visum, etiamsi fortè imago Samuelis apparuit, machinamento ejus qui transfigurat se velut angelum lucis, & ministros suos velut ministros justitiæ. (2 Cor. 11.)

Dæmones quomodo norint futura.

4. Jam verò si illud movet, quomodo & a maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt : potest & illud mirum videri, quomodo dæmones agnoverint Christum, quem Judæi non agnoscebant. (Matt. 8. 29.) Cùm enim vult Deus etiam per infimos infernosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dumtaxat atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum, ut omnipotens & justus ad eorum pœnam, quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis impendet ante quàm veniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu ministeriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, ut quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet vel sinit. Unde etiam spiritus pythonius in Actibus Apostolorum adtestatur Paulo apostolo, & evangelista esse conatur. (Act. 16. 17.) Miscent tamen isti fallacias, & verum quod nosse potuerint, non docendi magis quàm decipiendi fine prænuntiant. Et fortè hoc est quod cùm illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum : quod utique falsum est. (1 Reg. 28. 19) Magno quippe intervallo post mortem separari bonos à malis in Evangelio legimus, cùm Dominus inter superbum illum divitem, cùm jam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testatur. (Luc. 16. 26.) Aut si propterea Samuel Sauli dixit, *Mecum eris*, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quòd uterque homo fuerit, & uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo prænuntiabat ; perspicit, quantum opinor, prudentia tua, secundùm utrumque intellectum habere exitum illam lectionem qui non sit contra fidem : nisi fortè profundiore & perplexiore inquisitione, quæ vel virium mearum vel temporis excedit angustias, inveniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam humanam, cùm ex hac vita emigraverit, magicis carminibus evocatam vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed & agnosci. Et si potest, utrùm etiam justi anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus imperiis summæ legis obtemperans : ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus Scripturæ tractatione atque expositione admittatur, sed illo exclusio, imaginaria simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam, sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis invigilat, pedetentim quidem, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, sed tamen potiùs existimemus tale aliquid factum maligno pythonissæ illius ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.

5. Hæc sunt quæ tunc de pythonissa & Samuele scripsi. [a] Sed quam non frustra dixerim, pedetentim nos in [b] hac re gesta simulatam Samuelis imaginem maligno pythonissæ ministerio præsentatam existimare debere, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, mea posterior inquisitio declaravit, quando inveni in libro Ecclesiastico, ubi patres laudantur ex ordine, ipsum Samuelem sic fuisse laudatum, ut prophetasse etiam mortuus diceretur. (Eccl. 47. 23.) Sed si & huic libro ex Hebræorum, quia in eorum non est, canone contradicitur : quid de Moyse dicturi sumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Evangelio cum Elia qui mortuus non est, legitur apparuisse viventibus? (Deut. 34. 5. Matt. 17. 3.)

QUÆST. VII.

1. SEPTIMA tua propositio est, *Qualiter satisfaciendum sit eis, qui dicunt Saram stuprum non effugisse, cùm dicant Abimelech ab ejus conventione somnio esse revocatum, & immissum in ejus copulam Pharaonem.* (Gen. 20. 2. Gen. 12. 15.)

2. Quomodo dicant immissum in ejus copulam Pharaonem, non video ; cùm ad hoc credendum Scriptura non cogat. Accepit enim eam quidem in uxorem, continuòque ditatus est Abraham multis Ægyptiorum muneribus propter illam : sed non scriptum est, quòd cum ea Pharao dormierit, eique permixtus sit ; quoniam Deus cum multis magnisque cladibus affligendo id facere non permisit. Non enim placitæ regibus ad conjugium feminæ mox etiam carne copulabantur. Sed sicut legimus in libro, qui prænotatur Esther, per aliquot menses, immo per totum annum, unguentis, [c] pigmentis, aromatis accurabantur earum corpora, priùs quàm corpori regio miscerentur. (Esther. 2. 12.) Hoc ergo spatio facta sunt illa quæ scripta sunt, donec Pharao contritus & exterritus marito restituisset uxorem. Abimelech autem quoniam somnio est ab ejus commixtione prohibitus, ideo qui Saram stuprum non vitasse contendunt, putant utique regem, ut somniaret, nonnisi post ejus concubitum dormire potuisse. Quasi verò, ut omittam tempus quo accurabantur, ut supra dixi, ad voluptatem regiam corpora feminarum, non potuerit Deus, prius quàm convenirent, eum mergere in somnum, & admonere per somnium.

3. Dicam quod factum est in Mauritania Sitifensi. Neque enim Deus sanctorum Patrum, non ipse est etiam Deus noster. Viduam in proposito continentiæ constitutam [d] Celticchius quidam catechumenus juvenis rapuit, ut haberet uxorem. Ante quàm concumberent, pressus somno & territus somnio, Sitifensi episcopo eamdem vehementissime requirenti, revocavit intactam. Vivunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus & ipso in se facto miraculo conversus ad Dominum, ad episcopatum venerabili probitate pervenit, illa in sancta viduitate persistit.

4. Quid autem dixerim contra Faustum Manichæum, cùm calumniaretur patri Abrahæ, quòd uxorem suam duobus regibus ad concubitum venditasset, [e] indicant quæ subjeci : QUÒD autem justum, inquam, & fidelem virum matrimonii sui infamissimum nundinatorem appellans, avaritiæ ac ventris causâ duobus regibus, Abimelech ac Pharaoni, diversis temporibus Saram conjugem suam sororem mentitum, quia erat pulcherrima, in concubitum asserit vendidisse ; non ore veridico à turpitudine separat honestatem, sed ore maledico totum vertit in crimen. (Ex lib. 22. contra Faustum cap. 33.) Hoc enim Abrahæ factum lenocinio simile videtur, sed non valentibus ex illius æternæ legis lumine à peccatis rectè facta discernere, quibus & constantia, pertinacia videri potest ; & virtus fiduciæ, vitium putatur audaciæ ; & quæcumque similiter objiciuntur quasi non rectè agentibus a non rectè cernentibus. Neque enim Abraham flagitio consensit uxoris, ejusque vendidit adulterium : sed sicut illa famulam suam non libidini mariti permisit, sed officio generandi ultrò intulit, nequaquam turbato ordine naturali, ubi ejus potestas erat jubens potiùs obedienti, quam cedens concupiscenti ; sic & ipse conjugem castam, & casto corde sibi cohærentem, de cujus animo, ubi pudicitiæ virtus habitat, nullo modo dubitabat, tacuit uxorem, dixit sororem, ne se occiso ab alienigenis atque impiis captiva possideretur ; certus de Deo suo, quòd nihil eam turpe ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eum fides ac spes fefellit. Namque Pharao territus monstris, multisque propter eam malis afflictus, ubi ejus esse uxorem divinitus didicit, illæsam cum honore restituit. Abimelech autem somnio commonitus & edoctus, similiter fecit.

QUÆST. VIII.

1. NOVISSIME exponendum poscis *de spiritu Dei qui superferebatur super aquam. Quidam enim asseverant*, inquis, *Spiritum sanctum ; alii mundanum spiritum dicunt, dicentes quia non potuit historiographus cum creaturis enumerare creatorem, nec huic locum aliquem deputare, qui ubique sit totus, cum Patre videlicet atque Filio.* (Gen. 1. 2.)

2. Quid ergo istorum ego senserim, ex primo libro eorum quos de Genesi duodecim, sicut potui, non secundùm allegorias, sed secundùm rerum gestarum fidem scripsi, in hoc opusculum transtuli. INEST, inquam, Deo benignitas summa & sancta & justa, & quidam, non ex indigentia, sed ex beneficentia veniens amor in opera sua. (Ex lib. 1. de Genesi ad litteram c. 5. & seq.) Propterea priùs quam scriberetur, *Dixit Deus, Fiat lux*; præcessit Scriptura, dicens, *Et spiritus Dei superferebatur super aquam.* (Gen. 1. 3.) Quia sive aquæ nomine appellare voluit totam corporalem materiam, ut eo modo insinuaret unde facta & for-

a Rat. Am. Er. & è Vat. MSS. duo prætereunt sequentes tredecim versus, atque ad verbum *scripsi*, proximè subjungunt : *Septima tua propositio* est.

b Sic potiores MSS. At editi, *in hoc genere simulatam.*

c In melioris notæ MSS. loco *pigmentis*, legitur *lomentis*. In aliis, *linimentis*. In Vaticanis duobus, *fomentis aromatum.*

d Rat. Am. & Sorbonicus MS. *Celcichius*. Vaticani codices duo *Celsichius*. Corbeiensis & Floriacensis, *Celticius*. Germanensis denique, *Cleticius*. In Carthaginensis Concilii epistola ad Cælestinum undecimus inter episcopos Celsicius nominatur.

e Sic aliquot MSS. Alii cum editis, *indignansque subjeci.*

mata sint omnia, quæ in suis generibus jam dignoscere possumus: appellans aquam, quia ex humida natura videmus omnia in terra per species varias formari atque coocrescere: sive spiritalem vitam quamdam ante formam conversionis quasi fluitantem; superferebatur utique Spiritus Dei: quia subjacebat scilicet bonæ voluntati creatoris, quidquid illud erat, quod formandum perficiendumque inchoaverat; ut dicente Deo in Verbo suo, *Fiat lux*; in bona Voluntate, hoc est, in beneplacito ejus, pro modo sui generis maneret quod factum est. Et ideo rectum est quod placuerit Deo, Scripturâ dicente, *Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quia bona est.* Ut quemadmodum in ipso exordio inchoatæ creaturæ, quæ cæli & terræ nomine, propter id quod de illa perficiendum erat, commemorata est, Trinitas insinuatur creatoris: (nam dicente Scripturâ, *In principio fecit Deus cælum & terram*, intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in principii nomine, qui non Patri, sed per se ipsum creatæ primitus, ac potissimùm spiritali creaturæ, & consequenter etiam universæ creaturæ principium est; dicente autem Scripturâ, *Spiritus Dei superferebatur super aquam*, completam commemorationem Trinitatis agnoscimus:) ita & in conversione atque perfectione creaturæ, ut rerum species digerantur, eadem Trinitas insinuetur; Verbum Dei scilicet, & Verbi Generator, cùm dicitur, *Dixit Deus*; & sancta Bonitas, in qua Deo placet quidquid ei pro suæ naturæ modulo perfectum placet, cùm dicitur; *Vidit Deus quia bonum est.*

3. Sed cur commemoratâ priùs, quamvis imperfectâ creaturâ, postea commemoratur Spiritus Dei, prius dicente Scripturâ, *Terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum*; ac deinde inferente, *Et Spiritus Dei superferebatur super aquam*? An quoniam egenus atque indigus amor ita diligit, ut rebus quas diligit subjiciatur, propterea cùm commemoraretur Spiritus Dei, in quo sancta ejus benevolentia dilectioque intelligitur, superferri dictus est? ne facienda opera sua, per indigentiæ necessitatem potiùs, quàm per abundantiam beneficentiæ Deus amare putaretur. Cujus rei memor Apostolus dicturus de caritate, supereminentem viam demonstraturum se ait. [1 Cor. 12. 31.] Et alio loco, *Supereminentem*, inquit, *scientiæ caritatem Christi*. [Ephes. 3. 19.] Cùm ergo sic oporteret insinuari Spiritum Dei, ut superferri diceretur, commodiùs factum est, ut priùs insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur: non autem loco, sed omnia superante ac præcellente potentiâ.

[QUÆST. V.] 1. JAM nunc illud quod differendum distuleram, paulisper intende. Quæris enim *quare dixerit Dominus, minimum præscius futurorum, Elegi David secundùm cor meum; cùm talia tantaque ipse homo commiserit.* [Act. 13. 22.]

2. Quod quidem, si de ipso David, qui reprobato Saule & axtincto fuit rex Israel, dictum intelligamus; magis quia Deus præscius futurorum est, prævidit in eo tantam pietatem tamque veracem pœnitentiam, ut esset in eorum numero, de quibus ipsa dicit, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* [Ps. 31. 1.] Cùm ergo præsciret eum Deus peccaturum, & peccata sua piâ humilitate & sincerâ pœnitentiâ deleturum, cur non diceret, *Inveni David secundùm cor meum*; cui non erat imputaturus peccatum tam multa bona facienti, & cum tanta pietate viventi, & ipsa pietate pro peccatis suis sacrificium contriti spiritûs offerenti? Propter hæc omnia verissimè dictum est, *Inveni David secundùm cor meum.* Quia licèt secundùm cor Dei non esset, quòd ille peccavit: tamen secundùm cor Dei fuit, quòd pro peccatis suis congruâ pœnitentiâ satisfecit. Hoc solum ergo in illo secundum cor Dei non fuit, quod illi Deus non imputavit. Hoc itaque ablato, id est non imputato, quid remansit, nisi unde verissimè diceretur, *Invent David secundùm cor meum?*

3. Si autem hoc propheticè dictum de Christo velimus accipere, nullus nodus quæstionis occurret; nisi fortè ut quæratur à nobis, quomodo Christum rectè isto nomine vocare potuerit. Sed respondemus propter semen David, ex quo carnem Christus assumsit. Nec sine exemplo rationem hujus in Christo nominis reddimus. Invenimus quippe apertissime Jesum Christum apud prophetam Ezechielem David esse appellatum, ubi legitur ex persona Dei Patris: [Christus David appellatur.] *Et suscitabo super pecora mea pastorem unum, qui pascat ea, servum meum David. & ipse pascet ea, & ipse erit his in pastorem: ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum; ego Dominus locutus sum.* [Ezech. 34. 23. & 24.] Et alio loco: *Et rex, inquit, unus erit omnibus imperans, & non erunt ultrà duæ gentes, nec dividentur ampliùs in duo regna, neque polluentur ultrà in idolis suis & abominationibus suis & in cunctis iniquitatibus suis: & salvos eos faciam de universis* a *sedibus suis in quibus peccaverunt, & mundabo eos. Et erunt mihi populus, & ego ero eis Deus; & servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.* [Ezech. 37. 22. &c.] Osee quoque Propheta, cùm prænuntiaret tempus Judæorum, quale nunc habent, & in Christum eos postea credituros, eumdem Christum David nomine prophetavit, dicens: *Quoniam diebus multis sedebunt filii Israël sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus.* [Osee 3. 4.] Sic nunc esse Judæos ambigit nemo. Sed quod ait apostolus Paulus, Gentibus loquens, *Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis in illorum incredulitate; sic & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur*: [Rom. 11. 30 & 31.] hoc Propheta iste tanto antè prædicens, secutus adjunxit, *Et postea revertentur filii Israël, & inquirent Dominum Deum suum & David regem suum, & stupescent in Domino & in bonis ipsius in novissimis diebus.* [Osee 3. 5.] Ecce & hic per David nomen prophetatus est Christus; quoniam quando ista prophetabantur, ille David rex Israel jam olim ante dormierat: Dominus autem Jesus ex ejus semine fuerat in carne venturus; propter quod prophetico loquendi modo appellabatur David. Videtur autem apostolus Paulus hoc testimonium ita posuisse in Actibus Apostolorum, ut non nisi de illo rege David qui Sauli successit possit intelligi. Nam inter cetera, *Et exinde*, inquit, *postulaverunt regem, & dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. Et amoto illo suscitavit illis David regem, cui & testimonium perhibens dixit, Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* [Act. 13. 21.] Sed quoniam secutus adjungit & dicit, *Hujus Deus ex semine, secundùm promissionem, adduxit Israli Salvatorem Jesum*: [Act. 13. 23.] altiùs significavit in Domino Jesu potiùs esse intelligendum illud testimonium, qui verè fecit omnes voluntates Dei Patris, quàm in illo rege David; qui licèt secundùm superiorem disputationem, remissis peccatis & non imputatis, propter ipsam quoque piam pœnitentiam, non immeritò dici possit inventus secundùm cor Dei; tamen omnes voluntates Dei quomodo fecit? Qui cùm excellentissimè laudaretur, quando ejus tempora & facta Scriptura narravit, notatus est tamen, quòd non destruxit excelsa, ubi sacrificabat populus Dei contra præceptum Dei, qui tantummodo in tabernaculo testimonii sibi sacrificari jusserat; quamvis & in eisdem excelsis eidem sacrificaretur Deo: quæ postmodum excelsa ex ipsius David semine propagatus rex Ezechias, cum testimonio magnæ suæ laudis evertit. [4 Reg. 18. 4.]

4. Sicut potui, respondi inquisitionibus tuis. Si quid de istis rebus invenisti melius, sive invenire potueris, gratissimum habebimus, si nos feceris nosse. Ego enim, quod & suprà de me commemoravi, magis amo discere, quàm docere.

a Unus è Vatic. MSS. *sordibus*. Apud LXX. est ἀνομιῶν.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

AUGUSTINO *restituendum curavimus opusculum subsequens, quod quidem à Lovaniensibus Theologis abjudicatum ipsi, & amandatum in Appendicem fuerat, præfixâ illâ, quam ab Erasmo mutuati sunt, censurâ*: Libellus hic ex diversis Augustini epistolis consarcinatus est, maximè quod ad sententias attinet. *Addebat Erasmus, probabile videri opus esse Hugonis Victorini: quam ejus conjecturam refellit vel sola ejusdem libri scriptura in Gemmeticensi codice ante Hugonis ætatem exarata, & gerens in fronte nomen Augustini. Res etiam ac phrasis non Hugonem refert, sed prorsus Augustinum: qui postremò, quod Erasmum fugiebat, in epistola* CCXXXI. *ad Darium Comitem, post Frobenianam editionem reperta, &*

in Plantiniana Lovaniensium primùm vulgata, suum esse librum contestatur his verbis num. 4. Misi & alios libros, quos non petisti, ne hoc tantummodo facerem quod petisti, De fide rerum quæ non videntur, De patientia, De continentia, De providentia, & unum grandem De fide & spe & caritate. *Is haud dubiè locus præteriit etiam Bellarminum, qui Lovanienses secutus, hunc librum spuriis accensendum eò lubentiùs volebat, quòd notatus non inveniatur in Retractationibus: libros tamen ipse nunc laudatos, De patientia & de continentia, quamvis nulla ibidem facta sit de illis mentio, pro genuinis habens, quia à Possidio & à Beda vulgato citantur. Hæc nimirum opuscula ex iis sunt Tractatibus popularibus, qui Augustino, sicuti ad Quodvultdeum in epistola.* CCXXIV. *num. 2. scribit, post absoluta jam duo de librorum suorum recensione volumina, retractandi cum Epistolis restabant. Nobiscum verò consentit Bernardus Vindingus in Critico Augustiniano; & titulum qui in editis præfixus erat,* De fide rerum invisibilium, *emendandum haud immeritò censet; quando de fide hîc agitur, non earum tantummodo rerum quæ corporeis oculis adtingere numquam licet, sed quarumdam etiam quæ iis si præsentes exhiberentur, videri possent. Opusculum post annum 399. quo leges ab Honorio contra idola datæ sunt, collocandum esse, ex iis quæ num. 10. de idolorum subversione leguntur, nemo non agnoscet.*

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE FIDE RERUM
QUÆ NON VIDENTUR
LIBER UNUS. *

*Scriptus post ann. 399.

In qua demonstratur, nos in Christiana religione, non culpabili temeritate, sed laudabili fide credere res, quas oculis nostris non videmus.

Caput I. Etiam in rebus humanis multa credi, quæ non cernuntur oculis.

SUNT qui putant Christianam religionem propterea ridendam potiùs quam tenendam, quia in ea, non res quæ videatur ostenditur, sed fides rerum quæ non videntur, hominibus imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter sibi videntur nolle credere, quod videre non possunt, etsi non valemus humanis adspectibus monstrare divina quæ credimus, tamen humanis mentibus etiam illa quæ non videntur credenda esse monstramus. Ac primùm isti, quos oculis carneis sic stultitia fecit obnoxios, ut quod per eos non cernunt, non sibi existiment esse credendum, admonendi sunt quàm multa non solùm credant, verùm etiam sciant, quæ talibus oculis videri non possunt. Quæ cùm sint innumerabilia in ipso animo nostro, cujus invisibilis est natura, ut alia taceam, fides ipsa qua credimus, sive cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere novimus, cùm prorsus aliena sit ab illorum conspectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum est interioribus visibus animorum? Quomodo ergo credendum non est quod corporeis oculis non videmus, cùm vel credere nos vel non credere, ubi corporeos oculos adhibere non possumus, sine ulla dubitatione videamus?

Voluntas amici bona non videtur, sed creditur.

2. Sed, inquiunt, ista quæ in animo sunt, cùm possimus ipso animo cernere, non opus habemus per oculos corporis nosse: quæ autem dicitis vos ut credamus, nec foris ostenditis, ut ea per oculos corporis noverimus, nec intus in animo nostro sunt, ut ea cogitando videamus. Sic ista dicunt, quasi quisquam credere juberetur, si jam sibi præsentatum posset videre quod creditur. Ideo utique debemus credere nonnulla etiam temporalia, quæ non videmus, ut æterna etiam mereamur videre, quæ credimus. Sed quisquis es, qui non vis credere nisi quod vides, ecce præsentia corpora corporeis oculis vides, præsentes voluntates & cogitationes tuas, quia in animo tuo sunt, ipso animo vides: dic mihi, obsecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri potest. An verò etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod si non vides, quomodo ª amicali benevolentiæ vicem rependis, si quod non potes videre, non credis? An fortè dicturus es, alterius voluntatem per ejus opera te videre? Ergo facta visurus, & verba es auditurus, de amici autem voluntate id quod videri & audiri non potest crediturus. Non enim voluntas illa color est aut figura, ut oculis ingeratur; vel sonus aut cantilena, ut auribus illabatur; aut verò tua est, ut tui cordis affectione sentiatur. Restat itaque, ut nec visa, nec audita, nec apud te intus ᵇ conspecta credatur, ne tua vita deserta sine ulla amicitia relinquatur, vel impensa tibi dilectio vicissim abs te non rependatur. Ubi est ergo quod dicebas, te credere non debere, nisi quod videres aut extrinsecùs corpore, aut intrinsecùs corde? Ecce ex corde tuo, credis corde non tuo; & quò nec carnis nec mentis dirigis aciem, accommodas fidem. Amici faciem cernis corpore tuo, fidem tuam cernis animo tuo: amici verò non abs te amatur fides, si non in te mutuò illa sit fides, qua credas quod in illo non vides. Quamvis homo possit & fallere fingendo benevolentiam, tegendo malitiam: aut si nocere non cogitat, tamen exspectando a te aliquam commoditatem, simulat, quia caritatem non habet.

Amici etiam probati benevolentia nobis non constat sine aliqua fide.

3. Sed dicis, ideo te credere amico, cujus videre cor non potes, quia in tuis tentationibus eum probasti, & cujusmodi animum erga te haberet in tuis periculis, ubi te non deseruit, cognovisti. Numquid ergo, ut amicorum probetur erga nos caritas, videtur tibi nostra optanda calamitas? Nec quisquam erit ex amicis certissimis felix, nisi fuerit adversis rebus infelix: ut videlicet explorato alterius amore non fruatur, nisi suo dolore vel timore crucietur. Et quomodo in habendis veris amicis optari ea, non potiùs timeri felicitas potest, quam probare nisi infelicitas non potest? Et tamen verum est haberi posse amicum etiam in rebus prosperis, probari autem certiùs in rebus adversis. * SED utique ut eum probes, periculis tuis nec te committeres, nisi crederes. Ac per hoc cùm te committis ut probes, credis ante quàm probes. Certè enim si rebus non visis credere non debemus, * quando quidem & nondum certiùs probatis amicorum cordibus credimus; & cùm ea malis nostris bona probaverimus, etiam tunc eorum erga nos benevolentiam credimus potiùs, quam videmus: nisi quia tanta fides est, ut non incongruenter quibusdam oculis ejus nos judicemus videre quod credimus: cùm propterea credere debeamus, quia videre non possumus.

* Caput II.

* *Locus perplexus & obscurus.*

ª Aliquot MSS. *amicabili.*

ᵇ Sic MSS. Editi verò, *conscripta.*

Fide de rebus humanis sublata, quàm horrenda confusio sequeretur.

4. Si auferatur hæc fides de rebus humanis, quis non attendat quanta earum perturbatio, & quàm horrenda confusio subsequatur? Quis enim mutua caritate diligetur ab aliquo, cùm sit invisibilis ipsa dilectio, si quod non video, credere non debeo? Tota itaque peribit amicitia, quia non nisi mutuo amore constat. Quid enim ejus poterit ab aliquo recipere, si nihil ejus creditum fuerit exhiberi? Porrò amicitiâ pereunte, neque connubiorum neque cognationum & affinitatum vincula in animo servabuntur; quia & in his utique amica consensio est. Non ergo conjugem conjux vicissim diligere poterit, quando se diligi, quia ipsam dilectionem non potest videre, non credit. Nec filios habere desiderabunt; quos vicissim sibi a reddituros esse non credunt. Qui si nascantur & crescant, multo minùs ipsi parentes suos amabunt, quorum erga se amorem in eorum cordibus, quia est invisibilis, non videbunt; si ea quæ non videntur, non laudabili fide, sed culpabili temeritate creduntur. Quid jam de ceteris necessitudinibus dicam, fratrum, sororum, generorum atque socerorum, & qualibet consanguinitate & affinitate junctorum, si caritas incerta, voluntasque suspecta est, & filiis parentum, & parentibus filiorum, b dum benevolentia non redditur debita; quia nec deberi putatur, quando in alio quæ non videtur, esse non creditur? Porrò si non ingeniosa, sed odiosa est ista cautela, ubi nos amari non credimus, quòd amorem amantium non videmus, vicemque non rependimus, quibus eam nos debere mutuam non putamus: usque adeo res humanæ perturbantur, si quod non videmus, non credamus, ut omnino funditus evertantur, si nullas credamus hominum voluntates, quas utique videre non possumus. Omitto dicere quàm multa isti, qui nos reprehendunt, quia credimus quæ non videmus, credant famæ & historiæ, vel de locis, ubi ipsi non fuerunt; nec dicant, Non credimus, quia non vidimus. Quoniam si hoc dicant, coguntur fateri incertos sibi esse parentes suos: quia & hinc aliis narrantibus, nec tamen quia jam præteritum est id ostendere valentibus, crediderunt, nullum retinentes illius temporis sensum, & tamen aliis inde loquentibus adhibentes sine ulla dubitatione consensum: quod nisi fiat, incurratur necesse est adversùs parentes infidelis impietas, dum quasi vitatur in his quæ videre non possumus credendi temeritas. * Si ergo non credentibus nobis quæ videre non possumus, ipsa humana societas, concordiâ pereunte, non stabit; quanto magis est fides, quamvis quæ non videntur, rebus adhibenda divinis: quæ si non adhibeatur, non amicitia quorumlibet hominum, sed ipsa summa religio violatur, ut summa miseria consequatur.

*Caput. III.

Indicia quæ confirmant fidem.

5. Sed amici hominis, inquies, erga me benevolentiam quamquam videre non possim, multis tamen indiciis indagare possum; vos autem quæ vultis ut non visa credamus, nullis indiciis potestis ostendere. Interim non parum est, quòd fateris quorumdam indiciorum perspicuitate res aliquas, etiam quæ non videntur, credi oportere: etiam sic enim constat, non omnia quæ non videntur, non esse credenda; jacetque illud abjectum atque convictum, quod dicitur, ea quæ non videmus, non debere nos credere. Multùm autem falluntur, qui putant nos sine ullis de Christo indiciis credere in Christum. Nam quæ sunt indicia clariora, quàm ea quæ nunc videmus prædicta & impleta? Proinde qui putatis nulla esse indicia, cur de Christo credere debeatis quæ non vidistis, attendite quæ videtis. Ipsa vos Ecclesia ore maternæ dilectionis alloquitur. Ego, quam miramini per universum mundum fructificantem atque crescentem, qualem me conspicitis aliquando non fui. Sed, *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Quando Deus Abraham benedicebat, me promittebat: per omnes enim gentes in Christi benedictione diffundor. Semen Abrahæ Christum succedentium generationum ordo testatur. Quod ut breviter colligam, Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit duodecim filios, ex quibus ortus est populus Israel. Jacob quippe ipse appellatus est Israel. In his duodecim filiis genuit Judam, unde nomen est Judæorum, ex quibus nata est virgo Maria, quæ peperit Christum. Et ecce in Christo, id est, in semine Abrahæ benedici omnes gentes, videtis & stupetis; & adhuc in eum credere timetis, in quem non credere potiùs timere debuistis. An credere dubitatis vel recusatis virginis partum, cùm magis credere debeatis, sic decuisse nasci hominem Deum? Et hoc namque accipite per Prophetam fuisse prædictum: *Ecce virgo accipiet in utero, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus.* Non ergo dubitabitis virginem parientem, si velitis credere Deum nascentem; mundi regimen non relinquentem, & ad homines in carne venientem; matri fecunditatem afferentem, integritatem non auferentem. Sic hominem nasci oportebat, etsi semper erat Deus, ex quo nascendo fieret nobis Deus. c Hinc de eo rursus Propheta dicit: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis.* Ista unctio spiritalis est, qua Deus unxit Deum, Pater scilicet Filium: unde appellatum à chrismate, id est, ab unctione novimus Christum. Ego sum Ecclesia, de qua illi in eodem Psalmo dicitur, & tamquam factum quod futurum fuerat prænuntiatur: *Adstitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate,* id est, d in sacramento sapientiæ, linguarum varietate decorata. Ibi mihi dicitur, *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui; quia concupivit rex speciem tuam; quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Omnis gloria ejus filiæ regis intrinsecùs, in fimbriis aureis circumamicta varietate. Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus adducentur tibi: adducentur in lætitia & exsultatione, adducentur in templum regis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui, in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in sæculum, & in sæculum sæculi.*

Isa. 7. 14.

Psal. 44. 7. & 8.

Ibidem 10. & c.

Gen. 22. 18.

Prophetiæ de Ecclesia impletæ.

6. Si hanc reginam non videtis, jam etiam regia prole fecundam. Si non videt impletum, quod audivit esse promissum, cui dictum est, *Audi filia, & vide.* Si non relinquit ritus pristinos mundi cui dictum est, *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui.* Si non ubique Christum Dominum confitetur, cui dictum est, *Concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus.* Si non videt civitates gentium Christo preces fundere, & munera offerre, de quo illi dictum est, *Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.* Si non etiam superbia deponitur divitum, & ab Ecclesia deprecantur auxilium, cui dictum est, *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.* Si non agnoscit filiam regis, cui dicere jussa est, *Pater noster qui es in cælis;* & in sanctis suis in interiore homine renovatur de die in diem, de qua dictum est, *Omnis gloria ejus filiæ regis intrinsecùs:* quamvis & oculos extraneorum * fulgentes famâ prædicatorum suorum in diversitate linguarum velut in fimbriis aureis & vestis varietate perstringat. Si non postea quam diffamatur in quocumque loco odore bono ejus, etiam consecrandæ virgines adducuntur ad Christum, de quo dicitur, & cui dicitur, *Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus adducentur tibi.* Et ne quasi captivæ in aliquem velut carcerem viderentur adduci, *Adducentur,* inquit, *in lætitia & exsultatione, adducentur in templum regis.* Si non parit filios, ex quibus habeat tamquam patres, quos constituat sibi ubique rectores, cui dicitur, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram:* quorum se orationibus mater & prælata & subjecta commendat; unde subjunctum est, *Memores erunt nominis tui, in omni generatione & generatione.* Si non propter eorumdem patrum prædicationem, in qua nominis ejus sine intermissione meminerunt, tam magnæ in ea multitudines congregantur, eique laudem gratiæ sine fine linguis propriis confitentur, cui dicitur, *Propterea populi confitebuntur tibi in sæculum, & in sæculum sæculi.* * Si non illa ita demonstrantur esse perspicua, ut non inveniant oculi inimicorum in quam partem avertantur, ubi non eadem perspicuitate feriantur, ut ex ea fateri e manifestà cogantur: meritò fortasse dicitis, quòd nulla vobis ostendantur indicia, quibus visis credatis etiam illa quæ non videtis. Si verò hæc, quæ videtis, & longe antè prædicta sunt, & tanta manifestatione complentur; si se ipsa veritas & præcedentibus vobis & consequentibus declarat effectibus, ô reliquiæ infidelitatis, ut credatis quæ non videtis, his erubescite quæ videtis.

Matt. 6. 9.

* f. fulgente.

*Caput. IV.

a Codex Vatic. *credituros.*
b Plures MSS. *dum benevolentia non redditur debitam.*
c Aliquot MSS. *Hinc Deo rursus.*

d Ita MSS. At editi, *sacrario.*
e In MSS. *manifesta.*

Ad credenda quæ non vidimus movere debent quæ nunc impleta conspicimus.

7. Me adtendite, vobis dicit Ecclesia; me adtendite, quam videtis, etiamsi videre nolitis. Qui enim temporibus illis in Judæa terra fideles fuerunt, ex virgine nativitatem mirabilem, ac passionem, resurrectionem, adscensionem Christi, omnia divina dicta ejus & facta præsentes præsentia didicerunt. Hæc vos non vidistis, propterea credere recusatis. Ergo hæc adspicite, in hæc intendite, hæc quæ cernitis cogitate, quæ vobis non præterita narrantur, nec futura prænuntiantur, sed præsentia demonstrantur. An vobis inane vel leve videtur, & nullum vel parvum putatis esse miraculum divinum, quòd in nomine unius crucifixi universum genus currit humanum? Non vidistis quod prædictum & impletum est de humana Christi nativitate, *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium* (Isa. 7. 14.): sed videtis quod prædictum & impletum est ad Abraham Dei verbum, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. 22. 18.). Non vidistis quod de mirabilibus Christi prædictum est, *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram* (Ps. 45. 9.): sed videtis quod prædictum est, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ* (Ps. 2. 7. & 8.). Non vidistis quod prædictum est & impletum de passione Christi, *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi verò consideraverunt & conspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem* (Ps. 21. 17. &c.): sed videtis quod in eodem Psalmo prædictum est, & nunc apparet impletum, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Non vidistis quod de resurrectione Christi prædictum atque completum est, loquente Psalmo ex persona ejus priùs de traditore & persecutoribus ejus: *Egrediebantur foras, & loquebantur simul in unum; adversùm me insusurrabant omnes inimici mei, adversùm me cogitabant mala mihi; verbum iniquum disposuerunt adversùm me* (Ps. 40. 7. &c.). Ubi, ut ostenderet nihil eos valuisse occidendo resurrecturum, subjecit atque ait, *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Et paulò pòst cum de ipso suo traditore per eamdem prophetiam prædixisset, quod in Evangelio quoque scriptum est, *Qui edebat panes meos, ampliavit super me calcaneum* (Joh. 13. 18.); hoc est, conculcavit me: continuò subdidit, *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & reddam illis.* Impletum est hoc, dormivit Christus, & evigilavit, hoc est, resurrexit: qui per eamdem prophetiam in alio Psalmo ait, *Ego dormivi & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me* (Ps. 3. 6.). Verùm hoc non vidistis, sed videtis ejus Ecclesiam, de qua similiter dictum & impletum est, *Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, & non est in illis utilitas* (Jerem. 16. 19.). Hoc certe sive velitis seu nolitis adspicitis, etiam si adhuc aliquam putatis esse vel fuisse in simulacris utilitatem: certè tamen innumeros gentium populos relictis vel abjectis vel confractis hujusmodi vanitatibus audistis dicere, *Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, & non est in illis utilitas: si faciet homo deos, &c. ecce ipsi non sunt dii.* Nec putetis autem ad unum aliquem Dei locum gentes prædictas fuisse venturas, quoniam dictum est, *Ad te gentes venient ab extremo terræ.* Intelligite, si potestis, ad Deum Christianorum, qui summus & verus est Deus, non ambulando venire gentium populos, sed credendo. Nam res eadem ab alio Propheta sic prænuntiata est: *Prævalebit*, inquit, *Dominus adversùs eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ; & adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insulæ gentium* (Sophon. 2. 11.). Quod ait ille, *Ad te omnes gentes venient*: hoc ait iste, *Adorabunt eum unusquisque de loco suo.* Ergo venient ad eum non recedentes de loco suo, quia credentes in eum invenient eum in corde suo. Non vidistis quod prædictum & impletum est de adscensione Christi, *Exaltare super cælos Deus* (Ps. 107. 6.): sed videtis quod continuò sequitur, *Et super omnem terram gloria tua.* Illa de Christo jam facta atque transacta omnia non vidistis, sed ista præsentia in ejus Ecclesia videre vos non negatis. Utraque vobis prædicta monstramus: utraque autem vobis impleta propterea demonstrare videnda non possumus, quia revocare in conspectum præterita non valemus.

Caput V. Præsentium exhibitio adstruit fidem præteritorum & futurorum.

8. Sed [a] quemadmodum voluntates amicorum quæ non videntur, creduntur per indicia quæ videntur: sic Ecclesia quæ nunc videtur, omnium quæ non videntur, sed in eis litteris ubi & ipsa est prædicta monstrantur, & index est præteritorum, & prænuntia futurorum. Quia & præterita quæ jam non possunt videri, & præsentia quæ nec possunt videri omnia, cùm prænuntiarentur, nihil horum poterat tunc videri. Cùm ergo fieri prædicta cœperunt, ex illis quæ facta sunt usque ad ista quæ fiunt, de Christo & Ecclesia quæ prædicta sunt ordinata serie cucurrerunt: ad quam seriem pertinent de die judicii, de resurrectione mortuorum, de impiorum æterna damnatione cum diabolo, & de piorum æterna remuneratione cum Christo, quæ similiter prædicta ventura sunt. Cur ergo res primas & novissimas quas non videmus non credamus, cùm testes utrarumque res medias quas videmus habeamus, atque in propheticis libris & primas & medias & novissimas vel audiamus prænuntiatas ante quàm fierent, vel legamus? Nisi fortè arbitrantur homines infideles à Christianis illa esse conscripta, ut ista quæ jam credebant majus haberent pondus auctoritatis, si ante quàm venirent, putarentur esse promissa.

Caput VI. Judæorum codices fidei nostræ adstipulantur.

9. Quod si suspicantur, inimicorum nostrorum Judæorum codices perscrutentur. Ibi legant ista, quæ commemoravimus, prænuntiata de Christo in quem credimus, & Ecclesia quam [b] cernimus ab initio laborioso fidei usque ad sempiternam beatitudinem regni. Sed cum legunt, non mirentur quòd ista illi, quorum codices sunt, propter inimicitiarum tenebras non intelligunt. Nam eos non intellecturos ab eisdem Prophetis ante prædictum est; quod ut cetera oportebat impleri, & occulto justoque judicio Dei meritis eorum pœnam debitam reddi. Ille quippe, quem crucifixerunt, & cui fel & acetum dederunt, quamvis in ligno pendens, propter eos quos fuerat in lucem de tenebris educturus, dixerit Patri, *Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34.): tamen propter ceteros, quos occultioribus caussis fuerat deserturus, per Prophetam tanto antè prædixit, *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto; fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam, & in retributionem & in scandalum; obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum illorum semper incurva* (Ps. 68. 22. &c.). Cùm caussæ itaque nostræ præclarissimis testimoniis circumquaque ambulant oculis obscuratis, ut per eos hæc probentur, ubi & ipsi reprobantur. Ideo factum est, ne sic delerentur, ut eadem [c] secta omnino nulla esset; sed dispersa est super terras, ut portans in nos collatæ gratiæ prophetias ad convincendos firmius infideles, nobis ubique prodesset. Et hoc ipsum quod dico, accipite quemadmodum fuerit prophetatum: *Ne occideris eos*, inquit, *ne quando obliviscantur legem tuam, disperge eos in virtute tua* (Ps. 58. 12.). Non sunt ergo occisi, in eo quòd non sunt quæ apud eos legebantur & audiebantur obliti. Si enim Scripturas sanctas, quamvis eas non intelligant, penitus obliviscerentur, in ipso Judaico ritu occiderentur: quia cùm Legis & Prophetarum nihil nossent Judæi, prodesse non possent. Ergo occisi non sunt, sed dispersi: ut [d] quamvis in fide, unde salvi fierent, non haberent; tamen unde nos adjuvaremur, memoriâ retinerent, in libris suffragatores, in cordibus nostri hostes, in codicibus testes.

Judæorum secta, quare non prorsus deleta.

Caput VII. Totius mundi fides in Christum mirabiliter conciliata.

10. Quamquam etiam si de Christo & Ecclesia testimonia nulla præcederent, quem non movere deberet ut crederet, repentè illuxisse divinam humano generi claritatem, quando videmus relictis diis falsis, & eorum confractis usquequaque simulacris, templis subversis, sive in usus alios commutatis, atque ab humana veternosissima consuetudine tot vanis ritibus exstirpatis, unum verum Deum ab omnibus invocari? Et hoc esse factum per unum hominem ab hominibus illusum, comprehensum, vinctum, flagellatum, [e] expalmatum, exprobratum, crucifixum, occisum: discipulis ejus, quos idiotas, & imperitos, & piscatores, & publicanos, per quos ejus magisterium commendaretur, elegit, annuntiantibus ejus resurrectionem, adscensionem, quam se vidisse dixerunt, & impleti Spiritu sancto, hoc Evangelium linguis omnibus, quas non didicerant, sonuerunt. Quos qui audierunt, partim crediderunt, partim non credentes prædicantibus ferociter restiterunt. Ita fidelibus usque ad mortem pro veritate, non mala rependendo, sed perpetiendo certantibus, nec occidendo, sed moriendo vincentibus

a MSS. *quæ nunc possunt videri, omnia cùm* &c.
b MSS. Vatic. & Gallican. *quam cernimus.* Et ex his quidam, *ab initio laboriosa fidei.*
c Sic potiores MSS. At editi, *ut eadem secta omnino nulla esset.*
d Codex Vatic. *ut quamvis fidem.*
e Editi, *exspolatum.* At MSS. *expalmatum*: quod verbum familiare est Augustino.

sic in istam religionem mutatus est mundus, sic ad hoc Evangelium corda conversa mortalium, marium & feminarum, parvulorum atque magnorum, doctorum & indoctorum, sapientium & insipientium, potentium & infirmorum, nobilium & ignobilium, excelsorum & humilium, & per omnes gentes Ecclesia diffusa sic crevit, ut etiam contra ipsam catholicam fidem nulla secta perversa, nullum genus exoriatur erroris, quod ita reperiatur Christianæ veritati adversari, ut non affectet atque ambiat Christi nomine gloriari: quod quidem non sineretur pullulare per terram, nisi exerceret sanam & ipsa contradictio disciplinam. Quando tantum crucifixus ille potuisset, nisi Deus hominem suscepisset, etiam si nulla per Prophetas futura talia prædixisset? Cùm verò tam magnum pietatis sacramentum habuerit a antecedentes vates suos atque præcones, quorum divinis vocibus est prænuntiatum, & sic venerit quemadmodum est prænuntiatum, quis ita sit demens, ut dicat Apostoles de Christo fuisse mentitos, quem sic venisse prædicaverunt, quemadmodum eum venturum Prophetæ antè prædixerunt, qui nec de ipsis Apostolis vera futura tacuerunt? De his quippe dixerant: *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum; in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* (Ps. 18. 4. & 5.) Quod certè in orbe videmus impletum, etsi in carne nondum vidimus Christum. Quis itaque nisi mirabili dementiâ cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit habere sacris litteris fidem, quæ totius orbis prædixerunt fidem?

11. (Caput VIII. Ad fidei immobilem observantiam cohortatio.) Vos autem Carissimi, qui hanc fidem habetis, vel qui nunc novam habere cœpistis, nutriatur & crescat in vobis. Sicut enim venerunt temporalia b tanto antè prædicta, venient & sempiterna promissa. Nec vos decipiant vel vani Pagani, vel falsi Judæi, vel fallaces hæretici, nec non in ipsa Catholica mali Christiani, tanto nocentiores, quanto interiores inimici. Quia & hinc ne perturbarentur infirmi, prophetia divina non tacuit, ubi loquens in Cantico canticorum sponsus ad sponsam, id est, Christus Dominus ad Ecclesiam: *Sicut lilium*, inquit, *in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum.* (Cant. 2. 2.) Non dixit, in medio extranearum; sed, *in medio filiarum. Qui habet aures audiendi, audiat:* (Matt. 13. 9.) & dum sagena, quæ missa est in mare, & congregat omnia genera piscium, sicut sanctum loquitur Evangelium, trahitur ad littus, id est, ad sæculi finem, (Ibid. 47.) secernat se à piscibus malis, corde, non corpore; mores malos mutando, non retia sancta rumpendo: c ne qui nunc probati reprobis videntur esse permixti, non vitam, sed pœnam reperiant sempiternam, cùm cœperint in littore separari.

a Editi, *atque credentes vates suos.* Castigantur auxilio MSS.
b MSS. *tanta prædicta*: omisso *antè*.
c Nonnulli codices, *ut qui nunc probati reprobis videntur esse permixti, non pœnam, sed vitam.*

DE SUBSEQUENTE OPUSCULO
LIBRI I. RETRACTATIONUM CAPUT XVII.

PER idem tempus coram episcopis hoc mihi jubentibus, qui plenarium totius Africæ d concilium Hippone-regio habebant, *de Fide ac Symbolo* presbyter disputavi. Quam disputationem, nonnullis eorum qui nos familiarius diligebant studiosissimè instantibus, in librum contuli: in quo de rebus ipsis ita disseritur, ut tamen non fiat verborum illa contextio, quæ tenenda memoriter Competentibus traditur. In hoc libro cùm de resurrectione carnis ageretur, *Resurget*, inquam, *corpus secundùm Christianam fidem, quæ fallere non potest. Quod cui videtur incredibile, qualis sit nunc caro attendit; qualis autem tunc futura sit, non considerat: quia illo tempore immutationis angelicæ, non jam caro erit & sanguis, sed tantùm corpus,* (Cap. 10.) & cetera quæ ibi de corporum terrestrium in corpora cælestia mutatione disserui, quoniam dixit Apostolus cùm inde loqueretur, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.* (1 Cor. 15. 50.) Sed quisquis ea sic accipit, ut existimet ita corpus terrenum, quale nunc habemus, in corpus cæleste resurrectione mutari, ut nec membra ista, nec carnis sit futura substantia, procul dubio corrigendus est, commonitus de corpore Domini, qui post resurrectionem in eisdem membris non solùm conspiciendus oculis, verùm etiam manibus tractandus apparuit, carnemque se habere etiam sermone firmavit, dicens, *Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* (Luca. 24. 39.) Unde constat, Apostolum non carnis substantiam negasse in Dei regno futuram; sed aut homines qui secundùm carnem vivunt, carnis & sanguinis nomine nuncupasse, aut ipsam carnis corruptionem, quæ tunc utique nulla erit. Nam cùm dixisset, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt:* (1 Cor. 15. 50.) bene intelligitur tamquam exponendo quid dixerit continuò subdisse, *Neque corruptio incorruptionem possidebit.* De qua re ad persuadendum infidelibus difficili, diligenter quantùm potui me disseruisse reperiet quisquis *de Civitate Dei* librum legerit novissimum. Hoc opus sic incipit: *Quoniam scriptum est.* (Cap. 5. & 21.)

d Hipponense istud concilium in secretario basilicæ Pacis habitum notatur anno 393. octavo idus Octobris.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPICOPI

DE FIDE ET SYMBOLO

LIBER UNUS. *

*Scriptus anno 393.

Symboli capita ſingula ſtudioſè explicantur, cum hereticorum fidei catholicæ adverſantium, & maximè Manichæorum reprehenſione.

Caput I. Quæ cauſſa & ſcopus operis præſentis. *Gal. 3. 11. Hab. 2. 4. Rom. 10. 10.*

QUONIAM ſcriptum eſt & apoſtolicæ diſciplinæ robuſtiſſima auctoritate firmatum, *Quia juſtus ex fide vivit*; eaque fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ; ait enim Apoſtolus, *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* oportet nos eſſe & juſtitiæ memores & ſalutis. Quando quidem in ſempiterna juſtitia regnaturi, à præſenti ſæculo maligno ſalvi fieri non poſſumus, niſi & nos ad ſalutem proximorum nitentes, etiam ore profiteamur fidem, quam corde geſtamus: quæ fides ne fraudulentis calliditatibus hæreticorum poſſit in nobis aliqua ex parte violari, piâ cautâque vigilantiâ providendum eſt. Eſt autem catholica fides in Symbolo nota fidelibus, memoriæque mandata, quantâ res paſſa eſt brevitate ſermonis: ut incipientibus atque lactentibus, eis qui in Chriſto renati ſunt, nondum Scripturarum divinarum diligentiſſima & ſpiritali tractatione atque cognitione roboratis, paucis verbis credendum conſtitueretur, quod multis verbis exponendum eſſet proficientibus, & ad divinam doctrinam certa humilitatis atque caritatis firmitate ſurgentibus. Sub ipſis ergo paucis verbis in Symbolo conſtitutis, plerique hæretici venena ſua occultare conati ſunt: quibus reſtitit & reſiſtit divina miſericordia per ſpiritales viros, qui catholicam fidem, non tantum in illis verbis accipere & credere, ſed etiam Domino revelante intelligere atque cognoſcere meruerunt. Scriptum eſt enim, *Niſi credideritis, non intelligetis.* Sed tractatio fidei ad muniendum Symbolum valet: non ut ipſa pro Symbolo gratiam Dei conſequentibus memoriæ mandanda & reddenda tradatur; ſed ut illa quæ in Symbolo retinentur, contra hæreticorum inſidias auctoritate catholica & munitiore defenſione cuſtodiat.

Iſa. 7. 9. ſec. LXX.

Caput. II. Quod nulla fuerit natura coæterna Deo, ex qua mundum fecerit.

2. CONATI ſunt enim quidam perſuadere DEUM PATREM non eſſe OMNIPOTENTEM: non quia hoc dicere auſi ſunt, ſed in ſuis traditionibus hoc ſentire & credere convincuntur. Cùm enim dicunt eſſe naturam, quam Deus omnipotens non creaverit, de qua tamen iſtum mundum fabricaverit, quem pulcrè a ordinatum eſſe concedunt: ita omnipotentem Deum negant, ut non eum credant mundum potuiſſe facere, niſi ad eum fabricandum aliâ naturâ, quæ jam fuerat, & quam ipſe non fecerat, uteretur: carnali ſcilicet conſuetudine videndi fabros & domorum ſtructores & quoſlibet opifices, qui niſi adjuventur paratâ materiâ, ad effectum ſuæ artis pervenire non poſſunt. Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non eſſe omnipotentem, b ſi mundum fabricare non poſſet, niſi eum aliqua non ab illo fabricata natura, tamquam materies, adjuvaret. Aut ſi omnipotentem Deum fabricatorem mundi eſſe concedunt, fateantur neceſſe eſt ex nihilo eum feciſſe quæ fecit. Non enim aliquid eſſe poteſt, cujus creator non eſſet, cùm eſſet omnipotens. Quia etſi aliquid fecit ex aliquo, ſicut hominem de limo, non utique fecit ex eo quod ipſe non fecerat; quia terram unde limus eſt, ex nihilo fecerat. Et ſi ipſum cælum & terram, id eſt, mundum & omnia quæ in eo ſunt, ex aliqua materia fecerat, ſicut ſcriptum eſt, *Qui feciſti mundum ex materia inviſa*, vel etiam *informi*, ſicut nonnulla exemplaria tenent; nullo modo credendum eſt illam ipſam materiam de qua factus eſt mundus, quamvis informem, quamvis inviſam, quocumque modo eſſet, per ſe ipſam eſſe potuiſſe, tamquam coæternam & coævam Deo: ſed quemlibet modum ſuum, quem habebat, ut quoquo modo eſſet, & diſtinctarum rerum formas poſſet accipere, non habebat niſi ab omnipotente Deo, cujus beneficio eſt res non ſolùm quæcumque formata, ſed etiam quæcumque formabilis. Inter formatum autem & formabile hoc intereſt, quod formatum jam accepit formam, formabile autem poteſt accipere. Sed qui præſtat rebus formam, ipſe præſtat etiam poſſe formari: quoniam de illo & in illo eſt omnium ſpecioſiſſima ſpecies incommutabilis: & ideo ipſe unus eſt, qui cuilibet rei, non ſolùm ut pulcra ſit, ſed etiam ut pulcra eſſe poſſit attribuit. Quapropter rectiſſimè credimus omnia Deum feciſſe de nihilo: quia etiam ſi de aliqua materia factus eſt mundus, eadem ipſa materia de nihilo facta eſt, ut ordinatiſſimo Dei munere c prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarentur quæcumque formata ſunt. Hoc autem diximus, ne quis exiſtimet contrarias ſibi eſſe divinarum Scripturarum ſententias, quoniam & omnia Deum feciſſe de nihilo ſcriptum eſt, & mundum eſſe factum de informi materia.

Quomodo mundus ex nihilo, ſi ex materia informi factus. Sap. 11. 18.

3. Credentes itaque in Deum Patrem omnipotentem, nullam creaturam eſſe quæ ab omnipotente non creata ſit, exiſtimare debemus. Et quia omnia per Verbum creavit, quod Verbum & Veritas dicitur, & Virtus & Sapientia Dei, multiſque aliis inſinuatur vocabulis d qui noſtræ fidei Jeſus Chriſtus Dominus commendatur, liberator ſcilicet noſter & e rector Filius Dei; non enim Verbum illud per quod ſunt omnia condita, generare potuit niſi ille qui per ipſum condidit omnia: * credimus ETIAM IN JESUM CHRISTUM FILIUM DEI, Patris unigenitum, id eſt, UNICUM, DOMINUM NOSTRUM. Quod tamen Verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere, quæ voce atque ore prolata verberato aere tranſeunt, nec diutiùs manent quàm ſonant. Manet enim illud Verbum incommutabiliter: nam de ipſo dictum eſt, cùm de Sapientia diceretur, *In ſe ipſa manens innovat omnia.* Verbum autem Patris ideo dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit Pater. Sicut ergo verbis noſtris id agimus, cùm verum loquimur, ut noſter animus innoteſcat audienti, & quidquid

Joh. 14. 6. 1. Cor. 1. 18.

* Caput. III.

Sap. 7. 27. Verbum quare dictum de Filio Dei.

a Editi, *ornatum*. At MSS. *ordinatum*.
b MSS. duo, *qui*.
c MSS. quatuor, *primò*.
d Quinque MSS. *quibus*.
e MS. Colbert. *& creator*.

fecreram

secretum in corde gerimus, per signa hujusmodi ad cognitionem alterius proferatur: sic illa Sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit [a] dignis animis secretissimus Pater, Verbum ejus convenientissime nominatur.

Quod Verbum sit idipsum quod Pater.

4. Inter animum autem nostrum & verba nostra, quibus eumdem animum ostendere conamur, plurimum distat. Nos quippe non gignimus sonantia verba, sed facimus; quibus faciendis materia subjacet corpus. Plurimum autem interest inter animum & corpus. Deus vero cùm Verbum genuit, id quod est ipse genuit: neque de nihilo, neque de aliqua jam facta conditaque materia; sed de ipso id quod est ipse. Hoc enim & nos conamur, cùm loquimur, si diligenter consideremus nostræ voluntatis appetitum; non cùm mentimur, sed cùm verum loquimur. Quid enim aliud molimur, nisi animum ipsum nostrum, si fieri potest, cognoscendum & perspiciendum animo auditoris inferre; ut in nobis ipsi quidem maneamus, nec recedamus à nobis, & tamen tale indicium, quo fiat in altero nostra notitia, proferamus; ut, quantum facultas conceditur, quasi alter animus ab animo per quem se indicet proferatur? Id facimus [b] conantes & verbis, & ipso sono vocis, & vultu, & gestu corporis, tot scilicet machinamentis id quod intus est demonstrare cupientes: quia tale aliquid proferre non possumus; & ideo non potest loquentis animus penitus innotescere; unde etiam mendacii locus patet. Deus autem Pater, qui verissimè se indicare animis cognituris & voluit & potuit, hoc ad se ipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit: qui etiam Virtus ejus & Sapientia dicitur, quia per ipsum operatus est & disposuit omnia; de quo propterea dicitur, *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.*

1 Cor. 1. 24. Sap. 8. 1.

CAPUT IV.

5. QUAMOBREM unigenitus Filius Dei, neque factus est a Patre; quia sicut dicit Evangelista, *Omnia per ipsum facta sunt*: neque ex tempore genitus; quoniam [c] sempiternè Deus sapiens, sempiternam secum habet sapientiam suam: neque impar est Patri, id est, in aliquo minor; quia & Apostolus dicit, *Qui cùm in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Hac igitur fide catholica, & illi excluduntur qui eumdem dicunt Filium esse qui Pater est; quia & hoc Verbum apud Deum esse non posset nisi apud Patrem Deum, & nulli est æqualis qui solus est. Excluduntur etiam illi, qui creaturam esse dicunt Filium, quamvis non talem, quales sunt ceteræ creaturæ. Quantamcumque enim creaturam dicant, si creatura est, condita & facta est. Nam idem est condere, quod creare: quamquam in Latinæ linguæ consuetudine dicatur aliquando creare, pro eo quod est gignere: sed Græca discernit. Hoc enim dicimus creaturam, quod illi κτίσμα vel κτίσιν vocant: & cùm sine ambiguitate loqui volumus, non dicimus creare, sed condere. Ergo si creatura est Filius, quamlibet magna sit, facta est. Nos autem in eum credimus per quem facta sunt omnia, non in eum per quem facta sunt cetera: neque enim hic aliter accipere possumus omnia, nisi quæcumque sunt facta.

Joh. 1. 3. Filius Dei non factus nec minor à Patre. Philip. 2. 6. Creare & condere idem.

6. Sed quoniam *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; eadem Sapientia quæ de Deo genita est, dignata est etiam in [d] hominibus creari. Quò pertinet illud, *Dominus creavit me in principio viarum suarum.* Viarum enim ejus principium [e] caput est Ecclesiæ, quod est Christus homine indutus, per quem vivendi exemplum nobis daretur, [f] hoc est via certa, qua perveniremus ad Deum. Non enim redire potuimus nisi humilitate, qui superbiâ lapsi sumus, sicut dictum est primæ nostræ creaturæ, *Gustate, & eritis tamquam dii.* Hujus igitur humilitatis exemplum, id est, viæ qua redeundum fuit, ipse Reparator noster in se ipso demonstrare dignatus est, *qui non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum evacuavit formam servi accipiens*; ut crearetur homo in principio viarum ejus, Verbum per quod facta sunt omnia. Quapropter secundum id quod unigenitus est, non habet fratres: secundùm id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post [g] ejus & per ejus primatum in Dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum, sicut apostolica [h] disciplina commendat. Naturalis ergo Filius de ipsa Patris substantia unicus natus est, [i] id existens quod Pater est, Deus de Deo, Lumen de Lumine: nos autem non lumen naturaliter sumus, sed ab illo Lumine illuminamur, ut sapientiâ lucere possimus. *Erat enim*, inquit, *Lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Addimus itaque fidei rerum æternarum etiam temporalem dispensationem Domini nostri, quam gerere nobis & ministrare pro nostra salute dignatus est. Nam secundùm id quod unigenitus est Dei Filius, non potest dici, Fuit & erit; sed tantùm, est: quia & quod fuit, jam non est; & quod erit, nondum est. Ille ergo est incommutabilis sine conditione temporum & varietate. Nec aliunde arbitror manare illud, quod famulo suo Moysi tale nomen suum insinuavit. Nam cùm ab eo quæreret, si se populus ad quem mittebatur contemneret, à quo se diceret esse missum, responsum dicentis accepit, *Ego sum qui sum.* Deinde subjunxit, *Hæc dices filiis Israël, Qui est, misit me ad vos.*

Joh. 1. 14. Filius Dei cur factus homo. Prov. 8. 22. Gen. 3. 5. Philip. 2. 6. Luc. 8. 21. Heb. 2. 11. Joh. 1. 9. Exod. 3. 14.

7. Ex quo jam spiritalibus animis patere confido, nullam naturam Deo esse posse contrariam. Si enim ille est, & de solo Deo propriè dici potest hoc Verbum; (Quod enim vere est, incommutabiliter manet; quoniam quod mutatur, fuit aliquid quod jam non est, & erit quod nondum est:) nihil ergo habet Deus contrarium. Si enim quæreretur à nobis quid sit albo contrarium, responderemus nigrum: si quæreretur quid sit calido contrarium, responderemus frigidum: si quæreretur quid veloci contrarium, responderemus tardum; & quæcumque similia. Cùm autem quæritur quid sit contrarium ei quod est, rectè respondetur quod non est.

Contra Manichæorum hæresim.

8. Sed quoniam per temporalem, ut dixi, dispensationem, ad nostram salutem & reparationem, operante Dei benignitate, ab illa incommutabili Dei Sapientia natura mutabilis nostra suscepta est, temporalium rerum salubriter pro nobis gestarum adjungimus fidem, credentes in eum Dei Filium QUI NATUS EST PER SPIRITUM-SANCTUM EX VIRGINE MARIA. Dono enim Dei, hoc est, sancto Spiritu concessa nobis est tanta humilitas tanti Dei, ut totum hominem suscipere dignaretur in utero virginis, maternum corpus integrum inhabitans, integrum [k] deserens. Cui temporali dispensationi multis modis insidiantur hæretici. Sed si quis tenuerit catholicam fidem, ut totum hominem credat à Verbo Dei esse susceptum, id est corpus, animam, spiritum, satis contra illos munitus est. Quippe cùm ista susceptio pro salute nostra sit gesta, cavendum est ne cùm credident aliquid nostrum non pertinere ad istam susceptionem, non pertineat ad salutem. Et cùm homo exceptâ forma membrorum, quæ diversis generibus animantium diversa tributa est, non distet à pecore nisi rationali spiritu, quæ mens etiam nominatur; quomodo sana est fides, qua creditur, quòd id nostrum susceperit Dei Sapientia quod habemus commune cum pecore, illud autem non susceperit quod illustratur luce Sapientiæ, & quod hominis proprium est?

Totus homo susceptus à Verbo. Mens, &c.

9. Detestandi autem etiam illi sunt, qui Dominum nostrum Jesum Christum matrem Mariam in terris habuisse negant, cùm illa dispensatio utrumque sexum, & masculinum & femininum honoraverit, & ad curam Dei pertinere monstraverit, non solum quem suscepit, sed illum etiam per quem suscepit, virum gerendo, nascendo de femina. Nec nos ad negandam Christi matrem cogit, quod ab eo dictum est, *Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea.* Sed admonet potiùs ut intelligamus secundùm Deum non eum habuisse matrem, cujus majestatis personam parabat ostendere aquam in vinum vertendo. Quod autem crucifixus est, secundùm hominem crucifixus est; & illa erat hora, quæ nondum venerat, quando dictum est, *Mihi & tibi quid est? nondum venit hora mea*, id est, qua te cognoscam. Tunc enim ut homo crucifixus cognovit hominem matrem, & dilectissimo discipulo humanissimè commendavit. Nec illud nos moveat, quod cum enuntiaretur mater ejus, & fratres, respondit, *Quæ mihi mater.*

Nativitas Christi ex femina. Contra Manichæos. Joh. 2. 4. Joh. 19. 27.

---

[a] Am. & Lov. *innotescit animus secretissimus Patris.* Er. *innotescit signus secretissimus Pater.* MSS. sex. *innotescit dignus animus secretissimus Pater.* Hanc lectionem esse veriorem, id partim persuasit quod inferiùs n. 4. dicitur, *se indicare animis* &c. partim quòd in ceteris MSS. post verbum *innotescit*, habetur *ignis*, aut *signus animi.*

[b] MSS. tres melioris notæ. *conante sono verbi.* Fortè legendum, *conantes sono verbi.*

[c] Editi, *sempiternus.* At MSS. omnes, *sempiternè.*

[d] MS. Remigianus, *in omnibus*: id est, inter omnia quæ facta sunt: nec malè.

[e] Sic MSS. At editi, *principium & caput Ecclesiæ est Christus.*

[f] Editi, *Hæc est via certa.* MSS. verò, *hoc est.* Tum ex eis iis quatuor, *via recta*

[g] Er. *post ejus primitias in Dei gratia nascimur.*

[h] Editi, *doctrina*: pro quo MSS. *disciplina.*

[i] Sic MSS. At vulgati, *idem existens quod pater Deus.*

[k] Emanuel Sa putavit legendum, *deferens.* Verùm codices omnes habent, *deserens*: quo verbo significatur Christi nativitate detractum nihil esse Virginis matris integritati.

aut qui fratres? &c. Sed potiùs doceat ministerium nostrum, quo verbum Dei fratribus ministramus, parentes cùm impediunt, non eos debere cognosci. Nam si propterea quisque putaverit non eum habuisse matrem in terris, quia dixit, *Quæ mihi mater?* cogatur necesse est & Apostolos negare habuisse patres in terris, quoniam præcepit eis dicens, *Nolite vobis patrem dicere in terris: unus est enim Pater vester, qui in cælis est.*

Matt. 12. 48. Matt. 23. 9.

10. Nec nobis fidem istam minuat cogitatio muliebrium viscerum, ut propterea recusanda videatur talis Domini nostri generatio, quòd eam sordidi sordidam putant. Quia & *stultum Dei sapientius esse hominibus*, & *omnia munda mundis*, verissimè Apostolus dicit. Debent igitur intueri, qui hoc putant, solis hujus radios, quem certè non tamquam creaturam Dei laudant, sed tamquam Deum * adorant, per cloacarum fœtores & quæcumque horribilia usquequaque diffundi, & in his operari secundùm naturam suam, nec tamen inde aliqua contaminatione fordescere, cùm visibilis lux visibilibus sordibus sit naturâ conjunctior: quanto minùs igitur poterat pollui Verbum Dei, non corporeum neque visibile, de femineo corpore, ubi humanam carnem suscepit cum anima & spiritu, quibus intervenientibus habitat majestas Verbi ab humani corporis [a] fragilitate secretiùs? Unde manifestum est nullo modo potuisse Verbum Dei maculari humano corpore, quo nec ipsa anima humana maculata est. Non enim cùm regit corpus atque vivificat, sed cùm ejus bona mortalia concupiscit, de corpore anima maculatur. Quod si animæ maculas illi vitare vellent, hæc mendacia potiùs & sacrilegia formidarent.

1. Cor. 1. 25. Tit. 1. 15. * Manichæi.

CAP. V. Passio Christi & sepultura.

11. Sed parva erat pro nobis Domini nostri humilitas in nascendo: accessit etiam ut mori pro mortalibus dignaretur. *Humiliavit* enim *se, factus subditus usque ad mortem, mortem autem crucis*: ne quisquam nostrûm etiam si mortem posset non timere, aliquod genus mortis, quod homines ignominiosissimum arbitrantur, horreret. Credimus itaque in eum qui SUB PONTIO PILATO CRUCIFIXUS EST, ET SEPULTUS. Addendum enim erat judicis nomen, propter temporum cognitionem. Sepultura verò illa cùm creditur, fit recordatio novi [b] monumenti, quod resurrecturo ad vitæ novitatem præberet testimonium, sicut nasciuro uterus virginalis. Nam sicut in illo monumento nullus alius mortuus sepultus est, nec antè, nec postea; sic in illo utero nec antè, nec postea, quidquam mortale conceptum est.

Philip. 2. 8. Joh. 19. 41.

Resurrectio Christi.

12. Credimus etiam illum TERTIO DIE RESURREXISSE A MORTUIS, primogenitum consecuturis fratribus, quos in adoptionem filiorum Dei vocavit, quos comparticipes & coheredes suos esse dignatus est.

Ephes. 1. 5.

CAPUT VI. Adscensus in cælum.

13. Credimus IN CÆLUM ADSCENDISSE, quem beatitudinis locum etiam nobis promisit, dicens, *Erunt sicut Angeli in cælis*, in illa civitate quæ est mater omnium nostrûm Jerusalem æterna in cælis. Solet autem quosdam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, quod credamus assumtum terrenum corpus in cælum. Sed gentiles plerumque Philosophorum argumentis nobiscum agere student, ut dicant, terrenum aliquid in cælo esse non posse. Nostras enim Scripturas non noverunt, nec sciunt quomodo dictum sit, *Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale.* Non enim ita dictum est, quasi corpus vertatur in spiritum, & spiritus fiat: quia & nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non in animam versum est & anima factum. Sed spiritale corpus intelligitur, [c] quod ita spiritui subditum est, ut cælesti habitationi conveniat, omni fragilitate ac labe terrena in cælestem puritatem & stabilitatem mutata atque conversa. Hæc est immutatio, de qua item dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Quam immutationem non in deterius, sed in melius fieri docet idem, cùm dicit, *Et nos immutabimur.* Sed ubi & quomodo sit in cælo corpus Dominicum, curiosissimum & supervacaneum est quærere; tantummodo in cælo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostræ cælorum secreta discutere, sed est nostræ fidei de Dominici corporis dignitate sublimia & honesta sentire.

Matt. 22. 30. Gal. 4. 26. 1. Cor. 15. 44. Ibid. 51.

CAPUT VII. Sessio ad dexteram Patris.

14. Credimus etiam, quod SEDET AD DEXTERAM PATRIS. Nec ideo tamen quasi humanâ formâ circumscriptum esse Deum Patrem arbitrandum est, ut de illo cogitantibus dextrum aut sinistrum latus animo occurrat; aut idipsum quod sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne in illud incidamus sacrilegium, in quo exsecratur Apostolus eos qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulacrum Deo nefas est Christiano in templo collocare; multo magis in corde nefarium est, ubi verè est templum Dei, si à terrena cupiditate atque errore mundetur. Ad dexteram ergo intelligendum est sic dictum esse, in summa beatitudine, ubi justitia & pax & gaudium est: sicut ad sinistram hœdi constituuntur, id est in miseria, propter [d] iniquitates, labores atque cruciatus. Sedere ergo quòd dicitur Deus, non membrorum positionem, sed judiciariam significat potestatem, qua illa majestas numquam caret, semper digna dignis tribuendo; quamvis in extremo judicio multo manifestiùs inter homines unigeniti Filii Dei judicis vivorum atque mortuorum claritas indubitata [e] futura sit.

Rom. 1. 23. Matt. 25. 33.

CAPUT VIII. Adventus ad judicium.

15. Credimus etiam INDE VENTURUM convenientissimo tempore, & JUDICATURUM VIVOS ET MORTUOS. Sive istis nominibus justi & peccatores significentur; sive quos tunc ante mortem [f] in terris inventurus est appellati sint vivi, mortui verò qui in ejus adventu resurrecturi sunt: hæc dispensatio temporalis, non tantum est, sicut illa generatio secundùm Deum; sed etiam fuit, & erit. Nam fuit Dominus noster in terris, & nunc est in cælo, & erit in claritate judex vivorum atque mortuorum. Ita enim veniet, sicut adscendit, secundùm auctoritatem quæ in Actibus Apostolorum continetur. Ex hac itaque temporali dispensatione loquitur in Apocalypsi, ubi scriptum est, *Hæc dicit qui est, & qui fuit, & qui venturus est.*

Act. 1. 11. Apoc. 1. 8.

CAPUT IX. De fide in Spiritum-sanctum. Trinitatis mysterium.

16. Digesta itaque [g] fideique commendata & divina generatione Domini nostri & humana dispensatione, adjungitur confessioni nostræ, ad perficiendam fidem quæ nobis de Deo est, SPIRITUS-SANCTUS, [h] non minore naturâ quàm Pater & Filius, sed ut ita dicam, consubstantialis & coæternus: quia ista Trinitas unus est Deus: non ut idem sit Pater qui & Filius & Spiritus-sanctus; sed ut Pater sit Pater, & Filius sit Filius, & Spiritus-sanctus sit Spiritus-sanctus, & hæc Trinitas unus Deus, sicut scriptum est, *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Tamen si interrogemur de singulis, & dicatur nobis, Deus est Pater? respondebimus, Deus. Si quæratur utrùm Deus sit Filius; hoc respondebimus. Nec si fuerit de Spiritu-sancto talis interrogatio, aliud eum esse debemus respondere quàm Deum: vehementer caventes sic accipere, quomodo de hominibus dictum est, *Dii estis.* Non enim sunt naturaliter dii, quicumque sunt facti atque conditi ex Patre per Filium dono Spiritus-sancti. Ipsa enim significatur Trinitas, cùm Apostolus dicit, *Quoniam ex ipso & in ipso & per ipsum sunt omnia.* Quamquam ergo de singulis interrogati, respondeamus Deum esse de quo quæritur, sive Patrem, sive Filium, sive Spiritum-sanctum; non tamen tres deos à nobis coli quisquam existimaverit.

Deut. 6. 4. Psal. 81. 6. Rom. 11. 36.

Similitudinibus explicatur.

17. Nec mirum quòd hæc de ineffabili natura dicuntur, cùm in iis etiam rebus, quas corporeis oculis cernimus, & corporeo sensu dijudicamus, tale aliquid accidat. Nam cùm de fonte interrogati, non possimus dicere quòd ipse sit fluvius; nec de fluvio interrogati possimus eum fontem vocare; & rursum potionem quæ de fonte vel fluvio est, nec fluvium possimus appellare nec fontem: tamen in hac trinitate aquam nominamus, & cùm de singulis quæritur, singillatim aquam respondemus. Nam si quæro utrùm aqua in fonte sit, respondetur aqua; & si quæramus utrùm aqua sit in fluvio, nihil aliud respondetur, & in illa potione non poterit esse alia responsio: nec tamen eas tres aquas, sed unam dicimus. Sanè cavendum est, ne quisquam ineffabilem illius majestatis substantiam sicut fontem istum visibilem atque corporeum vel fluvium vel potionem cogitet. In his enim aqua illa, quæ nunc in fonte est, exit in fluvium, nec in se manet; & cùm de fluvio vel de fonte in potionem transit, non ibi permanet, unde sumitur. Itaque fieri potest ut eadem aqua nunc ad fontis appellationem pertineat, nunc ad fluvii, nunc ad potionis: cùm in illa Trinitate dixerimus, non posse fieri ut Pater aliquando sit Filius, aliquando Spiritus-sanctus: sicut in arbore non est radix nisi radix, nec robur est aliud quàm

---

a Sic Lov. & nonnulli MSS. Alii verò cum Er. *ad humani corporis fragilitatem.*
b Editi, *testamenti.* Veriùs MSS. *monumenti.*
c Er. & tres MSS. *quia ita coaptandum est.*
d Tres MSS. *propter iniquitatis labores.*
e Ita in MSS. At in excusis, *fulfura sit.*
f Hic editi addunt *nostram*: renitentibus MSS.
g Sic in MSS. At apud Lov. *fide atque commendata divina.*
h Er. *non de minore.* Fortè legendum, *non minor.*

robur, nec ramos nisi ramos possumus dicere: non enim quod dicitur radix, id potest dici robur & rami; nec lignum quod pertinet ad radicem, potest aliquo transitu nunc in radice esse, nunc in robore, nunc in ramis, sed tantummodo in radice: cùm illa regula nominis maneat, ut radix lignum sit, & robur lignum, & rami lignum; nec tamen tria ligna dicantur, sed unum. Aut si hæc habent aliquam dissimilitudinem, ut possint non absurdè tria ligna dici, propter firmitatis diversitatem; illud certè omnes concedunt, si ex uno fonte tria pocula impleantur, posse dici tria pocula, tres autem aquas non posse dici, sed omnino unam aquam; quamquam de singulis poculis interrogatus in quolibet horum aquam esse respondeas: quamvis nullus hic transitus fiat, sicut de fonte in fluvium dicebamus. Sed hæc non propter illius divinæ naturæ similitudinem, sed propter visibilium etiam unitatem corporalia exempla data sunt, ut intelligeretur fieri posse, ut aliqua tria non tantùm singillatim, sed etiam simul unum singulare nomen obtineant; nec quisquam miretur & absurdum putet, quòd Deum dicimus Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum-sanctum, nec tamen tres Deos in ista Trinitate sed unum Deum, [a] unamque substantiam.

18. Et de Patre quidem ac Filio multis libris disseruerunt docti & [b] spiritales viri, quibus quantum homines hominibus poterant, & quemadmodum non unus esset Pater & Filius, sed unum essent; & quid propriè Pater esset, & quid Filius insinuare conati sunt: quòd ille genitor, hic genitus; ille non de Filio, hic de Patre; hujus ille principium, unde & caput Christi dicitur, quamvis & Christus principium, sed non Patris; hic vero illius imago, quamvis nulla ex parte dissimilis & omnino indifferenter æqualis. Tractantur hæc latiùs ab eis, qui non tam breviter quàm nos, totius Christianæ fidei professionem volunt explicare. Itaque in quantum Filius est, de Patre accepit ut sit, cùm ille de Filio id non acceperit: & in quantum hominem, mutabilem scilicet creaturam in melius commutandam, ineffabili misericordiâ, temporali dispensatione suscepit, multa de illo in Scripturis inveniuntur ita dicta, ut impias hæreticorum mentes prius volentes docere quàm nosse, in errorem miserint, ut putarent eum non æqualem Patri, nec ejusdem esse substantiæ, qualia sunt illa, *Quoniam Pater major me est*; &, *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi Deus*; &, *Tunc ipse subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia*; &, *Vado ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum*; & nonnulla hujusmodi: quæ omnia posita sunt, non ut naturæ atque substantiæ inæqualitatem significent, ne falsa sint illa, *Ego & Pater unum sumus*; &, *Qui me vidit, vidit & Patrem meum*; &, *Deus erat Verbum*; non enim facta est, cum omnia per ipsum facta sint: &, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo*; & cetera talia: sed illa posita sunt, partim propter administrationem suscepti hominis, qua dicitur, *Semetipsum exinanivit*; Non quia mutata est illa Sapientia, cum sit omnino incommutabilis; sed quia tam humiliter hominibus innotescere voluit: partim ergo propter hanc administrationem illa ita scripta sunt, de quibus hæretici calumniantur; partim propter hoc, quia Filius Patri debet quod est, hoc etiam debens utique Patri quòd eidem Patri æqualis aut par est; Pater autem nulli debet quidquid est.

Professio Christianæ fidei.

19. De Spiritu-sancto autem nondum tam copiosè ac diligenter disputatum est à doctis & magnis divinarum Scripturarum tractatoribus, ut intelligi facile possit & ejus proprium, quo proprio fit ut eum neque Filium neque Patrem dicere possimus, sed tantùm Spiritum-sanctum; nisi quòd eum donum Dei esse prædicant, ut Deum credamus non se ipso inferius donum dare. Servant tamen ut non genitum Spiritum-sanctum tamquam Filium de Patre prædicent; unicus enim est Christus: neque de Filio tamquam nepotem summi Patris: nec tamen id quod est, nulli debere, sed Patri, ex quo omnia; ne duo constituamus principia sine principio, quod falsissimum est & absurdissimum, & non catholicæ fidei, sed quorumdam * hæreticorum errori proprium. Ausi sunt tamen quidam ipsam communionem Patris & Filii, atque (ut ita dicam) deitatem, quam Græci θεότητα appellant, Spiritum-sanctum credere: ut, quoniam Pater Deus & Filius Deus, ipsa deitas, qua sibi copulantur & ille gignendo filium & ille Patri cohærendo, ei è quo est genitus æquetur. Hanc ergo deitatem, quam etiam dilectionem in se invicem amborum caritatemque volunt intelligi, Spiritum sanctum appellatum dicunt, multisque Scripturarum documentis adsunt huic opinioni suæ; sive illo quod dictum est, *Quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum qui datus est nobis*; sive aliis multis talibus testimoniis; & eo ipso quòd per Spiritum-sanctum reconciliamur Deo, unde etiam cùm donum Dei dicitur, satis significari volunt caritatem Dei esse Spiritum-sanctum. NON enim RECONCILIAMUR ILLI, NISI PER DILECTIONEM, qua etiam filii [c] appellamur: non jam sub timore tamquam servi, quia consummata dilectio foras mittit timorem; & Spiritum libertatis accepimus, *in quo clamamus, Abba Pater*. Et quia reconciliati & in amicitiam revocati per caritatem poterimus omnia Dei secreta cognoscere, propterea de Spiritu-sancto dicitur, *Ipse vos inducet in omnem veritatem*. Propterea & confidentia prædicandæ veritatis, qua impleti sunt in adventu ejus Apostoli, rectè caritati tribuitur: quia & diffidentia timori datur, quem consummatio caritatis excludit. Ideo etiam donum Dei dicitur, quia eo quod quisque novit non fruitur, nisi & id diligat. Frui autem sapientiâ Dei, nihil est aliud quàm ei dilectione cohærere: neque quisquam in eo quod percipit permanet nisi dilectione: & ideo Spiritus-sanctus dicitur, quoniam ad permanendum sanciuntur quæcumque [d] sanciuntur, nec dubium est a sanciendo sanctitatem vocari. Maximè autem illo testimonio utuntur assertores hujus sententiæ, quod scriptum est, *Quod natum est de carne, caro est; & quod natum est de Spiritu, spiritus est*: *quoniam Deus Spiritus est*; [e] Hic enim regenerationem nostram dicit, quæ non secundùm Adam de carne est, sed secundùm Christum de Spiritu-sancto. Quapropter si Spiritus-sancti hoc loco facta est commemoratio, cùm dictum est, *Quoniam Deus Spiritus est*; animadvertendum dicunt, non dictum esse, Quoniam Spiritus [f] Deus est; sed, *Quoniam Deus Spiritus est*; ut ipsa deitas Patris & Filii hoc loco dicta sit Deus, quod est Spiritus-sanctus. Huc accedit aliud testimonium quod dicit Johannes apostolus, *Quoniam Deus dilectio est*. Etiam hic enim non ait, Dilectio Deus est; sed, *Deus dilectio est*; ut ipsa deitas dilectio intelligatur. Et quod in illa enumeratione connexarum sibi rerum, ubi dicitur, *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei*; &, *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi Deus*; nulla fit commemoratio Spiritus-sancti, ad hoc pertinere dicunt, quia non ferè in iis quæ sibi connexa sunt numerari solet ipsa connexio. Unde in illo etiam loco Trinitatem ipsam videntur agnoscere qui legunt attentiùs, cùm dicitur, *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso*, tamquam ex eo qui nulli debet quod est; *per ipsum*, tamquam per mediatorem; *in ipso*, tamquam in eo qui continet, id est, copulatione conjungit.

* Manichæorum.

De Spiritu-sancto opinio quorumdam, quòd sit ipsa Deitas Patris & Filii.

Sanctitas à sanciendo.

20. Huic sententiæ contradicunt, qui arbitrantur istam communionem, quam sive deitatem sive dilectionem sive caritatem appellamus, non esse substantiam: quærunt autem secundùm substantiam sibi exponi Spiritum-sanctum, nec intelligunt non aliter potuisse dici, *Deus dilectio est*, nisi esset dilectio substantia. Ducuntur quippe consuetudine rerum corporalium; quoniam si duo sibi corpora copulentur, ita ut juxta invicem collocentur, ipsa copulatio non est corpus; quando quidem separatis illis corporibus, quæ copulata fuerant, nulla invenitur: nec tamen quasi discessisse & migrasse intelligitur, sicut illa corpora. Sed hi tales cor mundum faciant, quantum possunt, ut videre valeant in Dei substantia non esse aliquid tale, quasi aliud ibi sit substantia, aliud quod accidat substantiæ, & non sit substantia; sed quidquid ibi intelligi potest, substantia est. Verùm hæc dici possunt facile, & credi: videri autem nisi corde puro quomodo se habeant, omnino non possunt. Quapropter sive ista vera sit sententia, sive aliud aliquid sit, fides inconcussa tenenda est, ut Deum dicamus Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum-sanctum; neque tres deos, sed istam Trinitatem unum Deum, neque diversos naturâ, sed ejusdem substantiæ; neque ut Pater aliquando sit Filius, aliquando sit Spiritus-sanctus; sed Pater semper Pater, & Filius semper Filius, & Spiritus-sanctus semper

a MSS. *sed unum colamus unamque substantiam.*
b In vulgatis, *religiosi.* Cujus loco in MSS. *spiritales.*
c In vulgatis additur, *Dei.* quod abest à MSS.
d Editi, *sanctificantur.* At MSS. constanter *sanciuntur.*

e In MSS. Editi verò, *Hoc enim .... dicunt.*
f Editi & aliquot MSS. *Spiritus Dei est.* Item deinde paulò pòst. non ait, *Dilectio Dei est.* Alii codices utroque loco, *Deus est*: nec minùs bene.

spiritus sanctus. Nec temere de invisibilibus aliquid affirmemus tamquam scientes, sed tamquam credentes; quoniam videri nisi mundato corde non possunt: & qui ea videt in hac vita ex parte, ut dictum est, atque in ænigmate, non potest efficere ut & ille videat cui loquitur, si cordis sordibus impeditur. *Beati autem mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Hæc fides est de Deo conditore & renovatore nostro.

21. Sed quoniam dilectio non tantùm in Deum nobis imperata est, cùm dictum est, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*; sed etiam in proximum, nam, *Diliges*, inquit, *proximum tuum tamquam teipsum*: si autem ista fides congregationem societatemque hominum non teneat, in qua fraterna caritas operetur, minùs fructuosa est: * credimus & [a] SANCTAM ECCLESIAM, utique CATHOLICAM.

Caput X. Ecclesia Catholica.

Nam & hæretici & schismatici congregationes suas ecclesias vocant. Sed hæretici de Deo falsa sentiendo ipsam fidem violant, schismatici autem dissensionibus iniquis a fraterna caritate dissiliunt, quamvis ea credant quæ credimus. Quapropter nec hæretici pertinent ad Ecclesiam catholicam, quæ diligit Deum; nec schismatici, quoniam diligit proximum; & ideo peccata proximi facilè ignoscit, quia sibi precatur ignosci ab illo, qui nos reconciliavit sibi, delens omnia præterita, & ad vitam novam nos vocans: quam vitam donec perfectam capiamus, sine peccatis esse non possumus: interest tamen qualia sint.

Remissio peccatorum.

22. Nec de peccatorum differentia modò tractandum est, sed credendum omnino, nullo modo nobis ignosci ea quæ peccamus, si nos inexorabiles ad ignoscenda peccata fuerimus. Itaque credimus & [a] REMISSIONEM PECCATORUM.

Totius hominis in melius commutatio resurrectione perficienda τῶν ἀπαρχὴν.

23. Et quoniam tria sunt quibus homo constat, spiritus, anima & corpus: quæ rursus duo dicuntur, quia sæpe anima simul cum spiritu nominatur. Pars enim quædam ejusdem rationalis, qua carent bestiæ, spiritus dicitur; principale nostrum spiritus est: deinde vita qua conjungimur corpori, anima dicitur: postremò ipsum corpus quoniam visibile est, ultimum nostrum est. Hæc autem omnis creatura ingemiscit & parturit usque nunc: dedit tamen primitias spiritûs, quia credidit Deo, & bonæ jam voluntatis est. Hic spiritus etiam vocatur mens, de quo dicit Apostolus, *Mente servio legi Dei.* Qui item alio loco dicit, *Testis est enim mihi Deus, cui servio in spiritu meo.* Anima verò cum carnalia bona adhuc appetit, caro nominatur. [b] Pars enim ejus quædam resistit spiritui, non naturâ, sed consuetudine peccatorum. Unde dicitur, *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Quæ consuetudo in naturam versa est secundùm generationem mortalem peccato primi hominis. Ideoque scriptum est, *Et nos aliquando fuimus naturaliter filii iræ*, id est vindictæ, per quam factum est ut serviamus legi peccati. Est autem animæ natura perfecta, cùm spiritui suo subditur, & cùm sequitur sequentem Deum. Ideo *animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei.* Sed non tam citò anima subjugatur spiritui ad bonam operationem, quàm citò spiritus Deo ad veram fidem & bonam voluntatem: sed aliquando tardiùs ejus impetus, quo in carnalia & temporalia defluit, refrenatur. Sed quoniam & ipsa mundatur, recipiens stabilitatem naturæ suæ dominante spiritu, quod sibi caput est, cui ejus capiti caput est Christus, non est desperandum etiam corpus restitui naturæ propriæ: sed utique non tam citò quàm anima, sicut neque anima tam citò quàm spiritus; sed tempore opportuno in novissima tuba, cum *mortui resurgent incorrupti; & nos immutabimur.* Et ideo credimus & [a] CARNIS RESURRECTIONEM; non tantùm quia reparatur anima, quæ nunc propter carnales affectiones caro nominatur; sed hæc etiam visibilis caro quæ naturaliter est caro, cujus nomen anima non propter naturam, sed propter affectiones carnales accepit: hæc ergo visibilis, quæ propriè dicitur caro, sine dubitatione credenda est resurgere.

Carnis resurrectio.

Videtur enim Paulus apostolus eam tamquam digito ostendere, cùm dicit, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.* Cùm enim dicit, *hoc*, in eam quasi digitum intendit. Quod autem visibile est, id potest digito ostendi: quoniam posset etiam anima corruptibilis dici; nam vitiis morum ipsa corrumpitur. *Et mortale hoc induere immortalitatem*, cùm legitur, eadem significatur visibilis caro, quia in eam identidem velut digitus intenditur. Potest enim & anima sicut corruptibilis propter morum vitia, ita etiam mortalis dici. *Mors quippe animæ est apostatare à Deo*: quod primum ejus peccatum in paradiso sacris litteris continetur.

Resurrectionis futuræ veritas confirmatur.

24. Resurget igitur corpus secundum Christianam fidem, quæ fallere non potest. Quod cui videtur incredibile, qualis nunc sit caro attendit, qualis autem futura sit non considerat: quia illo tempore immutationis angelicæ non jam caro erit & sanguis, sed tantùm corpus. Cùm enim de carne Apostolus loqueretur, *Alia*, inquit, *caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, alia serpentum; & corpora cælestia, & corpora terrestria.* Non enim dixit, & caro cælestis: dixit autem, *& cælestia & terrestria corpora.* Omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne corpus etiam caro est: primò in istis terrestribus, quoniam lignum corpus est, sed non caro: hominis autem vel pecoris & corpus & caro est: in cælestibus verò nulla caro, sed corpora simplicia & lucida, quæ appellat Apostolus spiritalia; nonnulli autem vocant ætherea. Et ideo non carnis resurrectioni contradicit illud quod ait, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*: sed quale futurum sit quod nunc caro & sanguis est, prædicat. In qualem naturam quisquis hanc carnem converti posse non credit, gradibus ducendus est ad fidem. Si enim ab eo quæras utrùm terra in aquam possit converti; propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rursum si quæras, utrùm aqua possit in aërem; neque hoc absurdum esse respondet, vicina enim sunt sibi. Et de aëre si quæratur, utrùm in æthereum corpus, id est, cæleste possit mutari; jam ipsa vicinitas persuadet. Quod ergo per hos gradus fieri posse concedit, ut terra in corpus æthereum convertatur, cur non accedente Dei voluntate, qua corpus humanum supra aquas potuit ambulare, celerrimè id fieri posse, quemadmodum dictum est, *in ictu oculi*, sine ullis talibus gradibus credit, sicut plerumque fumus in flammam mira celeritate convertitur? Caro enim nostra utique ex terra est: philosophi autem, quorum argumentis sæpius resurrectioni carnis resistitur, quibus asserunt nullum esse posse terrenum corpus in cælo, quodlibet corpus in omne corpus converti & mutari posse concedunt. Qua corporis resurrectione facta [c] à temporis conditione liberati, æternâ vitâ ineffabili caritate atque stabilitate sine corruptione perfruemur. Tunc enim fiet illud quod scriptum est, *Absorpta est mors in victoriam. Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua?*

25. Hæc est fides quæ paucis verbis tenenda in Symbolo novellis Christianis datur. Quæ pauca verba fidelibus nota sunt, ut credendo subjugentur Deo, subjugati rectè vivant, rectè vivendo cor mundent, corde mundato quod credunt intelligant.

a Tres MSS. *in sanctam Ecclesiam* &c. Et aliquantò pòst, *in remissionem peccatorum.* Sic etiam inferiùs, *in carnis resurrectionem.*

b Quatuor probæ notæ MSS. *nominatur & resistit spiritui*: omisso, *Pars ejus quædam.*

c Aliquot MSS. *corpus à temporis conditione liberatum æternâ vitâ ineffabili caritate perfruetur.*

ADMONITIO

IN LIBRUM DE FIDE ET OPERIBUS.

AD initium anni 413. referendus est iste liber. In eo enim Augustinus librum de spiritu & littera, qui sub anni 412. finem prodiit, à se paulo antè scriptum commemorat capite 14. Modò, *ait*, de hac quæstione prolixum librum edidi, qui inscribitur, De littera & spiritu. *Propterea in Retract. 2. recensito eodem libro de spiritu & littera, mox in eum qui de fide & operibus est, retractationem subjecit in hæc verba*: Interea missa sunt mihi à quibusdam fratribus ..... scripta nonnulla: *ea nimirum quæ refellenda hîc suscepit.*

Scripta verò illa eruditus Garnerius in append. ad 1. part. oper. M. Mercatoris pag. 127. censet non alia fuisse, quàm quæ Hieronymus sive in Isaiam edidit, sive in epistolas Pauli, & sumtas ab Hieronymo arbitratur quæstiones illas tres, quas hîc Augustinus, tacito nomine, præ reverentia, *inquit*, tanti viri, *tractat & refellit. Opinionem hanc nos confirmare*

aon aademus. Nam quod spectat quæstionem primam, quæ est de omnibus citra discrimen admittendis ad baptismum, ita ut adulteri nec ipsi repellantur noti ac pertinaces, qui vitam mutare nolunt, nihil in Hieronymo consentaneum huic errori deteximus. Ad secundam verò quæstionem, qua perversum ac præposterum dicebatur, priùs morum Christianorum doctrinam tradere, ac deinde baptizare, id posset facilè pertrahi quod Hieronymus in Matth. 28. scripsit: Ordo præcipuus, jussit Apostolis ut primùm docerent universas gentes, deinde fidei intinguerent sacramento, & post fidem ac baptisma quæ essent observanda præciperent. *Quamquam fortè pius interpres minimè curabat ne baptismo præmitteretur, sed tantùm ne omnino præmitteretur morum doctrina, tradenda certè vel post baptismum, & baptizatis observanda. Pro tertia demum quæstione, quæ fuit de baptizatis, etiamsi mores quantumlibet improbos emendare noluerint, per fidem salvandis, profertur illud ex ejus dialogo 1. adversùs Pelag.* Si Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiam; quid ad nos, qui & diabolum & satellites ejus omnesque impios & prævaricatores dicimus perire perpetuò & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas? *Et ex commentariis in Isai. ult.* Sicut diaboli & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, Non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum atque impiorum & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda atque purganda sunt, moderatam arbitramur & mistam clementiæ sententiam judicis. *Hæc tamen Theologi alii, & similia si qua sunt loca, eo pacto explicant, ut ab illo errore, qui graviter iisdem in Enchiridio libroque de Civitate Dei 21. confutatur, defendant Hieronymum. Cui nec nos putamus tribuenda omnia argumenta, quæ in præsenti opere diluuntur, & quidem prætermissis ab Augustino iis Scripturæ testimoniis, quibus Hieronymus in Isaiam observat uti eos qui volunt peccatorum aliquando finiri supplicia.*

Libri de fide & operibus meminit Augustinus in Enchiridio c. 67. in lib. de octo quæstionibus Dulcitii q. 1. n. 2. & in epistola 205. ad Consentium n. 18.

LIBRI II. RETRACTAT. CAPUT XXXVIII.

INTEREA missa sunt mihi à quibusdam fratribus laïcis quidem, sed divinorum eloquiorum studiosis, scripta nonnulla, quæ ita distinguerent à bonis operibus Christianam fidem, ut sine hac non posse, sine illis autem posse perveniri suaderetur ad æternam vitam. Quibus respondens librum scripsi, cujus nomen est, *De fide & operibus*. In quo disputavi, non solum quemadmodum vivere debeant gratiâ Dei regenerati, verùm etiam quales ad lavacrum regenerationis admitti. Hic liber sic incipit: *Quibusdam videtur.*

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE FIDE ET OPERIBUS
LIBER UNUS.

*Scriptus circ. initium anni 413.

CAPUT I. Error quorumdam triplex. 1. Omnes ad baptismum citra discrimen admittendos sentiunt.

Refellitur error quorumdam triplex, & contrà demonstratur 1. Non omnes indiscretè admittendos ad baptismum, sicque esse tolerandos in Ecclesia malos, ut non negligatur ecclesiastica disciplina. 2. Baptizandis non solius fides, sed vitæ etiam Christianæ tradendas esse regulas. 3. Baptizatos demum, nisi vitam malam mutarint, numquam ad salutem æternam fide sola perventuros.

QUIBUSDAM videtur indiscretè omnes admittendos esse ad lavacrum regenerationis, quæ est in Christo Jesu Domino nostro, etiamsi malam turpemque vitam facinoribus & flagitiis evidentissimis [a] notam mutare noluerint, atque in ea se perseveraturos aperta etiam professione declaraverint. Verbi gratiâ, si quisquam meretrici adhæret, non ei priùs præcipiatur ut ab ea discedat, & tunc veniat ad baptismum, sed etiam cum ea manens mansurumque se confidens, seu etiam profitens admittatur & baptizetur, nec impediatur fieri membrum Christi, etiamsi membrum meretricis esse persliterit: sed postea doceatur quàm sit hoc malum, jamque baptizatus de mutandis in melius moribus instruatur. Perversum enim putant atque præposterum, priùs docere quemadmodum debeat vivere Christianus, & deinde baptizari. Sed censent præcedere debere baptismi sacramentum, ut deinde sequatur vitæ morumque doctrina: quam si tenere & custodire voluerit, utiliter fecerit; si autem noluerit, retenta fide Christiana, sine qua in æternum periret, in quolibet scelere immunditiaque permanserit, salvum eum futurum tamquam per ignem, velut qui ædificaverit super fundamentum quod est Christus, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam; id est, non justos castosque mores, sed iniquos & impudicos.

a 1. Cor. 6. 15.

2. Morum doctrinam censent nonnisi post baptismum esse tradendam.

3. Propter fidem Christianam salvandos esse baptizatos etiamsi mores quantumlibet malos non correxerint. 1. Cor. 3. 12.

2. Ad hanc autem disputationem videntur impulsi, quod eos [b] moverit, non admitti ad baptismum qui dimissis uxoribus alias duxerint, vel feminas quæ dimissis viris aliis nupserint: quia hæc non conjugia, sed adulteria esse Dominus Christus sine ulla dubitatione testatur. Cùm enim negare non possent esse adulterium, quod Veritas adulterium esse sine [c] ambage confirmat, eisque suffragari vellent ad accipiendum baptismum, quos hujusmodi laqueo ita captos viderent, ut si non admitterentur ad baptismum, sine ullo sacramento mallent vivere vel etiam mori, quàm dirupto adulterii vinculo liberari: humana quadam miseratione commoti sunt ad eorum caussam sic suscipiendam, ut omnes cum eis facinorosos & flagitiosos, etiam nulla prohibitione correptos, nulla instructione correctos, nulla pœnitentiâ mutatos ad baptismum admittendos esse censerent; existimantes eos, nisi fieret, in æternum esse perituros, si autem fieret, etiam in illis malis perseverantes salvos per ignem futuros.

Unde moti illi ut ita sentirent. b Matt. 19. 9.

3. QUIBUS respondens, hoc primum dico, ne quis ea testimonia Scripturarum, quæ commixtionem bonorum & malorum in Ecclesia vel præsentem indicant, vel futuram prænuntiant, sic accipiat, ut disciplinæ severitatem sive diligentiam solvendam omnino atque omittendam, non illis edoctus litteris, sed sua opinione deceptus existimet. Neque enim, quia illam primi populi permixtionem Moyses Dei famulus patientissimè perferebat, ideo non in multos etiam gladio vindicavit. Et Phinees sacerdos adulteros simul inventos ferro ultore confixit. Quod utique degradationibus & excommunicationibus significatum est esse faciendum hoc tempore, cum in Ecclesiæ disciplina visibilis fuerat gladius cessaturus. Nec, quia beatus Apostolus inter falsos fratres tolerantissimè congemiscit, & quosdam etiam diabolicis invidentiæ stimulis agitatos, Christum tamen prædicare permittit, ideo parcen-

CAPUT II. Mali in Ecclesia sic tolerandi, ut non omittatur correptio & disciplina.

Num. 25. 5 & 7.

2. Cor. 11. 26. Philip. 1. 15.

a Unus è Vatic. MSS. *deditam.*
b Sic Er. & MSS. At Lov. *noverint.*
c Plerique MSS. *sine ambiguitate.*

1. Cor. 5. 4. — 1. Tim. 1. 20. — 1. Cor. 5. 9. &c.

dum censet illi, qui uxorem patris sui habuit, quem præcipit congregatâ Ecclesiâ tradendum satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu: aut ideo ipse alios non tradidit satanæ, ut discerent non blasphemare: aut frustra dicit, *Scripsi vobis in Epistola, non commisceri fornicariis, non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut raptoribus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exire: nunc autem scripsi vobis non commisceri, si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis serviens, aut avarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum hujusmodi nec cibum quidem sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? De his autem qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.* Ubi quidem aliqui id quod dictum est, *ex vobis ipsis*, ita intelligunt, ut ex se ipso unusquisque auferat malum, hoc est, ut ipse sit bonus. Sed utrolibet modo intelligatur, sive severitate Ecclesiæ mali excommunicationibus corripiantur, sive ut se quisque corripiendo & corrigendo a se ipso auferat malum; illud tamen quod suprà dictum est, non habet ambiguitatem, ubi præcipit non commisceri eis fratribus, qui in aliquo supra dicto vitio nominantur, id est, noti famosique sunt.

* Caput III. Quo animo peccantes corripiendi. — 2. Thess. 3. 14.

* Quo autem animo & qua caritate misericors ista severitas adhibenda sit, non solùm eo loco ubi ait, *ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu*; sed alibi quoque evidenter ostendit dicens, *Si quis non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & nolite commisceri cum eo, ut erubescat, & non ut inimicum eum existimetis, sed corripite ut fratrem.*

Domini præceptum de cavendis malis. — Matt. 13. 29.

4. Et ipse Dominus exemplum singulare patientiæ, qui etiam in duodecim Apostolis usque ad passionem diabolum pertulit; & qui ait, *Sinite utraque crescere usque ad messem, ne forte dum vultis colligere zizania, simul eradicetis & triticum*; retiaque illa in similitudine Ecclesiæ usque ad littus, hoc est, usque ad sæculi finem bonos & malos pisces habitura prædixit; & cetera, si qua de permixtione bonorum & malorum sive apertè sive per similitudines locutus est: non ideo tamen omittendam censuit Ecclesiæ disciplinam; immo verò admonuit adhibendam, quando ait, *Attendite vobis: Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum. Si audierit te, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non audierit te, assume tecum unum vel duos, ut in ore testium duorum vel trium stet omne verbum. Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem nec Ecclesiam audierit, sit tibi tamquam ethnicus & publicanus.* Deinde ipsius severitatis terrorem gravissimum adjecit etiam eo loco, dicens, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt & in cælo, & quæ ligaveritis in terra, ligata erunt & in cælo.* Prohibet etiam sanctum dari canibus. Nec contrarius est Apostolus Domino, quia dicit, *Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant*: cum ille dicat, *Corripe eum inter te & ipsum.* Utrumque enim faciendum est, sicut infirmitatis diversitas admonet eorum, quos utique non perdendos, sed corrigendos curandosque suscepimus; & alius sic, alius autem sic sanandus est. Ita etiam est ratio dissimulandi & tolerandi malos in Ecclesia: & est rursus ratio castigandi & corripiendi, non admittendi vel à communione removendi.

Matt. 18. 15. &c. — Ibid. 18. — Matt. 7. 6. — 1. Tim. 5. 20. — Matt. 18. 15.

Caput IV. Errores non servantium modum in scripturis intelligendis.

5. Errant autem homines, non servantes modum; & cùm in unam partem procliviter ire cœperint, non respiciunt divinæ auctoritatis alia testimonia, quibus possint ab illa intentione revocari, & in ea quæ ex utrisque temperata est veritate ac moderatione consistere: nec in hac re tantum, de qua nunc quæstio est, sed etiam in aliis multis. Nam quidam intuentes divinarum testimonia litterarum, quibus unus Deus colendus insinuatur, eumdem Patrem qui est filius, sanctumque spiritum putaverunt: alii rursus veluti morbo contrario laborantes, cùm attenderent ea quibus Trinitas declaratur, nec valerent intelligere quomodo sit unus Deus, cùm & Pater non sit Filius; nec Filius sit Pater, nec Spiritus-sanctus aut Filius, aut Pater, diversitates etiam substantiarum asserendas putaverunt. Quidam intuentes in Scripturis sanctæ virginitatis laudem, connubia damnaverunt: quidam rursus ea testimonia consectantes quibus casta conjugia prædicantur, virginitatem nuptiis æquaverunt. Quidam cùm legerent, *Bonum est, fratres, non manducare carnem, neque bibere vinum*, & nonnulla similia; creaturam Dei, & quas voluerunt, escas immundas esse senserunt: quidam verò legentes, *Omnis creatura Dei bona est, & nihil abjiciendum quod cum gratiarum actione percipitur*, in voracitatem vinolentiamque collapsi sunt, non sibi valentes auferre vitia, nisi eis è contrario vel tanta vel majora succederent.

Rom. 14. 21. — 1. Tim. 4. 4.

Donatistarum error alius error contrarius ex Scripturis perperam acceptus.

6. Sic etiam in hac caussa, quæ habetur in manibus, quidam intuentes præcepta severitatis, quibus admonemur corripere inquietos, non dare sanctum canibus, ut ethnicum habere Ecclesiæ contemtorem, à compage corporis membrum quod scandalizat avellere; ita perturbant Ecclesiæ pacem, ut conentur ante tempus separare zizania, atque hoc errore cæcati ipsi potiùs à Christi unitate separentur. Qualis nobis caussa est adversùs schisma Donati. Et hoc non cum illis qui noverunt Cæcilianum, non veris sed calumniosis criminibus appetitum, & perniciosam sententiam suam mortifero pudore non deserunt; sed cum illis quibus dicimus, Etiamsi mali fuissent propter quos in Ecclesia non estis, vos tamen eos ferendo quos emendare aut segregare minimè poteratis, in Ecclesia permanere debuistis. Quidam verò e contrario periclitantes, cùm bonorum malorumque commixtionem in Ecclesia demonstratam vel prædictam esse perspexerint, & patientiæ præcepta didicerint, (* quæ ita nos firmissimos reddunt, ut etiamsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediatur aut fides, aut caritas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus,) [a] destituendam, putant Ecclesiæ disciplinam, quamdam perversissimam securitatem præpositis tribuentes, ut ad eos non pertineat nisi dicere quid cavendum quidve faciendum sit, quodlibet autem quisque faciat non curare.

* Ex Cypriano epist. 51. ad Confessores de schismate reversos.

Caput V. Sana doctrina est ut nec propter malos recedatur ab Ecclesia, nec in malos ipsos negligatur disciplina.

7. Nos verò ad sanam doctrinam pertinere arbitramur ex utriusque testimoniis [b] vitam sententiamque moderari, ut & canes in Ecclesia propter pacem Ecclesiæ toleremus, & canibus sanctum, ubi pax Ecclesiæ tuta est, non demus. Cum ergo sive per negligentiam præpositorum, sive per aliquam excusabilem necessitatem, sive per occultas obreptiones invenimus in Ecclesia malos, quos ecclesiasticâ disciplinâ corrigere aut coërcere non possumus; tunc, (ne adscendat in cor nostrum impia & perniciosa præsumtio, qua existimemus nos ab his esse separandos, ut peccatis eorum non inquinemur, atque ita post nos trahere conemur veluti mundos sanctosque discipulos, ab unitatis compage quasi à malorum consortio segregatos,) veniant in mentem illæ de Scripturis similitudines & divina oracula vel certissima exempla, quibus demonstratum & prænuntiatum est, malos in Ecclesia permixtos bonis usque in finem sæculi tempusque judicii futuros, & nihil bonis in unitate ac participatione sacramentorum qui eorum factis non consenserint obfuturos. Cum verò eis per quos Ecclesia regitur, adest salva pace Ecclesiæ potestas disciplinæ adversùs improbos aut nefarios exercendæ, tunc rursus, ne socordia segnitiaque dormiamus, aliis aculeis præceptorum, quæ ad severitatem coërcitionis pertinent, excitandi sumus, ut gressus nostros in via Domini ex utrisque testimoniis illo duce atque [c] adjutore dirigentes, nec patientiæ nomine torpescamus, nec obtentu diligentiæ sæviamus.

Caput VI. Ad baptismum non admittendus adulter & peccator non correctus.

8. Hac ergo secundùm sanam doctrinam moderatione servata, videamus unde agitur, id est, utrùm ad percipiendum baptismum sic admittendi sunt homines, ut nulla ibi vigilet diligentia, ne sanctum canibus detur; usque adeo ut nec apertissimi adulterii perpetratores & ejus perseverantiæ professores à sacramento tantæ sanctitatis videantur arcendi: quò sine dubio non admitterentur, si per ipsos dies, quibus eamdem gratiam percepturi, suis nominibus datis, abstinentiâ, jejuniis, exorcismisque purgantur, cum suis legitimis & veris uxoribus se concubituros profiterentur, atque hujus rei, quamvis alio tempore licitæ, paucis ipsis sollemnibus diebus nullam continentiam servaturos. Quomodo igitur ad illa sancta recusans correctionem adulter admittitur, quò recusans observationem non admittitur conjugatus?

An præcepta benè vivendi non priùs tradenda quàm baptismus.

9. Sed priùs, inquiunt, baptizetur; deinde doceatur quid ad bonam vitam moresque pertineat. Fit hoc ubi quemquam fortè dies urget extremus, ut ad verba paucissima, quibus tamen omnia continentur, credat, sacra-

a Lov. MSS. Editi autem, instituendam putant esse & Ecclesiam & disciplinam.

b Am. & Er. tutam sententiam moderari.

c MSS. atque tutore.

mentumque percipiat, ut si ex hac vita emigraverit, liberatus exeat à reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem sanus petit, spatiumque discendi est, quod aliud opportunius tempus reperiri potest, quo audiat quemadmodum fidelis fieri ac vivere debeat, quàm illud cùm adtentiore animo atque ipsa religione suspenso saluberrimæ fidei sacramentum petit? An usque adeo dissimulamus à sensibus nostris, ut vel nos ipsos non recordemur quàm fuerimus adtenti atque solliciti quid nobis præciperent à quibus catechizabamur, cùm fontis illius sacramenta peteremus, atque ob hoc Competentes etiam vocaremur; vel non intueamur alios, qui per annos singulos ad lavacrum regenerationis accurrunt, quales sint ipsis diebus quibus catechizantur, exorcizantur, scrutantur, quantâ vigilantiâ conveniant, quo studio ferveant, quâ curâ pendeant? Si tunc tempus non est a discendi, quæ vita congruat tanto, quod accipere desiderant, sacramento; quando erit? An verò cùm acceperint, in tantis criminibus permanentes etiam post baptismum, non novi homines, sed rei veteres? ut videlicet perversitate mirabili priùs eis dicatur, Induite hominem novum; & cùm induti fuerint, postea dicatur, Exuite veterem: cùm Apostolus sanum ordinem tenens dicat, *Exuite veterem & induite novum*; & ipse Dominus clamet, *Nemo assuit pannum novum vestimento veteri, & nemo mittit vinum novum in utres veteres.* Quid autem aliud agit totum tempus, quo Catechumenorum locum & nomen tenent, nisi ut audiant quæ fides & qualis vita debeat esse Christiani; ut cùm se ipsos probaverint, tunc de mensa Domini manducent, & de calice bibant? Quoniam *Qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit.* Quod autem fit per omne tempus, quo in Ecclesia salubriter constitutum est, ut ad nomen Christi accedentes Catechumenorum gradus b excipiat; hoc fit multo diligentiùs & instantiùs his diebus, quibus Competentes vocantur, cùm ad percipiendum baptismum sua nomina jam dederunt.

Coloss. 3. 9. & 10. Matt. 9. 16. & 17.

1. Cor. 11. 29.

CAPUT VII. Virgo quæ nesciens nupsit alieno viro, an censenda sit adultera.

10. Quid si, inquiunt, virgo nesciens viro nupserit alieno? Hoc si semper nesciat, numquam ex hoc erit adultera: si autem sciat, jam ex hoc esse incipiet, ex quo cum alieno viro sciens cubaverit. Sicut in jure prædiorum, tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cùm verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei perhibetur, tunc justè injustus vocatur. Absit ergo, ut sensu planè non humano, sed planè vano sic doleamus cùm flagitia corriguntur, tamquam connubia dirimantur: maximè in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesia, ubi nuptiarum non solùm vinculum, verùm etiam sacramentum ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere: quod in republica tunc Romana, non solùm minimè culpabiliter, verùm etiam laudabiliter * Cato fecisse perhibetur. Neque hinc diutiùs modò disputare opus est, cùm & illi quibus respondeo non audeant affirmare, nullum hoc esse peccatum, neque negent esse adulterium, ne ipsi Domino sanctoque Evangelio apertè convincantur obsistere. Sed cùm eis placet primùm admittendos esse tales ad percipiendum baptismi sacramentum & ad Dominicam mensam, etiamsi correctionem voce manifestissima recusaverint; immo verò nihil eos de hac re prorsus admoneri oportere, sed postea doceri; ut si præcepti observationem receperint, culpamque correxerint, habeantur in tritico; si autem contempserint, inter zizania tolerentur: satis ostendunt non se crimina ista defendere, aut quasi levia vel nulla sint agere. Quis enim adulterium bonæ spei Christianus nullum seu parvum crimen existimet.

Psal. 47. 2.

* Plutar. in Catone minore.

Apostolorum exemplo & litteris nil juvari qui volunt baptizandos de sola fide, baptizatos verò de moribus admonendos.

11. Ordinem tamen, quo hæc in aliis vel corrigantur vel ferantur, de Scripturis sanctis se proferre arbitrantur, cùm dicunt Apostolos sic egisse: & de litteris eorum quædam testimonia proferunt, ubi reperiuntur priùs insinuasse doctrinam fidei, ac deinde morum tradidisse præcepta. Atque hinc intelligi volunt, fidei tantummodo regulam baptizandis esse insinuandam, postea verò jam baptizatis etiam vitæ in melius mutandæ præcepta tradenda: quasi aliquas Apostolorum epistolas legant ad eos qui baptizandi sunt datas, ubi de sola fide disputaverunt; & alias ad baptizatos, quibus præcepta de malis cavendis bonisque instituendis moribus continentur. Cùm igitur eos ad Christianos jam baptizatos dedisse litteras constet, cur utroque sermone contextæ sunt, & eo scilicet qui ad fidem, & eo qui ad vitam bonam pertinet? An fortè jam placet ut baptizandis utrumque non demus, & baptizatis utrumque reddamus? Quod si absurdè dicitur, ergo fateamur Apostolos doctrinam suam ex utroque perfectam suis epistolis indidisse; sed propterea plerumque insinuasse priùs fidem, ac deinde quod ad vitam bonam pertinet subjecisse, quia & in homine ipso nisi præcedat fides, vita bona sequi non poterit. Quidquid enim homo veluti recte fecerit, nisi ad pietatem quæ ad Deum est, referatur, rectum dici non oportet. Quòd si arbitrarentur aliqui stulti & nimis imperiti Apostolorum epistolas ad Catechumenos datas, profectò etiam ipsi faterentur, nondum baptizatis præcepta morum qui fidei congruant, simul cum fidei regulis intimanda: nisi fortè ad hanc necessitatem sua nos illi disputatione compellunt, ut primas partes epistolarum apostolicarum ubi de fide loquuntur, Catechumenis legendas velint; posteriores autem fidelibus, ubi jam præcipitur quemadmodum Christiani vivere debeant. Quod si stultissimum est dicere; nullum ergo documentum est hujus opinionis ex epistolis Apostolorum, cur ideo arbitremur baptizandos de sola fide, baptizatos autem de moribus admonendos, quia illi primis partibus litterarum suarum commendaverunt fidem, ac postea consequenter ut bene à fidelibus viveretur hortati sunt. Quamvis enim illud priùs, hoc posterius, sæpissime tamen una contextione sermonis utrumque Catechumenis, utrumque fidelibus, utrumque baptizandis, utrumque baptizatis, sive ut instruantur, sive ne obliviscantur, sive ut profiteantur, sive ut confirmentur, doctrinâ sanissimâ & diligentissimâ prædicandum est. Epistolæ itaque Petri, epistolæ Johannis, de quibus quædam testimonia commemorant, addant & Pauli & aliorum Apostolorum, ea ratione accipiendum est quod adverterunt priùs de fide ac postea de moribus dici, quam, nisi fallor, apertissime exposui.

CAPUT VIII. A Petro non sola fides, sed & pænitentia baptizandis prædicata.

12. Sed in Actibus Apostolorum Petrus, inquiunt, sic allocutus est illos, qui verbo audito baptizati sunt uno die tria millia, ut eis solam fidem, qua in Christum crederent, prædicaret. Qui cùm dixissent, *Quid faciemus?* respondit eis, *Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini Jesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus-sancti.* Cur ergo non advertunt quod dictum est, *Agite pænitentiam?* Ibi est enim vitæ veteris exspoliatio, ut novâ induantur qui baptizantur. Cui autem fructuosa est pænitentia, quæ agitur de mortuis operibus, si in adulterio perseveret aliisque sceleribus, quibus dilectio mundi hujus involvitur?

Act. 2. 38.

Pænitentia indicta, non solius infidelitatis, sed vitæ veteris mutandæ in novam.

13. Sed infidelitatis, inquiunt, tantummodo, qua in Christum non crediderunt, eos voluit agere pænitentiam. Mira præsumtio, (nolo quidquam gravius dicere,) quando eo audito quod dictum est, *Agite pænitentiam*, solius infidelitatis acta dicitur, cùm vita mutanda ex vetere in novam doctrinâ Evangelicâ traderetur, ubi utique & illud est quod in ea sententia ponit Apostolus, *Qui furabatur, jam non furetur:* & cetera, quibus ex sequitur quid sit deponere veterem hominem & induere novum. In his autem ipsis verbis Petri habent unde admoneri potuissent, si diligenter adtendere voluissent. Cùm enim dixisset, *Agite pænitentiam, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini Jesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus-sancti. Nobis enim hæc est promissio & filiis nostris, & omnibus qui sunt longè quoscumque advocaverit Dominus Deus noster:* continuò subjecit qui librum scripsit, atque ait, *Et ceteris verbis pluribus testificabatur, dicens, Eripite vos à sæculo hoc pravo. At illi avidissimè capientes exceperunt verba & crediderunt & baptizati sunt, & adjectæ sunt illa die tria millia animæ.* Quis hîc non intelligat, ceteris pluribus verbis, quæ à scriptore propter longitudinem reticentur, id egisse Petrum, ut eriperent se ab hoc sæculo pravo; quando quidem ipsa sententia breviter indita est, cui persuadendæ verbis pluribus Petrus instabat. Ipsa quippe summa posita est, cùm dictum est, *Eripite vos à sæculo hoc pravo.* Verbis autem pluribus, ut hoc fieret, testificabatur Petrus. In his verbis erat mortuorum operum condemnatio, quæ nequiter agunt hujus sæculi dilectores, & commendatio vitæ bonæ, quam teneant atque sectentur qui se ab hoc pravo sæculo eri-

Ephes. 4. 28.

Act. 38. & 39.

Ibidem. 40. & 41.

a MSS. *dicendi.*

b Editi, *accipiant.* Concinniùs MSS. *excipiat*, ipse scilicet gradus Catechumenorum eos qui ad Christi nomen accedunt.

piunt. Jam itaque, si placet, affirmare conentur, eum se eripere ab hoc sæculo pravo, qui tantummodo credit in Christum, etiamsi in flagitiis quibus voluerit perseveret usque ad professionem adulterii. Quod si dicere nefas est; audiant baptizandi, non solùm quid credere debeant, sed etiam quemadmodum se ab hoc pravo sæculo eripiant. Ibi enim necesse est ut audiant quemadmodum credentes vivere debeant.

CAPUT IX. *Act.* 8. 37. Spadonis post fidei professionem statim baptizati exemplo malè uti adversarios.

14. SPADO, inquiunt, ille quem Philippus baptizavit, nihil plus dixit, quàm, *Credo Filium Dei esse Jesum Christum*: & in hac professione continuò baptizatus est. Num ergo placet, ut hoc solum homines respondeant, & continuò baptizentur? nihil de Spiritu-sancto, nihil de sancta Ecclesia, nihil de remissione peccatorum, nihil de resurrectione mortuorum, postremò de ipso Domino Jesu Christo nihil nisi quia Filius Dei est, non de incarnatione ejus ex virgine, non de passione, de morte crucis, de sepultura, de tertii diei resurrectione, de adscensione ac sede ad dexteram Patris aliquid dicendum est catechizanti, ac profitendum credenti? Si enim Spado cùm respondisset, *Credo Filium Dei esse Jesum Christum*, hoc ei sufficere visum est, ut continuò baptizatus abscederet; cur non id sequimur? Cur non imitamur, atque auferimus cetera quæ necesse habemus, etiam cùm ad baptizandum temporis urget angustia, exprimere interrogando, ut baptizandus ad cuncta respondeat, etiamsi ea memoriæ mandare non vacavit? Si autem Scriptura tacuit, atque intelligenda dimisit cetera, quæ cum illo Spadone baptizando Philippus egit, atque in eo quod ait, *Baptizavit eum Philippus*, intelligi voluit impleta omnia, quæ licèt taceantur in Scripturis gratiâ brevitatis, tamen serie traditionis scimus implenda: pari modo etiam in eo quod scriptum est evangelizasse Philippum Spadoni Dominum Jesum, nullo modo dubitandum est & illa in catechismo dicta esse, quæ ad vitam moresque pertinent ejus qui credit in Dominum Jesum. Hoc est enim evangelizare Christum, non tantùm dicere quæ sunt credenda de Christo, sed etiam quæ observanda ei qui accedit ad compagem corporis Christi: immo verò cuncta dicere quæ sunt credenda de Christo, non solùm cujus sit filius, unde secundùm divinitatem, unde secundùm carnem genitus, quæ perpessus & quare, quæ sit virtus resurrectionis ejus, quod donum Spiritûs promiserit dederitque fidelibus; sed etiam qualia membra, quibus sit caput, quærat, instituat, diligat, liberet, atque ad æternam vitam honoremque perducat. Hæc cùm dicuntur, aliquando breviùs atque constrictiùs, aliquando latiùs & uberiùs, Christus evangelizatur; & tamen non solum quod ad fidem, verùm etiam quod ad mores fidelium pertinet, non prætermittitur.

CAPUT X. 1 *Cor.* 2. 2. Locus Pauli se nihil.

15. HOC intelligi potest etiam in eo quod commemorant dixisse apostolum Paulum, *Nihil me duxi scire in vobis, nisi Christum Jesum; & hunc crucifixum.* Quod illi putant ita dictum, tamquam nihil aliud eis insinuatum esset; a ut primitus crederent, ac deinde baptizati quidquid ad vitam moresque pertinet discerent. Hoc, inquiunt, Apostolo satis superque suffecit, qui eis dixit, quòd etsi multos pædagogos haberent in Christo, sed non multos patres, quia eos in Christo Jesu per Evangelium ipse genuisset. Si ergo ille qui per Evangelium genuit, quamvis gratias agat quòd neminem ipsorum baptizaverit nisi Crispum & Gaium & Stephanæ domum, nihil eos amplius docuit quàm Christum crucifixum; quid si dicat aliquis, nec resurrexisse Christum eos audisse, quando per Evangelium geniti sunt? Unde est igitur quod eis dicit, *Tradidi enim vobis in primis, quia Christus mortuus est secundùm Scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundùm Scripturas*, si nihil nisi crucifixum docuerat? Si autem non ita intelligunt, sed hoc quoque ad Christum crucifixum pertinere b contendunt; sciant in Christo crucifixo multa homines discere, & maximè quòd *vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati, & ultra non serviamus peccato.* Unde etiam de se ipso dicit, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Proinde adtendant, & videant quemadmodum doceatur atque discatur Christus crucifixus, & ad ejus crucem noverint pertinere, quòd etiam nos in ejus corpore crucifigimur mundo; ubi intelligitur omnis coërcitio malarum concupiscentiarum, ac per hoc fieri non potest, ut eis qui c cruce Christi formantur, professa adulteria permittantur. Nam & apostolus Petrus de sacramento ipsius crucis, hoc est, passionis Christi, admonet, ut qui eâ consecrantur peccare desinant, ita loquens: *Christo ergo passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, quia qui mortuus est carne, desiit peccare, ut jam non hominum desideriis, sed voluntate Domini Dei reliquum in carne vivat*: & cetera, quibus consequenter ostendit, eum pertinere ad Christum crucifixum, hoc est, per carnem passum, qui in ejus corpore crucifixis carnalibus desideriis bene vivit per Evangelium.

1 *Cor.* 1. 14. — 1 *Cor.* 15. 3. — *Rom.* 6. 6. — *Gal.* 6. 14. — 1 *Pet.* 4. 1.

Præcepta duo de dilectione Dei & proximi malè referri, alterum ad baptizandos, alterum ad baptizatos.

16. Quid, quòd etiam duo illa præcepta, in quibus Dominus ait totam Legem Prophetasque pendere, huic suæ opinioni suffragari arbitrantur? & sic ea commemorant, ut quoniam primum præceptum dictum est, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; secundum autem simile huic, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum*: primum credant pertinere ad baptizandos, ubi dilectio Dei præcipitur; secundum autem ad baptizatos, ubi videntur esse mores conversationis humanæ: sic obliti quod scriptum est, *Si fratrem tuum quem vides non diligis, Deum quem non vides quomodo diligere poteris?* Et illud aliud in eadem epistola Johannis: *Si quis diligit mundum, non est caritas Patris in illo.* Quò autem pertinent omnia flagitia morum malorum, nisi ad mundi hujus dilectionem? Ac per hoc illud primum præceptum, quod ad baptizandos pertinere arbitrantur, sine bonis moribus observari nullo pacto potest. Nolo pluribus immorari: nam diligenter considerata ista duo præcepta, ita ex alterutro connexa reperiuntur, ut nec dilectio Dei possit esse in homine si non diligit proximum, nec dilectio proximi si non diligit Deum. Sed ad rem quæ nunc agitur, quod de his duobus præceptis diximus sufficit.

Matt. 22. 40. *Deut.* 6. 5. *Levit.* 19. 18. 1 *Joh.* 4. 20. 1 *Joh.* 2. 15.

CAPUT XI. Objectio, quòd Israelitæ priùs mare transierint & pòst legem acceperint. *Exodi* 14. 22. *Act.* 2. 38.

17. AT enim populus Israel primùm per mare rubrum ductus est, quo significatur baptismus; & postea legem accepit, ubi disceret quemadmodum viveret. Cur ergo baptizandis vel Symbolum tradimus, reddendumque reposcimus? Nihil enim tale factum est erga illos, quos per mare rubrum Deus ab Ægyptiis liberavit. Si autem rectè intelligunt hoc significari præcedentibus mysteriis de sanguine ovis postibus illito, & de azimis sinceritatis & veritatis; cur non etiam illud consequenter intelligunt, ipsam ab Ægyptiis separationem significare discessionem à peccatis, quam baptizandi profitentur? Ad hoc enim pertinet quod à Petro dictum est, *Agite pænitentiam & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Jesu Christi*: tamquam diceret, Recedite ab Ægypto, & per mare rubrum transite. Unde & in epistola quæ ad Hebræos inscribitur, cùm eorum qui baptizantur commemorarentur initia, posita est ibi pænitentia à mortuis operibus. Sic enim dicit: *Ideo remittentes initia Christi verbum, in consummationem respiciamus, non iterum jacientes fundamentum pænitentiæ à mortuis operibus, & fidei in Deum, lavacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum & Judicii æterni.* Hæc igitur omnia pertinere ad initia neophytorum satis apertèque Scriptura testatur. Quid est autem à mortuis operibus pænitentia, nisi ab his quæ oportet mortificari, ut vivamus? quæ si adulteria fornicationesque non sunt, quid jam inter opera mortua nominandum est? Sic autem non sufficit professio recessionis à talibus; nisi etiam lavacro regenerationis cuncta præterita, quæ velut persequuntur, peccata deleantur; sicut non suffecit Israelitis recedere ab Ægypto, nisi ea quæ insequebatur hostium multitudo ejusdem maris fluctibus interiret, qui Dei populo transituro liberandoque patuerunt. Qui ergo profitetur ab adulterio nolle se mutare, quomodo per mare rubrum ducetur, cùm ab Ægypto adhuc recuset abscedere? Deinde non adtendunt in ea lege, quæ post transitum maris rubri illi populo data est, primum esse præceptum, *Non erunt tibi alii dii præter me. Non facies tibi idola, neque ullum simulacrum quæcumque in cælo sunt sursum, & quæcumque in terra deorsum, & quæcumque in aqua & sub terra; non adorabis ea, neque servies eis*: & cetera ad hoc præceptum pertinentia. Affirment itaque isti, si volunt, contra ipsam suam assertionem, etiam de unius Dei cultu cavendaque idololatria, non adhuc baptizandis, sed jam baptizatis esse prædicandum: & non

Heb. 6. 1. &c. *Exodi* 20. 4.

a Editi, *nisi ut primitus.* Abest *nisi* à MSS.
b Sic MSS. At editi, *concedunt.*

c Lov. *in cruce Christi informantur.* Abest *in* ab editis aliis & à MSS quorum præcipui loco *informantur*, habent *formantur.*

jam dicant, eis qui baptismum percepturi sunt, fidem tantùm quæ in Deum est intimandam, & post ejus sacramenti perceptionem de moribus vitæ tamquam de secundo præcepto eos quod ad dilectionem proximi pertinet instruendos. Utrumque enim lex continet, quam post mare rubrum tamquam post baptismum populus accepit; nec ita facta est distributio præceptorum, ut ante illius maris transitum de cavenda idololatria plebs doceretur, & postea quàm transierunt, audirent honorandum patrem & matrem, non mœchandum, non occidendum, & cetera bonæ atque innocentis conversationis humanæ.

Caput XII. Incommodum grave in adversa sententia.

18. Si ergo ita quisque veniat ad sancti lavacri petitionem, ut profiteatur se ab idolorum sacrificiis non recessurum, nisi fortè postea quando placuerit, baptismum tamen jam jamque deposcat, templumque Dei vivi se fieri flagitet, non solùm cultor idolorum, verùm etiam in aliquo tam nefario [a] sacerdotio perseverans; quæro ab istis utrùm eum faciendum vel catechumenum censeant: quod procul dubio fieri non debere clamabunt. Neque enim aliud de illorum corde sentiendum est. Reddant itaque rationem secundùm testimonia Scripturarum, quæ sic intelligenda putant, quo modo huic audeant contradicere, nec admittendum esse confirment reclamantem atque dicentem: Didici & veneror Christum crucifixum, credo Filium Dei esse Christum Jesum; non me ultrà differas, nihil amplius jam requiras. Quos per Evangelium generabat Apostolus, nihil eos nosse tunc amplius quàm Christum crucifixum volebat; post vocem spadonis, qua se credere Jesum Christum Filium Dei esse respondit, continuò Philippus eum baptizare non distulit: quid me ab idolorum cultu prohibes, nec ad sacramentum Christi admittis, priùs quàm inde discessero? Illud à pueritia didici, consuetudine ibi gravissima premor: faciam cùm potuero cùm commodum fuerit; quod etsi non faciam, non tamen sine Christi sacramento hanc vitam finiam, ne Deus exigat animam meam de manibus tuis. Quid huic respondendum existimant? An placet ut admittatur? Absit: nullo modo crediderim in tantum eos progredi. Quid ergo respondebunt hæc dicenti, & addenti quòd nihil sibi de idololatria relinquenda saltem dici debuit ante baptismum, sicut nihil inde ante mare rubrum populus ille primus audivit, quoniam lex hoc habet, quam ex Ægypto jam liberatus accepit. Profectò dicturi sunt homini: Templum Dei futurus es, cùm baptismum acceperis; dicit autem Apostolus, *Quæ compositio templo Dei cum idolis?* Quare ergo non vident similiter esse dicendum: Membrum Christi futurus es, cùm acceperis baptismum; non possunt membra Christi esse membra meretricis? Quia & hoc Apostolus dicit: qui & alio loco, *Nolite*, inquit, *errare; neque fornicatores, neque idolis servientes*, & cetera quæ illic enumerat, *regnum Dei possidebunt*. Cur ergo ad baptismum idolis servientes non admittimus, & fornicatores admittendos putamus, cùm & his & ceteris malis dicat, *Et hæc quidam fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu Christi & in spiritu Dei nostri?* Quid igitur caussæ est, ut cum potestas pateat utrumque prohibendi, venientem ad baptismum permittam fornicarium permanere, & non permittam idolis servientem? cùm & illis & illis dici audiam, *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis.* Sed eo moventur isti, quia putant esse in tuto salutem eorum, quamvis per ignem, qui in Christum crediderint, sacramentumque ejus acceperint, id est baptizati fuerint, etiamsi morum corrigendorum ita negligentes sint, ut nequiter vivant. Unde mox videbo, si Deus juverit, quid secundùm Scripturas sentiendùm sit.

2. Cor. 6. 16.
1. Cor. 6. 15.
Ibid. 9.
Ibid. 11.

Caput XIII. Baptizandis præcepta morum à Johanne tradita.

19. Nunc in hac quæstione adhuc versor, in qua eis videtur, baptizatos admonendos esse de moribus ad Christianam vitam pertinentibus, baptizandis autem solam insinuandam fidem. Quod si ita esset, præter tam multa quæ diximus, non Johannes Baptista venientibus ad baptismum suum diceret, *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructum dignum pænitentiæ*: & cetera, quæ utique non de fide, sed de bonis operibus admonet. Unde & militibus dicentibus, *Quid faciemus?* non dixit, interim credite & baptizamini, pòst audietis quid facere debeatis: sed antè dixit, antè præmonuit, ut venturo Domino in cor eorum tamquam præcursor mundaret viam; *Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.* Similiter publicanis quærentibus quid facere deberent, *Nihil amplius*, inquit, *exigatis præter quàm constitutum est vobis.* His breviter commemoratis Evangelista, (non enim totos catechismos inserere debuit,) satis significavit pertinere ad eum à quo baptizandus catechizatur, docere & monere de moribus. Quòd si respondissent Johanni, Prorsus non faciemus fructus dignos pænitentiæ, calumniaturi sumus, concussuri sumus, ea quæ nobis non debentur exacturi sumus, & nihilo minùs eos post hanc professionem baptizaret; nec sic tamen dici posset, unde modò quæstio est, non esse temporis cùm quisque baptizandus est, ut priùs illi sermo fiat quemadmodum vitam bonam agere debeat.

Matt. 3. 7.
Luca 3. 10.
Ibid. 14.

Ad consequendam vitam æternam præcepta servari jussit Christus.

20. Quid ipse Dominus, ut alia omittam, cùm ab eo dives ille quæreret quid boni faceret ut vitam æternam consequeretur; recolant quid responderit: *Si vis venire*, inquit, *ad vitam, serva mandata.* At ille, *Quæ?* Tunc Dominus commemoravit præcepta legis, *Non occides, Non mœchaberis*, & cetera. Ubi cùm ille respondisset hæc se fecisse à juventute sua, addidit etiam perfectionis præceptum, ut venditis suis omnibus & in pauperum eleemosynas erogatis haberet thesaurum in cælo, & eumdem Dominum sequeretur. Videant igitur, non ei dictum esse ut crederet & baptizaretur, quo solo adjutorio putant isti venire hominem ad vitam, sed morum præcepta homini data, quæ utique sine fide custodiri observarique non possunt. Nec tamen quia hìc de insinuanda fide Dominus videtur tacuisse, præscribimus nos atque contendimus, morum tantummodo præcepta dicenda esse hominibus ad vitam pervenire cupientibus. Utraque enim mutuò connexa sunt, sicut antè dixi: quia neque dilectio Dei potest esse in homine qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit Deum. Ideo aliquando alterum sine altero, sive illud, sive illud, pro plena doctrina invenitur Scriptura commemorare, ut etiam hoc modo intelligatur alterum sine altero esse non posse: quia & qui credit Deo, debet facere quod præcepit Deus; & qui propterea facit quia præcepit Deus, necesse est ut credat Deo.

Matt. 19. 17.

Caput XIV. De 3. quæstione: quòd fides ad salutem non sufficit sine operibus.

21. Quamobrem jam illud videamus, quod excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere fidem putaverint, bene autem vivere & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententiis apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, *Faciamus mala, ut veniant bona*: quia dixerat, *Lex subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.* Quod ideo verum est, quia legem accipientes homines qui de suis viribus superbissimè præsumebant, nec divinum adjutorium vincendarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus gravioribusque delictis etiam lege prævaricata onerati sunt: ac sic magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ mererentur, & *auxilium à Domino qui fecit cælum & terram*: ut diffusa per Spiritum-sanctum caritate in cordibus suis cum dilectione agerent quæ contra sæculi hujus concupiscentias juberentur, secundùm id quod prædictum fuerat in Psalmo: *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.* Cùm ergo dicit Apostolus, arbitrari se justificari hominem per fidem sine operibus legis: non hoc agit, ut præcepta ac professa fide opera justitiæ contemnantur; sed ut sciat se quisque per fidem posse justificari, etiamsi legis opera non præcesserint. Sequuntur enim justificatum, non præcedunt justificandum. Unde in præsenti opere non opus est latiùs disputare; præsertim quia modò de hac quæstione prolixum librum edidi, qui inscribitur, *De littera & spiritu.* Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ, Petri, Johannis, Jacobi, Judæ, contra eam maximè dirigunt intentionem, ut vehementer adstruant fidem sine operibus non prodesse: sicut etiam ipse Paulus, non qualemlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem planeque Evangelicam definivit, cujus opera ex dilectione procedunt: *Et fides*, inquit, *quæ per dilectionem operatur.* Unde illam fidem, quæ sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseverat, ut dicat, *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* Ubi autem [b] fidelis caritas operatur, sine dubio bene vivitur. *Plenitudo* enim *legis caritas.*

Rom. 3. 8.
Psal. 120. 2.
Rom. 5. 5.
Psal. 15. 4.
Rom. 5. 1.
Gal. 5. 6.
1. Cor. 13. 2.
Rom. 13. 10.

[a] Sic melioris notæ MSS. Quidam addunt *sacrilego*: alii autem pro *sacerdotio*, habent *scelere*: At editi, *sacrilegio*.

[b] Casalinus liber, *Ubi autem fides est & caritas operatur.*

22. Unde evidenter in secunda epistola sua Petrus, cùm ad vitæ & morum sanctitatem hortaretur, mundumque istum transiturum prænuntiaret, cælos verò novos & terram novam exspectari, quæ justis inhabitanda traderetur, ut ex hoc adtenderent qualiter eos oporteret vivere, ut habitatione illa digni fierent, sciens de apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententiis nonnullos iniquos accepisse occasionem, ut tamquam securi de salute quæ in fide est, bene vivere non curarent, commemoravit quædam ad intelligendum difficilia esse in epistolis ejus, quæ homines perverterent, sicut & alias Scripturas, ad proprium suum interitum: cùm tamen & ille Apostolus de salute æterna, quæ nisi bene viventibus non daretur, eadem sentiret, quæ ceteri Apostoli. Sic itaque Petrus: *His ergo*, inquit, *omnibus pereuntibus, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus, exspectantes & properantes ad præsentiam diei Domini, per quam cæli ardentes solventur, & elementa ardore ignis decoquentur: novos verò cælos & terram novam secundùm promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia inhabitat. Quapropter, carissimi, hæc exspectantes satagite inviolati & immaculati apud eum reperiri in pace, & Domini nostri patientiam salutem existimate. Sicut & dilectissimus frater noster Paulus secundùm eam, quæ data est illi, sapientiam scripsit vobis, ut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt difficilia quædam intellectu, quæ indocti & instabiles pervertunt, sicut & ceteras Scripturas, ad proprium suum interitum. Vos igitur amantissimi præscientes, cavete ne* [a] *infaustorum errore seducti decidatis a corroboratione vestra: crescite verò in gratia & intellectu Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi: ipsi gloria, & nunc & in diem æternitatis.*

23. Jacobus autem tam vehementer infestus est eis qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, ut illos etiam dæmonibus comparet, dicens, *Tu credis quoniam unus est Deus: bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt.* Quid brevius, verius, vehementius dici potuit, cum & in Evangelio legamus hoc dixisse dæmonia, cùm Christum Filium Dei confiterentur, & ab illo corriperentur, quod in Petri confessione laudatum est? *Quid proderit*, ait Jacobus, *fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum?* Dicit etiam, *quia fides sine operibus mortua est.* Quò usque ergo falluntur, qui de fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

CAPUT XV. Locus Apostoli difficilis, malè intellectus.

24. Quapropter diligenter oportet adtendere quomodo accipienda sit apostoli Pauli illa sententia, planè ad intelligendum difficilis, ubi ait, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestabitur. Dies enim* [b] *declarabit, quia in igne revelabitur & uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus permanserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus autem opus arserit, damnum patietur: ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem.* Quod quidam ita intelligendum putant, ut illi videantur ædificare super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, qui fidei quæ in Christo est, bona opera adjiciunt; illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cùm eamdem fidem habeant, male operantur. Unde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti.

Refutatur opinio existimantium fidem sine operibus prodesse ad salutem.

25. Hoc si ita est, fatemur istos laudabili caritate conari, ut omnes indiscretè admittantur ad baptismum, non solùm adulteri & adulteræ, contra sententiam Domini falsas nuptias prætendentes, verùm etiam publicæ meretrices in turpissima professione perseverantes, quas certè etiam nulla negligentissima Ecclesia consuevit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omni modo admittantur, omnino non video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licèt ligna, fœnum & stipulam congerant, aliquanto certè diuturniore igne purgari, quàm in æternum perire? Sed falsa erunt illa, quæ obscuritatem ambiguitatemque non habent: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* &, *Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?* Falsum erit & illud: *Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis servientes, neque fures, neque avari, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Falsum & illud: *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes & his similia, quæ prædico vobis, sicut & prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Falsa erunt hæc. Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamvis in malis talibus perseverent, salvi erunt per ignem: atque ideo in Christo baptizati, etiam qui talia agunt, regnum Dei possidebunt. Frustra autem dicitur, *Et hæc quidam fuistis, sed abluti estis:* quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud a Petro dictum videbitur: *Sic & vos simili formâ baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio:* si quidem & habentes pessimas conscientias omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma salvos facit: propter fundamentum enim quod in eodem baptismate ponitur, licèt per ignem, salvi erunt. Illud quoque non video cur Dominus dixerit, *Si vis venire ad vitam, serva mandata*; & commemoravit ea quæ ad bonos mores pertinent: si etiam his non servatis ad vitam veniri potest per solam fidem, quæ *sine operibus mortua est.* Illud deinde quomodo verum erit, quod eis quos ad sinistram positurus est dicet, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus?* [c] Quos non increpat quia in eum non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profectò ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, vitam promittat æternam, propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixtæ eisdem [d] pascuis utebantur, ut appareat eos illi dicturos, *Domine quando te vidimus illa & illa patientem, & non ministravimus tibi?* qui in eum crediderant, sed bona operari non curaverant, tamquam de ipsa fide mortua ad vitam perveniretur æternam. An fortè ibunt in ignem æternum qui opera misericordiæ non fecerunt, & non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se templum Dei in se ipsos immisericordes fuerunt, quasi opera misericordiæ prosint aliquid sine dilectione, dicente Apostolo, *Si distribuam omnia mea pauperibus, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest*; aut diligat quisquam proximum sicut se ipsum, qui non diligit se ipsum? *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.* Neque illud dici hîc poterit, in quo nonnulli se ipsos seducunt dicentes, ignem æternum dictum, non ipsam [e] pœnam æternam: per ignem quippe, qui æternus erit, transituros arbitrantur eos, quibus propter fidem mortuam per ignem promittunt salutem; ut videlicet ipse ignis æternus sit, combustio verò eorum, hoc est operatio ignis non sit in eos æterna: cùm & hoc prævidens Dominus, tamquam Dominus, sententiam suam ita concluserit, dicens, *Sic ibunt illi in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam.* Erit ergo æterna combustio, sicut ignis; & eos in illam ituros Veritas dixit, quorum non fidem, sed bona opera defuisse declaravit.

26. Si ergo hæc omnia, & cetera quæ innumerabilia per omnes Scripturas sine ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa erunt; poterit verus esse ille intellectus de lignis, fœno & stipula, quod hi salvi erunt per ignem, qui solam in Christum fidem tenentes bona opera neglexerunt. Si autem ista & vera, & clara sunt; procul dubio in illa Apostoli sententia alius requirendus est intellectus, atque in his deputanda est, quæ Petrus dicit esse in scriptis ejus quædam difficilia intellectu, [f] quæ non debent homines pervertere ad proprium suum interitum, ut contra evidentissima testimonia Scripturarum securos faciant de percipienda salute nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè cohærentes, nec emendando aut pœnitendo mutatos.

CAPUT XVI. Locus Apostoli quomodo intelligendus.

27. Hic à me fortasse quæratur, de ipsa Pauli apostoli sententia quid ego sentiam, & quonam modo intelligendam putem. Fateor, hinc mallem audire intelligentiores atque doctiores, qui sic eam exponant, ut illa omnia vera & inconcussa permaneant, quæ suprà commemoravi, & quæcumque alia non commemoravi, quibus apertissimè Scriptura testatur, nihil prodesse fidem, nisi eam quam definivit Apostolus, id est, quæ per dilectionem operatur; sine

a Sic tredecim MSS. At editi, *infalsorum*: fortè pro *insulsorum*, quod meliùs responderet Vulgatæ, *insipientium*. Sed in Græco textu est, *athesmon*, *nefariorum*.

b Editi, *dies enim Domini*. Abest *Domini* à MSS. & à Græco textu Apostoli.

c Plerique MSS. *Quibus non increpat*, vel *increpitat*.

d Tres melioris notæ MSS. *pastoribus*.

e In MSS. plerisque, *pœnam æternam*. At in editis, *combustionem*.

f MSS. *quam*.

operibus autem salvare non posse, neque præter ignem, neque per ignem: quia si per ignem salvat, ipsa utique salvat. Absolutè autem dictum est & apertè, *Quid prodest, si dicat quis se fidem habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?* (Jac. 2. 14.) Dicam tamen, quàm brevissimè potero, etiam ipse quid sentiam de illa sententia Pauli apostoli ad intelligendum difficili, dummodo illud, quod ad meam professionem attinet præcipuè teneatur, quòd de hac me malle dixi audire meliores. Fundamentum Christus est in structura architecti sapientis: hoc expositione non indiget. Apertè enim dictum est, *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* (1. Cor. 3. 10.) Si autem Christus, procul dubio fides Christi. Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. (Ephes. 3. 17.) Porrò si fides Christi, illa utique quam definivit Apostolus, *quæ per dilectionem operatur.* (Gal. 5. 6.) Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & filium Dei confiteantur Jesum, potest accipi in fundamento. Quare, nisi quia non est fides quæ per dilectionem operatur, sed quæ exprimitur per timorem? Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento neminem perire permittit. Sed quid sit ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, & ligna, fœnum, stipulam, si subtilius disserere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio: enitar tamen, quantum Dominus adjuvat, & breviter, & quantum potero, dilucidè expedire quod sentio. Ecce ille qui quæsivit a magistro bono, quid boni faceret, ut haberet vitam æternam, & audivit, si ad vitam venire vellet, servanda sibi esse mandata; & cum quæreret quæ mandata, dictum est ei, *Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem tuam, & diliges proximum tuum tanquam te ipsum:* (Matt. 19. 16. &c.) hæc faciens in fide Christi, teneret procul dubio fidem, quæ per dilectionem operatur. Neque enim diligeret proximum tamquam se ipsum, nisi recepta dilectione Dei, sine qua non diligeret se ipsum. Porrò si faceret etiam quod Dominus adjunxit, dicens, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus & habebis thesaurum in cælo & veni sequere me:* (Ibid. 21.) ædificaret super illud fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: non enim cogitaret, nisi quæ sunt Dei, quomodo placeret Deo: & hæ cogitationes sunt, quantum existimo, aurum, argentum, lapides pretiosi. Porrò si circa divitias suas carnali quodam teneretur affectu, quamvis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiumve laberetur: (alioquin jam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret:) sed propter carnalem, ut dixi, quem in eis haberet affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud ligna, fœnum, stipulam: maximè si & uxorem sic haberet, ut etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret uxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali non sine dolore amittuntur, propterea qui ea sic habent, ut habeant in fundamento fidem, quæ per dilectionem operatur, neque huic ista ulla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissione passi detrimentum per ignem quemdam doloris perveniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimento tanto est quisque securior, quanto ea vel minus amaverit, vel tamquam non habens habuerit. Qui vero propter illa vel tenenda vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento, æterno igne torquebitur.

Alius Apostoli locus frustra ab iis adductus, qui fidem sine operibus salvare docent.

28. Quamobrem & illud quod dicunt, veluti probare cupientes quantum valeat sola fides, ubi Apostolus dicit, *Quod si infidelis discedit, discedat; non est enim servituti subjectus frater vel soror in hujusmodi;* (1. Cor. 7. 15.) id est, ut propter fidem Christi etiam ipsa uxor legitimâ societate conjuncta, sine ulla culpa relinquatur, si cum viro Christiano, propter hoc quia Christianus est, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectissimè dimitti, si viro suo dicat, Non ero uxor tua, nisi mihi vel de latrocinio divitias congeras, aut nisi solita lenocinia, quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas; aut si quid aliud vel facinorosum vel flagitiosum [a] in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit, si veraciter egit pœnitentiam ab operibus mortuis, quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divinæ gratiæ, quam carnis uxoriæ, & membrum quod eum scandalizat, fortiter amputat. Quemcumque autem in hac diremtione dolorem cordis propter carnalem affectum conjugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur, hic est ignis per quem fœno ardente ipse salvabitur. Si autem jam sic habebat uxorem tamquam non habens, non propter concupiscentiam, sed propter misericordiam, ne fortè eam salvam faceret, reddens potiùs quam exigens debitum conjugale; profectò nec dolebit carnaliter, cùm ab illo [b] tale connubium separabitur: neque enim in ea cogitabat, nisi quæ sunt Dei, quomodo placeret Deo. (1. Cor. 7. 32.) Ac per hoc in quantum aurum, argentum, & lapides pretiosos illis cogitationibus superædificabat, in tantum detrimentum nullum pateretur, in tantum ejus structura, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremaretur.

29. Sive ergo in hac tantùm vita ista homines patiuntur, sive etiam post hanc vitam talia quædam judicia subsequuntur, non abhorret, quantum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus hujusce sententiæ. Verumtamen etiam si est alius, qui mihi non occurrit, potius eligendus; istum quamdiu tenemus, non cogimur dicere injustis, non subditis, scelestis, contaminatis, parricidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundùm Evangelium gloriæ beati Dei: (1. Tim. 1. 9.) Si tantummodo in Christum credatis, & sacramentum baptismi ejus accipiatis, etiamsi vitam istam pessimam non mutaveritis, salvi eritis.

Chananææ fides qualis laudata est.

30. Unde nec illa nobis mulier Chananæa præscribit, quia Dominus ei quod petebat dedit, cùm antè dixisset, *Non est bonum tollere panem filiorum, & mittere canibus:* quia ille cordis inspector mutatam vidit, quando laudavit. Et ideo non ait, O canis, magna est fides tua: sed, *O mulier, magna est fides tua.* (Matt. 15. 26.) Mutavit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atque illam correptionem ad fructum pervenisse cognovit. Miror autem si laudaret in ea fidem sine operibus, id est, fidem non talem quæ jam per dilectionem posset operari, fidem mortuam, & quod Jacobus dicere minimè dubitavit, fidem non Christianorum, sed dæmonum. (Jac. 2. 19.) Postremò si istam Chananæam nolunt intelligere mutasse perditos mores, quando eam Christus contemnendo & corripiendo redarguit: quoscumque invenerint tantummodo credere, vitam verò inquinatissimam, nec saltem occultare, sed etiam liberè profiteri, ac nolle mutare; sanent filios eorum, si possunt, sicut sanata est filia Chananææ mulieris; non tamen eos faciant membra Christi, cum ipsi esse non desinant membra meretricis. Illud sanè non absurdè intelligunt, eum peccare in Spiritum sanctum, & esse sine venia reum æterni peccati, qui usque in finem vitæ noluerit credere in Christum: sed si rectè intelligerent, quid sit credere in Christum. Non enim hoc est habere dæmonum fidem, quæ rectè mortua perhibetur; sed fidem, quæ per dilectionem operatur. (Gal. 5. 6.)

Caput XVII. Argumentum frustra ductum ex parabolis zizaniorum & adductorum ad convivium pro obstinatis in peccatis admittendis ad baptismum.

31. Quæ cùm ita sint, quando tales ad baptismum non admittimus, non ante tempus zizania evellere conamur, sed nolumus insuper, sicut diabolus, zizania seminare: nec ad Christum volentes venire prohibemus, sed eos ad Christum venire nolle, ipsa sua professione convincimus: nec vetamus Christo credere, sed demonstramus eos nolle Christo credere, qui vel adulterium dicunt non esse, quod ille adulterium dicit esse, vel credunt adulteros ejus membra posse esse, quos per Apostolum dicit regnum Dei non possidere, & sanæ doctrinæ adversari, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei. (1. Cor. 6. 10. 1. Tim. 1. 10. & 11.) Unde non sunt isti inter eos deputandi, qui ad convivium nuptiarum venerunt; sed inter eos qui venire noluerunt. (Luca 14. 16. Matt. 22. 2.) Cùm enim ipsi doctrinæ Christi audent apertissimè contradicere, & sancto adversari Evangelio, non venientes repelluntur, sed venire contemnunt. Qui autem sæculo saltem verbis, etiamsi non factis, renuntiant, veniunt quidem, & inter triticum seminantur, & in aream congeruntur, & ovibus aggregantur, & retia subeunt, & convivantibus admiscentur; sed intus sive lateant, sive pareant,

a Remensis MS. *verum agere noverat.*

b Sic MSS. At editi, *tali conjugio separabitur: neque enim in ea cogitabat.*

tunc erit ratio tolerandi, si potestas nulla est corrigendi, nec debet esse præsumtio separandi. Absit autem ut sic intelligamus quod scriptum est, ad convivium nuptiarum adductos, *quos invenerunt bonos & malos*, ut eos adduxisse credantur, qui se malos perseveraturos professi sunt. Alioquin ipsi servi patris familias zizania seminaverunt, falsumque erit illud, *Inimicus autem qui ea seminavit, diabolus est*. Sed quia hoc falsum esse non potest, adduxerunt *servi bonos & malos*, sive qui laterent, sive qui jam adducti & intromissi apparerent; sive *bonos & malos* dictum est secundùm quamdam humanam conversationem, in qua etiam ii qui nondum crediderunt, vel laudari vel vituperari solent. Unde est etiam & illud quod Dominus monet discipulos, quos ad Evangelium prædicandum primitus mittit, ut in quamcumque venerint civitatem, quærant quis illic dignus sit, ut apud eum habitent, donec inde proficiscantur. Profectò ille dignus quis erit, nisi qui existimatione suorum civium bonus habebitur? & quis indignus, nisi qui eis malus innotuerit? Ex hoc utroque genere veniunt ad Christi fidem, & sic adducuntur boni & mali: quia & illi mali à mortuis operibus pænitentiam non recusant. Si autem recusant non intrare cupientes repelluntur, sed ab introitu ipsi aperta contradictione discedunt.

Luc. 14. 21.
Matt. 13. 28.
Matt. 10. 11.

Similitudo servi nolentis erogare talentum ad eamdem rem inutilis.
Matt. 25. 26.

32. Erit ergo & servus ille securus, nec inter pigros damnabitur, quod dominicum talentum noluerit erogare; quando quidem illi noluerunt quod erogabat accipere. Propter illos enim hæc similitudo proposita est, qui nolunt suscipere in Ecclesia dispensatoris officium, desidiosam prætendentes excusationem, nolle se rationem reddere de peccatis alienis: qui audiunt & non faciunt, id est, accipiunt & non reddunt. Cum verò dispensator fidelis & diligens, in erogando paratissimus, & lucrorum dominicorum avidissimus, dicit adultero, Noli esse adulter, si vis baptizari; crede Christo, qui hoc quod facis dicit esse adulterium, si vis baptizari; noli esse membrum meretricis, si vis fieri membrum Christi: ille autem respondet, Non obedio, non facio: ipse non vult veram pecuniam dominicam accipere, sed suam potiùs adulterinam vult thesauris dominicis importare. Si autem se facturum profiteretur, nec faceret, nec postea quolibet modo corrigi posset; inveniretur, quid de illo fieret, ne aliis inutilis esset, qui sibi utilis esse non posset: ut si intra retia Domini bona piscis malus esset, non tamen pisces Domini sui malis retibus irretiret; hoc est, ut si haberet in Ecclesia vitam malam, non tamen illic institueret doctrinam malam. Cùm enim tales facta sua talia defendunt, vel in eis se perseveraturos apertissimè profitentes admittuntur ad baptismum, nihil a videtur aliud prædicari, nisi fornicatores & adulteros etiam usque in vitæ hujus finem in ea nequitia permanentes, regnum Dei possessuros, & merito fidei, quæ sine operibus mortua est, ad vitam æternam salutemque venturos. Hæc sunt mala retia, quæ cavere debent præcipuè piscatores: si tamen illa Evangelica similitudine piscatores episcopi, vel inferioris ordinis Ecclesiarum præpositi intelligendi sunt: quia dictum est, *Venite, & faciam vos piscatores hominum*. Retibus enim bonis capi possunt pisces & boni & mali: retibus autem malis capi non possunt pisces boni. Quoniam in doctrina bona & bonus potest esse qui audit & facit, & malus qui audit & non facit: in doctrina verò mala, & qui eam veram putat, quamvis ei non obtemperet, malus est; & qui obtemperat, pejor est.

Matt. 4. 19.

Caput XVIII. Prohiberi pertinaces malos à baptismo non novum.

33. Illud sanè mirabile est, quòd fratres qui aliter sapiunt, cùm debeant ab ista vel nova vel vetere, perniciosa tamen opinione discedere, ipsi insuper dicunt novam esse doctrinam, qua nequissimi homines in suis flagitiis se perseveraturos in propatulo profitentes non admittuntur ad baptismum: quasi nescio ubi peregrinentur, quando meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut disruptis talibus vinculis, ad Christiana sacramenta non permittuntur accedere: qui utique secundùm istorum sententiam omnes admitterentur, nisi antiquum & robustum morem sancta Ecclesia retineret, ex illa scilicet liquidissima veritate venientem, qua certum habet, *quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Et nisi egerint ab his mortuis operibus pænitentiam, accedere ad baptismum non sinuntur: si autem subrepserint, nisi vel postea mutati egerint, * salvi esse non possunt. Sed ebriosi, avari, maledici, & si qua alia vitia damnabilia apertis factis convinci redarguique non possunt; præceptis tamen & catechismis validissimè flagellantur, atque omnes tales mutata in melius voluntate ad baptismum videntur accedere. Sed si fortè adulteros, quos non lex humana, sed divina condemnat, id est, qui alienas uxores tamquam suas habent, vel feminas quæ alienos maritos, alicubi negligentiùs admitti solere adverterunt; ex illis rectis debent conari ista corrigere, hoc est, ut etiam isti non admittantur; non ex his pravis illa recta depravare, ut neque de morum correctione catechizandos esse censeant Competentes; & consequenter omnes etiam illarum publicarum turpitudinum & scelerum professores, hoc est, meretrices, lenones, gladiatores, ac si quid hujusmodi est, etiam in illis malis permanentes, admitti oportere arbitrentur. Omnia quippe illa quæ Apostolus enumerat, concludens; *quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*: qui vehementius agunt, manifestata sibi congruenter increpant, & resistentes atque in eis se permansuros profitentes ad accipiendum baptismum non admittunt.

Gal. 5. 21.
1. Cor. 6. 10.
* Suppl. pænitentiam.

Caput XIX. Tria flagitia etiam benignorum hominum consensu mortifera & excommunicatione punienda.

34. Qui autem opinantur cetera eleemosynis facilè compensari, tria tamen mortifera esse non dubitant & excommunicationibus punienda, donec pænitentiâ humiliore sanentur, impudicitiam, idololatriam, homicidium. Neque nunc opus est quærere qualis sit eorum ista sententia, & utrum corrigenda, an approbanda, ne opus susceptum mittamus in longum propter eam quæstionem, quæ huic b absolvendæ minimè necessaria est. Sufficit enim, quia si omnia non sunt admittenda ad baptismi sacramentum, inter hæc omnia est adulterium: si autem tria illa sola excipienda sunt, etiam in his tribus est adulterium, unde ista disputatio nata est.

Unde factum ut de adulterinis conjugiis non ageretur in catechismis.

35. Sed quoniam malorum Christianorum mores, qui fuerunt antea etiam pessimi, habuisse non videntur hoc malum, ut alienas uxores ducerent viri, aut alienis viris feminæ nuberent, inde fortasse apud quasdam Ecclesias negligentia illa subrepsit, ut in catechismis Competentium nec quærerentur nec c percuterentur hæc vitia; atque inde factum est, ut inciperent & defendi: quæ tamen in baptizatis rara sunt adhuc, si ea nos negligendo non d densa faciamus. Talem quippe in quibusdam negligentiam, in aliis imperitiam, in aliis ignorantiam probabiliter Dominus somni nomine significasse intelligitur, ubi ait, *Cum autem dormirent homines, venit inimicus, & superseminavit zizania*. Hinc autem existimandum est, non ea primum apparuisse in moribus, quamvis malorum Christianorum, quoniam beatus Cyprianus in Epistola de lapsis, cùm deplorando & arguendo multa commemoraret, quibus meritò dicit indignationem Dei fuisse commotam, ut intolerabili persecutione Ecclesiam suam sineret flagellari, hæc ibi omnino non nominat: cùm etiam illud non taceat, & ad eosdem mores malos pertinere confirmet, jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, nihil aliud esse asserens, quam prostituere gentilibus membra Christi: quæ nostris temporibus jam non putantur esse peccata; quoniam re vera in novo Testamento nihil inde præceptum est, & ideo aut licere creditum est, aut velut dubium derelictum. Sicut etiam illud ambiguum est, utrùm Herodes e mortui duxerit, an vivi fratris uxorem: & ideo non ita claret, quid Johannes ei non licere dicebat. De concubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, meritò dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti. Quisquis etiam uxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui exceptâ causâ adulterii dimittunt & ducunt: & in ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrùm & iste cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur si alteram duxerit, ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur. Quamobrem quæ manifesta sunt impudicitiæ crimina, omni modo a baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & pænitentiâ corrigantur: quæ autem dubia, omni modo conandum est ne fiant tales conjunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere? Si autem factæ fuerint, nescio utrum ii qui

Matt. 13. 25.
Cyprianus.
Matrimonium cum infidelibus.
Matt. 14. 3.

a Ita MSS. Editi autem, *nihil videntur aliud prædicare*.
b Am. Er. & duo MSS. *absolvendo*.
c Sic MSS. At editi, *repercuterentur*.
d Editi, *defensa*. Erratum corrigunt veteres libri.
e Fratris viventis uxorem duxisse, tradit Josephus Antiq. Jud. l. 18. c. 7. idque in celebritate Decoll. S. Johan. canitur in Breviario Rom.

fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti.

CAPUT XX. *Ordo curationis erga baptizandos tenendus.*

36. QUANTUM adtinet igitur ad doctrinam salubrem varitatis, ne cuiquam mortifero peccato perniciosissima securitas detur, vel etiam pestilentiosissima tribuatur auctoritas, iste curationis ordo est, ut baptizandi credant in Deum Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, eo ritu quo Symbolum traditur; & a mortuis operibus agant pœnitentiam, omniumque se omnino præteritorum remissionem in baptismo accepturos esse non dubitent: non ut peccare liceat, sed ut peccasse non noceat; ut sit facti remissio, non permissio faciendi. Tunc vere dici potest, etiam spiritaliter, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare*: quod Dominus de corporali sanitate ideo dixit, quoniam sciebat ei quem salvum fecerat, meritis peccatorum illum etiam carnis accidisse languorem. Hi autem ei homini, qui & baptizandus adulter ingreditur, & baptizatus adulter egreditur, miror quomodo dici existiment, *Ecce sanus factus es*. Quis enim gravis & exitiabilis morbus erit, si adulterium sanitas erit?

Joh. 5. 14.

CAPUT XXI. *Apostolorum factum non iis favere qui volunt adulteros admitti ad baptismum.*

37. SED in tribus millibus, inquiunt, quos uno die Apostoli baptizarunt, & in tot millibus credentium, in quibus Apostolus ab Jerusalem usque in Illyricum Evangelium replevit, erant utique aliqui alienis uxoribus copulati, vel feminæ alienis maritis: in quibus regulam Apostoli constituere debuerunt, quæ deinceps in Ecclesiis servaretur, utrùm non admitterentur ad baptismum, nisi illa adulteria correxissent. Quasi non similiter adversus eos dici possit, quod non inveniunt aliquem commemoratum, qui cùm talis esset, admissus est. Aut verò possint singulorum hominum crimina, quod infinitum erat, commemorari; cùm generalis illa regula satis superque sufficiat, ubi Petrus pluribus verbis testificans baptizandis ait, *Eripite vos ab hoc sæculo pravo*. Quis enim dubitet ad hujus sæculi pravitatem adulteria pertinere, & illos qui elegerint in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest, publicas meretrices, quas utique ad baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit Ecclesia, potuisse inveniri in tot millibus tunc credentium per tot gentes, & de his suscipiendis vel prohibendis constituere Apostolos exempla debuisse. Veruntamen de quibusdam minoribus possumus conjectare majora. Si enim ad baptismum Johannis venientes publicani prohibiti sunt aliquid amplius exigere, quàm quod eis fuerat constitutum, mirum si venientibus ad baptismum Christi posset permitti adulterium.

Rom. 15. 19. *Act. 2. 40.* *Luc. 3. 13.*

Perperam dici Judæos propter solam infidelitatem deletos.

38. Commemoraverunt etiam Israelitas multa mala & gravia perpetrasse, & effudisse multum sanguinem prophetarum, nec tamen ex his factis penitus meruisse deleri, sed ex infidelitate sola, quia in Christum credere noluerunt; non intuentes quia peccatum eorum non hoc solum fuit, quia in Christum non crediderunt, verùm etiam quia Christum occiderunt; quorum unum pertinet ad crimen incredulitatis, alterum ad crimen crudelitatis. Illud ergo est contra fidem rectam, istud contra bonam vitam. Utroque autem vitio caret, qui fidem Christi habet; non fine operibus mortuam, quæ etiam in dæmonibus invenitur, sed fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur.

Jacobi 2. 20. *Gal. 5. 6.* *Luca 17. 21.*

Regnum cælorum vim pati non dictum de fide sine caritate.

39. Hæc est fides de qua dicitur: *Regnum cælorum intra vos est*. Hoc enim diripiunt, qui vim faciunt credendo, impetrantes Spiritum caritatis, ubi est plenitudo legis, sine qua lex in littera reos faciebat etiam prævaricationis. Non itaque pu anduin est ideo dictum, *Regnum cælorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud*; quia etiam mali tantummodo credendo & pessimè vivendo perveniunt in regnum cælorum: sed quia reatus ille prævaricationis, quem sola lex, id est, littera sine spiritu jubendo faciebat, credendo solvitur, & violentiâ fidei Spiritus-sanctus impetratur; per quem diffusa caritate in cordibus nostris, lex non timore pœnæ, sed justitiæ amore completur.

Rom. 13. 10. *Matt. 11. 12.* *Rom. 5. 5.*

CAPUT XXII. *Cognitio Dei quænam vera & ad vitam æternam conducens.*

40. NEQUAQUAM ergo mens incauta fallatur, ut se existimet Deum cognovisse, si eum fide mortua, hoc est, sine bonis operibus confiteatur, more dæmonum; & ideo se jam non dubitet ad vitam æternam esse venturam, quia Dominus dicit, *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*. Venire quippe debet etiam illud in mentem, quod scriptum est, *In hoc cognoscimus eum, si mandata ejus servemus. Qui dicit, quia cognovi eum, & mandata ejus non servat, mendax est, & in hoc veritas non est*. Et ne quisquam existimet mandata ejus ad solam fidem pertinere: quamquam dicere hoc nullus est ausus, præsertim quia mandata dixit, quæ ne multitudine a cogitationem spargerent, *In illis duobus tota Lex pendet & Prophetæ*: licèt rectè dici possit, ad solam fidem pertinere Dei mandata, si non mortua, sed viva illa intelligatur fides, quæ per dilectionem operatur: tamen postea Johannes ipse aperuit quid diceret, cùm ait, *Hoc est mandatum ejus, ut credamus nomini filii ejus Jesu Christi, & diligamus invicem*.

Joh. 17. 3. *1 Joh. 2. 3. & 4.* *Matt. 22. 40.* *Gal. 5. 6.* *1 Joh. 3. 23.*

Indulgentia non obstinatis, sed à peccato recedentibus speranda.

41. Hoc itaque prodest, in Deum rectâ fide credere, Deum colere, Deum nosse, ut & bene vivendi ab illo sit nobis auxilium, & si peccaverimus, ab illo indulgentiam mereamur: non in factis quæ odit securi perseverantes, sed ab eis recedentes, eique dicentes, *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi*: quod non habent cui dicant, qui non in eum credunt; & frustra dicunt, qui cùm tam longè ab illo sint, à gratia Mediatoris alieni sunt. Hinc illa verba sunt in libro Sapientiæ, quæ nescio quomodo intelligit perniciosa securitas: *Et si peccaverimus, tui sumus*: quoniam scilicet bonum & magnum Dominum habemus, qui & velit atque possit pœnitentium peccata sanare, non qui minimè audeat permanentes in malignitate disperdere. Denique cùm dixisset, *tui sumus*; addidit, *scientes potentiam tuam*: utique potentiam, cui se subtrahere nequeat aut occultare peccator. Ideoque secutus adjunxit: *Non peccabimus autem, scientes quoniam tui sumus deputati*. Quis enim digne cogitans habitationem apud Deum, in qua omnes prædestinatione sunt deputati, qui secundùm propositum vocati sunt, non enitatur ita vivere, ut tali habitationi congruat? Quod ergo & Johannes dicit, *Hæc scripsi vobis, ut non peccetis; & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris*: non id b agit, ut cum securitate peccemus; sed ut recedentes à peccato, si quod admissum est, propter illum advocatum, quem non habent infideles, minime de indulgentia desperemus.

Psal. 40. 5. *Sap. 15. 2.* *1 Joh. 2. 1. & 2.*

CAPUT XXIII. *Locus Apostoli ab adversariis malè intellectus.*

42. NEC de his igitur verbis mitior ulla conditio promittenda est, sic in Deum credere volentibus, ut permaneant in perditis moribus: multò minùs de illis ubi Apostolus ait, *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; qui autem in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*: tamquam hoc loco aliquid distet inter perire & judicari, cùm alio verbo hoc idem significatum sit. Solent enim Scripturæ judicium etiam pro æterna damnatione ponere. Sicut in Evangelio Dominus loquitur, *Veniet hora, in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem ejus; & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ, qui autem malè egerunt in resurrectionem judicii*. Neque hic dictum est, hoc qui crediderunt, illud autem qui non crediderunt: sed hoc *illi qui benè egerunt*, illud *qui malè egerunt*. Inseparabilis est quippe bona vita à fide, quæ per dilectionem operatur: immo verò ea ipsa est bona vita. Videmus itaque resurrectionem judicii dixisse Dominum pro resurrectione damnationis æternæ. De omnibus quippe resurrecturis, (ubi procul dubio erunt etiam hi qui omnino non credunt, neque enim ipsi non sunt in monumentis,) duas partes fecit, alios in resurrectionem vitæ, alios in resurrectionem judicii resurrecturos esse declarans.

Rom. 2. 12. *Judicium in Scripturis pro æterna damnatione.* *Joh. 5. 28 & 29.* *Gal. 5. 6.*

An soli fideles mali intelligendi sint, ituri in resurrectionem judicii, ut judicium non sit æterna damnatio.

43. Quòd si dicunt, non ibi intelligendos etiam eos qui omnino non credunt, sed eos qui per ignem salvi erunt, quia crediderunt, etiamsi male vixerunt, ut eorum transitoriam pœnam judicii nomine significatam arbitrentur. Quamquam hoc impudentissimè dicatur, cùm omnino Dominus omnes resurrecturos, in quibus sine dubio & increduli erunt, in duo diviserit, *vitam & judicium*; ita volens judicium æternum intelligi, quamvis hoc non addiderit, sicut & vitam. Neque enim ait, in resurrectionem vitæ æternæ; cùm aliud utique intelligi noluerit. Videant tamen quid responsuri sunt, ubi ait, *Qui autem non credit, jam judicatus est*. Nam hîc procul dubio, aut judicium pro pœna æterna positum intelligunt, aut per ignem salvos futuros etiam incredulos dicere audebunt: quoniam, *Qui non credit*, inquit, *jam judicatus est*, hoc est, jam judicio destinatus: & non erit quod pro magno beneficio polliceantur credentibus nequiterque viventibus, quando & ii qui non credunt non erunt perdendi, sed judicandi. Quod si dicere non audent, non audeant aliquid mitius polliceri eis de quibus dictum est, *per legem judicabuntur*: quia constat judicium etiam pro æterna damnatione solere nominari. Quid, quod invenimus non solum minime mitioris, verum etiam deterioris conditionis esse illos qui scientes peccant?

Joh. 3. 18.

a Sic MSS. Editi verò, *cogitationes pararent*.

b Editi, *ait*: pro quo MSS. *agit*.

peccant? Hi sunt enim maximè qui legem acceperunt. Nam sicut scriptum est, *Ubi lex non est, nec prævaricatio* [Rom. 4. 15.]. Hinc est & illud, *Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione itaque accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam* [Rom. 7. 7. & 8.]: & alia multa quæ de hac re idem Apostolus dicit. Ab hoc reatu graviore liberat gratia Spiritus-sancti per Jesum Christum Dominum nostrum, quæ diffusa caritate in cordibus nostris donat justitiæ [a] delectationem, qua immoderatio concupiscentiæ superetur. Hinc itaque confirmatur non solum nihil mitius, sed gravius aliquid intelligendum, de quibus dictum est, *Qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* [Rom. 2. 12.]; quam de illis qui sine lege peccantes sine lege peribunt: nec pro pœna transitoria hoc loco dictum judicium, sed pro ea qua etiam non credentes judicabuntur.

44. Nam qui hac utuntur sententiâ ad promittendam salutem per ignem, illis qui etiam credentes pessime vivunt, ut eis dicant, *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; qui autem in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* [Ibidem.], tamquam dictum sit, non peribunt, sed per ignem salvi erunt; nec illud attendere potuerunt, hoc Apostolum de illis qui sine lege & illis qui in lege peccaverunt dixisse, cùm de Gentibus & de Judæis ageret; ut non tantùm Gentibus, sed utrisque gratiam Christi, qua liberentur, necessariam demonstraret: quod [b] tota ipsa epistola ad Romanos evidenter ostendit. Jam ergo etiam Judæis in lege peccantibus, de quibus dictum est, *per legem judicabuntur*, non eos liberante gratiâ Christi, promittant, si placet, per ignem salutem; quoniam de his dictum est, *per legem judicabuntur*. Quòd si non faciunt, [c] ne contra se ipsos veniant, qui eos gravissimo infidelitatis crimine obstrictos esse dicunt: ut quid transferunt ad infideles & fideles in eo quod ad fidem Christi attinet, illud quod dictum est de iis qui sine lege & iis qui in lege peccaverunt, cùm de Judæis & de Gentibus ageretur, ut ad Christi gratiam utrique invitarentur?

* CAPUT XXIV.

* Neque enim dictum est, Qui sine fide peccaverunt, sine fide peribunt; qui autem in fide peccaverunt, per fidem judicabuntur: sed *sine lege* dictum est, & *in lege*; ut satis appareret illam caussam tangi, quæ inter Gentes & Judæos agebatur, non quæ inter bonos malosque Christianos.

Libertas fidei non sit fidelibus velamen malitiæ.

45. Quamquam si illo loco legem pro fide accipi volunt, quod nimis importunum & absurdum est, etiam hinc apertissimam possunt legere sententiam apostoli Petri, qui cùm loqueretur de iis qui in occasionem carnis acceperant, & in velamentum malitiæ, quod scriptum est, *nos* ad novum Testamentum pertinentes, *non ancillæ filios esse, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit* [1 Pet. 2. 16. Gal. 4. 31.]: & putaverant hoc esse liberè vivere, ut tamquam de tanta redemtione securi, quidquid liberet licere sibi arbitrarentur, non intuentes quod dictum est, *Vos in libertatem vocati estis fratres, tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis* [Gal. 5. 13.]: unde & ipse Petrus dicit, *Liberi, non sicut velamentum malitiæ habentes libertatem* [1 Pet. 2. 16.]: ait de illis & in secunda epistola sua, *Hi sunt fontes sicci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservata est: superba enim vanitatis loquentes illiciunt in concupiscentiis carnis impudicitiæ eos qui paululùm effugerunt, in errore conversati, libertatem illis promittentes, cùm ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini nostri & conservatoris Jesu Christi, his rursus implexi superantur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm cognoscentes retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Contigit enim illis res veri proverbii, Canis reversus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro cœni* [2 Pet. 2. 17. & 2. Matt. 12. 45. Prov. 26. 11.]. Quid adhuc promittitur contra istam manifestissimam veritatem conditio melior iis qui cognoverunt viam justitiæ, hoc est, Dominum Christum, & perditè vivunt, [d] quàm si omnino non cognovissent? cùm apertissimè dicatur, *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm cognoscentes retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato.*

CAPUT XXV.

Sanctum mandatum quid, idque cognoscentes ac transgredientes quæ pœna maneat.

46. NEQUE enim illud hoc loco intelligendum est sanctum mandatum, quo præceptum est, ut in Deum credamus: quamquam eo ipso totum continetur, si eam intelligamus fidem credentium, quæ per dilectionem operatur: sed apertè expressit quid diceret sanctum mandatum, id est, quo præceptum est, ut ab hujus mundi coinquinationibus recedentes casta conversatione vivamus. Sic enim ait: *Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini nostri & conservatoris Jesu Christi, his rursus implexi superantur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus.* Non ait, refugientes ignorantiam Dei, aut refugientes infidelitatem sæculi, vel tale aliquid: sed, *coinquinationes mundi*, in quibus est utique omnis immunditia flagitiorum. Nam de his superiùs loquens, dixit, *Coëpulantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterii & indesinentis peccati* [2 Pet. 2. 13.]. Ideo etiam fontes siccos eos appellat; fontes videlicet, quòd acceperint agnitionem Domini Christi; siccos autem, quia non congruenter vivunt. De talibus quippe etiam Judas apostolus loquens, *Hi sunt*, inquit, *qui in dilectionibus vestris maculati coëpulantur; sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua* [Juda v. 12.]: & cetera. Quod enim Petrus ait, *Coëpulantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterii*: hoc Judas, *In dilectionibus vestris maculati coëpulantur.* Mixti sunt enim bonis in epulis sacramentorum & dilectionibus plebium. Et quod Petrus ait, *Fontes sicci*: hoc Judas, *Nubes sine aqua*: hoc Jacobus, *Fides mortua.*

Pœna transitoria baptizatis sceleratè viventibus non promittenda.

47. Non itaque promittatur pœna ignis transitoria turpiter sceleratèque viventibus, quia viam justitiæ cognoverunt, quibus melius erat non cognoscere, sicut veracissima Scriptura testatur. De talibus quippe etiam Dominus ait, *Et erunt novissima illius hominis pejora quàm erant prima* [Matt. 12. 45. Luc. 11. 26.]: quoniam purgationis suæ habitatorem Spiritum-sanctum non recipiens, fecit in se immundum spiritum multipliciorem redire. Nisi fortè ideo sunt isti, de quibus agitur, meliores habendi, quia non redierunt ad immunditiam adulteriorum, sed ab ea non recesserunt; nec purgati se rursus inquinaverunt, sed purgari recusaverunt. Neque enim, ut relevatâ conscientiâ nitent ad baptismum, dignantur saltem vomere pristinas immunditias, quas canum more iterum sorbeant, sed in lavacri ipsius sanctitate pertinaciter crudo pectore indigestam nequitiam tenere contendunt: nec occultant eam pollicitatione vel ficta, sed impudentiâ professionis eructant: nec exeuntes de Sodomis more uxoris Loth, in præterita iterum attendunt, sed omnino de Sodomis dedignantur exire [Gen. 19. 26.]; immo ad Christum cum Sodomis conantur intrare. Paulus apostolus dicit, *Qui priùs fui blasphemus & persecutor & injuriosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* [1 Tim. 1. 13.]. Et istis dicitur, Tunc potiùs misericordiam consequemini, si scientes malè vixeritis in ipsa fide. Nimis longum est, & penè infinitum omnia testimonia Scripturarum velle colligere, quibus apparet non solùm non esse mitiorem caussam eorum qui scientes, quàm qui nescientes vitam nequissimam & iniquissimam ducunt, verùm etiam hoc ipso esse graviorem: proinde ista suffecerint.

CAPUT XXVI.

Baptismo nisi vita respondeat non obtinebitur regnum cælorum.

48. CAVEAMUS ergo diligenter in adjutorio Domini Dei nostri non facere homines malè securos, dicentes eis, quòd si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad salutem æternam esse venturos: ne sic faciamus Christianos, quomodo Judæi proselytos, quibus Dominus ait, *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui circumitis mare & terram, facere unum proselytum; cùm autem feceritis, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos estis* [Matt. 23. 15.]. Sed potiùs sanam doctrinam Dei magistri in utroque teneamus, ut sancto baptismo consona sit vita Christiana, nec cuiquam homini, si utrumlibet defuerit, vita promittatur æterna. Qui enim dixit, *Nisi quis renatus fuerit ex* [e] *aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum* [Joh. 3. 5.]: ipse etiam dixit, *Nisi abundaverit justitia vestra super Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum* [Matt. 5. 20.]. De illis quippe ait: *Scribæ & Pharisæi super cathedram Moysi sedent; quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim & non faciunt* [Matt. 23. 2. & 3.]. Ergo justitia eorum est, dicere & non facere: ac per hoc nostram esse voluit abundantem super illorum, dicere & facere: quæ si non fuerit, non intrabitur in regnum cælorum. Non quia quisquam ita debet extolli, ut, non dicam apud alios jactare, sed apud se ipsum putare audeat, se in hac vita esse sine peccato: sed nisi essent quædam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus, *Congregatis vobis & meo spiritu tradere ejusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu* [1 Cor. 5. 4. & 5.]. Unde etiam dicit, *Ne lugeam multos, qui antè peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditiam & fornicationem, quam gesserunt* [2 Cor. 12. 21.]. Item nisi

Peccata triplicis generis triplici remedio sananda.

---

a Nonnulli codices *dilectionem*.
b Sic MSS. At editi *totum*.
c Editi omissâ particulâ *ne*, habent *contra se ipsos veniunt*. Emendantur à MSS.
d In excusis, *quasi*. Veriùs in MSS. *quàm si*.
e Veteres libri, *ex Spiritu sancto*: omisso, *aqua &c.*

essent quædam non ea humilitate pænitentiæ sananda, qualis in Ecclesia datur eis qui propriè pænitentes vocantur, sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret ipse Dominus, *Corripe cum inter te & ipsum solum, & si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* Postremò nisi essent quædam sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione quam docuit, ut dicamus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Matt. 18. 15.

Matt. 6. 12.

CAPUT XXVII. Epilogus prædictorum.

49. Jam satis, quantum arbitror, de tota illa opinione quid mihi videretur exposui, ubi tres quæstiones moverunt: unam de permixtione in Ecclesia bonorum & malorum, tamquam tritici & zizaniorum: ubi cavendum est, ne ideo putemus esse propositas ista, similitudines, vel hanc, vel de immundis in arca animalibus, vel quæcumque alia idem significant, ut dormiat Ecclesiæ disciplina, de qua in figura illius mulieris dictum est, *Severæ sunt conversationes domûs ejus*: sed ut non eò usque progrediatur dementiæ potiùs temeritas, quàm severitas diligentiæ, ut quasi bonos à malis per nefaria schismata separare præsumat. Neque enim per has similitudines & prænuntiationes consilium desidiæ datum est bonis, qua negligant quod prohibere debent; sed patientiæ, qua perferant salvâ doctrinâ veritatis quod emendare non valent. Nec quia scriptum est introisse ad Noë in arcam etiam immunda animalia; ideo præpositi vetare non debent, si qui immundissimi ad baptismum velint intrare saltantes, quod est certè mitius quàm mœchantes: sed per hanc figuram rei gestæ prænuntiatum est immundos in Ecclesia futuros propter tolerantiæ rationem, non propter doctrinæ corruptionem, vel disciplinæ dissolutionem. Non enim quacumque libuit intraverunt immunda animalia arcæ compage confractâ, sed eâ integrâ per unum atque idem ostium, quod artifex fecerat. Altera quæstio est, in qua eis visum est fidem solam baptizandis esse tradendam, postea verò jam baptizatos docendos esse de moribus. Sed satis demonstratum est, nisi fallor, tunc magis pertinere ad curam speculatoris, cùm omnes qui fidelium competunt sacramentum, omnia quæ dicuntur intentiùs & sollicitiùs audiunt, non tacere de pœna, quam malè viventibus Dominus comminatur: ne in ipso baptismo rei sint gravissimorum criminum, quò veniunt ut a remittatur reatus omnium peccatorum. Tertia quæstio est periculosissima, qua parum consideratâ, & non secundùm divinum eloquium pertractatâ, tota illa opinio mihi videtur exorta, in qua promittitur sceleratissimè turpissimèque viventibus, etiamsi eo modo vivere perseverent, & tantummodo credant in Christum, ejusque sacramenta percipiant, eos ad salutem vitamque æternam esse venturos: contra apertissimam Domini sententiam, qui desideranti vitam æternam respondit, *Si vis venire ad vitam, serva mandata*: & commemoravit quæ mandata, ubi ea scilicet peccata vitantur, quibus nescio quomodo salus æterna promittitur propter fidem sine operibus mortuam. De his tribus quæstionibus satis, quantum existimo, disputavi: demonstravique sic tolerandos in Ecclesia malos, ut non negligatur ecclesiastica disciplina; sic catechizandos eos, qui baptismum petunt, ut non solùm audiant atque suscipiant quid credere, verùm etiam qualiter vivere debeant; sic promitti fidelibus vitam æternam, ut non etiam per fidem mortuam, quæ sine operibus salvare non potest, ad eam se quisque pervenire posse arbitretur, sed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur. Non itaque culpentur dispensatores fideles, non sua negligentia vel pigritia, sed quorumdam potiùs contumacia, qui pecuniam dominicam recusant accipere, & adulterinam suam cogunt servos dominicos erogare, dum nolunt saltem tales esse mali, quales sanctus Cyprianus commemorat, sæculo verbis solis & non factis renuntiantes: quando nec verbis renuntiare diaboli operibus volunt, cùm se in adulterio permansuros voce apertissima profitentur. Si quid ab eis dici solet, quod fortè disputando non attigi, tale esse arbitratus sum, cui mea responsio necessaria non fuisset; sive quòd ad rem, de qua agitur, non pertineret, sive quòd tam leve esset, ut à quolibet redargui facillimè posset. b

Prov. 31. 18. sec. LXX.

Gen. 7. 2.

Matt. 19. 17.

Cyprianus serm. de lapsis.

a Plures MSS. *remittantur.*

b In veteribus libris additur, *Deo gratias.*

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

ENCHIRIDION *ad Laurentium inter postremas suas lucubrationes recensuit Augustinus in libro Retractationum secundo, postque sex contra Julianum libros, qui ad annum circiter* 421. *pertinent, collocavit. Hunc certè librum labente anno* 420. *nondum perfecerat. Nam Hieronymum, qui anno eodem* 420. *juxta Prosperum, pridie Kalendas Octobris obiit, jam morte functum laudabat cap.* 87. *in hæc verba*: Sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit.

Laurentius porrò, cui scriptus liber, frater Dulcitii appellatur in libro de octo Dulcitii quæstionibus ad q. 1. *n.* 10. *quia propinquitate & cognatione, uti arbitramur, naturali, non Christianâ tantùm Dulcitio conjunctus erat. Virum ab eruditione & à piis studiis egregiè commendat, sed à laicorum fidelium grege nihilo secernit Augustinus, qui & Operis initio filium ipsum vocat, & in fine cum sibi in Christi membris dilectum dicit. Neque Laurentii dignitas explorata est & probata satis ex vulgato libri titulo. Quippe codices nostri antiquiores habent tantum,* Incipit Enchiridion: *qui verò* ad Laurentium Primicerium *addunt, aliquantò recentiores sunt, atque isti secum invicem haud omnino consentientes. Carcassonensis præfert*, ad Laurentium Primicerium Notariorum urbis Romæ. *Unus è Vaticanis in fronte Operis*, ad Laurentium Primicerium Romanæ Ecclesiæ, *& ad calcem habet*, ad Laurentium Primicerium Ecclesiæ urbis Romanæ. *Cisterciensis & alii quidam MSS.* ad Laurentium Primicerium: *Regius &c.* ad Laurentium, *nihilque suprà, quomodo etiam editiones Amerbachii & Erasmi. At Lovaniensium editio titulo addidit*, Primicerium urbis Romæ. *In vetere libro Compendiensi legitur*, ad Laurentium Notarium urbis Romæ. *In altero è Colbertinis*, ad Laurentium Diaconum.

Tametsi verò liber rectè appelletur Enchiridion *ipsius concessu Augustini in cap.* 122. *quia scilicet Enchiridion postulaverat Laurentius, id est, opusculum mole exiguum de ejus manibus non recessurum: ibidem tamen Augustinus, itemque in Retractationibus, in libro de octo Dulcitii quæstionibus, & in epistola* 231. *ad Darium constanter vocat* Librum de Fide, Spe & Caritate. *nec aliter Possidius Indic. c.* 6. *Adhæc enim tria commodum visum est sancto Doctori revocare Laurentii quæstiones omnes, qui sapientiæ studio incensus, ac nostræ, quam profitebatur, amore religionis, volebat inprimis certum propriumque fidei catholicæ fundamentum, totius Christianæ doctrinæ summam, & universim quidquid orthodoxa fide ac religione à primò ad ultimum tenëretur, ab Augustino accipere, eoque magistro institui & muniri contra diversas hæreses ea tempestate grassantes. Primâ quidem & quàm maximâ libri parte Augustinus quæ credenda sint docet servato Symboli ordine, ac varias hæreses Manichæorum, Apollinaristarum, Priscillianistarum, Arianorum, præcipueque Pelagianorum, tacito eorum nomine, passim refellit. Secundam partem, de iis quæ ad Spem pertinent, in Dominicæ orationis expositione quàm brevissima impendit. Tertiam postremò, nec eam prolixam, adjungit de Caritate.*

Opus in scriptis codicibus capitulationes & sectiones non easdem sortitum est. In quibusdam centum-triginta quatuor, aut centum-viginti-sex, vel, ut in editis, centum-viginti-duas; in aliis septuaginta & unam, in nonnullis quinquaginta-quatuor, aut rariores habet, & in quibusdam nullas.

LIBRI II. RETRACTATIONUM

CAPUT LXIII.

SCRIPSI etiam librum de Fide, Spe & Caritate, cùm à me ad quem scriptus est postulasset, ut aliquod opusculum haberet meum de suis manibus non recessurum: quod genus Græci *Enchiridion* vocant. Ubi satis diligenter mihi videor esse complexus, quomodo sit colendus Deus, quam sapientiam esse hominis utique veram divina Scriptura definit. Hic liber sic incipit: *Dici non potest, dilectissime fili Laurenti.*

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ENCHIRIDION

AD LAURENTIUM,

SIVE

DE FIDE, SPE, ET CARITATE,

LIBER UNUS. *

Scriptus anno 421. vel aut paulò pòst.

CAPUT I. Sapientiæ veræ donum exoptat Laurentio.

DICI non potest, dilectissime fili Laurenti, quantum tua eruditione delecter, quàmque te cupiam esse sapientem: non ex eorum numero de quibus dicitur, *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* (1 Cor. 1. 20.) sed ex eorum de quibus scriptum est, *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum.* (Sap. 6. 26.) Et quales vult Apostolus fieri quibus dicit, *Volo autem vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo.* (Rom. 16. 19.) [a Sicut autem nemo à se ipso esse potest, ita etiam nemo à se ipso sapiens esse potest, sed ab illo illustrante, de quo scriptum est, *Omnis sapientia à Deo est.*] (Eccli. 1. 1.)

CAPUT II. Sapientia hominis pietas.

Hominis autem sapientia pietas est. Habes hoc in libro sancti Job: nam ibi legitur, quòd ipsa Sapientia dixerit homini, *Ecce pietas est sapientia:* (Job 28. 28.) Si autem quæras quam dixerit eo loco pietatem, distinctiùs in Græco reperies θεοσέβειαν, qui est Dei cultus. Dicitur enim Græcè pietas & aliter, id est εὐσέβεια, quo nomine significatur bonus cultus, quamvis & hoc præcipuè referatur ad colendum Deum. Sed nihil est commodius illo nomine, quo evidenter Dei cultus expressus est, cùm quid esset homini sapientia diceretur. Quærisne aliquid dici brevius, qui petis à me *ut breviter magna dicantur?* An hoc ipsum tibi fortasse desideras breviter aperiri, atque in sermonem colligi brevem, quonam modo sit colendus Deus?

* CAPUT III. Deum coli fide, spe & caritate.

Hic si respondero, fide, spe, caritate colendum Deum, profectò dicturus es, breviùs hoc dictum esse quàm velles; ac deinde petiturus ea tibi breviter explicari, quæ ad singula tria ista pertineant, quid credendum scilicet, quid sperandum, quid amandum sit. Quod cùm fecero, ibi erunt omnia illa quæ in epistola tua b quærendo posuisti: cujus exemplum si est penes te, facile est ut ea revolvas & relegas; si autem non est, commemorante me recolas.

* CAPUT IV. Quæstiones Laurentii.

* Vis enim tibi, ut scribis, *librum à me fieri, quem Enchiridion* (ut dicunt) *habeas, & de tuis manibus non recedat: continens postulata, id est,* * (1. quæst.) *quid sequendum maxime; quid propter diversas principaliter hæreses sit fugiendum;* * (2.) *in quantum ratio pro religione contendat, vel quid* c *in ratione, cùm fides sit sola, non conveniat;* * (3.) *quid primum, quid ultimum teneatur,* * (4.) *quæ totius definitionis summa sit;* * *quod certum propriumque fidei catholicæ fundamentum.*

Responsiones Augustini.

Hæc omnia quæ requiris procul dubio scies, diligenter sciendo quid credi, quid sperari debeat, quid amari. * (ad q. 1.) Hæc enim maximè, immo verò sola in religione sequenda sunt. His qui contradicit, aut omnino à Christi nomine alienus est, aut hæreticus. * (ad q. 2.) Hæc sunt defendenda ratione, d vel à sensibus corporis inchoata, vel ab intelligentia mentis inventa. Quæ autem nec corporeo sensu experti sumus, nec mente assequi valuimus aut valemus, eis sine ulla dubitatione credenda sunt testibus, à quibus ea quæ divina vocari jam meruit Scriptura confecta est: qui ea sive per corpus, sive per animum, divinitus adjuti, vel videre, vel etiam prævidere e potuerunt.

CAPUT V. Responsio ad q. 3.

* Cùm autem initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene vivendo etiam ad speciem pervenire, ubi est sanctis & perfectis cordibus nota ineffabilis pulcritudo, cujus plena visio est summa felicitas. Hoc est nimirum quod requiris, *quid primum, quid ultimum teneatur:* inchoari fide, perfici specie. Hæc etiam totius definitionis est summa. * (ad q. 4.) Certum verò propriumque fidei catholicæ fundamentum, Christus est: *Fundamentum enim aliud*, ait Apostolus, *nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* (1 Cor. 3. 11.) Neque hoc ideo negandum est proprium fundamentum esse fidei catholicæ, quia putari potest aliquibus hæreticis hoc nobiscum esse commune. Si enim diligenter quæ ad Christum pertinent cogitentur, nomine tenus invenitur Christus apud quoslibet hæreticos, qui se Christianos vocari volunt: re ipsa verò non est apud eos. Quod ostendere nimis longum est: quoniam commemorandæ sunt omnes hæreses, sive quæ fuerunt, sive quæ sunt, sive quæ potuerunt esse sub vocabulo Christiano, & quàm sit hoc verum per singulas quasque monstrandum. Quæ disputatio tam multorum est voluminum, ut etiam infinita videatur.

a * CAPUT VI. Ἐγχειρίδιον, quod mole exiguum possit manu contineri.

* Tu autem *Enchiridion* à nobis postulas, id est, *quod manu possit adstringi, non quod armaria possit onerare.* Ut igitur ad illa tria redeamus, per quæ

a Hac sententiâ carent veteres codices MSS.

b Sic editio Lov. & Arn. id est Lovaniensium & Antonii Arnaldi. editio autem Am. id est Johannis Amerbachii, Er. Desiderii Erasmi, & Dan. Lamberti Danæi, ac MSS. plures habent *quærenda.*

c Vetus codex Germanensis, *in religione, cùm fides sit sola, non veniat.* Meliùs Colbertinus, *in rationem, cùm fides sit sola, non veniat.* Cui lectioni favent Regius, Carnutensis, Gemmeticensis & alii duo MSS. habentes, *in ratione, cùm fides sit sola, non veniat.* Compendiensis verò pro *non veniat*, habet *conveniat.* Alter Colbertinus, & unus è Vaticanis ferunt, *in ratione, cùm fides sit sola conveniat.* Antonius Arnaldus restituendum censuit, *in ratione cum fide, si sit sola, non conveniat.* Audacior Lamb. Danæus absque librorum auctoritate restituit, *in ratione cum fide non conveniat:* rejectis verbis, *sit sola.*

d Am. Er. Dan. & quatuor MSS. *qua vel.*

e Sic Dan. & plerique MSS. At Am. Er. Lov. & Arn. *poterunt.*

diximus

diximus colendum Deum, fidem, spem, caritatem, facile est ut dicatur quid credendum, quid sperandum, quid amandum sit: sed quemadmodum adversùs eorum qui diversa sentiunt calumnias defendatur, operosioris uberiorisque doctrinæ est; quæ ut habeatur, non brevi Enchiridio manus debet impleri, sed grandi studio pectus accendi.

CAPUT VII. Symbolum & oratio Dominica complectuntur fidem, spem & caritatem.

2. NAM ecce [a] tibi est Symbolum & Dominica oratio; quid brevius auditur aut legitur? quid facilius memoriæ commendatur? Quia enim de peccato, gravi miseriâ premebatur genus humanum, & divinâ indigebat misericordiâ, gratiæ Dei tempus Propheta prædicens ait, *Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit*, propter hoc oratio. Sed Apostolus cùm ad ipsam gratiam commendandam hoc propheticum commemorasset testimonium continuò subjecit, *Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt?* propter hoc Symbolum. In his duobus tria illa intuere: Fides credit, spes & caritas orant. Sed sine fide esse non possunt: ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictum est, *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* * Quid autem sperari potest, quod non creditur? Porrò aliquid etiam quod non speratur, credi potest. Quis namque fidelium pœnas non credit impiorum? nec sperat tamen, & quisquis eas imminere sibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectiùs timere dicitur quàm sperare. Quæ duo [b] quidam distinguens ait, Liceat sperare timenti. Non autem ab alio poeta, quamvis meliore, propriè dictum est, Hunc ego si potui tantum sperare dolorem. Denique nonnulli in arte grammatica verbi hujus utuntur exemplo ad ostendendam impropriam dictionem, & aiunt, Sperare dixit, pro timere. Est itaque fides & malarum rerum, & bonarum: quia & bona creduntur, & mala; & hoc fide bonâ, non malâ. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsentium, & futurarum. Credimus enim Christum mortuum; quod jam præteriit: credimus sedere ad dexteram Patris; quod nunc est: credimus venturum ad judicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando esse cœpisse, nec fuisse utique sempiternum; & [c] alios, atque alia; nec solum de aliis hominibus multa, [d] quæ ad religionem pertinent, verum etiam de angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eum pertinentium qui earum spem gerere perhibetur. Quæ cùm ita sint, propter has caussas distinguenda erit fides ab spe, sicut vocabulo, ita & rationabili differentiâ. Nam quod attinet ad non videre, sive quæ creduntur, sive quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Hebræos, qua teste usi sunt illustres catholicæ [e] Regulæ defensores, fides esse dicta est * *Convictio rerum quæ non videntur.* Quamvis quando se quisque non verbis, non testibus, non denique ullis argumentis, sed præsentium rerum evidentiæ credidisse, hoc est, fidem accommodasse dicit, non ita videtur [f] absurdus, ut rectè reprehendatur in verbo, eique dicatur, Vidisti, ergo non credidisti: unde putari potest non esse consequens, ut non videatur res quæcumque creditur. Sed meliùs hanc appellamus fidem, quam divina eloquia docuerunt, earum scilicet rerum quæ non videntur. De spe quoque ait Apostolus, *Spes quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.* Cùm ergo bona nobis futura esse creduntur, nihil aliud quam sperantur. Jam de amore quid dicam, sine quo fides nihil prodest? Spes verò esse sine amore non potest. Denique, ut ait apostolus Jacobus, *Et dæmones credunt, & contremiscunt*: nec tamen sperant vel amant; sed potius quod speramus & amamus credendo venturum esse formidant. Propter quod apostolus Paulus fidem quæ per dilectionem operatur, approbat atque commendat, quæ utique sine spe non potest esse. Proinde nec amor sine spe est, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide.

*Joël. 2. 32. Rom. 10. 14. — Lucanus 2. Pharsal. Virgil. 4. Æneid. 3. Sent. d. 26. cap. Et sicut. — Hebr. 11. 1. * ἔλεγχος. — Rom. 8. 24. — Jacob. 2. 19. — Gal. 5. 6. 3. Sent. d. 23. cap. Si verò.*

*CAPUT VIII. Generalis explicatio fidei, spei & caritatis, & earum nexus.

CAPUT IX. Quid credendum servato Symboli ordine deinceps explicatur.

3. CUM ergo quæritur, quid credendum sit quod ad religionem pertineat, non rerum natura ita rimanda est, quemadmodum ab eis quos physicos Græci vocant: nec metuendum est, [g] ne aliquid de vi & numero elementorum, de motu atque ordine & defectibus siderum, de figura cæli, de generibus & naturis animalium, fruticum, lapidum, fontium, fluminum, montium, de spatiis locorum & temporum, de signis imminentium tempestatum, & alia sexcenta de iis rebus quas illi vel invenerunt vel invenisse se existimant, Christianus ignoret: quia nec ipsi omnia repererunt tanto excellentes ingenio, flagrantes studio, abundantes otio, & quædam humanâ conjecturâ investigantes, quædam verò historicâ experientiâ perscrutantes, & in eis quæ se invenisse gloriantur, plura opinantes potiùs quàm scientes. Satis est Christiano rerum creatarum caussam, sive cælestium sive terrestrium, sive visibilium sive invisibilium, non nisi bonitatem credere Creatoris, qui est Deus unus & verus; nullamque esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso: eumque esse Trinitatem, Patrem scilicet, & Filium à Patre genitum, & Spiritum sanctum ab eodem Patre [h] procedentem, sed unum eumdemque Spiritum Patris & Filii. * Ab hac [i] summè & æqualiter & immutabiliter bona Trinitate creata sunt omnia, & nec summè, nec æqualiter, nec immutabiliter bona, sed tamen bona etiam singula: simul verò universa valde bona; quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulcritudo. * In qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum & loco suo positum, eminentiùs commendat bona, ut magis placeant & laudabiliora sint dum comparantur malis. Neque enim Deus omnipotens, quod etiam infideles fatentur, * rerum cui summa potestas, cum summè bonus sit, ullo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut bene faceret & de malo. [k] Quid est autem aliud quod malum dicitur, nisi privatio boni? Nam sicut corporibus animalium nihil est aliud morbis & vulneribus affici, quàm sanitate privari: (Neque enim id agitur, cùm adhibetur curatio, ut mala ista quæ inerant, id est, morbi ac vulnera recedant hinc, & alibi sint; sed utique ut non sint. Non enim ulla substantia, sed carnalis substantiæ vitium est vulnus aut morbus: cum caro sit ipsa substantia, profectò aliquod bonum [l] cui accidunt ista mala, id est, privationes ejus boni, quod dicitur sanitas,) ita & animorum quæcumque sunt vitia, naturalium sunt privationes bonorum: quæ cùm sanantur, non aliquò transferuntur; sed ea quæ ibi erant, nusquam erunt, quando in illa sanitate non erunt.

*Non opus esse curiosa inquisitione rerum naturalium. — Christiano sufficere ut credat à summè bona Trinitate omnia creata esse eaque bona. — * CAPUT X. Contra Manichæorum hæresim de origine mali. Gen. 1. 31. — * CAPUT XI. Malo cur esse sinat Deus. * Virgil. Æneid. 10. 1. Sent. d. 46. cap. Quod verò. — Malum nihil aliud nisi privatio boni. — 2. Sent. d. 34. c. Ostensa. & dist. 35. c. Quocirca.*

4. NATURÆ igitur omnes, quoniam naturarum prorsus omnium Conditor summè bonus est, bonæ sunt: sed quia non sicut earum Conditor summè atque incommutabiliter bonæ sunt, ideo in eis & minui bonum & augeri potest. Sed [m] bonum minui malum est: quamvis, quantumcumque minuatur, remaneat aliquid necesse est, (si adhuc natura est,) unde natura sit. Neque enim, si qualiscumque & quantulacumque natura est, consumi bonum [n] quo natura est, nisi & ipsa consumatur, potest. Meritò quippe natura incorrupta laudatur: porrò si & incorruptibilis sit, quæ corrumpi omnino non possit, multo est procul dubio laudabilior. Cum verò corrumpitur, ideo malum est ejus corruptio, quia eam qualicumque privat bono: nam si nullo bono privat, non nocet: nocet autem, [o] adimit igitur bonum. Quamdiu itaque natura corrumpitur, inest ei bonum quo privetur: ac per hoc si naturæ aliquid remanebit quod jam corrumpi nequeat, profectò natura incorruptibilis erit, & ad hoc tam magnum bonum [p] corruptione perveniet. At si corrumpi non desinet, nec bonum habere utique desinet, quo eam possit privare corruptio. Quam si penitus totamque consumserit, ideo nullum bonum inerit, quia natura nulla erit. Quocirca bonum consumere corruptio non potest, nisi consumendo naturam. Omnis ergo natura bonum est, magnum si corrumpi non potest, parvum si potest: negari tamen bonum esse, nisi stultè atque imperitè prorsus non potest. Quæ si corruptione consumitur, nec ipsa corruptio remanebit, [q] nullâ ubi esse possit subsistente naturâ. * Ac per hoc nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum. Sed bonum omni malo carens, integrum bonum est: cui verò inest malum, vitiatum vel vitiosum bonum est: nec malum umquam potest esse ullum, ubi bonum est nullum. Unde res mira conficitur,

*CAPUT XII. Creaturæ omnes bonæ, sed quia non summè bonæ, ideo corruptibiles. — * CAPUT XIII. Nullum malum, nisi quod & bonum sit.*

a Aliquot MSS. *Nam ecce ibi.* Quidam, *Nam ecce & ibi.*

b In excusis, *Lucanus distinguens.* Non nominatur *Lucanus* in MSS. sed ejus nominis loco habetur *quidam.*

c Editi, *& alia atque alia.* At MSS. *& alios* (supple homines,) *atque alia* (scilicet rerum genera esse cœpisse, nec fuisse sempiterna.)

d Istud, *quæ ad religionem pertinent*, reperitur in omnibus libris scriptis & excusis. Glossema esse volebat Lambertus Danæus, qui hunc & alios quamplures locos animo vexavit minimè æquo & liberali.

e Quatuor MSS. *catholicæ fidei ac regulæ.* Apud Augustinum Regula fidei solet dici Symbolum, ut infrà in c. 56.

f Sic meliores MSS. Editi verò, *absurdum.*

g Hic apud Am. Er. Lov. & Arn. additur, *quemadmodum ab eisdem:* quod glossema non habent veteres libri.

h Duo ex Vaticanis MSS. *& Filio procedentem.*

i Lov. & Arn. *summa.* Aptiùs editi alii & MSS *summè.* Et sic in Sent. d. 46. c. *Est enim.*

k Apud Am. Er. & Lamb. Danæum additur hoc loco: *De bona natura vitiata ipse Deus bene facit, reformando aut puniendo vitiatum: ac per hoc ergo malum nec vitium erit, quia nihil est cùm evacuatur.* Ineptum gloss.

l Editi, *bonum est.* Verbum *est* expunximus auctoritate MSS. plurium & meliorum.

m Vetustissimus liber Colb. *bono.*

n Ita unus ex Vaticanis. At MSS. alii & editi, *quod.*

o Editi, *nocet autem adimendo bonum.* Castigantur à veteribus libris.

p Am. Er. & Lov. *corruptio non perveniet.* Aliquot MSS. *incorruptione perveniet.* Veriùs Arn. *corruptione perveniet.*

q Locus ex MSS castigatus. Nam alias Am. Er. & Lov. *ubi nulla esse possit subsistente natura*, malè. Nec meliùs Danæus corrigens [illegible] negante particulâ sic, *ubi nulla esse possit, non subsistente naturâ.*

ut quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videatur, cùm vitiosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est: nec malum esse, nisi quod bonum est; quoniam omnis natura bonum est, nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est natura non esset. Non igitur potest esse malum, nisi aliquod bonum. Quod cùm dici videatur absurde, connexio tamen ratiocinationis hujus velut inevitabiliter nos compellit hoc dicere. Et cavendum est, ne incidamus in illam propheticam sententiam, ubi legitur, *Væ iis qui dicunt quod bonum est malum, & quod malum est bonum, qui dicunt tenebras lucem, & lucem tenebras, qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce.* Et tamen Dominus ait, *Malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala.* Quid est autem malus homo, nisi mala natura; quia homo natura est? Porrò si homo aliquod bonum est, quia natura est, quid est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo illa discernimus, invenimus nec ideo malum quia homo est, nec ideo bonum quia iniquus est; sed bonum quia homo, malum quia iniquus. Quisquis ergo dicit, Malum est hominem esse, aut Bonum est iniquum esse: ipse incidit in propheticam illam sententiam, *Væ iis qui dicunt quod bonum est malum, & quod malum est bonum.* Opus enim Dei culpat, quod est homo; & vitium hominis laudat, quod est iniquitas. Omnis itaque natura, etiamsi vitiosa est, in quantum natura est, bona est; in quantum vitiosa est, mala est.

2. Sent. d. 35. c. Item & aliter.

Isa. 5. 20. 2. Sent. d. 34. c. Ad hoc.

Matt. 12. 35.

2. Sent. d. 34. c. Ex quo.

* Caput. XIV. Bonum & malum, licèt contraria, simul in eadem re esse posse.

* Quapropter in iis contrariis, quæ mala & bona vocantur, illa dialecticorum regula deficit, qua dicunt, Nulli rei duo simul inesse contraria. Nullus enim aer simul est & tenebrosus & lucidus: nullus cibus aut potus simul dulcis & amarus: nullum corpus simul ubi album, ibi & nigrum: nullum simul ubi deforme, ibi & formosum. Et hoc in multis ac penè in omnibus contrariis reperitur, ut in una re simul esse non possint. Cùm autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solùm simul esse possunt, sed mala omnino sine bonis & nisi in bonis esse non possunt: quamvis bona sine malis possint. Potest enim homo vel angelus non esse injustus: injustus autem non potest esse nisi homo vel angelus: & bonum quod homo, bonum quod angelus; malum quod injustus. Et hæc duo contraria ita simul sunt, ut si bonum non esset, in quo * esset, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modò ubi consisteret, sed unde oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur: quod nisi bonum esset, nec corrumperetur: quoniam nihil est aliud corruptio, quàm boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta sunt, & nisi in aliquibus bonis non sunt: nec erat alias unde oriretur ulla mali natura. Nam si esset, in quantum natura esset, profectò bona esset: & aut incorruptibilis natura magnum esset bonum, aut etiam natura corruptibilis nullo modo esset nisi aliquod bonum, quod bonum corrumpendo posset ei nocere corruptio.

2. Sent. d. 34. c. Ideoque.

* Supple, malum.

Ex bonis mala, & in bonis.

* Caput. XV. quomodo intelligendum illud. Non potest arbor bona &c.

* Sed cùm mala ex bonis orta esse dicimus, non putetur hoc Dominicæ sententiæ refragari, qua dixit, *Non potest arbor bona fructus malos facere.* Non potest enim, sicut Veritas ait, * colligi uva de spinis, quia non potest nasci uva de spinis: sed ex bona terra & vites nasci posse videmus & spinas. Et eodem modo tamquam arbor mala fructus bonos, id est, opera bona, non potest facere voluntas mala: sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona potest & mala: nec fuit prorsus unde primitus oriretur voluntas mala, nisi ex angeli & hominis natura bona. Quod & ipse Dominus eodem loco, ubi de arbore & fructibus loquebatur, apertissimè ostendit: ait enim, *Aut facite arborem bonam & fructum ejus bonum, aut facite arborem malam & fructum ejus malum:* satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos nasci fructus non posse; ex ipsa tamen terra, cui loquebatur, utramque arborem posse.

Matt. 7. 18.

* Ibid. 16.

2. Sent. dist. 34. c. Ideoque.

Matt. 12. 33.

Caput XVI. Rerum caussas nosse an pertineat ad felicitatem.

5. Quæ cum ita sint, quando nobis Maronis ille versus placet, Felix qui potuit rerum cognoscere caussas: non nobis videatur ad felicitatem consequendam pertinere, si sciamus caussas magnarum in mundo corporalium motionum, quæ abditissimis naturæ sinibus occuluntur, unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant, obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant; & cetera hujusmodi. Sed bonarum & malarum rerum caussas nosse debemus: & id hactenus, quatenus eas homini in hac vita erroribus ærumnisque plenissima, ad eosdem errores & ærumnas evadendas nosse conceditur. Ad illam quippe felicitatem tendendum est, ubi nullâ quatiamur ærumna, nullo errore fallamur. Nam si caussæ corporalium motionum noscendæ nobis essent, nullas magis nosse quàm nostræ valetudinis deberemus. Cùm verò eis ignoratis, medicos quærimus, quis non videat quod de secretis cæli & terræ nos latet, quantâ sit patientiâ nesciendum.

Georg. 2.

* Caput XVII. Error quid sit.

* Quamvis enim error quantâ possumus curâ cavendus sit, non solùm in majoribus, verùm etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantiâ possit errari: non est tamen consequens, ut continuò erret quisquis aliquid nescit; sed quisquis se existimat scire quod nescit: pro vero quippe approbat falsum, quod est erroris proprium. Verumtamen in qua re quisque erret, interest plurimum. Nam in una eademque re & nescienti sciens, & erranti non errans, rectâ ratione præponitur. In diversis autem rebus, id est, cùm iste sciat alia, ille alia; & iste utiliora, ille minùs utilia, vel etiam noxia: quis non in eis quæ ille scit, ei præferat nescientem? Sunt enim quædam quæ nescire quàm scire sit meliùs. Itemque nonnullis errare profuit aliquando, sed in via pedum, non in via morum. Nam nobis ipsis accidit, ut in quodam bivio falleremur, & non iremus per eum locum ubi opperiens transitum nostrum [a] Donatistarum manus armata subsederat: atque ita factum est, ut eò quò tendebamus, per devium circuitum veniremus; cognitisque insidiis illorum, nos gratularemur errasse, atque inde gratias ageremus Deo. Quis ergo viatorem sic errantem sic non erranti latroni præponere dubitaverit? Et fortasse ideo apud illum summum poëtam loquens quidam miser amator, Ut vidi, inquit, ut perii, ut me malus abstulit error: quoniam est & error bonus, qui non solùm nihil obsit, verùm etiam prosit aliquid. Sed diligentiùs considerata veritate, cum aliud nihil sit errare, quàm verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est; vel certum habere pro incerto, incertumve pro certo, sive falsum, sive sit verum: idque tam sit in animo deforme atque indecens, quàm pulcrum & decorum esse sentimus, vel in loquendo, vel in assentiendo, Est, est, Non, non: profectò & ob hoc ipsum est vita misera ista qua vivimus, quòd ei nonnumquam, ut non amittatur, error est necessarius. Absit ut talis sit illa vita, ubi est animæ nostræ ipsa veritas vita; ubi nemo fallit, fallitur nemo. Hic autem homines fallunt atque falluntur; miserioresque sunt cum mentiendo fallunt, quam cùm mentientibus credendo falluntur. Usque adeo tamen rationalis natura refugit falsitatem, & quantum potest devitat errorem, ut falli nolint etiam quicumque amant fallere. Non enim sibi qui mentitur videtur errare, sed alium in errorem mittere credentem sibi. Et in ea quidem re non errat quam mendacio contegit, si novit ipse quid verum sit: sed in hoc fallitur, quòd putat sibi suum non obesse mendacium; cùm magis facienti quàm patienti obsit omne peccatum.

Non omnis error noxius.

Augustini error felix in bivio.

Virgil. Eclog. 8.

Matt. 5. 37.

* Caput XVIII. Mendacium omne est peccatum, sed aliud alio gravius.

6. Verùm hic difficillima & latebrosissima gignitur quæstio, de qua jam grandem librum, cùm respondendi necessitas nos urgeret, absolvimus: utrùm ad officium hominis justi pertineat aliquando mentiri. Nonnulli * enim eò usque progrediuntur, ut & pejerare, & de rebus ad Dei cultum pertinentibus ac de ipsa Dei natura falsum aliquid dicere, nonnumquam bonum piumque opus esse contendant. Mihi autem videtur peccatum quidem esse omne mendacium, sed multum interesse quo animo & quibus de rebus quisque mentiatur. Non enim sic peccat ille qui consulendi, quomodo ille qui nocendi voluntate mentitur: [b] aut verò tantum nocet qui viatorem mentiendo in diversum iter mittit, quantum is qui viam vitæ mendacio fallente depravat. Nemo sanè mentiens judicandus est, qui dicit falsum quod putat verum: quoniam quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non itaque mendacii, sed aliquando temeritatis arguendus est, qui falsa incautius credita pro veris habet. Potiùsque è contrario, quantum in ipso est, ille mentitur, qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animum ejus attinet, quia non quod sentit hoc dicit, non verum dicit, quamvis verum inveniatur esse quod dicit: nec ullo modo liber est à mendacio, qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem voluntate mentitur. Non consideratis itaque rebus ipsis de quibus aliquid dicitur, sed sola intentione dicentis, melior est qui nesciens falsum dicit, quoniam id verum putat, quàm qui mentiendi animum sciens gerit, nesciens verum esse quod dicit. Ille namque non aliud habet in animo, aliud in verbo: huic verò, qualecumque per se ipsum sit quod ab eo dicitur, aliud tamen clausum in pectore, aliud in lingua promtum est; quod malum est proprium mentientis. In ipsarum autem quæ dicuntur consideratione rerum tantum interest,

* Priscillianistæ redarguuntur. 3. Sent. d. 38. cap. Mentiri.

b Non mentiri qui nesciens falsum dicat, sed potiùs qui verum dicit quod putat falsum.

a Circumcelliones armati contra Augustinum vias aliquoties obsederunt, teste Possidio in ejus vita c. 12. ubi hujus etiam recordatur periculi, quod hominis ductoris errore evasit Augustinus.

b Am. Er. Lov. & Dan. *Haud verò.* At MSS. & Arn. *aut verò*: concinniùs quidem, sed eodem sensu; nam à sententia præcedente vis huc usque porrigitur particulæ negantis.

qua in re quisque fallatur sive mentiatur, ut cùm falli quàm mentiri minus sit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem, tamen longe tolerabilius sit in his quæ à religione sunt sejuncta, mentiri, quàm in iis sine quorum fide vel notitia Deus coli non potest, falli. a Quod ut illustretur exemplis, intueamur quale sit, si quispiam dum mentitur, vivere nuntiet aliquem mortuum; & alius dum fallitur, credat iterum Christum post quamlibet longa tempora moriturum: nonne illo modo mentiri quam illo modo falli incomparabiliter præstat, multòque minoris mali est in illum errorem aliquem inducere, quàm in istum ab aliquo induci?

CAPUT XIX. Error alius quidem alio perniciosior, sed semper est malus. 3. Sent. d. 38. cap. Illud.

* In quibusdam ergo rebus magno, in quibusdam parvo, in quibusdam nullo malo, in quibusdam nonnullo etiam bono fallimur. Nam magno malo fallitur homo, cùm hoc non credit quod ad vitam ducit æternam, vel hoc credit quod ad mortem ducit æternam. Parvo autem malo fallitur, qui falsum pro vero approbando incidit in aliquas molestias temporales, quibus tamen adhibita b fidelis patientia, convertit eas in usum bonum. Velut si quisquam bonum hominem putando qui malus est, aliquid ab eo patiatur mali. Qui verò malum hominem ita bonum credit, ut nihil ab eo patiatur mali, nullo c malo fallitur: nec in eum cadit illa prophetica detestatio, *Væ iis qui dicunt quod malum est bonum*. De ipsis enim rebus quibus homines mali sunt, non de hominibus dictum intelligendum est. Unde qui adulterium dicit bonum, rectè arguitur illa voce prophetica. Qui verò ipsum hominem dicit bonum, quem putat castum, nescit adulterum, non in doctrina rerum bonarum & malarum, sed in occultis humanorum fallitur morum; vocans hominem bonum, in quo putat esse quod esse d non dubitat bonum, & dicens malum adulterum & bonum castum: sed hunc bonum dicens, nesciendo adulterum esse, e non castum. Porro si per errorem evadit quisque perniciem, sicut superiùs dixi nobis in itinere contigisse, etiam boni aliquid homini errore confertur. Sed cùm dico in quibusdam rebus nullo malo aliquem, vel nonnullo etiam bono falli; non ipsum errorem dico nullum malum vel nonnullum bonum; sed malum quò non venitur, vel bonum quò venitur errando, id est, ex ipso errore quid non eveniat, vel quid proveniat. Nam ipse per se ipsum error aut magnum in re magna, aut parvum in re parva, tamen semper est malum. Quis enim nisi errans malum neget, approbare falsa pro veris aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis vel certa pro incertis? Sed aliud est bonum hominem putare qui malus est, quod est erroris, & aliud est ex hoc malo aliud malum non pati, si nihil noceat homo malus, qui est putatus bonus. Itemque aliud est ipsam viam putare, quæ non est ipsa; & aliud est ex hoc erroris malo aliquid boni consequi, velut est ab insidiis malorum hominum liberari.

Isa. 5. 20. 2. Sent. d. 34. c. Ad hoc.

CAPUT XX. Non omne genus erroris esse peccatum.

7. NESCIO sanè utrùm etiam f hujusmodi errores: cùm homo de malo homine bene sentit, qualis sit nesciens; aut pro eis quæ per sensus corporis capimus, occurrunt similia, quæ spiritu tamquam corpore, aut corpore tamquam spiritu sentiuntur; quale putabat esse apostolus Petrus, quando existimabat se visum videre, repentè de claustris & vinculis per Angelum liberatus: aut in ipsis rebus corporeis lene putatur esse quod asperum est, aut dulce quod amarum est, aut bene olere quod putidum est, aut tonare cùm rheda transit, aut illum esse hominem cùm alius sit, quando duo simillimi sibi sunt, quod in geminis sæpe contingit; unde ait ille, Gratusque parentibus error; & cetera talia etiam peccata dicenda sint. Nec quæstio nodosissima, quæ homines acutissimos Academicos torsit, nunc mihi enodanda suscepta est, utrum aliquid debeat sapiens approbare, ne incidat in errorem, si pro veris approbaverit falsa, cùm omnia (sicut affirmant) vel occulta sint, vel incerta. Unde tria confeci volumina in initio conversionis meæ, ne impedimento nobis g essent, quæ tamquam in ostio contradicebant. Et utique fuerat removenda inveniendæ desperatio veritatis, quæ illorum videtur argumentationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur esse peccatum, quod vitari non posse contendunt, nisi omnis suspendatur assensio. Errare quippe dicunt eum quisquis assentitur incertis: nihilque certum esse in hominum h visis propter indiscretam similitudinem falsi, etiamsi quod videtur, fortè sit verum, acutissimis quidem, sed impudentissimis conflictationibus disputant. Apud nos autem, *Justus ex fide vivit*. At si tollatur assensio, fides tollitur; quia sine assensione nihil creditur. Et sunt vera quamvis non videantur, quæ nisi credantur, ad vitam beatam, quæ non nisi æterna est, non potest perveniri. Cum istis verò utrùm loqui debeamus ignoro, qui, non victuros in æternum, sed in præsentia se vivere nesciunt: immo nescire se dicunt, quod nescire non possunt. Neque enim quisquam sinitur nescire se vivere: quando quidem si non vivit, non potest aliquid i vel nescire; quoniam non solùm scire, verùm etiam nescire viventis est. Sed videlicet non assentiendo quòd vivant, cavere sibi videntur errorem: cùm etiam errando convincantur vivere; quoniam non potest qui non vivit errare. Sicut ergo nos vivere non solùm verum, sed etiam certum est: ita vera & certa sunt multa, quibus non assentiri, absit ut sapientia potiùs quàm dementia nominanda sit.

Act. 12. 9.

Virgil. Æneid. 10.

Academicos refellit qui ut error vitetur, omnem assensionem suspendi volunt.

Habac. 2. 4. Rom. 1. 17.

CAPUT XXI. Error non semper peccatum sed semper malum.

* In k quibus autem rebus nihil interest ad capessendum Dei regnum, utrùm credantur, an non; vel utrùm vera sive sint sive putentur, an falsa; in his errare, id est, aliud pro alio putare, non arbitrandum est esse peccatum; aut si est, minimum esse atque levissimum. Postremò qualecumque illud & quantumcumque sit, ad illam viam non pertinet, qua imus ad Deum: quæ via fides est Christi, quæ per dilectionem operatur. Neque enim ab hac via deviabat in geminis filiis gratus ille parentibus error: aut ab hac via deviabat apostolus Petrus, quando se existimans visum videre, aliud pro alio sic putabat, ut à corporum imaginibus, in quibus se esse arbitrabatur, vera in quibus erat corpora non dignosceret, nisi cum ab illo Angelus, per quem fuerat liberatus, abscessit: aut ab hac via deviabat Jacob patriarcha, quando viventem filium à bestia credebat occisum. In his atque hujusmodi falsitatibus, salva fide, quæ in Deum nobis est, fallimur, & via non relictâ quæ ad illum ducit, erramus: qui errores etiamsi peccata non sunt, tamen in malis hujus vitæ deputandi sunt, quæ ita subjecta est vanitati, ut approbentur hic falsa pro veris, respuantur vera pro falsis, teneantur incerta pro certis. Quamvis enim hæc ab ea fide absint, per quam l veram certamque ad æternam beatitudinem tendimus: ab ea tamen miseria non absunt, in qua adhuc sumus. Nullo modo quippe falleremur in aliquo vel animi vel corporis sensu, si jam vera illa atque perfecta felicitate frueremur.

Gal. 5. 6. Act. 12. 9. Gen. 37. 33.

CAPUT XXII. Omne mendacium esse peccatum.

* Porrò autem omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum, quia homo non solùm quando scit ipse quod verum sit, sed etiam si quando errat & fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit: sive illud verum sit, sive putetur & non sit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi. Et utique verba propterea sunt instituta, non per quæ se homines invicem fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo. Possumus enim & furando, si pauper cui palam datur, sentit commodum, & dives cui clam tollitur, non sentit incommodum: nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus & adulterando, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, & si vixerit, pænitendo purganda: nec ideo peccatum negabitur tale adulterium. Si autem meritò nobis placet castitas, quid offendit veritas, ut propter alienam utilitatem illa non violetur adulterando, & violetur illa mentiendo? m Plurimum quidem ad bonum profecisse homines, qui non nisi pro salute hominis mentiuntur, non est negandum: sed in eorum tali profectu meritò laudatur, vel etiam temporaliter remuneratur benevolentia, non fallacia, quæ ut ignoscatur sat est, non ut etiam prædicetur, maximè in heredibus Testamenti novi, quibus dicitur, *Sit in ore vestro, Est, est; non, non; quod enim amplius est, à malo est*. Propter quod malum, quia subrepere in hac mortalitate non desinit, etiam ipsi coheredes Christi dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*.

3. Sent. d. 38. cap. Serendum, & Mentiri.

Matt. 5. 37. Matt. 6. 12.

CAPUT XXIII. Caussa rerum bonarum bonitas Dei: malarum, voluntas deficiens boni mutabilis. 2. Sent. d. 34. cap. Mala.

8. HIS itaque pro hujus brevitatis necessitate tractatis, quoniam caussæ cognoscendæ sunt rerum bonarum & malarum, quantum viæ satis est quæ nos perducat ad regnum, ubi erit vita sine morte, sine errore veritas, sine perturbatione fe-

---

e Hic in editis Am. Er. & Dan. additur, *non in pluribus à perquirente lucidiùs investigabitur*:

b Am. Er. Dan & plures potioresque MSS. *fideli*.

c Sic Dan. Arn. & aliquot MSS. At Am. Er. & Lov. *nullo modo*: mendosè.

d Plures MSS. *quod novit bonum*

a Locus veterum librorum ope liberatus à glossemate. Sic in antè editis habebat: *sed hunc bonum dicens, nesciendo adulterum esse; illum malum, nesciendo castum*.

f Am. Er. Dan *hujusmodi error est*. MSS. duo *hujus sit modus erroris*. Meliùs Lov. *ejusmodi errores*. Refer ad illud infrà, peccata dicenda sint

g Plures MSS. *esset quæ tamquam in ostio contradicebat*: subintellige, *quæstio*.

h Sic aliquot MSS. Editi autem, *visu*.

i Editi, *scire, vel nescire*. Et paulò pòst, *nonnisi viventis est*. Abest *scire*, & *nonnisi*, a MSS.

k Am. Er. Lov. & Dan. *In quibusdam*. Castigantur ex MSS. quibus consentit textus 3. Sent. d. 38. c. *illud*.

l Sic MSS. At editi, *per quam ad veram certamque atque æternam beatitudinem tendimus*: minùs bene.

m Hoc loco in editis inserta hæc erant: *Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnumquam pro salute quorumdam mentimur. Peccatum ergo est, sed veniale, quod benevolentia excusat, & ideo fallacia damnat*. quæ verba ab omnibus propè MSS. absunt.

licitas: nequaquam dubitare debemus, rerum quæ ad nos pertinent bonarum caussam non esse nisi bonitatem Dei; malarum verò ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, hominis postea.

Caput XXIV. Secunda malorum caussæ, ignorantia & concupiscentia.

* Hoc primum est creaturæ rationalis malum, id est, prima privatio boni: deinde jam etiam nolentibus subintravit ignorantia rerum agendarum, & concupiscentia noxiarum; quibus comites subinferuntur error & dolor: quæ duo mala quando imminentia sentiuntur, ea fugitantis animi motus vocatur metus. Porrò animus cum adipiscitur concupita, quamvis perniciosa vel inania, quoniam id errore non sentit, vel delectatione morbida vincitur, [a] vel vanâ etiam lætitiâ ventilatur. Ex his morborum, non ubertatis, sed indigentiæ tamquam fontibus omnis miseria naturæ rationalis emanat.

Caput XXV. Pœna peccatis irrogata. Gen. 2. 17.

* Quæ tamen natura in malis suis non potuit amittere beatitudinis appetitum. Verum hæc communia mala sunt & hominum & angelorum pro sua malitia Domini justitiâ damnatorum. Sed homo habet & pœnam propriam, qua etiam corporis morte punitus est. Mortis ei quippe supplicium Deus comminatus fuerat, si peccaret: sic eum munerans libero arbitrio, ut tamen regeret imperio, terreret exitio; atque in paradisi felicitate tamquam in umbra vitæ, unde justitiâ custoditâ in meliora conscenderet, collocavit.

Caput XXVI. Peccati Adæ pœna in tota ipsius stirpe. [b] Contra Pelagianos. Rom. 5. 12.

* Hinc post peccatum exsul effectus, stirpem quoque suam, quam peccando in se tamquam in radice vitiaverat, pœna mortis & [b] damnationis obstrinxit: ut quidquid prolis ex illo & simul damnata per quam peccaverat conjuge, per carnalem concupiscentiam, in qua inobedientiæ pœna similis retributa est, nasceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloresque diversos ad illud extremum cum desertoribus angelis vitiatoribus & possessoribus & consortibus suis sine fine supplicium. Sic *per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Mundum quippe appellavit eo loco Apostolus universum genus humanum.

Caput XXVII. Hominis conditio post Adæ peccatum.

* Ita ergo se res habebat: jacebat in malis, vel etiam volvebatur, & de malis in mala præcipitabatur totius humani generis massa damnata; & adjuncta parti eorum qui peccaverant angelorum, luebat impiæ desertionis dignissimas pœnas. Ad iram quippe Dei pertinet justam, quidquid cæca & indomita concupiscentiâ faciunt libenter mali, & quidquid manifestis [c] opertisque pœnis patiuntur inviti: non sanè Creatoris desistente bonitate & malis angelis subministrare vitam vivacemque potentiam, quæ subministratio si auferatur [d] interibunt; & hominum, quamvis de propagine vitiata damnataque nascentium, formare semina & animare, [e] ordinare membra, per temporum ætates, per locorum spatia vegetare sensus, alimenta donare. Melius enim judicavit de malis bene facere, quàm mala nulla esse permittere.

2. Sent. dist. 6 c. Quod verò. Hominis reformatio est sola Dei misericordia.

Et si quidem in melius hominum reformationem nullam prorsus esse voluisset, sicut impiorum nulla est angelorum, nonne meritò fieret, ut natura quæ Deum deseruit, quæ præceptum sui Creatoris, quod custodire facillimè posset, sua malè utens potestate calcavit atque transgressa est, quæ in se sui Conditoris imaginem ab ejus lumine contumaciter aversa violavit, quæ salubrem servitutem ab ejus legibus malè libero abrupit arbitrio, universa in æternum desereretur ab eo, & pro suo merito pœnam penderet sempiternam? Planè ita faceret, si tantum justus, non etiam misericors esset, suamque indebitam misericordiam multo evidentiùs in indignorum potiùs liberatione [f] monstraret.

Caput XXVIII. Dejectis desertoribus angelis, ceteri in beatitudine firmati.

9. Angelis igitur aliquibus impiâ superbiâ deserentibus Deum, & in hujus aëris imam caliginem de superna cælesti habitatione dejectis, residuus numerus angelorum in æterna cum Deo beatitudine & sanctitate permansit. Neque enim ex uno angelo lapso atque damnato ceteri propagati sunt, ut eos sicut homines originale malum obnoxiæ successionis vinculis obligaret, atque universos traheret ad debitas pœnas: sed eo qui diabolus factus est, cum sociis impietatis elato, & [g] ipsa cum eis elatione prostrato, ceteri pia obedientiâ Domino cohæserunt, accipientes etiam, quod illi non habuerunt, certam scientiam, qua essent de sua sempiterna & numquam casura stabilitate securi.

Caput XXIX. In locum angelorum ejectorum succedit pars hominum reparata.

* Placuit itaque universitatis creatori atque moderatori Deo, ut quoniam non tota multitudo angelorum Deum deserendo perierat, ea quæ perierat in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo illâ deserente perstiterat, de sua certissime cognita semper futura felicitate [h] gauderet: alia verò creatura rationalis quæ in hominibus erat, quoniam peccatis atque suppliciis & originalibus & propriis tota perierat, ex ejus parte reparata, quod angelicæ societati ruina illa diabolica minuerat, [i] suppleretur. Hoc enim promissum est resurgentibus sanctis, quòd erunt æquales angelis Dei.

Luc. 20. 36.

Ita superna Jerusalem mater nostra, civitas Dei, nulla civium suorum numerositate fraudabitur, [k] aut uberiore etiam copiâ fortasse regnabit. Neque enim numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum dæmonum novimus, in quorum locum succedentes filii sanctæ matris, [l] quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino permanebunt. Sed illorum civium numerus, sive qui est, sive qui futurus est, in contemplatione est ejus artificis, qui *vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt,* atque in mensura & numero & pondere cuncta disponit.

2. Sent. d. 9. c. A quibusdam. V. lib. 22. De civit. Dei, cap. 1.

Isai. 54. 1. Rom. 4. 17. Sap. 11. 21.

Caput XXX. Non meritis, nec libero arbitrio reparari homines, sed gratiâ.

* Verùm hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumque promisit æternum, numquid meritis operum suorum reparari potest? Absit. Quid enim boni [m] operatur perditus, nisi quantum fuerit à perditione liberatus? Numquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc absit: nam libero arbitrio malè utens homo, & se perdidit & ipsum. Sicut enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, sed se occidendo non vivit, nec seipsum poterit resuscitare cùm occiderit: ita cùm libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est liberum arbitrium: *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est.* Petri certè apostoli est ista sententia: quæ cum vera sit, qualis quæso potest servi addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati servus est. Unde ad justè faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus esse justitiæ cœperit servus. Ipsa est vera libertas propter recti facti [n] lætitiam, simul & pia servitus propter præcepti obedientiam. Sed ad bene faciendum ista libertas unde erit homini addicto & vendito, nisi redimat cujus illa vox est, *Si vos Filius liberaverit, tunc verè liberi eritis?*

[m] 2. Sent. d. 25 c. Unde manifestum. 2. Petr. 2. 19. 2. Sent. d. 25 cap. Istam libertatem. Joh. 8. 36.

Quod ante quam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriatur opere, qui nondum est liber ad operandum bene, nisi se vana superbiâ inflatus extollat? quam cohibet Apostolus dicens, *Gratiâ salvi facti estis per fidem.*

Ephes. 2. 8.

Caput XXXI. Fides & opera bona ex Dei dono.

* Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, ut non intelligerent divinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco dicit, se ut fidelis esset misericordiam consecutum; hîc quoque adjunxit, atque ait, *Et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne fortè quis extollatur.* Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rursus adjecit, *Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Tunc ergo efficimur verè liberi, cum Deus nos fingit, id est, format & creat, ut non homines, quod jam fecit; sed ut boni [o] homines simus, quod nunc gratiâ suâ facit: ut simus in Christo Jesu nova creatura, secundum quod dictum est, *Cor mundum crea in me Deus.* Neque enim cor ejus, quantum pertinet ad naturam cordis humani, non jam creaverat Deus. [p]

1 Cor. 7. 25. Ephes. 2. 10. Gal. 6. 15. Ps. 50. 12.

Caput XXXII. Bona voluntas à Deo.

* Item ne quisquam, etsi non de operibus, de ipso glorietur libero arbitrio voluntatis, tamquam ab ipso incipiat meritum, cui tamquam debitum reddatur præmium, bene operandi ipsa libertas; audiat eumdem gratiæ præconem dicentem, *Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate.* Et alio loco: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Cum procul dubio, si homo ejus ætatis est ut ratione jam utatur, non possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec pervenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit. Quomodo ergo *non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei,* nisi quia & ipsa *voluntas,* sicut scriptum est, *à Domino præparatur?* Alioquin si propterea dictum est, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*

Phil. 2. 13. Rom. 9. 16. Phil. 3. 14. Prov. 8. 35 sec. LXX.

---

a Hl. Am. Er. Dan. Arn. & aliquot MSS. omittunt, *vel.*
b Sic Am. Er. Dan. & plures MSS. At Lov. & Arn. *damnatione.*
c Am. Er. Dan. & ferè omnes MSS. *apertisque.*
d Plures MSS. *intercidit,* vel *intercidet*: & quidam, *intercident.*
e Editi, *& ordinare membra.* Abest *&* à plerisque MSS. atque ex iis plures post *ordinare membra,* prosequuntur sic, *per locorum ætates, per temporum spatia.* Cisterciensis & Fuliensis, *per locorum varietates.*
f Danæus auctoritate veteris cujusdam exemplaris emendari vult, *non monstraret.* Sufficit tamen particula negans quæ membro proximè antecedenti præfigitur, neque hîc reperitur in nostris MSS.
g Lov. & Arn. *& in ipsa.* Abest *in* ab omnibus propè MSS. & ab editis Am. Er. Dan.
h Hîc editi addunt, *secura:* quæ vox in melioribus MSS. non habetur.
i Ita Am. Er. Dan. & plerique MSS. At Lov. & Arn. *suppleret.*
k Sic Am. Er. Dan. & MSS. At Lov. & Arn. *sed uberiore.*
l Editi, *sanctæ matris Ecclesiæ.* Abest *Ecclesiæ* à MSS.
m Editi, *operari potest perditus.* At MSS. *operatur perditus.* Atque ex iis codices decem prosequuntur, *nisi quando fuerit.* Unus è Vaticanis, *nisi quando vel quantum fuerit.* Pluresque loco *liberatus,* habent *reparatus.*
n Sic Am. Er. Dan. Arn. & aliquot MSS. Alii plerique cum Lov. *propter rectè facti licentiam.* Nonnulli, *propter rectè faciendi licentiam.* Legendum videtur, *propter rectè facti libentiam.*
o Vox *homines* hîc abest in aliquot MSS.
p Apud Lov. additur, *sed renovationem animæ demorantis in corde Propheta postulat.* Manifestum glossema, quod expunximus veterum codicum auctoritate, & editionum Am. Er. Dan. Arn.

[a Sent. d. 26. c. Voluntatem]

quia ex utroque fit, id est, & voluntate hominis, & misericordia Dei: ut sic dictum accipiamus, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, tamquam diceretur, Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: Non ergo sufficit & sola misericordia Dei, si non sit etiam voluntas hominis: ac per hoc si rectè dictum est, *Non volentis hominis, sed miserentis est Dei*, quia id voluntas hominis sola non implet; cur non & e contrario rectè dicitur, Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porrò si nullus dicere Christianus audebit, Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertissimè contradicat. restat ut propterea rectè dictum intelligatur, *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, ut totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia: quæ autem non præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nam utrumque legitur in sanctis eloquiis, &, *Misericordia ejus præveniet me*; &, *Misericordia ejus subsequetur me*. Nolentem prævenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris, utique nolentibus piè vivere, [a] nisi ut Deus in illis operetur & velle? Itemque cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat quod volumus, a quo factum est ut velimus? Oramus ergo pro inimicis nostris, ut misericordia Dei præveniat eos, sicut prævenit & nos: oramus autem pro nobis, ut misericordia ejus subsequatur nos.

[a Sent. d. 26. c. Ipsa tamen. — Ps. 58. 11. — Ps. 22. 6. — Matt. 5. 44. — a — Matt. 7. 7.]

[*Caput XXXIII. Homines natos omnes iræ filios egisse reconciliatore Christo.* — Ps. 89. 9. — Job 14. 1. — Joh. 3. 36. — b — Ephes. 2. 3.]

10. Tenebatur itaque justa damnatione genus humanum, & omnes erant iræ filii. De qua ira scriptum est: *Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabuntur*. De qua ira dicit etiam Job: *Homo enim natus ex muliere, brevis vitæ & plenus iræ*. De qua ira dicit & Dominus Jesus: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem non credit in Filium, non habet vitam* [b], *sed ira Dei manet super eum*: non ait, veniet, sed *manet*. Cum hac quippe omnis homo nascitur. Propter quod dicit Apostolus: *Fuimus enim & nos natura filii iræ, sicut & ceteri*. In hac ira cùm essent homines per originale peccatum, tanto gravius & perniciosius, quanto majora vel plura insuper addiderant, necessarius erat mediator, hoc est reconciliator, qui hanc iram sacrificii singularis, cujus erant umbræ omnia sacrificia Legis & Prophetarum, oblatione placaret. Unde dicit Apostolus: *Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus multo magis reconciliati nunc* * *in sanguine ejus salvi erimus ab ira per ipsum*. Cum autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ex humanis motibus translato vocabulo, vindicta ejus, quæ non nisi justa est, iræ nomen accepit. Quòd ergo per mediatorem reconciliamur Deo, & accipimus Spiritum-sanctum, ut ex inimicis efficiamur filii: *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*: hæc est gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. * De quo mediatore longum est, ut quanta dignum est, tanta dicantur, quamvis ab homine dici [c] digne non possint. Quis enim hoc solum congruentibus explicet verbis, quòd *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, ut crederemus in Dei Patris omnipotentis unicum Filium natum de Spiritu-sancto & Maria virgine? Ita quippe Verbum caro factum est, à divinitate carne suscepta, non in carnem divinitate mutata. Carnem porrò hic hominem debemus accipere, à parte totum significante locutione: sicut dictum est, *Quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro*, id est omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse, sed naturæ ab omni peccati nexu omni modo liberæ: non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti, cujus reatus regeneratione diluitur, sed qualem de virgine nasci oportebat, [d] quem fides matris, non libido conceperat: quo si vel nascente corrumperetur ejus integritas, non jam ille de virgine nasceretur; eumque falsò, quod absit, natum de virgine Maria tota confiteretur Ecclesia; quæ imitans ejus matrem quotidie parit membra ejus, & virgo est. Lege, si placet, de virginitate sanctæ Mariæ meas litteras ad illustrem virum, quem cum honore ac dilectione nomino, Volusianum. * Proinde Christus Jesus Dei Filius, [e] est & Deus & homo. Deus ante omnia sæcula, homo in nostro sæculo. Deus, quia Dei Verbum, *Deus enim erat Verbum*: homo autem, quia in [f] unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse & Pater unum sunt: in quantum autem homo est, Pater major est illo. Cùm enim esset unicus Dei Filius, non gratiâ, sed naturâ, ut esset etiam plenus gratia, factus est & hominis filius: idemque ipse utrumque ex utroque unus Christus. Quia *cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est*, quod natura erat, id est, *esse æqualis Deo. Exinanivit* autem *se, accipiens formam servi*, non amittens vel minuens formam Dei. Ac per hoc & minor est factus, & mansit æqualis, utrumque unus, sicut dictum est: sed aliud propter Verbum, aliud propter hominem: propter Verbum æqualis Patri, propter hominem minor. Unus Dei Filius, idemque hominis filius; unus hominis filius, idemque Dei Filius; non duo filii Dei Deus & homo, sed unus Dei Filius: Deus sine initio, homo à certo initio, Dominus noster Jesus Christus.

[Rom. 5. 10. — *Ibid. 9. — Ira Dei quid. — Rom. 8. 14. — *Caput XXXIV. Christus mediator ineffabili Verbi incarnatione natus ex Maria. — c — Joh. 1. 14. — Contra Apollinaristas. — Rom. 3. 20. — d]

[Epist. 137. — *Caput XXXV. Christus Deus simul & homo. — e — f — Joh. 1. 1. — Joh. 10. 30. — Joh. 14. 28. — Contra errorem qui Leporii, & postea Nestorianorum fuit. — Phil. 2. 6. & 7.]

[Caput XXXVI. Gratia commendata in homine Christo ad dignitatem Filii Dei nullis meritis evecto. — g — h — 3 Sent. d. 6. c. Et ne. — i]

11. Hic omnino granditer & evidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit, ut in unitatem personæ unici Filii Dei singulariter esset assumta? Quæ bona voluntas, cujus boni propositi studium, quæ bona opera præcesserunt, quibus mereretur iste homo, una fieri persona cum Deo? Numquid antea fuit homo, & hoc ei singulare beneficium præstitum est, [g] cùm singulariter promereretur Deum? Nempè ex quo esse homo cœpit, non aliud cœpit esse [h] homo quàm Dei Filius: & hoc unicus, & propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus: ut quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis & caro, ita sit Christus una persona, Verbum & homo. Unde naturæ humanæ tanta [i] gloria, nullis præcedentibus meritis sine dubitatione gratuita, nisi quia magna hic & sola Dei gratia fideliter & sobriè considerantibus evidenter ostenditur, ut intelligant homines per eamdem gratiam se justificari à peccatis, per quam factum est ut homo Christus nullum habere posset peccatum? Sic & ejus matrem Angelus salutavit, quando ei futurum annuntiavit hunc partum: *Ave*, inquit, *gratiâ plena*. Et paulò pòst, *Invenisti*, ait, *gratiam apud Deum*. Et hæc quidem gratiâ plena, & invenisse apud Deum gratiam dicitur, ut Domini sui, immo omnium Domini mater esset. De ipso autem Christo Johannes Evangelista cùm dixisset, *Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; *Et vidimus*, inquit, *gloriam ejus quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis*. Quod ait, *Verbum caro factum est*: hoc est, *plenum gratiæ*. Quod ait, *gloriam unigeniti à Patre*: hoc est, *plenum veritatis*. Veritas quippe ipsa, unigenitus Dei Filius, non gratiâ, sed naturâ, gratiâ suscepit hominem tanta unitate personæ, ut idem ipse esset etiam hominis filius. * Idem namque Jesus Christus Filius Dei unigenitus [k] id est unicus, Dominus noster, natus est de Spiritu-sancto & virgine Maria. Et utique Spiritus-sanctus Dei donum est, quod quidem & ipsum est æquale donanti: & ideo Deus est etiam Spiritus-sanctus, Patre Filioque non minor. Ex hoc ergo quòd de Spiritu-sancto est secundùm hominem nativitas Christi, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur? Cùm enim virgo quæsivisset ab Angelo, quomodo id fieret quod ei nuntiabat, quando quidem illa virum non cognosceret: respondit Angelus, *Spiritus-sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque & quod nascetur ex te sanctum*,

[Luca 1. 28. & 30. — *Caput XXXVII. Nativitas Christi eo quòd est de Spiritu-sancto, gratiam demonstrat. — k — Luc. 1. 35.]

---

a Sic Am. Er. Dan. & MSS. At Lov. & Arn. *nisi Deus in illis operatur ut velint*.

b Editi, *non habet vitam æternam*. At MSS. Evangelio consentiunt, nec repetunt hoc loco, *æternam*: ex his etiam nonnulli futuro tempore ferunt, *non habebit vitam*.

c In plerisque MSS. *digna*.

d Lov. & Arn. *quam*. At MSS. *quem*. His accedunt eo loci Am. Er. & Dan. sed mox recedunt a MSS. habentque cum Lov. & Arn. *Quod si vel per nascentem*.

e Am. Er. Lov. Arn. *Dei Filius est, & Deus & homo est*. Mutamus interpunctionem vocum deleto altero *est*, auctoritate quorumdam MSS.

f Aliquot MSS. hic & infrà *in unitate*. Sed concinnior vulgata lectio, *in unitatem*.

g Sic optimæ notæ Remigianus codex & Colbertini duo cum uno è Vaticanis. Alii verò MSS. cum antè editis habent, *ut singulariter promereretur Deum*.

h Hic vox *homo* non est in Am. Er. Dan. & pluribus MSS.

i Fossatensis MS. *tanta gratia*.

k Sic plures MSS. cum Am. Er. & Dan. At Lov. & Arn. *idem*

vocabitur Filius Dei. Et Joseph cùm vellet eam dimittere, suspicatus adulteram, quam sciebat non de se gravidam, tale responsum ab Angelo accepit: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu-sancto est*: id est, quod tu esse de alio viro suspicaris, de Spiritu-sancto est.

Matt. 1. 20.

Caput. XXXVIII. Christus de Spiritu-sancto non ut de patre natus, sed de Maria ut de matre.

3 Sent. d. 4. c. Sed non.

12. Numquid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse Spiritum-sanctum, ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus-sanctus hominem, ex qua utraque substantia Christus unus esset, & Dei Patris filius secundùm Verbum, & Spiritus-sancti filius secundùm hominem: quòd eum Spiritus sanctus tamquam pater ejus de matre virgine genuisset? Quis hoc dicere audebit? Nec opus est ostendere disputando quanta alia sequantur absurda, cùm hoc ipsum jam ita sit absurdum, ut nullæ fideles aures id valeant sustinere. Proinde sicut confitemur, Dominus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus, homo autem natus est de Spiritu-sancto & virgine Maria, utraque substantia, divina scilicet atque humana, Filius est unicus Dei Patris omnipotentis, de quo procedit Spiritus-sanctus. Quomodo ergo dicimus Christum natum de Spiritu-sancto, si non eum genuit Spiritus-sanctus? An quia fecit eum? Quoniam Dominus noster Jesus Christus in quantum Deus est, *omnia per ipsum facta sunt*: in quantum autem homo est, & ipse factus est, sicut Apostolus dicit: *Factus est ex semine David secundùm carnem.* Sed cùm illam creaturam, quam virgo concepit & peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim separabilia sunt opera Trinitatis, cur in ea facienda solus Spiritus-sanctus nominatus est? An & quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur? Ita verò est, & exemplis doceri potest. Sed non est in hoc diutiùs immorandum. Illud enim movet quomodo dictum sit, * Natus de Spiritu-sancto, cùm filius nullo modo sit Spiritus-sancti. Neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei filium, aut eum natum de Deo; sed factum, vel creatum, vel conditum, vel institutum ab illo, vel si quid hujusmodi rectè possumus dicere. Hic ergo, cùm confiteamur natum de Spiritu-sancto & virgine Maria, quomodo non sit filius Spiritus-sancti, & sit filius virginis Mariæ, cùm & de illo & de illa sit natus, explicare difficile est. Procul dubio quippe non sic de illo ut de patre, sic autem de illa ut de matre natus est. * Non igitur concedendum est quidquid de aliqua re nascitur, continuò ejusdem rei filium nuncupandum. Ut enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, [a] pediculum, lumbricum, quorum nihil est filius: ut ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur; certè qui nascuntur ex aqua & Spiritu-sancto, non aquæ filios eos ritè dixerit quispiam: sed planè dicuntur filii Dei Patris & matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu-sancto natus est filius Dei Patris, non Spiritus-sancti. Nam & illud quod de capillo & de ceteris diximus, ad hoc tantùm valet, ut admoneamur, non omne quod de aliquo nascitur, etiam filium ejus de quo nascitur posse dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicujus filii, consequens est ut de illo etiam nati esse dicantur; sicut sunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filii gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati, sicut filii regni [b] qui præparantur in regnum. * Cùm itaque de aliquo nascatur aliquid etiam non eo modo ut sit filius, nec rursus omnis qui dicitur filius, de illo sit natus cujus dicitur filius; profectò modus iste, quo natus est Christus de Spiritu-sancto non sicut filius, & de Maria virgine sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo [c] Deo copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset filius Dei qui filius hominis, & filius hominis qui filius Dei: ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodam modo ipsa gratia illi homini naturalis, [d] quæ nullum peccatum posset admittere. Quæ gratia propterea per Spiritum-sanctum fuerat significanda, quia ipse propriè sic est Deus, ut dicatur etiam Dei donum. Unde sufficienter loqui [e] (si tamen id fieri potest) valde prolixæ disputationis est.

Joh. 1. 3. Rom. 1. 3.

3 Sent. d. 4. c. 1.

Ibid cap. Sed non.

** In Symbolo.*

** Cap. XXXIX. Non quidquid ex aliquo nascitur, ejus filius dicendus.*

** Cap. XL. Modus quo natus est Christus de Spiritu-sancto, insinuat gratiam unionis hypostaticæ.*

Joh. 4. 10. Act. 8. 20.

13. Nulla igitur voluptate carnalis concupiscentiæ seminatus sive conceptus, & ideo nullum peccatum originaliter trahens; Dei quoque gratiâ Verbo Patris unigenito, non gratiâ filio, sed naturâ, in [f] unitate personæ modo mirabili & ineffabili adjunctus atque concretus, & ideo nullum peccatum & ipse committens; tamen propter similitudinem carnis peccati in qua venerat, dictus est & ipse peccatum, sacrificandus ad diluenda peccata. In vetere quippe lege peccata vocabantur sacrificia pro peccatis: quod verè iste factus est cujus umbræ erant illa. Hinc Apostolus cùm dixisset, *Obsecramus pro Christo reconciliari Deo*: continuò subjunxit atque ait, *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso.* Non ait, ut in quibusdam mendosis codicibus legitur, Is qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit; tamquam pro nobis Christus ipse peccaverit: sed ait, *Eum qui non noverat peccatum*, id est Christum, *pro nobis peccatum fecit Deus*, cui reconciliandi sumus, hoc est, sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ipse ergo peccatum, ut nos justitia; nec nostra, sed Dei; nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum, non suum, sed nostrum; nec in se, sed in nobis constitutum, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est, demonstravit: ut quoniam peccatum ei non inerat, ita quodam modo peccato moreretur dum moritur [g] carni, in qua erat similitudo peccati; & cùm secundùm vetustatem peccati numquam ipse vixisset, nostram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reviviscentem vitam [h] novam sua resurrectione signaret. * Ipsum est quod in nobis celebratur, magnum baptismatis sacramentum, ut quicumque ad istam pertinent gratiam, moriantur peccato, sicut ipse peccato mortuus dicitur, quia mortuus est carni, hoc est, peccati similitudini: & vivant à lavacro renascendo, sicut ipse à sepulcro resurgendo, quamlibet corporis ætatem gerant. * A parvulo enim recens nato usque ad decrepitum senem, sicut nullus est prohibendus à baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo: sed parvuli tantùm originali, majores autem etiam iis omnibus moriuntur peccatis, quæcumque male vivendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt. * Sed ideo etiam ipsi peccato mori plerumque dicuntur, cùm procul dubio non uni, sed multis peccatis omnibusque moriantur, quæcumque jam propria commiserunt, vel cogitatione, vel locutione, vel opere; quia etiam per singularem numerum pluralis numerus significari solet: sicut ait ille, Uterumque armato milite complent; quamvis hoc multis militibus fecerint. Et in nostris litteris legitur: *Ora ergo ad Dominum, ut auferat à nobis serpentem*: non ait serpentes, quos patiebatur populus, ut hoc diceret: & innumerabilia talia. Cùm verò & illud originale unum plurali numero significatur, quando dicimus in peccatorum remissionem baptizari parvulos, nec dicimus in remissionem peccati; illa est è contrario locutio, qua per pluralem [i] significatur numerus singularis. Sicut in Evangelio Herode mortuo dictum est: *Mortui sunt enim qui quærebant animam pueri*, non dictum est, mortuus est. Et in Exodo: *Fecerunt*, inquit, *sibi deos aureos*: cùm unum vitulum fecerint, de quo dixerunt, *Hi sunt dii tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti*: & hic pluralem ponentes pro singulari. * Quamvis & in illo peccato uno, quod per unum hominem intravit in mundum, & in omnes homines pertransiit, propter quod etiam parvuli baptizantur, possint intelligi plura peccata, si unum ipsum in sua quasi membra singula dividatur. Nam & superbia est illic, quia homo in sua potiùs esse, quàm in Dei potestate dilexit; & sacrilegium, quia Deo non credidit; & homicidium, quia se præcipitavit in mortem; & fornicatio spiritalis, quia integritas mentis humanæ serpentinâ suasione corrupta est; & furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est; & avaritia, quia plus quàm illi sufficere debuit appetivit: & si quid aliud in hoc uno admisso diligenti consideratione inveniri potest. * Parentum quoque peccatis par-

Caput. Christus sine peccato, sed peccatum factus.

Osee 4. 8. 2 Cor. 5. 20. Ibid. 21.

Rom. 8. 3.

** Caput. XLII. Baptismus datur, ut moriamur, & reviviscamus.*

** Caput. XLIII. In baptismo omnes peccato mori, & parvulos & majores.*

** Caput. XLIV. Figura syllepsis qua numerus accipitur pro numero.*

Virgil. Æneid. 2.

Num. 21. 7. sec. LXX.

3 Sent. d. 33. c. Et quod, & c. Alioquin.

Matt. 2. 20.

Exodi 32. 31.

** Caput. XLV. In primo hominis peccato plures peccati species.*

Rom. 5. 12.

2 Sent. d. 23. c. Quod verò.

Gen. 3. 4.

** Caput. XLVI.*

a Antiquiores codices, *pedunculum*.
b Pronomen *qui* abest à quatuor Vaticanis & antiquioribus Gallicanis.
c Sic meliores MSS. At editi, *Verbo Dei.*
d Germanensis codex, *qui*. Alii duo MSS *qua*.
e Hic Am. Er. Lov. & Arn. addunt *perlongum esset*: quod abest à MSS.

f Nonnulli MSS. *in unitatem personæ.*
g Sic Am. Er. Dan. & plerique MSS. At Lov. & Arn. *carne.*
h Editi, *novâ*. Meliùs MSS. *novam*: jungendo *ad vitam*, quo fiet antithesis ad præcedentia verba, *ex morte veteri.*
i Am. Er. Lov. & Arn. hoc loco addunt *locutionem*. superfluò; nam in MSS. meliùs subauditur, *numerum.*

Peccatis parentum non tantùm primorum, obligari filios, probabile est.

valos obligari, non solùm primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe divina sententia, *Reddam peccata patrum in filios*; tenet eos utique antequàm per regenerationem ad Testamentum novum incipiant pertinere. Quod Testamentum prophetabatur, cum diceretur per Ezechielem, non accepturos filios peccata patrum suorum, nec ulteriùs futuram in Israel parabolam illam: *Patres manducaverunt uvam acerbam, & dentes filiorum* [a] *obstupuerunt*. Ideo enim quisque renascitur ut solvatur in eo quidquid peccati est cum quo nascitur. Nam peccata quæ malè agendo postea committuntur, possunt & pœnitendo sanari, sicut etiam post baptismum fieri videmus. Ac per hoc non est instituta regeneratio, nisi quia vitiosa est generatio; usqueadeo ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat, *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea me in utero aluit.* Neque hic dixit, In iniquitate, vel peccato, cùm & hoc rectè dici posset: sed iniquitates & peccata dicere maluit. Quia & in illo uno, quod in omnes homines pertransiit, atque tam magnum est, ut [b] eo mutaretur & converteretur in necessitatem mortis humana natura, reperiuntur, sicut suprà disserui, plura peccata, & alia parentum, quæ etsi non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratuita gratia & misericordia divina subveniat. * Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipso Adam usque ad patrem suum progeneratoribus suis quisque succedit, non immeritò disceptari potest: utrùm omnium malis actibus & multiplicatis delictis originalibus qui nascitur implicetur, ut tanto pejùs quantò posteriùs quisque nascatur; an propterea Deus in tertiam & quartam generationem de peccatis parentum eorum posteris comminetur, quia iram suam quantum ad progeneratorum culpas non extendit ulterius moderatione miserationis suæ; ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia sarcina in ipsa sua æterna damnatione premerentur, si cogerentur ab initio generis humani omnium præcedentum parentum suorum originaliter peccata contrahere, & pœnas pro eis debitas pendere: an aliud aliquid de re tanta, Scripturis sanctis diligentius perscrutatis atque tractatis, valeat vel non valeat reperiri, temere affirmare non audeo.

Deut. 5. 9. Ezech. 18.

Psal. 50. 7.

*Caput. XLVII. Quousque parentum peccata propagentur in filios, non temere definiendum.

Deut. 5. 9.

2 Sent. d. 33. c. De hoc.

Caput. XLVIII. Peccatum originale non aboletur nisi per Christum.

14. Illud tamen unum peccatum, quod tam magnum in loco & habitu tantæ felicitatis admissum est, ut in uno homine originaliter, atque (ut ita dixerim) radicaliter totum genus humanum damnaretur, non solvitur ac diluitur nisi per unum mediatorem Dei & hominum hominem Christum Jesum, qui solus potuit ita nasci, ut ei non opus esset renasci. * Non enim renascebantur, qui baptismate Johannis baptizabantur, à quo & ipse baptizatus est: sed quodam præcursorio illius ministerio qui dicebat, *Parate viam Domino*, huic uni in quo solo renasci poterant parabantur. Hujus enim baptismus est non in aqua tantùm, sicut fuit Johannis, verùm etiam in Spiritu-sancto; ut de illo Spiritu regeneretur quisquis in Christum credit, de quo Christus [c] generatus regeneratione non eguit. Unde vox illa Patris quæ super baptizatum facta est, [d] *Ego hodie genui te*: non unum illum temporis diem quo baptizatus est, sed immutabilis æternitatis ostendit, ut illum hominem ad Unigeniti personam pertinere monstraret. Ubi enim dies nec hesterni fine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est. In aqua ergo baptizari voluit a Johanne, non ut ejus iniquitas ulla dilueretur, sed ut magna commendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptismus quod ablueret, sicut mors nihil quod puniret, invenit: ut diabolus veritate justitiæ, non violentia potestatis oppressus & victus, quoniam ipsum sine ullo peccati merito iniquissimè occiderat, per ipsum justissime amitteret quos peccati merito detinebat. Utrumque igitur ab illo, id est, & baptismus & mors, certæ dispensationis caussa, non miseranda necessitate, sed miserante potius voluntate susceptum est: ut unus peccatum tolleret mundi, sicut unus peccatum misit in mundum, hoc est, in universum genus humanum. * Nisi quòd ille unus unum peccatum misit in mundum, iste verò unus non solum illud unum, sed cuncta simul abstulit quæ addita invenit. Unde dicit Apostolus: *Non sicut per unum* [e] *peccantem, ita est & donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem.* Quia utique illud unum quod originaliter trahitur, etiam si solum sit, obnoxios damnationi facit: gratia verò ex multis delictis justificat hominem, qui præter illud unum quod communiter cum omnibus originaliter traxit, sua quoque propria multa commisit. * Verumtamen quod paulò pòst dicit, *Sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per unius justitiam in omnes homines ad justificationem vitæ*: satis indicat, ex Adam neminem natum nisi damnatione detineri, & neminem nisi in Christo renatum à damnatione liberari.

2 Sent. d. 33. c. Hic quæri solet.

*Caput. XLIX. Baptismo Johannis non fiebat regeneratio.

Matt. 3. 13. Luca. 3. 4. Marc. 1. 8.

Psal. 2. 7. Hebr. 1. 5. & cap. 5. 5.

Christus cur baptizari à Johanne voluit.

*Caput. L. Per Christum tolli non tantum originale peccatum, sed & cetera super addita.

Rom. 5. 16.

*Caput. LI. A damnatione Adæ nemo liberatur nisi in Christo renatus.

*Caput. LII. Baptismus mortis ac resurrectionis Christi similitudo in parvulis perinde ac in majoribus.

* De qua per unum hominem pœna & per unum hominem gratia cùm locutus fuisset, quantum illi epistolæ suæ loco sufficere judicavit, deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysterium commendavit eo modo, ut intelligamus nihil aliud esse in Christo baptismum, nisi mortis Christi similitudinem; nihil autem aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem, ut quemadmodum in illo vera mors facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum; & quemadmodum in illo vera resurrectio, ita in nobis vera justificatio. Ait enim, *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet?* Dixerat enim superiùs, *Ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia.* Et ideo quæstionem sibi ipse proposuit, utrùm propter abundantiam gratiæ consequendam in peccato sit permanendum. Sed respondit: *Absit.* Atque subjecit: *Si mortui sumus peccato, quomodo vivemus in eo?* Deinde ut ostenderet nos mortuos esse peccato: *An ignoratis*, inquit, *quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?* Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, quia in morte Christi baptizati sumus: profectò & parvuli qui baptizantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur. Nullo enim excepto dictum est, *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Et ideo dictum est, ut probaretur mortuos nos esse peccato. Cui autem peccato parvuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipsos pertinet quod sequitur, dicens: *Consepulti* [f] *sumus ergo illi per baptismum in mortem, ut quemadmodum surrexit Christus à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus: hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut evacuetur corpus peccati, ut ultrà non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo: scientes quia Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd autem vivit, vivit Deo. Ita & vos existimate mortuos quidem vos esse peccato,* [g] *vivere autem Deo in Christo Jesu.* Hinc enim probare cœperat, non esse nobis permanendum in peccato, ut gratia abundet: & dixerat, *Si mortui sumus peccato, quomodo vivemus in eo?* Atque ut ostenderet, mortuos nos esse peccato, [h] subjecerat, *An ignoratis, quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?* Sic itaque totum locum istum clausit, ut cœpit. Mortem quippe Christi sic insinuavit, ut etiam ipsum mortuum diceret esse peccato. Cui peccato, nisi [i] carni, in qua erat, non peccatum, sed similitudo peccati, & ideo nomine appellata est peccati? Baptizatis itaque in morte Christi, in qua non solùm majores, verùm etiam parvuli baptizantur, ait, *Sic & vos*, id est quemadmodum Christus, *sic & vos existimate vos mortuos esse peccato, vivere autem Deo in Christo Jesu.* * Quidquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertio die, in adscensione in cælum, in sede ad dexteram Patris; ita gestum est, ut his rebus non mysticè tantùm dictis, sed etiam gestis configuraretur vita Christiana quæ hîc geritur. Nam propter ejus crucem dictum est, *Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum* [k] *passionibus & concupiscentiis.* Propter sepulturam, *Consepulti sumus Christo per baptismum in mortem.* Propter resurrectionem, *Ut quem-*

Rom. 6. 1. Rom. 5. 20. Rom. 6. 2. &c.

Rom. 6. 4. &c.

Rom. 6. 11.

*Caput. LIII. Crux Christi, sepultura, resurrectio, &c. figura vitæ Christianæ.

Gal. 5. 24. Rom. 6. 4.

a Antiquiores MSS. *obstipuerunt*: ductum verbum à stipite.
b Editi, *ut in eo.* Abest *in* à MSS.
c Lov. *regeneratus*. Veriùs Am. Er. Dan. & potiores MSS. *generatus*
d Non sic in Evangelio: unde hic audacter Danæus absque codicum auctoritate addit, *Tu es filius meus*.
e Am. & sex MSS. *per unum peccatum*. Retinuimus antiquam lectionem respondentem Græc. *δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος*, quam sequi solet Augustinus.
f Sic antiquiores MSS. juxta Græc. At editi, *Consepulti enim sumus*.
g Aliquot MSS. *viventes*.
h Ita MSS. Editi verò, *subjecit*.
i Editi, *carnis*. At MSS. plures, *carni*. Nonnulli verò eam vocem prætereunt.
k Editi, *cum vitiis*. Præcipui MSS. *cum passionibus*: juxta Græc. *σὺν τοῖς παθήμασι*.

Colof. 3. 1. &c.

admodum Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Propter adscensionem in cælum sedemque ad dexteram Patris: *Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

* Caput. LIV. Judicium ultimum pertinens ad res in fine seculi gerendas.

* Jam verò quod de Christo confitemur futurum, quoniam de cælo venturus est, vivos judicaturus ac mortuos, non pertinet ad vitam nostram quæ hîc geritur; quia nec in rebus gestis ejus est, sed in fine seculi gerendis. Ad hoc pertinet quod Apostolus secutus adjunxit, *Cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.*

Colof. 3. 4.

* Caput. LV. Judicare vivos & mortuos, duplici modo intellectum.

* Duobus autem modis accipi potest, quòd vivos & mortuos judicabit: sive ut vivos intelligamus, quos hic nondum mortuos, sed adhuc in ista carne viventes inventurus est ejus adventus; mortuos autem, qui de corpore, priùs quam veniat, exierunt vel exituri sunt: sive vivos justos, mortuos autem injustos; quoniam justi quoque judicabuntur. Aliquando enim judicium Dei ponitur in malo, unde illud est, *Qui autem malè egerunt, in resurrectionem judicii*: aliquando & in bono, secundùm quod dictum est, *Deus in nomine tuo salvum me fac, & in virtute tua judica me.* Per judicium quippe Dei fit ipsa bonorum malorumque discretio, ut liberandi à malo, non perdendi cum malis, boni ad dexteram segregentur. Propter quod ille clamabat, *Judica me Deus.* Et quid dixerat velut exponens, *Et discerne, inquit, caussam meam de gente non sancta.*

4. Sent. d. 43. c. His autem. Joh. 5. 29. Ps. 53. 3. Matt. 25. 33. Ps. 42. 1.

Caput LVI. De Spiritu-sancto & Ecclesia recto ordine dictum in Symbolo.

15. Cum autem de Jesu Christo filio Dei unico Domino nostro, quod ad brevitatem Confessionis pertinet, dixerimus, adjungimus a sic credere nos & in Spiritum-sanctum, ut illa Trinitas compleatur, quæ Deus est: deinde sancta commemoratur Ecclesia. Unde datur intelligi rationalem creaturam ad Jerusalem liberam pertinentem, post commemorationem Creatoris, id est summæ illius Trinitatis, fuisse subdendam. Quoniam quidquid de homine Christo dictum est, ad unitatem personæ Unigeniti pertinet. Rectus itaque Confessionis ordo poscebat, ut Trinitati subjungeretur Ecclesia, tamquam habitatori domus sua, & Deo templum suum, & conditori civitas sua. Quæ tota hîc accipienda est, non solùm ex parte b qua peregrinatur in terris, à solis ortu usque ad occasum laudans nomen Domini, & post captivitatem vetustatis cantans canticum novum: verùm etiam ex illa quæ in cælis semper, ex quo condita est, cohæsit Deo, nec illum malum sui casûs experta est. Hæc in sanctis Angelis beata persistit, & suæ parti peregrinanti sicut oportet opitulatur: quia utraque una erit consortio æternitatis, & nunc una est vinculo caritatis, quæ tota instituta est ad colendum unum Deum. Unde nec tota, nec ulla pars ejus vult se coli pro Deo, nec cuiquam esse Deus pertinenti ad templum Dei, quod ædificatur ex diis quos facit non factus Deus. Ac per hoc Spiritus-sanctus si creatura non creator esset, profectò creatura rationalis esset; c ipsa est enim summa creatura. Et ideo in * Regula fidei non poneretur ante Ecclesiam, quia & ipse ad Ecclesiam pertineret in illa ejus parte quæ in cælis est. Nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus, *Nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus-sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo?* De quibus alio loco dicit, *Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi?* Quomodo ergo Deus non est, qui templum habet? aut minor Christo est, cujus membra templum habet? Neque enim aliud templum ejus, aliud templum Dei est, cùm idem dicat Apostolus, *Nescitis quia templum Dei estis.* Quod ut probaret, adjecit, *Et Spiritus Dei habitat in vobis.* Deus ergo habitat in templo suo, non solùm Spiritus-sanctus, sed etiam Pater & Filius, qui etiam de corpore suo, per quod factus est caput Ecclesiæ, quæ in hominibus est, *ut sit ipse in omnibus primatum tenens*, ait, *Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.* Templum ergo Dei, hoc est totius summæ Trinitatis, sancta est Ecclesia, scilicet universa in cælo & in terra.

Gal. 4. 26. a — b Ps. 112. 3. — Ecclesia cælestis terrenæ opitulatur. — c — * id est, in Symbolo. — 1 Cor. 6. 19. Ibid. 15. — 1 Cor. 3. 16. — Col. 1. 18. Joh. 2. 19.

* Caput. LVII. Stabilitas Ecclesiæ cælestis.

* Sed de illa quæ in cælo est, affirmare quid possumus, nisi quòd nullus in ea malus est, nec quisquam deinceps inde cecidit aut casurus est, ex quo Deus *angelis peccantibus non pepercit*, sicut scribit apostolus Petrus, *sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in judicio puniendos reservari.*

1 Petri 2. 4.

* Caput. LVIII. Angelorum quæ sint differentiæ, & an angeli sint sidera, incertum.

* Quomodo autem se habeat beatissima illa & superna societas, quæ ibi sint differentiæ d præpositurarum, ut cum omnes tamquam generali nomine angeli nuncupentur, (sicut in epistola ad Hebræos legimus: *Cui enim angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis?* hoc quippe modo significavit omnes universaliter angelos dici:) sint tamen illic archangeli: & utrùm iidem archangeli appellentur virtutes; atque ita dictum sit, *Laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus*; ac si diceretur, Laudate eum omnes angeli ejus, laudate eum omnes archangeli ejus: & quid inter se distent quatuor illa vocabula, quibus universam ipsam cælestem societatem videtur Apostolus esse complexus, dicendo, *Sive sedes, sive dominationes, sive principatus, sive potestates*, dicant qui possunt, si tamen possunt probare quod dicunt: ego me ista ignorare confiteor. Sed ne illud quidem certum habeo, utrùm ad eamdem societatem pertineant sol & luna & cuncta sidera: quamvis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia, videantur.

d — Hebr. 1. 13. — Ps. 148. 2. — Coloss. 1. 16. — V. lib. ad Orosium contra Priscillianist. cap. 11.

* Caput LIX. Angelorum qualia sint in quibus apparuerunt corpora, difficilè explicatur.

* Itemque angeli quis explicet cum qualibus corporibus apparuerint hominibus, ut non solum cernerentur, verùm etiam tangerentur; & rursus non solidâ corpulentiâ, sed spiritali potentiâ quasdam visiones, non oculis corporeis, sed spiritalibus, vel mentibus ingerant, vel dicant aliquid non ad aurem forinsecus, sed intus e in animo hominis, etiam ipsi ibidem constituti: sicut scriptum est in Prophetarum libro, *Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me*: non enim ait, qui loquebatur ad me, sed *in me*. Vel appareant & in somnis, & colloquantur more somniorum: habemus quippe in Evangelio, *Ecce angelus Domini apparuit illi in somnis, dicens.* His enim modis velut indicant se angeli contrectabilia corpora non habere: faciuntque difficillimam quæstionem, quomodo patres eis pedes laverint, quomodo Jacob cum angelo tam solida contrectatione luctatus sit. Cùm ista quæruntur, & ea sicut potest, quisque conjectat, non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium se scire quod nesciunt. Quid enim opus est, ut hæc atque hujusmodi affirmentur vel negentur vel definiantur cum discrimine, quando sine crimine nesciuntur?

e — Zach. 1. 9. — Matt. 1. 20. — Gen. 18. 4 & 19. 2. — Gen. 32. 24.

Caput. LX. Artes satanæ transfigurantis se ut angelum lucis, utilius dignoscuntur.

16. Magis opus est dijudicare atque dignoscere, cùm se satanas transfigurat velut angelum lucis, ne fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam quando sensus corporis fallit, mentem verò non movet à vera rectaque sententia, qua quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum: vel cùm se bonum fingens, ea facit sive dicit, quæ bonis angelis congruunt, etiam si credatur bonus, non est error Christianæ fidei periculosus aut morbidus. Cum verò per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eum dignoscere, nec ire post eum, magna & necessaria vigilantia est. Sed quotusquisque hominum idoneus est omnes mortiferos ejus dolos evadere, nisi regat atque tueatur Deus? Et ipsa hujus rei difficultas ad hoc est utilis, ne sit spes sibi quisque, aut homo alter alteri, sed Deus suis omnibus. Id enim nobis potiùs expedire prorsus piorum ambigit nemo.

2 Cor. 11. 14.

* Caput LXI. Ecclesia in angelis & in hominibus.

* Hæc ergo quæ in sanctis angelis & virtutibus Dei est Ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet, cùm ei conjuncti fuerimus in finem, ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Ista verò quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est, quòd in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus. Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni redemta est peccato, ejusque vox est, *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Non enim pro angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro angelis fit, quidquid hominum per ejus mortem redimitur & liberatur à malo, quoniam cum eis quodam modo redit in gratiam, post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemtione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur.

Rom. 8. 31. — Christus pro angelis non est mortuus. Angelos quomodo spectat hominum redemtio.

* Caput LXII. Quomodo in Christo instaurantur omnia, & pacificantur.

* Et utique noverunt angeli sancti docti de Deo, cujus veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius civitatis exspectet. Propter hoc ait Apostolus, *instaurari omnia in Christo*,

a Plures MSS. *adjungimus his credere nos.* Nonnulli, *adjungimus, ut convenit, sic credere nos.* Quidam denique, *adjungimus, ut scis, credere nos*: non minùs bene.

b Am. Er. Dan. & plures MSS. *qua.*

c Sic MSS. At editi, *Ipse enim esset summa creatura.*

d Editi, *personarum.* At MSS. plerique, *præpositurarum*: & nonnulli, *præpositorum.*

e MSS. *sed intus animo hominis.*

quæ

Eph. 1. 10.

quæ in cælis sunt, & quæ in terris, in ipso. Instaurantur quippe quæ in cælis sunt, cùm id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus redditur: instaurantur autem quæ in terris sunt, cùm ipsi homines qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptionis vetustate renovantur. Ac sic per illud singulare sacrificium, in quo Mediator est immolatus, quod unum multæ in lege victimæ figurabant, pacificantur cælestia cum terrestribus, & terrestria cum cælestibus. Quoniam sicut idem Apostolus dicit, *In ipso complacuit omnem plenitudinem* [a] *inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cælis.*

Colos. 1. 19. & 20.

CAPUT LXIII. Pax regni cælestis, quomodo præcellit omnem intellectum.

* *Pax ista præcellit*, sicut scriptum est, *omnem intellectum*; neque sciri à nobis, nisi cùm ad ea venerimus, potest. Quomodo enim pacificantur cælestia nisi [b] nobis, id est, concordando nobiscum? Nam ibi semper est pax, & inter se universis intellectualibus creaturis, & cum suo Creatore. Quæ *pax præcellit*, ut dictum est, *omnem intellectum*; sed utique nostrum, non eorum qui semper vident, faciem Patris. Nos autem, quantuscumque sit in nobis intellectus humanus, ex parte scimus, & videmus nunc per speculum in ænigmate: cùm verò æquales angelis Dei fuerimus, tunc quemadmodum & ipsi, videbimus facie ad faciem; tantamque pacem habebimus erga eos, quantam & ipsi erga nos; quia tantum eos dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaque pax eorum nota nobis erit, quia & nostra talis ac tanta erit, nec præcellet tunc intellectum nostrum: Dei verò pax quæ illic est erga eos, & nostrum & illorum intellectum sine dubitatione præcellet. De ipso quippe beata est rationalis creatura, quæcumque beata est, non ipse de illa. Unde secundùm hoc melius accipitur quod scriptum est, *Pax Dei quæ præcellit omnem intellectum*: ut in eo quod dixit *omnem*, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse possit exceptus; sed Dei solius: neque enim & ipsius intellectum pax ejus excellit.

Phil. 4. 7. V. lib. 22. de civit. Dei, 1. 29. 1 Cor. 13. 12. Lucæ 20. 36.

CAPUT LXIV. Remissio peccatorum expressa in Symbolo.

17. CONCORDANT autem nobiscum angeli etiam nunc, cùm remittuntur nostra peccata. Ideo post commemorationem sanctæ Ecclesiæ in ordine Confessionis ponitur remissio peccatorum. Per hanc enim stat Ecclesia quæ in terra est: per hanc non perit quod perierat & inventum est. Excepto quippe baptismatis munere, quod contra originale peccatum donatum est, ut quod generatione adtractum est, regeneratione detrahatur; & tamen activa quoque peccata, quæcumque corde, ore, opere commissa invenerit, tollit: hac ergo excepta magnâ indulgentiâ, unde incipit hominis renovatio, in qua solvitur omnis reatus & ingeneratus & additus; ipsa etiam vita cetera jam ratione utentis ætatis, quantalibet præpolleat fecunditate justitiæ, sine peccatorum remissione non agitur. Quoniam filii Dei quamdiu mortaliter vivunt, cum morte confligunt. Et quamvis de illis sit veraciter dictum, *Quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*: sic tamen Spiritu Dei excitantur, & tamquam filii Dei proficiunt ad Deum, ut etiam spiritu suo, maximè aggravante corruptibili corpore, tamquam filii [c] hominum quibusdam humanis motibus deficiant ad se ipsos, & ideo peccent. Interest quidem quantum: neque enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiam omne peccatum. Itaque sanctorum hominum vitam quamdiu in hac [d] mortali vivitur, inveniri posse dicimus sine crimine: *Peccatum autem si dixerimus quia non habemus*, ut ait [e] tantus Apostolus, *nosmet ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.*

Luca 15. 24. Rom. 8. 14. Sap. 9. 15. Sanctorum vita sine crimine, non sine peccato. 1 Joh. 1. 8.

CAPUT LXV. Crimina quælibet in Ecclesia remitti per pœnitentiam.

* Sed neque de ipsis criminibus quamlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiam secundùm modum sui cujusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, ubi tale commissum est, ut is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim contritum & humiliatum Deus non spernit. Verùm quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba vel quæcumque alia signa procedit; cùm sit coram illo cui dicitur, *Gemitus meus à te non est absconditus*: rectè constituuntur ab iis qui [f] Ecclesiis præsunt tempora pœnitentiæ, ut fiat satis etiam Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata: extra eam quippe non remittuntur. Ipsa namque propriè Spiritum-sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntur ulla peccata, ita ut quibus remittuntur consequantur vitam æternam.

4 Sent. d. 20. c. Si verò de illo. Ps. 50. 19. Ps. 37. 10. Extra Ecclesiam non remittuntur peccata. 2 Cor. 1. 22.

CAPUT LXVI. Remissio peccatorum fit propter futurum judicium.

* Magis enim propter futurum judicium fit remissio peccatorum. In hac autem vita usque adeo valet quod scriptum est, *Grave jugum super filios Adam à die exitûs de ventre matris eorum usque in diem sepulturæ in matrem omnium*: ut etiam parvulos videamus post lavacrum regenerationis diversorum malorum afflictione cruciari: ut intelligamus, totum quod salutaribus agitur sacramentis, magis ad spem venturorum bonorum, quàm ad retentionem vel adeptionem præsentium pertinere. Multa etiam hic videntur ignosci & nullis suppliciis vindicari: sed eorum pœnæ reservantur in posterum. Neque enim frustra ille propriè dicitur dies judicii, quando venturus est judex vivorum atque mortuorum. Sicut è contrario vindicantur hic aliqua, & tamen si remittuntur, profectò in futuro sæculo non nocebunt. Propterea de quibusdam temporalibus pœnis, quæ in hac vita peccantibus irrogantur, eis quorum peccata delentur, ne reserventur in finem, ait Apostolus: *Si enim nos ipsos judicaremus, à Domino non judicaremur: cùm judicamur autem à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.*

Eccli. 40. 1. Matt. 12. 36. Act. 10. 42. 1 Cor. 11. 31. & 32.

CAPUT LXVII. Refelluntur qui putabant fideles omnes, quantumlibet sceleratè vixissent, salvandos per ignem.

18. CREDUNTUR [g] autem a quibusdam etiam ii qui nomen Christi non relinquunt, & ejus lavacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea ullo schismate vel hæresi præciduntur, in quantislibet sceleribus vivant, quæ nec diluant pœnitendo, nec eleemosynis redimant, sed in eis usque ad hujus vitæ ultimum diem pertinacissimè perseverent, salvi futuri per ignem; licèt pro magnitudine facinorum flagitiorumque diuturno, non tamen æterno igne [h] puniri. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici sunt, humanâ quadam benevolentiâ mihi falli videntur. Nam Scriptura divina aliud consulta respondet. Librum autem de hac quæstione conscripsi, cujus titulus est, De Fide & operibus: ubi secundùm Scripturas sanctas, quantum Deo adjuvante potui, demonstravi, eam fidem salvos facere, quam satis evidenter expressit Paulus apostolus, dicens, *In Christo enim Jesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur.* Si autem male & non bene operatur, procul dubio, secundùm apostolum Jacobum, *mortua est in semetipsa.* Qui rursus ait, *Si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat, numquid poterit fides salvare eum?* Porrò autem si homo sceleratus propter fidem solam per ignem salvabitur, & sic est accipiendum quod ait beatus Paulus, *Ipse autem salvus erit, si tamen quasi per ignem*: poterit ergo salvare sine operibus fides & falsum erit quod dixit ejus coapostolus Jacobus. Falsum erit & illud quod idem ipse Paulus dixit: *Nolite*, inquit, *errare; neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Si enim etiam in istis perseverantes criminibus, tamen propter fidem Christi salvi erunt, quomodo in regno Dei non erunt?

Cap. 14. 15. & 16. Gal. 5. 6. Jacob. 2. 17. Ibid. 14. 1 Cor. 3. 15. 1 Cor. 6. 9. &c.

CAPUT LXVIII. Locus Apostoli de salvandis per ignem ut intelligendus. 4 Sent. d. 21. c. Hic objici. Ignis quidam in hac vita, per quem salvantur ædificantes ligna.

* Sed quia hæc apostolica manifestissima & apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud quod obscurè dictum est de iis qui superædificant super fundamentum, quod est Christus, non aurum, argentum, lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam, (de his enim dictum est, quòd per ignem salvi erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt:) sic intelligendum est, ut his manifestis non inveniatur esse contrarium. Ligna quippe & fœnum & stipula non absurdè accipi possunt rerum sæcularium, quamvis licitè concessarum, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Cùm autem iste dolor urit, si Christus in corde fundamenti habet locum, id est, ut ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore uritur, rebus quas ita diligit, magis carere quàm Christo; per ignem

---

a Hic editi addunt, *divinitatis*: quod plerique ac potiores MSS. non habent.

b Editi, *nisi in nobis*. Abest in à MSS.

c MSS. *tamquam filii hominis in quibusdam* &c.

d Editi, *in hac morte*. At MSS. *in hac mortali*: supple, vita.

e Editi, *sanctus Apostolus*. Sed MSS. aptiùs ad rem cum emphasi confirmandam, *tantus Apostolus*.

f Sic MSS. Editi verò, *Ecclesia*.

g Istorum nomini, quos aliquoties reprehendit Augustinus, non tantùm libro de Fide & operibus, sed etiam lib. 21. de civitate Dei, c. 17. & sequentibus, pepercit semper. Hæc verò cùm scriberet, intendisse in Hieronymum creditur à Johanne Garnerio in Appendice 1. ad priorem partem Mercatoris pag. 157. Vide suprà Admonitionem in librum de Fide & operibus.

h Nonnulli codices, *puniuntur*. Fortè reponendum, *puniri*, vel *puniendo*.

sit salvus. Si autem res hujusmodi temporales ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quam Christum; eum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit, cùm in ædificio priùs non sit aliquid fundamento. Ignis enim, de quo eo loco est locutus Apostolus, talis debet intelligi, ut ambo per eum transeant, id est, & qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; & qui ædificat ligna, fœnum & stipulam. Cùm enim hoc dixisset, adjunxit: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus permanserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus autem exustum fuerit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Non ergo unius eorum, sed utriusque opus ignis probabit. Est [a] quidam ignis tentatio tribulationis, de quo apertè alio loco scriptum est, *Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis.* Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si [b] accidat duobus fidelibus, uni scilicet cogitanti quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, hoc est, ædificanti super [c] Christum fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos; alteri autem cogitanti ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, id est, ædificanti super idem fundamentum ligna, fœnum, stipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit quorum amissione crucietur: exuritur autem hujus; quoniam SINE DOLORE NON PEREUNT, quæ cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius carere mallet quam Christo, nec timore amittendi talia deserit Christum, quamvis doleat cùm amittit; *salvus est* quidem, *sic tamen quasi per ignem*: quia urit eum rerum dolor, quas dilexerat, amissarum; sed non subvertit neque consumit fundamenti stabilitate atque incorruptione munitum. * Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est, & utrùm ita sit, quæri potest: & aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minúsve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardiùs citiúsque salvari; non tamen tales de quibus dictum est, quòd *regnum Dei non possidebunt*, nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Convenienter autem dixi, ut steriles in eleemosynis non sint, quibus tantum tribuit Scriptura divina, ut earum tantummodo fructum se imputaturum prænuntiet Dominus dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris, quando his dicturus est, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*: illis autem, *Ite in ignem æternum.*

1 Cor. 3. 13. &c. — Eccli. 27. 6. — 1 Cor. 7. 32. &c. — * CAPUT LXIX. Ignis etiam purgatorius quidam post hanc vitam. — 4. Sent. d. 21. c. In illo. — 1 Cor. 6. 10. — Matt. 25. 34 & 41.

CAPUT LXX. Crimina eleemosynis non redimi, nisi vita mutetur.

19. SANE cavendum est, ne quisquam existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus; non ad hoc emendus quodam modo, ut ea semper liceat impune committere. *Nemini enim dedit laxamentum peccandi*: quamvis miserando deleat jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. * De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit. Eorum est enim dicere, *Pater noster qui es in cælis*, qui jam Patri tali regenerati sunt ex aqua & Spiritu. [d] Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa, à quibus vita fidelium etiam scelerate gesta, sed pœnitendo in melius mutata discedit: si quemadmodum veraciter dicitur, *Dimitte nobis debita nostra*, quoniam non desunt quæ dimittantur; ita veraciter dicatur, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: id est, [e] si fiat quod dicitur; quia & ipsa eleemosyna est, veniam petenti homini ignoscere.

Eccli. 15. 21. — * CAPUT LXXI. Oratione Dominica expiari leviora peccata. — 4 Sent. d. 16. c. Quæ autem. — Matt. 6. 9 &c.

* CAPUT LXXII. Eleemosynarum genera multa.

* Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordiâ fiunt, valet quod Dominus ait, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Non solum [f] ergo qui dat esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægroto vel incluso visitationem, captivo redemtionem, debili subvectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti viam, deliberanti consilium, & [g] quod cuique necessarium est indigenti; verùm etiam qui dat veniam peccanti, eleemosynam dat; & qui emendat verbere in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplinâ, & tamen peccatum ejus, quo ab illo læsus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solùm in eo quod dimittit atque orat, verùm etiam in eo quod corripit, & aliqua emendatoriâ pœnâ plectit, eleemosynam dat; quia misericordiam præstat. * Multa enim bona præstantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati: quia ipsi sibi inveniuntur esse inimici, amici verò eorum potius illi quos inimicos putant; & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat nec pro malis. Multa itaque genera sunt eleemosynarum, quæ cùm facimus, adjuvamur ut dimittantur nostra peccata:

Luca 11. 41. — * Apprime in Donatistas. — 4 Sent. d. 15. c. His responderi.

* CAPUT LXXIII. Eleemosynæ genus maximum, parcere inimicis.

* Sed eâ nihil est majus, quâ ex corde dimittimus, quod in nos quisque peccavit. MINUS ENIM MAGNUM EST erga eum esse benevolum, sive etiam beneficum, qui tibi mali nihil fecerit: illud multo grandius & magnificentissimæ bonitatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit, tu bonum semper velis, faciasque [h] cùm possis, audiens dicentem Deum, *Diligite inimicos vestros, bene facite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequuntur.* Sed quoniam perfectorum sunt ista filiorum Dei, quò quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum, orando Deum, secumque agendo luctandoque perducere: tamen quia hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in oratione dicitur, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*; procul dubio verba sponsionis hujus implentur, si homo qui nondum ita profecit, [i] ut jam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiam sibi roganti utique vult dimitti, cùm orat & dicit, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: id est, Sic dimitte debita nostra rogantibus nobis, sicut & nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris.

Matt. 5. 44. — Matt. 6. 12.

* CAPUT LXXIV. Peccata non dimittenti non dimittuntur à Deo.

* Jam verò qui eum, in quem peccavit, hominem rogat, si peccato suo movetur ut roget, non est adhuc deputandus inimicus, ut eum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat. Quisquis autem roganti & peccati sui pœnitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimitti; quoniam mentiri veritas non potest. Quem verò lateat Evangelii auditorem sive lectorem, quis dixerit, *Ego sum veritas?* Qui cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam vehementer commendavit, dicens, *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis peccata vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra.* Ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: & tamen potens est ille etiam mortuos suscitare.

Joh. 14. 6. — Matt. 6. 14. & 15.

CAPUT LXXV. Eleemosyna sceleratos & infideles non mundat, nisi mutentur.

20. SANE qui sceleratissimè vivunt, nec curant talem vitam moresque corrigere, & inter ipsa facinora & flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur, quoniam Dominus ait, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Hoc enim quam latè pateat, non intelligunt. Sed ut intelligant, attendant quibus dixerit. Nempe in Evangelio sic scriptum est: *Cùm loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se, & ingressus recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium? Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini, mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapinâ & iniquitate. Stulti, nonne qui fecit id quod deforis est, etiam id quod intus est fecit?* [k] *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Itane hoc intellecturi sumus, ut Pharisæis non habentibus

Luca 11. 41. — 4 Sent. d. 15. c. His responderi. — Ibid. 37. &c.

---

a Sic MSS. Editi verò, *quidem.*
b Lov. & Arn. *accedat.* Alii codices, *accidat.*
c Quidam MSS. *super Christi fundamentum.*
d Editi hic & simili loco infrà cap. 75. addunt, *sancto*: quæ vox à MSS. abest & a Græco textu Evangelii Johan. 3. 5. in quem respiciebat Augustinus.
e Abest *si* à MSS. & ab Am. Er. Dan.
f Ita MSS. At editi, *Non solùm autem.*
g Plures MSS. *quodcumque.*
h Plerique MSS. *quod possis.* Moxque prosequuntur, *audiens dicentem Deum*: vel, *audiens dicentem Jesum*, quæ etiam lectio est Am. Er. Dan. nec non 2. Sent. d. 3n. c. *Hic solet.* At Lov. & Arn. post verba, *cùm possis*, hæc subjiciunt, *illius memor exempli, qui in cruce pendens pro suis exorat persecutoribus, suosque admonuit dicens Diligite* &c.
i Duo è Vatic. MSS. *ut etiam.*
k Hic apud Lov. additum, *Videte ut etiam id quod intus est mundum sit*: quod ab editis Am. Er. Dan. & plerisque ac potioribus MSS. abest, necnon ab Evangelio Lucæ citato.

fidem Christi, etiamsi non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua & Spiritu, munda sint omnia, tantùm si eleemosynas dederint, sicut isti eas dandas putant? cùm sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est, *Mundans fide corda eorum*: & dicat Apostolus, *Immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia.* Quomodo ergo Pharisæis omnia munda essent, si eleemosynas darent, & fideles non essent? Aut quomodo fideles essent, si in Christum credere atque in ejus renasci gratia noluissent? Et tamen verum est quod audierunt, *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* * Qui[a] enim vult ordinate dare eleemosynam, à seipso debet incipere, & eam sibi primùm dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ, verissimèque dictum est, *Miserere animæ tuæ placens Deo.* Propter hoc renascimur, ut Deo placeamus, cui meritò displicet quod nascendo contraximus. Hæc est prima eleemosyna, quam nobis dedimus, quoniam nos ipsos miseros per miserantis Dei misericordiam requisivimus, justum judicium ejus confitentes, quo miseri affecti sumus, de quo dicit Apostolus, *Judicium quidem ex uno in condemnationem*: & magnæ caritati ejus gratias agentes, de qua idem ipse dicit gratiæ prædicator, *Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*: ut & nos veraciter de nostra miseria judicantes, & [b] Deum caritate quam donavit ipse diligentes, piè rectéque vivamus. Quod judicium & caritatem Dei cùm Pharisæi præterirent, decimabant tamen propter eleemosynas quas faciebant etiam quæque minutissima fructuum suorum: & ideo non dabant eleemosynas à se incipientes, secumque priùs misericordiam facientes [c]. Propter quem dilectionis ordinem dictum est, *Diliges proximum tuum tamquam te ipsum.* Cùm ergo increpasset eos quòd forinsecùs se lavabant, intus autem rapinâ & iniquitate pleni erant, admonens [d] quadam eleemosyna, quam sibi homo debet primitùs dare, interiora mundari: *Veruntamen*, inquit, *quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Deinde ut ostenderet quid admonuisset, & quid ipsi facere non curarent, ne illum putarent eorum eleemosynas ignorare: *Sed væ vobis*, inquit, *Pharisæis*: tamquam diceret, Ego quidem commonui vos eleemosynam dandam, per quam vobis munda sint omnia; *Sed væ vobis qui decimatis mentam & rutam & omne olus*; has enim novi eleemosynas vestras, ne de illis me nunc vos admonuisse arbitremini: *& præteritis judicium & caritatem Dei*; qua eleemosynâ possetis ab omni inquinamento interiori mundari, ut vobis munda essent & corpora quæ lavatis: hoc est enim *omnia*, & interiora scilicet & exteriora: sicut alibi legitur, *Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt.* Sed ne istas eleemosynas, quæ fiunt de fructibus terræ, respuisse videretur: *Hæc*, inquit, *oportuit facere*, id est, judicium & caritatem Dei; *& illa non omittere*, id est, eleemosynas fructuum terrenorum. * Non ergo se fallant, qui per eleemosynas quaslibet largissimas fructuum suorum vel cujuscumque pecuniæ, impunitatem se emere existimant in facinorum immanitate ac flagitiorum nequitia permanendi: non solùm enim hæc faciunt, sed ita diligunt, ut in eis semper optent, tantum si possint impune, versari. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*: & qui odit animam suam, non est in eam misericors, sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum sæculum, odit eam secundùm Deum. Si ergo vellet ei dare eleemosynam, per quam illi essent munda omnia, odisset eam secundum sæculum, & diligeret secundùm Deum. Nemo autem dat eleemosynam qualemlibet, nisi unde det ab illo accipiat qui non eget: ideo dictum est, *Misericordia ejus præveniet me.*

21. Quæ sint autem levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio. Videmus enim quædam ab ipsis quoque Apostolis ignoscendo fuisse concessa: quale illud est quod [e] venerabilis Paulus conjugibus ait, *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; & iterum ad [f] idipsum estote, ne vos tentet satanas propter incontinentiam vestram*: quod putari posset non esse peccatum, misceri scilicet conjugi non liberorum procreandorum causâ, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis; ut fornicationis, sive adulterii, sive cujusquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quò potest tentante satana libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset, *Hoc autem dico secundùm veniam, non secundum imperium.* Quis autem jam esse peccatum neget, cùm dari veniam facientibus apostolica [g] auctoritate, fateatur? Tale quiddam est, ubi dicit, *Audet quisquam vestrûm adversùs alterum negotium habens judicari apud iniquos, & non apud sanctos?* Et paulò post, *Sæcularia igitur judicia si habueritis, inquit, eos qui contemtibiles sunt in Ecclesia, hos collocate.* [h] *Ad reverentiam vobis dico: sic non est inter vos quisquam sapiens qui possit inter fratrem suum judicare, sed frater cum fratre judicatur, & hoc apud infideles.* Nam & hic posset putari judicium habere adversus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra Ecclesiam velle judicari, nisi secutus adjungeret, *Jam quidem omnino delictum est, quia judicia habetis vobiscum.* Et ne quisquam hoc ita excusaret, ut diceret justum se habere negotium, sed iniquitatem se pati, quam vellet à se judicum sententiâ removeri: continuò talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, atque ait, *Quare non magis iniquitatem patimini? quare non potiùs fraudamini?* Ut ad illud redeatur, quod Dominus ait, *Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & judicio tecum contendere, dimitte illi & pallium.* Et alio loco, *Qui abstulerit*, inquit, *tua, noli repetere.* Prohibuit itaque suos de sæcularibus rebus cum aliis hominibus habere judicium: ex qua doctrina Apostolus dicit esse delictum. Tamen cùm sinit in Ecclesia talia judicia finiri inter fratres fratribus judicantibus, extra Ecclesiam verò terribiliter vetat; manifestum est etiam hic quid secundùm veniam concedatur infirmis. Propter hæc atque hujusmodi peccata, & alia, licet iis minora, quæ fiunt verborum & cogitationum offensionibus, apostolo Jacobo confitente ac dicente, *In multis enim offendimus omnes*: oportet ut quotidie crebròque oremus Dominum, atque dicamus, *Dimitte nobis debita nostra*: nec in eo quod sequitur mentiamur, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* * Sunt autem quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret? Cui tamen vulneri subjecit continuò medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adjungens: mox quippe ait, *Si ergo [i] offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te*, &c. Aut quis æstimaret quàm magnum peccatum sit, dies observare & menses & annos & tempora, sicut observant qui certis diebus sive mensibus sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quòd secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta existiment tempora; nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait, *Timeo vos ne forte sine caussa laboraverim in vobis?* * [k] Huc accedit, quòd peccata, quamvis magna & horrenda, cùm in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur; usque adeo ut non solùm non occultanda, verùm etiam prædicanda ac diffamanda videantur, quando, sicut scriptum est, *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur.* Talis in divinis libris iniquitas clamor vocatur. Sicut habes apud Isaiam prophetam de vinea mala: *Exspectavi*, inquit, *ut faceret judicium, fecit autem [l] iniquita-*

Act. 15. 9. — Tit. 1. 15. — * Caput LXXVI. Prima eleemosyna, animæ suæ misereri & rectè vivere. — Eccli. 30. 24. — Rom. 5. 16. — Ibid. 8. — Luc. 10. 27. — Luca 11. 41. — Matt. 23. 26. — Luca 11. 42. — * Caput LXXVII. Iniquitas deserenda, ut prosint eleemosynæ. — Ps. 10. 6. — Ps. 58. 11. — Caput LXXVIII. Peccata quædam sunt, quæ humano judicio non esse putarentur. — 1 Cor. 7. 5. — 1 Cor. 6. 1. &c. — Matt. 5. 40. — Luca 6. 30. — 1 Cor. 6. 7. — Jacobi 3. 2. — Matt. 6. 12. — * Caput LXXIX. Quæ levia videntur, esse interdum gravissima. — Matt. 5. 22. & 23. — Gal. 4. 11. — * Caput LXXX. Peccata horrenda, usu videntur levia. — Psal. 9. 24. — Isa. 5. 7.

a Sic MSS. Editi verò, *Qui autem.*
b Editi, *& Dei caritatem.* Castigantur à MSS.
c Am. Er. Lov. post *facientes*, addunt *sicut isti eas dandas putant.* Verba sunt ex superiore capite malè huc translata.
d Am. Er. Lov. Arn. *admonens quamdam eleemosynam*: & infrà post *dare*, habebant, *& interiora mundare.* Emendantur hîc ex MSS.
e Vox *venerabilis* deest in uno tantùm è Vaticanis MSS.
f Editi, *ad ipsum revertimini.* At plerique ac meliores MSS. *ad idipsum* (vel *ad ipsum*) *estote.* Hanc lectionem sequi solet Augustinus in epistola 262. in Sermone 351. n. 5. in lib. 5. contra Faust. c. 9. eademque lectio apud Origenem adhibita fuit in homilia in Numeros vigesimatertia: quasi pro *συνέρχεσθε* legeret olim *ἦτε*. In fine ejusdem sententiæ, loco *incontinentiam*, nonnulli codices ferunt *intemperantiam.*
g In editis, *apostolica auctoritas.* At in melioris notæ MSS. *apostolica auctoritate*: id est, ab Apostolo dari veniam, secundùm illud paulò antè dictum, *ab ipsis quoque Apostolis ignoscendo fuisse concessa.*
h Editi addunt, *ad judicandum.* Sed hoc nec MSS. habent, nec textus Græcus Apostoli. Rursum infrà consentientes Græco veteres codices sequimur, relictis editis, qui ferebant, *inter fratrem & fratrem judicare, sed frater cum fratre judicio contendit.*
i In MSS. *offeres.* Græcè est *προσφέρῃς.*
k Lov. & Arn. *Hinc accedit*: minus benè.
l Veteres MSS. duo, *fecit autem facinus.*

& non justitiam, sed clamorem. Unde est & illud in Genesi: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est.* (Gen. 18. 20.) Quia non solùm jam apud eos non puniebantur illa flagitia, verùm etiam publicè veluti lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia, in apertam consuetudinem jam venerunt, ut pro his non solùm excommunicare aliquem laïcum non audeamus, sed nec clericum degradare. Unde cùm exponerem ante aliquot annos epistolam ad Galatas, in eo ipso loco ubi ait Apostolus, *Timeo vos ne fortè sine caussa laboraverim in vobis*; (Tom. 3. part. 2. Gal. 4. 11.) exclamare compulsus sum, Væ peccatis hominum, quæ
„ sola inusitata exhorrescimus: usitata verò, pro quibus
„ abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam ma-
„ gna sint, ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei,
„ sæpe videndo omnia tolerare, sæpe toleranda nonnulla
„ etiam facere cogimur. Atque utinam, ô Domine, non omnia quæ non [a] potuerimus prohibere faciamus! Sed video utrum me immoderatus dolor incautè aliquid compulerit dicere,

Caput LXXXI. Peccati caussæ duæ, ignorantia & infirmitas, quas nemo vincit nisi divinus adjutus.

22. Hoc nunc dicam, quod quidem & in aliis opusculorum meorum locis sæpe jam dixi. Duabus ex caussis peccamus, aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo quod debere fieri jam videmus: quorum duorum illud ignorantiæ malum est, hoc infirmitatis. Contra quæ quidem pugnare nos convenit: sed profectò vincimur, nisi divinitus adjuvemur, ut non solùm videamus quid faciendum sit, sed etiam accedente [b] sanitate delectatio justitiæ vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo, scientes videntesque peccamus; jam non solùm peccatores, quod eramus etiam cùm per ignorantiam peccabamus, verùm etiam legis prævaricatores, cùm id non facimus quod faciendum, vel facimus quod non faciendum esse jam scimus. Quapropter non solùm si peccavimus ut ignoscat, propter quod dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*; (Matth. 6. 12.) verùm etiam ne peccemus ut regat, propter quod dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*; ille rogandus est, cui dicitur in Psalmo, *Dominus illuminatio mea & salus mea*: (Ps. 26. 1.) ut illuminatio detrahat ignorantiam, salus infirmitatem. * Nam & ipsa pænitentia, quando digna caussa est secundùm morem Ecclesiæ cur agatur, plerumque infirmitate non agitur: quia & pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum existimatio, quàm justitia qua se quisque humiliat pænitendo. Unde non solùm cùm agitur pænitentia, verùm etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdam, *Ne fortè det illis Deus pænitentiam.* (2. Tim. 2. 25.) Et ut Petrus amarè fleret, præmisit Evangelista, & ait, *Respexit eum Dominus.* (Luc. 22. 61.) * Qui verò in Ecclesia remitti peccata non credens, contemnit tantam divini muneris largitatem, & in hac obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum-sanctum, in quo Christus peccata dimittit. (Matth. 12. 32.) De qua quæstione difficili in quodam propter hoc solùm conscripto [c] libello enucleatissimè quantum potui disputavi.

* Caput LXXXII. Pænitentia Dei donum.

* Cap. LXXXIII. Peccatum in Spiritum sanctum.

Caput LXXXIV. De carnis resurrectione.

23. Jam verò de resurrectione carnis, non sicut quidam revixerunt, iterumque sunt mortui, sed in æternam vitam, sicut Christi ipsius caro resurrexit, quemadmodum possim breviter disputare, & omnibus quæstionibus quæ de hac re moveri adsolent satisfacere, non invenio. Resurrecturam tamen carnem omnium quicumque nati sunt hominum atque nascentur, & mortui sunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus. * Unde primò occurrit de abortivis fetibus quæstio, qui jam quidem nati sunt in uteris matrum, sed nondum ita ut jam possent renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus; de iis qui jam formati sunt, tolerari potest utcumque quod dicitur: informes verò abortus quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, etsi affirmare non audeat, id acturam resurrectionem, ut quidquid formæ defuit impleatur? Atque ita non desit perfectio, quæ accessura erat tempore, quemadmodum non erunt vitia quæ accesserant tempore: ut neque in eo quod aptum & congruum dies allaturi fuerant, natura fraudetur; neque in eo quod adversum atque contrarium dies adtulerant natura turpetur, sed integretur quod nondum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum.

* Cap. LXXXV. Fetus abortivi an resurgent. (V. lib. 22. de civit. Dei, c. 13. 4 Sent. d. 44. c. Item.)

* Ac per hoc scrupulosissimè quidem inter doctissimos quæri ac disputari potest, quod utrùm ab homine inveniri possit ignoro, quando incipiat homo in utero vivere, utrùm sit quædam vita [d] & occulta, quæ nondum motibus viventis appareat. Nam negare vixisse puerperia, quæ propterea membratim exsecantur & ejiciuntur ex uteris prægnantium, ne matres quoque si mortua ibi relinquantur occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest. Mortuus verò, ubicumque illi mors potuit evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non possum.

* Caput LXXXVI. Fetus in utero quando vivere incipiat.

* Neque enim & monstra quæ nascuntur & vivunt, quamlibet citò moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita [e] resurrectura credenda sunt, ac non potiùs correctâ emendatâque naturâ. Absit enim ut illum bimembrem, qui nuper natus est in Oriente, de quo & fratres fidelissimi quòd eum viderint retulerunt, & sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum [f] reliquit: absit, inquam, ut unum hominem duplicem, ac non potiùs duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cetera quæ singuli quique partus vel amplius vel minus aliquid habendo, vel quadam nimiâ deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram resurrectione revocabuntur; ita ut singulæ animæ singula sua corpora obtineant, nullis cohærentibus etiam quæcumque cohærentia nata fuerant; sed seorsum sibi singulis sua membra gestantibus, quibus humani corporis completur integritas.

* Caput LXXXVII. Monstrosi fetus quomodo resurrecturi.

* Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; sed in quemlibet pulverum cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit.

* Caput LXXXVIII. Instauratio carnis, quæcumque modo perierit. (4 Sent. d. 44. c. Non enim.)

* Ipsa itaque terrena materies, quæ discedente animâ fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea quæ dilabuntur & in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillis redit quod tam crebra tonsura detraxit, si unguibus quod totiens demsit exsectio; immoderata & indecens cogitantibus, & ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit informitas. Sed quemadmodum si statua cujuslibet solubilis metalli aut igne liquesceret, aut contereretur in pulverem, aut confunderetur in massam, & eam vellet artifex rursus ex illius materiæ quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret: ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili & ineffabili celeritate restituet: nec aliquid adtinebit ad ejus redintegrationem, utrùm capilli ad capillos redeant, & ungues ad ungues; an quidquid eorum perierat mutetur in carnem, & in partes alias corporis revocetur, curante artificis providentiâ ne quid indecens fiat.

* Caput LXXXIX. Superflua quomodo redibunt ad corpus. (V. l. 22. de civit. Dei, c. 19.)

* Nec illud est consequens, ut ideo diversa sit statura reviviscentium singulorum, quia fuerat diversa viventium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadem pinguedine reviviscant. Sed si hoc est in consilio Creatoris, ut in effigie sua cujusque proprietas & discernibilis similitudo servetur, in ceteris autem [g] corporis bonis æqualia cuncta reddantur; ita modificabitur illa in unoquoque materies, ut nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuerit ille suppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentium rationabilis inæqualitas erit, sicut est vocum quibus cantus impletur; hoc fiet cuique de materie corporis sui, quod

* Caput XC. In statura & effigie corporis nihil erit indecorum.

---

[a] Editi, *poterimus*. Meliùs MSS. *potuerimus*. Nam sic expositio citata epistolæ ad Galatas.

[b] Unus è Colbertinis vetustissimus codex *accedente suavitate*. Non ineptè: aptiùs tamen MSS. ceteri & editi, *accedente sanitate* qua scilicet pellatur malum infirmitatis.

[c] Non alio, credimus, libello, nisi Sermone nunc LXXI. qui olim de verbis Domini fuit XI.

[d] Am. Er. Dan. Arn. & pauci MSS. omittunt *&*.

[e] Hic Am. Er. & Dan. addunt, *vitiata*: quæ vox abest à MSS.

[f] Hieronymus in epistola ad Vitalem, *Num quia nostra, inquit, ætate duplex Lyddæ natus est homo, duorum capitum, quatuor manuum, uno ventre & duobus pedibus, omnes homines ita nasci necesse est?* Confer lib. 16. de Civitate Dei c. 8.

[g] Ex Vaticanis MSS. unus habet, *corporis membris*.

& hominem reddat [a] angelicis cœtibus, & nihil inconveniens eorum ingerat sensibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit; sed quidquid futurum est, hoc decebit; quia nec futurum est, si non decebit. * Resurgent igitur sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit.

(4. Sent. d. 44. cap. Non enim.)

*** Caput XCI.** Resurgent piorum corpora quoad substantiam carnis, sed sine omni vitio.

Propter quod & spiritalia dicta sunt, cùm procul dubio corpora sint futura, non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod tamen corpus, non anima est: ita tunc spiritale corpus erit, corpus tamen, non spiritus erit. Proinde quantum adtinet ad corruptionem, quæ nunc aggravat animam, & ad vitia, quibus caro adversùs spiritum concupiscit, tunc non erit caro, sed corpus: quia & cælestia corpora perhibentur. Propter quod dictum est, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*. Et tamquam exponens quid dixerit, *Neque corruptio*, inquit, *incorruptionem possidebit*. Quod priùs dixit, *caro & sanguis*; hoc posteriùs dixit, *corruptio*: & quod priùs, *regnum Dei*; hoc posteriùs, *incorruptionem*. Quantum autem adtinet ad substantiam, etiam tunc caro erit. Propter quod & post resurrectionem corpus Christi, caro appellata est. Sed ideo ait Apostolus, *Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale*: quoniam tanta erit tunc concordia carnis & spiritûs, vivificante spiritu sine sustentaculi alicujus indigentia subditam carnem, ut nihil nobis repugnet ex nobis; sed sicut foris neminem, ita nec intus nos ipsos patiamur inimicos.

(4. Sent. d. 44. c. Hoc autem. 1. Cor. 15. 44. Sap. 9. 15. Gal. 5. 17. 1 Cor. 15. 50. Luc. 24. 39. 1 Cor. 15. 44.)

*** Caput XCII.** Corpora damnatorum qualia resurgent.

* Quicumque verò ab illa perditionis massa, quæ facta est per hominem primum, non liberantur per unum Mediatorem Dei & hominum, resurgent quidem etiam ipsi unusquisque cum sua carne, sed ut cum diabolo & ejus angelis puniantur. Utrùm sanè ipsi cum vitiis & deformitatibus suorum corporum resurgant, quæcumque in eis vitiosa & deformia membra gestarunt, in requirendo laborare quid opus est? Neque enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulcritudo, quorum erit certa & sempiterna damnatio. Nec moveat, quomodo in eis erit corpus incorruptibile, si dolere poterit; aut quomodo corruptibile, si mori non poterit. Non est enim vera vita, nisi ubi feliciter vivitur; nec vera incorruptio, nisi ubi salus nullo dolore corrumpitur. Ubi autem infelix mori non finitur, ut ita dicam, mors ipsa non moritur; & ubi dolor perpetuus non interimit, sed affligit, ipsa corruptio non finitur. Hæc in sanctis Scripturis secunda mors dicitur.

(V. l. 21. de civit. Dei, cap. 5. Apoc. 2. 11. & 20. 6. 14.)

*** Caput XCIII.** Quorum damnatorum futura sit mitissima pœna.

* Nec prima tamen qua suum corpus anima relinquere cogitur, nec secunda qua pœnale corpus [b] anima relinquere non permittitur, homini accidisset, si nemo peccasset. Mitissima sanè omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt: & in ceteris qui addiderunt, tanto quisque tolerabiliorem ibi habebit damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

(2. Sent. d. 33. cap. Alioquin.)

Caput XCIV. In vita æterna Sancti pleniùs cognoscent quid eis contulerit gratia.

24. Remanentibus itaque angelis & hominibus reprobis in æterna pœna, tunc Sancti scient pleniùs quid boni eis contulerit gratia. Tunc rebus ipsis evidentiùs apparebit quod in Psalmo scriptum est, *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine*: quia nisi per indebitam misericordiam nemo liberatur, & nisi per debitum judicium nemo damnatur. * Tunc non latebit quod nunc latet, cùm de duobus parvulis unus esset assumendus per misericordiam, alius per judicium relinquendus, in quo, is qui assumeretur, agnosceret quid sibi per judicium deberetur, nisi misericordia subveniret; cur ille potius quàm iste fuerit assumtus, cùm caussa una esset ambobus: cur apud quosdam non factæ sint virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines pænitentiam, & factæ sint apud eos qui non fuerant crediturì. Apertissimè namque Dominus dicit, *Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pænitentiam egissent*. Nec utique Deus injuste noluit salvos fieri, cum possent salvi esse, si [c] vellent.

(Ps. 100. 1. Contra Pelagianos.)

*** Caput XCV.** Tunc revelabuntur occulta judicia Dei in hominum prædestinatione.

(Matth. 11. 21.)

Tunc in clarissima sapientiæ luce videbitur, quod nunc piorum fides habet, ante quàm manifesta cognitione videatur, quàm certa, immutabilis, efficacissima sit voluntas Dei; quàm multa possit & non velit, nihil autem velit quod non possit: quàmque sit verum quod in Psalmo canitur, *Deus autem noster in cælo [d] sursum, in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit*. Quod utique non est verum, si aliqua voluit, & non fecit, & quod est indignius, ideo non fecit, quoniam ne fieret quod volebat omnipotens, voluntas hominis impedivit. Non ergo fit aliquid nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.

(Voluntas Dei efficacissima. Ps. 113. 11. 1. Sent. d. 46. cap. Nunc videre restat.)

*** Caput XCVI.** Deus facit bene, etiam sinendo fieri malè.

* Nec dubitandum est Deum facere bene, etiam sinendo fieri quæcumque fiunt malè. Non enim hoc nisi justo judicio sinit: & profectò bonum est omne quod justum est. Quamvis ergo ea quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono: cui procul dubio quàm facile est quod vult facere, tam facile est quod non vult esse non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum nostræ [e] Confessionis initium, qua nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur. Neque enim ob aliud veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quidquid vult potest, nec voluntate cujuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus.

(1. Sent. dist. 45. c. Permissio. 1. Sent. d. 46. cap. Qui enim.)

*** Caput XCVII.** Voluntas Dei salvare volentis an impediatur humana voluntate.

* Quamobrem videndum est quemadmodum sit de Deo dictum, quia & hoc verissimè Apostolus dixit, *Qui omnes homines vult salvos fieri*. Cùm enim non omnes, sed multo plures non fiunt salvi, videtur utique non fieri, quod Deus vult fieri, humana scilicet voluntate impediente voluntatem Dei. Quando enim quæritur caussa, cur non omnes salvi fiant, responderi solet, quia hoc ipsi nolunt. Quod quidem dici de parvulis non potest, quorum nondum est velle, seu nolle. Nam quod [f] infantili motu faciunt, si eorum voluntati judicaretur esse tribuendum, quando baptizantur, cùm resistunt quantum possunt, etiam nolentes eos salvos fieri diceremus. Sed apertiùs Dominus in Evangelio compellans impiam civitatem; *Quotiens*, inquit, *volui colligere filios tuos sicut gallina pullos suos, & noluisti?* tamquam Dei voluntas superata sit hominum voluntate, & infirmissimis nolendo impedientibus non potuerit facere potentissimus quod volebat. Et ubi est illa omnipotentia, qua in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit, si colligere filios Jerusalem voluit, & non fecit? An potius illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit, sed eâ quoque nolente filios ejus collegit ipse quos voluit? quia *in cælo & in terra*, non quædam voluit & fecit, quædam verò voluit & non fecit, sed *omnia quæcumque voluit fecit*.

(1. Sent. d. 42. cap. Ex quibusdam. 1 Tim. 2. 4. 1. Sent. d. 46. c. 1. & 2. Matt. 23. 37. Ps. 113. 11.)

Caput XCVIII. Deus etsi potest convertere quos voluerit, non tamen iniquè facit, cùm alios non convertit.

25. Quis porrò jam impiè desipiat, ut dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, quando voluerit, ubi voluerit, in bonum non posse convertere? Sed cùm facit, per misericordiam facit: cùm autem non facit, per judicium non facit. Quoniam *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*. Quod [g] ut diceret Apostolus, gratiam commendabat: ad cujus commendationem de illis in Rebeccæ utero geminis fuerat jam locutus, quibus *nondum natis, nec aliquid agentibus boni seu mali, ut secundùm electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major serviet minori*. Propter quod adhibuit alterum propheticum testimonium, ubi scriptum est, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. Sentiens autem quemadmodum posset hoc quod dictum est permovere eos qui penetrare intelligendo non possunt hanc altitudinem gratiæ, *Quid ergo dicemus*, ait? *Numquid iniquitas apud Deum? Absit*. Iniquum enim videtur, ut sine ullis bonorum malorumve operum meritis Deus diligat, oderit alterum. Qua in re si futura opera vel bona hujus vel mala illius, quæ Deus utique præsciebat, vellet intelligi, nequaquam diceret, *non ex operibus*: sed diceret, ex futuris operibus; eoque modo istam solveret quæstionem; immo nullam, quam solvi opus esset, faceret quæstionem. Nunc verò cùm respondisset, *Absit*, id est, Absit ut sit ini-

(Rom. 9. 18. Ibid. 11. & c. 1. Sent. d. 26. cap. Nunc videre. Gen. 25. 23. Malach. 1. 2. Rom. 9. 14.)

---

a Apud Am. Er. Dan. & Lov. *reddat æqualem*. Abest *æqualem* à MSS. & editione Arn.

b Lov. & Arn. *animam*. Editi alii & MSS. *anima*.

c Veteres codices viginti quinque, scilicet Romani bibliothecæ Vaticanæ duo, & Parisienses isti sexdecim, Regiæ bibliothecæ unus, Navarrici collegii duo, Sorbonici quatuor, abbatiæ sancti Victoris tres, sanctæ Genovefæ unus, cœnobii sancti Bernardi PP. Fuliensium unus, PP. Dominicanorum viâ Jacobeâ unus, PP. Franciscanorum majoris conventûs unus, cœnobii nostri Germanensis duo, prætereaque Lemovicensis ecclesiæ sancti Martialis unus, abbatiæ Regalis montis unus, Longi-pontis unus, Beccensis unus, sancti Petri de Cultura apud Cenomanos unus, sancti Remigii apud Remos unus, & antiquissimus Corbeiensis habent, *si vellet*. Contra editi, uno excepto Arnaldino, ferunt, *si vellent*: cumque illis conveniunt hi subsequentes undecim manuscripti, unus & alter Vaticanus, Colbertini tres, Regius unus, Antonii Faure Doctoris Theologi Facultatis Parisiensis unus, item Sorbonicus, Victorinus, Carcassonensis & Lemovicensis unus: quamquam in isto Lemovicensi, in alio ex recentiùs Colbertinis, itemque uno ex Vaticanis jugulata fuerat littera penultima, ut legeretur *vellet*. Lovanienses Theologi in sua Operum Augustini editione scripserunt ad marginem, *fortè vellet*. Sic legendum incunctanter affirmat Guillelmus Estius in 1. Sent. dist. 46. §. 2. ac si re ipsa legit Petrus Lombardus in 1. Sent. dist. 43. c. *His autem*.

d Er. Lov. & Arn. omittunt, *in cælo sursum*. Habent editi alii & MSS. hic & in Enarratione Ps. 113.

e Editi, *nostræ fidei Confessionis*. Abest *fidei* à MSS. Et sic passim posita sine addito est vox *Confessionis*, loco Symboli.

f Sic Am. Er. Dan. & aliquot MSS. At Lov. & Arn. *infantuli*.

g Editi, *Quod cùm diceret*. At MSS. *Quod ut diceret*. Eodem sensu infra in c. 103. legitur, *ut hoc diceret*.

quitas apud Deum; non ut probaret nulla hoc iniquitate Dei fieri, inquit, *Moysi enim dicit, Miserebor cujus misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero.* Quis enim nisi insipiens Deum iniquum putet, sive judicium pœnale ingerat digno, sive misericordiam præstet indigno? Denique infert, & dicit, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Ambo itaque gemini naturâ filii iræ nascebantur, nullis quidem operibus propriis, sed originaliter ex Adam vinculo damnationis obstricti. Sed qui dixit, *Miserebor cujus misertus ero,* Jacob dilexit per misericordiam gratuitam, Esau autem odio habuit per judicium debitum. Quod cùm deberetur ambobus, in altero alter agnovit non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, quòd in eadem caussa idem supplicium non incurrit; sed de divinæ gratiæ largitate: quia *non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Altissimo quippe ac saluberrimo sacramento universa facies, atque (ut ita dixerim) vultus sanctarum Scripturarum, bene intuentes id admonere invenitur, *ut qui gloriatur, in Domino glorietur.*

Ibid. 15. Exod. 33. 19. Rom. 9. 16. Ephes. 2. 3. Originale vinculum damnationis.

* Cùm autem Dei misericordiam commendasset in eo quod ait, *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*: deinde ut etiam judicium commendaret, (quoniam in quo non fit misericordia, non iniquitas fit, sed judicium; non est quippe iniquitas apud Deum:) continuò subjunxit, atque ait, *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te a potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in universa terra.* Quibus dictis ad utrumque concludens, id est, & ad misericordiam & ad judicium, *Ergo,* inquit, *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat.* Miseretur scilicet magna bonitate, obdurat nulla iniquitate; ut nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia redemptos discernit à perditis, quos in unam perditionis concreaverat massam ab origine ducta caussa communis. Hoc autem qui eo modo audit, ut dicat, *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit?* tamquam propterea malus non videatur esse culpandus, quia Deus *cujus vult miseretur, & quem vult obdurat*: absit ut pudeat nos hoc respondere, quod respondisse videmus Apostolum; *O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Hoc loco enim quidam stulti putant Apostolum in responsione defecisse, & inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, *O homo tu quis es?* Et b in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem revocat hominem verbo quidem brevi, sed re ipsa magna est redditio rationis. Si enim hæc non capit, quis est qui respondeat Deo? Si autem capit, magis non invenit quid respondeat. Videt enim, si capit, universum genus humanum tam justo judicio divino in apostatica radice damnatum, ut etiamsi nullus inde liberaretur, nemo rectè posset Dei vituperare justitiam; & qui liberantur, sic oportuisse liberari, ut ex pluribus non liberatis, atque in damnatione justissima derelictis, ostenderetur quid meruisset universa conspersio, & quò etiam istos debitum judicium Dei duceret, nisi eis indebita misericordia subveniret: ut volentium de suis meritis gloriari, *omne os obstruatur; & qui gloriatur, in Domino glorietur.*

** Caput XCIX. Ut magna bonitate miseretur Deus, ita nulla iniquitate obdurat. Rom. 9. 17. Exod. 9. 16. Rom. 9. 18. Ibid. 19. Ibid. 20. & 21. Apostatica radix. Rom. 3. 19. 1 Cor. 1. 31.*

26. Hæc sunt *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus*: & tam sapienter exquisita, ut cum angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eamdem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene utens & malis, tamquam summè bonus, ad eorum damnationem quos juste prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benigne prædestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra voluntatem fecerunt ejus, de ipsis facta est voluntas ejus. Propterea namque *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus*: ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem, quod etiam contra ejus fit voluntatem. Quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens & de malo facere posset bene. * Aliquando autem bona voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult, etiam ipse bona multo ampliùs multoque certiùs voluntate: nam illius mala voluntas esse numquam potest. Tamquam si bonus filius patrem velit vivere, quem Deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest, ut hoc velit homo voluntate malâ, quod Deus vult bonâ: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. Nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò id vult quod vult & Deus: & tamen bonæ Dei voluntati pietas illius potiùs consonat, quamvis aliud volentis, quàm hujus idem volentis impietas. Tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, ut aut probetur aut improbetur. Nam Deus quasdam voluntates suas, utique bonas, implet per malorum hominum voluntates malas: sicut per Judæos malevolos bona voluntate Patris pro nobis Christus occisus est: quod tantum bonum factum est, ut apostolus Petrus quando id fieri nolebat, satanas ab ipso qui occidi venerat diceretur. Quàm bonæ apparebant voluntates piorum fidelium, qui nolebant apostolum Paulum Jerusalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ Agabus propheta prædixerat: & tamen Deus hæc illum pati volebat pro annuntianda fide Christi, exercens martyrem Christi. Neque c istam bonam voluntatem suam implevit per Christianorum voluntates bonas, sed per Judæorum malas: & ad eum potius pertinebant qui nolebant quod volebat, quàm illi per quos volentes factum est quod volebat; quia idipsum quidem, sed ipse per eos bonâ, illi autem mala voluntate fecerunt.

*Ps. 110. 2. 1. Sent. d. 47 cap. 1. V. lib. 14. De civit. Dei, c. 27. * Caput C. Nihil fieri præter voluntatem Dei, etiam dum fit contra ejus voluntatem. * Caput CI. Voluntas Dei bona per bonas æquè & malas voluntates hominum semper impletur. 1. Sent. d. 48. c. 1. 1. Sent. d. 48. c. Sed ad hoc. Matt. 16. 23. 1. Sent. d. 48. c. Si verò. Act. 21. 12.*

* Sed quantælibet sint voluntates vel angelorum vel hominum, vel bonorum vel malorum, vel illud quod Deus vel aliud volentes quàm Deus, omnipotentis voluntas semper invicta est: quæ mala esse numquam potest; d quia etiam cum mala irrogat, justa est, & profectò quæ justa est, mala non est. Deus igitur omnipotens sive per misericordiam cujus vult miseretur, sive per judicium quem vult obdurat, nec iniquè aliquid facit, nec nisi volens quidquam facit, & omnia quæcumque vult facit.

** Caput CII. Voluntas Dei invicta semper & numquam mala, sive misereatur, sive obduret. 1. Sent. d. 47. c. Verum ut.*

27. Ac per hoc cum audimus & in sacris literis legimus, quòd velit omnes homines salvos fieri, quamvis certum sit nobis non omnes homines salvos fieri, non tamen ideo debemus omnipotentissimæ Dei voluntati aliquid derogare; sed ita intelligere quod scriptum est, *Qui omnes homines vult salvos fieri*: tamquam diceretur, nullum hominem fieri salvum, nisi quem fieri ipse voluerit: non quòd nullus sit hominum, nisi quem salvum fieri velit; sed quòd nullus fiat, nisi quem velit; & ideo sit rogandus ut velit, quia necesse est fieri si voluerit. De orando quippe Deo agebat Apostolus, ut hoc diceret. Sic enim intelligimus & quod in Evangelio scriptum est: *Qui illuminat omnem hominem*: non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Aut certè sic dictum est, *Qui omnes homines vult salvos fieri*; non quòd nullus hominum esset quem salvum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecisset; sed ut *omnes homines* omne genus e humanum intelligamus per quascumque differentias distributum, reges, privatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, divites, pauperes, mediocres, mares, feminas, infantes, pueros, adolescentes, juvenes, seniores, senes, in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in voluntatum & conscientiarum varietate innumerabili constitutos, & si quid aliud differentiarum est in hominibus. Quid est enim eorum unde non Deus per Unigenitum suum Dominum nostrum per omnes gentes salvos fieri homines velit, & ideo f faciat, quia omnipotens velle inaniter non potest quodcumque voluerit? Præceperat enim Apostolus, ut oraretur *pro* g *omnibus hominibus*, & specialiter addiderat *pro regibus & iis qui in sublimitate sunt*, qui putari poterant, fastu & superbia sæculari à fidei Christianæ humilitate abhorrere. Proinde dicens, *Hoc enim bonum est coram salvatore nostro Deo*, id est, ut etiam pro talibus oretur: statim ut desperationem tolleret, addidit, *Qui omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Hoc quippe Deus bonum judicavit, ut orationibus humilium dignaretur salutem præstare sublimium: quod utique jam videmus impletum. Isto locutionis modo & Dominus est usus in Evangelio, ubi ait Pharisæis, *Decimatis mentam & rutam & omne olus.* Neque enim Pharisæi & quæcumque aliena & omnium per omnes terras alienigenarum omnia olera decimabant.

Caput CIII. Excutitur dictum Apostoli, 1 Tim. 2. 4. Qui vult omnes homines salvos fieri. 1. Sent. d. 46. c. Nunc videre restat. V. lib. de corrept. & grat. c. 14. Joh. 1. 9. 1 Tim. 2. 1. &c. Luc. 11. 42.

a Aliquot MSS. *fortitudinem.*
b Nonnulli MSS. *Et ut in talibus ..... revocaret hominem, verbo quidem brevi, sed re* &c.
c Sic MSS. At Lov. & Arn. *Neque enim iste.*
d Quidam libri, *qua etiam.*
e Nonnulli MSS omittunt, *humanum*: & quidam cum editione Dan. ejus loco habent, *hominum.*
f Unus è Vatic. MSS. *fiat.*
g Am. Er. Dan. Lov. *pro singulis.* Veriùs MSS. magno consensu *pro omnibus.* Sic enim Apostolus loco citato.

Sicut ergo hic *omne olus*, omne olerum genus; ita & illic *omnes homines*, omne hominum genus intelligere possumus: & quocumque alio modo intelligi potest, dum tamen credere non cogamur aliquid omnipotentem Deum voluisse fieri, factumque non esse: qui sine ullis ambiguitatibus, si *in cælo & in terra*, sicut a eum veritas cantat, *omnia quæcumque voluit, fecit*, profectò facere noluit quodcumque non fecit.

Ps. 113. 11. a

CAPUT CIV. Quæ fuerit voluntas Dei erga Adamum, quem peccaturum præsciebat.

28. QUAPROPTER etiam primum hominem Deus in ea salute, in qua conditus erat, custodire voluisset, eumque opportuno tempore post genitos filios sine interpositione mortis ad meliora perducere, ubi jam non solùm peccatum b non committere, sed nec voluntatem posset habere peccandi, si ad permanendum sine peccato, sicut factus erat, perpetuam voluntatem habiturum esse præscisset. Quia verò eum malè usurum libero arbitrio, hoc est peccaturum esse præsciebat, ad hoc potiùs præparavit voluntatem suam, ut bene ipse faceret etiam de male faciente, ac sic hominis voluntate mala non evacuaretur, sed nihilo minùs impleretur omnipotentis bona. * Sic enim oportebat priùs hominem fieri, ut & bene velle posset, & male; nec gratis, si bene; nec impunè, si malè: postea verò sic erit, ut malè velle non possit; nec ideo libero carebit arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit servire peccato. Neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non solùm nolumus, sed nequaquam prorsus velle possimus. Sicut ergo anima nostra etiam nunc nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est. Sed ordo prætermittendus non fuit, in quo Deus voluit ostendere, quàm bonum sit animal rationale quod etiam c non peccare possit, quamvis sit melius quod peccare non possit: sicut minor fuit immortalitas, sed tamen fuit, in qua posset etiam non mori, quamvis major futura sit in qua non possit mori. * Illam d natura humana perdidit per liberum arbitrium, hanc est acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum: quamvis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset. Quia etsi peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen justitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni divinum adjutorium præberetur. Sicut enim mori est in hominis potestate cum velit, nemo est enim qui non se ipsum, ut nihil aliud dicam, vel non vescendo possit occidere; ad vitam verò tenendam voluntas non satis est, si adjutoria sive alimentorum sive quorumcumque tutaminum desint: sic homo in paradiso ad se occidendum relinquendo justitiam idoneus erat per voluntatem, ut autem ab eo teneretur vita justitiæ, parum erat velle, nisi ille qui eum fecerat adjuvaret. Sed post illam ruinam major est misericordia Dei, quando & ipsum e arbitrium liberandum est à servitute, cui dominatur cum morte peccatum. Nec omnino per se ipsum, sed per solam Dei gratiam, quæ in fide Christi posita est, liberatur: ut voluntas ipsa, sicut scriptum est, à Domino præparetur, qua cetera Dei munera capiantur, per quæ venitur ad munus æternum. * Unde & ipsam vitam æternam, quæ f certe merces est operum bonorum, gratiam Dei appellat Apostolus: *Stipendium enim*, inquit, *peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Christo Jesu Domino nostro.* Stipendium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur: ideo dixit, *Stipendium peccati mors*; ut mortem peccato non immeritò illatam, sed debitam demonstraret. Gratia verò nisi gratis est, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsa hominis bona merita esse Dei munera, quibus cum vita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur? Sic ergo factus est homo rectus, ut & manere in ea rectitudine posset non sine adjutorio divino, & suo fieri perversus arbitrio. Utrumlibet horum elegisset, Dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo. Proinde quia suam maluit facere quam Dei, de illo facta est voluntas Dei, qui ex eadem massa perditionis, quæ de illius stirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: in honorem, per misericordiam; in contumeliam, per judicium: ut nemo glorietur in homine; ac per hoc, nec in se. * Nam neque per ipsum liberaremur unum Mediatorem Dei & hominum hominem Jesum Christum, nisi esset & Deus. Sed cum factus est Adam, homo scilicet rectus, Mediatore non opus erat. Cum verò genus humanum peccata longè separaverunt a Deo, per Mediatorem, qui solus sine peccato natus est, vixit, occisus est, reconciliari nos oportebat Deo usque ad carnis resurrectionem in vitam æternam: ut humana superbia per humilitatem Dei argueretur ac sanaretur, & demonstraretur homini quàm longè à Deo recesserat, cùm per incarnatum Deum revocaretur, & exemplum obedientiæ per hominem Deum contumaci homini præberetur; & Unigenito suscipiente formam servi, quæ nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur; & carnis etiam resurrectio redemtis promissa in ipso Redemtore præmonstraretur; & per eamdem naturam quam se decepisse lætabatur, diabolus vinceretur; nec tamen homo gloriaretur, ne iterum superbia nasceretur: & si quid aliud de tanto Mediatoris sacramento à proficientibus videri & dici potest, aut tantum videri, etiamsi dici non potest.

2. Sent. d. 7. cap. Boni verò & d. 25. c. Angeli. c

CAPUT CV. Voluntas hominis ad bonum & malum aliter libera in primo statu, aliter in ultimo.

CAPUT CVI. Libero arbitrio gratia necessaria in primo & secundo statu. d

2. Sent. d. 26. cap. Et 6. e

Prov. 8. 35 sec. LXX.

CAPUT CVII. Vita æterna merces & tamen gratia. f *Rom. 6. 23.*

Joh. 1. 16. *2. Sent. d. 24. cap. 1.*

Voluntas Dei de homine pec ante impleta. *Rom. 9. 21.*

CAPUT CVIII. Ex Deo salus nostra, ita ut nec per Christum liberaremur, si non esset Deus. *1 Tim. 2. 5.*

29. TEMPUS autem quod inter hominis mortem & ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est vel requie vel ærumnâ, pro eo quod sortita est in carne cùm viveret. * Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cùm viverent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus ut non requirat ista post mortem, nec tam malus ut non ei prosint ista post mortem: est verò talis in bono, ut ista non requirat, & est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum ex hac vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo se autem g speret, quod hic neglexerit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est, *Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum.* Quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viveret comparavit, ut ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt: & quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia sive altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior h fiat ipsa damnatio. * Post resurrectionem verò facto universo completoque judicio, suos fines habebunt civitates duæ, una scilicet Christi, altera diaboli; una bonorum, altera malorum; utraque tamen & angelorum & hominum. Illis voluntas, illis facultas non poterit ulla esse peccandi, vel ulla conditio moriendi; illis in æterna vita vere feliciterque viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi i potestate ...

CAPUT CIX. Animarum receptacula ante resurrectionem. *4. Sent. d. 45. c. 1.*

CAPUT CX. Sacrificium altaris & eleemosynæ pro defunctis, quatenus & quibusnam prosint. *4. Sent. d. 45. c.* Neque. g *Rom. 14. 10.* *2 Cor. 5. 10.*

h CAPUT CXI. Duæ civitates post judicium in æterna vel beatitudine vel miseria. *4. Sent. d. 50. c. 1.* i

a Sic MSS. Editi verò, *sicut & veritas.*

b Abest *non* ab omnibus propè MSS.

c Am. Er. Dan. & Lov. *quod etiam peccare possit*: & infrà, *in qua posset etiam mori*: omissâ negante particulâ, quam utroque loco in plerisque MSS. reperimus, necnon in editione Am.

d Frustrà monet Lambertus Danæus ut *illam* referamus ad voluntatem hominis, de qua superiori capite. Verior Petri Lombardi interpretatio sic locum citantis in 2. Sent. d. 19. c. 1. *Illam*, inquit, *immortalitatem in qua poterat non mori natura humana, perdidit per liberum arbitrium: hanc verò in qua non poterit mori, acceptura est per gratiam.*

e In excusis, *liberum arbitrium*. Abest *liberum* a MSS.

f Am. Er. Dan. & aliquot MSS. *certa merces.*

g Plures probæ notæ MSS. *Nemo se autem præparet, quod hic neglexit*. Idemque cùm aliis plerisque prosequuntur sic, *cùm obierit Dominum promereri*: omisso *apud*.

h MSS plures omittunt, *fiat*; cujus loco nonnulli habent, *sit*. Damnationem verò hic pro punitione eorum, qui post purgatorii pœnas salvandi sunt, accipiendam docuit Albertus M. in 4. Sent. dist. 45. art. 3. ad 3. eamque interpretationem probarunt Magistri deinceps in eumdem sententiarum locum. Attamen Petrus Lombardus eo loci distinctionis 45. cap. *Neque negandum est*: pro damnatorum quorumdam, qui numquam liberandi sint, punitione accepit, quando subinde concludens dixit, *Mediocriter malis suffragantur ad pœnæ mitigationem.* Nam ab istis *mediocriter malis* prorsus secernit eos qui a pœnis purgatoriis sive celeriùs sive tardiùs absolvuntur per Ecclesiæ preces, appellatque omnes hujus generis *mediocriter bonos*. Res patet perlectis ibidem capitulis *Solet moveri* & *sed iterum*. Hinc Glossa in 2. q. 13. c. *Tempus*. hæc apposita est: *Mediocriter malis prosunt ad hoc ut minùs puniantur, numquam tamen liberabuntur*. Pro hac ipsa opinione ab Alberto M. citatur Præpositivus. In Gelonensi codice pervetusto exstat inscripta *Missa pro cujus anima dubitatur*, in qua isthæc legitur Oratio: *Omnipotens & misericors Deus, qui habes potestatem mortificare, & iterum vivificare; deducere ad inferos, & iterum reducere; & vocas ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt; cujus potestas & in cælo & in terra, & in mari & in inferis plena adsistit: te humiles tremente sque deprecamur pro anima famuli tui, quam traxisti de præsenti sæculo absque pœnitentiæ spatio, ut si forsitan ob gravitatem criminum non meretur surgere ad gloriam, per hæc sacra oblationis libamina, vel tolerabilia fiant ipsa tormenta.* Adrevaldus lib. de miraculis S. Benedicti c. 21. scribit Floriacenses pro animabus prædonum in acie cæsorum preces ad Dominum fudisse; *quatenus etsi perpetuis non mererentur absolvi cruciatibus, saltem mitioribus multarentur a stricto Judice pœnis.*

i Unus è Vatic. & alius è Colbert. *sine moriendi necessitate.*

testate durantibus, quoniam utrique sine fine. Sed in beatitudine illi alius alio præstabilius, in miseria verò illi alius alio tolerabilius permanebunt. * Frustra itaque nonnulli, immo quàm plurimi, æternam damnatorum pœnam & cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt; non quidem Scripturis divinis adversando, sed pro suo motu dura quæque molliendo, & in leniorem flectendo sententiam, quæ putant a in eis terribilius esse dicta, quàm veriùs. *Non enim obliviscetur*, inquiunt, *misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas.* Hoc quidem in Psalmo legitur sancto: sed de his sine ullo scrupulo intelligitur, qui vasa misericordiæ nuncupantur, quia & ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur posse finiri eorum, de quibus dictum est, *Et ibunt isti in supplicium æternum*: ne isto modo putetur habitura finem quandoque felicitas etiam illorum, de quibus è contrario dictum est, *Justi autem in vitam æternam.* Sed pœnas damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc eis placet, b aliquatenus mitigari. Etiam sic quippe intelligi potest manere in illis ira Dei, hoc est, ipsa damnatio: (hæc enim vocatur ira Dei, non divini animi perturbatio:) ut in ira sua, hoc est, manente irâ suâ, non tamen contineat miserationes suas; non æterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus. Quia nec Psalmus ait, ad finiendam iram suam, vel post iram suam; sed, *in ira sua.* Quæ si sola esset quanta ibi minima cogitari potest, perire à regno Dei, exulare à civitate Dei, alienari à vita Dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei quam abscondit c timentibus se, perfecit autem sperantibus in se, tam grandis est pœna, ut ei nulla possint tormenta quæ novimus comparari, si illa sit æterna, ista autem sint quamlibet multis sæculis longa. * Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, id est, alienatio à vita Dei, & omnibus erit ipsa communis, d quælibet homines de varietate pœnarum, de dolorum relevatione vel intermissione pro suis humanis motibus suspicentur: sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum, qualibet honorum distantiâ concorditer fulgeant.

* CAPUT CXII. Pœnam damnatorum æternam fore. 4. Sent. d. 46. c. 1. & 21. de civit. Dei, cap. 18. & 24. a Ps. 76. 10. Matt. 25. 46. b Joh. 3. 36. c Ps. 30. 20. * CAPUT CXIII. Mors impiorum, ut vita piorum, perpetua. d

30. Ex ista Fidei confessione, quæ breviter Symbolo continetur, & carnaliter cogitata lac parvulorum est, spiritaliter autem considerata atque tractata cibus est fortium, nascitur Spes bona fidelium, cui Caritas sancta comitatur. Sed de iis omnibus quæ fideliter sunt credenda, ea tantum ad spem pertinent quæ oratione Dominica continentur. *Maledictus* enim *omnis*, sicut divina testantur eloquia, *qui spem ponit in homine*: ac per hoc & in se ipso qui spem ponit, hujus maledicti vinculo innectitur. Ideo non nisi a Domino Deo petere debemus, quidquid speramus nos vel bene operaturos vel e pro bonis operibus adepturos. * Proinde apud evangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur oratio: quarum tribus æterna poscuntur, reliquis quatuor, temporalia, quæ tamen propter æterna consequenda sunt necessaria. Nam quod dicimus, *Sanctificetur nomen tuum, Adveniat regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, (quod non absurde quidam intellexerunt, in spiritu & corpore,) omnino sine fine retinenda sunt: & hic f inchoata quantumcumque proficimus augentur in nobis; perfecta verò, quod in alia vita sperandum est, semper possidebuntur. Quod verò dicimus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inferas in tentationem, Sed libera nos à malo*, quis non videat ad præsentis vitæ indigentiam pertinere? In illa itaque vita æterna ubi nos semper speramus futuros, & nominis Dei sanctificatio, & regnum ejus, & voluntas ejus in nostro spiritu & corpore perfectè atque immortaliter permanebunt. Panis verò quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carnique tribuendus est, sive spiritaliter, sive carnaliter, sive utroque intelligatur modo. Hic est etiam quam poscimus remissio, ubi est commissio peccatorum; hic tentationes quæ nos ad peccandum vel alliciunt vel impellunt; hic denique malum unde cupimus liberari: illic autem nihil istorum est. * Evangelista verò Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est: nec ab illo utique discrepavit, sed quomodo istæ septem sint intelligendæ, ipsa sua brevitate commonuit. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu, Dei autem regnum in carnis resurrectione venturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodam modo repetitionem, magis eam prætermittendo facit intelligi. Deinde tres alias adjungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorum, de tentatione vitanda. At verò quod ille * in ultimo posuit, *Sed libera nos à malo*; iste non posuit, ut intelligeremus ad illud superius quod de tentatione dictum est, pertinere. Ideo quippe ait, *Sed libera*; non ait, Et libera, tanquam unam petitionem esse demonstrans: g (Non hoc, sed hoc:) ut sciat unusquisque in eo se liberari a malo, quòd non infertur in tentationem.

CAPUT CXIV. Exposita Fide, agit de Spe quæ huc pertinent continer Oratione Dominica. Jerem. 17. 5. Spem in se ipso ponens maledictus. e * CAPUT CXV. Orationis Dominicæ apud Matthæum petitiones septem. Matth. 6. 9. &c. f * CAPUT CXVI. Petitiones tantùm quinque apud Lucam, qui cum Matthæo conciliatur. Luc. 11. 2. * Matthæus. g

31. JAM porrò Caritas, quam duabus istis, id est, Fide ac Spe majorem dixit Apostolus, quanto in quocumque major est, tanto melior est in quo est. Cum enim quæritur, utrùm quisque sit homo bonus, non quæritur quid credat, aut speret, sed quid amet. Nam qui rectè amat, procul dubio rectè credit & sperat: qui verò non amat, inaniter credit, etiamsi sint vera quæ credit; inaniter sperat, etiamsi ad veram felicitatem doceantur pertinere quæ sperat: nisi & hoc credat ac speret, quod sibi petenti donari possit ut amet. Quamvis enim sperare sine amore non possit, fieri tamen potest ut id non amet, sine quo ad id quod sperat non potest pervenire. Tanquam si speret vitam æternam, h (quam quis non amat?) & non amet justitiam, sine qua nemo ad illam pervenit. Ipsa est autem fides Christi, quam commendat Apostolus, quæ per dilectionem operatur, & quod in dilectione nondum habet, petit ut accipiat, quærit ut inveniat, pulsat ut aperiatur ei. Fides namque impetrat quod lex imperat. Nam sine Dei dono, id est, sine Spiritu sancto, per quem diffunditur Caritas in cordibus nostris, jubere lex poterit, non juvare; & prævaricatorem insuper facere, qui de ignorantia se excusare non possit. Regnat enim carnalis cupiditas, ubi non est Dei Caritas. * Sed cum in altissimis ignorantiæ tenebris nulla resistente ratione secundùm carnem vivitur, hæc sunt prima hominis. Deinde cùm per legem cognitio fuerit facta peccati, si nondum divinus adjuvat Spiritus, secundum legem volens vivere vincitur, & sciens peccat, peccatoque subditus servit: *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est*: id agente scientiâ mandati, ut peccatum operetur in homine omnem concupiscentiam, cumulo prævaricationis adjecto, atque ita quod scriptum est impleatur; *Lex subintravit, ut abundaret delictum.* Hæc sunt secunda hominis. Si autem respexerit Deus, ut ad implenda quæ mandat ipse adjuvare credatur, & agi homo cœperit Dei Spiritu, concupiscitur adversus carnem fortiore robore caritatis: ut quamvis adhuc sit quod homini repugnet ex homine, nondum tota infirmitate sanata, ex fide tamen justus vivat, justéque vivat, in quantum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente i delectatione justitiæ. Hæc sunt tertia bonæ spei hominis; in quibus si piâ perseverantiâ quisque proficiat, postrema pax restat, quæ post hanc vitam in requie spiritûs, deinde in resurrectione etiam carnis implebitur. Harum quatuor differentiarum prima est ante legem, secunda sub lege, tertia sub gratia, quarta in pace plena atque perfecta. Sic et & Dei populus ordinatus per temporum intervalla, sicut Deo placuit, qui in mensura & numero & pondere cuncta disponit. Nam fuit primitus ante legem; secundò sub lege, quæ data est per Moysen; deinde sub gratia, quæ revelata est per primum Mediatoris adventum. Quæ quidem gratia nec antea defuit, quibus eam oportuit impertiri, quamvis pro temporis dispensatione velata & occulta. Neque enim antiquorum quicumque justorum præter Christi fidem salutem potuit invenire, k aut vero nisi & illis cognitus fuisset, potuisset nobis per eorum ministerium alias apertius, alias occultius

CAPUT CXVII. De caritate, quæ cum Fide ac Spe adesse debet. 1. Cor. 13. 13. h Gal. 5. 6. Matt. 7. 7. 2. Sent. d. 26. cap. Et si. Rom. 5. 5. * CAPUT CXVIII. Status vel ætates hominis quatuor, ante Legem, sub Lege, sub gratia, & in pace. 2. Petr. 2. 19. Rom. 5. 20. Gal. 5. 17. Rom. 1. 17. i Sap. 11. 21. Joh. 1. 17. k

a Plures MSS *putant magis terribilius.*
b Quidam MSS. *aliquantum.*
c Lambertus Danæus locu *timentibus*, substituit *tementibus*, non veterum librorum auctoritate, sed postulante, uti se dicit conjectare, antithesi ad aliud membrum, *sperantibus in se*: sed mala conjectura, at patet ex Enarratione Ps. 30. & lib. 21. de civitate Dei, c. 18. & 24.
d Sic MSS. At editi, *quamlibet*. qui & infrà *bonorum*, pro *honorum*.
e Particula *pro* abest à pluribus MSS.
f Plerique MSS. *& hic inchoantur, quantumque proficimus.*

g Sic MSS. Editi autem, *Non hoc.*
h Editi Am. Er. Dan. & aliquot MSS. *quamvis non habeat, & non amet justitiam.* Lov. & Arn. *quamvis non amet justitiam*: omisso *non habeat &*. Emendantur auxilio veterum librorum.
i Lov. & Arn. *dilectione*, dissentientibus editis aliis & omnibus ferè MSS.
k Sic MSS. Editi autem, *At verò nisi & illis cognitus fuisset, non potuisset nobis* &c.

propbe-

Caput CXIX. Regeneratio peccata abolet universa in quavis ætate. Joh. 3. 8. a Servitus sub lege nonnullis inexperta.

propberari. * In quacumque autem quatuor istarum velut ætatum singulum quemque hominem gratia regenerationis invenerit, ibi ei remittuntur præterita universa peccata; & reatus ille nascendo contractus, renascendo dissolvitur. Tamque multùm valet, quòd *Spiritus ubi vult spirat*, ut quidam a secundam illam servitutem sub lege non noverint, sed cum mandato incipiant adjutorium habere divinum. * Ante quàm possit autem homo capax esse mandati, secundùm carnem vivat necesse est: sed si jam sacramento regenerationis imbutus est, nihil ei oberit si tunc ex hac vita migraverit. Quia *ideo Christus mortuus est & resurrexit, ut & vivorum & mortuorum dominetur*; nec tenebit regnum mortis eum, pro quo mortuus est ille liber in mortuis.

Caput CXX. Regenerati morientes ante usum rationis non pereunt. Rom. 14. 9. Psal. 87. 6.

32. OMNIA igitur præcepta divina referuntur ad Caritatem, de qua dicit Apostolus: *Finis autem præcepti est Caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Omnis itaque præcepti finis est Caritas, id est, ad Caritatem refertur omne præceptum. Quod verò ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, ut non referatur ad illam Caritatem, quam diffundit Spiritus-sanctus in cordibus nostris, nondum fit quemadmodum fieri oportet, quamvis fieri videatur. Caritas quippe ista Dei est & proximi: & utique *in his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ*. Adde Evangelium, adde Apostolos: non enim aliunde vox ista est, *Finis præcepti est caritas*: & *Deus Caritas est*. Quæcumque ergo mandat Deus, ex quibus unum est, *Non mœchaberis*: & quæcumque non jubentur, sed spiritali consilio b monentur, ex quibus unum est, *Bonum est homini mulierem non tangere*: tunc rectè fiunt, cùm referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum, & in hoc sæculo, & in futuro; nunc Deum per fidem, tunc per speciem, & ipsum proximum nunc per fidem. Non enim scimus mortales corda mortalium, tunc autem *illuminabit Dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis; & laus erit unicuique à Deo*: quia id laudabitur & diligetur à proximo in proximo, quod ne lateat, ab ipso illuminabitur Deo. c Minuitur autem cupiditas Caritate crescente, donec veniat d hic ad tantam magnitudinem, qua major esse non possit: *Majorem enim Caritatem nemo habet, quàm ut animam suam quis ponat pro amicis suis.* Ibi autem quis explicet quanta Caritas erit, ubi cupiditas quam vel coercendo superet nulla erit? e quoniam summa sanitas erit, quando contentio mortis nulla erit.

Caput CXXI. Caritas finis omnium præceptorum. 2. Sent. d. 38. c. 1. 1 Tim. 1. 5. 3. Sent d. 16. c. Cum duo sint. Rom. 5. 5. Matt. 22. 40. 1 Tim. 1. 5. 1 Joh. 4. 16. Matt. 5. 27. b 1 Cor. 7. 1. 1 Cor. 4. 5. a Joh. 15. 13. d

33. SED sit aliquando hujus voluminis finis, quod ipse videris utrùm Enchiridion vel appellare debeas, vel habere. Ego tamen cùm spernenda tua in Christo studia non putarem, bona de te credens in adjutorio nostri Redemtoris f ac sperans, teque in ejus membris plurimùm diligens, librum ad te, sicut valui, utinam tam commodum quàm prolixum, de Fide, Spe & Caritate conscripsi.

Caput CXXII. Libri conclusio. e f

a Editi, *secundùm illam servitutem sub lege esse non noverint*. Veriùs MSS. *secundam*, absque verbo *esse*. Nempe secundam hanc appellat servitutem sub lege, quam præcessit servitus sub peccato.

b In MSS. *voventur*.

c Lov. dissentientibus editis aliis & MSS. *Minuetur*.

d Unus Germanensis MS. omittit *hic*: quam particulam loco movit Arnaldus, & illuc transtulit, *Majorem hic enim caritatem*. &c.

e Sic Plerique MSS. Alii quidam cum Dam. *quam summa* Lov. & Am. *quando summa*.

f Editi, *bona de te credens, in adjutorio nostri Redemtoris confidens ac sperans*. Verbum *confidens* abest à MSS. plerisque, & alia in eis est vocum interpunctio, ut sensus sit, *bona credens ac sperans de te*.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE AGONE CHRISTIANO.

ADSCRIBENDUS *iste liber anno Domini supra trecentesimum aut nonagesimo-sexto, aut nonagesimo-septimo. Nam tertio loco positus in Retractationum libro secundo reperitur, inter illa Opuscula, quæ Augustinus post susceptum episcopatum (quod munus exeunte anno* 395. *indeptus est) prima confecit. Enimverò in capite* 29. *ubi Christianos deterret atque avocat à Donatistarum schismate, quod varias in partes discissum meritò fuisse observat, ut quomodo Christum dividere conatus erat, sic ipse à suis Donatus quotidiana concisione divideretur: illic tamen ad caussæ utilitatem non trahit, quòd Prætextatum & Felicianum Donatistæ, utrumque propter scelera à se percelebri sententia concilii Bagaiensis ejectum, recepissent postea in suam communionem: tametsi isthæc receptio circa initium anni* 397. *contigerit. Neque vero parum id momenti habet ad roborandam opinionem, quam in* 2. *Tomi præfatione, cùm de ætate Epistolæ* 31. *ad Paulinum scriptæ diceremus, liberam esse voluimus de libris ad Simplicianum, quos referre solent ad annum* 397. *ut eos scilicet libros (quando quidem in Retractationibus ante Opus de Agone recensentur) ad annum* 396. *revocare liceret.*

De Agone Christiano *librum appellavit Augustinus, quia Christianos ad pugnandum cum diabolo erudit. Invisibilem hostem debellari docet recta fide & probis moribus. Quapropter monet in primis, ut contra cupiditates decertemus, & corpus nostrum servituti, nosque ipsos Deo subjiciamus, Deinde verò quia subjici Deo per fidem incipimus, ad catholicæ fidei Regulam, rejectis contrariis hæresibus, tenendam cohortatur. Præcipuas quasdam hæreticorum sectas hîc nominat: sed contra Manichæos præsertim fecisse librum videtur, ut ab illa stolida æquè ac sacrilega hæresi plebem averteret. In eos est non tantùm prima pars libri, qua explodit horum somnia de pugna Gentis tenebrarum rebellantis adversùs Deum; sed altera etiam pars qua fidei Christianæ, quam hæretici iidem irridebant, simplicitatem & sinceritatem commendat.*

Hujus Operis meminit Cassiodorus Senator in libro de institutione divinarum litterarum, cap. 16. Ejusdem, *ait Augustini* liber unus, quem de Agone Christiano composuit, maximè vobis necessarius, qui calcato sæculo desudatis in certamine Christiano.

LIBRI II. RETRACTATIONUM

CAPUT III.

* id est, Symbolum in cap. 32. 1 Cor. 15.

LIBER de Agone Christiano fratribus in eloquio Latino ineruditis humili sermone conscriptus est, fidei * Regulam continens, & præcepta vivendi. In quo illud quod positum est: *Nec eos audiamus, qui carnis resurrectionem futuram negant, & commemorant quod ait Paulus apostolus, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt; non intelligentes quod ipse dicit Apostolus, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cùm enim hoc factum fuerit, jam non erit caro & sanguis, sed cæleste corpus*: non sic accipiendum est, quasi carnis non sit futura substantia; sed carnis & sanguinis nomine ipsam corruptionem carnis & sanguinis intelligendus est Apostolus nuncupasse, quæ utique in regno illo non erit, ubi caro incorruptibilis erit. Quamvis & aliter possit intelligi, ut carnem & sanguinem opera carnis & sanguinis dixisse accipiamus Apostolum, & eos regnum Dei non possessuros, qui perseveranter ista dilexerint. Hic liber sic incipit: *Corona victoriæ*.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE
AGONE CHRISTIANO
LIBER UNUS. *

* Scriptus anno 396. aut paulò pòst.

Hortatur & instituit ad decertandum Christianâ pugnâ cum diabolo. Hunc vinci à nobis ac subigi, quando vincuntur cupiditates & corpus in servitutem redigitur; ipsum vero corpus servituti subjici docet, si nos ipsos subjiciamus Deo, cui creatura omnis aut voluntate servit aut necessitate. Subsidio fidei munitam esse humanam imbecillitatem, eique per Filium Dei carnem factum quam opportuno remedio subventum esse ostendit. Postea catholicæ fidei capita singula Symbolo comprehensa percurrens, exortas varias in eam hæreses detegit & vitari jubet.

CAPUT I. Corona vincentibus promissa.

CORONA victoriæ non promittitur nisi certantibus. In divinis autem Scripturis assiduè invenimus promitti nobis coronam, si vicerimus. Sed ne longum sit multa commemorare, apud apostolum Paulum manifestissimè legitur: *Opus perfeci, cursum consummavi, fidem servavi, jam superest mihi corona justitiæ.* (Apoc. 2. 10 &c. 2 Tim. 4. 7. & 8.) Debemus ergo cognoscere quis sit ipse adversarius, quem si vicerimus coronabimur. Ipse est enim quem Dominus noster prior vicit, ut etiam nos in illo permanentes vincamus. Et Dei quidem Virtus atque Sapientia, & Verbum per quod facta sunt omnia, qui Filius Dei unicus est, super omnem creaturam semper incommutabilis manet. Et quoniam sub illo est creatura etiam quæ non peccavit, quanto magis sub illo est omnis creatura peccatrix? Ergo quoniam sub illo sunt omnes sancti Angeli, multo magis sub illo sunt omnes prævaricatores angeli, quorum diabolus princeps est. Sed quia naturam nostram deceperat, dignatus est unigenitus Dei Filius ipsam naturam nostram suscipere, ut de ipsa diabolus vinceretur, & quem semper ipse sub se habet, etiam sub nobis eum esse faceret. Ipsum significat dicens, *Princeps hujus mundi missus est foras.* (Joh. 12. 31.) Non quia extra mundum missus est, quomodo quidam hæretici putant: sed foras ab animis eorum qui cohærent verbo Dei, & non diligunt mundum, cujus ille princeps est; quia dominatur eis qui diligunt temporalia bona, quæ hoc mundo visibili continentur: non quia ipse dominus est hujus mundi, sed princeps cupiditatum earum quibus concupiscitur omne quod transit; ut ei subjaceant qui negligunt æternum Deum, & diligunt instabilia & mutabilia. *Radix enim est omnium malorum cupiditas, quam quidam appetentes a fide erraverunt, & inseruerunt se doloribus multis.* (1 Tim. 6. 10.) Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus, & cor ejus tenet. Tales sunt omnes qui diligunt istum mundum. Mittitur autem diabolus foras, quando ex toto corde renuntiatur huic mundo. Sic enim renuntiatur diabolo, qui princeps est hujus mundi, cum renuntiatur corruptelis & pompis & angelis ejus. Ideoque ipse Dominus jam triumphantem naturam hominis portans, *Scitote*, inquit, *quia ego vici mundum.* (Joh. 16. 33.)

Adversarius diabolus auxilio Christi vincitur.

CAPUT II. Quomodo vincitur diabolus.

2. MULTI autem dicunt, Quomodo possumus vincere diabolum, quem non videmus? Sed habemus magistrum, qui nobis demonstrare dignatus est, quomodo invisibiles hostes vincantur. De illo enim dicit Apostolus, *Exuens se carne principatus & potestates exemplavit, fiducialiter triumphans eos in semetipso.* (Coloss. 2. 15.) Ibi ergo vincuntur inimicæ nobis invisibiles potestates, ubi vincuntur invisibiles cupiditates: & ideo quia in nobis ipsis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus & illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum est diabolo, *Terram manducabis*: dictum est peccatori, *Terra es, & in terram ibis.* (Gen. 3. 14. 19.) Datus est ergo in cibum [a] diabolo peccator. Non simus terra: si nolumus manducari à serpente. Sicut enim quod manducamus, in nostrum corpus convertimus, ut cibus ipse secundùm corpus hoc efficiatur quod nos sumus: sic malis moribus per nequitiam & superbiam & impietatem hoc efficitur quisque quod diabolus, id est, similis ejus, & subjicitur ei, sicut subjectum est nobis corpus nostrum. Et hoc est quod dicitur, manducari à serpente. Quisquis itaque timet illum ignem, qui paratus est diabolo & angelis ejus, det operam triumphare de illo in semetipso. (Matt. 25. 41.) Eos enim qui foris nos oppugnant, intus vincimus, vincendo concupiscentias per quas nobis dominantur. Et quos invenerint sui similes, secum ad pœnas trahunt.

Vincuntur invisibiles potestates, ubi vincuntur cupiditates.

3. SIC & Apostolus dicit, quòd in semetipso pugnat adversus potestates exteriores. Ait enim, *Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates hujus mundi, rectores harum tenebrarum, adversùs spiritalia nequitiæ in cælestibus.* (Eph. 6. 12.) * Cælum enim dicitur & iste aër, ubi venti & nubes & procellæ & turbines fiunt, sicut etiam Scriptura dicit multis locis: *Et intonuit de cælo Dominus*: &, *aves cæli*, &, *volatilia cæli*; (Psal. 17. 14. Psal. 8. 9. Matt. 6. 26.) cùm manifestum sit aves in aëre volare. Et nos in consuetudine hunc aërem cælum appellamus: nam cùm de sereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus, Qualis est aer? aliquando, Quale est cælum? Hoc dixi, ne quis existimet ibi habitare mala dæmonia, ubi solem & lunam stellas Deus ordinavit. Quæ mala dæmonia ideo Apostolus appellat spiritalia, quia etiam mali angeli in Scripturis divinis spiritus appellantur. Ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam peccatores homines tenebras appellat, quibus isti dominantur. Ideo & alio loco dicit, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*: (Eph. 5. 8.) quia ex peccatoribus justificati erant. Non ergo arbitremur in summo cælo habitare diabolum cum angelis suis, unde lapsum esse credimus.

* CAPUT III. Dæmones quomodo in cælestibus sunt, & rectores tenebrarum.

4. SIC enim erraverunt Manichæi, qui dicunt ante mundi constitutionem fuisse gentem tenebrarum, quæ contra Deum rebellavit: in quo bello credunt miseri omnipotentem Deum non sibi aliter potuisse succurrere, nisi partem suam contra eam mitteret. Cujus gentis principes, sicut illi dicunt, devoraverunt partem Dei, & temperati sunt ut posset mundus de illis fabricari. Sic dicunt Deum pervenisse ad victoriam cum magnis calamitatibus & cruciatibus & miseriis membrorum suorum: quæ membra dicunt esse commixta tenebrosis visceribus principum illorum, ut eos temperarent, & à furore compescerent. Et non intelligunt tam sacrilegam esse suam sectam, ut credant omnipotentem Deum non per creaturam quam fecerit, sed per ipsam naturam suam bellasse cum tenebris: quod nefas est credere. Neque hoc solum, sed etiam illos qui victi sunt, factos esse meliores, quia furor eorum compressus est: Dei autem naturam quæ vicit, factam esse miserrimam. Dicunt etiam eam per ipsam commixtionem perdidisse intellectum & beatitudinem suam, & magnis erroribus & cladibus esse implicatam. Quam si aliquando vel totam purgari dicerent, magnam tamen impietatem contra omnipotentem Deum affirmarent, cujus partem crederent tanto tempore in erroribus & pœnis

CAPUT IV. Manichæorum error de gente tenebrarum contra Deum rebellante.

a Plerique MSS. diabolo.

esse jactatam sine aliquo peccati crimine. Nunc verò infelices audent adhuc dicere nec totam posse purgari; & ipsam partem quæ purgari non potuerit, proficere ad vinculum, ut inde involvatur & illigetur malitiæ a sepulcro; & sic ibi semper sit pars ipsa Dei misera, quæ nihil peccavit, & b affligatur in æternum carcere tenebrarum. Hoc illi dicunt, ut simplices animas fallant. Sed quis tam simplex est, ut ista non sentiat esse sacrilega, quibus affirmant omnipotentem Deum necessitate oppressum esse, ut partem suam bonam & innocentem tantis cladibus obruendam & tantâ immunditiâ inquinandam daret, & non totam liberare posset; & quod liberare non potuerit, æternis vinculis colligaret? Quis ergo ista non exsecretur? Quis non intelligat impia esse & nefanda? Sed illi quando capiunt homines, non ista prius dicunt; quæ si dicerent, riderentur, aut c fugerentur ab omnibus: sed eligunt capitula de Scripturis, quæ simplices homines non intelligunt; & per illa decipiunt animas imperitas, quærendo unde sit malum. Sicut in isto capitulo faciunt, quod ab Apostolo scriptum est, *Rectores harum tenebrarum, & spiritalia nequitiæ in cælestibus.* Quærunt enim deceptores illi, & interrogant hominem Scripturas divinas non intelligentem, unde sint in cælo rectores tenebrarum: ut cùm respondere non potuerit, traducatur ab eis per curiositatem: quia omnis anima indocta curiosa est. Qui autem fidem catholicam bene didicit, & bonis moribus & vera pietate munitus est, quamvis eorum hæresim nesciat, respondet illis tamen. Nec enim decipi potest, qui jam novit quid pertineat ad Christianam fidem, quæ catholica dicitur, per orbem terrarum sparsa, & contra omnes impios & peccatores, d negligentes autem etiam suos, Domino gubernante secura.

Ephes. 6. 12.

CAPUT V. Spiritalia nequitiæ in cælestibus, quo sensu dictum.

5. QUONIAM ergo dicebamus apostolum Paulum dixisse habere nos colluctationem adversus rectores tenebrarum & spiritalia nequitiæ in cælestibus; & probavimus etiam illum aerem terræ proximum cælum vocari: oportet credere adversum diabolum & angelos ejus nos dimicare, qui gaudent perturbationibus nostris. Nam & ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris hujus appellat. Quamvis ille locus, ubi ait, *Spiritalia nequitiæ in cælestibus*, possit & aliter intelligi, ut non ipsos prævaricatores angelos in cælestibus esse dixerit, sed nos potiùs, de quibus alio loco dicit, *Conversatio nostra in cælis est*: ut nos in cælestibus constituti, id est, in spiritalibus præceptis Dei ambulantes, dimicemus adversus spiritalia nequitiæ, quæ nos inde conantur abstrahere. Magis ergo illud quærendum est, quomodo adversùs eos, quos non videmus, pugnare possimus, & vincere; ne putent stulti adversus aerem nos debere certare.

Eph. 2. 2. Ephes. 6. 12. Phil. 3. 20.

CAPUT VI. Corpus castigandum, ut diabolus & mundus vincantur.

6. DOCET itaque Apostolus ipse, dicens, *Non sic pugno, quasi aerem cædens: sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.* Item dicit, *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Quare intelligendum est, etiam ipsum Apostolum in semetipso triumphasse de potestatibus hujus mundi, sicut de Domino dixerat, cujus se imitatorem esse profitetur. Imitemur ergo & nos illum, sicut hortatur, & castigemus corpus nostrum, & in servitutem redigamus, si mundum volumus vincere. Quia per illicitas delectationes suas & pompas & perniciosam curiositatem nobis dominari potest hic mundus, id est, ea quæ in hoc mundo perniciosa delectatione colligant amatores rerum temporalium, & diabolo atque angelis ejus servire cogunt: quibus omnibus si e renuntiavimus, redigamus in servitutem corpus nostrum.

1. Cor. 9. 26. & 27. 1 Cor. 11. 1. 2 Cor. 2. 14. Coloss. 2. 15.

CAPUT VII. Ut corpus nobis subjiciatur, subjiciamus nos ipsos Deo, cui omnis creatura servit, velit nolit.

7. SED ne quis forte hoc ipsum quærat, quomodo fiat ut corpus nostrum servituti subjiciamus: facile intelligi & fieri potest, si prius nos ipsos subjiciamus Deo, bona voluntate & sincera caritate. Nam omnis creatura, velit nolit, uni Deo & Domino suo subjecta est. Sed hoc admonemur, ut tota voluntate serviamus Domino Deo nostro. Quoniam justus liberaliter servit, injustus autem compeditus servit. Omnes tamen divinæ providentiæ serviunt: sed alii obediunt tamquam filii, & faciunt cum ea quod bonum est; alii verò ligantur tamquam servi, & fit de illis quod justum est. Ita Deus omnipotens, Dominus universæ creaturæ, qui *fecit omnia*, sicut scriptum est, *bona valde*, sic ea ordinavit, ut & de bonis & de malis bene faciat. Quod enim juste fit, bene fit. Juste autem sunt beati boni, & juste mali pœnas patiuntur. Ergo & de bonis & de malis bene facit Deus, quoniam juste omnia facit. Boni sunt autem, qui tota voluntate Deo serviunt; mali autem necessitate serviunt: nemo enim leges Omnipotentis evadit. Sed aliud est facere quod lex jubet, aliud pati quod lex jubet. Quapropter boni secundùm leges faciunt, mali secundùm leges patiuntur.

Gen. 1. 31.

Justorum & Injustorum in hujus vitæ bonis & malis discrimen.

8. NEC nos moveat, quòd in hac vita secundùm carnem, quam portant, justi multa gravia & aspera tolerant. Nihil enim mali patiuntur, qui jam possunt dicere quod ille vir spiritalis exsultat & prædicat Apostolus, dicens, *Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit: quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Si ergo in hac vita, ubi tanta tormenta sunt, possunt boni & justi viri, cùm talia patiuntur, non solùm æquo animo tolerare, sed etiam f in Dei caritate gloriari; quid cogitandum est de illa vita, quæ nobis promittitur, ubi nullam de corpore molestiam sentiemus? Quoniam non ad hoc resurget corpus justorum, ad quod resurget corpus impiorum, sicut scriptum est, *Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et ne quisquam putet non justis immutationem istam promitti, sed potiùs injustis, & eam existimet esse pœnalem, sequitur & dicit, *Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Quicumque ergo mali sunt, sic ordinati sunt: quia & unusquisque sibi, & omnes invicem sibi nocent. Hoc enim appetunt, quod perniciose diligitur, & quod eis facile auferri potest; & hoc sibi auferunt invicem, quando se persequuntur. Et ideo cruciantur quibus auferuntur temporalia, quia diligunt ea: illi autem qui auferunt, gaudent. Sed talis lætitia cæcitas est, & summa miseria: ipsa enim magis implicat animam, & ad majora tormenta perducit. Nam gaudet & piscis, quando hamum non videns, escam devorat: sed cùm piscator eum adducere cœperit, viscera ejus torquentur primò; deinde ab omni lætitia sua per ipsam escam, de qua lætatus est, ad consumtionem trahitur. Sic sunt omnes, qui de bonis temporalibus beatos se putant: hamum enim acceperunt, & cum illo sibi vagantur: veniet tempus ut sentiant quanta tormenta cum aviditate devoraverint. Et ideo bonis nihil nocent; quia hoc eis auferunt, quod non diligunt: nam quod diligunt, & unde beati sunt, auferre illis nemo potest. Cruciatus verò corporis malas animas miserabiliter affligit; bonas autem fortiter purgat. Sic fit ut & malus homo & malus angelus divinæ providentiæ militent; sed nesciunt quid boni de illis operetur Deus. Non itaque pro meritis officii, sed pro meritis malitiæ stipendiantur.

Rom. 5. 3. &c. 1 Cor. 15. 51. Ibid. 52.

CAPUT VIII. Omnia divina providentiâ gubernari.

9. SED ut hæ animæ, quæ habent voluntatem nocendi & rationem cogitandi, sub divinis legibus ordinatæ sunt, ne aliquid injustum quisque patiatur: ita omnia & animalia & corporalia in genere suo & in ordine suo divinæ providentiæ legibus subdita administrantur. Ideo Dominus dicit, *Nonne duo passeres asse veneunt, & unus eorum non cadit in terram sine voluntate Patris vestri?* Hoc enim dixit, volens ostendere quidquid vilissimum homines putant, omnipotentiâ Dei gubernari. Sic enim & volatilia cæli ab eo pasci, & lilia agri ab eo vestiri, Veritas loquitur, quæ capillos etiam nostros numeratos esse dicit. Sed quoniam mundas animas rationales per se ipse Deus curat, sive in optimis & magnis Angelis, sive in hominibus tota sibi voluntate servientibus, cetera verò per ipsas gubernat; verissimè dici potuit etiam illud ab Apostolo, *Non enim de bobus cura est Deo.* In Scripturis enim sanctis Deus homines docet, quomodo cum hominibus agant, & ipsi Deo serviant: quomodo autem agant cum pecoribus suis, ipsi sciunt, id est, quomodo salutem pecorum suorum gubernent usu & peritia & ratione naturali; quæ quidem omnia de magnis sui Creatoris opibus acceperunt. Qui ergo potest intelligere quomodo universæ creaturæ conditor Deus gubernet eam per animas sanctas, quæ g ministeria ejus sunt in cælis & in terris; quia & ipsæ sanctæ animæ ab ipso factæ sunt, & in ejus creatura pri-

Matt. 10. 29. Matth. 6. 26. Matth. 10. 30. 1 Cor. 9. 9.

---

a Omnes MSS. *sepulcrum.*

b Nonnulli MSS. *affigatur*, (vel *affigitur*) *in æternum carceri tenebrarum.*

c Sic Parv. id est editio Johannis Parvi & plures MSS. At editiones aliæ, *fugarentur*. Tres MSS. *fugarentur ab hominibus.*

d Editi Am. Er. & Lov. *negligentes autem sui.* Meliùs Parv. cui septem MSS. suffragantur, *negligentes autem etiam suos.* Nempe *suos*, contra quos negligentes securam fidem dicit, intelligimus catholicos fideles. Quatuor MSS. habent, *de negligentibus autem suis*: sed malè.

e Editi, *si renuntiamus, redigimus.* At MSS. omnes, *redigamus*: & ex iisdem plures, *renuntiavimus*

f Sic Parv. & MSS. At Am. Er. Lov. *caritate in Deo gloriari.*

g Sic Parv. cum MSS. Editi verò alii, *mysteria.*

Matt. 25. 21.

matum tenent: qui ergo potest intelligere, intelligat, & intret in gaudium Domini sui.

CAPUT IX. Hortatio ad gustandam dulcedinem Dei.

10. SI autem hoc non possumus, quamdiu sumus in corpore, & peregrinamur à Domino, gustemus saltem quàm suavis est Dominus; quia dedit nobis pignus Spiritum, in quo sentiamus ejus dulcedinem : & desideremus ipsum vitæ fontem, ubi sobria ebrietate inundemur & irrigemur, sicut lignum quod plantatum est secundùm decursus aquarum, & dat fructum in tempore suo, & folia ejus non decident. Dicit enim Spiritus-sanctus, *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ.* Talis ebrietas non evertit mentem, sed tamen rapit sursum, & oblivionem præstat omnium terrenorum. Sed si possumus toto affectu jam dicere, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.*

2 Cor. 5. 6. Psal. 33. 9. 2 Cor. 1. 22 & 5. 5. Psal. 1. 2. Psal. 35. 8. &c. Psal. 41. 2.

CAPUT X. Filius Dei propter nos homo factus.

11. QUOD si fortè adhuc propter ægritudines animæ, quas de sæculi amore concepit, nec gustare sumus idonei quàm dulcis est Dominus: vel credamus divinæ auctoritati, quam voluit esse in Scripturis sanctis de Filio suo, *qui factus est ei ex semine David secundùm carnem,* sicut Apostolus loquitur. *Omnia enim per ipsum facta sunt,* sicut in Evangelio scriptum est, *& sine ipso factum est nihil.* Qui nostræ imbecillitatis misertus est; quam imbecillitatem non ejus opere, sed nostra voluntate meruimus. Nam Deus hominem inexterminabilem fecit, & ei liberum voluntatis arbitrium dedit. Non enim esset optimus, si Dei præceptis necessitate, non voluntate serviret. Facilè est omnino, quantum existimo : quod intelligere nolunt, qui catholicam deseruerunt fidem, & Christiani vocari volunt. Nam si nobiscum fatentur naturam nostram non sanari nisi rectè faciendo ; fateantur eam non infirmari nisi peccando. Et ideo non est credendum * animam nostram hoc esse quod Deus est: quia si hoc esset, nec sua voluntate, nec aliqua necessitate in deterius mutaretur ; quoniam omni modo incommutabilis intelligitur Deus, sed ab eis qui non in contentione & æmulatione & vanæ gloriæ cupiditate amant loqui quod nesciunt, sed humilitate Christiana sentiunt de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærunt eum. Hanc ergo imbecillitatem nostram suscipere dignatus est Filius Dei, *& Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*: non quia æternitas illa mutata est, sed quia mutabilem creaturam mutabilibus hominum oculis ostendit, quam incommutabili majestate suscepit.

Rom. 1. 2. Joh. 1. 3. Sap. 2. 23. Liberum arbitrium. * Manichæorum error. Sap. 1. 1. Joh. 1. 14.

CAPUT XI. Modus liberandi hominem per Filium Dei incarnatum quàm conveniens.

12. SUNT autem stulti qui dicunt, Non poterat aliter Sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem, & nasceretur de femina, & à peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus, Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestræ stultitiæ displiceret. Si enim non appareret oculis peccatorum, lumen ejus æternum utique, quod per interiores oculos videtur, inquinatis mentibus videri non posset. Nunc autem quia visibiliter nos commonere dignatus est, ut ad invisibilia præpararet, displicet avaris, quia non aureum corpus habuit; displicet impudicis, quia de femina natus est: (Multùm enim oderunt impudici, quòd concipiunt & pariunt feminæ:) displicet superbis, quòd contumelias patientissimè pertulit; displicet delicatis, quia cruciatus est ; displicet timidis, quia mortuus est. Et ut non vitia sua videantur defendere, non in homine dicunt sibi hoc displicere, sed in Filio Dei. Non enim intelligunt quid sit æternitas Dei, quæ hominem assumsit; & quid ipsa humana creatura, quæ mutationibus suis in pristinam firmitatem revocabatur, ut disceremus, docente ipso Domino, infirmitates quas peccando collegimus, rectè faciendo posse sanari. Ostendebatur enim nobis ad quam fragilitatem homo suâ culpâ pervenerit, & ex qua fragilitate divino auxilio liberetur. Itaque Filius Dei hominem assumsit, & in illo humana perpessus est. Hæc medicina hominum tanta est, quanta non potest cogitari. Nam quæ superbia sanari potest, si humilitate Filii Dei non sanatur ? Quæ avaritia sanari potest, si paupertate Filii Dei non sanatur ? Quæ iracundia sanari potest, si patientiâ Filii Dei non sanatur ? Quæ impietas sanari potest, si caritate Filii Dei non sanatur ? Postremo quæ timiditas sanari potest, si resurrectione corporis [a] Christi Domini non sanatur ? Erigat spem suam genus humanum, & recognoscat naturam suam, videat quantum locum habeat in operibus Dei. Nolite vos ipsos contemnere viri : Filius Dei virum suscepit. Nolite vos ipsas contemnere feminæ: Filius Dei natus ex femina est. Nolite tamen amare carnalia : quia in Filio Dei nec masculus nec femina sumus. Nolite amare temporalia: quia si bene amarentur, amaret ea homo quem suscepit Filius Dei. Nolite timere contumelias & cruces & mortem: quia si nocerent homini, non ea pateretur homo quem suscepit Filius Dei. Hæc omnis hortatio, quæ jam ubique prædicatur, ubique veneratur, quæ omnem obedientem animam sanat, non essent in rebus humanis, si non essent facta illa omnia quæ stultissimis displicent. Quem dignatur imitari vitiosa jactantia, ut ad virtutem percipiendam possit adduci, si erubescit imitari eum, de quo dictum est ante quàm nasceretur, quod Filius Altissimi vocabitur, & per omnes jam gentes, quod negare nemo potest, Filius Altissimi vocatur? Si multùm de nobis sentimus, dignemur imitari eum qui Filius Altissimi vocatur; si parum de nobis sentimus, audeamus imitari piscatores & publicanos, qui eum imitati sunt. O medicinam omnibus consulentem, omnia tumentia comprimentem, omnia tabescentia reficientem, omnia superflua resecantem, omnia necessaria custodientem, omnia perdita reparantem, omnia depravata corrigentem. Quis jam se extollat contra Filium Dei? Quis de se desperet, pro quo tam humilis esse voluit Filius Dei ? Quis beatam vitam esse arbitretur in iis quæ contemnenda esse docuit Filius Dei ? Quibus adversitatibus cedat ; qui naturam hominis [b] tantis persecutionibus custoditam credit in Filio Dei? Quis sibi esse clausum regnum cælorum putet, qui cognoscit publicanos & meretrices [c] imitatos esse Filium Dei ? Qua perversitate non careat, qui facta & dicta intuetur & diligit & sectatur illius hominis, in quo se nobis ad exemplum vitæ præbuit Filius Dei ?

Luc. 1. 32. Matt. 21. 31.

CAPUT XII. Christiana fide ubique viget & vincit.

13. ITAQUE jam & masculi & feminæ, & omnis ætas, & omnis hujus sæculi dignitas ad spem vitæ æternæ commota est. Alii neglectis temporalibus bonis convolant ad divina. Alii cedunt eorum virtutibus qui hæc faciunt, & laudant quod imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant, & inani livore torquentur, aut qui sua quærunt in Ecclesia, quamvis videantur catholici, aut ex ipso Christi nomine gloriam quærentes hæretici, aut peccatum impietatis suæ defendere cupientes Judæi, aut curiositatem vanæ [d] licentiæ perdere timentes pagani. Sed Ecclesia catholica per totum orbem longè latèque diffusa, impetus eorum prioribus temporibus frangens, magis magisque roborata est; non resistendo, sed perferendo. Nunc verò insidiosas eorum quæstiones fide irridet, diligentiâ discutit, intelligentiâ dissolvit : criminatores palearum suarum non curat; quia tempus messis, & tempus arearum, & tempus horreorum cautè diligenterque distinguit : criminatores autem frumenti sui, aut errantes corrigit, aut invidentes inter spinas & zizania computat.

CAPUT XIII. Fides recta fit, & actio bona. * Mens veritatis capax non est, nisi vitiis libera.

14. SUBJICIAMUS ergo animam Deo, si volumus servituti subjicere corpus nostrum, & de diabolo triumphare. * Fides est prima quæ subjugat animam Deo; deinde præcepta vivendi, quibus custoditis spes nostra firmatur, & nutritur caritas, & lucere incipit quod antea tantummodo credebatur. Cùm enim cognitio & actio [e] beatum hominem faciant; sicut in cognitione cavendus est error, sic in actione cavenda est nequitia. Errat autem, quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cùm adhuc nequiter vivat. Nequitia est autem mundum istum diligere & ea quæ nascuntur & transeunt, pro magno habere; & ea concupiscere, & pro his laborare, ut adquirantur ; & lætari, cùm abundaverint ; & timere, ne pereant; & contristari, cùm pereunt. Talis vita non potest puram illam & sinceram & incommutabilem videre veritatem, & inhærere illi & in æternum jam non [f] moveri. Itaque priùs quam mens nostra purgetur, debemus credere quod intelligere nondum valemus; quoniam verissimè dictum est per Prophetam, *Nisi credideritis, non intelligetis.*

Isa. 7. 9. sec. LXX.

Fides Ecclesiæ de Trinitate.

15. Fides in Ecclesia brevissimè traditur, in qua commendantur æterna, quæ intelligi à carnalibus nondum possunt; & temporalia præterita & futura, quæ pro salute hominum gessit & gestura est æternitas divinæ providentiæ. Credamus ergo in Patrem & Filium & Spiritum-sanctum: hæc æterna sunt & incommutabilia, id est, unus Deus, unius

---

a Editi Parv. Am. Er. & MSS. omittunt, *Christi Domini.* Unus tamen codex ejus loco habet, *Filii Dei.*

b Editi, *à tantis.* Sed omnes MSS. carent præpositione *à.*

c Parv. & aliquot MSS. *imitatores esse Filii Dei.*

d Unus è Vaticanis MSS. *scientiæ.*

e Editi, *& actio dona sunt Dei, & beatum hominem faciunt.* At MSS. non habent, *dona sunt Dei &.*

f Plerique MSS. *non mori.*

substantiæ Trinitas æterna: Deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia.

Rom. 11. 36.

CAPUT XIV. Non audiendi qui tres personas negant.

16. NEC eos audiamus, qui dicunt Patrem tantummodo esse, nec habere Filium, nec esse cum eo Spiritum-sanctum; sed ipsum Patrem aliquando appellari Filium, aliquando Spiritum-sanctum. Nesciunt enim principium ex quo sunt omnia, & imaginem ejus per quam formantur omnia, & sanctitatem ejus in qua ordinantur omnia.

CAPUT XV. Nec audiendi qui indecent tres deos.

17. NEC eos audiamus, qui indignantur & stomachantur, quia non tres deos colendos dicimus. Nesciunt enim quid sit una eademque substantia; & phantasmatis suis illuduntur, quia solent videre corporaliter vel animalia tria, vel quæcumque corpora tria locis suis esse separata: sic putant intelligendam substantiam Dei; & multùm errant, quoniam superbi sunt; & non possunt discere, quia nolunt credere.

CAPUT XVI. Nec illi qui negant æqualitatem & æternitatem personarum.

18. NEC eos audiamus, qui Patrem solum verum Deum & sempiternum esse dicunt, Filium autem non de ipso genitum, sed ab ipso factum de nihilo, & fuisse tempus quando non erat, sed tamen primum locum tenere in omni creatura; & Spiritum-sanctum minoris majestatis esse quàm Filium, & ipsum factum esse post Filium; & horum trium diversas esse substantias, tamquam aurum & argentum & æramentum. Nesciunt enim quid loquantur, & de his rebus quas per oculos carneos videre consueverunt, vanas imagines ad disputationes suas transferunt. Quia re vera magnum est mente conspicere generationem, quæ non fit ex aliquo tempore, sed æterna est; & ipsam caritatem & sanctitatem, qua generator & generatus ineffabiliter sibi copulantur: magnum & difficile est hæc mente conspicere, etiamsi pacata & tranquilla sit. Non potest ergo fieri ut illi hæc videant, qui terrenas generationes nimis intuentur, & ad illas tenebras addunt adhuc fumum, quem sibi contentionibus & certaminibus quotidianis excitare non cessant, habentes animas carnis affectibus a diffluentes, tamquam ligna humore saginata, in quibus ignis fumum solum b vomit, & habere flammas lucidas non potest. Et hoc quidem de omnibus hæreticis rectissimè dici potest.

Fides incarnationis Christi.

19. CREDENTES ergo incommutabilem Trinitatem, credamus etiam dispensationem temporalem pro salute generis humani c. * Nec eos audiamus, qui Filium Dei Jesum Christum nihil esse aliud quam hominem dicunt, sed ita justum, ut dignus sit appellari Filius Dei. Et hos enim catholica disciplina misit foras; quoniam vanæ gloriæ cupiditate decepti, contentiose disputare voluerunt, ante quam intelligerent quid sit Dei Virtus & Dei Sapientia, & in principio Verbum, per quod *facta sunt omnia*, & quomodo *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

* CAP. XVII. Negantes Christum esse Deum non audiendi.

1. Cor. 1. 24. Joh. 1. 3. & 14.

CAPUT XVIII. Nec audiendi negantes Christum habuisse verum corpus.

20. NEC eos audiamus, qui non verum hominem suscepisse dicunt Filium Dei, neque natum esse de femina, sed falsam carnem & imaginem simulatam corporis humani ostendisse videntibus. Nesciunt enim quomodo substantia Dei administrans universam creaturam inquinari omnino non possit: & tamen prædicant illum visibilem solem radios suos per omnes fæces & sordes corporum spargere, & eos mundos & sinceros ubique servare. Si ergo visibilia munda a visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinari; quanto magis invisibilis & incommutabilis Veritas per spiritum animam, & per animam corpus suscipiens, toto homine assumto ab omnibus eum infirmitatibus nulla sui contaminatione liberavit? Itaque magnas patiuntur angustias, & cùm timent, quod fieri non potest, ne humana carne Veritas inquinetur, Veritatem dicunt esse mentitam. Et cùm ille præceperit, dicens, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non*; & Apostolus clamet, *Non erat in illo Est & Non, sed Est in illo erat*; isti totum corpus ejus falsam carnem fuisse contendunt, ut non sibi videantur imitari Christum, si non suis d Auditoribus mentiantur.

3 Sent. d. 3. 2. Assumsit. & 1. Sent. d. 37. c. Solet etiam.

Matt. 5. 37. 2. Cor. 1. 19.

CAPUT XIX. Nec negantes Christum habuisse mentem hominis.

21. NEC eos audiamus, qui Trinitatem quidem in una æterna substantia confitentur; sed hominem ipsum, qui temporali dispensatione susceptus est, audent dicere non habuisse hominis mentem, sed solam animam & corpus. Hoc est dicere, Non fuit homo, sed membra corporis habebat humana. Animam enim & corpus habent & bestiæ, sed rationem non habent, quæ mentis est propria. Sed si exsecrandi sunt illi, qui eum negant humanum corpus habuisse, quod est infimum in homine; miror quod isti non erubescant, qui hoc eum negant habuisse quod est optimum in homine. Multùm enim lugenda est mens humana, si vincitur à corpore suo: si quidem in illo homine non reformata est, in quo ipsum corpus humanum jam dignitatem formæ cælestis accepit. Sed absit ut hoc credamus, quod confinxit temeraria cæcitas & superba loquacitas.

CAPUT XX. Nec dicentes illum hominem non aliter susceptum à Sapientia Dei ac ceteros sanctos, qui sapientes fiunt.

22. NEC eos audiamus, qui sic dicunt ab illa æterna Sapientia susceptum esse hominem, qui de virgine natus est, quomodo & alii homines ab ea sapientes fiunt, qui perfectè sapientes sunt. Nesciunt enim proprium illius hominis sacramentum, & putant hoc solum eum plus habuisse inter ceteros beatissimos, quod de virgine natus est. Quod ipsum si bene considerent, fortassis credant ideo illum hoc præter ceteros meruisse, quòd aliquid proprium præter ceteros habet etiam ista susceptio. Aliud est enim sapientem tantùm fieri per Sapientiam Dei, & aliud ipsam personam sustinere Sapientiæ Dei. Quamvis enim eadem natura sit corporis Ecclesiæ, multum tamen distare inter caput & membra cetera quis non intelligat? Si enim Ecclesiæ caput est homo ille, cujus susceptione *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; membra cetera sunt omnes sancti, quibus perficitur & completur Ecclesia. Quomodo ergo anima totum corpus nostrum animat & vivificat, sed in capite & videndo sentit, & audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo, in ceteris autem membris tangendo tantùm; & ideo capiti cuncta subjecta sunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulendum; quia ipsius animæ, quæ consulit corpori, quodam modo personam sustinet caput, ibi enim omnia sensus apparet: sic universo populo sanctorum tamquam uni corpori caput est Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Et propterea Sapientia Dei & Verbum in principio per quod facta sunt omnia, non sic assumsit illum hominem ut ceteros sanctos, sed multo excellentius, multoque sublimiùs: e quomodo ipsum solum assumi oportuit, in quo Sapientia f hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat ostendi. Quapropter aliter sunt sapientes ceteri homines quicumque sunt, vel esse potuerunt, vel poterunt; & aliter ille unus Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui Sapientiæ ipsius, per quam sapientes fiunt quicumque homines, non solum beneficium habet, sed etiam personam gerit. De ceteris enim sapientibus & spiritalibus animis rectè dici potest, quòd habeant in se Verbum Dei per quod facta sunt omnia: sed in nullo eorum rectè dici potest, quòd *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; quod in solo Domino nostro Jesu Christo rectissimè dicitur.

Johan. 1. 14.

1. Tim. 2. 5.

CAPUT XXI. Nec audiendi qui solum corpus à verbo susceptum dicunt.

23. NEC eos audiamus, qui solum corpus humanum susceptum esse dicunt à Verbo Dei, & sic audiunt quod dictum est, *Et Verbum caro factum est*, ut negent illum hominem vel animam vel aliquid hominis habuisse, nisi carnem solam. Errant enim multum: nec intelligunt ideo carnem solam nominatam esse in eo quod dictum est, *Verbum caro factum est*, quia hominum oculis, propter quos facta est illa susceptio, caro sola potuit apparere. Nam si absurdum est & valde indignum, ut humanum spiritum homo ille non habuerit, sicut superiùs tractavimus; quanto magis absurdum & indignum est, ut nec spiritum, nec animam habuerit, & hoc solum habuerit quod etiam in pecoribus vilius est & extremius, id est corpus? A nostra ergo fide etiam ista impietas excludatur, totumque hominem atque perfectum a Verbo Dei susceptum esse credamus.

Johan. 1. 14.

CAPUT XXII. Nec qui corpus Christi negant formatum de femina, & dicunt sic factum, ut illud quo Spiritus apparuit in columba.

24. NEC eos audiamus, qui tale corpus Dominum nostrum habuisse dicunt, quale apparuit in columba, quam vidit Johannes Baptista descendentem de cælo & manentem super eum in signo Spiritus-sancti. Ita enim persuadere conantur Filium Dei natum non esse de femina: Quia si carnalibus oculis eum oportebat ostendi, potuit, inquiunt, sic assumere corpus, quomodo Spiritus-sanctus. Non enim & columba illa de ovo nata est, aiunt; & tamen humanis oculis potuit apparere. Quibus primùm illud respondendum est, quod ibi legimus in specie columbæ apparuisse Johanni Spiritum-sanctum, ubi legimus etiam Christum natum esse de femina; & non opor-

Matt. 3. 16. Matt. 1. 20. &c.

a Sic MSS. Editi verò, *defluentes*.
b Fuxensis codex, *movet*.
c Hìc editi addunt, *esse natum Deum* quod à MSS. abest.
d Nonnulli codices, *suis auctoribus*. malè. Nam reprehenduntur isthic Manichæi, in quibus erant alii Electi, alii Auditores.
e Sic MSS. Editi verò, *quoniam ipsum* &c.
f Editi, *Sapientia Dei Patris*. Abest *Dei Patris*. à MSS.

portet in parte credere Evangelio, & in parte non credere. Unde enim credis in columbæ specie demonstratum esse Spiritum-sanctum, nisi quia in Evangelio legisti? Ergo & ego inde credo Christum natum esse de virgine, quia in Evangelio legi. Quare autem Spiritus sanctus non est natus de columba, quemadmodum Christus de femina, illa caussa est, quia non columbos liberare venerat Spiritus-sanctus, sed hominibus significare innocentiam & amorem spiritalem, quod in columbæ specie visibiliter figuratum est. Dominus autem Jesus Christus, qui venerat ad homines liberandos, in quibus & mares & feminæ pertinent ad salutem, nec mares fastidivit, quia marem suscepit; nec feminas, quia de femina natus est. Huc accedit magnum sacramentum, ut quoniam per feminam nobis mors acciderat, vita nobis per feminam nasceretur: ut de utraque natura, id est feminina & masculina, victus diabolus cruciaretur, quoniam de ambarum subversione lætabatur; cui parum fuerat ad pœnam si ambæ naturæ in nobis liberarentur, nisi etiam per ambas liberaremur. Neque hoc ita dicimus, ut Dominum Jesum Christum dicamus solum verum corpus habuisse, Spiritum-sanctum autem fallaciter apparuisse oculis hominum: sed ambo illa corpora, vera corpora credimus. Sicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei, sic non decebat ut homines falleret Spiritus-sanctus: sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam de nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columbæ sine aliorum columborum ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verum corpus in utero Mariæ sine virili semine fabricare: cum a natura corporea & in visceribus feminæ ad formandum hominem, & in ipso mundo ad formandam columbam imperio Domini voluntatique serviret. Sed stulti homines & miseri, quod aut ipsi facere non possunt, aut in vita sua nunquam viderunt, etiam ab omnipotente Deo fieri potuisse non credunt.

Per feminam mors, per feminam vita.

CAPUT XXIII. Non audiendi, qui Filium Dei creaturam dicunt, quia passus est.

25. NEC eos audiamus qui propterea volunt cogere, ut inter creaturas Filium Dei numeremus, quia passus est. Dicunt enim, Si passus est, mutabilis est: & si mutabilis est creatura est; quia Dei substantia non potest immutari. Cum quibus etiam nos dicimus, & Dei substantiam commutari non posse, & creaturam esse mutabilem. Sed aliud est esse creaturam, & aliud suscipere creaturam. Filius ergo unigenitus Dei, qui est Virtus & Sapientia Dei, & Verbum per quod facta sunt omnia, quia immutari non potest omnino, suscepit humanam creaturam, quam lapsam erigere, atque inveteratam renovare dignatus est. Nec in ea per passionem ipse in deterius commutatus est, sed eam potiùs per resurrectionem in melius commutavit. Nec propterea Verbum Patris, id est unicum Dei Filium, per quem facta sunt omnia, negandum est natum & passum esse pro nobis. Et Martyres enim passos dicimus & mortuos propter regna cælorum; nec tamen in ea passione & morte animæ eorum occisæ sunt. Dicit enim Dominus, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animæ autem nihil possunt facere.* Sicut ergo Martyres passos & mortuos dicimus in corporibus quæ portabant, sine animarum interfectione vel morte; sic Filium Dei passum & mortuum dicimus in homine quem portabat, sine divinitatis aliqua commutatione vel morte.

Filium Dei sine divinitatis mutatione passum esse. *Matt. 10. 28.*

CAPUT XXIV. Non audiendi, qui negant tale corpus Domini resurrexisse quale fuerat sepultum.

26. NEC eos audiamus, qui negant tale corpus Domini resurrexisse, quale positum est in monumento. Si enim tale non fuisset, non ipse dixisset post resurrectionem discipulis, *Palpate, & videte, quoniam spiritus ossa & [b] carnem non habet, sicut me videtis habere.* Sacrilegum est enim credere Dominum nostrum, cum ipse sit Veritas, in aliquo fuisse mentitum. Nec nos moveat quod clausis ostiis subitò eum apparuisse discipulis scriptum est, ut propterea negemus illud fuisse corpus humanum, quia contra naturam hujus corporis videmus esse per clausa ostia intrare. Omnia enim possibilia sunt Deo. Nam & ambulare super aquas contra naturam hujus corporis esse manifestum est; & tamen non solùm ipse Dominus ante passionem ambulavit, sed etiam Petrum ambulare fecit. Ita ergo & post resurrectionem de corpore suo fecit quod voluit. Si enim potuit ante passionem clarificare illud sicut splendorem solis, quare non potuit & post passionem ad quamnam vellet subtilitatem in temporis momento redigere, ut per clausa ostia posset intrare?

Luc. 24. 39. *Joh. 20. 26.* *Matt. 19. 26.* *Matt. 14. 25. & 29.* *Matt. 17. 2.*

CAPUT XXV. Nec negantes corpus Christi sublatum in cælum.

27. NEC eos audiamus, qui negant ipsum corpus secum levasse in cælum Dominum nostrum, & commemorant in Evangelio quod scriptum est, *Nemo adscendit in cælum, nisi qui de cælo descendit:* & dicunt, quia corpus non descendit de cælo, non potuisse adscendere in cælum. Non enim intelligunt, quoniam corpus non adscendit in cælum: Dominus enim adscendit, corpus autem non adscendit, sed levatum est in cælum illo levante qui adscendit. Si enim quis descendat, verbi gratiâ, de monte nudus, cùm autem descenderit, vestiat se, & vestitus iterum adscendat, rectè utique dicimus, Nemo adscendit, nisi qui descendit: nec vestem consideramus quam secum levavit, sed ipsum qui vestitus est, solum dicimus adscendisse.

Johan. 3. 13.

CAPUT XXVI. Nec negantes Christum sede e ad dexteram Patris. Dextera & sinistra Dei quid sit.

28. NEC eos audiamus, qui negant ad dexteram Patris sedere Filium. Dicunt enim, Numquid Deus Pater habet latus dextrum aut sinistrum, sicuti corpora? Nec nos hoc de Deo Patre sentimus: nulla enim forma corporis Deus definitur atque concluditur. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis promittitur; sicut sinistra ejus rectissimè dicitur miseria perpetua, quæ impiis datur: ut non in ipso Deo, sed in creaturis hoc modo, quo diximus, intelligatur dextera & sinistra. Quia & corpus Christi, quod est Ecclesia, in ipsa dextera, hoc est in ipsa beatitudine futurum est, sicut Apostolus dicit, quia *& simul nos suscitavit, & simul sedere fecit in cælestibus.* Quamvis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra jam ibi est. Propterea & ipse Dominus post resurrectionem jussit discipulis quos piscantes invenit, ut in dexteram partem mitterent retia. Quod cùm fecissent, ceperunt pisces, qui omnes magni erant, id est, justos significabant; quibus dextera promittitur. Hoc significat, quod etiam in judicio dixit se agnos ad dexteram, hœdos autem ad sinistram esse positurum.

Ephes. 2. 6. *Joh. 21. 6.* *Matt. 25. 33.*

CAPUT XXVII. Nec audiendi negantes judicium futurum.

29. NEC eos audiamus, qui negant diem judicii futurum, & commemorant quod in Evangelio scriptum est, eum qui credit in Christum, non judicari; qui autem non credit in illum, jam judicatum esse. Dicunt enim, Si & ille qui credit, non veniet in judicium, & ille qui non credit, jam judicatus est; ubi sunt quos judicaturus est in die judicii? Non intelligunt sic loqui Scripturas, ut præteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut supra diximus, quod Apostolus dixit de nobis, quòd *simul nos sedere fecit in cælestibus*, nondum factum est; sed quia certissimè est futurum, ita dictum est quasi jam factum sit. Sicut & ipse Dominus discipulis dixit, *Omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis:* & paulò pòst dicit, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò.* Quomodo ergo dixerat, *Omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis*, nisi quia illud quod per Spiritum-sanctum certissimè facturus erat, quasi jam fecisset, locutus est? Sic ergo cum audimus, *Qui credit in Christum, non veniet in judicium*; intelligamus, quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim judicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus, *Qui non manducat, manducantem non judicet:* id est, non de illo malè existimet. Et Dominus dicit, *Nolite judicare, ne judicetur de vobis.* Non enim tollit nobis intelligentiam judicandi, cùm & Propheta dicat, *Si verè justitiam diligitis, recta judicate filii hominum:* & ipse Dominus dicat, *Nolite judicare personaliter, sed justum judicium judicate.* Sed illo loco ubi vetat judicare, illud admonet, ne damnemus aliquem, cujus vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus qualis postea sit futurus. Sic ergo cùm dixit, *ad judicium non veniet*: hoc dixit quia non veniet ad damnationem. *Qui autem non credit, jam judicatus est*: hoc dixit, quia jam damnatus est præscientia Dei, qui novit quid immineat non credentibus.

Joh. 3. 18. *Joh. 15. 15.* *Joh. 16. 12.* *Joh. 3. 18.* *Rom. 14. 3.* *Matt. 7. 1.* *Psal. 57. 2.* *Joh. 7. 24.*

CAPUT XXVIII. Nec qui dicunt Spiritum promissum venisse in Paulo, aut Montano &c.

30. NEC eos audiamus, qui dicunt Spiritum-sanctum, quem in Evangelio Dominus promisit discipulis, aut in Paulo apostolo venisse, aut in Montano & Priscilla, sicut Cataphryges dicunt, aut in nescio quo Manete vel Manichæo, sicut Manichæi dicunt. Tam enim cæci sunt isti, ut Scripturas manifestas non intelligant; aut tam negligentes salutis suæ, ut omnino non legant. Quis enim, cùm legerit, non intelligat vel in Evangelio quod post Domini resurrectionem scriptum est, dicente Domino, *Ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete hic in civitate, quo usque induamini virtute ex alto?* Et in actibus Apostolorum, postea quàm Dominus abscessit a discipulorum

Luc. 24. 49.

a Parv. & MSS. *creatura corporea.*

b Parv. *ossa & nervos.* Sic etiam plerique MSS. & ex his plures intra loco *Sacrilegum*, habent *Sacrilegium*.

Act. 2. 4.

oculis in cælum, decem diebus peractis, die Pentecostes non adtendunt apertissimè venisse Spiritum-sanctum; & cùm essent illi in civitate, sicut eos antè monuerat, implevisse illos, ita ut loquerentur linguis. Nam diversæ nationes quæ tunc aderant, unusquisque audientium suam linguam intelligebant. Sed isti homines decipiunt eos qui negligentes catholicam fidem, & ipsam fidem suam quæ in Scripturis manifesta est, nolunt [a] discere, & quod est gravius & multum dolendum, cùm in Catholica [b] negligenter versentur, hæreticis autem diligenter accommodant.

CAPUT XXIX. Nec audiendi Donatistæ, negantes ecclesiam per orbem esse diffusam.

31. NEC eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam, quæ una catholica est, negant per orbem esse diffusam, sed in sola Africa, hoc est, in parte Donati pollere arbitrantur. Ita surdi sunt adversùs Prophetam dicentem, *Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* (*Psal. 2. 7.*) Et alia multa, sive in veteris, sive in novi Testamenti libris, quæ scripta sunt, ut apertissimè declarent Ecclesiam Christi per orbem terræ esse diffusam. Quod cùm eis objicimus, dicunt jam ista omnia fuisse completa, antequàm esset pars Donati, sed postea totam Ecclesiam perisse, & in sola Donati parte reliquias ejus remansisse contendunt. O linguam superbam & nefariam! nec si verè sic viverent, ut vel inter se pacem postea custodirent. Nunc autem non adtendunt jam in ipso Donato completum fuisse quod dictum est, *In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.* (*Matt. 7. 2.*) Sicut enim Christum dividere conatus est, sic ipse a suis quotidiana concisione dividitur. Ad hoc etiam pertinet illud quod Dominus dicit, *Qui enim gladio percusserit, gladio morietur.*

Donatus ipse à suis divisus. Matt. 26. 52.

Gladius enim illo loco, si quidem in malo ponitur est, discordiosam linguam significat, qua tunc ille infelix Ecclesiam percussit, sed non occidit. Non enim dixit Dominus, Qui occiderit gladio, gladio morietur: sed *Qui gladio usus fuerit*, inquit, *gladio morietur.* Ergo ille percussit Ecclesiam lingua litigiosa, qua nunc ipse conciditur, ut omnino dispereat atque moriatur. Et tamen illud tunc apostolus Petrus, non superbiâ suâ, sed quamvis carnali, tamen amore Domini fecerat. Itaque admonitus recondit gladium: iste autem nec victus hoc fecit.

Donatus Romæ cum Cæciliano caussam di cens, nihil probat.

Siquidem cum episcopo Cæciliano caussam cum diceret, audientibus episcopis Romæ, quos ipse petiverat, nihil eorum quæ intenderat potuit probare: & sic remansit in schismate, ut suo gladio moreretur. Populus autem ipsius, quando non audit Prophetas & Evangelium, in quibus apertissimè scriptum est, Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, non Dei gloriam quærentes sed suam, satis significat servum se esse, non liberum, & aurem dexteram se habere præcisam. Petrus enim errans in amore Domini, servo, non libero, aurem dexteram præcidit. Ex quo significat, eos qui gladio schismatis feriuntur, & servos esse carnalium desideriorum, nondum eductos in libertatem Spiritus-sancti, ut jam non confidant in homine; & non audire quod dextrum est, id est, Domini gloriam per catholicam Ecclesiam latissimè pervagatam, sed audire sinistrum humanæ inflationis errorem. Sed tamen cùm Dominus dicat in Evangelio cùm per omnes gentes Evangelium fuerit prædicatum, tunc finem esse futurum; (*Matt. 24. 14.*) quomodo isti dicunt, quòd jam ceteræ omnes gentes ceciderunt à fide, & in sola parte Donati remansit Ecclesia, cùm manifestum sit, ea quo illa pars ab unitate præcisa est, nonnullas gentes postea credidisse, & adhuc esse aliquas quæ nondum crediderunt, quibus quotidie non [c] cessatur Evangelium prædicari? Quis non miretur esse aliquem, qui se Christianum dici velit, & adversus Christi gloriam tanta impietate rapiatur, ut audeat dicere omnes populos gentium, qui modò adhuc accedunt Ecclesiæ Dei, & in Dei Filium festinanter credunt, inaniter facere, quia non eos aliquis Donatista baptizat?

Donatistæ baptismum, nisi ipsi dederint, inanem esse volunt.

Sine dubio ista execrarentur homines, & eos sine dilatione relinquerent, si Christum quærerent, si Ecclesiam diligerent, si liberi essent, si aurem dexteram integram retinerent.

CAPUT XXX. Non audiendi Luciferiani, qui licèt non rebaptizent præciderunt se ab Ecclesia, quia resipiscentes ab Ariana hæresi recipiebat.

32. NEC eos audiamus, qui quamvis neminem rebaptizent, præciderunt se tamen ab unitate, & Luciferiani magis dici quam Catholici maluerunt. In eo enim quod intelligunt baptismum Christi non esse repetendum, rectè faciunt. Sentiunt enim sacramentum sancti lavacri nusquam esse, nisi ea catholica Ecclesia; sed eam formam secum habere sarmenta præcisa, quam in ipsa vite, antequàm præciderentur, acceperant. Hi sunt enim de quibus Apostolus dicit, *Habentes speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Est enim magna virtus pietatis, pax & unitas: quia unus est Deus. Hanc illi non habent, quia præcisi ab unitate sunt. Itaque, si qui ex ipsis ad Catholicam veniunt, non iterant speciem pietatis quam habent; sed accipiunt virtutem pietatis quam non habent. Nam & amputatos ramos denuò posse inseri, si non permanserint in incredulitate, apertissimè Apostolus docet. (*Rom. 11. 23.*) Quod cùm Luciferiani intelligunt, & non rebaptizant, non improbamus: sed quòd etiam ipsi præcidi à radicè voluerunt, quis non detestandum esse cognoscat? Et ideo maximè, quia hoc eis displicuit in Ecclesia catholica, quod vere catholicæ sanctitatis est. Nusquam enim tam vigere debent viscera misericordiæ, quàm in catholica Ecclesia, ut tamquam vere mater nec peccantibus filiis superbè insultet, nec correctis difficile ignoscat. Non enim sine caussa inter omnes Apostolos hujus Ecclesiæ catholicæ personam sustinet Petrus: huic enim Ecclesiæ claves regni cælorum datæ sunt, cùm Petro datæ sunt. (*Matt. 16. 19.*) Et cùm ei dicitur, ad omnes dicitur, *Amas me? Pasce oves meas.* (*Joh. 21. 17.*) Debet ergo Ecclesia catholica correctis & pietate firmatis filiis libenter ignoscere; cùm ipsi Petro personam ejus gestanti, & cùm in mari titubasset, & cùm Dominum carnaliter à passione revocasset & cùm aurem servi gladio præcidisset, & cùm ipsum Dominum ter negasset, (*Matt. 14. 30. & 16. 22. & 25. 51. 70.*) & cùm in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, (*Gal. 2. 12.*) videamus veniam esse concessam, eumque correctum atque firmatum usq; ad Dominicæ passionis gloriam pervenisse. Itaque post persecutionem, quæ per Arianos hæreticos facta erat, postea quam pax, quam quidem Catholica in Domino tenet, etiam à principibus sæculi reddita est, episcopi qui perfidiæ Arianorum in illa [d] persecutione consenserant, multi correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes sive quod crediderant, sive quod se credidisse simulaverent. Hos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tamquam Petrum post fletum negationis per galli cantum admonitum, aut tamquam eumdem post pravam simulationem Pauli voce correctum. Hanc illi matris caritatem superbè accipientes, & impie reprehendentes, quia Petro post galli cantum surgenti non gratulati sunt, (*Matt. 26. 75.*) cum Lucifero, qui manè oriebatur, cadere meruerunt. (*Isai. 14. 12.*)

CAPUT XXXI. Nec audiendi Cathari negantes ecclesiam posse omnia peccata dimittere & vetantes viduas nubere.

33. NEC eos audiamus, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri, dum in Petro petram non intelligunt, & nolunt credere datas Ecclesiæ claves regni cælorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas, si nupserint, tamquam adulteras damnant, & super doctrinam apostolicam se prædicant esse mundiores. Qui nomen suum si vellent agnoscere, mundanos se potiùs, quàm mundos vocarent. Nolentes enim si peccaverint corrigi, nihil aliud elegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nam quibus veniam peccatorum negant, non eos aliqua [e] sanitate custodiunt, sed ægris subtrahunt medicinam; & viduas suas uri cogunt, quas nubere non permittunt. (*1. Tim. 5. 14.*) Non enim prudentiores habendi sunt, quam Paulus apostolus, qui maluit eas nubere, quàm uri. (*1. Cor. 7. 9.*)

CAPUT XXXII. Nec qui resurrectionem carnis negant.

34. NEC eos audiamus, qui carnis resurrectionem futuram negant, & commemorant quod ait apostolus Paulus, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*: (*1. Cor. 15. 50.*) non intelligentes quod ipse dicit Apostolus, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* (*Ibid. 53.*) Cum enim hoc factum fuerit, jam non erit * caro & sanguis; sed cæleste corpus. (* Confer 2. Retr. 3.) Quod & Dominus promittit, cùm dicit, *Neque nubent, neque uxores ducent, sed erunt æquales Angelis Dei.* (*Matt. 22. 30.*) Non enim jam hominibus, sed Deo vivent, cum æquales Angelis facti fuerint. Immutabitur ergo caro & sanguis, & fiet corpus cæleste & angelicum. *Et mortui enim resurgent incorrupti, & nos immutabimur*: (*1. Cor. 15. 52.*) ut & illud verum sit, quod resurget caro; & illud verum sit, quod *caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.*

CAPUT XXXIII. Fidei simplicitate lactari

35. ISTA fidei simplicitate & sinceritate lactati nutriamur in Christo, & cùm parvuli sumus, majorum cibos non appetamus, sed nutrimentis saluberrimis crescamus in

---

a Sic Parv. & plures MSS. At Am. Er. Lov. *dicere.*
b Editi addunt *fide*. cujus loco subaudiri potest, *Ecclesia.*
c Unus è Vatic. MSS. *non cessat.*
d Nonnulli codices, *perturbatione.*
e Duo MSS. *sanctitate.*

oportet, cùm parvuli sumus. Christo, accedentibus bonis moribus & Christianâ justitiâ, in qua est caritas Dei & proximi perfecta & firmata: ut unusquisque nostrûm de diabolo inimico & angelis ejus triumphet in temetipso in Christo quem induit. *Caritas perfecta nec cupiditatem sæculi compatitur, nec timorem.* Quia perfecta caritas nec cupiditatem habet sæculi, nec timorem sæculi, id est, nec cupiditatem ut adquirat res temporales, nec timorem ut amittat res temporales. Per quas duas januas intrat & regnat inimicus, qui primò Dei timore, deinde caritate pellendus est. Debemus itaque tanto avidiùs appetere apertissimam & evidentissimam cognitionem veritatis, quanto nos videmus in caritate proficere, & a ejus simplicitate cor habere mundatum, quia ipso interiore oculo videtur veritas: *Beati enim mundo corde*, inquit, *quia ipsi Deum videbunt. Ut in caritate radicati & fundati prævaleamus comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum; scire etiam supereminentem scientiam caritatis Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei*: & post ista cum invisibili hoste certamina, quoniam volentibus & amantibus jugum Christi lene est, & sarcina ejus levis, coronam victoriæ mereamur.

Cognitio veritatis corde mundato. Matt. 5. 8. Ephes. 3. 17. &c. Matt. 11. 30.

a Editi, *in ejus simplicitate.* Abest in à MSS.

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM DE CATECHIZANDIS RUDIBUS

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT XIV.

EST etiam liber b noster de catechizandis rudibus, hoc ipso titulo prænotatus. In quo libro ubi dixi, * *Nec angelus qui cum spiritibus aliis satellitibus suis superbiendo deseruit obedientiam Dei, & diabolus factus est, aliquid nocuit Deo, sed sibi: novit enim Deus ordinare deserentes se animas*: convenientius diceretur, deserentes se spiritus; quoniam de angelis agebatur. Hic liber sic incipit: *Petisti me, frater Deogratias.*

* Cap. 18.

b In quibusdam MSS. loco *noster*, est *unus*. Hunc porrò librum suum Augustinus ibi recenset inter ea Opera, quæ circiter annum Christi 400. composuit.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE CATECHIZANDIS RUDIBUS
LIBER UNUS. *

* Scriptus circiter annum 400.

Rogatus Augustinus à Diacono Carthaginensi, catechizandi artem docendam suscipit: ac primò præcepta tradit, ut id officii non tantùm certa methodo atque idonea ratione, sed etiam sine tædio & cum hilaritate impleatur. Postea revocatis ad usum præceptis, profert ipse in exemplum sermones, ad eum erudiendum qui Christianus esse velit, comparatos duos, longiorem unum, alterum brevissimum.

Caput I. Rogatus à diacono Carthaginensi scribit de catechizandis rudibus.

PETISTI me, frater c Deogratias, ut aliquid ad te de catechizandis rudibus, quod tibi usui esset, scriberem. Dixisti enim quod sæpe apud Carthaginem, ubi diaconus es, ad te adducuntur, qui fide Christiana primitus imbuendi sunt, eo quòd existimeris habere catechizandi uberem facultatem, & d doctrinâ fidei & suavitate sermonis; te autem penè semper angustias pati, idipsum quod credendo Christiani sumus, quo pacto commodè intimandum sit; unde exordienda, quò usque sit perducenda narratio; utrùm exhortationem aliquam terminata narratione adhibere debeamus, an præcepta sola, quibus observandis cui loquimur noverit Christianam vitam professionemque e teneri. Sæpe autem tibi accidisse confessus atque conquestus es, ut in sermone longo & tepido tibi ipse vilesceres essesque fastidio, nedum illi quem loquendo imbuebas, & ceteris qui audientes aderant: eaque te necessitate fuisse compulsum, ut ea me quam tibi debeo caritate compelleres, ne gravarer inter occupationes meas tibi de hac re aliquid scribere.

2. Ego verò non ea tantùm quàm familiariter tibi, sed etiam quam matri Ecclesiæ universaliter debeo, caritate ac servitute compellor, si quid per operam meam quam Domini nostri largitate possum exhibere, idem eos Dominus quos mihi fratres fecit, adjuvari jubet, nullo modo recusare, sed potiùs prompta & devota voluntate suscipere. Quanto enim cupio latius erogari pecuniam Dominicam, tanto magis me oportet, si quam dispensatores conservos meos difficultatem in erogando sentire cognosco, agere quantum in me est, ut facilè atque expeditè possint, quod impigrè ac studiosè volunt.

Caput II. Sermo sæpe qui audienti placet, displicet dicenti: unde id contingat.

3. Sed quod ad tuam propriè considerationem pertinet, nolim te moveri ex eo quòd sæpe tibi abjectum sermonem fastidiosumque habere visus es. Fieri enim potest, ut ei quem instruebas, non ita sit visum, sed quia tu aliquid melius audiri desiderabas, eo tibi quod dicebas videretur indignum auribus aliorum. Nam & mihi propè semper sermo meus displicet. Melioris enim avidus sum, quò sæpe fruor interiùs, antequàm eum explicare verbis sonantibus cœpero: quod ubi minùs quàm mihi notus est evaluero, contristor linguam meam cordi meo non potuisse sufficere. Totum enim quod intelligo, volo ut qui me audit intelligat; & sentio me non ita loqui, ut hoc efficiam: maximè quia ille intellectus quasi rapida coruscatione perfundit animum; illa autem locutio tarda & longa est, longeque dissimilis: & dum ista volvitur, jam se ille in secreta sua condidit: tamen quia vestigia quædam miro modo impressit memoriæ, perdurant illa cum syllabarum morulis; atque ex iisdem vestigiis sonantia signa peragimus, quæ lingua dicitur vel Latina, vel Græca, vel Hebræa, vel alia quælibet; sive cogitentur hæc signa, sive etiam voce proferantur; cùm illa vestigia nec Latina, nec Græca vel Hebræa, nec cujusque alterius gentis sint propria, sed ita efficiantur in animo, ut vultus in corpore. Aliter enim Latinè ira dicitur, aliter Græcè, aliter atque aliter aliarum diversitate linguarum: non autem Latinus aut Græcus est vultus irati. Non itaque omnes gentes intelligunt, cùm quisque dicit, Iratus sum, sed Latini tantùm: at si affectus excandescentis animi exeat in faciem, vultumque * faciat, omnes sentiunt qui

* f. afficiat.

c Idem ille forsitan est Deogratias, cui presbytero Augustinus post annum Christi circiter 406. ad quæstiones paganorum ab eo sibi Carthagine missas respondet epistolâ nunc ordine 102.

d Lov. *& doctrinam fidei & suavitatem sermonis.*

e Sic in MSS. At in editis, *retinere.*

intuentur iratum. Sed neque ita licet educere & quasi exporrigere in sensum audientium per sonum vocis illa vestigia, quæ imprimit intellectus memoriæ, sicut apertus & manifestus est vultus: illa enim sunt intus in animo, ille foris in corpore. Quapropter conjiciendum est, quantum distet sonus oris nostri ab illo ictu intelligentiæ, quando ne ipsi quidem impressioni memoriæ similis est. Nos autem plerumque in auditoris utilitatem vehementer ardentes, ita loqui volumus, quemadmodum tunc intelligimus, cùm per ipsam intentionem loqui non possumus: & quia non succedit angimur, & velut frustra operam insumamus, tædio marcescimus: atque ex ipso tædio languidior fit idem sermo, & hebetior quàm erat, unde perduxit ad tædium.

Qui sermonem habet, curet ut sine fastidio & hilariter dicat.

4. SED mihi sæpe indicat eorum studium, qui me audire cupiunt, non ita esse frigidum eloquium meum, ut videtur mihi: & eos inde aliquid utile capere, ex eorum delectatione cognosco: mecumque ago sedulò, ut huic exhibendo ministerio non desim, in quo illos video bene accipere quod exhibetur. Sic & tu, eo ipso quòd ad te sæpius adducuntur qui fide imbuendi sunt, debes intelligere non ita displicere aliis sermonem tuum ut displicet tibi: nec infructuosum te debes putare, quòd ea quæ cernis non explicas ita ut cupis; quando forte ut cupis nec cernere vales. Quis enim in hac vita nisi in ænigmate & per speculum videt? Nec ipse amor tantus est, ut carnis disrupta caligine penetret in æternum serenum, unde utcumque fulgent etiam ista quæ transeunt. Sed quia boni proficiunt de die in diem ad videndum diem sine volumine cæli & sine noctis incursu, quem oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit: nulla major caussa est, cur nobis in imbuendis rudibus noster sermo vilescat, nisi quia libet inusitatè cernere, & tædet usitatè proloqui. Et re quidem vera multo gratiùs audimur, cùm & nos eodem opere delectamur: afficitur enim filum locutionis nostræ ipso nostro gaudio, & exit facilius atque acceptius. Quapropter non arduum est negotium, ea quæ credenda insinuantur, præcipere unde & quò usque narranda sint; nec quomodo sit varianda narratio, ut aliquando brevior, aliquando longior, semper tamen plena atque perfecta sit; & quando breviore, & quando longiore sit utendum: sed quibus modis faciendum sit, ut gaudens quisque catechizet, (tanto enim suavior erit, quanto magis id potuerit,) ea cura maxima est. Et præceptum quidem rei hujus in promptu est. Si enim in pecunia corporali, quanto magis in spiritali hilarem datorem diligit Deus? Sed hæc hilaritas ad horam ut adsit, ejus est misericordiæ qui ista præcepit. Itaque priùs de modo narrationis quod te velle cognovi, tum de præcipiendo atque cohortando, postea de hac hilaritate comparanda, quæ Deus suggesserit, disseremus.

1. Cor. 13. 12. — *1. Cor. 2. 9.* — *2. Cor. 9. 7.*

CAPUT III. Narratio plenaque fieri debeat catechizando. *Gen. 1. 1.*

5. NARRATIO plena est, cùm quisque primò catechizatur ab eo quod scriptum est, *In principio fecit Deus cælum & terram*, usque ad præsentia tempora Ecclesiæ. Non tamen propterea debemus totum Pentateuchum, totosque Judicum & Regnorum & [a] Esdræ libros, totumque Evangelium & Actus Apostolorum, vel, si ad verbum edidicimus, memoriter reddere, vel nostris verbis omnia quæ his continentur voluminibus narrando evolvere & explicare; quod nec tempus capit, nec ulla necessitas postulat: sed cuncta summatim generatimque complecti, ita ut eligantur quædam mirabiliora quæ suaviùs audiuntur, atque in ipsis [b] articulis constituta sunt, ut ea tamquam in involucris ostendere, statimque à conspectu abripere non oporteat, sed aliquantum immorando quasi resolvere atque expandere, & inspicienda atque miranda offerre animis auditorum: cetera verò celeri percursione inferendo contexere. Ita & illa quæ maxime commendari volumus, aliorum submissione magis eminent; nec ad ea fatigatus pervenit, quem narrando volumus excitare; nec illius memoria confunditur, quem docendo debemus instruere.

Ad caritatis finem dirigenda narratio. *1. Tim. 1. 5.*

6. IN omnibus sanè non tantùm nos oportet intueri præcepti finem, quod est caritas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, quò ea quæ loquimur cuncta referamus: sed etiam illius quem loquendo instruimus, ad id [c] movendus atque illuc dirigendus adspectus est. Neque enim ob aliud ante adventum Domini scripta sunt omnia quæ in sanctis Scripturis legimus, nisi ut illius commendaretur adventus, & futura præsignaretur Ecclesia, id est, populus Dei per omnes gentes, quod est corpus ejus; adjunctis atque annumeratis omnibus sanctis, qui etiam ante adventum ejus in hoc sæculo vixerunt, ita eum credentes venturum esse, sicut nos venisse. Sicut enim Jacob manum prius dum nasceretur emisit ex utero, qua etiam pedem prænascentis fratris tenebat, deinde utique secutum est caput, tum demum necessariò membra cetera: sed tamen caput non tantum ea membra quæ secuta sunt, sed etiam ipsam manum quæ in nascendo præcessit, dignitate ac potestate præcedit; & quamvis non tempore apparendi, tamen naturæ ordine prius est: ita & Dominus Jesus Christus etsi ante quam appareret in carne, & quodam modo ex utero secreti sui ad hominum oculos Mediator Dei & hominum homo procederet, qui est super omnes Deus benedictus in sæcula, præmisit in sanctis Patriarchis & Prophetis quamdam partem corporis sui, qua velut manu se nasciturum esse prænuntiaret, etiam populum præcedentem superbe, vinculis legis tamquam digitis quinque [d] supplantavit: (quia & per quinque temporum articulos prænuntiari venturus prophetarique non destitit; & huic rei consonans per quem lex data est, quinque libros conscripsit: & superbi carnaliter sentientes, & suam justitiam volentes constituere, non aperta manu Christi repleti sunt benedictione, sed constricta atque conclusa retenti sunt: itaque illis obligati sunt pedes, & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus:) quamvis ergo, ut dixi, præmiserit Dominus Christus quamdam partem corporis sui in sanctis, qui eum nascendi tempore præierunt; tamen ipse est caput corporis Ecclesiæ, illique omnes eidem corpori cujus ille caput est cohæserunt, credendo in eum quem prænuntiabant. Non enim præcurrendo divulsi sunt, sed adjuncti potius obsequendo. Nam etsi manus à capite præmitti potest, connexio tamen ejus sub capite est. Quapropter omnia quæ antè scripta sunt, ut nos doceremur scripta sunt, & figuræ nostræ fuerunt, & in figura contingebant [e] in eis, scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obvenit.

Scripturæ veteres propter commendandum Christi adventum, cujus finis caritas. *Gen. 25. 25.* — *1. Tim. 2. 5.* — *Rom. 9. 5.* — *Rom. 10. 3.* — *Psal. 19. 9.* — *Coloss. 1. 18.* — *Rom. 15. 4.* — *1. Cor. 10. 11.*

CAPUT IV. Præcipua caussa adventus Christi, caritatis commendatio. *Rom. 5. 6.* — *1. Tim. 1. 5.* — *Rom. 13. 10.* — *1. Joh. 3. 16.* — *Ibid. 4. 10.* — *Rom. 8. 32.*

7. QUÆ autem major caussa est adventûs Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis, commendans eam vehementer; quia cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Hoc autem ideo, quia finis præcepti & plenitudo legis, caritas est: ut & nos invicem diligamus, & quemadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic & nos pro fratribus animam ponamus: & ipsum Deum, quoniam prior dilexit nos, & Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, si amare pigebat, saltem nunc redamare non pigeat. Nulla est enim major ad amorem invitatio, quam prævenire amando: & nimis durus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit rependere. Quòd si in ipsis flagitiosis & sordidis amoribus videmus, nihil aliud eos agere qui amari vicissim volunt, nisi ut documentis quibus valent aperiant & ostendant quantum ament, eamque imaginem justitiæ prætendere affectant, ut vicem sibi reddi quodam modo flagitent ab eis animis, quos illecebrare moliuntur; ipsique ardentiùs æstuant, cum jam moveri eodem igne etiam illas mentes quas appetunt sentiunt: si ergo & animus qui torpebat, cùm se amari senserit excitatur, & qui jam fervebat, cum se redamari didicerit, magis accenditur: manifestum est nullam esse majorem caussam, qua vel inchoetur vel augeatur amor, quàm cùm amari se cognoscit, qui nondum amat, aut redamari se vel posse sperat, vel jam probat, qui prior amat. Et si hoc etiam in turpibus amoribus, quanto [f] plus in amicitia? Quid enim aliud cavemus in offensione amicitiæ, nisi ne amicus arbitretur quòd eum vel non diligimus, vel minùs diligimus quam ipse nos diligit? Quod si crediderit, frigidior erit in eo amore quo invicem homines mutua familiaritate perfruuntur: & si non ita est infirmus, ut hæc illum offensio faciat ab omni dilectione frigescere; in ea se tenet, qua non ut fruatur, sed ut consulat diligit. Operæ pretium est autem animadvertere, quomodo, quamquam & superiores velint se ab inferioribus diligi, eorumque in se [g] studioso delectentur obsequio, & quanto magis id senserint, tanto magis eos diligant,

a In MSS. *Exra.*
b Articuli temporum quinque notantur infrà n. 6 & n. 39.
c Ita MSS. Editi verò, *monendus.*
d Aliquot MSS. *supplantaret.*
e Editi, *contingebant eis* omissa particula *in*, quæ tamen hic reperitur in MSS. & in Græco textu Apostoli 1. Cor. 10. 11.
f Plerique MSS. *potius.* Am. & MSS. Vatic. *plurius.*
g Sic MSS. At editi, *studiosè.*

tamen quanto amore exardescat inferior, cùm à superiore se diligi senserit. Ibi enim gratior amor est, ubi non æstuat indigentiæ siccitate, sed ubertate [a] beneficentiæ profluit. Ille namque amor ex miseria est, iste ex misericordia. Jam verò si etiam se amari posse à superiore desperabat inferior, ineffabiliter commovebitur in amorem, si ultro ille fuerit dignatus ostendere, quantum diligat eum qui nequaquam sibi tantum bonum promittere auderet. Quid autem superius Deo judicante, & quid desperatius homine peccante? qui se tanto magis tuendum & subjugandum superbis potestatibus addixerat, quæ beatificare non possunt, quanto magis desperaverat posse sui curam geri ab ea potestate, quæ non malitiâ sublimis esse vult, sed bonitate sublimis est.

Ad dilectionem referenda esse quæ de Christo ex Scripturis narrantur in catechismo.

8. Si ergo maximè propterea Christus advenit, ut cognosceret homo quantum eum diligat Deus; & ideo cognosceret, ut in ejus dilectionem à quo prior dilectus est inardesceret, proximumque illo jubente & demonstrante diligeret, qui non proximum, sed longè peregrinantem diligendo factus est proximus; omnisque Scriptura divina quæ antè scripta est, ad prænuntiandum adventum Domini scripta est: & quidquid postea mandatum est litteris & divina auctoritate firmatum, Christum narrat, & dilectionem monet: manifestum est non tantùm totam Legem & Prophetas in illis duobus pendere præceptis dilectionis Dei & proximi, quæ adhuc sola Scriptura sancta erat cùm hoc Dominus diceret, sed etiam quæcumque posteriùs salubriter [b] conscripta sunt memoriæque mandata divinarum volumina litterarum. Quapropter in veteri Testamento est occultatio novi, in novo Testamento est manifestatio veteris. Secundùm illam occultationem carnaliter intelligentes carnales, & tunc & nunc pœnali timore subjugati sunt. Secundùm hanc autem manifestationem spiriuales, & tunc quibus piè pulsantibus etiam occulta patuerunt, & nunc qui non superbè quærunt, ne etiam aperta claudantur, spiritaliter intelligentes donata caritate liberati sunt. Quia ergo caritati nihil adversius quàm invidentia; mater autem invidentiæ superbia est: idem Dominus Jesus Christus, Deus homo, & divinæ in nos dilectionis indicium est, & humanæ apud nos humilitatis exemplum, ut magnus tumor noster majore contrariâ medicinâ sanaretur. Magna est enim miseria, superbus homo: sed major misericordia, humilis Deus. Hac ergo dilectione tibi tamquam fine proposito, quò referas omnia quæ dicis, quidquid narras ita narra, ut ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amet.

Matt. 22. 40.

Caput V. Accedens ad catechismum scrutandus quo fine velit fieri Christianus.

9. De ipsa etiam severitate Dei, qua corda mortalium saluberrimo terrore quatiuntur, caritas ædificanda est, ut ab eo quem timet, amari se gaudens, eum redamare audeat, ejusque in se dilectioni, etiamsi impunè posset, tamen displicere vereatur. Rarissimè quippe accidit, immo verò numquam, ut quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore perculsus. Si enim aliquod commodum expectando ab hominibus, quibus se aliter placiturum non putat, aut aliquod ab hominibus incommodum devitando, quorum offensionem aut inimicitias reformidat, vult fieri Christianus; non fieri vult potiùs quam fingere. Fides enim non res est [c] salutantis corporis, sed credentis animi. Sed planè sæpe adest misericordia Dei per ministerium catechizantis, ut sermone commotus jam fieri velit, quod decreverat fingere: quod cum velle cœperit, tunc eum venisse deputemus. Et occultum quidem nobis est [d] quando veniat animo, quem jam corpore præsentem videmus: sed tamen sic cum eo debemus agere, ut fiat in illo hæc voluntas, etiamsi non est. Nihil enim deperit, quando si est, utique tali nostra actione firmatur, quamvis quo tempore, vel qua horâ cœperit, ignoremus. Utile est sanè, ut præmoneamur antea, si fieri potest, ab iis qui eum norunt, in quo statu animi sit, vel quibus caussis commotus ad suscipiendam religionem venerit. Quòd si defuerit alius à quo id noverimus, etiam ipse interrogandus est, ut ex eo quod responderit ducamus sermonis exordium. Sed si ficto pectore accessit, humana commoda cupiens, vel incommoda fugiens, utique mentiturus est: tamen ex eo ipso quod mentitur, capiendum est principium: non ut refellatur ejus mendacium, quasi tibi certum sit; sed ut si dixerit eo proposito se venisse quod verè approbandum est, sive ille verum sive falsum dicat, tale tamen propositum quali se venisse respondit, approbantes atque laudantes, faciamus eum delectari esse se talem, qualem videri cupit. Si autem aliud dixerit, quàm oportet esse in animo ejus qui Christiana fide imbuendus est; blandiùs & lenius reprehendendo tamquam rudem & ignarum, & Christianæ doctrinæ finem verissimum demonstrando atque laudando breviter & graviter, ne aut tempora futuræ narrationis occupes, aut eam non priùs collocato animo audeas imponere, facias eum velle quod aut per errorem aut per simulationem nondum volebat.

Caput VI. Exordium catechismi, & narratio ab historia creationis mundi usque ad præsens tempus Ecclesiæ.

10. Quòd si fortè se divinitus admonitùm vel territum esse responderit, ut fieret Christianus, lætissimum nobis exordiendi aditum præbet, quanta Deo sit cura pro nobis. Sanè ab hujusmodi miraculorum sive somniorum, ad Scripturarum solidiorem viam & oracula certiora transferenda est ejus intentio: ut & illa admonitio quàm misericorditer ei prærogata sit, noverit, ante quam Scripturis sanctis inhæreret. Et utique demonstrandum est ei, quòd ipse Dominus non eum admoneret aut compelleret fieri Christianum & incorporari Ecclesiæ, seu talibus signis aut revelationibus erudiret, nisi jam præparatum iter in Scripturis sanctis, ubi non quæreret visibilia miracula, sed invisibilia sperare consuesceret, neque dormiens, sed vigilans moneretur, eum securiùs & tutiùs carpere voluisset. Inde jam exordienda narratio est, ab eo quod fecit Deus omnia bona valde, & perducenda, ut diximus, usque ad præsentia tempora Ecclesiæ: ita ut singularum rerum atque gestorum quæ narramus, caussæ rationesque reddantur, quibus ea referamus ad illum finem dilectionis, unde neque agentis aliquid neque loquentis oculus avertendus est. Si enim fictas poetarum fabulas & ad [e] voluptatem excogitatas animorum quorum cibus nugæ sunt, tamen boni qui habentur atque appellantur Grammatici, ad aliquam utilitatem referre conantur, quamquam & ipsam vanam & avidam saginæ sæcularis: quanto nos decet esse cautiores, ne illa quæ vera narramus, sine suarum caussarum redditione digesta, aut inani suavitate, aut etiam perniciosa cupiditate credantur. Non tamen sic asseramus has caussas, ut relicto narrationis tractu, cor nostrum & lingua in nodos difficilioris disputationis excurrat; sed ipsa veritas [f] adhibitæ rationis, quasi aurum sit gemmarum ordinem ligans, non tamen ornamenti seriem ulla immoderatione perturbans.

Gen. 1. 31.

Caput VII. Resurrectio, judicium, & alia quædam post narrationem intimanda.

11. Narratione finita, spes resurrectionis intimanda est, & pro capacitate ac viribus audientis, proque ipsius temporis modulo, adversus vanas irrisiones infidelium de corporis resurrectione tractandum, & futuri ultimi judicii bonitate in bonos, severitate in malos, veritate in omnes; commemoratisque cum detestatione & horrore pœnis impiorum, regnum justorum atque fidelium & superna illa civitas ejusque gaudium cum desiderio prædicandum est. Tum verò instruenda & animanda est infirmitas hominis adversùs tentationes & scandala, sive foris sive in ipsa intus Ecclesia: foris adversùs gentiles vel Judæos vel hæreticos; intus autem adversus areæ Dominicæ paleam. Non ut contra singula perversorum genera disputetur, omnesque illorum pravæ opiniones propositis quæstionibus refellantur: sed pro tempore brevi demonstrandum est, ita esse prædictum, & quæ sit utilitas tentationum erudiendis fidelibus, & quæ medicina in exemplo patientiæ Dei, qui statuit usque in finem ista permittere. Cùm verò adversùs eos instruitur, quorum perversæ turbæ corporaliter implent ecclesias, simul etiam præcepta breviter & decenter commemorentur Christianæ atque honestæ conversationis, ne ab ebriosis, avaris, fraudatoribus, aleatoribus, adulteris, fornicatoribus, spectaculorum amatoribus, remediorum sacrilegorum alligatoribus, præcantatoribus, mathematicis, vel quarumlibet artium vanarum & malarum divinatoribus, atque hujusmodi ceteris ita facilè seducatur, & impunitum sibi fore arbitretur, quia videt multos qui Christiani appellantur, hæc amare, & agere, & defendere, & suadere, & persuadere. Quis enim finis præstitutus sit in tali vita perseverantibus, & quàm sint in ipsa Ecclesia tolerandi,

a Veteres libri, *beneficentia*.
b Am. Er. & plures MSS. *consecrata*. Alii duo MSS. *consecuta*.
c Edit. Er. & Lov. *salvandi*. Nonnulli codices, *salutis*. Quidam, *saltantis*. Sed plerique ac meliores notæ MSS. cum editione Am. *salutantis* id est, salutem sive assensum gestu significantis.
d Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *quo*.
e Am. & plerique MSS. *voluntatem*.
f Sic vetus codex Corbeiensis. At Victorinus, *adhibita narrationis* Editiones. Am. & Er. *adhibita ratione*. Denique Lov. *adhibita rationis*.

ex qua in fine separandi sunt, divinorum librorum testimoniis edocendum est. Prænuntiandum est etiam inventurum eum in Ecclesia multos Christianos bonos, verissimos cives cælestis Jerusalem, si esse ipse cœperit. Ad extremum ne spes ejus in homine ponatur, sedulò monendus est: quia neque facilè ab homine judicari potest quis homo sit justus; & si facilè posset, non ideo nobis proponi exempla justorum, ut ab eis justificemur, sed ut eos imitantes ab eorum justificatore nos quoque justificari sciamus. Hinc enim fiet quod maximè commendandum est, ut cùm ille qui nos audit, immo per nos audit Deum, moribus & scientiâ proficere cœperit, & viam Christi alacriter ingredi, nec nobis id audeat assignare, nec sibi; sed & seipsum, & nos, & quoscumque alios diligit amicos, in illo & propter illum diligat, qui eum dilexit inimicum, ut justificans faceret amicum. Hic jam non te puto præceptore indigere, ut cùm occupata sunt tempora, vel tua, vel eorum qui te audiunt, breviter agas; cùm autem largiora, largiùs eloquaris: hoc enim nullo admonente ipsa necessitas præcipit.

CAPUT VIII. Eruditi quomodo catechizandi.

12. SED illud plane non prætereundum est, ut si ad te quisquam catechizandus venerit liberalibus doctrinis excultus, qui jam decreverit esse Christianus, & ideo venerit ut fiat, difficillimum omnino est ut non multa nostrarum scripturarum litterarumque cognoverit, quibus jam instructus ad sacramentorum participationem tantummodo venerit. Tales enim non eadem horâ qua Christiani fiunt, sed antè solent omnia diligenter inquirere, & motus animi sui, cum quibus possunt, communicare atque discutere. Cum his itaque breviter agendum est, & non [a] odiosè inculcando quæ norunt, sed modestè perstringendo; ita ut dicamus nos credere quòd jam noverint illud, atque illud: atque hoc modo cursim enumerare omnia quæ rudibus indoctisque inculcanda sunt: ut etsi quid novit eruditus iste, non tamquam à doctore audiat; & si quid adhuc ignorat, dum ea commemoramus quæ illum nosse jam credimus, discat. Nec ipse sanè inutiliter interrogatur, quibus rebus motus sit, ut velit esse Christianus: ut si libris ei persuasum esse videris, sive canonicis, sive utilium Tractatorum, de his aliquid in principio loquaris, collaudans eos pro diversitate meritorum canonicæ auctoritatis & [b] exponentium sollertissimæ diligentiæ; maximèque commendans in scripturis canonicis admirandæ altitudinis saluberrimam humilitatem, in illis autem pro sua cujusque facultate aptum superbioribus, & per hoc infirmioribus animis, stilum sonantioris & quasi tornatioris eloquii. Sanè etiam exprimendum de illo est, ut indicet quem maximè legerit, & quibus libris familiariùs inhæserit, unde illi persuasum est, ut sociari vellet Ecclesiæ. Quod cùm dixerit, tum si nobis noti sunt illi libri, aut ecclesiasticâ famâ saltem accepimus à catholico aliquo memorabili viro esse conscriptos, læti approbemus. Si autem in alicujus hæretici volumina incurrit, & nesciens fortè quòd vera fides improbat, tenuit animo, & catholicum esse arbitratur; sedulò edocendus est, prælata auctoritate universalis Ecclesiæ aliorumque doctissimorum hominum & disputationibus & scriptionibus in ejus veritate florentium. Quamquam & illi qui catholici ex hac vita emigrarunt, & aliquid litterarum Christianarum posteris reliquerunt, in quibusdam locis opusculorum suorum, vel non intellecti, vel sicuti est humana infirmitas, minùs valentes acie mentis abditiora penetrare, & veri similitudine aberrantes à veritate, præsumtoribus & audacibus fuerunt occasioni ad aliquam hæresim moliendam atque gignendam. Quod mirum non est, cùm de ipsis canonicis litteris, ubi omnia sanissimè dicta sunt, non quidem aliter accipiendo quædam, quàm vel scriptor sensit, vel seipsa veritas habet: (nam si hoc solum esset, quis non humanæ infirmitati ad corrigendum paratæ libenter ignosceret?) sed id quod perverse ac pravè opinati sunt, animositate acerrima & pervicaci arrogantiâ defensitantes, multi multa perniciosa dogmata, concisa communionis unitate pepererunt. Hæc omnia cum illo, qui ad societatem populi Christiani, non idiota, ut aiunt, sed doctorum libris expolitus atque excultus accedit, modesta collatione tractanda sunt: tantum assumta præcipiendi auctoritate, ut caveat præsumtionis errores; quantum ejus humilitas quæ illum adduxit, jam sentitur admittere. Cetera verò secundùm regulas doctrinæ salutaris, sive de fide, quæcumque narranda vel differenda sunt, sive de moribus, sive de tentationibus, eo modo percurrendo quo dixi, ad illam supereminentiorem viam omnia referenda sunt.

CAPUT IX. Grammatici & Oratores quomodo tractandi.

13. SUNT item quidam de scholis usitatissimis Grammaticorum Oratorumque venientes, quos neque inter idiotas numerare audeas, neque inter illos doctissimos, quorum mens magnarum rerum est exercitata quæstionibus. His ergo qui loquendi arte ceteris hominibus excellere videntur, cùm veniunt ut Christiani fiant, hoc amplius quàm illis illitteratis impertire debemus, quòd sedulò monendi sunt, ut humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognoverint morum vitia quàm verborum amplius devitare; & cordi casto linguam exercitatam nec conferre audeant, quam etiam præferre consueverant. Maximè autem isti docendi sunt Scripturas audire divinas, ne sordeat eis solidum eloquium, quia non est inflatum; neque arbitrentur carnalibus integumentis involuta atque operta dicta vel facta hominum, quæ in illis libris leguntur, non evolvenda atque aperienda ut intelligantur, sed sic accipienda ut litteræ sonant; deque ipsa utilitate secreti, unde etiam mysteria vocantur, quid valeant ænigmatum latebræ ad amorem veritatis acuendum [c], decutiendumque fastidii torporem, ipsâ experientiâ probandum est talibus, cùm aliquid eis quod in promptu positum non ita movebat, enodatione allegoriæ alicujus eruitur. His enim maximè utile est nosse, ita esse præponendas verbis sententias, ut præponitur animus corpori. Ex quo fit, ut ita malle debeant veriores quàm disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores quàm formosiores habere amicos. Noverint etiam non esse vocem ad aures Dei, nisi animi affectum: ita enim non irridebunt, si aliquos antistites & ministros Ecclesiæ fortè animadverterint, vel cum barbarismis & solœcismis Deum invocare, vel eadem verba quæ pronuntiant non intelligere, perturbatèque distinguere. Non quia ista minimè corrigenda sunt, ut populus ad id quod planè intelligit, dicat Amen: sed tamen piè toleranda sunt ab eis, qui didicerint, ut sono in foro, sic voto in Ecclesia benedici. Itaque forensis illa nonnumquam fortè bona dictio, numquam tamen benedictio dici potest. De sacramento autem quod accepturi sunt, sufficit prudentioribus audire quid res illa significet: cum tardioribus autem aliquanto pluribus verbis & similitudinibus agendum est, ne contemnant quod vident.

Vox ad aures Dei, animi affectus.

CAPUT X. Jam de hilaritate comparanda.

14. Hic tu fortasse exemplum aliquod sermonis desideras, ut ipso tibi opere ostendam, quomodo facienda sint ista quæ monui. Quod quidem faciam, quantum Domino adjuvante potuero: sed prius de illa hilaritate comparanda, quod pollicitus sum, dicere debeo. Jam enim de ipsis præceptis explicandi sermonis, in catechizando eo qui sic venit ut Christianus fiat, quantum satis visum est, quod promiseram exsolvi. Indebitum quippe est ut etiam ipse faciam in hoc volumine, quod fieri oportere præcipio. Si ergo fecero, ad cumulum valebit: cumulus autem quo pacto à me superfundi potest, ante quam mensuram debiti explevero? Neque enim te maximè conqueri audivi, nisi quòd tibi sermo tuus vilis abjectusque videretur, cùm aliquem Christiano nomine imbueres. Hoc autem scio, non tam rerum quæ dicendæ sunt, quibus te satis novi paratum & instructum, neque ipsius locutionis inopiâ, sed animi tædio fieri; * vel illa caussâ quam dixi, quia magis nos delectat & tenet, quod in silentio mente cernimus, nec inde volumus avocari ad verborum longè disparem strepitum; * vel quia etiam cùm sermo jucundus est, magis nos libet audire aut legere quæ melius dicta sunt, & quæ sine nostra cura & sollicitudine promuntur, quàm ad alienum sensum repentina verba coaptare incerto exitu, sive utrùm occurrant pro sententia, sive utrùm accipiantur utiliter; * vel quia illa quæ rudibus insinuantur, eo quòd nobis notissima sunt, & provectui nostro jam non necessaria, piget ad ea sæpissime redire, nec in eis tam usitatis & tamquam infantilibus cum aliqua voluptate jam grandiusculus animus graditur. * Facit etiam loquendi tædium auditor immobilis, [[d] vel quia non movetur affectu, vel quia nullo motu corporis indicat se intelligere vel sibi placere quæ dicuntur:] non quia humanæ laudis nos esse avidos decet, sed quia ea quæ ministramus Dei sunt; & quanto magis diligimus eos

Caussæ sex tædium afferentes catechizanti.

* 1. caussa tædii.

* 2.

* 3.

* 4.

a Aliquot MSS. *otiosè*.
b Plures codices, *&* *ad exponendum*.

c Sic plures MSS. At editi, *discutiendumque*.
d Absunt hæc verba à plerisque MSS. & ab Am. Er.

quibus loquimur, tanto magis eis cupimus ut placeant, quæ ad eorum porriguntur salutem: quod si non succedit, contristamur, & in ipso cursu debilitamur & frangimur, quasi frustra operam conteramus. * Nonnumquam etiam cùm avertimur ab aliqua re, quam desideramus agere, & cujus actio aut delectabat nos, aut magis nobis necessaria videbatur, & cogimur aut jussu ejus quem offendere nolumus, aut aliquorum inevitabili instantiâ catechizare aliquem, jam conturbati accedimus ad negotium, cui magna tranquillitate opus est, dolentes quòd neque ordinem actionum nobis conceditur tenere quem volumus, nec sufficere omnibus possumus: atque ita ex ipsa tristitia sermo procedens minus gratus est, quia de ariditate mæstitiæ minùs exuberat. * Aliquando item ex aliquo scandalo mœror pectus obsedit, & tunc nobis dicitur, Veni, loquere huic, Christianus vult fieri. a Dicitur enim ab ignorantibus quid nos clausum intus exurat: quibus si affectum nostrum aperire non oportet, suscipimus ingratiùs quod volunt: & profectò languidus & insuavis ille sermo erit per venam cordis æstuantem fumantemque trajectus. Tot igitur ex caussis, quælibet earum serenitatem nostræ mentis obnubilet, secundùm Deum sunt quærenda remedia, quibus relaxetur illa contractio, & fervore spiritùs exsultemus & jocundemur in tranquillitate boni operis. *Hilarem enim datorem diligit Deus.*

15. Si enim caussa illa contristat, quòd intellectum nostrum auditor non capit, à cujus cacumine quodam modo descendentes cogimur in syllabarum longè infrà distantium tarditate demorari, & curam gerimus quemadmodum longis & perplexis amfractibus procedat ex ore carnis, quod celerrimo haustu mentis imbibitur, & quia multùm dissimiliter exit, tædet loqui, & libet tacere: cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstravit nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Quantumvis enim differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ vivacitate, longè differentior est mortalitas carnis ab æqualitate Dei. Et tamen cùm in eadem *forma esset*, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens*, b &c. usque ad *mortem crucis*. Quam ob caussam, nisi quia factus est infirmis infirmus, ut infirmos lucrificaret? Audi ejus imitatorem alibi etiam dicentem, *Sive enim mente excessimus, Deo; sive temperantes sumus, vobis. Caritas enim Christi compellit nos judicantes hoc, quia unus pro omnibus mortuus est.* Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum, si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est parvulus in medio nostrûm, tamquam nutrix fovens filios suos. Num enim delectat, nisi amor invitet, decurtata & mutilata verba immurmurare? Et tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant: & suavius est matri minuta mansa inspuere parvulo filio, quàm ipsam mandere ac devorare grandiora. Non ergo recedat de pectore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fetus operit, & susurrantes pullos confracta voce advocat; cujus blandas alas refugientes superbi, præda fiunt alitibus. Si enim intellectus delectat in penetralibus sincerissimis, hoc etiam intelligere delectet, quomodo caritas quanto officiosiùs descendit in infima, tanto robustiùs recurrit in intima per bonam conscientiam nihil c quærendi ab eis ad quos descendit, præter eorum sempiternam salutem.

CAPUT XI. Remedium contra 2. tædii caussam.

16. Si autem magis appetimus ea, quæ jam parata sunt & melius dicta legere vel audire, & ideo piget incerto exitu ad tempus coaptare quæ loquimur: tantum à veritate rerum non aberret animus, facile est ut si in verbis auditorem aliquid offenderit, ex ipsa occasione discat, quàm sit re intellecta contemnendum, si minùs integrè, aut si minùs propriè sonare potuit, quòd ideo sonabat ut res intelligeretur. Quòd si humanæ infirmitatis intentio etiam ab ipsa rerum veritate aberraverit; quamquam in catechizandis rudibus, ubi via tritissima tenenda est, difficilè potest accidere: tamen ne fortè accidat ut etiam hinc offendatur auditor, non aliunde nobis debet videri accidisse, nisi quia Deus experiri nos voluit, utrùm cum mentis placiditate corrigamur, ne in defensionem nostri erroris majore præcipitemur errore. Quòd si nemo nobis dixerit, nosque & illos qui audierunt omnino latuerit, nullus dolor est, si non fiat iterum. Plerumque autem nos ipsi recolentes quæ diximus, reprehendimus aliquid, & ignoramus quomodo cùm diceretur acceptum sit; magisque dolemus, quando in nobis fervet caritas, si cùm falsum esset, libenter acceptum est. Ideoque opportunitate reperta, sicut nos ipsos in silentio reprehendimus, ita curandum est, ut etiam illi sensim corrigantur, qui non Dei verbis, sed planè nostris in aliquam lapsi sunt falsitatem. Si verò aliqui livore vesano cæci errasse nos gaudent, susurrones, detractores, Deo odibiles; præbeant nobis materiam exercendæ patientiæ cum misericordia, quia & patientia Dei ad pœnitentiam eos adducit. Quid enim est detestabilius, & quod magis thesaurizet iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei, quàm de malo alterius d mala diaboli similitudine atque imitatione lætari? Nonnumquam etiam, cùm rectè omnia verèque dicantur, aut non intellectum aliquid, aut contra opinionem & consuetudinem veteris erroris ipsa novitate asperum, offendit & perturbat audientem. Quòd si apparuerit, sanabilemque se præbet, auctoritatum rationumque copiâ sine ulla dilatione sanandus est. Si autem tacita & occulta offensio est, Dei medicina opitulari potest. At si resiluerit, & curari recusaverit, consoletur nos dominicum illud exemplum qui offensis hominibus ex verbo suo, & tamquam durum refugientibus, etiam iis qui remanserant ait, *Numquid & vos vultis ire?* Satis enim FIXUM ATQUE IMMOBILE debet corde retineri, Jerusalem captivam ab hujus sæculi Babylonia decursis temporibus liberari, nullumque ex illa esse periturum; quia qui perierit, non ex illa erat. *Firmum enim fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Novit Dominus qui sunt ejus, & recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.* Ista cogitantes, & invocantes Dominum in cor nostrum, minus timebimus incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitque nos etiam ipsa perpessio molestiarum pro misericordi opere, si non in eo nostram gloriam requiramus. Tunc enim est verè opus bonum, cum a caritate jaculatur agentis intentio, & tamquam ad locum suum rediens, rursus in caritate requiescit. Lectio verò quæ nos delectat, aut aliqua auditio melioris eloquii, ut eam promendo sermoni nostro præponere volentes, cum pigritia vel tædio loquamur, alacriores nos suscipiet, jocundiorque præstabitur post laborem; & majore fiduciâ deprecabimur, ut loquatur nobis Deus quomodo volumus, si suscipiamus hilariter ut loquatur per nos quomodo possumus: ita fit ut diligentibus Deum omnia concurrant in bonum.

CAPUT XII. Remedium contra 3. caussam tædii.

17. JAM verò si usitata & parvulis congruentia sæpe repetere fastidimus: congruamus eis per fraternum, paternum, maternumque amorem, & copulatis cordi eorum etiam nobis nova videbuntur. tantum enim valet animi compatientis affectus, ut cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discentibus, habitemus in invicem; atque ita & illi quæ audiunt quasi loquantur in nobis, & nos in illis discamus quodam modo quæ docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quædam ampla & pulcra, vel urbium vel agrorum, quæ jam nos sæpe videndo sine aliqua voluptate præteribamus, ostendimus eis qui antea numquam viderant, ut nostra delectatio in eorum novitatis delectatione renovetur? Et tanto magis, quanto sunt amiciores: quia per amoris vinculum in quantum in illis sumus, in tantum & nobis nova fiunt quæ vetera fuerunt. Sed si in rebus contemplandis aliquantum profecimus, non volumus eos quos diligimus lætari & stupere, cùm intuentur opera manuum hominum; sed volumus eos in ipsam e artem consiliumve institutoris attollere, atque inde exsurgere in admirationem laudemque omnicreantis Dei, ubi amoris fructuosissimus finis est: quanto ergo magis delectari nos oportet, cùm ipsum Deum jam discere homines accedunt, propter quem discenda sunt quæcumque discenda sunt; & in eorum novitate innovari, ut si frigidior est f solita nostra prædicatio, insolitâ eorum auditione fervescat. Huc accedit ad comparandam lætitiam, quod cogitamus & consideramus, de qua erroris morte in vitam fidei transeat homo. Et si vicos usitatissimos cum benefica hilaritate transimus, quando alicui fortè qui errando laboraverat, demonstramus viam quanto alacriùs & cum gaudio majore in doctrina salutari,

a Sola editio Lov. *Nescitur.*
b Istæ voces, *&c. usque ad*, librarii sunt prætereuntis, ut solet, verba intermedia citati loci.
c Sic MSS. Editi verò, *nihil quærendo*.
d Ita in MSS. At in editis, *mera*.
e Editi, *artem*. Aptiùs MSS. *artem*.
f Sic Am. & plerique MSS. At Er. & Lov. *solite*.

etiam illa quæ propter nos retexere non opus est, perambulare debemus; cùm animam miserandam & erroribus sæculi fatigatam per itinera pacis, ipso qui nobis [a] eam præstitit jubente, deducimus?

Caput XIII. Remedium contra 4. caussam fastidii.

18. Sed re vera multum est perdurare in loquendo usque ad terminum præstitutum, cùm moveri non videmus audientem; quòd sive non audeat, religionis timore constrictus, voce aut aliquo motu corporis significare approbationem suam, sive humanâ verecundiâ reprimatur; sive dicta non intelligat, sive contemnat: quando quidem nobis non cernentibus animum ejus incertum est, omnia sermone tentanda sunt, quæ ad eum excitandum & tamquam de latebris eruendum possint valere. Nam & timor nimius atque impediens declarationem judicii ejus, blanda exhortatione pellendus est, & insinuando fraternam societatem verecundia temperanda, & interrogatione quærendum utrùm intelligat, & danda fiducia, ut si quid ei contradicendum videtur, liberè proferat. Quærendum etiam de illo, utrùm hæc aliquando jam audierit, & fortassis eum tamquam nota & pervulgata non moveant; & agendum pro ejus responsione, ut aut planiùs & enodatiùs loquamur, aut opinionem contrariam refellamus, aut ea quæ illi nota sunt non explicemus latiùs, sed breviter complicemus, eligamusque aliqua ex his quæ mysticè dicta sunt in sanctis libris, & maximè in ipsa narratione, quæ aperiendo & revelando noster sermo dulcescat. Quòd si nimis tardus est, & ab omni tali suavitate absurdus & aversus, misericorditer sufferendus est, breviterque decursis ceteris, ea quæ maximè necessaria sunt, de unitate [b] Catholicæ, de tentationibus, de Christiana conversatione propter futurum judicium terribiliter inculcanda sunt, magisque pro illo ad Deum, quàm illi de Deo multa dicenda.

Auditor vel audiendo vel stando fatigatus, quomodo recreandus.

19. Sæpe etiam fit, ut qui primò libenter audiebat, vel audiendo vel stando fatigatus, non jam laudans, sed oscitans labia diducat, & se abire velle etiam invitus ostendat. Quod ubi senserimus, aut renovare oportet ejus animum, dicendo aliquid honesta hilaritate conditum & aptum rei quæ agitur, vel aliquid valde mirandum & stupendum, vel etiam dolendum atque plangendum; & magis de ipso, ut propriâ curâ punctus evigilet; quod tamen non offendat ejus verecundiam asperitate aliqua, sed potiùs familiaritate conciliet: aut oblata sessione [c] succurrere; quamquam sine dubitatione meliùs fiat, ubi decenter fieri potest, ut à principio sedens audiat; longèque consultiùs in quibusdam Ecclesiis transmarinis non solùm antistites sedentes loquuntur ad populum, sed ipsi etiam populo sedilia subjacent, ne quisquam infirmior stando lassatus à saluberrima intentione avertatur, aut etiam cogatur abscedere. Et tamen multum interest, si se quisquam de magna multitudine subtrahat ad reparandas vires, qui jam sacramentorum societate devinctus est; & si ille discedat, (quod plerumque inevitabiliter urgetur, ne interiore defectu victus etiam cadat,) qui primis sacramentis imbuendus est: & pudore enim non dicit cur eat, & imbecillitate stare non sinitur. Expertus hæc dico: nam fecit hoc quidam, cùm eum catechizarem, homo rusticanus, unde magnopere præcavendum esse didici. Quis enim ferat arrogantiam nostram, cùm [d] viros fratres nostros, vel etiam quod majore sollicitudine curandum est, ut sint fratres nostri, coram nobis sedere non facimus; & ipsum Dominum nostrum, cui assistunt Angeli, sedens mulier audiebat? Sanè si aut brevis sermo futurus est, aut consessui locus non est aptus, stantes audiant; sed cùm multi audiunt, & non [e] tunc initiandi. Nam cùm unus, aut duo, aut pauci, qui propterea venerunt ut Christiani fiant, periculosè loquimur stantibus. Tamen si jam sic cœpimus, saltem animadverso auditoris tædio, & offerenda sessio est, immo verò prorsus urgendus ut sedeat, & dicendum aliquid quo renovetur, quo etiam cura, si qua fortè irruens eum avocare cœperat, fugiat ex animo. Cùm enim caussæ incertæ sint, cur jam tacitus recuset audire, jam sedenti aliquid adversùs incidentes cogitationes sæcularium negotiorum dicatur, aut hilari, ut dixi, aut tristi modo: ut si ipsæ sunt quæ mentem occupaverant, cedant quasi nominatim accusatæ; si autem ipsæ non sunt, & audiendo fatigatus est, cùm de illis tamquam ipsæ sint, (quando quidem ignoramus,) inopinatum aliquid & extraordinarium, eo modo quo dixi, loquimur, a tædio renovatur intentio. Sed & breve sit, maximè quia extra ordinem inseritur, ne morbum fastidii cui subvenire volumus, etiam augeat, ipsa medicina: & acceleranda sunt cetera, & promittendus atque exhibendus finis propinquior.

Usus audiendi verbum Dei sedendo, in quibusdam Ecclesiis receptus.

Luc. 10. 39.

Caput XIV. Remedium adversùs 5. caussam tædii.

20. Si autem confregit animum tuum alterius actionis, cui tamquam magis necessariæ jam suspensus eras, omissio, & propterea tristis insuaviter catechizas, cogitare debes, excepto quòd scimus misericorditer nobis agendum esse quidquid cum hominibus agimus, & ex officio sincerissimæ caritatis; hoc ergo excepto, incertum esse quid utilius agamus, & quid opportunius aut intermittamus, aut omnino omittamus. Quia enim merita hominum pro quibus agimus, qualia sint apud Deum non novimus, quid eis ad tempus expediat aut nullâ aut tenuissimâ & incertissimâ conjecturâ suspicamur, potiùs quàm comprehendimus. Quapropter res quidem agendas pro nostro captu ordinare debemus: quas eo modo quo statuimus si peragere potuerimus, non ideo gaudeamus quia nobis, sed quia Deo sic eas agi placuit: si autem aliqua inciderit necessitas, qua noster ille ordo turbetur; flectamur facilè, ne frangamur; ut quem Deus nostro * præposuit, ipse sit noster. Æquius est enim, ut nos ejus quàm ut ille nostram voluntatem sequatur. Quia & ordo agendarum rerum, quem [a] nostro arbitrio tenere volumus, ille utique approbandus est, ubi potiora præcedunt. Cur ergo nos dolemus homines à Domino Deo tanto potiore præcedi, ut eo ipso quo nostrum amamus ordinem, inordinati esse cupiamus? Nemo enim meliùs ordinat quid agat, nisi qui paratior est non agere quod divina potestate prohibetur, quàm cupidior agere quod humana cogitatione meditatur. Quia *multæ cogitationes sunt in corde viri, consilium autem Domini manet in æternum.*

* Subaud. ordini.

Prov. 19. 21.

Remedium contra 6. caussam tædii,

21. Si verò ex aliquo scandalo perturbatus animus non valet edere serenum jocundumque sermonem, tantam esse caritatem oportet in eos pro quibus Christus mortuus est, volens eos pretio sanguinis sui ab errorum sæcularium morte redimere; ut hoc ipsum quod nobis tristibus nuntiatur, præstò esse aliquem qui desideret fieri Christianus, ad consolationem illius resolutionemque tristitiæ valere debeat, sicut solent lucrorum gaudia dolorem lenire damnorum. Non enim scandalum nos contristat alicujus, nisi quem perire aut per quem perire infirmum vel credimus vel videmus. Ille igitur qui initiandus advenit, dum speratur posse proficere, dolorem deficientis abstergat. Quia & si timor ille suggeritur, ne fiat proselytus filius gehennæ, dum multi tales versantur ante oculos, ex quibus oriuntur ea quibus urimur scandala, non ad retardandos nos pertinere debet, sed magis ad excitandos & acuendos: quatenus quem imbuimus moneamus, ut caveat imitationem eorum, qui non ipsa veritate, sed solo nomine Christiani sunt; nec eorum turbâ commotus, aut sectari velit eos; aut Christum nolit sectari propter eos; & aut nolit esse in Ecclesia Dei ubi illi sunt, aut talis ibi velit esse quales illi sunt. Et nescio quomodo in hujusmodi [f] monitis ardentior sermo est, cui fomitem subministrat præsens dolor: ut non solùm pigriores non simus, sed eo ipso dicamus accensiùs atque vehementiùs, quod securiores frigidiùs & lentiùs diceremus; gaudeamusque nobis occasionem dari, ubi motus animi nostri sine fructificatione non transeat.

Matt. 23. 15.

Item adversùs caussam sextam.

22. Si autem de aliquo errato nostro vel peccato nos mæstitudo comprehendit, non tantùm meminerimus sacrificium Deo spiritum esse contribulatum, sed etiam illud, *Quia sicut aqua ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum.* Et, *Quia misericordiam*, inquit, *volo quàm sacrificium.* Sicut ergo si periclitaremur incendio, ad aquam utique curreremus, quo posset exstingui, & gratularemur si quis eam de proximo offerret: ita si de nostro fœno aliqua peccati flamma surrexit, & propterea conturbamur, data occasione misericordissimi operis, tamquam de oblato fonte gaudeamus, ut inde illud quod exarserat opprimatur. Nisi fortè tam stulti sumus, ut alacriùs arbitremur cum pane

Psal. 50. 19. Eccli. 3. 33. Osee 6. 6.

a Codex Corb. *ea*

b Lov. *Catholicæ fidei.* Editi verò alii & plerique MSS. non habent *fidei*: pro quo subaudiri debet *Ecclesiæ*.

c Apud Lov. additur, *studeat.* Sed subaudiendum, *oportet*.

d nonnulli MSS. *veros*.

e Sola editio Lov. pro *tunc*. habet *sunt*.

f Editi, *motu*: quam vocem prætereunt MSS. plures; alii autem ejus loco habent, *mentis*. Paulò pòst ex verbo *subministrat*, sive uti scribi solet in antiquis codicibus, *sumministrat*, factum erat in editis *suum ministrat*.

currendum, quo ventrem esurientis impleamus, quàm cum verbo Dei, quo mentem a istud edentis instruamus. Huc accedit, quia si tantummodo prodesset hoc facere, non facere autem nihil obesset; infeliciter in periculo salutis, non jam proximi, sed nostræ, oblatum remedium sperneremus. Cùm verò ex ore Domini tam minaciter sonet, *Serve nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis* (Matt. 25. 26.): quæ tandem dementia est, quoniam peccatum nostrum nos angit, ideo rursus velle peccare, non dando pecuniam dominicam volenti & petenti? His atque hujusmodi cogitationibus & considerationibus depulsa caligine tædiorum, ad catechizandum aptatur intentio, ut suaviter imbibatur, quod impigrè atque bilariter de caritatis ubertate prorumpit. Hæc enim non tam ego tibi, quàm omnibus nobis b dicit ipsa dilectio, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis (Rom. 5. 5.).

CAPUT XV. *Pro personarum diversitate temperanda oratio.*

23. SED nunc etiam illud quod priùs quàm promittere non debebam, jam fortasse debitum flagitas, ut aliquod sermonis exemplum, tamquam si ego aliquem catechizem, non me pigeat explicare, & intuendum tibi proponere. Quòd priùs quàm faciam, volo cogites aliam esse intentionem dictantis, cùm lector futurus cogitatur; & aliam loquentis, cùm præsens auditor attenditur: & in eo ipso aliam in secreto monentis, dum nullus alius qui de nobis judicet præstò est; aliam palàm docentis aliquid, cùm dissimiliter opinantium circumstat auditus: & in hoc genere aliam, cùm docetur unus, ceteri autem tamquam judicantes aut adtestantes quæ sibi nota sunt audiunt; aliam cùm omnes communiter quid ad eos proferamus exspectant: & rursus in hoc ipso aliam, cùm quasi privatim consedetur, ut sermocinatio conferatur; aliam, cum populus tacens unum de loco superiore dicturum suspensus intuetur: multumque interest, & cùm ita dicimus, utrùm pauci adsint an multi, docti an indocti; an ex utroque genere mixti; urbani an rustici, an hi & illi simul; an populus ex omni hominum genere temperatus sit. Fieri enim non potest, nisi aliter atque aliter afficiant locuturum atque dicturum, & ut sermo qui profertur, affectionis animi à quo profertur, quemdam quasi vultum gerat, & pro eadem diversitate diversè afficia: auditores, cum & ipsi se ipsos diversè afficiant invicem præsentiâ suâ. Sed quia de rudibus imbuendis nunc agimus, de me ipso tibi testis sum, aliter atque aliter me moveri, cùm ante me catechizandum video eruditum, inertem, civem, peregrinum, divitem, pauperem, privatum, honoratum, in potestate aliqua constitutum, illius aut illius gentis hominem, illius aut illius ætatis aut sexûs, ex illa aut illa secta, ex illo aut illo vulgari errore venientem: ac pro diversitate motûs mei sermo ipse & procedit, & progreditur, & finitur. Et quia cùm eadem omnibus debeatur caritas, non eadem est omnibus adhibenda medicina: ipsa item caritas alios parturit, cum aliis infirmatur; alios curat ædificare, alios contremiscit offendere; ad alios se inclinat, ad alios se erigit; aliis blanda, aliis severa, nulli inimica, omnibus mater. Et qui non expertus est eadem caritate quod dico, cùm videt nos, quia facultas aliqua nobis donata delectat laudabiliter innotescere in ore multitudinis, inde nos beatos putat: Deus autem, in cujus conspectum intrat gemitus compeditorum (Psal. 78. 11.), videat humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra (Psal. 24. 18.). Quamobrem si quid tibi in nobis placuit, ut aliquam observationem sermonis tui à nobis audire quæreres, meliùs videndo & audiendo nos cùm hæc agimus, quàm legendo cùm hæc dictamus, edisceres.

CAPUT XVI. *Formula orationis catechistæ.*

24. SED tamen faciamus aliquem venisse ad nos, qui vult esse Christianus, & de genere quidem idiotarum, non tamen rusticanorum, sed urbanorum, quales apud Carthaginem plures experiri te necesse est: interrogatum etiam utrùm propter vitæ præsentis aliquod commodum, an propter requiem quæ post hanc vitam speratur, Christianus esse desiderat, propter futuram requiem respondisse: tali fortasse à nobis instrueretur alloquio. Deo gratias, frater: valde tibi gratulor, & gaudeo de te, quòd in tantis ac tam periculosis hujus sæculi tempestatibus de aliqua vera & certa securitate cogitasti. Nam & in hac vita homines magnis laboribus requiem quærunt & securitatem, sed pravis cupiditatibus non inveniunt. Volunt enim requiescere in rebus inquietis & non permanentibus: & quia illæ tempore subtrahuntur & transeunt, timoribus & doloribus eos agitant, nec quietos esse permittunt. Sive enim in divitiis velit homo requiescere, magis superbus efficitur, quàm securus. An non videmus quàm multi eas subitò perdiderint, multi etiam propter illas perierint, aut cùm eas habere cupiunt, aut cùm eis oppressis à cupidioribus auferuntur? Quæ si etiam per totam vitam cum homine permanerent, & non desererent dilectorem suum, ipse illas sua morte desereret. Quanta est enim vita hominis, etiamsi senescat? Aut cùm sibi homines optant senectutem, quid aliud optant nisi longam infirmitatem? Sic & honores hujus sæculi, quid sunt nisi typhus, c & inanitas, & ruinæ periculum? Quia sic Scriptura sancta dicit, *Omnis caro fœnum, & claritas hominis ut flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit: verbum autem Domini manet in æternum* (Isa. 40. 6. & 8.). Ideo qui veram requiem & veram felicitatem desiderat, debet tollere spem suam de rebus mortalibus & prætereuntibus, & eam collocare in verbo Domini, ut hærens ei quod manet in æternum, etiam ipse cum illo maneat in æternum.

Exordium ductum à laudabili proposito suscipiendæ Christianæ religionis, propter futuram requiem. Requies in rebus inquietis non quærenda. Non in divitiis, nec in honoribus.

25. SUNT etiam homines qui nec divites quærunt esse, nec ad vanas honorum pompas ambiunt pervenire: sed gaudere & requiescere volunt in popinis & in fornicationibus, & in theatris atque spectaculis nugacitatis quæ in magnis civitatibus gratis habent. Sed sic etiam ipsi aut consumunt per luxuriam paupertatem suam, & ab egestate postea in furta & effracturas, & aliquando etiam in latrocinia prosiliunt, & subitò multis & magnis timoribus implentur; & qui in popina paulò antè cantabant, jam planctus carceris somniant. Studiis autem spectaculorum fiunt dæmonibus similes, clamoribus suis incitando homines, ut se invicem cædant, secumque habeant contentiosa certamina qui se non læserunt, dum placere insano populo cupiunt: quos si animadverterint esse concordes, tunc eos oderunt & persequuntur, & tamquam collusores ut fustibus verberentur exclamant, & hanc iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum judicem cogunt; si autem horrendas adversùs invicem inimicitias eos exercere cognoverint, sive d sintæ qui appellantur, sive scenici & thymelici, sive aurigæ, sive venatores, quos miseros non solùm homines cum hominibus, sed etiam homines cum bestiis in certamen pugnamque committunt; quo majore adversùs invicem discordiâ furere senserint, eo magis amant & delectantur, & e incitatis favent, & faventes incitant, plus adversùs se ipsos insanientes ipsi spectatores alter pro altero, quàm illi quorum insaniam insani provocant, sed insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere animus potest, qui discordiis & certaminibus pascitur? Qualis enim cibus sumitur, talis valetudo consequitur. Postremò quamvis insana gaudia non sint gaudia, tamen qualiacumque sint, & quantumlibet delectet jactantia divitiarum, & tumor honorum, vorago popinarum, & bella f theatrorum, & immunditia fornicationum, & prurigo thermarum, aufert omnia ista una febricula, & adhuc viventibus totam falsam beatitudinem subtrahit: remanet inanis & saucia conscientia, Deum sensura judicem, quem noluit habere custodem; & inventura asperum Dominum, quem dulcem patrem quærere & amare contemsit. Tu autem quia veram requiem quæ post hanc vitam Christianis promittitur quæris, etiam hìc eam inter amarissimas vitæ hujus molestias suavem jocundamque gustabis, si ejus qui eam promisit præcepta dilexeris. Citò enim senties dulciores esse justitiæ fructus quàm iniquitatis, & veriùs atque jocundiùs gaudere hominem de bona conscientia inter molestias, quàm de mala inter delicias: quia non sic venisti conjungi Ecclesiæ Dei, ut ex ea temporalem aliquam utilitatem requiras.

Requiem quærentes in oblectamentis carnis & in spectaculis.

CAPUT XVII. *Reprehenditur qui velit esse Christianus propter commodum temporale.*

26. SUNT enim qui propterea volunt esse Christiani, ut aut promereantur homines à quibus temporalia commoda exspectant, aut quia offendere nolunt quos timent. Sed isti reprobi sunt: & si ad tempus eos portat Ecclesia, sicut area usque ad tempus ventilationis paleam sustinet; si non se correxerint, & propter futuram sempiternam requiem Christiani esse cœperint, in fine separabuntur (Matt. 3. 12.).

a Sic MSS. Editi verò, *mentem sitientis*.
b Editi ferè soli, *dictat*.
c Sic plerique MSS. At editi omittunt, *& inanitas*: cujus loco nonnulli MSS. *& vanitas*.
d Lov. *sint athletæ qui appellantur*. At plerique ac melioris notæ MSS. *sintæ*. Vox erat forsitan apud Afros tunc vulgaris. In Corbeiensi codice scribitur, *sintha*. In MSS. quibusdam & apud Am. legitur, *sint aqui appellantur*. Apud Er. *sint qui appellantur*.
e Am. Er. & aliquot MSS. *& incitati*. Alii plures MSS. *& incitantes*.
f Sic Am. Er. & plerique MSS. At Lov. *theatricorum*.

Nec sibi blandiantur quòd in area possunt esse cum frumento Dei: quia in horreo cum illo non erunt, sed igni debito a destinantur. Sunt etiam alii meliore quidem spe, sed tamen non minore periculo, qui jam Deum timent, & non irrident Christianum nomen, nec simulato corde intrant Ecclesiam Dei, sed in ista vita exspectant felicitatem, ut feliciores sint in rebus terrenis, quàm illi qui non colunt Deum: ideoque cùm viderint quosdam sceleratos & impios ista b sæculi prosperitate pollere & excellere, se autem vel minus habere ista vel amittere, perturbantur tamquam sine caussa Deum colant, & facilè à fide deficiunt.

Christianus verè est, qui religionem profitetur propter futuram requiem. Matt. 25. 46.

27. Qui autem propter beatitudinem sempiternam & perpetuam requiem, quæ post hanc vitam sanctis futura promittitur, vult fieri Christianus, ut non eat in ignem æternum cum diabolo, sed in regnum æternum intret cum Christo, verè ipse Christianus est; cautus in omni tentatione, ne prosperis rebus corrumpatur, & ne frangatur adversis, & in abundantia bonorum terrenorum modestus & temperans, & in tribulationibus fortis & patiens. Qui etiam proficiendo perveniet ad talem animum, ut plus amet Deum, quàm timeat gehennam: ut etiamsi dicat illi Deus, Utere deliciis carnalibus sempiternis, & quantum potes pecca, nec morieris, nec in gehennam mitteris, sed mecum tantummodo non eris; exhorrescat, & omnino non peccet, non jam ut illud quod timebat non incidat, sed ne illum quem sic amat offendat: in quo c uno est requies, quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quam præparavit Deus diligentibus eum.

1 Cor. 2. 9.

Transit ad narrationem eorum quæ credenda sunt. Gen. 1. 1. 2. & 3. Psal. 148. 5.

28. De qua requie significat Scriptura, & non tacet quòd ab initio mundi ex quo fecit Deus cælum & terram & omnia quæ in eis sunt, sex diebus operatus est, & septimo die requievit. Poterat enim omnipotens & uno momento temporis omnia facere. Non autem laboraverat, ut requiesceret, quando, *Dixit, & facta sunt; mandavit, & creata sunt*: sed ut significaret, quia post sex ætates mundi hujus, septima ætate tamquam septimo die requieturus est in sanctis suis: quia ipsi in illo requiescent post omnia bona opera, in quibus ei servierunt, quæ ipse in illis operatur, qui vocat, & præcipit, & delicta præterita dimittit, & justificat eum qui priùs erat impius. Sicut autem cùm illi ex dono ejus bene operantur, rectè dicitur ipse operari: sic cùm d in illo requiescunt, rectè dicitur ipse requiescere. Nam quod ad ipsum adtinet, pausationem non quærit, quia laborem non sentit. Fecit autem omnia per Verbum suum: & Verbum ejus ipse Christus, in quo requiescunt Angeli & omnes cælestes mundissimi spiritus in sancto silentio. Homo autem peccato lapsus perdidit requiem, quam habebat in ejus divinitate, & recipit eam in ejus humanitate: ideoque opportuno tempore, quo ipse sciebat oportere fieri, homo factus & de femina natus est. A carne quippe contaminari non poterat, ipse carnem potius mundaturus. Ipsum antiqui sancti venturum in revelatione Spiritûs cognoverunt, & prophetaverunt: & sic salvi facti sunt credendo quia veniet: sicut nos salvi efficimur credendo quia venit: ut diligeremus Deum, qui sic nos dilexit, ut unicum Filium suum mitteret, qui e humilitate nostræ mortalitatis indutus, & à peccatoribus & pro peccatoribus moreretur. Jam enim olim ab ineuntibus sæculis mysterii hujus altitudo præfigurari prænuntiarique non cessat.

Filius Dei cur homo factus.

Caput XVIII. De hominis & rerum aliarum creatione quid credendum.

29. Quoniam Deus omnipotens, & bonus & justus & misericors, qui fecit omnia bona, sive magna sive parva, sive summa sive infima; sive quæ videntur, sicuti sunt cælum & terra & mare, & in cælo sol & luna, & cetera sidera, in terra autem & mari arbores & frutices & animalia suæ cujusque naturæ, & omnia corpora vel cælestia vel terrestria; sive quæ non videntur, sicuti sunt spiritus quibus corpora vegetantur & vivificantur: fecit & hominem ad imaginem suam; ut quemadmodum ipse per omnipotentiam suam præest universæ creaturæ, sic homo per intelligentiam suam, qua etiam Creatorem suum cognoscit & colit, præesset omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adjutorium feminam: non ad carnalem concupiscentiam, quando quidem nec corruptibilia corpora tunc habebant, ante quàm eos mortalitas invaderet pœna peccati, sed ut haberet & vir gloriam de femina, cum ei præiret ad f Deum, seque illi præberet imitandum in sanctitate atque pietate; sicut ipse esset gloria Dei, cùm ejus sapientiam sequeretur.

Homo in paradiso constitutus.

30. Itaque constituit eos in quodam loco perpetuæ beatitudinis, quem appellat Scriptura paradisum; præceptumque illis dedit, quod si non transgrederentur, in illa semper immortalitatis beatitudine permanerent: si autem transgrederentur, supplicia mortalitatis expenderent. Præsciebat autem Deus eos transgressuros: sed tamen quia conditor est & effector omnis boni, magis eos fecit, quando fecit & bestias, ut impleret terram bonis terrenis. Et utique melior est homo etiam peccator, quàm bestia. Et præceptum quod non erant servaturi, magis dedit, ut essent inexcusabiles, cùm in eos vindicare cœpisset. Quidquid enim homo fecerit, laudabilem in suis factis invenit Deum: si rectè egerit, laudabilem invenit per justitiam præmiorum: si peccaverit, laudabilem invenit per justitiam suppliciorum: si peccata confessus ad rectè vivendum redierit, laudabilem invenit per misericordiam indulgentiarum. Cur ergo non faceret Deus hominem, quamvis eum peccaturum prænosceret, cum & stantem coronaret, & cadentem ordinaret, & surgentem adjuvaret, semper & ubique ipse gloriosus bonitate, justitiâ, clementiâ? maximè quia & illud præsciebat, de propagine mortalitatis ejus futuros sanctos, qui non sibi quærerent, sed Creatori suo gloriam darent, & eum colendo ab omni corruptione liberati, cum Angelis sanctis semper vivere & beate vivere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberum arbitrium, ut non servili necessitate, sed ingenua voluntate Deum colerent, dedit etiam angelis: & ideo nec angelus, qui cum spiritibus aliis satellitibus suis superbiendo deseruit obedientiam Dei, & diabolus factus est, aliquid nocuit Deo, sed sibi. Novit enim Deus ordinare deserentes se * animas, & ex earum justa miseria inferiores partes creaturæ suæ convenientissimis & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis g ornare. Itaque nec diabolus aliquid Deo nocuit, quia vel ipse lapsus est, vel hominem seduxit ad mortem: nec ipse homo in aliquo minuit veritatem aut potestatem h aut beatitatem Conditoris sui, quia conjugi suæ seductæ a diabolo, ad id quod Deus prohibuerat, propria voluntate consensit. Justissimis enim Dei legibus omnes damnati sunt, Deo glorioso per æquitatem vindictæ, ipsi ignominiosi per turpitudinem pœnæ: ut & homo à suo Creatore aversus victus diabolo subderetur, & diabolus homini ad Creatorem suum converso vincendus proponeretur; ut quicumque diabolo usque in finem consentirent, cum illo irent in æterna supplicia; quicumque autem humiliarent se Deo, & per ejus gratiam diabolum vincerent, æterna præmia mererentur.

Cur creaturus qui præsciebatur peccaturus.

Lapsus hominis & angeli nihil Deo nocuit.

** Convenientiùs, spiritus: ex 2. Retract. 14.*

Gen. 3. 4.

Caput XIX. In Ecclesia boni & mali, in fine separandi.

31. Neque hoc nos movere debet; quia multi diabolo consentiunt, & pauci Deum sequuntur: quia & frumentum in comparatione palearum valde pauciorem habet numerum. Sed sicut agricola novit quid faciat de ingenti acervo paleæ, sic nihil est Deo multitudo peccatorum, qui novit quid de illis agat, ut administratio regni ejus ex nulla parte turbetur atque turpetur. Nec ideo putandus est vicisse diabolus, quia secum plures, cum quibus à paucis vinceretur, adtraxit. Duæ itaque civitates, una iniquorum, altera sanctorum, ab initio generis humani usque in finem sæculi perducuntur, nunc permixtæ corporibus, sed voluntatibus separatæ, in die verò judicii etiam corpore separandæ. Omnes enim homines amantes superbiam & temporalem dominationem cum vano typho & pompa arrogantiæ, omnesque spiritus qui talia diligunt, & gloriam suam subjectione hominum quærunt, simul una societate devincti sunt; sed & si sæpe adversum se pro his rebus dimicant, pari tamen pondere cupiditatis in eamdem profunditatem præcipitantur, & sibi morum & meritorum similitudine conjunguntur. Et rursus omnes homines & omnes spiritus humiliter Dei gloriam quærentes, non suam, & eum pietate sectantes, ad unam pertinent societatem. Et tamen Deus misericordissimus, & super impios homines patiens est, & præbet eis pœnitentiæ atque correctionis locum.

Civitates duæ ab initio generis humani.

Diluvium & arca sacramentum. Gen. 7.

32. Nam & quòd omnes diluvio delevit, excepto uno justo cum suis, quos in arca servari voluit: noverat

a Lov. *destinabuntur*. At Am. Er. & MSS. habent præsenti tempore, *destinantur*.
b Am. Er. & tres MSS. *sæculari*.
c Sic MSS. Editi verò, *in quo una est requies*.
d Ita MSS. At editi, *sic cùm illi requiescunt*.
e Am. & Er. *humanitate*.
f Er. *ad dominum*. Editi alii, *ad Dominum*.
g Sola editio Lov. *ordinare*.
h Plerique MSS. omittunt, *aut beatitatem*.

quidem quòd non se correcturi essent: verumtamen cùm per centum annos arca fabricata est, prædicabatur utique eis ira Dei ventura super eos: & si converterentur ad Deum, parceret eis, sicut pepercit postea Ninive civitati agenti pænitentiam, cùm ei per Prophetam futurum interitum prænuntiasset. Hoc autem facit Deus, etiam illis quos novit in malitia perseveraturos dans pænitendi spatium, ut nostram patientiam exerceat & informet exemplo suo; quo noverimus quantum nos oporteat tolerabiliter malos sustinere, cùm ignoremus quales postea futuri sunt, quando ille parcit & sinit eos vivere, quem nihil futurorum latet. Prænuntiabatur tamen etiam diluvii sacramento, quo per lignum justi liberati sunt, futura Ecclesia quam Rex ejus & Deus Christus mysterio suæ crucis ab hujus sæculi submersione suspendit. Neque enim Deus ignorabat, quod etiam ex illis qui fuerant in arca servati, nascituri erant mali, qui faciem terræ iniquitatibus iterum implerent: sed tamen & exemplum futuri judicii dedit, & sanctorum liberationem ligni mysterio prænuntiavit. Nam & post hæc non cessavit repullulare malitia per superbiam & libidines & illicitas impietates, cùm homines deserto Creatore suo, non solùm ad creaturam quam Deus condidit lapsi sunt, ut pro Deo colerent quod fecit Deus; sed etiam ad opera manuum hominum, & ad fabrorum artificia curvaverunt animas suas, ubi de illis turpiùs diabolus & dæmonia triumpharent; quæ se in talibus figmentis adorari venerarique lætantur, dum errores suos humanis erroribus [a] pascunt.

(Jonæ 3.)

33. Neque tunc sanè defuerunt justi, qui Deum piè quærerent, & superbiam diaboli vincerent, cives illius sanctæ civitatis, quos Regis sui Christi ventura humilitas per Spiritum revelata sanavit. Ex quibus Abraham pius & fidelis Dei servus electus est, cui demonstraretur sacramentum Filii Dei, ut propter imitationem fidei omnes fideles omnium gentium filii ejus futuri dicerentur. Ex illo natus est populus, à quo unus Deus verus coleretur, qui fecit cælum & terram: cùm ceteræ gentes simulacris & dæmoniis servirent. In eo planè populo multo evidentiùs futura Ecclesia figurata est. Erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter visibilia beneficia colebat Deum. Erant ibi autem pauci futuram requiem cogitantes & cælestem patriam requirentes, quibus prophetando revelabatur futura humilitas Dei, Regis & Domini nostri Jesu Christi, ut per eam fidem ab omni superbia & tumore sanarentur. Horum sanctorum, qui præcesserunt tempore nativitatem Domini, non solùm sermo, sed etiam vita & conjugia & filii & facta prophetia fuit hujus temporis, quo per fidem passionis Christi ex gentibus congregatur Ecclesia. Per illos sanctos Patriarchas & Prophetas carnali populo Israel, qui postea etiam Judæi appellati sunt, & visibilia beneficia ministrabantur quæ carnaliter à Domino desiderabant, & coërcitiones pœnarum corporalium quibus pro tempore terrerentur, sicut eorum duritiæ congruebat. Et in his tamen omnibus mysteria spiritalia significabantur, quæ ad Christum & Ecclesiam pertinerent: cujus Ecclesiæ membra erant etiam illi sancti, quamvis in hac vita fuerint ante quam secundum carnem Christus Dominus nasceretur. Ipse enim unigenitus Dei Filius, Verbum Patris, æquale & coæternum Patri, per quod facta sunt omnia, homo propter nos factus est, ut totius Ecclesiæ tamquam totius corporis caput esset. Sed velut totus homo dum nascitur, etiamsi manum in nascendo præmittat, tamen universo corpori sub capite conjuncta atque compacta est, quemadmodum etiam nonnulli in ipsis Patriarchis ad hujus ipsius rei signum manu præmissa nati sunt: ita omnes sancti qui ante Domini nostri Jesu Christi nativitatem in terris fuerunt, quamvis antè nati sunt, tamen universo corpori, cujus ille caput est, sub capite cohæserunt.

(De Abrahamo & Israelitico populo. Gen. 12. — Horum dicta & facta, prophetia fuit.)

CAPUT XX.

(Israelitarum servitus in Ægypto, & liberatio usque per mare rubrum. Exodi 7. 1. & 8. 1. & 14. 22. Gen. 7.)

34. Populus ergo ille delatus in Ægyptum, servivit regi durissimo; & gravissimis laboribus eruditus, quæsivit liberatorem Deum: & missus est eis unus de ipso populo, sanctus Dei servus Moyses, qui in virtute Dei magnis miraculis terrens tunc impiam gentem Ægyptiorum, eduxit inde populum Dei per mare rubrum; ubi discedens aqua viam præbuit transeuntibus: Ægyptii autem cùm eos persequerentur, redeuntibus in se fluctibus demersi extincti sunt. Ita quemadmodum per diluvium aquis terra purgata est à nequitia peccatorum, qui tunc in illa inundatione deleti sunt, & justi evaserunt per lignum: sic ex Ægypto exiens populus Dei, per aquas iter invenit, quibus ipsorum hostes consumti sunt. Nec ibi defuit ligni sacramentum. Nam virga percussit Moyses, ut illud miraculum fieret. Utrumque signum est sancti baptismi, per quod fideles in novam vitam transeunt, peccata verò eorum tamquam inimici delentur atque moriuntur. Apertiùs autem Christi passio in illo populo figurata est, cum jussi sunt ovem occidere & manducare, & de sanguine ejus postes suos signare, & hoc celebrare omni anno, & appellare Pascha Domini. Manifestissime quippe [b] prophetia de Domino Jesu Christo dicit, quia *tamquam ovis ad immolandum ductus est*. Cujus passionis & crucis signo in fronte hodie tamquam in poste signandus es, omnesque Christiani signantur.

(Exod. 14. 16 & 21. Baptismus figuratus. — Ibid. 12. 3. Ovis immolatio passionis Christi figura. — Isai. 53. 7.)

35. Inde per desertum populus ille ductus est per quadraginta annos: accepit etiam legem digito Dei scriptam, quo nomine significatur Spiritus-sanctus, sicut in Evangelio manifestissimè declaratur. Neque enim Deus formâ corporis definitus est nec sic in illo membra & digiti cogitandi sunt, quemadmodum videmus in nobis: sed quia per Spiritum-sanctum dona Dei sanctis dividuntur, ut cùm diversa possint, non tamen discedant à concordia caritatis, in digitis autem maximè apparet quædam divisio, nec tamen ab unitate præcisio, sive propterea, sive propter aliam quamcumque caussam Spiritus-sanctus appellatus est digitus Dei, non tamen cùm hoc audimus humani corporis forma cogitanda est. Accepit ergo ille populus legem digito Dei scriptam in tabulis sane lapideis, ad significandam duritiam cordis illorum, quòd legem non erant impleturi. Corporalia quippe dona desiderantes a Domino, magis carnali timore quàm spiritali caritate tenebantur: legem autem non implet nisi caritas. Ideo multis sacramentis visibilibus onerati sunt, quo servili jugo premerentur, in observationibus ciborum & in sacrificiis animalium, & in aliis innumerabilibus: quæ tamen signa erant rerum spiritalium ad Dominum Jesum Christum & ad Ecclesiam pertinentium; quæ tunc à paucis sanctis & intelligebantur ad fructum salutis, & observabantur ad congruentiam temporis, à multitudine verò carnalium tantummodo observabantur, non intelligebantur.

(Lex scripta digito Dei. Exodi 14. 31. Num. 14. 33. Deut. 29. 5. Luc. 11. 20.)

36. Per multa itaque & varia signa rerum futurarum, quas longum est omnes commemorare, & eas nunc in Ecclesia videmus impleri, perductus est ille populus ad terram promissionis, ubi temporaliter carnaliterque regnaret pro modo desiderii sui: quod tamen regnum terrenum regni spiritalis imaginem gessit. Ibi Jerusalem condita est famosissima civitas Dei, serviens in signo liberæ civitatis, quæ cælestis Jerusalem dicitur, quod verbum est Hæbræum, & interpretatur visio pacis. Cujus cives sunt omnes sanctificati homines qui fuerunt, & qui sunt, & qui futuri sunt; & omnes sanctificati spiritus, etiam quicumque in excelsis cælorum partibus pia devotione obtemperant Deo, nec imitantur impiam diaboli superbiam & angelorum ejus. Hujus civitatis rex est Dominus Jesus Christus, Verbum Dei quo reguntur summi angeli, & Verbum hominem assumens ut eo regerentur & homines, qui simul omnes cum illo in æterna pace regnabunt. Ad hujus Regis præfigurationem in illo terreno regno populi Israel maximè eminuit rex David, de cujus semine secundùm carnem veniret verissimus Rex noster Dominus Jesus Christus, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Multa in illa terra promissionis gesta sunt in figuram venturi Christi & Ecclesiæ, quæ in sanctis libris paulatim discere poteris.

(Jerusalem typus civitatis cælestis. Gal. 4. 26. 1 Reg. 16. 13. Rom. 9. 5.)

CAPUT XXI.

(Captivitas Babylonica & in ea gesta quid significent.)

37. Post aliquot tamen generationes ostendit alium typum ad rem maximè pertinentem. Nam captivata est illa civitas, & multa pars ejus educta in Babyloniam. Sicut autem Jerusalem significat civitatem societatemque sanctorum, sic Babylonia significat civitatem societatemque iniquorum, quoniam dicitur interpretari confusio. De quibus duabus civitatibus, ab exordio generis humani usque in finem sæculi [c] permixtè temporum varietate currentibus, & ultimo judicio separandis, paulò antè [*] jam diximus. Illa ergo captivitas Jerusalem civitatis, & ille populus in Babyloniam ductus ad servitutem ire jubetur a Domino per Jeremiam illius temporis prophetam. Et exstiterunt reges Babyloniæ, sub quibus illi serviebant,

(* Cap. 19. Jer. 29. 11. & 29. 5. 2. Esdræ. 7.)

a Floriacensis quidam MS. *miscent*.
b Soli editi, *propheta*.
c Sic MSS. At editi, *permixta*.

qui ex eorum occasione commoti quibusdam miraculis cognoscerent & colerent & coli juberent unum verum Deum, qui condidit universam creaturam. Jussi sunt autem & orare pro eis à quibus captivi tenebantur, & in eorum pace pacem sperare, ad gignendos filios & domos ædificandas & plantandos hortos & vineas. Post septuaginta autem annos promittitur eis ab illa captivitate liberatio. Hoc autem totum figurate significabat Ecclesiam Christi in omnibus sanctis ejus, qui sunt cives Jerusalem cælestis, servituram fuisse sub regibus hujus sæculi. Dicit enim & apostolica doctrina, ut *omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit* : & ut *reddantur omnibus omnia, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal* ; & cætera quæ salvo Dei nostri cultu, constitutionis humanæ principibus reddimus ; quando & ipse Dominus, ut nobis hujus sanæ doctrinæ præberet exemplum, pro capite hominis quo erat indutus, tributum solvere non dedignatus est. Jubentur autem etiam servi Christiani & boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterque servire ; quos judicaturi sunt, si usque in finem iniquos invenerint, aut cum quibus æqualiter regnaturi sunt, si & illi ad verum Deum conversi fuerint. Omnibus tamen præcipitur servire humanis potestatibus atque terrenis, quò usque post tempus præfinitum, quod significant septuaginta anni, ab istius sæculi confusione tamquam de captivitate Babyloniæ, sicut Jerusalem liberetur Ecclesia. Ex cujus captivitatis occasione ipsi etiam terreni reges desertis idolis, pro quibus persequebantur Christianos, unum verum Deum & Christum Dominum cognoverunt & colunt, pro quibus apostolus Paulus jubet orari, etiam cùm persequerentur Ecclesiam. Sic enim dicit : *Obsecro itaque primùm fieri deprecationes*, a *adorationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro regibus, pro omnibus hominibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut securam & tranquillam vitam agamus cum omni pietate &* b *caritate.* Itaque per ipsos data pax est Ecclesiæ, quamvis temporalis, tranquillitas c temporalis ad ædificandas spiritaliter domos & plantandos hortos & vineas. Nam & ecce & modo per istum sermonem ædificamus atque plantamus. Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus: *Dei agricultura, Dei ædificatio estis.*

Jer. 29. 4.
Rom. 13. 1. & 7.
Matt. 17. 27.
Ephes. 6. 5.
1 Tim. 2. 1. & 2.
1 Cor. 3. 9.

38. Et post annos quidem septuaginta, quos mysticè prophetaverat Jeremias, ut finem temporum præfiguraret, tamen ut ipsa figura integraretur, facta est in Jerusalem restitutio ædificationis templi Dei : sed quia totum figuratè agebatur, non erat firma pax ac libertas reddita Judæis. Itaque postea à Romanis victi sunt, & tributarii facti. Ex illo sanè tempore ex quo terram promissionis acceperunt, & reges habere cœperunt, ne in aliquo regum suorum completum esse arbitrarentur quòd eis liberator Christus promittebatur, apertiùs per multas prophetias prophetatus est Christus, non solùm ab ipso David in libro Psalmorum, sed etiam à ceteris & magnis & sanctis Prophetis, usque ad tempus captivitatis in Babyloniam : & in ipsa captivitate fuerunt Prophetæ, qui venturum Dominum Jesum Christum liberatorem omnium prophetarent. Et postea quàm templum transactis septuaginta annis restitutum est, tantas pressuras & calamitates à regibus gentium Judæi perpessi sunt, ut intelligerent nondum venisse liberatorem, quem non spiritaliter liberaturum intelligebant, sed pro liberatione carnali desiderabant.

Jer. 25. 11. & 29. 10.
Post captivitatem Babylonicam libertas qualis reddita.

39. Peractis ergo quinque ætatibus sæculi, quarum prima est ab initio generis humani, id est, ab Adam, qui primus homo factus est, usque ad Noë, qui fecit arcam in diluvio, inde secunda est usque ad Abraham, qui pater d dictus est omnium quidem gentium, quæ fidem ipsius imitarentur ; sed tamen ex propagine carnis suæ futuri populi Judæorum : qui ante fidem Christianam gentium, unus inter omnes omnium terrarum populus unum verum Deum coluit, ex quo populo salvator Christus secundùm carnem veniret. Isti enim articuli duarum ætatum eminent in veteribus libris : reliquarum autem trium in Evangelio etiam declarantur, cùm carnalis origo Domini Jesu Christi commemoratur. Nam tertia est ab Abraham usque ad David regem : quarta à David usque ad illam captivitatem, qua populus Dei in Babyloniam transmigravit : quinta ab illa transmigratione usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi ; ex cujus adventu sexta ætas agitur : ut jam spiritalis gratia, quæ paucis tunc Patriarchis & Prophetis nota erat, manifestaretur omnibus gentibus : ne quisquam Deum nisi gratis coleret, non visibilia præmia servitutis suæ & præsentis vitæ felicitatem, sed solam vitam æternam in qua ipso Deo frueretur, ab illo desiderans ; ut hac sexta ætate mens humana renovetur ad imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Tunc enim & lex impletur, dum non cupiditate rerum temporalium, sed caritate illius qui præcepit, fiunt quæcumque præcepit. Quis autem non redamare affectet justissimum & misericordissimum Deum, qui prior sic amavit injustissimos & superbissimos homines, ut propter eos mitteret unicum Filium, per quem fecit omnia, qui non sui mutatione, sed hominis assumtione homo factus, non solùm cum eis vivere, sed etiam pro eis & ab eis posset occidi ?

Caput XXII.
Ætates mundi sex.
Gen. 6. 22.
Gen. 17. 4.
Matt. 1. 17.
Sexta ætas ex adventu Christi.
Gen. 1. 27.

40. Itaque novum Testamentum hereditatis sempiternæ manifestans, in quo renovatus homo per gratiam Dei ageret novam vitam, hoc est vitam spiritalem ; ut vetus ostenderet primum, in quo carnalis populus agens veterem hominem, exceptis paucis intelligentibus Patriarchis & Prophetis & nonnullis latentibus sanctis, carnaliter vivens carnalia præmia desiderabat à Domino Deo, & in figura spiritalium bonorum accipiebat : omnia ergo bona terrena contemsit homo factus Dominus Christus, ut contemnenda monstraret ; & omnia terrena sustinuit mala, quæ sustinenda præcipiebat : ut neque in illis quæreretur felicitas, neque in istis infelicitas timeretur. Natus enim de matre, quæ quamvis à viro intacta conceperit, semperque intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro desponsata erat, omnem typhum carnalis nobilitatis exstinxit. Natus etiam in civitate Bethleem, quæ inter omnes Judææ civitates ita erat exigua, ut hodieque villa appelletur, noluit quemquam de cujusquam terrenæ civitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est cujus sunt omnia, & per quem creata sunt omnia ; ne quisquam cùm in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri ; quia humilitatis ostendebat viam miseris, quos ab e eo superbia separaverat : quamvis sempiternum ejus regnum universa creatura testetur. Esurivit qui omnes pascit, sitivit per quem creatur omnis potus, & qui spiritaliter panis est esurientium fonsque sitientium : ab itinere terrestri fatigatus est, qui se ipsum nobis viam fecit in cælum : velut obmutuit & obsurduit coram conviciantibus, per quem mutus locutus est & surdus audivit : vinctus est, qui de infirmitatum vinculis solvit : flagellatus est, qui omnium dolorum flagella de hominum corporibus expulit : crucifixus est, qui cruciatus nostros finivit : mortuus est, qui mortuos suscitavit. Sed & resurrexit numquam moriturus, ne ab illo quisquam sic disceret mortem contemnere, quasi numquam f victurus.

Christus novum Testamentum sempiternæ hereditatis manifestans, terrena contemnere exemplo docet.
Nativitas ejus, vita & mors.

41. Inde confirmatis discipulis, conversatus cum eis quadraginta diebus, eisdem spectantibus adscendit in cælum ; & completis à resurrectione quinquaginta diebus misit eis Spiritum sanctum, (promiserat enim,) per quem diffusa caritate in cordibus eorum, non solùm sine onere, sed etiam cum jocunditate legem possent implere. Quæ data est Judæis in decem præceptis, quod appellant decalogum. Quæ rursus ad duo rediguntur, ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente ; & diligamus proximum sicut nos ipsos. Nam in his duobus præceptis totam legem prophetasque pendere, ipse Dominus & dixit in Evangelio, & suo manifestavit exemplo. Nam & populus Israël ex die quo primum pascha in imagine celebrarunt ovem occidentes & manducantes, cujus sanguine postes eorum ad salutis tutelam signati sunt ; ex ipso ergo die quinquagesimus dies impletus est, & legem acceperunt scriptam digito Dei, quo nomine jam diximus significari Spiritum sanctum : sicut post Domini passionem & resurrectionem, quod est verum pascha, quinquagesimo die ipse Spiritus sanctus discipulis missus est : non jam lapideis tabulis corda dura significans ; sed cùm essent unum in locum congregati in ipsa Jerusalem, factus est subitò de cælo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt illis linguæ divisæ quasi ignis, & cœperunt linguis loqui, ita ut omnes qui ad illos venerant, suam linguam quisque cognosceret : (ad illam enim civitatem ex omni terra conveniebant Judæi,

Caput XXIII.
Spiritus sanctus die 50. post resurrectionem Christi missus.
Matt. 22. 37.
Ibid. 40.
Exod. 12.
Exod. 19. 1.
Luc. 11. 20.
Act. 2. 1. &c.

a Lov. orationes. Editi autem alii & MSS. adorationes. Græcè est, προσευχάς.
b Vulgata, castitate : juxta Græc. σεμνότητι.
c Sic MSS. Editi verò, temporis.
d MSS. electus est.
e Sic MSS. At editi, ab eo.
f Am. Er. & ferè omnes MSS. futurus. Unus Vatic. resurrecturus.

quacumque dispersi erant, & diversas linguas gentium diversarum didicerant:) deinde cum tota fiducia Christum prædicantes, in ejus nomine multa signa faciebant, ita ut quemdam mortuum transeunte Petro umbra ejus tetigerit, & resurrexerit.

Act. 5. 15.

Judæi prædicatione Apostolorum conversi, vitæ Evangelicæ studio flagrantes.

42. Sed cùm viderent Judæi tanta signa fieri in ejus nomine, quem partim per invidiam, partim per errorem crucifixerunt, alii irritati sunt ad persequendos prædicatores ejus Apostolos, alii verò idipsum ampliùs admirantes, quod in ejus nomine, quem veluti à se oppressum & victum viderant, tanta miracula fierent, pœnitendo conversi crediderunt in eum millia Judæorum. Non erant jam illi temporalia beneficia terrenumque regnum desiderantes à Deo, nec promissum regem Christum carnaliter exspectantes; sed immortaliter intelligentes & diligentes eum, qui pro ipsis ab ipsis tanta mortaliter pertulit, & eis usque ad sui sanguinis a peccata donavit, & immortalitatem à se sperandam & desiderandam exemplo suæ resurrectionis ostendit. Itaque jam veteris hominis terrena desideria mortificantes, & spiritalis vitæ novitate flagrantes, sicut præceperat in Evangelio Dominus, vendebant omnia quæ habebant, & pretia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponebant, ut ipsi distribuerent unicuique, sicut cuique opus erat: viventesque in Christiana dilectione concorditer, non dicebant aliquid suum, sed erant illis omnia communia, & anima & cor unum in Deum. Deinde etiam ipsi à Judæis carnalibus civibus carnis suæ persecutionem passi atque dispersi sunt, ut latiùs Christus eorum dispersione prædicaretur, & imitarentur etiam ipsi patientiam Domini sui: quia qui b eos mansuetus passus fuerat, mansuefactos pro se pati jubebat.

Act. 2. 4. & 4. 34.

Ecclesiæ apud Gentes per Paulum constitutæ.

43. Ex ipsis sanctorum persecutoribus fuerat etiam apostolus Paulus, & in Christianos maximè sæviebat: sed postea credens & apostolus factus, missus est ut Gentibus Evangelium prædicaret, graviora perpessus pro nomine Christi, quàm fecerat contra nomen Christi. Ecclesias autem constituens per omnes gentes quà Evangelium seminabat, impensè præcipiebat, ut quoniam ipsi ex idolorum cultu venientes, & ad unum Deum colendum rudes, non facilè poterant rebus suis venditis & distributis servire Deo, oblationes facerent in pauperes sanctorum qui erant in Ecclesiis Judææ, quæ Christo crediderant: ita illos tamquam milites, illos autem tamquam stipendiarios provinciales apostolica doctrina constituit; inserens eis Christum velut lapidem angularem, sicut per Prophetam prænuntiatus erat, in quo ambo quasi parietes de diverso venientes, de Judæis videlicet atque Gentibus, germana caritate copularentur. Sed postea graviores & crebriores persecutiones ex incredulis gentibus adversùs Christi Ecclesiam surrexerunt, & implebatur in dies singulos verbum Domini prædicentis, *Ecce ego mitto vos velut oves in medio luporum.*

Ps. 117. 22. Isa. 28. 16. Matt. 10. 16

Caput XXIV. Ecclesia quasi vitis pullulat, & putatur.

44. Sed illa vitis quæ per orbem terrarum, sicut de illa prophetatum, & ab ipso Domino prænuntiatum erat, fructuosos palmites diffundebat, tanto pullulabat amplius, quanto uberiore Martyrum sanguine rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus, etiam ipsa persequentia regna cesserunt & ad Christum cognoscendum atque venerandum fractâ superbiæ cervice conversa sunt. Oportebat autem ut eadem vitis, sicut à Domino identidem prædictum erat, putaretur, & ex ea præciderentur infructuosa sarmenta quibus hæreses & schismata per loca facta sunt, sub Christi nomine, non ipsius gloriam, sed suam quærentium, per quorum adversitates magis magisque exerceretur Ecclesia & probaretur atque illustraretur & doctrina ejus & patientia.

Joh. 15. 2.

Ex iis quæ videntur impleta, credantur prædicta quæ restant implenda, præsertim judicium futurum.

45. Omnia ergo hæc, sicut tanto antè prædicta legimus, sic & facta cognoscimus: & quemadmodum primi Christiani, quia nondum ista provenisse videbant, miraculis movebantur ut crederent; sic nos quia omnia ista ita completa sunt, sicut ea in libris legimus, qui longe ante quàm hæc implerentur conscripti sunt, ubi omnia futura dicebantur, & præsentia jam videntur, ædificamur ad fidem, ut etiam illa quæ restant, sustinentes & perseverantes in Domino, sine dubitatione ventura credamus. Siquidem adhuc tribulationes futuræ in eisdem Scripturis leguntur, & ipse ultimus judicii dies, ubi omnes cives ambarum illarum civitatum receptis corporibus surrecturi sunt & rationem vitæ suæ ante tribunal Christi judicis reddituri. Veniet enim in claritate potestatis, qui priùs in humilitate humanitatis venire dignatus est; & omnes pios ab impiis segregabit: non tantùm eis qui in eum credere omnino noluerunt, sed etiam eis qui frustra & infructuosè crediderunt in eum; illis daturus regnum secum æternum, illis autem pœnam æternam cum diabolo. Sed sicut nullum gaudium rerum temporalium ex aliqua parte simile potest inveniri gaudio vitæ æternæ, quam sancti accepturi sunt: ita nullus cruciatus pœnarum temporalium potest sempiternis iniquorum cruciatibus comparari.

Caput XXV. Fides resurrectionis suadetur.

46. Itaque frater confirma te ipsum in ejus nomine atque adjutorio cui credis, adversùs linguas eorum qui fidem nostram irrident, de quibus diabolus seductoria verba loquitur, maxime volens irridere fidem resurrectionis. Sed ex te ipso crede futurum te esse cùm fueris, quando cùm antè non fueris, nunc esse te vides. Ubi enim erat ista moles corporis tui & ista forma membrorumque compago ante paucos annos, priùs quam natus, vel etiam priùs quam in matris utero conceptus esses, ubi erat hæc moles & hæc statura corporis tui? Nonne de occultis hujus creaturæ secretis, Domino Deo invisibiliter formante, processit in lucem, certisque ætatum incrementis in istam magnitudinem formamque surrexit? Numquid ergo difficile est Deo, qui etiam aggeres nubium ex occulto in momento contrahit, & contegit cælum in ictu temporis, reddere istam quantitatem corporis tui sicut erat, qui eam facere potuit c sicut non erat? Crede ergo fortiter & inconcussè, quia omnia quæ videntur quasi pereundo humanis oculis subtrahi, salva & integra sunt omnipotentiæ Dei: qui ea cum voluerit, sine ulla mora & difficultate reparabit, ea dumtaxat quæ justitia ejus reparanda esse judicat: ut in his corporibus reddant homines factorum suorum rationem, in quibus ea fecerunt; & in his mereantur aut commutationem cælestis incorruptionis pro meritis pietatis, aut d corruptibilem corporis conditionem pro meritis iniquitatis, non quæ morte solvatur, sed quæ materiam sempiternis doloribus præbeat.

Mors perpetua in tormentis. Vita æterna sanctorum.

47. Fuge ergo per immobilem fidem e & mores bonos, fuge frater illa tormenta, ubi nec tortores deficiunt, nec torti moriuntur; quibus sine fine mors est, non posse in cruciatibus mori. Et exardesce amore atque desiderio sempiternæ vitæ sanctorum, ubi nec operosa erit actio, nec requies desidiosa: laus erit Dei sine fastidio, sine defectu: nullum in animo tædium, nullus labor in corpore; nulla indigentia, nec tua cui subveniri desideres, nec proximi cui subvenire festines. Omnes deliciæ Deus erit & f satietas sanctæ civitatis in illo & de illo sapienter beatéque viventis. Efficiemur enim, sicut ab illo promissum speramus & exspectamus, æquales Angelis Dei, & cum eis pariter illa Trinitate perfruemur jam per speciem, in qua nunc per fidem ambulamus. Credimus enim quod non videmus, ut ipsis meritis fidei etiam videre quod credimus & inhærere mereamur: ut æqualitatem Patris & Filii & Spiritus sancti, & ipsius Trinitatis unitatem, quomodo sint hæc tria unus Deus, non jam verbis fidei & strepentibus syllabis personemus, sed contemplatione purissima & ardentissima in illo silentio g sorbeamus.

Luc. 20. 36. 2 Cor. 5. 7.

Cavendum non tantùm à Paganis, Judæis, & hæreticis seductorem, sed etiam à malis Christianis.

48. Hæc tene fixa in corde tuo, & invoca Deum cui credis, ut tueatur te adversùs tentationes diaboli: & esto cautus, ne tibi aliunde hostis ille subrepat, qui ad solatium malevolentissimum damnationis suæ, cum quibus damnetur inquirit. Non enim per eos solos qui Christianum nomen oderunt, & dolent eo nomine occupatum esse orbem terrarum, & adhuc simulacris & dæmoniorum curiositatibus servire desiderant, audet ille tentare Christianos: sed etiam per eos quos paulò antè commemoravimus, de unitate Ecclesiæ, velut putata vite, præcisos, qui hæretici vel schismatici dicuntur, conatur etiam id quidem interdum. Sed tamen id etiam aliquando conatur & per Judæos tentare, atque seducere. Sed maximè cavendum est, ne per homines qui sunt in ipsa catholica Ecclesia, quos velut paleam usque ad tempus ventilationis suæ sustinet, unusquisque tentetur & decipiatur. Propterea enim Deus patiens est in illos, ut & suorum electorum fidem atque prudentiam per illorum perversitatem exercendo confirmet; & quia de numero eorum multi proficiunt, & ad placendum Deo h miserati animas suas, magno impetu convertuntur. Non e-

Rom. 2. 4.

a Hic in editione Lov. additum fuerat, *effusionem*: minùs bene.

b Am. & Er. *qui ante eos*. Lov. *qui pro eis*. Aliquot MSS. *qui per eos*: & quidam, *qui propter eos*: plerique autem, *qui eos*.

c Sic Am. Er. & plures MSS. At Lov. *potuit cum non erat*. Corbeiensis codex à secunda manu, *sic cum non erat*.

d Aliquot MSS. *aut corruptibilis*.

e Sic MSS. Editi verò, *ad mores bonos*.

f Editi, *& societas*. Aptiùs fortè quinque MSS. *& satietas*.

g Sic duo MSS. At editi, *sorbeamur*.

h Lov. *miserantes*. Meliùs Am. Er. & aliquot MSS. *miserati*. Alludit ad illud Eccli. 30. 24. *Miserere animæ tuæ placens Deo*.

Rom. 2. 5.

enim omnes sibi per patientiam Dei thesaurizant iram in die iræ justi judicii ejus: sed multos eadem omnipotentis patientia perducit ad saluberrimum pœnitentiæ dolorem. Quod donec fiat, exercetur per eos illorum qui jam rectam viam tenent, non solùm tolerantia, sed etiam misericordia. Multos ergo visurus es ebriosos, avaros, fraudatores, aleatores, adulteros, fornicatores, remedia sacrilega sibi alligantes, præcantatoribus & mathematicis vel quarumlibet impiarum artium divinatoribus deditos. Animadversurus etiam quòd illæ turbæ impleant ecclesias per dies festos Christianorum, quæ implent & theatra per dies sollemnes Paganorum; & hæc videndo ad imitandum tentaberis. Et quid dicam, videbis, quod etiam nunc jam utique nosti: non enim nescis multos qui appellantur Christiani, hæc omnia mala operari, quæ breviter commemoravi. Et [a] aliquando fortasse graviora facere homines non ignoras, quos nosti appellari Christianos. Sed si hoc animo venisti, ut quasi securus talia facias, multùm erras: nec tibi proderit nomen Christi, cùm cœperit ille severissimè judicare, qui priùs dignatus est misericordissimè subvenire. Prædixit enim ista, & ait in Evangelio, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed is qui facit voluntatem Patris mei. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, in nomine tuo manducavimus & bibimus.* Omnibus ergo qui in talibus operibus perseverant, damnatio finis est. Cum ergo videris multos non solùm hæc facere, sed etiam defendere atque suadere, tene te ad legem Dei, & non sequaris prævaricatores ejus. Non enim secundùm illorum sensum, sed secundùm illius veritatem judicaberis.

Matt. 7. 21. & 22.

Societas fit cum bonis non tamen spes in ipsis ponatur.

49. CONJUNGERE bonis, quos vides amare tecum Regem tuum. Multos enim inventurus es, si & tu talis esse cœperis. Nam si in spectaculis [b] cum illis esse cupiebas & eis inhærere, qui tecum vel aurigam, vel venatorem, vel aliquem histrionem simul amabant; quanto magis te delectare debet eorum conjunctio, qui tecum amant Deum, de quo numquam erubescet amator ejus, quia non solùm ipse non potest vinci, sed etiam dilectores suos reddet invictos. Nec tamen etiam in ipsis bonis, qui te vel præcedunt vel tibi comitantur ad Deum, spem tuam collocare debes, quia nec in te ipso debes quantumcumque profeceris, sed in illo qui eos & te justificando tales facit. Securus es enim de Deo, quia non mutatur: de homine autem nemo prudenter securus est. Sed si illos qui nondum justi sunt, amare debemus ut sint; quanto ardentiùs qui jam sunt, amandi sunt. Sed aliud est diligere hominem, aliud spem ponere in homine; tantumque interest, ut illud Deus jubeat, hoc prohibeat. Si autem aliquas vel insultationes vel tribulationes pro nomine Christi passus non defeceris à fide, nec à bona [c] via deviaveris, majorem mercedem accepturus es: qui autem in his diabolo cesserint, etiam minorem perdunt. Sed humilis esto Deo, ut non te permittat tentari ultra vires tuas.

CAPUT XXVI. Initiatio catechumeni, cum expositione signorum.

* f. salis.

50. His dictis interrogandus est an hæc credat, atque observare desideret. Quod cum responderit, sollemniter utique signandus est & Ecclesiæ more tractandus. De sacramento * sanè quod accipit, cùm ei bene commendatum fuerit, signacula quidem rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari; nec sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in usu quolibet: dicendum etiam quid significet & sermo ille quem audivit, quid in illo [d] condiat, cujus illa res similitudinem gerit. Deinde monendus est ex hac occasione, ut si quid etiam in Scripturis audiat quod carnaliter sonet, etiamsi non intelligit, credat tamen spiritale aliquid significari, quod ad sanctos mores futuramque vitam pertineat. Hoc autem ita breviter discit, ut quidquid audierit ex libris canonicis quod ad dilectionem æternitatis & veritatis & sanctitatis, & ad dilectionem proximi referre non possit, figurate dictum vel gestum esse credat; atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem. Ita sane ut proximum non carnaliter intelligat, sed omnem qui cum eo in illa sancta civitate potest esse, sive jam, sive nondum appareat: & ut de nullius hominis correctione desperet, quem patientia Dei videt vivere, non ob aliud, sicut Apostolus ait, nisi ut adducatur ad pænitentiam.

Rom. 2. 4.

Sermo quandoque brevior adhibendus.

51. SI longus tibi videtur iste sermo, quo tamquam præsentem rudem hominem instruxi, licet ea tibi dicere breviùs, longiorem tamen esse debere non puto: quamquam multum interest, quid res ipsa cum agitur moneat, & quid auditorum præsentia non solum ferre, sed etiam desiderare se ostendat. Cum autem celeritate opus est, vide quam facile explicari tota res possit. Fac rursus adesse aliquem, qui velit esse Christianus: ergo & interrogatum, illud quod superior respondisse; quia & si non hoc responder, hoc eum respondere debuisse dicendum est. Deinde hoc modo & cetera contexenda.

Incipit sermo alius brevior.

52. VERE, frater, illa magna & vera beatitudo est, quæ in futuro sæculo sanctis promittitur. Omnia verò visibilia transeunt, & omnis hujus sæculi pompa & deliciæ & curiositas interibunt, & secum ad interitum trahunt amatores suos. A quo interitu, hoc est, pœnis sempiternis Deus misericors volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, & non resistant misericordiæ Creatoris sui, misit unigenitum Filium suum, hoc est, Verbum suum æquale sibi, per quod condidit omnia. Et manens quidem in divinitate sua, & non recedens a Patre, nec in aliquo mutatus, assumendo tamen hominem, & in carne [e] mortali hominibus apparendo venit ad homines: ut quemadmodum per unum hominem qui primus factus est, id est Adam, mors intravit in genus humanum, quia consensit mulieri suæ seductæ à diabolo, ut præceptum Dei transgrederentur; sic per unum hominem qui etiam Deus est Dei Filius, Jesum Christum, deletis omnibus peccatis præteritis, credentes in eum omnes in æternam vitam ingrederentur.

Filius Dei missus, ut à morte quæ per Adamum intravit, liberaremur.

CAPUT XXVII. Prophetias veteris Testamenti impletas cernit in Ecclesia.

53. OMNIA enim quæ nunc vides in Ecclesia Dei, & sub Christi nomine per totum orbem terrarum [f] geri, ante sæcula jam prædicta sunt, & sicut ea legimus, ita & videmus; & inde ædificamur in fidem. Factum est aliquando diluvium per totam terram, ut peccatores delerentur: & tamen illi qui evaserunt in arca, sacramentum futuræ Ecclesiæ demonstrabant, quæ nunc in fluctibus sæculi natat, & per lignum crucis Christi à submersione liberatur. Prædictum est Abrahæ fideli servo Dei, uni homini, quòd de illo esset populus nasciturus, qui coleret unum Deum inter ceteras gentes quæ idola colebant: & omnia quæ illi populo ventura prædicta sunt, sic evenerunt ut prædicta sunt. Prophetatus est in illo populo etiam Christus Rex omnium sanctorum & Deus venturus ex semine ipsius Abraham secundum carnem, quam assumsit, ut omnes etiam filii essent Abrahæ, qui fidem ejus imitarentur; & sic est factum: natus est Christus de Maria virgine, quæ ex illo genere fuit. Prædictum est per Prophetas quòd in cruce passurus esset ab eodem populo Judæorum, de cujus genere secundum carnem veniebat; & sic est factum. Prædictum est quòd resurrecturus esset; resurrexit: & secundum ipsa prædicta Prophetarum adscendit in cælum, & discipulis suis Spiritum sanctum misit. Prædictum est non solum a Prophetis, sed etiam ab ipso Domino Jesu Christo, quòd Ecclesia ejus per universum orbem terrarum esset futura, per sanctorum martyria passionesque disseminata, & tunc prædictum, quando adhuc nomen ejus & latebat gentes, & ubi notum erat irridebatur: & tamen in virtutibus miraculorum ejus, sive quæ per se ipse, sive quæ per servos suos fecit, dum annuntiantur hæc & creduntur, jam videmus quod prædictum est esse completum, regesque ipsos terræ, qui antea persequebantur Christianos, jam Christi nomini subjugatos. Prædictum est etiam quòd schismata & hæreses ex ejus Ecclesia essent exituræ, & sub ejus nomine per loca ubi possent, suam, non Christi, gloriam quæsituræ, & illa completa sunt.

Hinc firmata fides eorum quæ ventura restant, judicii ultimi & resurrectionis.

54. NUMQUID ergo illa quæ restant non sunt ventura? Manifestum est quia sicut illa prædicta venerunt, sic etiam illa ventura sunt: quæcumque tribulationes justorum adhuc restant; & judicii dies, qui separabit omnes impios à justis in resurrectione mortuorum; & non solum eos qui sunt extra Ecclesiam, sed etiam ipsius Ecclesiæ paleas, quas oportet usque ad novissimam ventilationem patientissime sufferat, ad ignem debitum segregabit. Qui autem irrident resurrectionem, putantes quòd caro ista quia putrescit, resurgere non potest, ad pœnas in ea resurrecturi sunt: & ostendet eis Deus, quia qui potuit hæc corpora facere ante quàm essent, potest ea in momento restituere

a MSS. *aliquanto.*
b Sic Am. Er. & MSS. At Lov. *Nam si in spectaculis & vanitatibus insanorum certaminum illis cupiebas inhærere.*
c Am. Er. & plures MSS. *vita.*
d Er. & Lov. *condiatur.* Veriùs MSS. & Am. *condiat.* Nam agitur hic de sacramento salis, quo catechumenus initiatur. Huc pertinet illud Augustini lib. 1. Confess. c. 11. *Et signabar jam signo crucis ejus & condiebar ejus sale, jam inde ab utero matris meæ.* Ipsa est quam hic dixit *speciem benedictione sanctificatam,* ideoque paulò supra loco *sanè,* legendum videtur *salis.*
e Aliquot MSS. *mortalis.*
f Abest *geri* a MSS.

sicut erant. Omnes autem fideles regnaturi cum Christo, [A] ita resurgent in eodem corpore, ut etiam commutari mereantur ad incorruptionem angelicam: ut fiant æquales Angelis Dei, sicut Dominus ipse promisit; & laudent eum sine aliquo defectu & sine aliquo fastidio, semper viventes in illo & de illo, cum tali gaudio & beatitudine, quali nec dici nec cogitari ab homine potest.

[Luc. 20. 36.]

[Cavendæ tentationes à malis etiam in Ecclesia repertis.]

55. Tu itaque credens ista, cave tentationes; (quia diabolus quærit qui secum pereant:) ut non solùm per eos qui extra Ecclesiam sunt, sive pagani, sive Judæi, sive hæretici, non te hostis ille seducat; sed etiam quos in ipsa Ecclesia catholica videris malè viventes, aut [a] immoderatos voluptatibus ventris & gutturis, aut impudicos, aut vanis curiositatibus vel illicitis deditos, sive spectaculorum, sive remediorum [b] aut divinationum diabolicarum, sive in pompa & typho avaritiæ atque superbiæ, sive in aliqua vita quam lex [c] damnat & punit, non eos imiteris: sed potiùs conjungaris bonis, quos inventurus es facilè, si & tu talis fueris; ut simul colatis & diligatis Deum gratis: quia totum præmium nostrum ipse erit, [C] ut in illa vita, bonitate ejus & pulcritudine perfruamur. Sed amandus est, non sicut aliquid quod videtur oculis; sed sicut amatur sapientia, & veritas, [d] & sanctitas, & justitia, & caritas, & si quid aliud tale dicitur: non quemadmodum sunt ista in hominibus; sed quemadmodum sunt in ipso fonte incorruptibilis & incommutabilis sapientiæ. Quoscumque ergo videris hæc amare, illis conjungere, ut per Christum qui homo factus est, ut esset Mediator Dei & hominum, reconcilieris Deo. Homines autem perversos, etiamsi intrent parietes ecclesiæ, non eos arbitreris intraturos in regnum cælorum: quia suo tempore separabuntur, si se in melius non commutaverint. Homines ergo bonos imitare, malos tolera, omnes ama: quoniam nescis quid cras futurus sit qui hodie malus est. [B] Nec eorum ames injustitiam; sed ipsos ideo ama, ut apprehendant justitiam: quia non solùm dilectio Dei nobis præcepta est, sed etiam dilectio proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Quam non implet nisi qui [e] donum acceperit Spiritum sanctum, Patri & Filio utique æqualem; quia ipsa Trinitas Deus est: in quo Deo spes omnis ponenda est. In homine non est ponenda, qualiscumque ille fuerit. Aliud est enim ille à quo justificamur, aliud illi cum quibus justificamur. Non autem solùm per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationum & dolorum & ipsius mortis. [C] Quidquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, & pro spe vitæ æternæ, & permanens toleraverit, major ei merces dabitur: quòd si cesserit diabolo, cum illo damnabitur. Sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant à Domino, ut non permittat servos suos tentari plus quàm possunt sustinere.

[Societas cum bonis.]

[Matt. 22. 37 & 39.]

[Spes omnis in Deo.]

[1 Cor. 10. 13.]

a MSS. *immoderatis* fortè pro, *in immoderatis*.

b Editi. *sive remediorum sacrilegorum*. Abest *sacrilegorum* à MSS. ut illa, quæ pòst adhibetur, vox *diabolicarum* & ad *divinationum* referatur, & ad *remediorum*.

c Corbeiensis MS. *lex Dei*. sed additum *Dei* à secunda manu.

d MSS. omittunt, *& sanctitas. & justitia, & caritas*.

e Sola editio *Lov.* pro *donum*, habet *Dominum*.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

LIBRUM de Continentia *suum ipse agnoscit Augustinus in epistola 262. ad Darium Comitem. Ejusdem operis meminit Possidius in Indiculo cap.* 10. *& nonnulla ex eodem libro excerpta in suis collectaneis profert Beda seu Florus, & qui ab Augustini tempore propiùs distat Eugypius. Hinc censura refellitur Desiderii Erasmi, quam in fronte Libri præfixit, videri sibi esse Hugonis, & phrasim arguere quòd non sit Augustini. Stilus & dictio, nostro quidem judicio, similis omnino est multorum Augustini Sermonum, eorum præsertim quos primis annis dixit sive dictavit. Hunc verò librum Sermonem quemdam esse, quem idcirco in librorum suorum Retractationibus præteriit, ipso satis exordio declaratur. Sic verò appellant veteres libri, necnon Possidius, Eugypius & Florus. Commodè etiam in priores annos ipsius revocari, nemo negaverit; quando quidem & longior Sermo est, & magnam partem contra Manichæos, quorum hæresim Augustinus maximè initio suæ conversionis insectari solebat.*

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE
CONTINENTIA,
LIBER UNUS. *

* Scriptus circiter Christianum 395. Augustino presbytero aut recèns episcopo.

Explicat versiculos duos Psalmi 140. Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea: ne declines cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis. *Captoque inde Sermonis argumento docet Continentiæ virtutem pro suo officio coercendas habere libidines & corporis & animi, atque universim delectationibus concupiscentiæ, quæ delectationi sapientiæ adversantur, cohibendis invigilare. Jubet ne de propriis viribus confidamus pugnantes contra concupiscentiam, quæ per legem quidem cognoscitur, sed non vincitur nisi per gratiam. Superbos reprehendit excusationes varias in peccatis afferentes: quo in genere iniquiores Manichæos, qui peccata sua in mali naturam in se ipsis insitam referebant, operosiùs refellit, & locum Apostoli Galat.* 5. 16. Caro enim concupiscit adversùs spiritum *&c. quo demonstrat as duas boni & mali naturas volebat, perperam ab iis hæreticis intellectum esse ex Apostolo eodem evincit.*

CAPUT I. Continentia à libidine carnis, Dei donum.

DE virtute animæ, quæ Continentia nominatur, satis convenienter & dignè disputare difficile est: sed exiguitatem nostram sub tanti ponderis sarcina ille cujus hæc virtus magnum munus est, adjuvabit. Nam qui eam donat continentibus fidelibus suis, ipse dat sermonem de illa loquentibus ministris suis. Denique de re tanta, quod ipse dederit locuturi, Dei donum esse continentiam primùm dicimus & probamus. In libro Sapientiæ scriptum habemus, nisi Deus det, continentem esse neminem posse. (Sap. 8. 21.) Dominus autem de ipsa majore & gloriosiore continentia, quâ [a] à conjugali vinculo continetur, ait, *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* (Matt. 19. 11.) Et quoniam ipsa quoque castitas conjugalis, nisi contineatur ab illicito concubitu, non potest custodiri; utrumque Apostolus donum Dei esse prædicavit, cùm de vita utraque, id est, & conjugali, & ea quæ est sine conjugio, loqueretur dicens, *Vellem omnes homines sic esse sicut me ipsum: sed unusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic.* (1 Cor. 7. 7.)

Continentia oris & ipsa donum Dei.

2. Et ne in sola inferiorum partium carnis libidine continentia necessaria videretur à Domino speranda, etiam in Psalmo canitur, *Pone Domine custodiam ori meo & ostium continentiæ circum labia mea.* (Ps. 140. 3.) In hoc autem divini eloquii testimonio, si os intelligamus sicut intelligere debemus, ibi posita continentia quantum sit Dei munus agnoscimus. Parum est quippe os corporis continere, ne aliquid inde quod non expedit per sonum vocis erumpat. (Os corporis & os cordis.) Intus est enim os cordis, ubi sibi custodiam & ostium continentiæ poni desideravit à Domino, qui verba illa dixit, nobisque dicenda conscripsit. Multa enim corporis ore non dicimus, & corde clamamus: nullum autem procedit rei alicujus ex ore corporis verbum, cujus est in corde silentium. Inde igitur quod non emanat, foris non sonat: quod verò emanat inde, si malum est, etsi non moveat linguam, inquinat animam. Ibi ergo ponenda est continentia, ubi & tacentium loquitur conscientia. Fit enim per ostium continentiæ, ut non inde exeat quod etiam clausis labiis carnis vitam polluat cogitantis.

CAPUT II. Os cordis, quo consensus tamquam verbum interius exprimitur.

3. DENIQUE ut apertius os interius, quod per illa verba significavit, ostenderet, cùm dixisset, *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea:* continuò subdidit, *Ne declines cor meum in verba maligna.* (Ps. 140. 34.) Declinatio cordis quid est, nisi consensio? Nondum enim dixit, quisquis in corde occurrentibus suggestionibus quorumque visorum nulla cordis declinatione consensit. Si autem consensit, jam corde dixit, etiamsi ore non sonuit: etiamsi manu vel qualibet corporis parte non fecit, fecit tamen quod cogitatione faciendum sibi esse jam statuit, divinis legibus reus, quamvis humanis sensibus absconditus; verbo in corde dicto, nullo facto per corpus admisso. Nequaquam verò membrum foris movisset in facto, cujus facti initium non intus præcessisset in verbo. Neque enim mendaciter scriptum est, *Initium omnis operis, verbum.* Multa quippe homines faciunt ore clauso, quieta linguâ, voce frenatâ: sed tamen nihil agunt corporis opere, quod non prius dixerint corde. Ac per hoc quoniam multa sunt peccata in interioribus dictis, quæ non sunt in exterioribus factis; nulla sunt autem in exterioribus factis, quæ non [b] præcedant in interioribus dictis; erit ab utrisque puritas innocentiæ, si circum interiora labia ponatur ostium continentiæ.

Cordis continentia nomine oris commendata à Christo.

4. PROPTER quod etiam ipse ore proprio Dominus ait, *Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt.* (Matt. 23. 26.) Itemque alio loco cùm Judæorum stultiloquia refutaret, quia calumniabantur discipulis ejus non lotis manibus manducantibus: *Non quod intrat in os*, inquit, *coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* (Matt. 15. 11.) Quæ sententia si tota de ore corporis accipiatur, absurda est. Neque enim quem non coinquinat cibus, coinquinat vomitus. Cibus quippe in os intrat, vomitus ex ore procedit. Sed procul dubio priora verba pertinent ad os carnis, ubi ait, *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*: posteriora verò ad os cordis, ubi ait, *sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Denique cùm ab illo apostolus Petrus expositionem velut parabolæ hujus exquireret, ille respondit, *Adhuc & vos sine intellectu estis: non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?* (Ibid. 16. &c.) Hîc certè in quod intrat cibus, os carnis agnoscimus. In his verò quæ adjungit, ut agnosceremus os cordis, non sequeretur nostri tarditas cordis, nisi & cum tardis ambulare Veritas dignaretur. Ait enim, *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt*: tamquam diceret, Cùm audis *de ore*, de corde intellige. Utrumque dico; sed alterum ex altero expono. Habet os interius homo interior, & hoc discernit auris interior: de hoc ore quæ procedunt, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. Deinde jam relicto oris nomine, quod potest & de corpore intelligi, apertiùs quid dicat ostendit: *De corde enim exeunt*, inquit, *cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Nihil est certè istorum malorum, quæ perpetrari etiam membris corporis possunt, quod cogitatio non antecedat mala, & coinquinet hominem, etiamsi aliquid impediat ne subsequantur opera flagitiosa & facinorosa membrorum. (Continentiam cordis interdum violari non violato corpore.) Si enim quia potestas non datur, vacat manus ab hominis interfectione, numquid ideo mundum est ab scelere cor homicidæ? Aut si rem subripere alienam, non ut quis vult potest, numquid ideo in ipsa voluntate fur non est? Aut si casta est, quam vult adulterare non castus, ideo eam non est in corde mœchatus? Aut si meretrix non inveniatur in fornice, ideo qui eam quærit, non fornicatur in mente? Aut si cupienti per mendacium lædere proximum, tempus vel locus desit, ideo falsum testimonium non ore interiore jam dixit? Aut si quisquam homines timens, non audeat lingua carnis sonare blasphemiam, ideo non est hujus criminis reus, qui

[a] Cistercienses MS. *qua conjugale vinculum contemnitur.*

[b] Sic aliquot MSS. Editi verò, *precedant ab interioribus dictis.*

dicit in corde suo, Non est Deus? Ita cetera mala facta hominum, quæ nullus agit corporis motus, quæ nescit ullus corporis sensus, reos suos occultos habent; quos etiam solus inquinat in cogitatione consensus, id est oris interioris verbum malignum. In quod timens ille declinari cor suum, ostium continentiæ circum labia oris hujus poni poscit a Domino, quod contineat cor, ne declinetur in verba maligna: contineat autem, non sinendo cogitationem procedere in consensionem; sic enim secundùm præceptum apostolicum, non regnat peccatum in nostro mortali corpore, neque exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato. A quo præcepto implendo utique alieni sunt, qui ob hoc ad peccandum membra non movent, quia potestas nulla permittitur: quæ si adsit, protinus ex membrorum velut armorum motibus, quis in eis intus regnet, ostendunt. Proinde quantum in ipsis est, membra sua exhibent arma iniquitatis peccato: quia hoc volunt, quod propterea non exhibent, quia non possunt.

Ps. 13. 1. Ps. 140. 4. Rom. 6. 12. & 13.

Continentiâ cordis retentâ non peccari contra continentiam corporis.

5. Ac per hoc illa quæ genitalibus membris pudicitiâ refrenatis, solet maximè ac propriè continentia nominari, nulla transgressione violatur, si superior continentia, de qua jam diu loquimur, in corde servetur. Propterea Dominus cum dixisset, *De corde enim exeunt cogitationes malæ*: deinde quid pertineat ad cogitationes malas sequutus adjunxit, *homicidia*, *adulteria*, & cetera. Nec dixit omnia; sed quibusdam exempli gratiâ nominatis & alia intelligenda commonuit. Quorum nihil est quod fieri possit, si mala cogitatio non præcesserit, qua intus [a] instituitur, quod foris agitur; & ex ore cordis procedens, jam coinquinat hominem, etiamsi nulla facultate permissa foris per membra corporis non agatur. Posito igitur ostio continentiæ in ore cordis, unde cuncta exeunt quæ coinquinant hominem, si nil tale inde permittatur exire, sequitur munditia qua possit jam gaudere conscientia; quamvis nondum sit illa perfectio, ubi non luctabitur cum vitio continentia. Nunc autem quamdiu concupiscit caro adversùs spiritum, & spiritus adversus carnem, sat est nobis non consentire malis quæ sentimus in nobis. Cum autem fit ista consensio, tunc exit ex ore cordis quod coinquinat hominem. Cum verò per continentiam consensio [b] non tenetur, malum concupiscentiæ carnalis, contra quod pugnat concupiscentia spiritalis, nocere non sinitur.

Matt. 15. 19. Gal. 5. 17.

CAPUT III.

Continentiæ pugna contra libidines quamdiu sumus in hac vita.

6. Sed aliud est bene pugnare, quod nunc est, quando [c] mortis contentioni resistitur; aliud adversarium non habere, quod tunc erit, quando mors novissima inimica destruetur. Nam & ipsa continentia cùm frenat cohibetque libidines, simul & appetit bonum ad cujus immortalitatem tendimus, & respuit malum cum quo in hac mortalitate contendimus. Illius quippe amatrix & [d] spectatrix, hujus verò & hostis & testis est; & decus appetens, & dedecus fugiens. Non utique in cupiditatibus frenandis continentia laboraret, si nihil nos contra quod [e] decet liberet, si nihil nostræ bonæ voluntati ex mala concupiscentia repugnaret. Clamat Apostolus: *Scio*, inquit, *quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio.* Nunc enim fieri bonum potest, ut malæ concupiscentiæ non consentiatur: perficietur autem bonum, quando ipsa mala concupiscentia finietur. Itemque idem Doctor gentium clamat: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.*

1 Cor. 15. 55. & 26. Rom. 7. 18. Ibid. 22.

Pugna interna concupiscentiarum non experta nisi bellatoribus virtutum.

7. Hanc pugnam non experiuntur in semetipsis nisi bellatores virtutum debellatoresque vitiorum: nec expugnat concupiscentiæ malum, nisi continentiæ bonum. Sunt autem qui legem Dei omnino nescientes, malas concupiscentias nec in hostibus deputant, eisque miserabili cæcitate servientes, insuper etiam beatos se putant, satiando eas potiùs quàm domando. Qui verò per legem cognoverunt eas, (*Per legem enim cognitio peccati*: &, *Concupiscentiam*, inquit, *nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces*:) & earum tamen oppugnatione vincuntur, quia sub lege vivunt, qua jubetur quod bonum est, non & datur; non vivunt sub gratia, quæ dat per Spiritum-sanctum quod per legem jubetur: his ideo subintravit lex, ut in eis abundaret delictum. Auxit prohibitio concupiscentiam, eamque fecit invictam; ut accederet prævaricatio, quæ sine lege non fuit, etiamsi peccatum [f] fuit. *Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.* Ita lex gratiâ non juvante, prohibens peccatum, virtus est insuper [g] facta peccati: unde ait Apostolus, *Virtus peccati lex.* Nec mirandum est, quod humana infirmitas etiam de lege bona vires malo addidit, dum ad ipsam legem faciendam de suis viribus fidit. Ignorans quippe Dei justitiam, quam dat infirmo, & suam volens constituere, qua caret infirmus, justitiæ Dei non est subjectus, reprobus & superbus. Si autem lex factum prævaricatorem, tamquam ad hoc graviùs vulneratum ut desideret medicum, tamquam pædagogus perducit ad gratiam; contra suavitatem noxiam qua vincebat concupiscentia, Dominus dat suavitatem beneficam qua [h] delectet amplius continentia, & terra nostra dat fructum suum, quo pascitur miles, qui debellat Deo juvante peccatum.

Rom. 3. 20. Rom. 7. 7. Rom. 5. 20.

Concupiscentia per legem cognoscitur, non nisi per gratiam vincitur.

Rom. 4. 15. 1 Cor. 15. 56. Rom. 10. 3. Ps. 66. 7.

Pugnandum ne peccati concupiscentia regnet.

8. Tales milites apostolica tuba isto sonitu accendit in prœlium: *Non ergo regnet*, inquit, *peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus; neque exhibueritis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Et alio loco, *Ergo*, inquit, *fratres debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.* Id ergo nunc agitur, quamdiu est mortalis hæc vita nostra sub gratia, ne peccatum, id est concupiscentia peccati (hanc enim hoc loco peccati nomine appellat,) regnet in nostro mortali corpore. Tunc autem regnare ostenditur, si desideriis ejus obeditur. Est ergo in nobis peccati concupiscentia, quæ non est permittenda regnare: sunt ejus desideria, quibus non est obediendum, ne obedientibus regnet. Propter quod membra nostra non sibi usurpet concupiscentia, sed sibi vindicet continentia; ut sint arma justitiæ Deo, ne sint iniquitatis arma peccato: sic enim nobis peccatum non dominabitur. Non enim sumus sub lege, bonum quidem jubente, non tamen dante: sed sumus sub gratia, quæ id quod lex jubet faciens nos amare, potest liberis imperare.

Rom. 6. 12. &c. Rom. 8. 12. &c.

Opera carnis mortificanda.

9. Itemque cùm hortatur, ut non secundùm carnem vivamus, ne moriamur, sed spiritu facta carnis mortificemus, ut vivamus; tuba utique quæ canit, bellum in quo versamur ostendit, & ut acriter dimicemus & hostes nostros mortificemus, ne ab eis mortificemur, accendit. Qui sint verò isti hostes, satis evidenter expressit. Quos enim à nobis voluit mortificari, ipsi sunt, scilicet opera carnis. Sic enim ait: *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Et ista quæ sint ut sciamus, eumdem itidem audiamus ad Galatas scribentem & dicentem, *Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt.* Ipsum enim etiam ibi bellum, ut hæc diceret, ostendebat, & ad hos hostes mortificandos eadem cælesti & spiritali tubâ Christi milites excitabat. Suprà enim dixerat, *Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis ne perfeceritis. Caro enim concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem adversùs carnem. Hæc enim invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Ergo sub gratia constitutos vult istum adversus opera carnis habere conflictum. Et hæc opera carnis ut demonstraret, adjunxit quæ suprà commemoravi: *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes*, & cetera, sive quæ commemoravit, sive quæ intelligenda commonuit, maximè adjiciens, *& his similia.* Denique in hoc prœlio adversùs carnalem quodam modo exercitum velut aliam producens aciem spiritalem, *Fructus autem spiritus est*, inquit, *caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas bonitas, fides, mansuetudo, continentia: adversùs hujusmodi non est lex.* Non ait adversùs hæc, ne sola esse

Gal. 5. 19. &c. Ibid. 16. &c. Ibid. 22. &c.

a Michaelinus MS. *constituitur.*

b Duo Vaticani MSS. & Fulsensis, *consensio tenetur*: omisso *non*.

c Michaelinus codex, *mortis contentione resistitur.* Vaticani duo, *mentis intentione resistit*: malè. Nam alludit Augustinus ad illud Apostoli 1 Cor. 15. 55. *Ubi est mors contentio tua?* Ita nempe citare solet hunc locum, qui pro *contentione*, modò *victoriam* habet in Vulgata: quia Græcum νῖκος cum diphtongo scriptum, contentionem; secus vero, victoriam significat.

d Vaticani MSS. *appetitrix.* Fortè leg. *auspectatrix.*

e Er. & Lov. *nos contra quod contenderet, detineret.* At MSS. *nos contra quod decet* (vel *deceret*) *liberet.* Sic passim Augustinus verbum *libet*, quod jungi dativo solet, jungit accusativo.

f Lov. *non fuit.* Abest *non* ab editione Er. & à MSS.

g Ex MSS restituimus verbum *facta*, omissum in editis. Ejus tamen loco nonnulli MSS. habent *facti.*

h Ita Cisterciensis MS. At editi, *delectetur.*

putarentur: quamvis & si hoc diceret, omnia deberemus intelligere, quæ ejusdem generis bona cogitare possemus: sed ait, *adversùs hujusmodi*; & hæc scilicet & quæcumque similia. Verumtamen quòd in eis bonis quæ commemoravit, ultimo loco posuit continentiam, de qua nunc disputare suscepimus, & propter quam multa jam diximus, præcipuè voluit eam nostris mentibus inhærere. Ipsa quippe in hoc bello valet plurimùm, in quo adversùs carnem spiritus concupiscit; quoniam ipsas carnis concupiscentias quodam modo crucifigit. Unde cùm hæc dixisset Apostolus, continuò subjecit, *Qui autem Jesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis*. Hæc est actio continentiæ: sic opera carnis mortificantur. Mortificant verò eos, quos deficientes à continentia ad consensionem perpetrandorum talium operum trahit concupiscentia.

Ibidem 24.

CAPUT IV. Ut continentia servari possit, cavenda præsumtio de propriis viribus.

10. UT autem à continentia non deficiamus, adversùs illas præcipuè diabolicarum suggestionum insidias vigilare debemus, ne de nostris viribus præsumamus. *Maledictus enim omnis, qui spem suam ponit in homine*. Et quis est iste nisi [a] homo? Non potest ergo veraciter dicere, non se spem ponere in homine, qui eam ponit in se. Nam & hoc secundùm hominem vivere, quid est nisi secundùm carnem vivere? Audiat ergo qui tali suggestione tentatur, & si ullus ei Christianus sensus est, contremiscat: audiat, inquam, *Si secundùm carnem vixeritis, moriemini*.

Jer. 17. 5. a *Rom. 8. 13.*

Vivere secundùm hominem & vivere secundùm carnem, idem est.

11. SED quispiam dicturus est mihi aliud esse secundùm hominem, aliud secundùm carnem vivere: quia homo videlicet rationalis creatura est, & in eo rationalis est animus, quo distat à pecore; caro autem est infima & terrena pars hominis, & ideo secundùm eam vivere vitiosum est: propter quod ille qui secundùm hominem vivit, non utique secundùm carnem, sed potiùs secundùm eam partem hominis vivit qua homo est, hoc est secundùm spiritum mentis, quo pecoribus præeminet. Verum hæc disputatio valet fortassis aliquid in scholis philosophorum: nos autem ut intelligamus Apostolum Christi, libri Christiani quemadmodum loqui soleant, debemus advertere. Fides certe omnium nostrum est, [b] quibus Christus venit, hominem à Verbo Dei assumtum, non utique sine anima rationali, sicut quidam hæretici volunt; & tamen legimus, *Verbum caro factum est*. Quid hîc caro intelligenda est, nisi homo? *Et videbit omnis caro salutare Dei*: quid potest intelligi, nisi omnis homo? *Ad te omnis caro veniet*: quid est, nisi omnis homo? *Dedisti ei potestatem omnis carnis*: quid est, nisi omnis hominis? *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro*: quid est, nisi nullus justificabitur homo? Quod idem Apostolus alibi exprimens manifestius, *Non*, inquit, *justificabitur homo ex operibus legis*. Corinthios quoque increpat dicens, *Nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis?* Cùm carnales eos dixisset, non ait, secundùm carnem ambulatis; sed, *secundùm hominem*: quia & hoc quid voluit intelligi nisi secundùm carnem? Nam utique si culpabiliter quidem secundùm carnem, laudabiliter autem secundùm hominem ambularetur, id est, viveretur, non exprobrans diceret, *secundùm hominem ambulatis*. Agnoscat homo opprobrium, mutet propositum, vitet interitum. Audi, homo, noli ambulare secundùm hominem, sed secundùm eum qui fecit hominem: ab eo qui fecit te, noli deficere nec ad te. Homo enim dicebat, qui tamen non secundùm hominem vivebat: *Non quia idonei sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis; sed sufficientia nostra ex Deo est*. Vide si secundùm hominem vivebat, qui veraciter ista dicebat. Admonens ergo Apostolus hominem, ne vivat secundùm hominem, hominem Deo reddit. Qui autem non vivit secundùm hominem, sed secundùm Deum, profectò non vivit etiam secundùm se ipsum: quia homo est & ipse. Sed idem dicitur etiam secundùm carnem vivere, cùm ita vivit; quia & carne sola nominata intelligitur homo quod jam ostendimus: sicut solâ animâ nominatâ intelligitur homo; unde dictum est, *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit*, id est, omnis homo: &, *Septuaginta quinque animæ descenderunt in Ægyptum cum Jacob*, id est, septuaginta quinque homines. Noli ergo vivere secundùm te ipsum, ô homo: inde perieras, sed quæsitus es. Noli, inquam, vivere secundùm te ipsum: [c] inde perieras, & inventus es. Noli carnis accusare naturam, quando audis, *Si secundùm carnem vixeritis, moriemini*. Sic enim dici potuit, & verissimè potuit, Si secundùm vos vixeritis, moriemini. Nam diabolus non habet carnem, & tamen quia secundùm se ipsum vivere voluit, *in veritate non stetit*. Quid ergo [d] mirum, si secundùm se ipsum vivens, *cùm loquitur mendacium, de suo loquitur?* quod verum de illo Veritas dixit.

Joh. 1. 14. *Luc. 3. 6.* *Psal. 64. 3.* *Joh. 17. 2.* *Rom. 3. 20.* *Gal. 2. 16.* *1 Cor. 3. 3.* *2 Cor. 3. 5.* *Rom. 13. 1.* *Deut. 10. 22.* *Gen. 46. 27.* *Act. 7. 14.* *Rom. 8. 13.* *Joh. 8. 44.*

CAPUT V. Non fidat de se qui vult peccati concupiscentiam vincere.

12. CUM ergo audis, *Peccatum vobis non dominabitur*: noli de te fidere, ut peccatum tibi non dominetur, sed de illo cui dicit orans quidam sanctus, *Itinera mea dirige secundùm verbum tuum, & non dominetur mihi omnis iniquitas*. Etenim ne forte, cùm audissemus, *Peccatum vobis non dominabitur*, nos ipsos extolleremus, & viribus nostris hoc tribueremus, statim hoc vidit Apostolus, atque subjecit, *Non enim estis sub lege, sed sub gratia*. Gratia itaque facit, ut peccatum tibi non dominetur. Noli ergo de te fidere, ne multo amplius inde tibi dominetur. Et cùm audimus, *Si spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis*, non hoc tantum bonum spiritui nostro, quasi per se ipsum possit ista, tribuamus. Nam ne istum carnalem sensum spiritu mortuo potius quàm [e] mortificante saperemus, illico addidit, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei*. Itaque ut spiritu nostro opera carnis mortificemus, Spiritu Dei agimur; qui dat continentiam, qua frenemus, domemus, vincamus concupiscentiam.

Rom. 6. 14. *Psal. 118. 133.* *Rom. 6. 14.* *Rom. 8. 13.* e *Ibid. 14.* Engyppius 194. Beda seu Florus ad Rom. 8.

Excusatio peccatorum cohibenda per continentiam.

13. IN hoc tam magno prælio, in quo vivit homo sub gratia, & cùm bene pugnat adjutus, exultat in Domino cum tremore, non desunt tamen etiam strenuis bellatoribus, & operum carnis quamvis invictis mortificatoribus, aliqua vulnera peccatorum, propter quæ sananda quotidie veraciter dicant, *Dimitte nobis debita nostra*: contra eadem vitia, & contra diabolum principem regemque vitiorum, multo vigilantiùs & acriùs ipsa oratione certantes, ne valeant aliquid mortiferæ suggestiones ejus, quibus instigat insuper peccatorem ad sua excusanda potius quam accusanda peccata: ac sic illa vulnera non modò non sanentur, verum etiam, etsi mortifera non erant, graviter & lethaliter infligantur. Et hîc ergo cautiore opus est continentiâ, qua cohibeatur superbus hominis appetitus, quo placet sibi & non vult culpabilis inveniri, dedignaturque cùm peccat convinci quòd ipse peccaverit, non salubri humilitate suscipiens accusationem sui, sed excusationem potiùs ruinosa elatione conquirens. Ad hanc superbiam coercendam, continentiam petivit à Domino ille, cujus superius verba jam posui, & sicut potui, commendavi. Namque cùm dixisset, *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circùm labia mea; ne declines cor meum in verba maligna*: unde hoc diceret evidentiùs explicans, *ad excusandas*, inquit, *excusationes in peccatis*. Quid enim malignius his verbis, quibus malus malum se negat, etiam de opere malo convictus quod negare non valeat? Et quoniam factum non potest tegere, nec benefactum potest dicere, & a se factum videt patére, quærit in alium referre quod fecit, tamquam inde possit auferre quod meruit. Nolens se esse reum, addit potiùs ad reatum, & sua excusando, non accusando peccata, ignorat non se pœnam removere, sed veniam. Apud homines enim judices, quoniam falli possunt, quacumque velut purgare fallacia quod perperam factum est, prodesse aliquid videtur ad tempus: apud Deum autem, qui falli non potest, non est adhibenda fallax defensio, sed verax confessio peccatorum.

Matt. 6. 12. *Ps. 140. 3. & 4.*

Excusationes in peccatis diversæ. Fati accusatio. Fortunæ.

14. ET alii quidem qui sua consueverunt excusare peccata, fato se ad peccandum queruntur impelli, tamquam hoc decreverint sidera, & cælum priùs talia decernendo peccaverit, ut homo postea talia committendo peccaret. Alii fortunæ malunt imputare quod peccant: qui omnia fortuitis casibus agitari putant; nec tamen hoc se fortuita temeritate, sed perspecta ratione sapere atque asseverare contendunt. Qualis ergo dementia est, disputationes suas rationi tribuere, & actiones suas casibus subjugare? Alii totum quod malè faciunt, in diabolum referunt:

---

a Editi, *nisi ipse homo*. Abest *ipse* à MSS.

b Tres MSS. *nostrum est, ut Christus veniret & hominem à Verbo* &c. Genovefæus codex, *nostrum est, ut Christus veniret, hominem à Verbo* &c.

c Habent sic aliquot MSS. At Er. *si quia perieras, inventus es*. Lov. *si perieras, inventus es*.

d Ita plures MSS. At editi, *Quid ergo veritas*: & iidem infrà pro *quod verum*, habent *quod verè*.

e Editi, *vivificante*. Contrà verò MSS. *mortificante*.

nec volunt cum illo habere vel partem, cùm illum sibi occultis suggestionibus mala suasisse suspicari possint, se autem illis suggestionibus, undecumque fuerint consensisse dubitare non possint. Sunt etiam qui excusationem suam extendunt in accusationem Dei, divino judicio miseri, suo autem furore blasphemi. Etenim adversus eum ex contrario principio inducunt mali substantiam rebellantem, cui non potuisset resistere, nisi substantiæ naturæque suæ partem eidem rebellanti contaminandam corrumpendamque miscuisset: & tunc se peccare dicunt, quando natura mali prævalet naturæ Dei. Hæc Manichæorum est immundissima insania, quorum machinamenta diabolica facillimè veritas indubitata subvertit, quæ Dei naturam incontaminabilem atque incorruptibilem confitetur. Quid autem flagitiosæ contaminationis & corruptionis de illis meritò non creditur, à quibus Deus, qui summe atque incomparabiliter bonus est, contaminabilis & corruptibilis creditur?

Dei verò ipsius à Manichæis.

CAPUT VI.

Contra alios qui ut se excusent, dicunt placere Deo peccata.

15. SUNT & qui eo modo in excusatione peccatorum suorum accusant Deum, ut dicant ei placere peccata. Nam si displicerent, inquiunt, nullo modo ea fieri omnipotentissima utique potestate permitteret. Quasi verò peccata Deus impunita esse permiserit, etiam in eis quos à supplicio sempiterno remissione liberat peccatorum. Nullus quippe debitæ gravioris pœnæ accipit veniam, nisi qualemcumque, etsi longè minorem quam debebat, solverit pœnam: atque ita impartitur largitas misericordiæ, ut non relinquatur etiam justitia disciplinæ. Nam & peccatum quod inultum videtur, habet pedissequam pœnam suam, ut nemo de admisso nisi aut amaritudine doleat, aut cæcitate non doleat. Sicut ergo tu dicis, Cur permittit ista, si displicent? ita ego dico, Cur punit ista, si placent? Ac per hoc sicut ego confiteor, quòd omnino ista non fierent, nisi ab omnipotente permitterentur, ita tu confitere facienda non esse, quæ a justo puniuntur: ut non faciendo quæ punit, mereamur ab eo discere, cur permittit esse quæ puniat. *Perfectorum est* enim, sicut scriptum est, *solidus cibus*: in quo hi qui bene profecerunt, jam intelligunt ad omnipotentiam Dei potiùs id pertinuisse, ut ex libero arbitrio voluntatis venientia mala esse permitteret. Tanta quippe est omnipotens ejus bonitas, ut etiam de malis possit facere bona, sive ignoscendo, sive sanando, sive ad utilitates piorum coaptando atque vertendo, sive etiam justissimè vindicando. Omnia namque ista bona sunt, & Deo bono atque omnipotente dignissima: nec tamen fiunt nisi de malis. Quid igitur melius, quid omnipotentius eo, qui cum malè nihil faciat, bene etiam de malis facit? Clamant ad eum qui malefecerunt, *Dimitte nobis debita nostra*: exaudit, ignoscit. Nocuerunt sua mala peccantibus: subvenit eorum medeturque languoribus. Sæviunt suorum hostes: de illorum sævitia facit Martyres. Postremò etiam condemnat eos, quos damnatione judicat dignos: sua licet illi mala patiantur, facit tamen ille quod bonum est. Non potest enim bonum non esse, quod justum est: & utique sicut injustum est peccatum, ita justum est peccati supplicium.

Hebr. 5. 14.

Deus & de malis facit bona.

Matt. 6. 12.

Homo cum potestate peccandi factus, pro præmio accepturus non posse peccare.

16. NON autem potestas Deo defuit, talem facere hominem qui peccare non posset: sed maluit eum talem facere, cui adjaceret peccare, si vellet; non peccare, si nollet: hoc prohibens, illud præcipiens: ut prius illi esset bonum meritum non peccare, & postea justum præmium non posse peccare. Nam etiam tales sanctos suos in fine facturus est, qui omnino peccare non possint. Tales habet quippe etiam nunc Angelos suos, quos in illo sic amamus, ut de nullo eorum ne peccando fiat diabolus formidemus. Quod de nemine homine justo in hujus vitæ mortalitate præsumimus. Tales autem omnes futuros in illius vitæ immortalitate confidimus. Omnipotens enim Deus qui operatur bona etiam de nostris malis, qualia dabit bona, cum liberaverit ab omnibus malis? Multa de bono usu mali copiosiùs possunt & subtiliùs disputari: sed neque hoc illo Sermone suscepimus, & ejus nimia vitanda est longitudo.

CAPUT VII.

Continentiæ & justitiæ officia pariter tendunt ad pacem.

17. NUNC ergo ad illud, propter quod diximus ista, redeamus. Continentiâ nobis opus est, & eam divinum esse munus cognoscimus, ne declinetur cor nostrum in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis. Cui autem peccato cohibendo non habemus necessariam continentiam, ne committatur, quando & hoc ipsa cohibet, ne commissum si fuerit nefariâ superbiâ defendatur? Universaliter ergo continentiâ nobis opus est, ut declinemus à malo. Ut autem faciamus bonum, ad aliam videtur virtutem, hoc est, ad justitiam pertinere. Hoc nos admonet sacer Psalmus, ubi legimus, *Declina à malo, & fac bonum.* Quo autem fine ista faciamus, mox addidit, dicens, *Quære pacem, & sequere eam.* Pax enim perfecta tunc erit nobis, quando naturâ nostrâ Creatori suo inseparabiliter cohærente, nihil nobis repugnabit ex nobis. Hoc & ipse Salvator voluit, quantum mihi videtur, intelligi, ubi ait, *Sint lumbi vestri accincti, & lucernæ ardentes* a. Quid est lumbos accingere? Libidines coërcere, quod est continentiæ. Lucernas verò ardentes habere, est bonis operibus lucere atque fervere, quod est justitiæ. Neque hic tacuit quo fine ista faciamus, addendo atque dicendo, *Et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando veniat à nuptiis.* Cum enim venerit, nos remunerabit, qui continuimus nos ab his quæ b cupiditas, & ea quæ imperavit caritas fecimus: ut in ejus perfecta & sempiterna pace, sine ulla mali contentione & cum summa boni delectatione regnemus.

Psal. 140. 4.

Psal. 33. 15.

Luc. 12. 35.

Ibid. 36.

Contra Manichæorum insaniam de duabus naturis inter se confligentibus.

18. OMNES ergo qui credimus in Deum vivum & verum, cujus summe bona immutabilisque natura nec mali aliquid facit, nec mali aliquid patitur, à quo est omne bonum, quod etiam minui potest, c & qui suo bono quod ipse est omnino minui non potest, cùm audimus Apostolum dicentem, *Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis; caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversùs carnem; hæc enim invicem sibi adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis*: absit ut credamus, quod Manichæorum credit insania, duas hic demonstratas esse naturas ex contrariis inter se principiis confligentes, unam boni, alteram mali. Prorsus ista duo ambo sunt bona: & spiritus bonum est, & caro bonum; & homo qui ex utroque constat, uno imperante, alio serviente, utique bonum est, sed mutabile bonum: quod tamen fieri non posset, nisi ab incommutabili bono, à quo est omne bonum creatum, sive parvum, sive magnum, sed quamlibet parvum, à magno tamen factum; & quamlibet magnum, nullo modo tamen factoris magnitudini comparandum. Verùm in hac bona hominis & bene à bono condita institutaque natura nunc bellum est, quoniam salus nondum est. Languor sanetur, pax est. Languorem autem istum culpa meruit, natura non habuit. Quam sanè culpam per lavacrum regenerationis Dei gratia fidelibus jam remisit, sed sub ejusdem medici manibus adhuc natura cum suo languore confligit. In tali autem pugna sanitas erit tota victoria: nec temporaria sanitas, sed æterna; ubi non solùm finiatur hic languor, verùm etiam deinceps nullus oriatur. Propter quod alloquitur animam suam justus, & dicit, *Benedic anima mea Dominum, & noli oblivisci omnes retributiones ejus: qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.* Propitius fit iniquitatibus, cum peccata dimittit: sanat languores, cùm desideria prava compescit. Propitius fit iniquitatibus, dando indulgentiam: sanat languores; dando continentiam. Illud factum est in baptismate confitentibus, hoc fit in agone certantibus; in quo à nobis noster per ejus adjutorium vincendus est morbus. Etiam nunc illud fit, cùm exaudimur dicentes, *Dimitte nobis debita nostra*: hoc autem, cùm exaudiamur dicentes, *Ne nos inferas in tentationem. Unusquisque enim tentatur*, sicut ait apostolus Jacobus, *à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Contra quod vitium, medicinale poscitur adjutorium ab illo, qui potest omnes hujuscemodi sanare languores, non à nobis alienæ separatione, sed in nostræ reparatione naturæ. Unde & prædictus Apostolus non ait, *Unusquisque tentatur à concupiscentia*, sed addidit, *sua*: ut qui hoc audit intelligat quomodo clamare debeat, *Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.* Non enim sanatione indiguisset, nisi se ipsa peccando vitiasset, ut adversùs eam caro sua concupisceret, id est, ipsa sibimetipsi ex ea parte qua in carne infirmata est repugnaret.

Gal. 5. 16. & 17.

Bellum inesse in homine ex languore per culpam contracto pacem sanato languore futuram esse.

Psal. 102. 2. & 3.

Matt. 6. 12.

Jacob. 1. 14.

Evagrius cap. 195. Beda seu Florus ad Gal. 5.

Psal. 40. 5.

a Unus è Vaticanis MSS. addit, *in manibus vestris*: quod nec editi, nec alii MSS. habent. Id etiam à Græco textu Evangelii abest: immo & à Latino in antiquis Corbeiensibus Bibliis.

b Hic Cisterciensis codex addit, *suggerebat*. Vaticani autem, *instigavit*. Sed subauditur *imperavit*.

c Lov. *non potest*: malè & repugnantibus editis aliis ac MSS.

CAPUT VIII. *Caro adversùs spiritum concupiscit, non quia inimica naturâ, sed quia vitiata.*

19. CARO enim nihil nisi per animam concupiscit: sed concupiscere caro adversùs spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscentiâ spiritui reluctatur. Totum hoc nos sumus: & caro ipsa quæ discedente animâ moritur, nostra pars infima, non fugienda dimittitur, sed recipienda deponitur, nec recepta ulteriùs relinquetur. *Seminatur* autem *corpus animale, resurget corpus spiritale.* Tunc jam caro nihil concupiscet adversus spiritum, quando & ipsa spiritalis vocabitur, quoniam spiritui non solùm sine ulla repugnantia, verum etiam sine ulla corporalis alimenti indigentia in æternum vivificanda subdetur. (1 Cor. 15. 44.) Hæc igitur duo, quæ nunc invicem adversantur in nobis, quoniam in utroque nos sumus, ut concordent oremus & agamus. Non enim alterum eorum putare debemus inimicum; sed vitium quo caro concupiscit adversùs spiritum: quod sanatum, nec ipsum erit, & substantia utraque salva erit, & inter utramque nulla pugna erit. (Rom. 7. 18. Beda sin Florus ibidem.) Audiamus Apostolum: *Scio*, inquit, *quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Hoc utique ait, quia vitium carnis in re bona non est bonum: quod cùm esse destiterit, caro erit, sed jam vitiata vel vitiosa non erit. Quam tamen ad nostram pertinere naturam, idem doctor ostendit, priùs dicendo, *Scio quia non habitat in me*: quod ut exponeret, addidit, *hoc est in carne mea, bonum.* Se itaque dicit esse carnem suam. Non ergò ipsa est inimica nostra: & quando ejus vitiis resistitur, ipsa amatur, quia ipsa curatur. (Eph. 5. 29.) *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit*: sicut ipse Apostolus dicit. (Rom. 7. 25.) Et alio loco ait, *Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Audiant qui aures habent: *Igitur ipse ego*; ego mente, ego carne; sed *mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Quomodo *carne legi peccati?* numquid concupiscentiæ consentiendo carnali? Absit: sed motus desideriorum illic habendo, quos habere nolebat, & tamen habebat. Sed eis non consentiendo mente serviebat legi Dei, & tenebat membra, ne fierent arma peccati.

Carnis concupiscentias ex vitio esse, easque hic minui quidem posse, non penitus auferri nisi in altera vita.

20. SUNT ergo in nobis desideria mala, quibus non consentiendo non vivimus malè: sunt in nobis concupiscentiæ peccatorum, quibus non obediendo non perficimus malum, sed eas habendo nondum perficimus bonum. Utrumque ostendit Apostolus, nec bonum hic perfici, ubi malum sic concupiscitur; nec malum hic perfici, quando tali concupiscentiæ non obeditur. Illud quippe ostendit ubi ait, *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non*: hoc verò, ubi ait, *Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis.* Neque ibi enim dicit, non sibi adjacere facere bonum, sed, perficere: neque hic (Ibid. 18. Gal. 5. 16.) dicit, *Concupiscentias carnis* ne habueritis; sed, *ne perfeceritis.* Fiunt itaque in nobis concupiscentiæ malæ, quando id quod non licet libet: sed non perficiuntur, cum legi Dei mente serviente libidines continentur. Et bonum fit, cùm id quod malè libet, vincente bona delectatione non fit: sed boni perfectio non impletur, quamdiu legi peccati [a] carne serviente libido illicit, & quamvis contineatur, tamen movetur. Non enim opus esset ut contineretur, nisi moveretur. Erit quandoque etiam perfectio boni, quando consumtio mali: illud summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit, quando mors non erit; & ibi erit, ubi vita æterna erit. In illo enim sæculo & in illo regno erit bonum summum, malum nullum; quando erit & ubi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Non igitur mala est caro, si malo careat, id est, vitio quo vitiatus est homo, non factus malè, sed ipse faciens. Ex utraque enim parte, id est, & anima & corpore à bono Deo factus bonus, ipse fecit malum quo factus est malus. A cujus mali reatu jam etiam solutus per indulgentiam, ne leve existimet esse quod fecit, adhuc cum suo vitio pugnat per continentiam. Absit autem ut insint ulla vitia in illa quæ futura est pace regnantibus: quando quidem in isto bello quotidie minuuntur in proficientibus, non peccata solum, sed ipsæ quoque concupiscentiæ, cum quibus non consentiendo confligitur, & quibus consentiendo peccatur.

Concupiscentia carnis hic pœna peccati. carne sanata in beatis non erit.

21. QUÒD ergo caro concupiscit adversùs spiritum, quòd non habitat in carne nostra bonum, quòd lex in membris nostris repugnat legi mentis, non est duarum naturarum ex contrariis principiis facta commixtio, sed unius adversùs se ipsam propter peccati meritum facta divisio. Non sic fuimus in Adam, ante quam natura suo deceptore audito ac secuto, suum contemsisset atque offendisset auctorem: non est ista prior vita creati hominis, sed posterior pœna damnati. Ex qua damnatione per Jesum Christum gratiâ liberati, cum pœna sua dimicant liberi, nondum salute plena, sed jam pignore salutis accepto: non liberati autem, & [b] peccatis rei sunt, & suppliciis implicati. Post hanc verò vitam reis manebit in æternum pœna pro culpa; liberis non remanebit in æternum nec culpa, nec pœna: sed permanebunt in æternum substantiæ bonæ spiritus & caro; quas Deus bonus & immutabilis bonas, quamvis mutabiles, condidit. Permanebunt autem in melius commutatæ, numquam jam in deterius mutandæ; consumto penitus omni malo, & quod homo fecit injustè, & quod passus est justè. Quibus duobus mali generibus omnino pereuntibus, quorum est unum præcedentis iniquitatis, alterum consequentis infelicitatis, erit hominis sine ulla pravitate voluntas recta. Ibi omnibus erit clarum atque perspicuum, quod nunc à fidelibus multis creditur, à paucis intelligitur, malum non esse substantiam, sed sicut vulnus in corpore, ita [c] in substantia quæ se ipsam vitiavit, esse cœpisse peste inchoata, atque ibi esse desinere sanitate perfecta. Omni ergo malo exorto à nobis, & perdito in nobis, bono etiam nostro usque ad culmen felicissimæ incorruptionis & immortalitatis aucto atque perfecto, qualis erit utraque nostra substantia? Quando quidem nunc in ista corruptione & mortalitate, cum adhuc *corpus corruptibile aggravat animam*, & quod Apostolus dicit, *corpus mortuum est propter peccatum*, tale tamen testimonium (Sap. 9. 15. Rom. 8. 10.) perhibet idem ipse carni nostræ, id est, parti nostræ infimæ atque terrenæ, ut dicat quod paulò antè commemoravi, *Nemo unquam carnem suam odio habuit*; statimque (Ephes. 5. 29.) subjungat, *sed nutrit eam & fovet, sicut & Christus Ecclesiam.*

CAPUT IX. *Carnem naturâ non esse malam, cùm ejus exemplo diligendas uxores hortetur Apostolus.*

22. QUO igitur, non dico, errore, sed prorsus furore, Manichæi carnem nostram nescio cui fabulosæ genti tribuunt tenebrarum, quam volunt suam sine ullo initio malam semper habuisse naturam? cum verax doctor viros diligere uxores suas exemplo suæ carnis hortetur, quos ad hoc ipsum Christi quoque & Ecclesiæ hortatur exemplo. Totus denique ipse apostolicæ epistolæ locus, valde ad rem pertinens, recordandus est. *Viri*, inquit, *diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo; ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi; sed ut sit sancta & immaculata. Ita*, inquit, *& viri debent diligere uxores suas, sicut corpora sua. Qui diligit uxorem suam, se ipsum diligit.* (Ephes. 5. 25. &c.) Deinde subjunxit, quod jam commemoravimus: *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam.* Quid ad hæc dicit immundissimæ impietatis insania? Quid ad hæc dicitis Manichæi? qui nobis velut ex apostolicis litteris duas sine initio naturas, unam boni, alteram mali, conamini inducere; & apostolicas litteras, quæ vos ab ista sacrilega perversitate corrigant, non vultis audire. Sicut legitis, *Caro concupiscit adversùs spiritum*; &, *Non habitat in carne mea bonum*: ita legite, *Nemo numquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam.* Sicut legitis, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*: ita legite, *Sicut Christus dilexit Ecclesiam, ita & viri debent diligere uxores suas, sicut sua corpora.* (Gal. 5. 17. Rom. 7. 18. Ephes. 5. 29. Rom. 7. 23.) Nolite in illis sanctæ Scripturæ testimoniis esse insidiosi, in his surdi; & eritis in utrisque correcti. Hæc enim si accipiatis ut dignum est, conabimini & illa intelligere ut verum est.

Tres copulæ insinuatæ ab Apostolo.

23. TRES quasdam copulas nobis insinuavit Apostolus, Christum & Ecclesiam, virum & uxorem, spiritum & carnem. Horum priora posterioribus consulunt,

a Editio Lov. *in carnis serviente.* Emendatur ex editis aliis & ex MSS. quorum plurimi postea ferunt, *libido illicita, quamvis contineatur* &c.

b Michaëlinus MS. *peccati.* Fuliensis & alii quidam, *non liberati autem a peccatis, rei sunt*.

c Sic aliquot MSS. At editi, *ita substantiam.*

omnes bonæ, quarum tertia est carnis & spiritûs.

posteriora prioribus famulantur. Omnia bona sunt, cùm in eis quædam ordinis pulcritudinem excellenter præposita, quædam decenter subjecta custodiunt. Vir & uxor, quales secum esse debeant, præceptum accipiunt & exemplum. Præceptum est: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quia vir caput mulieris est*: &, *Viri diligite uxores vestras.* Exemplum autem datur mulieribus de Ecclesia, viris de Christo: *Sicut Ecclesia*, inquit, *subdita est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.* Similiter & viris dato præcepto, ut uxores suas diligant, adjecit exemplum, *Sicut Christus dilexit Ecclesiam.* Sed viros & à re inferiore adhortatus est, id est, à corpore suo; non tantùm à superiore, id est, à Domino suo. Non enim solùm ait, *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam*, quod est à superiore: verùm etiam dixit, *Viri debent diligere uxores suas sicut corpora sua*, quod est ab inferiore: quia & superiora & inferiora bona sunt omnia. Nec tamen mulier à corpore vel carne accepit exemplum, ut ita esset subdita viro, sicut spiritui caro: sed aut consequenter Apostolus intelligi voluit, quod dicere prætermisit: aut fortè quia caro concupiscit adversùs spiritum in hujus vitæ mortalitate atque languore, ideo de illa noluit mulieri exemplum subjectionis adhibere. Viris autem ideo voluit, quia etsi concupiscit spiritus adversùs carnem, etiam in hoc ipso consulit carni: non sicut caro concupiscens adversus spiritum, nec spiritui consulit [a] a tali repugnatione, nec sibi. Non tamen ei spiritus bonus, sive ejus naturam per providentiam nutriendo ac fovendo, sive ejus vitiis per continentiam resistendo consuleret, nisi utraque substantia utriusque artificem Deum, etiam decore sui hujus ordinis indicaret. Quid est ergo quòd vos verà dementià & Christianos esse jactatis, & contra Scripturas Christianas oculis clausis, vel potiùs exstinctis, tanta perversitate contenditis, & Christum asserentes in falsa carne apparuisse mortalibus, & Ecclesiam in anima ad Christum, in corpore ad diabolum pertinere, & sexum virilem atque muliebrem diaboli opera esse, non Dei, & spiritui carnem tamquam malam substantiam bonæ substantiæ cohærere?

Ephes. 5. 22. &c.

Mulieri subjectionis exemplum à carne cur non datum.

CAPUT X.

[b] Manichæorum hæresis negat fuisse in Christo carnem veram.

24. S I [b] parum vobis videntur respondere quæ de apostolicis commemoravimus litteris, audite adhuc alia, si aures habetis. Quid de carne Christi dicit insanissimus Manichæus? Quòd non fuerit vera, sed falsa. Quid ad hoc dicit beatus Apostolus? *Memor esto Christum Jesum surrexisse à mortuis ex semine David, secundùm Evangelium meum.* Et ipse Christus Jesus, *Palpate*, inquit, *& videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Quomodo est in eorum doctrina veritas, quæ prædicat quòd in carne Christi erat falsitas? Quomodo in Christo non erat ullum malum, in quo erat tam grande mendacium? Quia videlicet hominibus nimiùm mundis malum est caro vera, & non est malum falsa pro vera: malum est caro vera nascentis ex David semine, & non est malum lingua falsa dicentis, *Palpate, & videte quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere.* De Ecclesia quid dicit deceptor hominum in mortifero errore? Quòd ex parte animarum pertineat ad Christum, ex parte corporum ad diabolum? Quid ad hæc dicit Doctor gentium in fide & veritate? *Nescitis*, inquit, *quia corpora vestra membra sunt Christi?* De sexu masculi & feminæ quid dicit filius perditionis? Quòd uterque sexus non ex Deo sit, sed ex diabolo. Quid ad hæc dicit Vas electionis? *Sicut*, inquit, *mulier ex viro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex Deo.* De carne quid dicit per Manichæum spiritus immundus? Quòd sit mala substantia, nec Dei, sed inimici creatura. Quid ad hæc dicit per Paulum Spiritus sanctus? *Sicut enim corpus unum est*, inquit, *& membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, unum est corpus; ita & Christus.* Et paulò pòst: *Posuit*, inquit, *Deus membra, singulum quodque eorum in corpore, prout voluit.* Item paulò pòst: *Deus*, inquit, *temperavit corpus, ei cui deerat majorem honorem dans, ut non essent scissuræ in corpore, sed idem ipsum ut pro invicem sollicita sint membra: & sive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Quomodo est mala caro, quando ipsæ animæ pacem membrorum ejus ut imitentur, monentur? Quomodo est inimici creatura, quando ipsæ animæ quæ corpora regunt, ut inter se inimicitiarum scissuras non habeant, exemplum de membris corporis sumunt, ut quod præstitit Deus corpori per naturam, ament & ipsæ hoc habere per gratiam? Meritò ad Romanos cùm scriberet, *Obsecro*, inquit, *vos fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem.* Sine caussâ [c] non tenebras lucem, & lucem tenebras esse contendimus, si hostiam vivam, sanctam, Deo placentem de gentis tenebrarum corporibus exhibemus.

2. Tim. 2. 8.

Luc. 24. 39.

Dicit animas ad Christum, corpora ad diabolum pertinere.

1. Cor. 6. 15.

Et sexum utrumque esse ex diabolo.

1. Cor. 11. 12.

1. Cor. 12. 12.

Ibid. 18.

Ibid. 24. & 25.

Rom. 12. 1.

CAPUT XI.

Carnis & Ecclesiæ comparatio in quibus consistit.

25. S E D, inquiunt, quomodo caro per quamdam similitudinem comparatur Ecclesiæ? Numquid Ecclesia concupiscit adversus Christum? cùm idem Apostolus dixerit, *Ecclesia subdita est Christo.* Plane Ecclesia subdita est Christo: quia ideo spiritus concupiscit adversus carnem, ut omni ex parte Christo subdatur Ecclesia; caro autem concupiscit adversùs spiritum, quia nondum pacem, quæ perfecta promissa est, accepit Ecclesia. Ac per hoc Ecclesia subdita est Christo ex pignore salutis, & caro concupiscit adversùs spiritum ex infirmitate languoris. Neque enim non Ecclesiæ membra erant iidem, quibus ista dicebat, *Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis. Caro enim concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciatis.* Hæc utique Ecclesiæ dicebantur, quæ si Christo subdita non esset, non in ea spiritus adversùs carnem per continentiam concupisceret. Propter quod poterant quidem concupiscentias carnis non perficere, sed carne concupiscente adversùs spiritum non poterant ea facere quæ volebant, id est, etiam ipsas carnis concupiscentias non habere. Deinde, cur non confiteamur in hominibus spiritalibus Ecclesiam subditam Christo, in carnalibus autem adhuc concupiscere adversùs Christum? An adversùs Christum non concupiscebant, quibus dicebatur, *Divisus est Christus?* Et, *Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed ne nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Cùm enim sint in vobis æmulatio & contentio, nonne carnales estis?* Adversùs quem concupiscit æmulatio & contentio, nisi adversùs Christum? Has enim carnis concupiscentias Christus in suis sanat, sed in nullis amat. Unde sancta Ecclesia quamdiu habet etiam membra talia, nondum est sine macula & ruga. Huc accedunt & illa peccata, pro quibus quotidiana vox totius Ecclesiæ est, *Dimitte nobis debita nostra*: à quibus ne spiritales putaremus alienos, non quicumque carnalium, nec ipsorum quicumque spiritalium, sed qui super pectus Domini discumbebat, & quem præ ceteris diligebat, *Si dixerimus*, inquit, *quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est.* In omni autem peccato, plus in majore, minùs in minore, tamen contra justitiam concupiscitur. Et de Christo scriptum est, *Qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio & redemtio.* In omni igitur peccato contra Christum sine dubio concupiscitur: sed qui sanat omnes languores nostros, cùm perduxerit Ecclesiam ad promissam languoris sanitatem, tunc in nullo membrorum ejus quamlibet minima erit ulla macula aut ruga. Tunc nullo modo caro adversùs spiritum concupiscet: & ideo nulla erit caussa cur adversùs carnem etiam spiritus concupiscat. Tunc finem accipiet omnis hæc pugna, tunc ambarum substantiarum erit summa concordia: tunc usque adeo ibi nullus erit carnalis, ut etiam caro ipsa sit spiritalis. Quod ergo nunc agit cum carne sua quisque secundùm Christum vivens, cum & concupiscit adversùs ejus malam concupiscentiam, [d] quam sanandam continet, quam nondum sanatam tenet; & tamen ejus bonam nutrit naturam fovetque, quoniam *nemo umquam carnem suam odio habuit*: hoc etiam agit cum Ecclesia Christus, quantum fas est comparare minora majoribus. Nam & correptionibus eam reprimit, ne impunitate inflata [e] dissiliat; & consolationibus erigit, ne gravata infirmitate succumbat. Hinc est illud Apostoli, *Si enim nos ipsos dijudicaremus, non judicaremur: cùm judicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* Et illud in Psalmo: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ jocundaverunt animam meam.*

Eph. 5. 24.

Gal. 5. 16. & 17.

1 Cor. 1. 13.

1 Cor. 3. 1. &c.

Matt. 6. 12.

Joh. 13. 23.

1 Joh. 1. 8.

1. Cor. 1. 30.

Ps. 102. 3.

Ephes. 5. 29.

1 Cor. 11. 31. & 32.

Ps. 93. 19.

a Sic MSS. Editi verò, *talis repugnatio.*
b Aliquot MSS. Si *parum vobis videtur respondere.*
c Sic MSS. At editi pro *non*, habent *enim*: minùs bene.
d Duo MSS. *quoniam.* Er. *quando.*
e Aliquot MSS. *dissoleat.*

Tunc ergo speranda est carnis nostræ sine ulla repugnatione perfecta sanitas, quando erit Ecclesiæ Christi sine ullo timore certa securitas.

26. Hæc adversùs Manichæos fallaciter continentes, pro veraci continentia disputasse suffecerit, ne continentiæ fructuosus & gloriosus labor, partem infimam nostram, id est, corpus, quando ab immoderatis & illicitis voluptatibus cohibet & refrenat, non salubriter castigare, sed insectari credatur hostiliter. * Corpus quippe ab animi est quidem natura diversum, sed non est à natura hominis alienum. Non enim animus constat ex corpore; sed tamen homo ex animo constat & corpore: & utique Deus quem liberat, totum hominem liberat. [B] Unde totum hominem etiam Salvator ipse suscepit, dignatus in nobis totum liberare quod fecit. Qui contra istam sentiunt veritatem, quid eis prodest libidines continere? si tamen aliquas continent. Quid in eis per continentiam potest fieri mundum, quorum continentia talis immunda est? quæ nec continentia nominanda est. Sentire quippe quod sentiunt, virus est diaboli; continentia verò munus est Dei. Sicut autem non omnis qui aliquid patitur, aut quoslibet dolores tolerantissimè patitur, habet eam virtutem, quæ similiter Dei munus est, & patientia nuncupatur: multi enim tolerant multa tormenta, ne in suis criminibus prodant aut malè sibi conscios, aut se ipsos; multi pro explendis ardentissimis libidinibus, & obtinendis, vel non relinquendis eis rebus [C] quibus vinculo pravi amoris obstricti sunt; multi pro diversis & perniciosis, quibus vehementer tenentur, erroribus; quos omnes absit ut veram dicamus habere patientiam: ita non omnis qui aliquid continet, vel ipsas etiam carnis aut animi libidines mirabiliter continet, istam continentiam, de cujus utilitate & decore disserimus, habere dicendus est. Quidam enim, quod mirum dictu videri potest, per incontinentiam se continent; velut si se mulier contineat à marito, quia hoc juravit adultero. Quidam per injustitiam, velut si miscendi sexûs non reddat conjunx conjugi debitum, quia ipse vel ipsa jam potest [D] vincere talem corporis appetitum. Item quidam continent decepti fide falsa, & vana sperantes, & vana sectantes: in quibus sunt omnes hæretici, & quicumque sub nomine religionis aliquo errore falluntur; quorum continentia vera esset, si esset & fides vera: cùm verò illa propterea nec fides sit appellanda, quia falsa est, sine dubio & ista continentiæ nomine indigna est. Numquid enim continentiam, a quam munus Dei verissimè dicimus, dicturi sumus esse peccatum? Absit à nostris cordibus tam detestanda dementia. Beatus autem Apostolus ait, *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Quæ igitur non [E] habet fidem, nec continentia nominanda est.

*Caput. XII. Continentia Manichæorum & aliorum quorumdam, præsertim hæreticorum falsa.

Rom. 14. 23.

27. Sunt etiam qui apertè malignis serviendo dæmonibus à corporis voluptatibus continent, ut per eos expleant nefarias voluptates, quarum impetum ardoremque non continent. Unde ut aliquid dicam, & cetera propter sermonis longitudinem taceam; quidam non adtingunt etiam uxores suas, dum quasi mundi per magicas artes pervenire ad uxores moliuntur alienas. O mirabilem continentiam, immo verò nequitiam atque immunditiam singularem! Si enim vera esset continentia, magis ab adulterio, quàm propter adulterium perpetrandum, carnis concupiscentia debuit à conjugio continere. Hanc quippe concupiscentiam carnis relaxare solet continentia conjugalis, ejusque frenis hactenus moderamen imponere, ut nec in ipso conjugio immoderatâ licentiâ b diffluatur, [F] sed custodiatur modus, aut infirmitati conjugis debitus, cui hoc non secundùm imperium præcipit, sed secundùm veniam concedit Apostolus; aut filiis procreandis accommodatus, quæ una fuit caussa miscendæ invicem carnis & patribus quondam & matribus sanctis. Id autem faciens continentia, id est, moderans & quodam modo limitans in conjugibus carnis concupiscentiam, & ejus inquietum atque inordinatum motum certis quodam modo finibus ordinans, bene utitur hominis malo, quem facit & vult perficere bonum: sicut Deus utitur etiam hominibus malis, propter eos quos perficit bonos.

Continentia item quorumdam immunda, ut per magicas artes perveniant ad uxores alienas.

1 Cor. 7. 6.

Caput. XIII.

28. Absit ergo ut continentiam, de qua Scriptura dicit, *Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc* [A] *donum*, etiam eos habere dicamus, qui continendo, vel erroribus serviunt, vel aliquas minores cupiditates ideo vincunt, ut alias expleant, quarum granditate vincuntur. Ea verò quæ vera est de super veniens continentia, non aliis malis mala premere alia, sed bonis mala sanare vult omnia. Cujus ut breviter complectar actionem; omnibus prorsùs delectationibus concupiscentiæ, quæ adversantur delectationi sapientiæ, coercendis atque sanandis invigilat officium continentiæ. Unde angustiùs eam sine dubitatione metiuntur, qui solas libidines corporis cohibere definiunt: meliùs profectò illi, qui non addunt corporis, sed generaliter libidinem sive cupiditatem regendam dicunt ad continentiam pertinere. [B] Quæ cupiditas in vitio ponitur, nec tantùm est corporis, verùm & animi. Etenim si cupiditas corporis est in fornicationibus & ebrietatibus, numquid inimicitiæ, contentiones, æmulationes, postremò animositates, in corporis voluptatibus, ac non potiùs in animi motibus & perturbationibus exercentur? Carnis tamen opera hæc omnia nuncupavit Apostolus, sive quæ ad animum, sive quæ ad carnem propriè pertinerent, ipsum scilicet hominem nomine carnis appellans. Opera quippe hominis sunt quæ non dicuntur Dei; quoniam homo qui hæc agit, secundùm se ipsum vivit, non secundùm Deum, in quantum hæc agit. Sunt autem alia opera hominis, quæ magis dicenda sunt opera Dei. [C] *Deus est enim*, inquit Apostolus, *qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate.* Inde est & illud: *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.*

Continentia non tantùm libidines corporis, sed & animi cupiditates coercet & regit.

Sap. 8. 21.

Gal. 5. 19.

Phil. 2. 13.

Rom. 8. 14.

29. Spiritus itaque hominis adhærens Spiritui Dei, concupiscit adversus carnem, id est, adversùs se ipsum; sed pro se ipso, ut motus illi sive in carne, sive in anima, secundùm hominem, non secundùm Deum, qui sunt adhuc per adquisitum languorem, continentiâ cohibeantur, propter adquirendam salutem: ut homo non secundùm hominem vivens, jam possit dicere, *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus.* Ubi enim non ego, ibi felicius ego: ut quando secundùm hominem re[D]probus ullus motus exsurgit, cui non consentit qui mente legi Dei servit, dicat etiam illud, *Jam non ego operor illud.* Talibus quippe & illa dicuntur, quæ sicut eorum socii participesque debemus audire: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.* Quibus loquatur intelligamus, immo verò attentius audiamus. Nam quid hoc planius, quid apertius? Eis certè loquitur, qui consurrexerant cum Christo, nondum utique carne, sed [E] mente; quos mortuos dicit, & magis hinc vivos: nam *vita vestra*, inquit, *abscondita est cum Christo in Deo.* Talium mortuorum vox est: *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus.* Quorum ergo vita erat abscondita in Deo, admonentur & exhortantur, ut membra sua mortificent quæ sunt super terram. Id enim sequitur: *Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram.* Et ne quisquam nimis tardus memora ista vitiosa corporis mortificanda putaret à talibus, continuò quid dicat aperiens, *Fornicationem*, inquit, *immunditiam, perturbationem, concupiscentiam malam, & avaritiam quæ est idolorum servitus.* Itane verò credendum est, quod illi qui jam mortui erant, eorumque vita abscondita erat cum Christo in Deo, adhuc fornicabantur, adhuc in moribus immundis operi[F]busque vivebant, adhuc perturbationibus, concupiscentiæ malæ, atque avaritiæ serviebant? Quis demens illa de talibus senserit? Quid ergo vult ut mortificent, opere scilicet continentiæ, nisi motus ipsos adhuc in sua quadam interpellatione, sine nostræ mentis consensione, sine membrorum corporalium operatione viventes? Et quomodo isti mortificantur opere continentiæ, nisi cùm eis mente non consentitur, nec exhibentur eis arma corporis membra; & quod est majus, atque vigilantiâ continentiæ majore curandum, ipsa etiam nostra cogitatio, quamvis eorum quodam modo suggestione & quasi susurratione tangatur, tamen ab eis ne oblectetur avertitur, & ad superna delectabiliùs cogitanda convertitur; ob hoc ea nominans in sermonibus, ne habitetur in eis, sed fugiatur ab eis?

Motus animæ pravi continentiâ cohibendi negato consensu & rejecta vel cogitationis delectatione

Gal. 2. 20.

Rom. 7. 17.

Coloss. 3. 1. &c.

Gal. 2. 20.

Col. 3. 5.

a Editi, *continentiam fidei*. Abest *fidei* à MSS.

b Duo MSS. *diffluat*.

Coloss. 3. 1. & 2.

Quod fit, si efficaciter audiamus, ipso adjuvante qui hoc per Apostolum suum præcipit, *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.*

Caput. XIV. Fidem sine operibus non salvare. Ibid. 6. Jacobi 2. 14.

30. Cùm autem mala illa commemorasset, adjunxit atque ait, *Propter quæ venit ira Dei in filios infidelitatis.* Utrique salubriter terruit, ne putarent fideles propter solam fidem suam, etiamsi in his malis viverent, se posse salvari; apostolo Jacobo contra istum sensum voce manifestissima reclamante ac dicente, *Si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, numquid poterit fides salvare eum?* Unde & hîc Doctor gentium propter illa mala venire iram Dei dixit in filios infidelitatis. Cùm autem dicit, *In quibus & vos aliquando ambulastis, cùm viveretis in illis*: satis ostendit quòd in illis jam non viverent. His quippe mortui erant, ut eorum vita in Deo cum Christo esset abscondita. Cùm ergo jam in illis non viverent, mortificare jam talia jubebantur. Ipsis quippe in eisdem non viventibus illa vivebant; sicut paulò antè jam ostendi: & membra dicebantur ipsorum, ea videlicet vitia quæ in membris habitabant ipsorum, modo locutionis [a] per id quod continet id quod continetur: sicut dicitur, Totum forum inde loquitur, cùm homines loquantur qui sunt in foro, ipso locutionis modo in Psalmo canitur, *Omnis terra adoret te*: id est, omnes homines qui sunt in terra.

Col. 3. 7. *Ps. 65. 4.*

Coloss. 3. 8. Vitia carnis constanter debellanda.

31. *Nunc autem deponite*, inquit, *& vos universa*: & commemorat plura ejusmodi mala. Sed quid est, quod ei non sufficit dicere, *Deponite vos universa*; sed addita conjunctione dixit, *& vos?* Nisi ne propterea se putarent hæc mala facere, atque impunè in eis vivere, quia fides eorum liberaret eos ab ira, quæ venit in filios infidelitatis ista facientes, & in his sine fide viventes. Deponite, inquit, & vos illa mala propter quæ venit ira Dei in filios infidelitatis; nec vobis eorum impunitatem propter fidei meritum promittatis. Non autem diceret, *Deponite*, eis qui jam deposuerant ex ea parte qua talibus vitiis non consentiebant, nec sua membra eis arma peccati dabant, nisi quia in hoc facto est, & in hac adhuc operatione versatur, quamdiu mortales sumus, vita sanctorum. Dum enim spiritus concupiscit adversùs carnem, [b] hæc magna intentione res agitur, delectationibus pravis, libidinibus immundis, motibus carnalibus atque turpibus, suavitate sanctitatis, amore castitatis, spiritali vigore, & continentiæ decore resistitur: sic deponuntur ab eis qui mortui sunt eis nec consentiendo vivunt in eis. Sic, inquam, deponuntur, dum continuatâ continentiâ ne resurgant premuntur. Quisquis quasi securus ab hac eorum depositione cessaverit, illico in arcem mentis prosilient, eamque inde ipsa deponent, atque in suam redigent servitutem, turpiter deformiterque captivam. Tunc regnabit peccatum in hominis mortali corpore ad obediendum desideriis ejus: tunc sua membra exhibebit arma iniquitatis peccato, & erunt novissima illius pejora prioribus. Multo est enim tolerabilius certamen hujusmodi non cœpisse, quàm cœptum reliquisse conflictum, & factum ex bono prœliatore vel etiam ex victore captivum. Unde Dominus non ait, Qui cœperit: sed, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Rom. 6. 12. *Matt. 12. 45.* *Matt. 10. 22.*

In continentiæ prœlio vires & victoria referenda in Deum. Ps. 29. 7. Ibid. 8.

32. Sive autem ne vincamur acriter confligentes, sive aliquoties vel etiam insperata vel inopinata facilitate vincentes, ei qui nobis dat continentiam demus gloriam. Meminerimus quemdam justum dixisse in abundantia sua, *Non movebor in æternum*: demonstratumque illi esse quam temere hoc dixerit, tamquam suis viribus tribuens, quod ei de super præstabatur. Hoc autem ipso confitente didicimus: mox enim adjunxit, *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem; avertisti autem faciem tuam, & factus sum conturbatus.* Per medicinalem providentiam paululùm desertus est à rectore, ne per exitialem superbiam desereret ipse rectorem. Sive ergo hic, ubi cum vitiis nostris domandis minuendisque confligimus; sive ibi, quod in fine futurum est, ubi omni hoste, quia omni peste carebimus; id nobiscum salubriter agitur, ut *qui gloriatur, in Domino glorietur.*

1 Cor. 1. 31.

a Sic plerique MSS. Quidam verò addunt, *quo exprimitur.* Editi autem, *quo significatur.*

b Cisterciensis MS. *ac magna intentione delectationibus pravis &c.* omisso, *hac res agitur.*

ADMONITIO

IN LIBRUM DE BONO CONJUGALI.

LIBER iste cum altero proximè secuturo pariter est contra reliquias quasdam hæresis Joviniani. Hanc hæresim suo tempore natam commemorat Augustinus in libro 2. de Nuptiis & concupiscentia capit. 23. Jovinianus, *ait*, qui paucos ante annos novellam conatus est hæresim condere, Manichæis patrocinari dicebat Catholicos, quòd adversùs eum sanctam Virginitatem Nuptiis præferebant. *Et in libro de hæresibus capit.* 82. A Joviniano quodam monacho ista hæresis orta est ætate nostra, cùm adhuc juvenes essemus. *Additque fuisse illam citò oppressam & exstinctam, puta circiter annum Christi 390. Romæ primùm damnatam, tum deinde Mediolani: qua de re exstant Siricii Papæ ad Mediolanensem Ecclesiam litteræ, & quæ ad ipsum à Synodo Mediolanensi Ambrosio præsule redditæ sunt, à Baronio ad prædictum annum 390. relatæ. Confutaverat Jovinianum Hieronymus, sed excellentiæ Virginalis defensionem nonnisi damnatione Nuptiarum tentasse ferebatur, adeoque Manichæis hæreticis incautè favisse. Ne similem calumniam sive querelam pateretur Augustinus, antequàm de Virginitatis præstantia diceret, scribendum de Conjugii bono judicavit: quod opus circiter annum 401. perfecisse, non modò ex Retractationum serie intelligitur, sed etiam ex libris de Genesi ad litteram, eo ferè anno 401. inchoatis. Nempe in libro nono de Genesi, capit. 7. ubi Conjugii bonum commendat*: Hoc autem, *ait*, tripertitum est, fides, proles, sacramentum. In fide attenditur ne præter vinculum conjugale cum altera vel altero concumbatur: in prole ut amanter suscipiatur, benignè nutriatur, religiosè educetur: in sacramento autem ut conjugium non separetur, & dimissus aut dimissa nec causâ prolis alteri conjungatur. Hæc est tamquam regula Nuptiarum, qua vel naturæ decoratur fecunditas, vel incontinentiæ regitur pravitas. Unde quia satis disseruimus in eo libro, quem *de Bono Conjugali* nuper edidimus, ubi & continentiam Vidualem, & excellentiam Virginalem pro suorum graduum dignitate distinximus, diutiùs hîc noster stilus non est occupandus. *Hoc ipsum opus notatur in libro 1. de peccatorum meritis & remissione cap.* 29.

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT XXII.

JOVINIANI hæresis sacrarum virginum meritum æquando pudicitiæ conjugali tantum valuit in urbe Roma, ut nonnullas etiam sanctimoniales, de quarum pudicitia suspicio nulla præcesserat, dejecisse in nuptias diceretur, hoc maximè argumento cùm eas urgeret, dicens, Tu ergo melior quàm Sara, melior quàm Susanna sive Anna? & ceteras com-

memorando testimonio sanctæ Scripturæ commendatissimas feminas, quibus se illæ meliores, vel etiam pares cogitare non possent. Hoc modo etiam virorum sanctorum sanctum cælibatum, commemoratione patrum conjugatorum & comparatione frangebat. Huic monstro sancta Ecclesia quæ ibi est, fidelissimè ac fortissimè restitit. Remanserant autem illæ disputationes ejus in quorumdam sermonculis ac susurris, quas palàm suadere nullus audebat. Sed etiam occultè venenis repentibus, facultate quam donabat Dominus, occurrendum fuit: maximè quoniam jactabatur, Joviniano responderi non potuisse cum laude, sed cum vituperatione nuptiarum. Propter hoc librum edidi, cujus inscriptio est, *de Bono Conjugali*. Ubi * de propagatione filiorum priùs quàm homines mortem peccando mererentur, quoniam concubitus mortalium corporum res videtur, quæstio magna dilata est: sed in aliis postea litteris nostris, satis quantum arbitror explicatur.

* Cap. 2.

2. Dixi etiam quodam loco: *Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis, & utrumque non est sine delectatione carnali, quæ tamen modificata & temperantiâ refrenante in usum naturalem redacta, libido esse non potest.* Quod ideo dictum est, quoniam libido non est bonus & rectus usus libidinis. Sicut enim malum est malè uti bonis, ita bonum est bene uti malis: de qua re aliàs, maximè contra novos hæreticos Pelagianos, diligentiùs disputavi. De Abraham quod dixi, *Ex hac obedientia pater ille Abraham, qui sine uxore non fuit, esse sine unico filio & à se occiso paratus fuit*, non satis approbo. Magis enim filium, si esset occisus, resuscitatione sibi mox fuisse reddendum, credidisse credendus est, sicut in epistola legitur quæ est ad Hebræos. Hic liber sic incipit: *Quoniam unusquisque homo humani generis pars est.*

Cap. 16.
Cap. 23.
Hebr. 11. 19.

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

DE

BONO CONJUGALI,

LIBER UNUS. *

In quo docet Augustinus, Nuptias multis nominibus esse honorabiles, & non tantùm in fornicationis comparatione, sed ex proprio genere bonas ac de se ab omni peccato immunes. Continentiam verò longè esse præstantiorem ostendit: adeoque Nuptias, quas olim necessarias ad propagandum Dei populum, per quem Christus prophetaretur & nasceretur, in usu habere sancti debuerunt, nunc temporis post quàm dictum est, Qui potest capere capiat, *non amplectendas nisi ab iis qui se continere non valent. Ceterùm Continentes nostros antiquis illis Conjugatis, Abrahamo nominatim & Saræ, vix ulla ratione conferri, nedum iis præferri posse; quippe qui & Continentiæ virtutem in animi habitu tenuerunt nubentes, & Obedientiæ laude, qua tamquam matrice virtutes omnes continentur, quàm maximè excelluerunt.*

* Scriptus circiter annum Christi 401.

Caput. I. Prima societas viri & uxoris.

QUONIAM unusquisque homo humani A generis pars est, & sociale quiddam est humana natura, magnumque habet & naturale bonum, vim quoque amicitiæ: ob hoc ex uno Deus voluit omnes homines condere, ut in sua societate non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. Prima itaque naturalis humanæ societatis copula vir & uxor est. Quos nec ipsos singulos condidit Deus, & tamquam alienigenas junxit: sed alteram creavit ex altero; signans etiam vim conjunctionis in latere, unde illa detracta, formata est. Lateribus enim sibi junguntur, qui pariter am- B bulant, & pariter quo ambulant intuentur. Consequens est connexio societatis in filiis, qui unus honestus fructus est, non conjunctionis maris & feminæ, sed concubitûs. Poterat enim esse in utroque sexu, etiam sine tali commixtione, alterius regentis, alterius obsequentis amicalis quædam & germana conjunctio.

Gen. 2. 21.

2. Nec nunc opus est, ut scrutemur, & in ea quæstione definitam sententiam proferamus, unde primorum hominum proles posset existere, quos benedixerat Deus, dicens, *Crescite, & multiplicamini, & implete terram*, si non peccassent: cùm mortis conditionem corpora eorum peccando meruerint, nec esse concubitus nisi mortalium corporum possit. C Plures enim de hac re sententiæ diversæque exstiterunt: & si examinandum sit, a veritati divinarum Scripturarum quænam earum potissimùm congruat, prolixæ disputationis negotium est. Sive ergo sine coëundi complexu alio aliquo modo, si non peccassent, habituri essent filios ex munere omnipotentissimi Creatoris, qui potuit etiam ipsos sine parentibus condere, qui potuit carnem Christi in utero virginali formare, & ut etiam ipsis infidelibus loquar, qui potuit apibus prolem sine concubitu dare: sive ibi multa mysticè ac figuratè dicta sint, aliterque sit intelligendum quod scriptum est, *Implete terram, & dominamini ejus*, id est, ut plenitudine & perfectione vitæ ac potestatis id fieret, ut ipsum quoque incrementum & multiplicatio qua dictum est, *Crescite, & multiplicamini*, provectu mentis & copiâ virtutis intelligatur, sicut in Psalmo positum est, *Multiplicabis* b *me in anima mea virtute*; nec data sit homini prolis ista successio, nisi postea quàm caussâ peccati, futura erat in morte decessio: sive corpus non spiritale illis hominibus, sed primò animale factum erat, ut obedientiæ merito postea fieret spiritale, ad immortalitatem capessendam, non post mortem, quæ invidiâ diaboli intravit in orbem terrarum, & facta est pœna peccati; sed per illam commutationem quam significat Apostolus, ubi ait, *Deinde nos viventes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus in obviam Christo in aëra*: ut illa corpora primi conjugii & mortalia fuisse intelligamus prima conformatione, & tamen non moritura nisi peccassent, sicut minatus erat Deus: tamquam si vulnus minaretur, quia vulnerabile corpus erat; quod tamen non accidisset, nisi fieret quod ille vetuisset. Ita ergo possent etiam per concubitum talium corporum generationes subsistere, quæ usque ad certum modum, haberent incrementum, nec vergerent tamen c in senium; aut usque in senium, nec tamen in mortem, donec illa benedictionis multiplicatione terra impleretur. Si enim vestibus Israëlitarum præstitit Deus per annos quadraginta sine ullo detrimento

Caput. II. De propagatione filiorum, si homo non peccasset, diversæ sententiæ.
Gen. 1. 28.
Ps. 137. 3.
Sap. 2. 24.
1. Thess. 4. 16.
Deut. 29. 5.

a Sic MSS. Editi autem, *veritate*.
b Editi omittunt *me*; & loco *virtute*, habent *virtutem*. At Augustinus legere solet, *Multiplicabis me in anima mea virtute*: juxta LXX. & ita hic MSS. nisi quòd antiquissimus Corbeiensis pro *virtute*, habet in *virtutem*.
c Sola editio Lov. omittit, *aut usque in senium*.

proprium statum: quanto magis præstaret corporibus obedientium præcepto suo felicissimum quoddam temperamentum certi status donec in melius converterentur, non morte hominum qua corpus ab anima deseritur, sed beata commutatione à mortalitate ad immortalitatem, ab animali ad spiritalem qualitatem. * Harum sententiarum quæ vera sit, vel si alia vel aliæ possunt adhuc ex illis verbis exsculpi, quærere ac differere longum est.

[*Caput III.*]

[Bonum conjugii multiplex.]

3. Illud nunc dicimus, secundùm istam conditionem nascendi & moriendi, quam novimus, & in qua creati sumus, aliquid boni esse conjugium masculi & feminæ: cujus confœderationem ita divina Scriptura commendat, ut nec dimissæ à viro nubere liceat alteri, quamdiu vir ejus vivit; nec dimisso ab uxore liceat alteram ducere, nisi mortua fuerit quæ recessit. Bonum ergo conjugii, quod etiam Dominus in Evangelio confirmavit, non solum quia prohibuit dimittere uxorem, nisi ex caussa fornicationis, sed etiam quia venit invitatus ad nuptias, cur sit bonum meritò quæritur. Quod mihi non videtur propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diverso sexu societatem. Alioquin non jam diceretur conjugium in senibus, præsertim si vel amisissent filios, vel minimè genuissent. Nunc verò in bono licèt annoso conjugio, etsi emarcuit ardor ætatis inter masculum & feminam, viget tamen ordo caritatis inter maritum & uxorem: quia quanto meliores sunt, tanto maturiùs à commixtione carnis suæ pari consensu se continere cœperunt, non ut necessitatis esset postea non posse quod vellent, sed ut laudis esset primùm noluisse quod possent. Si ergo servatur fides honoris & obsequiorum invicem debitorum ab alterutro sexu, etiamsi languescentibus & propè cadaverinis utriusque membris, animorum tamen ritè conjugatorum tanto sincerior, quanto probatior, & tanto securior, quanto placidior castitas perseverat. Habent etiam id bonum conjugia, quòd carnalis vel juvenilis incontinentia, etiamsi vitiosa est, ad propagandæ prolis redigitur honestatem, ut ex malo libidinis aliquod boni faciat copulatio conjugalis. Deinde quia reprimitur, & quodam modo verecundiùs æstuat concupiscentia carnis, quam temperat parentalis affectus. Intercedit enim quædam gravitas fervidæ [a] voluptatis, cùm in eo quòd sibi vir & mulier adhærescunt, pater & mater esse meditantur.

[Matt. 19. 9. Joh. 2. 1. & 2. Conjugii bonum. 3. Conjugii bonum.]

4. Huc accedit, quia in eo ipso quod sibi invicem conjuges debitum solvunt, etiam si id aliquanto intemperantiùs & incontinentiùs expetant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantum juris tribuit Apostolus, ut eam potestatem appellaret, dicens, *Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Hujus autem fidei violatio dicitur adulterium, cùm vel propriæ libidinis instinctu, vel alienæ consensu, cum altero vel altera contra pactum conjugale concumbitur: atque ita frangitur fides; quæ in rebus etiam corporeis & abjectis magnum animi bonum est; & ideo eam saluti quoque corporali qua etiam vita nostra ista continetur, certum est debere præponi. Etsi enim exigua palea præ multo auro penè res nulla est: fides tamen cùm in negotio paleæ, sicut in auro sincera servatur, non ideo minor est quia in re minore servatur. Cùm verò ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides appellanda est: verumtamen qualiscumque sit, si & contra ipsam fit, pejus fit: nisi cùm propterea deseritur, ut ad veram fidem ac legitimam redeatur, id est, ut peccatum emendetur, voluntatis pravitate correcta. Tamquam si quis cum hominem solus exspoliare non possit, inveniat socium iniquitatis, & cum eo paciscatur ut simul id faciant spoliumque partiantur, quo facinore commisso totum solus auferat. Dolet quidem ille, & fidem sibi servatam non esse conqueritur: verùm in ipsa sua querela cogitare debet, potiùs in bona vita ipsi humanæ societati fuisse servandam, ne præda iniqua ex homine fieret, si sentit quàm iniquè sibi in peccati societate servata non fuerit. Ille quippe [b] utrobique perfidus, profectò sceleratior judicandus est. At si id quod malè fecerant ei displicuisset, & propterea cùm participe facinoris prædam dividere noluisset, ut homini cui ablata fuerat, redderetur, eum perfidum nec perfidus diceret. Ita mulier si fide conjugali violata fidem servet adultero, utique mala est: sed si nec adultero, pejor est. Porrò si eam flagitii pœniteat, & ad castitatem rediens conjugalem, pacta ac placita adulterina rescindat, miror si eam fidei violatricem vel ipse adulter putabit.

[*Caput IV.* 4. Conjugii bonum. 1 Cor. 7. 4. Adulterium quid sit. Fides in rebus etiam abjectis servanda & vitæ huic præponenda.]

5. Solet etiam quæri, cùm masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitûs caussâ copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrùm nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si usque ad mortem alterius eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea caussâ conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterùm si vel utrumque vel unum horum desit, non invenio quemadmodum has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi vir ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam vel honoribus vel facultatibus suis inveniat, quam comparem ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit invenire, sed cum illa cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium. Unde & ipsa hoc sciens ac volens, impudicè utique miscetur ei, cum quo non habet fœdus uxorium. Verumtamen si ei thori fidem servet, & cùm ille uxorem duxerit, nubere ipsa non cogitet, atque a tali prorsus opere continere se præparet, adulteram quidem fortassis facile appellare non audeam, non peccare tamen quis dixerit, cum eam viro, cujus uxor non est, misceri sciat? Jam vero si ex illo concubitu, quantum ad ipsam adtinet, non nisi filios velit, & quidquid ultra caussam procreandi patitur invita patiatur: multis quidem ista matronis anteponenda est; quæ tametsi non sunt adulteræ, viros tamen suos plerumque etiam continere cupientes ad reddendum carnale debitum cogunt, non desiderio prolis, sed ardore concupiscentiæ ipso suo jure intemperanter utentes: in quarum tamen nuptiis bonum est hoc ipsum quòd nuptæ sunt. Ad hoc enim nuptæ sunt, ut illa concupiscentia redacta ad legitimum vinculum, non deformis & dissoluta fluitaret, habens de se ipsa irrefrenabilem carnis infirmitatem, de nuptiis autem indissolubilem fidei societatem, de se ipsa progressum immoderate coeundi, de nuptiis modum castè procreandi. Etsi enim turpe est libidinose uti [c] velle marito; honestum est tamen nolle misceri nisi marito, & non parere nisi de marito. * Sunt item viri usque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant. Quidquid ergo inter se conjugati immodestum, inverecundum, sordidum gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum.

[*Caput V.* Conjunctio viri & feminæ quando nam sit connubium. & quando non. 4. Sent. d. 31. cap. Et est sciendum. *Caput VI.*]

6. Jam in ipsa quoque immoderatiore exactione debiti carnalis, quam eis non secundùm imperium præcipit, sed secundùm veniam concedit Apostolus, ut etiam præter caussam procreandi sibi misceantur; etsi eos pravi mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi conjugati non solùm ipsius sexûs sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum caussâ, quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas: verum etiam infirmitatis invicem excipiendæ, ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodam modo servitutem; ut etsi alteri eorum perpetua continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Et ad hoc enim uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: ut & quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiæ caussâ expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent: ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentante satana, propter incontinentiam, vel amborum, vel cujusquam eorum. Conjugalis enim concubitus generandi gratiâ, non habet culpam, concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum conjuge, propter thori fidem, venialem habet culpam: adulterium verò sive fornicatio lethalem habet culpam. Ac per hoc melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit caussâ gignendi: * sed quia illa continentia meriti amplioris est, reddere verò debitum conjugale, nullius est criminis, exigere autem ultra generandi necessitatem, culpæ venialis, fornicari verò vel mœchari, puniendi criminis; cavere debet caritas conjugalis, ne dum sibi quærit unde amplius honoretur, conjugi faciat unde damnetur. *Qui enim dimiserit uxorem suam, exceptâ caussâ fornicationis, facit eam mœchari.* Usque adeo fœdus illud initum nuptiale cujusdam sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat: quando quidem vivente viro, & à quo relicta est, mœchatur, si

[De conjugalis debiti exactione ac redditione. 1 Cor. 7. 4. 4. Sent. d. 31. c. Cùm ergo. *Caput VII.* Matt. 5. 32. Fœdus nuptiale separatione conjugum non fit irritum.]

a Bigotianus MS. *voluptati.*
b In Corbeiensi codice vetustissimo, *utrum ubique.*
c MSS. *uti vel marito.*

alteri nupserit; & ille hujus mali caussa est qui reliquit.

An dimissâ adulterâ liceat alteram ducere.
1. Cor. 7. 10.

7. MIROR autem, si quemadmodum licet dimittere adulteram uxorem, ita liceat eâ dimissâ alteram ducere. Facit enim de hac re sancta Scriptura difficilem nodum, dicente Apostolo, ex præcepto Domini mulierem à viro non debere discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: cùm recedere utique & manere innupta, nisi ab adultero viro non debeat, ne recedendo ab eo qui adulter non est, faciat eum mœchari. Reconciliari autem viro vel tolerando, si se a ipsa continere non potest, vel correcto, forsitan justè potest. Quomodo autem viro possit esse licentia ducendæ alterius, si adulteram reliquerit, cùm mulieri non sit nubendi alteri, si adulterum reliquerit, non video. Quæ si ita sunt, tantum valet illud sociale vinculum conjugum, ut cùm caussâ procreandi colligetur, nec ipsâ caussâ procreandi solvatur. Possit enim homo dimittere sterilem uxorem, & ducere de qua filios habeat: & tamen non licet; & nostris quidem jam temporibus ac more Romano, nec superducere, ut ampliùs habeat quàm unam vivam: & utique relictâ adulterâ vel relicto adultero possent plures nasci homines, si vel illa alteri nuberet, vel ille alteram duceret. Quod tamen si non licet, sicut divina regula præscribere videtur; quem non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi conjugalis? Quod nequaquam puto tantum valere potuisse, nisi alicujus rei majoris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam sacramentum adhiberetur, quod deserentibus hominibus atque id dissolvere cupientibus, inconcussum illis maneret ad pœnam. Siquidem interveniente divortio non aboletur illa confœderatio nuptialis: ita ut sibi conjuges sint, etiam separati; cum illis autem adulterium committant, quibus fuerint etiam post suum repudium copulati, vel illa viro, vel ille mulieri. Nec tamen nisi in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, talis est caussa cum uxore. * Ceterùm aliter se habere jura gentilium, quis ignorat, ubi interposito repudio sine reatu aliquo ultionis humanæ, & illa cui voluerit nubit, & ille quam voluerit ducit. Cui consuetudini simile aliquid, propter Israelitarum duritiam, videtur permisisse Moyses de libello repudii. Quâ in re exprobratio quam approbatio divortii magis apparet.

Uxorem superducere vetitum more Romano.
Divortio lex fœderis nuptialis non aboletur inter Christianos.
Psal. 47. 2.
* CAPUT VIII.
Repudii usus qualis apud Gentiles, & qualis apud Judæos.
Deut. 24. 1.
Matt. 19. 8.
Hebr. 13. 4.

8. HONORABILES ergo *nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus.* Quod non sic dicimus bonum, ut in fornicationis comparatione sit bonum: alioquin duo mala erunt, quorum alterum pejus: aut bonum erit & fornicatio, quia est pejus adulterium; pejus est enim alienum matrimonium violare, quàm meretrici adhærere: & bonum adulterium, quia est pejor incestus; pejus est enim cum matre quam cum aliena uxore concumbere: & donec ad ea perveniatur, quæ, sicut Apostolus ait, *turpe est etiam dicere*, omnia bona erunt in comparatione pejorum. Hoc autem falsum esse, quis dubitet? Non ergo duo mala sunt connubium & fornicatio, quorum alterum pejus: sed duo bona sunt connubium & continentia, quorum alterum est melius. Sicut ista temporalis sanitas & imbecillitas non sunt duo mala, quorum alterum pejus: sed ista sanitas & immortalitas duo bona sunt, quorum alterum melius. Item scientia & vanitas non duo mala sunt, quorum vanitas pejus: sed scientia & caritas duo bona sunt, quorum caritas melius. Namque *scientia destruetur*, ait Apostolus; & tamen huic tempori necessaria est: *caritas* autem *numquam cadet*. Sic & mortalis ista generatio, propter quam fiunt nuptiæ, destruetur: ab omni autem concubitu immunitas, & hic angelica meditatio est, & permanet in æternum. Sicut autem jejuniis sacrilegorum meliora sunt prandia justorum; ita nuptiæ fidelium virginitati anteponuntur b impiarum. Verumtamen neque ibi prandium jejunio, sed justitia sacrilegio; neque hic nuptiæ virginitati, sed fides impietati præfertur. Ad hoc enim justi cum opus est prandent, ut tamquam boni domini quod justum & æquum est servis corporibus præbeant: ad hoc autem sacrilegi jejunant, ut dæmonibus serviant. Sic ad hoc nubunt fideles, ut maritis pudicè copulentur: ad hoc autem sunt virgines impiæ, ut a vero Deo fornicentur. Sicut ergo bonum erat quod Martha faciebat, occupata circa ministerium sanctorum, sed melius quod Maria soror ejus sedens ad pedes Domini, & audiens verbum ejus c: ita bonum Susannæ in conjugali castitate laudamus; sed tamen ei bonum viduæ Annæ, ac multo magis Mariæ virginis anteponimus. Bonum erat quod faciebant, quæ de substantia sua Christo ac discipulis ejus necessaria ministrabant; sed melius qui omnem suam substantiam dimiserunt, ut expeditiores eumdem Dominum sequerentur. In his autem binis bonis, sive quæ isti, sive quæ Martha & Maria faciebant, fieri non posset quod melius est, nisi altero prætermisso aut relicto. Unde intelligendum est, non ideo malum putandum esse nuptias, quia nisi ab eis abstineatur, non potest haberi vidualis castitas aut virginalis integritas. Neque enim ideo malum erat quod Martha faciebat, quia nisi inde abstineret soror ejus, non faceret quod melius erat: aut ideo malum est suscipere justum aut prophetam in domum suam, quia nec domum habere debet, ut quod melius est faciat, qui vult ad perfectionem Christum sequi.

Conjugium bonum est prorsus, non autem solâ comparatione fornicationis.
Ephes. 5. 12.
1 Cor. 13. 8.
Luc. 10. 39. & 40.
Dan. 13. 22.
Luca 2. 36.
Luc. 8. 3.

9. SANE videndum est, alia bona nobis Deum dare, quæ propter seipsa expetenda sunt, sicut est sapientia, salus, amicitia; alia quæ propter aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, cibus, potus, somnus, conjugium, concubitus. Horum enim quædam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina; quædam propter salutem, sicut cibus, & potus, & somnus, quædam propter amicitiam, sicut nuptiæ vel concubitus: hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amicalis magnum bonum est. His itaque bonis quæ propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc utitur propter quod instituta sunt, peccat, alias venialiter, alias damnabiliter. Quisquis verò eis propter hoc utitur, propter quod data sunt, bene facit. Cui ergo non sunt necessaria, si non eis utitur, melius facit. Proinde ista bona cùm opus habemus, bene volumus: sed melius ea nolumus quàm volumus; quia tunc meliùs nos habemus, cùm ea necessaria non habemus. Ac per hoc bonum est nubere, quia bonum est filios procreare, matremfamiliâs esse: sed melius est non nubere, quia melius est ad ipsam humanam societatem hoc opere non egere. Ita enim jam se se habet humanum genus, ut aliis qui se non continent, non solùm per nuptias occupatis, sed multis etiam per illicitos concubitus luxuriantibus, bono Creatore de malis eorum faciente quod bonum est, non desit numerositas prolis & abundantia successionis, unde sanctæ amicitiæ conquirantur. Ex quo colligitur, primis temporibus generis humani, maximè propter Dei populum propagandum, per quem & prophetaretur & nasceretur Princeps & Salvator omnium populorum, uti debuisse sanctos isto, non propter se expetendo, sed propter aliud necessario bono nuptiarum: nunc verò cùm ad ineundam sanctam & sinceram societatem undique ex omnibus gentibus copia spiritalis cognationis exuberet, etiam propter solos filios connubia copulare cupientes, ut ampliore continentiæ bono potius utantur admonendi sunt.

CAPUT IX.
Conjugium bonum est non nisi propter aliud expetendum.
1 Tim. 5. 14.
Conjugio uti debuisse sanctos primis temporibus: nunc præferendam esse continentiam.

10. SED novi qui murmurent: Quid si, inquiunt, omnes homines velint ab omni concubitu continere, unde subsistet genus humanum? Utinam omnes hoc vellent, dumtaxat in caritate de corde puro & conscientia bona & fide non ficta: multo citiùs Dei civitas compleretur, & acceleraretur terminus sæculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait, cùm inde loqueretur, *Vellem omnes esse sicut meipsum?* Aut illo loco: *Hoc autem dico, fratres, tempus breve est, reliquum est ut & hi qui habent uxores tamquam non habentes sint, & qui flent tamquam non flentes, & qui gaudent tamquam non gaudentes, & qui emunt tamquam non ementes, & qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi: volo vos sine sollicitudine esse.* Deinde subjungit: *Qui sine uxore est, cogitat ea quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino. Qui autem matrimonio conjunctus est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori. Et divisa est mulier* d *innupta & virgo: quæ innupta est, sollicita est ea quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est, sollicita est quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Unde mihi videtur hoc tempore solos eos qui se non continent, conjugari oportere, secundùm illam ejusdem Apostoli sententiam, *Quòd si se non continent, nubant; melius est enim nubere quàm uri.*

CAPUT X.
Objectio contra continentiam.
1 Tim. 5.
1 Cor. 7. 7.
Ibid. 29, &c.
Nunc illi soli conjugari debent, qui se non continent.

11. NEC ipsis tamen peccatum sunt nuptiæ, quæ si in comparatione fornicationis eligerentur, minus peccatum essent quàm fornicatio, sed tamen peccatum essent. Nunc autem quid dicturi sumus adversus evidentissimam vocem Apostoli dicentis: *Quod vult faciat, non peccat si nubat,* & *Si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat.*

Nuptias non esse peccatum.
1. Cor. 7. 36.
Ibid. 28.

a Sola ferè editio Lov. *si ipse.*
b Lov. *impiorum*: dissentientibus editis aliis & MSS.
c Hic sola editio Lov. addit, *cùm eum ambæ hospitio recepissent.*
d Lectio hæc est omnium ferè veterum MSS. explicata ab Augustino in libro de S. Virginitate c. 22. & in libro de bono Viduitatis c. 2 quæ quidem hic in antè editis malè emendata fuerat hunc in modum: *Et divisa est mulier nupta, & virgo quæ innupta est.* In isto loco Apostoli dissonantiam codicum Latinorum notavit Hieron. in l. 1 contra Jovin.

Hinc certè jam dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum. Non itaque nuptias secundùm veniam concedit Apostolus: nam quis ambigat absurdissimè dici, non eos peccasse quibus venia datur? Sed illum concubitum secundùm veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non solâ caussâ procreandi, & aliquando nullâ caussâ procreandi; quem nuptiæ non fieri cogunt, sed ignosci impetrant: si tamen non sit nimius, ut impediat quæ seposita esse debent tempora orandi, nec immutetur in eum usum qui est contra naturam, de quo Apostolus tacere non potuit, cùm de corruptelis nimiis immundorum & impiorum hominum loqueretur. Concubitus enim necessarius caussâ generandi, inculpabilis & solus ipse nuptialis est. Ille autem qui ultra istam necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur. Et hunc tamen non exigere, sed reddere conjugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet conjugalem. Si autem ambo tali concupiscentiæ subjiguntur, rem faciunt non plane nuptiarum. Verumtamen si magis in sua conjunctione diligunt quod honestum, quàm quod inhonestum est, id est, quod est nuptiarum, quàm id quod non est nuptiarum, hoc eis auctore Apostolo secundùm veniam conceditur: cujus delicti non habent hortatrices nuptias, sed deprecatrices, si Dei misericordiam non à se avertant, vel non abstinendo quibusdam diebus ut orationibus vacent, & per hanc abstinentiam sicut per jejunia commendent preces suas, vel immutando naturalem usum in eum usum qui est contra naturam, quod damnabilius fit in conjuge.

Rom. 1. 26.

Nuptialis concubitus solus ille est qui fit caussâ generandi.

4. Sent. d. 31. c. Sed si.

Caput XI. Usus contra naturam exsecrabilior in uxore, quàm in meretrice.

12. Nam cùm ille naturalis usus, quando prolabitur ultra pacta nuptialia, id est, ultra propagandi necessitatem, venialis sit in uxore, in meretrice damnabilis; iste qui est contra naturam, exsecrabiliter fit in meretrice, sed exsecrabilius in uxore. Tantum valet ordinatio Creatoris & ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum concessis, etiam cùm modus exceditur, longè sit tolerabilius, quàm in a eis quæ concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus. Et ideo in re concessa immoderatio conjugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quod longè minùs peccat quamlibet assiduus ad uxorem, quàm vel rarissimus ad fornicationem. Cùm verò vir membro mulieris non ad hoc concesso uti voluerit, turpior est uxor si in se, quàm si in alia fieri permiserit. Decus ergo conjugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides: hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus dicendo, *Et si acceperis uxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccat*, &, *Quod vult faciat; non peccat, si nubat*. Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatior progressio, propter illa quæ suprà dixit, conjugibus secundùm veniam conceditur.

4. Sent. d. 31. c. Sed si.
1. Cor. 7. 28.
Ibid. 36.

13. Quod ergo ait, *Quæ innupta est, cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu*, non sic accipiendum est, ut putemus non esse sanctam corpore Christianam conjugem castam. Omnibus quippe fidelibus dictum est, *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis à Deo*. Sancta sunt ergo etiam corpora conjugatorum, fidem sibi & Domino servantium. Cui sanctitati cujuslibet eorum, nec infidelem conjugem obsistere, sed potiùs sanctitatem uxoris prodesse infideli viro, aut sanctitatem viri prodesse infideli uxori, idem Apostolus testis est, dicens, *Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore* b *& sanctificata est mulier infidelis in fratre*. Proinde illud dictum est secundùm ampliorem sanctitatem innuptarum quam nuptarum, cui merces etiam debetur amplior secundùm quod isto bono illud est melius; quia & hoc solum cogitat, quomodo placeat Domino. Neque enim femina fidelis, servans pudicitiam conjugalem, non cogitat quomodo placeat Domino, sed utique minus; quia cogitat etiam quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc enim de illis dicere voluit, c quòd possunt habere quodam modo de necessitate connubii, ut cogitent quæ sunt mundi, quomodo placeant viris suis.

Ibid. 34. Innuptarum amplior sanctitas commendata, non negata sanctitas nuptarum.
1 Cor. 6. 19.
1 Cor. 7. 14.

Caput XII. Nuptas non cogitantes nisi quomodo placeant Deo, perraras esse.
1 Cor. 7. 34.
1 Tim. 5. 6.

14. Quod utrùm de omnibus nuptis dixerit, an de talibus quales ita multæ sunt, ut pene omnes putari possint, non immeritò dubitatur. Neque enim & illud quod de innuptis ait, *Quæ innupta est, cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu*, ad omnes innuptas pertinet; cùm sint quædam viduæ mortuæ, quæ in deliciis vivunt. Verumtamen quòd attinet ad quamdam distinctionem & quasi proprietatem innuptarum atque nuptarum, sicut nimiùm detestanda est quæ continens à nuptiis, id est, à re concessa, non continet à delictis, vel luxuriæ, vel superbiæ, vel curiositatis & verbositatis: ita rara nupta est, quæ in ipso quoque obsequio conjugali non cogitat nisi quomodo placeat Deo, ornando se, non intortis crinibus, aut auro & margaritis & veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per bonam conversationem. Talia quippe conjugia Petrus quoque apostolus præcipiendo describit: *Similiter, inquit, mulieres obaudientes maritis suis; ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine loquela lucrifieri possint, videntes timorem & castam conversationem vestram: ut sint non quæ à foris ornantur capillorum intrispationibus, aut circumdatæ auro, aut veste decora; sed ille absconditus cordis* d *vestri homo in illa perpetuitate quieti & modesti spiritûs, qui & apud Dominum locuples est. Nam sic quædam sanctæ mulieres quæ in Dominum sperabant, ornabant se, obsequentes viris suis; quomodo Sara obaudiebat Abrahæ, Dominum illum vocans; cujus factæ estis filiæ benefacientes, & non timentes ullum vanum timorem. Viri similiter ratione concordes & caste viventes cum uxoribus vestris, & tamquam vasi infirmiori & subjecto tribuite honorem, quasi coheredibus gratiæ*, e *& videte ne impediantur orationes vestræ*. Itane verò conjugia talia non cogitant ea quæ sunt Domini, quomodo placeant Domino? Sed perrara sunt. Quis negat? & in ipsa raritate pene omnes qui tales sunt, non ut tales essent conjuncti sunt, sed jam conjuncti tales facti sunt.

1 Cor. 7. 32.
1. Tim. 2. 9. & 10.
1 Petr. 3. 1. &c.

Caput XIII. Nuptias nunc solis non continentibus, olim verò etiam continentibus amplectendas fuisse.

15. Qui enim nostri temporis homines Christiani nuptiarum vinculo liberi valentes ab omni concubitu se continere, cùm jam *tempus* esse perspicerent, sicut scriptum est, *non amplectendi, sed abstinendi ab amplexu*, non potiùs eligerent vel virginalem vel vidualem continentiam conservare, quàm tribulationem carnis, sine qua conjugia esse non possunt, (ut alia taceantur à quibus parcit Apostolus,) nullo jam cogente humanæ societatis officio sustinere? Sed cùm dominante concupiscentiâ fuerint copulati, si eam postea vicerint, quia non ita licet dissolvere conjugium, sicut licebat non colligare, fiunt tales quales profitetur forma nuptiarum; ita ut vel pari consensu adscendant celsiorem sanctitatis gradum, aut si non ambo sunt tales, erit qui talis est non exactor, sed redditor debiti, servans in omnibus castam religiosamque concordiam. Illis verò temporibus, cùm adhuc propheticis sacramentis salutis nostræ mysterium velabatur, etiam qui ante nuptias tales erant, officio propagandi nuptias copulabant, non victi libidine, sed ducti pietate: quibus si optio talis daretur, qualis revelato novo Testamento data est, dicente Domino, *Qui potest capere capiat*; non eos dubitat etiam cum gaudio suscepturos fuisse, qui diligenter intentus legit quomodo conjugibus utebantur, cùm & plures habere uni viro licebat, quas castiùs habebat quàm nunc unam quilibet istorum quibus videmus quid secundùm veniam concedat Apostolus. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo desiderii sicut gentes quæ ignorant Deum. Quod tam magnum est, ut multi hodie faciliùs se totâ vitâ ab omni concubitu abstineant, quàm modum teneant non coëundi, nisi prolis caussâ, si matrimonio copulentur. Nempe multos habemus fratres & socios cælestis hereditatis utriusque sexus continentes sive expertos nuptias, sive ab omni tali commixtione integros, nempe innumerabiles sunt: quem tandem audivimus inter familiaria colloquia, sive eorum qui conjugati sunt, sive qui fuerunt, indicantem nobis numquam se conjugi esse commixtum, nisi sperando conceptum? Quod ergo præcipiunt conjugatis Apostoli, hoc est nuptiarum: quod autem venialiter concedunt, aut quod impedit orationes, non cogunt nuptiæ, sed ferunt.

Eccl. 3. 5.
1 Cor. 7. 28.
Matt. 19. 2.
1 Cor. 7. 6.
1. Thess. 4. 5.
Uti conjugio sola prolis caussâ, quàm rarum.

Caput XIV. Uti concubinâ propter filios majus peccatum, quam uxore uti propter incontinentiam.

16. Itaque si fortè, quod utrùm fieri possit ignoro, magisque fieri non posse existimo; sed tamen si forte ad tempus adhibitâ concubinâ filios solos ex eadem commixtione quæsierit: nec sic ista conjunctio vel earum nuptiis præponenda est, quæ veniale illud operantur. Quid enim sit nuptiarum, considerandum est, non quid sit nubentium & immoderatius nuptiis utentium. Neque enim si agris iniquè ac perperam invasis ita quisque utatur, ut ex eorum fructibus largas eleemosynas faciat, ideo rapinam justificat: neque si alius ruri paterno vel justè quæsito avarus incumbat, ideo culpanda est juris civilis regula, qua possessor legitimus factus est. Nec tyrannicæ factionis perversitas laudabilis erit, si regiâ clementiâ tyrannus subditos tractet;

a MSS. *in ea*.

b Editi, *in uxore fideli*: & idem infrà, *in fratre fideli*. Vox *fideli* utroque loco abest à MSS. & à Græco textu Apostoli, soletque præteriri ab Augustino, ut lib. 1. de Sermone Domini in monte c. 16.

c Sic MSS. Editi verò, *quæ*.

d Sola editio Lov. *nostri*.

e Non sic Vulgata in sacris Bibliis, sed habet, *coheredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes vestræ*.

tractet; nec vituperabilis ordo regiæ potestatis, si rex crudelitate tyrannica sæviat. Aliud est namque injusta potestate juste velle uti, & aliud est justa potestate injuste uti. Ita nec concubinæ ad tempus adhibitæ, si filiorum causâ concumbant, justum faciunt concubinatum suum; nec conjugatæ, si cum maritis lasciviant, nuptiali ordini crimen imponunt.

4. Sent. d. 35. 1. Solet.
CAPUT XV. Connubium non posse dissolvi ob sterilitatem.

17. POSSE sanè fieri nuptias ex malè conjunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est. * Semel autem initum connubium in civitate Dei nostri, ubi etiam ex prima duorum hominum copula quoddam sacramentum nuptiæ gerunt, nullo modo potest nisi alicujus eorum morte dissolvi. Manet enim vinculum nuptiarum, etiamsi proles, cujus causâ initum est, manifesta sterilitate non subsequatur: ita ut jam scientibus conjugibus non se filios habituros, separare se tamen vel ipsâ causâ filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulaverint, adulterium committunt, ipsi autem conjuges manent. Planè uxoris voluntate adhibere aliam, unde communes filii nascantur unius commixtione ac semine, alterius autem jure ac potestate, apud antiquos patres fas erat: utrùm & nunc fas sit, non temere dixerim. Non est enim nunc propagandi necessitas, quæ tunc fuit, quando & parientibus conjugibus alias propter copiosiorem posteritatem superducere licebat, quod nunc certè non licet. Nam tantum affert opportunitatis ad aliquid juste agendum seu non agendum temporum secreta distinctio, ut nunc melius faciat, qui nec unam duxerit, nisi se continere non possit. Tunc autem etiam plures inculpabiliter ducebant, & qui se multo facilius continere possent, nisi aliud pietas illo tempore postularet. Sicut enim sapiens & justus, qui jam concupiscit dissolvi & esse cum Christo, & hoc magis optimo delectatur, jam non hîc vivendi cupiditate, sed consulendi officio sumit alimentum, ut maneat in carne, quod necessarium est propter alios: sic misceri feminis jure nuptiarum officiosum fuit tunc sanctis viris, non libidinosum.

An liceat uxoris voluntate aliam adhibere ut communes filii nascantur, non audet definire.

4. Sent. d. 33. c. Quæritur.
Phil. 1. 23.
CAPUT XVI. In concubitu ac in cibi usu similis ratio virtutis & vitii.

18. QUOD enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis: & utrumque non est sine delectatione carnali: quæ tamen modificata, & temperantiâ refrenante in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentanda vita illicitus cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria ventris & gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine nullam prolem quærente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullis immoderatior appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est emori fame, quàm [a] idolothytis vesci: ita satius est defungi sine liberis, quàm ex illicito coitu stirpem quærere. Undecumque autem nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, & Deum rectè colant, honesti & salvi erunt. Semen enim hominis ex qualicumque homine, Dei creatura est, & eo malè utentibus malè erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filii boni adulterorum, nulla defensio est adulteriorum: sic mali conjugatorum, nullum crimen est nuptiarum. Proinde sicut patres temporis novi Testamenti ex officio consulendi alimenta sumentes, quamvis ea cum delectatione naturali carnis acciperent, nullo modo tamen comparabantur delectationi eorum qui immolatitio vescebantur, aut eorum qui quamvis licitas escas, tamen immoderatius assumebant; sic patres temporis veteris Testamenti, consulendi officio concumbebant, quorum delectatio illa naturalis nequaquam usque ad irrationalem aut nefariam libidinem relaxata, nec turpitudini stuprorum nec conjugatorum intemperantiæ conferenda est. Eadem quippe venâ caritatis, nunc spiritaliter, tunc carnaliter propter illam matrem Jerusalem propagandi erant filii: sed diversa opera patrum non faciebat nisi diversitas temporum. Sic autem necesse erat ut carnaliter coirent, etiam non carnales Prophetæ; sicut necesse erat ut carnaliter vescerentur, etiam non carnales Apostoli.

V. a. Retr. 22.
4. Sent. d. 33. c. ultimo.
1 Cor. 8. 7.

19. QUOTQUOT ergo nunc sunt quibus dicitur, *Si se non continent, nubant*; non comparandæ sunt tunc etiam nubentibus sanctis. Ipsæ quidem nuptiæ in omnibus gentibus eadem sunt filiorum procreandorum causâ, qui qualeslibet postea fuerint, ad hoc tamen institutæ sunt nuptiæ, ut ordinate honesteque nascantur. Sed homines qui se non continent, tamquam adscendunt in nuptias gradu honestatis: qui autem se sine dubio continerent, si hoc illius temporis ratio permisisset, quodam modo descenderunt in nuptias gradu pietatis. Ac per hoc quamvis utrorumque nuptiæ in quantum nuptiæ sunt, quia procreandi causâ sunt, æqualiter bonæ sint, hi tamen homines conjugati illis hominibus conjugatis non sunt comparandi. Habent enim isti quod illis propter honestatem nuptiarum, quamvis ad nuptias non pertineat, secundum veniam concedatur, id est, progressum illum qui excedit generandi necessitatem, quod illi non habebant. Sed neque hi, si qui fortè nunc inveniuntur, qui non quærunt in connubio nec appetunt, nisi propter quod institutæ sunt nuptiæ, coæquari possunt illis hominibus. In istis enim carnale est ipsum desiderium filiorum; in illis autem spiritale erat, quia sacramento illius temporis congruebat. Nunc quippe nullus pietate perfectus filios habere nisi spiritaliter quærit: tunc verò ipsius pietatis erat operatio, etiam carnaliter filios propagare; quia illius populi generatio nuntia futurorum erat, & ad dispensationem propheticam pertinebat.

CAPUT XVII.
1 Cor. 7. 9.
Nubentes hujus temporis non conferendi nubentibus sanctis primi temporis.

20. IDEOQUE non sicut uni viro etiam plures habere licebat uxores, ita uni feminæ plures viros, nec prolis ipsius causâ, si forte illa parere posset, ille generare non posset. Occulta enim lege naturæ amant singularitatem quæ principantur: subjecta verò non solum singula singulis, sed si ratio naturalis vel socialis admittit, etiam plura uni non sine decore subduntur. Neque enim sic habet unus servus plures dominos, quomodo plures servi unum dominum. Ita duobus seu pluribus maritis vivis nullam legimus servisse sanctarum, plures autem feminas uni viro legimus, * cùm gentis illius societas sinebat, & temporis ratio suadebat: neque enim contra naturam nuptiarum est. Plures enim feminæ ab uno viro fetari possunt: una verò a pluribus non potest: (hæc est principiorum vis: [b]) sicut multæ animæ uni Deo rectè subduntur. Ideoque non est verus Deus animarum nisi unus, una verò anima per multos falsos deos fornicari potest, non fecundari.

Uni viro plures uxores habere aliquando licuit, numquam uni feminæ plures viros.
* Subaud. servisse.

21. SED quoniam ex multis animis una civitas futura est habentium animam unam & cor unum in Deum; quæ unitatis nostræ perfectio post hanc peregrinationem futura est, ubi omnium cogitationes nec latebunt invicem, nec inter se in aliquo repugnabunt: propterea sacramentum nuptiarum temporis nostri sic ad unum virum & unam uxorem redactum est, ut Ecclesiæ dispensatorem non liceat ordinare, nisi unius uxoris virum. Quod acutiùs intellexerunt, [c] qui nec eum qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato. Nam in baptismo peccata omnia dimittuntur. Sed qui dixit, *Si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat*: &, *Quod vult faciat, non peccat, si nubat*: satis declaravit nuptias nullum esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiamsi catechumena fuerit vitiata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari; ita non absurdè visum est eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam sacramenti amisisse; non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticæ signaculum necessariam. Ac per hoc sicut plures uxores antiquorum patrum significaverunt futuras nostras ex omnibus gentibus Ecclesias uni viro subditas Christo: ita noster antistes unius uxoris vir significat ex omnibus gentibus unitatem uni viro subditam Christo: quæ tunc perficietur, cum revelaverit occulta tenebrarum, & manifestaverit cogitationes cordis, ut tunc laus sit unicuique à Deo. Nunc autem [d] sunt manifestæ, sunt latentes dissensiones, etiam salva

CAPUT XVIII. Sacramentum nuptiarum nunc ad unum virum & ad unam uxorem redactum.
Act. 4. 32.
1 Tim. 3. 2.
Tit. 1. 6.
[e] Episcopum nisi unius uxoris virum ordinare non licet.
1 Cor. 7. 28.
1 Cor. 4. 5.

[a] Sic ad Publicolæ quæstionem de viatore Christiano, victo famis necessitate, si nihil uspiam invenerit, nisi cibum in idolio positum, ubi nullus alius est hominum, utrùm ei satius sit fame emori, quàm illud in alimentum sumere, respondet Augustinus in epistola nunc ordine 43. n. 6. *Aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur: si autem vel non esse scitur vel ignoratur, sine ullo conscientiæ scrupulo in usum necessitatis assumatur.*

[b] Hic editi addunt, *ut plures feminæ uni viro sint*: quæ verba ab omnibus MSS. absunt.

[c] Hoc intellexit modo Ambrosius in epist. ad Vercellensem Ecclesiam, estque olim hic sensus recepto Ecclesiæ more probatus. Attamen Hieronymus epist. ad Oceanum, acriter durèque egit contra hunc sensum. Id sibi objectum a Ruffino testatur in fine libri 1. contra Ruff.

[d] Sic MSS. At editi. *Nunc autem manifestè sunt latentes dissensiones.*

caritate, inter eos qui unum & in uno futuri sunt: quæ tunc utique nullæ erunt. Sicut ergo sacramentum pluralium nuptiarum illius temporis significavit futuram multitudinem Deo subjectam in terrenis omnibus gentibus: sic sacramentum nuptiarum singularum nostri temporis significat unitatem omnium nostrûm subjectam Deo futuram in una cælesti civitate. Itaque sicut duobus pluribusve servire, sic à viro vivo in alterius transire connubium, nec tunc licuit, nec nunc licet, nec umquam licebit. Apostatare quippe ab uno Deo, & ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum. Nec causâ ergo numerosioris prolis fecerunt sancti nostri, quod Cato dicitur fecisse Romanus, ut traderet vivus uxorem etiam alterius domum filiis impleturam. In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fecunditas uteri.

[*Cato minor, apud Plutarch. 4. Sent. d. 26. c. Inde est.*]

22. Si ergo & illi qui propter solam generationem, propter quam sunt institutæ nuptiæ, conjunguntur, non comparantur patribus; multo aliter ipsos filios quam isti quærentibus; quando quidem filium immolare jussus Abraham, intrepidus ac devotus, quem de tanta desperatione susceperat, unico non pepercit, nisi eo prohibente manum deponeret, quo jubente levaverat: * restat ut videamus, utrùm saltem continentes nostri conjugatis illis patribus comparandi sint; nisi fortè jam isti præferendi sunt eis, quibus nondum quos conferamus invenimus. Majus enim bonum erat in illorum nuptiis, quàm est bonum proprium nuptiarum, cui procul dubio bonum continentiæ præferendum est: quia non tali officio quærebant illi filios ex nuptiis, quali ducuntur isti, ex quodam sensu naturæ mortalis successionem decessioni [a] requirentis. Quod quisquis bonum negat, ignorat Deum omnium bonorum à cælestibus usque ad terrena, ab immortalibus usque ad mortalia creatorem. Hoc autem sensu generandi nec bestiæ penitus carent, & maximè alites, quarum in promtu est cura nidificandi, & quædam conjugiorum similitudo ad simul procreandum atque nutriendum. Sed illi homines illum naturæ mortalis affectum, cujus in suo genere castitas accedente Dei cultu, sicut * quidam intellexerunt, in tricenario fructu ponitur, longè sanctiore mente superabant, qui de suis nuptiis filios propter Christum quærebant, ad genus ejus secundùm carnem distinguendum ab omnibus gentibus: sicut Deo disponere placuit, ut hoc præ ceteris ad eum prophetandum valeret, quod prænuntiabatur ex quo etiam genere & ex qua gente esset in carne venturus. Valde ergo nostrorum fidelium castis nuptiis amplius bonum erat, quod pater Abraham in suo femore noverat, cui manum subdere famulum jussit, ut de uxore quæ à filio esset ducenda juraret. Ponens enim manum sub femore hominis, & jurans per Deum cæli, quid aliud significabat, nisi in ea carne, quæ ex illo femore originem duceret, Deum cæli esse venturum? Bonum ergo sunt nuptiæ, in quibus tanto meliores sunt conjugati, quanto castiores ac fideliores Deum timent, maximè si filios quos carnaliter desiderant, etiam spiritaliter nutriant.

[*Ansaltem continentes nostri comparandi sint antiquis sanctis conjugatis.*]
[*Gen. 22. 12.*]
[* CAPUT XIX.]
[** V. lib. de Virginitate cap. 45.*]
[*Gen. 24. 2.*]

23. Nec quòd purificari lex hominem & post conjugalem concubitum jubet, peccatum esse declarat; si non est ille qui secundum veniam conceditur, qui etiam nimius impedit orationes. Sed sicut multa lex ponit in sacramentis & umbris futurorum; quædam in semine quasi materialis informitas, quæ formata corpus hominis reddituura est, in significatione posita est vitæ informis & ineruditæ: à qua informitate quoniam oportet hominem doctrinæ formâ & eruditione mundari, in hujus rei signum illa purificatio præcepta est post seminis emissionem. Neque enim & in somnis [b] peccato fit: & tamen etiam ibi præcepta est purificatio. Aut si & hoc peccatum quisquam putat, non arbitrans accidere nisi ex aliquo hujusmodi desiderio, quod procul dubio falsum est: numquid & solita [c] menstrua peccata sunt feminarum? à quibus tamen eas eadem legis vetustas præcepit expiari; non nisi propter ipsam materialem informitatem, quæ facto conceptu tamquam in ædificationem corporis additur: ac per hoc cùm informiter fluit, significari per illam lex voluit animum sine disciplinæ forma indecenter fluidum ac dissolutum; quem formari oportere significat, cùm talem fluxum corporis jubet purificari. Postremò numquid & mori peccatum est, aut mortuum sepelire non etiam bonum opus humanitatis est? Et tamen purificatio etiam inde mandata est: quia & mortuum corpus vitâ deserente, peccatum non est, sed peccatum significat animæ desertæ à justitia.

[CAPUT XX. *Ex lege purificationis post concubitum, non ostendi illum esse peccatum.*]
[*Levit. 15. 16.*]
[*Ibidem.*]
[*Num. 19. 11.*]

24. BONUM, inquam, sunt nuptiæ, & contra omnes calumnias possunt sana ratione defendi. Nuptiis tamen sanctorum patrum, non quas nuptias, sed quam continentiam comparem quæro: immo non nuptias nuptiis, nam par in omnibus munus est mortali hominum naturæ datum, sed homines qui nuptiis utuntur, aliis hominibus qui longè aliter nuptiis usi sunt quos conferam quoniam non invenio, [d] quinam continentes illis conjugatis conferendi sint requirendum est. Nisi fortè Abraham continere se non posset à nuptiis propter regnum cælorum, qui unicum prolis pignus, propter quod nuptiæ caræ sunt, potuit intrepidus immolare propter regnum cælorum.

[*An continentes nunc aliqui conferri possint antiquis patribus conjugatis.*]
[*Gen. 22. 12.*]

25. CONTINENTIA quippe, non corporis, sed animi virtus est. Virtutes autem animi aliquando in opere manifestantur, aliquando in habitu latent, sicut martyrii virtus emicuit apparuitque tolerando passiones: sed quàm multi sunt in eadem virtute animi, quibus tentatio deest, qua id quod intus est in conspectu Dei, etiam in hominum procedat, nec tunc esse incipiat, sed tunc innotescat. Jam enim erat in Job patientia, quam noverat Deus, & cui testimonium perhibebat; sed hominibus innotuit tentationis examine; & quod latebat intrinsecùs, per ea quæ forinsecùs illata sunt, non natum, sed manifestatum est. Habebat utique & Timotheus virtutem continendi à vino, quam non ei abstulit Paulus, monendo ut vino modico uteretur propter stomachum & frequentes suas infirmitates; alioquin perniciosè docebat, ut propter salutem corporis fieret inanitiodamnum virtutis: sed quia poterat ea virtute salva fieri quod monebat, ita relaxata est corpori utilitas bibendi, ut maneret in animo habitus continendi. Ipse est enim habitus, quo aliquid agitur, cùm opus est; cùm autem non agitur, potest agi, sed non opus est. Hunc habitum circa continentiam quæ fit à concubitu, non habent illi quibus dicitur, *Si se non continent, nubant*. Hunc verò habent quibus dicitur, *Qui potest capere capiat*. Sic nisi sunt perfecti animi bonis terrenis ad aliud necessariis per hunc habitum continentiæ, quo eis non obligarentur, & quo possent eis etiam non uti, si non opus esset. NEC QUISQUAM EIS BENE UTITUR, nisi qui & non uti potest. Multi quidem faciliùs se abstinent ut non utantur, quàm temperent ut bene utantur: nemo tamen eis potest sapienter uti, nisi qui potest & continenter non uti. Ex hoc habitu & Paulus dicebat, *Scio & abundare & penuriam pati*. Penuriam quippe pati, quorumcumque hominum est; sed scire penuriam pati, magnorum est. Sic & abundare quis non potest? Scire autem & abundare, non nisi eorum est quos abundantia non corrumpit.

[CAPUT XXI. *Distinguenda Continentia, ut & aliæ virtutes, in habitu & in opere.*]
[*Job 1. 20.*]
[*1 Tim. 5. 23.*]
[*1 Cor. 7. 9.*]
[*Matt. 19. 12.*]
[*Philip. 4. 12.*]

26. VERÙM ut apertiùs intelligatur, quomodo sit virtus in habitu, etiamsi non sit in opere, loquor de exemplo, de quo nullus dubitat catholicorum Christianorum. Dominus enim noster Jesus Christus, quòd in veritate carnis esurierit ac sitierit, manducaverit & biberit, nullus ambigit eorum qui ex ejus Evangelio fideles sunt. Num igitur non erat in illo continentiæ virtus à cibo & potu, quanta erat in Johanne Baptista? *Venit enim Johannes non manducans neque bibens, & dixerunt, Dæmonium habet: venit Filius hominis manducans & bibens, & dixerunt, Ecce vorax & [e] potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.* Numquid non talia dicuntur in domesticos ejus, patres nostros, ex alio genere utendi terrenis quantum ad concubitum pertinet, Ecce homines libidinosi & immundi, amatores feminarum & lasciviarum? Et tamen sicut in illo illud non erat verum; quamvis verum esset, quòd non sicut Johannes abstineret à manducando & bibendo; ipse enim apertissimè verissiméque ait, *Venit Johannes non manducans, neque bibens, venit Filius hominis manducans & bibens*: sic nec hoc in illis patribus verum est; quamvis venerit modò Apostolus Christi non conjugatus nec generans, quem dicant Pagani, Magus erat; venerit autem tunc Propheta Christi nuptias faciens &

[*Virtutem in habitu esse posse etiamsi non sit in opere, docetur exemplo Christi.*]
[*Matt. 4. 2.*]
[*Matt. 11. 18.*]

a Aliquot MSS. *requirentes*.
b Sic potiores MSS. At editi: *peccatum fit*.
c MSS. *& soluta mensium*, sive ut in vetustissimis scribi consuevit *mensuum*. Hinc fortè factum ut in editione Er. legeretur, *& soluta menstruum*.
d Sic MSS. At edid, *quomodo continentes*.
e Antiquissimus Corbeiensis codex cum Bigotiano MS. *& vinaria*. Editio Er. cum nonnullis MSS. *& vinarius*: ad marginem verò habet, *aliàs vinaurius*; an fortè pro, *vinibaurius*.

filios procreans, quem dicant Manichæi, Mulierosus erat; *Et justificata est*, inquit, *sapientia a filiis suis*. Quod Dominus ibi subjecit, eum de Johanne ac de se illa dixisset: *Justificata est*, inquit, *sapientia à filiis suis*. Qui vident continentiæ virtutem in habitu animi semper esse debere, in opere autem pro rerum ac temporum opportunitate manifestari: sicut virtus patientiæ sanctorum Martyrum in opere apparuit, ceterorum verò æquè sanctorum in habitu fuit. Quocirca sicut non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Johanne qui passus non est: sic non est impar meritum continentiæ in Johanne qui a nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generavit. Et illius enim cælibatus, & illius connubium pro temporum distributione Christo militarunt: sed continentiam Johannes & in opere, Abraham verò in solo habitu habebat.

Matt. 11. 19. — 4. Sent. d. 33. c. Quòd verò.

CAPUT XXII. Continentia in antiquis habitu, nunc autem opere tenenda.

27. ILLO itaque tempore cùm & lex, dies Patriarcharum subsequens, maledictum dixit, qui non excitaret semen in Israel, & qui poterat non promebat, sed tamen habebat. Ex quo autem venit plenitudo temporis, ut diceretur, *Qui potest capere capiat*; ex illo usque adhuc, & deinceps usque in finem, qui habet operatur; qui operari noluerit, non se habere mentiatur. Ac per hoc ab eis qui corrumpunt bonos mores colloquiis malis, inani & vanâ versutiâ dicitur homini Christiano continenti & nuptias recusanti, Tu ergo melior quàm Abraham? Quod ille cùm audierit, non perturbetur; nec audeat dicere, Melior, nec à proposito delabatur: illud enim non verè dicit, hoc non rectè facit. Sed dicat, Ego quidem non sum melior quàm Abraham, sed melior est castitas cælibum quam castitas nuptiarum: quarum Abraham unam habebat in usu, ambas in habitu. Caste quippe conjugaliter vixit: esse autem castus sine conjugio potuit, sed tunc non oportuit. Ego verò faciliùs non utor nuptiis quibus est usus Abraham, quàm sic utar nuptiis quemadmodum est usus Abraham: & ideo melior sum illis qui per animi incontinentiam non possunt quod ego, non illis qui propter temporis differentiam non fecerunt quod ego. Quod enim ego nunc ago, melius illi egissent, si tunc agendum esset: quod autem illi egerunt, sic ego non agerem, & si nunc agendum esset. Aut si talem se iste sentit & novit, ut salva & permanente in habitu animi sui virtute continentiæ, si ad usum nuptiarum ex aliquo religionis officio descendisset, talis maritus & talis pater esset, qualis fuit Abraham; audeat planè respondere illi, captioso interrogatori, & dicere, Non sum quidem melior quam Abraham, in hoc dumtaxat genere continentiæ, qua ille non carebat, etsi non apparebat; sed sum talis, non aliud habens, sed aliud agens. Dicat planè illa: quia & si voluerit gloriari, non erit insipiens; veritatem enim dicit. Si autem parcit, ne quis eum existimet super id quod eum videt, aut audit aliquid ex illo; auferat è persona sua nodum quæstionis, & non de homine, sed de re ipsa respondeat, & dicat, Qui tantum potest, talis est qualis fuit Abraham. Potest autem fieri ut minor sit continentiæ virtus in animo ejus qui non utitur nuptiis, quibus est usus Abraham: sed tamen major est, b quàm in animo ejus qui propterea tenuit conjugii castitatem, quia non potuit ampliorem. Sic & femina innupta, quæ cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu, cùm audierit impudentem illum percontatorem dicentem, Tu ergo melior quam Sara? respondeat, Ego melior sum, sed iis quæ virtute hujus continentiæ carent, quod de Sara non credo: fecit ergo illa cum illa virtute quod illi tempori congruebat, à quo ego sum immunis, ut in meo etiam corpore appareat quod illa in animo conservabat.

Deut. 25. — Gal. 4. 4. — Matt. 19. 12. — Jovinianistarum percontatio explodritur. — 4 Sent. d. 33. c. Quòd verò. — 2 Cor. 12. 6. — 1 Cor. 7. 34. — Jovinianistarum percontatio.

CAPUT XXIII. Continentia melior castitate conjugali, sed possunt conjugati esse continentibus meliores.

28. Res ergo ipsas si comparemus, nullo modo dubitandum est meliorem esse castitatem continentiæ quàm castitatem nuptialem, cùm tamen utrumque sit bonum: homines verò cùm comparamus, ille est melior qui bonum amplius quam alius habet. Porrò qui ampliùs ejusdem generis habet, & id quod minus est habet: qui autem tantummodo quod minus est habet, id quod est amplius non utique habet. In sexaginta enim sunt & triginta, non in triginta sunt & sexaginta. Non operari autem ex eo quod habet, in distributione officiorum positum est, non in egestate virtutum: quia nec bono misericordiæ caret, qui non invenit miseros quibus possit misericorditer subvenire.

CAPUT: Obedientiæ bonum majus quàm Continentiæ.

29. Huc accedit, quia non rectè comparantur homines hominibus ex uno aliquo bono. Fieri enim potest ut alius non habeat aliquid quod alius habet, sed aliud habeat quod pluris æstimandum est. Majus enim bonum est obedientiæ quàm continentiæ. Nam connubium nusquam nostrarum Scripturarum auctoritate damnatur, inobedientia verò nusquam absolvitur. Si ergo proponatur virgo permansura, sed tamen inobediens, & maritata quæ virgo permanere non posset, sed tamen obediens, quam meliorem dicamus? Minùs laudabilem quàm si virgo esset, an damnabilem sicut virgo est? Ita si conferas ebriosam virginem sobriæ conjugatæ, quis dubitet eamdem ferre sententiam? Nuptiæ quippe & virginitas duo bona sunt, quorum alterum majus: sobrietas autem & ebriositas, sicut obedientia & contumacia, illa bona sunt, hæc mala. Melius est autem habere omnia bona vel minora, quàm magnum bonum cum magno malo: quia & in corporis bonis melius est habere Zacchæi staturam cum sanitate, quàm Goliæ cum febre.

Obedientior conjugata minùs obedienti Virgini præponenda. Obedientia mater omnium virtutum.

30. Rectè planè quæritur, non utrùm omnimodis inobediens virgo conjugatæ obedienti, sed minùs obediens obedientiori comparanda sit; quia & illa nuptialis castitas est, & ideo bonum est, sed minor quàm virginalis. Tanto ergo minor in bono obedientiæ, quanto major in bono castitatis, si altera alteri comparetur, quæ præponenda sit judicat, qui primò ipsam castitatem & obedientiam comparans, videt omnium virtutum quodam modo matrem esse obedientiam. Ac per hoc ideo potest esse obedientia sine virginitate, quia virginitas ex consilio est, non ex præcepto. Obedientiam verò illam dico, qua præceptis obtemperatur. Ideoque obedientia præceptorum sine virginitate quidem potest, sed sine castitate esse non potest. Ad castitatem namque pertinet non fornicari, non mœchari, nullo illicito concubitu maculari: quæ qui non observent, contra præcepta Dei faciunt, & ob hoc extorres sunt à virtute obedientiæ. Virginitas autem propterea potest esse sine obedientia, quia potest femina consilio virginitatis accepto, & custodita virginitate, præcepta contemnere: sicut multas sacras virgines novimus verbosas, curiosas, ebriosas, litigiosas, avaras, superbas; quæ omnia contra præcepta sunt, & sicut ipsam Evam inobedientiæ crimine occidunt. Quapropter non solùm obediens inobedienti, sed obedientior conjugata minùs obedienti virgini præponenda est.

V. 2. Retr. 22. n. 2. — Gen. 21. 12.

31. Ex hac obedientia patet ille qui sine uxore non fuit, esse sine unico filio & à se occiso paratus fuit. Unicum enim non immeritò dixerim, de quo audivit è Domino, *In Isaac vocabitur tibi semen*. Quanto ergo citiùs, ut etiam sine uxore esset, si hoc juberetur, audiret? Unde non frustra sæpe miramur nonnullos utriusque sexûs ab omni concubitu continentes, negligenter obedire præceptis, cùm tam ardenter arripuerint non uti concessis. Unde quis dubitat & excellentiæ sanctorum illorum patrum atque matrum filios generantium non rectè comparari mares & feminas nostri temporis, quamvis ab omni concubitu immunes, in virtute obedientiæ minores; etiamsi illis hominibus & in habitu animi defuisset, quod in istorum opere manifestum est? Sequantur ergo agnum pueri cantantes canticum novum, sicut in Apocalypsi scriptum est, *qui cum mulieribus se non contaminaverunt*, non ob aliud nisi quia virgines permanserunt. Nec ideo se arbitrentur meliores esse primis patribus sanctis, qui nuptiis, ut ita dicam, c nuptialiter usi sunt. Earum quippe usus ita se habet, ut si quid in eis per carnis commixtionem, quod excedat generandi necessitatem, quamvis venialiter factum fuerit, contaminatio fit. Nam quid expiat venia, si omnino non contaminat illa progressio? A qua contaminatione mirum si immunes essent pueri sequentes agnum, nisi virgines permanerent.

Apoc. 14. 4.

CAPUT XXIV. Nuptiarum bonum apud Christianos triplex.

32. BONUM igitur nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in caussa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit, nec saltem ipsâ caussâ pariendi: quæ cùm sola sit qua nuptiæ fiunt, nec ea re non subsequente propter quam

a Sequitur Hieronymum, qui in libro adversùs Jovinianum primo scribit Johannem perpetuò virginem fuisse, nec aliam extitisse caussam cur à Domino ceteris Apostolis plus amatus sit. Virginem enim ab eo repertum ac penè puerum Hieronymus contendit, probatque, quia, inquit, *manifestissimè docent Ecclesiastica historia, quòd usque ad Trajani vixerit imperium, id est, post passionem Domini sexagesimo octavo anno dormierit.* Confer Augustini in Johannem Tractatum 124. n. 7.

b Hic apud Lov. additur. *in opere ejus*: quod ab Er. & MSS. abest.

c Lov. *non nuptialiter usi sunt*: reluctantibus editis aliis & MSS

sunt, solvitur vinculum nuptiale nisi conjugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis; & si aliquâ culpâ quisquam ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente. Generationis itaque causâ fieri nuptias, Apostolus ita testis est: *Volo*, inquit, *juniores nubere.* Et quasi ei diceretur, Ut quid? continuò subjecit, *filios procreare, matres-familiâs esse.* Ad fidem autem castitatis illud pertinet, *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Ad sacramenti sanctitatem illud, *Uxorem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir uxorem non dimittat.* Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ a bonæ sunt, proles, fides, sacramentum. Nec prolem autem carnalem jam hoc tempore quærere, ac per hoc ab omni tali opere immunitatem quamdam perpetuam retinere, atque uni viro Christo spiritaliter subdi, melius est utique & sanctius: si tamen ea vacatione sic utantur homines, quomodo scriptum est, ut cogitent quæ sunt Domini, quomodo placeant Deo; id est, ut perpetuò cogitet continentia, ne quid minùs habeat obedientia: quam virtutem tamquam radicalem, atque ut dici solet, matricem, & planè generalem, sancti antiqui patres in opere exercuerunt; illam verò continentiam in animi habitu tenuerunt. Qui profectò per obedientiam qua justi & sancti erant, & ad omne opus bonum semper parati, etiam si ab omni concubitu abstinere juberentur, efficerent. Quanto enim faciliùs possent vel jussione, vel exhortatione Dei non concumbere, qui prolem cui uni propagandæ concumbendo serviebant, obediendo poterant immolare.

(Margin: 1 Tim. 5. 14. — 1 Cor. 7. 4. — Ibid. 10. & 11. — 1 Cor. 7. 32. — Conjugati antiqui obedientiam in opere, continentiam in habitu tenuerunt.)

CAPUT XXV.

(Margin: Manichæorum de patribus veteris Testamenti calumniæ refutatæ.)

33. QUÆ cùm ita sint, hæreticis quidem sive Manichæis, sive quicumque alii patribus veteris Testamenti de pluribus calumniantur uxoribus, hoc esse argumentum deputantes, quo eorum convincant incontinentiam, satis superque responsum est: si tamen capiunt non esse peccatum, quod neque contra naturam committitur, quia non lasciviendi, sed gignendi causâ illis feminis utebantur; neque contra morem, quia illis temporibus ea factitabantur; neque contra præceptum, quia nulla lege prohibebantur. Illos verò qui illicitè feminis usi sint, vel arguit in Scripturis illis divina sententia, vel nobis lectio judicandos atque vitandos, non approbandos imitandosve proponit.

34. NOSTROS autem qui conjuges habent, quantum possumus, admonemus, ne secundùm suam infirmitatem de illis sanctis patribus audeant judicare; comparantes, ut ait Apostolus, semetipsos sibimetipsis; & ideo non intelligentes quantas vires habeat animus justitiæ contra libidines serviens, ne carnalibus hujuscemodi motibus adquiescat, eosque in concubitum ultra generandi necessitatem prolabi aut progredi sinat, quantum ordo naturæ, quantum morum consuetudo, quantum legum scita præscribunt. Hoc quippe ideo de illis patribus homines suspicantur, quia ipsi per incontinentiam vel nuptias elegerunt, vel conjugibus intemperanter utuntur. At verò continentes vel mares qui defunctis uxoribus, vel feminæ quæ defunctis viris, vel utrique qui pari consensu continentiam Deo voverunt; sciant sibi quidem mercedis amplius deberi, quàm conjugalis castitas poscit: sed sanctorum patrum nuptias, qui prophetìcè conjungebantur, qui neque in concubitu nisi prolem, neque in ipsa prole nisi quod in carne venturo Christo proficeret, requirebant, non solùm præ suo proposito non contemnant, verùm etiam suo proposito sine dubitatione præponant.

(Margin: CAPUT XXV. Continentes hujus temporis non abjectè sentiant de sanctis patribus conjugatis. — 2 Cor. 10. 12.)

35. PUEROS quoque ac virgines integritatem ipsam Deo dicantes, multo maximè commonemus, ut tanta norint humilitate tuendum esse quod in terra interim vivunt, quanto magis cæli est quod voverunt. Nempe scriptum est: *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus.* Nostrum ergo est de magnitudine eorum aliquid dicere, illorum de magna humilitate cogitare. Exceptis igitur quibusdam illis conjugatis patribus & matribus sanctis, quibus ideo isti meliores non sunt, quamvis conjugati non sint, quia si conjugati essent, pares non essent; ceteros omnino hujus temporis conjugatos, vel post expertum concubitum continentes, à se superari non dubitent: non quantum ab Anna, Susanna; sed quantum ambæ à Maria superantur. Quod ad ipsam pertinet sanctam carnis integritatem, loquor: nam quæ alia sint Mariæ merita, quis ignorat? Mores itaque congruos huic tanto proposito adjungant, ut de præpollenti præmio certam securitatem gerant: scientes sanè sibi atque omnibus fidelibus dilectis & electis Christi membris multis ab Oriente & Occidente venientibus, etsi inter se distante pro meritis gloriæ luce fulgentibus, hoc tamen magnum in commune præstari, ut cum Abraham & Isaac & Jacob recumbant in regno Dei, qui non propter hoc sæculum, sed propter Christum conjuges, propter Christum patres fuerunt.

(Margin: Virginitas humilitate tuenda. — Eccli. 3. 20. — Matt. 8. 11.)

a In MSS. *bonum sunt.*

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM
DE SANCTA VIRGINITATE
LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT XXIII.

POSTEA quàm scripsi *de Bono Conjugali*, exspectabatur ut scriberem b *de sancta Virginitate*; nec distuli: atque id Dei munus, & quàm magnum, & quanta humilitate custodiendum esset, uno sicut potui volumine ostendi. Hic liber sic incipit: *Librum de Bono Conjugali nuper edidimus.*

b Hujus libri meminit præterea sanctus Augustinus in proximè secuturo libro de Bono Viduitatis cap. 15. & 23. necnon in libro 1. de peccatorum meritis & remissione cap. 29.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE SANCTA
VIRGINITATE
LIBER UNUS. *

*Scriptus circiter annum 401.

Dicit primùm de præstantia sacræ ac Deo dicatæ Virginitatis, cui fecunditatem conjugalem jam non posse ullam comparari demonstrat. Duobus subinde occurrit contrariis erroribus, alteri culpantium Nuptias, alteri eas æquantium Virginitati: illorum scilicet putantium Nuptias ex obliquo & tacitè damnatas ab Apostolo dicente 1. Cor. 7. Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco: *istorum verò, quia ibidem scribit*, existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, *contendentium perpetuam continentiam propter sæculi hujus vitam, non propter futuram commendari. Postea Christi Virgines humilitatem, qua tam excellens conservatur earum munus, habere jubet, atque ad eam quam maximè sectandam multâ & gravi oratione adhortatur.*

CAPUT I. Virgines conjugatos sanctos patres non contemnunt.

LIBRUM de Bono Conjugali nuper edidimus, in quo etiam Christi Virgines admonuimus atque monemus, ne propter excellentiam muneris amplioris quod divinitus acceperunt, contemnant in sui comparatione patres & matres populi Dei, hominesque illos quos tamquam olivam commendat Apostolus, ne superbiat insertus oleaster, qui venturo Christo etiam filiorum propagatione serviebant, ideo meriti inferioris esse arbitrentur, quia jure divino continentia connubio, & nuptiis pia Virginitas anteponitur. In illis quippe parabantur & parturiebantur futura quæ nunc impleri mirabiliter & efficaciter cernimus, quorum etiam vita conjugalis prophetica fuit: unde non consuetudine humanorum votorum atque gaudiorum, sed valde profundo consilio Dei, in quibusdam eorum fecunditas honorari, in quibusdam etiam fecundari sterilitas meruit. Hoc verò tempore quibus dictum est, *Si se non continent, nubant*; non adhibenda est exhortatio, sed consolatio. Quibus autem dictum est, *Qui potest capere capiat*: Exhortandi sunt ne terreantur, & terrendi ne extollantur. Non solùm ergo prædicanda est Virginitas, ut ametur; verùm etiam monenda, ne infletur.

Rom. 11. 17.
1. Cor. 7. 9.
Matt. 19. 12.

CAPUT II. Virginis filius & virginum sponsus Christus.

2. Hoc isto sermone suscepimus: adjuvet Christus Virginis filius, & Virginum sponsus, virginali utero corporaliter natus, virginali connubio spiritaliter conjugatus. Cùm ipsa igitur universa Ecclesia virgo sit desponsata uni viro Christo, sicut dicit Apostolus; quanto digna sunt honore membra ejus quæ hoc custodiunt etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide? quæ imitatur matrem viri sui & Domini sui. Nam Ecclesia quoque & mater & virgo est. Cujus enim integritati consulimus, si virgo non est? aut cujus prolem alloquimur, si mater non est? Maria corporaliter caput hujus corporis peperit: Ecclesia spiritaliter membra illius capitis parit. In utraque virginitas fecunditatem non impedit: in utraque fecunditas virginitatem non adimit. Proinde cùm Ecclesia universa sit sancta & corpore & spiritu, nec tamen universa sit corpore virgo, sed spiritu; quanto sanctior est in his membris, ubi virgo est & corpore & spiritu.

2. Cor. 11. 2.
Ecclesia sicut Maria, & mater & virgo est.

CAPUT III. Cognatio spiritalis cum Christo propinquitati ejus carnali præponenda.

3. SCRIPTUM est in Evangelio, quòd mater & fratres Christi, hoc est, consanguinei carnis ejus cùm illi nuntiati fuissent, & foris exspectarent, quia non possent eum adire præ turba, ille respondit, *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et extendens manum super discipulos suos, ait, Hi sunt fratres mei, & quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse mihi frater, & mater, & soror est.* Quid aliud nos docens, nisi carnali cognationi genus nostrum spiritale præponere: nec inde beatos esse homines, si justis & sanctis carnis propinquitate junguntur,

Matt. 12. 48. &c.

A sed si eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando cohærescunt? Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnem Christi. Nam & dicenti cuidam, *Beatus venter qui te portavit*: ipse respondit, *Immo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt.* Denique fratribus ejus, id est secundùm carnem cognatis, qui non in eum crediderunt, quid profuit illa cognatio? Sic & materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi feliciùs Christum corde quam carne gestasset.

Luca 11. 27. & 28.

CAPUT IV. Virginitas Mariæ voto dicata Deo antequàm de concipiendo Christo audisset.

4. IPSA quoque virginitas ejus ideo gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro violaturo quam conservaret ipse præripuit, sed priùs quàm conciperetur jam Deo dicatam de qua nasceretur elegit. Hoc indicant verba, quæ sibi fetum annuntianti Angelo Maria reddidit. *Quomodo*, inquit, *fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Quod profectò non diceret, nisi Deo virginem se antè vovisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potiùs contra violentos custodituro, quod illa jam voverat. Quamquàm etiamsi hoc solùm dixisset, *Quomodo fiet istud?* nec addidisset, *quoniam virum non cognosco*: non quæsisset utique, promissum sibi filium quomodo femina paritura esset, si concubitura nupsisset. Poterat & juberi virgo permanere, in qua Dei Filius formam servi congruenti miraculo acciperet: sed exemplo sanctis futura virginibus, ne putaretur sola virgo esse debuisse, quæ prolem etiam sine concubitu concipere meruisset, virginitatem Deo dicavit, cum adhuc quid esset conceptura nesciret, ut in terreno mortalique corpore cælestis vitæ imitatio voto fieret, non præcepto; amore eligendi, non necessitate serviendi. Ita Christus nascendo de virgine, quæ ante quam sciret quis de illa fuerat nasciturus, virgo statuerat permanere, virginitatem sanctam approbare maluit quam imperare. Ac sic etiam in ipsa femina in qua formam servi accepit, virginitatem esse liberam voluit.

Luca 1. 34.

CAPUT V. Virginum omnium mater est virginis partus. Virgines & ipsæ spiritu matres Christi.

5. NON est ergo cur Dei virgines contristentur, quòd etiam ipsæ virginitate servata matres carnis esse non possunt. Illum enim solum virginitas decenter parere posset, qui in sua nativitate parem habere non posset. Verumtamen ille unius sanctæ virginis partus omnium sanctarum virginum est decus. Et ipsæ cum Maria matres Christi sunt, si Patris ejus faciunt voluntatem. Hinc enim & Maria laudabiliùs atque beatiùs Christi mater est, secundum supra memoratam ejus sententiam: *Quicumque facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse mihi frater, & soror, & mater est.* Has sibi omnes propinquitates, in populo quem redemit, spiritaliter exhibet: fratres & sorores habet sanctos viros & sanctas feminas, quoniam sunt illi in cælesti hereditate coheredes. Mater ejus est tota Ecclesia, quia membra ejus, id est, fideles ejus per Dei gratiam ipsa utique parit. Item mater ejus est omnis

Matt. 12. 50.

Gal. 4. 19. anima pia, faciens voluntatem Patris ejus fecundissima caritate, in iis quos parturit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tantummodo mater est, spiritaliter autem & soror & mater.

CAPUT VI. Sola Maria corpore ac spiritu simul virgo & mater. Matt. 9. 15.

6. Ac per hoc illa una femina, non solùm spiritu, verùm etiam corpore, & mater est & virgo. Et mater quidem spiritu, non capitis nostri, quod est ipse Salvator, ex quo magis illa spiritaliter nata est; quia omnes qui in eum crediderint, in quibus & ipsa est, rectè filii sponsi appellantur: sed plane mater membrorum ejus, quod nos sumus; quia cooperata est caritate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, quæ illius capitis membra sunt: corpore verò ipsius capitis mater. Oportebat enim caput nostrum propter insigne miraculum secundùm carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine Ecclesia secundùm spiritum nascitura. Sola ergo Maria & spiritu & corpore mater & virgo, & mater Christi, & virgo Christi: Ecclesia verò in sanctis regnum Dei possessuris, spiritu quidem tota mater Christi est, tota virgo Christi; corpore autem non tota, sed in quibusdam virgo Christi, in quibusdam mater, sed non Christi. Et conjugatæ quippe fideles feminæ & virgines Deo dicatæ, sanctis moribus & caritate de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, quia voluntatem Patris faciunt, Christi spiritaliter matres sunt. Quæ autem conjugali vitâ corporaliter pariunt, non Christum, sed Adam pariunt, & ideo currunt ut Sacramentis imbuti Christi membra fiant partus earum, quoniam quid pepererint norunt.

1. Tim. 1. 5.

CAPUT VII. Virginitati nulla fecunditas conjugalis comparanda.

7. Hoc dixi, ne fortè auderet fecunditas conjugalis cum virginali integritate contendere, atque ipsam Mariam proponere, ac virginibus Dei dicere: Illa in corpore duas res habuit honorandas, virginitatem & fecunditatem, quia & integra permansit & peperit: hanc felicitatem quoniam totam utræque habere non potuimus, partitæ sumus, ut vos sitis virgines, nos simus matres: vobis quod [a] desit in prole, consoletur servata virginitas, nobis prolis lucro amissa compensetur integritas. Hæc vox fidelium conjugatarum ad sacras virgines utcumque ferenda esset, si Christianos corpore parerent; ut hoc solo esset Mariæ fecunditas carnis exceptâ virginitate præstantior, quòd illa ipsum caput horum membrorum, hæ autem membra illius capitis procrearent: nunc verò etiamsi tales hac voce contendant, quæ ob hoc tantùm viris junguntur atque miscentur, ut filios habeant, nihilque aliud de filiis cogitant, nisi ut eos Christo lucrentur, atque id mox ut potuerint faciunt; non tamen Christiani ex earum carne nascuntur, sed postea fiunt, Ecclesiâ pariente per hoc quòd membrorum Christi spiritaliter mater est, cujus etiam spiritaliter virgo est. Cui sancto partui cooperantur & matres, quæ non Christianos corpore pepererunt, ut fiant quod se corpore parere non potuisse noverunt: per hoc tamen cooperantur, ubi & ipsæ virgines [b] matresque Christi sunt, in fide scilicet quæ per dilectionem operatur.

Gal. 5. 6.

CAPUT VIII. Virginitas inde honorata, quia Deo dicata.

8. NULLA ergo carnis fecunditas sanctæ virginitati etiam carnis comparari potest. Neque enim & ipsa quia virginitas est, sed quia Deo dicata est honoratur, quæ licet in carne servetur, spiritûs tamen religione ac devotione servatur. Ac per hoc spiritalis est etiam virginitas corporis, quam [c] vovet & servat continentia pietatis. Sicut etiam nemo impudicè utitur corpore, nisi spiritu prius conceptâ nequitiâ; ita nemo pudicitiam servat in corpore, nisi spiritu prius insita castitate. Porrò autem si pudicitia conjugalis, quamvis custodiatur in carne, animo tamen, non carni tribuitur, quo præside atque rectore, nulli præter proprium conjugium caro ipsa miscetur: quanto magis quantoque honoratius in animi bonis illa continentia numeranda est, qua integritas carnis ipsi Creatori animæ & carnis vovetur, consecratur, servatur?

CAPUT IX. Virginitas amissa nullâ carnis fecunditate compensatur.

9. NEC illarum ergo fecunditas carnis, quæ hoc tempore nihil aliud in conjugio quàm prolem requirunt, quam mancipent Christo, pro amissa virginitate compensari posse credenda est. Prioribus quippe temporibus venturo secundum carnem Christo ipsum genus carnis in ampla quadam & prophetica gente necessarium fuit: nunc autem cum ex omni hominum genere, atque omnibus gentibus ad populum Dei & civitatem regni cælorum membra Christi colligi possint, sacram virginitatem qui potest capere capiat, & ea tantùm quæ se non continet nubat. Quid enim si aliqua mulier dives multam pecuniam huic bono operi impendat, ut emat ex diversis gentibus servos, quos faciat Christianos, nonne uberius atque numerosius quàm uteri quantalibet feracitate Christi membra gignenda curabit? Nec ideo tamen pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis audebit. At si propter faciendos qui nati fuerint Christianos, fecunditas carnis pro amissa virginitate meritò compensabitur, fructuosius erit hoc negotium, si magno pecuniario pretio virginitas amittatur, quo pueri faciendi Christiani multo plures emantur, quàm unius utero quamlibet fertili nascerentur. * Quod si stultissimè dicitur, habeant fideles nuptæ bonum suum, de quo in alio volumine quantum visum est disseruimus; & honorent amplius, sicut rectissimè consueverunt, in sacris virginibus melius earum, de quo isto sermone disserimus.

Matt. 19. 12. 1. Cor. 7. 9.

* CAPUT X.

Nec virginitati conferendum conjugium quia virgines parit.

10. NAM ne illo quidem debent continentium meritis se conferre conjugia, quòd ex eis virgines procreantur: hoc enim non conjugii bonum est, sed naturæ; quæ sic divinitus instituta est, ut ex quolibet humano utriusque sexûs concubitu, sive ordinato & honesto, sive turpi & illicito, nulla femina nisi virgo nascatur, nulla tamen sacra virgo nascitur: ita fit ut virgo nascatur etiam de stupro, sacra autem virgo nec de conjugio.

CAPUT XI. Virgines ideo laudatæ, quia Deo dicatæ.

11. NEC nos hoc in virginibus prædicamus, quòd virgines sunt; sed quòd Deo dicatæ pia continentiâ virgines. Nam, quod non temere dixerim, felicior mihi videtur nupta mulier quam virgo nuptura: habet enim jam illa quod ista adhuc cupit, præsertim si nondum vel sponsa cujusquam sit. Illa uni studet placere, cui data est: hæc multis, incerta cui danda est; hoc uno pudicitiam cogitationis defendit à turba, quòd non adulterum sed maritum quærit in turba. Illa igitur virgo conjugatæ meritò præponitur, quæ nec multitudini se amandam proponit, cùm amorem unius ex multitudine inquirit; nec se uni jam componit invento, cogitans quæ sunt mundi, quomodo placeat viro; sed speciosum formâ præ filiis hominum sic amavit, ut quia eum sicut Maria concipere carne non posset, ei corde concepto etiam carne integram custodiret. * Hoc genus virginum nulla corporalis fecunditas protulit: non est hæc proles carnis & sanguinis. Si harum quæritur mater, Ecclesia est. Non parit virgines sacras nisi virgo sacra, illa quæ desponsata est uni viro casta exhiberi Christo. Ex illa non tota corpore, sed tota virgine spiritu, nascuntur sanctæ virgines & corpore & spiritu.

1. Cor. 7. 34. Psal. 44. 3.

* CAPUT XII. Virgines sacræ non corporali, sed spiritali fecunditate Ecclesiæ nascuntur. 2. Cor. 11. 2.

12. HABEANT conjugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidem invicem servant, quia sacramentum connubii non violant. * Hæc tamen omnia humani officii sunt munera: virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia conjugalis: illa non est in potestate, illa non est in æternitate: fecunditatem carnalem non habet liberum arbitrium, pudicitiam conjugalem non habet cælum. Profectò habebunt magnum aliquid præter ceteros in illa communi immortalitate, qui habent aliquid jam non carnis in carne.

Bonum conjugii quàm inferius bono sanctæ Virginitatis.

* CAPUT XIII.

In eos qui putant continentiam non prodesse nisi ad præsentem vitam.

13. UNDE mirabiliter desipiunt, qui putant hujus continentiæ bonum non esse necessarium propter regnum cælorum, sed propter præsens sæculum; quòd scilicet conjugia terrena curis pluribus atque artioribus distenduntur, qua molestiâ virgines & continentes carent: quasi ob hoc tantùm meliùs sit non conjugari, ut hujus temporis relaxentur angustiæ, non quòd in futurum sæculum aliquid prosit. Hanc vanam sententiam ne cordis [d] proprii vanitate protulisse videantur, adhibent ex Apostolo testimonium, ubi ait: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Deo, ut fidelis essem. Existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, quia bonum est homini sic esse.* Ecce, inquiunt, ubi manifestat Apostolus hoc propter præsentem necessitatem bonum esse, non propter futuram æternitatem. Quasi præsentis necessitatis rationem

1. Cor. 7. 25. & 26.

a Editi, *desit*. At MSS. *desit*: quo verbo sæpe utitur Augustinus.
b Meliùs fortè, *matres Christi sunt*, expunctâ particulâ *que*.
c Sola editio Lov. *fovet*.
d Sic aliquot MSS. Editio verò, *proprie*,

habebet Apostolus, a nisi providens & consulens in futurum, cum omnis ejus dispensatio non nisi ad vitam æternam vocet.

CAPUT XIV. Virginitas non præcepto, sed consilio commendata ad promerendam singularem gloriam in vita futura.

14. PRÆSENS ergo est vitanda necessitas, sed tamen quæ aliquid bonorum impedit futurorum: qua necessitate vita cogitur conjugalis cogitare quæ mundi sunt, quomodo placeat vir uxori, vel uxor viro. Non quod ea separent à regno Dei, sicut sunt peccata quæ ideo præcepto, non consilio cohibentur, quia Domino præcipienti non obedire damnabile est: sed illud quod in ipso Dei regno amplius haberi posset si amplius cogitaretur quomodo placendum esset Deo, minus erit utique cùm hoc ipsum minùs conjugii necessitate cogitatur. Ideo, *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non habeo*. Præcepto enim quisquis non obtemperat, reus est & debitor pœnæ. Proinde quia uxorem ducere vel nubere peccatum non est, si autem peccatum esset, præcepto vetaretur; propterea præceptum Domini de Virginibus nullum est. Sed quoniam devitatis remissisve peccatis, adeunda est vita æterna, in qua est quædam egregia gloria, non omnibus in æternum victuris, sed quibusdam ibi tribuenda, cui consequendæ parum est liberatum esse à peccatis, nisi aliquid ipsi liberatori voveatur, quod non sit criminis non vovisse, sed vovisse ac reddidisse sit laudis; *Consilium*, inquit, *do tamquam misericordiam consecutus à Deo, ut fidelis essem*. Neque enim invidere debeo fidele consilium, qui non meis meritis, sed Dei misericordiâ sum fidelis. *Existimo itaque hoc bonum esse propter præsentem necessitatem*. Hoc, inquit, unde præceptum Domini non habeo, sed consilium do, hoc est de virginibus, existimo bonum esse propter præsentem necessitatem. Novi enim quid præsentis temporis, cui conjugia serviunt, necessitas cogat, ut ea quæ Dei sunt minùs cogitentur, quàm sufficit adipiscendæ illi gloriæ, quæ non erit omnium, quamvis in æterna vita ac salute manentium. *Stella enim ab stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum*. * *Bonum est ergo homini sic esse*.

1. Cor. 15. 41.
* 1. Cor. 7. 26.

CAPUT XV. Consilium datur non nubendi non præceptum.

15. DEINDE adjungit idem Apostolus, & dicit: *Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem; solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem*. Horum duorum quod priùs posuit, ad præceptum pertinet, contra quod non licet facere. Non enim licet dimittere uxorem, nisi ex caussa fornicationis, sicut in Evangelio ipse Dominus dicit. Illud autem quod addidit, *Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem*, consilii sententia est, non præcepti: licet itaque facere, sed melius est non facere. Denique continuò subjecit, *Et si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat*. Illud autem prius cùm dixisset, *Alligatus es uxori, ne quæsieris solutionem*; numquid addidit, Et si solveris, non peccasti? Jam enim suprà dixerat, *His autem qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*: fieri enim potest ut non suâ culpa, sed mariti discedat. Deinde ait, *Et vir uxorem ne dimittat*; quod nihilo minus ex præcepto Domini posuit, nec ibi addidit, Et si dimiserit, non peccat. Præceptum est enim hoc, cui non obedire peccatum est; non consilium, quo si uti nolueris, minus boni adipisceris, non mali aliquid perpetrabis. Propterea cùm dixisset, *Solutus es ab uxore, ne quæsieris uxorem*; quia non præcipiebat ne malum fieret, sed consulebat ut melius fieret; continuò subjunxit, *Et si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat*.

1. Cor. 7. 27.
Matt. 19. 9.
1. Cor. 7. 28.
Ibidem. 10. & 11.

CAPUT XVI. Tribulatio carnis in conjugio, quæ sit.

16. ADDIDIT tamen, *Tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco*: hoc modo exhortans ad virginitatem continentiamque perpetuam, ut aliquantulùm à nuptiis etiam deterreret, modestè sanè, non tamquam à re mala & illicita, sed tamquam ab onerosa ac molesta. Aliud est enim admittere carnis turpitudinem, aliud habere carnis tribulationem: illud est criminis facere, hoc laboris est pati, quem plerumque homines etiam pro officiis honestissimis non recusant. Sed pro habendo conjugio jam hoc tempore, quo non per carnis propaginem venturo Christo ipsius prolis propagatione servitur, istam tribulationem carnis, quam nupturis prædicit Apostolus, suscipere tolerandam perstultum esset, nisi metueretur incontinentibus, ne tentante satana in peccata damnabilia laberentur. Quòd autem se dicit eis parcere, quos ait tribulationem carnis habituros, nihil mihi interim sanius occurrit, quàm eum noluisse aperire & explicare verbis eamdem ipsam carnis tribulationem, quam prænuntiavit eis qui eligunt nuptias, in suspicionibus zeli conjugalis, in procreandis filiis atque nutriendis, in timoribus & mœroribus orbitatis. Quotus enim quisque, cùm se connubii vinculis alligaverit, non istis trahatur atque agitetur affectibus? Quos neque nos exaggerare debemus, ne ipsis non parcamus, quibus parcendum existimavit Apostolus.

1. Cor. 7. 28.

CAPUT XVII. In eos qui ab Apostolo damnatas sibi nuptias putant.

17. TANTUM per hoc quod breviter posui, cautum fieri lectorem oportuit adversùs eos, qui in hoc quod scriptum est, *Tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco*, nuptiis calumniantur, quod eas ex obliquo sententia istâ damnaverit; velut ipsam damnationem noluerit dicere, cùm ait, *Ego autem vobis parco*: ut videlicet cùm istis parcit, animæ suæ non pepercerit, si mentiendo dixit, *Et si acceperis uxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat*. Quod qui de sancta Scriptura credunt vel credi volunt, tamquam viam sibi muniunt ad mentiendi licentiam, vel ad defensionem suæ perversæ opinionis, ubicumque aliud sentiunt quàm sana doctrina postulat. Si quid enim manifestum de divinis libris prolatum fuerit, quo eorum confutentur errores, hoc ad manum habent velut scutum, quo se adversùs veritatem quasi tuentes nudent à diabolo vulnerandos, ut dicant hoc auctorem libri non verum dixisse, aliàs ut infirmis parceret, aliàs ut contemtores terreret; sicut occurrerit caussa, qua eorum perversa sententia defendatur: atque ita dum ea quæ opinantur, defendere quàm corrigere malunt, Scripturæ sanctæ auctoritatem frangere conantur, qua una omnes cervices superbæ duræque franguntur.

1. Cor. 7. 28.
Ibidem.
Scripturæ aliquod mendacium tribuere quàm perniciosum.

CAPUT XVIII. Virginitas sic præferatur, ut non nuptiæ damnentur.

18. UNDE sectatores & sectatrices perpetuæ continentiæ & sacræ virginitatis admoneo, ut bonum suum ita præferant nuptiis, ne malum judicent nuptias: neque fallaciter, sed planè veraciter ab Apostolo dictum noverint, *Qui dat nuptum, bene facit; & qui non dat nuptum, melius facit*. * *Et si acceperis uxorem non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat*. Et paulò pòst: *Beatior autem erit, si sic permanserit, secundùm meam sententiam*. Et ne humana sententia putaretur, adjungit, *Puto autem & ego spiritum Dei habeo*. Hæc dominica, hæc apostolica, hæc vera, hæc sana doctrina est, sic eligere dona majora, ne minora damnentur. Melior est in Scriptura Dei veritas Dei, quàm in cujusquam mente aut carne virginitas hominis. Quod castum est sic ametur, ut quod verum est non negetur. Nam quid mali non possunt etiam de sua carne cogitare, qui credunt apostolicam linguam in eo ipso loco ubi virginitatem corporis commendabat, à corruptione mendacii virginem non fuisse? Primitus ergo ac maximè, qui bonum virginitatis eligunt, Scripturas sanctas firmissimè teneant nihil esse mentitas: ac per hoc etiam illud verum esse quod dictum est, *Et si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat*. Nec putent minui tam magnum integritatis bonum, si nuptiæ non erunt malum. Immo verò hinc sibi potius majoris gloriæ palmam præparatam esse b confidat, quæ non damnari si nuberet timuit, sed honoratiùs coronari, quia non nuberet, concupivit. Qui ergo sine conjugio permanere voluerint, non tamquam foveam peccati nuptias fugiant: sed tamquam collem minoris boni transscendant, ut in majoris continentiæ monte requiescant. Ea quippe lege collis iste inhabitatur, ut non cùm voluerit quis emigret. *Mulier enim alligata est, quamdiu vir ejus vivit*. Verumtamen ad continentiam vidualem ab ipso tamquam gradu conscenditur: propter virginalem verò vel declinandus est non consentiendo petitoribus, vel transiliendus præveniendo petitores.

1. Cor. 7. 38.
* Ibid. 28.
Ibid. 40.
1. Cor. 7. 39.

CAPUT XIX. Errores duo contrarii de virginitate & conjugio.

19. NE quis autem putaret duorum operum boni atque melioris æqualia fore præmia, propterea contra eos disserendum fuit, qui quod ait Apostolus, *Existimo autem hoc bonum esse propter præsentem necessitatem*, ita interpretati sunt, ut non propter regnum cælorum, sed propter sæculum præsens virginitatem utilem dicerent, tamquam in illa vita æterna nihil ceteris amplius habituri essent, qui hoc melius elegissent. In qua disputatione cùm ad illud veniremus quod idem Apostolus ait, *Tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco*; in alios litigatores incurrimus, qui non æquales perpetuæ

1. Cor. 7. 26.
Ibid. 28.

---

a Editi, *non providens*. At MSS. *nisi providens*.
b Sola editio Lov. *confidant, quæ non damnari si nuberent timuerunt, sed honoratiùs coronari, quia non nubere concupierunt*.

continentiæ nuptias facerent, sed eas omnino damnarent. Nam cum error uterque sit, vel æquare sanctæ virginitati nuptias, vel damnare: a nimis invicem fugiendo, duo isti errores adversa fronte confligunt, quia veritatis medium tenere noluerunt; quo & certa ratione, & sanctarum Scripturarum auctoritate, nec peccatum esse nuptias invenimus, nec eas bono vel virginalis continentiæ, vel etiam vidualis æquamus. * Alii quippe appetendo virginitatem, nuptias tamquam adulterium detestandas esse putaverunt: alii verò defendendo connubium, excellentiam perpetuæ continentiæ nihil mereri amplius quam conjugalem pudicitiam voluerunt; quasi vel Susannæ bonum, Mariæ sit humiliatio, vel Mariæ majus bonum, Susannæ debeat esse damnatio.

(CAPUT XX.)

(Apostoli dictum, *Ego autem vobis parco*, perperam trahi ad nuptiarum damnationem.)

20. ABSIT ergo ut ita dixerit Apostolus nuptis sive nupturis, *Ego autem vobis parco*; tamquam noluerit dicere, quæ pœna conjugatis in futuro sæculo debeatur. Absit ut a Daniele de temporali judicio liberatam Paulus mittat in gehennam. Absit ut maritalis thorus ei pœna sit ante tribunal Christi, cui fidem servando elegit sub falsa accusatione adulterii vel periclitari, vel mori. Quid egit vox illa, *Melius est mihi incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Dei* (Dan. 13. 23.), si Deus eam fuerat, non quia pudicitiam nuptialem servabat, liberaturus, sed quia nupserat damnaturus? Et nunc quotiens castitas conjugalis adversus calumniatores criminatoresque nuptiarum Scripturæ sanctæ veritate munitur, totiens a Spiritu-sancto contra falsos testes Susanna defenditur, totiens à falso crimine liberatur, & multo majore negotio. Tunc enim uni conjugatæ, nunc omnibus, tunc de occulto & falso adulterio, nunc de vero & manifesto connubio crimen intenditur. Tunc una mulier ex eo quod iniqui seniores dicebant, nunc omnes mariti & uxores ex eo quod Apostolus dicere noluit, accusantur. Damnationem quippe vestram, inquiunt, tacuit, cùm ait, *Ego autem vobis parco* (1. Cor. 7. 28.). Quis hoc? Nempe ille qui superius dixerat: *Et si acceperis uxorem, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccat* (Ibidem.). Cur igitur in eo quod modeste tacuit, conjugiorum suspicamini crimen, & in eo quod apertè dixit, conjugiorum non agnoscitis defensionem? An eos damnat tacitus, quos locutus absolvit? Nonne jam mitiùs accusatur Susanna, non de conjugio, sed de ipso adulterio, quam doctrina apostolica de mendacio? Quid in tanto periculo faceremus, nisi tam certum apertumque esset pudicas nuptias non debere damnari, quam certum apertumque est sanctam Scripturam non posse mentiri?

(CAPUT XXI. Virginitatis laudem & meritum esse majus, cùm nuptiæ non tamquam malæ devitantur. b)

21. HIC dicet aliquis: Quid hoc pertinet ad sacram virginitatem, vel perpetuam continentiam, cujus prædicatio isto sermone suscepta est? Cui respondeo primò, quod superius commemoravi, ex hoc gloriam majoris illius boni esse majorem, quòd ejus adipiscendæ causâ bonum conjugale transcenditur, non peccatum conjugii devitatur. Alioquin perpetuæ continentiæ b non præcipuè laudari, sed tantùm non vituperari sufficeret, si propterea teneretur, quoniam nubere crimen esset. Deinde quia non humanâ sententiâ, sed divinæ Scripturæ auctoritate ad tam excellens donum homines exhortandi sunt, non mediocriter neque prætereunter agendum est, ne cuiquam ipsa divina Scriptura in aliquo mentita videatur. Dehortantur enim potius quàm exhortantur virgines sacras, qui eas sic permanere nuptiarum damnatione compellunt. Unde enim confidant verum esse quod scriptum est, *Et qui non dat nuptam, melius facit* (1. Cor. 7 38.); si falsum putant esse quod juxta superius nihilo minus scriptum est, *Et qui dat virginem suam, bene facit* (Ibidem.)? Si autem loquenti Scripturæ de nuptiarum bono indubitanter crediderint, eadem cælestis eloquii veracissima auctoritate firmatæ ad melius suum fervendi ac fidenti alacritate transcurrent. Unde jam satis pro suscepto negotio diximus, & quantum potuimus demonstravimus, nec illud quod ait Apostolus, *Existimo autem hoc bonum esse propter præsentem necessitatem* (1. Cor. 7. 26.), sic esse accipiendum, tamquam in hoc sæculo meliores sint sacræ virgines fidelibus conjugatis, in regno autem cælorum atque in futuro sæculo pares sint: nec illud ubi ait de nubentibus, *Tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco* (Ibid. 28.), ita intelligendum, tamquam nuptiarum peccatum & damnationem maluerit tacere quàm dicere. Harum quippe duarum sententiarum singulas, duo errores sibimet contrarii non eas intelligendo tenuerunt. Illam enim de præsenti necessitate illi pro se interpretantur, qui nubentes non nubentibus æquare contendunt: hanc verò ubi dictum est, *Ego autem vobis parco*, illi qui nubentes damnare præsumunt. Nos autem secundum Scripturarum sanctarum fidem sanamque doctrinam, nec peccatum esse dicimus nuptias, & earum tamen bonum non solum infra virginalem, verùm etiam infra vidualem continentiam constituimus; præsentemque necessitatem conjugatorum, non quidem ad vitam æternam, verumtamen ad excellentem gloriam & honorem qui perpetuæ continentiæ reservatur, impedire eorum meritum dicimus, neque hoc tempore nisi eis qui se non continent nuptias expedire, tribulationemque carnis ex affectu carnali venientem, sine quo nuptiæ incontinentium esse non possunt, nec tacere voluisse Apostolum vera præmonentem, nec plenius explicare hominum infirmitati parcentem.

(CAPUT XXII. Virginitas non propter hanc vitam, sed propter futuram deligenda ostenditur ex Apostolo.)

22. NUNC jam Scripturarum divinarum evidentissimis testimoniis, quæ pro nostræ memoriæ modulo recordari valuerimus, clarius appareat, non propter præsentem hujus sæculi vitam, sed propter futuram quæ in regno cælorum promittitur, perpetuam continentiam c deligendam. Quis autem hoc non advertat in eo quod paulò post idem Apostolus ait, *Qui sine uxore est, cogitat ea quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino: qui autem matrimonio junctus est, cogitat ea quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori.* d *Et divisa est mulier innupta & virgo: quæ innupta est, sollicita est quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est, sollicita est quæ sunt mundi, quomodo placeat viro* (1. Cor. 7. 32. &c.). Non utique ait, cogitat ea quæ securitatis sunt in hoc sæculo, ut sine gravioribus molestiis tempus transigat: neque ad hoc divisam dicit innuptam & virginem ab ea quæ nupta est, id est distinctam atque discretam, ut innupta in hac vita secura sit propter temporales molestias evitandas, quibus nupta non caret: sed, *Cogitat*, inquit, *quæ sunt Domini*, e *quomodo placeat Domino, & sollicita est quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu.* Nisi forte usque adeo quisque insipienter contentiosus est, ut conetur asserere, non propter regnum cælorum, sed propter præsens sæculum Domino placere nos velle, aut propter vitam istam, non propter æternam esse sanctas & corpore & spiritu. Hoc credere, quid est aliud, nisi miserabiliorem esse omnibus hominibus? Sic enim Apostolus ait: *Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (1. Cor. 15. 19.). An verò qui frangit panem suum esurienti, si tantùm propter hanc vitam facit, stultus est, & ille erit prudens, qui castigat corpus suum usque ad continentiam, qua nec conjugio misceatur, si ei nihil proderit in regno cælorum?

(CAPUT XXIII. Idipsum probatur ex verbis Domini. Matt. 19. 10. &c.)

23. POSTREMO ipsum Dominum audiamus evidentissimam hanc sententiam proferentem. Nam cùm de conjugibus non separandis nisi causâ fornicationis diviné ac terribiliter loqueretur, dixerunt ei discipuli, *Si talis est caussa cum uxore, non expedit nubere.* Quibus ille, *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum hoc: sunt enim spadones qui ita nati sunt; sunt autem alii qui ab hominibus facti sunt; & sunt spadones qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum: qui potest capere, capiat.* Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, Veritas dicit, Virtus & Sapientia Dei dicit, eos qui pio proposito ab uxore ducenda se continuerint, castrare se ipsos propter regnum cælorum, & contra humana vanitas impia temeritate contendit, eos qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum conjugalium devitare, in regno autem cælorum amplius quidquam ceteris non habere?

(CAPUT XXIV. Item ex verbis Isaiæ.)

24. DE quibus autem spadonibus loquitur Deus per Isaiam prophetam, quibus se dicit daturum in domo sua & in muro suo locum nominatum, meliorem multo quam filiorum atque filiarum, nisi de istis qui seipsos castrant propter regnum cælorum? Nam illis quibus ipsum virile membrum debilitatur, ut generare non possint, sicut sunt eunuchi divitum & regum, sufficit utique cum

a Editio Lov. omittit, *nimis* & loco *fugiendo*, habet cum Er. *fugiendi*. Emendatur ex MSS.

b Editi, *continentia bonum*. Abest *bonum* à MSS.

c Sic MSS. Editi verò, *deligendam*.

d Er. *Et divisa est mulier nupta: & virgo quæ innupta est, sollicita est quæ sunt Domini.* Multo mendosius editio Lov. post *placeat uxori*, prosequitur sic, *& divisus est. Mulier etiam innupta sollicita est quæ sunt Domini.* Redintegratur locus ope vetustissimorum codicum, hic & suprà in lib. de Bono Conjug. in cap. 10.

e In MSS. omittitur, *quomodo placeat Domino, & sollicita est quæ sunt Domini.*

Christiani fiunt, & Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito sunt, ut conjuges si potuissent haberent, ceteris in domo Dei conjugalis fidelibus adæquari, qui prolem licitè pudicèque susceptam in Dei timore nutriunt, docentes filios suos ut ponant in Deo spem suam; non autem accipere meliorem locum quàm est filiorum atque filiarum. Neque enim uxores animi virtute, sed carnis necessitate non ducunt. Contendat sanè qui voluerit de his Prophetam spadonibus hoc prænuntiasse, qui corpore abscissi sunt: iste quoque error caussæ quam suscepimus suffragatur. Neque enim spadones istos eis qui in domo ejus nullum habent locum prætulit Deus, sed eis utique qui in filiis generandis conjugalis vitæ meritum servant. Nam cùm dicit, *Dabo eis locum multo meliorem*; ostendit & conjugatis dari, sed multo inferiorem. Ut ergo concedamus in domo Dei prædictos futuros eunuchos secundùm carnem, qui in populo Israel non fuerunt; quia & ipsos videmus cùm Judæi non fiant, tamen fieri Christianos, nec de illis dixisse Prophetam, qui proposito continentiæ conjugia non quærentes, se ipsos castrant propter regnum cælorum: itane tantâ dementiâ quisquam est contrarius veritati, ut in carne factos eunuchos meliorem quàm [a]conjugatos locum in domo Dei habere credat, & pio proposito continentes, corpus usque ad contemtas nuptias castigandas, seipsos non in corpore, sed in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cælestem & angelicam vitam in terrena mortalitate meditantes, conjugatorum meritis pares esse contendat; & Christo laudanti eos qui se ipsos castraverunt, non propter hoc sæculum, sed propter regnum cælorum, Christianus contradicat, affirmans hoc vitæ præsenti esse utile, non futuræ? Quid aliud istis restat, nisi ut ipsum regnum cælorum ad hanc temporalem vitam, in qua nunc sumus, asserant pertinere? Cur enim non & in hanc insaniam progrediatur cæca præsumtio? Et quid hac assertione furiosius? Nam etsi regnum cælorum aliquando Ecclesia etiam quæ hoc tempore est, appellatur; ad hoc utique sic appellatur, quia futuræ vitæ sempiternæque colligitur. Quamvis ergo promissionem habeat vitæ præsentis & futuræ; in omnibus tamen bonis operibus suis non respicit *quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna.*

Isai. 56. 5.

Matt. 19. 12.

Ecclesia Regnum cælorum cur appellata.

1. Tim. 4. 8.

2. Cor. 4. 18.

CAPUT XXV. Isaiam loqui de æterno præmio spadonibus promisso.

25. NEC sanè Spiritus-sanctus tacuit quod contra istos impudentissime ac dementissimè pervicaces apertum atque inconcussum valeret, eorumque belluinum impetum ab ovili suo inexpugnabili munitione repelleret. Cùm enim dixisset de spadonibus, *Dabo eis in domo mea & in muro meo locum nominatum, meliorem multo quàm filiorum atque filiarum*: ne quis nimiùm carnalis existimaret aliquid in his verbis temporale sperandum, continuò subjecit, *Nomen æternum dabo eis, nec umquam deerit*: tamquam diceret, Quid tergiversaris impia cæcitas? quid tergiversaris? quid serenitati veritatis nebulas tuæ perversitatis offundis? Quid in tanta Scripturarum luce tenebras unde insidieris inquiris? Quid temporalem tantummodo utilitatem promittis continentibus sanctis? *Nomen æternum dabo eis.* Quid ab omni concubitu immunes, & eo quoque ipso quo hinc sese abstinent, ea quæ sunt Domini cogitantes, quomodo placeant Domino, ad terrenam commoditatem referre conaris? *Nomen æternum dabo eis.* Quid regnum cælorum, propter quod seipsos castraverunt sancti spadones, in hac tantùm vita intelligendum esse contendis? *Nomen æternum dabo eis.* Et si forte hic ipsum æternum pro diuturno conaris accipere, addo, accumulo, inculco, *nec umquam deerit*. Quid quæris amplius? quid dicis amplius? Æternum hoc nomen, quidquid illud est spadonibus Dei, quod utique gloriam quamdam propriam excellentemque significat, non erit commune cum multis, quamvis in eodem regno & in eadem domo constitutis. Nam ideo fortassis & nomen dictum est, quod eos quibus datur, distinguit à ceteris.

Isai. 56. 5.

CAPUT XXVI. Objectio de denario omnibus reddendo, contra diversitatem præmiorum.

26. QUID sibi ergo vult, inquiunt, ille denarius, qui opere vineæ terminato æqualiter omnibus redditur, sive iis qui ex prima hora, sive iis qui unâ horâ operati sunt? Quid utique, nisi aliquid significat quod omnes communiter habebunt, sicuti est ipsa vita æterna, ipsum regnum cælorum, ubi erunt omnes quos Deus prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit? *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem*: hic est ille denarius, merces omnium. *Stella tamen ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum*: hæc sunt merita diversa sanctorum. Si enim cælum significaretur illo denario, nonne in cælo esse omnibus est commune sideribus? Et tamen *alia est gloria solis, alia gloria lunæ, alia stellarum.* Si denarius ille pro sanitate corporis poneretur, nonne cùm rectè valemus, omnibus membris communis est sanitas, & ipsa si usque ad mortem permaneat, pariter & æqualiter omnibus inest? Et tamen *posuit Deus membra, singulum quodque eorum in corpore prout voluit*, ut nec totum sit oculus, nec totum auditus, nec totum odoratus; & quidquid est aliud, habet suam proprietatem, quamvis æqualiter habeat cum omnibus sanitatem. Ita quia ipsa vita æterna pariter erit omnibus sanctis, æqualis denarius omnibus attributus est: quia verò in ipsa vita æterna distinctè fulgebunt lumina meritorum, multæ mansiones sunt apud Patrem: ac per hoc in denario quidem non impari, non vivit alius alio prolixiùs; in multis autem mansionibus honoratur alius alio clariùs.

Matt. 20. 9.

1. Cor. 15. 53.

Ibid. 41.

1. Cor. 12. 18.

Joh. 14. 2.

CAPUT XXVII. [b] Virginum gloria futura major & propria quædam in cælis gaudia.

27. PERGITE itaque sancti Dei, pueri ac puellæ, mares ac feminæ, cælibes & [b] innuptæ, pergite perseveranter in finem. Laudate Dominum dulciùs, quem cogitatis uberiùs: sperate feliciùs, cui servitis instantiùs: amate ardentiùs, cui placetis attentiùs. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus exspectate Dominum, quando veniat a nuptiis. Vos afferetis ad nuptias agni canticum novum, quod cantabitis in citharis vestris [c]. Non utique tale quale cantat universa terra, cui dicitur, *Cantate Domino canticum novum, Cantate Domino universa terra*: sed tale quale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim vos vidit in Apocalypsi quidam præ ceteris dilectus ab agno, qui discumbere super pectus ejus solitus erat, & bibebat & eructuabat mirabilia super cælestia Verbum Dei. Ipse vos vidit duodecies duodena millia sanctorum citharœdorum illibatæ virginitatis in corpore, inviolatæ veritatis in corde: & quia sequimini agnum quocumque ierit, scripsit ille de vobis. Quò ire putamus hunc agnum, quò nemo eum sequi vel audeat vel valeat nisi vos? Quo putamus eum ire? in quos saltus & prata? Ubi credo sunt [d] gramina gaudia, non gaudia sæculi hujus vana, & insaniæ mendaces, nec gaudia qualia in ipso regno Dei ceteris non virginibus erunt, sed a ceterorum omnium gaudiorum sorte distincta. Gaudium Virginum Christi, de Christo, in Christo, cum Christo, post Christum, per Christum, propter Christum. Gaudia propria virginum Christi, non sunt eadem non virginum, quamvis Christi. Nam sunt aliis alia, sed nullis talia. Ite in hæc, sequimini agnum, quia & agni caro utique virgo. Hoc enim in se retinuit auctus, quod matri non abstulit conceptus & natus. Meritò eum sequimini virginitate cordis & carnis, quocumque ierit. Quid est enim sequi, nisi imitari? Quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, sicut ait apostolus Petrus, ut sequamur vestigia ejus. Hunc in eo quisque sequitur, in quo imitatur: non in quantum ille Filius Dei est unus, per quem facta sunt omnia, sed in quantum filius hominis, quæ oportebat, in se præbuit imitanda: & multa in illo ad imitandum omnibus proponuntur: virginitas autem carnis non omnibus; non enim habent quid faciant ut virgines sint, in quibus jam factum est ut virgines non sint.

Luc. 12. 35.

Psal. 95. 1.

Apoc. 14. 3.

Sequi agnum quocumque ierit proprium est Virginum.

1. Pet. 2. 21.

CAPUT XXVIII. Quò usque sequi agnum omnes possunt.

28. SEQUANTUR itaque agnum ceteri fideles qui virginitatem corporis amiserunt, non quocumque ille ierit, sed quò usque ipsi potuerint. Possunt autem ubique, præter cùm in decore virginitatis incedit. *Beati pauperes spiritu*, imitamini eum, qui propter vos pauper factus est, cùm dives esset. *Beati mites*, imitamini eum qui dixit, *Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde. Beati lugentes*; imitamini eum qui flevit super Jerusalem. *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam*; imitamini eum qui dixit, *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me. Beati misericordes*; imitamini eum qui vulnerato a latronibus & in via jacenti semivivo desperatoque subvenit. *Beati mundicordes*; imitamini eum *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Beati pacifici*; imitamini eum qui pro suis persecutoribus dixit, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, imitamini eum qui *pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus.*

Matt. 5. 3.

2. Cor. 8. 9.

Matt. 5. 4.

Matt. 11. 29.

Matt. 5. 5.

Luc. 19. 41.

Matt. 5. 6.

Joh. 4. 34.

Matt. 5. 7.

Luc. 10. 33.

Matt. 5. 8.

1. Pet. 2. 22.

Matt. 5. 9.

Luca 23. 34.

Matt. 5. 10.

1. Pet. 2. 21.

a In MSS. *quàm conjugati.*

b Sola editio Lov. *& nuptæ.*

c Duo Vaticani MSS. addunt, *hoc est in cordibus dicatis laudibus.* Vaticanus alius, *hoc est in cordibus vestris.*

d Editio Lov. loco *gramina*, habet *grandia*: refragantibus MSS. & editione Er.

Hæc qui imitantur, in his agnum sequuntur. Sed certè etiam conjugati possunt ire per ista vestigia, etsi non perfectè in eadem forma ponentes pedem, verumtamen in eisdem semitis gradientes.

CAPUT XXIX. Quò eum sequuntur solæ virgines.

29. Sed ecce ille agnus graditur itinere virginali, quomodo post eum ibunt qui hoc amiserunt, quod nullo modo recipiunt? Vos ergo, vos ita post eum virgines ejus; vos & illuc ite post eum, quia propter hoc [a] unum quocumque ierit sequimini eum: ad quodlibet enim aliud sanctitatis donum quo eum sequantur, hortari possumus conjugatos, præter hoc quòd irreparabiliter amiserunt. Vos itaque sequimini eum tenendo perseveranter, quod vovistis ardenter. Facite cùm potestis, ne virginitatis bonum à vobis pereat, cui facere nihil potestis ut redeat. Videbit vos cetera multitudo fidelium, quæ agnum ad hoc sequi non potest: videbit, nec invidebit; & collætando vobis quod in se non habet, habebit in vobis. Nam & illud canticum novum proprium vestrum dicere non poterit; audire autem poterit, & delectari vestro tam excellenti bono. Sed vos qui & diceris & audietis, quia & hoc quod dicetis à vobis audietis, feliciùs exsultabitis, jucundiùsque regnabitis. De majore tamen vestro gaudio nullus mœror erit, quibus hoc deerit. Agnus ille quippe, quem vos quocumque ierit sequimini, nec eos deferet qui eum quò vos non valent sequi. Omnipotentem agnum loquimur. Et vobis præibit, & ab eis non abibit, cùm erit Deus omnia in omnibus. Et qui minus habebunt, à vobis non abhorrebunt. Ubi enim nulla est invidentia, concors est differentia. Præsumite itaque, fidite, roboramini, permanete, qui vovetis & redditis Domino Deo vestro vota perpetuæ continentiæ, non propter præsens sæculum, sed propter regnum cælorum.

Invidentia in cælis propter præmiorum differentiam nulla. — 1. Cor. 15. 28. — Psal. 75. 12.

CAPUT XXX. Hortatur ad virginitatem ut ad opus supererogationis, non præcepti.

30. Vos etiam qui hoc nondum vovistis, qui potestis capere, capite; perseveranter currite, ut comprehendatis. Tollite hostias quisque suas, & introite in atria Domini, non ex necessitate, potestatem habentes vestræ voluntatis. Neque enim sicut, *Non mœchaberis*, *Non occides*, ita dici potest, Non nubes. Illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista, laudantur: nisi fiant illa, damnantur. In illis Dominus debitum imperat vobis: in his autem si quid amplius supererogaveritis, in redeundo reddet vobis. Cogitate, quidquid illud est, in muro ejus locum nominatum meliorem multo quàm filiorum atque filiarum. Cogitate illic nomen æternum. Quis explicat quale nomen erit? Quidquid tamen erit, æternum erit. Hoc credendo & sperando & amando, potuistis conjugia non devitare prohibita, sed transvolare concessa.

Matt. 19. 12. — 1. Cor. 9. 24. — Psal. 95. 8. — Exodi 20. 13. & 14. — Luca 10. 35. — Isai. 56. 5.

CAPUT XXXI. Humilitas maximè Virginibus commendanda.

31. UNDE hujus muneris magnitudo, ad quod capessendum pro nostris viribus hortati sumus, quanto est excellentius atque divinius, tanto magis admonet sollicitudinem nostram, non solum de gloriosissima castitate, verùm etiam de tutissima humilitate aliquid loqui. Cùm ergo perpetuæ continentiæ professores se conjugatis comparantes, secundùm Scripturas compererint eos infra esse, & opere & mercede, & voto & præmio; statim veniat in mentem quod scriptum est, *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Mensura humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est: cui est periculosa superbia, quæ ampliùs amplioribus insidiatur. Hanc sequitur invidentia, tamquam filia pedissequa: eam quippe superbia continuò parit, nec umquam est sine tali prole atque comite. Quibus duobus malis, hoc est [b] superbiâ & invidentiâ, diabolus est. Itaque contra superbiam matrem invidentiæ maximè militat universa disciplina Christiana. Hæc enim docet humilitatem, qua & adquirat & custodiat caritatem: de qua cum dictum esset, *Caritas non æmulatur*; velut si caussam quæreremus, unde fiat ut non æmuletur, continuò subdidit, *Non inflatur*: tamquam diceret, ideo non habet invidentiam, quia nec superbiam. Doctor itaque humilitatis Christus primò *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Ipsa verò doctrina ejus, quàm attentè insinuet humilitatem atque huic præcipiendæ vehementer insistat, quis explicare facilè possit, atque in hanc rem demonstrandam testimonia cuncta congerere? Hoc facere conetur vel faciat, quisquis seorsum de humilitate voluerit scribere: hujus autem operis aliud propositum est, quod de tam magna re susceptum est, ut ei maximè sit cavenda superbia.

Eccli. 3. 20. — Humilitatis mensura cuique data. — Superbia mater invidentiæ. — 1. Cor. 13. 4. — Philip. 2. 7. & 8.

CAPUT XXXII. De Humilitate præcepta Domini & exempla.

32. PROINDE pauca testimonia, quæ Dominus in mentem dare dignatur, ex doctrina Christi de humilitate commemoro, quæ ad id quod intendi fortasse sufficiant. Sermo ejus, quem primum prolixiorem ad discipulos habuit inde cœpit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*: quos sine ulla controversia humiles intelligimus. Fidem Centurionis illius ideo præcipuè laudavit, nec se invenisse in Israel dixit tantam fidem, quia ille iam humiliter credidit, ut diceret, *Non sum dignus ut sub tectum meum intres.* Unde nec Matthæus ob aliud eum dixit accessisse ad Jesum, cùm apertissimè Lucas insinuet quòd non ad eum ipse venerit, sed amicos suos miserit, nisi quia fidelissima humilitate magis ipse accessit, quàm illi quos misit. Unde & illud propheticum est: *Excelsus est Dominus, & humilia respicit, excelsa autem a longè cognoscit*; utique tamquam non accedentia. Hinc & illi mulieri Chananææ dicit: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*: quam superiùs canem appellaverat, nec ei panem filiorum projiciendum esse responderat. Quod illa humiliter accipiens dixerat, *Ita Domine, nam & canes edunt de micis quæ cadunt de mensa Dominorum suorum.* Ac sic quod assiduo clamore non impetrabat, humili confessione promeruit. Hinc & illi duo proponuntur orantes in templo, unus Pharisæus, & alter Publicanus, & propter eos qui sibi justi videntur, & spernunt ceteros, & enumerationi meritorum præfertur confessio peccatorum. Et utique Deo gratias agebat Pharisæus ex his in quibus sibi multum placebat: *Gratias*, inquit, *tibi ago, quia non sum sicut ceteri homines, injusti, raptores, adulteri, sicut & publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcumque possideo. Publicanus autem de longinquo stabat, nec oculos ad cælum audebat levare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Deus propitius esto mihi peccatori.* Sequitur autem divina sententia: *Amen dico vobis, descendit justificatus de templo publicanus magis quàm ille Pharisæus.* Deinde caussa ostenditur, cur hoc justum sit: *Quoniam is qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Fieri ergo potest, ut quisque & mala vera devitet, & vera bona in se consideret, & de his Patri luminum gratias agat, à quo descendit omne datum optimum, & omne donum perfectum; & tamen elationis vitio reprobetur, si aliis peccatoribus maximèque peccata in oratione confitentibus, vel sola cogitatione quæ coram Deo est, superbus insultet, quibus non exprobratio cum inflatione, sed miseratio sine desperatione debetur. Quid illud quòd quærentibus inter se discipulis quisnam eorum major esset, puerum parvulum constituit ante oculos eorum, dicens, *Nisi fueritis sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum*? nonne humilitatem maximè commendavit, & in ea meritum magnitudinis posuit? Vel cùm filiis Zebedæi latera ejus in sedium sublimitate concupiscentibus, ita respondit, ut passionis ejus calicem bibendum potiùs cogitarent, in quo se humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis, quàm superbo appetitu præferri ceteris postularent, quid ostendit, nisi eis se futurum altitudinis largitorem, qui eum doctorem humilitatis antea sequerentur? Jam verò quòd exiturus ad passionem lavit pedes discipulis, monuitque apertissimè ut hoc facerent condiscipulis atque conservis, quod eis fecisset Magister & Dominus, quantum commendavit humilitatem? Cui commendandæ etiam tempus illud elegit, quo eum proximè moriturum cum magno desiderio contuebantur, hoc utique præcipuè memoria retenturi, quod Magister imitandus ultimum demonstrasset. At ille hoc fecit illo tempore, quod utique potuit & aliis ante diebus, quibus cum eis fuerat conversatus: quando si fieret, hoc ipsum quidem traderetur, sed utique non sic acciperetur.

Matt. 5. 3. — Matt. 8. 8. — Luca 7. 6. & 7. — Psal. 137. 6. — Matt. 15. 28. — Luca 18. 10. — Ibidem. 11 &c. — Jac. 1. 17. — Matt. 18. 3. — Matt. 20. 21. — Phil. 2. 8. — Joh. 13. 14.

CAPUT XXXIII. Humilitas Christianis sed maximè Virginibus custodienda.

33. CUM ergo Christianis omnibus custodienda sit humilitas, quando quidem à Christo Christiani appellantur, cujus Evangelium nemo diligenter intuetur, qui non eum doctorem humilitatis inveniat; tum maximè virtutis hujus sectatores & conservatores eos esse convenit, qui magno aliquo bono ceteris eminent, ut magnopere curent illud quod primitus posui, *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Proinde quia perpetua continentia, maximèque virginitas, magnum bonum est in sanctis Dei, vigilantissimè cavendum est ne superbiâ corrumpatur.

Eccli. 3. 20.

[a] Editi, *bonum unum*. Abest *bonum* à MSS.

[b] Sic MSS. At Er. *superbia & invidentia diabolus præst.* Lov. *superbia & invidentia diabolus præst.*

Innuptas viventes contra propositum non spectat præsens adhortatio ad humilitatem.

1. Tim. 5. 13. &c.

34. Curiosas & verbosas malas innuptas Paulus apostolus notat, & hoc vitium venire dicit ex otio. *Simul autem*, inquit, *& otiosæ* [a] *discunt circumire domos; non solum autem otiosæ, verùm etiam curiosæ & verbosæ, loquentes quæ non oportet.* De his superiùs dixerat: *Juniores autem viduas evita. Cùm enim in deliciis egerint, in Christo nubere volunt; habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt*: id est, in eo quod primò voverant, non steterunt. * Nec tamen ait, nubunt; sed, *nubere volunt*. Multas enim earum revocat à nubendo, non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor, veniens & ipse de superbia, qua formidatur magis hominibus displicere, quàm Deo. Hæ igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt quia impune non possunt, quæ meliùs nuberent quàm urerentur, id est, quàm occultâ flammâ concupiscentiæ in ipsa [b] conscientia vastarentur, quas pœnitet professionis, & piget confessionis, nisi correctum cor dirigant, & Dei timore rursus libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt, sive in deliciis agant, unde dicit Apostolus, *Quæ autem in deliciis agit, vivens mortua est*; sive in laboribus atque jejuniis, nulla cordis correctione superfluis, & magis ostentationi [c] quàm emendationi servientibus. Non ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur, & conscientiæ vulnere cruentatur. Nec ebriosis, aut avaris, aut alio quolibet damnabilis morbi genere jacentibus, cùm habeant corporalis continentiæ professionem, moribusque perversis à suo nomine dissonent, hanc magnam sollicitudinem piæ humilitatis impono: nisi fortè in his malis etiam ostentare se audebunt, quibus non sufficit quòd eorum supplicia differuntur. Nec de his ago, in quibus est quidam placendi appetitus, aut elegantiore vestitu quàm tantæ professionis necessitas postulat, aut capitis ligamento notabili, sive prætumidis umbonibus capillorum, sive tegminibus ita teneris, ut retiola subter posita appareant: his nondum de humilitate, sed de ipsa castitate vel integritate pudicitiæ danda præcepta sunt. Da mihi profitentem perpetuam continentiam, atque his & hujusmodi omnibus carentem vitiis & maculis morum, huic superbiam timeo, huic tam magno bono ex elationis tumore formido. Quo magis inest unde sibi placeat, eo magis vereor, ne sibi placendo illi displiceat, qui *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*

1. Tim. 5. 6. — Jac. 4. 6.

Caput XXXV. Humilitatem Christus à se disci jubet.

35. Certe præcipuum magisterium & virginalis integritatis exemplum in ipso Christo contuendum est. Quid ergo amplius continentibus de humilitate præcipiam, quàm quod ille qui omnibus dicit, *Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde?* cum magnitudinem suam supra commemorasset: [d] & idipsum volens ostendere, quantus propter nos quantillus effectus est: *Confiteor*, inquit, *tibi*, [e] *Pater, Domine cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita Pater, quoniam sic placitum est coram te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo cognoscit Filium nisi Pater, & nemo cognoscit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quoniam mitis sum & humilis corde.* Ille, ille cui omnia tradidit Pater, & quem nemo agnoscit nisi Pater, & qui Patrem solus agnoscit, & cui voluerit revelare, non dicit, Discite à me mundum fabricare, aut mortuos suscitare; sed, *quia mitis sum & humilis corde.* O doctrinam salutarem, ô Magistrum Dominumque mortalium, quibus mors poculo superbiæ propinata atque transfusa est! Noluit docere quod ipse non esset, noluit jubere quod ipse non faceret. Video te, bone Jesu, oculis fidei, quos aperuisti mihi, tamquam in concione generis humani clamantem ac dicentem, *Venite ad me, & discite à me.* Quid obsecro te, per quem facta sunt omnia Fili Dei, & idem qui factus es inter omnia Fili hominis, quid ut discamus à te, venimus ad te? *Quoniam mitis sum*, inquit, *& humilis corde.* Huccine redacti sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi in te, ut hoc pro magno discamus à te, quoniam mitis es & humilis corde? Itane magnum est esse parvum, ut nisi à te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita planè. Non enim aliter invenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto, quo magna sibi erat, quando tibi sana non erat.

Matt. 11. 29. — Ibid. 25. &c. — Coloss. 2. 3.

Caput XXXVI. Humilitatis doctrina facilè audita à peccatoribus.

36. Audiant te, & veniant ad te, & mites atque humiles esse discant à te, qui misericordiam & veritatem tuam requirunt, tibi vivendo, tibi, non sibi. Audiat hoc laborans & oneratus, qui sarcinâ premitur, ut oculos ad cælum levare non audeat, percutiens pectus ille peccator & propinquans de longinquo. Audiat Centurio, non dignus cujus tectum subires. Audiat Zacchæus major publicanorum, quadrupla restituens lucra damnabilium peccatorum. Audiat mulier in civitate peccatrix, tanto lacrymosior pedibus tuis, quanto fuerat alienior à vestigiis tuis. Audiant meretrices & publicani, qui Scribas & Pharisæos præcedunt in regnum cælorum. Audiat omne genus ægrotorum, cum quibus tibi pro crimine sunt objecta convivia, videlicet quasi à sanis qui medicum non quærebant, cùm tu non veneris vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam. Hi omnes cùm convertuntur ad te, facilè mitescunt & humiliantur coram te, memores iniquissimæ vitæ suæ, & indulgentissimæ misericordiæ tuæ, quia *ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.*

Matt. 11. — Luca 18. — Matt. 8. — Luc. 19. — Luc. 7. — Matt. 21. 31. — Matt. 9. 13. — Rom. 5. 20.

Virginibus multo magis audienda.

37. Sed respice agmina virginum, puerorum puellarumque sanctarum: in Ecclesia tua eruditum est hoc genus; illic tibi à maternis uberibus pullulavit, [f] in nomen tuum ad loquendum linguam solvit, nomen tuum velut lac infantiæ suæ suxit infusum. Non potest quisquam ex hoc numero dicere, *Qui priùs fui blasphemus & persecutor & injuriosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*: immo etiam quod non jussisti, sed tantummodo volentibus arripiendum proposuisti, dicens, *Qui potest capere, capiat*, arripuerunt, voverunt, & propter regnum cælorum se ipsos, non quia minatus es, sed quia hortatus es, castraverunt. * His inclama, hi te audiant, quoniam mitis es & humilis corde. Hi quanto magni sunt, tanto humilient se in omnibus, ut coram te inveniant gratiam. Justi sunt: sed numquid sicut tu [g] justificans impium? Casti sunt: sed eos in peccatis matres eorum in uteris aluerunt. Sancti sunt: sed tu etiam sanctus sanctorum. Virgines sunt: sed nati etiam ex virginibus non sunt. Et spiritu & carne integri sunt: sed Verbum caro factum non sunt. Et tamen discant non ab eis quibus peccata dimittis, sed à teipso agno Dei, qui tollis peccata mundi, quoniam mitis es & humilis corde.

1. Tim. 1. 13. — Matt. 19. 12. — * Caput XXXVII. — Psal. 50. 7.

Humilitatis exemplum in ipso Domino propositum Virginibus.

38. Non ego te, anima pie pudica, quæ appetitum carnalem nec usque ad concessum conjugium relaxasti, quæ decessurum corpus nec successori propagando indulsisti, quæ fluitantia membra terrena in cœli consuetudinem suspendisti: non ego te, ut discas humilitatem, ad publicanos & peccatores mitto, qui tamen in regnum cælorum præcedunt superbos; non te ad hos mitto: indigni sunt enim qui ab immunditiæ voragine liberati sunt, ut ad eos imitandos mittatur illibata virginitas: ad Regem cœli te mitto, ad eum per quem creati sunt homines, & qui creatus est inter homines propter homines, ad speciosum formâ præ filiis hominum, & contemptum à filiis hominum, pro filiis hominum, ad eum qui dominans Angelis immortalibus, non dedignatus est servire mortalibus. Eum certe humilem non iniquitas, sed caritas fecit; *caritas quæ non æmulatur, non inflatur, non quærit quæ sua sunt*: quia *& Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum de eo est, Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt super me.* Vade, veni ad illum, & disce quoniam mitis est & humilis corde. Non ibis ad eum qui oculos ad cælum levare non audebat onere iniquitatis; sed ad eum qui de cælo descendit pondere caritatis. Non ibis ad eam quæ Domini sui pedes lacrymis rigavit, quærens indulgentiam gravium peccatorum; sed ibis ad eum qui cùm daret indulgentiam omnium peccatorum, lavit pedes suorum servorum. Novi dignitatem virginitatis tuæ: non tibi propono imitandum publicanum humiliter accusantem delicta sua, sed timeo tibi Pharisæum superbè jactantem merita sua. Non dico, Esto qualis illa de qua dictum est, *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Sed metuo ne cum tibi modicum dimitti putas, modicùm diligas.

Psal. 44. 3. — 1. Cor. 13. 4. — Rom. 15. 3. — Psal. 68. 10. — Luca 18. 13. — Joh. 6. 38. — Luc. 7. 38. — Joh. 13. 5. — Luca 18. — Luca 7. 47.

Caput XXXVIII. Timor ipsis Virginibus necessarius non timor servilis.

39. Metuo, inquam, tibi vehementer, ne cùm te agnum quocumque ierit secuturam esse glorìaris, eum præ tumore superbiæ sequi per angusta non possis. Bonum est tibi, ô anima virginalis, ut sic quomodo virgo es, sic omnino servans in corde quod renata es, servans in carne quod nata es, concipias tamen à timore Domi-

a MSS. *curiosa esse discunt, circumire domos.*
b Sic plures MSS. At editi, *in ipsa concupiscentia.*
c Aliquot MSS. omittunt, *quàm emendationi*
d Nonnulli MSS. *commemorasset, idipsum volens ostendere*: omissâ particulâ *&*.
e In MSS. deest vox *Pater*; & paulò pòst omittitur, *& prudentibus*.
f Sola editio Lov. omittit particulam *in*.
g Er. & nonnulli MSS *justificans impiam.*

Timor servilis, sed timor Dei castus.

ni & parturias spiritum salutis. *Timor* quidem *non est in caritate, sed perfecta*, sicut scriptum est, *caritas foras mittit timorem*: sed timorem hominum, non Dei; timorem temporalium malorum, non divini in fine judicii. *Noli altum sapere, sed time.* Ama Dei bonitatem, time severitatem: utrumque te superbam esse non sinit. Amando enim times; ne amatum & amantem graviter offendas. Nam quæ gravior offensio, quàm ut * superbiâ illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Et ubi magis esse debet *timor* ille *castus permanens in sæculum sæculi*, quàm in te, quæ non cogitas quæ sunt mundi, quomodo placeas conjugi, sed quæ sunt Domini, quomodo placeas Domino? Ille alius timor non est in caritate: iste autem castus non recedit à caritate. Si non amas, time ne pereas: si amas, time ne displiceas. Illum timorem caritas foras mittit: cum isto intro currit. Dicit apostolus etiam Paulus: *Non enim accepimus spiritum servitutis iterum in* a *timorem, sed accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* Illum eum timorem credo dicere, qui datus erat in vetere Testamento, ne amitterentur temporalia bona, quæ Deus promiserat nondum sub gratia filiis, sed sub lege adhuc servis. Est etiam timor ignis æterni, propter quem devitandum Deo servire, nondum est utique perfectæ caritatis. Aliud est enim desiderium præmii, aliud formido supplicii. Aliæ voces sunt, *Quo abibo ab spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam?* & aliæ voces sunt, *Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ, ut contempler delectationem Domini, &* b *protegar templum ejus.* Et, *Ne avertas faciem tuam à me.* &, *Desiderat & deficit anima mea in atria Domini.* Illas voces c habuerit, qui oculos non audebat levare in cælum; & quæ rigabat lacrymis pedes ad impetrandam veniam gravium peccatorum: has autem tu habeto, quæ sollicita es ea quæ sunt Domini, ut sis sancta & corpore & spiritu. Illis vocibus comitatur timor qui tormentum habet, quem perfecta caritas foras mittit: his autem vocibus comitatur timor Domini castus permanens in sæculum sæculi. Et utrique generi dicendum est, *Noli altum sapere, sed time*: ut homo nec de peccatorum suorum defensione, nec de justitiæ præsumtione se extollat. Nam & ipse Paulus, qui dicit, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem*: tamen timore comite caritatis ait, *Cum timore & tremore multo fui ad vos*: & eâ sententiâ quam commemoravi, ne adversus fractos oleæ ramos insertus superbiret oleaster, ipse usus est, dicens, *Noli altum sapere, sed time*: ipse omnia membra Christi generaliter admonens, ait, *Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate*: Ne ad vetus Testamentum videatur pertinere quod scriptum est, *Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore.*

[Margin: *Isai.* 26. 18. 1. *Joh.* 4. 18. *Rom.* 11. 20. * *f.* superbia. *Psal.* 18. 10. 1. *Cor.* 7. 32. *Rom.* 8. 15. *Psal.* 138. 7. *Psal.* 26. 4. *Ibid.* 9. *Psal.* 83. 3. *Luc.* 18. 13. *Luc.* 7. 38. 1. *Cor.* 7. 34. 1. *Joh.* 4. 18. *Rom.* 11. 20. *Rom.* 8. 15. 1. *Cor.* 2. 3. *Rom.* 11. 20. *Philip.* 2. 12. *Psal.* 2. 11.]

CAPUT XXXIX. *Spiritus sancti locus cor humiliatum.*

40. ET quæ magis membra corporis sancti, quod est Ecclesia, curare debent, ut super ea requiescat Spiritus-sanctus, quàm virginalem profitentia sanctitatem? Quomodo autem requiescit ubi non invenit locum suum? quid aliud quàm cor humiliatum quod impleat, non unde resileat; quod erigat, non quod deprimat? cùm apertissimè dictum sit, *Super quem requiescet Spiritus meus? Super humilem & quietum & trementem verba mea.* Jam justè vivis, jam piè vivis, pudicè, sanctè, virginali castitate vivis: adhuc tamen hîc vivis, & non humiliaris audiendo, *Numquid non tentatio est vita humana super terram?* Non te à præfidenti elatione reverberat, *Væ mundo ab scandalis?* Non contremiscis, ne depureris in multis quorum refrigescit caritas, quoniam abundat iniquitas? non percutis pectus, cùm audis, *Quapropter qui se putat stare*, d *videat ne cadat?* Inter hæc divina monita & humana pericula, itane adhuc virginibus sanctis humilitatem persuadere laboramus?

[Margin: *Isai.* 66. 2. *Justis ex cadendi periculo ratio sese humiliandi.* *Job* 7. 1. *Matt.* 18. 7. *Matt.* 24. 12. 1. *Cor.* 10. 12.]

CAPUT XL. *Justis misceri casuri, ut ex horum casu timor augeatur.*

41. AN verò propter aliud credendum est, permittere Deum ut misceantur numero professionis vestræ multi & multæ casuri & casuræ, nisi ut his cadentibus timor vester augeatur, quo superbia comprimatur; quam sic odit Deus, ut contra hanc unam se tantum humiliaret Altissimus? Nisi fortè re vera ideo minùs timebis, magisque inflaberis, ut modicùm diligas eum, qui te tantum dilexit, ut traderet semetipsum pro te, quia modicum tibi dimisit, viventi videlicet à pueritia religiosè, pudicè e, pia castitate, illibata virginitate. Quasi verò non tu multo ardentiùs diligere debeas eum, qui flagitiosis ad se conversis quæcumque dimisit, in ea te cadere non permisit? Aut verò ille Pharisæus, qui propterea modicùm diligebat, quia modicùm sibi dimitti existimabat, ob aliud hoc errore cæcabatur, nisi quia ignorans Dei justitiam, & suam quærens constituere, justitiæ Dei subjectus non erat? Vos autem genus electum, & in electis electius, virginei chori sequentes agnum, etiam vos *gratiâ salvi facti estis per fidem: & hoc non ex vobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.* Ergone hunc quanto ejus donis ornatiores estis, tanto minus amabitis? Averterit tam horrendam ipse dementiam. Proinde quoniam verum Veritas dixit, quòd ille cui modicum dimittitur, modicùm diligit; vos ut ardentissimè diligatis, cui diligendo a conjugiorum nexibus liberi vacatis, deputate vobis tamquam omnino dimissum, quidquid mali à vobis non est illo regente commissum. *Oculi* enim *vestri semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes vestros.* Et, *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilavit qui custodit eam.* Et de ipsa continentia loquens Apostolus ait: *Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum; sed unusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic.* Quis ergo donat ista? Quis distribuit propria unicuique sicut vult? Nempe Deus, apud quem non est iniquitas. Ac per hoc qua æquitate ille faciat alios sic, alios autem sic, homini nosse aut impossibile, aut omnino difficile est: quin tamen æquitate faciat, dubitare fas non est. *Quid* itaque *habes quod non accepisti?* aut qua perversitate minùs diligis, à quo amplius accepisti?

[Margin: *Gal.* 2. 20. *Justus non putet modicum sibi dimissum, ut modicum diligat.* *Rom.* 10. 3. *Ephes.* 2. 8. &c. *Dimissum deputet quidquid mali à se non est commissum.* *Psal.* 24. 15. *Psal.* 126. 1. 1. *Cor.* 7. 7. 1. *Cor.* 12. 11. *Rom.* 9. 14. 1. *Cor.* 4. 7.]

CAPUT XLI. *Prima humilitatis cogitatio, virginitatem haberi ex Dei dono.*

42. QUAPROPTER hæc prima sit induendæ humilitatis cogitatio, ne à se sibi putet esse Dei virgo quod talis est, ac non potiùs hoc donum optimum desuper descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio. Ita enim non putabit modicum sibi esse dimissum, ut modicum diligat, & ignorans Dei justitiam, ac suam volens constituere, justitiæ Dei non subjiciatur. In quo vitio erat Simon ille, quem superavit mulier cui dimissa sunt peccata multa, quoniam dilexit multum. Sed cautiùs & veriùs cogitabit, OMNIA PECCATA SIC HABENDA tamquam dimittantur, a quibus Deus custodit ne committantur. Testes sunt voces piarum deprecationum in Scripturis sanctis, quibus ostenditur, ea ipsa quæ præcipiuntur à Deo, non fieri nisi dante atque adjuvante qui præcipit. Mendaciter enim peterentur, si ea non adjuvante ejus gratiâ facere possemus. Quid tam generaliter maximèque præcipitur, quàm obedientia qua custodiuntur mandata Dei? Et tamen hanc invenimus optari: *Tu*, inquit, *præcepisti mandata tua custodiri nimis.* Deinde sequitur, *Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas: tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua.* Quod Deum præcepisse suprà posuit, hoc ut f à se impleretur optavit. Hoc fit utique ne peccetur: quòd si peccatum fuerit, præcipitur ut pœniteat; ne defensione & excusatione peccati pereat superbiendo qui fecit, dum non vult pœnitendo perire quod fecit. Etiam hoc à Deo petitur, ut intelligatur non fieri, nisi eo præstante à quo petitur. *Pone*, inquit, *Domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea: ne declines cor meum in verba maligna, ad excusandum excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem.* Si ergo & obedientia qua ejus mandata servamus, & pœnitentia, qua peccata nostra non excusamus, sed accusamus, optatur & petitur; manifestum est, quia cùm fit, illo dante habetur, illo adjuvante completur. Apertiùs etiam dicitur propter obedientiam, *A Domino gressus hominis diriguntur, & viam ejus volet.* Et de pœnitentia dicit Apostolus, *Ne forte det illis Deus pœnitentiam.*

[Margin: *Jac.* 1. 17. *Rom.* 10. 3. *Luca* 7. 40. *Præcepta non fieri nisi eo donte qui præcipit.* *Psal.* 118. 4. &c. f *Obedientia & pœnitentia pariter dona Dei.* *Psal.* 140. 3. & 4. *Psal.* 36. 23. 2 *Tim.* 2. 25.]

43. DE ipsa etiam continentia nonne apertissimè dictum est, *Et cùm scirem quia nemo potest esse continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum?* * Sed fortè continentia donum Dei est, sapientiam verò sibi ipse homo præstat, qua illud donum non suum, sed Dei esse cognoscat. Immo *Dominus sapientes facit cæcos*: &, *Testimonium Domini fidele sapientiam præstat parvulis*:

[Margin: *Sap.* 8. 21. *Continentia item & sapientia nonnisi à Deo præstantur.* * CAPUT XLII. *Psal.* 145. 8. *Ps.* 18. 8.]

a Editi, *in timore.* Veteres autem libri, *in timorem*: juxta Græcum εἰς φόβον: cui concordat Vulgata in antiquis Bibliis Corbeiensibus.

b Editi, *protegar à templo ejus.* At MSS. hic & in Enarratione Psalmi 26. *templum ejus*: & loco *protegar*, plerique habent *protegi*.

c Editi, *non habuerat.* Castigantur à MSS.

d In MSS. *caveat.*

e Sola editio Lov. *piè, castè*

f Sic MSS. At editi, *ut in se impleretur.*

& , *Si quis indiget sapientiâ , postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat , & dabitur ei.* Sapientes autem esse virgines decet , ne lampades earum exstinguantur. Quomodo sapientes , nisi *non alta sapientes , sed humilibus consentientes ? Dixit* enim *homini* ipsa sapientia , *Ecce pietas est sapientia.* Si ergo nihil habes quod non accepisti; *noli altum sapere , sed time.* Et noli modicum diligere, quasi à quo tibi modicum dimissum est: sed potiùs multum dilige, à quo tibi multum tributum est. Si enim diligit, cui donatum est ne redderet ; quanto magis debet diligere, cui donatum est ut haberet ? Nam & quisquis ab initio pudicus permanet , ab illo regitur ; & quisquis ex impudico pudicus fit, ab illo corrigitur ; & quisquis usque in finem impudicus est, ab illo deseritur. Hoc autem ille occulto judicio facere potest, iniquo non potest : & fortasse ideo latet , ut plus timeatur, & minùs superbiatur.

Jacobi 1. 5. Matt. 25. 4. Rom. 12. 16. Job. 28. 28. 1 Cor. 4. 7. Rom. 11. 20.

CAPUT XLIII. De ipso Dei dono ne se extollant virgines.

44. DEINDE jam sciens homo , gratiâ Dei se esse quod est, non incidat in alium superbiæ laqueum , ut de ipsa Dei gratia se extollendo spernat ceteros. Quo vitio a alius ille Pharisæus, & de bonis quæ habebat Deo gratias agebat , & tamen se super Publicanum peccata confitentem extollebat. Quid igitur faciat virgo , quid cogitet, ne se extollat super eos vel eas, quæ hoc tam magno dono carent ? Neque enim simulare debet humilitatem , sed exhibere : nam simulatio humilitatis major superbia est. Idcirco Scriptura volens ostendere veracem humilitatem esse oportere , cùm dixisset , *Quanto magnus es , tanto humilia te in omnibus* : mox quoque subdidit, *& coram Deo invenies gratiam* ; utique ubi se fallaciter humiliare non posset.

Luc. 18. 11. Eccli. 3. 20.

CAPUT XLIV. Quid cogitandum virgini, ut veraciter se non audeat mulieri vel conjugatæ præferre.

45. PROINDE quid dicemus ? Estne aliquid quod virgo Dei veraciter cogitet , unde se fideli mulieri , non tantùm viduæ , verùm etiam conjugatæ præferre non audeat ? Non ego reprobam dico : nam quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam ? Sed cùm ambæ sunt obedientes præceptis Dei , itane trepidabit sanctam virginitatem etiam castis nuptiis & continentiam præferre connubio , fructum centenum præire triceno ? Immo verò non dubitet hanc rem illi rei præponere. Hæc tamen vel hæc virgo obediens & Deum timens , illi vel illi mulieri obedienti & Deum timenti se anteferre non audeat : alioquin non erit humilis, & *Deus superbis resistit.* Quid ergo cogitabit ? Occulta scilicet dona Dei , quæ nonnisi b interrogatio tentationis , etiam in semetipso, unicuique declarat. Ut enim cetera taceam , unde scit virgo , quamvis sollicita quæ sunt Domini , quomodo placeat Domino , ne forte propter aliquam sibi incognitam mentis infirmitatem , nondum sit matura martyrio , illa verò mulier cui se præferre gestiebat , jam possit bibere calicem dominicæ humilitatis, quem priùs bibendum discipulis amatoribus sublimitatis opposuit ? Unde inquam scit, ne fortè ipsa nondum sit c Thecla , jam sit illa Crispina ? * Certè nisi adsit tentatio, nulla doni hujus fit demonstratio.

Jacobi 4. 6. 1 Cor. 7. 32. Matt. 20. 22.

* CAPUT XLV. Fructus centenus, sexagenus & tricenus variè intellectus.

46. HOC autem tam magnum est , ut eum fructum centenum d quidam intelligant. Perhibet enim præclarissimum testimonium ecclesiastica auctoritas, in qua fidelibus notum est , quo e loco Martyres , & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur. Sed quid significet fecunditatis illa diversitas , viderint qui hæc melius quàm nos intelligunt ; sive virginalis vita in centeno fructu sit, in sexageno vidualis, in triceno autem conjugalis : sive centena fertilitas martyrio potiùs imputetur, sexagena continentiæ , tricena connubio ; sive virginitas accedente martyrio centenum fructum impleat, sola verò in sexageno sit , conjugati autem tricenum ferentes ad sexagenum perveniant si martyres fuerint : sive quod probabilius mihi videtur, quoniam divinæ gratiæ multa sunt munera, & est aliud alio majus ac melius, unde dicit Apostolus , f *Æmulamini autem dona meliora* ; intelligendum est plura esse , quam ut in tres differentias distribui possint. Primùm ne continentiam vidualem aut in nullo fructu constituamus , aut ad conjugalis pudicitiæ meritum deponamus, aut virginali gloriæ coæquemus ; aut coronam martyrii vel in habitu animi , etiamsi desit tentationis examen , vel in ipsa passionis experientia constitutam, cuilibet illarum trium castitati sine ullo incremento fertilitatis accedere existimemus. Deinde ubi ponimus , quod multi ac multæ ita custodiunt continentiam virginalem , ut tamen non faciant quæ Dominus ait , *Si vis esse perfectus , vade vende omnia quæ habes , & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo , & veni sequere me* , nec audeant eorum cohabitationi sociari , in quibus nemo dicit aliquid proprium , sed sunt eis omnia communia ? Nihilne putamus fructificationis accedere virginibus Dei , cùm hoc faciunt ? aut sine ullo fructu esse virgines Dei , etiamsi hoc non faciant ? * Multa ergo sunt dona , & aliis alia clariora ac superiora , singulis singula. Et aliquando alter fructuosior est donis paucioribus, sed potioribus ; alter inferioribus, sed pluribus. Et quemadmodum inter se vel coæquentur vel distinguantur in accipiendis æternis honoribus , quis hominum audeat judicare ? dum tamen constet & multa esse ista diversa, & non ad præsens tempus, sed in æternum prodesse meliora. Sed Dominum tres arbitror voluisse fructificationis commemorare differentias, ceteras intelligentibus reliquisse. Nam & alius Evangelista solùm commemoravit centuplum : numquid ideo putandus est alia duo vel improbasse vel ignorasse, ac non potiùs intelligenda reliquisse ?

Matt. 13. 8. 1 Cor. 12. 31. Matt. 19. 21. Vita communis sanctimonialium excellentior. Act. 2. 44 & 4. 32. * CAPUT XLVI. Matt. 13. 8. Luc. 8. 8.

47. SED ut dicere cœperam, sive centenus fructus sit Deo devota virginitas, sive alio aliquo modo , vel quem commemoravimus, vel quem non commemoravimus, sit illa fertilitatis intelligenda distantia ; nemo tamen , quantum puto , ausus fuerit virginitatem præferre martyrio , ac nemo dubitaverit hoc donum occultum esse , si examinatrix desit tentatio. * Habet itaque virgo quod cogitet quod ei prosit ad servandam humilitatem , ne violet illam quæ supereminet donis omnibus caritatem , sine qua utique quæcumque alia vel pauca vel plura vel magna vel parva habuerit, nihil est. Habet , inquam , quod cogitet ut non infletur , non æmuletur ; ita se scilicet bonum virginale conjugali bono multo amplius & melius profiteri , ut tamen nesciat utrùm illa vel illa conjugata jam pati pro Christo possit , adhuc verò ipsa non possit , & in hoc ei parcatur , quia infirmitas ejus tentatione non interrogatur. *Fidelis* enim *Deus* , ait Apostolus , *qui non vos permittit tentari super id quod potestis , sed faciet cum tentatione etiam exitum , ut possitis sustinere.* Fortassis ergo illi vel illæ conjugalis vitæ retinentes in suo genere laudabilem modum , jam possint contra inimicum ad iniquitatem cogentem etiam laniatu viscerum & effusione sanguinis dimicare ; illi autem vel illæ a pueritia continentes, seque castrantes propter regnum cælorum , nondum tamen valeant talia vel pro justitia vel pro ipsa pudicitia sustinere. Aliud est enim pro veritate ac proposito sancto non consentire suadenti atque blandienti , aliud non cedere etiam torquenti atque ferienti. Latent ista in facultatibus & viribus animorum , g tentatione panduntur, experientia propalantur. Ut ergo quisque non infletur , ex eo quod se pervidet posse, humiliter cogitet quòd ignorat aliquid præstantius se fortasse non posse , aliquos autem qui illud quo sibi gloriosè notus est , nec habent nec profitentur , hoc quod ipse non potest posse. Ita servabitur non fallaci, sed veraci humilitate, *Honore mutuo prævenientes, & alter alterum existimantes superiorem sibi.*

Ut non infletur virgo, cogitet se fortè non posse pro Christo pati, quod possit conjugata. * CAPUT XLVII. 1 Cor. 13. 1 Cor. 10. 13. Rom. 12. 10. Philip. 2. 3.

CAPUT XLVIII. Alia humilitatis occasio, quòd nullus hic sit sine peccato.

48. QUID jam dicam de ipsa cautela & vigilantia non peccandi ? *Quis gloriabitur castum se habere cor ? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato ?* Integra est quidem ab utero matris sancta virginitas : sed *nemo* , inquit , *mundus in conspectu tuo , nec infans cujus est unius diei vita super terram.* Servatur & in fide inviolata quædam castitas virginalis, qua Ecclesia uni viro virgo casta coaptatur : sed ille unus vir , non tantùm fideles mente & corpore virgines , sed omnes omnino Christianos ab spiritalibus usque ad carnales , ab

Prov. 20. 9. Job 25. 4.

---

a Nonnulli MSS. *alius.*

b Editi. *quæ nonnisi interrogatione tentationis etiam semetipsum unicuique declarant.* Castigentur ex MSS.

c Thecla virgo percelebris, quæ sub Nerone ignes pro Christo ac bestias vicit. Crispina verò mulier Thagarensis (sic ejus Acta in Theodericensi MS. fortè pro *Thagastensis* vel *Thaguransis*) gladio percussa est Thebestæ in Africa sub Diocletiano & Maximiniano, Anulino proconsule. Inde rursum in Sermone 354. ad Continentes, n. 5. *Cogitate*, ait, *persecutionis tempore non solùm Agnen fuisse coronatam Virginem, sed & Crispinam mulierem. & fortè, quod non dubitatur, aliqui tunc de continentibus defecerunt , & multi de conjugatis pugnaverunt atque vicerunt.*

d Hanc sententiam refert Hieronymus, sed aliam ipse in lib. 1. contra Jovinianum, & in Matt. 13. eligit, quæ videlicet centesimum fructum virginibus, sexagesimum viduis, & trigesimum castis conjugatis deputat.

e Huc pertinet illud in Sermone 159. n. 1. *Martyres in loco recitantur ad altare Dei , ubi non pro ipsis oratur : pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur.*

f Omnes MSS. *Imitamini.*

g Er. & aliquot MSS. *tentata panduntur, experta propalantur.*

Matt. 24. 31. Matt. 6. 12.

Apostolis usque ad ultimos pœnitentes, tamquam à summis cælorum usque ad terminos eorum, docuit orare, & in ipsa oratione dicere admonuit; *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: ubi per hoc quod petimus, quid etiam nos esse meminerimus ostendit. Neque enim pro eis debitis, quæ totius præteritæ vitæ in baptismo per ejus pacem nobis dimissa esse confidimus, nos præcepit orare, dicentes, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: alioquin hanc orationem catechumeni potiùs usque ad baptismum orare deberent. Cùm verò eam baptizati orant, præpositi & plebes, pastores & greges, satis ostenditur in hac vita, quæ tota tentatio est, neminem se tamquam ab omnibus peccatis immunem debere gloriari.

Job 7. 1.

CAPUT XLIX. Virgines irreprehensibiles purgatione peccatorum & humili confessione.

49. PROINDE etiam virgines Dei irreprehensibiles quidem sequuntur agnum quocumque ierit, & peccatorum purgatione perfecta, & virginitate servata, quæ non rediret amissa: sed quia eadem ipsa Apocalypsis, ubi tales tali revelati sunt, etiam hinc eos laudat, quòd in ore eorum non sit inventum mendacium; meminerint etiam in hoc esse veraces, ne se audeant dicere non habere peccatum. Idem quippe Johannes qui illud vidit, hoc dixit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus; nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & justus, ut dimittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate. Quòd si dixerimus quoniam non peccavimus, mendacem faciemus eum, & verbum ejus non erit in nobis.* Hoc certe non illis aut illis, sed Christianis omnibus dicitur, ubi & virgines se debent agnoscere. Sic enim erunt sine mendacio, quales in Apocalypsi apparuerunt. Ac per hoc quamdiu nondum est in cælesti sublimitate perfectio, invituperabiles facit in humilitate confessio.

Apoc. 14. 5. 1 Joh. 1. 8. &c.

Mortifera securitas peccandi spe veniæ confitentibus promissæ.

50. SED rursus ne per occasionem hujus sententiæ quisquam cum mortifera securitate peccaret, seque trahendum permitteret, tamquam mox delendis facili confessione peccatis, continuò subjecit, *Filioli mei, hæc scripsi vobis, ut non peccetis: & si quis peccaverit, advocatum habemus ad Patrem Jesum Christum justum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum.* Nemo itaque à peccato tamquam rediturus abscedat, nec se hujusmodi quasi societatis pacto cum iniquitate constringat, ut eam confiteri quàm cavere delectet. * Sed quoniam etiam satagentibus vigilantibusque ne peccent, subrepunt quodam modo ex humana fragilitate peccata, quamvis parva, quamvis pauca, non tamen nulla; eadem ipsa fiunt magna & gravia, si eis superbia incrementum & pondus adjecerit: à sacerdote autem quem habemus in cælis, si pia humilitate perimantur, tota facilitate purgantur.

1 Joh. 2. 1.

* CAPUT L. Peccata parva quæ subrepunt, vigilantibus, superbiâ crescunt, humilitate perimuntur.

51. SED non contendo cum eis qui asserunt hominem posse in hac vita sine ullo peccato vivere: non contendo, non contradico. Fortassis enim ex nostra miseria magnos metimur, & comparantes nosmetipsos nobismetipsis, non intelligimus. Unum scio, quòd isti magni, quales non fuimus, quales nondum experti sumus, quanto magni sunt, tanto humiliant se in omnibus, ut coram Deo inveniant gratiam. Quamlibet enim magni sint, *non est servus major domino suo, vel discipulus magistro suo*. Et utique ille est Dominus qui dicit, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*. Et ille est Magister qui dicit, *Venite ad me omnes qui laboratis, & discite à me*. Et tamen quid discimus? *Quoniam mitis sum*, inquit, *& humilis corde*.

Si quis forté hic sine peccato, quanto magnus est, tanto magis humiliat se.

2 Cor. 10. 12. Joh. 13. 16. Matt. 11. 27. Ibid. 8.

52. HIC dicet aliquis: Non est hoc jam de virginitate, sed de humilitate scribere. Quasi verò quæcumque virginitas, ac non illa quæ secundum Deum est, à nobis prædicanda suscepta est. Quod bonum quanto magnum video, tanto ei, ne pereat, ª furem superbiam pertimesco. Non ergo custodit bonum virginale, nisi Deus ipse qui dedit; & *Deus caritas est*. Custos ergo virginitatis caritas: locus autem hujus custodis humilitas. Ibi quippe habitat, qui dixit super humilem & quietum & trementem verba sua requiescere Spiritum suum. Quid itaque alienum feci, si bonum quod laudavi, volens tutiùs custodiri, curavi etiam locum præparare custodi? Fidenter enim dico, nec mihi ne irascantur timeo, quos ut mecum sibi timeant sollicitus moneo: faciliùs sequuntur agnum, etsi non quocumque ierit, certè quò usque potuerint, conjugati humiles, quàm superbientes virgines. Quomodo enim sequitur, ad quem non vult accedere? Aut quomodo accedit, ad quem non venit ut discat, *quoniam mitis sum & humilis corde*? Illos proinde sequentes, agnus quocumque ierit ducit, in quibus priùs ipse ubi caput inclinet invenerit. Nam & quidam superbus & dolosus hoc ei dixerat: *Domine, sequar te quocumque ieris*. Cui respondit, *Vulpes foveas habent, & volatilia cæli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum inclinet*. Arguebat nomine vulpium astutam dolositatem, & nomine volucrum ventosam elationem, in quo ubi requiesceret piam non inveniebat humilitatem. Ac per hoc nusquam omnino secutus est Dominum, qui se promiserat, non usque ad quemdam profectum sed omnino quocumque ierit secuturum.

CAPUT LI. Virginitatis custos. Deus qui eam dedit; apud humiles quiescit.

1 Joh. 4. 8. Isa. 66. 2. Matt. 11. 29. Matt. 8. 19. & 20.

53. QUAPROPTER hoc agite virgines Dei, hoc agite: sequimini agnum quocumque ierit. Sed prius ad eum quem sequamini, venite, & discite, quoniam mitis est & humilis corde. Humiliter ad humilem venite, si amatis; & ne discedatis ab illo, ne cadatis. Qui enim timet ab illo discedere, rogat & dicit, *Non mihi veniat pes superbiæ*. Pergite viam sublimitatis, pede humilitatis. Ipse exaltat humiliter sequentes, quem descendere non piguit ad jacentes. Dona ejus illi servanda committite, fortitudinem vestram ad illum custodite. Quidquid mali ipso custodiente non committitis, tamquam remissum ab illo deputate: ne modicum vobis existimantes dimissum, modicùm diligatis, & tundentes pectora publicanos ruinosâ jactantiâ contemnatis. De viribus vestris expertis cavete, ne quia ferre aliquid potuistis inflemini: de inexpertis autem orate, ne supra quàm potestis ferre tentemini. Existimate aliquos in occulto superiores, quibus estis in manifesto meliores. Cum aliorum bona forte ignota vobis, benignè creduntur à vobis, vestra vobis nota non comparatione minuuntur sed dilectione firmantur: & quæ forte adhuc desunt, tanto dantur faciliùs, quando desiderantur humiliùs. Perseverantes in numero vestro præbeant vobis exemplum, cadentes autem augeant timorem vestrum. Illud amate, ut imitemini, hoc lugete, ne inflemini. Justitiam vestram nolite statuere, Deo vos justificanti subdite. Veniam peccatis donate, alienis, orate pro vestris: futura vigilando vitate, præterita confitendo delete.

CAPUT LII. Humilitas virginibus qua ratione exercenda.

Psal. 35. 12. Psal. 58. 10.

54. ECCE jam tales estis, ut professæ atque servatæ virginitati ceteris etiam moribus congruatis. Ecce jam non solùm homicidiis, sacrificiis diabolicis & abominationibus, furtis, rapinis, fraudibus, perjuriis, ebriositatibus, omnique luxuriâ, & avaritiâ, simulationibus, æmulationibus, impietatibus, crudelitatibus abstinetis: verùm etiam illa quæ leviora vel sunt vel putantur, non inveniuntur nec oriuntur in vobis; non improbus vultus, non vagi oculi, non infrenis lingua, non petulans risus, non scurrilis jocus, non indecens habitus, non tumidus aut fluxus incessus: jam non redditis malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: jam postremò illam mensuram dilectionis impletis, ut ponatis animas pro fratribus vestris. Ecce jam tales estis, quia & tales esse debetis. Hæc addita virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cæli mores exhibent terris. Sed quanto magni estis, quicumque ita magni estis, tanto humiliate vos in omnibus, ut coram Deo inveniatis gratiam, ne superbis resistat, ne se exaltantes humiliet, ne inflatos per ᵇ angusta non trajiciat: quamquam superflua sit sollicitudo, ne ubi fervet caritas, desit humilitas.

CAPUT LIII. Virgines quanto sanctiores, tanto sint humiliores.

55. SI ergo nuptias contempsistis filiorum hominum, ex quibus gigneretis filios hominum, toto corde amate speciosum formâ præ filiis hominum: vacat vobis, liberum est cor à conjugalibus vinculis. Inspicite pulcritudinem amatoris vestri: cogitate æqualem Patri, subditum & matri; etiam in cælis dominantem, & in terris servientem; creantem omnia, creatum inter omnia. Illud ipsum quod in eo derident superbi, inspicite quàm pulcrum sit: internis luminibus inspicite vulnera pendentis, cicatrices resurgentis, sanguinem morientis, pretium credentis, commercium redimentis. * Hæc quanti valeant cogitate, hæc in statera caritatis appendite, & quidquid amoris ᶜ nuptias vestras impendendum habebatis, illi rependite.

CAPUT LIV. Sponsum toto corde ament.

* CAPUT LV. Quanta felicitate ac securitate amatur sponsus.

56. BENE quòd interiorem vestram pulcritudinem quærit, ubi vobis dedit potestatem filias Dei fieri: non quærit à vobis pulcram carnem, sed pulcros mores, quibus frenetis & carnem. Non est cui de vobis quisquam mentiatur, & faciat servire zelantem. Videte cum quanta securitate ametis, cui displicere falsis suspicionibus non timetis. Vir & uxor amant se, quoniam vident se; & quod non vident, timent in se: nec certi gaudent ex eo quod in

ª Editi, *futuram* habebant, loco *furem*. Emendantur ex MSS.
ᵇ Sola editio Lov. *per angustam portam*.

ᶜ Sic MSS. At editi, *nuptiis vestris*, omisso *in*.

manifesto, est dum in occulto suspicantur plerumque quod non est. Vos in isto quem oculis non videtis, & fide conspicitis, nec habetis verum quod reprehendatis, nec eum metuitis ne de falso fortsitan offendatis. Si ergo magnum amorem conjugibus deberetis, eum propter quem conjuges habere noluistis, quantum amare debetis? Toto vobis figatur in corde, qui pro vobis est fixus in cruce: totum teneat in animo vestro, quidquid noluistis occupari connubio. Parum vobis amare non licet, propter quem non amastis & quod liceret. Sic amantibus mitem & humilem corde nullam vobis superbiam pertimesco.

CAPUT LVI. 57. PRO modulo itaque nostro & de sanctitate qua Sanctimoniales propriè dicimini, & de humilitate qua conservatur quidquid magnum dicimini, satis locuti sumus. Dignius autem illi tres pueri, quibus refrigerium in igne præbebat, quem corde ferventissimo dilegebant, vos de hoc opusculo nostro, verborum quidem numero longè breviùs, sed pondere auctoritatis multo grandiùs, in Hymno, quo ab eis Deus honoratur, admoneant. Nam sanctitati humilitatem in Dei laudatoribus conjungentes, apertissimè docuerunt, ut tanto quisque caveat ne superbiâ decipiatur, quanto sanctius aliquid profitetur. Proinde vos quoque laudate eum, qui vobis præstat, ut in ardore medio sæculi hujus, quamvis conjugio non copulemini, non tamen uramini; & orantes etiam pro nobis, *Benedicite sancti & humiles corde Dominum, hymnum dicite & superexaltate eum in sæcula.*

Conclusio operis. Dan. 3. 8.

ADMONITIO

IN OPUSCULUM DE BONO VIDUITATIS.

DESIDERIUS Erasmus nititur adimere hoc Opusculum Augustino, & adversario ipsius Juliano dare. Quæ affert in Juliani gratiam argumenta, piget refellere. Contra Augustinum nihil fere obtendit nisi dictionis facilitatem: sed hæc ipsa facilitas dictionis clamitat Opus esse Augustini. Jacobus Pamelius in Notis ad Tertulliani librum contra Hermogenem cap. 1. n. 7. id Operis citans hisce verbis, Auctor Opusculi de Bono Viduitatis inter lucubrationes D. Augustini, significat putare se illud minimè ab Augustino confectum. Pro qua opinione Lindanus in Panoplia lib. 4. cap. 98. argumentum existimat non leve sibi suppetere ex Concilii Carthaginensis quarti, cui subscripsisse Augustinus legitur, canone 104. quo statutum est, ut viduæ quæ se Domino devoverant suscepto religioso habitu, si ad nuptias sæculares sive secundas postea transierint, sine Christianorum communione maneant, & crimine adulterii notentur. Nempe contra, subsequentis libri auctor cap. 10. & 11. eos redarguit qui putant lapsarum à sancto proposito feminarum, si nupserint, non esse conjugia, sed adulteria, & eas volunt à maritis separatas reddere continentiæ. Verùm nihil hic Augustinus ab illo canone dissentit, qui talium quidem nuptias non patitur censeri adulteria, sed ipsos tamen à proposito sancto lapsus adulteriis pejores dicit. Itaque non prohibet quo minùs nubentes post votum aliqua excommunicationis pœnâ mulctentur perinde atque adulteræ, dummodo earum nuptiæ, post quam celebratæ sunt, non rescindantur. Nihil aliud adversùs lapsarum nuptias præceptum reperitur antiquiorum Conciliorum decretis. In hanc rem celebris est canon sextus decimus Calchedonensis Concilii aliquot annis post Augustini obitum sic definientis: Si qua virgo se dedicaverit Deo, similiter & monachus, non licere eis jungi nuptiis. Si verò inventi fuerint hoc facientes, maneant excommunicati. Statuimus verò posse in eis facere humanitatem, si ita probaverit loci episcopus. Ceterùm Augustini doctrinæ, quam hic de nuptiis post votum, itemque in lib. de sancta Virginitate cap. 34. & in Epist. 220. ad Bonifacium Comitem n. 12. tradit, nonnihil favet Cyprianus in epist. 62. ad Pomponium, Epiphanius in hæresi 61. quæ est Apostolicorum, &c. Neque porrò desunt, quibus Concilium suprà laudatum Carthaginense, quod in codice canonum Ecclesiæ Africanæ cum ceteris Carthaginensibus ejus temporis Conciliis non exstat, dubiæ fidei videatur. Concilio Augustinus, quamvis id anno habitum consignetur 398. quo ille tempore juvenis & recens erat episcopus, subscripsit secundus ab Aurelio. Hinc fortè errandi occasio data Lindano, qui subscripsisse Augustinum senem affirmat.

Subsequentis Opusculi mentionem in Retractationum libris non fecit Augustinus, quia epistolæ formâ conscriptum est. Id propterea Possidius cap. 7. inter epistolas recenset hoc titulo: Julianæ de sancta Viduitate. Citat & ferè totum transscribit Florus seu Beda vulgatus ad 1. Cor. 2. & 7. ad Philip. 4. & ad 1. Tim. 5. Augustinum refert inscriptio Epistolæ in omnibus antiquis codicibus præfixa, & se ipse ostendit cap. 15. commemorans libros à se editos de Bono Conjugali, de sancta Virginitate, & adversùs Faustum, necnon cap. 23. epistolam Probæ scriptam de orando Deo. Pertinet Viduitatis liber ad annum circiter 414. scriptus videlicet post Demetriadis virginis consecrationem, laudatam hic cap. 19. tamquam recentem, quod modò cœpit: hanc sub finem anni 413. factam observavimus Tomo 2. ad epistolam 150. Probæ & Julianæ directam. In capite 17. à Pelagianorum errore, quem serpere cœpisse dicit, tacito eorum nomine, cavere jubet. De hac ipsa fortè admonitione Juliana gratias agit Augustino litteris citatis in epistola 188. ad eamdem Julianam missa, ubi ejus hæc verba refert Augustinus: Sanè quod me hortatur Reverentia vestra, ne aures indulgeam his hominibus, qui pravis tractatibus venerandam fidem sæpe corrumpunt, gratias uberes ago tam piæ admonitioni.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE
BONO VIDUITATIS,
LIBER, *SEU* EPISTOLA*
AD JULIANAM VIDUAM.

Scripta fortè circa annum. 414.

Viduas hic docet & exhortatur. Primùm docendo probat sanctæ Viduitatis professionem nuptiis anteponendam; nuptias tamen secundas, immo & tertias & quotaslibet licitas esse, nec umquam malas: & nubentes quidem post votum viduas sive virgines meritò damnari, ipsas autem earum nuptias nec haberi pro adulteriis, nec dirimi oportere. Merita viduarum ex ipso robore continentiæ ac pietatis pensari vult, ideoque bivirам univiræ viduæ aliquando jure præferri demonstrat. Postea exhortando monet Julianam, ut in primis continentiam suam beneficio Dei tribuat, caveatque ab sermonculis, qui serpere cœperunt, *hominum quorumdam inimicorum gratiæ Christi. Jubet ut suum omne studium cum filia virgine & cum socru vidua impendat ad placendum Deo: delicias spiritales habeant carnalium deliciarum loco; & famam denique suam custodire non negligant.*

a AUGUSTINUS Episcopus, servus a Christi, servorumque Christi, religiosæ famulæ Dei JULIANÆ in Domino dominorum salutem.

CAPUT I. Rogatus à Juliana scribit de professione viduitatis.

NE petitioni tuæ b & in Christo dilectioni diutiùs essem debitor promissionis meæ, arripui utcumque inter alias urgentissimas occupationes meas de professione sanctæ viduitatis aliquid ad te scribere: quoniam & præsentem me rogando c onerasti, & cum tibi hoc non potuissem negare, sæpe meum promissum litteris flagitasti. In quo sane opere nostro cum aliqua legeris ad tuam vel ad vestram, quæ simul in Christo vivitis, personam minimè pertinere, nec admonitioni vitæ vestræ proprie necessaria, non ideo debetis superflua judicare. Istæ quippe litteræ quamvis ad te, non tamen tantummodo tibi scribendæ fuerunt: sed ut aliis per te quoque prodessent, non utique à nobis negligendum fuit. Quidquid ergo hic inveneris, quod vobis necessarium vel numquam fuerit, vel jam non sit, & tamen aliis esse perspexeris, nec habere te pigeat, nec dare legendum; ut & tua caritas sit utilitas aliorum.

Apostoli de hac re doctrinam exponet.

2. CUM igitur in omni quæstione quæ ad vitam moresque pertinet, non sola doctrina, verum etiam exhortatio sit necessaria; ut doctrinâ quid agendum sit noverimus, exhortatione autem excitemur, ne pigeat agere quod agendum esse jam novimus: quid ego ampliùs te doceam, quam id quod apud Apostolum legimus? Sancta enim scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, *ne audeamus sapere plus quàm oportet sapere*, sed *sapiamus*, ut ipse ait, *ad temperantiam, sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei.* Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi doctoris exponere, & de iis quod Dominus dederit disputare.

Rom. 12. 3.

CAPUT II. Innuptæ apud Apostolum non solæ virgines, sed etiam viduæ.

3. AIT itaque Apostolus, doctor gentium, vas electionis: *Dico autem innuptis & viduis, bonum esse illis, si sic permanserint, sicut & ego.* Hæc verba ita intelligenda sunt, ut non existimemus viduas non oportere innuptas dici, quia nuptias videntur expertæ: innuptarum enim nomine illas significat, quæ non sunt nuptiis alligatæ, sive fuerint, sive non fuerint. Quod alio loco aperit, ubi ait: *Divisa est mulier innupta & virgo.* Quando utique & virginem adjungit, quid mulierem innuptam, nisi viduam vult intelligi? Unde etiam deinceps uno innuptæ nomine professionem utramque complectitur dicens: *Quæ innupta est, sollicita est ea quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino. quæ autem nupta est, sollicita est ea quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Innuptam certè non eam tantùm intelligi voluit, quæ numquam nupsit; sed etiam eam quæ nuptiarum vinculo per viduitatem liberata, nupta esse destitit: nam ideo & nuptam non dicit, nisi eam quæ virum habet; non etiam eam quæ habuit, & non habet.

1 Cor. 7. 8. Ibid. 34. Ibidem.

A Quapropter vidua omnis innupta est: sed quia non omnis innupta vidua est, sunt enim & virgines, ideo hic utrumque posuit, ubi ait, *Dico autem innuptis & viduis*: tamquam diceret, Quod dico innuptis, non eis solis dico quæ virgines sunt, sed etiam eis quæ viduæ sunt: *bonum esse illis, si sic permanserint, sicut & ego.*

CAPUT III. Bonum viduitatis, majus quàm conjugii, quod tamen verè bonum.

4. ECCE est bonum tuum ei bono comparatum, quod dicit Apostolus suum, si fides adest, immo quia fides adest. Brevis est ista doctrina, nec ideo contemnenda, quia brevis: sed ideo faciliùs & cariùs tenenda, quia in brevitate non vilis. Non enim qualecumque bonum hic commendaret Apostolus, quod fidei nuptarum sine ulla ambiguitate præposuit. Quantum autem bonum habeat nuptarum fides, id est, Christianarum & religiosarum conjugatarum, hinc intelligi potest, quòd cùm defugienda fornicatione B præciperet, ubi utique & conjugatos alloquebatur, *Nescitis*, inquit, *quia corpora vestra membra sunt Christi?* Tantum ergo bonum est fidelis conjugii, ut etiam ipsa membra sint Christi. Hoc autem bono d quoniam melius est bonum continentiæ vidualis, non hac professione id agitur, ut aliquid plus sit catholica vidua quam membrum Christi, sed ut meliorem quàm conjugata locum habeat inter membra Christi. Dicit quippe idem Apostolus: *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eosdem actus habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra; habentes dona diversa secundum gratiam quæ data est nobis.*

1 Cor. 6 19.

Rom. 12. 4. &c.

CAPUT IV. Conjugii fides, & alia ejus bona, licèt viduitate minora.

5. IDEO etiam cum moneret conjugatos, ne debito C carnalis commixtionis fraudarent invicem, & per hoc alter eorum negato sibi debito conjugali, per intemperantiam suam tentatus à satana, in fornicationem prolaberetur: *Hoc autem dico*, inquit, *secundum veniam, non secundùm imperium. Volo autem omnes homines* e *esse sicut me ipsum. Sed unusquisque proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* * Vides etiam conjugalem pudicitiam & thori Christiani matrimonialem fidem donum esse, & hoc à Deo: ut illud quod ultra liberorum procreandorum necessitatem modum concumbendi aliquatenus concupiscentia carnalis excedit, non nuptiarum sit hoc malum, sed veniale sit propter nuptiarum bonum. Non enim de conjugio, quod copulatur liberorum procreandorum caussâ, & fide pudicitiæ conjugalis, & indissolubili, quamdiu ambo vivunt, matrimonii sacramento, quæ omnia bona sunt, sed illo immodico carnis D usu, qui in infirmitate conjugum agnoscitur, & interventu boni nuptialis ignoscitur, ait Apostolus, *Secundum veniam dico, non secundùm imperium.* Item cum dicit, *Mulier alligata est,* f *quamdiu vir ejus vivit, quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est: cui vult nubat, tantùm in Domino. beatior autem erit, si sic permanserit, secundùm meum consilium*: satis ostendit beatam esse in Domino etiam post mortem viri iterum nubentem

1 Cor. 7. 6. & 7.

1 Cor. 7. 39.

a Sic Er. & nonnulli MSS. At Lov. *Servus servorum Christi*. Vetustissimus Corbeiensis codex, *servus Christi, servorum Christi*.
b Cisterciensis MS. *tua in Christo dilectioni*.
c Sic MSS. Editi autem, *honorasti*.

d Editi, *quo*. Melius MSS. *quoniam*.
e In editis omissum erat *homines*, quod in MSS habetur.
f Non additur, *lege*, vox ex Rom. 7. 2 petita, quæ hoc loco nunc in Vulgata legitur, sed abest à Bibliis scriptis Colb. & Germ.

fidelem, sed in eodem Domino viduam beatiorem: hoc est, ut Scripturarum non tantùm verbis, verùm etiam exemplis loquar, beatam esse Ruth, sed Annam beatiorem.

Viduitatis professione non damnari secundas nuptias. *Demetrias. Cataphrygarum & Novatianorum error à Tertulliano propalatus.

6. QUAPROPTER hoc primum oportet ut noveris, bono quod elegisti non damnari secundas nuptias, sed inferiùs honorari. Nam sicut bonum sanctæ virginitatis, quod elegit * filia tua, non damnat unas nuptias tuas; sic nec viduitas tua cujusquam secundas. Hinc enim maximè Cataphrygarum ac Novatianorum hæreses tumuerunt, quas buccis sonantibus, non sapientibus, etiam Tertullianus inflavit, dum secundas nuptias tamquam illicitas maledico dente concidit, quas omnino licitas Apostolus sobria mente concedit. Ab hac sanitate doctrinæ, nullius indocti, nullius docti disputatione movearis: nec ita extollas bonum tuum, ut quod malum non est, tamquam malum crimineris alienum: sed tanto magis gaude de tuo bono, quanto magis vides, non tantùm illo devitari mala, sed quædam bona etiam superari. Mala sunt enim adulterium vel fornicatio. *CAPUT V. Ab his autem illicitis valde longè est, quæ voti libertate se obstrinxit, & sibi etiam licita ne licerent, non imperio legis, sed consilio caritatis effecit. Et bonum est pudicitia conjugalis, sed melius bonum est continentia vidualis. Hoc ergo melius illius boni submissione honoratur: non illud bonum melioris hujus laude damnatur.

Honestum dici Viduitatis bonum quia honestius, non ut turpe putetur conjugium. 1 Cor. 7. 35. Ibid. 8.

7. QUOD autem Apostolus, cùm cælibum & innuptarum commendaret fructum, quia cogitant quæ sunt Domini, quomodo placeant Deo, subjecit & ait, *Hoc autem ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam*, id est, non ut vos cogam; *sed ad id quod honestum est*: non quia innuptarum bonum honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum conjugale: alioquin etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, nec Novatiani, nec disertissimus eorum adstipulator Tertullianus turpes ausus est dicere. Sed quemadmodum cùm ait, *Dico autem innuptis & viduis, bonum esse illis si sic permanserint*: utique bonum posuit pro meliore, quoniam omne quod bono comparatum melius dicitur, etiam hoc procul dubio bonum est: nam quid est aliud quod ita dicitur melius, nisi quod magis bonum est? nec ideo consequenter eum sensisse arbitramur, malum esse si nupserint, quoniam dixit, *bonum esse illis si sic permanserint*: ita etiam cùm ait, *sed ad id quod honestum est*; non matrimonium turpe esse monstravit, sed quod honesto erat honestius generali honesti nomine commendavit. Quia honestius quid est, nisi quod magis honestum est? Magis autem honestum utique honestum est. Apertè quippe declaravit, hoc esse bono illo melius, ubi ait,

Ibid. 38. Ibid. 40.

Qui dat nuptum, bene facit; & qui non dat nuptum, meliùs facit: & hoc illo beato beatius, ubi ait, *Beatior autem erit, si sic permanserit*. Sicut ergo bono melius & beato beatius, sic honesto honestius est, quod honestum voluit appellare. Absit enim ut turpe sit unde loquens apostolus Petrus

1 Petr. 3. 7.

ait, *Viri uxoribus vestris tamquam vasi infirmiori & subjecto tribuite honorem, quasi coheredibus gratiæ*. Et illas alloquens, subditas esse viris suis exemplo Saræ adhortatur:

Ibid. 5. & 6.

Nam sic quædam, inquit, *sanctæ mulieres, quæ in Deum sperabant, ornabant se, obsequentes viris suis: quomodo Sara obediebat Abrahæ, dominum illum vocans, cujus factæ estis filiæ benefacientes & non timentes ullam perturbationem*.

CAPUT VI. 1 Cor. 7. 34. Nuptas etiam corpore sanctas esse, licèt minùs quàm innuptas. 1 Petr. 3. 5. 1 Cor. 6. 15.

8. UNDE & illud quod de innupta Paulus apostolus dixit, *Ut sit sancta & corpore & spiritu*, non sic accipiendum est, quasi nupta fidelis & casta, & secundùm Scripturas subdita viro, non sit sancta corpore, sed tantummodo spiritu. Fieri enim non potest, ut sanctificato spiritu, non sit sanctum etiam corpus, quo sanctificatus utitur spiritus. Sed ne cuiquam nos potiùs argumentari, quàm hoc divino eloquio probare videamur; quoniam Petrus Saram commemorans, *Sanctæ*, inquit, *mulieres* tantummodo; non ait, *& corpore*: illud ejusdem Pauli consideremus, ubi prohibens fornicationes ait, *Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit*. Audeat ergo aliquis dicere membra Christi sancta non esse: aut verò audeat à membris Christi fidelium conjugatarum corpora separare. Unde etiam paulò

Ibid. 19. & 20.

pòst ait, *Corpus vestrum templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis à Deo: & non estis vestri; emti enim estis pretio magno*. Corpus fidelium & membra Christi esse dixit, & templum Spiritus sancti, ubi profectò utriusque sexûs fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptæ, ibi & innuptæ; sed distinctæ meritis, & tamquam membris membra prælata, quorum tamen neutra sint à corpore separata. Quod igitur de innupta loquens ait, *Ut sit sancta & corpore & spiritu*: ampliorem innuptarum & in corpore & in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptarum omni sanctificatione privavit.

Bonum viduitatis non minuitur laudato bono conjugii, sed augetur. 1 Cor. 5. 41. Gen. 1. 31. Ibid. 10.

9. DISCE itaque bonum tuum, immo memento quod didicisti, bonum tuum plus laudari, quia est aliud bonum quo sit hoc melius, quàm si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud malum esset, aut omnino non esset. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent, si soli essent & alia minoris honoris membra non essent. In cælo ipso sua luce sol lunam superat, non vituperat: & stella ab stella differt in gloria, non dissidet in superbiâ. Ideo *fecit Deus omnia, & ecce bona valde*: non tantùm bona, sed etiam valde; non ob aliud, nisi quia omnia. Nam & per singula opera dicebatur, *Vidit Deus quia bonum est*. Ubi autem *omnia* nominata sunt, additum est *valde*: & dictum est, *Vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde*. Meliora enim quædam singula quàm alia singula: sed meliora simul omnia quàm quælibet singula. Christi itaque doctrina sana in ejus corpore sanam te faciat per ejus gratiam, ut id quod aliis melius habes in corpore & spiritu, idem ipse spiritus tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat inscienter.

An beatior Anna vidua, quàm Ruth bis nupta. *CAP. VII. Sanctæ feminæ tempore Legis non concupiscentiâ, sed obedientiâ compellente nubebant. 1 Cor. 10. 11. Deut. 25.

10. NEC quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem, cùm illa bis nupserit, hæc uno viro citò viduata diu vixerit, continuò etiam te meliorem putes esse quàm Ruth.* Alia quippe propheticis temporibus sanctarum feminarum dispensatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiscentia compellebat, ut propagaretur populus Dei, in quo præmitterentur Prophetæ Christi: cùm & ipse populus per ea quæ in figura contingebant in illis, sive in us qui scirent, sive in iis qui illa nescirent, nihil aliud esset quàm propheta Christi, ex quo nasceretur etiam caro Christi. Ut ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam qui non suscitaret semen in Israël. Unde & sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, sed pietate pariendi; ut rectissimè credantur coitum non fuisse quæsituræ, si proles posset aliter provenire. Et viris usus plurimarum vivarum concedebatur uxorum: cujus rei non concupiscentiam carnis, sed providentiam generationis fuisse caussam illud ostendit, quòd sicut viris sanctis habere plures uxores vivas, non ita etiam sanctis feminis licebat misceri maritis pluribus vivis: quoniam tanto essent turpiores, quanto magis appeterent unde non essent fecundiores. Proinde sancta Ruth, cùm semen quale illo tempore necessarium fuit in Israël non haberet, mortuo viro quæsivit alterum de quo haberet. Hac itaque bis conjugatâ ideo Anna a univira vidua beatior fuit, quia & prophetissa Christi esse meruit: quam credendum est, etiamsi filios nullos habuit, quod quidem Scriptura reticendo reliquit incertum, eo Spiritu prævidisse Christum ex virgine proximè esse venturum, quo potuit agnoscere & parvulum: unde meritò etiam sine filiis, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusavit; quia noverat jam tempus esse, quo Christo non officio pariendi, sed studio continendi, nec conjugalibus fetandis visceribus, sed b castificandis vidualibus moribus, meliùs serviretur. Si verò etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semen, unde Christus carnem fuerat habiturus, & huic scientiæ nubendo exhibuit ministerium, non audeo jam dicere beatiorem fuisse Annæ viduitatem quam illius fecunditatem.

CAPUT VIII. Nuptiæ & secundæ & primæ hoc tempore, nisi incontinentia sit impedimento, contemnendæ. Eccli. 3. 5. 1 Cor. 7. 29. Ibid. 8. 9.

11. Tu autem quæ & filios habes, & in eo sæculi fine vivis, quo jam tempus est non mittendi lapides, sed colligendi; non amplectendi, sed continendi ab amplexu; cùm clamet Apostolus, *Hoc autem dico, fratres, tempus breve est, reliquum est ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint*: profectò si secundas nuptias appetisses, nullum prophetiæ vel legis obsequium, nullum prolis saltem carnale desiderium, sed solius incontinentiæ fuisset indicium. Fecisses enim quod ait Apostolus, cùm dixisset, *bonum esse illis si sic permanserint, sicut & ego*: continuò quippe addidit, *Quod si se non continent, nubant: malo enim eas nubere quàm uri*. Hoc enim dixit, ut effrenatæ libidinis malum non præcipitaretur in turpitudinem flagitiorum, cùm exciperetur honestate nuptiarum. Gratias autem Domino, quoniam peperisti quod esse noluisti, & virginitas prolis tuæ compensavit dispendium virginitatis tuæ. Nam diligenter interrogata doctrina

a Sic Er. & potiores MSS. At Lov. *uno viro viduata*.

b Nonnulli MSS. *castigandis*.

Christiana, & primas nuptias jam isto tempore, nisi incontinentia sit impedimento, contemnendas esse respondet. Qui enim dixit, *Si se non continent, nubant:* potuit dicere, Si filios non habent, nubant; [a] si post resurrectionem prædicationemque Christi, quando jam omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignendorum tanta suppetit copia, tale officium esset ex carne filios propagare, quale primis temporibus fuit. Et quod alibi dicit, *Volo igitur juniores nubere, filios procreare, matres-familias esse:* nuptiarum bonum apostolica sobrietate & auctoritate commendat; non procreandi officium etiam eis, quæ continentiæ bonum capiunt, tamquam ad obsequelam legis imponit. Denique cur hoc dixerit, pandit, cùm adjungit & dicit, *Nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ; jam enim quædam conversæ sunt retrò post satanam:* ut his verbis ejus intelligamus, eas quas nubere voluit, meliùs potuisse continere quam nubere; sed meliùs nubere quàm retrò post satanam ire, id est, ab illo excellenti virginalis vel vidualis castitatis proposito, in posteriora respiciendo, cadere & interire. Proinde quæ se non continent, nubant, antequam continentiam profiteantur, antequàm Deo voveant: quod nisi reddant, jure damnantur. Alio quippe loco de talibus dicit, *Cùm enim in deliciis egerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt:* id est, [b] voluntatem ad nuptias à proposito continentiæ deflexerunt. Irritam quippe fecerunt fidem, qua priùs voverant, quod perseverantia implere noluerunt. Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum: sed in populo Dei fuit aliquando legis obsequium; nunc est infirmitatis remedium, in quibusdam verò humanitatis solatium. Filiorum quippe procreationi operam dare, non canino more per usum promiscuum feminarum, sed honesto ordine conjugali, non est in homine improbandus affectus: etiam ipsum tamen laudabiliùs transcendit & vincit cælestia cogitans animus Christianus.

1. Tim. 5. 14.

Ibid. & v. 15.

Ibidem 11. & 12.

Nuptiæ olim legis obsequium, nunc infirmitatis remedium, & humanitatis solatium.

CAPUT IX.

Matt. 19. 11.

Nubere post continentiæ votum, damnabile est: non tamen damnandæ tales nuptiæ.

12. SED quoniam, sicut ait Dominus, *Non omnes capiunt verbum hoc:* quæ potest ergo capere, capiat; & quæ se non continet, nubat: quæ non cœpit, deliberet; quæ aggressa est, perseveret: nulla adversario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio. In conjugali quippe vinculo si pudicitia conservatur, damnatio non timetur: sed in viduali & virginali continentia, excellentia muneris amplioris expetitur; qua expetitâ & electâ & [c] voti debito oblatâ, jam non solùm [d] capessere nuptias, sed etiamsi non nubatur, nubere velle damnabile est. Nam ut hoc demonstraret Apostolus, non ait, *Cùm in deliciis egerint, in Christo* nubunt; sed, *nubere volunt: habentes*, inquit, *damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt:* etsi non nubendo, tantùm volendo: non quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ judicantur, sed damnatur propositi fraus, damnatur fracta voti fides, damnatur non susceptio à bono inferiore, sed ruina ex bono superiore: postremò damnantur tales, non quia conjugalem fidem posteriùs inierunt, sed quia continentiæ primam fidem irritam fecerunt. Quod ut breviter insinuaret Apostolus, noluit eas dicere habere damnationem, quæ post amplioris sanctitatis propositum nubunt; (non quia non damnantur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur:) sed cùm dixisset, *nubere volunt*; continuò addidit, *habentes damnationem*. Et dixit quare, *quoniam priorem fidem irritam fecerunt:* ut voluntatem quæ à proposito cecidit, appareat esse damnatam, sive subsequantur nuptiæ, sive desint.

1 Tim. 5. 11. & 12.

CAPUT X.

In eos qui lapsarum à sancto proposito nuptias adulteria esse dicunt.

Matt. 19. 9.

Rom. 6. 9.

13. PROINDE qui dicunt talium nuptias non esse nuptias, sed potius adulteria, non mihi videntur satis acutè ac diligenter considerare quid dicant: fallit eos quippe similitudo veritatis. Quia enim conjugium Christi dicuntur eligere quæ Christiana sanctitate non nubunt, hinc argumentantur quidam dicentes, Si viro suo vivo quæ alteri nubit, adultera est, sicut ipse Dominus in Evangelio definivit; vivo ergo Christo, cui mors ultrà non dominatur, quæ conjugium ejus elegerat, si homini nubit, adultera est. Qui hoc dicunt, acutè quidem moventur; sed parum attendunt hanc argumentationem quanta rerum sequatur absurditas. Cùm enim laudabiliter etiam vivente viro ex ejus consensu continentiam femina Christo voveat, jam secundùm istorum rationem nulla hoc facere debet, ne ipsum Christum, quod sentire nefas est, adulterum faciat, cui vivente marito nubit. Deinde cùm primæ nuptiæ melioris sint mariti quàm secundæ, absit ut sanctarum viduarum iste sit sensus, ut Christus eis videatur quasi secundus maritus. Ipsum enim habebant & antea, quando viris suis fideliter serviebant subditæ, non carnaliter, sed spiritaliter virum: cui Ecclesia ipsa, cujus membra sunt, conjunx est; quæ fidei, spei, caritatis integritate, non in solis virginibus sanctis, sed etiam in viduis & conjugatis fidelibus, tota virgo est. Universæ quippe Ecclesiæ, cujus illa omnia membra sunt, Apostolus dicit, *Aptavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Novit autem ille conjugem virginem sine corruptione fetare, quem in ipsa etiam carne potuit mater sine corruptione procreare. Fit autem per hanc minùs consideratam opinionem, qua putant lapsarum à sancto proposito feminarum, si nupserint, non esse conjugia, non parvum malum, ut à maritis separentur uxores quasi adulteræ sint, non uxores; & cùm volunt eas separatas reddere continentiæ, faciunt maritos earum adulteros veros, cùm suis uxoribus vivis alteris duxerint.

Ecclesia tota virgo.

2. Cor. 11. 2.

[e]

CAPUT XI.

Lapsus à sancto proposito malus, nuptiæ tamen lapsarum bonæ.

14. QUAPROPTER non possum quidem dicere, à proposito meliore lapsas, si nupserint, feminas, adulteria esse, non conjugia: sed planè non dubitaverim dicere, lapsus & ruinas à castitate sanctiore, quæ vovetur Domino, adulteriis esse pejores. Si enim, quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat marito; quanto graviùs offenditur, cùm illi ipsi non servatur fides in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum? Cùm enim quisque non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vovit; tanto magis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minùs habuit vovendi necessitatem. Hæc ideo disputo, ne arbitreris vel secundas nuptias crimen esse, [f] vel quascumque nuptias, cùm sint nuptiæ, malum esse. Non itaque illas abs te damnatas velis esse, sed spretas. Bonum ergo continentiæ vidualis luculentiùs decet, cum pro illo vovendo & profitendo possunt contemnere feminæ quod & libet & licet. Sed post voti professionem perseveranter frenandum & vincendum est quod libet, quia jam non licet.

CAPUT XII.

Nullas quotaslibet nuptias damnandas esse.

Rom. 12. 3.

15. DE tertiis & de quartis & de ultrà pluribus nuptiis solent homines movere quæstionem. Unde ut breviter respondeam, nec ullas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Sed ne cuiquam brevitas hujus responsionis meæ fortè displiceat, uberiùs disputantem reprehensorem meum audire paratus sum. Fortassis enim affert aliquam rationem, quare secundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur. Nam ego, sicut in exordio sermonis hujus admonui, non audeo plus sapere quàm oportet sapere. Quis enim sum, qui putem definiendum, quod nec Apostolum video definisse? Ait enim, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit.* Non dixit, primus, aut secundus, aut tertius, aut [g] quartus: sed, *Mulier*, inquit, *alligata est, quamdiu vir ejus vivit: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est; cui vult nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit.* Quid huic sententiæ, quantum ad hanc rem attinet, addi vel detrahi possit, ignoro. Deinde ipsum quoque Apostolorum ac nostrum Magistrum & Dominum audio Sadducæis respondentem, cum proposuissent mulierem non univiram vel biviram, sed, si dici potest, septiviram, in resurrectione cujus futura esset uxor. Increpans enim eos, ait, *Erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim nec nubent, nec uxores ducent: non enim incipient mori, sed erunt æquales Angelis Dei.* Eorum itaque resurrectionem commemoravit, qui resurgent ad vitam, non qui resurgent ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei; in illa enim resurrectione multinubæ istæ esse non poterunt: deinde addere, quia nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipsam, ut videmus, tot maritorum mulierem ulla suæ sententiæ significatione damnavit. Quapropter nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quotiens voluerit, viris mortuis nubat femina: nec ex meo corde præter Scripturæ sanctæ auctoritatem [h] quotaslibet nuptias audeo condemnare. Quod autem dico univiræ viduæ, hoc dico omni viduæ: Beatior eris, si sic permanseris.

1. Cor. 7. 39.

Matt. 22. 29 & 30.

CAPUT XIII.

Viduam biviram

16. NAM & illud non insipienter proponi solet, ut dicat qui potest, quænam vidua meritis præferenda sit, utrùm univira, quæ cùm vixisset diutiùs cum marito, filiis

---

a Sic MSS. Editi verò, *sed post resurrectionem:* & paulò pòst, *tale officium esset*.

b Plures MSS. *voluntate ad nuptias à proposito continentiæ deflexerunt*.

c Aliquot MSS. *& voti debito oblato*. Beda seu Florus in Paulum, *& voto devoto oblata*.

d Editi, *non capessere*. Abest *non* à MSS. & à Beda seu Floro.

e Er. & plerique MSS. *viros*.

f Hæc verba, *vel quascumque nuptias, cùm sint nuptiæ, malum esse*, absunt à plerisque MSS.

g Libri quidam, *aut quotuslibet*.

h Sic MSS. At editi, *quantaslibet*.

aliquando esse præferendam univiræ.

procreatis salvisque viduata, continentiam professa est; an ea quæ adolescentula intra duos annos amissis duobus viris, nullis ad consolationem exstantibus liberis, continentiam Deo vovit, & in ea perseverantissima sanctitate consenuit? Hic se exerceant, si possunt, disputando, & nobis aliquid demonstrando, qui de numero virorum, non de ipsius continentiæ viribus pensant merita viduarum. Si enim dixerint, illi biviræ illam univiram esse præferendam, nisi attulerint specialem aliquam rationem vel auctoritatem, profectò invenientur virtuti animi non majorem virtutem animi, sed carnis felicitatem anteponere. Ad felicitatem quippe carnis pertinuit, & diu cum viro vivere, & filios procreare. Sed si non eam ob hoc præponunt, quia filios habuit; idipsum certè quòd diu cum viro vixit, quid aliud quam carnis felicitas fuit? Meritum porrò Annæ illius eo maximè commendatur, quia cùm tam citò extulisset virum, per prolixam ætatem suam diu cum carne conflixit, & vicit. Sic enim scriptum est: *Et erat Anna prophetissa filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua usque ad annos octoginta-quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die.* Vides quemadmodum sancta vidua non solùm eo prædicatur quòd univira fuerit, verùm etiam quòd paucos annos cum marito vixerit à virginitate sua, & vidualis continentiæ munus usque ad tantam senectutem tanta pietatis servitute perduxerit.

Viduarum merita ex ipsius continentiæ viribus pensanda.

Luc. 2. 36.

CAPUT XIV. Comparatio alia inter triplices viduas.

17. CONSTITUAMUS igitur ante oculos nostros viduas tres, habentes singula eorum quæ huic inerant omnia: unam ponamus univiram, cui desit & tanta prolixitas viduitatis, quòd diu cum marito vixerit, & tantum studium pietatis, quòd non ita jejuniis & obsecrationibus serviat: alteram, quæ post prioris mariti brevissimam vitam, etiam secundum citò amiserit, & diuturnâ ætate sit vidua, sed etiam ipsa non tantam det operam jejuniorum & obsecrationum religiosissimæ servituti: tertiam, quæ non solùm duos viros habuerit, sed etiam cum ambobus singillatim, vel cum aliquo eorum diutiùs vixerit, & posteriore ætate viduata, in qua quidem si nubere voluisset, posset & filios procreare, susceperit continentiam vidualem; sed plus intenta in Deum, plus sit sollicita quæ illi placeant actitare, die ac nocte sicut Anna jejuniis & obsecrationibus serviens. Si contendatur quænam istarum sit meritis potior, quis non videat in hoc certamine palmam dandam esse majori ferventiorique pietati? Ita etsi tres aliæ constituantur, quibus [a] illorum trium bina insint, singula desint: quis dubitet eas meliores fore, quibus præpollentiùs fuerit in suis bonis duobus pia humilitas, ut alta sit pietas.

Julianæ viduæ tria exoptat quæ Annæ fuerunt bona.

18. NULLA quidem istarum sex viduarum tuæ normæ adæquatur. Tu enim si hoc votum ad senectutem usque perduxeris, omnia tria potes habere, quibus Annæ meritum excelluit. Nam & unum virum habuisti, & non diu tecum vixit in carne: ac per hoc si exhibueritis obedientiam verbis Apostoli dicentis, *Quæ autem verè vidua est & desolata,* [b] *speravit in Dominum, & persistit in orationibus nocte ac die;* atque illud quod sequitur sobriâ vigilantiâ devitaveris, *Quæ autem in deliciis agit, vivens mortua est:* omnia illa tria bona quæ Annæ fuerunt, & tua erunt. Tibi autem sunt & filii, quos fortè illa non habuit: nec ideo laudanda es, quia eos habes, sed quia piè nutrire atque educare studes. Ut enim tibi nascerentur, fecunditatis; ut vivant, felicitatis est: ut autem sic instituantur, voluntatis & potestatis. In illis tibi homines gratulentur, in hoc te imitentur. Anna per [c] propheticam scientiam cognovit apud matrem virginem Christum, te Evangelica gratia fecit matrem virginis Christi. Illa itaque sancta [d] virgo, quam Christo volentem & petentem obtulistis, vidualibus aviæ matrisque meritis addidit aliquid de merito virginali. Non enim nihil inde habetis, quæ hanc habetis: & in illa estis, quod in vobis non estis. Nam ut sancta virginitas adimeretur nubentibus vobis, ideo factum est, ut nasceretur ex vobis.

1. Tim. 5. 5.

Ibid. 6.

CAPUT XV. Epilogus superiorum.

19. HÆC itaque de meritis diversis conjugatarum diversarumque viduarum hoc opere non disputarem, si id quod ad te scribo, tibi tantummodo scriberem. Sed quoniam sunt quædam in hoc genere sermonis difficillimæ quæstiones, aliquid amplius quàm quod ad te propriè pertinet, dicere volui, propter quosdam qui sibi docti non videntur, nisi alienos labores non judicando contentur discutere, sed lacerando conscindere: deinde ut etiam tu ipsa non solùm serves quod vovisti, & in eo bono proficias, verum etiam diligentiùs firmiùsque noveris, id est bonum tuum non à malo nuptiarum distingui, sed bono nuptiarum anteponi. Nam qui viduatarum feminarum nuptias damnant, etiamsi continentiam suam multarum, quibus tu uteris, rerum abstinentiâ mirabiliter & ferventer exerceant, non ideo te seducant, ut sentias quod sentiunt, etiamsi facere non possis quod faciunt. Nemo enim vult esse phreneticus, etiamsi videat phrenetici vires viribus sanorum esse fortiores. Præcipuè igitur doctrina sana bonitatem propositi & ornet & muniat. Inde est quippe quòd catholicæ feminæ etiam sæpius nuptæ, non solùm univiris viduis, sed & virginibus hæreticorum justo judicio præferuntur. Multi sunt quidem de his tribus rebus, conjugii, viduitatis & virginitatis, quæstionum sinus, multæ perplexitates: quibus disputando penetrandis vel dissolvendis, & majore curâ opus est, & copiosiore sermone; ut vel in omnibus eis rectè sapiamus, vel si quid aliter sapimus, id quoque nobis Deus revelet. Veruntamen, quod etiam illic consequenter dicit Apostolus, *In quod pervenimus, in eo ambulemus.* Pervenimus autem, quod ad hanc rem de qua loquimur attinet, ut continentiam conjugio præponamus, sanctam verò virginitatem etiam continentiæ viduali, & ne aliquas nuptias, quæ tamen non adulteria, sed nuptiæ sunt, cujuslibet nostri nostrorumve propositi laude damnemus. Multa alia de istis rebus dicta sunt à nobis in libro [e] de Bono Conjugali, & in alio libro de sancta Virginitate; & in opere quod adversùs Faustum Manichæum quanto potuimus labore conscripsimus: quoniam Patriarcharum & Prophetarum casta conjugia mordacissimè reprehendendo scriptis suis, quorumdam indoctorum animos à fidei sanitate detorsit.

Phil. 3. 15.

Ibid. 16.

CAPUT XVI. Pars Opusculi secunda pertinens ad exhortationem. Continentiam esse donum Dei.

20. PROINDE quoniam in exordio hujus Opusculi duo quædam necessaria proposueram, & exsequenda pollicitus eram; unum quod ad doctrinam, alterum quod ad exhortationem pertinet; & priori parti, ut potui, pro suscepto negotio non defui: ad exhortationem veniamus, ut quod bonum prudenter scitur, etiam diligatur ardenter. Qua in re priùs illud moneo, ut quantamcumque tibi inesse sentis piæ continentiæ dilectionem, beneficio Dei tribuas, eique gratias agas, qui de Spiritu suo tibi tantum largitus est, ut tiam ejus in corde tuo caritate diffusâ, licitæ rei licentiam tibi amor melioris boni auferret. Donavit enim ne liberet nubere cum liceret, ut jam non liceret etiamsi liberet; & ex hoc firmius non liberet, ne fieret quod non liceret, quod factum non est etiam cùm liceret: [f] tantumque mereretis vidua Christi, ut filiam * quoque videres virginem Christi: dum enim tu oras sicut Anna, facta est illa quod Maria. Hæc dona Dei esse quanto magis nosti, tanto magis es eisdem donis beata: immo aliter non es, nisi quod habes noris a quo habeas. Attende enim quid de hac re Apostolus dixit: *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Multi quippe habent multa Dei dona, & nesciendo à quo habent, impia vanitate jactantur. Nemo est autem donis Dei beatus, qui donanti exsistit ingratus. Quia & illud quod inter sacra mysteria cor habere sursum jubemur, ipso adjuvante id valemus, quo jubente admonemur: & ideo sequitur, ut de hoc tanto bono sursum levati cordis, non nobis gloriam quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agamus. Hoc enim continuò commonemur, quia hoc dignum est, hoc justum est. [g] Recordaris hæc verba unde sint, in us qua sanctione & quanta sanctitate commendentur agnoscis. Tene igitur & habe quod accepisti, & datori gratias age. Quamvis enim accipere & habere tuum sit, id tamen habes, quod accepisti: quoniam superbienti, & ex eo quod habebat, quasi à se ipso haberet, impiè glorianti Veritas per Apostolum dicit, *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

* Demetriadem.

1. Cor. 2. 12.

1. Cor. 4. 7.

CAPUT XVII.

21. HÆC me admonere compellunt cavendi atque

a In MSS. *illarum.*

b Sic potiores MSS. juxta Græcum ἤλπικεν ἐπὶ τὸν θεὸν, καὶ προσμένει. At editi, *sperabit in Dominum, & persistet.*

c Editi, *prophetia.* Aptiùs MSS. *propheticam.*

d Virgo Demetrias, cujus avia Proba Faltonia, mater Juliana. Adi epistolam Augustini 130. & 150.

e Editio Er. sola omittit, *de Bono Conjugali & in alio libro.*

f Sic plerique MSS. At Lov. *tantaque mereretis, ut te exsistente viduâ Christi, filiam quoque* &c. Vaticani libri, *ut te exsistente viduâ Christo virgo etiam fieret tua filia Christi.*

g Sic plerique MSS. At editi, *hoc justum est recordari.* Paulò pòst Cisterciensis codex & Florus ad 1. Cor. 2. habent, *inter quas actiones & qua sanctitate.* Corb. antiquissimus, *inter qua sanctione & quanta sanctitate.* Vatic. tres cum totidem Gallicanis, *inter qua sancti omnes & quanta sanctitate.* Fortè legendum, *unde sint, & qua sanctione* &c.

Contra Pelagianos, liberum arbitrium sic defendentes, ut negent Dei gratiam.

devitandi quorumdam sermonculi, qui per aures ad animos multorum serpere cœperunt, quod cum lacrymis dicendum est, inimici gratiæ Christi, per quos suadetur, ut nec oratio nobis ad Dominum necessaria videatur, ne intremus in tentationem. Sic enim conantur defendere hominis liberum arbitrium, ut eo solo, etiam Dei gratiâ non adjuti, valeamus, quod divinitus jubetur, implere. Ac per hoc sequitur ut frustra Dominus dixerit, *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem* (Matt. 26. 41.): & frustra quotidie in ipsa Dominica oratione dicamus, *Ne nos inferas in tentationem* (Matt. 6. 13.). Si enim nostræ tantummodo potestatis est ne tentatione superemur, ut quid oramus ne intremus vel inferamur in eam? Faciamus potiùs quod nostri est liberi arbitrii atque absolutissimæ potestatis; & irrideamus Apostolum dicentem, *Fidelis Deus, qui non vos permittat tentari super id quod potestis* (1 Cor. 10. 13.): & resistamus ei dicentes, Ut quid peto à Domino, quod in mea posuit potestate? Sed absit ut hoc sapiat, qui sanum sapit. Proinde petamus ut det, quod ut habeamus jubet. Ad hoc enim quod nondum habemus jubet ut habeamus, ut admoneat quid petamus; & [a] cùm nos quod jusserit, posse invenerimus, etiam hoc unde acceperimus intelligamus; ne inflati & elati hujus mundi spiritu, nesciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Proinde arbitrium voluntatis humanæ nequaquam destruimus, quando Dei gratiam qua ipsum adjuvatur arbitrium, non superbiâ negamus ingratâ, sed gratâ potius pietate prædicamus. Nostrum enim est velle: sed voluntas ipsa & admonetur ut surgat, & sanatur ut valeat, & dilatatur ut capiat, & impletur ut habeat. Nam si nos non vellemus, nec nos utique acciperemus ea quæ dantur, nec nos haberemus. Quis enim haberet continentiam, ut inter cetera Dei dona ipsam potius loquar, de qua ad te loquor: quis, inquam, haberet continentiam nisi volens? quia & nemo acciperet nisi volens. Sed à quo detur, ut nostra voluntate accipi & haberi possit, si quæris, adtende Scripturam: immo quia nosti, recole quod legisti: *Cùm scirem*, inquit, *quia nemo esse potest continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum* (Sap. 8. 21.). Magna ista sunt duo munera, sapientia & continentia; sapientia scilicet qua in Dei cognitione formamur, continentia verò qua huic sæculo non conformamur. Jubet autem nobis Deus, ut & sapientes & continentes simus, sine quibus bonis justi perfectique esse non possumus. Sed oremus ut det quod jubet adjuvando & inspirando, qui commonuit quid velle debeamus præcipiendo & vocando. Quidquid [b] hinc dedit, ut conservet oremus; quod autem nondum dedit, ut suppleat oremus: tamen oremus & gratias agamus de acceptis; & quod nondum accepimus, eo ipso quòd de acceptis ingrati non sumus, nos accepturos esse fidamus. Qui enim dedit conjugatis fidelibus ut contineant ab adulteriis & fornicationibus, ipse dedit sanctis virginibus & viduis ut contineant ab omni concubitu, in qua virtute jam propriè vel integritas vel continentia nominatur. An forte ab illo quidem accepimus continentiam, sed à nobis habemus sapientiam? Quid est ergo quod Jacobus apostolus dicit, *Si quis autem vestrûm indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur illi* (Jac. 1. 5.). Sed de hac quæstione, & in aliis jam Opusculis nostris, quantum adjuvit Dominus, multa diximus, & aliàs quantum per ipsum potuerimus, data opportunitate dicemus.

CAPUT XVIII. Exhortationis vires sine gratia.

22. NUNC inde aliquid ideo dicere volui, propter quosdam fratres nostros amicissimos & dilectissimos nobis, nec malitiosè quidem errori huic implicatos, sed implicatos tamen; qui putant cùm aliquos ad justitiam pietatemque exhortantur, vires non habituram exhortationem suam, nisi totum illud, quod ut agat homo, agunt cum homine, in hominis constituant potestate, non adjuta Dei munere, sed solo arbitrio liberæ voluntatis exserta: quasi possit esse ad perficiendum opus bonum voluntas libera, nisi Dei munere liberata. Nec attendunt idipsum etiam se ipsos Dei dono habere, quòd ea facultate exhortantur, ut ad capessendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant pravas, aversas convertant, repugnantes pacificent. Sic [c] enim possunt persuadere quod suadent. Aut si hæc in voluntatibus hominum non agunt, quid agunt? ut quid loquuntur? Dimittant eas potius arbitrio suo. Si autem in eis hæc agunt, itane tandem homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & Deus illic non agit aliquid adjuvando? Immo verò, quantalibet homo sermonis facultate præpolleat, ut solertiâ disputandi & suavitate dicendi in hominis voluntate inserat veritatem, nutriat caritatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (1. Cor. 3. 7.). Frustra quippe operarius omnia moliretur extrinsecùs, nisi Creator intrinsecus latenter operaretur. Spero ergo has litteras meas merito excellentiæ vestræ citò in manus etiam talium esse venturas: ideo nonnulla hinc dicenda arbitratus sum. Deinde ut tu ipsa & quæcumque aliæ viduæ ista legerint, vel cùm leguntur audierint, noveritis vos ad diligendum & habendum continentiæ bonum plus proficere orationibus vestris, quàm exhortationibus nostris: quoniam si quid vos adjuvat, quòd vobis etiam nostra ministrantur alloquia, totum illius gratiæ tribuendum est, *in cujus manu sunt*, sicut scriptum est, *& nos & sermones nostri* (Sap. 7. 16.).

CAPUT XIX. Exhortatur ad viduitatis bonum.

23. SI ergo nondum Deo vovisses continentiam vidualem, exhortaremur profectò ut voveres: quia verò jam vovisti, exhortamur ut perseveres. Talia mihi tamen video esse dicenda, quibus eam diligant & arripiant & quæ adhuc nubere cogitabant. Aurem igitur inclinemus Apostolo: *Quæ innupta est*, inquit, *sollicita est ea quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est, sollicita est quæ sunt mundi, quomodo placeat viro* (1 Cor. 7. 34.). Non ait, sollicita est ea quæ sunt mundi, ut sancta non sit: sed certè minor est [d] ea conjugalis sanctitas ex ea parte curarum qua mundana cogitatur voluptas. Quidquid itaque intentionis animi etiam his rebus impenderetur quibus placendum esset viro, colligere quodam modo & redigere debet innupta Christiana in eam intentionem qua placendum est Domino. Et [e] vide cui placeat, quæ Domino placet: & utique tanto est beatior, quando plus placet ei: quanto autem magis cogitat ea quæ sunt mundi, tanto minùs placet. Placete itaque tota intentione specioso formâ præ filiis hominum. Ejus enim gratiâ illi placetis, quæ diffusa est in labiis ejus (Ps. 44. 3.). Placete illi ea quoque parte cogitationis, quæ occuparetur mundo, ut placeretur viro. Placete illi qui displicuit mundo, ut placentes ei liberarentur ex mundo. Hunc enim speciosum formâ præ filiis hominum viderunt homines in cruce passionis, & *non habuit speciem neque decorem, sed facies ejus abjecta & deformis positio ejus* (Isa. 53. 3.). Ex hac tamen deformitate Redemtoris vestri, manavit pretium decoris vestri, sed decoris interioris. *Omnis* enim *pulcritudo filiæ regis intrinsecùs* (Ps. 44. 14.). Hac pulcritudine illi placete: hanc pulcritudinem studiosâ curâ & sollicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos: veris veritas delectatur: & ille, si quod legisti agnoscis, veritas vocatur. *Ego sum*, inquit, *via, & veritas, & vita* (Joh. 14. 6.). Currite ad illum per illum; placete illi ex illo; vivite cum illo, in illo, de illo. Affectibus veris & sanctissima castitate à viro tali amate amari.

d Ut tota intentio Julianæ viduæ sit ad placendum Deo.

24. AUDIAT hæc virginis etiam sanctæ prolis tuæ auris interior. [f] Videro quantum te præcedat in regno Regis illius: alia quæstio est. Invenistis tamen mater & filia, cui contemtis nuptiis, illa omnibus, tu secundis, pulcritudine castitatis simul placere debeatis. Certè si mariti essent quibus placendum esset, jam te fortasse cum filia puderet ornari: nunc non pudeat agere quibus simul ornemini; quia non est criminosum, sed potiùs gloriosum, ut ab illo uno simul ametnini. Simulatum autem candorem ac ruborem & pigmentis illitum non adhiberetis, etiamsi viros haberetis; non putantes dignos quos falleretis, nec vos quæ fallere deberetis: nunc ergo illi Regi, qui unicæ sponsæ, cujus membra estis, speciem concupivit, veraciter simul placete, simul inhærete; illa integritate virginali, tu continentiâ viduali, ambæ pulcritudine spiritali. In qua pulcritudine etiam illius avia, * socrus tua, quæ jam certè senuit, est pulcra vobiscum. Vigorem quippe hujus pulcritudinis dum extendit in anteriora caritas, rugam in ea non facit annositas. Habetis vobiscum anum sanctam & in domo & in Christo, quam de perseverantia consulatis: quomodo cum ista [g] vel illa tentatione pugnandum sit, quid agendum ut facilè superetur, quod munimentum sumendum, ne facilè rursus insidietur: & si quid hujusmodi est, docet vos diuturnitate jam certa, amore benevola, pietate sollicita, ætate secura. Tu præcipuè, tu consule in talibus eam, quæ experta es quòd experta est. Nam proles

e Demetriadis virginis aviæque ipsius, perinde atque matris vult esse unum studium Deo placendi.

* Proba Demetriadis avia, socrus Julianæ.

a Sic aliquot MSS. Alii verò cum editis, *& quod nos cùm jusserit.*
b Ita MSS. At editi, *hoc dedit.* Et infrà, *ut conservet oremus.*
c Editi, *Si enim non possunt.* Abest non à MSS. qui & loco *Si*, habent *Sic.*
d Omnes propè MSS. & Florus, *sed certè minor est divina sanctitas.*

e Sic MSS. At editi, *Et videat.*
f Editi, *Qua verò.* At MSS. *Videro*, omisso *Qua.* Unus Augustinensium codex habet, *Videro.*
g Sic MSS uno excepto Augustinensium, qui habet, *cum illa belluina tentatione.* At editi, *cum illa contra bella tentatoris.*

Apoc. 14. 4.

vestra illud canticum cantat, quod in Apocalypsi nisi virgines cantare non possunt. Pro ambabus tamen vobis sollicitiùs orat quàm pro se ipsa: sed magis pro nepte sollicita est, cui vincendarum tentationum spatium plus restat annorum: te autem videt ævo suo viciniorem, & ejus filiæ matrem, quam si nuptam, quod jam non licet, atque absit, vidisses, puto quòd parere cum illa erubuisses. Quantum est ergo quod jam tibi periculosæ restat ætatis, quæ ideo non diceris avia, ut sanctarum cogitationum & operum fetibus cum filia possis esse fecunda? Non itaque immeritò magis pro illa sollicita est avia, pro qua & tu mater: quia & majus est quod vovit, & totum ei restat quòd modò cœpit. Exaudiat Dominus preces ejus, a ut sanctè obsequamini meritis ejus, quæ tamen * viri tui in juventa peperit, cor filiæ tuæ in senecta parturit. Omnes itaque pariter atque concorditer univiro unius conjugis, in cujus corpore uno spiritu vivitis, placete moribus, instate orationibus.

**Olibrii, ex Hieron. epist. 8 ad Demetr.*

CAPUT XX. *Illecebræ sæculares quæ tam citò deficiunt, contemnendæ.*

25. PRÆTERITUS dies non revertitur in futurum, & post hesternum pergit hodiernus, & post hodiernum perrecturus est crastinus: & ecce omnia tempora & temporalia transeunt, ut veniat mansura promissio: & *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Si mundus jam perit, nupta cui parit? Aut corde paritura, & carne non paritura, cur nubit? Si autem adhuc duraturus est mundus, cur non magis amatur per quem factus est mundus? Si jam deficiunt illecebræ sæculares, non est quod Christianus animus cupiditate conquirat: si autem adhuc manebunt, est quod sanctitate contemnat. Horum duorum in altero spes nulla libidinis, in altero major est gloria caritatis. Quot aut quanti sunt ipsi anni, quibus videtur vigere flos carnalis ætatis? Nonnullæ feminæ nuptias cogitantes & ardenter optantes, dum spernuntur aut differuntur, repentè senuerunt, ut eas nubere jam puderet amplius quam liberet. Multæ autem nuptæ recentissima sua conjunctione in longinqua profectis viris suis, reditum eorum exspectando grandævæ factæ sunt, & tamquam citò viduatæ aliquando nec remeantes saltem senes suos anus suscipere meruerunt. Si ergo vel spernentibus vel tardantibus sponsis, vel peregrinantibus maritis, carnalis concupiscentia potuit contineri ne stuprum aut adulterium committeretur, cur contineri non potest ne sacrilegium committatur? Si repressa est cùm ferveret dilata, cur non opprimitur cùm friguerit amputata? Plus enim b ardentem ferunt libidinem, quæ non desperant ejusdem libidinis voluptatem. Quæ autem innuptarum castitatem Deo vovent, ipsam spem subtrahunt, quæ fomes amoris est. Unde faciliùs concupiscentia refrenatur, quæ nulla exspectatione succenditur: contra quam tamen nisi oretur, ut superetur, ipsa illicita exoptatur ardentiùs.

Matt. 10. 22.

CAPUT XXI. *Deliciæ spiritales viduis sint loco carnalium.*

26. DELICIÆ igitur spiritales deliciis carnalibus in sancta castitate succedant, lectio, oratio, psalmus, bona cogitatio, bonorum operum frequentatio, spes futuri sæculi, & cor sursum: atque de his omnibus gratiarum actio Patri luminum, à quo sine ulla dubitatione omne datum optimum & omne donum perfectum, Scriptura teste, descendit. Nam quando pro deliciis nuptarum quas in carne virorum habent, aliarum carnalium deliciarum tamquam in solatiùm usus assumitur, quid ego dicam quæ sequantur mala, cùm breviter Apostolus dixerit, viventem mortuam esse viduam, quæ in deliciis vivit? Absit autem à vobis ut divitiarum cupiditate capiamini pro cupiditate nuptiarum, & in cordibus vestris nummus viri amori succedat. Intuentes enim hominum conversationem, sæpe experti sumus, in quibusdam lasciviâ compressâ crevisse avaritiam. Nam sicut in ipsis sensibus corporis acutiùs audiunt qui non vident, & tangendo multa discernunt, nec tanta vivacitate tangunt qui oculis utuntur; ubi intelligitur ex uno aditu, id est, luminum, repressa intentione sentiendi, c eam se in alios sensus promtiorem dignoscendi acumine exserere, tamquam ex altero conetur implere quod negatur in altero: ita etiam sæpe carnalis cupiditas à concumbendi voluptate cohibita, majoribus viribus in pecuniæ se porrigit appetitum, & illinc aversa, huc se impetu ardentiore convertit. In vobis autem amor divitiarum simul frigescat cum amore nuptiarum; & pius usus rerum quas possidetis, ad spiritales delicias conferatur, ut liberalitas vestra magis ferveat adjuvandis egenis quàm ditandis avaris. In thesaurum quippe cælestem non mittuntur dona cupidorum, sed eleemosynæ pauperum, quæ in immensum modum orationes adjuvant viduarum. Jejunia quoque ac vigiliæ in quantum valetudinem non perturbant, si orando, psallendo, legendo, & in lege Dei meditando insumantur, in delicias spiritales etiam ipsa quæ videntur laboriosa vertuntur. Nullo modo enim sunt onerosi labores amantium, sed etiam ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium, vindemiantium, negotiantium, ludo aliquo sese oblectantium. Interest ergo quid ametur. Nam in eo quod amatur, aut non laboratur, aut & labor amatur. Et vide quàm pudendum & dolendum sit, si delectat labor ut fera capiatur, ut cupa & sacculus impleatur, ut pila jaciatur, & non delectat ut Deus adquiratur.

Jac. 1. 17. 1 Tim. 5. 6.

CAPUT XXII. *Famæ bonæ cura.*

27. IN omnibus sanè spiritalibus deliciis, quibus fruuntur innuptæ, sancta earum conversatio cauta etiam debet esse, ne fortè cùm mala vita non sit per lasciviam, mala sit fama per negligentiam. Nec audiendi sunt, sive viri sancti, sive feminæ, quando reprehensâ in aliquo negligentiâ suâ, per quam fit ut in malam veniant suspicionem, unde suam vitam longè abesse sciunt, dicunt sibi coram Deo sufficere conscientiam, existimationem hominum non d imprudenter solùm, verùm etiam crudeliter contemnentes; cùm occidunt animas aliorum, sive blasphemantium viam Dei, quibus secundùm suam suspicionem quasi turpis quæ casta est displicet vita sanctorum, sive etiam cum excusatione imitantium, non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam suam custodit, sibi bene facit: quisquis autem etiam famam, & in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra: & utique etiam quod aliis ministramus misericorditer ad salutem, ad nostram quoque redundat utilitatem. Unde non frustra Apostolus, *Providemus*, inquit, *bona, non solùm coram Deo, verùm etiam coram hominibus*. Item dicit, *Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant*. In quadam etiam exhortatione dicit, *De cetero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque sancta, quæcumque justa, quæcumque casta, quæcumque carissima, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me*. Cernis quemadmodum inter multa quæ exhortando commonuit, non neglexerit ponere, *quæcumque bonæ famæ*; duobusque verbis cuncta concluserit, ubi ait, *si qua virtus, si qua laus*. Ad virtutem namque pertinent quæ antea memoravit bona: fama verò ad laudem. Puto quòd non laudem hominum pro magno sumebat Apostolus, alio loco dicens, *Mihi autem minimum est ut à vobis dijudicer, aut ab humano die*. Et alibi, *Si hominibus placerem, Christi servus non essem*. Et iterum, *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Sed illorum duorum, id est, bonæ vitæ & bonæ famæ, vel quod breviùs dicitur, virtutis & laudis, unum propter se ipsum sapientissimè retinebat, alterum propter alios misericordissimè providebat. Sed quoniam quantalibet humana cautela suspiciones malevolentissimas non potest omni ex parte vitare, ubi pro existimatione nostra quidquid rectè possumus fecerimus, si aliqui de nobis vel mala fingendo, vel malè credendo, famam nostram decolorare conantur, adsit conscientiæ solatium, planéque etiam gaudium, quòd merces nostra magna est in cælis, etiam cùm dicunt homines mala multa de nobis, piè tamen justéque viventibus. Illa enim merces tamquam stipendium est militantium, per arma justitiæ, non solùm dextera, verùm & sinistra, per gloriam scilicet & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam.

2 Cor. 8. 21. 1 Cor. 10. 33. Phil. 4. 8. & 9. 1 Cor. 4. 3. Gal. 1. 10. 2 Cor. 1. 12. Matt. 5. 12. 2 Cor. 6. 8.

CAPUT XXIII. *Continen-*

28. AGITE itaque cursum vestrum, & perseveranter currite, ut comprehendatis; & exemplo vitæ exhortationisque sermone rapite in eumdem cursum vestrum

a Probæ notæ MSS. *& sancta*
b Lov. *ardenter*. Editi, alii cum MSS. *ardentem*.
c Sic MSS. At editi, *repressa intentione, sentiendi vim in alios sensus*, &c.
d Plures MSS. *impudenter*.

quæcumque potueritis. Non vos ab hoc studio, quo multas ad imitandum excitatis, frangat querela vanorum, qui dicunt, Quomodo subsistet genus humanum, si omnes fuerint continentes? Quasi propter aliud retardetur hoc sæculum, nisi ut impleatur prædestinatus numerus ille sanctorum, quo citiùs impleto, profectò nec terminus sæculi differetur. Nec illud vos retardet ab studio persuadendi aliis bonum vestrum, si dicatur vobis, cùm & nuptiæ bonæ sint, quomodo erunt omnia bona in Christi corpore, & majora scilicet & minora, si omnes continentiæ a laude atque amore imitentur? Primò quia conando ut omnes sint continentes, tunc erunt vel paucæ. *Neque enim omnes capiunt verbum hoc.* Sed quoniam scriptum est, *Qui potest capere, capiat*: tunc capiunt quæ possunt, si nec illis quæ non capiunt taceatur. Deinde nec timere debemus, ne forte omnes capiant, & aliquid de minoribus bonis, id est conjugalis b vita, Christi desit in corpore. Si enim omnes audierint, & omnes ceperint, intelligere debemus hoc ipsum fuisse prædestinatum, ut conjugalia bona in illorum numero membrorum jam sufficiant, quæ tam multa ex hac vita transierunt. Neque enim nunc, si omnes fuerint continentes, honorem continentium daturi sunt eis qui tricenarium fructum, c si in conjugali bono ipse intelligitur, jam dominicis horreis intulerunt. Habebunt ergo illic omnia ista bona suum locum, etiamsi deinceps nulla velit nubere, vel nemo ducere uxorem. Securè itaque instate quibus potestis, ut fiant quod vos estis: & orate vigilanter atque ferventer, ut adjutorio dexteræ Excelsi & abundantiâ misericordissimæ gratiæ Domini, & perseveretis in eo quod estis, & proficiatis ad id quod eritis.

Margin: tes perseverent, & aliis persuadeant continentiam. — Matt. 19. 11. — Matt. 13. 8.

29. Deinde obsecro vos per illum à quo & hoc donum accepistis, & hujus doni præmia speratis, ut me quoque orationibus vestris memineritis inserere cum tota domestica vestra Ecclesia. Ordinatissimè quippe provenit, ut matri vestræ jam grandævæ de oratione epistolam scriberem; ad ipsam quippe maximè pertinet orando concertare pro vobis, quæ de se minùs sollicita est quàm de vobis: & ut ad te potiùs quàm ad illam hoc de continentia viduali opusculum facerem; quia tibi superare adhuc restat, quod jam ætas illius superavit. Virgo autem sancta proles vestra, si aliquid de sua professione desiderat ex laboribus nostris, habet grandem librum de sancta virginitate, quem legat. De quo legendo etiam te commonueram, quoniam multa continet utrique necessaria castitati, hoc est, virginali atque viduali, quæ hic propterea partim tenuiter adtigi, partim omnino prætermisi, quia ibi copiosius disputavi. Perseveres in gratia Christi.

Margin: Conclusio. — Epistola 130. ad Probam. — Liber de sancta Virginitate.

a Sic MSS. At editi, *laudem atque amorem.*
b Er. & plures MSS. *vita.*
c Ita MSS. At editi, *qui conjugali bono inesse intelligitur.*

IN SEQUENTES LIBROS,

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAP. LVII.

Scripsi duos libros de Conjugiis adulterinis, quantum potui secundùm Scripturas cupiens solvere difficillimam quæstionem. Quod utrùm enodatissimè fecerim, nescio: immo verò non me pervenisse ad hujus rei perfectionem sentio, quamvis multos sinus ejus aperuerim: quod judicare poterit quisquis intelligenter legit. Hujus operis primus liber sic incipit: *Prima quæstio est, frater dilectissime Pollenti.* Secundus autem sic: *Ad ea quæ mihi scripseras.*

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

DE CONJUGIIS ADULTERINIS

AD POLLENTIUM, LIBRI DUO *

LIBER PRIMUS.

Margin: * Scripti circiter an. Christi 419.

In quo tractantur quæstiones potissimùm duæ. Prima est in illud 1. Cor. 7. His autem qui sunt in conjugio præcipio...... mulierem...... si discesserit, manere innuptam &c. *quod Apostoli præceptum Pollentio quidem videtur pertinere ad mulieres recedentes à viris præter fornicationis caussam, hisque solis prohibitum nubere alteri viro: contrà autem Augustinus eas tantùm spectare contendit, quæ à viris fornicationis causâ recesserint, atque præter hanc caussam recedere non permissum. Secunda quæstio est circa illud item* 1. Cor. 7. Ceteris autem ego dico, non Dominus &c. *Hoc monendo dictum ab Apostolo docet Augustinus, ut scilicet fideles conjuges in relinquendis infidelibus permissâ licentiâ non utantur: Pollentius contrà sentit vetitum ibi esse à Paulo, ne conjuges etiam infideles dimittantur à fidelibus. Adtingitur postremò quæstio de Catechumenis in ultimo vitæ constitutis, an iis nec petentibus, nec pro se respondere valentibus, prosit baptizari.*

Margin: Caput I. In loco Pauli dissensus Pollentii & Aug. 1 Cor. 7. 10. & 11.

Prima quæstio est, frater dilectissime Pollenti, earum quas ad me scribens, tamquam consulendo tractasti, quod ait Apostolus, *His autem qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, mulierem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & vir uxorem non dimittat*, utrùm ita sit accipiendum, ut eam prohibuisse nubere intelligatur, quæ sine caussa fornicationis discessit à viro; id enim sentis: an sicut ego sensi in eis libris, quos ante plurimos annos de sermone Evangelico scripsi, quem secundùm Matthæum habuit Salvator in monte,

* In Retractationum libro secundo proximè post Opus de Origine animæ, quod anno Christi 419. conscriptum est, collocantur. Hos Possidius c. 6. appellat, *de incompetentibus Nuptiis.*

illas innuptas manere præceperit, quæ à viris suis ea caussâ recesserint quæ sola permissa est, id est, fornicationis. Videtur enim tibi tunc à viro discedentem feminam nubere non debere, si nullâ viri fornicatione compulsa discesserit. Nec attendis, si nullam vir ejus caussam fornicationis habuerit, non eam discedentem manere innuptam, sed omnino discedere non debere. Nam utique cui præcipitur, ut si à viro discesserit innupta permaneat, non discedendi aufertur licentia, sed nubendi. Quod si ita est, datur ergo licentia feminis quæ continentes esse voluerint, nullum maritorum exspectare consensum, ut quod dictum est, *mulierem à viro non discedere*, eis præceptum esse videatur, quæ possent eligere, non continentiam, sed tale divortium quo liceret eis in aliorum nuptias convenire. Proinde quæ dilexerint nullum desiderare concubitum, nullum ferre connubium, licebit eis, viros suos etiam sine ulla fornicationis caussa relinquere, & innuptas secundùm Apostolum permanere. Et viri similiter (quoniam par forma est in utrisque) si continentes esse voluerint, etiam uxoribus non consentientibus deserent eas, & sine ullis nuptiis permanebunt. Tunc enim eis, ut putas, alia conjugia liceret inquirere, si fornicationis causâ divortium nasceretur. Cum verò ista caussa non est, superest, secundùm id quod existimas, ut aut conjunx non discedat à conjuge, aut si discesserit, sine conjugio maneat, aut ad pristinum conjugium revertatur. Nulla ergo existente causâ fornicationis, cuilibet conjugi licebit unum de tribus eligere; aut non discedere à conjuge; aut si discesserit, sic manere; aut si non sic manserit, non alterum quærere, sed priori se reddere.

An circa caussam fornicationis discedere liceat conjugi sine nuptiis manere volenti.

CAPUT II.

2. ET ubi est quod idem Apostolus, nec ad tempus, ut vacetur orationi, nisi ex consensu, voluit conjuges carnali fraudare invicem debito? Quomodo salvum erit quod ait, *Propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat, & unaquæque virum suum habeat: uxori vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Hoc quomodo verum erit, nisi quia nolente conjuge, non licet conjugi continere? Nam si licet mulieri sic dimittere virum, ut maneat innupta, non vir habet, sed ipsa sui corporis potestatem; quod etiam de viro intelligitur. Deinde cùm dictum est, *Quicumque dimiserit uxorem suam, exceptâ caussâ fornicationis, facit eam mœchari*: quomodo dictum intellecturi sumus, nisi prohibitum esse homini dimittere uxorem, si nulla caussa fornicationis exstiterit? Et dictum est quare, ne scilicet faciat eam mœchari: utique ideo, quia etiamsi non ipsa dimiserit, sed dimissa fuerit, erit mœcha, si nupserit. * Propter hoc ergo tam magnum malum, non licet homini dimittere uxorem, nisi ex caussa fornicationis. Tunc enim non ipse dimittendo facit adulteram, sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat, Dimitto quidem uxorem meam sine ulla caussa fornicationis, sed continens permanebo; ideone dicemus eum impunè fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem Domini hæc dicentis intelligit? Quoniam nec continentiæ caussâ dimitti conjugem voluit, qui solam caussam fornicationis excepit.

1 Cor. 7. Non licere conjugi discedere nisi ex fornicationis caussa. Ibid. 2. & 3.

Matt. 5. 32.

* CAPUT III.

Locus Apostoli de muliere quæ à viro fornicante discedit, intelligendus. 1 Cor. 7. 10. & 11.

3. REDEAMUS igitur ad ipsa Apostoli verba dicentis, *His autem qui sunt in conjugio præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam.* Et eum velut interrogemus, & tamquam præsentem quodam modo consulamus, Cur dixisti Apostole, *quod si discesserit, manere innuptam*? Licetne discedere, an non licet? Si non licet, cur præcipis discedenti ut maneat innupta? Si autem licet, profectò est aliqua caussa qua liceat. Hæc autem inquisita non invenitur, nisi quam solam Salvator excepit, id est, caussa fornicationis. Ac per hoc non præcepit Apostolus mulierem si discesserit manere innuptam, nisi quæ illa caussâ discedit à viro, qua solâ ei licitum est discedere a viro. Ubi enim dicitur, *Præcipio non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam*, absit ut contra hoc præceptum faciat, quæ sic discedit ut innupta permaneat. Nisi ergo illa intelligatur cui licet discedere, (non autem licet nisi viro fornicante,) quomodo jubetur innupta, si discesserit, permanere? Quis est qui dicat, Si discesserit mulier a viro non fornicante, innupta permaneat, cùm ei nisi à viro fornicante discedere omnino non liceat? Sensus itaque iste tuus quantum adversatur vinculo conjugali, ubi Dominus nec continentiam voluit suscipi, nisi pari concordique consensu, puto quòd jam intelligas.

CAPUT IV.

Apostolus malè intellectus de muliere ob continentiæ placitum discedente.

4. SED rem ipsam paulò apertiùs proloquamur, & quasi constituamus ante oculos. Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit: discessit ab eo mulier, & cœpit vivere continenter, ipsa scilicet casta mansura, sed factura, quod Dominus non vult, adulterum virum; qui cùm se non continuerit, alteram quæret. Quid sumus dicturi mulieri, nisi quod dicit Ecclesiæ sana doctrina? Redde debitum viro, ne dum tu quæris unde amplius honoreris, ille unde damnetur inveniat. Hoc enim & illi diceremus, si te nolente continere voluisset. Non enim habes potestatem corporis tui, sed ille: sicut nec ille habet potestatem corporis sui, sed tu. Nolite invicem fraudare, nisi ex consensu. Cùm hæc atque hujusmodi plura quæ ad hoc pertinent dixerimus, placetne tibi ut nobis mulier ex ista tua ratione respondeat? Ego Apostolum audio dicentem, *Præcipio mulierem à viro non discedere; quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Ecce discessi, nolo reconciliari viro, sed innupta permaneo. Non enim ait, si discesserit, manere innuptam, donec viro suo reconcilietur; sed *manere*, inquit, *innuptam, aut viro suo reconciliari.* Hoc, inquit, faciat, aut illud: unum e duobus eligendum permisit; non autem in horum alterum compulit. Manere innupta eligo, ac sic præceptum impleo. Corripe, argue, increpa, utere qua volueris severitate, si nupsero.

1 Cor. 7. 10. & 11.

CAPUT V.

Refutatur illa interpretatio Apostoli.

5. QUID huic contradicam? nisi, Apostolum non bene intelligis. Neque enim ille præcepisset, si à viro discesserit, innuptam manere mulierem, nisi eam cui discedere licuisset, illâ unâ videlicet causâ, quæ ibi propterea tacita est, quia notissima est, hoc est, fornicationis. Hanc enim solam Deus magister excepit, cùm de dimittenda loqueretur uxore; deditque intelligi talem formam etiam in viro esse servandam: quoniam non solum mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir; sed similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Cum ergo tuum maritum arguere de fornicatione non possis, quomodo putas quòd ab eo discedis non nubendo excusare, a quo tibi non licet omnino discedere? Cùm hæc à nobis mulier audierit, puto quòd nolis eam sic respondere, ut dicat propterea se manere innuptam, quia sine ulla viri fornicatione discessit, nam si ille fornicatus esset, non solum sibi discedere, verum etiam nubere licuisset.

CAPUT VI.

Pollentii sententia, mulieri ab adultero discedenti nuptias cum alio non esse præcepto vetitas, sed tantùm propter opprobrium vitandas.

6. NEQUAQUAM hoc illa diceret, cum & ipse sis verecundatus illam mulieribus dare licentiam. Dixisti enim: *Si vir uxorem adulteram dimiserit, & aliam duxerit, mulier tantùm opprobrium habebit. Si autem mulier suprà dictâ caussâ virum dimiserit, & alii nupserit, non vir tantum, sed & mulier opprobrium habebit.* Cujus sententiæ tuæ rationem reddens: *Dicent enim*, inquis, *eam ideo discessisse, ut alium virum sibi conjungeret, etsi talis fortè fuerit qualis à quo discessit; perquam facile enim viris est, in hoc morbi vitium irruere. Si autem & ipsum dimiserit, & alii nupserit, magis magisque dicent eam numerositatem virorum appetisse.* Hac reddita ratione concludis, & dicis: *His ergo pertractatis vel etiam discussis, oportet mulierem virum tolerare, aut innuptam manere.* Bonum planè dedisti consilium mulieribus, ut cum sciant sibi esse permissum, si adulteros viros dimiserint, aliis conjugari, non tamen faciant propter opprobrium, sed potiùs tolerent etiam adulteros viros, ne videantur hac occasione multis velle misceri, eo quòd difficile sit, ut non talem inveniat mulier cui nubat, qualis fuerit quem dimisit, quoniam valde in hunc morbum sunt proclives viri. Cum ergo nos dicimus etiam illi mulieri, quæ virum fornicantem dimiserit, alteri nubere non licere, tu autem dicis licere quidem, sed non expedire; utrique procul dubio dicimus eam quæ fornicantem virum dimittit, nubere non debere. Verum hoc interest, quòd nos, quando conjuges ambo Christiani sunt, mulieri, si à viro fornicante discesserit, dicimus non licere alteri nubere, a viro autem non fornicante non licere omnino discedere: tu verò dicis, si mulier a viro non fornicante discesserit, non ei licere alteri nubere, propter præceptum; si autem à fornicante discesserit, non ei expedire nubere propter opprobrium. Mulierem itaque non nupturam discedere à viro, sive fornicante, sive non fornicante permittis.

CAPUT VII.

7. PORRO beatus Apostolus, immo per Apostolum Dominus, quia mulierem non permittit a viro non forni-

Præcipi ut innupta maneat etiam quæ ab adultero discedit.

cante discedere; restat ut eam prohibeat, si discesserit, nubere, quam permittit à fornicante discedere. De qua enim dicitur, Si a viro discesserit, non nubat; eâ conditione discedere permittitur, ut non nubat. Si ergo elegerit non nubere, non est cur prohibeatur discedere. Sicut illa de qua dicitur, Si se non continet nubat; hac utique conditione non continere permittitur, ut tamen nubat. Si ergo elegerit nubere, cogi non potest continere. Sicut ergo illa incontinens compellitur nubere, ut possit quòd non continet non esse damnabile: sic a viro illa discedens, innupta compellitur permanere, ut possit quòd discedit non esse culpabile. Culpabiliter autem à viro non fornicante discedit, etiamsi innupta permanserit. Illa ergo innupta manere præcipitur, si discesserit, quæ à fornicante discedit. Quæ cùm ita se habeant, si eo modo intellexerimus Apostolum, ut mulieribus dicamus, Ita nolite discedere à viris vestris etiam pudicis, ut si discedere volueritis, innuptæ maneatis: omnes quibus placuerit continentia, etiam non consentientibus viris, existimabunt sibi licere discedere. Quod procul dubio quia permittere non debemus, restat ut quod dictum est, *si discesserit, manere innuptam*, de illa dictum docere debeamus, cui licere discedere, non utique nisi a fornicante, didicimus. Ne si aliter docuerimus, obtentu continentiæ perturbemus Christiana conjugia, & contra misericordissimum Domini præceptum dimissos à continentibus mulieribus incontinentes viros, vel a continentibus viris incontinentes mulieres in adulteria compellamus.

1.Cor.7.9.

CAPUT VIII. Parem esse in ea re formam viri & mulieris.

8. ILLUD ergo quod Dominus, non quidem in sermone ipso qui exponebatur a nobis, sed tamen alibi ait, *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ex caussa fornicationis, & aliam duxerit mœchatur*, si hoc modo intelligendum est, ut quicumque causâ fornicationis dimiserit & aliam duxerit, non mœchetur: non videtur in hac caussa par forma esse mariti & uxoris, quando quidem mulier etiamsi causâ fornicationis discesserit à viro & alii nupserit, mœchatur, vir autem si eadem causâ uxorem dimiserit & aliam duxerit, non mœchatur. At si par forma est in utroque, uterque mœchatur, si se alteri junxerit, etiam cùm se a fornicante disjunxerit. Parem verò esse formam in hac caussa viri atque mulieris, ibi ostendit Apostolus, (quod sæpe commemorandum est, ubi cum dixisset,) *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*; adjecit atque ait, *Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.*

Matt. 19. 9.

1.Cor.7.4.

CAPUT IX. Objectio Pollen tii ex loco Matthæi.

9. CUR *ergo*, inquis, *interposuit Dominus caussam fornicationis, & non potius generaliter ait, Quicumque dimiserit uxorem suam & aliam duxerit, mœchatur, si & ille mœchus est, qui dimissa fornicante muliere alteram ducit?* Credo, quia illud quod majus est, hoc Dominus [a] commemorare voluit. Majus enim adulterium esse quis negat, uxore non fornicante dimissa alteram ducere, quàm si fornicantem quisque dimiserit, & tunc alteram duxerit? Non quia & hoc adulterium non est; sed quia minus est ubi fornicante dimissâ altera ducitur. Nam simili locutione usus etiam apostolus Jacobus ait: *Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.* Numquid ideo non peccatum est illi etiam, qui nescit bonum facere, & ideo non facit? Utique peccatum est; sed hoc gravius, si etiam sciat & non faciat: nec illud ideo nullum, quia minus. Ut ergo eodem modo utrumque dicamus, sicut quicumque dimiserit uxorem, exceptâ caussâ fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicumque scit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodum hic rectè dici non potest, Ergo si nescit, non peccat; sunt enim etiam peccata ignorantium, quamvis minora quàm scientium: ita nec illic rectè dici potest, Ergo si causâ fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur; est enim mœchatio eorum etiam, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus; sed utique minor quam eorum qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducunt. Potest quippe, sicut dictum est, *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*; eodem modo & illud dici, Dimittenti uxorem sine caussa fornicationis, & aliam ducenti mœchatio est illi. Quemadmodum igitur si dixerimus, Quicumque mulierem a marito præter caussam fornicationis dimissam duxerit, mœchatur, procul dubio verum dicimus; nec tamen ideo illum qui propter caussam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absolvimus, sed utrosque mœchos esse minimè dubitamus: ita eum qui præter caussam fornicationis uxorem dimiserit & aliam duxerit, mœchum pronuntiamus; nec ideo tamen eum qui propter caussam fornicationis dimiserit, & alteram duxerit, ab hujus peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero gravius, mœchos tamen esse cognoscimus. Neque enim quisquam ita est absurdus, ut mœchum neget esse qui duxerit eam quam maritus propter caussam fornicationis abjecit, cum mœchum dicat eum qui duxerit eam quæ præter caussam fornicationis abjecta est: sic ergo illi ambo sunt mœchi. Unde cum dicimus, Quicumque mulierem præter caussam fornicationis à viro dimissam duxerit, mœchatur; de uno quidem ipsorum dicimus, nec tamen ideo mœchari negamus eum qui eam duxerit, quam propter caussam fornicationis maritus dimiserit: ita cum ambo sint mœchi, & ille scilicet qui dimiserit uxorem suam præter caussam fornicationis & aliam duxerit, & ille qui propter caussam fornicationis uxore dimissa se alteri copulaverit; profectò quando de uno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter mœchus negatus sit, quòd alter expressius sit.

Refellitur ex simili loco.

Jac.4.17.

Peccata ignorantium.

Ex Marco & Luca Matthæus intelligendus.

10. SED si hoc Evangelista Matthæus, quia expressa una specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, numquid non alii generaliter idipsum ita complexi sunt, ut de utroque posset intelligi. Nam secundum Marcum sic scriptum est: *Quicumque dimiserit uxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam; & si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.* Secundum Lucam sic: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur; & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Qui ergo nos sumus, ut dicamus, Est qui mœchatur, uxore sua dimissa alteram ducens, & est qui hoc faciens non mœchatur? cum Evangelium dicat omnem mœchari qui hoc facit. Proinde si quicumque hoc fecerit, id est, omnis qui hoc fecerit, ut uxore sua dimissa alteram ducat, mœchatur; sine dubitatione ibi sunt ambo, & qui præter caussam fornicationis, & qui propter caussam fornicationis dimittit uxorem. Hoc est enim, *Quicumque dimiserit*: hoc est, *Omnis qui dimittit.*

Marc. 10. 11 & 12. Luc. 16. 18.

CAPUT X. Matthæi locus tractatus in libris quos legit Pollentius, quomodo habent.

11. NON autem, (sicut nescio quare tibi visum est,) cùm Evangelii secundum Matthæum verba proferrem, prætermisi quod scriptum est, *& aliam duxerit*; & sic dixi, *mœchatur*: sed ea verba posui quæ in sermone illo prolixo leguntur, quem Dominus habuit in monte. Hunc enim tractandum susceperam, quæ verba illic ita leguntur ut posui, id est, *Quicumque dimiserit uxorem suam, exceptâ caussâ fornicationis, facit eam mœchari, & qui solutam à viro duxerit, mœchatur.* Ubi etsi nonnulla exemplaria verbis diversis eumdem sensum habent interpretatum, non tamen ab eo quod intelligitur discrepant. Alia quippe habent, *Quicumque dimiserit*: alia, *Omnis qui dimiserit*. Itemque alia, *exceptâ caussâ fornicationis*: alia, *præter caussam fornicationis*: alia, *nisi ob caussam fornicationis*. Item alia, *qui solutam à viro duxerit, mœchatur*: alia, *qui dimissam à viro duxerit, mœchatur*. Ubi puto quòd videas nihil interesse ad unam eamdemque sententiam. Quamvis illud ultimum, id est, *qui dimissam à viro duxerit, mœchatur*; in eo sermone quem Dominus fecit in monte, nonnulli codices & Græci & Latini non habeant. Credo propterea, quia & ibi explicatus hic sensus putari potuit, in eo quod superius dictum est, *facit eam mœchari*. Quomodo enim dimissa fit mœcha, nisi hac qui eam duxerit mœchus?

Matt. 5. 32.

CAPUT XI. Alius Matthæi locus subobscurus, sed ab Evangelistis aliis explanatus.

12. VERBA verò quæ ipse posuisti, unde tibi visum est non mœchari eum qui propter caussam fornicationis uxorem dimiserit & aliam duxerit, obscure quidem posita sunt. Unde non miror in eis intelligendis laborare lectorem: sed non sunt in eo sermone Domini, qui tunc a me tractabatur, quando illa conscripsi, quæ cum legeres te moverunt. Alibi quippe idem Matthæus ea Dominum dixisse narravit, non cum illum prolixum faceret in monte sermonem, sed cùm interrogatus esset a Pharisæis, utrum liceret ex quacumque caussa dimittere uxorem. Sed quod minus intelligitur apud Matthæum, apud alios Evangelistas intelligi potest. Quapropter cum legerimus in Evangelio secundùm Matthæum, *Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem*, aut quod magis in Græco legitur, *præter caus-*

Matt. 19. 9.

a In MSS. *commendare.*

sam

sam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: non debemus continuò putare illum non mœchari, qui propter caussam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit; sed adhuc ambigere, donec Evangelium secundùm alios Evangelistas à quibus hoc narratum est, consulamus. Quid si enim secundùm Matthæum, non quidem quod ad hanc rem pertinet dictum est totum, sed ita pars dicta est, ut intelligeretur à parte totum, quod tamquam explanantes Marcus & Lucas, ut clareret plena sententia, totum dicere maluerunt? Cùm itaque primùm non dubitantes verum esse quod apud Matthæum legitur, *Quicumque dimiserit uxorem suam præter caussam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur*; quæsierimus utrùm tantùm iste mœchetur ducendo alteram uxorem, qui præter caussam fornicationis priorem dimiserit, an omnis qui dimissa uxore alteram duxerit, ut ibi sit etiam ille qui fornicantem dimiserit; nonne secundùm Marcum respondebitur nobis, Quid quæritis utrùm ille sit mœchus, & ille non sit? *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit.* Nonne etiam secundùm Lucam dicetur nobis, Quid ambigitis utrùm ille qui propter caussam fornicationis uxorem dimiserit, & aliam duxerit, non mœchetur? *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur.* Ac per hoc, quoniam fas non est ut Evangelistas, quamvis diversis verbis de una re loquentes, ab uno sensu eademque sententia dissentire dicamus; restat ut Matthæum intelligamus à parte totum significare voluisse, eamdem tamen tenuisse sententiam, ut dimittens uxorem & alteram ducens, non quidam mœchetur, id est, qui præter fornicationem dimiserit, quidam verò non mœchetur, id est, qui propter fornicationem dimiserit, sed omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchari minime dubitetur.

Marc. 10. 11.

Luc. 16. 18.

13. Nam & illud quod etiam secundùm Lucam sequitur, *Qui dimissam à viro ducit, mœchatur*, quomodo est verum? Quomodo mœchatur, nisi quia illa quam duxit, eo vivente à quo dimissa est, adhuc uxor aliena est? Si enim jam suæ, non alienæ miscetur uxori, utique non mœchatur: mœchatur autem: aliena est ergo, cui miscetur. Porrò si aliena est, hoc est, ejus à quo dimissa est; etiamsi propter fornicationis caussam dimissa est, nondum dimittentis uxor esse cessavit. Si autem illius esse cessavit; jam hujus est cui alteri nupsit: & si hujus est, non mœchus judicandus est, sed maritus. Sed quia non eum maritum dicit Scriptura, sed mœchum; adhuc illa illius est, à quo etiam caussâ fornicationis abjecta est. Et ideo quamcumque etiam ipse illâ dimissâ ducit uxorem, quia cum alieno marito concumbit, adultera est. Unde autem fieri potest, ut adulter etiam ipse non sit, cùm constet adulterare quam duxit?

Caput XII. Mulier ob fornicationem dimissa non cessat esse uxor ejus qui dimisit. Ibidem.

14. Jam nunc illud videamus quod ait Apostolus: *Ceteris autem ego dico, non Dominus*: ad imparia scilicet, hoc est, ubi non ambo Christiani fuerant, conjugia loquitur. Quod mihi visum est eum monendo dixisse. Quia enim conjunx fidelis relinquere conjugem licitè potuit infidelem, ideo fieri hoc non Dominus, sed Apostolus prohibet. Quod enim Dominus prohibet, fieri omnino non licet. Monet ergo Apostolus, quo possit esse multorum occasio lucrandorum, ut fideles conjuges in relinquendis infidelibus permissâ licentiâ non utantur. Tibi autem videtur infideles quoque dimitti à fidelibus non licere, quia hoc vetat Apostolus: cum ego dicam licere, quia hoc non vetat Dominus; non tamen expedire, quia hoc ne fiat, monet Apostolus: qui reddit etiam rationem cur fieri non expediat, quamvis liceat. *Quid enim scis*, inquit, *mulier si virum salvum facies? aut unde scis vir, si uxorem salvam facies?* Cum etiam superiùs dixisset, *Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore*[a], *& sanctificata est mulier infidelis in fratre*, hoc est, in Christiano: *alioquin filii vestri*, inquit, *immundi essent, nunc autem sancti sunt*. Sic ad lucrandos conjuges & filios Christo, etiam exemplis quæ jam provenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat etiam infideles conjuges dimitti a fidelibus, caussa evidenter expressa est. Non enim propter vinculum cum talibus conjugale servandum, sed ut adquirantur[b] in Christum, recedi ab infidelibus conjugibus Apostolus vetat.

Caput XIII. 1 Cor. 7. 12. Dimittere infideles conjuges non licere sensit Pollentius, licere sed non expedire docet Augustinus. Ibid. 16. Ibid. 14.

15. Multa sunt autem facienda non jubente lege, sed libera caritate: & ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ cùm liceret nobis etiam non impendere, tamen caussâ dilectionis impendimus. Unde prior ipse Dominus, cùm se tributum non debere monstrasset, solvit tamen, ne scandalizaret eos quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat. Jam verò Apostolus quemadmodum ista commendet, ejus verba testantur, ubi dicit: *Cum enim liber sim ex omnibus, omnium servum me feci, ut plures lucrifacerem.* Cum paulo superiùs dixisset, *Numquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Numquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli & fratres Domini & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantavit vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit?* Et paulò post, *Si alii*, inquit, *potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi.* Deinde post pauca, *Quæ ergo*, inquit, *mihi merces erit? Ut evangelizans sine sumtu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio.* Continuòque subjungit quod paulo ante commemoravi, *Cum enim liber sim ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.* Item alio loco de quibusdam quæ ad escam pertinent: *Omnia*, inquit, *mihi licita sunt, sed non omnia expediunt: omnia mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri & venter escis, Deus autem & hunc & has evacuabit.* Item alibi de hoc ipso: *Omnia*[c] *mihi licita sunt, sed non omnia expediunt; omnia mihi licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed id quod alterius est.* Atque ut ostenderet unde loqueretur, *Omne*, inquit, *quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Et tamen alibi dicit, *Non manducabo carnem in æternum, ut non fratrem meum scandalizem.* Itemque alibi: *Omnia quidem munda, sed malum est homini qui per offensionem manducat.* Quod est, *Omnia licita sunt*: ipsum est, *Omnia quidem munda.* Et quod est, *sed non omnia expediunt*: ipsum est, *sed malum est homini qui per offensionem manducat.* Ita ostendit ea quæ licita sunt, id est, nullo præcepto Domini prohibentur, sicut expedit potiùs esse tractanda, non præscripto legis, sed consilio caritatis. Hæc sunt quæ ampliùs erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non à Domino præcipi, quamvis[d] Domino moneantur offerri; ut tanto intelligantur esse gratiora, quanto magis ostenduntur indebita.

Caput XIV. Multa non jussa præcepto legis facienda sunt consilio caritatis. Matt. 17. 26. 1 Cor. 9. 19. Ibid. 4. &c. Ibid. 12. Ibid. 18. 1 Cor. 6. 12. & 13. 1 Cor. 10. 22. &c. Ibid. 25. 1 Cor. 8. 13. Rom. 14. 20. Luc. 10. 35.

16. Sed ea quæ in his talia sunt, ut quamvis sint licita non expediant, non in eis dici potest, Bonum est hoc, sed illud melius: sicut dictum est, *Qui dat nuptum, bene facit; & qui non dat nuptum, meliùs facit.* Ibi enim utrumque licet, & hoc aliquando, aliquando illud expedit. Nam illis quæ se non continent, utique expedit nubere, & quod licet expedit: quæ autem voverint continentiam, nec licet, nec expedit. Porrò discedere ab infideli conjuge licet, sed non expedit: manere autem cum illo, si cohabitare consentit, & licet & expedit; quia si non liceret, expedire non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire: expedire autem quod non licet non potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt; omnia autem illicita non expediunt. Sicut enim omnis qui Christi sanguine redemtus est, homo est, non tamen omnis qui homo est, etiam sanguine Christi redemtus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamen omne quod non expedit etiam non licet. Sunt quippe licita quæ non expediunt, sicut Apostolo teste didicimus.

Caput XV. Licita quædam quæ non expediunt. 1 Cor. 7. 38.

17. Sed inter id quod illicitum est & ideo non expedit, atque id quod licitum est nec tamen expedit, quid intersit, aliquâ universali regulâ definire difficile est. Citiùs enim quisque dixerit, Omne quod fieri non expedit, peccatum est: omne autem peccatum illicitum est: omne ergo quod non expedit, licitum est. Et ubi erunt illa quæ licita esse, sed non expedire, Apostolus dixit, si omne quod non expedit, licitum non est? Quapropter quia verum dixisse Apostolum dubitare non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audemus; restat ut dicamus, fieri aliquid quod non expediat, & ta-

Caput XVI. Licitum quod non expedit differt ab illicito, ita ut illud si fiat, non sit peccatum, quamvis non sit faciendum.

a Lov. *in uxore fideli.* Abest *fideli* ab editis aliis & MSS.
b Sola editio Lov. *adquirantur Christo.*
c Particula *mihi* hoc & proximo infrà loco abest à MSS.
d Sic MSS. At editi, *à Domino*: minus bene.

men [a] si licitum est, non esse peccatum, quamvis quoniam non expedit, non sit utique faciendum. Quod si absurdum videtur, ut aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit; intelligendum est hoc ex consuetudine sermonis absurdum: quæ ita latè patet, ut etiam jumenta, quamvis sint rationis expertia, tamen plerumque dicamus debere vapulare cùm peccant: peccare autem propriè non est nisi ejus qui utitur rationali voluntatis arbitrio, quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est divinitus attributum. Sed aliud est cùm propriè loquimur, aliud cùm verba ex aliis rebus transferendo vel abutendo [b] mutuamur.

CAPUT XVII. Unde differt id quod licet & non expedit ab eo quod ideo non expedit quia non licet.

18. UT igitur, si possumus, enitamur, inter id quod licet & non expedit, & id quod non licet atque ideo non expedit, aliquo certo fine distinguere! ea mihi videntur licere & non expedire, quæ per justitiam quidem, quæ coram Deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur à salute, vitanda sunt: ea verò non licere, & ideo nec expedire, quæ sic ipsâ justitiâ vetantur, ut facienda non sint; etiamsi ab eis, quibus in notitiam fuerint perlata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur à Domino, ut ea quæ licita sunt & non expediunt, non legis vinculo, sed liberâ dilectionis beneficentiâ caveantur.

Dimittere conjugem infidelem, nec vetat, nec jubet Christus, monet Paulus ne fiat.

19. QUOCIRCA si dimittere infidelem conjugem non liceret, hoc fieri Dominus prohiberet, neque id Apostolus prohibens diceret, *Ego dico, non Dominus.* (1 Cor. 7. 12.) Nam si propter fornicationem carnis permittitur homo à conjuge separari; quanto magis in conjuge mentis fornicatio detestanda est? id est, [c] infidelitas, de qua scriptum est, *Quoniam ecce qui longè se faciunt à te, peribunt; perdidisti omnem qui fornicatur abs te.* (Psal. 72. 27.) * Sed quia ita licitum est, ut non expediat: ne propter conjugum separationes offensi homines, ipsam doctrinam salutis, qua illicita prohibentur, exhorreant, ac sic pejores atque perituri in eadem infidelitate remaneant; intercedit Apostolus, & monendo fieri vetat, quod ita licitum est ut non expediat. (* CAPUT XVIII.) Sic enim recedere ab infidelibus uxoribus vel maritis, fideles viri vel feminæ non prohibentur à Domino, ut neque jubeantur. Nam si dimittere tales conjuges juberentur, nullus esset locus consilio monentis Apostoli ne hoc fieret. Nullo modo enim quod Dominus jubet, servus bonus fieri prohiberet.

Cur sicut Israelitis uxores alienigenas, non ita Christianis infideles jubetur deserere.

20. NAMQUE hoc Dominus aliquando per Esdram prophetam jussit, & factum est: dimiserunt Israelitæ uxores alienigenas, quicumque tunc habere potuerunt, per quas fiebat ut & ipsi ad alienos seducerentur deos, non ut illæ per maritos vero adquirerentur Deo. (1. Esdras 10. 11.) Nondum enim tanta gratia Salvatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris Testamenti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cùm bona terrena, quæ pro magno exspectabant à Domino, viderent etiam his abundare qui multos falsos colebant deos, blanditiis uxorum priùs eos reverebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Unde jusserat Dominus per sanctum Moysen, ne quis uxorem alienigenam duceret. (Deut. 7. 3.) Meritò ergo, quas duxerant Domino prohibente, Domino jubente dimiserunt. Cùm verò cœpisset gentibus Evangelium prædicari, jam conjunctos gentiles gentilibus comperit conjuges: ex quibus si non ambo crederent, sed unus aut una infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi à Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec juberi: ideo scilicet non prohiberi, quia justitia permittit à fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est major in corde; nec vera ejus pudicitia cum conjuge dici potest, quia *Omne quod non est ex fide, peccatum est:* (Rom. 14. 23.) quamvis veram fidelis habeat pudicitiam etiam cum infideli conjuge, qui non habet veram. Ideo autem nec juberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra jussionem Domini gentiles fuerant ambo conjuncti.

Consilium Pauli tamquam Christi accipiendum.

21. QUONIAM ergo ab infideli fidelem discedere nec prohibet nec jubet Dominus, ideo ut non discedat, Apostolus dicit, non Dominus: habens utique Spiritum-sanctum, in quo dare posset utile & fidele consilium. Unde cùm dixisset de muliere, cujus vir mortuus fuerit, *Beatior autem erit, si sic permanserit, secundùm meum consilium:* (1 Cor. 7. 40.) ne quis hoc consilium tamquam humanum, non divinum contemnendum putaret, adjecit, *Puto autem & ego Spiritum Dei habeo.* Proinde intelligendum est, etiam ipsa quæ non à Domino jubentur, sed à sancto ejus famulo utiliter suadentur, eodem Domino inspirante suaderi. Absit enim ut quisquam catholicus dixerit, quando suadet Spiritus-sanctus, non Dominum suadere; cùm & ipse Dominus sit, & inseparabilia sint opera Trinitatis. Dicit tamen, *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* (ibid. 25.) Non ut hoc consilium alienum existimemus a Domino, cùm continuò sequatur & dicat, *tamquam misericordiam consecutus à Domino ut fidelis essem.* Secundum Deum ergo dat fidele consilium in eo Spiritu, de quo ait, *Puto autem & ego Spiritum Dei habeo.*

Id quod licet, quandoque expedit, quandoque non.

22. VERUMTAMEN aliud est Domini jubentis imperium, aliud conservi secundùm misericordiam caritatis, quæ est illi à Domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hîc autem licet: ita sanè ut ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò non expediat. Expedit tunc, quando non solùm per justitiam, quæ coram Domino est, permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur, velut cùm dat consilium non nubendi Apostolus virgini, unde præceptum Domini se non habere testatur; licet aliud facere, id est, nubere, & minus quàm continentiæ, bonum tamen tenere nuptiarum. Ipsumque licitum etiam expedit: quoniam in vetita & illicita ruituram carnis infirmitatem sic excipit honestate nubendi, ut neminem impediat ad salutem; quamvis magis expediret, magisque honestum esset, si virgo consilium, quo præceptum eam non compellit, arriperet.

Discessio ab infideli conjuge non prohibita præcepto legis, sed consilio caritatis.

Tunc autem non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed usus ipsius potestatis aliis affert impedimentum salutis. Sicut est, unde jam diu loquimur, discessio fidelis conjugis ab infideli, quam non prohibet Dominus præcepto legis, quia coram illo injusta non est; sed prohibet Apostolus consilio caritatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis: non solum quia perniciosissimè scandalizantur offensi; verùm etiam quia in alia conjugia cum ceciderint viventibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati [d] difficillimè resolvuntur.

CAPUT XIX. Consilium non nubendi, de eo esse, quod amplius expediat, consilium non dimittendi infidelem de eo esse cujus contrarium non expedit.

23. IDEO hîc, ubi id quod licet non expedit, non potest dici, Si dimiserit infidelem, bene facit; si non dimiserit, meliùs facit: sicut dictum est, *Qui dat nuptum, bene facit; & qui non dat nuptum, meliùs facit.* (1. Cor. 7. 38.) Quoniam illud non solum utrumque pariter licet, unde ad nihil horum præcepto Domini quisque compellitur: sed etiam utrumque expedit, aliud minus, aliud amplius, unde ad id quod ampliùs expedit, consilio Apostoli, quicumque potest capere, provocatur. Hoc autem ubi de dimittendo vel non dimittendo infideli conjugio quæritur, utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est, & ideo nihil horum Dominus prohibet: sed non utrumque expedit, propter infirmitates hominum, & ideo id quod non expedit, Apostolus prohibet; dante sibi Domino liberum prohibendi locum, quia neque id quod monet Apostolus, prohibet Dominus, neque id quod prohibet Apostolus, jubet Dominus. Quod nisi ita esset, neque contra prohibitionem Domini Apostolus aliquid moneret, neque contra jussionem ejus aliquid prohiberet. Proinde in his duabus caussis, una de nubendo vel non nubendo, altera de infideli conjuge dimittendo vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidem illud quod & ibi dicit, *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do:* (1. Cor. 7. 25.) & hîc dicit, *Ego dico, non Dominus.* (ibid. 10.) Quale est enim, *Præceptum Domini non habeo:* tale est, *Non dicit Dominus.* Et quale est, *consilium do:* tale est, *ego dico.* Illud autem dissimile est, quia de nubendo & non nubendo potest dici, hoc bene fieri, illud meliùs; quoniam utrumque expedit, minus aliud, magis aliud: at verò de conjuge infideli dimittendo vel non dimittendo, quoniam unum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet. Qui dimittit, bene facit; & qui non dimittit, meliùs facit: sed dici oportet, Non dimittat: quia etsi licet, non expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem conjugem non dimittere, quamvis liceat & dimittere; quemadmodum rectè dicimus, melius esse quod & licet & expedit, quam id quod licet, nec expedit.

---

a Sola editio Lov. *& tamen sit licitum, non esse peccatum*, &c.
b In sola editione Lov. *mutamus.*
c MSS. *infidelitatis.*
d Aliquot MSS. *ab infidelitate difficillimè resolvuntur.* Alii melioris notæ codices editis consentiunt.

CAPUT XX. De conjugibus infidelibus non dimittendis consilium Apostoli est, non praeceptum.

24. His de caussis factum est, ut exponens Domini sermonem, quem prolixum in monte habuit, ubi ventum est ad quaestionem de conjugibus dimittendis vel non dimittendis, adhibitis etiam apostolicis testimoniis, dicerem consilium esse Apostoli, non praeceptum Domini, ubi ait, *Ceteris autem ego dico, non Dominus*, monens eos qui haberent conjuges infideles, ut consentientes habitare secum non dimitterent. Quod utique ideo monendum, non jubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita, quamvis non expediant, quanto pondere prohibentur illicita. Si autem alicubi Apostolus etiam illa quae jubenda sunt, monere dignatus est, hoc fecit [a] parcendo infirmitati, non praejudicando jussioni. Unde si dixit, *Non ut confundam vos haec scribo, sed ut filios meos carissimos moneo*: quid habet quaestionis, ubi ait, *Ego dico, non Dominus*. Item ubi ait, *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*: numquid etiam hic dixit, *Ego dico, non Dominus*? Non sunt itaque ista similia, quia etiam illa quae jubet Dominus, non est indignum neque contrarium, si eadem monet Apostolus. Monemus enim quos caros habemus, ut faciant Domini praecepta, vel jussa. Cùm verò ait, *Ego dico, non Dominus*: satis ostendit Dominum non prohibere quod ipse prohibebat. Prohibuisset autem Dominus, si esset illicitum. Ergo secundùm ea quae supra diu diximus, multùmque versavimus, licitum erat per justitiam; sed etiam licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam.

(1 Cor. 7. 12.) (Monitum hic loci de re libera esse, alia tamen esse monita Apostoli de re imperata.) (1 Cor. 4. 14.) (Gal. 5. 2.)

CAPUT XXI. De conjugiis cum infidelibus, Pollentii sententia discutitur.

25. Tu autem cui placet, ita non licere quod non vetat Dominus, sed Apostolus, quemadmodum non licet quod vetat Dominus, cùm exponere voluisses quid sibi vellet quod ait, *Ego dico, non Dominus*, cum alloqueretur fideles quibus essent conjuges infideles, dixisti, *quia Dominus jussit ne conjugia sibimet diversae religionis copularentur*: & ipsum adhibuisti testimonium Domini dicentis, *Non accipies uxorem filio tuo à filiabus alienigenarum, ne traducat eum post deos suos, & pereat anima ejus*. Addidisti etiam verba Apostoli, ubi dixit, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit. Quòd si mortuus fuerit vir ejus, liberata est: cui vult nubat, tantùm in Domino*: quod ita exposuisti, ut adjungeres, [b] *id est Christiano*. Deinde securus es, & aisti, *Hoc est ergo Domini praeceptum tam in veteri quàm in novo Testamento, ut non nisi unius religionis & fidei conjugia sibi maneant copulata*. Si hoc ergo est Domini praeceptum tam in veteri Testamento quàm in novo, & hoc jubet Dominus, hoc docet Apostolus, ut non nisi unius religionis & fidei maneant copulata conjugia, quare contra hoc Domini jussum, contra doctrinam suam, contra praeceptum Testamenti veteris & novi, jubet Apostolus ut diversae fidei conjugia maneant copulata? *Quia Paulus*, inquis, *gentium praedicator & apostolus, jam in conjugio positos, non solùm monet, sed etiam jubet, ut si unus aut una a conjugibus credidisset, alterum vel alteram non credentem, secum tamen habitare consentientem, non dimitteret*. His verbis tuis aliud hoc, aliud esse illud, satis evidenter ostendis. Illud enim de his conjugiis agitur, quae sibi primitus copulantur, ne nubat femina non suae religionis viro, vel vir talem ducat uxorem. *Id enim, ut dicis, jubet Deus, docet Apostolus, utrumque praecipit Testamentum*. Hoc autem diversum esse quis abnuat, ubi agitur non de conjungendis; sed de conjunctis? Ambo quippe unius ejusdemque infidelitatis fuerunt quando conjuncti sunt, sed Evangelium cùm venisset, alter sine altera, vel altera sine altero credidit. Si ergo aliud est hoc, quod sine scrupulo ullius dubitationis apparet, cur fidelem cum infideli in conjugio permanere, non & Dominus sicut Apostolus jubet? Nisi forte isto loco vacat, quod tam fidenter ipse ait, *An vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur Christus*? Et utique Dominus est Christus. Intelligisne quid dicam? An in hoc explanando aliquanto diligentiùs immorabor.

(1 Cor. 7. 39.) (Deut. 7. 3.) (1 Cor. 7. 39.) (Aliam esse quaestionem de jam conjunctis, aliam de conjungendis.) (2 Cor. 13. 3.)

(De jam conjunctis, non de jungendis agi in loco Apostoli citato.)

26. Adtende, ut rem ipsam tamquam in conspectu considerandam planiore sermone ponamus. Ecce conjuges duo, unius infidelitatis: ita fuerunt quando conjuncti sunt: nulla de his quaestio est, quae pertineat ad illam Domini jussionem doctrinamque apostolicam & praeceptum Testamenti veteris & novi, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare conjugium. Jam sunt conjuges, & adhuc ambo sunt infideles, adhuc tales sunt quales fuerunt ante quam jungerentur, qualesque conjuncti sunt. Venit Evangelii praedicator, credidit eorum aut unus, aut una, sed ita ut infidelis cum fideli habitare consentiat. Jubet fideli Dominus ne infidelem dimittat, an non jubet? Si dixeris, Jubet: reclamat Apostolus, *Ego dico, non Dominus*. Si dixeris, Non jubet: caussam requiro. Neque illam mihi responsurus es, quam tuis litteris indidisti, *quia Dominus prohibet fideles infidelibus jungi*. Hic enim nullo modo est ista caussa: de jam junctis loquimur, non de jungendis. Si ergo tu caussam non invenisti, cur non vetet Dominus, quod vetat Apostolus; cernis enim jam, ut existimo, non esse ipsam quam esse putaveris: vide ne fortè illa sit quae mihi visa est, & tunc proferenda, & nunc defendenda; ut scilicet illud intelligamus dicere Dominum, quod habet coram illo nullo modo transgredienda justitia, id est, quod ita jubet aut vetat, ut aliud facere omnino non liceat: quod autem volentis potestati ita permittit, ut nec agatur nec praetermittatur illicitè, ibi servorum suorum consilio locum dare, ut id potiùs suadeant quod viderint expedire.

(Illicita & vetita à Domino numquam expedit facere.)

27. Teneatur hic ergo primitus ac maximè, ne committantur illicita. Ubi autem aliquid ita licitum est, ut aliud facere non sit illicitum, fiat quod expedit, vel quod magis expedit. Illa igitur quae Dominus ita dicit ut Dominus, id est, non monentis consilio, sed dominantis imperio, [c] non facere non licet, & ideo nec expedit. Dominus itaque praecipit, *mulierem à viro non discedere; quod si discesserit*, ea utique caussâ qua discedere licitum est, *manere innuptam, aut viro suo reconciliari*. *Mulier* enim *sub viro vivo marito juncta est legi*; & *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; quoniam *mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit*. Unde, *si uxor dimiserit virum suum & alii nupserit, moechatur*: &, *Qui dimissam à viro duxerit, moechatur*. Ideoque ex eodem praecepto Domini, *& vir uxorem ne dimittat*: quoniam *qui dimiserit uxorem suam praeter caussam fornicationis, facit eam moechari*. Sed si propter hanc caussam dimiserit, etiam ipse sic maneat: *Omnis enim qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, moechatur*. * Haec constituta Domini sine ulla retractatione servanda sunt. Habet enim haec justitia quae coram illo est, sive approbent sive improbent homines: & ideo dici non oportet, propter offensiones hominum, aut ne impediantur homines ab ea salute, quae in Christo est, non esse servanda. Quis enim Christianus audeat dicere, Ne homines offendam, aut ut homines Christo adquiram, faciam moechari uxorem meam, aut ego ipse moechus fiam?

(1 Cor. 7. 10. & 11.) (Rom. 7. 2. & 3.) (1 Cor. 7. 39.) (Marc. 10. 12.) (Matt. 19. 9.) (1 Cor. 7. 11.) (Matt. 5. 32.) (Luc. 16. 18.) (* CAPUT XXII.)

(Dimissa adultera alteram ducens, ut Christianam faciat, moechatur.)

28. Potest enim fieri, ut cùm adulteram uxorem quisque dimiserit Christianus, ita tentetur, ut aliqua femina quae nondum credidit, cupiens in ejus nuptias convenire, promittat se futuram esse Christianam, non fallaciter, sed si ei nupserit hoc omnino factura. Huic itaque hoc connubium recusanti poterit suggerere ille tentator: Dominus dixit, *Quicumque dimiserit uxorem suam praeter caussam fornicationis, & aliam duxerit, moechatur*: tu autem qui dimisisti propter caussam fornicationis uxorem, si aliam duxeris, non moechaberis. Huic talia suggerenti, erudito corde respondeat, moechari quidem illum graviùs qui praeter caussam fornicationis uxore dimissa alteram duxerit; sed etiam illum qui uxore fornicante dimissa sibi aliam copulavit, non ideo non moechari, quia fornicantem reliquit: sicut moecharor qui eam quae praeter caussam fornicationis dimittitur, duxerit; nec ideo non moechatur qui eam ducit, quam dimissam propter caussam fornicationis invenerit. Et propterea quod subobscurè apud Matthaeum positum est, [d] quoniam totum à parte significatum est, expositum esse apud alios, qui totum generaliter expresserunt, sicut legitur apud Marcum, *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit*. Et apud Lucam, *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, moechatur*. Non enim alios dixerunt moechari, alios non moechari, qui dimissis uxoribus suis duxerint alteras; sed quicumque dimiserit, omnem prorsus qui dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, moechari eum sine ulla exceptione dixerunt.

(Matt. 5. 32.) (Marc. 10. 11.) (Luc. 16. 18.)

CAPUT XXIII. Adulterinum conjugium inire, ut femina fiat Christiana, non licet.

29. Sed si haec ille Christianus responderit tentatori, intelligens licuisse quidem sibi dimittere adulteram, sed aliam ducere non licere: quid si dicat ille tentator, Committe hoc peccatum, ut adquiras animam Christo in morte

---

a Duo MSS. *parendo*.
b Sola editio Lov. *idque Christiano*.

c Sic MSS. At editi, *facere non licet*: omisso *non*, ante *facere*.
d Sic MSS. At editi, *quomodo*.

infidelitatis positæ feminæ, quæ parata est, si tibi nupserit, fieri Christiana: quid aliud Christianus respondere ad ista debet & dicere, nisi se non posse, si hoc fecerit, evadere judicium, quod commemoravit Apostolus ubi ait, *Et sicut dicunt quidam nos dicere, Faciamus mala, ut veniant bona, quorum judicium justum est?* Quomodo autem poterit esse salubriter Christiana, quæ cum illo à quo ducitur erit adultera?

Rom. 3. 8.

CAPUT XXIV. Continentiæ votum nulla spe compensationis rumpendum.

30. NON solùm autem mœchandum non est, quod facit, non quidem, sed omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, etsi propterea duxerit ut faciat Christianam. Sed etiam quisquis non alligatus uxori continentiam Deo voverit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut ideo credat uxorem sibi esse ducendam, quia promisit quæ nuptias ejus appetit, futuram se esse Christianam. Quod enim cuique ante quam vovisset licebat, cùm id se numquam facturum voverit, non licebit: si tamen id voverit, quod vovendum fuit, sicuti est perpetua virginitas, vel continentia post experta connubia solutis à vinculo conjugali, vel ex consensu voventibus & carnalia debita sibi invicem relaxantibus fidelibus castisque conjugibus; quod alterum sine altera, vel alteram sine altero vovere fas non est. Hæc ergo, & si qua alia sunt quæ rectissime voventur, cum homines voverint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine ulla conditione voventur. Quia & hoc Dominum præcepisse intelligendum est, ubi legitur, *Vovete, & reddite Domino Deo vestro.* Unde Apostolus de quibusdam quæ continentiam vovent, & postea nubere volunt, quod eis ante quam vovissent utique licebat, *Habentes*, inquit, *damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerant.*

Ps. 75. 12.

1. Tim. 5. 12.

31. NIHIL ergo expedit quod illicitum est, & nihil quod prohibet Dominus licitum est. * Quæ autem nullo Domini constringente præcepto in potestate dimissa sunt, in his audiatur Apostolus in Spiritu-sancto monens & consulens, ut vel meliora capiantur, vel ea quæ non expediunt caveantur. Ibi audiatur dicens, *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Et, *Ego dico, non Dominus.* Ibi si meliora elegerit, qui audit, *Solutus est ab uxore, non quærat uxorem*, quia *& si acceperit uxorem, non peccat*: ibi virgo non nubat. *Qui enim non dat nuptum, melius facit; & qui dat nuptum, bene facit.* Ibi beatior sit mulier sic permanendo, quæ mortuo viro suo in potestate habet, cui vult nubere, *tantum in Domino.* Quod duobus modis accipi potest, aut Christiana permanens, aut Christiano nubens. Non enim tempore revelati Testamenti novi, in Evangelio vel ullis apostolicis litteris sine ambiguitate declaratum esse recolo, utrùm Dominus prohibuerit fideles infidelibus jungi. Quamvis beatissimus Cyprianus inde non dubitet, nec in levibus peccatis constituat, jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, atque id esse dicat prostituere gentilibus membra Christi. Sed quia de iis qui jam conjuncti sunt alia quæstio est; audiatur & hic Apostolus dicens, *Si quis frater habet uxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.* Et sic audiatur, ut quamvis fieri licitum sit, quia hoc non dicit Dominus, non tamen fiat, quia non expedit. Non enim omnia expedire quæ licita sunt, apertissime docet Apostolus, sicut supra jam ostendimus. Propter quodlibet tamen fornicationis genus, sive carnis, sive spiritûs, ubi & infidelitas intelligitur, & dimisso viro non licet alteri nubere, & dimissa uxore non licet alteram ducere: quoniam Dominus nulla exceptione facta dicit, *Si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.* Et, *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur.*

* CAPUT XXV. Consilium Apostoli in iis quæ præcepta non sunt audiendum.

1. Cor. 7. 25. Ibidem 12. Ibid. 27. Ibid. 38. Ibid. 39.

Cyprianus lib. de lapsis.

1. Cor. 7. 12. & 13.

1. Cor. 10. 23.

Marci 10. 12. Lucæ 16. 18.

Quæstio de conjugiis difficillima.

32. HIS ita pro meo modulo pertractatis atque discussis, quæstionem tamen de conjugiis obscurissimam & implicatissimam esse non nescio. Nec audeo profiteri omnes sinus ejus, vel in hoc opere, vel in alio me adhuc explicasse, vel jam posse, si urgear, explicare. Illud autem unde me itidem in alia scheda consulendum existimasti, seorsùm etiam ego enodare curarem, si mihi aliud quàm tibi visum est, videretur: cùm verò eadem sit etiam nostra sententia, non hinc opus est diutius disputare.

Alia quæstio Pollentii.

CAPUT XXVI. Catechumenis in ultimo vitæ an dandus baptismus non petentibus, nec pro se respondere valentibus.

33. CATECHUMENIS ergo in hujus vitæ ultimo constitutis, si morbo seu casu aliquo sic oppressi sint, ut quamvis adhuc vivant, petere sibi tamen baptismum vel ad interrogata respondere non possint; prosit eis quòd eorum in fide Christiana jam nota voluntas est, ut eo modo baptizentur, quo modo baptizantur infantes, quorum voluntas nulla adhuc patuit. Non tamen propterea damnare debemus eos qui timidiùs agunt, quam nobis videtur agi oportere, ne de pecunia conservo credita improbiùs quàm cautiùs judicare voluisse judicemur. Satis quippe in talibus respiciendum est illud Apostoli, ubi dicit, *Unusquisque nostrùm pro se rationem reddet Deo.* Non ergo ampliùs invicem judicemus. Sunt enim qui vel in his, vel etiam in aliis observandum putant, quod dixisse Dominum legimus, *Nolite sanctum dare canibus, neque projeceritis margaritas vestras ante porcos.* Et illa Salvatoris verba a referentes, baptizare non audent eos qui pro se respondere nequiverint, ne forte contrarium gerant voluntatis arbitrium. Quod de parvulis dici non potest, in quibus adhuc rationis nullus est usus. Sed non solùm incredibile est, nec in fine vitæ hujus baptizari catechumenum velle, verùm etiam si voluntas ejus incerta est, multo satius est nolenti dare quàm volenti negare, ubi velit an nolit sic non apparet, ut tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum ea sacramenta percipere, sine quibus jam credidit non se oportere de corpore exire.

V. lib. 4. Confess. cap. 4. n. 8.

Rom. 14. 12.

Opinio quorumdam negantis rejicitur nec tamen damnatur.

Matt. 7. 6.

a

CAPUT XXVII. Ut intelligendum dictum Domini, Ne detur sanctum canibus.

34. SI autem Dominus, ubi ait, *Nolite dare sanctum canibus*, hoc quod isti cavendum putant, vellet intelligi, non ipse suo traditori dedisset, quod in suam ille perniciem, sine culpa dantis, cum dignis indignus accepit. Unde cum hoc diceret Dominus, credendum est significare voluisse, quòd lucem intelligentiæ spiritalis immunda corda non portant. Et si portanda doctor ingesserit, quæ non recte accipiunt, quia non capiunt, vel reprehensionis morsibus lacerant, vel contemnendo conculcant. Si enim beatus Apostolus, quamvis in Christo jam renatis, tamen adhuc parvulis, lac dicit se dedisse, non escam: *Necdum enim poteratis*, inquit, *sed nec adhuc quidem potestis.* Si denique ipse Dominus electis Apostolis dixit, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo*: quanto minùs possunt ferre, quæcumque de incorporea luce dicuntur, immundæ mentes impiorum?

1 Cor. 3. 2. Johan. 16. 12.

CAPUT XXVIII. Baptismus in casu proposito dandus catechumenis etiam adulterina conjugia retinentibus.

35. SED ut sermo noster ad hoc potiùs claudatur, unde sumsit exordium, ego non solùm alios catechumenos, verùm etiam ipsos qui viventium conjugiis copulati retinent adulterina consortia, cùm salvos corpore b non admittamus ad baptismum, tamen si desperati jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrùm fortassis adulterinæ carnis illecebrâ usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerunt, aut edocti obtemperabunt, aut de contemtoribus fiet quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptismatis, eadem reconciliationis est caussa, si fortè pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arra suæ pacis exire velle debet mater Ecclesia.

b Reconciliationis pœnitenti dandæ in periculo mortis eadem ratio.

---

a Aliquot MSS. *reverentes.*

b Hic in editis superfluè fuerat additum, *in his permanentes*: itemque post *tamen si desperati*, in iis legebatur, *& intra se pœnitentes*: quæ verba veterum librorum auctoritate expunximus.

LIBER SECUNDUS.

Redarguitur Pollentius, adulterio putans perinde atque morte solvi conjugium, eòque trahens illud Apostoli 1. Cor. 7. Quòd si mortuus fuerit vir ejus, liberata est, *ut mortuum hoc loco velit etiam adulterum intelligi. Argumenta deinde ejus reliqua diluuntur, & varia quæ suboriri timet incommoda, nisi repudiatâ adulterâ ducere alteram viro liceat, refutantur.*

CAPUT I. Hujus libri occasio.

AD ea quæ mihi scripseras, frater religiose Pollenti, jam rescripseram non parvum volumen, de iis qui viventibus conjugibus suis aliis copulantur. Quod cùm innotuisset dilectioni tuæ, addidisti aliqua ad libellum tuum, etiam bis me respondere desiderans: sed cùm facere disponerem, addendo & ego ad meum, ita ut unus liber esset etiam responsionis meæ, repente illud editum est quod absolveram prius, flagitantibus fratribus, a & nescientibus nostris quòd adhuc aliquid esset addendum. Hinc factum est, ut altero seorsum Opusculo, ad ea quæ addidisti, respondere compellerer. Non autem quæ addidisti, adjuncta sunt fini Opusculi tui; sed, ubi visum est, ejus interjecta sunt corpori.

CAPUT II. Pollentii sententia, nubere alteri vetitum esse conjugi, si à non fornicante, non autem si à fornicante discesserit.

2. HORUM primum illud est, cui quidem arbitror me respondere debere, quod in his Apostoli verbis, ubi ait, *Ceteris autem ego dico, non Dominus, mulierem à viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari*, non putas ita dictum esse, *si discesserit*, ut à viro fornicante discessisse intelligatur, quia sola causâ discedere licitum est; sed potius existimas a pudico, & ideo jussam manere innuptam, ut posset ei reconciliari, si continere ille noluisset, ne vitio ad fornicandum, id est, ad aliam se vivente ducendam, ipsa non reconciliata compelleret. Ceterùm si a viro fornicante discesserit, putas ei non præcipi ut innupta permaneat; sed hoc eam facere, si continentes esse voluerit, non ut præcepti violatrix inveniatur esse, si nupserit. (1 Cor. 7. 10. & 11.) Quæ tibi videtur forma & à viro esse servanda, ut uxorem non dimittat, exceptâ causâ fornicationis; si autem dimiserit, maneat sine conjugio, ut pudicæ reconciliari possit uxori, nisi fortè continentiam illa delegerit; ne uxoris castæ reconciliationem refugiens, ipse aliam cogat mœchari, si sese non continens vivente illo nupserit alteri: si autem fuerit ab uxore fornicante disjunctus, jam eum nullo præcepto ut se contineat detineri, nec omnino mœchari, si vivâ illa alteram duxerit: quoniam id quod ait idem Apostolus, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit; quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est, cui vult nubat*; sic intelligendum existimas, ut si vir fuerit fornicatus, pro mortuo deputetur, & uxor pro mortua; & ideo liceat cuilibet illorum, tamquam post mortem, ita post fornicationem conjugis alteri copulari.

(1 Cor. 7. 39. Mortuum in loco Pauli intelligendum etiam fornicantem sentit.)

CAPUT III. Refellitur Pollentius.

3. QUIBUS tuis sensibus consideratis, abs te quæro, utrum quicumque duxerit mulierem, quæ viro alligata esse destiterit, adulter habendus sit? Quod tibi existimo non videri. Ideo enim mulier *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; quoniam *alligata est, quamdiu vir ejus vivit*. (Rom. 7. 3. 1 Cor. 7. 39.) Hoc autem vinculum si ei cum viro vivente non esset, sine ullo adulterii crimine alteri nuberet. Proinde si alligata est quamdiu vir ejus vivit, nullo modo nisi viro mortuo soluta dicenda est ab hoc vinculo. Porrò si morte cujuslibet eorum inter maritum & uxorem hoc vinculum solvitur, & pro morte habenda est, sicut dicis, etiam fornicatio, procul dubio erit ab hoc & mulier soluta, quando fuerit fornicata. Neque enim dici poterit hæc alligata viro, quando ab illa fuerit vir solutus. Ac per hoc postea quam fornicando alligata viro esse destiterit, quisquis eam duxerit, adulter non erit. (Fornicationem pro morte conjugale vinculum solvente deputare quam absurdum.) * Et vide quam sit absurdum, ut ideo non sit adulter, quia duxit adulteram. Immo verò, quod est monstruosius, nec ipsa mulier erit adultera: quoniam non erit posteriori viro uxor aliena, sed sua. Soluto enim per adulterium priore conjugali vinculo, cuicumque jam nupserit conjugem non habenti, non adultera cum adultero, sed uxor erit potius cum marito. (*CAPUT IV.) Quomodo ergo erit verum, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit?* (1 Cor. 7. 39.) Ecce vir ejus vivit, quia nec de corpore excessit, nec fornicatus est, quod pro morte vis deputari, & tamen ei mulier alligata jam non est. Nonne attendis quàm sit hoc contra Apostolum dicentem, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit?* An fortè dicturus es, Vivit quidem, sed vir ejus jam non est; quoniam tunc esse destitit, quando illa per adulterium conjugale vinculum solvit? Quomodo igitur *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; (Rom. 7. 3.) quando quidem vir ejus ille jam non est, conjugali vinculo per mulieris adulterium jam soluto? Quo enim vivente viro, nisi suo, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro? At si vir ejus esse ille jam destitit; non utique vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; sed nullum habens virum nubendo erit cum suo viro. Hoc qui sentit, nonne cernis quàm contra Apostolum sentias? Quod quidem non ipse sentis, sed hoc sequitur illa quæ sentis. Muta ergo antecedentia, si vis cavere sequentia: & noli dicere, mortuum virum vel mortuam uxorem hoc loco debere intelligi etiam fornicantem.

(Conjugii vinculum morte resolvi, non autem fornicatione & separatione conjugum.)

4. QUAMOBREM secundùm doctrinam sanam, *Mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit*, id est, nondum e corpore abscessit. *Mulier enim sub viro vivo marito juncta est legi*, hoc est, in corpore constituto. *Si autem mortuus fuerit*, hoc est, de corpore exierit, *evacuata est à lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege* b *ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* (Rom. 7. 2. & 3.) Hæc verba Apostoli totiens repetita, totiens inculcata, vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desiverit. Esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus; non si fornicetur. Licitè itaque dimittitur conjunx ob causam fornicationis; sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterii, qui dimissam duxerit etiam ob causam fornicationis. (a CAPUT V.) * Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur cujusquam reus criminis, nec illo sacramento caret, etiamsi numquam reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fœderis conjugalis, uxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamsi numquam reconcilietur viro; carebit autem, si mortuus fuerit vir ejus. Reus verò excommunicatus ideo numquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus, quoniam numquam moritur Deus. Remanet itaque ut, si sapere secundum Apostolum volumus, non dicamus virum adulterum pro mortuo deputandum, & ideo licere uxori ejus alteri nubere. Quamvis enim sit mors adulterium, non corporis, sed quod pejus est, animæ: non tamen & de ista morte loquebatur Apostolus, cùm dicebat, *Quòd si mortuus fuerit vir ejus, cui vult nubat*: (1 Cor. 7. 39.) sed de illa sola qua de corpore exitur. Quoniam si per conjugis adulterium conjugale solvitur vinculum, sequitur illa perversitas, quam cavendam esse monstravi, ut & mulier per impudicitiam solvatur hoc vinculo: quæ si solvitur, libera erit à lege viri; & ideo, quod insipientissime dicitur, non erit adultera, si fuerit cum alio viro, quia per adulterium liberata est à priore viro. Quod si ita est à veritate devium, ut nullus id, non dico Christianus, sed humanus sensus admittat; profectò *mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit*: quod ut apertiùs dicam, quamdiu vir ejus in corpore est. Pari ergo formâ & vir alligatus est, quamdiu mulier ejus in corpore est. Unde si vult dimittere adulteram, non ducat alteram, ne quod in illa culpat, ipse committat. Similiter & mulier si dimittit adulterum, non sibi copulet alterum: alligata est enim, quamdiu vir ejus vivit; nec à lege viri nisi mortui liberatur, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

CAPUT VI. Reconciliatio post adulterium cum conjuge resipiscente quàm conveniens Christiano.

5. QUOD autem tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjugi conjunx; si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos vel baptismate ablutos, vel pœnitentiâ credimus esse sanatos? Hæc crimina in vetere Dei lege nullis sacrificiis mundabantur, quæ novi Testamenti c sanguine sine dubitatione mundantur: & ideo tunc omni modo prohibitum est ab alio contaminatam viro recipere uxorem; quamvis David Saulis filiam, quam pater ejusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri (2 Reg. 3. 14.)

a Editi, *flagitantibus fratribus nostris & nescientibus*. At MSS. vocem *nostris* collocant post *& nescientibus*, ut in his quidem domesticos & convictores, in *flagitantibus fratribus* verò extraneos intelligamus.

b Editi, *liberata est à lege viri*. Vox *viri* hoc loco non reperitur in MSS.

c Sic editio Er. nostris ibi plerisque ac melioribus MSS. consentiens. At Lov. *quæ novi Testamenti in sanguine Christi sine dubitatione mundantur*.

tamquam novi Testamenti præfigurator sine cunctatione receperit: nunc autem postea quàm Christus adulteræ, *Nec ego te damnabo, vade, deinceps noli peccare*; quis non intelligat debere ignoscere maritum, quod videt ignovisse Dominum amborum, nec jam se debere adulteram dicere, cujus pœnitentis crimen divina credit miseratione deletum?

Johan. 8. 11.

Caput VII. Mariti sævientes in uxores adulteras, cùm sint & ipsi adulteri.

6. Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli modicæ fidei vel potius inimici veræ fidei, credo metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, auferrent [a] de codicibus suis: quasi permissionem peccandi tribuerit qui dixit, *Jam deinceps noli peccare*: aut ideo non debuerit mulier a medico Deo illius peccati remissione sanari, ne offenderentur insani. Neque enim quibus illud factum Domini displicet, ipsi pudici sunt, & eos severos castitas facit: sed potiùs ex illo sunt hominum numero, quibus Dominus ait, *Qui sine peccato est vestrûm, prior in eam lapidem jaciat*. Nisi quòd illi conscientiâ territi recesserunt, & tentare Christum atque adulteram persequi destiterunt: illi autem & ægroti medicum reprehendunt, & in adulteras adulteri sæviunt: quibus si diceretur, non quod illi audierunt, *Qui sine peccato est*; quis enim sine peccato? sed, Qui sine isto peccato est, *prior in illam lapidem mittat*: tum verò forsitan cogitarent, qui indignabantur quod adulteram non occiderent, quantâ illis Dei misericordiâ parceretur ut adulteri viverent.

Joh. 8. 7.

Caput VIII. Viri adulteri graviùs puniendi quam adulteræ uxores.

7. Sed cùm hæc eis dicimus, non solùm nihil volunt detrahere severitati: sed irascuntur insuper veritati, & loquuntur atque respondent, Sed nos viri sumus: an verò sexûs nostri dignitas hanc sustinebit injuriam, ut cum aliis feminis præter uxores nostras si quid admittimus, in luendis pœnis mulieribus comparemur? Quasi non propterea magis debeant illicitas concupiscentias viriliter frenare, quia viri sunt: quasi non propterea magis debeant mulieribus suis ad virtutis hujus exemplum se præbere, quia viri sunt: quasi non propterea minùs debeant à libidine superari, quia viri sunt: quasi non propterea minùs debeant lascivienti carni servire, quia viri sunt? Et tamen indignantur, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis pœnas; cùm tanto graviùs eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere feminas. Christianis equidem loquor, qui fideliter audiunt, *Caput mulieris vir*: ubi se agnoscunt duces, illas autem comites esse debere: & ideo cavendum viro illac ire vivendo, quà timet ne uxor sequatur imitando. Sed isti quibus displicet, ut inter virum & uxorem par pudicitiæ forma servetur, & potiùs eligunt, maximèque in hac caussa, mundi legibus subditi esse quàm Christi, quoniam jura forensia non eisdem quibus feminas pudicitiæ nexibus viros videntur obstringere; legant quid imperator [b] Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit. Nam suprà dicti imperatoris hæc verba sunt, quæ apud Gregorianum [c] leguntur: Sanè, inquit, meæ litteræ nulla parte caussæ præjudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit ut matrimonium solveretur, & secundùm legem Juliam Eupasia uxor tua nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudicè viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet: quæ res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel caussam facti tollere. Si hæc observanda sunt propter decus terrenæ civitatis, quanto castiores quærit cælestis patria & societas Angelorum? Quæ cùm ita sint, numquid ideo minor est, ac non potius major & pejor virorum impudicitia, quia inest illis superba & licentiosa jactantia? Non igitur exhorreant viri, quòd adulteræ Christus ignovit: sed potiùs cognoscant etiam periculum suum, & simili morbo laborantes ad eumdem Salvatorem supplici pietate confugiant; & quod in illa factum legunt, etiam sibi necessarium esse fateantur, adulteriorum suorum medicinam suscipiant, adulterare jam desinant, laudent in se Dei patientiam, agant pœnitentiam, sumant indulgentiam, mutent de pœna feminarum & de sua impunitate sententiam.

Ephes. 5. 23.

Lex Antonini, viros impudicos æquè ac mulieres damnari volentis.

Virorum impudicitia pejor.

Caput IX. Nolens reconciliari adulteræ uxori non potest alteri nubere.

8. Quibus consideratis atque tractatis, si communis conditio, commune malum, commune periculum, commune vulnus, communis salus, fideliter & humiliter cogitetur, non erit turpis, neque difficilis, etiam post perpetrata atque purgata adulteria reconciliatio conjugum, ubi per claves regni cælorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. Verum ecce non fiat, nemo compellit, quia fortè lex aliqua hujus sæculi vetat secundùm terrenæ civitatis modum, ubi cogitata non est abolitio criminum per sanguinem sanctum. Suscipiatur ergo continentia, quam nulla lex prohibet: in alia non eatur adulteria. Et quid ad nos, si nec saltem divina miseratione mundata marito reconcilietur [d] adultera, dum tamen non reconciliatis adulteris, non alia fiant quasi connubia, quæ convincuntur esse adulteria? *Mulier enim alligata est, quamdiu vir ejus vivit.* Ergo consequenter & vir alligatus est, quamdiu mulier ejus vivit. Hæc alligatio facit, ut aliis conjungi sine adulterina copulatione non possint. Unde necesse est ex duobus conjugibus quatuor adulteros fieri, si & illa [e] alteri nupserit, & ille alteram duxerit. Quamvis enim sceleratiùs mœchetur, qui non caussâ fornicationis uxore dimissa alteram ducit; quod genus adulterii commemoravit Matthæus: tamen non solùm ipse mœchatur, sed sicuti est apud Marcum, *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam, & si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur*: & sicuti est apud Lucam, *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur; & qui dimissam à viro duxerit, mœchatur.* De quibus testimoniis jam satis in libro superiore disserui.

1 Cor. 7. 39.

Marci 10. 11. & 12. Luc. 16. 18.

Caput X. Incontinentium querelas adversùs legem Christi vetantis alteri nubere dimissâ adulterâ, frustra objectari.

9. Sed respondes mihi, *Continenter vivere paucorum est: & ideo qui fornicantes conjuges dimiserunt, quoniam non possunt reconciliari, tantum se vident periclitari, ut legem Christi non humanam, sed feralem pronuntient.* O frater, quantum ad incontinentes pertinet, multas querelas habere possunt, quibus, ut dicis, legem Christi feralem pronuntient, non humanam. Et tamen non propter illos Evangelium Christi pervertere, vel mutare debemus. Te quippe sola eorum querela permovet, qui conjuges caussâ fornicationis intercedente dimittunt, si alias ducere non sinantur: quoniam continere paucorum est, atque ad id debent laude adhortari, non lege compelli. Itaque si dimissâ adulterâ non ducitur altera, justam querelam, sicut putas, habebit hominum incontinentia. Sed attende quam plura sunt, ubi si querelas incontinentium velimus admittere, necesse nobis erit adulteria facienda permittere. Quid si enim aliquo diuturno & insanabili morbo corporis teneatur conjunx, quo concubitus impeditur? Quid si captivitas, vel vis aliqua separet, ita ut sciat vivere maritus uxorem, cujus sibi copia denegatur, censesne admittenda incontinentium murmura, & permittenda adulteria? Quid in hoc ipso unde interrogatus est Dominus, respondítque fieri non debere, sed ad duritiam cordis illorum Moysen permisisse dari libellum repudii, & quacumque caussa dimittere conjugem, nonne lex Christi incontinentibus displicet, qui uxores litigiosas, injuriosas, imperiosas, fastidiosas, & ad reddendum debitum conjugale difficillimas, repudio interposito abjicere volunt, & alteras ducere? Jam ergo, quia istorum incontinentia legem Christi horruit, ad eorum lex Christi arbitrium commutanda est?

Si incontinentium querelæ admittantur, permittenda adulteria in multis casibus. [f]

10. Jam porrò si maritum relinquat uxor, vel maritus uxorem, non caussâ fornicationis, sed potiùs continentiæ, sitque incontinens cui repudium propter hoc datur,

Justior videbitur querela

a In Græcis plerisque exemplaribus non legebatur historia de adultera muliere. Ejus nulla mentio in commentariis Chrysostomi & Theophilacti in Evangelium Johannis: tametsi alibi Chrysostomus, scilicet in homilia 60. eam historiam agnoscat. Hieronymus in dialogo adversùs Pelagianos secundo meminit illius in hæc verba: *In Evangelio, ait, secundùm Johannem in multis & Græcis & Latinis codicibus invenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum.* Eusebius Cæsariensis Ecclesiasticæ historiæ lib. 3. hanc de adultera historiam Johanni additam dicit ex Evangelio quod inscribitur secundùm Hebræos. Fieri potuit tamen quod Augustinus suspicatus, ut quod primùm in Johannis veracioribus exemplaribus exstabat, detractum sit hominum imprudentium temeritate, ne mulieribus adulteris, in quas erant severiores sæculares leges, peccandi licentia & impunitas in Evangelio data putaretur.

b Editio Er. *Antonius*: malè & refragantibus omnibus MSS.

c Gregoriani vix aliqua nunc supersunt fragmenta, inter quæ illa cernitur Antonini constitutio totidem verbis, & ex hoc ipso Augustini libro, credimus, illuc adjecta. Ejus pars habetur etiam apud Ulpianum §. 3. lib. 13. de Adult.

d Editi, *reconcilietur à Deo.* At MSS. non addunt *à Deo.*

e Sola editio Lov. *si & illa adultero nupserit, & ille adulteram duxerit.*

f Frustra opponitur Gregorii II. rescriptum ad Bonifacium, epistolâ 13. sive inter Bonifacianas 126. & malè alias Gregorii III. quartâ: quod quidem Gratianus in 2. q. 32. c. *Quod proposuisti*, rejicit ut *Evangelicæ & apostolicæ doctrinæ penitus adversum*: Baronius verò ad an. 716. accipit in meliorem partem, nec Augustino contrariam.

mulieris præter fornicationem dimissæ & nubere alteri cupientis. Matt. 5. 31. & 32.

quæro utrùm non erit adulter vel adultera, si alteri copuletur? Si non erit dicitur, Domino contradicitur, cujus hæc verba sunt: *Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, exceptâ caussâ fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat.* Ecce dimissa est, non dimisit; & quia continere paucorum est, incontinentiæ cessit & nupsit; & tamen adulter adulteram duxit. Ambo rei, ambo damnandi sunt; & quæ nupsit vivo marito, & qui duxit eam cujus vivit maritus. Numquid hîc legem Christi dicimus inhumanam, qua constituitur rea tanti criminis atque punitur, quam vir nulla ejus præcedente fornicatione dimisit, & quia paucorum est continere, dimittendo compulit nubere? Cur non hîc dicimus habendum esse pro mortuo, qui male dimittendo prior conjugale vinculum rupit? Nam qua ratione dicturus es eum rupisse vinculum conjugale, qui licèt sit mœchus, non dimisit uxorem; & eum non rupisse, qui etiam castam dimisit uxorem? Ego autem dico in utroque manere hoc vinculum, quo mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit, sive continens, sive mœchus: & ideo mœchari eam quæ dimissa nupserit, & mœchari eum qui dimissam duxerit, sive à mœcho, sive à continente dimissa sit; quoniam *mulier alligata est, quamdiu vir ejus vivit.* Sed nunc de querelis incontinentium disputamus. Quid enim videtur justius hujus mulieris querelâ, quæ dicit, Dimissa sum, non dimisi; & quoniam continere paucorum est, non me continui, ne fornicarer nupsi; & dicor mœchata, quia nupsi. Numquid propter hujus quasi justam querelam, legem censebimus mutandam esse divinam, ut istam non judicemus adulteram? Absit. Sed respondebis non eam debuisse dimitti, quia fornicationis nulla caussa præcesserat. Verùm dicis: nam peccatum mariti ejus

Matt. 5. 32.

Dominus expressit, ubi ait, *Qui dimiserit uxorem suam, exceptâ caussâ fornicationis, facit eam mœchari.* Sed numquid ista ideo nubendo postea non peccavit, quia priùs dimittendo ille peccavit? Quid ergo ei prodest, quòd de lege Christi mulier incontinens queritur, nisi ut murmurans puniatur?

Caput XI. Objectio alia Pollentii, ut saltem filiorum gignendorum caussâ liceat alteram ducere, dimissâ adulterâ.

11. Jam nunc etiam illa videamus, quæ alio loco interponens addidisti, meque ad ea respondere voluisti: ubi te movet, & miseraris hominem, qui cubare cum adultera etiamsi non incontinentiâ, certè filiorum procreandorum necessitate compellitur, si non ei licet sic eam dimittere, ut ea vivente alteram ducat. Unde rectè movereris, si adulterium non esset, quamvis adultera viva uxore, alteram ducere. Si autem adulterium est, ut ea quæ sunt disputata docuerunt, quid obtenditur procreandorum caussa filiorum? Non enim propterea flagitiorum est permittenda licentia, aut verò tam cavendum est sine posteris mori, quàm eligendum in posterum vivere: quod non sinentur adulteri, quos necesse est post primam mortem secundæ mortis æternitate damnari? Nam procreandorum filiorum ista caussatio, etiam non adulteras, sed castissimas feminas, si fortè sint steriles, cogit dimitti, & alteras duci: quod tibi existimo non placere.

Nuptiæ b... m... pore filiorum caussâ illis tantùm eligendæ esse, qui se continere non possunt. 1 Cor. 7. 9.

12. Quapropter si caussâ incontinentiæ non sunt excusanda adulteria, quanto minùs excusantur procreandorum caussâ filiorum? * Illi quippe infirmitati, hoc est, incontinentiæ voluit Apostolus subveniri honestate nuptiarum. Non enim ait, Si filios non habet, nubat: sed, *Si se non continet, nubat.* Filiorum quidem propagine compensatur, quod incontinentiæ nubendo ceditur. Nam utique incontinentia vitium est, conjugium autem non est vitium: & ideo fit per hoc bonum, ut illud veniale sit malum. Cùm sint ergo nuptiæ caussâ generandi institutæ, eâ caussâ fiebant à Patribus, qui tantùm officio generandi feminis, sed non illicitè miscebantur. Erat enim tunc quædam propagandi necessitas, quæ nunc non est: quoniam *tempus amplectendi*, sicut scriptum est, quod utique tunc fuit; *& tempus continendi ab amplexu*, quod nunc est. De quo tempore Apostolus loquens ait: *De cetero, fratres, tempus breve est, reliquum est ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint.* Unde nunc rectissimè dicitur, *Qui potest capere, capiat*: qui autem se non continet, nubat. Tunc ergo etiam continentia propter propagationem filiorum in [a] nuptias descendebat officio: nunc autem vinculum nuptiale incontinentiæ subvenit vitio; ut ab eis qui se non continent, non per turpitudinem stuprorum, sed per

** Caput XII. Eccle. 3. 5. 1 Cor. 7. 29. Matt. 19. 11.*

honestatem conjugiorum, fiat propagatio filiorum. Cur ergo non dixit Apostolus, Si filios non habet, nubat? Quia scilicet hoc tempore continendi ab amplexu, non est necesse filios propagare. Et quare dixit, *Si se non continet, nubat*? Utique propterea, ne per incontinentiam cogatur adulterare. Si ergo se continet, nec nubat, nec generet. Si autem se non continet, licitè nubat, ne turpiter generet, aut turpius concumbendo non generet. Quamquam hoc quod ultimum dixi, nonnulli faciant etiam licitè conjugati. Illicitè namque & turpiter etiam cum legitima uxore concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur. Quod faciebat Onan filius Judæ, & occidit illum propter hoc Deus. Propagatio itaque filiorum, ipsa est prima & naturalis & legitima caussa nuptiarum: ac per hoc qui propter incontinentiam conjugantur, non sic debent temperare malum suum, ut bonum exterminent nuptiarum, id est, propaginem filiorum. De incontinentibus quippe loquebatur Apostolus, ubi ait: *Volo igitur juniores nubere, filios procreare, matres-familiâs esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ. Jam enim conversæ quædam sunt retro post satanam.* Cùm itaque dicebat, *Volo juniores nubere*: hoc utique monebat propter ruinam incontinentiæ fulciendam. Sed ne fortè ab eis sola carnalis concupiscentiæ cogitaretur infirmitas, cui tantummodo esset opere connubii serviendum, nuptiarum autem vel contemneretur vel negligeretur bonum; continuò subjunxit, *filios procreare, matresfamiliâs esse.* Qui verò eligunt continere, aliquid utique melius eligunt quàm est nuptiarum bonum, hoc est generatio filiorum. Unde si eligitur continentia, ut bono nuptiarum melius aliquid capessatur; quanto potiùs custodienda est, ut adulterium caveatur? Cùm enim dixisset Apostolus, *Quod si se non continet, nubat: Melius est enim*, inquit, *nubere quàm uri.* Non dixit, Melius est mœchari quàm uri.

1 Cor. 7. 9. Gen. 38. 9. 1 Tim. 5. 14 & 15. 1 Cor. 7. 9.

13. Non est igitur ad quod exhortemur eos, qui reconciliari timent conjugibus adulteris pœnitendo sanatis, nisi ad custodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata quamdiu sive mœchus sive castus vir ejus vivit, mœchatur si alteri nupserit; & vir alligatus quamdiu sive mœcha sive casta uxor ejus vivit, mœchatur si alteram duxerit. Hæc namque alligatio quando quidem non solvitur, etiamsi per repudium conjunx à [b] casto conjuge separetur, multo minùs solvitur, si non separata mœchetur. Ac per hoc non eam solvit, nisi mors conjugis, non in adulterium corruentis, sed de corpore exeuntis. Quapropter si recesserit mulier ab adultero viro, & ei reconciliari non vult, maneat innupta: & si dimiserit vir adulteram mulierem, & eam non vult recipere nec post pœnitentiam, custodiat continentiam: etsi non ea voluntate eligendi potioris boni, certè ex necessitate vitandi perniciosi mali. Ad hoc exhortarer etiamsi uxor esset in languore insanabili atque diuturno, etiamsi alicubi esset corpore separata, quò maritus non posset accedere, postremò ad hoc exhortarer etiamsi mulier volens vivere continenter, quamvis contra disciplinam, quia non ex consensu, tamen pudicum pudica dimitteret. Puto enim Christianum neminem reluctari, adulterum esse, qui vel diu languente, vel diu absente, vel continenter vivere cupiente sua uxore, alteri commixtus est feminæ. Sic ergo & dimissa adulterâ, adulter est cum altera: quoniam non ille, aut ille, sed, *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, mœchatur.* Quapropter si à conjugali vinculo immunis minùs appetitur vita sanctorum, exhorreatur pœna mœchorum: & timore saltem frenetur concupiscentia, si amore non eligitur continentia. Si enim ubi est timor, operetur labor; ubi erat labor, erit & amor. Non enim confidendum est de nostris viribus: sed oratio adjungenda conatibus, ut impleat bonis, qui deterret à malis.

Caput XIII. Nolentes reconciliari conjugibus adulteris, continentiam custodiant. Luc. 16. 18.

14. Respondeamus etiam ad illud, ubi putas maritos ad puniendas adulteras sine ulla miseratione compelli; cùm volunt eas mori, si eis viventibus non licet eis alteras ducere. Quam crudelitatem volens exaggerare dixisti, *Non mihi videtur, amantissime pater, hic divinus esse sensus, ubi benignitas & pietas excluditur.* Ita illud dicis, quasi propterea mariti parcere debeant adulteris feminis, quia licet eis alteras ducere; ut si non licet, non parcant ut liceat. Quin immo propterea debent peccatricibus præbere misericordiam, ut & ipsi pro suis peccatis misericordiam consequantur. Et multo magis hoc eis faciendum est, qui dimissis uxoribus adulteris cupiunt vivere continenter. Tanto

Caput XIV. Objectio alia, hac sententiâ excludi benignitatem, ut mariti velint puniri adulteras, quibus maritis ducere alias possint.

---

a Germanensis MS. *in nuptiarum descendebat officium.*
b Sic melioris notæ MSS. At Lov. *conjunx à casto conjuge.* Er. *conjunx casto corpore.*

quippe debent esse misericordiores, quanto volunt esse A sanctiores: ut & ad castitatem in se ipsis servandam divinitus adjuventur, dum castitatem ab uxoribus violatam nec ipsi humanitus ulciscuntur. Et maximè vox illa dominica est eis in memoriam revocanda, *Qui sine peccato est, prior in illam lapidem jaciat.* Non, Qui sine ipso peccato est, quoniam loquimus de pudicis viris, sed, *Qui sine peccato est*: quod si esse se dixerint, se ipsos seducunt, & veritas in eis non est. Porrò si non se seducunt, & est in eis veritas, non erit in eis cruenta severitas. Scientes enim se non esse sine peccato, dimittunt ut dimittatur eis; nec ab eis benignitas & pietas excluditur. Magis enim hæc excluduntur B, si peccatis conjugum ab eis impetret veniam licentia libidinis, non cura pietatis, id est, ut propterea parcant quia licet eis alteras ducere, & non potiùs propterea quia volunt & sibi Dominum parcere.

Joh. 8. 7.
1 Joh. 1. 8.

Mariti ad parcendum adulteris uxoribus, non licentiâ libidinis, sed curâ pietatis adducantur.

15. QUANTO itaque melius, & honestius, Christiana denique professione dignius, ut parcant adulterarum sanguini uxorum, quod scriptum est, eis dicimus, *Dimitte injustitiam proximo tuo, & tunc precanti tibi peccata solventur. Homo homini conservat iram, & à Domino quærit medelam. Super hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. Cùm ipse caro sit, conservat iracundiam, quis propitiabitur peccatis illius?* Et de Evangelio, *Dimittite, & dimittetur vobis*: ut possimus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Et de C Apostolo, *Nulli malum pro malo reddentes.* Et si qua sunt hujusmodi in Scripturis sanctis, quibus, ad ulciscendum quando humanus animus excitatur, quia Christianus est, mitigatur. * Quanto, inquam, meliùs ista dicimus, quàm ut dicamus, Tantùm adulteras istas dimittite, & earum nolite sanguinem quærere: quidquid doloris ex earum flagitiis habetis, consolabuntur vos aliæ quas duxeritis: meritò enim velletis istas de viventium numero auferre, si earum vita impedimento esset, quo minùs alias duceretis; nunc verò, etiam istis viventibus cùm liceat alia vobis matrimonia providere, quid eas tantopere vultis occidere? Hæc si dicimus, nonne adtendis quam nostra suasio longè sit à a charactere Christiano: quia & falsum dicimus, eis licere quod non licet, hoc est, istis viventibus ut aliis copulentur; & si propterea illis pepercerint, non parcent D propter pietatem, sed propter aliarum nuptiarum liberam potestatem. Postremò quæro abs te, utrùm marito Christiano liceat vel secundùm veterem Dei legem, vel b Romanis legibus adulteram occidere? Si licet, melius est ut ab utroque se temperet, id est, & à licito illa peccante supplicio, & ab illicito illa vivente conjugio. Quòd si alterutrum eligere perseverat, satius est ei facere quod licet, ut adultera puniatur, quàm id quod non licet, ut ipsâ vivâ ille mœchetur. Si autem quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantùm dimittere; quis est tam demens qui ei dicat, Fac quod non licet, ut tibi liceat quod non licet? Cùm enim utrumque secundùm legem Christi illicitum sit, sive adulteram occidere, sive illa vivente alteram ducere, ab E utroque abstinendum est, non illicitum pro illicito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, jam faciat adulterium, & non faciat homicidium, ut vivente uxore alteram ducat, & non humanum sanguinem fundat. Quòd si est utrumque nefarium, non debet alterum pro altero perpetrare, sed utrumque vitare.

Eccli 28. 2. &c.
Luc. 6. 37.
Matt. 6. 12.
Rom. 12. 17.
* CAPUT XV.

CAPUT XVI.
Objectatur incontinentem, si adulteræ uxori suæ mortem accusando procurarit, veniam accepturum per baptismum aut reconciliationem, quæ sibi alioquin perpetuo

16. HIC video quid dici ab incontinentibus possit: quòd videlicet qui dimittit & vivere permittit adulteram, si alteram duxerit, quamdiu prior illa vivit, perpetuus adulter est, nec agit pœnitentiam fructuosam à flagitio non recedens; nec si catechumenus est, ad baptismum admittitur, quoniam ab eo quod impedit non mutatur; nec reconciliari pœnitens potest in eadem nequitia perseverans: si autem accusando adulteram occiderit, hoc peccatum quoniam F transactum est, & in eo non permanet, & si à catechumeno factum est, baptismate abluitur, & si à baptizato, pœnitentiâ & reconciliatione sanatur. Sed numquid propterea dicturi sumus, adulterium non esse adulterium, quod sine dubio committitur, si conjuge adultera vivente altera ducitur? Sed hoc adulterii genere excepto, nempe non dubitas esse adulterium, si quisquam ducat viventis uxorem à viro suo per libellum repudii sine ulla mulieris fornicatione dimissam. Quid ergo, cum viderit se nec ad baptismum A admitti, si catechumenus, nec utiliter agere pœnitentiam si baptizatus hoc fecit, non corrigendo & relinquendo quod fecit, si eum voluerit & potuerit occidere cujus duxit uxorem, ut hoc scelus vel baptismate diluatur, vel pœnitendo solvatur, atque ita etiam illud adulterium non permaneat, evacuata muliere à lege viri post mortem viri, sed de transacto quod factum est, per pœnitentiam satis fiat, vel regeneratione deleatur; numquid propterea est accusanda lex Christi, tamquam compulerit fieri homicidium, cùm sine crimine fornicationis repudiatam ducere, dicit esse adulterium?

adultero deorgaretur.

17. HÆC enim, si parum quid loquamur adtendimus, B multo graviora dici possunt quàm ipse dixisti. Nam tu dum non vis esse adulteria, si aliæ ducantur dimissis adulteris, hoc invenisti, *quoniam si hæc adulteria dixerimus, cogentur mariti occidere adulteras, quarum vitâ impediuntur alteras ducere.* Atque ut hoc exaggerares, dixisti, *Non mihi videtur, amantissime pater, hic divinus esse sensus, ubi benignitas & pietas excluditur.* Si ergo quispiam nolens credere esse adulterium quando à marito sine fornicationis crimine repudiata ab altero ducitur, & hoc contra te inveniat, quia ista ratione suadetur hominibus homicidia perpetrare, & earum maritos, quas eo modo repudiatas duxerint, vel insidiis quibus potuerint, vel calumniis appetere, vel aliquibus veris criminibus accusare C & occidere, ut eis mortuis esse possint conjugia, quæ vivis fuerant adulteria: nonne id exaggerandu tibi dicturus est, Non mihi videtur amantissime frater, hic divinus esse sensus, ubi non solùm benignitas & pietas excluditur, sed etiam ingens malignitas & impietas excitatur? Quando quidem multo est levius & tolerabilius, ut adulteras mariti, quàm ut maritos adulteri occidant. Placetne tibi, ut propter vanissimam invidiam, dominicæ defensionem sententiæ deseramus, vel eam insuper accusemus, dicentes non debere adulterium c vindicari, etiamsi præter caussam fornicationis repudiata à viro alteri conjugetur, ne maritum ejus à quo dimissa est compellatur occidere, dum adulterium in connubium cupit viri prioris morte convertere? Scio hoc tibi non placere, ut propter hanc vanissimam invidiam, lex Christi, cùm vera inveniatur D & sana, dura & inhumana dicatur. Sic itaque non tibi debet videri ideo negandum esse adulterium, quando uxore adulterâ vivente altera ducitur, quia potest maritus per hoc cogi adulteram occidere, dum cupit sibi licere illâ exstinctâ alteram ducere, si hoc ea vivente non licet facere. Quid si enim & illud dicant Christianæ fidei detractores, cogi homines occidere uxores suas insidiarum sceleribus, quas molestas ferre non possunt, sive diuturno languore laborantes & pati concubitum non valentes, sive pauperes, sive steriles, sive deformes, aliarum spe ducendarum, sanarum, opulentarum, fecundarum, pulcherrimarum: quia eas quas perpeti nolunt, præter caussam fornicationis repudiare non licet, & alteras ducere, ne perpetuo devincti adulterio, nec baptizari possint, nec pœnitendo sanari. Numquid propterea ne ista homicidiorum scelera perpetrentur, E dicturi sumus, non esse adulteria, repudiatis præter caussam fornicationis uxoribus, sibi alteras copulare?

Gravîora contra Pollentii opinionem excogitari posse, quàm quæ ab illo objectantur incommoda.

18. JAM verò ex hoc quod sapis non esse adulterium, si vir uxorem caussâ fornicationis abjecerit, & alteram duxerit, nonne arbitraris cavendum, ne discant viri uxores suas, quas propter alias innumerabiles caussas ferre non possunt, mœchari cogere, ut ab eis vinculo conjugali per fornicationem, sicut putas, soluto, liceat eis alteras ducere; & ex eo quòd illas mœchari coëgerunt, aut baptismate ablui, aut pœnitendo sanari, quoniam illis & gratia & medicina negabitur quamdiu cum adulteris vivent, si F prioribus præter caussam fornicationis repudiatis alteras duxerint? Nisi fortè quis dicat, neminem posse uxorem suam mœchari facere, si pudica est: & tamen Dominus, *Omnis qui dimiserit*, inquit, *uxorem suam, præter caussam fornicationis, facit eam mœchari.* Utique propterea, quia cùm esset pudica cum viro, tamen dimissa cogitur per incontinentiam vivo priore alteri copulari, & hoc est mœchari. Quòd si hoc ista non fecerit, tamen ille quantum in ipso est facere compulit, & hoc ei Deus peccatum, etiamsi illa casta permaneat imputabit. Sed quis nesciat quàm sint rarissimæ quæ ita pudicè vivant cum viris, ut etiamsi ab eis dimittantur, alios non requirant? Incomparabiliter quippe

CAPUT XVII. Incommodum aliud contra Pollentii sententiam.

Matt. 5. 32.

a Corbeiensis codex, *caritate Christi.*
b Sic omnes MSS. At editi, vel *Romanas adulteram occidere.*
c Michaelinus codex, *judicari.*

numerus

numerus est amplior feminarum, quæ cùm pudicè adhæreant maritis, tamen si dimissæ fuerint à maritis, non differunt nubere. Cùm ergo crediderint homines Domino dicenti, *Omnis qui dimiserit uxorem suam, præter caussam fornicationis, facit eam mœchari*; si crediderint & sibi dicenti, muliere fornicante licere viro ejus alteram ducere; quisquis voluerit propter alias quaslibet molestias carere uxore cui junctus est, priùs eam mœchari faciat sine fornicatione dimittendo, ut tunc ducat alteram, cum fuerit illa mœcha nubendo: ac sic à priore peccato quo eam mœchari fecit, sive per baptismum, sive per pœnitentiam liberatus, sine suo adulterio sibi habere videatur, quam post prioris adulterium, tamquam hinc soluto matrimonii vinculo, alteram duxerit. Quod quidem si fuerit machinatus, & uxorem suam mœcham faciet, & ipse quamvis post adulterium conjugis aliam ducendo mœchus erit; nihilque illi proderit quod sibi credidit, & non ei potiùs qui nullo excepto ait, *Omnis qui reliquerit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur.*

Luc. 16. 18.

Caput XVIII. Continentia servanda aut conjugalis aut excellentior.

19. Quibus omnibus consideratis atque tractatis, restat ut ab eis qui hæc fideliter audiunt, dicatur nobis quod Domino dictum est: *Si talis est caussa cum uxore, non expedit nubere.* Quibus & nos quid respondeamus, nisi quod ipse respondit? *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat.* Ergo qui potest capiat, quod non omnes capiunt. Possunt autem capere hi quibus hoc præstat Dei misericordia occulta, sed justa. Sed in his omnibus qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum, alii sunt qui in utroque sexu concubitum nesciunt, alii qui experti & aversi sunt, partim quidem illicitè, partim verò licitè experti. Porrò in his qui licitè experti sunt, quidam sunt qui non nisi licitè, quidam & illicitè & licitè. Sunt quippe in eis qui conjugia sua tantùm sciunt; sunt autem qui & alias feminas ac stupra quælibet. Sed qui post concubitum conjugum se ipsos castrant propter regnum cælorum, aut morte amittunt conjuges, aut ex consensu cum eis continentiam profitentur, aut ex necessitate divortiorum, ne vivis conjugibus se aliis copulando adulteria perpetrent, castrant se ipsos propter regnum cælorum, non ut clariores ibi esse possint, sed quòd aliter ibi esse non possint: nam qui non ista necessitate se continent, sed boni appetitione melioris, possent ibi esse, etiam servatâ pudicitiâ conjugali, quamvis in præmiis minoribus, tamen intus. Qui verò propterea se continent, quia prioribus conjugibus vivis timent aliis conjugari, majorem curam debent gerere pro salute, quàm gesserunt illi à quibus continentia pro munere [a] delecta est ampliore. Tunc quippe ibi erunt, si adulteri non erunt. Si autem non continent, adulteri erunt; quia viventibus conjugibus pristinis, non conjugibus alteris, sed adulteris adhærebunt. Et si à regno cælorum aberunt, ubi erunt, nisi ubi salvi non erunt?

Matt. 19. 10. &c.

Caput XIX. Conjuges divortio separatos à conjugibus hortatur ad continentiam.

20. Hos igitur alloquor, ut quod facere deberent, si haberent conjuges diuturno languore marcescentes, vel loco sibi inaccessibili absentes, vel animositate illicita continentes; hoc faciant, si habuerint conjuges adulterina inquinatione sordentes, & propter hoc à suo consortio [b] divortiantes: non alia quærant conjugia, quia non erunt conjugia, sed adulteria. Cùm enim par forma sit in hoc vinculo viri & uxoris, sicut uxor *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*; ita & vir vivente uxore vocabitur adulter, si fuerit cum alia muliere. Etsi enim graviùs qui præter caussam fornicationis, *omnis tamen qui dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur.* Non eos terreat sarcina continentiæ: levis erit, si Christi erit; Christi erit, si fides aderit, quæ impetrat à jubente quod jusserit. Non eos frangat, quòd videtur eorum continentia necessitatis esse, non voluntatis: quia & illi qui eam voluntate delegerunt, fecerunt eam esse necessitatis; quoniam jam sine damnatione ab illa deviare non possunt: & qui in eam necessitate contrusi sunt, faciunt eam esse voluntatis, si non de se ipsis, sed de illo à quo est bonum omne confidunt. Illi ad eam conscenderunt caussâ majoris gloriæ, ut aliquid amplius invenirent; isti ad eam confugerunt curâ salutis novissimæ, ne perirent: utrique permaneant, utrique in quod pervenerunt ambulent usque in finem, ferveant studiis, supplicent votis: quia & illis salus cogitanda est, ut ab eo quod voluntas arripuit cadere timeant; & istis gloria desperanda non est, si in eo quod necessitas intulit, persistere [c] deligant. Fieri enim potest, ut Deo terrente & hortante, convertente & implente, humanus in melius mutetur affectus: atque ita voveant sine conjugiis & sine ullo concubitu atque immunda libidinis adtrectatione perseverantissimè vivere, ut etiamsi separata conjugia locum ducendi alias moriendo aperuerint, claudatur ex voto quod patet ex licito, & quod erat necessitate cœptum, fiat caritate perfectum. Talibus profectò id retribuetur, quod illis qui vel pari consensu cum conjugibus hoc voverunt, vel nullis conjugiis alligati propter majus bonum continentiam delegerunt. Si autem ita se continent, ut si moriantur quarum vitâ conjugari impediuntur, alias ducere cogitent; profectò etiamsi priùs ipsi in tali continentia de corpore abscedant, non eis imputatur nisi ad pudicitiam conjugalem, propter quam non faciunt quod facerent si liceret. Hac quippe intentione continenter vivere, parum est ad accipienda illius quæ liberiùs eligitur continentiæ præmia, sed sufficit ad cavenda adulteria.

Rom. 7. 3. Luc. 16. 18.

Caput XX. Viri mulieribus præire in pudicitia debent.

21. Hæc autem me de utroque sexu memineris dicere, sed maximè propter viros, qui propterea se feminis superiores esse arbitrantur, ne pudicitiâ pares esse dignentur: in qua etiam præire debuerunt, ut eos illæ tamquam sua capita sequerentur. Quando autem lex prohibet adulteria, si obtentu incontinentiæ carnalis infirmitatis admittatur excusatio, multis sub nomine falsæ impunitatis pereundi aperitur occasio. Neque enim carnem non habent feminæ, quibus viri aliquid tale nolunt licere, quasi eis quia viri sunt liceat. Sed absit ut melioris sexûs tamquam honori debeatur, quod pudori detrahitur; cùm honor justus virtuti, non vitio debeatur. Quin immo cùm à feminis utique habentibus carnem, tantam flagitant castitatem, ut quando ab uxoribus diutissimè peregrinantur, velint eas ab adulterino concubitu incontaminatas fervorem transigere juventutis; (& plurimæ pudicissimè transigunt, & maximè Syræ, quarum mariti negotiandi quæstibus occupati, juvenes adolescentulas deserunt, & vix aliquando senes ad aniculas revertuntur:) eo ipso evidentiùs convincuntur non esse impossibile, quod se non posse caussantur. Si enim hoc non posset infirmitas hominum, multo minùs id posset sexus infirmior feminarum.

Caput Continentiam clericorum qui electi sunt inviti, proponit viris nolentibus in divortio se continere.

22. Unde istos, qui virilem excellentiam non putant nisi peccandi licentiam, quando terremus ne adulterinis conjugiis hærendo pereant in æternum, solemus eis proponere etiam continentiam clericorum, qui plerumque ad eamdem sarcinam subeundam capiuntur inviti, eamque susceptam usque ad debitum finem, Domino adjuvante, perducunt. Dicimus ergo eis: Quid si & vos ad hoc subeundum populorum violentiâ caperemini, nonne susceptum castè custodiretis officium, repentè conversi ad impetrandas vires à Domino, de quibus numquam antea cogitastis? Sed illos, inquiunt, honor plurimùm consolatur. Respondemus, Et [d] vobis timor multo ampliùs moderetur. Si enim hoc multi Dei ministri repentè atque inopinatè impositum susceperunt, sperantes se illustriùs in Christi hereditate fulgere; quanto magis vos adulteria cavendo vivere continenter debetis, metuentes non in regno Dei minùs lucere, sed in gehenna ignis ardere? Hæc atque hujusmodi eis ut possumus dicimus, qui quoquo modo à se discedentibus vel propter adulterium dimissis conjugibus suis, alias volunt ducere, & cùm prohibentur, infirmitatem nobis carnis opponunt. Sed jam liber etiam iste claudendus est, & rogandus Deus, ut aut eos tentari non sinat separationibus conjugum; aut ita sinat, ut timor periclitantis salutis fiat illis amplioris sive probatioris occasio castitatis.

a Er. & MSS. *delecta est.*
b In MSS. *divortiantur.*
c Er. & MSS. *diligant.*
d Sola editio Lov. *Et vos timor ampliùs moderetur.*

IN LIBRUM SUBSEQUETNEM

LIBRI I. RETRACTATIONUM CAPUT ULTIMUM.

Item de Mendacio scripsi librum, qui etsi cum aliquo labore intelligitur, habet tamen non inutilem ingenii & mentis exercitationem, magisque moribus ad veriloquium diligendum proficit. Hunc quoque auferre statueram

de Opusculis meis, quia & obscurus & amfractuosus & omnino molestus mihi videbatur: propter quod eum nec edideram. Deinde cùm postea scripsissem alterum, cujus titulus est, *Contra Mendacium*, multo magis illum non esse decreveram & jusseram: sed non est factum. Itaque in ista retractatione Opusculorum meorum, cum eum incolumem reperissem, etiam ipsum retractatum manere præcepi: maximè quia in eo nonnulla sunt necessaria, quæ in illo altero non sunt. Propterea verò illius inscriptio est, *Contra Mendacium*; istius autem, *De Mendacio*: quoniam per illum totum oppugnatio est aperta mendacii, istius autem magna pars in inquisitionis disputatione versatur. Ad eumdem tamen finem uterque dirigitur. Hic liber sic incipit: *Magna quæstio est de Mendacio.*

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE MENDACIO,
LIBER UNUS.*

* Scriptus circiter annum Christi 395.

In quo quid sit Mendacium, & utrùm aliquando admittendum sit, exemplis momentisque rationum in utramque partem libratis disquiritur. Mendaciorum afferuntur octo genera, iisque discussis & omnino rejectis statuitur numquam esse mentiendum.

CAPUT I. Materiæ pertractandæ difficultas.

MAGNA quæstio est de mendacio, quæ nos in ipsis quotidianis actibus nostris sæpe conturbat: ne aut temere accusemus mendacium, quod non est mendacium; aut arbitremur aliquando esse mentiendum, honesto quodam & officioso [a] ac misericordi mendacio. Quam quæstionem tam sollicitè pertractabimus, ut quæramus cum quærentibus: utrùm autem aliquantùm inveniamus, nihil nobis temere affirmantibus, lectori bene adtendenti satis indicabit ipsa tractatio: latebrosa est enim nimis & quibusdam quasi cavernosis amfractibus sæpe intentionem quærentis eludit; ut modò velut elabatur è manibus quod inventum erat, modò rursus appareat, & rursus absorbeatur. Ad extremum tamen sententiam nostram velut certior indago comprehendet. In qua si ullus error est, cùm ab omni errore veritas liberet, atque in omni errore falsitas implicet, numquam errari tutiùs existimo, quàm cùm in amore nimio veritatis & rejectione nimia falsitatis erratur. Qui enim severè reprehendunt, hoc nimium dicunt esse: ipsa autem veritas fortasse adhuc dicat, Nondum est satis. Sanè quisquis legis, nihil reprehendas, nisi cùm totum legeris; atque ita minùs reprehendes. Eloquium noli quærere: multùm enim de rebus laboravimus, & de celeritate absolvendi tam necessarii quotidianæ vitæ Operis: [b] unde aut tenuis aut propè nulla fuit nobis cura verborum.

CAPUT II. Joci non sunt mendacia.

2. EXCEPTIS igitur jocis, quæ numquam sunt putata mendacia: habent enim evidentissimam ex pronuntiatione atque ipso jocantis affectu significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enuntiantis: quo genere utrùm sit utendum perfectis animis, alia quæstio est, quam modò enodandam non suscepimus: exceptis ergo jocis, priùs agendum est, ne mentiri existimetur qui non mentitur.

CAPUT III. Quid sit mendacium.

3. QUAPROPTER videndum est, quid sit mendacium. Non enim omnis qui falsum dicit mentitur, si credit aut opinatur verum esse quod dicit. Inter credere autem atque opinari hoc distat, quòd aliquando ille qui credit, sentit se ignorare quod credit, quamvis de re quam se ignorare novit omnino non dubitet, [c] si eam firmissimè credit; qui autem opinatur, putat se scire quod nescit. Quisquis autem hoc enuntiat quod vel creditum animo, vel opinatum tenet, etiamsi falsum sit, non mentitur. Hoc enim debet [d] enuntiationis suæ fidei, ut illud per eam proferat, quod animo tenet, & sic habet ut profert. Nec ideo tamen sine vitio est, quamvis non mentiatur, si aut non credenda credit, aut quod ignorat nosse se putat, etiamsi verum sit: incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuslibet significationibus enuntiat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio: una rei ejus quam veram esse vel scit vel putat, & non profert; altera ejus rei quam pro ista profert sciens falsam esse vel putans. Ex quo fit ut possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse ut dicit; quamvis non ita sit; & ut possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse & pro vero enuntiat, quamvis re vera ita sit ut enuntiat. Ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens judicandus est. Potest itaque ille qui falsum pro vero enuntiat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici & temerarius: mentiens autem non rectè dicitur; quia cor duplex cùm enuntiat non habet, nec fallere cupit, sed fallitur. Culpa verò mentientis est, in enuntiando animo suo fallendi cupiditas; [e] sive fallat cùm ei creditur falsum enuntianti, sive non fallat, vel cùm ei non creditur, vel cùm verum enuntiat voluntate fallendi, quod non putat verum. Quod cùm ei creditur, non utique fallit quamvis fallere voluerit: nisi hactenus fallit, quatenus putatur ita etiam nosse vel putare ut enuntiat?

Ad mendacium an in loquente voluntas fallendi requiratur vel sufficiat.

* CAPUT IV.

4. QUAMQUAM subtilissimè quæratur, utrùm cùm abest voluntas fallendi, absit omnino mendacium. * Quid enim si quisque falsum loquens, quod falsum esse existimat, ideo tamen facit, quia putat sibi non credi, ut eo modo falsa fide absterreat eum cui loquitur, quem sentit sibi nolle credere? Hic enim studio non fallendi mentitur, si mendacium est enuntiare aliquid aliter quàm scis esse vel putas: si autem mendacium non est nisi cùm aliquid enuntiatur voluntate fallendi, non mentitur ille, qui propterea falsum loquitur, quamvis noverit vel putet falsum esse quod loquitur, ut ille cui loquitur non ei credendo non fallatur, quia eum sibi non crediturum vel scit vel putat. Unde si appareat fieri posse, ut aliquis propterea falsum dicat, ne fallatur ille cui dicitur; exsistit aliud è contrario genus, propterea verum dicentis ut fallat. Qui enim verum ideo loquitur, quia sentit sibi non credi, ideo utique verum dicit ut fallat: scit enim vel existimat propterea falsum putari posse quod dicitur, quoniam ab ipso dicitur. Quamobrem cùm ideo verum dicit ut falsum putetur, ideo verum dicit ut fallat. Quærendum ergo est, quis potiùs mentiatur, utrùm ille qui falsum dicit ne fallat, an ille qui verum dicit ut fallat; cùm & ille sciat vel putet falsum se dicere, & iste sciat vel putet verum se dicere. Jam enim diximus eum qui nescit falsum esse quod enuntiat, non mentiri, si hoc putat verum; eumque potiùs mentiri, qui etiam verum enuntiat, cùm falsum putat: quia ex animi sui sententia judicandi sunt. De illis itaque non parva quæstio est, quos proposuimus: unum qui scit aut putat se falsum dicere, & ideo dicit ne fallat; velut si aliquam viam noverit obsideri à latronibus, & timens ne per illam pergat homo cujus saluti prospicit, & eum scit sibi non credere, dicat eam viam non habere latrones, ad hoc ut illac non eat, dum ideo credit latrones ibi esse, quia ille dixit non ibi esse, cui non credere statuit, mendacem putans: alterum autem qui sciens aut putans verum esse quod dicit, ad hoc tamen dicit ut fallat; tamquam si homini non sibi credenti dicat latrones in illa via esse, ubi re vera eos esse cognovit, ut ille cui dicit per illam viam magis pergat, atque ita in latrones incidat, dum putat falsum esse quod ille dixerit. Quis ergo istorum mentitur, ille qui

* Pertinet liber ad annum circiter 395 quando quidem ultimum locum obtinet in primo Retractationum libro, quo recensentur Opuscula ab Augustino edita ante episcopatum, quem sub finem anni 395. adeptus est. Liber in editis inscribitur, *De Mendacio ad Consentium.* At in scriptis codicibus nomen Consentii, qui multis pòst annis Augustinum super eadem re contra Priscillianistas consuluit, non prior iste, sed alius tantùm, qui hunc subsequitur contra Mendacium liber, titulo inditum gerit.

a Sic MSS. Editi autem, *& officioso ad misericordiam mendacio.*

b Habent sic nonnulli MSS. Alii verò, *unde hactenus propriè.* Editi, *unde hactenus ac propè.*

c MSS. *sic enim firmè credit.*

d Ita MSS. At editi, *enuntiationi suæ fidei.*

e MSS *sive fallat, sive non, vel cùm ei creditur, vel cùm verum &c.* omissis verbis, *cùm ei creditur falsum enuntianti.*

elegit falsum dicere ne fallat, an ille qui elegit verum dicere ut fallat? ille qui falsum dicendo egit ut verum sequeretur cui dixit, an ille qui verum dicendo egit ut falsum sequeretur cui dixit? An fortè ambo mentiti sunt, ille quia voluit falsum dicere, iste quia voluit fallere? An potiùs neuter eorum mentitus est, ille quia voluntatem habuit non fallendi, & ille quia voluntatem habuit verum dicendi? Non enim nunc agitur quis eorum peccaverit, sed quis mentitus sit. Cito enim videtur ille peccasse, qui verum dicendo egit ut homo incideret in latrones: ille autem non peccasse, vel etiam bene fecisse, qui falsum dicendo egit ut homo perniciem devitaret. Sed possunt exempla ista converti, ut & ille aliquid gravius eum pati velit quem falli non vult; multi enim vera quædam cognoscendo sibi intulerunt perniciem, si talia fuerunt ut eos latere debuerint: & iste aliquid commodi velit adipisci eum quem vult falli; nonnulli enim qui sibi mortem intulissent, si aliquid mali quod verè contigerat docaris suis cognovissent, falsum putando sibi pepercerunt; atque ita falli eis profuit, sicut aliis obfuit vera cognoscere. Non ergo id agitur, quo animo consulendi aut nocendi, vel ille falsum dixit ne falleret, vel iste verum dixit ut falleret: sed exceptis commodis aut incommodis eorum quibus locuti sunt, quantum ad ipsam veritatem falsitatemque adtinet, quæritur quis eorum, an uterque neuterve mentitus sit. Si enim mendacium est enuntiatio cum voluntate falsum enuntiandi, ille potiùs mentitus est qui falsum dicere voluit, & dixit quod voluit, quamvis ne falleret dixerit: si autem mendacium est quælibet enuntiatio cum voluntate fallendi, non ille, sed iste mentitus est, qui etiam verum dicendo fallere voluit: quòd si mendacium est enuntiatio cum voluntate alicujus falsitatis, ambo mentiti sunt; quia & ille suam enuntiationem falsam esse voluit, & iste de vera sua falsum credi voluit: porrò si mendacium est enuntiatio falsum enuntiare volentis ut fallat, neuter mentitus est; quia & ille habuit voluntatem falsum dicendo verum persuadere, & iste ut falsum persuaderet verum dicere. Aberit igitur omnis temeritas atque omne mendacium, si id quod verum credendumve cognovimus, cùm opus est enuntiamus, & id volumus persuadere quod enuntiamus. Si autem vel quod falsum est verum putantes, vel quod incognitum est nobis pro cognito habentes, vel quod credendum non est credentes, vel cum id non opus est enuntiantes, tamen non aliud quam id quod enuntiamus persuadere conamur: non abest quidem a temeritatis error, sed abest omne mendacium. Nulla enim definitionum illarum timenda est, cùm bene sibi conscius est animus, hoc se enuntiare quod verum esse aut novit, aut opinatur, aut credit, neque velle aliquid nisi quod enuntiat persuadere.

Mentiri num aliquando prosit aut liceat.

5. Sed utrum sit utile aliquando mendacium, multo major magisque necessaria quæstio est. Utrum ergo mentiatur quisquis fallendi non habet voluntatem, vel etiam id agit ne fallatur cui aliquid enuntiat, quamvis enuntiationem ipsam falsam habere voluerit, quia ideo voluit ut verum persuaderet; & utrum mentiatur quisquis etiam verum volens enuntiat caussâ fallendi, dubitari potest. Nemo autem dubitat mentiri eum, qui volens falsum enuntiat caussâ fallendi: quapropter enuntiationem falsam cum voluntate ad fallendum prolatam, manifestum est esse mendacium. Sed utrùm hoc solum sit mendacium, alia quæstio est. * Interim de hoc genere, in quod omnes consentiunt, inquiramus: utrùm aliquando sit utile falsum aliquid enuntiare cum voluntate fallendi. Nam qui hoc sentiunt, adhibent testimonia sententiæ suæ, commemorantes Saram cùm risisset, Angelis negasse quòd riserit; Jacob a patre interrogatum, respondisse quòd ipse esset Esaü major filius ejus; Ægyptias quoque obstetrices, ne infantes Hebræi nascentes interficerentur, etiam Deo approbante & remunerante mentitas: & multa ejusmodi exempla eligentes, eorum hominum mendacia commemorant, quos culpare non audeas, atque ita fatearis aliquando esse posse non solùm reprehensione non dignum, sed etiam dignum laude mendacium. Addunt etiam, quò non solos premant divinis libris deditos, sed etiam omnes homines sensumque communem, dicentes, Si quis ad te confugiat, qui mendacio tuo possit à morte liberari, non es mentiturus? Si aliquid ægrotus interroget quod ei scire non expedit, qui etiam te non respondente possit graviùs affligi, audebisne aut verum dicere in perniciem hominis, aut silere potius quàm honesto & misericordi mendacio valetudini ejus opitulari? His atque talibus copiosissimè se arbitrantur urgere, ut si consulendi caussa exigit, aliquando mentiamur.

* Caput V. Opinio affirmans mentiendum esse nonnumquam. Gen. 18. 15. Gen. 27. 19. Exod. 1. 19.

Opinio negans esse umquam mentiendum. Exodi 20. 16. Sap. 1. 11. Psal. 5. 7. Matt. 5. 37. Eph. 4. 25.

6. Contra illi quibus placet numquam mentiendum, multo fortiùs agunt, utentes primò auctoritate divina, quoniam in ipso Decalogo scriptum est, *Falsum testimonium ne dicas*, quo genere complectitur omne mendacium: quisquis enim aliquid enuntiat, testimonium perhibet animo suo. Sed ne quis contendat non omne mendacium falsum testimonium esse appellandum; quid dicturus est ad id quod scriptum est, *Os quod mentitur occidit animam*: quod ne quis arbitretur exceptis aliquibus mentientibus posse intelligi, alio loco legat, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Unde ore suo ipse Dominus, *Sit*, inquit, *in ore vestro, Est, est; Non, non. quod autem amplius est, à malo est.* Hinc & Apostolus cùm exuendum veterem hominem præciperet, quo nomine omnia peccata intelliguntur, consequenter ait, in primis ponens, *Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem.*

Exempla pro mendacio ex veteri Testamento allata discutiuntur.

7. Nec illis quæ de veteribus libris mendaciorum exempla prolata sunt, terreri se dicunt; ubi quidquid gestum est, figuratè accipi potest, quamvis re vera contigerit: quidquid autem figuratè fit aut dicitur, non est mendacium. Omnis enim enuntiatio, ad id quod enuntiat, referenda est. Omne autem figuratè aut factum aut dictum hoc enuntiat quod significat eis quibus intelligendum prolatum est. Unde credendum est illos homines qui propheticis temporibus digni auctoritate fuisse commemorantur, omnia quæ scripta sunt de illis, propheticè gessisse atque dixisse: nec minùs propheticè eis accidisse, quæcumque sic acciderunt, ut eodem prophetico Spiritu memoriæ litterisque mandanda judicarentur. De obstetricibus autem, quia non eas possunt dicere prophetico Spiritu significandi futuri veri gratiâ, aliud pro alio renuntiasse Pharaoni, etiamsi aliquid ipsis nescientibus quod per eas actum est significavit, pro gradu suo dicunt approbatas & remuneratas à Deo. Qui enim nocendi caussâ mentiri solet, si jam consulendi [b] caussâ mentiatur, multùm profecit. Sed aliud est quod per se ipsum laudabile proponitur, aliud quod in deteriora comparatione præponitur. Aliter enim gratulamur cùm sanus est homo, aliter cùm meliùs habet ægrotus. Nam in Scripturis ipsis justificata etiam Sodoma dicitur in comparatione scelerum populi Israel. Et ad hanc regulam dirigunt omnia mendacia quæ proferuntur de veteribus libris, nec reprehensa inveniuntur, vel reprehendi non possunt, ut aut indole proficientium & spe approbentur, aut significationis alicujus caussâ non sint omnino mendacia.

Ezec. 16. 52.

Mentiendi exemplum ex Testamento novo nullum suppetere. Gal. 2. 12. Act. 16. 3. * Hieronymus Epistola 75. inter Augustinianas. Timothei circumcisio non per simulationem facta. 1 Cor. 7. 18. &c. Rom. 2. 25.

8. Et ideo de libris novi Testamenti, exceptis figuratis significationibus Domini, si vitam moresque sanctorum & facta ac dicta consideres, nihil tale proferri potest, quod ad imitationem provocet mentiendi. Simulatio namque Petri & Barnabæ non solùm commemorata, verùm etiam reprehensa atque correcta est. Non enim ut nonnulli * putant, ex eadem simulatione etiam Paulus apostolus aut Timotheum circumcidit, aut ipse quædam ritu Judaico sacramenta celebravit; sed ex illa libertate sententiæ suæ, qua prædicavit nec gentibus prodesse circumcisionem, nec Judæis obesse. Unde nec illos adstringendos ad consuetudinem Judæorum, nec illos à paterna deterrendos censuit. Unde illa verba ejus sunt: *Circumcisus quis vocatus est? non adducat præputium. In præputio quis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.* Quomodo enim potest adduci præputium quod præcisum est? Sed *non adducat* dixit, non ita vivat, quasi præputium adduxerit, id est, quasi in eam partem quam nudavit, rursus tegmen carnis adtraxerit, & quasi Judæus esse destiterit: sicut alibi dicit, *Circumcisio tua præputium facta est.* Et hoc non tamquam cogens dixit Apostolus, aut illos manere in præputio, aut Judæos in consuetudine patrum suorum: sed ut [c] neutri in alteram cogerentur; potestatem autem haberet quisque manendi in sua consuetudine, non necessitatem. Neque enim si vellet Judæus, ubi nullum perturbaret, recedere à Judaicis observationibus, prohiberetur ab Apostolo: quando quidem consilium in eis permanendi ad hoc

a Sic MSS. At editi, *temeritas & error*.
b Hic in editis additur *vel proficiendi* quod à MSS. abest.
c Nonnulli MSS. *sed ut neuter in alteram cogeretur.*

dedit, ne superfluis perturbati Judæi, ad ea quæ saluti essent necessaria non venirent. Neque ab illo prohiberetur si vellet quisquam gentilium ideo circumcidi, ut hoc ipsum ostenderet non se detestari quasi noxium, sed indifferenter habere tamquam signaculum, cujus utilitas jam tempore præterisset: non enim, si salus ex eo jam nulla esset, etiam exitium inde metuendum fuit. Ideoque & Timotheus cùm in præputio vocatus esset, tamen quia de Judæa matre ortus erat, & ostendere cognatis suis debebat ad eos lucrifaciendos, non hoc se didicisse in disciplina Christiana, ut illa sacramenta quæ Legis veteris essent abominaretur, circumcisus est ab Apostolo: ut hoc modo demonstrarent Judæis, non ideo gentes non ea suscipere, quia mala sunt & perniciose à patribus observata, sed quia jam saluti non necessaria post adventum tanti sacramenti, quod per tam longa tempora tota vetus illa Scriptura propheticis figurationibus parturivit. Nam & Titum circumcideret, cùm hoc urgerent Judæi, nisi subintroducti falsi fratres ideo fieri vellent, ut haberent quod de ipso Paulo disseminarent, tamquam eorum veritati cesserit, qui spem salutis Evangelicæ in circumcisione carnis atque ejusmodi observationibus esse prædicarent, & sine his nemini Christum prodesse contenderent: cùm contrà nihil prodesset Christus eis, qui eo animo circumciderentur, ut ibi esse salutem putarent: unde est illud, *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.* Ex hac igitur libertate Paulus paternas observationes observavit, hoc unum cavens & prædicans, ne sine his salus a Christiana nulla putaretur. Petrus autem simulatione sua, tamquam in Judaismo salus esset, cogebat gentes judaizare: quod verba Pauli ostendunt dicentis, *Quomodo gentes cogis judaizare?* Non enim cogerentur, nisi viderent eum sic eas observare, quasi præter illas salus esse non posset. Petri ergo simulatio libertati Pauli non est comparanda. Et ideo Petrum amare debemus libenter correctum, non autem adstruere etiam de Pauli auctoritate mendacium: qui & Petrum coram omnibus in rectam viam revocavit, ne gentes per eum judaizare cogerentur; & ipse suæ prædicationi adtestatus est, qui cùm putaretur hostis paternarum traditionum, eo quòd nolebat eas imponere gentibus, non aspernatus eas ipse more patrio celebrare, satis ostendit hoc in eis Christo adveniente remansisse, ut nec Judæis essent perniciosæ, nec gentibus necessariæ, nec jam cuiquam hominum salutares.

Act. 16. 1. & 3.

Gal. 2. 3.

Gal. 5. 2.

Gal. 2. 14.

Petrus libenter correctus à Paulo.

9. Quod si auctoritas mentiendi nec de antiquis libris proferri potest, vel quia non est mendacium quod figuratè gestum dictumve recipitur, vel quia bonis ad imitandum non proponitur quod in malis, cùm proficere cœperint, in pejoris comparatione laudatur; nec de novi Testamenti libris, quia correctio potiùs quàm simulatio, sicut lacrymæ potiùs quàm negatio Petri est imitanda: * jam illis exemplis, quæ de communi vita proferuntur, multo confidentiùs asserunt non esse credendum. Priùs enim docent iniquitatem esse mendacium, multis documentis litterarum sanctarum, & eo maximè quod scriptum est: *Odisti Domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Aut enim, ut solet Scriptura, sequenti versu exposuit superiorem; ut quoniam latiùs solet patere iniquitas, intelligamus nominato mendacio b tamquam speciem iniquitatis significare voluerit: aut si aliquid interesse arbitrantur, tanto pejus est mendacium, quanto gravius positum est *perdes*, quàm *odisti*. Fortè enim odit aliquem Deus aliquanto mitiùs, ut eum non perdat: quem verò perdit, tantò vehementiùs odit, quantò severiùs punit. Odit autem omnes qui operantur iniquitatem: at omnes qui loquuntur mendacium etiam perdit. Quo constituto quis eorum qui hæc asserunt commovebitur illis exemplis, cùm dicitur, Quid si ad te homo confugiat, qui mendacio tuo possit à morte liberari? Illa enim mors quam stultè timent homines, qui peccare non timent, non animam, sed corpus occidit, sicut Dominus in Evangelio docet; unde præcipit ne ipsa timeatur: os autem quod mentitur, non corpus, sed animam occidit. His enim verbis apertissimè scriptum est: *Os quod mentitur, occidit animam.* Quomodo ergo non perversissimè dicitur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum spiritaliter mori? Nam & ipsa dilectio proximi ex

Auctoritatem mentiendi non magis communis vitæ quàm Scripturarum exemplis adstrui posse.

* Caput VI. Mendacium esse iniquitatem, & mortem animæ afferre, nec proinde admittendum pro cujusquam salute temporali.

Psal. 5. 7.

Matt. 10. 28.

Sap. 1. 11.

sua cujusque terminum accepit. *Diliges*, inquit, *proximum tuum tamquam teipsum.* Quomodo ergo quisque diligit tamquam se ipsum, cui ut præstet vitam temporalem, ipse amittit æternam? quando quidem si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere sicut se ipsum, sed plus quàm se ipsum: quod sanæ doctrinæ regulam excedit. Multo minùs igitur æternam suam pro alterius temporali mentiendo amissurus est. Temporalem planè vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere: hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim & ait: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut & ego dilexi vos. Majorem dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat pro amicis suis.* Non enim quisquam est ita desipiens, ut dicat aliud quàm saluti sempiternæ hominum consuluisse Dominum vel faciendo quod præcepit, vel præcipiendo quod facit. Cùm igitur mentiendo vita æterna amittatur, numquam pro cujusquam temporali vita mentiendum est. Enim verò illi qui stomachantur & indignantur, si nolit aliquis mendacio perimere animam suam, ut alius senescat in carne; quid si etiam furto nostro, quid si adulterio liberari possit aliquis de morte, ideone furandum est, aut mœchandum? Nesciunt enim ad hoc se cogere, ut si laqueum ferat homo & stuprum petat, confirmans quòd sibi collum ligabit, nisi ei concedatur quod petit, consentiatur propter animam, sicut ipsi dicunt, liberandam. Quod si absurdum & nefarium est, cur animam suam quisque mendacio corrumpat, ut alter vivat in corpore, cùm si suum corpus propterea corrumpendum daret, omnium judicio nefariæ turpitudinis damnaretur? Proinde non est in ista quæstione attendendum, nisi utrùm iniquitas sit mendacium. Quod cùm suprà commemoratis documentis asseratur, videndum est ita quæri utrùm pro alterius salute mentiri aliquis debeat, ac si quæreretur utrùm pro alterius salute iniquus esse aliquis debeat. Quod si respuit animæ salus, quæ non potest nisi æquitate servari, & se ut præponamus non solùm alterius, sed etiam nostræ saluti temporali jubet, quid restat, inquiunt, quo dubitare debeamus numquam omnino esse mentiendum? Non enim dici potest esse aliquid in temporalibus commodis, salute ac vitâ corporali majus aut carius. Unde si nec ipsa præponenda est veritati, quid objici potest propter quod mentiendum esse contendant, qui aliquando putant oportere mentiri.

Levit. 19. 18. Matt. 22. 39.

Joh. 15. 12.

10. c Pudicitiæ quippe corporis, quia multùm honorabilis persona videtur occurrere, & pro se flagitare mendacium, ut si stuprator irruat qui possit mendacio devitari, sine dubitatione mentiendum sit: facilè responderi potest, nullam esse pudicitiam corporis, nisi ab integritate animi pendeat, qua disrupta cadat necesse est, etiamsi intacta videatur; & ideo non in rebus temporalibus esse numerandam, quasi quæ invitis possit auferri. Nullo modo igitur animus se mendacio corrumpit pro corpore suo, quod scit manere incorruptum, si ab ipso animo incorruptio non recedat. Quod enim violenter non præcedente libidine patitur corpus, vexatio potiùs quàm corruptio nominanda est. Aut si omnis vexatio corruptio est, non omnis corruptio turpis est; sed quam libido procuraverit, aut cui libido consenserit. Quanto autem præstantior est animus corpore, tanto sceleratiùs corrumpitur. Ibi ergo servari potest pudicitia, ubi nulla nisi voluntaria potest esse corruptio. Certè enim si stuprator corpus invaserit, quia nec vi contraria possit, nec ullo consilio vel mendacio devitari, necesse est, fateamur, aliena libidine pudicitiam non posse violari. Quapropter quoniam nemo dubitat meliorem esse animum corpore, integritati corporis integritas animi præponenda est, quæ in æternum servari potest. Quis autem dixerit integrum animum esse mentientis? Etenim libido quoque ipsa rectè definitur, Appetitus animi quo æternis bonis quælibet temporalia præponuntur. Nemo itaque potest convincere aliquando esse mentiendum, nisi qui potuerit ostendere æternum aliquod bonum obtineri posse mendacio. Sed cùm tanto quisque ab æternitate discedat, quanto à veritate d discedit; absurdissimum est dicere, discedendo inde posse ad boni aliquid aliquem pervenire. Aut si est aliquod bonum æternum quod non comple-

Caput VII. Nec pudicitiæ corporalis causâ mentiendum.

Libido quid sit.

a In sola editione Lov. *Christiano.*
b Ita MSS. At editi, *quam speciem.*
c MSS. *Pudicitia.* Et infrà plerique cum editione Er. habent, *honorabili personâ.* Alii verò MSS. *honorabili persona.*
d Sic MSS. At editi, *quanto à veritate discordat; qui autem mentitur, à veritate discedit: absurdissimum est* &c.

ctatur veritas, non erit verum: & ideo nec bonum erit, quia falsum erit. Ut autem animus corpori, ita etiam veritas ipsi animo præponenda est; ut eam non solùm magis quàm corpus, sed etiam magis quàm se ipsum appetat animus. Ita quippe erit integrior & castior, cùm ejus potiùs immutabilitate, quàm sua mutabilitate perfruetur. Si autem Loth cùm ita justus esset, ut Angelos etiam hospites suscipere mereretur, stuprandas filias Sodomitis obtulit, ut feminarum potiùs ab eis corpora quàm virorum corrumperentur: quanto diligentiùs atque constantius animi castitas in veritate servanda est, cùm veriùs ipse corpori suo, quàm corpus virili femineo corpori præferatur.

Gen. 19. 8.

Caput VIII. *Neque mentiendum studio servandi alios ad vitam æternam.*

11. Quod si quisquam putat, ideo cuiquam pro alio esse mentiendum, ut interim vivat, aut in his rebus quas multùm diligit non offendatur, quò possit ad æternam veritatem pervenire discendo: non intelligit primò nullum esse flagitium, quod non eadem conditione suscipere cogatur, sicut jam superiùs demonstratum est: deinde ipsius doctrinæ auctoritatem [a] intercipi & penitus interire, si eis quos ad illam perducere conamur, mendacio nostro persuademus aliquando esse mentiendum. Cùm enim doctrina salutaris, partim credendis, partim intelligendis rebus constet; nec ad ea quæ intelligenda sunt perveniri possit, nisi priùs credenda credantur: quomodo credendum est ei qui putat aliquando esse mentiendum, ne fortè & tunc mentiatur cùm præcipit ut credamus? Unde enim sciri potest, utrùm & tunc habeat aliquam caussam, sicut ipse putat, officiosi mendacii, existimans falsa narratione hominem territum posse à libidine cohiberi, atque hoc modo etiam ad spiritualia se consulere mentiendo arbitretur? Quo genere admisso atque approbato, omnis omnino fidei disciplina subvertitur, qua subversa, nec ad intelligentiam pervenitur, cui capiendæ ista parvulos nutrit: atque ita omnis doctrina veritatis aufertur, cedens licentiosissimæ falsitati, si mendacio [b] vel officioso alicunde penetrandi aperitur locus. Aut enim temporalia commoda, vel propria vel aliena, veritati præponit, quicumque mentitur; quo quid fieri potest perversius? aut cùm veritati adipiscendæ opitulante mendacio vult facere idoneum, intercludit aditum veritati; volens enim cùm mentitur esse [c] aptus, fit cùm verum dicit incertus. Quamobrem aut non est credendum bonis, aut credendum est eis quos credimus debere aliquando mentiri, aut non est credendum bonos aliquando mentiri: horum trium primum perniciosum est, secundum stultum: restat ergo ut numquam mentiantur boni.

Caput IX. *Mendacium censent quidam adhibendum quo removeat homo stuprum quod ipse ab alio pateretur.*

12. Sic ista quæstione ex utraque parte considerata atque tractata, non tamen facilè ferenda sententia est: sed adhuc diligenter audiendi qui dicunt, nullum esse tam malum factum, quod non in pejoris devitatione faciendum sit; pertinere autem ad facta hominum, non solùm quidquid faciunt, sed quidquid etiam cum consensione patiuntur. Unde si exstitit caussa ut eligeret Christianus thurificare idolis, ne consentiret stupro quod persecutor ei nisi faceret minabatur; rectè videntur quærere cur non etiam mentiretur, ut tantam illam turpitudinem devitaret. Ipsam enim consensionem, qua se stuprum pati mallet, quàm thurificare idolis, non passionem dicunt esse, sed factum: quod ne faceret, elegit thurificare. Quanto igitur mendacium procliviùs elegisset, si mendacio posset à sancto corpore tam immane flagitium removere?

Refellitur argumentum illorum & exemplum.

13. In qua propositione ista sunt quæ meritò quæri possunt; utrùm talis consensio pro facto habenda sit; aut utrùm consensio dicenda sit, quæ non habet approbationem; aut utrùm approbatio sit, cùm dicitur, Expedit hoc pati potiùs quàm illud facere; & utrùm rectè ille fecerit thurificare quàm stuprum pati; & utrùm mentiendum esset potiùs, si ea conditio daretur, quàm thurificandum. Sed si talis consensio pro facto habenda est, homicidæ sunt etiam qui occidi maluerunt quàm falsum testimonium dicere: & quod est homicidium gravius, in se ipsos. Cur enim hoc pacto non dicatur, quòd ipsi se occiderint; quia elegerunt hoc in se fieri, ne facerent quod cogebantur? Aut si gravius putatur alium occidere quàm se ipsum: quid si hæc conditio Martyri proponeretur, ut si nollet de Christo falsum testimonium dicere atque immolare dæmonibus, ante oculos ipsius alius non quilibet homo sed pater ejus occideretur, rogans etiam filium ne id perseverantiâ suâ fieri permitteret? Nonne manifestum est, illo in testimonii fidelissimi sententia permanente, solos homicidas futuros fuisse, qui patrem ejus occiderent, non illum etiam parricidam? Sicut ergo hujus tanti sceleris particeps iste non esset, cùm elegisset patrem suum potius ab aliis interfici, etiam sacrilegum, cujus anima raperetur ad pœnas, quàm fidem suam falso testimonio violare: sic talis ille consensus non eum faceret tanti flagitii participem, si male facere ipse nollet, quidquid alii propterea fecissent, quia ipse non faceret. Quid enim tales persecutores dicunt, nisi, Fac male, ne nos faciamus? Qui si verè, nobis facientibus, non fecissent, nec sic eis nostro scelere suffragari deberemus. Nunc verò quando jam faciunt, cùm [d] ista non dicunt; cur nobiscum potius, quàm soli turpes atque nocentes sint? Non enim consensus ille dicendus est; quia non approbamus quod faciunt, semper optantes, & quantum in nobis est prohibentes ne faciant, factumque ipsorum non solùm non committentes cum eis, sed etiam quanta possumus detestatione damnantes.

Aliena peccata non ei imputanda qui illa posset leviore suo peccato impedire.

14. Quomodo, inquis, non cum eis facit quando illi hoc non facerent, si ipse illud faceret? Hoc modo frangimus januam cum effractoribus, quia si non eam clauderemus, illi non frangerent: & occidimus homines cum latronibus, si scire contingat hoc eos esse facturos; quia si nos prævenientes eos occideremus, illi non occiderent alios. Aut si fatetur nobis aliquis parricidium se facturum, nos cum eo facimus, si cùm possumus eum priùs quàm faciat, non interficimus, quando aliter eum vel cohibere vel impedire non possumus. Totidem enim verbis dici potest, Fecisti cum eo, quia hoc ille non fecisset, si tu illud fecisses. Ego utrumque malum fieri nollem: sed id tantùm cavere potui ne fieret, quod erat in mea potestate: alterum autem alienum, quod meo præcepto extinguere non potui, meo malefacto impedire non debui. Non ergo peccantem approbat, qui pro alio non peccat; & neutrum placet ei qui utrumque nollet admitti: sed illud quod ad se pertinet, etiam potestate non perpetrat; quod autem ad alterum, sola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionem atque dicentibus, Si non thurificaveris, hoc patieris; si respondisset, Ego neutrum eligo, utrumque detestor, ad nihil horum vobis consentio: inter hæc verba atque talia, quæ certè quoniam vera essent, nulla ejus consensio, nulla approbatio teneretur; quæcumque ab eis passus esset, illis deputaretur injuriarum acceptio, illis commissio peccatorum. Debuitne igitur, ait quispiam, stuprum perpeti potiùs quàm thurificare? si quæris quod debuerit, neutrum debuit. Si enim dixero aliquid horum debuisse; aliquid horum approbabo, cùm improbem utrumque. Sed si quæritur quod horum potiùs debuit evitare, qui utrumque non potuit, sed alterutrum potuit; respondebo, suum peccatum potiùs quàm alienum; & levius potius quod suum, quàm gravius quod alienum. Ut enim salva diligentiore inquisitione interim concedam, gravius esse stuprum quàm thurificationem: illa tamen ipsius erat, illud alienum factum, quamvis id ipse perpeteretur: cujus autem factum, ejus & peccatum. Quamvis enim gravius sit homicidium quàm furtum; pejus est tamen facere furtum, quàm pati homicidium. Itaque si cuiquam proponeretur, ut si furtum facere nollet, interficeretur, hoc est, committeretur in eum homicidium; quia utrumque evitare non posset, id evitaret potiùs quod suum peccatum esset, quam quod alienum. Nec ideo & illud ejus fieret, quia in eum committeretur, & quia id posset evitare, si suum vellet admittere.

Peccantibus non consentire qui eos non vult peccando cohibere.

Vitare peccatum quisque debet levius potiùs quod suum, quàm quod gravius alienum.

15. Totus itaque hujus quæstionis nodus ad hoc adducit, ut quæratur, utrum alienum nullum peccatum, quamvis in te commissum, tibi imputetur, si leviore tuo peccato id possis evitare, [e] nec facis: an excepta est omnis immunditia corporalis. Nemo enim aliquem immundum fieri dicit, si occidatur, aut mittatur in carcerem, aut in vinculis habeatur, aut flagelletur, ceterisque tormentis & cruciatibus affligatur, aut proscribatur damnisque afficiatur gravissimis usque ad ultimam nuditatem, aut exspolietur honoribus atque ingentes accipiat contumelias per quæcumque convicia; quidquid horum quisque injustè passus fuerit, nemo est tam demens qui eum immundum fieri dicat. At si fimo perfundatur, aut si tale aliquid ei

An non mentiendum ut vitetur immunditia corporalis.

---

a Editio Er. *intercipiat penitus interire.* Lov. *incipiat penitus interimere.* Castigantur ex MSS.
b In MSS. *velut officiosa.*

c Nonnulli MSS. *apertus.* Fortè legendum, *opertus.*
d Sic melioris notæ MSS. At editi, *cùm ista dicunt:* omisso *non.*
e Sic MSS. At editi, *ne facias.*

per os infundatur vel inculcetur, patiaturve muliebria, omnium ferè sensus abhorret, & a consparcatum atque immundum vocant. Ita igitur concludendum est, ut quæcumque aliena peccata, exceptis iis quæ immundum faciunt in quem committuntur, non evitet quisque peccatis suis, neque pro se, neque pro quoquam, sed ea sufferat potiùs fortiterque patiatur; & si nullis peccatis suis ea debet evitare, neque mendacio: illa verò quæ ita committuntur in hominem, ut eum faciant immundum, etiam peccatis nostris evitare debeamus; ac per hoc nec peccata dicenda sint, quæ propterea fiunt ut illa immunditia devitetur. Quidquid enim ita fit, ut nisi fieret, justè reprehenderetur, non est peccatum. Ex quo conficitur, ut nec illa immunditia vocanda sit, quando evitandi eam nulla facultas est: habet enim etiam tunc quod rectè agat qui ea patitur, ut patienter ferat quidquid non potest evitare. Nullus autem rectè agens immundus fieri potest quolibet contagio corporali. Immundus est enim ante Deum omnis iniquus. Mundus ergo est omnis justus; etsi non ante homines, tamen ante Deum, qui sine errore judicat. Proinde nec cùm ea patitur, data evitandi potestate, contactu ipso immundus fit; sed peccato, quo ea cùm posset noluit evitare. Nullum enim peccatum esset, quidquid propter illa evitanda factum esset. Propter hæc igitur evitanda quisquis mentitus fuerit, non peccat.

Mendacia quæ alios lædunt, non admittenda ut immunditia corporalis vitetur.

16. An aliqua etiam mendacia excipienda sunt, ut satiùs sit hæc pati, quàm illa committere? Quòd si ita est, non quidquid factum fuerit ut illa immunditiæ evitetur, non est peccatum: quando quidem sunt quædam mendacia quæ gravius sit admittere, quàm illa pati. Nam si aliquis ad stuprum quæratur, qui possit occultari mendacio, quis audet dicere, nec tunc esse mentiendum? At si tali mendacio possit latere, quod alterius famam lædat, ejus immunditiæ falso crimine ad quam patiendam ille quæritur; tamquam si dicatur quærenti, nominato aliquo casto viro atque ab hujusmodi flagitiis alieno, Vade ad illum, & ipse tibi procurabit quo libentiùs utaris, novit enim tales & diligit; atque ita iste ab eo quem quærebat, posset averti: nescio utrùm alterius fama mendacio violanda sit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino numquam pro aliquo mentiendum est, eo mendacio quod alterum lædat: etsi leviùs læditur, quàm ille nisi ita mentireris læderetur. Quia nec panis alienus invito, quamvis valentiori, auferendus est, ut alatur infirmior; nec innocens invitus virgis cædendus est, ne alius occidatur. Plane si velint fiat; quia nec læduntur, cùm ita volunt: * sed utrùm etiam volentis fama falso stupri crimine lædenda sit, ut ab alterius corpore stuprum evertatur, magna quæstio est. Et nescio utrùm facilè reperiatur, quomodo justum sit volentis famam falso stupri crimine maculari, quàm ipso stupro corpus inviti.

* Caput X.

Mendacium in doctrina religionis numquam adhibendum.

17. Sed tamen si talis optio proponeretur ei qui thurificare idolis, quàm muliebria perpeti maluit, ut si illud vellet evitare, famam Christi aliquo mendacio violaret; insanissimus esset, si faceret. Plus etiam dico, quia insanus esset, si alienæ libidinis evitandæ caussâ, ne id in eo fieret quod nulla sua libidine pateretur, Christi Evangelium falsis Christi laudibus infalsaret; magis evitans alienam corruptionem in corpore suo, quàm in doctrina sanctificationis animarum atque corporum corruptionem suam. Quamobrem à doctrina religionis, atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam religionis enuntiantur, cùm illa docetur & discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino caussa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit: quando nec ideo in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque faciliùs perducatur. Fracta enim vel leviter b diminuta auctoritate veritatis omnia dubia remanebunt: quæ nisi vera credantur, teneri certa non possunt. Licet igitur vel dissertori ac disputatori atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori vel pronuntiatori rerum temporalium ad ædificandam religionem atque pietatem pertinentium, occultare in tempore quidquid occultandum videtur, mentiri autem numquam licet; ergo nec occultare mentiendo.

Caput XI. Mendacia etiam removenda quæ aut alteri obsunt, aut ipsi mentienti. Mentiens & mendax differunt.

18. Hoc primitus & firmissimè constituto, de ceteris mendaciis securiùs quæritur. Sed consequenter etiam videndum est, removenda esse etiam omnia mendacia, quæ aliquem lædunt injustè: quia nulli est injuria vel levior inferenda, ut ab alio gravior repellatur. Nec illa sunt admittenda mendacia, quæ quamvis non obsint alteri, nulli tamen prosunt, & obsunt eis ipsis qui gratis mentiuntur. Ipsi enim propriè mendaces dicendi sunt. Interest enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est etiam qui mentitur invitus: mendax verò amat mentiri, atque habitat animo in c delectatione mentiendi. Juxta ponendi sunt & qui de mendacio volunt placere hominibus, non ut alicui faciant injuriam vel inferant contumeliam, jam enim suprà hoc genus removimus; sed ut suaves sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere in quo mendaces posuimus, hoc differunt, quòd illos mentiri delectat, gaudentes de ipsa fallacia; istis autem placere libet de suaviloquio, qui tamen veris mallent placere; sed quando non facile inveniunt vera quæ grata sint audientibus, mentiri eligunt potius, quam tacere. Difficile est tamen ut isti totam narrationem falsam aliquando suscipiant; sed plerumque veris falsa contexunt, ubi suavitas eos deserit. Hæc autem duo genera mendaciorum non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisque falluntur aut de ullo commodo vel utilitate sua. Sufficit enim eis ut judicent fieri potuisse quod dicitur, & fidem habeant homini quem non debent temere existimare mentientem. Quid enim obest, si credat patrem aut avum alicujus virum bonum fuisse, etiamsi non fuit; aut usque ad Persas militando pervenisse, etiamsi à Roma numquam recessit? Ipsis autem mentientibus valde obsunt: illis quidem, quia sic deserunt veritatem, ut fallaciâ lætentur; istis, quia se malunt placere, d quam verum.

Caput XII. Mendacium quod & nulli obest & alicui prodest an adhibendum.

19. Istis generibus sine ulla dubitatione damnatis, sequitur genus mendacii tamquam gradatim ad meliora surgentibus, quod benevolis & bonis vulgò tribui solet, cùm ille qui mentitur, non solùm alteri non obest, sed etiam prodest alicui. De isto genere est tota contentio, utrùmne sibi obsit, qui sic prodest alteri, ut faciat contra veritatem. Aut si veritas illa sola dicenda est, quæ ipsas mentes intimo atque incommutabili lumine illustrat; facit certè contra aliquod verum, quia etsi falluntur corporis sensus, contra verum tamen facit, qui dicit aliquid ita esse, vel non ita quod ei nec mens nec sensus nec opinatio sua fidesve renuntiat. Utrum ergo non sibi obsit, qui hoc modo alteri prodest; an illa compensatione non obsit sibi, qua prodest alteri, magna quæstio est. Si ita est, consequenter etiam sibi prodesse debet per mendacium quod nulli obest. Sed ea connexa sunt, & istis concessis necessariò trahuntur quæ multum conturbant. Si enim quæratur, quid obsit homini copiis superfluis redundanti, si de innumeris millibus frumentorum amittat unum modium, qui tamen modius possit ad necessarium victum prodesse furanti, consequens erit ut & furtum sine reprehensione fieri possit, & falsum testimonium sine peccato dici. Quo quid dici potest perversius? An vero si alius furatus esset illum modium, & tu videres, interrogatusque esses, mentireris honeste pro paupere, & si id pro tua paupertate facias, culpaberis? quasi amplius alium quam te diligere debeas. Utrumque ergo turpe atque vitandum est.

An mendacia quædam honesta, quæ nonnulli prosunt & nulli obsunt.

20. Sed fortassis exceptionem addendam quis putet, ut sint quædam honesta mendacia, quæ non solùm nulli obsunt, sed etiam nonnulli prosunt, exceptis his quibus crimina occultantur & defenduntur: ut ideo sit illud turpe mendacium, quod quamvis nulli obsit, & prosit pauperi, furtum tamen occultat; si autem ita nulli obesset & prodesset alicui, ut etiam nullum peccatum occultaret atque defenderet, turpe non esset. Velut si quispiam pecuniam suam te vidente absconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atque inde interrogatus mentireris; neque obesses cuique, & ei prodesses cui opus erat illud e occultum, & nullum peccatum mentiendo texisses. Non enim quisquam peccat abscondendo rem suam, quam timet amittere. Sed si propterea non peccamus mentiendo, quia nullius peccatum tegentes, & nulli obsumus, & alicui prosumus, quid agimus de ipso peccato mendacii? Ubi enim positum est, *Ne furtum feceris*: ibi positum est, *Ne falsum testimonium dixeris*. Cum ergo singula prohibeantur, cur falsum testimonium tunc est culpabile, si furtum tegat, vel aliquod aliud peccatum; si autem nulla defensione peccati per se ipsum

Exodi 20. 16.

a In MSS. *constupratum*.
b Aliquot MSS. *demota*. Alii, *deminuta*.
c Aliquot MSS. *in dilectione mentiendi*.

d Sola editio Lov. *placere hominibus, quàm verum dicere*.
e Quidam MSS. *occultari*.

fiat, non est culpabile, cùm ipsum furtum per se culpabile sit; & cetera peccata? An occultare peccatum a non licet, facere licet.

Mentiri an non semper sit falsum testimonium dicere.

21. QUOD si absurdum est, quid dicemus? An falsum testimonium non est, nisi cùm quisque ita mentitur, ut aut crimen confingat in aliquem, aut alicujus crimen occultet, aut quoquo modo quemquam in judicio premat? Videtur enim testis judicii necessarius ad caussæ cognitionem. Sed si hactenus testem Scriptura nominaret, non diceret Apostolus, *Invenimur & falsi testes Dei, si testimonium diximus adversùs Deum, quia excitaverit Christum, quem non excitavit.* (1. Cor. 15. 15.) Ita enim ostendit falsum testimonium esse mendacium, etiamsi in cujusquam falsa laude dicatur. * An fortè tunc dicit falsum testimonium qui mentitur, cùm aut peccatum alicujus vel fingit vel tegit, aut alicui obest quoquo modo? si enim mendacium quod adversus vitam cujusquam temporalem dicitur, detestabile est; quanto magis quod adversùs vitam æternam? sicuti est omne mendacium, si in doctrina religionis fiat. Et ideo falsum testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, etiam quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mendacium sit, quod neque cujusquam peccatum aut confingat aut tegat, nec à judice quæratur, & nulli obsit & prosit alicui; nec falsum testimonium esse, nec reprehensibile mendacium?

** CAPUT XIII.*

An mentiendum ne prodatur vel homicida, vel innocens quæsitus ad mortem.

22. QUID ergo, si ad Christianum homicida confugiat, aut videat quò confugit; & de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quærit hominem hominis interfectorem, mentiendum est? Quomodo enim non tegit peccatum mentiendo, cùm ille pro quo mentitur, peccatum sceleratum admiserit? An quia non de peccato ejus interrogatur, sed de loco ubi lateat? Ergo mentiri ad tegendum cujusquam peccatum, malum est, mentiri autem ad tegendum peccatorem, non est malum? Ita sanè, ait quispiam: Non enim tunc peccat quisquam, cùm evitat supplicium, sed cùm facit aliquid dignum supplicio. Pertinet autem ad disciplinam Christianam, ut neque de cujusquam correctione desperetur, neque cuiquam pænitendi aditus intercludatur. Quid si ad judicem ductus de ipso loco ubi se ille occultet interrogeris, dicturus es, aut non ibi est, ubi eum scis esse; aut non novi & non vidi, quod nosti & vidisti? Dicturus ergo es falsum testimonium, & occisurus animam tuam, ne occidatur homicida? An usque ad conspectum judicis mentieris, judice autem quærente jam verum dices, ne sis falsus testis? Ipse igitur hominem proditione occisurus es. Etiam proditorem quippe divina Scriptura detestatur. An fortè proditor non est, qui judici interroganti verum indicat; esset autem proditor, si quemquam ad exitium ultro deferret? Quid si de justo atque innocente ubi lateat sciens à judice interrogeris, qui tamen ad mortem à majore potestate jussus est rapi, ut ille qui interrogat executor sit legis, non conditor; an ideo non erit falsum testimonium quod pro innocente mentieris, quia nec ille judex, sed executor interrogat? Quid si ipse conditor legis interroget, aut quilibet judex iniquus ad supplicium quærens innocentem, quid facies, falsus testis, an proditor eris? An ille erit proditor, qui justo judici latentem homicidam ultro detulerit; & ille non erit, qui judici injusto ubi lateat innocens quem quærit occidere, interroganti indicaverit eum qui se fidei ejus commiserat? An inter crimen falsi testimonii & proditionis dubius incertusque remanebis? An tacendo, vel profitendo te non esse dicturum, certus utrumque vitabis? Cur ergo non hoc facias, priùs quam ad judicem venias, ut caveas etiam mendacium? Evitato enim mendacio, omne testimonium falsum effugies; sive omne mendacium sit falsum testimonium, sive non omne: evitato autem falso testimonio quod tu esse intelligis, non effugies omne mendacium. Quanto ergo fortiùs, quanto excellentiùs dices, Nec prodam, nec b mentiar.

Firmus episcopus Thagastensis nec vult mentiri, nec ut hominem quæsitum prodat, tormentis adigi potest.

23. FECIT hoc Episcopus quondam b Thagastensis Ecclesiæ Firmus nomine, firmior voluntate. Nam cùm ab eo quæreretur homo jussu Imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentiâ quantâ poterat occultabat; respondit quærentibus nec mentiri se posse, nec hominem prodere, passusque tam multa tormenta corporis (nondum enim erant Imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, usque adeo mirabilis apparuit, ut ipsi homini quem servabat, indulgentiam sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius? Sed ait quisquam timidior, Paratus esse possum ad quælibet ferenda tormenta, vel etiam mortem obeundam, ne peccem: cùm autem peccatum non sit, ita mentiri, ut neque cuiquam obsis, neque falsum testimonium dicas, & prosis alicui; stultum est & grave peccatum, voluntaria frustra sustinere tormenta, & fortassis utilem salutem ac vitam incassum sævientibus projicere. A quo quæro, cur timeat quod scriptum est, *Falsum testimonium non dices;* & non timeat quod Deo dictum est, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium?* (Exod. 20. 16. Psal. 5. 7.) Non, inquit, scriptum est, *omne mendacium:* sed ita intelligo, ac si sit scriptum, *Perdes omnes qui loquuntur falsum testimonium.* At nec ibi dictum est, *omne falsum testimonium.* Sed ibi positum est, inquit, ubi cetera quæ omni modo mala sunt. Numquid & illud quod ibi est, *Non occides?* Quod si omni modo malum est, quomodo ab hoc crimine excusabuntur justi, qui post legem datam multos occiderunt? (Exod. 20. 13.) Sed respondetur, quod non ipse occidat, qui justi alicujus præcepti minister est. Horum ergo timorem sic accipio, ut tamen illum laudabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominem prodere, & meliùs arbitrer intellexisse quod scriptum est, & intellectum fortiter implevisse.

Quid respondeat interrogatus & sciens ubi sit ille qui ad mortem quæritur.

24. SED venitur aliquando ad hujusmodi articulum, ut non interrogemur ubi sit ille qui quæritur, neque cogamur ut eum prodamus, si sic occultatus est, ut inveniri facilè nisi proditus nequeat: sed quæritur à nobis utrùm illo loco sit an non sit. Ubi si eum esse scimus, tacendo eum prodimus; vel etiam dicendo nequaquam nos esse dicturos, utrum ibi sit, an non sit: ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum esse, ubi si non esset, nihil aliud ab eo qui mentiri nollet, nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per nostram vel taciturnitatem vel talia verba homo proditur, ut intret qui quærit, si potestatem habet, & inveniat eum: qui tamen ab ejus inventione mendacio nostro posset averti. Quapropter si nescis ubi sit, nulla est caussa occultandæ veritatis, sed te nescire fatendum est. Si autem scis ubi sit, sive ibi sit ubi quæritur, sive alibi; non est dicendum, cum quæsitum fuerit, utrùm ibi sit, an non sit, Non dico quod quæris, sed dicendum, Scio ubi sit, sed numquam monstrabo. Nam si de uno loco non respondeas, & te non esse proditurum fatearis; tale est ac si eumdem locum digito ostendas: movetur enim certa suspicio. Si autem primo fatearis te scire ubi sit, sed non dicere; potest fortasse ab illo loco inquisitor averti, & tibi jam incumbere, ut ubi est à te prodatur. Pro qua fide atque humanitate quidquid fortiter tuleris, non solum non culpabile, sed etiam laudabile judicatur: exceptis duntaxat his, quæ si passus fuerit homo, non fortiter, sed impudicè ac turpiter pati dicitur. Hoc est enim ultimum mendacium, de quo diligentiùs tractandum est.

CAPUT XIV. Mendaciorum octo genera.

25. NAM primum est ad evitandum capitale mendacium longèque fugiendum, quod fit in doctrina religionis: ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum autem, ut aliquem lædat injustè: quod tale est, ut & nulli prosit, & obsit alicui. Tertium, quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitus evitatis atque rejectis, sequitur sextum genus quod & nulli obest, & prodest alicui: velut si quispiam pecuniam alicujus injustè tollendam, sciens ubi sit nescire se mentiatur quocumque interrogante. Septimum, quod & nulli obest, & prodest alicui: excepto si judex interrogat: velut si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur; non solùm justum atque innocentem, sed & reum; quia Christianæ disciplinæ sit, ut neque de cujusquam correctione desperetur, neque cuiquam pænitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quæ solent habere magnam controversiam, satis tractavimus, & quid nobis placeret ostendimus: ut suscipiendis incommoditatibus, quæ honestè ac fortiter tolerantur, hæc quoque genera devitentur à fortibus & fidelibus & veracibus viris ac feminis. Octavum est, genus mendacii, quod & nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab immunditia corporali aliquem tueatur, duntaxat eâ quam superiùs commemoravimus. Nam etiam non

a Hic editi & quidam MSS. addunt, *mentiendo.*

b In veteri Germanensi codice, *Thagasensis.* In Colbertino, *Tegastensis.*

Matt. 15. 20.

loris manibus manducare, immunditiam putabant Judæi. Aut si & hanc quisquam immunditiam vocat; non tamen talem, pro qua evitanda mentiendum sit. Si autem mendacium tale est, quod alicui faciat injuriam; etiamsi ab hac immunditia, quam omnes homines abhorrent ac detestantur, muniat hominem; utrùm & hoc genere mentiendum sit, si talis fiat injuria per mendacium, quæ non sit in eo genere immunditiæ, de quo nunc agimus, alia quæstio est: non enim jam de mendacio quæritur, sed quæritur utrùm alicui facienda sit injuria etiam non per mendacium, ut illa ab altero immunditia depellatur. Quod nullo modò putaverim: quamquam proponantur levissimæ injuriæ, veluti est illa quam de uno modio amisso supra commemoravi; & multùm perturbent, utrùm non debeamus facere cuiquam vel talem injuriam, si eâ potest alius, ne stuprum patiatur, defendi aut muniri. Sed, ut dixi, alia quæstio est: * nunc illud quod instituimus, peragamus: utrùm mentiendum sit, si etiam inevitabilis conditio proponatur, ut aut hoc faciamus, aut stuprum patiamur, vel aliquam exsecrabilem inquinationem; etiamsi mentiendo nulli faciamus injuriam.

CAPUT XV.

Auctoritates divinæ quibus mendacium prohibetur, atque præcepta ex factis sanctorum intelligenda.

26. DE qua re patebit aliquis considerationi locus, si priùs divinas auctoritates, quæ mendacium prohibent, diligenter discutiamus: si enim ipsæ nullum dant locum, frustra quærimus qua exeamus; tenendum est enim omni modo præceptum Dei, & voluntas Dei in iis quæ tenendo præceptum ejus passi fuerimus, æquo animo sequenda: si autem relaxatur aliquis exitus, non est in tali caussa recusandum mendacium. Propterea divinæ Scripturæ non solùm præcepta Dei continent, sed etiam vitam moresque justorum; ut si fortè occultum est, quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur in factis justorum intelligatur. Exceptis itaque his factis, quæ potest quisque ad allegoricam significationem referre, quamvis gesta esse nemo ambigat, sicuti sunt ferè omnia in libris veteris Testamenti: Quis enim ibi aliquid audeat affirmare non pertinere ad figuratam prænuntiationem? Quippe cùm Apostolus etiam filios Abrahæ, quos utique naturali ordine propagandi populi editos esse atque vixisse facillimè dicitur, (non enim monstra & prodigia nata sunt, ut ad significationem aliquam ducant animum,) duo tamen Testamenta significare asserat; & beneficium illud mirabile, quod Deus populo Israël præstitit ad eruendos eos de servitute, qua in Ægypto premebantur, pœnamque vindictæ, cùm in itinere peccassent, in figura contigisse dicat: quæ facta invenies, quibus istam regulam deroges, & affirmare præsumas ad figuram aliquam non esse redigenda? His ergo exceptis, ea quæ in novo Testamento à sanctis facta sunt, ubi morum a imitandorum evidentissima commendatio est, valeant ad exempla intelligendarum Scripturarum, quæ in præceptis digesta sunt.

Gal. 4. 22.

27. VELUT cùm legimus in Evangelio, *Accepisti alapam, para alteram maxillam*. Exemplum autem patientiæ nullum quàm ipsius Domini potentius & excellentius invenimus: at ipse cùm alapa percussus esset, non ait, Ecce altera maxilla: sed ait, *Si malè dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me cædis?* Ubi ostendit, illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam apostolus Paulus utique noverat: nam & ipse cùm esset alapâ percussus ante Pontificem, non ait, Percute maxillam alteram: sed, *Percutiet te Dominus*, inquit, *paries dealbate: & tu sedes judicare me secundùm legem, & contra legem jubes me percuti?* altissimè intuens sacerdotium Judæorum jam tale factum fuisse, ut nomine forinsecus niteret, intrinsecùs autem luteis concupiscentiis sorderet: quod transiturum esse vindicta Domini videbat in spiritu cùm illud diceret: sed tamen cor paratum habebat, non solùm ad alias alapas accipiendas, sed etiam quælibet tormenta pro veritate patienda, cum eorum dilectione à quibus illa pateretur.

Præceptum Præbendi alteram maxillam percutienti. Matt. 5. 39. Joh. 18. 23. Act. 23. 3.

28. SCRIPTUM est etiam, *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*. Juravit autem ipse Apostolus in epistolis suis. Et sic ostendit quomodo accipiendum esset quod dictum est, *Dico vobis, non jurare omnino*: ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi veniatur, ex facilitate ad consuetudinem, atque ita ex consuetudine in perjurium decidatur. Et ideo non invenitur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam præcipitem. Et hoc utique à malo, sicut dictum est, *Quod autem amplius est, à malo est*: non tamen suo, sed eorum infirmitatis, quibus etiam sic fidem facere conabatur. Nam quòd loquens jurasset, dum non scriberet, nescio utrum aliqua de illo Scriptura narraverit. & tamen Dominus ait, *omnino non jurare*: non enim concessit ut id liceret scribentibus. Sed quia præcepti violati reum Paulum, præsertim in epistolis conscriptis atque editis ad spiritalem vitam salutemque populorum nefas est dicere: intelligendum est illud quod positum est, *omnino*, ad hoc positum, ut quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum.

Matt. 5. 34. Præceptum non jurandi omnino. Rom. 9. 1. Phil. 1. 8. Gal. 1. 20. Matt. 5. 37.

29. SICUT illud, *Nolite cogitare de crastino*. Et *Nolite itaque cogitare quid manducetis, & quid bibatis, & quid induamini*. Cùm autem videmus & ipsum Dominum habuisse loculos, quò ea quæ dabantur, mittebantur, ut servari possent ad usus pro tempore necessarios; & ipsos Apostolos procurasse multa fratrum indigentiæ, non solùm in crastinum, sed etiam in prolixius tempus impendentis famis, sicut in Actibus Apostolorum legimus: satis elucet illa præcepta sic intelligenda, ut nihil operis nostri temporalium adipiscendorum amore vel timore egestatis tamquam ex necessitate faciamus.

Præceptum non cogitandi de crastino. Matt. 6. 25. Joh. 12. 6. Act. 11. 28.

30. ITEM dictum est Apostolis, ut nihil secum portantes in via, ex Evangelio viverent. Et quodam loco etiam ipse Dominus significavit cur hoc dixerit, cùm addidit, *Dignus est enim operarius mercede sua*: ubi satis ostendit permissum hoc esse, non jussum; ne fortè qui hoc faceret, ut in opere prædicationis verbi aliquid ab eis, quibus prædicaret, in usus vitæ hujus sumeret, illicitum aliquid se facere arbitraretur. Posse tamen laudabiliùs non fieri, in Apostolo Paulo satis demonstratum est: qui cùm diceret, *Communicet autem qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis*; & multis locis id salubriter fieri ab eis quibus verbum prædicaret, ostenderet: *Sed tamen ego*, inquit, *non sum usus hac potestate*. Potestatem ergo dedit Dominus, cum ista diceret, non imperio constrinxit. Ita pleraque in verbis intelligere non valentes, in factis sanctorum colligimus quemadmodum oporteat accipi, quod facilè in aliam partem duceretur, nisi exemplo revocaretur.

Præceptum ne Apostoli secum aliquid portent in via. Luc. 10. 4. Matt. 10. 10. Gal. 6. 6. 1. Cor. 9. 12.

CAPUT XVI.

Os duplex vocis & cordis: de quo ore dictum sit, Os quod mentitur &c. Sap. 1. 11.

31. SIC ergo quod scriptum est, *Os autem quod mentitur, occidit animam*: de quo ore dixerit, quæritur. Plerumque enim Scriptura cùm os dicit, conceptaculum ipsum cordis significat, ubi placet & decernitur quidquid etiam per vocem, cùm verum loquimur, enuntiatur: ut corde mentiatur, cui placet mendacium; possit autem non corde mentiri, qui per vocem aliud quàm est in animo ita profert, ut majoris mali evitandi caussâ malum se admittere noverit, cui tamen utrumque displiceat. Et qui hoc asserunt, ita dicunt etiam illud intelligendum quod scriptum est, *Qui loquitur veritatem in corde suo*: quia semper in corde veritas loquenda est; non autem semper in ore corporis, si aliqua caussa cavendi majoris mali aliud quàm in animo est voce proferri exigat. Et esse quidem os cordis, ex hoc jam intelligi potest, quod ubi locutio est, ibi os non absurdè intelligitur: nec rectè diceretur, *Qui loquitur in corde suo*; nisi & os in corde rectè intelligeretur. Quamquam & eo ipso loco, ubi scriptum est, *Os autem quod mentitur, occidit animam*: si circumstantia lectionis consideretur, non accipiatur fortasse aliud quàm os cordis. Obscurum enim responsum ibi est, ubi homines latet, qui os cordis, nisi os corporis consonet, audire non possunt. Illud autem os dicit in eo loco Scriptura pervenire ad auditum Spiritus Domini, qui replevit orbem terrarum: ita ut etiam labia & vocem & linguam commemoret in eo loco; nec tamen omnia sinat intellectus nisi de corde accipi, quia Dominum dicit non latere quod dicitur: quod autem sono illo ad aures nostras pertinente dicitur, nec homines latet. Ita quippe scriptum est: *Humanus est enim Spiritus sapientiæ; & non liberabit maledicum a labiis ejus: quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ illius auditor. Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, sed nec præteriet illum corripiens judicium. In cogitationibus enim impii interrogatio erit; sermonum autem illius auditio a Domino veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione linguæ parcite: quoniam responsum obscurum in vacuum non ibit. Os autem quod menti-*

Psal. 14. 3. Sap. 1. 11. Ibid. 6, &c.

a Plures MSS. emendatorum.

tur, occidit animam. Videtur ergo his minari, qui obscurum putant & secretum esse quod corde agitant atque versant. Tam verò clarum ostendere voluit hoc esse auribus Dei, ut etiam tumultum eum appellaverit.

Os cordis etiam in Evangelio monstratum. *Matt. 15. 16. &c.*

32. MANIFESTE etiam in Evangelio invenimus os cordis, ut uno loco & corporis & cordis os Dominus commemorasse inveniatur, ubi ait: *Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur; quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem? De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Hic si unum os, quod est corporis, intellexeris, quomodo intellecturus es, *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt:* cum & sputus & vomitus de ore procedant? nisi fortè tunc quisque non coinquinatur, cum edit aliquid immundum; coinquinatur autem, cùm id evomit. Quod si absurdissimum est, restat ut os cordis intelligamus in Domino expositum, cùm ait, *Quæ procedunt de ore, de corde exeunt.* Nam & furtum cùm possit, & sæpe ita fiat, in silentio corporalis vocis atque oris perpetrari; dementissimum est sic intelligere, ut tunc putemus quemquam peccato furti contaminari, cùm id fatetur aut indicat; cum autem id tacitè committit, incoinquinatum arbitrari. At verò si ad os cordis quod dictum est referamus, nihil omnino peccati tacitè committi potest: non enim committitur, nisi ex ore illo interiori procedat.

An vetitum id[n] tantùm mendacium, quo alicui detrahitur. *Sap. 1. 11. Ibidem.*

33. SICUT autem quæritur de quo ore dixerit, *Os autem quod mentitur, occidit animam:* ita quæri potest, de quo mendacio. Videtur enim de illo propriè dicere, quo cuiquam detrahitur. Ait enim, *Abstinete ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione linguæ parcite.* Fit autem illa detractio per malevolentiam, cùm quisquam non solum ore ac voce corporis profert quod confingit in aliquem, sed etiam tacitus talem vult credi; quod est utique ore cordis detrahere: quod dicit obscurum & occultum Deo esse non posse.

Sensus triplex in loco Ecclesiastici *cap. 7. 14.*

34. NAM quod alio loco scriptum est, *Noli velle mentiri omne mendacium:* non ad hoc volunt valere, ut nullo mendacio quisquam mentiatur. Itaque cùm alius dixerit, ex isto Scripturæ testimonio usque adeo generaliter omne mendacium esse detestandum, ut etiam si quis mentiri velit, etiamsi non mentiatur, jam voluntas ipsa damnanda sit, atque ad hoc interpretetur, quod non dictum est, Noli mentiri omne mendacium; sed, *Noli velle mentiri omne mendacium*; ut non solùm mentiri, sed nec velle mentiri quisque audeat ullo mendacio. * Dicit alius, Immo quod ait, *Noli velle mentiri omne mendacium*; de ore cordis exterminandum atque alienandum esse mendacium voluit; ut a quibusdam mendaciis ore corporis abstinendum sit, sicut illa sunt maxime, quæ pertinent ad doctrinam religionis; à quibusdam verò non sit ore corporis abstinendum, si majoris mali evitandi caussa exigit; ore autem cordis ab omni mendacio penitus abstinere debemus. Ubi oportet intelligi quod dictum est, *Noli velle*: voluntas quippe ipsa quasi os cordis accipitur, ut non pertineat ad os cordis, cùm majus malum caventes mentimur inviti. Est & tertius intellectus, quo sic accipias, *Noli omne*, ut exceptis aliquibus mendaciis mentiri te sinat. Tamquam si diceret, Noli velle credere omni homini: non utique ut nulli crederetur moneret; sed ut non omnibus, aliquibus autem crederetur. Et id quod sequitur, *Assiduitas enim ejus non proficiet ad bonum*, ita sonat, quasi non à mendacio, sed ab assiduo mendacio, id est, a consuetudine atque amore mentiendi prohibere videatur. Quò profectò delabetur, quisquis vel omni mendacio putaverit abutendum: (ita enim nec illud cavebit, quod fit in doctrina pietatis & religionis; quo scelestius quid facilè invenias, non inter omnia mendacia, sed inter omnia peccata?) vel alicui mendacio, quamvis facili, quamvis innoxio, nutum voluntatis accommodaverit; ut non invitus evadendi majoris mali caussâ, sed volens libensque mentiatur. Ita cùm tria sint, quæ in hac sententia intelligi possint; aut omne mendacium non solum mentiri noli, sed nec velle mentiri; aut noli velle, sed vel invitus mentiri, cùm fugiendum est aliquid gravius; aut noli omne, ut exceptis aliquibus mendaciis cetera permittantur: unum hic pro his quibus mentiri numquam placet, duo pro illis qui aliquando putant esse mentiendum, inveniuntur. Sed tamen quod sequitur, *Assiduitas enim ejus non proficiet ad bonum*, nescio utrùm possit primæ harum trium sententiæ suffragari: nisi fortè ita ut perfectorum præceptum sit, omnino numquam non solum mentiri, sed vel velle mentiri, assiduitas verò mentiendi nec proficientibus permittatur. Tamquam si cùm præciperetur, numquam prorsus non solum mentiendum, sed nec voluntatem habendam esse mentiendi, contradiceretur exemplis, quòd aliqua sunt etiam magnâ auctoritate approbata mendacia: responderetur autem, illa quidem esse proficientium, quæ habent secundùm hanc vitam qualecumque officium misericordiæ, sed usque adeo esse omne mendacium malum, & perfectis atque spiritalibus animis omni modo fugiendum, ut nec ipsis proficientibus assiduitas ejus permittenda sit. Dictum est enim * jam de obstetricibus Ægyptiis, quòd de indole ad melius proficiendi mentientes approbatæ sunt: quia nonnullus gradus est ad diligendam veram ac sempiternam salutem, cùm quisque misericorditer etiam pro alicujus quamvis mortali salute mentitur.

Suprà n. 7.

Psalmi 5. versiculus 7. impliciter quoque intellectus.

35. ITEM quod scriptum est, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*: alius dicit, nullum hic exceptum esse mendacium, sed omne damnatum. Alius dicit, Ita verò, sed qui loquuntur ex corde mendacium, secundum superiorem disputationem; nam veritatem loquitur in corde, qui odit mentiendi necessitatem, quam pœnam hujus vitæ mortalis intelligit. Alius dicit, Omnes quidem perdet Deus qui loquuntur mendacium, sed non omne mendacium: est enim aliquod mendacium quod tunc insinuabat Propheta, in quo nulli parcatur; id est, si peccata sua quisque confiteri detrectans, defendat ea potiùs, & nolit agere pœnitentiam; ut parum sit quia operatur iniquitatem, nisi etiam justus videri volens medicinæ confessionis non succumbat: ut & ipsa verborum distinctio non aliud intimare videatur, *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*; sed non perdes, si pœnitendo in confessione veritatem loquuntur, ut faciendo istam veritatem veniant ad lucem; sicut in Evangelio secundum Joannem dicitur, *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem. Perdes* autem *omnes qui*, non solum operantur [a] quod odisti, sed etiam *loquuntur mendacium*, falsam justitiam prætendendo, nec in pœnitentia confitendo peccata.

Ibidem. *Joh. 3. 21.* n

Præceptum vetans falsum testimonium dici, quomodo intelligendum. *Exodi 20. 16.*

36. NAM de falso testimonio, quod in decem præceptis legis positum est, nullo modo quidem contendi potest, dilectionem veritatis in corde servandam, & proferendum falsum ad eum apud quem dicitur testimonium. Cùm enim Deo tantum dicitur, tunc tantùm in corde veritas amplectenda est: cum autem homini dicitur, etiam ore corporis verum proferendum est; quia homo non est cordis inspector. Sed planè de ipso testimonio non absurdè quæritur, apud quem quisque testis sit. Non enim apud quoscumque loquimur, testes sumus; sed apud eos quibus expedit & debetur per nos cognoscere aut credere veritatem: sicuti est judex, ne in judicando erret; aut qui docetur doctrinâ religionis, ne erret in fide aut ipsa doctoris auctoritate dubius fluctuet. Cum autem ille te interrogat, aut vult ex te aliquid nosse, qui eam rem quærit quæ non ad eum pertinet, aut quam ei nosse non expedit; non testem, sed proditorem requirit. Itaque si ei mentiaris, à falso fortasse testimonio alienus eris, sed a mendacio profectò non eris. * Salvo igitur eo, quod falsum testimonium dicere numquam licet, quæritur utrum liceat aliquando mentiri. Aut si falsum testimonium est omne mendacium, videndum est utrum admittat compensationem, ut dicatur vitandi majoris peccati gratia: sicut illud quod scriptum est, *Honora patrem & matrem*, rapiente officio [b] potiore contemnitur; unde ultimum sepulturæ honorem patri prohibetur exsolvere, qui ab ipso Domino ad regnum Dei annuntiandum vocatur.

* Caput XVIII.

Exodi 20. 12. b *Matt. 8. 22.*

37. ITEM quod scriptum est, *Verbum [c] excipiens filius à perditione longe aberit: excipiens autem excipit illud sibi, & nihil falsi de ore ipsius procedit*: dicit aliquis, non aliud hic accipiendum esse quod positum est, *Excipiens verbum filius*, nisi verbum Dei, quod est veritas. Ergo, *Excipiens veritatem filius à perditione longè aberit*, refertur ad illud quod dictum est, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Quod verò sequitur, *Excipiens autem excipit illud sibi*,

c Quomodo accipiendus alius Scripturæ locus. *Prov. 29. 27.* *Psal. 5. 9.*

n Hic editi addunt, *iniquitatem*: quæ vox abest à MSS.
b Aliquot MSS. *fortiore.*
c Probæ notæ MSS. habent, *custodiens*, hoc tantùm & altero loco infrà post *Quamquam etiam in hac tota sententia &c.* Apud LXX. in Prov. 24. legitur, *[illegible]*.

Gal. 6. 4.

quid aliud insinuat, nisi quod Apostolus dicit, *Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero?* Qui enim excipit verbum; id est, veritatem, non sibi, sed ut hominibus placeat, non eam custodit, cum eis videt placere posse mendacia. Qui autem excipit sibi, nihil falsum de ore ipsius procedit; quia etiam cum placet hominibus mendacium, non mentitur ille qui veritatem, non de qua illis, sed de qua Deo placeret, excepit sibi. Itaque non est cur hic dicatur, Omnes quidem perdet qui loquuntur mendacium, sed non omne mendacium: quando universaliter omnia mendacia circumcisa sunt in eo quod dictum est, *Et nihil falsi de ore ipsius procedit.* Sed dicit alius, ita esse accipiendum, sicut accepit apostolus Paulus quod ait Dominus, *Ego autem dico vobis, non jurare omnino.* Nam & hic omnis juratio circumcisa est; sed ab ore cordis, ut numquam voluntatis approbatione fieret, sed necessitate infirmitatis alterius, id est, à malo alterius, cui non aliter videtur persuaderi posse quod dicitur, nisi jurando fides fiat; aut ab illo malo nostro, quòd hujus mortalitatis adhuc pellibus involuti, cor nostrum non valemus ostendere: quod utique si valeremus, juratione opus non esset. Quanquam etiam in hac tota sententia, si quod dictum est, *Excipiens verbum filius à perditione longè aberit*, de ipsa dictum est, Veritate per quam facta sunt omnia, quæ incommutabilis semper manet; quoniam doctrina religionis ad eam contemplandam perducere nititur, potest videri ad hoc esse dictum, *Et nihil falsi de ore ipsius procedit*, ut nihil falsi quod ad doctrinam pertinet dicat. Quod mendacii genus nulla omnino compensatione subeundum, penitusque ac præcipuè devitandum est. [a] Aut si quod dictum est, *nihil falsi*, absurdè accipitur, si non ad omne mendacium referatur: quod dictum est, *de ore ipsius*, secundum superiorem disputationem os cordis accipiendum esse contendit, qui aliquando putat esse mentiendum.

Matt. 5. 34.

Disquisitione præcedente in utramq. partem quid hactenus inventum.

38. Hæc certè omnis disputatio quamvis alternet, aliis asserentibus numquam esse mentiendum, & ad hoc divina testimonia recitantibus; aliis contradicentibus, & inter ipsa verba divinorum testimoniorum mendacio locum quærentibus: nemo tamen potest dicere, hoc se aut in exemplo aut in verbo Scripturarum invenire, ut diligendum vel non odio habendum ullum mendacium videatur; sed interdum mentiendo faciendum esse quod oderis, ut quod amplius detestandum est devitetur. Sed in hoc errant homines, quòd subdunt pretiosa vilioribus. Cùm enim concesseris admittendum esse aliquod malum, ne aliud gravius admittatur; non ex regula veritatis, sed ex sua quisque cupiditate atque consuetudine metitur malum; & id putat gravius, quod ipse amplius exhorrescit, non quod ampliùs re vera fugiendum est. Hoc totum ab amoris perversitate gignitur vitium. Cum enim duæ sint vitæ nostræ; una sempiterna, quæ divinitus promittitur; altera temporalis, in qua nunc sumus: cum quisque istam temporalem ampliùs diligere cœperit, quàm illam sempiternam, propter hanc quam diligit, putat esse omnia facienda; nec ulla æstimat graviora peccata, quam quæ huic vitæ faciunt injuriam, & vel ei commoditatis aliquid iniquè & illicitè auferunt, aut eam penitus illata morte adimunt. Itaque fures & raptores & contumeliosos & tortores atque interfectores magis oderunt, quàm lascivos, ebriosos, luxuriosos, si nulli molesti sint. Non enim intelligunt, aut omnino curant, quòd isti Deo faciant injuriam; non quidem in illius aliquod incommodum, sed in suam magnam perniciem: cum dona ejus in se corrumpunt, etiam temporalia, atque ipsis corruptionibus aversantur æterna; maximè si jam templum Dei esse cœperunt: quod Christianis omnibus Apostolus ita dicit, *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.*

Error mali metiens ex cupiditate & ex consuetudine. Vita nostra duplex.

1. Cor. 3. 16. & 17.

Peccata minora etsi non propter utilitatem temporalem, an saltem propter sanctitatem servandam admitti possint.

39. Et omnia quidem ista peccata, sive quibus injuria fit hominibus in ipsis vitæ hujus [b] commodis, sive quibus se ipsi homines corrumpunt, & nulli invito nocent; omnia ergo ista peccata, etiamsi huic temporali vitæ ad aliquam delectationem vel utilitatem videntur consulere: (nam nullus aliquid horum alio proposito ac fine committit:) tamen ad illam vitam, quæ sempiterna est, implicatos omnibus modis impediunt. Horum autem alia sunt quæ solos facientes impediunt, alia quæ eos etiam in quibus fiunt. Nam illa quæ utilitatis ad hanc vitam pertinentis gratiâ servantur, cùm auferuntur ab injuriosis; illi soli peccant, & a vita æterna impediuntur, qui ea faciunt, non ii quibus faciunt. Itaque etiamsi ea sibi auferri quisque consentiat, vel ne faciat aliquid mali, vel ne in his ipsis majus aliquid incommodi patiatur, non solum non peccat, sed illud fortiter & laudabiliter, hoc utiliter & inculpabiliter facit. Quæ autem sanctitatis religionisque causâ servantur, cum hæc violare injuriosi voluerint; etiam peccatis minoribus, non tamen injuriis aliorum, si conditio proponitur & facultas datur, redimenda sunt. Et tunc jam illa desinunt esse peccata, quæ propter graviora vitanda suscipiuntur. Sicut enim in rebus utilibus, velut in pecuniario aliove commodo corporali, non vocatur damnum, quod propter majus lucrum amittitur: sic & in rebus sanctis non vocatur peccatum, quod ne gravius admittatur, admittitur. Aut si & illud damnum dicitur, quod aliquis perdit ne amplius perdat: vocetur & hoc peccatum, dum tamen suscipiendum esse, ut amplius evitetur, ita nemo dubitet, sicut nemo dubitat cavendi majoris damni causâ patiendum esse quod minus est.

Caput XIX. Tria servanda sanctitatis caussa, pudicitia corporis, castitas animi & veritas doctrinæ.

40. Ista sunt autem quæ sanctitatis causâ servanda sunt, pudicitia corporis, & castitas animæ, & veritas doctrinæ. Pudicitiam corporis, non consentiente ac permittente animâ, nemo violat. Quidquid enim nobis invitis nullamque tribuentibus potestatem majore vi contingit in nostro corpore, nulla impudicitia est. Sed permittendi potest esse aliqua ratio, consentiendi autem nulla. Tunc enim consentimus, cùm approbamus & volumus: permittimus autem etiam non volentes, evitandæ alicujus majoris turpitudinis gratiâ. Consensio sanè ad impudicitiam corporalem, etiam castitatem animi violat. Animi quippe castitas est in bona voluntate & sincera dilectione, quæ non corrumpitur, nisi cum amamus atque appetimus quod amandum atque appetendum non esse veritas docet. Custodienda est ergo [c] sinceritas dilectionis Dei & proximi; in hac enim castitas animi sanctificatur: & agendum quibus possumus viribus, & pia supplicatione, ut cùm violanda appetitur pudicitia corporis nostri, nec ipse animæ sensus extremus, qui carni implicatus est aliqua delectatione tangatur: si autem hoc non potest, vel mentis in non consentiendo castitas conservetur. Custodienda est autem in animi castitate, quod ad dilectionem proximi pertinet, innocentia & benevolentia: quod autem ad Dei, pietas. Innocentia est, qua nulli nocemus: benevolentia, qua etiam prosumus cui possumus: pietas, qua colimus Deum. Veritas autem doctrinæ, religionis, atque pietatis nonnisi mendacio violatur; cum ipsa summa atque intima veritas, cujus est ista doctrina, nullo modo possit violari: ad quam pervenire, atque in illa omni modo manere, eique penitus inhærere non licebit, nisi cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Sed quia omnis in hac vita pietas, exercitatio est, qua in illam tenditur, cui exercitationi ducatum præbet ista doctrina, quæ humanis verbis & corporeorum sacramentorum signaculis ipsam insinuat atque intimat veritatem: propterea & hæc quæ per mendacium corrumpi potest, maximè incorrupta servanda est; ut si quid in illa castitate animi fuerit violatum, habeat unde reparetur. Corrupta enim auctoritate doctrinæ nullus aut cursus aut recursus esse ad castitatem animi potest.

1. Cor. 15. 53.

Caput XX. Pudicitiæ corporalis caussâ non mentiendum.

41. Conficitur ergo ex his omnibus hæc sententia, ut mendacium quod non violat doctrinam pietatis, neque ipsam pietatem, neque innocentiam, neque benevolentiam, pro pudicitia corporis admittendum sit. Et tamen si quisquam proponeret sibi sic amandam veritatem, non tantum quæ in contemplando est, sed etiam in vero enuntiando quod in suo quoque rerum genere verum est; & non aliter proferendam [d] ore corporis sententiam, quam in animo concepta atque conspecta est; ut fidei veridicam pulcritudinem non solum auro & argento & gemmis & amœnis prædiis, sed & ipsi universæ temporali vitæ omnique corporis bono præponeret; nescio utrùm sapienter

a Sola editio Lov. *Ut sicut quod dictum est, nihil falsi, absurdè accipitur, si non ad omne mendacium refertur: sic quod dictum est* &c. minùs bene.

b Sic MSS. At editi, *incommodis.*

c Ita MSS. At editi, *sinceritas dilectio.*

d Sic in MSS. At in editis, *mente corporis.*

à quoquam errare diceretur. Et si hoc suis omnibus talibus rebus rectè anteferret, plurisque penderet; rectè etiam temporalibus rebus aliorum hominum, quos innocentiâ benevolentiâque suâ servare atque adjuvare deberet. Amaret enim perfectam fidem, non solùm bene credendi ea quæ sibi excellenti & fide digna auctoritate dicerentur, sed etiam fideliter enuntiandi quæ ipse dicenda judicaret, ac diceret. Fides enim appellata est in Latina lingua ex eo quia fit quod dicitur: quam manifestum est non exhibere mentientem. Quæ etsi minùs violatur, cùm ita quisque mentitur, ut ei nullo incommodo nullaque pernicie credatur, addita etiam intentione vel salutis tuendæ vel pudicitiæ corporalis: violatur tamen, & res violatur in animi castitate atque sanctitate servanda. Unde cogimur, non opinione hominum quæ plerumque in errore est, sed ipsa quæ omnibus supereminet atque una invictissima est veritate, etiam pudicitiæ corporis perfectam fidem anteponere. Est enim animi castitas, amor ordinatus non subdens majora minoribus. Minus est autem quidquid in corpore, quàm quidquid in animo violari potest. Certè enim cùm pro pudicitia corporali quisque mentitur, videt quidem corrumpendo corpori suo, non suam, sed alienam imminere libidinem; cavet tamen ne saltem permittendo fit particeps. Permissio verò illa ubi nisi in animo est? Etiam corporalis ergo pudicitia corrumpi nisi in animo non potest: quo non consentiente, neque permittente, nullo modo rectè dicitur violari pudicitia corporalis, quidquid in corpore fuerit aliena libidine perpetratum. Unde colligitur, multo magis animi castitatem servandam esse in animo, in quo tutela est pudicitiæ corporalis. Quamobrem quod in nobis est, utrumque sanctis moribus & conversatione muniendum est atque sepiendum, ne aliunde violetur. Cùm autem utrumque non potest, quid pro quo sit contemnendum quis non videat? cùm videat quid cui sit præponendum, animus corpori, an corpus animo; animi castitas pudicitiæ corporis, an pudicitia corporis castitati animi; & quid magis in peccatis cavendum, permissio facti alieni, an commissio facti tui.

Fides unde dicta.

Castitas animi.

Caput XXI. Epilogus prædictorum.

42. Elucet itaque discussis omnibus, nihil aliud illa testimonia Scripturarum monere, nisi numquam esse omnino mentiendum: quando quidem nec ulla exempla mendaciorum imitatione digna in moribus factisque sanctorum inveniantur; quod ad eas attinet Scripturas, quæ ad nullam figuratam significationem referuntur, sicuti sunt res gestæ in Actibus Apostolorum. Nam Domini omnia in Evangelio, quæ imperitioribus mendacia videntur, figuratæ significationes sunt. Et quod ait Apostolus, *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem*: non eum mentiendo, sed compatiendo fecisse rectè intelligitur, ut tanta caritate cum eis liberandis ageret, ac si ipse in eo malo esset, à quo illos sanare cupiebat. Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis: magnum enim scelus est, & primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum secundo genere; quia nulli facienda est injuria. Non est mentiendum tertio genere; quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacii libidinem, quæ per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere; quia nec ipsa veritas fine placendi hominibus enuntianda est: quanto minus mendacium, quod per seipsum, quia mendacium est, utique turpe est. Non est mentiendum sexto genere: neque enim rectè etiam testimonii veritas pro cujusquam temporali commodo ac salute corrumpitur. Ad SEMPITERNAM verò salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus ad bonos mores convertendus est: quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conversus facere erga alios: atque ita non ad bonos, sed ad malos mores convertitur, cùm hoc ei præbetur imitandum converso, quod ei præstitum est convertendo. Neque septimo genere mentiendum est: non enim cujusquam commoditas aut salus temporalis perficiendæ fidei præferenda est. Nec si quisquam in rectè factis nostris tam malè movetur, ut fiat etiam animo deterior longèque à pietate remotior, propterea rectè facta deserenda sunt: cùm id nobis præcipue tenendum sit, quò vocare atque invitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus: fortissimoque animo bibenda est apostolica illa sententia: *Aliis quidem sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem; & ad hæc quis idoneus?* Nec octavo genere mentiendum est; quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis; & in malis id quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus majus est. In his autem octo generibus tanto quisque minùs peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum; tanto amplius, quanto devergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet se ipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

1. Cor. 9. 22.

Mentiendum numquam ullo mendacii genere ex octo recensitis.

2. Cor. 2. 16.

43. Tanta porrò cæcitas hominum animos occupavit, ut eis parum sit, si dicamus quædam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium recusemus: eoque perducti sunt defendendo mendacium, ut etiam primo illo genere, quod est omnium sceleratissimum, dicant usum fuisse apostolum Paulum. Nam in epistola ad Galatas, quæ utique sicut ceteræ ad doctrinam religionis pietatisque conscripta est, illo loco dicunt eum esse mentitum, ubi ait de Petro & Barnaba, *Cum vidissem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelii.* Cum enim volunt Petrum ab errore, atque ab illa in quam inciderat, viæ pravitate defendere; ipsam religionis viam, in qua salus est omnibus, confractâ & comminutâ Scripturarum auctoritate conantur evertere. In quo non vident, non solum mendacii crimen, sed etiam perjurii se objicere Apostolo in ipsa doctrina pietatis, hoc est, in epistola in qua prædicat Evangelium: ibi quippe ait priùs quam ista narraret, *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.* Sed jam sit hujus disputationis modus, in cujus totius consideratione & pertractatione nihil præ ceteris cogitandum atque orandum est, quàm illud quod idem Apostolus dicit, *Fidelis Deus, qui non vos sinet tentari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere.*

Defensores mendacii quàm cæci.

Gal. 2. 14.

Gal. 1. 20.

1. Cor. 10. 13.

IN LIBRUM SUBSEQUENTEM

LIBRI II. RETRACTATIONUM

CAPUT LX.

Tunc a & contra Mendacium scripsi librum, cujus operis ea caussa exstitit, quòd ad Priscillianistas hæreticos investigandos, qui hæresim suam non solùm negando atque mentiendo, verùm etiam pejerando existimant occulendam, visum est quibusdam catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent: quod ego fieri prohibens, hunc librum condidi. Hic liber sic incipit: *Multa mihi legenda misisti.*

a Hinc intelligimus subsequentem librum scriptum esse circiter annum Christi 420. Nam recensitis libris contra adversarium Legis & Prophetarum, qui ad initium anni 420. pertinent, memoratisque proximo infrà loco aliis, qui *per idem tempus* conscripti notantur, contra Gaudentium libris, fit continuò istius Operis mentio in hæc verba: *Tunc & contra Mendacium scripsi librum.* De hoc ipso libro intelligendus Augustinus in Enchiridio cap. 18. ubi de difficillima & latebrosissima quæstione mendacii *grandem librum*, sibi RESPONDENDI *necessitate urgente*, *se jam absolvisse* testatur. Consentium quod spectat, ad quem liber dirigitur, ejus est, nisi fallimur, epistola ad Augustinum 119. & ad ipsum sunt epistolæ Augustini 120. & 205. Vide Notam ad epist. 205. in præfat. Tom. 2.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
CONTRA
MENDACIUM
AD CONSENTIUM
LIBER UNUS. *

*Scriptus circiter annum 420.

Respondet Augustinus ad scripta, quæ ipsi considerenda misit Consentius, de adhibendo usu Mendacii ad detegendos latentes Priscillianistas, qui se Catholicos mentiuntur: docetque nec mendaces per mendacia, nec blasphemos per blasphemias quærendos esse. Refellit Priscillianistarum errorem illum, in Dictinii præsertim libro, cui titulus Libra, *repertum, quo ipsi dogmatizant* ad occultandam religionem religiosos debere mentiri. *Quæ ex divinis libris in hujus erroris sui patrocinium testimonia proferunt & exempla, contendit partim non esse mendacia, partim etiam quæ sunt, non esse imitanda. Solvit difficultatem de compensativis peccatis, ipsum quoque improbans mendacium, quod ad tuendam salutem cujusquam seu temporalem seu æternam utile ac necessarium videatur. Denique numquam omnino mentiendum, in iis maximè rebus quæ ad doctrinam religionis pertinent, inconcussè tenere Consentium jubet & adversùs hæreticos defendere.*

CAPUT I. Mendaciis qui abutuntur ut lateant, non esse de latebris suis eruendos nostris mendaciis.

MULTA mihi legenda misisti, Consenti frater carissime, a multa mihi legenda misisti: quibus rescripta dum præparo, & aliis atque aliis magis urgentibus occupationibus distrahor, emensus est annus, atque in eas me detrusit angustias, ut quomodocumque rescriberem, nearridente jam tempore navigandi, perlatorem remeare cupientem diutiùs detinerem. Itaque omnibus quæ mihi Leonas Dei famulus abs te adtulit, & mox ut ea sumsi, & postea cùm hæc dictare jam vellem, evolutis atque perlectis: & quanta potui consideratione perpensis, valde sum tuo delectatus eloquio, & sanctarum memoria Scripturarum, ingeniique sollertia, & dolore quo negligentes catholicos mordes, & zelo quo adversùs etiam latentes hæreticos frendes. Sed non mihi persuadetur, eos de latebris suis nostris esse mendaciis eruendos. Ut quid enim eos tantâ curâ vestigare atque indagare conamur, nisi ut captos in apertumque productos, aut etiam ipsos veritatem doceamus, aut certè veritate convictos nocere aliis non sinamus? ad hoc ergo, ut eorum mendacium deleatur, sive caveatur, Dei autem veritas augeatur. Quomodo igitur mendacio mendacia rectè potero persequi? An & latrocinio latrocinia, & sacrilegio sacrilegia, & adulterio sunt adulteria persequenda? *Si autem veritas Dei in meo mendacio abundabit*, numquidnam & nos dicturi sumus, *Faciamus mala, ut veniant bona*? Quod vides quemadmodum detestetur Apostolus. Quid est enim aliud, Mentiamur, ut hæreticos mendaces ad veritatem adducamus, nisi, *Faciamus mala, ut veniant bona*? An aliquando bonum est mendacium, vel aliquando mendacium non est malum? Cur ergo scriptum est, *Odisti Domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium*? Non enim aliquos excepit, aut indefinitè dixit, *Perdes loquentes mendacium*; ut quosdam, non omnes intelligi sineret: sed universalem sententiam protulit dicens, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. An quia non dictum est, Perdes omnes qui loquuntur omne mendacium, vel qui loquuntur quodcumque mendacium; ideo putandum est locum alicui relaxatum esse mendacio, ut scilicet sit aliquod mendacium, quod qui loquuntur, non eos Deus perdat; sed eos omnes perdat qui loquuntur injustum mendacium, non quodcumque mendacium, quia invenitur & justum, quod utique laudis debet esse, non criminis?

Rom. 3. 7. & 8.

Psal. 5. 7.

CAPUT II. Priscillianistarum error de mendacii usu ad latendum alienis.

2. NONNE cernis quantùm adjuvet hæc disputatio eos ipsos, quos pro magna venatione mendaciis nostris capere molimur? Priscillianistarum est enim, sicut ipse monstrasti, ista sententia: cui comprobandæ adhibent testimonia de Scripturis, exhortantes suos ad mentiendum tamquam exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Angelorum: non dubitantes addere etiam ipsum Dominum Christum, nec se aliter arbitrantes veracem suam ostendere falsitatem, nisi Veritatem dicant esse mendacem. Redarguenda sunt ista, non imitanda: nec in eo malo debemus Priscillianistarum esse participes, in quo ceteris hæreticis convincuntur esse pejores. Ipsi enim soli, vel certè maximè ipsi reperiuntur, ad occultandam suam quam putant veritatem, dogmatizare mendacium: atque hoc tam magnum malum ideo justum existimare, quia dicunt in corde retinendum esse quod verum est; ore autem ad alienos proferre falsum, nullum esse peccatum; & hoc esse scriptum, *Qui loquitur veritatem in corde suo*: tamquam hoc satis sit ad justitiam, etiamsi loquatur quisque in ore mendacium, quando non proximus, sed alienus hoc audit. Propterea putant etiam apostolum Paulum, cùm dixisset, *Deponentes mendacium, loquimini veritatem*: statim addidisse, *unusquisque cum proximo suo, quia sumus invicem membra*. Ut videlicet cum eis qui nobis in societate veritatis proximi non sunt, neque, ut ita dicam, commembres nostri sunt, loqui liceat oporteatque mendacium.

Psal. 14. 3.

Ephes. 4. 25.

Sententia hac Priscillianistarum auferri omnino martyria.

3. QUÆ sententia sanctos Martyres exhonorat, immo verò aufert sancta omnino martyria. Justiùs enim sapientiùsque facerent, secundùm istos, si persecutoribus suis non se confiterentur esse Christianos, nec eos sua confessione facerent homicidas: sed potiùs mentiendo & negando quod erant, & ipsi salvum haberent carnis commodum cordisque propositum, & illos conceptum animo scelus implere non sinerent. Non enim proximi eorum erant in fide Christiana, ut cum eis deberent loqui veritatem in ore suo, quam loquebantur in corde suo; sed ipsius veritatis insuper inimici. Si enim Jehu, quem sibi inter ceteros ad exemplum mentiendi prudenter videntur intueri, servum Baalis se esse mentitus est, ut servos ejus occideret: quanto justiùs secundùm istorum perversitatem, tempore persecutionis servos dæmonum se mentirentur servi Christi, ne servi dæmonum servos occiderent Christi; & sacrificarent idolis ne interficerentur homines, si sacrificavit ille Baali ut interficeret homines? Quid enim eis obesset, secundùm egregiam doctrinam mendaciloquorum, si diaboli cultum mentirentur in corpore, quando Dei cultus servabatur in corde? Sed non sic intel-

4. Reg. 10.

a Hic aliquot MSS. prætereunt, *multa mihi legenda misisti*.

lexerunt Apostolum Martyres veri, Martyres sancti. Viderunt quippe tenueruntque quod scriptum est, *Corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem: &, In ore eorum non est inventum mendacium*: ac sic irreprehensibiles abierunt, ubi tentari a mendacibus ulterius non cavebunt; quia mendaces amplius in suis cælestibus cœtibus vel alienos vel proximos non habebunt. Illum verò Jehu mendacio impio & sacrificio sacrilego occidendos impios & sacrilegos inquirentem non imitarentur, nec si de illo qualis fuisset eadem Scriptura tacuisset. Cùm verò scriptum sit, eum rectum cor non habuisse cum Deo; quid ei profuit, quòd pro nonnulla obedientia, quam de domo Achab omnino delenda, pro cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transitoriam regni temporalis accepit? Ad sententiam potiùs veridicam Martyrum defendendam te, frater, exhortor, ut sis adversùs mendaces, non mendacii doctor, sed veritatis assertor. Nam diligentiùs, obsecro, attende quod dico, ut invenias quam sit cavendum, quod zelo quidem laudabili adversùs impios, ut possint comprehendi & corrigi vel vitari, sed tamen incautiùs docendum putatur.

Rom. 10. 10.
Apoc. 14. 5.
4. Reg. 10. 29.

CAPUT III. Mendacium catholicorum ut hæreticos capiant, perniciosius fore quàm hæreticorum ut catholicos lateant.

4. MENDACIORUM genera multa sunt, quæ quidem omnia universaliter odisse debemus. Nullum est enim mendacium, quod non sit contrarium veritati. Nam sicut lux & tenebræ, pietas & impietas, justitia & iniquitas, peccatum & rectè factum, sanitas & imbecillitas, vita & mors; ita inter se sunt veritas mendaciumque contraria. Unde quanto amamus istam, tanto illud odisse debemus. Veruntamen sunt quædam mendacia, quæ credere nihil obsit: quamvis etiam tali mentiendi genere fallere voluisse, mentienti sit noxium, non credenti. Tamquam si frater ille servus Dei Fronto in iis quæ tibi indicavit, quod absit, aliquid mentiretur; sibi nocuisset profectò, non tibi, quamvis tu omnia credidisses sine tua iniquitate narranti. Quoniam sive illa ita gesta sint, sive non ita; non habent tamen aliquid, quod si quis crediderit ita esse gestum, etiam si non ita sit gestum, regulâ veritatis & doctrinâ salutis æternæ judicetur esse culpandus. Si autem hoc quisque mentiatur, quod si quis crediderit, adversùs doctrinam Christi hæreticus erit; tanto est nocentior mentiens, quanto miserior credens. Vide ergo quale sit, si adversùs doctrinam Christi mentiti fuerimus, quod quisquis crediderit interibit, ut inimicos ejusdem doctrinæ capiamus, quos ad veritatem, dum nos ab ea recedimus, adducamus; imo verò cùm mendaces mentiendo capimus, mendacia pejora doceamus. Aliud est enim quod dicunt quando mentiuntur, aliud quando falluntur. Nam cum hæresim suam docent, ea dicunt in quibus falluntur: quando autem se dicunt sentire quod non sentiunt, vel non sentire quod sentiunt, ea dicunt in quibus mentiuntur. Quod eis quisquis credit, etsi eos non invenit, ipse non perit. A regula quippe catholica non recedit, qui hæreticum catholica dogmata mendaciter profitentem, catholicum credit: ac per hoc non est ei perniciosum; quia in hominis mente de qua latente non potest judicare, non in Dei fallitur fide quam debet insitam custodire. Porrò autem quando hæresim suam docent, quisquis eis crediderit putando veritatem, erit particeps, ut erroris, ita & damnationis illorum. Sic fit ut cùm illi sua nefaria dogmata fabulantur, in quibus mortifero errore falluntur, tunc quisquis crediderit, pereat: nos autem quando catholica dogmata prædicamus, in quibus rectam fidem tenemus, tunc si crediderit, inveniatur quicumque perierat. Quando verò, cum sint Priscillianistæ, ut sua venena non prodant, nostros se esse mentiuntur; quisquis nostrûm eis credit, etiam illis latentibus, ipse catholicus perseverat: nos contrà, ut ad eorum perveniamus indaginem, si Priscillianistas nos esse mentimur; quia eorum tamquam nostra sumus dogmata laudaturi, quisquis ea crediderit, aut confirmabitur apud eos, aut transferetur ad eos interim statim: quid autem hora superventura pariat, utrùm inde postea liberentur vera dicentibus nobis, qui decepti sunt fallentibus nobis; & utrùm audire velint docentem, quem sic experti sunt mentientem, quis noverit certum? quis hoc esse ignoret incertum? Ex quo colligitur, perniciosius, aut ut mitiùs loquar, periculosiùs mentiri catholicos ut hæreticos capiant, quàm mentiuntur hæretici ut catholicos lateant. Quoniam quisquis credit catholicis mentiendo tentantibus, aut efficitur, aut confirmatur hæreticus: quisquis autem credit hæreticis mentiendo sese occultantibus, non desinit esse catholicus. Quod ut fiat planius, aliqua exempli gratiâ proponamus, & ex eis potissimum scriptis, quæ mihi legenda misisti.

Exemplo res demonstratur.

5. ECCE constituamus ante oculos callidum exploratorem accedere ad eum quem Priscillianistam esse præsenserit; [a] & Dictinii episcopi, vel cogniti vitam, vel incogniti famam laudare mendaciter: est hoc tolerabilius adhuc, quia ille putatur fuisse catholicus, atque ex illo errore correctus. Deinde Priscillianum (hoc enim sequitur in arte mentiendi) venerabiliter commemoraturus est, hominem impium & detestabilem, & pro suis nefariis sceleribus criminibusque damnatum. In qua ejus venerabili commemoratione, si forte ille, cui retia tenduntur hujusmodi, firmus Priscillianista non fuerat, hac ejus prædicatione firmabitur. Cum autem ad cetera explorantis sermo processerit, & dicentis misereri se eorum, quos tantis errorum tenebris tenebrarum auctor involverit, ut honorem animæ suæ & claritatem divinæ prosapiæ non agnoscant. Tum deinde Dictinii librum, cujus nomen est Libra, eo quòd pertractatus duodecim quæstionibus velut unciis explicatur, tantis extulerit laudibus, ut talem Libram, qua horrendæ blasphemiæ continentur, multis librarum auri millibus pretiosiorem esse testetur. Nempe hæc astutia mentientis, animam credentis interficit, aut jam interfectam in eadem morte demergit, ac deprimit. Sed, inquies, postea liberabitur. Quid si non fiat, sive aliquo interveniente impedimento ne cœpta compleantur, sive obstinatione mentis hæreticæ rursus eadem negantis, etiamsi aliqua jam cœperat confiteri? præsertim quia si cognoverit se ab alieno fuisse tentatum, eo ipso audaciùs illa quæ sentit, illudebit occultare mendacio; quando id inculpate fieri multo certius didicerit, etiam exemplo ipsius sui tentatoris. Hoc quippe in homine, qui veritatem tegendam putat esse mentiendo, qua tandem fronte culpabimus, & damnare audebimus quod docemus?

Priscillianistas capere per mendacium velle, est cum ipsis depravari.

6. REMANET igitur, ut quod sentiunt Priscillianistæ secundum hæresis suæ nefariam falsitatem, de Deo, de anima, de corpore, & de ceteris rebus, non dubitemus veraci pietate damnare; quod autem sentiunt, ut veritas occultetur esse mentiendum, sit nobis & illis, quod absit, dogma commune. Hoc tam magnum malum est, ut etiamsi conatus hic noster, quo eos per mendacium capere cupimus & mutare, ita prosperetur, ut eos capiamus atque mutemus, nullis lucris compensentur hæc damna, quibus & nos cum ipsis pro illorum correctione depravamur. Per hoc namque mendacium & nos erimus ex ea parte perversi, & illi semicorrecti: quando quidem istud, quòd putant esse pro veritate mentiendum, non in eis corrigimus, quia idem nos [b] didicimus & docemus, & fieri oportere præcipimus, ut ad eos emendandos pervenire possimus. Quos tamen non emendamus, quibus [c] mendum, quo verum tegendum existimant, non auferimus; sed nos potius immendamur, cum per tale mendum eos quærimus: nec invenimus quemadmodum eis conversis credere valeamus, quibus perversis mentiti sumus; ne forte quod ut caperentur sunt passi, faciant capti; non solum quia facere consueverunt, sed quia & in nobis, ad quos veniunt, hoc inveniunt.

CAPUT IV. Mentienti in uno non haberi fidem in alio.

7. Et quod est miserabilius, etiam ipsi jam quasi nostri effecti, quemadmodum nobis credant, reperire non possunt. Si enim suspicentur, etiam ipsa catholica dogmata non mendaciter loqui, ut nescio quid aliud occultemus quod verum putamus; certè talia suspicanti dicturus es, Hoc tunc ideo feci, ut caperem te: sed quid respondebis dicenti, Unde igitur scio, utrùm etiam nunc id facias, ne capiaris à me? An vero cuiquam persuaderi

a In editis, *& dictum episcopi*. Itemque paulò pòst legebatur, *deinde dictum librum, cujus nomen est Libra*. His locis, nec non infrà capite 17. restituimus veterum librorum auctoritate nomen Dictinii. Fuit Dictinius episcopus Asturicensis, *cui*, ut Idatius in Chronico scribit, *ob Priscilliani hæresim quam profitebatur, ejecto cum aliis ejusdem sectæ episcopis, successit Turribius*. Ipsum tamen postea damnato suo errore resipiscentem ab Ecclesia receptum esse testatur Innocentius Papa I. in epistola ad synodum Toletanam. Ejus quoque correctionem laudat Leo Papa I. in epistola 15. ad Turribium Asturicensem cap. 16. improbans *quod Dictinii tractatus, quos secundùm Priscilliani dogma conscripsit, à multis cum veneratione legerentur, cùm si aliquid, ait, memoriæ Dictinii tribuendum putant, reparationem ejus magis debeant amare quàm lapsum*. Ceterùm Dictinii memoriam anniversaria festivitate in Hispania colit Asturiensis Ecclesia die 2. Junii. Vide Ferrariam in catalogo generali SS.

b Sic plures MSS. At editi, *dicimus*.

c Aliquot MSS. hic & infrà loco *mendum*, habent *mendacium*.

potest, hominem non mentiri ne capiatur, qui mentitur ut capiat? Videsne quò tendat hoc malum? ut scilicet non solùm nos illis, ipsique nobis, sed omnis frater omni fratri non immeritò videatur esse suspectus. Atque ita dum per mendacium tenditur ut doceatur fides, id agitur potiùs ut nulli habenda sit fides. Si enim & contra Deum loquimur, cùm mentimur, quid tantum mali poterit a [a] ullo mendacio reperiri, quod tamquam sceleratissimum omni modo devitare debeamus?

Caput V. Priscillianistam tolerabilius mentiri occultando hæresim suam, quàm Catholicum occultando veritatem.

8. Sed nunc adverte quàm tolerabiliùs Priscillianistæ in nostra comparatione mentiantur, quando se fallaciter loqui sciunt, quos nostro mendacio liberandos putamus ab eis falsis, in quibus errando falluntur. Priscillianista dicit, quòd anima sit pars Dei, & ejusdem cujus est ille naturæ atque substantiæ. Magna hæc est & detestanda blasphemia. Sequitur enim, ut Dei natura captivetur, decipiatur, fallatur, conturbetur atque turpetur, damnetur atque crucietur. At si hoc & ille dicit, qui de tanto malo liberare cupit hominem per mendacium, videamus quid intersit inter utrumque blasphemum. Plurimum, inquis: nam hoc Priscillianista dicit ita etiam credens; catholicus autem non ita credens, quamvis ita loquens. Ille ergo blasphemat nesciens, iste autem sciens: ille contra scientiam, iste contra conscientiam: ille habet cæcitatem falsa sentiendi, sed in eis habet saltem voluntatem vera dicendi; iste latens videt vera, & volens loquitur falsa. Sed ille, inquies, hoc docet, ut erroris sui faciat furorisque participes: iste autem hoc dicit, ut ab illo errore ac furore liberet homines. Jam quidem supra ostendi quantum & hoc noceat, quod creditur profuturum: verùm interim si appendamus in his duobus mala præsentia, (quoniam bona futura quæ catholicus de corrigendo hæretico inquirit incerta sunt,) quis peccat graviùs, utrum qui hominem decipit nesciens, an qui Deum blasphemat sciens? Profectò quid sit pejus intelligit, qui homini Deum sollicita pietate præponit. Huc accedit, quia si blasphemandus est Deus, ut ad eum laudandum homines adducamus; procul dubio non solùm ad laudandum, verùm etiam ad blasphemandum Deum, exemplo & doctrinâ nostrâ homines invitamus: quoniam quos ad Dei laudes per Dei blasphemias molimur adducere, utique si adduxerimus, non solùm laudare discent, verùm etiam blasphemare. Hæc illis beneficia conferimus, quos non ignoranter, sed scienter blasphemando ab hæreticis liberamus. Et cùm Apostolus homines tradiderit etiam ipsi satanæ, ut discerent non blasphemare: nos conamur homines eruere satanæ, ut discant non per ignorantiam, sed per scientiam blasphemare; nobisque ipsis magistris eorum hoc tam magnum importamus exitium, ut propter hæreticos capiendos priùs efficiamur, quod certum est, Dei blasphematores, quò possimus propter eos, quod incertum est, liberandos, veritatis ejus esse doctores.

1 Tim. 1. 20.

Catholici fise mentiantur esse Priscillianistas, pejus faciunt quam Priscillianistæ se catholicos esse mentientes.

9. Cùm igitur blasphemare Deum doceamus nostros, ut eos Priscillianistæ credant suos; videamus quid mali dicant ipsi, quando propterea mentiuntur, ut eos nostros esse credamus. Anathematizant Priscillianum, & ad nostrum arbitrium detestantur: dicunt animam creaturam Dei esse, non partem: exsecrantur Priscillianistarum falsa martyria: catholicos episcopos, à quibus illa hæresis nudata, oppugnata, prostrata est, magnis efferunt laudibus, & cetera hujusmodi. Ecce ipsi vera dicunt quando mentiuntur, non quo simul possit hoc ipsum verum esse quod mendacium est; sed in alio quando mentiuntur, in alio vera dicunt: quando enim nostros se esse mentiuntur, de fide catholica vera dicunt. Ac per hoc ipsi, ne Priscillianistæ inveniantur, loquuntur mendaciter vera: nos autem, ut eos inveniamus, non solùm mendaciter loquimur, ut ad illos pertinere credamur; sed etiam falsa loquimur, quæ ad illorum errorem pertinere cognovimus. Itaque illi quando nostri putari volunt, & falsum est ex parte, & verum est ex parte quod dicunt; falsum est enim eos nostros esse, verum est autem animam partem Dei non esse: nos vero quando ad eos pertinere putari volumus, falsum est utrumque quod dicimus, & Priscillianistas nos esse, & animam partem Dei esse. Illi itaque Deum laudant, non blasphemant, quando se occultant; & quando se non occultant, sed sua proferunt, blasphemare se nesciunt. Ideo si ad fidem catholicam convertantur, consolantur semetipsos, quia possunt dicere quod Apostolus, qui cùm inter cetera dixisset, *Priùs fui blasphemus; misericordiam*, inquit, *consecutus sum, quia ignorans feci*. Nos contra, ut se nobis aperiant, si hoc quasi justum mendacium fallendis eis capiendisque proferimus, profectò & ad blasphematores Priscillianistas pertinere nos dicimus, & ut nobis credant, sine excusatione ignorantiæ blasphemamus. Neque enim catholicus, qui blasphemando vult hæreticus credi, potest dicere, *ignorans feci*.

1 Tim. 1. 13.

Caput VI. Negare Christum coram hominibus, vel mendaciter & fictè, numquam licet.

10. Semper, frater, in talibus caussis cum timore recolendum est, *Quicumque me negaverit coram hominibus, negabo eum coram Patre meo qui in cælis est*. An vero Christum coram hominibus non negat, qui cum coram Priscillianistis negat, ut eos latentes blasphemo mendacio nudet & capiat? Quis autem dubitat, obsecro te, negari Christum, cùm sicuti est verus ita non esse dicitur, & sicut eum Priscillianista credit ita esse dicitur?

Matt. 10. 33.

Objectio. Responsio.

11. Sed occultos lupos, inquies, indutos pellibus ovium & dominicum gregem latenter graviterque vastantes, aliter invenire non possumus. Unde ergo innotuerunt Priscillianistæ, priùs quàm hujus mendaci fuisset excogitata venatio? unde ad ipsius auctoris illorum, profectò astutioris, & tanto tectioris, cubile perventum est? unde tot tantique manifestati atque damnati, & ceteri innumerabiles partim correcti, partim velut correcti, & in Ecclesiam miserantem collecti sunt? Multas enim vias dat Dominus, quando miseretur, quibus ad eorum perveniatur indaginem: quarum duæ sunt alius [b] feliciores, ut vel ab eis quos seducere voluerint, aut ab eis quos jam seduxerint, resipiscentibus conversisque monstrentur. Quod faciliùs fit, si nefarius eorum error, non mendacibus captationibus, sed veracibus disputationibus evertatur. Quibus conscribendis operam te oportet impendere, quoniam Dominus donavit ut possis: quæ scripta salubria quibus eorum perversitas insana destruitur, cum magis magisque innotuerint, & à catholicis vel antistitibus qui loquuntur in populis, vel à quibusque studiosis zelo Dei plenis, fuerint usquequaque diffusa; hæ erunt sanctæ retia, quibus capiantur veraciter, non mendaciter inquirantur. Sic enim capti, aut ultro quid fuerint fatebuntur, & alios quos in sua mala societate noverant, vel concorditer corrigent, vel misericorditer prodent: aut si eos pudebit fateri quod diuturna simulatione texerunt, occulta manu Dei medicante sanabuntur.

Confutantur quæ iisdem objectari possunt.

12. Sed multo faciliùs, inquies, eorum latibula penetramus, si quod sunt nos esse mentiamur. Hoc si liceret aut expediret, potuit Christus præcipere ovibus suis, ut lupinis amictæ pellibus ad lupos venirent, & eos hujus artis fallaciis invenirent: quod eis non dixit, nec quando eas in medium luporum se missurum esse prædixit. Sed dices, Non erant tunc inquirendi, cùm essent apertissimi lupi, sed eorum morsus & sævitia perferenda. Quid cùm tempora posteriora prænuntians, in vestitu ovium dixit rapaces lupos esse venturos? nonne ibi erat locus ut hæc moneret & diceret, Et vos ut eos inveniatis, assumite vestitum luporum, intrinsecùs autem oves manete? Non hoc ait: sed cum dixisset, *Multi ad vos venient in vestitu ovium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces*: non addidit, Ex mendaciis vestris; sed, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Veritate sunt cavenda, veritate capienda, veritate occidenda mendacia. Absit ut blasphemias ignorantium, scienter blasphemando vincamus: absit ut mala fallacium imitando caveamus. Quomodo enim cavebimus, si ut caveamus, habebimus? Si enim ut capiatur qui blasphemat nesciens, blasphemabo sciens; pejus est quod ago, quam quod capio. Si ut inveniatur qui Christum negat nesciens, ego Christum negabo sciens; ad perditionem me sequuturus est quem sic invenero; si quidem ut illum inveniam, prior pereo.

Matt. 10. 16.

Matt. 7. 15. & 16.

Corde credere non sufficit, nisi & ore non negetur Christus.

13. An fortè qui eo modo Priscillianistas invenire molitur, ideo non negat Christum, quia ore depromit quod corde non credit? Quasi verò, (quod & paulò ante jam dixi,) cùm dictum esset, *Corde creditur ad justitiam*; incassum est additum, *ore confessio fit ad salutem*? Nonne penè omnes qui Christum coram persecutoribus negaverunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt; & tamen ore ad salutem non confitendo perierunt, nisi qui per pænitentiam revixerunt? Quis ita [c] evanescat, ut existimet apostolum Petrum hoc habuisse in corde quod in ore, quando Christum negavit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat, & foris mendacium proferebat. Cur ergo lacrymis

Rom. 10. 10.

Matt. 26. 69.

a Plures MSS. *poterit nullo mendacio reperiri.*
b Sola editio Lov. *faciliores.*

c Cigyrannensis MS. *vesanè sciat.* Fortè pro, *vesanè sentiat.*

didit quod ore negaverat, si saluti sufficiebat quod corde credebat? Cur loquens in corde suo veritatem, tam amaro fletu punivit mendacium quod ore depromsit, nisi quia magnam vidit esse perniciem, quòd corde quidem credidit ad justitiam, sed ore non confessus est ad salutem?

Ut intelligendus Psalmus 14. 3. ubi laudatur loquens veritatem in corde.

14. QUAPROPTER illud quod scriptum est, *Qui loquitur veritatem in corde suo*: non sic accipiendum est, quasi retenta in corde veritate, loquendum sit in ore mendacium. Sed ideo dictum est, quia fieri potest ut loquatur quisque ore veritatem, quæ nihil ei prosit, si eam in corde non teneat, id est, si quod loquitur ipse non credat: sicut hæretici, maximèque iidem Priscillianistæ faciunt, cùm catholicam veritatem non quidem credunt, sed tamen loquuntur, ut nostri esse credantur. Loquuntur ergo veritatem in ore suo, non in corde suo. Propterea distinguendi erant ab illo de quo dictum est, *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Hanc autem veritatem catholicus sicut in corde[a] loquitur, quia ita credit; ita & in ore debet, ut ita prædicet: contra istam verò nec in corde nec in ore habeat falsitatem, ut & corde credat ad justitiam, & ore confessionem faciat ad salutem. Nam & in illo Psalmo cùm dictum esset, *Qui loquitur veritatem in corde suo*: mox etiam hoc additum est, *Qui non egit dolum in lingua sua.*

Ibidem.

Item Apostolus præcipiens ut loquamur veritatem cum proximo. Eph. 4. 25. Luc. 10. 30.

15. ET illud quod Apostolus ait, *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quia sumus invicem membra*: absit ut sic intelligamus, tanquam loqui mendacium permiserit cum eis qui nondum sunt nobiscum membra corporis Christi. Sed ideo dictum est, quia unusquisque nostrûm hoc debet quemque deputare, quod eum vult fieri; etiam si nondum factus est: sicut Dominus alienigenam Samaritanum proximum ejus ostendit, cum quo misericordiam fecit. Proximus ergo habendus est, non alienus, cum quo id agendum est, ne remaneat alienus: & si propter id quod nondum est fidei nostræ sacramentique particeps factus, aliqua illi occultanda sunt vera, non tamen ideo dicenda sunt falsa.

Philip. 1. 15. & 17.

Veritatem non veritate prædicantes tolerati, non falsitatem annuntiantes.

16. FUERUNT enim etiam temporibus Apostolorum, qui veritatem non a veritate, id est, non veraci animo prædicarent: quos dicit Apostolus Christum annuntiasse non castè, sed per invidiam & contentionem. Ac per hoc etiam tunc nonnulli tolerati sunt annuntiantes non casto animo veritatem: non tamen ulli laudati sunt tanquam annuntiantes casto animo falsitatem. Denique de illis dicit, *Sive occasione, sive veritate Christus annuntietur*: nullo modo autem diceret, ut postea Christus annuntietur, priùs negetur.

Ibid. 18.

17. QUOCIRCA multis quidem modis possunt latentes hæretici vestigari, nec catholica fide vituperata, nec hæretica impietate laudata: * sed si aliter omnino non posset educi de cavernis suis hæretica impietas, nisi a tramite veritatis lingua catholica deviaret; tolerabiliùs illa occultaretur, quàm ista præcipitaretur; tolerabiliùs in suis foveis delitescerent vulpes, quàm propter illas capiendas in blasphemiæ foveam caderent venatores; tolerabiliùs perfidia Priscillianistarum veritatis velamine tegeretur, quàm fides catholicorum ne a Priscillianistis mentientibus laudaretur, à catholicis credentibus negaretur. Nam si propterea justa sunt, non qualiacumque, sed blasphema mendacia, quia hoc animo fiunt ut occulti hæretici detegantur; poterunt isto modo, si eodem animo fiant, casta esse adulteria. Quid si enim ex numero Priscillianistarum impudicarum aliqua femina injiciat oculum in catholicum Joseph, eique promittat prodituram se latebras eorum, si ab illo impetraverit stuprum, certumque sit eam, si ei consensum fuerit, quod pollicita est impleturam; faciendumne censebimus, an intelligemus nequaquam tali pretio merces ejusmodi comparandas? Cur ergo non [b] eruimus capiendos hæreticos carne in adulterium defluente, & eruendos putamus ore in [c] blasphemia fornicante? Aut enim licebit utrumque pari ratione defendere, ut ideo hæc non esse dicantur injusta, quia eâ facta sunt intentione qua deprehenderentur injusti: aut si sana doctrina nec propter inveniendos hæreticos vult nos cum feminis impudicis saltem corpore non mente misceri, profectò nec propter inveniendos hæreticos vult à nobis saltem voce non mente, aut immundam hæresim prædicari, aut castam catholicam blasphemari. Quia & ipsum mentis imperium, cui debet omnis inferior motus hominis obedire, digno non carebit opprobrio, quando fit quod fieri non oportet, seu membro, seu verbo. Quanquam etiam cum verbo fit, membro fit: quoniam lingua membrum est qua fit verbum: nec ullum factum nostrum membro ullo paritur, nisi quod priùs corde concipitur; vel potiùs intus cogitando & consentiendo jam partum, foras editur faciendo per membrum. Non itaque animus a facto excusatur, quando dicitur aliquid non ex animo fieri, quod tamen non fieret, nisi animus faciendum esse decerneret.

* CAPUT VII.

Mendacium nulla velut bona intentione admittendum.

Facta s'ia ex fine vel bona vel mala redduntur, alia sunt per se peccata: hæc nullo quasi bono fine facienda.

18. INTEREST quidem plurimum, qua caussâ, quo fine, qua intentione quid fiat: sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ caussæ obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum, sicut caussas habuerint bonas, seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quæ non sunt per se ipsa peccata: sicut victum præbere pauperibus, bonum opus est, si fit caussâ misericordiæ cum rectâ fide; sicut concubitus conjugalis, quando fit caussâ generandi, si ea fide fiat ut gignantur regenerandi. Hæc atque hujusmodi secundum suas caussas opera sunt bona vel mala; quia eadem ipsa si habeant malas caussas, in peccata vertuntur: velut si jactantiæ caussâ pauper pascitur; aut lasciviæ caussâ cum uxore concumbitur; aut filii generantur, non ut Deo, sed ut diabolo nutriantur. Cùm verò jam opera ipsa peccata sunt, sicut furta, stupra, blasphemiæ, vel cetera talia; quis est qui dicat caussis bonis esse facienda, ut vel peccata non sint, vel quod est absurdius, justa peccata sint? Quis est qui dicat, ut habeamus quod demus pauperibus, faciamus furta divitibus; aut testimonia falsa vendamus, maximè si non inde innocentes læduntur, sed nocentes potiùs damnaturis judicibus eruuntur? Duo enim bona fiunt hujus venditione mendacii, ut & pecunia sumatur unde inops alatur, & judex fallatur ne homo puniatur. Testamenta etiam si possumus, cur non vera supprimimus, & falsa supponimus, ut hereditates vel legata non habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni; sed hi potius à quibus esurientes pascuntur, nudi vestiuntur, peregrini suscipiuntur, captivi redimuntur, ecclesiæ construuntur? Cur enim non fiant illa mala propter hæc bona, si propter hæc bona nec illa sunt mala. Jam verò si aliquæ immundæ & divites feminæ videantur amatores & stupratores suos insuper ditaturæ; cur non & has partes atque artes suscipiat vir misericors, quibus pro tam bona caussa utatur, ut habeat unde indigentibus largiatur, nec audiat Apostolum dicentem, *Qui furabatur jam non furetur, magis autem laboret operans manibus suis bonum, ut habeat unde [d] tribuere cui opus est*? Si quidem non solùm ipsum furtum, verùm etiam falsum testimonium, & adulterium, & omne opus malum non erit malum, sed bonum, si eâ caussâ perpetretur, ut sit unde fiat bonum. Quis ista dicat, nisi qui res humanas omnesque conatur mores legesque subvertere. Quod enim sceleratissimum facinus, quod turpissimum flagitium, quod impiissimum sacrilegium non dicatur posse fieri rectè atque justè, nec impunè tantùm, verum etiam gloriosè, ut in eo perpetrando, non solùm supplicia nulla timeantur, sed sperentur & præmia; si semel concesserimus in omnibus malis operibus hominum ideo non quid fiat, sed quare fiat esse quærendum, ut quæcumque propter bonas caussas facta inveniuntur, nec ipsa mala esse judicentur? At si justitia meritò punit furem, etiam qui dixerit & ostenderit ideo se subtraxisse superflua diviti, ut præberet necessaria pauperi; si meritò punit falsarium, etiam qui se ideo testamentum alienum corrupisse docuerit, ut ille heres esset, qui facturus inde fuerat eleemosynas largas, non ille qui nullas; si meritò punit adulterum, etiam qui demonstraverit misericordiâ se fecisse adulterium, ut per illam cum qua fecit, de morte hominem liberaret; postremò, ut ad rem de qua quæstio est propiùs accedamus, si meritò punit eum qui feminæ alicui Priscillianistarum turpitudinis consciæ, propterea se adulterino concubitu miscuit, ut ad eorum latebras perveniret: obsecro te, cum dicat Apostolus, *Nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato*; & ideo nec manus, nec corporis genitalia, nec alia membra flagitiis exhibere debeamus, ut Priscillianistas invenire possimus; quid nos lingua, quid totum os nostrum, quid organum vocis offendit, ut hæc exhibeamus arma

Eph. 4. 28.

Rom. 6. 13.

[a] Sic MSS. Editi autem *non veraciter*

[b] Am. & MSS. *non emimus*: & infrà loco *eruendos*, habent *emendos*.

[c] Aliquot MSS. *in blasphemiam fornicante*.

[d] Sic MSS. Editi verò, *unde tribuat*.

peccato, tantoque peccato, ubi Deum nostrum, ut Priscillianistas apprehensos ab ignorantiæ blasphemiis a eruamus, sine excusatione ignorantiæ blasphememus?

CAPUT VIII. Peccatum esse ex intentione aliud alio levius: non tamen faciendum levius, quod sæpe alterius generis peccato gravius est.

19. DICET aliquis, Ergo æquandus est fur quilibet ei furi qui misericordiæ voluntate furatur? Quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo est quisquam bonus, quia pejor est unus. Pejor est enim qui concupiscendo, quam qui miserando furatur: sed si furtum omne peccatum est, ab omni furto est abstinendum. Quis enim dicat esse peccandum, etiamsi aliud sit damnabile, aliud veniale peccatum? Nunc autem quærimus, si hoc aut illud quisque fecerit, quis non peccabit, sive peccabit: non quis gravius leviusve peccabit. Nam & ipsa furta levius utique puniuntur lege, quam stupra: sunt autem utraque peccata, quamvis alia leviora, alia graviora; ita ut levius habeatur furtum quod concupiscendo, quàm stuprum quod subveniendo committitur. In suo quippe genere aliis ejusdem generis peccatis leviora fiunt, quæ bono animo videntur admitti; cùm tamen & ipsa alterius generis peccatis ipso suo genere levioribus inveniantur esse graviora. Gravius est enim avaritiâ, quàm misericordiâ furtum facere; itemque stuprum gravius est luxuriâ, quàm misericordiâ perpetrare: & tamen graviùs est adulterare misericordiâ, quàm furari avaritiâ. Neque nunc agitur quid sit levius sive gravius, sed quæ sint peccata vel non sint. Nemo enim dixerit debuisse peccari, ubi constat esse peccatum: sed debere dicimus, si ita vel ita peccatum est, ignosci vel non ignosci.

CAPUT IX. Peccata compensativa nec ipsa admittenda esse.

20. VERUM, quod fatendum est, ita humanos animos quædam compensativa peccata perturbant, ut etiam putentur debere laudari, ac potiùs rectè facta dicantur. Quis enim dubitet esse grande peccatum, si pater filias suas prostituat fornicationibus impiorum? Et tamen exstitit caussa qua hoc vir justus debere se facere existimaret, quando Sodomitæ nefario libidinis impetu hospitibus ejus irruebant. Ait enim, *Sunt mihi duæ filiæ quæ non cognoverunt virum, producam illas ad vos, & utimini eis quomodo placuerit vobis; tantùm in viros istos ne faciatis iniquum, propterea quia intraverunt sub tectum tignorum meorum.* Quid hîc dicemus? Nonne ita illud scelus quod Sodomitæ hospitibus illius viri justi facere conabantur horremus, ut quidquid fieret ne hoc fieret, arbitremur fuisse faciendum? Movet etiam maximè persona facientis, quæ merito justitiæ liberabatur à Sodomis: ut quoniam minus malum est feminas quàm viros perpeti stuprum, etiam hoc ad justitiam justi illius pertinuisse dicatur, quòd in filiabus hoc maluit fieri quàm in hospitibus suis; non tantùm id volens animo, verùm & offerens verbo, & si illi assensi fuissent impleturus & facto. Sed si hanc peccatis aperuerimus viam, ut committamus minora ne alii majora committant; lato limite, immo nullo limite, sed convulsis & remotis omnibus terminis infinito spatio cuncta intrabunt atque regnabunt. Quando enim fuerit definitum peccandum esse homini minus, ne alius peccet ampliùs; profectò & furtis nostris stupra cavebuntur aliena, & incesta stupris; & si qua impietas visa fuerit etiam pejor incestis, incesta quoque facienda dicentur à nobis, si eo modo agi potuerint, ut illa impietas non committatur ab aliis: & in singulis quibusque generibus peccatorum, & furta pro furtis, & stupra pro stupris, & incesta pro incestis, & sacrilegia pro sacrilegiis facienda putabuntur: nostra pro alienis, non solùm minora pro majoribus, verùm etiam si ad ipsa summa & pessima veniatur, pauciora pro pluribus; si se ita rerum vertet incursus, ut aliter alii non se abstineant à peccatis, nisi minùs aliquanto, sed tamen peccantibus nobis; ita ut omnino ubi dixerit * inimicus qui habuerit b hujusmodi potestatem, Nisi tu sceleratus fueris, ego sceleratior ero, aut nisi tu hoc scelus feceris, ego talia plura faciam; scelus nobis videamur admittere, si velimus ab scelere temperare. Hoc sapere quid est, nisi desipere, vel potiùs insanire? A mea quippe iniquitate, non ab aliena, sive in me, sive in alios perpetrata, mihi est cavenda damnatio. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.*

Gen. 19. 8. Factum Loth offerentis filias suas constupratoribus Sodomitis.

* f. iniquus.

Ezec. 18. 4.

Exemplum Loth timore tunc perturbati non imitandum.

21. SI ergo peccare, ne graviùs vel in nos vel in quoslibet alii peccent, procul dubio non debemus; considerandum est in eo quod fecit Loth, utrùm exemplum sit quod imitari, an potiùs quod vitare debeamus. Magis enim videtur intuendum & notandum, cùm tam horrendum malum ex impietate flagitiosissima Sodomitarum suis impenderet hospitibus, quod cuperet depellere, nec valeret, sic etiam justi animum potuisse turbari, ut vellet facere quod non humani timoris nebulosa tempestas, sed divini juris tranquilla serenitas, si consulatur à nobis, faciendum non esse clamabit; & jubebit potiùs ut sic nostra peccata caveamus, ne ullorum prorsus alienorum peccatorum timore peccemus. Aliena quippe ille vir justus timendo peccata, quæ nisi consentientes inquinare non possunt, perturbatus non adtendit suum, quo voluit subdere filias libidinibus impiorum. Hæc quando in Scripturis sanctis legimus, non ideo quia facta credimus etiam facienda credamus; ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla. An vero quia juravit David se occisurum esse Nabal, & c clementiâ consideratiore non fecit, propterea illum imitandum esse dicemus, ut temere juremus nos esse facturos, quod non esse faciendum postea videamus? Sed sicut illum timor ut prostitueret filias vellet, sic istum ut temere juraret ira turbavit. Denique si de ambobus interrogando ut dicerent cur hæc fecerint, fas nobis esset inquirere, posset ille respondere, *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ*, posset etiam dicere iste, *Turbatus est præ ira oculus meus*: ut non miraremur vel illum in timoris tenebris, vel istum oculo turbato non vidisse quod videndum fuit, ne facerent quod faciendum non fuit.

Nec exemplum David præ ira jurantis.

1 Reg. 25. 22.

Psal. 54. 6.

Psal. 6. 8.

22. ET sancto quidem David justiùs dici potuit, quòd nec irasci debuit, quamvis ingrato & reddenti mala pro bonis; sed etsi ut homini ira subrepsit, non usque tantum debuit prævalere, ut se facturum juraret, quod aut sæviendo faceret, aut pejerando non faceret: illi autem inter libidinosas insanias Sodomitarum constituto quis auderet dicere, Etiamsi tui hospites in tua domo, quò eos intrare humanitate violentissima compulisti, ab impudicis apprehensi & oppressi muliebria patiantur, nihil timeas, nihil cures, non expavescas, non horrescas, non contremiscas? quis hæc vel illorum sceleratorum socius hospiti pio dicere auderet? Sed planè rectissimè diceretur, Age quidquid potes, ne fiat quod meritò times: sed non te timor iste compellat, ut facias quod in se filiæ tuæ fieri si voluerint, facient cum Sodomitis te auctore nequitiam; si autem noluerint, patientur à Sodomitis te auctore violentiam. Noli facere magnum scelus tuum, dum d majus horrescis alienum: quantumlibet enim distet inter tuum & alienum, hoc erit tuum, illud alienum. Nisi fortè pro defensione hujus viri in eas se quispiam coarctet angustias, ut dicat, Quoniam accipere quàm facere præstat injuriam, hospites autem illi non erant utique facturi injuriam, sed passuri; maluit vir justus filias suas injuriam pati, quàm hospites suos, eo jure quo filiarum dominus erat; & noverat non eas peccare, si id fieret, quia peccantes potiùs, quibus non consentirent, sine peccato proprio sustinerent. Denique non se ipsæ stuprandas, quamvis pro masculis feminas, pro illis hospitibus obtulerunt, ne reas eas faceret non perpessio libidinis alienæ, sed suæ consensio voluntatis. Nec pater earum hoc in se fieri permittebat, cùm hoc facere conarentur quibus hospites non prodebat; quamvis minus mali esset quod in uno, quàm si fieret in duobus: sed quantum poterat resistebat, ne ipsum quoque ullus proprius macularet assensus, quem libidinosius furor etiamsi prævaluisset corporis viribus, tamen non consentientem non maculasset alienus. In filiabus autem non peccantibus nec ipse peccabat, quia non eas peccare si opprimerentur invitæ, sed peccantes ferre faciebat: tamquam si ab improbis ut sui servi cæderentur offerret, ne hospites ejus paterentur cædis injuriam. De qua re non disputabo, quia longum est, utrùm vel dominus jure suæ potestatis rectè sic utatur in servo, ut servum suum cædi faciat innocentem, ne amicus ejus etiam ipse innocens in domo ejus à violentis improbis vapulet. Sed certè David nullo modo rectè dicitur jurare debuisse se esse facturum, quod postea cerneret se facere non debere. Unde constat, quòd non omnia quæ à sanctis vel justis viris legimus facta, transferre debemus in mores; sed etiam hinc discere quàm latè pateat, & ad quos usque perveniat quod Apostolus ait, *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens te ipsum ne & tu tenteris.* Præoccupationes enim sunt istæ in quibus delinquitur, dum quid faciendum sit aut ad horam non

Quid David, quid ipsi Loth faciendum fuerat.

Loth à peccato defendi quomodo vix possit.

Facta à sanctis non omnia in mores transferenda.

Gal. 6. 1.

a Soli editi, *servemus.*
b Nonnulli codices, *hujus mundi.*

c Sic MSS. At editi, *clementi consideratione.*
d Sic Am. & MSS. At Er. & Lov. *magis*

videtur,

videtur, aut & qui viderit vincitur; ut scilicet fiat peccatum, cùm vellatet veritas, vel compellit infirmitas.

CAPUT X. Exempla pro mendacio quæsita in Scripturia expendenda.

23. In omnibus autem actibus nostris maximè etiam bonos turbant compensativa peccata; ita ut nec peccata existimentur, si habeant tales caussas propter quas fiant, & in quibus videatur peccari potiùs si non fiant. Et præcipuè de mendaciis hoc in hominum opinione prævaluit, ut peccata non putentur illa mendacia, quin immo & rectè facta esse credantur, quando quisque pro ejus cui falli expedit utilitate mentitur, aut ne aliis noceat qui nociturus videtur, nisi mendaciis evitetur. Ad hæc mendaciorum genera defendenda, plurima de Scripturis sanctis suffragari putantur exempla. Non autem hoc est occultare veritatem, quod est proferre mendacium. Quamvis enim omnis qui mentitur velit celare quod verum est, non tamen omnis qui vult quod verum est, celare mentitur. Plerumque enim vera non mentiendo occulimus, sed tacendo. Neque enim mentitus est Dominus, ubi ait, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo*. Vera tacuit, non falsa locutus est, quibus veris audiendis eos minùs idoneos judicavit. Quòd si eis hoc ipsum non indicasset, id est, non eos posse portare quæ dicere noluit, occultaret quidem nihilo minùs aliquid veritatis, sed posse hoc rectè fieri forsitan nesciremus, aut non tanto firmaremur exemplo. Unde qui asserunt aliquando esse mentiendum, non convenienter commemorant Abraham hoc fecisse de Sara quam sororem suam dixit. Non enim dixit, Non est uxor mea; sed dixit, *Soror mea est*: quòd erat re vera tam propinqua genere, ut soror non mendaciter diceretur. Quod & postea jam sibi ab illo qui abduxerat eâ redditâ confirmavit, respondens illi & dicens, *Et verè soror mea est de patre, non de matre*: hoc est de paterno genere, non de materno. Aliquid ergo veri tacuit, non falsi aliquid dixit, quando tacuit uxorem, dixit sororem. Hoc & filius ejus fecit Isaac: nam & ipsum novimus propinquam suam conjugem fuisse sortitum. Non est ergo mendacium cum silendo absconditur verum, sed cùm loquendo promitur falsum.

[Margin: Aliud est occultare veritatem, aliud proferre mendacium. Joh. 16. 12. — Abraham & Isaac defenduntur à mendacio. Gen. 20. 2. Ibid. 12. Gen. 26. 7.]

24. Jacob autem quod matre fecit auctore, ut patrem fallere videretur, si diligenter & fideliter adtendatur, non est mendacium, sed mysterium. Quæ si mendacia dixerimus, omnes etiam parabolæ ac figuræ significandarum quarumcumque rerum, quæ non ad proprietatem accipiendæ sunt, sed in eis aliud ex alio est intelligendum, dicentur esse mendacia, quod absit omnino. Nam qui hoc putat, tropicis etiam tam multis locutionibus omnibus potest hanc importare calumniam; ita ut & ipsa quæ appellatur metaphora, hoc est de re propria ad rem non propriam verbi alicujus usurpata translatio, possit ista ratione mendacium nuncupari. Cùm enim dicimus fluctuare segetes, gemmare vites, floridam juventutem, niveam canitiem, procul dubio fluctus, gemmas, florem, nivem, quia in his rebus non invenimus, in quas hæc verba aliunde transtulimus, ab istis mendacia putabuntur. Et petra Christus, & cor lapideum Judæorum: item leo Christus, & leo diabolus, & innumerabilia talia dicentur esse mendacia. Quid quòd hæc tropica locutio usque ad eam pervenit, quæ appellatur antiphrasis, ut dicatur abundare quod non est, dicatur dulce quod acidum est, lucus quòd non luceat, Parcæ quòd non parcant. Unde illud est in Scripturis sanctis, *Si non in faciem benedixerit tibi*: quod diabolus ait Domino de sancto Job, & intelligitur *maledixerit*. Quo verbo & Nabuthei fictum crimen a calumniantibus nominatum est. Dictum est enim quòd *benedixerit regi*, hoc est, *maledixerit*. Hi omnes modi locutionum mendacia putabuntur, si locutio vel actio figurata in mendacio deputabitur. Si autem non est mendacium, quando ad intelligentiam veritatis aliud ex alio significantia referuntur, profectò non solùm id quod fecit aut dixit Jacob patri ut benediceretur, sed neque illud quod Joseph velut illudendis locutus est fratribus, neque quod David simulavit insaniam, nec cetera hujusmodi, mendacia judicanda sunt, sed locutiones actionesque propheticæ ad ea quæ vera sunt intelligenda referendæ. Quæ propterea figuratis velut amictibus obteguntur, ut sensum piè quærentis exerceant, & ne nuda ac prompta vilescant. Quamvis quæ aliis locis apertè ac manifestè dicta didicimus, cùm ea ipsa de abditis eruuntur, in nostra quodam modo cognitione renovantur, & renovata dulcescunt. Nec invidentur discentibus, quòd his modis obscurantur: sed commendantur magis, ut quasi subtracta desiderentur ardentiùs, & inveniantur desiderata jocundiùs. Tamen vera, non falsa dicuntur; quoniam vera, non falsa significantur, seu verbo seu facto: quæ significantur enim, utique ipsa dicuntur. Putantur autem mendacia, quoniam non ea quæ a vera significantur, dicta intelliguntur, sed ea quæ falsa sunt, dicta esse creduntur. Hoc ut exemplis fiat planius, idipsum quod Jacob fecit, adtende. Hœdinis certè pellibus membra contexit: si caussam proximam requiramus, mentitum putabimus; hoc enim fecit ut putaretur esse qui non erat: si autem hoc factum ad illud propter quod significandum re verà factum est referatur; per hœdinas pelles peccata, per eum verò qui eis se operuit, ille significatus est qui non sua, sed aliena peccata portavit. Verax ergo significatio nullo modo mendacium rectè dici potest. Ut autem in facto, ita & in verbo. Nam cùm ei pater dixisset, *Quis es tu fili?* ille respondit, *Ego sum Esau primogenitus tuus*. Hoc si referatur ad duos illos geminos, mendacium videbitur: si autem ad illud propter quod significandum ista gesta dictaque conscripta sunt, ille est hic intelligendus in corpore suo, quod est ejus Ecclesia, qui de hac re loquens ait, *Cùm videritis Abraham & Isaac & Jacob & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro, & accumbent in regno Dei: ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi*. Sic enim quodam modo minor majoris primatum frater abstulit atque in se transtulit fratris. Cùm igitur tam vera tamque significentur veraciter, quid hic debet putari factum dictumve mendaciter? Cùm enim quæ significantur, non utique non sunt in veritate, sed sunt seu præterita, seu præsentia, seu futura; procul dubio vera significatio est nullumque mendacium. Sed nimis longum est, in hac significatione prophetica enucleatà cuncta rimari, in quibus palmam veritas habet, quæ ut significando prænuntiata sunt, ita consequendo claruerunt.

[Margin: Factum Jacob non esse mendacium. Gen. 27. 19. Tropi non sunt mendacia. Metaphora. 1 Cor. 10. 4. Ezech. 36. 26. Apoc. 5. 5. 1 Pet. 5. 8. Antiphrasis. Job. 2. 5. 3 Reg. 21. 13. Gen. 27. 19. Gen. 42. 1. &c. 1 Reg. 21. 13. Tropi in Scripturis quare. — [a] Gen. 27. 16. Ibid. 18. & 19. Luc. 13. 28. &c.]

CAPUT XI. Tripartita ratio disputandi adversùs eos qui Scripturas divinas mendaciis suis adhibere patronas volunt.

25. Neque id illo sermone suscepi, quod ad te magis pertinet, qui Priscillianistarum latebras aperuisti, quantum ad eorum adtinet dogmata falsa atque perversa; ne ita investigata videantur quasi docenda fuerint, & non[b] redarguenda. Magis ergo fac ut expugnata jaceant, quæ fecisti ut prodita pateant: ne dum volumus ad indaginem hominum fallacium pervenire, ipsas falsitates sinamus tamquam insuperabiles permanere; cùm potius debeamus & in latentium cordibus destruere falsitates, quàm parcendo falsitatibus invenire fallaces. Porrò inter illa dogmata eorum, quæ subvertenda sunt, etiam hoc est utique quod dogmatizant, ad occultandam religionem religiosos debere mentiri, in tantum ut non solum de aliis rebus ad doctrinam religionis non pertinentibus, sed de ipsa quoque religione mentiendum sit, ne pateat alienis; ut videlicet negandus sit Christus, quò possit inter inimicos suos latere Christianus. Etiam hoc, obsecro te, dogma impium nefariumque subverte, propter quod adstruendum argumentantes de Scripturis colligunt testimonia, quibus videantur non solùm ignoscenda vel toleranda, verùm & honoranda mendacia. Ad te igitur pertinet, sectam detestabilem cùm refellis, sic accipienda demonstrare ista testimonia Scripturarum, ut vel doceas non esse quæ putantur esse mendacia, si eo modo intelligantur, quo intelligenda sunt; vel imitanda non esse etiam quæ manifestum est esse mendacia; vel certè ad extremum de his saltem rebus quæ ad doctrinam religionis pertinent, nullo modo esse mentiendum. Sic enim verè funditus evertuntur, dum evertitur ubi delitescunt: ut eo ipso minimè sectandi & maximè cavendi judicentur, quo se ad occultandam hæresim suam profitentur esse mendaces. Hoc in eis est primitus expugnandum, hoc eorum velut idoneum munimentum veritatis ictibus feriendum atque dejiciendum. Nec eis, quam non habebant, alia latebra quò confugiant est præbenda: ut si fortè ab his produntur, quos conati fuerint seducere, nec potuerint, dicant, Tentare illos voluimus, quoniam prudentes catholici docuerunt ad inveniendos hæreticos id esse faciendum. Sed aliquanto commendatiùs oportet ut dicam, cur ista mihi videatur tripartita ratio disputandi adversus eos qui patronas mendaciis suis volunt adhibere divinas Scripturas, ut prius ostendamus nonnulla quæ ibi putantur esse mendacia, non esse quod putantur, si rectè intelligantur; deinde si quæ ibi mendacia

a Sola editio Lov. verè.

b Sorbonicus MS. & non magis redarguenda. Ergo &c.

manifesta sunt, imitanda non esse; tertiò, contra omnes omnium opiniones, quibus videtur ad viri boni officium pertinere aliquando mentiri, omni modo tenendum, in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum. Hæc enim tria tibi exsequenda paulò antè commendavi, & quodam modo injunxi.

CAPUT XII. Exempla mentiendi quædam ex veteribus Scripturis verè talia, ex novo autem Testamento nulla proferri.

26. Ad ostendenda ergo quædam quæ putantur in Scripturis esse mendacia, non ea esse quod putantur, si rectè intelligantur; non tibi parum adversùs illos valere videatur, quòd non de apostolicis, sed de propheticis litteris inveniunt velut exempla mentiendi. Illa quippe omnia quæ nominatim commemorant ubi sit quisque mentitus, in eis libris leguntur, in quibus non solùm dicta, verùm etiam facta multa a figurata conscripta sunt, quia & figuratè gesta sunt. In figuris autem quod velut b mendacium dicitur, bene intellectum verum invenitur. Apostoli verò in epistolis suis aliter locuti sunt, aliterque conscripti actus Apostolorum, jam videlicet revelato Testamento novo, quod illis figuris propheticis velabatur. Denique in tot epistolis apostolicis, atque in ipso tam grandi libro in quo actus eorum canonica veritate narrantur non invenitur talis aliquis mentiens, ut de illo ab istis ad mentiendi licentiam proponatur exemplum. Quando quidem illa Petri & Barnabæ simulatio qua gentes judaïzare cogebant, meritò reprehensa atque correcta est, & ne tunc noceret, & ne posteris ad imitandum valeret. Cùm enim vidisset apostolus Paulus quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelii, dixit Petro coram omnibus, *Si tu cùm sis Judæus, gentiliter & non Judaicè vivis, quomodo gentes cogis judaïzare?* Id autem quod ipse fecit, ut quasdam observationes legitimas judaïca consuetudine retinendo & agendo non se inimicum Legi Prophetisque monstraret, absit ut mendaciter eum fecisse credamus. De hac quippe re satis est ejus nota sententia, qua fuerat constitutum, nec Judæos qui tunc in Christum credebant prohibendos esse à paternis traditionibus, nec ad eas gentiles cùm Christiani fierent esse cogendos: ut illa sacramenta quæ divinitus præcepta esse constaret, non tamquam sacrilegia fugerentur; nec tamen putarentur sic necessaria jam novo Testamento revelato, tamquam sine iis quicumque converterentur ad Deum salvi esse non possent. Erant enim qui hoc putabant atque prædicabant, quamvis jam recepto Christi Evangelio; & eis simulatè consenserant Petrus & Barnabas, ideoque cogebant gentes judaïzare. Id erat enim cogere, sic ea necessaria prædicare tamquam & recepto Evangelio nulla sine illis salus esset in Christo. Hoc error quorumdam putabat, hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Quod ergo ait, *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem:* compatiendo id fecit, non mentiendo. Fit enim quisque tamquam ille cui vult subvenire, quando tantâ misericordiâ subvenit, quantâ sibi subveniri vellet, si esset ipse in eadem miseria constitutus. Itaque fit tamquam ille, non quia fallit illum, sed quia se cogitat sicut illum. Unde illud est ejus Apostoli, quod jam supra commemoravi: *Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, intendens te ipsum ne & tu tenteris.* Nam si propterea quia dixit, *Factus sum Judæis tamquam Judæus, & iis qui sub Lege erant tamquam sub Lege*; ideo putandus est mendaciter suscepisse Legis veteris sacramenta: debuit & gentium idololatriam eodem modo mentiendo suscipere, quia dixit etiam iis qui sine Lege erant tamquam sine Lege se factum, ut eos lucrifaceret: quod utique non fecit. Non enim alicubi sacrificavit idolis, aut adoravit illa figmenta; ac non potiùs liberè tamquam martyr Christi detestanda & vitanda monstravit. De nullis igitur apostolicis actibus sive sermonibus isti proferunt imitanda exempla mentiendi. De propheticis ergo factis seu dictis ideo sibi videntur habere quod proferant, quia figuras prænuntiativas putant esse mendacia, eo quòd mendaciis sint aliquando similia. Sed cùm referuntur ad eas res propter quas significandas ita facta vel dicta sunt, reperiuntur significationes esse veraces, ac per hoc nullo modo esse mendacia. Mendacium est quippe falsa significatio cum voluntate fallendi. Non est autem falsa significatio, ubi etsi aliud ex alio significatur, verum est tamen quod significatur, si rectè intelligatur.

Simulatio Petri & Barnabæ meritò reprehensa à Paulo. Gal. 2. 14. Non mendaciter observatæ à Paulo Legis quædam cæremoniæ. 1 Cor. 9. 22. Paulus non mentiendo sed compatiendo omnibus omnia factus. Gal. 6. 1. 1 Cor. 9. 20. & 21. Mendacium quid sit.

CAPUT XIII. Discutiuntur loca Evangelii quæ videntur patrocinari mendacio.

27. Sunt quædam ejusmodi etiam Salvatoris in Evangelio, quia & ipse Dominus Prophetarum Propheta esse dignatus est. Talia sunt illa ubi de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait, *Quis me tetigit?* Et de Lazaro, *Ubi posuistis eum?* Sic quippe interrogavit, quasi nesciens quod utique sciebat. Ac per hoc nescire se finxit, ut aliquid aliud illâ velut ignorantiâ suâ significaret: quæ significatio quoniam verax erat, mendacium profectò non erat. Eos namque significabant, sive illa fluxum sanguinis patiens, sive ille mortuus quatriduanus, quos etiam qui cuncta sciebat quodam modo nesciebat. Nam & illa typum gerebat plebis gentium, unde præmissa fuerat prophetia, *Populus quem non cognovi, servivit mihi:* & Lazarus remotus à viventibus tamquam ibi jacebat per significativam similitudinem, ubi ille cujus vox est, *Projectus sum à facie oculorum tuorum.* Et ideo tamquam nesciretur a Christo, & illa quæ fuerit, & iste ubi positus fuerit, verbis interrogantis est figuratum, & omne vitatum veraci significatione mendacium.

Lucæ 8. 45. Joh. 11. 34. Christus figuratè nescire se fingit quod sciebat. Psal. 17. 45. Psal. 30. 23.

28. Hinc est etiam illud quod commemorasti eos dicere, Dominum Jesum, postea quàm resurrexit, ambulasse in itinere cum duobus discipulis, & propinquantibus eis castello quò ibant, illum longiùs se ire finxisse: ubi Evangelista dicens, *Ipse autem se finxit longiùs ire*; etiam ipsum verbum posuit, quo mendaces nimiùm delectantur, ut impunè mentiantur; quasi mendacium sit omne quod fingitur, cùm veraciter aliud ex alio significandi causâ tam multa fingantur. Si ergo nihil aliud significasset Jesus in eo quòd longiùs ire se finxit, meritò judicaretur esse mendacium: porrò autem si bene intelligatur, & ad id quod voluit significare referatur, invenitur esse mysterium. Alioquin erunt cuncta mendacia, quæ propter quamdam rerum significandarum similitudinem, cùm gesta non sint, tamquam gesta narrantur. Unde est illa de duobus unius hominis filiis, majore qui mansit apud patrem suum, & minore qui longè peregrinatus est, tam prolixa narratio. In quo genere fingendi humana etiam facta vel dicta irrationalibus animantibus & rebus sensu carentibus homines addiderunt, ut ejusmodi fictis narrationibus, sed veracibus significationibus, quod vellent commendatiùs intimarent. Nec apud auctores tantum sæcularium litterarum, ut apud Horatium, mus loquitur muri, & mustela vulpeculæ, ut per narrationem fictam ad id quod agitur, vera significatio referatur; unde & Æsopi tales fabulas ad eum finem relatas, nullus tam ineruditus fuit, qui putaret appellanda mendacia: sed in litteris quoque sacris, sicut in libro Judicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum & ad vitem & ad rubum. Quod utique totum fingitur, ut ad rem quæ intenditur, ficta quidem narratione, non mendaci tamen, sed veraci significatione veniatur. Hæc dixi propter id quod scriptum est de Jesu, *Et ipse se finxit longiùs ire:* ne quisquam ex hoc verbo, sicut Priscillianistæ, licitum volens habere mendacium, insuper etiam Christum contendat fuisse mentitum. Quisquis autem vult intelligere illud fingendo quid præfigurarit, adtendat quid agendo perfecerit. Longiùs namque postea profectus super omnes cælos, non tamen deseruit discipulos suos. Propter hoc significandum futurum divinitus factum, ad præsens illud est humanitus fictum. Et ideo significatio verax in illa est fictione præmissa, quia in hac profectione illius est significationis veritas subsecuta. Ille igitur contendat Christum mentitum esse fingendo, qui negat eum quod significavit implevisse faciendo.

Item prophetice & figuratè se fingit longiùs ire. Luc. 24. 28. Luc. 15. 11. Horat. lib. 2. Serm. Sat. 6. & Epist. lib. 1. Epist. 7. Judic. 9. 8. Luc. 24. 28.

CAPUT XIV. Exempla Scripturæ veteris, si quæ ibi narrantur hominum mendacia, non esse imitanda.

29. Quia ergo non inveniunt mendaces hæretici in Testamenti novi litteris imitanda exempla mendacii, copiosissimos se esse existimant in hac disputatione, qua opinantur esse mentiendum, cùm de veteribus propheticis libris, quia non ibi apparet nisi intelligentibus paucis quò referantur significativa dicta vel facta veracia, multa sibi videntur invenire ac proferre mendacia. Sed habere cupientes quibus se tueantur velut imitanda exempla fallendi, se ipsos fallunt, & mentitur eorum iniquitas sibi. Illæ autem personæ, quas credendum ibi non est prophetare voluisse, si quid faciendo vel dicendo finxerunt voluntate fallendi; quamvis ex ipsis quoque factis earum sive dictis aliquid propheticum possit exsculpi, per illius omnipotentiam præseminatum atque dispositum, qui bene uti novit etiam malis hominum; tamen quantum ad ipsas adtinet, sine dubitatione mentitæ sunt. Sed non ideo debent imitanda existimari, quia in eis reperiuntur libris, qui sancti & divini merito nominan-

Psal. 26. 22.

a Duo MSS. *figuratè conscripta sunt.*

b Am. Er. & plures MSS. *velut mendum.*

tur. Habent enim conscripta & mala hominum & bona; illa vitande, ista sectanda: & quædam ita posita ut de illis etiam prolate sit sententia, quædam verò tacito ibi judicio nobis judicanda permissa; quoniam non solùm nos nutriri manifestis, verum & exerceri oportebat obscuris.

Ut non imitanda Judæ fornicatio, ita nec mendacium Thamar. Gen. 38. 14.

30. Cur autem isti imitandam sibi Thamar existimant mentientem, & imitandum Judam non existimant fornicantem? Ibi enim utrumque legerunt: & nihil horum Scripture illa sive culpavit, sive laudavit; sed tantummodo utrumque narravit, & judicandum nobis utrumque dimisit: sed mirum si aliquid horum imitandum impunè permisit. Quòd enim Thamar non meretricandi libidine, sed concipiendi voluntate mentita sit, novimus. Verùm & fornicatio, etiamsi Judæ talis non fuit, potest esse cujuspiam que faciat ut homo liberetur, sicut illius mendacium fuit ut homo conciperetur: numquid propterea etiam fornicandum est, si propter illud putatur fuisse mentiendum? Non de solo itaque mendacio, sed de omnibus operibus hominum in quibus exsistunt velut compensativa pecceta, considerandum est quam sententiam proferre debeamus, ne eperiamus aditum non tantùm parvis quibusque peccatis, verùm etiam sceleribus cunctis, nullumque remaneat facinus, flagitium, sacrilegium, in quo caussa non possit exsistere qua rectè videatur esse faciendum, universamque vitæ probitatem opinio ista subvertat.

* Caput XV. Mendacium semper esse injustum, cùm sit peccatum & veritati contrarium.

31. Nihil autem judicandus est dicere, qui dicit aliqua juste esse mendacia, nisi aliqua justa esse peccata, ac per hoc aliqua juste esse quæ injusta sunt: quo quid absurdius dici potest? Unde enim est peccatum, nisi quia justitiæ contrarium est? Dicantur ergo alia magna, alia parva esse peccata; quia verum est, nec auscultandum Stoicis qui omnia paria esse contendunt: dicere autem quædam injusta, quædam justa esse peccata, quid est aliud quàm dicere quasdam esse injustas, quasdam justas iniquitates? cùm dicat apostolus Johannes, *Omnis qui facit peccatum, facit & iniquitatem, & peccatum iniquitas est*? Non ergo potest justum esse peccatum, nisi cum peccati nomen in alia re ponimus, in qua quisque non peccat, sed aut facit aliquid aut patitur pro peccato. Nam & sacrificia pro peccatis peccata appellata sunt, & pœnæ peccatorum dicuntur aliquando peccata. Hæc plane possunt intelligi justa peccata, cùm justa dicuntur sacrificia, vel justa supplicia. Ea verò quæ contra legem Dei fiunt, justa esse non possunt. Dictum est autem Deo, *Lex tua veritas*. Ac per hoc quod est contra veritatem, justum esse non potest. Quis autem dubitet contra veritatem esse mendacium omne? Nullum ergo justum esse potest mendacium. Item cui non clareat ex veritate esse omne quod justum est? Clamat autem Johannes, *Omne mendacium non est ex veritate*. Omne ergo mendacium non est justum. Quapropter quando nobis de Scripturis sanctis mentiendi proponuntur exempla, aut mendacia non sunt, sed putantur esse dum non intelliguntur; aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justa esse non possunt.

1 Joh. 3. 4. — Psal. 118. 142. — 1 Joh. 2. 21.

In Hebræis obstetricibus & in Raab non remunerata fallacia, sed benevolentia. Exod. 1. 20. Jos. 6. 25.

32. Sed quod scriptum est bene Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus, & cum Raab Jerichuntina meretrice, non ideo factum est quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim mirum absurdumque non esset, si alio prius tempore commissa ab eis aliqua opera mala Deus propter posteriora opera bona vellet ignoscere: ita mirandum non est, quòd uno tempore in una caussâ Deus utrumque conspiciens, id est, factum misericorditer, factumque fallaciter, & bonum remuneravit, & propter hoc bonum malum illud ignovit. Si enim peccata quæ propter carnis concupiscentiam, non propter misericordiam fiunt, propter posteriora opera misericordiæ dimittuntur; cur non merito misericordiæ dimittuntur, quæ propter ipsam misericordiam committuntur? Gravius est enim peccatum quod animo nocentis, quàm quod animo subvenientis efficitur. Ac per hoc si illud deletur opere misericordiæ postea subsequente, cur hoc quod est levius, non deletur ipsâ hominis misericordiâ, & præcedente ut peccet; & comitante cum peccat? Ita quidem videri potest: verumtamen aliud est dicere, Peccare quidem non debui, sed opera misericordiæ faciam, quibus deleam quod antè peccavi; & aliud est dicere, Peccare debeo, quia non possum aliter misereri. Aliud est, inquam, dicere, Quia jam peccavimus, benefaciamus; & aliud est dicere, Peccemus, ut benefaciamus. Ibi dicitur, Faciamus bona, quia fecimus mala: hìc autem Faciamus mala, ut veniant bona. Ac per hoc ibi exhaurienda est sentina peccati, hìc cavenda est doctrine peccandi.

Sitne boni hominis aliquando mentiri pro alterius salute.

33. Restat itaque ut intelligamus illis mulieribus, vel in Egypto, vel in Jericho, pro humanitate & misericordia redditam fuisse mercedem utique temporalem, quæ quidem & ipsa æternum aliquid etiam illis nescientibus prophetica significatione figuraret. Utrùm autem sit aliquando vel pro cujusquam salute mentiendum, cum quæstio sit in qua dissolvenda etiam doctissimi fatigantur, valde illarum muliercularum in illis populis constitutarum & illis moribus assuetarum excedebat modum. Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum quas pariter nesciebant, sed sciendæ sunt a filiis non hujus sæculi, sed futuri, Dei patientia sustinebat: qui tamen eis pro benignitate humana, quam famulis ejus impenderant, quamvis cæleste aliquid significantia, præmia terrena reddebat. Et Raab quidem ex Jericho liberata, in Dei populum transitum fecit, ubi proficiens posset ad æterna & immortalia munera pervenire, quæ nullo sunt quærenda mendacio. * Tunc tamen quando illud opus bonum & pro suæ vitæ conditione laudabile Israëlitis exploratoribus præstitit, nondum erat talis ut ab ea exigeretur, *Sit in ore vestro, Est, est; Non, non*. Obstetrices autem illæ quamvis Hebrææ, si secundùm carnem tantummodo sapuerunt, quid aut quantum est quod eis profuit remuneratio temporalis, quia fecerunt sibi domos, nisi proficiendo pertinuerint ad eam domum de qua Deo cantatur, *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te*? Multùm autem fatendum est propinquare justitiæ, & quamvis re ipsâ nondum, jam tamen spe atque indole animum esse laudandum, qui numquam nisi hac intentione mentitur, qua vult prodesse alicui, nocere autem nemini. Sed nos cum quærimus, sitne boni hominis aliquando mentiri, non de homine quærimus adhuc ad Ægyptum, vel ad Jerichum, vel ad Babyloniam pertinente, vel adhuc ad ipsam Jerusalem terrenam, quæ servit cum filiis suis; sed de cive illius civitatis quæ sursum est libera mater nostra æterna in cælis. Et respondetur quærentibus nobis: *Omne mendacium non est ex veritate*. Filii autem illius civitatis, filii sunt utique veritatis. Ejus civitatis filii sunt de quibus scriptum est, *In ore eorum non est inventum mendacium*. Ejus civitatis filius est de quo item scriptum est, *Verbum suscipiens filius à perditione longè aberit: excipiens autem excepit illud sibi, & nihil falsi ex ejus ore procedit*. His filiis supernæ Jerusalem & sanctæ civitatis æternæ si quando ut hominibus obrepit qualecumque mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quærunt insuper gloriam.

* Caput XVI. — Matt. 5. 37. — Exodi 1. 17. — Psal. 83. 5. — Gal. 4. 25. &c. — 1 Joh. 2. 21. — Apoc. 14. 5. — Prov. 29. 27.

Caput XVII. Obstetrices Hebrææ & Raab num fecissent melius, nolendo mentiri. Exodi 1. 17. Jos. 2. 4.

34. Sed dicet aliquis, Ergone obstetrices illæ atque Raab meliùs fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendo mentiri? Immo verò illæ mulieres Hebrææ, si essent tales de qualibus quærimus utrùm sit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent, & fœda ministeria de parvulis occidendis liberrimè recusarent. Sed, inquies, ipsæ morerentur. At vide quid sequatur: Morerentur enim cælestis habitationis incomparabiliter ampliore mercede, quàm domus illæ quas sibi fecerunt in terra esse potuerunt: morerentur futuræ in æterna felicitate, mortem perpessæ pro innocentissima veritate. Quid illa in Jericho, numquid hoc posset? Nonne si quærentes cives mentiendo non falleret, verum dicendo latentes hospites proderet? An posset interrogantibus dicere, Scio ubi sunt, sed Deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem dicere, si jam esset vera Israelitis in qua dolus non esset: quod futura erat per misericordiam Dei transiens ad civitatem Dei. Verum illi hoc audito, inquies, illam perimerent, domum scrutarentur. Sed numquid consequens erat, ut illos etiam quos diligenter occultaverat invenirent? Prospexerat enim cautissima mulier, & ibi eos posuerat ubi latere potuissent, etiamsi ei mentienti creditum non fuisset. Ita & illa, si tamen à suis civibus esset occisa pro misericordiæ opere, vitam istam a finiendam pretiosâ in conspectu Domini morte finisset, & erga illos ejus beneficium inane non fuisset. Sed, inquies,

Joh. 1. 47. — Psal. 115. 15.

a Aliquot MSS. *finitam*

quid si & ad illum locum ubi eos occultaverat, ii à quibus quærebantur, perscrutando omnia pervenissent? Isto modo dici potest: Quid si mulieri vilissimæ atque turpissimæ, non solum mentienti, verùm etiam pejeranti credere noluissent? Nempe etiam sic consecutura fuerant, quæ timendo mentita est. Et ubi ponimus voluntatem ac potestatem Dei? An fortè non poterat, & illam nec civibus suis mentientem nec homines Dei prodentem, & illos suos ab omni pernicie custodire? A quo enim & post mulieris mendacium custoditi sunt, ab eo potuerunt, etsi illa mentita non esset, utique custodiri. Nisi fortè obliti sumus hoc fuisse in Sodomis factum, ubi masculi in masculos nefanda libidine accensi, nec ostium domûs in qua erant quos quærebant, invenire potuerunt; quando vir justus in caussa omnino simillima pro suis hospitibus mentiri noluit, quos esse Angelos nesciebat, & vim morte pejorem ne paterentur timebat. Et certè poterat talia respondere quærentibus, qualia in Jericho mulier illa respondit. Nam prorsus similiter & illi interrogando quæsierunt. Sed homo justus noluit pro corporibus hospitum animam suam suo mendacio maculari, pro quibus voluit corpora filiarum alienæ libidinis iniquitate vim perpeti. FACIAT ergo homo etiam pro temporali hominum salute quod potest: cùm autem ad hunc articulum ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, JAM SE EXISTIMET NON HABERE QUID FACIAT, quando id reliquum esse perspexerit quod non rectè faciat. Proinde Raab in Jericho, quia peregrinos homines Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione periclitata est, quia in eorum Deum credidit, quia diligenter eos ubi potuit occultavit, quia per aliam viam remeandi consilium fidelissimum dedit, etiam supernæ Jerusalem civibus imitanda laudetur. Quòd autem mentita est, etiamsi aliquid ibi propheticum intelligenter exponitur, non tamen imitandum sapienter proponitur: quamvis Deus illa bona memorabiliter honoraverit, hoc malum clementer ignoverit.

Gen. 19. 11.

35. QUÆ cùm ita sint, quoniam nimis longum est omnia pertractare, quæ in illa Libra Dictinii sunt posita velut imitanda exempla mentiendi: ad hanc regulam mihi videntur non solùm ista, verùm etiam si qua sunt talia redigenda, ut aut quod esse creditur, ostendatur non esse mendacium; sive ubi tacetur verum, nec dicitur falsum; sive ubi significatio verax aliud ex alio vult intelligi, quod genus figuratorum vel dictorum vel factorum abundat in propheticis literis: aut quæ convincuntur esse mendacia, non esse imitanda monstrentur, & si qua nobis ut alia peccata subrepserint; non eis tribuendam justitiam, sed veniam postulandam. Hoc quidem mihi videtur; & ad istam sententiam me superiùs disputata compellunt.

Regula ad quam redigenda quæ ex Scripturis proferuntur velut exempla mentiendi.

CAPUT XVIII. An mentiendum ut ægro celetur, quod ei mortem afferret.

36. VERUM quia homines sumus, & inter homines vivimus, fateorque me nondum esse in eorum numero quos compensativa peccata non turbant; sæpe me in rebus humanis vincit sensus humanus, nec resistere valeo cum mihi dicitur: Ecce gravi morbo periclitatur ægrotus, cujus jam vires ferre non possint, si ei mortuus unicus & carissimus filius nuntietur; à te quærit an vivat, quem vitam finisse tu nosti; quid respondebis, quando quidquid aliud dixeris præter unum de tribus, aut mortuus est, aut vivit, aut nescio, nihil aliud credit ille quàm mortuum; quod te intelligit timere dicere, & nolle mentiri? Tantumdem valet, etiamsi omni modo tacueris. Ex illis autem tribus duo falsa sunt, vivit, & nescio; nec abs te dici possunt nisi mentiendo. Illud autem unum verum, id est, mortuum esse, si dixeris, & perturbati hominis mors fuerit subsecuta, abs te occisus esse clamabitur. Et quis ferat homines exaggerantes, quantum sit mali salubre mendacium devitari, & homicidam diligi veritatem? Moveor his oppositis vehementer, sed mirum si etiam sapienter. Cùm enim proposuero ante qualescumque oculos cordis mei intelligibilem illius pulcritudinem, de cujus ore falsi nihil procedit; quamvis ubi radians magis magisque clarescit veritas, ibi palpitans mea reverberatur infirmitas: tamen sic amore tanti decoris accendor, ut cuncta quæ inde me revocant humana contemnam. Sed multum est ut iste in tantum perseveret affectus, ne in tentatione desit effectus. Nec me movet contemplantem luminosum bonum, in quo mendacii tenebræ nullæ sunt, quòd nobis mentiri nolentibus & hominibus vero audito morientibus homicida dicitur veritas. Numquid enim si stuprum expetat impudica, & te non consentiente, sævo amore perturbata moriatur, homicida erit & castitas? An verò quia legimus, *Christi bonus odor sumus in omni loco, & in iis qui salvi fiunt, & in iis qui pereunt; aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem*: etiam odorem Christi pronuntiabimus homicidam? Sed quia homines sumus, & nos in hujusmodi quæstionibus & contradictionibus plerumque superat aut fatigat sensus humanus, ideo mox & ille subjecit, *Et ad hæc quis idoneus?*

Non est mendum ne homicida dicatur veritas.

2 Cor. 2. 15. & 16.

37. HUC accedit, ubi miserabiliùs ejulandum est, quòd si concesserimus pro salute illius ægri de vita filii ejus fuisse mentiendum, ita paulatim minutatimque succrescit hoc malum, & brevibus accessibus ad tantum acervum mendaciorum sceleratorum sensim subintrando perducitur, ut numquam possit penitus inveniri, ubi tantæ pesti per minima additamenta in immensum convalescenti possit obsisti. Unde providentissimè scriptum est: *Qui modica spernit, paulatim decidit.* Quid, quòd vitæ hujus tales amatores, ut eam non dubitent præponere veritati, ne homo moriatur, immo ut homo quandoque moriturus aliquanto seriùs moriatur, non tantum mentiri, sed etiam pejerare nos volunt, ut videlicet ne aliquanto citiùs transeat vana salus hominis, nomen Domini Dei nostri accipiamus in vanum? Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figant finesque constituant, quando debeat, quando non debeat pejerari. O ubi estis fontes lacrymarum? Et quid faciemus? quò ibimus? ubi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solùm negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere perjuria? Viderint enim assertores defensoresque mendacii quale genus vel qualia genera mentiendi eos justificare delectet: saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum; saltem sese à perjuriis blasphemiisque contineant; saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de divina religione sermo promitur sive confertur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium: de ceteris mendaciorum generibus eligat sibi quod putat esse mitissimum atque innocentissimum mentiendi genus, cui placet esse mentiendum. Hoc scio, quòd etiam qui docet oportere mentiri, verum docere se vult videri. Nam si falsum est quod docet, quis falsæ velit studere doctrinæ, ubi & fallit docens, & fallitur discens? Si autem ut aliquem possit invenire discipulum, docere se asserit verum, cùm doceat esse mentiendum: quomodo erit illud ex veritate mendacium, Johanne apostolo reclamante, *Omne mendacium non est ex veritate*? Non est ergo verum, aliquando esse mentiendum: & quod non est verum, nemini est omnino suadendum.

Permisso mendacio in proposito casu, quàm difficilè mendaciis fines figuntur ne succrescant usque ad perjuria & blasphemias.

Eccli. 19. 1.

Acutè contra mendacii doctores.

1 Joh. 2. 21.

38. SED agit partes suas infirmitas, & caussam invincibilem faventibus turbis se habere proclamat. Ubi contradicit, & dicit, Quomodo apud homines, qui procul dubio si falluntur avertuntur à pernicie vel aliena vel sua, periclitantibus subvenitur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus? Si patienter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negotio veritatis. Certè pia, vera, sancta castitas non nisi ex veritate est: & quisquis adversùs eam facit, profectò adversùs veritatem facit. Cur ergo & si non possit aliter periclitantibus subveniri, non committo stuprum, quod ideo est contrarium veritati, quia contrarium est castitati; & ut periclitantibus subveniatur, loquor mendacium, quod ipsi apertissimè est contrarium veritati? Quid nos tantum promeruit castitas, & offendit veritas? cum OMNIS EX VERITATE sit castitas, & sit non corporis, sed mentis castitas [a] veritas, atque in mente habitet etiam corporis castitas. Postremò, quod & paulò antè dixi & iterum dico, quisquis mihi pro persuadendo & defendendo ullo mendacio contradicit, quid dicit, si verum non dicit? Si autem propterea est audiendus quoniam verum dicit, quomodo me vult facere verum dicendo mendacem? Quomodo mendacium patronam sibi adhibet veritatem? An adversario suo vincit, ut à se ipsa [b] vincatur? Quis hanc absurditatem ferat? Nullo ergo modo dixerimus, eos qui asserunt aliquando esse mentiendum, id asserendo esse veraces, ne, quod

CAPUT XIX. Ut periclitanti subveniatur si non committendum stuprum, ita nec loquendum mendacium.

a Ita MSS. At editi, *sed mentis castitas, veritasque in mente habitet, sicut etiam corporis castitas.*

b Sola ferè editio Lov. *ut à se ipsa vincatur.*

est absurdissimum & stultissimum credere, veritas nos doceat esse mendaces. Quale est enim, ut esse adulterandum nemo discat à castitate, Deum offendendum nemo discat à pietate, cuiquam nocendum nemo discat à benignitate, & esse mentiendum discamus à veritate? Porrò si hoc non docet veritas, non est verum: si non est verum, non est discendum: si non est discendum, numquam est igitur mentiendum.

Hebr. 5. 14.

Si aliquo modo permittuntur mendacia, metuendum ne usque ad perjuria & blasphemias progrediantur.

39. Sed *perfectorum est*, ait aliquis, *solidus cibus*. Multa enim secundum veniam relaxantur infirmitati quamvis sincerissimæ nequaquam placeant veritati. Dicat hoc quisquis non metuit quæ consequentia metuenda sunt, si fuerint aliquo modo aliqua permissa mendacia. Nullo modo tamen in tantum sunt permittenda conscendere, ut ad perjuria blasphemiasque perveniant: nec aliquam caussam prorsus oportet obtendi, cur debeat pejerari, vel quod est exsecrabilius, cur Deus debeat blasphemari. Non enim quia per mendacium [a] blasphematur, ideo non blasphematur. Potest quippe hoc modo dici, non pejerari, quia per mendacium pejeratur. Quis enim per veritatem possit esse perjurus? [b] Sic etiam per veritatem nullus potest esse blasphemus. Sane mitiùs falsum jurat, qui falsum nescit esse, & verum putat esse quod jurat: sicut & Saulus excusabiliùs blasphemavit, quia ignorans fecit. Ideo autem pejus est blasphemare quàm pejerare, quoniam pejerando falsæ rei adhibetur testis Deus, blasphemando autem de ipso falsa dicuntur Deo. Tanto est autem quisque inexcusabilior sive perjurus sive blasphemus, quanto magis ea quæ pejerando vel blasphemando asserunt, falsa noverunt esse vel credunt. Quisquis itaque dicit pro periclitantis hominis salute temporali vel vita esse mentiendum, nimis ipse ab itinere exorbitat æternæ salutis & vitæ, si dicit in ea caussa etiam jurandum per Deum, vel etiam blasphemandum Deum.

1. Tim. 1. 13.

Pejerare & blasphemare qua ratione differant.

Caput XX.

An saltem pro æterna hominis salute mentiendum.

40. Sed aliquando nobis ipsius quoque salutis æternæ periculum opponitur, quod nostro mendacio, si aliter non potest, depellendum esse clamatur: velut si quisquam baptizandus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus, ad quem perveniri non possit ut lavacro regenerationis abluatur, nisi deceptis mentiendo custodibus. Ab hoc [c] invidiosissimo clamore, quo cogimur non pro cujusquam opibus vel honoribus in hoc sæculo transcurrentibus, non pro ipsa hujus temporis vita, sed pro æterna hominis salute mentiri, quò confugiam, nisi ad te, Veritas? Et mihi abs te proponitur castitas. Cur enim si custodes isti, ut nos ad baptizandum hominem admittant, stupro illici possunt, non facimus contraria castitati, & si mendacio decipi possunt, facimus contraria veritati? cùm procul dubio nulli esset fideliter amabilis castitas, si non eam præciperet veritas. Proinde ut perveniatur ad hominem baptizandum, fallantur mentiendo custodes, si hoc jubet veritas. Sed quomodo jubeat veritas ut homo baptizetur esse mentiendum, si non jubet castitas, ut homo baptizetur esse mœchandum? Cur autem hoc non jubet castitas, nisi quia hoc non docet veritas? Si ergo, nisi quod veritas docet, facere non debemus; cum veritas doceat nec propter hominem baptizandum facere quod contrarium est castitati, quomodo nos docebit facere propter baptizandum hominem quod ipsi est contrarium veritati? Sed sicut oculi ad intuendum solem parum firmi, ea tamen quæ è sole illustrantur, libenter intuentur: sic animæ jam valentes delectari pulcritudine castitatis, non tamen continuò per se ipsam considerare veritatem unde lucet castitas possunt, ut cùm ventum fuerit ad aliquid faciendum quod adversum est veritati, ita refugiant & exhorreant, quemadmodum refugiunt & exhorrent, si faciendum aliquid proponatur quod adversum est castitati. Ille autem filius qui verbum suscipiens à perditione longè aberit, & nihil falsi ex ejus ore procedit, tam sibi clausum deputat, si ad subveniendum homini per mendacium, quàm si per stuprum transire cogatur. Et Pater exaudit orantem, ut valeat sine mendacio subvenire, cui vult Pater ipse, cujus inscrutabilia sunt judicia, subveniri. Talis ergo filius ita observat à mendacio, sicut à peccato. Nam & aliquando mendacii nomen pro peccati nomine ponitur: unde illud est, *Omnis homo mendax.* Sic enim dictum est, tamquam diceretur, Omnis homo peccans. Et illud: *Si autem veritas Dei in meo mendacio abundavit.* Ac per hoc cum mentitur ut homo, peccat ut homo, & ea sententiâ tenebitur qua dictum est, *Omnis homo mendax.* &, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Cùm verò nihil falsi ex ejus ore procedit, secundùm eam gratiam sic erit de qua dictum est: *Qui natus est ex Deo, non peccat.* Hæc enim nativitas si sola esset in nobis, nemo peccaret: & quando sola erit, nemo peccabit. Nunc autem adhuc trahimus, quòd corruptibiles nati sumus: quamvis secundum id quòd renati sumus, si bene ambulamus, de die in diem renovamur interiùs. Cùm verò & corruptibile hoc induerit incorruptionem, vita totum absorbebit, & nullus mortis aculeus remanebit. Aculeus autem mortis est peccatum.

In salutis æternæ periculo, sicut non debet homini subveniri per stuprum, ita nec per mendacium, quod verè peccatum est.

Prov. 29. 27.

Psal. 115. 11.

Rom. 3. 7.

1. Joh. 1. 8.

1. Joh. 3. 9.

1. Cor. 15. 53. &c.

Caput XXI.

Epilogus.

41. Aut ergo cavenda mendacia rectè agendo, aut confitenda sunt pœnitendo: non autem cùm abundent infeliciter vivendo, augenda sunt & docendo. Sed eligat, qui hoc putat, unde subveniat periclitanti homini ad quamlibet salutem qualiacumque mendacia; dum tamen & apud tales obtineamus, nullâ caussa nos ad pejerandum & blasphemandum oportere perduci. Ista autem scelera vel ampliora stupris vel certè non minora judicemus. Namque cogitandum est sæpissimè homines, de quarum adulterio suspicantur, ad jusjurandum provocare conjuges suas: quod utique non facerent, nisi crederent etiam illas quæ non timuerunt perpetrare adulterium, timere posse perjurium. Quia & re vera nonnullæ impudicæ quæ non timuerunt illicito concubitu viros fallere, eisdem viris quos fefellerant timuerunt Deum testem fallaciter adhibere. Quid igitur caussæ est, ut homo castus & religiosus homini baptizando nolit adulterio subvenire, & perjurio velit, quod solent & adulteri formidare? Porrò si nefas est hoc agere pejerando, quanto potius blasphemando? Absit ergo ut Christianus neget atque blasphemet Christum, quò possit alium facere Christianum; & pereundo quærat inveniendum, quem si talia doceat, perdat inventum. Sic ergo librum, cui nomen est Libra, te oportet refellere atque destruere, ut caput illud quo dogmatizant occultandæ religionis caussâ esse mentiendum, priùs esse noveris amputandum, ita ut ille testimonia quibus sanctos libros mendaciis suis patronos adhibere moliuntur, partim non esse mendacia, partim etiam quæ sunt, non esse imitanda demonstres: & si tantum sibi usurpat infirmitas, ut ei aliquid venialiter permittatur quod improbat veritas; tamen ut inconcusse teneas & defendas in divina religione numquam omnino esse mentiendum: latentes verò sicut nec adulteros per adulteria, nec homicidas per homicidia, nec maleficos per maleficia; ita nec mendaces per mendacia, nec blasphemos per blasphemias esse quærendos; secundum ea quæ tam multa in hoc volumine disputavimus, ut vix ad ejus terminum, quem loco illo fiximus, veniremus.

---

a Am. & Lov. *quia per mendacium non blasphematur.* Abest hoc loco *non* à MSS. & ab Er. debetque abesse.

b Ita MSS. At editi, *si etiam.*

c In sola editione Lov. *invidiosissimo.*

IN LIBRUM DE OPERE MONACHORUM

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT XXI.

UT [a] *de opere Monachorum* librum scriberem, illa necessitas compulit, quòd cùm apud Carthaginem monasteria esse cœpissent, alii se suis manibus transigebant, obtemperantes Apostolo: alii vero ita ex oblationibus religiosorum vivere volebant, ut nihil operantes, unde necessaria vel haberent vel supplerent, se potiùs implere præceptum evangelicum existimarent atque jactarent, ubi Dominus ait, *Respicite volatilia cæli & lilia agri.* (Matt. 6. 26.) Unde etiam inter [b] laicos inferioris propositi, sed tamen studio ferventes, existere cœperant tumultuosa certamina, quibus Ecclesia turbaretur, aliis hoc, aliis aliud defendentibus. Huc accedebat quod criniti erant quidam eorum qui operandum non esse dicebant. Unde contentiones hinc reprehendentium, inde quasi purgantium, pro partium studiis augebantur. Propter hæc venerabilis senex Aurelius, Ecclesiæ ipsius civitatis episcopus, ut hinc aliquid scriberem jussit, & feci. Hic liber sic incipit: *Jussioni tuæ, sancte frater Aureli.*

a Librum hunc in Retractationibus Augustinus collocat proximè ante Opus de Bono Conjugali, quod circiter annum 401. perfectum esse suprà notavimus.
b Plures MSS. *inter aliquos inferioris propositi.* Am. & Er. *inter aliquot*, minùs bene.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE
OPERE MONACHORUM
LIBER UNUS. *

*Scriptus circiter annum Christi 400.

Aurelii episcopi Carthaginensis impulsu Augustinus Monachorum caussam qui se suis manibus transigebant, defendit adversùs alios ejusdem professionis nonnullos, qui ex oblationibus religiosorum sic volebant vivere, ut nihil operantes, se potiùs evangelica præcepta de victu & vestitu non curando implere jactarent. Ac primùm demonstrat apostolum Paulum dedisse servis Dei præceptum & exemplum faciendi operis corporalis, quo victum & vestitum sibi procurarent. Deinde ostendit evangelica illa præcepta, unde suam Monachi illi, non solùm desidiam, sed etiam arrogantiam fovebant, apostolico præcepto & exemplo non esse contraria. Ad extremum crinitos Monachos reprehendit, atque ut ne comam contra præceptum apostolicum nutrire pergant, obsecrat & exhortatur.

Caput I. Ad scribendum hoc opus impulsus est ab Aurelio.

JUSSIONI tuæ, sancte frater Aureli, tanto devotius obtemperare me oportuit, quanto magis mihi quis ex te jusserit, claruit. Dominus enim noster Jesus Christus habitans in interiori [a] tuo, tibique sollicitudinem paternæ & fraternæ caritatis inspirans, utrùm filiis & fratribus nostris monachis, qui beato Paulo apostolo obedire negligunt dicenti, *Qui non vult operari, non manducet*, (2. Thess. 3. 10.) permittenda sit ista licentia, voluntatem ac linguam tuam assumens in opus suum, imperavit mihi ex te, ut hinc ad te aliquid scriberem. Adsit itaque ipse etiam mihi, quò ita paream, ut ei me parere ex ejus munere ipsa utilitate fructuosi laboris intelligam.

Monachorum qui operari nolunt, opinio de sensu Apostoli jubentis operari.

2. PRIMÙM ergo videndum quid dicant illius professionis homines, qui operari nolunt. Deinde si eos non rectè sentire invenerimus, ad eorum correctionem quid dicendum. Non, inquiunt, de hoc opere corporali, in quo vel agricolæ vel opifices laborant, præcepit Apostolus, cùm diceret, *Qui non vult operari, non manducet.* Neque enim Evangelio posset esse contrarius, ubi ait ipse Dominus, *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, & corpus quam vestimentum? Conspicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrûm cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent: dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si autem fœnum agri, quod hodie est & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit autem Pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite autem primùm regnum Dei & justitiam ejus, & omnia hæc apponentur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.* (Matt. 6. 25. &c.)

Opponunt Evangelii præceptum de non curando corporali victu.

Ecce, inquiunt, ubi nos Dominus jubet de victu & tegumento nostro esse securos: quomodo ergo Apostolus sentire adversùs Dominum posset, ut nos præciperet ita esse debere sollicitos quid manducemus & quid bibamus & quo operiamur, ut nos etiam opificum artibus, curis, laboribus oneraret? Quapropter in eo quod ait, *Qui non vult operari, non manducet*; opera spiritalia, inquiunt, debemus accipere: de quibus alio loco dicit, *Unicuique sicut Dominus dedit: ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.* Et paulò pòst, *Unusquisque suam mercedem accipiet secundùm suum laborem. Dei enim sumus cooperarii: Dei agricultura, Dei ædificatio estis: secundùm gratiam quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui.* (1. Cor. 3. 5. &c.) Sicut ergo Apostolus operatus plantando, rigando, ædificando, & fundamentum ponendo; ita qui non vult operari, non manducet.

Apostoli præceptum de opere spiritali accipi volunt.

Quid enim prodest manducando spiritaliter [b] pasci verbo Dei, si non inde operatur aliorum ædificationem? Sicut illi pigro servo quid profuit accipere talentum, & abscondere, nec operari lucra dominica? (Matt. 25. 25.) An ut ei auferretur in fine, & ipse in exteriores tenebras mitteretur? Sic, inquiunt, & nos facimus: legimus cum fratribus, qui ad nos ab æstu sæculi veniunt fatigati, ut apud nos in verbo Dei, & in orationibus, psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus requiescant. Alloquimur eos, Arbitran-

a Sola editio Lov. *in interiore homine tuo.*

b Sic MSS. At editi, *manducare spiritaliter, id est, pasci verbo Dei.*

[Margin: tur se non operantes obedire Apostolo & Evangelio.]

consolamur, exhortamur, ædificantes in eis, si quid eorum vitæ pro suo gradu deesse perspicimus. Talia opera si non faceremus, periculosè à Domino alimenta ipsa spiritalia sumeremus. Hoc enim dixit Apostolus, *Qui non vult operari, non manducet.* Ita se isti arbitrantur apostolicæ & evangelicæ obtemperare sententiæ, cùm & Evangelium credunt de non curanda corporali & temporali vitæ hujus indigentia præcepisse, & Apostolum de cibo & opere spiritali dixisse, *Qui non vult operari non manducet.*

[Margin: Caput II. Refelluntur, quia ut sensum Evangelii ex aliis & aliis verbis Domini habent, ita locum Apostoli ex aliis ejus dictis intelligendum esse non attendunt. Matt. 10. 19 & 20.]

3. Nec attendunt, quia si alius diceret Dominum quidem in parabolis & in similitudinibus loquentem de victu & tegumento spiritali monuisse, ut non inde sint solliciti servi ejus: (sicut dicit, *Cùm vos adtraxerint ad judicia, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Sermo quippe sapientiæ spiritalis est, de quo illos noluit cogitare, promittens quòd eis nihil inde sollicitis præstaretur.) Apostolum autem jam more apostolico apertiùs disserentem, & magis propriè quàm figuratè loquentem, sicut multa ac pene omnia sese habent in epistolis apostolicis, propriè de opere corporali ciboque dixisse, *Qui non vult operari, non manducet*: redderetur illis dubia sententia eorum, nisi cetera dominica verba considerantes, invenirent aliquid, unde probarent eum de victu & vestitu corporali non [a] curando locutum fuisse, cùm diceret, *Nolite solliciti esse quid manducetis, & quid bibatis, & quo vestiamini*: velut si animo adverterent quod ait, *Hæc enim omnia gentes inquirunt*: ibi enim ostendit de ipsis corporalibus & temporalibus se dixisse. Ita ergo, si hoc solum de hac re dixisset Apostolus, *Qui non vult operari, non manducet*: possent hæc verba in aliam traduci sententiam. Cum verò multis aliis locis epistolarum suarum, quid hinc sentiat, apertissimè doceat; superfluò conantur, & sibi & ceteris caliginem obducere, ut quod utiliter illa caritas monet non solum facere nolint, sed nec intelligere ipsi, aut ab aliis intelligi velint, non timentes quod scriptum est, *Noluit intelligere ut bene ageret.*

[Margin: Psal. 35. 4.]

[Margin: Caput III. Pauli præceptum de corporali opere esse probatur ex circumstantia lectionis. 2. Thess. 3. 10.]

4. Prius ergo demonstrare debemus beatum apostolum Paulum opera corporalia servos Dei operari voluisse, quæ finem haberent [b] magnam spiritalem mercedem, ad hoc ut ipso victu & tegumento à nullo indigerent, sed manibus suis hæc sibi procurarent: deinde ostendere evangelica illa præcepta, de quibus nonnulli non solum pigritiam, sed etiam arrogantiam suam fovent, apostolico præcepto & exemplo non esse contraria. Videamus itaque unde ad hoc venerit Apostolus, ut diceret, *Si quis non vult operari, non manducet*: & quid deinde contexat, ut ex ipsa circumstantia lectionis appareat declarata sententia. *Denuntiamus*, inquit, *vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre inquietè ambulante, & non secundùm traditionem quam acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis quomodo oporteat imitari nos; quia non fuimus inquieti inter vos, neque panem ab aliquo gratis manducavimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrûm gravaremus: non quia non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis, qua nos imitaremini. Nam & cùm apud vos essemus, hoc vobis præcipiebamus, quoniam si quis non vult operari, non manducet. Audivimus enim quosdam inter vos ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes. His autem qui ejusmodi sunt, præcipimus & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes panem suum manducent.* Quid ad hæc dici potest, quando quidem ne cuiquam postea liceret hoc pro voluntate, non pro caritate interpretari, exemplo suo docuit quid præceperit? Illi enim tamquam Apostolo prædicatori Evangelii, militi Christi, plantatori vineæ, pastori gregis constituerat Dominus ut de Evangelio viveret; & tamen ipse stipendium sibi debitum non exegit, ut se formam daret eis qui exigere indebita cupiebant: sicut ad Corinthios dicit, *Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit?* Ergo quod sibi debebatur, noluit accipere, ut exemplo ejus coercerentur, qui sibi non ita [c] ordinatis in Ecclesia talia deberi arbitrabantur. Quid est enim quod ait, *Neque panem gratis ab aliquo manducavimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrûm gravaremus, non quia non habuerimus potestatem, sed ut nos formam daremus vobis, qua nos imitaremini?* Audiant ergo quibus hoc præcepit, id est, qui non habent hanc potestatem quam ille habebat, ut tantummodo spiritaliter operantes manducent panem à corporali labore gratuitum: & quemadmodum dicit, *Præcipimus & obsecramus in Christo, ut cum silentio operantes panem suum manducent*, non disputent contra manifestissima verba Apostoli; quia & hoc pertinet ad silentium, cum quo debent operantes manducare panem suum.

[Margin: Ibidem. 6. &c. — Exemplo suo Paulus docuit quid præceperit. — 1. Cor. 9. 7. — 2. Thess. 3. 8. & 9. — Ibid. 12.]

[Margin: Caput IV. Pauli sententia ex aliis ejus epistolis declarata. 1. Cor. 9. 1. &c.]

5. Enucleatiùs autem & diligentiùs adhuc ista verba considerarem atque tractarem, nisi haberem alia loca epistolarum ejus multo manifestiora, quibus collatis & ista liquidiùs manifestantur, & si ista non essent, illa sufficerent. Ad Corinthios enim scribens de hac eadem re, ita dicit: *Non sum liber? non sum apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino? Si aliis non sum apostolus, vobis verùmtamen sum. Signaculum enim apostolatus mei vos estis in Domino. Mea defensio ad eos qui me interrogant hæc est. Numquid non habemus [d] potestatem manducandi & bibendi? Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?* Vide quemadmodum primum ostendat quid sibi liceat, & ideo liceat quia apostolus est. Inde enim cœpit: *Non sum liber? non sum apostolus?* Et probat se apostolum esse, dicens, *Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino?* Quo probato ostendit sibi licere quod ceteris Apostolis, id est ut non operetur manibus suis, sed ex Evangelio vivat, sicut Dominus constituit, quod in consequentibus apertissimè demonstravit: ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant eis de substantia sua, ut nullius indigerent horum quæ ad [e] necessaria vitæ hujus pertinent. Quod beatus Paulus licere quidem sibi demonstrat, sicut & ceteri Apostoli faciebant, sed ea potestate se uti noluisse postea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non *sororem mulierem*, cum ille diceret, *Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi*, sed *uxorem* interpretati sunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas, quòd & uxor & mulier eodem verbo Græcè dicitur. Quamquam hoc ita posuerit Apostolus, ut falli non debuerint: quia neque *mulierem* tantummodo ait, sed * *sororem mulierem*; neque *ducendi*, sed *circumducendi*. Verumtamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas, & [f] *mulierem*, non *uxorem*, interpretati sunt.

*[Margin: * ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν.]*

[Margin: Caput V. Apostolis permissum mulieres sibi ministrantes secum habere exemplo Christi. Joh. 12. 6.]

6. Quod quisquis putat non potuisse ab Apostolis fieri, ut cum eis sanctæ conversationis mulieres circuirent, quacumque Evangelium prædicabant, ut eis de sua substantia ministrarent necessaria, Evangelium audiat & cognoscat quemadmodum hoc ipsius Domini exemplo faciebant. Dominus enim noster more misericordiæ suæ infirmioribus compatiens, cum ei possent Angeli ministrare, & loculos habebat, quò mitteretur pecunia, quæ conferebatur utique à bonis fidelibus eorum victui necessaria: quos loculos Judæ commendavit, ut etiam fures si evitare non possemus, tolerare in Ecclesia disceremus. Ille enim *ea quæ mittebantur*, sicut de illo scriptum est, *auferebat*. Et mulieres voluit ut se ad præparanda & ministranda necessaria sequerentur, ostendens quid evangelistis & ministris Dei tamquam militibus, à plebibus Dei tamquam provincialibus deberetur; ut si quis eo quod sibi deberetur, uti nollet, sicut Paulus Apostolus noluit, amplius impenderet Ecclesiæ, non exigendo stipendium debitum, sed quotidianum victum de suis laboribus transigendo. Audierat enim stabularius, ad quem vulneratus ille perductus est: *Si quid amplius erogaveris, in redeundo reddam tibi.* Amplius ergo erogabat apostolus Paulus, qui suis, ut ipse testatur, stipendiis militabat. In Evangelio enim scriptum est: *Deinceps & ipse iter faciebat per civitates & castella prædicans & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ a spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur magdalene, de qua dæmonia septem exierant, & Johanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant eis de facultatibus suis.* Hoc exemplum Domini imitabantur Apostoli, ad accipiendum sibi debitum cibum: de

[Margin: Luc. 10. 35. — 1. Cor. 9. 12. — 1. Cor. 11. 7. — Luc. 8. 1. &c.]

a In editione Lov. malè omissum est, *curando*: quod verbum in editis aliis legitur & in MSS

b MSS. *haberent in magnam* &c.

c Er. & plerique MSS. *ordinatis*.

d In MSS. plerisque *licentiam*, loco *potestatem*.

e Omnes propè MSS. *ad substantiam vitæ hujus pertinent.*

† Sola editio Lov. *quia sororem mulierem, non uxorem* &c.

quo idem Dominus apertissimè loquitur; *Euntes*, inquit, *prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia ejicite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, neque peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo.* Ecce ubi constituit Dominus quod idem Apostolus commemorat. Ad hoc enim dixit illa omnia ne portarent, ut ubi opus esset, ab eis acciperent quibus annuntiabant regnum Dei.

Matt. 10. 7. &c.

1. Cor. 9. 14.

CAPUT VI. De Evangelio vivere non solis Apostolis, sed & aliis concessum à Christo.

7. NE quis autem arbitretur solis duodecim hoc fuisse concessum; vide etiam quid Lucas narret: *Post hæc*, inquit, *designavit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem & locum quò erat ipse venturus. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarii autem pauci: rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis. In quamcumque domum intraveritis, primùm dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua.* Hic apparet non esse illa jussa, sed permissa; ut quisquis uti vellet, eo uteretur quod sibi liceret ex Domini constitutione; si quis autem uti nollet, non contra jussum faceret, sed de suo jure cederet misericordius & laboriosius conversatus in Evangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere. Alioquin contra jussum Domini fecit Apostolus, qui postea quàm ostendit sibi licere, statim subjecit, *Sed tamen ego non sum usus hac potestate.*

Luc. 10. 1. &c.

1. Cor. 9. 12.

CAPUT VII. Potestatem non operandi datam Apostolis esse intelligendam de opere corporali.

8. SED ad ordinem redeamus, ac totum ipsum epistolæ locum diligenter consideremus. *Numquid*, inquit, *non habemus licentiam manducandi & bibendi? Numquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi?* Quam licentiam dixit, nisi quam Dominus dedit eis quos ad prædicandum regnum cælorum misit, dicens, *Ea quæ [a] ab ipsis sunt manducate, dignus est enim operarius mercede sua*, & seipsum proponens ad ejusdem potestatis exemplum, cui fidelissimæ mulieres talia necessaria de suis facultatibus ministrabant? Amplius autem fecit apostolus Paulus, ut de coapostolis suis documentum adhiberet hujus licentiæ à Domino permissæ. Neque enim reprehendens subjecit, *Sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas*: sed ut hinc ostenderet hoc se accipere noluisse, quod ei licere accipere, ceterorum etiam commilitonum ejus more probaretur. *An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi?* Ecce abstulit omnem dubitationem etiam tardissimis cordibus, ut intelligant de qua operatione dicat. Ut quid enim ait, *An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi*, nisi quia omnes evangelistæ & ministri verbi Dei habebant potestatem à Domino acceptam, ut non [b] operarentur manibus suis, sed ex Evangelio viverent, operantes tantummodo spiritalia in prædicatione regni cælorum, & ædificatione pacis Ecclesiæ? Neque enim quisquam potest dicere de ipsa spiritali operatione dixisse Apostolum, *An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi.* Hanc enim potestatem non operandi omnes illi habebant: dicat ergo qui conatur præcepta apostolica in sententiam suam depravare atque pervertere, dicat, si audet, omnes evangelistas à Domino accepisse potestatem non evangelizandi. At si hoc absurdissimum & insanissimum est dicere, cur nolunt intelligere quod omnibus patet, accepisse quidem illos potestatem non operandi, sed opera corporalia quibus victum quærerent, quia *dignus est operarius cibo suo & mercede sua*, sicut Evangelium loquitur? Non ergo soli Paulus & Barnabas non habebant potestatem non operandi, sed omnes pariter habebant hanc potestatem, qua isti non utebantur, amplius impendendo Ecclesiæ, sicut in illis locis ubi evangelizabant, infirmis congruere judicabant. Et ideo, ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subjungit & dicit, *Quis militat suis stipendiis umquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Numquid secundùm hominem hæc loquor? An lex non hæc dicit? In lege enim Moysi scriptum, Bovi trituranti os non infrenabis. Numquid de bobus pertinet ad Deum? An propter nos omnino dicit? Propter nos enim scriptum est, quia debet in spe qui arat arare, & triturans in spe [c] fructûs participandi.* His verbis satis indicat apostolus Paulus, non sibi aliquid usurpasse ultra debitum coapostolos suos, quia non operabantur corporaliter, unde haberent huic vitæ necessaria, sed sicut Dominus constituit, ex Evangelio viventes panem gratuitum manducarent ab eis quibus gratuitam gratiam prædicabant. Stipendium enim suum tamquam milites accipiebant, & de vineæ per eos plantatæ fructu, quod opus erat, liberè decerpebant, & de gregis quem pascebant lacte potabant, & ex area quam triturabant cibum sumebant.

1. Cor. 9. 4. ibidem 5. Luca 10. 7. Luc. 8. 3. 1. Cor. 9. 5. Ibid. 6. Matt. 10. 10. Luc. 10. 7. 1. Cor. 9. 7. &c. Deut. 25. 4.

CAPUT VIII. Apostolum manifestè loqui de opere manuum.

9. APERTIUS autem cetera connectit, & omnino aufert omnes dubitationis ambages. *Si nos vobis*, inquit, *spiritalia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus?* Quæ sunt spiritalia, quæ seminavit, nisi verbum & [d] mysterium sacramenti regni cælorum? Quæ autem carnalia, quæ sibi licere metere dicit, nisi hæc temporalia, quæ vitæ atque indigentiæ carnis indulta sunt? Hæc autem sibi debita se ab eis non quæsisse nec accepisse manifestat, ne quod impedimentum daret Evangelio Christi. Quid restat, ut intelligamus eum operatum esse unde victum haberet, nisi corporale opus corporalibus & visibilibus manibus suis? Nam si de spiritali opere victum & tegumentum quæreret, id est, ut ab eis hæc acciperet, quos in Evangelio ædificabat, non consequenter diceret, *Si alii potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus usi hac potestate; sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi.* Qua potestate se dicit non usum, nisi quam habebat in eos à Domino acceptam, ut eorum carnalia meteret, ad victum vitæ hujus, quæ in carne agitur? cujus potestatis participes erant etiam alii, qui non eis primò Evangelium annuntiaverunt, sed ad eorum Ecclesiam idipsum prædicantes postea venerunt. Ideo cùm dixisset, *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* subjecit, *Si alii potestatis vestræ participant, non magis nos?* Et cùm demonstrasset quid eis potestatis esset: *Sed non sumus usi*, inquit, *hac potestate; sed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi.* Dicant ergo isti, quomodo de opere spiritali carnalem victum habebat Apostolus, cùm apertè ipse dicat, non se usum esse hac potestate. At si de opere spiritali carnalem victum non habebat, restat ut de opere corporali habuerit, & inde dicat, *Neque panem gratis ab aliquo manducavimus, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem vestrûm gravaremus: non quia non habuerimus potestatem, sed ut nos formam daremus vobis, qua nos imitaremini. Omnia*, inquit, *toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi.*

1. Cor. 9. 11. Ibid. 12. 2. Thess. 3. 8. & 9. 1. Cor. 9. 12.

CAPUT IX. Apertius & clarius id esse ex consequentibus.

10. ET redit rursus, modisque omnibus etiam atque etiam commendat quid sibi liceat, & tamen non faciat. *Nescitis*, inquit, *quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt, edunt? qui altario deserviunt, altario [e] compartiuntur? Sic & Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere: ego autem nullius horum usus sum.* Quid hoc apertius? quid clarius? Vereor ne fortè cùm dissero volens id exponere, obscurum fiat quod per se lucet & [f] claret. Qui enim hæc verba non intelligunt, aut se non intelligere fingunt, mea multo minùs intelligunt vel se intelligere profitentur: nisi forte propterea cito intelligant nostra, quia conceditur eis intellecta deridere, de Apostoli autem verbis non idem conceditur. Propterea ubi aliter ea secundùm suam sententiam interpretari non possunt, etiam clara & manifesta, obscura & incerta esse respondent, quia prava & perversa non audent. Clamat homo Dei, *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere, ego autem nullius horum usus sum*: & conatur caro & sanguis recta depravare, aperta claudere, serena obnubilare. Spiritale, inquit, opus faciebat, & inde vivebat. Si ita est, de Evangelio vivebat: cur ergo dicit, *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere, ego autem nullius horum usus sum?* Aut si & hoc ipsum quod hic dictum est *vivere*, secundum spiritalem vitam volunt interpretari, nullam spem habebat Apostolus ad Deum qui de Evangelio non vivebat, quia dixit, *Nullius horum usus sum.* Quapropter ut spes illi certa esset vitæ æternæ, de Evangelio utique spiritaliter vivebat Apostolus. Quod ergo ait, *Ego autem nullius horum usus sum*, de vita ista quæ in carne agitur sine dubitatione facit intelligi,

1. Cor. 9. 13. &c.

a Edit., *apud ipsos*. At MSS. *ab ipsis*. Græcè est, παρ᾽ αὐτῶν.
b Verbum *operarentur* abest à plerisque MSS.
c MSS. *in spe participandi*: omissa voce *fructûs*.
d Cisterciensis codex, *ministerium*.
e Idem cod. Cisterc. *comparticipantur*.
f Er. & plures MSS. *& clamat*.

quod dixit Dominum ordinasse iis qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere, id est, vitam istam cui opus est victu & tegumento de Evangelio transigere: sicut superius de suis coapostolis dixit: unde ipse Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo*, & *dignus est operarius mercede sua.* Hunc itaque cibum & hanc mercedem sustentandæ hujus vitæ debitam evangelistis, ab eis quibus evangelizabat non accepit Apostolus, verum dicens, *Ego autem nullius horum usus sum.*

Matt. 10. 10. Lucæ 10. 7.

Ex Evangelio cur non vivit Paulus.

11. Et sequitur, & adjungit, ne fortè quisquam arbitretur ideo eum non accepisse, quia illi non dederant: * *Non autem scripsi hæc ut ita fiant in me; bonum est mihi magis mori, quàm gloriam meam quisquam inanem faciat.* Quam gloriam, nisi quam habere voluit apud Deum, in Christo compatiens infirmis? sicut mox apertissime dicturus est. *Si enim evangelizavero*, inquit, *non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit*, id est, sustentandæ vitæ hujus. *Væ enim erit mihi*, inquit, *si non evangelizavero*: id est, malo meo non evangelizabo, quia fame cruciabor, & unde vivam non habebo. Nam sequitur, & dicit, *Si enim volens hoc facio, mercedem habeo.* Volentem se dicit facere, si nulla vitæ hujus fulciendæ necessitate compulsus facit; & ob hoc habere mercedem, utique apud Deum gloriæ sempiternæ. *Si autem invitus*, inquit, *dispensatio mihi credita est*: id est, si necessitate transigendæ hujus vitæ invitus cogor evangelizare, *dispensatio mihi credita est*, ut scilicet ex dispensatione mea, [a] quia Christum, quia veritatem prædico, quamvis ex occasione, quamvis mea quærens, quamvis terreni emolumenti necessitate compulsus, alii proficiant, ego autem apud Deum mercedem gloriosam illam sempiternamque non habeam. *Quæ ergo*, inquit, *merces mihi erit?* Interrogans dixit: propterea suspendenda est pronuntiatio, donec respondeat. Quod ut facilius intelligatur, tamquam nos eum interrogemus, Quæ ergo tibi merces erit, Apostole, quando mercedem illam terrenam etiam evangelistis bonis debitam, non propter hoc evangelizantibus, sed tamen consequentem & oblatam ex Domini ordinatione sumentibus, tu non accipis? quæ ergo tibi merces erit? Vide quid respondeat: *Ut evangelizans*, inquit, *sine sumtu ponam Evangelium*, id est, ut non sit credentibus sumtuosum Evangelium, ne putent ad hoc sibi evangelizari, ut id evangelistæ quasi vendere videantur. Et tamen redit etiam atque etiam, ut ostendat quid sibi jure dominico liceat & ipse non faciat: *Ut non abutar*, inquit, *potestate mea in Evangelio.*

* Caput X. 1. Cor. 9. 15. Ibid. 16. Ibid. 17. Ibid. 18. Ibidem.

Caput XI.

In hac re, ut in aliis Paulus ex compassione se infirmis accommodat.

12. Jam verò quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus sequentia: *Cùm enim liber sim*, inquit, *ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem: iis qui sub lege sunt quasi sub lege, cùm non sim ipse sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem; iis qui sine lege sunt quasi sine lege, cùm sine lege Dei non sim, sed sim in lege Christi, ut lucrifacerem eos qui sine lege sunt.* Quod non simulandi versutia faciebat, sed compatiendi misericordia; id est, non quasi ut se fingeret Judæum, sicut nonnulli * putaverunt, quia legitima vetera Jerosolymis observavit. Fecit enim hoc secundum liberam & manifestam sententiam suam, in qua dicit, *Circumcisus quis vocatus est? non adducat* [b] *præputium*: id est, non sic vivat, quasi præputium adduxerit, & id quod nudaverat texerit: sicut alio loco dicit, *Circumcisio tua præputium facta est.* Secundum hanc ergo sententiam suam, qua dicit, *Circumcisus quis vocatus est? non adducat præputium: in præputio quis vocatus est? non circumcidatur*: fecit illa quæ non intelligentibus & parum attendentibus finxisse putatus est. Judæus enim erat & circumcisus vocatus: noluit adducere præputium, id est, noluit ita vivere ac si circumcisus non esset. Hoc enim jam in potestate habebat. Et sub lege quidem non erat sicut illi qui eam serviliter operabantur; sed tamen in lege Dei & Christi. Non enim alia lex erat illa & alia lex Dei, sicut perditi Manichæi solent dicere. Alioquin si cum illa fecit, finxisse putandus est; finxit & paganum & sacrificavit idolis, quia dicit factum se fuisse iis qui sine lege sunt quasi sine lege. Quos utique non nisi gentiles, quos paganos dicimus, vult intelligi. Aliud est ergo esse sub lege, aliud in lege, aliud sine lege. Sub lege carnales Judæi: in lege spiritales & Judæi & Christiani; unde illi servaverunt morem illum patrium; sed onera insolita credentibus gentibus non imposuerunt; & ideo [c] & illi circumcisi sunt: sine lege autem gentes quæ nondum crediderunt, quibus tamen se Apostolus congruisse testatur per misericordem compassionem, non per versipellem simulationem; id est, ut eo modo subveniret carnali Judæo vel Pagano, quo modo sibi ipse, si hoc esset, subveniri voluisset: portans utique eorum infirmitatem in compassionis similitudine, non fallens in mendacii fictione; sicut continuò sequitur, & dicit, *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem.* Hinc enim loquebatur, ut etiam omnia illa diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus, non erat mendacium; sic & cetera illa superiùs. Quam enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse, nisi compatiendi eis, in tantum ut, ne videretur venditor Evangelii, & verbi Dei cursum apud imperitos in malam suspicionem decidens impediret, nollet accipere quod jure dominico debebatur? Quod si vellet, non utique mentiretur, quia vere debebatur: & quia noluit, non utique mentitus est. Neque enim dixit, non sibi deberi: sed deberi ostendit, & debito se usum non esse, nec omnino uti velle professus est, eo ipso factus infirmus, quo potestate sua uti noluit; tam misericordi scilicet indutus affectu, ut cogitaret quemadmodum secum agi vellet, si & ipse ita infirmaretur, ut posset de illis per quos sibi Evangelium prædicaretur, si eos videret sumtus accipere, quasi mercimoniorum nundinas suspicari.

Hieron. in epist. 75. inter Augustinianas. 1. Cor. 7. 18. Rom. 2. 25.

Quomodo sine fictione & fallacia factus est quasi sub lege, & quasi sine lege.

1. Cor. 9. 22.

Timet ne Evangelium, si ex eo vivat, venale putetur ab infirmis.

Caput XII.

13. De hac infirmitate sua dicit alio loco, *Facti sumus parvuli in medio vestrûm, tamquam si nutrix foveat filios suos.* Nam ejus circumstantia lectionis hoc indicat: *Neque enim*, inquit, *aliquando in sermone adulationis fuimus, sicut scitis; neque in occasione cupiditatis, Deus testis est, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis; cùm possemus oneri vobis esse, ut Christi Apostoli: sed facti sumus parvuli in medio vestrûm, tamquam si nutrix foveat filios suos.* Quod ergo ad Corinthios dicit, habere se potestatem apostolatus sui, sicut & ceteri Apostoli, qua potestate usum se non esse testatur; hoc etiam in illo loco ad Thessalonicenses ait, *Cùm possemus oneri vobis esse, ut Christi Apostoli*: secundùm quod Dominus dicit, *Dignus est operarius mercede sua.* Nam hinc eum dicere, illud indicat quod supra posuit: *Neque in occasione cupiditatis, Deus testis est.* Per hoc enim quod jure Dominico debebatur bonis evangelistis, non propter hoc evangelizantibus, sed quærentibus regnum Dei, ut hæc omnia apponerentur eis, inveniebant alii occasionem, de quibus idem dicit, *Neque enim isti Deo serviunt, sed suo ventri.* Quibus hanc occasionem amputare volebat Apostolus, ut etiam quod sibi juste debebatur, omitteret. Apertè quippe hoc ipse ostendit in secunda ad Corinthios, ab aliis Ecclesiis suppletas dicens necessitates suas. Venerat enim, sicut apparet, ad tantam indigentiam, ut de longinquis Ecclesiis ei necessaria mitterentur, dum tamen ab eis apud quos erat nihil tale acciperet. *Numquid peccatum*, inquit, *feci me ipsum humiliando ut vos exaltaremini, quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Ecclesias exspoliavi accipiens stipendium ad vestram ministrationem, & cùm apud vos fuissem & egerem, nemini gravis fui. Nam id quod deerat mihi adimpleverunt fratres qui venerunt à Macedonia, & in omnibus ingravatè me in vobis custodivi, & custodiam. Est veritas Christi in me, quia gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? quia non vos diligo? Deus scit. Quod autem facio & facturus sum, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut & nos.* De hac igitur occasione, quam hic se dicit amputare, voluit intelligi quod ibi ait, *Neque in occasione cupiditatis, Deus testis est.* Et quod hic dicit, *Me ipsum humiliando, ut vos exaltaremini*: hoc in prima ad eosdem Corinthios, *Factus sum infirmis infirmus*: hoc ad Thessalonicenses, *Factus sum parvulus in medio vestrûm, tamquam si nutrix foveat filios suos.* Proinde attende sequentia: *Ita*, inquit, *desiderantes vos, placet impertire vobis, non solùm Evangelium Dei, verùm etiam animas nostras; quoniam carissimi nobis facti estis. Recordamini enim fratres laborem nostrum & ærumnam, nocte & die operantes, ne quem vestrûm gravaremus.* Hoc enim superius ait, *Cùm possemus oneri vobis esse, ut Christi Apostoli.* Infirmorum igitur periculis, ne falsis suspicionibus agitati odissent quasi venale Evangelium, tamquam paternis

1. Thess. 2. 5. Ibid. 5. &c.

Infirmorum periculis tremefactus elegit laborare, quàm de Evangelio vivere.

1. Cor. 9. 5. 1. Thess. 2. 7. Lucæ 10. 7. 1. Thess. 2. 5. Rom. 16. 18. 2. Cor. 11. 7. &c. 1. Thess. 2. 5. 2. Cor. 11. 7. 1. Cor. 9. 22. 1. Thess. 2. 7. &c.

a Plures MSS. *qua Christum, qua veritatem* &c.

b Hoc & proximo loco vox *præputium* à MSS. abest, uti & à Græco textu Apostoli.

c Editi, *nec illi.* At MSS. habent, *& illi*: scilicet spiritales Judæi qui servarunt morem patrium.

maternisque visceribus tremefactus hoc fecit. Sic etiam in Actibus Apostolorum idem loquitur, cùm à Mileto mittens Ephesum vocasset inde presbyteros Ecclesiæ, quibus inter multa: *Argentum*, inquit, *& aurum vel vestem nullius concupivi, ipsi scitis, quoniam necessitatibus meis & eorum qui mecum fuerunt, hæ manus servierunt. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet juvare infirmos, memores etiam verborum Domini Jesu, quia ipse dixit, Beatius est magis dare quàm accipere.* [Act. 20. 33. &c.]

CAPUT XIII. Quod erat opus corporale Apostoli.

14. Hic fortasse aliquis dicat, Si corporale opus operabatur Apostolus, unde vitam istam sustentaret; quod erat ipsum opus, & quando ei vacabat & operari & Evangelium prædicare? Cui respondeo: Puta me nescire; corporaliter tamen operatum esse, & inde in carne vixisse, non autem usum potestate quam Dominus Apostolis dederat, ut Evangelium annuntians de Evangelio viveret, ea quæ supra dicta sunt sine ulla dubitatione testantur. Neque enim aut uno loco aut breviter dictum est, ut possit cujusvis astutissimi tergiversatione in alium traduci pervertique sententiam. Cum igitur tantæ auctoritatis tam magnis & crebris molibus contradicentium conteratur adversitas, quid a me quærunt, vel quale opus faciebat vel quando faciebat? Unum scio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat, nec auriga aut venator aut histrio, nec turpilucrus: sed innocenter & honestè quæ apta sunt humanis usibus operabatur; sicut sese habent opera fabrorum, structorum, sutorum, rusticorum, & his similia. Neque enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum qui honesti vocari amant, sed esse non amant. Non igitur dedignaretur Apostolus sive rusticanum opus aliquod aggredi, sive in opificum labore versari. Qui enim ait, *Sine offensione estote Judæis & Græcis & Ecclesiæ Dei*, quos in hac caussa revereri posset ignoro. Si Judæos dixerint; Patriarchæ pecora paverunt: si Græcos, quos etiam Paganos dicimus; etiam philosophos multùm sibi honorabiles sutores habuerunt: si Ecclesiam Dei; homo ille justus & ad testimonium conjugalis semper mansuræ virginitatis electus, cui desponsata erat virgo Maria, quæ peperit Christum, faber fuit. Quidquid ergo horum cum innocentia & sine fraude homines operantur, bonum est. Nam præcavet hoc & ipse Apostolus, ne quisquam ex necessitate sustentandæ vitæ in mala opera dilabatur. *Qui furabatur*, inquit, *jam non furetur: magis autem laboret manibus suis bonum, ut habeat unde tribuere cui opus est.* Hoc ergo scire sufficit, quia & in ipso opere corporali id quod bonum est operabatur Apostolus.

[Opera honesta ad victum comparandum.] [1. Cor. 10. 32.] [Matt. 13. 55.] [Ephes. 4. 28.]

[Quando soleret Apostolus operari.]

15. QUANOO autem soleret operari, id est, quibus temporum spatiis, ne ab evangelizando impediretur, quis possit comprehendere? Sane quia & diurnis & nocturnis horis operabatur, ipse non tacuit. * Verumtamen isti, qui tamquam multum negotiosi & occupati de tempore operationis inquirunt, quid agunt? Numquid ipsi ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum terras Evangelio repleverunt? aut quidquid gentium barbararum remansit adhuc obeundum & implendum de pace Ecclesiæ susceperunt? Novimus eos in quamdam sanctam societatem otiosissimè congregatos. Mirandam rem fecit Apostolus, qui re vera in tanta sollicitudine omnium Ecclesiarum, & propagatarum & propagandarum, ad ejus curam laboremque pertinentium, etiam manibus operabatur: propterea tamen cùm apud Corinthios esset & egeret, nemini quidem eorum apud quos erat, gravis fuit; sed planè quod illi deerat, suppleverunt fratres qui venerunt ex Macedonia.

[1. Thess. 2. 9.] [2. Thess. 3. 8.] [* CAPUT XIV. Monachorum otium.] [Rom. 15. 19.] [2. Cor. 11. 9.]

CAPUT XV. Paulus præcipiens operari servos Dei, non vult tamen eorum necessitates minus curari à fidelibus.

16. NAM & ipse propter ejusmodi necessitates sanctorum, qui quamvis præceptis ejus obtemperent, ut cum silentio operantes suum panem manducent, possunt tamen multis ex caussis indigere supplemento aliquo talium sustentationum, cùm dixisset talia docens & præmonens, *His autem qui ejusmodi sunt, præcipimus & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducent*; ne illi qui habebant unde necessaria servis Dei præberent, hac occasione pigrescerent, providens continuò subjecit, *Vos autem fratres nolite infirmari benefacientes.* Et ad Titum cum scriberet, dicens, *Zenam legisperitum & Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit*; ut ostenderet unde illis nihil deesse deberet, continuò subjunxit, *Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad necessarios usus, ne sint infructuosi.* Timotheum etiam, quem dicit germanissimum filium, quoniam sciebat corpore infirmum sicut ostendit, monens eum ne aquam biberet, sed modico vino uteretur, propter stomachum & frequentes suas infirmitates; quia in opere corporali laborare non poterat, ne forte cum indigere nollet victu quotidiano ab eis quibus Evangelium ministrabat, aliqua sibi negotia quæreret, quibus animi ejus implicaretur intentio: (Aliud est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex, si non sit fraudulentus & avarus, & privatæ rei avidus: aliud autem ipsum animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negotiatores, vel procuratores, vel conductores. Curâ enim præsunt, non manibus operantur, ideoque ipsum animum suum occupant habendi sollicitudine.) Timotheum ergo, ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis manibus operari non poterat, sic exhortatur, monet & consolatur: *Labora*, inquit, *sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut placeat cui se probavit. Nam qui in agone contendit, non coronatur nisi legitimè certaverit.* Hic ne ille pateretur angustias, dicens, *Fodere non possum, mendicare confundor*: adjunxit, *Laborantem agricolam primùm oportet de fructibus percipere*: secundum illud quod ad Corinthios dixerat, *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit?* Fecit ita securum castum evangelistam, non ad hoc evangelizantem ut venderet Evangelium, sed tamen huic vitæ necessaria suis sibi exhibere manibus non valentem; ut intelligeret, quod necessarium sibi sumebat ab eis quibus tamquam provincialibus militabat, & quos tamquam vineam culturâ exercebat vel tamquam gregem pascebat, non esse mendicitatent, sed potestatem.

[Ibid. 13.] [2. Thess. 3. 12.] [Tit. 3. 13.] [Ibid. 14.] [1. Tim. 5. 23.] [Labor servis Dei eligendus qui animo libero exercetur, sine cura & cupiditate.] [2. Tim. 2. 3. &c.] [Luca 16. 3.] [2. Tim. 2. 6.] [1. Cor. 9. 7.]

CAPUT XVI. Paulus vult à fidelibus suppleri necessitates servorum Dei, qui victum sibi propter occupationes vel infirmitates comparare non valent.

17. PROPTER has igitur vel occupationes servorum Dei, vel infirmitates corporales quæ omnino deesse non possunt, non solum permittit Apostolus sanctorum indigentias suppleri à bonis fidelibus, sed etiam saluberrimè hortatur. Excepta enim illa potestate, qua se dicit ipse non usum, cui tamen serviendum esse à fidelibus præcipit, dicens, *Communicet qui catechizatur verbum, ei qui se catechizat in omnibus bonis*: excepta ergo hac potestate, quam verbi prædicatores habere in eos quibus prædicant, sæpe testatur, etiam sanctis qui omnia sua vendita distribuerant, & Jerosolymis habitabant in sancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium, quibus erant omnia communia, & anima & cor unum in Deum, ab Ecclesiis gentium necessaria conferri præcipit & hortatur. Inde est & illud ad Romanos: *Nunc igitur pergam Jerusalem ministrare sanctis. Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt Jerusalem. Placuit enim illis, & debitores eorum sunt. Si enim spiritalibus eorum communicaverunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis.* Hoc simile est illi, quod ait ad Corinthios: *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* Item ad Corinthios in secunda: *Notam autem*, inquit, *vobis facimus, fratres, gratiam Dei quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribulationis, abundantia gaudii eorum & profunda paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum: quia secundum vires, testimonium perhibeo, & supra vires voluntarii fuerunt, cum multis precibus obsecrantes nos gratiam & communionem ministrationis quæ fit in sanctos: & non quomodo speravimus, sed se ipsos tradiderunt primùm Domino, & nobis per voluntatem Dei, ad deprecandum Titum, ut quomodo cœpit, sic & consummet in vos etiam gratiam istam. Sed quomodo* [a] *semper abundatis in omnibus fide & verbo & scientiâ & omni studio, & ea quæ ex vobis est in nos caritate, ut & in hac gratia abundetis. Non secundum imperium dico, sed propter aliorum studium & vestræ caritatis* [b] *carissimum probans. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos pauper factus est, cùm dives esset, ut illius paupertate vos ditaremini. Et consilium in hoc do: hoc enim vobis prodest, qui non solùm facere, sed etiam velle cœpistis ab anno priore, nunc autem & facto perficite, ut quemadmodum promtus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod quisque habet. Si enim promtus est animus, secundum id quod habet acceptabilis est, non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit refectio, vobis autem angustia, sed pro æqualitate in hoc tempore, ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, ut & illorum abundantia fiat in vestram inopiam, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit, & qui modicum, non defuit*

[Gal. 6. 6.] [Act. 2. 44. & 4. 32.] [Rom. 15. 25.] [1. Cor. 9. 11.] [2. Cor. 8. 1. &c.] [Exod. 16. 18.]

a Vindocinensis MS. *super abundatis.*

b Unus & alter codex, *ingenium carissimum.*

illi. Gratias autem Deo, qui dedit idem studium pro vobis in corde Titi: quia consolationem quidem suscepit; studiosior autem cùm esset, sponte exiit ad vos. Misimus autem cum eo fratrem, cujus laus in Evangelio est per omnes Ecclesias. Non solùm autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, cum hac gratia quæ ministratur à nobis ad Domini gloriam & promptum animum * *nostrum: devitantes hoc, ne quis nos reprehendat in hac plenitudine, quæ ministratur à nobis. Providemus enim bona, non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus.* In his verbis apparet, quantum non solùm curam sanctarum plebium esse voluerit, ministrare necessaria sanctis Dei servis, consilium in hoc dans, quia hoc magis ipsis qui hoc faciebant proderat, quàm illis erga quos faciebant: (illis enim aliud proderat, id est, hoc erga se obsequio fratrum suorum sanctè uti, nec propter hoc Deo servire, nec ista sumere nisi ad supplendam necessitatem, non ad pascendam pigritiam:) sed etiam suam curam beatus Apostolus tantam dicit in hac ministratione, quæ nunc per Titum transmittebatur, ut comitem peregrinationis suæ propter hoc commemoret ordinatum ab Ecclesiis, boni testimonii hominem Dei, *cujus laus*, inquit, *in Evangelio est per omnes Ecclesias*. Et ad hoc dicit illum ordinatum comitem sibi, ut devitaret hominum reprehensiones, ne sine testimonio sanctorum in hoc ministerio sociorum, tamquam sibi accipere, & [a] in sinus suos convertere ab infirmis & impiis putaretur, quæ accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum per se afferenda vel distribuenda indigentibus.

* f. vestrum.

18. Et paulò pòst dicit: *Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum esse animum vestrum, de quo glorior pro vobis apud Macedonas; quoniam Achaia parata est ab anno priore, & quæ ex vobis est æmulatio irritavit plures. Misimus autem fratres, ne gloria nostra quam habemus in vobis, evacuetur in hac parte, ut, sicut dixi, parati sitis: ne cùm venerint mecum Macedones, & invenerint vos imparatos, confundamur nos, ut non dicam vos, in hac substantia. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut procedant ad vos, & præparent jampridem repromissam hanc benedictionem vestram, ut sit parata, sic quasi benedictionem non quasi avaritiam. Hoc autem* [b], *Qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictione, in benedictione & metet. Unusquisque secundùm quod proposuit corde, non ex tristitia aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundantem facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum: sicut scriptum est, Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum. Qui autem subministrat semen seminanti, & panem in escam subministrabit, & multiplicabit seminationem vestram, & augebit crescentes fruges justitiæ vestræ, ut in omnibus ditati* [c] *in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo: quoniam ministerium functionis hujus non solùm supplet ea quæ desunt sanctis, sed & abundare facit per multorum gratiarum actionem Deo, per probationem ministrationis hujus glorificantes Deum in obsequio confessionis vestræ in* [d] *Evangelium Christi, & simplicitate communicationis in illos & in omnes, & in ipsorum precatione pro vobis, desiderantium vos propter excellentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.* Quanta pinguedine sanctæ lætitiæ sit perfusus Apostolus, dum loquitur de alterno supplemento indigentiæ militum & provincialium Christi, hinc de rebus carnalibus in illos, inde autem de spiritalibus in istos? ut exclamaret, & tamquam sanctorum gaudiorum sagina eructuaret, dicens, *Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.*

2. Cor. 9. 6. & Ministerium in sanctos, quo supplentur carnalia iis, à quibus vicissim accipiuntur spiritalia.

Eccli. 35. 11.

Psal. 111. 9.

19. Sicut ergo non cessavit Apostolus, immo Spiritus Dei possidens & implens & agens cor ejus, exhortari fideles qui haberent [e] hujusmodi substantiam, ut nihil deesset necessitatibus servorum Dei, qui celsiorem sanctitatis gradum in Ecclesia tenere voluerunt, ut spei sæcularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum divinæ militiæ dedicarent: sic debent & ipsi præceptis ejus obedire, ut compatiantur infirmis, & amore privatæ rei non illigati manibus suis in [f] commune laborare, præpositis suis sine murmure obtemperare; ut hoc suppleatur ex oblationibus bonorum fidelium, quod laborantibus & aliquid unde victum transigant operantibus, propter infirmitates tamen corporales aliquorum, & propter ecclesiasticas occupationes vel eruditionem doctrinæ salutaris, deesse [g] putaverint.

Paulo obediunt & servi Dei laborando, & boni fideles eorum necessitates supplendo.

20. Quid enim agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent scire desidero. Orationibus, inquiunt, & psalmis, & lectioni, & verbo Dei. Sancta planè vita & Christi suavitate laudabilis: sed si ab his avocandi non sumus, nec manducandum est, nec ipsæ escæ quotidie præparandæ, ut possint apponi & assumi. Si autem ad ista vacare servos Dei certis intervallis temporum ipsius infirmitatis necessitas cogit, cur non & apostolicis præceptis observandis aliquas partes temporum deputamus? Citius enim exauditur una obedientis oratio, quam decem millia contemtoris. Cantica verò divina cantare, etiam manibus operantes facilè possunt, & ipsum laborem tamquam divino [h] celeumate consolari. An ignoramus, omnes opifices quibus vanitatibus & plerumque etiam turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda & linguas suas, cùm manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit servum Dei manibus operantem in lege Domini meditari & psallere nomini Domini Altissimi: ita sanè ut ad ea discenda, quæ memoriter recolat, habeat seposita tempora. Ad hoc enim & illa bona opera fidelium, subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, ut horæ quibus ad erudiendum animum ita vacatur, ut illa opera corporalia geri non possint, non [i] opprimant egestate. Qui autem se dicunt vacare lectioni, nonne illic inveniunt quod præcepit Apostolus? Quæ est ista ergo perversitas, lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quis enim nesciat tanto citiùs quemque proficere cum bona legit, quanto citiùs facit quod legit?

Caput XVII. Obtemdunt pigri vacare se orationi, psalmis, lectioni & verbo Dei. Inter laborandum licere psallere.

Psal. 1. 2. Psal. 92. 6.

Lectionem non prodesse, nisi fiat quod legitur.

21. Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupat ut manibus operari non vacet; numquid hoc omnes in monasterio possunt, venientibus ad se ex alio genere vitæ fratribus, vel divinas lectiones exponere, vel de aliquibus quæstionibus salubriter disputare? Quando ergo non omnes possunt, cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt? Quamquam etsi omnes possent, vicissitudine facere deberent, non solùm ne ceteri à necessariis operibus occuparentur, sed etiam quia sufficit ut audientibus pluribus unus loquatur? Deinde ipsi Apostolo quomodo vacaret operari manibus suis, nisi ad erogandum verbum Dei certa tempora constitueret? Neque enim & hoc Deus latere nos voluit. Nam & cujus artis opifex fuerit, & quibus temporibus vacaret dispensando Evangelio, sancta Scriptura non tacuit. Nam cùm eum dies profectionis urgeret in Troade constitutum, etiam in una sabbati congregatis fratribus ad frangendum panem, tanta fuit intentio & tam necessaria disputatio, ut sermo produceretur usque ad medium noctis, tamquam excidisset eis quòd eo die non esset jejunium: quando autem in [k] aliquo loco immoratus quotidie disputabat, quis dubitaverit horas eum habuisse ad hoc officium deputatas? Namque apud Athenas cum esset, quia studiosissimos rerum inquisitores invenerat, ita de illo scriptum est: *Disputabat igitur cum Judæis in synagoga, & gentibus* [l] *incolis in foro per omnem diem ad eos qui aderant.* Non enim in synagoga per omnem diem, ubi mos erat sabbato sermocinari: sed *in foro*, inquit, *per omnem diem*; propter studia utique Atheniensium. Sic enim sequitur: *Quidam verò Epicureorum & Stoicorum philosophorum conferebant cum illo.* Et paulò pòst dicit: *Athenienses autem & advenæ hospites ad nihil aliud vacabant, quam dicere aliquid novi, aut audire.* Putemus Apostolum illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuisse operatum: propter hoc enim & ex Macedonia supplebatur ejus indigentia, sicut dicit in secunda ad Corinthios: quamquam & aliis horis & noctibus

Caput XVIII. Erogandi verbi Dei obtentu colentes laborare castigantur.

Paulus ad erogandum verbum certa tempora constituit, & alia ad laborandum.

Act. 20. 7.

Act. 17. 17.

Ibid. 18.

Ibid. 21.

2. Cor. 11. 9.

a Casalensis MS. *in suos usus.*

b Editi, *Hoc autem dico.* Abest *dico* à MSS. & à Græco textu Apostoli.

c Editi, *ditati abundetis.* Verbum *abundetis* non est in MSS. nec exprimitur in Græco.

d Editi, *in Evangelio*: dissentientibus MSS.

e Unus è Vatic. MSS. *hujus mundi.*

f Sic MSS. At editi *in communem laborem.*

g Er. *potuerint.* Unus è Vatic. MSS. *potuerit.*

h κέλευσμα, cantus nautarum & remigum, quo se mutuò ad laborandum excitant.

i Plures MSS. *opprimantur.*

k Nonnulli MSS. *in illo loco*: & plerique, *immoraturus.*

l Editio Lov. *gentibus in vinculis & foro.* Erasm. *gentibus singulis in foro.* Nonnulli MSS. *gentibus in vinculis, in foro.* Verius Floriacensis vetus codex, *gentibus incolis in foro.* Nam Græcè legitur, τοῖς παρατυγχάνουσι.

poterat, quia ita valebat & animo & corpore. Sed cùm Athenis existet, videamus quid dicit Scriptura: *Disputabat*, inquit, *in synagoga per omne sabbatum*: hoc apud Corinthum. In Troade verò, ubi necessitate imminentis profectionis usque ad medium noctis sermo protractus est, una sabbati erat, qui dies Dominicus dicitur: unde intelligimus eum non fuisse cum Judæis, sed cum Christianis, quando etiam dicit ipse narrator ad frangendum panem fuisse collectos. Et ipsa est optima gubernatio, ut omnia suis temporibus distributa ex ordine gerantur, ne animum humanum turbulentis implicationibus involuta perturbent.

Act. 18. 4. Act. 20. 7.

Optima gubernatio, ut omnia ex ordine gerantur.

22. INT etiam dicitur quid operabatur Apostolus. * *Post hæc*, inquit, *egressus ab Athenis venit Corinthum, & cùm invenisset quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, recens advenientem ab Italia, & Priscillam uxorem ipsius, propterea quòd jussisset Claudius discedere omnes Judæos Roma, accessit ad illos, & propter artis similitudinem mansit apud illos opus faciens. Erant enim * tabernaculorum artifices*. Hoc si conati fuerint allegoricè interpretari, ostendunt quomodo proficiant in ecclesiasticis litteris, quibus se vacare gloriantur. Et certè illa quæ supra dicta sunt: *Numquid ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi*: &, *Non sumus usi hac potestate*: &, *Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli*: &, *Nocte & die operantes, ne quem vestrûm gravaremus*: &, *Dominus ordinavit eis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere, ego autem nullius horum usus sum*: & cetera hujusmodi, aut exponant aliter, aut si præclarissima luce veritatis urgentur, intelligant & obediant: aut si obedire vel nolunt vel non possunt, saltem illos qui volunt meliores, qui autem & possunt feliciores esse fateantur. Aliud est enim corporis infirmitatem, vel veram allegare, vel falsam prætendere: aliud autem sic decipi, & sic decipere, ut insuper ideo videatur in servis Dei major esse justitia, quia potuit inter imperitos regnare pigritia. Qui enim veram corporis ostendit infirmitatem, humanè tractandus est: qui autem falsam prætendit & convinci non potest, Deo dimittendus est: neuter tamen eorum perniciosam regulam a figit: quia bonus servus Dei & manifestè infirmo fratri suo servit, & fallenti cùm credit, quia malum eum non putat, non imitatur ut malus sit; & si non ei credit, fallacem putat, ac nihilo minus non imitatur. Ab illo verò qui dicit, Hæc est vera justitia, ut nihil corporaliter operando imitemur volatilia cæli, quoniam qui tale aliquid fuerit operatus contra Evangelium facit: quisquis animo infirmus hoc audit & credit, non quia sic vacat, sed quia sic errat, lugendus est.

Operatum esse Paulum opus verè corporale.

* CAPUT XIX.

Act. 18. 1. &c. * *σκηνοποιοί*. *1. Cor. 9. 6. Ibid. 12. 1. Thess. 2. 7. 2. Thess 3. 8. 1. Cor. 9. 14. & 15.*

23. HINC exoritur altera quæstio: fortasse enim dicat, Quid ergo, ceteri Apostoli & fratres Domini & Cephas, quia non operabantur, & peccabant? aut auferebant impedimentum Evangelio quia dicit beatus Paulus, ideo se non usum hac potestate, ne quod impedimentum daret Evangelio Christi? Si enim peccaverunt, quia non operati sunt, non ergo acceperant potestatem non operandi, sed de Evangelio vivendi. Si autem acceperant hanc potestatem, ordinante Domino ut qui Evangelium annuntiarent, ex Evangelio viverent, & dicente, *Dignus est operarius cibo suo*; qua potestate Paulus amplius aliquid erogans uti noluit: non utique peccaverunt. Si non peccaverunt, nullum impedimentum dederunt. Neque enim nullum peccatum est, impedire Evangelium. Quod si ita est, & nobis, inquiunt, liberum est, & uti & non uti hac potestate.

CAPUT XX. Objectio, an ceteri Apostoli non laborantes ac de Evangelio viventes peccarint.

1 Cor. 9. 15. Matt. 10. 10.

24. HANC quæstionem breviter solverem, si dicerem, quia & justè dicerem, credendum esse Apostolo. Ipse enim sciebat cur in Ecclesiis gentium non oporteret portari venale Evangelium, non culpans coapostolos suos, sed distinguens ministerium suum: quia ita inter se distribuerant, procul dubio admonente Spiritu-sancto, evangelizandi provincias, ut Paulus & Barnabas ad gentes irent, illi autem in circumcisionem. Hoc tamen eum præcepisse iis qui non habebant ejusmodi potestatem, ea quæ jam multa dicta sunt manifestant. * Isti autem fratres nostri temere sibi arrogant, quantum existimo, quod ejusmodi habeant potestatem. Si enim evangelistæ sunt, fateor, habent: si ministri altaris, dispensatores, sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed plane vindicant potestatem.

Responsio.

Act. 13. 2. Gal. 2. 9.

Præceptum operandi eos spectare qui non evangelizant.

* CAPUT XXI.

25. SI saltem habebant aliquid in hoc sæculo quo facilè sine opificio sustentarent illam vitam, quod conversi ad Deum indigentibus dispertiti sunt, & credenda est eorum infirmitas & ferenda. Solent enim tales, non meliùs, sicut multi putant, sed quod est verum, languidius educati, laborem operum corporalium sustinere non posse. Tales fortasse multi erant in Jerosolyma. Nam & scriptum est, quod prædia sua vendiderint, & pretia eorum ante pedes Apostolorum posuerint, ut distribueretur unicuique sicut opus erat. b Quia propè inventi sunt, & utiles fuerunt gentibus, quæ ab idolorum cultu ex longinquo vocabantur, secundum illud quod dictum est, *Ex Sion prodiet lex, & verbum Domini ex Jerusalem*: debitores eorum dixit Apostolus ex gentibus Christianos; *Debitores eorum*, inquit, *sunt*: & addidit quare; *Si enim spiritalibus eorum*, inquit, *communicaverunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis*. * Nunc autem veniunt plerumque ad hanc professionem servitutis Dei & ex conditione servili, vel etiam liberti, vel propter hoc à dominis liberati sive liberandi, & ex vita rusticana, & ex opificum exercitatione & plebeio labore, tanto utique feliciùs quanto fortius educati: qui si non admittantur, grave delictum est. Multi enim ex eo numero verè magni & imitandi extiterunt. Nam propterea *& infirma mundi elegit Deus, ut confunderet fortia; & stulta mundi elegit, ut confunderet sapientes; & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt tamquam sint, ut ea quæ sunt evacuentur: ut non glorietur omnis caro coram Deo*. Hæc itaque pia & sancta cogitatio facit, ut etiam tales admittantur, qui nullum afferant mutatæ in melius vitæ documentum. Neque enim apparet, utrum ex proposito servitutis Dei venerint, an vitam inopem & laboriosam fugientes vacui, pasci atque vestiri voluerint, & insuper honorari ab eis à quibus contemni conterique consueverant. Tales ergo quoniam se quo minùs operentur, de infirmitate corporis excusare non possunt, præteritæ quippe vitæ consuetudine convincuntur, umbraculo malæ disciplinæ se contegunt, ut ex malè intellecto Evangelio præcepta apostolica pervertere meditentur; verè volatilia cæli, sed per superbiam in altum se extollendo, & fœnum agri, sed carnaliter sentiendo.

Qui vacare volunt, ii plerique ex inope ac laboriosa vita conversi sunt.

Act. 2. 45. & 4. 34.

Isai. 2. 3. Rom. 15. 27.

* CAPUT XXII.

1. Cor. 1. 27 &c.

26. CONTINGIT enim eis quod in viduis junioribus indisciplinatis cavendum idem Apostolus dicit: *Simul autem & otiosæ esse discunt, non solùm autem otiosæ, sed etiam curiosæ & verbosæ, loquentes quæ non oportet*. Hoc ille de malis feminis dicebat, quod nos etiam in malis viris dolemus & plangimus, qui adversus eum ipsum, in cujus epistolis ista legimus, otiosi & verbosi, quæ non oportet loquuntur. Et si qui sunt inter eos, qui eo proposito ad sanctam militiam venerint, ut placeant cui se probaverunt, cùm ita vigeant viribus corporis & integritate valetudinis, ut non solùm erudiri, sed etiam secundùm Apostolum operari possint, exceptis istorum otiosis corruptisque sermonibus, quos judicare per imperitum tyrocinium non valeant, in eamdem labem pestifera contagione c mutantur: non solùm non imitantes obedientiam sanctorum quietè operantium, & aliorum monasteriorum in saluberrima disciplina secundùm apostolicam normam viventium, sed etiam insultantes melioribus, tamquam conservatricem Evangelii prædicantes pigritiam, tamquam prævaricatricem accusantes misericordiam. Multo enim misericordiùs operatur erga animas infirmorum qui bonæ famæ servorum Dei consulit, quàm erga corpora egentium qui panem esurientibus frangit. Quapropter utinam isti qui vacare volunt manibus, omnino vacarent & linguis. Neque enim tam multos ad imitationem invitarent, si eis non tantùm exempla pigra, sed etiam muta proponerent.

Contra otiosos & verbosos, qui exemplo & verbo alios avocant à labore.

1. Tim. 5. 13.

27. NUNC verò contra Apostolum Christi recitant Evangelium Christi. Ita enim mirabilia sunt opera pigrorum, ut impediri velint Evangelio, quod Apostolus ideo præcepit & fecit, ne impediretur ipsum Evangelium. Et tamen si eos ex ipsis Evangelii verbis secundum eorum intellectum vivere cogamus, priores nobis suadere conabuntur, quàm non ita sint intelligenda ut intelligunt. Certè enim propterea se dicunt operari non debere, quia nec volucres cæli seminant, neque metunt, de quibus nobis Dominus similitudinem dedit, ne de talibus necessariis cogitemus. Cur ergo non attendunt quod sequitur? Neque

CAPUT XXIII. Evangelium non rectè intellectum à pigris.

a Sic meliores MSS. At Lov. *figat. & fingat.* Nonnulli MSS. *fingit.*

b Ita MSS. At editi, *Quapropter inventi sunt fideles, & utiles fuerunt gentibus.*

c Sic MSS. At editi, *imitantur*: minùs benè.

Matt. 6. 26. enim tantummodo hoc dictum est, quia *non seminant neque metunt*: sed adjectum est, *neque congregant in apothecas*. Apothecæ autem, vel horrea, vel verbum ex verbo, a repositoria dici possunt. Cur ergo isti manus otiosas & plena repositoria volunt habere? Cur ea quæ sumunt ex laboribus aliorum, recondunt & servant unde quotidie proferatur? Cur denique molunt & coquunt? Hoc enim aves non faciunt. Aut si reperiunt quibus hoc opus quoque persuadeant, ut eis per singulos dies escas afferant præparatas; saltem sibi aquam vel de fontibus afferunt, vel de cisternis aut puteis hauriunt & reponunt: hoc volatilia non faciunt. Sed si hoc placet, studeant etiam boni fideles & Regis æterni devotissimi provinciales, fortissimis ejus militibus usque ad ista servire, ut sibi nec aquam implere cogantur, si jam etiam illos qui tunc erant *Act. 11. 28.* Jerosolymæ novo gradu justitiæ supergressi sunt. Nam illis fame imminente, & per Prophetas qui tunc erant antè prædictâ, boni fideles ex Græcia frumenta miserunt; ex quibus credo quòd illi panem sibi fecerunt, aut certè faciendum curaverunt; quod aves non faciunt. Sed si jam isti, ut dicere cœperam, etiam illos aliquo gradu justitiæ transierunt, & omnino in iis quæ ad transigendam vitam istam pertinent, sicut volucres agunt, ostendant nobis homines servire volucribus, sicut sibi serviri volunt, nisi captis & inclusis, quibus fides non habetur, ne volantes non redeant: & tamen illæ malunt frui libertate, & ex agris quantum satis est capere, quam ab hominibus apposita & apparata sumere.

Jocosè deridentur ignavi.

28. Proinde rursus istos alio sublimiore gradu justitiæ superabunt, qui se ita instituerint, ut quotidie in agros tamquam in pastum pergant, & [b] quo tempore invenerint carpant, ac [c] sopita fame revertantur. Sed planè propter agrorum custodes quàm bonum esset, si etiam pennas largiri Dominus dignaretur, ut servi Dei in agris alienis inventi non tamquam fures comprehenderentur, sed tamquam sturni fugarentur. Nunc verò ille quantum poterit, imitabitur avem, [d] quam capere venator non poterit. Sed ecce concedant omnes servis Dei, ut cùm volunt in eorum agros exeant, atque inde securi refectique discedant: sicut populo Israel per legem præceptum est, ut *Deut. 23. 24.* in agris suis furem nullus teneret, nisi qui secum aliquid vellet auferre; nam qui nihil aliud attigisset quàm id quod *Matt. 12. 1.* comedisset, liberum impunitumque abire sinerent. Unde etiam spicas vellentibus discipulis Domini, de sabbato potius quàm de furto Judæi calumniati sunt. Sed quid erit agendum de his temporibus anni, quibus esca quæ statim sumi possit, in agris non invenitur? Quisquis aliquid domum quod sibi coquendo præparet auferre tentaverit, secundùm istorum intellectum audiet ex Evangelio: Pone; hoc enim aves non faciunt.

Monachi sese includentes, ut à nullo videantur per multos dies.

29. Verùm & hoc concedamus, toto vertente anno posse in agris reperiri vel ex arbore vel ex herbis, vel ex quibusque radicibus quod in escam sumi possit incoctum, aut certè tanta exercitatio corporis adhibeatur, ut ea quæ coquenda sunt, etiam cruda assumta non noceant, possitque etiam hiemalibus quibuslibet asperitatibus ad pabula procedi; atque ita fiat ut nihil præparandum auferatur, nihil in crastinum reponatur: non poterunt ista servare qui se per multos dies à conspectu hominum separatos, & nulli ad se præbentes accessum, includunt se ipsos viventes in magna intentione orationum. Hi enim facillima quidem atque vilissima, secum tamen alimenta includere consuerunt, quæ in illos dies quibus à nullo videri statuerunt: sufficiant: quod aves non faciunt. Et horum quidem exercitationem in tam mirabili continentia, quando quidem habent otium quo hæc agant, [e] seque imitandos non superba elatione, sed misericordi sanctitate proponant, non solùm non reprehendo, sed quantum dignum est laudare non possum. Quid tamen de his dicimus, secundùm istorum intellectum ex evangelicis verbis? An fortè quo sunt sanctiores, eo sunt volucribus dissimiliores? quia nisi reponant sibi escas in plurimos dies, includere se ita, ut faciunt, non valebunt. Et utique nobiscum audiunt, *Nolite ergo cogitare in crastinum*. *Matt. 6. 34.*

30. Quapropter ut breviter complectar, isti qui ex Evangelii perverso intellectu tam manifesta apostolica præcepta pervertere moliuntur, aut non cogitent in crastinum, sicut volatilia cæli, aut obtemperent Apostolo, sicut filii dilecti; immo utrumque faciant, quia utrumque concordat. Neque enim contraria Domino suo moneret Paulus servus Christi Jesu. Hoc enim istis apertè dicimus: Si volatilia cæli sic intelligitis in Evangelio, ut nolitis operando manibus vestris victum tegumentumque procurare; nihil etiam reponatis in crastinum, sicut nihil reponunt volatilia cæli. Si autem aliquid reponere in crastinum, potest non esse contra Evangelium ubi dictum est, *Respicite volatilia cæli, quia neque seminant, neque metunt, neque congregant in apothecas*: potest etiam non esse contra Evangelium nec contra similitudinem volatilium cæli, vitam istam carnis corporalis operationis labore transigere.

Evangelicum præceptum non cogitandi de crastino concordare cum Apostolo. Rom. 1. 1. Matt. 6. 26.

Caput XXIV. Aliquid in crastinum reponere non prohiberi per Evangelium.

31. Si enim urgentur ex Evangelio, ut nihil reponant in crastinum; rectissimè respondent, Cur ergo ipse Dominus loculos habuit, ubi pecuniam collectam reponeret? Cur tanto antè [f] fame imminente frumenta sanctis patribus missa sunt? Cur Apostoli sic indigentiæ sanctorum necessaria procurarunt, ne deesset in posterum, ut beatissimus Paulus ad Corinthios in epistola scriberet, *De collectis autem in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: secundùm unam sabbati unusquisque vestrum apud se [g] ponat, thesaurizans quod ei placuerit, ut non cùm venero, tunc collectæ fiant. Cùm autem advenero, quoscumque probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quòd si dignum fuerit ut & ego eam, mecum ibunt*. Hæc & alia multa copiosissimè & verissimè proferunt. Quibus respondemus: Videtis ergo, quamvis Dominus dixerit, *Nolite cogitare in crastinum*; non vos tamen istis verbis cogi, ut nihil in crastinum reservetis: cur ergo iisdem verbis vos cogi dicitis, ut vacetis? Cur volatilia cæli non vobis sunt exemplo ad nihil reservandum, & vultis ut sint exemplo ad nihil operandum?

Matt. 6. 34. Joh. 12. 6. Act. 11. 29. 1 Cor. 16. 1. &c. Matt. 6. 34.

Caput XXV. Negotia priora reliquisse quid prosit, si adhuc laborandum.

32. Dicet aliquis, Quid ergo prodest servo Dei, quòd prioribus actibus quos in sæculo habebat relictis, ad hanc spiritalem vitam militiamque convertitur, si eum adhuc oportet, tamquam [h] opificis, exercere negotia? Quasi verò facilè possit verbis explicari, quantum prosit quod Dominus diviti consilium capiendæ vitæ æternæ requirenti ait [i] ut faceret, si vellet esse perfectus; ut venditis quæ habebat, & indigentiæ pauperum distributis, eum sequeretur. Aut quis tam expedito cursu secutus est Dominum, quàm ille qui ait, *Non in vacuum cucurri, nec in vacuum laboravi*: qui tamen opera ista & præcepit, & fecit. [k] Hoc nobis tanta auctoritate doctis & informatis sufficere debuit ad exemplum derelinquendi pristinas facultates, & manibus operandi. Sed & nos ab ipso Domino adjuti, possumus fortasse utcumque cognoscere, etiam sic operantibus servis Dei, priora tamen negotia reliquisse quid prosit. Si enim ad hanc vitam ex divite quisquam convertitur, & nulla infirmitate corporis impeditur, itane desipimus à sapore Christi, ut non intelligamus quantus superbiæ prioris tumor sanetur, cùm circumcisis superfluis, quibus antè animus exitiabiliter [l] inflammabatur, ad modica quæ restant huic vitæ naturaliter necessaria etiam opificis humilitas minimè recusetur? Si autem ad hanc vitam ex paupertate convertitur, non putet se id agere quod agebat, si ab amore vel augendæ [m] quantulæcumque rei privatæ, jam non quærens quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, ad communis vitæ se transtulit caritatem, in eorum societate victurus, quibus est anima una & cor unum in Deum, ita ut nemo dicat aliquid proprium, sed sint illis omnia communia. Si enim hujus terrenæ reipublicæ antiqui principes præclarissimo litteratorum suorum eloquio prædicari solent, quòd rem communem universi populi suæ civitatis privatis suis rebus sic anteponebant, ut quidam * eorum Africà edomitâ triumphator, quid nubenti filiæ daret non haberet, nisi ex senatus consulto de publico dotaretur: quo animo debet esse in rempublicam suam civis æternæ illius civitatis Jerusalem cælestis, nisi ut illud ipsum quod propriis ma-

Matt. 19. 21. Philip. 2. 16. Phil. 2. 21. Communis vitæ caritas. Act. 4. 32.

** Scipio, apud Valer. lib. 4. c. 4. & Zon. 2. & Senec. ad Albin. ame. 12.*

[a] In plerisque MSS. *repositoria*.
[b] Casalensis vetus Codex, *& quod pro tempore*.
[c] Cisterciensis MS. *posita fame*.
[d] Editi *quam*. At meliores MSS. *quem*. Et Vaticani duo habent *vinitor*, loco *venator*.
[e] Plures MSS. *quo hæc agant, imitandam non superba* &c.
[f] Aliquot MSS. *famem imminentem*. Et infrà duo Vaticani, *sanctis fratribus missa sunt*.
[g] In MSS. *ponat*. In editis, *reponat*: at in MSS. *ponat*.
[h] Sic MSS. At editi, *opifices*.
[i] Sic MSS. Editi verò, *aut quid faceret*.
[k] Duo Vatic. *Hæc nobis tanta auctoritas sufficere debuit relinquendi*. Alii quidam, *Nec nobis*.
[l] Plures MSS. *inflabatur*.
[m] Sic MSS. At editi, *quantulæcumque*.

nibus elaborat, in commune habeat cum fratre, & si quid ei defuerit, de communi suppleat; dicens cum illo cujus præceptum exemplumque secutus est, *Quasi nihil habentes, & omnia possidentes?*

a Cor. 6. 10.

Operari decet etiam qui ex vita excelsiore convertuntur, sed multo magis qui ex vita humiliore.

33. Quamobrem etiam illi qui relicta vel distributa, sive ampla, sive qualicumque opulenta facultate, inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt; si corpore ita valent, & ab ecclesiasticis occupationibus vacant, (quamquam eis tam magnum animi sui documentum afferentibus, & ejusdem societatis indigentiæ de his rebus quas habebant, vel plurimum vel non parum conferentibus, vicem sustentandæ vitæ eorum res ipsa communis & fraterna caritas debeat;) tamen si & ipsi manibus operentur, ut pigris ex vita humiliore & ob hoc exercitatiore venientibus auferant excusationem, multo misericordiùs agunt, quam cùm omnia sua indigentibus diviserunt. Quod quidem si nolint, quis audeat eos cogere? Quibus tamen a invenienda sunt opera in monasterio, etiamsi à corporali functione liberiora, sed vigilanti administratione curanda, ut nec ipsi panem suum, quoniam communis jam factus est, gratis manducent. Nec attendendum est in quibus monasteriis, vel in quo loco, indigentibus fratribus quisque id quod habebat impenderit. Omnium enim Christianorum una respublica est. Et ideo quisquis Christianis necessaria ubilibet erogaverit, ubicumque etiam ipse quod sibi necessarium est accipit, de Christi * accipit. Quia ubicumque & ipse talibus dedit, quis nisi Christus accepit? Illi autem qui etiam præter illam sanctam societatem vitam labore corporis transigebant, ex quorum numero plures ad monasteria veniunt, quia & in ipso humano genere plures sunt; si nolunt operari, nec manducent. Neque enim propterea in militia Christiana ad pietatem divites humiliantur, ut pauperes ad superbiam extollantur. Nullo modo enim decet, ut in ea vita ubi fiunt senatores laboriosi, ibi fiant opifices otiosi; & quò veniunt relictis deliciis suis qui fuerant prædiorum domini, ibi sint rustici delicati.

* Suppl. rebus.

Caput XXVI. Quomodo intelligendum præceptum illud, ut ne solliciti simus de cibo & vestitu.

34. At enim Dominus ait, *Nolite solliciti esse animæ qui manducetis, neque corpori quid vestiamini.* Rectè, quoniam supra dixerat, *Non potestis Deo servire & mammonæ.* Qui enim propter hoc Evangelium prædicat, ut habeat unde manducet, & unde vestiatur, simul se putat & Deo servire, quia Evangelium prædicat; & mammonæ, quia propter ista necessaria prædicat: quod Dominus dicit fieri non posse. Ac per hoc ille qui propter ista Evangelium prædicat, non Deo, sed mammonæ servire convincitur, etsi Deus illo ad aliorum provectum, quomodo ipse nescit, utatur. Nam huic sententiæ subjungit, dicens, *Ideo dico vobis, nolite solliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini:* non ut ista non procurent, quantum necessitati satis est, unde honestè potuerint; sed ut non ista intueantur, & propter illa faciant quidquid in Evangelii prædicatione facere jubentur. Eam quippe intentionem quare quid fiat, oculum vocat: unde paulò superiùs loquebatur, ut ad hoc descenderet, & dicebat, *Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: si verò oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit:* id est, talia erunt facta tua, qualis fuerit intentio tua cur ea facias. Et ad hoc enim ut veniret, suprà de eleemosynis præceperat, dicens, *Nolite condere vobis thesauros in terris, ubi ærugo & tinea exterminat, & ubi fures effodiunt & furantur. Recondite vero vobis thesauros in cælo, ubi neque tinea neque rubigo exterminat, & ubi fures non perfodiunt & furantur. Ubi enim erit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Deinde subjunxit, *Lucerna corporis tui est oculus tuus:* ut illi scilicet qui eleemosynas faciunt, non ea faciant intentione, ut vel hominibus velint placere, vel in terra sibi quærant rependi quod faciunt. Unde & Apostolus cùm Timotheo divites monendos præciperet, *Facilè,* inquit, *tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Cùm ergo in futuram vitam direxerit oculum Dominus eleemosynas facientium, & in cælestem mercedem, ut possint & ipsa facta esse lucida, cùm simplex oculus fuerit: (in illam quippe novissimam retributionem valet quod alibi ait, *Qui vos excipit, me excipit; & qui me excipit, excipit eum qui me misit. Qui excipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; & qui excipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet: & qui potum dederit uni ex istis minimis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis, non peribit merces ejus.*) ne fortè corrupto oculo eorum qui necessaria impendunt indigentibus & prophetis & justis & discipulis Domini, ipsorum oculus depravaretur in quos ista fierent, ut propter ista accipienda vellent Christo militare: *Nemo,* inquit, *potest duobus dominis servire.* Et paulò pòst: *Non potestis,* inquit, *Deo servire & mammonæ.* Statimque contexuit: *Ideo dico vobis Nolite solliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini*

Matt. 6. 25.

Ibid. 22.

Ibid. 19. &c.

1 Tim. 6. 18. & 19.

Matt. 10. 40. &c.

Matt. 6. 24.

Quomodo accipiendum illud de volatilibus cæli & liliis agri.

35. Et quod sequitur de volatilibus cæli & de liliis agri, ad hoc dicit, ne quisquam Deum putet servorum suorum necessaria non curare; cùm ejus sapientissima providentia usque ad ista creanda & gubernanda perveniat. Neque enim non ipse pascit & vestit etiam eos qui manibus operantur. Sed ne Christianam militiam ad hoc detorqueant ut ista conquirant, hoc servos suos Dominus præmonet, ut in eo ministerio quod Sacramento ejus debetur, non ista, sed regnum ejus & justitiam cogitemus: & hæc omnia apponentur nobis sive per manus operantibus, sive infirmitate corporis impeditis, sive ipsius militiæ tali occupatione districtis ut nihil aliud agere valeamus. * Neque enim quia dixit Deus, *Invoca me in die tribulationis, & eximam te, & glorificabis me,* propterea non debuit fugere Apostolus, & per murum in sporta submitti, ut manus persequentis evaderet, sed expectaret potiùs ut comprehenderetur, & eum sicut tres pueros de mediis ignibus liberaret. Aut propter hoc nec Dominus dicere debuit, *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam:* quia ipse dixit, *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Sicut ergo quisquis persecutionem fugientibus discipulis Christi objiceret hujusmodi quæstionem, cur non stetissent potiùs, & invocato Deo per ejus mirabilia sic eruerentur, ut Daniel à leonibus, ut Petrus ex vinculis: responderent non se oportuisse tentare Deum, sed tunc eum talia si vellet esse facturum, cùm ipsi quid facerent non haberent, cùm verò eis fugam in potestatem dedisset, etiamsi per illam liberarentur, non nisi ab ipso liberari. Sic etiam Dei servis vacantibus & valentibus exemplo & præcepto apostolico manibus suis victum transigere, si quis ex Evangelio moverit quæstionem de volatilibus cæli, quæ non seminant, neque metunt, neque congregant in apothecas, & de liliis agri, quia non laborant, neque nent: facilè respondebunt, Si & nos per aliquam vel infirmitatem vel occupationem non possimus operari, sic ille nos pascet & vestiet, quemadmodum aves & lilia, quæ nihil operantur hujuscemodi: cum autem possumus, non debemus tentare Deum nostrum; quia & hoc quod possumus, ejus munere possumus, & cùm hinc vivimus, illo largiente vivimus, qui largitus est ut possimus. Et ideo de illis necessariis solliciti non sumus; quia cùm hæc possumus agere, ille nos pascit & vestit, à quo pascuntur homines & vestiuntur: cùm verò hæc non possumus agere, idem ipse nos pascit & vestit, à quo aves pascuntur & lilia vestiuntur; quoniam nos pluris sumus illis. Quapropter in ista militia nostra, nec in crastinum cogitamus; quia non propter ista temporalia, quò pertinet crastinus, sed propter illa sempiterna, ubi semper hodiernus est, nos illi probavimus, ut ei nullis negotiis sæcularibus implicati placeamus.

* Caput XXVII. Utendum industriâ nostrâ, ne Deum tentare videamur.

Psal. 49. 15.

Act. 9. 25.

Dan. 3. 50.

Matt. 10. 23.

Joh. 16. 23.

Dan. 6. 23. & 14. 40.

Act. 12. 7.

Matt. 6. 26.

Caput XXVIII. Graphicè describit monachos otiosos & vagos.

36. Quæ cùm ita sint, sine me paululùm sancte frater, (dat enim mihi Dominus per te magnam fiduciam,) eos ipsos alloqui filios & fratres nostros, quos novi quanta nobiscum dilectione parturias, donec in eis apostolica disciplina formetur. O servi Dei, milites Christi, itane dissimulatis callidissimi hostis insidias, qui bonam famam vestram, tam bonum Christi odorem, ne dicant animæ bonæ, *Post odorem unguentorum tuorum curremus,* & sic laqueos ejus evadant, omni modo cupiens obscurare putoribus suis, tam multos hypocritas sub habitu monachorum usquequaque dispersit, circumeuntes provincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alii membra Martyrum, si tamen Martyrum, venditant: alii fimbrias & phylacteria sua magnificant: alii parentes vel consanguineos suos in illa vel in illa regione se audisse vivere, & ad eos pergere mentiuntur: & omnes petunt, omnes exigunt, aut sumtus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis: cùm interea ubicumque in factis suis malis deprehensi fuerint, vel quo modo innotuerint, sub generali nomine monachorum vestrum

Cant. 1. 4.

Reliquiæ Martyrum.

a Huc spectat illa B. Benedicti præceptio in Regulæ 48 capite de opere manuum: *Fratribus infirmis vel delicatis talis opera aut ars injungatur, ut nec otiosi sint, nec violentiâ laboris opprimantur, ut effugentur: quorum imbecillitas ab abbate consideranda est.*

propositum blasphematur, tam bonum, tam sanctum, quod in Christi nomine cupimus, sicut per alias terras, sic per totam Africam pullulare. Nonne ergo inflammamini zelo Dei? Nonne concalescit cor vestrum intra vos, & in meditatione vestra exardescit ignis, ut istorum mala opera bonis operibus persequamini, ut eis amputetis occasionem turpium nundinarum, quibus existimatio vestra læditur, & infirmis offendiculum ponitur? Misereamini ergo & compatimini, & ostendite hominibus, non vos in otio facilem victum, sed per angustam & artam viam hujus propositi, regnum Dei quærere. Eadem vobis caussa est quæ Apostolo fuit, ut amputetis occasionem iis qui quærunt occasionem, ut qui illorum putoribus præfocantur, in odore vestro bono reficiantur.

Psal. 38. 4. — 2 Cor. 11. 12.

CAPUT XXIX. Occupationes Augustini.

37. NON alligamus onera gravia, & vestris humeris imponimus quæ nos digito attingere nolumus. Quærite, & agnoscite labores occupationum nostrarum, & in aliquibus nostrorum etiam corporum infirmitates, & Ecclesiarum quibus servimus talem jam consuetudinem, ut nos ad illa opera ad quæ vos hortamur vacare non sinant. Quamquam enim dicere possimus, *Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit?* Tamen Dominum Jesum, in cujus nomine securus hæc dico, testem invoco super animam meam, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per singulos dies a certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, & [b] ceteras horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de divinis litteris agendum liberas, quàm tumultuosissimas perplexitates caussarum alienarum pati de negotiis sæcularibus vel judicando dirimendis vel interveniendo præcidendis: quibus nos molestiis idem [c] afflixit Apostolus, non utique suo, sed ejus qui per eum loquebatur arbitrio; quas tamen ipsum perpessum fuisse non legimus. Aliter enim se [d] habebat apostolatus ejus discursus. Nec dixit, *Sæcularia igitur judicia si habueritis*, ad nos deferte, aut nos constituite ad judicandum: sed, *eos qui contemtibiles sunt in Ecclesia, hos*, inquit, *collocate. Ad reverentiam vobis dico: sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem suum judicare; sed frater cum fratre judicatur, & hoc apud infideles?* Sapientes ergo qui in locis consistebant fideles & sanctos, non qui hàc atque hàc propter Evangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit. Unde numquam de illo scriptum est, quòd aliquando talibus vacaverit, à quibus nos excusare non possumus, etiamsi contemtibiles simus; quia & hos collocari voluit, si sapientes defuissent, potiùs quàm ut negotia Christianorum deferrentur in forum. Quem tamen laborem non sine consolatione Domini suscipimus pro spe vitæ æternæ, ut fructum feramus cum tolerantia. Servi enim sumus ejus Ecclesiæ, & maximè infirmioribus membris, [e] qualibet in eodem corpore membra simus. Omitto alias innumerabiles ecclesiasticas curas, quas fortasse nemo credit nisi qui expertus est. Non ergo alligamus onera gravia, & humeris vestris imponimus quæ nos digito non tangimus: quando quidem si officii nostri salva ratione possemus, (videt ille qui probat corda nostra) mallemus hæc agere, quæ ut agatis hortamur, quàm ea quæ nos agere cogimur. Sanè omnibus & nobis & vobis pro nostro gradu & officio laborantibus & arta via est in labore & ærumna; & tamen in spe gaudentibus jugum ejus lene est & sarcina levis, qui nos vocavit ad requiem, qui prior transitum fecit à convalle plorationis, ubi nec ipsa sine pressuris fuit. Si fratres, si filii nostri estis, si conservi, vel potiùs in Christo servi vestri sumus: audite quæ monemus, agnoscite quæ præcipimus, sumite quæ dispensamus. Si autem Pharisæi sumus alligantes onera gravia & imponentes humeris vestris; quæ dicimus facite, etiamsi quæ facimus improbatis. Nobis autem minimum est ut a vobis dijudicemur, aut ab humano die. Quam germanâ caritate sit nobis cura de vobis, ille inspiciat qui dedit quod inspiciendum ejus oculis offeramus. Postremò quod vultis sentite de nobis: Paulus apostolus vobis præcipit & obsecrat in Domino, ut cum silentio, id est, quieti & obedienter ordinati operantes vestrum panem manducetis. Nec de illo, ut arbitror, aliquid mali creditis, & in illum qui per eum loquitur credidistis.

Matt. 23. 4. — 1 Cor. 9. 7. — Mallet more Monachorum operari certis horis. — 1 Cor. 6. 1. — 1 Cor. 6. 4. — Matt. 23. 3. — 1 Cor. 4. 3. — 2 Thess. 3. 12.

CAPUT XXX. Tunc earum detidiâ malorum pigrescentes boni corrumpantur.

38. HÆC, mi carissime & in Christi visceribus venerande frater Aureli, quantum donavit ut possem, qui per te mihi jussit ut facerem, de opere monachorum non distuli scribere, id maximè curans, ne boni fratres apostolicis præceptis obedientes a pigris & inobedientibus etiam prævaricatores Evangelii dicerentur: ut qui non operantur, saltem illos qui operantur sibi anteponendos esse non dubitent. Ceterùm quis ferat homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tolerari, sed sicut etiam sanctiores prædicari, ut monasteria doctrinâ saniore fundata, geminâ illecebrâ corrumpantur, & dissolutâ licentiâ vacationis, & falso nomine sanctitatis? Sciant ergo etiam ceteri fratres & filii nostri, qui favere talibus & hujusmodi præsumtionem per ignorantiam defendere consuerunt, se potissimùm corrigendos, ut illi corrigi possint, non ut infirmentur, benefacere. Sanè in eo quòd servis Dei promtè atque alacriter necessaria subministrant, non solùm non reprehendimus, sed etiam suavissimè amplectimur: sed ne perversâ misericordiâ magis eorum futuræ vitæ noceant, quàm præsenti subveniant.

39. MINUS enim peccatur, si non laudetur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicatur. * Quid autem iniquius, quàm velle sibi obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare majoribus? Apostolo dico, non nobis, in tantum ut etiam comam nutriant: unde ille nec disputari omnino voluit, dicens, *Si quis vult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Hoc autem præcipio*: ut scilicet non disserentis sollertia requiratur, sed præcipientis auctoritas attendatur. Nam & hoc quò pertinet quæso, tam apertè contra Apostoli præcepta [f] comari? An ita vacandum est, ut nec tonsores operentur? An quia evangelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timent, ne volare non possint? Vereor in hoc vitium plura dicere, propter quosdam crinitos fratres, quorum præter hoc multa & pene omnia veneramur. Sed quo magis eos in Christo diligimus, eo sollicitiùs admonemus. Neque enim metuimus ne humilitas eorum respuat admonitionem nostram: quando quidem & nos à talibus, ubi fortè titubamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo admonemus tam sanctos viros, ne stultis vanorum argumentationibus moveantur, & eos in hac perversitate imitentur, quibus sunt in ceteris longè dissimiles. Illi enim venalem circumferentes hypocrisim, timent ne vilior habeatur tonsa sanctitas quàm comata, ut videlicet qui eos videt, antiquos illos quos legimus cogitet, Samuelem & ceteros qui non tondebantur. Nec cogitant quid intersit inter illud propheticum velamentum, & hanc evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus, *Cùm transieris ad Christum, auferetur velamen.* Quod enim significabat velamen interpositum inter faciem Moysi & adspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam idem Apostolus etiam comam pro velamento esse dicit, cujus auctoritate illi urgentur. Apertè quippe ait, *Vir quidem si comatus sit, ignominia est illi.* Ipsam ignominiam, inquiunt, suscipimus merito peccatorum nostrorum: ad hoc obtendentes simulatæ humilitatis umbraculum, ut sub eo proponant venalem [g] typhum: quasi Apostolus superbiam docet, cùm dicit, *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, confundit caput suum.* Et, *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria Dei.* Qui ergo dicit, *non debet*, nescit fortè docere humilitatem. Sed si hanc ignominiam tempore Evangelii, quod erat sacramentum tempore prophetiæ, pro humilitate illi appetunt; tondeant, & cilicio caput velent. Sed non erit tunc species illa venalis, quia Samson non cilicio, sed comâ velabatur.

Psal. 9. 24. — In Monachos crinitos. — * CAPUT XXXI. — 1 Cor. 11. 14 & 16, &c. — Num. 6. — 2 Cor. 3. 16. — Exodi 34. 33. — 1 Cor. 11. 14. — Ibid. 4. — Ibid. 7. — Judic. 16. 17.

CAPUT XXXII. Perversa interpretatio Scripturæ per crinitos Monachos.

40. JAM illud, si dici potest, quàm luctuosè ridiculum est, quod rursus invenerunt ad retentionem crinium suorum. Virum, inquiunt, prohibuit Apostolus habere comam: qui autem se ipsos castraverunt propter regnum

a Hinc à B. Benedicto constitutum in Regula cap. 48. *Certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione divina.* Eamdem vivendi normam servabat Augustini sectator Fulgentius, de quo Ferrandus in ejus vita cap. 14. *Manibus*, inquit, *suis delectabiliter operabatur. Nam & scriptoria arte laudabiliter utebatur, & ex palmarum foliis flabellos sæpissimè contexebat: cui operi, etiam cùm fuisset abbas, in suo monasterio vacabat. Lectioni autem in cellula frequentior ceteris fratribus insistebat.* Et cap. 23. *Laborantes fratres & opera carnalia indefessis viribus exercentes, lectionis autem studium non habentes, minùs diligebat, nec honore maximo dignos judicabat.*

b Aliquot MSS. *& certas horas.*

c Plures MSS. *afflixit.*

d In MSS. multis. *se habebant.*

e Sic MSS. Editi verò, *quanquelibet.*

f Aliquot MSS. *comari.* Plures alii, *adcare*, aut *natare*.

g Plures MSS. *typum.*

cælorum, jam non sunt viri. O dementiam singularem! Meritò qui hoc dicit, adversùs sanctæ Scripturæ manifesta præconia consilio nefandæ impietatis armatur, & perseverat in itinere tortuoso, & pestiferam doctrinam conatur inducere; quia non est *beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Nam si in lege Dei meditaretur die ac nocte, illic inveniret ipsum apostolum Paulum, qui certè summam castitatem professus dicit, *Vellem autem omnes homines esse sicut me ipsum*: & tamen se virum ostendit non solum ita vivendo, sed etiam ita loquendo. Ait enim: *Cùm essem parvulus, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus cogitabam; cùm autem vir effectus sum, evacuavi ea quæ parvuli erant.* Sed quid Apostolum commemorem, cùm de ipso Domino & Salvatore nostro nesciant quid sentiant, qui hæc dicunt. Nam de quo alio dicitur, *Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut ultrà non simus parvuli jactati & circumlati omni vento doctrinæ, in illusione hominum, in astutia ad machinationem erroris?* Qua illusione isti decipiunt imperitos, qua astutiâ & machinamentis inimici & ipsi circumferuntur, & in sua circumlatione cohærentes sibi animos infirmorum quodam modo rotare conantur, ut pariter nesciant ubi sint. Audierunt enim vel legerunt quod scriptum est: *Quicumque enim baptizati estis in Christo, Christum induistis, ubi non est Judæus, neque Græcus; non servus, neque liber; non masculus, neque femina*: & non intelligunt [a] secundùm carnalis sexûs concupiscentiam hoc esse dictum, quia in interiore homine ubi renovamur in novitate mentis nostræ nullus sexus hujusmodi est. Non ergo propterea se negent viros, quia masculino sexu nihil operantur. Nam & conjugati Christiani qui hoc operantur, non secundùm hoc utique Christiani sunt, quod habent commune cum ceteris non Christianis, & cum ipsis pecoribus. Aliud est enim quod vel infirmitati conceditur, vel mortali propagationi persolvitur; aliud autem quod ad capessendam incorruptam & æternam vitam fideli professione [b] significatur. Illud ergo quod de non velando capite viris præcipitur, in corpore quidem figuratur, sed in mente agi, ubi est imago & gloria Dei, verba ipsa indicant, *Vir quidem*, inquit, *non debet velare caput, cùm sit imago & gloria Dei.* Ubi autem sit hæc imago, ipse declarat, cùm dicit, *Nolite mentiri invicem, exspoliantes autem vos veterem hominem cum actibus ejus, induite novum qui renovatur in agnitionem Dei secundùm imaginem ejus qui creavit eum.* Quis dubitet hanc renovationem in mente fieri? Sed & qui dubitat, audiat apertiorem sententiam. Eadem quippe admonens ita dicit alio loco: *Sicut est veritas in Jesu, deponere vos secundùm priorem conversationem veterem hominem, eum qui corrumpitur secundùm concupiscentias deceptionis; renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem eum qui secundùm Deum creatus est.* Quid ergo, mulieres non habent hanc innovationem mentis, ubi est imago Dei? Quis hoc dixerit? Sed corporis sui sexu non eam significant: propterea velari jubentur. Illam quippe significant partem, eo ipso quo mulieres sunt, quæ concupiscentialis dici potest, cui mens dominatur, etiam ipsa subdita Deo suo, quando rectissimè & ordinatissimè vivitur. Quod ergo est in uno homine mens & concupiscentia, (illa enim regit, hæc regitur; illa dominatur, hæc subditur;) hoc in duobus hominibus viro & muliere secundum sexum corporis figuratur. De quo sacramento loquens Apostolus dicit, virum non debere velari, sed debere mulierem. Tanto enim gloriosiùs mens ad superiora promovetur, quanto diligentiùs ab inferioribus concupiscentia cohibetur; donec totus homo cum ipso etiam mortali nunc & fragili corpore in resurrectione novissima incorruptione atque immortalitate induatur, & absorbeatur mors in victoriam.

41. QUAPROPTER qui recta facere nolunt, desinant saltem docere perversa. Sed alii sunt, quos isto sermone corripimus: illos autem qui hoc uno vitio capillorum contra præceptum apostolicum demissorum offendunt & perturbant Ecclesiam: quia cùm alii nolentes de illis mali aliquid sentire, coguntur manifesta verba Apostoli in perversam detorquere sententiam, alii sanum intellectum Scripturarum defendere malunt, quàm [c] quoslibet homines adulare; existunt inter fratres infirmiores & firmiores amarissimæ & periculosissimæ contentiones: quod illi fortè si scirent, hoc quoque sine dubitatione corrigerent, quorum cetera miramur & amamus. Illos ergo non corripimus, sed rogamus & obsecramus per divinitatem & humanitatem Christi, & per caritatem Spiritus-sancti, ne ultrà jam ponant hoc offendiculum infirmis, pro quibus Christus mortuus est, & dolorem cruciatumque nostri cordis exaggerent, cùm cogitamus quanto procliviùs hoc malum ad decipiendos homines imitari possint mali, cùm in eis hoc vident quos propter alia tanta bona debitis officiis Christianæ dilectionis honoramus. Quòd si post hanc admonitionem vel potiùs obsecrationem nostram in eo sibi perseverandum esse putaverint, nihil aliud faciemus quàm dolebimus & gememus. Hoc noverint, sufficit: si servi Dei sunt, miserentur; si non miserentur, nolo quidquam gravius dicere. Hæc itaque omnia in quibus fortasse loquacior fui, quàm vellent occupationes & tuæ & meæ, si approbas, fac innotescere fratribus & filiis nostris, propter quos mihi es hoc onus dignatus imponere: si autem aliquid retrahendum vel emendandum videtur, rescriptis tuæ beatitudinis noverim.

Margin notes: Matt. 19. 12. — Psal. 1. 1. — Paulus apostolus summam castitatem professus. — 1 Cor. 7. 7. — 1 Cor. 13. 11. — Eph. 4. 13. & 14. — Gal. 3. 27. & 28. — 2 Cor. 4. 16. — Præceptum viris de non velando capite. — 1 Cor. 11. 7. — Coloss. 3. 9. & 10. — Eph. 4. 21. &c. — Mens per virum, concupiscentia per mulierem figurata. — 1 Cor. 15. 54. — CAPUT XXXIII. bonus quosdam crinitos rogat ut capillos radant.

a Lov. *non secundùm*. Abest non ab editione Er. & plerisque manuscriptis.

b In MSS. *signatur*.

c Sic MSS. At Lov. *quibuslibet hominibus adulari*.

IN LIBRUM SUBSEQUENTEM

LIBRI II. RETRACTATIONUM

CAPUT XXX.

PER [d] idem tempus accidit mihi ex quadam disputatione necessitas, ut *de Divinatione dæmonum* libellum scriberem, cujus titulus iste ipse est. In ejus autem quodam loco, ubi dixi, dæmones *aliquando & hominum dispositiones, non solùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cùm signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscere*, rem dixi occultissimam audaciore asseveratione quàm debui: nam pervenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla etiam experimenta, compertum est; sed utrùm signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, an aliâ vi & eâ spiritali ista cognoscant, aut difficillimè potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri. Hic liber sic incipit: *Quodam die in diebus sanctis Octavarum.*

Margin note: d Cap. 5.

d Sic indicat Augustinus pertinere hunc librum ad illud idem tempus, quo vulgavit Opuscula contra Donatistas à se proximè antè recensita, quæ temporis sunt Collationem Carthaginensem aliquantò præcedentis, inter annum scilicet 406. & 411. collocanda.

S. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI
DE DIVINATIONE DÆMONUM,
LIBER UNUS. *

* Scriptus inter annum 406. & 411.

Divinationes dæmonum & quæ ad eorum cultum pertinent, non ideo recte efieri, quia nisi Deo sinente non fiunt. Unde sint illæ dæmonum divinationes, curve interdum veræ, licet plerumque falsæ.

CAPUT I. Occasio scribendi hujus libri.

QUODAM die in diebus sanctis a Octavarum, cùm manè apud me adessent multi fratres laici Christiani, & in loco solito consedissemus, ortus est sermo de religione Christiana adversùs præsumtionem & tamquam miram & magnam scientiam paganorum; quem recordatum atque completum litteris mandandum putavi, non expressis contradicentium personis, quamvis Christiani essent, & magis contradicendo quærere viderentur quid paganis respondeNri oporteret. Cùm ergo de divinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prædixisse nescio quem, eversionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta est: Respondi, non esse mirandum, si istam eversionem templi b & simulacri sui imminere dæmones, & scire & prædicere potuerunt, sicut alia multa, quantum eis nosse & prænuntiare permittitur.

Non statim rectum quod Deus permittit.

2. ET cùm mihi referretur, Non ergo sunt malæ divinationes hujusmodi, nec Deo displicent; alioquin omnipotens & justus ista fieri non permitteret, si mala & injusta essent. Respondi, non ideo hæc videri justa debere, quòd ea fieri permittit omnipotentissimus & justissimus Deus: nam & alia multa manifestissimè injusta fieri, sicut homicidia, adulteria, furta, rapinas, & cetera hujusmodi, quæ quamvis justo Deo, eo quòd injusta sunt, sine dubitatione displiceant; idem tamen omnipotens ea fieri certa judicii sui ratione permittit; non utique impunè, sed ad eorum damnationem, à quibus fiunt quæ displicent justo.

In rebus etiam ad religionis cultum pertinentibus permitti à Deo quæ ipsi displicent.

3. ET cùm è contrario diceretur, non quidem esse dubitandum, quòd omnipotens & justus sit Deus: sed hæc humana peccata, quæ contra societatem hominum fierent, non eum curare dum fierent, propterea ea posse fieri; quæ utique fieri non possent, si omnipotens non sivisset: illa verò quæ ad ipsum religionis cultum pertinent, nullo modo ab eo credendum esse contemni; ac per hoc fieri non potuisse, nisi ei placuissent, & ideo ea mala putari non oportere. Ad hoc quoque respondi: Nunc ergo ei displicent, cùm templa & simulacra evertuntur, & illa gentium sacrificia si facta fuerint puniuntur. Sicut enim dicitur, non ea fieri potuisse, nisi Deo placuissent, & ideo bona putanda, quoniam justo placent; ita dici potest non ea prohiberi, everti, puniri potuisse, nisi Deo displicerent: ac per hoc si tunc ideo rectè fiebant, quia justo Deo placere hinc ostendebantur, quòd ab illo fieri sinebantur; ideo nunc iniquè fiunt, quia Deo displicere hinc ostenduntur, quòd ea vel jubet vel permittit everti.

CAPUT II. Sacrificia paganorum non ideo putanda bona, quia ea fieri Deus non impedivit.

4. CONTRA hoc dictum est: injusta quidem esse nunc ista, non tamen mala; & ideo injusta, quia contra leges quibus prohibentur fiunt; ideo autem non mala, quia si mala essent, numquam Deo utique placuissent: porrò si numquam placuissent, numquam & facta essent, illo non sinente qui omnia potest, & qui talia non contemneret; quando tam magna sunt, ut contra ipsam religionem qua Deus colitur fierent, si malè fierent. Hìc ego, Si propterea, inquam, mala non sunt, quia Deo placere hinc probantur, quòd ea fieri sinit omnipotens; quomodo erit bonum quòd fieri prohibentur & evertuntur? Si autem bonum non est quòd evertuntur quæ Deo placent, hoc fieri non sineret omnipotens; quia & hoc contra religionem fit qua colitur Deus, si ea quæ Deo placent ab hominibus evertuntur. Si autem hoc ut malè fiat permittit omnipotens, non ideo putanda sunt illa bona, quòd ea fieri permisit omnipotens.

Permissa esse ab omnipotente quæ ab eodem justo improbarentur.

5. DICTUM contrà est, concedendum esse nunc ista rectè non fieri, immo ideo prorsus jam non fieri, quòd omnipotenti nunc displicent; verumtamen placuisse cùm fierent: nos enim nescire unde tunc placuerint, nunc autem unde displiceant; dum tamen certum sit, nec tunc fieri potuisse nisi placuissent omnipotenti, nec nunc cessasse nisi displicuissent omnipotenti. Ad hoc ego: Cur ergo, inquam, & nunc talia clanculo fiunt, quæ vel perpetuò delitescunt, vel deprehensa puniuntur, si nihil horum fieri sinit omnipotens, nisi quod ei justo placet, cùm justo quod injustum est placere non possit? Contra hoc dictum est, nunc omnino talia non fieri: Sacra enim illa, inquit, non fiunt, quæ pontificalibus conscripta sunt libris: ea quippe tunc rectè fiebant, ea tunc Deo placere demonstrabantur, eo ipso quòd ab omnipotente ac justo fieri sinebantur: si quid autem nunc prohibitorum sacrificiorum fit occultè atque illicitè, non est illi pontificali sacrificiorum generi comparandum, sed in eo deputandum, quod etiam nocturno fit tempore; cùm hæc omnia illicita ipsis pontificalibus libris certum sit prohiberi atque damnari. Hìc respondi: Cur ergo vel talia permittit Deus fieri, si nihil horum malefactorum contemnit quæ contra religionem fiunt; cùm præsertim hæc eum curare hinc etiam cogantur concedere qui pontificales libros magni æstimant, quòd ea quæ his libris prohibentur, utique prohiberi divinitus asserunt? Quomodo ergo divinitus prohibentur, nisi quia displicent Deo, quæ utique prohibendo non solùm sibi displicere, verùm etiam curare se ostendit, neque omnino contemnere? Unde colligitur quòd Deus aliquid & improbet justus, & tamen permittat omnipotens.

Pontificales libri sacrorum protanorum.

Quid hactenus compertum, quid tractandum deinceps.

6. HÆC cùm dicta essent, concessum est, non ideo putandum aliquid justè ac bene fieri, quia c hoc omnipotens, quamvis ei displiceat, fieri tamen sinit; fatendumque esse etiam illa mala quæ contra religionem qua colitur Deus fiunt, & displicere Deo justo, & ratione judicii ejus ab omnipotente permitti: sed aliud jam esse tractandum, unde sint divinationes vel dæmonum, vel quilibet illi sint quos deos pagani vocant: videndum enim esse ne fortè, non quidem propter ea hæc bona putanda sint, quia ea fieri permittit omnipotens; sed ideo quia tam magna sunt, ut non nisi Dei potentiæ tribuenda esse videantur. Ad hoc me postea responsurum esse promisi,

a Octavas baptizatorum sollemnes in Paschate aliis memorat locis. Vide Notam ad Sermonem 260. Tom. 5.

b Sic MSS. At editi, *eversionem templi simulacris suis imminere*.

c Duo MSS. *quia id Deus, licet sit justus & omnipotens, fieri tamen sinit*.

quoniam tunc hora prodeundi ad populum jam nos urgebat: nec distuli, cùm spatium datum est a scribendi, & illa retexere, & ista subtexere.

CAPUT III. Dæmonum divinatio tribus ex caussis. Acrimoniâ sensus, celeritate motûs, & diuturna rerum experientiâ præpollent.

7. DÆMONUM ea est natura, ut aërii corporis sensu terrenorum corporum sensum facilè præcedant; celeritate etiam propter ejusdem aërii corporis superiorem mobilitatem non solùm cursus quorumlibet hominum vel ferarum, verùm etiam volatus avium incomparabiliter vincant. Quibus duabus rebus quantum ad aërium corpus attinet præditi, hoc est, acrimoniâ sensûs & celeritate motûs, b multa antè cognita prænuntiant vel nuntiant, quæ homines pro sensûs terreni tarditate mirentur. Accessit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorum vita protenditur, rerum longè major experientia, quàm potest hominibus propter brevitatem vitæ provenire. Per has efficacias quas aërii corporis natura sortita est, non solùm multa futura prædicunt dæmones, verùm etiam multa mira faciunt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non possunt, eos dignos quidam quibus serviant & quibus divinos honores deferant, arbitrantur, instigante maximè vitio curiositatis, propter amorem felicitatis falsæ atque terrenæ & excellentiæ temporalis. Qui autem se ab his cupiditatibus mundant, nec eis se c fallendos capiendosque permittunt, sed inquirunt & amant aliquid quod eodem modo semper est, cujus participatione beati sint; primùm considerant non ideo sibi præponendos esse dæmones, quòd acriore sensu corporis prævalent, aërii scilicet, hoc est subtilioris elementi: quia nec in ipsis terrenis corporibus bestias sibi præponendas putant, quæ acriùs multa præsentiunt; velut sagacem canem, quia latentem feram olfactu acerrimo sic invenit, ut ad eam capiendam ducatum quemdam homini præbeat, non utique prudentiore intellectu animi, sed acutiore corporis sensu; vel vulturem, quia projecto cadavere ex improvisa longinquitate advolat; nec aquilam, quia sublimiter volans de tanto intervallo sub fluctibus natantem piscem dicitur pervidere, & graviter aquis illisa exertis pedibus atque unguibus rapere: nec alia multa animantium genera, quæ inter herbas saluti suæ noxias pascendo circumerrant, nec aliquid eorum quo lædantur attingunt; cùm eas homo vix experiendo cavere didicerit, & multa innoxia quòd sint inexperta formidet. Unde conjicere facile est, quanto possit in aëriis corporibus sensus acrior esse: nec ideo tamen dæmones, qui eo præditi sunt, bonis hominibus præponendos prudens quisque censuerit. Hoc & de corporum celeritate dixerim: & hac enim præstantiâ, non solùm à volucribus homines, verùm etiam à multis quadrupedibus ita superantur, ut in eorum comparatione plumbei deputandi sint; nec tamen ideo sibi hæc animantium genera existimant præponenda, quibus capiendis, mansuefaciendis, atque in suæ voluntatis usum commodumque redigendis, non vi corporis, sed rationis imperitant.

* CAPUT IV.

* Illam verò tertiam dæmonum potentiam, quòd diuturnâ rerum experientiâ quemadmodum prænoscant atque prænuntient multa didicerunt, ita contemnunt qui hæc vigilanter curant a verissimæ lucis veritate discernere, ut nec malos senes plura expertos, & ob hoc quasi doctiores, ideo probi adolescentes sibi antecellere existiment; nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos pravæ voluntatis & iniquis moribus viderint, ideo sibi putent esse præferendos, quòd illi de valetudinibus, illi de tempestatibus, illi de arbustorum frugumque generibus multa ita prænuntiant, ut harum rerum inexperto divinare videantur.

Mira quædam etiâ dæmones faciunt, contemnendi.

8. QUÒD verò non solùm dæmones quædam futura prædicunt, verùm etiam quædam mira faciunt, pro ipsa utique sui corporis excellentia, cur non contemnatur à prudentibus, cùm plerumque iniqui ac perditi homines ita exerceant corpora sua, tantaque diversis artibus possint, ut ea qui hæc nesciunt nec aliquando viderunt, etiam narrata vix credant? Quàm multa funambuli ceterique theatrici artifices, quàm multa opifices maximèque mechanici miranda fecerunt: num ideo meliores sunt bonis & sancta pietate præditis hominibus? Quæ ideo commemoravi, ut qui hæc sine pervicacia & sine vana resistendi animositate considerat, simul cogitet, si de subjacente crassiore materia vel sui quisque corporis, vel terræ & aquæ, lapidum atque lignorum metallorumque variorum tanta quidam homines possunt, ut eos illi qui hæc non possunt, plerumque stupendo, in sui comparatione divinos vocent, cùm quidam illorum sint artibus potentiores, quidam istorum moribus meliores; quanto majora & mirabiliora pro subtilissimi corporis, id est, aërii facultate ac facilitate dæmones possint, cùm tamen sint voluntatis pravitate, maximèque superbiæ fastu & d invidentiæ malitiâ spiritus immundi atque perversi. Quantum autem valeat aëris elementum, quo eorum corpora prævalent, ad multa visibilia invisibiliter mollenda, movenda, mutanda atque versanda, longum est nunc demonstrare; & puto quod vel mediocriter consideranti facilè occurrat.

CAPUT V. Unde dæmones prænuntient ventura.

9. QUÆ cùm ita sint, primùm sciendum est, quoniam de divinatione dæmonum quæstio est, illos ea plerumque prænuntiare quæ ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sæpe potestatem & morbos immittere, & ipsum aërem vitiando morbidum reddere, & perversis atque amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadere; de quorum moribus certi sunt, quod sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent autem miris & invisibilibus modis per illam subtilitatem suorum corporum corpora hominum non sentientium penetrando, seseque cogitationibus eorum per quædam imaginaria visa miscendo, sive vigilantium sive dormientium. Aliquando autem non quæ ipsi faciunt, sed quæ naturalibus signis futura prænoscunt, quæ signa in hominum sensus venire non possunt, antè prædicunt. Neque enim quia prævidet medicus, quod non prævidet ejus artis ignarus, ideo jam divinus habendus est. Quid autem mirum, si quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata vel modificata temperie seu bonas seu malas futuras prævidet valetudines; sic dæmon in aëris affectione atque ordinatione sibi e nota, nobis ignota, futuras prævidet tempestates? Aliquando & hominum dispositiones, non solùm voce prolatas, verùm etiam cogitatione conceptas, cùm signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt: atque hinc etiam multa futura prænuntiant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt. Sicut enim apparet concitatior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecùs agnoscatur, quod intrinsecùs agitur: ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, f quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem dæmonum possunt.

a Retr. c. 30. Confer. l. 1. contra Academicos c. 6. & 7.

CAPUT VI. Divinatio dæmonum quàm distans ab altitudine prophetiæ divinæ.

10. HAC atque hujusmodi facultate multa dæmones prænuntiant; cùm tamen ab eis longè sit altitudo illius prophetiæ, quam Deus per sanctos Angelos suos & Prophetas operatur. Nam si quid de illa Dei dispositione prænuntiant, audiunt ut prænuntient; & cùm ea prædicunt quæ inde audiunt, non fallunt neque falluntur: veracissima enim sunt angelica & prophetica oracula. g Sic autem indignanter accipitur, quòd aliquis etiam talia dæmones audiant & prædicant, quasi aliquid indignum sit, ut quod ideo dicitur ut hominibus innotescat, hoc non solùm boni, verùm etiam mali non taceant: cùm in ipsis hominibus etiam vitæ bonæ præcepta videamus pariter à justis perversisque cantari; nec obesse aliquid, immo etiam prodesse ad majorem notitiam famamque veritatis, cùm de illa etiam hi quidquid noverunt dicunt, qui ei perversis moribus contradicunt. In ceteris autem prædictionibus suis dæmones plerumque & falluntur & fallunt. Falluntur quidem quia cùm suas dispositiones prænuntiant, ex improviso de super aliquid jubetur, quod eorum consilia cuncta perturbet. Velut si aliquid disponant quilibet homines quibuslibet potestatibus subditi, quod non prohibituros suos præpositos arbitrentur, idque facturos se esse promittant; at illi, penes quos major potestas est, ex alio superiore consilio hoc totum dispositum atque præparatum repentè prohibeant. Falluntur etiam cùm caussis naturalibus aliqua, sicut medici, aut nautæ, aut agricolæ, sed longè acutiùs longeque præstantiùs pro aërii corporis sensu solertiore & exercitatiore præposcunt: quis & hæc ab Angelis Deo summo piè servientibus alia dispositione ignota dæmonibus ex improviso ac repentè mutantur. Tamquam si ægro aliquid h extrinsecùs accidat quo moriatur, quem medicus veris salutis præcedentibus signis victurum esse promiserat: aut si aëris qualitate prævisa, diu flaturum illum ventum nautarum aliquis prædixisset, cui Domi-

Dæmones plerumque falli & fallere. Quomodo fallantur.

a In MSS. *scribendo & illa retexere* &c.
b Sic MSS. Editi autem, *multo.*
c Plerique MSS. *feriendos rapiendosque.*
d Ita MSS. At editi, *& invidentiæ malitia.*
e Sic MSS. Editi verò, *sibi notas, nobis ignotas.*
f In MSS. *obtunso.*
g Ita MSS. At Am. & Er. *Sic autem non indignanter accipiatur* Lov. *Non autem indignanter accipiatur.*
h Sola editio Lov. *intrinsecùs.*

nus Christus cum discipulis navigans ut quiesceret imperavit, & facta est tranquillitas magna: vel si agricola illo anno fructificaturam vitem aliquam polliceatur, naturam utique terræ & numeros seminum callens, quo tamen anno eam vel improvisa cæli intemperies arefaciat, vel aliqua jussio potentioris eradicet: ita multa etiam ad præscientiam prædictionemque dæmonum pertinentia, quæ minoribus & usitatioribus caussis futura prævidentur, eadem majoribus & occultioribus caussis impedita mutantur. Fallunt autem etiam studio fallendi & invida voluntate, qua hominum errore lætantur. Sed ne apud cultores suos pondus auctoritatis amittant, id agunt, ut interpretibus suis signorumque suorum conjectoribus culpa tribuatur, quando vel decepti fuerint vel mentiti. a

Quomodo fallant.

Cur dæmones ipsorum mala vel sileant, vel prædicent interdum.

11. Quid ergo mirum, si jam imminente templorum aut simulacrorum eversione, quam Prophetæ Dei summi tanto antè prædixerant, Serapis dæmon alicui cultorum suorum hoc de proximo prodidit, ut suam quasi divinitatem recedens vel fugiens commendaret? * Fuganturenim isti, vel etiam jussis superioribus colligati abstrahuntur & alienantur à locis suis, ut de rebus quibus dominabantur quibusque colebantur, fiat voluntas Dei, qui hoc tanto antè per omnes gentes futurum esse prædixit, & ut per suos fideles fieret imperavit. Cur autem hoc non sineretur dæmon prædicere, cùm sibi jam prænosceret imminere? cùm hæc prædictio b & Prophetis adtestaretur, à quibus sunt ista conscripta, & prudentibus daretur intelligi quàm vigilanter esset dæmonum cavenda fallacia cultusque fugiendus; qui cùm antè per tam longum tempus in templis suis hæc futura tacuissent, quæ per Prophetas prædicta ignorare non possent, postea quàm appropinquare cœperunt, voluerunt ea quasi prædicere, ne ignari victique putarentur. Cùm igitur tam longè antè prædictum esset atque conscriptum, ut alia interim taceam, illud quod Sophonias propheta dicit, *Prævalebit Dominus adversùs eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium*: aut non credebant ista sibi eventura, qui in templis gentium colebantur, & ideo hæc per suos vates ac fanaticos frequentare noluerunt: sicut eorum Poëta Junonem inducit non omni modo credentem, quæ de Turni morte Jupiter dixerat. Juno autem ab istis potestas aërea prædicatur, quæ apud Virgilium sic loquitur:

Caput VII.

> Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego veri
> Vana feror, quod ut ô potiùs formidine falsa
> Ludar, & in melius tua qui potes orsa reflectas.

Aut ergo ista sibi, quæ per Prophetas prædicta noverant, posse accidere dæmones, hoc est potestates aëriæ dubitabant, & propterea prædictionem eorum celebrare noluerunt, & hinc intelligendum est quales sint: aut cùm ea ventura certissimè scirent, ideo per sua templa tacuerunt, ne jam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus deseri atque contemni, quòd de templorum atque simulacrorum suorum futura eversione eis e Prophetis adtestarentur qui eos coli prohibebant. Nunc verò postea quàm tempus advenit quo complerentur vaticinia Prophetarum Dei unius, qui istos deos falsos dicit, & ne colantur vehementissimè præcipit, cur non hoc etiam ipsi compertum prædicere sinerentur, ut inde clariùs appareret eos hæc antea vel minimè credidisse, vel suis cultoribus enuntiare timuisse; in fine autem, tamquam nihil habentes amplius quod agerent, etiam ibi voluisse suam ostentare divinationem, ubi jam produntur diu simulasse divinitatem?

Caput VIII. Dæmones prædicere quædam vera ex oraculis Prophetarum potuisse, nihil tamen ausos dicere contra Deum verum.

12. Quod autem dicunt reliqui eorum cultores, etiam suorum quibusdam libris hæc præcognita contineri, quamquam ex rebus impletis conficta putanda sint quæ in eorum templis tam longo antea tempore populis eorum si vera essent innotescere debuerunt, sicut nostra non solùm in Ecclesiis nostris, verùm etiam, quod ad gravius testimonium contra omnes inimicos valet, in Judæorum synagogis antiquissima & notissima recitantur: tamen nec ista ipsa quæ ab eis vix rarò & clanculo proferuntur, movere nos debent, si cuiquam dæmonum extortum est id prodere cultoribus suis, quod didicerat ex eloquiis Prophetarum vel ex oraculis Angelorum. Quod cur non fieret, cùm & ista non sit oppugnatio, sed adtestatio veritatis? Illud enim quod solum ab d eis flagitandum est, nec umquam antea protulerunt, nec umquam postea, nisi fortè confictum, proferre conabuntur, aliquid deos suos per vates suos contra Deum Israël ausos prædicere fuisse aut dicere. De quo Deo doctissimi eorum auctores, qui omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis quæsierunt quis Deus esset, quàm Deum negare potuerunt. Porrò autem Deus iste, quem nullus eorum negare ausus est verum Deum, qui & si negaret, non solùm subjaceret debitis pœnis, verùm etiam certis convinceretur effectibus; iste ergo Deus, quem nemo, ut dixi, illorum ausus est negare verum Deum, illos falsos esse deos & omnino deserendos, eorumque templa & simulacra & sacra evertenda per suos vates, hoc est Prophetas, aperta denuntiatione prædixit, aperta potestate præcepit, aperta veritate complevit. Unde quis usque adeo desipiat, qui non potiùs eum colendum eligat, quem coli non prohibent quos & colebat? Quem procul dubio cùm colere cœperit, illos utique non est culturus, quos prohibet coli quem colit.

Caput IX. Dæmonum cultus unius Dei cultui cessuros prædictum à Prophetis.

13. Quod autem ipsum essent culturæ gentes exterminatis diis falsis quos antea colebant, à Prophetis ejus esse prædictum paulò antè commemoravi, & nunc repeto. *Prævalebit*, inquit, *Dominus adversùs eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium*. Neque solæ insulæ, sed ita omnes gentes, ut etiam omnes insulæ gentium: quando quidem alibi non insulas nominat, sed universum orbem terrarum, dicens, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum universi fines terræ; & adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Hæc autem per Christum fuisse complenda, & aliis pluribus testimoniis, & in eodem ipso Psalmo unde hoc commemoravi, satis apparet. Cùm enim paulò superiùs futuram passionem suam per Prophetam ipse loqueretur, dicens, *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt & conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*: paulò pòst infert illud quod posui, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum universi fines terræ*, &c. Quamquam & per illud testimonium quod priùs adhibui, ubi dictum est, *Prævalebit Dominus adversùs eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ*: in eo quod positum est, *Prævalebit*; satis ostenditur hoc etiam prænuntiatum, quòd pagani priùs oppugnaturi essent Ecclesiam, nomenque Christianum quantum valerent persecuturi, ut si fieri posset omnino de terra deleretur: & quia eos patientiâ Martyrum & magnitudine miraculorum erat superaturus, & consequente fide populorum, ideo sic dictum est, *Prævalebit Dominus adversùs eos*. Non enim diceretur, *Prævalebit adversùs eos*, nisi oppugnando illi resisterent. Unde & in Psalmo ita prophetatum est: *Ut quid fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum & adversùs Christum ejus.* Et paulò pòst dicit, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.* Ecce unde dictum est & in alio Psalmo, quod superiùs interposui, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum universi fines terræ.* His atque hujusmodi propheticis documentis prædictum ostenditur, quod videmus impleri per Christum, futurum fuisse ut Deus Israël, quem unum verum Deum intelligimus, non in una ipsa gente quæ appellata est Israël, sed in omnibus gentibus coleretur, & omnes falsos deos gentium & à templis eorum & à cordibus cultorum suorum e demoliretur.

Caput X. Paganorum reliquiæ fiunt ista jactant doctrinam & sapientiam suam.

14. Eant nunc isti, & adhuc contra Christianam religionem & contra verum Dei cultum vanitates pristinas defensitare audeant, ut cum strepitu pereant. Nam & hoc de illis prædictum est in Psalmo, dicente Propheta, *Sedisti super thronum qui judicas æquitatem. Increpasti gentes, & periit impius, nomen eorum delesti in æternum & in sæculum sæculi. Inimici defecerunt frameæ in finem, & civitates eorum destruxisti. Periit memoria eorum cum strepitu, & Dominus in æternum permanet.* Necesse est ergo ut impleantur omnia hæc: nec quòd adhuc audent ipsi pauci qui remanserunt, vaniloquas suas ostentare doctrinas, & Christianos tamquam imperitissimos irridere, moveri debemus, dum in eis impleri ea quæ prædicta sunt videamus. Ipsa

a Hic editi addunt. *Nonnumquam verò ipsi maligni spiritus & illusores hominum atque invasores salutis eorum soleut prædicere defectum culture sua & idolorum ruinam, quatenus præscii videantur quod in singulis regnis aut locis venturum sit, & quod adversi sua factioni contingere possit, quod etiam illi qui gentilium historias legunt, non ignorant;* Absunt hæc ab omnibus MSS.

b Sic MSS. At editi, *& à Prophetis*: minùs bene.

c Editi. *Prophe'a*. Emendantur ex MSS.

d Sic MSS. At editi, *ab ipsis fanaticis flagitandum est.*

e In MSS. *amoliretur.*

quippe velut imperitia & stultitia Christianorum, quæ a humilibus & sanctis ejusque diligenter studiosis apparet excelsa & sola vera sapientia; ipsa, inquam, velut stultitia Christianorum eos ad istam paucitatem redegit, quoniam, sicut dicit Apostolus, *Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi.* Deinde subjungit rem mirabilem, si quis intelligat, & ita sequitur: *Nam quoniam in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam quidem Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Judæis & Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Quoniam quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Irrideant ergo, quantum possunt, tamquam imperitiam & stultitiam nostram, & jactent doctrinam & sapientiam suam. Illud scio, quòd isti irrisores nostri pauciores sunt hoc anno, quàm fuerunt priore anno. Ex quo enim fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania adversùs Dominum & adversùs Christum ejus, quando ab eis fundebatur sanguis sanctorum & vastabatur Ecclesia, usque ad hoc tempus & deinceps quotidie minuuntur. Nos autem adversus eorum opprobria & superbas irrisiones fortissimos reddunt oracula Dei nostri, quæ de hac quoque re videmus & gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per Prophetam: *Audite me qui scitis judicium, populus meus, in quorum corde lex mea est: opprobrium hominum nolite metuere, & detractione eorum ne superemini; nec quòd nunc vos spernunt, magni duxeritis. Sicut enim vestimentum, ita per tempus absumentur, & sicut lana à tinea comedentur: justitia autem mea in æternum manet.* Legant tamen hæc nostra, si dignentur, & cùm ad nos contradictiones eorum pervenerint, quantum Dominus adjuvat, respondebimus.

1 Cor. 1. 20. Ibid. 21. &c.

Isai. 51. 7. & 8.

a Editi in *humilibus.* Abest ea à MSS.

IN LIBRUM SUBSEQUENTEM

LIBRI II. RETRACTATIONUM CAPUT LXIV.

LIBRUM *De cura pro mortuis gerenda* b scripsi, cùm interrogatus litteris fuissem, utrùm prosit cuique post mortem quòd corpus ejus apud Sancti alicujus Memoriam sepeliatur. Hic liber sic incipit: *Diu sanctitati tuæ, coepiscope venerande Pauline.*

b Quo tempore scripserit, conjectare licet ex Retractationum serie, ubi librum hunc proximo loco ponit post Enchiridion ad Laurentium, quod quidem Opus non ante annum 421. perfecit. Vide suprà pag. 141. in admonitione. Admonitionem eidem Operi præfixam, nec non Admonitionem aliam pag. 87. ad librum octo quæstionum Dulcitii, cui scilicet libro q. 2. inseruit Augustinus initium subsequentis libri sui ad Paulinum.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE CURA GERENDA PRO MORTUIS:
AD PAULINUM
LIBER UNUS.*

* Scriptus circiter annum Christi 421.

Interrogatus à Paulino episcopo Nolano, utrùm sepultura quæ fit in Memoriis Martyrum, spiritibus mortuorum aliquid prosit, ostendit in primis nihil mortuis ipsis obesse, etiam si eorum corporibus omnino negetur sepultura. Locum autem sepulturæ non per se prodesse quidquam, sed per occasionem dumtaxat, dum ex illius recordatione movetur & crescit affectum precantium pro defunctis. Curam sepulturæ ex humanis cordis ad carnem suam affectu venire, eamque meritò à sanctis Martyribus, cùm ad felicitatem aut miseriam nihil intersit, contemtam fuisse. Hinc de mortuis dicit, qui narrantur viventibus apparuisse, ut suis corporibus sepultura præberetur. Quomodo visa illa fiant, docet variis exemplis. Ad extremum inquirit an mortui curis intersint ac rebus humanis.

CAPUT I. Paulini quæstio, an mortuo prosit quòd apud Sancti alicujus memoriam sepelitur.

DIU sanctitati tuæ, coëpiscope venerande Pauline, rescriptorum debitor fui, ex quo mihi scripsisti per homines filiæ nostræ à religiosissimæ Floræ, quærens à me utrùm prosit cuique post mortem quòd corpus ejus apud Sancti alicujus Memoriam sepelitur. Hoc enim abs te vidua memorata petiverat pro defuncto in eis partibus filio suo, & rescripseras consolans eam: idque etiam nuntians de cadavere fidelis juvenis c Cynegii, quod materno & pio affectu desideravit, esse completum, ut scilicet in beatissimi Felicis confessoris basilica poneretur. Qua occasione factum est, ut per eosdem perlatores litterarum tuarum etiam mihi scriberes, ingerens hujuscemodi quæstionem, atque ut rescriberem quid inde mihi videretur, exposcens, nec tacens ipse quid sentias. Nam dicis videri tibi non esse inanes motus animorum religiosorum atque fidelium pro suis ista curantium. Adjungis etiam vacare non posse, quòd universa pro defunctis Ecclesia supplicare consuevit: ut hinc & illud conjici possit, homini prodesse post mortem, si fide suorum humando ejus corpori talis provideatur locus, in quo appareat opitulatio etiam isto modo quæsita Sanctorum.

Sententia ipsius est prodesse.

2. SED cùm hæc ita sint, quomodo huic opinioni contrarium non sit, quod dicit Apostolus, *Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut* d *ferat unusquisque secundùm ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum,* non te satis videre significas. Hæc quippe apostolica sententia ante mortem admonet fieri, quod possit prodesse post mortem; non tunc, quando jam recipiendum est quod quisque gesserit ante mortem. Verùm hæc ita solvitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere adquiritur, dum in hoc corpore vivitur, ut aliquid adjuvent ista defunctos; ac per hoc secundùm ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post corpus religiosè pro illis facta fuerint, adjuvantur. Sunt enim quos nihil omnino adjuvant ista; sive pro eis fiant, quorum tam mala sunt merita, ut neque talibus digni sint adjuvari; sive pro eis, quorum tam bona, ut talibus non indigeant adjumentis. Genere igitur vitæ, quod gessit quisque per corpus, efficitur ut prosint vel non prosint, quæcumque pro illo piè fiunt, cùm reliquerit corpus. Nam quisque

Difficultas contrà ab eodem proposita discutitur.

2 Cor. 5. 10.

Ex genere vitæ quam quisque habent, & tamen ferat.

c Uticensis abbatiæ codex. *Cynegri.*
d Sic MSS. At editi hoc loco *referat*: qui tamen infrà cum MSS.

meritum per quod ista prosint, si nullum comparatum est in hac vita, frustra quæritur post hanc vitam. Ita fit ut neque inaniter Ecclesia vel suorum cura pro defunctis, quod potuerit a religionis impendat; & tamen ferat unusquisque secundùm ea quæ per corpus gessit, sive bonum sive malum, reddente Domino unicuique secundùm opera ejus. Ut enim hoc quod impenditur, possit ei prodesse post corpus, in ea vita adquisitum est, quam gessit in corpore.

gesserit, effici ut prosint vel non prosint quæ fiunt pro defunctis.

3. POTERAT inquisitioni tuæ sufficere mea brevis ista responsio: sed quæ alia moveant, quibus respondendum existimo, parumper adtende. In Machabæorum libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium. Sed & si nusquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parva b est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret auctoritas, ubi in precibus sacerdotis quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum. * Sed utrùm aliquid prosit animæ mortui locus corporis sui, operosiùs inquirendum est. Ac primùm utrum intersit aliquid ad inferendam vel augendam miseriam post hanc vitam spiritibus hominum, si eorum corpora sepulta non fuerint, non secundùm opinionem utcumque vulgatam, sed potiùs secundùm religionis nostræ sacras litteras est videndum. Neque enim credendum est, sicut apud Maronem legitur, insepultos à navigando atque transeundo inferno amne prohiberi: quia scilicet *Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta Transportare priùs, quàm sedibus ossa quierunt.* Quis cor Christianum inclinet his poeticis fabulosisque figmentis, cùm Dominus Jesus, ut inter inimicorum manus, qui eorum corpora in potestate haberent, securi occumberent Christiani, nec capillum capitis eorum asserat periturum, exhortans ne timeant eos, qui cùm corpus occiderint, ampliùs non habent quid faciant? Unde in primo libro de Civitate Dei satis, quantum existimo, sum locutus, ut eorum dentem retunderem; qui barbaricam vastitatem, præcipuè quam nuper Roma perpessa est, Christianis temporibus imputando, etiam id objiciunt, quod suis illic non subvenerit Christus. Quibus cum responsum fuerit, animas fidelium pro fidei suæ meritis ab illo fuisse susceptas, insultant de cadaveribus insepultis. Totum itaque istum de sepultura locum verbis talibus explicavi.

2. Mach. 12. 43.

CAPUT II. Quid conferat honos sepulturæ.

Æneid. 6.

Matt. 10. 28. Luc. 12. 4.

4. AT enim in tanta, inquam, strage cadaverum nec sepeliri potuerunt? Neque istud pia fides nimium reformidat, tenens prædictum, nec absumentes bestias resurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit. Nec ullo modo diceret Veritas, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere:* si quidquam obesset vitæ futuræ quidquid inimici de corporibus occisorum facere voluissent. Nisi fortè quispiam sic absurdus est, ut contendat eos qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne corpus occidant; & timeri debere post mortem, ne corpus occisum sepeliri non sinant. Falsum est ergo quod ait Christus, *Qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant*: si habent tanta quæ de cadaveribus faciant? Absit, ut falsum sit quod Veritas dixit. Dictum est enim aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo; postea verò nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in corpore occiso. Multa itaque corpora Christianorum terra non texit: sed nullum eorum quisquam à cælo & terra separavit, quam totam implet præsentiâ sui, qui novit unde resuscitet quod creavit. Dicitur quidem in Psalmo, *Posuerunt mortalia servorum tuorum escam volatilibus cæli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret.* Sed magis ad exaggerandam crudelitatem eorum qui ista fecerunt, non ad eorum infelicitatem qui ista perpessi sunt. Quamvis enim hæc in conspectu hominum dura & dira videantur, sed *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Proinde ista omnia, id est, curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exsequiarum, magis sunt vivorum solatia, quam subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exsequias in conspectu hominum purpurato illi diviti turba exhibuit famulorum: sed multo clariores in conspectu Domini ulceroso illi pauperi ministerium præbuit Angelorum; qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ gremium sustulerunt. Rident hæc illi, contra quos defendendam suscepimus Civitatem Dei: verumtamen sepulturæ curam etiam eorum philosophi contempserunt; & sæpe universi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, ubi postea jacerent, vel quibus bestiis esca fierent, non curaverunt; licuitque poetis de hac re plausibiliter dicere, *Cælo tegitur, qui non habet urnam*: quanto minùs debent de corporibus insepultis insultare Christianis, quibus & ipsius carnis membrorumque omnium reformatio, non solum ex terra, verùm etiam ex aliorum elementorum secretissimo sinu, quò dilapsa cadavera recesserunt, in temporis puncto reddenda & redintegranda promittitur.

Ex libro 1. de Civit. Dei c. 12. Luc. 21. 18. Matt. 10. 28.

Sepultura corporum Christianis si fuerit negata, nihil adimit.

Psal. 78. 2.

Psal. 115. 15.

Luc. 16. 22.

Lucan. in 7. de occisis Pharsalicâ pugnâ.

5. NEC ideo tamen contemnenda & abjicienda sunt corpora defunctorum, maximeque justorum ac fidelium, quibus tamquam organis & vasis ad omnia bona opera sanctè usus est spiritus. Si enim paterna vestis & anulus, ac si quid hujusmodi, tanto carius est posteris, quanto erga parentes major affectus: nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiariùs atque conjunctiùs, quàm quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adjutorium, quod adhibetur extrinsecùs, sed ad ipsam naturam hominis pertinent. Unde & antiquorum justorum funera officiosâ pietate curata sunt, & exsequiæ celebratæ, & sepultura provisa: ipsique cùm viverent, de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filiis mandaverunt. Et c Tobias sepeliendo mortuos Deum promeruisse, teste Angelo commendatur. Ipse quoque Dominus die tertio resurrecturus religiosæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumque commendat, quòd unguentum pretiosum super membra ejus effuderit, atque hoc ad eum sepeliendum fecerit: & laudabiliter commemorantur in Evangelio, qui corpus ejus de cruce acceptum, diligenter atque honorificè tegendum sepeliendumque curarunt. Verùm istæ auctoritates non hoc admonent, quòd insit ullus cadaveribus sensus, sed ad Dei providentiam (cui placent etiam talia pietatis officia) corpora quoque mortuorum pertinere significant, propter fidem resurrectionis adstruendam. Ubi & illud salubriter discitur, quanta possit esse remuneratio pro eleemosynis, quas viventibus & sentientibus exhibemus, si neque hoc apud Deum perit, quod exanimis hominum membris officii diligentiæque persolvitur. Sunt quidem & alia, quæ sancti Patriarchæ de corporibus suis vel condendis vel transferendis prophetico Spiritu dicta intelligi voluerunt: non autem hic locus est ut ea pertractemus, cùm sufficiant ista quæ diximus. Sed si ea quæ sustentandis viventibus sunt necessaria, sicut victus & amictus, quamvis cum gravi afflictione desint, non frangunt in bonis perferendi tolerandique virtutem, nec eradicant ex animo pietatem, sed d exercitatam faciunt fecundiorem: quanto magis cum desunt ea quæ curandis funeribus condendisque corporibus defunctorum adhiberi solent, non efficiunt miseros, in occultis piorum sedibus jam quietos. Ac per hoc, quando ista cadaveribus Christianorum in illa magnæ urbis, vel etiam aliorum oppidorum vastatione defuerunt, nec vivorum culpa est, qui non potuerunt ista præbere; nec mortuorum pœna, qui non potuerunt ista sentire. Hæc est mea de sepulturæ caussa atque ratione sententia. Quam propterea ex alio libro meo in istum transtuli, quia faciliùs hoc à me recenseri potuit, quàm idipsum alio modo eloquendum fuit.

CAPUT III. Funeris & sepulturæ cura quare laudabilis.

Item ex lib. 1. de Civit. Dei cap. 13.

Gen. 23. 3. & 25. 9. & 47. 30.

Tob. 2. 9. & 12. 12.

Matt. 26. 10.

Joh. 19. 38.

Gen. 47. & 50.

6. QUOD si verum est, profectò etiam provisus sepeliendis corporibus apud Memorias sanctorum locus, bonæ affectionis humanæ est erga funera suorum: quoniam si nonnulla religio est ut sepeliantur, non potest nulla esse quando ubi sepeliantur adtenditur. Sed cùm talia vivorum solatia requiruntur, quibus eorum pius in suos animus appareat, non video quæ sint adjumenta mortuorum, nisi ad hoc ut dum recolunt ubi sint posita eorum quos diligunt corpora, eisdem Sanctis illos tamquam patronis susceptos apud Dominum adjuvandos orando commendent. Quod quidem facere possent, etiamsi talibus locis eos humare non possent. Sed non ob aliud vel Memoriæ vel Monumenta dicuntur ea quæ a insignita fiunt sepulcra mortuorum, nisi quia eos qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant, & admonendo faciunt co-

CAPUT IV. Sepulturæ locus mortuo non per se, sed per occasionem prodest, dum admonet ut oretur pro illo.

a Unus è Vaticanis MSS *religiosius*.
b Editiones Bad. Am. & Er. *non parva hac consuetudine claret auctoritas*: reluctantibus MSS. & Lov.

c In antiquis MSS. *Tobis*.
d Editi, *excitatam*. Meliùs MSS. *exercitatam*: & sic l. 1. de Civ. Dei.
a Plerique MSS. *insigniter*. Alii quidam, *insignitè*.

grari: nam & Memoriæ nomen id apertissimè ostendit, & Monumentum eo quòd moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos Memoriam seu Monumentum appellamus: quoniam linguâ eorum memoria ipsa qua meminimus μνήμη dicitur. Cùm itaque recolit animus ubi sepultum sit carissimi corpus, & occurrit locus nomine Martyris venerabilis, eidem Martyri animam dilectam commendat recordantis & precantis affectus. Qui cùm defunctis à fidelibus carissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est iis, qui cùm in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt. Verùm & si aliqua necessitas vel humari corpora, vel in talibus locis humari nulla data facultate permittat, non sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum; quas faciendas pro omnibus in Christiana & catholica societate defunctis etiam tacitis nominibus eorum sub generali commemoratione suscepit Ecclesia; ut quibus ad ista desunt parentes, aut filii, aut quicumque cognati vel amici, ab una eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deessent istæ supplicationes, quæ fiunt recta fide ac pietate pro mortuis, puto quod nihil prodessent spiritibus eorum quamlibet in locis sanctis exanima corpora ponerentur.

CAPUT V. Locus per occasionem quantum profit.

7. CUM ergo fidelis mater fidelis filii defuncti corpus desideravit in basilica Martyris poni, si quidem credidit ejus animam meritis Martyris adjuvari; hoc quod ita credidit, supplicatio quædam fuit; & hæc profuit, si quid profuit. Et quòd ad idem sepulcrum recurrit animo, & filium precibus magis magisque commendat, adjuvat defuncti spiritum, non mortui corporis locus, sed ex loci memoria vivus matris affectus. Simul enim & quis & cui a commendatus sit, non utique infructuosè religiosam mentem precantis attingit. Nam & orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cùm genua figunt, cùm extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo, & si quid aliud visibiliter faciunt; quamvis eorum invisibilis voluntas & cordis intentio Deo nota sit, nec ille indigeat his indiciis, ut humanus ei pandatur animus: sed hinc magis se ipsum excitat homo ad orandum gemendumque humilius atque ferventiùs. Et nescio quomodo, cùm hi motus corporis fieri nisi motu animi præcedente non possint, eisdem rursus exteriùs visibiliter factis, ille interior invisibilis qui eos fecit augetur: ac per hoc cordis affectus, qui ut fierent ista præcessit, quia facta sunt crescit. Verumtamen si eo modo quisque teneatur, vel etiam ligetur, ut hæc de suis membris facere nequeat, non ideo non orat interior homo, & ante oculos Dei in secretissimo cubili, ubi compungitur, sternitur. Ita etiam cùm plurimum intersit ubi ponat corpus mortui sui, qui pro spiritu ejus Deo supplicat, quia & præcedens affectus locum elegit sanctum, & illic corpore posito recordatus locus sanctus eum qui præcesserat renovat & auget affectum: tamen etiamsi non possit, ubi religiosus b animus elegit, humare quem diligit, nullo modo debet à supplicationibus necessariis in ejus commendatione cessare. Ubicumque enim jaceat vel non jaceat defuncti caro, spiritui requies adquirenda est: qui cùm inde exiret, secum abstulit sensum, quo interesse possit quomodo quisque sit, sive in bonis, sive in malis: nec ab ea carne exspectat adjuvari vitam suam, cui præbebat ipse vitam, quam detraxit excedens, & redditurus est rediens; quoniam non caro spiritui, sed spiritus carni etiam ipsius resurrectionis meritum comparat, utrùm ad pœnam, an ad gloriam reviviscat.

CAPUT VI. Corpora Martyrum exusta & cineres Rhodano inspersi.

8. LEGIMUS in Ecclesiastica historia, quam Græcè scripsit Eusebius, & in Latinam linguam vertit Ruffinus, Martyrum corpora in Gallia canibus exposita, c canumque reliquias atque ossa mortuorum usque ad extremam consumtionem ignibus concremata; eosdemque cineres fluvio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemcumque relinqueretur, inspersos. Quod non ob aliud credendum est divinitus fuisse permissum, nisi ut discerent Christiani in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sævitiâ de corporibus Martyrum factum est, si eis quidquam noceret, quo minus d beatè requiescerent eorum victoriosissimi spiritus, non utique fieri sineretur. Re ipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse Dominum, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant*, quod non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus e mortuorum: sed quoniam quidquid facere permissi essent, nihil quo minueretur Christiana defunctorum felicitas fieret, nihil inde ad sensum post mortem viventium perveniret; nihil ad detrimentum saltem ipsorum corporum, quo minùs integra resurgerent, pertineret.

Matt. 10. 28. Luca 12. 4.

CAPUT VII. Cura sepulturæ ex naturali affectu erga corpus.

9. ET tamen ex illo humani cordis affectu, quo nemo umquam carnem suam odio habet, si cognoscant homines aliquid post mortem suam suis corporibus f defuturum, quod in sua cujusque gente vel patria poscit sollemnitas sepulturæ, contristantur ut homines; & quod ad eos post mortem non pertinet, ante mortem suis corporibus timent: ita ut inveniatur in Regnorum libris Deus per Prophetam minari alteri Prophetæ, qui ejus transgressus est verbum, quòd non inferretur cadaver ejus in sepulcrum patrum ejus. Quæ Scriptura sic habet: *Hæc dicit Dominus, quoniam inobediens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus, & reversus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco, in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadaver tuum in sepulcrum patrum tuorum.* Quanti hæc pœna pendenda sit, si secundùm Evangelium cogitemus, ubi post corpus occisum nihil metuendum esse didicimus ne membra exanima patiantur, nec pœna dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum, potuit inde terreri vel contristari vivus, quod sensurus non erat mortuus: & hæc erat pœna, quoniam dolebat animus id de suo corpore futurum, quamvis cùm fieret non doleret. Hactenus enim voluit Dominus servum suum plectere, qui non suâ contumaciâ spreverat præceptum ejus implere, sed alienâ decipiente fallaciâ obedire se credidit, quando non obedivit. Neque enim putandum est ita fuisse interemtum morsu bestiæ, ut ad supplicium tartareum ejus deinde anima raperetur: quando quidem ipsum ejus corpus idem leo qui occiderat custodivit, jumento etiam quo vehebatur illæso, & simul cum illa immani fera intrepidâ præsentiâ ad sui Domini funus adstante. Quo mirabili signo apparet hominem Dei coërcitum potiùs temporaliter usque ad mortem, quàm punitum esse post mortem. De qua re Apostolus, cum propter quasdam offensas commemorasset infirmitates mortesque multorum: *Si enim nos ipsos*, inquit, *judicaremus, à Domino non judicaremur. Cùm judicamur autem, à Domino corripimur, ne cum mundo damnemur.* Eum sanè ipse qui deceperat in monumento proprio satis honorificè sepelivit, seque sepeliendum juxta ossa ejus curavit: ita sperans parci posse quoque ossibus suis, cùm veniret tempus quando secundùm illius hominis Dei prophetiam Josias rex Juda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum, eisdemque ossibus sacrilega altaria, quæ sculptilibus constituta fuerant, funestavit. Pepercit quippe illi monumento ubi jacebat Propheta, qui ante annos ampliùs quàm trecentos ista prædixerat, & propter ipsum nec illius qui eum seduxerat, sepultura violata est. Affectu namque illo, quo nemo umquam carnem suam odio habet, providerat cadaveri suo, qui occiderat mendacio animam suam. Ex hoc igitur quod carnem suam quisque naturaliter diligit, & illi pœna fuit addiscere, non eum futurum in sepulcro patrum suorum; & huic cura prospicere, ut parceretur ossibus suis, si juxta eum jaceret, cujus sepulcrum nemo violaret.

Ephes. 5. 29. 3 Reg. 13. 21. & 22. 1 Cor. 11. 31. & 32. 4 Reg. 23. 16. Ephes. 5. 29.

CAPUT VIII. Martyres sepulturæ curam contemserunt.

10. HUNC affectum Martyres Christi pro veritate certantes vicerunt: nec mirum quia contemserunt quod non fuerant peracta morte sensuri, qui non potuerunt eis, quos viventes sentiebant, cruciatibus vinci. Poterat utique Deus, qui leonem Prophetæ corpus, quod ipse occiderat, ulteriùs non permisit attingere, & fecit de peremtore custodem; poterat, inquam, a suorum interfectis corporibus canes quibus fuerant projecta prohibere; poterat & ipsorum hominum innumerabilibus modis terrere sævitiam, ne cadavera incendere, ne cineres dispergere auderent: sed hoc quoque experimentum multiplici varietati tentationum deesse non debuit, ne fortitudo

3 Reg. 13. 24.

---

a Bad. Am. Er. *commendandus.*
b Sic MSS. Editi verò, *amicus.*
c Unus è Vaticanis MSS. *carnumque.* Ceteri codices MSS. & excusi, *canumque reliquias*, id est relictas à canibus. Horum Lugdunensium Martyrum corpora sex dies continuos sub dio jacuisse narrat Eusebius lib. 5 cap. 1. posteaque cremata & in Rhodanum projecta.
d In quibusdam MSS. *beati.*
e Aliquot Probæ notæ MSS. *Martyrum.*
f Sic MSS. At Lov. *suis corporibus defunctis deesse.* Am. & Er. *suorumque defunctorum deesse.*

confessionis, quæ immanitati persecutionis pro corporis salute non cederet, pro sepulcri honore trepidaret; postremò ne fides resurrectionis consumtionem corporum formidaret. Debuerunt ergo & ista permitti, ut etiam post hæc tanti [a] horroris exempla Martyres in Christi confessione ferventes, hujus quoque testes fierent veritatis, in qua didicerant, eos à quibus sua corpora interficerentur, postea nihil habere quod facerent: quoniam quidquid mortuis corporibus facerent, utique nihil facerent, quando in carne omni vitâ carente, nec aliquid sentire posset qui inde migravit, nec aliquid inde perdere qui creavit. Sed inter hæc quæ fiebant de corporibus occisorum, cùm Martyres ea non metuentes magna fortitudine paterentur; tamen apud fratres luctus ingens erat, quod nulla dabatur potestas sanctorum funeribus justa persolvere, nec occulte subtrahere aliquid, sicut eadem testatur historia, crudelium custodum vigiliæ permittebant. Ita cùm illos qui occisi fuerant, in dilaceratione membrorum suorum, in conflagratione ossium, in dispersione cinerum, miseria nulla contingeret; illos tamen qui nihil eorum sepelire poterant, magna [b] misericordia cruciabat; quia in nullo modo sentientibus ipsi quodam modo sentiebant, & ubi jam illorum nulla erat passio, erat istorum misera compassio.

Euseb. l. 5. c. 1.

Caput IX. Officium sepulturæ cur laudatum in Scripturis.

11. Secundum illam quam dixi miseram compassionem laudantur illi, & à rege David benedicuntur, qui Saülis & Jonathæ ossibus aridis sepulturæ misericordiam præstiterunt. Quæ tandem misericordia præstatur nihil sentientibus? An fortè hoc revocandum est ad illam * opinionem, [c] quod infernum fluvium insepulti non poterant transmeare? Absit hoc à fide Christiana: alioquin pessimè actum est cum tanta Martyrum multitudine, quorum non potuerunt corpora sepeliri, & fallaciter eis Veritas dixit, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant*; si eis tanta mala facere potuerunt, quibus impedirentur ad loca exoptata transire. Sed quia hoc sine ulla dubitatione falsissimum est, nec aliquid obest fidelibus negata eorum corporibus sepultura, nec aliquid si exhibeatur infidelibus prodest: cur ergo illi qui Saülem & filium ejus sepelierunt, misericordiam fecisse dicuntur, & ob hoc à rege pio benedicuntur; nisi quia bene afficiuntur corda miserantium, quando ea dolent in mortuorum corporibus alienis, quæ illo affectu, quo nemo umquam carnem suam odio habet, nolunt fieri post mortem suam corporibus suis; & quod sibi exhiberi volunt quando sensuri non sunt, aliis non sentientibus curant exhibere dum ipsi sentiunt.

2. Reg. 2. 5. * *Æneid. 6.* *Luca 12. 4.* *Ephes. 5. 29.*

Caput X. Mortui quidam apparent, ut sibi sepultura præbeatur quomodo hæc visa contingant.

12. Narrantur visa quædam, quæ huic disputationi non negligendam videantur inferre quæstionem. Feruntur quippe mortui nonnulli vel in somnis, vel alio quocumque modo apparuisse viventibus atque ubi eorum corpora jacerent inhumata nescientibus, locisque monstratis admonuisse ut sibi sepultura quæ defuerat præberetur. Hæc si falsa esse responderimus, contra quorumdam scripta fidelium, & contra eorum sensus qui talia sibi accidisse confirmant, impudenter venire videbimur. Sed respondendum est, non ideo putandum esse mortuos ista sentire, quia hæc dicere vel indicare vel petere videntur in somnis. Nam & viventes apparent sæpe viventibus dormientibus, * dum se ipsi nesciant apparere; & ab eis hæc quæ somniaverint audiunt dicentibus, quod eos in somnis agentes aliquid vel loquentes viderint. Si ergo me potest aliquis in somnis videre, sibi aliquid quod factum est indicantem, vel etiam quod futurum est prænuntiantem: cùm id ego prorsus ignorem, & omnino non curem, non solum quid ille somniet, sed utrùm dormiente me vigilet, an vigilante me dormiat, an uno eodemque tempore vigilemus ambo sive dormiamus, quando ille somnium videt in quo me videt: quid mirum si nescientes mortui nec ista sentientes, tamen à viventibus videntur in somnis, & aliquid dicunt, quod evigilantes verum esse cognoscant? Angelicis igitur operationibus fieri crediderim, sive permittatur desuper, sive jubeatur, ut aliquid dicere de sepeliendis corporibus suis videantur in somnis, cùm id penitus nesciant quorum illa sunt corpora. Id autem aliquando utiliter fit, sive ad vivorum qualecumque solatium, ad quos pertinent illi mortui, quorum apparent imagines somniantibus; sive ut his admonitionibus generi humano sepulturæ commendetur humanitas: quæ licet defunctis non opituletur, culpandâ tamen irreligiositate negligitur. Aliquando autem fallacibus visis homines in magnos mittuntur errores, quos talia perpeti justum est. Velut si quisquam videat in somnis, quod Æneas vidisse apud inferos poetica falsitate narratur: & ei cujuspiam non sepulti appareat imago, loquaturque talia, qualia fertur illi locutus fuisse Palinurus; & cùm evigilaverit, ibi corpus ejus inveniat, ubi jacere inhumatum cum somniaret audivit, admonitus & rogatus ut sepeliret inventum; & quia id verum esse comperit, credat ideo mortuos sepeliri, ut eorum animæ ad loca transeant, unde insepultorum animas inferna prohiberi lege somniavit: nonne ista credens, plurimum à tramite veritatis exorbitat?

* *Vide Sermonem 322. & 323. n. 2. Tom. 5.* *Virgil. Æneid. 6.*

Caput XI. Visorum in somnis exempla duo.

13. Sic autem infirmitas humana sese habet, ut cùm in somnis quisque viderit mortuum, ipsius animam se videre arbitretur; cùm autem vivum similiter somniaverit, non ejus animam, neque corpus, sed hominis similitudinem sibi apparuisse non dubitet: quasi non possint & mortuorum sic hominum eodem modo nescientium, non animæ, sed similitudines apparere dormientibus. [d] Pro certo, cùm Mediolani essemus, audivimus, quod cùm debitum repeteretur à quodam, defuncti patris cautione prolata, quod filio nesciente à patre jam fuerat persolutum, contristari homo gravissimè cœpit, atque mirari quòd ei pater moriens non dixerit quid deberet, cùm fecisset etiam testamentum. Tunc ei nimis anxio apparuit idem pater ejus in somnis, & ubi esset [e] recautum quo illa cautio vacuata fuerat, indicavit. Quo invento juvenis atque monstrato, non solum falsi debiti calumniam propulsavit, sed etiam paternum recepit chirographum, quod pater non receperat, quando est persoluta pecunia. Hic itaque putatur anima hominis curam gessisse pro filio, & ad eum venisse dormientem, ut docens quod ignorabat, à magna eum molestia liberaret. Sed eodem ipso ferme tempore quo id audivimus, item nobis apud Mediolanum constitutis, Carthaginis rhetor Eulogius, qui meus in eadem arte discipulus fuit, sicut mihi ipse, postea quàm in Africam remeavimus, retulit, cùm rhetoricos Ciceronis libros discipulis suis traderet, recensens lectionem quam postridie fuerat traditurus, quemdam locum offendit obscurum: quo non intellecto, vix potuit dormire sollicitus: qua nocte somnianti ego illi quod non intelligebat exposui: immo non ego, sed imago mea nesciente me, & tam longè trans mare aliquid aliud sive agente, sive somniante, & nihil de illius curis omnino curante. Quomodo fiant ista, nescio: sed quomodolibet fiant, cur non eodem modo fieri credimus, ut in somnis quisque videat mortuum, quomodo fit ut videat & vivum? ambobus utique nescientibus neque curantibus quis vel ubi vel quando eorum imagines somniet.

Pater defunctus apparet filio.

Augustinus ipse in vivis agens apparet in somnis Eulogio rhetori & locum Ciceronis exponit.

Caput XII. Visa phreneticorum.

14. Similia sunt autem somniis nonnulla etiam visa vigilantium, qui turbatos habent sensus, sicut phrenetici, vel quocumque furentes modo: nam & ipsi [f] loquuntur secum quasi verè præsentibus loquantur, & tam cum absentibus quam cum præsentibus, quorum imagines cernunt, sive vivorum, sive mortuorum. Sed quemadmodum ii qui vivunt, ab eis se videri, & cum eis se colloqui nesciunt; neque enim re vera ipsi adsunt, aut ipsi sermocinantur, sed turbatis sensibus homines talia visa imaginaria patiuntur: eo modo & ii qui ex hac vita migrarunt, sic affectis hominibus videntur quasi præsentes, cùm sint absentes, & utrùm aliquis eos imaginaliter videat, omnino nescientes.

Visum Curmæ curialis.

15. Huic rei simile est etiam illud, cùm homines altiùs quàm si dormirent, subtrahuntur corporis sensibus, & occupantur talibus visis. Ex his enim apparent imagines vivorum atque mortuorum; sed cum fuerint sensibus redditi, quoscumque mortuos vidisse se dixerint, verè cum eis fuisse creduntur: nec attendunt, qui hæc audiunt, similiter ab eis absentium atque nescientium quo-

---

a Sic MSS. At editi, *honoris*.
b Editi, *misera cruciabat, quia nullo modo illis sentientibus* &c. minùs bene & dissentientibus MSS.
c Sola ferè editio Lov. *inferni*.
d Duo MSS. *Porrò certè*. Septem alii, *Porrò*, omisso *certè*.
e Bad. Am. & Lov. *repositum quod*. Meliùs Er. & MSS. *recautum quo*, id est scriptum quo illa cautio revocata, sive ut hic dicitur vacuata fuerat.
f Octo MSS. *Nam & ipsi loquuntur sæpe cum verè præsentibus, loquuntur etiam cum absentibus quasi cum præsentibus quorum imagines cernunt, sive vivorum* &c.

rumdam etiam imagines visas esse vivorum. Homo quidam a Curma nomine, municipii Tulliensis, quod Hipponi proximum est, curialis pauper, vix illius loci b duumviralitius & simpliciter rusticanus, cùm ægrotaret, ablatus c a sensibus, penè mortuus jacuit aliquot diebus: tenuissimus flatus in naribus, qui manu admota utcumque sentiebatur & erat exiguum viventis indicium, sepeliri ut exanimem non sinebat. Nullos artus movebat, nulla sumebat alimenta: nihil oculis, nihil ullo alio sensu corporis qualibet impactâ molestia sentiebat. Videbat tamen multa velut in somnis, quæ tandem aliquando post dies plurimos quasi evigilans, visa narravit. Ac primùm mox ut aperuit oculos, Eat aliquis, inquit, ad domum Curmæ fabri ferrarii, & videat quid ibi agatur. Quò cùm itum esset, inventus est mortuus eo momento, quo iste fuerat sensibus redditus, & penè à morte revixerat. Tunc intentis qui aderant, illum exhiberi jussum esse quando ipse dimissus est, indicavit: seque illic unde redierat dixit audisse, quòd non Curma curialis, sed Curma faber ferrarius ad loca illa mortuorum præceptus fuisset adduci. In illis ergo visis tamquam somniis suis, d inter eos defunctos, quos videbat pro meritorum diversitate tractari, agnovit etiam nonnullos quos noverat vivos. Ipsos autem verè e fortitan credidissem, si non inter illa quasi somnia sua vidisset etiam quosdam qui nunc usque adhuc vivunt: clericos videlicet aliquos regionis suæ, à quorum ibi presbytero audivit, ut apud Hipponem baptizaretur à me, quod & factum esse dicebat. Viderat itaque in illa visione presbyterum, clericos, meipsum, nondum scilicet mortuos, in qua postea vidit & mortuos. Cur non etiam illos sicut nos vidisse credatur, utrosque scilicet absentes atque nescientes; ac per hoc non ipsos, sed similitudines eorum, sicut etiam locorum? Nam & fundum vidit ubi erat ille cum clericis presbyter, & Hipponem ubi à me quasi baptizatus est: in quibus locis profectò non erat, quando illic sibi esse videbatur. Nam quid ibi ageretur eo tempore, nesciebat: quod procul dubio sciret, si verè ibi esset. Visa sunt igitur ista, quæ non f præsentantur in ipsis rebus ut sunt, sed in quibusdam rerum imaginibus adumbrantur. Denique post multa quæ vidit, etiam in paradisum se introductum esse narravit, dictumque sibi esse, cùm inde dimitteretur rediturus ad suos, Vade baptizare, si vis esse in isto loco beatorum. Deinde ut à me baptizaretur admonitus, jam factum esse respondit. Cui rursus ille qui cum eo loquebatur: Vade, inquit, vere baptizare, nam illud in visione vidisti. Post ista convaluit, perrexit Hipponem. Pascha jam propinquabat, dedit nomen inter alios Competentes, pariter cum plurimis incognitus nobis; nec illam mihi visionem, nec cuiquam nostrorum indicare curavit. Baptizatus est, peractis diebus sanctis remeavit ad propria. Biennio vel amplius transacto ego cuncta hæc cognovi; primò per quemdam meum ejusque amicum in convivio meo, dum quædam talia loqueremur: deinde institi ac feci ut hæc mihi præsens ipse narraret, adtestantibus honestis civibus suis, & de mirabili ejus ægritudine, ut jacuerit penè mortuus per dies plurimos, & de illo alio Curma fabro ferrario, quod commemoravi superiùs, & de his omnibus, quæ cùm mihi diceret, etiam tunc ab illo se audisse recolebant atque firmabant. Quamobrem sicut vidit baptismum suum & me ipsum & Hipponem & basilicam & baptisterium, non in rebus ipsis, sed in quibusdam similitudinibus rerum, ita & alios quosdam vivos eisdem nescientibus vivis: * cur non ergo ita & illos mortuos eisdem nescientibus mortuis?

** Caput XIII.*

Mortuorum animæ non intersunt rebus viventium.

16. Cur non istas operationes angelicas credimus, per dispensationem providentiæ Dei bene utentis & bonis & malis, secundùm inscrutabilem altitudinem judiciorum suorum? sive instruantur hinc mentes mortalium, sive fallantur; sive consolentur, sive terreantur: sicut unicuique vel præbenda est misericordia, vel irroganda vindicta, ab illo cui misericordiam & judicium non inaniter cantat Ecclesia. Ut volet accipiat quisque quod dicam. Si rebus viventium interessent animæ mortuorum, & ipsæ nos quando eas videmus alloquerentur in somnis; ut de aliis taceam, me ipsum pia mater nullâ nocte desereret, quæ terrâ marique secuta est ut mecum viveret. Absit enim, ut facta sit vitâ feliciore crudelis, usque adeo ut quando aliquid angit cor meum, nec tristem filium consoletur, quem dilexit unicè, quem numquam voluit mæstum videre. Sed profectò quod sacer Psalmus personat, verum est, *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumsit me.* Si ergo dereliquerunt nos parentes nostri, quomodo nostris curis & rebus intersunt? Si autem parentes non intersunt, qui sunt alii mortuorum qui noverint quid agamus, quidve patiamur? Isaias propheta dicit, *Tu es enim pater noster: quia Abraham nescivit nos, & Israel non cognovit nos.* Si tanti Patriarchæ quid erga populum ex his procreatum ageretur ignoraverunt, quibus Deo credentibus populus ipse de illorum stirpe promissus est, quomodo mortui vivorum rebus atque actibus cognoscendis adjuvandisque miscentur? Quomodo dicimus eis fuisse consultum, qui obierunt antequàm venirent mala, quæ illorum obitum consecuta sunt, si & post mortem sentiunt quæcumque g in vitæ humanæ calamitate contingunt? An forte nos errando ista dicimus, & hos putamus quietos, quos inquieta vita vivorum sollicitat? Quid est ergo quod piissimo regi Josiæ pro magno beneficio promisit Deus, quòd esset ante moriturus, ne videret mala quæ ventura illi loco & populo minabatur? Quæ Dei verba ista sunt: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Verba mea quæ audisti, & veritus es à facie mea cum audisti quæ locutus sum de isto loco, & qui commorantur in eo, ut deseratur & in maledicto sit; & conscidisti vestimenta tua, & flevisti in conspectu meo, & ego audivi, dixit Dominus Sabaoth: Non sic, ecce ego apponam te ad patres tuos, & apponeris cum pace; & non videbunt oculi tui omnia mala, quæ ego induco in locum hunc, & qui commorantur in eo.* Territus iste Dei comminationibus fleverat, & sua vestimenta consciderat: & fit omnium malorum futurorum de properatura morte securus, quòd ita requieturus esset in pace, ut illa omnia non videret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non vident quæcumque aguntur aut eveniunt in ista vita hominibus. Quomodo ergo vident tumulos suos, aut corpora sua, utrum abjecta jaceant, an sepulta? Quomodo intersunt miseriæ vivorum, cùm vel sua ipsi mala patiantur, si talia merita contraxerunt; vel in pace requiescant, sicut huic Josiæ promissum est, ubi mala ulla nec patiendo nec compatiendo sustineant, liberati ab omnibus malis quæ patiendo & compatiendo cùm hic viverent sustinebant?

Psal. 100. 1.

Psal. 26. 10.

Isai. 63. 16.

4. Reg. 22. 18. &c.

17. Dixerit aliquis, Si nulla est mortuis cura de vivis, quomodo ille dives qui apud inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem, ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos nondum mortuos, & ageret cum eis ne venirent & ipsi in eumdem tormentorum locum? Sed numquid quia hoc ille dives dixit, ideo quid fratres agerent vel quid paterentur illo tempore, scivit? Ita illi fuit cura de vivis, quamvis quid agerent omnino nesciret, quemadmodum est nobis cura de mortuis, quamvis quid agant utique nesciamus. Nam si nihil de mortuis curaremus, non utique pro illis Deo supplicaremus. Denique Abraham nec Lazarum misit, sed Moysen ac Prophetas hic eos habere respondit, quos audire deberent, ut ad illa supplicia non venirent. Ubi rursus occurrit, quomodo quid hic ageretur Abraham pater ipse nesciebat, ubi sciebat esse Moysen & Prophetas, id est, libros eorum, quibus homines obediendo tormenta h inferna evitarent: ubi denique noverat divitem illum in deliciis, pauperem verò Lazarum in laboribus doloribusque vixisse. Nam & hoc illi ait, *Memento fili, quia percepisti bona in vita tua, Lazarus autem mala.* Sciebat ergo hæc, quæ utique apud vivos, non apud mortuos gesta fuerant. Verùm non cùm agerentur in vivis, sed eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoscere, ne falsum sit quod ait Propheta, *Abraham nescivit nos.*

Caput XIV. Objectio, adversùs superiora.

Luca 16. 27.

Ibid. 25.

Isai. 63. 16.

18. Proinde fatendum est, nescire quidem mortuos quid hic agatur, sed dum hic agitur: postea verò audire ab eis, qui hinc ad eos moriendo pergunt; non quidem omnia, sed quæ sinuntur indicare, qui sinuntur etiam ista

Caput XV. Mortui quomodo sciant quid hic agatur.

memi-

a Bad. & Lov. *de turma Curma nomine.* Et infrà constanter habent *Curma.* At MSS. ubique ferè, *Curmas*: quibus hac in re consentiunt Am. & Er. sed editiones etiam istæ duæ post *Homo quidam* addunt *de turma*: quod abest à MSS. videturque irrepsisse è margine, in qua fortè fuerat adnotatum, *De Curma.*

b *Duumviralitius* idem sonat quod duumviralis, hoc est, qui duumviratum gessit. Duumviri magistratus municipales appellabantur, quòd duo essent, ait Brissonius.

c Sic potiores MSS. At editi, *ablatis sensibus.*

d Editi, *fuit inter eos.* Abest *fuit* à pluribus MSS.

e In editis, *verè mortuos.* Redundat vox *mortuos*, nec est in MSS.

f Sic MSS. At editi, *præstantur.*

g Unus è Vaticanis MSS. *in vita humana calamitates.*

h Sola editio Lov. *inferni.*

memioisse; & quæ illos, quibus hæc indicant, oportet audire. Possunt & ab Angelis, qui rebus quæ aguntur hic, præsto sunt, audire aliquid mortui, quod unumquemque illorum audire debere judicat cui cuncta subjecta sunt. Nisi enim essent Angeli, qui possent interesse & vivorum & mortuorum locis, non dixisset Dominus Jesus, *Contigit autem mori inopem illum, & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ.* Nunc ergo hic, nunc ibi esse potuerunt, qui hinc illuc quem Deus voluit abstulerunt. Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur, quæ necessarium est eos nosse, & a quos necessarium est ea nosse, non solùm præterita vel præsentia, verùm etiam futura Spiritu Dei revelante cognoscere: sicut non omnes homines, sed Prophetæ dum hic viverent cognoscebant, nec ipsi omnia, sed quæ illis esse revelanda Dei providentia judicabat. Mitti quoque ad vivos aliquos ex mortuis, sicut è contrario Paulus ex vivis in paradisum raptus est, divina Scriptura testatur. Nam Samuel propheta defunctus vivo Saüli etiam regi futura prædixit: quamvis nonnulli non ipsum fuisse qui potuisset magicis artibus evocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem illius existiment similitudinem figurasse: cùm liber Ecclesiasticus, quem Jesus filius Sirach * scripsisse traditur, & propter eloquii nonnullam similitudinem Salomonis pronuntiatur, contineat in laude patrum, quòd Samuel etiam mortuus prophetaverit. Sed si huic libro ex Hebræorum (quia in eorum non est) canone contradicitur: quid de Moyse dicturi sumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Evangelio cum Elia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viventibus?

Lucæ 16. 22. — a — *2. Cor. 12. 2.* — *1. Reg. 28. 25.* — *Vide suprà lib. 2. ad Simplicianum q. 3.* — † *2. Retract. 4. & lib. 2. de doctrina Christiana c. 8. n. 13.* — *Eccli. 46 23.* — *Deut. 34. 5.* — *Matt. 17. 3.*

CAPUT XVI. Martyres adesse nonnullis adjuvandis.

19. HINC & illa solvitur quæstio, quomodo Martyres ipsis beneficiis quæ dantur orantibus, indicant se interesse rebus humanis, si nesciunt mortui quid agant vivi. Non enim solis beneficiorum effectibus, verùm etiam ipsis hominum adspectibus confessorem apparuisse Felicem b cujus inquilinatum piè diligis, cùm a Barbaris Nola oppugnaretur, audivimus, non incertis rumoribus, sed testibus certis. Verùm ista divinitus exhibentur, longe aliter quàm sese habet usitatus ordo singulis creaturarum generibus attributus. Non enim quia in vinum aqua, cum voluit Dominus, repentè conversa est, ideo non debemus, quid aqua valeat in elementorum ordine proprio, ab istius divini operis raritate vel potius singularitate discernere: nec quoniam Lazarus resurrexit, ideo mortuus omnis quando vult surgit, aut eo modo exanimis à vivente, quomodo à vigilante dormiens excitatur. Alii sunt humanarum limites rerum, alia divinarum signa virtutum: alia sunt quæ naturaliter, alia quæ mirabiliter fiunt: quamvis & naturæ Deus adsit ut sit, & miraculis natura non desit. Non igitur ideo putandum est vivorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adjuvandis Martyres adsunt: sed ideo potiùs intelligendum est, quod per divinam potentiam Martyres vivorum rebus intersunt, quoniam defuncti per naturam propriam vivorum rebus interesse non possunt.

b — *Joh. 2. 9.* — *Joh. 11. 44.*

Quomodo Martyres adsint periclitantibus, negat se posse definire.

20. QUAMQUAM ista quæstio vires intelligentiæ meæ vincit, quemadmodum opitulentur Martyres iis quos per eos certum est adjuvari; utrùm ipsi per se ipsos adsint uno tempore tam diversis locis, & tanta inter se longinquitate discretis, sive ubi sunt eorum Memoriæ, sive præter suas Memorias ubicumque adesse sentiuntur: an ipsis in loco suis meritis congruo ab omni mortalium conversatione remotis, & tamen generaliter orantibus pro indigentiis supplicantum, (sicut nos oramus pro mortuis, quibus utique non præsentamur, nec ubi sint vel quid agant scimus.) Deus omnipotens qui est ubique præsens, nec concretus nobis, nec remotus à nobis, exaudiens Martyrum preces, per angelica ministeria usquequaque diffusa præbeat hominibus ista solatia, quibus in hujus vitæ miseria judicat esse præbenda; & suorum merita Martyrum ubi vult, quando vult, quomodo vult, maximéque per eorum Memorias, quoniam hoc novit expedire nobis ad ædificandam fidem Christi, pro cujus illi confessione sunt passi, mirabili atque ineffabili potestate ac bonitate commendet. Res hæc altior est quàm ut a me possit adtingi, & abstrusior quàm ut à me valeat perscrutari: & ideo quid horum duorum sit, an verò fortassis utrumque sit, ut aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrum, aliquando per Angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo; mallem à scientibus ista perquirere. Neque enim nemo est qui hæc sciat, non qui sibi scire videatur & nesciat: dona enim Dei sunt, his alia, & illis alia largientis, secundum Apostolum, qui dicit unicuique dari manifestationem Spiritûs ad utilitatem: *Alii quidem*, inquit, *datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundùm eumdem Spiritum, alteri autem fides in eodem Spiritu, alteri donatio curationum in uno Spiritu, alii operationes virtutum, alii prophetia, alii dijudicatio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult.* Horum omnium spiritualium donorum, quæ commemoravit Apostolus, cuicumque data est dijudicatio spirituum, ipse scit ista sicut scienda sunt.

1. Cor. 12. 7 &c.

CAPUT XVII. De Johanne monacho

21. TALEM fuisse credendum est illum Johannem monachum, quem de belli civilis eventu major Theodosius consuluit imperator: habebat quippe etiam prophetiam. Neque enim singulos singula munerum istorum, sed etiam plura unum habere posse non ambigo. Johannes ergo iste, quadam muliere religiosissima impatienter eum videre cupiente, atque ut hoc impetraret per maritum suum vehementer instante, cum ille nollet, quoniam id numquam permiserat feminis, Vade, inquit, dic uxori tuæ, videbit me nocte proxima, sed in somnis. Et factum est: monuitque illam quidquid fidelem conjugatam moneri oportebat. Quæ cum evigilasset, talem se vidisse hominem Dei viro suo, qualem ille eum noverat, & quid ab illo audierit, indicavit. Qui hoc ab eis comperit, retulit mihi, vir gravis & nobilis, & dignissimus credi. Sed si illum sanctum monachum ipse vidissem, quia sicut fertur, patientissimè interrogabatur, sapientissimè respondebat, quæsissem ab eo quod ad istam pertinet quæstionem, utrùm ipse ad illam feminam venisset in somnis, id est, spiritus ejus in effigie corporis sui, sicut nos ipsos in effigie corporis nostri somniamus; an ipso aliud agente, vel si dormiebat aliud somniante, sive per Angelum, sive quocumque alio modo in mulieris somnio talis facta sit visio; atque id futurum, ut ipse promiserat, prophetiæ Spiritu revelante præsciverit. Si enim ipse interfuit somnianti; mirabili gratiâ utique id potuit, non natura; & Dei munere, non propria facultate. Si autem ipso aliud agente, sive dormiente & visis aliis occupato, eum mulier vidit in somnis; profectò tale aliquid factum est, quale illud est quod in Actibus Apostolorum legimus, ubi Dominus Jesus loquitur Ananiæ de Saulo, & indicat ei quòd Saulus viderit ad se venientem Ananiam, cùm hoc Ananias ipse nesciret. Quodlibet horum mihi responderet ille homo Dei & de Martyribus ab illo pergerem quærere, utrùm ipsi adsint in somnis, vel quocumque alio modo videntibus eos in qua figura voluerint; & maximè quando ab eis se torqueri dæmones in hominibus confitentur, & rogant eos ut parcant sibi: an ista fiant Dei nutu per angelicas potestates, in honorem commendationemque Sanctorum ad utilitatem hominum, illis in summa quiete positis, & ad alia longè meliora visa vacantibus seorsum a nobis, orantibusque pro nobis. Nam Mediolani apud sanctos Protasium & Gervasium martyres, expresso nomine, sicut defunctorum quos eodem modo commemorabant, adhuc vivum dæmones episcopum confitebantur Ambrosium, atque ut sibi parceret obsecrabant, illo aliud agente, atque hoc cùm ageretur omnino nesciente. An verò aliquando per ipsam præsentiam Martyrum fiant ista, aliquando per Angelorum; & utrùm possint, vel quibus signis possint à nobis duo ista discerni; an ea sentire ac dijudicare non valeant, nisi qui habet illud donum per Dei Spiritum dividentem propria unicuique prout vult: dissereret mihi, ut arbitror, ipse Johannes hæc omnia, sicut vellem; ut aut eo docente discerem, & ea quæ audirem vera & certa esse cognoscerem; aut ego crederem quæ nescirem, illo dicente quæ sciret. Quòd si mihi forsitan de sancta Scriptura responderet ac diceret, *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Dominus, illa cogita semper*: id etiam gratanter acciperem. Non enim parvus est fructus, si aliqua obscura & incerta, quæ comprehendere non valemus, clarum saltem certumque sit nobis non esse quærenda; & quod unusquisque vult discere, putans prodesse si sciat, discat non obesse si nesciat.

Act. 9. 12. — *Eccli. 3. 22.*

a Sic præstantiores MSS. At editi, *& quos necessarium non est eos non nosse.*

b Lov. *apparuisse Felicem civibus vel inquilinis piè à se dilectis*: minùs bene & reluctantibus editis aliis & plerisque MSS.

Caput XVIII. Obsequia sollemnia defunctorum, Altaris, orationum & eleemosynarum sacrificia.

22. Quæ cùm ita sint, non existimemus ad mortuos, pro quibus curam gerimus, pervenire, nisi quòd pro eis sive Altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis solemniter supplicamus: quamvis non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed iis tantùm quibus dum vivunt comparatur ut prosint. Sed quia non discernimus qui sint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quos hæc beneficia possint & debeant pervenire. Meliùs enim supererunt ista eis quibus nec obsunt nec prosunt, quàm eis deerunt quibus prosunt. Diligentiùs tamen facit hæc quisque pro necessariis suis quò pro illo fiant similiter à suis. Corpori autem humano quidquid impenditur, non est præsidium salutis, sed humanitatis officium, secundùm affectum quo nemo umquam carnem suam odio habet. Unde oportet ut quam potest pro carne proximi curam gerat, cùm ille inde recesserit qui [a] gerebat. Et si hæc faciunt qui carnis resurrectionem non credunt, quanto magis debent facere qui credunt, ut corpori mortuo, sed tamen resurrecturo & in æternitate mansuro impensum ejusmodi officium, sit etiam quodam modo ejusdem fidei testimonium? Quòd verò quisque apud Memorias Martyrum sepelitur, hoc tantum mihi videtur prodesse defuncto, ut commendans eum etiam Martyrum patrocinio, affectus pro illo supplicationis augeatur.

Sepulturæ officium.

Ephes. 5. 29.

23. Habes ad ea quæ à me putasti esse quærenda, qualem potui reddere responsionem meam: quæ si ultra quàm satis est prolixa est, da veniam: id enim factum est amore diutiùs loquendi tecum. Hunc ergo librum quemadmodum acceperit venerabilis dilectio tua peto rescriptis tuis doceam, quem tibi perlator ejus faciet sine dubio gratiorem, frater scilicet & compresbyter noster Candidianus, quem per tuas litteras cognitum toto corde suscepi, invitusque dimisi. Multùm enim nos in caritate Christi sua præsentiâ consolatus est, & quod fatendum est, ejus instantia tibi parui. Nam cor meum tanta distendunt, ut nisi ipso assidue commoneente me non sinerer oblivisci, profectò interrogationi tuæ mea responsio defuisset.

a Sic MSS. Editi verò, *regebat*.

ADMONITIO
IN LIBRUM DE PATIENTIA.

SUUM *Erasmus de Opusculi hujus auctore judicium tulit in hæc verba:* Augustini non esse phrasis arguit, congruens cum ea quam habent libelli superiores. *Porrò libelli superiores in Erasmiana editione sunt, De Continentia, De substantia dilectionis, De fide rerum invisibilium &c. quos ipse libellos perinde ob phrasim rejiciendos & Hugoni Victorino tribuendos censuit. Stilus quidem hujus Opusculi idem est, fatemur, ac libri de Continentia, & sententiæ ac loca passim sunt quàm simillima. At certè prædictum de Continentia librum, cui Opusculum de Patientia apud Erasmum proxime subjungitur, Augustini esse demonstratur suprà in admonitione præfixa eidem libro pag. 215. Quod ibi observavimus, librum de Continentia Sermonem quemdam esse, id etiam juvat adnotare de subsequente Opusculo, sub cujus initium Augustinus ita loquitur cap. 1.* Nunc itaque humana patientia, quam capere possumus & habere debemus, cujusmodi sit..... quantum patitur brevitas præsentis Sermonis expediam. *Et infrà cap. 3.* Intueamur ergo Carissimi *&c. Hinc intelligitur quare ejusmodi Opuscula in eos quos habemus Retractationum libros non retulerit Augustinus, qui videlicet aliud Retractationum Opus ad recensendos Sermones suos & Epistolas meditabatur. Qua de re in epistola 224. ad Quodvultdeum scribit:* Duo volumina jam absolveram, retractatis omnibus libris meis *&c.* Restabant epistolæ, deinde Tractatus populares, quas Græci Homilias vocant. *Verùm Opusculum utrumque de Continentia & de Patientia memorat Augustinus, suumque esse agnoscit in Epistola 231. ad Darium. Hoc maximè testimonium Augustini ipsius prohibet ne in dubiis Opusculis numeremus subsequentem librum, in cujus stilo nos re vera non parum movebat genus orationis, quæ desinit plerumque ac studiosè admodum terminatur simili verborum sono. Exemplo sit illud ex capite 12. ubi cum Adamo Job ita comparatur:* Cautior fuit iste in doloribus, quàm ille in nemoribus: ille victus est in deliciis, iste vicit in pœnis: consensit ille oblectamentis, non cessit iste tormentis.

Cæterùm hic liber doctrinam Augustini germanam refert, nihilque penitus habet aut contrarium aut minùs ei consentaneam. In capite 13. Donatistæ sibi ipsis mortem afferentes tacito eorum nomine reprehenduntur: quo loco si quidem non respondetur ad Raziæ exemplum, quod ex libro Machabæorum secundo proferre illi cœperunt anno 420. conjectare hinc licet, habitam esse Sermonem ante id tempus. Postea etiam in cap. 15. ubi contra divinæ gratiæ adversarios disputatur, parcitur adhuc Pelagianorum nomini: quos quidem ab anno 418. solet Augustinus palàm & nominatim arguere.

In capite 26. hæsitare quosdam intelligimus, quia dicitur laudanda schismatici patientia, qui non ex caritate sed ex timore gehennæ patitur, ne Christum neget, atque hæc putatur ipsi nonnihil profutura, ut tolerabilior fit ejus damnatio. Sed hoc profectò nequaquam alienum est ab Augustino, qui de ipso infideli Fabritio in lib. 4. contra Julianum cap. 3. dicit: Minùs enim Fabritius quàm Catilina punietur, non quia iste bonus, sed quia ille magis malus: & minùs impius quàm Catilina Fabritius, non veras virtutes habendo, sed à veris virtutibus non plurimum deviando. *Et lib. de spiritu & littera cap. 27. explicans locum Apostoli Rom. 2. 14.* Si autem, *inquit*, hi qui naturaliter quæ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum quos Christi justificat gratia, sed in eorum potiùs quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter justèque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ secundùm justitiæ regulam non solùm vituperare non possumus, verùm etiam meritò rectèque laudamus: quamquam si discutiatur quo fine fiant, vix inveniuntur quæ justitiæ debitam laudem defensionemve mereantur *&c.*

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE PATIENTIA,
LIBER UNUS.*

*Scriptus fere ante annum 418.

Principio distinguit Augustinus Patientiam veram à falsa. Hortatur deinde ad eam quæ vera est, per quam pro æterna vita & ex Dei amore mala sufferuntur, Patientiam amplectendam. Docet postremo hanc patientiæ virtutem, non liberi arbitrii viribus, sed divinæ gratiæ adjutorio tribuendam esse.

Caput I. Patientia Dei qualis.

VIRTUS animi quæ patientia dicitur, tam magnum Dei donum est, ut etiam ipsius qui nobis eam largitur, qua malos ut corrigantur exspectat, patientia prædicetur. Ite quamvis Deus nihil a pati possit, patientia verò à patiendo nomen acceperit, patientem tamen Deum non modò fideliter credimus, verùm etiam salubriter confitemur. Sed Dei patientia qualis & quanta sit, quem nihil patientem, nec tamen impatientem, immò etiam patientissimum dicimus, verbis explicare quis possit? Ineffabilis est ergo illa patientia, b sicut zelus ejus, sicut ira ejus, & si quid hujusmodi est. Nam si tamquam nostra ista cogitemus, in illo nulla sunt. Nihil enim horum nos sine molestia sentimus: absit autem ut impassibilem Dei naturam perpeti ullam molestiam suspicemur. Sicut autem zelat sine aliquo livore, irascitur sine aliqua perturbatione, miseretur sine aliquo dolore, pœnitet eum sine alicujus suæ pravitatis correctione: ita est patiens sine ulla passione. Nunc itaque humana patientia, quam capere possumus, & habere debemus, cujusmodi sit, quantum Dominus tribuit, & quantum patitur brevitas præsentis Sermonis expediam.

Caput II. Patientia recta quænam & quàm utilis.

2. Patientia hominis, quæ recta est atque laudabilis & vocabulo digna virtutis, ea perhibetur qua æquo animo mala toleramus, c ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perveniamus. Quapropter impatientes dum mala pati nolunt, non efficiunt ut à malis eruantur, sed ut mala graviora patiantur. Patientes autem qui mala malunt non committendo ferre, quàm non ferendo committere, & leviora faciunt d quæ per patientiam patiuntur, & pejora evadunt quibus per impatientiam mergerentur. Bona verò æterna & magna non perdunt, dum malis temporalibus brevibusque non cedunt: quoniam *non sunt condignæ passiones hujus temporis*, sicut Apostolus dicit, *ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* Et iterum ait, *Quod est temporale & leve tribulationis nostræ, in incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur e nobis.*

Rom. 8. 18.
2. Cor. 4. 17.

Caput III. Patientia iniquorum quanta.

3. INTUEAMUR ergo Carissimi, quanta in laboribus & doloribus homines dura sustineant, pro rebus quas vitiose diligunt, & quanto se his feliciores fieri putant, tanto infelicius concupiscunt. Quanta pro falsis divitiis, quanta pro vanis honoribus, quanta pro f ludicris affectionibus periculosissima & molestissima patientissimè tolerantur. Pecuniæ, gloriæ, lasciviæ cupidos videmus, ut ad desiderata perveniant, adeptisque non careant, soles, imbres, glacies, fluctus, & procellosissimas tempestates, aspera & incerta bellorum, immanium plagarum ictus, & vulnera horrenda, non inevitabili necessitate, sed culpabili voluntate perferre. Verùm hæ licitæ quodam modo videntur insaniæ. * Namque avaritia, ambitio, luxuria, & variorum oblectamenta ludorum, nisi propter illa facinus aliquod admittatur, sive flagitium quod legibus prohibetur humanis, putantur ad innocentiam pertinere: immo etiam qui sine fraude cujusquam, aut pro habenda vel augenda pecunia, ut pro adipiscendis vel retinendis honoribus, aut in agone certando seu venando, seu theatricum aliquid plausibiliter exhibendo magnos labores doloresque pertulerit parum est quod populari vanitate nullis reprehensionibus cohibetur, sed insuper extollitur laudibus: *Quoniam laudatur*, sicut scriptum est, *peccator in desideriis animæ suæ.* Vis enim desideriorum facit tolerantiam laborum & dolorum: & nemo nisi pro eo quod delectat, spontè suscipit ferre quod cruciat. Sed istæ, ut dixi, cupiditates, propter quas explendas qui eis flagrant, multa dura & acerba patientissimè sustinent, licitæ existimantur legibusque concessæ.

* Caput IV. Hæc à vana laudatur.

Psal. 9. 3.

Caput V. Immanis tolerantia Catilinæ ac latronum.

4. QUID quòd etiam pro apertis sceleribus, non ut ea puniant, sed ut perpetrent, multa homines gravissima perferunt? Nonne de quodam * nobilissimo patriæ parricida, sæcularium litterarum loquuntur auctores, quòd famem, sitim, frigus ferre poterat, ejusque erat corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, suprà quàm cuiquam credibile est? Quid de latronibus dicam, g quorum omnes cùm insidiantur viatoribus, noctes perpetiuntur insomnes, atque ut transeuntes excipiant innocentes, sub qualibet cæli asperitate nocentem animum corpusque defigunt? Quidam verò eorum invicem torquere perhibentur, ita ut exercitatio contra pœnas nihil distet à pœnis. Non enim tantum fortassis excruciantur à judice ut e dolentibus veritas inquiratur, quantum è suis sociis ut e patientibus non prodatur. Et tamen in his omnibus miranda est potius quàm laudanda patientia: immo nec miranda nec laudanda, quæ nulla est; sed miranda duritie, neganda patientia: nihil autem illic jure laudandum, nihil utiliter imitandum; tantoque rectius majore supplicio dignum judicaveris animum, quanto magis vitiis subdit instrumenta virtutum. Patientia comes est sapientiæ, non famula concupiscentiæ: patientia amica est bonæ conscientiæ, non inimica innocentiæ.

* De Catilina Sallust.

Caput VI. Patientiam veram à falsa distinguit caussa patiendi.

5. CUM ergo videris quempiam patienter aliquid pati, noli continuò laudare patientiam, quam non ostendit nisi caussa patiendi. Quando illa bona est, tunc ista vera est: quando illa non polluitur cupiditate, tunc à falsitate ista distinguitur. Cùm verò illa tenetur in crimine, tunc hujus multùm erratur in nomine. Non enim sicut omnes qui sciunt sunt participes scientiæ, ita omnes qui patiuntur sunt participes patientiæ: sed qui passione rectè utuntur, hi patientiæ veritate laudantur, hi patientiæ munere coronantur.

Caput VII. Pro æterna salute quanta sufferre debent pii, si tanta pro temporali vita patiuntur mali.

6. VERUMTAMEN cùm pro libidinibus, vel etiam sceleribus, cùm denique pro ista temporali vita ac salute multa homines horrenda mirabiliter sufferunt, satis nos admonent quanta sufferenda sint pro vita bona ut etiam postea possit esse æterna, & sine ullo temporis termino, sine utilitatis ullius detrimento verâ felicitate secura. Dominus ait, *In vestra patientia possidebitis animas vestras.* Non ait, villas vestras, laudes vestras, luxurias vestras: sed,

a Duodecim MSS. *nihil mali pati posse.*
b Hic undecim MSS. addunt, *non tamen nulla.*
c Lov. cum uno tantùm MS. *nec animo iniquo bona desideramus*: minus benè.
d Lov. *quàm quæ.* Abest *quàm* ab editis aliis & MSS.
e Editi, *in nobis.* Abest *in* à MSS. & à Græco textu Apostoli.
f Vaticani duo MSS. *lubricis.*
g Tres tantùm MSS. *qui omnes.*

animas vestras. Si ergo tanta suffert anima ut possideat unde pereat, quanta debet sufferre ne pereat? Deinde ut illud dicam quod culpabile non est, si tanta suffert pro salute carnis suæ inter manus secantium sive urentium medicorum, quanta debet sufferre a pro salute sua inter furores quorumlibet inimicorum? Cùm medici, ne corpus moriatur, per pœnas corpori consolant; inimici autem pœnas & mortem corpori comminando, ut anima & corpus in gehenna occidatur impellant.

Non animæ tantùm, sed ipsi quoque corpori consulitur ferendo mortem & dolores. Rom. 8. 23. &c.

7. Quamquam & ipsi corpori tunc providentiùs consulatur, si temporalis salus ejus pro justitia contemnatur, & pœna vel mors ejus patientissimè pro justitia sufferatur. de corporis quippe redemtione quæ in fine futura est, loquitur Apostolus, ubi ait, *Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionem filiorum* b *exspectantes redemtionem corporis nostri.* Deinde subjunxit, *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid & sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.* * Cùm ergo torquent aliqua mala, sed non extorquent opera mala, non solùm anima per patientiam possidetur, verum etiam cùm per patientiam corpus ipsum ad tempus affligitur vel amittitur, in æternam stabilitatem salutemque resumitur, & ei per dolorem & mortem inviolabilis sanitas & felix immortalitas comparatur. Unde Dominus Jesus ad patientiam exhortans Martyres suos, etiam ipsius corporis integritatem futuram sine cujusquam, non dicam membri, sed capilli amissione, promisit. *Amen dico vobis*, inquit, *capillus capitis vestri non peribit.* Ut quoniam *nemo umquam*, sicut Apostolus dicit, *carnem suam odio habuit*, magis homo fidelis per patientiam quàm per impatientiam pro statu suæ carnis invigilet, & futuræ incorruptionis inæstimabili lucro quantalibet ejus præsentia damna compenset.

* Caput VIII. — Lucæ 21. 18. — Ephes. 5. 29.

Patientiæ usus in animo & in corpore.

8. Quamvis autem patientia virtus sit animi, partim tamen eâ utitur animus in se ipso, partim verò in corpore suo. In seipso utitur patientiâ, quando illæso & intacto corpore aliquid quod non expediat vel non deceat, facere aut dicere quibuslibet adversitatibus aut fœditatibus rerum seu verborum stimulis incitatur, & patienter mala omnia tolerat, ne ipse mali aliquid opere vel ore committat. * Per hanc patientiam sustinemus, etiam dum corpore sani sumus, quod inter hujus sæculi scandala beatitudo nostra differtur: unde dictum est quod paulò antè commemoravi, *Si quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.* Hac patientiâ sanctus David conviciantis opprobria toleravit, & cùm facilè posset ulcisci, non solùm non fecit, verùm & alium pro se dolentem commotumque compescuit; & potestatem regiam magis adhibuit prohibendo, quàm exercendo vindictam. Neque tunc ejus corpus aliquo morbo affligebatur aut vulnere, sed humilitatis tempus agnoscebatur, ac c ferebatur voluntas Dei, propter quam patientissimo animo amaritudo contumeliæ bibebatur. Hanc patientiam Dominus docuit, quando commotis zizaniorum permixtione servis, & volentibus ea colligere, dixit respondisse patrem-familiâs, *Sinite utraque crescere usque ad messem.* Oportet enim patienter ferri, quod festinanter non oportet auferri. Hujus & ipse patientiæ præbuit & demonstravit exemplum, quando ante passionem corporis sui, d discipulum Judam priùs quàm ostenderet traditorem, pertulit furem; & ante experimentum vinculorum & crucis & mortis, labiis ejus dolosis non negavit osculum pacis. Hæc omnia, & si qua alia sunt quæ commemorare longum est, ad eum patientiæ modum pertinent, quo animus non sua peccata, sed quæcumque extrinsecùs mala patienter sustinet in seipso, suo prorsus corpore illæso. * Alius est autem patientiæ modus, quo idem ipse animus quæcumque molesta & gravia in sui corporis passionibus perfert; non sicut stulti vel maligni homines, propter adipiscenda vana vel scelera perpetranda; sed sicut à Domino definitum est, *propter justitiam.* Utroque modo sancti Martyres certaverunt. Nam & impiorum opprobriis saturati sunt, ubi animus corpore intacto quasdam veluti plagas suas integer sustinet; & in corporibus vincti sunt, inclusi sunt, fame ac siti affecti sunt, torti sunt, secti sunt, dilaniati sunt, incensi sunt, trucidati sunt: & pietate e immobili subdiderunt Deo mentem, cùm paterentur in carne quidquid exquirenti crudelitati venit in mentem.

* Caput IX. Patientia animi. Rom. 8. 25. — 2. Reg. 16. 10. — Matt. 13. 30. — Joh. 12. 6. & 13. 29. — Matt. 26. 49.

* Caput X. Patientia in externis incommodis. — Matt. 5. 10. — Utraque patientia in Martyribus.

Patientia majus certamen diabolo sæviente.

9. Majus sanè patientiæ certamen est, quando non visibilis inimicus persequendo atque sæviendo urget in nefas, qui palàm & apertè à non consentiente vincatur; sed ipse diabolus, qui etiam per filios infidelitatis tamquam per sua vasa filios lucis insequitur, per seipsum occultus impugnat, sæviendo instans ut contra Deum fiat aliquid vel dicatur. * Talem illum Job sanctus expertus est, utraque tentatione vexatus, sed in utraque stabili patientiæ robore & armis pietatis invictus. Nam priùs illæso corpore cuncta quæ habebat amisit, ut animus ante suæ carnis cruciatum subtractis rebus, quas magni pendere homines solent frangeretur, & adversùs Deum loqueretur aliquid, his amissis propter quæ illum colere putabatur. Percussus est etiam omnium subita orbitate filiorum, ut quos singillatim susceperat, simul perderet, tamquam eorum numerositas, non unde felicitas ornaretur exstiterit, sed unde calamitas augeretur. Ubi autem ista perpessus in Deo suo mansit immobilis, ejus affixus est voluntati, quem non posset amittere nisi propria voluntate; & pro iis quæ perdidit eum qui abstulit tenuit, in quo inveniret quod numquam periret. Neque enim ille abstulerat qui nocendi habuit voluntatem, sed ille qui dederat potestatem. * Aggressus est inimicus & corpus, nec ea quæ homini extrinsecùs inerant, sed ipsum jam hominem in qua potuit parte percussit. A capite usque ad pedes ardebant dolores, scatebant vermes, sanies defluebat, manebat in putri corpore animus integer, horrendosque cruciatus carnis contabescentis inviolata pietate & incorruptâ patientiâ perferebat. Aderat uxor, nec ferebat opem aliquam viro, sed in Deum blasphemiam suggerebat. Non enim eam diabolus, cùm etiam filios abstulisset, tamquam nocendi imperitus reliquerat; quæ quantum esset necessaria tentatori, jam in Eva didicerat. Sed modò alterum Adam, quem per mulierem caperet, non invenerat. Cautior fuit iste in doloribus, quàm ille in nemoribus: ille victus est in deliciis, iste vicit in pœnis: consentit ille oblectamentis, non cessit iste tormentis. Aderant & amici, non ut in malis consolarentur, sed ut malum suspicarentur. Neque enim eum qui tanta patiebatur, innocentem esse credebant, nec tacebat eorum lingua quod illius conscientia non habebat; ut inter immanes cruciatus corporis, etiam falsis animus cæderetur opprobriis. At ille sustinens in carne dolores suos, in corde errores alienos, conjugis corripiebat insipientiam, amicos docebat sapientiam, servabat ubique patientiam.

* Caput XI. Patientia sancti Job. Job. 1. 12. — * Caput XII. Job. 2. 7. — Gen. 3. 6. Job cautior Adamo.

10. Hunc intueantur qui sibi ingerunt mortem, quando quæruntur ad vitam; & sibi auferendo præsentem, abnegant & futuram. Qui si ad Christum negandum vel aliquid contra justitiam faciendum, sicut veri Martyres, cogerentur, omnia potiùs patienter ferre, quàm sibi impatienter mortem inferre debuerant. Quod si fugiendorum malorum causâ rectè fieri posset, Job sanctus se ipse perimeret, ut tanta mala in rebus suis, in filiis suis, in membris suis, diabolicæ crudelitatis effugeret. Non autem fecit. Absit enim ut in se committeret ipse vir sapiens, quod nec mulier suggessit insipiens. Quia & si suggessisset, meritò & hîc illud audisset, quod audivit suggerendo blasphemiam: *Locuta es tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* Et f ipse quippe patientiam perdidisset, sive blasphemando, sicut illa voluerat, sive se interficiendo, quod nec illa ausa fuerat dicere, moreretur: atque esset inter illos de quibus dictum est, *Væ iis qui perdiderunt patientiam*: & augeret potiùs quàm evaderet pœnas, qui post sui corporis mortem, sive ad blasphemorum, sive ad homicidarum, vel etiam plus quàm parricidarum supplicia raperetur. Si enim parricida eo sceleratior est quam quilibet homicida, quia non tantùm hominem, verùm etiam propinquum necat; inque ipsis parricidis, quanto propinquiorem quisque peremerit, tanto judicatur immanior: sine dubio pejor est qui se occidit; quia nemo est homini se ipso propinquior. Quid ergo miseri faciunt, qui cùm & hic sibimet ingesserint, & postea non solùm impietatis adversùs Deum, sed etiam ipsius quam in se exercuerunt crudelitatis luant debitas pœnas, insuper quærunt & Martyrum glorias? cùm etiam si pro vero Christi testimonio persecutionem paterentur, & se interficerent, ne aliquid à persecutoribus paterentur, rectè illis diceretur, *Væ iis qui perdiderunt*

Caput XIII. Impatientia; Donatistarum sibi manus afferentium, quando à catholicis quærunturt. — Job. 2. 10. — Eccli. 2. 16.

a Editi omittunt, *pro salute sua.* Restituitur ex MSS.
b In editis, *filiorum Dei.* Abest *Dei* à MSS.
c Sola editio Lov. *referebatur.*
d Gallicani septem MSS. *diabolum.* Vaticani tres, *diabolus.*
e Casalinus MS. *pietate immobilem.*
f Novem MSS. *Et ipsam.*

[a] *patientiam.* Quomodo enim [a] justum præmium patientiæ redditur, si & impatiens passio coronatur? Aut quomodo innocens judicabitur, cui dictum est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, (Matt. 19. 19.) si homicidium committit in sa ipso, quod committere prohibetur in proximo?

CAPUT XIV. Patientia bonorum.

11. AUDIANT ergo sancti de Scripturis sanctis præcepta patientiæ: *Fili accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem: deprime cor tuum, & sustine, ut crescat in novissimis vita tua. Omne quod tibi supervenerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.* (Eccli. 2. 1. &c.) Et in loco alio legitur: *Fili ne deficias in disciplina Domini, neque fatigeris, cùm ab illo increparis. Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit*: (Prov. 3. 11. & 12. Heb. 12. 5. & 6.) Quod hic positum est, *filium quem recipit*: hoc in supradicto testimonio est, *homines receptibiles*. Hoc enim justum est, ut qui de pristina felicitate paradisi propter contumacem deliciarum appetentiam dimissi sumus, per humilem molestiarum patientiam recipiamur: fugaces mala faciendo, reduces mala patiendo; ibi contra justitiam facientes, hîc pro justitia patientes.

CAPUT XV. Patientia non venit ex liberi arbitrii viribus, sed ex divino adjutorio.

12. SED vera patientia quæ hujus est nomine digna virtutis, quærendum est unde sumatur. Sunt enim qui eam tribuant viribus voluntatis humanæ, non quas habent ex divino adjutorio, sed quas ex libero arbitrio. Error autem iste superbus est: eorum est enim qui abundant, de quibus dicitur in Psalmo, *Opprobrium eis qui abundant, & despectio superbis.* (Psal. 122. 4.) Non ergo est ista *patientia pauperum, quæ non perit in æternum.* (Psal. 9. 19.) Hi enim pauperes ab illo eam divite accipiunt, cui dicitur, *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* (Psal. 15. 2.) A quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum. (Jacobi 1. 17.) Ad quem clamat egenus & pauper, qui laudat nomen ejus petendo, quærendo, pulsando, dicit, *Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu legem prætereuntis & iniqui: quoniam tu es patientia mea, Domine, spes mea à juventute mea.* (Psal. 70. 4. & 5.) Illi autem qui abundant, & egere ad Deum dedignantur, ne ab illo accipiant veram patientiam, de sua falsa gloriantes, consilium inopis volunt confundere, quoniam Dominus spes ejus est. (Psal. 13. 6.) Nec attendunt, cùm homines sunt, & suæ, id est, humanæ voluntati tantum tribuunt, in illud se incurrere quod scriptum est, *Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine.* (Jer. 17. 5.) Unde etiamsi eis contingat, ut aliqua dura & aspera, vel ne displiceant hominibus, vel ne graviora patiantur, vel sibi placendo & amando præsumtionem suam, eadem ipsa superbissima voluntate sustineant; hoc illis dicendum est de patientia, quod de sapientia beatus Jacobus apostolus dicit: *Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.* (Jacobi 3. 15.) Cur enim non sit [b] superborum falsa patientia, sicut superborum est falsa sapientia? A quo est autem vera sapientia, ab illo est & vera patientia. Huic enim cantat ille spiritu pauper, *Deo subjecta est anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea.* (Ps. 61. 6.)

CAPUT XVI. Objectio, cur voluntatis vires non sufficiant ad patiendum pro justitia, sicut pro injustitia.

13. SED respondent & loquuntur dicentes, Si voluntas hominis sine ullo Dei adjutorio viribus liberi arbitrii tam multa gravia & horrenda perfert, sive in animo, sive in corpore, ut mortalis vitæ hujus & peccatorum delectatione perfruatur; cur non eodem modo eadem ipsa voluntas hominis eisdem viribus liberi arbitrii, non ad hoc exspectans se divinitus adjuvari, sed sibi naturali possibilitate sufficiens, quidquid laboris vel doloris ingeritur, pro justitia & vita æterna patientissimè sustinet? An verò, inquiunt, idonea est iniquorum voluntas, Deo non adjuvante, ut se ipsi in cruciatibus pro iniquitate, & ante quàm ab aliis crucientur, exerceant; idonea est voluntas moras vitæ hujus amantium, ut Deo non adjuvante, inter atrocissima & longa tormenta in mendacio perseverent, ne sua facinora confitentes, jubeantur occidi; & non est idonea justorum voluntas, nisi eis vires desuper suggerantur, quaslibet pœnas, vel ipsius decore justitiæ, vel æternæ vitæ amore perferre?

CAPUT XVII. Solutio, iniquos duritiem ex cupiditate, pios fortitudinem ex caritate habere.

14. QUI hæc dicunt, non intelligunt & quemque iniquorum tanto esse ad quæcumque mala perferenda duriorem, quanto in eo major est cupiditas mundi; & quemque justorum tanto esse ad quæcumque mala perferenda fortiorem, quanto in eo est major caritas Dei. Sed cupiditas mundi initium habet ex arbitrio voluntatis, progressum ex jocunditate voluptatis, firmamentum ex vinculo consuetudinis: *Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris, non utique ex nobis, sed per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis.* (Rom. 5. 5.) Proinde ab illo est patientia justorum, per quem diffunditur caritas [c] eorum. Quam caritatem laudans atque commendans Apostolus, inter cetera ejus bona dixit eam & cuncta sufferre. *Caritas*, inquit, *magnanima est.* Et paulò pòst ait, *Omnia tolerat.* (1 Cor. 13. 4. & 7.) Quanto ergo major est in sanctis caritas Dei, tanto magis pro eo quod diligitur, & quanto major est in peccatoribus cupiditas mundi, tanto magis pro eo quod concupiscitur, omnia tolerantur. Ac per hoc inde est patientia vera justorum, unde est in eis caritas Dei; & inde est patientia falsa iniquorum, unde est in eis cupiditas mundi. Propter quod dicit Johannes apostolus, *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum dilectio Patris non est in ipso. Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.* (1 Joh. 2. 15. & 16.) Hæc igitur concupiscentia quæ non est ex Patre, sed ex mundo, quanto fuerit in homine vehementior & ardentior, tanto fit quisque pro eo quod concupiscit, omnium molestiarum dolorumque patientior. Idcirco, sicut suprà diximus; non est ista patientia de sursum descendens: patientia verò piorum de sursum est descendens à Patre luminum. Itaque illa terrena est, ista cælestis: illa animalis, ista spiritalis; illa diabolica, ista deifica. Quoniam concupiscentia, qua fit ut peccantes omnia pertinaciter patiantur, ex mundo est; caritas autem, qua fit ut rectè viventes omnia fortiter patiantur, ex Deo est. Et ideo illi falsæ patientiæ potest sine adjutorio Dei voluntas humana sufficare; tanto durior, quanto cupidior; & eo tolerabiliùs mala sustinens, quo ipsa fit pejor: huic autem, quæ vera patientia est, ideo voluntas humana, nisi de super adjuta & inflammata, non sufficit, quia Spiritus-sanctus est ignis ejus; quo nisi accensa diligat impassibile bonum, ferre non potest quod patitur malum.

Patientiæ falsæ sufficit voluntas humana, non autem veræ.

CAPUT XVIII. Ut caritas ex Deo, ita ex ipsa patientia vera quæ manat à caritate.

15. SICUT enim divina testantur eloquia, *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in illo manet.* (1 Joh. 4. 16.) Quisquis ergo contendit haberi posse Dei caritatem sine Dei adjutorio, quid aliud contendit, nisi haberi Deum posse sine Deo? Quis autem hoc dicat Christianus, quod nullus dicere audeat insanus? Exsultans ergo apud Apostolum vera, pia, fidelisque patientia, [d] dicit ore sanctorum, *Quis nos separabit à caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus sicut oves victimæ. Sed in his omnibus supervincimus per eum qui dilexit nos*: (Rom. 8. 35. &c. Ps. 43. 22.) non per nos, sed *per eum qui dilexit nos.* Deinde sequitur & adjungit, *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Hæc est illa *caritas Dei*, quæ *diffusa est in cordibus nostris*: non ex nobis, sed *per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis.* (Rom. 5. 5.) Malorum autem *concupiscentia*, propter quam in eis est falsa patientia, *non est ex Patre*, sicut dicit apostolus Johannes, *sed ex mundo est.* (1 Joh. 2. 16.)

CAPUT XIX. Si cupiditas ex mundo, quomodo ex humana voluntate.

16. Hic dicet aliquis, Si ex mundo est concupiscentia malorum, per quam fit ut mala omnia pro eo quod ab illis concupiscitur perferant, quo modo ex eorum dicitur voluntate? Quasi verò non & ipsi ex mundo sint, cùm ab eis diligitur mundus, [e] deserto eo per quem factus est mundus. *Serviunt* enim *creaturæ potiùs quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula.* (Rom. 1. 25.) Sive itaque mundi vocabulo Johannes apostolus dilectores significaverit mundi, voluntas quæ ex ipsis est, utique ex mundo est: sive mundi nomine cælum & terram & quæcumque in eis sunt, hoc est, universam complexus sit creaturam, voluntas procul dubio creaturæ, quæ non est Creatoris, ex mundo est. Propter quod talibus Dominus dicit, *Vos de deorsum estis, ego de sursum sum: vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo.* (Joh. 8. 23.) Apostolis autem dicit, *Si de mundo hoc essetis, mundus quod suum est diligeret.* (Joh. 15. 19.) Sed ne sibi amplius arrogarent, quàm eorum mensura poscebat, & hoc quòd eos non esse dixit ex mundo, naturæ putarent esse, non gratiæ: *Quia verò*, inquit, *de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Ergo de mundo [f] erant: nam ut de mundo non essent, electi sunt de mundo.

Quòd quis non sit ex mundo, non naturæ est, sed gratiæ.

a Ita MSS. At editi, *justo*.
b Cyprianus in lib. de bono Patientiæ: *Si sapientia illis vera non est, esse non potest & vera patientia.*
c Duo MSS. *in cordibus eorum.*
d Casalinus MS. *patientia sanctorum dicit*: omisso *ore*.
e Editi, *deserentes eum.* At MSS. *deserto eo*: præter unum Metensem codicem, qui habet *deserens eo*.
f Lov. *non erant.* Abest *non* ab Er. & plurimis MSS.

CAPUT XX. *Electio gratiæ prævenit omnia merita bona.* Rom. 11. 5. & 6. *Gratia dat merita, non meritis datur.* Rom. 4. 4. Psal. 55. 8. *Prævenit fidem.* Habac. 2. 4.

17. HANC autem electionem non præcedentium in bonis operibus meritorum, sed electionem gratiæ demonstrans Apostolus, sic inquit: *Et in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia.* Hæc est electio gratiæ, id est, electio qua per Dei gratiam homines eliguntur. Hæc est, inquam, electio gratiæ, qua omnia bona merita præveniuntur humana. Si enim ullis bonis meritis datur, jam non gratis datur, sed debita redditur, ac per hoc non vero nomine gratia nuncupatur; ubi *merces,* sicut idem dicit Apostolus, *non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum.* Si autem ut vera sit gratia, id est, gratuita, nihil invenit in homine, cui meritò debeatur; quod bene intelligitur & in eo quod dictum est, *Pro nihilo salvos facies eos:* profectò ipsa dat merita, non meritis datur. Prævenit ergo etiam fidem, ex qua omnia bona opera incipiunt. *Justus enim,* sicut scriptum est, *ex fide vivit.* Porrò autem gratia non solùm adjuvat justum, verùm etiam justificat impium. Et ideo etiam cùm adjuvat justum, & videtur ejus meritis reddi, nec sic desinit esse gratia, quoniam id adjuvat quod ipsa est largita. Propter hanc itaque gratiam, quæ cuncta bona merita humana præcedit, non solùm Christus ab impiis occisus est, verùm etiam *pro impiis mortuus est.* Et ante quàm moreretur, non utique justos, sed justificandos elegit Apostolos, quibus ait, *Ego vos de mundo elegi.* Quibus enim dixit, *De mundo non estis;* & ne putarent se numquam fuisse de mundo, mox addidit, *sed ego vos de mundo elegi:* profectò ut de mundo non essent, ipsius in eos electione collatum est. Quocirca si per suam justitiam, non per gratiam ejus eligerentur, non de mundo electi essent: quoniam de mundo jam non essent, si jam justi essent. Deinde si propterea sunt electi, quia jam justi erant; ipsi priores jam Dominum elegerant. Quis enim potest esse justus, nisi eligendo justitiam? *Finis autem legis Christus ad justitiam omni credenti.* * *Qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio: ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Ipse est ergo nostra justitia.

Rom. 5. 6. Joh. 15. 19. Rom. 10. 4. * 1 Cor. 1. 30.

CAPUT XXI. *Gratiæ & fidei dono etiam antiqui ante incarnationem justificati sunt.* Eph. 2. 8. Exodi 33. 19. Rom. 9. 16. Psal. 58. 11. *Sine fide nullus umquam justus fuit.* Joh. 15. 16. 1 Joh. 4. 10.

18. UNDE & antiqui justi ante incarnationem Verbi, in hac fide Christi, & in hac vera justitia, quod est nobis Christus, justificati sunt; hoc credentes futurum, quod nos credimus factum: & ipsi gratiâ salvi facti per fidem, non ex se ipsis, sed Dei dono; non ex operibus, ne fortè extollerentur. Bona quippe opera eorum non prævenerunt misericordiam Dei, sed subsecuta sunt. Ipsi quippe audierunt, ipsi scripserunt longè ante quàm Christus venisset in carne: *Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero.* E quibus Dei verbis, tanto pòst apostolus Paulus diceret, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* Ipsorum etiam vox est longè antequam Christus venisset in carne: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me.* Quomodo autem possent alieni esse à fide Christi, quorum caritate etiam nobis prænuntiatus est Christus; sine cujus fide quisquam mortalium nec fuit, nec est, nec esse aliquando poterit justus? Si ergo jam justi à Christo eligerentur Apostoli, priùs illum ipsi elegissent, ut justi eligi possent; quia sine illo justi esse non possent. Sed non ita factum est, ipse quippe illis ait, *Non vos me elegistis, sed ego vos elegi.* Unde dicit apostolus Johannes, *Non quòd dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos.*

CAPUT XXII. *Ante gratiæ electionem injusti omnes.* Psal. 8. 5. Psal. 5. 7.

19. QUOD cùm ita sit, quid est homo utens in hac vita propria voluntate, ante quàm eligat & diligat Deum, nisi injustus & impius? Quid est, inquam, homo aberrans à Creatore creatura, nisi Creator ejus memor sit ejus, & eligat eum gratis, & diligat gratis? Quia ipse non potest eligere vel diligere, nisi prius electus dilectusque curetur, qui cæcitate eligenda non cernit, & languore diligenda fastidit. Sed fortè quis dicat, Quomodo Deus priùs eligit & diligit iniquos, ut justificet eos, cùm scriptum sit, *Odisti Domine omnes operantes iniquitatem?* Quomodo putamus, nisi miro & ineffabili modo? Et tamen etiam [a] nos possumus cogitare, quòd medicus bonus ægrotum & odit & diligit: odit enim, quia ægrotat; diligit, ut ægritudinem pellat.

CAPUT XXIII. *Quomodo caritas vera patientiæ, ita cupiditas fons malæ patientiæ.* Rom. 5. 5.

20. HÆC propter caritatem dicta sint, sine qua in nobis non potest esse vera patientia: quia in bonis caritas Dei est, quæ tolerat omnia, sicut in malis mundi cupiditas. Sed hæc caritas per Spiritum-sanctum est in nobis, qui datus est nobis. Unde à quo nobis est caritas, ab illo est patientia. Mundi autem cupiditas, quando patienter sustinet onera cujuslibet calamitatis, gloriatur de viribus propriæ voluntatis, tamquam de stupore morbi, non de robore sanitatis. [b] Insana est ista gloriatio; non est patientiæ, sed dementiæ. Voluntas ista tanto videtur patientior acerborum malorum, quanto est avidior temporalium bonorum quia inanior æternorum.

CAPUT XXIV. *Voluntatem malam esse posse etiam sine spiritus mali instigatione.*

21. QUÒD si eam exagitat & inflammat fallacibus [c] visis & suasionibus [d] immundus diabolicus spiritus & maligna conspiratione sociatus, efficit hominis voluntatem, vel errore dementem, vel appetitu cujuslibet mundanæ delectationis ardentem; [e] quæ cùm videtur intolerabilia mirabiliter sustinere, non tamen ideo etiam voluntas mala sine instigatione alterius immundi spiritus, sicut voluntas bona sine adjutorio sancti Spiritus non potest esse. Nam esse posse voluntatem malam etiam sine aliquo spiritu vel seducente vel incitante, in ipso diabolo satis ostenditur, qui per nullum alium diabolum, sed propria voluntate factus diabolus invenitur. Voluntas itaque mala sive cupiditate rapiatur, sive timore revocetur, sive lætitiâ diffundatur, sive tristitiâ contrahatur, atque in his omnibus perturbationibus animi quæcumque sunt aliis vel [f] alio tempore graviora contemnat & perferat; potest & sine alterius spiritûs instinctu se ipsa seducere, & defectu à superioribus in inferiora lapsando, quanto jocundius æstimaverit quod adipisci appetit, vel amittere metuit, vel adeptum gaudet, vel amissum dolet, tanto tolerabiliùs pro eo ferre quod sibi minus est ad patiendum, quàm illud ad fruendum. Quidquid enim illud est, ex creatura est, cujus nota [g] voluptas est. Quodam modo enim familiari contactu atque connexu ad experiendam ejus suavitatem adjacet amanti creaturæ amata creatura.

CAPUT XXV. *Bona voluntas non nisi ex Deo.* Psal. 35. 9. Phil. 2. 13. Joh. 20. 15. Philip. 2. 12. Rom. 12. 12. Rom. 9. 2. 1 Cor. 13. 7. Rom. 5. 5.

22. VOLUPTAS autem Creatoris, de qua scriptum est, *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos,* longè alterius generis est: neque enim, sicut nos, creatura est. Nisi ergo amor ejus detur inde nobis, non est unde esse possit in nobis. Ac per hoc voluntas bona, qua diligitur Deus in homine non potest esse, nisi in quo Deus operatur & velle. Hæc igitur voluntas bona, id est, voluntas Deo fideliter subdua, voluntas sanctitate superni ardoris accensa, voluntas quæ diligit Deum & proximum propter Deum; sive amore, de quo respondet apostolus Petrus, *Domine, tu scis quia amo te;* sive timore, de quo dicit apostolus Paulus, *In timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini;* sive gaudio, de quo dicit, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes;* sive tristitiâ, qualem se dicit magnam habuisse pro fratribus suis; quæcumque amara & aspera sufferat, caritas Dei est, quæ omnia tolerat, quæ non diffunditur in cordibus nostris, nisi per Spiritum-sanctum, qui datus est nobis. * Unde nequaquam dubitante pietate, sicut caritas sanctè amantium, ita patientia piè tolerantium Dei donum est. Neque enim divina Scriptura fallit aut fallitur, quæ non solùm in veteribus libris habet hujus rei testimonia, cùm Deo dicitur, *Patientia mea tu es:* &, *Ab ipso est patientia mea:* & ubi alius Propheta dicit, accipere nos Spiritum fortitudinis: verùm etiam in apostolicis litteris legitur, *Quia vobis donatum est pro Christo, non solùm ut credatis in eum, sed ut etiam patiamini propter eum.* Non ergo quasi de proprio faciat animum elatum quod sibi audit esse donatum.

* CAPUT XXVI. *Piorum patientia Dei donum.* Psal. 70. 5. Psal. 61. 6. Philip. 1. 29. *Schismaticorum patientia pro Christo an laudanda.* Eph. 4. 3.

23. SI quis autem non habens caritatem, quæ pertinet ad unitatem spiritûs & vinculum pacis, quo catholica Ecclesia congregata connectitur, in aliquo schismate constitutus, ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famem, nuditatem, persecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium, vel flammas, vel bestias, vel ipsam crucem timore gehennarum, & ignis æterni: nullo modo ista culpanda sunt, immo verò & hæc laudanda patientia est. Non enim dicere poterimus, melius ei fuisse ut Christum negando nihil eorum pateretur, quæ passus est confitendo: sed existimandum est fortasse

---

a Ita duo Vaticani MSS. Alii verò plerique cum editis, *non possumus.*

b Sic MSS. At editi, *Insania.*

c Plures MSS. *visibus.* In persimili loco libri de Continentia, cap. 2. n. 3. legitur, *Quisquis in corde occurrentibus suggestionibus quorumque visorum . . . . consensit.*

d Aliquot MSS. *immundus & diabolicus spiritus.* Et mox Vaticani duo, *in maligna conspiratione sociatus.*

e Sic probæ notæ MSS. At editi, *quæcumque videntur.*

f Plerique MSS. *vel eo tempore.*

g Editi, *voluntas est.* Verius MSS. *voluptas est.*

1 Cor. 13. 3.

tolerabilius et futurum judicium, quam si Christum negando cuncta illa vitaret: ut illud quod ait Apostolus, *Si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest*; nihil prodesse intelligatur ad regnum cælorum obtinendum, non ad extremi judicii tolerabilius supplicium subeundum.

Caput XXVII. An hæc eorum patientia sit Dei donum.

24. Sed meritò quæri potest, utrùm & ista patientia donum Dei sit, an viribus tribuenda sit voluntatis humanæ, qua quisque ab Ecclesia separatus, non pro errore qui eum separavit, sed pro veritate sacramenti seu verbi quæ apud eum remansit, timore pœnarum æternarum pœnas patitur temporales. Cavendum est enim, ne fortè, si Dei donum istam patientiam dixerimus, hi quibus inest, etiam ad regnum Dei pertinere credantur: si autem illam donum Dei esse negaverimus, cogamur fateri, sine adjutorio & munere Dei in voluntate hominis esse posse aliquid boni. Neque enim hoc non est bonum, ut credat homo æterno supplicio se esse puniendum, si negaverit Christum, & pro ista fide qualecumque supplicium perferat & contemnat humanum.

Dona filiorum heredum & dona filiorum exheredatorum diversa.

25. Proinde sicut negandum non est hoc esse donum Dei, ita intelligendum est alia esse Dei dona filiorum illius Jerusalem, quæ sursum libera est mater nostra: (* hæc sunt enim quodam modo hereditaria, in quibus sumus *heredes Dei, coheredes autem Christi*:) alia verò quæ possunt accipere etiam filii concubinarum, quibus Judæi carnales & schismatici vel hæretici comparantur. Quamvis enim scriptum sit, *Ejice ancillam & filium ejus, neque enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac*: & Abrahæ dixerit Deus, *In Isaac vocabitur tibi semen*: quod sic est Apostolus interpretatus, ut diceret, *Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semine*; ut intelligeremus semen Abrahæ secundùm Isaac propter Christum ad Dei filios pertinere, qui sunt corpus Christi & membra, id est, Ecclesia Dei una, vera, germana, catholica, tenens piam fidem; non eam quæ per elationem vel timorem, sed eam quæ per dilectionem operatur: tamen

Gal. 4. 26. * Caput XXVIII. Rom. 8. 17. Gal. 4. 30. Gen. 21. 10. Rom. 9. 7 & 8. Gal. 5. 6.

A etiam filios concubinarum quando a filio suo Isaac, a dimisit Abraham, nonnulla eis largitus est munera, ne relinquerentur omni modo inanes, non ut tenerentur heredes. Sic enim legimus: *Dedit autem Abraham omnem censum suum Isaac filio suo, & filiis concubinarum suarum dedit Abraham munera, & dimisit eos ab Isaac filio suo.* Si ergo filii sumus liberæ Jerusalem, alia dona exheredatorum, alia intelligamus heredum. *Hi enim heredes sunt*, quibus dicitur, *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.*

Gen. 25. 6.

Caput XXIX. Patientia pauperum Christi merces æterna.

26. Clamemus ergo spiritu caritatis, & donec veniamus ad hereditatem, in qua semper maneamus, liberali amore simus, non servili timore b patientes. Clamemus, quamdiu pauperes sumus, donec illa hereditate ditemur. B Magna quippe inde pignora accepimus, quòd ad nos ditandos pauper factus est Christus, quo in superna divitias exaltato, missus est qui sancta desideria nostris cordibus inspiraret Spiritus-sanctus. Horum pauperum adhuc credentium, nondum contemplantium; adhuc sperantium, nondum tenentium; adhuc desiderio suspirantium, nondum felicitate regnantium; adhuc esurientium & sitientium, nondum saturatorum: horum ergo *pauperum patientia non peribit in æternum*: non quia & illic patientia erit, ubi quod toleretur non erit; sed *non peribit*, dictum est, quia infructuosa non C erit. Fructum autem habebit æternum, ideo non peribit in æternum. Qui enim laborat inaniter, cum eum spes fefellerit, propter quam laborabat, meritò dicit, Perdidi tantum laborem: quisquis verò ad sui laboris promissa pervenerit, gratulans dicit, Non perdidi laborem meum. Dicitur ergo labor non perisse, non quia manet perpetuus, sed quia non est inaniter fusus. Sic & patientia pauperum Christi, sed ditandorum heredum Christi, non peribit in æternum: non quia & illic patienter ferre jubebimur, sed quia pro iis quæ hic patienter pertulimus, æterna beatitudine perfruemur. Non dabit finem sempiternæ felicitati, qui donat temporalem patientiam voluntati: quia utrumque munus donatæ donatum est caritati.

Psal. 9. 19.

a Editi hoc & proximo loco, *divisit*. At MSS. constanter habent *dimisit*: juxta Græcum LXX. Genes. 25. 6. καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτούς. Hebræum verbum sonat *emisit*.

b In omnibus propè MSS. *patientes*: sed in quibusdam sic verba interpuncta sunt: *non servili timore. Patientes clamemus* &c. In editis autem cum eadem verborum interpunctione legitur: *Patienter* &c.

ADMONITIO

IN SERMONES DE SYMBOLO AD CATECHUMENOS.

QUATUOR *isti Sermones conjunctim vulgati aliàs fuerunt in Tomo nono, & apud veteres codices MSS. perinde atque apud excusos appellantur* de Symbolo libri quatuor, *tribuunturque Augustino. Primus quidem Sermo Augustinum omnino refert: non ita vero tres alii. Quippe in his tribus dicendi genus incultum & abjectum, non habet satis ingenii & gravitatis, sicuti videre est in Sermone secundo, ubi legitur cap.* 2. Habemus & nos spiritalem nostrum aurigam, sanctum prophetam Eliam, qui quadrigæ igneæ superimpositus tantùm cucurrit, ut metas prenderet cæli. *Scripturæ loca peregrinis verbis citantur interdum & explicantur eo modo ac stylo, quem Augustino adscribere non audemus, ut in ejusdem Sermonis cap.* 5. *n.* 13. *&* 14. *Hunc præterea Sermonem tempore persecutionis Vandalicæ, demortuo jam Augustino habitum, cùm Ariani Catholicos modis omnibus tentarent, beneficiis æquè ac injuriis avocantes à fide, suspicamur ex illis in fine verbis:* Hæreticus Arianus non insultet Ecclesiæ. Lupus est, agnoscite: serpens est, ejus capita conquassate. Blanditur, sed fallit: multa promittit, sed decipit *&c. In Sermone tertio & quarto morantur nos caussæ dubitandi etiam bene multæ, neque leviores. Possidius in Indiculo cap.* 10. *recenset* de Symbolo Tractatus tres: *sed hos in superiore Tomo Sermonum habes, ordine* 212. 213. *& seq.*

Sub finem Tomi item noni editionis per Lovanienses adornatæ referuntur quatuor-decim Tractatus, quos paucis exceptis dubios habemus ac subdititios. Horum quidam in Appendicem rejecti sunt, quidam verò hîc suo loco typis minutioribus impressi, ut Sermo de quarta Feria, *seu* de cultura agri dominici, *in cujus capite* 3. *locus actuum* 1. 18. *& in capite item* 6. *locus Johan.* 6. 51. *citantur haud satis accuratè: præterquam quòd in capite* 7. *persecutio Vandalica notata videtur. Sermo etiam* de Cataclysmo, *ubi cap.* 2. *dicitur,* baptismo restauratum corpus ad priorem statum primi hominis ante peccatum. *Et Sermo* de Tempore barbarico, *qui capite præsertim* 4. *nonnulla continet minùs consentanea sacræ Bibliorum historiæ, nec non exhortationem in fine ad roborandos catholicos contra persecutionem Arianorum. Stilus certè horum trium æquè rudis ac demissus, minimèque Augustinianus. Denique eumdem auctorem sapiunt tum isti Sermones, tum alii supra* de Symbolo *tres recensiti aliquem fortè ex discipulis Augustini, cujus sententias interdum, tacito S. Doctoris nomine, profert, velut illam in Sermone* de Cataclysmo *cap.* 3. Tolle verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum; *quæ nimirum ducta est ex Tractatu* 80. *in Johann. n.* 3. *Hæsimus etiam aliquantùm circa Sermonem* De Cantico nuvo, *nec sine aliqua cunctatione passi sumus, cum nomine Augustini, quod olim gerit, rursum excudi. In capite* 3. *plures habet sententias ex sequente paulo post Sermone* de utilitate Jejunii *cap.* 3. *desumtas, scilicet,* Si.... jumento insideres, quod te gestiendo vellet præcipitare *&c. atque ejus fine concionator ad baptizandos,* Merces, *inquit,* nostra est, ut in illo sancto fonte adjuvetis nos orationibus vestris: *quod Sermonis proximè subsequentis auctor non absimiliter expetit à baptizandis,* Pro nostra mercede in illo sacratissimo fonte pro nobis orate.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE SYMBOLO
SERMO* AD CATECHUMENOS.

* *Aliàs* Liber primus, *in antè editis*. Tom. 9.

Caput I. Symbolum regula fidei.

ACCIPITE filii regulam fidei, quod Symbolum dicitur. Et cùm acceperitis, in corde scribite, & quotidie dicite apud vos: ante quàm dormiatis, ante quàm procedatis, vestro Symbolo vos munite. Symbolum nemo scribit ut legi possit: sed ad recensendum, ne forte deleat oblivio quod tradidit diligentia, sit vobis codex vestra memoria. Quod audituri estis, hoc credituri: & quod credideritis, hoc etiam linguâ reddituri. Ait enim Apostolus, *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Hoc est enim Symbolum, quod recensuri estis & reddituri. Ista verba quæ audistis, per divinas Scripturas sparsa sunt: sed inde collecta & ad unum redacta, ne tardorum hominum memoria laboraret; ut omnis homo possit dicere, possit tenere quod credit. Numquid enim modò solummodo audistis, quia Deus omnipotens est? Sed incipitis eum habere patrem, quando nati fueritis per Ecclesiam matrem.

Rom. 10. 10. — Symbolum ex Scripturis collectum est.

Deus omnipotens.

2. INDE ergo jam accepistis, meditati estis, & meditati tenuistis, ut dicatis, CREDO IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM. Deus omnipotens est: & cùm sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest; &, quod ait Apostolus, *negare se ipsum non potest.* Quàm multa non potest, & omnipotens est: & ideo omnipotens est, quia ista non potest. Nam si mori posset, non esset omnipotens: si mentiri, si falli, si fallere, si iniquè agere, non esset omnipotens: quia si hoc in eo esset, non fuisset dignus qui esset omnipotens. Prorsus omnipotens Pater noster peccare non potest. Facit quidquid vult: ipsa est omnipotentia. Facit quidquid bene vult, quidquid justè vult: quidquid autem malè fit, non vult. Nemo resistit omnipotenti, ut non quod vult faciat. Ipse fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, invisibilia & visibilia: invisibilia, sicut sunt in cælis sedes, dominationes, principatus, potestates, archangeli, angeli, si bene vixerimus, cives nostri. Fecit in cælo visibilia, solem, lunam, stellas. Suis animalibus terrestribus ornavit terram, implevit aërem volatilibus, terram ambulantibus & serpentibus, mare natantibus: omnia implevit suis creaturis propriis. Fecit & hominem ad imaginem & similitudinem suam in mente: ibi est enim imago Dei; ideo mens ipsa non potest comprehendi nec a se ipsa, ubi est imago Dei. Ad hoc facti sumus, ut creaturis ceteris dominemur: sed per peccatum in primo homine lapsi sumus, & in mortis hereditatem omnes devenimus. Facti sumus humiles mortales, impleti sumus timoribus, erroribus: hoc merito peccati; cum quo merito & reatu nascitur omnis homo. Ideo sicut vidistis hodie, sicut nostis, & parvuli exsufflantur & exorcizantur, ut pellatur ab eis diaboli potestas inimica, quæ decepit hominem, ut possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur: sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur, est enim princeps peccatorum. Ac per hoc propter unum qui lapsus est & omnes misit in mortem, missus est unus sine peccato qui omnes in se credentes perducat ad vitam, liberans eos à peccato.

2 Tim. 2. 13. — Gen. 1. 27. — Parvuli exsufflantur & exorcizantur.

Caput II.

3. IDEO credimus ET IN FILIUM a EJUS, Id est, Dei Patris omnipotentis, UNICUM, DOMINUM NOSTRUM. Quando audis unicum Dei Filium, agnosce Deum. Non enim Filius Dei unicus posset esse non Deus. Quod est, hoc genuit; etsi non est quem genuit. Si verus est autem Filius, hoc est quod Pater: si hoc non est quod Pater, non est verus Filius. Mortales & terrenas creaturas attendite: Quod est resquæque, hoc generat. Non generat homo bovem, non generat ovis canem, nec canis ovem. Quidquid est quod generat, id quod est generat. Tenete ergo fortiter, firmiter, fideliter, quia hoc genuit Deus Pater, quod est ipse omnipotens. Creaturæ istæ mortales per corruptionem generant. Numquid sic Deus generat? Mortalis natus id quod est generat, immortalis quod est generat: corruptibilis corruptibilem generat, incorruptibilis incorruptibilem; corruptibilis corruptibiliter, incorruptibilis incorruptibiliter: usque adeo hoc quod est, ut unus unum, ideo unicum. Scitis quoniam cùm vobis pronuntiarem Symbolum sic dixi, & sic credere debetis: quia *credimus in Deum Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum Filium ejus unicum.* Jam a quando unicum, crede omnipotentem: non enim Deus Pater facit quod vult, & Deus Filius non facit quod vult. Una voluntas est Patris & Filii, quia una natura. Nec enim voluntas Filii potest à Patris voluntate aliquantulùm segregari. Deus & Deus, ambo unus Deus: omnipotens & omnipotens, ambo unus omnipotens.

Filium Dei Dominum nostrum verè esse Deum & omnipotentem.

4. Non introducimus duos deos, quomodo quidam introducunt, & dicunt, Deus Pater & Deus Filius, sed major Deus Pater, minor Deus Filius. Ambo quid? Duo dii? Erubescis dicere, erubesce credere. Dominus Deus Pater dicis, & Dominus Deus Filius: & dicit ipse Filius, *Nemo potest duobus dominis servire.* In familia ipsius sic erimus, ut, quomodo in domo magna ubi est pater-familiâs & habet filium, dicamus & nos, Dominus major, Dominus minor? Aversamini talem cogitationem. Si vobis talia feceritis in corde, idola ponitis in anima una. Prorsus repellite. Priùs credite, posteà intelligite. Cui autem donat Deus, ut cùm crediderit, citò intelligat: Dei donum est, non humana fragilitas. Tamen si nondum intelligitis, credite: Deus unus Pater, Deus Christus Filius Dei. Ambo quid? Unus Deus. Et quomodo ambo unus Deus dicitur? Quomodo? miraris? In Actibus Apostolorum, *Et erat*, inquit, *credentium anima una & cor unum.* Multæ animæ erant, fides easdem unam fecerat. Tot millia animarum erant, amaverunt se, & multæ sunt una: amaverunt Deum in igne caritatis, & ex multitudine ad pulcritudinis unitatem venerunt. Si tam multas animas fecit animam unam caritas: qualis caritas est apud Deum, ubi nulla diversitas, sed integra æqualitas? Si in terris & in hominibus potuit esse tanta caritas, ut de tot animabus faceret unam animam: ubi semper inseparabilis fuit Pater à Filio, Filius à Patre, potuerunt ambo esse nisi Deus unus? Sed illæ animæ, & multæ animæ dici potuerunt, & anima una: Deus autem, ubi est ineffabilis & summa conjunctio, unus Deus dici potest, non dii duo.

Pater & Filius non dii duo, sed unus Deus. — Matt. 6. 24. — Act. 4. 32.

5. FACIT quod vult Pater, facit quod vult Filius. Nolite putare omnipotentem Patrem & non omnipotentem Filium: error est, delete hoc in vobis, non hæreat in memoria vestra, non bibatur in fide vestra, & si fortè aliquis vestrûm biberit, vomat. Omnipotens est Pater, omnipotens Filius. Si omnipotens non genuit omnipotentem, non verum filium genuit. Quid enim dicimus, Fratres, si Pater major minorem filium genuit? Quid enim b dixi,

Filius omnipotens & æqualis à Patre genitus.

a Sic MSS. Editi verò, *Jamque unicum credo* &c.

b In MSS. *dicitur.*

genuit

genuit? Homo enim major generat filium minorem, verum est: sed quia senescit ille, crescit iste, & ad formam patris sui vel crescendo pervenit. Filius Dei si non crescit, quia nec potest Deus senescere, perfectus natus est. Perfectus quidem natus, si non crescit, & minor non remansit; æqualis est. Nam ut sciatis omnipotentem de omnipotente natum, ipsum audite qui Veritas est. De se quod dicit Veritas, hoc est verum. Quid ait Veritas? Quid ait Filius, qui est Veritas? *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.* Omnipotens est Filius, omnia faciendo quæ voluerit. Nam si facit aliqua Pater, quæ non facit Filius, falsum dixit Filius: *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius facit similiter.* Sed quia verum dixit Filius: credite *quæcumque Pater facit, hæc & Filius facit similiter*: & credidistis in Filium omnipotentem. Quod verbum etsi in Symbolo non dixistis, tamen hoc est quod expressistis; quando in unicum ipsum Deum credidistis. Habet aliquid Pater quod non habet Filius? Hoc Ariani hæretici blasphemi dicunt, non ego. Sed ego quid dico? Si habet aliquid Pater, quod non habet Filius, mentitur Filius, qui dicit, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Multa & innumerabilia sunt testimonia quibus probetur, quia Filius verus a Dei Patris est Filius, & Pater Deus verum genuit Filium Deum, & Pater & Filius unus est Deus.

Joh. 5. 19.

Joh. 16. 15.

CAPUT III. Filii Dei nativitas humana ex virgine.

6. SED iste Filius unicus b Dei Patris omnipotentis videamus quid fecit propter nos, quid passus est propter nos. NATUS DE SPIRITU-SANCTO ET VIRGINE MARIA. Ille Deus tantus æqualis Patri, natus de Spiritu-sancto & virgine Maria humilis, unde sanarer superbos. Exaltavit se homo, & cecidit: humiliavit se Deus, & erexit. Humilitas Christi quid est? Manum Deus homini jacenti porrexit. Nos cecidimus, ille descendit: nos jacebamus, ille se inclinavit. Prendamus & surgamus, ut non in pœnam cadamus. Ergo inclinatio ipsius hæc est, *Natus est de Spiritu-sancto & virgine Maria.* Et ipsa nativitas humana, humilis & excelsa. Unde humilis? Quia homo natus est ex hominibus. Unde excelsa? Quia de virgine. Virgo concepit, virgo peperit, & post partum virgo permansit.

Passio sub præside Pilato.

7. QUID deinde? PASSUS SUB PONTIO PILATO. Præsidatum agebat, & judex erat ipse Pontius Pilatus, quando passus est Christus. Judicis nomine signata sunt tempora, quando passus est sub Pontio Pilato: quando passus est, CRUCIFIXUS, c MORTUUS, ET SEPULTUS. Quis? quid? pro quibus? Quis? Filius Dei unicus, Dominus noster. Quid? *Crucifixus, mortuus, & sepultus.* Pro quibus? Pro impiis & peccatoribus. Magna dignatio, magna gratia. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?*

Psal. 115. 12.

Nativitas Christi æterna de Patre.

8. NATUS est ante omnia tempora, natus ante omnia sæcula. Natus ante. Ante quid, ubi non est ante? Prorsus nolite cogitare aliquod tempus ante nativitatem Christi, qua natus est de Patre: de ipsa nativitate loquor, qua est Filius Dei omnipotentis unicus Dominus noster, de ipsa prius loquor. Nolite cogitare in hac nativitate initium temporis: nolite cogitare ullum spatium æternitatis, quando erat Pater & non erat Filius. Ex quo Pater, ex eo Filius. Et quid est, ex quo, ubi non est initium? Ergo semper Pater sine initio, semper Filius sine initio. Et quomodo, inquies, natus est, si non habet initium? De æterno coæternus. Numquam fuit Pater & non erat Filius, & tamen Filius à Patre est genitus. Unde datur qualiscumque similitudo? In rebus terrenis sumus, in creatura visibili sumus. Det mihi similitudinem terra: non dat. Det mihi aliquam similitudinem undarum elementum: non habet unde. Det mihi similitudinem aliquod animal: nec hoc potest. Animal quidem generat, & quod generat, & quod generatur: sed prior est pater, & postea nascitur filius. Inveniamus coævum, & credamus coæternum. Si potuerimus invenire patrem coævum filio suo, & filium coævum patri suo: credamus Deum Patrem coævum Filio suo, & Deum Filium coæternum Patri suo. In terra possumus invenire aliquem coævum, non possumus invenire aliquem coæternum. Intendamus coævum, & credamus coæternum. Intentos vos faciet d fortè aliquis & dicet, Quando potest inveniri pater coævus filio suo, aut filius coævus patri suo? Ut generet pater, antecedit ætate; ut nascatur filius, sequitur ætate: sed hîc coævus pater filio, vel filius patri quomodo potest esse? Occurrat vobis ignis pater, splendor filius: ecce invenimus coævos. Ex quo ignis esse cœpit, continuò splendorem gignit: nec ignis ante splendorem, nec splendor post ignem. Et si interrogemus, quis quem generat, ignis splendorem, aut splendor ignem: continuò vobis occurrit sensu naturali, prudentiâ insitâ mentibus vestris, omnes clamatis, Ignis splendorem, non splendor ignem. Ecce pater incipiens, ecce filius simul, nec antecedens, nec sequens. Ecce ergo pater incipiens, ecce filius simul incipiens. Si ostendi vobis patrem incipientem, & filium simul incipientem; credite Patrem non incipientem, & cum illo Filium nec ipsum incipientem; illum æternum, illum coæternum. Si proficitis, intelligitis: date operam proficere. Nasci habetis, sed & crescere debetis: quia nemo incipit à perfecto. Dei Filio licuit nasci perfectum: quia natus est sine tempore, coæternus Patri, antecedens omnia, non ætate, sed æternitate. Iste ergo natus Patri coæternus, de qua generatione dixit Propheta, *Generationem ejus quis enarrabit?* natus de Patre sine tempore, natus est ex virgine in plenitudine temporis. Istam nativitatem antecesserant tempora. Opportunitate temporis, quando voluit, quando sciebat, tunc natus est: non enim nolens natus est. Nemo nostrûm quia vult nascitur, & nemo nostrum quando vult moritur: ille quando voluit natus est, quando voluit mortuus est; quomodo voluit natus est de virgine, quomodo voluit mortuus est in cruce. Quidquid voluit fecit: quia sic erat homo, ut lateret Deus: susceptor Deus, susceptus homo, unus Christus Deus & homo.

Isa. 53. 8.

Crucis supplicium cur electum à Christo.

9. DE cruce ipsius quid loquar? quid dicam? Extremum genus mortis elegit, ne aliquod genus mortis ejus Martyres formidarent. Doctrinam ostendit in homine, exemplum patientiæ demonstravit in cruce. Ibi opus, quia crucifixus: exemplum operis, crux; præmium operis, resurrectio. Ostendit nobis in cruce quid tolerare, ostendit in resurrectione quid sperare debeamus. Prorsus tamquam agonotheta summus dixit, Fac, & tolle: fac opus, & accipe præmium: certa in agone, & coronaberis. Quod est opus? Obedientia. Quod est præmium? Resurrectio sine morte. Quare addidi, sine morte? Quia surrexit Lazarus, & mortuus est: resurrexit Christus, *jam non moritur, mors ei ultrà non dominabitur.*

Rom. 6. 9.

10. SCRIPTURA dicit, *Patientiam Job audistis, & finem Domini vidistis.* Job quanta pertulerit, cùm legitur & exhorretur, expavescitur, contremiscitur. Et quid recepit? Dupla quàm perdiderat. Ergo ne homo propter præmia temporalia velit habere patientiam, & dicat sibi, Tolerem damnum, reddet mihi Deus filios duplos: Job omnia dupla recepit, & tot filios genuit, quot extulerat. Non ergo dupla sunt? Prorsus dupla sunt, quia & illi vivebant. Ne quis dicat, Feram mala, & reddet mihi Deus quemadmodum reddidit Job: ut jam non sit patientia, sed avaritia. Nam si patientiam ille sanctus non haberet, nec ea quæ contingebant fortiter sustineret; testimonium quod ei Dominus reddidit, unde haberet? *Animadvertisti*, ait Dominus, *ad puerum meum Job? Non enim est illi similis quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor.* Quale, Fratres, testimonium hic sanctus vir à Domino meruit? Et tamen eum sua persuasione mala mulier decipere voluit, habens & hæc figuram illius serpentis, qui sicut in paradiso decepit hominem primum factum à Deo, ita etiam nunc blasphemiam suggerendo putavit posse decipere placentem hominem Deo. Quanta passus est, Fratres? Quis potest tanta pati in re sua, in domo sua, in filiis suis, in carne sua, in ipsa quæ remanserat tentatrice uxore sua? Sed etiam ipsam quæ remanserat, olim auferret, nisi adjutricem sibi servasset: quia primum hominem per Evam debellaverat, Evam servaverat. Quanta ergo passus est? Perdidit omnia quæ habebat, domus ipsius cecidit, utinam sola: oppressit & filios. Et quia in illo patientia magnum locum tenuerat, quid responderit ille, audite: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Abstulit quæ dedit, numquid periit qui dedit? Abstulit quæ dedit. Tamquam diceret, Abstulit omnia, auferat omnia, nudum dimittat me, & servet mihi se. Quid enim mihi deerit, si Deum habuero? Aut quid mihi alia prosunt, si Deum non habuero. Accessum est ad carnem, percussus est vulnere à capite usque ad pedes, sanie diffluebat, vermibus scatebat: & se in Deo suo immobilem demonstrabat atque figebat. Voluit illi mulier, diaboli adjutrix, non mariti consolatrix, persuadere blasphemiam: *Quamdiu*, inquit,

Jacobi 5. 11.

Patientiæ merces non temporalis in præsenti, sed æterna speretur in futuro sæculo.

Job. 1. 8.

Gen. 3. 5.

Job. 1. 21.

Job. 2. 9.

a MSS. *Deus.*
b Lov. *Deus Dei Patris* &c. Abest *Deus* ab editis aliis & MSS.
c Verbum *mortuus* hoc & proximo loco abest à MSS.
d MSS. *Intentos vos faciet. Fortè aliquis dicit.*

ista & ista pateris? Dic aliquod verbum in Dominum, & morere. Ergo quia humiliatus erat, exaltandus erat. Et fecit hoc Dominus, ut ostenderet hominibus: nam ipse servo suo in cælo majora servavit. Ergo humiliatum Job exaltavit, elatum diabolum humiliavit: quia *hunc humiliat, & hunc exaltat.* [Psal. 74. 8.] Ne quis autem, Fratres carissimi, quando aliquas ejusmodi patitur tribulationes, hîc eas spectet mercedem, verbi gratiâ, si damna aliqua patiatur, ne fortè eo animo dicat, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum*, ut duplum accipiat. Patientia Deum laudet, non avaritia. Si ea quæ perdidisti, dupla quæris recipere, & ideo Deum laudas; de cupiditate laudas, non de caritate. Non tibi occurrat ipsius sancti viri exemplum: fallis te. Quando Job omnia B tolerabat, dupla non sperabat. Et in prima ejus confessione quando damna pertulit & filios extulit, & in secunda cùm jam tormenta vulnerum pateretur in carne, potest adverti quod dico. Prioris ejus confessionis hæc verba sunt, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* [Job. 1. 21.] Poterat dicere, Dominus dedit, Dominus abstulit; potest iterum dare qui abstulit, potest plura revocare quam tulit. Non hoc dixit, sed, *sicut Domino placuit*, inquit, *ita factum est*: quia ei placet, placeat mihi: quod placuit bono Domino, non displiceat subdito servo; quod placuit medico, non displiceat ægroto. Aliam ipsius audi confessionem: *Locuta* C *es*, inquit uxori suæ, *tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala quare non sustinebimus?* [Job. 2. 10.] Non addidit, quod si diceret, verum diceret, Potens est Dominus & meam carnem in pristinum revocare, & quod nobis abstulit multiplicare: ne ista spe illa tolerasse videretur. Ista non dixit, ista non speravit. Sed ut nos doceremur, non speranti Dominus præstitit, quo nos doceremur, quia Deus illi adfuit: quia si & illa illi non redderet, occultam coronam ejus videre minimè poteramus. Et ideo quid ait Scriptura divina, exhortando ad patientiam & spem futurorum, non mercedem præsen- D tium? *Patientiam Job audistis, & finem Domini vidistis.* [Jacobi. 5. 11.] Quare patientiam Job, & non finem ipsius Job vidistis? Fauces aperires ad dupla: diceres, Deo gratias, sustineam, duplum recipio sicut Job. Patientiam Job, finem Domini. Patientiam Job novimus, & finem Domini novimus. Quem finem Domini? *Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* [Ps. 21. 2.] Verba sunt Domini pendentis in ligno. Quasi reliquit illum ad præsentem felicitatem, sed non eum reliquit ad æternam immortalitatem. Ibi est finis Domini. Tenent Judæi, insultant Judæi, ligant Judæi, spinis coronant, sputis dehonestant, flagellant, opprobriis obruunt, ligno suspendunt, lanceâ fodiunt, postremò sepeliunt: quasi relictus est. E Sed quibus? Illis insultantibus. Ideo ergo habeto patientiam, ut resurgas & non moriaris, id est, numquam moriaris, sicut Christus. Sic enim legimus: *Christus surgens ex mortuis, jam non moritur.* [Rom. 6. 9.]

CAPUT IV. *Sedere ad dexteram Patris, quid sit.*

11. ADSCENDIT IN CÆLUM: credite. SEDET AD DEXTERAM PATRIS: credite. Sedere, intelligite habitare: quomodo dicimus de quocumque homine, In illa patria sedit per tres annos. Dicit illud & Scriptura, sedisse quemdam in civitate tantum tempus. [3 Reg. 2. 38. sec. LXX. conf. Ser. 214. n. 8. Tom. 5.] Numquid sedit, & numquam surrexit? Ideo hominum habitationes sedes dicuntur. Ubi habentur sedes, numquid semper sedetur? Non surgitur, non ambulatur, non jacetur? & tamen sedes vocantur. Sic ergo credite habitare Christum in dextera Dei F Patris: ibi est. Nec dicat vobis cor vestrum, Quid agit? Nolite quærere, quod non licet invenire: ibi est, sufficit vobis. Beatus est, & à beatitudine, quæ dextera Patris vocatur, ipsius beatitudinis nomen est, dextera Patris. [*Dextera Patris, beatitudo.*] Nam si carnaliter acceperimus; quia sedet ad dexteram Patris, ille erit ad sinistram. Numquid fas est ut sic illos componamus, Filium ad dexteram, Patrem ad sinistram? Ibi omnis dextera est, quia nulla ibi est miseria.

12. INDE VENTURUS JUDICARE VIVOS ET MORTUOS. *Vivos*, qui superfuerint: *mortuos*, qui præcesserint. Potest & sic intelligi: *Vivos*, justos: *mortuos*, injustos. Utrosque enim judicat, sua cuique retribuens. Justis dicturus est in judicio, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab initio mundi.* [Matt. 25. 34.] Ad hoc vos parate, hæc sperate, propterea vivite, & sic vivite, propterea credite, propterea baptizamini, ut possit vobis dici, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est* A *à constitutione mundi.* Sinistris quid? *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Sic judicabuntur à Christo vivi & mortui. Dicta est prima sine tempore nativitas Christi, dicta est alia in plenitudine temporis de virgine nativitas Christi, dicta est passio Christi, dictum est judicium Christi. Totum dictum est, quod dicendum erat de Christo, Filio Dei unico, Domino nostro: sed nondum perfecta est Trinitas.

CAPUT V. *Spiritum sanctum esse Deum.*

13. SEQUITUR in Symbolo, ET IN SPIRITUM SANCTUM. Ista Trinitas unus Deus, una natura, una substantia, una potentia, summa æqualitas, nulla divisio, nulla diversitas, perpetua caritas. Vultis nosse quòd Deus est Spiritus-sanctus? Baptizamini, & templum ejus eritis. B Apostolus dicit, *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus-sancti, quem habetis à Deo?* [1 Cor. 6. 19.] Templum habet Deus: nam & Salomon rex & propheta jussus est ædificare templum Deo. Si ædificaret templum soli, aut lunæ, aut stellæ alicui, aut alicui angelo, nonne damnaret illum Deus? Quia ergo templum ædificavit Deo, ostendit se colere Deum. Et unde ædificavit? De lignis & lapidibus: quia dignatus est Deus facere sibi per servum suum domum in terra, ubi rogaretur, ubi a memoraretur. Unde dicit beatus Stephanus: *Salomon ædificavit illi domum, sed Altissimus non in manu factis templis inhabitat.* [Act. 7. 47 & 48.] Si ergo corpora nostra templum est Spiritus-sancti, qualis Deus est qui ædificavit C templum Spiritui sancto? Sed Deus. Si enim templum Spiritus-sancti sunt corpora nostra, ille Spiritui-sancto ædificavit templum, qui & corpora nostra. Attendite Apostolum dicentem, *Deus temperavit corpus, ei cui deerat majorem honorem dans*: [1 Cor. 12. 24.] cùm loqueretur de diversis membris, ut non essent scissuræ in corpore. Deus creavit corpus nostrum. Herbam Deus creavit, corpus nostrum quis creavit? Unde probamus, quia herbam Deus creat? Qui vestit, ipse creat. Evangelium lege: *Si ergo fœnum agri*, ait, *quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit.* [Matt. 6. 30.] Ille ergo creat, qui vestit. Et Apostolus: *Stulte, quod* D *seminas non vivificatur, nisi* b *moriatur: & quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut fortè tritici, aut alicujus ceterorum; Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit, & unicuique seminum proprium corpus.* [1 Cor. 15. 36. &c.] Si ergo Deus corpora nostra ædificat, si Deus membra nostra ædificat, & corpora nostra templum sunt Spiritus-sancti: nolite dubitare, Deum esse Spiritum-sanctum. Et nolite addere quasi tertium Deum: quia Pater & Filius & Spiritus-sanctus unus est Deus. Sic credite.

CAPUT VI.

14. SEQUITUR post Trinitatis commendationem, SANCTAM ECCLESIAM. Demonstratus est Deus & templum ipsius. *Templum enim Dei sanctum est*, ait Apostolus, E *quod estis vos.* [1 Cor. 3. 17.] Ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia una, Ecclesia vera, Ecclesia catholica, contra omnes hæreses pugnans: pugnare potest, expugnari tamen non potest. Hæreses omnes de illa exierunt, tamquam sarmenta inutilia de vite præcisa: ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in caritate sua. Portæ inferorum non vincent eam.

CAPUT VII. *Peccata etiam immania dimittuntur in baptismo. Venialia dimittuntur in oratione dominica.*

15. REMISSIONEM PECCATORUM. Habetis Symbolum perfectè in vobis, quando baptizamini. Nemo dicat, Illud feci, fortè non mihi dimittitur. Quid fecisti? quantum fecisti? Dic immane aliquid quod commisisti, grave, horrendum, quod etiam cogitare horres: quidquid vis feceris, numquid Christum occidisti? Non est isto facto aliquid pejus, quia & Christo nihil est melius. Quantum nefas est occidere Christum? Judæi tamen eum occiderunt, & multi F in eum postea crediderunt, & biberunt ejus sanguinem: dimissum est illis peccatum quod commiserunt. Cum baptizati fueritis, tenete vitam bonam in præceptis Dei, ut baptismum custodiatis usque in finem. Non vobis dico, quia sine peccato hîc vivetis: sed sunt venialia, sine quibus vita ista non est. Propter omnia peccata baptismus inventus est: propter levia, sine quibus esse non possumus, oratio inventa. Quid habet oratio? *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* [Matt. 6. 12.] Semel abluimur baptismate, quotidie abluimur oratione. [*Pœnitentiæ publicæ actio propter immania peccata, non propter levia.*] Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est ut à Christi corpore separemini: quod absit à vobis. Illi enim quos videtis agere pœnitentiam, scelera commiserunt, aut adulteria, aut aliqua facta immania: inde agunt pœnitentiam. Nam si levia peccata ipsorum essent, ad hæc quotidiana oratio delenda sufficeret.

CAPUT VIII. *Peccata tribus modis dimittuntur.*

16. ERGO tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in baptismate, in oratione, in humilitate c majore

---

a Aliquot MSS. *moraretur*
b Editi, *priùs moriatur.* Abest priùs à MSS.

c Sic MSS. Editi verò *majoris.*

pœnitentiæ: tamen Deus non dimittit peccata, nisi baptizatis. Ipsa peccata quæ primùm dimittit, non nisi baptizatis dimittit. Quando? Quando baptizantur. Peccata quæ postea orantibus dimittuntur, & pœnitentibus, quibus dimittit, baptizatis dimittit. Nam quomodo dicunt; *Pater noster*, qui nondum nati sunt? Catechumeni quamdiu sunt, super illos sunt omnia peccata eorum. Si catechumeni, quanto magis pagani? quanto magis hæretici? Sed hæreticis baptismum non mutamus. Quare? Quia sic habent baptismum, quomodo desertor habet characterem: ita & isti habent baptismum; habent, sed unde damnentur, non unde coronentur. Et tamen si desertor ipse correctus incipiat militare, numquid audet quisquam ei characterem mutare?

CAPUT IX.

16. CREDIMUS etiam RESURRECTIONEM CARNIS, quæ præcessit in Christo: ut hoc etiam speret corpus, quod præcessit in capite. Caput Ecclesiæ Christus, Ecclesia corpus Christi. Caput nostrum surrexit, adscendit in cælum: ubi caput, illic & membra. Quomodo *carnis resurrectionem*? Ne fortè putet aliquis quomodo Lazari, ut scias non sic esse, additum est, IN VITAM ÆTERNAM. Regeneret vos Deus, conservet & tueatur vos Deus, in se, qui est ipsa vita æterna, perducat vos Deus, Amen.

Ephe. 5. 23.

Sequuntur alii DE SYMBOLO *Sermones tres, Augustinum, cui hactenus adscripti in antè editis fuerunt, haud quaquam nobis repræsentantes, sed oratorem genere dicendi, eruditione & ingenio multùm inferiorem.*

DE SYMBOLO

* SERMO AD CATECHUMENOS.

** Aliàs Liber secundus, in antè editis Tomo 9.*

CAPUT I.

SACRAMENTORUM rationem, sive transactæ noctis, sive præsentis sancti Symboli exponendam suscepimus Sanctitati vestræ, donante illo *qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Dives* est enim *in omnibus qui invocant illum.* Ipse quippe potest adjuvare intentionem nostram, acceptabilem pro nobis faciens orationem vestram. Accipite itaque vos qui fide desideratis verbum Dei, tamquam competentem cibum, ex quo vobis Dominus operetur incrementum. Nondum quidem adhuc per sacrum baptismum renati estis, sed per crucis signum in utero sanctæ matris Ecclesiæ jam concepti estis. Agat itaque hæc mater congruis alimentis prius pascere quos portat, ut post partum lætetur se tales suscepisse quos spiritaliter nutriat. Quid est, Dilectissimi, quod in vobis celebratum est? Quid est quod hac nocte circa vos actum est, quod præteritis noctibus actum non est? ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius Ecclesiæ, ibique cervice humiliata quæ male fuerat antea exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis exstirparetur diabolus superbus, dum super vos invocatus est humilis altissimus Christus. Omnes itaque humiles eratis, humiliterque petebatis, orando, psallendo atque dicendo, *Proba me Domine, & scito cor meum.* Probavit, examinavit, corda servorum suorum suo timore tetigit, diabolum sua virtute fugavit, atque ab ejus dominio suam familiam liberavit. Non aliter hic [a] actus est pauper, aliter dives, aliter dominus, aliter servus: quia *unus est omnibus introitus ad vitam.* & si sic ad hanc fragilem atque caducam, quanto magis ad illam immortalem atque sempiternam?

Jacobi 1. 5. Rom. 10. 12.
Sacramenta celebrata circa Catechumenos. Crucis signum.
Examen & scrutinium.
Psal. 138. 23.
Sap. 7. 6.

2. PURGATA itaque familia Redemtoris, postea quàm cantavit canticum salutis, accepit Symboli remedium contra [b] serpentis venenum: ut si quando voluerit adversarius diabolus denuo insidiari, noverit redemtus cum Symboli sacramento & crucis vexillo ei debere occurri: ut talibus armis indutus facilè vincat Christianus, de cujus oppressione malè antea triumphaverat nequissimus diabolus. Ex qua re nobis factus est adversarius diabolus, nisi ex hac, quia videt liberos quos tenebat antè captivos, quia videt sanos quos suis jaculis prostraverat vulneratos, quia videt vestiri denuo immortalitate quos nudaverat propinando iniquitatem; quia *muscipulæ ejus comminutæ sunt, & nos eruti sumus, adjutorium nostrum in nomine Domini?* Si adjutorium nostrum in nomine ejus est: renuntiemus diabolo, pompis & angelis ejus. Hoc audistis, hoc & vos professi estis, renuntiare vos diabolo, pompis & angelis ejus. Videte Dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam: nomina profitentium in libro excipiuntur vitæ, non à quolibet homine, sed à superiore cælitus potestate. Optimi jam tyrones Dei, fortes milites Christi, dum arma sacramentorum suscipitis, pugnam adversùs diabolum indicitis: dum ejus operibus renuntiatis, vehementiùs in vos ejus furias provocatis. Sed non metuat miles Christi: induemini enim ipsum Christum, ut per eum velociter superetis adversarium diabolum. Quibus armis pugnat & ille? Illecebrosis & subdolis. Duo sunt genera armorum ejus valde fortia, contra quæ vigilanter ac fortiter stare debet omnis miles Christi, qui triumphare cupit & superare virtutem diaboli. Quæ sunt ista duo genera armorum? Voluptas & timor. Alios enim voluptate capit, alios timore frangit. Confirmetur & nostra acies, proferantur arma spiritalia. Contra timorem diaboli adsit timor Domini castus, permanens in sæculum sæculi. Contra voluptatem turpissimæ delectationis, non desit fides orationis. Et quid metuat Christianus, quando admonetur sic orare, sic præsumere, sic fidere, ut dicat, *Dominus mihi adjutor est, & ego despiciam inimicos meos?* Plures tamen noveritis, Dilectissimi, capere adversarium per voluptatem quàm per timorem. Nam quare quotidie muscipulam spectaculorum, insaniam studiorum ac turpium voluptatum proponit, nisi ut his delectationibus capiat quos amiserat, ac lætetur denuo se invenisse quos perdiderat?

Arma contra diabolum, Symbolum & Crux.
Psal. 123. 8.
Professio Catechumenorum, renuntiare se diabolo & pompis ejus.
Arma diaboli, voluptas & timor.
Psal. 18. 10.
Arma nostra spiritalia, timor Dei casta & fides orationis.
Psal. 117. 7.

CAPUT II.

3. QUID nobis est ire per multa? Breviter admonendi estis quid spernere, & quid diligere debeatis. Fugite Dilectissimi spectacula, fugite caveas turpissimas diaboli: ne vos vincula teneant maligni. Sed si oblectandus est animus, & spectare delectat; exhibet vobis sancta mater Ecclesia veneranda ac salubria spectacula, quæ & mentes vestras oblectent sua delectatione, & in vobis non corrumpant, sed custodiant fidem. Amator est quispiam circi? Quid delectat in circo? Aurigas videre [d] certantes, populos insanâ furiâ anhelantes, quemlibet celerem præcedentem, adversarii sui equum frangentem. Ista est omnis delectatio, clamare, quia vicit quem diabolus vicit: exsultare & insultare, quòd adversa pars perdiderit equum, cùm is qui tali spectaculo delectatur, [e] vanum perdiderit animum. Vide contrà nostra sancta, sana, suavissima spectacula. Intuere in libro Actuum Apostolorum, claudum ex utero matris numquam ambulantem, quem Petrus fecit currentem; vide subitò sanum, quem antea intuebaris infirmum: & si est in te sanitas mentis, si in te fulget ratio æquitatis ac delectatio salutis, vide quid debeas exspectare, vide ubi debeas exclamare; illic ubi equi sani franguntur, an hic ubi homines fracti salvantur? Sed si te pompa illa, [f] figura ea equorum, compositio curruum, ornatus & aurigæ superstantis, equos regentis, vincere cupientis; si hæc te, ut dixi, pompa delectat: nec hanc tibi denegavit, qui pompis diaboli renuntiare præcepit. Habemus & nos spiritalem nostrum aurigam sanctum prophetam Eliam, qui quadrigæ igneæ superimpositus, tantum cucurrit, ut metas prenderet cæli. Et si adversarios, quos & vera virtus vicit, & quos ille volando transiit, atque ex quorum victoria palmam supernæ celsitudinis accepit, videre desideras: *Currus Pharaonis & omnem virtutem ejus projecit in mare.*

Spectacula circi fugienda: alia esse quæ in Ecclesia cernuntur, spectacula salubria.
Act. 3. 8.
4 Reg. 2. 11.
Exodi 15. 4.

4. ALIUS fortassis theatri amator admonendus sit, quid fugiat, & quo delectetur: ac sic voluntatem spectandi non perdat, sed mutet. In theatris labes morum, discere turpia, audire inhonesta, videre perniciosa. Sed adjuvante Domino ea ex cordibus vestris firmiter repellamus. Singula singulis comparemus. Illic intuentur spectatores propositum nescio quem confictum Deum Jovem, & adulterantem, & tonantem: hic respicimus verum Deum Christum, castitatem docentem, immunditiam destruentem, salubria prædicantem. Illic fingitur quòd idem Jovis Junonem habeat sororem & conjugem: hic prædicamus sanctam Mariam matrem simul & virginem. Illic stupor ingeritur visui, ex usu hominem in fune ambulantem: hic magnum miraculum, Petrum mare pedibus transeuntem. Illic per mimicam turpitudinem castitas violatur: hic per castam Susannam castumque Joseph libido comprimitur, mor-

Deterret à theatro;
Matt. 14. 29.

a Sola editio Lov. *exaltus est.*
b Apud Lov. additur, *antiqui.*
c Hic editi addunt, *opus est.*
d Editio Lov. ad marginem habet. *al. currentes.*
e Sic MSS. At editi loco *vanum*, habent *jam.*
f In MSS. *figura equorum.*

contemnitur, Deus amatur, castitas exaltatur. Chorus illic ac cantio Pantomimi illicit auditum, sed expugnat sanum affectum: & quid tale nostro cantico comparandum sit, in quo dicit qui amat & cantat, *Narraverunt mihi peccatores delectationes suas, sed non ita ut lex tua, Domine, omnia mandata tua veritas?* Nam illic universa fingit vanitas, Scandalistarum quis illic fortè peritiam admiretur, videre parvulos in aëra ludentes, diversas historias exhibentes. Sed videte nostrorum lusus infantum. In utero Rebeccæ duo certant infantes: procedente majore, minoris manu emissa ex utero, planta majoris apprehensa est. In quorum certamine magni sacramenti figura monstrata est, ut minor supplantaret majorem, eique postmodum primatum atque benedictionem auferret. In quibus parvulis quasi ludentibus, & sacramentum, ut dixi, magnum exhibentibus, & reprobi in Esaü demonstrantur Judæi, & prædestinati in Jacob apparent Christiani. Ille enim Jacob unus parvulus sic garriens, multos in se prædestinatos etiam parvulos demonstrabat infantes, qui ex utero matris suscipiuntur manibus fidelium, nec eos sic excutiunt, ut in aëre pendeant, sed ut tenati in cælo vivant. His igitur oblectamentis mens delectetur, pascatur anima Christiana: hanc sobrietatem tetioens mentis, fugiat ebrietatem diaboli.

Psal. 118. 85. & 86. — Scandalistæ. — *Gen. 25. 22.*

Amphitheatri cruenta certamina. — *Cypr. in epist. 2. ad Donatum.* — *Venatores cum ursis certantes.* — a — *Psal. 73. 19.*

5. NEC amphitheatri certamina seducant aut pertrahant Christianum: quò quidem tanto avidiùs curritur, quanto tardiùs exhibetur. Sed etiam ibi quid non periculosum ingeritur adspectibus, quid non cruentum? ubi, sicut ait beatissimus Cyprianus, voluntas noxia[a] ad feras homines nullo crimine damnat. Non ergo vos, Dilectissimi, illud spectaculum crudele invitet intueri, novem ursis duos altercantes venatores: sed delectet videre unum nostrum Danielem orando superantem septem leones. Discerne spiritalis amator certamina; vide duos noxios a voluntate, vide unum innocentem ac plenum fide. Vide illos pro præmio terreno suas animas bestiis obtulisse: vide istum in oratione clamantem, *Ne tradideris bestiis animas confitentes tibi.* In illo spectaculo contristatur editor, si venator evadat illæsus, qui ei plures bestias interemit: in isto nostro sine ferro pugnatur, nec Daniel læditur, nec fera occiditur; & sic vincitur, ut rex miretur atque mutetur, & populi pertimescant, & inimici dispereant. Admirabile spectaculum nostrum, planè mirabile, in quo Deus adjuvat, fides vires impetrat, innocentia pugnat, sanctitas vincit, præmium consequitur tale, quod & ille qui vicerit accipiet, & qui donaverit nihil amittet. Ista spiritalia * Munera concupiscite, ad hæc intuenda & cum omni securitate spectanda alacriter ad ecclesiam convenite, ab omni cupiditate carnali propositum cordis revocate, omnem sollicitudinem vestram Deo gubernandam committite: ut adversarius revereatur, nihil in vobis inveniens suum; vosque illum repudiantes, ejusque pompis renuntiantes, postea quàm ab ejus insidiis vestra fuerit eruta libertas, ne vos inveniat vacuos ille nefarius, quem novimus etiam non suos tenere cupientem.

** Munera, id est spectacula.*

CAPUT III. *Omnipotentia Dei probatur ex creatione rerum de nihilo.*

6. FIDELITER CREDITE IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM. Omnipotentem Deum credimus, qui omnia faciens factus non est: & ideo omnipotens est, quia de nihilo fecit quæcumque fecit. Non enim eum aliqua materies adjuvit, ex qua demonstraret artis suæ potentiam: sed ex nihilo, ut dixi, cuncta creavit. Hoc est enim esse omnipotentem, ut non solùm fabrica ipsa, sed etiam materies ab illo inveniatur esse, qui non habuit initium ut esset; & is qui sempiternus est, crearet, non id quod ipse esset, [b]sed ut ab illo essent jam accepisse. Omne enim quod est, ab illo est: ipse autem à se ipso est, qui non ab aliquo factus est. Fecit ergo facta non factus, creavit creaturam non creatus: qui etiam ipsi creaturæ convenientibus gradibus per diversas ordinationes constituit potestates. Potest quippe secundùm datam potestatem quilibet angelus vel homo dici potens: sed numquid potest dici omnipotens? Potest dici rex vel imperator, quòd multa quæ velit possit: non tamen eum qui sanum sapit, audebit dicere omnipotentem; nam si voluerit eum adulando ita laudare, incipit & illum & se ipsum fallendo decipere. Quomodo enim audebit dicere omnipotentem, quem videt multum velle vivere & vitam succedente morte finire? Si omnipotens est, non moritur, à morte [c]excludatur. Si autem ei mors terminum dabit, omnipotentem eum non fuisse ipsa mors demonstrabit. Non ergo quispiam audebit quamdiu hit creaturam sive cælestem sive terrestrem dicere omnipotentem, nisi solam Trinitatem, Patrem scilicet & Filium & Spiritum-sanctum.

Trinitas.

7. NON enim, cùm dicimus nos *credere in Deum Patrem omnipotentem*, sicut hæretici Ariani, negamus Filium omnipotentem, aut Spiritum-sanctum negamus omnipotentem. Si Filium negaveris omnipotentem, negabis & Patrem omnipotentem. Sed major est, inquiunt, Pater, minor est Filius. Hoc in hominibus, hoc in omnibus, & tu in omnibus perturbaris. Divinam naturam considera, Deum adtende, sempiternum cogita: nam vanè conturbatis. Si sempiternus est Pater, sempiternus est utique & Filius. Si enim fuit Filius quando non fuit Filius, fuit & Pater quando non fuit Pater: quòd si fuit aliquando Pater non Pater, non fuit omnipotens; minus enim habuit in eo quod postea effectus est Pater. Si das initium Filio, das initium & Patri. Pater enim à Filio appellatus est Pater. Si autem semper fuit Pater, semper fuit & Filius. Et si Deus est Pater, Deus est & Filius: non enim aliud potuit procedere de Deo quam Deus. Quòd si Deus est Pater, Deus est & Filius, & si sempiternus est Pater, sempiternus est & Filius: quem non præcessit ætate nec dignitate, non [d]eum minuit æqualitate. Apostolum audi quid de Deo Filio dicat: *Cùm in forma Dei esset*, inquit, *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Non rapuit, quia naturaliter habuit. Omnipotentia itaque Patris in Filio, omnipotentia Filii in Patre: quia neque aliquando Pater sine Filio, neque aliquando Filius sine Patre. Divinam illam nativitatem qua filius processit ex Patre, qua natus est Deus de Deo, sine initio, sine tempore, sine matre, sine aliqua fragilitate, sine ulla sui diminutione, non possumus explicare: *Nativitatem autem ejus*, ait Propheta, *quis enarrabit?* Et re vera quia comprehendere vel dicere potest quomodo natus sit, qui semper est in Patre, & numquam recedit à Patre? Dignè, ut dixi, non possumus enarrare: sed debemus corda nostra ipsi Filio præparare; ut illuminando & per fidem gubernando perducat nos ad speciem veritatis suæ, ne remaneamus in tenebris infidelitatis nostræ, ne aliud æstimando de Filio quàm quod est Pater, ipse Filius non docendo, sed increpando nos admoneat sicut Philippum, dicens, *Philippe qui [e]vidit me, vidit & Patrem. An non agnoscis, quia ego in Patre & Pater in me est?* Sicut ergo Deus de Deo natus est, & lux de lumine, & dies ex die: ita & Omnipotens ex omnipotente. In ista enim mortali nostra generatione qui est pater, aliquando non fuit pater; & qui est filius, non semper est filius: quia & ipse filius cum accessu temporis patrem amiserit, conjugem acceperit, prolemque susceperit, non erit filius, sed ipse vocabitur pater; & quilibet pater ante quàm suscipiat filium, non vocabitur pater. Accedit ergo aliquid tempore, quod præcedat tempore. Non ergo æstimemus hoc in illa divinitatis esse substantia, in illa generatione sempiterna. Non enim illic deficiendo moritur Pater, ut Filius crescendo perveniat ad Patris dignitatem; aut sunt ibi tempora, quia per ipsum facta sunt tempora.

Filium quoque esse Deum omnipotentem, æternum & æqualem Patri. — *Philip. 2. 6.* — *Isa. 53. 8.* — *Joh. 14. 9.*

CAPUT IV. *Idem contra Arianos confirmatur.*

8. IN quo autem tu heretice audes dicere Filium minorem, quem nos confitemur æqualem? In ætate? Non ibi sunt tempora. In divinitate? Deus est Pater, Deus est & Filius. In opere? Omnia per Filium facta sunt. Dicit quidem Scriptura, quòd Deus fecerit mundum, sicut scriptum est in libro Geneseos, *In principio fecit Deus cælum & terram:* sed nos audientes Deum Patrem, cognoscimus Filium & Spiritum-sanctum. Tu forsitan dicis, Deus Pater fecit mundum. Sed audi quid Johannes evangelista dicat, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ecce, sine Filio dicit nihil esse factum: quoniam *omnia per ipsum facta sunt.* Si sine Filio factum est nihil, quid fecit Pater quod non fecit Filius, de quo dicit Evangelista, quòd sine Filio factum est nihil? Si autem, sicut vera fides catholica habet, in Filio operante constituas Patrem, & in Patre operante constituas Filium, quoniam Filius in Patre est & Pater in Filio, omnipotens invenietur Filius, si in ipso omnipotens est Pater: si autem non est omnipotens Filius, ut prædicat hæreticus Arianus, non est in illo omnipotens Pater, falsumque erit se-

Joh. 1. 3. — *Gen. 1. 1.* — *Joh. 1. 1.*

---

a Er. & MSS. *voluptas.*

b Locus perplexus, in quo Fuliensium codex omittit, *sed ut ab illo essent, jam accepisse.*

c MSS. *à morte non excludatur.*

d MSS. *non enim.* Sic etiam editio Er. quæ deinde sola prosequitur, *minuit æqualitatem.*

e Sic melioris notæ MSS. juxta Græc. At editi, *vidit.*

cundùm ipsos quod ipse Filius ait, *Ego in Patre, & Pater in me est*. Absit autem ut falsum sit quod Veritas dicit: confundatur Arianus, qui veritati contradicit.

9. DEMONSTREMUS tamen ex Scripturis dictum Filium omnipotentem sicut & Patrem, ut non solùm ratio vera, sed etiam divina testimonia hæreticorum frontem percutiant impudentem. Dictus est Pater omnipotens, Propheta dicente, *Hæc dicit Dominus omnipotens*. Dictus est & Filius omnipotens, Johanne apostolo in Apocalypsi dicente, *Ab Jesu Christo Domino nostro, qui est, & qui fuit, & qui venturus est omnipotens*. Dictus est & Spiritus-sanctus omnipotens, Salomone prophetante, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & is qui continet omnia, scientiam habet*. An non est omnipotens qui continet omnia? Dicit enim Scriptura quod Deus judex sit, dicente Apostolo, *Omnes adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundùm ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum*. Sed nos quando audimus Deum judicem, totam intelligimus Trinitatem. Tu autem hæretice, dic quis sit iste Deus judex, Pater an Filius? Si dixeris, Pater est: negas Filium judicem; quem in Symbolo etiam tu confiteris venturum vivos mortuosque judicaturum. Contradicis etiam Evangelio dicenti, *Cùm filius hominis venerit in claritate sua, congregabuntur ante eum omnes gentes; & separabit eos ab invicem, sicut separat pastor oves ab hædis*. In quo loco ab Evangelista expressius judex demonstratus est Filius, ut etiam ejusdem judicis sententia panderetur, dicentis, *Ibunt impii in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam*. Quòd si nolens obsistere tantæ auctoritati dixeris Filium judicem, Patrem ergo negabis judicem? Non, inquis, nego Patrem judicem. Quomodo non negas? Quia Pater, inquis, potestatem dedit, Filius accepit. Video quidem, hæretice, quò strabis oculis intendas, quò perversæ mentis aciem intentionis dirigas. Recitaturus enim mihi es ex Evangelio & dicturus, *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio*. In eo, inquis, quod Pater dedit, filius accepit, major est utique qui dat, quàm qui accipit: major est Pater, minor est Filius. Non ex hac sententia glorietur tua vanitas: quoniam ex ipsa te nunc divina convincit auctoritas. *Pater*, inquis, *non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio*. Cognoscimus: novit quippe sana Fides quomodo hoc intelligat. Homo enim ille susceptus, qui etiam ipse appellatus est Dei Filius, accepit potestatem, sed dante Patre & Filio: quoniam Filius in Patre est, & Pater in Filio. Ceterùm si tu hæretice secundùm illam perversam vestram doctrinam illi hoc volueris affigoare divinitati, qua Filius æqualis est Patri, quæro abs te diligentiùs, & ut mihi respondeas celeriter, insistam, quis sit iste qui in libro Deuteronomii Moysi dicebat, *In die judicii reddam illis*. Non potes dicere, Pater est: quoniam secundùm Evangelii sententiam à te prolatam, *Pater non judicat quemquam*. Ergo Filius est qui dicebat, *In die judicii reddam illis*. Filius est? Responde, quid dubitas? Filius hoc dixit, an non? Non est quod dicas nisi Filium dixisse, *In die judicii reddam illis*: quoniam *Pater non judicat quemquam*. Sed vide sequentia libri hujus, quemadmodum te provocet, quemadmodum convincat. Cùm enim dixisset, *In die judicii reddam illis*; post paululum secutus adjunxit, *Videte, videte*, inquit; *quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me*. Quid agis Ariane? Non est quà exeas. Dic si audes, Filium solum hoc dixisse, & negabis Patrem, nec Deum esse, nec judicem. Depone vel nunc convictus animositatem, audi veritatem, intellige Deum judicem Trinitatem. Audi quòd & Spiritus-sanctus judex sit. Ipse Dominus in Evangelio ait, *Cùm venerit Paracletus, ipse arguet mundum de peccato, de justitia, & de judicio*. Quid quæris amplius? Item demonstrat Scriptura divina quòd simul habitet Pater & Filius & Spiritus-sanctus in homine, tamquam in templo suo. In Evangelio Filius, *Si quis me*, inquit, *diligit, diligetur à Patre meo; & veniemus ad eum ego & Pater, & mansionem apud illum faciemus*. Ecce Pater & Filius: quid Spiritus-sanctus? Apostolum audi: *Nescitis*, inquit, *quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Item demonstratur quòd simul deserat impios Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Salomon propheta, *Perversæ*, inquit, *cogitationes separant à Deo*. Ecce Deus Pater deserens perversas cogitationes. Quid Deus Filius? Sequitur: *Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia*. Christus est enim Dei virtus & Dei sapientia. Ecce & Filius deserit malevolam animam, in qua sunt perversæ cogitationes, quas deseruit Pater. Restat de Spiritu-sancto. Audi post paululum quid sequatur: *Sanctus*, inquit, *Spiritus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu*. Audi, sine intellectu deserere hominem Spiritum-sanctum. Quando ista idem ipse Spiritus-sanctus per Prophetam dicebat, vos præviuebat. Ecce jam illa inseparabilis Trinitas testimoniis divinarum Scripturarum demonstratur, quod simul habitet, simul regnet, simul possideat, simul deserat: quam vos Ariani separando & per diversos gradus Filio & Spiritui-sancto injurias irrogando, non in vobis [a] habitare sinitis: quoniam & Deus Pater aufert se à cogitationibus perversis quæ sunt in vobis: & in malevolam animam non introibit sapientia; quia per vestræ animæ malitiam sicut Filium à Patre, ita gregem separatis à summo pastore: & Spiritus-sanctus effugiet fictum, id est, fictionem perversæ vestræ doctrinæ, in qua demonstratum est, nec Patrem, nec Filium, neque manere Spiritum-sanctum.

10. QUONIAM igitur de unitate agitur Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus-sancti, quam unitatem non audemus dicere tres deos, nec tres omnipotentes, nec tres invisibiles, nec tres immortales, sed unum Deum, de quo dicit Apostolus, *Immortali, invisibili, incorruptibili soli Deo honor & gloria*: non ergo nobis ipsis fingamus Patris & Filii & Spiritus-sancti diversas dignitates separabiles & inæquales ætates, ampliores & infirmas potestates: ne quòd ipse Dominus Salvator noster virtute ac majestate sua idola eradicavit & templa, rursus in cordibus Christianorum diabolus fabricet idola. Fides itaque Catholica hæc est, Omnipotentem, immortalem, atque invisibilem credere Deum Patrem: omnipotentem, immortalem atque invisibilem credere Deum Filium, secundùm divinam nativitatem; visibilem autem, mortalem, minoremque angelis factum secundùm susceptam humanitatem: omnipotentem, immortalem atque invisibilem credere Spiritum-sanctum secundum æqualem divinitatem; visum autem in specie columbæ propter Filii adtestationem. Et hæc est Trinitas simplex unitas, inseparabilis, inenarrabilis, semper manens, semper præsens, ubique regnans, unus Deus, de quo propheta David dicit, *Tu es solus Deus magnus*.

11. CREDIMUS IN FILIUM EJUS JESUM CHRISTUM, NATUM DE SPIRITU-SANCTO EX VIRGINE MARIA. Hanc nativitatem incredule quid expavescis? Noli credere, si tantùm homo erat qui natus est: si autem Deus homo erat, de qua voluit natus est, quia sicut voluit natus est. Illud potiùs mirare, quia Verbum suscepit carnem: nec est mutatum in carnem, quia manens Deus suscepit hominem. Ceterum quid miraris, quia genitrix suum genuit genitorem, quia creavit creatura factorem? Sic voluit nasci excelsus humilis, ut in ipsa humilitate ostenderet majestatem. Portabat filium mater intacta, mirabatur & ipsa in adspectu suæ prolis, quam amplexus non strinxerat maritalis. Sed incredule audi prædictum, cognosce impletum. David propheta dicit, *Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus*. Ipse qui fundavit eam Altissimus, ipse in ea factus est homo: altissimus, quia talem matrem creavit: Altissimus, quia sic se in ea formavit, ut procedens ex ejus utero, filium ejus redderet, & integritatem non corrumperet. Quæ est gratia matris hujus & virginis? Quæ est gratia hujus feminæ, quæ virum nesciens filium portat? Quæ est gratia? Audite Gabrielem angelum eam salutantem: *Ave*, inquit, *gratiâ plena, Dominus tecum*. Quando Angelus istam virginem sic salutavit, tunc eam Spiritus-sanctus fecundavit: tunc illa femina virum sine viro concepit, tunc repleta est gratiâ, tunc Dominum suscepit, ut esset in ea qui fecerat eam. Neque enim, Dilectissimi, credendum est, quòd illo jam præsente ac protegente poterat illi feminæ dominari corruptio, in qua non erat ardoris libido.

12. NOVERIT tamen quem portavit virgo mater, noverit, stupor abscedat, fides accedat. Ecce quem portat Christi nascitur; nondum loquitur, & totum concutit mundum. Clamat cælum, novi sideris radiaus fulgore: clamat terra, turbata per Herodem; veniunt Magi admoniti, inquirunt Judæi turbati; quærunt ubi esset qui ubique totus est, quæritur in mundo fabricator mundi. Ad hoc autem quærebatur, non ut agnosceretur, sed ut occideretur: quia *mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit*.

Marginalia: Trinitatem esse Deum omnipotentem. — Apoc. 1. 5. & 8. — Sap. 1. 7. — 2. Cor. 5. 10. — Trinitas judex. — Matt. 25. 31. &c. — Johan. 5. 22. — Deut. 32. 35. — Ibid. 39. — Joh. 16. 8. — Joh. 14. 23. — 1. Cor. 3. 16. — Sap. 1. 3. — 1. Cor. 1. 24. — Sap. 1. 5. — Tota Trinitas omnipotens, immortalis & invisibilis. — 1. Tim. 1. 17. — Idola cordium. — Matt. 3. 16. — Psal. 85. 10. — CAPUT V. Nativitas Filii ex virgine. — Psal. 86. 5. — Luc. 1. 28. — Signa in Christi nativitate. — Joh. 1. 10.

[a] MSS. non in vobis habitat.

O munde immunde, venit qui te redimat, & turbaris; & tunc eum vis perdere, quando ille te disposuit liberare! O Judæorum terra impia, non congruis cælo. Cælum demonstrat, ut adoretur: tu quæris, ut infans necetur. Ille tibi annuntiat Deum hominem suscepisse pro te, & tu vis perdere eum qui venit redimere te. Expecta paululùm, ad hoc quidem venit, ut tuam etiam pessimam impleat voluntatem: sed sustine, ut suam ille colligat hereditatem. Collige, collige Redemtor: non glorietur dispersor. Vindica in eos qui te parvulum persequuntur, parvuli ipsorum pro te moriantur. Si ipsi in te crudeles existunt, parvuli ipsorum pro te moriantur. Vindica, sic vindica. Insultent filii parentibus nondum loquentes, convincant sævientes: infantes dicant testimonium de tua innocentia, quia non est in te ulla malitia: & ii qui te volunt innocentem occidi, hoc eis proveniat, ut suos parvulos ab eis facias separari. Lugeatis licèt Judæi atque plangatis filios vestros, non illi moriuntur, quia a vita suscipiuntur: vobis irrogatur pœna orbitatis, ceterum illis gloria offertur immortalitatis. Nuntiastis Herodi ubi occidendus inveniri potest Filius Dei: sed ille filios vestros occidens pro Filio Dei, & vos orbitatis pœnâ nesciens punit tamquam proditores, & filios vestros Dei fecit heredes. Sic vos irridebat ille, ille qui habitans in cælo, jacebat in terra: sic fullebat vestras vestrique regis subsannabat, quando mala vestra in vos retorquebat, & de malis vestris multa ille bona faciebat.

Infanticidium.

Puer Jesus in medio doctorum inventus. *Luca* 2. 43. &c.

13. Agnovisti virgo mater filii tui infantiam, agnosce & pueritiam. Evangelium loquitur: *Perrexerunt*, ait, *cum puero Jesu parentes ejus in Jerusalem, ut pro eo offerrent sacrificium secundum legem. Et factum est remeantibus illis, puer Jesus remansit in templo: & erat disputans cum senioribus & scribis: & mirabantur omnes in sapientia quæ erat in eo, & turbabat multos. Sed cùm reversi essent quærentes illum, invenerunt illum sedentem in medio seniorum, interrogantem & respondentem illis. Et ait illi illa mater: Fili quid fecisti nobis? Ecce enim solliciti & anxii quærebamus te. Tunc ille, Quid sollicita eras*, inquit? *nescis quia oportet me in bis quæ Patris mei sunt operari?* Quando talia mater à puero filio audivit, corde expavit: non enim patrem nominabat ille quem nesciebat in terra, sed illum qui fecit cælum & terram.

Aquæ in vinum conversio. *Joh.* 2. 3.

14. Agnoscat & ejus adolescentiam, videat multa & magna miracula, conversionem aquarum in vinum. In quo primo miraculo tentavit illa femina jubere se filio posse tamquam mater domina quæ se agnoscebat ancillam. *Fili*, ait, *deficit illis vinum, fac rursus ut aquæ convertantur in vinum.* Et ille ut distingueret inter Deum & hominem, quia secundùm hominem minor erat, secundùm hominem subditus erat, secundum Deum autem supra omnes erat: *Quid mihi & tibi*, inquit, *mulier? Nondum venit hora mea.* Tamquam ei diceret, Veniet hora, quando id quod natum est de te in cruce pendens agnoscat te, & discipulo dilecto commendet te: in hoc autem miraculo quid mihi & tibi? Non enim hoc processit ex te, sed [a] ex eo qui fecit te: non competit tibi ut jubeas Deo, competit autem ut subdita sis Deo. Sed pia mater quæ non asperè tulit admonitionem filii dicentis, *Quid mihi & tibi?* videat in ceteris miraculis Deum operantem, quem intuebatur filium adolescentem, videat cæcorum illuminationem, leprosorum mundationem, claudorum cursus, surdorum auditus, dæmonum fugationes; & quod majus his omnibus, mortuorum resurrectionem. Sed adhuc agnoscat hæc mater, & expavescat filii sui etiam juventutem.

Caput VI. De passione & resurrectione Christi.

15. Quid restat juveni, nisi ut procedat velut sponsus de thalamo suo? Accipiat sponsus sponsam, quæratur, inveniatur quæ ei conjungatur. Non est solus homo, sed Deus est & homo: quæratur quæ ei conjungatur. Qualis est de qua natus est, talis ei inveniatur quæ & matrem reddat fecundam, & virginem servet intactam. Filius permanentis virginis, virginem permansuram accipiat. Ecce tempus est: modò Judæi suam impleant voluntatem, quando dignatur ipse dare potestatem. Agite Judæi nescientes nuptias agni, date præmium pecuniæ malo nebuloni Judæ: agite ut ille qui natus est de virgine, à Pontio Pilato suspendatur in cruce. Adscendat sponsus noster thalami sui lignum, adscendat sponsus noster thalami sui lectum. Dormiat moriendo, aperiatur ejus latus, & Ecclesia prodeat virgo: ut quomodo Eva facta est ex latere Adæ dormientis, ita & Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendentis. Percussum est enim ejus latus, ut Evangelium loquitur, & statim manavit sanguis & aqua, quæ sunt Ecclesiæ gemina sacramenta. Aqua, in qua est sponsa purificata: sanguis, ex quo invenitur esse dotata. In isto sanguine sancti Martyres amici sponsi stolas suas laverunt, candidas eas fecerunt, ad nuptias agni invitati venerunt, ab sponso calicem acceperunt, biberunt, eique propinaverunt. Sanguinem ejus biberunt, sanguinem suum pro illo fuderunt. Quid egit vesana impietas Judæorum, quia invitati non solum venire noluerunt, sed insuper sponsum occiderunt? Quid egit iniquitas Judæ qui eum vendidit, à quo redimi debuit? Ecce nec Judas tenuit pretium, nec Judæi quem comparaverant Christum. Illi dico, Ubi est quod accepisti? Judæo dico, Ubi est quod emisti? Illi dico, Quando vendidisti, tunc te decepisti: isti dico, Quod emisti, possidere non potuisti. Exulta Christiane: in commercium inimicorum tuorum tu vicisti: quod Judas vendidit & Judæus emit, tu adquisisti. Exsulta, exulta sponsa Ecclesia: quia nisi ista in Christo facta essent, tu ab illo formata non esses. Venditus redemit te, occisus dilexit te: & quia te plurimum dilexit, mori voluit propter te. O magnum sacramentum hujus conjugii! O quam magnum mysterium hujus sponsi & hujus sponsæ! non explicabitur digne humanis verbis. De sponso sponsa nascitur, & ut nascitur, statim illi conjungitur; & tunc sponsa nubit, quando sponsus moritur; & tunc ille sponsæ conjungitur, quando à mortalibus separatur: quando ille super cælos exaltatur, tunc ista in omni terra fecundatur. Quid est hoc? Quis est iste sponsus absens & præsens? Quis est iste sponsus præsens & latens, quem sponsa Ecclesia fide tantùm [b] concipit, & sine ullo amplexu membra ejus quotidie parit? Quis est iste qui sic natus est, sic crevit, sic mortuus est? Quis est iste qui infans regem terruit, puer Judæos convicit, juvenis Pontium Pilatum turbavit? Quis est iste? Vultis nosse? *Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Si Dominus virtutum ipse est rex gloriæ: ergo nec Judæos timuit quando armati venerant, nec judicem injuste judicantem, nec milites irridentes, nec inimicos subsannantes, nec coronam spineam imponentes, nec sua vestimenta dividentes, nec fel, nec acetum, nec crucem, nec lanceam, nec mortem. Quando enim ista judæi [c] Pontiusque Pilatus faciebant, Dominus virtutum negotium nostrum agebat; quæ non rapuerat, tunc reddebat. Non rapuit iniquitatem, & pro iniquis suscepit mortem: ut impleretur quod de eo scriptum est, *Quæ non rapueram, tunc reddebam.* Denique ut noveritis pro nobis reddidisse quod non debebat, (*Christus enim pro impiis mortuus est*,) mox ut sacculum carnis suæ in crucis ligno [d] solvit, & pretium nostrum exactori reddidit; ibi statim illum latronem fecit confessorem, ut per eum impiorum restauraret ruinam. Videte redemtum quem diabolus possederat homicidam: videte Dominum virtutum & in ipsa morte miracula facientem. Tunc latro confitebatur, quando Petrus turbabatur: tunc iste agnovit, quando ille negavit. Sed numquid quia Dominus adquisivit latronem, Petrum perdidit negatorem? Absit, absit. Agebat mysterium qui fundebat pretium, in Petro demonstrans non in se quemquam justum debere præsumere; in latrone, nullum impium conversum posse perire. Timeat bonus, ne pereat per superbiam: non desperet malus de multa malitia. [e] Colligantur præsumentes, colligantur desperantes. Magnum pretium pro nobis datum esse cognoscimus, quis sanguine Christi redemti sumus. Agamus quomodo tali Domino non displiceamus. Ecce amavit servos, & quos redemit servos, fecit liberos. Ecce parum est, quia donat libertatem suam: exhibet fraternitatem, promittit etiam hereditatem. Habes amplius quod exspectes? Suscepit veniendo mortem tuam, donavit resurgendo vitam suam. Habes amplius quod exspectes? ille, ille qui crucifixus est pro te, die tertio à mortuis resurgens, super cælos exaltavit te; filium Dei fecit te. Habes amplius quod exspectes? Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Fecit nos ante quam essemus, donavit vitam, donavit ætatem, donavit liberam voluntatem, donavit substantiam, donavit ingenium, donavit rationem, donavit scientiam, donavit omnia sua ut essent tua; & his bonis omnibus malè usi sumus, superbi effecti su-

Joh. 19. 34.

Psal. 23. 10.

Psal. 68. 5.

Rom. 5. 6.

Luca 23. 42.

Psal. 115. 12.

---

a Sic Fuliensium codex. At Divionensis, *sed in eo fecit te.* Editi verò, *sed in eo qui fecit te.*

b In MSS. *conspicit.*

c Sic MSS. At editi, *potius quàm Pilatus.*

d Er. & MSS. *persolvit.*

e Sic Er. & MSS. At Lov. *collidantur præsumentes.*

mus, Creatorem tanta bona largientem, merito prævaricationis offendimus: perivimus, quæsivit; captivi ducti sumus, subvenit; ad mortem perpetuam ducebamur, liberavit. Quid tibi minus exhibuit, qui seipsum pro te tradidit? Et dubitas quod tibi donet vitam suam, qui tecum communicavit mortem suam? Quid retribuemus ei? Si non est quod ei retribuamus, ab ipso accipiamus quod ei offeramus. Hoc à te quærit Christus, hoc tibi dicit: Quod feci pro te, hoc & tu fac pro me: animam meam posui pro te, & tu pro fratribus tuis animam tuam pone. Noli timere mortem, quia cùm vincere non posses, ego sum mortuus, ut tu vinceres: vinceres, non per te, sed per me; quia & ego quòd sum mortuus, non est propter me, sed propter te. Tu enim mori noveras, resurgere non noveras: suscepi mortem quam noveras, demonstravi resurrectionem quam ignorabas. Credendo ama resurgentem, ut per illum & tu resurgas. Diximus, & quantum, ille donavit, exposuimus has tres sententias, quod *natus sit de virgine Maria, crucifixus sub Pontio Pilato & sepultus, tertia die à mortuis resurrexerit* Si enim de singulis, ut dignum est, loqui possemus, prolixitas Sermonis fastidium vobis quàm delectationem incuteret.

CAPUT VII. De adscensione Domini & sessione ad dexteram Patris.

16. QUIA ergo diximus, quò usque ille Altissimus descenderit propter nos: nunc dicamus quomodo id quod suscepit ex nobis, in cælum levaverit, ad dexteram Patris collocaverit, ac fidei nostræ certum pignus dederit, ut secura sint membra de tanto capite, fideliterque sperent ad ipsum se posse pervenire, quem jam credunt ad dexteram Patris sedere. ASSUMTUS IN CÆLOS. Sessionem istam Dilectissimi, non accipiatis humanis membris positam, tanquam Pater sedeat in sinistra, ut Filius sedeat ad dexteram: sed ipsam dexteram intelligite potestatem, quam accepit homo ille susceptus à Deo, ut veniat judicaturus qui priùs venerat judicandus. Ad hoc enim adscendit in cælum, ut fides suum impleat locum. Prædictum quippe hoc invenitur per David prophetam: ait enim, *Congregatio populorum circumdabit te, & propter hanc in altum regredere, Dominus judicat populos.* (Psal. 7. 8.) Hoc quippe ait: Quoniam humiliatus es in forma servi usque ad crucis opprobrium, (Philip. 2. 6.) & hi qui te viderunt crucifixum, aliqui crediderunt, multi dubitaverunt; resurgens à mortuis in altum regredere, super cælos dignare adscendere: ut congregatio populi fidelis congregetur in unum per fidem, ut fides deducat eos ad speciem. Ipsa est virtus omnipotentiæ tuæ, ut plus possis in ipsis fidelibus, quando absens ab eis in homine illo suscepto sentiris. Ceterùm præsentiâ tuæ majestatis de cordibus fidelium tuorum numquam discedis. Videte autem, Dilectissimi, quid donaverit iste qui adscendit in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus: (Psal. 67. 19. Ephes. 4. 8.) videte quid donaverit. Venit mirabiliter, crevit mirabiliter, exhibuit multa miracula, quæ superius commemoravimus, salus æternæ multis præstitit salutem. Qui infirmitates nostras suscepit, multas variasque infirmitates curavit. Circumdatus etiam tunc fuit multitudine populorum, quos adduxerat non fides, sed curiositas oculorum. Denique visa miracula multi laudabant, alii detrahebant. Nam inde est illud detractionis verbum dicentium, quòd in Beelzebub principe dæmoniorum ejiceret dæmonia. (Luca 11. 15.) Cum tanta tamen miracula faceret, contemtus est: non solùm digne habitus non est, sed insuper occisus est. Quare non tunc factum est, ut ejus præsentiâ numerus ille colligeretur, nisi quia oportebat impleri omnia quæ de eo erant scripta? Etenim quando illa agebantur, jam illi ab ipso præparabantur, jam captivitas eorum capta erat. Exspectabatur ut adscenderet Salvator, & donaret dona. Quæ dona? Dona quæ acceperunt discipuli: quæ accepit Petrus ut moreretur pro absente, quem desperando negaverat præsentem. Videte quid idem Petrus dicat in Epistola sua, quid effundat ex dono illo sancti Spiritus: *Credentes*, inquit, *in eum quem non videtis, gaudete inenarrabili gaudio.* (1. Pet. 1. 8.) Gaudeamus & nos credendo in eum quem non videmus: ut securi illum videamus, cùm ad ipsum pervenerimus. Veniet autem & ipse, sed non talis qualis antea venit.

CAPUT VIII. Christus ad judicium in qua forma veniet.

17. VENTURUS EST enim VIVOS ET MORTUOS JUDICARE. Veniet autem ut judicet qui stetit sub judice: veniet in ea forma in qua judicatus est, ut videant in quem pupugerunt. Cognoscant Judæi quem negaverunt: convincat eos ille homo susceptus, & ab eis crucifixus. Fortasse, Dilectissimi, quoniam veritas Evangelica non tacuit eum cum cicatricibus resurrexisse, qui posset si vellet de corpore suscitato & clarificato omnem maculam cujuslibet cicatricis abstergere: (sed sciebat quare cicatrices in corpore suo servaret, ut vulnera dubitationis in cordibus discipulorum sanaret:) fortasse ergo, ut dixi, sicut demonstravit Thomæ non credenti nisi tangeret & videret, (Joh. 20. 27.) ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua. Propter quod dictum est per Prophetam, *Videbunt in quem pupugerunt*: (Zach. 12. 10.) non ut eis dicat, sicut Thomæ, *Quia vidisti, credidisti*: (Joh. 20. 29.) sed ut convincens eos veritas dicat, Ecce hominem quem crucifixistis, ecce Deum & hominem in quem credere noluistis. Videtis vulnera quæ [a] inflixistis, agnoscitis latus quod pupugistis: quoniam & per vos & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. Qui non estis redemti pretio mei sanguinis, non estis mei: *discedite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* (Matt. 25. 41.) Sed illorum mors proficiat ad nostram salutem. Si illi contemserunt, nos timeamus eum qui sic venturus est judicare. Festinet unusquisque cum vivit, ut vivat; currat, ut ejus pretioso sanguine redimatur; ne cùm non fuerit inventus in numero redemtorum, in numero maneat perditorum. Hic, hìc dum vivitur, melior eligatur locus. Hic est tempus fidei. Ceterùm, *in inferno*, ait Propheta, *quis confitebitur tibi?* (Psal. 6. 6.) Qui vult semper vivere, & non timere mortem, teneat vitam, ut mors superetur à vita. Qui non vult timere justum Judicem judicantem, ipsum nunc sibi adhibeat defensorem.

CAPUT IX. De Spiritu-sancto.

18. CREDIMUS ET IN SPIRITUM-SANCTUM. Spiritum-sanctum Deum credimus æqualem Patri & Filio, quia simul est & in Patre & in Filio. Quomodo est in Patre? Filium audi: *Spiritus*, inquit, *qui procedit à Patre, ipse introducet vos in omnem veritatem.* (Joh. 15. 26. & 16. 13.) Quomodo est in Filio? Ipse Filius post resurrectionem mittens discipulos suos prædicare Evangelium insufflavit in faciem ipsorum, & ait illis, *Accipite Spiritum-sanctum.* (Joh. 20. 22.) Quomodo est Spiritus Patris? Ipse Dominus in Evangelio: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* (Matt. 10. 20.) Quomodo est & Spiritus Filii? Apostolus dicit, *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* (Rom. 8. 9.) Quomodo idem ipse Spiritus Patris & Filii procedens à Patre & Filio adtestatur Filium suscepisse carnem? Johannes evangelista dicit: *Spiritus*, inquit, *nondum erat datus, quia Jesus nondum erat clarificatus.* (Joh. 7. 39.) Quando autem clarificatus est Filius, ipse dicit: *Aperti sunt*, ait, *cæli, & descendit super baptizatum Jesum Spiritus-sanctus in specie columbæ, voxque facta est dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui.* (Matt. 3. 16. & 17.)

Adversùs Arianos dicentes Patrem majorem, Filium minorem, Spiritum-sanctum multò inferiorem.

19. Hæc tu hæretice Ariane cùm audis vel legis, Filium clarificatum, Spiritum-sanctum in specie columbæ de cælis esse transmissum: hac auctoritate carnalis tua cogitatio & phantasia spiritûs mali qui operatur in filiis diffidentiæ, Patrem inducit majorem, quia visus non est; Filium minorem, quia visus est in homine; Spiritum-sanctum Filio multò inferiorem, quia in specie apparuit columbæ. Dicis enim tibi, & perversè ratiocinaris: Quantum distat visibilis ab invisibili, tantum distat Filius à Patre; & quantum distat species hominis ab specie columbæ, tantum distat honor Filii ab honore Spiritus-sancti. Hæc cogitans [b] illi proximus es præcipitio erroris. Neque enim defuerunt qui hoc sentirent de anima humana, quod tu vis asserere de substantia divina. Introduxerunt enim quidam, pro meritis animas dari corporibus, & esse revolutiones & circulos. Propheta David divina voce disrumpens, *In circuitu*, inquit, *impii ambulant.* (Psal. 11. 9.) Qui talia credunt vel prædicant, impii sunt. Et tamquam ei Deus diceret, Quid tu de propagine hominum sentis? secutus adjunxit, *Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Sed hæc alia quæstio est, in qua nunc non opus est diutius immorari. Verumtamen quia de specie hominis & columbæ nostra tecum, hæretice, est disceptatio: in hoc enim Filium ampliorem esse Spiritu-sancto dicis, quia pro dignitate gradûs sui, sicut multum distat inter naturam hominis & columbæ, tantam distantiam vis esse Filii & Spiritus-sancti: possem quidem tibi respondere, quia innocentiam quam habet columba, non habet homo: sed non dico; de illo enim homine agimus qui venit sine peccato. Sed si hoc te movet, quia Filius hominem suscepit, Spiritus in columba apparuit: movere te & hoc debet, quia & ipse homo à Filio Dei susceptus ab Scriptura divina dictus est agnus. Nam & Johannes baptista dicit, *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* (Joh. 1. 29.) Et Isaias propheta dicit, *Sicut ovis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se,* (Isai. 53. 7.)

a Er. & MSS. *infixistis.*

b MSS. *Hæc cogitans ille, proximus est præcipitio erroris.*

sic non aperuit os suum. Et Johannes apostolus in Apocalypsi dicit, *Vidi agnum stantem quasi occisum.* [Apoc. 5. 6.] Dic mihi, si valueris tu exponere, quare sit dictus agnus Filius Dei: exponam tibi & ego columbæ speciem Spiritus-sancti. Si mihi dixeris, Agnus Filius Dei propter innocentiam: hoc & ego tibi de Spiritu-sancto referam, Ideo columba Spiritus-sanctus propter innocentiam. Si Christus agnus propter innocentiam, & Spiritus-sanctus columba propter innocentiam: *custodi & tu innocentiam, & vide æquitatem.* [Psal. 36. 37.] Vides æquitatem si Patris & Filii & Spiritus-sancti intelligis unitatem.

Refelluntur adhuc Ariani.

20. Sed adhuc vanas tuas machinas diversasque comparationes de Patris & Filii & Spiritus-sancti substantia, catholica doctrina suffodiat; ut ædificium tuum, quod super arenam, non super petram ædificas, flatu ventorum, divinorum scilicet eloquiorum, & pluvia gratiæ descendente subvertat, subversumque fiat ruina magna. Quamvis nos invisibilem totam Trinitatem noverimus, credamus, teneamus: dic tu nobis hæretice, quis sit ille qui apparuit Moysi in flamma ignis in monte Sina, cujus posteriora vidit Moyses ipso se Domino demonstrante. Nam cùm ille quæreret faciem Dei videre, dicens, *Si inveni gratiam ante te, ostende mihi faciem tuam:* [Exodi 33. 13. &c.] hoc ei Dominus respondit, *Adscende in Choreb, & sta super petram, & transiet claritas mea ante te, & posteriora mea videbis, facies autem mea non videbitur tibi.* Quis est iste qui ducatum præbuit filiis Israel exeuntibus de Ægypto? *Deus,* ait liber Exodi, *præibat illos, die quidem in columna nubis, nocte autem in columna ignis.* [Exod. 13. 21.] Quis est ille? Pater est, an Filius? Si dixeris, Pater est: visus est ergo & Pater in aliqua specie. Non autem audes dicere, Filius est: ne rursus ipsius testimonio Moysi obruaris, *Tu es Deus solus, & alium non novimus absque te.* [Deut. 32. 39.] Ergo Deo Patri assignabis quòd apparuit in columna ignis vel nubis. Si Deo Patri hoc assignabis, redi modò ad illam ratiocinationem tuam; & dic mihi quæ sit melior natura, ignis, nubis, aut hominis. Et si dixeris, ignis vel nubis, irrideris non solum ab hominibus, qui certa ratione sunt præditi, non qui vestra vana seductione decepti; sed etiam ab ipsis pecoribus, quibus etsi non est rationalis intellectus, inest tamen naturalis sensus, qui non est adtributus igni vel nubibus. Si autem dixeris, hominis est melior: Filius à te demonstratur Patre major; quia Filius apparuit in homine, Pater apparuit in igne. Hoc Ariani secundum vos dictum sit: secundum rectam autem veramque doctrinam, quemadmodum non est Filius Patre major, quia Filius apparuit in homine, Pater in igne; sic non est Spiritus-sanctus minor Filio, quia in specie apparuit columbæ. Divina illa substantia Trinitatis manens in se ipsa sicuti est, ut innovaret perdita, nostramque restauraret ruinam, pro captu hominum, & pro congruentia [a] cujuslibet rei se visibiliter demonstravit; unitatem æqualitatemque suam non amisit. In igne Deus, sed non est ignis: in homine Filius, sed non hoc solùm quod videbatur erat, erat & quod latebat. Nam si totum quod videbatur erat, quid est quod dicebat discipulis suis, *Qui me diligit, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo me ipsum illi?* [Joh. 14. 21.] Quid manifestaturus erat, si totum quod videbatur erat? Ergo erat & quod latebat. Ita & Spiritus in columba apparuit, sed non columba erat Spiritus.

21. Totum hoc, homo, factum est propter te. Noli injuriam facere illi qui fecit te, ut consequaris ab illo, quod in isto sancto Symbolo sequitur, * Remissionem omnium Peccatorum. [* Caput X.] Noli minorem prædicare eum, qui te perducit ad regnum cælorum in remissione peccatorum. Sine ista fide si quis ad baptismum accedit, ipse contra se januam indulgentiæ claudit. Nec propter aliud, Dilectissimi, factum est, ut & Pater mitteret Filium, & ipse Filius susciperet hominem sanandum, & Spiritus-sanctus hoc effunderet donum, nisi ut nostræ animæ eruerentur à sarcinis peccatorum. Totum quidem hominem suscepit ille curandum, sed ampliorem curam demonstravit adhibendam esse animæ quam corpori. Namque cùm ipse Salvator inter cetera miracula quæ præsens faciebat, paralyticum antiqua valetudine oppressum videret, priùs ejus animam censuit esse sanandam, tunc demum etiam ejus corpori dignatus est donare salutem. *Fili,* inquit, *confide, quoniam remissa sunt tibi peccata tua.* [Matt. 9. 2. Marci 2. 5.] Magna salus non est contemnenda. Hanc appetere debet, quisquis interiùs & exterius salvus esse desiderat. *Mundate,* ait ipse Dominus, *quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt.* [Matt. 23. 26.] Verumtamen intentio illa perversa Judæorum, quæ non fideliter sequebatur Christum, sed ad hoc eum frequentabant, quia ei dolosi dolosè insidias præparabant, quando audierunt Dominum paralytico dicentem, *Dimissa sunt tibi peccata tua,* [Matt. 9. 2. &c.] continuò susurratio illa cogitationis pessimæ, ubi eos audiebat qui corda inspiciebat, *Quis est iste,* inquiunt, *qui peccata dimittit? Blasphemat: Nemo enim potest dimittere peccata, nisi solus Deus.* Ille autem ut eis demonstraret se esse Deum, eorumque nequitiam ostenderet, ac suam demonstraret potentiam, ait illis, *Quid cogitatis* [b] *nequam in cordibus vestris? Quid est amplius dicere, dimissa sunt tua tibi peccata, aut dicere, Surge & ambula? Ut noveritis autem quia habet potestatem Filius hominis in terra dimittendi peccata: ait paralytico, Surge, tolle grabbatum tuum & vade in domum tuam.* Et statim surrexit, & tulit grabbatum suum, & abiit. O quam melius illi esset, si post acceptam remissionem peccatorum, non de lecto ad peccandum iterum surgeret, sed de sepulcro ad vetam vitam liber securusque surgeret. Non enim vacat, Dilectissimi, quod ei dictum est, *Tolle grabbatum tuum, & vade in domum tuam.* Sic enim Dominus eum curari [c] interius volebat, ut jam ulteriùs non laboraret. *Tolle* autem *grabbatum tuum,* quid est, nisi porta rursus sarcinam delictorum tuorum? Non erunt scapulæ tuæ liberæ, portabis quod te premat, curvus eris sub onere, caput jam liberum iterum gravabitur servitute. *Omnis enim,* ait Dominus, *qui facit peccatum, servus est peccati.* [Joh. 8. 34.] Si post remissionem peccatorum ille paralyticus ex hac vita migraret, plenam acciperet libertatem. Quòd autem hic vivere posteà permissus est, etsi non peccavit, quod credere difficile est: multum periclitatus est: quia tota hæc vita tentatio est. [Job. 7. 1.] Quisquis itaque, Dilectissimi, fideliter credit, & hanc professionem fidei suæ, in qua remittuntur omnia peccata, indubitanter tenet atque amplectitur, præparet voluntatem suam voluntati Dei: ut si eum post baptismum dignatus fuerit in hac vita aliquantulum detinere, ille non quiescat orare ac dicere, *Adjutor meus esto, ne derelinquas me.* [Psal. 26. 9.] Si autem dignatus fuerit liberum atque ab omni fæce peccati mundatum ad se evocare, incunctanter ac sine tristitia pergat ad eum, cum quo & per quem incipiat & ipse regnare, nec vehiculum mortis timeat, in quo prior adscendit ipse qui vocat. Sicut enim ipsum resurgendo perduxit ad Patrem, ita & te illi per resurrectionem repræsentavit. Quia ut te invitaret ad cælum, ad terram descendit, sed non deseruit cælum.

22. In carnis resurrectionem. [Caput XI.] Resurrecturam esse omnem carnem, rationalem scilicet creaturam, fideliter teneamus. Hæc est summa fidei nostræ, quæ separat ab infidelibus. Neque enim de pecudibus vel ceteris animantibus, quibus non est adtributa imago Creatoris, fas est nobis disputare. Ista enim omnia ad usus nostros creata esse cognoscimus. Legat quisquis Deus dixit homini, quando eum formavit atque benedixit, & inveniet ita scriptum in libro Geneseos, *Fecit Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum, masculum & feminam fecit eos, & benedixit eis dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram & dominamini ejus, & habete potestatem piscium maris, pecorum terræ, volatilium cæli.* [Gen. 1. 27. & 28.] Ista ergo omnia propter usus nostræ infirmitatis, ut dixi, creata sunt. Sed quemadmodum non nobiscum resurgit nostra corruptio, neque infirmitas: ita nec ea quæ sunt necessaria nunc nostræ infirmitati. Qualia futura sint nostra corpora, Paulus dicit apostolus: *Seminatur,* inquit, *in corruptione, resurget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur in contumelia, surget in gloria: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* [1. Cor. 15. 42. &c.] Incorruptio hæc, virtus, & gloria, & spiritus vivificans, faciet nos, sicut ipse Dominus promittere dignatus est, æquales angelis Dei: [Matt. 22. 30.] ut vivamus cum ipsis in æterna vita, in una immortalitate ac sempiterna patria. In qua patria vita nostra æterna ipse Christus erit: *Ipse enim est verus Deus & vita æterna.* [1. Joh. 5. 20.]

23. Hoc sequitur etiam in isto sancto Symbolo, quod post resurrectionem carnis credamus. [Caput XII.] Et in vitam æternam. Non nostri jam dominabitur corruptio, im-

a In MSS. *& pro congruentia sui cujusque rei se invisibiliter demonstravit.* Erasmiana quoque editio habet, *invisibiliter demonstravit.*

b Ita MSS. At editi, *Quid cogitatis malum.*

c Sic MSS. Editi verò, *curari exteriùs volebat, ut jam interiùs non laborabat.*

morta-

mortaliter viventibus, & cum ipsa æterna vita manentibus. Neque enim indigebimus illic vestimento, ubi erimus immortalitate vestiti: nec cibus nobis deerit, quando ipse panis vivus, qui propter nos de cælo ad terras usque descendit, sui præsentia nostras animas satiabit: nec potus nobis deerit, præsente fonte vitæ. Saturabit enim nos ab ubertate domus suæ, & torrente deliciarum suarum corda nostra rigabit. Æstus illic non patiemur: ille est enim refrigerium nostrum, qui nos sub umbra alarum suarum protexit & protegit. Frigus illic non patiemur: est enim ibi sol justitiæ, qui suo amore calefaciens corda nostra, radiis divinitatis suæ illuminat oculos nostros, ut videant divinitatem æqualitatemque Patris & filii & Spiritus-sancti. Non ibi fatigabimur: nobiscum enim erit virtus nostra, cui nunc dicimus, *Diligam te, Domine virtus mea.* Non ibi dormiemus: non enim sunt ibi tenebræ, quæ excludere possint permanentem diem. Nulla ibi erit negotiatio, nulla servitus, nullum opus. Et quid illic acturi sumus? Fortasse illud quod scriptum est: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Vacuitas ista contemplationis, erit opus nostræ actionis: ut contemplantes delectemur, & delectabiliter contemplemur videre. Quid videre? *Bona Domini.* Quæ bona? Possumus exprimere illud quod *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit?* Possumus explicare quomodo *erit Deus omnia in omnibus?* Possumus explicare quomodo ipse Filius *cùm tradiderit regnum Deo & Patri*, id est, sanctam congregationem fidelium, ita illum hominem susceptum ampliusque clarificatum non dimittat, ut tamen claritatem quam habet cum Patre ante quàm mundus fieret, ipsis jam fidelibus demonstrare non differat? Possumus explicare quemadmodum sponsa Ecclesia, quæ ex viris & feminis constat, omnis convertatur in virum perfectum, atque ita dignitatem virilem accipiat, ut tamen sponsæ nomen non perdat? Possumus explicare sanctorum corpora resuscitata, ex qua gloria in quam gloriam transeunt? Possumus explicare quò Christum sequantur virgines, quò eum sequi nequeant non virgines, atque illas nescio quò [a] ubique manens secum ducat, nec tamen eas quæ non sunt virgines deserat? Quis audet de his rebus positus in hac mortali carne quæ aggravat animam, aliquid dicere; cùm Paulus apostolus hoc non valuit explicare, qui in isto positus corpore usque in tertium cælum gratiâ operante valuit adscendere? Non simus curiosi ad investigandum, quod Apostoli exprimere minimè potuerunt. Certè ex me nemo scire quærat, quod me nescire scio, nisi fortè ut nescire discat, quod sciri non posse sciendum est. Sed per fidem & patientiam & sanctam matrem Ecclesiam speremus nos accipere, quidquid magnis & pusillis dignatus fuerit ille donare.

Psal. 35. 9. — *Psal. 17. 2.* — *Psal. 45. 11.* — *Psal. 26. 13.* — *1. Cor. 2. 9.* — *Sap. 9. 15.* — *2. Cor. 12.*

CAPUT XIII. Ecclesiæ Catholicæ filios jubet cavere ab Arianis.

24. SANCTA Ecclesia, in qua omnis hujus sacramenti terminatur auctoritas, mater & virgo, corpore casta, prole fecunda, sponsa Christi superiùs declarata, piè nutrit filios quos Deo Patri dignos assignare contendit. Filii boni amate tantam matrem, filii boni nolite deserere quotidie vos requirentem: rependite vicem, amate amantem. Tanta est, talis est, nobilis est, regia prole fecunda est. Non eam patiamini aut filiorum malorum, aut pessimorum servorum injuriis atque insidiis macerari: agite caussas matris vestræ, exserite ejus amplissimam dignitatem. Servus malus non insultet dominæ: hæreticus Arianus non insultet Ecclesiæ. Lupus est, agnoscite: serpens est, ejus capita conquassate. Blanditur, sed fallit: multa promittit, sed decipit. Venite, inquit, defendam: si necessitas est, pascam: si nuditas, vestiam: dabo pecuniam, statuam quid per singulos dies quisque accipiat. O lupe male! ô serpens inique! ô serve nequissime! dominam calcas, veram matrem impugnas, Christum exsufflas, catholicum rebaptizas; & quod est pessimum artis tuæ, alios potentiâ premis ut perdas, alios pecuniâ comparas quos occidas. Ergone hæretice ad hoc vestis nudum, ut exspolies intus Christo vestitum? Ad hoc pascis esurientem, ut animæ auferas cibum cælestem? Ad hoc das pecuniam, ut sic tibi isti vendant Christum rebaptizandum, quemadmodum Judas Judæis Christum crucifigendum? *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Pejora hæretice facis quam quæ fecit Judæus. Ecce enim Judæus etsi præmio comparavit Christum occidendum, semel latus in cruce pendentis pupugit, sed totum ejus corpus integrum reservavit: tu verò ad hoc eum quotidie comparas pecuniâ, ut sedentis in cælo diversa laceres membra. Vos autem dilectissimi, qui ab initio uberibus sanctæ matris Ecclesiæ nutriti, usque ad solidum cibum estis ab ea perducti, manete in ea. Si quis ejus vel disciplinam vel quamlibet admonitionem asperè tulit, & iratus abscessit, agnoscat matrem, redeat ad eam libenter: & hæc suscipit quæ requirit; gaudebitque filium perditum fuisse conversum. Sed licèt multùm gaudeat filium perditum fuisse conversum, stabilitatis dignitatem non quiescit prædicare secum permanentium filiorum.

Act. 8. 20.

DE SYMBOLO

AD CATECHUMENOS * SERMO ALIUS.

* *In aliis editis, Liber alius, seu tertius.*

CAPUT I.

1. SACRAMENTUM Symboli quod accepistis, memoriæque mandatum pro vestra salute retinetis, noveritis hoc esse fidei catholicæ fundamentum, super quod ædificium surrexit Ecclesiæ, constructum manibus Apostolorum & Prophetarum. Ædificium enim domûs Dei, lapides sunt vivi: quod estis vos. Ita enim credentibus scribit Apostolus, *Nescitis*, inquit, *quia templum Dei estis, & Spiritus-sanctus habitat in vobis?* Sed & apostolus Petrus alloquens fideles, *Vos*, inquit, *tamquam lapides vivi ædificamini in domum spiritalem.* Quisquis huic ædificio conjungi desiderat, renuntiet diabolo, pompis & angelis ejus. Pompæ diaboli sunt quæque illicita desideria, quæ turpant, non quæ exornant animam: ut sunt desideria carnis, desideria oculorum, ambitiones sæculi. Ad concupiscentiam carnis pertinent illecebræ voluptatum: ad concupiscentiam oculorum, nugacitas spectaculorum: ad ambitionem sæculi, insana superbia; ubi est fumus inflatus, ut homo positus in aliqua potestate, hominem se esse non agnoscat, cùm de homine judicat. Qui ergo vult mundum vincere, tria ista vincat quæ sunt in mundo: & per hæc illum vincit etiam, qui suadendo per superbiam decepit mundum.

1. Cor. 3. 16. — *1. Pet. 2. 5.* — Pompæ diaboli, quibus renuntiant baptizandi.

CAPUT II.

2. POST quàm autem homo renuntiando diabolo excludit pessimum invasorem, introducat optimum possessorem: CREDAT IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM, &c. Magnum donum gratiæ, credere & intelligere Deum. Sed quid Propheta dicit? *Nisi credideritis non intelligetis.* Credamus ergo, ut intelligamus: sed oremus, ut mereamur videre quod credimus. Peccata enim, & auctor peccati diabolus separavit animam à Deo: & dum creatura secuta est seductorem, suum deseruit salvatorem; facta est ruina magna: & erravit anima, ut pro vero Deo coleret idola, & adoraret ipsa quæ fecit, deserendo illum a quo facta est. Adorando enim lapidem nullam habentem vitam, ipsa perit, deserendo Deum qui est ejus vera & æterna vita. Hinc error omnis, & desertio bonorum: hinc cultus paganorum, & perversitas hæreticorum. Et erraverunt animæ per diversas voluptates & perversas, ut alii colerent solem, alii lunam & stellas, alii montes, alii lapides & quæque virgulta, ut sibi quisque credidit invenisse, non adjutorem Deum, sed deceptorem diabolum: atque ita per diversa anima erravit à Creatore suo, ut omne quod ei dederat Deus ad servitium, hoc illa coleret ut Deum. Nonne omnia propter hominem creata sunt? Legat quis Scripturas sanctas, & inveniet Deum dixisse homini, quem de limo terræ formavit, *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini ejus, & habete potestatem piscium maris, & avium cæli, & pecorum terræ.* Et paulo post: *Ecce* inquit, *dedi vobis omnia in usum & ad escam.* Eos autem qui Scripturas sanctas legere nolunt, ipsa rerum natura, ipseque mundus operibus famulatûs sui incredulos sua quadam voce convincit, & animam perversam increpans dicit, Quid est, misera, quòd erras in me, & degener facta oblita es à quo quanta creata sis, cui cælum & terra tam pulcra domus nullis meritis præcedentibus constructa est? Respondent & singula quæque elementa clamantia, & ipsis suis operibus suum demonstrantia artificem. Clamat cælum, Non sum Deus: nam si Deus essem, nulla me nubilatio obumbrare potuisset, nec tenebræ succederent luci meæ, sed lux integra, incorrupta, inviolataque mansisset, sicut manet lux illa vera quæ istam lucem temporalem creavit in me propter te. Clamat &

Isai. 7. 9. — Cultus idolorum reprehenditur. — *Gen. 1. 28.*

a In MSS. *ubi manens.*

sol, Quid me homo colis ut Deum, quem vides ortu occasuque concludi? Deus nec ortum habet, nec occasum. Sed tu illum deserendo magnum incurristi casum. Sed consideras magnum atque mirabilem esse me: ego autem agnosco habere super me, qui & me creavit & te. Cùm autem opera & splendoris & caloris mei tibi deserviant, quomodo me pro Deo colendum ducis, nisi quia verum Deum colere nescis? Ita luna & stellæ istam similem proferunt vocem: non vides, inquiunt, ô homo, spatium nos agere nocturnum, excludi luce, nec terminos transgredi constitutos, quos ad solatium quietis tuæ omnipotens artifex terminavit? Non sumus Deus: convincimus falsitatem tuam serviendo tibi ad pœnam tuam. Clamat mare, & omnia quæ in eo sunt, Non sumus Deus. Præbeo enim, ut mihi jussum est, famulatum, pervium iter carinæ suscipiens, motus congruos, flatus ventorum; dirigens gressus, ut ad portum desideratum etiam rapiente te avaritiâ, nulla interposita tarditate perducam. Animalia verò quæ gignuntur ex me, tibi in escam donata esse cognoscis. Cum ergo per omnia agnoscam modulum meum, tu quare deseris ordinem tuum, deserendo omnium creatorem Deum? Clamat terra: Ergone homo deitatis mihi nomen adscribis? Ideo non agnoscis quid sim, quia oblitus es qui sis. Non agnoscis materiam tuam: non agnoscis quia limum meum es, ex me quidem formatum, sed, quod non sum ego, animatum. Non agnoscis quia inter omnia animalia quæ ex me procreata sunt, tu solus sub Deo penè mundi dominus constitutus es. Meritò non intelligis, quia cùm esses in honore, non intellexisti: comparatus es jumentis insipientibus, & similatus es illis.

Psal. 48. 13.

CAPUT III. Verus Deus abjectis diis falsis colendus.

3. Nos autem, dilectissimi, quibus donatum est credere, nec solem credamus Deum vel regem cæli; nec mare, aut nescio quem regem ejus Neptunum, quem fingit vanitas, non veritas; nec terram & plutonem: sed *credamus in Deum Patrem omnipotentem, universorum creatorem*, regem cælorum. Qui enim cuncta quia voluit de nihilo fecit, ipse regit quæ fecit. Immortales isti qui à nobis superiùs commemorati sunt, ideo dii non sunt, quia & comprehendi & videri hic oculis possunt: ceteros autem, quos vani vanè colunt, Jovem, Saturnum, Martem, Junonem, Minervam, Venerem, & cetera portenta, non numina bona, sed * nomina mala, homines mortales fuisse, etiam eorum litteræ clamant, qui talibus erroribus delectantur. Nostræ autem sacræ litteræ qualem Deum prædicent, Paulum audite apostolum: *Immortali*, inquit, *invisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria.* Non videtur Deus noster oculis carnis, sed videtur oculis cordis: non videtur ad tempus, sed videtur in æternum. Sed dicit Paganus, Ostende mihi quem colis. Respondeo, Ego quidem habeo etiam modò quem tibi ostendam, sed tu non habes oculos unde videas. *Beati* enim, ait Salvator noster, *mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt.* Cor immundum & tenebris peccatorum obvolutum, Deum quærit videre? *Lux lucet in tenebris, sed tenebræ eam non comprehenderunt.* Numquid quia cæcus non videt, ideo lux non lucet? Si nosses ô infidelis dicere Deo vero, *Illumina oculos meos*: videres nobiscum nunc per speculum in ænigmate, ut possis videre facie ad faciem. Si ex operibus intelligeres artificem, ex creatura conjiceres creatorem. Si expavesceres in te, quia non totum capis te: agnosceres Deum qui fecit te. Non enim vides animam tuam, cùm omnia videat anima tua per carnem tuam. Aut si vides animam tuam, dic mihi qualis vel quanta sit: utrum quadra, an rotunda; utrum lenis, an aspera; utrùm calida, an frigida; utrùm alicujus coloris, an omni colore carens. Video, deficis: ostendere animam tuam qualis sit, non potes. Ecce immortalis est anima tua, & vivificat mortalem carnem tuam. Immortalem dico animam tuam ad utrumque. Si credit, immortalis est ad vitam: si non credit, immortalis est ad pœnam. Credimus ergo Deum immortalem & invisibilem; non illum quem vos infideles Deum fingitis, simul & adulterantem & tonantem: sed Deum verum, totius mundi fabricatorem atque rectorem.

* *f.* omina.
1. Tim. 1. 17.
Matt. 5. 8.
Joh. 1. 5.
Psal. 12. 4.
1. Cor. 13. 12.

CAPUT IV. Nativitas Christi ex virgine secundùm prophetiam Isaiæ.

4. ET FILIUM EJUS JESUM CHRISTUM: olim promissum per Prophetas. Tenemus quod jam impletum esse cognoscimus. Sed ideo etiam hoc credere jubemur, quia quando factum est, præsentes non fuimus. Aderant tunc Judæi, ex quorum gente ipse Salvator Apostolos elegit, per quos ad nos fides illa pervenit. In ipsa autem gente in qua & ex qua nasci dignatus est, longè antea Isaias Propheta prædixerat: *Ecce virgo in utero accipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus.* Et alio in loco: *Exiet virga de radice Jesse, & flos de radice ejus adscendet*: virgam significans virginem Mariam, & florem virgæ, filium virginis Dominum Jesum Christum. Judæi ante quàm ista fierent, legebant, & non intelligebant: cœperunt impleri quæ promissa sunt, & non gaudebant, sed potiùs invidebant. Nascitur Christus ex virgine sicut flos ex virga, sine ullo composito semine. Nascitur infans parvus, rex magnus. Procedunt certa indicia, & signa magni regis: pastoribus nuntiant Angeli, per stellam velut per novam linguam clamant cæli. Adducuntur de longinquo Magi: veniunt, ut adorent adhuc in præsepi jacentem, sed jam in cælo & in terra regnantem. Annuntiantibus Magis regem natum, turbatur Herodes; & ne regnum perdat vult eum occidere, in quem si crederet, & hic securus, & in illa vita sine fine regnaret. Herodes a Judæis ubi Christus nascatur inquirit. Quærunt simul, non sicut Magi adorandum, sed inventum necandum. Quid times Herodes, quia audis regem natum? Non venit ille ut te excludat, sed ut diabolum vincat. Sed tu hæc non intelligens turbaris & sævis; & ut perdas unum quem quæris, per tot infantum mortes * magus efficeris crudelis. Non te ulla pietas plangentium matrum, aut lugentium patrum funera filiorum, non mugitus & gemitus revocat infantum. Necas parvulos corpore, quia te necat timor in corde: & putas si hoc quod cupis impleveris, diu te posse vivere, cùm ipsam vitam quæras occidere. Ille autem fons gratiæ, parvus & magnus, qui in præsepi jacet, thronum tuum terret: agit per te nescientem caussas suas, & a captivitate diaboli animas liberat. Suscepit filios inimicorum in numerum adoptatorum. Moriuntur parvuli pro Christo nescientes, parentes plangunt martyres morientes: ille nondum loquentes idoneos suos efficit testes. Ecce quomodo regnat, qui sic regnare venerat. Ecce jam liberat liberator, & salutem præstat salvator. Sed tu Herodes nesciens hoc, turbaris & sævis: & dum contra parvulum sævis, jam illi obsequium præbes, & nescis. Ille enim rex magnus qui ad hoc venit, ut per te & per alios suos hoc congreget: tu illi prior ad regnum cælorum tot millia candidatorum infantum innumerabilem præmittis exercitum. Hanc turbam Apocalypsis illa beati Johannis apostoli demonstrabat, dicens, *Vidi turbam multam, quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu, stantes in conspectu Dei, & induti erant alba veste, & palmæ fuerunt in manibus eorum.* O magnum donum gratiæ! Quibus eorum meritis præstitum est, ut sic vincerent infantes? Necdum loquuntur, & Christum confitentur. Necdum motibus membrorum valent suscipere pugnam, & victoriæ jam efferunt palmam. Quomodo regnas Herodes, qui sic vinceris? Parvus ille non te armatorum virorum fortium superavit manu, sed innumerabili vicit turbâ morientium parvulorum. Vis nosse quid infantibus quos trucidasti, præstiteris? Ideo accelerasti ad eorum vitam, ne cum suis parentibus occiderent veram vitam: hoc illo per te agente, qui novit bene uti etiam malis tuis. Illorum animas liberavit a parentum internecionia suæ societate, & te solum inanem reliquit in scelere. Egit & agit gratia caussas suas, & per inimicos suos, & per ipsos, & in ipsis: nam & ipsi qui moriebantur, naturâ filii iræ erant, sicut & ceteri: sed quid eis præstitit gratia, nisi ut erueret eos de potestate tenebrarum? Præstitit eis Christus ut pro Christo morerentur, præstitit ut suo sanguine ab originali peccato diluerentur. Nati sunt ad mortem, sed continuò eos mors reddidit vitæ. Iisdem gradibus, Dilectissimi, quibus perierat humana natura, a Domino Jesu Christo reparata est. Adam superbus, humilis Christus: per feminam mors, per feminam vita; per Evam interitus, per Mariam salus. Illa corrupta secuta est seductorem, hæc integra peperit Salvatorem. Illa poculum à serpente propinatum libenter accepit, & viro tradidit, ex quo simul mererentur occidi: hæc gratia cælesti de super infusa vitam protulit, per quam caro mortua possit resuscitari. Quis est qui hæc operatus est, nisi virginis filius & virginum sponsus? qui attulit matri fecunditatem, sed non abstulit integritatem. Quod contulit matri suæ, hoc donavit & sponsæ suæ. Denique sancta Ecclesia quæ illi integro integra conjuncta est, quotidie parit membra ejus, & virgo est.

Isai. 7. 14.
Isai. 11. 1.
Signa in Christi nativitate.
Infantes jussu Herodis occisi fiunt martyres Christi.
* *f.* magis.
Apoc. 7. 9.
Ephes. 2. 3.
Homo iisdem quibus perierat gradibus reparatus.

CAPUT V. De Christi passione.

5. CRUCIFIXUM SUB PONTIO PILATO, ET SEPULTUM. Et hoc credimus, & ita credimus, ut inde gloriemur. *Mihi enim*, ait doctor gentium apostolus Paulus, *absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Et nos

Gal. 6. 14.

Rom. 6. 6.

in hoc gloriemur, in hunc speremus, illi hæreamus. *Simul enim vetus homo noster cum illo crucifixus est cruci.* Nisi enim crucifigeretur ille, mundus non redimeretur. Pœna illa, salus est nostra. Quod Judæus & gentilis detestatur, Christianus inde salvatur. Sed quare Judæus detestatur? Quia, sicut Apostolus dicit, *illorum delicto salus gentibus.* Quod delictum commiserunt Judæi? Christum tenuerunt, vinctum Pilato tradiderunt, clamaverunt, *Crucifige, crucifige.* Quare? quam ob caussam? Quoniam suscitavit mortuum. Audit Pilatus, invenit innocentem, videt populum sævientem, excusat & dicit, *Ego in isto non invenio caussam, accipite eum vos, & crucifigite.* Quando dicebat Pilatus, *Ego in isto non invenio caussam, accipite eum vos*: quid aliud dicebat, quam hoc, Ad judicem quasi cum reo venistis, sed innocentem legibus tradidistis, in quem nullum crimen probare valuistis. Non ero justus, si secundum desiderium vestrum, innocentem occidero: ero ab hoc facto, à vestra seditione alienus, si vobis eum tradidero. *Accipite eum*, inquit, *vos, & secundum legem vestram crucifigite.* Et illi, *Nos scimus*, inquiunt, *quia reus est mortis.* Quid scit cæcus corde, non corpore? Clamat quod nescit, & ut impleat quod sævit, dicit se scire quod nescit. Iterum Pilatus audit Jesum: & responsis ejus in metum missus, consilium invenit quomodo eum dimitteret. Egressus ad Judæos dixit: *Est consuetudo ut dimittam vobis unum in pascha, vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum?* Clamaverunt & dixerunt, *Nolo ipsum dimittere, sed Barabbam.* Fuit autem Barabbas, ut Evangelista narrat, insignis latro. O cæcitas Judæorum! ô furia phreneticorum! *Nolo ipsum dimittere, sed Barabbam*: quid fuit aliud dicere quam, occidatur Christus salvator, quia suscitavit mortuum; dimittatur latro, ut iterum perpetret homicidium? Sed clamate: quid clamatis nescientes? Occidatur à vobis Christus, & redimantur gentes. Medicus autem ille animarum qui vos videbat phrenesi laborare, somnum salutis ingerebat: & ideo etiam ipse pro nobis dormire volebat. Tamquam diceret, Medicus sum, infirmi estis: infirmitas vestra magna refugit somnum salutis. Ecce dormio ego propter vos: ut me viso, dormire delectet & vos, & à pœnali morte liberem vos. Sed illis & de illis hoc dicebat, quos credituros in se postmodum noverat: & pro quibus pendens Patrem rogabat, dicens, *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Inter eos erat & ille phreneticus, priùs Saulus, postea Paulus; priùs superbus, postea humilis: & ipse phrenesi laborabat, somnum salutis repudiabat. Sed quid ei fecit medicus? Prostravit sævientem, erexit credentem: Prostravit persecutorem, erexit prædicatorem. Prostratus ad terram dormivit phreneticus: surrexit, & factus est medicus. Cœpit in aliis curare morbum quo ipse laborabat, & effectus discipulus cælestis archiatri, antidotum bibit confectum ex sanguine medici: prior ipse bibit, & bibendum amatoribus propinavit. Hoc antidotum ex sanguine crucifixi confectum, etiam ipsi reges terræ biberunt: & qui erant Ecclesiæ persecutores, ejus facti sunt defensores. * Sepulturam verò hujus crucifixi sanctum indicat Evangelium: quòd susceptus sit à Joseph, obvolutusque linteaminibus, cum aromatibus positus sit in monumento novo. Homo enim novus sine ulla corruptione ex virgine procreatus, in monumento novo positus est, in quo nondum positus erat mortuus: ut sanctitas virginalis uteri in omnibus ornaretur ex convenientia inviolabilis sepulcri.

Rom. 11. 11. — Joh. 19. 15. — Ibid. 6. — Joh. 18. 39. — Luca 23. 34. — Act. 9. — Antidotum ex Christi sanguine. — * Caput VI. De sepultura ejus.

6. TERTIA DIE A MORTUIS RESURREXIT. Quamvis multi sancti multa hinc senserint atque dixerint. Nam quidam volentes tres dies & tres noctes usque in diem Dominicum exprimere, à nocte præcedente sextæ feriæ, & ipsam sextam feriam concluserunt in unum diem, & noctem sabbati & sabbatum, & noctem Dominici diei & ipsum diem resurrectionis. Alii autem ab ipsa sexta feria, & nocte quæ media die facta est, voluerunt tres dies & tres noctes usque in diem Dominicum exponere, propter illam sententiam Domini in Evangelio positam: *Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet esse filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Sed nos neutram eorum vacuantes sententiam, meliùs tamen, si placet, in his spiritalem requiramus intellectum, quomodo filius hominis fuerit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: tres dies tria tempora sæculi ponentes, ante legem, sub lege, sub gratia; & tres noctes tres mortes, id est, tres mortuos quos suscitavit Dominus præsens in carne, filiam archisynagogi in domo, filium viduæ foris portam, & Lazarum quatriduanum de sepulcro. Unde enim mors, nisi per peccatum? Et quid sunt peccata, nisi magnæ tenebræ quæ faciunt gravem noctem? Ita ergo sibi conveniunt, ut unus dies sit ante legem, quando peccatum latebat: & huic accedit nox illa, quòd puella mortua in domo jacebat, tamquam peccatum intra conscientiam latebat. Secundus dies sit sub lege quando dictum est homini, *Non concupisces*; & peccatum processit ad publicum: & huic accedit nox illa, quòd filius viduæ foris portam, tamquam peccatum animæ quod intus latebat, processit ad publicum. Tertius dies sit sub gratia, quando jam plus peccat anima, quia scit voluntatem Domini sui, & facit digna plagis, & sub tanta plenitudine gratiæ, merito peccatorum jam putet: & huic accedit nox illa mortis Lazari in sepulcro jacentis, tamquam animæ peccatis obrutæ & fœtentis. In his tribus diebus & noctibus fuit Christus in corde terræ, hoc est, jacuit fides Christi in cordibus eorum qui habitant in terra. Habent ergo animæ in his diebus & noctibus & præcepta legis & voces pænitentiæ, ut resurgere possint cum Christo. Ad diem & noctem latentis peccati, lex illa est generalis, *Quod tibi fieri non vis, alii ne feceris.* Et vox pænitentiæ ejus est, *Delicta juventutis & ignorantiæ meæ ne memor fueris.* Ad sequentem diem manifestati peccati, lex illa est, *Non concupisces.* Et vox pænitentiæ ejus est, *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci.* Ad tertium diem & noctem jam sepultæ animæ consuetudine peccati, lex illa est, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare.* Et vox pænitentiæ ejus est, *Domine libera animam meam de morte*: &, *Eduxisti ab inferis animam meam.* Per tria ista tempora veluti per tres dies resurgunt animæ cum Christo, quibus dicitur per Prophetam, *Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis sunt, & exsultabunt omnes qui sunt super terram.* Et quibus per Apostolum dicitur, *Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Et jam resurgentibus, hoc est, a peccatis liberatis dicit, *Si surrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens*: quia Dominus Jesus *resurgens à mortuis*, ASSUMTUS EST IN CÆLOS ET SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS.

Resurrectio quomodo tertia die. — Matt. 12. 40. — Matt. 9. Luc. 7. Joh. 11. — Exodi 20. 17. — Luca 12. 47. — Tob. 4. 16. — Psal. 24. 7. — Exod. 20. 17. — Psal. 50. 6. — Johan. 5. 14. — Psal. 114. 5. — Psal. 29. 4. — Isai. 26. 19. — Ephes. 5. 14. — Coloss. 3. 1.

7. Quis est qui *sedet ad dexteram Patris*? Homo Christus. Nam in quantum Deus, semper cum Patre & ex Patre; & quando ad nos processit, a Patre non recessit. Hoc est enim esse Deum, ubique esse totum. Totus ergo Filius apud Patrem, totus in cælo, totus in terra, totus in utero virginis, totus in cruce, totus in inferno, totus in paradiso quò latronem introduxit. Non per diversa tempora vel loca dicimus ubique esse totum, ut modo ibi totus sit, & alio tempore alibi totus: sed ut semper ubique sit totus. Si enim Deus hoc præstitit huic luci quæ videtur nostris adspectibus, ut simul tota ubique sit; neque enim quando hic est, in Oriente vel in aliis partibus terrarum non est, sed ubique tota est, & in omnibus tota est, & omnium oculos satiat, & ipsa integra perseverat: si hoc potest creatura, quanto ampliùs ipse Creator? Sed hoc quòd Filius dicitur sedere ad dexteram Patris, demonstratur quòd ipse homo quem suscepit Christus, potestatem acceperit judicantis.

Caput VII. Christus ut homo, sedet ad dexteram Patris; ut Deus, ubique est.

8. INDE enim VENTURUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS. Adventum ejus liber indicat Actuum Apostolorum. Postea enim quàm a mortuis resurrexit, conversatus est cum discipulis suis quadraginta diebus & quadraginta noctibus, intrans & exiens, manducans & bibens, non quòd haberet infirmitatem, sed ut doceret veritatem. Quadragesimo die, ipsis videntibus & quodam modo in cælum oculis deducentibus, adstiterunt illis duo viri in veste alba, qui dixerunt eis, *Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? Iste Jesus qui assumtus est in cælum à vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Veniet ergo, Fratres mei, veniet: ille qui priùs venit occultus, veniet in potestate manifestus: ille qui judicatus est, veniet judicaturus: ille qui stetit ante hominem, judicaturus est omnem hominem. *Deus manifestus veniet.* Quid est, *Deus manifestus veniet*? Non sicut prius, homo humilis; sed sicut Deus homo, majestate sublimis. Et judicabit. Quomodo judicabit? Non enim ut judex terrenus quæsiturus est testes ut te convincat, aut veritatem per tormenta requisiturus ut confessum puniat: cùm judex sedeat ipsa justitia, & testis sibi sit ipsa mala conscientia. Ille judex, Dilectissimi, nec gratiâ prævenitur, nec misericordiâ jam flectitur; nec pecuniâ corrumpitur, nec satisfactione mitigatur. Hic, hic, dum tempus est, quidquid potest anima agat pro se, ubi locus est misericordiæ:

Caput VIII. Adventus Christi ad judicium qualis. — Act. 1. 11. — Psal. 49. 3.

nam ibi quid pro se agat non habebit, quia justitiæ solius locus erit. Hic agat anima pœnitentiam, ut ille possit mutare sententiam: hic det panem, ut accipiat postmodum salutem: hic faciat misericordiam, ut ibi inveniat indulgentiam.

CAPUT IX. Tres personas esse unum Deum.

9. CREDIMUS ET IN SPIRITUM-SANCTUM. Spiritum-sanctum Deum dicimus, nec tamen dicimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum tres deos, sed unum: quia una est æternitas, una majestas, una potestas. Pater non est Filius, sed Pater est Filii: Filius non est Pater, sed Filius est Patris: Spiritus sanctus nec Pater est, nec Filius, sed Spiritus est Patris & Filii: tres personæ, sed unus Deus. Quomodo, inquis, tres nominas, & unum dicis? Ostende hoc aut ratione, aut aliqua similitudine, per quam intelligi possit quidnam illud sit. Quæ ratio, aut quæ similitudo illi rei invisibili comparari potest? Det tamen veniam ejus majestas, quia aliquam similitudinem quæ occurrit ex ejus creatura ponit nostra infirmitas, per quam intelligere possit vestra Caritas. Nisi enim ille permitteret, quis nostrum de ejus divinitate loqui auderet? Non vacat quod omnis creatura subjecta sit Creatori, in nulla tamen alia specie voluit apparere Deus noster quàm in igne. Nam & sancto Moysi in rubo in flamma apparuit, & filiis Israël ducatum in columna ignis præbuit, & super discipulos congregatos donum Spiritus-sancti in linguis igneis effudit. Habet enim hoc elementum magnum sacramentum, per quod exerceat quærentis ingenium. Ecce in igne quædam tria conspicimus, ignem, splendorem & calorem: & cùm sint tria, unum lumen est. Simul exsurgunt, simulque consistunt: nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem. Et hæc non confuse unum sunt, nec disjunctè tria; sed cùm unum sint, tria sunt. Simul operantur, & cùm inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nam cum ad ignem refers ustionem, ibi operatur & splendor & calor: & cùm ad splendorem refers illuminationem, simul operatur & ignis & calor: & cùm ad calorem refers calefactionem, simul operatur ignis & calor & splendor. Ita cum dicitur quòd Deus fecerit mundum, intelligitur Pater cum Filio, & per Filium, & cum Spiritu-sancto. Et cùm dicimus Filium pro nobis passum, intelligimus passionem Filii operatum fuisse & Patrem & Filium & Spiritum-sanctum. Et cùm remissio peccatorum tribuitur Spiritui-sancto, intelligimus totam Trinitatem etiam hoc donum inseparabiliter operari. Hæc propter hæreticos Arianos vel alios qui aliter de Deo sentiunt quam dignum est, dicta sunt vestræ Caritati. Ceterùm illud quod est, ineffabile est, incomprehensibile est, nec verbis angelicis explicari potest, quanto magis humanis.

Exod. 3. 2. Exod. 13. 2. Act. 2. 3.

CAPUT X. Baptisma peccata omnia delet.

10. REMISSIONEM PECCATORUM. Omnia prorsus delicta delet sanctum baptisma, & originalia & propria: dicta, facta, cogitata, cognita, incognita, omnia dimittuntur. Innovat hominem, qui fecit hominem; donat delicta, qui non quærit merita: prævenit gratia etiam ipsam infantiam, ut sint liberi per Christum liberati, qui in Adam à diabolo tenebantur antè captivi.

CAPUT XI. Resurrectionis fides similitudine seminis fundetur.

11. CARNIS RESURRECTIONEM. Omnis spes fidei nostræ hæc est, quoniam resuscitabimur. *Omnes quidem resurgemus*, ait Apostolus, *sed non omnes immutabimur*. Resurgent boni, resurgent mali: sed boni ut sempiterna beatitudine fruantur, mali ut perpetuo igne puniantur. Ibi discernetur fidelis ab infideli, ut accipiat fides præmium, & perfidia supplicii obtineat locum. Nec sibi frustra blandiantur increduli, qui audiunt in Psalmo, *Non resurgent impii in judicio. In judicio* dictum est, id est, non ut judicentur resurgent, quia per infidelitatem olim damnati sunt, secundum illam sententiam dominicam, *Qui non credit, jam judicatus est*. Apostolus autem ut tolleret de cordibus infidelium omnem dubitationem, seminantis proposuit similitudinem, & ait, *Stulte, tu quod seminas non vivificatur, nisi moriatur*. Quid autem fiat in semine, puto neminem vestrûm ignorare, quemadmodum grana triturata, purgata, recondita proferantur, projiciantur, obruantur. Nisi enim esset messis fertilitas nota, illa crederetur insania. Attamen cùm obruuntur & ab oculis demittuntur sub terra, mortua jacent. Jam si curiositas exigat ea videre ante quàm pluvia descendat: videt putrefactum atque corruptum quod demiserat integrum. At si spes messis desit, dolor cor urit; perdidisse se credit, quod reconditum habuit. Cùm autem pluvia advenerit, quomodo delectat respicere herbam virentem, calamum surgentem, ad nodos pervenientem, culmum producentem, spicas proferentem? Delectatne videre quod mortuum jacebat, sic revixisse? Sed non sibi assignet terra fertilitatem, quoniam *Dominus dat suavitatem*. Si enim pluvia de super non descendat, etiam terra bona non spicas, sed profert spinas quæ igni tradantur, non quæ horreo recondantur. Similiter & terra nostra, hoc est caro nostra, sive hic, sive ibi, non sibi assignet merita: sed agnoscat etiam illic accepturam se gratiam pro gratia.

1. Cor. 15. 51. Psal. 1. 5. Joh. 3. 18. 1. Cor. 15. 36. Psal. 84. 13.

CAPUT XII. Vitæ æternæ felicitas verbis explicari non potest.

12. IN VITA ÆTERNA. Bonum omne illud quòd resuscitabimur, quòd à peccatis liberabimur, sempiternum erit, & ideo bonum sempiternum erit, quia in æterna vita manebit. Quod sit autem illud bonum quod promittit Deus sanctis suis, quis explicet verbis suis? Facilius tamen possumus dicere in illa vita æterna quid ibi non sit, quàm quid ibi sit. Non est ibi mors, non est ibi luctus, non est ibi lassitudo, non est infirmitas, non est fames, nulla sitis, nullus æstus, nulla corruptio, nulla indigentia, nulla mæstitia, nulla tristitia. Ecce diximus quid ibi non sit: quid autem ibi sit vultis nosse? Hoc est, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus diligentibus se*. Si in cor hominis non adscendit, cor hominis illuc adscendat. Mundetur cor ab omni immunditia, ut possit portare Deum, qui est vera sempiternaque justitia. Manet enim Deus in corde credentis & se diligentis: & manet homo in Deo, id est, in æterna vita, quod est præmium Deum amantis.

1. Cor. 2. 9.

Ecclesiæ Dei inhærendum.

13. NEC amare, nec diligere quis potest, qui in Ecclesia ejus non est: quoniam omnis qui præter illam est, nec cum Deo est, qui vita æterna est. Ideo sacramenti bujus conclusio per Ecclesiam terminatur, quia ipsa est mater fecunda, integra & casta, ubique diffusa, quæ filios Deo spiritaliter parit, quæ parvulos lacte verborum ejus spiritaliter nutrit, quæ pueros sapientiam docet, quæ adolescentes à luxuria atque impudicitia sua sancta castitate custodit, quæ juvenes robore virtutis contra diabolum armat, quæ senes prudentiam docet, quæ seniores ætate provectos venerabiles facit. Per hanc juvenes & virgines, seniores cum junioribus, ætas omnis & uterque sexus laudant nomen Domini. Hæc errantes filios revocat, mortuos graviter dolet, secum perseverantes indeficienter pascit. Hanc, Dilectissimi, amemus omnes: tali matri sic amanti, sic prospicienti, sic consulenti inseparabiliter inhæreamus; ut simul cum illa & per illam Deo Patri perpetuò conjungi mereamur.

Psal. 148. 12.

DE SYMBOLO

AD CATECHUMENOS * SERMO ALIUS.

* In antè editis, Liber alius, seu quartus.

CAPUT I. Catechumeni signo crucis & sacramentis variis ad baptismum præparantur.

DUM per sacratissimum crucis signum vos suscepit in utero sancta mater Ecclesia, quæ sicut & fratres vestros cum summa lætitia spiritaliter pariet nova proles futura tantæ matris, quòusque per lavacrum sanctum regeneratos veræ luci restituat, congruis alimentis eos quos portat pascat in utero, & ad diem partûs sui lætus læta perducat: quoniam non tenetur hac sententia Evæ, quæ in tristitia & gemitu parit filios, nec ipsos gaudentes, sed potiùs flentes. Hæc solvit, quod illa ligaverat, ut prolem quam per inobedientiam sui morti donavit, hæc per obedientiam restituat vitæ. Omnia sacramenta quæ acta sunt & aguntur in vobis per ministerium servorum Dei, exorcismis, orationibus, canticis spiritalibus, insufflationibus, cilicio, inclinatione cervicum, humilitate pedum, pavor ipse omni securitate appetendus, hæc omnia ut dixi, escæ sunt, quæ vos reficiunt in utero, ut renatos ex baptismo hilares vos mater exhibeat Christo. Accepistis & Symbolum, protectionem parturientis contra venena serpentis. In Apocalypsi Joannis apostoli scriptum est hoc, quòd staret draco in conspectu mulieris quæ paritura erat, ut cùm peperisset, natum ejus comederet. Draconem Diabolum esse, nullus vestrûm ignorat. Mulierem illam virginem Mariam significasse, quæ caput nostrum integra integrum peperit, quæ etiam ipsa figuram in se sanctæ Ecclesiæ demonstravit: ut quomodo filium pariens virgo permansit, ita & hæc omni tempore membra ejus pariat, virginitatem non amittat. Ipsas sententias sacratissimi Symboli adjuvante Domino exponendas suscepimus, ut quid singulæ contineant, vestris sensibus intimemus. Parata sunt corda vestra, quia exclusus est inimicus de cordibus vestris. Mundata est domus, non remaneat inanis; ne cum vacuam desertor invenerit, adducat secum alios septem nequiores se, & efficiantur hominis illius posteriora, ut Evan-

Gen. 3. 16. Apoc. 12. 4. Luc. 11. 26.

gelium loquitur, pejora prioribus. Mox ut exclusus fuerit A pessimus invasor, introducatur optimus possessor. Quis est invasor? Diabolus. Quid invasit? Hominem quem non fecit, insuper & decepit. Promisit ei immortalitatem, & propinavit iniquitatem. Huic vos renuntiare professi estis: in qua professione, non hominibus, sed Deo & Angelis ejus conscribentibus, dixistis, Renuntio. Renuntiate non solùm vocibus, sed etiam moribus; non tantùm sono linguæ, sed & actu vitæ; nec tantùm labiis sonantibus, sed operibus pronuntiantibus. Scitote vos cum callido, antiquo & veternoso inimico suscepisse certamen: non in vobis post renuntiationem inveniat opera sua, ne jure vos attrahat in servitutem. Deprehenderis enim & detegeris Christiane, quando aliud agis & aliud profiteris: fidelis in nomine, aliud demonstrans in opere, non tenens promissionis tuæ fidem: modò ingrediens Ecclesiam orationes fundere, post modicum in spectaculis a histrionibus impudicè clamare. Quid tibi cum pompis diaboli, quibus renuntiasti? Ut quid claudicatis ambobus inguinibus? Si Deus est, ite post illum: si mundus est, ite post illum. Si Deus eligitur, serviatur illi secundùm ipsius voluntatem: si mundus eligitur, ut quid fictum cor quasi Deo accommodatur? Quisquis contemto Deo sequeris mundum, & ipse te deserit mundus. Non vis bonus implere voluntatem Dei, & de te malo impletur voluntas Dei. Sequere adhuc quantum potes fugitivum, & si potes apprehende eum, tene eum: sed video, non potes, fallis te. Ille enim labiles motus suos torrentis ictu percurrens, dum te videt inhærentem sibi & tenentem se, ad hoc te rapit, non ut salvet, sed ut perdat te. Quid tibi cum pompis diaboli, amator Christi? Noli te fallere: odit enim Deus tales, nec inter suos deputat professores, quos cernit vitæ suæ desertores. Ecce ruinosus est mundus, ecce tantis calamitatibus replevit Deus mundum, ecce amarus est mundus, & sic amatur. Quid faceremus, si dulcis esset? O munde immunde, teneri vis periens, quid faceres si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentiris? Vultis dilectissimi non inhærere mundo? Eligite amare Creatorem mundi: & renuntiate pompis mundanis, quibus princeps est diabolus cum angelis suis.

Renuntiationis professio.

CAPUT II. *Fides præcedat, ut visionis merces sequatur.*

2. CREDITE. Sic crede, ut desideres videre quod credis. Dicit aliquis, Ecce credo, & desidero videre quod credo: utinam mihi ostenderetur, ut fides mea ipsa visione lætaretur. Si nunc videres, non crederes: ideo credis, quia non vides: sed ita crede, ut videas. Fides, opus est: visio Dei, merces est. Præposterè vis accipere mercedem, qui non laborasti in opere. Nonne omni operanti penes te, rectè à te merces non datur, nisi opus perficiatur? Quod agis cum b servo tuo, hoc pete à Domino tuo. Tibi confert, quod per fidem te exercet: differendo visionem suam, commendat donum suum, non negat, ut ampliùs desideres dilatum, ne vilescat citò datum. Nec tamen te deserit, qui utiliter nunc visionem suam subtrahit: oculi tui eum non capiunt. Ceterùm ipse te omni tempore attendit. Adhibe oculos fidei. Nonne faciem ejus respicis, cùm in ejus unigenito Filio credis? Nonne manus ejus vides, cùm universam creaturam attendis? Nonne os ejus audis, quando præcepta ejus recitari advertis? Orationem tuam quomodo fundis, nisi scias te ad illum pervenire, de quo dicit Propheta, *Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum*? Si autem & pedes ejus quæris nosse, audi quos voluit esse pedes suos. *Quàm pretiosi pedes*, inquit, *eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona!* Conscripsimus membra: sed non in his membris humanis continetur Deus, quoniam non est in loco, sed ubique totus est. Diximus secundùm modum intelligentiæ humanæ, non secundùm ineffabilem virtutem majestatis divinæ. Vis nosse qualis sit? Vide facturam, & intelliges factorem: perscrutare quæ fecit, & intelliges eum qui omnia creavit. Ecce ait Deo propheta, *Cæli cælorum non te capiunt*. Et quem non capiunt spatia cæli, capiunt angustiæ cordis humani, ipso dicente, *Inambulabo in illis, & inhabitabo*. Et Dominus Jesus, *Qui me diligit, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum: & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus*. Ecce qualem te fecit omnipotens qui te creavit. Agnosce te priùs qui sis, & cognosces qui te fecit qui sit. Rex terrenus, ideo mortalis, quia visibilis: Rex cælestis immortalis, & invisibilis. Rex terrenus cùm nihil creaverit, omnia tamen in potestate accepit: & non credis Regem qui omnia creavit, quòd cuncta gubernet & regat? Quomodo, inquis, cuncta gubernat & regit? Ecce tanta mala fiunt in mundo, & non vindicat. O homo, ideo negas ejus potentiam, quia magnam ille exhibet patientiam? Peccantem quidem impunitum non dimittit: servat, aut pœnitendo corrigendum, aut ultimo judicio puniendum. Crede mihi ô tu quisquis es qui de malis quereris, quoniam omnes mali sumus. Si, ut vis, Deus malis statim retribueret mala; nullus remaneret qui de alio murmuraret. Sed ideo ille Rex magnus, qui novit quomodo regat quod creavit, non implet voluntates perversas, sed suam perficit rectam, ut te doceat patientiam suam. Non tu Deum velis convertere ad furias tuas: regat te qui fecit te: nam si volueris B regi à te, statim cades per te. Tamdiu primus homo ille stetit, quamdiu Deo adhæsit: dimisit, & dimissus est. Voluit probare vires suas, & invenit miserias & nostras & suas. Quàm bonum illi esset, si hoc faceret quod Psalmus admonet, *Jacta in Domino curam tuam, & ipse te enutriet*. Si tunc ille homo noluit esse cautus, nunc homo caveat vel expertus.

Psal. 33. 16. *Isa. 52. 7.* *Rom. 10. 15.* *3 Par. 6. 18.* *2 Cor. 6. 16.* *Joh. 14. 21. & 23.* *Omnes mali sumus.* *Psal. 54. 23.*

3. CONFITEAMUR, intelligamus habere nos Regem immortalem & invisibilem: *quem nemo hominum vidit, nec videre his oculis potest*. Apostoli hæc verba sunt. * Si nemo hominum vidit, quomodo locutus est cum Moyse os ad os, sicut quis loquitur ad amicum suum? Irruit quæstio non parva. Ait enim Dominus, *Non quomodo cum aliis per ænigmata, ita loquar ad Moysen famulum meum, sed os ad os loquar illi*. Et subjunxit Scriptura quæ supra diximus: *quoniam loquebatur Moyses cum Deo os ad os, sicut quis loquitur ad amicum suum*. Si os ad os loquebatur cum eo, & videbat eum, quomodo verum est illud apostolicum, quòd *Deum nemo vidit umquam, nec videre potest*? Si autem videbat eum Moyses, quid est quod idem ipse post paululum pro magno petit, & dicit, *Si inveni gratiam ante te, ostende mihi faciem tuam*? Et Dominus illi, *Faciem quidem mea non videbitur tibi: non enim videbit quis faciem meam & vivet*. Ubi est illud quod videbat? Et si videbat, cur desiderabat videre quod videbat? Aut quomodo illi negabatur id, quod jam demonstrabatur? Exercet ingenium D quærentis. Videbat Moyses Deum non oculis corporeis, sed oculis mentis. Et quia lux illa perpetua, quæ Deus est, plus eum quàm ceteros illustraverat, ideo dictum est, *Os ad os loquebatur illi*: ac si diceretur, Plus omnibus manifestatus est illi. In eo autem quod dictum est, *Non enim quis poterit videre faciem meam & vivere*: ostensum est neminem his oculis corporeis Deum posse videre. Quid autem concessum sit fidelissimo famulo Dei Moysi, ne tam magnum ejus desiderium in omnibus frustraretur, debet nosse Caritas vestra. Dictum est illi à Domino, sicut eadem Scriptura narrat: *Vade, adscende super petram in Choreb, & sta ibi; & transiet claritas mea ante te, & posteriora mea videbis: facies autem mea non videbitur tibi*. Ne forte subrepat perversus intellectus, aut hæreticus sensus, & putet E quis Deum esse corporeum, vigilet pia fides & catholica doctrina. Mysticis enim figuris loquitur divina Scriptura, servans rebus tempora, quibus recognitis manifesta exerceat veritate: quoniam nec hoc vacat à mysterio, quòd in monte Choreb super petram jussus est adscendere Moyses, & stare. Ipsa est illa petra, quæ percussa produxit aquas populo sitienti: de qua dicit sanctus David, *Disrupit petram, & fluxerunt aquæ*. Apostolus autem exponens hoc ait, *Patres nostri escam spiritalem manducaverunt, & eumdem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petrâ. Petra autem erat Christus*. Ipsa sunt illa posteriora Dei, Christus Dei. Hoc vidit Moyses prophetando, quod Paulus exponit dicendo: *Cùm venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex* F *muliere*. Mulierem hic ponit, consuetudinem servans locutionis Hebrææ, quæ omnes feminas mulieres appellat. Nam scriptum est, *Servate mulieres quæ nondum cognoverunt virum*. Et de ipsa Eva dictum est, *Formavit eam in mulierem*: antequàm illam viro conjungeret, eam mulierem appellavit.

1 Tim. 6. 16. *CAPUT III. De visione Dei.* *Num. 12. 8.* *1 Tim. 6. 16.* *Exodi 33. 13. & 20.* *Moyses quomodo videbat Deum.* *Exodi 17. 6.* *Psal. 77. 20.* *1 Cor. 10. 4. & 5.* *Gal. 4. 4.* *Num. 31. 18.* *Gen. 2. 22.*

CAPUT IV.

4. FIDES autem & veritas hoc prædicat, quòd Christus sit natus ex virgine. Sic accepistis, sic vos credere dixistis, Credo. Hæc nativitas Dei & hominis facta est caussâ hominis: ut sublimis illa Majestas procedens ex corde Patris, infunderet se in utero matris, caussa exegit pietatis; ut homo inveniretur perditus, & Deo Patri per Mediatorem restitueretur inventus. Mira tamen hæc nativitas secunda,

a Editi, *cum histrionibus*. Abest *cum* à MSS.

b Plures MSS. *cum conservo tuo*.

Fratres dilectissimi. Ceterum illam primam, qua de Patre natus est sine aliqua matre, quis enarrabit? Si hanc non possumus explicare, illam quando valemus vel inchoare? Si hæc ita nos exercet, ut fidei det locum; illam quando adtingimus, quam nec corda potuerunt comprehendere Prophetarum? De hac tamen secunda mira & ineffabili dicamus aliquid, quod factum est pro nobis, ut Verbum caro fieret, & habitaret in nobis. (Joh. 1. 14.) Quis enim non expavescat, cùm audit Deum natum? Audis nascentem, vide in ipso ortu miracula facientem. Alvus tumescit virginis, claustrum pudoris permanet: impletur uterus matris sine ullo complexu patris, sentit prolem quæ se ignorabat conjugem. Angelus ad virginem loquitur, à virgine cor præparatur, Christus fide concipitur. Miratis hæc? Adhuc mirare. Parit mater & virgo, feta & intacta: nascitur filius sine homine patre, qui fecit & ipsam matrem. Factor omnium fit inter omnia: portatur manibus matris rector totius orbis: lambit ubera, regens sidera: tacet, & Verbum est. Needum per linguam se demonstrabat quis esset, & universa creatura suum natum indicat Creatorem. Angeli pastoribus annuntiant, stella Magos invitat: rusticitas pastorum admonitionem exigit Angelorum, curiositas Magorum instructa est lingua cælorum. Magi Judæorum regem prædicant, Judæi abnegant: illi quærunt adorare, isti quærunt occidere. Dicunt Magi Herodi regi quem quærunt natum Regem: dicunt Judæi ex qua civitate Christus surgat regnare. Utrique prædicant, utrique confitentur: sed illi aliter, isti aliter; illi ut inventus adoretur, isti ut captus necetur. O Judæi, ad hoc ferentes in manibus lucernam Legis, ut aliis viam demonstretis, & vobis tenebras ingeratis: ecce Magi primitiæ gentium Christo offerunt munera, non solùm aurum, thus & myrrham, verùm etiam animas suas; & vos repudiat iniquitas propria, ut illum qui vos venit obligatos liberare, dementes effecti eum quæratis occidere. Quid vobis profuit, quòd prodidistis Herodi, ubi Christus nasceretur? Nonne vos læsistis quàm Christo aliquid nocuistis? Audiens enim ille à vobis ubi Christus natus possit inveniri, vestræ gentis infantes continuò præcepit occidi. Sævit Herodes, ut inter multos perdat unum: & plurimos necando se efficit reum, nec occidit quem quærit hominem Deum. O Herodes, magna tua iniquitas: & infantes necas, & tuæ nequitiæ testes cumulas; & Christus à te non invenitur, quia nondum venit ejus hora ut patiatur. Tenens quidem persecutor Christi & reus mortis ejus, nihil agendo in ipso: sed dum multa agis contra ipsum, perdidisti te ipsum. Quid metuis talem Regem, qui sic venit regnare, ut te nolit excludere? Quem quæris, Rex regum est: si velles securus obtinere tuum regnum, ipsi supplicares, ut ab illo acciperes sempiternum. Regnet Christus quomodo venit regnare: suscipiat credentes, irrideat persequentes, faciat certantes, adjuvet laborantes, coronet vincentes; donet sanctitatem, amet castitatem, remuneret virginitatem. Gaudete virgines sanctæ, virgo peperit Christum. Non vos contristet sterilitas, quarum fides magna est fecunditas: nec doleatis non vos esse matres, quæ spiritaliter generatis, virgines permanetis, filios suscipitis, integritatem non amittitis. Accepistis ab illo nomen maternum, ut decus castitatis in vos permaneat sempiternum. Amate quod estis, servate quod accepistis. Imitamini fideles matrem capitis vestri, sponsi vestri: non vobis denegavit pignora, qui natus est de virgine Maria. Quod tantæ matri contulit, & in sua carne servavit, hoc etiam vobis donavit, virgo mater, sancta caro Christi, ab omni contagione integra. Sed nec ipsa caro ejus sterilis fuit, dum per eam prædicando spiritales filios regeneravit ad vitam, & post passionem per totum mundum fructificavit occisa.

CAPUT V.

5. CRUCIFIXI. Ex hoc omni libertate assumta, fiduciam sui anima capiat Christiana. Non enim erubescere debet in crucifixum se credidisse Christum. Crux illa fidelibus non est opprobrium, sed triumphus. Crux illa vexillum nostrum est contra adversarium nostrum diabolum: pugnavit enim Rex noster pro nobis contra adversarium nostrum. Adversarius diabolus noster mortem minando terrebat, sed Christus æternam vitam promittebat. Adversarius diabolus carnem peremturum se esse dicebat, Rex autem noster ut doceret quomodo ejus exercitus vinceret, in se demonstravit mortem corporis non esse timendam, dum prior ipse pro omnibus dignatus est mori, ne ejus exercitus à diabolo in anima posset occidi. Hoc agebat in illo prœlio diabolus, si sibi consentiretur: animas perdere cupiebat, & salutem corporibus promittebat. Christus mori docebat ad tempus, & animam & corpus vivere in æternum. Ille dicebat, Si mihi consenseritis, dabo vobis vitam istam temporalem: Christus dicebat, Si à me non discesseritis, nec temporalem perditis, & æternalem accipietis. Diabolus dicebat, Nolite perdere istam lucem: Christus dicebat, Ego qui feci & istam, dabo meliorem. Quod ille promittit, ait Christus noster, in potestate dare non habet, & hæc lux mea est, & hæc vita à me creata est: sed illam propter quam docendam veni, multo excellentior & melior est. Transite à bono ad melius, ne diabolo consentiendo remaneatis in pejus. In hoc tam magno certamine dum diabolus captivat, Christus liberat: diabolus decipit, Christus redimit: diabolus occidit, Christus restituit. Inter hæc omnia ipsum nostrum Regem adversarius diabolus existimavit carne perimendum, tamquam capite prostrato cetera sibi membra faciliùs subjugaret: falsusque in hoc quod videbat, Deum latere in carne minime cogitabat: inscius tanti sacramenti, quòd ille Mediator esset, & ita [a] tentaret Deum in homine, ut hominem conjungeret Deo; occidit quasi potentem hominem defendentem homines, & sensit Deum liberantem omnes quos creaverat homines. Denique in ipsa passione videte spectaculum tanti certaminis. Armatur Judas ut pretio vendat magistrum, & qui erat in numero discipulorum, fit particeps consilii Judæorum, dat osculum falsum, in quo erat nequitiæ signum: fingit pacem plenus malitiâ in corde. Excitantur Judæi, veniunt cum facibus, laternis & armis: quærunt multi unum, & veniunt filii tenebrarum, ferentes in manibus lucem, per quam illam veram aliis demonstrarent, quam ipsi cæcati corde non poterant retinere. Dominus autem *Jesus sciens omnia quæ ventura erant super se* (non enim aliquid ignorabat qui ad hoc venerat) *egressus est ad eos, & ait illis, Quem quæritis? At illi: Jesum Nazarenum. Ait illis, Ego sum. Quando autem illis dixit, Ego sum, abierunt retrò, & ceciderunt in terram.* (Joh. 18. 4. &c.) Ecce radius veræ lucis latens adhuc sub nube carnis, respexit tenebras, & prostravit ad terram. Quomodo tunc Judæi audebunt illam respicere claritatem, quando istam infirmitatem tolerare minimè potuerunt? Sed ut impleret propter quod venerat, exsurgunt rursus tenebræ: dat eis potestatem, capiunt tenebræ lucem, non sequendam, sed occidendam: permittit se lux ab eis teneri, duci, suspendi, occidi, ut exspoliatus nube carnis, fulgorem redderet majestatis. Quæ tandem acta sunt in illo certamine? Quàm fortiores sibi esse videbantur ministri diaboli, dum fremerent dentibus, dum irriderent, dum caput agitarent, dum spineam coronam imponerent, dum vestimenta ejus conscinderent, dum viderent pendentem illum quem viderant miracula facientem, dum fel & acetum darent, dum lanceâ perfoderent. Qualis vox veluti victoriæ eorum fuit dicentium, *Si Filius Dei est, descendat de cruce.* (Matt. 27. 40.) Sed hoc ille per eos clamabat, qui patientiam Christo auferre cupiebat, ut excitatus insultationibus Judæorum, demonstraret potentiam, sed perderet patientiam. Ille autem Rex fortis, & singulare consilium per quod nascitur & regitur omne sanum consilium, utramque aciem respiciebat, utramque aciem servabat, & patientiæ, & potentiæ: & quod servavit, exhibuit. Nam & patientiam servavit, quia de cruce non descendit: & potentiam demonstravit, cùm de sepulcro surrexit. Dum in cruce pependit, falsa victoria Judæorum: dum de sepulcro surrexit, vera confusio Judæorum, & sempiterna victoria Christianorum. Dum in cruce pependit, mæsti, contristati, dispersique discipuli: dum de sepulcro surrexit, gaudentes, una in domo sunt congregati. Dum in cruce pependit, diffidentia discipulorum: dum de sepulcro surrexit, congregatio gentium. Dum in cruce pependit, timore negavit Petrus: dum de sepulcro surrexit, amore totus credit mundus. Non solùm tunc actum est hoc certamen, sed nunc agitur: pugnatur, laborant membra Christi urgente adversario, resistitur illi; quoniam caput nostrum jam sedet in cælo. Ad hoc ille pugnare voluit, ut te doceret quomodo vinceres. Sed si vires tuæ parvæ sunt, ipsum invoca salvatorem, ipsum invoca adjutorem. Cùm te perspexerit fideliter invocantem, qui pro te pependit in ligno, & hîc victoriam, & coronam victoriæ præparabit in cælo.

CAPUT VI.

6. TERTIA DIE. Triduana mors Domini per Prophetas & prædicta est, & promissa, & impleta. Nam Osee

[a] Editi, *tentare Deum*. Emendantur ex MSS.

propheta ait, *Post biduum suscitabit nos, die tertia veniemus, & quasi ante lucem paratum illum inveniemus*: ostendens nos in illo resurgere, quoniam dignatus est carnem in qua moreretur à nobis accipere. Quid jam dicam de figura illa Jonæ prophetæ, quem ipse Dominus expressiùs demonstrans, ait ad Judæos, *Generatio hæc, generatio nequam est; signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet esse & filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Ipsam figuram propheticam comparando, breviter percurramus. Missus est Jonas ad civitatem Ninive, ut ejus finem prædicaret: missus est Christus à Patre, ut finem mundi omnibus demonstraret. Fugit Jonas in Tharsis à facie Domini: fuga Jonæ, velox transitus Christi: de quo dicit Propheta, *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Adscendit navem Propheta fugiens: lignum Christus adscendit, per mare hujus sæculi transiens. Irruit tempestas magna in mari: perturbatio maris, perfidia Judæorum. Data est sors, ut propheta fugitivus in mare mitteretur: sors data est super Christi vestimenta, ut unitas omni mundo prædicaretur. Projectus est è navi in mare Jonas: mors Christi in cordibus gentium collocata est. Susceptus est à bestia Propheta, custodiendus, non comedendus. Audi hic ipsius vocem Christi per sanctum David, *Non derelinques animam meam apud inferos, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* In ventre bestiæ marinæ positus Jonas sanctus oravit: in inferno Christus descendens mortuos suscitavit. Tertio die Propheta littori incolumis est redditus: die tertio Christus de sepulcro surgens, super cælos est exaltatus. Ad prædicationem Jonæ per pænitentiam salvata est civitas: per Christi prædicationem sancta Jerusalem redemta est civitas.

Caput VII.

7. Assumtus in cælum. *Qui descendit*, ait Apostolus, *ipse est & qui adscendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia.* Quis est qui descendit? Deus homo. Quis est qui adscendit? Idem ipse Deus homo. Agnoscat se omnis homo, quoniam propter hominem Deus factus est homo. Quod pro te suscepit, levavit in cælum; terrenumque corpus fecit cæleste. Si credis & tu quòd possis resurgere, & in cælum adscendere; quia certus es de tanto pignore, securus eris de tanto munere. Regnat homo jam susceptus à Christo, ad dexteram Patris sedens: & ut sui ab illo regnum accipiant, vocat, invitat, hortatur. Festinet ad eum omnis anima, quæ avida est gloriæ, pergat ad talem regem, à quo ut accipiat potestatem, non ei pretium pecuniæ dabit; sed plenam perfectamque fidem cùm ad eum adtulerit, etiam angelos judicabit.

Caput VIII.

8. Inde venturus. Quis est iste, qui exspectatur venturus mortuos vivosque judicare, nisi ille homo qui pro nobis dignatus est in cruce pendere? Homo susceptus exspectatur ut veniat. Ceterùm secundùm id quod Deus est, & Patri æqualis est, semper judicat, & semper præsens est. Veniet autem Redemtor noster in ea forma, in qua assumtus est, ut impleatur illud quod de eo ait propheta Zacharias, *Videbunt in quem pupugerunt.* Videbunt ergo Judæi Deum hominem semper regnantem, quem negando desperaverant morientem. Judicabit eos in animis mortuos, qui venturus est resuscitare mortuos. Duobus enim modis hæc sententia accipitur, Vivi & mortui in anima: item vivi & mortui in corpore. Secundùm priorem, judicabit vivos in anima, credentes; & mortuos in anima, fidem nullam habentes: secundùm posteriorem, judicabit vivos in carne, quos præsentes invenerit ejus adventus; judicabit & mortuos in carne, quos resuscitaturus est Deus excelsus. Eligamus, Dilectissimi, ut vivos nos inveniat ejus adventus in anima; ne peccando simul ab illo damnetur caro & anima. Finis mundi in proximo est: & si, ut quidam putant, in proximo non est, dies ultimus uniuscujusque nostrûm incertus est. Quid differimus, si ad beatam vitam tendimus? Corrigamur, dum tempus est, emendemur: bonas caussas habeamus, ut futuram diem judicii non timeamus.

Caput IX.

9. Credo in Spiritum-sanctum. Spiritus-sanctus Deus est, Patre Filioque non minor, sed una majestas, una potestas, inseparabilis Trinitas, indivisibilis sanctitas, simul ubique tota: Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus-sanctus, non tres dii, sed Trinitas unus Deus. Nec tempore separatur Filius à Patre, quoniam æternum Verbum Patris est: nec major est Filio Pater, quoniam æqualem genuit Deus Deum sine tempore, per quem fecit tempora. Nec Spiritus-sanctus minor est Patre & Filio; cùm sit caritas atque concordia Patris & Filii. Quomodo enim Filius minor est Patre, ut Arianus hæreticus prædicat, cùm Apostolus eum dicat Dei virtutem & Dei sapientiam? Si virtus & sapientia Patris Filius est, qui eum minorem dicit, Deo Patri contumeliam facit: quoniam eum & minorem sapientiam & infirmam virtutem in se habere contendit. Aut quomodo Spiritum-sanctum minorem prædicat etiam Filio, cùm membra Christi templum Apostolus ponat Spiritus-sancti? *Vos*, inquit, *estis corpus Christi & membra.* Et alio loco, *Nescitis*, inquit, *quia membra vestra templum in vobis est Spiritus-sancti?* Quomodo Deus non est, qui templum habet: aut quomodo minor est Christo, cujus membra templum habet? Non sunt diversi gradus, ubi est una Trinitas & trina æternitas. Qui enim diversos gradus componit, ipse se ab unitate præcidit. Quomodo exsultas Ariane, quod teneas veritatem, cùm te malus error à catholica doctrina separans, hæreticumque protestans à communione totius orbis secernens in uno angulo damnaverit? Cavete Fratres doctrinas hæreticorum, tamquam insidias luporum. Oves Christi, audite vocem pastoris vestri. *Qui intrat per ostium in ovile ovium, ille pastor est*, ait: *qui autem adscendit per aliam partem, fur est & latro.* Cavete fures, cavete latrones: non quiescit pastor clamare, non finit etiam suos canes tacere. Non se sequestret ovis à summo pastore, ne ipsa se in deprædationem nequissimi offerat lupi raptoris.

Caput X.

10. In remissionem peccatorum. Fortiter tenete, fideliter sperate, patienter exspectate: reddetur vobis novitas per baptismum, vetustate discedente: deonerabitur anima sarcinis peccatorum, ut libertate novæ vitæ induta, adversùs diabolum eum adjutorio divino valeat fortiter dimicare, eumque à quo superata est ita superet, ut in regno Dei translata, de hoste devicto secura, regnet cum suo capite Christo.

Caput XI.

11. Carnis resurrectionem. Magna fides est necessaria, quoniam magnum præmium promittitur. Nec adtendatis quid nunc [a] fit, sed quid tunc fit: quod enim nunc fit, multos movet. Quem enim non movet, cùm videt tantam speciem, tantam pulcritudinem, tantumque decorem, hominem formatum resolvi in pulveres, ossa dispergi, terram terræ mandari? Non te ista, Christiane, deterreant. Seminatus est homo, non perditus. Animâ quidem discedente habitaculum ejus solvitur: non est enim præstò illa domina, quæ curam gerat luteæ domûs, atque ejus restauret ruinas. Vadit enim, ut magno præmio regnum comparet sempiternum. Quid ergo metuis, ô anima? Christo Domino dicata es: atque ipso donante bene vivis, & ad regnum Dei pervenire contendis. Ut quid formidas vehiculum mortis? Proficiscéris quidem, & injuriam patietur ad tempus caro tua: reverteris eum summo Rege regnans, & talis tibi reddetur quæ nequeat corrumpi, & tecum maneat sempiterna. Si ad hoc pergis ut melior efficiaris, non credis, quoniam meliori & in [b] regno cælorum quodam modo administranti melius tibi præparabitur hospitium? Si hæc terrena, lutea, fragilis, tantam tibi exhibuit pulcritudinem; restaurata & cælestis effecta qualem tibi exhibebit decorem? Si hanc tantum diligis, quæ paululùm manet & transit in tempore; illam quantum amabis, quæ decore suo numquam carebit, quoniam in æternum vita manebit?

Caput XII.

12. Hoc sequitur in sancto Symbolo, quòd omnia quæ credimus & speramus, in vita æterna percipiamus. Vita æterna, Dilectissimi, numquam vilescat, semperque dulcescat. Si amatur vita, quare non quæritur vera? Si amatur vita, talis quæratur quæ numquam finiatur. Et si amatur, quare non quæritur? Aut si quæritur, quia hîc non est, ad eum locum ubi est quare non festinatur? Quid quod etiam ultro se nobis ipsa vita ingessit? Christus est enim Deus verus & vita æterna. Venit ad nos perditos, & redemit inventos: venit huc ad regionem mortalium ipsa vera vita: dedit gustum saporis sui; gustavimus, vidimus, quoniam suavis est. Præcessit nos, invitavit ut sequamur: & ad tam magnum illud donum, cujus talem suscepimus gustum, sequi formidamus? Venit ad te vita, rependе vicem, veni & tu ad illam. Suscepit vehiculum mortis, ut transiens liberaret te: suscipe & tu mortem, ut cùm ad illam veneris, ita ab illa suscipiaris, ut numquam moriaris.

a In MSS. *quid nunc fit, sed tunc quid fit.*

b Gemmeticensis MS. *in regno cælorum.*

CAPUT XIII. 13. SANCTAM ECCLESIAM. Propterea hujus conclusio sacramenti per sanctam Ecclesiam terminatur, quoniam si quis absque ea inventus fuerit, alienus erit à numero filiorum: nec habebit Deum Patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem: nihilque ei valebit quòd crediderit vel fecerit tanta bona sine fine summi boni. Ecclesia, mater est spiritalis: Ecclesia, sponsa Christi est; gratiâ ejus dealbata, pretioso sanguine dotata. Totum possidet quod à viro suo accepit in dote. Lego tabulas matrimoniales ejus, recitabo. Audite hæretici quid scriptum sit: *Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine ejus pænitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes.* (Luc. 24. 47.) Omnes gentes totus mundus est. Ecclesia totum possidet, quod à viro suo accepit in dote. Quæcumque congregatio cujuslibet hæresis in angulis sedet: concubina est, non matrona. O hæresis Ariana, quid insultas, quid exsufflas, quid etiam ad tempus multa usurpas? Injuriam à te patitur domina ab ancilla; multas ei ingeris contumelias: licèt hæc doleat, non te magno metuit sponsa Christi sancta Catholica. Cùm enim respexerit ille sponsus, ejicieris tu ut ancilla cum filiis tuis: quoniam non erunt heredes filii ancillæ cum filiis liberæ. (Gen. 21. 10.) Cognoscatur una sancta & vera regina Catholica, cui regnum Christus tale dedit: quòd eam per totum mundum diffundens, ab omni macula & ruga mundans, totam pulcram suo adventu præparavit.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
SERMO [a] DE DISCIPLINA CHRISTIANA.

CAPUT I. Sermonis argumentum. LOCUTUS est ad nos sermo Dei, & depromtus est ad exhortationem nostram, dicente Scripturâ, *Accipite disciplinam in domo disciplinæ.* (Eccli. 51. 31. & 36.) Disciplina, à discendo dicta est: disciplinæ domus, est Ecclesia Christi. Quid ergo hic discitur, vel quare discitur? Qui sunt qui discunt, & à quo discunt? Discitur bene vivere. Propter hoc discitur bene vivere, ut perveniatur ad semper vivere. Discunt Christiani, docet Christus. Primò ergo quid sit bene vivere, deinde quæ sit merces bonæ vitæ, tertiò qui sint veri Christiani, quartò quis sit verus magister, pauca loquentibus nobis, sicut donat Dominus, audire dignemini. Omnes in domo disciplinæ sumus, sed multi nolunt habere disciplinam; & quod est perversius, nec in domo disciplinæ volunt habere disciplinam. Cùm propterea debeant in domo disciplinæ accipere disciplinam, ut servent illam & in domibus suis: ipsi contrà, indisciplinationem non solùm in domibus suis habere volunt, sed ferre illam secum & ad domum disciplinæ. Ideo apud quos non vacat verbum Dei, qui cor auri conjungunt; qui non sunt via, ubi semen cùm ceciderit ab avibus colligitur; qui non sunt petrosa loca, ubi semen altam radicem habere non potest, & ad horam exit, & in æstu arescit; qui non sunt ager spinosus, ubi semen cùm germinaverit & in auras surgere cœperit, spinarum densitate suffocatur: sed qui sunt terra bona parata semen accipere, & fructum reddere vel centenum, vel sexagenum, vel tricenum: (Matt. 13. 4. & 5.) (Recordamini, qui non sine caussa intratis disciplinæ scholam, has me similitudines ex Evangelio commemorasse:) qui ergo tales sunt, accipiant quod per me Dominus dicere dignatur. Ego enim, quoniam ille seminat, quid sum? Vix cophinus seminantis. Ipse in me ponere [b] dignatur, quod vobis spargat. Nolite ergo attendere ad vilitatem cophini, sed ad caritatem seminis & ad potestatem seminatoris.

CAPUT II. Dicendum quid sit bene vivere. Præcepta bene vivendi uno brevi & aperto mandato comprehensa. 2. QUID est ergo bene vivere, quod hic discitur? Præcepta multa sunt in Lege, quibus ipsa bona vita continetur, imperatur & discitur. Multa omnino præcepta sunt, innumerabilia. Præceptorum ipsorum paginas vix quisquam enumerat, quanto magis ipsa? Quæ voluit tamen Deus, propter eos qui se possent excusare, vel quia eis non vacat legere, vel quia non norunt legere, vel quia non possunt facilè intelligere, ut excusationem nemo habeat in die judicii, voluit, sicut scriptum est, consummare & breviare verbum super terram, sicut de illo Propheta prædixerat: *Verbum enim consummans & brevians faciet Dominus super terram.* (Isa. 10. 23.) Hoc ipsum verbum consummatum & breviatum, nec obscurum esse Deus voluit. Ideo breve, ne non vacaret legere: ideo apertum, ne dicat, Mihi non licuit intelligere. Thesaurus ergo est magnus divinarum Scripturarum, habens in se mirabilia præcepta multa, tamquam multas gemmas, & pretiosa monilia, & vasa argentia & magni metalli. Sed quis potest scrutari thesaurum istum, & uti eo, & pervenire ad omnia quæ ibi sunt? Quando hanc similitudinem Dominus dedit in Evangelio suo, & dixit, *Simile est regnum cælorum thesauro invento in agro:* (Matt. 13. 44.) ne quis se minùs idoneum diceret ad perscrutandum thesaurum, continuò dedit aliam similitudinem, *Simile est*, inquiens, *regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, qui invenit unam pretiosam margaritam, & vendidit omnia quæ habuit, & emit illam,* (ibid. 45.) ut si piger eras ad perscrutandum thesaurum, non sis piger unam margaritam sub lingua ferre, & quò vis securus ambulare.

CAPUT III. Mandatum diligendi Deum & proximum. 3. QUOD est ergo verbum consummans & brevians? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; & diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ.* (Matt. 22. 37.) Ecce quod discitur in domo disciplinæ: Diligere Deum, diligere proximum: Deum tamquam Deum, proximum tamquam te. Non enim invenis parem Deo, ut possit tibi dici, Dilige Deum sicut diligis illum. De proximo inventa est tibi regula, quia inventus es proximo tuo par tu ipse. Quæris quomodo diligas proximum? Attende te ipsum; & quomodo te diligis, sic dilige proximum. Non est ubi erres. Volo jam ergo & tibi committere proximum tuum, ut diligas eum tamquam te ipsum: volo, sed adhuc timeo. Volo tibi dicere, Dilige proximum tuum sicut diligis te ipsum; & timeo: adhuc enim discutere volo quomodo diligas te ipsum. Noli ergo ægrè ferre. Non es tu ipse faciie dimittendus, cui est proximus committendus: non transitoriè tecum agendum est. Tu unus homo es, proximi tui multi sunt. Non enim primò sic debes intelligere proximum, vel fratrem, vel cognatum, vel affinem. Proximus enim est omni homini omnis homo. (Proximus quis.) Proximi sibi dicuntur pater & filius, socer & gener. Nihil tam proximum, quam homo & homo. Sed si putamus non esse proximos, nisi qui de iisdem parentibus nascuntur: Adam & Evam attendamus; & omnes fratres sumus. Et quidem fratres secundùm quod homines sumus, quanto magis secundum quod Christiani sumus? Ad id quod homo es, unus pater fuit Adam, una mater Eva: ad id quod Christianus es, unus pater est Deus, una mater Ecclesia.

CAPUT IV. 4. VIDETE ergo quantos proximos habeat unus ho-

a In MSS. plerisque appellatur *Liber*, aut *Libellus Augustini de disciplina Christiana*, sive *de disciplina Christianorum*. In editis Er. & Lov. additur, *vel de domo disciplinæ*.

b Aliquot MSS *dignetur*.

CAPUT IV. Quomodo diligere se debeat, cui jubetur diligere proximum tamquam se.

mo. Omnes homines in quos incurrerit, quibus jungi potuerit, proximi ejus sunt. Quomodo ergo discutiendus est utrum diligat se, cui committendi sunt tot proximi, ut sic eos diligat tamquam se? Non ergo irascatur unusquisque, si discutio quomodo se diligat. Certè ego discutio, ipse se inveniat. Ut quid enim discutio? quia ego inventurus sum? Ideo discutio, ut ipse se interroget, ipse sibi appareat, ipse se non lateat, ipse sibi se non abscondat, ipse sibi se ante oculos suos, non post dorsum ponat. Me loquente faciat hoc, me nesciente faciat hoc. Quomodo te diligis? Quisquis me audis, immo quisquis Deum per me audis, in hac domo disciplinæ, adtende te, quomodo te diligis. Profectò enim si te interrogem utrùm diligas te, respondas quia diligis. Quis enim se odit? Hoc dicturus es: Quis enim se odit? Ergo non diligis iniquitatem, si te diligis. Nam si diligis iniquitatem, non ego dico, Psalmum audi, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Ergo si diligis iniquitatem, audi veritatem, veritatem non te palpantem, sed apertè tibi dicentem, Odis te. Quanto magis dicis, quia amas te, odis te. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quid dicam de carne, quæ pars vilior est hominis? Si animam odit, carnem quomodo diligit? Denique qui amant iniquitatem, & oderunt animam suam, omnem turpitudinem exercent de carne sua. Jam ergo qui diligis iniquitatem, quomodo tibi volebas committi proximum, ut diligeres eum tamquam te? Homo, quid perdis te? Si enim tu ipse sic te diligis ut perdas te; sic profectò perditurus es & eum quem diligis sicut te. Nolo ergo quemquam diligas: vel solus peri. Aut corrige dilectionem, aut respue societatem.

Psal. 10. 6.

CAPUT V. Quis perniciosè diligat proximum.

5. DICTURUS mihi es, Diligo proximum tamquam me ipsum. Audio planè, audio. Inebriari vis cum illo, quem diligis tamquam te ipsum. Bene nobis faciamus hodie, quantum possumus bibamus. Vide quia sic te diligis, & illum ad te trahis, & ad quod amas vocas. Necesse est ut quem diligis tamquam te ipsum, illuc illum trahas ad quod & tu te amas. Humanus homo, immo belluinus, amando talia qualia belluæ. Belluas enim Deus prostratas in faciem fecit, pastum quærentes de terra: te in duos pedes erexit de terra. Tuam faciem sursum adtendere voluit. Non discordet cor tuum à facie tua. Non habeas faciem sursum, & cor deorsum: immo verum audi & verum fac, Sursum cor: ne mentiaris in domo disciplinæ. Quando enim audis, responde: sed sit verum quod respondes. Sic te dilige, & diliges proximum tamquam te ipsum. Quid est enim sursum habere cor, nisi quod dictum est prius, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua?* Quia ergo duo præcepta sunt, si unum diceret, non sufficeret? Sufficit & unum, si intelligatur. Nam aliquando sic loquitur Scriptura, sicut Paulus apostolus: *Non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis est caritas.* Quid est caritas? Dilectio. Nihil videtur dixisse de dilectione Dei, sed solam proximi dilectionem dixit sufficere ad implendam legem. Quidquid est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in hoc sermone impletur. In quo? *Diliges proximum tuum tamquam te ipsum.* Ecce unum est. Certè duo præcepta sunt, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ. * Videte quomodo plus breviatum est, & adhuc pigri sumus. Ecce quæ duo erant, unum factum est. Prorsus proximum dilige, & sufficit. Sed dilige quomodo te ipsum diligis, non quomodo te ipsum odisti. Dilige proximum tuum tamquam te ipsum: sed prius est ut diligas te ipsum.

Belluinus homo.

Matt. 22. 37.

Rom. 13. 9. &c.

Matt. 22. 39.

* CAPUT VI.

Deus homini, ut beatus fit, diligendus.

6. QUÆRERE habes quomodo diligas te ipsum: & audire habes, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua:* Homo enim quomodo à se fieri non potuit, sic nec beatus fieri è se potest. Alia res eum fecit hominem, quod non est ipse homo: alia res eum factura est beatum, quod non est ipse homo. Denique errans videt ipse, quia per se non potest beatus esse, & amat aliud unde sit beatus. Unde se fieri putat beatum, hoc amat. Quid, putamus, amat, unde putat se fieri beatum? Pecuniam, aurum, argentum, possessiones: breviter dico, pecuniam. Totum enim quidquid homines possident in terra, omnia quorum domini sunt pecunia vocatur. Servus sit, vas, ager, arbor, pecus; quidquid horum est, pecunia dicitur. Et unde est primùm vocata pecunia? Ideo pecuniæ quia antiqui totum quod habebant, in pecoribus habebant. A pecore pecunia vocatur. Legimus antiquos patres fuisse divites pastores. Ergo pecuniam diligis, ô homo: unde putas te fieri beatum, pecunia est, & multùm eam diligis. Volebas diligere proximum tamquam te ipsum, divide cum illo pecuniam tuam. Quid esses discutiebam. Inventus es: apparuisti tibi, vidisti te, considerasti te. Non es paratus dividere cum proximo pecuniam tuam. Sed quid mihi respondet benigna avaritia? quid mihi respondet? Si divisero cum illo, minus erit & mihi & illi: minuetur quod amo, nec totum habebit ille, nec totum habebo ego. Sed quia diligo eum tamquam me ipsum, opto illi ut tantum habeat: ut nec meum minuatur, & ipse mihi coæquetur.

Pecunia non sic amanda, ut non sis paratus dividere cum proximo.

CAPUT VII. Invidentia vitium diabolicum veniens ex superbia.

7. OPTAS unde nihil perdas: atque utinam hoc verum dicas, vel optes. Timeo enim ne invideas. Quomodo enim socialis erit felicitas tua, quam torquet felicitas aliena. Nonne cùm cœperit ditescere vicinus tuus, & incipere quasi surgere, & ire post te, times ne sequatur te, times ne transeat te? Certè diligis proximum tamquam te ipsum. Sed non loquor de invidis. Avertat enim Deus hanc pestem ab animis omnium hominum, nedum Christianorum: vitium diabolicum, quo solus diabolus reus est, & inexpiabiliter reus. Non enim dicitur diabolo ut damnetur, Adulterium commisisti, furtum fecisti, villam alienam rapuisti: sed, Homini stanti lapsus invidisti. Invidentia diabolicum vitium est: sed habet matrem suam. Superbia vocatur mater invidentiæ. Superbia invidos facit. Suffoca matrem, & non erit filia. Ideo humilitatem docuit Christus. Non ergo loquor invidis, bene optantibus loquor. Illis loquor qui optant bene amicis, ut habeant tantum quantum habent & ipsi. Optant bene egentibus, ut habeant quantum & ipsi: sed nolunt illis dare ex eo quod habent. Inde te jactas homo Christiane, quia optas bene? Melior te est mendicus, qui plura tibi optat, & nihil habet. Bene vis optare nihil a te accipienti: da aliquid bene optanti. Si bonum est bene optare, redde mercedem. Optat tibi bene pauper, quid trepidas? Addo aliquid, In domo disciplinæ es. Addo aliquid his quæ dixi, Da bene optanti, Christus est. Ipse à te petit qui tibi dedit. Erubesce. Ille dives pauper esse voluit, ut haberes pauperes quibus dares. Da aliquid fratri tuo, da aliquid proximo tuo, da aliquid comiti tuo. Tu dives es, ille pauper est. Vita ista via est, simul ambulatis.

Bene optantes egenti, nec tamen aliquid dantes.

CAPUT VIII. Sarcina divitiarum minuenda largiendo pauperi.

8. SED fortè dicis, Ego dives, ille pauper est. Simul ambulatis, an non? Quid est quod dicis, Ego dives, ille pauper; nisi ego oneratus, ille levis? Ego dives, ille pauper. Sarcinam tuam commemoras, pondus tuum laudas. Et quod gravius est, constrinxisti ad te sarcinam tuam: ideo non potes porrigere manum. Onerate, ligate, quid te jactas? quid te laudas? Solve vincula tua, minue de sarcina tua. Da comiti, & illum adjuvas, & te relevas. Inter has voces tuas laudantes sarcinam tuam, adhuc Christus perit, & non accipit: & obtendis nomen pietatis crudelibus vocibus, & dicis, Et quid servo filiis meis? Christum illi oppono, filios suos mihi reponit. Ista verò magna justitia, ut habeat unde luxurietur filius tuus, egeat Dominus tuus? *Cùm enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Non legisti, non advertisti? *Cùm uni ex minimis meis non fecistis, nec mihi fecistis.* Non legisti, non timuisti? Ecce quis eget, & filios tuos numeras? Postremò numera filios tuos, adde unum inter illos, Dominum tuum. Unum habes, sit ille secundus: duos habes, sit ille tertius: tres habes, sit ille quartus: nihil horum vis. Ecce quomodo diligis proximum tuum, quem tibi facias socium ad istam perditionem.

Excusatio crudelis avarorum pietatis nomine velata.

Matt. 25. 40.

9. QUID tibi dicturus sum, Diligis proximum tuum? Quid illi in aures insusurrabis homo avare: nisi, Fili, aut frater, aut pater, bonum est nobis, ut cùm hic vivimus, bene sit nobis? Quantum habebis, tantus eris. Frange lunam, & fac fortunam. Ista susurrabis proximo tuo, quæ non didicisti in domo disciplinæ, nec audisti hic. * Nolo sic diligas proximum tuum. O si possem facere, ut nulli jungereris! *Corrumpunt* enim *mores bonos colloquia mala.* Sed non possum facere ut nemini jungaris, cui mala ista quæ non vis dediscere insusurres: & non solùm nolis dedoceri, sed affectes etiam docere. Nolo, immo volo, sed non possum, disjungere te ab auribus aliorum. Alios admoneam, ad quorum aures ambis, quorum aures penetrare moliris, ad quorum corda per aures intrare dispo-

Avarorum perniciosa colloquia cavenda.

* CAPUT IX.

1 Cor. 15. 33.

Eccli. 28. 28.

nis. O qui accipis verbum sanum in domo disciplinæ, *Sepi aures tuas spinis. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Sepi aures tuas spinis.* Sepi, & spinis sepi; ut ille qui importunè intrare ausus fuerit, non solùm repellatur, sed etiam compungatur. Repelle illum à te. Dic, Christianus es, Christianus sum: non hoc accepimus in domo disciplinæ, non hoc didicimus in illa schola, quam gratis intravimus; non hoc didicimus sub illo magistro, cujus cathedra in cælo est. Noli mihi ista dicere, aut noli ad me accedere. Hoc est enim, *Sepi aures tuas spinis.*

10. CONVERTAM me ad illum. Avarus es, pecuniam amas: beatus esse vis? Deum tuum ama. Pecunia te non facit beatum: tu eam facis ornatam, non illa te beatum. Sed quia multùm amas pecuniam, & video quia pergis quò jusserit cupiditas: piger perge quò jubet caritas: respice, & vide quantum intersit inter pecuniam tuam & Deum tuum. Pulcrior est iste sol quam pecunia tua, & tamen sol iste non est Deus tuus. Porrò si pulcrior est lux ista quàm pecunia tua, quantum est pulcrior qui fecit hanc lucem? An fortè comparare vis pecuniam tuam luci? Ecce occidit sol: ostende mihi pecuniam tuam. Nitet, & nocte subtraho lucernam, ecce dives es, ostende mihi divitias tuas. Jam si lumine priveris, jam si non habeas unde quod habes videas, ubi sunt divitiæ tuæ? * Et sic tamen horrenda profunditas avaritiæ non patet a oculis, & scatet animis. Vidimus & cæcos avaros: dicatur mihi, unde avari sunt cæci qui non vident. Quod habet nec habet, & tamen avarus est cæcus. Quare? Quia credit se habere, avarus est. Fides eum facit divitem: credendo dives est, non videndo. Quanto meliùs fidem convertit ad Deum? Non vides quod possides, & Deum tibi sic prædico. Nondum vides: ama, & videbis. Amas pecuniam, ô cæce, quam numquam videbis. Cæcus possides, cæcus moriturus es, quod possides hic relicturus es. Non tenebas & quando vivebas: b quia non videbas quod habebas.

* CAPUT X.

a Acutè in cæcos quosdam avaros.

b Quomodo præcipitur Deus amari tamquam pecunia.

11. DE Deo quid tibi dicitur? Ecce hoc tibi dicit ipsa Sapientia, Ama illum *tamquam pecuniam.* Indignum est, injuriosum est, ut sapientia pecuniæ comparetur: sed amor amori comparatur. Video enim hîc vos sic amare pecuniam, ut jubente amore pecuniæ labores suscipiatis, jejunia toleretis, mare transeatis, ventis & fluctibus vos committatis. Habeo unde eligam quod ametis, sed non habeo quod addam ad amorem quo amatis. Sic me amate, plus nolo me amari, ait Deus. Improbis loquor, avaris loquor: Pecuniam diligitis, tantum me diligite. Certe melior sum incomparabiliter: nolo à vobis ampliorem amorem: quantum diligitis pecuniam, tantum me amate. Erubescamus saltem, confiteamur, & pectora tundamus, non ut super peccata nostra pavimentum solidemus. Nam qui tundit pectus & non corrigitur, solidat peccata, non tollit. Tundamus pectus, & cædamus nos, & corrigamur à nobis, ne ille postea nos cædat, qui magister est. Diximus enim quid hîc discatur: jam quare discatur.

Prov. 2. 4.

Tundens pectus, nec se corrigens, solidat peccata, non tollit.

12. QUARE ivisti in scholam, quare vapulasti, & à parentibus ductus, & fugitans quæsitus, & inventus adtractus es, & adductus extensus es? Quare vapulasti? Quare tanta mala in pueritia pertulisti? Ut disceres. Quid disceres? Litteras. Quare? Ut haberetur pecunia, aut ut compararetur honor, & teneretur sublimitas dignitatis. Vide quia periturus, propter perituram rem, perituram rem cum tanto labore didicisti in tantis pœnis, & amabat te qui te ad pœnas trahebat: ipse qui te amabat, ipse te ad pœnas trahebat; ut vapulares, amando faciebat; ut disceres, quid? Litteras. Bonæ sunt litteræ? Bonæ. Novi, dicturus es mihi, Quare & vos Episcopi litteras legistis? Quare nunc divinas Scripturas in ipsa litteratura tractatis? Ita verò: sed non ad hoc didicimus litteras. Non enim parentes nostri, quando nos in scholam mittebant, hoc nobis dicebant: Discite litteras, ut habeatis unde legere * codices dominicos. Nec ipsi Christiani filiis suis hoc dicunt. Sed quid? Discite litteras. Quare? Ut sis homo. Quid enim? Modò pecus sum? Quod dico, ut sis homo, hoc est, ut sis eminens inter homines. Unde & illud proverbium, Quantum habebis, tantus eris. Ut habeas quantum ceteri, aut quantum pauci; aut plus quàm ceteri, aut plus quam pauci; habeas inde honorem, habeas inde dignitatem. Et ubi erunt ista omnia, cùm mors venerit? Quomodo stimulat, quomodo metus iste interpellat? Quomodo nomen ipsum à me commemoratum omnium corda percussit? Quomodo timorem vestrum teste gemitu declarastis? Audivi, audivi: gemuistis, mortem timetis. Si timetis, quare non cavetis? Mortem timetis: quid timetis? Ventura est: timeam, non timeam, venire habet: serò, citò, ventura est. Si timeas, non efficies ut non sit quod times.

CAPUT XI. Discere litteras spe commodi temporalis quàm sollemne est & quam vanum.

* Supple possitis.

Metus mortis.

13. ILLUD potiùs time, quod si nolis, non erit. Quid? peccate. Peccare time, quia si amaveris peccata, in aliam mortem irrues; quò posses non venire, si non amares peccata. Modò autem perversus plus amas mortem quàm vitam. Absit, inquis. Quis est hominum qui plus amet mortem quàm vitam? Fortè convinco te, quia plus amas mortem quam vitam. Ecce unde te convinco. Amas tunicam tuam, bonam eam vis: amas villam tuam, bonam eam vis: amas filium tuum, bonum eum vis: amas amicum tuum, bonum eum vis: amas domum tuam, bonam eam vis. Quid est quòd etiam bonam vis habere mortem? Quotidie enim rogas, ut quoniam mors ventura est, bonam mortem tibi Deus det; & dicis, Deus avertat à me malam mortem. Plus ergo amas mortem tuam, quàm vitam tuam. Mori male times, male vivere non times. Corrige malè vivere, time malè mori. Sed noli timere: NON POTEST MALE MORI, qui bene vixerit. Prorsus confirmo, audeo dicere, *Credidi propter quod locutus sum:* Non potest malè mori, qui bene vixerit. Jam tu dicis tibi, Non multi justi naufragio perierunt? Certè non potest male mori, qui bene vixerit. Non multos justos gladius peremit hostilis? Certè non potest male mori, qui bene vixerit. Non multos justos latrones occiderunt? Non multos justos bestiæ laniaverunt? Certè non potest malè mori, qui bene vixerit. Et ego respondeo: Hæc tibi enim videtur mala mors? naufragio perire, gladio percuti, à bestiis laniari, mors mala tibi videtur? Nonne istas mortes martyres subierunt, quorum Natalitia celebramus? Quod genus mortis non subierunt? Et tamen si Christiani sumus, si in domo disciplinæ nos esse meminimus, vel cum hic sumus, vel cùm hic audimus, si exeuntes hinc non obliviscimur, si meminimus quod hîc audimus, nonne Martyres beatificamus? Quære mortes Martyrum: oculos carnis interroga: malè mortui sunt. Oculos fidei interroga: *Pretiosa in conspectu Domini, mors sanctorum ejus.* Quidquid ergo est quod exhorres in morte, omnino non exhorreas, si eos imitaris. Id age, ut bonam vitam habeas: & quæcumque occasio fuerit ut exeas de hoc corpore, exis ad requiem, exis ad beatitudinem, quæ non habet timorem nec finem. Nam quasi bona mors divitis in purpura & bysso: sed mala mors sitientis & inter tormenta guttam aquæ desiderantis. Quasi mala mors jacentis pauperis ante januam divitis, inter linguas canum, in fame & siti micas de mensa desiderantis: mala mors, aversanda mors. Finem respice: Christianus es, fidei oculum intende. *Contigit mori inopem illum, & efferri ab Angelis in sinum Abrahæ.* Quid proderat diviti sepulcrum marmoreum, sitienti apud inferos? Quid oberant pauperi panni cum sanie ulcerum ejus, requiescenti in sinu Abrahæ? Longè vidit eum requiescentem, quem contempserat jacentem. Modò elige mortem: dic mihi, quis bene mortuus est, quis malè? Puto quia melius ille pauper, quàm ille dives. An vis aromatibus sepeliri, & apud inferos sitire? Respondes, Absit à me. Puto quòd hoc dices. Disce ergo bene mori, si didiceris bene vivere. Merces enim bonæ vitæ, æterna est.

CAPUT XII. Mors bona, si vita bona præcessit.

Psal. 115. 10.

Ibid. 15.

Luc. 16. 19.

14. QUI discunt, Christiani sunt: qui audiunt & non discunt, quid ad seminantem? Seminantis manum non terret vis, non terrent lapides, non spinæ: jactat ille quod suum est. Qui timuerit ne cadat in terram malam, non pervenit ad terram bonam. Et nos dicimus, jactamus semina, spargimus semina. Sunt qui contemnunt, sunt qui reprehendunt, sunt qui irrident. Istos si nos timuerimus, nihil habemus seminare, & in messe habemus esurire. Ergo veniat semen ad terram bonam. Scio quia qui audit & bene audit, deficit, & proficit: deficit iniquitati, proficit veritati: deficit sæculo, proficit Deo.

CAPUT XIII. Auditores verbi alii discentes, alii malè excipientes.

15. QUIS est enim magister qui docet? Non qualiscumque homo, sed Apostolus. Planè apostolus, & tamen non apostolos. *An vultis*, inquit, *experimentum ejus accipere qui in me loquitur Christus?* Christus est qui docet: cathedram in cælo habet, ut paulò antè dixi. Schola ipsius in

CAPUT XIV. Quis sit verus magister.

2 *Cor.* 13. 3.

a MSS. *non patet oculus, & scatet animus.*

b Hic editi addunt, *quanto magis perdis:* quod abest à MSS.

terra est, & schola ipsius corpus ipsius est. Caput docet membra sua, lingua loquitur pedibus suis. Christus est qui docet: audiamus, timeamus, faciamus. Et ne contemnas & ipsum Christum, qui propter te incarnatus est, pannis mortalitatis circumdatus; propter te esurivit & sitivit, propter te lassatus ad puteum sedit; propter te fatigatus in navi dormivit, propter te contumelias indignas audivit; propter te à facie sua sputa hominum non abegit; propter te alapas in faciem accepit; propter te in ligno pependit; propter te animam effudit; propter te in sepulchro positus est. Hæc omnia forte contemnis in Christo? Vis nosse quis sit? Recole Evangelium quod audisti, *Ego & Pater unum sumus.* [Joh. 10. 30.]

16. CONVERSI ad Dominum, ipsum deprecemur pro nobis, & pro omni plebe sua adstante nobiscum in atriis domus suæ: quam custodire protegereque dignetur: per Jesum Christum Filium suum, Dominum nostrum, qui cum eo vivit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

S. AUGUSTINI EPISCOPI DE CANTICO NOVO,

& de reditu ad cælestem patriam ac viæ periculis,

SERMO AD CATECHUMENOS.

CAPUT I. Transitus à vetustate ad novitatem.

1. OMNIS qui baptismum Christi desiderat, vitam novam concupiscit. Transeat ergo à vetustate, ut perveniat ad novitatem. Priùs enim fuit testamentum vetus, canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum novum, canticum novum, propter hominem novum. Demonstremus hoc quod dicimus testimoniis sanctarum Scripturarum. Jeremias propheta, *Ecce*, inquit, *dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Juda testamentum novum*: [Jer. 31. 31.] David quoque propheta, *Deus canticum novum cantabo tibi.* [Psal. 143. 9.] Et iterum, *Cantate Domino canticum novum.* [Psal. 95. 1.] Apostolus etiam Paulus, *Expoliantes*, inquit, *vos veterem hominem, induite novum.* [Coloss. 3. 9.] Et alibi: *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova.* [2 Cor. 5. 17.] Quæ vetera transierunt? quæ facta sunt nova? Si adsit spiritalis auditor, non solùm intelligit, verùm etiam videt quæ facta sunt nova. Si autem carnalis adsit, qui totum per oculos carnis, nihil per aciem mentis intelligit, irridens respondet, Rogo te, dic quæ facta sunt nova? Numquid aliud cælum respicio quàm antea, aut sidera in novum splendorem micantia? Nonne iisdem cursibus sol peragit diem, eisdemque curriculis luna peragit noctem? Numquid mare terminos suos finesque transgressum est, aut terræ facies immutata alia insolita germina procreavit? Nonne sicut ex initio horis duodecim peragitur dies, eisdemque crementis æstatis tempus, quibus detrimentis hyems peragitur? Progenies quoque ipsa mortalium aliis decedentibus, aliis succedentibus terminatos finiunt dies. Cùm ergo omnia, sicut ex initio constituta sunt, ita concurrunt, suos motus finesque servantia; quid est quod nobis prædicatur, *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova?* Responde ô Paule, talia de nobis requirenti; & quia minùs valeo ad respondendum, te obsecro, responde pro me. Ecce audi Apostolum: Quid quæris carnalis auditor per oculos carnis respicere? Erige mentis aciem, ut quod dicitur possis intelligere, *Vetera transierunt, ecce facta sunt nova.* Quæ vetera transierunt? quæ facta sunt nova? *Primus homo*, inquit, *de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* [1 Cor. 15. 47.] Transiit Adam, homo vetus factus ex limo: venit Christus, Deus homo missus è cælo. Transiit vetustas mentium, accessit novitas credentium: transiit vita carnalis, successit spiritalis. An parva est novitas hæc, ita demonstrata per hominem Deum, ut moriendo susciperet vetustatem tuam, resurgendo ostenderet novitatem tuam, adscendendo firmaret claritatem tuam? Vetera transierunt: quæ vetera transierunt? Quòd eratis filii Adam, filii carnales. Nova accesserunt: quæ nova? Quòd efficimini filii Dei, filii spiritales. Vetera transierunt, terra eratis: Ecce facta sunt nova, cæli jam penè effecti estis. *Cæli enim enarrant gloriam Dei.* [Psal. 18. 1.] Non vobis impossibile videatur, quòd cùm sitis terrestres, efficiamini cælestes. De terra non facit cælum, qui de nihilo fecit terram & cælum? Vetera transierunt, lapides colebatis: Nova accesserunt, Deum verum adoratis. Vetera transierunt, transiit mortalitas: Nova accesserunt, promissa est immortalitas. Vetera transierunt, perierat omnis caro per mulierem simul cum viro peccante: Nova accesserunt, reparata est caro sine viro virgine pariente. Vetera transierunt, transiit regio vetustatis: Nova accesserunt, succedit Jerusalem civitas cælestis novitatis. Ad hanc civitatem novam pervenire cupitis, qui nomina vestra conscribenda dedistis.

CAPUT II. Festinemus ad patriam.

2. EIA Fratres mei, ardenter desideremus propriam patriam: peregrinationem istam, quæ nos ab ea adhuc detinet, toleremus, non amemus: festinemus tamen. Non est quare hic stare: nec invenis in sæculo, quod jam possis amare. Ipse enim amor parentum, conjugum, filiorum, facultatum, aut magnum quibusdam incusserunt laborem, aut magnum pariunt timorem: non est quare hìc stare. Meliùs enim festinando appetimus sempiterna, quàm hìc remanendo sæculi nos apprehendat ruina. Præparemus sitarciam, apprehendamus & adscendamus navem a fidem simul & crucem, nec desit anchora spes nostræ salutis, extendamus funes diversas virtutes, vela caritatis b colligamus, invocemus ventum prosperum verbum *Dei*; exhauriamus sentinam a peccatis, per eleemosynas mundetur conscientia. Non impedietur hujus nostri cursus navigii, operemur manibus ut c possumus. Manibus suis sentinam exhauriebat qui dicebat, *Manibus meis coram eo nocte, & non sum deceptus.* [Psal. 76. 3.] Non negligamus nostra peccata: minuta sunt, sed multa sunt. Fluctus unus validus irruens obruit navem, minaturque naufragium: humor autem per rimas influens & in sentinam veniens, nisi subinde siccetur, hoc idem facit. Ergo exhauriatur sentina, non negligatur misericordia: quia eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata. [Tob. 4. 11.] Adsit nostra tutela Christi gratia, celeuma nostrum dulce cantemus Halleluia: ut læti ac securi ingrediamur sempiternam ac felicissimam patriam. Non metuat anima mare hoc magnum, sæculum scilicet, cujus fluctus ac turbines sentimus inimicas sæculi potestates. In Deo sperantes multi jam sancti hos fluctus spreverunt, multi calcaverunt, multi super ejus aquas ambulantes securi ad patriam pervenerunt. Sed exsurgit ventus validus & magna tempestas, sua cujusque cupiditas. Titubat fides in mari, clamet in te Petrus, Domine pereo: dabit manum mergenti, nec sinit perire ille qui propter nos super aquas dignatus est ambulare. [Matt. 14. 30.]

Navigii instructio.

Vide apostolum Paulum, hoc navigium non solùm demonstrantem, verùm etiam adscendentem, & quàm plurimos invitantem. Quando dicebat, *Habentes victum & tegumentum, his contenti simus*: [1 Tim. 6. 8.] quid aliud quàm competentem sitarciam imponendam esse monstrabat? Quando dicebat, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*: [Gal. 6. 14.] navem adscendebat. Quando dicebat, *Induite vos sicut electi Dei, benignitate, humilitate, longanimitate, mansuetudine*: [Coloss. 3. 12.] quid aliud quàm funes extendebat? Quando dicebat, *Manet fides, spes, caritas, major horum caritas*: [1 Cor. 13. 13.] vela colligebat. Quando dicebat, *Verbum Dei habitet in vobis abundanter*: [Coloss. 3. 16.] ventum prosperum invocabat. Quando dicebat, *Infatigabiles itaque dum tempus habemus operemur bonum ad omnes*; [Gal. 6. 10.] &, *Operantes propriis manibus vestris*: [1 Thess. 4. 11.] quid aliud quàm sentinam exhauriri præcipiebat? Quando dicebat, *Gratiâ salvi facti estis*: [Eph. 2. 8.] tutelam exorabat. Quando dicebat, *In psalmis & hymnis cantantes in cordibus vestris Domino*: [Eph. 5. 19.] celeuma sanctum docebat. Quando dicebat, *Spe salvi facti sumus*: [Rom. 8. 24.] anchoram in cordibus credentium figebat. Quando dicebat, *Jerusalem quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra*: [Gal. 4. 26.] ipsam patriam demonstrabat. Quando dicebat, *Ubi est mors contentio tua? Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum*: [1 Cor. 15. 55.] non adhuc in mari periclitabatur, sed jam in propria patria lætabatur. O optime gubernator, ô pulcherrime magister & doctor, docuisti, fecisti; & ideo celeriter pervenisti, quia quæ docuisti, prior ipse fecisti.

CAPUT III.

3. SI quis forte, ut adsolet, refugit navigium, & insolitos fluctus maris horrescit, desideratque iter conficere, quo,

a Sic MSS. At Er. *fide simul & cruce.* Lov. *fides simul & crucem.*
b Divionensis MS. *collocemus*: & aliquantò pòst, *vela collocabat.* Gemmeticensis, *colemus.* & infrà, *vela colebat.*
c In MSS. *ut hoc possimus.*

De via terrestri ad patriam, & de jumento opportuno.

etsi tardiùs, ad patriam valeat pervenire; demonstrabo A viam, immo ipsa se demonstrat via. Ecce in Evangelio clamat Salvator, *Ego sum via*. (Joh. 14. 6.) Habes viam, ambula, sollicitus tamen doma jumentum tuum, carnem tuam, ipsi enim insidet anima tua. Quomodo si in hac via mortali jumento insideres, quod te gestiendo vellet præcipitare; nonne ut securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quod freno non posses? Caro nostra jumentum nostrum est: iter agimus in Jerusalem: plerumque nos rapit caro, & de via conatur * excludere. Tale ergo jumentum cohibeamus jejunus. Vide illum gubernatorem eumdemque viatorem apostolum Paulum, vide illum jumentum suum domantem. *In fame*, (2 Cor. 11. 27.) inquit, *& siti, in jejuniis sæpius, castigo corpus meum, & in servitutem redigo*. (1 Cor. 9. 27.) Ita ergo & tu, qui ambulare desideras, doma carnem tuam, & ambula. Ambulas enim, si amas. Non enim ad Deum pessibus, sed affectibus currimus.

* f. excutere.

Caput IV. De ambulantium multiplici genere.

4. Via ergo ista nostra embulantes quærit. Tria sunt hominum genera quæ odit: remanentem, retrò redeuntem, aberrantem. Ab his tribus generibus malis Domino B adjuvante vindicetur & defendatur gressus noster. Jam verò cùm ambulantes sumus, alius tardiùs ambulat, alius celeriùs ambular, tamen ambulant. Excitandi sunt ergo remanentes, retrò redeuntes revocandi, errantes in viam ducendi, tardi exhortandi, celeres imitandi. Qui non proficit, remansit in via: qui forte a meliore proposito C declinat ad id quod deterius reliquerat, reversus est retrò: qui fidem deserit, à via erravit. Cum tardis sit nobis & cum celerioribus ratio, cum ambulantibus tamen. Quis est qui non proficit? Qui se putaverit esse sapientem: qui dixerit, Sufficit mihi quod sum: qui non adtenderit eum qui dicit, *Quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam vocationis Dei in Christo Jesu*. (Philip. 3. 18.) Currentem se dixit, sequentem se dixit: non remansit, non retrò respexit: absit ut erraverit, quia viam ipse docebat, qui & tenebat & ostendebat. Celeritatem autem ejus ut imitaremur, ait, *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*. (1 Cor. 11. 1.) Arbitramur ergo nos, Dilectissimi, in via vobiscum ambulare: si tardi sumus, prævenite nos; non invidemus, quærimus quos sequamur. Si autem nos putatis celeriter ingredi, currite nobiscum: unum est ad quod omnes festinamus, & qui tardiùs & qui celeriùs ambulamus. Qui sunt & retrò redeuntes? Qui ex continentia revertuntur in immunditiam, qui ex sancto & singulari bono proposito virginitatis divertuntur in turpitudines voluptatis, & corrupta mente corrumpunt simul & carnem. Hos increpat apostolus Petrus dicens, *Melius illis erat non cognoscere viam salutis, quàm cognoscentes retrò respicere*. (2 Pet. 2. 21.) O malum, retrò respicere! Uxor enim Loth, quæ (Gen. 19.) liberata à Sodomitis, contra præceptum retrò respexit, quod evaserat perdidit. Nec immeritò in statuam salis repentè conversa est, nisi ut fatuos suo etiam exemplo condiret. Qui sunt & aberrantes? Omnes hæretici, qui relictâ veritatis viâ errando per desertum latrocinantur, & animas captant in peccatis, præpediuntque ne quis ad patriam valeat pervenire: effecti lupi semitarii induti ovina pelle, cùm sint intus lupi rapaces; prædicantes Christum viam, & qui eos sequuntur ducentes ad mortem.

Caput V. Quo discerni possit falsa prædicatio a vera.

5. Hic si aliquis dicat, Quid ego faciam non invenio: ecce homo Christum prædicat, viam prædicat, Christi se dicit esse discipulum, veritatem se dicit annuntiare, quare non sequar talia prædicantem? Respondeo, Quia aliud ejus habet lingua, aliud conscientia. Unde novi, inquis? numquid ego conscientias discutere possum? Christum ab eo audio: quod audio, hoc credo, hoc teneo. Non te seducat filius falsitatis, si filius es veritatis. Disce jam Christiane, qui Christum desideras & audire & videre. Si quis tibi Christum prædicat, adtende & considera qualem prædicet, ubi prædicet. Christus enim veritas est, (Joh. 14. 6.) per Scripturas sanctas prædicatur, non in angulis, non occulte, sed palam, publicè. *In sole enim posuit tabernaculum suum*; (Psal. 18. 6.) hoc est, in manifesto collocavit Ecclesiam suam. Jam hîc respice illum qui tibi Christum prædicat, dicat qualem Christum prædicet.

Caput VI. Manichæorum error.

6. Ecce hæreticus Manichæus, qui per suam doctrinam promittit introducere te in veritatem, ipsum Christum dicit esse fallacem. Non habuit, inquit, verum corpus: phantasma fuit; spiritus fuit. Et hoc in illo fuisse A negat nequissimus Manichæus. O pessime hæretice Manichæe, si credere non vis Veritatem dicentem discipulis suis; *Palpate, & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habentem*: (Luc. 24. 39.) si credere non vis, ut dixi, Veritati, Judæo crede crucifigenti. Nam cùm tu dicis, Christus Deus fuit, non homo: Judæus dicit, non fuit Deus, sed homo. Catholica utrosque convincens, Ego, ait, verum teneo, quòd Christus & Deus est & homo. Tu autem Manichæe, unde probas Christum spiritum fuisse? Spiritus alapas accepit? spiritus spineam coronam portavit? spiritus sibi crucem bajulavit? Si spiritus fuit, cujus vestimente milites diviserunt? Si spiritus fuit, quomodo cum B traderet spiritum, corpus ejus propè dimidium diem exanime pependit in cruce? Si spiritus fuit, quomodo latus ejus perforatum est lanceâ? Quomodo susceptus est à Joseph sepeliendus, quomodo sepulcro est conditus? Omnia ista spiritus pati non potest. Sicut de eo antea per prophetas prædictum est, ita & factum. Erras tu nimis falsitas, in omnibus te superat veritas. Ergone hæretice, ut doces, veritas mentita est, & tu verum prædicas? Et ubi hoc prædicas? In abscondito, in occulto. Si veritate fulcitur prædicatio tua, publica sit doctrina tua. Demonstra mihi Ecclesiam tuam. Sed novimus quid agatis decepti & deceptores. Apostolus Paulus vos prodidit di- C cens, *Quæ enim occultè fiunt ab eis, turpe est etiam dicere*. (Ephe. 5. 12.) Nobis turpe est dicere, sed vos non quiescitis agere. Manifesta est ignominia vestra, nudata est turpitudo vestra: ex confessione simul & scriptura vestra, omnibus palàm facta est turpis doctrina vestra: utinam aliquando corrigantur corda vestra.

Caput VII. Error Arianorum.

7. Alii hæretici Ariani ipsam viam Christum, per quam itur ad Patrem, secundùm divinitatem nolunt esse æqualem Patri. Et cùm ipse dicat, *Ego & Pater unum sumus*: (Joh. 10. 30.) illi dicunt, Si missus est Christus, minor est; major est utique qui mittit illo qui mittitur. Hæc D argumentatio est humana, non auctoritas divina. Alia est operatio Trinitatis, quam tu hæretice non assequeris, qui carnaliter sapis. Mundum enim cor non habes, nec ad Deum. Christus enim in quantum hominem suscepit, missus dicitur: in quantum Deus est, æqualis est Patri. Nam quò eum Pater mitteret, ubi ipse cum Filio non esset? Aut quò Filius venisset, ubi non simul cum Patre esset ille qui dicit, *Ego in Patre, & Pater in me est*: (Joh. 14. 10.) &, *Philippe, qui vidit me, vidit & Patrem*: (Ibid. 9.) & qui per Prophetam dicit, *Cælum & terram ego impleo*: (Jer. 23. 24.) & de quo Salomon ait, *Adtingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter*? (Sap. 8. 1.) Adtingit ubi- E que propter suam munditiam. Sed tu hæretice, ideo dicis majorem esse qui mittit, minorem qui mittitur, quia temporum spatia cogitas. Sed multùm erras, illi assignare tempore per quem facta sunt tempora. Si Patrem confiteris Deum, Deum Filium, æternumque credis & Patrem & Filium; noli minorem facere Filium in eo quod fecit te, quia ideo minor factus est, ut redimeret te. Sed ipse, inquis, dixit, *Pater major me est*. (Joh. 14. 28.) Intellige secundùm susceptum hominem, & deponis errorem. Secundùm hoc dicit, *Pater major me est*, secundum quod de eo ait Propheta, *Minorasti eum paulò minùs ab angelis*. (Psal. 8. 6.) Tu autem dic, secundùm quid eum minorem asseris? Si secundùm potestatem: *Pater non judicat quemquam, sed Filius*. (Joh. 5. 22.) Si secundùm opere: *Omnia per Filium facta sunt*. (Joh. 1. 3.) Si secundùm tem- F pus, hoc credis de Deo tuo, quia sicut tu major es filio tuo, ita ille filio suo: avertat hoc Deus ab auribus fidelium; indigna sunt ista credere de Deo. Si enim Filius secundùm deitatem Dei Verbum est, sicut evangelista Johannes narrat, *In principio erat Verbum &, Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: (Joh. 1. 1.) fuit aliquod tempus quando Pater fuit sine Verbo, aut fuit aliquod principium ante ipsum principium, quoniam ipse Filius dixit se esse principium? Interrogantibus quippe Judæis, *Tu quis es*? Respondit, *Principium*. (Joh. 8. 25.) Ergo & illud quod in Genesi scriptum est, *In principio fecit Deus cælum & terram*, (Gen. 1. 1.) intelligitur in Filio, qui est principium. Sic ergo semper Deus Pater, semper Deus Filius: quia nec ille aliquando non Pater, nec iste aliquando non Filius. Non enim ut Pater generaret Filium, minuit se ipsum: sed ita genuit de se alterum qualem se, ut totus maneret in se. Spiritus autem sanctus non a præcedit unde procedit, sed integer de integro, nec minuit

a In Divionensi MS. substitutum est à secunda manu, *divisit*. Fortè leg. *præcedit*.

eum procedendo, nec auget hærendo. Et hæc tria unus Deus, de quo Propheta dicit, *Tu es Deus solus magnus.* [Psal. 85. 10.] Tu autem hæretice, compone gradus, separa Trinitatem: fac Patrem majorem, Filium minorem, Spiritum-sanctum sequentem. Sed jam de Filio, quod æqualis sit Patri, aliqua diximus, & quod occurrit, diximus: audi & de Spiritu-sancto, quem minorem vis esse Patre & Filio. Nempe Spiritus-sanctus ipse Spiritus est Dei. Audi & ipse quòd simul sit cum Patre & Filio, & ubique sit totus. *Deus*, inquit Johannes apostolus, *Spiritus est.* [Joh. 4. 24.] Et ipse Filius per Prophetam ait, *Spiritus Domini super me*: [Isa. 61. 1.] non ait post me, ut sequentem eum faceret, vel minorem: sed ait, *super me.* Unde & angelus Gabriel ad Mariam, *Spiritus-sanctus*, inquit, *superveniet in te.* [Luca 1. 35.] David quoque Propheta, *Quò ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si adscendero in cælum, tu ibi es; si descendero in abyssum, tu ades.* [Psal. 138. 7. & 8.] Ergo si Spiritus Dei & in cælo & in terra & in inferno adest cum illo qui dicit, *Cælum & terram ego impleo*: [Jer. 23. 24.] ergo Trinitas unus est Deus. Sed audi adhuc hæretice unde convincaris, quòd Trinitas unus sit Deus. In ipso principio libri Geneseos, quod diximus scriptum est, *In principio fecit Deus cælum & terram.* [Gen. 1. 1.] Ecce Deus Pater, & principium Filius, secundum quod se dixit esse principium. Si autem & Spiritum-sanctum quæris: *Spiritus*, inquit, *Dei superferebatur super aquas.* [Ibidem 2.] Cùm ergo in consequentibus legitur, *Dixit Deus, Fiat lux*: &, *Finxit Deus de terra*: &, *Fecit Deus*: hoc demonstratur quòd inseparabilia sunt opera Trinitatis. Evidentius hoc in consequentibus demonstratur. Nam cum ventum esset ad id ut homo formaretur, ait Scriptura, *Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* [Ibid. 26.] Non dixit, Faciam ad imaginem & similitudinem meam, ut solus Pater intelligeretur; nec dixit, Fiat, ut Filio veluti juberet facere, per quem facta sunt omnia: nec dictum est, Fecerunt, ut singuli singula in eo conferrent opera sua: sed cùm diceretur, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, ut Trinitas unus Deus intelligeretur; statim subjunctum est, *Et fecit Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum.* [Ibid. 27.] Ecce per Scripturas Sanctas Trinitas unus Deus prædicatur, Arianus convictus aliquando confundatur. Sed audi adhuc hæretice apostolum Paulum convincentem te & docentem me, audi quid de Deo Filio dicat: *Cùm*, inquit, *in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* [Phil. 2. 6.] Ille eum prædicat æqualem, tu eum asseris minorem. Cui credendum est, Apostolo, an tibi? Tibi quem totus orbis abjecit, an illi quem totus mundus suscepit? Cedat igitur vel serò convicta perversitas tua, quia jam totum mundum possedit Evangelica & Apostolica doctrina.

CAPUT VIII. Pelagianorum hæresis.

8. ALIA quoque spelunca latronum non bonorum, hæreticorum Pelagianorum, & demonstranda est & cavenda: hæc est enim eorum perversa doctrina. Cum Scriptura dicat, *Maledictus homo qui spem suam ponit in homine*; [Jer. 17. 5.] &, *Qui gloriatur, in Domino glorietur*: [1. Cor. 1. 31.] illi contrà, hoc maledictum hominem non incurrere promittunt, si de se præsumserit, vel in se ipso gloriatus fuerit. Sed quid contra hos multa dicamus? hoc promisit & pater illorum diabolus illi primo homini: *Non morte*, inquit, *morieris: eritis sicut Dii.* [Gen. 3. 4. & 5.] Deum contemsit, serpenti credidit, & quod acceperat perdidit. Si tunc ille homo non fuit cautus, nunc homo caveat vel expertus. Odit Deus præsumtores de viribus suis. Quid enim valeat liberum arbitrium non adjutum, in ipso Adam demonstratum est. Ad malum sufficit sibi; ad bonum non, nisi adjuvetur à Deo. Primus enim ille homo accepit liberum arbitrium rectum, & posuit ante eum Deus, sicut Scriptura dicit, *ignem & aquam*: *ad quod volueris*, inquit, *porrige manum tuam.* [Eccli. 15. 17.] Elegit ignem, reliquit aquam. Videte justum judicem. Quod elegit homo liber, accepit: malum voluit, hoc illum secutum est. Videte rursum illum justum judicem misericordiam facientem. Cùm videret quod homo totam stirpem suam, malè usus libero voluntatis arbitrio, in se tamquam in radice damnasset, ipse non rogatus de cælo descendit, & a hominem superbiâ pereuntem, sua humilitate sanavit: errantes perduxit ad viam, peregrinos perducit ad patriam. Non ergo glorietur humana natura de se, sed in eo glorietur qui fecit se.

CAPUT IX.

9. JAM verò ceteræ sectæ hæreticorum Christum viam prædicantium, sed longè à via errantium, una voce ipsius veræ viæ convincuntur atque confunduntur dicentis, *Multi mihi dicent in illo die, Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, & in tuo nomine dæmonia ejecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam eis, Non novi vos: recedite à me omnes qui operati estis iniquitatem.* [Matt. 7. 22. & 23.] Ideo operati estis iniquitatem, quia Ecclesiæ meæ perturbastis unitatem.

CAPUT X. Exhortatur baptizandos ut rectà tendant ad patriam.

10. VOS autem fidelia germina sanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ per universum mundum diffusæ, fugite omnes hæreses. Si quis aliud evangelizaverit vobis, anathema sit. [Gal. 1. 9.] Rectos cursus facite pedibus vestris: non declinetis nec ad dexteram præsumendo, nec ad sinistram desperando. Currite velociter rectam viam: ipsa enim vos perducit ad patriam; ad illam patriam cujus cives Angeli sunt, cujus templum Deus, cujus splendor Filius, cujus caritas Spiritus-sanctus; civitas sancta, civitas beata; civitas ubi nullus perit amicus, quò nullus admittitur inimicus; ubi nullus moritur, quia nullus oritur; nullus infirmatur, quia incorrupta salute lætatur. Cum illuc venerimus, non ibi esuriemus aut sitiemus: visio ipsa satietas nostra erit. Non ibi dormiemus, quia non ibi laborabimus. Nulla cujuslibet rei necessaria erit refectio, ubi nulla erit defectio. Vivemus, regnabimus, lætabimur. Si tantum delectat cùm de ea loquimur, quid erit & videre? Videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo. Vita enim nostra erit laudare Deum, & sine defectu amare. *Beati* enim, ait Propheta, *qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* [Psal. 83. 5.] Fratres dilectissimi, si cum navigantibus laboravimus, & viatoribus ducatum præbuimus, si devias fauces latronum, hoc est, hæreticorum sollicitè demonstravimus, si ipsam patriam cælestem declaratam atque demonstratam jam cernitis oculis cordis vestri: reddite nobis fructum laboris nostri. Reddite Fratres, reddite, exigimus à vobis. Talis est enim merces nostra, quam à vobis exigimus, ut nec nos pudeat petere, nec vos pigeat erogare. Hoc quod exigimus, erogando cumulabitis magis, quam detrimentum patiemini, si non erogaveritis. Quæ est ergo merces nostra? Non quærimus aurum vestrum, non argentum vestrum, non nummum vestrum, nec quidquam de rebus vestris: sed merces nostra est, ut in illo sancto fonte adjuvetis nos orationibus vestris.

---

a MSS. *humanum genus superbiâ pereuntem, aut pereunte.*

Sequentes Sermones De quarta Feria, De Cataclysmo, & De Tempore barbarico, *dubii nobis sunt, & videntur * subdititii.*

** De his supra pag. 397. Admonit. in Serm. de Symbolo.*

a DE a QUARTA FERIA,

sive de cultura agri dominici,

SERMO.

Caput I. De cultura agri dominici.

CÆLESTI gratiæ & spiritali pluviæ præparandus est ager Ecclesiæ, quia imber divinus in proximo est. Operemur, Dilectissimi, in isto agro quod nobis creditum est. Nobis enim datum est, plantare, rigare, arare, novellare: sed Dei est, incrementum dare. Apostolus Paulus doctor gentium in fide & veritate, per se ipsum & operando & monendo hanc nos docuit dominicam exercere culturam, dicens, *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.* Et paulò pòst, *Dei enim sumus cooperarii, Dei agricultura, Dei ædificatio estis.* Et alibi, *cooperatores mei estote, fratres, & intendite eos qui sic ambulant, sicut habetis formam nostram.* In ista itaque, Fratres, dominica agricultura, in qua nos Dominus operari præcepit, sic operemur, ut mercedem promissam dono gratiæ accipere mereamur. Tempus est, operemur, laboremus.

1. Cor. 3. 6. Ibid. 9. Philip. 3. 17.

2. QUINQUE illa juga boum, quæ ille invitatus in Evangelio dum ad cœnam venire nollet, probare se velle dixit, & propterea à cœna se excusavit, quoniam sibi ea, non agriculturæ dominicæ comparavit: nos ea ipsa quinque juga in agro dominico jungamus, terram durissimam sulcis spiritalibus exaremus, semen verbi Dei projicientes, qualcumque spinas malarum cupiditatum invenerimus, evellamus, eradicemus, divino igne succendamus: ut in tali opere laborantes, Domino Deo nostro fiducialiter dicamus, Domine paterfamiliàs, quoniam te adjuvante fecimus opus quod jussisti, redde mercedem quam promisisti. Quæ sunt quinque illa juga boum? Quinque juga boum, quinque sensus corporis sunt, visus in oculis, auditus in auribus, olfactus in naribus, gustus in faucibus, tactus in manibus. Et ista juga sunt: duo sunt oculi, duæ aures, geminæ nares, duæ manus; & in ipso gustu geminum quiddam invenitur, quando sapor ipse faucibus atque palato judicante discernitur. Ista ergo quinque juga terram versant, quando suis officiis deservientes animum carnemque b parant, aut ad uberes fruges si ros cælestis infuderit, aut ad aridas spinas si sicca terra remanserit, & eorum opus in posterum subsequetur.

Luca 14. 19. Juga boum quinque quid significeat.

Caput II. Dominici agri seminatio.

3. SED quoniam nos Dominus atque paterfamiliàs noster passim & sine ulla discretione cujuslibet glebæ semen verbi sui jacere præcepit: (Inducit enim in Evangelio hujus ministri similitudinem, & dicit, *Ecce exiit seminans seminare: & dum seminat, aliud cecidit inter spinas, aliud in viam, aliud in petrosa, aliud in terram bonam.* Et cùm demonstraret quæ esset spinosa terra, homines videlicet qui verbum Dei spinis cupiditatum præfocant tantum semen, & non reddunt fructus justitiæ; similiter de alia terra petrosa atque conculcata via, suæ similitudinis propositæ redderet rationem, ad terram bonam pervenit, & ait, *Quod autem cecidit in terram bonam, hi sunt qui cùm acceperint verbum Dei, custodiunt illud & faciunt.* Quia, *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.*) Non ergo nos, Dilectissimi, aut timor spinarum, aut saxa petrarum, aut durissima via perterreat: dum tamen seminantes verbum Dei, ad terram bonam tandem aliquando pervenire possimus. Accipe verbum Dei omnis ager, omnis homo, sive sterilis, sive fecundus: ego spargam, tu vide quomodo accipias; ego erogem, tu vide quales fructus reddas. Melius est enim ut de accepto tu pro te rationem reddas, quàm nobis non erogantibus justè dicatur, *Serve nequam & piger, tu erogares, ego veniens cum usuris exigerem.* Si verò te terram infecundam aut spinosam vel siccam sentis, recurre ad Creatorem tuum. Hoc enim nunc agitur, ut innoveris, ut fecunderis, ut irrigeris ab illo, qui *posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum, & habitare fecit illic esurientes, & constituerunt civitatem habitationis, & seminaverunt agros, & plantaverunt vineas, & fecerunt fructum frumenti.* Ex qua terra? Ex illa sterili, spinosa, & inaquosa. Et tu unaquæque anima quæ accedis ad Christum, terra es spinosa & arida. Unde probamus, quia talis es? Recole illam sententiam, quam in primis parentibus accepisti, & invenies quid inde traxisti. *Spinas*, inquit, *& tribulos pariet tibi.* An respondebis, non te esse terram spinosam? Si spinas non haberes, capiti Creatoris tui coronam spineam non imponeres. Quia ergo & tu talis es, spinarum multitudine, id est peccatorum, prægravata es: ideo tibi talis cultura impenditur, propterea crucis ligno exararis, propterea cælesti pluviæ præpararis, ut cùm fecunda effecta fueris, non gratuleris de tuis quæ nulla sunt meritis, sed reddens bonos fructus Christi prædices gratiam. Vis nosse qualis tibi adhibeatur cultura, qualis te de super perfundat gratia? Ecce agnosce, Christi cruce exararis, quando ejus signo in fronte signaris: ejus sanguine rigaris, quando in morte ipsius baptizaris. *Quotquot* enim, ait Apostolus, *in Christo baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus.*

Ibid. 23. Rom. 2. 13. Matt. 13. 3. &c. Matt. 25. 26. Psal. 106. 35. &c. Gen. 3. 18. Exaratio & rigatio. Rom. 6. 3.

Caput III. Quòd sanguine Christi rigamur.

4. MULTUM est quod dictum est, ejus sanguine rigaris. Videamus quomodo per aliquam similitudinem hoc quod diximus probare possimus. Non enim nostris sermonibus, sed documentis divinis fides accommodanda est. Ecce, intendite Dilectissimi, Judas ille malus & falsus discipulus, venalis & venditor, fur & traditor, emtus à Judæis, ut cum eis mancipium esset diaboli, pretium accipiens de illo qui non habet pretium, venditor sanguinis Christi, ex ipso pretio, ut * Scriptura narrat, emit sibi agrum figuli: ut is qui hereditatem integram Christum non habebat in cælo, partem aliquam habere vellet in sæculo. Quam nec ipsam possedit, quia sceleris tanti facti sibimet conscius, collum sibi alligavit, & prostratus in faciem disruptus est medius. Ager tamen ille qui ab eo comparatus est, vocatus est ager sanguinis, quoniam ex pretio comparatus est tanti sanguinis. Vendidit discipulus sanguinem magistri, & emit exinde agrum figuli: quid est hoc? Putamus, Dilectissimi, vacare hanc actionem in illa venditione vel emtione, vel in ipsa Christi mystica passione? Comparavit, ait Scriptura, Judas agrum figuli, & vocatus est ager ille, ager sanguinis. Clamat hæc terra quali vel quo pretio fuerit comparata, immo pretium ipsum clamat, sanguis ipse clamat, Abel ille justus ab impio fratre occisus clamat. Namque, Dilectissimi, cùm hæc similitudo passionis Christi & nequitia Judæ ac Judæorum in illis duobus primis monstraretur fratribus, Cain & Abel, postea quam à majore fratre minor occisus est, ab invido innocens peremtus est, à scelerato pius interfectus est, interrogat Deus Cain, quasi nescius, quasi ignarus, & dicit, *Ubi est Abel frater tuus?* Quæ vox non est ignorantis, sed peccatum ante oculos scelerati ponentis; ut inexcusabilis sit omnis homo, qui & admonitus pænitere non vult in malo. *Ubi est Abel frater tuus?* hoc fuit dicere ei: Agnosce Cain, non me potuisse latere id quod me putasti posse latere: agnosce quid feceris, de proximo age pænitentiam, ut possis accipere indulgentiam. Verùm ille sensu durior, in scelere pertinacior, moribus perversis in anima percussus, respondet Deo dicenti, *Ubi est frater tuus?* & dicit, *Nescio. Numquid ego custos sum fratris mei?* Quid dicis Cain? cui dicis, *Nescio?* Cum illo loqueris qui omnia videt oculis suis.

* Act. 1. 19. Gen. 4. 9.

a Sic appellant etiam veteres libri, qui tamen in fine subjiciunt, *Explicit de ultima quarta feria.*

b Sic Fuliensium codex. At Er. & plures MSS. loco *parant*, habent *prostant*. Deinde cum Lov. prosequuntur sic: *aut uberes spinas aut aridas* &c. omisso *ad*.

Quid est quod dicis, *Numquid ego custos fratris mei sum?* Talia perpetrando repulisti a te in omnibus timorem Dei. Et Dominus illi, *Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Si enim esses fratris tui custos, ejus non esses interfector. Si agnosceres fraternitatem, tantam non committeres immanitatem. Si timeres meum judicium, in fratrem non committeres parricidium. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc*, ait Dominus, *maledictus tu à terra.* Non maledicta terra, sed, *maledictus tu à terra, quæ accepit sanguinem fratris tui de manu tua.* Agnosce jam terra, quoniam sanguine rigata es innocentis, convince vocem negantis, suscipe sanguinem confitentis. Interrogentur & nunc Judas & Judæi, immo in Juda omnes Judæi. Interroget Dominus Judam, & dicat ei, Juda, ubi est Christus frater tuus? An fortè dicturus es, ô male frater, quòd Christus tuus non fuit frater? Convincat te prius ipse Dominus quod tuus fuerit frater. Dic nobis Domine Jesu Christe, utrùm Judas fuerit frater tuus. Respondet, Et si fuit, fuit: non enim est quod fuit, & si fuit, fuit: ego enim generaliter de omnibus Patri meo dixi, *Annuntiabo nomen tuum fratribus meis.* Ecce Juda convictus es, quòd Christus fuerit frater tuus. *Ubi est frater tuus?* Responde, dic, sequere, dic quod dixit & ille, *Nescio. Numquid ego sum custos fratris mei?* Non enim & tu fuisti custos, qui & proditor factus es & venditor. Dic, *Numquid sum custos fratris mei?* ut respondeatur & tibi, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Quid enim dicit omnis homo terra? *Primus* enim *homo de terra terrenus*, &, *Qualis terrenus, tales & terreni.* Quid dicit omnis homo terra, quando accipit sanguinem Christi? *Amen* dicit. Quid est, *Amen?* Verum est. Quid est verum? Quia fusus est sanguis Christi. Quo faciente? Discipulo Juda tradente. *Amen* dicendo, verum clamando dicit hoc omnis homo terra. Ecce Juda, *vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Probavimus, quia ejus sanguine rigaris.

Ibid. 10. — Ibid. 11. — Psal. 21. 23. — 1. Cor. 15. 47. & 48.

Quid sit *Amen*, quod respondent qui sanguinem Christi accipiunt.

CAPUT IV. Sanguis Christi quomodo accipiendus.

5. VIDE terra quomodo accipias hunc sanguinem: quia qui eum bene accipit, accipit benedictionem: qui verò eum male accipit, judicium sibi bibendo adquirit. Hoc figuratum est & in illo agro Judæ, de quo dictum est quòd esset ager sanguinis: secutum est enim ut diceretur, *Fiat villa ejus deserta.* Si enim ad Judam pertines, si facta ejus imitaris, si sanguinem Christi non cum timore & tremore accipis; eris villa deserta, maledicta, reproba & spinosa. Si autem sanguinem Christi tota cum reverentia percipis, cognosces per illum tua tibi dimitti peccata, quoniam ager ille quem comparavit Judas, figuli dictus est: *habet potestatem figulus luti, ex eadem consparsione aliud quidem vas facere in honorem, aliud in contumeliam.* O terra tanto rigata sanguine, responde tanto sanguini, non sicut Cain & Judas verba excusationis, sed sicut sancti Martyres verba confessionis. Responde sicut respondit beatus Stephanus, qui in isto agro dominico ut bonus colonus plurimùm laborando gemuit fixit, atque de terra petrosa vulneratus, ex ea lapides in suo corpore tamquam in sinu suo collegit: & sudando in opere, terram sancto sanguine rigando centenum fructum ex martyrio Domino præsentavit. Responde sicut respondit Cyprianus, Laurentius, ceterique sancti pueri & puellæ, ætas omnis & uterque sexus, qui percipientes sanguinem Christi, testimonium dicentes, & non negantes nomen Christi, pro sanguine quem biberunt, sanguinem suum fundere non dubitaverunt, simulque cum Perpetua & Felicitate in æternum regnare meruerunt. Hoc in Apocalypsi revelante Angelo, Johannes *vidit turbam multam, quam dinumerare nemo poterat.* Hanc requirens quænam esset, responsum tale accepit: *Hi sunt*, dictum est, *qui laverunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni.*

Act. 1. 20. — Rom. 9. 21. — Stephanus. — Cyprianus. — Laurentius. — Perpetua & Felicitas. — Apoc. 7. 9. — Ibid. 14.

CAPUT V. Anima sanguine Christi dealbatur & decoratur.

6. JAM agnoscis anima Christiana, quemadmodum & tu ex illo sanguine efficiaris candida, ut omnis & corpore & corde pulcra adscendas de fonte Christi consecrata in sanguine. Quid enim manavit ex illo latere crucifixi? Sanguis & aqua: ex sanguine rubor, ex aqua splendor. In istis duobus sacramentis decorantur singulæ animæ, ex quibus una illa pulcra efficitur sponsa Ecclesia, cui dicitur in Cantico canticorum, *Quam speciosa es soror mea, dilecta mea, quàm speciosæ sunt genæ tuæ.* Ex cùm ipse eam talem fecerit, ipsamque pulcritudinem ei ipse donaverit, videns eam talem quasi miratus exclamat, atque circumstantes interrogans dicit, *Quænam est hæc quæ adscendit dealbata?* Et illi, *Æquitas dilexit te.* Ipsa est *regina quæ adstitit à dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate*, linguarum diversarum gentium varietate decorata. Audiens hæc sponsi sui vocem dicentis, *Quænam est hæc quæ adscendit dealbata?* verecunde etiam ipsa respondere cogitur, & dicit suo sponso, De me interrogas quænam sim quæ adscendi dealbata? Ego sum quam fœdam invenisti, pulcramque fecisti. Ego sum cujus preces audisti, quando me in Psalmo cantare fecisti, *Lavabis me, & super nivem dealbabor.* Quid ergo miraris pulcritudinem meam, cum scias hanc esse opera tua? Quid interrogas, quod ipse fecisti? Vides me dealbatam, tu totam super nivem fecisti candidam. Ut videas me adscendentem, te cognovi de cælo descendentem, te amavi in cruce pendentem. Humilitas tua facta est exaltatio mea, fœditas tua facta est pulcritudo mea. Nisi enim tu de cruce vulneratus descenderes, ego dealbata de fonte non adscenderem. Vere dictum est, quia *valida est sicut mors dilectio.* Quò usque se sponsus hic inclinavit, qui tantum amando fœdam ut faceret pulcram, usque ad mortis exitum venit? *Et Domini*, inquit, *mortis exitus. Vidimus* enim *eum*, ait Propheta, *& non habebat speciem, neque decorem.* Quid miraris? Amando talis factus est.

Cant. 4. 1. — Cant. 8. 5. — Psal. 44. 10. — Psal. 50. 9. — Cant. 8. 6. — Psal. 67. 21. — Isai. 53. 2.

Christus in passione à Petro negatus.

7. HANC tamen amissionem decoris hujus timuit Petrus, quando prænuntianti Domino passionem suam, dixit, *Absit à te, Domine, propitius tibi esto, ne fiat istud.* Sed ille talia sapientem increpavit, & Apostolum diabolum vocavit dicens, *Redi retro satanas, non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.* Æstimavit enim Petrus totam illam divinitatis pulcritudinem absorberi potuisse in corporis humani specie, & nesciebat agi illud magnum sacramentum, quod propterea se illam pulcritudinem quodam modo exspoliaret, ut quam sibi conjungere dignabatur sponsam Ecclesiam, eamdem ipsam pulcritudinem ipse vestiret. Non enim dando perdebat illud, quod erogando crescebat. Ille dedit, hæc accepit; & ista quod non habuit invenit, & ille dando quod dedit non amisit, quia cum ipsa pulcritudine a mortuis resurrexit. Quid expavescis Petre, quasi perdiderit Christus illam pulcram vestem, quando eum nudum intendebas in ligno pendentem? Noli expavescere, noli timere, noli negare: tunicam illam divinitatis atque immortalitatis Christus non perdidit in cruce, quia sponsæ suæ eam consignavit in dote. Vidisti eum ô Petre non habentem speciem neque decorem, & continuò negasti illum, quem omnibus relictis tuis amasti: & non solum semel, sed stans in atrio Sacerdotis ab una ancilla tertiò interrogaris, & negas. At ubi regalis canente convicit præsumtorem, qui prædixerat antea negatorem: respexit te intus in corde, & ut amarè fleres, intus quodam modo tecum tacite loquebatur illa ipsa ejus divinitas, & dicebat tibi, Ubi est, Petre, *Si possides amicum, in tentatione posside eum?* Ubi est, *In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, ut & in hereditate illius coheres sis?* Ubi est, Petre, *Animam meam pro te ponam*, &, *Tecum usque ad mortem?* Quàm celeriter negasti quasi hominem mortuum, quem antea confessus fueras vivi Dei Filium! Hæc dum ille tecum in corde sermocinaretur, respexit divinitas, & flevit humanitas: agnita est dulcedo, & periit amaritudo: suscepta est caritas, & deleta est iniquitas: rediit amor, & fugatus est timor. Ecce subitò quem negaverat, quia non habebat speciem neque decorem, agnoscit resurgentem speciosum formâ præ filiis hominum, conjunctamque illi videt sponsam, tunicam illam immortalitatis, quam antea Petrus timuerat perituram, indutam videt: cognoscit quòd tali sit circumamicta veste, & alloquitur illam ipsam sponsam Petrus, ut servet hujus tunicæ dignitatem, & dicit animæ humanæ, *Christus pro vobis passus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Sequere sponsa, sequere vestigia sponsi tui: nullus te metus revocet à consortio dilecti tui. Ama amantem, quia priùs ille amavit non amantem: require requirentem, quia priùs ille quæsivit non quærentem. Require, & dic sponso tuo, *Ubi pascis, ubi cubas in meridie? Ne fortè fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.* Quam sic dilexisti, pro qua sanguinem fudisti, cujus tabernaculum in sole posuisti: *non fiam sicut operta super greges sodalium tuorum.*

Matt. 16. 22. — Ibid. 23. — Matt. 26. 75. — Eccli. 6. 7. — Eccli. 22. 29. — Joh. 13. 38. — Luc. 22. 33. — 1. Pet. 2. 21. — Cant. 1. 6. — Psal. 18. 6.

CAP. VI. De cavendis hæreticis, præ-

8. ECCE dum ita quæro ubi pascas, ubi cubes in meridie, meridies Africa est, quæ in solis occasu est, & tamen quia ab ortu solis usque ad occasum laudatur nomen

[sertim Arianis.] tuum, & sunt qui te prædicant non castè, quærentes quæ sua sunt, non quæ tua sunt, dum te quæro in meridie, [Psal. 132. 3.] id est in Africa, ecce greges sodalium tuorum, scholæ pessimæ hæreticorum, fraus Manichæorum, nequitiæ Pelagianorum, superba congregatio Arianorum, insultant velut opertæ, id est, velut incognitæ, & dicunt mihi, Quem quæris? Christum quæris? Ecce hîc est, ecce illic est. Tu autem qui me admonuisti dicens, *Si autem* [Matt. 24. 23.] *dixerint, Ecce hîc est, ecce illic est, ne abieris post eos*; cùm te noverim ubique totum esse, non partes defendere, sed unitatem diligere, facta sum illis incognita & velut operta: & derident me quia nesciunt te. Et quid magnum, quia ego ab eis sustineo tale opprobrium, cùm tu eorum nunc usque contumeliosum sustineas verbum? qui te cum Patre nolunt esse unum, sed dividendo inter Patrem & Filium, inter sponsam & sponsum, magnum incurrunt sacrilegium, magnum suæ animæ inferunt morbum; quia nec te unius unicum sponsum, nec fidelem atque integrum habere desiderant medicum. Tu autem anima Christiana, quæ adscensura es ex sacratissimo fonte, rubore atque decore perfusa, speciosa nimis & candida, serva decorem tuum: agnosce quid fueris & quid eris, vide ne deseras mensam sponsi tui. Ut pulcra permaneas, carnes ejus quotidie manducabis: ut vitam æternam habeas, sanguinem ejus potabis: vide ne deseras hanc mensam. Plurimos apparatus hæreticorum fuge: & si plurima illic pravis disputationibus apponuntur, aut fœda sunt, aut semesa sunt. Non est enim illic quidquam integrum, ubi Pater & Filius & Spiritus-sanctus non est unum. Mensa sponsi tui panem habet integrum, & calicem sanctum: quem panem etsi confractum comminutumque vidimus in passione, integer tamen mansit in illa sua cum Patre individua unitate. De isto pane & [Joh. 6. 52.] de isto calice dicebat ipse Dominus, *Panis quem ego dedero, caro mea est pro sæculi vita: & calicem quem sanctificavero, sanguis meus est, qui pro vobis fundetur in remissionem peccatorum*. Superiùs enim dixerat, *Nisi* [Ibid. 54.] *manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis*. Quod verbum audientes, nec intelligentes discipuli, dixerunt, *Durus est hic sermo*, [Ibid. 61.] *quis eum potest audire*? Et multi ex hoc verbo scandalizati discesserunt. Cum videret autem Jesus, ait reliquis, [Ibid. 68.] *Numquid & vos vultis ire?* Tunc Petrus, qui sanctæ figuram portabat Ecclesiæ, respondit pro omnibus, *Et* [Ibid. 69.] *ad quem ituri sumus? Verbum vitæ habes, & dimittimus te?* Videtis dilectissimi, quid sit exire, quid sit permanere. Qui exierunt, quia verbum Christi non intellexerunt, non jam discipuli, sed hæretici remanserunt: qui perstiterunt, verbum vitæ tenuerunt. Agnoscite hæretici exitum vestrum, quia minorem prædicatis Christum nostrum. Et vos cum eo stare noluistis, quia Christum unum esse cum Patre non intellexistis: ideo foras existis, quia verbum vitæ reliquistis. Non in vobis manet, qui cum Patre æqualis manet. Audi ipsum, quia simul cum [Joh. 14. 23.] Patre manet. *Si quis*, inquit, *me diligit, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & veniemus ad eum ego & Pater, & mansionem apud eum faciemus*. Dic mihi, obsecro, hæretice Ariane, unam animam tuam simul habitat hæc Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus-sanctus? Quoniam & Spiritus-sanctus habitat in nobis: *Ne-* [1. Cor. 6. 19.] *scitis*, inquit Apostolus, *quia templum Dei estis, & Spiritus-sanctus habitat in vobis*? An diversas mansiones in corde tuo præparas Trinitati, ut majorem partem teneat Pater major, minorem Filius minor, inferiorem Spiritus-sanctus inferior? Jam ergo non habes unum cor, sed duplum, aut triplum. Non ergo illic habitat Trinitas. Quare? Quia dictum est, *Væ duplici corde*. Insensate, [Eccli. 2. 14.] inepte, fatue: ignis, splendor, & calor simul atque inseparabiliter, nec distinctè, sed æqualiter habitant unam lucernam, & una Trinitas Deus simul non potest inhabitare animam humanam? S apud te æqualis unitatis individuæ Trinitatis non fuerit digna mansio inventa, re- [Matt. 23. 38.] spondebitur tibi, *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Non enim de lapidibus vivis construis templum Deo, quos rebaptizando præfocas, exhonoras, reprobas, vastas, damnas, exterminas. Nec fundamenta Apostolorum sequeris, cum sint ipsi columnæ Dei vivi, super quas fabricavit sapientia domum suam: ut construeretur verum illud templum, in quo erat pietatis magnum sacramentum. De quo templo dicebat Judæis, *Solvite tem-* [Johan. 2. 19.] *plum hoc, & in triduo resuscitabo illud*. In patribus tuis non habes lapidem angularem, quem secundùm divinitatem Patri æqualem non credis: nec tecum ex duabus pennis caritatis dilectionem Dei & proximi te habere demonstras; quia nec Deum diligis sicut diligendus est, nec proximum sicut te ipsum. *Diliges* enim *Dominum Deum tuum*, dictum est, *ex tota corde tuo, & ex tota anima tua,* [Matt. 22. 37.] *& ex tota virtute tua*. Da cor tuum Patri, animam Filio, virtutem Spiritui-sancto. Ecce tria Trinitati, ex tribus unum hominem uni Trinitati sacrificium obtulisti, hæresim Arianam vicisti; quoniam Dominus Deus tuus non tres dii, sed Dominus unus est. Hæc est fabrica sancta, hæc est * aula vera, in qua sunt oves Christi, non lupi diaboli. [* f. caula.]

[Caput VII. Hortatur ut ament ecclesiam & orent pro pace ac liberatione patriæ.]

9. Cavete Dilectissimi fraudes hæreticorum, oves Christi timete insidias luporum: videte quia nihil subtractum est utilitati vestræ, in quantum ipse Dominus donavit de annuntiatione verbi Dei. Quid Christus sit & quid Ecclesia audistis, approbastis, clamastis: sed quare tanta mala patiamur, vel quibus meritis peccatorum in manus tribulantium nos traditi fuerimus, cùm ante paucissimos dies * loqueremur, simul agnovimus, simul flevimus. Nunc etiam quid accepturi estis, vel quid eritis, adhuc in auribus vestris insonat strepitus nostræ vocis: admonemus vos ut fratres, obsecramus ut patres, hortamur ut filios. Nolite perdere tantum bonum. Amor Christi in cordibus vestris non refrigescat: amor matris hujus circa vos non torpescat: quæ vos parturit, quæ curam magnam pro salute vestræ animæ gerit, quæ spem vestram dirigit, quæ quotidie redeuntes materno sinu excipit, quæ vobis spiritales cibos præparat, quæ ad æternam saturitatem perducere desiderat. Immaculatos filios Deo Patri vult assignare, quos tantâ curâ ac sollicitudine dignatur nutrire. Hanc toto corde amate, hanc amando conservos vestros, fratres vestros, Dei ministros puro amore diligite: atque pro nostra mercede in illo sacratissimo fonte pro nobis orate. Orate pro pace, orate pro liberatione hujus terræ: orate ut misereatur qui justè indignatur. Novelli filii, dum in vestra sancta nativitate pater exsultat, vestris orationibus & fletibus mitigate irascentem, quem sensimus fortiter vindicantem. In summa autem rei, Apostolorum sanctorum verbis utentes, commendamus vos Deo in verbo gratiæ ejus, qui potens est custodire in vobis quod ipse donavit. Ipsi gloria cum Spiritu-sancto in sæcula sæculorum, Amen. [* Fortè Sermone de Tempore barbarico.] [Act. 20. 32.]

DE CATACLYSMO

SERMO AD CATECHUMENOS.

[Caput I. Baptizatis superest labor & bellum contra vitia.]

1. QUONIAM in proximo est dies redemtionis vestræ, percipite Dilectissimi ea quæ vos erudiant, atque corda vestra enutriant, erigant, corroborent ad timorem Dei: fervor iste tanti amoris non pigrescat in cordibus vestris. Nec putet quis tantum esse Christianum, quòd his imbutus mysteriis renascitur ex aqua & spiritu, & postmodum dimittat se voluptatibus variis; securusque effectus quod sacramento baptismatis munierit animam suam, non eam custodiat contra versutias inimici. Immo & ipse quantum potest custodiat, & custodiendam petat, ne tempestatibus hujus mundi procellisque depereat. Baptizatus est quis, navis est instaurata, subuncta, velificata, missa in mare, indiget gubernaculo, quò usque ad portum desideratum perveniat. Mare, hoc sæculum scilicet, non solum tempestatibus scopulisque periculosum est, verùm etiam bestiis cupiditatum insidiantibus abundans. Omni sollicitudine, omni curâ, omni industriâ excitati jam vigilent nautæ: frequenter etiam Christus invocetur gubernator, ut navem tantis periculis ereptam, ad portum securitatis ipse perducat. Baptizatus es, signatus es regio charactere, cœpisti conloqui annonam de mensa Regis tui. Noli esse otiosus, nec ut delicatus miles diffluas per voluptates, & te hostis diabolus inermem diffluentemque inveniat: sed ut fortis miles quidquid potes age in hoc bello, ut virtus tua Christus non solum te tueatur, verùm etiam alii proficiant ad salutem. Postula à Rege tuo arma spiritalia. Bellum tibi, inquit, indicitur, in quo enitescas pugnando, ut ad plenam pacem triumphando pervenias. Non contra unum dimicabis, multi enim

contra

Cypr. in lib. de Mortalitate.

contra te exient adversarii: pugnabis enim cum vitiis, &, ut beatus martyr Cyprianus ait, si depresseris avaritiam, exsurget libido; quòd & si libidinem superabis, succedet ambitio; & si ambitio à te fuerit devicta, ira, zelus, æmulatio, invidentia, superbia, ebriositas, cum ceteris suis pestiferis sociis in unum contra te dimicantium constituent castra.

CAPUT II. De adjutorio Christiani militis. *Psal. 26. 3.*

2. SED noo metuas, habes quod agas. Invoca Dominum virtutum, induat te ex alto virtute, ut illam proferas vocem: *Si consistant adversùs me castra, non timebit cor meum; & si exsurgat in me prælium, in illo ego sperabo. In illo*, in quo nisi in Domino virtutum, qui militem suum ita exspectat dimicantem, ut adjuvet laborantem? Baptizatus es, mundatus, unctus oleo, restauratum est corpus tuum ad priorem statum primi illius hominis ante peccatum: noli postmodum malè securus esse. Ad agonem produceris, contra diabolum vitiorum principem dimicabis in arena hujus mundi: utræque partes, Christi scilicet & diaboli, infinita populi multitudo te exspectat luctantem; & quisnam vincat, vide omnem turbam nimia intentione pendentem. Non de te triumphet pars diaboli. Si vis vincere, noli de te præsumere: sed illi assigna victoriæ gloriam, qui tibi donat ut victoriæ perferas palmam. Vis vincere? Caput priùs contere inimici, excludendo de corde tuo suggestiones diaboli. Vis vincere? Manus tuæ fortes inveniantur in bono opere. Vis vincere? Fige pedes, non nutent vestigia tua frequentando spectacula & deserendo ecclesiam. Sed ut hanc etiam in tam magno agone & tam grandi luctamine possis implere victoriam, *mittat tibi Dominus auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.*

Psal. 19. 3.

CAPUT III. Aquæ virtus in baptismo.

3. ECCE Dilectissimi, venturi estis ad fontem aquæ: noo dicatis in cordibus vestris, Hoc est totum quod pro magno desiderabamus? Fons iste visibilis, similitudo est æterni fontis. Renascemini ex aqua & Spiritu. Aqua illa non solùm corporis sordes mundat, sed animam a peccatis liberat. Debetis autem nosse cur virtus illius aquæ & animæ prosit & corpori. Non enim omnis aqua mundat: sanctificatur hæc per consecrationem verbi. Tolle * verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Virtus Verbi per aquam mundavit vos, quia super aquas ambulavit. Ut autem a tempestate hujus sæculi liberaret vos, videte potentiam Verbi Dei, quemadmodum dominetur cunctæ creaturæ suæ. Quod dicturus sum nostis. In Evangelio legitur: Cum quartâ noctis vigiliâ veniret Dominus Jesus ad discipulos suos ambulans super aquas maris, & inveniret eos piscantes quos jam fecerat hominum piscatores, perterriti discipuli putaverunt se phantasma videre. Accessit autem Jesus, & ait illis, *Nolite timere, ego sum.* Tunc unus illorum Petrus ille præsumtor & postea negator, pòst verò confessor & amator, *Si tu es*, inquit, *Domine jube me venire ad te super aquas.* Et Dominus, *Veni*, inquit. Descendit Petrus, & cœpit ambulare super mare plenus fiducia. Dum ambulat, trepidavit infirmitas, sed statim subvenit divinitas. Cœpit mergi: & exclamavit, *Domine pereo.* Porrexit manum Dominus, erexit mergentem, confirmavit diffidentem, & ait illi, *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Videtis Dilectissimi, quantum adjuvet fides, & quantum deprimat infidelitas. Si quis enim veniens ad aquas baptismi, fide plenus est, sublevatur: si quis infidelis est, mergitur. Sed porrigat manum Dominus etiam infidelibus mergentibus, & plenam fidem operetur in cordibus.

** Ex Tr. 80 in Joban. n. 3.*

Matt. 14. 25. Effectus baptismi adumbratus, ubi Christus ambulavit super aquas.

Alia baptismi figura in liberatione populi per mare rubrum. *Exod. 1. 14. Exod. 3.*

4. AUDITE adhuc, aquæ sacramentum quid in vobis operabitur. Proponam figuram, ut ex ea vobis veritas elucescat. Cum Ægyptii duris operibus populum premerent Hebræum, clamor factus est populi in auribus Dei: & deprecati sunt ut eos liberaret à dominatu gentis pessimæ. Missus est Moyses, qui eos ex Ægypti educeret servitute. Apud Pharaonem principem Ægyptiorum fidelissimus Dei famulus allegat Imperatoris sui jussionem, & quid Rex omnium gentium præceperit, auribus durissimi regis insinuat. Obdurat Pharao cor suum, nec scire se dicit Deum: atque ejus ministros repudians, gravioribus pœnis affligit populum. Ex majori angustia populi major clamor exsurgit. Suscipit certamen famulus Dei Moyses, congreditur cum Pharaone, nullo telo, nullo gladio, nulla visibilia humana arma, sed munitus potestate divina: inferuntur decem plagæ in Ægypto, & vindex ira in populum contumacem surgit, ut ex minutissimis animantibus, vermiculis, ranis & locustis cervix caderet superborum: in quibus plagis ultima mors primogenitorum Ægyptiorum omnium facta est, ut suos justè perderent, qui alienos injustè detinebant. Dimittit populum Pharao, non voluntate, sed nimia necessitate constrictus. Pergit populus erutus ad mare rubrum festinans, ut per aquas salvarentur qui a pessimo hoste liberabantur. Sequuntur Ægyptii, imminent populo fugienti. Vident supra se Israelitæ hostes, & inimicorum suorum exspectant gladium. Mors in oculis, timor & tremor in manibus singulorum, ne in fauces caderent persequentium. Exsurgit Moyses famulus Dei portans virgam quam à Domino acceperat, & per quam jam multa signa fecerat: percussit mare, & divisum est. Ubi est illa potentia, non numinum, sed dæmoniorum? Ubi est vana superstitio Paganorum? Numquid ut mare divideretur, ille Neptunus est invocatus, quem regem maris esse volunt, qui regem verum Deum suum agnoscere nolunt? Virgâ extensâ manu aquas percutit Moyses, & statim cogitur fluctus in cumulum, & unda in semetipsa repressa curvatur: soliditatem recipit liquor, & solum maris arescit in pulveres. Ingressi sunt alii salvandi, alii damnandi. Unum elementum aquarum auctore totius creaturæ jubente judicavit utrosque: separavit pios ab impiis; illos abluit, istos obruit; illos mundavit, istos occidit. Moyses figuram habuit Domini Christi, quoniam dux fuit populi. In virga agnoscite crucem. Mare rubrum agnoscite baptismum Christi sanguine purpuratum: regem Ægyptiorum populumque ejus, auctorem peccatorum diabolum cum omnibus ministris ejus. Sævit diabolus, quando nos videt per aquam baptismi à suo oppressione liberari. Exclamate ad Moysen vestrum Dominum Christum, & virga crucis percutiat mare baptismi, revertatur aqua & operiat Ægyptios: ut quemadmodum nullus remansit Ægyptiorum, nihil remaneat etiam vestrorum peccatorum. Totum mundet, qui totum fecit: reparet perdita, qui creavit omnia integra: exstinguat Pharaonem diabolum mortis auctorem, & suum populum liberet per aquam salutarem.

CAPUT IV. De mysteriis Agni Paschalis. *1. Cor. 10. 2.*

5. Audistis Dilectissimi, figuræ illæ quomodo transierunt ad speciem veritatis: illud superest, ut noveritis quemadmodum celebraverit pascha liberatus populus ex Ægypto, baptizatus, ut ait Apostolus, in nube & in mari rubro. Acceperunt præceptum Domini per Moysen, ut in occisione agni celebrarent pascha, ex cujus sanguine postes domus suæ unusquisque liniret, nec timerent angelum vastatorem, qui signum sanguinis agni occisi in suæ fronte domus haberent. *Os*, inquit, *non comminuetis ex eo, nec relinquetis quidquam in manè. Cum picridis & azymis comedetis agnum.* Fecerunt quod præceptum est filiis Israël. Demonstra & tu Israël spiritalis, filii Abrahæ secundum fidem, non secundùm carnem, demonstra & tu quomodo celebres pascha: habes agnum occisum, demonstra. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Lini sanguine ejus postes domûs tuæ: demonstra & dic, Ecce crux sanguinis Christi in frontibus est pudoris nostri. Dic cum Paulo, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Os non comminuetis ex eo*, dictum est: impletum est hoc in ipsa Domini passione, ipsius sancti agni immolatione, quando crucifixus cum duobus latronibus in medio pendebat, ipsâ summâ justitiâ liberans unum confitentem, alium puniens blasphemantem. Ita factæ sunt tres cruces, tres caussæ. Unus latronum Christo insultabat, alter sua merita confessus Christi se misericordiæ commendabat: crux Christi in medio, non fuit supplicium, sed tribunal. Mox ut peregit omnia quæ de se erant scripta, accepto felle & aceto, propter illud quod prædictum erat, *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto*; inclinato capite tradidit spiritum. Venerunt milites, fregerunt crura latronibus in cruce pendentibus: ad Jesum autem cum venissent, non fregerunt ejus crura; ut impleretur, ait Evangelista, quod scriptum est, *Os non comminuetis ex eo.* Sed unus è militibus latus ejus aperuit, & continuò exiit sanguis & aqua, quæ sunt matris Ecclesiæ gemina sacramenta. Percussit latus lancea persecutor, & fudit pretium Redemtor. Hic sanguis inebriat mentem, ut amorem obliviscatur mundi. Hæc aqua mundat animam, ut corpus a sordes careat diaboli. *Nec relinquetis*

Exod. 12. 46 & 10. & 8. *Joh. 1. 29.* *Gal. 6. 14.* *Exod. 12. 46. Num. 9. 12.* *Luca 23. 39.* *Psal. 68. 22.* *Joh. 19. 36.*

a Sic MSS. At editi, *sordibus careat diaboli.*

quidquam ex eo usque in manè. Hoc nunc agitur : come-
ditur enim agnus per noctem hujus fæculi, ut cùm manè
illud venerit quod vesperum non habebit, non jam offe-
ratur sacrificium imaginis agni, sed ipsum agnum quem
quotidie a comedimus, & cujus sanguinem bibimus, in-
veniamus illic eum sacerdotem perfectum, quem hic pro
nostra salute constat occisum. Quæ sunt hæ picridiæ, ole-
ra amaritudinis, quæ comedit Israel spiritalis? nisi vox
illa amara ad tempus sanctorum Martyrum emissa per
sanctum David, ac dicentium, *Cibabis nos pane lacry-*
marum, & potum dabis nobis in lacrymis, in mensura :
& per apostolum Paulum, *In omnibus tribulationem pa-*
timur, sed non angustiamur. Demonstra & azyma sancte
Paule, ex Israelita carnali spiritalis effectus. Celebrasti
enim pascha cum populo vetere, & quemadmodum no-
vus populus figuras in veritatem converteret, tu docui-
sti, tu demonstrasti. Ostende ergo azyma conspersio-
nem novam. *Non in fermento*, inquit, *veteri, neque in*
fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis &
veritatis.

Psal. 79. 6. — *1. Cor. 4. 8.* — *1. Cor. 5. 8.*

CAPUT V. *Virga Moysi devorans magorum serpentes figura crucis Christi cujus virtute hæreses conteruntur.*

6. O agne occise, ô Christe sancte pro nobis crucifixe,
qui ut lapsa reparares in cruce pependisti : ipsa est illa
virga regni tui, crux ipsa, inquam, qua virtus in infirmi-
tate perficitur, ipsa illa virga crux, ipsa illa virga quæ flo-
ruit ex radice Jesse ; ipsa illa virga quam portabat Moy-
ses, quæ conversa in serpentem glutit magorum ser-
pentes: doctrina Christi diffusa per omnes gentes, hære-
ticos superans dementes. In illo enim populo, Fratres, in
quo multa miracula faciebat Moyses per virgam, exsur-
rexerunt magi Pharaonis, facientes & ipsi prodigia contra
famulum Dei Moysen. Sed ad hoc quædam mira facere
permissi sunt, ut mirabiliùs vincerentur. Magi Pharao-
nis quid aliud significabant, nisi omnes hæreticos ministros
diaboli, qui sub nomine Christi devorare cupiunt populum
Christi? Scatent nunc hæreses in banc terram, tamquam
serpentes magorum, quos devoravit & devorat ille serpens
exaltatus in ligno. Sed quoniam non est temporis ire per
multos, singulorum capita conterantur : quomodo ex-
surgunt, sic devorentur. Fuit hîc, ut nostis Dilectissi-
mi, viperea doctrina Donatistarum : contrita est, con-
sumta est. Mox Maximianistarum serpentina fraus pullu-
lavit : contrita est, consumta est. Manichæorum vene-
num aspidis subrepserat : contritum est, consumtum est.
Pelagianorum novum dogma à ministris diaboli tamquam
à magis Pharaonis excitatum illi nostro serpenti certamen
indixit : conteritur, consumitur.

Donatistæ expugnati. Maximianistæ, Manichæi, Pelagiani.

Ariani refutantur.

7. Cùm tot serpentum capita catholica doctrina con-
triverit, dissipaverit, consumserit, ecce nobis unus an-
guis Arianus olim mortuus insultat: caput erigit, veluti
vivum se demonstrare conatur, quem jam olim constat
occisum. Redi Moyses noster, redi virga, redi serpens,
Christe sancte, æqualem potestatem cum Patre habens :
redi, contere capita draconum super aquas : confringe
caput draconis magni, vivum sese profitentis, sed veram
vitam non habentis. Dic tu quid es, quoniam ille aliud
docet quàm es. Dic, dic, audiamus unde hæreticos con-
vincamus. Audite quid dicat : *Ego sum via, & veritas,*
& vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Secundùm
humanitatem via, secundùm divinitatem veritas & vita.
Tu autem hæretice Ariane, qui minorem vis esse in di-
vinitate vitam & veritatem, sequitur ut non per eum
venias ad Patrem. Sed adhuc Domine Jesu contere ca-
put draconis, dic quid sis cum Patre : te audiamus do-
centem, non hæreticum blasphemantem : dic quid sis
cum Patre. *Ego*, inquit, *& Pater unum sumus.* Dic ad-
huc. *Ego in Patre, & Pater in me est.* Adhuc dic. *Qui*
me vidit, vidit & Patrem. Credis jam heretice tantæ au-
ctoritati? An ipsius testimonium de se ipso non admittis,
sed alios de eo testes requiris? Ecce introducuntur, ad-
versùm te, dicunt, convinceris, refutaris, & legis laqueis
irretiris. Dic testis Dei Paule, qui usque ad sanguinem
pro isto testimonio accessisti & ne falsæ doctrinæ succum-
beres, animam posuisti. Dic : audiat qui convinci for-
midat ; convincatur qui nec convictus mutatur. *Singuli*
quique, ait, *hoc sentite in vobis quod & in Christo Jesu,*
qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse
æqualis Deo. Audis æqualem, audis formam Dei : & tu
audes dicere minorem Filium Dei? Veniat & alius testis,
ut in duobus vel tribus confirmetur æquitas veritatis. Dic

Joh. 14. 6. — *Joh. 10. 30.* — *Joh. 14. 10.* — *Ibid. 9.* — *Phil. 2. 5.*

& tu sancte Petre, quid tibi revelaverit, non caro & san-
guis, sed Pater cælestis. *Tu es*, inquit, *Christus Filius*
Dei vivi. Et in Epistola sua ad gentes secunda : *Notam*
facimus vobis, inquit, *Domini nostri Jesu Christi virtu-*
tem, & præscientiam, & magnitudinem. Audis virtu-
tem, audis magnitudinem, audis præscientiam. In quo
hæretice Christum dicis esse minorem? Sed audi adhuc
quid adversum te hic testis & de filio & de Spiritu-san-
cto dicat. *Non voluntate humana allata est*, inquit, *pro-*
phetia : sed Spiritu-sancto acti, locuti sunt homines Dei.
Fuerunt verò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vo-
bis erunt magistri mendaces, qui subinducent sectas perditio-
nis, & qui emit eos dominatorem abnegantes. Vides te va-
lidis testimoniis & demonstrari & convinci. *Negantes*, in-
quit, *dominatorem esse qui emit eos.* Quem negas domina-
torem, nisi Filium quem dicis esse minorem? Et quis est
qui nos emit, nisi qui nos suo sanguine redemit? Sed ingre-
diatur & tertius testis, ut tres unum verum testimonium
dicant uni Trinitati & trinæ divinitati. Dic tu sancte Jo-
hannes, qui super pectus Salvatoris discumbebas, & vi-
debas * supercælestia mirabilia verbum Domini : dic &
tu, inquam, quid noveris Filium Dei. *In principio*, in-
quit, *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus*
erat Verbum. Et in Epistola sua, *Scimus*, inquit, *quoniam*
Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, ut sciamus quod
verum sit, & simus in vero Filio ejus : hic est enim ve-
rus Deus & vita æterna. Tu autem minorem dicendo
Filium, qui est Deus verus, non habes vitam æternam.
Sed ad confutandam contumaciam perversam hæresis,
ad deglutiendum te serpens magice factus, non à veri-
tate susceptus, ipse Pater testimonium dicat de Filio: ut
nihil amplius quæras, nihil amplius credas. Per Pro-
phetam, *Tecum*, inquit, *principium in die virtutis tuæ.*
Principium Pater, principium Filius: ergo Pater & Fi-
lius principium sine ullo principio. *Tecum principium in die*
virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex utero generavi
te: tamquam diceret, ut sancti illuminarentur, proces-
sisti ex me. Nec fuit, Dilectissimi, alia caussa cur vel
ipsa nomina Patris & filii & Spiritus-sancti sejuncta vi-
derentur, nisi ut sancti homines instruerentur. Ceterùm
quod dictum est Moysi ab ipsa substantia Trinitatis, *Ego*
sum qui sum. Et sic dices, Qui est, misit me : Ergo ex
utero in splendoribus sanctorum generatus est Filius. Sed
ne hanc generationem carnaliter vel temporaliter accipe-
res factam, audi quomodo eum genuerit. *Eructuavit*,
inquit, *cor meum Verbum.* Johannes testis dicit, *In prin-*
cipio erat Verbum. Deus Pater dicit, *Eructuavit cor*
meum Verbum. Habacuc dicit, *Ambulavit Verbum*,
Audis Deum Verbum, & hoc esse in principio apud Deum,
& Deum esse Verbum. Testimoniorum vox, & ipsius
Trinitatis unitas per totum mundum contra te clamat :
& tu velut canis rapidus contra totum mundum latras.
Sed audi adhuc unde pleniùs convincaris, quòd Trinitas
unus Deus sit. Patris vox est per Prophetam ad Filium:
In splendoribus sanctorum ex utero genui te. Patris vox est
ad illam prophetam de Spiritu-sancto : *Spiritus-sanctus*,
inquit, *à me exiet.* Et Filii vox est in Evangelio osten-
dens in se Patrem esse, & se in ipso, ubi ait, *Pater in*
me manens ipse facit opera. Filii vox est de Spiritu-sancto,
ostendens quia quomodo procedit ex Patre, ita ex se ip-
so, ubi ait discipulis suis post resurrectionem, *Accipite*
Spiritum-sanctum. Et insufflavit in eis, ait Evangelista, Spi-
ritum-sanctum dans eis, ac dicens, *Si cui remiseritis pec-*
cata, remittentur illi. Unde est & illud apostoli Pauli, *Si*
quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si ergo
Filius in Patre & ex Patre, Spiritus-sanctus simul est &
in Filio & Patre ; non est sejuncta Trinitas, ubi est per-
fecta unitas. Discedat Arianus confusus reus, quia Tri-
nitas una est Deus.

Matth. 16. 16. — *2. Pet. 1. 16.* — *Ibid. 21. & cap. 2. 1.* — * *Vide lib. de sancta virginitate cap. 27.* — *Joh. 1. 1.* — *1. Joh. 5. 20.* — *Psal. 109. 3.* — *Exodi 3. 14.* — *Psal. 44. 2.* — *Joh. 1. 1.* — *Habac. 3. 5. sec. LXX.* — *Psal. 9. 3.* — *Joh. 14. 10.* — *Joh. 20. 22.* — *Rom. 8. 9.*

CAPUT VI. *Virgæ & crucis Christi mysteria prosequitur.*

8. SED quando tibi, perversa hæresis, verba mea profi-
ciunt, cum sis aspis surda, obturans aures ne audias vocem
incantantium? Noveris te tamen a serpente esse comeden-
dam, dum oves quas tenes captivas, ad suum ovile ille pa-
stor adduxerit, ut fit unus grex & unus pastor. Ille pastor
noster, Dilectissimi, qui in virga ferrea pascit & regit,
confringit & restituit, ipse pastor est, ipse rector, ipse
fabricator, ipse architectus noster. Magnum te pastorem
video, Domine Jesu, oves pascentem, errantes requiren-
tem, inventas cum gaudio ad gregem tuis humeris repor-

a Hic sola editio Lov. addit, *immolamus.*

tantem: magnum te architectum video, virgam portantem, in virga pendentem, & de ista virga multa miracula facientem. Multùm expavesco expositionem virgæ hujus, Dilectissimi, dum loca divinarum Scripturarum considero. Virga Maria sancta, virga ipse Christus, virga crux. Et de ista virga quàm magna & mira fecit hic architectus: & arborem fecit crucis ubi ipse angularis pependit lapis, & scalas cæli per quas hominem lapsum ad Patrem levavit. Quale miraculum, Fratres, hujus architecti, ut de virga sua faceret scalas, & tales quarum caput in cælum poneret; & per eas ipse & adscenderet & descenderet, & propter confirmationem ipse super eas incumberet. Adscende securus, qui desideras cælum: non te terreat earum nec angustia, nec longitudo, nec altitudo: nihil timeas, non nutant gradus ejus, quos ille architectus sic confirmavit, ut in ejus ligno manus suas clavis affigi voluerit. Vide has scalas hujus architecti discipulum apostolum Paulum & demonstrantem, & gradus quasi numerantem & adscendentem, & quàm plurimos invitantem: *Flecto*, inquit, *genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut det vobis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit altitudo & latitudo, longitudo & profundum.* Quatuor gradus posuit crucis. Non ergo laboriosæ sunt hæ scalæ: quatuor gradus habent, & perducunt ad cælum. In altitudine crucis caput positum est crucifixi: sursum cor habeat Christianus ad Dominum, quod interrogatus quotidie respondet: & adscendit unum gradum. In latitudine crucis manus affixæ sunt crucifixi: perseverent manus Christiani in operibus bonis; & secundum gradum adscendit. In longitudine crucis corpus pependit crucifixi: castiget quis corpus suum observationibus, jejuniis illud suspendat, ut servituti animæ subjiciat; & tertium gradum adscendit. In profundo crucis occultum est quod non vides, sed inde exsurgit hoc totum quod vides: adsit fides Christiana, quod non potest comprehendere, credat corde, altiora se non quærat, spes eum nutriat: & tunc quartum gradum adscendit.

Ephes. 3. 14. & 18.

Sanctorum exempla omni hominum generi proposita.

9. PER hos gradus adscenderunt sancti omnes, continentes, conjugati fideles: evaserunt ruinas mundi, migraverant ad loca tutissima, ubi jam nec barbaros timent, nec fragiles casus humanos exhorrent, nec corruptiones metuunt, nec ægritudines patiuntur, nec tribulationibus affliguntur, nec ipsam jam mortem timent, sed cum Deo de Deo vivunt. Hanc vitam, Dilectissimi, amemus, appetamus, desideremus: ad quam omnis qui currit, non graditur viâ pedum, sed viâ morum. Boni ergo mores requirantur, ipsi in omnibus inveniantur. Uterque sexus & omnis ætas habet in hoc sanctorum hominum imitationis exemplum. Imitentur senes mores Tobiæ, qui cùm cæcus esset corpore, viam vitæ filio demonstrabat in corde. Ille eum manu ducebat in terra, & pater monendo eum perducebat ad cælum. Imitentur adolescentes Joseph sanctum, pulcrum corpore, pulcriorem mente: quem castitas sic possederat, ut irruentes minæ dominæ mulieris impudicæ non possent eum violare, [a] nec mente, nec corpore, cujus jam Deus possederat mentem. Imitentur virgines sanctæ sanctam Domini sui matrem Mariam. Imitentur viduæ religiosam viduam Annam: imitentur & conjugatæ castam Susannam. Virgo mater quod vovit, implevit: Anna vidua in orationibus & jejuniis usque in finem perseverantiam tenuit: Susanna casta pro pudicitia conjugali usque ad periculum mortis accessit. Intendite conjugatæ, qualis vobis hujus à Scriptura sancta imitatio proponatur. Non enim eam prædicat, quòd fuerit auro, monilibus vel veste pretiosa forinsecùs comta, cùm fuerit intrinsecùs pudore castitatis ornata. Omnibus vitam donavit, qui bonos mores instituit. Propterea namque ipse vir de femina est nasci dignatus, quia ab ipso uterque sexus est liberatus. Multa diximus, intentissimè audistis, epulas dominicas libentissimè comedistis: rependite vicem ministratori vestro, ut si non verbo, saltem vestris orationibus pascar.

SERMO
DE TEMPORE BARBARICO.

Caput I. Pænitentiam amplectendam.

1. ADMONET Dominus Deus noster, non nos debere negligere nostra peccata, quando talem demonstrat iram suam. Ipse quippe justè punit nocentem, quia nullum invenit pænitentem. Quotiens, Dilectissimi, intonuerunt atque intonant tubæ divinæ: *Agite pænitentiam, appropinquavit enim ad vos regnum cælorum?* Et clausis auribus cordis, magis operamur mala, & petimus ut veniant bona. Sed talium judicium justum dicit esse Apostolus. In eo enim ipso quòd talia sapiunt qui tales sunt, ex malis operibus posse se bona suscipere, obdurati sunt, pænitentiæ locum non requirunt. Meritò justè judicati, qui à semetipsis inveniuntur esse damnati. Licet non omnes tangat hic noster sermo, omnes tamen adstringit sermo divinus, dicens, *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Quomodo omnes, & quomodo non omnes? Quomodo non omnes? Quia sunt multi qui gemunt & dolent ob iniquitates quæ fiunt in medio eorum, volentes resistere, sed timore sæcularium rerum non audentes, quas adhuc vel adipisci desiderat humana fragilitas, vel amittere formidat infirmitas. Secundum id quod dolent, non omnes: secundùm quod rem non timendam timent, *omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*; quia plus æstimatur timor hominis, quàm timor Dei, & præferunt homines res quas acceperunt à Deo ipsi Deo. Ne eas tollat malus homo, contemnitur Deus per quem factus est homo. Vellem vos quidem qui adhuc tales estis, & amore rerum sæcularium obligati peccantibus aut parcitis, aut favetis, vellem vos quidem aliquibus exhortationibus admonere, quid cui rei præponere debeatis: nisi nos fluvius lacrymarum compelleret plangere eos qui peccant, & nolunt agere pænitentiam. Si esset in nobis humanus affectus, si esset compassionis sensus, unius hominis mortem flere, dolere ac plangere deberemus: quibus lacrymis, quo gemitu, quibus planctibus exagitamur, quando aut maximam partem, aut pene totam plangimus civitatem? Æger est carus, & vena ejus malum renuntiat; omnes qui eum diligunt, ægrotant simul animo. Si eum & in ipsa vicina morte ridere viderint, quemadmodum ab eo omnem spem salutis ablatam sentiunt, eumque adhuc vivum tamquam mortuum meritò plangunt? Inter tantas angustias & in ipso fine rerum posita est universa provincia, & quotidie frequentantur spectacula: sanguis hominum quotidie funditur in mundo, & insanientium voces crepitant in circo. O planctus omni tristitiâ acceptior! ô planctus omni mœstitiâ affligens cor! Libet flere. Plangimus enim, Dilectissimi, & illos & nos, quia & nos digni sumus qui cum talibus meritò flagellemur. Nos enim, cùm alios accusamus, * : omnes declinavimus, simul inutiles facti sumus, prorsus omnes. Nullus est excusatus: quia talis est judex, ut omnis homo ab illo inveniatur reus. *Cum enim Rex justus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato?*

dum esse, cùm Deus propter peccata flagellat.

Matt. 4. 17.

Psal. 13. 3.

* *Fortè addendum, nos excusamus.*

Prov. 20. 8. & 9.

Flagello Dei omnes meritò conteri.

2. ADVENIT tempus illud quod prædixit Dominus, *Putas cùm venerit filius hominis, inveniet fidem in terra?* Quis habet fidem? Quis credit verbis? Audebit aliquis nostrûm assignare sibi fidem, quando audit Dominum dicentem discipulis, *Si haberetis fidem sicut granum sinapis, diceretis arbori huic, Eradicare, & plantare in mari, & obaudisset vobis?* Quis sibi audebit assignare, quòd faciat omnia quæ præcepit Deus? Nemo, prorsus nemo. Prædicamus, & non facimus: auditis, & facere non curatis. Meritò omnes sub flagello, & doctor & factor, & auditor & contemtor. Studemus invicem reprehendere, & non studemus opera nostra discutere. Detrahit proximus proximo, detrahit clericus clerico, detrahit laicus laico. Video quidem se invicem accusantes, sed neminem video justè se excusantem. Unusquisque enim, Dilectissimi, proprium onus portat. *Nolite detrahere alterutrum fratres*, ait apostolus Jacobus. *Qui enim detrahit fratri aut judicat fratrem, detrahit legi & judicat legem. Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex. Unus est enim legislator & judex, qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es, qui judicas proximum?*

Luca 18. 8.

Luca 17. 6.

Jac. 4. 11. & 12.

Caput II. Pænitentia agenda, antequam succidatur arbor.

3. NEC tamen voces detrahentium, silentium possunt imponere verbo Dei. Clamat ille per bonos, & per malos: *Agite pænitentiam, appropinquavit ad vos regnum Dei. Nolite esse auditores legis tantum, sed factores. Facite dignos fructus pænitentiæ. Ecce enim*, ait Evangelista, *securis ad radices arborum posita est. Omnis enim arbor non faciens*

Matt. 3. 2. & 8 & 10.

a Abest *nec mente* ab Er. & à MSS.

fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Video, inquit, omnes homines diversas arbores, fructus etiam diversos habentes: sed bonus fructus quæritur qui pascat, non qui pungat. Sunt enim & arbores spinosæ, igni deputatæ, meritò incendendæ, quia in eis nullus fructus est animæ. Putatisne Dilectissimi, nos omnes tales sumus, qui in istis malis pro peccatis nostris dimissi sumus? Exacuit agricola ferrum, amputat inutile lignum, abscissum servat incendio concremandum. Hoc nunc agitur à vero agricola. Videntur quidem sibi mali adhuc stare, adhuc florere. Quisquis talis es, quisquis malus es, quisquis corrigi non vis, non te consoletur altitudo tua: quia major te exspectat ruina, ampliorque sustinet flamma. Quia securis hæc ad te nondum venit, ideo putas te posse semper stare? cùm videas vel audias alias arbores te ampliores cecidisse. Quòd te hic agricola differt, ejus est patientiæ, ne fortè intercedat apud eum locus pænitentiæ. Colonus enim ille in Evangelio, qui intercedebat pro arbore, quam dominus eradicare volebat, quòd fructum per triennium non haberet, videte quid ait: *Domine, dimitte illam & hoc anno: faciam ei fossam, adhibeam cophinum stercoris: si fecerit fructum, bene; sin autem, abscindes eam.* Arbor hæc sterilis, genus hominum est non habens fructum pænitentiæ. Dominus ejus, conditor ejus est. Intercessor hujus arboris, apostolus Paulus est. Unde probamus? Audi in quadam epistola sua quemadmodum intercedebat pro talibus: *Flecto*, inquit, *genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ut det vobis virtutem.* Hoc ergo eis petebat, ut acciperent quod non habebant. *Faciam*, inquit, *ei fossam, adhibeam cophinum stercoris.* Fossa locus est humilitatis: cophinus stercoris, lacrymæ sunt pænitentis. Quem locum si quis contempserit, amplius sustinebit tormentum, quando illius agricolæ acutissimum senserit ferramentum. Agite mali pænitentiam, corrigimini mali, quia vobiscum flagellantur & boni.

Luca 13. 8. — Ephes. 3. 14.

CAPUT III. Quare boni cum malis puniantur.

4. DICET aliquis, Si mali meritò flagellantur, boni quare talia cum malis & à malis patiuntur? Quare? Quia secundum quemdam modum dicuntur boni, secundum autem rectum verumque bonum, *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Ergo & ipsi boni, quicumque sunt boni, non tales sunt, quales debent esse boni: non enim sunt perfectum bonum: proficiunt enim de die in diem. Si proficiunt, utique exercitationibus proficiunt. Nemo se justificet, tamquam jam sit perfectus. Recedat de medio male justificatus Pelagianus, confundatur hæreticus Arianus: *Nemo* enim *bonus, nisi solus Deus.* Quid ergo? Christus non est Deus? Planè Deus. De ipso quippe dicit Scriptura divina, *Hic est verus Deus, & vita æterna.* Quid Spiritus-sanctus, non est Deus? Planè Deus. Unde probamus, quoniam & ipse Deus? Audi in Actibus Apostolorum Petrum Ananiæ fraudatori improperantem, *Anania*, inquit, *cur implevit satanas cor tuum, mentiri te apud Spiritum-sanctum? Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ecce & Spiritus-sanctus Deus. Ergo Trinitas unus est Deus: & verum est, quia *nemo bonus, nisi unus Deus.* Patientes estote boni, ut sitis verè boni: patientes estote usque ad adventum Domini. Tolerate mala quæ patimini à malis cum malis: quia ista tentatio, vestra est examinatio. Si aurum es, quid times paleam, quid times ignem? Simul quidem eritis in fornace, sed ignis paleas in cineres vertit, tibi sordes tollit. Si frumentum es, quid times tribulam? Non apparebis qualis antea eras in spica, nisi tribula conterendo à te separaverit paleas. Si oleum es, quid times pressuram preli? Non declarabitur species tua, nisi etiam pondus lapidis à te separaverit amurcam. Verumtamen interroget se unaquæque anima, & videat si injustè patitur. Proferatur statera justitiæ, appendatur amor mundi cum amore Dei, vide quemadmodum præponderet amor mundi. Proferatur speculum Scripturæ divinæ. Speculum hoc neminem palpat: qualis es, talem te tibi demonstrat. Intende & vide, & si est aliquid quod offendat, abi confusus, & redi correctus. An non confunderis, & in malis tuis gloriaberis? Eris enim perfectum malum, non qualecumque bonum. Talis non vis flagellari cum mundo, aut flagellatus murmuras sub flagello? Serve male, fecisti quod Dominus jussit? Ne vapulares, ista flagella tibi antè prædixit. Quis jussit? Dominus jussit, Creator tuus jussit. Quid jussit? *Qui amat*, inquit, *patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus.* Ecce quid jussit. Aut, *Qui amat filium aut filiam plus quàm me, non est me dignus.* Ecce quid jussit. Et quis est, inquit, qui odit patrem aut matrem aut filios? Nec ille illos odire præcepit: sed vel quantum illos, tantum se diligi jussit. Plus quidem debueras diligere Creatorem, quàm creaturam: sed si non vales præferre, saltem vel æquare dignare. Verè filios tuos diligeres, si Christum filiis præferres, ipsisque filios ipsi committeres. Verè filios tuos diligeres, si in ipso illos diligeres, qui eos tibi dedit ut diligas. An ideo eos videris diligere, quia eorum voluntatibus faves? Audis blasphemantes, & patienter fers Christiane, quod rex Nabuchodonosor alienigena non potuit sustinere, dicens, *Si quis dixerit blasphemiam in Deum Sedrach, Misac & Abdenago, in interitum erit.* Vides frequentare spectacula, & non revocas. Vides luxuriantes, & non verberas. Nec potes te talem exhibere patrem, qui paratus sis indisciplinatos filios vel exheredare vel abjicere, cùm paratus esse debueras sicut Abraham etiam filium immolare. Omnis enim qui filiorum trucidat voluptates, sacrificium tale quale Abraham offert Deo. Sed dum ista non fiunt, & his moribus depravatis male nutriuntur, qui isto mundo utuntur, labefit mundus, nec immeritò ait Propheta, *Defluxit terra, & omnes inhabitantes in ea.* Non quiescunt usque nunc murmurare homines, laudare tempora præterita, accusare tempora Christiana. Magna erant tempora patrum nostrorum, dicunt: O quàm bona tempora habuerunt patres nostri!

Luc. 18. 19. — 1. Joh. 5. 20. — Act. 5. 3. & 4. — Matt. 10. 37. — Dan. 3. 96. — Isai. 24. 4.

CAPUT IV. Vitia quisque in suis castiget & puniat exemplo veterum.

5. SED videte quæ fecerint patres nostri. Phinees sacrificantem virum idolis manu propria peremit, ut placaret iram Dei. Moyses populum oberrantem, vitulumque fusilem adorantem, ita certa emendatione coërcuit, ut unam tribum è duodecim ad se vocans, quæ sequi voluit Deum, præceptum eis daret, ut acceptis gladiis in manibus suis filii percuterent parentes, & parentes occiderent filios. Nullus eos revocavit affectus, nullus humanitati reservatus est locus: quia timor & amor Dei præ omni desideriorum carnalium amore ferebatur. Jephte ut hostes diis ac dæmonibus immolantes superaret, unicam filiam in sacrificio dedit. Samson cùm gentes dæmonicolas virtute, quam à Deo in capite acceperat, diutiùs bellis contereret atque fatigaret, seductusque postea per mulierem oculos simulque virtutem capitis perdidisset, postea quàm cognovit in opprobrium suum omnes illos convenisse ad templum idolorum suorum, eosque magnificare deos suos, quod eis tradiderant acerrimum inimicum suum, cùm crescente comâ capitis ejus ei crevisset & virtus, à puero qui sibi ducatum præbebat, ut sibi manum porrigeret petiit, seque ad illud templum duci poposcit. Ad quod cùm pervenisset, columnas duas, supra quas totum illud ædificium ferebatur, singulis manibus singulas apprehendens, ruinâ se simul & illos voluit opprimi, ne laudes dæmonum in contumeliam Dei sui à quoquam libenter pateretur audiri. Daniel ne à rege homine petitionem aliquam posceret, sed à Deo vivo, qui præstat omnia bona suis, leonibus jejunantibus in escam datus est ut periret: sed Dominus fidelem servum suum non deserens, & ipsum intactum reservavit, & per Habacuc prophetam simul & ipsum & leones pavit. Quid dicam de tribus pueris, qui cùm nollent imaginem regiam adorare, ignes riserunt? In quibus pueris micans gratia ita enituit, ut ligati in fornacem mitterentur, deambulantesque viderentur, os aperientes Deumque laudantes, flammas ad se non admitterent, sed fugarent: ut secum Filium Dei habere meruissent, antequàm mundo in homine apparuisset: ut esset eorum vindex flamma, Chaldæorumque ministros fornax devorans consumeret: producti quoque de fornace incolumes, populos in se mirabiles redderent, regemque mutarent, eumque facerent Dei sui adoratorem, quem senserant antè persecutorem. Sed hæc omnia faciebat fides, timor & amor Dei. Oderant isti non solum omnia quæ habebant propter Deum, verùm etiam animas suas: & Deus eos hic claros fecit, & æternæ vitæ remuneratione ditavit. Quid tale, Dilectissimi, fecimus, immo è contrario quæ mala non fecimus? Illi nec minis nec tormentis concussi dæmoniis sacrificaverunt. An non sacrificavit, qui imagines idolorum per noctem ludentes, quod Nocturnum vocant, libentissimè spectavit? Sacrificavit, prorsus sacrificavit: &, quod est pejus, non tauri vel cujuslibet pecoris aliquam victimam, sed ipsam animam hominis pretiosam. In hoc tam nefando sacrificio non unus vel pauci accusantur: tota hoc civitas fecit, quæ tota consensit. Nec ab hostibus, nec à barbaris, sed à se ipso omnis homo in anima se in-

Num. 25. 8. — Exod. 32. 26. — Judic. 11. — Judic. 16. — Dan. 14. 30. — Dan. 3. 23. &c.

tus occidit videndo, consentiendo, non prohibendo, omnes remansimus rei: & dum nolumus pacem civitatis turbari perversam, pacem quam desideramus non accipimus rectam. Contemnimus pacem servare bonorum morum, & periit pax temporum nostrorum. Discite vel nunc Dilectissimi, quid cui rei præponere debeatis. Nolite diligere vitia in filiis, in amicis, in servis, in omnibus notis. Præponatur singularis potestas omni potestati, honorem exhibeamus Cæsari tamquam Cæsari, timorem autem Deo. Præferatur Creator creaturæ: diligamus Deum, quia diligit nos; & in hoc quod sic nos flagellat, diligit. Quis est enim filius, cui non det disciplinam pater ejus? Qui sanam considerationem habet, qui credit Dei verbis, plus metuit ignem æternum, quam cujuslibet truculenti barbari ferrum: plus metuit mortem perpetuam, morte qualibet hic pessimâ. Irrideant hæc infideles, irrideant stulti, nolint credere nec rebus expertis. Ecce conteruntur, ecce omnia pereunt, ecce cum ipsis non potest stare mundus quem amaverunt, ecce ad Deum trahuntur cujus præcepta contempserunt: non enim bona voluntate pergit, qui blasphemando moritur. Exceditur: cùm illuc ventum fuerit, quid agitur? Quò itur? per quem abitur? Quis iterum huc redire cogitur? Finitum est, & quod malè fecerat emendare haitum est. Redite filii, redite, *redite prævaricatores ad cor*: facite gaudium ex conversione vestra, corrigantur corda vestra, displiceant vobis opera vestra. Estote fortes, tribulatio mundi non vos frangat: *Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis.*

Heb. 12. 6.
Isa. 46. 8.
Philip. 4. 5. & 6.

CAPUT V.
Martyrum fortitudo Perpetuæ nominatim & Felicitatis.

6. HABETIS virorum fortium magna exempla. Vicerunt Martyres mundum; inter quos Martyres maribus etiam feminæ repertæ sunt fortiores. Ante paucos dies natalitia celebravimus martyrum Perpetuæ & Felicitatis, & comitum. Et cùm tot ibi sint viri, quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi quia infirmior sexus aut æquavit, aut superavit virorum fortitudinem? Una earum erat prægnans, alia lactans. Felicitas parturiebat, Perpetua lactabat. Sed tamdiu hæc Perpetua lactavit, quamdiu acciperet ab illo pastore simul & patre buccellam lactis: qua acceptâ dulcedo felicitatis perpetuæ eam fecit contemnere filium, spernere patrem, non hærere mundo, perdere animam pro Christo. Felicitas verò, quæ sociam habebat perpetuam, parturiebat & dolebat, objecta bestiis gaudebat potius quàm timebat. Quæ virtus in feminis? Qualis est gratia, quæ cùm se infundit, nullum indignum judicat sexum? Gratias gratiæ: reparavit enim sexum muliebrem. In opprobrium magnum mulier remanserat: quia ab initio per mulierem peccatum, & propter hanc omnes morimur. Diabolus unam Evam dejecit: sed Christus natus ex virgine, multas feminas exaltavit. Perpetua & Felicitas caput calcaverunt serpentis, quod Eva ad cor suum intus admisit. Illam seduxit falsa promittendo, illas non valuit superare sæviendo: illam decepit in paradisi felicitate, has non potuit adire, nec [a] sub tantorum positas potestate. Illius inter paradisi delicias ruinam gavisus est, harum inter poenas fortitudinis constantiam ipse quodam modo diabolus expavit. Meritò sic sunt exaltatæ, meritò viris vel coæquatæ vel prælatæ. Quamvis enim in Christo Jesu non sit servus neque liber, non sit masculus neque femina, sed omnes sint unum occurrentes in virum perfectum; descendit tamen hoc donum ex magna gratia. Perpetua enim & Felicitas nomina istarum sanctarum feminarum, merces est sanctorum omnium Martyrum.

Gal. 3. 28.
Eph. 4. 13.

CAPUT VI.
Patientia Job.

7. VICIT mundum etiam Job ille omnibus notissimus, totiens tentatus, sed minimè superatus. Implevit dominicum præceptum: contempsit filios, ne blasphemaret, qui dederat filios. Repulit à se uxorem, quæ ei blasphemiam persuadebat, quam diabolus propterea solam dimiserat, quia sibi eam necessariam esse noverat. Non enim dimiserat marito consolatricem, sed suæ tentationis adjutricem: fecerat eam Evam novam, sed ille non erat vetus Adam. Existimavit etiam istum sicut illum per mulierem posse decipere: sed iste spernendo uxorem pessima suggerentem, divinitus adjutus, etiam ipsum diabolum in illa valuit superare. Fortior fuit Job in doloribus, quàm ille Adam in nemoribus: ille non cessit tormentis, ille superatus est in deliciis. Videtis Dilectissimi quid agat tentatio, quàm utiles sint hujus mundi pressuræ, & quemadmodum corrumpant terrenæ deliciæ. Contempsit Job uxorem, filios, omnia sua, postea & carnem suam. Plus amavit eum qui dederat, quàm id quod dederat. Usus est quod acceperat, tamquam bonus viator: possedit, non possessus est. At ubi ea placuit auferre qui dederat, benedixit, non blasphemavit: *Dominus*, inquit, *dedit, & Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Imitamini talem virum, imitamini tales filii esse etiam flagellati, ut mereamini recipi. *Flagellat enim omnem filium quem recipit.* Disciplinam ejus sustinete: sicut filios, ita vos aggreditur Deus.

Ex lib. de Patientia cap. 13.
Job. 1. 21.
Heb. 12. 6.

CAPUT VII.
Parabola filii prodigi.

8. QUOD probat ille filius junior in Evangelio positus, qui disciplinam paternam contempsit, substantiam suam in meretricibus erogavit, porcos pavit, fame contritus est, siliquis porcorum ventrem suum implere non potuit: tandem aliquando reversus est ad se, & invenit se qui perdiderat se. In mentem ei venit quòd multi mercenarii patris sui abundarent panibus, ipse verò fame periret. Statim surrexit, ad patrem recurrit, non se filium, sed tamquam unum ex servis computari rogavit. Inclinatur humilitas, excitatur misericordia: voces filii pœnitentis concutiunt paterna viscera. Dicit se filius indignum ut ille eum judicet dignum; rogat ut in numero servorum jubeatur suscipi: & pater ei primam illam stolam jubet afferri, mactat vitulum saginatum, chorum congregat, advocat amicos, facit epulum magnum. Quare? *Quia hic filius meus*, inquit, *mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus est.* Hanc similitudinem Dominus in Evangelio proposuit, quam ipse exposuit, dicens, tale gaudium fieri in cælo super peccatore pœnitentiam agente. Nunc verò quoniam tempus est exhortari omnes ad pœnitentiam, ut filii errantes revertantur, eisque convivium à patre saginati vituli præparetur, etiam nos, Dilectissimi, parati simus huic convivio tamquam amici ac domestici interesse: maximè quia cum illo patre-familias ad mensam ejus quotidie accedentes, non nos jam dignatur vocare servos, sed amicos. Percurramus, si placet, ipsam parabolam à Domino in Evangelio propositam, in qua nobis & affectum patris demonstravit pium, & filii perditi indicavit reditum, filiique majoris qui de paterna domo non discesserat, commotum retulit animum. Hoc quippe habet textus ipsius lectionis. *Veniens*, ait, *filius ejus primogenitus de agro, cùm audiret symphoniam, interrogavit servos quidnam illud esset. Eique dixerunt, Frater tuus reversus est, & occidit illi pater tuus vitulum saginatum, eo quòd salvum illum susceperit.* Et indignatus noluit introire. Egressus est autem ad illum pater suus, ut eum introduceret. Improperavitque ille patri suo, quod laborasset semper cum illo, & numquam illi talia exhibuisset: at ubi venisset filius ille, qui omnem substantiam paternam malè consumserat, occidisset illi vitulum saginatum. Et reddit pater rationem facti sui, consolaturque filium suum secum permanentem, de domo non discedentem, & dicit illi, *Fili tu meus es, & mecum es semper, & omnia mea tua sunt: verumtamen oportuit nos ista facere, quoniam frater tuus mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus est.* Non vacat hæc talis à Domino propositio. Donet itaque nobis qui ista proposuit, ut demonstremus ab ipso fuisse impletum hoc, quod per quamdam similitudinem nos quodam modo excitavit ad aliquid inquirendum. Affectum paternum exhibuisse suis Dominum nostrum Jesum Christum, nullus ambigit Christianus. Illud magis requiramus, qui sit filius junior, qui prodige vivens substantiam paternam dissipavit, & qui sit filius primogenitus qui indignatus quòd filio perdito redeunti vitulus saginatus occisus sit, intrare noluerit. Quis est iste filius perditus, qui omnem substantiam paternam in meretricibus erogavit, nisi ille latro qui substantiam animæ a Deo sibi datam per scelera diffluendo etiam in cruce pependit? Porcos pavit, quando dæmonum voluptates suis factis implevit. Fortasse illos porcos pavit, quos petierat diabolus à Domino, dicens, *Jube nos intrare in gregem porcorum.* Fame contritus est, quia panem verbi Dei non inveniebat. Siliquis cupiebat saturare ventrem suum, quando tortuosis cogitationibus replebat animam suam. Sed revertatur ad se, videat se latro in cruce pendentem, concurrat ad patrem, dicat pendens in cruce, *Domine memento mei dum veneris in regnum tuum.* Domine memento mei, non sum dignus vocari filius tuus, suscipe me tamquam unum ex Servis. Domine memento mei. Latro enim sua attendens merita de se ipso diffidebat: sed Dominus tamquam pius pater latroni quasi filio quod de-

Luc. 15. 24.
Ibid. 25. &c.
Matt. 8. 31.
Luc. 23. 42.

[a] Sic nonnulli MSS. At Er. *nec substantiarum deposita potestate.* | Lov. *nec sub substantiarum deposita potestate.*

speraverat offerebat. Proferat huic pater stolam illam primam, induat filium immortalitate, quem secum videt in cruce pendentem, introducat eum in domum: dicat Christus latroni, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Mactet vitulum saginatum, hominem illum susceptum, etiam pro latronibus crucifixum: advocet amicos suos discipulos quibus dicebat, *Si feceritis quæ mando vobis, jam vos non dicam servos, sed amicos.* Præparetur illud convivium cæleste, adstet ille chorus Angelorum, suaviter declamans, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Veniat & primogenitus filius ille, & nolit intrare. Quis est iste filius primogenitus qui noluit intrare, nisi ille primus Apostolorum Petrus, qui ad interrogationem unius ancillæ in atrio sacerdotis ter Dominum ausus est negare? Dixisti quidem, ô Petre, tamquam patri tuo Christo, Ego tecum laboravi: quando dicebas Salvatori, *Tecum sum usque ad mortem, Animam meam pro te ponam.* Ubi est quod promisisti? Interrogaris semel, & negas; secundò interrogaris, & negas: tertiò, & negas. Non vis ad convivium intrare, ideo ausus es ter Dominum negare. Ubi est, *Animam meam pro te ponam?* Ter negantem non terruit ungula, sed una oppressit muliercula. Certè, *Tecum sum usque ad mortem.* Vide, vide igitur Petre, quantum de te antea præsumseris: ecce nunc ter negando, gallo teste convinceris. Sed egrediatur pater ad primogenitum filium nolentem intrare: dicat Christus Petro, *Intra in gaudium Domini tui.* Respiciat negantem, & faciat confessorem: compungat flentem, faciat amatorem. Exhortetur eum paterna voce: Fili, inquit, tu meus es: *Tu es Petrus*: etsi me negasti, meus es. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Tu meus es, & omnia mea tua sunt: *Tibi dabo claves regni cælorum.* Apud te, Petre, sunt claves: dignare jam ad convivium intrare. Oportebat hæc fieri, quoniam frater tuus latro mortuus erat & revixit, perierat & inventus est. Si Petrus ante quàm Christus pro omnibus crucifigeretur, regni cælorum claves accepit: quo illuc introivit latro ille jam non reus, nisi per latus quod aperuit Judæus?

Ibid. 43. — Joh. 15. 14. & 15. — Luc. 2. 14. — Matt. 26. 69. — Ibid. 35. — Joh. 13. 37. — Matt. 25. 21. — Matt. 16. 18.

9. Et nunc veniant omnes quicumque amant paradisum, locum quietis, locum securitatis, locum perpetuæ felicitatis, locum in quo non pertimescas barbarum, in quo nullum patiaris adversarium, nullum habeas inimicum: venite omnes, intrate omnes: est quà * intrare, patet latus. Ostendit enim ille latro quò debeant omnes intrare, neminem suo exemplo docuit desperare. * Contendite, ait Dominus, *intrare per angustam portam.* Quid angustius illo foramine, quod unus è militibus percutiendo latus crucifixi aperuit? & tamen per has angustias pene jam totus mundus intravit. Venite & vos Judæi, vocat vos quem crucifixistis Filius Dei. *Contendite intrare per angustam portam*: per hanc enim introierunt patres vestri. Illi qui ut crucifigeretur clamaverunt, qui in ligno suspensum viderunt, qui irriserunt, qui caput agitaverunt, per istas tamen angustias introierunt. Non enim inaniter clamabat ille pendens in cruce: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Per has ergo, ut dixi, angustias, per angustam portam lateris Christi ingressus est latro mutatus, pœnitens Judæus, conversus omnis paganus, & ab eo exit foras malus hæreticus Arianus. Exit, quoniam non erat de numero permanentium. De illis enim erat, de quibus Johannes dicit, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: si enim ex nobis essent, mansissent utique nobiscum.* O hæretice Ariane, agnoscit latro in cruce pendentem, ipsi inimici Judæi expaverunt resurgentem, & vos male tractatis in cælo regnantem.

Latus Christi apertum, ut omnes per illud intrent. — * Supple positis. — * Caput VIII. — Luc. 13. 24. — Luc. 23. 34. — 1 Joh. 2. 19.

10. Cavete Dilectissimi Arianam pestem, non vos separent a Christo terrena promittendo, propter tunicam non vos exspolient fide. Membra Christi servate unitatem atque integritatem unius tunicæ, quam nec persecutores Christi ausi sunt scindere. Nolite injurias irrogare capiti vestro: pro vobis ille mortuus est, ne vos moreremini. Quem Christus per baptismum vivificavit, quare eum Arianus rebaptizando occidit? Erubesce, erubesce hæretice. Negavit Petrus, & reversus est, & flendo delevit quod timore negavit. Christum in suis persecutus est Paulus, sed ad ejus vocem cecidit & surrexit. * Alter cecidit, aliter surrexit: cecidit persecutor, erectus est prædicator. In Christianis Christum persecuti sunt reges: sed multum eis præstiterunt, quando membra ad caput suum velociter transierunt. Nemo talia damna, qualia tu, ingerit Christo: animas enim multorum cupis interficere, pro quibus Christus in carne venit occidi. Erubesce, erubesce hæretice. Quid iteras, quod semel datur? In membris suis jam intus est Christus, noli in istis ipsum velle rebaptizare. Semel enim pro omnibus cum Johanne in aquam dignatus est ipse descendere. Redemit Christus animas, custodite quod ille redemit. Integro Christo integrum assignate prædium. Nemo invadat, nemo invasori consentiat: characterem dominicum nullus abstergat, titulos Christi nemo deponat. Reddituri estis rationem Domino regi, boni servi, data est vobis occasio bene operandi. Abundant peregrini, captivi, exspoliati. *Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, ut & ipsi recipiant vos in tabernacula æterna.*

De cavenda Ariana hæresi. — * f. Alter cecidit, alter surrexit. — Matt. 3. 16. — Luc. 16. 9.

S. AURELII AUGUSTINI EPISCOPI

DE [e] UTILITATE JEJUNII SERMO.

De utilitate jejunii admonemur aliquid loqui; & Deus admonet, & tempus nos admonet. Hæc enim observatio, hæc virtus animi, hæc fraudatio carnis & lucrum mentis ab Angelis non exhibetur Deo. Ibi enim omnis est copia & sempiterna securitas: & ideo nullus defectus, quia in Deum plenus affectus. Ibi panis Angelorum: quem panem Angelorum ut manducaret homo, factus est homo. Hîc omnes animæ terrenam carnem portantes, de terra implent ventres: ibi spiritus rationales cœlestibus corporibus præsidentes de Deo implent mentes. Et hîc cibus est, & ibi cibus: sed cibus iste cùm reficit, deficit, & sic implet alvum, ut ipse minuatur; ille autem & implet, & integer permanet. Hunc cibum nobis esuriendum Christus indixit, dicens, *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Pertinet ergo ad homines hanc vitam mortalem gerentes, esurire et sitire justitiam: impleri autem justitiâ, ad aliam vitam pertinet. Hoc pane, hoc cibo pleni sunt Angeli: homines autem dum esuriunt, extendunt se; dum se extendunt, dilatantur; dum dilatantur, capaces fiunt; capaces facti, suo tempore replebuntur. Quid ergo, hîc nihil inde capiunt qui esuriunt & sitiunt justitiam? Capiunt planè: sed aliud est, cùm quærimus de refectione iter agentium; & aliud, cùm quærimus de perfectione beatorum. Apostolum audi esurientem & sitientem, & utique justitiam, quanta in hac vita capi potest, quanta geri justitia. Quis enim nostrûm se illi vel conferre audeat, nedum præferre? Sed quid ait? *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim.* Videte quis loquatur: Vas electionis, & extremum quodam modo fimbriarum vestimenti Domini; sed tamen quod ad fluxum sanguinis sanat tangentem, quia credentem: novissimus enim Apostolo-

Caput I. Jejunium Deo exhibere hominum est, non Angelorum. — Matt. 5. 6. — Philip. 3. 12.

[e] Recensetur à Possidio in Indiculi capite 8.

lorum & minimus, sicut ipse ait, *Ego sum novissimus Apostolorum*: &, *Ego sum minimus Apostolorum*. Et iterum, *Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: sed gratiâ Dei sum id quod sum; & gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum*. Hæc audiens tu, tamquam plenum & perfectum tibi videris audire. Audisti quid ructet, audi & quid esuriat. *Non quia jam acceperim, aut jam perfectus sim*, ait: *Fratres, ego non arbitror me apprehendisse: unum autem quæ retrò oblitus, in ea quæ antè sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*. Dicit se nondum esse perfectum, quod nondum acceperit, nondum apprehenderit: dicit se extendi, dicit se sequi ad palmam supernæ vocationis. In via est, esurit, impleri vult, satagit, pervenire desiderat, æstuat: nihil illi tam magnæ moræ est, quàm dissolvi & esse cum Christo.

1 Cor. 15. 9. & 10. — Philip. 3. 12. — Ibid. 13. & 14. — Phil. 1. 23.

CAPUT II. Jejunium hominum est medium locum tenentium carnales inter & Angelos.

2. ERGO Carissimi, quia est terrenus cibus, quo carnis infirmitas pascitur; est autem & cælestis cibus, quo pietas mentis impletur; & habet cibus iste terrenus vitam suam, habet & ille suam: hujus cibi vita hominum est, illius cibi vita Angelorum est. Fideles homines, discreti jam corde à turba infidelium, suspensi in Deum, quibus dicitur, Sursum cor, aliam spem gerentes, & scientes se peregrinari in hoc mundo, medium quemdam locum tenent: nec illis comparandi sunt, qui nihil aliud putant bonum, quàm deliciis terrenis perfrui, nec illis adhuc supernis habitatoribus cæli, quibus solæ deliciæ sunt panis ipse à quo creati sunt. Illi homines proni ad terram, pastum atque lætitiam de sola carne requirentes, pecoribus comparantur: longè ab Angelis distant & conditione & moribus; conditione, quia mortales sunt; moribus, quia luxuriosi. Inter illum populum cæli & populum terræ, medius quodam modo pendebat Apostolus: illuc ibat, hinc se attollebat. Nec cum illis tamen erat adhuc; nam diceret, Jam perfectus sum: nec cum istis erat, pigris, torpidis, marcidis, somnolentis, nihil aliud esse putantibus, nisi quod vident, & quod transit, & quod nati sunt, & quod morituri sunt: nam si cum eis esset, non diceret, *Sequor ad palmam supernæ vocationis*. Gubernare itaque debemus nostra jejunia. Non est hoc, ut dixi, officium angelicum; nec tamen & illorum hominum officium est qui ventri serviunt: medietatis nostræ res est, qua vivimus secreti ab infidelibus, conjungi Angelis inhiantes. Nondum pervenimus, sed jam imus: nondum ibi lætamur, sed jam hic suspiramus. Quid ergo nobis prodest abstinere aliquantùm à pastu & lætitia carnali? Caro in terram cogit, mens sursum tendit: rapitur amore, sed tardatur pondere. De hac re Scriptura ita loquitur: *Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*. Si ergo caro in terram vergens onus est animæ, & sarcina prægravans prævolantem: quantum quisque delectatur superiore vitâ suâ, tantum deponit de terrena sarcina sua. Ecce quod agimus jejunantes.

Sap. 9. 15.

CAPUT III. Jejunium necessarium ad carnem domandam.

3. NON vobis ergo videatur levis res aut superflua, ne quisquam fortè hoc faciens Ecclesiæ consuetudine, cogitet apud se, & dicat sibi, aut suggerentem intrinsecùs audiat tentatorem: Quid facis, quia jejunas? Defraudas animam tuam, non ei das quod eam delectat, tibi ipsi ingeris pœnam, tuus ipse tortor & cruciator existis. Deo ergo placet, quia te crucias? Ergo crudelis est, qui delectatur pœnis tuis. Responde hujusmodi tentatori: Excrucio me planè, ut ille parcat: do de me pœnas, ut ille subveniat, ut placeam oculis ejus, ut delectem suavitatem ejus. Nam & victima excruciatur, ut in aram imponatur. Minùs premet mentem meam caro mea. Et tali dissuasori malo, servo ventris, responde per hanc similitudinem, & dic: Si jumento fortè insideres, si equo utereris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne ut securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem freno non posses? Caro mea jumentum meum est: iter ago in Jerusalem, plerumque me rapit, & de via conatur * excludere: via autem mea Christus est: ita exsultantem non cohibebo jejunio? Si quis hoc sapit, etiam ipso experimento probat, quàm utiliter jejunetur. Numquid enim caro ista, quæ nunc domatur, semper domabitur? Dum temporaliter fluitat, dum mortalitatis conditione prægravatur, habet exsultationes suas manifestas & periculosas menti nostræ. Caro est enim adhuc corruptibilis, nondum resurrexit; nam non semper sic erit: nondum habet statum proprium cælestis beatitudinis, nondum enim facti sumus æquales Angelis Dei.

* f. excutere.

CAPUT IV. Manichæorum error de pugna carnis & spiritûs.

4. NE ergo arbitretur Dilectio vestra, quòd inimica sit caro spiritui, quasi alter sit auctor carnis, alter sit auctor spiritûs. Multi enim hoc putantes verè rapti ab ipsa carne deviarunt, & alterum auctorem carni, alterum spiritui posuerunt. Utuntur autem quasi testimonio apostolico, quod non intelligunt, *Caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem*. Hoc verum est: sed quare & aliud non attendis? *Nemo enim umquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam*. In illa prima sententia quam commemoravi, quasi quædam lucta duorum inimicorum videtur, carnis & spiritûs; quia *caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem*. In hac autem tamquam copulatio conjugalis: *Nemo enim umquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam*. Quid ergo facimus inter has duas sententias? Si contrariæ sunt, quam respuemus, quam tenebimus? Sed non sunt contrariæ. Intendat enim Caritas vestra: interim ego ambas accipio, & ambas concordes, quantum potuero, demonstrabo. Tu autem quisquis alium auctorem carnis constituis, alium spiritûs, de illa quid agis? *Nemo enim umquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam*. Vel similitudo non te terret? quia *nutrit*, inquit, *& fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam*. Compedem putas carnem: quis amat compedem suam? Carcerem putas carnem: quis amat carcerem suum? *Nemo enim umquam carnem suam odio habet*. Quis non oderit vinculum suum? quis non oderit pœnam suam? Et tamen, *Nemo umquam carnem suam odio habet, sed nutrit & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam*. Tu ergo qui alium auctorem ponis carni, alium auctorem spiritui, alium positurus es Ecclesiæ, alium Christo: quod qui sapit, desipit. Diligit ergo unusquisque carnem suam, Apostolus dicit, & præter Apostoli dictum unusquisque in se probat. Quantumlibet enim sis domator carnis, quantalibet in eam severitate accendaris, nescio utrùm non claudes oculum, si aliquis ictus immineat.

Gal. 5. 17. — Ephes. 5. 29.

CAPUT V. Carnis pugna pœna peccati.

5. EST ergo quasi quoddam conjugium spiritûs & carnis. Unde ergo *caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem*? Unde illa pœna, quæ ducta est de mortis propagine? Unde dictum est, *Omnes in Adam moriuntur*? Et unde dicit Apostolus, *Fuimus aliquando & nos naturâ filii iræ, sicut & ceteri*? Accepit enim ille vindictam mortis, de quo nati sumus, & trahimus quod vincamus: & ideo concupiscimus adversùs carnem, ut nobis domitam carnem subjiciamus, & eam ad obediendum attrahamus. Numquid ergo odimus, quam nobis cupimus obedire? Dat unusquisque & in domo sua plerumque disciplinam conjugi suæ, & eam subjugat renitentem, non persequitur inimicantem. Filium tuum domas, ut tibi obediat: numquid odisti, numquid deputas inimicum? Servum postremò tuum diligis & castigas, & in castigando obedientem facis. Habes de hac re ipsius Apostoli manifestam plenamque sententiam: *Non sic curro*, inquit, *tamquam in incertum, non sic pugillor quasi aerem cædens: sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inveniar*. Habet ergo caro ex conditione mortali quasi quosdam terrenos appetitus suos: in hos tibi jus freni concessum est. Regat te præpositus, ut possis à te regi subjectus. Infra te est caro tua, supra te est Deus tuus: cùm vis ut serviat tibi caro tua, *admuneris quomodo te oporteat servire Deo tuo. Attendis quod sub te est, attende & quod supra te est. Leges in inferiorem non habes, nisi à superiore. Servus es, servum habes: sed Dominus duos servos habet. Servus tuus plus est in potestate Domini tui, quàm in tua. Itaque vis tibi obediri à carne, numquid in omnibus potest? In omnibus obtemperat Domino tuo: non in omnibus obtemperat tibi. Quomodo, inquis? Ambulas, pedes moves, sequitur: sed numquid quotum vis ibit tecum? Animatur a te, numquid quamdiu vis? numquid quando vis, doles? quando vis, sanus es? Exercet enim te plerumque Dominus tuus per servum tuum: ut quia fuisti Domini contemtor, merearis emendari per servum.

1 Cor. 15. 22. — Eph. 2. 3. — 1 Cor. 9. 26. & 27.

CAPUT V. Delectatio carnis aliquantum & à licitis refrenanda.

6. SED ad te quid pertinet? Delectationem carnis non relaxare usque ad illicita, aliquantum & à licitis refrenare. Qui enim à nullis refrenat licitis vicinus est illicitis. Proinde, Fratres, licitum est conjugium, illicitum est adulterium: & tamen temperantes viri, ut longè sint

ab illicito adulterio, refrenant se aliquantùm & à licito conjugio. Licita est satietas, illicita est ebriositas: tamen modesti homines, ut longe se faciant à turpitudine ebrietatis, castigant se aliquantum & a libertate satietatis. Ita ergo agamus, Fratres, temperemus; & quod facimus, sciamus quare faciamus. Cessando à lætitia carnis, adquiritur lætitia mentis.

Jejunium nostrum sine diversum à jejunio Paganorum, Judæorum & Hæreticorum. Hæreticis ut jejunium prosit redeundum ad Ecclesiam.

7. Proinde finis nobis jejuniorum nostrorum, ad iter nostrum: quid sit ipsum iter, & quò tendamus, hoc considerandum est. Namque & Pagani jejunant aliquando, nec regionem quò tendimus norunt: & Judæi jejunant aliquando, & viam in qua ambulamus, non apprehenderunt. Tale est hoc, ac sic aliquis equum domet, in quo erret. Jejunant hæretici: video quales eant; interrogo quò eant? Jejunatis, ut cui placeatis? Deo, inquiunt. Munus putatis accipit? Sed priùs vide quid dicit: *Relinque munus, & vade, prius reconciliare fratri tuo.* Numquid membra tua rectè domas, qui Christi membra dilanias? *Auditur*, inquit, *in clamore vox vestra; & eos qui sub jugo vestro sunt, stimulatis & cæditis pugnis. Non tale jejunium elegi, dicit Dominus.* Improbaretur ergo jejunium tuum, si immoderatiùs severus existeres in servum tuum: approbabitur jejunium tuum, cùm non agnoscis fratrem tuum? Non ego quæro, à quo cibo abstineas, sed quem cibum diligas. Dic mihi quem cibum diligas, ut approbem quòd ab isto cibo te abstineas. Diligis justitiam? Fortè, inquis, diligo. Appareat ergo justitia tua. Puto enim justum esse, ut majori servias, quò tibi minor obtemperet. De carne enim loquebamur, quæ minor est quàm spiritus, & quæ domanda ac moderanda subjecta est. Agis cum ea ut obtemperet tibi, & subtrahis ei cibum, quod ames subjectam tibi: agnosce majorem, agnosce superiorem, ut tibi rectè cedat inferior. * Quid si caro tua obedit tibi, & tu non obedis Deo tuo, nonne ab ipsa damnaris, cum tibi obtemperat? Nonne obtemperando tibi contra te dicit testimonium?

Matt. 5. 24.
Isa. 58. 4. & 5.
* Caput VI.

8. Et cui, inquit, majori obtempereus? Ecce Christus loquitur, justitiæ amatorem te dixeras, *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis.* Audi ergo Dominum tuum mandatum dantem, ut nos invicem diligamus. Cùm ex nobis omnibus tamquam membris corpus sibi faciat, quod corpus habeat unum caput ipsum Dominum & Salvatorem: tu contra divellis te a membris Christi, non amas unitatem. Non hoc expavesceres in membris tuis? Si distortum digitum haberes, non ad correctorem digiti tui medicum curreres? Certè tunc se habet bene corpus tuum, quando sibi concordant membra tua: tunc diceris sanus, tunc bene vales. Si autem aliquid in tuo corpore dissentiat ab aliis partibus, quæris qui emendet. Cur ergo non quæris emendari, ut compagini membrorum Christi revoceris, & congruas in ipso corpore & tuo? Certè viliores sunt ceteris membris capilli tui. Quid vilius in corpore tuo capillis tuis? quid contemtius? quid abjectius? Et tamen si malè te tondeat, irasceris tonsori, quia in capillis tuis non servat æqualitatem: & tu in membris Christi non tenes unitatem? Quid sunt ergo, aut cui rei prosunt jejunia tua? Indignum Deum putas, cui ab omnibus qui in eum credunt, in unitate serviatur: & tamen vis in membris tuis, in corpore tuo, in capillis tuis unitatem servari. Loquuntur viscera tua, membra tua contra te dicunt verum testimonium, & tu falsum contra membra Christi.

Joh. 13. 34.
Concordia membrorum corporis ad unitatem eos revocat.

9. Discrevisti te à jejunio Paganorum? Hoc putas, & ideo securus tibi videris. Ego enim, inquis, Christo jejuno, illi autem idolis & dæmoniis. Accipio quod dicis, & re vera non nego, discretum est. Sed ecce quemadmodum contra te paulò antè me commemorante, dicebant testimonium membra tua, ut admonerem te qualis esse debeas cum membris Christi Dei tui; & ipsi Pagani, à quibus separas jejunium tuum, admoneant te aliquid de unitate Christi tui. * Ecce illi multos deos falsos non divisi colunt: numquid nos unum verum ideo invenimus, ut sub uno in unitate non simus? Multos illi & falsos, nos unum & verum: & illi sub multis falsis non habent divisionem, nos sub uno vero non tenemus unitatem. Non doles, non gemis, non erubescis? Aliud addo: Non solùm multos deos falsos Pagani colunt, sed plerosque sibi contrarios & inimicos. Verbi gratiâ, commemoremus aliqua ipsorum, si cuncta non possumus: Hercules & Juno inimici fuerunt, homines enim fuerunt; privignus ille, noverca illa: utrique eorum Pagani templa fecerunt, & Junoni & Herculi. Adorant illum, adorant illam: pariter eunt ad Junonem, pariter ad Herculem: illis sibi iratis, concordes sunt. Vulcanus & Mars inimici sunt, & justam caussam habet Vulcanus: sed da judicem qui audiat. Odit enim miser uxoris adulterium: nec tamen audet cultores suos a Martis templo prohibere. Simul adorant illum & illum. Si imitantur deos, litigant & ipsi. Eunt de templo Martis ad templum Vulcani: magna indignitas: nec tamen timent ne sibi irascatur maritus, quòd ad eum venitur de templo Martis adulteri. Habent cor, sciunt lapidem sentire non posse. Ecce colentes multos, falsos, diversos, adversos, tenent tamen in eis colendis qualemcumque unitatem: ecce dicunt contra te testimonium & ipsi Pagani, à quibus tua jejunia separasti. Veni ergo ad unitatem, frater. Unum Deum colimus: numquam Patrem & Filium vidimus litigantes. Nec mihi Pagani succenseant, quòd hæc dixi de diis eorum. Quare enim irascantur verbis meis, & non potius litteris suis? illas priùs, si possunt, immo, si volunt, deleant: non eis docendis Grammatici vela suspendant. Irascitur mihi quia ego dico, qui dat mercedem ut filius ipsius discat.

* Paganorum ipsorum concordia in cultu litigantium deorum.
* Caput VII.

10. Ergo, Carissimi, illi quidem tales deos habent, vel potiùs habuerunt. Quia enim ipsi eos deserere noluerunt, ab eis deserti sunt. Et multi deseruerunt eos, & adhuc deserunt, dejiciunt templa eorum in cordibus suis: sed gaudeamus de illis, quia veniunt ad unitatem, non ad divisionem. Non inveniat Paganus occasionem qua nolit esse Christianus. Concordemus, Fratres, colentes unum Deum, ut & illos deserere multos deos exhortemur quodam modo nostrâ concordiâ, ut ad pacem & ad unitatem veniant colendi unum Deum. Et si fortè fastidiunt, & hinc nobis calumniantur, quòd unitatem inter nos Christiani non habemus, & inde sunt tardi & pigri ne veniant ad salutem; alloquar & ipsos paululum, & dicam, quod eis dicatis. Non præferant nobis quasi concordiam suam, non sibi tamquam de unitate sua placeant. Hostem quippe quem patimur, illi non patiuntur: illos & non ista agentes ipse possidet. Videt eos adoratores falsorum deorum; videt eos servos, & servos dæmoniorum: quid illi lucri est quia litigant, aut quid damni est quia non litigant? Et unum quamvis falsum & vanum sentientes, sibique consentientes, sic eos possidet. At verò cum deleretur, & multi ad unum Deum concurrerent, ejus sacrilega sacramenta desererent, templa everterent, idola frangerent, sacrificia prohiberent, vidit se perdidisse quos tenebat, vidit à sua familia recessisse, verum Deum cognovisse: quid faceret? quomodo insidiaretur? Concordes nos scit quòd possidere non possit, unum Deum nobis dividere non potest, falsos deos nobis supponere non potest; sentit esse vitam nostram caritatem, mortem nostram dissensionem: lites immisit inter Christianos, quia multos deos non potuit fabricare Christianis; sectas multiplicavit, errores seminavit, hæreses instituit. Sed quidquid fecit, de palea dominica fecit. Ecce securitas nobis est, licèt illo sæviente, licèt illo insidiante, & dissensiones varias inter Christianos seminante: si Deum nostrum agnòscamus, si concorditer teneamus, si fidem servemus, securi sumus. Fratres, frumentum de area aut non recedit, aut redit: aliquid palearum aufert ventus tentationis, unde nobis faciat non viam perditionis, sed opus exercitationis. Quantam verò paleam non tollit foras, & ipsa tamen in ultimo ventilanda est: & non it tota palea nisi in ignem. Satagere ergo debemus, Fratres mei, cum tempus est, quantis possumus viribus, quanta possumus intentione, ut si fieri potest, & palea redeat, dum frumenta non pereant. Dilectio nostra hic probatur, magnum opus vitæ nostræ proponitur. Non nos inveniremus, quantum fratres diligamus, si nemo periclitaretur: non appareret quanta esset dilectio inquisitionis, si nihil teneret abyssus perditionis.

Caput VIII. Pagani Christianorum discordiâ avocari à Christiana religione non debent.
Caritas, vita; dissensio, mors.

11. Laboremus, Fratres, non cessemus, omni opere, omni sudore, affectu pio ad Deum, ad illos, inter nos, ne illorum veterem litem sopire volentes, inter nos novas rixas faciamus: & ante omnia cauti simus inter nos ipsos tenere firmissimam dilectionem. Illi gelaverunt in iniquitatibus suis: quomodo in eis tu solves glaciem iniquitatis, si non ardeas flammâ caritatis? Nec curemus quod eis molesti videmur compellendo: adtendamus quò,

Caput IX. Agendum omnibus modis ut ad unitatem redeant hæretici.

in eo securi simus: numquid enim ad mortem, & non potiùs à morte? Omnino quibuscumque modis possimus, sed modestè vetusta vulnera pertractemus: & cauti simus, ne inter manus medici deficiat qui curatur. Quid itaque curandum nobis est, quia plorat puer qui ad scholam ducitur? Cogitandum nobis est, quia repellit manus medici qui secatur? Piscatores fuerunt Apostoli, & Dominus dixit eis, *Faciam vos piscatores hominum.* Per Prophetam autem dicitur, quòd Deus primò piscatores erat missurus, postea venatores. Primò piscatores misit, postea venatores mittit. Quare piscatores, quare venatores? De abysso & profundo maris superstitionis idololatriæ credentes piscati sunt retibus fidei. Venatores autem quò missi sunt? Cùm illi vagarentur per montes B & colles, id est, per superbias hominum, per tumores terrarum. Mons unus, Donatus, & alius mons Arius; alter mons Photinus, alter mons Novatus: per istos montes errabant: venatoribus indigebat error ipsorum. Ideo & distributa sunt officia piscatorum & venatorum, ne fortè isti dicant nobis, Quare Apostoli neminem coegeruot, neminem impulerunt? Quia piscatur est, retia mittit in mare, quod incurrerit trahit. Venator autem silvas cingit, sentes excutit, terroribus undique multiplicatis cogit in retia. Ne hac eat, ne illac eat: inde occurre, inde cæde, inde terre; non exeat, non effugiat. Sed retia nostra vita est, tantùm dilectio conservetur. Nec attendas quam illi sis molestus, sed quam tibi ille sit dilectus. Qualis pietas, si parcis, & moritur? C

Matt. 4. 19.
Jer. 16. 16.
Piscatorum & venatorum officia diversa.

Caput X.
Similitudo docens pietatis esse, cum hæreticis obstinatis non parcitur, ne pereant.

12. Fratres, hanc etiam considerate comparationem & similitudinem: una enim res multas similitudines habere potest. Ea conditione nascuntur homines, ut velit sibi omnis homo à filiis suis succedi; & nemo est, qui non hunc ordinem in domo sua vel optet vel speret, ut generatores filiorum cedant, & generati succedant. Tamen si pater senex ægrotet: non dico, si filius, cui adsit pater, quem quærit heredem, quem cupit successorem, quem propterea genuit, ut illo mortuo ipse vivat; non hoc dico: si pater ægrotet senex, iturus, jam vicinus morti, jam naturæ ordinem petens, jam ultra quod speret non habens, tamen si ægrotet, & adsit illi pie filius ejus, & D videat eum medicus lethali & noxio somno premi, patiens est in senem moriturum propter ipsos paucos dies quibus hic potest vivere; stat filius, & adest patri sollicitus: & cùm audierit medicum dicentem, Iste homo lethargicus potest esse, & inde mori, si permittatur dormire; si vultis eum vivere, non dormiat: illum somnus ille noxius premit, qui & noxius est, & dulcis est. Filius autem ejus admonitus à medico, stat sollicitus, patri molestus, pulsat; & si pulsatio ejus vincitur, vellicat; & si vellicatio nihil agit, pungit. Certè molestus est patri: & esset impius, nisi molestus esset. At ille quem delectat mori, molestum sibi filium tristi adspectu & voce reverberat: Quiesce mihi, quid mihi molestus es? Sed medicus ait, quia si dormieris, morieris. Et ille, Dimitte me, mori volo. Senex dicit, E Mori volo: & puer impius est, si non dicat, Ego nolo. Et illa vita utique temporalis est, nec ille in ea perpetuus erit, cui filius est molestus ut excitet; nec ille qui abeunti patri & decedenti succedit. Ambo per eam transeunt, ambo per illam temporaliter transvolant: & tamen impii sunt, nisi ad ipsam sibi temporalem, etiam cùm invicem molesti sunt, consulant. Ergone video fratrem meum somno noxiæ consuetudinis premi, & non excito, dum timeo molestus esse dormienti atque pereunti? Absit à me ut hoc facerem, nec si illo vivo nostra angustaretur hereditas. Nunc verò cùm illud quod accepturi sumus dividi non possit, cùm possessore multiplicato, angustari non possit; non eum erigam vel molestus ut vigilet, & carens somno vetustissimi erroris mecum in hereditate gau- F deat unitatis? Prorsus faciam; si vigilo, faciam: si non facio, & ego dormio.

Caput XI.
Contra hæreticos Ecclesiam dividentes.

13. Carissimi, Dominus interpellatus est à quodam, cùm turbis loqueretur, & ait illi: *Domine, dic fratri meo, ut dividat mecum hereditatem.* Et Dominus, *Dic homo, quis me constituit divisorem hereditatis inter vos?* Non utique dedignabatur compescere cupiditatem, sed nolebat fieri judex ad divisionem. Nos autem, Carissimi, non eum rerum talium judicem requiramus, quia nec talis est hereditas nostra: pura fronte, bonâ conscientiâ interpellemus Dominum nostrum, & dicat ei unusquisque nostrûm: Domine, dic fratri meo, non ut dividat, sed ut teneat mecum hereditatem. Quid enim vis dividere, frater? Quod enim dimisit nobis Dominus, non potest dividi. Aurum est enim, ut stateram divisionis proferat? Argentum est, pecunia est, mancipia sunt, pecora sunt, arbores sunt, agri sunt? Omnia enim ista dividi possunt. Non potest dividi, *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis.* Postremò in ipsis etiam terrenis hereditatibus divisio minorem facit: constitue duos fratres sub uno patre, quidquid possidet pater, amborum est, totum illius, totum & illius. Proinde si de rebus suis interrogetur, sic respondet: Cujus est, verbi gratiâ, equus ille? Et si uni eorum dixeris, Noster est. Cujus ille fundus, ille servus? In omnibus respondet, Noster est. Si autem dividant, jam aliud respondetur: Cujus equus ille? Meus. Cujus iste? Fratris mei. Ecce quid tibi fecit divisio. Non unum adquisisti, sed unum perdidisti. Si ergo & talem hereditatem haberemus, quæ dividi posset; dividere tamen non deberemus, ne nostras divitias minueremus. Et certè nihil tam importunum filiis quàm vivo patre velle dividere. Denique si hoc facere moliantur, si litibus & contentionibus studeant ad vindicandas sibi quisque partes suas, exclamat senex, Quid facitis? Adhuc vivo. Exspectate paululùm mortem meam, tunc secate domum meam. Nos autem Deum patrem habemus: quid imus in divisionem, quid imus in lites? Certè exspectemus: si mori potuerit, dividamus.

Luc. 12. 13. & 14.
Joh. 14. 27.

S. AUGUSTINI

EPISCOPI

SERMO.

DE [a] URBIS EXCIDIO.

1. Intueamur primam lectionem sancti Danielis prophetæ, ubi eum audivimus orantem, & mirati sumus, non solùm peccata populi sui, sed & sua propria confitentem. Nam post ipsam orationem, cujus quidem verba induabant eum non solùm deprecatorem, sed etiam confessorem; post ipsam ergo orationem, *Cum orarem,* inquit, *& confiterer peccata mea & peccata populi mei Domino Deo meo.* Quis ergo est qui se sine peccato esse profiteatur, cum Daniel peccata propria confitetur? Nam superbo cuidam dictum est per Ezechielem prophetam, *Numquid tu sapientior quàm Daniel?* In tribus item quibusdam sanctis viris, per quos tria genera hominum significat Deus quæ liberaturus est, quando magna tribulatio superventura est generi humano, etiam hunc Danielem posuit: & dixit, quòd nemo inde liberabitur, nisi Noe, Daniel & Job. Et quidem manifestum est, quòd in his tribus nominibus tria quædam, ut dixi, genera hominum significat Deus. Jam enim tres illi viri dormierunt, & apud Deum sunt spiritus eorum, & corpora eorum in terra fluxerunt: exspectant resurrectionem & ad dexteram collocationem, nec aliquam in hoc mundo tribulationem timent, unde se cupiant liberari. Quomodo ergo de illa tribulatione liberabuntur Noë, Daniel & Job? Quando dicebat ista Ezechiel, solus forsitan Daniel in corpore fuit. Nam Noë & Job jam olim dormierant, & somno mortis patribus appositi fuerant. Quomodo ergo poterant de imminente tribulatione liberari, jam olim de carne liberati? Sed in Noe significantur boni præpositi, qui regunt & gubernant Ecclesiam, quomodo Noe in diluvio gubernavit arcam. In Daniele significantur omnes sancti continentes: in Job omnes conjugati juste & bene viventes. Hæc enim tria genera hominum de illa tribulatione liberat Deus. Tamen quantum sit commendatus Daniel, ex hoc apparet, quòd unus ex illis tribus meruit nominari: & tamen confitetur peccata sua. Daniele ergo confitente peccata sua, cujus superbia non contremiscat, cu-

Caput I.
Danielis exemplo confitentis peccata sua redarguit eos qui de Urbis excidio murmurant contra Deum.
Dan. 9. 20.
Ezec. 28. 3.
Noë, Daniel & Job, quos significent.
Ezec. 14. 14.

[a] Citatur à Beda in 1. Cor. 10.

jus inflatio non residat, cujus tumor & elatio non cohibeatur? *Quis glorietur castum se habere cor, aut quis glorietur mundum se esse à peccato?* * Et mirantur homines, & utinam tantùm mirarentur, & non etiam blasphemarent, quando corripit Deus genus humanum, & flagellis piæ castigationis exagitat, exercens ante judicium disciplinam, & plerumque non eligens quem flagellet, nolens invenire quem damnet. Flagellat enim simul justos & injustos: quamquam quis justus, si Daniel peccata propria confitetur?

Prov. 20. *Caput II.

Cur Deus non pepercit Urbi propter justos. Gen. 18. 24.

2. Lecta est ante dies lectio libri Geneseos, quæ nos, nisi fallor, multùm fecit intentos, ubi Abraham dicit Domino, utrùm si inveniat in civitate quinquaginta justos, parcat civitati propter eos, an cum ipsis perdat civitatem. Et respondit ei Dominus, quòd si inveniat in civitate quinquaginta justos, parcat civitati. Deinde Abraham adjecit ad interrogationem, & quæsivit, utrùm si minus fuerint quinque, & remaneant quadraginta-quinque, similiter parcat. Respondit Deus, parcere se & propter quadraginta-quinque. Quid multa? Paulatim interrogando, & ex illo numero detrahendo pervenit ad decem, & quæsivit à Domino, utrùm si decem justos in civitate compererit, perdat eos cum reliquis innumerabilibus malis, an propter decem justos parcat potiùs civitati. Respondit Deus, etiam propter decem justos non se perdere civitatem. Quid ergo dicimus, Fratres? Occurrit enim nobis quæstio valida & vehemens, præsertim ab hominibus qui Scripturis nostris impietate insidiantur, & non qui eas pietate perquirunt; & dicunt, maximè de recenti excidio tantæ urbis, Non erant Romæ quinquaginta justi? In tanto numero fidelium, tanto numero sanctimonialium, continentium, tanto numero servorum & ancillarum Dei, nec quinquaginta justi inveniri potuerunt, nec quadraginta, nec triginta, nec viginti, nec decem? Si autem incredibile est, quare non Deus propter quinquaginta, vel etiam propter decem justos pepercit illi civitati? Scriptura non fallit, si se homo non fallat. Cùm de justitia quæritur, & Deus de justitia respondet; justos quærit ad regulam divinam, non ad regulam humanam. Citò ergo respondeo: Aut invenit ibi tot justos, & pepercit civitati; aut si non pepercit civitati, nec justos invenit. Sed respondetur mihi, manifestum esse quòd Deus non pepercit civitati. Respondeo ego, Immo mihi non est manifestum. Perditio enim civitatis ibi facta non est, sicut in Sodomis facta est. De Sodomis enim quæstio erat, quando Deum Abraham interrogavit. Deus autem dixit, *Non perdam civitatem*: non dixit, Non flagello civitatem. Sodomis non pepercit, Sodomam perdidit: Sodomam penitus igne consumsit, quam ad judicium non distulit, sed in eam exercuit, quod aliis malis ad judicium reservavit. Prorsus nullus de Sodomis evasit, nihil hominis relictum est, nihil pecoris, nihil domorum: cuncta omnino ignis absorbuit. Ecce quomodo Deus perdidit civitatem. Ab urbe autem Roma quàm multi exierunt & redituri sunt, quàm multi manserunt & evaserunt, quàm multi in locis sanctis nec tangi potuerunt! Sed captivi, inquiunt, multi ducti sunt. Hoc & Daniel, non ad supplicium suum, sed ad solatium ceterorum. Sed multi, inquiunt, occisi sunt. Hoc & tot justi Prophetæ à sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ: hoc etiam tot Apostoli, hoc ipse Dominus Prophetarum & Apostolorum. Sed multi, inquiunt, tormentis variis excruciati sunt. Putamusne quisquam tantum quantum Job?

Justi duobus modis.

Matt. 23. 35.

In vastatione Urbis nihil gravius accidit calamitate Job.

3. Horrenda nobis nuntiata sunt, strages factæ, incendia, rapinæ, interfectiones, excruciationes hominum. Verum est, multa audivimus, omnia gemuimus, sæpe flevimus, vix consolati sumus; non abnuo, non nego multa nos audisse, multa in illa urbe esse commissa. * Verumtamen, Fratres mei (intendat Caritas vestra quod dico,) audivimus librum sancti Job, quòd perditis rebus, perditis filiis, nec ipsam carnem quæ illi sola remanserat, salvam potuit obtinere, sed percussus gravi vulnere à capite usque ad pedes sedebat in stercore, putrescens ulcere, sanie fluens, vermibus scatens, tormentis acerbissimis dolorum cruciatus. Si nobis sic nuntiaretur universa civitas sedere, sedere, inquam, civitas universa, nullo ibi sano, ingravissimo vulnere, & sic putrescere vermibus vivos, quomodo mortui putruerunt: quod erat gravius, hocne, an illud bellum? Puto quod mitiùs in carnem humanam ferrum sæviret, quàm vermes; tolerabiliùs de vulneribus sanguis erumperet, quàm de putredine sanies distillaret. Cadaver corrumpi respicis, & horrescis: sed ideo minor pœna, quòd absens anima. At verò in Job præsens anima quæ sentiret, ligata ne fugeret, a subjecta ut doleret, compuncta ut blasphemaret. Sustinuit autem tribulationem Job, & deputatum est illi ad magnam justitiam. Non ergo quisquam adtendat quid patiatur, sed quid faciat. Homo, in eo quod pateris, potestas tua non est: in eo quod facis, voluntas tua vel nocens vel innocens est. Patiebatur Job, stabat mulier relicta sola, non ad consolationem, sed ad tentationem; non quæ afferret medicinam, sed quæ moneret blasphemiam: *Dic aliquid*, inquit, *in Deum, & morere*. Videte quemadmodum illi mori beneficium fuit, & tale beneficium nemo dabat. Sed in his omnibus quæ sancta anima sustinebat, patientia exercebatur, fides probabatur, mulier consutabatur, diabolus vincebatur. Spectaculum magnum, & in illa fœditate putredinis præclara pulcritudo virtutis. Vastat latenter inimicus: apertè malum suadet inimica; adjutorium diaboli, non mariti; Eva nova, sed ille non vetus Adam: *Dic aliquid in Deum, & morere*. Blasphemando extorque, quod precando non potes impetrare. *Locuta es*, inquit, *tamquam una ex insipientibus mulieribus*. Adtendite verba fortis fidelis: adtendite verba foris putrescentis, intus integri. *Locuta es*, inquit, *tamquam una ex insipientibus mulieribus. Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* Pater est, numquid amandus blandiens, & respuendus corripiens? Nonne pater est, & promittens vitam, & imponens disciplinam? Excidítne tibi: *Fili accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem? Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò acceptabiles in camino humiliationis.* Excidítne tibi, *Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit?*

* Caput I. Job. 2. 7.

Job. 2. 10.

Eccli. 2. 1. &c.

Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6.

4. Cogita quoslibet cruciatus, extende animum in quaslibet in hac vita pœnas humanas: compara ad gehennam, & leve est omne quod cogitas. Hic temporalis, ibi æternus est, & qui torquet & qui torquetur. Numquid adhuc patiuntur, qui illo tempore passi sunt, quo Roma vastata est? Dives autem ille adhuc apud inferos patitur. Arsit, ardet, ardebit, vivet usque ad judicium: recipiet carnem, non ad beneficium, sed ad supplicium. Illas pœnas timeamus, si Deum timemus. Quidquid hic passus fuerit homo, si corrigatur, emendatio est: si nec sic corrigatur, duplex damnatio est. Et hic enim luit pœnas temporales, & ibi experietur æternas. Dico caritati vestræ, Fratres, Martyres certè sanctos laudamus, glorificamus, admiramur, dies eorum pia sollemnitate celebramus, merita eorum veneramur, & si possumus imitamur. Est profectò, est magna Martyrum gloria; sed nescio utrùm minor gloria fuit sancti Job: nec tamen ei dicebatur, Thus pone idolis, sacrifica diis alienis, nega Christum: dicebatur tamen, Blasphema Deum. Nec dicebatur, ut intelligeretur, si blasphemaveris, putredo omnis abscessura sanitasque reditura est: sed, si blasphemaveris, dicebat inepta & insulsa mulier, morieris, & moriendo tormentis carebis. Quasi verò morienti blasphemo non æternus dolor succederet. Mulier fatua præsentis putredinis horrebat molestiam, æternam flammam minimè cogitabat. Ferebat ille præsens malum, ne incideret in futurum. Tenebat cor à mala cogitatione, linguam à maledicto: servabat animæ integritatem in putredine corporis. Videbat quid in futurum evadebat: ideo quod patiebatur, ferebat. Sic, sic unusquisque Christianus quando aliquam afflictionem corporis patitur, gehennas cogitet, & b videat quàm leve est quod patitur. Non murmuret adversùm Deum, non dicat, Deus quid tibi feci, quare ista patior? Immo dicat quod dixit ipse Job quamvis sanctus, *Exquisisti omnia peccata mea, & ea tamquam in sacculo signasti*. Non se ausus est dicere sine peccato, qui patiebatur, non ut puniretur, sed ut probaretur. Hoc dicat unusquisque cùm patitur.

Caput IV. Cruciatus temporales cum gehenna comparati quàm leves.

Luc. 16. 19.

Job 14. 17.

5. Fuerunt Romæ quinquaginta justi, immo si modum humanum consideres, millia justorum: si regulam

Caput V.

a Nonnulla hic restituuntur ex Michaëliano MS.

b Michaëlinus codex, & lucidiùs perpendat quam leve &c.

Justi Romæ an non exstiterint, ut propter ipsos urbi parceretur.

perfectionis, nemo justorum exsistit. Quicumque Romæ qui se audeat justum dicere, à me [a] non audit: *Numquid tu sapientior quam Daniel?* Audi ergo illum confitentem peccata sua. An fortè cùm confitebatur, mentiebatur? Hinc ergo habebat peccatum, quia de suis peccatis Deo mentiebatur. Sed aliquando argumentantur homines, & dicunt, Debet & homo justus Deo dicere, quia peccator est: quamvis sciat nullum se habere peccatum, tamen dicat Deo, Habeo peccatum. Miror si iste consilii sanitas appellanda est. Quis te facit non habere peccatum? nonne Deus qui sanat animam tuam? Si tamen non habes peccatum. Nam considera; & invenies, non peccatum, sed peccare. Tamen si prorsus non habes peccatum, nonne illius beneficium est, cui dixisti, *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam quoniam peccavi tibi?* Si ergo sine peccato est anima tua, sanata est omni modo anima tua: si sanata est omni modo anima tua, quare ingratus es medico tuo, ut dicas vulnus esse adhuc, ubi omnem sanitatem ille jam fecit? Si corpus tuum languidum aut vulneratum medico ostenderes, & rogares ut tibi adhiberet curandi diligentiam, atque ille faceret, sanumque & incolumem redderet, & tu adhuc diceres, Non sum sanus; nonne esses medico ingratus, nonne esses in medicum contumeliosus? Si & Deus sanavit te, audes dicere, Adhuc vulnus habeo; nec times ne tibi respondeat, Ergo ego nihil egi, aut totum quod egi effudi, non accipio mercedem, non mereor vel laudem? Avertat Deus hanc amentiam, & hanc argumentationem vanam. Dicat homo, Peccator sum, quia peccator est: dicat, Peccatum habeo, quia peccatum habet. Non enim si non habet, sapientior est quam Daniel. Ergo, Fratres mei, illam quæstionem aliquando determinem. Si justi sic appellandi sunt, sicut modo quodam humano justi appellantur, secundùm quamdam conversationem qua inter homines vivunt sine querela: multi tales Romæ; & propter hos pepercit Deus, multi evaserunt: sed & eis qui mortui sunt, pepercit Deus. Mortui enim in bona vita & vere justitia, in bona fide, nonne ærumnis rerum humanarum caruerunt, & ad divinum refrigerium pervenerunt? Mortui sunt post tribulationes, quomodo pauper ille ante januam divitis. Sed passi sunt famem? passus est & ille. Passi sunt vulnera? passus est & ille: fortè minùs eos canes linxerunt. Mortui sunt? mortuus est & ille: sed quo fine audi: *Contigit*, inquit, *mori inopem illum, & auferri ab Angelis in sinum Abrahæ.*

Ezech. 14. 3.

Peccata quæ non fictè confitentur omnes habent.

Psal. 40. 5.

Luca 16. 22.

Caput VI. Quomodo Urbi Deus pepercit propter justos.

6. Utinam videre possemus oculis animas sanctorum, qui in illo bello mortui sunt: tunc videretis quomodo Deus pepercerit civitati. Millia enim sanctorum in refrigerio sunt, lætantium & dicentium Deo: Gratias tibi, quia nos a carnis molestiis & tormentis eruisti. Gratias tibi, quia jam nec barbaros, nec diabolum formidamus, non timemus in terra famem, non timemus grandinem, non timemus hostem, non timemus lictorem, non timemus oppressorem: sed sumus in terra mortui, apud te Deus non morituri, in regno tuo salvi, dono tuo, non merito nostro. Qualis civitas est [b] hominum quæ iste dicit? An putatis civitatem in parietibus deputandam? Civitas in civibus est, non in parietibus. Denique si diceret Deus Sodomitis, Fugite, quia incensurus sum locum istum: nonne magnum meritum eos habere diceremus, si fugerent, & flamma de cælo descendens mœnia parietesque vastaret? Nonne Deus pepercerat civitati, quia civitas migraverat, & perniciem illius ignis evaserat?

Constantinopolis terrore imminentis sibi incendii emendata divinitus & servata.

7. Nonne ante paucos [c] annos Arcadio Imperatore Constantinopoli, (quod dico, audiunt nonnulli forsitan qui noverunt, & sunt in hoc populo qui & illic præsentes fuerunt,) volens Deus terrere civitatem, & terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo mundare, terrendo mutare, servo cuidam suo fideli, viro ut dicitur militari, venit in revelatione, & dixit ei, civitatem venturo de cælo igne perituram: eumque admonuit ut episcopo diceret. Dictum est, non contempsit episcopus, & allocutus est populum: conversa est civitas in luctum pœnitentiæ, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive. Tamen ne putarent homines illum qui dixerat vel falsitate deceptum vel fallacia decepisse, venit dies quem Deus fuerat comminatus: intentis omnibus & exitum cum timore magno exspectantibus, noctis initio tenebrante jam mundo, visa est ignea nubes ab Oriente, primò parva, deinde paulatim ut accedebat super civitatem ita crescebat, donec toti urbi [d] ignis terribiliter immineret. Videbatur horrenda flamma pendere, nec odor sulphuris deerat. Omnes ad ecclesiam confugiebant, non capiebat multitudinem locus, baptismum extorquebat quisque a quo poterat. Non solum in Ecclesia, sed etiam per domos, per vicos ac plateas salus sacramenti exigebatur: ut fugeretur ira, non præsens utique, sed futura. Tamen post magnam illam tribulationem, ubi exhibuit Deus fidem verbis suis, & revelationi servi sui, cœpit ut creverat minui nubes, pauletimque consumta est. Populus securus paululum factus, iterum audivit omnino esse migrandum, quod civitas esset proximo sabbato peritura. Migravit cum Imperatore tota civitas: nemo in domo remansit, nemo domum clausit: longe recedens a mœnibus, & dulcia tecta respiciens, relictis carissimis sedibus voce miserabili valefecit. Et aliquot millibus tanta illa multitudo progressa, uno tamen loco fundendis ad Deum orationibus congregata, magnum fumum subito vidit, & vocem magnam emisit ad Deum: tandemque tranquillitate conspecta, missis qui renuntiarent, sollicite quæ prædicta fuerat hora transacta, & renuntiantibus quod salva universa mœnia & tecta consisterent, omnes cum ingenti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quidquam perdidit, patentem omnis homo sicut dimisit invenit.

Jonæ 3. 5.

Caput VII. Ut Constantinopolis, ita & Roma à Deo correpta potiùs quam perdita.

8. Quid dicemus? Utrùm ista ira Dei, an potiùs misericordia fuit? Quis dubitet misericordissimum patrem corrigere voluisse, & terrendo, non perdendo punire, quando nihil hominum, nihil domorum, nihil mœnium tanta impendens [e] præsens calamitas læsit? Prorsus sicut solent manus erigi ad feriendum, & consternato illo qui feriendus erat, miseratione revocari, ita factum est illi civitati. Verumtamen si eo tempore, quo illa derelicta populus universus abscessit, irrueret vastitas loco, totamque urbem sicut Sodomam nullis saltem ruinis remanentibus perdidisset; quis etiam sic dubitaret quòd Deus pepercisset illi civitati, qua præmonita & territa & discedente atque migrante locus ille consumeretur? Sic minime dubitandum est, pepercisse Deum Romanæ etiam civitati, quæ ante hostile incendium in multis ex multa parte migraverat. Migrarunt qui fugerunt, migrarunt qui de corpore exierunt: multi præsentes utcumque latuerunt, multi in locis sanctis vivi salvique servati sunt. Mendo ergo emendantis Dei correpta est potius civitas illa, quam perdita: tamquam *servus sciens voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, vapulavit multis.*

Luc. 12. 47.

Caput VIII. Tribulationis temporalis utilitas.

9. Atque utinam valeat ad exemplum timoris, & mala concupiscentia sitiens mundum, & appetens perfrui perniciosissimis voluptatibus, demonstrante Domino quam sint instabiles & caducæ omnes sæculi vanitates & insaniæ mendaces, potius refrenetur, quàm sub flagellis dignissima adversùs Dominum murmuretur. Sed unam tribulam sentit area, ut stipula concidetur, granum mundetur; unum ignem patitur fornax aurificis, ut palea in cinerem pergat, aurum sordibus careat: sic & unam tribulationem Roma pertulit, in qua vel emendatus vel liberatus est pius, impius autem damnatus est, sive ab hac vita raptus sit ubi magis pœnas justissimas lueret, sive hic remanserit ubi damnabilius blasphemaret, [f] aut certe pro ineffabili clementia sua Deus, quos novit salvandos, pœnitentiæ reservaret. Non ergo nos moveat labor piorum: exercitatio est, non damnatio. Nisi forte horremus cùm videmus indigna & gravia in hac terra perpeti aliquem justum, & obliviscimur quæ pertulerit justus justorum sanctusque sanctorum. Quod passa est universa illa civitas, passus est unus. Sed videte quis unus: *Rex regum, & Dominus dominantium*, comprehensus, vinctus, flagellatus, contumeliis omnibus agitatus, ligno suspensus & fixus, occisus. Appende cum Christo Romam, appende cum Christo totam terram, appende cum Christo cælum & terram: nihil creatum cum Creatore pensatur, nullum opus artifici comparatur. *Omnia per ipsum fact-*

Apoc. 19. 16.

Joh. 1. 3.

---

a In eodem MSS. *nemo justorum. Exsistat quicumque Romæ qui se audeat justum dicere. A me audiat, Numquid tu* &c.

b Er. & MSS. Mich. *militum*.

c Meminerunt Marcellinus & Prosper in Chron. & Paulus diaconus lib. 13. Refert Baronius ad annum 396.

d Editi, *ingens*. Melius MS. Mich. *ignis*.

e Sic idem MS. At editi, *præsentanea calamitatis*.

f Hic nonnulla in editis omissa restituuntur ex MS.

sunt, & sine ipso factum est nihil: tamen à persequentibus deputatus est nihil. Feramus ergo quod nos Deus ferre voluerit; qui nobis curandis atque sanandis, quis etiam dolor sit utilis, sicut medicus novit. Certè scriptum est, *Patientia opus perfectum habet.* Quod autem erit opus patientiæ, si nihil adversi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? an fortè perfici formidamus? Sed planè oremus & ingemiscamus & ploremus ad Dominum, ut servetur erga nos quod Apostolus dicit, *Fidelis Deus, qui non vos sinet tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut sustinere possitis.*

Beda vulgatum ad 1.Cor.10. Jac. 1.4.

1.Cor. 10. 13.

FINIS TOMI VI.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS RECOGNITA SUNT OPUSCULA TOMI SEXTI: Nec non variantes Lectiones quædam inter omissas selectæ.

*Quæ asteriscum * habent, videntur referendæ in textum*

LIBER DE DIVERSIS QUÆSTIONIBUS OCTOGINTA-TRIBUS.

Recognitus est de novo ad codices MSS. quindecim, scilicet ad Romanos bibliothecæ Vaticanæ duos, ad Parisienses Regiæ bibliothecæ unum, Collegii Navarrici duos, Sorbonici unum, Augustinianorum majoris conventûs unum, Abbatiæ Genovefæanæ unum, Germanensis nostri cœnobii unum, item ad S. Mauri Fossatensis, S. Benigni Divionensis, S. Michaëlis in periculo maris unum, ad duos Cistercienses, & ad unum illustrissimi Domini D. de S. Georges Episcopi Claromontani. Adhibitæ sunt etiam variantes Lectiones, quas ejusdem Opusculi castigandi studio Theologi Lovanienses collegerunt ex Belgicis quinque MSS. Postremò collatæ antiquiores editiones, Rat. id est quæ Augustini Ratisponensis curâ Lugduni per Johan. Treschel excusa est anno 1497. Er. quam recensuit Desiderius Erasmus & Frobeniano prælo edi curavit Basileæ an. 1528. & editio Lov. quæ ex Lovaniensium Theologorum recensione Antverpiæ impressa est Plantinianis typis an. 1576.

Pag. 2. b. Er. & octo MSS. *sed etiam hoc quidquid est.*

7. d. Nonnulli MSS. ut apud Ciceronem, *rerum bonarum & malarum* & utrarumque *scientia.*

Ibid. f. Editi, *quod aut leviter naturâ* jactatum *aluit.* At MSS. quidam & Ciceroniani libri, *a natura tractum.*

Ibid. Aliquot MSS. & Cic. *quod in omnes* æquabile *est.*

8. a Editi, *& splendida propositione* cogitatio. At MSS. potiores & Cic. *agitatio.*

Ibid b. Apud Ciceronem & in aliquot MSS. *in edendo alicujus invectionis concitata comitate retinemus.*

Ibid. d. Er. & Lov. *alicujus* honestatis. At Rat. & aliquot MSS. cum Cic. *honesta.* Michaelinus codex, *honestate.*

Ibid. d. v. In MSS quibusdam & in Ciceronianis libris, *de omni amicitia deesse* existimant, reprehendere incipiant. Et infra habent *constituatur*, loco *statuatur.*

16. d. Duo MSS. *non ferè solemus.*

Ibid. In aliquot MSS. *ad humilem* hominum *intelligentiam.*

17. a. Editi, *& ab uno Deo* abundanter. Vox (*abundanter*) à plerisque MSS. abest.

Ibid. Er. & Lov. *& in spiritu* succrescentes. At MSS. *& spiritu crescentes.*

18. c. Rat. & plerique MSS. *si hostem* deceptione *dignum.*

Ibid. f. Er. & Lov. *duci* poterat. *Diliges.* At Rat. & plerique MSS. *duci oporteret.*

Ibid. d. Er. & Lov. *&* magisterium *grandioribus.* Reponimus *magistrum*, ex Rat. & nonnullis MSS.

Ibid. Aliquot MSS. *corpus autem ab anima* vivificatur, *non à corpore* anima. Ut igitur melior sit omni corpore anima, *nemo ambigit.*

19. b. Editi, *hac in universo fiunt quadraginta-quinque.* At plerique MSS. *hac in unum.*

Ibid. f. Plures MSS. *&* temporalibus *subditi.*

23. v. Editi, *id semper* inquirunt. At MSS. *inquirit.* Refertur ad animum.

24. b. Er. & Lov. *in angelicam vitam* immutandi. At Rat. & aliquot MSS. *immutati.*

Ibid. d. MSS. *mortalitate in ea* prætereunte.

Ibid. e. Rat. & MSS. *qua* illo *ultimo adventu.*

27. d. Er. & Lov. *Ipsa est enim dispensatio.*

Ibid e Rat. ac plures MSS. *Putasne* veniet *filius hominis* & inveniet. Sic rursum infrà.

Ibid. Plerique MSS. *ipse etiam dicit*, Beatus *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

28. a. Aliquot MSS. *potestate dominationis atque justitiâ*: omisso *Dei.*

Ibid. f. Editi, *sexta ætate* senectutis. At MSS. *senectute.*

29. a. Editi, *profunditate* & obscuritate *significat.* Abest (*& obscuritate*) à MSS.

Ibid. c. Aliquot MSS. *qua* aquæ hauriendæ *gratiâ venerat.*

30. c. Rat. & plures MSS. *quem audis, non est tuus vir*: omisso *quem loquor tecum.*

Ibid. f. Er. & Lov. *acceperat in* conjugem. At Rat & MSS. *in conjugium.*

32. b. Rat. & Er. *& in ænigmate videt.* Domini *autem.*

33. a. Aliquot MSS. *ut eos* gementes *& non valentes.*

Ibid. b. Er. & Lov. *qua per legem sunt operata.* Melius MSS. *operatas.*

34. v. MSS. *non meruit Adam nisi* peccatum.

38. a. Er. & Lov. *indignos* nos *& infirmos esse.* Abest *nos* à Rat. & MSS.

Ibid. d. Rat. & plerique MSS. *nosse voluisses*, imprudenter *faceres.*

40. c. Navarricus codex, *ipsam etiam verbum* æqualitatis *faceret.*

41. d. Rat. Er. & plures MSS. *sibi* ipsa *perniciosissimè blandiens.*

42. f. Rat. & plerique MSS. *verè discipuli mei* eritis.

43. d. In editis quæstio LXX. sic incipiebat: *Quæri solet, quid sit, Tunc fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriam* &c. *Mortem significari arbitror* &c. Castigantur ex MSS.

44. a. Omnes propè MSS. *possit resistere voluntati*: omissa voce, *bona.*

45. a. Lov. *Factus obediens* Patri. Abest *Patri* ab editis aliis & MSS.

Ibidem f. Editi, *qui ex parte* vel omnino *fortassis ægrotat.* Pauloque pòst habebant, *qui propter nos videri potest.* MSS. verò, *qui omnis ex parte fortassis ægrotat*....... *qui propterea nobis videri potest.*

48. c Er. & Lov. post *hereditatem tuam*, repetebant, *Hereditatem autem tuam*. quod abest à Rat. & MSS.

Ibidem f. Sex MSS. *sed gratia Dei, qua vacare in illo non potest.*

Ibidem Totidem MSS. *mox de hac vita* discesserit.

52. a. Editi, *potestatem in eos accipientes, ad majorem* fit *bonorum utilitatem.* At MSS. carent verbo *fit*: & loco *accipientes*, habent *accipimus.*

De diversis Quæstionibus ad Simplicianum libri duo.

Castigati sunt ad Corbeiensem codicem per quam egregium ante mille annos descriptum, ad veterem librum Andegavensis Ecclesiæ, ad Genovefæanum, Victorinum, Sorbonicum, ad tres Vaticanos, ad Lectiones variantes trium vel quatuor Belgicorum collectas per Lovanienses Theologos: nec non ad antiquiores editiones, Am. Er. & Lov. id est Johannis Amerbachii, Desiderii Erasmi & Lovaniensium Theologorum operâ studioque concinnatas.

Pag. 57. l. penult. & ult. loco *errata mea cognosco*, MSS. plerique ferunt, *errata mea * cogito.* Et ex illis Corbeiensis aliique duo in fine omittunt, *Vale.*

59. Titulus in antiquissimo Corbeiensi libro est: *Aurelii Augustini ad interrogata Simpliciani.*

Ibidem a. post *interisque mandata*, Victorinus codex solus hæc addit: *ut quemadmodum exposita sunt præter libelli hujus textum, sicut jam parata erant, nisi considerando prudentia tua.* Tum prosequitur: *Sed tamen* &c.

60. a. Corbeiensis MS. *id est* natum *fuisse, sicut arbitror.*

62. d. Lov. *& inveniet eam* bonam *sibi esse.* At Am. Er. & MSS. *bonum.*

64. a. Editi, *Qui enim diligit* proximum. At MSS. *Qui enim diligit alterum*: juxta Græc. τὸν ἕτερον.

65. f. MSS. Corbeiensis & Victorinus, *Quomodo* nec *sanctè vivere, qui non fuerit sanctificatus*; nec *omnino vivere*, &c.

Ibid. f. Lov. *secunda* operatio *bona.* At Am. Er. & MSS. *opera.*

66. c. Vaticani MSS. Nam *quemadmodum ex una terra*

Ibidem v. Editi, *Sed sicut præscientiâ vidit crediturum.* MSS. tres Vaticani, *Si præscientiâ* &c. Corbeiensis & Genovefæanus, *Sed præscientiâ vidit crediturum*; omisso, *sicut.*

Ibidem v. Lov. Sed *si quoniam nondum nati erant.* Am. & Er. *Sed quoniam* &c. omisso, *si.* At MSS. *Si quoniam* &c. omisso, *sed.*

68. b. Editi, *ut eum vocet* misericors. Abest *misericors* à melioribus MSS.

Ibid. a. Sorbonicus MS. *ne contemnere* vocantem.

70. b. Corbeiensis MS. *obdurescat mentis* eversio. Victorinus, *obdurescat mentis* adversio.

Ibid. Editi, Cùm enim *Deus deserit* &c. *quis etiam dicat modum* &c. Corbeiensis codex, Cùm enim *Deus deserit* &c. Tum cum aliis MSS. *Quis enim dicat modum* &c.

Ibid. e. Editi, *atque stabilis fide*: omissâ particulâ *in*, quam ex Corbeiensi MS. revocamus.

72. c MSS. *sed ut justificati ab impietate* mutarentur.

Ibid. f. Editi, *ut* ordinanter *asperdat.* At MSS. *ordinatè.*

73. v. Lov. *in perditionem* mitti *credantur.* Melius Am. Er. & nostri MSS. *ipse.*

74. a. Victorinus MS. *venient de* radice *peccati.*

Ibid. d. MSS. *Reliquia salva* fiunt

Ibid. f. Lov. *frigida &* plenè *nulla.* At Am. Er. & MSS. *penè.*

76. c. Lov. *quod Pharao non* potuit *nisi videre.* At Editi alii & MSS. non habent *potuit*: quis inauditur *meruit.*

77. a. Editi. Sic *& Saül inter Prophetas.* At MSS. *Si & Saül* &c.

Ibid. v. In antiquissimo Corb. MS. *Et fors aliquanto interiùs.*

Ibid. f. Editi, *ad faciendum* malum *in Saül.* Abest *malum* à MSS.

78. a. Vaticani libri, *spiritus* malus *a Domino.*

Ibid. d. Corb & Vatic. MSS. *majores* insinuaretur *informis.*

Ibid. f. Editi, *aliter* autem *replet sanctificante* gratiâ. At MSS. *aliter ergo* &c.

80. b. Lov. *Et si habuero Prophetiam* omnem. Abest *omnem* ab editis aliis & MSS

81. b. Plerique MSS. *qua transiturus est, acceperunt*

Ibidem d. Editi, *ne David* & servorum *ejus*. At MSS. *ne David servi ejus*. Fortè legendum, *ne David & servi ejus*, scilicet ipsius Abisai, qui cum David ad Saul in castra descenderat, ex 1. Reg. 26, 6.

82. b. MSS. *temporaliter* accidit *scientia Dei*. Et infrà habent *accidat, accidet*, loco *accedat, accedet*.

Ibid. In Corb. vetustissimo codice, *nisi bis* innotescat.

83. a. Editi, *candida* collustrantis. At præcipui MSS. *lustrantis*.

Ibid. d. Editi, *consideremus* quid id *esse soleat*. *In hominibus opus pœnitendi* est, cùm *procul dubio reperitur voluntas mutandi*.

84. c. Editi, *ex abditis mortuorum receptaculis* revocare. At MSS. *evocare*. Et sic in lib. ad Dulcitium.

Ibid. f. Corbeiensis MS. *Unde Cherubim, cùm sint cælites potestates, ficta tamen* &c. In editis legebatur, *facta*: in quibus etiam paulò pòst, *Cherubim* illæ *quoque* effigies; ubi MSS. & lib. ad Dulcit. habent, *illa quoque figmenta*.

86. d. MSS. qua *tantum prophetam*.

Ibid. Plures & meliores MSS. *Et idem consequentia probant*. Et *ipso enim finiens . quo . . . . . suscepisset, sequitur Scriptura & dicit* &c. Fortè legendum, *Et id consequentia probant*.

Ibid. f. Editi, *pro sua* perversitate. At MSS. *pro sua perversa cupiditate*.

LIBER DE OCTO DULCITII QUÆSTIONIBUS.

Huic emendando libro adhibiti sunt veteres libri Vaticani tres, Corbeienses duo, totidem Victorini, codex Regius, Sorbonicus, Floriacensis, Michaelinus, & unus Ecclesiæ Laudunensis: Lectiones etiam variantes Lovaniensium ex Belgicis MSS. quatuor: ac tandem editiones Rat. Am. Er. & Lov. id est Augustini de Ratispona, Johannis de Amerbach, Desiderii Erasmi, & Theologorum Lovaniensium.

Pag. 93. f. Editi, *& ne adquiescamus* illius *verbis*. Concinniùs duo MSS. *illis verbis*: vel ut alii cum editione Rat. *illis verbis*.

96. a. Editi, corrigere *quod nunc aliquando*. MSS. verò *corrigerem*.

98. b. MSS. *Quid ergo ei* rescripserim.

99. f. Ex MSS. restituuntur isthæc verba: *Quomodo dicant immissum in ejus copulam Pharaonem*.

100. c. Editi, *matrimonii sui* infamosissimum *nundinatorem*. At MSS. *infamissimum*.

LIBER DE FIDE RERUM QUÆ NON VIDENTUR.

Emendatus est ad MSS. Sorbonicos duos, ad Vaticanum unum, & ad Gemmeticensem: prætereaque ad editiones Amerbachii, Erasmi & Lovaniensium.

Pag. 105. a. Aliquot MSS. post, *quæ non vidistis*, addunt, *aut non videtis*.

106. a. In MSS. *Sic hominem nasci oportebat, si semper erat Deus*.

107. d. Legendum cum Sorbonico MS. *seu nolitis adspicitis*. *Et si adhuc*.

LIBER DE FIDE ET SYMBOLO.

Castigavimus hunc librum subsidio veterum exemplarium ex bibliothecis variis Gallicanis, scilicet ex Colbertina, ex bibliotheca Abbatiæ S. Victoris Parisiensis, item Collegii Sorbonici, Collegii Navarrici, monasterii S. Germani à pratis, S. Remigii Remensis, S. Michaelis in periculo maris, S. Arnolphi Metensis, Laudunensis Ecclesiæ, & duorum è Vaticana bibliotheca: juvantibus etiam variis Lectionibus Belgicorum duorum MSS quos Theologi Lovanienses viderunt: nec non editionibus antè vulgatis, Frobeniana Erasmi, & Plantiniana Lovaniensium.

Pag. 113. b. Aliquot MSS. *quantum facultas* concedit.

116. c. Editi, *& qui* futurus *est*. At MSS. *venturus*; Græc. ὁ ἐρχόμενος.

Ibid. d. In editis, Quodcumque *ergo de singulis*. Meliùs, à MSS. *Quamquam ergo* &c.

119. c. Editi, Hoc *autem omnis creatura*. At MSS. *Hæc*.

Ibid. d. Aliquot MSS. *fuimus* naturâ *filii iræ*.

LIBER DE FIDE ET OPERIBUS.

Ad istum emendatum librum usi sumus codicibus MSS. Vaticanis tribus, & tredecim Gallicanis, uno videlicet bibliothecæ Regiæ, uno Sorbonicæ, alio Augustinianorum majoris conventûs Parisiensis, alio Collegii Parisiensis Bernardinorum, item alio Ecclesiæ Remensis, Ecclesiæ Laudunensis, Abbatiæ Corbeiensis, Rotomagensis S. Audoeni, Metensis S. Arnulphi, S. Michaelis in periculo maris, Casalis Benedicti, Divionensis S. Benigni, & Cisterciensis. Adhibuimus etiam Lectiones variantes à Lovaniensibus decerptas ex MSS. tribus Belgicis: nec non antiquiores editiones Am. Er. & Lov. id est, Johannis Amerbachii, Desiderii Erasmi, & Theologorum Lovaniensium.

Pag. 121. a. Editi, *Aperta etiam* confessione *declaraverunt*. At MSS. *professione*.

Ibid. Am. & Er. *manens* mansurusque *confidens*. Lov. *manens mansurumque se* confitens.

125. f. Editi, *baptizatos esse* intimandum. MSS. *insinuandum*.

126. c. Editi, quod, *nisi fallor*. At MSS. *quam, nisi fallor*: subaudi, rationem.

127. b. Edit. *memoriæ mandare non* valuit. Et paulò pòst, *intelligenda* admisit. Meliùs MSS. *non vacavit, intelligenda dimisit*.

128. a. Editio Lov. *qui in ejus corpore* crucifixus. Emendatur ex editis aliis & MSS.

Ibid. b. Editi, *primum pertinere ad* baptizandum: omisso verbo, *credant*, quod restituitur ex MSS.

130. e. Sex MSS. in quibus est Corbeiensis ante mille annos descriptus, particulam *modò* prætereunt hoc in loco: *præsertim quia de hac quæstione prolixum librum edidi*.

130. b. Editi, *Et hæc* quidem *fecistis*. At melioris notæ MSS. *quidam*: juxta Græc. τινές. Et sic olim in Latinis Bibliis editionis Vulgatæ emendatum fuisse liquet ex Luca Brugensi lib. de locis Romanæ correctionis jussu Sixti V.

133. a. Editi, *quod ad meam* promissionem *attinet*. Concinniùs MSS. *professionem*.

136. b. Plerique MSS. manifesta *sibi congruenter increpant*.

Ibid. c. Editi, *disputatio* mota *est*. MSS. *nata est*

137. e. In editis, Hanc *enim dirrupimus*. At in MSS. *Hoc*.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CARITATE.

Recognovimus ad veteres codices triginta-sex, nimirum ad Romanos Vaticanæ Bibliothecæ quatuor, ad Parisienses viginti duos, ad MS. V. C. Antonii Faure doctoris Theol. Paris. & ad alios suprà recensitos pag. 169. not. c. Item ad Lectiones variantes duorum Belgicorum à Lovaniensibus vulgatas: & demum ad editiones quinque. Am. Er. Lov. Dan. & Arn. id est Johannis Amerbachii, Desiderii Erasmi, Theologorum Lovaniensium, Lamberti Danæi & Antonii Arnaldi.

Pag. 143. c. Am. Er. Dan. & tres MSS. *ut eam evolvas & relegas*.

144. a. Am. Er. & Dan. *immo verò sola religione*: omisso, *in*.

Ibid. c. Editi, *quod* manibus *possit adstringi*. At MSS. *manu*. Et ex his plures loco *adstringi* habent *teneri*: & quidam, *portari*.

Ibid. Editi, *propter hoc* Dominica *oratio*. Abest *Dominica* à plerisque MSS.

Ibid. e. Editi post, *venturum ad judicandum*, addunt *vivos & mortuos*.

Ibid. d. Plures MSS *distinguenda* erat *fides ab spe*.

147. c. Editi, *sed* etiam *mala*. Abest *etiam* à plerisque MSS.

150. d. Plerique MSS. *cogitationes suas* proferat.

Ibid. e. Editi post, *Possumus enim & jurando*, addunt, *aliquando aliquis prodesse*. sed superfluè.

152. a. MSS. *nulla civium numerosissimo*. omisso, *fuorum*.

154. a. Editi. *meas litteras* missas. Abest *missas* à MSS.

155. a. Editi, *quid* quasi *enim Spiritus-sanctus*. Vox *quasi* non est in MSS.

157. b. Editi, *Ac per hoc non ob* aliud. MSS. omittunt, *ob aliud*.

161. c. Editi, *esse possit* exemtus. Meliùs MSS. *exceptus*.

Ibidem f. In editis, *ubi tale* crimen *commissum est*. Abest *crimen* à MSS.

162. c. MSS. *Creduntur à quibusdam*: omisso, *autem*.

163. d. Lov. *percipite regnum* Dei, *illis autem*, *ite* maledicti in *ignem æternum*. Voces *Dei* & *maledicti* absunt à MSS.

165. b. Tres MSS. *nec ipsos* meritò *miseros*,

167. f. Decem MSS. *informes verò* abortivus.

169. b. Am. Er. & tres MSS. *in quibus tanta facultas* resurgendi. Minùs rectè: nam de facilitate agendi potiùs hæc interpretanda sententia est.

Ibid. e. Septem MSS. *egissent* utique *illi homines pœnitentiam*.

171. a. Editi post, *misertus ero*, addunt, *& misericordiam præstabo cui misericors fuero*. quod hoc loco non repetitur in MSS.

172. c. Lov. *& profectò* quia *justa est*. Alii codices, *qua*.

174. a. Aliquot MSS. Mediator *ei non opus erit*.

Ibid. d. Am. Er. & quidam MSS. *cùm* hæc *vita transierit*.

175. a. Aliquot MSS. *atque ita* futuros *esse non credunt*.

176. a. Am. Er. & MSS. *Sed quomodo* ista *septem sunt intelligenda*.

LIBER DE AGONE CHRISTIANO.

Ad hunc emendandum librum subsidio fuerunt MSS. præter tres Vaticanos, Gallicani septemdecim, inter in primis laudandus codex, quem Germanensi nostræ bibliothecæ dono dat illustrissimus Dominus D. Dux Noaliensis, codex item Collegii Navarrici Paris. codex Abbatiæ Victorinæ Germanensis, Corbeiensis, Remensis S. Remigii, Vindocinensis, Lyrensis, Uticensis S. Ebrulphi, S. Michaelis in periculo maris, Andegavensis S. Albini, & Andegavensis S. Sergii, Casalis Benedicti, duo Floriacensis Bibliothecæ, ac totidem Colbertini, qui aliàs Thuanæ fuerunt & collegii Fuxensis: Lovaniensium quoque variantes lectiones ex tribus Belgicis MSS. collectæ, ac editiones veteres Parv. id est Johannis Parvi anno 1513. Am. Amerbachii, Er. Erasmi. & Lov. Lovaniensium.

Pag. 183. a. Parv. & plerique MSS. *Dominus*, qui *dedit nobis*.

Ibid. c. Omnes ferè MSS. *in deteriùs* moverentur.

184. c. Lov. *ad spem vitæ æternæ* commutata *est*. Meliùs editi alii & MSS. *commota est*.

Ibid. f. Plures MSS. *non potest illam fineratam*: omisso, *puram &*.

188. b. Aliquot MSS. *Deus* finitur *atque concluditur*.

Ibid. Editi, *quæ fanilis* datur. Plures verò MSS. *promittitur*.

189. a. Editi, *qui negligentes* sunt *in* catholica fide. At MSS. *qui negligentes catholicam fidem*: vel, *qui negligentes in catholicam fidem*.

LIBER DE CATECHIZANDIS RUDIBUS.

Contulimus hujus libri codices manu scriptos quatuordecim, Corbeiensem per quam egregium annorum 800. alium Ecclesiæ Laudunensis annor. 700. Divionensem abbatiæ S. Benigni, Pratellensem, Fiscanensem, Michaelinum, Cisterciensem, Floriacenses duos, totidem Victorinos, Sorbonicum & duos Vaticanos: Lectiones variantes ex tribus Belgicis curâ Lovaniensium decerptas: & postremò editiones primarias Amerbachii, Erasmi ac Lovaniensium.

Pag. 191. c. Editi, *latius* erogare *pecuniam*. At MSS. *erogari*.

192. b. Editi, *non* posse *sufficere*. MSS. *non potuisse*.

193. a. Er. & Lov. *confisimus sunt* & *os tamquam*. At Am. *os eas*. Et sic potiores MSS. ex quibus postea corrigimus, *non oporteat*: ubi editi ferebant, *non oportet*.

194. d. Am. Er. & MSS. *saltem redamare non pigeat*: omisso, *nunc*.

197. c. Editi, *& si quid fortè adhuc ignorat.* Abest *fortè* à MSS.
Ibid. MSS. *ut si libris eum persuasum.*
Ibid. d. Lov. ornatioris *eloquii.* Editi verò alii & MSS. *ornatoris.*
198. a. Præcipui MSS. *linguam* exercitam *nec conferre.*
199. b. Editi, *pectus* obsidet. At MSS. *obsedit*
Ibid. Plures MSS. *Suscepimus* ingrati *quod volunt.*
200. b. Editi, *At si* resilierit. Præstantiores MSS. *resilierit.*
201. a. Editi, *volo* magis *quàm sacrificium.* At MSS. constanter prætereunt, *magis.*
204. a. Plerique MSS. *aut ut eis oppressis à cupidioribus auferrentur.*
Ibid. d. Editi, *provocant*, & *insaniendo.* At MSS. *sed insaniendo.*
Ibid. Er. & Lov. *& quantumlibet* delectent. At Am. & MSS. *delectet.*
205. c. Am. Er. & ferè omnes MSS. *de qua re significat.*
Ibid. d. Editi, *& recepit eam.* At MSS. *recepit.*
206. f. MSS. *devincti sunt; & si sæpe.* omisso, *sed.*
207. a. Er. & Lov. *super eos.* ut *si converterentur.* At Am. & MSS. *& si converterentur.*
207. e. Am. & MSS. *cujusque ille caput est.*
209. e. MSS. *sed tamen ex* progenie *carnis suæ.*
212. a. Lov. post, *crediderunt in eum multi*. addiderunt *multa*, ex uno codice MS.
Ibid. e. Am. & Er. *quanto teneriore Martyrum sanguine.*
213. d. Editi. *quod* accepit. At MSS. *quod accipit.*
Ibid. e. Editi, *ita breviter* discet. At MSS. *discit.*
214. c. Corbeiensis MS. *Omnia* ergo *quæ nunc vides.*
215. a. Editi, qualis *nec dici.* At MSS. *qualis.*
Ibid. c. Editi, *ut in illa* æterna *vita.* Abest *æterna* à MSS.

LIBER DE CONTINENTIA.

Correctus est ad vetus exemplar Ecclesiæ Remensis, ad Metense Abbatiæ S. Arnulphi, ad Cisterciense, ad Puteanse nunc Colbertinum, ad Fuliense cœnobii Parisiensis S. Bernardi, ad Genovefæanum, ad Michaelinum, & ad Vaticana tria, nec non ad Lectiones variantes trium Belgicorum quibus usi sunt Lovanienses, ad editiones Desiderii Erasmi ac Lovaniensium Theologorum.
Pag. 216. a. Er. & MSS. *Si enim potestas datur ex* ipso, *quæ.*
217. a. Cisterciensis MS. *Hæc est aliquo continentia, ut opera* &c.
221. a. Sola editio Lov. Audiat *homo* proprium.
223. d. MSS. Tam *quippe est omnipotens.*
224. d. Editi, *fieri non* posse constat, *nisi.* At MSS. *non posset:* omisso, *constat.*
Ibid. f. Editi, *non à nobis* aliena *separatione.* Verùm MSS. *alienat* supple, *natura.*
227. f. Editi. *singula quæque.* At MSS. *singulum quodque.*
232. a. Editi, *eamque inde* ipsam *deponent.* At MSS. *ipse.*
Ibid. c. Editi, *ubi omnis hoste & omnia.* MSS *quia omnes.*

LIBER DE BONO CONJUGALI,

Ad Romanos quinque Vaticanæ bibliothecæ codices recognitus est, & ad Gallicanos undecim, scilicet ad vetustissimum Corbeiensem ante mille annos scriptum, ad Germanensem, Cisterciensem, Michaelinum, Sorbonicum, ad Thuanos seu Colbertinos duos, ad codicem bibliothecæ Regiæ, Augustinensium majoris conventûs Parisiensis, Remensis Ecclesiæ. V. C. Emerici Bigot Rotomagensis, & ad Lectiones variantes trium MSS. Belgicorum apud Lov. & ad editiones Er. & Lov.
Pag. 236. a. Er. & MSS. *si usque ad mortem* alicujus *eorum.*
239. e. Lov. *hoc solum cogitat* femina. Abest *femina* ab Er. & MSS.
240. d. Lov. *quas castiùs* habebant. Er. & MSS. *habebat.*
241. b. Lov. *generandi* caussam vel *necessitatem* At Er. & MSS. non habent, *caussam vel.*
Ibid. d. Lov. *anima post multos.* Er. & MSS. *anima per multos.*

LIBER DE SANCTA VIRGINITATE.

Hunc librum emendavimus ad Colbertinos veteres codices duos, ad Corbeiensem vetustissimum, ad Bigotianum, Pratellensem, Michaëlinum, Cisterciensem, ad MS. Remensis Ecclesiæ, ad alium Ecclesiæ Laudunensis, ad Vaticanos quatuor; ad Lectiones variantes Lovaniensium ex tribus Belgicis MSS. & demum ad editiones Er. & Lov.
Pag. 251. b. Nonnulli MSS. *& ideo* curant *ut sacramentis.*
258. c. Sola Editio Lov. *&* biberet *& eructarat.*
261. b. MSS. *quolibet* damnabili *morbi genere.*
Ibid. a. Editi, *ita teneris* utuntur. Abest *utuntur* à MSS.
267. a. Sola editio Lov. *Cùm verò* jam *baptizati erant.*

LIBER DE BONO VIDUITATIS,

In libri hujus recognitione contulimus cum Erasmi ac Lovaniensium editis veteres codices Gallicanos duodecim, Regium Sorbonicum, Victorinum, Augustinensem, id est è bibliotheca Augustinianorum Paris. Carnotensem Abbatiæ S. Petri, Laudunensem Ecclesiæ majoris, Cisterciensem, Cygirannensem, Beccensem, Michaëlinum, Audoenensem, & vetustissimum mille aut ampliùs annorum Germanensem, nec non Romanos Vatic. tres, ac variantes Lectiones quatuor Belgicorum quæ exstant apud Lov.
Pag. 271. a. Titulus in quibusdam MSS. est, *De professione Viduitatis*, aut *De professione sanctæ Viduitatis.* Apud Er. & Lov. *De bono sive perfectione Viduitatis.*
Ibid. b. Er. & MSS. *non idem* debebis *superflua judicare.*
272. b. Editi, *alter alterius* sunt *membra.* Abest *sunt* à MSS.
Ibid. a. MSS. *alius sic, alius quidem sic.*
275. d. Probæ notæ MSS. *nulla* Christi *subtrahatur oblatio.*
277. a. Sola editio Lov. *tibi homines* gratulantur.
278. d. MSS. *cùm liceret*, & *ut jam non liceret.*
281. a. Corbeiensis vetustissimus & alii tres MSS. *quod* modico *capit.*
Ibid. e. Editi, *Quot autem & quanti.* At MSS. *Quot aut quanti.*
Ibid. f. Er. & aliquot MSS. *in alios sensus* promtiore.

284. e. Editi, *vel mali* fugiendo. Meliores MSS. *mala.*

DE CONJUGIIS ADULTERINIS
libri duo.

Recogniti sunt de novo ad MSS. Regium, Germanensem, Bigotianum, Pratellensem, Michaelinum, Ebrulphensem, Corbeiensem optimæ notæ, ad tres Vaticanos, ad Lectiones variantes trium Belgicorum apud Lov. & ad editiones Erasmi ac Lovaniensium, nec non absoluta impressione ad Amerbachianam editionem, quæ concordat cum Erasmiana.
Pag. 287. d. MSS. *si & ille* mœchatus *est.*
294. d. Sola editio Lov. *non esse servandam.*
298. d. Editi, *non tamen de ipsa.* At MSS. *& de ipsa.*
300. e. Sola editio Lov. *adulteria* fienda *permittere.*
301. d. Lov. *aut viro tam cavendum est.* Ceteri codices *aut* verò.
302. a. Corbeiensis codex, *ne* propter *incontinentiam.*
303. a. Editi, quomodo *loquimur de pudicis viris.* Meliùs MSS. *quorsum.*
Ibid. b. Lov. *ne ab eis benignitas & pietas* excludatur. Ceteri verò codices, *nec ab eis.* Et ex his quidam habent, *excluduntur*: alii cum Am. & Er. *excluditur.*
305. c. Lov. *sed* non injusta. Editi alii & MSS. *sed justa.*
306. c. Sola editio Lov. *Sed absit* hoc à meliori sexu, *ut tanquam.*

LIBER DE MENDACIO.

Repurgatus est ope MSS. Colbertini annorum circiter 800. Germanensis & Corbeiensis ætate æqualium Colbertino, & veteris codicis Regii, Sorbonici, Victorini, Bigotiani, Michaëlini, Pratellensis, Ebrulphensis, Regiomontensis, Vaticani, & Belgicorum quinque sive Lectionum variantium quas ex illis hauserunt Lovanienses: nec non auxilio & comparatione editionum Erasmi ac Lovaniensium.
Pag. 307. d. In MSS *vel putarem* esset.
309. d. Plures MSS. *vel quod incognitum est nobis* cognitum *habentes.*
311. a. Editi, *ut hoc modo* demonstraret. At MSS. *demonstrarent.*
Ibid. f. Duo MSS. *quam* stulti *timent.*
312. a. Editi, *ex sua cujusque* dilectione. Abest *dilectione* à MSS.
313. a. Editi, *sua* mobilitate *perfruetur.* At MSS *mutabilitate.*
315. a. Quatuor Gallicani MSS. *fieri dicat: aut si tale.* Paulò pòst unus è Vaticanis, *vel inculcetur.* Sed *si patiatur muliebria*, quod omnium *ferè sensus abhorret.*
Ibid. b. In MSS. *sed peccato*, dum *ea cùm posset.*
321. a. Lov. *cùm &* sputum. At Er. & MSS. *sputum.*
Ibid. f. MSS. *sed vel* velle *mentiri.*
32[illegible]. a. MSS. *& vel* ejus commoditati *aliquid.*
32[illegible]. b. Editi, *sicut in* pecunia *alteve commodo.* At MSS. *sicut in pecunia* aut *alio aliquo commodo.*
326. c. MSS. Corb. Reg. & Sorb. *quanto* mergit *ad primum*, Regiomont. *mergitur.* Germ. Ebrulp. Pratel. *emergit.* Vatic. *demergit.*

LIBER CONTRA MENDACIUM.

Emendatus ad veteres codices Vaticanos duos, & ad Gallicanos undecim, scilicet Regium annorum circiter 900. Sorbonicum, Victorinum, Carnotensem Abbatiæ S. Petri, Divionensem S. Benigni, Sagiensem S. Martini, Pratellensem, Fiscannensem, Michaelinum, Cygirannensem & ad Cenomanensem Abbatiæ de Cultura: ad Lectiones variantes Lov. ex quinque Belgicis MSS. nec non ad editiones Amerbachii, Erasmi, ac Lovaniensium Theologorum.
Pag. 327. b. Unus è Vatic. MSS *& ardore quo negligentes.*
330. d. Quatuor MSS. *Hoc quippe in homine*, quòd *veritatem.*
331. a. Editi, *id agi potiùs.* Aliquot MSS. *agitur.*
339. a. Lov. *Hæc enim tria ibi.* Alii codices, *tibi.*
Ibid. f. Fortè leg. *eo quòd mendaciis sint* aliqua non dissimilia.
342. f. Fortè leg. *An non posset interrogantibus.*
344. a. Editi, *Quid* apud *nos tantum promeruit.* Abest *apud* à MSS.
345. b. Am. Er. & quatuor MSS. *quisquis* inexcusabiliùs *sive perjurus.*
Ibid. c. Duo codices Vatic. *vel blasphemando* asserit, *falsa noverit esse vel credit.*

LIBER DE OPERE MONACHORUM.

Collati sunt hujus libri codices MSS. novemdecim, tres nimirum Vaticani, reliqui Gallicani, scilicet Colbertinus annorum ferè 900, Regius, Victorinus, Corbeiensis, Remigianus, Floriacensis, Vindocinensis, Michaelinus, Sagiensis Abbatiæ S. Martini, Metensis S. Arnulphi, Abbatiæ Casalis Benedicti, Bernardinorum de Misericordia Dei, Bernardinorum collegii Parisiensis. Cisterciensis Abbatiæ, Ecclesiæ Laudunensis. Augustinianorum majoris conventûs Parisiensis: item Lectiones variantes Belgicorum quatuor per Lovanienses collectæ, ac editiones Er. & Lov.
Pag. 350. f. Editiones, *dæmonia septem ejecerat.* At MSS. *exierant.*
351. c. Edit. *& laboriosiùs* conversaretur. MSS. *conversatus.*
352. a. Sola editio Lov. *unde haberent* victus *necessaria.*
353. a. Editi, *vitæ* debitum concessum *Evangelistis.* Abest *concessum* à MSS. Et ex his nonnulli habent *debitam.*
354. e. Quidam MSS. *apud quos* prædicabat, *nihil tale.*
356. a. Editi, *cùm* indigeret, & *nollet uti victu quotidiano* &c. At MSS. *cùm indigere nollet victu* &c. quibusdam tamen exceptis, qui habent, *cùm* indigeret & *nollet victu quotidiano ab eis quibus Evangelium ministrabat* sustentari
Ibid. e. Plerique ac potiores MSS. *in multa* tribulatione *probationis abundantia gaudii.*
Ibid. Editi, *testimonium perhibeo* illis. Abest *illis* à MSS. & à Græco textu Apostoli.
357. a. MSS. *ordinatus ab Ecclesiis* omissio *est*, quod etiam à Græco abest.
358. a. Editi, *& in Christi suavitate.* Abest *in* à MSS.
Ibid. d. Editi, vicissim *facere deberent.* At MSS. *vicissitudine.*

Ibid. e. Editi *ad omnes qui aderant*. Aliquot MSS. *ad eos*.

361. a. Editi, *verbum ex verbo Græco*. Abest *Græco* à MSS.

36 . c. MSS. *quantum necessitatis est*.

Ibid. Editi, *in Evangelii præconio*. At MSS. *prædicatione*.

364. b. Probæ notæ MSS. *usque ad ista* recreanda.

368. b. MSS. *quos isto sermone* corrigimus.

LIBER DE DIVINATIONE DÆMONUM,

Recognitus est ad exemplaria Vaticana tria, & ad Gallicana septem, duo scilicet Dominicanorum Parisiensium vulgò Jacobeâ, Navarrici Gymnasii unum, item Regium, Remigianum, Michaelinum, & Floriacense: ad Lectiones variantes trium Belgicorum apud Lov. & ad editiones Am. Er. & Lov.

371. b. Aliquot MSS. *Per has efficientias*.

Ibid. b. Plerique MSS. *instigante maximo vitio curiositatis, propter amorem felicitatis falsæ atque terrenæ excellentiæ temporalis*: omissâ particulâ *&*.

Ibid. e. Editi, *diversis artibus agere possit*. Abest *agere* à MSS.

LIBER DE CURA PRO MORTUIS GERENDA,

Correctus de novo est collatis MSS. Gallicanis quindecim, duobus videlicet Colbertinis, Pratellensibus totidem, uno Corbeiensi annorum fere 900. & uno Ecclesiæ Remensis, alio Ecclesiæ Laudunensis, item Regio, Bigotiano, Victorino, Fossatensi Abbatiæ S. Mauri, Metensi S. Arnulphi, Divionensi S. Benigni, Uticensi S. Ebrulphi, Michaelino, & Romanis insuper Vaticanæ bibliothecæ quatuor, nec non variantibus Lectionibus Belgicorum quinque apud Lov. cum primariis editionibus Bad. id est Johannis Badii apud Joh. Parvum Parif. an 1502. Am. Johannis Amerbachii Er. Erasmi, ac Lov Lovaniensium.

Pag. 378. b. Editi, *sanctus usus est Spiritus*. At MSS. *sanctâ usus est Spiritus*.

380. f. Bad. Am. & Er. *experimentum* multiplicium tentationum *deesse*.

382. a. Bad. Am. & Er. *fallacibus* somnis hi *homines in magnas*.

Ibid. b Bad Am. Er. & Vaticani duo MSS. *Nonne* ita *credens*.

383. a. Lov. *indicium* quod illum *sepeliri*. Expunximus *quod illum*, quod superfluò additum est, nec reperitur in MSS.

Ibid. e. f. Unus è Vatic. MSS. *credimus* fieri *per dispensationem*.

384. c. Sola ferè editio Lov. *quæ ego* inducam.

384. e. Bad. Am. Er. & plerique MSS. *nec Lazarum misit*, * & *Moysen*.

LIBER DE PATIENTIA,

Recensitus est in MSS Gallicanis quindecim, Colbertino. Sorbonico, Victorino, Augustinensi Eremitarum majoris conventus Parisiensis, Cisterciensi, Regiomontensi. Floriacensi, Vindocinensi, Pratellensi, Michaelino, Audoenensi, Divionensi S. Benigni, Andegavensi S Albini, Metensi S. Arnulphi, & codice Abbatiæ Casalis Benedicti, in Romanis quatuor bibliothecæ Vaticanæ, cum quibus etiam collatæ sunt Lectiones variantes Belgicorum quatuor MSS. quos viderunt Lovanienses, nec non primariæ editiones Er. & Lov.

389. c. Duo MSS. *evadunt* quæ *per impatientiam* mererentur.

390. b. Editi, *non* prodantur. At MSS *non prodatur*.

Ibid. e. Nonnulli MSS. *laudandum*, ubi *nihil utiliter imitandum*.

391. d. MSS. *seu verborum* quasi *stimulus incitatur*.

Ibid. e. Casalinus MS. *quàm* exserendo *vindictam*.

Ibid. Lov. *quando* commonitus de *zizaniorum permixtione*. Er. *quando* commotus. Castigantur ex MSS.

DE SYMBOLO AD CATECHUMENOS
Sermones quatuor.

Emendati sunt ad Divionensem Abbatiæ S. Benigni codicem annorum circiter 800. ad Gemmeticensem, ad MS. Ecclesiæ Laudunensis, ad MSS. PP. Fuliensium cœnobii S. Bernardi Parif. ad editiones Er. & Lov. Primus Sermo repertus etiam est in Andegavensi MS. S. Albini annorum 800. tres verò alii minimè.

SERMO DE DISCIPLINA CHRISTIANA.

Castigatus est ad Corbeiensem codicem ante annos circiter 800. scriptum, ad Germanensem, Gemmeticensem, Bigotianum, ad Fossatensem Abbatiæ S. Mauri, ad Cistercienses duo, & ad editiones Er. & Lov.

Pag. 431. c. Plerique MSS. *& quò vis, securus* ambula.

435. c. Cisterciensi MS. *Quantò melius* fides *convertit ad Deum*.

SERMONES DE CANTICO NOVO DE QUARTA FERIA, DE CATACLYSMO ET DE TEMPORE BARBARICO.

In iisdem codicibus, quibus Sermones quatuor de Symbolo ad Catechumenos continentur, inventi sunt ac recogniti.

SERMO DE UTILITATE JEJUNII.

Non repertus est nisi in editis.

SERMO DE URBIS EXCIDIO.

Recognitus est ad veterem codicem Abbatiæ S. Michaëlis in periculo maris, & ad editiones Er. & Lov.

F I N I S.

APPENDIX

APPENDIX
TOMI SEXTI
OPERUM S. AUGUSTINI
CONTINENS SUBDITITIA QUÆDAM
OPUSCULA,
SCILICET

Librum XXI. sententiarum.
Dialogum LXV. quæstionum.
Librum de fide ad Petrum.
De spiritu & anima.
De amicitia.
De substantia dilectionis.
De diligendo Deo.
Soliloquia.
Meditationes.
De contritione cordis.
Manuale.
Speculum.
Speculum aliud quod dicitur peccatoris.
De triplici habitaculo.
De scala paradisi.
De cognitione veræ vitæ.
De vita Christiana.
De salutaribus documentis.
De duodecim abusionum gradibus.
De septem vitiis & septem donis Spiritus-sancti.
De conflictu vitiorum & virtutum.
De sobrietate & castitate.
De vera & falsa pœnitentia.
De antichristo.
Psalterium quod Augustinus matri suæ composuisse fertur.
Expositionem cantici Magnificat.
Tractatum de Assumtione B. Mariæ.
De visitatione infirmorum.
Sermones de consolatione mortuorum.
Sermones alios quosdam ad populum.
Sermones demum ad fratres in eremo.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

SENTENTIAS hic habes alias ex Augustino, alias collectas ex aliis auctoribus, & eas temere nullaque certa ratione ad viginti unius sententiarum sive quæstionum numerum revocatas: quo fit ut sub eodem titulo res non rarò diversæ & minimè ad propositum facientes reperiantur. Nonnulla etiam bis referuntur in tam exiguo libello: nec absunt solœcismi & indoctæ rerum definitiones ac distinctiones, uti Lovanienses Theologi post Erasmum observarunt. Unicum habuimus libri hujus manuscriptum exemplar in Michaëlino Cœnobio repertum.

VIGINTI-UNIUS SENTENTIARUM SIVE QUÆSTIONUM
LIBER UNUS.

Beatus qui.

OMNIS qui beatè vult vivere, si vivit ut vult, beatus est: omnis autem homo beatè vult vivere: omnis igitur homo qui vivit ut vult, beatus est. Ex quo conficitur neminem vivere ut vult, qui vult turpiter vivere; quia nemo beatus est qui turpiter vivit. Ideo autem non vivit ut vult, quia etsi multa secundùm voluntatem suam faciat, consequuntur tamen plura contra ipsius voluntatem.

II. De Judæis. 1. Cor. 10. 1.

CUM Apostolus dicat, omnia in figura contigisse Judæis, umbras præterea fuisse cuncta præterita; nam corpus Christum esse: possum contendere, pascha nunquam semel gestum esse, quando figuratum corpus fuit occisus Christus. Nam & si ovis qualem lex ad pascha describit, non potest inveniri, ut sit ex ovibus & hœdis; (discordat enim horum animalium ad conjunctionem communis fetûs ipsa natura;) quomodo potuit pascha verum geri, cùm defuerit agnus talis ille qui pascha est? At si Christus talis ex justis, id est ovibus, & ex peccatoribus, id est hœdis secundùm carnem nascitur, hic est solus agnus ille qui quæritur, quique dum non ampliùs quàm semel occiditur, non ampliùs secundùm veritatem A quàm semel celebratum illud perfectum pascha monstratur. Figuræ igitur, ut diximus, tunc temporis fuerunt: nam agnus eligitur, ut simplicitas & innocentia designetur; masculus quæritur, ut virtus comprobetur; immaculatus, ut fine crimine; agniculus, ut exacto prædicationis tempore; perfectus, ut instructus omni virtutum genere; mense primo, ut totus annus à primordio proprio consecretur; quartadecima die mensis, ut lumine veritatis impleto, erroris non operiatur; ad vesperam, ut sæculi occasus imminens approbetur; ejecto fermento, ut à corde perversæ mentis malitiæ corruptio tollatur; oblitis sanguine liminibus domorum, ut figura Dominicæ passionis fronte signetur; igne assus, est enim Evangelium & sermo Christi robustus cibus; nec in aqua madidus, non est enim delicatæ interpretationis humido languore solvendus. B Nihil prætermittitur, nihil enim in Christo omnino reprobatur. Ossa non conteruntur, quia nec comminui, id est, vinci unquam Christus potest. Quidquid superest, divinis ignibus imponitur; id est, quæ quis capere non potest, Christi divinæ scientiæ remittit, eorum tantùm quæ manifesta sunt, pro viribus epulator intentus. Nam & quod stantes edunt, forma est, ne quis cadat, aut ne quis se in Evangelio ad necessitatem prosternat; sed

Exodi 12.

a Editi al. epulantur.

a vigentis animi robore contra persecutionum prælia invictus, id est, sublimis & erectus assistat. Nam quòd succinctis lumbis, Evangelicæ signum est continentiæ, dum locus seminum coërcetur & constringitur: additis baculis, Spiritu sancto quo quis nititur: pedibus calceatis, id est, lubrico erroris ejecto, dum b provectione ad fidem cælestium quasi ferratis præsidiis in Evangelio cuncta sunt fixa, firmissima veritate solidata. Festinanter etiam: ferventes enim fide probantur, tepidi & negligentes respuuntur & evomuntur. Cum azymis sumuntur: Christus enim cum omni simplicis animi pura simplicitate sumitur. Cum c picridiis: etenim hoc pascha in Judæorum damnationem acerbissimas amaritudines cessit. Non nisi circumcisis dabatur: purgatis enim solis & lavacro indulgentiæ cælestis expiatis percipiendi Christi corporis d sacrati cibi facultas porrigitur. Ita quæ figurata in Israelitis fuerant, in nobis corroborata sunt; & quæ illis imagines, in nobis ipsæ sunt veritates. Imitabantur illi facere pascha, dum in similitudinibus exercerentur, solis discipulis Christi verum paschæ factum.

a Edit. al. ingenua.
b MS. & Ex. probatione.
c Picridia sunt olera amara, lactucæ agrestes.
d MS. & Ex. Christi corporis sacramenti cibi.

Non ii qui pecudum pertractant corque jecurque,
Sed quorum emundat prudens præcordia virtus,
Excludens positam subter labem vitiorum,
Remigio poterunt cælum penetrare secundo,
Æthera jam vacuum lætis transcurrere pennis.

III. *De quæstione fati & fortunæ. e Epist. 246. Augustini ad Lampadium.*

Quia tuum animum non leviter moveri, & cùm præsens essem adverti, & nunc tuis litteris gratiùs certiùsque cognovi, rescriptam tibi non parvi voluminis debeo. &c. e.... Ero tamen alacrior si & sæpe commemorare tuis litteris tuam non pigeat caritatem & quid de hac epistola sentias, rescripto edocueris.

IV. *De miraculis magicis. Exod. 8.*

Non oportet moveri, cùm magicis artibus miracula fiunt plerumque similia miraculis quæ fiunt per sanctos Dei servos. sicut scriptum est in Exodo, quòd magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moyses. Non ergo hæc oportet mirari quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aëris hujus non absurdè fieri posse creduntur. Sed hoc interest, quòd cùm sancti talia faciunt, in nomine Dei Domini omnium rerum de sublimioribus apparentibus jubent inferiori creaturæ; cùm autem mali homines magicis artibus operantur similia, in manus suas dantur, cùm exaudiuntur à dæmonibus. Digni sunt enim qui tali exauditione decipiantur, ut pœna illis fiat hoc quod videtur impetrare beneficium, cùm eis exhibent quasi privatim aëriæ potestates quædam miracula, ut eos habeant subjugatos, permissu tamen f divinæ providentiæ, ut pro meritis animorum sua cuique tribuantur.

f MS. divino, omissa voce providentiæ.

V. *De 153 piscibus. g Ex q. 57. inter quæst. 83.*

Potest etiam si numerus iste consideretur, occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem, &c. g ... ubi peccatores, qui ad sinistram pertinent, non inveniuntur.

VI. *In quo melior sit homo belluis.*

Hominem ex anima & corpore constare nulli dubium est, ita ut anima sit vis quædam qua corpus vivificatur; & sunt duo, ita ut unum altero sit præstantius, illud dominatur, hoc serviat. Sed rursus in eadem anima duo quædam videntur: unum quod utpote divina, intelligit & participet rationi, ac dicatur rationale: alterum quod sensibilibus fruens, belluis communicat, ac sit irrationale. Quod rursus in duobus animadvertendum est, quorum unum est quo resistere appetit h obsistentibus, alterum quo adipisci congruentia, quod & belluas facere manifestum est. Quibus collectis, apparebit hominem constare ex anima quidem & corpore, sed nihilominus hac partitione diversis. His autem omnibus præsidet illa prima & rationi vicina pars, quæ cùm sese suaque, vi ac potentiâ subjiciatis, non per se, quia ipsa ex se nihil est, sed per benignitatem Dei per quam anima est, fuerit delectata, naturæ inferiorem in se partem frenando, atque à rebus temporalibus abducendo, liberat dolorum egestate, indigentiæ difficultate, morborum molestiis, atque in sua bona beneficâ largitione reducit, ut justitiæ in ea firmitas maneat, regendo secundùm suam naturam & servienti præstando cujus servientis si vita fuerit delectata, & hæc temporalia dilexerit, non dominans, sed serviens, & non præstans inferiori, sed ei obsequens, judicabitur, ad extremum graviores pœnas expertura, deserta iis omnibus quæ adversùm Dei præcepta dilexit. recurrendo autem ad superna, ac se totam Dei beneficiis resumendo, erit similis ei à quo facta est, & erit beata, habens ejus similitudinem ad quam facta est. Sic enim scriptum est, *Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* Quam nos ipsi intuitu recepturos esse sic dicitur per Joannem apostolum: *Carissimi, filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus; scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* De distributione autem animæ dictum est, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Et apostolus Paulus sic ait: *Salvum faciat Dominus spiritum vestrum, animam & corpus.* Quapropter nihil belluis homo præstat, nisi quòd intellectualis anima est: ipsis autem hominibus ceteris præstat, cùm intelligit Deum, neque temporalia bona perversa vanitate sectatur. Nam & illud verissimè dictum est, *Nolite esse sicut equus & mulus, non habentes intellectum.* Et illud, *Qui gloriatur, in Domino glorietur:* sic intelligit, quia ego sum Dominus. Et illud, *Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Quæ abundantia homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole?*

h Lov. subsistentibus.
Gen. 1. 27. 1. Johan. 3. 2. Deut. 6. 5. Matt. 22. 37. 1. Thess. 5. 23. Psal. 31. 9. 1. Cor. 1. 31. Eccle. 1. 2.

VII. *De corporis resurrectione.*

Excepto eo quod omni fide dignum est, nihil Deum non posse, tali etiam ratiocinatione colligi potest, non esse contra naturam ut resurgat hoc corpus. Universum corpus, quod etiam hujus mundi sensibilis cæli & terræ nomine significatur, est aliquo modo. Omne autem quod est aliquo modo, neque tamen summo modo, ejus speciei participatione est, in quantumcunque est, quæ summo modo est, qua, cum regitur, ordinatas quasque commutationum pati potest. Non autem esse omnino corpus non potest. Si enim omnino corpus non erit, aut nihil erit, aut aliquid melius: sed nihil esse non sinitur, obtinente specie quæ semper manet & verè summéque est. melius autem aliquid esse quàm corpus non potest; quia & corporis universi certus est modus, & eorum quæ incorporea facta sunt, numerus augeri non indiget; & non est opus aliquam novam naturam fieri, quasi aut non omnia facta fuerint, aut in locum alicujus quæ perierit alia substituenda sit; cùm & perfectè facta sint omnia, & ea gubernentur providentiâ secundum speciem semper manentem, ut ordinatè mutabiliter, & per hoc in mutandis quasi quædam manentiam cedat natura sensibilis, atque ita in suo genere teneatur, modumque proprium custodiat. Ex quo fit ut corpus omne alter atque aliter sit, corpus tamen esse non desinat: ita universæ naturæ salva sunt omnia, quæ sensibus nostris discedunt & interire penitus existimantur. Unde non mirum est, si hoc corpus modum titum suum, quo nunc est, in quantum est, recipiat, aut meliorem aliquem sortiatur; cùm is qui vocatur interitus, discessio in alios modos sit, non omnino peremtio.

VIII. *De fide, spe, & caritate.*

Fides sine spe & caritate est, si dicas, Credo vera esse ad quæ me vocas, sed ego ea capere non possum, nec volo. Fides sine spe cum caritate est, si dicas, Credo vera esse ad quæ me vocas, & volo ea consequi; sed non possum. Fides cum spe sine caritate est, si dicas, Credo vera esse ad quæ me vocas, & ea possum assequi si velim; sed nolo. Caritas sine spe & fide est, si quis dicat, vehementer se velle sine illecebris corporis sui vivere in æternum, sed neque credere esse vitam æternam, nec si sit, eam se posse assequi. Cum fide sine spe caritas est, si & desiderare se vitam æternam, & credere esse quis dicat, sed se posse assequi neget. Spes autem sine fide quomodo esse possit, non invenio. Nemo enim sperat se posse assequi, quod esse non credit. Oportet ergo inesse animo omnia tria, fidem, spem & caritatem, ut & credat vera esse ad quæ vocatur, & speret se posse assequi, & omnino ea diligat.

IX. *Quòd philosophia in tres partes dividatur.*

Philosophia in tres partes dividitur, moralem, naturalem, rationalem. Moralis in duas, scientiam & administrationem. Scientia in duas, hortationem & tractationem bonorum & malorum. Administratio in duas, officium & finem: officium quod facere debemus, finem ad quod referimus omnia quæ rectè faciamus, ipsum autem ad nihil aliud referatur. Naturalis distribuitur in duas partes, corporea & incorporea. Corporeorum divisio quinquepertita est: in caussam, quæ aliquid facit: materiam, unde facit: motum, per quod facit: caulationem, quare facit: effectum, quod facit. Incorporeorum quadripertita est, in locum; locus enim non est corpus, sed spatium quod obtinetur à corpore; in tempus: in extremitatem; extremitates enim corporum non sunt corpora, quia non habent crassitudinem: in dicibilia; dicibilia enim quæ concipimus animo ut enuntiemus verbis, non sunt corpora. Sed tunc dicuntur dicibilia, si ex rebus verbis animo impressa sunt. Rationalis distribuitur in tres partes: dirigentiam, quæ est in perceptione sensuum, vel esse dicitur definientiam, qua definimus quid quid sit: differentiam, qua ratiocinamur argumentumque concludimus.

X. *In quo fuerit Adam ante quàm peccaret.*

Ante quàm peccasset Adam, anima erat rationalis, perfecta & beata; corpus habens, non quale nunc habemus fragile atque mortale: sed quale congruebat tali animæ, quæ nondum in se Dei similitudinem prava voluntate corruperat: quale nos quoque post resurrectionem habituri sumus, cùm eadem animæ eandem similitudinem Dei perfecta sanctitate perceperit. Postea verò quàm peccavit, facta est anima rationalis cupiditate corrupta, corpus habens quale in nobis nunc cernimus.

XI. *De casu peccantis.*

Casum peccantis ex arbitrio libero venientem, quem nulla inopia, neque cupiditas perurgebat, quærimus. Suspicari autem videor qualitate materiæ factum. Sed occurrit Dei opus, Dei perfectio, à quo talis ac tantus fieri meruit; & omnes nobis rationes confundit, ne Deus meliore consilio de illa desperans materia, ideo liberum arbitrium dederit, ut si peccatum obreperet, rectè alienus à culpa esset.

XII. *Cavendum ne putetur quidquam esse verius quàm omne quod est ex eo quod per se ipsum est.*

Et quod summè, cum ipso & de ipso est: quod autem non summè est, ab eo qui summè est, de nihilo acceptum fit. In hac ergo natura non potest rectè Deo tribui, nisi quod in se habet esse, id est, omne ejus bonum. Quod autem ad peccata mortemque pertinet, sine dubio vergit ad non esse: hoc undecumque sit, non est certe ab eo quod summè est, nec ab eo quod aliquo modo est. Non est igitur nec à Deo nec ab aliquo opere Dei. Erit ergo ab eo quod est ei contrarium quod summè est. Quod ergo quæris unde sit, non est unde sit.

XIII. *Quid sit homini commune.*

Prima animalia mortalia, insensualia, irrationabilia, ut arbores, & cetera, cum quibus est homini commune crescere, generare, ali, mori. Secunda mortalia, irrationabilia, sensualia, ut pecora, cum quibus est commune crescere, generare, ali, mori, sentire, appetere, fugere. Tertia sensualia, rationabilia, mortalia, ut homines. Quarta immortalia, sensualia, rationabilia, ut angeli, cum quibus est commune audire, sentire, intelligere.

XIV. *Voluntas quid. a Ex lib. de duab. anim. c. 10.*

Voluntas [a] est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum.

XV. *Tria genera virtutum.*

Prima civiles politicorum: purgatoriæ, quibus exuitur anima à vitiis: exemplares, quæ jam contemplanti menti imprimuntur à Deo, ubi totum vivit, ubi totum semper vivit, ubi totum semper beatè vivit. Intelligibilia, quæ intelliguntur. Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur: intellectus, quia per se intelligit: animæ intelligibilis, quia intelligitur; intellectualis, quia & ipsa intelligit.

XVI. *De pulcritudine mundi.*

Mundi, si placet, auribus æquis atque mente pura
Operum accipe prima Dei: quæ tu negas bona esse,
Et clamas hæc fieri non debuisse cuncta:
Quoniam ut Deus omnia, summus summa, facta non sunt.
Elementa boni bona mundi prima quatuor sunt.
Levis ignis, acutus, & est qui mobilis supernè.
Gravis huic obtusaque contrà est atque pigra tellus.
Inimica igitur tria summis sunt tribus i quoque ima,
Duo quæ medio veniunt, aër, unda, nectunt.
Extremis rursus amica quantum & ipsa secum.
Levitatem & mobilitatem cum igne jungit aër,
Obtusum pondus & infrè jungit unda terris.
Hebes est & mobile vinclum, quo aura & unda inhærent.
Sed hebes quòd loquitur altè, debet aura terris

i MS. quod.

a Editi al. unum. b Editi al. bona.

Quòd mobilis insluit a imum debet unda flammis.
Medis extremis sibi sumunt b bina de propinquis,
Et ce longè positis hæc singula occuparunt sibi.
Sic variis elementis quadratur iste mundus:
Sic est discordia concors, sic remota juncta.
Ita motibus omnibus hæc sunt ritè temperata, et
Imparibus numeris fit pulcritudo compar.

c Editi al. numeros.

Quidquæque ferant elementa, & quid sibi apta gignant,
Referam ut valeo c numeris, tu benignus audi:
Ut in his quoque fœdera mundi firma lege veri
Ubi videris, medium credas ista facta certo.
In quatuor his elementis, aura, aqua, igne, terra,
Animalia certa creantur, propriæ quæ sede, &
Quæ habeant alios alia usus congruosque motus.
Gradientia fixaque, duplex quod geminum videmus,
Animalia sunt elementis ultimis duobus.
Age jam ultima despice terræ, & confer ima summis:
Fixum radicibus hæret arbustum omne terris:
Fixa ut sublime rotantur sicera d alto cælo firma.
e Hic vestigia fert quod repit omne terris:
Globusest ut cuique ita firmant gressum & astra septem.
Natat undis, & volat, auras ambiente motu.
Sursum deorsumque animantium quod petit vicissim.
Medium medium bene librans hinc & inde nisu.
Aliud quoque conveniens his quatuor vicissim
Contrarium inesse elementis qualitate duplex,
Paucis adverte, docebo; namque parva non sunt.
Ita primum tertio habetur, quartum ut est secundo:
Contraria in his volo cernas, vimque singulorum.
Celer ignis & aridus est, quod possidet superus:
Præfrigide & humida serpit tertia unda.
Contravenit inter utrumque locatus, mixtus ex utroque;
Quarto contrarius aër, ultimo secundo,
Ambobus partem perilis, atque totus impar.

d MS. alto. e Editi al. Hæc.

f MS. liquescit quod aquarum.

Nam humore liquescit f aquarum, fervet ignis æstu.
Cepit undis terra rigorem, sitque sicca cælo.
Vicibus variis ita totus quatuor sibimet
Per motive tempora nexus temperatur annus;

g Lov. frigora. h Edit. al. eo.

Pluvialis hyems rigat undis, aque g frigore artat.
Maturat & omnia torret sicca & ignea æstas.
Ver temperiem sibi sumit h de hoc utroque gratam:
Tepidam igne & aqua tenet auram molliter fluentem.
Autumnus frigore torpet, siccitate hiulcat.
Sic corpora quatuor ea his nostra copulantur.
Spatium hæc quoque noctis, & horas temperant dierum.
Medium igne quod ardet & aret tempus hinc diei est.
Medium undis frigidum & humidum est tempus inde noctis.
Sunt extrema humida noctis, prima jam calet lux.
Hinc atque illinc tibi blandum manè temperatur:
Sunt ultima sicca diei, prima friget umbra:
Ex utroque accipe legem, & i temperatur vesper.
Et tot res invide tales. Fulgida astra cæli,
Cælum cælique figuram perpetesque motus,
Fixam in medio, quod & unum est pondus omne terram,
Glaucum Oceanum mare, & omnes angulares orbis almi,
Auram liquidas, modò densas, inde mox serenam:
Tot corpora pennipotentum, picta, grata, blanda,
Varium decus atque nitores adde tot natantum,
Tot terrigenis decoratum multiforme pulcrum:
Et tot res invide tales te esse nolle clama.
Rapidum tardo, & rata tote currens, hac & hac vagantia
l Statisque manentia; densis rara, magna parvis.
Obscuris m flammiferam, nigra luminosis:
Intercedentia natis, nata nascituris:
Medium extremis, medio illa, n & ima summis,
Corcordant lege superna: lege dico veri;
Unum carmen modulantur concinuntque in unum:
Unum quoddam apparet, omne quidquid ambit esse.
Et tot res invide, si audes, te esse nolle clama.

f MS. & temperatur vespere.

k MS. orbis alma, Aura.

l MS. Æstantisque moventia. m MS flammiferis. n MS. atque imis alta summis Concordant.

XVII. Quòd notitia evidentior boni mali est experimentum.

Item non esse bona dulcia, si non paterentur adversa. Item bonum quod obtemperando minùs diligebat, ardentiùs diligit comparando. o Non erit magnus magnum putans si cadunt ligna, lapides, & moriuntur mortales. Quòd si artifex de tali materia faciat aliquid quod melius illo est, nonne melius se ipso aliquid fabricavit? Nullo modo: quia non solum melior, sed ne par quidem arti potest esse materia. Sic enim materia est subjecta artifici: si subjecta est, inferior sit necesse est.

o Possid. in vit. Aug. c. 28.

XVIII. Quid est quod omnia mensura & numero & pondere disposuisse dicit propheta Dominum.

Maximum unum potest intelligi. Numeri enim ab eo mensurantur: ut mensura possit Pater intelligi, & numerus ipse Filius, pondus Spiritus-sanctus; amor est enim. Nam qui amat dicitur, pendet ab amore, & qui pendet ad aliquid venturus est. Erit namque numerus de mensura, & inde ipse ordo sequitur. A pondere dicitur pendet. Ad ordinem nisus pertinet. Ordo enim potest etiam & pondus accipi pondus conatus esse potest ad locum, conatus vel conati ad locum appetitus occurrit: pondus ergo ad ordinem pertinet. Lucem istam solis substantiam esse, non qualitatem, manifestum est. Qualitas enim in corpore consistens est, & ubi est corpus, ibi qualitas. Corpus solis in cælo, qualitas ergo ibi. Qualitas enim ut figura, ut color, ut duritia, ut mollities. Lux autem ista usque ad terras distenditur, & manifestum quia corpus: de loco enim in locum transit. Et ista sunt duo infinita, lux solis, & terra. Qualitas enim cum eo movetur, cujus est qualitas. Lucis ergo solis & aëris substantia naturas suas habentes, invicem sine aliqua angustia, vel sine expulsione alterius manentes, ita sibi commiscentur, ut una alteram non mutet. & corpora sunt. Refers nunc ad incorporea coæva, ut lux, & ignis æqualia, ut homo de homine: melius coæva, quàm non coæva; melius æqualia, quàm non æqualia. In illa ergo

De Filio.

divinitatis natura & coæva & coæqualis. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genuite.* Summum bonum non est infecundum & sterile. Quod autem de illo genitum est, æquale illi est, in hoc maximè, ut unum de uno sit. Et est summus modus de generatione unum, unde unigenitum magis approbetur æquale. Modus, finis cujusque rei. Sed ne cuiquam videatur, quia & filius debuit generare: si ita esset, nullus esset generandi finis. Moderatum autem immoderato melius est. propter æqualitatem magis finis est moderatus. Unum duo infinita esse possunt, & hæc corpora, ut aër & lux, quæ per locos distenduntur, & non se angustant. Si ita ergo in corporalibus, quanto magis in spiritalibus? In Deo non nihil debet esse mutabile. Si ex p tempore genuit, mutabilis est: qualitas in substantia est mutabilis. In sapientia Salomonis, *Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper e & est ante ævum.* Item in Salomone, *Vapor est enim virtutis Dei, & manatio quædam omnipotentis Dei sincera.* Iterum, *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Ratio procedens, rectè dicitur verbum. Vox aliquid est, silentium nihil est. Unum si solum esset, in se esset, sterile esset, & nihil præstaret: sed quia benignum est, procedens ad aliquid faciendum, processit in alterum se. Ipsa est generatio Unici, quia qui facit est, & per quem facit est, & effecerunt duo. Unum enim antecedit duo & his duobus est aliquis ordo, & fiunt tria, quæ Trinitas dicitur. Cardo dicitur omnium rerum, qui accipitur Pater. Cardo enim quamquam sit immobilis, tamen motum qui est ipse Filius intellectus, unum esse dicitur, quem omnes digni fruuntur, sed non omnes æqualiter. Nam homo susceptus à divina Sapientia, quanto divinè susceptus est, tanto diviniùs intelligit. Nam quamquam unum sit corpus, tamen non eamdem habent omnia membra sanitatem. Aliter dicimus sanitas oculi, aliter capitis, aliter ceteri corporis. Homo enim à peccato evadens conatur intelligere, ille autem susceptus ab eodem intellectu. Numquam autem erit manus pes, aut pes oculus: sic & homo numquam erit quod ille qui susceptus est a sapientia Dei. Deus dicitur finitus forinsecùs usque ad animam, intrinsecùs usque ad se: omnia enim in se continet. Anima autem finita est usque ad corpus, & usque ad Deum. Corpus etiam foris finitum est usque ad nihil, intrinsecùs autem infinitum est: dividendo enim numquam finitur.

Psal. 109. 3. De semper nato.

De Unigenito.

p. Editi al. ex parte. Eccli. 1. 1. Sap. 7. 25.

Eccli. 1. 5. De Verbo.

XIX. De ideis.

Omnis transitus de loco in locum per lineam fit, quoniam omne latum lineâ sibi conjungitur, & omne corpus lineâ sibi conjungitur, quæ linea utique corpus non est: ita & omnis transitus in anima, id est, motum vel affectio, qua modò stultè, modò sapiens per quasdam utique lineas, id est, per quosdam transitus medios fit, quomodo ipsa de nihilo facta est. Homo si verum sciat, perè Deus est. Deus si verum nescit, non penè, sed bene lapis est. Mens autem hominis quàm optimo motu ferri debet. Quo igitur circuitu movenda est? Est autem optimus mentis circuitus rationalis cogitatio, quæ ab eo quod quæritur profecta, per succedentium argumentorum circulum certior redit in locum. Ideoque etiam similitudines intellectui idoneæ sunt, quod per ipsum motum quem natura desiderat, animo exhibeantur. Nam quasi auferunt animos ab eo quod agitur, & illò iterum referunt: sed quòd a efferunt, contra pigritiem fit: quòd referunt, contra errorem. Unde placuit etiam priscis sapientibus quasdam res imaginibus signare fabularum, ut cùm ad eas fertur intentio, referturque ad id quod significant, motu suo mens etiam cùm ludit, exerceatur in disputatione. Prævidendum ne quis mentiatur. Omnis animus affectibus mutatur: nam & in officiis mutabilis est. Deus est autem solus immutabilis, & angeli: ergo semper immutabiles sunt, cùm officia impendunt. Vermis de morte natus, & mortem consumens de putredine natus, putredinem consumens. Omnia mutabilia etiam puncto temporis mutantur, & maximè corpora quæ penitus non manent, sed ætatibus sine intermissione moventur. Nam omnis res ætates suas habet, ut ad brevem ætatem sua omnis major quasi æternitas sit: cùm etiam adhuc viventes mortes quasdam patiantur ipsarum ætatum, & ultima mors major quodam modo mors fit, ut ipsa crescentis ætatum mortes patiantur. Et montes cùm ruunt, & insulæ cum ruunt & nascuntur, quasi mortes fiunt in universitate; ut ultima mors fit etiam mundo quæ dicitur conflagratio. Nam tria sunt: unum semper immutabile, ut Deus: semper mutabile, ut corpus: medium quoddam ut anima, ut mutabilis esse possit, possit & immutabilis. Sed post commutationem corpus non minuetur. Ea demum vera & sincera libertas est, qua ut sit ubicumque sit, bene sit sibi. Deus autem est solus, nusquam absens ab eis quibus q solus voluptas est. r Pater autem misericors mortalis illis vinculo traiebat. Descensus summæ telis est, ut cùm potest se aliquid appetere quod sibi prosit, ad alia huic rei necessaria trahatur ac f si id quod volebat in multis implicetur, & dicat, *Præveni nolens* t quod volebam: redit autem per gratiam Dei. Tria sunt genera virtutum: primæ civiles politicorum, u &c.

a f. assistunt.

q Lov. sola. r Plotini dictum ex lib. 9. de Civit. Dei c. 10. f MS. ac si id quo volebat. t MSS. quo volebam. u Hic reponebatur sententia xv.

a Notitia enim evidentior boni, mali est experimentum iis quibus potentia interior est, ut per disciplinam malum ante experimentum sciant. Non essent bona dulcia, si non paterentur adversa. Item bonum quod observendo minùs diligebat, ardentiùs diligit comparando. Non erit magnus magnum putans, si cadunt ligna, lapides, & moriuntur mortales. Utrùm secundùm tempus, an secundùm excellentiam Deus ante tempora. Non enim secundùm tempus ante tempora: alioquin incipit tempore præcedere tempora, & non jam præcedit tempora qui tempora illa præcedit.

XX. De malo. a Ex sententia XVII.

Nos autem Deo jubente ea quæ volumus egimus, quoniam quæ possumus volumus, bona dumtaxat. Nam mala in potestate sunt quæ in voluntate esse non debent. Idque est & plurimum & solum in libero arbitrio, plenissimè velle omne quod rectè agere possis y si quod rectè non agere non potes, fac velis agere quod rectè potes. Manifestum est in Spiritum sanctum peccantem veniam habere non posse, nam vindicatur. Cum enim affligitur, in ipsa pœnitentia punit factum, & solvit vindictam. Non ergo dimittitur, quia punitur.

XXI. De libero arbitrio. y In MSS. (commorgitnem additur, & nisi nolle quod vitare non possis.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

EXSTAT iste liber in vetustissimis exemplaribus sub titulo Orosii percontantis & Augustini respondentis. Verumtamen in præfationis & interrogationum stilus dissidet ab Orosiana phrasi, ita reliquus sermo non convenit Augustino, nisi cùm ipsius verba recitantur. Congestæ huc sunt quæstiones ex variis locis. Nam duodecim priores sunt in opusculo de Trinitate & unitate Dei, qui inter subdititios libros Tomi 8. exhibetur. Aliæ ex subsequentibus plures pertinent ad Commentarium in Genesim Eucherii nomine vulgatos. Non paucæ etiam ex Augustini libris de Genesi ad litteram decerptæ sunt. Ad extremum dialogus clauditur sententiâ Augustini citatis in hæc verba: Nam de eo qui præesse festinat, quidam Patrem eleganter expressit dicens, Sciat se non esse episcopum, qui præesse cupit, non prodesse. *Locus est lib. 19. de Civitate Dei c. 19.* Intelligat non se esse episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. *Opus recognovimus ad Corbeiensem codicem ante annos ferè octingentos scriptum, ad Vindocinensem & Michaelinum annos habentes ad minus sexcentos, ad Romanos bibliothecæ Vaticanæ quatuor; & ad editiones antiquiores. In Corbeiensi & Michaelino prænotatur sic:* Quæstiones Orosii & responsiones sancti Augustini episcopi. *In uno e Romanis,* Liber dialogorum beati Augustini episcopi percontante Orosio presbytero. *Nec multo aliter aliis in libris inscribitur.*

QUÆSTIONUM SEXAGINTA QUINQUE

DIALOGUS SUB TITULO OROSII PERCONTANTIS ET AUGUSTINI RESPONDENTIS.

LICET multi & probatissimi viri diverso quidem stilo, sed non diversa fide innumerabilia opuscula ediderint, ita ut difficile sit eorum omnia legere; ea tamen quæ leguntur, propter eloquii venustatem & difficillimas quæstionum perplexitates, minime intelliguntur. Re vera enim, dum cogimur propter altitudinem Scripturæ divinæ occultam viam carpere, perscrutari nostræ ambiguitatem non minimam reliquerunt. Sunt etiam planè spiritales viri, qui eorum assequuntur eloquium, & penetrant intellectum. Quorum nos dum concupiscentiis satisfacimus, præclaræ eorum scientiæ non æquamur, ut eas sicut illi intelligere valeamus. Quapropter quæso te, ut percontanti mihi respondeas, & quæ obscuritatem faciunt, elucidare digneris.

Quæstio I. In primis quæro à te, utrùm Deus Trinitas sit, & quibus testimoniis approbes, nosse desidero.

Resp. Principium Geneseos evidenter ostendit. Ait enim, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* [Gen. 1. 1.] Quem alium principium intelligendum putabimus, nisi Filium? Ipse enim de se ipso interrogantibus Judæis quis esset, respondit, *Principium qui & loquor vobis.* [Johan. 8. 25.] Ergo principium Filius. Per Filium fecit Deus cœlum & terram: *Omnia per ipsum facta sunt,* sicut Evangelista Johannes narrat, *& sine ipso factum est nihil.* [Johan. 1. 3.] Procul dubio in Dei nomine Pater, in principii nomine Filius intelligendus est. Profectò cùm dixisset, *In principio fecit Deus cœlum & terram*, subsecutus adjunxit, *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas:* qui tertia est in Trinitate persona. Igitur si Trinitas non esset, numquam Dominus noster Jesus Christus diceret Discipulis suis, *Ite baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti:* [Matth. 28. 19.] nec baptizato Domino in Jordane a Johanne, vox de cœlo diceret, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui:* [Matth. 3. 17.] nec Spiritus-sanctus in columbæ specie descendisse super eum, & mansisse diceretur. Miror infelicem Sabellianam hæresim, hoc est, Patri-passianorum, quòd sic cæci sunt mente, ut tam præclara, tam aperta testimonia non attendant. Ipsi namque asserunt unam [a] esse personam, id est, ipsum sibi Filium esse qui Pater est, & ipsum Spiritum sanctum. Sed nos cæcitatem ipsorum relinquentes, tres personas secundùm Scripturas sanctas intelligamus, id est, alium esse Patrem qui genuit, alium Filium qui genitus est è Patre, alium Spiritum-sanctum: non aliud, quia substantiâ unum sunt. Personas distinguimus, non deitatem separamus. Igitur Filius Dei naturâ est Filius, non adoptione. Sic enim scriptum est: *Ex utero,* inquit, *ante luciferum genui te.* [Psal. 109. 3.] Non quòd Deus Pater uterum habeat sicut nos, aut corporeus esse credendus sit: sed per uterum substantiam intelligi voluit, de qua natus est Filius. Quod est Pater, hoc genuit: Deus Deum, lux lucem. Igitur sicut homo hominem, & canis canem gignit numquam autem visum est ut homo genuerit canem. Ac per hoc non de nihilo, neque de aliqua alia substantia, sed de se ipso Filium genuit.

[a] MSS. duo vel, unam tantùm.

Quæst. II. De personarum distinctione, vel de geniti Filii persona satisfactum mihi esse arbitror: nunc quæro quid credas de Spiritu sancto, utrùm & ipse ingenitus sit, an genitus?

Resp. Spiritum-sanctum neque ingenitum, neque genitum fides certa declarat. Quia si dixerimus ingenitum, duos Patres affirmare videbimur. Si autem genitum, tunc duos Filios credere culpabimur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est, nec genitus, sed ab utroque procedens, id est, & à Patre & à Filio. Et ut hæc testimoniis approbem, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Discipulos suos audi docentem: *Cùm autem venerit,* inquit, *Paracletus quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* [Johan. 15. 26.] Et rursum ipse Dominus noster Jesus Christus, post resurrectionem suam, ut ostenderet a se procedere Spiritum-sanctum sicut à Patre, insufflans in Discipulos suos ait, *Accipite Spiritum sanctum.* [Johan. 20. 22.] Item, *Ego mittam promissum Patris mei in vos.* [Luca 24. 49.] Unus ergo Spiritus est Patris & Filii, unus amborum Spiritus. Igitur quòd Patris sit Spiritus, ipse Dominus & Salvator noster Discipulis suis ait, *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* [Matth. 10. 20.] Et quòd idem & Filii sit Spiritus, Paulus apostolus testis est: *Si quis autem,* inquit, *Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* [Rom. 8. 9.]

Quæst. III. De singulis personis, quòd alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; vel quòd Filius sit genitus, & Spiritus sanctus procedens, secundùm Scripturas sanctas advertimus: nunc verò illud scire cupio, si Deus sit Filius aut Spiritus sanctus, vel utrùm una sit substantia vel essentia, quam Græci ὁμοούσιον vocant.

Resp. Intento animo adverte: quæ te movent libentiùs demonstrabo. Beatus Paulus apostolus, quòd Filius sit Deus, ad Romanos scribens de Israelitis, *Quorum patres,* inquit, *ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* [Rom. 9. 5.] Et iterum in Evangelio secundùm Johannem, *Ut cognoscant,* inquit, *te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* [Johan. 17. 3.] Ordo est verborum, Ut cognoscant te, & quem misisti Jesum Christum solum verum Deum. Et rursus alia Scriptura dicit, *Ut simus in vero ejus Filio Jesu Christo, ipse est verus Deus & vita æterna.* [Johan. 5. 20.] Et ut æqualitatem suam ostendat, ait ipse Dominus, *Ego & Pater unum sumus.* [Johan. 10. 30.] Unum sunt, scilicet naturâ, non personâ. Et iterum, *Propterea,* inquit, *quærebant Judæi Jesum interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* [Johan. 5. 18.] Et rursum beatus apostolus Paulus, *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* [Philipp. 2. 6.] Non enim poterat esse rapina, ubi æqualis erat natura; quæ non erat usurpata, sed nata. Non rapuit, quia habuit: & multa innumerabilia, quæ ad momentum non occurrunt. Spiritum verò sanctum verum Deum Actus Apostolorum apertissimè edocent. *Anania,* inquit Petrus, *cur tentavit satanas cor tuum mentiri te Spiritui-sancto?* [Act. 5. 3.] & infra, *Non es hominibus mentitus, sed Deo.* [ibid. 4.] Et in Evangelio secundùm Johannem, *Dominus,* inquit, *Spiritus est.* [Johan. 4. 24.] Paulus apostolus ad Corinthios scribens, *Nescitis,* inquit, *quia corpora vestra templum est Spiritus-sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis pretio magno: glorificate & portate Deum in corpore vestro.* [1. Cor. 6. 19.] Pater, inquam, Deus, Filius Deus, Spiritus-sanctus Deus; non tres dii, sed unus Deus est. Nam si Pater major, Filius minor, Spiritus-sanctus plus quam minor, quod hæretica pravitas adserit, jam non erit unus Deus, sed tres dii; quod nefas est credere. Et valde redarguit illos Scriptura divina: *Audi Israël,* inquit, *Dominus Deus tuus, Deus unus est.* [Deut. 6. 4.] Ac per hoc sicut non dicimus tres deos, nec tres essentias; ita nec tres sapientias, nec tres Spiritus. Nam interrogati de singulis personis, si Pater sit sapientia vel Spiritus-sanctus: respondemus, Pater sapientia, & Filius sapientia, & Spiritus-sanctus sapientia; non tres sapientiæ, nec tres spiritus, sed una sapientia est & unus spiritus; sicut est una substantia, aut una essentia: quia hoc est illi esse quod sapientem esse vel spiritum esse.

Quæst. IV. Et si æquales sunt Pater & Filius, quomodo ipse Filius dicit, *Pater major me est:* [Johan. 14. 28.] & *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus qui me misit:* [ibid. 6. 38.] & *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste:* [Matth. 26. 39.] & *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit?* [Johan. 7. 16.]

Resp. Ista omnia & alia quæ à te non sunt dicta, secundùm formam servi, quam assumsit, dicta sunt. Igitur cùm primus homo conditus esset à Deo, & libero arbitrio munerarus, præceptumque ei positum

futura esset, ut si custodisset quæ ei Deus præceperat, morte non corporis, neque animæ mulctaretur. Sed ille inobediens mandato Dei, atque elatus superbiâ, suasioni serpentis obediens, Dei præcepta contempsit. Et hæc caussa exstitit, ut mortis periculum incurreret, & ab illo uno homine omnis humana natura vitiosa atque peccato obnoxia mortalis existeret. Apostolus Paulus, *Per unum hominem*, inquit, *peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Quia sicut per unum hominem omnes homines in condemnationem, ita & per unius justitiam omnes homines in justificationem vitæ.* Et iterum, *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis.* Hic, inquam, homo cælestis est. Cælestem itaque dico, quia non ex humano conceptus est semine, sed de Maria virgine pro nostra salute assumtus à Filio Dei, sicut evangelista Johannes testatur: *Et Verbum*, inquit, *caro factum est, & habitavit in nobis.* Verbum caro factum est, non in carnem mutatum, ut non desisteret esse quod erat, sed inciperet esse quod non erat. Assumsit enim carnem, non se convertit in carnem. Carnem istam à parte totum hominem intelligimus, id est carnem & animam rationalem. Et sicut primus homo & carne & anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit ut per mediatorem Dei & hominum hominem Jesum Christum & carne & anima vivificaretur. Ergo, ut suprà diximus, secundùm assumtæ hominis formam dictum est, *Pater major me est.*

[Rom. 5. 12. & 11.] [1. Cor. 15. 47.] [Johan. 1. 14.] [Johan. 14. 28.]

Quæst. V. VIDEO TE, dum de uno Filio Dei inquireres, duos introducere voluisse, ut dicas Filium Dei, & Filium hominis.

Resp. Non sunt duo Filii, sed unus. Quia ille qui erat Dei Filius, factus est Filius hominis in unitate personæ. Quia sicut anima & caro unus est homo, ita Verbum & homo unus est Christus. Duas substantias accipimus in uno Filio Dei, unam deitatis, alteram humanitatis, non duas personas. Igitur si dixerimus duas esse personas, introducemus duos filios; & jam non erit Trinitas, sed quaternitas. Profectò enim per id quod Deus est, æqualis sum? Patri, ubique præsens est, & in cælo totus, & in inferno totus, & nullo contentus loco. Per id quod homo, & passus, & mortuus, & resurrexit, & ascendit in cælum, sedetque ad dexteram Patris: & sic veniet ad judicandum vivos & mortuos, quemadmodum visus est ire in cælum, in eadem forma carnis atque substantia; cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit.

Quæst. VI. SI una substantia est Patris & Filii & Spiritus-sancti, quo modo Filius sine Patre & Spiritu-sancto suscepit carnem?

Resp. Neque persona Patris, neque Spiritus sancti, sed sola Filii persona suscepit carnem. Et ut hoc intelligas, comparationibus utar, ut ex creatura intelligas Creatorem. Certè in anima est ratio, & cùm unum sint, aliud anima agit, aliud ratio. Animâ vivimus, ratione sapimus. Ita & Pater & Filius & Spiritus-sanctus cùm sit una substantia, tota Trinitas operata est hominem, quem non tota Trinitas assumsit; sed sola Filii persona.

Quæst. VII. VOLUNTATE genuit Pater Filium, an necessitate?

Resp. Nec voluntate, nec necessitate: quia necessitas in Deo non est: præire autem voluntas sapientiam non potest, quod est Filius. Igitur prius est rationabiliter sapere, quàm rationabiliter velle. Nam quidam nostrum, cùm eum interrogasset hæreticus, utrùm volens an nolens genuerit Pater Filium; laudabiliter respondisse fertur, Dic, inquit, & tu hæretice, Deus Pater necessitate est Deus, an voluntate? Quòd si dixisset, necessitate: sequebatur illum grandis absurditas. Si autem voluntate: respondebatur illi, Ergo voluntate est Deus, non naturâ. & ita in laqueum quem volebat ponere, ipse incidit; & videns se convictum, obmutuit.

Quæst. VIII. QUOMODO illud intelligendum est, quod legitur, *Sicut Pater vitam habet in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso?*

[Johan. 5. 26.]

Resp. Scimus Filium Dei à semetipso non esse, sed à Patre genitum esse; Patrem verò à nullo genitum esse, a nullo vitam accepisse. Dedit Pater Filio vitam gignendo: non quòd prius fuerit Filius sine vita, & postea acceperit vitam; sicut nos qui per peccatum amisimus vitam, & per gratiam Salvatoris recipimus: sed ideo dicitur, accepit vitam; quia non est à se ipso genitus: non enim existendo dedit, sed gignendo.

Quæst. IX. QUONIAM & ratione & testimoniis persuasisti mihi de subjectione Filii, quòd non sit secundùm substantiam minor, sed secundùm formam servi quam assumsit: ideo quæro quid de missione Spiritus-sancti sentias; numquid & ipse hominem assumsit, ut missus esse dicatur?

Resp. Sicut nec secundùm substantiam dicitur, seu missus, seu minor Filius, ita nec Spiritus-sanctus. Postremò sicut ille propter hominem minor aut missus; ita iste propter columbam vel ignem missus dicitur: scilicet, quia non in ea substantia, qua est æqualis Patri, apparuit, sed, ut dictum est, per subjectam creaturam. Nam cùm sicut Filius hominem assumsit, ut sic in æternum permaneat, sic Spiritus-sanctus columbam vel ignem: sed factæ illæ visiones de creatura inferiore, ad manifestandum Spiritum sanctum, esse postea desiterunt. Numquam enim illa incomprehensibilis immutabilisque divinitas, quæ est Trinitas Deus, ab oculis carnalibus videri potest, nisi ut dictum est, per subjectam creaturam.

[Matth. 3. 16.] [Act. 2. 3.]

Quæst. X. FILIUM autem Dei quomodo sit de Patre natus, Spiritus verò sanctus ab utroque procedens, declarasti. Ideoque quæro quid distet inter nativitatem Filii, & processionem Spiritus-sancti?

Resp. Filius autem solius est Patris, non Spiritus-sanctus; amborum spiritus, id est, Patris & Filii. Quod si Spiritus-sanctus filius esse diceretur: nullus autem filius est nisi duorum patris & matris, quod absit ut inter Deum Patrem & Filium tale aliquid suspicemur: quia nec filius hominis simul ex patre procedit, & ex matre: quia cùm procedit ex patre, non tunc procedit ex matre, & cùm procedit ex matre in hanc lucem, non tunc procedit ex patre. Spiritus verò sanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit.

Quæst. XI. QUOMODO intelligendum est illud, quod Johannes evangelista de Spiritu-sancto dicit, quòd non loquetur à semetipso. Sic enim ait: *Non enim loquetur à semetipso; sed quæcumque audiet, loquetur.*

[Johan. 16. 13.]

Resp. Non loquetur à semetipso, quia non est à semetipso. Pater enim à nullo est natus: Filius à Patre est genitus; Spiritus-sanctus à Patre & Filio procedens. Ideo non loquetur à semetipso, sed quæcumque audit, loquitur. Audire illi esse est; esse autem à se non est, sed à Patre. ideo quæcumque audit loquitur.

Quæst. XII. QUID est quod dicit apostolus Paulus ad Romanos scribens, *Nam quid oremus*, inquit, *sicut oportet nescimus. sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus; quia secundùm Deum postulat pro sanctis?*

[Rom. 8. 26. & 27.]

Resp. Modus iste locutionis frequenter in Scripturis sanctis invenitur, sicut dicit Dominus ad Abraham, *Nunc cognovi quòd timeas Deum*. hoc est, cognoscere te feci: sicut dicit Apostolus, *Nunc cognoscentes Deum, immo nunc cogniti à Deo*. Semper omnia in præsentia Dei sunt; antequam fiant, præsentia sunt; & futura jam facta sunt. quomodo nunc dicimur cogniti à Deo, nisi faciente Deo ut cognoscamus Deum? Sic & hic scribitur Spiritus-sanctus gemere pro nobis, id est, gementes nos facere. Infundit enim nobis caritatem in Deum & proximum. Sicut dicitur lætus dies, quòd lætos facit; aut tristis, quòd tristes facit; aut læta epistola, quòd lætos facit. ita & hic gemere dicitur Spiritus-sanctus, eo quòd nos gementes facit.

[Gen. 22. 12.] [Gal. 4. 9.]

Quæst. XIII. CUM Judæi signum peterent à Domino Salvatore nostro, respondit illis, *Generatio hæc adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Approba ergo quomodo in inferno fuerit tribus diebus, & tribus noctibus, cùm die sexta sabbati quæ est parasceve horâ nonâ emiserit spiritum, & primâ sabbati ante lucem quæ est Dominica, resurrexerit. Ecce non sunt tres dies pleni, nec tres noctes.

[Matth. 12. 1. 39. & 40.]

Resp. An qui patres nostri hoc senserunt, ut prima dies quæ est parasceve à parte ultima, & ultima quæ est Dominica à parte prima tota cum noctibus suis debeat computari. Et ita denominando à parte totum, tres dies fuerunt, ultima pars feriæ sextæ, totum sabbatum, & prima pars Dominicæ cum suis noctibus.

Quæst. XIV. CUM repromittat Dominus noster Jesus Christus sanctis, quòd in resurrectione fulgebunt sicut sol, quare ipse Dominus in resurrectione sua sic non fulsit?

[Matth. 13. 43.]

Resp. Clarificata carne utique resurrexit, sed noluit in ea clarificatione Discipulis suis apparere; quia non possent oculis suis talem claritatem perspicere. Si enim antequàm moreretur pro nobis & resurgeret, quando transfiguratus est in monte, Discipuli sui eum videre non potuerunt, sed præ timore in terram ceciderunt, quanto magis clarificata carne Domini eam videre non potuerunt?

Quæst. XV. MARCUS evangelista narrat Dominum horâ tertiâ crucifixum, Johannes autem sextâ, cui potiùs credendum est ex his duobus?

Resp. Et ille verum dixit, & ille similiter. Nam horâ tertiâ clamaverunt Pilato Judæi, *Crucifige, crucifige eum.* Milites autem horâ sextâ crucifixerunt eum. igitur quod illi linguâ, hoc isti manibus effecerunt. Ne autem videretur Judæi non crucifixisse Dominum, ideo Evangelista posuit horâ tertiâ crucifixum Dominum, quia non tantùm illi crucifixerunt qui ministerium impleverunt, sed & illi qui clamaverunt. In eis enim completum est quod ait Psalmographus, *Filii hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta.* Vides qualem gladium habuerunt, unde horâ tertiâ Dominum occiderunt.

[Marci 15. 25.] [Johan. 19. 14.] [Psal. 56. 5.]

Quæst. XVI. CUM Deus omnia bona, creaverit, nihilque sit quod non ab illo conditum sit, unde malum?

Resp. Malum natura non est, sed privatio boni hoc nomen accepit. Denique bonum potest esse sine malo, sed malum non potest esse sine bono. nec potest esse malum ubi non fuerit bonum. Ac per hoc dicimus & angelum bonum & angelum malum, & hominem bonum & hominem malum: sed bonum quòd angelus, malum quòd vitiosus: bonum quòd homo, malum quòd vitiosus. Ideoque quando dicimus bonum, naturam laudamus; quando dicimus malum, non naturam, sed vitium, quod est bonæ naturæ contrarium, reprehendimus.

Quæst. XVII. OMNES Angeli æquales an inæquales creati sunt? Et si æquales, cur non omnes firmi & stabiles fuerunt? Si verò inæquales, qui merito suæ præscientiæ suæ stabilitatem acciperà meruerunt, & alii futuram suæ ruinæ casum minime prævidere potuerunt?

Resp. Omnes quidem Angeli æquales creati sunt, sed cadentibus illis per superbiam, ceteri Domino piâ obedientiâ cohæserunt, accipientes certam scientiam suæ stabilitatis, quam illi numquam habuerunt. Et sic sunt gratiâ Dei in omnibus circumdati, ut numquam possint cadere à beata vita, qua fruuntur Domino cohærentes.

Quæst. XVIII. QUOMODO intelligendum est quod dicit Deus in Genesi, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram?*

[Gen. 1. 26.]

Resp. In mente est ratio & intelligentia. Ipsa itaque mens quando cogitat ea quæ sunt æterna, tunc verè imago Dei dicenda est. Et cogitando æterna, vir est; sicut ait Paulus apostolus, *Vir non debet velare caput suum, cùm sit imago gloria Dei.* Quantoque se magis extenderit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei: & ideo non est cohibenda, ut inde se contineat ac temperet. Quando verò ea agit & cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur: tunc non est dicenda imago Dei, & propterea debet velare caput suum, ne nimia sit ejus ad inferiora progressio, & cùm licita agit, illicita concupiscat.

[1. Cor. 11. 7. V. lib. de spiritu & anima c. 34.]

Quæst. XIX. PRIMUS homo mortalis factus est, an immortalis?

Resp. Et mortalis secundùm aliam, & immortalis secundùm aliam caussam. Tale itaque corpus habebat primus homo, quale & nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, sed utique promeruit post prævaricationem. Igitur animale corpus habuit Adam, sed ut non senesceret nec de-

ficeret per illius ligni virtutem, qua sustentabatur, quod in paradiso vitæ nomen acceperat. Quapropter si Dei præcepta servasset, obedientiæ merito in illud corpus spiritale, quale sanctis in resurrectione promittitur, esset postmodum commutandum. Ac per hoc poterat non mori, si Dei præceptis piâ obedientiâ cohæsisset. Nunc enim & sic factus fuerat, ut non posset mori, sicut ceteræ naturæ quæ omnino mori non possunt; sed ita ut obedientia immortalem, inobedientia mortalem faceret.

QUÆSTIO XX. 1. Cor. 15. 50.

QUID est quod dicit apostolus Paulus, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt?*

RESP. Ex hoc testimonio multi minùs intelligentes, ac per hoc hæreticè affectuut hominem non posse in eadem, qua defunctus est, carne resurgere: sed tollentes veram carnem, nescio quale corpus aërium quod numquam habuit, homini post resurrectionem adtribuunt. Quod valde absurdum considerantibus ipsam sententiam, approbatur. *Caro & sanguis*, inquit, *regnum Dei non possidebunt.* Et idem apostolus Paulus exponens quodam modo, subsecutus, adjunxit, *Neque corruptio incorruptionem possidebit.* (Ibidem.) Quibus scribebat Apostolus? Nempe his qui dicebant, *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* (Ibid. 32.) Hos redarguit beatus Paulus apostolus, dicens, carnem & sanguinem, hoc est opera carnis & sanguinis, non posse adipisci regnum Dei. Nam si propria hîc substantia carnis accipienda est, quid dicent de his quibus scribit idem Apostolus: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu?* (Rom. 8. 9.) Numquidnam Romani carnem non habebant, quibus Apostolus scribebat? Sed *in carne*, inquit, *non estis*: id est non estis carnales, non facitis opera carnis, quæ inimica sunt Deo, quæ legi Dei non subjiciuntur. *Qui autem in carne sunt*, inquit, *Deo placere non possunt.* (Ibidem 8.) Ecce qualis caro regnum Dei non possidebit. Nam quòd homo in eadem qua moritur carne resurgat, Dominus noster Jesus Christus post resurrectionem suam dubitantibus Discipulis, & putantibus se spiritum videre, respondit, *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* (Luca 24. 39.) At per hoc credimus hominem non tantùm cum carne & ossibus, sed etiam cum sanguine, vel quidquid ad naturam ejus pertinet resurgere; sed sine ulla corruptione erit illi semper æterna vita & æterna felicitas, contemplando Trinitatem Deum. Igitur sicut justi cum sua carne ad æternam felicitatem, ita impii ad æternam resurgent miseriam.

QUÆST. XXI. Gen. 1. 1. V. Comment. Eucherii.

GENESIS principium est; *In principio fecit Deus cælum & terram.* Angeli postmodum facti sunt, an non? Si enim antè angeli facti sunt, non primò omnium fecit Deus cælum & terram.

RESP. *Quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me omnes Angeli mei voce magna*, ait Scriptura. (Job. 38. 7. sec. LXX.) Quarto enim die facta sunt sidera, & jam Angeli erant. Neque enim die tertio, neque secundo facti sunt. In his enim apparet quæ facta sunt. Tertio enim die arida, scilicet terra ab aquis discreta est. Secundo enim factum est firmamentum, ubi sol & luna discurrunt & sidera. Porrò primus dies ipse est a angelica natura, quæ primò cæli nomine nuncupata est. Unde evidenter ostenditur primo die spiritalem factam, id est, angelicam naturam, & sic hoc cælum quod oculis cernimus. Nam quod ait, *In principio fecit Deus cælum & terram*: (Gen. 1. 1.) non est primò omnium, sicut ais: sed *In principio*, id est, in Filio, immo per Filium fecit Deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ & cæli & terræ nomine appellata est. Nam quòd ipse sit principium, de se interrogantibus Judæis quis esset, respondet, *Principium, quia & loquor vobis.* (Johan. 8. 25.) Primò igitur voluit cælum & terram velut quamdam spiritalem corporalemque materiam dicere, & sic quemadmodum singillatim facta sunt, ordine texere. Quod enim dixit cælum, hoc mihi videtur dixisse aquarum abyssum tenebrosam, atque quodam modo fluitantem vitam, nisi convertatur ad Creatorem, & fiat lux, & contempletur Trinitatem Deum esse in Deo. Neque ita dicimus, ut ista materies præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcam; sed sicut præcedit vox verbum: non enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux non est ista quæ quarta die facta est, sed spiritalis, id est, angelica natura.

(a MSS. duo Vat. in quo facta est.)

QUÆST. XXII.

SPIRITUS Dei ferebatur super aquas: localiter ferebatur, sicut sol & luna & alia sidera, an aliter?

RESP. (Ex Comment. Eucherii.) Spiritus-sanctus Deus est. Quare, non continetur loco aut distenditur, neque temporum motionibus subjacet, sed est ubique præsens totus. Cùm modò sanè nominavit creaturam, cui superferri diceretur Spiritus-sanctus, non localiter, sed potentialiter dicitur. Non ex indigentia Deus fecit opera sua, sed ex beneficentia; neque horum indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus amor, subjacet rebus quas diligit. Ideo dictum est superferri creaturæ Spiritum-sanctum, quia non ex indigentia operatus est ipsam creaturam.

QUÆST. XXIII. Gen. 1. 3.

DIXIT Deus, Fiat lux. In die dixit, an ante omnem diem? Si in die dixit, temporaliter dixit: si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit. Igitur non est prima creatura lux.

RESP. (Ex Comment. Eucherii.) Nec in die dixit, nec temporaliter dixit; quia ante omnem profectò creaturam Verbum suum genuit, & per Verbum omnem creaturam creavit. Dictio itaque Dei, Verbum Dei est. Sed divina Scriptura parvulis congruens, & quodam modo conlactans, ut proficiant & cibum spiritalem capiant, voluit semper per omnem creaturæ formationem dictionem Dei nuncupare. Ut verbi gratiâ, si requiras: Quomodo facta est lux? audias, In Verbo Dei erat, ut fieret. Quomodo factum cælum? In Verbo Dei erat, ut fieret. Et cetera per ordinem si requiras quomodo facta sint, in Verbo Dei erant, ut fierent. Hoc est enim: *Dixit Deus, Fiat lux.* Neque enim corporalibus modis loquitur divina natura; nec quoties dicitur, *Dixit*, toties verba formavit. Unum enim Verbum genuit coæternum & consubstantiale sibi, in quo omnia ineffabiliter & intemporaliter dixit.

QUÆST. XXIV.

SI subitò Deus vidit lucem, quòd esset bona, an antè nescivit, & visio ei contulit scientiam?

RESP. (Ex Comment. Eucherii.) Omne opus præcedit voluntas nostra, dum cogitamus quid operari debeamus. Nemo enim ignoranter aliquid facit, dum cogitat qualiter fiant, quæ facienda cogitando disposuit. Et cùm hoc in hominem cadere non possit, ut aliquid ignorans faciat; quanto magis in Deum, qui omnia æterno & stabili suo consilio, quæ voluit, fecit, nec aliter facta & aliter facienda esse vidit? Eo itaque modo vidit facta, quo viderat facienda.

QUÆST. XXV. Gen. 1.

ET divisit, inquit Scriptura, *lucem à tenebris.* Omne enim quod dividitur, etiam esse potest. Sicut ergo essentia lucis, ita est & essentia tenebrarum. Et cur non dixit Scriptura, Vidit Deus tenebras quòd essent bonæ, sicut de luce dictum est?

RESP. (Ex Comment. Eucherii.) Deus bona & incommutabili voluntate creavit omnes Angelos bonos. Et quia ex his quosdam per superbiam præsciebat casuros per incommutabilitatem præscientiæ suæ, divisit inter bonos & malos. Malos igitur appellans tenebras, bonos appellans lucem: de bonis dicens, Vidit Deus quia boni sunt; de malis nullatenus hoc dixit, ne peccata, quæ sunt tenebræ, approbare videretur.

QUÆST. XXVI.

PRIMUM diem spiritalem adstruis esse creaturam, & quomodo habuit vespere & mane?

RESP. Omnis creatura ante quàm tempore suo fieret, in ipso Dei Verbo priùs erat ab Angelis cognoscenda, & sic suo tempore facienda. Quapropter ipsa creaturæ cognitio in semetipsa vespera, in Deo erat mane: quia plus videtur ipsa creatura in Deo, quàm in se ipsa videatur. Creatura plus scilicet videtur in arte qua facta est, quàm ipsa in se ipsa quæ facta est. Propterea enim ait evangelista Johannes, *Quod factum est, in ipso vita erat.* (Joh. 1. 4.) Omnia ergo quæ facta sunt, & vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in se ipsis vita non sunt. Cælum, terra, lapis, vitam non habent, & tamen in Deo vita sunt. Vivunt igitur in Deo sine initio, atque incommutabiliter omnes rationes creaturarum. Ac per hoc plus videntur ab Angelis sanctis in Verbo Dei ubi sunt vita, quàm in se ipsis; quia scientia Angelorum in comparatione Dei quodam modo vesperascit. Sic ergo in cognitione b spirituum, dies primus; in cognitione firmamenti, secundus; in cognitione discretionis terræ ac maris, tertius; in cognitione solis & lunæ & stellarum, quartus; in cognitione reptilium & volatilium, quintus; in cognitione jumentorum & ferarum vel hominis, sextus. Neque enim diei unius, quem intelligimus naturam spiritalium creaturarum, id est, angelicarum, sexies facta cognitio, sex dies fecit, propter senarii numeri perfectionem. Sed de numeri senarii perfectione aliquid tibi ex Scripturis sanctis colligam. Libens adesto, & te totum ad audiendum præpara. Unum in numeris dividi non potest: ab ipso enim surgit omnis numerus. Ergo duo dividi possunt: sed pars eorum unum est. * Igitur divisio duorum in bis unum est: divisio trium inter unum est. Quid autem aliud hic numerus ostendit, nisi Trinitatem quæ Deus est? quæ quamvis tres sint personæ, unum creduntur in unitate naturæ. Quaternarius duas partes habet: nam quarta ejus, unum; media ejus, duo. Unum videlicet & duo tria sunt. Ecce partes suas; nec ultrà excrescit, nec completur; & ideo imperfectus est numerus. Quinarius non habet nisi unum, quod est quinta ejus. Senarius ergo numerus perfectus est, quia partibus suis completur: habet enim unum, quod est sexta pars ejus; duo, quæ sunt tertia; tria, quæ sunt media. Unum ergo, duo, & tria, sex faciunt. Ideoque propter hujus numeri perfectionem, sex diebus operatus est Deus omnem creaturam. Tres ergo hæ partes senarii numeri demonstrant nobis Trinitatem Deum, in trinitate numeri, mensuræ, & ponderis, fecisse omnem creaturam. Plurimùm valere senarii numeri perfectionem, in Scripturis sanctis frequenter reperimus, præsertim in morte Domini simpla, & in resurrectione ejus simpla, c [& in morte nostra dupla, & in resurrectione nostra dupla.] Mors itaque Domini nostri Jesu Christi non fuit in anima, sed in carne sola. Mors verò nostra non in carne solùm, sed & in anima: in anima propter peccatum, in carne propter pœnam peccati. Ille verò quia peccatum non habuit, in anima non est mortuus, nisi tantùm in carne; & hoc propter similitudinem carnis peccati, quam de Adam traxerat. Igitur simpla ejus mors profuit duplæ nostræ, & simpla ejus resurrectio duplæ nostræ resurrectioni profuit. Est etenim mors carnis ejus & resurrectio ejus, mors carnis nostræ & resurrectio ejus, & mors animæ nostræ & resurrectio ejus. Mors autem carnis ejus & resurrectio ejus, duas mortes nostras & duas resurrectiones nostras significat. Unde si addas ad unam mortem Domini & unam resurrectionem ejus, quæ duo faciunt, quatuor, hoc est, duas mortes & duas resurrectiones nostras, sex fiunt: Ideoque simplum Domini bis & duplum nostrum bis, tria bis sunt; & tria bis secundùm quod supra diximus, partes sunt unde senarius numerus est. Nam & triginta sex horæ, quibus Dominus fuit in inferno, huic simplo & duplo congruunt. Duodecim ergo horæ fuerunt diurnæ, & viginti-quatuor nocturnæ. Item viginti-quatuor ad duplam mortem nostram conciunut, & illæ duodecim horæ ad mortem Domini simplam. Revera enim & nativitas ejus senarium numerum habet. Quadraginta enim & sex annis ædificatum esse templum asserunt Judæi in Evangelio, quod intelligitur de corpore Domini. (Johan. 2. 20.) Quadraginta & sex anni pro diebus positi sunt. Quadraginta & sex diebus dicunt infantem formari in utero, & subinde in diem partu[r]itionis augmentari. Quadragies sexies quippe seni, fiunt ducenti septuaginta sex, qui faciunt menses novem & dies d sex. Computa ergo ab octavo Kalendas Aprilis quando passus est Dominus, nam & tunc etiam creditur fuisse conceptus, usque in diem octavum Kalendas Januarii, & reperies dies ducentos septuaginta sex, qui constant per senarium numerum. Quid de illa muliere in Evangelio, quam decem & octo annis curvaverat satanas, quam sanavit Dominus, dicemus? (Luca 13. 11.) quia & ipsi anni senarium numerum habent. Ter enim seni octodecim sunt. Illa itaque mulier intelligitur figurare genus humanum, quod sexta ætate sæculi à captivitate diaboli Redemptor noster Dominus Jesus liberavit. Prima ætas est ab Adam usque ad Noe. Secunda ætas est à Noe usque ad Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta à David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Sexta quæ nunc agitur, donec excelsus veniat ad judicium. Sexta igitur ætate sæculi reformatur genus humanum ad imaginem Dei. Profectò enim anni decem & octo, non solùm senarii, sed

(b MSS. duo Vat. lucis.) (* Ex Comment. Eucherii ad Gen. 2. 2.) (c Hæc in MSS. desunt.) (d MSS. decem.) (Sex ætates mundi. Eadem repetuntur in p. 55.)

ætatum tria tempora evidenter demonstrant: unum scilicet ante Legem, alterum sub Lege, tertium sub gratia. Igitur & ipse annus senario numero continetur. Habet enim dies trecentos sexaginta-quinque. Senies autem sexageni, sunt trecenti sexaginta. Remanent profectò dies quinque & quadrans. Quinque autem dies sextæ, sunt mensis. Tamen etiamsi illum quadrantem pro die ponas, sexta partem totum, sex faciunt. Ecce quantum me Dominus adjuvit, de senarii numeri perfectione: etsi non quantum volui, tamen quantum potui, reddidi rationem.

Quæst. XXVII. *Ex Comment. Eucherii. Gen. 1. 6.*

Ordo elementorum & pondus non sinit ut sit aquarum substantia supra cælos. Aqua enim cedit terræ, & aer cedit aquæ, & ignis cedit aeri. Nullo modo enim potest fieri, ut secundum elementum, quod est aqua, sit supra quartum, quod est ignis. Et quomodo dictum est, *Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis?*

Resp.

Quomodo & qualeslibet sint aquæ illæ, quas Scriptura docet supra cælos esse, eas esse ibidem minime dubitemus. Sicut enim nubes istæ, quæ utique aquæ sunt, feruntur supra aëra, quod est tertium elementum: ita fieri posse arbitror, ut aquæ tenues atque subtiles ferantur supra cælum. Nam ex hoc pondere elementorum multi philosophi resurrectionem carnis illudentes non posse fieri, inquiunt, ut homo qui utique ex terra factus est, sit in cælo. Sed hoc veritas convincit, quæ facit multa animalia terrena in aëre volitare, & aquam esse supra aërem, & ignem, quod est utique quartum elementum, esse in terra. Ergo Dei potentia quæ hæc facere approbatur, facit ut & homo & aquæ sint supra cælum.

Quæst. XXVIII. *Gen. 1. 9.*

Nonne totam terram aqua regebat? Et quomodo Scriptura dicit, *Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum unum, & appareat arida?*

Resp.

Totam terram aqua tegebat sicut rarissima nebula, quæ postea in unum redacta atque collecta est, ut posset etiam terræ species apparere. Quamvis terra longè lateque subsidens potuit concavas partes præbere, quæ confluentes aquas susciperent, ut arida appareret.

Quæst. XXIX. *Gen. 1. 31. Marci 10. 18.*

Cum Deus omnia bona creaverit, dicente Scriptura, *Et ecce omnia quæ fecit Deus, bona valde:* cur rursus Dominus in Evangelio dicit, *Nemo bonus nisi solus Deus?*

Resp. *Matth. 19. 16.*

Quod homo sit bonus, idem ipse Dominus in Evangelio dicit, *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona.* Sed et hoc dicitur, *Nemo bonus, nisi solus Deus:* illi scilicet respondebat qui vitam æternam ab eo quærebat illis, qui tantùm hominem arbitrabatur, dicens, *Magister bone.* Ideoque sic respondit, dicens, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus:* id est, forma ista assumta, quam cernis, quam videbunt boni & mali, pii & impii, non erit ista in bonum qui mala agunt. Ergo non me dicas secundùm hanc formam bonum, quam videbunt illi qui pupugerunt. Est alia forma, quam non videbunt impii, quam non videbunt nisi justi, secundùm hanc formam bonus sum ais, qui digni fuerint eam videre.

Quæst. XXX.

FONS, inquit sancta Scriptura, *ascendebat de terra, irrigans universam faciem terræ.* Si universam terram irrigabat, ergo & montes irrigabat; quia & montes utique terra sunt. Si vero & montes irrigabat, diluvium erat. Et quomodo terra germinaverat herbam virentem & facientem semen? aut quomodo habitabat homo in terra, si universam terram aqua regebat?

Resp.

Fons ibi ponitur singularis pro plurali numero. Hoc enim si sollicitè requiramus, in Scripturis sanctis frequenter reperimus. Habes nempe in Psalmo, *Misit in eos muscam caninam, & comedit eos; & ranam, & exterminavit eos:* cùm utique nec una musca, nec una rana fuerit. Et alibi in Psalmo dicit, *Et venit locusta:* unde ait, locustæ, sed locusta. En habes singularem numerum pro plurali. Secundùm id quod ait nobilissimus quidam poëtarum, Uterumque armato milite complent. Porrò autem propter unitatem naturæ dictum est unus fons, ut omnes intelligamus qui sunt in terra: quia quodam modo omnes ex unius abyssi natura manant. Nam quod ait, *Irrigabat universam faciem terræ,* non totam terram rigabat, sed partem. A toto enim partem significavit; quemadmodum dicimus, Christus mortuus est, Christus resurrexit: cùm non mortuus fuerit, neque resurrexerit nisi secundùm carnem.

Psal. 77. 45. Psal. 104. 34. Virg. Æneid. 2.

Quæst. XXXI. *Gen. 2. 15.*

TULIT *ergo Dominus Deus hominem,* ait Scriptura, *& posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur & custodiret illum.* Quid, rogo, operaretur & custodiret, paradisum, an aliud?

Resp.

Ista sententia duplicem intelligentiam parit. Sive enim operaretur homo paradisum, id est in paradiso aliquid operaretur, non necessitate victûs, sed [a] ad delectationem operabatur: adhuc enim non peccaverat, nec ei terra spinas & tribulos germinaverat, ut in sudore faciei suæ ederet panem suum. Hoc nempe meruit post peccatum. Ante peccatum igitur non indigentiâ, non necessitate, sed sola, ut diximus, [b] voluptate operabatur paradisum per agriculturam, & custodiebat per disciplinam. Non contra bestias neque contra animalia aliqua paradisum custodiebat, sed sibi, scilicet ne amitteret peccando, quem custodire poterat obediendo. Sive ipsum hominem posuit Deus in paradiso ut operaretur & custodiret: operatur scilicet ut bonus esset, & custodiret ut tutus esset. Quodlibet horum dicatur, sive homo paradisum operaretur per agriculturam, & custodiret per disciplinam: sive ipsum hominem Deus operaretur ut bonus esset, & custodiret ut tutus esset, quodvis horum intelligas, rationi uterque intellectus congruit.

a MSS. duo Vat. delectatione. Corb. dilectione. b MSS. quatuor, voluntate.

Quæst. XXXII. *Gen 2. 17.*

Cum Deus minetur homini mortem die quo cibum vetitum tetigerit, cur ea die mortuus non fuit? Sic enim Scriptura dicit, *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris.*

Resp. *Matth. 8. 22.*

Quatuor esse mortes Scriptura sancta evidenter ostendit. Prima mors est animæ, quæ suum deserit Creatorem, cùm unum deserit peccat. *Sine,* inquit Dominus in Evangelio, *mortuos sepelire mortuos suos.* Ecce habes mortuos secundùm animam, scilicet sepelientes mortuos; & quos sepeliunt, secundùm carnem mortuos. Hæc itaque sententia duas mortes manifestissime docet, unam animarum, alteram corporum. Tertia autem sæpius est animæ, quam, dum ex hoc corpore exierit, patitur, secundùm illud quod in Evangelio de divite legimus. *Pater Abraham,* inquit dives, *mitte Lazarum, ut digitum suum refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Quarta est mors, cùm anima receperit corpus, ut in ignem mittatur æternum; secundùm illud quod Dominus in Evangelio de futuro judicio ait, *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Die itaque quo peccavit Adam, in anima mortuus est. Sicut enim corpus vivit ex anima, ita anima, ut beatiùs vivat, vivit ex Deo. Ergo deserta anima a Deo, jure dicitur mortua prima morte, ut quas tres postea secutæ sunt mortes. Ut enim hæ subsequerentur, primò præcessit desertio Dei, secundùm quod eo die quo peccavit Adam mortuus est.

Lucæ 16. 24. Matth. 25. 41.

Quæst. XXXIII.

Quomodo poterat timere mortem Adam, quam nullatenus sciebat?

Resp. *Ex Comment. Eucherii.*

Sicut enim nos scimus resurrectionem, quam numquam experti sumus, nec vidimus, ita ille sciebat mortem. Scimus quoque quod exitus animæ à corpore faciat mortem, & dum reversa fuerit ad corpus suum, facit resurrectionem. Ecce scimus resurrectionem, quam numquam experti sumus. Sic & ille sciebat utique mortem, non eadem per experientiam, sed per scientiam. Sciebat quippe quid esset vivere, & per privationem vitæ sciebat utique mortem. Sicut sciuntur tenebræ per privationem lucis, & sicut scitur silentium per privationem vocis, & sicut scitur vacuum per privationem corporis, ita sciebat mortem per privationem vitæ.

Quæst. XXXIV. *Gen. 2. 19. Gen. 3. 6.*

ADDUXIT Dominus cuncta ad Adam animalia & volatilia, vidensque ea, nomina imposuit. Et de muliere paulò pòst dicitur, *Videns ergo mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum,* &c. Ecce manifestissimè Scriptura ostendit amborum oculos apertos fuisse. Nec enim fas est dicere primos homines cæcos factos. Et cur post paululum post ligni vetiti tactum, eadem Scriptura dicit, *Aperti sunt oculi amborum?* Nisi enim oculos haberent apertos, nec illis animalibus nomina imponeret, nec illa videret ligni pulcritudinem.

Resp. *Ibidem. 7. Rom. 7. 23.*

Hoc quippe verum est, quia apertos oculos habebant, & tamen nisi ad aliquid clausi essent, nullatenus Scriptura diceret, *Aperti sunt oculi amborum.* Aperti sunt, scilicet, non ob aliud nisi ad invicem concupiscendum, ut esset lex in membris repugnans legi mentis, ut etiam in ipsis membris esset non voluntarius motus, justâ scilicet Dei vindictâ, ut homo qui noluit esse subjectus Deo, non haberet subditum corpus. Ergo in eo aperti sunt oculi amborum, ut moverentur concupiscentialiter membra.

Quæst. XXXV.

CUM *audissent vocem Adam & Eva,* ait Scriptura, *Domini Dei deambulantis in paradiso, absconderunt se.* Rogo quæ est ista deambulatio?

Resp.

Absit ut Deus, qui est Trinitas, ex hoc quòd ejus dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne siquidem corpus locale est, & omne locale utique corpus est. Deus vero incorporeus est, nec temporaliter movetur, nec loco continetur, neque de loco ad locum transfertur. Ejus namque deambulatio intelligenda est per aliquam creaturam facta, quam creaturam [c] hominem fuisse ex ipsius circumstantia Scripturæ intellectum à majoribus recolo.

c Unus ex Vat. MSS. Angelum, aut hominem.

Quæst. XXXVI. *Deut. 6. 3. Gen. 3. 22.*

Cum Deus unus sit, dicente Scriptura, *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est;* quomodo ipse dixit, *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est?* Nobis enim pluralitatem insinuat.

Resp.

Deus quamvis unus sit, tamen Trinitas est, Pater scilicet, & Filius & Spiritus sanctus. *Unus ex nobis* dictum est, non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum.

Quæst. XXXVII.

MULTA utique videmus animalia ex corruptione corporum, maximè mortuorum nasci: numquid tunc creata sunt, quando ipsa corpora?

Resp.

Absit, ut tunc creata dicantur, quando ipsa corpora: sed corporibus insita sunt quodam modo, quæ suo tempore essent exortura. Sicut enim semen cujuslibet arboris habet quamdam vim, ut cùm obrutum fuerit in terra oriatur, & virgultum producatur, deinde ramis nihilominus [d] constipata dilatetur, & frondibus deinde floribus decorata fructificet: ita est & in corpore, ut ita dicam, quoddam seminarium, unde suo tempore curante providentiâ Dei, aliqua genera animalium oriantur.

d MS. Corb. conspersata. Vat. tres conspissata.

Quæst. XXXVIII. *Gen. 1. 11.*

Cum Deus dixerit, *Germinet terra herbam virentem, & afferentem semen & ligna fructifera:* ligna infructuosa, vel spinas vel tribulos quando fecit?

Resp. *Eccli. 18. 1.*

Simul omnia Deus fecit, dicente Scripturâ, *Qui vivit in æternum creavit omnia simul.* Nulla ergo igitur dicenda sunt infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt adjumenta: quia & re vera, si non invenimus in eis aliquid ad edendum, invenimus certè ad medicamentum, invenimus ad adjutorium. Nam quantæ utilitates inveniuntur in eis, tu ipse considera. Proinde quia à fruendo dicitur fructus, & ab omni ligno possumus habere aliquod adjutorium, jure nullum lignum dicimus infructuosum. Spinæ autem & tribuli quamvis post peccatum homini nascantur ad laborem dicente Scripturâ, *Terra spinas & tribulos pariet tibi:* tamen non est dicendum tunc ea oriri ex terra: quia jam erant utique ad pastus pecorum vel volatilium facta, non ad augendam hominis pœnam producta.

Gen. 3. 18.

Quæst. XXXIX. *Sap. 11. 21.*

Si omnia in numero & mensura & pondere Deus disposuit, sicut sancta Scriptura testatur; ipsum numerum, & mensuram, & pondus ubi disposuit?

Resp.

Numerus & mensura & pondus ipse Deus est. Ipse est numerus sine numero, à quo est omnis numerus. Ipse est mensura sine mensura, à quo est omnis mensura. Ipse est pondus sine pondere, à quo est omne pondus. Omnia ergo in numero & mensura & pondere disposuit, tamquam si diceret, omnia in se disposuit. Non enim creaturam cum extra se, aut alicubi vidit, ut sicut homines, memoriæ retineat quæ faceret. Omnis igitur causa creaturæ, voluntas est Creatoris. Hoc ibi est voluntas, quod natura. Sic tamen æterna est illi natura, sic est æterna voluntas. Non enim accidit Deo nova aliqua cogitatio ad formandas creaturas. Proinde omnia in se Trinitas Deus disposuit, quia in se cuncta habuit quæ fecit. Intelligitur & aliter. Omnia in numero & mensura & pondere disposuit, id est, omnia, quæ fecit,

numerum & mensuram & pondus habent.

Quæst. XL. — Gen. 2. 19. Ex Augustino lib. 11 de Gen. ad lit. c. 14.

Nunquid enim sic adducit Deus ad Adam cuncta animantia terræ, & universa volatilia cæli, quomodo adducunt aucupantes vel venantes ad retia? an forsitan vox de nube facta est jussionis, quam intelligerent tamquam rationales animæ, & eâ auditâ nihilo minùs obedirent?

Resp. Non hoc acceperunt animantia vel volatilia cæli, ut sint rationis capacia, per quam obedire possint Creatori suo: in suo tamen genere obtemperant Deo, non rationali voluntatis arbitrio, sed sicut movet ille omnia temporibus opportunis, non ipse temporaliter motus. Movet itaque se ipsum sine tempore & loco, movet creatum spiritum sine loco temporaliter, movet creaturam corporeum temporaliter & localiter. Præcedit igitur substantia quæ temporaliter tantùm movetur, illam quæ temporaliter & localiter movetur. Præcedit itaque substantiaque nec temporaliter nec localiter movetur, illam quæ tantùm temporaliter movetur. Ipse spiritus conditus movet se ipsum per tempus sine loco, movet corpus per tempus & locum. Spiritus verò creator movet se ipsum sine tempore & loco. Igitur spiritus rationalis, qui est in hominibus, sive irrationalis, qui est in brutis, etiam ejus jussis movetur. Sed rationalis habet intelligentiam; per quam judicare possit, utrùm jussis consentiat, aut non consentiat. Animalia verò reptilia ac volatilia non acceperunt hoc judicium; pro suo tamen genere atque natura jussu aliquo acta propelluntur. Unde angelica natura jussa Dei perficiens, movet jussis omne genus animantium, docens id quod nesciu. Si etenim homines possunt nonnulla animalium genera mansueta facere, ita ut quasdam voluntates hominum facere videamus, quanto magis hoc Angeli possunt?

V. lib. 8. de Gen. ad lit. c. 20.

Quæst. XLI. Quæ caussa fecit, ut Deus quem adstruis movere, non moveatur in tempore; aut spiritus creatus qui movetur in tempore, non moveatur & loco?

Resp. Deus qui instituit tempora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum & futurum, nullum consilium novum, nullaque nova cogitatio: quia scilicet si nova, & accidens. Si verò aliquid accidit Deo, jam non immutabilis. Igitur immutabilis Deus est: nihil illi accidit, nulla nova cogitatio, nullum novum consilium; ideo non movetur in tempore. Igitur immutabilis Deus est. Spiritus verò conditus, sicut est Angelorum, quamquam sine tempore contemplentur Dei æternitatem, veritatem, caritatem, tamen quia ex tempore in inferioribus jussa Dei perficiunt, jure creduntur moveri in tempora. Corpora verò sua in loco movent, dum descendunt de cælo, & adscendunt in cælum. Spiritus itaque hominum movetur in tempore, reminiscendo præterita, futura exspectando, aliquid novi discendo. Neque enim, cùm recordor aliquam lectionem aut aliquam civitatem, sicut motus est spiritus meus cogitando, ut hæc recordaretur ea tempore, ita motus est & loco. Quod si loco moveretur, aut in cælo aut in terra moveretur: quia sine cælo & terra nullus est locus. Ubi enim fuit ipse spiritus, in cælo, an in terra, ut videret ipsam lectionem vel ipsam civitatem? Ergo si in nullo loco vidit, ut recordaretur, in se ipso vidit. Et quia initium habet cogitatio, & omne quod initium habet, & tempus habet; igitur secundum suprà dictam rationem, spiritus creatus per tempus moveri potest, non per locum: spiritus creator sine tempore & loco: corpus autem & loco & tempore.

Quæst. XLII. Cum requies non sit nisi post laborem, cur Deus requiescere dicitur? An & ipse opere fatigatus est, ut requiescere dicatur?

Resp. Non in aliqua creatura tamquam ujus bono indigens requievit Deus, sed in seipso. Denique non in aliquo dierum, sed post sexti diei opera requiescere legitur. Unde liquidò apparet, nullam creaturam Deum per indigentiam, sed sola bonitate fecisse. Quod si in aliqua creatura requiesceret, aliquam creaturam indigens fecisset. Ergo quia nullam creaturam per indigentiam fecit, proinde in nulla creatura requievit. Nam quod dicit Scriptura, requievisse Deum in die septimo ab omnibus operibus suis quæ fecit; hoc intelligi posse arbitror, quod non in ipso die, tamquam ejus bono indigens, quo sit beatior, requieverit; sed ipsum diem septimum, id est, angelicam naturam adduxisse ad requiem suam: ut viderent scilicet in Deo sicut omnem a formandam creaturam, ita & illum viderent quòd nullam creaturam per indigentiam, sed sola bonitate fecisset. Hoc enim arbitror posse intelligi requiem Dei. Intelligitur & aliter requies Dei, id est, cùm nos post bona opera requiescere facit; secundùm illum modum quo dicit Deus ad Abraham, *Nunc cognovi quòd timeas Deum*, quod intelligitur, cognoscere feci: ita & hic intelligitur requiescere Deus, cùm sanctis suis requiem præstat. Item aliter requiescere dicitur Deus à condendis novis creaturis; quia post editionem sex dierum operum, nullam deinceps condidit creaturam. Nam quod ait, *Pater meus usque modò operatur, & ego operor*, non novam creaturam condendo intelligitur, sed quam condidit administrando.

Gen. 2. 2 — a MSS. duo Vat. formam & creaturam. — Gen. 22. 12. Johan. 5. 17.

Quæst. XLIII. — Gen. 3. 1. Quomodo loqui serpens poterat in paradiso, cùm aliquod appareat irrationale esse animal?

Resp. Serpens per se loqui non poterat, quia non hoc à Creatore acceperat. Assumsit enim in ministerium illum diabolus, utens eo velut organo, per quod articulatum sonum emitteret. Per illum nempe verba faciebat, & tamen hoc etiam ille nesciebat. Natura ergo rationis expers subditur rationali naturæ; sed tamen non tantum, quantum vult, ex ea vel in ea facit, sed quantum à Creatore acceperit.

Quæst. XLIV. Et si non intelligunt serpentes, quomodo audiunt verba Marsorum, ut ad incantationem eorum exeant de speluncis suis?

Resp. — V. lib. 11. de Gen. ad lit. c. 28. Licèt intellectum non habeant, tamen sensu corporis nullatenus carent. Habent enim & visum, & auditum, & odoratum, & gustum, & tactum. Et ideo quamvis audiant verba Marsorum, nequaquam tamen intelligunt. Non enim obediunt intelligendo, sed ut de latris ad verba Marsorum exeant, permittente Deo coguntur à diabolo. Unde dant testimonium de illo primo facto, quòd primum hominem diabolus per serpentem decepit in paradiso.

Quæst. XLV. Nunquid opus erat Adæ, ut ei conjunx fieret, aliter non poterat fieri, nisi ut dormienti costa detraheretur, ex qua conjunx ædificaretur?

Resp. Poterat Deus etiam aliter facere, sed ideo congruentius judicavit ut sic faceret, unde aliquid significaretur. Sicut enim dormienti Adæ costa detrahitur ut conjunx efficiatur, ita & in Christo morienti de latere sanguis effunditur, ut Ecclesia constituatur. Communicando nempe corpori & sanguini Christi, efficitur Ecclesia Christi conjunx.

Quæst. XLVI. — Gen. 2. 24. Ex Comment. Eucherii. Quomodo intelligendum est quod dicit Adam, *Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una?*

Resp. — Eph. 5. 32. Sap. 8. 1. Beatus apostolus Paulus hoc capitulum sibi ponens exposuit, dicens, *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Sed quomodo Christus reliquerit Patrem, cùm una substantia sit cum Patre? Aut ubi esse poterit Pater sine Filio, cùm de ipso Filio qui est sapientia, dicatur, quòd *attingat à fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter?* Ergo ubi est Filius ubi & Pater, non potest esse Pater sine Filio, nec Filius sine Patre. Quia scilicet sicut inseparabiles sunt in natura, ita & inseparabiles in personis. Sic enim ipse Filius de Patre dicit in Evangelio, *Qui me misit mecum est.* Quomodo ergo dereliquit Patrem ut adhæreat uxori suæ, id est, Ecclesiæ suæ, nisi illo modo quo Apostolus dicit, *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens?* Ipsa ergo formæ servilis acceptio est exinanitio, & ipsa exinanitio quamquam non sit divinitatis abolitio aut naturæ amissio, tamen propter formam servi in qua dignoscitur apparuisse, juxta dicit Apostolus Patrem reliquisse. Reliquit & matrem, scilicet synagogam, veteri Testamento carnaliter inhærentem; & adhæsit uxori suæ, id est, Ecclesiæ suæ sanctæ, ut per pacem novi Testamenti essent duo in carne una.

Joh. 8. 29 — Philipp. 2. 6.

Quæst. XLVII. — b MSS. de adipibus. Cur Cain ex terræ fructibus munera reprobantur, & Abel de b adipibus gregis sui munera suscipiuntur?

Resp. — Gen. 4. 3. Cain typum gerebat Judæorum, qui illa corporalia sacramenta secundùm vetus Testamentum exercebant. Horum enim sacrificia superveniente Testamenti novi fide, contemtæ & evacuata sunt, & Christianorum sacrificia, quæ ex innocentia Christi innocentis agni constant, laudantur, quæ significabant ipsius Abel ex ovibus munera. Munera igitur Cain non accipiuntur. Unde etiam dicitur in Psalmo, *Oblationes & holocausta noluisti*, &c.

Psal. 39. 7.

Quæst. XLVIII. Quid significat, quod Cain fratrem suum Abel in agro interfecit?

Resp. — Ex Comment. Eucherii. Jam superius diximus Cain significare Judæos, qui Christum occiderunt. Occiditur itaque Abel minor natu; occiditur Christus caput populi minoris natu à populo Judæorum majore natu: ille in agro, iste in Calvariæ loco.

Quæst. XLIX. Quomodo intelligendum est, quòd sanguis Abel legitur de terra ad Deum clamasse?

Resp. — Ex Comment. Eucherii. Sanguis Abel significat sanguinem Christi, quo universa Ecclesia accepto dicit, *Amen.* Nam qualem clamorem faciat universa Ecclesia dum potatur sanguine Christi, & dicit *Amen*, tu ipse si potes, considera. Judæi ergo qui intelliguntur in persona Cain, quoniam non credentes in Christo, non potantur sanguine Christi, maledicti sunt super terram. Super illam scilicet terram, quæ aperuit os suum per confessionem, & bibit sanguinem fratris sui, id est Christi ini. Quem quia Judæi non bibunt, ideo maledicti sunt.

Quæst. L. Quid significat, quod Enoch septimus ab Adam cum Deo ambulavit, & non apparuit?

Resp. Enoch septimus ab Adam transfertur ad Deum, & septimo requies promittitur sanctis; quia in sexta ætate sæculi reformantur in agnitionem Dei, ut transferantur ad requiem.

Quæst. LI. Quid significat, quod Noë per aquam & lignum liberatur?

Resp. Aqua significat baptismum, & lignum significat crucem. Sicut Noë per aquam & lignum liberatur, ita & Ecclesia baptismo & passionis Christi signaculo liberatur.

Quæst. LII. Quid significat, quòd arca de lignis quadratis constructa intrinsecùs & extrinsecùs bitumine linitur?

Resp. Sicut arca de lignis quadratis ædificatur, ita & Ecclesia de sanctis construitur. Quadratum enim in quacumque parte posueris, fortiter stat: & sancti in quibuslibet tentationibus stabiles permanent; non adversitatibus, non prosperitatibus cedunt. Bitumen enim significat caritatem; per quam sancti nec illis scandalis, quæ fiunt ab his qui intus sunt, cedunt, nec illis quæ fiunt ab his qui foris sunt: & servant unitatem spiritûs in vinculo pacis, tolerantes & malos Christianos qui sunt in Ecclesia, & hæreticos qui sunt foris Ecclesiam.

Quæst. LIII. Quid significat, quòd arca in longitudine habuit trecentos cubitos, & in latitudine quinquaginta, & in altitudine triginta?

Resp. — Psal. 118. 32. Sancta Ecclesia, ut faciat mandata Dei, adjuvatur Spiritu Dei, dicente Psalmographo, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Nisi dilatatum cor habuisset, viam Domini minime cucurrisset. Et unde dilatatus cor, nisi per caritatem spiritalem? Hinc & beatus Paulus apostolus simili Psalmographo voce consentit, *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii; cor nostrum dilatatum est.* Unde quæso dilatatum? *Gratia*, inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ergo accepto Spiritu sancto operatur Ecclesia cum c dilatatione præcepta Dei, quæ sine gratia Spiritus-sancti nequaquam poterit operari. Hunc enim Spiritum septiformem Scriptura sancta commemorat & commendat. Septies ergo septem fiunt quadraginta-novem, & addito uno ut compleatur numerus, fiunt quinquaginta. Unde & Dominus adscendens in cælum, quinquagesimo die misit Spiritum sanctum, ut corda credentium dilataret. Triginta vero cubiti significant decem præcepta Legis. Decies autem triginta, fiunt trecenti. Sed hæc præcepta non possunt impleri nisi caritate faciente, id est Spiritu-sancto, qui significatur in latitudine quinquaginta cubitorum. Idcirco arca utrumque numerum habet. Nam & ipsa opera bona propter supernum finem facit Ecclesia, quod significant triginta cubiti altitudinis. Re enim vera spiritus est altitudo nostra, ipse

2. Cor. 6. 11. Rom. 5. 5. — c Unus 3 Vat. MSS. dilectione. Corb. delectatione. — Act. 1. 9.

scilicet a tricenarius doctrinam Evangelicam consecravit. Ipse est A & supernus finis, atque omni bono opere indubitanter Ecclesiam replet.

a MSS. duo Vat. tricenario nomero.

Quæst. LIV. *Gen. 7. 12.*

QUID significat, quòd post dies septem, ex quo ingressus est Noë in arcam, pluit Dominus super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus?

Resp. *Ex Comment. Eucherii.*

Quòd post dies septem Dominus pluit super terram, hoc significat, quòd omnes qui baptizantur, in spe futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizantur. Et omnis reatus peccatorum, qui in decem Legis præceptis admittitur per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur, unde decem per quatuor ducta quadraginta fiunt; sive ille reatus qui ad dies pertinet ex rerum prosperitate, sive qui ad noctes ex rerum adversitate contractus sit, sacramento cælestis baptismi abluitur.

Quæst. LV. Resp. *Ætates sex.*

QUID significat, quòd Noë sexcentorum erat annorum, quando diluvii aquæ inundaverunt super terram? B

Sexcenti anni significant sex ætates sæculi. Prima ætas est ab Adam usque ad Noë. Secunda à Noë usque ad Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta à David usque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis usque ad adventum Domini. Sexta quæ nunc agitur. Sexcentesimo anno vitæ Noë factum est diluvium: ita sexta ætate sæculi reformatur homo in agnitionem Dei per baptismum.

Quæst. LVI. Resp.

QUID significat, quod de omni genere animalium atque volatilium, immunda bina inducuntur in arcam, & munda septena?

Immunda illos homines significant, qui ad schisma sunt faciles: munda vero homines sanctos, qui Spiritum septiformem accipientes ex fide vivunt. Hinc etiam quidam Poëta ait, *Numero Deus impare gaudet.* C

Virg. Eclog. 8.

Quæst. LVII. Resp. *Ex Comment. Eucherii.*

QUID significat, quòd omnes montes excelsos superexcedebat aqua quindecim cubitis?

Octo & septem quindecim faciunt. Octo nempe significant resurrectionem, & septem quietem. Hoc itaque mysterium resurrectionis & quietis, supergressum est omnem scientiam superborum sapientium, & nullatenus potuerunt indagare scientiam resurrectionis & quietis.

Quæst. LVIII. *Gen. 7. 1.*

QUARE cùm ingrederetur Noë in arcam, dicitur ad eum, *Ingredere tu & filii tui, uxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum?* Seorsum ergo ponuntur viri, & seorsum feminæ. Et cùm egrederetur de arca, dicitur ad eum, *Egredere tu & uxor tua, filii tui & uxores filiorum tuorum:* In ingressione nempe separati, in egressione conjuncti dicuntur.

Gen. 8. 16.

Resp. *Galat. 5. 17.*

Eorum quippe ingressio istam vitam significat, ubi caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, ut non quæcumque volumus illa faciamus. Egressio autem illam vitam significat, ubi caro jam nullam habebit concupiscentiam adversus spiritum, nihilque erit ex nobis quod repugnet in nobis. D

Quæst. LIX. Resp. *Gen. 8. 7.*

QUID significat, quod emissus corvus de arca, non est reversus?

Corvus ut non reverteretur, aut aquis interceptus est, aut alicui cadaveri illectus insedit: & significat illos homines, qui carnalibus dediti rebus, Dei præcepta contemnunt, & nullatenus pænitendo Ecclesiæ satisfaciunt, unde & per mala opera recesserunt. Vel certè si aquis ille corvus interceptus est, illos significat qui de Ecclesia exeunt, & hæreticorum baptismo polluuntur. Quamvis enim unum baptisma sit & hæreticorum, eorum scilicet qui in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti baptizant, & Ecclesiæ catholicæ: tamen quia foris Ecclesiam baptizantur, non sumunt baptismum ad salutem, sed ad perniciem; *habentes nimirum speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Et rursum, *Animales*, inquit, *spiritum non habentes.* Et ideirco eos Ecclesia non rebaptizat, quia in nomine Trinitatis baptizati sunt. Ipsa est profectò forma sacramenti: ideo dum reversi fuerint, accipiunt virtutem Spiritus-sancti, quem ii qui foris Ecclesiam baptizantur, nondum habent. E

Iuda 5. 19. 2. Tim. 3. 5.

Quæst. LX. Resp.

QUID significat, quòd Noë vir justus plantavit vineam, bibensque vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo?

Deus quodam modo plantavit gentem Judæorum, segregando eam à cunctis gentibus. Unde & circumcisionis signum indidit, Legem dedit, sacrificia instituit, se ipsum in carne venturum in Lege prædixit: sed eui non credentes, vineæ suæ b vino, id est, malitia populi sui passus est, crucifixus est, sputis illinitus & illusus. Sed hoc passus est in tabernaculo suo, id est, in gente sua.

b MS. Corb. vinum id est malitiam passus. Duo Vat. vino id est malitiâ potatus.

Quæst. LXI. *Gen. 9. 22.* Resp.

QUID significat, quòd Cham pater Chanaan, videns verenda patris sui, exivit foras, & nuntiavit fratribus suis?

In duobus filiis maximo & minimo, duo populi figurati sunt, unam vestem à tergo portantes, sacramentum scilicet jam præteritæ atque transactæ Dominicæ passionis: nuditatem patris tegentes, neque intuentes, qui in Christi necem non consentiunt, & eum honorant velamento, tamquam scientes unde sint orti. Medius filius, id est populus Judæorum, (ideo medius, quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit,) vidit nuditatem patris, quia consensit in necem Christi. Et nuntiavit fratribus suis. Per eum quippe manifestatum est & quodam modo publicatum, quod erat propheticæ secretum. Ideoque fit fratrum suorum servus. Quid est enim aliud hodie gens ipsa, nisi scrinaria Christianorum, portans Legem & Prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ, ut nos honoremus per sacramentum, quod nuntiant illi per litteram? B

Quæst. LXII. *Gen. 12. 1.* Resp.

QUID significat quod dixit Deus ad Abraham, *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui?*

Abraham personam Christi portabat. Sicut enim Abraham terram & cognationem suam dimisit, & domum patris sui, & venit in terram quam ignorabat: ita & Christus dimisit gentem suam, scilicet Judæorum, & venit ad populum gentium. Hæc temporalis explanatio hoc habet, moraliter autem eximus de terra nostra, quando divitias & mundi hujus facultates contemnimus. Et de cognatione nostra, id est, de vitiis prioribus, quæ nobis à nativitate nostra cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate conjuncta sunt. Et de domo patris nostri, id est de omni memoria mundi hujus, quæ oculorum occurrit obtutibus.

Quæst. LXIII. Resp. *Visionum tria genera. Idem sub verbis non admodum diversis traditur in lib. de spiritu & anima c. 24.*

QUOT sunt genera visionum? C

Tria. Prima visio est corporalis, secunda spiritalis, tertia intellectualis. Corporalis ergo visio est, quæ fit per corpus. Spiritalis, cùm imagines eorum quæ videmus, in memoria condimus. Intellectualis nempe cùm ea quæ corporaliter videmus & imaginaliter in memoria retinemus, intellectu discernimus: quid illud sit corpus, illud similitudo corporis. Hanc autem intellectum bestiæ & pecora atque volatilia nullatenus habent. Vident ipsa per corpus, & eorum quæ vident imaginaliter species formatur, unde & pecora præsepia recognoscunt, & aves ad nidos suos redeunt: sed nec se ipsa intelligunt quæ sint, nec illa quæ oculis cernunt. Postremò corporalis visio sine spiritali esse non potest. Statim ergo ut avertimus oculos ab eis quæ videmus, imagines eorum quæ vidimus, in memoria retinemus. Spiritalis verò visio sine corporali esse potest, unde & absentes homines recordamur, & in tenebris ea quæ vidimus, imaginaliter cernimus. Intellectualis nempe nec corporali indiget nec spiritali. Per intellectum nec corpus videmus, nec imaginem corporis. Per hanc quippe videtur justitia, caritas, ipse Deus, ipsa mens hominis, quæ nullum corpus habet, nullam similitudinem corporis. Ob id & raptus fuerat apostolus Paulus in tertium cælum, id est ad intellectualem visionem, ut Deum non per corpus, non per similitudinem corporis, sed sicut est ipsa veritas cerneret. Tres ergo cæli, tria sunt visionum, de quibus loquimur, genera. Ad hoc profectò pervenerat Paulus, ut Deum sic in ista vita videret, sicut sancti post hanc vitam videbunt. D

a Cor. 12. 2.

Quæst. LXIV. Resp. *Apostolatus genera quatuor.*

QUOT genera sunt Apostolatus, vel quale nomen sit Apostolus, volo cognoscere.

Apostolus interpretatur missus. Apostolorum sunt genera quatuor: à Deo, non per hominem; à Deo, sed per hominem; per hominem tantùm, & ex se. A Deo enim missus est Moyses. A Deo & per hominem, sicut Jesus Nave. Per hominem tantùm, sicut nostris temporibus multi favore vulgi in sacerdotium subrogati sunt. Ex se autem, sicut sunt ipsi pseudoprophetæ. E

Quæst. LXV. Resp. *c Edit. electio commendat. At MS. Corb. exagio, id est, examine: & caret verbo, commendat.* ** Aug. de civit. Dei l. 19. c. 19.*

QUOMODO possumus scire qui mittatur à Deo?

Illum cognosce missum à Deo, quem non paucorum hominum laudatio vel potiùs adulatio eligit, sed illum quem & vita & mores optimi exornant, & Apostolicorum c exagio sacerdotum, vel etiam qui universorum populorum judicio comprobatur: qui non appetit præesse, qui non pecuniam dat ut episcopatûs honorem adquirat. Nam de eo qui præesse festinat, quidam prudens eleganter expressit dicens, * *Sciat se non esse episcopum, qui præesse desiderat, non prodesse.*

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

LIBER *de fide ad Petrum inter Augustini Opera olim impressus est veterum aliquot Manu-scriptorum auctoritate, qui ei adsignant. Verùm non esse Augustini probè monstravit Erasmus ex ipsa phrasi aliisque argumentis, quæ hic referre superfluum putamus. Nam indubitatus ejus auctor à nemine jam ignoratur Fulgentius. Hunc certè asserit scriptura antiquissima codicis Corbeiensis ante mille annos exarati, quæ ad Operis calcem exhibetur in hæc verba :* Fulgenti episcopi sanctæ Ecclesiæ catholicæ Ruspensis de Regula veræ fidei liber explicit. *Neque contemnendus, quamquam alterâ & posteriore manu ibidem additus in fronte Operis titulus:* Epistola Fulgenti episcopi de fide catholica. *Præterea sub Fulgentii nomine citatur à Ratramno in libro de corpore & sanguine Domini. Isidorus etiam in Catalogo, & Honorius Augustodunensis in Chronicis testantur Fulgentium scripsisse Regulam veræ fidei : & eam Regulam ab eodem Fulgentio petit Ferrandus diaconus in epistola inter Fulgentianas novæ editionis decima-tertia. Inscribebatur olim,* De fide ad Petrum diaconum. *Sed Petrum hunc alium à Petro diacono cui scriptus est Fulgentii de Incarnatione liber, facilè credimus, ob rationes allatas in nova Fulgentii editione, quæ Parisiis ex officina Guillelmi Desprez jam nunc prodit, studio & labore eruditi viri Lucæ Mangeant Clerici Parisiensis recognita, aucta & castigata. Nec injuriâ expunctum è titulo est diaconi nomen; quando hunc in exordio Fulgentius Petrum filium vocat, non, uti diaconos compellare solet, fratrem aut condiaconum. Recognovimus hoc opus ad MSS. Romanos bibliothecæ Vaticanæ quatuor, ad Anglicanos duos, ad vetustissimum Corbeiensem, ad Sorbonicum, Victorinum, Beccensem, & alios quosdam. In Corbeiensi & aliis melioris notæ MSS. desinit in fine capitis* XLIV. *neque caput* XLV. *quod diverso stilo & ad virum militarem scriptum est, in eis usquam reperitur*

DE FIDE AD PETRUM
SIVE DE REGULA VERÆ FIDEI,
LIBER UNUS.

PROLOGUS.

EPISTOLAM, fili Petre, tuæ caritatis accepi, in qua te significasti velle Jerosolymam pergere, & poposcisti te litteris nostris instrui, quam debeas in illis partibus veræ fidei regulam tenere, ut nullus tibi possit sensus hæreticæ subrepere falsitatis. Gaudeo quidem, quod pro fide vera sine ullo perfidiæ errore custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, immo nec esse conversio. Apostolica quippe dicit auctoritas, quia *sine fide impossibile est placere Deo*. Fides est namque bonorum omnium fundamentum: fides est humanæ salutis initium. Sine hac nemo ad filiorum Dei potest numerum a pertinere: quia sine ipsa nec in hoc sæculo quisquam justificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam; & si quis hic non ambulaverit per fidem, non perveniet ad speciem. Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, ut sine vera fide quisque velit Deo per contemtum sæculi placere, quale si quisquam tendens ad patriam, in qua se scit beatè esse victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improvidus sectetur errorem; quo non ad beatam civitatem perveniat, sed in præcipitium cadat; ubi non gaudium pervenienti detur, sed cadentis interitus inferatur.

Hebr. 11. 6.
a Lov. pervenire.

2. Verumtamen ut de fide sufficiens sermo promatur, nec temporis suffragatur spatium, quia celeriter nostrum cupis habere responsum; & tam magnum est opus disputationis hujus, ut b à magnis vix possit impleri. Neque enim poposcisti sic te debere de fide instrui, ut unamquamlibet hæresim designares, contra quam specialiter nostræ disputationis vigilaret intentio: sed cum indefinitè definitionem fidei petis, eamque cupis etiam sub brevitate concludi; vides procul dubio quam sit nobis impossibile, ut rem tantam in brevi plenè comprehendamus, cui sufficientes esse non possumus, etiamsi tantum spatium temporis & tale nobis esset ingenium, ut multa volumina de hoc quod à nobis expetis, facere c valeremus. Sed quia *Deus prope est omnibus invocantibus eum in veritate*, qui *verbum consummans & brevians fecit super terram*: spero quia sicut tibi dedit hujus fidei sanctam sollicitudinem, sic etiam mihi, ut tuo tam bono tamque laudabili serviam desiderio, sufficientem tribuet facultatem: ut etsi non potuero cuncta dicere, ex quibus omnis error hæreticus possit agnosci, & agnitus vel convinci valeat vel vitari; tamen in nomine atque adjutorio sanctæ Trinitatis, quæ unus solus verus & bonus est Deus, ea dicam in quibus saltem magna ex parte rationem Catholicæ fidei constet sine aliqua erroris caligine contineri. Quibus retentis, poteris etiam illa deprehendere atque fugere, quæ etsi in hoc opere non videntur speciali disputatione convinci, tamen ex iis quæ hic generaliter atque absolutè ponentur, apparebunt illa quæ infideles homines auribus d volunt insusurrare fidelium, non regulâ divinæ veritatis tradita, sed neque â humanis erroris inventa.

b Unus è Vaticanis MSS. ut magnis vix possit impleri sermonibus.
c MSS. valeamus.
Psal. 144. 18.
Rom. 9. 28.
d Edit. al. solent.

CAPUT I. Trinitas unus Deus.

3. Quocumque igitur loco fueris constitutus, quia secundùm regulam nostri Salvatoris imperio promulgatam, nosti te in uno Patris & Filii & Spiritus-sancti nomine baptizatum; principaliter eaque indubitanter toto corde retine, Patrem Deum, & Filium Deum, & Spiritum sanctum Deum, id est, sanctam atque ineffabilem Trinitatem unum esse naturaliter Deum, de quo in Deuteronomio dicitur: *Audi Israël, Dominus Deus tuus e Deus unus est*. Et, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Verumtamen quia istum unum Deum, qui solus est verus naturaliter Deus, non Patrem solum, neque solum Filium, neque solum Spiritum-sanctum, sed simul Patrem & Filium & Spiritum-sanctum esse dicimus; cavendum est, ne sicut Patrem & Filium & Spiritum-sanctum unum Deum esse, quantum ad naturalem attinet f unitatem, veraciter dicimus; sic eum qui Pater est, eumdem vel Filium, vel Spiritum-sanctum; aut eum qui Filius est, sive Patrem, sive Spiritum-sanctum; aut eum qui Spiritus sanctus propriè in confessione hujus Trinitatis dicitur, vel Patrem vel Filium personaliter dicere sive credere, quod omnino nefas est, audeamus.

e MSS. Dominus.
Deut. 6. 4.
Ibid. 13.
f Corb. MS. veritatem.

4. Fides enim quam sancti Patriarchæ atque Prophetæ ante incarnationem Filii Dei divinitus acceperunt, quam etiam sancti Apostoli ab ipso Domino in carne posito audierunt, & Spiritus-sancti magisterio instructi, non solùm sermone prædicaverunt, verùm etiam ad instructionem saluberrimam posterorum scriptis suis traditam reliquerunt, unum Deum prædicat Trinitatem, id est, Patrem & Filium & Spiritum-sanctum. Sed Trinitas vera non esset, si una eademque persona diceretur Pater & Filius & Spiritus sanctus. Si enim sicut est Patris & Filii & Spiritus-sancti una substantia, sic esset una persona, nihil omnino esset, in quo veraciter Trinitas diceretur. Rursus Trinitas quidem vera esset, sed unus Deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum Pater & Filius & Spiritus-sanctus personarum sunt ab invicem proprietate distincti, sic fuissent naturarum quoque diversitate discreti. Sed quia in illo uno Deo vero Trinitate, non solùm quòd unus Deus est, sed etiam quòd Trinitas est, naturaliter verum est; propterea ipse verus Deus in personis Trinitas est, & in g una natura unus est. Per hanc unitatem naturalem totus Pater in Filio & Spiritu-sancto est, & totus Filius in Patre & Spiritu-sancto est, totusque Spiritus-sanctus in Patre & in Filio est. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est: quia nemo alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quia nec Filio nec Spiritu-sancto, quantùm ad naturæ divinæ unitatem pertinet, aut anterior aut major Pater est; nec Filii æternitas atque immensitas, velut anterior aut major, Spiritus sancti æternitatem immensitatemque aut præcedere aut excedere naturaliter potest. Sicut ergo nec Filius posterior aut minor est Patre, ita nec Spiritus-sanctus posterior aut minor est Filio. Æternum quippe & sine initio est, quod Filius de Patris natura natus h existit: & æternum ac sine initio est, quòd Spiritus-sanctus de natura Patris Filiique procedit. Ob hoc ergo tres, unum rectè credimus & dicimus Deum, quia una prorsus æternitas, una immensitas, una naturaliter trium est divinitas personarum.

g MS. Corb. Trinitas est, natura unus habet.
1. Sent. dist. 19. cap. & inde.
Ibidem cap. Nunc postquam.
h Sic MSS. fere & Magister 1. Sent. dist. 33. At editi, exstitit. 1. Sent. dist. 2. cap. Omnes autem Catholici.

5. Teneamus igitur Patrem & Filium & Spiritum sanctum unum esse naturaliter Deum; neque tamen ipsum Patrem esse qui Filius est, neque Filium ipsum esse qui Pater est, nec Spiritum-sanctum ipsum esse qui Pater aut Filius est. Una est enim Patris & Filii & Spiritus-sancti essentia, quam Græci οὐσίαν vocant, in qua non est aliud Pater, & aliud Filius, & aliud Spiritus-sanctus; quamvis personaliter sit alius Pater, alius Filius, alius Spiritus-sanctus. Quod nobis maximè in ipso sanctarum Scripturarum demonstratur initio, ubi Deus dicit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*. Cùm enim singulari numero dicit, *imaginem*, ostendit unam naturam esse, ad cujus imaginem homo fieret. Cùm verò dicit pluraliter, *nostram*, ostendit eumdem Deum, ad cujus imaginem homo fiebat, non unam esse personam. Si enim in i illa una natura Patris & Filii & Spiritus-sancti una esset persona, non diceretur, *ad imaginem nostram*: sed, ad imaginem meam; nec dixisset, *Faciamus*; sed, Faciam. Si verò in illis tribus personis tres essent intelligendæ vel credendæ substantiæ, non diceretur, *ad imaginem nostram*; sed, ad imagines nostras: una enim imago trium naturarum inæqualium esse non posset. Sed dum ad unam imaginem unius Dei homo factus dicitur, una sanctæ Trinitatis essentialiter divinitas intimatur. k Deinde & paulò post pro eo quod Deus superiùs dixerat, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*; sic hominem factum Scriptura narravit, ut diceret, *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum*.

Genes. 1. 26.
i Corb. MS. in una illa essentia.
k Lov. Denique.
Ibid. 27.

6. Hanc Trinitatem personarum atque unitatem naturæ Propheta Isaias revelatam sibi non tacuit, cùm se dicit Seraphim vidisse clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth*. Ubi prorsus in eo quod dicitur tertio *Sanctus*, personarum Trinitatem; in eo verò quod dicitur semel *Dominus Deus sabaoth*, divinæ naturæ cognoscimus unitatem. In illa igitur sancta Trinitate, (l quod ideo à nobis repetitur, ut vestro cordi tenaciùs infigatur,) unus est Pater qui solus essentialiter de se ipso unum Filium genuit, & unus Filius qui de uno Patre solus est essentialiter m natus, & unus Spiritus-sanctus qui solus essentialiter de Patre Filioque procedit. Hoc autem totum una persona non posset, id est, & gignere se, & nasci de se, & procedere de se. Quia igitur aliud est genuisse quam natum esse, aliudque est procedere quam genuisse vel natum esse; manifestum est, quoniam alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Trinitas itaque ad personas Patris & Filii & Spiritus-sancti refertur, unitas ad naturam.

Isaia 6. 3.
l Lov. quæ ideo à nobis repetuntur toties, ut nostro cordi &c.
m Lov. genitus.

CAP. II. Humanitas Christi, n Edit., sed solus. Abest solus à MS.

7. SICUT ergo secundùm illam divinitatem, qua unum sunt Pater & Filius & Spiritus-sanctus, neque Patrem natum credimus, neque Spiritum sanctum, sed solum Filium: sic etiam secundùm carnem solum Filium natum catholica fides & credit & prædicat. Neque enim in illa Trinitate proprium esset solius Patris quòd non est natus ipse, sed unum Filium genuit; neque proprium solius Filii quòd non genuit ipse, sed de Patris essentia natus est; neque proprium Spiritus sancti quòd nec natus est ipse, nec genuit, sed solus de Patre Filioque o procedit; si secundùm divinam quidem naturam Deus Pater de nullo nasceretur Deo, secundùm carnem tamen ipse nasceretur de virgine. Si enim Pater de virgine nasceretur, una persona esset Pater & Filius: ipsa autem una persona, pro eo quòd non de Deo, sed tantùm de virgine nasceretur, non Dei Filius, sed tantùm hominis filius veraciter diceretur. p Ipse autem Dei Filius dicit, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*. Et iterum: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Nec beatus dixisset Johannes, *Qui diligit genitorem, diligit & eum qui natus est ex eo*. Nec ipse Filius dixisset, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Ipse enim qui Filius dicitur, si idem esset & Pater, non veraciter Dei Filius diceretur, quia non de Deo, sed de sola virgine nasceretur. Ad extremum nec ipse Pater de cælo testaretur, & suum corporali voce Filium demonstraret, dicens, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi q complacui*. Apostolus quoque Paulus non dixisset de Deo Patre, *Qui proprio Filio r non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*.

o Corb. MS. immutabili æternitate procedit.
p Unus è Vaticanis MSS. Nec ipse Dei Filius diceret, ceteris libris dissentientibus.
Johan. 3. 16.
Ibid. 17.
1. Joh. 5. 1.
Johan. 5. 17.
Matth. 3. 17.
q Edit. bene complacui. abest bene à MSS.
Rom. 8. 32.
r Edit. Filio suo. At potiores MSS. omittunt suo.

8. Sed quoniam ista omnia & divinitus ad nostram doctrinam dicta sunt, & quæ divina dicta sunt, utique vera sunt; verum est quod fides catholica prædicat, & secundùm divinitatem de Patre natum esse solum Filium, æternum cum Patre, immortalem, impassibilem, atque incommutabilem Deum; & secundum carnem non Patrem, sed unigenitum ejus Filium, salva æternitate sua temporaliter natum, salva impassibilitate sua passum, salva immortalitate sua mortuum, salva incommutabilitate, a qua Deus verus & vita æternus est, veraciter suscitatum. Qui tamen habet communem cum Patre quod æternum naturaliter sine initio habuit; & nihil habet commune cum Patre eorum quæ in suam personam temporaliter atque humiliter ille æternus atque excelsus accepit.

a Lov. immutabilitate sua, quia Deus &c.

9. Rursus si non ille qui proprius atque unigenitus Dei Patris Filius est, sed Spiritus sanctus nasceretur ex virgine, non ipsum Filium qui factus est ex muliere, factus sub Lege, natum de Spiritu-sancto ex Maria Virgine, in Symbolo acceptum, & corde ad justitiam crederet, & ore ad salutem sancta confiteretur Ecclesia. Sed & si ipse Spiritus-sanctus, qui Patris & Filii Spiritus est, formam servi acciperet, non ipse Spiritus-sanctus super se ipsum hominem factum in columbæ specie cælitus adveniret.

10. Pater igitur Deus de nullo genitus Deo, semel de sua natura sine initio genuit Filium Deum sibi æqualem, & eadem qua ipse naturaliter æternus est divinitate coæternum. Sed idem Dei Filius cùm sit Deus æternus & verus, & cum Patre secundùm divinitatem naturaliter unus Deus, secundùm hoc quod dicit, *Ego & Pater unum sumus*; idem pro nobis est homo factus verus & plenus: in eo verus, quia veram habet Deus ille humanam naturam; in eo verò plenus, quia & carnem humanam suscepit, & animam rationalem. Idem tamen Unigenitus Deus b secundò natus est, semel ex Patre, semel ex matre: natus est enim de Patre Deus Verbum, natus est de matre Verbum caro factum.

Johan. 10. 30.

b Apud Lov. omissum erat, secundò.

11. Unus igitur est atque idem Deus Dei Filius natus ante sæcula, & natus in sæculo: & utraque nativitas unius est Filii Dei; divina, secundùm quam creator in forma Dei coæternus Patri Deus est; humana, secundùm quam semetipsum exinaniens & formam servi accipiens, non solùm in conceptu materni uteri semetipsum, dum homo fieret, eadem servilis formæ susceptione formavit; verùm etiam de eodem matris utero idem Deus homo factus exivit & in cruce idem Deus homo factus pependit, & in sepulcro idem Deus homo factus jacuit, & ab inferis idem Deus homo factus tertio die resurrexit: sed in sepulcro secundùm solam carnem idem Deus jacuit, & in infernum secundùm solam animam descendit. Qua de inferis ad carnem die tertia revertente, idem Deus secundùm carnem c qua in sepulcro jacuit, de sepulcro resurrexit; & quadragesimo post resurrectionem die, idem Deus homo factus in cælum adscendens, in dextera Dei d sedit, inde in fine sæculi ad judicandos vivos mortuosque venturus.

c Lov. quam.

d Sanior MSS. sedet.

12. Verbum ergo caro factum unus est Filius Dei Dominus Jesus Christus, mediator Dei & hominum. Idcirco autem mediator, quia idem Deus atque homo verus, habens cum Patre unam divinitatis naturam, & humanitatis unam cum matre substantiam: habens ex nobis usque ad mortem iniquitatis nostræ pœnam, habens incommutabilem de Deo Patre e justitiam: propter iniquitatem nostram temporaliter mortuus, propter justitiam suam, & ipse semper vivus, & immortalitatem mortalibus largiturus. Qui perfectam quidem humanitatem suam in ipsa divinitatis suæ perfectione servavit: veritatem verò mortalitatis f suæ per susceptionem mortis, veritate atque incommutabilitate suæ immortalitatis absorbuit.

e Corb. MS. incommutabilem de Deo Patre substantiam.

f Sic MS. Corb. & alii plures. At Lov. nostræ. 1. Petr. 3. 22. 2. Tim. 1. 10.

13. Hoc est quod testatur beatus Petrus, quia *Christus deglutivit mortem, ut vitæ æternæ heredes efficeremur*. Beatus quoque Paulus docet, quòd Christus mortem deglutierit, illuminaverit autem vitam & incorruptionem. Christus ergo mortem gustavit, quia verus homo est; idemque mortem deglutivit, quia verus Deus est. Idem quippe, sicut dicit Apostolus, *crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*: unus atque idem, qui secundùm prophetiam beati David, *& homo factus est in Sion, & ipse fundavit eam Altissimus*.

2. Cor. 13. 4. Psal. 86. 5. Johan. 1. 3.

Ibid. 14.

14. Itaque nec divinitas Christi aliena est à natura Patris, secundùm id quod *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*: nec humanitas ejus aliena est à natura matris, secundùm id quod *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Illa enim natura quæ semper genita manet ex Patre, naturam nostram sine peccato suscepit, ut nasceretur ex virgine. Neque enim natura æterna atque divina temporaliter concipi & temporaliter nasci ex natura humana ullatenus posset, nisi secundùm susceptionem veritatis humanæ, veram temporaliter conceptionem atque nativitatem ineffabilis in se divinitas accepisset. Sic est Deus æternus ac verus veraciter secundùm tempus & conceptus & natus ex virgine. *Dum enim venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum g factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*: illo scilicet Deo facto naturaliter filio hominis, qui unus est naturaliter Filius Dei Patris. Hoc utique Johannes evangelista confirmans, postquam dixit, *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*: subsequenter ait, *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis*. Sic ille omnium spirituum, omniumque corporum, id est, omnium naturarum Creator & Dominus, creavit virginem creandus ex virgine; & cujus ipse factor est, matrem sibi fecit, quando de ejus carne concipiendus atque pariendus veram materiam carnis Deus immensus ac sempiternus accepit: ut & secundùm veritatem formæ servilis, Deus homo misericorditer fieret, & secundùm formam Dei, naturali veritate, idem Deus homo permanens non careret.

Gal. 4. 4.

g Lov. natum.

Johan. 1. 14.

Ibidem.

15. Sic ergo Christum Dei Filium, id est, unam ex Trinitate personam Deum verum crede, ut divinitatem ejus de natura Patris natam esse non dubites: & sic eum verum hominem credas, ut ejus carnem non cælestis, non aëriæ, non alterius cujusquam putes esse naturæ; sed ejus cujus est omnium hominum caro, id est, quam ipse Deus homini primo de terra plasmavit & ceteris hominibus plasmat, quos per propagationem ex hominibus creat. Sed licèt caro Christi, & omnium hominum unius ejusdemque naturæ sit; hæc tamen quam Deus Verbum ex Maria virgine sibi unire dignatus est, sine peccato concepta, sine peccato nata est: ut pote secundùm quam Deus æternus & justus misericorditer & conceptus & natus est, & Dominus gloriæ crucifixus est.

16. Quibus autem verbis explicabitur carnis illius excellentiæ singularis, cujus divina est ex ipsa sui conceptione persona, cujus origo nativitatis insolita, quia sic Verbum caro factum est, ut una persona esset cum carne sua Unigenitus ac sempiternus Deus, ipsa suæ carnis h conceptione conceptus. Istam verò ceterorum hominum carnem per humanum certum est nasci concubitum, viro seminante, femina verò concipiente atque pariente. Et quia dum sibi invicem vir mulierque miscentur ut filios generent, sine libidine non est parentum concubitus; ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus, ubi peccatum in parvulos non transmittit propagatio, sed libido; nec fecunditas naturæ humanæ facit homines cum peccato nasci, sed fœditas libidinis, quam homines habent ex illius primi justissima condemnatione peccati. Ideo beatus David, quamvis de legitimo nasceretur justoque conjugio, in quo scilicet nec infidelitatis culpa, nec fornicationis macula poterat inveniri; propter originale tamen peccatum, quo naturaliter obstricti filii sunt iræ, non solum impiorum filii, sed omnes etiam qui de justorum sanctificata carne nascuntur, exclamat & dicit, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis i peperit me mater mea*. Sanctus etiam Job dicit, mundum a sorde non esse hominem, nec si unius diei sit vita ejus super terram.

h Post suæ carnis, ad Corbeiensis libri oram additur, quam in prima nativitate non habuit. Peccatum originale ex libidine generantium.

i Lov. concepit me. Psal. 50. 7. Job. 14. 4. sec. LXX.

17. Dei ergo Filius unigenitus qui est in sinu Patris, ut carnem hominis animamque mundaret, susceptione carnis atque animæ rationalis incarnatus est; & qui est Deus verus, homo verus factus est; non ut alter Deus esset, alter homo, sed idem Deus, idem homo. Qui ut illud peccatum quod in concubitu mortalis carnis generatio humana contrahit, auferret, conceptus est novo more, Deus incarnatus in matre virgine, sine coitu viri, sine libidine concipientis virginis: ut per Deum hominem, quem absque libidine conceptum inviolatus edidit virginis uterus, abluerentur peccatum quod nascentes trahunt omnes homines, quibus in corpore mortis hujus talis est nascendi conditio, ut matres eorum fecunditatis opus implere non possint, nisi priùs virginitatem carnis amiserint. Solus igitur abstulit peccatum conceptionis atque nativitatis humanæ Deus unigenitus, qui dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex virgine; & cùm nasceretur, integritatem virginitatis servavit in matre. Illa caussa est, qua Deus factus est filius virginis Mariæ, & Maria virgo mater facta est Unigeniti Dei: ut quem Pater genuit ex æternitate, ipsum virgo conceptum proferret in tempore: illa utique virgo, quam Deus, qui de ea fuerat nasciturus, ita singulari gratia prævenit atque replevit, ut ipsum haberet ventris sui fructum, quem ex initio habet universitas Dominum: & ipsum sibi videret nascendi sollemnitate subditum, quem in unitate Paternæ substantiæ non solùm humana, sed etiam Angelica creatura cognoscit & adorat altissimum.

18. Sic ergo peccatum & pœna peccati, quæ per scelus corruptæ mulieris intravit in mundum, per inviolatæ virginis partum aufertur à mundo. Et quia in conditione generis humani per mulierem, quæ de solo viro facta est, contigit ut mortis vinculis teneremur obstricti; hoc in redemtione humani generis divina bonitas egit, ut per virum, qui de sola muliere natus est, vita hominibus redderetur. Illic humanam naturam nequissima deceptione sibi diabolus in peccati similitudinem sociavit: hic Deus humanam naturam in unitatem personæ suscepit. Ibi femina decepta est, ut fieret filia diaboli: hic virgo gratiâ repleta est, ut fieret mater summi atque incommutabilis Unigeniti Dei. Ibi angelus dejectus per superbiam, seductæ mulieris animum obtinuit: hic Deus humilians se per misericordiam, incorruptæ virginis uterum ex ea nasciturus implevit. Dei enim Filius Jesus Christus qui in forma Dei erat, (k quod nisi ex natura Patris natus esset, esse non posset;) ipse, secundùm Apostolicam doctrinam, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Formam ergo servi, id est, naturam servi in suam accepit Deus ille personam, atque ita hominum factor *in similitudine hominum factus, habitu est inventus ut homo*, ipse *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*.

Philip. 2. 6. k Ex his Lov. quia. Emendatur ad Corb. MS.

19. Intente igitur hanc Apostoli sententiam cogita, & in ea cognosces quomodo Dominum Jesum Christum eumdem Deum atque hominem credas; nec tamen in eo veritatem utriusque naturæ in una persona, aut confundas, aut dividas. Cùm ergo primùm audis de Domino Jesu Christo, quia in forma Dei erat; oportet te agnoscere, firmissiméque tenere, in illo formæ nomine naturalem plenitudinem debere intelligi. In forma igitur Dei Dominus Jesus Christus erat; quia in natura Dei Patris semper erat, de quo natus erat. Unius ergo naturæ cum Patre est, æqualiterque cum eo sempiternus atque immensus, æqualiter immortalis & incommutabilis, æqualiter invisibilis & inenarrabilis, æqualiter bonus & justus, æqualiter miseratus & misericors, patiens & multùm misericors & verax, æqualiter fortis & suavis, æqualiter sapiens atque omnipotens.

20. Proinde hæc omnia quæ diximus de Filio Dei, firmissima fide l retinens, (quia hæc utique omnia in unitate naturæ habens cum Patre, sine dubio æqualis est Patri: propter quod & Apostolus continuò adjungens ait, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: non enim m rapinæ fuit illa Filii cum Patre divinitatis æqualitas, sed naturæ:) etiam illa quæ consequenter subjungit Apostolus dicens, quia *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inventus ut homo*: & quia *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, omnia hæc de illo unigenito Deo Dei Filio, de illo Ver-

l Editi, retinet. Castigantur ad veteres libros.

m Lov. rapina. Et paulò post, sed naturæ.

Johan. 1. 1. *Psal. 103. 24.*

bo Deo, de quo dicit Evangelista, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: de illa Dei virtute, Deique sapientia, de qua Deo dicitur, *Omnia in sapientia fecisti*: de illo principio cum quo unum est Pater ipse principium, & in quo sibi coæterno fecit cælum & terram, id est omnem spiritalem corporalemque naturam. de Deo unigenito, qui est in sinu Patris, ut dixi, omnia hæc personaliter accipe; salva tamen æternitate, immensitate, immortalitate, incommutabilitate, invisibilitate divinitatis ejus. Quæ ita naturaliter & æqualiter communis cum Deo Patre habet a Deus Filius, ut licèt homo pro nobis fuerit veraciter factus, permanserit tamen æqualis b vero Deo Patri, de quo natus est verus & Verus Deus. Semetipsum igitur exinanivit, *sed de plenitudine ejus nos omnes accepimus*: quam plenitudinem si exinanitus amitteret, quod de ea nobis daret utique non haberet. Eodem autem non habente, nos procul dubio nihil possemus accipere. *De plenitudine autem ejus nos omnes accepimus.* Ex eo igitur quod nobis de plenitudine sua dedit, ostendit etiam cùm se exinanivit plenitudinem non amisisse quam habuit: quia si plenitudinem suam amitteret, dare de illa nullatenus posset. Formam ergo servi accepit: neque enim aliud fuit illa Dei summi exinanitio, nisi formæ servilis, id est naturæ humanæ acceptio.

a Ebrei addunt, Dei Filius. *b Abest vero Deo à MS. Corb. & aliis nonnullis.* *Johan. 1. 16.* *Exinanitio Filii Dei quæ fuerit.*

22. Utraque est igitur in Christo forma, quia utraque & vera & plena est in Christo substantia. Ideo sanctus Evangelista plenum eum gratiæ & veritatis prædicat: quia & in divina natura, in qua Deus Veritas est, plenus est; & in humana, in qua homo verus Gratia factus est, plenus est. In illa plenitudine Deus est, in forma Dei æqualis Deo; in ista plenitudine servus, in forma servi, quia *in similitudine hominum factus, habitu est inventus ut homo.* Exinaniens ergo semetipsum formam servi accepit, ut fieret servus: sed formæ Dei plenitudinem non amisit, in qua semper est æternus atque incommutabilis Dominus: factus secundùm formam servi homo verus, ejusdem naturæ cujus est ancilla mater; & manens in forma Dei Deus verus, ejusdem naturæ cujus est etiam Dominus Pater. In forma Dei cum Patre & Spiritu-sancto unus & solus formator omnium Deus: secundum formam servi solus ipse sua & Patris & Spiritus-sancti operatione formatus. quòd creator est, commune habens naturaliter cum Patre & Spiritu-sancto, quòd autem creatus est, c solus habens personaliter in seipso. Cujus & nativitatem futuram secundùm carnem, & mortem, & resurrectionem, atque in cælos adscensionem Lex & Prophetæ prænuntiare nunquam destiterunt, prout ipse præcipiebat, d obedientes & verbis & factis.

Ibidem. 14.

c Hic editi addunt, formam servi secundùm quam creatus est, glossema, quod abest à MSS. *d Apud Lov. omissum erat, obedientes: quod MSS. habent.*

23. Nam & in sacrificiis carnalium victimarum, quæ sibi ipsa sancta Trinitas, quæ unus est Deus novi & veteris Testamenti, à patribus nostris præcipiebat offerri, illius sacrificii significabatur gratissimum munus, quo pro nobis se ipsum solus Deus Filius secundùm carnem esset misericorditer oblaturus. Ipse enim, secundùm Apostolicam doctrinam, *obtulit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.* Ipse verus Deus & verus Pontifex, qui pro nobis non in sanguine taurorum & hircorum, sed in sanguine suo semel introivit in sancta. Quod tunc Pontifex ille significabat, qui cum sanguine in sancta sanctorum per annos singulos intrabat. Iste igitur est, qui in se uno totum exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionis nostræ sciebat affectum; idem scilicet sacerdos & sacrificium, idem Deus & templum; sacerdos, per quem sumus reconciliati; sacrificium, quo reconciliati; templum, in quo reconciliati; Deus, cui reconciliati. Solus tamen sacerdos, sacrificium, & templum; quia hæc omnia Deus secundùm formam servi: non autem solus Deus; quia hoc cum patre & Spiritu-sancto secundùm formam Dei.

Ephes. 5. 2. *Hebr. 9. 12.*

23. Reconciliati sumus igitur per solum Filium secundùm carnem, sed non soli Filio secundùm divinitatem. Trinitas enim nos sibi reconciliavit per hoc quod solum Verbum carnem ipsa Trinitas fecit. In quo sic veritas incommutabilis permanet humanæ divinæque naturæ, ut sicut vera semper est ejus divinitas, quam de Patre incommutabilem habet, ita vera semper atque incommutabilis ejus humanitas sit, quam sibi unitam summa divinitas gerit.

24. Hæc pauca de fide sanctæ Trinitatis, quæ solus & verus est naturaliter Deus, quantùm brevitas temporis & sermonis permisit, inserui. Nunc de creatura quid absque dubitatione credere debeas, intimabo.

Cap. III. Creaturæ à Deo. *Coloss. 1. 16.*

25. Principaliter itaque tene, omnem naturam quæ non est Trinitas Deus, ab ipsa sancta Trinitate quæ solus verus & æternus Deus est[e], creatam ex nihilo: ac sic universa in cælis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Thronos, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, opus atque creaturam esse sanctæ Trinitatis; quæ est unus Deus rerum omnium Creator & Dominus, æternus, omnipotens, e & bonus, habens naturaliter ut semper sit, & ut mutari aliquando non possit. Hic Deus qui sine initio semper est, quia summus est, dedit rebus à se creatis ut sint: non tamen sine initio, quia nulla creatura ejusdem naturæ est, cujus est Trinitas unus verus & bonus Deus, à quo creata sunt omnia. Et quia summè bonus est, dedit omnibus naturis quas fecit ut bonæ sint: non tamen tantum bonæ, quantum Creator omnium bonorum, qui non solùm summum bonus, sed etiam summum atque incommutabile bonum est; quia æternum bonum est, nullum habens defectum, quia non ex nihilo factum; nullum habens profectum, quia non habet initium. Ideo quippe naturæ à Deo factæ proficere possunt, quia esse cœperunt; ideo deficere, quia ex nihilo factæ sunt. Ad defectum eas conditio ducit originis, ad profectum verò provehit operatio Creatoris. In eo igitur primùm Trinitatis, quæ Deus verus est, æternitas sine initio naturalis agnoscitur, quia quædam ita fecit, ut cùm esse quidem cœperint, tamen non esse aliquando non possint: in eo verò ejus omnipotentia intelligitur, quia omnem creaturam visibilem atque invisibilem, id est corporalem atque spiritalem de nihilo fecit; in quibus ipsa rerum diversitas multo magis commendat bonitatem atque omnipotentiam Creatoris. Nisi enim

e Hic apud Lov. additur, justus.

Unde naturæ creatæ proficiant & deficiant.

omnipotens esset, non una eadémque f facilitate summa atque ima fecisset; & nisi summè bonus esset, non se gubernandis rebus quoque infimis præstitisset.

f MS. Corb. facultate.

26. Igitur tam in magnis quàm in parvis quibusque rebus conditis magna est bonitas atque omnipotentia Conditoris. Omnia enim sapienter facit summa veraque Sapientia; cui naturaliter hoc est esse, quod sapientem esse; hoc facere, quod sapienter facere. Simplicitas itaque multiplicis sapientiæ Dei magnitudinem celsitudinis suæ, non solùm in magnitudine sublimium creaturarum, verùm etiam in infimarum parvitate commendat. dum bona omnia quæ creavit, non solùm multò inferiùs dissimiliusque suo Creatore sunt, ut pote non prolata de ipso, sed facta prorsus ex nihilo; verùm etiam inter se non æqualiter sunt, sed unaquæque res ita permanet, sicut à Deo g ut esset accepit, alia quidem sic, alia autem sic. Neque enim sic datum est corporibus ut sint, sicut spiritus acceperunt: cùm ipsa quoque corpora non æqualiter sint, & in ipsis cælestibus atque terrestribus inveniatur nonnulla diversitas; cùm tam cælestia quàm terrestria, non solùm impari distent quantitate molis, verùm etiam dissimili splendeant claritate. *Alia* namque est, sicut Apostolus dicit, *claritas cælestium corporum, alia terrestrium.* In ipsis quoque cælestibus, *alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. stella enim à stella differt in claritate.* Corporalium igitur naturarum diversitas ostendit unamquamque earum non hoc esse, quod ea se semper habere potuerit, sed quod ea dispositione atque opere omnipotentissimi atque incommutabilis & sapientissimi Creatoris accepit.

g Sic MS. Corb. At Lov. cum non esset. *1. Cor. 15. 41.*

27. Quòd si unius ejusdemque naturæ esset qualibet creatura corporalis, cujus est Sancta Trinitas, quæ unus est Deus; nec localiter in loco esset, nec temporis mutationem aliquando sentiret, nec de loco ad locum transiret, nec circumscriberetur quantitate molis suæ. Quæ omnia ostendunt hujuscemodi naturarum illum esse opificem, cui nullus latus aut angustus locus est, quia non minùs in angustis quàm in latis totus est; nec mutatur tempore, quia solus potest voluminu temporum, non temporali h volubilitate, sed æterna stabilitate mirabiliter ordinare. Neque enim in tempore cogitat, quemadmodum temporum series rerum discessione ac successione transcurrat. nec aliqua molis quantitate terminatur, quia i nulla concluditur: neque per mundi partes partibus suis est ipse diffusus, ut majores mundi partes suis majoribus impleat, & minores minoribus implendo nusquam tamen totus se infundat. Ipse enim est Deus qui ait, *Cælum & terram ego impleo.* Omnia igitur quæ fecit, id est, spiritus & corpora, summa & ima, cælestia atque terrestria, viventia & quibus facultatem vivendi non dedit, ineffabiliter ubique totus Dominus Deus & implet & continet; nec in iis quæ dividuntur ipse dividitur, nec in iis quæ mutantur ullu mutatione variatur. Nisi enim naturaliter incommutabilis ipse esset, nunquam in rebus mutabilibus ordo quidam consilii ac dispositionis ejus incommutabilis permaneret.

Deus ubique. *h MS. Corb. voluntate.* *i Lov. nullo fine. At potiores MSS. nulla. supple mole.* *Jerem. 23. 24.*

28. Deus igitur rerum corporearum atque incorporearum creator immensus, eo primùm se nullum esse corpus ostendit, quia quibusdam corporibus vitam non dedit, cùm corpora omnia ipse creaverit. Ipse autem naturaliter vita est, quia si vita non esset, non viventia corpora non fecisset. Neque enim facit rem non viventem, nisi res vivens. Non igitur unius naturæ cum Deo sunt corpora, quæ omnino vivere non possunt. Ac sic neque illa corpora unius naturæ cum Deo sunt, quibus singulis singulos brutos atque irrationabiles spiritus, quibus eadem corpora vivificarentur ac sensificarentur, inseruit. Sed nec ipsi bruti spiritus unius naturæ cum Deo sunt, quos licet vivificandis sensificandisque cognoscatur inseruisse corporibus; ipsis tamen spiritibus nullum intelligendi largitus est lumen, quo suum possent aut cognoscere aut diligere Creatorem.

Deus naturaliter vita.

29. Ipsos quoque spiritus, quos rationales atque intellectuales esse non dubium est, quis audeat blasphemo spiritu & cæco corde ejusdem naturæ, cujus est Deus, vel putare, vel dicere; cùm Deus utique naturaliter incommutabilis omnino sit & immensus? Qui cùm in se diversitatem ullam habere non possit, in eisdem tamen spiritibus, quos rationales atque intellectuales fecit, diversitatem suæ operationis ostendit. In quibusdam enim, id est, qui terrenis ac mortalibus sunt inserti corporibus, etsi nullus est localis motus, quia per locorum corporalium partes, cùm ipsi in corporibus sint, non particulatim sunt, sed sicut in totis corporibus toti, sic in eorumdem corporum partibus toti sunt: tamen cogitationum varietas diversitatem in eis cujusdam temporalis motionis ac mutationis ostendit; dum modò aliquid nesciunt, modò sciunt; modò volunt, modò nolunt; modò sapiunt, modò desipiunt; modò iniqui ex justis, modò justi fiunt ex iniquis; modò pietatis illustrantur lumine, modò deprimantur tenebroso impietatis errore.

30. Illos quoque quos terrenorum corporum nulla gravat lutulenta materies, id est, angelicos spiritus, quis non videat non unius naturæ esse cum Deo, sed factos ex nihilo? Quorum naturalis mutabilitas in eo cognoscitur, quia ejusdem naturæ pars est in deterius permutata. Deinde quia ii qui depravati non sunt, (licèt illius dono à quo cùm non essent facti sunt, indefessâ, & in quantum creaturæ angelicæ gratis datum est, perfectâ dilectione, contemplatione, atque exsultatione multitudinem dulcedinis Domini incessabiliter k sumant, nec ab eo naturali conditione deficiant;) etsi inhærentibus Deo nihil inest de varietate temporis; quia collato sibi æternæ incorruptionis atque incommutabilitatis munere, nihil in se sentiunt mutationis: inest tamen singulis terminus naturalis, quo à se invicem discernantur; quia nullus eorum est in alio; & cùm uni eorum opus quodlibet injungitur, alius quoque alteri operi implendo divinæ potestatis deputatur arbitrio. Hæc autem omnia ostendunt etiam sanctos Angelos creaturam esse sanctæ Trinitatis: cujus per singulas res, quas utique sicut voluit fecit, apparet mirabilis & sapientia in dispositione, & virtus in opere.

k Lov. sentiant.

31. Quosdam igitur spiritus sic Deus creavit, ut semper essent; quosdam verò, ut esse spiritus quandoque desinerent. Illos itaque

destinatos quosdam ex aqua, quosdam, quia sic voluit Omnipotens, produxit ex terra. Superiores verò spiritus nullum cum corporeis elementis habere fecit naturale consortium; quos & æternos creavit, & eis facultatem atque intelligentiam cogitandæ, cognoscendæ, diligendæque divinitatis inseruit. Quos tamen ita creavit, ut etiam præ seipsis illum diligerent, cujus se tales creatos opere cognovissent; cùm eorum, ut tales fierent, nulla merita præcessissent. Ut autem hæc dilectio haberet justam & congruam laudem, voluntatis quoque eis tribuit libertatem; ut esset eis possibile, sive ad eum qui supra eos est intentionem sanctæ dilectionis erigere, sive ad ea vel ad ea quæ infra eos sunt pravæ cupiditatis semetipsos pondere declinare.

32. Non est igitur naturæ, quæ in æternum possit, sive miserè, sive * beatè vivendo subsistere, nisi quæ potest de Deo, ipsius Dei munere, cogitare. Hæc autem natura intellectualis in animabus est hominum, & spiritibus angelorum. Deus quippe cognoscendi ac diligendi se non nisi angelis & hominibus indidit facultatem. Quibus propter arbitrii libertatem, quæ maximè debuit intellectuali creaturæ Creatoris benignitate conferri, ita cognoscendi ac diligendi se facultatem voluntatemque donavit, ut eam unusquisque & habere posset, & perdere; si quis tamen sponte eam perderet, suo eam deinceps arbitrio resumere non valeret, ut illius esset sanctæ cogitationis initia gratuito dono bonitatis denuo renovandis quibus vellet infundere, cujus fuit in ipso creationis exordio nullis præcedentibus meritis spiritus & corpora locis atque affectionibus, prout ipse sapiens voluit, a congrua mirabiliter ordinare. Angeli ergo atque homines pro eo quòd rationales facti sunt, æternitatis ac beatitudinis donum in ipsa naturæ spiritalis creatione divinitus acceperunt: ita scilicet, ut si dilectioni Creatoris sui jugiter inhæsissent, simul æterni beatique mansissent; si verò propriæ b libertatis arbitrio contra * summi creatoris imperium suam niterentur facere voluntatem, protinus à contumacibus beatitudo discederet, & ad supplicium eis relinqueretur æternitas misera, erroribus deinceps doloribusque crucianda. Et de angelis quidem hoc disposuit & implevit, ut si quis eorum bonitatem voluntatis perderet, numquam eam divino munere repararet.

* Lov. beatæ.

a Ita Corb. & alii quinque MSS. At Lov. congruè & mirabiliter

b Lov. propria voluntate.

* al. sui.

33. Pars itaque angelorum, quæ à suo creatore Deo, quo solo bono beata fuit, voluntaria prorsus aversione discessit, æquitatis supernæ judicio initium suæ damnationis in ipsa aversione voluntaria invenit; ut non aliud ei esset incipere jam puniri, quàm illius beatifici boni dilectione destitui: quam Deus in æterno sic totam præcepit remanere supplicio, ut etiam ignem ei æternum pararet; in quo illi omnes prævaricatores angeli one mala voluntate possint umquam carere, nec pœna, sed permanente in eis injustæ aversionis malo permaneat etiam justæ retributionis æterna damnatio. Horum malorum princeps diabolus primos homines, quos ad peccati c participium invidus duxit, non eorum tantùm, sed & universæ propaginis eorum cum ratio peccati meritum mortis inseruit. Deus autem misericors & justus, sicut diabolo & angelis ejus propria cadentibus voluntate, ceteros angelos in suæ dilectionis æternitate firmavit; sic etiam humani generis massam non totam in sempiternum perire permisit, sed d quos voluit ejus gratuita bonitas, repulsis tenebris, in quibus omnis humana nativitas peccati originalis condemnatione versatur, reducendos prædestinavit ad lucem: in eo præcipuè demonstrans, quòd istos originalis peccati vinculis indebita gratia Liberatoris absolveret; cùm alios, & quàm maximè parvulos, quibus nulla possunt vel bona vel mala inesse e propriæ merita voluntatis, insolubili nexu æterna damnatio retineret.

c Sic optima nota Corb. liber. At Lov. principium.

d Corb. MS. sed si quis. d secunda manu correctus, sed si quos.

e Sic tres MSS. Vatic. At Corb. emendatè propriæ. Lov. habet propria merita. Unus è Vatic. MSS. propriæ motu.

34. Bonæ quoque voluntatis & cogitationis initium, non homini ex se ipso nasci, sed divinitus & præparari & tribui, in eo Deus evidenter ostendit, quòd neque diabolus, neque aliquis angelorum ejus, ex quo ruinæ illius merito in hanc sunt inferiorem detrusi caliginem, bonam potuit aut poterit resumere voluntatem. Quòd si possibile esset, ut humana natura, post quàm à Deo aversa bonitatem perdidit voluntatis, ex se ipsa rursus eam habere potuisset; multo possibiliùs hoc natura haberet angelica, quæ quanto minùs gravatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset prædita facultate. Sed ostendit Deus unde bona voluntas hominibus detur, quam sic amiserunt angeli cùm haberent, ut amissam deinceps habere non possint.

35. Quoniam igitur digna est eadem voluntas bona per Dei gratiam æternæ beatitudinis præmio, & iniquitas angelica atque humana esse non debet impunita; propterea secundùm catholicæ fidei regulam, venturum esse Filium Dei ad puniendos omnes peccatores angelos, & ad judicandos homines vivos & mortuos fideliter exspectamus. Testatur enim beatus Petrus, quia *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginis inferni detrudens, tradidit in judicio puniendos reservari.* De hominibus quoque vivis ac mortuis judicandis beatus Paulus hoc ait: *Testificor coram Deo, & Christo Jesu, qui judicaturus est vivos & mortuos, & f per adventum ipsius, & regnum ejus.* In cujus adventu ab illo primi hominis corpore, quod Deus de terra plasmavit, usque ad omnium hominum corpora, quæ animata quandoque vivere cœperunt, ab illo resuscitabuntur, a quo operante creata sunt. Singula vero corpora illis singulis suis animabus in resurrectione reddentur, quas in maternis, ut vivere inciperent, ventribus habere cœperunt: ut scilicet animæ in illo examine Justi Judicis in eisdem singulis corporibus suis accipiant retributionem, sive regni, sive supplicii, in quibus sive bonam, sive malam qualitatem vitæ præsentis habuerunt.

2. Petr. 2. 4.

2. Tim. 4. 1.

f Lov. & MSS. & adventum ejus. omisso per, quod in uno è Vatic. MSS. reperitur.

36. Qualitas autem malæ vitæ ab infidelitate incipit, quæ ab originalis peccati reatu initium sumit: in quo quisquis incipit ita vivere, ut antè finiat vitam, quàm ab ejus obligatione solvatur, si unius diei, vel unius horæ spatio anima illa vixit in corpore, necesse est eam cum eodem corpore interminabilia gehennæ supplicia sustinere: ubi diabolus cum angelis suis in æternum arsurus est, qui & primus peccavit, & peccatum primis hominibus persuasit: ubi cum eo etiam fornicarii, idolis servientes, adulteri, molles, masculorum concubitores, fures, avari, ebriosi, maledici, rapaces, & omnes qui opera carnis agunt, (de quibus beatus dicit Apostolus, *quia regnum Dei non consequentur*,) si ante hujus vitæ terminum à viis suis malis converti non fuerint, æternis ignibus exurentur. Omnis enim homo, qui in hoc sæculo usque ad finem in iniquitatem g delectatione & cordis obduratione permanserit, sicut hic eum noxia criminum delectatio tenuit, sic eum sine fine sempiterna cruciatio retinebit.

Origo vitæ malæ.

Gal. 5. 21.

g Corb. & alii quatuor MSS. delectatione, & paulò post, durities immutat.

37. Erit enim etiam iniquorum resurrectio, sed sine immutatione quam solis fidelibus & ex fide justè viventibus daturus est Deus. Hoc est enim quod ait beatus Paulus, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Ostendens autem justos divino munere commutandos, ait, *Et nos immutabimur.* Habebunt ergo iniqui cum justis resurrectionem carnis communem, immutationis tamen gratiam non habebunt, quæ dabitur justis: quoniam à corporibus impiorum non auferetur corruptio & ignobilitas & infirmitas in quibus seminantur; quæ ob hoc morte etiam non extinguentur, ut illud juge tormentum corporis atque animæ sit mortis æternæ supplicium. Justæ verò animæ, quas hic Redemtor Deus gratis ex fide justificavit, & justificatis bene vivendi usque in finem perseverantiam tribuit, in ipsis corporibus, in quibus hic justificationis gratiam divinitus acceperunt, & in quibus justificatæ per fidem, in caritate Dei proximique vixerunt, regni cælestis æterna beatitudine potientur: glorificatis etiam corporibus suis, quæ sine dubio carnis natura, quam Deus creavit, veraciter permanente, non sicut hic animalia, sed spiritalia tunc habebunt. Sanctorum enim *seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* In his per illam immutationem, quæ solis dabitur justis, implebitur quod oportere dicit Apostolus, *ut corruptibile hoc induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem.* In quibus sexus masculinus, vel femineus, sicut eadem corpora creata sunt, permanebit: quorum gloria erit pro factorum bonorum diversitate diversa. Omnia tamen corpora, sive masculorum, sive feminarum, quæcumque in regno illo erunt, gloriosa erunt: illic autem judex novit, quantam unicuique sit daturus gloriam; quia in hac vita per misericordiam gratis justificando pervenit, quos illic per justitiam glorificare disponit.

1. Cor. 15. 51.

ibidem 52.

ibidem 44.

ibidem 53.

38. Tempus verò acquirendi vitam æternam in ista tantùm vita Deus hominibus dedit, ubi voluit esse etiam pœnitentiam fructuosam. Ideo autem hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo deposita malitia bene vivere, & mutatâ voluntate h injustâ, merita simul operaque mutare, & in timore Dei ea gerere quæ placeant Deo. Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet: quia etsi erit ibi stimulus pœnitudinis, nulla tamen ibi erit ampliùs correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari justitia. Voluntas enim eorum talis erit, ut habeat in se semper malignitatis suæ supplicium, numquam tamen recipere possit bonitatis affectum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt, nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt; ita illi qui erunt in supplicio ignis æterni cum diabolo & ejus angelis deputati, sicut nullam ulteriùs habebunt requiem, sic bonam nullatenus habere poterunt voluntatem. Et sicut coheredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam; sic consortibus diaboli cumulabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris nullo illustrabuntur interiore lumine veritatis.

h Ab injustâ Corb. & alii quatuor MSS.

39. Proinde omni homini in hac vita esse potest utilis pœnitentia, quam quocumque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, & pro eis in conspectu Dei non solùm corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum suorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophetico promittit eloquio, dicens, *Si conversus fueris, & ingemueris, salvus eris.* Et alio loco dicitur, *Fili, peccasti, ne adjicias iterum, sed & de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur.* Numquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda. Sed etiam pœnitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat: cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens, *Quæ alligaveris super terram, erunt ligata & in cælo; & quæ solveris super terram, erunt soluta & in cælis.* In quacumque igitur homo ætate veram peccatorum suorum pœnitentiam egerit, & vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiæ munere: quia Deus, sicut per Prophetam dicit, non vult mortem i morientis, quantùm ut revertatur à via sua mala, & vivat anima ejus.

Isa. 30. 15. sec. LXX.

Eccli. 21. 1.

Claves Petri.

Matth. 16. 19.

Ezech. 33. 11.

i Ita sex MSS. At Lov. mortem peccatoris sive morientis, sed magis ut &c.

40. Veruntamen nullus hominum debet sub spe misericordiæ Dei, in suis diutiùs remanere peccatis: cùm etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutiùs ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, & sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnumquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque nostrûm sacra Scriptura benignè præmonet, dicens, *Ne tardaveris converti ad Deum, & ne differas de die in diem. Subitò enim veniet ira ejus, & in tempore vindictæ disperdet te.* Dicit etiam beatus David, *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.* Cui beatus quoque Paulus concordat his verbis, *Videte fratres, ne fortè sit in aliquo vestrûm cor malum incredulitatis discedendi à Deo vivo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* k Obdurato igitur corde vivit, sive qui non convertitur desperans de indulgentia peccatorum suorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum perversitate l remaneat.

Eccli. 5. 8.

Psal. 94. 8.

Hebr. 3. 12. & 13.

k Sic probæ notæ MSS. At Lov. Obduratus igitur vivit.

l Lov. permanet.

41. Proinde diligentes misericordiam Dei, metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus; nec remaneamus in peccatis: scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicii, quæ non dimiserit misericordia clemen-

Peccatum in Spiritum sanctum.

tissimi Redemtoris. Sicut enim misericordia suscipit absolvitque conversos, ita justitia repellet & puniet obduratos. Hi sunt qui peccantes in Spiritum-sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum. Ideo autem hominis anima intellectualis spiritus est, ut quærat, agnoscat, atque discernat & tempus operum suorum, pro quibus receptura est in judicio quod ordinavit divina justitia, & ejusdem retributionis tempus, quo non etiam licebit, aut opera mutare, aut remissionem peccatorum suorum de divina misericordia utiliter postulare. Ceteri verò spiritus omnium animalium, quibus non est intellectus, quia quidam eorum de terra, quidam de aquis originem ducunt, (de aquis enim sunt reptilia & volatilia, de terra verò quædam quæ repunt, quædam verò quæ gradiuntur, exorta sunt,) tamdiu spiritus sunt, quamdiu in corporibus vivunt. Anima quippe quæ rationis capax divinitus facta non est, cum carne sua & incipit & desinit vivere: quia quando corpori vitam non tribuit, & ipsa non vivit: atque ita miro modo cùm omni [a] carni anima vivendi caussa sit; spiritus tamen irrationalis tamdiu vivit, quamdiu in carne manere potuerit, & dum à carne sua separatur, exstinguitur. Ita fit, ut cùm ipse vita carnis suæ sit, vivere tamen nequeat, quando vitam carni subministrare destiterit; & si non sit caro cui vitam dare valeat, ipse quoque eam protinus non habebit. Ideo nec æternitas irrationalibus spiritibus data est, nec aliquod eis judicium præparatur, in quo eis vel beatitudo pro bonis, vel damnatio pro malis reddatur operibus. Ideo autem in eis nulla operum discretio requiretur, quia nullam intelligendi facultatem divinitus acceperunt. Propterea ergo eorum corpora resurrectura non sunt, quia nec in ipsis animabus eorum aut æquitas aut iniquitas fuit, pro qua eis æterna vel beatitudo sit retribuenda, vel pœna.

a Vaus è Vat. MSS. cùm omnis anima in carne.

42. Illa igitur animalia præsentis sæculi cursum atque ornatum secundùm Creatoris incomprehensibilem peragunt voluntatem quæ de suis factis nullam rationem reddituta sunt, quia rationalia non sunt. *Numquid enim de bobus cura est Deo?* Homines verò quia rationales facti sunt, & de se & de omnibus rebus quas in usum vitæ præsentis acceperunt, rationem reddituri sunt Deo, & pro suorum actuum qualitate recipient aut pœnam aut gloriam. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*: tunc scilicet, cùm secundùm ipsius nostri Creatoris ac Redemtoris eloquium, *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Ut scilicet, qui mala egerunt, eant in combustionem æternam semper arsuri cum diabolo principe omnium malorum; qui verò bona fecerunt, eant in vitam æternam regnaturi sine fine cum Christo rege omnium sæculorum. Illi autem cum Christo regnabunt, quos Deus gratuita bonitate sua prædestinavit ad regnum. Quia enim eos tales prædestinando præparavit, ut regno digni essent; præparavit utique secundùm propositum vocandos, ut obediant; præparavit justificandos, ut acceptâ gratiâ rectè credant, & bene vivant; præparavit etiam glorificandos, ut Christi coheredes effecti, regnum cælorum sine fine possideant.

1. Cor. 9. 10. — 2. Cor. 5. 10. — Johan. 5. 28. & 29.

43. Ad quod regnum diversis temporibus per Sacramenta, quæ ad fidem incarnationis suæ Christus instituit, illi pervenerunt, quos Deus gratis nullo bonæ voluntatis, vel boni operis merito præcedente salvavit. Quemadmodum & ex illo tempore quo Salvator noster dixit, *Si quis renatus non fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, absque sacramento baptismatis, præter eos qui in Ecclesia catholica sine baptismate pro Christo sanguinem fundunt, nec regnum cælorum potest quisquam accipere, nec vitam æternam. Quia sive in [b] Catholica, sive in hæresi quacumque vel schismate quisquam in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramentum accipit; sed salutem, quæ virtus est sacramenti, non habebit, si extra catholicam Ecclesiam ipsum sacramentum habuerit. Ergo ideo debet ad Ecclesiam redire, non ut sacramentum baptismatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repetere: sed ut in societate catholica vitam æternam accipiat, ad quam obtinendam numquam esse potest idoneus, qui cum sacramento baptismatis ab Ecclesia catholica remanserit alienus. Qui si & eleemosynas largas faciat, & pro nomine Christi etiam sanguinem fundit, pro eo quòd in hac vita non tenuit Ecclesiæ catholicæ unitatem, non habebit æternam salutem. Ubi enim cuique prodesse potest baptismus, ibi potest & eleemosyna prodesse. Baptismus autem extra Ecclesiam quidem esse potest, sed nisi intra Ecclesiam prodesse non potest.

Johan. 3. 5.

b Lov. in Catholica fide. Abest fide à melioribus MSS. cujus verbi loco in uno è Vatic. est, Ecclesia. sed superflué additum cùm ipso nomine Catholicæ solis apud veteres designatur.

44. In Ecclesia igitur tantummodo catholica potest unicuique prodesse, & perceptio baptismatis, & opera misericordiæ, & nominis Christi gloriosa confessio: si tamen in Ecclesia catholica benè vivatur. Sicut enim sine Ecclesiæ catholicæ societate nec baptismus alicui potest prodesse, nec opera misericordiæ; nisi fortè ut mitiùs torqueatur, non tamen ut inter Dei filios deputetur: sic intra Ecclesiam catholicam per solum baptismum vita æterna non adquiritur, si post baptismum malè vivatur. Nam & illi qui bene vivunt, debent operibus misericordiæ indesinenter insistere: scientes se licèt levia, nonnulla tamen quotidie contrahere peccata, pro quibus etiam sancti & justi semper in hac vita Deo dicere debeant, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Ecclesia Catholica. — Matth. 6. 12. — c Ita Corb. MS. At Lov. quando.

45. Quæ peccata [c] quoniam etiam in rebus licitis & à Deo concessis frequenter hominibus subrepunt, & quanto magis fortioribus cibis corpus impletur, & carnalibus cor hominis actibus atque affectibus implicatur, tanto frequentior culpa in hac mortalitate contrahitur: propterea humiles servi Christi, qui cupiunt Domino suo sine impedimento & absque animi noxia occupatione servire, conjugia omnino non appetunt, & à carnibus ac vino abstinent, in quantum corporis valetudo permittit. Non quia peccatum est aut conjugem habere, aut vinum carnesve percipere. Nam & beatus Apostolus dicit, *Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.* Conjugium quoque in primis hominibus Deus & instituit, & benedixit: propter quod Apostolus ait, *Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus.* Igitur servi Dei in eo quod à carnibus & vino abstinent, non tamquam res immundas refugiunt, sed mundioris vitæ instituta sectantur: & in eo quòd conjugia non habent, non nuptiarum bonum crimen esse existimant, sed continentiam jugem bonis nuptiis meliorem esse non dubitant: isto quàm maximè tempore, quando dicitur de continentia, *Qui potest capere, capiat*: de nuptiis verò dicitur, *Qui se non continet, nubat.* In uno enim, [d] hortatione virtus erigitur, in altero infirmitas remedio sublevatur. Unde quia ægritudini semper est consulendum, propterea si cui primo contigerit privari conjugio, si voluerit secundas, vel etiam tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè servaverit, id est, si unus & una legitimè dumtaxat conjuncti fidem servant, ut nec ille mulieri præter uxorem, nec illa viro præter maritum ullatenus misceatur. In talibus etsi fuerit aliquis conjugalis excessus, qui tamen legitimum non violet thorum, habebit nonnullum, sed veniale peccatum.

Abstinentia. — 1. Tim. 4. 4. & 5. — Gen. 1. 28. — Hebr. 13. 4. — Matth. 19. 12. — 1. Cor. 7. 9. — d Edit. Lov. In una enim ratione. Emendatur ad Corb. MS.

46. Sed hæc illorum sunt, qui nullam voverunt continentiam Deo. Ceterùm quisquis se ipsum castraverit propter regnum cælorum, & in corde suo continentiam Deo voverit, non solùm si fornicationis mortifero * crimine maculetur, verùm etiam si aut vir uxorem accipere, aut mulier nubere voluerit, secundùm Apostoli sententiam, damnationem habebit, quia primam fidem irritam fecit. Sicut ergo secundùm Apostoli sententiam, dignum est ut uxori vir debitum reddat, similiter & uxor viro; quia si quis acceperit uxorem, non peccat, & si virgo nupserit non peccat: ita secundùm ejusdem Apostoli dictum, qui statuerit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & voverit continentiam Deo, debet eam usque in finem tota mentis sollicitudine custodire, ne damnationem habeat, si primam fidem irritam fecerit. Similiter & conjugati viri, vel conjugatæ mulieres, si ex consensu perennem Deo voverint continentiam, noverint [e] se voti sui obnoxios detineri; nec jam sibi debere commixtionem carnis, quam licitam primitus habuerunt; sed Deo se debere continentiam, quam voverunt. Tunc enim unusquisque regnum cælorum, quod sanctis promittitur, possidebit, si obliviscens quæ retrò sunt, & in anteriora extendens se ipsum, secundùm quod in Psalmis dicitur, *Vovete, & reddite Domino Deo vestro;* quod scit esse licitum, & ad profectum melioris vitæ pertinere cognoscit, & libenter voveat, & [f] celeriter reddat, & in hoc quod votum reddit, meliore semper conatu proficiat. Omni enim voventi Deo & reddenti quod vovit, ipse quoque Deus reddet cælestis regni præmia quæ promisit.

*Continentiæ votum. — * al. vulnere. — 1. Tim. 5. 12. — 1. Cor. 7. 3. — Ibidem. 37. — e Unus è Vat. MSS. se sui voti nexu detineri. — Philip. 3. 14. — Psal. 75. 12. — Vota. — f Unus Vatic. MS. fideliter.*

Cap. IV. seu Reg. I. Natura divina.

47. [g] Firmissime itaque tene, & nullatenus dubites, Patrem & Filium & Spiritum-sanctum unum esse naturaliter Deum, in cujus nomine baptizati sumus. Cùm enim aliud nomen sit Pater, aliud Filius, aliud Spiritus-sanctus; hoc est utique unum naturæ nomen horum trium, quod dicitur Deus: qui dicit in Deuteronomio, *Videte, [h] videte quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me*: & de quo dicitur, *Audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus unus est*: &, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

g Hinc incipiunt Regulæ per eas numero 40. in Corbeiensi libro aliisque manualibus MSS. per notas numericas designatæ. — Deut. 32. 39. — h Sic plerique MSS. At Lov. semel tantum, Videte. — Deut. 6. 4. ibidem 13.

Cap. V. seu Reg. II. Unus Deus.

48. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, id est, sanctam Trinitatem esse solum naturaliter verum Deum. Quia cùm tres Deos nobis colere non liceat, nisi unum solum verum Deum: tamen sicut Pater Deus verus dicitur testante Apostolo, qui ait, *Conversi estis ad Deum à simulacris, servire Deo vivo & vero, & exspectare Filium ejus de cælis, quem suscitavit à mortuis Jesum*: ita quoque Filium verum Deum Johannes commendat Apostolus dicens, *Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est Deus verus, & vita æterna.* Qui utique quoniam verus Deus est, etiam Veritas est, sicut ipse nos edocet, dicens, *Ego sum via, veritas & vita.* De Spiritu quoque sancto Johannes apostolus ait, *Quia Spiritus est veritas.* Et utique non potest naturaliter Deus verus non esse, qui Veritas est. Quem etiam Deum Paulus apostolus confitetur, dicens, *Membra vestra templum sunt Spiritus-sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri. Emti enim estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.*

1. Thess. 1. 9. — 1. Johan. 5. 20. — Johan. 14. 6. — 1. Johan. 5. 6. — 1. Cor. 6. 19. 20.

Cap. VI. seu Reg. III. Deus æternus.

49. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, id est, sanctam Trinitatem unum verum Deum sine initio sempiternum esse. Propter quod scriptum est, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum.* Hæc denuo sempiternitas intimatur in Psalmo, ubi dicitur, *Deus autem Rex noster ante sæcula*: & alio loco, *Sempiterna quoque ejus virtus & divinitas.*

Johan. 1. 1. — Psal. 73. 12. — Rom. 1. 20.

Cap. VII. seu Reg. IV. Deus incommutabilis.

50. Firmissime tene, & nullatenus dubites, sanctam Trinitatem solum verum Deum, sicut æternum, ita solum naturaliter incommutabilem esse. Hæc enim significat, cùm dicit servo suo Moysi, *Ego sum qui sum.* [i] Hinc & in Psalmis dicitur, *In principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur; tu autem idem ipse es.*

Exod. 3. 14. — i MS. Corb. Hunc. — Psal. 101. 26. &c.

Cap. VIII. seu Reg. V. Deus omnium creator.

51. Firmissime tene, & nullatenus dubites, sanctam Trinitatem solum esse verum Deum, rerum omnium visibilium atque invisibilium Creatorem: de quo in Psalmis dicitur, *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* De quo etiam Apostolus dicit, *Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula.*

Psal. 145. 5. — Rom. 11. 36.

Cap. IX. seu Reg. VI. Trinitas in unitate.

52. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Patris & Filii & Spiritus-sancti unam quidem esse naturam, tres verò esse personas: Patremque solum esse qui dixit, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi [k] complacui*: & Filium solum esse super quem illa vox solius Patris insonuit, quando in Jordane secundùm carnem baptizatus est Unigenitus Deus, qui carnem solus accepit: & Spiritum

Matth. 3. 17. — k Lov. bene complacui. abest bene à melioribus MSS.

sanctum Patris & Filii solum esse, qui in specie columbæ super Christum baptizatum & adscendentem ab aqua descendit, & quinquagesimo die post resurrectionem Christi fideles in uno loco positos in linguarum ignearum a divisione adveniens replevit. Illam verò vocem qui solus locutus est Deus Pater, & illam carnem qua solus homo factus est Unigenitus Deus, & illam columbam in cujus specie Spiritus-sanctus super Christum descendit, illasque linguas igneas in quarum divisione fideles b in uno loco constitutos replevit, opera esse totius sanctæ Trinitatis, id est, unius Dei, qui fecit omnia in cælo & in terra, visibilia & invisibilia.

53. Firmissime tene, & nullatenus dubites, solum Deum Filium, id est, unam ex Trinitate personam, solius Dei Patris esse Filium: *Spiritum vero sanctum*, ipsum quoque unam ex Trinitate personam, non solius Patris, sed simul Patris & Filii esse Spiritum. Ostendens enim Deus Filius se solum esse de Patre genitum, ait, *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Et paulò post, *Qui autem non credit, jam judicatus est; quia non credidit in nomine unigeniti Filii Dei.* Spiritum autem sanctum & Patris & Filii esse Spiritum Apostolus docet, qui ait, *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu; si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Et secutus ait, *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.*

54. Firmissime tene, & nullatenus dubites, eumdem Spiritum sanctum, qui Patris & Filii unus Spiritus est, de Patre & Filio procedere. Dicit enim Filius, *Cùm venerit Spiritus veritatis, qui à Patre procedit.* Ubi suum Spiritum esse docuit; quia ipse est Veritas. De Filio quoque procedere Spiritum-sanctum, Prophetica atque Apostolica nobis doctrina commendat. Isaias enim dicit de Filio, *Percutiet terram virgâ oris sui, & Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* De quo & Apostolus ait, *Quem interficiet Dominus Jesus Spiritu oris sui.* Quem etiam ipse unicus Dei Filius Spiritum oris sui esse significans, post resurrectionem suam insufflans in discipulos ait, *Accipite Spiritum sanctum.* De ore verò ipsius Domini Jesu, ait Johannes in Apocalypsi, quia gladius utraque parte acutus procedebat. Ipse ergo Spiritus oris ejus, ipse est gladius qui de ore ejus procedit.

55. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum immensum esse virtute, non mole; & omnem creaturam spiritalem atque corporalem virtute ejus & præsentiâ contineri. Dicit enim Deus Pater, *Cælum & terram ego impleo.* Dicitur etiam de Sapientia Dei, quæ Filius ejus est, quia *attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* De Spiritu quoque sancto legimus, quia *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Et David Propheta dicit, *Quo ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si adscendero in cælum, tu illic es; & si descendero in infernum, ades.*

56. Firmissime tene, & nullatenus dubites, unam ex Trinitate personam, id est, Deum Filium, qui de natura Dei Patris solus natus est & unius ejusdemque naturæ cum Patre est, ipsum in plenitudine temporis secundum susceptionem formæ servilis voluntariè in virgine conceptum, & de virgine natum, Verbum carnem factum: ipsum quoque esse qui essentialiter natus est de Patre, & essentialiter conceptus est natusque de virgine; ipsumque unum esse, e & unius naturæ cum Patre, & unius naturæ cum virgine, qui sit de Deo Patre, *Ante sæcula fundavit me, & ante omnes colles genuit me.* de quo etiam dixit Apostolus, quia *cùm venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.*

57. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Christum Dei Filium sicut de Deo Patre plenum perfectumque Deum, ita de d virgine matre plenum perfectumque hominem genitum, id est, Verbum Deum, habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem & animam rationalem. Quod ipse Dei Filius evidenter ostendit, dicens de carne sua, *Palpate, & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Animam quoque se habere suis verbis ostendit, dicens, *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, & iterum sumam eam.* Intellectum quoque animæ se habere ostendit in eo quod ait, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Et de ipso Deus per Prophetam dicit, *Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & sublimis erit valde.* Nam & beatus Petrus secundùm sancti David prophetiam, in Christo carnem & animam confitetur. De ipso enim beato David loquens ait, *Propheta igitur cùm esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.*

58. Firmissime tene, & nullatenus dubites, unum f atque ipsum esse Deum Verbum, qui cum Patre Deo & Spiritu-sancto Deo fecit omnia tempora, & in monte Sinai legem Moysi dedit ordinatam per Angelos; & ipsum Verbum Deum carnem factum, qui veniente plenitudine temporis, missus à Patre & Spiritu-sancto, solus factus est ex muliere quam fecit, solus factus est sub lege quam dedit.

59. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Dei Verbi quod caro factum est, duas naturas inconfusibiliter atque inseparabiliter permanere: unam veram divinam, quam habet cum Patre communem, secundùm quam dicit, *Ego & Pater unum sumus:* &, *Qui me vidit, vidit & Patrem:* &, *Ego in Patre, & Pater in me est:* secundùm quam eum dicit Apostolus, splendorem gloriæ & figuram substantiæ Dei: alteram veram humanam, secundùm quam ipse Deus incarnatus dicit, *Pater major me est.*

60. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Deum Verbum carnem factum, unam habere divinitatis suæ carnisque personam. Deus enim Verbum plenam naturam humanam ita sibi veraciter unire dignatus est, & permanente divinitate sua ita Verbum caro factum est: ut quamvis naturaliter non hoc sit Verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Christo; secundùm unam tamen personam, idem Verbum caro ab ipso fieret maternæ conceptionis initio. Deus enim Verbum non accepit personam hominis, sed naturam; & in æternam personam divinitatis accepit temporalem substantiam carnis. Unus est ergo Christus Verbum caro factum, qui & *ex patribus secundùm carnem, & super omnia Deus benedictus in sæcula.* Unus Jesus, cui & Pater dicit, *Ex utero ante Luciferum genui te:* ubi significatur ante omne tempus sine initio æterna nativitas. g De quo & Evangelista dicit, quia *vocatum est nomen ejus Jesus, quod dictum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.*

61. Firmissime tene, & nullatenus dubites, carnem Christi non sine divinitate conceptam in utero virginis, prius quàm susciperetur à Verbo; sed ipsum Verbum Deum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi incarnatione conceptam.

62. Firmissime tene, & nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suavitatis; cui cum Patre & Spiritu-sancto a Patriarchis & Prophetis & Sacerdotibus, tempore veteris Testamenti animalia sacrificabantur; & cui nunc, id est tempore novi Testamenti, cum Patre & Spiritu-sancto, cum quibus illi est una divinitas, sacrificium panis & vini in fide & caritate sancta catholica Ecclesia per universum orbem terræ offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis h significatio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, & sanguinis quem erat effusurus in remissionem peccatorum nostrorum: in isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus Apostolorum, *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam adquisivit sanguine suo.* In illis ergo sacrificiis quid nobis esset donandum figuratè significabatur. In hoc autem sacrificio quid nobis jam donatum sit evidenter ostenditur. In illis sacrificiis prænuntiabatur Filius Dei pro impiis occidendus: in hoc autem pro impiis adnuntiatur occisus, testante Apostolo, quia *Christus cùm adhuc infirmi essemus secundùm tempus, pro impiis mortuus est:* & quia *cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus.*

63. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Verbum carnem factum, eamdem humanam carnem semper veram habere, qua de virgine Verbum Deus natus est, qua crucifixus & mortuus est, qua resurrexit & in cælum adscendit, & in dextera Dei sedit, qua etiam venturus est judicare vivos & mortuos. Propter quod ab Angelis Apostoli audierunt, *Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Et beatus Johannes ait, *Ecce venies cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum k confixerunt, & videbunt eum omnes tribus terræ talem.*

64. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum, id est, Patrem & Filium & Spiritum-sanctum esse naturaliter summum atque incommutabile bonum; & ab ipso creatas esse omnes naturas, bonas quidem, quia à summo bono factæ sunt; sed mutabiles, quia de nihilo factæ sunt: nullamque esse l mali naturam, quia omnis natura in quantum natura est, bona est. Sed quia in ea bonum & minui & augeri potest, in tantum mala dicitur, in quantum bonum ejus minuitur. Malum enim nihil est aliud, nisi privatio boni. Unde constat geminum esse creaturæ rationalis malum: unum m quo voluntariè ipsa defecit à summo bono Creatore suo, alterum quo invita punietur ignis æterni supplicio: illud passura justè, quia hoc admisit injustè; n & quæ ordinem in se non servavit divinæ institutionis, ordinem divinæ non effugiet ultionis.

65. Firmissime tene, & nullatenus dubites, neque angelos, neque quamlibet aliam creaturam ejusdem naturæ esse, cujus est secundùm naturalem divinitatem suam summa Trinitas, quæ est unus naturaliter Deus Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Neque enim unius naturæ esse o potuerunt ille qui fecit, & ea quæ fecit.

66. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam naturaliter mutabilem a Deo incommutabili factam: nec tamen jam posse quemlibet sanctorum Angelorum in deterius commutari, quia sic acceperunt æternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut eâ carere non possint. Sed hoc ipsum quod ab illo statu beatitudinis in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum, sed post quàm creati sunt gratiæ divinæ largitate collatum. Si enim Angeli naturaliter incommutabiles fierent, numquam de eorum consortio diabolus & ejus angeli cecidissent.

67. Firmissime tene, & nullatenus dubites, in omni creatura, quam spiritalem atque corpoream summa Trinitas fecit, solos spiritus angelicos & humanos intelligendi facultatem divinitus accepisse; ceteros verò spiritus brutorum animalium rationem & intelligentiam non accepisse, & p etiam hoc omnino habere non posse. Propter quod dicitur hominibus, *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus:* & ideo animas hominum, & animas pecorum unius naturæ non esse; nec animas pecorum in q homines, nec animas hominum in pecora posse aliquando transire.

68. Firmissime tene, & nullatenus dubites, primos homines, id est, Adam & mulierem ejus, bonos, rectos, & sine peccato creatos esse, cum libero arbitrio, quo possent, si vellent, r Deo semper humili & bona voluntate servire atque obedire; quo arbitrio etiam possent, si vellent, propria voluntate peccare: eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse: illoque peccato sic in deterius mutatam humanam naturam, ut non solùm in ipsis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, sed etiam in omnes homines transiret peccati mortisque dominium.

69. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietati subditum mortique subjectum, & ob hoc naturâ iræ filium nasci: de qua dicit Apostolus, *Eramus enim & nos naturâ filii iræ, sicut & ceteri.* A qua ira nullus liberatur, nisi per fidem Mediatoris Dei & hominum, hominis Jesu Christi, qui sine peccato conceptus, sine peccato natus, sine peccato mortuus, pecca-

tum pro nobis factus est, id est, sacrificium factus est pro peccatis nostris. In veteri quippe Testamento peccata dicebantur sacrificia, quæ pro peccatis offerebantur: in quibus omnibus fuit significatio Christi, quia ipse est *Agnus Dei qui tollit peccatum mundi.*

70. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solùm homines jam ratione utentes, verùm etiam parvulos, qui sive in uteris matrum vivere incipiunt & ibi moriuntur, sive jam de matribus nati sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, de hoc sæculo transeunt, ignis æterni supplicio sempiterno puniendos. Quia etsi peccatum propriæ actionis nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & nativitate traxerunt.

71. Firmissime tene, & nullatenus dubites, ideo Christum Filium Dei ad judicandos vivos mortuosque venturum, ut homines quos, hîc donum suæ gratiæ gratis per fidem justificat, eisdemque justificatis in fide & caritate sanctæ matris Ecclesiæ usque in finem perseveranti jam donat, in suo adventu resuscitet, glorificet, secundùm promissionem suam æquales sanctis Angelis faciat, & ad eum statum perducat, in quo perfectè, in quantum unicuique donat Deus, boni sint, & ob ipsa perfectione deinceps mutari non possint: ubi diversa erit sanctorum gloria, sed una erit omnium vita æterna. Diabolum verò & angelos ejus in ignem æternum à Christo esse mittendos, ubi numquam carebunt pœnâ, quam eis præparavit divina justitia. Cum ipso autem diabolo impios & iniquos homines, de quibus Scriptura dicit, *Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius*, pro eo quòd eum in malis operibus imitati sunt, & ante finem præsentis vitæ congruam pœnitentiam non egerunt, resuscitatis corporibus supplicio æterni combustionis arsuros.

72. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnibus hominibus & bonis & malis resurrectionem carnis in adventu Domini futuram esse communem, retributionem verò justitiæ Dei esse bonis malisque dissimilem: secundùm quod Apostolus ait, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Mutabuntur autem justi, qui ibunt in vitam æternam. Quod Apostolus ostendit dicens, *Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Et ostendens quæ erit ipsa immutatio adjecit, *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* In natura * corporibus fiet quod ipse Apostolus ait, *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* Quod propterea spiritale dixit, non quia ipsum corpus spiritus erit, sed quia vivificante spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicetur spiritale corpus, cùm non spiritus sit, sed permaneat corpus; sicut nunc animale dicitur, cùm tamen inveniatur non anima esse, sed corpus.

73. Firmissime tene, & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum hominem accepturum vitam æternam, qui non hîc à malis suis fuerit per pœnitentiam fidemque conversus, & per Sacramentum fidei & pœnitentiæ, id est, per baptismum liberatus. Et majoribus quidem necessarium esse & pœnitentiam de malis suis agere, & fidem Catholicam secundùm regulam veritatis tenere, & sacramentum baptismatis accipere: parvulis verò, qui nec propria voluntate credere, nec pœnitentiam pro peccato quod originaliter trahunt, agere possunt, sacramentum fidei & pœnitentiæ quod est sanctum baptisma, quamdiu rationis ætas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem.

74. Firmissime tene, & nullatenus dubites, neminem hîc hominem posse pœnitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, & gratuita miseratione converterit. Apostolus enim dicit, *Ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis.*

75. Firmissime tene, & nullatenus dubites, posse quidem hominem, quem nec ignorantia litterarum, nec aliqua prohibet imbecillitas vel adversitas, verba sanctæ legis & Evangelii, sive legere, sive ex ore cujusquam prædicantis audire: sed divinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratiâ suâ prævenerit, ut quod audit corpore, etiam corde percipiat, & accepta divinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere & velit & possit. *Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus:* * *Qui etiam operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate.*

76. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Deum incommutabilem non solùm præterita & præsentia, sed etiam futura omnia incommutabiliter esse notissime, cui dicitur, *Deus qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antè quàm fiant.*

77. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum incommutabilem, semper unum omniumque operum tam suorum quam humanorum certissimum cognitorem, ante omnia sæcula scire quibus esset per fidem [d] gratiam largiturus: sine qua nemo potuit ab initio mundi usque in finem, à reatu peccati tam originalis quàm actualis absolvi. *Quos enim Deus præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.*

78. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnes quos vasa misericordiæ [f] gratuitâ bonitate Deus facit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædestinatos à Deo: neque perire posse aliquem eorum quos Deus prædestinavit ad regnum, nec quemquam eorum quos Deus non prædestinavit ad vitam ulla posse ratione salvari. Prædestinatio enim illa gratuitæ donationis est præparatio, qua nos Apostolus ait prædestinatos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum in ipsum.

79. Firmissime tene, & nullatenus dubites, sacramentum baptismatis, non solùm intra Ecclesiam catholicam, sed etiam apud hæreticos, qui in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizant, esse posse; sed extra Ecclesiam catholicam prodesse non posse: imò sicut intra Ecclesiam rectè credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem, sic extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, eodem baptismo cumulari perniciem. Tantum enim valet Ecclesiasticæ societatis unitas ad salutem, ut baptismo non salvetur, cui non ibi datur, ubi oportet ut detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra Ecclesiam baptizato, sed ad judicium inesse ab Ecclesia separato. Et quia manifestum est, ubicumque datum fuerit hoc baptisma, semel esse dandum; ideo etsi ab hæreticis in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum, & ob hoc nullatenus iterandum. Salvator enim ait, *Qui semel lotus est, non indiget [g], nisi ut pedes lavet.*

80. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem extra Ecclesiam catholicam baptizatum, participem fieri non posse vitæ æternæ, si ante finem vitæ hujus, catholicæ non fuerit redditus atque incorporatus Ecclesiæ. *Quia si habeam*, inquit Apostolus, *omnem fidem, & noverim omnia sacramenta, caritatem autem non habeam, nihil sum.* Nam & in diebus diluvii, neminem legimus extra arcam potuisse salvari.

81. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solùm omnes Paganos, sed & omnes Judæos, & omnes hæreticos atque schismaticos, qui extra Ecclesiam catholicam præsentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus est diabolo & angelis ejus.

82. Firmissime tene, & nullatenus dubites, quemlibet hæreticum sive schismaticum, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizatum, si Ecclesiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quantascumque eleemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse salvari. Omni enim homini qui Ecclesiæ catholicæ non tenet unitatem, neque baptismus, neque eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem, [h] quando in eo vel hæretica vel schismatica pravitas perseverat, quæ ducit ad mortem.

83. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non omnes qui intra Ecclesiam catholicam baptizantur, accepturos esse vitam æternam; sed eos qui percepto baptismate rectè vivunt, id est, qui se abstinuerint à vitiis & concupiscentiis carnis. Regnum enim cælorum sicut infideles, hæretici, atque schismatici non habebunt; [i] sic Catholici criminosi possidere non poterunt.

84. Firmissime tene, & nullatenus dubites, etiam justos atque sanctos homines, exceptis iis qui baptizati parvuli sunt, sine peccato hîc neminem vivere posse: semperque omni homini esse necessarium, & peccata sua usque in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionem à Deo humiliter ac veraciter postulare.

85. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam Dei bonam esse, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: & Dei servos, qui à carnibus aut vino abstinent, non tamquam immunda, quæ à Deo facta sunt, respuere; sed à fortiori cibo & potu, pro sola castigatione corporis abstinere. Nuptias quoque divinitus institutas & benedictas: & melius quidem esse, si quisquam sine conjugio sit, ut liberiùs atque plenius cogitet quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo; tamen illis qui continentiam non voverunt, nullum esse peccatum, si vel mulier nubat, vel vir uxorem ducat. Nec solas primas nuptias à Deo institutas, sed etiam secundas & tertias, pro eorum qui se continere non possunt infirmitate, concessas. Eis verò qui sive conjugati, sive à conjugio liberi continentiam Deo voverint, admodum esse damnabile, si vel illi conjugale opus voluerint appetere, quo se non accessuros, vel illi repetere, à quo se recessuros, illi liberâ, illi communi professi sunt voluntate.

86. Firmissime tene, & nullatenus dubites, aream Dei esse catholicam Ecclesiam, & intra eam usque in finem sæculi frumento mixtas paleas contineri, hoc est, bonis malos Sacramentorum communione misceri: & in omni professione, sive Clericorum, sive Monachorum, sive Laicorum, esse bonos simul & malos. Nec pro malis bonos deserendos, sed pro bonis malos, in quantum exigit fidei & caritatis ratio, tolerandos: id est, si vel in Ecclesia nullius perfidiæ semina spargunt, vel fratres ad aliquod malum opus mortifera imitatione non ducunt. Nec posse aliquem intra Ecclesiam catholicam rectè credentem beneque viventem, alieno umquam maculari peccato, si cuiquam peccanti nec consensionem præbeat, nec favorem: utiliterque malos à bonis intra Ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene vivendo & bene monendo agatur, ut & videntes & audientes quæ bona sunt, mala sua respiciant, & judicandos se à Deo pro suis malis operibus contremiscant: atque ita præveniente dono gratiæ, de suis iniquitatibus confundantur, & ad bonam vitam per Dei misericordiam convertantur. Bonos verò à malis intra Ecclesiam dumtaxat Catholicam constitutis [k] nunc debere operum dissimilitudine separari; ut cum quibus divina communicant Sacramenta, non habeant mala opera, quibus illi sunt criminosi, communia. In fine verò sæculi bonos à malis etiam corpore separandos, quando veniet Christus habens *ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum [l] suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili*: quando per judicium justum segregabit justos ab injustis, bonos à malis, rectos à perversis: bonos constituet à dextris, malos à sinistris; & accepta ore justi æternique judicii sempiternâ atque incommutabili prolatâ sententiâ, iniqui omnes *ibunt in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam:* iniqui semper arsuri cum diabolo, justi autem regnaturi sine fine cum Christo.

87. Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmissimè pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende. Et si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tamquam pestem fuge, & tamquam hæreticum abjice. Ita enim ista quæ posuimus fidei Catholicæ congruunt, ut si quis non solùm omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quòd singulis horum contumaciter repugnat, & his contraria docere non dubitat, hæreticus & fidei Christianæ inimicus, atque ex hoc omnibus Catholicis [m] anathemandus appareat. Quamvis igitur & angustia temporis

temporis, & festinatio portitoris compulerit nos aliqua, quæ pro diversis hæreticis agnoscendis atque vitandis fuerant inserenda, præterire silentio: tamen si omnia quæ in hoc Opusculo continentur recensere, & notissima prorsus habere non negligas, ex his poteris cauta discretione etiam de ceteris specialiter judicare. Apostolus enim dicit, quia *spiritalis judicat omnia*: quò donec unusquisque nostrûm perveniat, in eo quo pervenit ambulet, id est, in eo quod certum recepit, fideliter perseveret. Quòd si quid aliter sapit, hoc quoque illi Deus revelabit. Amen.[a]

1. Cor. 2. 15.

a Hic desinit in MSS.

Quæ subsequuntur, non sunt Fulgentii, & à melioris notæ Manuscriptis, immo ab omnibus quos vidimus, veteribus libris absunt.

CAP. XLV. 1. VERUS firmum fidei est fundamentum, principaliter credere Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, unum esse naturaliter Deum: ita ut de natura Patris verè natum unigenitum Filium, & simul de Patre & Filio verè atque naturaliter procedentem credamus Spiritum-sanctum: ipsamque sanctam Trinitatem esse unum solum, verum, æternum, atque incommutabilem Deum. Credere etiam congruit ad salutem, unam ex Trinitate personam, id est, Unigenitum Deum, pro nostra salute solum hominem factum: eumdemque unum esse Deum verum, & hominem verum, secundùm divinitatem unam naturam habentem cum Patre & Spiritu-sancto; secundùm humanitatem verò, animam Christi rationalem ejusdem naturæ esse cujus sunt animæ omnium hominum, & carnem Christi ejus esse naturæ cujus est universorum qui de primo homine originem ducunt. Ergo nec animam Christi, nec carnem unius cum divinitate ejusdemque esse naturæ: quia secundùm humanitatem verè ipse creatus est. Sed sicut deitati ejus cum Patre & Spiritu-sancto est divina natura communis; sic animæ ejus & corpori naturalis est communio cum animabus & corporibus nostris. Qui divinitate sua carnem atque animam credentium in se, & à peccati dominio, & ab æternæ mortis supplicio gratis eripuit auferendo peccatum.

2. Hac enim credulitate munitus, non obliviscetis divinam misericordiam die noctuque supplicare: obsecrans beatam spem omnium credentium in se, qui est Christus Dominus, ut hujus fidei veritatem firmiter teneas, inviolatamque custodias: quia Spiritus-sanctus fidelibus se deprecantibus copiosum subministrat adjutorium, sicut Propheta dicit; *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & preces eorum exaudiet, & salvos faciet eos. Custodit Dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.* Et iterum ipsi Deo dicit, *Ecce omnes qui se elongant à te, peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* De se autem ait, *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam.*

Psal. 144. 18. 19. 20.

Psal. 72. 27.

Ibidem. 28.

3. Adhære igitur Deo, Fili carissime, & in ipso spem tuam toto corde, fide & caritate constitue. In militia sæculi exhibe Regi terreno fidele servitium: quia hoc diligit Deus, hoc mandat Apostolus. In causa verò fidei, qua Christus nos redemit in sanguine suo, omnis de corde nostro timor abscedat. Illi animas nostras debemus, cujus sanguine redempti sumus. Illum debemus præ omnibus diligere, quem novimus nostrarum animarum clementissimum Redemptorem. Illius debemus timere præ omnibus æternam & veram potestatem, quem venturum speramus æquissimum judicem. Illius debemus promissa toto affectu cordis appetere, qui potest animæ & corpori donare vitam æternam. Illius debemus timere iracundiam, qui potest animam & corpus mittere in gehennam: in cujus judicio sine acceptione personarum, sine ambitu potestatum æqualiter judicabuntur domini & servi, reges & milites, divites & pauperes, humiles & sublimes. Ubi servus quisquis hic fidem Dei in veritate tenuerit, regno potietur æterno: dominus autem infidelis sempiterno exuretur incendio. Ubi servorum dominorumque fidelium nec vita terminabitur, nec lætitia finietur: infidelium verò sive servorum sive dominorum, secundùm sermonis Prophetici veritatem, *Ignis eorum non exstinguetur, & vermis eorum non morietur.* Ibunt enim iniqui in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.

Isa. 66. 24.

4. Attendamus autem quos illuc Salvator ituros esse prædixerit: nempe illos, quibus dicturus est, *Esurivi, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi bibere. nudus fui, & non vestistis me: hospes, & non suscepistis me; infirmus, & in carcere, & non venistis ad me.* Quòd si in ignem æternum dignè mittetur, qui Christo in suis minimis esurienti panem non dederit; quid passurus est qui ipsum panem, qui de cælo descendit, sibi per infidelitatis vitium adimit? Et si in flammis perennibus exuretur, qui Christo in suis minimis sitienti calicem aquæ frigidæ non tribuit, quid ille patietur, qui renatus ex aqua & Spiritu sancto, sanctum baptisma iterare permittit, quod ad salutem semel & ad sacramentum sanctæ regenerationis accepit? Et si illum credimus perennibus subdendum esse tormentis, qui Christum in suis minimis peregrinum hospitio negligit caritate suscipere; quid passurum se putaverit, qui Dominum Christum de domo sui cordis excludens, & diabolum in se cæca prorsus infidelitate recipiens, de sancta Ecclesia, quæ est columna & firmamentum veritatis, hæretica circumventus falsitate discesserit? Et si ille qui infirmos atque in carcere positos famulos Christi non visitat, igni deputatur sempiterno; quid illis retribuendum dicemus, qui Dei famulos, in quibus solam persequuntur fidei veritatem, aut squalore carcerum, aut exsiliorum deportatione violenter affligunt? Sed in his omnibus licèt infideles sæviant, Deus tamen suis auxilium subministrat. Et dum inimici fidei aut callida quemque seductione, aut violenta compulsione cupiunt depravare, Christus qui est virtus & sapientia Dei, virtutem tribuit, ut mortiferæ suasionis promissa despiciant, & terroribus humanis robore divini timoris obsistant: tantùm est ut voluntas non avertatur à Deo, & fidei præmio potiatur. Ipsa est enim cui aut pro infidelitate infligitur æterna pœna, aut servatæ fidei merces erit sempiterna lætitia.

Matth. 25. 42.

1. Tim. 3. 15.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE SPIRITU ET ANIMA.

OPUS hoc, quemadmodum Erasmus probè indicavit, hominis est variæ multæque lectionis, in quo non aliquid artis videas aut ingenii, sed quasi arenam sine calce, dicta sanctorum & collectanea ex diversis locis exscripta: ex Augustino scilicet, ex Gennadio, Boëthio, Cassiodoro, Isidoro Hispalensi, Beda, Alcuino, Hugone Victorino, Bernardo, Isaaco Stellensi abbate &c. Joannes Trithemius abbas recenset hunc librum in catalogo lucubrationum Hugonis à sancto Victore. Sub ejusdem nomine citat Vincentius Bellovacensis in Speculo naturali lib. 23. & 25. passim, ac lib. 24. cap. 1. lib. 27. cap. 73. Præterea in speculo historiali lib. 18. c. 55. ubi opusculum illud stilum Augustini, cui à nonnullis tribuebatur, minimè sapere observavit, videri sibi ait ex ejusdem libris excerptum, auctore, uti ferebatur, magistro Hugone Victorino. Inter opuscula demum Hugonis vulgata exhibetur, estque ibi liber de anima secundus, ipsius nomine in Victorino MS. prænotatus. Attamen excerpta quæ in eo plurima ex ipsius Hugonis libris occurrunt cum insigni sententiarum mutatione, auctorem operis quærere alium cogunt. Thomas Aquinas in quæst. unica de anima art. 12 ad 1. anonymo cuidam Cisterciensis ordinis illud adscribit. Hunc nos Alcherum esse suspicamur, cui familiari suo Isaac abbas Stellensis, è Cisterciensi familia epistolam de anima scripsit, rogatus nimirum ab Alchero, qui ipsum de hoc argumento disputantem in collatione audierat, ut se aliquid amplius de animæ essentia & viribus edoceret. Enimvero in Bibliothecæ Cisterciensis Tomo 6. post prædictam epistolam proximè subjungitur liber iste de spiritu & anima cum hac inscriptione excusus: Ejusdem B. Isaac abbatis de Stella, seu ut ipsi inscribere placuit, ALCHERI DE ANIMA LIBER. Hujus nempe inscriptionis pars posterior vera, prior falsa meritò videbitur: præsertim quia epistola abbatis Isaac maximam partem libro huic à collectore inserta est. Alcherus porro Clarevallensis monachus apud Possevinum in Isaac fuisse legitur; vir discendi studiosus & in physica eminens, teste Isaaco in prædicta ad Alcherum epistola. Opus contulimus cum MSS. Romanis bibliothecæ Vaticanæ quatuor, cum uno ex abbatia S. Medardi Suessionensi, cum Victorino, Sorbonico & aliis.

DE SPIRITU ET ANIMA,

LIBER UNUS.

PRÆFAT.

QUONIAM dictum est mihi, ut me ipsum cognoscam, sustinere non possum ut me habeam incognitum. Magna namque est negligentia nescire quid illud sit, quo cælestia tam profundè cogitamus, quo naturalia tam subtili indagatione investigamus, & de ipso quoque Creatore nostro tam sublimia scire desideramus. Non est res peregrina, nec longe quærenda: Animus est quo ista sapimus. Sed semper nobiscum adest, tractat, loquitur, & intus versatur. Datum est illi tam ingentium rerum secreta scire, & se ipsum cognoscere non potest. [* Paucis si quidem licet ipso summo animum cernere, id est, ut ipsa animus se videat. Fieri autem non potest quadam divinâ providentiâ, ut inveniendi facultas desit religiosis animis se ipsos & Deum suum piè, castè ac diligenter quærentibus.] ideirco * reddam me mihi, immo Deo meo, cui maximè me debeo, & videbo quid sit animus, & quæ patria ejus.

a Duo è Vatic. MSS. & inter alia necessaria. — ** Ex lib. de quant. animæ c. 14.* — ** Ex eod. l. c. 28.*

* ANIMUS est substantia quædam rationis particeps, regendo corpori accommodata. Animus sapientiâ illustratus, & suum principium respicit, & se ipsum cognoscit, & quàm sit indecorum ut extra se quærat quod in se ipso possit invenire, intelligit. * Corporeis verò passionibus consopitus, & per sensibiles formas extra semetipsum abductus, oblitus est quid fuit. Et quia nihil aliud se fuisse meminit, nihil præter quod cernitur esse credit. Solo sensu circa corpora, & imaginatione circa corporum similitudines & locorum versatur, & in eis sive vigilando, sive dormiendo b distrahitur. Cùm verò ab hac distractione per puram intelligentiam adscendens in unum se colligit, rationalis dicitur. * Ratio si quidem est animi adspectus, quo per se ipsum verum intuetur. Ratiocinatio verò est rationis inquisitio. Quare illa opus est ad videndum, ista ad inquirendum.

CAP. I. Animus quid sit. — ** Ex eod. lib. c. 13.* — ** Hugo Vict. l. 1. eruditionis didasc. c. 2.* — *b MS. Medardensis, vagatur.* — ** Ex lib. de quant. animæ c. 27.* — *Ratio. Ratiocinatio.*

ANIMUS invisibilis est. Neque enim aliter invisibilia cernere valeret. Visibilia per corpus videt, invisibilia per se, & in eo se videt, quod invisibilem se esse videt. Videtur tamen in corpore per corpus, sicut sensus in littera manet, & per litteram videtur. [* Animus corporis dominator, rector, habitator videt se per se: per se ipsum semetipsum videt. Non quærit auxilium corporalium oculorum, immo verò ab omnibus corporis sensibus tamquam impedientibus & perstrepentibus abstrahit se ad se, ut videat se in se, ut noverit se apud se.] Et cùm vult Deum cognoscere, elevat se super se mentis acie. [* Non enim aliquid tale est Deus, qualis est animus: non tamen videri nisi animo potest, nec ita videri ut animus potest. Incommutabilis si quidem est veritas sine defectu substantiæ. Non talis est animus: sed deficit & proficit, novit & ignorat, meminit & obliviscitur; modò vult, modò non vult.] Diffusis cogitationibus atque consiliis, huc atque illuc vagatur: considerat, spectat omnia. Videt absentes, transmarina visu ambit, & percurrit adspectu, abdita scrutatur & uno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circumfert. Descendit ad inferna, adscendit inde, versatur in cælo, adhæret Christo, conjungitur Deo. Ipse si quidem est ejus patria & habitatio, ad cujus similitudinem factus est. Quisquis ergo se talem reddi desiderat, qualis à Deo factus est, id est similem Deo, redeat ad se, & iter in se, & sic intra semetipsum quærat, & videat unde constet homo, & ex qua sui parte factus sit ad imaginem Dei.

CAP. II. Animus se ipsum intelligit. — ** August. in Psal. 41. n. 7.* — ** Ex eodem loco.*

* Ex duabus substantiis constat homo, animâ & carne: animâ cum ratione, carne cum sensibus suis, quos tamen sensus non movet caro absque animæ societate; anima verò rationale suum tenet sine carne.

CAPUT III. Homo quibus constet. — ** Ex lib. de dogmat. Eccles. cap. 19.*

EST si quidem rationalis, concupiscibilis & irascibilis. * Per rationalitatem habilis est illuminari ad aliquid cognoscendum infra se & supra se, in se, & juxta se. Cognoscit si quidem Deum supra se, & se in se, & Angelum juxta se, & quidquid cæli ambitu continetur infra se. Per concupiscibilitatem & irascibilitatem habilis est affici ad aliquid appetendum vel fugiendum, amandum vel odiendum: & ideo de rationalitate omnis sensus oritur animæ, de aliis omnis affectus. Affectus verò quadripartitus esse dignoscitur dum de eo quod amamus, jam gaudemus, vel gaudendum speramus: & de eo quod odimus, jam dolemus, sive dolendum metuimus: & ob hoc de concupiscibilitate gaudium & spes, de irascibilitate dolor & metus oriuntur. Qui quidem quatuor affectus animæ omnium sunt vitiorum & virtutum quasi quædam principia, & communis materia. Affectus si quidem operi nomen imponit. Et quoniam virtus est habitus mentis bene compositæ, componendi & instituendi atque ordinandi sunt animi affectus ad id quod debent, & quomodo debent, ut in virtutes proficere possint; alioquin in vitia facilè deficient. Cùm igitur prudenter, modestè, fortiter & justè amor & odium instituuntur, in virtutes exsurgunt, prudentiam scilicet, temperantiam, fortitudinem atque justitiam, quæ quasi origines & cardines sunt omnium virtutum. Et hæc omnis cùm affectuosè & virtuosè in anima c constituuntur, per odium mundi & sui, proficit in amorem Dei & proximi: per contemtum temporalium & inferiorum, crescit in desiderium æternorum & superiorum. Sensus verò unus est in anima, & quod ipsa: & cùm corpus non sit, corporeus dicitur, quia corpus non transcendit, vel quia corporeis exercetur instrumentis: unde & sub numerum instrumentorum quinque-partitus dicitur, cùm intus non sit nisi unus. Variatur tamen propter varia exercitia variatur & variè nuncupatur. Dicitur utique sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia. Et hæc omnia in anima nihil aliud sunt, quàm ipsa, aliæ & aliæ inter se proprietates propter varia exercitia, sed una essentia rationis & una anima: proprietates quidem diversæ, sed essentia una: secundùm exercitia, multa sunt; secundum essentiam verò, unum sunt in anima & idem quod ipsa. Et sicut mundus iste visibilis quinque-partita quadam distinctione est ordinatur, terrâ scilicet, aquâ, aëre, & æthere, sive firmamento, ipsoque supremo cælo, quod Empyreum vocant: sic animæ in mundo sui corporis peregrinanti quinque progressus sunt ad sapientiam, sensus scilicet, imaginatio, ratio, intellectus, & intelligentia. Quinque enim progressionibus rationalitas exercetur ad sapientiam, & quatuor affectibus ad caritatem: quatenus novem istis progressionibus in semetipsa proficiens anima, sensu & affectu, quaternis quibusdam pedibus, quia spiritu vivit, spiritu ambulet usque ad Cherubim & Seraphim, id est, usque ad plenitudinem scientiæ, d & regnum caritatis, habeatque anima per exercitium virtutem, quarum facultatem habet per naturam.

Virtutes quatuor. — *c MSS. instituuntur.* — *Animi vires quinque.* — *d Apud Isaac & regnum.*

EX * hos progressus nominibus & ordinibus Angelorum comparare prudenti lectori relinquo. Facile si quidem erit ei, si sciat aptare sensum qui primus animæ nuntius est, Angelis qui nuntii vocantur; imaginationem Archangelis, quæ plura quàm sensus percipit; timorem Virtutibus, dolorem Potestatibus. Qui enim metu suppliciorum perterritus, & dolore peccatorum compunctus, contemnit mundum, & se ipsum, cum Virtutibus facit miracula, cum Potestatibus fugat dæmonia. Majus namque est contemnere se ipsum, quàm mundum, quem multi propter vanitatem contemserunt. Rationem assignamus Principatibus: nam sicut illi præsunt & principantur subjectis spiritibus, sic ratio sensibus atque affectibus. Amorem proximi sive gaudium Dominationibus: rectè namque aliis dominantur qui omnes amant, & de profectu omnium gaudent. Intellectum Thronis: Throni sedes dicuntur, quia in eis Deus sedet. Intelligere etiam debes, quoniam in cordibus nostris Deus habitat per fidem, per sanctificationem, per pacem, per dilectionem: quoniam Deus est pacis & dilectionis. Intelligentiam aptamus Cherubim. Illi namque spiritus tanto perfectiore scientia pleni sunt, quanto divinitatem Dei in intimis contemplantur. Intelligentia namque animæ vis est, quæ immediatè Deo supponitur: cernit si quidem ipsum & quæ in ipso sunt. Spem sive desiderium sive amorem Dei, Seraphim. Deus namque est spes omnium finium terræ, cujus vultum tota terra desiderat: & in quem Seraphim prospicere desiderant, ita spes nostra & desiderium nostrum est. Odium mundi Virtutibus: odium sui Potestatibus: rationem Principatibus: amorem proximi Dominationibus: intellectum Thronis: intelligentiam Cherubim: amorem Dei Seraphim. Timor namque de suppliciis & dolor de peccatis faciunt contemtum mundi & sui, ut cum Virtutibus faciant miracula, & cum Potestatibus expellant dæmonia. Spes de promissis, & gaudium de præmiis faciunt amorem proximi & Dei.

CAPUT V. Collatio virtutum animæ cum choris angelorum. — ** Ex Isaac Stell.* — *Ephes. 3. 17.* — *2. Cor. 13. 11* — *Psal. 64. 6.* — *3. Reg. 10. 24.*

[* Anima ad similitudinem totius sapientiæ facta, omnium in se gerit similitudinem unde & à Philosopho definita est omnium similitudo. Habet si quidem in se vires quibus omnia apprehendit, sive investigat, & omnibus similis assistit, cùm una sit. Similis est terræ per sensum, aquæ per imaginationem, aëri per rationem, firmamento per intellectum, cælorum cælo per intelligentiam. Similis est lapidibus per essentiam, arboribus per vitam, animalibus per sensum & imaginationem, hominibus per rationem, Angelis per intellectum, Deo per intelligentiam. Et sicut Deus est ab omnibus capabilis & participabilis, sic anima omnium est capax. Capabilis & participabilis omnibus est Deus; quia naturali suo munere scilicet Spiritu-sancto, & usu ac munere gratiæ, participatur ab omnibus per essentiam quæ sunt, & secundùm illam ad idoneam speciem qua ab aliis differunt, & secundùm utrumque ad e congruum usum quo proficiunt. Tria hæc omni homini existentia insunt, quasi quædam vestigia summæ essentiæ, imaginis, & muneris, id est, Trinitatis Patris & Filii & Spiritus-sancti. f Æternitas quippe est in Patre, species in imagine, usus in munere. Æternitas est in Patre; quia Pater non habet patrem de quo sit: Filius de Patre est ut sit, atque ut illi coæternus sit. Imago enim si perfectè implet illud cujus est imago, coæqualis est illi. Species est in imagine, id est, pulcritudo, congruentia, æqualitas, prima & summa similitudo, prima & summa vita, primus & summus intellectus. Usus est in munere. Munus Patris & Filii Spiritus-sanctus est. Usus ergo in munere est, id est, delectatio, gaudium, lætitia, felicitas, suavitas. Ille namque ineffabilis complexus Patris & imaginis, non est sine perfectione, sine caritate, sine gaudio: sic in illa Trinitate summa est origo omnium rerum, perfectissima pulcritudo, & beatissima g dilectio, nobis autem omnis usus deitatis est ex munere. Quodam modo namque quasi h proprior videtur nobis esse Spiritus-sanctus, ut pote Patris & Filii munus. Ex ipso nimirum est omnis usus gratiæ cum Patre & Filio. Ipse enim regit & erudit, consolatur & perducit Ecclesiam ad Christum, quam ipsa simul sine macula & ruga

CAPUT VI. Vestigia Trinitatis in anima à quo. — ** Ex Isaac Stell. in dicta epist.* — *e MS. Med. communem.* — *f Hic in editis transpositus versus.* — *g Nonnulli MSS. delectatio.* — *h MSS. aliqui propior.* — *Ephes. 5. 27.*

1. Cor. 15. 24.
* V. Monmole c. 26.

tradet regnum Deo & Patri. Sic à Patre per Filium & Spiritum-sanctum, vel potiùs in Spiritu divina ad nos descenderunt.] Pater si quidem * tradidit Filium suum, quo redimeret servos, misit Spiritum sanctum, quo servos adoptaret in filios. Filium dedit in pretium redemtionis, Spiritum-sanctum in privilegium adoptionis, se denique totum servat in hereditatem adoptatis. Nemo ergo de Dei pietate diffidat, quoniam major est ejus misericordia, quàm nostra miseria, & quisquis ad eum toto corde clamaverit, exaudiet illum, quoniam misericors est. Tardius si quidem ei videtur peccatori veniam dare, quàm ipsi peccatori accipere. Sic enim festinat absolvere reum à tormento conscientiæ suæ, quasi plus eum cruciet compassio miseri, quàm ipsum miserum compassio sui.

CAPUT VII. Anima capax omnium.
* Reliqua hujus cap. sunt Isaac Stell.

CAPAX est omnium anima, quia per rationalitatem ad cognitionem, & per concupiscibilitatem ad dilectionem universitatis capax invenitur. * Sunt enim duo in anima, & sunt id quod anima, scilicet naturalis sensus cognoscens omnia & dijudicans inter omnia, & naturalis affectus, quo suo ordine & gradu anima diligat omnia. Verumtamen facultates & quasi instrumenta cognoscendi & diligendi habet ex natura; cognitionem tamen veritatis & ordinem dilectionis nequaquam habet nisi ex gratia. Facta si quidem à Deo mens rationalis, sicut ejus imaginem suscepit, ita cognitionem & amorem. Vasa namque quæ creatrix Sapientia format ut sint, adjutrix gratia replet ne vacua sint, si sui vacuum operarium invenerit.

CAP. VIII. Anima rursum quid.

ANIMA est substantia rationalis, intellectualis, à Deo facta spiritualis, non ex Dei natura, sed potiùs creatura ex nihilo facta, in bonum malumque convertibilis. Et ideo aliquatenus est mortalis in quorum in deterius mutari, & à voluntate Dei cujus participatione bona fit, alienari potest: & aliquatenus immortalis, quoniam sensum, quo et post hanc vitam vel bene vel malè sit, amittere non potest. non quod pro actis ante carnem gestis meruerit ut in carne includeretur, ut quidam voluerunt; sed nec ideo potest esse in homine sine sorde peccati, nisi à Christo fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima venit, ut si secundùm ejus præceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternæ atque societatis Angelorum: si autem contemneret, pœnas justissimas & amarissimas lueret, sive doloris continui, sive ignis æterni.

CAP. IX.
* Ex Gennadio de Ecclesiast. dogmatibus c. 19.
* Ex Hug. Vict. in L. Luca 17.

ANIMA verò * ex eo dicta est, quòd animet corpus ad vivendum, „ hoc est, vivificet. Spiritus est ipsa anima pro spiritali natura, „ vel pro eo quod spiret in corpore appellatus est spiritus. [* Anima „ & spiritus idem sunt in homine, quamvis aliud notet spiritus, & aliud anima. Spiritus namque ad substantiam dicitur, & anima ad vivificationem. Eadem est essentia, sed proprietas diversa. Nam unus & idem spiritus ad seipsum dicitur spiritus, & ad corpus anima. Spiritus est in quantum est rationis prædita substantia rationalis: anima in quantum est vita corporis, de qua dictum est, *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet eam*, id est, Quisquis propter Deum vitam hanc quæ nunc corporis vivificatione ex anima temporaliter mortalis constat, libenter despexerit, in futuro eamdem corporis, non solum animæ, vitam æternam & a immortalitatem recipiet. Humana quidem anima, quia in corpore habet esse & extra corpus, anima partim & spiritus vocari potest: non duæ animæ, sensualis & rationalis, altera qua homo vivat, & altera qua, ut quidam putant, sapiat: sed una atque eadem anima in semetipsa vivit per intellectum, & corpori vitam præbet per sensum. Humanum namque corpus nec vivere nec nasci potest sine anima rationali, vegetatur tamen & movetur & crescit & humanam formam in utero recipit, priùs quàm animam rationalem recipiat. Sicut etiam virgulta & herbas sine anima b moveri & incrementum habere videmus.] Duplex est quidem vita animæ, alia qua vivit in carne & alia qua vivit in Deo. Duo si quidem in homine sensus sunt, unus interior, & unus exterior, & uterque bonum suum habet in quo reficitur. Sensus interior reficitur in contemplatione divinitatis, sensus exterior in contemplatione humanitatis. Propterea enim Deus homo factus est, ut totum hominem in se beatificaret, & tota conversio hominis esset ad ipsum, & tota dilectio hominis esset in ipso, cùm à sensu carnis videretur per carnem, & à sensu mentis videretur per divinitatis contemplationem. Hoc autem erat totum bonum hominis, * ut sive ingrederetur sive egrederetur, pascua in factore suo inveniret, pascua foris in carne Salvatoris, & pascua intus in divinitate Creatoris. Hoc bonum magnum secutum est malum; quoniam perdito bono quod intus erat, egressa est anima ad bona aliena, quæ foris erant, & pactum fecit cum delectationibus sæculi, requiescens super illas, non attendens absconsum boni sui interioris, eo quòd consolationes suas commercio bonis alienis. Nam cùm exterior sensus carnalis bono fruitur, interior sensus mentis quasi obdormit. Non enim cognoscit bona interioris sensus, qui jocunditate bonorum exteriorum capitur. Nam qui in carne vivit, in carne sentit, & dolores carnis fugit in quantum potest, vulnera autem animæ prorsus ignorat, nec medicinam quærit in eis. Cùm autem mortuus fuerit sensus animæ, quo vivit in carne, tunc vivificari incipiet sensus ille, quo sentit semetipsum, & inveniet dolorem suum, & sentire incipiet vulnera sua tanto graviùs quanto propius. Magis enim obest malum, quod est magis vicinum; & magis prodest bonum, quod magis est intimum.

a MSS. & immortalitem.
b MSS. Med. addit, scilicet rationali.
Sensus hominis duplex.
Joh. 10. 9.
* V. Monmole c. 26.

CAP. X. Spiritus.
* Ex l. 12. de Gen. ad lit. c. 7.
* Aliquot MSS. vetr. Ed. imagines.
* Ex l. 1. Soliloq. c. 6. n. 12. & 13.

* SPIRITUS dicitur multis modis. Dicitur namque Spiritus Deus, & aer iste, & ista ex aeris qui a corde receptus & indè per totum corpus emissus mortalium vitam flatu necessario continet. Iste tamen spiritus non jure anima dici non potest, quia aëris varietate dissolvitur. Dicitur spiritus anima, sive hominis, sive pecoris. Dicitur spiritus mens rationalis, ubi est quædam scintilla tamquam oculus animæ, ad quem pertinet imago & cognitio Dei. * Oculus animæ est mens ab omni corporis labe pura, mentis adspectus est ratio, intellectus visio. Tria hæc omni animæ necessaria sunt, ut sanos oculos habeat, ut adspiciat, ut videat. Sanos oculos habet, cùm à mortalium cupiditatibus est purgata atque remota. Adspicit, cùm in Dei lumine contemplationis oculos figit. Videt, cùm in illa contemplatione conspicit quanta sint gaudia, quanta lætitia, quanta securitas, quanta serenitas, & quanta jocunditas. Sanitas facit illam securam, adspectus rectam, visio beatam. Cùm enim fuerit ab omni fæce libera maculisque diluta, tunc se denique in se ipsa e liberatissimam tenet & nihil sibi metuit, aut ullâ suâ culpâ quidquam angitur. & tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, id est in ipsam contemplationem veritatis: adspectum si quidem rectum sequitur ipsa visio Dei, qui est finis adspectus. Sic anima priùs sanatur, sanata introducitur, introducta reficitur. f * Spiritus etiam est quædam vis animæ, mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Nec ipse spiritus corpus est, sed corpori similis. Quæ enim spiritu videntur, non sunt corporalia, sed corporalibus similia. Facies si quidem hominis & nobis forinsecùs nota est, & in memoria nostra habet imaginem suam, incorporalem quidem, sed corpori similem. Mundi quoque ista mirabilis pulcritudo, & nobis forìs præsto est. & in memoria nostra habet imaginem suam, incorporalem quidem, sed corpori similem, ad quam recurrimus cum clausis oculis eam cogitamus. Quod enim est ad corporis sensum aliquod corpus in loco, hoc est ad animi aciem similitudo corporis in memoria: & quod est intentio voluntatis ad corpus visum visionemque copulandam, hoc est eadem intentio voluntatis ad copulandam imaginem corporis, quæ est in memoria & visione cogitantis. Ille spiritus dicitur * factus ad imaginem & similitudinem Dei. in quo est cognitio veritatis & amor virtutis. Imago si quidem est in cognitione, & similitudo in dilectione. Imago, quia rationalis; & similitudo, quia spiritalis. Hæret si quidem veritati nullâ interpositâ substantiâ. g Rationale nostrum, quo ratiocinamur, intelligimus, & sapimus, spiritum dicimus. Hunc autem spiritum Apostolus mentem vocat, cùm dicit, *Renovamini spiritu mentis vestræ*, id est, mente. Nihil enim aliud est spiritus mentis, quàm mens. sicut corpus carnis, nihil aliud est quàm caro.

e Ed. liberalissime.
f MS. Med. addit scilicet per sapientiam.
* V. lib. 12. de Gen. ad lit. c. 23.
* Ex Hug. de S. de Sacram. fidei p. 6. c. 2.
g Nonnulli MSS. subjiciunt, Rationale vero nostrum. Ephes. 4. 23.

CAP. XI. Mens unde dicta.
* Ex Cassiodoro de anima c. 1.
* h Ed. intelligentia.
Mens omnia judicat.

* MENS autem dicitur à μήνη. Μήνη autem Græcè, Latinè dicitur luna. Et sicut luna crescit & decrescit, & variis vicissitudinibus mutatur, in id tamen quod fuit quadam perfecta novitate se restituit: sic mens nunc caput summum infert, nunc decidit in infima, nunc sese h reterens sibi, veris falsa redarguit: modò ad corporalia regenda deflectitur, modò æternis rationibus inspiciendis vel consulendis adhærescit. Ratio si quidem est mentis adspectus quo bonum & malum discernit, virtutes eligit, Deumque diligit. Mens universorum capax, & omnium rerum similitudine insignita, omnia esse dicitur naturali quadam potentiâ & naturali dignitate. Idcirco invisibiles rerum caussas per intelligentiam comprehendit, & visibiles actualium formas per sensuum passiones colligit. Et sive per sensus ad sensibilia exeat, sive per intelligentiam ad invisibilia adscendat, rerum similitudines ad se ipsam trahit, præsentia cognoscit, absentia intelligit, ignota loquitur, & in incognitis versatur. Rationale & intellectuale lumen, quo ratiocinamur, intelligimus & sapimus, mentem dicimus, quæ ita facta est ad imaginem Dei, ut nullâ interpositâ naturâ ab ipsa veritate formetur. Mens enim ex eo dicta est quòd emineat in anima, præstantior si quidem vis animæ est, à qua procedit intelligentia. Per intelligentiam utique ipsam veritatem intelligit, per sapientiam diligit. Sapientia namque est amor boni sive sapor boni, à sapore si quidem dicitur. Mentis visio est intelligentia; gustus, sapientia est. Illa contemplatur, ista delectatur. Cùm ab inferioribus ad superiora volumus adscendere, priùs occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, postea ratio, intellectus & intelligentia, & in summo est sapientia. Summa namque sapientia ipse Deus est. Sapientia hominis est pietas, id est, cultus Dei. * Sensus ea vis animæ est, quæ rerum corporearum corporeas i percipit formas præsentes. Imaginatio est ea vis animæ, quæ rerum corporearum corporeas percipit formas, sed absentes. Sensus namque formas in materia percipit, imaginatio extra materiam: & * ea vis quæ exteriùs formata, sensus dicitur. eadem usque ad intimum traducta, imaginatio vocatur. Imaginatio namque de sensu oritur, & secundùm ejus diversitatem ipsius quoque est variatio. Multa videt anima carnalibus oculis, multa etiam phantasticâ imaginatione concipit: & ubique quasi se diffunditur, movetur, erigitur, & fluctuare videtur: non à se egrediens, sed in semetipsa tamquam in magno percurrens spatio pervagatur: & non exit ad illa, sed tractatibus suis sibi illa repræsentat. Habet si quidem in se quasi quamdam latitudinem, longitudinem, & altitudinem. Nam per caritatem Deum & omnes sibi fideles complectitur; per meditationem universa quæ à principio mundi usque ad finem Deus propter salutem nostram operatus est meditatur, per contemplationem quæ sursum sunt cælestia contemplatur. [* Ratio est ea vis animæ, quæ rerum corporearum naturas, formas, differentias, propria & accidentia percipit. omnia incorporea, sed non extra corpora, nisi ratione subsistentia. Abstrahit enim à corporibus, quæ fundantur in corporibus, non actione, sed consideratione. Natura namque ipsius corporis secundùm quod omne corpus corpus est, nullum utique corpus est. Intellectus ea vis animæ est, quæ invisibilia percipit, sicut Angelos, dæmones, animas, & omnem spiritum creatum. Intelligentia ea vis animæ est, quæ immediatè supponitur Deo: cernit si quidem ipsum summum verum & verè incommutabilem. Sic igitur anima sensu percipit corpora, imaginatione corporum similitudines, ratione corporum naturas, intellectu spiritum creatum, intelligentiâ spiritum increatum. Et quidquid sensus percipit, imaginatio repræsentat, cogitatio format, ingenium investigat, ratio judicat, memoria servat, intellectus separat, intelligentia comprehendit; & ad meditationem sive contemplationem adducit. Ingenium est vis ea animæ, sive intentio, qua anima se extendit & l exercet ad incognitorum cognitionem. Ingenium si quidem vaquirit incognita, ratio discernit inventa, memoria recondit judicata, & offert adhuc judicanda. Sic fit adscensus ab inferioribus ad superiora, & ima à summis dependent. Intellectus namque quædam imago & similitudo intelligentiæ est, ratio intellectus, rationis phantasticus spiritus, cui vitam supremam

* Isaac Stell. sensus.
i Ed. hic & infra corporum.
Differunt sensus & imaginatio.
* Hugo de natura corp. & spiritus.
* MSS. dicitur.
* Ex Cassiodoro de anima c. 7.
De mentu animæ.
* Ex l. Cassian. q. 8.
l Al. exercet, vel exercet.

corporis corpus, id est, ignis quadam similitudine junguntur, & igni aer, & aeri aqua, & aquæ terra. Sensus informat imaginationem, imaginatio rationem, facitque ratio scientiam sive prudentiam. Rursum rationi occurrens divina prudentia, informat eam, & facit intelligentiam sive sapientiam. [* Est itaque in ratione quiddam ad superna & cælestia intendens, & id dicitur sapientia; & est quiddam ad transitoria & caduca respiciens, & id vocatur prudentia. Hæc duo ex ratione sunt, & in ratione consistunt. Et dividit se ratio in duo, scilicet in sursum & deorsum; sursum in sapientiam, deorsum in prudentiam, quasi in virum & mulierem, ut vir sit superior & regat, mulier inferior & regatur. Unde dictum est, *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier.* Melior siquidem est qui per cælestia desiderium accensus, carnium necessaria etiam ei subtrahendo affligit, quàm qui per carnalem affectum resolutus, per omnia quæ commoda sunt ei satisfacere contendit.

Marginal notes: * Hugo l. 1. Miscellan. tit. 159. Sapientia. Prudentia. — Eccli. 42. 14.

[* Sensus juvatur exteriùs; quia oculus carnis, quamvis ex natura facultatem videndi habeat, numquam tamen per se consequitur visionem, nec auris auditum nisi ex beneficio exterioris lucis & soni. Imaginatio juvatur interiùs; quia ex sensibilibus concipitur. Ratio juvatur interiùs; quia etsi spiritus rationalis ex dono Creatoris habilis est ad cognoscendum verum & diligendum bonum, tamen nisi interioris lucis radio fuerit perfusus & calore succensus, numquam consequitur sapientiæ cognitionem vel caritatis affectum. Intellectus & intelligentia juvantur superiùs; quia Deus ignis & lux est. Lux ergo splendorem emittens ex se, quem retinet in se, illuminat intelligentiam ad cognitionem veritatis. Ignis vero calorem de se emittens, sed non amittens, inflammat affectum ad amorem virtutis. Et sicut solem non videt oculus nisi in lumine solis, sic verum ac divinum lumen non poterit intelligentia videre nisi in ipsius lumine. *Domine*, inquit Propheta, *in lumine tuo videbimus lumen.*] Cùm enim mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tunc mente pariter & corpore spiritales effecti, secundùm modulum nostrum per mentis illuminationem omnia sciemus, & per corporis incorruptibilis levitatem ubique esse poterimus. Volabimus mente per contemplationem, volabimus & corpore per incorruptionem. Discernemus mente, discernemus & corpore, cùm sensus nostri corporei vertentur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam, intelligentia in Deum mutabitur. Sensu * visibilia percipiuntur, in imaginatione continentur visibilium imagines & similitudines, ad rationem pertinent visibilium rationes & definitiones & invisibilium investigationes, ad intellectum & intelligentiam spectant spiritualium & divinorum comprehensiones & contemplationes. Sensus verò & imaginatio ad rationem non adscendunt, sed infra remanentes eam aliquatenus deducere possunt, & quasi à longè quædam ostendere, ad quæ non possunt pervenire. Simili quadam proportione intellectum & intelligentiam ratio juvare potest, sed ad statum eorum non valet adscendere, quoniam metas suas & proprios fines habet, quos transscendere non potest. Sensum & imaginationem cum ceteris animalibus communem habemus: vident siquidem visibilia, & visorum recordantur. [* In quibusdam etiam sensibus nos superant: quoniam justum fuit, ut brutis animalibus, quibus nil dandum erat in intellectu, aliquid amplius daretur in sensu. Et è contrario tanto major necessitas indicitur homini exercendæ rationis, quanto majorem defectum patitur sensualitatis.] Ratio autem inde incipit, unde aliquid occurrit, quod nobis cum animalibus non sit commune. Quædam ergo sunt infra rationem, quædam juxta rationem, quædam supra rationem. Infra rationem sunt quæ sensu percipimus, sicut dura & mollia, calida & frigida, candida & nigra, dulcia & amara. Juxta rationem sunt & pervia rationi, quæ ratione percipimus, sicut commoda & incommoda, vera & falsa, justa & injusta. Ratio siquidem est quidam animi motus, [b] visum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Supra rationem sunt quæ nec sensus docet, nec ratio persuadet, sed aut divina revelatione comprehenduntur, aut divinarum Scripturarum auctoritate creduntur, sicut Deum in una substantia trinum, & in tribus personis substantialiter unum. Deus siquidem est rerum universitas, ita quod nulla singulorum: & ideo motibus rationis non subjacet, quia ratio non est ubi de re aliqua.

Marginal notes: Cap. XII. Oculus & ejus opus. — * Ex Isaac Stell. — 1. Joh. 1. 5. — Psal. 35. 10. — 1. Cor. 15. 54. — * Ex Isaac Stell. — a Hic MS. Med. habet in margine... Numero, pondere & mensura. Mensura inest animæ secundùm suam capacitatem, numerus autem secundùm vis ... virtutum numerositatem, pondus secundùm appetitum ad quod intendit. Et omnis animæ rationalis tribuit potentias, scilicet memoriam, consilium, voluntatem ..., quibus capax est numeri, mensuræ & & ponderis. — b Aliquot MSS. sensum.

Anima * est spiritus intellectualis, rationalis, semper vivens, semper in motu, boni malique voluntatis capax: secundùm benignitatem Creatoris atque secundùm sui operis officium variis nuncupatur nominibus. Dicitur namque anima dum vegetat, spiritus dum contemplatur, sensus dum sentit, animus dum sapit, dum intelligit mens, dum discernit ratio, dum recordatur memoria, dum consentit voluntas. Ista tamen non differunt in substantia, quemadmodum in nominibus; quoniam omnia ista una anima est: proprietates quidem diversæ, sed essentia una. Inter spiritum tamen & animam potest esse differentia; quia omnis anima est spiritus, sed non omnis spiritus est anima. Animæ duplices sunt actiones. Alio namque contuitu erigitur ad Deum, atque alio inclinatur ad carnem. Inclinatur autem sic. Cum sit subtilis & invisibilis, videri non potest, sed per potentias suas se extendit & ostendit. [* Per concupiscibilitatem namque appetit, per irascibilitatem contemnit, per rationalitatem inter utrumque discernit. Tota animæ essentia in his potentiis suis consistit, nec per partes dividitur, cùm simplex sit & individua: & si aliquando partes habere dicitur, ratione potiùs similitudinis, quàm veritate compositionis intelligendum est. Simplex substantia est anima, nec aliud, nec minus est ratio in substantia quàm anima; nec aliud, nec minus est irascibilitas vel concupiscibilitas quàm anima: sed una eademque substantia secundùm diversas potentias diversa sortitur vocabula. Has potentias * habet antequàm corpori misceatur.] [* Naturales siquidem sunt ei, nec aliud sunt quàm ipsa. Tota namque animæ substantia in his tribus plena & perfecta consistit, id est, in rationalitate, concupiscibilitate, & irascibilitate, quasi quadam sua trinitate; & tota hæc trinitas est quædam animæ unitas, & ipsa anima. Deus est omnia sua, & anima quædam sua. Habet siquidem naturalia, & ipsa omnia est. Potentiæ namque ejus & vires idem sunt quod ipsa. Habet accidentalia, & ipsa non est. Suæ vires est, suæ virtutes non est.] Non enim est sua prudentia, sua temperantia, sua fortitudo, sua justitia. Potentiæ animæ sunt, rationalitas, concupiscibilitas, & irascibilitas. Vires sunt, sensus, imaginatio, ratio, memoria, intellectus, intelligentia. Potentiæ tamen possunt dici vires, & vires potentiæ.

Marginal notes: * Ex Hug. in 1. Luca 47. — Cap. XIII. Animæ definitio. — Alcherus de spir. an. Actiones. — * Ex Hug. Erud. didasc. l. 2. c. 5. Simplicitas. — * Hugo ... naturaliter habet. — * Ex Isaac Stell. Epist. ad Alcherum. — Potentiæ. Vires.

Quibusdam affectibus & quadam amicitia anima corpori conjungitur, secundùm quam amicitiam nemo carnem suam odio habet. [* Sociata namque illi, licet ejus societate prægravetur, ineffabili tamen conditione diligit illud; amat carcerem suum, & ideo libera esse non potest. Doloribus ejus vehementer afficitur. Formidat interitum, quæ mori non potest. Timet defectum, quæ per naturam non potest deficere. Oculorum depascitur speculatione, sonoris delectatur auditibus, suavissimis jocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipsa alatur, gravi tamen mærore affligitur, si subtrahantur. Hinc etiam nonnumquam subrepunt vitia contraria rationi, dum anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur præbere peccato.] Per sensus quoque progreditur anima ad corpus movendum & vivificandum. * Novem namque sunt foramina in humano corpore, quibus secundum naturalem contemperantiam influit & effluit omne, quo idem corpus vegetatur & regitur. [* Sunt autem utriusque quædam similia, corporis scilicet supremum, & spiritûs infimum, in quibus sine naturarum confusione, personali tamen unione facile connecti possunt. Similia enim similibus gaudent. Itaque anima quæ vere spiritus est, & caro quæ vere corpus est, in suis extremitatibus facile & convenienter uniuntur, id est, in phantastico animæ, quod corpus non est, sed simile corporis, & sensualitate carnis quæ ferè spiritus est, quia sine anima fieri non potest. Sicut enim supremum animæ, id est, intelligentia sive mens imaginem & similitudinem gerit sui superioris, id est Dei, unde & ejus susceptiva esse potuit, & ad unitionem personalem etiam, quando ipsa voluit, absque ulla demutatione naturæ fuit assumta: sic supremum carnis, id est, sensualitas animæ gerens similitudinem ad personalem unionem ejus essentiam suscipere potest. Nec istud mirum est, cùm etiam in sensu & memoria pecudis sit quædam imitatio rationalitatis, & in appetitu voluntatis, & in iis quæ refugit, reprobationis. Spiritus namque corporeus, qui utique [d] vere est corpus, & sensu naturaliter multa discernit, & vi concupiscibilitatis eligit, & naturâ irascibilitatis reprobat.] Habet siquidem corporea vita quosdam gradus incrementorum, quibus ad imaginem summæ vitæ proficit. Primus enim gradus corporeæ vitæ est sensificatio. Secundus per sensum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationem conceptorum memoria. Quartus secundum sensuum passiones quædam sine discretione intelligentiæ providentia, in qua quidem quasi rationis imago est, & nulla ratio est. In his omnibus corporea vita spiritalem vitam imitatur. Primo in eo quod sentit, secundo in eo quòd sensum concipit, tertio in eo quod concepta retinet, quartò in eo quod sive in imaginatis, sive in sensibus secundùm quamdam rationis similitudinem, sive ad appetendum, sive ad fugiendum se inflectit. * Convenientissima autem media sunt carnis & animæ, sensualitas carnis, quæ maxime ignis est; & phantasticum spiritûs, qui igneus vigor dicitur. Unde & quidam inquens de animabus ait:

Igneus est ollis vigor & cælestis origo.

Marginal notes: Cap. XIV. Anima & corporis amicitia. — * Confitetur ... — * Hugo l. 2. de anim. ... c. 5. — * Isaac Stell. Epist. ad Alcherum. — c MSS. ... quæ spiritus corporeus est. — d MSS. ... non est vere corporeus. — Incrementorum gradus in vita corporea. — * Isa. Stell.

Mira societas carnis & animæ, spiritus vitæ & limi terræ. Sic enim scriptum est; *Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*: * duos ei sensus & intellectum, ut per sensum suum sibi subditum vivificaret, & per intellectum regeret & * ut per intellectum intus ingrederetur, & contemplaretur Dei sapientiam, & per sensum foris egrederetur, & contemplaretur opera sapientiæ, intellectu intus illustravit, sensu foris decoravit, ut in utroque refectionem inveniret, intus ad felicitatem, foris ad jocunditatem. Sed quia bona exteriora diu stare non possunt, jussus est homo ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad superiora adscendere. * Tantæ siquidem dignitatis est humana conditio, ut nullum bonum præter summum ei sufficere possit. Plenum fuit miraculo, quod tam diversa & tam divisa ab invicem, ad invicem potuerunt conjungi. Nec minùs mirabile fuit quod limo nostro Deus se ipsum conjunxit, ut sibi invicem unirentur Deus & limus, tanta sublimitas, tanta vilitas. Nihil enim est Deo sublimius, & nihil limo vilius. Mirabilis fuit conjunctio prima, mirabilis & secunda, nec minùs mirabilis erit tertia, cùm homo & Angelos & Deus, unus erit spiritus. Eodem namque bono bonus est homo, quo bonus est Angelus, eodemque bono uterque est beatus, si tamen ambo idipsum eadem voluntate eodemque spiritu cupiant. [* Si enim tam disparem carnis & animæ naturam ad unam confœderationem atque amicitiam Deus conjungere potuit, nequaquam erit ei impossibile rationalem spiritum, qui usque ad consortium terreni corporis humiliatus est, cum eodem corpore glorificatum, ut sit ei gloriæ quod fuit ei sarcina, ad consortium beatorum spirituum, qui in sua puritate persisterunt, exaltare & usque ad suæ gloriæ participationem sublimare. Ad hoc siquidem illum sola caritate, nulla necessitate creavit Altissimus, ut suæ beatitudinis participem faceret. Si ergo tantum gaudium & tanta lætitia est in vita hac temporali, quæ constat ex præsentia spiritûs in corpore corruptibili, quanta lætitia & quantum gaudium erit in vita æterna, quæ constabit ex præsentia Deitatis in spiritu rationali?] Subjiciatur ergo corpus animo, animus Deo, & unus spiritus erit cum eo: ita tamen si in humilitate permanserit, & gratiam sui Creatoris, per quam exaltandus & glorificandus est agnoverit.

[* Ex carne & anima constat homo, & utrumque bonum suum habet, in quo gaudet & exsultat. Bonum animæ est Deus, cum affluentia dulcedinis suæ. Bonum carnis est mundus, cum abundantia jocunditatis suæ.] Sed mundus iste est exterior, Deus autem interior. Nihil enim eo interius, & nihil eo præsentius. Interior est

Marginal notes: Virgilius Æneid. 6. Conjunctiones tres miræ. — Confess. 2. 7. — * Ex Isaac Stell. ... — * Unde supra c. 6. — * Isa. Stell. ... — Quid corporis sit bonum, quid animæ. — * Hugo Miscellan. l. 1. tit. 122.

omni re, quia in ipso sunt omnia: exterior est omni re, quia ipse est super omnia. [* Ab hoc ergo mundo ad Deum revertenter, & quasi ab imo sursum adscendentes per nosmetipsos transire debemus. Adscendere enim ad Deum, est intrare ad seipsum; & non solum ad se intrare, sed ineffabili quodam modo in intimis seipsum transire. Qui enim interius intrans & intrinsecus penetrans seipsum transcendit, ille veraciter ad Deum adscendit.] Ab hujus ergo mundi distractionibus cor nostrum colligamus, & ad interiora gaudia revocemus. * Et si cor nostrum semper tenere non possumus, saltem aliquoties a vanis cogitationibus restringamus, ut aliquando in divinæ contemplationis lumine figere valeamus. Hæc est enim requies cordis nostri, cum in Dei amore per desiderium figitur. Hæc est vita animæ nostræ, * cum Deum suum contemplatur, & ipsa sua contemplatione suaviter reficitur. Et dulce est illi semper ad considerandum, quod ad amandum & laudandum semper est suave. Nihil enim ad beatam vitam præstantius videtur, quam velut clausis carnalibus sensibus extra carnem mundumque esse, cum quempiam intra semetipsum conversi, alienumque effectum e mortalium cupiditatibus sibi soli & Deo loqui.

Cap. XV. Corpus per ea animæ regitur.

Cum * anima sit incorporea, per subtiliorem naturam corporis sui, id est, per ignem & aerem, quæ in isto quoque mundo præcellentia sunt corpora, & ideo magis spiritui similiora, corpus administrat. * Ista si quidem priora excipiunt nutus animæ vivificantia, eo quod incorporeæ naturæ sunt propinquiora quam humor & terra, ut ad eorum proximum ministerium tota moles administretur. * Nullus sine his duobus vel in corpore sensus est, vel ab anima spontaneus corporis motus. Ignis enim & aer, quæ levia sunt, movent aquam & terram quæ gravia sunt. Quapropter corpora etiam post animæ abscessum moveri videmus; quia * ignis & aer, quæ duo per animæ præsentiam tenentur in corpore terreno & humido, ut omnium quatuor fiat temperatio, post ejusdem animæ abscessum ad superna evadunt ac sese expediunt. Corporis autem compositio sic fit. Corpus constat ex officialibus membris, officialia ex consimilibus, consimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis: & nihil horum est anima, sed in istis tamquam in organis agit, & per hæc consulit corpori, & huic vitæ in qua factus est homo in animam viventem. Quæ [* cum temperata & ordinata fuerint, congruunt vivificationi, & nunquam recedit anima. Si vero distemperata & confusa fuerint, invita recedit anima, secum trahens omnia, sensum scilicet, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam, concupiscibilitatem, & irascibilitatem: & ex his secundum merita afficitur ad delectationem, sive ad dolorem. Corpus autem quod prius integrum tamquam organum contemperatum & dispositum erat, ut melos musicum in se contineret & factum resonaret, tunc confractum & inutile è regione jacet.] Anima vero recurrentibus ad regionem suas elementorum partibus, non habens ubi vires suas exerceat, conquiescit ab hujusmodi motibus, quibus corpus per tempus & locum movebat, ipsa per tempus localiter mota: quoniam eis organum perit, sed non melos, nec quod organum movebat. Anima inter Deum & corpus posita per tempus movetur, vel reminiscendo quod oblita fuerat, vel discendo quod ignorabat, vel volendo quod nolebat. per locum vero non movetur, quia per loci spatia non distenditur. Deus autem corpore non eget ut sit; nec loco, ut alicubi; nec tempore, ut aliquando; nec causa, ut alicunde; nec forma, ut aliquid sit; nec aliquo genere subjecti in quo subsistat, vel cui adsistat.

Cap. XVI. Animæ natura præstantia.

Habet anima quamdam propriam naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiorem, quæ veraciter non possit in aliqua phantasia corporalium imaginum, quas per sensus carnis percepimus, cogitari; sed mente intelligi, vitaque sentiri. Intelligi potest, sentiri non potest. Non enim est corpus, nec Deus, nec vita sine sensu, qualis est in arboribus; nec vita sine rationali mente, qualis est in animalibus; sed vita & vita perpetua. b Nunc quidem minor quam Angelorum est, & futura qualis Angelorum, si ex præcepto sui Creatoris vixerit. Præceptum autem ejus est, ut in dilectione ejus maneamus. *Manete*, inquit, *in dilectione mea.* Per dilectionem namque sibi rationalem creaturam copulavit, ut eam semper haberet, et in ipso maneret, de eo & in eo delectans, gaudens & exultans. Per dilectionem Creatori suo & sibi invicem rationalis creatura copulata est. Solum namque dilectionis vinculum est, quod ligat utrosque in idipsum. Per amorem Deum omnes in adhærendo, per amorem proximi omnes ad invicem unum sumus, ut bonum commune omnium fiat singulorum, & quod quisque in se non habet, in altero possideat. Caritas est via Dei ad homines, & via hominum ad Deum. * Per caritatem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus est homo. * Per caritatem homines diligunt Deum, eligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum perveniunt. Sic etiam familiaris est Deo caritas, ut ipse mansionem habere nolit, ubi caritas non fuerit. Si ergo caritatem habemus, Deum habemus, quia *Deus caritas est.*

Cap. XVII.

* Multum ego quantum deberem diligere Deum meum, qui me fecit cum non eram, redemit cum perieram. Non eram, & de nihilo me fecit, non lapidem, non arborem, non avem, vel aliquod de animalibus aliis, sed hominem me voluit esse. dedit mihi vivere, sentire, discernere. Perieram, & [* ad mortalem descendit, mortalitatem suscepit, passionem sustinuit, mortem vicit; & sic me restauravit. Perieram, & abieram, quoniam in peccatis meis eram venumdatus. venit ille post me ut redimeret me; & tantum dilexit me, ut sanguinis sui pretium appenderet pro me, talique pacto & reduxit me de exsilio, & redemit de servitio. Nomine etiam suo vocavit me, ut memoriale suum semper esset apud me. Unxit me oleo lætitiæ quo ipse erat unctus, ut ab uncto essem unctus, & a Christo dicerer Christianus. Sic gratia ejus & misericordia semper prævenerunt me. De multis namque periculis sæpe liberavit me liberator meus. quando errabam, reduxit me; quando ignorabam, docuit me; quando peccabam, corripuit me; quando tristabar, consolatus est me; quando desperabam, confortavit me; quando cecidi, erexit me; quando steti, tenuit me; quando ivi, duxit; quando veni, suscepit. Hæc & multa alia fecit mihi Deus meus, de quibus dulce erit mihi semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere, ut pro omnibus beneficiis suis possim semper eum laudare & amare. Cum enim cunctis sit præsidens, singulos impetens, ubique præsens, cunctorum curam agens, & non singulis quam omnibus providens, ita eum totum ad custodiam mei occupatum video, ac si ego super custodiam mei starem; quasi omnium oblitus sit, & mihi soli intendere velit. Semper enim se præsentem exhibet, semper se paratum offert, si me paratum invenerit. Quocumque me vertero, non me deserit, nisi ego prius eum deseram. Ubicumque fuero, non recedit; quoniam ubique est, ut quocumque iero, inveniam eum cum quo possim esse. Quidquid fecero, pariter adsistit, ut pote perpetuus inspector omnium cogitationum, & intentionum & actionum mearum. Cum hæc diligenter considero, timore pariter & ingenti rubore confundor; quod illum ubique mihi præsentem & omnia occulta mea videntem intueor. Multa enim sunt in me, de quibus coram oculis ejus erubesco, & pro quibus ei valde displicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependere habeo, nisi tantum ut eum diligam. Non enim melius nec decentius quam per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est.] Hæc præter rem dixisse videor, sed forte non præter utilitatem mihi, & iis qui mecum sentiunt quod ego sentio.

Caput XVIII. Anima vita corporis.

Anima præsentia sua corpus vivificat, & sic * colligata est ei, ut nec cum velit, se inde segregare possit, nec retinere, cum sui Creatoris jussionem audierit. In vita si quidem animæ consistit vita corporis, & de morte corporis descendit mors animæ. Sicut enim anima vita sua facit carnem viventem, & de fonte naturæ suæ irrigat animando: sic caro per corruptelam materiæ suæ animam, si cupiditatibus illicitis illigaverit, occidit. Et cum alium e natura vincetur, altera natura vincat, transit unaquæque in victricis naturam, id est, ut aut carnem spiritalem anima virtutibus suis præstet, aut animam carnalem caro victrix ejus efficiat. Anima tamen nihil de morte habere potest, nisi per vitia ei propinatum fuerit: nec caro aliquid de vita retinere potest, nisi ab anima fuerit irrigata: nec in alterius naturam altera transire potest, nisi aut illa vitiis infecta, aut hæc virtutibus a deserta fuerit. * Ratione insignita est anima, qua artibus decoratur egregie & disciplinis instruitur eximie, ut divina sapiat, & humana tractet; atque sic cetera animalia decenter excellat, ut pote substantia rationalis. Hæc enim proprie est anima, substantia scilicet rationalis, id est, spiritus rationalis. * Immortalis est anima, ne a Creatoris sui similitudine discrepare videatur. Non enim poterat esse imago & similitudo Dei, si mortis termino clauderetur. Secundum quemdam itaque modum vitæ, quem nullo modo potest amittere, immortalis est. Secundum vero quamdam mutabilitatem, qua potest melior vel deterior fieri, mortalis est. Et sicut mortalis est cum beate vivere perdit, licet misere vivere amittere non possit, sic respectu incorporei Dei corporea est. [* Nihil enim invisibile & incorporeum natura credendum est præter solum Deum, id est, Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Qui ex eo incorporeus & invisibilis dicitur, quia infinitus & incircumscriptus, simplex & sibi omnibus modis sufficiens, se ipsum sufficit & idipsum. Et cum ubique sit, in semetipso invisibilis & incorporeus esse dignoscitur. Omnis vero rationalis creatura corporea est, Angeli & omnes virtutes corporeæ sunt, licet non carne subsistant. Ex eo enim intellectuales naturas corporeas esse dicimus, quia loco circumscribuntur, sicut & anima humana quæ carne clauditur.] quæ idcirco & [* esse in loco & localis dici potest: in loco, quia hic, aut alicubi præsens est: localis, quia quod alicubi præsens est totum, alibi non est. Non habet tamen corporalem dimensionem, nec corporalem circumscriptionem; quoniam corporalis quantitatis expers est. Sed quia per præsentiam & operationem in loco concluditur, localis & ipsa dicitur; verumtamen non sicut corpus, cui secundum locum principium, medium & finis assignatur.] Respectu vero naturæ incorporeæ, quæ summe incommutabilis ubique est, corporea est anima; quia tale aliquid non est ipsa: nec tamen per loci spatium ita sistitur vel movetur, ut majori sui parte majorem locum occupet, & breviore breviorem, minusque sit in parte quam in toto. * Per omnes si quidem particulas corporis tota simul adest, nec minor in minoribus, nec in majoribus major. Sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota & in singulis tota est. Sicut enim Deus ubique est intus in toto mundo, & in omni creatura sua: sic anima ubique tota in toto corpore suo, tamquam in quodam mundo suo, intensius tamen in corde & in cerebro, quemadmodum Deus præcipue dicitur esse in cælo.

Cap. XIX. Tota agit quod agit.

Invisibilis & incorporea est anima: si enim visibilis esset, corporea esset. Et si corporea esset, partibilis esset, & partem haberet, neque tota simul in uno loco esse posset. Nullum enim corpus aut simul tangi totum potest, aut simul tangere totum potest. Anima vero in quibuscumque suis motibus vel actibus tota simul adest. Tota videt, & tota visorum meminit: tota audit, & tota sonorum reminiscitur: tota odorat, & tota odores recolit: tota per linguam & palatum sapores sentit & discernit: tota tangit dura vel mollia: tota simul approbat & reprobat. Calida vero vel frigida summo tantum digito tota discernit. Tota est visus, tota est auditus, tota memoria: & cum tota meminit, tota est memoria: cum tota vult, tota est voluntas: cum tota cogitat, tota est cogitatio. cum tota diligit, tota est dilectio. Potest namque ex parte cogitare, & ex parte diligere.

Cap. XX. Anima vitiis ad virtutes & contra vitia.

Habet anima affectiones, quibus exercetur ad virtutes. Dolor namque de peccatis, timor de suppliciis, desiderium de promissis, gaudium de præmiis quædam exercitia sunt virtutum. Habet etiam virtutes, quibus instruitur & armatur contra vitia. A prudentia namque scit quid debeat facere: temperantiam habet contra prospera, fortitudinem contra adversa, justitiam qua scit quid cuique debeat reddere. Prudentia est scire quid possit, forti-

tudo facere quod possit, temperantia non præsumere quod non possit: justitia non velle plus quam possit. Prudentia est in eligendis, temperantia in mendis: fortitudo in tolerandis, justitia in distribuendis. Prudentiæ est nihil præter dum apperere, & nihil præter justum velle facere. Temperantiæ est nihil nisi turpia timere, & quidquid agimus vel cogitemus ad rationis normam dirigere. Fortitudinis est terrenas cupiditates non solùm reprimere, sed penitùs oblivisci. Justitiæ est omnem animi cogitationem ad solum Deum dirigere, cumque tamquam nihil aliud sit sola mentis acie intueri.

Virtutes sacramentales.

Habet autem anima sacramentales virtutes quibus initiatur, id est, fidem, spem, sacramentum baptismi, iunctionem, confirmationem, & cetera quibus Deo consecretur. Habet etiam virtutes, quibus proficit, & quibus Deo conjungitur, ut est humilitas, puritas, caritas. Humilitas eam Deo subjicit, puritas jungit, caritas unit.

Quibus Deo inhæreat. Quibus corpori.

Habet quoque animæ vires quibus corpori commiscetur: quarum prima est naturalis, secunda vitalis, tertia animalis. Et sicut Deus trinus & unus, verus & perfectus omnia tenet, omnia implet, omnia sustinet, omnia supereacedit, omnia circumplectitur: sic anima his tribus viribus per totum corpus diffunditur, non locali dilensione, sed vitali intensione.

Vis anima naturalis.

Naturalis namque virtus operatur in hepate sanguinem & alios quosque humores, quos per venas ad omnia corporis membra transmittit, ut inde augeantur & nutriantur. Vis ista quadripartita est. Dividitur namque in appetitivam, retentivam, expulsivam, & distributivam. Appetitiva quæ sunt necessaria corpori appetit. Retentiva sumta retinet, donec ea illis digestio utilis fiat. Expulsiva nociva & superflua expellit. Distributiva bonos bonorum ciborum humores omnibus membris distribuit, prout cuique expedit. Istas vires habent omnia animalia; & ideo corporis esse videntur, non animæ.

CAP. XXI. Vis vitalis.

Vis vitalis est in corde, quæ ad temperandum fervorem cordis aerem hauriendo atque reddendo, vitam & salutem toti corpori tribuit. Aere namque puro sanguinem purificatum per totum corpus impellit per venas pulsatiles, quæ arteriæ vocantur. Ex quarum motu temperantiam, vel distemperantiam cordis physici cognoscunt.

CAP. XXII. Vis animalis. * Ex l. 7. de Gen. ad lit. c. 18. * Ex l. 12. de Gen. ad lit. c. 16. a MSS. Mel. luminosa.

Vis animalis est in cerebro, & inde vigere facit quinque sensus corporis. Jubet etiam voces edere, membra movere. * Tres namque sunt ventriculi cerebri. Unus anterior, a quo omnis sensus, alter posterior, a quo omnis motus, tertius inter utrumque medius, id est, rationalis. Corporis sensus sic fiunt. * Quod est in corpore subtilissimum & ob hoc animæ similius & a vicinius quam cetera, id est, lux, primùm per oculos ipsos diffunditur, emicatque in radiis oculorum ad visibilia intuenda; deinde mixtura quadam primò cum aere puro, secundò cum aere caliginoso atque nebuloso, tertiò cum corpulentiore humore, quartò cum terrena crassitudine, quinque sensus cum ipso sensu oculorum perficit, ubi ipsa sola excellit. Isti sensus quia in sola facie prælocati sunt, ideo scriptum arbitror, quòd Deus *in faciem insufflavit hominis spiraculum vitæ, & factus est in animam viventem.* Ante tot quippe pars posterori meritò præponitur, quia ista ducit, illa sequitur; ab ista sensus, ab illa motus: sicut consilium præcedit actionem. Istæ vires tam animæ quàm corporis dici possunt; quia ab anima in corpore fiunt, nec sine utroque fieri possunt.

Vis animalis triplex.

In prima parte cerebri vis animalis vocatur phantastica, id est imaginaria; quia in ea corporalium rerum similitudines & imagines continentur, unde & phantasticum dicitur. In media parte cerebri vocatur rationalis; quia ibi examinat & judicat ea quæ per imaginationem repræsentantur. In ultima parte vocatur memorialis; quia ibi commendat memoriæ quæ à ratione sunt judicata.

CAP. XXIII. Percipere in anima quot vires.

Animæ unique est in nobis, quo corpora sentimus, quod quinque corporis sensibus facimus. Aliud quo non corpora, sed corporibus similia cernimus, ubi & nos ipsos non aliter quam similes corporibus intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum similitudines conspicimus, sed illas res quæ non habent imagines sui similes, sicut est Deus, & ipsa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio: sicut etiam virtutes, prudentia, justitia, castitas, caritas, pietas, & quæcumque aliæ sunt, quas intelligendo vel cogitando enumeramus, discernimus & definimus. Porrò anima non est b corpus, quia non omnis similitudo corporis corpus est.

b MSS. corporea. * Vide Aug. de gen. ad lit. l. 12. c. 24. c MSS. dua, corporea. Duo alia corporea. * Ex eod. ejusdem lib.

* Dormienti enim tibi in somniis velut c corpus apparebit, neque id corpus tuum, sed anima tua; nec verum corpus, sed similitudo corporis tui. Jacebit enim corpus tuum, ambulabit illa. Tacebit lingua corporis tui, loquetur illa. Clausi erunt oculi tui, videbit illa. Et illa in ea tota & integra cernetur similitudo carnis tuæ. In hac similitudine quasi per loca cognita vel incognita discurrit, & sentit læta vel tristia. Anima etiam mortui, sicut dormientis, in ipsa similitudine corporis sui sentit, seu bona seu mala. * Non sunt tamen corporalia, sed corporalibus similia, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur, seu bene seu malè, cùm & ipsæ suis corporibus similes sibimet appareant; sunt tamen & vera lætitia & vera molestia, facta de substantia spiritali in substantia spiritali.

* Ex eod. lib. c. 23.

* Certum namque est quamdam spiritalem naturam esse in nobis, ubi corporalium rerum similitudines aut formantur, aut formatæ ingeruntur, sive cùm præsentia aliquo sensu corporis tangimus, & continuo eorum similitudo in spiritu formatur, & in memoria reconditur; sive cùm absentia jam nota vel quæ non novimus cogitamus, et inde formetur quidam spiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus, quæ vel non sunt, vel esse nesciuntur. Innumerabiles quoque & variæ formæ rerum in animo nostro versantur, vel cùm aliquid facimus, vel facturi sumus: aliquo etiam spiritu rapiente tollitur anima in hujusmodi videnda seu bona seu mala.

* Item ex cap. 12.

* Nimia quoque intentione cogitationis vel aliqua vi morbi, ut phreneticis per febrem accidere solet, seu commixtione alterius cujusdam spiritus seu boni seu mali, ita corporalium rerum imagines in spiritu exprimuntur, tamquam corpora ipsius corporis sensibus præsententur, ut absentia videantur adesse tamquam præsentia, & quæ non sunt tamquam præ oculis adsint. A dormientibus etiam multa videntur, vel nihil vel aliquid significantia.

* Ibidem cap. 18. Somnia lubrica.

Unde sæpe * imagines rerum corporalium ante illis expressione præsentantur in somnis, quantâ ipsa corpora præsentantur vigilantibus, ut inter visionem dormientium & verum commixtionem vigilantium non discernatur; sed continuò eis caro moveatur, & contra propositum suum vel contra licitos mores concumbere videantur, & quod naturaliter collectum est, per genitales vias emittatur. Hunc motum casti vigilantes cohibent & refrenant: dormientes autem idem non possunt, quia in potestate non habent imaginis corporalis d expressionem, qua caro naturaliter movetur: & sequitur quod eum motum sequi solet, & quod sine peccato à vigilantibus fieri non potest.

d MSS. duo, repressionem. * Ex eod. lib. c. 20.

Sic in spiritu & corporalium rerum imagines apparent, & multa pro arbitrio finguntur, vel præter arbitrium demonstrantur. * Ipsa namque anima quæ motu proprio semper in motu est, quia per corpus non sinitur, vel non plenè sinitur corporalia sentire, vel ad corporalia vim suæ intentionis dirigere, corpore sopito, spiritu corporalium similitudines ex ipsa agit, sicut & imagines corporum cogitando ea seipsa versare adsolet; aut objectas intuetur, cum in eas videndas aliquo spiritu assumitur.

CAP. XXIV. Anima quid sit, & quid non sit. * Isidorus l. 2. differentiarum, spiritus. 24. * Idem diff. 23.

[* Anima est substantia spiritalis, simplex & indissolubilis, invisibilis & incorporea, passibilis atque mutabilis, carens pondere, figura & colore. Non est credenda pars, sed creatura Dei, nec etiam de substantia Dei, vel de qualibet elementorum materia, sed ex nihilo creata. Si enim ex semetipso eam Deus fecisset, nequaquam vitiosa aut mutabilis aut misera esset. Si autem ex elementis facta fuisset, esset corporea. * Cùm itaque sit incorporea, ignotam habens originem; initium habet, finem non habet. Et cùm sit spiritalis naturæ, nihil habet mistum concretumque terrenum, nihil humidum, aëreum vel igneum.] nullum habet colorem, nullo loco continetur, nullis membris circumscribitur, nullo spatio finitur: sed ita est cogitanda & intelligenda, sicut sapientia, justitia, & ceteræ virtutes ab Omnipotente creatæ. Natura animæ invisibilis est, ideo invisibiliter in corpore manet, & de corpore invisibiliter egreditur.

e Juxta Aug. l. 12. de Gen. ad lit. c. 11. & 24. Visionum tria genera.

* Per corpus corpora videt, sicut cælum & terram, & quæ in eis conspicua sunt oculis nostris. Spiritu autem corporum similitudines intuetur. Quidquid enim corpus non est, & tamen aliquid est, rectè jam spiritus dicitur. Idcirco quadam vi occulta & spiritali rapitur anima, ut vice corporum expressas corporalium rerum similitudines in spiritu videat. Sed intellectu ea quæ nec corpora nec corporum formas habent conspicit, sicut est justitia & sapientia, vel ipsa mens & omnis animæ affectio bona. Ista tria genera visionum manifesta sunt. Primum corporale, quo per corporis sensus corpora sentiuntur. Secundum spiritale, quo corporum similitudines spiritu, e non mente cernuntur. Tertium intellectuale, quo illæ res quæ nec corpora nec corporum formas habent conspiciuntur.

e MS. Mel. spiritu vel mente. * Ex lib. citato c. 14. Fallitur quæ vario. * Ex eod. lib. c. 25.

* In intellectuali visione numquam fallitur anima: aut enim intelligit, & verum est; aut si verum non est, non intelligit. * In visione autem corporali sæpe fallitur anima, cùm in ipsis corporibus fieri putat, quod fit in corporis sensibus. Sicut navigantibus videntur in terra moveri, quæ stant; & intuentibus cælum sidera stare, quæ moventur: & divaricatis oculorum radiis res una duas formas habere videtur, & unus homo duo capita, & in aqua remus infractus, & multa hujusmodi. In visione etiam spiritali anima fallitur & illuditur, quoniam ea quæ videt, * aliquando vera, aliquando falsa, aliquando perturbata, aliquando tranquilla sunt. Ipsa autem vera aliquando futuris omnino similia; vel apertè dicta, aliquando obscuris significationibus vel quasi figuratis locutionibus prænuntiata.

* Ex eod. lib. c. 18. De ecstasi. * Ex eod. lib. c. 26.

* In ecstasi verò quando ab omnibus corporis sensibus alienatur & avertitur anima, amplius quàm in somno solet, sed minùs quàm in morte, non fallitur. Sed ipsa mente divinitus adjutâ, vel aliquo ipsa visa exponente, sicut in Apocalypsi Johanni exponebatur, magna revelatio est. Cum enim bono spiritu assumitur anima, falli non potest; quia sancti * Angeli miris modis, visa sua facili quadam se præpotenti unitione vel commixtione nostra esse faciunt, & visionem suam quodam ineffabili modo in spiritu nostro informant. Ipsi si quidem his corporalibus judicandis atque ministrandis præsunt, & eorum significativas similitudines in spiritu ita discernunt, & tantâ potentiâ quodam modo tractant, ut etiam eas possint hominum spiritibus revelando miscere. Inde est quòd Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens, *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Et iterum, *Tolle puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum.* Deus etiam per Prophetam dicit, *Effundam de spiritu meo super omnem carnem & juvenes vestri visa videbunt, & senes vestri somnia somniabunt.*

* Ex cap. 30. Matth. 1. 20. & 2. 13. Joel. 2. 28.

* Sunt & alia visa usitata & humana, quæ vel ex ipso spiritu nostro multipliciter existunt; vel ex corpore spiritui quodam modo suggeruntur, sicut fuerimus affecti à carne vel animo. Non enim solùm vigilantes homines curas suas cogitando versant in similitudinibus corporum, verùm etiam dormientes hoc sæpe somniant, quo indigent. Nam & negotia sua gerunt ex animi cupiditate, & epulis & poculis inhiant instanter, si fortè esurientes sitientesque dormierint.

Visionum alia genera. * Ex eod. cap. 30. lib. 12. de Gen. ad lit. * Ex cap. 22. Johan. 11. 51.

* Vigilantibus etiam occulto quodam instinctu ingestas esse cogitationes, quas divinarent, novimus: sicut Caiphas pontifex prophetavit, cùm ejus intentio prophetandi voluntatem non haberet. Multa videt anima, & eadem natura est omnium visionum, sive in vigilantibus, sive in dormientibus, sive in ægrotantibus: quoniam non ex alio genere sunt quæ videntur, quam ex natura spiritûs, de quo vel in quo fiunt similitudines corporum. * Visa si quidem phreneticorum similia sunt visis somniantium: obturatas namque vias sentiendi habent, ut videant quod somniantes vident. Visa etiam somniantium similia sunt cogitationibus vigilantium. * Dormientibus quippe in cerebro consopitur via sentiendi, quæ intentionem ad oculos ducit. Ideoque ipsa intentio in aliud aversa, cernit visa somniorum tamquam species corporales adsint;

* Ex cap. 22. lib. citati. * Augustini verba de gen. ad litt. l. 12. c. 20.

ut sibi dormientes vigilare videantur, & non similia corporibus, sed ipsa corpora intueri se putent. * Ego autem multo amplius admiror & vehementius stupeo, quanta celeritate ac facilitate in se anima fabricet imagines corporum, quæ per corporis oculos viderit, quàm phreneticorum vel somniantium, vel etiam in ecstasi visiones. Quæcumque tamen illa natura visorum est, procul dubio corpus non est. * Non enim corpora visa illas imagines in spiritu faciunt, nec eam vim habent ut aliquid spiritale forment, sed ipse spiritus in se ipso celeritate mirabili, utpote spiritus intellectualis, & rationalis.

** Item c. 18.* ** Ex c. 20. dicti libri.*

* Omnium quæ sibi videre videntur dormientes, quinque sunt genera, videlicet, oraculum, visio, somnium, insomnium, & phantasma. Oraculum est, cùm in somnis parens vel aliqua sancta gravisque persona, seu sacerdos, vel etiam Deus eventurum aliquid aperte vel non eventurum, faciendum vel devitandum denuntiat. Visio est, cùm id quis videt quod eodem modo quo apparaverat eveniet. Somnium est figuris tectum, & sine interpretatione intelligi non potest. Insomnium est, quando id quod fatigaverat vigilantem, ingerit se dormienti; sicut est cibi cura vel potus, vel aliqua studia, vel artes, vel infirmitates. Secundùm namque studia quæ quisque exercuit, somniat; & solitarum artium simulacra in præsentia mentis impressa apparent in somnis. Juxta etiam infirmitatum diversitates diversa accidunt somnia. Etiam secundùm morum & humorum varietates variantur somnia. Alia namque vident sanguinei, alia cholerici, alia phlegmatici, alia melancholici. Illi vident rubea & varia, isti nigra & alba. Phantasma est, quando qui vix dormire cœpit, & adhuc se vigilare æstimat, adspicere videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas discrepantes & varias, lætas vel turbulentas. In hoc genere est ephialtes; quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere, & pondere suo pressos ac sentientes gravare. Quod non est aliud nisi quædam fumositas à stomacho vel à corde ad cerebrum adscendens, & ibi vim animalem comprimens.

*Caput XXV. Somniorum quinque genera. * Juxta Macrobium l. 1. in somn. Scip. c. 3.* *Somnia unde diversa.* *ἐφιάλτης quasi insultor.*

Dicitur etiam humana opinio, quòd quadam arte mulierum & potestate dæmonum homines converti possint in lupos & jumenta, & a quæque necessaria portare, & post peracta opera iterum ad se redire, nec fieri in eis mentem bestialem, sed rationalem humanamque servari. Hoc sic intelligendum est, quoniam dæmones naturas non creant, sed aliquid tale facere possunt, ut videantur esse quod non sunt. Nulla enim arte vel potestate animus, sed ne corpus quidem aliqua ratione in membra & lineamenta bestialia veraciter converti potest. Sed phantasticum hominis, (quod etiam cogitando sive somniando per rerum innumerabilium genera variatur, & cùm corpus non sit, corporum similes formas mira celeritate capit) sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus, ad aliorum sensuum figuras corporeas perduci potest: ita tamen quòd corpora ipsa hominum alicubi jaceant, viventia quidem, sed multo gravius atque oppressiùs quàm somno suis sensibus obseratis: phantasticum autem illud veluti b formatum in alicujus animalis imaginem, aliorum sensibus appareat, talisque homo sibi videatur, qualis sibi videri posset in somnis, & portare onera. Quæ onera si vera sunt corpora, portantur à dæmonibus, ut illudatur hominibus, partim vera c hominum corpora, partim falsa jumentorum cernentibus.

Cap. XXVI. Spectrorum ratio. a MS. Med. quædam onera portare. *b Apud Hug. corporatum.* *c Al. onerum.*

* Humanum spiritum aliquando bonus, aliquando malus assumit spiritus, nec facilè discerni potest à quo spiritu assumatur, nisi quia bonus instruit, & malus fallit. Fallit autem sæpe in manifestis bonis, ut cùm sibi in eis creditum fuerit, ad sua seducat. Sic plerumque humanum spiritum rapit, ut * quadam occulta mistura quasi idem spiritum esse videatur, & spiritus patientis & spiritus vexantis, ut in dæmoniacis videmus. [* Animam tamen hominis, id est, mentem, nulla creatura juxta substantiam implere potest, nisi sola Trinitas. Implere autem dicitur satanas mentem alicujus & principale cordis, non ingrediens quidem in eum & in sensum ejus, sed fraude & iniquitate, atque omni malitia illum alliciens, atque seducens affectu malitiæ, d trahit per cogitationes & incentiva vitiorum, quibus ipse plenus est, ut pote fallax, nequam & fraudulentus deceptor animarum. Non enim participatione naturæ seu substantiæ, ut quidam putant, quemquam implet diabolus, aut ejus habitator efficitur, sed per fraudulentiam, deceptionem atque malitiam, in eo habitare dicitur quem implet.] Solius enim Trinitatis est intrare & implere naturam sive substantiam quam creavit.

*Cap. XXVII. Spiritus angelic quid possint in humanum. * Ex lib. 12. de Gen. ad lit. c. 13. & 14. * Ex cap. 33. * Beda in 5. Act. Apost. d Tres Vatic. MSS. traject.*

* Dæmones & acrimonia sensûs, & celeritate motus aerii corporis, terrenorum corporum sensum facilè præcedunt, & quædam cogita a prænuntiant, quæ homines mirantur propter tarditatem terreni corporis. Accessit autem dæmonibus per tam longum tempus, quo eorum vita protenditur, rerum longè major experientia, quàm hominibus potest evenire propter brevitatem vitæ. Idcirco quædam futura prædicunt & quædam mira faciunt, quibus homines alliciunt & seducunt. * [Unde quædam mulierculæ post satanam conversæ, dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt se & profitentur nocturnis horis cum Diana Paganorum dea, vel cum Herodiade & Minerva, & innumera mulierum multitudine equitare, earumque jussionibus obtemperare. Ipse namque Satanas, qui transfigurat se in angelum lucis, cùm mentem cujusque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subjugaverit, illico transformat se in diversarum personarum species ac similitudines, & mentem quam captivam tenet in somnis deludens, modò læta modò tristia, modò cognitas modò incognitas personas ostendens, per devia quæque deducit. Et cùm solus hoc patitur spiritus, infidelis non in animo, sed in corpore evenire opinatur; idcirco nimis stultus & hebes est, qui hæc omnia quæ in spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitratur: cùm Ezechiel & alii Prophetæ, Johannes etiam Evangelista & alii Apostoli in spiritu, non in corpore visiones viderint.]

*Cap. XXVIII. * Ex lib. de divin. dæmonum c. 3. Dæmonum in illudendo experientia & artes. * Ita in appendice Concilii Ancyrani. 2. Cor. 11. 14.*

Cum homines mortui, sive vivi, hominibus dormientibus vel vigilantibus apparent, * non in ipsis rebus ut sunt videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum. Istud autem angelicis operationibus fieri credimus, e per dispensationem providentiæ Dei bene utentis bonis vel malis secundùm inscrutabilem altitudinem judiciorum suorum: sive hinc instruantur mentes mortalium, sive fallantur, sive consolentur, sive terreantur; sicut unicuique vel præbenda est misericordia, vel irroganda justitia, ab eo cui misericordiam & judicium non inaniter cantat Ecclesia. Ibi si quidem sunt spiritus defunctorum, ubi non vident, neque audiunt quæ aguntur, aut eveniunt in ista vita hominibus. * Ita tamen est eis cura de vivis, quamquam quid agant omnino nesciant; quemadmodum cura est nobis de mortuis, quamvis quid agant utique nesciamus. * Nesciunt quidem mortui quid hic agatur; sed dum hic agitur. Postea audire possunt ab eis qui hinc moriendo ad eos pergunt: non quidem omnia, sed quantum sinuntur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiam possunt ab Angelis qui hic nobis præsto sunt, & animas nostras ad illos deferunt. Spiritu etiam Dei revelante cognoscere possunt quæ hic aguntur, & quæ necessarium est eos noscere. * Quidam etiam ex mortuis ad vivos rapi possunt; non per propriam naturam, sed per divinam potentiam. Utrùm tamen ista fiant per eorum præsentiam, aut per angelos suscipientes eorum personam, affirmare non audeo. Deus tamen omnipotens, qui est ubique præsens, per angelica ministeria usquequaque diffusa potest præbere ista hominibus solatia, quibus in hujus vitæ miseria judicat esse præbenda.

*Cap. XXIX. Mortuorum apparitiones. e Ex lib. de Cura pro mortuis c. 12. * Item ex cap. 13. Psal. 100. 1. Eos nescire quid hic agatur. * Ex cap. 14. * Ex cap. 15. Unde discant. * Ex c. 16. ejusdem lib.*

Potentiæ animæ atque virtutes longa exercitatione & successu temporum crescunt. Ipsa verò anima nec crescit nec decrescit, sed aut imparilitate membrorum, aut humorum crassitudine & eorum corruptione præpedita, vires suas exercere non potest. Anima carne exuta vivit, videt, audit, & omnes sensus atque ingenia vivaciter tenet, ut pote pura, sensibilis, cita, & perpetua. [* Et sicut Deus ubique in semetipso est, sic anima ubique quodam modo in semetipsa est: ac per hoc ibi est anima post corpus, ubi erat agens in corpore. Ibi Deus est modò, ubi erat priùs quàm mundus fieret, ubi etiam foret si mundus desineret esse. Sicut sæpe dictum est, * incorporea est anima, potest tamen habere similitudinem corporis, non corporalem, sed corpori similem, & corporalium omnino membrorum, cùm de corpore egreditur.] Sic enim aut * ad spiritalia pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia similia corporibus; qualia sæpe demonstrata sunt iis, qui rapti sunt à corporis sensibus, & mortuis similes jacuerunt: cùm & ipsi in se ipsis gererent quamdam similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, & talia similibus sensibus experiri. Animæ si quidem quæ in corporibus viventes per dilectionem rerum visibilium corporalibus imaginibus afficiuntur, a corporibus exeuntes in eisdem imaginibus tormenta patiuntur. Propterea enim corporalibus passionibus ibi teneri possunt, quia à corruptione corporalium affectionum hic mundatæ non fuerunt, quam per corpulentiam de corporis f delectatione traxerant. Quædam autem animæ in eisdem locis, in quibus culpam commiserunt, puniuntur: quædam verò abditis receptaculis usque ad ultimam resurrectionem continentur, sicut unaquæque digna est requie vel miseriâ.

*Cap. XXX. Anima non crescit. Exuta carne ubi sit aut quid agat. * Isaac Stell. epist. de anima. * Ex lib. 12. de Gen. ad lit. c. 33. * Ex eod. lib. c. 32. f Unus è Vatic. MSS. dilectione.*

Multa de anima dixi, sed nondum dixi quando facta est, vel quando de corpore egrediatur. Quod primum posui, postea dicam; quod ultimum, dicere non possum; quoniam nescio finem meum. Hoc planè scio, quòd mortales sumus; & velimus nolimus, omnes moriemur. * Nihil enim morte certius, & nihil horâ mortis incertius. Nam nescimus quando, aut quomodo, aut ubi moriemur; quoniam mors ubique nos exspectat. Idcirco semper debemus esse parati, ut cùm corpus revertetur ad terram de qua sumtum est, spiritus redeat ad eum qui dedit illum. [* Illud si quidem nos maximè movere debet, quòd à veteribus sapientibus ita homo definitus est: Homo est animal rationale, mortale. Hoc genere posito, quòd animal dictum est, additas duas differentias videmus, quibus admonendus erat homo, & quò sibi esset redeundum, & unde fugiendum. Sicut enim progressus animæ usque ad mortalia lapsus est, sic regressus ejus in rationem esse debet, quâ impugnantibus vitiis resistere valeat, ut secundùm naturam suam vivat, & ordinem appetat sub illo à quo regi debet, & supra ea quæ regere debet. Uno verbo, quòd rationale dicitur, separatur à bestiis, alio, quod mortale, a divinis. Illud nisi retinuerit, bestia erit; hinc nisi se averterit, ad divina non perveniet.]

*Cap. XXXI. Homo mortalis. * Ex Anselm. Medit. 7. * Augustinus l. 2. de ordine c. 11. n. 31.*

Idcirco ut homo sibi incognitus cognoscat se, magno opus habet consuetudine recedendi à sensibus, ut animum ad se colligat, & in se ipso retineat. His si quidem sensibus impeditur anima, ne cernere se ipsam valeat & Creatorem suum, quem sola & simplex sine istis oculis intueri debet.

Sensus impediunt ne se noscat.

Anima namque rationalis inter eas res, quæ sunt à Deo conditæ, superat omnia; & Deo proxima est, quando est pura, eique quantùm caritate cohæserit, in tantum ab eo lumine illo intelligibili perfusa quodam modo & illustrata, non per corporeos oculos, sed per sui ipsius principale, id est, per intelligentiam Deum cernit, in quo est perfectissima pulcritudo & beatissima visio, qua visione fit beata. * Removeat ergo à consideratione sua omnes notitias, quæ per corporis sensus extrinsecùs capiuntur. Quæque namque corporalia, eorumque similitudines, sensus quoque & imaginationes in memoria infixæ, cùm recordando * reminiscuntur, ad exteriorem hominem pertinent, quamquam istis quasi nuntiis anima exteriora percipiat. [* Mens ergo cui nihil se ipsa præsentius est, quadam interiori, non simulatâ, sed verâ præsentiâ, videt se in se. Nihil enim tam novit mens, quàm id quod sibi præsto est: nec menti quidquam magis præsto est, quàm ipsa sibi. Nam cognoscit se vivere, se meminisse, se intelligere, se velle, cogitare, scire, judicare. Hæc omnia novit in se, nec imaginatur, quasi extra se illa aliquo sensu corporis tetigerit, sicut corporalia quæque tanguntur. Ex quorum cogitationibus si nihil sibi affingat, ut tale aliquid se esse putet; quidquid ei de se remanet, hoc solum ipsa est.] Nihil enim tam in mente est, quàm ipsa mens: nec quidquam sic rationem cognoscit, quemadmodum mens. [* Cùm enim quærit mens

*Cap. XXXII. * Ex lib. 10. de Trinit. c. 10. * Al. revisuntur. * Ex fine ejusd. cap. Menti nihil se ipsâ magis notum. * Ex Aug. l. 7. de gen. ad lit. c. 21.*

qui sit mens, profecto novit quod se ipsam quærat, & quod ipsa sit mens, quæ se ipsam quærit. Neque enim aliunde se quærit quàm se ipsâ. Cum ergo quærentem se novit, se utique novit. Et omne quod novit, totâ novit, atque ita totam se novit. Et si parte itaque non se totam quærat, tamen quia se tota quærit, tota sibi præsto est. Nihil enim sibi se ipsa præsentius esse potest. Quod autem de se quærit, quid antea fuerit, vel quid futura sit, vel qualis modo sit quærit, id est, quàm similis est vel quàm dissimilis Deo, quam humilis & devota, quàm pura, quàm sancta. * Sed quia in illis est corporalibus, quæ cum amore cogitat, & cum quibus amota assuefacta est, non valet sine imaginibus eorum videre semetipsam, vel esse in semetipsa. Nam tanto glutino amoris ei cohæserunt hæc quæ foris sunt corporalia, ut etiam cùm absunt ista, præsto sint imagines eorum cogitanti. Quapropter secernere eas à se non potest, ut se solam inspiciat & videat. Redeat ergo ad se, & sit in se, * nec sicut absentem se quærat, sed velut præsentem se curet cernere & discernere, [* & intentionem voluntatis, qua per alia vagabatur, statuat in se ipsa, & se cogitet, ut se ipsam cognoscat & diligat. Ita videbit quòd numquam se non amaverit, numquam nescierit: sed alia secum amando cum eis se confudit,] [* ita ut sine magno labore ab eis separari non possit, quibus cum amore inhæsit. Propterea phantasiis corporalium imaginum deformatur, eisdemque altè impressis etiam soluta à corpore non exuitur. Si enim à corporalium affectionum corruptione hîc non mundatur, corpore exuta corporalibus tenetur passionibus. Studeat ergo in hac vita se mundare ab hujusmodi fæculentia, quatenus cùm hinc exierit, nihil corporeum secum trahat, & a corporali passione immunis assistat.]

Ex lib. 10. de Trin. c. 8. Animæ conjunctio cum corpore. *Ex eod. l. c. 9.* *Ex cap. 10.* *Hon. Vict. de imagine &c.*

Vivificatione & sensificatione descendit anima ad corpus. [* Præsentiâ namque sua illud vivificat, colligit in unum, atque in uno tenet, defluere atque contabescere non sinit, congruentiam ejus modumque conservat, non tantùm in pulcritudine, sed etiam in crescendo atque gignendo. Intendit se etiam anima in tactum, & eo calida & frigida, aspera & lenia, dura & mollia, gravia & levia sentit atque discernit. Deinde innumerabiles differentias saporum, odorum, sonorum, atque formarum, gustando, olfaciendo, audiendo, videndoque dijudicat; atque in his omnibus ea quæ secundùm naturam sui corporis sunt appetit, fugitque contraria. Removet se ab his sensibus certo intervallo temporum, & eorum motus quasi per quasdam ferias reparans, rerum imagines quas per eos hausit, secum catervatim & multipliciter versat.] * Cum ergo vult intelligere, vel divina, vel Deum, vel se ipsam, suasque considerare virtutes, abstrahit se ab omnibus corporis sensibus, quibus non adjuvatur nisi ad corporeas formas exteriusque sentiendos; & spiritu ac ratione se conspicit, meditatione atque contemplatione ad Deum adscendit. Deus verò revelatione atque divina inspiratione ad eam descendit. Meditatio siquidem est occultæ veritatis studiosa investigatio. Contemplatio perspicuæ veritatis jocunda admiratio. Illam namque divina illuminat revelatio, ut veritatem cognoscat: illam verò divina inspiratio inflammat, ut eam diligat. Corpus autem sensu & imaginatione ad spiritum adscendit.

Ex lib. de Quantit. an. c. 33. n. 70. & 71. Quomodo anima ad corpus descendat. Quomodo ascendat. *Ex l. de Gen. ad lit.* Meditatio. Contemplatio.

Humanum siquidem corpus ex quatuor elementis compositum est, sed in carne & ossibus terra maximè apparet propter terrenam soliditatem. Aqua in humoribus, aër continetur in pulmone; ideo semper est in motu, quia ventilabrum cordis est, ne nimio calore cor consumatur & dissolvatur. Sedes ignis est in corde; & ideo inferiùs est latum, & superiùs acutum, quoniam formam ignis retinet. Quædam vis ignea aëre temperata à corde * ad cerebrum adscendit, tamquam in cælum corporis nostri: ibique purificata & colata per oculos, aures, nares, ceteraque instrumenta sensuum, foras progreditur, & ex contactu exteriorum formata quinque sensus corporis facit, visum videlicet, auditum, gustum, odoratum, & tactum. Qui tangendi sensus ab anteriori parte cerebri ad posteriorem transiens, & inde per cervicem & medullam spinæ descendens, per totum corpus diffunditur. Porrò [* ipsa vis ignea, quæ exteriùs formata sensus dicitur, eadem * formata per ipsa sensuum instrumenta, per quæ egreditur & in quibus formatur, natura operante introrsum ad cellam phantasticam usque retrahitur & reducitur, atque imaginatio efficitur. Postea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad medium transiens, ipsam animæ rationalis substantiam contingit, & excitat discretionem: in tantum jam purificata & subtilis effecta, ut ipsi spiritui immediatè conjungatur, veraciter tamen naturam corporis retinens & proprietatem. Quæ quidem imaginatio in brutis animalibus phantasticam cellam non transcendit: in rationalibus autem purior fit, & usque ad rationalem & incorpoream animæ substantiam contingendam defertur & progreditur. Est itaque imaginatio similitudo corporis, per sensus quidem corporeos, ex corporum contactu concepta extrinsecùs, atque per eosdem sensus interiorsus ad partem puriorem corporei spiritus reducta, eique impressa, in summo scilicet corporalis spiritus, & in imo rationalis, corporalem informans, & rationalem contingens.] Spiritum corporeum voco aërem, vel potiùs ignem, qui præ sui subtilitate videri non potest, & [* corpora interiùs vegetando vivificat. Quædam autem vegetat tantùm & non sensificat, sicut arbores, herbas & universa in terra germinantia. Quædam vegetat & sensificat, sicut omnia bruta animalia. In quibus quædam tantùm sensum habent, & imaginationem non habent; quædam sensum & imaginationem habent. Cùm itaque magis sit sensificari, quàm vegetari tantùm, constat profectò hanc vim subtiliorem esse, & ubi magis subtilis est, magis spiritus est. Magis siquidem incorporeæ naturæ appropinquat, cùm imaginationem format, quàm cùm sensum præstat. Nihil enim in corpore altius, vel spiritali naturæ vicinius esse potest, quàm id ubi post sensum vel supra sensum vis imaginandi concipitur, quod quidem in tantum sublime est, ut quidquid supra illud est, aliud non sit quàm ratio.]

CAPUT XXXIII. Corporis materia. *Ex l. 7. de Gen. ad lit. c. 13.* Quomodo sensus formentur & imaginatio. *Hugo ab.* *Al. forma.* Imaginatio quid sit. Spiritus corporeus. Explicatio secundùm quosdam.

* ANIMA nominatur totus homo interior, qua vivificatur, regitur & continetur lutea illa massa, humectata succis, ne arefacta dissolvatur. [* Dum ergo vivificat corpus, anima est; dum vult, animus est, dum scit, mens est, dum recolit, memoria est; dum judicat, ratio est; dum spirat vel contemplatur, spiritus est, dum sentit, sensus est. Nam inde sensus anima dicitur, pro iis quæ sentit: unde & sententia nomen accepit. Habet etiam corpus quinque sensus, * qui ex eo dicti sunt, quia per eos anima totum corpus subtilissimè agitat vigore sentiendi. Ita autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit: pro efficientiis tamen caussarum, diversa nomina anima sortita est. In essentia namque est simplex, in officiis multiplex. Memoria etiam mens est, unde & immemores amentes dicimus. * Omnium rerum thesaurus & custos est memoria, nec enarrari potest, tam grandis est ejus perplexitas, & animus ipsa est. * Nec aliud significo quàm animam, cùm mentem dico: sed propter aliud animam, & propter aliud mentem. Nam totum quod vivit, hominis anima est. Cùm autem anima in se agit se ex se & per se, sola mens dici solet. Sensus verò ad sua ministeria implenda consuetiùs anima dicitur. [* Spiritum idem esse quod animam, Evangelista pronuntiat dicens, *Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursum potestatem habeo sumendi eam.* De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempora, memoratus Evangelista ita protulit dicens: *Et inclinato capite emisit spiritum.* Quid est enim amittere spiritum, nisi quod animam ponere? Sed anima dicta est pro eo quod vivit: spiritus autem, vel pro spiritali natura, vel pro eo quod spirat in corpore. Item animum idem dicimus esse quod animam; sed anima vitæ est, animus consilii. Unde ajunt * Philosophi, & sine animo vitam manere, & sine mente animam durare, sicut in amentibus. Ad mentem enim pertinere videtur ut sciat, ad animum ut velit. { Pueri etiam in genitricis utero sine scientia & voluntate vivunt. } Mens autem vocata est, quod emineat in anima, vel quòd meminerit. Quapropter non anima, sed quod excellit in anima, mens vocatur, tamquam caput vel oculus. Unde & ipse homo secundùm mentem imago Dei dicitur. [Mens namque ex eo dicta est, quòd emineat in anima, * præstantior siquidem vis animæ est, à qua procedit intelligentia. Ratio siquidem est animi motus, visum mentis acuens, veraque à falsis distinguens.

CAPUT XXXIV. *Ex Ambros. de dignit. cond. hum.* *Isid. l. 11. Orig. c. 1.* Sensus. *Idem ibid.* Memoria. *Idem l. 1. sentent.* Mens. *Ambros. lib. mutilato.* Spiritus. *Isid. l. 11. Orig. c. 1.* *Johan. 10. 18.* *Joh. 19. 30.* Animus idem cum anima. *Lactantius teste, in opificio Dei c. 18.* Mens. *1. Cor. 11. 7.* *Isid. l. 2. Different. Spirit. 19.* Ratio. Qui animus se ad Deum erigat.

Redeat ergo ad se mens rationalis, & colligat se in se: ut sine imaginibus corporeis se ipsam, & omnipotentis Dei invisibilem naturam considerare valeat, terrenarum phantasmata imaginum, & quidquid terrenum cogitationi ejus occurrerit, respuat: & talem se intus quærat & videat, qualis est sine istis; consideret se talem, qualis sub Deo supra corpus creata est. Deinde supra semet ipsam surgat & se ipsam deserat, atque quodam modo in oblivionem *sui veniat, & se contemplationi sui Creatoris humiliter & devotè subjiciat. Cùm enim cœperit mens per puram intelligentiam semet ipsam excedere, & illam incorporeæ lucis claritatem totam intrare, & ex his quæ intrinsecùs videt quemdam intimæ suavitatis saporem trahere, & ex eo intelligentiam suam condire, & in sapientiam vertere; in tanto hoc mentis excessu, pax illa quæ exsuperat omnem sensum, invenitur atque obtinetur, ut fiat silentium in cælo quasi hora dimidia; ita ut contemplantis animus nulla altercantium cogitationum tumultuatione turbetur, nihil omnino inveniens quod vel per desiderium petat, vel per fastidium arguat, vel per odium accuset: sed intra contemplationis tranquillitatem totus colligitur, & intromittitur in quemdam affectum multum inusitatum interiorsus ac nescio quam dulcedinem, quæ si semper sic sentiretur, profectò magna felicitas esset. Nihil sensualitas, nihil agit imaginatio; sed omnis inferior vis animæ proprio interim viduatur officio. Potior autem animæ pars in illud intimæ quietis secretum, & summæ tranquillitatis arcanum felici jocunditate introducitur. *Vivus quidem est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ & spiritus.* Et ideo nihil in creaturis hac divisione mirabilius cernitur, ubi id quod essentialiter unum est atque individuum, in se ipsum scinditur, & quod simplex in se & sine partibus constat, quasi quadam partitione dividitur. Neque enim in homine uno alia essentia est ejus spiritus, atque alia est ejus anima: sed prorsus una eademque naturæ simplicis substantia. Non enim in hoc gemino vocabulo gemina substantia intelligitur: sed cùm ad distinctionem ponitur gemina vis ejusdem essentiæ, una superior per spiritum, alia inferior per animam designatur. In hac utique divisione anima & quod animale est, in imo remanet; spiritus autem & quod spiritale est, ad summa evolat. Ab infimis dividitur, ut ad summa sublimetur; ab anima scinditur, ut Domino uniatur: *Quoniam qui adhæret Deo, unus spiritus est.* Felix divisio & mirabilis separatio, ubi quod corpulentum & fæculentum est, deorsum remanet; quod spiritale & subtile est, usque ad speculationem divinæ gloriæ sublimatur, & in eamdem imaginem transformatur. Pars inferior componitur ad summam pacem & tranquillitatem: pars autem superior sublimatur ad gloriam & jocunditatem. Licet autem mens humana non sit ejus naturæ, cujus est Deus; imago tamen illius naturæ, qua natura nulla melior est, ibi quærenda & invenienda est in nobis, quo etiam natura nostra nihil habet melius. Sed prius mens se ipsa in se ipsa consideranda est, & in ea reperienda est imago Dei. Mens igitur quando cogitatione se respicit, intelligit se & cognoscit; quando contemplatione ad Deum adscendit ut eum intelligat & diligat, imago Dei dicenda est: cogitando æterna, vir est: sicut dicit Apostolus, *Vir non debet velare caput suum, cùm sit imago Dei & gloria*, id est * quanto magis se extendit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & ideo non est cohibenda, ut inde se contineat ac temperet. Quando verò ea agit vel cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur, & tunc non est dicenda imago Dei, & propterea debet velare caput suum, ne nimia sit ejus progressio ad inferiora; ne cùm licita agit, illicita concupiscat.

Al. sibi. *Ita omnes Vatic. MSS. Alii libri, exercere.* *Hebr. 4. 12.* Mira divisio animæ. *1. Cor. 6. 17.* Mens imago Dei. *1. Cor. 11. 7.* *Ex Aug. l. 12. de Trinit. c. 7.*

* TAN-

CAPUT XXXV. Dignitas humanæ conditionis.

* Tanta dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, ut non solùm jubentis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis, & operâ divinæ majestatis creatus sit homo, ut ex primæ conditionis honore intelligeret, quantum deberet suo conditori, dum tantum in conditione mox dignitatis privilegium præstitit ei conditor, & tanto ampliùs conditorem diligeret, quanto mirabiliùs se ab eo conditum intelligeret. Nec ob hoc solùm quidem, quòd consilio sanctæ Trinitatis sic excellenter à conditore conditus est, sed etiam quòd ad imaginem & similitudinem suam Creator omnium eum creavit, quod nulli alteri ex creaturis donavit. Quæ imago diligentiùs in interioris hominis dignitate & nobilitate est consideranda. Primò quidem, quòd sicuti Deus unus semper ubique totus est, omnia vivificans, movens & gubernans, sicut Apostolus ait, quòd *in eo vivimus, movemur, & sumus*: sic anima in suo corpore ubique tota viget, vivificans illud, movens & gubernans. Nec enim in majoribus corporis sui membris major est & in minoribus minor; sed in minimis tota est, & in maximis tota. [* Sic intus est corpori, ut non per membrorum partes partibus sit divisa. Nam in quolibet loco pars corporis percutitur, tota dolet. Miro autem modo una eademque vivificatione membris præsidens, cùm ipsa per naturam non sit diversa, per corpus tamen agit diversa. Ipsa quippe est, quæ per oculos videt, audit per aures, per nares odoratur, per os gustat, per membra omnia tangit, & tangendo lene ab aspero discernit; & cùm non sit diversa, per sensus tamen operatur diversa. Ex quo intelligitur, quòd ita est anima secundùm suum modum in suo corpore, sicut Deus est in suo mundo. Interiùs siquidem & exteriùs, superiùs & inferiùs est: regendo superior, portando inferior, replendo interior, circumdando exterior. Sic est intus, ut extra sit; sic circumdat, ut penetret; sic præsidet ut portet; sic portat ut præsideat. Et sicut Deus nec crescentibus creaturis crescit, nec decrescentibus decrescit: sic anima nec minoratis membris minuitur, nec adauctis augetur.] Hæc est magno fere similitudo omnipotentis Dei, quam anima habet in se.

Act. 17. 28. Homo quatenus ad imaginem Dei.

Quamdam etiam sanctæ Trinitatis habet imaginem: primò in eo, quòd sicut Deus est, vivit & sapit; ita anima secundùm suum modum est, vivit & sapit. Est quoque & alia trinitas in ea, quia ad imaginem perfectæ quidem & summæ Trinitatis, quæ est in Patre & Filio & Spiritu-sancto, condita est. Et licet unius sit naturæ anima, tres tamen in se vires habet, id est intellectum, voluntatem & memoriam: quod idem, licèt aliis verbis, in Evangelio designatur, cùm dicitur, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, id est, ex toto intellectu tuo, & ex tota voluntate tua, & ex tota memoria tua. Nam sicut ex Patre generatur Filius, & ex Patre Filioque procedit Spiritus-sanctus; ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his ambobus procedit memoria, sicut facile à sapiente quolibet potest intelligi. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium aliquod sine aliis duobus integrum constat, quantum ad suam pertinet [b] habitudinem. Et sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus-sanctus; non tamen tres dii, sed unus Deus & tres personæ: ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria; non tamen tres animæ in uno corpore, sed anima una & tres vires. Atque in his tribus divinam imaginem gerit mirabiliter in sua natura noster interior homo, & ex his quasi excellentioribus animæ viribus jubemur diligere Conditorem, ut in quantum intelligitur, diligatur; & in quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solùm sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore ejus voluntas. Immo nec hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, quâ semper in mente intelligentis & diligentis maneat Deus: * Ut sicut nullum potest esse momentum, quo homo non utatur vel fruatur Dei bonitate & misericordiâ; ita nullum sit momentum, quo præsentem non habeat eum in memoria. Et ideo mihi justè videtur dictum, nostrum interiorem hominem esse imaginem Dei, c

Ratio quomodo imago Dei in anima. *Matth. 22. 37.*

b In plerisque libris habitudinem.

Nunc verò de similitudine aliqua dicamus. Nam sicut Deus creator, qui hominem ad imaginem suam creavit, est caritas, bonus & justus, patiens & mitis, mundus & misericors, & cetera sanctarum virtutum insignia quæ de eo leguntur: ita homo creatus est, ut caritatem haberet, ut bonus esset & justus, patiens atque mitis, mundus & misericors. Quas virtutes quantò plus quisque in se ipso habet, tanto propior est Deo, & majorem sui Creatoris gerit similitudinem. Si verò, quod absit, aliquis per devia vitiorum & diverticula malorum ab hac nobilissima sui Conditoris similitudine degener aberrat, tunc fiet de eo quod scriptum est, *Homo cùm in honore esset non intellexit*, &c. Quis major honor esse potuit homini, quàm ut ad similitudinem sui Conditoris conderetur, & eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus & Conditor, de quo legitur, *Dominus regnavit, decorem indutus est*, id est, omnium virtutum splendore & totius bonitatis decore ornatus? Vel quod majus homini potest esse dedecus aut infelicior miseria, quàm ut hac similitudinis gloria sui Conditoris amissâ, ad informem & irrationalem brutorum jumentorumque similitudinem dilabatur? Quapropter quisque diligentiùs attendat primæ conditionis suæ excellentiam, & venerandam sanctæ Trinitatis in se ipso imaginem agnoscat, honoremque divinæ similitudinis, ad quam creatus est, nobilitate morum, exercitatione virtutum, dignitate meritorum habere contendat; ut quando apparebit qualis sit, tunc similis ei appareat, qui mirabiliter eum ad similitudinem suam in primo homine condidit, mirabiliùsque in secundo, id est, in se ipso reformavit.

Quatenus ad similitudinem Dei. *Gen. 1. 27.* *Psal. 48. 13.* *Psal. 92. 1.*

CAPUT XXXVI. Comparatio animæ cum Deo.

Magna convenientia est inter Deum & animam. Deus namque vita est, spiritus est, sapientia & amor. Vita etiam anima est, spiritus est, in quo spiritu sapientia est & amor. [* Vita Deus est, vita & anima est, similis, sed dispar: similis, quòd vita, quòd se ipsa vivens, quòd non tantùm vivens, sed etiam vivificans, sicut & ille hæc omnia est; dispar, quoniam ille creator est, & ista creatura. Nisi enim ab illo creata esset, non esset: & nisi ab illo vivificata, non viveret. Vivit anima naturali vita, etiam si spiritali non vivat, sed talis vita mors est potiùs quàm vita: quoniam *mors peccatorum pessima*. Anima quidem quæ *secundùm carnem vivit, vivens mortua est*. & ideo bonum erat illi, non vivere, quam sic vivere. * Vita animæ est, vivens quidem, sed non aliunde quàm se ipsa; & ob hoc non tam vivens, quàm vita est. Inde est quòd infusa corpori vivificet illud, ut sit corpus de vitæ præsentia, non vita, sed vivens. * Creata est anima à Deo, vita à vita, simplex à simplici, immortalis ab immortali, ut non sit longè à Creatore suo, cui appropiare videtur simplicitate essentiæ & perpetuitate vitæ. Licèt enim spiritaliter non vivat, immortaliter tamen necesse est ut vivat. Creata est anima * magna à magno, recta à recto: eo magna, quo capax æternorum; eo recta, quo appetens supernorum; eo beata, quo Deo unita. Anima namque quam Dei pietas respicit, humilitas subjicit, pœnitentia reducit, justitia deducit, obedientia conducit, perseverantia perducit, devotio introducit, puritas jungit, caritas unit.

Psal. 33. 22. *a Ibidem n. 3.* *a Ibidem n. 4.* *a Ex vet. Bern. Serm. 81. in Cant. & MS. Med. bona.*

* Habet anima in se amorem, quo semper potest stare cum Deo, aut redire, si mora cum suis affectibus, immo defectibus, ab eo fuerit. * Solus est amor ex omnibus animæ affectibus atque sensibus, in quo potest anima, etsi non ex æquo, suo respondere auctori, vel de simili mutuum rependere vicem: * & si minùs amat, quoniam minor est; tamen si ex tota se diligat, nihil deest ubi totum est. Renuntians ergo cunctis affectionibus aliis, tota soli incumbat amori, effundens se totam in amorem illius, cui respondere habet in redhibendo amore. * Amat si quidem Deus ut ametur, & cùm amat, nil aliud vult quàm amari, sciens ipso amore beatos qui se amaverint. Per amorem venit ad homines, venit in homines, factus est homo, & deliciæ illius esse cum filiis hominum. Nostræ verò deliciæ erunt cùm ad eum venerimus, & videbimus eum sicuti est, atque similes ei erimus. Tunc erit * manifesta visio, plena cognitio, vera dilectio, firma conjunctio, societas individua, similitudo perfecta, & vita beata, in æternum & ultrà in perpetuas æternitates. Sicut enim corpus in resurrectione sua vitam & sensum recipiet; sic anima in resurrectione sua vitam & sensum recipiet, id est, cognitionem & amorem Dei. Quod autem cognitio sit vita æterna, ipsa Veritas affirmat dicens, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, & quem misisti, Jesum Christum*. Amor etiam sensus est. Nam sicut exterior homo circa ista temporalia quinquepertito sensu afficitur, id est, visu, auditu, gustu, odoratu & tactu: sic interior homo in beata vita circa quinque ineffabilia Dei ineffabili amore afficietur. Cùm enim Deum suum amabit, [* quamdam lucem, quamdam vocem, quemdam odorem, quemdam cibum, & quemdam amplexum interiorem amabit. Ibi enim fulget quod non capit locus. Ibi sonat quod non rapit tempus. Ibi olet quod non spargit flatus. Ibi sapit quod non minuit edacitas. Ibi hæret quod non divellit satietas.] Ibi siquidem videtur Deus sine intermissione, cognoscitur sine errore, amatur sine offensione, laudatur sine fatigatione.

Idem Serm. 83. in Cant. n. 2. *n. 5.* *n. 6.* *n. 4.* *Prov. 8. 31.* *1. Johan. 3.* *Ex sine Serm. Bern. 82. in Cant.* *Johan. 17. 3.* *Ex lib. 10. Conf. c. 6.*

Nobilis creatura est anima. Civitas namque Dei est, de qua tam gloriosa dicta sunt, quòd ad imaginem & similitudinem Dei facta est. Hæc civitas Jerusalem meritò appellanda est; quia ad fruendum visione illius summæ pacis, quæ fecit utraque unum, creata est. Mens ejus paradisus est, in qua cùm cælestia meditatur, quasi in paradiso voluptatis delectatur. * Domus etiam summi patris familias est anima, propter honestatem morum; sponsa Christi, per dilectionem; templum Spiritus sancti, per sanctificationem; civitas regis æterni, propter pacem & concordiam civium. Et quia nulla est civitas absque populo, disposuit in ea Conditor noster populum triplicis gradûs, id est, sapientes ad consulendum, milites ad propugnandum, artifices ad ministrandum. Cives hujus civitatis, sunt naturales & ingenui animæ vigores, tamquam indigenæ: quorum distincti sunt gradus; quia alii superiores, alii inferiores, alii medii. Superiores quidem sunt, intellectuales sensus; medii, rationales; infimi, animales. Quorum differentia hæc est. Animalis sive sensualis appetit visibilia. Rationalis discernit, & discretionis oculo aspernatur ea. Intellectualis penetrabit ad divina. Intellectuales igitur sensus sunt tamquam animæ consiliarii, dicentes ei *Deum time, & mandata ejus observa. Propter hoc enim est omnis homo*. Rationales sunt tamquam milites, qui hostes, puta concupiscentias, impugnant per arma justitiæ. Animales seu sensuales sunt tamquam rustici & artifices, qui corporalibus rudimentis insistunt, & corpori necessaria ministrant. Hanc triplicem vim animæ, id est, sensualem, rationalem, & intellectualem, Philosophi partes vocaverunt non integrales, sed virtuales: quia potentiæ ejus sunt. Sensualitas ea vis animæ est, qua corpus vegetat, & per corporis sensus ista exteriora sentit & discernit. Omnes enim sensus, tam exteriores quàm interiores, ad animam referuntur, utpote ab illa procedentes: ut enim sentiant, omnes ab anima habent. Ratio vis est animæ supra corporalia, & infra spiritalia collocata: secernit enim vera à falsis, quod est Logicæ; virtutes à vitiis, quod est Ethicæ; & per experimenta rerum investigat naturas, quod est Physicæ. In his verò tribus tota Philosophia consistit. Totam igitur Philosophiam ratio comprehendit. Intellectus sive intelligentia, ea vis animæ est, qua de divinis, quantum homini possibile est, cognoscitur. Ad cælestia enim arcana penetranda ratio per se non sufficit, nisi à Deo adjuta fuerit. Tunc finis ejus, si bene viget, cùm ad notitiam secretorum, quæ diu investigando quæsivit, pervenerit, intellectus seu intelligentia nuncupatur. Boëthius tamen dicit intelligentiam solius Dei esse & admodum paucorum hominum: sed horum alterum pro altero sæpe ponitur. Memoria etiam consors & cooperatrix est rationis; quoniam sine ea ratio nec ad incognita procedere, nec cognitorum scientiam retinere potest. Memoria est vis animæ, accepta retinens, præterita repetens, elapsa recolligens. Humanus appetitus inter summa & ima positus, cùm plerumque in utraque divisus sibimetipsi fit

CAPUT XXXVII. Anima civitas Dei. *Psal. 86. 3.* *Gen. 1. 27.* *Ephes. 2. 14.* *Ex Bernard. Serm. 5. in Dedicat. n. 9.* Illius cives. Consiliarii. *Eccles. 12. 13.* Milites. Populus. Tres vires animæ secundùm Philosophos & medicos. Ratio. Intelligentia. Memoria. Appetitus.

contraxit, in qua ecumque partem corporis transierit, nomen ejus trahito sortitur. Si carnis voluptatibus pascitur, carnalis sive animalis nominatur. Si spiritualibus desideriis delectatur, spiritualis nuncupatur. Appetitus quidem est naturalis vis in animante mos eudis avide sensibus adtributa.

CAPUT XXXVIII. Virium animæ definitiones.

QUONIAM de viribus animæ sæpe mentionem feci, definire eas debeo; quatenus quæ de anima dicta vel dicenda sunt, evidentius intelligi possint. Sensualitas, sensus, imaginatio tam corporis quam animæ dici possunt. Sensualitas corporis est quædam vis ignea. Sensualitas sive animalitas animæ, est interior vis ejus, quæ secum trahens sensualitatem carnis, velut famulam & obedientem, sensus & imaginationes facit, easque in area memoriæ reponit. [* In sensu initium motum est a sensualitatis & origo imaginationis. Ipsa namque vis ignea, quæ extrinsecus formata sensus dicitur, eadem forma usque ad intimum traducta, imaginatio vocatur.] Sensus itaque parit imaginationem, imaginatio cogitationem, cogitatio meditationem. Meditatio acuit ingenium, ingenium rationem: ratio conducit ad intellectum, intellectus ad intelligentiam, intelligentia per contemplationem ipsam aeternitatem admiratur, & per caritatem in ea delectatur. * Sensus est passio animæ in corpore ex qualitatibus carnis accidentibus. Imaginatio est vis animæ, quæ figuram corporearum rerum absente corpore sine exteriori sensu dignoscit. Cogitatio est circa qualibet animi occupatio. Consideratio est intenta cogitatio. * Meditatio est frequens cogitatio modum, & causam, & rationem uniuscujusque rei investigans. * Ingenium est vis quædam naturaliter animis insita, per se valens. Ratio est quædam vis animæ, quæ omnia discernit & judicat; sed maxime cum illuminatur spiritualibus, & imaginem Dei in se conservat. Intellectus est rerum verè existentium perceptio. * Intelligentia est de solis rerum principiis, id est, de Deo, ideis, hyle, & de incorporeis substantiis pura & certa cognitio. Contemplatio est perspicuæ veritatis jocunda admiratio. Caritas est concordia mentium, & societas electorum, sive beatarum animarum & Angelorum, quia nec animæ nec Angeli nisi per caritatem vivunt.

* Hugo Vict. de anima corp. & spir. c. A.. sensualitas.
* Idem l. 2. Erud. didasc. c. 6.
* Idem ibid. l. 3. c. 11.
* Idem ibid. c. 8.
* Idem ibid. l. 2. c. 6.

CAPUT XXXIX. Ad quid anima ad imaginem & similitudinem Dei.

ANIMA rationalis & intellectualis facta est ad imaginem & similitudinem Dei, ut factorem suum pro imagine cognoscat, & pro similitudine diligat. Ex imagine namque Dei habet rationem, & ex similitudine caritatem. Caritas verò in se ipsa repræsentat Trinitatem. Hanc ratio sentit, & peccata requirit: hanc caritas meruit, & videndo beata quiescit. Hanc in præsenti fides sequitur, spes in cælum usque comitatur, caritas perenniter amplexatur. Mens itaque spiritualis, seu intelligentia rationalis, primò Creatorem suum aspiciat; deinde creaturam ipsius videat; & mediante arbitrii libertate ad eum, qui condidit omnia, se & cetera referat. Sic in homine Trinitas appareat, quam caritas manifestat, ut caritatem semper homo exhibeat, semperque conspiciat in, quem Trinitatis imago perornat. Sic homo ejus servabit similitudinem, cujus in se naturaliter portat imaginem. Appareat ergo imago Dei in intelligentia rationali, in mente spirituali, in honore liberi arbitrii. Appareat similitudo Dei in moribus pro natura, in operibus pro justitia, in virtutibus pro gratia: ut moribus natura perornetur, ut justitia operibus comprobetur, ut gratia virtutibus compleatur, & sic semper Domino præsentetur. Anima totum corpus hominis tota pariter animat. Est quidem inspirata à Deo homini anima, * non de subjacenti materia, sed de nihilo facta ab eo. De ceteris animantibus Scriptura dicit, *Producant aquæ*. &c. *Producat terra animam viventem*. Animam verò non aqua, non terra produxit, sed Deus inspiravit; non tamen vitam vel viventem, sed spiraculum vitæ, rationale ex Dei imagine, factum ex Dei similitudine.

* Hugo l. 1. de Sacram. fidei par. 6. c. 3. Gen. 1. 20. & 24. Gen. 2. 7.

CAPUT XL. Miseria animæ a Deo recedentis.

ANIMA non est pars Dei. Probat hoc mutabilitas quam incurrit. Deus enim immutabilis est: hæc sæpe mutata, pro culpa quandoque damnata, pro pœna quoque fit misera. Nihil ei tamen nocere posset nisi à Deo recederet. Recessit autem quando peccavit. Proinde torquetur misera, à Deo refuga. Ab uno disjuncta spargitur ad multa, & pro sua intemperantia fit morbida, fit molesta. Et propter sensus corporei turbatâ memoriâ turbati hebetes fiunt, marcidi & stupidi. Inde caro patitur, languores oriuntur, & mors violenta pervagatur. Homo quidem a Deo aversus, peccando perversus, quia a Deo dissentit, dissidet & sibi, portatque in se ipso pœnam de se ipso. Anima non formatur ex materia informi, sed in sua creatione formam accepit, quia facta est ad imaginem & similitudinem Dei. A quo si avertitur, remanet informis; & quia rea, quia dissimilis: nec ideo tamen efficitur irrationalis; quia gestat imaginem Dei, unde & potest reformari. Sed nec etiam si tota peccato concluditur, & inter pecora insipientia jumentis comparetur, ideo fit anima pecoris vel alterius corporis. Ipsum enim corpus & nunc & in fine semper est habitura, cum quo facta est una persona. Sed nec ideo fit corpus, etiamsi penitus hebetetur. Non enim distrahitur partibus, nec loco concluditur. Non est major in majoribus, nec est minor in minoribus sui corporis partibus vitæ idoneis. Spiritualis namque est anima rationalis, quantumlibet obruta malis; & ubicumque est, tota est.

Recedit à similitudine non ab imagine Dei.
l. Al. Agnitio Dei dissimilis.

Non traducitur à patre in filium, ne una sit anima amborum. *Sicut*, inquit Dominus, *anima patris, sic anima filii mea est*. Nec pars animæ patris in filium, dum generat, se transfundit. Patris namque seu dividi, augeri vel minui, pro substantia sua spiritus nescit. Non enim potest esse major, sed melior. Si enim particulariter transfunderetur, corporeus esse probaretur. Quòd si, ut delirant aliqui, semen animæ cum semine carnis habeat generando transfundi, multa quidem inhonesta & impossibilia possent exinde reclamari, quæ de spiritu rationali nec dici debent nec opinari. Indecens enim est obscœna revelare, & malè fusa carnis semina denudare.

Ezech. 18. 4. Animæ non generantur.

DICIMUS autem rationales animas pro essentia fieri quotidie de nihilo novas, sed pro consimili natura ex institutione divina, non utique novas. Quales enim in exordio Deus die sexto masculo & feminæ dedit, tales quotidie inspirat singulis, non de nihilo creatione, non nova institutione. *Pater*, inquit, *meus usque modo operatur, & ego operor*. Operatur usque modo Pater & Filius, operatione si quidem nova, sed institutione non nova; pro illa agens, cum illa quiescens. Res verò corporeæ post primam sui creationem novæ nullæ creantur, sed simul in exordio conditæ temporali formatione propagantur. Animæ autem non similiter esse natæ similiter factæ sunt, sed pro natura consimili, quia ad imaginem & similitudinem Dei fiunt; & simul factæ reputantur, & non simul editæ judicantur: non simul editæ pro essentia, sed simul factæ pro compari forma ad imaginem & similitudinem Dei prærogatâ. Caro de carne generando traducitur, sed spiritus de spiritu minimè propagatus.

CAP. XLI. Sed in dies creantur. Gen. 1. 27
Joh. 5. 17.
Mortuæ à primæva creatione nulla fit nova creatio.

Certum tenemus, quia caro contracta de carne per legem concupiscentiæ, quam cito vivificatur, originalis culpæ vinculo premitur, ejusque affectionibus anima, quæ carnem vivificat, aggravatur. Sub hoc peccati vinculo demerguntur parvuli, qui sine remedio baptismi moriuntur. Habent enim originale peccatum, non per animam, sed per carnem utique contractum, animæque refusum. Carni namque sic unitur anima, ut cum carne sit una persona. Fit enim auctore Deo anima & caro unum individuum, unus homo: unde salva natura utriusque proprietate adjicitur carni quod animæ est, & animæ quod carnis est; pro unitate personæ, non pro diversitate naturæ. Quod igitur singulis est proprium, commune fit amborum, proprium pro natura commune pro persona. Eamde fit anima originali culpæ obnoxia, quam caro contrahit, & animæ refundit, cum qua unita est in persona, licet diversa sit in natura. Et propter necesse est parvulum, dum vivit, Christi sacramento renovari, ne obsit ejus animæ societas carnis peccati, qua gravatur etiam corpore exuta, nisi dum in corpore esset, salutari tueri remedio expiata. Currant igitur adulti, currant pro se ipsis; impendant etiam parvulis sacramenta fidei, suscipiant Christi fidem cum sacramentis, ut parvulorum Christo renatorum fides Ecclesiæ tueatur, & adultos cum sacramentis opera fidei commendentur. His etiam per gratiam renovatis, tandem complebitur in resurrectione generali, ut caro ipsa resurgat in gloria, animæ sua restituta, viva & æterna, talis & beata.

Peccatum originale per carnem contrahitur.
Baptismi necessitas.
i MS. Med. per gratiam fiunt.

SI quæratur, cur Deus donet animas illis, quos absque remedio salutari mori contingat, respondemus, quòd divina sibi utitur, qua res & rerum naturæ conduntur, nec peccato tollitur, nec violentiâ præpeditur. Inde est quod sex carnalis copulæ, nec etiam in malis jure suo privatur. Generant adulteri, fornicatores, proles: naturalis tamen institutio nec in talibus deperit. Natura namque, prout Deus instituit, quod suum est operatur. Natura siquidem est quædam vis & potentia divinitus rebus creandis insita, quæ unicuique rei suum esse tribuit, qua bonâ quisque malè utitur, malus esse judicatur. Juste enim puniuntur, qui licitis abutuntur. Justè verò puniuntur, qui sapere inconcessa conantur? Sic satanas cælum, sic protoplastus perdidit paradisum. Abutuntur licitis, qui bona Dei maculant usibus inconcessis. Maculant bona Dei, sicut ii qui cum ardore libidinis exercent opera copulæ carnalis. Ex his filii generantur, quorum corpora serviente Creatori creaturâ formantur, & Deo inspirante spiraculum vitæ animantur. Spiraculum vitæ humanam animam intellige, quam non producit terra vel aqua, sed Deus inspirat, qua sensus corporei animantur; Unde homo factus in animam viventem memoratur. In his & in aliis Omnipotens agit, prout justè vult, quem nullius adjuvant bona, nec impediunt mala. Bonos d quidem provehit suâ gratiâ, malos coercet suâ justitiâ. Nos equidem servi, dum Domini bonis abutimur, rei & miseri patiar invenimur. Ipse vero Dominus, qui servorum suorum malis bene utitur, sanctus & omnipotens adoratur. Ipse corpori terreno de peccati e traduce propagato, pro institutione sua inspirat animam, bene utens inulta prævaricatione nostra; quæ si esse naturalis, Creatori poterat imputari. Sed Creator præparat omni tempore sacramenta, & obedientiæ pia proponit edicta, ut contra peccatum sacramenta sint in remedium, & temporalium observatio mandatorum æternorum afferat præmia donorum. Unde si aliqui sub peccato geniti obeunt parvuli absque remedio salutari, pertimesce justitiam Dei, qui nihil debet alicui, sed damnat in singulis malum quod non fecit in eis. Si autem parvulos renovat sacramentis, admirare misericordiam Dei. Ipsi enim sicut nesciunt culpam, cum qua ex carne nascuntur, sic nesciunt gratiam, qua per Christum renovantur. Non excusat parvulos a culpa, quia eam non noverunt, nec excludit gratiam ab eis, quia eam nesciunt. Quæris in eis culpam? Invenis ex carne traductam. Quæris in eis gratiam? Invenis à Deo collatam. Illa debitè damnatur, hæc indebitè prærogatur. Illa judicium prædicat, hæc misericordiam repræsentat. In utroque Deus agnoscitur, cui misericordia & judicium perpetua laude cantatur. Sed ab his intuendis mens nostra, mens infirma, quia peccatis obruta, citiùs ad se ipsam redeat, sibique remedium quærat, ut quæ in Adam ceciderit, in Christo resurgat.

CAP. XLII. Non baptizatis cur anima data.
Natura quid sit.
Gen. 3. 23.
Spiraculum vitæ. Gen. 2. 7.
d MS. Med. siquidem prævenit & postea malos tenet.
e MS. Med. tramite.
Psal. 100. 1.

* PLURA veteres de natura animæ dixisse inveniuntur, sed nihil ita ut non aliquid restare videatur. Ego autem ex eorum dictis, quanto diligentius potui, breve illud & certum colligere, atque ad unum studui redigere, quod memoriæ commendetur. [* Habes namque est memoria hominis, & breviare gaudet; & si in multa dividitur, fit minor in singulis.] Ex corpore & anima constat homo: & quidquid oculis corporeis videtur, propter corpus factum est, corpus propter animam, anima autem propter Deum. Vita corporis anima est, vita animæ Deus est. Immortalis est anima, quia carnem caret; nec habet quò cadat, ut resurrectione egeat post ruinam, nisi peccato ceciderit. Et ideo in morte vita nostra non perit, sed corpus destituit, dum discedens anima vim suam non perdit, sed quod vivificaverat hoc dimittit, & quantum in se est, mortem alterius facit, quam ipsa non recipit. Facit, inquam, non vivificando quod deserit, non amittendo quod vivit. Itaque mors hominis nihil est aliud quàm carnis occasus, à qua cùm vis potentiæ vivificantis abscesserit, in terram de qua sumta est redit, amissis sensibus

CAPUT XLIII. * Ita Hug. Vict. l. 2. Erud. didasc. c. 17.
De animæ natura.
* Idem ibid. l. 4. c. 12.
Mors hominis.

quos non per se ipsam habuit. Anima non aliter, quàm sol lucem diei, vitam tribuit corpori, cùm venerit; mortem efficit, cùm recedit. Mors tamen non consumit conjuncta, sed dividit, dum origini suæ utrumque reddit. Et ne quis putet animam corporis morte consumi, audiat quid Dominus in Evangelio dicat, *Nolite*, inquit, *eos timere qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Fatigatur corpus cogitationibus mentis: afficitur in corpore mens doloribus corporis.

Matth. 10. 28.

CAPUT XLIV. *Anima invisibilis est.* ** Ex Hug. Vict. l. 1. de Sacram. p. 3. c. 6. & 7.*

Corpus ex quatuor elementis constat. Anima nec elementum est, nec ex elementis, sed de nihilo est facta, & soli Creatori suo cognita. [* Ex his ergo omnibus quæ in se, hoc est, in corpore suo visibilia videt, nihil se esse vel posse esse videt. Secernat ergo & dividat se per se ab eo toto, quod visibile videt in se; & invisibilem omnino se esse videt in eo quod videt se, & tamen videri se non posse videt. Deinde elevet se supra se, & in eo quod primum & principale speculum est speculandi Dei, illiusque imagini ac similitudini proximum & cognatum magis factum invisibilem Deum inspiciat. Hoc autem est ipsa ratio, & mens ratione utens, quæ ad primam similitudinem Dei facta est, ut per se invenire possit eum a quo facta est,] & in ejus amore atque contemplatione dulciter requiescere. [* Ea namque perfectius suum factorem manifestant, quæ illius similitudini vicinius appropinquant. Hæc autem est ipsa rationalis creatura, quæ & excellenter & propriè ad illius similitudinem facta est; & tunc citius Creatorem suum, quem non videt, agnoscit & diligit, cum se ad illius imaginem factam intelligit.]

Ratio speculum est in quo Deum videat. ** Hugo ubi supra c. 43.*

a Mens rationalis est, quæ se cogitando intelligit, & imaginem suam ex se natam habet, quæ imago ejus verbum est. Verbum enim est ipsa cognitio ad similitudinem ejus ex memoria formata. Hoc modo liquidò apparet summam Sapientiam, cùm se dicendo intelligit, gignere consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, Verbum suum. Mens tamen rationalis, quoniam non se semper cogitat, sicut sui semper meminit, liquet quia cùm se cogitat, verbum ejus nascitur de memoria. Unde apparet quia si semper se cogitaret, semper verbum ejus de memoria nasceretur. De summa verò Sapientia, quæ semper se dicit sic, sicut sui semper memor est, liquet quia de æterna memoria coæternum ejus Verbum nascitur. Sicut enim summa Sapientia æterna est, ita æternè sui memor est, & æterne se intelligit, & æternè se dicit, cùm sit illi dicere quod intelligere. & cum æterne se dicat, æternè Verbum ejus apud ipsam. Mens ergo rationalis quæ inter omnes creaturas ad investigationem summæ sapientiæ sola adsurgere valet, & nihilo minùs ad ejusdem inventionem sola proficere, semper studeat illius reminisci, illam intelligere & amare. ad hoc facta est ut semper vivat, si semper amet summam vitam, summam sapientiam, summam essentiam; cui debet hoc ipsum quod est. Amare autem nequit, nisi ejus reminisci, & eam studuerit intelligere. Faciat ergo hoc ad quod facta est, ut bene vivat.

a In MSS. tres sunt quæ sequuntur usque ad caput XLV. sed eorum loco in MS. Med. *Ideo caritas Dei est caussa efficiens creaturæ rationalis, & participatio divinæ bonitatis, caussa finalis.*

CAP. XLV. *Rationalium status triplex.* ** Hugo Vict. lib. 1. de Sacram. p. 6. c. 1.* ** Idem de unione corp. & spiritus.*

* Deus omnipotens cujus beatitudo nec augeri potest, quia perfecta est, nec minui, quia æterna est; sola caritate, nulla sui necessitate rationales spiritus creavit, ut eos suæ beatitudinis participes faceret. Alios verò in sua puritate in cælo confirmavit: alios autem propter superbiam in infernum præcipitavit: atque alios ad probandam humilitatem & obedientiam in terrena habitatione terrenis corporibus sociavit, ut ad vitæ sentum luteam materiam vegetarent. [* Habent namque in natura sua quamdam mutabilitatem, secundum quam corporibus vivificandis appropinquant, in qua quidem nonnihil suæ puritatis deponunt. Cùm enim delectatione corporis afficiuntur, quasi quamdam corpulentiam inde trahunt, quæ puriorem naturam eorum corrumpit. Et hoc vitium quanto altius eis in corporibus manentibus inhæserit, tanto difficilius eos à corporibus discedentes deserit: quoniam non tollitur passio, etiam cùm tollitur caussa passionis, nisi ab ejusmodi fæculentia se in hac vita mundare studuerint.] Nos ergo qui in medio bonorum & malorum positi sumus, considerare sæpe debemus & gaudium illorum, & istorum supplicium, atque nostram miseriam. Rationalis siquidem est anima nostra, ut sciat discernere inter bonum & malum. Est etiam concupiscibilis atque irascibilis, ut possit amare bonum & odire malum. De concupiscibilitate nascitur amor, & de amore desiderium & gaudium. * Amor est delectatio cordis alicujus ad aliquid propter aliquid, per desiderium currens, atque per gaudium requiescens, per desiderium in appetendo, & per gaudium in perfruendo. Nec aliunde bonum est, si bonum est, cor humanum, nisi quod bene amat quod bonum est. Nec aliunde malum est, si malum est, nisi quod male amat quod bonum est. Omne enim quod est, bonum est: sed in eo quod male amatur tantum vitium est. De irascibilitate nascitur odium. Ira enim generat odium: & de odio dolor & timor. Cùm enim contra peccata nostra irascimur, & ea odire incipimus, dolemus quia peccavimus, & pœnas pro peccatis timemus.

Vis animæ triplex. *Amor quid sit.* ** Ex lib. de substant. dilectionis c. 2.*

CAPUT XLVI. *Rationalis creaturæ status diversus.* *2. Pet. 2. 4.*

Sic Creator omnium Deus inter cetera & super cetera quæ creavit, rationalem dignatus est ampliùs illustrare naturam, quam & sua similitudine fecit insignem, & suæ beatitudinis voluit esse participem. Cujus tamen rationalis creaturæ licèt similis videatur origo, facta est diversa conditio; dum pars ejus est in æterna felicitate firmata; pars cadentibus inferni detracta, & in tartarum tradita in judicium cruciandi servatur; pars etiam tertia terrenis unita corporibus locum medium sortita cognoscitur. Et priùs quidem eadem media summis vicinior in deliciis erat posita paradisi; nunc jam propinquior infimis, pro reatu inobedientiæ humiliata est in locum afflictionis. Summus igitur omnium horum locus plenam habet lætitiam, infimus solam tristitiam. Illic enim plena felicitas: illic sola & summa miseria est. In medio sanè summa speranda, sed nihilo minùs infima sunt timenda: & inde nobis jam amplior timoris caussa quàm spei, qui viciniores eisdem infimis, dejecti in ipsa degimus umbra mortis.

Animæ 4. affectus ad quid dati.

Quia tamen & illius beatitudinis, & illius nihilo minùs damnationis æternæ humanam Deus animam pro suorum qualitate meritorum participem fieri posse cognovit, naturales affectus ei quatuor indidit; ut haberet unde bona illa posset optare, & in eis quandoque lætari; & rursum unde mala illa metuere, vel in eis etiam dolore perpetuo contristari. Interim sanè eo gravior est moderna conditio, quòd non modo exhibet tristitiam & modernam molestiam; sed & timor habet pœnam, & spes ipsa quæ differtur affligit animam. Piissimus enim pater & terribilis judex, qui vera illa & perpetua gaudia filiis, dolores æquè perpetuos reis in fine paravit, nonnulla tamen etiam in præsenti experimenta capere voluit gaudii vel doloris, unde illa non modò certiùs credi, sed affectuosiùs quoque optari valeant & timeri. Ceterùm nec præsentia gaudia in illorum comparatione sunt gaudia, nec tristitia præsens in illius comparatione est tristitia. Nec desipiet si quis interim omnem operam dare maluerit, quemadmodum illa potiùs valeat concupiscere gaudia, illos formidare dolores, quàm hujus vitæ vitare molestias, captare lætitiam. Verumtamen invenire est etiam in præsenti unde utiliter gaudeat quis, vel salubriter contristetur. Si lætetur de beneficiis suis gratias Deo agens, & devotione ejus exsultet, & propria seu etiam proximorum delicta deploret. Unde etiam divina dispositione media inter eosdem affectus constituta est ratio in corde hominis, per quam nimirum discernere & dijudicare possit unde gaudeat seu doleat, immò etiam quid cupiat vel quid timeat. Sunt qui triplicem esse vim animæ docuerunt, rationalem illam, irascibilem & concupiscibilem asserentes, affectus quidem diversos, sed quadam sibi cognatione junctos, sub irascibili metum & tristitiam, sub concupiscibili desiderium & lætitiam comprehendisse videntur.

Prov. 13. 12. *Ad quid ratio.*

Interim ergo inter affectus varios humana fluctuans anima, necesse est ut certam demum vel in imis vel in summis accipiens stationem, in solo deinceps vel gaudio vel dolore persistat. [* Deus est in summo, mundus in imo. Deus in eodem statu æternitatis suæ semper consistit. Mundus cursu mutabilitatis suæ semper instabilis fluit. * Humanus animus quasi in medio collocatus quamdam conditionis suæ excellentiam, & hanc mutabilitatem quæ deorsum est superaminet, & ad illam quæ est apud Deum, veram immutabilitatem necdum pertingit. Si verò in ea quæ deorsum transeunt, se per cupiditatem immiserit, statim per innumeras distractiones rapitur, & a semetipso quodam modo divisus dissipabitur. Si verò ab hac infinita distractione quæ deorsum est, se erexerit, & hæc infima deserens atque paulatim in unum se colligens, secum esse didicerit, tanto ampliùs in unum colligetur, quanto magis cogitatione & desiderio sursum elevabitur: donec tandem omnino immutabilis fiat, & ad illam veram & unicam, quæ est apud Deum, immutabilitatem perveniat, ubi perpetuo sine omni mutabilitatis vicissitudine requiescat.]

Homo inter mundum & Deum ** Hugo Vict. l. 3. de vanit. mundi.* ** CAPUT XLVII.*

CREDIMUS [* animas non esse ab initio cum Angelis, nec simul creatas, sicut Origenes fingit. Nec per coitum cum corporibus seminantur, sicut b Luciferiani & Cyrillus, & aliqui Latinorum præsumptores affirmant. Sed dicimus earum creationem solum omnium Creatorem nosse: corpus tantum per conjugii copulam seminari; Dei vero judicio coagulari in vulva, & compingi atque formari; ac formato jam corpore, animam creari & infundi: ut vivat in utero homo ex anima constans & corpore, & egrediatur vivus ex utero plenus humanâ substantiâ. * Nec duas animas esse credimus in uno homine, sicut multi scribunt, unam animalem, qua animetur corpus, & quæ immixta sit sanguini; & alteram spiritalem, quæ rationem ministret. Sed dicimus unam eamdemque esse animam in homine, quæ & corpus sua societate vivificet, & semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in suæ substantiæ eligat cogitatione quod vult. * Libertati siquidem arbitrii sui commissus est homo. Post quàm verò seductione serpentis per Evam cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorem arbitrii; non tamen electionem, ne non esset suum, quod emendaret peccatum. Manet itaque ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est, rationis voluntas; sed admonente priùs Deo & inspirante ad salutem. Ut ergo adquiescamus salutari inspirationi, nostræ potestatis est; ut adipiscamur quod adipisci desideramus, divini est muneris c. Ut non labamur adepto salutis munere, nostræ sollicitudinis est & cælestis pariter adjutorii; ut labamur, potestatis nostræ est & ignaviæ. * Solum hominem credimus habere animam substantivam, quæ exuta corpore vivit, & sensus suos atque ingenia vivaciter tenet. Neque cum corpore moritur, ut d Aratus asserit; neque post modicum interitura, sicut Zenon dicit: quia substantialiter vivit. * Animalium vero animæ non sunt substantivæ, sed cum carne ipsa carnis vivacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione reguntur, sicut Plato & Alexander putant; sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur. * Anima humana non cum carne moritur, quia nec cum carne, ut diximus superiùs, seminatur: sed formato in utero matris corpore, Dei judicio creari & infundi eam diximus, ut vivat homo intus in utero, & sic procedat nativitate in mundum.]

CAPUT XLVIII. An animarum origo. ** Ex lib. de dogmat. Ecclesiast. cap. 14.* *b Tres Vatic. MSS. Lucifer. alii, Luciferianus.* ** Ex eod. c. 15.* ** Ex eod. c. 21. arbitrium & Electio.* *Gen. 3. 6.* *c MS. Med. & partim sollicitudinis nostræ.* ** Ex Gennad. c. 16.* *d MSS. duo Arabs. alii, Aratus.* ** Ex Gennad. c. 17.* ** Ex eod. c. 18.*

Anima à Creatore principium habens, ex quo est, perfecta est in genere suo; unde ex quo est, * sciret omnia quæ ab homine sciri possunt, nisi gravitas carnis esset. Quod per primum hominem, qui ante corruptionem humanitatis, ex quo fuit, perfectè habuit scientiam humanam, probari potest. Sed modò corrupta humanitate, ex quo conjungitur corruptioni, corrumpitur. Nec proprietates suas potest exercere, donec usu & experientiâ & alicujus doctrinâ incitata incipit discernere; veluti si quis cum subtili licèt acie oculorum in tenebrosa detrudatur, videre tamen non potest ibi, nisi priùs assuescat tenebris, vel lumen accendatur. Unde Virgilius: Quantùm non noxia corpora tardant. Et licèt aliæ sint actiones corporis, & aliæ animæ actiones; tamen corporis vitia vel virtutes possunt esse animæ. Cùm enim ad hoc sit anima data, ut illicitos carnis motus corrigat, ignorantiâ illius contingunt vel negligentiâ. Sicut si vel discipulus vel servus negligentiâ doctoris vel domini peccat, magister vel dominus extra culpam non est. Sic anima

** Hugo Victorinus sententiarum lib. 1. de Sacr. p. 6. c. 6.* *Æneid. 6.*

ms illis cum ingentibus sutra culpam non est, cùm ista debeat imperare, & illa obedire.

Caput XLIX. Sensus & animus hominis. * Ex Gennadio c. 19.

* [Duabus substantiis tantùm constat homo, animâ & carne: animâ cum ratione sua, & carne cum sensibus suis. Quos tamen sensus absque animæ societate non movet caro, anima verò & sine carne rationale suum tenet.] Notandum tamen quòd iidem ipsi sensus, qui in exteriori homine describuntur, simili modo secundùm modum suum in interiori esse manifestantur; quia spiritales res non corporalibus sensibus, sed spiritalibus rimandæ sunt. Unde divina vox in Deuteronomio ait, *Videte quoniam ego sum Deus, & non est alius præter me.* Et in Apocalypsi, *Qui habet aures audiendi audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis.* Et in Psalterio, *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Et Apostolus, *Christi bonus odor sumus, & in iis qui pereunt, & in iis qui salvi fiunt.* Et in Evangelio Dominus mulierem fide se tetigisse magis quàm corpore ostendit, dicens, *Tetigit me aliquis: nam & ego sensi virtutem de me exiisse.* Sic ergo cum omni cautela observandum est quid ad corporis sensus, & quid ad animæ pertineat dignitatem; ne forte confusus ordo & irrationabilis æstimatio alicubi repugnare videatur veritati.

Deut. 32. 39. Apoc. 2. 29. Psal. 33. 9. 2. Cor. 2. 15. Luc. 8. 46.

[* Non est tertius in hominis substantia spiritus, ut Didymus contendit; sed spiritus ipsa est anima: quæ vel pro spiritali natura, vel pro eo quòd spiret in corpore, spiritus appellatur. Anima verò ex eo vocatur, quòd ad vivendum vel vivificandum animet corpus. Tertium verò, qui ab Apostolo cum anima & corpore inducitur, spiritum, gratiam sancti Spiritûs intelligamus, quam orat Apostolus, ut integra perseveret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur, aut fugetur à nobis. quia *Spiritus-sanctus effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu.*]

* Ex Gennadio, c. 20. 1. Thess. 5. 23. Sap. 1. 5.

[*] Jugi ergo meditatione animum nostrum exerceamus, & consideremus miserias & necessitates nostras, labores & dolores. Lugentes enim in hanc vitam intravimus, cum labore vivimus, cum dolore & timore exituri sumus. * Cogitemus ergo quàm sit brevis vita nostra, quam via lubrica, quam mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quanta amaritudinibus admixtum sit, si quid dulce aut jucundum in via hujus vitæ occursu suo nobis alludit, quàm fallax & suspectum, quàm instabile & transitorium est quidquid hujus mundi amor parturit, quidquid species aut pulcritudo temporalis promittit. Consideremus etiam quæ sit patriæ cælestis pulcritudo, suavitas atque dulcedo. Attendamus & perpendamus unde cecidimus, & ubi jacemus; quid perdidimus, & quid invenimus: ut ex utroque intelligamus quantum nobis in hoc exsilio lugendum sit. Hinc enim Salomon ait, *Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.* Quia quanto magis homo sua mala intelligit, tanto ampliùs suspirat & gemit. * Meditatio siquidem parit scientiam, scientia compunctionem, compunctio devotionem, devotio perficit orationem. Meditatio, est frequens cogitatio, curiosa & sagax obscura investigare, & occulta ad notitiam trahere. Scientia est, quando homo ad cognitionem sui assidua meditatione illuminatur. Compunctio est, quando ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur. Devotio, est pius & humilis affectus in Deum, humilis ex conscientia infirmitatis propriæ, pius ex consideratione divinæ clementiæ. Oratio, est mentis devotio, id est, conversio in Deum per pium & humilem affectum. Affectus, est spontanea quædam ac dulcis ipsius animi ad Deum inclinatio. Nil enim ita Deum inclinat ad pietatem & misericordiam, quemadmodum purus mentis affectus]

* Hugo Vict. de modo orandi c. 1. Meditationi incumbere. * Hæc etiam in Anselm. Med. 9. quæ in meditatione sunt quædam quæ apud Hugonem libro de arrha animæ. Eccle. 1. 18. * Cap. L. Meditatio quid. Scientia. Compunctio. Devotio. Hæc & in Appendice Bernardi de conscientia c. 29. Oratio. Affectus.

Scientiam cælestium & terrestrium rerum laudare atque amare solent homines; sed multo meliores sunt, qui huic scientiæ præponunt nosse seipsos. * Laudabilior siquidem animus est, cui nota est miseria sua, quàm qui ea non respectâ, vias siderum & naturas rerum scrutatur. Qui verò jam in Deum evigilavit Spiritus-sancti calore excitatus, eique in ejus amore coram se vilnit, ad eumque intrare volens nec valens, eoque sibi lucente attendit in se, & invenit se, suamque ægritudinem illius munditiæ contemperari non posse cognoscit; dulce habet flere, eumque precari, ut sui misereatur, totamque ejus miseriam exuat. Hunc itaque egentem & dolentem scientia non inflat, quia caritas ædificat. Præposuit enim scientiam scientiæ, id est, scire seipsum & infirmitatem suam, magis quàm scire vires herbarum, & naturas animalium: & hanc apponendo scientiam, apposuit & dolorem, dolorem scilicet peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, & visionis Dei, quem cernere non valet, cui est gloria in sæcula sæculorum, Amen. Dolet, qui tenetur exsilio, quia differtur à regno. Dolet, dum recordatur quæ & quanta mala fecit, & quàm intolerabiles pœnas pro illis passurus sit.

* Vide in Append. Bern. Medit. c. 6. Scientia sui aliis præponenda. a Hic claudatur liber in nonnullis MSS. nostris, ut & Hugonis monachi Anchinensis; quæ tamen sequuntur, non alium referunt auctorem.

a Cùm nulla scientia melior sit illâ qua cognoscit homo semetipsum, discutiamus cogitationes, locutiones atque opera nostra. Quid enim prodest nobis, si rerum omnium naturas subtiliter investigemus, efficaciter comprehendamus, & nosmetipsos non intelligamus? Examinemus ergo quæ fecimus nos, si secundùm quod debuimus, ea fecerimus: consideremus ea quæ facturi sumus, si sint secundùm Deum. Valde siquidem est necessaria nobis circumspectio examinationis; quatenus [* per experientiam eorum quæ fecimus, ad ea quæ agenda sunt cautiores reddamur. Sæpe namque opus quod bona intentione inchoari credimus, tanto citiùs in deceptionis laqueum nos præcipitat, quanto de intentionis nostræ principio securi finem actionis non observamus: & imprudentes quasi viâ planâ ad foveam currimus; quia videmus quid facimus, sed quid b finem nostrum sequi debeat, non attendimus. Ita enim ambiguus est animi affectus, ut nisi ex fine operis qualitatem intentionis ejus discernere non valeamus. Præterea necesse est, ut per singulos dies vitam nostram ad judicium vocemus, & quid egimus per noctem & diem, examinemus; & quanto ad bona facienda solito alacriores, & quanto ad mala vincenda solito constantiores; si in aliquo opere nostro insidiis inimici supplantati simus; qualiter demum per c indicium transactæ deceptionis futuram illius fraudem cavere valeamus: quatenus nec superveniens tentatio nos impro-

Cap. LI. * Vide etiam de conscientia c. 43. Attentio ad discussionem sui. * Ex Hug. Vict. de confess. Novitiorum c. 9. b. Apud Hug. intentionem. c Al. judicium.

A sos ad malum opus dejiciat, nec indiscretos in opere bono præsens negligentia fallat. Quisquis scilicet cor suum in hujusmodi studio exercet,] audiat quid quidam sapiens dicat, Scito te ipsum. * Scito unde venisti, aut quo vadis; quomodo vivis, quantùm proficis vel deficis, quàm longè es à Deo, vel quàm prope, non intervallis locorum, sed similitudine vel dissimilitudine morum. Scito quomodo homo es, [* cujus conceptio culpa, nasci miseria, vivere pœna, mori necesse. Certum est, quia morieris; sed incertum quomodo vel quando vel ubi. Quoniam mors ubique te exspectat, & tu si sapiens fueris, ubique eam exspectabis.] Attende ergo sollicitè quid agis vel quid agere debeas; si quod faciendum est facias; si bono operi malum aliquod non admisceas; si bonum quod agis, quanta oportet devotione adimpleas; si alterum, ut tuum, bonum diligas; si tuum, ut alterius, malum reprehendas; si sic declines à malo, ut facias bonum. Sunt enim quidam tantùm attendentes mala quæ non faciunt: istos pusillanimitas à bono opere revocat, ne malum subripiat. Sunt aliqui attendentes tantùm bona quæ faciunt: illi sic sibi à bono opere complacent & blandiuntur, ut de pravitatis admixtione minimè terreantur. Sunt alii sapientes ut faciant mala, bona autem facere nesciunt: isti pessimi omnium lætantur cùm male fecerint, & exsultant in rebus pessimis. Sunt alii quærentes Deum per exteriora, deserentes interiora sua, quibus Deus interior est.

* Item Append. Bernardi l. de conscientia c. 2. & l. Medit. c. 6. * Sic Medit. in Append. Bern. c. 3. Considerationes vitiosæ.

Redeamus ergo ad nos, ut possimus ascendere ad nos. Tres siquidem ascensus sunt. In primo, ascendimus ab istis exterioribus & inferioribus ad nos. In secundo, ascendimus ad cor altum, quanto namque ampliùs proficimus, tanto ampliùs ascendimus. Qui enim non ascendit, descendit; & qui non proficit, deficit. In tertio ascensu, ascendimus ad Deum. Primus ascensus fit consideratione mundi, & contemptu. Considerando namque quam caduca & transitoria sint ista terrena, contemnimus ea, & redimus ad nos. Secundus ascensus fit cognitione & contemptu nostri. Cùm enim cognoscimus quam proni simus ad malum, & quàm invalidi ad bonum; contemnimus, & ascendimus supra nos. Tertius ascensus fit cognitione & amore Dei. Iste tertius ascensus fit mentis dilatatione, & mentis sublevatione, & mentis alienatione. Mentis dilatatio est, cùm sub uno mentis aspectu plura conspicimus, vel de Dei sapientia, vel de ejus potentia, vel de cuncta bonitate. Intueri debemus quam potenter Deus cuncta creavit de nihilo, quàm sapienter gubernat, quam benignè cuncta dispensat. Totum istum mundum sic ornatum fecit propter corpora, corpora propter animas, animas propter se. Et ideo diligenter custodire debemus animas nostras, quatenus eas mundas & sanctas Deo reddere valeamus à quo tanta bona accepimus pro eis. Mentis sublevatio est, cùm de visibilibus sublevamur ad invisibilia. Quando namque consideramus humanam dignitatem, admiramur dignationem Dei, qui tam mirabiliter rationalem spiritum ad imaginem & similitudinem suam creavit. Mentis alienatio est, quando mens super se rapitur. De hoc mentis excessu, homo docere non potest; quia nihil sibi habet sui. De mentis autem dilatatione & sublevatione instrui potest; quia ibi aliquid habet sui. Instruitur autem aliquando humanâ industriâ, aliquando divinâ revelatione seu inspiratione. Nonnunquam verò in speculo cordis sui, id est, in rationali mente seipsum & Deum inspicit. [* Ita namque conditum est cor hominis, ut in eo quasi in templo Dominus inhabitaret, & tanquam in quodam speculo suo reluceret; ut qui in se videri non poterat, in sua imagine visibilis appareret. Magna prorsus dignitas hominis est, portare imaginem Dei, & illius in se jugiter vultum aspicere, atque eum semper per contemplationem præsentem habere. Sed postquam delectationem nostram in terram peccando sparsimus, peccati pulvis superjectus est cordi nostro, & ideo ab illo internæ contemplationis d speculo corruentes in has miserias præsentis vitæ tenebras labimur, ubi Deo digne ministrare non valemus, quia sorde iniquitatis, caligine ignorantiæ obvoluti, quid agendum vel cavendum nobis sit, ex magna parte jam non videmus.] Tergamus ergo speculum nostrum ab amore vanitatis, & ab amore iniquitatis, id est, à pulvere & à sorde: ut in eo inspicere valeamus & nos, & Creatorem nostrum, quem peccando post tergum nostrum posuimus. Aversi siquidem à Deo sumus; peccata nostra separant nos ab eo. Et ideo cum Propheta dicamus, *Converte nos Deus salutaris noster.* Si mulieres speculum suum, in quo faciem suam respiciunt, cum amiserint, diligenter quærunt, & curiosè tergunt à pulvere & à sorde: multo ampliùs speculum interioris hominis debemus & invenire & tergere & inspicere, ut in eo totam turpitudinem nostram valeamus deprehendere, & ita per cognitionem nostram ad cognitionem Dei pervenire.

Cap. LII. Cognitionis tres gradus. Psal. 83. 7. Mentis dilatatio. Mentis sublevatio. Mentis alienatio. Mens hominis speculum. a Ex Hug. Vict. lib. 3. de arca morali c. 6. Sed peccato obscuratum. d Apud Hug. illo speculo. Quomodo tergendum. Psal. 84. 5.

Duo nobis necessaria sunt ut nos cognoscamus, videlicet quales simus ad malum, & quales ad bonum. Proni sumus ad malum, & si misericordia Dei non teneret nos, in omne vitium possemus cadere, nec inde surgere, nisi misericordia Dei subsequeretur, quæ nos sublevaret. Hoc bene cognoscebat Propheta cùm dicebat, Domine, misericordia tua ante oculos meos, quæ me custodiat: & misericordia tua subsequatur me, quæ me erigat. Invalidi sumus ad bonum, nec sine Dei gratia bonum facere, vel in aliquo bono perseverare possumus. Istud etiam Apostolus sciebat, cùm dicebat, *Gratia Dei sum id quod sum:* & quia gratia ejus in me vacua non fuit, gratia ejus in me manet. Hanc geminam cognitionem sui habuit Abraham cùm diceret, *Loquar ad Dominum meum, cùm sim pulvis & cinis.* Re vera pulvis est homo. Sicut enim pulvis ex quacumque parte venti impellitur, & in aliam aream dejicitur, & ibi remanet: sic homo in omne vitium cadere potest, nec adjicit ut resurgat, nisi misericordia Dei ei subveniat. Cinis etiam est homo; quia sicut cinis nec profert germen ex se, nec susceptum semen germinat, sic homo nec bonum facere, nec in aliquo bono perseverare sine gratia Dei potest. Idcirco maximas grates Deo referre debemus, quia & multa bona nobis concessit, & multa mala quæ fecimus, nobis condonavit, & à multis malis servavit, quæ facere

Cap. LIII. Ad notitiam sui duo necessaria. Psal. 25. 3. Psal. 22. 6. 1. Cor. 15. 10. Gen. 18. 27. Homo pulvis. Et cinis. V. Aug. l. 2. Conf. c. 7.

Gratiæ Dei quanta debeamus.

potuimus, sicut alia multa quæ fecimus. Quidquid enim mali non fecimus, eo miserante non fecimus. Nam si ipse permisisset, et utique fecissemus, aut opere aut voluntate. Et ideo nescio utrùm eum ampliùs diligere debeamus pro his quæ nobis dimisit, an pro his à quibus nos immunes servavit. Licèt enim ea non fecimus, nos quasi fecisse, & eum quasi dimisisse, existimare debemus; quando quidem ea vel voluntate utique fecissemus, si ipse permisisset. Quisquis in veritate se ita cognoscit, humilis est coram Deo & hominibus; diligit Deum propter Deum, & omnes homines propter Deum, & si perfectam caritatem habet, nullum judicat, nullum accusat, nullum condemnat, non servat iram, non movet rixas, non seminat discordias, non fovet nocentes, non persequitur innocentes, non odit arguentes se; non facit furtum, non falsum testimonium, non perjurium; nulli detrahit, nulli nocet, nullum odit, sed omnes diligit. Scriptum est, *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* * Sic enim Deo familiaris est caritas, ut in eo habitare nolit, in quo caritas non fuerit. Qui ergo caritatem habet, Deum habet; quia *Deus caritas est.* Et qui unum hominem habet odio, Deum perdit, & bonum quod facit. Quipropter unusquisque provideat, ne propter unius hominis odium Deum perdat, & omne bonum.

Hæc notitia parit humilitatem, caritatem &c. — *Rom. 13. 8.* — ** V. Manuale c. 25.* — *1. Joh. 4. 16.*

CAPUT. LIV.

Hominis duplex bonum. — ** Ex Hug. Vict. l. 1. de Sacram. fid. p. 6. c. 6.*

NUNC revertamur ad speculum nostrum, & videamus quomodo per cognitionem nostri possimus adscendere ad cognitionem ipsius Dei. Duplex est natura hominis. Una interior, quæ est ipse homo, quoniam mens uniuscujusque est ipse: altera exterior, id est, corpus. [* Ex duplici natura compactus est homo, & ideo ut totus beatificaretur, duo illi bona Deus à principio præparavit: unum visibile, alterum invisibile; unum corporale, alterum incorporale: ut in uno sensus carnis ad jocunditatem foveretur; in altero sensus mentis ad felicitatem repleretur. * Idcirco duplici sensu rationalis anima instructa est, ut visibilia caperet per sensum carnis, invisibilia per sensum mentis; quatenus visibilia & invisibilia ad cognitionem & dilectionem creatoris illam excitarent.] Omnium namque humanarum actionum ad hunc finem currere debet intentio, ut vel divinæ imaginis in nobis similitudo instauretur, vel hujus vitæ necessitati consulatur. Quæ verò in nobis divinam similitudinem reparant, duo sunt, id est, speculatio veritatis, & exercitium virtutum: quia in hoc homo similis est Deo, quòd sapiens & justus est. [* Ea si quidem perfectiùs auctorem suum manifestant, quæ illius similitudini viciniùs appropinquant. Hoc autem est mens rationalis, quæ excellenter & propriè ad similitudinem illius facta est: & tunc citiùs Creatorem suum, quem non videt, agnoscit, cùm se ipsam ad illius similitudinem factam intelligit. In hoc ergo primum Trinitatis vestigium inventum est, cùm agnoscere cœpit ipsa quod erat in se, & ex eo consideravit quod erat supra se. * Vidit enim quod ex se ipsa nascitur sapientia quæ in ipsa est, & diligit ipsa suam sapientiam; & procedit amor ex ipsa & sapientiâ suâ, quo amat ipsam genitam de se, & in se manentem non dividit à se. Et apparent tria quædam in uno, mens, sapientia & amor. Et est sapientia de mente, & de mente & sapientia procedit amor; & surgit trinitas, & non recedit unitas: & sunt simul trinitas & unitas.] [* Hæc sic in nobis. Verùm longè meliùs ratio suadet in Deo. Deus namque cùm sit origo omnis sapientiæ, & semper sapientiam habuit, & semper eam dilexit, & quia semper dilexit, semper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ipse genuit, & semper cum illo fuit, quia genita se à gignente non dividit; semper gignitur, quia æterna; semper genita est, quia perfecta; nec cùm gignitur inchoans, nec cùm genita est cessans. Qui genuit, Pater est; qui genitus est, Filius est; & qui ab utroque procedit, Spiritus-sanctus est. Pater à nullo est, Filius à solo Patre est, Spiritus-sanctus simul à Patre & à Filio est: & hæc tria a una in Deo esse substantialiter oportet fateamur. Sed quia ille qui genitus est, non potest esse ille à quo genitus est; neque qui à gignente & genito procedit, potest esse ille & qui est gignens, & qui est genitus: inexpugnabili ratione veritatis cognoscere cogimur in deitate personarum trinitatem, & substantiæ unitatem, & majestatis æqualitatem.] [* Pater ergo & Filius & amor Patris & Filii unus Deus sunt, & uno amore se diligunt, quia unum sunt: nec aliud est quod quisque amat in altero, quàm quod quisque amat in semetipso. b Nec aliud est quod quisque est, quàm quod alter est;] ideo est necesse, ut quisque amet se ipsum, & ad invicem quisque alium. Hanc caritatem & hanc trinitatem Deus Pater nobis manifestavit, cùm propter nimiam caritatem suam qua nos dilexit, * misit Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut nos salvaret; misit etiam Spiritum-sanctum, quo nos adoptaret in filios. Filium dedit in pretium redemtionis, Spiritum-sanctum in privilegium amoris, se denique servat hereditatem adoptatis.

** Ex ead. loco c. 5.* — *Sensus duplex.* — *Actionum ejus intentio.* — ** Ex eodem lib. 9. 3. 1. 21.* — *Trinitatis notitia duce ratione.* — ** V. Hugonem Summæ sent. Tract. 1. c. 6.* — ** Ex ead. Eruditionis didascal. l. 7. c. 21.* — *a Apud Hug. unum.* — ** Ex ead. lib. c. 23.* — *b Apud Hug. quia non aliud.* — *Ephes. 2. 4.* — *Rom. 8. 3.* — ** Ita Manuale c. 26.*

CAP. LV.

Trinitatis nomina sunt pietatis.

PATER, & Filius, & Spiritus-sanctus nomina sunt pietatis, nomina dulcedinis, nomina suavitatis & amoris. Quid enim dulcius Patre, & tanto patre, tam dulcissimo atque misericordissimo? Quid suavius Jesu Christo? Salvator noster totus est unctus, totus est pius, totus est dulcis atque suavis. Quid amabilius & quid suavius & quid sanctius Spiritu sancto? Amor Patris & Filii ipse est, per quem omnes sunt sancti quicumque sunt sancti. Considerare ergo quanta sit illa gloria, quàm ineffabilis lætitia cùm ad Deum Patrem veniemus, & ille ponet nos in suo regno tamquam filios & heredes, Jesus Christus tamquam fratres & coheredes, Spiritus-sanctus unum nos spiritum esse faciet cum illis: ipse si quidem est indissolubile vinculum Trinitatis & amoris. Tunc introibimus in potentias Domini, & videbimus civitatem illam de qua tam gloriosa dicta sunt. Vita si quidem illius civitatis est quieta, pax tranquilla, felicitas perpetua, pulcritudo admirabilis, species laudabilis, jocunditas concupiscibilis, gloria desiderabilis, gaudium perenne, festivitas continua, cantica dulcissima. Ibi sunt quæ corda omnium in quamdam ineffabilem dulcedinem atque jocunditatem convertunt. Sunt ibi gaudia æterna, quæ suavitatem infundunt, & corruptionem non inducunt, semper reficiunt & numquam deficiunt, pascunt & perseverant integra, ad fruendum se exhibent & permanent incorrupta. Dulcedo illius civitatis infundit se ad suavitatem, species ad jocunditatem, visio ad delectationem. Omnis pulcritudo ibi est, ubi summa pulcritudo est. Quanta namque pulcritudo ibi est, ubi rerum omnium species sine defectu vigent, sine transitu permanent, sine corruptione consistunt, sine mutabilitate æternæ sunt? Si tam pulcrum est quod verè pulcrum non est, quid est quod pulcrum est? O civitas sancta, civitas speciosa, quidquid in te est, totum pulcrum est, suave est, jocundum est, unum bonum est, & omne bonum in ipso est. Quidquid enim nominare boni possum, totum ibi est: quia omnia bona in uno sunt, & omnia unum sunt. Hujus tanti boni amor & desiderium cùm [* me aliquando tangit, vehementer atque suaviter afficit, & nescio quò, quodammodo à memetipso abstrahit. Subitò enim innovor & totus immutor, rapior affectu, trahor desiderio, & bene mihi esse incipit ultrà quàm dicere sufficiam. Exhilaratur conscientia, in oblivionem venit omnis præteritorum dolorum memoria, exsultat animus, clarescit intellectus, accenditur affectus, cor illuminatur, desideria jocundantur. Jamque alibi, nescio ubi, me esse video.] Video namque, sed quasi adhuc de longè, choros Angelorum & Archangelorum psallentium & laudantium Deum. Unum est enim ibi omnium opus, contemplari mirabilia Dei, eumque laudare in operibus suis. Omnes contemplantur, * omnes lætantur, omnes delectantur in Deo: cujus adspectus pius, facies decora, eloquium dulce. * Delectabilis est ad videndum, suavis ad habendum, dulcis ad fruendum. Semper libet illum adspicere, semper habere, semper illo frui, & in illo delectari. Ipse per se placet & propter se: sufficit ad meritum, sufficit ad præmium. Nec aliquid est quod extra illum quæratur, quia totum in illo invenitur quod desideratur, & in illo totum amatur. Unum namque bonum est, & omne bonum in illo est. Hoc bonum soli boni habent & vident; amant & laudant laude perpetua.

Vitæ æternæ felicitas. — *Psal. 70. 16.* — *Psal. 86. 3.* — ** Ita lib. de dilig. Deo c. 16. ex Hugone de arra animæ.* — ** Ita Med. Bern. seu Hug. l. 1. de anima c. 4.* — ** Ex Hug. l. 7. Erud. didasc. c. 21.*

CAP. LVI.

Spiritus intellectualis. — ** Ex lib. Medit. c. 27.*

[* CUM considero qualis animæ natura sit, quæ carnem vivificare potest, sed semetipsam stringere in bonis cogitationibus, sicut desiderat, non potest; invenio quemdam intellectualem spiritum per Creatoris potentiam viventem, & corpus quod sustinet vivificantem, sed tamen vanitati subditum, mutabilitati subjectum, quem sæpe lætitia extollit, timor afficit, iniquitas mortificat, justitia vivificat.] Vita siquidem animæ Deus est, mors animæ peccatum. Anima namque quæ peccaverit ipsa morietur: quæ autem judicium fecerit & justitiam, vivet & non morietur. Ita immortalis est anima, ut mori possit: ita mortalis, ut mori non possit. Immortalitate mortalis est, & mortalitate immortalis est. Quapropter miseris * mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu: quia & mors semper vivet, & finis semper incipiet, & defectus deficere nesciet. Mors perimet, & non exstinguet; dolor cruciabit, & pavorem non fugabit; flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit enim in igne obscuritas, in obscuritate pavor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in suppliciis dolorem sentient, & in doloris angustia pavore ferientur: & semper tolerabunt, & semper timebunt, quia sine fine semper cruciati vivent sine spe veniæ & misericordiæ; quod est miseria super miseriam. Si enim post tot millia annorum, quot capillos habuerunt omnes quicumque fuerunt & erunt, pœnas suas finire sperarent, multo leviùs eas sustinerent. Sed quia spem non habent nec habebunt, desperatione deficient, & ad tormenta non sufficient. De his per Isaiam scriptum est, *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur;* quia nec ipsi consumentur. Vermis conscientiam corrodet, ignis carnem comburet: quatenus qui auctori suo corde & corpore deliquerunt, corde simul & corpore puniantur. Cùm anima à beata vita separata erit, & corpus æternis suppliciis subjacebit, ibi metus & mæror, luctus & dolor. Tunc verè nihil lugere erit nisi flere, quia pœnitere tunc nulli poterit valere. Ibi erit tortor ardens, vermis corrodens, ignis consumens. Peccata detegentur, rei punientur, & hoc totum perenne. Quisquis enim ad tormenta ibit, jam non ampliùs exibit. Dolor combustionis eos foris cruciabit, pœna cæcitatis intus obscurabit. Videbunt autem illa * teterrima monstra dæmoniorum, & larvales facies eorum. Videbunt etiam tormenta inferni, & in tormentis sequaces suos quos inordinato amore contra Dei præcepta amaverunt; quatenus illorum interitus eos in augmento damnationis suæ affligant. Deum autem non videbunt, quod est omnium miseriarum miserius. Quis enim dicere potest, quanta pœna erit non videre Creatorem & plasmatorem omnium rerum, Redemtorem & salvatorem Filium, Regem cæli & terræ, & Dominum universitatis, per quem sumus, vivimus & sapimus?

Animæ vita & mors. — *Ezech. 18. 20.* — ** Ita Hugo Vict. l. 2. de Sacram. p. 18. c. 4.* — *Pœnarum æternarum gravitas.* — *Isaia 66. 24.* — ** V. Medit. Bern. c. 3.* — *Pœna præcipua.* — *Act. 17. 28.*

Idcirco necesse est ut nos undique circumspiciamus & ubique custodiamus, ne aut prava agamus, aut recta quæ præcepta sunt non agamus; ut bonis actibus expletis, cogitationibus non intumescamus. Multi namque ex virtutibus in internum per elationem corruerunt. * BONA desiderabiliter appetamus, mala solerter caveamus: ne sub specie bonorum ea faciamus, quoniam plerumque vitia se esse virtutes mentiuntur. Quisquis ergo meminit illicita se commisisse, studeat à licitis abstinere; & qui prohibita commisit, sibimet abscidat concessa. Qui verò adhuc peccatum suum plangit, perpetrare vitia timeat: & reprehendat se in minimis, qui meminit se deliquisse in maximis. Quantalibet namque virtute mens polleat, quantalibet gravitate vigeat, carnales tamen * puerile quiddam exteriùs extrepunt, & nisi juvenili quodam fervore infrenentur, ad fluxa quæque & levia mentem enervem trahunt: ubi si longa consuetudine observata fuerit, cùm exsurgere volueris, non poteris, mole malæ consuetudinis pressa. Quisquis ergo stat, videat ne cadat; & si ceciderit, velociter resurgat cordis compunctione, oris confessione, & operis sanctificatione. Sit humilior intra propriam conscientiam, sit ferventior atque promptior ad agendum pænitentiam, sit cautior ad custodiam.

De prudentia in sectandis bonis, & malis cavendis. — ** CAPUT LVII.* — ** f. sensus.* — *1. Cor. 10. 12.*

Qui enim solo beatitudinis supernæ desiderio temporalia ista

Gaudia æterna meditari.

contemnit, & nihil hujus mundi diligit, solamque æternam patriam appetit, magna mentis tranquillitate fruitur, in qua tanta Deum purius cernit homo, cùm solo solum invenit. * Nihil enim Deo præsentius, & nihil eo secretius. A turba ergo terrenorum desideriorum secessum mentis petamus, & inde à secreto cordis illicitarum cogitationum tumultus expellentes, intentione supernæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelemus, & in alta Dei contemplatione nos sublevemus. Contemplemur qui sint ipsi Angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ majestas visionis Dei, & quomodo Deus æternæ visionis suæ dulcedine sanctos suos reficiet. Nemo enim in hac vita dignè pensare potest quanta sit illa felicitas, Deum facie ad faciem videre, quanta suavitas illud melos angelicum audire, quanta jocunditas omnium sanctorum societatem habere. * Tantum enim unusquisque gaudebit de beatitudine alterius, quantum de suo gaudio ineffabili: & quot socios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libentius intueor, nihil delectabilius ad contemplandum invenio, quàm intimi amoris affectum, quo unusquisque tantum amabit alterum, quantum se ipsum; & Deum plus quam se, & omnes alios secum: & Deus plus illos quàm illi semetipsos, & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneum videbimus, nihil incompetens amabimus, nihil quod aures nostras offendat audiemus. Omnia namque sunt ibi consona, omnia læta, omnia pacifica. Unde consona, secura sunt omnia cælica jura. Ibi est omnis felicitas, omnis suavitas, omnis jocunditas, & omnis amœnitas, omnis pulcritudo & omnis dulcedo. Quidquid expedit & quidquid delectat, ibi est, omnes videlicet divitiæ & deliciæ, omnis requies & omne solatium.* Ibi est jugis tranquillitas, amœna serenitas, æterna jocunditas, jocunda & decora laudatio, & plena omnium bonorum cognitio. Quid ibi enim deesse potest, ubi Deus est, cui nihil deest? Quotquot ibi sunt, dii sunt: nec necesse est ut alter dicat alteri, *Cognosce Dominum.* Omnes enim cognoscunt eum, & vident omnes laudant & amant. Cognoscunt sine errore, vident sine fine, laudant sine fatigatione, amant sine fastidio. Semper vident, & semper videre desiderant; tam desiderabilis est ad videndum. Semper amant, & semper amare desiderant; tam dulcis est ad amandum. Et quanto ampliùs amant, tanto magis amare volunt; tam delectabilis est ad fruendum. In hac delectatione requiescunt pleni Deo, pleni omni benedictione & sanctificatione. [* Adhærentes semper beatitudini, sunt beati: contemplantes semper æternitatem, sunt æterni; juncti verò lumini, facti sunt lux; adspicientes semper incommutabilitatem, mutati sunt in incommutabilitatem.] Tanto libentiùs, quanto dulciùs, illum adspiciunt, cujus adspectus pius, facies decora, eloquium dulce. O beata visio videre Regem Angelorum in decore suo, videre Sanctum sanctorum, per quem omnes sunt sancti! Illum videre summa felicitas est, summa jocunditas, vita æterna, & vita beata.

De Quantit. animæ. 33. — *V. infrà c. 64.* — Beatorum gaudium mutuum. — Felicitas perfecta. — *Jerem. 31. 34.* — Negotia ac dotes. — *Ex lib. Medit. c. 27. unde & infrà cap. 36.* — *Isaia 33. 17.*

CAP. LVIII. Gratulatur piis Deo fruentibus.

Gaudete & exsultate justi; quia videtis quem amastis, habetis quem desiderastis diu, tenetis quem numquam amittere timetis. Propterea cantate & exsultate ei, quoniam ipse est Dominus Deus vester gloriosus & speciosus, ipse est salus & vita, honor & gloria, pax & omnia bona. Quanta pax ibi est, ubi nulli vestrûm quidquam repugnat vel ab alio vel à se ipso, sed ipse Dominus regit vos, & nihil vobis deerit? Ipse disposuit vobis regnum, ut edatis & bibatis super mensam suam in regno suo. Gustate ergo & videte, quoniam suavis est Dominus. Suavis est ad videndum, suavis est ad gustandum. Nec dici potest quantam habeat in gustu voluptatem, quantam in sapore jocunditatem, quantam in odore suavitatem. Tantæ suavitatis magnitudinem vos qui experti estis, nobis qui numquam tale quid gustavimus, intimare non potestis. Tamquam si quis mellis dulcedinem ei qui numquam dulce gustaverit, verbis indicare velit, profectò nec illi saporis illius suavitatem, quam numquam ore percepit, auribus capiet; nec ille dulcedinem, quam justus voluptate cognovit, verbis poterit indicare.

Psal. 22. 1. Luc. 22. 29. & 30. Psal. 33. 9. — Gaudium, suum experti nequeunt enarrare.

CAP. LIX. *Hugo l. 2. de Sacram. p. 18. c. 21.*

Væ mihi misero, qui numquam sentio quod sentitis, nec ibi sum ubi vos estis. In loco refrigerii lucis & pacis vos estis, ubi [u] esse vestrum non habebit mortem, nosse vestrum non habebit errorem, amare vestrum non habebit offensionem, gaudium vestrum non habebit mœrorem: ego verò in regione umbræ mortis nescio finem meum, nescio si dignus sim amore vel odio, nescio quando de corpore egrediar. Egrediar, sed nescio quando, & fortassis dies iste supremus est: propterea tremo & paveo quotidie mortem exspectu, quæ ubique mihi minatur, diabolum suspectum habeo, qui ubique mihi insidiatur; timeo & pavesco ultimam discussionem & iram districti judicis, ne pro peccatis meis mittat me in gehennam ignis. Et sicut indicare non potestis mihi gaudium & lætitiam vestram de visione Dei: sic ego sufficienter non possum vobis exponere necessitates & infirmitates quas patior, iniquitates & peccata quæ feci, culpas & infinitas negligentias quas egi, & quotidie indesinenter ago corde, ore, opere, & ferè omnibus modis quibus humana fragilitas Deum offendere potest. Vos igitur qui meruistis consortes fieri supernorum civium, & perfrui æternæ claritatis gloriâ, orate pro me ad Dominum, ut educat me de isto carcere, in quo teneor captivus & ligatus. Mens etenim cæca & vaga est, qualitate earum rerum quas respicit, variatur, & juxta quod adspicit, cogitatio illius sensusque mutatur: cùmque stare in semetipsa nititur, à semetipsa aliquo modo etiam nesciendo derivatur, & ab unaquaque re cui intendit, fastidio impellente removetur. Dum enim inhianter cogitanda appetit, & repentè cogitata fastidit, docetur quod aliunde pendet, ibique posita non requiescit. Ad Deum quippe solum suspensa est, à quo formata est. Sed quia omne quod ipsa appetit, minus est, jure ei non sufficit quidquid Deus non est. Hinc est quòd * huc illuc dispergitur, & per multa distrahitur, quærens requiem ubi non est. Delectationis videlicet amœna quærit, quò pauset. Sed quia unum Deum, quem sufficienter habere poterat, dereliquit: nunc per multa ducitur; ut quia qualitatem rerum satiari non potest, saltem varietate satietur.

Eccl. 9. 1. — Ut ferias suas deplorat. — Invocat sanctos. *Gen. 40. 14.* — Mentis mutabilitas unde, & quid nos docet. — *Ex Medit. B. ven. qui liber est apud Hug. 1. de anima c. 10.*

Propterea necesse est ut mentem nostram per diversa sparsam colligamus, & in una æternitatis desiderio componamus. In contemplatione namque Creatoris hoc adepturi sumus semper, ut una mentis stabilitate perfruamur, hoc est, cum labore nunc conantes imitemur, quod post in manere gaudentes accipiemus. * Animas itaque nostras terrenis subducere curis studeamus, subducere ærumnis, ut in civitate Domini virtutum liceat horâ unâ vel dimidiâ, cogitatione & aviditate versari. Consideremus, & quantum possumus æstimemus, qualis sit illa gloria, quanta lætitia, quæ sollemnitas, quæ veneratio, quod tripudium civium supernorum, qui assiduè Dominatori laudem perferunt, honorem deferunt, devotionem offerunt, depromunt canticum novum, canticum lætitiæ, inæstimabili quodam clamore, quia ferventissimo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cælesti jubilatione, spiritali modulatione. Ipse si quidem est eorum verus cibus, plena satietas, æterna mansio, summa beatitudo æternæ lætitiæ, salus æterna, indeficiens virtus, & vita immortalis.

Mentis ad cælestia revocandæ necessitas. — * CAP. LX. — Adspirat in ad regnum.

Sæpius hæc meditor, illuc adscendere nitor.
Suspiro, frendo, precibus, votis ibi tendo.
Atque modo miro quæ sint ibi quantaque gyro.
Meus hæres Christus, cor delectatur in isto.
Illuc acclamat, gaudet, stupet, & veneratur.

jam tanto dulcius, quanto sæpius; aviditate quidem multa, sed satietate nulla: tam rara est hora, & brevis mora. O si umquam in pace in idipsum dormiam & requiescam, ut inhabitem domo Domini omnibus diebus vitæ meæ! Si umquam videre potero illum tam desiderabilem, in quem Angeli prospicere desiderant, ut possim dicere, Ecce quem concupivi video, quem optavi jam teneo. Quando veniam & apparebo ante faciem Domini, ad videndum eum in bonitate electorum suorum, ad lætandum in lætitia gentis suæ, ut laudetur cum hereditate sua? Quando videbo civitatem illam de qua dictum est, *Plateæ tuæ Jerusalem sternentur auro mundo, & in te cantabitur canticum lætitiæ, & per omnes vicos tuos ab universis dicetur halleluia.*

Psal. 4. 9. Psal. 26. 4. — *1 Petri 1. 12. Psal. 41. 3. Psal. 105. 5. Tobiæ 13. 22.*

O civitas sancta, civitas speciosa, de longinquo te saluto, ad te clamo, te requiro. Desidero enim videre te, & requiescere in te: sed non sinor carne retentus. O civitas desiderabilis, muri tui lapis unus, custos tuus ipse Deus, cives tui semper læti; semper enim gratulantur in visione Dei. Non est in te corruptela, nec defectus, nec senectus, nec ira: sed pax perennis, gloria sollemnis, lætitia sempiterna, sollemnitas continua, verè tantùm gaudium & exsultatio, flos & decus juventutis & perfectæ salutis. Non est in te heri nec hesternum, sed est idem hodiernum. Heri si quidem vestrum & pridem sempiternum & idem. Tibi salus, tibi vita, tibi pax est infusa, tibi Deus omnia. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Sicut enim lætantium omnium habitatio est in te. Nullus in te timor, tristitia nulla, desiderium omne transit in gaudium, dum præstò est quidquid optatur, & quidquid desideratur abundat. Omnes cives tui superaffluentem mensuram gaudiorum accipient, ut palàm omnes in commune gaudeant, gaudeant in immensum. Lætabuntur omnes in unum, cùm habitaverint fratres in unum, cùm occurrerint omnes in unum. Denique omnes fient unum, sicut orare dignatus est pro familia sua, qui pro reverentia dignus est obtinere: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis unum sint.* Lætabitur itaque universitas illius civitatis, lætabitur unitas, lætabitur civitas, cujus participatio in idipsum. Lætabitur sponsa in osculis & amplexibus sponsi, lætabitur & exsultabit gratulabunda, & laudans eum in sæcula sæculorum. Sic & gaudebit sponsus super sponsam, & lætabitur Dominus in omnibus operibus suis, videns ea quæ fecit, & quidem valde bona. Lætabitur & Pater, & per Unigenitum multos adoptionis filios obtinebit. Lætabitur etiam Filius, ut primogenitus in multis fratribus, quos in communionem paternæ hereditatis dignanter adscivit. Nec minùs inclitis Spiritus-sancti, per quem adoptati fuerint, complacebit. Novis etiam gaudiis & ineffabilibus votis ab illis quoque vicinis potestatibus Angelorum, summo pastori & summo bono gratulantibus, super inventa & mirabiliter reportata centesima ove canetur. * In his paterna gloria, in his voluntas Spiritus, exsultat in his Filius, cælum repletur gaudiis. Quòd verò ipsi redempti fuerint à Domino, quàm devotè confitebuntur & dicent, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Lætitia si quidem sempiterna erit in eis, & exsultationes Dei in gutture eorum in æternum, & in sæculum sæculi, in perpetuas æternitates. Beati omnes qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: cùm videbimus te in te, & nos in te, & te in nobis, visione continua & felicitate perpetua.

Civis gloriosa. — *Psal. 86. 3.* — *Psal. 85. 6. & 7.* — *Johan. 17. 21.* — Cælestium civium gaudia. — *Isa. 62. 5. Psal. 103. 31. Gen. 1. 31. Rom. 8. 29.* — *Luca 15. 5. & 6.* — * *Ex Hymno de Apost.* — *Psal. 106. 1. Isaia 61. 7. Psal. 149. 6. Dan. 12. 3. Psal. 83. 5. Psal. 35. 9.*

Anima in essentia est simplex, in officiis est multiplex. Habet enim septem actionis gradus, quibus vires suas atque potentiam ostendit. [* Primus est vivificatio, secundus sensus, tertius ars, quartus correctio, quintus tranquillitas seu puritas, sextus contemplatio, septimus quies: * in primo gradu sive actu anima præsentiâ suâ corpus vivificat, colligit in unum, atque in unum tenet. In secundo per sensus ad ista exteriora disponenda se extendit. In tertio diversas artes comprehendit. In quarto, ex quo bonitas incipit atque omnis vera laudatio, se inquinatam mundat, atque ad puritatem præparat. Inde, cùm jam fuerit ab omni labe mundata maculisque diluta, puritatem tenet. Aliud est enim puritatem efficere, aliud tenere. Tunc verò ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, id est, in ipsam contemplationem veritatis, & ille est gradus sextus. Jam verò in illa visione seu contemplatione, quæ est septimus gradus, qui est quies vel potius quædam mansio, manet anima, gaudet & lætatur & delectatur. Aliud est enim mentis oculum in id quod videndum est dirigere, aliud est ipsum tenere. Primum gradum communem habemus cum arbustis, secundum cum bestiis, tertium cum doctis & indoctis. * In hoc tertio gradu

CAPUT LXI. Septem actionis gradus in anima. — * *Ex lib. de Quantit. animæ c. 35.* — * *Ex cap. 33. ejusdem lib. n. 70. &c.* — [u] *Ex cap. 35.*

Veritatis contemplatio.

Deus animam innectit, id est, ducere incipit, pergat in quarto, confirmat in quinto, introducit in sexto, pascit in septimo. In contemplanda autem veritate quæ sit voluptas, quæ sollemnitas sine fine visionis Dei, quæ claritas sine defectu annosis, ardor non crucians, sed delectans, quantum desiderium visionis cum satietate, & quanta satietas cum desiderio, qui fructus veri & summi boni, quæ serenitas, quæ amœnitas, quæ jocunditas, quid ego dicam? * Dixerunt magnæ quædam & sanctæ animæ, quas ista vidisse ac videre credimus. Nos ergo si cursum eam, quem nobis Deus proposuit, quem tenendum suscepimus, constantissime tenuerimus, per Dei gratiam ad illud verum & summum bonum perveniemus. * Implendis ergo mandatis Dei religiosissime atque constantissime ac vigilantissime operam demus, quoniam non est alia fuga de tantis malis ad tantum bonum. * Religio si quidem vera est, qua se anima reconciliatione Deo religat, à quo se velut peccato abruperat.]

* Ex cap. 33. n. 76.
* Ex cap. 30. n. 80. Religio vera.
* Ibid. n. 80.

Ex Hildeberto Cenom. de querimonia carnis & spiritus. Rursum de 7. actibus animæ juxta Aug.

Vis animæ nostræ septem sibi vindicat actus.
Vivificat, format, varias amplectitur artes
Corrigit excessus, virtutibus instat, in ipsam
Dirigit intuitum deitatem, gaudet in illa.
Seminibus quoque primus inest, animalia bruta
Participant alium, donum nostræ proprietatis.
Tres sunt & superum & inferi tamen antesmantur.
Ex actu primo vegetantur corpora, crescunt,
Procedit inde vigor, nexus, complexio, motus,
Et status & species, & convenientia quædam.
Ex alio tangit, videt, audit, gustat, odorat,
Odit, amat, petit apta sibi, contraria vitat.
Solvitur in somnos, in somnia mente vagatur,
Præteriti meminit, venturis instat, agitque
Plurima, quæ sensu non & ratione geruntur.
Tertius ingenuas variasque perambulat artes,
Quodque vel ingenium vel disciplina ministrat,
Colligit, & vasto profectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis revocat, mentisque reatus
Abjurare docet, & bene agnoscere sese
Incipit, inque novum induit transitura decorem.
Discimus ex quinto naturæ lege teneri,
Res inconcessas virtutis amore cavere.
Concessis aliquid etiam sine teste carere.
Sextus in adspectum solis lucisque supernæ
Penè parem superis animam rapit immaculatam.
Septimus adstringit stabilique subarrat amore,
Collateratque Deo, quam dotem jam speculatur.
Qui thalami, quis cultus eam, quæ lecta serenent,
Quis dicat, mea sponsa veni? Dicere beritæ,
Majoresque animæ, nec eis tamen aut ea virtus,
Aut ea lingua fuit, quibus hæc aperire liceret.
Excedit sensus mentiumque recondita metas.

CAPUT. LXII.

* Ex Bernardo Ser. 83. in cant. n. 1. Qualis anima esse debeat.

Ecce audisti anima mea quid sis & quid possis: modò audi qualis sis, & qualis esse debeas. [* Onerata es peccatis, irretita vitiis, capta illecebris, exsilio captiva, corpore carcerata, hærens luto, infixa limo, affixa membris, confixa curis, distenta negotiis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, suspicionibus inquieta, sollicitudinibus anxia, advena in terra inimicorum, coinquinata cum mortuis, deputata cum iis qui in inferno sunt. Sed hæc damnata & desperata est aspirare in spem veniæ & misericordiæ, & cum Rege Angelorum ducere sumere jugum amoris.] oportet te esse [* pudicam, verecundam, veridicam, pacificam, circumspectam, nihil penitus admittentem quod evacuet gloriam conscientiæ tuæ. In nullo tibi conscientia sit, quo erubescas præsentiam veritatis, quo cogaris avertere faciem tuam à lumine Dei. Et ut hic decor divinos oblectet adspectus, * prodeat foras, & diffundat se per membra & sensus corporis, quatenus inde relucecat omnis actio, sermo, adspectus, incessus, risus. Sit tamen risus ᵃ mixtus gravitate, & plenus honesti. Motus, * actus & usus totius corporis cùm apparuerit, sit actus purus, modestus, totius expers insolentiæ & lasciviæ, levitatis & ignaviæ. Sit sermo rarior, vultus hilarior, adspectus verecundior, incessus modestior. Talis animæ pulchritudo & mentis ingenuitas sic sollicita est cum bonâ conscientiâ famæ integritatem servare, ut juxta Apostolum provideat bona, non tantùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Talis itaque decor * relictis omnibus conti inhæret Deo, vivit Deo, nihil amat præter Deum, & quod amandum est propter Deum. Sollicite studet providere Dominum in conspectu suo semper, * cui conveniat ad contemplationem, quo illuminetur ad cognitionem; cui innitatur ad virtutem, quo informetur ad sapientiam, cui conformetur ad decorem, quo fruatur ad jocunditatem.] Beata anima cui datum est desuper ut bonum velit & noverit & possit, quatenus & voluntas adsit, nec facultas desit. * Væ mihi misero, qui ista verso in memoria, & scribo in charta, nec habeo in vita. Non quòd talis sim, qui ista scripsi, sed quòd talis esse vellem, & talem non esse non pudet.

* Ex ejusd. Ser. 85. n. 10.
* Ex num. 11.
ᵃ Al. gestus.
ᵃ Cor. 8. 21.
* Ex num. 11.
Psal. 15. 8.
* Ex num. 2.
* V. Medit. Bern. c. 8.

CAP. LXIII.

* Ex Proslogio Anselmi c. 1. Quærendus Deus.
* Ex cap. 2. Deus quid sit.
* Ex cap. 24.

Agnosce anima mea qualem te esse oporteat. [* Fuge ergo paululùm occupationes tuas, & abscondere modicùm à tumultuosis cogitationibus tuis. Intra cubiculum mentis tuæ, & exclude omnia præter Deum, & quæ adjuvent te ad quærendum eum: quem cùm inveneris, requiesce aliquantulùm in eo. Dic ergo anima mea Deo, dic. Quis es Domine, & quem te intelligam? Certè * tu solus es quod es, & tu es qui es: id es quo nihil majus cogitari potest, nec melius, nec jocundius. Vita es, sapientia, lux, veritas, bonitas, æternitas, summum bonum; tu tibi omnino sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent ut sint, & ut bene sint. * Invenisti anima mea quod quærebas: quærebas enim Deum, & invenisti eum esse quiddam summum omnium, quo nihil majus cogitari potest: & hoc esse vitam, sapientiam, lucem, veritatem, bonitatem, æternam beatitatem, & beatam æternitatem, & omne verum bonum. * Hoc bonum es tu Deus Pater. Hoc bonum est Verbum tuum, id est, Filius tuus; sic es tu simplex, ut de te non possit aliud nasci, quàm quod tu es. Hoc ipsum est amor unus & communis tibi & Filio tuo, id est, Spiritus-sanctus ab utroque procedens. Non enim à summa simplicitate procedere potest aliud, quàm quod est à quo procedit.] Gratias tibi ago Domine Deus meus, qui hanc gratiam mihi dedisti, ut te possem quærere, & invenire. In mente si quidem mea, quam ad imaginem & similitudinem tuam bonitate tua creasti, tria invenio, id est, memoriam, intelligentiam, & amorem, quibus tui possim reminisci, te intelligere & amare. In memoria namque mea manes, ex quo cognovi te: & in ea te reperio, cùm reminiscor tui, & delector in te. Mane ergo in ea piissime Deus, ut ibi possim te invenire, & requiescere etiam in te. Hæc enim est mea gloria, hæ sunt deliciæ meæ, hæc est lætitia cordis mei, cùm possum vacare tibi & videre quod sis. Tu es enim summa essentia, summa vita, summa sapientia, summa salus, summa lux, summa veritas, summa bonitas, summa æternitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa beatitudo, summa immortalitas, summa immutabilitas, summa unitas, summum bonum, * in quo est omne bonum, immo quod est omne & unum & totum & solum bonum.

Dei in mente nostra imago.
* Ex eod. lib. c. 23.

CAP. LXIV.

* Proslogii Anselmi totum cap. 24. Excitatio ad cogitationem summi boni.

* Excita nunc anima mea, & erige totum intellectum, & cogita quantum potes, quale & quantum sit Dei bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentè quàm delectabile sit illud bonum, quod continet jocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tantò differentem, quantò differt Creator à creatura. Si enim bona est vita creata, quàm bona est Vita creatrix? Si jocunda est salus facta; quàm jocunda est Salus quæ fecit omnem salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum; quàm amabilis est Sapientia, quæ omnia creavit ex nihilo? Denique si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio in illo qui fecit ipsa delectabilia?

* Item totum cap. 25. In eo omnia bona.

* O qui hoc bono fruetur, quid erit, & quid illi non erit? Certè quidquid volet erit, & quidquid nolet non erit. Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia oculus non vidit, nec auris audivit, nec cor hominis cogitavit. Cur ergo per multa vagaris, homuncio, quærendo bona animæ tuæ & corporis tui? Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; & sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; & satis est. Quid enim amas caro mea? Quid desideras anima mea? Ibi est quidquid amatis, ibi est quidquid desideratis. Si delectat pulchritudo; *Fulgebunt justi sicut sol.* Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit; *Erunt similes Angelis Dei*: quia *seminatur corpus animale & surget corpus spiritale*, potestate utique, non natura. Si delectat longa & salubris vita; ibi est sana æternitas, & æterna sanitas: quia *justi in perpetuum vivent*, &. *salus justorum à Domino.* Si satietas; satiabimur cùm apparuerit gloria Domini. Si ebrietas; *Inebriabuntur ab ubertate domus Dei.* Si melodia; ibi Angelorum chori concinunt sine fine Deo. Si quælibet munda voluptas; torrente voluptatis deitatis suæ potabit eos Dominus. Si sapientia; (*omnes erunt docibiles Dei*: quomodo) ipsa sapientia ostendet eis se ipsam. Si amicitia, diligent Deum plus quàm se ipsos, & invicem tamquam se ipsos; & Deus illos plus quàm illi se ipsos, quia illi illum & se & invicem per illum, & ille illos per se ipsum. Si concordia; omnibus illis erit una voluntas, quia illis non erit nisi sola voluntas Dei. Si potestas; (*introibunt in potentias Domini*, &) omnipotentes erunt suæ voluntatis, ut Deus suæ. Nam sicut poterit Deus quod volet per se ipsum, ita poterunt illi quod volent per illum. Quia sicut illi non aliud volent quàm quod ille, ita quidquid illi volent, ille volet; & quod ille volet, non poterit non esse. Si honor & divitiæ; Deus suos servos bonos & fideles super multa constituet; immo filii Dei & dii vocabuntur, (& erunt:) & ubi erit Filius ejus, ibi erunt & illi, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si vera securitas; certè ita certi erunt, numquam ista vel potiùs istud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt nec se sua sponte illud amissuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum. ᵃ Gaudium vero quale aut quantum, ubi tale ac tantum bonum invenitur? Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, immo obrutum ærumnis, quantum gauderes, si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua. Sed certè si quis alius, quem omnino sicut te ipsum diligeres, eamdem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minùs gauderes pro eo, quàm pro te ipso. Si verò duo vel tres vel multo plures haberent idipsum, tantumdem pro singulis, quantum pro te ipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in illa perfecta caritate innumerabilium beatorum Angelorum & hominum, ubi nullus minùs diliget alium quàm se ipsum, ᵇ erit gaudium innumerabile. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum; quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum in illa perfecta felicitate? ubi sicut unusquisque plus amabit sine comparatione Deum, quàm se ipsum, & omnes alios secum; ita magis gaudebit absque æstimatione de Dei felicitate, quàm de sua & omnium aliorum secum. Sic Deum diligent toto corde, tota mente, tota animâ, ut totum cor non sufficiat dilectioni: & sic gaudebunt toto corde, ut totum cor non sufficiat plenitudini gaudii.] tantum est gaudium. Deus infinitæ misericordiæ, fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes tanti gaudii. Tu es enim gaudium plenum, beatitudo summa: tu es id quo nihil melius desiderari potest, nihil beatius vel utilius possideri.

Mat. 13. 43.
Matt. 22. 30.
1. Cor. 15. 44.
Sap. 5. 16.
Psal. 36. 39.
Psal. 16. 15.
Psal. 35. 9.
Ibidem.
Johan. 6. 45.
* Quæ parenthesi illa & infra clauduntur, Anselmo addita sunt.
Psal. 70. 16.
Matt. 25. 23.
Johan. 17. 24.
Rom. 8. 17.
ᵃ Adde ex Ans. nec aliquid Deo potentius invito Deum & illos separaturum.
ᵇ Anselmus, non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis, quam pro se ipso.

CAP. LXV.

In beatis triplex fruitio Dei.

In illa æterna beatitudine & perfecta, Deo triplicater fruemur, videntes eum in omnibus creaturis, & habentes eum in nobis ipsis, & quod his omnibus ineffabiliter jocundius erit atque beatius, ipsam quoque cognoscentes in semetipsa Trinitatem, & gloriosam illam sine ullo ænigmate mundo cordis oculo contemplantes. In hoc enim est vita æterna & perfecta, ut cognoscamus Patrem & Filium cum sancto Spiritu, & videamus Deum sicuti est, id est, non eo

Johan. 17. 3.
1 Johan. 3. 2.

modo sicuti inest nobis aut creaturis, sed sicut est in semet ipso. Verumquam magna est beatitudo illa, & quàm abscondita abscondis tuis timentibus te. [1. Cor. 2. 9.] Oculus non vidit, auris non audivit, & in cor hominis non ascendit, quanta caritas, quanta suavitas, quanta jocunditas [Philip. 4. 7.] maneat nos in illa cognitione. Pax Dei est in illa quæ exsuperat omnem sensum & intellectum, & quanto magis omnem sermonem nostrum? Quod ergo nulli donatum est experiri, nullus convenienter effatur. [Luca 6. 38.] *Mensuram*, ait Dominus, *bonam dabit in sinus vestros, confertam* in interiore homine, *coagitatam* in exteriore, *supereffluentem* in Deo ipso. Ibi cumulus felicitatis erit, ibi supereminens gloria, ibi supereffluens beatitudo. Nam quomodo videndus sit in creaturis, quomodo in nobis habendus, possumus vel ex parte conjicere, [Rom. 8. 23.] in ipsis nimirum quos accepimus jam primitiis spiritus. Co- [Psal. 138. 6.] gnitio autem in Deo ipso illa adhuc nobis incognita est, mirabilis facta est, confortata est, et non possumus ad eam. At vero quemadmodum in creaturis videndus sit, aliquatenus possumus intelli- B gere, nimirum cum & modo videatur in ipsis. Unde & apostolo [Rom. 1. 20.] Paulo teste, *Per ea quæ facta sunt, Dei invisibilia conspiciuntur.* Unde quantumcumque proficiat quis intelligendo conspicere quam potentissime, quàm benignissime, quam prudentissimâ majestas æterna omnia fecerit, cuncta regat, ordinet universa; proximum modicum est ab eo quod comprehendat. Veniet autem quando jam visione & contemplatione atque gaudio ineffabili consequemur. [Apoc. 14. 4.] Agnum quocumque ierit, & in omnibus consequemur creaturis, ut in omnibus gaudeamus: sanè in omnibus, sed non aliunde quàm de ipso, sicut & ipse alius non fruitur, sed se ipso. Jam vero & in nobis quemadmodum habendus sit, in parte possumus cogitare.

[In Beatis vis animæ triplex implenda.] Constat enim animarum esse triplicem naturam. Unde & sapientes mundi hujus animam humanam rationalem, concupiscibilem, C & irascibilem esse tradiderunt: quam triplicem vim animæ, ipsa quoque natura & quotidiana experimenta nos docent. Porro quemadmodum circa rationale nostrum & scientia & ignorantia constant, tamquam habitus & privatio; sic & circa concupiscibile, desiderium & contemptus, & circa id quod dicitur irascibile, lætitia pariter & ira versantur. [1. Cor. 1. 7.] Implebit ergo Dominus rationale nostrum lumine sapientiæ; ita ut penitus nobis nihil desit in ulla scientia. Im- [Matth. 5. 6.] plebit concupiscibile nostrum fonte justitiæ, ut omnino desideremus eam, & ea penitus repleamur, sicut scriptum est: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Nulla enim alia res implere potest desiderium animæ, nulla alia præter justitiam beatificare potest animam. Cùm ergo repleverit Deus concupiscibile nostrum justitiâ, quæcumque respuere debet anima, respuet; & quidquid debet concupiscere, concupiscet; & ex omnibus his magis appetet quod magis fuerit appetendum. Meritò denique con- D cupiscibili nostro justitiam attribuimus, ex quo nimirum justi aut injusti reputamur. Jam vero quod dicitur in nobis irascibile, cùm repleverit illud Deus, profectò erit in nobis tranquillitas, & in summam lætitiam atque jocunditatem replebimur pace divina. Et vide si non in his tribus perfecta sanè, quantum ad animam spectat, beatitudo consistit, quando scientia jam non inflabit propter justitiam, & jam non contristabit propter lætitiam, ut cesset jam proverbium illud, *Qui apponit scientiam, apponit dolorem*: quando ju- [Eccle. 1. 18.] stitia nec indiscreta erit propter scientiam, nec onerosa propter lætitiam: quando lætitia nec suspecta erit propter scientiam, nec impura propter justitiam.

Sed in his omnibus nihil homo noster exterior accepit. Ipsi ergo, ut [Corporis glorificatio quatuor dotes.] *inhabitet gloria* etiam *in terra nostra*, & juxta eumdem* Prophetam, [Psal. 84. 10.] repleatur majestate Domini omnis terra, quatuor sunt quærenda, [Psal. 71. 19.] quem constat ex quatuor elementis compactum esse. Nec mireris [* f. Psalmista.] quod pluribus videtur indigere, cui nunc indigentiæ locus est. Unde Propheta in Psalmo: *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter* [Psal. 62. 2.] *tibi caro mea.* Habebit ergo terra nostra immortalitatem, ne jam [Immortalitas.] timeat denuo se in pulverem redigendam. Resurgens enim corpus nostrum, jam non moritur, mors illi ultrà jam non dominabi- [Rom. 6. 9.] tur. Sed * prodiderit, si forte contingat vivere cum miseriis & [* f. quid proderit &c.] ærumnis passibilitatis hujus, qua nimirum incessanter incorrupti- B bile hoc corpus affligitur: etsi non semel, utique semper moritur. [Impassibilitas.] Habebit certè omni modo à Deo impassibilitatem. Ab humoribus enim inordinatis caussas ajunt procedere passionum. Sed jam desiderat corpus nostrum levitatem, secundum eam nimirum quam ha- [Agilitas.] bet ex aëre portionem, ne ipso onere sit molestum. Tanta itaque futura est credenda corporum levitas & agilitas bonorum, ut possint si velimus, absque omni mora seu difficultate, ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem. Quid ultrà deest ad perfectam corporis beatitudinem? Sola utique pulchritudo. Hanc perfectissimam habitura, non immeritò possumus attribuere ei parti, quam habemus ab igne. *Salvatorem enim exspectamus*, ut ait Apostolus, *qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum denique corpori claritatis suæ, exhibens quod pollicitus est*: quoniam [Pulchritudo.] C *fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum*. Sicut ergo replebit ani- [Philip. 3. 20. & 21.] mas nostras Deus, cùm fuerit in eis perfecta scientia, perfecta ju- [Matth. 13. 43.] stitia, perfecta lætitia: sic replebitur majestate ejus omnis terra nostra, cum fuerit corpus immortale, impassibile, agile, configuratum denique corpori claritatis suæ. Et tunc veraciter dici poterit [Psal. 71. 19.] quod quidam poëta dixit, O terque quaterque beati. Nemo dignè [Philip. 3. 21.] pensare valet quanta erit illa lætitia, quanta gloria, quando Deum [* In lib. de conf. extra in Append.] videbimus ubique præsentem, & universis gubernantem. * Ita enim nobis notus atque conspicuus, ut videatur spiritu à singulis nobis, [Rom. 1. 14. ex L. 22. de Civit. Dei c. 29.] videatur ab altero in altero, videatur in se ipso, videatur in cælo novo, & in terra nova, atque in omni quæ nunc fuerit creatura. Ab omni malo liberati, & omni bono perfectè impleti, vacabi- [Apoc. 21. 1.] mus & videbimus, quia ipse est Deus, quo pleni erimus, quando [Psal. 45. 11.] erit omnia in omnibus. * Ipse nimirum erit finis desideriorum [1. Cor. 15. 28.] nostrorum, quem sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, si- [* Ex L. 22. de Civit. Dei c. 30.] D ne fatigatione laudabimus. Sed & ad hæc quis idoneus? Sine dubio qui fidelis invenietur super pauca quæ accepit militiæ suæ [Matth. 25. 21.] tempore, id est, super sensus, super actus, & super appetitus suos, quos suscepit regendos, ut in his probetur quàm fidelis sit domi- [1. Thess. 4. 4.] no suo. Sciat ergo servus Christi vas suum possidere in sanctificatio- [1. Cor. 6. 20.] ne & honore: & glorificet & portet Deum in corpore suo: sectetur [Heb. 12. 14.] pacem. Amen.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM DE AMICITIA.

OPUSCULUM *est Aelredi Rhievallensis in Anglia Abbatis, dialogi formâ conscriptum, & tres in libros ab ipso digestum; quod quidem inter alia ejus Opera prelo edita sincerum exhibetur & integrum, hic verò in epitomen contractum est ab homine otioso, qui non modò stilum auctoris ac methodum non servavit, sed ejus quoque sententias mutavit passim & insigniter vitiavit. Nam ea interdum quæ Aelredus ex interlocutoris persona quærendo proponit, mox à se vel explicanda vel refellenda, proferuntur hic absolutè, & contra ipsius mentem asseruntur. Sic, exempli caussâ, in fine capitis* 1. *quod citatâ Tullii sententiâ subjicitur*, Quis huic gentili fortem caritatis affectum benevolentiæque operum expressit? *apud Aelredum eo pacto positum est, ut interlocutor dicat*, Caritatis vel benevolentiæ nomine quid ethnicus ille significare voluit, non video; *tum Aelredus ipse respondeat*, Fortè nomine caritatis mentis affectum; benevolentiæ verò, operis expressit effectum. *Et in capite* 4. *illud*, Sed multi abutuntur sapientia, *adeo alienum est ab Aelredi doctrina, ut ipse contrà, nullum sapientiâ abuti, disertè ac præclarè probet. Meliùs Aelredo usus est ipsius propè æqualis Petrus Blesensis in suo de amicitia Christiana Tractatu, qui Cassiodoro adscriptus aliquando fuit. In hunc ille Tractatum transtulit ex Aelredi libris non pauca, tacito quidem ipsius nomine, sed tamen inculcata in Prologo admonitione consilium factumque suum professus his verbis*: De diversis, inquit, scriptoribus quasi flores excipiens, ut mellificarem mihi, plurium tam veterum, quam MODERNORUM sententias de amicitia & dilectione Dei ac proximi in unum compendiosæ lectionis involucrum coartavi. *Neque silentio prætereundum est, locum à Petro Blesensi laudato nominatim Augustino citatum in cap.* 8. *non subsequentis libri de amicitia, uti ad oram libri in Petri Blesensis postrema editione male notatur, sed esse lib.* 4. *Confessionum cap.* 8. *Contulimus singula verba cum geminis ac sinceris Aelredi libris, & ubi aliquid mutatum aut depravatum, annotare satagimus.*

DE AMICITIA,
LIBER UNUS.

Caput I. Libri hujus scribendi occasio.

CUM essem adhuc puer in scholis, & sociorum meorum me gratia plurimum delectaret, inter mores & vitia quibus illa ætas periclitari solet, tota se mens mea dedit affectui, & devovit amori: ita ut nihil mihi dulcius, nihil jocundius, nihil utilius, quàm amari & amare videretur. Itaque inter diversos amores & amicitias fluctuans, rapiebatur animus huc atque illuc; & veræ amicitiæ legem ignorans, ejus sæpe similitudine fallebatur. Tandem venit mihi in manus liber, quem de Amicitia Tullius scripsit, qui statim mihi & sententiarum gravitate utilis, & eloquentiæ suavitate dulcis apparebat. Et licèt nec ad illud amicitiæ genus me viderem idoneum, gratulabar tamen quamdam me amicitiæ formulam reperisse, ad quam [a] animi mei & affectionum valerem revocare discursus. Cùm verò placuit bono Domino meo corrigere devium, elisum erigere, salubri contactu mundare leprosum, relicta spe sæculi, ingressus sum monasterium: & statim legendis sacris litteris operam dedi, ubi mellifluum Christi nomen meum sibi totum vindicavit affectum: * ita quod nihil aliud potest mihi sapidum esse vel lucidum.

a Apud Aelredum, amorum meorum.

** Hucusque ex prologo Aelredi, deinceps usque ad cap. 5. ex primo ejus libro.*

Constat mihi, Tullium veræ amicitiæ ignorasse virtutem, cùm ejus principium finemque Christum penitus ignoraverit: qui est alpha & omega, principium & finis omnium bonorum. Quid est amicitia? Tullius ait: Amicitia est rerum humanarum & divinarum cum benevolentia & caritate consensus. Quis hunc gentili sortem caritatis affectum, benevolentiæque operum capitellis. * Sanè hæc vera amicitia non potest esse inter eos qui sine Christo sunt. Ab amore, ut mihi videtur, amicus dicitur: ab amico, amicitia. Est amor quidam animæ rationalis effectus, per quem ipsa aliquid cum desiderio quærit & appetit ad fruendum: per quem & fruitur eo cum quadam suavitate interiori, amplectitur & conservat adeptum. Porrò amicus quasi amoris vel ipsius animi custos dicitur: quoniam amicum meum amoris mutui, vel ipsius animi mei oportet esse custodem, ne omnia ejus secreta fideli silentio servet: quidquid in eo vitiosum viderit, pro viribus [b] caveat & deleat: cui & gaudenti congaudeat, & dolenti condoleat, & omnia sua [c] consentiant, qui amici sunt. Amicitia igitur ipsa virtus est, [d] quæ talis dilectionis ac dilectionis fœdere ipsi amico copulatur, ut unum fiat de pluribus. Unde ipsam amicitiam non inter fortuita vel caduca, sed inter ipsas virtutes quæ æternæ sunt, etiam mundi hujus philosophi collocarunt. Unde Salomon in Proverbiis, *Omni tempore diligit qui amicus est*: manifestè declarans eam æternam, si vera est. Si autem desierit, numquam vera fuit. Hoc volo te scire, numquam fuisse amicum, qui læsit eum, quem in amicitiam semel recepit: nec eum veræ amicitiæ gustasse delicias, qui vel læsus desiit diligere quem semel amavit. Sed si arguatur, si tradatur flammis, si cruci affigatur, omni tempore diligit qui amicus est. Unde dicit Hieronymus *, Amicitia quæ desinere potest, numquam vera fuit, cùm amicitiæ debeant esse immortales. Cùm tanta sit in amicitia vera perfectio, non est mirum quod rari fuerint hi, quos veros amicos antiquitas commendavit. Vix enim, ut ait Tullius *, tria vel quatuor amicorum paria in tot retrò sæculis fama concelebrat. [e] Magna res est, ait quidam, & etiam ipse conatus magnus est. Unde virtuosæ mentis est, sublimia semper & ardua meditari, ut ad ipsa capiat optata, vel lucidius intelligat & cognoscat optanda: cum non parum credendus sit profecisse, qui virtutis cognitione didicit quàm longè sit à virtute. Nonne Pylades & Orestes parati fuerunt pro invicem mori? Sed majori virtutis amore pollebant de quibus legitur, *Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una.* Et sancti Martyres pro fratribus animas posuerunt, non pepercerunt laboribus, non corporis cruciatibus. Sed mirum non est, quòd multo plures gremio caritatis quàm amicitiæ amplexibus recipiendos divina statuit auctoritas, quæ non solum amicos, sed etiam inimicos caritatis lege complectitur. Amicos solos illos dicimus, quibus cor nostrum, & quidquid in illo est, committere non formidamus, illis vicissim nobis eadem fidei lege & securitate constrictis. Falsò ergo præclarum nomen amicitiæ assumunt, inter quos est convenientia vitiorum: quoniam qui non amat, amicus non est. Non autem amat hominem, qui diligit iniquitatem: & hic odit animam suam, & alterius amare non poterit. Cùm verò in tali amicitia, quam vel libido commaculat, vel avaritia fœdat, vel incestat luxuria, tanta & talis capiatur dulcedo; libet conjicere quantum habeat suavitatis illa, quæ quanto honestior est, tanto est & securior; quanto castior, tanto jocundior; quanto liberior, tanto & felicior.

Caput II. Inter quos sit amicitia vera.

b Ap. Aelr. curet & tollere.

c Ap. Aelr. esse sentiat quæ.

d Ap. Aelr. qua ipsi animi copulantur, & efficiuntur unum de pluribus.

Prov. 17. 17.

** Epist. 41. ad Ruffin.*

** l. 1. de amicit.*

e Aelred. Magnarum rerum, etiam.

Act. 4. 32.

Matt. 5. 44.

AMICITIA itaque alia carnalis, alia mundialis, alia spiritalis. Carnalem creat vitiorum consensus: mundialem spes quæstus accendit: spiritalem inter bonos vitæ, morum, studiorumque similitudo conglutinat. Exordium carnalis amicitiæ ab affectione procedit, quæ instar meretricis divaricat pedes suos omni transeunti, sequens aures & oculos suos per varia fornicantes: per quorum aditus usque ad ipsam mentem pulchrorum corporum vel rerum voluptuosarum infertur imago, quibus ad libitum frui, putat esse beatum, sed sine socio, minùs existimat esse jocundum. Tunc motu, nutu, verbis, obsequiis animus ab animo captivatur, & accenditur unus ab altero, & [f] conterminantur in unum, ut inito fœdere miserabili, quidquid sceleris, quidquid sacrilegii est, alter agat & patiatur pro altero: nihilque hac amicitia dulcius arbitrantes, vel judicant justius, idem velle & idem nolle sibi existimantes amicitiæ legibus imperari. Hæc amicitia nec deliberatione suscipitur, nec judicio probatur, nec regitur ratione; sed secundùm impetum affectionis per diversa rapitur: non modum servans, non honesta procurans, non commoda incommodave prospiciens; sed ad omnia inconsideratè, indiscretè, leviter immoderatèque progrediens. Idcirco quibusdam agitata furiis à semetipsa consumitur, eadem levitate resolvitur, qua contrahitur. Amicitia mundialis, quæ rerum vel bonorum temporalium cupidine parturitur, semper est plena fraudis atque fallaciæ; nihil in ea certum, nihil constans, nihil securum: semper cum fortuna mutatur, & sequitur marsupium. Unde Salomon dicit, *Est amicus secundùm & non permanebit tempus in tempore tribulationis.* Tolle spem quæstûs, & statim desinet esse amicus. Unde quidam:

Caput III. Amicitia triplex.

Carnalis.

f Ap. Aelr. conflantur.

Mundialis.

Eccl. 6. 8.

Non est personæ, sed prosperitatis amicus,
 Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.

Amicitia spiritalis, quam veram dicimus, non utilitatis cujusque mundialis intuitu, non qualibet extrà nascente caussa, sed ex propriæ naturæ dignitate, & humani pectoris sensu desideratur; ita ut fructus ejus præmiumque non sit aliud quàm ipsa. Unde Dominus in Evangelio, *Posui vos*, inquit, *ut eatis, & fructum afferatis*, id est, ut invicem diligatis. In ipsa namque vera amicitia itur proficiendo, & fructus capitur perfectionis illius dulcedinem sentiendo. Vera caritas amicitia nuncupatur, ut omne vitium excludatur. Cùm benevolentia dicitur, ipse [g] consensus amandi, qui cum quadam dulcedine movetur interius, exprimitur. Ubi talis est amicitia, ibi idem velle, & idem nolle; tanto dulcius, quanto sincerius; tanto suavius, quanto sacratius; ubi sic amantes nihil possunt velle quod dedeceat, nihil quod expediat nolle. Hanc amicitiam prudentia dirigit, justitia regit, fortitudo custodit, temperantia moderatur.

Spiritalis & vera.

Joh. 15. 16.

g Aelr. sensus.

AMICITIÆ primùm, ut mihi videtur, ipsa natura humanis mentibus impressit affectum, deinde experientia auxit, postremò legis auctoritas ordinavit. Deus enim summè potens, & summè bonus, sibi est ipsi sufficiens, qui bonorum nostrorum non eget; voluit ut omnes creaturas suas pax componeret, & uniret societas. Ita natura mentibus humanis ab ipso exordio amicitiæ & caritatis impressit affectum, quem [h] interiorum motum sensus amandi quodam gustu suavitatis adauxit. Manifestum est amicitiam naturalem esse sicut virtutem, sicut sapientiam & ceteras virtutes. Sed multi abutuntur sapientiâ, qui per ea aliquid inde surripiunt, vel qui eam vendunt: sic aliqui malè utuntur amicitia, qui pro ea aliquid appetunt, vel cum ea.

Caput IV. Amicitiæ origo & progressus.

h Apud Aelred. interior mox sensus.

* QUID utilitatis habeat, cùm in rebus humanis nihil sanctius appetatur, nihil quæratur utilius, nihil difficilius inveniatur, nihil experiatur dulcius, nihil fructuosius teneatur. Habet enim fructum vitæ præsentis & futuræ: ipsa enim omnes virtutes sui condit suavitate, vitia sua virtute confodit; adversa temperat, componit prospera: ita ut sine amico inter mortales nihil fere possit esse jocundum, & homo bestiæ comparetur, non habens qui secum collætetur in rebus secundis, in tristibus contristetur; cui expectoret, si quid molestum mens conceperit; cui communicet, si quid præter solitum sublime vel [i] luminosum accesserit. *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* Solus omnino est, qui sine amico est. At quæ felicitas, quæ securitas, quæ jocunditas est, habere cum quo æquè audeas loqui, ut tibi; cui confiteri non timeas, si quid deliqueris; cui non erubescas revelare, si in spiritalibus si quid profeceris; cui cordis tui omnia secreta committas, & commendes consilia? Quid igitur jocundius, quàm ita unire animum [k] alterius, & unum efficere de duobus, ut nulla jactantia timeatur, nulla formidetur suspicio; nec correptus alter ab altero doleat, nec laudantem alter alterum adulationis notet vel arguat? *Amicus*, ait Sapiens, *medicamentum est vitæ.* Non enim validior vel efficacior est vulneribus nostris medicina, quàm habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans; ut junctis suis humeris, onera sua invicem [l] tolerent, & quod unusquisque propriam levius, quàm amici portet injuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendidiores, adversas partiens communicansque reddit leviores. Nam & philosopho etiam placuit: Non aquâ, non sole, non igne pluribus locis utimur, quàm amico; in omni actu, in omni studio, in certis, in dubiis, in quolibet eventu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, in omni consultatione, domi forisque ubique, amicitia grata, amicos necessarios, utilis gratia reperitur. Quis circa amici, ait Tullius, & absentes adsunt sibi, & egentes abundant, & imbecilles valent: &, quod difficilius est dictu, mortui vivunt. Igitur amicitia est divitibus pro [m] eleemosyna, exsulibus pro patria, pauperibus pro censu, ægrotis pro medicina, mortuis pro vita, sanis pro gratia, imbecillibus pro virtute, robustis pro præmio. Tantus enim amicos honor, memoria, laus, desideriumque prosequitur, ut & eorum vita laudabilis, & mors pretiosa judicetur: & quod his omnibus ex-

Caput V. * Ex Aelr. lib. 2. De amicitiæ fructibus.

i Ael. luminosum.

Eccl. 4. 10.

k Aelr. animo.

Eccli. 6. 16.

l Ap. Aelr. tollerent, nisi quod... portat.

Cicero de amicitia.

m Apud Aelr. gloria.

celtius, quidam gradus est amicitia vicinus perfectioni, quæ in Dei dilectione & a cognitione consistit, ut homo ex amico hominis Dei efficiatur amicus. In Evangelio: *jam non dicam vos servos, sed amicos meos.* In amicitia quippe nihil inhonestum est, nihil fictum, nihil simulatum: & quidquid est, id sanctum & voluntarium & verum est: & hoc ipsum caritatis proprium est. In amicitia conjunguntur honestas & suavitas, b veritas & jocunditas, dulcedo & voluntas, affectus & actus. Quæ omnia à Christo inchoantur, per Christum promoventur, in Christo perficiuntur. Itaque amicus in spiritu Christi adhærens amico, efficitur cum eo cor unum & anima una: & sic per c amoris cantica gradu ad Christi conscendens amicitiam, unus cum eo spiritus efficitur in osculo uno: *Osculetur me*, inquit, *osculo oris sui.*

a Aend. Aelr. cognitione. Johan. 15. 15.
b Ex Aelr. addita veri... veritas & affectus.
c Aelr. amoris gradus ad
Cant. 1. 1.

CAP. VI. Osculum corporale quando adhibendum.

Est osculum corporale, quod impressione fit labiorum, quod non est ostendendum, nisi certis & honestis causis, ut in signum reconciliationis, quando fiunt amici qui fuerunt inimici: in signum pacis, sicut communicatori in ecclesia interiorem pacem exteriori osculo demonstrant. In signum dilectionis inter sponsum & sponsam fieri permittitur, vel sicut ab amicis post diurnam absentiam & porrigitur & suscipitur. In signum catholicæ unitatis, sicut fit cum hospes suscipitur. Sed sicut plerique aquâ, igne, ferro, cibo & aëre, quæ naturaliter bona sunt, in suæ crudelitatis vel voluptatis satellitium abutuntur: ita perversi & turpes, & hoc bono sua quodam modo flagitia condire nituntur, ipsum osculum tanta turpitudine fœdantes, ut sic osculari nihil sit aliud quàm adulterari. Porrò osculum spiritale propriè amicorum est, qui sub una lege amicitiæ tenentur. Non enim fit oris adtactu, sed mentis affectu, non conjunctione labiorum, sed commixtione spirituum, castificante omnia Dei spiritu, & ex sui participatione cælestem immittente saporem. Nam ipse hunc sacratissimum inspirat affectum, ut videatur alteri quasi unam animam habere in diversis corporibus. Psalmista, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum, habitare fratres in unum.* Anima sic affecta ad osculum intellectuale suspirat, & cum maximo desiderio clamans, *Osculetur me osculo oris sui*: ut jam terrenis affectibus mitigatis, & omnibus quæ de mundo sunt cogitationibus desideriisque sopitis, in solius Christi delectetur osculo, & quiescat amplexu, exsultans & dicens, *Læva ejus sub capite meo.*

Osculum spiritale.
Psal. 132. 1.
Cant. 1. 1.
Cant. 2. 6.

CAPUT VII. Amicitia quid.

Ego amicitiam nihil aliud * credo, quàm inter duos tantam voluntatum societatem, ut nihil velit unus, quod alter nolit; sed tanta sit inter utrosque in bonis malisque consensio, ut non species, non census, non honor, non quidquam quod alterius sit, alteri denegetur ad fruendum pro voluntate, & ad d utendum: ut unusquisque sicut erga seipsum, sic afficiatur erga proximum, in omni officio & obsequio quòd rependant vicem, & fugiantur honores. Inter bonos oriri potest amicitia, inter meliores proficere, consummari autem inter perfectos. Quamdiu enim quemquam e in studio malum delectat, & inhonesta honestis præponit, & ei voluptas gratior est puritate, temeritas moderatione, adulatio correptione; quomodo ad amicitiam eum fas est adspirare, cùm ortus ejus ex virtutis opinione procedit? Fœdus est amor, nec amicitiæ nomine dignus, quo turpe aliquid ab amico exigitur: quod necesse est eum facere, qui necdum vitiis aut sopitis aut depressis, ad quælibet illicita vel illicitur, vel compellitur. Nulla peccati est excusatio, si amici causâ peccaveris. Jonadab quoque amicus Ammon salubriùs prohibuisset incestum, quam f quòd potiretur optato, præbuisset consilium. Nos bonum hominem dicimus, qui sobriè & justè & piè vivit in hoc sæculo, nihil à quolibet inhonestum petit, nec rogatos præstat: inter tales oriri potest & conservari amicitia.

* Aliter sentit ut credit. Aelr.
d Aelr. abutendum.
e Aelr. ex.
2. Reg. 13. 5.
f Aelr. quo.

CAPUT VIII. Amicitiæ sunt & nævi. Amicitia abnuenda.

Quidam dicunt cavendam esse amicitiam, rem plenam sollicitudinis atque curarum, nec timoris vacuam, & multis obnoxiam doloribus, nihilque difficiliùs, quàm custodire usque ad extremum diem. Sic g judicant cum Tullio amare, ut possint odire cùm velint: sic placet amare hodie, ut cras oderint: sic amicus esse, ut nulli sit fidus, nunc laudans, nunc vituperans, nunc blandiens, nunc mordens: hodie paratus ad oscula, cras ad opprobria. Amor talium levissimâ recedit offensâ. De his * Tullius, Solem, inquit, è mundo tollere videntur, qui amicitiam de vita tollunt; qua nihil à Deo melius habemus, nihil jocundius. Qualis sapientia est, amicitiam detestari, ut sollicitudinem caveas, curis careas, exuaris timore? quando virtus nulla sine sollicitudine, aut prudentia contra errorem, vel temperantia contra libidines, vel justitia contra malitiam, aut fortitudo contra ignaviam pugnat. Quis ergo hominum, maxime adolescentium, sine dolore aut timore tueri pudicitiam, vel lasciviëntem refrenare potest affectum? Stultus fuit Paulus, qui noluit sine h cura & sollicitudine vivere, sed intuitu caritatis, quam virtutem maximam credidit, infirmabatur cum infirmis, & cum scandalizatis urebatur? Sed & tristitia illi erat, & continuus dolor cordi ejus pro fratribus suis secundùm carnem. Ego eos non tam homines quàm bestias dixerim, qui sic dicunt esse vivendum, ut nulli consolationi sint, nulli etiam oneri vel dolori: qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua aliis perversitate inferant, amare nullum, amari à nullo curantes.

g Aelr. addit, tutiùs ... cum Tullio.
* Lib. de Amicitia.
2. Cor. 11. 28. & 29.
h. Addit Aelr. aliorum.
Rom. 9. 2.

CAP. IX. Amicitia puerilis.

Est amicitia puerilis, quam vagus & lasciviens creat affectus, sine ratione, sine pondere, sine mensura, sine alicujus commodi vel incommodi consideratione. Hæc ad tempus vehementer afficit & stringit, blandiùs allicit. Sed affectus sine ratione, motus bestialis est, ad quæque illicita pronus. Et licèt amicitiam i promoveat affectus, non est sequendus, nisi cum ratio ducat, & honestas temperet, & regat justitia. In pueris magis regnat talis affectus. Affectus k infidus & instabilis & impuris mixtus semper amoribus, ab iis quos spiritalis amor delectat caveatur; nam venenum est.

i Aelr. præveniat.
k Adde ex Aelr. talis est.

* CAP. X. Amicitia spiritalis. Vera.

* Primordia amicitiæ spiritalis primùm intentionis habeant puritatem, rationis magisterium, temperantiæ frenum: & sic suavissimus accedens affectus, ita profectò sentietur dulcis, ut esse numquam desinat ordinatus. Quid sit vera amicitia, nondum novit, qui aliam vult esse mercedem quàm ipsam. Nam cùm multas & magnas utilitates pariat amicitia fida bonorum, non illam tamen ab istis, sed ab illa istas procedere non ambigimus. Cùm in bonis semper præcedat amicitia, sequatur utilitas; profectò non tam l parta per amicum, quam amici amor ipse delectat. Nihil est negandum amico; omnia pro eo sustinenda sunt: & vita corporis ponenda est pro amico, ut sanxit divina auctoritas.

l Adde hic cum Aelr. utilitas.
Joh. 11. 13.

* Fons & origo amicitiæ amor est: nam amor sine amicitia esse potest, amicitia sine amore numquam. Amor verò ex natura, aut ex officio, vel ratione sola vel solo affectu, nonnumquam ex utroque simul procedit. Ex natura, sicut mater diligit filium. Ex officio, quando ex ratione dati & accepti, quodam speciali affectu conjunguntur. Ex sola ratione, sicut inimicos, non ex spontanea mentis inclinatione, sed ex præcepti necessitate diligimus. Ex solo affectu, quando aliquis ob ea sola, quæ corporis sunt, verbi gratiâ, pulcritudinem, fortitudinem, facondiam, sibi quorumdam inclinat affectum. Ex ratione simul & affectu, quando is, quem ob virtutis meritum ratio suadet amandum, morum suavitate, & vitæ laudandæ dulcedine in alterius influit animum: & sic ratio jungitur affectui, ut amor ex ratione castus sit, dulcis ex affectu. * Fundamentum amicitiæ, Dei amor est, ad quem omnia, quæ vel amor suggerit vel affectus, omnia quæ vel occultè aliquis spiritus, vel palàm quislibet suadet amicus, referenda sunt. Diligenter inspiciendum, ut quidquid adstruitur, fundamento conveniat; & quidquid illud excedere deprehenditur, ad ejus formam revocandum, & secundùm ejus qualitatem omnimodam convertendum non dubites.

* Reliqua decerpta sunt ex Aelredi lib. 3. Amicitiæ fons. Amoris origo.
Matth. 5, 44.
* CAP. XI. Amicitiæ fundamentum.

CAPUT XII. Delectus amici.

Nec omnes tamen quos diligimus, in amicitiam sunt recipiendi; quia nec omnes sunt ad hoc idonei. Nam cùm amicus tui consors sit animi, cujus spiritui tuum conjungas & applices, & ita misceas, ut unum fieri velis ex duobus, cui te tamquam tibi alteri committas, cui nihil occultes, à quo nihil timeas: primùm certè eligendus est, qui ad hæc aptus putetur, deinde probandus, & sic demum admittendus. Stabilis enim debet esse amicitia, & quamdam æternitatis speciem præferre, semper perseverans in affectu; non puerili modo amicos mutare aut lædere. Nemo autem detestabilior, quàm qui amicum læserit: nihilque magis animum torquet, quàm m vel deseri ab amico vel impugnari: sed eligendus est, & probandus, & tolerandus. Quatuor sunt gradus, quibus ad amicitiæ perfectionem conscenditur: quorum primus est electio, secundus probatio, tertius admissio, quartus rerum divinarum & humanarum cum quadam caritate & benevolentia summa consensio. Sunt vitia quædam, quibus si quis fuerit involutus, non diu leges amicitiæ vel jura servabit. Non enim ad amicitiam sunt idonei nimis iracundi, instabiles, suspiciosi, verbosi: quæ quatuor in electione amici notanda sunt. Difficile est eum, quem sæpe iracundiæ furor exagitat, non aliquando insurgere in amicum. Unde Ecclesiasticus, *Est amicus qui odium & rixam & convicia denudabit. Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso; ne sumas scandalum animæ tuæ.* Sunt quidam ex naturali conspersione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere & temperare n solliciti sunt passionem, ut in quinque, quibus teste Scripturâ amicitia dissolvitur atque corrumpitur, numquam prosiliant; quamvis nonnumquam amicum sermone, vel actu, vel zelo nimio offendant. Tales tolerandi sunt: & cùm nobis constet de affectu certitudo, si quia fuerit vel sermonis vel actionis excessus, amico indulgendum est; vel certè sine aliquo dolore, jocundè insuper, in quo excesserit commonendus.

m Aliàs, vel se ab amico impugnari.
Eccli. 6. 9.
Prov. 22. 24.
n Al. solliti.
Eccli. 22. 27.

Qui conviciatur autem amico, dissolvit amicitiam. Ad amicum o si produxeris gladium, non desperes; si protuleris os triste, non timeas.

Ibidem 25. &c.
o Aelr. etiamsi produxeris.

* Est *enim reversio ad amicum. Excepto convicio, & improperio, & superbiâ, & mysterii revelatione, & plagâ dolosâ, in his omnibus effugiet amicus.* Convicium quippe lædit famam, caritatem exstinguit. Tanta est enim hominum malitia, ut quidquid ira instigante ab amico jaculatum fuerit in amicum, quasi à secretorum suorum p conscio, si non credatur, verum tamen esse clametur: multi enim sicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus delectantur. Quid scelestius improperio? quod etiam falsa objectione innocentis faciem miserando rubore perfundit. At superbiâ quid minùs ferendum? quæ solùm id q quod fractæ amicitiæ subveniendum fuerat, humilitatis & confessionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad injuriam, tumidum ad correptionem. Secretorum revelatio, qua nihil est turpius, nihil exsecrabilius, nihil amoris vel gratiæ relinquens inter amicos, sed omnia replens amaritudine, & indignationis, & odii, atque doloris felle cuncta adspergens. Salomon, *Qui denudat arcana amici, perdit fidem.* r Quid enim infelicius illo qui perdit fidem, & desperatione languescit? Unde *denudare amici arcana, desperatio est animæ infelicis.* Plaga dolosa est occulta detractio; plaga serpentis est & aspidis mortifera. Salomon, *Si mordeat serpens in silentio, nihilo minus habet qui occultè detrahit.* Quemcumque in his vitiis assiduum inveneris, cavendus tibi est ille, nec donec sanetur eligendus est. Abjuremus convicia, quorum ultor est Deus. Semei David conviciis impetens, à Salomone occisus est. Infelix Nabal Carmelus David servitutem & fugam improperans, à Domino percuti meruit & occidi. Vitemus & superbiam, & amici gratiam humilitatis beneficio s præveniamus. Ob hanc caussam populum, & urbes filiorum Ammon, gladius David & ignis consumsit. Amicorum revelare secreta, sacrilegium est, quo fides amittitur, & animæ captivatæ desperatio importatur: ut patet in Achitophel proditore. Detrahere amico, venenum amicitiæ putemus, quod Mariæ sororis Moysi corpus lepra fœdavit, & ejecta est extra castra sex diebus.

* CAPUT XIII. De caussis dissolvendæ amicitiæ.
p Supple ex Aelr. prolatum.
q Aelr. quo tactæ.
Eccli. 27. 17.
r Addenda hic & mutanda quædam ex Aelredo.
Ibidem 24.
Eccli. 10. 11.
3. Reg. 2. 44.
1. Reg. 25. 38.
s Al. repetamus.
2. Reg. 10. 1. &c.
2. Reg. 16. 23.
Num. 12.

CAP. XIV. Qui minùs idonei ad amicitiam.

Cavendi sunt etiam instabiles & suspiciosi; quia cùm fructus amicitiæ sit securitas, t quomodo te credis & committis amico, quomodo in ejus amore aliqua poterit esse securitas, qui omni circumfertur vento, omni adquiescit consilio, cujus affectus molli luto comparatus, diversas & contrarias tota die pro arbitrio

t Al. qua.

imprimentis suscipit & format imagines? Quid magis competit amicitiæ, quàm pax & tranquillitas cordis, cujus semper expers est suspiciosus? Numquam enim requiescit. Semper eum curiositas comitatur, quæ continuos stimulos acuens, inquietudinis & perturbationis materias subministrat. Si viderit amicum secretiùs loquentem cum aliquo, proditionem putabit. Si se benevolum alteri præbuerit vel jocundum, ille se minùs diligi proclamabit. Si eum corripuerit, odium interpretabitur. Sed nec verbosum arbitror eligendum; quia vir linguosus non justificabitur. Salomon, *Vides hominem promptum ad loquendum, magis illo spem habet stultus.*

Prov. 29. 20.

Cap. XV. Qui idonei.

Hic ergo sibi eligendus est in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non instabilitas dividat, non conterat suspicio, non verbositas à debita gravitate dissolvat. Præcipuè utile est, ut eum eligas, qui tuis conveniat moribus, tuæ congruat qualitati. Nam * inter dispares mores firma non potest esse amicitia: & ideo sibi convenire debet utriusque gratia. Multi sunt qui his passionibus moventur, sed superiores inveniuntur: quia iracundiam patientiâ comprimunt, levitatem servata gravitate cohibent, suspiciones dilectionis contemplatione compellunt. Quos in amicitiam quasi a exercitatos assumendos dixerim, qui vitiis virtute vincentes, tanto securiùs possidentur, quanto fortiùs etiam tentantibus vitiis resistere consueverunt. Cavendum est in ipsa electione vel dilectione, ne nimis citò diligamus, maximè indignos. Digni sunt amicitiâ, quibus inest caussa cur diligantur.

* *Ambros. l. 3. off. c. 21.*
a *Ap. Aelr.* exercitatiores.

Amicitia dissuenda, non rumpenda.

Sed in his qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tam in ipsos amicos, quàm in alienos; quorum cùm ad amicos redundat infamia, talibus est adhibenda diligentia, ut sanentur. Et si impossibile est, non statim rumpenda est amicitia, sed dissuenda: ut ait quidam, * Dissuendæ sunt amicitiæ, non rumpendæ omnino. Amicitia æterna est: unde, *Omni tempore diligit, qui amicus est.* Si te læserit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut amicitia retrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potes saluti, b prospice famæ: nec umquam amicitiæ ejus prodas secreta, quamvis ipse tua prodiderit. * Quinque illa quæ antè scripsimus, convicium, improperium, superbiam, revelationem secretorum, & occultos morsus detractionum: his sextum addimus, si eos qui diligendi sunt læserit, & scandali materiam præbuerit, ubi vitiorum ipsorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non caritati multorum, nec saluti. Hoc scitote inter perfectos sapienter electos & cautè probatos, quos vera & spiritalis amicitia copulavit, non posse venire dissidium. Cùm enim amicitia de duobus fecerit unum, sicut id quod unum est, non potest dividi, sic & amicitia à se non potest separari. Sed virtus in hoc probatur, quod diligit à quo non diligitur; honorat à quo spernitur; benedicit à quo maledicitur; benefacit ei qui sibi malum machinatur.

* *Cic. de amic.*
Prov. 17. 17.
b *Adde*, ejus.
*Cap. XVI.
c *Apud Aelr.* interlocutor: Quæ sunt, rogo, illa vitia, pro quibus amicitiam paulatim dicis esse solvendam? *Cui Aelr.* Quinque illa quæ antè descripsimus, maximè autem revelatio secretorum, & occultos morsus &c.

Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur: scilicet dilectio & affectio, securitas & jocunditas. Ad dilectionem spectat, cum benevolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad securitatem, sine timore & suspicione omnium consiliorum & secretorum revelatio. Ad jocunditatem, de omnibus quæ contingunt, sive læta sint, sive tristia; de omnibus quæ cogitantur, sive nociva sint, sive utilia; de omnibus quæ docentur vel discuntur, quædam dulcis & amica collatio. Ista perdit, qui solvit amicitiam.

Cap. XVII. Ad amicitiam quatuor requiruntur.

Quatuor probanda sunt in amico: fides, intentio, discretio, patientia. Fides, ut ei te securè committas. Intentio, ut nihil ex amicitia nisi Deum & naturale ejus bonum exspectes. Discretio, ut quid præstandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contristandum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum, tempus & locum non ignorea. Patientia verò, ne correptus doleat, ne corripient contemnat vel odiat, ut eum pro amico quælibet adversa sustinere non pigeat.

Caput XVIII. In amico probanda quatuor.

Nihil in amicitia fide præstantius, quæ ipsius nutrix videtur & custos. Ipsa se in omnibus adversis & prosperis, lætis & tristibus, jocundis & amaris præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem & sublimem, pauperem & divitem, fortem & debilem. Fidelis propriè amicus nihil in amico, quod extra ejus animum, intuetur: virtutem in propria sede complectens, cetera omnia quasi extra eum posita, nec multum probans si adsint, nec cùm absint requirens. Ipsa tamen fides in prosperis latet, sed eminet in adversis. In necessitate probatur amicus. *Amici divitis multi*: sed utrùm veri amici sint, interveniens adversitas probat. Salomon, *Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.* Et arguens infidelem, dicit, *Dens putridus, & pes lapsus, qui sperat super infideli in die angustiæ.*

Caput XIX. Fides amicitiæ.
Prov. 14. 20.
Prov. 17. 17.
Prov. 25. 19.

* Diximus etiam intentionem esse probandam. Sunt plerique, qui in rebus humanis nihil norunt bonum, nisi quod temporaliter fructuosum sit. Hi amicos sicut boves suos diligunt, ex quibus aliquid boni se sperant capturos: qui profectò germana & spiritali carent amicitiâ, propter Deum & se expetendâ; nec in se ipsis naturale contuentur exemplar, ubi facilè deprehenditur vis ejus qualis sit & quanta, secundùm formam, quam sermo divinus præscripsit, *Diliges*, inquit, *proximum tuum sicut teipsum.* Tunc erit ipse quem diligis alter tu, si tuam in ipsum transfuderis caritatem. Non enim, ut * ait Ambrosius, vectigalis est amicitia, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est, non quæstus; quia pecunia non parturitur, sed gratia: nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentiæ. Non debet esse mercenaria, sed gratuita. Certiores sunt amicitiæ inopum, quàm divitum, cùm spem lucri sic tollit paupertas, ut augeat caritatem. Divitibus plerique assentatoriè gratificantur, erga pauperem nemo simulator est: verum est quidquid defertur pauperi, ejus amicitia invidiâ caret. * Quidam perversè & indiscretè talem amicum habere volunt, quales ipsi esse non possunt. Hi sunt qui leves amicorum transgressiones impatienter ferunt, austerè corripiunt, & carentes discretione magna negligunt, contra quæque minima se erigunt, confundunt omnia, non locum

*Caput XX. Intentio.
Matth. 22. 39.
* *l. 3. off. c. 21.*
*Caput XXI. Discretio.

servantes, ubi, non tempus, quando; non personas, quibus quælibet vel publicare conveniat, vel celare. Circa illum, quem eligis, probanda est discretio, ne improvidum vel imprudentem tibi sumas, & lites quotidianas & jurgia tibi ipse perquiras. Si quis sine discretione fuerit, sicut navis absque gubernaculo pro impetu suo instabili motu semper fertur. * Patientia probanda est, cùm necesse erit arguere quem diligis: quod aliquando quasi ex industria duriùs fieri oportet, ut sic ejus probetur vel exerceatur tolerantia.

*Caput XXII. Patientia.

Nec quandoque in amicis eligendis tædeat esse sollicitum, cùm hujus laboris fructus sit vitæ medicamen, & immortalitatis fundamentum. Cavendus est quidam impetus amoris, qui præcurrit judicium, & probandi adimit potestatem. Est proinde viri prudentis, suscitatum hunc refrenare impetum, ponere modum benevolentiæ; paulatim procedere in affectum, donec jam probato se totum det & committat amico. Hæc est magna felicitas, quam exspectamus Deo operante & infundente, inter se & creaturam suam, inter ipsos gradus & ordines quos elegit, esse tantam amicitiam & caritatem, ut sic quisque diligat alium sicut seipsum; & sicut unusquisque de propria, sic de alterius felicitate lætetur; & ita singulorum beatitudo, sit omnium, & omnium beatitudinum universitas singulorum. Ibi nulla cogitationum occultatio, nulla affectionum dissimulatio. Hæc est vera amicitia, quæ hic inchoatur, ibi perficitur; quæ hic est paucorum, ibi omnium, ubi omnes boni. Hic est necessaria probatio, ubi est sapientium & stultorum commixtio. * Plerosque omni affectu amplectimur, quos tamen ad amicitiæ secreta non admittimus, nec ad consiliorum revelationem. In Evangelio Christus de discipulis suis, quos de servis amicos fecit, ait, *Jam non dicam vos servos, sed amicos*: d Ambrosius: dedit formam amicitiæ quam sequamur, ut amici faciamus voluntatem, & aperiamus secreta nostra illi quæcumque in pectore habemus, & illius arcana non ignoremus. Nihil enim occultat amicus: si verus est, effundit animum suum, sicut effundebat mysteria Patris sui Dominus noster Jesus Christus.

Quid in amico seligendo curandum.
*Caput XXIII. Non pariter admittendi omnes.
Joh. 15. 15.
d *Ap. Aelr.* De his verbis, ut Sanctus Ambrosius, dedit &c.

Quemadmodum amicitia sit colenda, videamus. Firmamentum ergo stabilitatis & constantiæ in amicitia est fides: nihil enim est stabile quod infidum est. Non fidum potest esse multiplex ingenium & tortuosum: neque qui non eisdem rebus moventur, nec eisdem consentiunt, stabilis esse possunt amicitiæ aut fidei. Præ omnibus cavenda est suspicio, quæ est amicitiæ venenum. Non umquam de amico mala sentiamus, nec mala dicendi credamus. Accedat hinc in sermone jocunditas, hilaritas in vultu, suavitas in moribus, in oculorum etiam nutu serenitas. Tristitia namque & severior facies habet quamdam honestam gravitatem: sed amicitia quasi remissior aliquando debet esse, & liberior, & dulcior, ad comitatem facilitatemque sine levitate & dissolutione proclivior. Est præterea jus amicitiæ, parem esse inferiori superiorem. Sæpe quidam inferioris gradus & ordinis, dignitatis & scientiæ, ab excellentioribus assumuntur in amicitiam; ita ut sublimis descendat, humilis adscendat, dives egeat, pauper ditescat, & ita unusquisque alteri suam conditionem communicet, ut fiat æqualitas. Unde *qui multum habuit, non abundavit; & qui modicum, non minoravit.* Numquam tuo te præferas amico: sed si fortè in iis quæ diximus superior inveniris, tunc te magis amico submitte. Non cuncteris præstare confidentiam, extollere verecundum, & tanto plus ei conferre honoris, quanto minùs conferendum conditio vel paupertas præscribit. Jonathas enim fœdus iniit cum David, & servulum in amicitiam adæquans domino, fugatum à patre, sic adjudicatum morti, neci destinatum, sibi prætulit, se humilians, & illum exaltans: *Tu*, inquit, *eris rex, & ego ero secundus post te.* e Si non ut dominum tibi videtur præferre eum quem diligis, vel parem facere eum tibi non negligas. Non enim amicitia rectè colitur, à quibus æqualitas non servatur. * Defer amico ut æquali, nec te pudeat ut prævenias eum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Fidelis quippe amicus medicamentum est vitæ.

Caput XXIV. De cultu amicitiæ.
2. Cor. 8. 15.
1. Reg. 23. 17.
e *Leg.* Si durum tibi videtur, ut dominum præferre. &c.

Hæc est igitur lex in amicitia, ut ab amicis honesta petamus, & pro eis honesta faciamus, nec exspectemus ut rogemur: cunctatio semper absit, studium semper adsit. *Perde*, inquit Salomon, *pecuniam propter amicum.* Si enim pecunia perdenda est propter amicum, multò magis amici utilitatibus vel necessitatibus conferenda. Sic igitur des amico, ut non improperes, non mercedem exspectes, non frontem obducas, non vultum averras, non deponas oculos; sed serena facie, hilari vultu, sermone jocundo intercide verba petentis: occurre benevolentiâ, ut non rogatus videaris præstare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis erubescendum æstimat, quàm rogare. Cùm igitur tibi cum amico tuo esse debeat cor unum & anima una, injuriosum est, si non sit & pecunia una. Sic se sibi fusque impendant, ut qui dat, servet hilaritatem; qui accipit non perdat securitatem.

* *Ambr. l. 3. off. c. 21.*
Caput XXV. Amicitiæ lex in petendis & dandis.
Eccli. 29. 13.

Sunt in amicitia aliqua in quibus sibi adesse possunt amici. Primùm ut solliciti sint pro invicem, orent pro invicem, erubescant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapsum ut suum doleat. [* Suo dilecto suus ille qui diligitur. Inter variabiles fortunæ casus & in varietate mutabilium, nihil utique à sapientibus potius, benignius, suavius ac honestius æstimatur, quàm veram amicitiam invenire. Quod teneré diligimus, id videndi desiderio æstuamus. Ea namque est vis amoris, ut oculus mentis offerat, quod ardentius mens desiderat. Occurrunt enim notæ tuæ, verba tua melle condita. Occurrit felicium noctium jocunditas, quæ mem bi furantur, & studio, & labori. In media namque lectione te somnio, in somnis amplector te, in amplexibus te amitto, & te & somnio cum sua fallacia discedente. Medere ergo desideriis, medere absentiæ, diligentem te dilige, sitque remedium id nostri furoris, ut sciant qui te diligunt me amare. Minus enim amor habet amoris, ubi se sentit qui diligit non amari. Amicorum enim est, invicem sua negotia agnoscere, & suis opportunitatibus mutuam vicissitudinem impendere. Non est amicus qui amico non subvenit; nec etiam bonus socius, qui socii adversum parum lugeat, alterius profectum

Caput XXVI. Quid sibi impendere debeant amici.
* *Additamentum collectoris.*

non suum æstimet.'] Quibus modis impendi potest, erigat pusillanimem, sustentet infirmum, consoletur tristem, iratum sustineat. Sic oculos vereatur amici, ut nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod dedeceat loqui præsumat. Nam quidquid ipse delinquerit, in amicum redundat.

CAPUT XXVII. Correptio amici.

QUONIAM sicut scriptum est, ab amico faciliùs recipitur, & faciliùs retinetur: cujus magna debet esse in suadendo auctoritas, cùm nec fides ejus dubia, nec adulatio sit suspecta. Non solùm b arguendi sunt amici, sed si opus fuerit, objurgandi. Objurgandus est amicus, si sermonem aspernatur, & obsequiis atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, objurgatio contumelia careat. Ambrosius: c Si quid vitii in amico deprehenderis, corripe occultè; si te non audierit, corripe palam. Sunt enim bonæ correptiones, & plerumque meliores quam tacita amicitia: & si lædi se putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula. Debet amicus amico compati & condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter, compatienter. Corripiat eum vultus tristior, & sermo dejectior. Intercipiant verba lacrymæ, ut non solùm videat, sed & sentiat correptionem ex amore, & non ex rancore procedere. Amicus amico se ita conformet, ut ejus e conformat qualitati: & cui in exteriori adversitate debet adesse, multò magis spiritui occurrere. Monere & monere * non repugnant, non adulatoriè, non simulatoriè, sed verè. Nam *simulator ore decipit amicum suum.*

PRÆSTEMUS amico quidquid amoris est, quidquid gratiæ, quidquid dulcedinis, quidquid caritatis. d Sublimes honores & onera sine quos præteripserit ratio, imponemus scientes quia numquam verè diligit, cui amicus ipse non sufficit, nisi hæc vilia & contemptibilia adjecerit. Cavendum est ne tenerior effectus majores utilitates impediat, dum eos quos ampliori caritate complectimur, si magna spes fructûs uberioris eluceat, nec absentare volumus, nec onerare. Hæc est enim amicitia ordinata, ut ratio regat affectum, nec tam quid illorum suavitas, quàm quid multorum petat utilitas, attendamus. Qui semetipsum non amat, alium amare non potest. Se autem non diligit, qui turpe aliquid vel inhonestum, vel a se exigit, vel sibi impetrat. Primum ergo est, ut seipsum quisque castificet, nihil sibimet indulgens quod indecens sit, nihil subtrahens quod utile sit. Sed quia hic amor multos f diligit, ex ipsis eligat quem ad amicitiæ secreta lege familiari admittat, in quem copiosè suum infundat affectum, denudans pectus suum usque ad inspectionem viscerum, medullarum, cogitationum & intentionum cordis. Non eligatur secundùm affectionis lasciviam, sed secundùm perspicaciam rationis, similitudinem morum, & contemplationem virtutum. Sic se impendat amico, ut levitas omnis absit, jucunditas adsit, nec ordinata desint benevolentiæ & caritatis obsequia vel officia. Probetur fides ejus, honestas & patientia. Accedat amicorum consiliorum communio, assiduitas parium studiorum, & quædam conformatio vultuum. Ita electus & probatus nihil velit quod dedeceat, vel petere ab amico, vel præstare rogetur. g Amicitiam virtutem putare, non quæstum: adulationem fugere, detestari assentationem: h liber in discretione, patiens in correptione, firmus & stabilis in dilectione: i utile tunc dolere pro invicem, laborare, onera sua portare, pro altero semetipsum negligere, alterius voluntatem suæ præferre, illius necessitati magis quam suæ occurrere, adversis semet ipsum opponere & exponere; k dulce ad invicem conferre, studia sua mutuo patefacere. Accedit pro invicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius admittitur, profluentibus lacrymis, quas vel timor excutit, vel affectus elicit, vel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, ipsum desideranter & diligenter intendit: cum subitò transiens affectus in affectum, & ipsius Christi dulcedinem tangens, incipit gustare quam dulcis est, & sentire quam suavis. Ita a sancto illo amore, quo amplectitur amicum, ad illum conscendens quo amplectitur Christum, spiritalem amicitiæ fructum capit.

f Al. colligit. g Leg. Cùm consilitur amicitiam non virtutem putare. h Aelr. inventusque fuerit. i Suple, quàm. k Aelr. Quàm dulcedenaeum.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE SUBSTANTIA DILECTIONIS.

CONSTAT *iste libellus opusculis in unum confusis duobus, quæ in scriptis libris non sic loco junguntur, quin à se invicem suo saltem præfixo cuique titulo separentur. Opusculum primum, cui titulus est,* De substantia Dilectionis, *desinit ad ultima verba capitis quarti, & Augustini raro admodum, Hugonis autem plerumque nomen in MSS. exemplaribus præfert: & sane exstat inter Opera nomine Hugonis vulgata, libro scilicet assutum, qui appellatur,* Institutiones catholicæ in Decalogum. *Alterum opusculum ab illis verbis capitis quinti incipiens,* Vita cordis amor est *&c. titulum sine auctoris nomine hunc vel similem habet:* Quòd vita cordis sit amor. *Hoc etiam cum Operibus Hugonis editum est in lib. 1. Miscellaneorum, tit. 170. vel 171. eruditionum Theologicarum. Nonnulla in hoc libello carpit Bernardus Vindingus Sed in Critico Augustiniano, quæ sane haud aliena sunt ab Hugone Victorino. Illud, exempli gratiâ, quod censurâ dignum putat, quia dicitur* Deus operatus opera restaurationis humanæ partim per homines, partim per Angelos, partim per semetipsum, *aliquoties repetit Hugo in libro 4. de Arca morali cap. 3. 5. & 9. & in lib. 2. de Vanitate mundi &c. Postremo Trithemius abbas inter Hugonis opera censet librum* de substantia Dilectionis.

DE SUBSTANTIA DILECTIONIS, LIBER UNUS.

CAPUT I. Amor duplex, caritas & cupiditas.

QUOTIDIANUM de dilectione sermonem serimus, ne fortè scintillet in cordibus nostris & exardescat igni flammam faciens, aut totum consumens, aut purgans totum. Ex eo namque omne est, quod bonum est: & totum quod malum est, ex eo est. Unus fons dilectionis intus saliens, duos rivos effundit: alter est amor mundi, cupiditas; alter est amor Dei, caritas. Medium quippe est cor hominis, unde fons amoris erumpit: & cùm per appetitum ad exteriora decurrit, cupiditas dicitur; cùm verò desiderium suum ad interiora dirigit, caritas nominatur. Ergo duo sunt rivi, qui de fonte dilectionis emanant, cupiditas & caritas: & omnium malorum radix cupiditas, & omnium bonorum radix caritas. Ex eo igitur totum est, quod bonum est: & totum quod malum est, ex eo est. Quid ergo aliud est, magnum est quod in nobis est & ex eo totum est, nisi quod ex nobis est. Hoc autem est amor. Quid est amor, & quantum est amor, aut unde est amor? Et sermo Dei de amore loquitur. Numquid hoc negotium non potiùs illorum est, qui prædicationi præsidere consueverunt? Ecce quàm multi qui ejus ministerium volentes suscipiunt: & quàm pauci qui verba ejus in medium proferre non erubescunt? Quid ergo nos facimus? Fortasse non ex improbitate sermonem istactum habemus, qui non verecundamur amorem indecoratum sonare, quem & impudicitia aliquando non possunt sine verecundia verbis exprimere. Sed aliud est investigare vitium, ut eradicetur; aliud exhibere ad vitium, ut vitium & veritas non ametur. Nos igitur investigamus & quærimus, ut sciamus, & scientes caveamus, quod illi investigant, ut faciant. Sed sciant ut faciant, quid aliud in nobis sit, quod desideria nostra sic multifariam dividit, & cor unum in diversa deducit. Invenimus autem hoc aliud non esse præter amorem, qui cùm sit motus cordis secundùm naturam singularis & unicus, secundùm actionem autem divisus, cùm se inordinatè movet, id est, ad ea quæ non debet, cupiditas dicitur; cùm verò ordinatus est, caritas appellatur. Ipsum igitur hunc cordis motum, quem amorem appellamus, qua definitione significare poterimus? Expedit nobis propiùs intueri eum, ne lateat aliquatenus, & non feratur; proptereaque nec caveatur cum malus est, nec appetatur aut inveniatur cum bonus; de quo & cùm malus est tanta mala veniunt, & cùm bonus est tanta bona procedunt.

Amor motus est unus & multiplex.

CAP. II. Amor quid sit.

IPSUM igitur quomodo definimus? Investigemus, consideremus: quia occultum est quod quæritur, quantoque interius collocatum est, tanto magis in utraque parte cordi dominatur. Illud igitur videtur esse amor. Et amor est p delectatio cordis alicujus ad aliquid propter aliquid, desiderium in appetendo, & in perfruendo gaudium, per desiderium currens, requiescens per gaudium. q Hinc bonum est, & hinc malum est cor humanum; quia nec aliunde bonum es, si bonum es, nec aliunde malum es, si malum es, nisi quod vel bene vel male amas quod bonum est. Nam omne quod est, bonum est: sed cum id quod bonum est male amatur, illud bonum r non est, & hoc malum est. Igitur nec qui amat, malum est; nec quod amat, malum est; nec amor quo amat, malum est: sed quod male amat, malum est, & hoc nonne malum est. Or.

p Ap. Hug. lib. Crisfrd, dilectio. q Al. Hic bonum est, & hic. Malum quod. r Ap. Hug. deest non.

donec ergo caritatem, & jam malum nullum est.

CAP. III. Beatitudinis capaces est Dei gratia.

MAGNAM autem commendare volumus, si tamen valemus quod volumus. Omnipotens Deus, qui nullo indiget, quia ipse summum & verum bonum est, quod nec aliena accessione potest quod crescat, quoniam ex ipso sunt omnia; nec de suo amittere quod decidat, quoniam in ipso immutabiliter consistunt universa: ipse rationalem spiritum creavit sola caritate, nulla necessitate, ut eum suæ beatitudinis participem faceret. Porrò ut idem aptus esset tanta beatitudine perfrui, fecit in eo dilectionem spiritalem, palatum cordis quodammodo per hanc sentiret ad gustum dulcedinis internæ: quatenus per ipsam videlicet dilectionem, suæ felicitatis jucunditatem saperet, eique insatiabili desiderio inhæreret. Per dilectionem ergo copulavit sibi Deus creaturam rationalem, ut ei semper inhærendo, ipsum quo beatificanda erat bonum, & ex ipso quodam modo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso per gaudium possideret. Suge ô apicula, suge, suge & bibe dulcoris tui inenarrabilem suavitatem. Immergere, & repletare; quia ille deficere nescit, si tu non incipias fastidire. Adhære ergo & inhære, sume & tenera: si sempiternus gustus fuerit, sempiterna quoque beatitudo erit. Non jam pudeat nos neque pœniteat de amore fecisse verbum, non pœniteat ubi tanta utilitas, non pudeat ubi tanta honestas.

Per amorem nos participes.

CAP. IV. De gemino caritatis funiculo.

IGITUR per amorem sociata est factori suo creatura rationalis, solumque est dilectionis vinculum quod ligat utrosque in idipsum, & tanto felicius, quanto fortius. Propter quod etiam ut individua societas & concordia utrobique perfecta haberetur, geminatus est nexus, in caritate Dei & proximi: ut per caritatem Dei omnes uni cohærerent, per caritatem proximi omnes ad invicem unum fierent: ut quod de illo uno, cui omnes inhærebant, quisque in semetipso non caperet, plenius atque perfectius per caritatem proximi in altero possideret, & bonum omnium fieret totum singulorum. Ordinate ergo caritatem. Quid est, ordinate caritatem? Si desiderium est amor, bene currat; si gaudium est, bene requiescat. Est enim amor, sicut dictum est, delectatio cordis alicujus ad aliquid propter aliquid, desiderium in appetendo, & in perfruendo gaudium, per desiderium currens, & requiescens per gaudium, currens ad illud, & requiescens in illo. Ad quid, aut in quo? * Audite, si fortè explicare possimus quò currere debeat amor noster, aut in quo requiescere.

a CAP. V. Ordinata caritas.

Tria quæ sunt sunt quæ amari bene aut malè possunt, id est, Deus, proximus, & mundus. Deus supra nos est, proximus juxta nos est, mundus sub nobis est. Ordinate ergo caritatem. Si currit, bene currat; si requiescat, bene requiescat. Desiderium currit, gaudium requiescit. Propter quod gaudium uniforme est, quia semper in uno est, nec vicissitudine variari potest: desiderium autem motûs mutabilitatem suscipit, & ideo non se continet in uno, sed varias species repræsentat. Omnis namque cursus aut de illo est, aut cum illo, aut in illo ad quod est. Quomodo ergo currere debet desiderium nostrum? Tria sunt, Deus, proximus, mundus. Tria Deus, duo proximus, unum mundus habeat in cursu desiderii nostri: & est in desiderio ordinata caritas. Amor namque per desiderium & de Deo, & cum Deo, & in Deum ordinate currere potest.

Respectu Dei.

De Deo currit, quando de ipso accipit unde eum diligit. Cum Deo currit, quando ejus voluntati in nullo contradicit. In Deum currit, quando in ipso requiescere appetit. Hæc sunt tria quæ ad Deum pertinent.

Respectu proximi.

Duo autem sunt proximi. Potest enim desiderium de proximo & cum proximo currere, sed in proximum non potest. De proximo, ut de ejus salute gaudeat & profectu. Cum proximo, ut cum eo in via Dei comitem itineris & socium perventionis habere concupiscat. Sed in proximum non potest, ut a scilicet in homine spem & fiduciam suam constituat. Hæc sunt duo quæ ad proximum pertinent, id est, de ipso, & cum ipso, & non in ipsum.

a Abest scilicet à MSS. & ab. Hug.

Respectu mundi.

Unum est mundi, de ipso currere, non cum ipso, non in ipsum. De mundo enim desiderium currit, quando inspecto foris Dei opere, per admirationem & laudem ardenter intus ad ipsum se convertit. Cum mundo curreret, si se pro mutabilitate temporalium, sive dejiciendo in adversis, sive elevando in prosperis, huic conformaret. In mundum curreret, si in ejus delectationibus semper requiescere vellet. Ordinate ergo caritatem, ut b per desiderium currat de Deo, cum Deo, & in Deum: de proximo, cum proximo, & non in proximum: de mundo, nec cum mundo, nec in mundum, ut in solo Deo requiescat per gaudium. Hæc est ordinata caritas, & præter ipsam omne quod agitur, non ordinata caritas est, sed inordinata cupiditas.

b A. Hug. ut. ... & per.

CAP. VI. Amor nunquam vacat.

VITA cordis amor est, & idcirco omnino impossibile est, ut sine amore sit cor quod vivere cupit. Quid hinc sequatur, considera. Si enim humana mens sine amore esse non potest, aut se ipsam aut certè aliud aliquid à se diligat necesse est. Quia vero in se ipsa perfectum bonum non invenit, si se solam diligeret, felix amor non esset. Oportet ergo, ut feliciter amare desiderat, aliud aliquid præter se quod amet inquirat. Si autem imperfectum aliquid extra se amare cœperit, amorem quidem mutat, sed miseriam non evadit. Feliciter ergo non diligit, donec ad verum & summum bonum per amoris desiderium se converterit. Quia vero summum & verum bonum Deus est solus, ille feliciter amat, qui Deum amat, & tanto felicius quanto amplius. Hæc igitur est vera cordis nostri requies, cùm in amore Dei per desiderium figitur, nec ultra quidquam appetit, sed in eo quod tenet, quadam felici securitate delectatur. Quia enim illud nec appetitus ultra provocat, nec timor repellit, quodam modo in ipsum jucunditatis sine vexatione requiescit.

Cordis vera requies.

Sed quia humanæ mentis infirmitas, ut non dicam semper, sed vix aliquando in illam divinæ contemplationis dulcedinem figi potest, quodam interim studio ad illam, ad quam needum pertingere sufficit, stabilitatem assuescenda est: id est, si Deum semper cogitare non possumus, saltem cor nostrum ab illicitis & vanis cogitationibus restringendo, in consideratione operum Dei & mirabilium ejus illud teneamus: ut dum semper stabiles esse satagimus, tandem aliquando donante Deo vere stabiles fieri valeamus.

An hic perfecte.

CAP. VII. Quomodo comparanda.

UT autem promotionis hujus aliquod tibi exemplum subjiciam, universus iste * mundus quoddam diluvium est, eò quod omnia, quæ in hoc mundo sunt, ad similitudinem aquæ incertis eventibus fluctuando decurrunt. Vera autem fides, quæ non transitoria, sed æterna promittit, quasi à quibusdam fluctibus, sic amore mundi hujus cupiditate in superna animum attollit: & portari quidem ab aquis potest, sed mergi omnino non potest; quia ad necessitatem hoc mundo utitur, sed ejus delectationibus per affectum non implicatur. Quisquis ergo æterna non credit, sola quæ transeunt appetit, hunc quasi sine navi natantem in fluctibus, magna aqua decurrentis secum trahit. Qui verò æterna credens, transitoria diligit, hic juxta navem naufragium facit. Qui autem æterna bona & credit, & diligit, hic in navi positus, fluctuantis undas securus pertransit: & quia per desiderium fidei navem non transgreditur, jam quodam modo in fluctibus terræ stabilitatem imitatur. Primum ergo, si hoc mare magnum illæsi pertransire volumus, fabricemus navem, ut fidem integram habeamus: deinde navem fidei inhabitemus per caritatem, ut & credamus quod diligere debemus, & diligamus quod credimus: itaque & lex Dei in corde nostro sit per rectæ fidei cognitionem, & cor nostrum in lege Dei sit per dilectionem.

* Hug. de arca Noe, l. 4. c. ... & ... 2. ... & 9.

Fides navis in fluctibus.

Sed ut faciliùs cognoscas quomodo vel unde hanc, quam dixi, navem vel arcam in corde tuo ædificare debeas, per quam hujus diluvii naufragio eductus, ad portum quietis pervenias: duo opera Dei considera, videlicet opus conditionis, & opus restaurationis. * Opus autem conditionis est creatio cæli & terræ, & omnium quæ in eis continentur, quæ sex diebus facta sunt. Opus vero restaurationis, incarnatio Verbi, & omnia quæ à principio mundi usque ad finem, vel ad eam prænuntiandam præcesserunt, vel ad ipsam confirmandam secutura sunt, quæ omnia sex ætatibus fiunt. Sed opera restaurationis magis pertinent ad fidem catholicam, quæ ideo sancti ampliùs diligunt, quia in eis suæ salutis remedia agnoscunt. * Hæc autem partim per homines, partim per angelos, partim per semetipsum operatus est Deus: ut in arca ipsius sit prima mansio opera hominum, secunda opera angelorum, tertia opera Dei, supremus cubitus, auctor universorum Deus.

Unde ædificanda.

* Hug. ibid. c. 4. de arca morali c. 3.

* Ita ibid. c. 5. & 9.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

LIBER de diligendo Deo pius est, judicio Erasmi ac Theologorum Lovaniensium, nec ineruditus: sed subdititius tamen, vel ipsa ex phrasi plurimum discrepante ab Augustinianis, merito iisdem visus. Auctor certè se ipse ætatis recentioris esse satis eo prodit, quod Hieronymi dictum ex lib. 3. in Matth. 18. citat in hunc modum: Unde quidam sanctus ait, Magna dignitas animarum *&c. Contulit huc sententias ad inflammandam dilectionem Dei, variis ex libris, Hugonis Victorini in primis, Bernardi & Anselmi. Et quidem à capite 4. ad 11. nihil nobis legendum aliud præbet, quam quod verbis iisdem ac ferè totidem scripsit Hugo in Soliloquio de Arra animæ. Alia itidem sunt ex aliis Hugonis opusculis excerpta loca, plura etiam ex diversis Bernardi Concionibus, & quædam ex Meditatione apud Anselmum postremæ editionis decima-sexta, quæ nos passim positis notis è regione monstramus. Ad extremum capite 18. exhibetur insignis locus Anselmi ex ipsius Proslogio. Sapit hoc opus eumdem auctorem ac liber de Spiritu & anima. Nec fortè alteri melius adscripseris Manuale, & alia quædam opuscula quæ hîc postea repræsentantur, itemque libros apud Hugonem de Anima primum & tertium, qui apud Bernardum Meditationes & de Conscientia nuncupantur. Ceterùm Vincentius Bellovacensis lib. 23. Speculi naturalis c. 1. nonnihil quod legere est cap. 3. hujus libri, citat nomine Petri Comestoris. Librum contulimus cum MSS. Regiis duobus, in quibus Augustini nomine falso prænotatur.*

DE DILIGENDO DEO,
LIBER UNUS.

CAP. I. *Via ad vitam caritas.*

Vigili cura, mente follicita, summo conatu, & sollicitudine continua decet nos inquirere & addiscere quomodo & qua via possimus internale supplicium vitare, & cæleste gaudium adquirere; cùm nec illud supplicium vitari, nec illud gaudium adquiri possit, nisi via cognita qua est illud vitandum, & illud adquirendum. Audiamus ergo libentiùs, inspiciamus diligentiùs verba Apostoli, quibus ipse duo ostendit, scilicet quod cælestis gloriæ vita ineffabilis est, & quæ sit via quæ ducit ad vitam: ait enim, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Ecce per hoc quod dicit Deum præparasse bona diligentibus se, ostendit quia dilectio est qua ad illa bona pervenitur. Sed dilectio Dei sine dilectione proximi haberi non potest, testante beato Johanne, qui ait, *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo diligere potest? Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & proximum suum.* Ecce in hac gemina dilectione consistit vera caritas, de qua Apostolus loquens ait, *Excellentiorem viam vobis adhuc demonstro.* Ecce caritas excellentissima via est, quæ ducit ad cælestem patriam, & sine qua illuc nemo pervenire potest. Sed quis in hac via est? quis novit eam? Qui diligit Deum & proximum.

1. Cor. 2. 9. Isaiæ 64. 4. — 1. Johan. 4. 20. — 1 Cor. 12. 31.

Modus diligendi Deum & proximum. Quomodo diligendus est Deus, & quomodo proximus? Deum debemus diligere plus quam nos, sed proximum sicut nos. Deum diligimus plus quàm nos, si præcepta ejus voluntati nostræ in omnibus præponimus: proximum autem non jubemur diligere quantum nos, sed sicut nos; id est, velle & optare omne bonum, quod debemus velle & optare nobis, & maximè æternam beatitudinem, & ad illam obtinendam ei succurrere, & in corporalibus bonis & in spiritalibus, prout ratio exigit, & facultas permittit. Unde Dominus in Evangelio ait, *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis;* & Johannes apostolus ait, *Non diligamus verbo neque linguâ, sed opere & veritate.* Sed qui sunt proximi, quos debemus sic diligere? Certè omnes homines Christiani, Judæi, Pagani, amici & inimici.

Matth. 7. 12. — 1. Johan. 3. 18.

CAP. II. *Quare & qualiter diligendus Deus.*

Cùm ergo tota salus nostra in dilectione consistat, quare & qualiter Dominus noster à nobis diligendus sit, diligenter considerandum est. Ad Dei igitur dilectionem in nobis excitandam, nutriendam & augendam nihil ita valet, sicut beneficiorum ejus frequens & diligens consideratio. Tanta enim nobis tribuit, tantaque retribuit, quòd deficit anima nostra, deficit prorsus in consideratione tantorum beneficiorum ejus. Et licèt non possimus ei tantum & tantas, ut decet, amorem & obsequium & gratiarum actiones persolvere, tamen quantum & quantas possumus rependere debemus. Ecce quare, id est, pro beneficiis suis, quæ sua magna pietate, sua gratuita bonitate, nullis nostris meritis exigentibus nobis contulit Dominus, à nobis quoque multùm diligendus est. Qualiter autem à nobis diligendus est Deus, illud ejus mandatum manifestat, quod nimis mandavit, & nimis custodiri voluit. Audi igitur, ô homo, illud omnium mandatorum & maximum & primum mandatum: audi, inquam, illud diligenter, retine memoriter, meditare jugiter, & pro viribus tuis imple instanter, assiduè & perseveranter. Hoc autem est illud mandatum, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, id est, ex toto intellectu; *& ex tota anima tua*, id est, ex tota voluntate tua; *& ex tota mente*, id est, ex tota memoria; ut omnes cogitationes tuas, omnemque vitam tuam, & omnem intellectum tuum in illum conserves. Sed quia parum te forte à Deo diligi æstimas, illum quoque parum diligere non vereris. Scrutare ergo & revolve in animo tuo quæ tibi contulit dona & beneficia, quæve promisit, & te vehementer illum debere diligere convinceris.

Psal. 118. 4. — Deut. 6. 5. Matth. 22. 37.

Amor Dei excitatur ex intuitu creationis. Ut autem amor Dei in te ampliùs excitetur & crescat, considera diligenter, à quo, quare, vel ad quid creatus sit homo, quæve Deus propter hominem creavit. Sciendum est ergo rerum creatarum, cælestium & terrestrium, visibilium & invisibilium caussam non esse nisi bonitatem Creatoris, qui est Deus unus & verus: cujus est tanta bonitas, a quod alios [* suæ beatitudinis qua æternaliter beatus est, velit esse participes, quam vidit communicari posse, minui omnino non posse. Illud igitur bonum, quod ipse erat, & quo ipse erat beatus, sola bonitate, non necessitate aliis communicare voluit: quia summi boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi noceri non posse.] [* Et quia non valet ejus beatitudinis particeps existere aliquis, nisi per intelligentiam, quæ quanto magis intelligitur, tanto pleniùs habetur, fecit Deus rationalem creaturam, quæ summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur: eamque hoc modo distinxit, ut pars in sui puritate permaneret, nec corpori uniretur, scilicet Angelus; pars corpori jungeretur, scilicet anima.] Distincta est igitur rationalis creatura in incorpoream & corpoream. Incorporea, angelus; corporea verò, homo vocatus, ex anima rationali & carne subsistens. Conditio igitur rationalis creaturæ primam caussam habuit, Dei bonitatem. Creatus est igitur homo b vel angelus propter bonitatem Dei. Nam quia bonus est Deus, sumus; & in quantum sumus, boni sumus. Ad quid autem creata est rationalis creatura? Ad laudandum Deum, ad serviendum ei, ad fruendum eo: in quibus ipsa proficit, non Deus. Deus enim perfectus & summa bonitate plenus, nec augeri potest nec minui. Quid ergo creatura rationalis facta est a Deo, referendum est ad Creatoris bonitatem, & ad creaturæ utilitatem. Cùm igitur quæritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura: respondendum est, propter Dei bonitatem, & creaturæ utilitatem: utile nempe est ei servire Deo & frui eo. * Factus ergo angelus, sive homo propter Deum dicitur esse, non quia Deus creator & summè beatus alterius indigeret officio, qui a bonorum nostrorum non eget; sed ut serviret ei & frueretur eo, cui servire regnare est. In hoc enim proficit serviens, non ille cui servitur.

*a al. ut. — * Ex Hug. Vict. l. 1 de Sacramentis p. 2. c. 4. & lib. de substantia dilect. c. 3. — * Ex eod. t. Summa Sentent. Tract. 2 c. 1. — Creatura rationalis duplex. — b al. ut.*

Ad quid facta. — * CAP. III. *Homini sunt omnia.*

B Et [* sicut factus est homo propter Deum, id est, ut ei serviret; sic factus est mundus propter hominem, scilicet ut ei serviret. Positus est ergo homo in medio, ut ei serviretur, & ut ipse serviret: ut acciperet utrumque, & refflueret totum ad bonum hominis, & quod accepit obsequium, & quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine serviri, ut ea servitute non Deus, sed homo c juvaretur: sed voluit ut mundus serviret homini, ut exinde similiter juvaretur homo. Totum igitur bonum hominis erat, & quod factum est propter ipsum, & propter quod factus est ipse. *Omnia enim*, ait Apostolus, *nostra sunt*, superiora scilicet, æqualia, & inferiora. Superiora quidem nostra sunt ad perfruendum, ut Deus trinitas. Æqualia nostra sunt ad convivendum, scilicet Angeli, qui etsi modò sunt superiores nobis, in futuro erunt æquales. Et inferiora nostra sunt, quæ ad usum nobis sunt, sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, d non dominio, sed quia sunt ad usum eorum. Ipsique Angeli in quibusdam Scripturæ locis nobis servire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur] : unde Apostolus ait, *Quoniam omnes administratorii spiritus sunt, missi in ministerium propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* Neque id incredibile cuiquam videatur, quando quidem & ipse Creator & Rex Angelorum venit non ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis. Dicuntur enim Angeli orationes & vota nostra offerre Deo: non quia Deum doceant, qui omnia antequam fiant, e sicut & postea facta sunt novit; sed quia ejus voluntatem super his consulunt, & quod Deo jubente completum esse cognoverint, hoc nobis evidenter vel latenter reportent. Unde Angelus hominibus ait, *Cùm orastis, orationem vestram obtuli Deo.* Similiter & nos cùm oramus, non Deum docemus, quasi nesciat quid velimus, & quo indigeamus: sed necesse habet rationalis creatura temporales caussas ad æternam veritatem referre, sive petendo quid erga se fiat, sive consulendo quid faciat. [* De excelso igitur cælorum habitaculo ad consolandos, ad visitandos & ad adjuvandos nos adtrahit supereminens caritas Angelos, propter Deum, propter nos, propter se ipsos. Propter Deum utique, cujus tanta erga nos pietatis viscera ipsi quoque, ut dignum est, imitantur: propter nos, quibus nimirum propter propriam similitudinem afferuntur: propter se ipsos, quorum ordines instaurandos ex nobis toto desiderio præstolantur.]

*Verba hæc Comestoris nomine citantur à Vincent. Belvac. l. 23. Spec. nat. c. 1. sed plerique apud Hug. Vict. l. 1. de sacram. p. 2. c. 2. — c Comestoris exemplum & Hug. hic add. serviens. — 1. Cor. 3. 22. — Hebr. 1. 14. — d Ed. non privatione dominorum. — Matt. 20. 28. — e MS. Reg. & plus quàm nunc novit. — Tob. 12. 12. — * Bernardus Ser. 1. de S. Michaële.*

* CAP. IV. *Animæ dignitas.* — * *Verba Hugonis Vict. de Arrha animæ.*

* Primùm ergo necesse est ut quisque se ipsum consideret, & cùm cognoverit dignitatem suam, ne injuriam faciat Creatori suo, abjectiora se non amet. Nam & ea quæ per se considerata pulcra sunt, pulcrioribus comparata vilescunt: & sicut ineptum est deformia pulcris conjungere, sic omnino indecens est ea quæ non habent nisi infimam quamdam & imaginariam pulcritudinem pulcherrimis coæquare. Tuam ergo, anima, attende pulcritudinem, & intellige qualem pulcritudinem debeas diligere. Quòd si forte interna visio tua per negligentiam tuam obscurata est, & temetipsam, ut decet & expedit, contemplari non sufficis: cur saltem quod de te existimare debeas, ex judicio alieno non perpendis? Sponsum habes; sed nescis. Pulcherrimus est omnium; & faciem ejus non vidisti. Ille te vidit: quia nisi te vidisset, non te diligeret. Noluit adhuc se ipsum præsentare tibi; sed munera misit, arram dedit, pignus amoris, signum dilectionis. Si cognoscere illum posses, si speciem ejus videres, non ampliùs de tua pulcritudine ambigeres: scires enim quod tam pulcher, tam formosus, tam elegans, tam unicus in tuo aspectu captus non esset, si non eum singularis decor & ultra ceteros admirandus traheret. Quid igitur agis? Nunc videre illum non potes, quia absens est: & ideo non times nec erubescis illi injuriam facere, quia singularem ejus amorem contemnis, teque alienæ libidini turpiter & impudicè prostituis. Noli sic facere. Si adhuc scire non potes qualis ille sit qui te diligit, considera saltem arram quam dedit tibi: fortassis in ipso munere ejus quod penes te est, poteris agnoscere quo affectu illum diligere, quo studio & diligentiâ te illi debeas conservare. Insignis est arra ejus, nobile donum: quia nec magnum decuit ut parva daret, nec pro parvo magna sapiens dedisset. Magnum ergo est quod tibi dedit; sed majus est quod in te diligit. Magnum est ergo quod tibi dedit.

Ex Dei in eam amore dignoscitur.

Quid tibi dedit, ô anima, sponsus tuus? Respice universum mundum istum, & considera si in eo aliquid sit quod tibi non serviat.

Cui ex Dei dono cuncta famulantur.

a al. creatura. Omnis creatura ad hunc finem cursum suum dirigit, ut obsequiis tuis famuletur, & utilitati deserviat, tuisque oblectamentis pariter & necessitatibus secundum affluentiam indeficientem occurret: hoc cælum, hoc terra, hoc aër, hoc maria cum eis quæ in ipsis sunt universis, explere non cessant, hoc circuitus temporum annuis innovationibus & redivivis partubus antiqua innovans, dilapsa reformans, consumta instaurans pastu perpetuo subministrat. *b al. ut non censu, vel sensu.* Quis ergo putas hoc instituit? quis istud naturæ præcepit, b ut sic non contensa tibi serviat? Beneficium accipis, & auctorem ejus non agnoscis; donum in manifesto est, largitor occultus; & tamen ipsa ratio tua te dubitare non sinit, hoc tuum non esse debitum, sed beneficium alienum. Quicumque ergo ille est, multum nobis contulit: & qui tantum dare voluit, multùm dilexit. *c al. tantum.* Tantum ergo diligens, & c tam diligendus dono suo demonstratur. Et quàm stultum est amorem tam potentis non ultrò concupiscere! quàm impium, quàm perversum est tam diligentem non amare!

Creata quomodo diligenda, quomodo Creator. *Ita & Petrus Bles. de carit. Dei & proxim. c. 31.* * Si autem ista diligis, ut subjecta dilige, ut famulantia dilige, ut arram sponsi, ut munere amici, & beneficia domini: sic tamen, ut memineris semper quid illi debeas, nec ista propter se, sed ista pro illo, nec ista cum illo, sed ista propter illum, & per ista illum, & supra ista illum diligas. * Cave ô anima, ne, quod absit, meretrix dicaris; si munera dantis plus quàm amantis affectum diligis. Majorem caritati ejus injuriam facis, si & dona illius accipis, & tamen vicissitudinem dilectionis non impendis. Aut dona illius si potes respue; vel si dona illius respuere non potes, vicissitudinem dilectionis rependе. *CAP. V.* Dilige illum propter se, dilige te propter illum: dilige illum, ut fruaris illo: dilige te, d ut diligaris ab illo. *d Ap. Hug. quia diligeris.* Dilige in donis illius quæ data sunt ab illo. Illum tibi, & te illi dilige. Hæc pura & casta dilectio est, nihil habens sordidum, nihil amarum, nihil transitorium.

Beneficia Dei recensentur. Considere ergo, ô anima mea, quæ communia cum omnibus, quæ specialia cum aliquibus, quæ singularia sola acceperis. In omnibus his te dilexit, quæ eis communiter tecum omnibus, vel specialiter cum quibusdam, vel singulariter tibi soli tribuit. Cum e iis rursum omnibus te dilexit, quibus te participatione doni sui sociavit. *e Locus restitutus ex Hug. & MS. Reg.* Præ omnibus iis te dilexit, quibus te singularis dono gratiæ prætulit. In omni creatura dilecta es, cum omnibus bonis dilecta es, præ omnibus malis dilecta es. & ne parum hoc tibi videatur, quòd præ omnibus malis dilecta es; quanti boni sunt qui minus te acceperunt? *CAP. VI. Beneficium creationis.* Primùm cogita ô anima, quod aliquando non fueris, & ut esse inciperes, hoc Dei dono acceperis. Donum ergo ejus erat, ut fieres. Sed numquid ei aliquid dederas priùs quàm fieres, quòd tibi hoc ab eo redderetur ut fieres? Nihil prorsus, nil tu dederas, nil tu dedisse poteras priùs quàm fieres. Qui utique si nil amplius dedisset, pro eo ipso tamen semper à nobis laudandus & diligendus esset. Nunc autem amplius dedit, quia dedit non solùm esse, sed & pulcrum esse, & formosum esse. Sed nec hic terminari potuit munificentia largitoris optimi: adhuc aliquid plus dedit, f & magis nos ad similitudinem suam traxit. *f MS. Reg. & magis dedit nos.* Voluit ad se trahere per similitudinem, quos ad se trahebat per dilectionem. Dedit ergo nobis esse, & pulcros esse, dedit & vivere, ut præcellamus his quæ non sunt per essentiam, & his quæ inordinata sunt, aut incompleta aut incomposita per formam, aut inanimata per vitam. Magno debito obligata es, anima mea. Multum accepisti, & nihil à te habuisti, & pro omnibus his non habes quid retribuas, nisi tantùm ut diligas. Nam quod per dilectionem datum est, nec meliùs nec decentiùs quàm per dilectionem rependi potest; accepisti autem hoc per dilectionem.

Beneficium reparationis. Jam nunc tibi narrare incipiam quantum iste sponsus tuus, qui rerum excellens apparuit cùm te conderet, humiliari dignatus est cùm te repararet. Illic tam sublimis, hic tam humilis: non tamen hic, quàm illic, minùs [g amabilis; quia nec hic quàm illic minùs] admirabilis. *g Hæc ex Hug. supplemus.* Illic potenter magna tibi contulit, hic misericorditer pro te dira sustinuit. Ut enim relevaret te illuc unde cecideras, ipse descendere dignatus est huc ubi jacebas: & ut tibi justè redderetur quod perdideras, ipse dignatus est piè pati quod tolerabas. Descendit ergo, suscepit, sustinuit, vicit, restauravit. Descendit ad mortalem, suscepit mortalitatem, sustinuit passionem, vicit mortem, restauravit hominem. Ecce anima mea obstupesce omnia mirabilia, tanta beneficia propter te exhibita. Cogita quantùm te diligat, qui tanta dignatus est facere propter te. Pulcra facta fueras ejus munere; fœda facta es tua iniquitate: sed rursum mundata es & formosa facta es ejus pietate, operante tamen utrobique ejus caritate. Olim cùm non esses, dilexit te ut conderet, postea cùm fœda esses, dilexit ut pulcram faceret. & ut ostenderet tibi quantum te diligeret, non nisi moriendo à morte liberare te voluit; ut non impenderet tantùm pietatis beneficium, verùm etiam caritatis monstraret effectum. [* Grandi itaque dignatione primo homini spiraculum vitæ de super plus formatur infudit: sed multo majori caritate pro eodem homine non jam sua dedit, sed se ipsum impendit atque tradidit. ** Hæc nobis non occurrerunt in edito Hug. lib.* Magnum quidem est de Deo, quòd esse me factum opus ejus: sed multo plus est, quòd transisse ipsum video in pretium meum; quoniam tam copioso munere ipsa redemtio agitur, ut homo Deum valere videatur.] *Hominis valor.* O felix culpa mea, ad quam diluendam dum ille caritate trahitur, ipsa quoque ejus caritas mihi eam desideranti & eam totis præcordiis concupiscenti aperitur! Numquam tam bene dilectionem ejus agnoscerem, nisi in tantis periculis expertus eam fuissem. O quàm feliciter cecidi, qui post ipsum feliciùs resurrexi! Nulla dilectio major, nullus amor sincerior, nulla caritas sanctior, nullus affectus ardentior. Mortuus est pro me innocens, nihil in me quod amaret inveniens. Quid ergo dilexisti Domine in me, & tantum dilexisti, ut morereris pro me? Quid tale in me invenisti, pro quo tanta & tam dura sustinere voluisti?

CAP. VII. De beneficio vo- Et quid si cogitare cœperis ô anima mea, quot & quales in comparatione tui abjecti sint, qui hanc quæ tibi data est gratiam consequi non potuerunt? Certe audisti ab initio usque ad hanc diem, quàm multæ generationes pertransierunt, quæ omnes sine cognitione Dei & pretio suæ redemtionis in interitum sempiternum dilapsæ sunt. *cationis ad fidem.* Omnibus illis Redemtor tuus te prætulit, qui tibi hanc gratiam largitus est, quam nullus eorum percipere meruit. Tu sola præ omnibus illis assumta es. & quare hoc in te factum sit, nullam præter solam Salvatoris tui caritatem, invenire poteris caussam. Elegit ergo & prælegit te sponsus tuus, amator tuus, Deus tuus, Redemtor tuus: elegit te in omnibus, & assumsit te ex omnibus, & amavit te præ omnibus. Nomine suo vocavit te, ut memoriale ejus semper esset apud te. Voluit te participem esse in nomine, participem in nominis veritate. quoniam unxit te illo, quo & ipse unctus erat, oleo lætitiæ, ut ab uncto sis uncta, quia a Christo dictus Christianus. *Psal. 44. 8* Sed numquid tu fortior, numquid sapientior, numquid nobilior, numquid omnibus illis ditior fuisti, qui hanc præ omnibus illis specialem gratiam sortiri meruisti? Quot fortes, quot sapientes, quot nobiles, quot divites ibi fuerunt, & tamen universi relicti & abjecti perierunt? Multum, fateor, collatum est tibi: nam cùm fœda prius fuisses, & polluta, & deformis, & squallida, dissecta & dissipata, & omni horrore & enormitate plena: sic Deus Dominus tuus dilexit te, ut te tantis gratiæ suæ muneribus ditaret. Nisi ergo priùs multâ curâ, studio vehementi exculta & ornata decenter fueris, in cælestis sponsi thalamum introduci digna non eris. Nunc ergo dum tempus est, ô anima mea, formam tuam excole, faciem orna, habitum compone, maculas terge, munditiam repara, mores corrige, disciplinam serva, & omnibus tandem in melius commutatis, dignam sponsam digno sponso omni nisu te redde. Præpara ergo te sicut decet sponsam sponsi immortalis, sponsam h regni cælestis.

h f. regis. *CAP. VIII. De virtutum munere.* Hoc etiam ad dilectionem pertinere scias, quòd habes unde te ornare possis quod utique ex te non haberes, nisi ab illo reciperes. Ab illo autem accepisti, ut vestimenta bonorum operum indui, & fructu eleemosynarum cum jejuniis & orationibus, cum sacris vigiliis aliisque operibus pietatis, quasi quodam vario ornatu possis ornari vel decorari: & quidquid ad sanitatem, quidquid ad refectionem, quidquid ad speciem reparandam, quidquid ad decorem augendum valere dignoscitur, copiosè tribuit. Vide quàm copiosis dispensationis tibi ubique occurritur. Non habuisti, & datum est tibi: perdidisti, & restauratum est tibi: numquam deest quod optes, ut scias quantum ille te diligat a quo amaris. Non vult perdere; & ideo tantâ patientiâ te exspectat, & concedit pie toties negligenter amissa iterum atque iterum si volueris reparare. O quot jam perierunt, qui ista tecum receperunt, sed amissa iterum tecum recipere non meruerunt! Plus omnibus illis dilecta es, quia tibi tam benignè amissum redditur, quod illis perditum tam districtè negatur. Numquam tibi gratia bene operandi ipso largiente negata est. Si magna opera facis, misericorditer sublimaris: i si non facis magna opera, salubriter humiliaris. *i Locus restitutus ex Hug. & MS. Reg.* Meliùs enim novit ille quid tibi expediat, quàm tu; & ob hoc si eis devotè bene sentire, totum quod ab illo tibi fit, bene fieri intellige. *Dei ordinationi in omnibus acquiescere.* Talis est enim amor Dei in nobis, nec quidquam omnino humana infirmitas tolerat, quod ipse quantum in sua bonitate est, ad bonum nostrum non disponat. Forte gratiam virtutum non habes. sed dum tentationum impulsu concuteris, meliùs in humilitate solidaris. Suavius enim redolet Deo humilitas infirma, quàm virtus elata. Nihil omnino dispositioni divinæ præjudicare audeas: sed semper cum timore & reverentia ora Deum, ut quemadmodum ipse novit, tibi subveniat: si qua adhuc tamen in te mala remanserint, pie diluat: si qua inchoata sunt bona, benignè perficiat, & ea te, qua voluerit, ad se via perducat.

CAP. IX. De illustratione aliis beneficiis. O anima quid faciemus Domino Deo, à quo tot bona accepimus? Neque enim contentus fuit eadem, quæ ceteris, nobis bona tribuere; sed in malis quoque nostris ejus singularem dilectionem cognoscimus, ut eum tam de bonis quàm de malis nostris omnibus singulariter diligamus. Tu dedisti mihi Domine ut te agnoscam, & præ ceteris multis de tuis secretis revelare intelligam. Alios coætaneos meos in tenebris ignorantiæ dereliquisti, & mihi præ illis l sapientiæ tuæ lumen infudisti. *l al. gratiæ.* Tu dedisti mihi sensum capacem, intellectum facilem, memoriam tenacem, efficaciam in opere, gratiam in conversatione, provectum in studiis, m effectum in cœptis, solamen in adversis, cautelam in prosperis: & quocumque vertebam me, ubique gratia & misericordia tua præcessit. *m al. profectum in conceptis.* Et sæpe mihi cùm consumtus videbar, subitò liberasti me; quando errabam, reduxisti me; quando ignorabam, docuisti me; quando peccavi, corripuisti me; quando tristabar, consolatus es me; quando cecidi, erexisti me; quando steti, tenuisti me. Tu dedisti mihi veriùs cognoscere te, puriùs diligere te, sinceriùs credere in te, ardentiùs sequi te. O Domine Deus meus, dulcedo vitæ meæ, lumen oculorum meorum, quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? Vis ut diligam te. Et quomodo diligam te? quantum diligam te? quis sum ego, ut diligam te? Et tamen diligam te Domine fortitudo mea, firmamentum meum, refugium meum & liberator meus, Deus meus, adjutor meus, protector meus, cornu salutis meæ, & susceptor meus. Et quantum adhuc dicam? Tu es Domine Deus meus.

CAP. X. De Dei circa nos sollicitudine. Multa & innumerabilia bona fecisti mihi, Domine Deus meus, de quibus mihi dulce erit semper cogitare, semper loqui, semper gratias agere, ut te laudem & amem pro omnibus beneficiis tuis. Ecce habes, anima mea, arram tuam; & in arra tua cognoscis sponsum tuum. Serva ergo te illi intactam, serva impollutam, serva incontaminatam, serva integram. Si olim meretrix fuisti, jam virgo facta es: quemadmodum amor illius consuevit corruptis integritatem reddere, * & integris castitatem servare. ** Adde, ita.* Semper cogita quantam tecum misericordiam fecit: & in hoc perpende quantum ab ipso diligeris, quod ejus beneficium numquam tibi defuisse cognoscis. Sic certè mihi videtur, tùm ejus miserationes circa me attendo, quod, si fas est dicere, nihil aliud agat Deus, nisi ut meæ saluti provideat: & ita totum ad custodiam meî

occupatum video, quasi omnium oblitus sit, & mihi soli vacare velit. Semper præsentem mihi se exhibet Deus, semper paratum se offert: quocumque me vertero, me non deserit; ubicumque fuero, non recedit; quidquid egero, pariter adsistit: & quòd tandem cunctis actionibus meis perpetuus inspector, & quantum ad bonitatem suam pertinet, quasi individuus cooperator adsistat, ipso operis sui effectu patenter ostendit. Ex quo constat quòd licet faciem ejus à nobis adhuc videri non possit, numquam tamen possit ejus præsentia vitari. Sed quid est illud dulce, quod in ejus recordatione * me tangere solet, & tam vehementer atque suaviter afficere: ut jam tota quodam modo à memetipso abalienari, & nescio quo, abstrahi incipiam? Subitò tota innovor & tota immutor, & bene mihi esse incipit ultrà quàm dicere sufficiam. Exhilaratur conscientia, in oblivionem venit omnis præteritorum dolorum miseria, exultat animus, clarescit intellectus, cor illuminatur, desideria jocundantur. Jamque alibi (nescio ubi) me esse video, & quasi quiddam amplexibus amoris intus teneo, & nescio quid illud sit: & tamen illud retinere semper & numquam perdere toto nisu laboro. Luctatur quodam modo delectabiliter anima ne recedat ab eo quod semper amplecti desiderat: & quasi in illo omnium desideriorum finem invenerit, summè & ineffabiliter exsultat, nihil amplius quærens, nihil ultrà appetens, semper sic esse volens. Numquid ille est dilectus? Verè ille est Dominus meus qui visitat me: sed venit invisibilis, venit occultus, venit incomprehensibilis. Venit ut tangat me, non ut videatur à me; venit ut admoneat me, non ut comprehendatur à me; venit ut non totum infundat se, sed ut gustandum præbeat se; non ut impleat desiderium, non ut plenitudinem exhibeat suæ perfectæ satietatis. Et hoc est quod maximè pertinet ad arram desponsationis ejus: quòd ille qui in futuro se tibi videndum & perpetuò possidendum dabit, nunc aliquo modo ut quam dulcis sit agnoscas, se tibi ad gustandum præbet. *

Præsentia ejus quâ in anima recordatione sentitur.
* Hæc post. … de … c. 55.
* H … Hugo … arrha anima.

Cap. XI. De … in … amore … incitatio.

Multum igitur Deus tuus diligendus est tibi, cui tanta beneficia contulit. Ut autem amoris ejus flammâ amplius accendaris: considera diligenter, ô anima, si præter illa quæ supra dicta sunt, aliqua tibi contulerit beneficia. Cùm ergo quæ hic memorata sunt bona tibi vides collata, multùm ei à quo tibi hæc collata sunt debes gratiosus & devotus existere, & gratias agere dignas. Valde mihi diligendus est Deus meus, qui [* bene utens malo parentum meorum, creavit me de carne illorum, & inspiravit in me spiraculum vitæ: discernens me ab illis qui vel abortivi projecti sunt ab utero, vel intra materna viscera suffocati, pœnæ videntur concepti, non vitæ.] Accepi ergo ut sim, accepi ut homo sim, accepi intellectum, quo interfit inter me & pecus. Accepi corporis formam, accepi in corpore distinctionem sensuum, oculos ad videndum, aures ad audiendum, nares ad odorandum, manus ad contrectandum, palatum ad gustandum, pedes ad ambulandum, salutemque ipsam corporis. Magnum fuit & hoc, quòd ad eorumdem sensuum meorum oblectamenta singula sensibus singulis convenientia creavit Deus, multa pulcre convenientia & lucentia, canorè molentia, suave olentia, dulce sapientia, tactui placentia. (* Ob hoc enim providentia Creatoris tam diversas qualitates rebus indidit, ut omnes sensus hominis sua oblectamenta invenirent. Aliud enim percipit visus, aliud odoratus, aliud auditus, aliud olfactus, aliud gustus, aliud tactus. Visum pascit pulcritudo colorum, suavitas cantilenæ demulcet auditum, fragrantia odoris olfactum, dulcedo saporis gustum. Et quis omnes delicias sensuum enumerare queat? quæ tam multiplices sunt in singulis, ut si quis quemlibet per se consideret, quemlibet per se singulariter ditatum putet. Quot oblectamenta oculorum in diversitate colorum monstramus, tot oblectamenta aurium in diversitate sonorum audimus; inter quæ prima sunt dulcia sermonum commercia, quibus homines ad invicem suas voluntates communicant, præterita narrant, præsentia indicant, futura nuntiant, occulta revelant; adeo ut si careat his vita humana, bestiis comparabilis videatur. Quid autem concentus avium, quid humanæ vocis melos jocundum, quid dulces modos sonorum omnium commemorem? quia tam multa sunt harmoniæ genera, ut ea nec cogitatus percurrere, nec sermo facile explicare possit: quæ tamen cuncta auditui serviunt, & in ejus delicias creata sunt. Sic est de olfactu: habent thymiamata odorem suum, & cuncta quæ suavem præstant odorem, & dulces spirant odores, olfactui serviunt, & in ejus delicias creata sunt. Eodem modo gustus & tactus varia habent oblectamenta, quæ ex similitudine priorum satis perpendi possunt.] [* Magnum est certè & hoc, quod sana & integra membra creavit mihi Deus, ne essem meis dolor, opprobrium alienis.] Accepi etiam amplius, mentem scilicet, quæ possit intelligere, quæ possit capere veritatem, quæ possit justum ab injusto discernere, quæ possit indagare, desiderare Creatorem, laudare & inhærere illi. Magnum etiam æstimo beneficium, [* quod eo tempore & inter tales me nasci voluit Deus, per quos ad fidem suam & sacramenta pervenirem. Video innumerabilibus hominibus hoc negatum, quod mihi gratulor esse concessum: cum quibus tamen nobis esset una conditio. Illi derelicti sunt per justitiam, & ego vocatus sum per gratiam. Procedam adhuc, etiam intuens munus ejus fuisse quod educatus sim à parentibus, quod me flamma non læsit, quòd aqua non absorbuit, quod non vexatus à dæmone, quòd à bestiis non percussus, quod non præcipitio necatus, quod usque ad congruam ætatem in fide ejus & bona voluntate sum nutritus.]

* Hæc post. … Hæc … de … c. 1.
De … prælongatione … * Ex Anselmi Medit. 16.
* Anselm. de … causa.
* Aug. Aust. … cil.

Caput XII. De … D … * Ex lib. Medit. … * Ex lib. … Medit. …

Magnam igitur, Domine Deus, erga me ostendisti pietatem. [* Cum autem in cunctis operibus tuis sis mirabilis, mirabilior tamen crederis esse in visceribus pietatis: nullum enim spernis, nullum abjicis, neminem perhorrescis, nisi qui forte te amens exhorruerit.] [* Dona igitur tua sunt hæc, Domine, mihi à te misericorditer indulta, qui dum me in periculis sæpe constitutum clementer eripuisti, nec umquam pro peccatis meis quo minùs misereretis, vinci potuisti; oblitum tui de te admonuisti, aversum à te revocasti, venientem ad te benignè suscepisti, pœnitenti indulsisti] non solùm ea quæ commisi peccata, sed etiam quæ te protegente non commisi. Quodcumque enim mali protegente te non commisi, totum à te dimissum deputandum est. Nam sicut in multa peccata cecidi, sic & in multo plura, nisi me servasses, cecidissem. [* Tribus autem modis memini me à peccatis conservatum, scilicet occasionis subtractione, resistendi data virtute, affectionis sanitate. Multa enim in peccata cecidissem, si data esset occasio: sed Dei miseratione non me talis opportunitas apprehendit. In multa quoque paulo minùs cecidissem graviter impulsus violentia tentationis: sed virtutem dedisti mihi Domine, ut sub me esset appetitus meus, & ei quam sentiebam concupiscentiæ minimè consentirem. Sed à quibusdam peccatis tam longè me fecit tua miseratio, Domine, ut penitùs abominarer ea, & ne ulla me quidem eorum tentatio molestaret.] Magnæ quidem bonitatis est indicium, Domine Deus, & hoc quod [* ego infelix te irritavi, ego malum coram te feci, furorem tuum provocavi, iram promerui; peccavi, & passus es; deliqui, & adhuc sustines. Si pœniteo, parcis; si revertor, me suscipis; insuper dum differo, præstolaris. Revocas errantem, [b] invitas repugnantem, exspectas torpentem, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mulces mœrentem, à ruina suscitas, post lapsum reparas, petenti largiris, quærenti inveniris, pulsanti aperis, ostendis mihi bene vivendi viam, das gradiendi scientiam.] Magnum est etiam & hoc Domine, quod multa mihi ante quam petere possem, vellem aut nollem, bona contulisti. Non solum autem Domine, sed & post quàm scivi & potui te petere, te quærere, te desiderare, tibi inhærere, gratuita bonitate tua non petenti, non quærenti, non desideranti, immò etiam parvipendenti vel etiam contemnenti tua mihi bona largitus es. Maximum æstimo & illud fuisse beneficium, quod Angelum pacis ab ortu nativitatis meæ ad me custodiendum, usque ad finem meum mihi dedisti: unde quidam sanctus [a] ait, Magna est dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis ad custodiam sui Angelum delegatum.

* Bernardus serm. 3. in Dom. … post Pent. num. 1.
Tribus modis à peccando servamur.
* Ita cod. b. lib. Meditationum c. 2.
b Sic MSS. at ed. vincis.
De Angelo custode.

Magnæ pietatis fuit & hoc Domine, quòd [* mira patientia tua meas sustinuit iniquitates. Cui gratias referre debeo, quòd non secundum iniquitates meas retribuisti mihi, quod me terra non absorbuit, non me cælum fulminavit, non me fulgur combussit, non flumina submerserunt,] nec alia pœna vel morte prout dignus eram, multasti. Cùm enim peccando à te recederem, non solum iram tuam promerui, sed & omnem creaturam adversùm me excitavi. Nam si servus cujusquam à domino suo recederet, non solum dominum ipsum exacerbaret, sed & totam ejus familiam justissime irritaret. Cum ergo te Deum omnium creatorem offendi, omnem creaturam, quantum spectat ad meritum meum, in iram commovi; ita ut meritò pro te pugnaret adversùm me totus orbis terrarum. Posset enim terra dicere mihi, Non debeo te sustinere, sed potiùs absorbere: quoniam à Creatore meo non timuisti peccando recedere, & inimico, scilicet diabolo, adhærere. Posset quoque sol dicere, Non debeo tibi ad salutem lucere; sed potiùs ad vindictam Domini mei, qui est lux lucis & fons luminis, penitus tibi radios meos abscondere. Sic etiam cuncta quæque creatura fervet ad ulciscendam tantam injuriam sui Creatoris, * nisi impetum ejus cohiberet ipse qui eam condidit, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Oportet ergo me, Domine, tanto magis sub potenti manu tua humiliare, tanto magis tibi gratiosum & devotum & ad serviendum promtiorem existere, quanto me de tantis beneficiis tuis obligatiorem conspicio in reddenda ratione: ne diu dilata vindicta tanto acrius adveniendo mala mea puniat, quanto diutius toleravit quod punire poterat.

* Hyeronim Medit. 18.
* Ex Anselmi Medit. 16.
Peccatum omnem in se creaturam commovet.
* Ex eod. loco.

Tam diu igitur exspectata cogita, ô anima mea, (* Dei longanimitatem quam exhibuit, electionem prædestinationis suæ quam implere voluit, nimiam caritatem qua nos diligit. Propter hoc enim exspectans exspectavit Dominus & intendit mihi; sed avertit oculos suos à peccatis meis, quasi nolens advertere quantum delinquerem. Propter hoc, inquam, dissimulabat: ut commendaret patientiam suam, impleret electionem suam, confirmaret caritatem suam. * Propter hoc, ut bene memini, concussit cor meum, excitans illud ut adverteret suorum vulnera peccatorum, & vulnerum sentiret dolorem, etiam & terroris deducens ad portas inferi, & præparata iniquis supplicia monstrans; & ut nil jam noxiæ remaneret delectationis, meliorem mihi consolationem aspirans, spem indulgentiæ dedit, deinde & ipsam indulgentiam contulit. * Sic autem ex toto indulsit, & tam liberaliter omnem donavit injuriam, ut jam non damnet ulciscendo, nec confundat improperando, nec minus diligat imputando. Sunt enim aliqui sic donantes injuriam, ut non ulciscantur, sæpius tamen improperent: sunt & aliqui, qui licet sileant, manet tamen aliquid alta mente repositum, rancoremque tenent in animo; quorum utique neutra plena est indulgentia. Longe ab his benignissima divinitatis natura, liberaliter agit, ignoscit plenarie: ita ut [a] propter fiduciam peccatorum, sed pœnitentium, ubi superabundavit delictum, soleat & gratia superabundare. Testis est Petrus, cui post istam negationem totius Ecclesiæ pastoralis cura est commissa: testis est Paulus, qui de Ecclesiæ persecutore effectus est vas electionis & doctor gentium: testis est Matthæus, qui de telonio electus est in Apostolum, cui etiam & novi Testamenti primum scriptorem esse donatum est.]

* Bernardus Ser. … citato n. 2.
Quàm liberaliter ignoscat Deus.
* Num. 3.
* Num. 4.
a MSS. Reg. … addit. non.

Post hæc dedit mihi Dominus Deus continentiam. Continentiam autem dico, non à sola luxuria, sed à ceteris quoque, sicut necessa est, vitiis & peccatis. Qui & aliquando vix per triduum continebam, postea Dei auxiliante gratia, per longum tempus potui continere. Ex hoc [* invenio unde meritò exclamare possim, *Quia fecit mihi magna qui potens est*. Forte parum quid reputat aliquis continentiam: sed ego non ita. Scio enim quos habeat oppugnatores, & quantæ illam necesse sit esse virtutis, ut possit talibus resistere. Primus hostis continentiæ nostræ caro nostra est

Caput XIII. De dono continentiæ.
* Bern. ibid. num. 5.
Lucæ 1. 49.
Caput hostis triplex.

concupiscens

concupiscens adversus spiritum. Quàm domesticus hostis, quàm periculosa lucta, quàm intestinum bellum! Hostem hunc crudelissimum nec fugere possumus, ô anima mea, nec fugare: sed circumferre illum necesse est, quoniam alligatus est nobis. Quid autem periculosius & miserabilius est, quàm quòd hostem nostrum cogimus sustentare, perimere eum non licet? a Vides ergo quàm sollicitè te custodire necesse sit ab ea, quæ dormit in sinu tuo. Verumtamen non est hic solus adversarius mihi, alium adhuc habeo, qui circumvenit me & obsedit undique. Hostis iste est præsens sæculum nequam, qui per quinque portas, quinque videlicet sensus corporis, jaculis suis vulnerat me, & mors intrat per fenestras meas. Tertius hostis est antiquus humani generis inimicus, antiquus serpens callidior cunctis animantibus: iste est hostis quem nec possumus videre, quanto minùs cavere? Hic hostis nunc quidem apertè & violenter, nunc occultè & fraudulenter, semper autem malitiosè & crudeliter nos impugnat & persequitur. Et ad hæc toleranda, ne dicam superanda, quis idoneus? Hæc ideo dixi, ut innotesceret continentiæ difficultas, ut sciamus quæ à Deo data sunt nobis: ac per hoc amplius diligamus eum qui hanc nobis virtutem tribuit. Omnino enim in Domino facimus hanc virtutem, & ipse ad nihilum deducit omnes tribulantes nos. Ipse est qui non modò carnem nostram cum vitiis vel concupiscentiis suis, & præsens sæculum nequam cum curiositatibus suis & vanitatibus suis, sed etiam ipsum cum tentationibus suis conterit satanam sub pedibus nostris. * Numquid non meritò dixeram, inveniendum in continentia unde clamarem, *Quia fecit mihi magna qui potens est.*]

V. Medit. Bern. c. 15. — *a al. Vide.* — *1. Cor. 2. 12.* — * Caput XIV.

[* Post hæc dedit mihi Dominus Deus gratiam promerendi bona vitæ æternæ, quam gratiam in tribus maximè stare arbitror: in odio scilicet præteritorum malorum, in contemptu bonorum præsentium, in desiderio futurorum. Deinde dedit mihi spem eadem obtinendi, quæ in tribus consistit; tribus, inquam, quæ sic roborant & confirmant cor meum, ut nulla me penuria meritorum, nulla consideratio propriæ vilitatis, nulla æstimatio cœlestis beatitudinis de celsitudine spei dejicere possit in ea firmiter radicatum. Desideras ô anima mea scire quæ sint illa? Tria considero in quibus spes mea tota consistit, scilicet caritatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Murmuret jam quantum voluerit insipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, aut quanta est illa gloria, quibusve meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondebo, Scio cui credidi, & certus sum, quia in caritate nimia adoptavit me Deus, quia verax est in promissione, quia potens est in exhibitione. licet ei facere quodcumque voluerit.] Pro his ergo Deus meus meritò diligendus est.

** Ex Serm. cit. num. 6. Spes æternæ vitæ stat in tribus.*

[* Magnæ autem gratiæ sunt, quòd me Deus à se fugientem persecutus est, timentem blanditus, quòd erexit me in spem toties desperatum, quòd suis obruit beneficiis ingratum, quòd gustu interioris dulcedinis immundis assuetum delectationibus abstraxit & illexit, quòd indissolubilia malæ consuetudinis vincula dissolvit, & abstractum sæculo benignè suscepit. * Adhuc anima mea, illa in quibus tibi sola conscia es, divinæ bonitatis inspice munera: quàm jocunda facie abrenuntiantem sæculo tibi Christus occurrit, quibus esurientem deliciis pavit, quas miserationum suarum divitias ostendit, quos inspiravit affectus; quo te caritatis poculo inebriavit. Magnum fuit & hoc, quòd me fugientem servum suum & rebellem, sola sua miseratione vocatum, spiritalium consolationum non reliquit expertem. Si enim tentabar, ille me sustentabat; si periclitabar, ille me eripiebat; si contristabar, ille me confortabat; si fluctuabam, ille solidabat. Quotiens præ timore arescebam, ille pius consolator aderat; quotiens æstuabam præ timore, ille meis se visceribus infundebat. Perpendo etiam quotiens psallentem vel legentem spiritalium me sensuum lumine illustrabat, quotiens orantem in quoddam ineffabile desiderium sui rapiebat, quotiens mentem meam à terrenis subtractam, ad cœlestes delicias & paradisi amœnitates transponebat. Taceo multa & magna misericordiæ suæ circa me opera: ne aliquid gloriæ, quæ tota ejus est, ad me videatur transire. Ita enim secundùm hominum æstimationem sibi cohærent gratia dantis & felicitas recipientis, ut non laudetur solùm qui solus laudandus esset, scilicet ille qui dedit, sed etiam ille qui recepit. Quid enim habet aliquis quod non accepit? aut qui gratis accepit, quare laudatur quasi promeruerit? Tibi ergo laus, Deus meus, & gloria mea, tibi gratiarum actio: mihi autem confusio faciei meæ, qui tot mala feci, & tot bona recepi.]

** Ex Anselmi Medit. 16. sed mutato sententiarum ordine. De beneficiis impertitis.* — * Caput V.

Vide ergo ô anima mea, quia multùm commendat bonitatem Dei, non solùm largitas sua, sed & iniquitas nostra. Si enim magnum est nihil promerentibus impendere multa, quale quantumve erit retribuere bona promerentibus mala? O quanta pietas, quam nulla potest superare impietas? Alia sunt quæ misericorditer Deus ignoscit, alia quæ affluenter tribuit. Ignoscit mala nostra, largitur bona sua: semper præstò ad ignoscendum, paratus semper ad largiendum: hinc pius, hinc largus; utrobique benignus, ubique bonus. Confiteamur ergo illi mala nostra, confiteamur & bona nostra. Confiteamur à nobis mala nostra esse, ut pie ignoscat: confiteamur ab ipso bona nostra esse, ut conservet & augeat. Hoc igitur incessanter agamus, ne ingrati appareamus, vel de indulta venia, vel de concessa gratia. Hæc, inquam, agat qui se credit vel cupit esse amatorem Dei. Verus enim amor semper confitetur. Quid ergo hæc omnia faciunt diligenter considerata, nisi ut considerantis animum ab omni penitus abstractum amore, ad Deum diligendum qui hæc contulit, mirabiliter capiant, vehementer afficiant. Si quis autem non hæc omnia bona à Deo sibi videt collata, & ideo illum parum diligere non veretur; sciat pro certo quòd nemo est qui non facilè, si quærit, inveniat unde plurimùm sit obnoxius Deo, unde totis viribus, totis cordis medullis diligere, unde etiam & continuas gratias referre debeat. Ille ergo cui b aliqua bona saluti necessaria desunt, nec sic contra Deum murmuret, nec eum accuset: quia omnia certissima & justissima ratione facit Deus, qui cui vult miseretur, & quem vult indurat, qui & potens est dona sua c cùm voluerit conferre, & collata cùm voluerit auferre. Doleat ergo qui hæc non habet, & laboret & oret ut habeat: pro acceptis verò bonis Deo gratus existat.

Confitendum Deo & in bonis & in malis. — *b Vat. & MSS. Reg. cuncta bona.* — *Rom. 9. 18.* — *c Vat. MS cùm vult.*

Magna igitur & multa, immo certè innumerabilia sunt, quæ mihi Domine Deus contulisti beneficia: pro quibus meritò mihi diligendus & semper es laudandus. Quid enim boni habeo vel habui vel habiturus sum, quod à te summo bono non est, à quo omne quod bonum est, & dicitur, & etiam procedit? * Unum autem est, quod me plus his omnibus accendit, urget, movet, & permovet ad te diligendum: super omnia, inquam, amabilem te mihi reddit, ô bone Jesu, ignominiosissima & amara mors quam sustinuisti, opus nostræ redemtionis. Hoc solum omnino totam vitam nostram, totum laborem nostrum, totum obsequium nostrum, amorem denique nostrum facile sibi vindicat totum: hoc inquam, est quod devotionem nostram, & excitat meliùs, & nutrit suaviùs, & auget ampliùs. Multùm quippe in hoc opere laboravit auctor mundi, nec in omni fabrica mundi tantam fatigationem sustinuit. De mundo enim & de his, quæ in mundo sunt, *dixit, & facta sunt; mandavit & creata sunt:* at verò pro redemtione generis humani magnos & multos & diuturnos labores sustinuit, & dolores. Ecce quomodo nos dilexit, qui nulla sui necessitate, sed solà nostra caritate tam dura & indigna sustinuit. Meritò ergo dixerim hoc unum omnibus aliis præstare beneficiis. Quippe cùm magnum sit aliquem sua gratis alicui conferre, multo majus certè est semetipsum impendere. Et cùm magnæ caritatis sit animam pro amicis dare, multo majoris caritatis indicium est animam pro inimicis ponere, quod Filius Dei pro nobis fecit. Nam cùm inimici essemus Deo, reconciliati sumus per mortem Filii ejus. Vix autem pro justo quis moritur, ipse autem pro impiis est mortuus, justus pro injustis, ut nos offerret Deo: exsul à cœlis factus, ut nos reportaret ad cœlos. O quam ineffabilis pietas, quàm ineffabilis dulcedo caritatis, quàm stupenda dignatio caritatis fuit, Deum pro homine hominem fieri, Deum pro homine carnem indui, mori, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato! Ecce cum quanto pretio quantove labore redimebatur homo, qui diabolo jure debebatur: qui si non redimeretur, sine dubio æternaliter cum diabolo damnaretur. Hæc ideo dixi, ut intelligat homo quantum debeat diligere Deum; quantum patienter, immo libenter, non solùm autem hoc, sed etiam ardenter pro illo sustinere labores & dolores, qui pro se tanta ac talia sustinuit. *Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.* Amplectatur igitur te anima mea, Domine Jesu, crucifixum, sumat tui dulcissimi sanguinis haustum: occupet memoriam meam hæc suavis meditatio, ne ex toto eam oblivio obscuret. Judicem me nihil scire, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum, ne scientiam meam à soliditate fidei vanus error abducat: vindicet sibi totum amorem meum hæc tua mira dilectio; ne illum cupiditas mundialis absorbeat. Mentem enim quam tuæ Domine dulcedo caritatis compleverit, non timor angustat, non libido commaculat, non ira dilaniat, non superbia elevat, non cenodoxiæ inanis fumus eventilat, non exagitat furor, non stimulus ambitionis eviscerat, non avaritia contrahit, non dejicit tristitia, non invidia tabefacit: nullum denique vitium eam corrumpit, dum in eadem dulcedine immobilis perstitit. Qui ergo suis tanta præstat in præsenti, quanta illis servat in futuro? Quæ dat in præsenti, temporalia sunt: quæ autem in futuro sæculo se promisit Deus suis daturum, æterna sunt, & bonis temporalibus incomparabiliter meliora. Temporalia enim bona difficilè adquiruntur, & adquisita facilè dilabuntur: & quæ etiam habita sunt, cum gravi sollicitudine custodiuntur, & cum dolore amittuntur, & amissa cum gravi labore recuperantur. Futuri autem sæculi bona numquam amittuntur, numquam minuuntur, cum gaudio & quiete possidentur, semper habentur, semper desiderantur, & numquam fastidiuntur. Quæ cum semel quis acceperit, ita securus erit ea se numquam amissurum, sicut certus est vel erit illa se numquam velle amittere.

Caput XVI. De beneficio redemtionis. — ** Imitatur Bernard. Ser. 20. Cant. num. 2.* — *Psal. 32. 9.* — *Act. 14. 21.* — *Bona terrena & cœlestia.*

Valde igitur diligendus est Deus in promissis suis: qui magna nobis dedit, sed majora promisit. Promisit nobis à labore requiem, à servitute libertatem, à timore securitatem, à mœrore consolationem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium, summum gaudium & indeficiens. Denique promisit nobis se ipsum, sicut juravit patribus nostris daturum se nobis. Magnæ sunt igitur promissiones Dei, & ineffabiles, & pro his, & in his vult amari à nobis aliquo modo. Si modum quæras, vehemens desiderium promissionis, modus est amoris. Promissio Dei quantumcumque desideretur, minùs desideratur quàm debet. Nam quantumcumque profecerit, plus debet. Vehemens itaque desiderium aliquo modo non habet modum, cùm non possit esse nimium. Cùm in ceteris rebus impatientia soleat culpari, in exspectatione tantæ promissionis laudabilis est vehemens impatientia dilationis. Cum enim qui plus amat, & qui plus desiderat, dilationis impatientia magis cruciat, spes quæ differtur affligit animam, hæc autem omnia bona in cœlesti habentur patria. De illo igitur bono, quod omnium bonorum summum est, quod vel quale sit, primùm dicendum est.

Caput XVII. Promissa Dei. — *Luca 1. 73.* — *Ea nimium desiderari non possunt.*

[* Excitamus igitur & erigamus totum intellectum nostrum, in quantum Deus donaverit, & cogitemus quale & quantum electorum sit unicum & singulare gaudium istud, scilicet unum & summum bonum, quod est * vita, lux, beatitudo, sapientia, æternitas & multa hujusmodi bona; & tamen non est nisi unicum & summum bonum, omnino sibi sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent ut sint, & bene sint. * Hoc bonum est Deus Pater, hoc est Verbum, id est, Filius Patris; hoc ipsum est amor unus & communis Patri & Filio, scilicet Spiritus sanctus ab utroque procedens. Quod autem est singulus quisque, hoc est tota Trinitas simul, Pater & Filius & Spiritus sanctus: quoniam singulus

Caput. XVIII. Quale & quantum electorum gaudium. — ** Ex Anselmi Proslogio c. 24.* — ** Ex cap. 22.* — ** Ex cap. 23.*

quisque non est aliud quam summe simplex bonum, & summe una simplicitas, quæ nec multiplicari, nec aliud & aliud esse potest. Porro unum est necessarium. Porrò hoc est illud unum necessarium, in quo omne bonum, immo quod est omne, & unum, & totum, & solum bonum. * Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita attente quam delectabile sit illud bonum, quod continet jocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt Creator à creatura. Si enim est bona vita creata; quàm bona est Vita creatrix? Si jocunda est salus facta; quàm jocunda est Salus quæ fecit salutem! Si amabilis est sapientia cum cognitione rerum conditarum; quam amabilis est Sapientia quæ condidit omnia ex nihilo! Denique si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus; qualis & quanta est delectatio in illo qui fecit omnia delectabilia! * O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, & quid illi non erit? Certè quidquid volet, erit; & quidquid nolet, non erit. Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Cur ergo per multa vagamur quærendo bona corporis & animæ nostræ? Amemus unum bonum, in quo sunt omnia bona, & sufficit. Desideremus simplex bonum, quod est omne bonum; & satis est. Quid enim amas ô caro? quid desideras ô anima? Ibi est quidquid amas, quidquid desideras. Bona ergo regni cælestis dicere vel cogitare vel intelligere ut sunt, nullus potest carne retentus: multo enim majora sunt & meliora, quàm quæ cogitamus aut intelligimus. Regnum namque Dei omni fama majus est, omni laude melius, omni scientia innumerabilius, omni gloria quæ putatur excellentius. Regnum, inquam, Dei plenum est lucis ac pacis, caritatis & sapientiæ, honestatis & gloriæ, dulcedinis & dilectionis, lætitiæ & beatitudinis perennis, & omnis boni ineffabilis, quod nec dici nec cogitari potest. Nec ideo tamen debeo tacere, sed dicere quæ possum valeo, quia dicere quantum volo non valeo. Neque enim quia Deum ineffabilem credimus, tacere de illo quod possumus non debemus. Ita sanè & plus creditur de illa vita, quàm scribitur; quia non potest tantum inde proferri sermone, quantum potest mente complecti; & minus concipit mentis humanæ quantumlibet profunda complexio, quàm se habeat ipsius rei magnitudo. Ergo futura vita creditur breve * sempiterna & sempiterne beata: ubi est certa securitas, secura tranquillitas, tranquilla jocunditas, felix æternitas, æterna felicitas: * ubi amor est perfectus, timor nullus, & dies æternus, alacer motus, & unus omnium spiritus, de contemplatione Dei sui, ac de sua cum illo permansione securus: ubi ipsa civitas, quæ est Angelorum omnium atque Sanctorum congregatione beata, meritis fulgentibus micat: ubi æterna salus exuberat, veritas regnat; ubi nec fallit quisquam, nec fallitur; unde beatus nullus ejicitur, ubi nullus miser admittitur. Hæc est contemplativa vita beata, ad quam qui

Luca 10. 42.
* *Ex cap.* 14.
* *Ex cap.* 25.
1. *Cor.* 2. 9. *a ap. Aug.* nec cor hominis cogitat.
Lib. de trigint. habit. c. 6.
Reliqua ex Pomerio apud Prosper. l. 1. *de vita contempl.* c. 2. & 4.
* *Ex. lib. Medit.* c. 17.
* *c.* 22.

bonorum operum consummationem pervenerint, beatis similes erunt, & simul cum Deo sine fine regnabunt. Quod autem hic crediderunt, ibi videbunt, sui Creatoris sub ipsam munditiamis cordibus contemplantes, æterna exultatione gaudebunt, divinæ caritatis & mutuæ dilectionis possessione Deo suo in æternum, & invicem sibi cohærebunt, receptis cum incorruptione atque immortalitate corporibus, [b] municipatum patriæ cælestis accipient, atque ejus in æternum cives effecti præmia promissa reportabunt. Ibi enim exuberabit tanta lætitia, tanta cælestium gratia gaudiorum, ut & remuneratori suo pro tantis muneribus gratias agant, & nullum fastidium ex ipsa affluenti gratiarum bonorumque perceptione sustineant. Ibi ita patebunt singulorum singulis [c] corda, sicut corporalibus oculis subjacent facies corporales: quia humanorum pectorum tanta erit ibi & tam perfecta munditia, ut habeant unde mundatori suo gratias agant, non unde offensi aliquibus fortibus peccatorum erubescant: quia ibi nec ulla peccata, nec peccatores erunt; & ibi qui fuerint, jam peccare non poterunt. Nec latebit jam perfectè beatos aliquid secretorum, qui, quod est præstantius longè, ipsum visuri sunt mundis cordibus Deum, quando quidem humana creatura ita perfecta erit, ut in melius aut in deterius ultrà mutari non possit. Cujus humanæ substantiæ ad Conditoris sui similitudinem sublimatæ, omnia bona quæ naturaliter accepta corruperat peccando, reparabuntur in melius, idest, intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine pervagatione, caritas sine simulatione, sensus sine offensione, incolumitas sine debilitate, salus sine dolore, vita sine morte, facilitas sine impedimento, saturitas sine fastidio, & tota sanitas sine morbo. Quoniam quidquid hic humanis corporibus vitia is aut ferarum morsus, aut improvisi casus abstulerint, aut malarum valetudinum genera diversa decerpserint, aut humana crudelitas amputaverit, aut ignis, aut quælibet alia res aliquid debilitatis intulerit, aut ipsa senectus etiam sanis onerosa ingesserit: hæc atque his similia corporum damna una ibi resurrectio reparabit, atque ea corpora membris omnibus instaurata, incorruptibilis sanitas obtinebit. Propterea quicumque erunt ibi, etsi differentibus meritis, ab invicem distabunt. * Omnes tamen una perfectione beati erunt; quia singula præmia sua sufficientia erunt. Sicut enim corporalis felicitas omnes saturatos æqualiter habet, quamvis singuli cibum non æqualiter, sed pro possibilitate ceperint: ita omnes Sancti, etsi locum aliquis graduum suorum diversitate distinent, una beatitudine perfecti erunt, quia & una perfectione beati futuri sunt. Ceterùm in illa tantæ beatitudinis regione nec majoris meriti sibi aliquid arrogabunt, quia arrogantia ibi nulla erit; nec superioribus inferiores invidebunt, quia ibi invidus esse non poterit: & ideo etsi erit ibi distantia mansionum, summa in illis erit unius perfectionis æqualitas, quibus erit regni cælestis una felicitas.

[b] *MS. Reg.* munus indeficiens.
Beatorum mentes invicem patebunt.
[c] *Sic MSS. At ed. antiqua.*
Corpora erunt integra.
* *Quæ sequuntur, omittit MS. Reg. pro nomine Lamm.*

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

SOLILOQUIA *ab Augustino composita memorat Possidius in Indiculo c. 6. & ea recenset Augustinus ipse lib. 1. Retract. c. 4. sed quæ scribendi methodo & argumenti ratione satis intelliguntur longè diversa esse ab Opere subsequente, atque eadem plane ac illa quæ in 1. Tomo exstant inter primas ipsius lucubrationes. Iis enim duos in libros distributis, & dialogi forma conscriptis, cur Soliloquiis nomen fecerit Augustinus, sic in eodem Retractationum capite docet:* Scripsi, ait, duo volumina.... de his rebus, quas maximè scire cupiebam, me interrogans mihique respondens, tamquam duo essemus, ratio & ego, cùm solus essem; unde hoc opus *Soliloquia* nominavi. *Tum inde, quas in primo libro, quas in secundo quæstiones moverit, quæve in iis dicta repererit minùs probanda, disertis verbis declarat: eaque omnia in Soliloquiis prædictis primi Tomi deprehenduntur, atque iis solis conveniunt. Alterum ex iisdem Soliloquiorum libris citat Florus seu Beda vulgatus ad* 1. Cor. 13. *Ceterùm libri subsequentis, cui si non inepte, minimè tamen eamdem ob caussam inditum Soliloquiorum nomen, nullus veterum ante annos fortè quingentos, nedum ipse Augustinus, meminisse usquam potuit. Quippe recentius ab incerto auctore collectus est, non modò ex Augustino, libris præsertim Confessionum ipsius, sed etiam ex Hugone Victorino, libro de Arra animæ, habetque in 32. capite insertum caput* 1. *Concilii Lateranensis quarti, circiter an.* 1198. *habiti, paucis prætermissis verbis. Magnam porrò consensionem & affinitatem in eo reperies cum plerisque collectaneis opusculis hujusce Appendicis, scilicet, cum libris de spiritu & anima, & de diligendo Deo, cum Manuali, &c. præ ceteris vero ad excitandum Dei amorem comparatus, ac piis erga ipsum affectibus refertus est. Castigatior hic demum exhibetur iste liber subsidio veterum codicum bibliothecæ Regiæ, Colbertinæ, cœnobii S. Medardi apud Suessiones, & S. Petri de cultura apud Cenomanos.*

SOLILOQUIORUM ANIMÆ AD DEUM, LIBER UNUS.

[CAPUT I. Adspiratio ad cognitionem & amorem Dei.]

AGNOSCAM te Domine cognitor meus, cognoscam te virtus animæ meæ. Ostende te mihi consolator meus, videam te lumen oculorum meorum. Veni gaudium spiritus mei, videam te lætitia cordis mei. Diligam te vita animæ meæ. Appare mihi delectatio mea magna, solatium meum dulce, Dominus Deus meus, vita & gloria tota animæ meæ. Inveniam te desiderium cordis mei, teneam te amor animæ meæ. Amplectar te sponse cælestis, exsultatio mea summa intus & extra. Possideam te beatitudo sempiterna: possideam te in medio cordis mei, vita beata, dulcedo summa animæ meæ. Diligam te Domine fortitudo mea, Dominus firmamentum meum & refugium meum, & liberator meus. Amem te Deum meum, adjutor meus, turris fortitudinis mihi, & spes mea dulcis in omni tribulatione mea. Amplectar te bonum, sine quo nihil bonum. Fruar te [a] optimo, sine quo nihil optimum. Aperi penetralia aurium mearum Verbum penetrabilius omni gladio ancipiti, ut audiam vocem tuam. Intona Domine de super voce grandi & forti. Tonet mare & plenitudo ejus, commoveatur terra & omnia quæ in eis sunt. Illustra oculos meos lux incomprehensibilis, fulgura coruscationem, & dissipa eos, ut non videant vanitatem. Fulmina multiplica, & conturba eos: ut appareant fontes aquarum, & revelentur fundamenta orbis terrarum. Tribue visum, lux invisibilis, qui te videat. Crea novum olfactum, odor vitæ, qui post te currat in odorem unguentorum tuorum. Gustum sane, qui sapiat, & cognoscat, & discernat quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti his qui pleni sunt caritatis tuæ. Da cor quod te cogitet, animum qui te diligat, mentem quæ te recolat, intellectum qui te intelligat, rationem quæ tibi semper, summum dulce, fortiter adhæreat, te sapienter, amor sapiens, diligat.

[*Psal.* 17. 2. & 3. — a *al.* optimum. — *Heb.* 4. 12. — *Psal.* 95. 11. & 12. — *Psal.* 143. 6. — *Psal.* 17. 16. — *Cant.* 1. 3. — *Psal.* 30. 20.]

[Visionis Dei desiderium.]

O vita cui omnia vivunt; vita, quæ das mihi vitam; vita, quæ es mea vita; vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per quam resuscitor, sine qua pereo; vita per quam gaudeo, sine qua tribulor; [*] vita vitalis, dulcis & amabilis, semperque memorialis. Ubi, quæso, es, ubi te inveniam, ut in me deficiam & in te subsistam? Propè esto mihi in animo, propè in corde, propè in ore, [b] propè in auxilio: quia amore langueo, quia sine te morior, quia tu recolens suscitor. Odor tuus me recreat, memoria tua me sanat: sed satiabor cùm apparuerit gloria tua, vita animæ meæ. Concupiscit & deficit anima mea de memoria tua, quando veniam & apparebo tibi, lætitia mea? Quare faciem tuam avertis, gaudium per quod gaudeo? Ubi te abscondis, pulcher quem desidero? Odorem tuum haurio; vivo & gaudeo: te autem non video. Vocem tuam audio, & reviviscor. Sed cur faciem tuam abscondis? Fortè dicis, *Non videbit me homo, & vivet.* Eia Domine moriar, ut te videam; videam, ut hic moriar. Nolo vivere, volo mori; dissolvi cupio, & esse cum Christo. Mori desidero, ut videam Christum; vivere renuo, ut vivam cum Christo. O Domine Jesu, accipe spiritum meum. Vita mea, suscipe animam meam. Gaudium meum, attrahe cor meum; dulcis cibus meus comedam te. Caput meum, dirige me: lumen oculorum meorum, illumina me: melos meum, tempera me: odor meus, vivifica me: verbum Dei, recrea me. Lux mea, lætifica animam servi tui. Intra in eam verum gaudium, ut in te gaudeat: intra in eam dulcedo summa, ut dulcia sapiat: lumen æternum illustra super eam, ut te intelligat, cognoscat & diligat.

[* Ex lib. de Spiritu & anima. — b Ed. hic addunt, prope in manibus. — *Cant.* 2. 5. — *Psal.* 16. 15. — *Psal.* 83. 3. — *Psal.* 41. 3. — *Exod.* 33. 20. — *Phil.* 1. 23.]

[Amoris Dei defectus causa.]

Ob hoc enim non te diligit, Domine, si non diligit, quia non te cognoscit: & ideo non cognoscit, quia non intelligit: & idcirco non intelligit, quia lumen tuum non comprehendit: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. O lux mentis, ô lucens veritas, ô vera claritas, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, (venientem quidem, sed non diligentem; quia qui diligit mundum, inimicus Dei constituitur,) expelle tenebras de super faciem abyssi mentis meæ, ut videat te intelligendo, ut cognoscat te comprehendendo, ut diligat te cognoscendo. Quisquis enim cognoscit te, diligit te; obliviscitur se, amat te plus quàm se; relinquit se, & venit ad te, ut gaudeat de te. Hinc est ergo, Domine, quod non tantùm diligo quantum debeo, quia non plenè cognosco te. Sed quia parum cognosco, parum diligo; & quia parum diligo, parum in te gaudeo: sed à te vero gaudio interiori per exteriora recedens, dum te solo careo, adulterinas amicitias in his exterioribus quæro. Et sic miser ego cor meum, quod tibi soli debui toto animo totoque affectu impendere, vanis dedi, & vanus effectus sum, dum vanitatem dilexi.

[*Johan.* 1. 5. — *Jacobi* 4. 4.]

[Homo à Deo dissentaneus.]

Hinc etiam est Domine quòd in te non gaudeo, & tibi non adhæreo: quia ego in exterioribus, tu in interioribus; ego in carnalibus, tu in spiritalibus; ego in transitoriis animo diffundor, cogitatione versor, locutione implicor, & tu Domine tu æternis habitas æternitatem. Tu in cælo, ego in terra; tu diligis alta, ego infima; tu cælestia, ego terrestria. Et quando poterunt hæc contraria convenire? [u] Miser ego! quando poterit obliquitas mea tuæ rectitudini adæquari? Tu Domine diligis solitudinem, ego multitudinem; tu silentium, ego clamorem; tu veritatem, ego vanitatem; tu munditiam, ego immunditiam sequor. Quid plura Domine? Tu verè bonus, ego malus; tu pius, ego impius; tu sanctus, ego miser; tu justus, ego injustus; tu lux, ego cæcus; tu vita, ego mortuus; tu medicina, ego æger; tu gaudium, ego tristitia; tu summa veritas, ego universa vanitas, ut omnis homo vivens.

[u CAP. II. — *Psal.* 38. 6.]

[Deus ad hominem verus habitudines.]

Heu! Quid igitur, ô Creator, dicam? Audi ô Creator. Creatura tua sum, jam perii: creatura tua sum, jam morior: factura tua sum, jam ad nihilum redigor. Plasma tuum sum. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmaverunt me: manus, inquam, illæ quæ clavis affixæ sunt pro me. Opus manuum tuarum Domine ne despicias, vulnera manuum tuarum precor ut adspicias. Ecce in manibus tuis descripsisti me: lege ipsam scripturam, & salva me. En ad te suspiro creatura tua: Creator es, recrea me. En ad te clamo factura tua: vita es, vivifica me. En ad te respicio tuum plasma: plasmator es, restaura me. Parce mihi Domine, nihil enim sunt dies mei. Quid est homo, ut possit alloqui Deum factorem suum? Parce mihi colloquenti tibi, ignosce servo, qui præsumit loqui Domino. Legem non habet necessitas. Dolor me compellit dicere, & calamitas quam patior, cogit me exclamare. Ægrotus sum, ad medicum clamo; cæcus sum, ad lucem propero; mortuus sum, ad vitam suspiro. Tu es medicus, tu lux, tu vita. Jesu Nazarene. Miserere mei fili David, miserere mei. Fons misericordiæ audi [i] qui ad te clamat infirmum. Lux quæ transis, exspecta cæcum: præbe manum, ut ad te veniat, & in lumine tuo lumen videat. Vita vivens, revoca mortuum.

[*Psal.* 118. 73. — *Job.* 7. 16. — *Matth.* 20. 30. — i MSS. *qui*.]

[Hominis miseria & fragilitas.]

Quid sum ego, qui loquor tecum? Væ mihi Domine, parce mihi. Ego cadaver putridum, esca vermium, vas fœtidum, cibus ignium. Quid sum ego qui loquor tecum? Væ mihi Domine, parce mihi: miseria ego homo; homo, inquam, natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miseriis; homo, inquam, vanitati similis factus, comparatus jumentis insipientibus, & jam similis illis factus. Quid iterum ego? Abyssus tenebrosa, terra miseriæ, filius iræ, vas aptum ad contumeliam, genitus per immunditiam, vivens in miseria, moriturus in angustia. Heu miser quid sum? heu quid futurus sum? Et quid sum? Vas sterquilinii, concha putredinis, plenus fœtore & horrore: cæcus, pauper, nudus, plurimis necessitatibus subditus, ignorans introitum & exitum meum. Miser & mortalis, cujus dies sicut umbra prætereunt, cujus vita sicut umbra lunaris evanescit; sicut flos in arbore crescit, & statim marcescit; nunc floret, & statim aret. Vita, inquam, mea, vita fragilis, vita caduca, vita quæ quantò magis crescit, tantò magis decrescit; quantò magis procedit, tantò magis ad mortem accedit. Vita fallax & umbratica, plena laqueis mortis. Nunc gaudeo, statim contristor; nunc vigeo, jam infirmor; nunc vivo, statim morior: nunc felix appareo, & semper miser; nunc rideo, & statim fleo. Sicque omnia mutabilitati subjacent, ut mihi vix una hora in uno statu permaneat. Hinc timor, hinc tremor, hinc fames, hinc sitis, hinc calor, hinc frigus, hinc languor, inde dolor exuberat. Subsequitur his importuna mors, quæ mille modis quotidie miseros homines rapit. Hunc consumit febribus, illum doloribus opprimit; hunc consumit fames, illum sitis exstinguit: illum vero suffocat aquis, hunc interimit laqueo; illum perimit flamma, alium dentibus bestiarum ferocium vorat; hunc trucidat ferro, illum veneno corrumpit; alterum tantùm repentino terrore miseram vitam finire compellit. Et nunc super hæc omnia magna miseria, quia cùm nihil sit certius morte, ignorat tamen homo finem suum; & cùm stare putat, tollitur & perit spes ejus. Nescit enim homo quando vel ubi vel quomodo morietur: & tamen certum est quod eum mori oportet. Ecce Domine quàm magna miseria hominis in qua sum, nec timeo; quàm grandis calamitas quam patior, nec doleo, & ad te non clamo. Clamabo Domine, ante quàm transeam: si fortè non transeam, sed in te maneam. Dicam ergo, dicam miseriam meam, confitear, nec erubescam ante te, vilitatem meam. Adjuva me fortitudo mea, per quam sublevor; succurre virtus, per quam sustentor. Veni lux, per quam video; appare gloria, per quam gaudeo. Appare, inquam, & vivam.

[*Psal.* 35. 10. — *Job.* 14. 1. — *Psal.* 48. 13. — *Psal.* 48. 13. — *Psal.* 101. 12.]

[CAP. III. Lumen Dei necessitas & implorato.]

[*] O lux quam videbat Tobias, quando oculis clausis docebat filium viam vitæ; lux quam videbat Isaac interiùs, quando caligantibus oculis exteriùs filio futura narrabat; lux, inquam, invisibilis, cui omnis abyssus humani cordis est visibilis; lux quam Jacob videbat, quando, sicut tu intus docebas, filiis exteriùs ventura prædicebat; ecce tenebræ sunt super faciem abyssi mentis meæ, tu es lumen: ecce caligo tenebrosa super aquas cordis mei, tu es veritas. O Verbum per quod facta sunt omnia, sine quo factum est

[* Ex l. 1 Conf. c. 34. — *Tob.* 4. 2. — *Gen.* 27. 28. — *Gen.* 49. 3. — *Joan.* 1. 3.]

nihil; Verbum quod es ante omnia, ante quod nihil; Verbum creans omnia, sine quo nihil omnia; Verbum regens omnia, sine quo non sunt omnia; Verbum quod dixisti in principio, *Fiat lux, & facta est lux*, dic etiam nunc, Fiat lux, & facta sit lux, & videam lumen, & cognoscam quidquid non est lumen; quia sine te mihi tenebræ lumen, & lumen tenebræ ponuntur. Et sic sine tua luce non est veritas, adest error; adest vanitas, non est veritas; non est discretio, adest confusio; adest ignorantia, non est scientia; adest cæcitas, non est visio; adest invium, non est via; adest mors, non est vita. * Ecce Domine, quia non est lux, est mors: immo non est mors, quia nihil est mors; nam per ipsam ad nihilum tendimus, dum nos nihil facere per peccatum non formidamus. Et juste quidem hoc, Domine; nam digna factis recipimus, dum ad nihilum devenimus sicut aqua decurrens: quia sine te factum est nihil, & nos faciendo nihil, facti sumus nihil: quia sine te sumus a, per quem facta sunt omnia & sine quo factum est nihil. O Domine Verbum, ô Deus Verbum, per quod facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, væ mihi misero toties obcæcato, quia tu lux, & ego sine te; toties vulnerato, quia tu salus, & ego sine te; toties infatuato, quia tu es veritas, & ego sine te; toties oberrato, quia tu via, & ego sine te; toties mortuo, quia tu vita, & ego sine te; toties annihilato, quia tu Verbum per quod facta sunt omnia, & ego sine te, sine quo factum est nihil. O Domine Verbum, ô Deus Verbum, qui es lux per quam facta est lux; qui es via, veritas & vita: in quo non sunt tenebræ, error, vanitas, neque mors; lux sine qua tenebræ, via sine qua error, veritas sine qua vanitas, vita sine qua mors, dic verbum, dic Domine, Fiat lux, ut videam lucem, & vitem tenebras; videam viam, & vitem invium; videam veritatem, & vitem vanitatem; videam vitam, & vitem mortem. Illumina re Domine lux mea, illuminatio mea, & salus mea, quem timebo, Dominus meus quem laudabo, Deus meus quem honorificabo, pater meus quem amabo, sponsus meus cui me servabo. Illuminare, inquam, illuminare, lux, huic cæco tuo, qui in tenebris & in umbra mortis sedet, & dirige pedes ejus in viam pacis, per quam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei in voce exsultationis & confessionis. Verè confessio est via per quam ingrediar ad te, via per quam egrediar ab invio, & redeam ad te viam, [b quia tu es vera via vitæ.]

CONFITEAR ergo, confitear tibi Domine Pater, rex cœli & terræ, miseriam meam; ut me venire liceat ad misericordiam tuam. Miser quippe factus sum, & ad nihilum redactus sum, & nescivi: quia tu es veritas, & ego non eram tecum. Vulneraverunt me iniquitates meæ, & non dolui quia tu es vita, & ego non eram tecum. Ad nihilum deduxerunt me; quia tu es Verbum, & ego non eram tecum, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil: & ideo sine te factus sum nihil, quia est nihil quod ad nihilum ducit. Omnia per Verbum facta sunt, quæcumque facta sunt. Et qualia facta sunt? *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Omnia quæcumque sunt, per Verbum facta sunt, & quæcumque per Verbum facta sunt, valde bona sunt. Quare bona sunt? Quia per Verbum facta sunt. *Et sine ipso factum est nihil*, quia nihil bonum sine summo bono, sed malum est ubi non est bonum, c quod utique nihil est: quia nihil aliud est malum, quàm privatio boni; sicut nihil aliud est cæcitas, quàm privatio luminis. Malum igitur nihil est: quia utique sine Verbo factum est, sine quo factum est nihil. Illud autem malum est, quod d privat illo bono per quod facta sunt omnia bona, scilicet Verbo per quod facta sunt omnia quæcumque sunt. At quæ non sunt, per ipsum facta non sunt, & ideo nihil sunt. Et ideo mala sunt, quia facta non sunt: quia omnia quæcumque sunt, per Verbum facta sunt, & omnia per Verbum bona facta sunt. Cùm igitur omnia per Verbum facta sunt, mala per ipsum non sunt. Restat igitur, quod omnia quæcumque facta non sunt, bona non sunt; quia omnia quæ facta sunt, bona sunt. Et ideo mala non sunt, quia facta non sunt. Et ideo nihil sunt, quia sine Verbo factum est nihil. Malum igitur nihil est; quia factum non est. Sed qualiter malum est, si factum non est? Quia malum privatio Verbi est, per quod bonum factum est. Esse ergo sine Verbo malum est, quod esse non est, quia sine ipso nihil est. Sed quid est separari à Verbo? Si hoc velis scire, audi quid sit Verbum. Verbum Dei dicit, *Ego sum via, veritas & vita*. Separari ergo à Verbo, est esse sine via, sine veritate, sine vita; & ideo sine ipso nihil, & ideo malum; quia f separari à bono, per quod facta sunt omnia bona valde. Separari autem à Verbo, per quod omnia facta sunt, nihil aliud est quam deficere, & a facto transire in defectum quia sine ipso est nihil. Quotiens ergo à bono devias, e Verbo te separas, quia ipsum est bonum, & ideo nihil efficeris, quia sine Verbo es, sine quo factum est nihil.

Nunc Domine illuminasti me, ut viderem te: vidi te, & cognovi me, quia toties nihil factus sum, quoties à te separatus sum; quia bonum quod tu es, oblitus sum, & ideo malus effectus sum. Væ mihi misero, ut quid hoc non cognoscebam, quia te deserens nihil fiebam? Sed quid hoc quæro? Si nihil eram, quomodo cognoscere volebam? Scimus quia nihil nihil est; & quod nihil est, non est; & quod non est, bonum non est, quia nihil est. Si ergo nihil fui, cum sine te fui, quasi nihil fui, & velut idolum quod nihil est: quod quidem aures habet, & non audit; nares habet, & non odorat; oculos habet, & non videt; os habet, & non loquitur; manus habet & non palpat; pedes habet, & non ambulat; & omnia lineamenta membrorum sine sensu eorum. a Cùm igitur fui sine te, non fui; quia nihil fui. Et ideo cæcus eram, surdus & insensibilis: quia nec bonum discernebam, nec malum fugiebam, nec dolorem vulnerum meorum sentiebam, nec tenebras meas videbam, quia eram sine te vera luce, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Væ mihi! vulneraverunt me, & non dolui: traxerunt me, & non sensi: quia nihil eram, quia sine vita eram, quæ est Verbum per quod facta sunt omnia. Ideo Domine lux mea, inimici mei de me fecerunt quæcumque voluerunt, percusserunt, nudaverunt, polluerunt, corruperunt, vulneraverunt & occiderunt me, quia recessi à te, & factus sum nihil sine te. Heu Domine vita mea qui fecisti me, lux mea qui g dilexisti me. Defensor vitæ meæ miserere mei & resuscita me h Domine Deus meus, spes mea, virtus mea, fortitudo mea, consolatio mea in die tribulationis meæ, respice inimicos meos, & eripe me: fugiant à facie tua qui oderunt te, & ego vivam in te per te. Ipsi enim Domine consideraverunt me, & videntes me sine te, despexerunt me. Diviserunt sibi vestimenta virtutum quibus ornaveras me, fecerunt sibi viam per me, sub pedibus suis conculcaverunt me: tactibus peccatorum polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt me desolatum, & mœrore confectum. Ibam post eos exsul & nudus, & illaqueatus funibus peccatorum. Trahebant me post se in circuitu de vitio in vitium, & de luto in lutum: & ibam absque fortitudine ante faciem subsequentis. Servus eram; servitutem amabam. Cæcus eram; cæcitatem desiderabam. Vinctus eram; vincula non horrebam. Amarum dulce, & dulce amarum credebam. Miser enim, non cognoscebam: & hoc quia sine te Verbo eram, sine quo factum est nihil, per quod omnia conservantur, sine quo omnia annihilantur. Sicut enim omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; sic per ipsum omnia conservantur quæcumque sunt, sive in cœlo, sive in terra, sive in mari, & in omnibus abyssis. Nec pars parti in lapide adhæret, nec in aliquo creaturarum: nisi quia per Verbum conservantur, per quod omnia facta sunt. Adhæream ergo tibi Verbum, ut conserves me; quia ubi à te recessi, perii in me: nisi quia tu qui feceras, refecisti me. Ego peccavi, tu me visitasti; ego cecidi, tu me erexisti; ego ignoravi, tu me docuisti; ego non vidi, tu me illuminasti.

MIRARE ego, Deus meus, quantum teneor diligere te, ostende mihi; quantum debeo laudare te, demonstra mihi; quantum debeo placere tibi, innotesce mihi. Intona Domine voce grandi & forti in interiorem aurem cordis mei: doce me & salva me, & collaudabo te; qui creasti me, cùm nihil essem; qui illuminasti me, cùm in tenebris essem; qui resuscitasti me, cùm mortuus essem; qui pavisti me a juventute mea omnibus bonis tuis. Hunc immundum vermem, sæ autem peccatis, nutris omnibus optimis donis tuis. Aperi mihi ô clavis David, qui aperis, & nemo claudit illi cui tu aperis; claudis, & nemo aperit illi cui tu claudis: aperi mihi ostium luminis tui, ut ingrediar, & videam & cognoscam, & confitear tibi de toto corde meo, quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam de inferno inferiori. Domine Deus meus, quàm admirabile, quàm laudabile est nomen tuum in universa terra! Et quid est homo quòd memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Domine spes sanctorum, & turris fortitudinis eorum, vita animæ meæ, per quam vivo, sine qua morior; lumen oculorum meorum, per quod video, sine quo cæcor; gaudium cordis mei, & lætitia spiritus mei, diligam te toto corde meo, toto animo meo, totis medullis & visceribus meis, quia tu prior dilexisti me. Et unde hoc mihi, ô Creator cœli & terræ & abyssi, qui bonorum meorum non indiges; unde hoc mihi, quia dilexisti me? O sapientia quæ aperis os mutorum, ô Verbum per quod facta sunt omnia, aperi os meum, da mihi vocem laudis, ut enarrem omnia beneficia tua, quæ mihi Domine a principio contulisti. Ecce enim sum, quia tu creasti me & quòd me creatore, & in numero creaturarum tuarum numerares, ab æterno tu præordinasti. Ante quam quidquam faceres à principio, ante quàm extenderes cœlos; necdum erant abyssi, adhuc terram non feceras, nec montes fundaveras, necdum fontes eruperant; ante quam hæc omnia quæ fecisti, per Verbum faceres, me creaturam tuam fore, certissimâ veritatis tuæ providentiâ prævidisti, & esse me creaturam tuam voluisti. Et hoc unde mihi Domine benignissime, Deus altissime, pater misericordissime, creator potentissime & semper mitissime? Quæ mea merita, quæ mea gratia, ut complaceret ante conspectum tuæ magnificæ majestatis creare me? a Non eram, & creasti me; nihil fueram, & de nihilo me aliquid esse fecisti. Quale autem aliquid? Non stellam, non ignem, non avem vel piscem, non serpentem vel aliquid ex brutis animalibus, non lapidem vel lignum; non ex eorum genere, quæ tantùm habent esse; vel ex eorum, quæ tantùm esse possunt & crescere; non ex eorum genere, quæ tantùm esse & crescere & sentire possunt: sed super omnia hæc voluisti me esse ex his quæ habent esse, quia sum; & ex his quæ habent esse & crescere, quia sum & cresco; & ex his quæ habent esse, crescere & sentire, quia sum, cresco & sentio.

Et paulò minùs me parem creasti Angelis, quia rationem te cognoscendi cum ipsis à te communem accepi. Sed paulò minùs usquedum; nam illi tuam felicem notitiam jam habent per speciem, ego verò per spem; illi facie ad faciem, ego per speculum in ænigmate; illi plenè, ego autem ex parte. a Sed cùm venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est, quando jam revelata facie tuam faciem videbimus. Quid jam prohibebit nos non esse minores paulò minùs ab Angelis, quos tu Domine corona spei, quæ ornata est gloriâ, gloriâ & honore coronaveris, quos tu nimis quasi amicos tuos honorificaveris, immo per omnia pares & æquales Angelis feceris? Nempe & hoc veritas tua dicit: æquales enim sunt Angelis, & filii Dei sunt. Quidni filii Dei sunt, si pares erunt Angelis? Verè quidem erunt filii Dei, quia filius hominis factus est Filius Dei. Hoc itaque consideranti mihi fiducia est dicere, Non homo minor paulò minùs est ab Angelis, non utique minùm æqualis Angelis, sed superior Angelis: quia homo Deus, & Deus homo, non angelus. Et dicam propter hoc hominem esse creaturam dignissimam, quia Verbum quod erat in principio Deus apud Deum, Verbum per quod Deus dixit, *Fiat lux, & facta est lux*, angelica scilicet natura; Verbum per quod Deus creavit omnia in principio, idem *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus*. Ecce gloria per quam glorior, quando sanum glorior. Ecce gaudium per quod gaudeo, quando sanum gaudeo, Domine Deus meus, vita & gloria tota animæ meæ.

Marginal notes (left): Gen. 1. 3. — * CAPUT IV. — a In solis edit. additur, nihil. Joh. 1. 3. — Joh. 14. 6. — b Hæc non habent MSS. — CAPUT V. Miseria nostra à peccato. — Quòd peccatum nihil sit. Gen. 1. 31. — Johan. 1. 3. — c MSS. Reg. quia. — d Edit. & Regins MS. privatur. — e Sic duo MSS. At Reg. Immo mala sunt quæ facta non sunt. & Ed. Et ideo mala sunt quæ &c. — Joh. 14. 6. — f Sic MSS. u sequens in Reg. separans. At ed. separatus à verbo. — Quòd peccans nihil fiat. — a CAPUT VI. Peccatoris miseria.

Marginal notes (right): g MSS. dilexisti. — h MS. Reg. hic addit, & resuscita me. Psal. 21. 18. & 19. — Sine Verbo nihil est, nihil conservatur. — CAP. VII. Amor Dei beneficiorum intuitu excitatur. — Psal. 8. 2. & 5. — Creationis beneficium. — Prov. 8. 22. &c. — a V. lib. de Spiritu & an. c. 17. — Homo quatenus Angelis inferior. — a CAPUT VIII. Quando æqualis. — Matth. 22. 30. — Quatenus creatura dignissima. Johan. 1. 14. — Gen. 1. 3.

Quale beneficium posse filium Dei fieri.

a MS. Reg. perficere.

b Ita MSS. at ed. per unicum cohæredem.

Confiteor ergo Domine Deus meus, cùm me creasti rationis capacem, Angelis quodam modo parem creasti: quia a perfici possum per Verbum tuum, et veniam ad æqualitatem Angelorum, ut habeam adoptionem filiorum per unigenitum Verbum tuum Domine, per Filium tuum dilectum, in quo tibi bene complacuit, per b eumdem cohæredem & consubstantialem tibi & coæternum Jesum Christum, unicum Dominum & redemptorem nostrum, illuminatorem & consolatorem nostrum, advocatum nostrum apud te, & lumen oculorum nostrorum, qui est vita & salvator noster, & spes unica nostra: qui nos dilexit magis quàm se, per quem habemus fiduciam repositam, & firmam spem apud te, & accessum veniendi ad te; quoniam *dedit potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus*. Laudem tribuere nomini tuo, Domine, qui me ad imaginem & similitudinem tuam creando, tantæ gloriæ fecisti me fore susceptibilem, ut possim filius Dei fieri. Hoc utique non possunt arbores, non possunt lapides, non generaliter omnia quæ moventur vel crescunt in aëre, vel in mari, vel in terra quia non dedit eis potestatem Verbum tuum filios Dei fieri, quia rationem non habent; nam & hæc potestas in ratione consistit, per quam cognoscimus Deum. Dedit autem hanc hominibus, quos creavit rationabiles ad imaginem & similitudinem suam. Et ego utique Domine per tuam gratiam homo sum: & filius tuus esse possum per gratiam, quod illi non possunt.

Johan. 1. 12.

Gen. 1. 27.

Hæc nobis capacitas ex mera gratia.

Unde hoc mihi, Domine veritas summa, veraque summitas, & principium omnium creaturarum; unde hoc mihi, Domine, ut possim filius tuus fieri, quod illi non possunt? Tu enim manens in æternum omnia creasti simul. Simul creasti homines & jumenta, lapides & virentia terræ. Non præcesserunt merita, nulla eorum antecessit gratia: quia omnia tua tantùm bonitate creasti, & pares omnes creaturæ fuere in meritis, quia omnium nulla fuere merita. Et unde ergo magis tua bonitas in hac tua creatura, quam fecisti rationalem, quàm in omnibus aliis quæ sunt sine ratione, apparuit? Quare non ego sicut omnes illæ, aut cur non omnes illæ sicut ego, aut ego solus sicut & illæ? Quæ mea merita, quæ mea gratia, ut me c filium Dei posse fieri susceptibilem creares, quod aliis omnibus denegares? Absit Domine ut hoc sentiam. Tua tantùm gratia, tua tantùm bonitas hoc fecit, ut essem particeps dulcedinis ejus. Illâ igitur gratiâ quæ me de nihilo creasti, illam, quæso Domine, da mihi gratiam, ut tibi de hoc referam gratias.

c MS. Reg. Filii.

CAP. IX. De omnipotentia Dei.

OMNIPOTENS manus tua semper una & eadem, creavit in cælo angelos, in terra vermiculos: non superior in illis, non inferior in istis. Sicut enim nulla manus angelum, ita nulla posset creare vermiculum: sicut nulla cælum, ita nulla posset creare minimum arboris folium: sicut nulla corpus, ita nulla unum capillum album posset facere aut nigrum, sed omnipotens manus tua, cui omnia pari modo sunt possibilia. Nec enim possibilius est ei creare vermiculum, quàm angelum; nec impossibilius extendere cælum, quàm folium; nec levius formare capillum, quàm corpus; nec difficilius fundare terram super aquas, quàm aquas fundare super terram: sed omnia quæcumque voluit fecit, in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis, & me inter omnia, sicut voluit, potuit & scivit. Potuit quidem manus tua, Domine, me lapidem vel avem vel serpentem vel belluam aliquam creare; & scivit: sed noluit propter suam bonitatem. Quare ego non lapis, vel arbor vel aliqua bellua? Quia sic ordinavit bonitas tua. Et ut hoc ordinaret, non præcesserant merita mea.

Cur nos non lapis, arbor &c. facti.

CAP. X. Homo insufficiens ad laudandum Deum.

Unde hoc mihi Domine, unde mihi lauder, ad laudandum te? Sicut fecisti me sine me, sicut placuit ante te, ita laus tibi est itera tua, sicut complectet tota te. Laus tua Domine ipse es. Laudent te opera tua secundùm multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua Domine incomprehensibilis est; corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur: quia ista transeunt, & laus tua manet in æternum. Cogitatio incipit, cogitatio finitur; vox sonat & transit; auris audit, & auditus desinit d: laus verò tua in æternum stat. Quis ergo est qui te laudet? Quis homo annuntiet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum laudem tuam credit. Hic te laudat, qui se ipsum noscit in tuam laudem non posse pertingere. Laus perpetua, quæ numquam transit, in te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Non nos laudamus te: sed tu te, & per te, & in te; & nobis etiam laus est in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudem, quando lux approbat lucem; quia tu etiam laus veram tribuis laudem. Quotiens ab alio quàm à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem: quia illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternam amittimus. Si æternam volumus, transitoriam non amemus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te: habeam te, laudabo te. Quis enim ego sum Domine per me qui laudem te? Pulvis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, ut laudem te, Domine Deus fortissime spirituum universæ carnis, qui habitas æternitatem? Numquid tenebræ laudabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ; tu vita, ego mors. Numquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo vanitati similis factus. Quid ergo, Domine, laudabit te? Numquid misera mea laudabit te? Numquid fœtor laudabit odorem? Numquid mortalitas hominis, quæ hodie est & cras tollitur, laudabit te? Numquid laudabit te putredo, & filius hominis vermis? Numquid laudabit te Domine, qui in peccatis genitus est & natus? Laudet te Domine Deus meus omnipotens potentia tua, incircumscriptibilis sapientia tua, ineffabilis bonitas tua. Laudet te superabundans clementia tua, superabundans misericordia tua, sempiterna quoque virtus & divinitas tua. Laudet te omnipotentissima fortitudo tua, summa quoque benignitas & caritas tua, propter quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ.

d MSS. transit.

Quis Deum laudet.

Laus hominis vera.

Rursum de insufficientia ad laudandum Deum.

Unde suppleatur.

CAP. XI. Spes salutis.

Ego autem creatura tua, sub umbra alarum tuarum sperabo in bonitate tua, qua creasti me. Adjuva creaturam tuam, quam creavit benignitas tua. Non pereat in malitia mea, quod operata est bonitas tua. Non pereat in miseria mea, quod fecit summa clementia tua. Quæ est enim utilitas in creatione tua, si descendam in corruptionem meam? Numquid enim vane constituisti omnes filios hominum? Creasti me Domine, rege quod creasti. Opera manuum tuarum ne despicias Deus. Me fecisti de nihilo: si me non regis Domine, iterum revertar ad nihilum. Sicut enim Domine non eram, & de nihilo aliquid me fecisti: sic si me non regis, adhuc in nihilum redigar in me. Adjuva me Domine vita mea, ne peream in malitia mea. Si non creares me Domine, non essem: quia creasti me, jam sum; si non regis, jam non sum. Non mea merita, non mea gratia te coëgerunt ut creares me, sed benignissima bonitas tua & clementia. Illa caritas, Domine Deus meus, quæ te ad creationem coëgit, ipsa quæso & modo cogat te ad regendum. Quid enim prodest quod compulit caritas tua, si peream in miseria mea, & non me regat dextera tua? Hæc te cogat Domine Deus meus clementia ad salvandum quod creatum est, quæ te compulit creare quando creatum non est. Ipsa te vincat caritas ad salvandum, quæ te vicit ad creandum; quia nec nunc minor est, quia ipsa caritas tu ipse es, qui semper idem es. Non est abbreviata manus tua, ut salvare nequeat; neque aggravata est auris tua, ut non audiat: sed peccata mea diviserunt inter me & te, inter tenebras & lucem, inter imaginem mortis & vitam, inter vanitatem & veritatem, inter incertam hanc vitam meam & sempiternam tuam.

a Quæ bonitas tua quæ creavit.

Isa. 59. 1.

CAP. XII. Contra concupiscentiarum laqueos oratio.

Hæ sunt umbræ, quibus operior in hac abysso caliginosa carceris hujus, in quo prostratus jaceo donec aspiret dies, & inclinentur umbræ, fiatque lux in firmamento virtutis tuæ, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia: dicatque, Fiat lux, & effugentur tenebræ, & appareat arida, germinetque terra herbam virentem & facientem semen & fructum bonum justitiæ regni tui. Domine pater & Deus, vita per quam omnia vivunt, & sine qua omnia mortua computantur, ne derelinquas me in cogitatu maligno, & extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi. Aufer à me concupiscentias, & animo irreverenti & infrunito ne tradas me: sed posside cor meum, ut te cogitet semper. Illumina oculos meos ut te videant, & non extollantur ante te, gloria sempiterna: sed humiliter sentiant, non in mirabilibus super se; & quæ à dextris sunt videant, non quæ à sinistris abs te. Et palpebræ meæ præcedant gressus meos: nam & palpebræ tuæ interrogant filios hominum. Allide concupiscentiam meam dulcedine tua, quam abscondisti timentibus te, ut concupiscam concupiscere te concupiscentia sempiterna: ne vanis illectus & deceptus interior gustus ponat amarum dulce, & dulce amarum, tenebras lucem, & lucem tenebras in medio tot decipularum passim ab inimico super faciem viæ hujus ad capiendas animas paratarum, quibus plenus est totus mundus, ut is qui credit, sub silentio non transivit, inquiens, *Quidquid enim est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Ecce Domine Deus meus, mundus totus plenus est concupiscentiarum laqueis, quos paraverunt pedibus meis. Et quis effugiet hos laqueos? Profectò à quo tu abstuleris extollentiam oculorum suorum, ut non eum capiat concupiscentia oculorum; & à quo tu abstuleris carnis concupiscentiam, ne eum capiat carnis concupiscentia; & à quo tu abstuleris animum irreverentem & infrunitum, ne eum callidè decipiat superbia vitæ. O quàm felix cui hæc facies! quippe pertransibit immunis. Nunc deprecor te per te, adjuva me; ne corruam in conspectu adversariorum meorum captus laqueis eorum, quos paraverunt pedibus meis, ut incurvent animam meam. Sed esto me virtus salutis meæ: ne subsannatum exhibeant de me inimici tui qui oderunt te. Exsurge Domine Deus meus, fortis meus, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Et ego abscondar in abscondito faciei tuæ, & gaudeam cum filiis tuis, satiatus omnibus bonis tuis. Et tu Domine Deus pater orphanorum, & tu mater pupillorum tuorum, audi ejulatum filiorum tuorum: & extende alas tuas, ut fugiamus sub eis à facie inimici, turris fortitudinis Israel, qui non dormitas neque dormis custodiens Israel, quia non dormitat hostis qui impugnat Israel.

1. Joann. 2. 16.

Hos laqueos quis effugiat.

Psal. 67. 2.

CAP. XIII. De invisibili luce Dei.

Lux quam non videt alia lux, lumen quod non videt aliud lumen; lux quæ obtenebras omnem lucem, & lumen quod excæcas omne extraneum lumen; lux à qua omnis lux, lumen à quo omne lumen; lumen ad quod omne lumen est tenebræ, ad quod omnis lux obscuritas; lux cui omnes tenebræ lumen, cui omnis obscuritas lux; lux suprema quam cæcitas non obnubilat, quam caligo non hebetat, quam tenebræ non obfuscant, quam nulla e obstantia claudunt, quam numquam separat aliqua umbra: lux quæ illuminas omnia tota simul & semel & semper, absorbe me in claritatis tuæ abyssum, ut videam undique te in te, & me in te, & cuncta sub te. Ne derelinquas me: ne accrescant umbræ ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea. Sine te enim omnia mihi sunt tenebræ, omnia mala: quia nihil bonum sine te ero, solo & summo bono. Hoc confiteor, * hoc scio Domine Deus meus, quia ubicumque sum sine te, malè est mihi præter te, non solùm extra me, sed etiam in me: quia omnis copia quæ non est Deus meus, mihi est egestas. Satiabor tantum cum apparuerit gloria tua. Heu enim, Domine vita mea beata, ut miseram meam confitear tibi, ex quo ab unitate tua cecidi summum & unum bonum, temporalium rerum multiformitas lapsum me per carnales sensus diverberavit, & ab uno te in multa divisit: & facta est mihi abundantia laboriosa, & egestas copiosa, dum aliud & aliud sequebar, & à nullo implebar; dum in te non inveniebar, incommutabile & singulare & indivisum unum bonum, quod sequens non erro, quod consecutus non doleo, quod possidens satiatur totum desiderium meum. Heu misera magna! hinc me Domine, misera anima mea te refugit, cum quo semper abundat & gaudet; & sequitur mundum, cum

e MS. Colb. obstacula.

Quòd in solo Deo bonum humanum.

* Ex l. 13. Conf. c. 8.

Psal. 16. 15.

quo semper eget & dolet. Mundus clamat, deficio; & tu clamas, reficio. & misera anima mea magis sequitur deficientem, quàm reficientem. Planè infirmitas mea hæc est. Medice spirituum sana illam, ut confitear tibi, salus animæ meæ, toto corde meo super omnibus beneficiis tuis, quibus pascis me à juventute mea & usque in senectam & senium. Te deprecor per teipsam, ne derelinques me.

De variis Dei beneficiis. V. lib. de Spiritu & anima c. 37. lib. de diligendo Deo c. 6. & 7. apud Anselm, Medit. 7.

ᵃ Fecisti me cùm non essem, redemisti me cùm periissem. Perieram, mortuus fueram; ad mortuum descendisti, mortalitatem suscepisti, ad servum rex descendisti. Ut servum redimeres, te ipsum tradidisti; ut ego viverem, tu mortem suscepisti, mortem vicisti, me restaurasti cùm te humiliasti. Perieram, abieram, in peccatis venumdatus eram; venisti pro me, ut redimeres me. & tantum me dilexisti, ut sanguinem tuum in pretium dares pro me. Dilexisti me plus quàm te, quia mori voluisti pro me. Tali pacto, tam caro pretio reduxisti me de exsilio, redemisti me de servitio, retraxisti me de supplicio. Vocasti me nomine tuo, signasti me sanguine tuo: ut memoriale tuum semper esset apud me, & numquam recederet à corde meo, qui pro me numquam recessisti à cruce. Unxisti me oleo tuo quo tu unctus fuisti, ut à te Christo dicerer Christianus. Et in manibus tuis descripsisti me; ut semper sit memoria mea apud te, si tamen memoria tua jugiter fuerit apud me. Sic igitur gratia tua & misericordia semper prævenerunt me. De multis namque periculis sæpe liberasti me, liberator meus. Quando erravi, ad viam reduxisti me; quando ignoravi, docuisti me; quando peccavi, corripuisti me; quando fui tristis, consolatus es me; quando desperavi, confortasti me; quando cecidi, erexisti me; quando steti, tenuisti me; quando ivi, duxisti me; quando veni, suscepisti me; quando dormivi, custodisti me; quando clamavi, exaudisti me.

CAP. XIV.
ᵃ Et hoc caput confer cum lib. de Spir. & anim. c. 17. de dilig. Deo c. 10. & Hug. Vict. l. de Arrha animæ.
Psal. 138. 3.
Prov. 15. 3.
Quòd Deus jugiter respiciat opera & intentiones hominum.

Hæc & multa alia beneficia fecisti mihi, Domine Deus meus, vita animæ meæ: de quibus dulce esset mihi semper loqui, semper cogitare, semperque tibi gratias agere: ut possim pro omnibus bonis tuis laudare, & amare te toto corde meo, & totâ animâ meâ, & totâ mente meâ, & tota fortitudine mea, simul & ex omnibus medullis intimis cordis mei, & omnium compagum mearum, beata dulcedo, Domine Deus meus, omnium qui delectantur in te. Sed imperfectum meum viderunt oculi tui: oculi, inquam, tui multo lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum & profundum abyssi, qui in omni loco semper contemplantur bonos & malos. Cùm enim cunctis præsideas singula implens, totum semper ubique præsens, cunctorumque curam agens quæ creasti, quia nihil odisti eorum quæ fecisti; tu gressus meos semitasque consideras, & die noctuque super custodiam meam vigilas, omnes semitas meas diligenter notans, speculator perpetuus, velati si totius creaturæ tum cæli & terræ oblitus, tantùm me solum consideres, & nihil sit tibi cura de aliis. Neque enim crescit lux incommutabilis visionis tuæ, si tantùm unum adspicias; neque minuitur, si innumera videas & diversa: quia sicut unum totum simul perfectè consideras, sic singula quælibet, licèt diversa, perfectè simul atque totus conspicit visus tuus. Sed ᵃ omnia sicut unum, & sicut unum omnia, sic singula totus simul sine divisione, vel commutatione, vel diminutione consideras. Itaque totus tuo toto tempore sine tempore, totum me simul semperque consideras, ac si nihil aliud considerare habeas. ᵇ Sic igitur supra custodiam meam stas, sicut si omnium oblitus sis, & mihi soli intendere velis. Semper quippe te ubique præsentem exhibes, semper te paratum offers, si me paratum inveneris. Quocumque iero, tu me Domine non deseris, nisi prior ego te deseram. Ubicumque fuero non recedis, quoniam ubique es; ut quocumque iero, inveniam te, per quem possim esse ne peream sine te, cùm sine te esse non possim. Fateor equidem, quia quidquid facio, quæcumque facio, ante te facio. & illud quidquid est quod facio, meliùs tu vides quàm ego qui facio. Quidquid enim semper operor, tu pariter semper præsens assistis, utpote perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum, delectationum, & operationum mearum. Domine, ante te est semper omne desiderium meum, ante te tota cogitatio mea. Tu vides unde veniat spiritus, ubi sit, & quò vadat; quia tu es spirituum omnium spirituum ponderator. Et utrum radix sit dulcis, an amara, de qua foris pulcra folia emittuntur, tu judex internus meliùs ipse ᶜ me nosti, & medullas etiam radicum subtiliùs perscrutaris: & non solùm intentionem, sed etiam radicis ejus medullam intimam discretissima tuæ lucis veritate colligis, inspicis & signas; ut reddas unicuique non tantummodo secundùm opera vel intentionem, sed etiam secundùm ipsam interiorem absconditam medullam radicis, de qua procedit intentio operantis. Ad quid tendo cùm operor, quidquid cogito, & in quocumque delector, tu vides, aures tuæ audiunt, oculi tui considerant, signas attentè, notas & scribis in libro tuo, sive bonum fuerit sive malum: ut reddas postea pro bono præmia, & pro malo supplicia, quando aperientur libri, & judicabimur secundùm hæc quæ fuerunt scripta in libris tuis. Hoc est fortè quod jam dixisti nobis; *Considerabo novissima eorum*. & quod de te Domine dicitur, *Universorum finem ipse consideras*: quoniam tu quidem in omnibus quæ agimus, finem intentionis magis quàm actum operationis attendis. Cùmque hæc diligenter considero, Domine Deus meus, terribilis & fortis, timore pariter & ingenti rubore confundor: quoniam ᵃ magna nobis est indita necessitas justè rectèque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos judicis cuncta cernentis.

ᵃ Ita omnes ᵈ MSS. Reg. At ed. Sed sicut omnia sic unum, sicut unum sic singula.
ᵇ MSS. Sic ergo ego... stabo &c.
ᶜ id est quàm ego.
Apoc. 21. 27.
Deut. 32. 29.
Job. 28. 3.
ᵃ Boëtius de consolat. l. 5. prosa 6. V. l. Medit. Bern. c. 2. n. 19.

CAP. XV. Quòd homo per se nihil est. Apoc. 3. 17.

Fortissime, magnipotens, Deus spirituum universæ carnis, cujus oculi super omnes vias filiorum Adam, à die nativitatis eorum usque ad diem exitus eorum, ut reddas unicuique secundùm opera sua bona vel mala: ostende mihi, ut confitear tibi, paupertatem meam: quoniam dixi quòd dives essem, & nullius egerem; & nesciebam quia pauper eram, cæcus, nudus, miser & miserabilis. Credebam me fore aliquid, cùm nihil essem. Dixi, Sapiens efficiar: & stultus factus sum. Cogitabam esse continens; sed deceptus sum. Et video nunc quia donum tuum est, sine quo nihil possumus facere; quia nisi tu Domine custodieris civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Sic docuisti me, ut cognoscerem me: quia dereliquisti me, & probasti me; ᵃ non propter te ut cognosceres me, sed propter me ut cognoscerem me. Nam, ut dixi Domine, credebam me aliquid fore ex me, existimabam me sufficere per me, nec percipiebam quoniam tu regebas me, donec aliquantulum te elongasti à me, & cecidi statim in me: & vidi & cognovi quoniam tu regebas me; & quòd cecidi, fuit ex me; & quod surrexi, fuit ex te. Aperuisti mihi oculos, lux, & excitasti & illuminasti me. & vidi quoniam tentatio est hominis vita super terram, & quòd gloriari non valeat ante te omnis caro, nec justificetur omnis vivens: quoniam si quid boni est parvum vel magnum, donum tuum est, & nostrum non est nisi malum. Unde igitur gloriabitur omnis caro? Numquid de malo? Hæc non est gloria, sed miseria. Sed numquid gloriabitur de bono? numquid de alieno? Tuum Domine est bonum, tua est gloria. Qui enim de bono tuo gloriam sibi quærit, & non tibi quærit; hic fur est & latro, & similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuam. Qui laudari vult de tuo dono, & non quærit in illo gloriam tuam, sed suam: hic licèt propter tuum donum laudetur ab hominibus, à te tamen vituperatur; quia de dono tuo non tuam, sed suam gloriam quæsivit. ᵃ Qui autem ab hominibus laudatur vituperante te, non defendetur ab hominibus judicante te, nec liberabitur condemnante te. At tu Domine formator meus ex utero matris meæ, non me sinas cadere in illam exprobrationem: ut exprobretur mihi, furari voluisse gloriam tuam. Tibi sit gloria, cujus est omne bonum. nobis autem confusio faciei & miseriæ, quorum est omne malum, nisi tu volueris misereri. Misereris quippe, Domine, misereris omnium quæ fecisti, & nihil odisti eorum quæ fecisti, & das nobis de bonis tuis, & ditas nos inopes de opimis donis tuis. quoniam diligis pauperes, & divites facis eos divitiis tuis. Ecce nunc, Domine, pauperes nos filii tui sumus, & pusillus grex tuus: aperi nobis januas tuas, & edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt te qui requirunt te. Scio etiam Domine, & confiteor docente te, quoniam soli illi qui cognoscunt se pauperes, & confitentur tibi paupertatem suam, ditabuntur à te: quoniam qui se divites existimant cùm sint pauperes, à tuis divitiis inveniuntur exclusi. Et ego igitur confiteor tibi, Domine Deus meus, paupertatem meam: & sit tibi ᵈ tua gloria tota, quoniam tuum est omne bonum. Per me enim Domine fateor, ut docuisti me, nihil aliud sum quàm universa vanitas & umbra mortis, & abyssus quædam tenebrosa, & terra inanis & vacua, quæ sine tua benedictione nihil germinat, fructum quoque non facit, nisi confusionem, peccatum & mortem. Si quid boni umquam habui, à te accepi: quidquid boni habeo, ᵉ tuum habeo. Si quando steti, per te steti: sed quando cecidi, per me cecidi. Semper in luto jacuissem, nisi tu me erexisses; semper cæcus fuissem, nisi tu me illuminasses. Quando cecidi, numquam surrexissem, nisi tu mihi manum porrexisses. Post quam me erexisti, semper cecidissem, nisi tu me sustinuisses: sæpius periissem, nisi me gubernasses.

Psal. 126. 1.
Quòd non habeat unde glorietur.
ᵃ Aug. l. 10. Conf. c. 36.
Qui gratiâ divitiis promerentur.
ᵈ MSS. Colb. tota gloria mea. Quid homo per se.
ᵉ MSS. à te habeo. In ed. est utraque lectio.

Sic semper Domine, sic semper gratia & misericordia tua prævenit me, liberans me ab omnibus malis, salvans à præteritis, suscitans à præsentibus, & muniens à futuris, præcidens etiam ante me laqueos peccatorum, tollens occasiones & causas: quia nisi tu hoc mihi fecisses, ego omnia peccata mundi fecissem: quoniam scio Domine, quòd nullum peccatum est quod umquam fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit Creator à quo factus est homo. Sed quòd non facerem, tu fecisti; quòd abstinerem, tu jussisti; & quòd tibi crederem, tu gratiam infudisti. Tu namque Domine regebas me tibi, servabas me tibi & mihi, ut adulterium & omne aliud peccatum non committerem. ᵃ Tentator defuit; & ut deesset, tu fecisti. Locus & tempus defuit; & ut hæc deessent, tu fecisti. Adfuit tentator, non defuit locus, non defuit tempus: sed ut non consentirem, tu me tenuisti. Venit tentator tenebrosus, ut est; & ut eum despicerem, tu me confortasti. Venit tentator fortis armatus; & ut me non vinceret, eum refrenasti, & me roborasti. Venit tentator transfiguratus in angelum lucis; & ut me non deciperet, tu eum increpasti, & ut eum cognoscerem, tu me illuminasti. Ipse enim est, Domine, draco ille magnus, rufus, serpens antiquus, vocatus diabolus & satanas, habens capita septem & cornua decem, quem creasti ad illudendum huic mari magno & spatioso manibus, in quo sunt reptilia quorum non est numerus, & animalia pusilla & magna, id est, diversa dæmoniorum genera: quæ nihil aliud die noctuque operantur, nisi quòd circumeunt quærentes quem devorent, nisi tu eripias. Ipse enim est draco antiquus ille, qui ortus est in paradiso voluptatis; qui caudâ suâ trahit tertiam partem stellarum cæli, & eas mittit in terram; qui veneno suo corrumpit aquas terræ, ut bibentes homines moriantur; qui sternit sibi aurum quasi lutum, & habet fiduciam quòd influat Jordanis in os ejus; qui factus est ut nullum timeat. Et quis defendet à morsibus ejus, quis eruet ab ore ejus, nisi tu Domine, qui confregisti capita draconis magni? Protende Domine super nos alas tuas, ut fugiamus sub eis à facie draconis hujus, qui nos persequitur, & scuto tuo libera nos à ᶠ cornibus ejus. Hoc enim est continuum studium suum, hoc unicum desiderium suum, ut animas devoret quas creasti. Et ideo ad te clamamus, liberari nos ab adversario nostro quotidiano, qui sive dormiamus, sive vigilemus, sive comedamus, sive bibamus, sive quodcumque opus operemur, omnibus modis instat die ac nocte, fraudibus & artibus, nunc palàm, nunc occultè, sagittas venenatas contra nos dirigens, ut interficiat animas nostras. Et tamen, Domine, pessima insania nostra, quia cùm continuè videamus contra nos draconem ore aperto paratum ad devorandum, nihilo minùs dormimus & lascivimus in pigritiis nostris, tamquam securi ante eum, qui nihil aliud desiderat quàm ut nos perdat. Inimicus ut occidat semper vigilat sine

Gratiæ est quòd in peccata non labamur.
ᵃ CAP. XVI. De diabolo & tentationibus ejus.
Apoc. 12. 3.
Psal. 103. 25.
Apoc. 12. 4.
Job. 41. 22.
Job. 40. 18.
ᶠ MSS. Reg. à morsibus.

Diaboli ubique laquei.

somno: & nos ut custodiamus nos, nolumus evigilare à somno. Ecce tetendit ante pedes nostros laqueos infinitos, & omnes vias nostras implevit decipulis ad capiendas animas nostras. Et quis effugiet? Laqueos posuit in divitiis, laqueos in paupertate, laqueos tetendit in cibo, in potu, in voluptate, in somno, in vigiliis: laqueos posuit in verbo & in opere, & in omni via nostra. Sed tu Domine libera nos de laqueo venantium, & a verbo aspero: ut confiteamur tibi dicentes, *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.*

Psal. 90. 3. Psal. 123. 6.

CAP. XVII. Lucis Dei ad eos cavendos necessitas.

Et quidem Domine lux mea, revela oculos meos, ut videam lumen, & ambulem in lumine tuo, & non impingam in laqueos ejus. Quis enim evadet laqueos istos multos, nisi videat eos? Et quis videbit, nisi quem tu illuminaveris lumine tuo? Ipse enim pater tenebrarum laqueos suos abscondit in tenebris suis, ut capiantur in eis omnes qui sunt in tenebris suis, qui sunt filii tenebrarum harum, non videntes lumen tuum, in quo qui ambulat, non timebit. Qui enim ambulat in die, non offendit: qui autem in nocte ambulat, offendit, quia lux non est in eo. Tu lux Domine, tu lux filiorum lucis, tu dies qui nescis occasum, in quo ambulant filii tui sine offensione, & sine quo omnes qui ambulant, in tenebris sunt, quia te lucem mundi non habent. Ecce quotidia cernimus, quia quo magis à te vero lumine quis elongatur, eo magis peccatorum involvitur tenebris: & quo magis est in tenebris, eo minùs videt laqueos in eis suas: & ideo minùs cognoscit, & idcirco sæpius capitur, & cadit in eis: & quod est horribilius, etiam se cecidisse ignorat. Qui verò suum casum ignorat, eo minùs curat surgere, quanto se existimat adhuc stare. Tu verò lux mentis Domine Deus meus, nunc illumine oculos meos, ut videam & cognoscam, ut curram in conspectu adversariorum meorum. [a] Etenim in exterminium nostrum laborat inimicus noster, quem petimus ut facias liquefieri à facie nostra, sicut cera liquescit à facie ignis. Quoniam Domine ipse est latro primus & ultimus, qui consilium fecit ut raperet gloriam tuam, quando inflatus & elatus crepuit & cecidit in foveam suam, & ejecisti eum de monte sancto tuo, & de medio lapidum ignitorum, in quorum medio ambulavit. Et nunc vita mea, Deus meus, ex quo cecidit, non cessat persequi filios tuos. Et in odium tuum, ô rex magne, cœpit perdere hanc creaturam tuam, quam creavit omnipotens bonitas tua ad imaginem tuam; ut [b] non possideat gloriam tuam, quam ipse perdidit per superbiam suam. Sed conterere eum fortis noster, cum nos agnoscimus, & illumina nos ut videamus laqueos quos ipse paravit, & evadamus ad te, lætitia Israël.

Johan. 11. 9. & 10.

[a] MSS. duo Reg. & Colb. hoc enim in odium nostrum laborat. Med. Xerxum in exitium.

Psal. 67. 3.

[b] Sic MS. Reg. Abest non ab aliis libris.

Diaboli versutia.

Et hæc omnia tu Domine melius nosti, qui nosti contentionem ejus, & cervicem ejus durissimam. Nec hoc dico ut ostendam tibi, qui omnia vides, & nulla te latet cogitatio. Sed ante pedes tuæ majestatis de inimico meo querimoniam facio, judex æterne, ut & ipsum damnes, & nos filios tuos salves, quorum fortitudo tu es. Versutus est Domine iste hostis & tortuosus: nec facilè deprehendi possunt circuitus viæ ejus, nec cognosci species vultûs ejus, nisi tu illumines. Nam nunc hic, nunc illic; nunc agnum, nunc lupum; nunc tenebras, nunc lucem se ostendit: sed singulis quibuslibet qualitatibus, locis & temporibus, secundùm varias rerum mutationes, varias exhibet tentationes. Nam ut tristes decipiat, tristatur & ipse; ut gaudentes illudat, fingit se & ipse gaudere; ut spiritales defraudet, in angelum lucis se transfigurat: ut fortes comprimat, apparet ut agnus; ut mites devoret, apparet ut lupus. Hæc quidem omnia secundùm [c] similitudinem variarum tentationum effectum habent, sicut alios a timore nocturno, alios a sagitta volante in die, alios à negotio perambulante in tenebris, alios ab incursu, alios à dæmonio meridiano. Et ad hæc quis idoneus ut cognoscat? Quis revelabit speciem indumenti ejus, & gyrum dentium ejus quis agnovit? En abscondit sagittas suas in pharetra, & laqueos etiam abscondit sub specie lucis, & hoc difficiliùs perpenditur, nisi à te Domine [d] spes nostra lumen assumamus, ut videamus. Nam non solum in exterioris operibus quæ de seculi agnoscuntur, non tantùm in ipsis vitiis, sed in ipsis quoque spiritalibus exercitiis laqueos abscondit subtiles: & sub virtutum colore ipsa vitia induit, & transmutat se in angelum lucis. Hæc & multa alia nititur contra nos filius Belial, iste satan, Domine Deus noster. Et nunc ut leo, nunc ut draco, manifestè & occultè, intus & extrà, die ac nocte insidiatur, ut rapiat animas nostras. Et tu eripe nos Domine, qui salvas sperantes in te: ut ipse de nobis doleat, & tu lauderis in nobis Domine Deus noster. [e]

[c] In uno è MSS. Reg. similitudinem, omisso secundùm.

Psal. 90. 5. & 6.

[d] MS. Reg. species.

[e] MS. Reg. hic addit, Amen.

CAP. XVIII. Ingratitudinis mala.

Ego autem filius ancillæ tuæ, quæ me commendavit manui tuæ, jam his paupercculis confessionibus meis confitear tibi, liberator meus, toto corde meo: & recolam ad mentem meam bona quæ fecisti mihi è juventute mea, in omni vita mea. Scio namque quòd ingratitudo tibi displiceat, quæ radix est totius mali spiritalis, & ventus quidam desiccans & urens omne bonum, obstruens fontem divinæ misericordiæ super hominem: qua & mala mortua jam oriuntur, & viva jam opera moriuntur, & ultrà non adipiscuntur. Et ego Domine gratias tibi agam, ne sim ingratus tibi, liberator meus, quoniam liberasti me. Quoties me jam absorbuerat ille draco; & tu Domine ab ore ejus extraxisti me? Quando vel quot eras peccavi, & ipse paratus fuit deglutire me; sed tu defendisti me. Cùm contra te inique agebam, cùm tua mandata frangebam, stabat paratus ipse ut me raperet ad infernum: sed tu prohibebas. Ego te offendebam, & tu me defendebas: ego te non timebam, & tu me custodiebas. A te recedebam, & inimico meo me exhibebam; tu ipsum ne me acciperet, deterrebas. Hæc mihi bene Deus meus beneficia conferebas, & ego non cognoscebam. Sic me multoties à faucibus diaboli liberasti, de ore leonis eripuisti, & ab inferno licèt me nescientem multis vicibus reduxisti. Descendi enim usque ad portas inferni; & ne illuc intrarem, tu me tenuisti. Appropinquavi usque ad portas mortis; & ne me ipsa caperet, tu fecisti. De morte etiam corporis me sæpius eripuisti, salvator meus, cùm

Beneficiorum Dei descriptio.

me graves morbi tenerent, cùm fui in periculis multis, per mare, per terras, ab igne & gladio, & ab omni periculo liberans, semper mihi adstans, & misericorditer salvans. Sciebas enim tu Domine, quia si tunc mors me præoccupasset, infernus animam meam suscepisset, & perpetuò damnatus fuissem: sed tua misericordia & tua gratia prævenerunt me, eripiens me de morte corporis & de morte animæ Domine Deus meus. Hæc & multa alia mihi tu beneficia exhibuisti: & ego eram cæcus, & non cognovi, donec illuminasti me.

De ostensis gratiarum actione.

Nunc igitur lux animæ meæ Domine Deus meus, vita mea, per quam vivo, lumen oculorum meorum, per quod video: en illuminasti me, & cognosco te, quia vivo per te, & gratias ago tibi, licèt viles & exiles & impares beneficiis tuis, quales habet mea fragilitas, offero. Quoniam tu es solus Deus meus, creator meus benignus, qui amas animas, & nihil odisti eorum quæ fecisti. En ego primus inter peccatores quos salvasti, ut exemplum aliis tribuam benignissimæ pietatis tuæ, confitear beneficia tua magna, quoniam eripuisti me de inferno semel & secundo & tertiò & centies & millesies. & ego semper ad infernum tendebam, & tu me semper reducebas: & cùm me justè millesies damnasses, si voluisses, noluisti, quia amas animas, & dissimulas peccata mea propter pœnitentiam Domine Deus meus, quia multæ misericordiæ in omnibus viis tuis. Nunc ergo video hæc, Domine Deus meus, & cognosco per lumen tuum, & deficit anima mea in misericordia tua magna super me, quoniam eripuisti animam meam ex inferno inferiori, & me reduxisti ad vitam. Totus eram in morte; totum me resuscitasti: & tuum igitur sit totum id quod vivo. Totus itaque me tibi offero: totus spiritus, totum cor, totum corpus, tota vita mea vivat tibi, vita mea: quoniam totum me liberasti, ut totum me possideres; totum me refecisti, ut totum me rehaberes. Diligam te igitur Domine virtus mea, diligam te ineffabilis exsultatio mea, & vivat jam non mihi, sed tibi tota vita mea, quæ perierat in miseria mea, quæ resuscitata est in misericordia tua: qui es Deus misericors & miserator & multæ misericordiæ in millia his qui diligunt nomen tuum. Idcirco Domine Deus meus sanctificator meus jussisti mihi lege tua, ut diligam te toto corde meo, tota anima mea, tota mente mea, tota fortitudine mea, & ex omnibus viribus meis, & etiam ex intimis medullis cordis mei, omnibus horis & momentis quibus fruor bonis misericordiæ tuæ: quoniam semper perirem, nisi quia semper me regis; semper morerer, nisi quia semper me vivificas, & omni momento me tibi obligas, dum omni momento mihi tua magna beneficia præstas. [*] Sicut ergo nulla est hora vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio non utar: sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos in mea memoria, & te non diligam ex omni fortitudine mea. Sed nec hoc valeo, nisi tu dederis mihi, cujus est omne donum bonum & omne datum optimum descendens à Patre luminum: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Non enim est volentis neque currentis, sed tui miserentis, ut diligamus te. Tuum est Domine hoc donum, cujus est omne bonum. Jubes ut diligam, [*] da quod jubes, & jube quod vis.

Sap. 11. 25.

Deut. 6. 5. Matt. 22. 37.

Deum semper diligere tenemur, nec valemus nisi de eo.

[*] V. l. de Spir. & an. c. 35. & Manuale c. 19.

Jacob. 1. 17. Rom. 9. 16.

[*] Ex l. 10. Conf. c. 29. & 37.

CAP. XIX. Amoris fervens desiderium.

[e Amo te Deus meus, magisque semper amare cupio, quia tu es in veritate omni melle dulcior, omni lacte candidior, & omni luce clarior. Idcirco super omne aurum & argentum & lapidem pretiosum es mihi carior. Displicebat enim mihi quidquid agebam in seculo præ dulcedine tua, & decore domus tuæ quam dilexi.] [*] O ignis qui semper ardes & nunquam extingueris, ô amor qui semper fervens & nunquam tepescis, caritas Deus meus, accende me. Accende, inquam, totum me, ut totus diligam solum te. Minùs enim te amat, qui tecum aliquid amat quod non propter te amat. Diligam te Domine, quoniam tu prior dilexisti me. Et unde mihi verba, ut explicem signa dilectionis tuæ, maximè erga me propter innumera beneficia tua, quibus è principio educasti me? Post beneficium namque creationis, quando in principio de nihilo ad imaginem tuam creasti me, honorificans & exaltans me inter eas creaturas quas fecisti, & nobilitans lumine vultûs tui, quo signasti superliminare cordis mei, quo ab insensibilibus pariter & sensibilibus brutis discrevisti me, & paulò minùs ab angelis minuisti. Parum hoc fuit ante conspectum bonitatis tuæ, quoniam quotidianis & singularibus maximisque donariis tuorum beneficiorum me sine intermissione nutrivisti, & quasi filium tuum parvulum & tenellum uberibus tuæ consolationis lactasti & confortasti me. Ut totum tibi totus servirem, omnia quæcumque fecisti, in meam servitutem tradidisti.

[e] Hæc non habent MSS.

[*] V. Manuale c. 10.

[*] Ex l. 10. Confes. c. 29.

Beneficiorum Dei recapitulatio.

Psal. 8. 6.

CAP. XX.

Omnia sub pedibus hominum subjecisti, ut solus homo totus tibi subjiceretur. Et ut tuus esset totus homo, super omnia tua dominatus est homo. Exteriora namque pro corpore cuncta creasti, ipsum vero corpus pro anima, animam verò pro te; ut tibi soli vacaret, & te solum amaret; possidens te ad solatium, inferiora verò omnia ad servitium. Quidquid enim cæli ambitu continetur, inferius ab anima humana est, quæ facta est ut summum bonum superius possideret, cujus possessione beata fieret: cui si adhæserit, cunctarum mutabilitatum inferiorum necessitudines supergrediens, illius summæ majestatis, cujus æmulatur speciem, æternitate immortalitatis cum serenitate gaudebit. Tunc verò illis bonis optimis fruetur in domo Domini, quorum comparatione cuncta quæ hic cernimus, velut nihilum computantur. Illa [f] sunt quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se. Et hæc quidem Domine daturus es animæ. His etiam quotidie lætificas animas servorum tuorum, qui amas animas. Quid mirum hæc Domine Deus meus? Imaginem quippe tuam honorificas, & similitudinem tuam ad quam creatæ sunt. Nam & corpori nostro, licèt adhuc corruptibili & ignobili, ut videmus, dedisti claritatem cæli per ministerium siderum tuorum indefessum, solis & lunæ, qui præcepto tuo jugiter die ac nocte deserviunt filiis tuis; ut spiraret, largitus es aëris puritatem; ut audiret, sonorum varietates; ut odoraret, odo-

Psal. 8. 8.

Quòd omnia serviant homini, ut homo serviat Creatori.

[f] MSS. Illa scilicet quæ.

Isai. 64. 4. 1. Cor. 2. 9.

rum suavitates; ut gustaret, saporum qualitates; ut contrectaret, dedisti corpulentiam omnium grossitates. Adjumenta suis necessitatibus dedisti jumenta, volucres quoque cæli & pisces maris, & fructus terræ ad reficiendum impendisti. Medicinas de terra propter singulas quasque suas corruptelas creasti, singula solatia singulis malis obviantia præparasti: quoniam es misericors & miserator, & novisti figmentum nostrum figulus noster, & nos omnes quasi lutum in manu tua.

CAPUT XXI. Ex bonis temporalibus colligitur magnitudo cælestium.

En aperitur mihi misericordia tua magna, lumine tuo illustra quæso magis adhuc, ut mihi magis aperiatur. Nam ex his minimis tua magna, & ex his visibilibus tua invisibilia comprehendimus Domine Deus sancte, & bone creator noster. Si enim nobis Domine pro hoc corpore ignobili & corruptibili tam magna & innumera beneficia præstas à cælo & aëre, à terra & mari, luce & tenebris, calore & umbra, rore & imbre, ventis & pluviis, volucribus & piscibus, bestiis & arboribus, & multiplicitate herbarum & germinum terræ, & cunctarum creaturarum tuarum ministerio nobis successivè per sua tempora ministrantium, ut alleves fastidium: qualia quæso, & quàm magna & innumerabilia erunt illa bona, quæ præparasti diligentibus te, in illa cæli patria, ubi te videbimus facie ad faciem? Si tanta facis nobis in carcere, quid ages in palatio? Magna & innumerabilia sunt opera tua Domine rex cælorum. Cùm sint hæc omnia valde bona & delectabilia, quæ bonis pariter malisque communia tradidisti; qualia futura sunt illa, quæ solis bonis recondidisti? Si tam innumera & varia dona tua, quæ nunc amicis pariter tribuis & inimicis; quàm magna & innumerabilia, quàm dulcia & delectabilia, quæ solis tuis es largiturus amicis? Si tanta solatia in hac die lacrymarum; quanta conferes in die nuptiarum? Si tanta delectabilia continet carcer; quanta quæso continet patria? *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.* Secundùm enim magnam multitudinem magnificentiæ tuæ est etiam multitudo magnæ dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Magnus enim tu es, Domine Deus meus, & immensus, nec est finis magnitudinis tuæ, nec est numerus sapientiæ tuæ, nec est mensura benignitatis tuæ, nec est finis, nec numerus, nec mensura retributionis tuæ: sed sicut magnus es tu, ita magna sunt donaria tua, quoniam tu ipse præmium & donum omnium legitimorum tuorum pugnatorum.

Isa. 64. 4. Psal. 50. 3. Psal. 30. 20. Psal. 144. 3.

CAPUT XXII. Consolatio æterna non est speranda cum præsenti. *a MSS. duo, tribues.*

Hæc sunt beneficia magna tua, Domine Deus, sanctificator sanctorum tuorum, quibus repleturus es inopiam esurientium filiorum tuorum: quoniam factus es spes desperatorum, consolatio desolatorum. Tu corona spei, quæ ornata est gloriâ, præparata vincentibus. Tu famelicorum satietas æterna, danda esurientibus. Tu consolatio sempiterna, qui solus illis te a tribuis, qui consolationem hujus mundi pro tua consolatione contemnunt. Nam qui hîc consolantur, indigni tua consolatione habentur. Sed qui hîc cruciantur, à te consolantur: & qui participant passionibus, participant & consolationibus. Nemo enim potest in utroque sæculo consolari, nec potest quis hîc, & in futuro gaudere: sed unam necesse est ut perdat, qui alteram voluerit possidere. Hæc ubi considero Domine consolator meus, renuo consolari animam meam, ut digna habeatur tuis consolationibus æternis: quia justum est ut amittat te, quicumque in aliquo alio magis consolari eligit quàm in te. Et obsecro, summa Veritas, te per te, non permittas me in aliqua consolatione vana consolari quàm in te: sed omnia mihi peto ut amarescant, ut tu solus dulcis appareas animæ meæ, qui es dulcedo inæstimabilis, per quam cuncta amara dulcorantur. Tua enim dulcedo Stephano lapides torrentis dulcoravit: tua dulcedo craticulam Laurentio dulcem fecit. Pro tua dulcedine ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Ibat Andreas securus ad crucem & gaudens, quoniam ad tuam dulcedinem properabat. Hæc tua dulcedo ipsos Apostolorum principes sic replevit, ut pro ipsa crucis patibulum unus eligeret, alter quoque caput ferienti gladio supponere non timeret. Pro hac emenda Bartholomæus proprium pellem dedit. Pro hac quoque gustanda veneni poculum intrepidus Johannes potavi. Hanc ut gustavit Petrus, omnium inferiorum oblitus clamavit quasi ebrius dicens, *Domine bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula:* hic moremur, te contemplemur, quia nullo alio indigemus, sufficit nobis Domine videre te, sufficit, inquit, tanta dulcedine satiari. Unam enim stillam dulcedinis tuæ gustavit, & omnem aliam fastidivit dulcedinem: quid putas dixisset, si magnam illam multitudinem dulcedinis divinitatis tuæ gustasset, quam abscondisti diligentibus te? Hanc tuam dulcedinem ineffabilem & illa gustaverat virgo *, de qua legimus, quòd lætissimè & glorianter ibat ad carcerem, & quasi ad epulas invitata. Hanc, ut reor, & ipse gustaverat, qui dicebat, *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* quique monebat, *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Hæc est illa beatitudo Domine Deus noster, quam exspectamus daturum te nobis pro qua tibi Domine continuè militamus, pro qua mortificamur tota die, ut in tua vita vivamus.

Dulcedo Dei demulcet amaritudinem mundi. *Act. 7. 58. Act. 5. 41. Matth. 17. 4.* * Agatha. *Psal. 30. 20. Psal. 33. 9.*

a CAP. XXIII. Adspiratio ad fruitionem Dei. *Jerem. 14. 8. Matth. 6. 9. & 11.*

Tu autem exspectatio Israel Domine, desiderium ad quod suspirat quotidie cor nostrum, festina, ne tardaveris. Surge, propera & veni, ut educas nos de isto carcere ad confitendum nomini tuo, ut gloriemur in lumine tuo. Aperi aures tuas clamoribus lacrymarum pupillorum tuorum, qui clamant ad te Pater noster, da nobis hodie panem nostrum quotidianum, in cujus fortitudine ambulemus die ac nocte, usque quo perveniamus ad montem tuum Oreb. Et ego parvulus inter parvulos familiæ tuæ, Deus pater & vitor meus, quando veniam, & apparebo ante faciem tuam; ut qui nunc tibi confiteor ad tempus, ex tunc confitear tibi in æternum? Beatus ero si fuero ad reliquias ad videndum claritatem tuam. Quis mihi hoc tribuit, ut ad hoc venire permittas me? Scio Domine, scio & confiteor me indignum ut intrem sub tectum tuum: sed fac propter honorem tuum, & ne confundas in te sperantem servum tuum. Et quis intrabit in sanctuarium tuum ad considerandas potentias tuas, nisi tu aperias? Quis autem aperiet, b si tu clauseris? Si enim destruxeris, nemo est qui ædificet. Et si inclauseris c hominem, nemo est qui aperiat. Si continueris aquas, omnia siccabuntur: & si emiseris eas, subvertent terram. Si omnia quæcumque fecisti, ad nihilum redigas, quis contradicet tibi? Porro sempiterna bonitas misericordiæ tuæ, qua voluisti & fecisti omnia quæcumque voluisti. Tu nos fecisti fabricator mundi, rege nos: tu nos creasti, ne spernas nos, quia opera tua sumus. Et quidem Domine Deus noster, nos lutum & vermiculi non valemus in tuam æternitatem intrare, nisi tu induxeris qui de nihilo cuncta creasti.

Non obtinemus nisi ex dono Dei.

b MSS. inclaseris. c MS Reg. hominem. Job. 12. 14.

CAPUT XXIV. Quod nihil sine Dei gratia possumus.

Ego autem opus manuum tuarum confiteor tibi in timore tuo, quia non in arcu meo sperabo, & gladius meus non salvabit me, sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultûs tui. Alioquin desperarem, nisi quia spes mea es tu qui creasti me, & non dereliquis me, quoniam non derelinquis sperantes in te. Tu quippe es Domine Deus noster suavis & mitis, patiens & in misericordia disponens omnia. Et nos si peccaverimus, d tui sumus: & si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati. Nos totum universi, & vanitas omnis homo vivens, & ventus est vita nostra super terram: ne irascaris si cadimus pupilli tui, quoniam tu nosti figmentum nostrum Domine Deus noster. Num, Deus inæstimabilis fortitudinis, contra folium quod vento rapitur ostendere vis potentiam tuam, & stipulam siccam persequi? Num damnabis rex Israel æternæ, num damnabis pulicem unum? Audivimus de misericordia tua Domine, quoniam tu mortem non facis, nec lætaris in perditione morientium. Propter te oramus te, ne permittas dominari quod non fecisti, huic creaturæ tuæ quam fecisti. Si doles e de perditione, quid te prohibet Domine, qui omnia potes, ne semper læteris de nostra salvatione? Si vis, potes me salvare: ego autem etsi f velim non possum, tam magna est multitudo miseriarum meatum mearum. Velle quippe mihi adjacet, perficere autem non invenio. Velle autem quod bonum est non possum, nisi tu velis: nec quod volo possum, nisi tua potentia me confortet: & quod possum, aliquando nolo, nisi tua voluntas fiat sicut in cælo & in terra: & quod volo & possum, ignoro, nisi tua sapientia me illuminet. Et si sciam, quandoque g nolens, quandoque non valens, imperfecta & vacua transit sapientia mea, nisi adjuvet à vera sapientia tua. In tua autem voluntate cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ, Domine universorum, principatum tenens omnis carnis & quæcumque vis, facis in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. In nobis igitur fiat voluntas tua, super quibus invocatum est nomen tuum: ne pereat hoc nobile plasma tuum, quod creasti propter honorem tuum. Et quis est homo natus de muliere, qui vivat & non videat mortem, & eripiat animam suam de manu inferi: nisi tu solus eripias, vita vitalis omnis vitæ, per quem omnia vivunt?

Psal. 43. 7. Sap. 15. 12. d Sic MSS. At ed. tui non sumus, & non tui sumus. Psal. 38. 6. Job. 7. 7. Psal. 102. 14. Job. 13. 25. 1. Reg. 24. 15. e Hic addunt ed. circa mortuum. Sap. 1. 13. f Ita MSS. At ed. etsi velim, non possum. Rom. 7. 18. g MS. Reg. & Colb. his valens &c. At ter Reg. quandoque volens, quandoque nolens. At ed. quandoque volens, quandoque valens. MS. Med. sequitur.

CAPUT XXV. Quòd voluntas humana sine gratia inefficax sit ad bona opera.

Ut enim jam tibi confessus sum, luna vitæ meæ, Deus meus, virtus salutis meæ, sperabam aliquando in virtute mea, quæ tamen non erat virtus. Et cùm sic volui currere, ubi magis stare credebam, ibi magis cecidi: factusque sum magis retrò, & non antè; & quod credebam consequi, longiùs elongavit à me. Sic per multa similia vires meas probans cognosco nunc, quia illuminasti me, quoniam ubi magis credidi posse per me, minus semper ibi potui. Dicebam enim, Hoc faciam, illud perficiam: fiebatque post nec hoc, nec illud. Aderat voluntas? non erat facultas. Aderat facultas? non aderat voluntas: quoniam de meis viribus confidebam. Nunc autem confiteor tibi Domine Deus, pater cæli & terræ, quia non in fortitudine sua roborabitur vir, h ut glorietur ante te stulta præsumtio omnis carnis. Nec est hominis velle quod possit, aut posse quod velit, vel scire quod velit & possit: sed potiùs à te gressus hominis diriguntur, illorum, inquam, qui non à se, sed a te dirigi se confitentur. Obsecramus itaque viscera misericordiæ tuæ, velis Domine salvare quod creasti: quoniam si vis, potes nos salvare; & in tua voluntate virtus est nostræ salutis.

1. Reg. 2. 9. h MSS. Reg. ne.

CAPUT XXVI. Spem sublevant antè præstita Dei beneficia.

Recordare misericordiæ tuæ antiquæ, qua nos à principio in benedictionibus tuæ dulcedinis prævenisti. Ante quàm enim nascerer ego filius ancillæ tuæ, Domine spes mea ab uberibus matris meæ, tu me prævenisti præparans mihi semitas, quibus incederem & venirem ad gloriam domus tuæ. Priùsquàm me formares in utero, novisti me: & ante quàm exirem de vulva, quidquid tibi placuit, præordinasti de me. Quæ qualia sunt in libro tuo de me scripta, i in secreto consistorii tui, ego quidem ignoro, unde & valde timeo: tu verò nosti; quoniam quod ego per successus dierum & temporum hinc ad milia annos hujus temporalitatis exspecto, in conspectu æternitatis tuæ jam factum est; & quod futurum est, jam factum est. Ego autem stans in hac nocte tenebrosa hæc ignorans, timor & tremor venerunt super me, dum video mihi undique imminere multa pericula, à multis quoque hostibus ennari, multitudineque innumerarum miseriarum in hac vita circumdatum. Et nisi in tantis his malis k adfuisset mihi tuum adminiculum, desperarem. Sed spes mihi magna subest de te, mitissime princeps Deus meus: & consideratio multitudinis miserationum tuarum, quæ apud te sunt, sublevat mentem meam & præcedentia signa misericordiæ tuæ, quæ antè quàm nascerer prævenerunt me, & nunc specialiter in me effulserunt, de futuris benignitatis tuæ melioribus & perfectioribus muneribus, quæ tuis amicis reservas, spem meam admonent: ut in te læter Domine Deus meus, lætitia sancta & viva, quæ semper lætificat juventutem meam. * Dilexisti enim me unice amor meus ante quàm diligerem te, & ad imaginem tuam creasti me, omnibus creaturis tuis præposuisti me: quam dignitatem tunc quidem scivi cùm noverim te, propter quod fecisti me.

Psal. 21. 10. i MSS. Med. hic add. sunt. k MSS. aliquid forte mihi tuorum &c.

a CAPUT XXVII. Quomodo Deus prodest homini per Angelos custodes.

Insuper facis Angelos tuos spiritus propter me, quibus mandasti ut custodiant me in omnibus viis meis, ne forte offendam ad lapidem pedem meum. Hi sunt custodes super muros tuos novæ Jerusalem, & montes in circuitu ejus vigilantes & custodientes vigilias noctis super gregem tuum: ne quando rapiat ut leo animas nostras,

Psal. 9. 11. Isai. 62. 6. Luca 2. 8.

dum

1. Pet. 5. 8. Gal. 4. 25. Heb. 1. 14.

dum non est qui redimat, ille antiquus adversarius noster, qui quasi leo rugiens semper circuit quærens quem devoret. Hi sunt cives beatæ civitatis supernæ Jerusalem, quæ sursum est mater nostra, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis; ut eos liberent ab inimicis suis, & custodiant in omnibus viis suis; confortent quoque & moneant, & orationes filiorum suorum offerant in conspectu gloriæ majestatis tuæ. Diligunt nempe concives suos, per quos suæ ruinæ scissuras instaurari exspectant. Ideoque magnâ curâ & vigilanti studio adsunt nobis omnibus horis & locis, succurrentes & providentes necessitatibus nostris, & sollicitè discurrentes inter nos & te Domine, gemitus nostros atque suspiria referentes ad te, ut impetrent nobis facilem tuæ benignitatis propitiationem, & referant ad nos desideratam tuæ gratiæ benedictionem. Ambulant nobiscum in omnibus viis nostris, intrant & exeunt nobiscum, attentè considerantes quàm piè, quàmque honestè in medio pravæ nationis conversamur, quantoque studio & desiderio quærimus regnum tuum & justitiam ejus, quantoque timore & tremore serviamus & exsultemus tibi, lætitia cordis nostri. Adjuvant laborantes, protegunt quiescentes, hortantur pugnantes, coronant vincentes. Congaudent gaudentibus; de te, inquam, gaudentibus: compatiuntur patientibus; pro te, inquam, patientibus. Grandis est eis cura de nobis, magnus affectus dilectionis eorum erga nos: & hoc totum propter honorem tuæ inæstimabilis caritatis, qua dilexisti nos. Diligunt enim quos tu diligis; custodiunt quos tu custodis; & deserunt quos tu deseris. Nec diligunt operantes iniquitatem; quoniam & tu odisti omnes qui operantur iniquitatem, & perdes omnes qui loquuntur mendacium. Quotiens bene agimus, gaudent Angeli, & tristantur dæmones. Quotiens verò à bono deviamus, diabolum lætificamus, & Angelos suo gaudio defraudamus:

Psal. 5. 7.

gaudium est enim eis super uno peccatore pœnitentiam agente, [a] sed diabolo super uno post pœnitentiam deserente. Da igitur, da pater eis semper gaudere de nobis: ut & tu per eos semper lauderis in nobis, & nos cum eis in unum ovile tuum adducamur; ut confiteamur simul nomini sancto tuo, Creator hominum & Angelorum. Hæc ipse commemorans oro te, confiteor laudans te, quoniam beneficia tua magna sunt hæc, quibus nos honorificasti, dans nobis Angelos tuos spiritus in ministerium nostrum. Dederas enim quidquid cæli ambitu continetur: & quasi parva hæc quæ sub cælo sunt, nisi adderes & ea quæ sunt super cælos. Laudent te de hoc omnes Angeli tui, confiteantur tibi de hoc omnia opera tua, & ipsi sancti tui benedicant tibi. O honorificentia nostra, quos nimis honorificans & ditans multis muneribus decorasti! Admirabile est nomen tuum Domine in universa terra. Quid est enim homo, quia magnificas eum, & honorificas eum, & apponis erga eum cor tuum?

Luc. 15. 7. *a MSS. sed quod super uno jam justo.*

Psal. 8. 2. Job. 7. 17.

Dixisti enim Veritas antiqua, *Deliciæ meæ, esse cum filiis hominum.* Nonne homo putredo, & filius hominis vermis? Nonne universa vanitas omnis homo vivens? Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium? * Domine abyssus profundissima, Creator sapientia. Qui librasti in pondere montes, & colles in statera, & appendisti molem terræ tribus digitis, suspende molem corporalitatis hujus, quam gero, tribus invisis digitis tuis ad te, ut videam & cognoscam, quàm admirabilis est in universa terra. Lux antiquissima, quæ lucebas ante omnem lucem in montibus sanctis æternitatis antiquæ, cui nuda & aperta erant omnia ante quàm fierent; Lux, quæ odio habes omnem maculam, ut pote mundissima & immaculatissima, quæ tibi deliciæ cum hominum? quæ conventio lucis ad tenebras? Ubi sunt in homine deliciæ tuæ? Ubi præparasti tibi in me dignum sanctuarium majestatis tuæ, in quod introiens habeas delicias [b] dilectionis tuæ? Mundum enim cœnaculum decet te, mundans virtus, quæ non nisi à mundis cordibus videri potes, nulm magis nec haberi. In homine autem ubi templum istum mundum, ut te suscipias, qui regis mundum? Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es mundus? Ah immundo enim quis mundabitur? Nam & secundum legem, quam dedisti patribus nostris in igne comburente montem, & in nube tegente aquam tenebrosam, quidquid tetigerit immundus, immundum erit. Omnes autem nos quasi pannus menstruatæ de massa corrupta & immunda venientes, maculam immunditiæ nostræ, quam celare saltem tibi qui omnia vides, non possumus, in frontibus portamus; quare mundi esse non possumus, nisi tu mundaveris, qui solus es mundus. Mundas autem de nobis filiis hominum eos in quibus tibi complacuit habitare, quos ab inaccessibilibus profundis secretis judiciorum incomprehensibilium sapientiæ tuæ, semper justorum, licèt occultorum, sine eorum meritis prædestinasti ante mundum, vocasti de mundo, justificasti in mundo, & magnificas eos post mundum. Non autem omnibus hoc facis, quod admirantur tabescentes omnes sapientes terræ. Et ego Domine hoc considerans expavesco, & obstupesco de altitudine divitiarum sapientiæ & scientiæ tuæ, ad quam ego non pertingo, & incomprehensibilia judicia justitiæ tuæ: quoniam ex eodem luto alia quidem facis vasa in honorem, alia in contumeliam sempiternam. Quos igitur tibi elegisti de multis in templum, ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam, quorum nomina numerumque tu nosti, qui solus numeras multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocas: qui etiam scripti sunt in libro vitæ, qui nequaquam perire possunt, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam ipsa peccata. Cùm enim cadunt, non collidentur, quia tu supponis manum tuam; custodiens omnia ossa eorum, ut unum ex eis non conteratur. Attamen mors peccatorum pessima; illorum, inquam, quos ante quàm faceres cælum & terram, secundùm abyssum molitam judiciorum tuorum occultorum, semper autem justorum, præscivisti ad mortem æternam: quorum dinumeratum nominum & meritorum pravorum apud te est, qui numeras arenæ maris dinumerasti, & dimensus es profundum abyssi, quos reliquisti in immunditiis suis, quibus omnia cooperantur in malum, & ipsa etiam oratio vertitur in peccatum. Et si etiam usque ad cælos adscenderint,

Unde Dei cum homine deliciæ. Prov. 8. 31. Job. 25. 6. Psal. 38. 6.

** CAP. XXVIII.*

Heb. 4. 13.

2. Cor. 6. 14.

b al. delectationis. Matth. 5. 8.

Job. 14. 4. Eccl. 14. 4.

Num. 19. 22. Isai. 64. 6.

De prædestinatione ac præscientia Dei mysterio.

Rom. 11. 33.

Rom. 9. 21.

Psal. 146. 4.

Psal. 36. 24.

Psal. 33. 22.

Abd. 1. 4.

& caput eorum nubes tetigerit, & inter sidera cæli collocaverint nidum suum, quasi sterquilinium in fine perdantur.

Magna sunt hæc judicia tua Domine Deus, judex juste & fortis, qui judicas æquitatem & inscrutabilia & profunda: quæ cùm considero, contremiscunt omnia ossa mea, quoniam non securatus homo vivens super terram: ut serviamus tibi pie & caste cunctis diebus vitæ nostræ in timore, & exsultemus tibi cum tremore: ut non sit servitium sine timore, neque gaudium sine tremore, & non glorietur accinctus æquè ut discinctus, neque glorietur ante te omnis caro; sed pavescat & contremiscat à facie tua, cùm ignoret homo utrùm amore an odio dignus sit, sed in futurum omnia reservantur incerta. Vidimus enim multos Domine, & audivimus à patribus nostris (quod utique sine magno tremore non recolo, sine multo timore non confiteor,) adscendisse primitus quidem usque ad cælos, & inter sidera nidum suum collocasse; postmodum autem cecidisse usque ad abyssos, & animas eorum in malis obstupuisse. Vidimus stellas de cælo cecidisse ab impetu ferientis caudæ draconis: & eos qui jacebant in pulvere terræ, à facie sublevantis manus tuæ Domine mirabiliter adscendisse. Vidimus vivos morientes, & mortuos à morte surgentes: & eos qui inter filios Dei ambulabant, in medio lapidum ignitorum quasi lutum ad nihilum defluxisse. Vidimus lucem obtenebrasse, & de tenebris lucem processisse: quia publicani & meretrices præcedunt incolas in regno cælorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Quare autem ista omnia, nisi quia in montem illum adscenderunt, in quem primus adscendit angelus, & descendit diabolus? Quos autem prædestinasti, ipsos & vocasti, & sanctificasti, & mundasti, ut dignum habitaculum fierent tuæ majestatis: cum quibus & in quibus sunt tibi deliciæ sanctæ & mundæ, in quibus tu delectaris, & lætificas juventutem eorum, habitans cum eis in medio eorum, ut ipsi templum sanctum tuum sint, quod magnæ dignitatis commendatio est humanitatis nostræ.

CAPUT XXIX. De altitudine judiciorum Dei.

3. Reg. 20. 11.

c MSS. Pag. de Cod. Mat. Med. neque discinctus.

Anima enim quam creasti non de te, sed per Verbum tuum; non ex qualibet elementorum materia, sed ex nihilo: quæ quidem rationalis, intellectualis, spiritalis, semper vivens, semper in motu, quam signasti lumine vultus tui, & consecrasti virtute lavacri tui: ita facta est capax majestatis tuæ, quod à te solo, & à nullo alio possit impleri. Cùm autem te habet, plenum est desiderium ejus: & jam nihil aliud quod desideretur exterius, restat. Dum autem aliquid exterius desiderat, manifestum est quòd te non habet interius: quo habito, nihil est quod desideretur. Cùm enim sis summum & omne bonum, non habet quod desideret amplius, si possidet omne bonum. Quòd si non desiderat omne bonum, restat ut desideret aliquid quod non est omne bonum: ergo nec summum bonum, ergo nec Deum, sed potiùs creaturam. Cùm autem creaturam desiderat, continuam famem habet: quia licèt quod desiderat de creaturis, adipiscatur; vacua tamen remanet, quia nihil est quod eam impleat nisi tu, ad cujus imaginem est creata. Imples autem tu eos, qui nihil aliud desiderant præter te: & facis eos dignos te, sanctos, beatos, immaculatos & amicos Dei; qui omnia reputant ut stercora, ut lucrifaciant te solum. Hæc est beatitudo quam homini contulisti, hic honor quo eum inter omnes creaturas, sed & super omnes honorificasti: ut sit admirabile nomen tuum in universa terra.

CAPUT XXX. Anima humana unde, quid sit, & quo beata.

Philip. 3. 8.

Psal. 8. 2.

Ecce Domine Deus meus summe, omnipotentissime, inveni locum ubi tu habitas: quia in anima quam creasti ad imaginem & similitudinem tuam, quæ te solum quærit & desiderat, quia non in illa quæ te non quærit nec desiderat. * Ego erravi sicut ovis quæ periit, quærens te exterius, qui es interius: & multùm laboravi quærens te extra me, & tu habitas in me, si tamen ego desiderem te. Circuivi vicos & plateas civitatis hujus mundi quærens te; & non inveni, quia malè quærebam foris, quod erat intus. Misi nuntios meos omnes sensus exteriores, ut quærerem te; & non inveni, quia malè quærebam. Video enim, lux mea Deus qui illuminasti me, quia male te per illos quærebam; quia tu es intus, & tamen ipsi unde intraveris nescierunt. * Nam oculi dicunt, Si coloratus non fuit, per nos non intravit. Aures dicunt, Si sonitum non fecit, per nos non transivit. Nasus dicit, Si non oluit, per me non venit. Gustus dicit, Si non sapuit, per me non introivit. Tactus etiam addit, Si corpulentus non est, nihil me de hac re interroges. Non ista sunt in te Deus meus. [* Non enim speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis vel colorem, non dulces melodiarum cantus & quæcumque dulcè sonantia, non florum & unguentorum vel aromatum odores, non mella vel manna gustui delectabilia, non cetera quæque ad tangendum vel amplexandum amabilia nec omnia alia sensibus his subjecta quæso, cùm Deum meum quæso. Absit ut ista crediderim Deum meum, quæ etiam à brutalium sensibus comprehenduntur. Et tamen cùm Deum meum quæro, quæro nihilominus quamdam lucem super omnem lucem, quam non capit oculus; quamdam vocem super omnem vocem, quam non capit auris; quamdam odorem super omnem odorem, quem non capit naris; quamdam dulcorem super omnem dulcorem, quem non sapit gustus; quemdam amplexum super omnem amplexum, quem non tangit tactus exterioris hominis mei. Ista lux fulget, ubi locus non capit: ista vox sonat, ubi tempus non rapit: odor iste redolet, ubi flatus non spargit: sapor iste sapit, ubi non est edacitas: amplexus iste tangitur, ubi non divellitur. Hic est Deus meus, & non æstimabitur alius ad illum: hoc quæro cùm Deum meum quæro, istud amo cùm Deum meum amo. * Serò te amavi, pulcritudo tam antiqua & tam nova, serò te amavi: & tu intus eras, & ego foris; & ibi te quærebam, & in ista formosa quæ fecisti deformis irruebam. Mecum eras, & ego tecum non eram.] Ea me tenebant longè à te, quæ esse non poterant nisi in te. Circumibam enim omnia quærens te, & propter omnia derelinquens me.

Ubi Deus habitet. Gen. 1. 27.

** CAPUT XXXI. Quòd per sensus non invenitur Deus.*

** V. l. 10. Conf. c. 10.*

** Ex l. 10. Conf. c. 7. nonnullis mutatis.*

Quid Deum quæ endo quærit amat.

** Jam ex c. 27. ejusd. lib.*

[* Interrogavi terram si esset Deus meus; & dixit mihi quòd non; & omnia quæ in ea sunt, hoc idem confessa sunt. Interrogavi mare & abyssos, & reptilia quæ in eis sunt: & responderunt, Non sumus Deus tuus, quære super nos eum. Interrogavi flabiles auras

Rursum ex cap. 6. Creaturarum de Deo testimonium.

& inquit universus aër cum omnibus incolis suis, Fallitur Anaximenes, non sum ego Deus tuus. Interrogavi cælum, solem, lunam, & stellas. Neque nos sumus Deus tuus, inquiunt. Et dixi omnibus quæ circumstant fores carnis meæ, Dixistis mihi de Deo meo quod vos non estis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamaverunt omnes voce grandi, Ipse fecit nos. Interrogavi proinde mundi molem, Dic mihi si tu es Deus meus, an non: & respondit voce forti. Non sum, inquit, ego; sed per ipsum sum ego: quem quæris in me, ipse fecit me; super me quære qui regit me, qui fecit & te. Interrogatio creaturarum, profunda consideratio ipsarum: responsio earum, attestatio ipsarum de Deo, quod omnia clamant, Deus nos fecit: quoniam, ut ait Apostolus, *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur.*

Rom. 1. 20.

Qui ab homine ad Dei notitiam ascendatur.

Et redii ad me, & intravi in me, & aio ad me, Tu quis es? Et respondi mihi, Homo [rationalis, mortalis. Et cœpi discutere quid hoc esset, & dixi, Unde hoc tale animal, Deus meus? Unde nisi abs te? Tu fecisti me, & non ego ipse me. Quid tu? Tu per quem vivo ego, tu per quem vivunt omnia. Quid tu? Tu, Domine, Deus verus & solus, omnipotens & æternus, incomprehensibilis & immensus, qui semper vivis & nihil moritur in te, immortalis, habitans æternitatem, mirabilis oculis Angelorum, inenarrabilis, imperscrutabilis & innominabilis: Deus vivus & verus, terribilis & fortis, nesciens principium neque finem, principium omnium atque finis, qui es ante primordia sæculorum, & ante omnes sæculorum origines. [* Tu es Deus & Dominus omnium quæ creasti: & apud te omnium stabilium stant causæ, & omnium mutabilium apud te immutabiles manent origines, & omnium rationabilium & irrationabilium atque temporalium sempiternæ vivunt rationes. Dic mihi supplici servo tuo Deus meus, dic misericors misero tuo,] dic quæso per miserationes tuas Unde hoc tale animal, nisi abs te Deus? An quisquam sese faciendi erit artifex? An aliunde quem à te trahitur esse & vivere? Nonne tu es summum esse, à quo est omne esse? Quidquid enim est, à te est: quia sine te nihil est. Nonne tu es fons vitæ, à quo fluit omnis vita? Quidquid enim vivit, per te vivit: quia sine te nihil vivit. Tu ergo Domine omnia fecisti. Quæro, quis fecit me? Tu Domine fecisti me, sine quo factum est nihil. Tu factor meus, ego opus tuum. Gratias tibi ago Domine Deus meus, per quem vivo ego, & per quem omnia vivunt, quoniam fecisti me. Gratias tibi plasmator meus, quia manus tuæ fecerunt me & plasmaverunt me. Gratias tibi lux mea, quoniam illuminasti me, & inveni me. Ubi inveni me, ibi cognovi me: ubi inveni te, ibi cognovi te: ubi autem cognovi te, ibi illuminasti me. Gratias tibi lux mea, quoniam illuminasti me.

* Aug. lib. 1. Conf. c. 6.

Job. 10. 8.

Quid est quod dixi, cognovi te? Nonne tu es Deus incomprehensibilis, & immensus, Rex regum & Dominus dominantium, qui solus habes immortalitatem & lucem habitas inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest? Nonne tu es Deus absconditus & imperscrutabilis majestatis, solus tui ipsius maximus cognitor & mirabilis contemplator? quis ergo cognovit quod numquam vidit? Dixit enim Veritas tua, *Non videbit me homo, & vivet.* Dixit & præco tuus per veritatem tuam, *Deum nemo vidit umquam.* Quis ergo cognovit quod numquam vidit? Dixit etiam Veritas tua, *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius.* Sola Trinitas tua soli tibi integrè nota est, quæ es superat omnem sensum. Quid est ergo quod dixi, homo veritati similis, quia cognovi te? Quis enim cognovit te, nisi tu te? Tu quippe solus Deus omnipotens, superlaudabilis, & supergloriosus, & superexaltatus, & superaltissimus, & superessentialis in sanctissimis & divinissimis eloquiis nominatus: quoniam super omnem essentiam intelligibilem sive intellectualem atque sensibilem, & super omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro, superessentialiter & superintelligibiliter esse dignosceris: quoniam superessentiali & occulta divinitate, super omnem rationem, intellectum & essentiam inaccessibiliter & imperscrutabiliter habitas in te ipso, ubi lux inaccessibilis, & lumen imperscrutabile, & incomprehensibile & inenarrabile, ad quod non attingit aliquod lumen, quoniam incontemplabile, & invisibile, & superrationale, & superintelligibile, & superinaccessibile, & superincommutabile, & superincommunicabile creditur, quod nullus umquam Angelorum vel hominum vidit, sed nec videre potest? Hoc est cælum tuum Domine, cælum cæleste superarcanum, & superintelligibile, & superrationale, & superessentiale lumen, de quo dicitur, *Cælum cæli Domino.* * Cælum cæli, cui terra est omne cælum, quia supermirabiliter superexaltatum est super omne cælum, ad quod terra est etiam ipsum empyreum cælum: hoc est cælum cæli Domino, quia nulli nisi Domino. Ad quod nemo ascendit nisi qui de cælo descendit, quia nemo novit Patrem, nisi Filius & eorum Spiritus: & nemo novit Filium nisi Pater & eorum Spiritus. * Soli quidem tibi soli Trinitas integre nota es, Trinitas sancta, Trinitas supermirabilis, & superinenarrabilis, & superinscrutabilis, & superinaccessibilis, & superincomprehensibilis, & superintelligibilis, & superessentialis, superessentialiter exsuperans omnem sensum, omnem rationem, omnem intellectum, omnem intelligentiam, omnem essentiam supercælestium animorum, quam neque dicere, neque cogitare, neque intelligere, neque cognoscere possibile est, etiam oculis Angelorum. Unde ergo cognovi te Domine Deus altissimus super omnem terram, super omne cælum, quem neque Cherubim perfecte cognoscunt neque Seraphim, sed alis contemplationum suarum celatur facies sedentis super solium excelsum & elevatum, clamantes & dicentes, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum; plena est omnis terra gloria ejus:* & expavit Propheta, & dixit, *Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum.* [b Et expavit cor meum, & dixi, Væ mihi quia non tacui, quia vir pollutus labiis ego sum:] sed dixi, cognovi te. Verumtamen Domine * væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti fiunt sine te. Et ego non tacebo, quoniam fecisti me, & illuminasti me: & inveni me, & cognovi me, & inveni te & cognovi te, quoniam illuminasti me.

Deus sibi soli notus. 1. Tim. 6. 16.

Isai. 45. 15.

Exod. 33. 20.

Joh. 1. 18.

Matth. 11. 27.

Dan. 3. 52.

Psal. 113. * c. 12. Conf. c. 2. 7.

Matth. 11. 27.

* V. lib. Medit. c. 29.

Isai. 6. 1. &c.

b Hæc non habent MSS.

* Ex lib. Medit. c. 31.

Sed qualiter cognovi te? Cognovi te in te. Cognovi te non sicut tibi es, sed cognovi te sicut mihi es: & hoc non sine te, sed in te, quia tu es lux quæ illuminasti me. Sicut tibi es, soli tibi cognitus es: sicut mihi es, secundùm gratiam tuam & mihi cognitus es. Sed quid mihi es? Dic mihi misericors misero tuo, dic mihi per miserationes tuas, quid mihi es? Dic animæ meæ, *Salus tua ego sum.* Noli abscondere a me faciem tuam, ne moriar. c Sine me loqui apud misericordiam tuam, me terram & cinerem, sine me loqui apud misericordiam tuam, quoniam misericordia tua magna est super me. Loquar ad Deum meum, cùm sim pulvis & cinis? Dic mihi supplici tuo, dic misericors misero tuo, dic per miserationes tuas, quid mihi es? & intonasti desuper voce grandi in interiorem aurem cordis mei, & rupisti surditatem meam, & audivi vocem tuam, & illuminasti cæcitatem meam, & vidi lucem tuam, & cognovi quoniam Deus meus es. Propterea dixi, quod cognovi te. Cognovi te, quoniam Deus meus es. Cognovi te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Erat enim tempus quando non cognoscebam te. Væ tempori illi quando non cognoscebam te. Væ cæcitati illi quando non videbam te. Væ surditati illi quando non audiebam te. Cæcus & surdus, * per formosa quæ fecisti deformis irruebam: & mecum eras, & tecum non eram: & ea me tenebant longe à te, quæ non essent nisi essent in te. Illuminasti me lux, & vidi te, & amavi te. Nemo quippe te amat, nisi qui te videt: & nemo te videt, nisi qui te amat. Sero te amavi pulchritudo tam antiqua, sero te amavi. Væ tempori illi quando non amavi te.

Quatenus homini innotescat.

Psal. 34. 3.

c Hic addunt duo MSS. ut eam videam.

Gen. 18. 27.

* Ex lib. 10. Conf. c. 27.

Gratias tibi lux mea, quæ illuminasti me, & cognovi te. Qualiter cognovi te? Cognovi te solum Deum vivum & verum Creatorem meum. Cognovi te creatorem cæli & terræ, visibilium omnium & invisibilium, Deum verum, omnipotentem, immortalem, invisibilem, incircumscriptibilem, interminabilem, æternum & inaccessibilem, incomprehensibilem & imperscrutabilem, incommutabilem, immensum & infinitum, principium omnium visibilium & invisibilium creaturarum, per quem omnia facta sunt, per quem cuncta subsistunt elementa. Cujus majestas sicut principium numquam habuit, sic nec desinit in æternum. Cognovi te unum solum verum Deum æternum [* Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, tres quidem personas, sed unam essentiam omnino simplicem, indivisamque naturam. Et Patrem à nullo, Filium à Patre solo, & Spiritum-sanctum pariter ab utroque, absque initio, semper & sine fine Deum trinum & unum solum verum Deum omnipotentem, unum universorum principium, creatorem omnium visibilium & invisibilium, spiritalium & corporalium, qui tua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisti creaturam spiritalem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam, sic deinde humanam quasi communem ex corpore & spiritu constitutam.] Cognovi te, & * confiteor te Deum Patrem ingenitum, te Filium unigenitum, te Spiritum sanctum paracletum neque genitum neque ingenitum, sanctam & individuam Trinitatem in tribus coæqualibus personis consubstantialibus & coæternis, Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate, corde credens ad justitiam, & ore confitens ad salutem.

Caput XXXII. Confessio fidei de summa Trinitate.

* Ex Concilio Lateran. 4. c. 1.

* Ex fine lib. de Spiritu.

Rom. 10. 10.

Cognovi te Deum & Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, creatorem, salvatorem & redemtorem meum, & totius humani generis, quem confiteor ex Patre genitum ante sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, non factum, sed genitum, consubstantialem & coæternum Patri & Spiritui-sancto, per quem omnia facta sunt à principio: firmiter credens, & veraciter confitens te. [* Deum unigenitum Jesum Christum, propter salutem hominum a tota Trinitate communiter incarnatum, & ex Maria perpetua virgine Spiritus-sancti cooperatione conceptum, verum hominem factum, ex anima rationali & humana carne subsistentem. Qui cùm secundùm divinitatem, Unigeniti Dei, impassibilis sis partter & immortalis, propter nimiam dilectionem tuam qua dilexisti nos, idem ipse Dei Filius secundùm humanitatem factus es passibilis & mortalis, qui propter salutem humani generis, unice Fili Dei, in ligno crucis pati dignatus es] passionem & mortem, ut nos a morte perpetua liberares: atque ad inferna, ubi sedebant in tenebris patres nostri, auctor luminis descendisti, & die tertia gloriosus victor ab inferis ad superos resurrexisti, resumens sacrum corpus, quod pro peccatis nostris mortuum jacuerat in sepulcro, & vivificator secundùm Scripturas die tertia, ut ipsum in Patria dextera collocares. Assumtâ namque tecum ex inferis captivitate, quam captivaverat antiquus humani generis inimicus, verus Dei Filius cum nostræ carnis substantia, id est, cum anima & carne humana ex virgine assumtâ, super omnes cælos adscendisti transcendens omnes ordines Angelorum ubi sedes ad dexteram Dei Patris, ubi est fons vitæ, & lumen inaccessibile, & pax Dei quæ exsuperat omnem sensum. Ibi te Deum verum & hominem Jesum Christum adoramus & credimus, confitentes te Patrem habere Deum, indeque venturum judicem in fine sæculi exspectamus, ut judices vivos & mortuos, & reddas omnibus, bonis & malis, secundùm opera sua, quæ operati sunt in hac vita, vel præmium vel supplicium, prout unusquisque dignus fuerit requie vel ærumnâ. Resurgent enim in illo die à voce virtutis tuæ omnes homines, quotquot humanam animam acceperunt, in carne sua quam hic habuerunt, ut totus homo pro meritis, vel gloriam suscipiat vel gehennam. Tu ergo spes nostra & resurrectio nostra, quem Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.

De Dei Filio.

* Ex Concilio Lateran. 4. c. 2.

De incarnationis mysterio.

De judicio & resurrectione.

Phil. 3. 20. & 21.

Cognovi te Deum verum & vivum Spiritum-sanctum Patris & Filii, ab utroque pariter procedentem, consubstantialem & coæternum Patri & Filio, paracletum & advocatum nostrum, qui super eumdem Deum & Dominum nostrum Jesum Christum in columbæ specie descendisti, & super Apostolos in linguis igneis apparuisti; qui & omnes sanctos & electos Dei à principio tuæ gratiæ munere

De Spiritu sancto.

Matth. 3. 16.

Act. 2. 3.

docuisti, & ora Prophetarum, ut enarrarent mirabilia regni Dei aperuisti, quem cum Patre & Filio simul adorari & glorificari oportet ab omnibus sanctis Dei. Inter quos & ego filius ancillæ tuæ toto corde meo glorifico nomen tuum, quoniam illuminasti me. Tu es enim vera lux, lumen veridicum, ignis Dei & magister spirituum, qui unctione tua doces nos omnem veritatem, spiritus veritatis, sine quo impossibile est placere Deo, quoniam tu ipse Deus es de Deo, & lux de luce, procedens à Patre luminum, & à suo Filio Domino nostro Jesu Christo, quibus consubstantialis & coæqualis & coæternus existens, in unica Trinitatis essentia [a] superessentialiter conglorificas & conregnas.

a MS. Reg. supersubstantialiter.

Iterum de sancta Trinitate.

Cognovi te unum Deum vivum & verum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, trinum quidem in personis, sed unum in essentia quem confiteor, adoro & glorifico toto corde meo verum Deum, solum sanctum, immortalem, invisibilem, incommutabilem, inaccessibilem, imperscrutabilem, unum lumen, unum solem, unum panem, unam vitam, unum bonum, unum principium, unum finem, unum creatorem cæli & terræ, per quem omnia vivunt, per quem omnia subsistunt, per quem omnia gubernantur, reguntur & vivificantur, quæ in cælis sunt, & quæ in terris, & quæ subtus terram; præter quem non est Deus in cælo & in terra. Sic cognovi te cognitor meus, sic cognovi te. Cognovi te per fidem tuam quam inspirasti mihi, lux mea, lumen oculorum meorum, Domine Deus meus, spes omnium finium terræ, gaudium lætificans juventutem meam, & bonum sustentans senectutem meam. In te Domine jubilant omnia ossa mea dicentia, *Domine quis similis tui?* Quis similis tui in diis Domine, non quem fecit manus hominum, sed qui fecisti manus hominum? *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.* Non sic operetur hominum. *Omnes dii gentium dæmonia; Dominus autem cælos fecit.* Dominus ipse est Deus. *Dii qui non fecerunt cælum & terram, pereant de cælo & de terra:* Deus qui creavit cælum & terram, benedicant eum cæli & terra.

Psal. 34. 10. Psal. 85. 8. Psal. 113. 4. Psal. 95. 5. Jer. 10. 11.

Caput XXXIII. Quòd tenebræ à nobis à Deo lux nostra.

Quis similis tibi in diis Domine, quis similis tibi, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis & faciens mirabilia? Serò te cognovi, lumen verum, serò te cognovi. Erat autem nubes magna & tenebrosa ante oculos vanitatis meæ; ita ut videre non possem solem justitiæ & lumen veritatis. Involvebar in tenebris filius tenebrarum, tenebras meas amabam; quia lumen non cognoscebam. Cæcus eram; cæcitatem amabam, & ad tenebras per tenebras ambulabam. Quis inde me eduxit, ubi eram homo cæcus in tenebris & umbra mortis? Quis accepit manum meam, ut inde me educeret? Quis est illuminator meus? Non quærebam eum, ipse quæsivit me. non invocabam eum, & ipse vocavit me. Quis est ille? Tu Domine Deus meus, misericors & miserator, pater misericordiarum & Deus totius consolationis: tu sancte Deus meus, quem confiteor toto corde meo, gratias agens nomini tuo. Non te quærebam, tu me quæsivisti: non te invocabam, tu me vocasti. Vocasti me nomine tuo, intonasti desuper voce grandi in interiorem aurem cordis mei, Fiat lux; & facta est lux, & descendit lux magna, & liquefacta est nubes tenebrosa, quæ operuerat oculos meos. Et levavi oculos meos, & vidi lucem tuam, & cognovi vocem tuam: & dixi, Verè Domine tu es Deus meus, & eduxisti me de tenebris & umbra mortis, & vocasti me in admirabile lumen tuum; & ecce video. Gratias tibi Deus meus, ecce video: gratias tibi illuminator meus. Et conversus sum, & vidi tenebras meas in quibus fueram, & abyssum tenebrosam in qua jacueram; & contremui, & expavi: & dixi, Væ væ tenebris meis in quibus jacui; væ væ cæcitati illi in qua videre non poteram lumen cæli; væ præteritæ ignorantiæ, quando non cognoscebam te Domine. Gratias tibi illuminator & liberator meus, quoniam illuminasti me & cognovi te. Serò cognovi te veritas antiqua, serò te cognovi veritas æterna. Et tu eras in lumine & ego in tenebris, & non cognoscebam te: quia illuminari non poteram sine te, & non est lux extra te.

Gen. 1. 3.

Gratiarum actio ob fugatas tenebras & impertitam lucem.

Caput XXXIV. De summa majestas.

Sancte sanctorum, Deus inæstimabilis majestatis, Deus deorum & Dominus dominorum, mirabilis, inenarrabilis, inexcogitabilis, quem tremunt in cælo angelicæ Potestates, quem adorant Dominationes & Throni, & omnes Virtutes pavent à conspectu tuo, cujus potentiæ & sapientiæ non est numerus, qui fundasti mundum super nihilum, & maria colligasti in aëra quasi in utre: omnipotentissime, sanctissime, fortissime, Deus spirituum universæ carnis, à cujus conspectu fugit cælum & terra, ad cujus nutum minimis se subjiciunt elementa, te adorent & glorificent omnes creaturæ tuæ. Et ego filius ancillæ tuæ per fidem tuam flecto cervicem cordis mei sub pedibus majestatis tuæ, gratias agens quoniam dignatus es per tuam misericordiam illuminare me. Lumen verum, lumen sanctum, lumen delectabile, lumen admirabile, lumen superlaudabile, quod illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum, & etiam oculos Angelorum, ecce video; gratias ago. Ecce video lumen cæli, interlucet oculis mentis meæ radius desuper à facie luminis tui & lætificat omnia ossa mea. O si perficeretur in me! Auge quæso luminis auctor, auge, quæso, quod interlucet in me. Dilatetur, obsecro, dilatetur ex te. Quid est hoc quod sentio? Quis est ignis qui calefacit cor meum? Quæ est lux quæ irradiat cor meum? O ignis qui semper ardes, & numquam [b] extingueris, accende me! O lux quæ semper luces & numquam obfuscaris, illumina me! O utinam arderem ex te! ignis sancte quam dulciter ardes, quàm secretè luces, quàm desideranter aduris! Væ his qui non ardent ex te, væ illis qui non illuminantur ex te, ô lumen veridicum, illuminans omnem mundum, cujus lux implet mundum! Væ cæcis oculis qui te non vident, sol illuminans cælum & terram. Væ caligantibus oculis qui te videre non possunt. Væ avertentibus oculos, ut non videant veritatem; & non avertentibus, ne [c] non videant vanitatem. Nequeunt enim oculi tenebris assueti summæ veritatis radios intueri, nec sciunt de lumine aliquid æstimare, quorum est in tenebris habitatio. Tenebras vident, tenebras diligunt, tenebras approbant: de tenebris euntes in tenebras, nesciunt ubi corruant miseri, nesciunt quid amittunt;

Lucis amplioris postulatio.

Johan. 1. 9.

b MSS. extingueris.

c Abest non à MS. Reg.

miseriores utique qui & sciunt quid amittunt, qui cadunt apertis oculis, & descendunt in infernum viventes. O lux beatissima, quæ non nisi à purgatissimis oculis videri potes: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Munda me mundans virtus, sana oculos meos, ut sanis te contempler oculis, quem non nisi sani oculi intuentur. Aufer squamas caliginis antiquæ radiis tuæ illuminationis, splendor inaccessibilis: ut te videre valeam irreverberatis obtutibus, & in lumine tuo videam lumen. Gratias tibi, lux mea, ecce video. Dilatetur, obsecro Domine, visus meus ex te. Revela oculos meos, ut considerem mirabilia de lege tua, qui es Deus mirabilis in Sanctis tuis. Gratias tibi ago lumen meum, ecce video: video, sed per speculum in ænigmate: sed quando facie ad faciem? Quando veniet dies lætitiæ & exsultationis, in qua ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, ut videam videntem me facie ad faciem, & satietur desiderium meum?

Matth. 5. 8.

Psal. 118. 18.

1. Cor. 13. 12

Psal. 41. 5.

Caput XXXV. De ardenti desiderio.

Psal. 41. 2.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei mei? O fons vitæ, vena aquarum viventium, quando veniam ad aquas dulcedinis tuæ de terra deserta, invia & inaquosa, ut videam virtutem tuam & gloriam tuam, & satiem ex aquis misericordiæ tuæ sitim meam? Sitio Domine, fons vitæ satia me: sitio Domine, sitio Deum vivum. O quando veniam & apparebo Domine ante faciem tuam! Putasne videbo diem illam, diem, inquam, jocunditatis & lætitiæ, diem quem fecit Dominus, ut exsultemus & lætemur in ea? O diem præclaram, nescientem vesperum, non habentem occasum, in qua audiam vocem laudis, vocem exsultationis & confessionis, *Intra in gaudium Domini tui*, intra in gaudium sempiternum, in domum Domini Dei tui, ubi sunt magna & inscrutabilia & mirabilia, quorum non est numerus: intra in gaudium sine tristitia, quod continet æternam lætitiam, ubi erit omne bonum, & non erit aliquod malum; ubi erit quidquid voles, & non erit quidquid noles; ubi erit [*] vita vitalis, dulcis & amabilis, semperque memorialis; ubi non erit hostis impugnans, nec ulla illecebra, sed summa & certa securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla jocunditas, & jocunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata Trinitas & Trinitatis unitas, & unitatis deitas, & deitatis beata visio, quæ est gaudium Domini mei! O gaudium super gaudium, vincens omne gaudium, extra quod non est gaudium, quando intrabo in te, ut videam Dominum meum qui habitat in te? Ibo & videbo visionem hanc grandem. Quid est quod me detinet? Heu me, quia incolatus meus prolongatus est: heu me quamdiu dicetur mihi, Ubi est Deus tuus? quamdiu dicetur mihi, Exspecta, re exspecta? Et nunc quæ est exspectatio mea? Nonne tu Dominus? Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Exspectamus Dominum quando revertatur à nuptiis, ut inducat nos ad suas nuptias. Veni Domine, & noli tardare. [*] Veni Domine Jesu, veni visitare nos in pace, veni & educ vinctum hunc de carcere, ut lætemur coram te corde perfecto. Veni Salvator noster, veni desideratus cunctis gentibus, ostende faciem tuam, & salvi erimus. Veni lux mea, Redemptor meus, educ de carcere animam meam ad confitendum nomini sancto tuo. Quamdiu miser jactabor in fluctibus mortalitatis meæ, clamans ad te Domine, & non exaudis? Audi clamantem Domine de hoc mari magno, & educ me ad portum felicitatis æternæ.

Matth. 25. 21.

** Ex lib. de Spiritu & anima, c. 35.*

Psal. 119. 5. Psal. 41. 11. Psal. 38. 8.

Phil. 3. 21.

** Ex offic. Eccles. Sabb. 1. in Adventu.*

Psal. 141. 8.

Felices qui de periculo maris hujus educti ad te Deum portum tutissimum pervenire meruerunt! O verè felices, qui de pelago ad littus, de exsilio ad patriam, de carcere ad palatium pervenerunt, optata jam quiete beati: quia bravium illud perpetuæ gloriæ, quod hic per multas tribulationes quæsierunt, jam felici jocunditate adepti, lætantur in perpetuum! O veri beati, ô terque quaterque beati, qui jam omnium malorum cauti, securi jam de sua immarcescibili gloria ad regnum decoris pervenire meruerunt! O regnum æternum, regnum omnium sæculorum, ubi lumen indeficiens, & pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, in qua sanctorum animæ requiescunt, & lætitia sempiterna super capita eorum: gaudium & exsultationem obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus! O quam gloriosum est regnum in quo tecum Domine regnant omnes sancti, amicti lumine sicut vestimento, habentes in capite suo coronam de lapide pretioso! O regnum beatitudinis sempiternæ, ubi tu Domine spes sanctorum & diadema gloriæ, facie ad faciem videris à sanctis, lætificans eos undique in pace tua quæ exsuperat omnem sensum! Ibi gaudium infinitum, lætitia sine tristitia, salus sine dolore, vita sine labore, lux sine tenebris, vita sine morte, omne bonum sine omni malo. Ibi juventus numquam senescit, ibi vita terminum nescit, ubi decor numquam pallescit, ubi amor numquam tepescit, ubi sanitas numquam marcescit, ubi gaudium numquam decrescit, ubi dolor numquam sentitur, ubi gemitus numquam auditur, ubi triste nihil videtur, ubi lætitia semper habetur, ubi malum nullum timetur; quoniam ibi summum bonum possidetur, quod est semper videre faciem Domini virtutum. Felices igitur qui de naufragio vitæ præsentis ad tanta gaudia jam pervenire meruerunt.

Beatorum quanta felicitas.

Phil. 4. 7.

Psal. 20. 4.

[*] Infelices heu nos & miseri, qui per hujus maris magni fluctus procellosasque voragines navem trahimus, ignorantes an ad portum salutis pervenire valeamus. Infelices, inquam, quorum est vita in exsilio, via in periculo, finis in dubio, nescientes finem nostrum, quia omnia in futurum reservantur incerta, & adhuc in pelagi fluctibus versamur, suspirantes ad portum. O patria nostra, patria secura, à longè te videmus. Ab hoc mari te salutamus, ab hac valle ad te suspiramus & nitimur cum lacrymis si quomodo ad te perveniamus. Spes humani generis Christe, Deus de Deo, refugium nostrum & virtus, cujus lumen à longè inter caliginosas nebulas super maris procellas, quasi stellæ maris radiis oculos nostros irradiat, ut dirigamur ad portum, guberna Domine navem nostram tua dextera, clavo crucis tuæ, ne pereamus in fluctibus, ne nos ab-

Miseriæ exsilii nostri, & aspiratio ad patriam.

** V. lib. de Spiritu c. 9*

mergat tempestas aquæ, neque absorbeat nos profundum: sed a virtute crucis tuæ trahe nos ab hoc pelago ad te, solamen unicum nostrum, quem è longè quasi stellam matutinam & solem justitiæ vix lacrymantibus oculis in littore cælestis patriæ nos exspectantem videmus. En ad te clamamus redempti tui, sed & nunc exsules tui, quos pretioso sanguine redemisti. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè. In mari turbulento versamur: tu in littore stans adspicis pericula nostra: salvos nos fac propter nomen tuum. * Da nobis Domine inter Scyllam & Charibdim ita tenere medium, ut salva navi & mercibus securi perveniamus ad portum.

a MS. Reg. unctione, Medard. uncino. *Psal. 64. 6.* ** Ex lib. de Speculo c. 3.*

CAPUT XXXVI. *De gloriæ lumine.*

Cum ergo pervenerimus ad te sapientiæ fontem, ad te lumen indeficiens, ad te lucem inextinguibilem, ut te non jam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videamus: tunc satiabitur in bonis desiderium nostrum, quia nihil erit exterius quod desideretur. Tu Domine summum bonum, eris præmium beatorum, & diadema decoris eorum, & lætitia sempiterna super capite eorum, pacificans eos intus & extra in pace tua quæ exsuperat omnem sensum. Ibi videbimus, amabimus & laudabimus. Videbimus in lumine tuo lumen tuum. Quoniam apud te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen. Quale autem lumen? Lumen immensum, lumen incorporeum, incomprehensibile, lumen indeficiens, inextinguibile & inaccessibile, lumen increatum, lumen veridicum, quod illuminat oculos Angelorum, quod lætificat juventutem sanctorum, quod est lumen luminum & fons vitæ, quod tu es Domine Deus meus. Tu exquippe lumen, in cujus lumine videbimus lumen: te scilicet in te, in splendore vultus tui, quoniam te videbimus facie ad faciem.

1. Cor. 13. 12. *Philip. 4. 7.* *Psal. 35. 10.*

Quid est videre facie ad faciem, nisi quod ait Apostolus, cognoscere sicut & cognitus sum? Cognoscere Trinitatem tuam, hoc est videre facie ad faciem. Cognoscere Patris potentiam, Filii sapientiam, Spiritus-sancti clementiam, ipsius summæ Trinitatis unam & indivisam essentiam, est videre faciem Dei vivi. Hoc est summum bonum, gaudium Angelorum atque omnium Sanctorum, præmium vitæ æternæ, gloria spirituum, lætitia sempiterna, corona decoris, bravium felicitatis, requies opulenta, pulcritudo pacis, intimum & æternum gaudium, paradisus Dei, Jerusalem cælestis, vita beata, plenitudo beatitudinis, gaudium æternitatis, pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, hæc est plena beatitudo & tota glorificatio hominis, videre faciem Dei sui, videre eum qui fecit eum, qui salvavit eum, qui glorificavit eum. Videbit eum cognoscendo, amabit diligendo, laudabit possidendo. Ipse enim erit hereditas populi sui, populi sanctorum, populi quem redemit. Ipse possessio felicitatis eorum, ipse præmium & merces exspectationis. *Ego*, inquit, *merces tua magna nimis.* Verè Domine Deus meus magnus es tu nimis super omnes deos, & merces tua magna nimis. Magnum enim magna decent. Neque enim magnus es tu, & parva merces tua: sed ut magnus es tu, magna est merces tua; quoniam non aliud tu, & aliud merces tua. sed tu ipse magnus nimis, tu ipse merces magna nimis, tu ipse coronator es & corona, tu ipse promissor es & promissio, tu remunerator es & munus, tu præmiator & præmium felicitatis æternæ. Tu ergo coronator es & corona, Deus meus, diadema spei meæ quæ ornata est gloria, lumen lætificans, lux renovans, decor adornans, spes mea magna, desiderium cordis sanctorum, & desideratus eorum. Visio ergo tua tota merces est, totum præmium, totum gaudium quod exspectamus. Hæc est vita æterna. Hæc est, inquit Sapientia tua, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Cum igitur videbimus te solum Deum, Deum verum, Deum vivum, omnipotentem, invisibilem, incircumscriptibilem, incomprehensibilem, & Filium tuum unigenitum, consubstantialem & coæternum tibi Deum, Dominum nostrum Jesum Christum, quem pro salute nostra misisti in mundum, in unitate Spiritus-sancti trinum in personis, & unum in essentia, Deum sanctum solum, extra quem non est Deus; tunc habebimus quod quærimus, vitam æternam, gloriam sempiternam, quam præparasti diligentibus te, quam abscondisti timentibus te, quam daturus es quærentibus te, quærentibus faciem tuam semper.

2. Cor. 13. 12. *Deum videre facie ad faciem quid.* *Phil. 4. 7.* *Visio hæc tota beatitudo.* *Gen. 15. 1.* *Joh. 17. 3.*

Et tu Domine Deus meus, formator meus ex utero matris meæ, quæ me recommendavit manui tuæ, non me permittas amplius ex uno b distrahi in multa. sed collige me de exterioribus ad me, de me ad te, ut dicat tibi semper cor meum, *Exquisivit te facies mea, faciem tuam Domine requiram*, faciem Domini virtutum, in qua sola consistit tota gloria beatorum, quam videre vita æterna est, & lætitia sempiterna sanctorum. [* Lætetur ergo cor meum ut timeat nomen tuum,] lætetur cor quærentium Dominum, sed multo magis cor invenientium. Si enim lætitia est in quærendo, qualis lætitia erit in inveniendo? Quæram ergo semper ardenter & indesinenter faciem tuam, si quo modo tandem aperiatur mihi ostium & porta justitiæ, ut intrem in gaudium Domini mei. Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.

Summum Deum unum amandere. b MS. Med. diverberari, alii dissubstantiari. *Psal. 26. 8.* ** Hæc desunt in MSS.* *Psal. 117. 20.*

CAPUT XXXVII. *Oratio ad sanctam Trinitatem.*

O VERE coæquales & coæternæ personæ, Deus unus & verus, Pater & Filius & Spiritus-sanctus, qui solus habitas æternitatem & lucem inaccessibilem; qui fundasti terram in potentia tua, & regis orbem prudentia; Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, terribilis & fortis, justus & misericors, admirabilis, laudabilis, amabilis; unus Deus, tres personæ in una essentia; potentia, sapientia, bonitas, una & indivisa Trinitas, aperite mihi clamanti portas justitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino. En ad ostium tuum summe Pater familias mendicus pulso. Jube aperiri pulsanti, qui dixisti, *Pulsate & aperietur vobis.* Pulsant ad ostium tuum, Pater misericordissime, desideria rugientium præcordiorum meorum, & clamores lacrymarum oculorum meorum. Ante te est omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Et tu, Domine, non avertas faciem tuam amplius à me, nec declines in ira à servo tuo. Pater misericordiarum audi ejulatum pupilli tui, & porrige manum tuam optimam adjutricem, ut trahat me de profundis aquarum, & de lacu miseriæ, & de luto fæcis; ne peream videntе misericordia oculorum tuorum, adspiciente clementia viscerum tuorum; sed evadam ad te Dominum Deum meum, ut videam divitias regni tui, & intuear faciem tuam semper, & laudem dicam nomini tuo sancto Domine, qui facis mirabilia, qui cor meum lætum facis memoria tua, qui illuminas juventutem meam, & non despicis senectutem meam, sed jubilare facis omnia ossa mea, & c rejuvenescere facis ut aquilæ canos meos. d Omnis gloria, omnis laus, omnis virtus, omnis potentia, omnis magnificentia, omnis beatitudo, omnis clementia sit Deo Patri & Filio & Spiritui-sancto. Amen.

Matth. 7. 7. *Psal. 37. 10.* *Psal. 26. 9.* *Psal. 39. 3.* *c Sic MS. Colb. At alii libri senectutem. d Hic clauditur liber in MSS.*

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTES MEDITATIONES.

LIBRUM *hunc Meditationum inter germanos Augustini fetus in Tomo IX. reliquerunt Lovanienses, neque de eo pronuntiarunt aliud, quàm id quod antea dubitans incertusque Erasmus iisdem ferè verbis dixerat*, Auctorem *videlicet* esse vel Augustinum, vel qui ejus libros non indiligenter legit. *Bernardus Vindingus suspicatus est ab Anselmo Cantuariensi profectum, Augustini autem non esse his argumentis demonstravit. Nam cap.* 31. *dicti Meditationum scriptor* fidem suam ab ipsis enutritam cunabulis & illuminatam semper per intelligentiam gratiæ divinæ. *Tum cap.* 39. *&* 41. *ubi sua peccata defiet, multis quidem & gravibus post baptismum, sed tamen ante baptismum solo se originali peccato obligatum fuisse significat. Hæc vero minimè convenire in Augustinum, nemo est qui Confessionum ipsius cognitis libris ignoret. Auctor prætera passim excerpit sententias Augustini, easque interdum non sinceras adhibet, nec germano earum sensu. Exempli gratiâ, dixit Augustinus lib.* 1. *Confess. cap.* 1. Laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ. *Hic autem in Meditationum capite* 33. Laudet te homo magna portio creaturæ tuæ. *Et illud libri* 12. *Confess. cap.* 15. O domus luminosa & speciosa *&c. quod ab Augustino de cælesti opificio dictum est, transfert ille in capite Meditationum* 20. *ad domum Dei spiritualem, beatorum scilicet societatem, à qua pro se cupit Deum orari. Mutuatur etiam in cap.* 22. *quædam à Gregorio ex homil.* 37. *in Evangel. & præterea ex Ecclesiastico officio verba quamplura in cap.* 14. 15. 17. 27. 33. 35. 39. *&c. Hymnum pro capite* 26. *inserit de gloria paradisi, qui Petro Damiani vulgò assignatur. Denique stilo & dictionibus utitur alienis prorsus ab Augustino, velut* reciprocare *pro* repetere; proles, soboles *&* progenies *poëtico more, pro Filio Dei; item* gladius materialis, tumidare, morbidare *&c. Atque hæc plus satis erant, ut istæ Meditationes abjudicarentur Augustino.*

Quod Anselmum spectat, ex Orationibus ac Meditationibus ipsius nomine vulgatis continentur hoc libro non paucæ, scilicet in quatuor capitibus prioribus Oratio decima; in aliis quatuor proximè sequentibus, id est in 5. 6. 7. *&* 8. *Oratio secunda: quarta-decima in capite nono; in decimo vigesima-prima. Nonnihil postea Meditationis* 18. *in capite* 18. *occurrit, & plura Meditationis* 14. *in cap.* 22. 23. 29. *&* 30. *Rursum in* 34. *capite Oratio Anselmi quinta, decima-septima in* 35. *decima-sexta in* 36. *decima octava & decima-nona in* 37. *ac tandem in* 41. *capite vigesima illius Oratio exhibetur. Mittimus sententias, quas reperire est hic trigesimo-nono capiti insperfas ex ejusdem Proslogio, ex Meditationibus* 2. 3. *&* 11. *ex Oratione* 4. *& ex Orat.* 62.

Ceterùm nihil obstamus, quo minùs earum, quas modò recensuimus, Orationum Anselmi sive Meditationum, habeantur dubiæ quædam & incertæ, præsertim verò si quæ sunt ex variorum auctorum laciniis consarcinatæ. Quo-

etiam considerato veteri codice quodam ex S. Arnulphi abbatia Mettensi, de quo in Veterum Analectorum Tomo 1. pag. 161. facile arbitramur isthæc subsequentis libri capita viginti-quatuor, 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 35. 36. *&* 37. *Johannis esse, Abbatis uti creditur Fiscamnensis, qui anno* 1178. *diem obiit, Anselmo Abbate tunc temporis Beccensi. Nam Mettensis ille codex, cujus scriptura ejusdem ferè Johannis ætatem redolet, libellum repræsentat capitibus viginti-quatuor suprà dictis comprehensum, præfixâ proximè antè, prologi vice, epistolâ ad Imperatricem viduam Henrici Imperatoris (Henricum hunc tertium, illam verò Agnetem esse, monstravit D. Johannes Mabillon in prædictis Analectis, ubi epistolam eamdem pag.* 133. *publicavit,) cùm hacce in fine subscriptione:* Ego Johannes ultimus servorum Christi, & qui mecum sunt fratres, beatitudinem tuam salutamus in Christo *&c. qua nimirum epistolâ post commemoratas alias quasdam scriptiones pias &* nonnullas *quas* ex Opusculis Patrum sententias *se* defloraſſe *dicit Johannes, libellus ille commendatur in hæc verba*: Quia relatione amicorum didici, te desiderare & poscere, ut ipse quoque, quem de contemplatione divina Christique amore, & de illa superna Jerusalem omnium fidelium matre editum habeo, tibi scribatur libellus..... ecce ego libens atque ovans, pro scire quod mihi dedit Deus, paratus sum, mater veneranda, tuæ in omnibus obsequi voluntati..... Accipe, quæso, pervigili mente illud quod expetis, meæ per Christi gratiam deflorationis Opusculum, in quo videlicet reperies magna ex parte cælestis theoriæ dulcia verba, quæ reverenter legenda sunt, & cum timore debito meditanda, ne forte de temeritate judicetur, qui tepidus & indevotus accesserit, *&c.*

Epistolæ continuò subjungitur libellus diversis partibus & titulis hunc in modum distinctus: Incipit libellus de scripturis & verbis Patrum collectus, ad eorum præsertim utilitatem qui contemplativæ vitæ sunt amatores Ps. Deus misereatur nostri. SUMMA Trinitas, virtus una, & indiscreta majestas, Deus noster, Deus omnipotens, confiteor tibi *&c. Pars est libelli prima, incipiens à capite* 12. *Meditationum sequentium, & desinens ad finem capitis* 17. *Tum subjicitur*: Explicit de contemplatione divina pars prima. Incipit pars secunda de Christi amore, simul & de illa superna Jerusalem matre nostra. Ps. Eructavit. SPES mea Christe Deus, hominum tu dulcis amator *&c. Desinit hæc secunda pars ad finem capitis* 25. *Postea legitur*: Explicit pars secunda theoreticæ speculationis. Incipit pars tertia, ubi mens devota Deo ad altiorem contemplationis gradum adscendit Ps. Te Deum laudamus. Ps. Benedicite omnia. Ps. Laudate Dominum. BENEDIC anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus *&c. Pars itaque tertia prætermisso capite* 26. *incipit à* 27. *Desinit autem ad finem capitis* 33. *Deinde relicto* 34. *capite subsequitur titulus*, Incipiunt preces ardentis desiderii, ut anima solum Christum possit amare, quia bonus & malus amor non se simul in uno capiunt pectore, sicut scriptum est, Nemo potest duobus dominis servire. Ps. Jubilate Deo omnis terra. *Moxque additur totum caput* 35. JESU nostra redemtio *&c. Succedit caput* 36. *cum hoc titulo*: Hic peccatrix anima gemit nimis & dolet, videns terram sine aqua, & idcirco præ desiderio lacrymarum devotas preces fundit ad Dominum. Ps. Quemadmodum. CHRISTE Domine, Verbum Patris *&c. Postea sequitur* 1. *pars capitis* 37. *cum inscriptione*: Hic optat ardore nimio mens pia, & datorem omnium bonorum Deum humiliter rogat, ut divinæ gratiæ fulta præsidio, hoc constanter agere possit, quod Apostolus præcipit dicens, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Ps. Quam dilecta. JESU Domine, Jesu pie *&c. usque ad isthæc verba.* Dormiat obsecro, Deus meus, dormiat memoria mea ab omnibus, (*Jam varia est lectio, sic pro conclusione habens*) quæ sub cælo sunt, vigilans in te sicut scriptum est, Ego dormio & cor meum vigilat. Sit tuta, sit semper secura sub pennis protectionis tuæ anima mea, Deus meus *&c. Extremo loco ponitur reliqua pars capitis ejusdem* 37. *adjunctum habens exordium & titulum, hoc modo*: Vir desideriorum & cælestium contemplator, præsentia fastidiens, futura desiderans, gemit ex fundo cordis, & implorat quotidie, dolens se ibi non esse, ubi dilectum suum revelata facie mereatur videre, sicut scriptum est, Cupio dissolvi & esse cum Christo. Ps. Jubilate Domino. CHRISTE Domine virtus & sapientia Patris *&c. quod exordium versibus ferè quindecim constans adnectitur ad verba illa capitis* 37. Quid enim pulcrius, quidve dulcius *&c. desinitque ibi libellus.* Ipsum laudo, benedico atque adoro, qui vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum, Amen.

Regius codex ante annos ducentos descriptus libellum eumdem à capite 12. *sic exorditur, ut in titulo præmittat caput* 11. *Atque ipsius libelli non septem partes, quot adtulimus suprà ex codice Mettensi, sed tantùm sex facit, capite videlicet* 37. *in quo pariter desinit, minimè diviso. Juvat exhibere titulos ac initia partium singularum ex eodem Regio codice, tametsi nomen Augustini falsò præferat libellus, hac ibi ratione prænotatus & digestus.* Liber supputationum seu supplicationum beati Augustini episcopi, de divinis scripturis collectus, ad eorum præsertim utilitatem, qui contemplativæ vitæ sunt amatores. Et ante omnia dicatur Psalmus, Deus misereatur nostri & benedicat nobis &c. qui in primis dicendus est, quia in eo de summa Trinitate & unitate satis expressè locutus est Propheta. Quo finito addatur & hoc: Te Deum Patrem ingenitum, *&c. scilicet caput* xi. *quod hoc loco totum scribitur, & additur*: Deinde cetera quæ sequuntur, mente devota, & corde puro, ut pote laudes Dei, Deo dicturus flebilis & supplex in modum orationis seu canonis perora. SUMMA Trinitas, virtus una & indiscreta Majestas *&c. Ibidem finito capite* 16. Incipit secunda pars, ubi agitur de Christi amore & de illa superna civitate Jerusalem, quæ est mater nostra. Et primò dicendus est iste Psalmus, Eructavit cor meum verbum, in quo de Christo & Ecclesia per Prophetam Spiritus-sanctus satis expressè loquitur. Quo finito adde & hæc quæ sequuntur. SPES mea Christe Deus *&c. Ibidem post finem capitis* 25. Incipit tertia pars, ubi mens devota ad altiorem contemplationis gradum adscendit. Et in primis canteturr hymnus, Te Deum laudamus. Item alius hymnus, Benedicite omnia opera Domini Domino. Item psalmus, Laudate Dominum de cælis. Et deinde cetera quæ sequuntur, intenta & morosa meditatione dicantur. BENEDIC anima mea Domino *&c. Ibidem completo capite* 33. *subditur*, Incipit quarta pars, scilicet preces ardentis desiderii, ut fidelis anima solum Christum possit amare. Et in primis dicendus est iste Psalmus, Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Deinde devotè dicantur sequentia. JESU nostra redemtio *&c. Caput est* 35. *quo finito ibidem legitur*, incipit quinta pars, ubi vir desideriorum & cælestium contemplator gemit quotidie dicens se ibi non esse, ubi dilectum suum mereatur videre, sicut Apostolus aiebat, Cupio dissolvi & esse cum Christo. In primis autem dicendus est iste psalmus, Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite &c. Deinde quæ sequuntur. CHRISTE Domine, Verbum Patris *&c. Denique post caput istud* 36. *postrema pars ad* 37. *caput sic inscribitur*: Incipit sexta pars. Hic optat ardore nimio anima sive mens pia, & datorem omnium donorum Deum humiliter rogat, ut divinæ gratiæ fulta præsidio, hoc constanter valeat agere, quod Apostolus ait, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. JESU Domine, Jesu pie, Jesu bone *&c. Finitoque hoc* 37. *capite, clausula apponitur*, Explicit liber supputationum beati Augustini episcopi, & finitus in anno Domini 1471.

Additum opinamur Augustini nomen, quia liber ex Augustini maximè dictis compositus videbatur: vel certè referendum id in librariorum errorem & incuriam, quam in eo jam libro eadem expertus fortè fuerat Johannes, qui ejusdem libri prologo seu epistolâ ad Imperatricem scribit, Rogo dilectionem tuam, ut si quoslibet inveneris, qui libellum hunc velint habere, moneas eos & diligenter transscribere, & scriptum frequenter relegere, usque adeo ut aliquid addi, vel subtrahi, aut immutari non patiantur in eo. Hoc autem dicimus propter incuriam librariorum, qui non solum veritatem corrumpunt, sed etiam mendacia mendaciis jungunt. *Johannem porrò non ea tantùm sapiunt, quæ libellus, uti vidimus, in Mettensi & Regio codice comprehendit subsequentium Meditationum capita viginti-quatuor, sed capita quoque ordine* 38. *&* 40. *quæ plurimis ex Alcuino, quem etiam exscribere solet Johannes, sententiis contexta sunt. Alcuini loca indicabuntur singula notato è regione libro & folio editionis Parisiensis anni* 1617.

Ad extremum nonnihil refert observare hic rem, compertâ Johannis & codicis ipsius Mettensis antiquitate, certam dein-

ceps & exploratam, sententias scilicet quæ liber de Spiritu & anima, de diligendo Deo, Soliloquia, Manuale, (libri utique omnes Bernardo posteriores,) similes sive planè easdem habent cum subsequente Meditationum Opusculo, non ex illis libris à Johanne decerptas esse, immo potiùs ex libro Johannis in eos libros recentiùs conditos transiisse.

MEDITATIONUM,

LIBER UNUS.

CAP. I. Oratio pro vitiis resecandis, & virtutibus obtinendis. *Anselmi Oratio 10.*

DOMINE Deus meus, da cordi meo te desiderare, desiderando quærere, quærendo invenire, inveniendo amare, amando mala mea redimere, redempta non iterare. Da Domine Deus meus cordi meo pœnitentiam, spiritui contritionem, oculis lacrymarum fontem, manibus eleemosynæ largitatem. Rex meus, exstingue in me desideria carnis, & accende ignem tui amoris. Redemptor meus, expelle à me spiritum[a] superbiæ, & concede propitius thesaurum humilitatis tuæ. Salvator meus, amove à me furorem iræ, & indulge mihi benignus[b] scutum patientiæ. Creator meus, evelle à me animi rancorem, & largire mihi mansuetudinis dulcedinem. Da clementissime Pater solidam mihi fidem, spem congruam, caritatem continuam. Rector meus, averte à me vanitatem, mentis inconstantiam, cordis vagationem, oris scurrilitatem, oculorum elationem, ventris ingluviem, opprobrie proximorum, scelera detractionum, curiositatis pruriginem, divitiarum cupiditatem, potentatuum rapinam, inanis gloriæ appetitum, hypocrisis malum, adulationis[c] venenum, contemptum inopum, oppressionem debilium, avaritiæ ardorem, invidiæ rubiginem, blasphemiæ mortem. Reseca in me factor meus temeritatem, iniquam pertinaciam, inquietudinem, otiositatem, somnolentiam, pigritiam, mentis hebetudinem, cordis cæcitatem, sensûs obstinationem, morum truculentiam, boni inobedientiam, consilii repugnationem, linguæ effrenationem, pauperum prædam, impotentum violentiam, innocentium calumniam, subditorum negligentiam, circa domesticos severitatem, adversùs familiares impietatem, erga proximos duritiam. Deus meus misericordia mea, oro per dilectum Filium tuum, da mihi misericordiæ opera, pietatis studia, compati afflictis, subvenire egenis, succurrere miseris, consulere errantibus, consolari mœstos, relevare oppressos, pauperes recreare, flebiles refovere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminem despicere, sed honorare: bonos imitari, malos cavere, virtutes amplecti, vitia rejicere, in adversis patientiam, in prosperis continentiam, custodiam oris, & ostium circumstantiæ labiis meis, terrena calcare, cælestia sitire.

a al. MS. Metensium.
b al. scutum vel sensum.
c Sic MS. Met. al. venenum.

CAP. II. Misericordiæ Dei commendatio.

ECCE, plasmator meus, multa rogavi, cùm nec pauca promerui. Fateor, heu fateor, non solùm quæ postulo non deberentur dona, sed multa mihi & exquisita supplicia. Animant verò me publicani, meretrices & latrones, qui è faucibus hostis[d] momentaneè erepti, sinibus suscipiuntur pastoris. Tu enim, factor omnium Deus, licet in cunctis operibus tuis sis mirabilis, mirabilior tamen crederis esse in visceribus pietatis. Unde de temetipso per quemdam dixisti servum, *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Et quasi de singulo loquentem, de universo populo tuo te dixisse confidimus, *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo.* Nullum enim spernis, nullum abjicis, neminem perhorrescis, nisi qui fortè amentiæ te exhorruerit. Ego non modo iratus non percutis, sed te irritantibus dona, si[e] quieverint, tribuis. Deus meus, cornu salutis meæ, & susceptor meus, ego infelix, egomet irritavi, ego malum coram te feci, furorem tuum provocavi, iram promerui. Peccavi, & passus es; deliqui, & adhuc sustines. Si pœniteo, parcis; si revertor, suscipis; insuper dum differo, præstolaris. Revocas errantem, invitas repugnantem, exspectas torpentem, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mœrentem mulces, à ruina suscitas, post lapsum reparas, petenti largiris, quærenti invenîris, & pulsanti aperis.

d Ap. Anf. momentanea pœnitudinis habilitate.
Psal. 144. 9.
Psal. 88. 34.
e Ap. Anf. quæsierint.

Quid Deus egerit, & quid superest ut bene vivamus.

Ecce, Domine Deus salutis meæ, quid opponam nescio, quid respondeam ignoro. nullum confugium, nullum abs te patet mihi latibulum. Ostendisti mihi bene vivendi viam, dedisti gradiendi scientiam: minatus es mihi gehennam, & pollicitus es mihi paradisi gloriam. Nunc, pater misericordiarum & Deus totius consolationis, confige timore tuo carnes meas; quatenus quæ minaris, metuendo evadam: & redde mihi propitius lætitiam salutaris tui, ut quæ spondes, diligendo[f] percipiam. Fortitudo mea, Domine, firmamentum meum, Deus meus, refugium meum, & liberator meus, suggere quid de te cogitem, doce quibus te sermonibus invocem, da quibus operibus placeam. Scio namque, scio unum quo placaris, & aliud quod non spernis. Est utique tibi spiritus contribulatus sacrificium, & acceptas cor contritum & humiliatum. His me, Deus meus, adjutor meus, dita muneribus, his contra inimicum munis protectionibus, hoc de flammis vitiorum præsta refrigerium, hoc à desideriorum passionibus pande mihi refugium. Fac Domine virtus salutis meæ, ne sim de numero eorum, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Obumbra caput meum in die belli, esto spes mea in die afflictionis & salus in tempore tribulationis.

Psal. 118. 120.
Psal. 50. 14.
f al. patrem.
Psal. 50. 19.
Luc. 8. 13.
Psal. 139. 8.

Quid commissa conscientia reprimat pravis consciencia.

En Domine illuminatio mea, & salus mea, rogavi quibus egeo, intimavi quæ timeo: sed remordet conscientia, reprehendunt me cordis secreta; & quod amor monstrat, timor dissipat; zelus increpat, metus increpat. Acta vitæ formidinem, sed tua ingerit pietas fiduciam: tua hortatur benignitas, mea retardat malignitas. Et, ut veriùs fatear, occurrunt memoriæ phantasmata vitiorum, quæ reverberant audaciem præsumentium animorum. * Cum enim indignus quis dignus sit, qua fronte gratiam requirit? Cùm pœnæ debetur, qua temeritate gloria poscitur? Lacessit judicem, qui postposita satisfactione delicti, quærit præmiis honorari. Regi insultat obnoxius supplicio, qui flagitat donari indebito bravio. & dulcem patris affectum stultus exacerbat filius, qui post illatas contumelias, ante pœnitudinem, hereditatis usurpat celsitudinem. Quid, mi pater, egisse me recolo? Merui mortem, & peto vitam. Commovi regem meum, cujus impudens nunc invoco præsidium. Contempsi judicem, quem tenere postulo adjutorem. Insolens renui audire patrem, quem demum præsumo habere tutorem. Heu mihi quam serò venio! heu heu quàm tardè festino! heu me quia curro post vulnera, dedignans incolumis præcavere jacula! Neglexi prospicere tela, modò verò sollicitor de morte vicina. Vulnere vulneribus jecisti; quia scelera addere sceleribus non timui. Recenti cicatrices tabe respersi; quia prisca flagitia modernis inquinationibus reciprocavi, & quæ divina solidaverat medicina, mea resolvit prurigo phrenetica. Cutis quæ superducta vulneribus morbum celaverat, sanie erumpente putruit; quia iterata iniquitas concessam misericordiam exinanivit.

CAP. III.

Novi quippe scriptum, *In quacumque die justus peccaverit, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur.* Si justitia aboletur justi ruentis, quanto magis peccatoris pœnitentia in idipsum revertentis? Quotiens ut canis redii ad vomitum, & quasi sus repetii volutabrum? [g] Fateri mihi, quia & recordari, impossibile est, quot mortalium peccare ignorantes docui, nolentibus delinquere persuasi, resistentes coegi, volentibus consensi. Quod sanè gradientibus laqueum indixi, viam quærentibus foveam retexi, ut patrare non horrui, oblivisci non metui. sed tu, juste judex, signasti quasi in sacculo pecuniam: observasti omnes semitas meas, & cunctos gressus meos dinumerasti. Tacuisti, semper siluisti, patiens fuisti: væ mihi, demum loqueris quasi parturiens.

Ezech. 18. 24.
2 Petri 2. 22.
g Ap. Anf. Fateri mihi itaque difficile est, quia & recordari.
Isai. 42. 14.

CAP. IV. Judicium novissimum timetur.

DEUS deorum domine, præstabilis super malitiam, novi quia manifestus venies, novi quia non semper silebis, cùm in conspectu tuo ignis exardescet, & in circuitu tuo tempestas ingruerit valida, cùm advocaveris cælum desursum & terram discernere populum tuum. Ecce tot millibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meæ, tot agminibus Angelorum patebunt universa scelera mea, non solùm actuum, sed etiam cogitationum, simulque locutionum. Tot judicibus inops adstabo, quot me præcesserunt in opere bono: tot arguentibus confundar, quot mihi præbuerunt bene vivendi exempla: tot convincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus, seque imitandos justis dederunt actionibus. Domine meus, non suppetit quid dicam, non occurrit quid respondeam: Et ceu jam illi intersim discrimini, torquet me conscientia, cruciant cordis arcana, coarctat avaritia, accusat superbia, consumit invidia, inflammat concupiscentia, infestat luxuria, dehonestat gula, confundat ebrietas, detractio lacerat, ambitio supplantat, rapacitas objurgat, discordia dissipat, ira perturbat, levitas dejicit, torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frangit, favor attollit, calumnia pungit. Ecce, liberator meus de gentibus iracundis, ecce cum quibus vixi à die nativitatis meæ, quibus studui, quibus fidem servavi. Ipsa enim, quæ dilexeram, studia damnant; quæ laudaveram, vituperant. Hi sunt quibus adquievi, amici; quibus parui, magistri; quibus servivi, domini; consules, quibus credidi; cives, quibus cohabitavi; domestici, quibus[h] consensi. *Heu mihi, rex meus & Deus meus; quia incolatus meus prolongatus est.* Væ mihi, illuminatio mea, quia *habitavi cum habitantibus Cedar.* Et cùm sanctus dixerit, *multùm;* quantò magis dicere infelix possum, nimis *incola fuit anima mea?* Firmamentum meum Deus, non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Spes mea, non est in filiis hominum, quem si remota pietate judicaveris, justum invenias; & nisi prævenerîs miserendo impium, non erit quem glorifices pium. Credo namque, salus mea, quod audivi, quoniam benignitas tua ad pœnitentiam me adducit. Terris fortitudinis sonuerunt nectarea labia. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus qui misit me, traxerit eum.* Enimverò quos ore instruxisti, tam atque propitius institutione formasti, totis medullis cordis, toto adnisu men-

Psal. 49. 3. & 4.
Timendi ratio.
h al. consensi.
Psal. 119. 5.
Ibid. 6.
Ratio sperandi.
Rom. 2. 4.
Johan. 6. 44.

a MS. Met. puero, utque &c. *b Hic plura apud Anselmum & in cod. Met. subjiciuntur.*

tis te, omnipotens Pater, cum dilectissimo a Filio tuo; teque, dulcissima proles, cum serenissimo invoco Paraclito, trahe me, quatenus post te currere in odorem tuorum delecter unguentorum. b

CAP. V. Invocatio Patris per Filium efficax.

INVOCO te, Deus meus, invoco te, quia prope es omnibus invocantibus te, sed invocantibus in veritate: tu enim veritas es. Doce me, quæso clementiam tuam, sancta Veritas, te invocare in te: quia hoc fieri quomodo oporteat nescio, sed a te doceri, beata Veritas, humiliter imploro. Abs te enim sapere, desipere est; tu verò nosse, perfectum scire est. Erudi me, divina sapientia, & doce me legem tuam. Credo sanè, quia quem tu erudieris beatus, & de lege tua docueris eum. Desidero invocare te, quod quæso ut in veritate fiat. Quid est in veritate invocare veritatem, nisi in Filio Patrem? Ergo, sancte Pater, sermo tuus veritas est, principium verborum tuorum veritas. Hoc quippe est verborum tuorum principium, quod in principio erat Verbum. In ipso principio te summum adoro Principium. In ipso veritatis Verbo te perfecta invoco Veritas, quo in ipsa eadem dirigas me veritate, & doceas. Quid enim dulcius, quam Genitorem in nomine Unigeniti exorare, Patrem in recordatione Filii ad pietatem inflectere, regem carissimæ sobolis c denotatione mitigare? Sic rei solent carceribus eripi, sic mancipati vinculis liberari, sic tristem capitis excepti sententiam, non solùm vitam, sed insuper nancisci insolitam gratiam, dummodo iratis principibus dilectæ prolis intimaverint caritatem; sic delinquentes servuli evadunt supplicia dominorum, dum pro eis intervenit dulcedo filiorum. Sic tu, omnipotens Pater, per omnipotentis Filii tui caritatem postulo, educ de carcere ad confitendum nomini tuo animam meam, libera me à vinculis peccatorum, per coæternum flagito unicum tibi Natum; meque, cui propria merita lethalem minentur sententiam, pretiosissimæ ad dexteram tuam consedentis prolis interpellatione restaura placatus ad vitam. Quem enim alium dirigam intercessorem tibi nescio, nisi hunc qui est propitiatio pro peccatis nostris, qui sedet ad dexteram tuam, qui etiam interpellat pro nobis? d Ecce advocatus meus apud te Deum & Patrem. Ecce pontifex summus, qui non alieno eget expiari sanguine, quia proprio fulget perfusus cruore. Ecce hostia sancta, bene placens & perfecta, in odorem suavitatis & oblata & accepta. Ecce agnus sine macula, qui se coram tondentibus obmutuit, qui alapis cæsus, sputis illitus, opprobriis affectus, os suum non aperuit. Ecce qui peccatum non fecit, peccata mea pertulit, & languores meos suo livore sanavit.

c al. denominatione. *Psal. 141. 8.* *1. Joh. 2. 2.* *Rom. 8. 34.* *d In MS. Met. add. unde gloria Filii & confuso ecce.* *Isa. 53. 7.* *1 Petr. 2. 22.*

CAP. VI. Passio Filii repræsentatur Patri. *Isa. 53. 7.* *Phil. 2. 8.*

AUSPICE, Pater pie, piissimum Filium pro me tam impia passum. Respice, clementissime Rex, qui patitur, & reminiscere benignus pro quo patitur. Nonne hic est, mi Domine, innocens ille, quem, ut servum redimeres, Filium tradidisti? Numquid auctor vitæ hic est, qui ut ovis ad occisionem ductus, tibique obediens usque ad mortem factus, atrocissimæ non timuit necis subire genus? Recole totius salutis dispositor, quia hic ipse est, quem etsi e tua ex virtute genuisti, meæ tamen infirmitatis participem fieri voluisti. Verè hæc est tua deitas, quæ meam induta naturam, crucis ascendit patibulum, quæ in assumta carne triste tulit supplicium. Reduc, Domine Deus meus, oculos majestatis tuæ super opus ineffabilis pietatis. Intuere dulcem natum toto corpore extensum, cerne manus innoxias pio manantes sanguine; & remitte placatus scelera quæ patraverunt manus meæ. Considera inerme latus crudeli perfossum cuspide; & renova me sacro-sancto fonte illo, quem inde fluxisse credo. Vide immaculata vestigia, quæ non steterunt in via peccatorum, sed semper ambulaverunt in lege tua, diris confixa clavis; & perfice gressus meos in semitis tuis, facque odio habere benignus omnem viam iniquitatis. Viam iniquitatis, misericors, amove à me, facque me propitius viam veritatis eligere. Oro te, f rex Sanctorum, per hunc sanctum sanctorum, per hunc Redemtorem meum, fac me currere viam mandatorum tuorum: ut ei valeam spiritu uniri, qui mea non horruit carne vestiri. Numquid non attendis, pie Pater, adolescentis Filii carissimi caput, niveâ cervice deflexa pretiosam resolutum in mortem? Adspice, mitissime Conditor, dilectæ sobolis humanitatem; & miserere super infirmi plasmatis debilitatem. Candet nudatum pectus, rubet cruentum latus, tensa arent viscera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, crura pendent marmorea, rigat terebratos pedes beati sanguinis unda. Specta, gloriose Genitor, gratissimæ prolis lacerata membra; & memorare benignus quæ mea est substantia. Conspicare Dei hominis pœnam; & relaxa conditi hominis miseriam. Vide Redemtoris supplicium & remitte redemti delictum. Hic est Domine mi, quem propter peccata populi tui percussisti, licèt ipse sit dilectus in quo tibi benè complacuisti. Hic est ille innocens, in quo dolus inventus non est; & tamen cum iniquis deputatus est.

e al. tua. *Psal. 1. 1.* *f al. rex sæculorum per hunc Redemt.* *Matt. 3. 17.* *Isa. 53. 12.*

CAP. VII. Dei in passione Christi mira dispositio. *g Ap. Ans. ad. dura.*

QUID commisisti, dulcissime puer, ut sic judicareris? Quid commisisti, amantissime juvenis, ut adeo g tractareris? Quod scelus tuum, quæ noxa tua; quæ caussa mortis, quæ occasio tuæ damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ passionis livor, tui cruciatus labor. Ego tuæ mortis meritum, tuæ vindictæ flagitium. O mirabilis censuræ conditio, & ineffabilis mysterii dispositio! Peccat iniquus, & punitur justus; delinquit reus, & vapulat innocens; offendit impius, & damnatur pius: quod meretur malus, patitur bonus; quod perpetrat servus, exsolvit dominus; quod committit homo, sustinet Deus. Quò, Nate Dei, quò tua descendit humilitas? quò tua flagravit caritas? quò processit pietas? quò excrevit benignitas? quò tuus attigit amor? quò pervenit compassio? Ego iniquè egi, tu pœnâ mulctaris; ego facinus admisi, tu ultione plecteris; ego crimen edidi, tu torturæ subjiceris; ego superbivi, tu humiliaris; ego tumui, tu attenuaris; ego inobediens exstiti, tu obediens scelus inobedientiæ luis; ego gulæ parui, tu inediâ afficeris; me h ad illicita impuli concupiscentia arboris, te perfecta caritas duxit ad crucem; ego præsumsi vetitum, tu subisti eculeum; ego delector cibo, tu laboras patibulo; ego fruor deliciis, tu laniaris clavis; ego pomi dulcedinem, tu sentis gustus amaritudinem; i tibi ridens congaudet Eva, tibi plorans compatitur Maria. Ecce, Rex gloriæ, ecce mea impietas, & tua claret pietas. Et mea injustitia, & tua liquet justitia.

h Sic MS. Met. Apud Ans. ad illicitam concupiscentiam rapuit arboris. Ans. ad illicitam concupiscentiam rapuit arbor. *i MS. Met. ... unde homo gratiam rependens quem.*

Quid, Rex meus & Deus meus, quid retribuam tibi pro omnibus quæ tribuisti mihi? Non enim inveniri in corde potest hominis, quod condignè talibus referatur præmiis. Numquid sagacitas machinari potest humana, cui comparetur miseratio divina? Nec est creaturæ molitio officium, quo possit Creatoris recompensare præsidium. Est autem, Nate Dei, in hac tua adorabili dispositione, est cui fragilitas mea in aliquo suppeditet, si tua visitatione compuncta mens carnem suam crucifigat cum vitiis & concupiscentiis: & si hoc à te concedatur, quasi jam tibi incipit compati, quia & tu pro peccato dignatus es mori. Sicque l per interiorem victoriam te duce armabitur ad exteriorem palmam: quatenus devicta persecutione spiritali, non vereatur pro amore tuo subjici gladio materiali. Ita exiguitas conditionis, si tuæ complacet pietati, magnitudini valebit pro viribus respondere Conditoris. Et hæc cælestis medicina, bone Jesu, hoc k tui antidotum amoris. Ore te per antiquas misericordias tuas, infunde l vulneribus meis, quod rejectu vipereæ contagionis bile, redintegret me incolumitati pristinæ: quo gustatum tuæ nectar suavitatis faciat me illecebrosa mundi prospera toto affectu despicere, & nulla ejus pro te adversa formidare; memorque perpetuæ nobilitatis, semper fastidiam ventos hujus transitorii tumoris. Nihil quæso sine te mihi dulcescat, nihil complaceat, nil pretiosum, nil præter te mihi arrideat speciosum: vilescant obsecro abs te mihi omnia, fordeant universa. Quod tibi adversum, sit mihi molestum; sic & beneplacitum tuum, indeficiens desiderium. Tædeat me gaudere sine te, & delectet contristari pro te. Sit mihi nomen tuum refocillatio, & memoria tua consolatio; fiant mihi lacrymæ meæ panes, tuas die ac nocte investigando justificationes; sit mihi bonum lex oris tui super millia auri & argenti. Sit obedire tibi amabile; & resistere, execrabile. Rogo te, spes mea, per omnes potestates tuas, ut propitieris impietatibus meis. Adaperi aures meas mandatis tuis, & ne declines, flagito per nomen sanctum tuum, in verba malitiæ cor meum, ad excusandas excusationes in peccatis. Peto etiam per admirabilem humilitatem tuam, ne veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moveat me.

Gal. 5. 24. *i Sic MS. Met. At ad per interiorem hominem.* *k Abest, tui, a MS. Met. l al. vulneribus.* *Psal. 41. 4.* *Psal. 118. 72.*

CAP. VIII. Per passionem Christi meritum quanta omnia fiducia.

ECCE, omnipotens Deus, Pater Domini mei, dispone benignus quo modo mihi miserearis: quoniam quidquid pretiosius inveni, devotè obtuli, quidquid carius reperi, suppliciter præsentavi. Nihil mihi reliqui, quin tuæ exposuerim majestati: nihil jam superest quod adjiciam; quia totam tibi delegavi spem meam. Direxi tibi advocatum meum dilectum Filium tuum, misi gloriosam progeniem inter me & te mediatorem: misi, inquam, intercessorem, per quem confido veniam. Misi verbis, m quod pro me dixi missum factis: & numeravi sacratissimæ tibi sobolis mortem, quam pro me credo fuisse perpessam. Credo missam a te deitatem, meam suscepisse humanitatem, in qua dignum duxit sacculas, alapas, sputa irrisionesque perferre, nec non crucem, clavos telumque suscipere. Hanc olim infantiæ angustias demulitam, pueritiæ pannis adstrictam, juventæ sudoribus vexatam, jejuniis maceratam, vigiliis afflictam, itineribus fessam; postea affectam flagris, laceratam suppliciis, deputatam cum mortuis, ditatam verò gloriâ resurrectionis cælorum gaudiis induxit, & in dextera tuæ celsitudinis collocavit. En placatio mea, & propitiatio tua.

m Ed. Misi ad Verbum, expost, quem pro mea &c. MS. sequuntur.

Hic intende pius quem genueris Filium, & quem redemeris servum. Hic adspice factorem; & ne despicias facturam. Amplectere serenus pastorem; & recipe misericors allatam propriis humeris ovem. Hic ipse est fidelissimus pastor ille, qui dudum errabundam per abrupta montium, per præcipitia vallium multum quæsierat variisque laboribus; quique jam moriens, jam per longa exsilia deficienti, tamen inventæ gaudens se supposuit. & miro sibi adnisu caritatis innixam de confusionis abysso levavit, strictoque adstrictam complexibus ad nonaginta-novem unam quæ perierat reportavit. Ecce, Domine mi Rex, Deus omnipotens, ecce pastor bonus refert tibi quod commisisti ei. Suscepit, te disponente, ad salvandum hominem, quem tibi restituit omni labe immunem. Ecce tuum tibi carissimus Natus plasma reconciliat, quod a te procul deviaret. En gregi tuo pastor ovem reformat, quod prædo violentus abegerat. Reddit tuis conspectibus servum, quem sua fecerat conscientia fugitivum: ut qui per se meruit pœnam, per n fautorem hujusmodi mereatur veniam; o cuique pro culpis superarat gehenna, tanto duce jam contendat revocari ad patriam.

Luc. 15. 4. *n Ap. Ans. per factorem mundi. Ed. per fautorem hunc meretur &c.*

Potui per me te, sancte Pater, offendere; sed non valui per me placare. Factus est adjutor meus, Deus meus, tuus dilectus Filius, meam participans humanitatem, ut curaret infirmitatem: quatenus unde p culpa emerserat offensionis, inde tibi immolaret sacrificium laudis; meque per hoc redderet tuæ pietati placabilem, qui sedens ad dexteram tuam semper unius substantiæ se ostenderet esse consortem. Ecce spes mea, ecce tota fiducia mea. Si me pro meis ut dignum est, despicis iniquitates; respice me saltem intuitu pii dilectæ sobolis caritate. Attende in Filio, quo propter eis servo, vide carnis sacramentum, & remitte carnis reatum. Quotiens beatæ prolis tibi patent vulnera, delitescunt obsecro scelera mea. Quotiens rubet pretiosus pio de latere sanguis, diluatur, obsecro, labes meæ pollutionis. Et quia te caro lacessivit ad iram, caro te flectat, imploro, ad misericordiam: ut si me caro seduxit ad culpam, caro deducat ad veniam. Multum quippe est quod mea meretur impietas; longè autem majus, quod Redemtoris mei reposcit jure pietas. Magna enim est mea injustitia; q sed verò major Redemtoris justitia. Quanto namque est superior Deus homine, mea malitia est inferior ejus bonitate, ut qualitate etiam quantitate. Quid enim delinquere posset homo, quod non redimeret Filius Dei factus homo? Quæ tantum superbia tumeret, quam non

o In cod. Met. quique pro culpis spectabat gehennam. p al. culpa. *q Sic MS. Met. at ed. scelus, verùm. Ap. Ans. multo verò.*

tanta humilitas sterneret? Quodnam esset mortis imperium, quod Nati Dei non destrueret crucis supplicium? Nimirum, Deus meus, si æqua lance delicta peccantis hominis, & redimentis gratia librentur auctoris; non tantum oriens ab occidente, seu inferior a separetur inferno à summo cœli cardine. Jam, lucis optime Creator, jam culpis ignosce meis, pro dilecti Filii laboribus immensis. Jam ejus, quæso, pietas mea impietas, ejus modestiæ mea perversitas, & mansuetudini donetur ferocitas. Jam sua meam humilitas superbiam, patientia impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, suavitas iram, caritas lucrifaciat crudelitatem.

a *Mer. MS. superatur.*

CAPUT IX. Spiritus-sancti invocatio.

b Jam si, divini amor numinis, Patris omnipotentis prolisque beatissimæ sancta communicatio, omnipotens b paraclete Spiritus, mœrentium clementissime consolator, jam cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, & tenebrosa quæque laris neglecti latibula corusci luminis fulgore pius habitator lætifica, tuique roris abundantia longo ariditatis marcescentia squallore visitando fœcunda. Saucia interioris hominis arcana tui amoris jaculo, & tepentis medullas jecoris flammis salutaribus penetrando succende, sanctique fervoris igne illustrando intima mentis ac corporis universa depasce. Pota me torrente voluptatis tuæ, ut nil jam mundanorum degustare libeat venenatæ dulcedinis. Judica me Domine, & discerne causam meam de gente non sancta: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Credo ergo quia quemcumque inhabitaveris, Patris ac pariter Filii domicilium condis. Beatus qui te merebitur hospitem, quoniam per te Pater & Filius apud eum facient mansionem. Veni jam, veni benignissime dolentis animæ consolator, in opportunitatibus & tribulatione adjutor. Veni mundator scelerum, curator vulnerum. Veni fortitudo fragilium, relevator labentium. Veni humilium doctor, superborum destructor. Veni orphanorum pius pater, viduarum dulcis judex. Veni spes pauperum, refocillator deficientium. Veni navigantium sidus, naufragantium portus. Veni omnium viventium singulare decus, morientium unica salus. Veni sanctissime spirituum, veni, & miserere mei, apta me tibi, & condescende propitius mihi: ut mea tuæ magnitudini exiguitas, roborique tuo mea imbecillitas secundùm multitudinem tuarum complaceat miserationum, per Jesum Christum Salvatorem meum, qui cum Patre in tua unitate vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Orat. apud Au. 14.
b *MS. Mer. constanter paraclite.*
Psal. 42. 1.
Psal. 142. 10.
Joh. 14. 23.

CAPUT X. Oratio humiliter de se sentientis.

a SCIO Domine, scio & fateor, quia non sum dignus quem tu diligas: sed certè tu non es indignus quem ego diligam. Indignus quidem sum tibi servire; sed tu non es indignus servitio creaturæ tuæ. Da ergo mihi, Domine, unde tu es dignus; & ego ero dignus unde sum indignus. Fac me, quomodo vis, à peccatis cessare; ut quomodo debeo, possim tibi servire. Concede mihi sic custodire, regere & finire vitam meam: ut in pace dormiam, & in te requiescam. Præsta mihi b in finem ut me excipiat somnus cum requie, requies cum securitate, securitas in æternitate. Amen.

a *Anselmi Oratio 22.*
b *al. ut in fine me.*

CAPUT XI. Trinitatis confessio.

a TE Deum Patrem ingenitum, te Filium unigenitum, te Spiritum-sanctum paraclitum, sanctam & individuam Trinitatem toto corde & ore confitemur, laudamus atque benedicimus: tibi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

a *Ex fine libri de Speculo.*

CAP. XII.

SUMMA Trinitas, virtus una, & indiscreta majestas, Deus noster, Deus omnipotens, confiteor tibi ego ultimus servorum tuorum, & exiguum membrum Ecclesiæ tuæ. [a Confiteor tibi, & honorifico te debito sacrificio laudis, pro scire & posse quod mihi tantillo donare dignatus es. Et quia exteriora mihi munera desunt, quæ possim offerre, ea quæ in me sunt, vota laudationis ea dono misericordiæ tuæ ecce libens atque ovans offero tibi de fide non ficta & conscientia pura. Credo igitur te toto corde, Rex cœli & terræ Domine, & ore te confiteor Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, in personis trinum, & in substantia unum, verum Deum omnipotentem, unius simplicis, incorporeæ, invisibilis & incircumscriptæ naturæ, nihil in te b majus aut inferius habentem, sed per omnem modum sine deformitate perfectum, sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternum, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio verum, sine loco ubique totum, sine situ ubique præsentem, sine extensione omnia implentem, sine contractione ubique occurrentem, sine motu omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentem, sine indigentia omnia creantem, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initium dantem, sine tui mutatione omnia mutabilia facientem; in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summum, in sapientia inæstimabilem, in consiliis terribilem, in judiciis justum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum; erga delinquentes patientissimum, erga pœnitentes piissimum; semper c eumdem ipsum æternum ac sempiternum, immortalem atque incommutabilem, quem nec spatia dilatant, nec brevitas locorum angustat, nec receptacula ulla coartant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbant, nec læta demulcent: cui nec oblivio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt: cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit: sed ante sæcula & in sæculis & per sæcula in æternum vivit, & est tibi perennis laus & æterna gloria, summa potestas ac singularis honor, perpetuum regnum & sine fine imperium, per infinita & indefessa & immortalia sæcula sæculorum. Amen.]

Johannis Fiscamnensis part. 1.
a *Verba Alcuini pag. 138.*
Perfectissimum Dei contemplatio.
b *Hæc & lib. de Speculo cap. 24.*
c *Cod. Mer. & Alc. sem.*

CAPUT XIII.

HÆC usque [a omnipotens Trinitas, Deus unus, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotentiam majestatis tuæ, & majestatem omnipotentiæ tuæ: nunc autem qualiter humano generi subvenire dignatus es in fine sæculorum, sicut corde credo ad justitiam, ita ore coram te confiteor ad salutem. Tu quidem, Deus Pater, solus nusquam legeris missus; de Filio autem tuo ita scribit Apostolus: *Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Cùm dicit, *misit*, satis ostendit, quia in hunc mundum missus advenit, cùm de d beata Maria semper virgine natus, verus & perfectus homo in carne apparuit. Sed quid est, quod de illo ille Evangelistarum præcipuus ait, *In mundo erat & mundus per ipsum factus est?* Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit & est per divinitatem. Quam videlicet missionem opus esse totius sanctæ Trinitatis toto corde credo, & ore confiteor. a Quomodo nos amasti, Pater sancte & bone, quantum nos dilexisti, pie Conditor, qui etiam proprio Filio non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti illum? Subditus ille tibi usque ad mortem, mortem autem crucis, tollens scilicet chirographum peccatorum nostrorum, & affigens illud cruci, crucifixit peccatum, & occidit mortem. Unus ille inter mortuos liber, potestatem habens ponendi animam suam, & iterum sumendi eam, pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor, quia victima; pro nobis tibi sacerdos & sacrificium, & ideo sacerdos, quia sacrificium.

a *Ex parte 2. Conf. Albuini c. 8. & 9. De Incarnationis mysterio.*
Gal. 4. 4.
d *Cod. Mer. non habet pia.*
Joh. 1. 10.
a *Et hæc l. 10. Conf. Aug. cap. 43. num. 69.*
Philip. 2. 8.
Col. 2. 14.
Psal. 87. 6.
Joh. 10. 18.

Meritò mihi spes valida in illo est, quia sanabis omnes languores meos per eum qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis.] Languores quippe mei, Domine, magni sunt & multi, multi sunt & magni. Habet enim multa in me princeps mundi hujus, scio & fateor; sed rogo te, libera me per sedentem ad dexteram tuam Redemtorem nostrum, in quo nihil a suum potuit invenire. Per ipsum me justifica, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Per ipsum caput nostrum, in quo nulla est macula, libera membrum ejus, licèt exiguum & infirmum. Libera quæso me à peccatis, vitiis, culpis & negligentiis meis. Reple me tuis sanctis virtutibus, & fac me bonis pollere moribus: fac me in sanctis operibus tuis propter nomen sanctum tuum perseverare usque in finem secundùm voluntatem tuam. a Desperare utique potuissem propter nimia peccata mea & infinitas negligentias meas, nisi Verbum tuum, Deus, caro fieret & habitaret in nobis. Sed desperare jam non audeo; quia cùm inimici essemus, reconciliati sumus per mortem Filii tui, quanto magis nunc salvi facti erimus per eum? Omnis namque spes & totius fiduciæ certitudo mihi est in pretioso sanguine ejus, qui effusus est propter nos & propter nostram salutem. In ipso respiro, & in ipso confisus, ad te pervenire desidero non habens meam justitiam, sed eam quæ est in Filio tuo Domino nostro Jesu Christo.

In hoc mysterio valida nobis spes.
Rom. 8. 34.
a *Sic Cod. Mer. al. fui malo.*
1. Pet. 2. 22.

CAPUT XIV.
a *V. 2. partem Conf. Alcuini n. 5.*

Unde [a clementissime & benignissime amator hominum Deus, qui per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, cùm non essemus, potenter fecisti nos; & cùm perditi fuissemus culpâ nostrâ, mirabiliter recuperasti nos, gratias ago pietati tuæ, & multas tibi gratias refero ex intimis præcordiis meis, qui propter tuam inenarrabilem dilectionem, qua nos miseros & indignos mirabili bonitate amare dignatus es, misisti eumdem Unigenitum tuum b de sinu tuo ad publicum nostrum, salvare nos peccatores tunc filios iræ, filios perditionis. Gratias ago tibi pro sancta incarnatione & nativitate ejus, & pro gloriosa Genitrice ejus, de qua ipse carnem assumere dignatus est propter nos & propter nostram salutem: ut sicut verus Deus ex Deo, ita verus homo ex homine esset. Gratias tibi ago pro passione & cruce ejus, pro morte & resurrectione ejus, pro adscensione ejus in cœlum, & sede majestatis ejus ad dexteram tuam.] Ipse enim quadragesimo die a post resurrectionem suam videntibus discipulis adscendens super omnes cœlos, sedensque ad dexteram tuam, Spiritum-sanctum secundùm promissionem suam in filios adoptionis effudit. [a Gratias tibi ago pro sacratissima illa effusione pretiosi sanguinis ejus, quo sumus redemti: simul & pro sacro-sancto & vivifico mysterio corporis & sanguinis ejus, quo quotidie in Ecclesia tua pascimur & potamur, abluimur & sanctificamur, & unius summæ divinitatis participes efficimur.] Gratias tibi ago pro hac tua mira & inenarrabili caritate, qua nos indignos sic amasti & salvasti per unicum & dilectum Filium tuum. Sic enim dilexisti mundum, ut Unigenitum tuum dares: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscamus te verum Deum, & quem misisti Jesum Christum, per fidem rectam & condigna fidei opera.

a *Ex eod. lib. 2. parte num. 11. Gratiarum actio pro beneficiis inde præstitis.*
b *V. Alcuin. pag. 133. c. & l. de Spec. c. 15.*
a *Ex Præf. Pentec.*
Act. 1. 9.
Act. 2. 4.
a *Ex Conf. Alcuin. p. 4. n. 11.*
Joh. 3. 16.
Johan. 17. 3.

CAPUT XV. Immensa Dei in hominis reparatione caritas.

O MIRANDA pietas, ô inæstimabilis caritas! Ut liberares servum, tradidisti Filium. Deus factus est homo, ut perditus homo de potestate dæmonum erueretur. Quàm benignissimus amator hominum Filius tuus Deus noster, cujus piis visceribus non satis visum est, ut se inclinaret factus homo de vera virgine Maria, nisi etiam subiret crucis supplicium effuso sanguine propter nos & nostram salutem. Venit pius Deus, venit pro pietate & bonitate sua, venit quærere & salvum facere quod perierat. Quæsivit ovem perditam; quæsivit, & invenit, & in humeris suis reportavit ad caulas gregis, pius Dominus, & verè multùm mitis pastor. O caritas, ô pietas! Quis audivit talia? Quis super tanta misericordiæ viscera non obstupescat? Quis non miretur, quis non collætetur? Propter nimiam caritatem tuam, qua nos dilexisti, misisti Filium tuum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum; ut nos efficeremur justitia tua in ipso. a Ipse enim verus est agnus, agnus immaculatus, qui abstulit peccata mundi, qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparavit.

Luca 15. 4.
Rom. 8. 3. & 4.
a *Ex Præf. Pasch.*

Sed quid tibi retribuere possumus, Deus noster, pro tantis beneficiis misericordiæ tuæ? quas laudes, quasve gratiarum actiones? Etiamsi illa beatorum Angelorum scientia & potentia nobis foret, nihil tamen dignum tantæ pietati & bonitati tuæ recompensare valeremus. Si certè omnia membra corporis nostri verterentur in linguas, ad rependendum tibi debitas laudes nequaquam sufficeret exiguitas nostra. Supereminet enim omnem scientiam tua inæstimabilis caritas, quam ostendisti nobis indignis pro sola bonitate & pietate tua. Filius namque tuus Dominus noster, non Angelos, sed semen Abrahæ apprehendit, assimilatus nobis per omnia, absque peccato.

Quòd gratiæ rependendæ impares simus.
Heb. 2. 16.

Humanam itaque, non angelicam suscipiens naturam, & eam stolâ sanctæ resurrectionis & immortalitatis glorificans, venit super omnes cœlos, super omnes choros Angelorum, super Cherubim & Seraphim, collocans ad dexteram tuam. Hanc autem laudant Angeli, adorant Dominationes, & omnes Virtutes cœlorum tremunt

Quòmodo nobis ob hominem à Deo assumtum fiducia.

mant super se hominem Deum. Hæc nempe est mihi tota spes omnisque fiducia. Est enim in ipso Jesu Christo Domino nostro uniuscujusque nostrûm portio, caro & sanguis. Ubi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo. Ubi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco. Ubi sanguis meus dominatur, ibi dominari me sentio. Quamvis peccator sim, de hac communione gratiæ non diffido. Etsi peccata mea prohibent, substantia mea requirit. Etsi delicta mea me excludunt, naturæ communio non repellit. Non enim tam immitis est Dominus, ut obliviscatur hominis, & non meminerit ipsius quem ipse gestat; et quem mei causâ susceperit, ejus non me causâ requirat. Mitis certè & valde benignus est Dominus Deus noster, & diligit carnem suam, membra sua, viscera sua, in ipso Deo & Domino nostro Jesu Christo dulcissimo, benignissimo atque clementissimo: in quo jam resurreximus, jam cælos conscendimus, jam in cælestibus consedemus. Caro nostra nos diligit: habemus autem prærogativam sanguinis nostri in ipso. Sumus vero membra ejus & caro ejus. Ipse denique est caput nostrum, ex quo totum corpus, sicut scriptum est: *Os ex ossibus meis, & caro de carne mea*: & *Erunt duo in carne una*: & *Nemo unquam carnem suam odio habet, sed fovet & diligit eam. Mysterium hoc magnum est: ego dico in Christo & in Ecclesia*, ait Apostolus.

a MS. Mer. Ecl. & mea me, pro, mea. — Gen. 2. 23. & 24. Ephes. 5. 29.

CAPUT XVI. Gratiæ inde aguntur.

[* GRATIAS itaque tibi ego labiis & corde & omni quo valeo virtute, infinitæ misericordiæ Domine Deus noster, pro omnibus miserationibus tuis, quibus mirabiliter nobis perditis subvenire dignatus es per eumdem Filium tuum Salvatorem & recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter justificationem nostram, & nunc vivens sine fine sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis, & simul tecum miseretur, quia Deus est ex te Pater, coæternus tibi & consubstantialis per omnia, unde potest nos in perpetuum salvare: sed secundùm id quod homo est, ex qua parte minor te est, data ei à te omnis potestas in cælo & in terra, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus in gloria est tua, Deus Pater] omnipotens. Ipse quidem constitutus est à te judex vivorum & mortuorum: tu verò non judicas quemquam, sed omne judicium tuum dedisti Filio tuo, in cujus pectore reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Ipse autem testis est & judex; judex & testis, quem nulla peccatrix conscientia effugere poterit: omnia enim nuda & aperta sunt oculis ejus. Ipse sane qui injustè judicatus est, judicabit orbem terræ in æquitate, & populos in justitia. [* Benedico ergo nomen sanctum tuum, & glorifico ex toto corde meo, omnipotens & misericors Domine, pro illa mirabili & inenarrabili conjunctione divinitatis & humanitatis in unitate personæ; ut non aliter Deus, aliter homo esse, sed unus idemque Deus & homo, homo & Deus.] Sed licèt mirabili dignatione Verbum caro factum sit, neutra tamen ex duabus naturis in aliam mutata est substantiam. Trinitatis mysterio quarta non est addita persona. Unita quippe est, non confusa Verbi Dei hominisque substantia: ut in Deum quod ex nobis susceptum fuerat perveniret, & illud quod nunquam non fuerat, idem quod semper fuerat permaneret. [* O admirabile mysterium! ô inenarrabile commercium! ô mira semperque miranda divinæ propitiationis benignitas! Servi digni non fuimus, & ecce filii Dei facti sumus; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Unde hoc nobis, & quid nos ad hæc?]

* Ex Conf. Alcuin. 4. p. 2. 12. — Rom. 4. 25. — Rom. 8. 34. — Quòd duplex in Christo natura & una persona. — Matth. 28. 18. — Philip. 2. 10. — Joh. 5. 22. — Col. 2. 3. — Jer. 29. 23. — Heb. 4. 13. — Psal. 97. 13. — * Ex loco mox citato. — * Ex eod. l. cit. — Rom. 8. 17.

Postulatio ex mysterio hujus mysterii.

Sed rogo te, clementissime Pater Deus, per hanc inæstimabilem pietatem, bonitatem & caritatem tuam, ut dignos nos facias multis & magnis promissionibus ejusdem Filii tui Domini nostri Jesu Christi. Manda virtuti tuæ, & confirma hoc quod operatus es in nobis. Perfice quod cœpisti, ut ad plenam tuæ pietatis gratiam mereamur pervenire. * Fac nos per Spiritum-sanctum intelligere, & mereri, & debito semper honore venerari hoc magnum pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumtum est in gloria.

Psal. 67. 29. — * Ex loco mox citato. — 1. Tim. 3. 16.

CAPUT XVII. Quanta Deo debeamus.

O QUANTUM tibi sumus debitores, Domine Deus noster, tanto redemti pretio, tanto salvati dono, & tam glorioso adjuti beneficio! Quantùm à nobis miseris timendus es & amandus, benedicendus & laudandus, honorandus & glorificandus, qui nos sic amasti, sic salvasti, sic sanctificasti, sic sublimasti! Tibi nempe debemus omne quod possumus, omne quod sapimus, omne quod vivimus. Et quis habet quidquam non tuum? Tu Domine Deus noster, à quo bona cuncta procedunt, propter te & nomen sanctum tuum da nobis de bonis tuis, ut de donis ac datis tuis serviamus tibi, & in veritate placeamus, atque debitas quotidie laudes rependamus tibi pro tantis beneficiis misericordiæ tuæ: non enim aliunde possumus tibi servire neque placere, nisi de tuo munere. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à te Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

Quòd de ipso ei serviamus. — Jacobi 1. 17.

Domine Deus noster, Deus pie, Deus bone, Deus omnipotens, [* Deus ineffabilis & incircumscriptæ naturæ, institutor omnium rerum, & Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eumdem dilectum Filium tuum Dominum nostrum dulcissimum misisti de sinu tuo ad publicam nostrum suscipere vitam nostram, ut nobis donaret suam, essetque perfectus Deus ex te Patre, & perfectus homo ex matre, totus Deus & totus homo, unus idemque Christus, æternus & temporalis, immortalis & moriturus, creator & creatus, fortis & infirmus, b victor & victus, nutritor & nutritus, pastor & ovis, temporaliter mortuus & tecum vivens in æternum: suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, & nobis dixit, *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*] Per ipsum summum sacerdotem & verum pontificem & bonum pastorem, qui se tibi obtulit in sacrificium, ponens animam suam pro grege suo, te rogo: per ipsum qui sedet ad dexteram tuam & interpellat pro nobis, Redemptorem & advocatum nostrum, pietati & bonitati tuæ supplico, clementissime & amantissime & benignissime amator hominum Deus, a ut des mihi cum eodem Filio tuo & sancto tuo Spiritu te in omnibus benedicere & glorificare, cum multa cordis contritione & lacrymarum fonte, cum multa reverentia & tremore, quia quorum nos est substantia, unum est & datum. Sed quoniam *corpus quod corrumpitur aggravat animam*, excita quæso torporem meum tuis stimulis, & fac me strenuè perseverare in præceptis & laudibus tuis die ac nocte. Tribue ut concalescat cor meum intra me & in meditatione mea exardescat ignis. [* Et quia ipse tuus unicè natus dixit, *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*, & *Nemo venit ad Patrem nisi per me*; obsecro & suppliciter rogo, trahe me tu semper ad ipsum, & ipse me tandem perducat ad te illuc, ubi ille est in dextera tua sedens, ubi sempiterna est vita & sempiterna beata; ubi est amor perfectus, & nullus timor; ubi est dies æternus, & unus omnium spiritus; ubi est summa & certa securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla jucunditas, & jucunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata visio sine fine & laudatio. Ubi tu cum illo, & ille tecum in communione sancti Spiritus æternaliter ac sempiternaliter vivis & regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.]

Ex vi collatorum munerum petitio ulterior. — * Verba dicta Conf. p. 2. n. 6. & p. 4. n. 12. — Alcuin. pag. 133. c. — b Nic. Mer. Col. nec dicta Conf. habet, victor & victus. — Joh. 15. 16. — * Ex dicta Conf. p. 2. num. 7. — Sap. 9. 15. — Psal. 38. 4. — * Alcuinus pag. 134. d. & lib. mox citat n. 10. — Johan. 6. 44. — Johan. 14. 6.

CAPUT XVIII. Johannis Fiscam. p. 2. Precatio ad Christum. Quid ipse sit nobis.

SPes mea Christe Deus, hominum tu dulcis amator,
Lux, via, vita, salus, pax & decus omne tuorum,
Omnia pro quorum voluisti ferre salute,
Carnem, vincla, crucem, vulnus, mortemque, sepulcrum,
Post tres inde dies devicta morte resurgens,
Discipulis visus, nutantia corda reformans,
Luce quater dena cælorum summa petisti:
Vivis in æternum nunc & per sæcula regnans.

[* Tu Deus meus vivus & verus, pater meus sanctus, dominus meus pius, rex meus magnus, pastor meus bonus, magister meus unus, adjutor meus opportunus, dilectus meus pulcherrimus, panis meus vivus; * sacerdos meus in æternum; dux meus ad patriam, lux mea vera, dulcedo mea sancta, via mea recta, sapientia mea præclara, simplicitas mea pura, concordia mea pacifica, custodia mea tuta, portio mea bona, salus mea sempiterna, misericordia mea magna, patientia mea robustissima, victima mea immaculata, redemtio mea sancta, spes mea c futura, caritas mea perfecta, resurrectio mea sancta, vita mea æterna, exsultatio & visio mea beatissima sine fine mansura. Te deprecor, supplico & rogo, ut per te ambulem, ad te perveniam, in te requiescam,] qui es via, veritas & vita, sine qua nemo venit ad Patrem: te enim desidero dulcissimum & pulcherrimum Dominum.

* Alcuinus pag. 193. b. — * Idem pag. 133. d. — c al. firma. — Joh. 14. 6.

Necessitas nos per amorem adhærendi. — 1. Pet. 1. 12. — * August. 13. Conf. cap. 8.

O splendor paternæ gloriæ, qui sedes super Cherubim, & intueris abyssum, lumen veridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens, in quod desiderant Angeli prospicere, ecce cor meum coram te, discute tenebras ejus, ut amoris tui clarissimæ plenius perfundatur. [* Da mihi te, Deus meus, redde mihi te: en amo te, & si parum est, amem validiùs. Non possum metiri ut sciam quantum desit mihi amoris tui ad id quod satis est, ut currat vita mea in amplexus tuos, nec avertatur donec abscondatur in abscondito vultûs tui. Hoc tantùm scio, quia malè mihi est præter te, Domine, non solum extra me, sed in me ipso, & omnis copia quæ Deus meus non est, egestas mihi est.] Bonum namque, [* quod neque in melius, neque in deterius commutari potest, tu solus es; quia solus simpliciter es cui non est aliud vivere, & aliud beatè vivere, quia tua beatitudo tu es. Creaturæ verò tuæ, cui est aliud vivere, & aliud beatè vivere, omne quod vivit, & quod beatè vivit, non debet nisi gratiæ tuæ.] Et ideo non egemus te, non tu nobis: quia si omnino non essemus, nihil tibi deesset ad bonum quod tu es. Tibi itaque Domino nostro semper adhærere necesse habemus, ut per continuum auxilium gratiæ tuæ sanctè & piè & rectè vivere valeamus. Pondere si quidem fragilitatis nostræ deorsum trahimur; [* dono autem tuo accendimur, & sursum ferimur; inardescimus, & imus; adscendimus adscensiones in corde, & cantamus canticum graduum. Igne tuo, igne tuo bono inardescimus, & imus. d Quò jam sursum imus? Ad pacem Jerusalem: quoniam *jucundatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*. Illic collocavit nos voluntas bona, ut nihil velimus aliud, quàm permanere illic in æternum.]

* Idem ibid. c. 3. — * Idem c. 9. — d Sic MSS. leg. ut apud Aug. quoniam sursum. — Psal. 121. 1.

Sed quia dum sumus in corpore, peregrinamur à te Domine; non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus, nostra autem municipatus in cælis est: ideo duce gratiâ tuâ [* ingredior in cubile cordis mei, & canto tibi amatoria rex meus & Deus meus, gemens inenarrabiles gemitus in loco peregrinationis meæ, ubi cantabiles factæ sunt mihi justificationes tuæ. Et recordans Jerusalem, extentus in eam sursum corde, Jerusalem patriam meam, Jerusalem matrem meam, teque super eam regnatorem, illustratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem, pastorem, castas & fortes delicias, solidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, simul omnia, quia unum summum & verum bonum: & non avertar, donec in ejus pacem matris carissimæ, ubi sunt primitiæ spiritûs mei, colligas totum quod sum à dispersione & deformitate hac, & conformes atque confirmes in æternum, Deus meus misericordia mea.]

Amor Christi domus Dei recordatione accenditur. — 2. Cor. 5. 6. — Heb. 13. 14. — * Aug. l. 12. Conf. c. 16. — Psal. 118. 54.

CAP. XIX. Domus Dei creata sapientia.

[* HÆC est domus tua, Deus, non terrena, neque ulla cælesti mole corporea, sed spiritalis & particeps æternitatis tuæ, quia sine labe manet in æternum. Statuisti eam in sæculum sæculi, præceptum posuisti, & non præteribit. Non tamen tibi Deo coæterna, quia non sine initio; facta est enim. * Prior quippe omnium creata est sapientia; non utique tu illa Sapientia Patri Deo planè coæterna & æqualis, per quam creata sunt omnia, & in quo Principio factum est cælum & terra: sed profectò sapientia quæ creata est, spiritalis natura scilicet, quæ contemplatione luminis lumen est; dicitur enim & ipsa, quamvis creata, sapientia. Sed quantum distat inter lumen illuminans, & lumen quod illuminatur, tantum differt inter te summam sapientiam quæ creas, & istam quæ creata est; sicut inter justitiam justificantem, quæ tu Deus noster es, & justitiam quæ justificatione facta est. Nam & nos sumus dicti justitia Dei Patris in te Filio, ejus Domino nostro, testante Apostolo.

* Aug. l. 12. Conf. c. 15. n. 19. — Psal. 148. 6. — * Ex Num. 20. — Eccl. 1. 4. — Gen. 1. 1. — Etiam ab increata distincta. — 2. Cor. 5. 21.

Ergo quia prior omnium creata est quædam sapientia quæ creata est, mens rationalis & intellectualis, castæ civitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum est, & libera est, & æterna in cælis, (quibus cælis, nisi qui te laudant cæli cælorum? quia hoc est & cælum cæli Domino) etsi non invenimus tempus ante illam, quæ creaturam temporis antecedit, quia prior omnium creata est; ante illam tamen es tu Deus æternus Creator omnium, à quo facta sumsit exordium, quamvis non temporis, quia nondum erat tempus, ipsius tamen conditionis suæ. * Unde ita est abs te Deo nostro ut aliud sit planè quam tu. Licèt nec ante illam, nec in illa inveniamus tempus; (est enim idonea faciem tuam semper videre, nec uspiam deflectitur ab ea; quo fit ut nulla mutatione varietur.) inest tamen ei ipsa mutabilitas; qua tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi inhærens tibi tamquam [a] semper meridies luceret & ferveret ex te. * Denique tam casto amore cohæret tibi Deo vero & verè æterno, ut quamvis tibi non sit coæterna, in nullis tamen temporis varietates & vicissitudines à te se resolvat & defluat, sed in tui solius verissima contemplatione requiescat. Quoniam tu Deus diligenti te quantum præcipis, ostendis te, & sufficit ei. Unde non declinat à te, nec à se: sed semper in eodem statu manet, te indesinenter videndo, te indeficienter amando, verum lumen & castum amorem.

O beata ista sublimis creatura creaturarum maxime, [* beata inhærendo semper beatitudini tuæ! Felix hæc & nimiùm felix te sempiterno inhabitatore atque illustratore suo. Nec invenio quid libentiùs appellandum existimem, cælum cæli Domino, quàm domum tuam contemplantem delectationem tuam, sine defectu [b] egrediendi in aliud; mentem puram, concordissimè unam, stabilimentum pacis beatorum spirituum, in cælestibus super ista cælestia.]

[* Unde intelligat anima cujus peregrinatio longinqua facta est, si jam sitit tibi, si jam factæ sunt ei lacrymæ suæ panis, si jam petit unam, & hanc requirit, ut inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ suæ. (Et quæ vita ejus nisi tu? & qui dies tui, nisi æternitas tua? sicut anni tui qui non deficiunt.) Hinc ergo intelligat anima quæ potest, quàm longè super omnia tempora sis æternus, quando domus tua, quæ peregrinata non est, quamvis tibi non sit coæterna, indesinenter tamen & indeficienter cohærendo tibi, nullam temporum patitur varietatem: * teque semper perseverantissime castitate hauriens, [c] mutabilitatem suam nusquam & numquam exserit, & te sibi præsente, ad quem toto affectu se tenet, non habens futurum quod exspectet, nec in præteritum trajiciens quod meminerit, per nullas vices variatur, & in nulla tempora extenditur.]

CAPUT XX.

[* O domus luminosa & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ Domini mei fabricatoris & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea, nocte ac die tibi inhiet cor meum, tibi intendat mens mea, ad societatem beatitudinis tuæ pervenire desideret anima mea. Dico ei qui fecit te, ut possideat me in te, quia ipse fecit & me.] Immo tu dic, tu roga ut dignum me faciat participatione gloriæ tuæ. Sanctam enim societatem tuam, & mirabilem pulcritudinem tuam non per meritum requiro, sed per sanguinem ejus quo redemptus sum, adipisci non despero: tantùm adjuvent me merita tua, subveniant pravitati meæ sanctæ & piissimæ & purissimæ orationes tuæ, quæ inefficaces apud Deum nullatenus esse possunt. [* Erravi fateor sicut ovis perdita,] & incolatus meus prolongatus est: atque procul projectus sum à facie Domini Dei mei in hanc exsilii cæcitatem. Ubi expulsus a paradisi gaudiis deploro quotidie mecum super miserias captivitatis meæ lugubre carmen ingentesque lamentationes, dum recordor tui mater Jerusalem, dum stetit pedes meos in atriis tuis, sancta & decora Sion, necdum in interiore tua conspicere in propatulo valens. [* sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi,] ut tripudiem in te cum illo inenarrabili gaudio, quo lætantur illi qui tecum sunt coram ipso Deo & Salvatore nostro, qui solvit inimicitias in carne sua, & pacificavit omnia quæ in cælis sunt, & quæ in terra, sanguine suo. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, qui duos ex adverso venientes conjunxit in se, beatitudinis tuæ permanentem felicitatem pari modo & eâdem mensurâ se nobis daturum promisit, dicens, *Erunt æquales Angelis Dei in cælis.* O Jerusalem domus Dei æterna, [* post Christi dilectionem] tu esto lætitia & consolatio nostra: dulcis memoria tui beati nominis sit relevatio mœroris tædiorumque nostrorum.

CAPUT XXI.

TADET enim me, Domine, valde vitæ hujus, & istius ærumnosæ peregrinationis. Vita hæc vita misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immunda, vita domina malorum, regina superborum, plena miseriis & erroribus, quæ non est vita dicenda, sed mors, in qua momentis singulis morimur, per varios mutabilitatis defectus diversis generibus mortium. Numquid quod vivimus in hoc mundo, dicere possumus vitam? [* quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aëra morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci dissolvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ inflant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mœror deprimit. Et his malis omnibus mors furibunda succedit, simulque cunctis gaudiis istius miserrimæ vitæ ita finem imponit, ut cùm esse desierint, non fuisse putentur.] Mors ista vitalis, & vita mortalis, licèt his aliisque sit respersa amaritudinibus, proh dolor, quamplurimos suis capit illecebris, & quantos suis falsis promissionibus decipit! Et cùm ita per se sit falsa & amara, ut etiam suos cæcos amatores latere non valeat: tamen infinitam stultorum multitudinem aureo calice, quem in manu habet, potat & prorsus inebriat. Felices illi, & ipsi veri, qui familiaritatem ejus refugiunt, perfunctoria gaudia spernunt, societatem abjiciunt, ne cum pereunte deceptrice quandoque perire cogantur.

CAPUT XXII.

O VU vita quam præparavit Deus his qui diligunt eum, vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla, vita pulcra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, nescia tristitiæ, vita sine labe, sine corruptione, sine dolore, sine anxietate, sine perturbatione, sine varietate & mutatione, vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima, ubi non est adversarius & impugnans, ubi nulla peccati illecebra, * ubi est amor perfectus, & nullus timor, ubi est dies æternus, & unus omnium spiritus, ubi Deus facie ad faciem cernitur, & hoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur. Libet mihi tuæ intendere claritati, delectat me bona tua avido corde, quantum plus valeo mecum considerare. Tuo enim amore langueo, tuo vehementer desiderio flagro, tuaque dulci memoria admodum delector. Libet itaque, libet cordis in te oculos attollere, statum mentis erigere, affectum animi conformare. Libet sanè de te loqui, de te audire, de te scribere, de te conferre, de tua beatitudine & gloria quotidie legere, & lecta sæpius sub corde revolvere: ut vel sic possim ab hujus mortalis & periculosæ vitæ ardoribus, periculis & sudoribus sub tuæ vitalis auræ dulce refrigerium transire, & transiens in sinu tuo fessum caput dormiturus vel paululum reclinare. Hujus rei gratiâ Scripturarum sanctarum amœna prata ingredior, viridissimas sententiarum herbas exstando carpo, legendo comedo, frequentando rumino, atque congregando tandem in alta memoriæ sede repono, ut tali modo tua dulcedine degustata, minùs istius miserrimæ vitæ amaritudines sentiam. O tu vita felicissima, ô regnum verè beatum, * carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedunt per ævum: ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, ubi victor miles illis hymnidicis Angelorum sociatus choris cantat Deo sine cessatione canticum de canticis Sion,

Nobile perpetuâ caput amplectente coronâ.

Utinam concessâ mihi peccatorum veniâ, moxque hac carnis sarcinâ depositâ, utinam, utinam in tua gaudia veram requiem habiturus intrarem & in tuæ civitatis præclara atque speciosa mœnia, coronam vitæ de manu Domini accepturus ingrederer: ut * illis sanctissimis choris interessem, ut cum beatissimis spiritibus gloriæ Conditoris assisterem, ut præsentem Christi vultum cernerem, ut illud summum & ineffabile & incircumscriptum lumen semper adspicerem, sicque nullo metu mortis affici, sed [d] de incorruptionis perpetuo munere lætari possem sine fine.

CAPUT XXIII.

FELIX anima quæ terreno resoluta carcere liberâ cælum petit! Secura est & tranquilla, non timet hostem neque mortem: habet enim semper præsentem, cernitque indesinenter pulcherrimum Dominum cui servivit, quem dilexit, & ad quem tandem læta & gloriosa pervenit. Hanc verò tantæ beatitudinis gloriam nulla dies minuet, nullus improbus poterit auferre. *Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicaverunt: reginæ & concubinæ laudaverunt eam*, dicentes, *Quæ est ista, quæ adscendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Quæ est ista, quæ progreditur sicut aurora consurgens, pulcra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* Quàm læta exit, festina currit, cum dilectum suum sibi dicentem attonitis auribus audit? *Surge amica mea, speciosa mea, & veni: jam enim hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt, tempus putationis advenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, florentes vineæ dederunt odorem. Surge, propera amica mea, formosa mea, columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Veni electa mea, speciosa mea, columba mea, immaculata mea, sponsa mea: veni & ponam in te thronum meum, quia concupivi speciem tuam. Veni ut læteris in conspectu meo cum Angelis meis, quorum societas tibi à me repromissa est. Veni post multa pericula & labores, intra in gaudium Domini tui, quod nemo tollet à te.

CAPUT XXIV.

* Feliciores Sancti Dei omnes, qui jam permensi estis hujus mortalitatis pelagus, & pervenire meruistis ad portum perpetuæ quietis, securitatis & pacis: securi & tranquilli, semperque festivi atque gaudentes estis.

Obsecro vos per matrem caritatem, securi estis de vobis, solliciti estote de nobis: securi estis de vestra immarcessibili gloria, solliciti estote de nostra multiplici miseria. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cujus pulcritudine jam satiamini, de cujus immortalitate immortales facti estis, de cujus beatissima visione semper gaudetis, estote jugiter memores nostri: subvenite nobis miseris, * qui adhuc in salo hujus vitæ circumstantibus agitamur procellis. Vos portæ pulcherrimæ, quæ in magnam surrexistis altitudinem, adjuvate nos vile pavimentum, longè inferiùs jacens. Date manum, & erigite jacentes super pedes: ut convalescentes de infirmitate, fortes efficiamur in bello. Intercedite atque orate constanter atque indesinenter pro nobis miseris multumque negligentibus peccatoribus, ut per vestras orationes vestro sancto consortio conjungamur: quia aliter salvi esse non possumus. Sumus enim atque valde fragiles & nullius virtutis homunciones: animalis ventris & carnis mancipia, in quibus vix aliquod probitatis vestigium apparet. Et tamen sub Christi confessione positi, ligno crucis ferimur, navigantes per hoc mare magnum & spatiosum ubi sunt reptilia quorum non est numerus, ubi sunt animalia pusilla cum magnis, ubi est draco sævissimus, semper paratus ad devorandum, ubi sunt loca periculosa Scylla & Charibdis, & alia innumerabilia, in quibus naufragantur incauti, & in fide dubii. Orate Deum, orate piissimi, orate, omnis agmine sanctorum & universi cœtus beatorum, ut vestris precibus meritisque adjuti, * salva nave & integris mercibus pervenire mereamur ad portum perpetuæ quietis, continuæ pacis, & numquam finiendæ securitatis.

CAPUT XXV.

MATER Jerusalem, civitas sancta Dei, carissima sponsa Christi, te amat cor meum, pulcritudinem tuam nimiùm desiderat mens mea. Quàm decora, quàm gloriosa, quàm generosa tu es! Tota pulcra es, & macula non est in te. Exsulta & lætare formosa principis filia, quia concupivit rex speciem tuam, & amavit decorem tuum speciosus formâ præ filiis hominum. Sed qualis est dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima? Dilectus tuus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus tuus inter filios. Sub umbra illius quem desideravi, ecce læ-

Cant. 2. 3. Cant. 5. 4. Cant. 3. 1. 2.

tua sedeo: & fructus ejus dulcis gutturi meo. Dilectus tuus misit manum per foramen, & venter meus intremuit à tactu ejus. In lectulo meo per noctem quæsivi dilectum tuum, quæsivi, & inveni eum: teneo, nec dimittam eum, donec introducam me in domum tuam, & in cubiculum tuum, gloriosa genitrix mea. Ibi enim dabis mihi dulcissima ubera tua abundantiùs & perfectiùs, & saturabis me satietate mirifica, ita ut nec esuriam, neque sitiam in æternum. Felix anima mea, semperque in sæcula felix, si intueri meruero gloriam tuam, beatitudinem tuam, pulchritudinem tuam, portas & muros tuos, plateas tuas, mansiones tuas multas, nobilissimos cives tuos, & fortissimum regem tuum Dominum nostrum in decore suo.

Cant. 7. 12. — Cœli gloria & gaudia.

Muri namque tui ex lapidibus pretiosis, portæ tuæ ex margaritis optimis, plateæ tuæ ex auro purissimo, in quibus jocundum alleluja sine intermissione concinitur. Mansiones tuæ multæ quadris lapidibus fundatæ, sapphyris constructæ, laterculis aureis coopertæ: in quas nullus ingreditur immundus, nullus habitat inquinatus. Speciosa facta es & suavis in deliciis tuis, mater Jerusalem. Nihil in te tale, quale hic patimur; qualia in hac misera vita cernimus. Non sunt tenebræ in te, neque nox, aut qualibet diversitas temporum. Non lucet in te lux lucernæ, aut splendor lunæ, vel jubar stellarum: sed Deus de Deo, lux de luce, sol justitiæ semper illuminat te. Agnus candidus & immaculatus, lucidus & pulcherrimus est lumen tuum. Sol tuus, claritas tua & omne bonum tuum, hujus pulcherrimi Regis indeficiens contemplatio. Ipse Rex regum in medio tui, & pueri ejus in circuitu ejus. [a] Ibi hymnidici Angelorum chori, ibi societas supernorum civium. Ibi dulcis sollemnitas omnium ab hac tristi peregrinatione ad tua gaudia redeuntium. Ibi Prophetarum providus chorus, ibi duodenus Apostolorum numerus, ibi innumerabilium Martyrum victor exercitus, ibi sanctorum Confessorum sacer conventus, ibi veri & perfecti Monachi, ibi sanctæ mulieres, quæ voluptates sæculi & sexus infirmitatis vicerunt: ibi pueri & puellæ, qui annos suos moribus transcenderunt. Ibi sunt omnes oves & agni, qui jam hujus voluptatis laqueos evaserunt. Exsultant omnes in propriis mansionibus. Dispar gloria singulorum, sed communis est lætitia omnium. Plena & perfecta ibi regnat caritas; quia Deus est omnia in omnibus, quem sine fine vident, & semper videndo in ejus ardent amore. Amant & laudant, laudant & amant. Omne opus eorum, laus Dei, sine defectione, sine labore.

a Ita lib. de Speculo c. 30. post Gregor. a al. duo-decimus — *1. Cor. 15. 28.*

Felix ego, & verè in perpetuum felix, si post resolutionem hujus corpusculi audire meruero illa cantica cælestis melodiæ, quæ cantantur ad laudem Regis æterni ab illis supernæ patriæ civibus, beatorumque spirituum agminibus. Fortunatus ego nimiumque beatus, si & ego ipse meruero cantare ea, & assistere regi meo, Deo meo, [b] duci meo & cernere eum in gloria sua sicut ipse polliceri dignatus est dicens, *Pater, volo ut quos dedisti mihi, sint mecum, ut videant claritatem meam quam habui apud te ante constitutionem mundi*: & alibi, *Qui mihi ministrat, me sequatur, & ubi sum ego, illic & minister meus erit*: & iterum, *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.*

b MS. Med. dulci. — Joh. 17. 24. — Joh. 12. 26. — Joh. 14. 21.

CAPUT XXVI. Rhitmus de gloria paradisi. *c Hic hymnus desideratur in MSS. Med. & Reg. Est Petri Damiani 226. Tom. 4.*

[c] AD perennis vitæ fontem mens sitivit arida,
Claustra carnis præstò frangi clausa quærit anima,
Gliscit, ambit, eluctatur exsul frui patria.
Dum pressuris ac ærumnis se gemit obnoxiam,
Quam amisit, cùm deliquit, contemplatur gloriam:
Præsens malum auget boni perditi memoriam.
Nam quis promat, summæ pacis quanta sit lætitia?
Ubi vivis margaritis surgunt ædificia,
Auro celsa micant tecta, radiant triclinia,
Solis gemmis pretiosis hæc structura nectitur;
Auro mundo, tanquam vitro, urbis via sternitur.
Abest limus, deest fimus, lues nulla cernitur.
Hiems horrens, æstas torrens illic nunquam sæviunt.
Flos [d] perpetuus rosarum ver agit perpetuum.
Candent lilia, rubescit crocus, sudat balsamum,
Virent prata, vernant sata, rivi mellis influunt.
Pigmentorum spirat odor, liquor & aromatum,
Pendent poma floridorum non lapsura nemorum.
Non alternat luna vices, sol, vel cursus siderum:
Agnus est felicis urbis lumen inocciduum.
Nox & tempus desunt ei, diem fert continuum;
Nam & Sancti quique, velut sol præclarus, rutilant,
Post triumphum coronati mutuò conjubilant,
Et prostrati pugnas hostis jam securi numerant.
Omni labe defæcati, carnis bella nesciunt;
Caro facta spiritalis & mens unum sentiunt.
Pace multa perfruentes, scandala non perferunt.
Mutabilibus exuti, repetunt originem,
Et præsentem veritatis contemplantur speciem:
Hinc vitalem vivi fontis hauriunt dulcedinem.
Inde statum semper idem [e] existendi capiunt,
Clari, vividi, jocundi, nullis patent casibus.
Absunt morbi, semper sanis senectus juvenibus.
Hinc perenne tenent esse; nam transire transiit.
Inde virent, vigent, florent, corruptela corruit,
Immortalitatis vigor mortis jus absorbuit.
Qui scientem cuncta sciunt, quid nescire nequeunt?
Nam & pectoris arcana penetrant alterutrum,
Unum volunt, unum nolunt, unitas est mentium.
Licèt cuique sit diversum pro labore meritum;
Caritas hæc suum facit, quod [f] amat in altero.
Proprium sic singulorum commune fit omnium.
Ubi corpus, illuc jure congregantur aquilæ.
Quo cum Angelis & Sanctis recreentur animæ,
Uno pane vivunt cives utriusque patriæ.
Avidi, & semper pleni, quod habent, desiderant.
Non satietas fastidit, neque fames cruciat,
Inhiantes semper edunt, & edentes inhiant.
Novas semper harmonias vox meloda concrepat.
Et in jubilum prolata mulcent aures organa,
Digna, per quem sunt victores, regi dant præconia.
Felix cæli quæ præsentem regem cernit anima,
Et sub sede spectat alta orbis volvi machinam,
Solem, lunam & globosa cum planetis sidera.
Christe palma bellatorum, hoc in municipium
Introduc me, post solutum militare cingulum,
Fac consortem donativi beatorum civium.
Præbe vires inexhausto laboranti prælio;
Ut quietem post præcinctum debeas emerito,
Teque merear potiri sine fine præmio, Amen.

d Apud Petrum, purpureus. — e al. existentes, & non peccant casibus. — f al. dum amat alterum.

CAPUT XXVII. Laudes Dei cum Beatis celebrare. *Johannis Fiscamn. pars 3.*

BENEDIC anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus. Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnes retributiones ejus. Benedicite Domino omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino. Laudemus Dominum, quem laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates: cui Cherubim & Seraphim incessabili voce proclamant, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Jungamus voces nostras vocibus sanctorum Angelorum, & communem Dominum laudemus pro modulo nostro. Illi enim laudant Dominum purissimè & [g] incessanter, quia semper inhærent contemplationi divinæ, non per speculum & in ænigmate, sed facie ad faciem.

g MS. Met. inculp biliter. Reg. incessabiliter. — Beatorum gloria nobis incomprehensibilis.

Sed quis dicere vel cogitare sufficiat, [[a] qualis sit in conspectu omnipotentis Domini illa beatorum spirituum cælestiumque Virtutum innumerabilis multitudo, quæ sit in eis sine fine festivitas visionis Dei, quæ lætitia sine defectu, quis amoris ardor, non cruciatus, sed delectans, quod sit in eis desiderium visionis Dei cum satietate, & satietas cum desiderio, in quibus nec desiderium pœnam generat, nec satietas fastidium parit; quomodo inhærendo summæ beatitudini sint beati; quomodo conjuncti vero lumini facti sunt lux; quomodo semper adspicientes incommutabilem Trinitatem, mutati sunt in incommutabilitatem!]

a Ex Gregor. M. hom. 8. in Ezech.

Sed quando illam angelicæ dignitatis celsitudinem comprehendere poterimus, qui nec ipsius animæ nostræ naturam investigare valemus? [a] Qualis est ista, quæ carnem vivificare potest, se autem in sanctis cogitationibus, ut volet, constringere non potest? Qualis est ista, tam fortis, tam infirma; tam parva, tam magna, quæ rimatur secreta [h], & cælestia contemplatur, atque humanis commodis multarum artium peritiam perspicaci ingenio adinvenisse probatur? Qualis ergo ista est, quæ tam multa de ceteris novit, & se qualiter facta sit, prorsus ignorat? Licèt enim nonnulla ambigua à quibusdam super ejus origine proferantur, invenimus tamen eam esse quemdam intellectualem spiritum per Creatoris potentiam factum, immortaliter juxta modum suum viventem, mortale corpus quod sustinet vivificantem, mutabilitati subjectum, oblivioni deditum, quem timor sæpe afficit, lætitia extollit. O res mira omnique stupore dignissima! De Deo quidem creatore omnium, qui est incomprehensibilis & ineffabilis, excelsa & mirabilia nimis omni remota ambiguitate legimus, loquimur & scribimus: de angelis autem & animabus quidquid dicimus, non tam evidenter approbare possumus.

Animæ dignitas & perfectio. a Ex actis Greg. hoc V. lib. de Erv. & an. c. 55. h. Edd. add. Dei.

Sed transeat ab his animus, & transcendat omne quod creatum est, curra: & adscendat, volitet & pertranseat, & in eum qui creavit omnia, quantum potest, Oculos fidei dirigat. Faciam gradus adscensionis in corde meo, & [i] per ipsam animam meam, adscendam ad Deum meum, qui capiti meo est super manus. Quidquid visibiliter cernitur, quidquid spiritaliter imaginatur, forti manu ab intuitu mentis procul removeatur: solus intellectus purus & simplex, incedens rapido volatu, ad ipsum perveniat Conditorem angelorum & animarum, & omnium rerum. Mens illa beata, quæ ima deserit, summa petit: quæ ponit in arduis sedem habitationis suæ, & de summis rupibus contemplatur solem justitiæ aquilinis obtutibus! Nihil enim tam pulerum atque jocundum, quàm ipsum solum mentis intuitu & cordis aviditate contemplari Deum, & miro modo invisibiliter cernere invisibilem; sicque aliam, non istam gustare dulcedinem, & inspicere aliam, non istam lucem. Lux enim ista, quæ loco clauditur, tempore finitur, noctium interruptione variatur, & quam communem cum vermiculis & pecoribus habemus, in comparatione illius summæ lucis non est lux dicenda, sed nox. [*] Quamquam autem illa summa & incommutabilis essentia, lux vera, lux indeficiens, lux Angelorum à nemine conspici valeat in hac vita, quod solum præmium sanctis servatur in cælesti gloria; illud tamen credere & intelligere, & scire & desideranter inhiare, quodam modo illam cernere est atque tenere.

Avolare à rebus creatis in Deum. i Sic MSS. Ast ed. per ipsam adscendam animam meam, & per ipsam mentem meam adscendam ad Dominum meum. — Lux increata. — [*] CAPUT XXVIII. Hic à nemine conspici valet, & quonam modo cernatur.

Sonet itaque vox super Angelos, & homo intenta mente contempletur Deum, verbis quibus potest suas illi dicat laudes. Justum namque est ut creatura laudet Creatorem, ipse enim nos fecit ad laudandum se, quamvis nostris non indigeat laudibus. Est autem virtus incomprehensibilis, nullius indigens, ipse sibi sufficiens. Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & sapientiæ ejus non est numerus: magnus Dominus, & laudabilis valde. Hunc itaque mens diligat, lingua canat, manus scribat, atque in his sanctis studiis fidelis animus se totum exerceat. Hujus videlicet cælestis theoriæ suavissimis dapibus vir desiderierum, & cælestium contemplator assiduè reficiatur: ut hoc cælesti pabulo saginatus clamet clamore magno, clamet totis medullis cordis, clamet in jubilo, & ardentissimo mentis desiderio dicat.

Exercitio ad laudandum Deum. — Psal. 146. 5. Psal. 95. 4.

CAPUT XXIX. *a Ex lib. de Speculo c. 54.* Oratio explicans plurimas Dei perfectiones.

[[a] SUMME, omnipotentissime, misericordissime & justissime, secretissime & præsentissime, pulcherrime & fortissime, stabilis es & incomprehensibilis, insilibilis, videns omnia, [*] immutabilis, mutans omnia, immortalis, illocalis, interminus, incircumscriptus, nusquam finitus, inæstimabilis, ineffabilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, indici-

[*] Ex c. 4.

bilis, metuendus atque terribilis, honorandus atque horrendus, venerandus atque reverendus, numquam novus, numquam vetus, innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos & nesciunt, semper agens, semper quietus, colligens & non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans & protegens, nutriens & perficiens, quærens cùm nihil desit tibi. Amas nec æstuas, zelas & securus es, pœnitet te & non doles, irasceris & tranquillus es, opera mutas, sed non mutas consilium. Recipis quod invenis, & numquam amisisti; numquam inops, & gaudes lucris; numquam avarus, & usuras exigis; supererogatur tibi ut debeas, & quis habet quidquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. Qui solus vivificas omnia, qui creasti omnia, *qui ubique es & ubique totus, qui sentiri potes, videri non potes; qui nusquam dees, & tamen ab iniquorum cogitationibus longè es; qui nec ibi dees, ubi longè es: quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia tangis, nec tamen omnia æqualiter tangis. Quædam enim tangis ut sint, nec tamen ut vivant & sentiant: quædam verò tangis ut sint & vivant, nec tamen ut sentiant & discernant: quædam verò tangis ut sint, vivant, sentiant, non tamen ut discernant: quædam verò tangis ut sint, vivant, sentiant & discernant. Et cùm tibimetipsi numquam dissimilis sis, dissimiliter tamen tangis dissimilia. Qui ubique præsens es, & inveniri vix potes; quem stantem sequimur, & apprehendere non valemus; *qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, [a] superexcedis omnia, sustines omnia. Neque enim ex alia parte sustines, atque ex alia parte [a] superexcedis; neque ex alia parte imples, atque ex alia circumplecteris: sed circumplectendo imples, & implendo circumplecteris; sustinendo superexcedis, & superexcedendo sustines. Qui doces corda fidelium sine strepitu verborum. Qui attingis à fine usque ad finem fortiter, & disponis omnia suaviter. Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris. Neque habes accessus & recessus, sed habitas lucem inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest. In te manens quietus, ubique circuis totum. *Non enim scindi vel dividi potes, quia verè unus es, nec in partes efficeris, quia [b] totus totum tenes, totum imples, totum illustras & possides. Hujus videlicet mysterii immensam profunditatem mens humana concipere non potest, nec oratoria lingua enarrare, neque diffusi [b] sermonis bibliothecarum volumina queunt explicare. Si totum mundum libri expleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quoniam verè ineffabilis es, nullo modo scribi poteris, neque concludi, qui es fons lucis divinæ, & sol claritatis æternæ. Magnus enim es sine quantitate, & ideo immensus; bonus es sine qualitate, & ideo verè & summè bonus; & nemo bonus nisi tu solus, * cujus voluntas opus est, cui velle posse est. Qui omnia quæ ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti. Qui omnem creaturam tuam absque indigentia aliqua possides, & sine labore gubernas, & absque tædio regis; & nihil est quod perturbet ordinem imperii tui, vel in summis, vel in imis. Qui in omnibus locis sine loco haberis, & omnia contines sine ambitu, & ubique præsens es sine situ & motu. Qui nec mali auctor es, quodque facere non potes, qui nihil non potes. Neque umquam te quidquam fecisse pœnituit, nec ullius commotionis animi tempestate turbaris, nec totius terræ [c] periculo eget [c] regnum tuum est. Nulla flagitia vel scelera probas aut imperas. Numquam mentiris, quia æterna veritas es. Cujus nos bonitate facti sumus, & justitiâ pœnas luimus, & clementiâ liberamur. * Nam nihil cœleste, nihil igneum, nihil terrenum, nihilque quod corporis sensus attingit, pro te colendum est. Qui vere es quod es, & non mutaris. Cui maximè ac specialiter convenit illud quod Græci dicunt ὤν, Latini est: quia semper idem ipse es, & anni tui non deficient.]

* Ex c. 5.
* Ex c. 6.
a Ed. superas.
Sap. 8. 1.
1. Tim. 6. 16.
* Ex c. 7.
b Sic MS. & lib. de Spec. At ed. diffusi sermonis nec &c.
* Ex c. 8.
c Sic MS. & lib. de Speculo. At ed. periculo damnum tuum est.
* Ex c. 9.
Psal. 101. 28.

* Hæc & alia multa docuit me sancta mater Ecclesia, cujus factus sum membrum per gratiam tuam. Docuit sanè te solum & vivum & verum Deum non esse corporeum vel passibilem aut palpabilem, nihilque de substantia tua vel natura ullo modo esse violabile aut commutabile, aut compositicium vel [d] fictum. Et ideo certum est corporeis oculis te non posse sentiri: sed nec ab ullo mortalium in propria essentia aliquando potuisse videri. Hinc etenim patenter datur intelligi, quod unde Angeli te intuentur, inde & nos post hanc vitam videbimus. Sed nec ipsi perfectè videre possunt sicuti es: nulli denique alii tota, nisi tibi soli, nota es omnipotens Trinitas.

* Ex citato lib. de Speculo c. 23. & 24.
d. Ed. factum.

* Te verò unitas dilatat, personarum pluralitate multiplex, numerabiliter es innumerabilis: ac idcirco mensurabiliter immensurabilis, & ponderabiliter imponderabilis. Non enim summæ bonitatis, quæ tu ipse es, profitemur originem, ex qua omnia, per quam omnia, in qua omnia: sed ejus participatione dicimus bona omnia. * Nam tua divina substantia semper caruit & caret materiâ, licèt non careat formâ, formâ scilicet informatâ, formâ formatam, [e] formâ formosissimâ: quam dum imprimis quasi sigillum rebus singulis, eas sine tui augmenti aut tui detrimenti mutabilitate procul dubio à te facis differri. * Quidquid autem in natura creaturarum est, creatura tua est, ô una Trinitas & trina unitas Deus: cujus omnipotentia omnia possidet, regit & implet quæ creavit. Nec ideo te implere omnia dicimus, ut te contineant, sed ut ipsa potiùs à te contineantur. * Nec particulatim imples omnia, nec ullatenus ita putandum est, ut unaquæque creatura pro magnitudine portionis suæ capiat te, id est, maxima majus, & minima minus, cùm sis potiùs ipse in omnibus, sive omnia in te. Cujus omnipotentia concludit universa, nec evadendi potentiam tuam quis aditum invenire poterit. Qui enim te non habet placatum, nequaquam evadet iratum, sicut scriptum est: *Neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus, quoniam Deus judex est.* Et alibi, *Quo ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* Immensitas divinæ magnitudinis tuæ ista est, ut intelligamus te intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. * Et ideo interior es, ut omnia contineas; & ideo exterior es, ut incircumscriptæ

CAPUT XXX. De propriorum perfectio.
* Ex lib. de speculo c. 20.
* Ex c. 21.
e V. formam altatam.
* Ex c. 22.
Psal. 74. 7. & 8.
Psal. 138. 7.
* Ex c. 23.

magnitudinis tuæ immensitate omnia concludas. Per id ergo quod [a] exterior es, ostenderis esse creator; per id verò quod interior es, gubernare omnia demonstraris. Ac ne ea quæ creata sunt sine te essent, tu inter omnia es: verùm ne sine te essent, tu exterior es ut omnia concludantur à te, non locali magnitudine, sed potentiali præsentia, qui ubique præsens es, & omnia tibi præsentia: quamvis quidam hoc intelligant, quidam verò non intelligant.

a Ita MS. & l. de Spec. At ed. interior & non exterior.

[* Inseparabilis ergo naturæ tuæ unitas separabiles non potest habere personas: quia sicut trinitas es in unitate, & unitas in trinitate, sic separationem non potes habere personarum. Nominantur quidem illæ personæ aliquando singulæ: sed ita te voluisti, Deus Trinitas, inseparabilem ostendere in personis, ut nullum ibi nomen sit in qualibet persona, quod ad aliam secundùm relationis singulam non referatur: sicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, vel Spiritus-sanctus ad Patrem & Filium verissimè refertur. Ea verò nomina, quæ substantiam, [f] vel potentiam, vel essentiam tuam significant, vel quidquid propriè dicitur Deus, omnibus personis æqualiter conveniunt: ut Deus magnus, omnipotens, æternus, & omnia quæ naturaliter de te Deo dicuntur. Non est ergo aliquod naturæ nomen, quod sic tibi Deo Patri convenire valeat, ut non Filio tuo, aut Spiritui-sancto convenire nequeat. Dicimus te Patrem naturaliter esse Deum, sed naturaliter est Filius Deus, naturaliter est & Spiritus-sanctus Deus, non tamen tres dii, sed unus naturaliter Deus, Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Idcirco inseparabilis es, sancta Trinitas Deus, in personis sensu intelligenda, quamvis vere separabilia habeas nomina, quia pluralem numerum in naturæ nominibus nullatenus recipis: in hoc enim ostenditur personas non posse dividi in sancta Trinitate, quæ unus verus Deus est, quia cujuslibet personæ nomen semper ad alteram respicit personam. Si Patrem dico, Filium ostendo: si Filium nomino, Patrem prædico: si Spiritum sanctum appello, alicujus esse spiritum necesse est intelligi, id est, Patris & Filii.] Hæc est enim fides vera veniens de sana doctrina: hæc certè est fides catholica & orthodoxa, quam me docuit, in fine matris Ecclesiæ, Deus, gratia tua.

* Rursus ex c. 23. de personarum unitate & pluralitate in Deo.
f Ed. libri add. vel personam.

[* INVOCAT itaque te Domine fides mea, quam dedisti mihi propter bonitatem tuam ad salvationem meam. Fidelis autem anima ex fide vivit, tenet in spe quod videbit in re. Invocat te Deus meus casta conscientia, & suavis amor fidei meæ, quam discussis tenebris ad veritatis intelligentiam perduxisti, & quam [g] stultâ sæculi amaritudine, atque adhibita tuæ dulcedinis caritate, jocundam mihi & mellifluam reddidisti. Invocat te, Trinitas beata, vox clara, & sincerus amor fidei meæ, quam ab ipsis mihi enutriens cunabulis illuminasti semper per illustrationem gratiæ tuæ, & quam adaugens confirmasti in me per documenta matris Ecclesiæ.] Te invoco ô beata & benedicta & gloriosa una Trinitas, [* Pater & Filius & Spiritus-sanctus, Deus, Dominus, Paracletus; caritas, gratia, communicatio; genitor, genitus, regenerans; verum lumen, verum lumen ex lumine, vera illuminatio; fons, flumen, irrigatio; ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia; à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia; vivens vita, vita à vivente, vivificator viventium; unus à se, unus ab uno, unus ab ambobus; ὢν à se, ὢν ab altero, ὢν ab utroque; verus Pater, veritas Filius, veritas Spiritus sanctus. Una ergo Pater, Λόγος, Paracletus essentia, una virtus, una bonitas.]

CAPUT XXXI. Invocatio ad S. Trinitatem.
* Ex lib. de Spec. c. 1.
g Sic ed. Met. & l. de Spec. At MS. pro stulta.
* Ex lib. citato c. 30. post Alcuin. in invocatione S. Trinit.

[Deus summa & vera beatitudo, à quo, per quem, & in quo beata sunt omnia quæcumque beata sunt. * Deus vera & summa vita, à quo, per quem, & in quo vivunt omnia quæcumque verè & beatè vivunt. Deus bonum & pulcrum, à quo, per quem, & in quo bona & pulcra sunt omnia, quæcumque bona & pulcra sunt. Deus cujus nos fides excitat, spes erigit, caritas jungit. Deus qui peti te jubes, & inveniri facis, & pulsantibus aperis. Deus à quo averti cadere est, ad quem converti consurgere est, in quo manere consistere est. Deus quem nemo amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus, nemo invenit nisi purgatus. Deus quem nosse vivere est, cui servire regnare est,] quem laudare salus & gaudium animæ est. Te labiis & corde omnique qua valeo virtute laudo, benedico atque adoro, tuæque clementiæ & bonitati pro universis beneficiis tuis gratias refero, & hymnum gloriæ tuæ cano: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Te invoco ô beata Trinitas, ut venias in me, & templum me facias dignum gloriæ tuæ. [* Rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum sanctum per Patrem & Filium: ut & omnia vitia elongentur à me, & omnes sanctæ virtutes plantentur in me.] Deus immense, à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia facta sunt, visibilia & invisibilia: * qui opera tua extrà circumdas, & intrà reples, suprà tegis, & infrà fers, custodi me opus manuum tuarum in te sperantem, in tua solummodo misericordia confidentem; custodi me quæso hic & ubique, nunc & semper, intus & foris, antè & retrò, suprà & infrà, & circumcirca; ita ut nullus in me pateat locus insidiis inimicorum. Tu es Deus omnipotens, custos & protector omnium in te sperantium, sine quo nemo est tutus, nemo de periculis liberatus. Tu es Deus, & non est alius præter te, neque in cælo sursum, neque in terra deorsum, qui facis magna & mirabilia & inscrutabilia, quorum non est numerus.

Ita & lib. de Speculo c. 31. post Aug. l. 1. Solil. c. 1.
* CAPUT XXXII. Dei cum laude invocatio.
Matth. 7. 7.
* Sic l. de Speculo c. 1.
* Ex Conf. Alcuin. p. 3. n. 16.

Te decet laus, te decet hymnus, tibi omnes Angeli, tibi cæli & universæ potestates hymnum dicunt, & laudes indesinenter concinunt, ut potè creatori creaturæ, Domino servi, regi milites. Te sanctam & individuam Trinitatem omnis creatura magnificat, omnis spiritus laudat. * Tibi sancti & humiles corde, tibi spiritus & animæ justorum, tibi omnes superni cives & cuncti beatorum spirituum ordines, gloriam & honorem suppliciter adorantes concinunt sine fine. Laudant te Domine illi superni cives magnificè & mirabiliter: [h] laudet te homo, magna portio creaturæ tuæ.

Quòd Deum laudare decet.
* CAPUT XXXIII.
h Sic MS. Met. At ed. laudat.

Sed & ego peccator homo, desiderio magno laudare te cupio, amare te opto amore præcipuo. Deus meus, vita mea, fortitudo & laudatio mea, dignare me laudare te. Da mihi lumen in corde,

V. Aug. l. 1. Conf. c. 1. laudandi cupidus petit unde dignè laudet.

verbum in ore: ut cor meum meditetur gloriam tuam, & lingua mea tota die cantet laudes tuas. Sed quia non est pulcra laus in ore peccatoris, & quia vir pollutus labiis ego sum; munda obsecro os meum ab omni inquinamento. Sanctifica me sanctificator omnipotens interiùs & exteriùs, & fac me dignum laudibus tuis. Suscipe benignè & acceptabiliter de manu cordis, de meoque amore suscipe sacrificium labiorum meorum. Fiat acceptabile in conspectu tuo, & ascendat ad te in odorem suavitatis. Memoria tua sancta, & dulcedo tua beatissima possideat totam animam meam, atque in invisibilium amorem rapiat eam. Transeat de visibilibus ad invisibilia, de terrenis ad cælestia, de temporalibus ad æterna: pertranseat, & videat visionem mirabilem.

Eccli. 15. 9. Isai. 6. 5.

[c] O æterna veritas, & vera caritas, & cara æternitas, tu es Deus meus: tibi suspiro nocte ac die, tibi inhio, tibi intendo, ad te pervenire desidero. Qui novit te, novit veritatem, novit æternitatem. Tu veritas, super omnia præsides: quem videbimus sicuti es, cùm pertransierit hæc vita cæca & mortalis, in qua dicitur nobis: Ubi est Deus tuus? [[a] Et ego dico, Deus meus ubi es? [a] Respiro in te paululùm, cùm effundo super me animam meam in voce exsultationis & confessionis soni festivitatem celebrantis: & adhuc tristis est, quia relabitur & fit abyssus; vel quia potiùs sentit se adhuc esse abyssum. Dicit ei fides mea, quam accendisti in nocte ante pedes meos: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Domino, lucerna pedibus meis verbum ejus: spera, & persevera, donec transeat nox mater iniquorum, donec transeat ira Domini, cujus filii fuimus aliquando filii; fuimus enim aliquando tenebræ: donec [b] transeant istæ pænæ, quarum residua adhuc trahimus in corpore propter peccatum mortuo, donec aspiret dies, & [c] removeantur umbræ, spera in Domino. Manè adstabo, & contemplabor, semperque confitebor ei. Manè adstabo, & videbo salutare vultûs mei, Deum meum, qui vivificabit mortalia corpora nostra propter spiritum qui habitat in nobis: ut jam simus lux, dum adhuc spe salvi facti sumus, & filii lucis, & filii diei, non noctis neque tenebrarum.] Fuimus enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in te, Deus noster: & tamen adhuc per fidem, nondum per speciem. Spes quæ videtur, non est spes.

In Deum anhelat. *[a] Aug. l. 7. Conf. c. 10.* *c. Johan. 3. 2.* *[a] Ex. l. 13. Conf. c. 14.* *a MS. Met. Eccl. al. Ecce ubi es, ecce ubi es, ecce ubi es.* *b Sic MS. Met. al. pertranseat ille impetus aquarum.* *c al. inclinentur.* *Psal. 5. 5.* *Rom. 8. 11.* *1. Thess. 5. 5.* *Eph. 5. 8.* *Rom. 8. 24.*

[[a] Laudant te Domine illi populi Angelorum tuorum immortales, & glorificant nomen tuum supercælestes Virtutes, quæ non habent opus legere hanc scripturam nostram, & cognoscere te sanctam & individuam Trinitatem. Vident enim faciem tuam semper, & ibi legunt sine syllabis temporum quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt. Semper legunt, & numquam præterit quod legunt. Eligendo & diligendo legunt ipsam incommutabilitatem consilii tui. Non clauditur codex eorum, nec plicatur liber eorum; quia tu ipse illis liber es, & eris in æternum.] O beatæ nimiùm illæ cælorum Virtutes, quæ laudare te possunt sanctè & purissimè cum nimia dulcedine & ineffabili exsultatione! Inde laudant, unde gaudent; quia semper vident unde gaudere valeant & laudare. Nos verò mole carnis pressi, & procul à vultu tuo in hac peregrinatione positi, atque per mundanas varietates distenti, dignè laudare nequimus; [d] per fidem enim ambulamus, non adhuc per speciem: illi verò angelici spiritus per speciem, non per fidem. Hæc enim causa facit, ut multo aliter laudemus quàm illi. Sed licèt diversis modis laudes dicamus; tu tamen unus es Deus creator omnium, cui sacrificium laudis in cælo & in terra offertur. Perventuri tamen sumus misericordiâ tuâ ad eorum consortium, cum quibus te semper videbimus, & sine fine laudabimus.

Angeli quam præstent nobis in Deo laudando. *[a] Aug. l. 13. Conf. c. 15. n. 18.* *d. Ed. laudamus tamen per fidem non per speciem.* *e Ed. hoc enim carn.*

Tribue Domine, ut donec in hoc fragili corpore positus sum, laudet te cor meum, laudet te lingua mea, & omnia ossa mea dicant, Domine quis similis tui? Tu es Deus omnipotens, quem trinum in personis, & unum in substantia deitatis colimus & adoramus, Patrem ingenitum, Filium de Patre unigenitum, de utroque procedentem, & in utroque permanentem Spiritum-sanctum, sanctam & individuam Trinitatem, unum Deum omnipotentem. [[a] qui cùm non essemus, potenter fecisti nos: & cùm perditi fuissemus culpâ nostrâ, pietate & bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Ne sinas nos esse, obsecro, ingratos tantis beneficiis, & indignos tam multis miserationibus.] Te deprecor, supplico & rogo, auge fidem, auge spem, auge caritatem. [a] Fac nos per gratiam tuam semper & in fide stabiles, & in opere efficaces: ut per fidem rectam & condigna fidei opera ad vitam te miserante perveniamus æternam: ut ibi videntes gloriam tuam sicuti est, adoremus majestatem tuam, & dicamus pariter quos dignos feceris videre immensam pulcritudinem tuam, [a] Gloria Patri qui fecit nos, gloria Filio qui redemit nos, gloria Spiritui-sancto qui sanctificavit nos, gloria summæ & individuæ Trinitati, cujus opera inseparabilia sunt, cujus imperium sine fine manet. Te decet laus, te decet hymnus, tibi debetur omnis gloria. Tibi benedictio & claritas, tibi gratiarum actio, tibi honor, virtus & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

Precatio eminens in jugem Dei laudem. *[a] Ex Alcuino Conf. p. 4. n. 18 & 12.* *[a] V. ibid. n. 23.* *[a] Sic apud Anselm. Or. 2.*

CAP. XXXIV. *Humilis confessio peccatoris & indigni laudatoris.*

* IGNOSCE Domine, ignosce pie, ignosce & miserere: parce ignorantiæ meæ, & multæ imperfectioni meæ. Noli me tamquam temerarium reprobare, quòd audeo servus, utinam vel bonus, & nunc etiam inutilis & malus, & ideo malus & valde malus, quia te omnipotentem Deum nostrum, terribilem & nimis metuendum sine cordis contritione, & lacrymarum fonte, sine debita reverentia & tremore laudo, benedico, atque adoro. Si enim Angeli te adorantes & laudantes, miraexsultatione repleti, tremunt; ego peccator, dum tibi assisto, laudes dico, sacrificium offero, cur non corde paveo, vultu palleo, labiis tremo, toto corpore inhorresco, sicque obortis lacrymis coram te indesinenter lugeo? Volo, sed non valeo: & quia nequeo quod desidero, mecum vehementer admiror, dum te omnibus terribilem oculis fidei cerno. Sed quis hoc sine ope gratiæ tuæ? Universa enim salus nostra, magna misericordia tua. Miserum me, quomodo sic insensata facta est anima mea, ut non terreatur terrore nimio, dum stat ante Deum, & sua illi laudes decantat? Miserum me, quomodo sic induruit cor meum, ut oculi mei indesinenter non producant flumina lacrymarum, dum servus sermocinatur coram Domino suo, homo cum Deo, creatura cum creatore, qui factus est ex limo ab eo qui omnia fecit ex nihilo? Ecce Domine pono me ante te, & quid in secreto de me sentio, [f] paternis auribus non taceo. Tu dives in misericordia, & largus in præmiis, da mihi de bonis tuis, ut ex eis serviam tibi: non enim aliunde possumus tibi servire neque placere, nisi de tuo munere. Confige, quæso, timore tuo carnes meas: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Utinam sic te timeret peccatrix anima mea, quomodo ille vir sanctus, qui dixit; *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Dator omnium bonorum Deus, da mihi inter laudes tuas fontem lacrymarum simul cum cordis puritate & mentis jubilatione: ut perfectè te diligens, & dignè te laudans, ipso cordis palato sentiam, & gustem, & ipsam quam dulcis es Domine, sicut scriptum est: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo. Beatus populus qui scit jubilationem. Beatus vir cujus est auxilium abs te, adscensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

[a] Caput istud abest à MS. Reg. nec est in hoc ordine in cod. Met. est verò Anselmi Oratio 5. *Gen. 2. 7.* *f MS Met. lacteratis.* *Job. 31. 23.* *Psal. 33. 9.* *Psal. 88. 16.* *Psal. 83. 6.* *Matth. 5. 8.* *Psal. 83. 5.*

CAP. XXXV. *Preces amore Jesu ferventes.*

JESU nostra redemtio, amor & desiderium, Deus de Deo, adesto mihi famulo tuo. Te invoco, ad te clamo clamore magno in toto corde meo. Te invoco in animam meam, intra in eam, & coapta eam tibi, ut possideas eam sine macula & sine ruga. Mundissimo namque Domino munda debetur habitatio. Sanctifica ergo me vas tuum quod fecisti, de malitia evacua, imple de gratia, & plenum conserva: ita ut dignissimum habitationis tuæ efficiat templum hic & in perpetuum. Dulcissime, benignissime, amantissime, carissime, pretiosissime, desiderantissime, [g] amabilissime, pulcherrime, tu melle dulcior, lacte & nive candidior, nectare suavior, gemmis & auro pretiosior, cunctisque terrarum divitiis & honoribus mihi carior. Quid dico, Deus meus, unica spes mea, prægrandis misericordia mea? Quid dico dulcedo mea non fallax, dulcedo felix & secura? Quid dico dum talia dico? Dico quod valeo, sed non dico quod debeo. [[a] Utinam possem talia, qualia illi hymnidici Angelorum chori! O quàm libenter me in tuis laudibus totum effunderem! O quàm devotissimè illa cælestis melodiæ cantica ad laudem & gloriam nominis tui in medio Ecclesiæ infatigabilis personarem! Sed quia talia non possum, numquid tacebo? Væ tacentibus de te qui ora mutorum resolvis, & linguas infantium facis disertas.] Væ tacentibus de te, quoniam ipsi loquaces muti sunt, cùm tuas dicunt laudes.

Johan. para 4. & 17. Anselm. Or. 17. *g MS. Met. Rh. & infra, amabilissime.* *[a] Ex lib. de Spec. c. 31.*

Quis dignè te laudare potest, ineffabilis virtus & sapientia Patris? Et quoniam nulla invenio verba, quibus te sufficienter valeam explicare cunctipotens & omniscium Verbum; dicam interim quod valeo, donec jubeas me venire ad te, ubi possim dicere quod te decet, & me oportet. Et ideo suppliciter rogo, ut respicias tantum ad id quod modo dico, quantum ad id quod dicere opto. Cupio enim desiderio magno de te eloqui quod oportet & decet: quia te decet laus, & hymnus, tibique debetur omnis honor. Scis ergo, occultorum cognitor Deus, quod non solùm terrâ & omnibus quæ in ea sunt tu mihi carior es, sed etiam ipso cælo & omnibus quæ in eo sunt tu mihi acceptior, tu mihi amabilior es: diligo enim te supra cælum & terram, & cetera omnia quæ in eis sunt, immo [h] nisi amore nominis tui quæ transitoria sunt procul dubio amanda non sunt. Amo te Deus meus amore magno, magisque te amare cupio. Da mihi ut amem te semper quantum volo, quantum debeo: ut tu solus sis tota intentio & omnis meditatio mea; te meditetur per dies sine cessatione, te sentiam per soporem in nocte, te alloquatur spiritus meus, tecum confabuletur mens mea, lumine sanctæ [i] visionis tuæ illustretur cor meum: ut te rectore, te duce ambulem de virtute in virtutem, tandemque videam te Deum deorum in Sion, nunc quidem per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, ubi cognoscam te sicut & cognitus sum. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.

h Abest vox nisi à MSS. *i Met. vel. visitationis.* *Psal. 83. 8.* *1. Cor. 13. 12.* *Matt. 5. 8.* *Psal. 83. 5.*

Rogo itaque te Domine per omnes miserationes tuas, quibus de morte æterna liberati sumus, [[a] mollifica cor meum durum & lapideum, saxeum & ferreum, tua sacratissima & potenti unctione: & fac me per ignem compunctionis coram te omni hora hostiam vivam fieri. Fac me in tuo conspectu cor contritum & humiliatum semper habere, cum lacrymarum abundantia. [c] Fac me ex tuo desiderio huic mundo funditus extingui, & transeuntium rerum oblivisci præ magnitudine timoris & amoris tui: usque adeo ut [a] de temporalibus nec lugeam, nec gaudeam; nec metuam aliquid temporale, nec diligam; nec blandis corrumpar, nec adversis concutiar.] Et quia tua plena calida est ut mors dilectio, absorbeat quæso mentem meam ab omnibus quæ sub cælo sunt, ignita & melliflua vis amoris tui: ut tibi soli inhæream, solaque tuæ suavitatis memoriâ pascar. Descendat, Domine, descendat precor, descendat in cor meum odor tuus suavissimus: ingrediatur amor tuus mellifluus. Veniat mihi tui suavis mira & ineffabilis fragrantia, quæ sempiternas in me suscitet concupiscentias, & ex corde meo producat venas salientis aquæ in vitam æternam. Immensus es Domine; & sine mensura debes amari & laudari ab his quos tuo pretioso sanguine redemisti, amator hominum benignissime.

[a] Alcuin. Conf. p. 2. n. 4. *c Alcuin. col. 133. b.* *c Idem col. 134. c. & Conf. p. 2. n. 7.*

Clementissime Domine, & æquissime judex, cui omne judicium dedit Pater, sapientissimo æquitatis tuæ [k] decernis imperio hoc rectum & justum esse, ut filii hujus sæculi, noctis [illegible] & tenebrarum, præstantiori desiderio, virtute atque studio diligerent & quærerent perituras divitias & fugitivos honores, quàm nos servi tui diligamus te, Deus noster, per quem facti & redemti sumus. Si enim homo hominem tante diligit dilectione, ut alter alterum vix patiatur abesse; si sponsa sponso tanto mentis conglutinatur ardore, ut præ magnitudine amoris nulla perfrui valeat requie, cùm [illegible] absentiam non sine magno mærore ferens: qua ergo dilectione, quo studio, quo fervore anima quam desponsasti tibi in justitia & fide

Johan. 5. 22. *k aliàs judicio discernis.*

in misericordia & miserationibus, debet diligere te Deum verum & pulcherrimum sponsum, qui nos sic amasti & salvasti, qui pro nobis tanta & talia fecisti?

Amorum duorum indoles.

Quamquam autem hæc infima habeant suas delectationes, suosque amores; non tamen tali modo delectant, sicut tu Deus noster. In te enim delectatur justus, quia amor tuus suavis est & quietus: nam pectora quæ possidet, dulcedine & suavitate & tranquillitate replet. Et contrà amor sæculi & carnis anxius est & perturbatus, unimas certè quas ingreditur, quietas esse non patitur: semper enim suspicionibus & perturbationibus, variisque timoribus sollicitat eas. Tu itaque es delectatio rectorum; & meritò: quies enim valida est apud te & imperturbabilis vita. Qui intrat in te, bone Domine, intrat in gaudium Domini sui: & non timebit ampliùs, sed habebit se optime in optimo b, dicens: *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam*: & illud, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.*

a MS. Met. variisque.

b Ed. addunt. loco. Psal. 131. 14. Psal. 22. 1. & 2.

Dulcis Christe, bone Jesu, reple quæso semper cor meum tua inextinguibili dilectione, tua continua recordatione: adeo ut sicut flamme urens totus ardeam in tui amoris dulcedine, quem & aquæ multæ in me numquam possint exstinguere. Fac me dulcissime Domine c amare te, & desiderio tuo deponere pondus omnium carnalium desideriorum, & terrenarum concupiscentiarum gravissimam sarcinam, quæ impugnant d & aggravant miseram animam meam: ut post te expeditus in odore unguentorum tuorum currens, usque ad tuæ pulcritudinis visionem efficaciter satiandus, quantocyus te quoque duce merear pervenire. Duo enim amores, alter bonus, alter malus, alter dulcis, alter amarus, non se simul capiunt in uno pectore. Et ideo si quis præter te diligit aliud, non est caritas tua Deus in eo. Amor dulcedinis, & dulcedo amoris; amor non crucians, sed delectans; amor sincere & caste, permanens in sæculum sæculi; e amor qui semper ardes & numquam exstingueris, dulcis Christe, bone Jesu. Caritas Deus meus, accende me totum igne tuo, amore tuo, suavitate & delectatione tua, jocunditate & exultatione tua, voluptate & concupiscentiâ tuâ, quæ sancta est & bona, casta est & munda, tranquilla est & secura: ut totus dulcedine amoris tui plenus, totus flammâ caritatis tuæ succensus, diligam te Dominum meum in toto corde meo, totis medullis præcordiorum meorum; habens te in corde & in ore, & præ oculis meis semper & ubique, ita ut nullus in me adulterinis amoribus pateat locus. Audi Deus meus, audi lumen oculorum meorum, audi quæ & peto, & de quæ petam ut audias. Pie & exorabilis Domine, ne efficiaris mihi inexorabilis propter peccata mea; sed propter bonitatem tuam suscipe preces servi tui, & da mihi effectum petitionis & desiderii mei, intercedente & orante & impetrante gloriosa Genitrice tua, Domina mea, cum omnibus sanctis. Amen.

c Met. eod. amare te & d Idem cod. & impediunt miseras animas.

e Ex lib. 10. Conf. c. 29.

CAP. XXXVI. Johannis Fiscamn. p. 3. & apud Ans. Or. 16. Preces ad Christum pro desiderio caritatis & lacrymarum.

CHriste Domine Verbum Patris, qui venisti in hunc mundum peccatores salvos facere, rogo te per indulgentissima misericordiæ tuæ viscera, [f emenda vitam meam, meliora actus, compone mores, tolle de me quod mihi nocet & tibi displicet: da quod nosti tibi placere, & mihi prodesse.] Quis potuit facere mundum de immundo conceptum semine, nisi tu solus? Tu es Deus omnipotens infinitæ pietatis, qui justificas impios, & vivificas mortuos, qui mutas peccatores & non sunt. Tolle ergo de me quidquid tibi displicet in me: imperfecta enim mea plurima vident oculi tui. Mitte quæso manum pietatis tuæ, & tolle de me quidquid offendit oculos bonitatis tuæ in me. g Coram te Domine est sanitas & infirmitas mea; illam precor serva, istam sana. Sana me Domine, & sanabor, salvum me fac, & salvus ero: tu qui infirma sanas, & sanata conservas, qui solo nutu tuo restauras diruta & collapsa. Si enim dignaris in agro tuo serere bonum semen, necesse est ut manu pietatis tuæ priùs evellas spinas vitiorum meorum.

f Ex Alcuin. Conf. p. 2. n. 4.

g Ex l. de Speculo. 1. post. Aug.

Dulcissime, benignissime, amantissime, carissime, pretiosissime, desiderantissime, amabilissime, pulcherrime, infunde obsecro multitudinem dulcedinis & caritatis tuæ pectori meo, ut nihil terrenum, nihil carnale desiderem vel cogitem; sed te solum amem, te solum habeam in corde & in ore. Scribe digito tuo in pectore meo dulcem memoriam tui mellifluí nominis, nulla umquam oblivione delendam. Scribe in tabulis cordis mei voluntatem tuam & justificationes tuas: ut te immensæ dulcedinis Dominum, & præcepta tua semper & ubique habeam præ oculis meis. Succende mentem meam igne illo tuo quem misisti in terram, & voluisti vehementer accendi: ut sacrificium spiritus contribulati & cordis contriti oborta lacrymis quotidie offeram tibi. Dulcis Christe, bone Jesu, sicut desidero, sicut tota mente mea peto, da mihi amorem tuum sanctum & castum, qui me repleat, teneat, totumque possideat. Et da mihi evidens signum amoris tui, irriguum lacrymarum fontem jugiter manantium, ut ipsæ quoque lacrymæ tuum in me testentur amorem: ipsæ prodant, ipsæ loquantur quantum te diligit anima mea, dum præ nimia dulcedine amoris tui nequit se à lacrymis continere.

Luc. 12. 49.

Lacrymæ amoris indices.

Reminiscor pie Domine illius bonæ mulieris h, quæ ad tabernaculum rogatura pro filio venit, de qua Scriptura refert, quòd vultus ejus post lacrymas & preces non sunt ampliùs in diversa mutati. Sed memor tantæ virtutis tantæque constantiæ, dolore torqueor, & verecundiâ confundor: quia me miserum nimis deorsum jacere intueor. Si enim ita flevit, & in fletu perseveravit mulier quæ quærebat filium; quomodo plangere & in planctu persistere debet anima quæ quærit & amat Deum, & ad eum pervenire desiderat? quomodo gemere ac flere debet talis anima nocte ac die, quæ præter Christum nil velit amare? Mirum quippe est, si jam non factæ sunt ei lacrymæ suæ panes die ac nocte. Respice ergo & miserere mei, quia dolores cordis mei multiplicati sunt. Da mihi consolationem tuam cælestem, & noli spernere peccatricem animam, pro qua etiam mortuus es. [i Da mihi quæso lacrymas ex tuo affectu internas, quæ peccatorum meorum possint solvere vincula, & cælesti jocunditate semper repleant animam meam: ut si non cum variis & perfectis k Monachis, quorum vestigia nequeo imitari, saltem cum devotis mulieribus quantulamcumque portionem in regno tuo merear adipisci.

h Ed. hic add. Annæ. 1. Reg. 1. 18. Ad lacrymas animam quærens Deum excitatur exemplo Annæ.

i Alcuin. l. de Sacram. c. 1.

k In MS. Met. servis tuis seu Monachis.

Excitatur & exemplo Magdalenæ. Joh. 20. 11. &c.

Venit quoque mihi in mentem alterius mulieris mira devotio, quæ te in sepulcro jacentem pio amore quærebat, quæ recedentibus discipulis à sepulcro non recedebat, quæ sedebat tristis & mærens, & diu multumque flebat: & surgens cum multis lacrymis iterum iterumque intra sepulcri vigilantibus oculis explorabat, si fortè alicubi te videre posset, quem ferventi desiderio quærebat. Jam certè semel & iterum ingressa viderat sepulcrum, sed nimiùm amanti non satis erat: l virtus enim boni operis perseverantia est. Et quia præ ceteris dilexit, & diligendo flevit, & flendo quæsivit, & quærendo perseveravit; ideo prima omnium te invenire, te videre, te alloqui meruit. Et non solùm hæc, sed etiam ipsis discipulis gloriosæ resurrectionis tuæ prænuntia extitit, te præcipiente & clementer monente, *Vade, dic fratribus meis, ut eant in Galilæam; ibi me videbunt.* Si igitur ita flevit, & in fletu perseveravit mulier quæ viventem cum mortuis quærebat, quæ te manu fidei m non tangebat, quomodo plangere & in planctu persistere debet anima, quæ te redemptorem suum jam cælo præsidentem, & ubique regnantem corde credit, ore confitetur? Quomodo ergo gemere & flere debet talis anima, quæ te toto corde diligit, teque toto desiderio videre concupiscit?

l Gregor. hom. 25. in Evang.

Matt. 28. 10.

m Addimus non in MS. Met.

Lacrymarum jugis gratia exoratur.

Solum confugium & unica spes miserorum, cui numquam sine spe misericordiæ supplicatur, præsta mihi hanc gratiam propter te & nomen sanctum tuum, ut quotiens de te cogito, de te loquor, de te scribo, de te lego, de te confero, quotiens tui reminiscor, tibi adsisto, laudes, preces, & sacrificium offero, toties oborti lacrymis in conspectu tuo copiosè & dulciter fleam, ita ut efficiantur mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Tu quidem, Rex gloriæ & omnium virtutum magister, docuisti nos verbo & exemplo gemere & flere, dicens, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Tu flevisti defunctum amicum, & lacrymatus es super perituram civitatem: rogo te bone Jesu per illas tuas beatissimas lacrymas, & per omnes miserationes tuas, quibus mirabiliter nobis perditis subvenire dignatus es, da mihi gratiam lacrymarum, quam multùm desiderat & a te petit anima mea: quia sine dono tuo non possum habere eam. Per Spiritum sanctum tuum, qui dura corda peccatorum mollit, & ad fletum compungit, da mihi gratiam lacrymarum, sicut dedisti patribus meis, quorum vestigia debeo imitari, ut plangam me in omni vita mea, sicut ipsi se planxerunt nocte ac die. Propter merita & orationes eorum, qui tibi placuerunt & devotissimè servierunt, n miserere mei miserrimi & indigni servi tui, & da mihi gratiam lacrymarum. Da mihi irriguum inferius, & irriguum superius; ut sint mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Efficiar in conspectu tuo, Deus meus, per ignem compunctionis holocaustum pingue & medullatum: mactetur totus in ara cordis mei, & tamquam pinguissimum holocaustum assumar tibi in odorem suavitatis. Da mihi fontem irriguum, fontemque perspicuum, in quo lavetur assiduè istud inquinatum holocaustum. Licèt enim me tibi totum obtulerim o opitulante gratia tua; in multis tamen quotidie offendo propter nimiam fragilitatem meam. Da mihi ergo gratiam lacrymarum, benedicte & amabilis Deus, præcipuè ex multa dulcedine amoris tui, & commemoratione misericordiarum tuarum. Præpara hanc mensam famulo tuo in conspectu servi tui, & da mihi eam in potestatem, ut quotiens volo satier ex ea. Tribue pro pietate & bonitate tua, ut ille calix tuus inebrians & præclarus satiet sitim meam; ut inhiet tibi spiritus meus, & ardeat mens mea in amore tuo, oblitus vanitatis & miseriæ. Audi Deus meus, audi lumen oculorum meorum, audi quæ peto, & da quæ petam ut audias. Pie & exorabilis Domine, ne efficiaris mihi inexorabilis propter peccata mea, sed propter bonitatem tuam suscipe servi tui preces, & da mihi effectum petitionis & desiderii mei, precibus & meritis [p gloriosæ virginis Mariæ Dominæ meæ &] omnium sanctorum. Amen.

Matt. 5. 5.

Johan. 11. 35.

Luca. 19. 41.

n Ita Conf. Alc. p. 4. n. 16.

o MS Met. operante.

p Hæc non habet. MS. Met.

CAP. XXXVII. Precatio ad Christum Dei desiderio flagrans. Johannis p. 6. & Ap. Ans. Or. 18.

JEsu Domine, Jesu pie, Jesu bone, qui mori dignatus es propter peccata nostra, & resurrexisti propter justificationem nostram, rogo te per gloriosam resurrectionem tuam, resuscita me de sepulcro vitiorum & peccatorum omnium, & da mihi quotidie partem in resurrectione prima, ut in resurrectione tua merear veraciter percipere portionem. Dulcissime, benignissime, amantissime, carissime, pretiosissime, desiderantissime, amabilissime, pulcherrime, adscendisti in cælum cum triumpho gloriæ, sedes ad dexteram Patris. Rex potentissime, trahe me sursum ad te; curram post te in odore unguentorum tuorum, curram & non deficiam, te trahente, te ducente, q me currente. Trahe os sitientis tui animæ in superna fluenta æternæ satietatis, immo trahe ad te fontem vivum, ut inde pro captu meo bibam, inde semper vivam, Deus meus vita mea. Tu enim dixisti ore tuo sancto & benedicto, *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Fons vitæ da sitienti animæ semper bibere ex te, ut secundùm sanctam & veridicam promissionem tuam de ventre meo fluant aquæ vivæ. Fons vitæ reple mentem meam torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meum sobria ebrietate amoris tui: ut obliviscar quæ vana sunt & terrena, & te solum jugiter habeam in memoria mea, sicut scriptum est: *Memor fui Dei, & delectatus sum.* r Da mihi Spiritum-sanctum tuum, quem significabant illæ aquæ, quas sitientibus daturum te promiseras: da quæso toto desiderio & omni studio tendere, quò te adscendisse post resurrectionem die quadragesimo credimus: s ut in præsenti quidem miseria solo tenear corpore, tecum autem sim cogitatione semper & aviditate; ut ibi sit cor meum, ubi tu es thesaurus meus desiderabilis & incomparabilis multùmque amabilis. In hoc enim magno hujus vitæ diluvio, ubi circumstantibus agitamur procellis, non invenitur fida statio & locus eminentior, ubi pes columbæ aliquatenus valeat requiescere. Nusquam tuta pax, nusquam secura quies: ubique bella & lites, ubique hostes, foris pugnæ, intus timores.

q MS. Met. non habet, me currente.

Johan. 7. 37.

Ibid. 38.

Psal. 76. 4.

r MS. Met. Da per sanctum tuum quem.

s Ex lib. de Spec. c. 18.

[t Et quia altera pars sumus cæli, altera terræ: corpus quod corrumpitur aggravat animam. Idcirco animus meus socius & amicus meus, fatigatus veniens de via, languet & jacet, & dif

t Met. cod. undique hostes.

u Ex l. de Speculo c. 3.

[Homo eget duplici cibo.]

cissus atque laceratus ab ipso quasi transfigitur vanitatibus, esurit & sitit valde, non habeo quod ponam ante illum, pauper sum & mendicus: tu Domine Deus meus dives omnium bonorum, & dapium supernæ satietatis opulentissime largitor, da lasso cibum, collige dispersum, redintegra scissum. En stat ad ostium & pulsat: obsecro per viscera misericordiæ, quibus visitasti nos oriens ex alto, aperi pulsanti misero [a] manum pietatis tuæ, & jube propitiabili dignatione ut ingrediatur ad te, requiescat in te, reficiatur de te vivo cælestique pane, quo refectus resumptis viribus ad superiora conscendat, & de hac valle lacrymarum pennâ sancti desiderii raptus, ad cælestia gaudia volitet. Assumat Domine, assumat, rogo, spiritus meus pennas, ut aquilæ, volet & non deficiat, volet & perveniat usque ad decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ ut ibi super mensam refectionis civium supernorum pascatur de occultis tuis in loco pascuæ tuæ, juxta fluenta plenissima. Requiescat in te, Deus meus, cor meum, cor meum magnum tumens fluctibus. Tu qui imperasti ventis & mari, & facta est tranquillitas magna, veni, & gradere super fluctus cordis mei, ut tranquilla & serena fiant omnia mea, quatenus unum bonum meum amplectar te, & dulce lumen oculorum meorum contempler te sine tumultuantium cogitationum cæca caligine. Confugiat Domine mens mea sub umbra alarum tuarum ab æstibus cogitationum hujus sæculi, ut in tui refrigerii temperamento abscondita, lætabunda cantet & dicat: *In pace in idipsum, dormiam & requiescam.* Dormiat obsecro Deus meus, dormiat memoria mea [b] ab omnibus [quæ sub cœlo sunt, vigilans in te, sicut scriptum est, *Ego dormio & cor meum vigilat.* Sit tuta, sit semper secura sub pennis protectionis tuæ anima mea, Deus meus. Maneat in te, & foveatur semper à te. Contempletur te in mentis excessu, & cantet laudes tuas in jubilatione. Et hæc dulcia dona tua sint inter hos turbines consolatio mea interim, donec veniam ad te pacem veram, ubi non est arcus, scutum, gladius & bellum; sed est summa & certa securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla securitas, & jocunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata tui visio & laudatio in sæcula sæculorum. Amen.

[Matt. 8.26.] *[Psal. 4. 9.]* *[b Edit. ab omnibus malis, iniquitatem odiat, justitiam diligat &c. omissis quæ intra duas uncinas includuntur, quæque in eod. Meteensi unum.]*

[Johan. Fiscamn. 9, 7. & apud Ansel. Or. 19.]

CHriste Domine, virtus & sapientia Patris, qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum, qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem, obsecro, & suppliciter rogo, da præpetes pennas fidei, da celeres alas virtutum, quibus evectus æterna & cælestia valeam contemplari. Adhæreat, quæso, anima mea post te, & suscipiat me dextera tua. Sustollat me super altitudinem terræ, & cibet me illa cælesti hereditate, cui suspirat peregrinatio mea die ac nocte. Et quia moribunda membra vigorem animæ hebetant;

[Ex lib. de Spiritu c. 3.]*

* Disjice terrenæ nebulas & pondera molis.
Siste vagam mentem per devia multa ruentem,
Et de cælestem menti conscendere sedem.

Ut superno lumine irradiata, terram despiciat, cælum adspiciat, peccata odiat,] justitiam diligat. Quid enim pulcrius, quidve dulcius, quàm inter tenebras hujus vitæ multasque amaritudines, divinæ dulcedini inhiare, & æternæ beatitudini suspirare, illicque teneri mentem, ubi vera haberi gaudia certissimum est?

[Gemitus animæ sitientis Deum.]

Dulcissime, benignissime, amantissime, carissime, pretiosissime, desiderantissime, amabilissime, pulcherrime, quando te videbo? quando apparebo ante faciem tuam? quando satiabor de pulcritudine tua? quando educes me de hoc carcere tenebroso, ut confitear nomini tuo, ita ut deinceps non compungar? quando transibo in illam admirabilem & pulcherrimam domum tuam, ubi personet vox lætitiæ & exsultationis in tabernaculis justorum? Beati qui habitant in domo tua, in sæculum sæculi laudabunt te. Beati & verè beati, quos elegisti jam & assumsisti in illam cælestem hereditatem. Ecce sancti tui Domine florent ante te sicut lilium. Replentur enim ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potas eos: quoniam tu es fons vitæ, & in lumine tuo vident lumen, usque adeo ut ipsi, videlicet lumen illuminatum per te Deum lumen illuminans, sicut sol effulgeant in conspectu tuo. Quàm mira, quàm pulcra, quàm acceptabilia sunt domus tuæ habitacula! Domine virtutum, concupiscit intrare in ea hæc peccatrix anima mea. Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Unam petii à te, hanc requiram, ut inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam, quando parebo, quando videbo Deum meum, quem sitit anima mea? Quando videbo eum in terra viventium? In ista enim terra morientium mortalibus oculis videri non potest. Quid faciam miser ego gravatus compede mortalitatis meæ, quid faciam? Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Non habemus hîc manentem civitatem, sed futuram inquirimus: noster autem municipatus in cælis est. Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Nihil mihi tam dulce, quàm cum Domino meo esse. Mihi autem adhærere Deo bonum est.

[Psal. 83. 5.] *[Psal. 35. 9.]* *[Psal. 25. 8.]* *[Psal. 26. 4.]* *[Psal. 41. 2.]* *[2. Cor. 5. 6.]* *[Heb. 13. 14.]* *[Psal. 119. 5.]* *[Psal. 54. 7.]* *[Psal. 72. 28.]*

[Contemplationis pennas iterum petit.] *[1. Cor. 6. 17.]*

Da mihi Domine, donec his fragilibus subsisto membris, tibi adhærere: sicut scriptum est, *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Præbe mihi, rogo, contemplationis pennas, quibus indutus ad te volitem sursum. Et quia omne finitum deorsum jacet, tene mentem meam, ne ad ima tenebrosæ vallis corruat: ne interveniente umbra terræ, à te vero justitiæ sole separetur, & obductis tenebris nebulæ prohibeatur alta respicere. Idcirco sursum tendo ad pacis, gaudii locisque delectabilem & serenissimum statum. Tene cor meum manu tua; quia sine te ad altiora non rapitur. Illuc festino, ubi summa pax regnat, & jugis tranquillitas rutilat. Tene & rege spiritum meum, & assume illum secundùm voluntatem tuam: ut te duce ascendat in illam regionem ubertatis, ubi pascis Israel in æternum pabulo veritatis, ut ibi vel rapida cogitatione attingat te summam sapientiam super omnia [c] manentem, cuncta scientem, & omnia gubernantem.

[c al. transcuntem.]

Sed volitanti ad te animæ multa sunt quæ obstrepunt: jussu tuo, Domine, conticescant mihi omnia; ipsa mihi sileat anima mea; transeat omnia quæ creata sunt; transeat & se, & perveniat ad te, atque in te solo Creatore omnium oculos fidei figat: tibi inhiet, tibi intendat, te meditetur, te contempletur, te sibi ante oculos ponat, te sub corde revolvat summum & verum bonum, & gaudium sine fine mansurum. * Multæ denique sunt contemplationes, quibus anima tibi devota mirabiliter pascitur: sed in nulla earum ita requiescit & delectatur anima mea, sicut quando te solum cogitat & contemplatur. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam mirabiliter inspiras cordibus amatorum tuorum! Quàm mira suavitas amoris tui, quo perfruuntur illi qui nihil præter te diligunt, nihil quærunt, nihil etiam cogitare concupiscunt! Felices illi quibus tu solus spes es, & omne opus oratio. Beatus qui sedet solitarius & tacet, & stat super custodiam suam jugiter nocte ac die; ut adhuc in hoc fragili corpusculo positus, prælibare valeat aliquatenus dulcedinem tuam.

[Et ut sileat sibi quidquid creatum est.] *[* Ex lib. de Spir. c. 13.]* *[Psal. 30. 20.]*

Rogo te per illa salutifera vulnera tua, quæ passus es in cruce pro salute nostra, ex quibus emanavit ille pretiosus sanguis quo sumus redemti, vulnera hanc animam peccatricem, pro qua etiam mori dignatus es: vulnera eam igneo & potentissimo telo tuæ nimiæ caritatis. Vivus es, sermo Dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. Tu sagitta electa, & gladius acutissimus, qui durum scutum humani cordis penetrare tuâ potenti valeas, confige cor meum jaculo tui amoris, ut dicat tibi anima mea, Caritate tua vulnerata sum; ita ut ex ipso vulnere amoris tui uberrimæ fluant lacrymæ nocte ac die. Percute Domine, percute obsecro hanc durissimam mentem meam prævalida cuspide dilectionis tuæ, & altiùs ad intima penetra potenti virtute, & sic da capiti meo aquam immensam, & oculis meis infunde verum fontem lacrymarum jugiter manantem, ex nimio affectu & desiderio visionis pulcritudinis tuæ, ut lugeam nocte ac die, nullam in præsenti vita recipiens consolationem, donec in illo cælesti thalamo merear videre dilectum & pulcherrimum sponsum meum Deum & Dominum meum, ut ibi videns gloriosam & admirabilem & pulcherrimam faciem tuam, omni dulcedine plenam, cum his quos elegisti, majestatem tuam supplex adorem, & tunc tandem cælesti & ineffabili repletus jubilo æternæ exsultationis exclamem cum diligentibus te dicens, Ecce quod concupivi jam video, quod speravi jam teneo, quod desideravi jam habeo: illi jam in cælis junctus sum, quem in terris positus tota virtute dilexi, tota caritate amplexus sum. Cui toto amore inhæsi, ipsum laudo, benedico atque adoro, qui vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

[Precatur caritatis vulnus.] *[Hebr. 4. 12.]* *[Omnem hic respuit consolationem.]*

[CAP. XXXVIII. Johannis Or. 8. Precatio in afflictione. d MS. Mediol.]

MIserere Domine, miserere pie, miserere mihi miserrimo peccatori, indigne agenti, & digne patienti, assiduè peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti. d Si pensò malum quod feci, non est tantum quod patior; gravius est quod commisi, levius quod tolero. Justus es Domine, & rectum judicium tuum: omnia judicia tua justa & vera sunt. Justus & rectus es tu, Domine Deus noster, & non est ulla iniquitas in te. Non enim injuste neque crudeliter affligis nos peccatores omnipotens & misericors Domine, * qui cùm non essemus, potenter fecisti nos, & cùm perditi fuissemus culpâ nostrâ, pietate & bonitate tuâ mirabiliter [e] recuperasti nos. Scio & certus sum, quòd vita nostra non temerariis motibus agitur, sed à te Domino Deo disponitur & gubernatur. Unde tibi cura est de omnibus, præcipuè de servis tuis, qui totam spem suam posuerunt in sola misericordia tua. Idcirco obsecro & suppliciter rogo, ut non facias mihi secundum peccata mea, quibus iram tuam merui; sed secundùm magnam misericordiam tuam, quæ superat etiam peccata totius mundi. Tu Domine qui exteriùs flagella irrogas, da semper interiùs indeficientem patientiam, ita ut laus tua non recedat ex ore meo. Miserere mei Domine, miserere mei, & adjuva me sicut tu nosti quod mihi necesse est in corpore & in anima: scis omnia, potes omnia, qui vivis in sæcula.

[Ex Conf. Alcuin. 4. p. n. 11. e al. reparasti.]*

[CAP. XXXIX. Precatio ad Deum mixta timore & fiducia.]

DOmine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui expansis in cruce manibus propter mortalium omnium redemtionem hausisti calicem passionis, mihi hodie præbere digneris auxilium. [* Ecce pauper venio ad te divitem, miser ad misericordem, ne recedam vacuus vel contemtus. Esuriens incipio te quærere, ne deleras à te jejunus; famelicus accedo, ne recedam impastus. Et si ante quàm comedam suspiro, da vel post suspiria ut comedam.] In primis, dulcissime Jesu, coram magnificentia tuæ suavitatis confiteor adversùm me injustitiam meam. Ecce Domine in peccatis fui conceptus & natus, & tu me abluisti & sanctificasti, & ego postea me majoribus sordidavi peccatis. * Tui enim in necessariis natus, postea te sponte in ea volutatus: sed tuæ Domine miserationis non immemor, tulisti me de domo patris mei carnalis, & de tabernaculo peccatorum, & inspirasti mihi ut sequerer te cum generatione quærentium faciem tuam, ambulantium semitam arctam, commorantium intra lilia castitatis; & tecum discumbentium in cœnaculo altissimæ paupertatis: & ego tot beneficiorum ingratus [f] post religionis ingressum multa commisi illicita, multa perpetravi nefanda; & ubi peccata emendare debui, peccata peccatis addidi. Hæc sunt mala mea Domine, quibus exhonoravi te, & maculavi me, quem ad imaginem & similitudinem tuam creasti, superbia, vana gloria, * & cetera multa alia, quibus vexatur & affligitur, laceratur & destruitur infelix anima mea. Ecce Domine, iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave gravatæ sunt super me: & nisi tu, cui proprium est misereri semper & parcere, dexteram tuæ majestatis supponas, mergi cogor miserabiliter in profundum.

[Ex Anselmi Prosl. c. 1. Confessio iniquitatum.]* *[* Ita in Anselmi Orat. 62.]* *[f Sic Amerb. Att. Er. & Lov. post acceptum baptismum.]* *[Gen. 1. 27.]* *[* Ex Anselmi Orat. 4.]* *[Psal. 37. 5.]*

Attende Domine Deus & vide, quoniam sanctus: & ecce insultat adversùm me inimicus meus, dicens, Deus dereliquit eum, persequar & comprehendam eum, quia non est qui eripiat. Et tu Domine usque quò? Convertere & eripe animam meam, salvum me fac propter misericordiam tuam. Miserere filio tuo, quem dolore non modico peperisti: & noli attendere malum meum, ut oblivi-

[Conversio ad Patrem misericordem indulgent.] *[Psal. 70. 11.]* *[Psal. 6. 5.]*

scatis bonum tuum. Quis est pater, qui filium non liberet? Aut quis filius, quem pater pietatis baculo non corripiat? Ergo Pater & Domine, licet peccator sim, non possum non esse filius tuus, quia tu me fecisti & refecisti. Sicut peccavi, emenda me, & prius flagello me emendatum trade me Filio tuo. Numquid oblivisci potest mater infantem uteri sui? Et certè si illa oblita fuerit, tu, Pater, promisisti te non oblivisci. Ecce clamo, & non exaudis me; dolore crucior, & non consolaris me. Quid dicam vel quid faciam miserrimus? Ego tanto destitutus solatio, projectus sum a facie oculorum tuorum. Heu me de quanto bono in quantum malum cecidi! Quo tendebam, & quò deveni? Ubi sum, & ubi non sum? Ad quem adspiravi, & nunc in quibus suspiro? Quæsivi bona, & ecce turbatio. Ecce jam morior, & Jesus non est mecum. Et certè melius est mihi non esse, quàm sine Jesu esse: melius est non vivere, quàm vivere sine vita.

Isa. 49.15.
Psal. 30.23.

Et tu, Domine Jesu, ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ? Numquid irasceris mihi in finem? Placare, obsecro, & miserere mei, & non avertas faciem tuam à me, qui pro me redimendo non avertisti faciem tuam ab increpantibus & conspuentibus in te. [* Fateor quia peccavi, & conscientia mea meretur damnationem, & pœnitentia non sufficit ad satisfactionem: sed certum est quod misericordia tua superat omnem offensionem.] Noli quæso, piissime Domine, scribere adversùm me amaritudines meas, ut intres in judicium cum servo tuo: sed secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Væ mihi misero cùm venerit dies judicii, & aperti fuerint libri conscientiarum: cùm dicetur de me, Ecce homo & opera ejus. Quid faciam tunc, Domine Deus meus, cùm cæli revelabunt iniquitatem meam, & adversùm me terra consurget? Ecce nihil respondere potero; sed demisso capite præ confusione coram te stabo trepidus & confusus. Heu me miserum, quid dicam? Clamabo ad te Domine Deus meus, Quare tacens consumor? Verumtamen si locutus fuero, non requiescet dolor meus: & si tacuero, amarissima amaritudine cruciet interius. Plange anima mea, sicut vidua super virum pubertatis suæ: ulula misera & plora, quoniam dimisit te sponsus tuus, id est, Christus.

Humilis à Filio veniam postulat.
Psal. 76.8. Psal. 84.6. Psal. 26.9.
a Anselm. Medit. 3.
a Ap. Ans. certum est.
Job 13.26.
Psal. 142.2.
Psal. 50.3.
Judicii horror.

* Ira Omnipotentis ne irruas super me, quia nunquam capi posses in me. Certe non est in toto me, quod posset tolerare te. Miserere, ne desperem, sed sperando respirem. * Et si ego commisi unde me damnare potes, tu non amisisti unde salvare soles. Tu Domine non vis mortem peccatorum, nec lætaris in perditione morientium: immo ut mortui viverent, tu mortuus es, & mors tua peccatorum mortem occidit. Et si ipsi te moriente vixerunt, obsecro Domine, ut ego te vivente non moriar. Mitte manum tuam de alto, & libera me de manu inimicorum meorum: ne supergaudeant mihi, & dicant, Devoravimus eum. Quis unquam bone Jesu, de tua misericordia diffidat? qui cum inimici tui essemus, redemisti nos in sanguine tuo, & reconciliasti nos Deo. Ecce sub tuæ misericordiæ umbra protectus ad thronum gloriæ veniam postulans curro, clamans & pulsans donec miserearis mihi. Si enim ad veniam nos vocasti, veniam non quærentes; quanto magis veniam impetrabimus postulantes!

a Ex Anselmi Med. 2.
Ad misericordiam Dei confugit.
a Ex eod. Med. 3.
Ezech. 33.11.
Psal. 34.25.
Rom. 5.10.

[* Ne memineris, dulcissime Jesu, tuæ justitiæ adversùs peccatorem tuum, sed esto memor benignitatis tuæ adversùs creaturam tuam. Ne memineris iræ adversùs reum; sed memor esto miserationis tuæ adversùs miserum. * Obliviscere superbum provocantem, & respice miserum invocantem. Quid enim est Jesus, nisi Salvator? * Ergo Jesu per temetipsum exsurge in adjutorium mihi: & dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Multùm Domine de tua bonitate præsumo, quoniam tu ipse doces petere, quærere & pulsare: & ideo tua oratione admonitus * peto, quæro & pulso. Et tu Domine qui jubes petere, fac accipere; consulis quærere, da & invenire; doces pulsare, aperi pulsanti. Confirma me infirmum, restaura me perditum, suscita me mortuum, & omnes sensus meos, cogitatus & actus dirigere & gubernare digneris in beneplacito tuo, ut de cetero tibi serviam, tibi vivam, tibique me tradam. * Scio Domine enim, quia ex hoc quod me fecisti, debeo tibi me ipsum; & quia me redemisti, & pro me homo factus es, deberem tibi plus quam me, si haberem, quanto tu major es, pro quo dedisti teipsum. Ecce nec plus habeo, nec quod habeo, dare tibi possum sine te: sed accipe me tu, & trahe me ad te, ut tuus sim imitatione & dilectione, sicut tuus sum conditione, qui vivis & regnas in sæcula.

** Anselmus in sua Med. 2.*
** Jam est sua Medit. Jesu nomen adorans præbet.*
Psal. 34.3.
Matt. 7.7.
** Ex Anselmo in sua Medit. 11.*
** Ex eod. loc.*

DOMINE Deus omnipotens, qui es trinus & unus, qui es semper in omnibus, & eras ante omnia, & eris semper in omnibus Deus benedictus in sæcula: tibi commendo hodie & omni tempore animam meam, corpus meum, visum, auditum, gustum, odoratum & tactum, omnes cogitationes meas, affectiones, locutiones, actiones, omnia exteriora & interiora, sensum & intellectum, memoriam meam, fidem & credulitatem meam, & perseverantiam meam, in manus potentiæ tuæ, ut custodias eas diebus & noctibus, horis atque momentis.

Caput XL. Deo omnia sua commendat.

Exaudi me Trinitas sancta, & conserva me ab omni malo, ab omni scandalo, & ab omni mortali peccato, ab omnibus insidiis & infestationibus dæmonum, & inimicorum visibilium & invisibilium, per orationes Patriarcharum, per merita Prophetarum, per suffragia Apostolorum, per constantiam Martyrum, per fidem Confessorum, per castitatem Virginum, & per intercessionem omnium sanctorum qui tibi placuerunt ab initio mundi. Expelle à me jactantiam mentis, & auge compunctionem cordis; minue superbiam meam, & perfice in me humilitatem veram, suscita in me fletum, * mollifica cor meum durum & lapideum. Libera me Domine & animam meam ab omnibus insidiis inimici, & conserva me in tua voluntate. Doce me Domine voluntatem tuam facere, quia Deus meus es tu. [* Da mihi Domine sensum perfectum & intellectum, ut suscipere valeam profundam benignitatem tuam. Illud da mihi petere, quod te audire delectet & mihi expediat. Da mihi lacrymas ex toto affectu, quæ peccatorum meorum possint dissolvere vincula. Audi Domine meus & Deus meus, audi quæ peto, & da quæ petam ut audias. Si despicis, pereo; si respicis, vivo: si justitiam meam requiris, mortuus fœteo; si tam misericordia respexeris, fœtentem resuscitas de sepulcro. Quod odis in me, longè fac à me, [b] & castitatis ac continentiæ spiritum insere in me: [c] ut quodcumque petiero, in ipsa petitione te non offendam. Tolle à me quod nocet, & præbe quod juvet. Præsta mihi Domine medicinam, unde mea possint curari vulnera. Da mihi Domine timorem tuum, cordis compunctionem, mentis humilitatem, & conscientiam puram. * Præsta mihi Domine, ut fraternam semper tenere valeam caritatem: & mala mea non obliviscar, aliena non requiram. [* Parce animæ meæ, parce malis meis, parce peccatis meis, parce criminibus meis. Visita me infirmum, cura me ægrum, sana me languentem, & suscita me mortuum. * Da mihi, Domine, cor quod te timeat, mentem quæ te diligat, sensum qui te intelligat, aures quæ te audiant, oculos qui te videant.] Miserere mei Deus, miserere mei, & respice me de sede sancta majestatis tuæ, & tenebras cordis mei radio splendoris tui illumina. Da mihi, Domine, discretionem discernendi inter bonum & malum, & concede ut sensum habeam vigilem. Peto à te, Domine, remissionem omnium peccatorum meorum, à quo & per quem mihi fiat propitiatio in tempore necessitatis & angustiæ meæ.

Orat animam suam, vires conced.
** V. supra c. 31.*
Psal. 142.10.
** Ex Alcuino lib. de Sacrament. c. 1.*
b Ad cum Alcuino, hostem libidinis repelle à me.
** Alcuin. cod. cap. c. orat. Ilyero.*
** Alcuin. cod. Alcu. b. non est Anselmi.*
** Item cod.*

Sancta & immaculata virgo Dei genitrix Maria, & mater Domini nostri Jesu Christi, intervenire pro me digneris apud illum cujus meruisti effici templum. Sancte Michael, sancte Gabriel, sancte Raphael, sancti chori Angelorum atque Archangelorum, Patriarcharum atque Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarum, Martyrum, Confessorum, Sacerdotum, Levitarum, Monachorum, Virginum, omniumque justorum, per illum qui vos elegit, & de cujus contemplatione gaudetis, vos rogare præsumo, ut pro me culpabili ipsi Deo supplicare dignemini, quatenus de faucibus diaboli, & de morte perpetua merear liberari. Largiri mihi digneris Domine perpetuam vitam, secundùm clementiam ac benignissimam misericordiam tuam.

Sanctos invocat.

Da Domine Jesu Christe sacerdotibus concordiam, regibus, episcopis, & principibus justis judicantibus tranquillitatem & pacem. Oro Domine pro universa sancta Ecclesia catholica, pro viris & feminis, pro religiosis & sæcularibus, pro omnibus rectoribus Christianorum, cunctisque in te credentibus qui pro tuo amore sancto laborant, ut perseverantiam boni operis obtineant. Præsta Domine sexui æterno virginibus castitatem, Deo dicatis continentiam, conjugatis sanctimoniam, pœnitentibus indulgentiam, viduis & orphanis sustentationem, pauperibus protectionem, peregrinantibus reditum, lugentibus consolationem, defunctis fidelibus requiem sempiternam, navigantibus in portum venire salutis; [a] optimis, ut in bonitate semper consistant, bonis & mediocribus, ut meliores fiant; pravè agentibus & delinquentibus, ut cito se corrigant.

Pro universis supplicat.
a Sic Anselmi Or. 1.

O dulcissime & misericordissime Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, Redemptor mundi, inter omnes & per omnia me miserum peccatorem confiteor: sed tu clementissime Pater & summe, qui omnium misereris, non me patiaris à tua misericordia fieri alienum. Et tu Domine Rex regum, qui inducias vivendi præstas, corrigendi mihi devotionem tribue: excita in me mentem quæ te requirat, te desideret, & te qui es ubique totus trinus & unus semper præ omnibus amet, te timeat, tuamque voluntatem faciat. Præcipue ergo te Domine sancte Pater deprecor, qui es benedictus & gloriosus per omnia sæcula, ut omnes qui mei memoriam faciunt in suis orationibus, & qui indigni orationibus meis se commendaverunt, & qui mihi aliquod caritatis officium & pietatis studium impenderunt, seu & illos qui consanguinitate ac cognationis affectu sunt mihi propinqui, tam & illos qui nunc consistunt in corpore, quàm & illos qui reguntur funere, misericorditer gubernare digneris ne pereant. Omnibus etiam Christianis vivis adjutorium præstare digneris, & defunctis fidelibus absolutionem & requiem sempiternam per æterna sæcula. Nec non & illud magnopere supplico Domine, qui es α & ω, ut cùm extrema dies mea finisque vitæ meæ advenerit, tu ipse mihi sis misericors judex contra malignum accusatorem diabolum, & sis mihi perpetuus defensor adversùs insidias hostis antiqui, & in societatem Angelorum omniumque Sanctorum in sancto paradiso tuo perseverare facias, qui es benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Rursum pro se aliisque precatur.

DOMINE Jesu Christe, redemtio mea, misericordia mea, salus mea, te laudo, tibi gratias ago. Quamvis valde impares tuis beneficiis, quamvis multùm capaces dignæ devotionis, quamvis nimis macras à desiderata pinguedine dulcissimi tui affectûs, tamen qualescumque laudes, qualescumque gratias, non quales scio me debere, sed sicut potest conari, tibi persolvit anima mea. Spes cordis mei, virtus animæ meæ, auxilium infirmitatis meæ, compleat tua potentissima benignitas, quod conatur mea tepidissima imbecillitas. Vita mea, finis intentionis meæ, etsi nondum merui te tantum, quantum debitor sum, amare: utique saltem desidero te tantum quantum debeo, amare. Illuminatio mea, tu vides conscientiam meam, quia Domine ante te omne desiderium meum, & tu donas si quid bene vult conscientia mea. Si bonum est Domine quod inspiras, immo quia bonum est ut te velim amare; da quod me facis velle, da ut quantum jubes, tantum te merear amare. Laudes & gratias tibi ago pro desiderio quod inspirasti. Laudes & preces offero, ne sit mihi donum tuum infructuosum, quod tua sponte dedisti. Perfice quod incœpisti, dona quod me benignè præveniendo desiderare fecisti. Converte misericordissime meum teporem, in ferventissimum tui amorem.

Cap. XLI. Anselmi Or. 20.
Gratiarum actio & amoris desiderium.
Psal. 37.10.

Ad hoc, clementissime, tendit hæc oratio mea, hæc memoria & beneficiorum tuorum meditatio, ut accendam in me tuum amorem. Tua me Domine bonitas creavit, tua misericordia creatum ab originali peccato mundavit, tua patientia post illam mundationem baptismi in aliis peccatorum sordibus volutatum hactenus toleravit, nutrivit, exspectavit. Exspectas tu bone Domine correctionem: exspectat anima mea ad sufficienter pœnitendum, ad bene vivendum, tuæ gratiæ inspirationem. Deus meus, creator meus, tolerator

Beneficia Dei ad hoc recolit, ut amorem excitet.

rator meus & nutritor meus, esto adjutor meus. Te sitio, te esurio, te desidero, ad te suspiro, te concupisco: & sicut pupillus benignissimi patris orbatus præsentiâ, flens & ejulans incessanter ejus dilectam faciem toto corde amplectitur; sic & ego, non quantum debeo, sed quantum queo, memor passionis tuæ, memor alaparum tuarum, memor flagellorum, memor crucis, memor vulnerum tuorum, memor qualiter pro me occisus es, qualiter conditus, qualiter sepultus, simul memor gloriosæ tuæ resurrectionis & admirabilis adscensionis, hæc indubitata fide teneo, exsilii mei ærumnas defleo, spero tui adventus solam consolationem, [a] ardenter desidero tui vultus gloriosam contemplationem.

[a] MSS. ardeo tui &c. Passionis & resurrectionis Christi meditatio.

Heu mihi, qui videre non potui Dominum Angelorum, humiliatum ad conversationem hominum, ut homines exaltaret ad conversationem Angelorum, cùm Deus offensus moriebatur, ut peccator viveret. Heu qui tam admirabili, tam inæstimabili pietate præsens obstupescere non merui. Cur ô anima mea te præsentem non transfixit gladius acutissimi doloris, cùm ferre non posses vulnerari lanceâ latus tui Salvatoris, cùm videre nequires violari clavis manus & pedes tui Plasmatoris, [b] cùm horreres effundi sanguinem tui Redemtoris? Cur non es inebriata lacrymarum amaritudine, cùm ille potaretur amaritudine fellis? Cur non es compassa castissimæ Virgini, dignissimæ matri ejus, benignissimæ dominæ tuæ? Domina mea misericordissima, quos fontes dicam erupisse de pudicissimis oculis, cùm attenderes unicum filium tuum innocentem coram te ligari, flagellari, mactari? Quos [c] fletus credam perfudisse piissimum vultum, cùm suspiceres eumdem & Deum & Dominum tuum in cruce sine culpa extendi, & carnem de carne tua ab impiis crudeliter dissecari? Quibus singultibus æstimabo purissimum pectus vexatum esse, cùm tu audires, *Mulier ecce filius tuus*; & discipulus, *Ecce mater tua*: cùm acciperes discipulum pro magistro, servum pro domino? Utinam cum felice Joseph Dominum meum de cruce deposuissem, aromatibus condiissem, in sepulcro collocassem, aut saltem prosecutus vel consecutus essem, ut tanto funeri non deesset aliquid mei obsequii. Utinam cum beatis mulieribus coruscâ visione Angelorum essem perterritus, & audissem nuntium Dominicæ resurrectionis, nuntium meæ consolationis, nuntium tam exspectatum, nuntium tam desideratum. Utinam, inquam, audissem ex ore Angeli, *Nolite timere vos: Jesum quæritis crucifixum, surrexit, non est hic.* Benignissime, suavissime, serenissime, quando restaurabis mihi, quia non vidi illam beatam tuæ carnis incorruptionem, quia non fui deosculatus loca vulnerum, fissuras clavorum, quia non respersi lacrymis gaudii cicatrices testes veri corporis. Admirabilis, inæstimabilis, incomparabilis, quando consolaberis me & compesces à dolore meo? Non enim capit in me dolor meus quamdiu peregrinus sum à Domino meo. Heu mihi Domine, heu animæ meæ, recessisti consolator vitæ meæ, nec vale dixisti mihi. Ingrediens vias tuas benedixisti tuis, nec adfui. Elevatis manibus à nube susceptus es in cælum, nec vidi. Angeli promiserunt te rediturum, nec audivi.

[b] MS. Mer. cur.

[c] MS. Mer. fletus.

Joh. 19. 26. & 27.

Marci 16. 6.

Luca 24. 50. & 51.

Quid dicam? quid faciam? quò vadam? ubi eum quæram? ubi vel quando inveniam? Quem rogabo? Quis nuntiabit dilecto, quia amore langueo? Defecit gaudium cordis mei, versus est in luctum risus meus: defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. Renuit consolari anima mea, nisi de te, dulcedo mea. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Te volo, te spero, te quæro: tibi dixit cor meum, Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram, ne avertas faciem tuam à me. Amator hominum benignissime, tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor. Mi advocate tutissime, miserere orphani derelicti: pupillus factus sum absque patre, anima mea quasi vidua. Respice orbitatis & viduitatis meæ lacrymas, quas tibi offero donec redeas. [d] Age jam Domine, appare mihi, & consolatus ero; ostende faciem tuam, & salvus ero, exhibe præsentiam tuam, & consecutus ero desiderium meum; revela gloriam tuam, & erit perfectum gaudium meum. Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei mei? Quando venies consolator meus, quem exspecto? O si quando videbo gaudium meum quod desidero! ô si satiabor cùm apparuerit gloria tua, quam esurio! O si inebriabor ab ubertate domus tuæ, ad quam suspiro; si potabis me torrente voluptatis tuæ, quam sitio! Sint mihi Domine interim lacrymæ meæ panes die ac nocte, donec dicatur mihi, Ecce Deus tuus; donec audiam, Anima, ecce sponsus tuus. Pasce me interim singultibus meis, pota me interim fletibus meis, refocilla me doloribus meis. veniet interea fortasse Redemtor meus, quia bonus est, nec tardabit, quia pius est. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Ardens Dei sitis.

[d] Al. Eia jam Domine, &c.

Psal. 62. 2.

Psal. 41. 3.

Psal. 35. 9.

Psal. 41. 4.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE CONTRITIONE CORDIS.

EXPLORATIS *codicibus manu scriptis, invenimus loco hujus libelli* Opus *aliquantò prolixius, quod in illis inscribitur, falsò quidem,* Meditationes beati Augustini: *incipiens in hæc verba,* Eia homuncio, fuge paululùm occupationes terrenas, *& continens triginta novem capitula, omnia ex Anselmi sive certis, sive dubiis Opusculis decerpta. In eo Meditationum opere libellus iste, quem Editiones Augustinus priores appellant* de contritione cordis, *sic includitur, ut incipiat à capitulo Meditationum earumdem octavo, & in vigesimo-nono desinat, prætermissis videlicet septem primis ac postremis decem capitulis. Excerpta capitula hæc ex Anselmi opusculis* sive certis *dicimus,* sive dubiis. *Nam illud quidem* Opusculum, *unde sumtum comperimus prædictum Meditationum capitulum octavum, id est Meditatio Anselmi nunc ordine septima, quam sub ipsius nomine primus vulgavit Theophilus Raynaudus, haudquaquam Anselmo satis veterum codicum auctoritate asseritur, & continet dicta Hugonis Victorini quædam ex libris de modo Orandi & de arra Animæ. Cetera autem ex Anselmi Proslogio, atque ex illis deprompta sunt ejus Opusculis, in quibus emicat character ille præcipuus, unde scripta Anselmi commendantur à Durando Casæ Dei abbate in epistola inter Anselmianas lib.* 1. 61. *quòd nimirum sint* de contrito spiritu & de pietate contriti cordis edita, *sive profecta. His verò ipsis Durandi verbis aptiùs* contriti cordis, *quàm* de contritione cordis *appellaveris libellum subsequentem: quem hìc a mendis innumeris purgatum habes subsidio MSS. bibliothecæ Regiæ, Victorinæ, & collegii Bernardinorum Parisiensium.*

DE CONTRITIONE CORDIS, LIBER UNUS.

CAPUT I.

* Ex Medit. apud Ansel. 7. n. 1. l. de spir. & an. c. 50. post Hug. Vict. lib. de modo orandi c. 1.

Quod ex consideratione compunctio.

NIHIL morte certius, nihil incertius horâ mortis. Cogitemus ergo quàm brevis sit vita nostra, quàm via lubrica, quàm mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quantis amaritudinibus admixtum sit, si quid dulce aut jocundum in via hujus vitæ occursu suo nobis alludit; quàm fallax & suspectum, quàm instabile & transitorium est, quidquid hujus mundi amor parturit, quidquid species aut pulcritudo temporalis promittit. Consideremus etiam quæ sit patriæ cælestis suavitas aut dulcedo; & adtendamus & perpendamus, unde cecidimus, & ubi jacemus, quid perdidimus, & quid invenimus: ut ex utroque intelligamus quantum nobis in hoc exsilio lugendum sit. Hinc enim Salomon ait, *Qui apponit scientiam, apponit & dolorem*: quia quanto magis homo intelligit mala sua, tanto amplius suspirat & gemit. Meditatio si quidem parit scientiam, scientia compunctionem, compunctio devotionem, devotio commendat orationem. Meditatione assidua homo ad cognitionem sui illuminatur, in compunctione ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur.]

Eccle. 1. 18.

* Sic citata Med. n. 2. & l. de Spir. & an. c. 17. post Hug. l. de Arra animæ.

Beneficiorum Dei consideratio.

[* Miser ego quantum deberem diligere Deum meum, qui me fecit cùm non eram, redemit cùm perieram! Non eram, & de nihilo me fecit, non arborem, non avem, non aliquod de animalibus; sed hominem me voluit esse, dedit mihi vivere, sentire, discernere. Perieram, & ad mortalem descendit immortalis; suscepit passionem, suscepit mortem & vicit, & sic me restauravit: sic gratia ejus, & misericordia ejus semper prævenerunt me. De multis etiam periculis sæpe liberavit me liberator meus. Quando errabam, reduxit me; quando ignorabam, docuit me; quando peccabam, corripuit me; quando contristabar, consolatus est me; quando desperabam, confortavit me; quando cecidi, erexit me; quando steti, tenuit me; quando ivi, duxit me; quando veni, suscepit me. Hæc & multa alia fecit mihi Deus meus, de quibus dulce mihi erit semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere: ut pro omnibus beneficiis suis possim eum laudare & amare. Pro his enim omnibus quæ illi rependam non habeo, nisi tantùm ut diligam: non enim meliùs nec decentiùs, quàm per dilectionem, rependi potest, quod per dilectionem datum est.]

* Ex Anselmi Medit. 11.

De vocatione ad Christianam fidem.

a al. amori.

b Ans. addit. ejus.

[* Considera, ô homo, quid tibi erat, & quid tibi factum sit: & pensa qui tibi hæc fecit, quanto amore dignus sit. Intuere necessitatem tuam, & bonitatem ejus: & vide quas gratias reddas, & quantum debeas a honori ejus. In tenebris, in lubrico, in descensu super irremeabile chaos inferni, immensum & quasi plumbeum pondus pendens à collo tuo deorsum te trahebat, & onus importabile desuper te premebat. Hostes invisibiles toto conatu te impellebant. Sic eras sine omni auxilio; & nesciebas quia sic conceptus & natus eras. In tenebris eram; quia nihil, nec me ipsum sciebam; in lubrico, quia imbecillis ad lapsum peccati eram. In descensu eram; quia super chaos inferni pondus originalis peccati deorsum me premebat, & inimici mei dæmones, ut me aliis peccatis damnabiliorem facerent, vehementer insillebant. Sic omni auxilio destituto illuxisti mihi, Deus meus; ostendisti plumbum trahens & onus gravans, & hostes impellentes rejecisti: quia peccatum, in quo natus & conceptus eram, & damnationem b amovisti; & malignos spiritus, ne vim animæ meæ facerent, prohibuisti. Christianum me vocari fecisti de nomine tuo, per quod & ego confiteor, & tu me cognoscis inter redemtos tuos. Erexisti & levasti me ad notitiam & amorem tuum; fecisti me confidere de salute animæ meæ, pro qua dedisti animam tuam, & mihi, si te sequerer, promisisti gloriam tuam. Et ecce cùm nondum te sequar sicut consuluisti, sed insuper multa peccata fecerim quæ prohibuisti; adhuc exspectas ut sequar, & dones quod promisisti.]

CAPUT II.

* Ex eod. loco.

Quod nos Deo totos & ampliùs debeamus.

Amoris petitio.

c In editis deest, conatur: à MSS. verò & Ansel. abest, accedere ad te.

[* CONSIDERA anima mea, intendite omnia intima mea, quantum illi debeat tota substantia mea. Certè Domine quia me fecisti, debeo amori tuo me ipsum totum: immo debeo amori tuo plus quàm me, quantum tu es major me, pro quo dedisti teipsum, promisisti te ipsum. Fac me, precor te Domine, gustare per amorem, quod gusto per agnitionem: sentiam per affectum, quod sentio per intellectum. Plus tibi debeo quàm me ipsum totum: sed nec plus habeo, nec hoc ipsum quod habeo, per me totum reddere possum. Trahe me Domine in amorem tuum: & hoc ipsum totum quod sum, tuum est conditione, fac tuum dilectione. Ecce Domine coram te est cor meum, c conatur accedere ad te, sed per se non potest; fac tu quod ipsum non potest. Admitte me intra cubiculum amoris tui, peto, quæro, pulso. Qui me facis petere, fac accipere; das quærere, da invenire; doces pulsare, aperi pulsanti. Cui das, si negas petenti? Quis invenit, si quærens frustratur? Cui aperis, si pulsanti claudis? Quid das non oranti, si amorem tuum negas oranti? A te habeo impetrare, adhærere animam meam volo ad te. Bone Domine, fame amoris tui languet anima mea, refocilla illam: satiet eam dilectio tua, impinguet eam affectus tuus, impleat eam amor tuus, occupet me totum & possideat totum. * Scio Domine, scio & fateor, quod non sum dignus ut me diligas: sed certè non es indignus servitio creaturæ tuæ. Da igitur mihi Domine unde tu es dignus; & ego ero dignus unde sum indignus. Fac me quomodo vis, a peccatis cessare, ut quemodo d debeo, possim tibi servire. Concede mihi sic custodire, & regere & finire vitam meam, ut in pace dormiam, & requiescam in te. Præsta mihi in fine, ut me accipiat somnus cum requie, requies cum e securitate, securitas cum æternitate. Amen.]

* Jam ex Orat. 21. & l. Medit. 10.

d. MSS. volo.

e Ans. firmitate, securitas.

CAPUT III.

Desiderium Dei.

* Ansel. Or. 2. quæ est eadem ac Or. 20. & lib. Medit. c. 41. sed compendiosior.

[* DOMINE Jesu Christe redemtor meus, misericordia mea, salus mea, te laudo, tibi gratias ago. Tua me, Domine, bonitas creavit, tua misericordia me ab originali peccato mundavit, tua patientia post illam emundationem in aliis peccatorum sordibus volutatum hactenus toleravit, nutrivit, & exspectavit. Domine Deus meus, creator meus, adjutor meus, te sitio, te esurio, te desidero, ad te suspiro, te concupisco. Benignissime, suavissime, serenissime, te volo, te quæro, te spero. Renuit consolari anima mea, nisi de te, dulcedo mea. Age jam Domine, appare mihi, & consolatus ero; ostende mihi faciem tuam, & salvus ero; exhibe præsentiam tuam, & implebitur desiderium meum; revela gloriam tuam, & perfectum erit gaudium meum. Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Quando venies consolator meus, quem ego exspecto? O si quando videbo gaudium meum quod desidero! O si satiabor cùm apparuerit gloria ejus, quam esurio! O si inebriabor ab ubertate domus tuæ, ad quam suspiro! O si potabis me torrente voluptatis tuæ, quam sitio! Da mihi Domine in hoc exsilio panem doloris & lacrymarum, quem esurio super omnem copiam deliciarum. Sint mihi Domine interim lacrymæ meæ panes die ac nocte, donec dicatur mihi, Ecce Deus tuus: donec audiam, Ecce sponsus tuus, pasce me Domine interim singultibus meis, refocilla me doloribus meis.]

Psal. 62. 2.

Psal. 16. 15.

Psal. 35. 9.

Psal. 41. 4.

* Ex Ans. Orat. 62.

[* Deus meus qualem me feci? Qualis eram? Deus qualem me fecisti, & qualem iterum me feci? In peccatis enim conceptus & natus sum, & abluisti me: sanctificasti me, & ego pejoribus sordidavi me peccatis. In necessariis eram tunc natus, nunc sum in spontaneis volutatus. * Heu me miserum & nimis miserum; nimis enim miserum, quem torquet conscientia sua, quam fugere non potest! nimis enim miserum, quem exspectat damnatio sua, quam vitare non potest! Nimis est infelix, qui sibi ipsi est horribilis: nimis infelicior, cui mors æterna erit sensibilis. Nimis ærumnosus, quem terrent continui de sua f infelicitate horrores: nimis ærumnosior, quem torquebunt æterni pro sua iniquitate dolores. Malum hoc, & malum hoc; sed g nimis hoc, & nimis hoc. Peccare quàm amara res est & mala! Peccata, quàm faciles aditus, quàm difficiles exitus habetis! * Dum suadetis, inunguitis; post quàm persuaseritis, usque ad mortem animæ pungitis: * h peccatores quos inducitis, in quos quasi utres usque includitis? Intelligite, quia malum & amarum est relinquere Deum, qui peccatis: redite, & peccare nolite; nolite, inquam, nolite. Verè malum & amarum est: expertus sum, in hoc ipso sum. Aut enim continui dolores cruciabunt pœnitentem vitam meam, aut æterni cruciatus vexabunt puniendam animam meam. Utique malum & amarum est utrumque;] libera me ab utroque.

* CAPUT IV.

Conscientiæ pravæ miseria.

f Ans. fœditate.

g al. minus hoc & majus hoc.

* Hæc ex Or. 72.

* Jam ex 62.

h Peccatores; quo vos inducitis? Intra quos vectes vos includitis? Intelligite &c.

Anima mea, ante omnia & sicut i matrem virtutum moneo, caveas, ne in recordationibus malorum tuorum alicujus diaboli laqueos incurras, quos multi incauti incurrunt, qui dum mala sua quasi pro eis plorantes ante mentis oculum reducunt, per easdem recordationes in ipsas malorum delectationes insipienter incidunt. [* Sæpius etiam cùm k sine caussa alicujus utilitatis cum aliquo loqui incipio, statim in detractionem incurro, vel pro aliqua re imprudenter juro, vel vitio curiositatis ineptæ succumbo, vel malarum cogitationum turpitudines, motus illicitos & impudicos in ipsis interioribus meis sustineo. Heu tantæ infelicitati, tantæ perditioni! Dum enim quæ retrò sunt obliviscens, ad ea quæ antè sunt me extendere volo, subitâ nescio qua miseriâ me relabi ad inania & noxia conspicio: & tamquam mors subita interveniens, vel quemadmodum canis rabidus qui nec percussus à laceratione hominis se temperat, carnalis delectatio perforat mentem meam: & pro suavi odore virtutum sentio intolerabilem ac teterrimum fœtorem interiorum vitiorum. Fateor dulcissime Domine Jesu, & expando coram te omnes iniquitates meas quas intus sustineo in anima mea: * sunt autem hæc mala mea undecim, scilicet ira, impatientia, inimica Deo & omnibus sanctis odiosa discordia, indignatio, rancor animi, tædium mentis, voracitas gulæ, murmuratio, desiderium voluptatis, delectatio carnis, tempestas libidinis: & multa his similia, quibus vexatur & afficitur, laceratur & discerpitur infelix anima mea.]

i MS. Reg. introitum tuum moneo.

Confessio humilis.

* Anselmus Orat. 15.

k Ans. omittit, sine.

* Ex Orat. 4.

[* O quàm tolerabiliùs canis putridus fœtet hominibus, quàm anima peccatrix Deo! quàm infeliciùs ista Deo, quàm ille hominibus! Anima mea, arbor infructuosa, ubi sunt fructus tui? Talis autem arbor digna est securi & igne, digna succidi & incendi. Qui

* Anselm. Medit. 1.

Peccati fœditas & fructus.

Matt. 3. 10.

sunt fructus tui? Utique spinæ pungentes & amara peccata: quæ utinam sic te pœnitendo pungerent, ut [c] confoderer; sic amarescerent, ut evanescerem. Fortitan parvum quid putas aliquod peccatum. Sed heu nonnunne peccatum per prævaricationem Deum exhonorat? Quod ergo Deum exhonorat, quàm pravum est? Audebit ergo peccator aliquod peccatum parvum æstimare? * Jesu bone Domine cur de cælo venisti? quid mundo fecisti? ad quid te morti dedisti? nisi ut peccatores salvares,] quorum maximus ego sum.

a Ans. confungeretur. At MSS. confoderer. bus sic. b Idem Orat. 72.

CAPUT V. *Rursum ex Med. 2. Misericordia divina imploratur.*

[* Respira ergo, ô peccator, respire, ne desperes: spera in eum quem times, affuge ad eum à quo aufugisti, invoca importune quem superbè provocasti. Jesu, propter nomen tuum fac mihi secundùm nomen tuum. Jesu obliviscere superbum provocantem, respice miserum invocantem nomen dulce, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem, & nomen beatæ spei. Quid est enim Jesus, nisi salvator? Ergo propter temetipsum esto mihi Jesus, esto mihi salvator benignus. * Noli Domine, noli attendere sic malum meum, ut obliviscaris bonum tuum, ô bone Domine: etsi ego admisi unde me damnare potes, tu non amisisti unde salvare soles? Si enim caritatem meam mihi ademi, numquid misericordiam tuam peremi? Verum est, conscientia mea meretur damnationem, & pœnitentia mea non sufficit ad satisfactionem; sed certum est quòd misericordia tua superat omnem offensionem. Parce ergo te Domine, qui es salus & qui non vis mortem peccatoris, miserere peccatrici animæ meæ,] solve vincula ejus, sana vulnera ejus. [* Ecce misericors Domine coram te exhibeo animam meam, virtutum nervis dissolutam, catena vitiorum ligatam, pondere peccatorum gravatam, delictorum sordibus fœdatam, discissam vulneribus dæmonum, putridam & fœtidam ulceribus criminum: his & aliis gravibus malis, quæ melius me cidas, obrutam, oppressam, circumdatam, obvolutam, bonorum omnino relevamine destitutam.] Ecce quanta coartat me miseria: subveni, succurre ô universa misericordia.

*Ezech. 18. 23. * Jam ex Orat. 63.*

Nunc verò ex Med. 3.

[* Heu miser, heu miser, semper & ubique miser, quanta captivitas miseri hominis! Si malè egit homo, aperta est damnatio: si rectè quidem egisse videtur, sed incautè se custodiens inde gloriatur, iterum est misero certa mora & æterna damnatio. * Illi sunt inimici miseri hominis, superbia, invidia, inanis gloria, quæ interficiunt, contaminant & infestant, & nisi Dei misericordia eum tueatur, sæpius usque ad mortem vulneratur.] Libera me Domine ab his hostibus meis, à quibus me liberare non valeo. [* Perversum enim & pessimum est cor meum ad deploranda perpetrata peccata mea lapideum ad & aridum, ad resistendum [b] inflammationi molle & tenerum, ad inanias & noxia spectanda velox, & infatigabile, ad cogitanda salubria fastidiosum & immobile. Anima mea distorta & depravata ad præcipitandum & volutandum se in vitiis nimis facilis est & prompta; ad salutem reminiscendam nimis difficilis & pigra. Longum est enumerare singula, gastrimargiam, somnolentiam, levitatem, impatientiam, cenodoxiam, detractionem, inobedientiam, & cetera vitia quibus facta est infelix anima mea quotidiano ludibrio, quibus distrahitur, conculcatur & perditur. Libera eam Domine, auneta mole peccatorum obrutam; solve delictorum funibus ligatam, expedi criminibus irretitam, erige jacentem, sustine nutantem, instrue spiritalibus armis virtutibus inermem, tege & protege pugnantem, expugna impugnantem. Jesu bone vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte universa delicta mea. Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me; sed doce me facere voluntatem tuam. Anima mea testetur quod libenter eos confitetur.] Adjuva me Domine pie, benigne & clemens plus quàm possim cogitare ut non minùs hoc sentiam, quàm præsumo sperare.

Ex Orat. 3.

*Inimici hominis. * Ex initio dicta Orat.*

Ex Orat. 70. b Sic Ans. At MSS. inflamm. Ed. infestantes.

CAPUT VI. *a Ansim. Orat. 67. Peccatoris discrimina.*

[* O peccata mea magna estis nimis, multa estis nimis. Judex terribiliter districtus, inæqualiter severus, immoderatè offensus, vehementer iratus, sententia immutabilis, carcer irrevocabilis, tormenta sine intervallo, sine temperamento, tortores horribiles, qui numquam lassescunt, numquam miserentur; timor reum conterrebat, conscientia confundit, cogitationes increpant: fugere non licet. Ecce in quo periculo incessanter consisto, nisi quis non semper hoc cogito; eo autem miserior & miserabilior, quia oblivisci [c] possum. Semper enim videt Deus me & peccata mea, semper mihi imminet districta sententia, semper infernus apertus & tormenta parata, semper invisibiles insidiatores parant, ut illuc rapiant miseram animam meam. Sic sum positus cùm vigilo, sic sum cùm dormio, sic sum cùm rideo, sic sum cùm lætor, sic sum cùm superbio, sic sum cùm detraho, sic sum cùm irascor, sic sum cùm tristor, sic sum cùm delicias corporis miserabilis amplector, denique sic sum semper & ubique. Heu me miserum, & ubi sum, & ubi [d] non sum, qui nescio ubi securus sum.]

c MS. Reg. ad. non.

d MSS. dum non.

[* Væ mihi misero, quid faciam? Heu quanto tempore languet mens mea, quanto stupore induratum est cor meum, quanto torpore obturatur anima mea! * Quid est quod sic me impedit? quid est quod cervicem meam sic premit? Vult Domine, vult anima mea ad te erigere faciem suam, & plumbeo pondere onerata gravatur: conatur se expedire, & catenis ferreis adstringitur: tentat exire, & aheneo carcere clauditur: cupit in te dirigere intuitum suum, & caliginosis tenebris obscuratur. Quæ sunt ista, Deus meus, quæ sic animam meam obtenebrant & gravant, claudunt & ligant? Fortitan hæc sunt peccata mea: immo verè hæc sunt peccata mea, certè hæc sunt. Affectus carnalis infatuavit in me saporem spiritalium: imperio inferiorum incurvavit animam meam ab intuitu supernorum: amor terrestrium extinxit in me delectationem cælestium: usus vitiorum [e] evacuavit in me sensus virtutum [f] donorum. Ab his donis sum elongatus, in his malis occupatus; seclusus ab illis, inclusus in istis; ab illis devolutus, in istis obvolutus. Hinc est ille carcer & vincula, hinc sunt illæ tenebræ & pondera. Væ mihi, quia propè est dies iræ, propè est, utinam! Incognita subitò venit, & forsitan hodie erit.

*a Quæ sequuntur usque ad cap. 10. sunt ex Orat. 69. * CAPUT VII. Peccatorum vincula, carcer & tenebræ.*

e MSS. evacuavit. f Ans. bonorum & mor. bonis.

CAP. VIII. *Quòd peccatores fuavi dedecatus.*

DELICTA mea an nescitis tam noxia fuistis, cùm animam meam vestra dulcedine potabatis, cùm cor meum vestra dulcedine unguebatis? Cur hæc me celabatis, & cur me tradebatis? Immo non vos me tradidistis; sed ego me tradidi, qui vobis credidi. Non vos me decepistis, sed ego me decepi, qui vos intra me suscepi. Heu cur vobis adhibui fidem, & cur & credidi vobis? Immo non habui fidem nec credidi vobis; sed quodam horribili modo videns cæcus me tradidi vobis. videns enim, quia vos cognoscebam, & quæ mala vos sequuntur sciebam: cæcus enim, quia non a vobis cavebam. Heu peccatum, nomen horrendum, res detestabilis, nulli malo comparabilis! Cæcus non videt foveam in quam cadit, immo putat se debere facere quod facit: qui sponte facit peccatum, videns & sciens præcipitio se tradit. Mors & tormenta quælibet, tormenta tantùm sunt, & in se fœda non sunt, quia ordinata sunt: peccatum in se habet fœditatem suam, in se trahit æternam infelicitatem. Melius enim erat eligere tormentum [g] quod per se fœditatem æternam non attrahit, quàm peccatum quod sua cum fœditate dolores æternos jungit. Et certè ô miser homo, ipsa sola plus est vitanda peccati fœditas, quam qualibet tormentorum immanitas. Quippe in peccando fœdissima perversitate præposuisti te Creatori tuo, qui nihil injustius; in tolerando peccatorum tormenta ordine pulcherrimo subjicit se factura factori suo, quo nihil est justius. O homo quo evadit humanitas tua, quo devenit ratio tua? Didiceras, quoniam *qui facit peccatum, servus est peccati*; & peccatum fecisti. O inaudita insania, scienter peccare! Sciebas quia es spiritus vadens & non rediens, & in peccati abyssum ... & sine fundo te injecisti.

g Addebat Ans. æternum.

Joh. 8. 34. Psal. 77. 39.

VERÈ abyssus peccata mea sunt; quia incomprehensibilia sunt pondere & profunditate, & inæstimabilia sunt numero & immensitate. O abyssus abyssum invocat! O peccata mea, tormenta quoque quibus me fereatis abyssus sunt, quia infinita & omnino incomprehensibilia sunt. Est & tertia abyssus, & est nimis terribilis, judicia Dei abyssus multa; quia super humanum sensum occulta. Væ super [h] væ, timor super timorem, dolor super dolorem. Abyssus abyssum in voce cataractarum Dei invocat, [i] quia peccati abyssus abyssum tormentorum meretur, quod judicia Dei pronuntiant. Abyssus judiciorum Dei super me, abyssus inferni subtus me, abyssus peccatorum est intra me. Illam quæ super me est timeo ne in me irruat, & me cum abysso mea in illam quæ subtus me patet, obruat: ubi tormenta peccata numquam delebunt, sed peccata super me tormenta tenebunt. Miser ego peccavi; quò ibo a Spiritu tuo, & quo fugi a facie tua? Certè & si ego nequiter fugi te, & in abysso mea damnabili abscondi me, ibi quoque vidisti me. Quis enim nisi tu [i] ad pœnitendum movit animam meam? Bone Domine, tu pulsasti & excitasti eam in abysso delictorum suorum velut in [k] lecto dormientem, tu concussisti torpentem, tu sollicitasti negligentem, tu fecisti pœnitentem unde jocundabatur, & dolentem unde delectabatur. Bone Deus, omnia hæc fecisti in abysso. * Exaudi ergo clamantem de abysso. A te, benignissime, peccata mea non abscondo, coram te non defendo, sed ostendo; non excuso, sed accuso. Ego sum reus, ego ipse sum accusator meus. Non accuses me qui fecisti me. Solus sufficio ad peccandum; solus sufficiam ad accusandum, solus ad pœnitendum.]

CAP. IX. *De abysso triplici.*

Psal. 35. 7. h MSS. mo. Psal. 41. 8.

i ad ad repœnitendum.

k MSS. luto.

e CAP. X.

[* Sed unde Deus meus tantorum criminum correctio, unde tibi tantorum scelerum satisfactio? Præcipitare ergo, miser homuncio, in profundum immoderatæ mœstitiæ, qui sponte præcipitatus es in baratrum horrendæ nequitiæ. Obruere, infelix, mole terribilis doloris, qui libens corruisti in cœnum infernalis fœtoris. Obvolvere, ærumnose, iterum velens horridis in tenebris inconsolabilis luctus, qui volens provolutus es in voragine tam sordidi [l] fluctus. Volutare in gurgite amaritudinis, qui delectatus es in volutabro turpitudinis. Terror horribilis, dolor terribilis, mœror inconsolabilis, aggregate vos super me, irruite, obruite, perturbate, obvolvite, possidete. Justum est, justum est, [m] torqueri reum vindicem Deum. Præsentiat fornicator infernal tormenta quæ meruit, prægustet quod præparavit, bibat quod nutrivit, assuescat quod est passurus. Consolatio, sanitas, lætitia, nolo eos, nisi fortè peccati venia reduxerit eos. Procul estote ante mortem, nisi fortè indulgentia revocet vos mihi ante mortem. Impossibile est non flere peccatorem, vel hic, vel in futuro. Sic itaque pœnitentia continua amara comes æstatis meæ, continuus dolor insatiabilis [n] tortor vitæ meæ. Sint mœror & acerbus luctus infatigabiles [o] tortores juventutis & senectutis meæ. Utinam ita sit: oro & desidero ut ita sit. Si enim non tam dignos oculos ad cælum levare orando coram te Domine Deus, certè [p] non sum indignus eos vel plorando cæcare. Si confunditur mens mea pudore conscientiæ, æquum est ut confundatur turbine luctuosi doloris & tristitiæ. Si timet exhiberi ante conspectum Domini Dei sui, justum est ut habeat ante conspectum suum tormenta sceleris sui. * Respira ô peccator, respira tandem aliquando, & fuge ad ipsum, quem offendisti Deum: fuge, inquam, ab irato ad placatum.]

Hæc sunt ex dicta Or. 69. nunc ex Medit. 3. Pœnitentiæ affectus.

l Ans. luctûs.

m MSS. duo torquere.

n al. tortor. o MS. Reg. tortores. Ans. tribulatores. p al. sum dignus.

a Ex Medit. 2.

[* MEMENTO juste & benigne Deus, memento quòd misericors es & creator meus. * Si judex es ad judicandum reum meum, es & Dominus ad tuendum servum reum, es & creator ad conservandum opus tuum, es & Deus ad salvandum credentem & baptizatum tuum? Ne ergo memineris, Domine bone, justitiæ tuæ solius adversùs peccatorem reum; sed memor esto benignitatis tuæ erga creaturam tuam. Ne memineris iræ tuæ adversùs reum, sed memor esto miserationis tuæ adversùs miserum. Scio quidem & fateor, quia verum est, quod conscientia mea meretur damnationem, & pœnitentia mea non sufficit ad satisfactionem. Parce ergo tu bone Domine, qui es salus, qui non vis mortem peccatoris, parce peccatrici animæ meæ Deus.] In te pono spem meam, & tibi committo animam meam. Custodi eam dum dormio, serva eam dum aliud facio, & vide eam; memento ejus dum ego obliviscor. Sum peccator, sum miser; sed peccasse me doleo, & cognosco me miserum. Misericors Deus miserere mei humilis. [* Peccare est Deum exhonorare, quod homo facere non deberet, etiam si necesse esset perire quidquid Deus non est. * Heu me, heu me! peccavi, Deum ex-

CAP. XI. *Ex Medit. 3. Misericordiæ Dei imploratio. * Orat. 69. * Rursum ex Medit. 3. Vel Medit. c. 40.*

*Ezech. 18. 23. * Ex Medit. 11. * Jam ex 2.*

honoravi. Omnipotentem provocavi. Peccator quid feci, quæ mala feci? * Væ male agenti, væ bona negligenti! * Væ væ! Iræ omnipotentis Dei, ne irruas super me. Ira omnipotentis ubi poteram capi in me? Non est quod te possit tolerare in toto me. * Deus cujus bonitas non exhauritur, cujus misericordia non evanuitur, cujus scientia non deficit, cujus potestas quod vult efficit, unde potero respirare, qui sic ob peccata mea cogor desperare? Nam etsi insensus peccantibus, soles tamen benigne dare consilium petentibus. Doce me Domine unde debeam sperare, ut possim [a] orare. Namque volo; sed nescio propter ignorantiam meam, nec possum propter duritiam meam; [b] cogor desperare propter iniquitatem meam.] Scio quidem & fateor, quia meritò patior quod sponte subii; & justè non exaudior, quia non obedivi. Utique bone Domine peccavi, erravi, verumtamen nec renui, nec detestor bonitatem tuam. * Ideo fac mecum secundùm misericordiam tuam, qui es benedictus in sæcula sæculorum.

* Ex Or. 72. * Ex Med. 2. * Rursum ex Orat. 72.

a Edit. ad. salvari.

b MS. Reg. hic add. prohibeor sperare.

* Hæc non habent MSS.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

MANUALE *istud non Augustini tantùm, sed Anselmi etiam, penes partem aliquam, & Hugonis Victorini nomine vulgatum est. Capita scilicet viginti-quatuor priora exstant apud Hugonem in libro de anima quarto. Apud Anselmum verò Orationem quartam-decimam (cui Orationi titulus ipse* Manuale *præfixus est) priora novem capita conficiunt. Opusculum variis ex locis collegit incertus auctor, idem ille forsitan cujus studio superiores aliquot libros, nimirum de Spiritu & anima & de diligendo Deo (quantum quidem ipsis comparatis inter se Opusculis conjecturam facere licet) compositos opinamur. Augustini dicta adhibet hic plura, necnon Cypriani quædam, & Gregorii ac Isidori: sed qualia hausit non à germanis fontibus, sed à rivulis minùs puris. Primam nempe Manualis partem, id est prologum & primum ac secundum caput descripsit auctor ex libro proximè hic secuturo, quod* Speculum *appellatur. Alteram partem à capite tertio ad medium circiter caput duodecimum decerpsit ex Oratione quadam inedita veteris codicis Mettensis laudati suprà in Admonitione ad Meditationum librum, quæ Oratio in eo codice Johannis Fiscannensis preces & Willelmi abbatis continente reperitur sub hoc titulo,* Oratio decora compilata per contemplationem, vel Meditatio theorica. *Hæc certè in Oratione sententiæ pleniores quàm in subsequente hic Manuali sunt, & magis invicem cohærentes: quod argumento est Orationem non sumtam esse ex ipso Manuali, sed contrà. Nam exempli gratiâ, quod hic compendio ponitur in cap.* 4. Repauset in te cor meum *&c. explicatur in dicta Oratione meliùs & pleniùs in hunc modum:* Repauset in te cor meum, cor mare magnum tumens fluctibus superbiæ. Quia (*f.* Qui) imperasti ventis & mari, impera ei ut tranquilla fiant omnia interiora mea, quatenus dulce gaudium meum quod esurio & sitio, contempler te sine interioris hominis strepitu, sine caussarum mundanarum tumultu. Ecce animus meus, animus amicus meus fatigatus veniens de via cogitationum, & ab ipsis, quas transierat, vanitatibus per multa divisus, periculosam esuriem patitur: non habeo quod ponam ante illum; pauper sum & egenus. O dives omnium bonorum & dapium supernæ satietatis opulentissime largitor *&c. Itemque ad illud capitis* 12. Sileat sibi & ipsa anima, & transeat se, non cogitando se; *sic prosequitur aptiùs prædicta Oratio;* Tu Deus meus, tu mihi loquere solus, non per ea quæ fecisti, ut sine istis audiam te, *&c. Habet pars ista Manualis in capite* 4. *verba Bernardi nonnulla, quæ ab illa Mettensis codicis, ante Bernardum nisi fallimur scripti, Oratione absunt. Ob hæc autem Bernardi nec non alia quædam Alcuini verba, ipsa Anselmi, cui insunt, Oratio quarta-decima, cujus mentionem superiùs fecimus, spuria non immeritò videbitur & subdititia. Reliquæ partes hujusce Manualis expressæ sunt, aliæ quidem, puta decimum-sextum & decimum septimum caput, ex Sermone Appendicis Tomi quinti ducentesimo-nono; aliæ verò, capita videlicet octo sequentia, ex Bernardi Concionibus: postea ex Hugone Victorino quæ habentur à vigesimo-sexto capite usque ad trigesimum: postrema pars demum ex Anselmi Proslogio adscita est. Ceterùm veteres codices scripti, quos sanè multos consideravimus, haudquaquam cum Editis vel secum ipsi satis conveniunt. Nam alii plura continent, alii pauciora, plerique verò quædam ab Editis aliena inserunt, decerpta ex Augustino, sive ex Bernardo, aut Hugone Victorino, vel ex libris de Spiritu & Anima, & de diligendo Deo, atque ex Meditationibus Bernardi nomine vulgatis. Postrema tandem capita vix unus continet Regius codex, qui tamen vigesimum-sextum & vigesimum-septimum ferè totum prætermittit.*

MANUALE,

LIBER UNUS.

PRÆFAT. Ratio hujus operis. * Ex fine lib. de Spiritu.

QUONIAM in medio laqueorum positi sumus, facilè à cælesti desiderio frigescimus. Quapropter assiduo indigemus monimento, ut expergefacti ad Deum nostrum verum & summum bonum, cùm defluximus, recurramus. Idcirco non præsumtionis temeritate, sed magis Dei mei dilectione, huic Opusculo ad laudem ejus operam dedi, ut ex elegantioribus dictis sanctorum Patrum breve & manuale verbum de Deo meo mecum semper haberem, ex cujus lectionis igne, quoties tepesco, in ejus accendar amorem.]

Invocatio Dei.

NUNC adesto mihi Deus meus, quem quæro, quem diligo, quem corde & ore confiteor, & qua valeo virtute laudo atque adoro. Mens mea devota tibi, tuo amore succensa, tibi suspirans, tibi inhians, te solum videre desiderans, nihil habet dulce, * nisi de te loqui, de te audire, de te scribere, de te conferre, tuam gloriam frequenter sub corde revolvere, ut tua suavis memoria sit inter hos turbines aliqua repausatio mea. Te ergo invoco, desiderantissime, ad te clamo clamore magno in toto corde meo. * Et cùm te invoco, utique te in me ipsum invoco: quoniam omninò non essem, nisi tu esses in me: & nisi ego essem in te, non esses in me. In me es, quoniam in memoria mea manes: ex ea cognovi te, & in ea invenio te, cùm reminiscor tui, & delector in te de te, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia.

* V. l. Medit. c. 22.

* Ex lib. 1. Conf. Aug. c. 2.

CAPUT I. Dei perfectiones.

* Ex lib. de Speculo c. 4. &c.

Tu Domine cælum & terram imples, * omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, semper agens, semper quietus, colligens & non egens, quærens cùm nihil desit tibi, amans nec æstuans, zelans & securus es, pœnitet te & non doles, irasceris & tranquillus es, opera mutas, sed non mutas consilium, recipis quod invenis, & numquam amisisti; numquam inops, & gaudes lucris; numquam avarus, & usuras exigis; supererogas cui non debes, vel semper supererogatur tibi ut debeas, & quis habet quidquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. * Qui ubique es, & ubique totus; qui sentiri potes, & videri non potes; qui nusquam dees, & tamen ab iniquorum cogitationibus longè es: qui nec ibi dees ubi longè es; quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui ubique præsens es, & vix inveniri potes; quem stantem sequimur, & apprehendere non valemus. * Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcedis omnia, sustines omnia. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum. Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris, nec habes accessus & recessus. Qui habitas lucem inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, nec videre potest. In te manens quietus, ubique circumis totum: non enim scindi & dividi potes, quia verè unus es: nec in partem efficeris, sed totus totum tenes, & totum imples, totum illustras & possides. * Si totum mundum libri repleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quoniam vero indicibilis es, nullo modo scribi poteris nec concludi. Tu es fons lucis divinæ, & sol claritatis æternæ. Magnus es sine quantitate, & ideo immensus; bonus sine qualitate, & ideo verè & summè bonus; & nemo bonus, nisi tu solus,

* Ex Aug. Conf. lib. 1. c. 4.

* Ex lib. de Speculo c. 5.

* Ex c. 6.

1. Tim. 6. 16.

* Cap. 17.

* Ex c. 7. l. de Spec.

(* Ex c. 8.) * cujus voluntas opus est, cujus velle posse est, qui omnia quæ ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti. Qui omnem creaturam tuam absque indigentia aliqua possides, & sine labore gubernas, & absque tædio regis, & nihil est quod conturbet ordinem imperii tui, vel in summis, vel in imis. Qui in omnibus locis sine loco haberis, & omnia contines sine ambitu, & ubique præsens es sine situ & motu. Qui nec mali auctor es, quod facere non potes qui nihil non potes, nec umquam quidquam te fecisse pœnitet. Cujus bonitate facti sumus, & justitia pœnas luimus, & clementia liberamur. * Cujus omnipotentia omnia gubernat, regit & implet quæ creavit. (* Ex c. 12. ejusd. lib.) Nec ideo te implere omnia dicimus, ut te contineant; sed ipsa potiùs à te continentur. * Nec particulatim imples omnia, nec ullatenus ita putandum est, ut unaquæque res pro magnitudine suæ portionis capiat te, id est, maxima majus, minima minus: cùm sis potiùs ipse in omnibus, & omnia in te. (* Ex c. 12.) Cujus omnipotentia omnia concludit, nec evadendi potentiam tuam quis aditum invenire poterit. Qui enim te non habet placatum, nequaquam evadet iratum.]

CAP. III. (* Hic incipit exordium in MS. Met. Orat. inscriptæ Desiderium Dei. * Hæc non sunt dicta Orationis. * Aug. l. 13. Conf. c. 8. Ecus effectus.)

* Te igitur, clementissime Deus invoco in animam meam, quam præparas ad capiendum te, ex desiderio quod inspiras ei. Intra, rogo, in eam, & coapta eam tibi, ut possideas illam quam fecisti & refecisti: ut habeam te velut signaculum super cor meum. Quæso, piissime, invocantem te ne deseras, qui priùs quàm te invocarem, me vocasti, & quæsisti; [* ut ego servus tuus te quærerem, quærendo invenirem, & inventum amarem. Quæsivi, & inveni te Domine, & amare desidero. Auge desiderium meum, & da quod petor: quoniam si cuncta quæ fecisti mihi dederis, non sufficit servo tuo, nisi te ipsum dederis. * Da ergo te ipsum mihi Deus meus, redde te mihi. En amo te: & si parum est, amem validiùs. Tuo ergo amore teneor, tuo desiderio flagro, tua dulci memoria delector. Ecce dum tibi mens mea suspirat, & tuam ineffabilem pietatem meditatur, ipsa carnis sarcina minùs gravat, cogitationum tumultus cessat, pondus mortalitatis & miseriarum more solito non hebetat, silent cuncta, tranquilla sunt omnia, cor ardet, animus gaudet, memoria viget, intellectus lucet, & totus spiritus ex desiderio visionis tuæ accensus, invisibilium amore rapi se videt.] * Assumat spiritus meus pennas ut aquilæ, volet & non deficiat, volet & perveniat usque ad decorem domûs tuæ & thronum gloriæ tuæ: (* Ita & lib. Medit. c. 37.) ut ibi super mensam refectionis civium supernorum pascatur de occultis tuis, in loco pascuæ juxta fluenta plenissima. Tu esto exsultatio nostra, qui es spes nostra, salus atque redemtio: tu esto nostrum gaudium, qui es futurus præmium. Te semper quærat anima mea, & tu præsta ut quærendo non deficiat.

CAP. IV. De miseria animæ quæ Christum non amat. (* Hæc absunt à dicta Orat. sunt ferè ex Bern. Serm. 20. in Cant. n. 1.)

VÆ miseræ animæ quæ Christum non quærit nec amat; arida manet & misera. [* Perdit quod vivit, qui te Deum non diligit. Qui curat vivere non propter te Domine, nihil est, & pro nihilo est. Qui tibi vivere recusat, mortuus est: qui tibi non sapit, desipit. Misericordissime, tibi me commendo, reddo & concedo per quem sum, vivo & sapio. In te confido, spero, & totam spem meam pono, per quem resurgam, vivam & requiescam. Te cupio, diligo & adoro, cum quo manebo, regnabo & beatus ero.] Anima quæ te non quærit, nec diligit; mundum diligit, peccatis servit, & vitiis subjecta est: numquam quieta, numquam secura est. Famuletur tibi semper mens mea, piissime: suspiret tibi semper peregrinatio mea, ardeat in amore tuo cor meum, requiescat in te Deus meus anima mea, contempletur te in mentis excessu, cantet laudes tuas in jubilatione, & hæc sit in hoc exilio meo consolatio mea. * Confugiat mens mea sub umbra alarum tuarum ab æstibus cogitationum sæculi hujus. (* V. lib. Med. c. 37.) Repausetur in te cor meum, cor mare magnum tumens fluctibus. O dives, omnium bonorum & dapum supernæ satietatis opulentissime largitor Deus, da lasso cibum, collige dispersum, libera captivum, & redintegra scissum. En stat ad ostium & pulsat: obsecro per viscera misericordiæ tuæ, quibus visitasti nos oriens ex alto, jube pulsanti misero aperiri: ut liberis gressibus ingrediatur ad te, & requiescat in te, & reficiatur de te pane cælesti. Tu enim es panis & fons vitæ, tu lumen claritatis æternæ, tu omnia ex quibus vivunt recti qui diligunt te.

CAP. V. Oratio inhiantis in se Deum. (a In Or. MS. Met. hic ad. manens hæc in nomine sumque, & mox est inhærentem, omisso verbo hæc. * Aug. l. 1. Conf. c. 5. Psal. 18. 14. * V. l. Medit. c. 35.)

DEUS lumen cordium te videntium, & vita animarum te amantium, & virtus cogitationum te quærentium, fac ut sancto amori tuo inhæream. Veni, rogo, in cor meum, & ab ubertate voluptatis tuæ inebria illud: ut obliviscar ista temporalia. Pudet ac piget me talia pati, qualia mundus iste agit. Triste est mihi quod video, grave est omne quod de transitoriis audio. Adjuva me Domine Deus meus, & da lætitiam in corde meo: veni ad me ut videam te. Sed * angusta est mihi domus animæ meæ, quò venias ad eam, & dilatetur a te: ruinosa est, refice eam. Habet plurima quæ offendant oculos tuos, fateor & scio: sed quis mundabit eam? aut cui alteri præter te clamabo? *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo.* * Fac me dulcis Christe, bone Jesu, fac me, rogo, amore & desiderio tuo deponere onus carnalium desideriorum, & terrenarum concupiscentiarum. Dominetur carni anima, animæ ratio, rationi gratia tua: & tuæ me interiùs & exteriùs subde voluntati. Tribue mihi ut laudet te cor meum, & lingua mea, & omnia ossa mea. Dilata mentem meam, & attolle intuitum cordis mei, ut vel rapida cogitatione spiritus meus attingat te æternam sapientiam super omnia manentem. Dissolve me, oro, à vinculis quibus constrictus teneor, ut relinquens omnia ista, tibi festinem, tibi soli inhæream, tibi soli intendam.

CAP. VI. Quàm felices sancti hinc migrantes. (* V. lib. de Spir. c. 30. & Medit. c. 23. 35. 9.)

* FELIX anima, quæ terreno resoluta carcere, liberà cælum petit, quæ te dulcissimum Dominum facie ad faciem cernit, quæ nullo metu mortis afficitur, sed de incorruptione perpetuæ gloriæ lætatur. Tranquilla est & secura, non timet hostem neque mortem. Habet jam te pium Dominum, quem diu quæsivit, semperque amavit: hymnidicis sociata choris, melliflua perpetuæ festivitatis carmina ad laudem gloriæ tuæ, rex Christe bone Jesu, in æternum concinit. Inebriatur enim ab ubertate domûs tuæ, & torrente voluptatis tuæ potas eam. Felix societas supernorum civium, & gloriosa sollemnitas omnium ad te redeuntium, ab hujus nostræ peregrinationis tristi labore ad amœnitatem pulcritudinis, ad formositatem totius splendoris, atque dignitatem totius elegantiæ, ubi te jugiter Domine tui cives cernunt. Nihil omnino quod conturbet mentem, ibi dem auribus audire datur. Quæ cantica, quæ organa, quæ cantilenæ, quæ melodiæ ibi sine fine decantantur? Sonant ibi semper mellifica hymnorum organa, suavissima Angelorum melodia, cantica canticorum mira, quæ ad laudem & gloriam tuam à supernis civibus in perpetuum decantantur. Amaritudo & omnis fellis asperitas in regione tua locum non habent. Non enim est ibi malus neque malitia, non est adversarius & impugnans, nec est ulla peccati illecebra, nulla est ibi indigentia, dedecus nullum, rixa nulla, nullum improperium, causatio nulla, nullus timor, nulla inquietudo, nulla pœna, nulla dubietas, nulla violentia, nulla discordia: sed est ibi pax summa, caritas plena, jubilatio & laus Dei æterna, secura sine fine requies, & gaudium semper in Spiritu-sancto. * O quàm fortunatus ero, si audivero jocundissima civium tuorum cantilenas, carmina mellifiua, laudes summæ Trinitati debito honore promentia! (a V. l. Medit. c. 25.) Sed & nimiùm felix, si ego ipse meruero cantare canticum Domino Jesu Christo de dulcibus canticis Sion.

CAP. VII. Vitæ æternæ bona.

O VITA vitalis, vita sempiterna, & sempiternè beata, ubi gaudium sine mærore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate. Ubi omnia bona in caritate perfecta, ubi species & visio facie ad faciem, ubi plena scientia in omnibus & per omnia, ubi summa Dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, ubi præsens majestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur. Vident semper, & videre desiderant; sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur. Ubi verus sol justitiæ, mira suæ pulcritudinis visione omnes reficit, & ita universos cælestis patriæ cives illuminat, ut luceant ipsi, * lumen videlicet illuminatum per Deum lumen illuminans ultra omnem solis nostri splendorem, atque cunctarum stellarum claritatem, (* V. l. Medit. c. 37.) immortali adhærentes deitati; ac per hoc immortales & incorruptibiles facti, juxta promissionem Domini Salvatoris, *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum; ut videant claritatem meam, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis unum sint.* (Joh. 17.)

CAP. VIII.

REGNUM cælorum, regnum felicissimum, regnum carens morte, & vacans fine, cui nulla tempora succedunt per ævum: ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, ubi victor miles donis ineffabilibus cumulatur.

Nobile perpetuâ caput amplectente coronâ.

Utinam remissa peccatorum mole, me ultimum servorum Christi juberet divina pietas hanc carnis sarcinam deponere, ut in suæ civitatis gaudia æterna repausaturus transirem, * sanctissimis supernorum civium choris interessem, cum beatissimis spiritibus gloriæ Conditoris assisterem, præsentem Dei vultum cernerem, nullo mortis metu tangerer, de perpetuæ immortalitatis incorruptione securus gauderem, & scienti omnia conjunctus omnem ignorantiæ cæcitatem amitterem, terrena cuncta parvipenderem, convallem lacrymarum istam intueri vel reminisci ulteriùs non dignarer; * ubi vita laboriosa, vita corruptibilis, vita omni amaritudine plena, vita domina malorum, b ancilla interitorum, quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aëra morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mæror deprimit; [* ubi diabolus insidiatur, mundus adulatur, caro delectatur, anima excæcatur, totus homo conturbatur]. & his tot & tantis malis mors furibunda succedit, vanisque gaudiis ita finem imponit; ut cùm esse desierint, nec fuisse putentur. (* Allusio ad Hom. Greg. 37. in Evang. * V. lib. Medit. c. 21. Vitæ præsentis miseriæ. b MS. Met. regna superborum, quam humores tumidant. * Hæc in dicta Orat. non occurrunt.)

CAP. IX. In ea solamen ex Deo non deest. (c MS. Met. hic addit vitam illam, paulò antè illam.)

SED quas laudes quasve gratiarum actiones tibi referre valeamus Deus noster, qui nos etiam inter has tantas mortalitatis nostræ ærumnas non desinis consolari mira visitatione gratiæ tuæ? Ecce me miserum multis mæroribus plenum, dum vitæ meæ timeo, dum peccata mea considero, dum judicium tuum formido, dum mortis horam cogito, dum supplicia tartari horreo, dum opera mea qua districtione à te pensentur ignoro, dum quo fine illa clausurus sim c penitus nescio, dumque hæc & alia multa mecum sub corde retracto, consolaturus ades solita pietate Domine Deus, & inter has querelas, nimiosque ploratus ac profunda cordis suspiria, assumis mæstam & anxiam mentem super alta juga montium ad areolas usque aromatum, & collocas me in loco pascuæ secus rivulos dulcium aquarum, ubi præparas in conspectu meo mensam multiplicis apparatus, quæ fatigatum spiritum repauset, & cor triste lætificet: quibus tandem refocillatus deliciis, multarum miseriarum mearum oblitus, elevatus super altitudinem terræ in te vere pace quiesco. d (d Hic desinit apud Anselmum Medit. 14.)

CAP. X. Postulatio amoris Dei. (* V. l. Medit. c. 35.)

AMO te Deus meus, amo, & magis atque magis amare te volo. Da mihi Domine Jesu speciose præ filiis hominum, ut desiderem te, ut amem te, quantum volo, quantum debeo. Immensus es, & sine mensura debes amari, præsertim à nobis quos sic amasti, sic salvasti, pro quibus tanta ac talia fecisti. * O amor, qui semper ardes & numquam exstingueris, dulcis Christe, bone Jesu, caritas Deus meus, accende me totum igne tuo, amore tuo, dulcedine tua, dilectione tua, desiderio tuo, caritate tua, jocunditate & exsultatione tua, pietate & suavitate tua, voluptate & concupiscentia tua, quæ sancta est & bona, quæ casta est & munda: ut totus dulcedine amoris tui plenus, totus flammâ tuæ caritatis vaporatus, diligam te Dominum meum dulcissimum & pulcherrimum ex toto corde meo, ex tota anima mea, ex totis viribus meis, & ex omni intentione mea, cum multa cordis contritione & lacrymarum fonte, cum multa reverentia & tremore, habens te in corde, & in me, &

præ oculis meis semper, & ubique: ita ut nullus in me adulterinis amoribus pateat locus.

CAP. XI. Petit gratiam lacrymarum & opus divinum.

PULCHERRIME Jesu Christe, rogo te per illam sacratissimam effusionem pretiosi sanguinis tui quo redempti sumus, da mihi cordis contritionem & lacrymarum fontem, præcipuè dum preces & orationes tibi offero, dum tuæ laudis tibi psalmodiam decanto, dum mysterium nostræ redemtionis, manifestum misericordiæ tuæ indicium recolo vel profero, dum sacris altaribus licet indignus assisto, cupiens offerre illud mirabile & cæleste sacrificium omni reverentia & devotione dignum, quod tu Domine Deus meus, sacerdos immaculate, instituisti, & offerri præcepisti in commemorationem tuæ caritatis, mortis scilicet & passionis, pro salute nostra, pro quotidiana nostræ fragilitatis reparatione. Confirmetur mens mea inter tanta mysteria dulcedine præsentiæ tuæ, sentiat te sibi adesse, & lætetur coram te. Ignis qui semper luces, amor qui semper ardes, dulcis Christe, bone Jesu, lumen æternum & indeficiens, panis vitæ qui nos reficis, & in te non deficis; quotidie comederis, & semper integer manes: resplende mihi, accende me, illumina & * sanctifica vas tuum, de malitia evacua, imple de gratia, & plenum conserva: ut ad salutem animæ meæ manducem cibum carnis tuæ, quatenus manducando te, vivam de te, vadam per te, perveniam ad te, & repausem in te. * O dulcedo amoris & amor dulcedinis, comedat te venter meus, & nectare tui amoris repleantur viscera mea, ut eructet mens mea verbum bonum. Caritas Deus meus, qui mel dulce, lac niveum, cibus es grandium, fac me crescere in te, ut sano palato possim manducare à te.

Luc. 22. 19.

Inter sacra præsertim mysteria.

* V. l. Medit. c. 35.

* CAP. XII.

Cogitatum omnem in Christum intendere.

* V. lib. Medit. c. 37.

Tu es vita mea qua vivo, spes cui inhæreo, gloria quam adipisci desidero. * Tu mihi cor tene, mentem rege, intellectum dirige, amorem erige, animum suspende, & in superna fluenta nos sitientem te spiritus trahe. Taceat, quæso, tumultus carnis. Conticescant phantasiæ terrarum & aquarum, & aëris, & poli. Taceant somnia & imaginariæ revelationes, omnis lingua, omne signum, & quidquid transeundo fit. Sileat sibi & ipsa anima, & transeat se, non cogitando se, sed te Deus meus. quoniam tu es re vera [* tota spes & fiducia mea. Est enim in te Deo meo & Domino nostro Jesu Christo dulcissimo & benignissimo atque clementissimo uniuscujusque nostrûm & portio, & sanguis, & caro. Ubi ergo portio mea regnat, regnare me credo; ubi sanguis meus dominatur, dominari me confido; ubi caro mea glorificatur, gloriosum me esse cognosco. Quamvis peccator sim, de hac tamen communione gratiæ non diffido. Et si peccata mea prohibent, substantia mea requirit: & si delicta propria me excludunt, naturæ communio non repellit.

* Hactenus excerptum ex Orat. sardica. Jam ex lib. Medit. c. 15. 14. & 13.

In quo jam regnamus.

* CAP. XIII

* Non enim tam immitis est Dominus, ut obliviscatur hominis, & non meminerit ejus quem ipse gestat; ut non diligat carnem suam, membra sua, & viscera sua. * Desperare utique potuissem propter nimia peccata mea & vitia, culpas & infinitas negligentias meas, quas egi & quotidie indesinenter ago corde, ore & opere, & omnibus modis quibus humana fragilitas peccare potest: nisi Verbum tuum Deus meus caro fieret & habitaret in nobis. Sed desperare jam non audeo, quoniam ille tibi subditus usque ad mortem, mortem autem crucis, tulit chirographum peccatorum nostrorum, & affigens illud cruci, peccatum crucifixit & mortem. In ipso autem securus respiro, qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. In ipso confisus ad te pervenire desidero, in quo jam resurreximus & reviximus, jam in cælum conscendimus, & in cælestibus consedemus.] Tibi laus, tibi gloria, tibi honor & gratiarum actio.

* Ita in Append. Bern. l. de conscientia c. 20. V. Aug. l. 10. Confess. c. 43.

Phil. 2. 8.

Coloss. 2. 14.

Rom. 8. 34.

CAP. XIV. Quanta inde delectatio.

PIISSIME Domine, qui sic nos amasti, salvasti, justificasti & sublimasti; piissime Domine quàm dulcis est memoria tua! Quanto magis in te meditor, tanto es mihi dulcior & amabilior, Idcirco * delectat me valde bona tua pura mentis intuitu, & dulcissimo pii amoris affectu, in loco peregrinationis meæ, juxta modulum meum, interim quamdiu his fragilibus subsisto membris, considerare. Tuæ enim caritatis jaculo vulneratus sum, tuo vehementer desiderio flagro, ad te pervenire cupio, te videre desidero. Idcirco super custodiam meam stabo, & vigilantibus oculis psallam spiritu, psallam & mente, & totis viribus meis te factorem & refectorem meum collaudabo, polum penetrabo mente, & desiderio tecum ero. * ut in præsenti quidem miseria sola corpore tenear, tecum autem cogitatione & aviditate atque omni desiderio sim semper; quatenus ibi sit cor meum, ubi tu es thesaurus meus desiderabilis, incomparabilis, multumque amabilis. Sed ecce Deus meus piissime ac misericordissime, dum tuæ immensæ bonitatis & pietatis gloriam considerare volo, cor meum non sufficit: excedit enim omnem sensum humanæ mentis tuum decus, tua pulcritudo, tua virtus, tua gloria, tua magnificentia, tua majestas, & tua caritas. Sicut inæstimabilis est tuæ gloriæ splendor, ita ineffabilis est æternæ tuæ caritatis benignitas, qua illos quos de nihilo creasti, adoptas in filios, & tibi conjungis.

* V. lib. Medit. c. 22.

* Exod. l. 4. 37.

CAP. XV.

O ANIMA mea [* si quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam longo tempore tolerare, ut Christum in gloria sua videre possemus, & Sanctis ejus sociari; nonne dignum esset pati omne quod triste est, ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur?] * Insidientur ergo dæmones, parent suas tentationes, frangant corpus jejunia, premant vestimenta, labores graventur, vigiliæ exsiccent, clamet in me iste, inquietet me ille, frigus incurvet, conscientia murmuret, calor urat, caput doleat, pectus ardeat, inflentur stomachus, pallescat vultus, infirmer totus, deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus: ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, & adscendam ad populum accinctum nostrum. [* Quæ enim erit justorum gloria, quàm grandis Sanctorum lætitia, cùm unaquæque facies fulgebit ut sol: cùm ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno Patris sui cœperit recensere, & meritis atque operibus singulorum promissa præmia restituere, pro terrenis cælestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna?] Re vere cumulus felicitatis erit, cùm Dominus adducet lectos suos in visione paternæ gloriæ, & faciet in cælestibus considere, ut sit omnia in omnibus. * O felix jocunditas, & jocunda felicitas, Sancta videre, cum Sanctis esse, & esse sanctum; Deum videre, & Deum habere in æternum & ultra! Hæc sedula mente cogitemus, hæc toto cordis desiderio desideremus, ut ad eam citò pervenire valeamus. Si quæras, quomodo istud potest fieri, vel quibus modis, quibus meritis, quibusve auxiliis: audi, [* res ista posita est in potestate facientis, quoniam regnum cælorum vim patitur. Regnum cælorum, ô homo, non aliud quærit pretium nisi te ipsum, tanti valet quantum es, te da, & habebis illud. Quid turbaris de pretio? Christus semetipsum tradidit, ut adquireret te regnum Deo Patri. Ita te temetipsum da, ut sis regnum ejus, ac non regnet peccatum in tuo mortali corpore, sed spiritus in adquisitione vitæ.]

* Ex Serm. in App. Tom. 5. 309. n. 3.

a Al. indesinenter urgeant.

Nil asperum ob gloriam cæli comparandam.

Psal. 30. 11.

Haber. 3. 16.

* Ita Serm. max. orat. n. 4. post Cyprian. l. de opere & eleemos.

* CAP. XVI. Pretium ejus.

* Ex eodem loco. Matth. 11. 12.

O ANIMA mea, [* revertamur ad civitatem cælestem, in qua scripti sumus & cives decreti. Sicut ergo cives sanctorum, & domestici Dei, & sicut heredes Dei, coheredes autem Christi, consideremus inclytam nostræ urbis felicitatem, in quantum considerare possibile est.] Dicamus ergo cum Propheta, O quam gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei! Sicut lætantium omnium habitatio est in te. Fundaris enim exsultatione universæ terræ, non est in te senectus nec senectutis miseria, non est in te mancus, nec claudus, nec gibbosus, nec deformis: dum omnes occurrunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. [* Quid hac vita beatius, ubi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas; nemo læditur, nemo irascitur, nemo invidet; cupiditas nulla exardescit, nullum cibi desiderium, nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio? Nullus ibi diaboli metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul, mors neque corporis neque animæ, sed immortalitatis munere jocunda vita. Nulla erit tunc usquam discordia; sed cuncta consona, * cuncta convenientia: quia omnium Sanctorum una erit concordia; pax cuncta & lætitia continet, tranquilla sunt omnia & quieta.] Jugis splendor, non iste qui nunc est, sed tanto clarior quanto felicior: quia civitas illa, ut legitur, non egebit lumine solis, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna ejus est Agnus: ubi Sancti fulgebunt ut stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisve asperitas ulla: sed talis erit rerum temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominum adscendit, nisi illorum qui ea perfrui digni inveniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verùm super hæc omnia est, consociari choris Angelorum & Archangelorum, atque omnium cælestium Virtutum;] intueri Patriarchas & Prophetas, videre Apostolos & omnes Sanctos, videre etiam parentes nostros. Gloriosa sunt hæc: sed multo gloriosius est * præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre. Superexcellens autem gloria erit cùm Deum videbimus in seipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere b finis non est.

CAP. XVII. Paradisi felicitas.

a Ex eod. Ser. n. 2.

Psal. 86. 3. & 7.

Eph. 4. 13.

* Verba Serm. prædict. n. 3.

Apoc. 21. 23.

Dan. 12. 3.

Sap. 3. 7.

1. Cor. 2. 9.

Isa. 64. 4.

a Ex Greg. hom. 37. in Ev.

b Al. est sine fine vel non erit finis.

ANIMA insignis Dei imagine, illustris similitudine, * habet in sese ex Deo, quo admoneatur semper aut stare cum eo, aut redire, si mota suis affectibus, immo defectibus fuerit. Et non solùm habet * unde respirare queat in spem veniæ & in spem misericordiæ, sed etiam unde audeat adspirare ad nuptias Verbi, & cum Deo inire fœdus societatis, atque cum rege Angelorum ducere jugum suave amoris. Hæc omnia facit amor, * si anima exhibeat se similem Deo per voluntatem, cui similis est per naturam, diligens sicut dilecta est. * Solus enim est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuam rependere vicem. Amor ubi venerit, ceteros in se omnes traducit & captivat affectus. Amor per se sufficit, per se placet, & propter se. Ipse meritum, ipse præmium, ipse caussa, ipse fructus, ipse usus. Per amorem conjungimur Deo. Amor facit unum spiritum de duobus, amor facit idem velle & idem nolle. Amor facit priùs mores componere; postmodum * ea quæ adsunt tamquam non adsint considerare: tertio verò loco mundi cordis acie superna & interna conspicere. Per amorem primùm in sæculo bene geruntur honesta, postmodum etiam c honesta sæculi despiciuntur, ad extremum etiam Dei intima conspiciuntur.

CAP. XVIII.

* Bernardus in Cant. Ser. 83. n. 2.

* Num. 8.

* Num. 3.

* Num. 4.

Amoris sufficientia.

Amoris gradus.

c MS. Reg. bis ad. pia terrena.

DEUS Pater caritas est, Deus Filius caritas est, Spiritus-sanctus amor Patris & Filii est. Et hæc caritas aliquid simile requirit in nobis, scilicet caritatem, qua velut quadam affinitate consanguinitatis ei sociemur & conjungamur. * Amor dignitatis nescius, reverentiam nescit. Qui amat, per se ipsum fiducialiter accedit ad Deum, familiariterque loquitur ei: nihil timens, nihil hæsitans. Perdit quod vivit, qui non diligit. Qui autem diligit, oculos suos semper habet ad Deum quem diligit, quem desiderat, in quo meditatur, in quo delectatur, in quo pascitur, in quo impinguatur. Ille talis & devotus, ita cantat, ita legit, & in omnibus operibus suis sic est providus & circumspectus, quasi Deus adsit præsens ante oculos ejus, sicut re vera adest: ita orat quasi sit assumtus & præsentatus ante faciem majestatis in excelso throno, ubi millia millium ministrant ei, & decies centena millia assistunt ei. * Animam quam visitat amor, expergefacit dormientem, movet & emollit eam, & vulnerat cor ejus, tenebrosa illuminat, clausa reserat, frigida inflammat, mentem asperam & irascibilem & impatientem mitigat, vitia fugat, carnales affectus comprimit, mores emendat, reformat & innovat spiritum, lubricæ ætatis motus actusque leves coercet. Hæc omnia facit amor cùm præsens est; * cùm verò abscesserit, ita incipit anima jacere languida, ac sic cacabus bulliens subtracto igne.

CAP. XIX. Amore Deo sociamur.

* Idem Serm. 64. & 83.

Amans qualiter se gerat.

Dan. 7. 10.

a Ser. 74. n. 6. Amor in eo quod efficiat.

* Ita ferè ibid. n. 7

CAP. XX. Amoris indicia.

MAGNA res est amor, * quo anima per semetipsam fiducialiter accedit ad Deum, Deo constanter inhæret, Deum familiariter percontatur, consulitque de omni re. Anima quæ amat Deum, nihil aliud potest cogitare, nihil loqui: cetera contemnit, omnia fastidit, quidquid meditatur, quidquid loquitur, amorem sapit, amorem redolet; ita amor Dei eam sibi vindicavit. * Qui vult habere notitiam Dei, amet. Frustra accedit ad legendum, ad meditandum, ad prædicandum, ad orandum, qui non amat. * Amor Dei amorem animæ parit, & eam intendere sibi facit. * Amat Deus,

* Bernardus in Cant. Ser. 83. n. 3.

* Ser. 79. n. 1.

* Ser. 69. n. 7.

* Ser. 83. n. 4.

ut ametur. Cùm amat, nihil aliud vult quàm amari: sciens amore esse beatos qui se amaverint. Anima amans * cunctis suis renuntiat affectionibus, & tota soli incumbit amori, ut possit respondere amori in redhibendo amore. Et cùm se tota effuderit in amorem, quantum est ad illud fontis perenne profluvium? Non pari ubertate concurrunt amor & amans, anima & Deus, creator & creatura: tamen si ex toto se diligit, nihil deest ubi totum est. * Non timeat anima quæ amat; pavent quæ non amat. * Anima amans fertur votis, trahitur desideriis, dissimulat merita, majestati oculos claudit, aperit voluptati, ponens se in salutari, & fiducialiter agens in eo. Amore anima * secedit & excedit à corporeis sensibus, ut sese non sentiat, quæ Deum sentit. Hoc fit cùm mens ineffabili Dei illecta dulcedine quodam modo sese sibi furatur, immo rapitur atque labitur à se ipsa, ut Deo fruatur ad jocunditatem. Nihil tam jocundum, nisi esset tam modicum. * Amor dat familiaritatem Dei, familiaritas ausum, ausus gustum, gustus famem. Anima quam tangit amor Dei, nihil aliud potest cogitare, nihil desiderare, sed frequenter suspirat dicens, *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.*

* Num. 6. — * Ser. 84. n. 6. — * Ser. 74. n. 4. — * Serm. 85. n. 13. — * Ser. 74. n. 3. — Psal. 41. 2.

CAP. XXI. Amor Christi.

Deus amore venit ad homines, venit in homines, factus est homo. Amore Deus invisibilis servis suis factus est similis: amore vulneratus est propter delicta nostra. * Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus, in vulneribus Salvatoris. Securus illic habito, * patent mihi viscera per vulnera: quidquid ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini mei: quoniam misericordiâ affluunt, nec desunt foramina per quæ effluant. Per foramina corporis patent mihi arcana cordis, patet magnum pietatis sacramentum, patent viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos Oriens ex alto. Vulnera Jesu Christi plena sunt misericordiâ, plena pietate, plena dulcedine & caritate. Foderunt manus ejus & pedes ejus, & latus ejus lanceâ perforaverunt. Per has rimas licet mihi gustare, quàm suavis est Dominus Deus meus: quoniam est vere suavis & mitis & multæ misericordiæ est omnibus eum invocantibus in veritate, omnibus inquirentibus, & maximè diligentibus. Copiosa redemtio data est nobis in vulneribus Salvatoris nostri, magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ, & perfectio virtutum. * Cùm me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Christi. * Cùm me premit caro mea, recordatione vulnerum Domini mei resurgo. Cùm diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordiæ Domini mei, & recedit à me. Si ardor libidinis moveat membra mea, recordatione vulnerum Filii Dei extinguitur. In omnibus adversitatibus non invenio tam efficax remedium, quàm vulnera Christi: in illis dormio securus, & requiesco intrepidus. Christus mortuus est pro nobis. Nihil tam est ad mortem, quod morte Christi non salvetur.

* Bernardi in Cant. Serm. 61. n. 3. — * n. 4. Passionis ac mortis Christi fructus.

* CAP. XXII. — * V. num. 1. Quàm utilis recordatio in tentationibus & adversis.

Tota spes mea est in morte Domini mei. Mors ejus meritum meum, refugium meum, salus, vita & resurrectio mea: * meritum meum, miseratio Domini. Non sum meriti inops, quamdiu ille miserationum oblitus non fuerit. Et si misericordiæ Domini multæ, multus ego sum in meritis. Quanto ille potentior est ad salvandum, tanto ego securior. * Peccavi peccatum grande, & multorum sum mihi conscius delictorum: nec sic despero, quoniam ubi abundaverunt delicta, superabundavit & gratia. Qui de venia peccatorum suorum desperat, negat Deum esse misericordem. Magnam injuriam Deo facit, qui de ejus misericordia diffidit: quantum in se est, negat Deum habere caritatem, veritatem & potestatem, * in quibus tota spes mea consistit, scilicet in caritate adoptionis, in veritate promissionis, & in potestate redditionis. Murmuret jam quantum voluerit insipiens cogitatio mea dicens, Quis enim es tu, & quanta est gloria illa, quibusve meritis illam obtinere speras? Et ego fiducialiter respondebo, Scio cui credidi, quia in caritate nimia adoptavit me in filium, quia verax est in promissione, potens in exhibitione, & licet ei facere quod vult: non possum terreri multitudine peccatorum, si mors Domini in mentem venerit, quoniam peccata mea illum vincere non possunt. * Clavi & lancea clamant mihi, quòd verè reconciliatus sum Christo, si eum amavero. Longinus aperuit mihi latus Christi lanceâ: & ego intravi, & ibi requiesco securus. Qui timet, amet: quoniam caritas mittit foras timorem. * Nullum tam potens est, tam efficax contra ardorem libidinis medicamentum, quàm mors Redemtoris mei. Extendit brachia sua in cruce, & expandit manus suas paratus in amplexus peccatorum. Inter brachia Salvatoris mei & vivere volo, & mori cupio. Ibi securus decantabo, *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.* Salvator noster caput inclinavit in morte, ut oscula daret suis dilectis. Totiens Deum osculamur, quotiens in ejus amore compungimur.

* Num. 5. — * CAP. XXIII. Et contra desperationem. — * Ex hoc lib. de dilig. Deo c. 14. ex Bernardo. — aal. redemtionis. — * Bern. in Cant. Ser. 61. n. 4. — Joh. 19. 34. — 1. Joh. 4. 18. — * V. n. 3. cit. loc. & Ser. 62. n. 7. — Psal. 29. 2.

CAP. XXIV. Excitatio animæ ad amorem Christi.

O anima mea insignita Dei imagine, redemta Christi sanguine, desponsata fide, dotata spiritu, ornata virtutibus, deputata cum Angelis, dilige illum à quo tantum dilecta es, intende illi, qui intendit tibi, quære quærentem te, ama amatorem tuum à quo tantum amaris, cujus amore prævenimur, qui est caussa amoris tui. Ipse est meritum, ipse præmium, ipse fructus, ipse usus, ipse finis. * Esto sollicita cum sollicito, cum vacante vacans, cum mundo munda, cum sancto sancta. Qualem te paraveris Deo, talis oportet ut appareat tibi. Deus suavis & mitis, & multæ misericordiæ, suaves, mites, dulces, humiles, & misericordes requirit. Ama illum qui eduxit te de lacu miseriæ, & de luto fæcis. * Elige illum amicum tuum præ omnibus amicis tuis: qui, cùm omnia subtracta fuerint, solus tibi fidem servabit. In die sepulturæ tuæ cùm omnes amici tui recedent à te, ille te non derelinquet: sed tuebitur à rugientibus præparatis ad escam, & conducet te per ignotam regionem, atque perducet ad plateas supernæ Sion, & ibi collocabit te cum Angelis ante faciem majestatis suæ, ubi audies illud angelicum melos, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth. Ibi est canticum lætitiæ, vox exsultationis & salutis, gratiarum actio, & vox laudis, atque halleluia in perpetuum. Ibi est cumulus felicitatis, supereminens gloria, superabundans lætitia & omnia bona. O anima mea suspira ardenter, desidera vehementer, ut possis pervenire in illam supernam civitatem, de qua tam gloriosa dicta sunt: in qua sicut lætantium omnium habitatio est. Amore potes adscendere, amanti nihil est difficile, nihil impossibile. Anima quæ amat, adscendit frequenter, & currit familiariter per plateas cælestis Jerusalem, visitando Patriarchas & Prophetas, salutando Apostolos, admirando exercitus Martyrum & Confessorum, chorosque Virginum speculando. * Cælum, terra, & omnia quæ in eis sunt, non cessant mihi dicere, ut amem Dominum Deum meum. b

* Juxta Bern. Ser. 69. in Cant. n. 7. — Psal. 85. 5. — Ex lib. de conscientia in Append. Bernardi c. 8. post Hug. Vict. l. 1. Miscell. tit. 52. — Psal. 86. 3. & 7. — * Aug. l. 10. Conf. c. 6.

Cor humanum in desiderio æternitatis non fixum, numquam stabile potest esse, sed omni volubilitate volubilius: de alio in aliud transit, quærens requiem ubi non est. In his autem caducis & transitoriis, in quibus ejus affectus captivi tenentur, veram requiem invenire non valet: quoniam * tantæ est dignitatis, ut nullum bonum præter summum bonum ei sufficere possit: tantæ est etiam libertatis, ut ad aliud invitum cogi non possit. Propterea unicuique propria voluntas est caussa suæ damnationis vel salvationis; & ideo nihil ditius bona voluntate Deo offertur. * Bona voluntas Deum ad nos deducit, & nos in eum dirigit. Per bonam voluntatem Deum diligimus, Deum eligimus, ad Deum currimus, ad Deum pervenimus, ac Deum possidemus. O bona voluntas, per quam ad Dei similitudinem reformamur, & ei similes efficimur! Ita amabilis est Deo bona voluntas, ut ipse in corde habitare non velit, in quo bona voluntas non fuerit. Bona voluntas illius summæ majestatis Trinitatem ad se inclinat. Sapientia namque ad cognitionem veritatis illam illuminat, caritas ad desiderium bonitatis inflammat, paternitas in ea custodit quod creavit, ne pereat. * Quid est cognitio veritatis? Primò cognoscere te ipsum, & quod esse debeas, ut esse studeas; quod autem corrigendum est, ut corrigas; deinde cognoscere & amare Creatorem tuum: hoc enim est totum hominis bonum.

b Hoc totum idem est apud Hugonem l. 4. de Anima, denuò summo dignus. — CAP. XXV. Animæ solum sufficit summum bonum. — * Hugo Vict. l. 1. Miscellan. tit. 7. Voluntatis bonæ valor. — * Idem de laude caritatis.

* CAP. XXVI. Veritas cognitio. Dei in hominem benef.

Vide ergo quàm ineffabilis est divinæ caritatis erga nos dilectio. De nihilo nos creavit, & quidquid habemus nobis donavit: sed quia plus dileximus datum quàm datorem, creaturam quàm Creatorem, cecidimus in laqueum diaboli, & facti sumus ejus servi. Deus verò misericordiâ motus, misit Filium suum quo redimeret servos, misit etiam Spiritum-sanctum, quo servos adoptaret in filios. Filium dedit in pretium redemtionis, Spiritum sanctum in privilegium amoris, se denique totum servat in hereditatem c adoptionis. Ita Deus, ut piissimus & misericordissimus amator hominum, præ desiderio vel amore hominis, non solùm sua, verùm etiam & seipsum impendit, ut hominem recuperaret, non tam sibi quam homini ipsi. Ut homines ex Deo nascerentur, primò ex ipsis natus est Deus. Quis est tam durus, quem non emolliat amor Dei sic hominem præveniens: tam, inquam, vehemens amor, quòd Deus propter hominem homo dignatus est fieri? Quis potest odire hominem, cujus naturam & similitudinem videt in humanitate Dei? Re vera qui odit illum, odit Deum & ita perdit quidquid facit. [* Deus namque propter hominem factus est homo, ut esset redemtor qui est & creator, & ut de suo redimeretur homo: & ut familiariùs diligeretur ab homine Deus, in similitudine hominis apparuit, & ut uterque sensus hominis in ipso beatificaretur, & reficeretur oculus cordis in ejus divinitate, & oculus corporis in ejus humanitate: ut sive ingrediens sive egrediens in ipso pascua inveniret natura humana condita ab ipso.]

c Leg. ut l. de Spiritu & an. c. 54. adoptionis. — Incarnationis caussa. — * Hugo Vict. l. 1. Miscellan. tit. 87.

CAP. XXVII. Spiritus-sancti effectu. — * Idem Hugo ibid. tit. 103.

[* Salvator namque noster natus est nobis, crucifixus & mortuus est pro nobis: ut morte sua mortem nostram destrueret. Et quia botrus carnis portatus fuerat ad torcular crucis, & expressione facta fluere cœperat mustum divinitatis, missus est Spiritus sanctus, qui vasa cordium præpararent, & vinum novum in utres novos poneretur: primum ut corda mundarentur, ne infusum pollueretur; & postea ligarentur, ne effusum amitteretur; mundarentur à gaudio iniquitatis, ligarentur contra gaudium vanitatis. Non enim quod bonum est venire potuit, nisi priùs recederet quod malum est. Gaudium iniquitatis polluit, & gaudium vanitatis effundit. Gaudium iniquitatis reddit vas sordidum, & gaudium vanitatis facit rimosum. Gaudium iniquitatis est, cùm peccatum diligitur & gaudium vanitatis est, cùm transitoria amantur. Ejice ergo quod malum est, ut quod bonum est percipere possis. Effunde amaritudinem, ut dulcedine impleri possis. Spiritus sanctus gaudium est & amor. Ejice spiritum diaboli & spiritum mundi hujus, ut accipias Spiritum Dei. Spiritus diaboli operatur gaudium iniquitatis, & spiritus mundi gaudium vanitatis. Et hæc gaudia mala sunt: quoniam aliud habet culpam, aliud occasionem culpæ. Veniet autem Spiritus Dei, cùm ejecti fuerint spiritus mali: & intrabit tabernaculum cordis, & operabitur gaudium bonum & amorem bonum, quo expellitur amor mundi, & amor peccati. Amor mundi allicit & decipit, amor peccati polluit & ad mortem conducit.] Amor Dei mentem illuminat, conscientiam mundat, animam lætificat, & Deum demonstrat.

Gaudium iniquitatis, vanitatis & Spiritus-sancti.

[* In quo amor Dei est, semper cogitat quando ad Deum perveniat, quando mundum derelinquat, quando causis corruptionem evadat, d quando veram pacem inveniat. Semper habet cor sursum, & desiderium in superna elevatum. Quando sedet, quando ambulat, quando requiescit, vel quando aliquid agit, cor à Deo non recedit. omnes ad amorem Dei exhortatur, omnibus amorem Dei commendat, & quàm dulcis sit Dei amor, & quàm malus & quàm amarus sit amor sæculi, corde, ore, & opere demonstrat. Deridet hujus sæculi gloriam, arguit sollicitudinem. & quam stultum sit in his quæ transeunt fiduciam habere, ostendit. Miratur cæcitatem hominum qui hæc diligunt: miratur etiam quomodo universa hæc transitoria & caduca omnes non derelinquunt. Omnibus existimat dulce quod sibi sapit, omnibus placere quod diligit, omnibus manifestum quod cognoscit.] Frequenter * Deum suum contemplatur, & in ejus contemplatione suaviter reficitur: tanto felicius, quanto frequentiùs. Dulcis est enim semper ad considerandum, ad amandum & laudandum semper suavis.

CAP. XXVIII. Amantis Deum diligentis. — * Hugo Vict. de laude caritatis. — d al. et, & mox cor suum. — * Idem l. 1. Miscellan. tit. 120.

Re vera hæc est cordis vera requies, cùm totum in amorem Dei per desiderium figitur, nec quidquam aliud appetit; sed in eo quod tenet, felici quadam dulcedine delectatur, delectando jocundatur. Si verò vana aliqua cogitatione, vel rerum occupatione inde aliquantulùm abstractum fuerit, summa cum festinatione illuc redire festinat, nullum reputans alibi quàm ibi moram facere. Nam sicut nullum est momentum, quo homo non fruatur vel utatur Dei pietate vel misericordia: sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. Idcirco non brevi crimine tenetur adstrictus quisquis in oratione cum Deo loquitur, & subitò abstrahitur ab ejus conspectu, quasi ab oculis non videntis nec audientis. Hoc autem fit, quando cogitationes suas malas & importunas sequitur, & aliquam vilissimam creaturam, ad quam mentis intuitus facilè distrahitur, ei præfert: illam videlicet in cogitatione sæpius revolvendo vel cogitando, quàm Deum quem assiduè deberet excolere, creatorem adorare, salvatorem exspectare, vel timere judicem. Quidquid igitur adspectum ab eo retrahit, omnino fugiendum est & exsecrandum.

Quisquis amas mundum, tibi prospice quò sit eundum.
Hæc via qua vadis, via pessima plenaque cladis.

Fuge igitur ô homo paululùm occupationes tuas, & absconde te modicùm à tumultuosis cogitationibus tuis. Abjice nunc onerosas curas, & postpone laboriosas distensiones tuas: vaca aliquantulùm Deo, & aliquantulùm requiesce in eo. Intra in cubiculum mentis tuæ, exclude omnia præter Deum, & quæ valent ad quærendum eum. Clauso ostio quære eum, & da cor tuum totum Deo, & dic, Quæro vultum tuum, vultum tuum Domine requiro. Eia nunc ergo tu Domine Deus meus doce cor meum, ubi & quomodo te quærat, ubi & quomodo te inveniat. Domine si hìc non es, ubi te quæram absentem? Si autem ubique es, cur te non video præsentem? Sed certè habitas lucem inaccessibilem. Sed quomodo accedam ad lucem inaccessibilem? aut quis me deducet & inducet in illam, ut videam te in illa? Deinde quibus signis, qua facie te quæram? Numquam te vidi Domine Deus meus, numquam novi faciem tuam. Quid faciet altissime Domine, quid faciet iste longinquus exsul tuus? quid faciet servus tuus anxius amore tui, & longè projectus à facie tua? Anhelat videre te, & nimis illi abest facies tua. Accedere ad te desiderat, & inaccessibilis est habitatio tua. Invenire te cupit, & nescit locum tuum. Quærere te affectat, & ignorat vultum tuum. Domine, Deus meus es tu & Dominus meus, & numquam vidi te. Tu me fecisti, & refecisti, & omnia bona mea mihi contulisti; & nondum vidi te, neque novi. Denique ad te videndum factus sum, & nondum feci propter quod factus sum. O misera sors hominis, cùm hoc perdidit ad quod factus est! O durus & dirus casus ille! Heu quid perdidit, & quid invenit? Quid abscessit, & quid remansit? Perdidit beatitudinem ad quam factus est, & invenit miseriam ad quam factus non est. Abscessit sine quo nihil felix est, & remansit quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc homo panem Angelorum, quem nunc esurit: manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciebat.

Et ô tu Domine usque quò? Usque quò Domine oblivisceris nos? Usque quò avertis faciem tuam à nobis? Quando respicies & exaudies nos? Quando illuminabis oculos nostros, & ostendes nobis faciem tuam? Quando restitues te nobis? Respice Domine, exaudi, illumina nos, & ostende nobis te ipsum: restitue te nobis, ut bene sit nobis, sine quo tam malè est nobis. Miserare labores & conatus nostros ad te, qui nihil valemus sine te. Invitas nos, adjuva nos. Obsecro Domine ne desperem suspirando, sed suspirem sperando. Obsecro Domine, amaricatum est cor meum sua desolatione, indulca illud tua consolatione. Obsecro Domine, esuriens cœpi quærere te, ne deserar jejunus à te: famelicus accessi, ne recedam impastus. Pauper veni ad divitem, miser ad misericordem; ne recedam vacuus & contemptus. Domine incurvatus sum, & non possum nisi deorsum adspicere: erige me, ut possim sursum intendere. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, obvolverunt, & sicut onus grave gravarunt me. Evolve me, & exonera me, ne urgeat puteus earum os suum super me. Liceat mihi suspicere lucem tuam, vel de longè, vel de profundo. Doce me quærere te, & ostende te quærenti: quia nec quærere te possum nisi tu doceas, nec invenire nisi te ostendas. Quæram te desiderando, desiderem quærendo; inveniam amando, amem inveniendo. Fateor Domine, & gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam: ut tui memor sim, te cogitem, te amem. Sed sic est abolita attritione vitiorum, sic est obfuscata fumo peccatorum: ut non possit facere ad quod facta est, nisi tu renoves & reformes eam. Non tento Domine penetrare altitudinem tuam, quia nullatenus comparo illi intellectum meum. Desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit & diligit cor meum: neque enim quæro intelligere ut credam, sed credo ut intelligam. Ergo Domine qui das fidei intellectum, da mihi ut quantum scis expedire, intelligam, quia es sicut credimus, & hoc es quod credimus.

Et quidem credimus te esse aliquid quo nihil majus aut melius cogitari possit. Quid ergo es Domine Deus? Quo majus meliusque nihil valet cogitari. Sed hoc quid est, nisi quod summum omnium, solum existens per se ipsum, omnia alia fecit de nihilo? Quidquid hoc non est, minus est quàm nihil majus possit cogitari: sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergo bonum deesset summo bono, per quod est omne bonum? Tu es itaque justus, verax, beatus, & quidquid melius est esse quàm non esse. Verùm malis quomodo parcis, si es totus justus & summè justus? An quia bonitas tua est incomprehensibilis, & latet in luce inaccessibili, quam inhabitas? Verè in altissimo & secretissimo bonitatis tuæ profundo latet fons, unde manat fluvius misericordiæ tuæ. Nam cùm totus & summè justus sis, tamen idcirco malis etiam benignus es, quia totus & summè bonus es. Minùs namque bonus esses, si nulli malo esses benignus. Melior est enim qui & bonis simul & malis bonus est, quàm qui bonis tantùm bonus est. Et melior est qui malis & parcendo & puniendo bonus est, quàm qui puniendo tantùm. Ideo ergo misericors es, quia totus & summè bonus es. O immensa bonitas, quæ sic omnem intellectum excedis, veniat super me misericordia illa, quæ de tanta opulentia procedit: influat in me, quæ profluit de te. Parce per clementiam, ne ulciscaris per justitiam.

Excita te nunc anima mea, & erige totum intellectum tuum: & cogita quantùm potes, quale & quantum sit illud bonum quod Deus est. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentè quàm delectabile sit illud bonum, quod continet jocunditatem omnium: & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt à creatura Creator. Si enim est bona vita creata; quàm bona est Vita creatrix? Si jocunda est salus facta; quàm jocunda est Salus, quæ fecit omnem salutem? Si amabilis est sapientia cognitione rerum conditarum; quàm amabilis est Sapientia, quæ omnia fecit & condidit ex nihilo? Denique si multæ & magnæ sunt delectationes in rebus delectabilibus; qualis & quanta est delectatio in eo, qui ipsa delectabilia fecit? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, quid illi non erit? Certè quidquid volueric illi erit, & quidquid noluerit non erit. Ibi quippe illi erunt bona animæ & corporis, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit.

Cur ergo per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ & corporis tui? Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; & sufficiet. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; & satis est. Quid enim amas caro mea? quid desideras anima mea? Ibi est, ibi est quidquid amatis, quidquid desideratis. Si delectat pulcritudo; *Fulgebunt justi sicut sol.* Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit; *Erunt similes Angelis Dei:* quia *seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*, potestate utique, non natura. Si longa aut salubris vita; ibi erit sana æternitas & æterna sanitas: quia *justi in perpetuum vivent*, &, *Salus justorum à Domino.* Si satietas; satiabuntur cùm apparuerit gloria Domini. Si ebrietas; inebriabuntur ab ubertate domus Dei. Si melodia; ibi Angeli concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas; torrente voluptatis suæ potabit eos Dominus. Si sapientia; ipsa Dei Sapientia ostendet se ipsam illis. Si amicitia; diligent Deum plus quàm se ipsos, & invicem tamquam se ipsos, & Deus illos plus quàm illi se ipsos; quia illi illum, & se, & invicem per illum, & ille se & illos per se ipsum. Si concordia; omnibus illis una erit voluntas, quia nulla in illis erit, nisi Dei à summa voluntas. Si potestas; omnipotentes erunt suæ voluntatis, ut Deus suæ. Nam sicut Deus poterit quod volet per se ipsum; ita poterunt illi quod volent per illum: quia sicut illi non aliud volent quàm quod ille volet; ita ille volet quidquid illi volent; & quod ille volet, non poterit non esse. Si honor & divitiæ; Deus servos suos bonos & fideles supra multa constituet; immo filii Dei & dii vocabuntur & erunt: & ubi erit Unicus ejus, ibi erunt & illi, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si vera securitas; certè ita certi erunt numquam ullatenus illud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius Deum & illos separaturum. Gaudium verò quale quantumve est, ubi tale ac tantum bonum est?

Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnis & miseriis, immo obrutum miseriis, quantum gauderes si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua. Sed certè si quis alius, quem omnino sicut te ipsum amares, eamdem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minùs gauderes pro eo, quàm pro te ipso. Si verò duo vel tres vel multo plures idipsum haberent, tantumdem pro singulis, quantum pro te ipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo quid erit in illa perfecta caritate innumerabilium beatorum Angelorum & hominum, ubi nullus diliget alium minùs quàm se ipsum? Non enim aliter gaudebit unusquisque pro singulis aliis quàm pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto bono suo vix gaudium suum capiat, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et utique, quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono ejus gaudet. Et sicut in illa beata felicitate unusquisque sine comparatione plus amabit Deum, quàm se & omnes alios secum; ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei, quàm de sua & omnium aliorum secum. Et si Deum sic diligent toto corde, tota mente, tota anima, ut tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis; profectò sic gaudebunt toto corde, tota mente, tota anima, ut tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat plenitudini gaudii.

Deus meus & Dominus meus, spes mea & gaudium cordis mei, dic animæ meæ, si hoc est gaudium de quo nobis per Filium tuum dicis, *Petite, & accipietis; ut gaudium vestrum sit plenum.* Inveni namque gaudium quoddam plenum, & plus quàm plenum. Pleno quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium illud. Dic Domine, dic servo tuo intus in corde meo, si hoc est gaudium in quod intrabunt servi tui, qui intrabunt in gaudium Domini sui. Sed certè gaudium illud quo gaudebunt electi tui, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit.* Nondum ergo cogitavi aut dixi, Domine quantum gaudebunt electi tui. Utique tantum gaudebunt, quantum amabunt; tantum amabunt, quantum cognoscent. Et quantum te Domine cognoscent, quantum te amabunt! Certè nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit in hac vita, quantum te cognoscent & amabunt in illa vita.

Oro te Deus meus, cognoscam te, amem te, ut gaudeam de te: & si non possum in hac vita ad plenum, vel proficiam de die in diem, usque dum veniat illud ad plenum. Proficiat in me hic notitia tui ut ibi fiat plena; crescat in me hic amor tuus, ut ibi sit plenus: ut hic gaudium meum sit in spe magnum, & ibi in re plenum. Deus

verax

verax, peto ut accipiam quod promittis, ut gaudium meum sit plenum. Meditetur inde interim mens mea, loquatur inde lingua mea, amet illud cor meum, sermocinetur os meum, esuriat illud anima mea, sitiat illud caro mea, desideret illud tota substantia mea, donec intrem in gaudium Domini mei: Qui est trinus & unus Deus benedictus in sæcula. Amen.

ADMONITIO
IN LIBRUM CUI SPECULO NOMEN INSCRIPTUM EST.

NON *una est libri subsequentis inscriptio in antiquis codicibus. Appellatur in plerisque* Speculum *sive* Manuale, *ducto forsitan titulo ex verbis Auctoris, ad Deum circiter finem ita loquentis:* Huic defloratiunculæ operam dedi, ut breve & Manuale verbum mecum de te semper haberem, ex cujus lectione, quoties tepesco, in tuum reaccendar amorem. *Paulò pòst dicit Auctor decerptum à se hunc* sermunculum, uti de Deo sicut corde credit ad justitiam, ita ore confiteretur ad salutem. *Hinc non ineptè in manu scripto Parisiensis collegii Bernardinorum inscribitur,* Libellus catholicæ fidei. *In quo etiam Bernardinorum codice alterum habet proximè adjunctum opusculum cum hocce titulo,* Confessio quantum Christus humano generi subvenire dignatus est: *quod incipit in hunc modum,* Superiori sermunculo confessionis fidei meæ *&c. Hæc autem opuscula duo nihilo diversa sunt à prima & secunda parte Confessionis fidei quæ Petri Francisci Chiffletii curâ, sub Alcuini nomine quatuor instructa partibus prodiit ex Boberiano exemplari. Scripturam exemplaris hujus Boberiani proximè accedere ad tempus Caroli Magni, nec sæculo nono posteriorem videri, testantur viri rei litterariæ peritiâ clarissimi, qui ad faciendam de hoc ipso fidem, instrumento edito in Veterum Analectorum tomo 1. (ubi plura in hanc rem disseruntur) subscripserunt. Quapropter quæ subsequenti Speculo, (quod nempe nihil aliud est nisi Confessionis prædictæ pars prima,) inesse reperiuntur communia cum Meditationibus hìc paulò suprà excusis, ea non à Meditationibus in Speculum, sed à Speculo potiùs in Meditationes, quas decimo sæculo posteriores esse liquet, derivasse putandum est. Ceterùm verba & sententias hìc non ex Augustini tantùm libris, aut Gregorii & Isidori, sed etiam ex ipsius Alcuini scriptionibus aliis decerptas observamus: quo potissimùm argumento moramur, quo minùs id operis Alcuini esse incunctanter affirmemus. Emendando Speculo, præter Parisienses codices bibliothecæ Colbertinæ & collegii Bernardinorum, adhibuimus etiam Boberiani exemplaris apographum.*

SPECULUM,
LIBER UNUS.

CAPUT I. Invocatio ad S. Trinitatem. ª *Sic incipit invocatio Alcuini post libros de Trinit.*

ADORO mihi verum lumen, Deus Pater omnipotens. Adesto mihi verum lumen de lumine, Verbum, Filius Dei, Deus omnipotens. Adesto mihi vera illuminatio, sancte Spiritus, Patris & Filii unitas, sanctitas, caritas, Deus omnipotens. Adesto mihi ô una Trinitas, & trina unitas, Pater & Filius & Spiritus-sanctus, unus Deus omnipotens. Invocat te, Domine, fides mea, quam dedisti mihi propter bonitatem tuam ad salutem meam. Invocat te, Deus meus, casta conscientia mea, & suavis amor fidei meæ, quam decussis ignorantiæ tenebris ad veritatis intelligentiam perduxisti: quam ª tolta sæculi amaritudine, & tuæ caritatis dulcedine adhibita, saporam mihi & mellifluam reddidisti. Invocat te, Trinitas beata, vox clara & sincerus clamor fidei meæ, quam ab ipsis mihi entiena cunabulis illuminasti semper per inspirationem tuæ gratiæ: quam adaugens confortasti me per ministerium prædicationis matris Ecclesiæ. Quàm dulcis facta est in aure cordis mei, quàm suaviter sapit in ipso palato gaudiorum animæ meæ, quàm fortiter, quàm crebrò pulsat mentem meam, & monet, moveos omnes sensus meos, & interiora spiritus mei, ut te laudare delectet, quia fecisti nos ad laudandum te! Sed inquieta est mens mea donec requiescat in te, & interpellaverit me meæ desidiæ, ut colligens à dispersione, qua frustatim distendor dum ab uno te aversus in multa evanui; ut reversus in me, & surgens supra me, atque cunctis transcensis perveniens ad te, exsultem tibi cordis jubilo, & laudes promam oris officio: quatenus in meditatione confessionis gloriæ tuæ incalescat cor meum, & inhæreat tibi spiritus meus, atque ardeat mens mea in amore tuo, oblita vanitatis & miseriæ, dum tibi soli intendit, dumque attonita & stupens adhæret incommutabilitati tuæ gloriæ, oculisque fidei intuetur te solem justitiæ, sicut scriptum est. *Qui adhæret Deo, unus spiritus est.*

ª *Sic potiores MSS. à tollo. Alii, sublata sæculi amaritudine ablata.*

1. Cor. 6. 17.

Fugiam itaque Domine, & libenter fugiam obstrepentes tumultus omnium vanitatum. Sed quò fugiam, ut illos declinem, illos calcem sub pedibus, & procul pellam à serenitate jucundi intuitûs? Ad te, qui es solum confugium & unica spes miserorum, ad te gloria mea & exaltans caput meum, ad te confugiam de lacu miseriæ & de luto fæcis. Tibi inhæream, prout ipse dederis, suavitas mellifflua, ut tu dulcescas mihi dulcedo non fallax, dulcedo felix & secura. * Quæram ergo te Domine invocans te, & invocabo te credens in te: ut quærens te, inveniam te; & inveniens, benedicam te, qui benedixisti nos omni benedictione. [* Deus meus, unica spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim quærere te, sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires, qui inveniri te fecisti, & magis ac magis inveniendi te spem dedisti.] Illumina Domine cordis mei oculum intimæ visionis perspicua luce: velatus enim est & cæcus tetra caligine peccatorum & ignorantiæ. Illumina eum lumine gratiæ tuæ, ut sinceris fidei oculis, & puro lumine cordis inspiciam mysteria regni tui. Verùm quia non est pulcra laus in ore peccatoris, & fides sine operibus condignis non laudatur, [* rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum-sanctum per Patrem & Filium, ut omnia vitia elongentur à me, & omnes sanctæ virtutes plantentur in me:] quatenus acceptabile tibi fiat sacrificium laudis fidei meæ. Deus meus, & adscendat ad te in odorem suavitatis. Obsecro, & misericordiam tuam supplex imploro, cunctarum fons & origo, largitor & conservator virtutum Deus, adauge mihi ᵇ spem, fidem sanctam, rectam & immaculatam, fidem eruditam, catholicam & prudentissimam, fidem ferventem, insuperabilem & orthodoxam: quæ in me omne quod tibi placet, per dilectionem & humilitatem operetur, quæ vinci nequeat inter verba altercationis in tempore persecutionis, vel in die necessitatis. Scrutans corda & renes Deus, [* coram te est sanitas, & infirmitas mea: illam precor serva, istam sana. Coram te est scientia, & ignorantia mea. Ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem; ubi clausisti, aperi pulsanti:] ut audiens intelligam te, & intelligens diligam te, & diligens laudem te, atque in toto corde meo desiderem pulcritudinem visionis tuæ semper inspicere. Audio quid nobis intimare vult Scriptura tua, quam sanctificasti & misisti in mundum; audio, & credo et.

Psal. 3. 4. & 41. 39. 2.

* *Alcuin. pag. 171. e.*

* *August. l. 9. de Trinit. 28.*

Eccli. 15. 9. * *Alcuin. pag. 273. a. in Ora. Gregorio adscripta.*

ᵇ *MS. Boberianus fidem, pro spem.*

Psal. 7. 10. * *Aug. l. 15. de Trinit. 28.*

DICIT enim, *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare & credere:* sed spiritus incomprehensibilis, incorporeus, incommutabilis, incircumscriptus, ubique totus, nusquam divisus, secundùm ipsius Scripturæ testimonium credendum; hoc enim modo discernitur, Creator, à creatura, in qua sunt qui & spiritus dicuntur. Si ita est, immo quia ita est, [* quomodo invocabo Deum meum & Dominum meum? Quoniam utique in me ipsum vocabo eum cùm invocabo eum. Et quis locus est in me, quò veniat in me Deus meus, quò veniat ille qui fecit cælum & terram? Itane Deus meus, est quidquam in me quod capiat te? An verò cælum & terra quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te? An quia sine te non esset quidquid est, fit quidquid est ut capiat te? Cur itaque peto ut venias in me, qui non essem nisi esses in me? Non enim ego jam sum ᶜ inferi, & tu tamen ibi es: nam & si descendero ad infernum, ades. Non ergo essem, Deus meus, non omnino essem, nisi esses in me. An potiùs non essem, nisi essem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic Domine, etiam sic. Quò ergo te invoco, cùm in te sim; aut unde venies in me? quò enim recedam, quò ibo? Extra cælum & terram fortasse, ut inde veniat in me Deus meus, qui dixit, *Cælum & terram ego impleo?* Capiunt

* CAP. II. Quòd spiritus est Deus, & præsens ubique totus.

Joh. 4. 24. * *Aug. l. 1. Conf. à c. 2. ad 4.*

ᶜ *al. in Inferis.* *Psal. 138. 8.* *Rom. 11. 36.*

Jer. 23. 24.

ergone te capiunt cælum & terra, quoniam tu imples ea? An imples, & restat, quòd non te capiunt? Et quò refundis quidquid impleto cœlo & terrâ ex te restat? An non opus habes ut à quoquam contineris, qui contines omnia; quoniam quæ imples, continendo imples? non enim vasa quæ te plena sunt, stabilem te faciunt: quia etsi franguntur, tu non effunderis. Et cùm effunderis super nos, tu non jaces, sed erigis nos; nec tu dispergeris, sed colligis nos. Sed quæ imples omnia, te toto imples omnia. An quia non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eamdem partem simul omnia capiunt? An singula singulas, & majores majora, minores capiunt minora? Ergone aliqua pars tui major, aliqua minor? An ubique totus es, & res nulla te totum capit? Quid ergo es Domine Deus meus, quid ergo, nisi Dominus Deus meus? Quis enim Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?] Nemo planè, nemo. Nemo enim est alius præter te trinum & unum, unum & trinum, neque in cælo sursum, neque in terra deorsum. Quis tui similis? Quis magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis in omni virtute, sicut tu Deus noster, qui facis magna & mirabilia, & inscrutabilia quorum non est numerus? Te enim magnificant, te omnis spiritus laudat, te adorant, te benedicunt omnia illa beatorum spirituum & supernorum civium agmina. Tibi mater Ecclesia in toto orbe offert preces, & incessanter dicit laudes. Te ego ultimus servorum tuorum laudo & benedico. Tibi mens mea jubilat, tibi omnia ossa mea clamant, *Quis similis tui Domine?* Et meritò cuncta quæ operatus es, tibi soli creatori obediunt, serviunt, tremunt; ad nutum tuum facis quæcumque vis.

Psal. 17. 32.

Exod. 15. 11.

Psal. 88. 9.

Tu es enim verè Dominus solus, Deus invisibilis, inæstimabilis, incircumscriptus, illocalis, immensus, incomprehensibilis, ubique totus, ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, & universa gubernans, totus in cælo, totus in terra, totus etiam ubique: & non est alius præter te Deum nostrum, in quem credit & adorat mater Ecclesia Apostolica & universalis. Tu es [a] verè colendus & venerandus, timendus & amandus cum omni semper devotione Domine Deus noster. Qui cùm non essemus, potenter fecisti nos; & cùm perditi fuissemus culpâ nostrâ, pietate & bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. [* Unde confiteor tibi, rex cæli & terræ, & honorifice tibi sacrificio laudis. Et quia exteriora munera desunt, totis medullis cordis quæ in me sunt, vota laudationis reddo tibi.] Sed quia nihil nisi de tuo acceptabile tibi afferri potest: tu Deus, in cujus lumine lumen videmus, da, quæso, lucem in corde, da verbum in ore, da menti cælestem conscendere sedem:

CAPUT III. Quòd solo notoomnia fecit Deus, & nemo alius est ei similis.

a Cod. Bober. jure.

** Alcuin. pag. 138.*

> Da fontem lustrare boni, da luce reperta
> In te conspicuos animi defigere visus.

Boet. lib. 3. metro 9.

Et quoniam altera pars sumus cæli, altera terræ: unde *corpus quod corrumpitur aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* [b] Disjice terrenæ nebulas & pondera molis, atque tuo quæso splendore illumina obscuram interioris hominis faciem.

Sap. 9. 15.

b Duo MSS. dissipa, tib. Mediat. c. dissice, Ed. discinde.

> Siste vagas mentes per devia multa ruentes.

Subde carnem spiritui, appetitus rationi, vitia virtutibus, corpus animæ, atque totum me intus exteriùsque subde per omnia voluntati: ut univers suo bene compositus ordine, per gratiam tuam & te perfectè diligere & dignè laudare mereatur labiis & corde, omnique quo valeo virtute clamans ad te, atque ita dicens.

[* Summe, optime, potentissime, misericordissime, justissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime, fortissime, suavissime, invictissime, verissime Domine Deus noster, stabilis es & incomprehensibilis; * Immutabilis mutans omnia, invisibilis videns omnia, immortalis, illocalis, interminus, incircumscriptus, nusquam finitus, ineffabilis, inæstimabilis, indicibilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, metuendus atque terribilis, venerandus atque verendus, honorandus atque horrendus, numquam novus, numquam vetus, omnia innovans, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt: semper agens, semper quietus, colligens & non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans & protegens, nutriens & perficiens, quærens cùm nihil desit tibi. Amas, nec æstuas; zelas, & securus es; pœnitet te, & non doles; irasceris, & tranquillus es; opera mutas, sed consilium numquam: recipis quod invenis, & numquam amisisti; numquam inops, & gaudes lucris; numquam avarus, & usuras exigis. Supererogatur tibi ut debeas: & quis habet quidquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens.]

c Ita & Alcuin. pag. 672. a. b. &c. post Aug. l. 1. Conf. c. 4.

** CAPUT IV. De essentia deitatis.*

[* Qui solus vivificas omnia, qui creasti omnia. * Qui ubique es et ubique totus, qui sentiri potes & videri non potes, qui nusquam dees, & tamen ab iniquorum cogitationibus longè es. Qui nec ibi dees, ubi longè es: quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia tangis, nec tamen æqualiter omnia tangis. Quædam enim tangis ut sint, nec tamen ut vivant & sentiant: quædam tangis ut sint, vivant & sentiant, nec tamen ut discernant: quædam tangis ut sint, vivant, sentiant atque discernant. Et cùm tibi ipsi numquam dissimilis sis, dissimiliter tamen tangis dissimilia. Qui ubique præsens es, & inveniri vix potes: quem stantem sequimur, & apprehendere non valemus. * Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcedis omnia, sustines omnia; nec ex alia parte sustines, atque ex alia superexcedis; neque ex alia parte imples, atque ex alia circumplecteris: sed circumplectendo imples, & implendo circumplecteris; sustinendo superexcedis, & superexcedendo sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum,] qui attingis à fine usque ad finem fortiter, & omnia disponis suaviter. Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris, neque habes accessus vel recessus. Qui habitas lucem inaccessibilem, quam nullus vidit hominum, sed nec videre potest: in te manens quietus ubique circuis totum.

c Gregorius M. hom. 8. in Ezech.

** CAP. V. Quomodo sit Deus longe & prope & in omnibus totus.*

** CAPUT VI. Quod Deus omnia tangit, nec tamen movetur.*

Sap. 8. 1.

1. Tim. 6. 16. & 17.

NON enim scindi vel dividi poteris, quia verè unus es: nec in partes afficeris, sed totus totum tenens totum imples, totum illustras, totum possides. Hoc mysterium mens humana capere non potest, neque concipere, neque oratoria lingua narrare, neque [e] diffusi sermonis bibliothecarum voluminibus quemquam explicare. Si totum mundum libri repleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quoniam verè indicibilis es, nullo modo scribi poteris neque concludi, qui es fons lucis divinæ, & sol claritatis æternæ. Magnus enim es sine quantitate, & ideò immensus; bonus sine qualitate, ideò verè & summè bonus; & nemo bonus, nisi tu solus.

CAP. VII. Quod non dividitur Deus in partes.

e In uno MS. diffusis sermonibus.

Cujus voluntas opus est, cui velle est posse: qui omnia quæ ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti: qui omnem creaturam tuam absque indigentia aliqua possides, & sine labore gubernas, & absque tædio regis. Et nihil est quod * perturbet ordinem imperii tui vel in summis vel in imis. Qui in omnibus locis sine loco haberis, & omnia contines sine ambitu, & ubique præsens es sine situ & motu. Qui nec mali auctor es, quod facere non potes qui nihil non potes, nec umquam fecisse te quidquam pœnitet, nec ullius commotionis animi tempestate turbaris, nec totius terræ particula regnum tuum est. Nulla flagitia vel scelera probas vel imperas. Numquam mentiris, quia æterna veritas es: cujus unius bonitate facti sumus, & cujus justitiâ punimur, & clementiâ liberamur.

CAPUT VIII. Quòd velle Dei facere est.

** V. lib. 12. Conf. c. 11. & 15.*

NAM nihil cæleste, nihil terrenum, nihil igneum, nihilque quod corporis sensus attingit, pro te adorandum est vel colendum, qui verè es quod es, & non mutaris: * cui maximè ac specialiter illud convenit quod Græci dicunt ὤν, Latini est: quia semper *idem ipse es, & anni tui non deficient.* Hinc etenim patenter datur intelligi, quia tu Deus noster quem colimus, Deus verus & omnipotens, es sine dubio invisibilis, etsi intellectu pio videaris; incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsentaris; inæstimabilis, etsi humanis sensibus piè crederis sanctèque cogiteris; ineffabilis, etsi humanæ locutionis usualibus verbis abusivè utcumque diceris: ideo verus & tantus. Ceterùm quod sciri, quod comprehendi, quod cogitari, quod dici de te potest, minus est. Quod verò incomprehensibile est & immensum, indicibile & infinitum, tibi soli duntaxat notum est. Hoc namque est quod omnem superat sensum, hoc quoque est quod te facit æstimari & pro certo credi & universalem appellari Deum, dum ad perfectum usque reperiri non vales, dum totus intelligi capive non potes: ita te vis magnitudinis & notum nobis objicit & ignotum. Et hæc est summa delicti spernentium te scire, nolentium tibi creatori suo servire. Habent quod sciscitantes venerentur, habent quod ignorantes mirentur: habent quod timeant, habent quod diligant. Si enim totus pateres nostræ cognitioni, Deus vivus & verus minimè putaveris credi: adeo falsi reperti sunt qui putabantur dii, quoniam sciri per omnia potuerunt qui & quales quantique fuerunt.

CAPUT IX. Quòd nihil colendum præter Deum.

** Alcuin. pag. 719. b.*

AT tu Deus noster mirabilis & potens, qui totam istius mundi molem cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo jussisti, ratione qua disposuisti, virtute qua potuisti, ex nihilo expressisti in ornamentum majestatis gloriæ tuæ, qui tempus ab ævo ire jubens, stabilisque manens das cuncta moveri, qui terram multiplici germine fructuum, & cælum pulcro decorasti lumine siderum, quorum tu nomina solus, signa, potestates, cursus, tempora nosti. Tu mitis, tu benignus, fortis, zelotes & lenis invictissime, visitans peccata patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem, & faciens misericordiam in mille millia his qui diligunt te, & timent nomen tuum. Si opera tua ita sunt magna & inscrutabilia, pulcra atque stupenda, dicant qui volunt quomodo capi potest tu pulcherrimus creator eorum. Constet enim opificem omnium longe se aliter habere quàm ea quæ a se fieri voluit. Ex pulcritudine tamen circumscriptæ naturæ & mundialium rerum mirabili specie pulcritudo tua, quæ te ipsum, quia simplex es, & excellentiæ gloriæ tuæ quæ circumscribi non potest, intelligi aliquatenus valet, quamquam magnitudinem divinitatis tuæ infinitam & incomprehensibilem nullus possit sensus attingere, neque [d] enim illorum quoque supernorum civium: * miro tamen modo essentia tua scitur, dum esse creditur.

CAPUT X. Quòd in solo verbo Deus omnia fecit.

Exod. 20. 5.

d al. etiam.

** Isidor. lib. Sent. c. 3.*

QUOTIESCUMQUE recolo vel audio duas breves syllabas, & quatuor litteras, quibus scribitur Deus; hoc enim nomen tibi soli, Omnipotens, jure debetur: atque cùm intueor tantæ virtutis magnalia & mirabilem mundi creationem, id est, cosmopœiæ considero decorem, simulque mecum tacitus reputo miserationes tuas quæ à sæculo sunt; (mirentur enim qui volunt potentiam tuam, sed ego plus stupeo animadvertens misericordias tuas): profectò in his quatuor litteris & duabus brevibus syllabis infinitum quid & incomprehensibile, immensum & inenarrabile mentis intuitu, & sinceris fidei oculis, prout scire & posse quod mihi tantillo homini dignatus largiri, contemplor. Numquid enim * duæ breves syllabæ tu Deus noster es, aut duas breves syllabas adoramus, vel ad duas breves syllabas pervenire desideramus quæ penè antè desinunt sonare, quàm cœperint; nec in eis secundæ locus est, nisi prima antè transierit? Manet quippe magnum aliquid, & magnè summéque est, quod incomparabile & omnium præcellentissimum est, [e] quod dicitur Deus, quamvis non maneat sonus, cùm dicitur Deus.

CAP. XI. De duabus syllabis Dei.

** Ex Tract. Aug. 29. in Johan.*

e MS. Bober. ad. cunctisque dissimillimum.

VANUS quia esto nescit spiritum, & invisibilia à visibilibus non videntur; per fidem enim ambulamus, & non per speciem: [* humano tu Deus noster nimis bonus & pius consulens infirmitati, dignaris te nobis insinuare, non tua proprietate, sed alia quadam similitudine. Unde & nostrorum qualitatem membrorum habere describeris, volens passionum indigus de te ipso ad hoc proferri: ut quia sentis, te nequimus scire in præsenti miserie, per nostra ad tua nos trahere, & nos, dum condescendis nobis, facilius consurgamus tibi. * Multis si quidem modis ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem re vera juxta propriam naturam invisibilem credimus esse & incorporeum, incomprehensibilem & incircumscriptum: ac per hoc numquam alicui apparuisse secundùm essentiam, sed modis quibus voluisti, per assumtam creaturarum speciem, ad efficientias caussarum credimus. Fallentur itaque Anthropomorphitarum hæreseos sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum,

CAP. XII. Quòd in natura sua non videtur Deus.

** Ex Isidoro l. 1. Sent. c. 15. cum insigni varietate V. & Alcuin. pag. 873.*

** CAPUT XIII. De magine Dei in homine facta.*

asserunt stulta temeritate speciem humanam te habere: cùm illo in loco vel dicaris vel credaris mentem, non carnem, ad imaginem tuam creasse.]

* Ex cod. Isidori lib. c. 2.
* Caput XIV. De latitudine, longitudine, altitudine & profunditate Dei.

[* Enimvero nihil dignum de te humanus sermo loquitur; quia nec secundùm qualitatem aut quantitatem, situm vel habitum seu motum aliquid de te dignè dicitur. * Et tamen latitudo, longitudo, altitudo & profunditas tibi quodam modo inesse legitur. Sed latitudo quidem caritatis, qua nos ab errore colligis & contines in veritate. Longitudo verò, qua nos longanimiter malos portas, donec emendatos futuræ patriæ restituas. Altitudo autem, qua omnem sensum & hominum & angelorum immensitate scientiæ superes cellis. Profunditas quoque, qua damnandos inferiùs juxta æquitatem, disponis, atque recto judicio judex justus prærordinas.] Omnem igitur supergrediatur creaturam, & mentis intuitum ultra omnia dirigat, qui aliquid voluerit de tua prælibare proprietate, summa [a] bona deitas.

a Editi, boni. MS. Berber. Dei bonitas.
Cap. XV. De cognitione sanctæ Trinitatis.

Tunc enim homo procul positus à vanitate, pleniùs in veritate tenetur, quando in corde ejus quidquid est, Deus reliquis cunctis ab intuitu dimotis pacifico piè creditur, & sanctè cogitatur. Sed licèt nemo sit, qui te in hac valle lacrymarum valeat efficaciter comprehendere vel diffinire, magnum tamen & mirum valde nostræ ætati datum est, scire de te summo bono, tua nobis nimirum gratia revelante. Quis ante nos *in quos fines sæculorum devenerunt*, talia sic manifesta audire potuit vel cognoscere de Trinitate & unitate, de personis & substantia? De te quidem, Pater Deus, quòd sis à nullo, & ideo ingenitus dicaris; de Filio autem tuo, quia genitus & à te sit, non à se; de Spiritu quoque sancto, quia procedens & non sit à se, sed à te & Filio, quorum est spiritus. Ita tenus, ut sicut tu Pater nec genitus, nec procedens dici potes; sic Filius nec ingenitus, nec procedens; sic nec Spiritus-sanctus ingenitus nec genitus dici debeat: quatenus proprietas personarum te unum Patrem simul cum uno Filio & uno Spiritu-sancto patenter nobis ostendat. Quis prioribus sæculis in te unum credere Deum, & te confiteri trinum, neque substantiam separans, neque personas confundens, sic prudenter intellexit, sic palàm sapuit, sic verè cognovit? Filius sanè tuus missus * ad publicum nostrum de sinu tuo, hanc rectè fidei normam evidentiùs huic ultimæ patefecit ætati. Priùs quàm creaturæ ostenderes creatorem, in sola notus eras Judæa Deus, & in Israël magna nominis tui fama & cultus audiebatur. Sed numquid sic liquidò, aut tantum quantum apud nos sub gratia constitutos? De Trinitate verò individua parum quid tunc perpauci senserunt. Legislatorum enim filii quid de una Trinitate, vel trina unitate scire debeant, digna perculsi cæcitate adhuc ignorant: aliud præter unum Deum miseri nolentes confiteri, & garrientes in nos verbis malignis, dum dicimus te Patrem habere Filium. Nobis autem qui ex gentibus venimus, quàm multa, & vera de trino unoque Deo datum sit sapere, probant corda quæ credunt, nec non & ora quæ confitentur, atque nihilo minùs flagella ipsa, & mors quæ pro hac ipsa confessione illata sunt: scriptum est enim, *Super senes intellexi.*

1. Cor. 10. 11.
* Modus loquendi Alcuino usitatus. Sic pag. 133. c.
Psal. 75. 2.
Psal. 118. 100.
Cap. XVI. Quòd Trinitas sit individua.

[* Domine Deus noster vivus & verus, nisi tu Trinitas esses, non diceretur voce Veritatis; *Ita, baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti.* Neque enim baptizari juberemur, Domine Deus, in ejus nomine qui non esset Dominus Deus. Et rursum, nisi tu Trinitas esses unus Deus, nequaquam tua voce diceretur, *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est.* Ergo nisi tu Deus Pater ipse esses, & Filius tuus Verbum tuum Jesus Christus ipse esset, & donum vestrum esset ipse Spiritus-sanctus, non legeremus in litteris veritatis, *Misit Deus Filium suum.* Nec tu Unigenite diceres de Spiritu-sancto, *Quem mittet Pater in nomine meo:* &, *Quem ego mittam vobis à Patre.*] Et alibi, *Ego & Pater unum sumus:* &, *Qui videt me, videt & Patrem. Ego enim in Patre, & Pater in me est:* &, *Pater in me manens ipse facit opera.* Quid enim his verbis aliud, nisi trinum & unum Deum doces nos credere tu magister veritatis, in cujus pectore reconditi sunt thesauri sapientiæ & scientiæ? Dicis quoque, *Mea doctrina non est mea:* &, *Sermonem quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris.* Res mira, res admiranda. Dic ergo, dic Verbum Patris, responde quæso Virtus & Sapientia summi Principii; sed tu ipse principium de principio, non tamen duo principia, sed unum certè principium. Dic Verbum semper manens, doce servum humiliter interrogantem: Quid enim tam tuum quàm tu? Sed tu tuus & non tuus: quia non es à teipso, sicut in multis sæpe locis testaris; sed à Patre cujus es verbum, non sonabile per syllabas & volatile, sed semper immobiliter vivens atque manens. Et ideo verbum non quod desinit prolatum, sed quod permanet natum; non transitorium, sed æternum; non factum, sed genitum: nec solùm genitum, sed etiam unigenitum: cui ratio adest disponenti, & virtus præstò est perficienti, utpote vero Deo & summo Domino. Te quippe unigenitum Verbum Pater genuit de seipso, per quod omnia creavit ex nihilo. Et idcirco indubitanter credimus, quia nisi omniscium & cunctipotens Verbum Deus esses, nullo modo per te omnia facta fuissent. Quomodo creatura creare aliquid potest? Creare certè solus Deus valet, qui creatus non est: nihil enim excepto Deo non creatum est. Absit ab intellectu nostro, ut aliquid fateamur ex patre nasci nisi filium; & ideo non nisi Deus nasci potuit ex Deo.

Matth. 28. 19.
* Alcuinus pag. 148. post August. l. 10. de Trinit. c. 28.
Deut. 6. 4.
Gal. 4. 4.
Joh. 14. 26.
Joh. 15. 26.
Joh. 10. 30.
Joh. 14. 9.
Ibidem 10.
Joh. 7. 16.
Joh. 14. 24.
Vide Tract. Aug. 29. in Joan.
Creare solius Dei est.

Unde te mihi, Patris Verbum, considerare volenti, nulla sufficiunt verba, quibus te valeam explicare. Quando autem abundè vel dignè loqui potero? Quis de quo? Homo de Deo, opus de opifice, creatura de Creatore, parvus de immenso, temporalis de æterno: cujus venerabilis potentia omnipotentissima, qua nos gratuita bonitate fecisti: nec minùs tamen venerabilis gratia, qua nos omnipotentissimâ misericordiâ salvasti. Qui & opus creatricis omnipotentiæ gratis fecisti, & opus salvatricis gratiæ omnipotenter implesti: habens nimirum perpetem potestatem, & condendi incondita, & reparandi perdita. Nec igitur ille præcipuus theologorum summa profundiùs ceteris aquilinis contemplatus obtutibus scriptitans eructaret, *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum:* nisi tu Deus Verbum, semper apud Patrem, semper cum Patre, semper de Patre, semper in Patre esses; non sicut vas in vase, vel civitas apud urbem; sed veluti sapientia intra sapientem, veritas in verace, bonitas in bono, æternitas in æterno: quia nihil aliud in Patris substantia nisi Deus æqualis & coæternus illi à quo genitus es, esse potes. Obmutescat itaque, & cum suis auctoribus pereat omnis hæretica pravitas: quæ inimica semper lite nunc substantiam dividit, nunc personas confundit. Crescat rogo fide, & magis magisque piis fecundetur actibus mater Ecclesia: quæ tres deos colere, Trinitatem in personis [b] non distinguere profanum & nimis impium judicat. Hæc denique cælestibus erudita disciplinis credit, confitetur & docet unam procul dubio substantiam & tres personas, sciens omnia quæ ad fidei regulam pertinent. Hujus magisterio & doctrinâ cælitus inspiratâ a puero doctus, corde credo, ore confiteor te, ô summa Trinitas, una virtus & indiscreta majestas.

Joh. 1. 1.
Verbum quomodo in Patre.
b Ex Rober. cod. hic ad. non.

[* Confiteor te Patrem & Filium & Spiritum-sanctum in personis trinum, in substantia unum, verum Deum omnipotentem, visibilium & invisibilium conditorem, non corpus aut in corpore positum, neque ex diversis speciebus admixtum, aut membrorum compaginibus effigiatum, sed unius simplicis & incorporeæ, invisibilis & incircumscriptæ naturæ. * Te quidem verum Patrem summæ bonitatis & totius deitatis principium, incircumscriptæ & ingenitæ majestatis Deum, ex nullo ducentem initium, sed omnibus initium dantem, credo & confiteor non corporali progenie neque extrinsecùs, non necessitate neque voluntate, sed naturâ filium generantem.]

Caput XVII. De cognitione divinæ essentiæ incorporeæ.
* Alcuin. pag. 136. a
* Idem pag. 151. a.

* Confiteor & verum te Filium ex Patre sine initio ineffabiliter natum, verum Deum unigenitum, per quem omnia facta sunt, & verum Patris Verbum, non factum, non creatum, non adoptivum sed genitum & unius cum Patre substantiæ, atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate esse possis inferior. Tantumque te esse confiteor qui genitus es, quantus est ipse qui te genuit. Non autem, quia dico genitum à patre Filium, divinæ & ineffabili generationi aliquod tempus adscribo: sed nec Patrem dico aliquando cœpisse, nec te ejus Filium. Quia semper fuit pater, numquam igitur non fuisti filius. Non enim aliter confiteri possumus æternum Patrem, nisi confiteamur etiam coæternum Filium. Ex filio enim pater dicitur: & quia semper Pater fuit, semper habuisse filium dubium non est.

* Ex Prisg. V. Ser. 236. Append. Tom. 5. n. 2.

Te quoque credo Spiritum-sanctum verum Deum, non factum, nec creatum, nec genitum, neque ingenitum; sed ex Patre Filioque inenarrabiliter procedentem, & in Patre simulque Filio substantialiter permanentem. Sic igitur ab utroque procedis, ut inseparabiliter in utroque maneas: atque ita per omnia Deo Patri & Filio æqualem, coæternum, consubstantialem, ut neque potestate, neque voluntate, neque æternitate, neque substantia differri possis ab eis, vel [c] præcidiâ quibus procedis. Igitur æternum Patrem sine nativitate, æternum Filium cum nativitate, æternum Spiritum Sanctum cum processione sine nativitate: totum Patrem in Filio & Spiritu-sancto, totum Filium in Patre & Spiritu sancto, totum Spiritum-sanctum in Patre & Filio permanentem: & Patrem & Filium & Spiritum-sanctum unum Deum omnipotentem, una potestate, unoque regno, una majestate, una æternitate, ex tunc & nunc & semper ubique regnantem corde credo, ore confiteor, & mente diligo.

Caput XVIII. De processione Spiritus-sancti à Patre & Filio.
c al. præcedi.

Ad hanc fidei regulam dirigens intentionem meam, quantum me posse fecisti Deus meus, quæsivi te, & desideravi intellectu videre quod credidi. Hujus rei gratiâ ingressus sum multarum apothecam deliciarum, quibus pascitur mater Ecclesia: ubi consideravi plurima, & cœpi explorare singula. Et cùm huc illucque avaius aviduſque discurrerem, tu bonus adjuvare copiosè desiderium quod dedisti, misisti manum pietatis tuæ, & solvisti nodum ambiguitatis meæ: & ideo delectat me de te valde cogitare, de te loqui, laudesque tuas pro modulo exiguitatis meæ desideranti corde depromere, ut in præsenti miseria solo quidem corpore, tecum autem mente & omni aviditate mi tenear Domine.

Deus trine & une, scientiæ lumen accende in me, per quod te intelligere merear trinum & unum Deum, sicut es trinus & unus Deus. Et ignorantiæ tenebras magis magisque sicut cœpisti remove à me, ut spiritalia spiritaliter videam, quantum possibile est humanæ fragilitati. Da mihi in via hac, qua te duce gradior, intellectum, atque inspira mihi, & semper doce per gratiam tuam, qualiter in te irreprehensibiliter sit credendum, ut te unum Deum essentialiter sapiam, & incomprehensibiliter trinum personaliter capiam: * Patrem ingenitum, de Patre unigenitum, de utroque procedentem & in utroque manentem Spiritum sanctum, nullum tribus anticipationis vel posteritatis intervenire momentum, nec dispertitum habere imperium: non in creandis consilium, regendis perficiendisque creaturis auxilium opusque divisum. Quidquid illic naturale est, indiruptum; quidquid personale est, inconfusum. O mysterium ineffabile & præ ceteris intellectu difficile! Reliqua verò sacramenta quæ tenentur in Ecclesia tua, Domine, stupenda sunt & veneranda; sed istud tui sacramentum præcellit universa. Hoc nempe tuæ individuæ Trinitatis mysterium, & illud cælestia mensæ sacramentum, quæ fideles & pias animas pascit carne & potat sanguine, ne esuriant, neque sitiant in æternum; fac me Deus meus pura & simplici conscientia præcipuè inter cetera sentire & credere, sumere & retinere. Ne sinas quæso, Domine, fidem in eis meam aliquatenus vacillare: sed ita semper in eis & de eis pro tua tribuas pietate mihi credere ac intelligere, sicut veritas eorum se habet. Intret in cor meum gratia tua, quæ sonet sine sono & sine strepitu, loquatur ibi tantorum omnem veritatem mysteriorum: luce & dulcedine intus ubique, & foris undique perfundat animam meam illa magistra virtutum, & [d] judex omnium veritatum: & sic irradiando & saporando eam in ipso veritatis centro stabiliat atque confirmet, ut nec velim nec possim de tantis mysteriis aliter sentire, nisi

* Caput XIX. De comparatione trium personarum.
Quàm veneranda Trinitatis & eucharistiæ mysteria.
d al. index.

à Cod. Torber. add. Mirum est quod gestio dicere, sed lingua non explicat quod mens capit.

sicut oportet & decet. Omnipotens bonitas, cujus pietatis aures ipsis pauperum tuorum desideriis patent, intellige clamorem cordis mei, & fave votis meis. Præsta Domine ut ipso mentis palato sentiam, gustem & sapiam hæc ineffabilia sacramenta: magna enim sunt & mira valde, & ego parvulus in eorum consideratione deficio, quotiens ad intuenda ea fidei oculos adtollo. Sed quia non modo utraque nobis necessaria sunt ad salutem, Deus auctor omnium, invisibilis creator, qui es in substantia summa & una divinitas, atque personaliter vera & perfecta Trinitas: te Deum Patrem exoro ex quo omnia, & Filium tuum per quem omnia, simulque Spiritum-sanctum in quo omnia; te Dominum meum, quem unum & verum in trinitate confiteor Deum, quo creati, liberati & illuminati sumus, supplex rogo tantorum avidus mysteriorum, lacta me, nutri me, & in mensuram ætatis usque perfecti viri meam extende nutritionem, ut solidum hunc & perfectum cibum capere valeam. *Imperfectum enim meum viderunt oculi tui.*

Psal. 138. 16.

CAP. XX. Quòd divinitas substantia indivisa est.

DATOR omnium bonorum Deus Pater, cui numquam sine spe misericordiæ supplicatur, cum Filio tuo ac Spiritu-sancto, da quod à te desiderat & à te postulat anima mea. Quorum enim una est substantia, unum est & datum, una & operatio, unum donum, unaque potestas: ut in ipsa quoque personarum proprietate juxta profundiorem intellectum quædam unitas sentiatur. [* Inseparabilis numinum naturæ tuæ unitas non potest separabiles habere personas: quia sicut trinitas es in unitate, & unitas in trinitate, sic separationem non potes habere personarum. Nominantur quidem illæ personæ aliquando singulæ; sed ita voluisti te Trinitas Deus inseparabilem ostendere in personis, ut nullum tibi nomen sit in qualibet persona, quod ad alteram personam secundùm relationis regulam non referatur: sicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, vel Spiritus-sanctus ad Patrem & Filium verissime refertur. Ea verò nomina quæ substantiam vel potentiam vel essentiam tuam significant, vel quidquid propriè dicitur Deus, omnibus personis æqualiter conveniunt, ut Deus, magnus, bonus, æternus, omnipotens & omnia quæ naturaliter de te Deo dicantur. Non est igitur aliquod naturæ nomen quod sic tibi Deo Patri possit convenire, ut non Filio tuo, aut Spiritui-sancto convenire nequeat. Dicimus te Deum Patrem naturaliter esse Deum; sed naturaliter est & Filius Deus, naturaliter est & Spiritus sanctus Deus, non tamen tres dii, sed unus Deus, Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Ideirco inseparabilis es, sancta Trinitas Deus, in personis sensu intelligenda, quamvis in vocis separabilia habeas nomina; quia pluralem numerum naturæ nominibus nullatenus recipis. In hoc enim ostenditur personas non posse dividi in sancta Trinitate, quæ unus verus Deus est; quia cujuslibet personæ nomen semper ad alteram respicit personam. Si Patrem dico, Filium ostendo; si Filium nomino, Patrem prædico; si Spiritum-sanctum appello, alicujus esse spiritum necesse est intelligi: id est, Patris & Filii.] Tu vero, unitas deitatis personarum pluralitate multiplex, numerabiliter es innumerabilis, ac idcirco mensurabiliter immensurabilis, & ponderabiliter imponderabilis: non enim summæ bonitatis, quæ tu ipse es, profitemur originem ex qua omnia, per quam omnia, in qua omnia; sed ejus participatione dicimur bona omnia.

Alcuini l. 2. *de fide S. Trinit. c.* 14.

CAPUT XXI. Quòd in divinitate non est materia.

NAM tua divina substantia semper caruit ac caret materiâ, licèt non careat formâ: quam dum imprimis quasi sigillum rebus singulis, eas hoc tui augmenti aut detrimenti mutabilitate procul dubio à te facis differre. [* Quidquid in totum creaturarum est, creatura tua est, ô trina unitas & una trinitas Deus, cujus omnipotentia omnia gubernat, regit & implet quæ creavit. Nec ideo te omnia implere dicimus, ut te contineant: sed ut ipsa potiùs à te contineantur. * Nec particulatim imples omnia, nec ullatenus ita putandum est, ut unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat te, id est, maxima majus, vel minima minus: dum potiùs in omnibus totus ipse sis, sive omnia in te. Cujus omnipotentia omnia concludit, nec evadendi potentiam quis aditum invenire poterit. Qui enim te non habet placatum, nequaquam evadet iratum. Immensitas quippe divinæ magnitudinis tuæ ista est, ut intelligamus te intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. * Et ideo interior es, ut omnia contineas: ideo exterior es, ut incircumscriptæ magnitudinis tuæ immensitate omnia circumcludendo regas. Per id ergo quòd exterior es, ostenderis esse creator; per id verò quòd interior es, omnia gubernare & regere demonstraris. Ac ne ea quæ creata sunt sine te essent, tu intra omnia es: verùm ne extra te essent, tu exterior es, ut omnia concludantur à te, non locali magnitudine, sed potentiali præsentia, quia ubique es præsens, & omnia tibi præsentia, quamvis quidam hoc intelligant, quidam verò non intelligant.]

* *Alcuini l.* 2. *de fide S. Trinit. c.* 4. * *Isid. l.* 1. *Sent. c.* 2.

* CAPUT XXII. Quòd non est pars in Deo nec divisio.

* CAPUT XXIII. Quod Deus continet omnia.

Hæc & alia multa docuit me mater Ecclesia, mater sancta universalis & orthodoxa, cujus me fieri membrum voluisti per gratiam tuam: & de ejus cælesti doctrina me ita certum & securum in omnibus pro tua pietate reddere dignatus es, Domine, per assiduam tuæ inspirationis illuminationem, ac si multa quæ clausa mysteriis latent, non per speculum, sed facie ad faciem intuerer. * Docuit igitur te solum vivum & verum Deum non esse corporeum vel passibilem vel palpabilem, nullam tui partem corporeis oculis posse sentiri, nihil de substantia tua atque natura ullo modo esse violabile, aut compelibile, aut fictum, [* aut majus aut inferius: sed per omnem modum ex omni parte sine deformitate perfectum, sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternum, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio veritatem, sine loco ubique totum, sine situ ubique præsentem, sine extensione omnia implentem, sine contractione ubique occurrentem, sine motu omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentem, sine indigentia omnia creantem, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initium dantem, sine tui mutatione omnia mutabilia facientem,] atque semper & ubique regnantem, sine fine manentem. Domine Deus une, Trinitas Deus, quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellis: adeo es ineffabilis, infinita & incomprehensibilis, ut parvissimum sit valde omne quod de te dici potest. Multa enim dicimus; sed plenè id quod es dicere non possumus. Et quia universorum consummatio sermonum ipse es, cùm ergo pervenerimus ad te, cessabunt procul dubio multa ista quæ dicimus. & manebis unus omnia in omnibus, & sine fine dicemus omnia unum, laudantes te unum, & in te facti etiam nos unum: videntes te jugiter sine fine incorporalem, naturâque immutabilem trinitatem, & in te omnia scientes, & in te gaudium perpetualiter mansurum habentes, ab omni sanati languore, & in illam immortalitatis gloriam transformati.

* CAPUT XXIV. Quod non sit corporea deitas.

* *Alcuin. pag.* 136. *a.*

Cùm venerit visio hæc quæ danda facie ad faciem promittitur, quando palàm de cunctis annuntiabitur mysteriis, & fidei species atque spei res succedent: tunc clariùs certiusque scientes intuebimur, nihil creatum, aut serviens in te, Trinitas una, nihil inæquale, nihil gratiâ æquale, nihil anterius posteriusve, nihil majus, aut minus, nihil extraneum, aut officiale alteri, nihil persuasione aut subreptione insertum, nihil moribus vel voluntate diversum, nihil officio singulare aut alteri communicabile, b non confusum, totum perfectum; quia totum in uno & unum in toto, non tamen solitarium: quoniam summum bonum & summam sapientiam, & summam benignitatem te, sancte Pater, unum omnium principium, & veritatem tuam, per quam te intelligimus, nulla ex parte tibi dissimilem, quæ forma est omnium, & quæ sola implet hoc quod appetunt omnia; simulque ipsum utriusque donum, quo beata sunt quæcumque beata sunt, in te & cum te colimus & adoramus, unam scilicet incommutabilem Trinitatem. * Cum enim tertiò repetitur quod unum est, non numerus conservatur, sed unum esse illud asseritur. * Gignens, genitus, & procedens tres quidem personæ, sed una substantia. Sicut ignis, candor, calor, tria nomina, sed res una; sic memoria, intellectus, voluntas, sed una anima, quæ inseparabiliter demonstrantur, & inseparabiliter operantur. Si hoc in creaturis invenitur, quid de te Creatore intelligendum est. * Natura quippe divinitatis tuæ immobilis est omnimodo & immutabilis; personæ verò mobiles sunt secundùm relationem, non juxta proprietatem: & ideo in relatione personarum trinitas, in natura verò substantiæ unitas. Unitas sit quidem propter inseparabilem essentiam deitatis; trinitas autem propter diversitatem nominum. Non enim nomina tantùm, sed etiam nominum proprietates, hoc est personas, vel ut Græci exprimunt [illegible], id est substantias confitemur.

CAPUT XXV. De visione Dei.

b al. nihil.

Trinitas una.

* CAPUT XXVI. Exemplum de igne & anima.

* *Ex Isid. l.* 2. *Diff. spir.* 2.

* CAPUT XXVII. De immutabilitate Dei.

Hæc tamen dicimus de te Deus noster, ut potest humana intelligentia capere. Ceterùm [* quis in hac vita positus vel Chrystallino pectore sufficiat penetrare tuæ ipsius Trinitatis interna mysteria, quomodo Pater, & Filius & Spiritus-sanctus tres personæ estis & una natura; quomodo tu Pater diceris ingenitus, Filius genitus, Spiritus-sanctus nec genitus nec ingenitus, sed procedens dicatur; quomodo Filius de te Patre natus est, Spiritus-sanctus de te procedit & Filio; quomodo Filius nascendo non procedit, Spiritus-sanctus procedendo non nascitur; quomodo Filius non de se, sed de te est, nec tamen tui est posterior de quo est, quomodo Spiritus-sanctus de te procedit & Filio, nec tamen à vobis c præceditur à quibus procedit; quomodo tria unum estis, & unum tria; quomodo invicem relativè tria estis, essentialiter unum;] quomodo trinus & unus Deus, non localiter, sed ubique es; & non particulatim ubique es, sed ubique totus, ubique præsens sine situ & loco & motu? Quis ista rogo considaret? Quis hæc comprehendat quantalibet probitate vel scientia præditus? Hoc tamen in spe promissionis repositum est, quia videbimus te Domine. & tanto unusquisque perspicaciùs, quanto hic vixerit puriùs. Quia mundi corde, teste Scriptura, Deum videbunt. Apertè namque videbitur cunctis mentis jam detersa caligine, quomodo Filius qui oriendo est, tibi ô Pater de quo oritur, subsequens non est: & quomodo Spiritus amborum, qui per processionem producitur, à vobis proferentibus non præitur: quomodo & unum divisibiliter tria, & tria indivisibiliter estis unum. Visa enim claritas ad impatefactam nobis tuæ majestatis speciem purum amantis intuitum mentis rapiens sublevabit. Sed ipsa claritas natura est, & ipsa natura claritas est. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficietur, quando Sapientiam tibi coæternam, quam modò per ora doctorum sumimus, in ipso fonte bibemus. Omnia autem sacramenta & cuncta nobis tunc apparebunt arcana, non doctorum verba, (non enim ullis indigebimus mysteriis, cùm facie ad faciem videbimus te), sed inde, ni fallor, unde angeli te vident. Quid nos tunc latere poterit, quando tu Deus noster vita viventium, caussa caussarum, forma formarum, forma formosissima, forma informata, te nobis clara visione insinuabis?

a Isidor. l. 2. *Different. spirit.* 3. *paucis variatis.*

Incomprehensibile Trinitatis mysterium. *c al. perscinditur.*

Matth. 5. 8.

Non enim indignum tibi videmus cùm te formam vocamus. * Nam tua essentia, & species dici potest & forma. (Non frustra enim speciosissimum quàm formosissimum in lauda tua ponitur.) sed forma quæ materiâ caret & motu, tempore & loco, atque ideo unum est, & est id quod est: reliqua verò non sunt id quod sunt. Hæc verissimè sola dicere potest, *Ego sum qui sum.* Hæc tanta est ac talis est, ut de ejus pulcritudinis visione nihil in hac vita sibi usurpare mens humana audeat, quod solum electis tuis præmium in subsequenti remuneratione reservas.

CAPUT XXVIII. Quòd deitas materiâ caret.

Exod. 3. 14.

CUM ergo ad te pervenerimus fontem vitæ & lumen æternum, & dulcissimam speciem; ex visione tua erit nobis delectabiliter impressa sitis simulque satietas. Sed longè aberit à siti necessitas, longè à satietate fastidium. quia sitientes satiabimur, & satiati sitiemus. Tu denique æterna nobis vita, gaudium, & corona eris. Tua beata visio erit nostri laboris præmium, ut post mortalitatis hujus tenebras accensâ gloriæ tuæ luce gaudeamus. Videbimus itaque tuæ incommutabilitatem essentiæ, ut per hanc & nos efficiamur incommutabiles, sed non sicut tu vides te. In nobis enim quidquid erimus, poterimus nosse: in te autem qui comprehendi non potes quod es. quidquid illud est quando possumus nosse? Et si poterimus, nondum possemus: & tamen cùm poterimus, numquid sic te nosse valebimus sicut te nosti Deus? Ipsa quoque rationabilis & electa creatura non æqualiter visione tui potietur: unusquisque enim pro

CAP. XXIX. De siti, sine necessitate.

Inæqualiter videtur Deus beatis.

mercedu laboris sui, sed plenè sibi sufficit quòd singulis dabitur intueri. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine! Beati qui habitant in domo tua Domine.* Felices qui jam pelagus hujus mortalitatis transierunt, & ad portum perpetuæ securitatis pervenerunt. Infelices nos qui adhuc in salo hujus vitæ circumflantibus agitamur procellis, & inter pericula multa variosque casus incerti navem laborantes trahimus.

Psal. 30. 20. Psal. 83. 5.

CAP. XXX. De vita æterna. *Ex Greg. hom. 37. in Evang.*

DOMINE da nobis, te rectore, te duce inter Scyllam & Charybdim ita tenere iter per medium, ut integra nave & salvis mercibus pervenire possimus ad te portum tutissimum. Felix anima quæ terreno resoluta carcere, libera cælum petit: quæ beatæ jam admista spiritibus majestati tuæ assistit, quæ te incircumscriptum lumen cernit, quæ nullo metu vel mortis vel hostis afficitur, quæ incorruptionis perpetuæ munere lætatur. O vita vitalis, dulcis & amabilis, & semper memorialis, ubi non est hostis impugnans, ubi nulla[a] illecebra, sed summa & certa securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla jocunditas, & jocunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata tui sine fine visio atque laudatio, Deus! Utinam hæc succedat, & mortale hoc induatur immortalitate. Utinam desinat & quàm citò finiatur ista vita, [b] vita dubia, vita cæca, vita ærumnosa, quam humores tumidant, dolores[c] exterminant, ardores exsiccant, aëra morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mæror deprimit; & post hæc omnia mors interimit, universis gaudiis finem imponens, ita ut cùm desierint esse, nec fuisse putentur. Jam jamque adveniat, Domine, advolet obsecro regnum illud carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedunt per ævum, ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, [* ubi ille Angelorum hymnidici chori & supernorum civium societas, ubi dulcis sollemnitas a peregrinationis hujus tristi labore redeuntium, ubi providi Prophetarum chori, ubi judex Apostolorum numerus, ubi innumerabilium Martyrum victor exercitus, simulque Confessorum constantia præmii sui perceptione consolata, ubi fideles viri, quos à virilitatis suæ robore voluptas hujus sæculi emollire non potuit, & sanctæ pariter mulieres, quæ cum sæculo sexum vicerunt; ubi pueri, qui dum essent in carne, annos suos moribus transcenderunt, atque senes quos ætas debiles reddidit, & virtus operis non reliquit.] Ad horum omnium sanctam frequentiam, & tuæ inspiciendæ pulcritudinis mansuram sine fine lætitiam, fac me Domine Deus toto corde intendere, viriliter currere, feliciter pervenire. Interim dum in isto naneo corpore, in his semper meditationibus mentem meam bonorum insinuator exerce. Munda ergo cordis intuitum, acue mentis intellectum, accende cælesti igne animam: ut te solum cogitem, te solum amem, te solum in corde habeam & in ore, qui es futurum nobis sine fine præmium. Et ut pondus mortalitatis meæ leviùs feram, da lumen in corde, da verbum in ore, aperi sanctarum secreta Scripturarum, & profunda mysteriorum regni tui visceribus meis propina. Da ex amore tuo lacrymam, [* da fines virtutumque pennas, quibus indutus sursum ad te volitem, & pensus terram, cælum petam. Hanc fidem per te, de te, in te confiteor, ô beata & benedicta & gloriosa Trinitas, ô vera & summa & sempiterna unitas Pater & Filius & Spiritus-sanctus, Deus, Dominus, Paraclesus; caritas, gratia, communicatio; verum lumen, lumen ex lumine, vera illuminatio; vivens vita, vita à vivente, vivificator viventium; fons, flumen, irrigatio; unus à se, unus ab uno, unus ab ambobus; ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia, id est, à se Pater, ab altero, id est, à Patre Filius, ab utroque Spiritus-sanctus, id est, à Patre & Filio: ὢν à se, ὢν ab altero, ὢν ab utroque; omne autem ὢν semper in tribus, & omne ὢν æqualiter in singulis; verax Genitor, veritas Genitus, amor amborum Spiritus-sanctus.] Una virtus, æqualis majestas, par gloria, una eademque essentia. Sapiens Genitor, sapientia Genitus, & caritas Spiritus-sanctus.

a MS. Bober. ad. peccati.

b Idem MS. ad. quæ mors dicenda est, non vita.

c al. natant.

* *Ex Gregorio Hom. 14. in Evang.*

* *Alcuinus invocatione S. Trinit. pag. 756.*

Deus trine & une, Deus omnipotens apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, & ideo apud te cursus temporis diei noctisque alternatione nequaquam variatur. * Deus lux vera, quæ sine accessu aliquo aliquid illustras, & sine recessu & quæ respuis deseris; & ideo in te nullus defectus, nulla mutabilitas venit. Deus qui in temetipso manendo immutabilis es, sic in te transitoria cuncta sistis, ut apud te transire nequaquam possint; & ideo in conspectu tuo tempus non defluit quod apud nos[d] sine decurrit. Deus in cujus æternitate fixa manent ea, quæ non fixa fuerant in sæculorum volumina emanant; & ideo æternitas tua dies est una, quæ nec fine clauditur, nec initio aperitur.

Jacobi 1. 17.

* CAP. XXXI. De luce divina.

d MS. Colb. & Germ. Bernard. seu S. Bober. sensus.

DEUS, qui sine mutabilitate tui simul cuncta respicis, sine distractione comprehendis & bona quæ juvas, & mala quæ judicas, & quæ juvans remuneras, & quæ judicans damnas, in his quæ diverso disponis ordine diversus non es. Deus qui operatus extrà circumdas, & intrà reples, suprà regis, & infrà fers; & licet sis superior per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; tamen superior & inferior es sine loco, amplus sine latitudine, subtilis sine extenuatione, & ideo per molem corporis nusquam es, sed per incircumscriptam substantiam & immensitatem incommutabilis nusquam dees. Sed quia longè distat Creator a creatura, cogitare quis valet qualiter sis in loco, qui non caperis in loco? Omnino enim in loco esse non potes, quoniam ubique es & non in loco. Ipsa tibi locus illocalis crederis esse spiritus incircumscriptus, unde difficilè invenitur ibi sis, sed multo difficiliùs, ubi non sis. Quis sine te subsistere vel esse potest? Et tamen tecum non omnes possunt esse. Omnia enim à te sunt, & per te subsistunt.

CAP. XXXII. Quòd sit immutabilis Deus.

* Deus vera & infinita beatitudo, à quo & per quem & in quo beata sunt omnia quæcumque beata sunt. Deus vera & summa vita, à quo & per quem & in quo vivunt omnia quæ verè summèque vivunt. * Deus bonum & pulcrum, à quo & per quem & in quo bona & pulcra sunt omnia quæcumque bona & verè pulcra sunt. * Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil, ultra quem nihil, infra quem nihil. Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cujus nos fides excitat, spes erigit, caritas jungit. Deus qui petere jubes, & invenire facis, & pulsantibus aperis. Deus à quo averti cadere est, in quem converti resurgere, in quo manere consistere. Deus quem nemo amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus, nemo invenit nisi purus aut purgatus. Deus quem nescire mori est, quem nosse vivere est, quem spernere perire est, cui servire regnare est. Deus cujus pietatis ope & bene servit subjectus, & bene dominatur prælatus: & ideo sine te nemo eorum recto incedit tramite vel ordine. Deus invisibilis & immense, ineffabilis & æterne, incomprehensibilis & incorporee, immortalis & perpetue, incommutabilis & incircumscripte, mirabilis & benedicte, indicibilis, cui esse est vivere, sapere & intelligere, scire & posse, pulcrescere & clarescere unum & idem est; quia simplex es, & dividi non potes. Tu es Deus meus vivus & verus, Deus pius, rex meus magnus. Te unum Deum colo, unum naturarum principium, à quo universitas & inchoatur & perficitur & continetur: unum Deum a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, à quo discessimus, cui dissimiles facti sumus; principium ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiam qua reconciliamur; unum quo auctore conditi sumus, & similitudinem per quam ad unitatem reformamur, & pacem qua unitati adhæremus; unum Deum quo creatore vivimus, quem diligentes, & quo fruentes beatè vivimus: te laudo, benedico atque adoro, tuæ clementiæ & bonitati gratias refero pro universis donis tuis ac datis, & pro omnibus beneficiis misericordiæ tuæ, quæ animæ corporique meo largiris, & semper largitus es à puero & à cunabulis meis propter te & nomen tuum sanctum. Unde expertus didici, quia tu Deus noster, Deus es infinitæ misericordiæ, & majestatis immensæ pietatisque gratuitæ: qui servos tuos inter adversa & prospera mirabiliter dirigis atque custodis, sicque moderaris vitam illorum in utraque parte, ut adversa prosperis, & prospera succedant adversis. *Confiteantur ergo tibi, Domine, omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi:* & ut confitendo resipiscant, non cessent à laudibus tuis ipsi etiam peccatores. Quorum unus ego licèt in peccatis promior, corde tamen desiderans tuas decanto laudes, si non ea qua debeo laude vel dignitate, facio qua valeo facultate. Respice, quæso, sereno vultu ad hoc meæ exiguitatis obsequium, & propitiabili dignatione accipe tantillum sacrificium confessionis fidei meæ, ut ad te redeat quod à te venit, non respiciens tantum ad id quod devotus offero, quantum ad ea quæ devotissimè dicere volui & volo. Quidquid enim dedecet vel te offendit, abhorret anima mea. Utinam possem talia qualia illi hymnidici Angelorum chori! O quàm diligenter me in laudibus tuis totum assunderem, & luculenter in medio Ecclesiæ carmen gloriæ tuæ infatigabilis perorarem! Sed quia ut illi nequeo, prorsus tacebo? Væ Domine tacentibus de te, qui os mutorum resolvis, & linguas infantium facis disertas. Verùm quia parvulis licet laudes tuas vel balbutire, suscipe sacrificium precor de manu linguæ meæ, de cordis amore.

* *Alcuinus ibid. citato.*

a Ex lib. 1. Solil. August. c. 1. n. 3. & 4.

CAP. XXXIII. De unitate Dei. *Matt. 7. 7.*

Gratiæ aguntur Deo.

Psal. 144. 10.

Sap. 10. 21.

Sed ignosce rogo, Domine, indignissimo & infelici tecum de te diu sùs loquenti servo. Ignosce pie, quia non temeritate præsumptionis, sed aviditate tui desiderii huic deflorationculæ operam dedi: ut breve & manuale verbum mecum de te semper haberem, ex cujus lectione quotiens tepesco, in tuum reaccendar amorem. Sumus enim in medio laqueorum positi, & ideo faciles à cælesti frigescimus desiderio. Unde indigemus assiduo monimento, quo expergefacti ad te nostrum verum summumque bonum, cùm defluimus, recurramus. Multæ denique sunt contemplationes, quibus anima devota tibi exercitatur & proficit: sed nulla earum ita me oblectat, aut mens mea intendit, sicut illa quæ de tua agitur proprietate. Idcirco necessarium duxi hunc mihi solum decerpere sermunculum, ubi de omnipotentia majestatis tuæ, sicut corde credo ad justitiam, ita ore confiteor ad salutem, te Deum Patrem ingenitum, te Filium unigenitum, te Spiritum-sanctum paracletum, sanctam & individuam trinitatem unum Deum, [* in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summum, in sapientia inæstimabilem, in consiliis terribilem, in judiciis justum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum: erga delinquentes patientissimum, erga pœnitentes piissimum, semper idem ipsum, æternum ac sempiternum, immortalem atque incommutabilem, quem nec spatia dilatant, nec brevitas locorum angustat, nec receptacula ulla coarctant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbant, nec læta demulcent, cui nec oblivio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt, cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit; sed ante sæcula, & in sæculis, & per sæcula in æternum vivis & est tibi laus perennis & æterna gloria, summa potestas & singularis honor, perpetuum regnum & sine fine imperium, per infinita & indefessa & immortalia sæcula sæculorum. Amen.]

Scopus hujus libelli.

Rom. 10. 10.

* *Alcuin. verbo pag. 756. a.*

ADMONITIO
IN LIBELLUM QUI DICITUR SPECULUM PECCATORIS.

INCERTI *auctoris est istud aliud Speculum, & Augustini ætate multò posterioris. Patet ex illis verbis cap. 7.* Et satanas ausus fuit cum furore impetum facere in sanctissimam beati Martini animam, qui erat, ut dicitur Gemma sacerdotum: *quæ nimirum verba respiciunt in Martini laudes ab Odone Cluniacensi Abbate conscriptas. Adde* præbendæ *vocabulum, in capite 7. pro beneficio Ecclesiastico usurpari, significatu ante sæculum decimum, ut opinamur, ignoto. Quæ præterea in capite 5. leguntur, ea videntur supponere Hugonis Victorini librum de modo Orandi, & magnam habere consensionem cum libro suprà excuso de Spiritu & Anima, cumque opusculo de Conscientia in Bernardi Appendice. Collatus fuit hic libellus cum duobus MSS. uno bibliothecæ Regiæ, & S. Medardi Suessionensis altero, in quo Leo Papa citatur.*

SPECULUM PECCATORIS, LIBER UNUS.

CAP. I.

a MS. Fratres mei & infrà fratres carissimi, sed non constanter.

Deut. 32. 29.

Quid his, utinam saperent, &c. peccatrici doceatur.

QUONIAM *a* Carissime in via hujus sæculi fugientis sumus, dum nostri sicut umbra prætereunt: Necesse est igitur corde sollicito sæpius memorari, quod nostra fragilitas, nostra mortalis infirmitas toties cogit oblivisci. Quid est illud? Quod ipse omnipotens Dominus nostrum sui gratiâ volens profectum, per beatum Moysen nobis consuluit dicens, *Utinam saperent & intelligerent, ac novissima providerent.* En, Frater mi, ecce feliciter poterimus evadere mortis periculum, si diligenter studeamus sequi divinum consilium, quod nobis innuit Dominus dicens, *Utinam saperent,* &c. O felix & utile consilium, mortis remedium, salutis antidotum, peccatoris speculum. *Utinam saperent,* &c. O salutifera nostri Redemtoris sententia, ex qua nobis instructio sapientiæ, admonitio continentiæ, speculum providentiæ, exaltatio pœnitentiæ, adquisitio divinæ gratiæ datur! Ait ergo, *Utinam saperent,* &c. O admiranda bonitas nostri Creatoris! ô ineffabilis caritas nostri Redemtoris! ô prædicanda benignitas nostri Salvatoris! Nos servi nequam fuimus, servi negligentes, servi inutiles, qui nostris exigentibus meritis mortem meruimus potiùs quàm vitam: & ecce ipse auctor vitæ, ipse dator veniæ, ipse largitor gratiæ nos invitat ad salutem, dicens, *Utinam saperent,* &c. Quis, nisi perditus homo, hoc audiens, ista considerans, non vehementissimè gratuletur, & ultra quàm fari possit, exsultet in gaudio spiritus in utero ejus, quod ipsi omnipotenti Deo, ipsi regi sæculorum, ipsi Domino Angelorum, ipsi Creatori omnium creaturarum cura est de nobis infirmis & miseris ac mortalibus? Cura ergo permaxima nobis inesse debet, quatenus præ omnibus & super omnia sacris ejus præceptis diligenter obediamus, & ea devotè diligamus, & studiosè *b* compleamus. Væ nobis in perpetuum, quoniam, teste Apostolo, miserabiliores omnibus hominibus erimus, eo deteriores, si hæc non fecerimus. Verè ad exsequenda Dei mandata otiosi & inanes existimus, nisi in primis omnia odio habeamus, quæ ipsi Domino displicere cognovimus, & illa fideli corde diligamus, quæ tremendæ ejus majestati placere credimus. Proinde die noctuque exorandus est ipse clemens & misericors Deus & Dominus, ut nobis largiatur auxilium, qui suum tam salutare præstat consilium, dicens, *Utinam saperent,* &c. Valde mira & utilis est sententia illa, non semel tantùm, sed sæpius repetenda, *Utinam saperent,* &c.

b 1. Cor. 15. 19.

CAP. II. Sententiæ hujus consideratio quid efficiat. Paucorum est.

b al. fervens.

FRATER mi carissime, intellige quæso quæ legis. Consideratio enim hujus sententiæ, destructio est superbiæ, extinctio invidiæ, medela malitiæ, effugatio luxuriæ, evacuatio vanitatis & jactantiæ, constructio disciplinæ, perfectio sanctimoniæ, præparatio salutis æternæ. Ait ergo, *Utinam saperent,* &c. Heu heu quàm paucorum est ista virtus! Pauci sunt qui salutarem hanc Salvatoris nostri sapiant sententiam: pauci sunt quibus est ante oculos propriæ fragilitatis cognitio, corruptibilis carnis corruptio, peccatorum recordatio, instantis mortis meditatio, *b* fœtentis gehennæ putei consideratio. Ecce quàm utile speculum peccatorum. Re vera bone Frater, si te sæpius in hujusmodi speculo prospexeris, eris absque dubio Samsone fortior, Davide cautior, Salomone sapientior. Illi autem in hoc speculo se sæpius considerare neglexerunt; ideo cæcati suæ desideriis cæcati corruerunt. Igitur si tanti viri tam horribiliter lapsi sunt in culpam, quibus tanta adfuit fortitudo & sapientia; quantâ cautelâ, quantoque studio nobis est vigilandum, quibus inest tanta debilitas, tantaque imperitia? Porrò isti tres viri validi ideo leguntur in sancta Ecclesia, ut fidelibus non ad exemplum sint ruinæ, sed ad speculum cautelæ: quatenus nemo nostrûm in sua confidat fortitudine, nemo præsumat de sua sapientia, immo semper timidi, semper status nostri conscii, semper de nostra salute simus sollicti, numquam nostræ corruptionis & nostræ mortalitatis obliti. Qui verò hujusmodi verba negligenter attendunt, non sapiunt, nec intelligunt, nec novissima provident: & sic in mortem & damnationem vadunt. Ut igitur mens nostra circa providentiæ studium evigilet, Dominica nos hortatur sententia dicens, *Utinam saperent,* &c. Hanc admonitionem salutiferam oculo rationis conspicere Carissime, non in transitu, sed cum studio & deliberatione sæpissimo revolvendo. quia sicut thus non redolet, nisi ponatur in igne, ita nulla sacræ Scripturæ sapit sententia, nisi cocta sit in corde.

Hinc lapsi Samson, David & Salomon.

Lapsus eorum cur in Ecclesia legantur.

UTINAM *saperent,* &c. Ecce hic Frater mi, tria in hoc versu proponuntur: scilicet scientia, intelligentia & providentia. Vult ergo Dominus ut scias, & intelligas, insuper & provideas. Vult ut scias vitam præsentem fugitivam, periculosam, brevem, miseram tabescentem, universæ vanitati subjectam, peccatorum sordibus pollutam, cupiditatum corruptam, in brevi perituram: quatenus quanto infelicior mundus iste esse conspicitur, tanto faciliùs pro amore cælestis patriæ contemnatur. Vult itaque Dominus ut fragilem tuam conditionem intelligas, sic meditando videlicet, quia nudus egressus es ex utero matris tuæ, & nudus reverteris illuc: quia terra es, & in terram ibis; in hujus vitæ miseriam nudus intrasti, lugens dies tuos in dolore & ærumna pertransisti, cum luctu & labore hinc exiturus es. Intelligas ergo quantum sit exitus & ingressus tuus flebilis, progressus tuus debilis, & egressus horribilis. Intelligas ergo quoniam sis in hac valle miseriæ exsul & ægrotus, virtutibus pauper & *c* mendicus, labilis & infirmus, ac in proximo moriturus. Frater, felix eris, si hujusmodi admonitionem intelligas, & in corde tuo quasi in libro scribas, & hanc unam quam tibi trado regulam, servare studeas.

Scriptura non sapit, nisi ardenter animum.

CAP. III. Quorum scientia, intelligentia & prudentia ibi desideretur.

Job. 1. 21.

c al. mendicus.

Vive Deo gratus, toti mundo tumulatus,
Crimine mundatus, semper transire paratus.

O quàm beatus vir, cujus anima circa hujusmodi studium evigilat! quàm prudenter sapit & intelligit, ac novissima providet! Carissime & tu fac similiter. Legisti jam in hoc speculo peccatoris, quid sane sapias, quid intelligas, instat ut novissima provideas. Ora ergo, & dic cum Propheta, Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, ut sciam quid desit mihi. O utilis oratio, ô felix contemplatio, ô necessaria postulatio! Non plane tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate, præscire deposcas; sed quòd sis advena & peregrinus in hujus peregrinationis ærumnosæ exilio, homo infirmus & exigui temporis super terram, intelligas & cognoscas. Ergo, *Utinam saperent,* scilicet peccata præterita quàm sint amara. Unde Jeremias. Vide quàm amarum est & malum dereliquisse te Deum tuum. Malum est in culpa, & amarum est in pœna. *Et intelligerent,* scilicet præsentia quàm sint vana. Ecclesiastes: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. *Et novissima providerent,* scilicet æternitatem gloriæ quantum ad bonos, & æternitatem mortis quantum ad malos; ut sibi providerent contra sterilitatem futuram, sicut Joseph. Unde Salomon: In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

Psal. 38. 5.

Jer. 2. 19.

Eccli. 1. 2.

Gen. 41. 33.

Eccli. 7. 40.

Re vera carissime Frater, si præsentis vitæ tuæ brevitatem attenderes, & quid tibi desit in agenda Deo condigna pœnitentia, in disciplina præceptorum ejus observanda, in sanctitate coram ipso perficienda, saperes & intelligeres, & mortem ante oculos prospiceres; procul dubio mox sæculum mores, spretis pompis, postpositis mundi curis, despectis carnis illecebris, projectis voluptatibus, contemptis deliciis, in tui custodia vigilares, ac novissima prudenter provideres. Sapientis enim est, non tam cujuslibet rei principium prospicere, quàm finem exitumque providere. Denique felix esse comprobatur, qui sic cogitat de supplicio ante supplicium, ut postea supplicii effugiat periculum.

Consideratio brevitatis vitæ parit mundi contemtum.

Cap. IV. Consideratio mortis carnem domat. Eccli. 7. 40. Meditatio quasi mentis ditatio.

Dices ergo mihi, Paratus sum præ omnibus adquiescere divino consilio, ut sapiam & intelligam, ac novissima provideam. Sed quæ sunt mea novissima? Illa utique de quibus Spiritus-sanctus tibi per Salomonem loquitur dicens, Fili in omnibus memorare novissima tua, & in æternum non peccabis. Non meliùs poterit caro luxuriosa domari, quàm qualis erit mortua præmeditari: & si hujusmodi assiduam habueris meditationem, felicem te dicent omnes generationes. Meditatio enim nihil est, quàm mentis ditatio. Peroptimè ergo mens tua ditatur, quando contra cuncta adversa providentiæ scientiâ illustratur. Legitur in poëta, quòd Centum luminibus cinctum caput Argus habebat: quod ita potest intelligi, a quia ex omni parte sui intra mentis suæ circumspectionem prudentiam possidebat. Igitur si tantæ studio cautelæ pollebat poëta paganus, multo fortiùs puriorem providentiæ oculum debet habere b clericus Christianus. Esto ergo alter Argus, immo illo cautior, illo studiosior, illo prudentior: ut sapias & intelligas, ac novissima prudenter provideas.

Ovid. 1. Met. a Sic MSS. At ed. quod mentis suæ circumspectionem & prudentiam. b MS. Med. hic ad. populus vel, Reg. autem Monachus vel.

Cap. V. Quæ sint novissima, ut ad superna appetere. Thren. 1. 2.

Sed quæ sunt novissima tua, quæ providere sollicitè summa totius providentiæ est? Utique illa terribilis hora, in qua misera anima tua ex hoc corpusculo corruptibili timens est egressura. Frater crede mihi, ad hujus rei tremendam considerationem maluisse debueras providentiam possidere, quàm totius mundi dominationem. Utinam ergo saperes quæ Dei sunt, & intelligeres quæ mundi sunt, & provideres quæ inferni sunt: profectò Deum timeres, e superbiam non appeteres, mundum contemneres, & infernum horreres. In illa nimis metuenda extrema hora tua, quis amicorum, quis parentum tuorum veniens cum gladiis & armis poterit auxilium ferre? Non enim erit tunc qui consoletur te ex omnibus caris tuis: respiciens eris ad auxilium & adjutorium hominum, sed refugium tuum tantummodo est apud Deum. Cogita igitur tecum, Carissime, quo timore timendus, quo amore diligendus, quo honore venerandus sit ipse Dominus Jesus Christus Deus noster, qui salutis præsidium solus præstare poterit post mortem. Reduc ergo, Carissime, sæpius in memoriam illum extremum exitus tui diem: & ante quàm misera anima tua ex carcere carnis exeat, provideat quò vadat. a Istiusmodi recordatio contritionem concipit, contritio compunctionem parit, compunctio contemplationem, scilicet pium & humilem affectum in Deum; pium videlicet ex fiducia adjutorii divinæ bonitatis & clementiæ, humilem ex consideratione propriæ fragilitatis & miseriæ. Hic lector adtende. Quid enim est in omni scientia, quod hominem provocet faciliùs ad sui custodiam, & omnem injustitiam expellendam, ad sanctitatem in timore Dei perficiendam, quàm suæ corruptionis consideratio, suæ mortalitatis certa cognitio, postremò tremendæ mortis suæ recordatio? Quando enim homo fit non homo, hoc est, quando ægrotescit, ægrotando ægritudo crescit, peccator expavescit, cor contremiscit, caput obstupescit, sensus evanescit, virtus exarescit, vultus pallescit, facies nigrescit, oculus tenebrescit, auris surdescit, nasus putrescit, lingua torpescit, os obmutescit, corpus tabescit, caro marcescit: tunc carnis pulcritudo fœtor efficitur & putredo, tunc homo solvitur in cinerem, & vertitur in vermem.

a V. l. de Spir. & an. c. 59. Quo fructu provideantur.

d [Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror,
Sic in non hominem vertitur omnis homo.]

d Hi versus absunt a MSS. Habentur & l. Medit. Bernard. c. 3.

Ecce Frater mi carissime, ecce satis horribile spectaculum, sed est nimis utile speculum: quoniam nulla artis medicina, nullaque doctrinæ sic superat superbiam, nec sic vincit malitiam, nec sic exstinguit libidinem, nec sic mundi calcat vanitatem, sicut hujusmodi horrendæ mortis recordatio. *Utinam* ergo *saperent*. Et quid huic mundo tantum vilescit, sicut homo, cujus corpus cùm sic exanime, non permittitur esse intra domum triduo prælectorum: sed ut vile stercus foras projicitur, in profundo terræ absconditur, putredini traditur, vermibus in escam datur, cadaver efficitur?

Cap. VI. De studiis vanis.

Erubescat ergo superbus & infelix peccator, & timeat elatione cæcatus, irâ inflammatus, impatientiæ vitio fœdatus, scientiâ inflatus: cui plus placet ars Aristotelis, quam scientia de Apostolis, plus cudex Platonis, quàm liber divinus: quem nulla lectio lætificat, nulla scientia ædificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit grammaticè conceptus, dialecticè imaginatus, rhetoricè purpuratus. Stultus es qui hæc ignoras, & erras: quoniam qui talia agunt, & in talibus dies suos consumunt, peccatum sibi generant, & mortem parant; quia ex simili studio similem concipiunt scientiam, hoc est, folia colligunt, non fructus, id est herba, non virtutes; verba enim in ventum proferunt, & aërem verbis verberant, verbositatem sonant, jactantiam ostentant: de quibus per Psalmistam dicitur, Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum devorata est. Sicut enim homo ebrius nescit quid agit, aut quò vadit, eo quòd se ipsum ignorat; ita insipientes e clerici sæculares in bibenda hujusmodi scientiâ se conturbant, libros devorant, sententias multiplicant, sed quid agant penitus ignorant, quia ad quem finem miserum tendant, minimè non adtendunt. O utinam tales saperent! Si enim fugientis vitæ suæ brevitatem perpendissent, si damna dierum suorum ante oculos convertissent, si quàm tremendo judicio, non tantùm de mortuis eorum operibus, immo de omni verbo otioso quàm districtè responsuri sunt, prævidissent; mox terrore perterriti, mox divino amore percussi, vana hujus vitæ studia reliquissent, & de studio vanitatis venissent ad studium veritatis, & de studio stultitiæ ad studium sapientiæ, hoc est, de studio curiositatis ad studium sanctæ humilitatis, de schola luxuriæ & pravitatis ad scholam munditiæ & sanctitatis seu castitatis, de vita iniquitatis ad vitam sanctitatis, hoc est, de vita fornicationis ad vitam beatæ religionis, id est, de domo conversationis mundanæ ad domum sanctæ disciplinæ. Unde benedictus ipse Spiritus-sanctus per Prophetam peccatoribus præcipit, dicens, Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justi. O quàm terribilis est hæc sententia & nimis metuenda his qui disciplinam non apprehendunt! ex hac Spiritus-sancti sententia potuit quis peribunt. Hinc est quòd Dominus per Moysen ait,

Psal. 106. 27. e MS. Reg. ad. Monachi &, quod sequentibus visum non convenire. De disciplina hic subeunda. Psal. 2. 12.

Omnis anima quæ non fuerit afflicta die hac, peribit de populo meo. Notanda sunt adtentiùs verba ista. Anima, inquit, peribit, quæ non fuerit afflicta, subaudi, per disciplinam, per morum correctionem, per pœnitentiæ satisfactionem, per cordis contritionem, per conscientiæ purificationem. Et dicebat, die hac, id est, in præsenti tempore gratiæ, id est, die hujus vitæ: quoniam qui non suscipit modò tempus pœnitentiæ, post mortem non inveniet locum indulgentiæ. Quapropter time tu peccator, tu caro superba, tu vile cadaver, quem adhuc viventem vermes quotidie corrodunt, qui de tuo corruptibili corpusculo generantur: contremisce superbiam, projice vanitatem, fuge luxuriam, apprehende disciplinam, ne pereas. Vide in hoc speculo quid es, & quid eris: cujus conceptio tabes menstrua, origo lutum, putredo finis. *Utinam ergo saperent*, &c. Ecce miser, causas mille dolorum habes, & adhuc superbis. Iterum tu, Frater, convenio, ut quidquid agant alii, sis memor ipse tui: vilescat tibi mundus plus quàm tu mundo. Hujus igitur tantæ calamitatis miseriam considerans adtentiùs, & cum Propheta ingemiscens, dicito, Iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Quoniam in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Et iterum dic cum Apostolo, qui flebilem humanæ conditionis statum deplorat, dicens, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hæc salutifera Apostoli sententia exigit prudentem lectorem. Adhuc in corpore Apostolus vixit, quando tamen corpus mortuum nominavit: quia qui sapiens est, jam mortuum ante oculos considerat, jam se mortuum reputat, cùm se moriturum pro certo sciat.

Levit. 23. 29. Psal. 37. 18. & 19. Rom. 7. 24.

Cap. VII. De horrendo exitu damnandæ animæ.

Attende ergo in illa terribili hora, de qua loquimur, misera peccatoris anima, quando de mundo exitura es, & quò itura es. Aderunt tunc ministri maligni, illi scilicet maledicti, diaboli illi tartarei, illi spiritus horribiles & pessimi leones rugientes ut rapiant prædam, scilicet tuam peccatricem & miseram animam: tunc subitò horribilia patebunt loca pœnarum, chaos & caligo tenebrarum, horror miseriæ & tribulationis, terror & tremor angustiæ & confusionis, terror horrendæ visionis, tremor tremendæ mansionis: ubi locus fletuum, ubi stridor dentium, ubi morsus vermium, ubi clamor dolentium, ubi luctus gementium, ubi est vox clamantium peccatorum, & dicentium, Væ væ væ nobis filiis Evæ. Cumque hæc & his similia, immo millies plus quàm dici potest pejora, de corpore egressura misera anima, immo miserrima audierit, viderit & senserit; qualis quantusque & quàm magnus terror & timor ac tremor erit in ea, quæ lingua potest dicere, quis liber exponere? Quid tunc proderit scientiæ jactantia, sæculi pompa, mundi vanitas, terrenæ dignitatis cupiditas? Numquid proderunt luxuriæ appetitus, cibus usque satur, potus delicatus, vestis curiositas, calceamenti speciositas, carnis mollities, ventris ingluvies, ciborum superfluitas, crapulæ ebrietas, domorum constructio, præbendarum adquisitio, divitiarum aggregatio? numquid omnia ista poterunt miseram hominis animam eripere de ore horrendi & horribilis leonis, & de maledicti fauce draconis?

Hanc utinam lectionem legat aliquis, & sapiat, & sanè intelligat, & in corde suo retineat implicatus peccatis, amore mundi & carnis inebriatus & cæcatus, cui plus placet luxuriosi cadaveris venenosa voluptas quàm animæ suæ sanitas, qui plus studet circa Martham quàm circa Mariam, cui plus est de mundo quàm de Christo, cui plus est de lege bovina quàm de lege divina. Legat igitur lectionem istam insipiens ille qui hujusmodi est, & speculetur in hoc speculo peccatoris speciem suam. Consideret diligenter, unde veniat, quid sit, & quò vadat, perpendat ex præmissis per quam semitam vehementer metuendam, per quod iter tenebrosum, per quam horrendam manum misera ejus anima transitura est. O stulte peccator, quia ista considerare nescis, sive præmeditari non vis! Quia ista prævidere negligis, ideo sæpe te invadit superbia, exagitat ira, excruciat malitia, vulnerat invidia, inflammat luxuria, fatigat pigritia, ligat avaritia. Et quoniam horrenda imminentia tibi tormenta prudenter non prospicis, idcirco contumax, injuriosus, obstinatus sæpe efficeris, piger & acidiosus ad opus divinum accedis, illud negligenter agis & desidiosè. Quare? Quia non vis prævidere quò vadis.

f Sic MS. Reg. At Med. circa mœchum quàm circa mœchum. Ed. autem, circa arcam quàm circa marcham.

[g Utinam saperes & intelligeres, &c. Tremendus est illud adspectus, ut dicit Leo Papa. Cui pervium est omne solidum, apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, mens sine voce loquitur.] Si ille serpens venenosus diabolus & satanas ausus fuit cum furore impetum facere in sanctissimam beati Martini animam, qui erat, ut dicitur a, gemma sacerdotum, quam felicem animam præsentibus Angelis euntem in cælum curabat impedire; quomodo timendum est tibi peccatori, & trementer præmeditandum, quàm horribiliter occurret miseræ animæ tuæ ille doli artifex, ille filius iniquitatis, ille animarum hostis immanissimus? [h Ergo, Frater carissime, præcogita, & numquam à tuo corde recedat, quoniam illa beatissima virgo perpetua, mater Domini nostri Jesu Christi animæ suæ providebat, quæ, ut legimus, Filium suum exoravit, ut maligni spiritus in ejus transitu non adessent? O si tanta & tam sancta, Deo cara, immo carissima, visionem fœdorum spirituum * dubitabat, quid faciet anima peccatrix?] Quomodo poterit stare ad horrendum adspectum tremendi vultus ejus, ad intolerabilem fœtorem oris ejus, ad flammas sulfureas oculorum ejus? Certus esto, quòd timor hujus horrendæ bestiæ omne genus tormentorum superet, plus quàm in hoc mundo cogitari queat. Quod Propheta providens expavescens, ad orationem confugit dicens, Exaudi Deus orationem meam cùm deprecor, à timore inimici eripe animam meam. Non dicit, à potestate, sed à timore. Quare? Ad insinuandum quàm maxima sit pœna, quàm horribilis, quàm intolerabilis sit terror ipsius inimici. Heu heu, Frater mi, si talis & tantus tremor erit animæ peccatrici ex solo satanæ visu; quanta confusio, quantus horror, quanta afflictio, quanta lamentatio erit ejus tactus?

*Quàm tunc horrenda diaboli præsentia. g Hæc addimus ex MS. Med. a In officio de ejus. h Et hæc addita ex eod. MS. * f. trepidabat. Psal. 63. 2.*

Cap. VIII. Psal. 10. 3.

O stulti filii hominum! Vani filii hominum ut quid diligitis

gitis sanitatem & quæritis mendacium? Qui enim diligit vanitatem, odit animam suam. Et, Odibiles sunt Deo impius & impietas ejus. Unde Psalmista: Nonne qui oderunt te Domine, oderam, &c. Perfecto odio oderam illos. Item, Altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus. Quare jam horrendam tamque horribilem non circumspicitis miseriam? quare non projicitis superbiam? quare non æstliogitis avaritiam? quare non contemnitis luxuriam? quare mores vestros non corrigitis? quare mandatum Dei saluteroque ejus consilium negligenter auditis? quare non sapitis & intelligitis, ac novissima provideris? Hinc est quòd vos peccatores terribiliter Deus alloquitur: Ego, inquit, in interitu vestro ridebo & subsannabo, cùm vobis quod timebatis advenerit. O quàm metuenda est illa Dominica sententia! Utinam lector saperet in palato cordis, quantum contineat amaritudinis, quantumve formidinis: quia re vera si sciret, omni die horâ vitam suam cautiùs custodiret. Sed dices forsitan, quod derisio & subsannatio non cadunt in ipsum omnipotentem Deum, nec ejus reverenda sanctissimaque simplex natura hujusmodi passiones sive ironias admittit: cur ergo ab omnipotenti Deo peccatoribus dicitur, Ego in interitu vestro ridebo? Attende qui interrogas, quomodo dicta tibi debeat exponi sententia, Ego, inquis, in interitu vestro ridebo. „Hoc est, cùm finis vester venerit, vos derisione dignos clamabo; & cùm irruerit super vos illa repentina calamitas, subsannabo, id est, cùm amara mors vos momorderit, æterna subsannatione dignos damnabo. Audita peccator terribilem sententiam, quam si intelligeres, sine dubio expavesceres. Sed Scripturas sacras negligenter legis, actus vitæ tuæ, mala quæ facis, peccata quæ committis, facta & dicta & opera tua mala non sapienter respicis; velox ad mensam, tardus ad ecclesiam; potens ad potandum, sed æger ad psallendum; pervigil ad fabulas, somnolentus ad vigilias; [a] procax ad loquendum, sed tardus & mutus ad tacendum; promtus ad iram & detractionem, piger verò ad orationem; invidiæ amator, pauperum Christi persecutor; festucam in alio oculo respiciens, sed trabem in oculo tuo non videns; aliorum facta condemnans, sed tua non considerans nec deserens. Ceteros reprehendis, te ipsum non corrigis; alios vituperas, & te collaudas: malitiæ inventor, disciplinæ destructor; amicus vitiorum, & hostis virtutum. Hæc sunt quæ hominem excæcant, & à Deo ipsum separant: hæc sunt quæ monachum efficiunt dæmoniacum, conversum efficiunt perversum, clericum hæreticum, Christianum antichristum. Qui enim Christianus non est, antichristus est. Non est Christianus, qui vitâ & moribus Christo est contrarius.

Sap. 14. 9. Psal. 138. 21. & 22. Eccli. 12. 3.

Prov. 1. 26. Qui Deus in interitu malorum ridetur & subsannatur.

Vitiorum diversorum origo.

a al. paratus.

Heu heu vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc: & ideo sicut dicit idem Propheta, Simul insipiens & stultus peribunt. Sed quæ distantia est inter insipientem & stultum? Omnis stultus est insipiens. Insipiens enim dicitur quasi non sapiens. Multi enim manent qui sapientes non sunt, & tamen stulti non sunt. Multi justi sunt, & multi justi non sunt, & tamen iniqui non sunt. Vis nosse quis sit insipiens, & quis stultus? Insipiens est, qui se à paradisi gaudiis peregrinum esse non considerat, qui se exulem in hoc exilio non attendit. Stultus est, qui licèt ista cognoverit, liberari tamen à mundi miseria per arctæ meritum non intendit. Item insipiens est, qui non credit futura supplicia reproborum esse perpetua, & gaudia justorum æterna: stultus autem est, qui licet credat, tamen ut mortem perpetuam evadat, & gloriam æternam castè vivendo pièque conversando adquirat, non intendit. Justo igitur Dei judicio, simul insipiens & stultus peribunt. Quod tamen non fieret, si saperent & intelligerent, ac novissima providerent. Ecce, Frater mi, jam legisti, jam vidisti in hoc speculo peccatoris, quid sapias, quid intelligas, quomodo novissima providere debeas: superest igitur ut diligenter discas, & in corde firmes, ut sanè sapias, & rectè intelligas, quomodo novissima tua prudenter provideas, ut per hæc æternam damnationem evadas, & cum Domino nostro Jesu Christo vitam æternam possideas. Amen.

Psal. 91. 7. Psal. 48. 11. Insipientem inter & stultum distantia.

DE TRIPLICI HABITACULO,

LIBER UNUS.

Incerti auctoris, nec intruditi.

TRIA sunt sub omnipotentis Dei manu habitacula, primum, imum, medium: quorum summum, regnum Dei vel regnum cælorum dicitur; imum, vocatur infernus, medium, mundus præsens vel orbis terrarum appellatur. Quorum extrema omnino sibi invicem sunt contraria, & nulla sibi societate conjuncta. Quæ enim societas potest esse lucis ad tenebras, & Christi ad Belial? Medium autem nonnullam habet similitudinem ad extrema. Unde lucem & tenebras habet, frigus & calorem, dolorem & sanitatem, lætitiam & mœrorem, odium & amorem, bonos & malos, justos & injustos, dominos & servos, regnum & subjectionem, famem & satietatem, mortem & vitam, & innumera hujusmodi. Quorum omnium pars una imaginem habet regni Dei, pars altera inferni. Commixtio namque malorum simul & bonorum in hoc mundo est: in regno autem Dei nulli mali sunt, sed omnes boni; at in inferno nulli boni, sed omnes mali. Et uterque locus ex medio suppletur. Hominum enim hujus mundi, alii elevantur ad cælum, alii trahuntur ad infernum. Similes quippe similibus junguntur, id est, boni bonis, & mali malis, justi homines justis Angelis, & transgressores homines transgressoribus angelis; servi Dei Deo, servi diaboli diabolo: benedicti vocantur ad regnum sibi paratum ab origine mundi, maledicti expelluntur in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.

CAPUT I. De tribus habitaculis, regno Dei, mundo, inferno. 2. Cor. 6. 14. & 15.

Matth. 25. 34. & 41.

* Bona autem regni cælestis dicere, vel cogitare, vel intelligere ut sunt, nullus potest emns vestitus: multò enim majora & meliora sunt, quàm cogitantur & intelliguntur: unde scriptum est, quòd *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Regnum namque Dei omni fama majus, omni laude melius, omni scientia innumerabilius, omni gloria, quæ putatur, excellentius. Mala etiam inferni dicere vel cogitare, ut sunt, nemo potest: pejora quippe sunt valde quàm cogitantur. Regnum itaque Dei plenum est lucis, & pacis, & caritatis, & sapientiæ, & gloriæ, & honestatis, & dulcedinis, & dilectionis, & melodiæ, & lætitiæ, & beatitudinis perennis, & omnis boni ineffabilis, quod nec dici nec cogitari potest. At locus inferni plenus est tenebrarum, discordiæ, odii, stultitiæ, miseriæ, turpitudinis, amaritudinis, offensionis, doloris, [b] adustionis, sitis, famis, ignis inextinguibilis, tristitiæ, vindictæ perennis, & omnis ineffabilis mali, quod nec dici nec cogitari potest. Cives cæli sunt justi homines & Angeli, quorum rex est Deus omnipotens. At contrà cives inferni sunt impii homines & dæmones, quorum princeps est diabolus. Satiat justos visio sanctorum hominum & Angelorum, & super omnia ipsius Dei. Cruciat impios & peccatores visio hominum damnatorum & dæmonum, & super omnia ipsius diaboli. Nihil in regno Dei desideratur quod non invenitur: at in inferno nihil invenitur quod desideratur. In regno Dei nihil invenitur, nisi quod placet, & delectat, & satiat: at contrà in loco miseriæ perennis nihil videtur, nihilque sentitur, nisi quod displicet, nisi quod offendit, nisi quod cruciat. [c In regno æterno erit vita sine morte, veritas sine errore, felicitas sine perturbatione.] Omne bonum in regno Dei abundat, & nullum malum: omne malum in carcere diaboli abundat, & nullum bonum. Nullus indignus in regno Dei suscipitur: nullus verò dignus, nullus justus ad infernum trahitur.

Regni Dei bona, & inferni mala.

* Eadem habentur lib. de diligendo Deo c. 18. hinc desumta.

1. Cor. 2. 9.

b MS. Vict. fœtoris, fitus.

c Hæc desiderantur in MSS. Sunt August. Enchirid. c. 23.

PRINCIPALIA autem sunt duo tormenta in inferno, frigus intolerabile, & calor ignis inextinguibilis: unde in Evangelio legitur, *illic erit fletus & stridor dentium.* Fletus namque & liquefactio oculorum ex calore nascitur: stridor verò dentium ex frigore nascitur. Hinc etiam beatus Job, *De aquis*, inquit, *nivium transibunt ad calorem nimium.* De quibus duobus innumera pendent pœnarum genera; videlicet, sitis intolerabilis, pœna famis, pœna fœtoris, pœna horroris, pœna timoris, pœna angustiæ, pœna tenebrarum, severitas tortorum, præsentia dæmonum, ferocitas bestiarum, crudelitas ministrantium, dilaceratio immortalium vermium, vermis conscientiæ, ignitæ lacrymæ, suspiria, miseriæ, dolor sine remedio, vincula sine solutione, mors æterna, pœna sine fine, absentia Christi [d] post visionem ejus, quæ sola omnia suprà dicta superat, & omnibus pœnis intolerabilior.

CAP. II. De pœnis infernalibus.

Matth. 13. 51. 22. 13. & 25. 30. Job. 24. 19.

d Sic MSS. At ed. quod visionem.

Væ igitur illis perenne, qui subitò hæc omnia mala etiam sine fine merentur, pro delectabili unius horæ somnio: tanta etenim & talis est omnis hujus mundi gloria, ad æternam comparata gloriam. Melius erat eis, quod dictum est de infelice Juda, non nasci, quàm malis suis meritis plagas inferni sustinere. * Quid stultius, quid insanius est quàm umbrâ & imagine & similitudine veræ gloriæ & veræ delectationis, veræ pulcritudinis, veri decoris, veri honoris, more infantium, decipi & superari; & ipsam veram gloriam non quærere, non desiderare? Quis imaginem auri in aqua, ipso auro neglecto, eligeret; & non statim à cunctis fatuus & insanus crederetur? Quis orbem solis in speculo redditum, vel in qualibet materia formatum plus diligerat, quàm ipsum solem; & non ab omnibus deridaretur? Sic irridendus, immo dolendus est, quisquis mundi hujus caducam fragilitatem & inutilem carnis voluptatem diligit, quærit, contendit, æternâ gloriâ contemtâ, & neglectis regni cælestis ineffabilibus gaudiis. Hoc commercium insipientium valde est, & miserorum, & cor sanum non habentium, etiam si plagæ inferni non sequerentur, quæ nec dici nec cogitari possunt. Duplex verò plaga est, abesse à regno Dei, & esse semper in inferno, id est, cum diabolo damnari; præsentiam amittere Angelorum, & terribilem dæmonum semper pati præsentiam. Quantum caveri, vitari, metui debet, nullo modo dici potest. Quis cum sano sensu pro unius diei deliciis, centum annorum pœnam eligeret? Et miseri tamen & sine ulla sapientia, [e] voluptatem carnis sequentes, non vitant, non effugiunt intolerabiles pœnas, non centum annorum, non millies mille, sed omnium sine fine sæculorum pro quadraginta vel sexaginta annorum deliciis, vel qualibet corruptibili delectatione. Quantum autem interest inter unum diem, & centum annos; non tantum utique, sed plus interest inter quadraginta vel sexaginta vel centum annos, & æternitatem, sive in bono sive in malo futuram. Unus enim dies aliqua portio est in centum annorum spatio, quamvis valde

* CAP. III. De his quos pœnæ æternæ à mundi voluptate non deterret.

Matth. 26. 24.

Inferni duplex pœna.

e MSS. Ad voluntatem.

Anni centum nulla æternitatis portio.

modica: at verò centum annorum spatium nulla portio est in illa æternitate. Si enim, verbi gratiâ, centesima vel millesima pars esset æternitatis, prædictum ejus spatium post centuplum ejus spatium vel milluplum æternitas esse desineret: quod ratio non sinit æternitatis, quæ si ullo modo, ullo tempore finiretur, æternitas omnino non esset.

** CAPUT III. A via lata ad arctam migrare. Matth. 7. 13.*

* Fortiter ergo carnali resistendum est voluptati, fortiter contra fallaces hujus mundi blanditias pugnandum est, contraque multimodas satanæ suggestiones vigilandum. Omni studio lata sæculi via vitanda est, quæ ducit ad mortem: at verò omni cordis desiderio via angusta, quæ ducit ad vitam, adeunda est & appetenda. Via hæc angusta est via abstinentiæ, & castitatis, & humilitatis, & omnis religionis: quam viam ante nos Christus adtrivit, qua via ad suum regnum migravit. Cujus vestigia & nos sequamur, donec post eum eâdem viâ ad urbem regiam perveniamus, in qua ipse regnat. De qua urbe quidquid homo dixerit, quasi stilla de mari est, vel quasi scintilla de foco.

Beatorum felicitas. Matth. 13. 43.

In qua videlicet urbe fulgebunt justi sicut sol, ut Dominus ait. Ubi summa pax erit, summa quies, nullus labor, nullus dolor, nulla paupertas, nec senectus, nulla mors, nec ulla nox, nullum cibi desiderium, nullum sitis incendium: sed cibus & potus omnium erit visio Christi & sanctæ Trinitatis, & contemplatio puro cordis oculo ipsius divinitatis, & assidua lectio, ut ita dicam, libri vitæ, id est, æternæ veritatis & summæ sapientiæ, & verbi Dei, quæ est Jesu Christi visio: ubi quidquid nunc nos latet, manifestum erit.

Scientia.

Ubi ratio manifesta erit, cur hic electus est, & ille reprobatus: cur hic in regnum assumtus, & ille in servitutem redactus: cur alius in utero moritur, alius in infantia, alius in juventute, alius in senectute: cur alius pauper est, alius dives: cur filius adulteræ baptizatur, & aliquando filius legitimæ conjugis ante baptismum moritur: cur qui bene incipit vivere, aliquando malè finit, & qui malè incipit, sæpe bene finit. Hæc omnia & hujusmodi multa in libro vitæ plana & aperta erunt. In eadem urbe præmium singulorum, omnium; & omnium, per caritatem singulorum erit. Ibi a omnium bonum omnibus patebit. Ibi omnes invicem suas cogitationes cognoscent. Ibi nullus superior superbus erit, nullus inferior invidus. Quomodo enim qui omnes sicut se ipsum diliget, alicui invidere poterit, cùm nemo sibi ipsi invideat? Ibi nullus melius esse vel superiùs concupiscet, quàm erit; quia aliter esse quàm quod meruit, nec esset decorum: nec aliter esse desiderabit quàm quod erit; quia ita esse ut erit, pulcrum erit, non solùm sibi ipsi, sed etiam universo corpori Ecclesiæ cælestis. Quomodo enim quodlibet membrum in corpore, si superiùs vel inferius poneretur quàm natura constituit, monstruosum efficit corpus & turpe; sic nimirum si aliquis in regno Dei superiùs ordinetur, quam postulat ars & voluntas omnipotentis artificis, turpitudinem efficiet, non solùm sibimet, sed omni congregationi, in qua qui erit minimus, majorem sine dubio habebit gloriam, quàm totum habens mundi regnum, etiam si æternum esset. Vile enim valde est elementis frui, in comparatione fruendi & gaudendi ipso Deo, & visibilibus delectari & corporalibus [* Tanta est enim pulcritudo justitiæ, tanta jocunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis & sapientiæ: ut etiam si non liceret ampliùs manere in ea quàm unius diei morâ, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis in circumfluentia corporalium bonorum rectè meritòque contemnerentur. Non enim falso aut parvo affectu dictum est, *Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia*.]

a In uno MS. omnium bonorum copia. In al. omne bonum.
Sortis suæ amor.
** Verba August. l. 3. de lib. arb. n. 77. Non habent MSS.*
Psal. 83. 11.

De ineffabili visione Dei suavitate.

Nihil est comparandum delectationi & gaudio, quod nascitur ex invisibilibus & incorporeis, & ex societate Angelorum & justorum omnium, & ex certa scientia & cognitione ipsius divinæ naturæ, & ex Dei ipsius facie ad faciem visione. Cujus pulcritudinem mirantur Angeli, cujus imperio suscitantur mortui, cujus sapientiæ non est numerus, cujus regnum finem nescit, cujus gloria nequit narrari: cujus lux iam solem obscurat, ut ejus comparatione nullam habeat sol lucem; cujus dulcedo iam mel superat, ut ei comparatum velut absynthium sit amarissimum. Cujus faciem si omnes carcere inferni inclusi viderent, nullam pœnam, nullum dolorem, nullamque tristitiam sentirent. Cujus præsentia si in inferno cum b sanctis habitatoribus appareret, continuo infernus in amœnum converteretur paradisum. Cujus sine nutu nec folium de arbore cadit. Cujus oculi flammivomi profundum penetrant inferni. Cujus auris tacitam cordis vocem audit, id est, cogitationem. Cujus oculus non minùs audit, quàm videt: cujus auris non minùs videt, quàm audit; quia non corpus sunt, sed summa sapientia & certa cognitio. Cujus deliciæ sine fastidio satiant; quæ cum à beatis inveniuntur, semper tamen desiderantur, & esuriem & sitim sine pœna efficiunt, & ardenti semper desiderio delectant. Cujus secreta mirabilia, videntibus ea semper nova sunt & mira: & non plus cum incipiunt videri, pariunt stuporem cernentibus, quàm post mille annos & millies mille. Et cùm Angeli ab initio mundi ea soliti sint videre, tamen non minus hodie admirantur ea, quàm in primo die: alioquin dudum coram Angelis assiduo videndi usu vilescerent. Cujus cognitioni præterita & futura, c non præterita & futura, sed præsentia sunt. * Unde non diem judicii videbit, & primum diem sæculi non vidit; sed utrumque videt. Cujus præscientia neminem cogit ad peccandum, ut multi errantes dicunt. Si enim, inquiunt, præscivit Deus Adam peccaturum esse, non peccare non potuit. Ex quo errore nascitur, Deum caussam esse peccati, quod nefas est dicere. Et illi tamen etiam suis verbis alligantur. Si enim quod præscientia Dei habet, necesse est fieri; ideo voluntate propria homo peccavit, & non aliqua necessitate, quia in præscientia Dei fuit, ut voluntate & libero arbitrio, & non necessitate cogente peccaret. Si ergo præscientia Dei non potest variari, non potuit homo aliter peccare nisi voluntate, nulla alia vi cogente: quia ita Deus præscivit illum peccaturum. Si ergo voluntariè, non coactus est. Si enim non coactus est ad peccandum, potuit sine dubio non peccare si vellet: ideoque pœnam meruit, quia non invitus peccavit; alioquin à Deo pœnam mortis non susciperet. Cujus locutio est occulta inspiratio, qua mentibus suam voluntatem & suam caritatem invisibiliter ostendit: quàm videndo Angeli per omnia Deo obediunt. Cujus laus est qua electos laudabit, manifestatio qua suorum electorum bona omnibus monstrabit: assidua autem laus qua electi eum laudabunt, est admiratio ejus perennis.

Psal. 146. 5.
b Forte MS. suis.
c MSS. omittunt non præterita & futura sed.
** CAPUT V. Dei omnis præscientia sine libertatis humanæ præjudicio.*
Dei locutio & laus.

Existentia ante tempus.

Qui miro modo non tempore præcessit mundum & tempus; (nullum enim horæ spatium fuit ante mundum:) & tamen semper erat sine initio. Non enim erat tempus ante tempus: tempus autem cum mundo concreatum est. Si igitur tempus ab initio mundi cœpit currere, ante mundum factum non erat. Ideoque nullo tempore, ut prædiximus, præcessit Deus tempora & mundum eis coævum, immo paulo eis priorem; ejus enim motu cœperunt currere. Quidquid movetur, suum motum præcedit. Ineffabili enim æternitate præcessit Deus mundum, non tempore. Cujus tempus ante mundum non erat.

Lux.

Cujus lux tenebras depellit ignorantiæ, cujus aliquâ particulâ hæc omnia, quæ dicimus, vera & certa esse cognoscimus.

Malum verum pejus falso.

Eadem luce melius esse verum, quàm falsum, videmus; & tamen pejus esse verum malum vel verum peccatum, quàm falsum malum vel falsum peccatum: non quia verum est, sed quia malum vel peccatum est; [d sed ideo malum vel peccatum est, quia verum malum vel peccatum est.] Aliter enim non posset esse malum vel peccatum, nisi verum esset malum vel peccatum; falsum enim malum non est malum, ut falsum argentum non argentum est. Potest aliquis à veritate dicere malum vel peccatum caussatum esse vel factum, & quodam modo opus esse veritatis malum: quod omnino falsum est. Omne enim verum à veritate est, & omne verum in quantum verum, bonum est: à veritate igitur est verum esse, ut sit malum vel peccatum, non ipsum malum vel peccatum: aliud namque est ipsum malum, aliud verum esse illud. Quamvis igitur ipsum malum bonum non est, bonum est tamen verum esse ut sit illud. Nisi enim bonum esset esse malum, nullo modo sineret Deus illud fieri. Multa quippe bona de malis Omnipotens facit, ut de adulterio hominum bonos format & facit homines.

d Hæc non habent MSS.

Dei visio quid bonis conferat.

Si autem & quadam illius lucis particulâ quasi per angustas rimas infusâ, hæc & alia omnia quæ novimus, vera esse cognovimus: quali & quanta luce scientiæ & sapientiæ illic illustrabimur, ubi ipsum solem veritatis facie ad faciem videbimus, id est, certâ & verâ sapientiâ cognoscemus? cujus præsentia similes et facit præsentes. Qui enim veræ sapientiæ, veræ pulcritudini, veræ æternitati adhærebit, sapiens utique & pulcher & æternus erit. Sic enim absentia ejus dissimiles et omni modo facit.

Dei æternitas.

Cujus æternitas sine initio & sine fine est: (si enim esset tempus quando non esset, quis eum faceret?) quia ipse est solus Deus, & ante ipsum Deus alius non erat, nec est, nec erit. Non fuerè se ipsum creavit, cùm nihil se ipsum creat: qua enim potentia qui omnino non esset seipsum faceret? Restat igitur quod omnino factus non est Deus. Cùm ergo nullo modo Deus factus est, sine initio ante omnia erat. Quidquid enim factum est, initium habet: & quidquid initium habet, sine dubio factum est, non ab alio nisi à Deo non facto, sed omnia faciente.

Dei scientia.

Cujus scientia sine ulla varietate e cognitionum, & sine ullo cursu huc & illuc innumerabilem varietatem omnium creaturarum, angelorum, hominum, stellarum, arenarum, capillorum, verborum, cogitationum, momentorum omnium, simul & semel comprehendit & intelligit. Fons igitur & origo omnis scientiæ Deus est: quem quanto plus quis bibet, tanto plus sitiet.

e Abest cognitionum a MS. Vall. f Sic MS. Vall. At Colb. aliæque Ed. vilis. f pronisu.

CAP. VI. Beatorum scientia.

INCOMPARABILITER ergo totius mundi regnum, ut suprà diximus, & si æternum esset, præcellit, societati Angelorum & sanctorum, & præsenti ipsius Dei adesse visioni. In cujus visione trina scientia nascetur: id est, homo qui cernit, & Deus qui cernitur, & ceteri omnes omnia videbunt & intelligent. Sicut enim per speculum vitreum trina nobis visio administratur, quia nos ipsos, & ipsum speculum, & quidquid præsens adest videmus; sic per speculum divinæ claritatis & ipsum Deum, ut est, videbimus, quantum possibile erit creaturæ, & nos ipsos, & ceteros verâ & certâ scientia cognoscemus. Tunc abdita creaturarum, & ipsius inferni, videndo Deum videbimus. Tunc justis manifestum erit, quomodo Deus est invisibilis, incomparabilis, sine initio & sine fine, ante omnia & post omnia: quidquid interest inter nasci, quod ad Filium pertinet; & procedere, quod ad Spiritum sanctum, excepto quod unus ex uno natus sit, alter ex duobus processit: & quomodo Pater non præcessit Filium tempore, sed origine, nec Spiritum sanctum; & quomodo omnia Dei unum sunt in Deo, excepto quod ad relationem pertinet; nam sapientia Dei & veritas & æternitas non diversa sunt inter se, sed unum sunt sicut cetera omnia: sapientia enim Dei non magis sapientia quam veritas est, & non magis veritas est quàm sapientia, quàm æternitas, quàm cetera Dei omnia; unum enim sunt in Deo, & non solùm hæc inter se eadem sunt in Deo, sed non aliud sunt quàm ipse Deus: & quomodo mundus erat in Deo, ante quam in se ipso esset, non mundus, sed Deus: & quomodo ubique totus sine loco, magnus sine quantitate, bonus sine qualitate; & quomodo omnia penetrat munda & immunda sine sui pollutione. Si enim lux ista visibilis omnia loca illustrat, & sterquilinia etiam penetrat sine fœtore, & sine sui pollutione! quanto magis Deus, qui est invisibilis & incommutabilis lux, omnia penetrat, regit, sustinet, circumdat, illustrat, sine ulla mutatione vel pollutione, non solùm cælestia & terrestria, sed etiam infernalia;

De trina visione corporali, spirituali, intellectuali.

Tunc erit electis Dei trina visio, id est, corporalis, qua corpora cernentur; quorumdam splendentia ut sol, quorumdam ut luna, aliorum ut stellæ. Et spiritalis, qua similitudines corporum in spiritu & non fallaci phantasia inspicient; qua visione etiam hodie fruuntur spiritus justorum post corporum claustra: & visio intellectualis, qua puro mentis oculo in spiritu Deum videbunt, & suas animas, & virtutes internas, & spiritus angelicos. Tunc duplices Deo acturi sunt gratias, videlicet pro sua liberatione à perpetua damnatione, & pro bonorum ineffabili retributione. Tunc communis omnium reus & hostis diabolus in conspectu electorum Dei damnabitur: cujus damnatio & intolerabilis pœna delectabile spectaculum præstabit electis. Tunc ardentissimo amore liberatorem suum & omnium bonorum datorem amabunt, & sine fine & sine fastidio clamore cordis

laudabunt Deum omnipotentem, benignum & misericordem: cui A honor & gloria & nunc & per omnia secula seculorum. Amen.

ADMONITIO
IN LIBRUM SUBSEQUENTEM.

HOC *opusculum circumferebatur etiam inter Bernardi opera; inscriptum* Scala Claustralium sive Tractatus de modo orandi: *sed nec illius esse Lovanienses censuerunt: & bene quidem. In codice enim MS. Carthusiæ Coloniensis (sicuti in ultima editione Bernardi notatum est) præfixam habet epistolam cum ista epigraphe:* Epistola Domini Guigonis Carthusiensis ad Fratrem Gervasium de vita contemplativa. Dilecto Fratri suo Gervasio Fr. Guigo, Delectari in Domino. Amare te ex debito teneor, quia prior me amare incepisti: & rescribere tibi compellor; quia litteris tuis ad scribendum me priùs invitasti. Quædam ergo quæ de spirituali exercitio Claustralium excogitaveram, transmittere proposui: ut qui talia experiendo meliùs, quàm ego tractando, didicisti, mearum judex sis cogitationum & corrector. Et meritò hæc nostri laboris initia tibi primitus offero, ut novellæ plantationis primitivos fructus colligas; quoniam de servitute Pharaonis, te delicata solitudine laudabili furto surripiens, in ordinata castrorum acie collocasti, ramum de oleastro artificiosè excisum prudenter inserens in oliva. *Tum liber incipit:* Cùm die quadam *&c. Post extrema autem verba illa*, pacem in idipsum, *sic liber clauditur:* Tu ergo frater mi Gervasi, quando datum tibi fuerit de super prædictorum graduum celsitudinem conscendere, memento mei: & ora pro me, cùm bene fuerit tibi; ut sic cortina cortinam trahat, & qui audit, dicat veni.

SCALA PARADISI.
LIBER UNUS.

Caput I. Descriptio 4 graduum exercitationum spiritualium.

CUM die quadam corporali manuum labore occupatus de spiritualis hominis exercitio cogitare cœpissem, quatuor spirituales gradus animo cogitanti se subitò obtulerunt, scilicet lectio, meditatio, oratio & contemplatio. Hæc est scala claustralium, qua de terra in cælum sublevantur, gradibus distincta paucis, immensæ tamen & incredibilis magnitudinis. Cujus extrema pars terræ innixa est, superior verò nubes penetrat, & secreta cælorum rimatur. Hi gradus sicut nominibus & numero sunt diversi, ita ordine & a munere sunt distincti. (a al. merito.) Quorum proprietates & officia quidem singula, quid circa nos efficiant, quomodo inter se invicem differant & præemineant, si quis diligenter inspiciat, quidquid laboris aut studii impenderit in eis, breve reputabit & facile, præ utilitatis & dulcedinis magnitudine. Est autem lectio, sedula Scripturarum cum animi intentione inspectio. (Lectio.) Meditatio est studiosa mentis actio, occultæ veritatis notitiam ductu propriæ rationis investigans. (Meditatio.) Oratio est devota b cordis intentio in Deum, pro malis amovendis, & bonis adipiscendis. (Oratio. b al. mentis.) Contemplatio est mentis in Deum suspensæ quædam elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans. (Contemplatio.)

Caput II. Demonstratio officiorum quatuor graduum.

ASSIGNATIS ergo quatuor graduum descriptionibus, restat ut eorum officia videamus. Beatæ igitur vitæ dulcedinem lectio inquirit, meditatio invenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Unde ipse Dominus dicit, *Quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis.* (Matth. 7. 7.) *Quærite* legendo, *& invenietis* meditando. *Pulsate* orando, *& aperietur vobis* contemplando. Lectio quasi solidum cibum ori apponit: meditatio masticat & frangit: oratio saporem acquirit: contemplatio est ipsa dulcedo, quæ jocundat & reficit. Lectio in cortice, meditatio in adipe, oratio in desiderii postulatione, contemplatio in adeptæ dulcedinis delectatione. Quod ut expressiùs videri possit, unum de multis supponam exemplum. In lectione audio, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* (Matth. 5. 8.) Ecce breve verbum, sed suave & multiplici sensu refertum, ad pastum animæ quasi uvam ministravit: quam postquam anima diligenter inspexerit, dicit intra se, potest aliquid boni esse. redibo ad cor meum, & tentabo si fortè intelligere & invenire potero munditiam hanc: pretiosa enim & desiderabilis est res ista, cujus possessores beati dicuntur, quibus visio Dei, quæ est vita æterna, promittitur, quæ tot sacræ Scripturæ testimoniis collaudatur. Hoc ergo sibi plenius explicari desiderans, incipit hanc uvam masticare & frangere, eamque quasi in torculari ponit: deinde excitat rationem ad inquirendum quid sit, & quomodo haberi possit hæc adeo pretiosa & desiderabilis munditia.

Caput III. Meditationis officium.

ACCEDENS ergo sedula meditatio, non remanet extrà, non hæret in superficie litteræ, altiùs figit pedem, interiora penetrat, singula rimatur. Attentè considerat quod non dixit, *Beati mundo corpore*, sed *corde*: quia non sufficit manus habere innoxias à malo opere, nisi & à pravis cogitationibus mundemur in mente. (Matth. 5. 8.) Quod auctoritate Prophetæ confirmatur dicentis, *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus & mundo corde.* (Psal. 23. 3. & 4.) Item considerat, quantum hanc cordis munditiam optabat idem Propheta sic orans, *Cor mundum crea in me Deus.* (Psal. 50. 12.) Et iterum: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* (Psal. 65. 18.) Cogitat quam sollicitus erat in hac custodia beatus Job qui dicebat, *Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine.* (Job. 31. 1.) Ecce quantum arctabat se vir sanctus, qui claudebat oculos suos ne videret vanitatem: ne fortè incautus adspiceret, quod postea invitus desideraret. Post quàm hæc & hujusmodi de cordis munditia pertractavit, incipit cogitare de ejus præmio; quàm gloriosum & delectabile est videre faciem desideratam Domini, speciosi formâ præ filiis hominum; (Psal. 44. 3.) non esse jam abjectum & vilem, non habentem speciem qua vestivit eum mater sua Synagoga; sed stolâ immortalitatis indutum, & coronatum diademate quo coronavit eum Pater suus in die resurrectionis & gloriæ, die quam fecit Dominus. Cogitat quod in illa visione erit satietas illa, de qua dicit Propheta, *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* (Psal. 16. 15.) Vides ne quantum liquoris emanavit ex minima uva, quantus ignis ex hac scintilla ortus est, quantum hæc modica massa, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, (Matth. 5. 8.) in incude meditationis extensa est? Sed quantum adhuc posset extendi, si accederet aliquis talia expertus? Sentio enim quòd puteus altus est: sed ego adhuc rudis, c vas in quo pauca hauriem, vix inveni. (c Apud Bernard. tyro & absit vas.)

His animæ facibus inflammata, his incitata desideriis, fracto alabastro suavitatem unguenti præsentire incipit necdum gustu, sed quasi narium odoratu. (Johan. 4. 11.) Et hoc colligit quàm suave esset hujus munditiæ sentire experientiam, cujus meditationem novit adeo esse jocundam. Sed quid faciet? Habendi desiderio exæstuat: sed non invenit apud se quomodo habere possit; & quanto plus inquirit, plus sitit, dum apponit meditationem, apponit & dolorem, quia d sitit dulcedinem quam in cordis munditia meditatio esse monstrat, sed non prægustat. (d al. non sentit, & non prægustat, *non* prægustat.) Non enim est legentis atque meditantis hanc sentire dulcedinem, nisi data fuerit de super. Legere enim & meditari tam bonis quàm malis commune est. Et ipsi Philosophi gentium, in quo summa veri boni consisteret, ductu rationis invenerunt: sed quia cùm Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, sed de suis viribus præsumentes, dicebant, *Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt*; (Scientia in malis, non sapientia.) (Rom. 1. 21.) non meruerunt percipere quod potuerunt videre. Evanuerunt in cogitationibus suis, & omnis eorum sapientia devorata est, quam eis contulerat humanæ studium disciplinæ, non spiritus sapientiæ: (Psal. 11. 5.) qui solus dat veram sapientiam, sapidam scilicet scientiam, quæ animam cui inhæsit, inæstimabili sapore jocundat & reficit: & de illa dictum est, *Sapientia non intrabit in malevolam animam.* (Sap. 1. 4.) Hæc autem à solo Deo est. Et sicut officium baptizandi Dominus concessit multis, potestatem verò & auctoritatem in baptismo remittendi peccata sibi soli retinuit: (unde Johannes antonomasticè & discretivè de eo dixit, *Hic est qui baptizat in Spiritu sancto*;) (Johan. 1. 33.) sic de eo possumus dicere, Hic est qui sapientiæ saporem dat, & sapidam e animæ facit scientiam. (e Apud Bernard. animæ, & non omnes scientiam.) Sermo si quidem datur multis, sed sapientia paucis, quam distribuit Dominus cui vult, & quomodo vult.

Caput IV. Orationis officium.

VIDENS autem anima quod ad desideratam cognitionis & experientiæ dulcedinem per se non possit attingere, & quanto magis ad cor altum accedit, tanto magis exaltetur Deus; humiliat se, & confugit ad orationem, dicens, Domine, qui non videris nisi à mundis cordibus, investigavi legendo, meditando quæsivi quomodo haberi possit vera cordis munditia, ut ea mediante vel ex modica parte possem te cognoscere. Quærebam vultum tuum Domine, vultum tuum Domine quærebam. (Psal. 26. 8.) Diu meditatus sum in corde meo, & in meditatione mea exarsit ignis & desiderium amplius cognoscendi te. (Psal. 38. 4.) Dum panem sacræ Scripturæ mihi frangis, in fractione panis mihi cognitus es; (Lucæ 24. 30. & 31.) & quanto plus te cognosco, plus te cognoscere desidero, non jam in cortice litteræ, sed in sensu experientiæ. Nec hoc peto Domine propter merita mea, sed pro tua misericordia. Fa-

Matth. 15. 27.

teos enim quia indigna & peccatrix sum; sed & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Da mihi Domine arram hereditatis futuræ, saltem guttam cælestis pluviæ, qua refrigerem sitim meam; quia amore ardeo.

CAPUT V. *Contemplationis officium.*

HIS & hujusmodi igitur eloquiis suum inflammat desiderium: sic ostendit suum affectum: istis incantationibus advocat sponsum. Dominus autem, cujus oculi super justos, & aures ejus non solùm ad preces, sed ipsas preces eorum non exspectat donec sermonem finierint, sed medium orationis cursum interrumpens festinus ingerit se, & animæ desideranti festinus occurrit cælestis rore dulcedinis circumfusus, unguentis optimis delibutus animam fatigatam recreat, esurientem reficit, aridam impinguat, & facit eam terrenorum oblivisci, memoriâ sui eam mirabiliter fortificando, vivificando, & inebriando, ac sobriam reddendo. Et sicut in quibusdam carnalibus officiis adeo vincitur carnalis concupiscentia, quod omnem usum rationis amittit, & fit homo quasi totus carnalis: ita in ista hac superna contemplatione ita consumuntur & absorbentur carnales motus ab anima, ut in nullo caro spiritui contradicat, & fiat homo quasi totus spiritalis.

CAP. VI. *Spiritus sancti ad animam venientis signa.*

O DOMINE, quomodo comperiemus quando hæc facies, & quod signum adventûs tui? Numquid hujus consolationis & lætitiæ testes & nuntii sunt suspiria & lacrymæ? Si ita est, nova est antiphrasis ista, & significatio inusitata. Quæ enim convenitio consolationis ad suspiria, lætitiæ ad lacrymas? si tamen istæ dicendæ sunt lacrymæ, & non potiùs roris interioris de super infusi superfluens abundantia, & ad interioris ablutionis indicium exterioris hominis purgamentum: ut sicut in baptismo puerorum per exteriorem ablutionem significatur & figuratur interior animæ ablutio, ita hîc è contra exteriorem ablutionem interior præcedat purgatio. O felices lacrymæ, per quas maculæ interiores purgantur, per quas peccatorum incendia exstinguuntur! *Beati qui sic lugent, quia ridebunt.* In his lacrymis agnosce ô anima sponsum tuum, amplectere desideratum. Nunc torrente te voluptatis inebria, suge ab ubere consolationis ejus lac & mel. Hæc sunt miranda munuscula & solatia quæ dedit tibi sponsus tuus, gemitus scilicet & lacrymæ. Adducit tibi potum in his lacrymis in mensura. Hæ lacrymæ sunt tibi panes die ac nocte; panes utique confirmantes cor hominis, & dulciores super mel & favum. O Domine, si adeo sunt dulces istæ lacrymæ, quæ ex memoria & desiderio tui excitantur, quam dulce erit gaudium, quod ex manifesta tui visione capietur? Si adeo dulce est flere pro te, quàm dulce erit gaudere de te? Sed quid hujusmodi secreta colloquia proferimus in publicum? Cur ineffabiles & inenarrabiles affectus verbis communibus conamur exprimere? Inexperti talia non intelligunt, nisi ea expressiùs legant in libro experientiæ, quos ipsa doceat unctio. Aliter autem littera exterior non prodest quidquam legenti. Modicum sapida est lectio exterioris litteræ, nisi glossam & interiorem sensum sumat ex corde.

Matth. 5. 5. Psal. 35. 9. Psal. 41. 4. Psal. 103. 15.

CAPUT VII. *De gratiæ occultatione.*

O ANIMA diu protraximus sermonem. Bonum enim erat nos hic esse, cum Petro & Johanne contemplari gloriam sponsi, & diu manere cum illo, si vellet hîc fieri non duo, non tria tabernacula, sed unum, in quo essemus simul, & simul delectaremur. Sed jam dicit sponsus, Dimitte me; jam enim ascendit aurora, jam lumen gratiæ & visitationem quam desiderabas accepisti. Data ergo benedictione, mortificato nervo femoris, & mutato nomine de Jacob in Israël, paulisper secedit sponsus diu desideratus, citò elapsus. Subtrahit se tam à prædicta visione, quam à dulcedine contemplationis: manet tamen præsens quantum ad gubernationem, [a quantum ad gloriam, quantum ad unionem]

a Apud Bernard. hæc non sunt. CAP. VIII. *Cur ista ad tempus occultentur.*

SED ne timeas, o sponsa, ne desperes, ne existimes te contemni, si paulisper tibi subtrahit sponsus faciem suam. Omnia ista cooperantur tibi in bonum, & de accessu & recessu lucrum adquiris. Tibi venit, tibi & recedit. Venit ad consolationem, recedit ad cautelam: ne magnitudo consolationis extollat te: ne si semper apud te sit sponsus, incipias contemnere sodales; & hanc continuam visitationem non jam gratiæ adtribuas, sed naturæ. Hanc autem gratiam cui vult & quando vult sponsus tribuit, non quasi jure hereditario possidetur. Vulgare proverbium est, quòd nimia familiaritas parit contemtum. Recedit ergo, ne fortè nimis assiduus contemnatur, & absens magis desideretur, desideratus avidiùs quæratur, diu quæsitus tandem gratiùs inveniatur. Præterea si numquam deesset hic consolatio, (quæ respectu futuræ gloriæ, quæ revelabitur in nobis, ænigmatica est & ex parte) putaremus fortè hîc habere civitatem manentem, & minùs inquireremus futuram. Ne ergo exsilium deputemus pro patria, arram pro pretii summa; venit sponsus, & recedit vicissim, nunc consolationem afferens, nunc universum statum nostrum in infirmitate commutans: paulisper nos permittit gustare quàm suavis est, & ante quàm plenè sentiamus se subtrahit, & ita quasi alis expansis supra nos volitans, provocat nos ad volandum. Quasi dicat, Ecce parum gustastis quàm suavis sum & dulcis: sed si vultis plenè saturari hac dulcedine, currite post me in odorem unguentorum meorum, habentes sursum corda, ubi ego sum in dextera Dei Patris. Ibi videbitis me, non per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem: & plenè gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

1. Cor. 13. 12. Heb. 13. 14.

CAPUT IX. *Quàm cautè tunc se gerere quisque debeat.*

SED cave tibi, ô sponsa, quando absentat se sponsus, non longè abiit: etsi non vides eum, ipse tamen videt te semper, plenus oculis antè & retrò; numquam potes eum latere. Habet etiam circa te nuntios suos spiritus, quasi sagacissimos exploratores: ut videant quomodo absente sponso converseris: & accusant te coram ipso, si aliqua signa lasciviæ & scurrilitatis in te deprehenderint. Zelotypus est sponsus iste. Si fortè alium amatorem acceperis, si aliis magis placere studueris, statim discedet à te, & aliis adhærebit adolescentulis. Delicatus est sponsus iste, nobilis & dives est, speciosus formâ præ filiis hominum; & ideo non nisi speciosam dignatur habere sponsam. Si viderit in te maculam sive rugam, statim avertet oculos. Nullam enim immunditiam potest sustinere. Esto ergo casta, esto verecunda & humilis, ut sic à sponso tuo merearis frequenter visitari. Timeo ne diutiùs detinuerit nos sermo iste; sed ad hæc compulit me materia fertilis pariter & dulcis: quam ego non protrahebam spontaneus, sed nescio qua ejus dulcedine trahebar invitus.

Psal. 44. 3.

CAPUT X. *Recapitulatio.*

UT ergo quæ diffusiùs dicta sunt, simul juncta vel unum meliùs videantur, prædictorum summam recapitulando colligamus. Sicut in prædictis exemplis prænotatum est, videri potest quomodo prædicti gradus cohæreant; & sicut temporaliter, ita & causaliter se præcedant. Lectio enim quasi fundamentum prima occurrit, & datâ materiâ mittit nos ad meditationem. Meditatio verò quid appetendum sit diligentiùs inquirit, & quasi effodiens thesaurum invenit & ostendit: sed cùm per se obtinere non valeat, mittit nos ad orationem. Oratio se totis viribus erigens ad Dominum, impetrat thesaurum desiderabilem, contemplationis suavitatem. Hæc autem adveniens prædictorum trium laborem remunerat, dum cælestis rore dulcedinis animam sitientem inebriat. Lectio ergo est secundùm exterius exercitium: meditatio secundùm interiorem intellectum: oratio secundùm desiderium: contemplatio super omnem sensum. Primus gradus est incipientium. Secundus est proficientium. Tertius est devotorum. Quartus beatorum.

Quòm prædicti gradus inter se concatenati.

Hi autem gradus ita concatenati sunt, & vicaria ope sibi invicem deserviunt, quòd præcedentes sine subsequentibus aut parum aut nihil prosint: sequentes verò sine præcedentibus, aut rarò, aut numquam haberi possint. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere, nisi ex etiam masticando & ruminando, succum eliciamus, & transglutiendo usque ad cordis intima transmittamus; ut ex his diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum facta cupimus lectitare? Sed quomodo hæc cogitabimus, aut quomodo cavere poterimus, ne falsa aut inania quædam meditando, limites à sanctis patribus constitutos transeamus; nisi priùs circa hujusmodi antè ex lectione aut ex auditu fuerimus instructi? auditus enim quodam modo pertinet ad lectionem. Unde solemus dicere, non solùm libros ipsos nos legisse, quos nobis ipsis vel aliis legimus, sed etiam illos quos à magistris audivimus. Item quid prodest homini, si per meditationem quæ agenda sunt videat, nisi orationis auxilio & Dei gratiâ ad ea obtinenda convalescat? *Omne si quidem, datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum:* sine quo nihil possumus facere; sed ipse in nobis facit opera, non tamen omnino sine nobis. *Cooperatores enim Dei sumus*, sicut dicit Apostolus. Vult si quidem Deus ut eum oremus, & ut ei advenienti & præstolanti ad ostium, aperiamus sinum voluntatis nostræ, & ei consentiamus. Hunc consensum exigebat à Samaritana, quando dicebat, *Voca virum tuum*: quasi diceret, Volo tibi infundere gratiam, tu applica liberum arbitrium. Orationem exigebat ab ea, cùm diceret, *Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, forsitan petisses ab eo aquam vivam.* Hoc audito quasi ex lectione mulier instructa, meditata est in corde suo bonum sibi fore & utile habere hanc aquam. Accensa ergo habendi desiderio, convertit se ad orationem dicens, *Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam amplius, neque veniam huc haurire aquam.* Ecce auditus verbi Domini, & sequens super eo meditatio incitaverunt eam ad orandum. Quomodo namque esset sollicita ad postulandum, nisi priùs eam accendisset meditatio? Aut quid ei præcedens meditatio contulisset, nisi quæ appetenda monstrabat, sequens oratio impetrasset? Ad hoc ergo ut fructuosa sit meditatio, oportet ut sequatur orationis devotio; cujus quasi effectus est contemplationis dulcedo.

Jacobi 1. 17. 1. Cor. 3. 9. Johann. 4. 16. Ibidem 10. Ibidem 15.

CAPUT XI. *Quàm imperfecti sine se invicem.*

Ex his possumus colligere, quòd lectio sine meditatione arida est, meditatio sine lectione erronea, oratio sine meditatione tepida, meditatio sine oratione infructuosa: oratio cum devotione contemplationis adquisitiva: contemplationis adeptio sine oratione, aut rara, aut miraculosa. Deus enim cujus potentiæ non est numerus vel terminus, & cujus misericordia super omnia opera ejus, quandoque ex lapidibus suscitat filios Abrahæ, dum duros & nolentes adquiescere cogit ut velint: & ita quasi prodigus, ut vulgò dici solet, bovem cornu trahit, quando non vocatus se infundit. Quod etsi quandoque aliquibus legimus contigisse, ut Paulo & quibusdam aliis; non tamen ideo debemus nos quasi Deum tentando divina præsumere, sed facere quod ad nos pertinet, legere scilicet & meditari in lege Dei; orare b ipsum, ut adjuvet infirmitatem nostram, & videat imperfectum nostrum: quod ipse docet nos facere, dicens, *Petite & accipietis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis.* Nunc enim *regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Ecce ex præsignatis distinctionibus perspici possunt prædictorum graduum proprietates quomodo sibi cohæreant, & quid singuli in nobis efficiant.

b Alias hic ad vel orare. Matth. 7. 7. Matth. 11. 12.

Contemplantium felicitas. Matth. 13. 44.

Beatus homo cujus animus à ceteris negotiis vacuus, in his quatuor gradibus versari semper desiderat, qui venditis universis quæ habuit, emit agrum illum, in quo latet thesaurus desiderabilis; scilicet vacare & videre quam suavis est Dominus: qui in primo gradu exercitatus, in secundo circumspectus, in tertio devotus, in quarto supra se levatus, per has adscensiones quas in corde suo disposuit, adscendit de virtute in virtutem, donec videat Deum deorum in Sion. Beatus cui in hoc supremo gradu, vel modico tempore conceditur manere; qui verè potest dicere, Ecce sentio gratiam Domini, ecce cum Petro & Johanne gloriam ejus in monte contemplor, ecce cum Jacob plerumque Rachelis amplexibus delector. Sed caveat sibi iste, ne post contemplationem istam, qua elevatus fuerit usque ad cælos, inordinato casu corruat usque ad abyssos: nec post c Dei visionem ad lascivos mundi actus & carnis illecebras convertatur. Cùm verò mentis humanæ acies infirma, veri luminis illustrationem diutiùs sustinere non poterit, ad aliquem trium graduum, per quos adscenderat, leviter & ordinatè descendat: & alternatim modò in uno, modò in altero, secundum d modum liberi arbitrii pro ratione loci & temporis demoretur, tanto jam Deo vicinior, quanto à primo gradu remotior. Sed heu fragilis & misera-

c al. post factam visitationem. d al. motum.

bilis humana conditio! Ecce ductu rationis & Scripturarum testimoniis apertè videmus in his quatuor gradibus bonæ vitæ perfectionem contineri, & in his spiritalis hominis exercitium debere versari. Sed quis est qui hunc vivendi tramitem teneat? Quis est hic, & laudabimus eum? Velle multis adjacet, sed perficere paucis. Et utinam de istis paucis essemus.

(Cap. XII. Quatuor caussæ ab his gradibus retrahentes.) SUNT autem quatuor caussæ quæ retrahunt nos plerumque ab istis gradibus, scilicet, inevitabilis necessitas, honestæ actionis utilitas, humana infirmitas, mundialis vanitas. Prima est excusabilis, secunda tolerabilis, tertia miserabilis, quarta culpabilis. Cur culpabilis? Illis enim quos hujusmodi novissima caussa à sancto proposito retrahit, melius erat gloriam Dei non cognoscere, quam post agnitam retrò ire. Quam utique excusationem habebit iste de peccato? Nonne ei justè potest dicere Dominus, Quid debui tibi facere, & non feci? Non eras, & creavi te: peccasti, & diaboli servum te feceras, & redemi te: in mundi circuitu cum impiis currebas, & elegi te: dederam tibi gratiam in conspectu meo, & volebam facere apud te mansionem; tu verò despexisti me, & non solùm sermones meos, sed me ipsum projecisti retrorsum, & ambulasti post concupiscentias tuas. Sed ô Deus bone, suavis & mitis, amicus dulcis, consiliatius prudens, adjutor fortis: quàm inhumanus? quàm temerarius est qui te abjicit, qui tam humilem, tam mansuetum hospitem à suo corde repellit? O quàm infelix & damnosa commutatio, Creatorem suum abjicere, & pravas noxiasque cogitationes recipere! illud etiam secretum cubile Spiritus sancti, secretum cordis, quod paulò antè cælestibus gaudiis intendebat, tam subitò immundis cogitationibus & peccatis tradere conculcandum! Adhuc in corde calent sponsi vestigia; & jam intromittuntur adulterina desideria. Malè conveniens & indecorum est, aures quæ modò audierunt verba quæ non licet homini loqui, (2. Cor. 12. 4.) tam citò inclinari ad fabulas & detractiones audiendas, oculos, qui sacris lacrymis modò baptizati erant, repentè converti ad videndas vanitates; linguam quæ modò dulce epithalamium decantaverat, quæ ignitis & persuasoriis eloquiis suis cum sponso reconciliaverat sponsam, & introduxerat eam in cellam vinariam, (Cant. 2. 4.) iterum converti ad vana eloquia, ad scurrilitates, ad concinnandum dolos, ad detractiones. Absit à nobis Domine. Sed si fortè ex humana infirmitate ad talia dilabimur, non ideo desperemus, sed iterum recurramus ad clementem medicum, qui suscitat de terra inopem, & erigit de stercore pauperem: (Psal. 112. 7. Ezech. 18. 23.) & qui non vult mortem peccatoris, iterum curabit & sanabit nos.

Jam tempus est ut Epistolæ finem imponamus. Oremus ergo Deum, ut impedimenta quæ nos ab ejus contemplatione retrahunt, in præsenti nobis mitiget, in futuro nobis penitus auferat: qui per prædictos gradus de virtute in virtutem nos perducat, (Psal. 83. 8.) donec videamus Deum deorum in Sion. Ubi electi non guttatim, non interpolatim percipient divinæ contemplationis dulcedinem: sed torrente voluptatis indesinentes repleti habebunt gaudium, quod nemo tollet ab eis, & pacem incommutabilem, pacem in idipsum.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

HONORIUS *Augustodunensis in libro de Luminaribus Ecclesiæ recenset editum à se opus, cui titulus*, Cognitio vitæ, de Deo & vita æterna. *Hoc ipsum est argumentum libri subsequentis, qui cum de Deo & vita æterna totus sit, appellatur tamen sive tantùm* Cognitio vitæ, *ut in vetere codice Audoenensi, qui ætate ferè Honorii scriptus videtur; sive ut in impressis*, De cognitione veræ vitæ. *quamquam vocem* veræ *titulus in quadam Jodoci Badii editione non habeat. Nemo verò est qui hic Honorium Augustodunensem, si modo alia ipsius opuscula viderit, non facilè agnoscat. Solet ille in primis eam methodum, qua in hoc libro servatur, consectari, dialogi formâ res tractare, & colloquentes cum magistro discipulos inducere, qui ei semper in dialogi fine bene precantur. Et quidem hic loco* Discipuli, *substitutum ubique fuerat* Fratres: *sed erratum ad Audoenense exemplar correximus. Præterea Anselmum imitari amat Honorius, & ipsius non tantùm doctrinam tradere, sed etiam quasdam interdum voces usurpare, ut cum hic* summum spiritum *appellat Deum sive Spiritum-sanctum, cum toties adhibet particulam* Amplius, *ubi ad alias & alias probationes disputando pergendum est &c. Eosdem autem sensus & ipsissimam Anselmi doctrinam ex ipsius Monologio expressam reperies atque huc translatam. Deinde Scholas redolet Opusculum, atque eo nomine non indignum est Honorio, qui se ipse Scholasticum in libro de Luminaribus Ecclesiæ vocat. Ad hæc instructus etiam est liber præfatione ejusdem generis ac cæteri ferè libri Honorii Augustodunensis, cui proprium aut sollemne est, in suorum Opusculorum exordio tum de invidis suis conqueri, ut facit in lib. de Imagine mundi, de Luminaribus Ecclesiæ, de Prædestinatione & libero arbitrio: tum Opusculi cujusque titulum proponere & explicare; quemadmodum in lib. de Gemma animæ, de Imagine mundi, & in Sigillo B. Mariæ; quod quidem etiam in libro de Prædestinatione præstitit saltem in fine. Fatendum porrò est, Opus cui Elucidario nomen in Anselmi Appendice, iisdem indiciis & argumentis Honorio eidem adjudicari posse; tametsi occurrant in isto opere nonnulla haud satis consentanea cum aliis Honorii Opusculis, qualis illa est liberi arbitrii definitio lib. 2. c. 2. data*, Libertas eligendi bonum & malum: *quam in libro de Prædestinatione & libero arbitrio minimè probat Honorius: qui nimirum profecisse sive sententiam mutasse credendus est post scriptum Elucidarium, quod inter Opuscula sua primo ipse loco recenset. Cæterùm ipsismet Græcis cognitus fuit Tractatus iste de cognitione veræ vitæ. Ejus quippe fragmentum Græco idiomate unà cum excerptis aliis Latinorum quorumdam Scriptorum, puta Leonis M. & Hilarii Græcè pariter inventis, prodiit Basileæ an. 1578. curâ Leunclavii, qui ea fragmenta ex Io. Sambuci, bibliotheca eruens latinitati restituit. Illud ipsum de cognitione veræ vitæ fragmentum exstat in Monachiensis bibliothecæ codice MS. 115. cum Bessarionis Opusculis conjunctum, sicuti videre est in Indice ejusdem bibliothecæ ad calcem Apparatûs Possevini vulgato. Incipit autem fragmentum in hæc verba:* Ἀδελφοὶ ὥσπερ τὸ τῆς σαρκὸς βάρος πιέζει τὴν ψυχήν. Fratres, quemadmodum pondus carnis animam aggravat, sic &c. *ductum scilicet ex subsequentis libri capite 10. & circa finem capitis 18. (omisso tamen 15. capite) desinit. Fragmento titulus Græcè est* τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου περὶ Τριάδος, ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ περὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ἐπιγραφομένου, : ἐν ᾧ ὡς ἐν διαλόγῳ ἐρωτῶσι μὲν οἱ ἀδελφοί, ἀποκρίνεται δὲ ὁ διδάσκαλος. Sancti Augustini de Trinitate, ex libro qui de cognitione veræ vitæ inscribitur, in quo tamquam in dialogo Fratres interrogant, Magister respondet. *Vides Græcos incidisse in Latinum exemplar jam depravatum, in quo non modò adscribebatur Opus Augustino, sed præterea* Discipuli *mutati erant in* Fratres. *Isthæc porrò mutatio alterius in titulo depravationis caussa & occasio fuit, (nisi fortè mutationes illas eodem tempore factas esse velis,) scilicet in quodam Regia bibliotheca MS. non admodum vetere, qui notatur 4546. iste titulus huic Operi præfixus legitur:* Incipit liber beati Augustini de cognitione veræ vitæ, quem fecit fratribus heremitis in monte Pysano, ipso exsistente fratre, anno ætatis suæ XXXI. *Et sicut suppositi sunt* Fratres *loco* Discipuli, *ita loco* Magister *ubique suppositus* Augustinus.

DE

COGNITIO VITÆ,

Seu

DE COGNITIONE VERÆ VITÆ,

LIBER UNUS.

Caput I. Præfatio. Matth. 9. 33. Num. 22. 28.

SAPIENTIA Dei, quæ os muti aperuit, & irrationabili animali humana verba formare tribuit, me quoque non solùm sermone, sed etiam scientiâ imperitum ad fandum impellit, atque per se ac de se intellecta aliis piè innotescere compellit. Hujus ergo instinctu ad utilitatem, ut spero, plurimorum, iterum committo me corrodendum dentibus invidorum, & fortisan [a] confovendum cordibus vitæ dilectorum: cùm Christus veritas & vita dicat, *Hæc est vita æterna, ut te solum verum Deum cognoscant.* Constat profectò naturam rationalem ad hoc solùm factam, ut factorem suum verum Deum intelligat, intelligendo diligat, diligendo in eo, qui est æterna vita, æternaliter beatè vivat. Divinitatis ergo essentiam rationabiliter investigare, est ad vitam æternam festinare: hanc verò negligendo ignorare, est utique ad mortem indeficientem properare: quia nimirum hic ab ea ignorabitur, dum quandoque à beata vita sequestrabitur. Quamobrem cùm de hac præclara materia plurimi sanctorum Patrum multa gloriosè conscripserint, ipsamque rem simplicioribus obscuriorem quodam modo reddiderint; libet me per hæc condensa quasi quamdam semitam stilò complanare, qua infirmis intellectibus relicto erroris devio, per planum veritatis liceat liberè ambulare. Sed his quilibet invidus nebulosa facie mihi fortassis occurret, & virus diu sub livido corde concretum in me acerbiter evomit. Quid tu, inquiens, tentas ligna silvis importare, aut redundanti mari undam instillare conaris? Hujus tam mordacis mordacem dentem hæc petra retundat, & venenum malitiosè evomitum in viscera ipsius denuo [b] retorquenda refundat. *Invidiâ diaboli intravit mors in orbem terrarum: imitantur illum qui sunt ex parte illius.* O invide infelix, qui aliena felicitate torqueris, alieno damno depasceris, ipsis rebus probaris ex parte ejus esse, qui invidet alteri quod eo ignoras scire: ac mihi ob pium laborem collatum ægris suspitiis ingemiscis, quod tibi ob desidiam, immo ob invidiam denegatum cognoscis. Age miser, potiùs letiferum virus quo turges evome, salubre dilectionis antidotum excipe. Sin autem, parti patris tui nigro felle tabescens faveto. Ego autem cum invidis tabescente iter non habeo. Egregiam Scripturarum silvam alacer ingrediens, non in eam, ut tu venenata linguâ asseris, ligna deferens, sed pretiosum vitæ lignum justitiam esurientibus de ea efferre conabor: & dulcem vitæ haustum vitam sitientibus de pelago Scripturæ haurire non morabor. Omnes ergo fideles ad lignum vitæque fontem curramus, cujus gustu in æternum beatè vivamus. Libellus autem nomen, Cognitio [c] vitæ, sortiatur: dum in eo vera vita tardioribus intellectu cognoscibilis reddi videatur.

a Sic MS. Andegav. At Medard continuendum. Ed. confodiendum. Johan. 17. 3. Rationalis natura ad quid facta. Operis suscepti ratio. b Ed. retorquendo. Sap. 2. 24. & 25. Ejus nomen. c Sic Rad. & Andegav. MS. At alii libri addunt veræ.

Caput II.

DISCIPULUS. Gratias Deo persolvimus, cujus dono apertè in dubiis rebus certificari possumus. Quando quidem ergo nos in hoc ipsum videas confluxisse, ne ad patriam tendentes, in via lassabundi deficiamus, pastu haustuque vitæ ut soles refice, & tempus irremeabili cursu labile, nexibus quæstionum figens, fac nobis stabile: ne sua volubilitas nos nutantes involvat, sed tua affabilitas in divinis laborantes ad semper manens ævum sustollat. MAGISTER. Fructum ligni vitæ in carne crucis pendulum mecum alacres adite, fontemque vitæ à vita [d] Patre quasi de loco voluptatis manantem, paradisum, Ecclesiam videlicet hortum deliciarum irrigantem unanimes haurite: cujus sapor si palatum cordis vestri indulcorabit, restat vobis, quòd vos cum ævo permansuros, de torrente voluptatis suæ quandoque satiabit.

d In ed. deficit vox, Patre.

Regni cælestis carnalis excogitatio.

DISC. Cum carnalia sapientes, spiritalia cogitare nequeamus, regnum cælorum regionem clarissimam, omni opulentia affluentissimam, in qua cælestem Jerusalem urbem præclaram, meritisque opibus inclytam, & in hac Deum quasi gloriosum regem, Angelos velut milites vario cultu conspicuos mente formamus: ideòque poscimus, ut ratione indagante, argumentis quæque obstantia comprimens, veritatem quasi in tenebris latitantem, ad lucem nobis producas, ac Deum aliquando videndum, ut asseris, factum quodam modo visibilem ante oculos cordis nostri constituas. MAG. Cum Deus omnipotens, solus immortalis, solus invisibilis, solus incomprehensibilis, lucem habitet inaccessibilem; ego autem tenebris vitiorum obsitus, tetram caliginem inhabitem, luci virtutum inadibilem: qualiter ineffabile lumen saucius aliorum oculis inserere possum, qui cæcutiente cordis oculo, splendorem tantæ majestatis reverberatus nullo modo intueri prævaleo?

Dei notitiam exhiberi quam arduum.

DISC. Tamen nitere pro posse in illam rapi, quatenus disjecta caligine mereatis ab ea illuminari, nosque per te illustrari, sicut sæpe videmus valles à montibus jubare solis irradiari. MAG. Conabor pro viribus vobis orantibus, ac Logica præeunte, comitantibus argumentis, sequi veritatem usque in ipsius inaccessibilis lucis latibulum fugientem, ipsâque concedente producam eam vobis, indagantibus se ostendentem.

Qua methodo id tentetur.

DISC. Nostra quidem tibi non deerit oratio, tantùm sit tibi prævia dux veritatis ratio. Magnopere quippe à te audire desideramus, qualiter in orationibus de Deo cogitare debemus: ne fortè infirma mens sibi pulcrum hominem imaginetur, & hoc simulacrum pro vero Deo decepta veneretur. MAG. Fateor, magnitudine altitudinis suscepti negotii victus succumbo; quia quæ utcumque mente concipio, vix verbis explicare sufficio. Excedit enim omne præclarum longè summorum philosophorum ingenium, quia sublimitas hujus rei quæ tractatur, exsuperat omnem intellectum. Quanto quippe magis omnem creaturam [e] ingressus, conor eam diligenti intuitu contemplari, tanto magis sentio eam ab adspectu intellectus mei elongari. Operam tamen dabo inquisitioni vestræ pro modulo meo satisfacere, prout ipse de quo agimus, dignabitur notitiam sui desideranti animæ innotescere. Vos autem ubi vires pondere tantæ eminentiæ pressæ succumbunt, oportet fragilitati ignoscere. DISC. Nos quantò diligentiùs hujus rei perpendimus altitudinem, tanto ardentiùs optamus eam nobis utcumque fieri cognoscibilem, & ejus qualicumque modo intueri pulcritudinem: & ideo libenti animo tibi ignoscimus, si ea quæ verbis non vales, saltem nutibus explices.

Quæro expostulatur. Operis difficultas. e Ed. transgressus, mutat bene.

Caput III. Deus propriè exprimi nequit.

MAG. Sciendum igitur, Deum nullis verbis propriè exprimi, nulla posse cogitatione comprehendi. Quomodo enim immensus & incomprehensibilis prædicaretur, si humanæ locutioni vel meditationi includeretur? Nunc autem patet quàm sit admirabilis, cùm omnibus linguis sit ineffabilis, omnibus cordibus sit incogitabilis. Dialectica namque disserendi potens, potenter quæque dubia definiens, cunctas scripturas evibrans & eviscerans, cunctam humanam sapientiam annihilans; cùm divinitatem tuendo, tantæ majestatis luce repercussa, pavidum caput stupefacta reflectit, atque in abdita mundanæ sapientiæ fugiens delitescit, dissolutisque syllogismorum nexibus stulta obmutescit. Nempe & nomine & verbo cuncta exprimuntur, quæ sub decem prædicamentis humano corde concipiuntur. Sed quòd ex his nullum propriè Deo conveniat, manifestè ratio comprobat. Nam si dixerimus quòd Deus substantia sit quæ omnibus subsistere tribuat, & per quam omnes res esse habent; mox universalia & individua, de quibus substantia prædicatur, genera & species in quibus versatur, simul & novem accidentia, quæ ei necessariò inhærent, animo occurrunt: quæ cuncta liquent, quia minimè in Deum concurrunt. Si prædicemus quòd Deus ipsa magnitudo existat, quæ omnia in mensura & numero & pondere disponat: protinus parvitas huic quantitati se opponit, & sua exiguitate quod est super omnia maximum comminuit. Quem si ipsam bonitatem vel summum bonum nominemus, qui cuncta valde bona fecit: statim malum huic qualitati contrarium obviat, & tanto bono se opponere non trepidat. Quòd si creator vel dominus prædicetur, quod utrumque ad aliquid, scilicet ad mundum refertur: confestim relatio opponit, ante mundi constitutionem eum hoc vocabulo caruisse; & hoc relativum ex mundi creatione ei accidisse; cùm ratio adstruat nihil Deo accidentale, sed totum quod prædicatur de eo, ei esse essentiale. Porrò si ubique totus esse dicatur, & simul cuncta replere loca dicatur: mox localitas clandestinè irrepens, illum loco includit, qui cuncta pugillo includit. Si autem sempiternus prædicetur, & cuncta tempora disponere affirmetur: continuo præterito præsens, futurum præsenti succedere festinat, & initium atque finem æternitati adscribere non formidat. Si verò dicatur quòd omnia possideat, & amictus lumine sicut vestimento refulgeat: statim cogitatio eum hoc habitu privat, dum amictum lucis vel possessionem rerum ab eo separat. Quòd si semper præsens adesse testatur, confestim situs standi vel sedendi imaginatur. Si verò universa regere efferatur, actus laboris æternam requiem annullare conatur. Porrò si affirmetur patiens, mala nostra sufferens: illico passio se ingerit, & impassibilem pati contendit. His quippe decem cuncta humana conditio includitur, & ab his omnibus proprietas summæ essentiæ evidenti ratione penitus excluditur. Cuncta etenim quæ vel oppositionem vel contrarietatem vel accidens suscipiunt, nulla ratione Deo propriè conveniunt. Igitur cùm ratione repugnante nihil de Deo propriè loqui valeamus, saltem impropriè & per ænigmata de eo loqui satagamus.

Cui nullum ex prædicamentis convenit.

Caput IV. Mens animæ speculum. Scientia unde nobis.

DISC. Evidens quidem ratio docet Deum humanis verbis ineffabilem: sed intellectualis mens inhianter desiderat eum sibi utcumque fieri cognoscibilem: quæ mens instar speculi animæ videtur, ut quo ipsam imaginem Creatoris sui contempletur. MAG. Universa quæ in rebus creatis novimus, per corporeos sensus cognovimus. Et ea quidem quæ nec visu nec experientiâ didicimus, per comparationes visorum vel expertorum dicimus, ut quæ de bestiis vel ignotis hominibus legimus: quæ autem nobis penitus incognita, per comparationes notas non significantur, numquam prorsus scientiæ nostræ notificantur. Et ideo quia spiritalia nobis sunt invisibilia, atque corporeis sensibus incomparabilia, numquam erunt nobis aliqua ratione probabilia. Quia verò hæc constat esse, sed per similia edoceri nequeunt, fidem tantùm credentium exigunt. DISC. Quæ ratio argumentis probat, quamquam in comparatione deficiant, necesse est ut rationalis quisque credere non renuat: tu tantùm profer quid de spiritibus sciendum tibi ratio innuat.

Spiritalia fide adtingi non ratione.

Spiritus sex modis in Scriptura dicitur. Johan. 4. 24. Psal. 103. 4. Psal. 145. 4.

MAG. Sex modis in Scripturis spiritus substantialiter dici, non nescio à vobis sciri. Primò summus omnium Deus spiritus appellatur, ut ibi: *Spiritus est Deus, & qui adorant eum in spiritu oportet adorare.* Secundo angeli spiritus dicuntur, ut ibi: *Qui facit angelos suos spiritus.* Tertio animæ spiritus nuncupantur, ut ibi: *Exibit spi-*

Eccle. 3. 21. *Psal. 148. 8.* *Psal. 118. 131. Act.*

ritus ejus, & caro revertetur in terram. Quartò vita brutorum animalium spiritus vocatur, ut ibi: *Quis scit si spiritus jumentorum descendat deorsum?* Quintò venti dicuntur spiritus, ut ibi: *Spiritus procellarum.* Sextò aër spiritus scribitur, ut ibi: *Os meum aperui, & adtraxi spiritum.* Quorum definitio talis est: Aër est spiritus sensilis, non sensibilis: id est, quem nos adtrahendo sentimus, ipse nihil sentiens, cunctis tamen sub cælo viventibus spiramen exhibens. Ventus spiritus est aër, Dei nutu, aliquo motu agitatus, procellis aquarum augmentatus, per angelica ministeria excitatus, per eadem tranquillatus. Vita brutorum animalium est spiritus vitalis constans de aëre & sanguine, animalis, invisibilis, sed sensibilis, memoriam habens, sed intellectu carens, cum carne moriens, in aëra evanescens.

Ventus. *Vita brutorum.*

Caput V. Anima intelligens quid sit.

ANIMA verò spiritus est substantia incorporea, corporis sui vita, invisibilis, sensibilis, mutabilis, illocalis, passibilis, nec a quantitatum mensuræ, nec qualitatum formæ vel coloris susceptibilis: memorialis, rationalis, intellectualis, immortalis. Et ne hæc vacillet definitio, ratio eam probationibus roboret. Anima est spiritalis substantia. Omne enim quod alii vitam subministrat, ipsum necesse est ut subsistat: sed anima vitam corpori tribuit: igitur anima realiter subsistit. Hanc verò vitam esse ipsamet probat, dum præsentiâ suâ corpus vivificat, absentiâ suâ idem mortificat. Hæc nobis quidem est invisibilis, sed spiritibus est visibilis. Hanc etiam sensibilem esse constat, dum oculis colores, auribus sonos, naribus odores, palato sapores, manibus aspera vel lenia sentire præstat. Est quoque mutabilis. Omne enim quod pejoratur & melioratur, mutabilis est: sed anima vitiis pejoratur, virtutibus melioratur: igitur mutabile est. Est etiam illocalis. Omne enim quod loco includitur, altitudine, latitudine, longitudine aëris circumscribitur, corpus est: sed ratio docuit animam incorpoream esse, id est, nec corpus nec aliquod membrum habere: igitur constat eam esse illocalem. Non enim spatium aëris, ut corpus, occupat, nec corpus, ut aqua utrem, implet; sed ut calor toto igni illocaliter inest, ita anima totum corpus illocaliter implet. Ignis quidem est visibilis, sed calor invisibilis, & sensibilis, & quodam modo ignem vivificans: ita animo invisibilis, sed sensibilis, visibile corpus quadam occulta vi sensificat & vivificat. Hæc est quoque passibilis. Omne enim quod mœrore afficitur, passibile est: sed anima dum suæ voluntatis compos non efficitur, dolore mæstitiæ afficitur: igitur passibilis esse convincitur. Ab hac quantitas excluditur: dum nec altitudine vel latitudine aut longitudine metitur, nec sex circumstantias, scilicet antè & retrò, dextrum & sinistrum, sursum & deorsum, se includere patitur. Qualitas etiam formæ & coloris ab hac secernitur, dum nulla forma vel humani corporis, vel ullius coloratæ rei illi adscribitur. Hæc est memorialis, quia præterita [b] recolit. Est rationalis; quia præsentia discernit. Est intellectualis; quia futura intelligit. Hanc immortalem hinc esse constat, quòd memoriam sui apud posteros perenniter durare laborat.

a In MSS. quantitate.. qualitate.. colore. *Est vita.* *Sensibilis.* *Mutabilis.* *Illocalis.* *Passibilis.* *Sine quantitate.* *Figura vel colore.* *b MSS. duo. recolligit.*

Caput VI. Angelus quid sint.

ANGELUS autem spiritus est substantia incorporea, invisibilis, sensibilis, rationalis, intellectualis, immortalis; bonorum lucida & impassibilis, malorum tetra & passibilis. Sed videndum utrùm aliqua substantia talis in rebus creatis esse credatur, cùm à nobis minimè videatur. Angelos esse ipsa insensibilia probant, quæ tam certam sui motûs legem observant. Omne quippe quod movetur, aut motum à se habet aut aliunde: sed omne quod motum à se habet, est sensibile, ut anima; quod aliunde, insensibile, ut corpus. Quòd si sol, luna & sidera per se moventur, sensu vel ratione vigere videntur: quæ tam certa tempora, tam certa cæli spatia custodiunt, & quodam modo suum intellectum huic mundo lumine vel signis innuunt. Sed qui ea rationalia vel saltem sensibilia corpora arbitratur, jure sensu carens, inter irrationabilia computatur. Cùm autem verè sint corpora visibilia, sed motu carentia, ut puta insensibilia, & tamen moveantur; constat profectò quòd aliunde moveantur. Restat igitur ea per angelica ministeria moveri. Similiter ventos, pluvias, grandines, fulgura, tonitrua, tempestates, auras jussu Dei per illos regi qui dubitat, ea sensibilia putat: sed hunc ratio stultum cum insensibilibus [c] probat. Bruta quoque animalia usibus humanis per illos obsecundare vel adversari qui non credunt, aut illa per rationis intellectum hæc facere credunt, longè à ratione recedunt. Sed & cuncta quæ in rebus insensibilibus, vel creaturis sensibilibus geruntur, per illos administrari qui ambigit, multùm à luce veritatis desipit. Igitur constat angelos verè esse, & cuncta nobis occulta patenter nosse. Sed hoc differt inter illorum & nostram scientiam, quòd ipsi omnes caussas rerum ante quàm eveniant præsciunt: nos autem vix & cum magno labore investigamus eas, post quàm res in actu constant.

An sint. *Quid agant.* *c MSS. duo, refutat.* *Notitiæ eorum & nostræ discrimen.*

Caput VII. Deus quid sit.

PORRO summus spiritus, sicut à nullo intellectu valet propriè cogitari, ita nulla definitione poterit propriè determinari. Sed quia intellectualis mens eum utcumque agnoscere anhelat, hæc ænigmatica definitio ei interim sufficiat. Deus spiritus est essentia invisibilis, omni creaturæ incomprehensibilis, totam vitam, totam sapientiam, totam æternitatem simul essentialiter possidens: vel ipsa vita, ipsa sapientia, ipsa veritas, ipsa justitia, ipsa æternitas existens, omnem creaturam instar puncti in se continens.

Quòd sit.

Si autem aliquis insipiens tantum desipiat, ut Deum esse diffidat: hunc solum verè esse, & alia omnia ab ipso habere esse hac ratione colligat. Omnis substantia aut per se subsistit, aut per aliud: sed hunc mundum non subsistere qui contendit, hic fatuus in nihilum tendit. Mundum autem non per se subsistere constat, dum eum recipisse ratio doceat; partibus enim constat. Omne autem quod partibus conjungitur vel in partes resolvitur, ab aliquo utique conjunctionem vel resolutionem patitur. Mundus ergo non per se subsistit: & ideo sequitur quòd creatura sit. Creatura autem ad aliquid, scilicet ad creatorem refertur. Solus igitur Creator per se ipsum & in se ipso existit: omnis autem creatura per ipsum subsistit. Si enim ab alio esse habet, tunc id Deo majus est à quo hoc habet: quod Deo inconveniens est. Et cùm nihil præter creatorem & creaturam exsistat, si Deus per se ipsum non habet esse, necessitate consequitur ut per creaturam exsistat: quod inconvenientissimum est. Ampliùs: Substantia mundi in diversa genera & in differentes species dividitur, & in his singulis bonum invenitur. Omne enim utile, bonum: universa quippe utilia considerantur, & ideo singula bona comprobantur. Omne autem bonum aut per se bonum est, aut per aliud. Sed diversa bona participatione unius boni bona esse necesse est: diversitas quippe recipit magis & minùs. Nam quantum ad genus, lapis est minus bonum, qui tantùm est, & non vivit; * lignum magis bonum, quod crescendo vivit; equus illo melius, qui vivit & sentit; homo illo præstantius, qui vivit, sentit, & ratione discernit. Restat igitur his maximè & summè bonum, de quo omnibus inferioribus profluat bonum: & hoc bonum est Deus, de quo quasi de fonte cuncta bona profluunt, & in eumdem cuncta refluunt.

**V. Anselm. Monolog. c. 4.*

Quòd sit veritas.

Hic solus verè est, & ideo veritas est. Omne enim quod est, verum est; quod verò non est, falsum est: sed Deus verè est: igitur veritas est. * Creatura autem ei collata quasi non est: & idcirco quasi falsitas ad veritatem est. Omne enim quod ex nihilo esse cœpit, in nihilum redigi poterit: sed omnis creatura ex nihilo à Deo producta, ad aliquid esse est perducta: igitur si ei comparatur, nihil esse comprobatur. Nulla ergo mens Deum esse dubitat, per quem alia cuncta esse considerat. Hujus essentia est vita. Omne enim quod est, aut vivit aut vitâ caret; omne autem quod vivit, aut per se vivit aut per aliud: sed Deus per se ipsum & in seipso vivit, & aliis omnibus vivere tribuit: igitur vera est vita & vitalis veritas. Se ipsum quoque & totam facturam suam sapit & intelligit, cui nihil aliud est sapere, quàm vivere & esse: igitur sapientia est. Se ipsum etiam & omnem creaturam diligit; quia justitia est: & hanc [d] justitiam non aliunde accipit: igitur justitia & dilectio exsistit. Initio & fine caret, præteritum & futurum non habet: igitur æternitas est.

**V. ibidem c. 28.* *Vita.* *Sapientia, Justitia & æternitas.* *d Ed. ad. increatam.*

Caput VIII. Dei claritas qui cognoscenda.

CUM itaque ratio Deum veraciter esse probaverit, & hunc vitam, sapientiam, veritatem, justitiam & æternitatem veris assertionibus essentialiter esse docuerit; restat nunc ut ad hunc quoque videndum aliquam fenestram aperiat, per quam mens per quosdam gradus scandens prospiciat, quatenus regem gloriæ in decore suo videre prævaleat. Pedetemtim autem ratio per corporalia gradiatur: ne infirmus intellectus per ardua nitens, difficultate confractus relabatur. In primis igitur hunc corporeum solem mente consideremus, cujus magnitudine totum mundum calefieri, cujus claritudine totum orbem illuminari videmus. Post hunc millia millium Angelorum Deo ministrantium adtendamus, quos singulos ratione monstrante, septies, immo centies sole splendidiores sciamus: nam hic sol est minister mundi, Angeli autem templa Dei. Quantum ergo differt templum Dei à servo mundi, tantum differt claritas Angelorum à claritate solis. Deinde decies millies centena sublimium Angelorum Deo adstantium perpendamus, quos singulos centies, immo millies præ sole clariores pro certo noscamus. Sicut enim luna stellas, sol lunam in claritate excellere cernitur; sic quilibet superior ordo Angelorum inferiorem, ab Angelis usque ad Seraphim, gloriâ, dignitate, claritate præcellere creditur. Post hos innumerabilia millia sanctarum animarum inspiciamus: quas singulas longè sole lucidiores, Angelis beatitudine & claritate coæquandas non dubitamus. Tot & tantis luminibus singulariter consideratis, singulorum etiam magnitudinem contemplemur, quatenus ad id quod intueri anhelamus, faciliùs sublevemur. Cogitemus itaque animam splendidum ignem, cujus minima scintilla ratione instruente vincat hunc solem. Omne enim quod ab alio includitur, minus eo quod se includit, esse necessitate convincitur: sed cogitatio animæ, quæ ejus scintilla est, non solùm hunc solem, sed & totum mundi ambitum brevi spatio includit, & totus orbis eam minimè circumscribit: igitur constat quamque animam toto mundo longè majorem fore. Angeli autem sicut ab animabus beatitudine, ita etiam differunt magnitudine. Hic nemo magnitudinem corporalis quantitatis intelligat, sed illam potiùs intellectualem, quæ hunc mundum corporeum, & cuncta in eo corpora ad parvitatem redigat. Hinc jam mens se in alta elevet, cor suum quantum potest dilatet, tot luces inæstimabili claritate, incomparabili magnitudine resplendentes sub se prospiciat: super se verò quamdam admirabilem lucem, quæ omnium illarum lucium lux sit, intendat, quæ sic super tot & tantas luces longè refulgeat, sicut sol super omnes stellas luceat: cujus lucis ineffabilem magnitudinem & admirabilem pulcritudinem illæ tot & tantæ luces jugiter admirentur, & in cujus affluentissimam dulcedinem indefessè prospicere delectentur. Hæc profectò est lux inaccessibilis, quam inhabitat essentia Dei, solis mundicordibus visibilis. Nullus hîc cogitet luce Deum, quasi tabernaculo hominem circumdatum; quasi aliud sit Deus qui lucem inhabitet, & aliud lux quam inhabitet: sed potiùs ipsam lucem essentiam Dei sciat, in qua universa bona simul locata intelligat. Hæc est lux quæ Angelos & animas in cælis sua visione satiat. Hæc est quæ mundicordes per contemplationem illuminat. Hæc est quæ solis lucernam in mundo commorantibus, ut candelæ lumen in carcere positis præstitit: qua de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de exsilio ad patriam remeare possint. * Ergo in oratione taliter mens vestra Deum meditetur, taliter intentio vestra imaginem ejus contempletur, scilicet talem lucem, quæ sic super solem, ut sol super candelam, resplendeat: immortalem, quæ sic super innumera Angelorum & animarum millia præ sole centies splendida, ut sol super sidera, refulgeat. [[e] Unde dicitur pater luminum in Canonica Jacobi; *Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est descendens à patre luminum.*] Non multùm quippe à veritate aberrat qui talem Dei imaginem ante oculos cordis in oratione versat.

Animæ quæque toto mundo major. *Magnitudo intellectualis.* *1 Tim. 6. 16. Claritas Dei qui cogitanda.* ** Cap. IX* *e Hæc non habent MSS. Jacobi 1. 17.*

Visionis beatæ Dei variorum nominum ratio.

Hæc præsens visio Dei facie ad faciem regnum cælorum vocatur, quia extra hoc corporeum cælum, immo extra omnem locum, Angeli & justi, qui cæli nominantur, hac visione fruuntur. Idcirco etiam quamvis Deus in omnibus creaturis essentialiter manere credatur, propriè [f] in cælis, id est, in justis habitare prædicatur: quia

f Abest à MSS. in cælis id est.

ipsi inhabitationem ejus fruendo sentiunt, & eum omnibus rebus inesse gaudentes conspiciunt: quem sibi minimè adesse cognoscunt, qui terrena diligunt. Sicut enim videns & cæcus in sole stantes, videns claritate solis videndo fruitur, cæcus lumine ejus privatur; & quamvis præsentia solis utrique æquè adsit, tamen ejus præsentiam non æqualiter uterque sentit: sic Deus hos tantum inhabitare dicitur, qui ejus præsentiâ facie ad faciem videndo, ut Angeli, aut per contemplationem speculando, ut justi in hac vita, fruuntur; in his autem non esse dicitur, qui ejus visione privantur. Unde & regnum cælorum intra nos esse prædicatur, quia visio Dei omnipotentis, quæ regnum cælorum, id est, justorum nominatur, in angelis & justis contemplatur. Hæc etiam vita æterna appellatur, quia beati præsentiâ indeficientis vitæ plenè perfunduntur, & numquam nec mori, nec ullis doloribus ministris mortis subjacere permittuntur. Ad hoc namque creati sunt, ut æternaliter vivant, & æternam vitam æternaliter adspiciant. Hæc quoque cælestis civitas nuncupatur, quia unanimitas illorum civium ad videndum Regem gloriæ in decore suo congregatur. Hæc nihilo minùs Jerusalem cognominatur, quia visione semper manentis pacis satiantur. Hæc paradisus vocitatur, quia * omnimodâ omnium deliciarum abundantiâ jocundantur. Hæc quoque superna patria nominatur, quia omnes justi hanc visionem, ut puta filii Dei, hereditare non dubitantur. Cùm ergo sanctos in orationibus invocatis, sic oportet de eis cogitare constitutis in gloria æternæ claritatis, scilicet splendidissima lumina longè præ solis fulgore lucentia, qui omnia bona pleniter in Dei visione habeant, & cunctis se invocantibus poterunt subvenire.

Luc. 17. 21.

Qualiter sancti in orationibus sint cogitandi.

Disc. Sol æternus ad quem videndum nos tua dulcis oratio perducit, & cujus serena lux in cordibus nostris per tua verba illuxit, ipse te de tenebris exemptum in lucis regione constituat: & inter lucet quas prædicas, te a lucentem luce suæ visionis perenniter frui tribuat. Mag. Si quid per me probabile profertur, nolo ut inde mihi, sed Deo, cujus donum est, gratia referatur: qui sæpe per abjectos servos ad hereditatem suæ visionis filios suos convocat, & per hostes de exilio ad patriam iter salutis amicis prænotat. Et bene nostis aliquando deformem formoso speculum, immo cæcum videntibus lumen tenuisse, ac claudum sanis gressu viam ostendisse.

a MS. omnes, lucem eorum.

Disc. Nos quoque propterea quæ audivimus, perenni Deo grates referimus, cujus visio per te nobis innotuit, & qui talem thesaurum carnalibus absconditum per te nobis protulit. Sed * quia pondus carnis animam aggravat, ecce iterum carnalis cogitatio mentem divina contemplantem pulsat. Cùm enim superiùs ratio unum Deum verissimè esse demonstraverit, & ipsum solum cuncta ex nihilo fecisse probaverit: quomodo quasi tres deos adorare docemur, dum Patrem perfectum Deum, Filium perfectum Deum, Spiritum-sanctum perfectum Deum confiteri monemur? Dum enim sic distinctæ tres personæ distinguuntur, quid aliud quàm tres dii à nobis intelliguntur? Mag. Ipsa veritate se demonstrante & ratione probante, citius videbitis necessariam in una essentia personarum trinitatem, & item per omnia necessariam in tribus personis individuæ substantiæ unitatem. Cùm jam superiùs de Deo loquerer ænigmaticè, quia non poteram propriè, quid dixi essentiam Dei esse? Disc. Lucem. Mag. De luce quid gignitur? Disc. Splendor. Mag. Quid in luce & splendore simul consideratur? Disc. Calor. Mag. Num in substantia lucis, splendoris, caloris invenitur diversitas? Disc. Non, sed identitas. Mag. Num in vocabulis vel officiis prædicatur identitas? Disc. Minimè, sed diversitas: nam lucis vocabulum ipsam substantiam, splendoris vocabulum lucis gratiam, caloris verò vocabulum videtur exprimere lucis efficaciam. Mag. Igitur patet tria vocabula diversa unam constare individuam essentiam. Disc. Per omnia patet. Mag. Summum spiritum Patrem lucem appellari habetis in Apostolo: *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt ullæ.* Summum quoque spiritum Filium splendorem nuncupari Apostolo habetis in alio: *Qui est splendor substantiæ ejus.* Summum nihilo minùs Spiritum-sanctum calorem nominari habetis apud Moysen: *Deus noster ignis est.* Cùm itaque lux, splendor, calor sit una natura & individua substantia, vocabulo verò diversa; constat profectò Patris & Filii & Spiritus-sancti unam naturam individuamque essentiam, dum in eo quod significat quid sit, substantialiter spiritus nominatur: & item in personis diversitatem necessariam, dum Pater gignens, Filius nascens, Spiritus-sanctus ab utroque procedens prædicatur. Disc. Planè trinitatem in personis perspicuè videmus, & necessariam in substantia unitatem evidenter tenemus.

*Caput X. Quòd in Deo necessaria & personarum trinitas & essentiæ unitas. * Ab hoc incipit versio Graeca.*

V. Elucidarium l. 1. c. 1.

1. Johan. 1. 5.

Heb. 1. 3.

Deut. 4. 24.

Mag. Ideo vigilantissimè hæc duo nomina, scilicet substantia & persona, divinæ essentiæ coaptamus, quia semper substantia de individuis in pluralitate consistentibus, persona autem de individua tantùm ali natura prædicatur; cùm nos soleamus personis pluralitatem, substantiæ autem designare essentiæ unitatem.

Caput XI. Cur substantiæ & personæ nomina Deo aptata ferantur.

Disc. Qua similitudine vocatur æterna lux Pater? Mag. Quia ea b prolem æqualem sibi genuit. Disc. Nonne sibi magis matris nomen convenire videretur? Mag. * In patre semper est principalis caussa prolis, & ideo à principali sexu debuit jure hoc nomine appellari. Disc. Qua similitudine dicitur gignens? Mag. Certum est quod mens gignit cogitationem: cùm autem mens se ipsam cogitat, quasi aliam sibi similem generat. Sic summus Deus cùm se ipsum talem qualis est, cogitavit, procul dubio similem sibi per omnia imaginem generavit. Et sicut gignens jure pater vocatur, ita rectissimè genitus filius nominatur.

Pater cur sic dictus, non mater.
b Graeci leg. Splendorem.
** Ex Anselmi Monolog. c. 42.*

Cur gignens.

Disc. Si Deus filium genuit, videtur aliquando fuisse quòd filium non habuerit, & hoc nomen ex accidenti possederit. Quòd si hoc ita est, superior prolatio labefactatur, qua Deo nihil accidentale, sed totum essentiale prædicabatur. Mag. Jam docuit ratio, Dei essentiam esse æternam vitam, initio & fine nesciam. Quod si hæc singularis vera vita absque initio semper fuit, constat quòd & absque initio semper se vivere intellexit. Quod si se vivere non intellexit, sapiens non fuit: quod nefas est de Deo dicere. Quod si aliquando sapientiam aliunde accepit, qua priùs caruit, tunc id à quo tantum bonum accepit, Deo melius exstitit: quod absurdissimum est. Sed si sempiterna vita semper se vivere intellexit, hæc intelligentiæ sapientia non aliunde ei accidit, sed semper ei coëssentialis fuit, quamquam hanc ea se, ut prolem suam, ineffabiliter genuerit. Igitur Pater numquam sine Filio exstitit.

Cap. XII. Quòd numquam sine Filio exstitit.

Disc. Qua similitudine splendor æternæ lucis Filius vocatur, & non filia? Mag. Quia per omnia similitudo Patris in eo exprimitur, unde & similitudo ejus dicitur. * Nihil enim in rebus creatis ad integrum ejus similitudinem servat à quo nascitur. Capilli namque à capite nati sunt capiti dissimiles, poma ab arboribus nata sunt illis dissimilia, lana dissimilis ovibus, fetus animalium, vel ipsi filii hominum, non per omnia similes qualitati genitorum. Hic autem per omnia gignenti est simillimus: & ideo verissimè non filia, sed filius.

*Cap. XIII. Cur hic Filius, non filia. * Ans. Monol. c. 39.*

Disc. Qua autem habitudine Filius Verbum vocatur? Mag. * Tripliciter verbum intelligitur. Verbi gratiâ, cùm hoc verbum, homo, ore profertur; aut cùm idem verbum, homo, absque motu linguæ in corde formatur; aut cùm res ipsa, quam significat illud verbum, homo, qualis sit in intellectu cogitatur. Hoc tertio modo Deus Verbum suum genuit, cùm se ipsum cogitando dixit. Et quia totam mundi formam eadem cogitatione c dixit, ideo dicitur quòd omnia in Verbo suo fecerit: unde & de creatione mundi legitur, *Ipse dixit, & facta sunt.* Nihil enim est aliud Filius vel Verbum Dei, quàm cogitatio vel ars vel sapientia ejus. Nempe cùm nos aliquam rem cogitamus, ipsius rei imaginem in cogitatione nostra formamus: sic Deus cùm se ipsum cogitavit, similem sui per omnia imaginem formavit: & ideo hoc Verbum imago vel similitudo Dei dicitur, sed nihil aliud nisi eadem essentia exprimitur. Unde & hoc verbum dicitur quasi verè bonum.

*Cap. XIV. Quare Verbum. * V. Ans. Monol. c. 10.*

c Sic MSS. At ed. creavit. Psal. 32. 9.

Verbi etymon.

Disc. Quomodo dicitur, Omne quod factum sit, in ipso vita fuerit? Num lapides qui stolidi sunt, in verbo Dei vivunt? Mag. Omnis creatura trifariè subsistere dicitur. * In Deo, in se ipsa, in nobis. In Deo vita immutabilis, in se ipsa substantia commutabilis, in nobis similitudo rerum imaginabilis. Verbi gratiâ, lapis in se ipso est substantia mutabilis, quia in calcem convertibilis, in nostra cogitatione similitudo lapidis, in arte Dei essentia intermutabilis vitæ durabilis. Cùm enim artifex domum facere cogitat, jam domus in ipsa arte vivit, quam postmodum manus ædificat. Sed illa quam manus erigit, corruit: illa verò quæ in arte vivit, permanet. Nihil quippe aliud est ars quàm anima, & anima nihil aliud d quàm vita: sic Verbum Dei nihil aliud est quam ars ejus, & ars nihil aliud est quàm ipsa vita; & in hac cuncta immutabiliter permanebunt, quæ in substantia sui mutabilia deficiunt.

*Cap. XV. Quî res omnes creatæ in verbo vivant. * V. Ans. Monol. c. 34. 35. & 36.*

d Sic MSS. At ed. quàm ars ejus, & ars ejus nihil aliud est quam ipsa vita dei.

Disc. Cùm evidens ratio idem Verbum cum Patre & Spiritu-sancto, unam individuam substantiam inexpugnabiliter probaverit, quomodo solum incarnari potuit? Si enim a Patris & Spiritus-sancti essentia est separatum, & sic singulariter inhumanatum; constat profectò quod Patris & Filii & Spiritus-sancti substantia non sit individua, quæ potuit pati separationis discrimina. Mag. Sicut sempiterna virtus divinitatis per ea quæ facta conspiciuntur, potest intelligi; sic hoc profundum e nimis occultum per ea quæ in nobis geruntur, ratione perscrutante poterit inspici. Notum est enim quod humana mens verbum communis locutionis ex se cogitando gignit, & idem verbum in mente & in memoria simul una essentia existit. Cùm verò mens verbum suum aliis innotescere cupit, cum eadem cogitatione, quæ nihil aliud est quàm verbum suum, & cum memoria disponit, quod idem verbum corpus vocis induit, & auribus audibile, & cordibus audientium visibile procedit, & etiam litteris corpus suum ligari & videri permittit, & tamen invisibile manens, de essentia mentis & memoriæ non recedit. Non ergo mens neque memoria, sed solum verbum singulariter sonuit per corpus vocis sensibile: & tamen inseparabiliter mansit in essentia mentis & memoriæ invisibile. Sic summus Pater Verbum suum se ipsum cogitando genuit, quod in Patris & Spiritus-sancti essentia simul coëssentiale subsistit: sed tamen nec Pater nec Spiritus-sanctus, sed solum Verbum quod est Patris Filius singulariter humanum corpus induit, sensibile hominibus se exhibuit, corpus sumtum indignis pati permisit; ipsum inseparabiliter in essentia Patris & Spiritus-sancti invisibile & impassibile permansit.

Caput XVI. Quî solum Verbum incarnari potuit.

Rom. 1. 20. e Ed. profundum mysterium & occultum.

Disc. Qua autem similitudine amor Dei Spiritus nominatur? Mag. Dei essentiam dixi esse vitam. Vera autem vita se vivere intelligit: & si se vitam intelligit, se utique diligit. Dei autem vivere, intelligere, diligere, nihil est aliud quàm existere. Dilectio ergo Dei est vita, & vita est spiritus. Et quia Deus per dilectionem cunctis esse vel vivere tribuit, idcirco spiritus nuncupatur. Ideo autem Sanctus additur, quia cuncta per eum sanctificantur. Disc. Qualiter probatur hic Spiritus à Patre & Filio procedere? Mag. Nihil aliud Spiritus-sanctus, quàm amor Dei intelligitur, unde & Deus caritas dicitur. Constat autem quia Pater Filium ut se ipsum diligit, & item Filius Patrem tamquam semetipsum diligit; vita namque diligit se sapere, & item sapientia diligit se vivere: vitæ autem & sapientiæ probata est una essentia esse. Igitur dilectio vel amor vel caritas, quod est Spiritus sanctus, in substantia Patris & Filii coëssentialis existit; & ideo ab utroque æqualiter procedit.

Cap. XVII. Cur amor Dei Spiritus, & cur sanctus.

Cap. XVIII. Spiritus-sanctus qualiter à Patre & Filio. 1. Johan. 4. 16.

Disc. Si Spiritus sanctus Patri & Filio coëssentialis existis, quomodo ab individua substantia separari potuit, cum in specie columbæ super Dominum, vel in forma ignis super Apostolos apparuit? Mag. Spiritus sancti substantia non est in columbam vel ignem transmutata, sicut nec Verbi in carnem transformata; sed Spiritus-sanctus columbæ corpus condidit, * in quo se ad horam f super corpus Verbi g inseparabiliter ad testimonium hominibus visibilem præbuit, ipse verò invisibiliter in essentia Patris & Verbi inseparabiliter mansit. Animas quoque discipulorum interiùs possidens, foris speciem ignis vel luminis oculis hominum pro signo exhibuit, & tamen a substantia Patris & Filii non recessit: Profe-

*Quatenus in specie columbæ vel ignis. Matth. 3. 16. Act. 2. * Hic desinit versio Græca. f Ed. per corpus sibi inseparabiliter unitum ad &c. f g. separabiliter.*

ctò insinuans quòd Pater & Filius per eum peccata consumunt, & in eorum amorem hominum corda per ipsum accendunt: & quòd impios per eum ad ignem judicabunt, justos verò lumine vitæ in ipso glorificabunt.

Cap. XIX. De æqualitate personarum.

Disc. Quomodo constat has personas esse æquales? Mag. Deus est summa vita, summa sapientia, summa dilectio. Quantum ergo vita vivit, tantum se intelligit & tantum se diligit. Si enim non tantum se intelligit quantum vivit, nequaquam summa sapientia erit: & si non tantum se diligit quantum se intelligit, summa dilectio minimè exsistit. Sed cùm ipsius substantia verissimè summum bonum sit; summa autem vita, & summa sapientia, & summa dilectio non nisi in summo bono inveniri possit: necessariò sequitur tres personas, Patris gignentis, Filii geniti, Spiritus-sancti procedentis, per omnia esse æquales, & in una eademque individua substantia summum bonum exsistentes.

Cur deitas virtutum vocabulis non colatur.
a Ed. hic add. quam aliarum virtutum.

Disc. Cur in his vocabulis magis deitas veneratur, a cùm misericordia & justitia & ceteræ virtutes ejus essentiæ assignentur? Mag. Quia illa sunt ei propriè secundùm se substantialia, ista verò secundùm nos ei accidentalia. Misericors namque inde dicitur, non quòd miserum cor habeat; sed omnem miseriam longè à Deo esse ratio probat. Justum autem humana locutio nominat, qui bonis bona, malis mala recompensat. Verùm quia Deus miseris in miseriis subvenit, nomen misericordis vel misericordiæ accepit: quamvis si numquam aliquis miser fuisset, cui misericordiam impenderet, non minùs tamen in substantia sui ipsa misericordia exsisteret. Quia verò justis largitur præmia, injustis justa irrogat supplicia, justè vocatur justus vel justitia: tamen si nullus foret cui vel gloriam vel pœnam impenderet, non minùs ipse justitia subsisteret. Sic de ceteris virtutibus sentiendum.

Cap. XX. An non aliqui necessariò miseri; Deus verò auctor mali.

Disc. Hinc maxima videtur quæstio suboriri. Si misericordia Dei non potuit dignosci nisi per miseros, nec justitia ejus sciri nisi per damnandos, videtur inevitabiliter sequi, quosdam necessariò miseros factos, per quos misericordia Dei revelaretur, & quosdam necessariò damnabiles, per quos justitia Dei manifestaretur. Quod si ita est, jam frustra prædicabitur malum nihil esse, cùm nihil pejus possit excogitari quàm miseria & damnatio: & si hoc per validissima rationis argumenta non infirmabitur, jam Deus summum bonum minimè cognoscitur, immo auctor tanti mali convincitur. Porrò si noluit vel non potuit ostendere suam misericordiam nisi in miseris, justitiam nisi in damnandis; quis non videat sequi, eum malivolum vel impotentem, in uno, quòd bonum nisi per malum ostendere noluerit, in altero quòd aliter facere non potuerit?

Quòd sine miseris justitia & misericordia Dei manifestari queant.

Mag. Quis vel demens hæc præsumat dicere, misericordiam & justitiam Dei nisi per miseros & damnandos manifestari non potuisse, cùm manifestè constet nos occultas divitias non solùm per egentes, sed etiam per abundantes demonstrare posse? Si enim occultam habuero pecuniam, non ideo necesse erit quemquam pauperem exsistere, cui largiendo eam manifestam faciam, cùm idipsum diviti tribuendo facere queam: sed potiùs si pauper quilibet exsistens ad me venerit, de occulta pecunia ei misericordiam impendi oportebit. Sicque ejus experientia me largum & locupletem comprobat: quod idem in divite posse fieri constat, quamvis pauperis vel divitis scientia aut experientia nihil mihi utilitatis, ut puta omnia bona habenti, conferat; ipsis autem utilia, immo necessaria me habere, eis scire & experiri multùm expediat. In hunc quippe modum si nullus aliquando miser vel damnabilis fuisset, Deus omnipotens misericordiam & justitiam in angelis & hominibus non minùs manifestare potuisset, de sua videlicet abundantia eis misericorditer largiendo quod minimè haberent: præsertim cùm omnis creatura à se omnino nihil habeat, sed omnia ab ipso fonte omnium bonorum accipiat, ac dona sua in suis justè conservando quæ ab eo accepissent. Et ideo non erat necesse ut vel angelus damnationem ad manifestandam Dei justitiam, vel homo miseriam ad declarandam Dei misericordiam incideret: cùm utrumque in stantibus angelis declaraverit, misericordiam videlicet, eos à lapsu conservando; justitiam, eis præmia dando. Quia autem libera voluntate angelus vel homo à Deo apostataverunt, misericordiam & justitiam, quasi priùs occultam, manifestè experti sunt, dum illum justitia justè damnavit, illum misericordia misericorditer de miseria liberavit. Et cùm in hac experientia nihil Deo utilitatis accreverit, in quo plenitudo omnium bonorum ante omnem creatam creaturam fuerit; sequitur quòd nulla necessitas, sed sola voluntas eos ad miseriam compulerit.

Caput XXI. Mali Deum auctorem non esse, sed ordinatorem.
** Ita Elucidar. l. 1. c. 16.*

Deum autem non esse auctorem mali hinc apertè constat, quòd ipse omne malum damnat. Porrò quòd malum non subsistat, evidens ratio probat. Omnis enim substantia bona est: sed malum bonum non est: igitur malum substantia non est, sed privatio boni est. Videtur autem malum quoddam agendi vel patiendi separabile accidens: in actu quidem, dum inordinatè agitur; in passione autem, dum inordinata actio bene ordinabitur. * In regno quippe cuncta ordinantis nihil inordinatum relinquitur. Est autem rectus rationalis creaturæ ordo, ut caduca respuat, mansura appetat; homines in anima immortales diligat, Deum summum bonum præ omnibus amans, ejus voluntati obediat. Sed qui summum bonum contemnunt, caducum mundi bonum diligunt, socias animas despiciunt, carnis desideriis obediunt, hi inordinatè vivunt, sicque malum faciunt. Hoc vero malum ordinabitur, dum hæc actio in passionem mutabitur. Nam dum tales & summo & caduco mundi bono privantur, necesse est ut asperis, quæ blanditiis contraria sunt, afficiantur; quæ tamen in se ipsis non sunt mala, sed patientibus videntur amara. Igitur per naturam nihil est malum.

Dei bonitas.

Deum autem summum bonum hinc constat, quòd malis & reis, quasi contra justitiam, misericordiam suam prærogat. Nempe à fonte summi boni talis justitia manat, qua Deus jure indignis misereri debeat: qui etiam benivolus in hoc comprobatur, quia solus tot bonis frui noluit, sed ex nihilo tot substantias protulit, quibus bona gloriæ distribuit.

Omnipotentia.

Omnipotens verò, immo ipsa omnipotentia hinc declaratur, quòd tantam machinam rerum cum omnibus quæ sunt, potuit ex nihilo formare, & omnis creatura eum ad inconveniens non flectit, sed quidquid est, nutui suo paret. Ecce tota munitio vestræ propositionis jacet subruta b ariete manifestæ rationis.

b Ed. arce manifesti erroris.

Caput XXII. Unde res creatæ. c MSS. exsistente.

Disc. Utile est munimen erroris subrui, & arcem veritatis construi, cujus fundamentum quia super omnia creantem stabiliter locasti, superest ut machinam super originem creaturæ consolides, ac finem mundi initio continuando ædifices, culmenque in alto regni cælorum consummes. Itaque ratione probante nobis insinua utrùm universitas creaturæ ex creatoris substantia, an ex aliqua c præexsistente materia, an ex nihilo sit condita. Mag. Hujus structuræ compagem hic artifex corroboravit, cujus opus nullius augmenti molimen conquassabit.

Non ex Dei substantia.

Ex substantia Creatoris se esse ipsa creatura negat, & evidens ratio totis armis suis repugnat. Deus namque est immutabilis, omnis autem creatura mutabilis: quæ si ex immutabili natura processisset, consequenter & ipsa immutabilis perduraret. Porrò si corruptibilis natura ex Dei substantia prodiit, sequitur quòd Dei essentia corrumpi possit; quam cæcæ mentis insaniam jacula rationis confodiunt, & à præsentia veritatis longè rejiciunt.

Non ex materia sed ex nihilo.

Quòd autem ex nulla substantiali materia condita sit, hinc constat, quòd nihil præter Deum fuerit. Restat ergo quòd universitas ex nihilo creata sit; non quòd nihil aliquid fuerit vel sit, sed quod non aliquid fuit, hoc aliquid Creator esse fecit.

Qui tamen non ex nihilo. Monol. c. 9. & 11.

* Tamen ante creationem totius creaturæ imago in Verbo, id est, in arte Dei fuit, ad cujus exemplar universitas in creatione prorupit. Sicut enim pictor varietatem picturæ priùs in mente fingit, ad cujus similitudinem postmodum visibilem picturam pingit: ita Deus universitatem creaturæ priùs in sapientia sua formaverat, secundùm quam formam cuncta per multimodas species creaverat. Sed pictor picturam mente conceptam in re non exsistentem, per colores & per instrumenta extrinseca ad esse perducit: Deus autem universitatem in sapientia sua nullam quidem substantiam exsistentem per nulla instrumenta in tot substantias produxit; & ideo ex nihilo omnia fecit, & tamen quasi non ex nihilo, sed ex aliquo visibilis mundus processit, dum instar archetypi mundi formas induit.

Caput XXIII. Quæstiones de præsentia Dei.

Disc. Jam egregia turri in altum surgente discreta ratio tenebras erroris undique versùm elimine, præclaram structuram serena veritatis luce clarificet, ac nobis inclytæ ædis opus mirantibus aperiat, utrùm Creator in creatura, an creatura in Creatore, an utrumque in utroque consistat: an potiùs Creator extra creaturam alicubi in aliqua gloria substantialiter maneat, creaturam autem per se exsistentem potentialiter repleat: an dimidius in cælo, dimidius in mundo; an aliquando totus in cælo, aliquando totus in mundo subsistat: an per singula loca divisus, an in omnibus locis totus exsistat: an aliquando in illo loco, aliquando in alio sit, verbi gratia, heri Jerosolymis, hodie Carthagini, cras Romæ morari credendus sit: an extra omnem locum & extra omne tempus semper & ubique sit. Mag. Sicut sol exoriens quamvis innumeras rerum formas tenebris obsitas cunctas suâ præsentiâ irradiat; ita potens ratio licèt multiplices nimiúmque perplexas vestras propositiones perspicaci intuitu singulas discriminat, resque profundissimas de obscurissimis latebris protractas perspicuè elucidat.

Caput XXIV. Quòd Deus sit in omni creatura.

Quòd Creator in tota creatura exsistat, omnis creatura probat: quæ se nihil à se, à Deo autem esse & bonum habere clamat. Deus namque est summa essentia & summum bonum: omnis autem creatura per eum subsistit: omnis verò substantia bona est, quia ex summo bono est. Ubi autem Deus non est, ibi nihil est: ubi verò aliquid substantiale est, ibi Deus est: ergo in omni creatura Deus exsistit, quoniam omnis creatura subsistit. Hic forassis infirmus animos apud se dicit, Si Deus in omni creatura est, tunc & in cœno, & in inferno, & in brutis animalibus, immo & in dæmonibus est, quæ utique creaturæ sunt. Hic nullam inconvenientiam aperta ratio probat, quæ in his omnibus bonum considerat. Cœnum quippe est res cum alia permixta, utpote terra cum aqua vel cum alia hujusmodi: terra autem bona est, quia substantia est, & aqua bona est, quia substantia est. Infernus quoque dicitur esse igneus: & ignis bonus est, quia substantia est. Bruta etiam animalia singula in genere suo ad aliquid utilia sunt; & ideo bona sunt. Dæmones nihilo minùs in eo quòd angelica sunt natura, boni sunt. Igitur cùm constet hæc singula in bono subsistere, necessariò sequitur Deum, qui solus bonitas est, in omnibus esse.

Quòd quæque eum sibi inesse sentiant. V. Elucidar. l. 1. c. 5.

Sed & omnis creatura Deum sibi inesse per aliquid sentit. Angeli etenim & universa viventia Deum sibi inesse sentiunt. Deus quippe vita est, & omne quod vivit, vitâ vivit. Non enim angelus magis vivit quàm vermis, licèt ille sit immortalis, iste mortalis. Nec angelus magis subsistit quàm vermis, quamvis illius substantia sit æterna, istius caduca. Corpora quoque cælestia, scilicet sol, luna, sidera, Deum in se sentiunt: dum per eum lucent & subsistunt. Arbores & herbæ Deum in se sentiunt, dum per eum crescunt & subsistunt. Lapides verò Deum sibi inesse sentiunt, dum per eum subsistunt. Dæmones sibi Deum adesse sentiunt, dum per eum vivunt & sentiunt: sed & in hoc Deum adesse sentiunt, quòd justo Dei judicio mala in pœnis luunt. Deus enim justitia est, & ubicumque justitia exercetur, Deus ibi esse creditur. Sic denique adest imperator latroni dum eum damnat, sicut militi cùm eum remunerat. Et nemo opinetur Deum sordes mundi abominari, sed solas peccatorum sordes, noverit eum exsecrari: nec eum ullo modo posse ulla re commaculari, sicut nec radium solis ullâ immunditiâ sordidari.

Caput XXV. Creaturæ etiam sunt in Deo.
** Absunt hæc à MSS.*
Objectio solvitur.

Omnis autem creatura in Creatore exsistere hinc cognoscitur, quòd extra Deum nihil esse creditur: sed tamen non sic est in eo ut sit ejus substantia vel pars ejus essentiæ, [* ut cor est in animali vel pars animalis, sed ut lucernæ lumen in sole non est ejus substantia, neque pars ejus essentiæ.] At aliquis stultus hic prorumpit & dicit, Si lapis est in Deo, & Deus est in lapide, ergo lapis est

Deus

Deus. Non utique sequitur, ut omne quod est in altero, sit illud in quo est: nam vinum est in utre, & tamen non est uter; sol quoque in speculo, & speculum in sole, & tamen neutrum est quod aliud. Sicut quilibet Romæ positus, si cogitatione totam civitatem collustraret, totam urbem cum populo imaginando menti suæ includeret, rectè diceretur Roma in ejus anima, & ejus anima in Roma esse, nec tamen ejus substantia esse: sic profectò Deus in omni creatura, & omnis creatura in eo rectissimè affirmatur, & tamen neutrum quod est aliud, sed hic Creator Deus immutabilis, hæc creatura mutabilis veraciter prædicatur.

Carnalis de Deo & mundo cogitatio.

Sed quia nos in tenebris nati sumus, lumen veritatis videre non possumus. Mundum hunc super abyssum fundatum, Deum autem cum Angelis in cælo locatum cogitamus, & extra hunc mundum nihil nisi tenebras esse putamus. Sed potiùs visus mentis nostræ magnitudine veræ lucis hebetatur, sicut corporeus oculus fulgore solis reverberatur, & tenebræ nostræ tantam claritatem non comprehendunt, & caligante cordis intuitu eam nos contemplari præpeditur.

Idea sincerior.

Nempe totus hic mundus instar brevissimi puncti intra Deum colligitur: serenissima autem lux majestatis ejus extrà undique versum in immensum diffunditur. Deus quippe universa supra & infrà, interiùs & exteriùs, & in circuitu essentialiter replet: & nullius creaturæ intellectus interminabilem ejus substantiam ulla cogitatione excedit. Hoc iterum infirmum intellectum scandalizat, & tacitus apud se volutat: Si cuncta in Deo sunt, ergo & lupi & serpentes immo & dæmones in eo sunt. Hic, ut suprà, nulla inconvenientia comprobatur, sum in his omnibus bonum repertatur. Omne autem bonum in Deo est, extra quem nihil est.

CAPUT XXVI. Cur non omnis creatura æqualiter bono fruatur, cum omnis sit in Deo.

SED quæritur, cur aliqua creatura quidquam mali patiatur, & non potiùs tota æqualiter bono fruatur, si Deus, qui est summum bonum, in omni creatura esse declaratur. Sed sciendum est, quòd sicut anima per totum corpus diffusa, in singulis membris tota consistit, non tamen singulis membris tota administrationis suæ munera tribuit, sed oculo tantùm videre & non audire, auri autem audire & non videre, & ceteris in hunc modum; membrum autem cui donum vegetationis subtrahit, stolidum & inutile in corpore remanebit, & hoc malum pati vel nihil pati affirmatur, quia bono privatur: sic Deus per omnia diffusus in singulis totus consistit, non tamen singulis cuncta dona gratiæ suæ tribuit, sed singulis prout sibi placuerit, lapidi tantùm esse & non vivere, arbori crescendo vivere non sentire, bestiis sentire non discernere, angelis & animabus discernere & immortales existere. Cui autem aliquid horum subtraxerit, protinus in corpore universitatis inutile erit. Et cum ei bonum quod naturæ blandum est subtrahitur, mox ex necessitate amaro quod ei contrarium est afficitur, ut homines in mundo, dæmones in inferno: sicque malum pati prædicatur, dum bono privatur, sicut cæcus in sole positus tenebras pati dicitur, quia ejus luce non fruitur. Cur autem Deus illi creaturæ dulcedinem suæ præsentiæ perfruendam exhibeat, alicui subtrahat: ratio nullo acumine penetrare prævalet, sed terribilem Deum in judiciis suis stupet.

Quid sit malum pati.

CAPUT XXVII. Cur res mutentur, cum sint in immutabili.

ITEM quæritur, si Deus in omni creatura, & omnis creatura in eo est, quomodo aliquid deficiat, & non potiùs totum in uno statu permaneat, præsertim cum immutabilis Deus cuncta contineat. Sed sciendum est, quòd per hoc Creator à creatura discernitur, dum hic immutabilis, hæc autem multum instabilis cernitur: cuncta autem æternitatem imitantur, dum deficiendo, & iterum recrescendo quasi in circulis existentiæ semper rotantur. Quia enim de nihilo originem sumserunt, in nihilum recurrere, & quasi extra Deum exire cupiunt. Sed quia exitum non inveniunt, quasi in circulos revoluta sursum in esse redeunt. Cæli quippe & sidera semper in circulos suos revolvuntur: aquæ jugiter fluendo quasi peracto circulo in fontes suos revertuntur. Arbores, herbæ, animalia, crescendo, senescendo, putrescendo, iterum recrescendo quodam modo circulosè circumaguntur. Hoc quoque modo cuncta per se in nihilum tendunt, sed per continentem semper in [a] datam naturam reverti contendunt. * Item quæritur, si homo in paradiso perstitisset, utrum hæc cuncta ut nunc mutabilia fuissent? Procul dubio cuncta cum labili tempore, ut nunc, vices suas crescendo, deficiendo, nascendo, moriendo servarent; ipse in uno statu stabilis & dominus omnium perduraret. Quia verò peccando instabilis extitit, ipse cum tempore & caducis rebus labi cœpit.

[a] MS. in claram.

* CAPUT XXVIII. An homine non peccante fuissent mutabiles.

FUGATIS tenebris de structura sacræ ædis, jam ad dissolvendas machinas contra eam erectas accingamur. Deum alicubi esse substantialiter, & ubique potentialiter, repugnat firmitati totius jam elaboratæ disputationis, & subruitur impulsu evidentissimæ rationis. Si enim alicubi & non ubique substantialiter est, tunc circumscriptus est & localis; & si localis est, tunc corpus est; & si est corpus, concluditur non esse Deus. Amplius: Si Deus loco continetur, tunc locus qui eum continet, major & melior est illo: major, quia Deum includit; melior, quia tantum bonum continet. Porrò si in cælo est substantialiter, in mundo autem potentialiter; tunc aliud est ejus essentia, aliud potentia: & sequitur quòd hæc potentia ei ex accidenti evenerit, quod superiùs ratio à facie veritatis repulit. Si autem dimidius est in cælo, & dimidius in mundo; tunc creatura continet Creatorem, & includit in se suum factorem. Si autem aliquando est in cælo, aliquando in mundo, tunc mutabilis convincitur, quia de loco ad locum movetur. Amplius: * Si Deus aliquando est in cælo & non in mundo, tunc ibi tantùm aliquid est ubi ipse est, alibi autem nihil est: ubi enim Deus non est, ibi nihil est. Si verò per singula loca est divisus, tunc constat partibus: & sequitur quòd sit passibilis qui per loca est divisibilis, sed etiam solubilis: * omne enim quod partibus constat, dissolvi potest. * Si autem in singulis locis est totus, tunc tot tota sunt, quot loca: omne enim quod uno loco totum includitur, ejus nulla pars in alio loco esse convincitur: & sequitur, quòd Deus loco concludatur, qui cuncta pugillo concludere prædicatur. Quod si per vices temporum moratur, & heri in uno, hodie in alio, cras in tertio loco commoratur; tunc temporalis est, & jam præteritum

Quòd Deus ubique & quomodo.

* V. Ans. Monol. c. 20.

* V. Ans. l. de fide Trinit. c. 4.

* Monol. c. 21.

amisit, futurum adhuc non habet, sed & cuncta accidentia in eum concurrunt.

CAPUT XXIX. Contra istos quæstionum de præsentia Dei.

HUJUS falsissimæ opinionis machinamenta facilè dissolvunt hujus sacræ turris instrumenta. * Dei potentia nihil est aliud quam ejus essentia: igitur Deus non alicubi determinatè, sed ubique essentialiter est. Deus quoque immensus est; locus autem, scilicet spatium quod quodlibet corpus occupat, altitudine, latitudine, longitudine mensuratur, & quidquid est locale, per anteriùs & posteriùs, per dextrum & sinistrum, per sursum & deorsum circumscribitur: Deus ergo nec partim in cælo, nec partim in mundo; nec aliquando totus in cælo, aliquando totus in mundo; nec per singula loca divisus, nec in singulis disjunctè totus: sed extra omnem locum in se & per se existens, omnem locum replens & in se continens, cunctam creaturam penetrans, universa per substantiam continuans, ubique, scilicet in omnibus & extra omnia totus, & à nullo loco remotus. Sicut lumen lucernæ in oculis omnium circumstantium totum lucet, & in se ipso totum manet; non à se ipso recedit ut ad præsentes perveniat, nec unum relinquit ut alii luceat, sed potiùs singulis & omnibus simul totum lucet, & in se ipso totum manet: sic Deus ubique & in omnibus est totus, & in se ipso permanet totus; a se non recedit, sed cuncta in se colligit.

* V. cap. 20. eit. Monolog.

Comparatio.

CAPUT XXX. Qui Christus totus in cælo, totus in virginis utero.

HINC quæritur, cum Deus loco non includatur, quomodo Christus totus in virginis utero, totus in cælo prædicetur, cum uterus virginis locus non dubitetur. In cælo fuit totus in Patris essentia, ut in anima tota sapientia: in virginis utero totus, ut verbum totum in voce. Deus etenim initio & fine caret; & ideo æternus manet. Igitur nec fuit præteritum, nec erit futurum recipit, sed extra omne tempus præsens est, semper ubique existit; unde & *Est* cognominatur: quia æternitas existens, omnia tempora disponens, nullo tempore variatur. En machina vestræ multiplicis propositionis corruit, quia nullum accidens in Deum concurrit. DISC. Hujus ruinam non molestè ferimus, sed ad fragorem ejus potius fautores applaudimus, quia per hujus casum turris introitum speramus. Sed cum hæc machina sit dejecta, ecce alia stat contra turrim erecta.

Exod. 3. 14.

CAPUT XXXI. Quomodo Deus solus sit immortalis.

SUPERIÙS dictum est, quod solus Deus sit immortalis, solus invisibilis. Num angeli vel animæ mortales sunt, aut Deus est angelis invisibilis, de quibus dicitur, quod semper videant faciem Patris? MAG. Mutabilitas est quædam mortalitas: dum enim quid de præterito in futurum movetur, quasi præterito moritur. Deus solus est immutabilis, quia nihil præterita ei decedit, nihil futuri accedit, sed quidquid est vel fuit vel erit, totum sibi semper præsens adest: & sicut non potest cogitari quod aliquando initium habuerit, ita quoque non potest cogitari quod unquam finem possit. Angeli autem mutabiles sunt, quia de præterito in præsens, de præsenti in futurum moventur: præterito quippe carent, futurum nondum habent. Constat enim quod socios angelicos olim amissos non habent, & quod adhuc consortio sanctorum in terra peregrinantium carent. Præterita memoriâ recolligunt, futura præsciendo intelligunt. Et sicut potest cogitari quod aliquando cœperint, ita etiam potest cogitari quod finiri possint. Sed & cùm ipsi creaturam in se mutabilem considerant, quodam modo a statu immutabilitatis degenerant: talis mutabilitas est eis quædam mortalitas. Animæ verò sicut sunt per omnia mutabiles, ita quoque penè per omnia mortales. Deus quippe est vita animæ, sicut ipsa est vita corporis: sed sicut mortuum est corpus quando animam non habet, ita anima mortua est cùm Deo caret: vel sicut cæcus oculus mortuus dicitur cùm luce privatur, sic anima mortua, cùm beatâ vitâ quæ est Deus non fruitur. Solus ergo Deus habet immortalitatem, quia nullam recipit mutabilitatem. Hic etiam solus est invisibilis, quia nulli creaturæ ad plenum intelligibilis. Nempe Angeli & animæ beatorum suo more, non nostro, eum semper vident, non per intervalla spatiorum, sicut nos corporea videmus, sed intra se & extra se, in omni creatura & extra omnem creaturam eum conspiciunt, & nullo intellectûs intuitu amplitudinem suæ claritatis excedunt. Et quia non planè ab ipsis ut a se ipso conspicitur vel intelligitur, adeo solus invisibilis dicitur.

Matth. 18. 10.

Quomodo solus invisibilis.

CAPUT XXXII. Quatenus homo ad imaginem & similitudinem Dei creatus.

DISC. Jam divinâ naturâ cum angelica in hac turri tenente sceptra, ecce humana natura legionem adducit; & ad impugnandam eam machinam erigit. Quæritur namque quomodo homo ad imaginem & similitudinem Dei formatus dicatur: cum nulla convenientia similitudinis Dei in homine conspiciatur. MAG. Impugnata a repugnantibus expugnantur, dum præcedentia à consequentibus inexpugnabiliter roborantur. Duo homines leguntur, interior & exterior. Interior anima, exterior corpus: interior invisibilis, exterior visibilis. Invisibilis ergo ad imaginem & similitudinem invisibilis Dei est creatus, visibilis autem secundum visibilem mundum est formatus. Deus invisibilis est in substantia unitas, in personis trinitas. Interior ergo homo, id est, anima ad imaginem unitatis est creata: quia non est partibus ut corpus composita, sed est simplex natura & immortalis essentia. * Est quoque Deus memoria, quæ sui & omnium quæ sunt meminit, quæ Pater nominatur: ex qua intelligentia nascitur, quæ se & cuncta quæ sunt intelligit, quæ Filius nuncupatur: ex utraque dilectio procedit, quæ se & universa quæ sunt diligit, quæ Spiritus-sanctus vocatur. Ad hujus Trinitatis imaginem anima condita, dum ei memoria, intellectus, ratio dilectionis inditur: * præteritorum namque meminit, invisibilia intelligit, mala respuens bona diligit. Dei quoque essentia est lux, vita, justitia, bonitas, beatitudo. Ad hanc similitudinem anima facta est, ut sit lucida, vitalis, justa, bona, beata. Exterior vero homo, id est, corpus quodam modò ad exemplar mundi formatur, dum ex quatuor elementis compaginatur: unde & microcosmus, id est, minor mundus cognominatur. Et in hoc etiam anima habet similitudinem Dei, dum ipsa sic minorem mundum gubernat, ut Deus majorem. * Omnis quoque creatura per aliquid similitudinem Dei habet, & quantum quæque alteri est excellentior, tantum est illi similior. Ipse quippe est, vivit, sentit,

* V. Ans. Monol. c. 59.

* V. Elucid. l. 1. c. 11.

Res omnis aliquam Dei similitudinem habet.

* V. libello 4. 38.

per rationem discernit. Lapides ergo ejus similitudini se adjungunt; quia sunt. Arbores magis similitudini ejus appropinquant; quia sunt, & crescendo vivunt. Quæque animantia multo magis ejus similitudinem exprimunt; quia sunt, vivunt & sentiunt. Postò in hominibus & in angelis similitudo Dei maximè refulget; quia sunt, vivunt, sentiunt, & ratione discernunt.

Animas esse æternas. *[a] V. Aug. Monol. c. 69.* *[b] See ibid. c. 72.*

Animas autem constat esse æternas. [a] Si enim ad videndum Deum factæ prædicantur, necessariò sequitur, ut sicut Deus finem non habere creditur, ita animæ illum visuræ sine fine vivere non dubitentur. Sed quæritur, utrùm illæ animæ immortales sint, quæ Deum visuræ non sunt. [b] Omnes animas unius constat esse naturæ: & si quædam animæ immortales sunt; ergo omnes immortales sunt: igitur omnes animæ Deum visuræ semper erunt beatæ, & eum non visuræ semper miseræ.

Caput XXXIII. Anima unde tam multa videat in somnis.

Disc. Unde animæ tanta vident in somnis? Mag. Anima insatiabili cupiditate sciendi veritatem captivus, & ideo semper in cogitationibus vagatur: ideoque sensibus corporis sopitis, per ænigmata quædam futura Deo revelante prævidet, interdum circa verisimilia diabolo fallente anxia languet: aliquando angelis vel animabus confabulatur, aliquando à dæmonibus ludificatur. Hæc in modum oculi cetera omnia videt, se ipsam videre non potest. Disc. Cur à nobis non videtur? Mag. Quia tam subtilis ejus natura dicitur, quòd se à corporeis oculis videri non patitur. Quantum enim aqua tenuior est terrâ, tantum aër subtilior est aquâ; & quantum æthereus ignis aërem temnitate, tantum vincit anima ignem cælestem subtilitate. Hæc est enim caussa quod nullus spiritus à nobis cernitur, quia subtilitas illorum naturæ, nostrum visum excedere creditur.

Cur se non videat.

Caput XXXIV. Qui singulis in membris tota.

Disc. Qualiter perhibetur anima per totum corpus esse diffusa, & tamen non magis in maximis, nec minùs esse in membris minimis, sed in singulis tota? Num tot sunt tota, quot membra? Mag. Sicut superius dictum est, si lumen in medium ponatur, non minus in meis, & non magis lucet in alterius oculis, sed in singulis totum, & in se ipso manet totum: sic anima ubique in corpore, & in singulis membris est tota; unde tacto uno membro dolet tota. Non tamen tot tota quot membra, quia in se ipsa manet tota: sicut vox in auribus omnium non particulariter, sed sonat tota, & in se ipsa remanet tota.

Caput XXXV. Cur una discendi aliâ capacior.

Disc. Si omnes animæ unius naturæ sunt, quidnam caussæ est quòd quædam habilior, quædam tardior est ad discendum? Mag. Anima habet formam ceræ vel candelæ. Cera habilis est ad capiendam imaginem, si ei sigillum imprimatur: sic candela ad lucendum, si accendatur. In hunc modum capiunt anima imaginem scientiæ, si ei imprimitur sigillum doctrinæ; lumenque veritatis recipit, si igne sapientiæ accensa fuerit: quæ si se per studium vel exercitium [a] habilem præbere neglexerit, sicut cera sine imagine, & sicut candela inaccensa sine lumine, sic in tenebris ignorantiæ sine scientia & veritate remanebit. Quanto magis autem quæque anima se doctrinæ adaptaverit, tanto magis capax scientiæ erit. Cur autem ignis sancti Spiritus quasdam animas se habiles non præbentes, immo negligentes, lumine scientiæ magis accendat, quasdam non accendat, immo quibusdam laboriosis scientiam subtrahat, aliis similibus non subtrahat; ratio penetrare non valens mirando clamat, *O quam incomprehensibilia sunt judicia Dei, & investigabiles viæ ejus.*

[a] In MS. non est habilem, nec infra habiles.

Rom. 11. 33.

Caput XXXVI. Quod unus nobis magister. Matth. 23. 8.

Disc. Cum cuncta à magistris discantur, quomodo unus magister in cælis esse scribitur, a quo quasi specialiter quæque doceantur? Mag. Si rectè perpenditur, nihil prorsus per hominem discitur. Magistri tantum commemorando foris plantant & rigant; veritas autem quæ in anima habitat, intus docendo incrementum dat. Sed stultos non intelligit hæc: tatim autem quæ cuncta discerant, facilè hæc ita esse comprobabit. Nempe quidquid discitur, melius per visum quàm per auditum capitur. Nam quantum cæco nato de sole narravero, ipse tamen nescit quid sit sol, quem numquam vidit; tantùm verbis meis credit aliquid esse quod ita vocetur, aut fortasse dubitat quidquam esse in se quod sic nominetur: qui si repentè videat, ipso visu solem esse probat, quem auditu scire non poterat. Sic plerique cæci scripturas noverunt, sed tamen quid sit liber vel littera nesciunt: quorum oculi si subitò aperiantur, & libro coram posito quid sit quod vident, mirantur, & visu [b] discernunt quod audire non potuerunt. Porro si alicui illorum dixero, talis littera, a, vocatus, & talis, b, nominatur; mox introrsus recurrit, veritatem consulit, & verum esse probat quod audit. Quid ergo hunc docui, qui nec prius auditu, nec postea visu scire potuit quid littera esset, nisi veritate intus docente, & visu foris probante hanc disceret? Ego tantum sonos verborum protuli; ipse verò verba & res per veram significatam veritate intus examinante cognovit. Sic vos quoque, si multa vobis de elephante dixero, nescitis quid sit elephas, nisi eum videritis: sic multa de David legimus, & quasi rufum hominem & pulcrum adspectu eum novimus, qui si ad præsens intraret, num illum agnosceremus? Puto minimè. Quare? Quia à magistris discere nequivimus, quod veritate visûs non probavimus. Doctores etenim tantum sonos verborum proferunt; auditores autem veritate intus docente, verba mente, res visu discunt. Sic litteras, sic ignotas linguas, sic varias artes discimus, dum sonos verborum à præceptoribus percipimus, res ipsas veritate docente intus consideramus. Sed quid de cantu est dicendum, qui non videtur, sed tantum auditu discitur? Nonne dum vos cantus foris sonat, veritas intus quasi quosdam adscensus vocis in anima format? Igitur nihil omnium per hominem nisi solus sonus discitur; verba autem & res per veritatem in interiori hominis habitatorem [a] discernuntur. Et sic verissimè unus magister prædicatur, à quo quisque interius instruitur. Ea autem quæ a nobis non videntur, ut Deus & angeli, tantum esse creduntur.

[b] Ms. Audito discunt.

[a] MS. idem, discuntur.

Caput XXXVII. Quid distant credere Deum, & credere in Deum.

Disc. Differt aliquid, credere Deum, & credere in Deum? Mag. Multum. Dæmones etenim & Pagani credunt Deum, sed non credunt in Deum. Credunt namque quod Deus sit qui omnia creavit, ac super omnia potens sit. In Deum autem tantum credunt, qui eum diligendo in illum tendunt. Vera autem fides est credere, quod Deus in essentia sit unitas, & in personis trinitas, & hic cuncta ex nihilo Verbo suo creaverit, ac collapsa eodem Verbo incarnato restauraverit, & in ultimo die per Spiritum suum universa innovabit: & hoc credentibus summum bonum, scilicet se ipsum, in præmio dabit. Hæc fides vita animæ existat, & per hanc justus vivit. Hæc fides spe nutritur, ut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, ut corpus animâ vivificatur: dilectio autem operatione comprobatur, unde & fides sine operibus mortua affirmatur. Ergo fide anima declinat à malo & facit bonum, spe cuncta transitoria respuit, invisibilia [d] sibi similia appetit, dilectione quæque dura tolerat, carnis impetus refrenat, necessaria proximis erogat, summo bono semper anhelat. Igitur anima quæ sic credendo & sperando in Deum tendit ipsum summum bonum sine fine habebit.

Fides vera.

Jacob. 2. 17.

[d] Ed. sicut visibilia.

Caput XXXVIII. Quod animæ carne solutæ nil corporeum sentiant.

Disc. Si animæ naturaliter sunt lucidæ, quæritur utrùm animabus corpore exutis lux diei aliquid conferat, vel rursus caligo noctis quidquam ad videndum noceat? Mag. Sicut corpus sine anima nihil sentire cernitur, sic utique anima sine corpore nihil corporeum sentire credimus. Corpori quippe adjuncta per oculos scorit colores, per aures voces, per nares odores, per palatum sapores, per tactum vel incessum res tangibiles mollitie vel duritiâ differentes. A corpore verò separata nihil corporeum corporaliter sentit, quasque res in proprietate substantiæ, abstractis accidentibus colorum conspicit, spiritalia quæque suo more sentit. Sicut ergo lumen candelæ nihil confert soli ad lucendum, sic profectò lux solis nihil omnino confert animæ ad videndum. Et sicut nox jubar solis non impedit, sed potius fugit; sic nec animæ aliquatenus obsistit, ut puta quam nec anima sentit. Porro anima, aut spiritali luce ipsa nimis præ sole fulgida fruitur, aut horridâ peccatorum caligine obscurata, non noctis, sed propriis ut cæcus tenebris involvitur. Quod autem anima carne soluta corporaliter lucem non videat, hinc constat, quod cum aliqua dictare volumus, vel quidquam factum disponimus, mox anima exteriores sensus fugit, introrsus se colligit, in se ipsa intus considerat ea de quibus tractat, & solis lumen nihil ei prodest, sed etiam ei ad hoc negotium obest: & dum alias adtendit, clamosam vocem juxta se non audit. Igitur anima extra corpus nihil corporeum videt vel audit. Quod si facit, tunc utique aerium corpus induit.

Caput XXXIX. Qui Sancti preces nostras exaudiant.

Disc. Si animæ corporeas voces non audiunt, quomodo animas Sanctorum, scilicet Petri vel Martini vel alterius, multi preces suas exaudisse experti sunt? Mag. Oratio cordis, non oris, adscendit in cælum. Animæ enim non clamorem vocis, sed cordis audiunt, & se fideliter invocantibus subveniunt. Neque magis clamosas preces audiunt, quam eas quæ sine voce, vel in lingua, vel in corde tantùm fiunt: quia neque a nobis verba, sed voces tantùm audiuntur; ceterum verba mente videntur. Cùm ergo animæ nostræ aliquid secundum Deum desiderant, & hoc sibi à Deo per Sanctos dari, sive corde, sive linguâ, seu voce postulant; animæ Sanctorum, (quibus est idem audire quod videre, & è converso,) non voces, sed verba intuentes, desiderata eis à Deo impetrant: unde habetur scriptum, *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.*

Psal. 9. 17.

Cap. XL. Quomodo intelligantur animæ a corpore solvi, & iterum reverti, ac visa referre.

Disc. Nonne legitur, quod sæpe multæ animæ de corpore eductæ, multa loca pœnalia, & item multa amœna & florida, & in utrisque multas animas in humana forma viderint, atque ad corpus reversæ, plurima se ab eis audisse retulerunt? Mag. Sciendum est, quod hæ animæ non penitus corpus reliquerant, sed sensus tantùm corporeos suis officiis destituerant, corpus autem non ex toto vitali spiritu carebat. Unde ea quæ audierant, non res corporeæ, sed similes corporearum rerum erant, quas reversæ aliis in corpore constitutis pro ædificatione referre poterant. Post quam verò corpus funditus exuerant, longè res aliter erat quam prius videre non valebant. Sicut nos aliquando juxta parietem positi, umbram venientis hominis, non ipsum videmus: remoto autem obstaculo muri, ipsum ut est cernimus. Animæ etiam defunctorum cùm viventibus apparent, corpus aërium induunt, in quo corpoream vocem vel verba audibilia exprimunt.

Infernus est incorporeus.

Hinc colligitur, quid infernus sit incorporeus, substantia spiritalis, corporeæ similis: cujus pœna tanto fit intolerabilior, quanto spiritus est corpore subtilior. Omne enim corpus vetustate deficit, diuturnitate dissolutum interibit. Unde si infernalis ignis est corporeus, restat ut corporalibus alimentis nutriatur, & sequitur ut illis consumtis ipse intereat: sed constat ignem gehennæ non deficere: ergo spiritalis est. Si autem est corporeus, sed indeficiens creatus est; necesse est ut animæ & spiritus qualecumque corpus induant, in quo ignem corporeum sentiant.

Aut animæ damnatæ corpus induunt.

Cap. XLI. Resurrectionis mortuorum probatio petita ex promissis Dei.

Disc. Potest-ne ratione probari resurrectio mortuorum? Mag. Si ea inconcussa constabunt, quæ superius verissimis argumentis probata sunt; tunc omni repugnantia submota, omnique necessitate admota, resurrectio erit futura. Constitit enim Deum esse veritatem; veritatis autem verba necesse est adimpleri: quod si non implebuntur, sequitur, quod aut Deus mutabilis sit, aut veritas non sit; quod si impleri non poterunt, jam Deus omnipotens non est. Quæ cuncta liquet quam absurdissima Deo sunt. Incommutabilis itaque veritas Deus promisit suis dilectoribus plenum gaudium, suis contemtoribus plenum supplicium, quod utrumque erit impossibile, nisi sit in anima & corpore: necesse est ergo ut corpora resurgant, animas recipiant; quatenus secundum promissa veritatis hi plenum gaudium in anima & corpore habeant, illi eodem modo plenum supplicium recipiant. Amplius. Si corpora non resurgunt, tunc animæ æternæ factæ non sunt: sed superius probatum est animas factas æternas, ad hoc videlicet factas, ut Deum semper cum Angelis videant, & in hac visione sine fine beatè vivant. Beatè autem non vivunt, si indumenta, scilicet corpora sua, in sordibus computrescere absque spe recuperationis conspiciunt. Sequitur itaque ut necessariò vestimenta sanctarum animarum, quæ stolæ nominantur, per resurrectionem innoventur, & in incorruptibilem gloriam immutentur, quibus animæ indutæ semper beatæ Deum

Aliae ex animarum æternitate.

contemplentur : & è contra ut infelices vestes sordidas reinduant, de quarum fœdiare semper doleant. Igitur non solùm corpora innovari, sed etiam communem naturam, quæ sanctis servivit, necesse est in melius commutari : unde habetis scriptum, *Ecce nova facio omnia.*

Apoc. 21. 5.

Nova creatura trifariè dicitur.

Disc. Cùm Deus ab initio mundi usque nunc nihil novi creaverit, quomodo novam creaturam esse constabit? Mag. Trifariè nova creatura dicitur, quæ per Trinitatem ita disponitur. Deus Pater omnem creaturam ex nihilo condidit, & hæc nova creatura nominatur. Deus quoque Filius incarnatus Ecclesiam nova religione instituit, quæ nova creatura nuncupatur; unde habetis in Apostolo, *Nos sumus nova creatura* : & in alio, *Ut simus initium aliquod creaturæ ejus.* Deus quoque Spiritus-sanctus corpora adhuc vivificabit, & totum mundum innovabit; & hæc nihilo minus nova creatura appellatur : unde habetis, *Cælum novum & terram novam faciet Dominus.*

2. Cor. 5. 17. *Jac. 1. 18.* *Isa. 65. 17.*

Cap. XLII. Qui Christus aut Sancti in cælo.

Luca 24. 50. *Marci 16. 5.* *Act. 7. 56.*

Disc. Jam tectis in summum nobiliter perducta, restat nunc ut propugnaculis cingatur, & sic cacumen in summo polorum consummetur. Legitur de Domino, quòd elevatis manibus ferebatur in cælum, & quia sedet à dextris Dei : & Stephanus in concione vidit eum stantem à dextris Dei. Qui fertur de loco ad locum, movetur : & qui sedet vel stat, loco continetur. Et cùm Dominus corporaliter cælum adscenderit, qualiter nunc ibi credendus sit, vel qualiter nunc animæ Sanctorum ibi sint, aut qualiter receptis corporibus ibi futuri sint, summopere scire desideramus. Si enim aliquis locus Christum vel Sanctos sedentes vel stantes continet ne cadant, tunc ille locus melior eis comprobatur, à quo tot bona continentur. Et si Sancti de aliqua creatura visibili a & sensibili gaudentes gloriantur, ut nos de hac visibili & sensibili luce delectamur; tunc iterum ea res melior rationali creatura indicatur, de cujus possessione ipsa jocundatur, ut nos de habita pecunia gratulamur : & miserum gaudium videtur, si intellectualis creatura non nisi de stolida re lætatur.

a MS Andegav. hic & mox, insensibili.

Quid cœli nomine vulgo intelligatur.

Mag. Apicem hujus turris pariter adscendamus, & ratione indagante, qualiter se habeant hæc perspiciamus. Cælum usitato nomine appellantur, quod super caput nostrum videmus. Supra nos autem nihil nisi nubes, vel aërem sole illustratum conspicimus. Solem vero, vel lunam, vel stellas longè à nobis remotas sic videmus, sicut in lato mari positi à longè montes conspicimus, in circuitu verò nihil nisi circumfusum aërem cernimus. Unde liquet quod nullius hominis visus totum hujus aëris spatium penetret, qui via etiam horizontem attingere valet. Unde cùm Apostoli Dominum sublatum ulterius videre non possent, dicitur, *Nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Stephanus quoque non corporeis oculis Dominum in cælo ultra firmamentum vidit, cùm nullius hominis visus ullo modo usque ad firmamentum pertingere possit. Sed & concio illa, in qua Stephanus stans Christum conspexit, in domo aliqua fuit : cujus tecti culmen ipsius corporeus oculus penetrare minimè potuit. Constat igitur quod non oculo corporis, sed intuitu interioris hominis Christum non in corporeo, sed in intellectuali cælo viderit. Sed hic fortassis ab aliquibus calumniosa objicitur, stellas esse firmamento infixas, & visum nostrum firmamentum attingere dum eas videmus. Num ideo oculi nostri firmamentum attingunt, quia stellas adspiciunt? Num ideo totum aëris spatium in mari penetrant, quia montes, ut pura solida corpora, considerant? Sicut enim in mari remotis ab adspectu montibus, nihil nisi aër undique conspicitur : ita quoque sideribus, solidis videlicet corporibus, sublatis, nihil nisi aër cernitur. Quidquid autem ab aëre est usque ad firmamentum, & ipsum firmamentum a nobis nequaquam videtur, propter ipsius spatii longinquitatem, & ob naturæ suæ subtilitatem.

Act. 1. 9. *Act. 7. 56.*

Quod firmamentum oculi non attingant.

Cap. XLIII. Cælum triplex historialiter.

Quod si forte objicitur, quòd Apostolus ad tertium cælum raptus scribitur : sciendum est tres cælos historialiter appellari, & iterum tres significativè nuncupari. Hic quippe aër primum cælum historialiter vocatur, sicut habetis, *Volucres cæli*, quia in cælo, id est, in aëre volare videntur. Secundum cælum æther nominatur, ut habetis, *Stellæ cæli*, quia in eo planetæ vago cursu feruntur. Tertium cælum appellatur firmamentum, sicut habetis, *Astra cæli*, quia sidera in eo fixa traduntur. Significativè quoque tres cæli leguntur : quia tres visiones, scilicet sensualis, spiritalis, intellectualis a sapientibus non nesciuntur. Sensualis quippe visio est, cùm colores & formas rerum exterius cernimus, sed interius aliquid celari, ut in litteris significantiam intelligimus. Hæc ergo visio primum b & sensuale cælum nominatur, quia in scripturis intelligentia celatur. Cælum etenim à celando denominatur. Secunda visio spiritalis est, qua non res, sed imagines rebus similes spiritaliter videmus, sicut in somnis solemus, & sicut Johannem in Apocalypsi, & Prophetas multa vidisse novimus : & hæc visio secundum cælum nuncupatur, quia verè res in his similitudinibus celantur. Tertia visio est intellectualis, cùm neque res exterius, neque imagines rerum interius, sed ipsas substantias prout verè sunt, abstractis coloribus intellectu conspicimus, & uniuscujusque qualitatem inter se differentem ratione discernimus : & hæc visio tertium cælum vocitatur, quia veritas rerum in hac, quasi in cælo, à stultis celatur. Igitur si Apostolus in corpore est raptus, tunc ad corporeum cælum, scilicet firmamentum, est perductus : si autem extra corpus, quod magis videtur, tunc utique ad intellectuale cælum raptus creditur, in quo essentiam deitatis sicuti est, & angelicas substantias prout sunt, non sensualiter, quod nequit fieri nisi per corpus, nec spiritaliter, quod non fit nisi per imagines rebus similes; sed veraciter, quod non fit nisi ipso intellectu, vidisse cognoscitur. Angeli vel justi quadam similitudine cæli nuncupantur, quia in secreto Dei humanis visibus celantur : & è contra dæmones vel impii tenebræ appellantur, quia in tormentis à nobis occultantur.

Tres cæli significativè trer visiones.

b Ed. & substantiale.

Apostoli ad tertium cælum raptus.

Angeli & justi cur cæli & dæmones tenebræ.

Regnum autem cælorum, id est justorum, non urbium mœnia, non possessionum prædia, non auri & gemmarum copia, non supellex varia, sed justitia & pax & omnimoda gloria in pleno gaudio creditur, quod de visione æternæ claritatis, & de societate Angelorum & Sanctorum habetur. Deus autem æterna lux, probatus est esse in mundo & extra mundum, infra & supra & interiùs, undique & ubique. Igitur si regnum cælorum talium ratione demonstrante nihil est aliud quàm visio Dei, e qui est fons omnium bonorum, necessario sequitur quòd regnum cælorum sit in hoc mundo, & extra mundum, & in omni creatura, & extra omnem creaturam : unde habetis, *Regnum cælorum intra vos est*; quia intrantem in Deo consistentem, eum in nobis ipsis, & in omni creatura, & extra omnem creaturam sicuti est cernimus. Ideirco autem nunc extra Deum, vel extra regnum cælorum dicimur, quia hac visione privamur. Eodem modo & inferi tunc à regno cælorum excludi referuntur, quia eadem visione ut cæci luce solis privabuntur. Hoc regnum cælorum, vel hoc gaudium justi intrare scribuntur : quia ineffabile gaudium non capientes, in eo quodam modo obvolvuntur. Quod autem animæ sursum ad cælum ferri affirmantur, vel etiam inferi putantur; ad visum nostrum dicitur, quibus superiora splendore solis lucidiora noscuntur, & quod aliter non potest hæc res cognosci ab a his qui sunt adhuc in carne constituti. Sanè animæ carne solutæ non loco moventur, nec in aliquem corporeum locum ducuntur, ut inde Deum contemplentur : sed mox a corpore sequestratæ, Angelis & Sanctis associantur, regno cælorum, quod est visio Dei, intra mundum & extra & undique sine mora fruuntur : sicuti cæcus in sole positus, si oculi ejus aperirentur, confestim luce solis frueretur. Quod autem quibusdam morientibus lux vel formæ Angelorum aut Sanctorum ibi videntur, & concentus harmoniæ audiuntur, & ad alta duci cernuntur : hoc propter viventes fieri non dubitatur, ut in Christiana religione corroborentur. Porrò frivolum videtur, si animæ illocales de hoc mundo extra firmamentum duci asserantur, quasi ibi sit pulchrius, vel magis ibi sit Deus, cùm potius Deus supra & infra, intra & extra æqualiter esse non dubitetur, & ejus visio ubique justis æqualiter adesse comprobetur. Animas verò, spiritus cùm sint incorporei, corporeis locis includi absurdissimum videtur, præsertim cùm omnis locus altitudine, longitudine, latitudine dimetiatur, hisque omnibus spiritus carere bene sciatur. In eo quippe illocaliter manere, & ejus visione frui æstimantur, sicut scientia in anima illocaliter moratur.

gnum cælorum & quod ubique sit.

e al. qui.

Luca 17. 21.

Cur nos nunc non in cælo.

Quid sit in illud intrare.

Quid inferi.

Ad quid visiones corporeæ quibusdam morientibus factæ.

Corpus autem Sanctorum resurget spiritale, quia levitate, velocitate, perspicuitate spiritibus erit æquale, & omne solidum erit ei penetrabile : sicut & corpus Domini lapide clausum surrexit, & januis clausis intravit. Sicut igitur nunc spiritus nullo corporali loco sustentatur; ita quoque non est necesse, ut spiritale corpus tunc aliquo loco fulciatur. Non enim insensibile corpus spiritum, sed spiritus corpus vegetat. Igitur nullus locus spiritale corpus fulcit, quod omni elemento subtilius erit, sed ut spiritus illocaliter in summo spiritu Deo subsistit : nisi fortè hoc pro loco accipiatur, quòd substantialiter ac personaliter circumscribitur. Amplius : Aut in hoc corporeo mundo Sancti manentes Deum videbunt, aut extra mundum erunt. Si extra mundum fuerint, tunc nulla elementali materia stantes vel sedentes sustentantur, quia nullum elementum extra mundum comprobatur. Qui enim terram vel aquam ibi esse credit, nimis terrenus & fluxus desipit : si autem aërem vel ignem ibi esse arbitratur, graviter à mobilitate aëris & ignis ipse instabilis, irrisus compunatur. Ergo extra mundum nulla materiali re fulciuntur, ubi nulla invenitur. Si autem in hoc mundo erunt, similiter nulli elemento localiter stando vel sedendo inhærebunt, quia æquales Angelis erunt. Cùm igitur spiritales sint, in summo spiritu spiritaliter, non localiter manebunt. Porrò illorum corporum gloria non ratione, sed sola fide est contemplanda. * Erunt quippe tunc illa corpora ut animus agilia, ut sol perspicua. Quàm citò enim nunc animus ab Oriente in Occidentem cogitatione pervenit, tam citò tunc illud corpus illuc pervenire poterit. Hoc hinc colligitur, quòd resurrectio in ictu oculi fienda legitur. Ictus autem oculi est, non quod oculus aperitur, sed quòd aperto oculo objectus lucis radius conspicitur. Sed re vera tantum differt velocitas illius corporis ab ictu oculi, quantum à corpore agilitas animi. Hujus etiam corporis claritas erit tanta, quanta & spiritûs : non enim erit hoc corpus animæ oneri, sed decori, quod nulla corruptibilis moles aggravat, sed quod angelicæ naturæ æqualitas levigat. Hujus quoque claritas tantum solem excellit, quantum sol in claritate nostrum corpus præcellit. Sol enim est corpus insensibile, & quamvis immutetur, tamen numquam vivificabitur : corpus autem illud erit sensibile, vitale, & intellectuale. Igitur quantum differt spiritus intellectualis ab aëre insensibili, tantum differt præclara claritas illius corporis à claritate solis.

Cap. XLV. Corporum beatorum gloria & locus.

Matth. 22. 30.

* Ita Elucidar. l. 3. c. 16.

1. Cor. 15. 52. Ictus oculi.

Hinc quæstio non minima occurrit. Cùm enim Dominus dicat, *Fulgebunt justi sicut sol* : & Apostolus, *Alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum : stella ab stella differt in claritate; sic & resurrectio mortuorum* : videtur Apostolus Domino contrarium sentire, videlicet quos hic velut solem fulgere asserat, ille quosdam velut diversas stellas, alios velut lunam, alios velut solem splendere adstruat. Sed sciendum est, quod Dominus gloriam Sanctorum generaliter expressit : Apostolus autem singulorum gloriam pro meritis distribuit. Ultimus ergo in regno cælorum ut sol fulgebit, qui tunc septies clarior quàm nunc erit. Et in hac claritate tantum quisque ab alio pro meritis differt, quantum stella ab stella in claritate differt. Alii autem hos item diversæ claritatis gloriâ ita præcellunt, sicut lucifer pleiades, luna luciferum, sol lunam claritate excellunt. Nos autem omnes tantum corpus Christi in claritate excedit, quantum Creator creaturam transscendit. Unde & in dextera Dei Patris sedere scribitur, quia in gloria divinæ majestatis fulgere creditur. Igitur talis visio & talis gloria regnum cælorum dicitur, quia soli cæli, id est, justi hac visione fruuntur : quorum præmium summum est bonum, in quo habent plenum gaudium de plenitudine omnium bonorum.

Cap. XLVI. De gloria communi ac speciali Sanctorum.

Matth. 13. 43. *1. Cor. 15. 41.* *Isai. 30. 26.* *Coloss. 3. 1.*

Cap. XLIV. Quid sit regnum cælorum & quod ubique sit.

Cap. XLVII. Quod Sancti non de sensibilibus, sed de summo bono delectentur.

CONCLUDITUR itaque, quòd Sancti non de sensibilibus rebus delectentur, sed se in summo bono esse, & summo bono in omni creatura & extra omnem creaturam videndo sibi gloriantur. Si enim quidquam minus quàm summum bonum in præmio acciperent, adhuc plus appeterent; & consequens esset, quòd plenum gaudium non haberent. Sed cùm constet eos plenum gaudium habere, necessario sequitur eos summum bonum Deum habere, & de ejus affluentia, plenitudine omnium bonorum abundare. Quando autem cælum cælorum legitur, ipse Deus intelligitur; quia cæli vel justi in abscondito faciei suæ a conturbatione hominum celantur. Unde scribitur, *Habentes thesaurum in cælo*, hoc est, in Deo. Ad hoc summum bonum justi quadam catenâ trahuntur, quæ de virtutibus hoc modo connectitur. In primis fides summam quasi quidam circulus complectitur, fidei spes annectitur, spes dilectione tenetur, dilectio operatione expletur, operatio intentione in summum bonum trahitur, intentio boni perseverantiâ clauditur, perseverantiæ Deus fons omnium bonorum dabitur. Igitur qui hac catena tractus, hanc turrim scandens culmen ejus adtigerit, non solum se veram vitam cognoscere, sed & perenniter in ea beatè vivere se gaudebit: quia in ea hujus gloriæ consors erit. DISC. Veræ vitæ & omnium beatè viventium faciat te Deus participem, qui nos omnes ad summum bonum perducat. Amen.

Cælum cælorum *Psal.* 10. 21. *Matth.* 19. 21.

Catena virtutum.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

LIBER de vita Christiana *jam antè parenti suo restitutus fuit per Lucam Holstenium, qui novam ac singularem ejusdem libri editionem ad vetus exemplar Casinensis monasterii, in quo Fastidii nomine inscriptum reperit, perficiendam curavit Romanis typis anno.* 1663. *Casinensi exemplari fidem auctoritatemque affert Gennadius, de Fastidio & ejus lucubrationibus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis cap.* 56. *ita loquens*: Fastidius Britto scripsit ad Fatalem de vita Christiana librum, & alium de viduitate servanda, sanâ & dignâ doctrina. *Gennadii verba sunt ex vetustissimo Corbeiensi codice descripta: quæ quidem in editis non sic pura leguntur, sed male interpolata duobus tribusve locis: scilicet* ad Fatalem quemdam *scriptus liber dicitur in Gennadii impressis; quem tamen non ad virum, sed ad viduam quamdam directum esse liquet: praetereaque in iisdem impressis libris judicium Gennadii uno adjecto verbo illustrius longe, vel magis, (dicere liceat,) ineptius redditur in hunc modum*; sanâ & Deo dignâ doctrinâ. *Enimvero Fastidium Pelagii conterraneum sui hæresi addictum fuisse non temere suspicantur eruditi viri. Nam de Adamo in hujus libri capite* 13. *sic loquitur*: In quo nihil fuisse incredulitatis invenio, præter solam inobedientiam, cujus causâ ille damnatus est, & omnes suo damnantur exemplo. *Ipse est Pelagii error docentis. Adam peccatum* posteris exemplo nocuisse, non transitu, *ut in epistola ad Demetriadem in Appendice operum Augustini: quem Pelagianum errorem Augustinus sæpe reprehendit. Quæ etiam hic habentur in cap.* 11. Ille enim merito ad Deum extollit manus, ille preces bonæ conscientiæ fundit, qui potest dicere, Tu nosti Domine, quàm sanctæ, quam innocentes, quàm puræ sunt ab omni fraude & injuria & rapina, quas ad te expando manus, quam immaculata labia & ab omni mendacio libera, quibus tibi, ut mihi miserearis, preces fundo: *illa ipsa verba sunt, quæ in libro Pelagii ad viduam exstitisse, testatur Augustinus in libro de gestis Pelagii cap.* 6. *necnon Hieronymus in* 3. *Dialogorum libro, ubi iis verbis recitatis exclamat*: Christiani est hæc, an Pharisæi superbientis oratio? *Fastidium Britannorum episcopum claruisse sub Honorio & Theodosio Principibus anno Christi* 420. *scripsit Trithemius. Gennadii autem exemplar Corbeiense supra laudatum, episcopi titulum, quem editi Fastidio tribuunt, adscriptum à prima manu non habuit; sed post vocem* Britto *additus est recentiori calamo* episcopus. *Librum hunc contulimus cum veteri codice Corbeiensi, cum Remigiano, Michaelino, Victorino ac duobus Sorbonicis, & cum Holstenii editione Romana.*

DE VITA CHRISTIANA,

LIBER UNUS.

UT ego peccator & ultimus, insipientior ceteris, & imperitior universis, te ut sanctitatis & justitiæ viam pergas, crebrioribus audeam litteris admonere, non me propriæ justitiæ fiducia, non sapientiæ peritia, non scientiæ gloria, sed sola quam secundum Deum animo ac mente concepi, caritatis tuæ caussa compellit: quæ me peccatorem & ignarum, ad dicendum ita hortatur & provocat, ut cum loqui nesciam, tacere non possim. Vellem itaque & libenter optarem, te eorum habere monitus, quorum & sapientia affluentior est, & facundia major, & scientia uberior, & conscientia ab omni peccatorum contagione liberior, qui te verbis justè instruerent & exemplis. Nos enim præter quàm quod mentem nostram, ita insipientiæ & ignorantiæ caligo excæcavit, ut divinum aliquid nequeat sentire vel dicere; adhuc insuper & omnium redarguit conscientia peccatorum, ut etiam si quid luminis possit habere, abscondat: & ita fit ut præter quam quod dicere non habemus, hoc etiam quod habemus, non fiducialiter proferre conscientiâ prohibente possimus. Tu tamen dum secretior tibi apparere possit & melior, modicis admonitionibus nostris interim esto contenta, & caritati da veniam; cujus est non considerare quid offerat, nec quod non habet, quærit; sed totum quod habet, libenter impertit: ad cujus non tam muneris speciem, quàm animi respice voluntatem, & diligenter adverte quid tibi illa negare potest, quæ totum dare [b] potuit quod habebat. Obtulisset etiam quod non habebat si posset, quæ totum [c] potuit quod habebat offerre. Sitit itaque ille, sed parum, qui decurrentis interim rivi aquâ non potest esse contentus, donec ad fontem uberiorem puriorem que perveniat. Nec illum satis esurire credo, qui cùm panes cibarios habeat, nitidos expectat & candidos. Ita & tu dilectissima soror; quam ego certus sum esurire nimium & sitire cælestia, cibarios interim mande panes, donec siliginei candentes invenias: exigui & turbulenti rivuli aquam pota, usque quò affluentioris haurias puriorem. Nec tibi interim panis noster, quamvis rusticus videatur esse, displiceat. Rusticus enim panis incultior videtur esse, sed fortior & celerius esurientem stomachum satiat, fessumque corroborat, quàm qui siligineus videtur & nitidus. Nunc ergo dicam sermonem prout valeo, & quid Christianum agere conveniat, ut potero, explicabo. Cujus rei, & unde prius exordium sumam, justius non invenio, quàm ut primum de Christiano ipso vocabulo disputem, & cur quis Christianus nuncupetur exponam.

CHRISMUM unctum interpretari, sapientium & fidelium nullus ignorat. Unctos vero non nisi sanctos viros & satis Deo dignos semper fuisse manifestum est, nec alios quàm Prophetas aut sacerdotes aut reges. Et tam magnum fuit ipsius unctionis mysterium, ut in Judaico populo non omnes illud, sed satis pauci de plurimis mererentur accipere: & hoc usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, quem Deus oleo lætitiæ, id est, Spiritu-sancto, præ ceteris consortibus suis unxit. Ex quo tempore credentes illi & baptismatis illius sanctificatione purgati, non aliquanti, sicut sub lege prius fuerat, sed omnes in Prophetis & sacerdotibus unguntur & regibus. Cujus unctionis quales esse debeamus admonemur exemplo; ut in quibus jam sancta est unctio, sit non minoris sancta conversatio. Ex sacramento enim unctionis hujus, & Christi & Christianorum omnium, id est, in Christo credentium, vocabulum descendit & nomen: quod nomen ille frustra sortitur, qui Christum minimè imitatur. Quid enim tibi prodest vocari quod non es, & nomen tibi usurpare alienum? Sed si Christianum te esse delectat, quæ Christi sunt gere, & merito tibi Christiani nomen assume. Aut forsitan non esse, sed vocari desideras? Hoc satis fœdum & miserum est, te velle vocari quod non sis. Nemo enim ita transit ad Christum, ut Christianus appelletur, & non sit. Qui Christianus dicitur, Christum se habere Dominum profitetur. Et verè habet, si ei in omnibus obsequatur & serviat. Si quo minus, Christi ille non famulus, sed subsannator est & derisor, qui ejus se servum dicit, cui servire dissimulat. Huic ergo judicium geminum servatur; & pro Dei subsannatione, quem sine caussa Dominum appellavit, & pro qualitate peccati.

SED

[a] Editi hic add. primum, quod abest a MSS. & Holstenii editione.

Humilis de se ipso opinio.

[b] Editi. voluit.

[c] Ita MSS. At Holsten. totum dedit quod potuit offerre. Editi alii, totum quod potuit offerebat.

Caput I. Christiani nomenclatura & dignitas.

Psal. 44. 8.

Christiani officium.

SED plerosque incredulos & impudentes & perfidos misericordia Dei longa patientia peccare a facit intrepidos; ut ex hoc peccatorum suorum Deum non arbitrentur ultorem, quod non statim velit punire peccantes. Miseri & ingrati, suæ salutis improvidi, b quia hoc etiam Deo imputant, quod eorum differatur interitus: ignorantes Dei providentiâ duplici ratione servari, ut & humano generi longâ ejus patientiâ consulatur; & ne ille judicetur impatiens, si illico voluerit c damnare peccantes. Nam si tam patiens non esset, jam diu humani generis origo defisset: nec justos de peccatoribus haberemus, si confestim Deus vellet punire qui peccant. Nonnullos enim scimus & legimus, qui antea aut ignorantiæ cæcitate, aut crudâ perfidiæ, aut adolescentiæ vanitate decepti, multiplici & vario peccatorum genere tenebantur obnoxii, & per sustentantis Dei clementissimam patientiam postmodum ab errore sunt conversi, majores adhuc d operas fecisse justitiæ, quàm antè peccata commiserant. Deus enim non donat peccata, sed differt; nec perseverantem peccatorem à morte liberat, sed ut vel serò convertatur & vivat, patienter exspectat: sicut beatus Petrus apostolus ait, *Non tardat Dominus e promissis, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam converti.* Ille enim te quasi pius, benignus, & clemens, ideo idcirco non percutit, ut tu quanta illius erga te sit pietas, quanta clementia sit recognoscas, qui te peccatorem & impium exspectare mavult, & servare conversum, quàm punire peccantem: sicut per Prophetam ipse Dominus loquitur, & quantum velit homini misericordiæ pietatisque largiri, propriæ vocis benignitate depromit, dicens, *Et iniquus si converterit se ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, & custodiat mandata mea, & faciat judicium, & justitiam, & misericordiam; vitâ vivet, & non morietur: omnia delicta ejus quæcumque fecit, non erunt in memoria, in justitia sua, quam fecit, vivet.* Et, *Numquid voluntate volo mortem injusti, dicit Adonai Dominus, quam ut avertat se à via sua mala, & vivere eum faciam?* Et alibi, *Iniquitas iniqui non nocebit eum, in quacumque die averterit se à sua iniquitate.* Et iterum, *Convertimini filii convertentes, & ego sanabo contritionem vestram.* Ecce quomodo te Deus, ut à peccatis tuis vel serò convertaris & salvus esse possis, monet & provocat. Ecce qualiter jam mortis obnoxium ut vivat hortatur, quàm leniter, quàm clementer invitat, ut etiam peccatoribus patris non neget pietatem: & adhuc filios appellat, qui patrem Deum peccando perdiderunt: sicut & ipse se perdidisse peccatores alio in loco cum voce flebili & miserabili quadam lamentatione testatur, dicens, *Sine filiis factus sum, perdidi populum meum propter peccata eorum.* Ex hoc ergo cognosce, qualiter te Deus diligat, quem mavult vivere, quam perire. Et tu eum contemnis & despicis, qui amplius quam tu ipse te diligit, qui te mortis cupitorem vult vivere? *Nolo*, inquit Dominus, *mortem f peccatorum, sed ut convertantur & vivant.* Tu ergo mori voluisti peccando, ille te g vivere vult convertendo. O stulte, ô irreverens & ingrate, qui nec ut hoc Deo, qui tibi vult misereri, consentis; qui te mavult sua pietate salvare, quàm tuo perire peccato!

NEMO ergo sibi ideo blandiatur, nemo se stulta & vana suspicione decipiat, nemo idcirco securus delinquat & liber, quòd super peccatores confestim Dei ira judiciumque non veniat; ut ex hoc opinetur se impune peccasse, quòd non illico perimatur: sed hoc magis differre Deum, quàm dissimulare cognoscat; & iram ejus peccatoribus, h quàm veniam, subitò & repentè venturam, sicut scriptum est: *Ne dixeris, Peccavi, & quid accidit mihi triste? est enim Altissimus redditor patiens.* Et alibi, *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem; subitò enim veniet ira ejus.* Quod in plerisque impletur, quibus ob nimia peccata, & in præsenti Dei ira supervenit, & in futuro servatur. Sed hoc nemo intelligit, nemo cognoscit: nec quisque adversa sustinens malis suis æstimat irrogari; sed quod pertulerit, consuetudinis potiùs putat esse, quàm criminis. Et ideirco Deus in præsenti non videtur punire peccantes, quia cùm puniri non cognoscitur. Multi sunt enim, quos nemo intelligit, qui ob multitudinem peccatorum jam ante judicii diem in præsenti etiam judicantur. Aut dicat quis, si quem sacrilegum, sanguinarium, rapacem, falsarium, homicidam, furem, fraudulentum, adulterum, cæterorumque criminum reum, vel in præsenti tempore potuerit videre longævum? Nos enim plurimorum exempla videmus, per quæ probare sufficimus, sceleratos & impios, peccatorum suorum fine completo, & hoc etiam tempore judicari, & præsentem eis vitam negari non minùs quam futuram.

Sed hoc ille faciliùs intelligere potest, qui per diversa tempora diversorum judicum impiè sceleratèque conversantium * exspectavit interitum. Quorum quo potestas sublimior est, eo ad peccandum major audacia, quæ totum sibi licere credit quod potest: & dum alterius judicium non timent qui alios judicant, ad peccandum præcipites sunt. Ita fit, ut qui hominis non timent in delinquendo judicium, Deum judicem sentiant & ultorem. Ex quibus alii qui insontium animarum sanguinem frequenter effuderant, ita iram Dei judiciumque senlere, ut ipsi postmodum sanguinem fundere cogerentur suum, qui libenter fundebant alienum. Alii verò qui similia commiserant, sic Dei indignatione prostrati sunt, ut insepulti jacerent, & esca feris & cæli volucribus fierent. Alii autem qui innumerabilem hominum multitudinem injustè peremerant, membratim particulatimve concisi, ut non minor fuerit concisura membrorum quam quos interimi fecerant, numerus punitorum. Et quorum judicio mariti injustè peremti multæ effectæ viduæ, multi orphani patribus occisis derelicti, quibus præter orbitatem mendicitas inferebatur & nuditas: (nam addebant impietati & crudelitati quod deerat, ut eorum quos fecissent occidi, spoliarent & liberos): nunc verò ipsorum conjuges viduæ & filii orphani alienis quotidie egent panibus. Nonne videtur tibi istud testimonium in ipsis esse completum comminantis Dei & dicentis, *Viduam & orphanos non vexabitis. Quod si vexaveritis eos, & vociferantes clamaverint ad me; exaudiam vociferationem eorum, & irascar animo, & perimam vos gladio, & erunt conjuges vestræ viduæ, & filii vestri orphani?* O indignum nefas! ô scelestum facinus! ô nimia & non ferenda crudelitas! Duo sævissima & atrocissima uno perpetrantur in tempore, homicidium fit, ut rapina succedat: occiduntur mariti, occiduntur & patres, quo faciliùs viduæ spolientur & orphani: & ita quisque in alterius morte congaudet, quasi non sit ipse quandoque moriturus. Meritò ergo Deus hujusmodi crudelitatibus & impietatibus commovetur. Meritò judicium suum in quibusdam etiam ante tempus ostendit. Meritò vita talibus nec præsens nec futura conceditur. Quorum nos, ne sceleratos & impios in præsenti etiam Dei judicium evadere posse existimemus, admonemur exemplo.

Sed hoc magis sentire nos convenit, tam diu unumquemque Dei patientiâ sustentari, quàm diu nondum peccatorum suorum terminum finemque repleverit: quo consummato eum illico perentis, nec illi jam veniam ullam reservari. * Esse autem certum peccatorum modum atque mensuram, Dei ipsius testimonio declaratur. Et quòd unusquisque vel celeriùs vel tardiùs, prout peccantium suorum modum expleverit, judicetur, evidentissimè demonstratur, quando de Sodomorum & Gomorrhæorum interitu atque incendio, qui sua jam peccata repleverant, ad Abraham Deus loquitur, dicens, *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum repletus est, & peccata eorum magna & vehementer repleta sunt.* De Amorrhæis verò quid dicit, qui sua nondum peccata finierant, quos post multos annos quam supradictæ civitates crematæ sunt, constat esse deletos? *Nondum repleta sunt peccata Amorrhæorum usque adhuc.* Quo exemplo manifestissimè instruimur & docemur, singulos secundum peccatorum suorum plenitudinem consummari, & tam diu ut convertantur sustineri, quàm diu cumulum suorum non habuerint delictorum. Nemo se, inquam, fallat, nemo se decipiat, malos non amat Deus, peccantes non amat, injustos non amat, rapaces, crudeles, impios: sed amat bonos, justos, pios, humiles, innocentes, mites: sicut scriptum est, *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Non habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

SED dicit aliquis, Quid est quod videmus bonos etiam perire cum malis? Illi non pereunt, sed evadunt, qui de malorum consortio & persecutionibus liberantur, & ad requiem transferuntur. Illi planè moriuntur & pereunt, quos de hoc mundo recedentes, majoris adhuc judicii supplicium exspectat & pœna. Vocantur enim ante tempus boni, ne diutius vexentur à noxiis: mali verò & impii tolluntur, ne bonos diutius persequantur. Justi de pressuris, tribulationibus & angustiis vocantur ad requiem: impii verò de luxuriis & opibus & deliciis rapiuntur ad pœnam. Illi enim vadunt ut judicent, isti ut judicentur: illi ut vindicentur, isti ut in eos vindicta celebretur, sicut scriptum est: *Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*: Et iterum, *Vivens inter peccatores translatus est*: Et iterum, *Placita enim erat Deo anima ejus, & ideo properavit de medio iniquitatis eripere eum*: Et iterum, *Cùm impii iter ad mortem, illi autem sunt in pace.* Vides ergo hanc solutionem corporis justis & Dei cultoribus requiem esse, non pœnam: & cùm dissolvuntur, liberari eos potiùs, quàm perire. Et idcirco ipsam solutionem qui fideles sunt nec timent, nec verentur, sed venire magis desiderant & i exoptant: per quàm sibi requiem intelligunt exhiberi, non pœnam. Iniqui verò & impii & suorum scelerum conscii eam merito naturali providentiâ pertimescunt, per quam se non nesciunt judicari. Quapropter hac ratione reddita & accepta, non oportet nos omnino peccare: præsertim cùm non ignoremus peccatoribus judicium & in præsenti esse, & in futuro servari.

NEC in hoc nobis nomine tantum, quod Christiani dicimur, blandiamur: sed propter hoc etiam nos judicandos credamus, si nomen nobis frustra vindicemus alienum. Aut si aliquis tam incredulus est, tam infidelis, tam pertinax, tam obstinatus, tam audax, ut quæ quandoque ventura est, k Dei judicii iram indignationemque non metuat, vel humanam consuetudinem erubescat; & videat quàm brutus, quàm insipiens ille, quàm stultus ab ipsis etiam gentibus judicetur, cujus tanta est vanitas tantaque dementia, ut sibi nomen adipiscatur alienum. Quis enim tam vanus & miser est, qui advocatum, cùm literas nesciat, audeat profiteri? Quis tam insanus & excors, ut profiteatur militem, qui nesciat arma gestare? Nemo enim quodcumque nomen sine caussa sortitur. Sutor ut dicatur, necesse est ut calceamenta conficiat: ut vocetur quis faber aut artifex, artis peritia facit: ut negotians nuncupetur quis, carius quod vilius emerat distrahit. Hujusmodi enim exemplis agnoscimus nullum sine actu nomen, sed omne ex actu nomen. Tu ergo quomodo Christianus diceris, in quo nullus Christiani actus? Christianus justitiæ, bonitatis, integritatis, patientiæ, castitatis, prudentiæ, * humilitatis, humanitatis, innocentiæ, pietatis est nomen: & tu illud tibi quomodo defendis & vindicas, cui de tam plurimis rebus nec pauca subsistunt? Christianus ille est, qui non nomine tantùm, sed opere est: ille qui Christum in omnibus imitatur & sequitur, qui sanctus, innocens, incontaminatus, intactus est: cujus in pectore malitia non habet locum, cujus in pectore sola pietas consistit & bonitas, qui neminem novit nocere vel lædere, sed omnibus opem ferre. Christianus ille est, qui exemplo Christi nec inimicos novit odire, sed magis adversantibus sibi benefacere, & pro persecutoribus suis & hostibus exorare. Nam & quisquis aliquem lædere aut nocere paratus est, ille mentitur se esse Christianum. Christianus est, qui potest justa voce dicere, Neminem nocui hominum, justè vixi cum omnibus.

Sed ne me ex sensu proprio loqui quis arbitretur aut credat; aut eum putet se faciliè posse contemnere, quòd sua potiùs voluntate quàm legis auctoritate loquatur: jam nunc ipsius legis, cujus præceptis nobis vitæ aditus aperitur, tam veteris quam novæ incipiam exempla proferre, & ostendere quid Deus ab initio l status mundi humano generi observare præceperit, in quo semper placatus fuerit vel offensus. Lego enim post Adam, qui à Deo primus formatus est, de cujus caussa nunc dicendum non est, in exordio mundi Cain &

Marginal notes: Cap. II. Peccatores Deus illico duplici ex caussa non punit. — a Editi, sinit. — b Holsten. quia. — c Plerique MSS. punire. — d Editi, opera, refragantibus MSS. — 2. Pet. 3. 9. — e MS. Corb. promissa reddere. — Dei in hominem benignitas. — Ezech. 18. 21. — Ibidem 23. — Ezech. 33. 12. — Jerem. 3. 22. — Jerem. 15. 7. — Ezech. 18. 32. — f Holsten. morientium. MSS. Sorbon. & Remig. morientibus. Michael. peccantium. Corb. peccatoribus morientibus. — g MSS. vivificare. — Caput III. Pietate Dei abutentes, etiam hic puniri. — h Editi, quamvis feram, subitò. — Eccli. 5. 4. — Ibidem 8. — Judices injusti. — * pr. spectavit. — Exodi. 22. 22. — Certo peccatorum numero completo Deum punire peccatorem. — * Caput IV. — Gen. 18. 20. — Gen. 15. 16. — Psal. 5. 6. — Caput V. Mors properà malis ad pœnam, bonis ad securitatem. — Sap. 4. 7. — Ibidem 10. — Ibidem 14. — Sap. 3. 3. — i MS. tres. exspectant. — Cap. VI. Indecorum est Christianum nomen sibi arrogare sine re. — k Abest vox, Dei, a MSS. — Christianus verus quis. — * Decst in MSS. vox, humilitatis. — Caput VII. Deus semper justitiâ placente fuit & injustitiâ offensus. — l Sic veteres MSS. At editi, statim. — Gen. 1. 27.

Abel fratres fuisse germanos: è quibus unus Deo placuit, eo quòd innocens esset & justus: alter verò, quia injustus & nocens, Deo placere non potuit. Deinde interveniente tempore, Enoch satis justum fuisse Scriptura designat: cui tantum justitia contulit, ut nec præsentem mortem sciret, sed & ad immortalitatem de medio omnium mortalium singulariter raperetur. Cujus monstratur exemplo, unum Deo justum plurimis peccatoribus cariorem. Noë quoque & ille justus, cui justitiæ meritum quid præstiterit, novimus; ut ipsi cum suis tantùm vita daretur, per diluvium toto mundo damnato. Abraham quid per fidei & justitiæ meritum consecutus sit, Scriptura testatur; ut illo in tempore solus amicus Dei esset in terris, qui solus fuerat justus inventus. Loth verò ut pereuntibus cunctis de Sodomitarum liberaretur incendio, quid aliud quàm justitiæ meritum fuit? Longum est nos ire per singulos, & omnium merita recensere.

CAP. VIII.

POPULUM Judaïcum, quem ad se Deus primùm ex semine Abraham præ ceteris gentibus pertinere optavit, quomodo erudierit, quid eum, ut sibi placeret, facere, quid observare præceperit, scire nos convenit. Primo in loco quòd derelicta regione in qua habitare semper optaverat, patriâque desertâ, in alienam provinciam, hoc est, in Ægyptum migrare fecit, non sine caussa, nec sine Dei providentia factum esse reor. Sed hanc fuisse puto rationem: quia Deus populum suum elegerat, misericordiæ, pietatis, justitiæ, ceterisque bonis operibus cupiens erudire, voluit eum in extera patria pro tempore esse peregrinum & captivum, ut captivitatis & peregrinationis miseriam disceret & laboris: quò facilius postmodum misereri peregrinantibus & laborantibus nosset, si ipse antè peregrinationis miserias didicisset. Nemo enim peregrino tam libenter miseretur, & advenæ, nisi qui peregrinationis casus novit. Nemo sic hospitem & sine tecto, suo introducit hospitio, nisi ut qui antè indiguit alieno. Nemo ita esurientem cibat, nemo sic sitientem potat, nisi ut qui sitim esuriemque perpessus est. Nemo tam facilè nudum suis operit vestimentis, quàm qui nuditatis & frigoris novit injuriam. Nemo sic tribulanti & misero & laboranti succurrit, nisi ut qui tribulationum & miseriarum casus expertus est & laborum. Meritò ergo Deus misericordiæ & pietatis magister, qui legem postmodum erat editurus, per quam populo suo misericordiæ & pietatis omniumque bonorum operum præcepta traditurus, voluit eum prius omnes pressuras & tribulationes & angustias in terra perpeti aliena, quò facilius postea posset talia patientibus misereri, & suis obtemperare mandatis. Ut putes eum bonum fuisse agricolam, qui prius quam semen mittat, diu terram arare & rastris domat, ne quod illi crediturus est semen pereat: ita & Deus populum suum diu antè macerat & domat, quàm ei salutarium mandatorum semen impartiat. Denique ut ob hanc caussam hæc eum pertulisse evidentiùs clareat, ipsius Domini intueamur mandata, dicentis, *Advenam non vexabitis, nec tribulabitis eum, fuistis etenim & vos advenæ in terra Ægypti.* Et iterum legimus, *Deus magnus, qui non accipit personam, sed nec accipit munera, faciens judicium proselyto, orphano & viduæ. Date panem & vestimentum diligite; quia & ipsi fuistis in terra Ægypti.* Et alibi dicit, *Si autem messis fueris messem in agro tuo, & oblivisceris manipulum, non reverteris accipere illum: proselyto & orphano & viduæ erit, ut benedicat te Deus in operibus manuum tuarum, & memor eris quia famulus eras in terra Ægypti, ego ideo præcipio tibi verbum hoc.* Unde facilè pervidetur atque dignoscitur, eum populum ob hanc caussam cunctis afflictum fuisse miseriis, ut misereri alterius suo doceretur exemplo: sicut scriptum est, *Docuisti enim populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse & humanum.* Qualem populum suum esse velit, latè, ut arbitror, patet: & quibus possit operibus promereri, plurimis probatur exemplis.

Sed ne ad manifestandam ejus voluntatem parum videatur esse quod diximus, Legis etiam & Prophetarum præcepta jungamus: & quid Deo placeat semperque placuerit, & quid crebrius fieri & observari præceperit, tam veteris quàm novæ legis testimoniis comprobemus. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis, & diliges proximum tuum sicut te ipsum:* Legis & Prophetarum præcipuum esse mandatum, Domini & Salvatoris nostri testimonio comprobatur, dicentis, *In his duobus mandatis tota Lex pendet & Prophetæ.* Quod rescindi non potest, nec mutari, in duobus istis mandatis omne tam Legis quàm Prophetarum constare præceptum, & illum Legem implesse qui hæc potuerit implere: nihil enim aliud in lege veteri quæri, quàm ut Deum & proximum diligas. Et verè ille legis consummator & factor est, qui nec in Deum, nec in proximum peccat.

CAPUT IX. Deum quis diligat.

SED quid Deum, quid proximum sit diligere, præterire minimè ac dissimulare debeo. Deum diligit, qui sibi in omnibus mandatis obtemperat. Deum diligit, qui leges ejus & præcepta custodit. Deum diligit, qui ut ille sanctus est, & ipse se sanctificat: sicut scriptum est, *Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Deum diligit, qui & illud Prophetæ dicentis implet eloquium, *Qui diligitis Dominum, odite malum.* Deum diligit, qui non alia quàm cælestia cogitat & divina. Deus enim non tam sanctitatis & justitiæ & pietatis amator est: & ille Deum diligit, qui non aliud quàm quod Deus amare videtur, operatur. Quid sit enim Deum diligere, Domini & Salvatoris doctrina declarat, dicentis, *Qui audit verba mea, & facit ea, ille est qui diligit me.* Si igitur ille Deum diligit, qui quod Deus præcipit, facit; qui non facit, ille non diligit. Omnis verò qui non diligit, odit. Unde clarum atque manifestum est, ab eis Deum odiri, qui sua mandata non servant: de quibus per Prophetam dixisse puto, *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam; Perfecto odio oderam illos; inimici facti sunt mihi.* Odit Propheta justus peccatores, adulteros, & injustos, & Dei mandata spernentes; sicut alio in loco dicit, *Vidi prævaricantes pactum, & tabescebam.* Et iterum, *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.* Vide ergo quàm justis, quàm integri esse debeamus & sancti: quibus præter quàm malè conversari non licet, sed nec malè conversantes agnoscere. Hoc & beatus Apostolus evidenter ostendit, qui nec panes cum peccatoribus frangi præcepit, dicens, *Si quis frater cognominatur inter vos fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere.*

Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione injustitiæ & iniquitatis alienum. Talem eum esse voluit, tam justum, tam pium, tam purum, tam immaculatum, tam simplicem, ut nihil quod in eo gentes redarguerent invenirent, sed quod admirarentur, & dicerent, *Beata gens cujus est Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hereditatem sibi.* Tales convenit esse Dei cultores & servos mansuetos, graves, prudentes, pios, irreprehensibiles, intactos, immaculatos; ut quisquis eos viderit, stupeat & admiretur, & dicat, Verè hi homines Dei sunt, quorum talis est conversatio. Ita se homo Dei exhibere debet & agere, ut nemo sit qui eum non velit videre, qui non audire desideret; nemo non, cùm viderit, Dei esse filium credat: ut verè in eo propheticum illud impleatur, *Fauces ejus dulcedinis, & totus desiderium.* Nam si se talem exhibeat Christianus, si se talem exhibeat Dei servus, ut his qui dæmonibus idolisque deserviunt, conversando efficiatur æqualis: incipiet per eum Deus blasphemari, & dici: O Christianum Dei servum, cujus tam mali actus, tam turpis opera, tam nequam est conversatio; cujus vita tam impia, tam scelesta, tam luxuriosa, tam sordida. Et erit illius propheticæ reus, *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* Sed væ illis per quos nomen Domini fuerit blasphematum. Deus enim à nobis nihil magis desiderat & requirit, quàm ut per actus nostros nomen suum magnificetur ab omnibus: sicut scriptum est, *Sacrifica sacrificium laudis.* Hoc est enim sacrificium quod Deus super omnes hostias quærit & diligit, ut per justitiæ nostræ opera nomen suum ubique laudetur, & Deus verus esse servorum suorum actu & opere comprobetur. Illi vero Deum diligunt, qui non aliud quàm unde nomen ejus glorificetur, exercent.

CAPUT X. Proximi dilectio.

QUOMODO Deus diligi debeat, ut potuimus diximus: nunc verò quid sit proximum tamquam se ipsum diligere, ut possumus explicemus; quamquam ipsius caussæ expositio alio in loco breviter disseratur, cùm dicitur, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Dominus quoque & Salvator noster dicit, *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis similiter.* Nemo est enim qui sibi malum optet ab aliquo fieri. Ille ergo proximum suum tamquam se ipsum diligit, qui ei non mali aliquid, quia nec sibi, vult fieri; sed si quid boni, prout ipse ab omnibus percipere optat & consequi, libenter impertit: quia non hoc solum à Christiano quæritur, ut malo careat, sed ut exerceat bonum: qui etiamsi nihil mali fecerit nec boni, tamen ad æternæ vitæ præmium non admittitur, sed gehennæ ignibus mancipatur: sicut in Evangelio Dominum dixisse legimus de iis qui nihil mali fecerunt, nec boni tamen aliquid operati sunt: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo & angelis ejus. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare; sitivi, & non dedistis mihi bibere: hospes fui, & non suscepistis me; nudus, & non vestistis me; infirmus, & non visitastis me; in carcere, & non venistis ad me.* Non quia malum gesserunt, sed quia bonum non fecerunt, condemnantur. Ex hoc enim quisque prudens & sapiens recognoscat, quam spem illi habere possint qui versantur in malis, quando etiam illis vita negatur qui mali nihil fecerunt, nisi etiam aliquid gesserint boni. Neque enim Deus hoc tantùm quærit a nobis, ut mali non simus, sed ut efficiamur boni. Ex malis enim operibus vocantur mali; ita è contrario ex bonis appellantur boni. Et duo sunt quibus homines servire videntur & mali: bonus Deus, cui omnes bene conversantes deserviunt; diabolus autem malus, cujus quisquis qui malè operatur, est famulus. Non enim a nobis hoc solum poscitur, ut non vivendo malè servi esse diaboli desinamus, sed vivendo bene Deo servire videamur. Nam quisquis qui nec malum videtur operari nec bonum, cujus servus videatur esse ignoro: vel quo modo vitam à Deo poterit sperare perpetuam, quam bene faciendo non meruit. Nemo, inquam, sensu proprio se decipiat & illudat, nemo se vana æstimatione seducat. Quisquis bonus non fuerit, vitam non habet. Quisquis justitiæ & misericordiæ opera non fecerit, non potest regnare cum Christo. Quisquis non fuerit humanus, pius, hospitalis, benignus, clemens, gehennæ non evadet incendium. Deus malos non amat, non diligit peccatores. Quisquis malum fecerit, inimicus est Dei. Quisquis sine dolo non fuerit, partem non potest habere cum Christo. Nihil enim amplius est Christiano quærendum, nihil desiderandum magis, nihilque plus totis viribus enitendum, quàm ut malitiam suo excludat ex corde, quàm ut nequitiam intra pectoris sui conscientiam non admittat, quàm ut bonitatem teneat, justitiam servet, puritatem mentis custodiat. Esto innocens, si vis cum Deo vivere. Esto simplex, si vis regnare cum Christo. Quid tibi prodest malitia, quæ in mortem trahit? quid nequitia, quæ prohibet regnare cum Christo, quia te habentem exterminat? sicut scriptum est: *Anima enim nequam disperdet qui se habet.* Si vis vivere, audi Prophetam quid loquitur: si regnum Christi diligis, audi quomodo illud merearis adipisci. *Quis est, inquit, homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Cohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, & fac bonum; inquire pacem, & sequere eam.* Hujusmodi enim homines Deus honorat & diligit, qui malum nesciunt, qui nequitiam non norunt, quorum dolum labia non loquuntur, in quibus non nisi bonitas videtur & puritas.

Innocentia est quæ nos commendat Deo: simplicitas est quæ facit regnare cum Christo. Quomodo Deus non nisi innocentes diligat, & sibi velit esse conjunctos, testimoniis plurimis declaratur, sicut in Psalmis scriptum est, *Innocentes & recti adhæserunt mihi.* Et alibi mandatur & dicitur, *Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* Quantum innocentia

homini præstet & conferat, etiamsi serò servetur, prophetæ David testimonium comprobatur, qui cùm graviter antè peccasset, postea judicari se non timet, ex quo innocentiam nosse cœpit, sicut ipse dicit: *Judica me Deus, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* [Psal. 25. 1.] Sciebat igitur sibi jam non metuendum esse judicium, quia innocentiam vel serò cognoverat. Et alio in loco dicit; *Me autem propter innocentiam suscepisti.* [Psal. 40. 13.] Suscepit postmodum propter innocentiam Deus, quem propter malitiam antè repulerat. Innocentes verò nec confundi coram Deo posse, manifestum est, cùm dicitur, *Quanto tempore innocentes custodierint justitiam, non confundentur.* [Prov. 13. 6.] Nihil enim Deo dignius, nihil carius esse potest, quàm ut innocentia totâ observatione teneatur. Licèt quis in aliis operibus devotus appareat, si illam non habuerit, sibi frustra blanditur de sua devotione. Si illam Judæis etiam sub veteri lege degentibus, quando adhuc illis inimicum licebat odire, observare præceptum est; quid te nunc agere convenit Christianum, qui inimicum tuum juberis amare? Quando enim innocens noceris? vel cui esse poteris malus, qui inimicis præciperis esse bonus? [Matth. 5. 44.] Sed tu forsitan & proximum odis, cui nec externum odisse conceditur: & fratrem persequeris, qui amare præciperis inimicum: & Christianum te esse credis, qui nec novi neç veteris Testamenti præcepta custodis? Sed ne sine caussa te Christianum æstimes, & de solo tibi nomine blandiaris; qualem te esse oporteat, Apostolum audi dicentem, *Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemtionis. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia auferatur à vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni & misericordes: donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis. Estote autem imitatores a Dei, sicut filii carissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis. Impudicitia autem & omnis immunditia & avaritia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote, quòd omnis impudicus aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non erit heres in regno Christi & Dei.* [Ephes. 4. 28. &c.] [Ephes. 5. 1. &c.] [a MSS excepto Michael. imit.] Ille se meritò Christianum judicet, qui hæc præcepta custodit, qui sanctus, humilis, & pudicus, & justus est, qui in misericordiæ & justitiæ operibus conversatur.

[Caput XI. Quorum preces Deus non exaudiat.]

Nam tu illum Christianum putas, in quo nullus Christianitatis est actus, in quo conversatio nulla justitiæ est, sed nequitia, impietas & scelus? Illum Christianum putas, qui opprimit miserum, qui pauperem gravat, qui res concupiscit alienas, qui ut se divitem faciat, plures efficit indigentes, qui lucris gaudet injustis, qui de alienis lacrymis cibum capit, qui miserorum ditatur interitu, cujus os assiduè mendacio violatur, cujus labia non nisi indigna & obscœna & scelesta loquuntur & turpia, qui cùm jubeatur distribuere sua, invadit aliena? Et ad ecclesiam talis audenter accedit, & temere & importunè expandit impias manus, illicito raptu & insontium cruore violatas: & ore illo polluto atque sacrilego, quo fuerat pauló antè aut falsa locutus aut turpia, preces ad Dominum, quasi nihil sibi mali conscius, fundit. Quid agis impudens & miser! Quid te majorum peccatorum onere gravas? Quid Deo præter contemtum injuriam irrogas? Quid ad provocandam celerius ejus iram, in testimonium pœnæ tuæ sceleratas ad Deum porrigis manus, ad quas ille non respicit, qui non nisi sanctas & immaculatas sibi jussit offerri? Quid ore illo Deum rogas, quo paulo antè locutus es malè? cujus quamvis multiplicentur, abominatur preces, sicut scriptum est: *Cùm extenderitis manus vestras, avertam faciem meam à vobis, & si multiplicaveritis preces, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris.* [Isai. 1. 15. &c. 16.] Bene sibi ille conscius esse debet & certus, suæ innocentiæ fidus, qui ad Deum manus extendit & porrigit, cùm Apostolus dicat, *Volo autem viros orare in omni loco, levantes puras manus.* [Justus esse debet qui orat.] [1 Tim. 2. 8.] ª Ille autem ad Deum meritò extollit manus, ille preces bonâ conscientiâ fundit, qui potest dicere, Tu nosti Domine, quàm sanctæ quàm innocentes, quàm puræ sint ab omni fraude & injuria & rapina, quas ad te expando, manus; quàm justa, quàm immaculata labia & ab omni mendacio libera, quibus tibi, ut mihi miserearis, preces fundo. [b Talis enim citò meretur audiri, & ante quàm penitus preces fundat,] potest impetrare quod postulat. [a Ipsa Pelagii verba apud Hieron. sub finem dial. 3.] [b Pro his verbis unica in MSS vox est, ille. & apud Hieron.]

Scio enim esse quos ita nequitiæ & avaritiæ profunda caligo excæcavit, ut cùm illis prosperè cesserit quòd aut pauperem per potentiam vicerint, aut innocentem testimoniis falsis obruerint, aut infirmum virtute superaverint, aut furtum fecerint, aut rapinam; Deo gratias agant; quo opitulante talia perpetrasse se credunt, & tam iniquum Deum judicent, ut putent eum scelerum suorum fuisse participem. ª Stulti & miseri usque adeo suis iniquitatibus excæcati, ut non intelligant Deo non posse placere quod prohibet: & quasi unum crimen satis non sit, nisi adhuc malè sentiendo de Deo adjiciatur & aliud. Alii verò hoc se justificari existimant, quòd de substantia pauperum exiguam eleemosynam faciant, & de eo quod plurimis abstulerunt, uni quiddam minimum largiuntur. Cibatur unus unde plures esuriunt, & de multorum spoliis via pauci teguntur. Non talem eleemosynam Deus quærit, nec vult pietatem uni de alterius crudelitate præstari. Melius est enim te non facere eleemosynam, quàm unde paucos tegis, inde plurimos facias denudare: & ut unum vestias, plures spoliare vestitos. Illam eleemosynam Deus comprobat, quæ de justis laboribus ministratur, sicut scriptum est; *Honora Deum de tuis justis laboribus, & delibare de tua justitiæ fructibus.* [Prov. 3. 9.] Nam illam abominatur & reprobat, quæ de lacrymis præstatur alienis. Quid enim prodest, si te benedicat unus, unde plurimi maledicunt? Vel quid confert tibi illa eleemosyna, quæ de substantia præstatur alterius? Re vera timendum est, quòd Deus non habeat unde pauperes suos pascat, nisi tu aliena diripias? [a Cap. XII. Eleemosynæ de lacrimis injustis.]

Alios autem novi, quos ita insipientiæ & imprudentiæ tenebrosa ignorantia fallit ac decipit, ut fidem quam habere se simulant, sine justitiæ operibus apud Deum sibi censeant profuturam: & hoc erroris genere sine metu crimina nefanda committunt, dum credunt Deum non criminum, sed perfidiæ tantùm ultorem. Et hujusmodi non solum se ipsos perisse contenti sunt, sed & alios in quibus nullum divinæ scientiæ lumen est, suis nituntur laqueis implicare. [Cap. XIII. Fidem sine operibus non prodesse.] Et impletur in illis Salvatoris nostri sententia dicentis, *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* [Matth. 15. 14.] Nam si nullum crimen, sed sola perfidia condemnatur; ergo securi peccamus & liberi. Et sine caussa dedit Deus mandata justitiæ, si sola sine justitiæ operâ fides prodest. Unde hic tam impius, tam scelestus, tam perfidus ignorantiæ error obrepserit, scire non possumus: nisi fortè ex illis qui hoc exemplo in lege veteri populum seducebant, & secum æternæ morti & perpetuo tradebant interitui, de quibus scriptum est, *Nolite audire sermones Prophetarum, qui prophetant vobis, quoniam vani sunt ipsi, & visiones à corde suo loquuntur, & non ab ore Domini. Dicunt enim his qui repellunt verba Domini, Pax erit vobis, & omnibus qui vadunt in voluntatibus suis, omni qui vadit in errore cordis sui dicunt, Non venient super te mala.* [Jer. 23. 16. &c.] Multa quidem nobis, immo totius legis testimonia aderant, quibus tam perniciosum errorem destruere ac sepelire poteramus: sed ne legentem diutiùs fatigemus, sufficiant pauca de plurimis. Respondeat mihi ille cujus talis est sensus: Adam à Deo factus est homo primus c in primo statu mundi, perfidiæ an peccati caussâ damnatus est? In quo nihil fuisse incredulitatis invenio præter solam inobedientiam, cujus caussâ ille damnatus est, & omnes suo damnantur exemplo. [c Sic MSS. at editi, statim in principio mundi.] [Gen. 3. 17.] Cain quoque non perfidiæ caussâ, sed quia fratrem interemerat, condemnatus est. [Gen. 4. 11.] Quid plura? Universus hic mundus ut diluvio interiret, non perfidiæ caussam, sed criminum lego fuisse. [Gen. 6. 13.] Sodoma & Gomorrha ut repentino cremarentur incendio, nullam caussam incredulitatis invenio, nisi peccatorum & scelerum; quod Scriptura evidentissimè demonstrat, & dicit, *Homines Sodomitæ mali & peccatores erant in conspectu Dei valde.* [Gen. 18. 20.] [Gen. 13. 13.] Populus ille Judaicus ut d tam frequenter interire videretur & corripi, nonne peccatorum caussa præstabat? [d MSS plerique, tam crebrò interiret, nonne.]

Sed dicit aliquis, Veteris legis testimonia tantùm non accipio, nisi mihi & novi Testamenti exempla protuleris. Accipe Ananiam & Saphiram, quos Apostolica sententia non perfidiæ crimine, sed furti & mendacii caussâ damnavit. [Act. 5. 4. & 9.] Forsitan dicturus es mihi, Quid ergo Apostolus dicit, *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis?* [Rom. 3. 28.] Ipsum qui hoc dicit, lego hominem absentem etiam condemnasse, quia uxorem patris acceperit. [Apostoli locus pro fide sine operibus allatus, explicatur.] [1 Cor. 5. 1.] Intelligenda Scriptura, quæ scientibus convenire videtur in omnibus, & non nisi solis à quibus minimè intelligitur discrepare. *Justificari hominem* Apostolus *per fidem sine operibus legis* dicit: sed non sine illis operibus, de quibus alterum Apostolum audio dicentem, *Fides sine operibus mortua est.* [Rom. 3. 28.] [Jacob. 2. 20.] Paulus enim apostolus de operibus legis locutus est, hoc est, de circumcisione carnali, & neomenia, & sabbato, & hujusmodi ceteris, quæ Lex fieri antè præceperat, & jam Christi tempore non erant necessaria: iste verò de operibus justitiæ loquitur, quæ qui non fecerit mortuus est, quamvis se simulet esse fidelem.

Sed dicit quis illud Apostoli, dicentis, *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* [Rom. 10. 10. Alius ejusdem locus.] Stulte, hoc baptismi impletur in tempore: quo ut baptizetur quis, sola confestim desideratur & fides. Nam quid tibi ipsius baptismi lavacrum prodest, si sola sine justitia fides quæritur? Baptismo enim peccata ablui fides omnium tenet. Si deinceps peccandum est, abluisse quid proficit? Audi quid dicat Dominus homini semel sanato: *Ecce sanus factus es, e jam noli peccare, ne quid tibi deterius eveniat.* [Johan. 5. 14.] [e MSS nonnulli, ulterius noli.] Hoc & beatus Petrus apostolus manifestissimè docet, et deterius aliquid, qui post agnitam justitiæ viam peccaverit, evenire, cùm dicit; *Si enim refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi, his rursum implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis, non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud veri proverbii, Canis reversus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.* [2 Pet. 2. 20. &c.] Hoc & beatus apostolus Paulus testatur & loquitur, hominem post baptismi sanctificationem pristino errore peccantem non sine ingenti pœnitentia conservari, dicens, *Impossibile est enim eos, qui semel illuminati sunt, gustaverunt etiam donum cæleste, & participes sunt facti Spiritus-sancti, gustaverunt nihilo minùs bonum Dei verbum virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes.* [Heb. 6. 4. &c.]

Quemdam ad Salvatorem accessisse, & quid faciendo vitam æternam perciperet interrogasse, Evangelista testatur: cui ita à Domino responsum est, *Si vis vitam habere, serva mandata.* [Fidem non sufficere.] [Matth. 19. 17.] Non dixit, serva tantùm fidem. Nam si sola fides quæritur, superfluè jubentur mandata servari. Sed absit ut ego Dominum meum aliquid dicam præcepisse superfluum. Sed dicunt hoc illi, qui peccando jam filii perditionis effecti sunt: & hoc tantum solatium se habere credunt, si alios secum potuerint morti perpetuæ mancipare. Nam si Deus peccatorem non punit; ubi est illud propheticum, *Si justus vix salvus erit, peccator & impius ubi parebunt?* [Prov. 11. 31.] [1 Pet. 4. 18.] Et alibi: *Quia peccatores peribunt.* Et iterum: *Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita ut non sint.* [Psal. 9. 22.] [Psal. 103. 35.] Et iterum: *Sicut deficit fumus, deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.* [Psal. 67. 3.] Nullum hic tantùm incredulum & infidelem, sed peccatores audio condemnari. Et Salvatorem nostrum quodam loco dixisse lego, *Non omnes qui dicunt mihi, Domine, Domine, intrabunt in regnum cælorum; sed qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in cælis est.* [Matth. 7. 21.] Utique isti Christum credebant, qui eum etiam Dominum nuncupabant: nec idcirco illis cælestis regni janua panditur, quia illum ore, quem factis abnuunt, confitentur. Negant autem Deum factis non minùs quàm verbis,

Apostolus dixit, *Deum confitentur se nosse, factis autem negant.* Et Dominus in Evangelio: *Multi mihi dicent in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo ejecimus dæmonia, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis, Nunquam vos cognovi. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Usque adeo isti credidisse dicuntur, ut in nomine Domini virtutes etiam operarentur: nec tamen eis profecit fides, quia justitiæ opera non fecerunt. Itaque si sola fides prodest, cur illi cum angelis satanæ in perpetuum gehennæ ignibus mancipantur, qui non perfidiæ causâ, sed quia boni nihil fecerant, judicantur: sicut scriptum est, *Et dicet eis Rex qui à sinistris sunt, Discedite a me maledicti in gehennam æternam, quam paravit Pater meus diabolo & angelis ejus. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare,* &c. Non dixit utique, quia non credidistis mihi: unde intelligi datur, eos non incredulitatis causâ, sed propter bonorum operum sterilitatem esse damnandos.

Tit. 1. 16. Matth. 7. 22. Matth. 25. 41.

Caput XIV. Quis sit verè Christianus.

NEMO igitur alterum decipiat, nemo seducat: nisi qui justus fuerit, vitam non habet: nisi quis in omnibus Christi mandata servaverit, partem non potest habere cum illo: nisi quis terrena despexerit, divina non capiet: nisi humana contempserit, non potest possidere cælestia. Nec quisquam se Christianum judicet, nisi qui Christi & doctrinam sequitur & imitatur exemplum. Sed tu illum Christianum putas, cujus nunquam pane ullus saturatur esuriens, cujus potu nullus reficitur sitiens, cujus mensam nemo cognoscit, sub cujus tecto nec advena nec peregrinus aliquando succedit, cujus nemo nudus tegitur vestimentis, cujus pauper nullus fovetur auxilio, cujus bonum nemo sentit, cujus misericordiam nemo cognoscit, qui in nullo imitatur bonos, sed irridet potius & subsannat, & pauperes persequi non cessat? Absit hoc à mentibus Christianorum omnium, absit ut hujusmodi Christianus dicatur, absit ut Dei filius possit appellari qui talis est. Christianus ille est, qui Christi viam sequitur, qui Christum in omnibus imitatur: sicut scriptum est, *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit & ipse ambulare.* Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui omnino non movetur injuriâ, qui opprimi pauperem se præsente non patitur, qui miseris subvenit, qui indigentibus succurrit, qui cum mærentibus mæret, qui dolorem alterius quasi proprium sentit, qui ad fletum fletibus provocatur alienis, cujus omnium communis est domus, cujus janua nemini clauditur, cujus mensam pauper nullus ignorat, cujus cibus cunctis offertur, cujus bonum omnes norunt, & nemo sentit injuriam, qui Deo die noctuque deservit, qui ejus præcepta indesinenter meditatur & cogitat; qui pauper mundo efficitur, ut Deo locuples fiat; qui inter homines habetur inglorius, ut coram Deo & Angelis gloriosus appareat; qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum, cujus simplex & immaculata est anima, cujus conscientia fidelis & pura est; cujus tota in Deo mens, cujus omnis spes in Christo est; qui cælestia potius quam terrena desiderat, qui humana spernit, ut possit habere divina. Nam his qui hoc sæculum diligunt, & qui in præsenti tempore gloriantur & complacent, audi quid dicitur. *Nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo? Et quicunque voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus Dei constituitur.*

1 Johan. 2. 6. Jacob. 4. 4.

Cap. XV. Viduarum triplex genus.

Hæc tibi, Soror dilectissima, quid Christianum agere conveniat, prout potui, explicavi. Si ergo omnes generaliter qui Christiani nuncupantur, esse tales oportet; nunc tuæ prudentiæ est æstimare, qualem te viduam debeas exhibere, quam cunctis bene conversantibus esse oportet exemplum. Tria autem esse viduarum genera non ignorare te credo. Unum quod perfectissimum est, cælesti præmio destinatum; quod, ritu illius de Evangelio viduæ, Deo orationibus & jejuniis die noctuque deservit. Aliud vero, quod filiorum curam habere dicitur & domûs, non tanto dignum, nec tamen peccatis obnoxium. Tertium autem genus est in epulis & deliciis, quod æternæ morti servatur & pœnæ. Sicut scriptum est, *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt.* Illæ sunt primæ, quæ dicuntur & veræ, & quæ jubentur à tanto sacerdote, hoc est, à Timotheo honorari. Secundæ sunt, quibus jam habenti non jubetur honor, nec tamen vera negatur: de quibus dicitur, *Quæ autem filios habent aut nepotes, discant primùm domum suam* a *tractare, & parem gratiam reddere parentibus.* Illæ vero tertiæ sunt, de quibus scriptum est, *Vidua autem quæ in deliciis est, vivens mortua est.* Unde intelligi datur, non omnes viduas esse æquales; nec eas Deo placere, quæ corpore tantum viduæ videntur esse, non opere.

Luca. 2. 37. 1 Tim. 5. 3. Ibidem 4. a In plerisque MSS. bene. Ibidem 6.

Qualis Christi vidua debeat esse.

Qualis autem Christi vidua debeat esse, Apostolus dicit: *Quæ autem vere vidua est, speret in Domino, & instet orationibus die ac nocte.* Nec illud præterire te volo, quod quando veras viduas Apostolus nominat, esse demonstrat & falsas, hoc est, actu, mente, conversatione, non corpore. Et alibi viduæ veræ & electæ actum conversationemque describit idem Apostolus dicens. *Vidua eligatur quæ fuerit in operibus bonis testimonium habens. Si filios educavit,* quod subintelligitur, Deo: *si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.* Hanc esse veram viduam judicavit, cujus talia sunt opera. Illa veró quomodo se Christi viduam dicit, quæ nihil tale aliquando operata est? Sed sunt aliquæ divites, nobiles & potentes, quibus forsitan videtur indignum, ut aut filios Deo, & non sæculo educent, aut hospitio recipiant advenam, aut sanctorum pedes laboriosos, lutulentos & horridos lavent, & delicatis & nitidis manibus tangant. Sed nec digni erunt tales in futuro tempore sanctorum esse consortes, quos ita in præsenti spreverunt, nec partem habere poterunt cum Christo, quem suscipere noluerunt, & cujus plantas suis contrectare manibus horruerunt: quia Christum spernit, quicumque ejus famulos spernit, sicut ipse dicit; *Qui vos spernit, me spernit.* Mariæ, unde Christi pedes lavaret, lacrymæ abundarunt: nostri autem temporis feminis unde peregrinorum pedes lavent ipsa deficit aqua. Tu ergo sanctissima & prudentissima femina, ne velis imitari hujusmodi, quæ cum audacter malefecerint, benefacere erubescunt; & confunduntur juste vivere, quæ non sunt peccare confusæ, & quæ se morti ultro obtulerunt, nec invitatæ revertuntur ad vitam: quæ hominum magis falsas subsannationes & fabulas quam Dei judicium pertimescunt, & quibus carius est miseris hominibus placere quam Christo. Sed esto talis, qualem te Dominus esse præcepit, qualem Apostolus jubet exhiberi & Christi vidua, esto sancta, humilis & quieta: misericordiæ & justitiæ opera indesinenter exerce. Et quisque tetri opprobrium habeat, quisque subsannet & irrideat: tu tantum Deo placeas, & quæ Christi sunt geras. Ante omnia incessabiliter Domini tui meditare mandata, orationibus & Psalmis instanter incumbe: ut si possibile est, nemo te aliquando nisi aut legentem inveniat, aut orantem. Et cùm fueris talis, nostri memento: qui te tantum diligimus, ut quod præsentes præstare non possumus, conferamus absentes.

Ibid. 5. Ibid. 10. * V. Ser. 149. n. 4. in Append. Tom. 5. Luca. 10. 16.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

PAULINO *Forojuliensi seu Aquileiensi Patriarchæ erit tandem aliquando restitutus hicce liber, auctoritate Colbertini cujusdam optimæ notæ & antiquissima scriptura codicis. Scribebat sub octavi sæculi finem Paulinus Forojuliensis, anno sæculi noni secundo forte vel tertio denatus. Mox vero ipso in sæculo eodem nono ademtum videmus hoc Opus, ut supponeretur Augustino. Nam Theodericense exstat annorum, nisi fallimur, octingentorum exemplar, titulum hunc à prima manu scriptum in fronte libri habens:* Liber exhortationis sancti Augustini ad quemdam comitem carissimum sibi. *Citatur à Gratiano de pænit. dist. 2. c.* Si quis, *ubique, uti & apud Trithemium,* Augustini ad Julianum Comitem epistola *nuncupatur: quo sub titulo etiam inter Augustini epistolas locum habuit in prima editione earum Amerbachiana. Et quidem liber in ceteris fere codicibus MSS. quos Theodericensi posteriores omnes invenimus,* ad quemdam Comitem sibi amicissimum *prænotatur: cui titulo favet illud quod in cap. 62. legitur,* Cujus judicis Christi palatium auro argentoque nullus Episcopus, nec Abbas, nec COMES corrumpere poterit. *At Juliani Comitis nomen vix unus & alter codex in libri fine adscriptum habet. Et verò suspicamur missum potius librum ad Æricum Ducem sive Comitem, quæ dignitatum nomina de eodem promiscue usurpata olim esse reperies in vita S. Eligii lib. 2. cap. 59. & in lib. 1. Chronici Casauriensis. Suspicionem hanc injecit Alcuinus in epist. 94. sic Ærico scribens:* Plura tibi, vir venerande, de Christianæ pietatis observatione fortè scripsissem, si tibi doctor egregius & pius cælestis vitæ præceptor, Paulinus meus præstò non esset, de cujus corde emanat fons viventis aquæ in vitam salientis æternam. Illum habeas tibi salutis æternæ consiliatorem. *Legerat Paulinus Prosperi, seu verius Juliani Pomerii Opus de contemplativa vita, quo ex fonte ea fere omnia hausit, quæ hic à capite decimo ad vigesimum usque comprehenduntur. Recognovimus hunc librum ad veteres codices Theodericensem, Pratellensem, Audoenensem, Cygirannensem, Corbeiensem, Victorinum & alios quorum ope glossemata in editis hinc inde inspersa aut removimus omnino, aut ad marginem transtulimus, aut certe appositis uncis separavimus. Sed præsertim subsidio fuit ad abstergenda errata præstantissimus ille bibliothecæ Colbertinæ codex, ævo ipsius Paulini, sicuti videtur, exaratus: quo in codice liber hunc in modum inscribitur:* Sermo beati PAULINI FOROJULIENSIS episcopi, cuidam amico suo in sæculo militanti pacem & prosperitatem, salutem & gaudium sempiternum optat in Domino Jesu Christo Salvatore nostro.

LIBER

LIBER EXHORTATIONIS,

Vulgò

DE SALUTARIBUS DOCUMENTIS, AD QUEMDAM COMITEM.

Caput I. Justitia & beatitudo, amare Deum. a Sic MSS. At ed. quæ sit justitia. Justitia namque est Deum &c.

OMi frater, si cupias scire, quamvis ego nesciam, a quàm perfectissima atque plenissima est justitia, Deum toto corde amare, illique tota adhærere voluntate, qui est summum bonum! Summum vero amare bonum, summa est beatitudo. Qui Deum amat, bonus est: si bonus, ergo & beatus. Quem quanto quis ardentiùs amat, tanto melior efficietur. Quatenus hoc beatissimo bono abundare te faciat, carissime Frater, ipse qui est hoc bonum; quotidianis precibus, integro cordis desiderio eum, etsi indignus, deprecari * studeam.

** MS. Gev. studeo.*

*Caput II. Hominis in creatione prærogativa. * V. lib. de spir. & anima, c. 35. * Caput III.*

Tu vero carissime Frater intellige, quia * consilio sanctæ Trinitatis & opere majestatis divinæ creatus es: ea primoque conditionis honore intellige quantum debeas Conditori tuo, dum tantum tibi in conditione dignitatis privilegium præstitit tibi Conditor æternus, ut tanto eum ardentiùs amares, quanto mirabiliorem te ab eo esse conditum intelligeres. * Nec hoc solùm, quod consilio sanctæ Trinitatis sic excellenter à Conditore conditus es, sed etiam quòd ad imaginem & similitudinem suam ipse Creator omnium te creavit: quod nulli aliæ creaturæ, nisi soli homini concessit. Et hæc est imago unitatis & trinitatis omnipotentis Dei, quam anima tua habet in se: primum, quia secundum Dei donum vivit ac sapit; secundum, quia ad imaginem sui conditoris creata est; tertium, licèt unus appelleris homo, tamen tres habes à Patre & Filio & Spiritu sancto concessas dignitates, id est, intellectum, voluntatem, & memoriam. Quod idem, licèt aliis verbis, in Evangelio designatur, dum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis.* In his enim tribus imaginem Conditoris nostri mirabiliter gerit in sua natura nostra interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere Conditorem, ut quantum à nobis intelligitur diligatur; & quantum diligimus, semper in memoria b quæ recepit, habeatur. Nec solùm sufficit nobis, Deum intelligere, nisi fiat in amore ejus voluntas nostra: immo nec hoc sufficit, nisi cum memoria & voluntate opus addatur.

Matth. 22. 37.

b MSS. meminalis, quæ percepit habeamur.

Caput IV. Converti ad Deum. c Sola ed. add. Nolli putare quòd si qui hominibus aliquando displiceat, Deo per omnia displiceat.

Tuo vero capiti, frater carissime, addatur gratia spiritalis scientiæ, quæ mentem tuam illuminet, & ad vitam æternam, sicut desidero & opto, perducat. Toto etenim cordis mei affectu opto, Deumque deprecor, ut semper ad anteriora te extendas, donec pervenias ad sublimem perpetuæ beatitudinis coronam: & animi tui nobilitatem, quam in te optimè scio, nullis amicorum consiliis, nullâ sæcularium ambitione desideriorum, ab amore Christi immutari permittas. Noli tuam bonitatem aliorum malignitate obscurare, sed ubique quantum vales, amabilis coram Deo & omni populo appareas. c Non deerit tibi gratia adjuvantis Dei, si tibi aderit voluntas admonitionis sanctæ, quam sæpius in Scripturis divinis meris bonitatis tuæ a[c]tendit. * Esto, quæso, quamvis laicus, ad omne opus Dei promptus, pius ad pauperes d & infirmos, consolator mœrentium, compatiens miseriis omnium, largus in eleemosynis, memorans Evangelicæ viduæ duo minuta, & Prophetam dicentem, *Frange esurienti panem tuum:* * & cave prævidens discretionem eleemosynæ, ita ut utrisque, danti scilicet & accipienti, solatium sit.

** Caput V. d Ed. mediocres ad delinquentes, ad Dei infirmos misericors. Luca 21. 2. Isa. 58. 7. * Edit. & caute.*

Itaque non solùm de salute tua, verùm etiam de multorum profectu & prosperitate meditare. Elige tibi consiliarios optimos, Deum timentes, & veritatem amantes. Sæpe etenim adulatores blanda facie decipiunt animas audientium se, & perpetua morte interimunt. De talibus enim dicit Psalmista: *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Et Apostolus dicit, *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Unusquisque amicus ad ædificationem, non ad destructionem, placeat proximo suo; quia non omnis amicus consiliarius esse potest, dicente Scriptura: *Amici tibi sint multi, consiliarius autem unus.* a Licèt enim me mutationis habitus longè tulisset à vobis corpore, sed nullatenus caritate: quia * caritas quæ deserit potest, numquam vera fuit. Ideo intima amicitiarum caritate, quantum possumus, Domino Christo conjungamur: quia ipse ait, *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Et iterum ad discipulos suos: *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos.*

*Caput VI. Consiliariorum delectus. Psal. 52. 6. Gal. 1. 10. * Cap. VII. Amicitia vera. a Sic. Alcuin. epist. 113. ad Paulin. post Hieron. epist. 4. Joan. 15. 14. Ibid. 15. * Caput VIII. Mandata Dei observare. Matth. 11. 30. Isa. 66. 2.*

Et si præmia æternæ vitæ volumus promereri, illius præcepta totis viribus satagamus custodire. Præcepta namque ejus nolentibus gravia sunt, volentibus levia, sicut ipse ait: *Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Et iterum: *Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos?* Sæculi enim amicitia, aut lucro, aut beneficiis, aut diversis honoribus constat: Salvatoris autem amicitia in se & proximos diligendo consistit. Igitur quotiescumque bonis actibus mandata Christi facimus, toties Christi amici vocamur. Ille nos semper invitat ad amicitiam suam, & diabolus invidens quærit nos mergere in infernum. Salvator nos amat, & proditor nos odit: ideo non prætermittamus Redemtorem, nec sequamur prædonem. Carior nobis sit qui libertati restituit, quàm qui nos captivavit, & servituti subdidit. Semper ante oculos cordis pone, quòd non amicorum turba, nec familiæ multitudo, non auri argentique congestio, non gemmarum lapilli fulgentes, non vindemiarum ubertas, non densitas segetum, non jocundum extensa pratorum possunt animæ exeunti de corpore ullum afferre præsidium; sed plus lugent, qui ea plus diligunt. Ideo diligendus est verus amicus noster Dominus Jesus Christus, qui præsentem felicitatem, & æternam nobis tribuet beatitudinem. Nam redemtor noster ideo dicitur, quia nos redemit à diaboli captivitate; & salvator, salvando nos à peccatis nostris; adjutor, adjuvando nos in opportunitatibus, in tribulatione; protector, protegendo nos ut inter inimicos nostros maneamus illæsi; susceptor, suscipiendo nos in æterna tabernacula. Ideo caritatem & præcepta & amorem tanti amici nostri totis viribus adimpleamus, & nobilitatem imaginis illius in nobis servemus. Rememoremus semper, quàm inclytus & valde gloriosus est imperator & amicus noster: ille à nobis non aliud quærit munus nisi spiritale. Caveamus quantum possumus, ne aliquid inveniat, quod oculos ejus offendat. Et si forsitan, ut solet humanæ fragilitatis conditio, aliquam negligentiæ maculam malignus spiritus in nobis infigat, citiùs per confessionem & pœnitentiam e fontemque lacrymarum abluere eam omni studio festinemus: ne diu sine amici nostri maneamus amplexu, quia paratior est f nos recipere, quàm perdere; tantùm si non tardamus de die in diem reverti ad illum. Hæc enim duo mala omnipotens Deus odit in omnibus hominibus, id est, negligentiam revertendi, & desperationem salutis. Tantum hæc absint à cogitationibus procul nostris: & ille tunc animis propè erit nostris. Ne quæso de terrena felicitate gloriantes confidamus; sed gratias agamus ei, qui dum homines esse voluit rationales, non superbiâ, sed humilitate prosequi se rogavit. Quæ, rogo, major esse nobis gloria poterit, vel sublimior honor, quàm ejus imperatoris esse amicos, qui super omnes imperatores est? Et quanto ille sublimior est omnipotentiæ in virtute, tantò nos majoris debemus esse diligentiæ in justitia & sanctitate & humilitate & observatione mandatorum illius.

e MSS. non habent, fontemque. f MSS. nobis. Mala duo Deus odit in homine.

Sanctitas verò in justitiæ operibus constat. Justitia verò duobus modis adimpletur, ut quæ prohibita sunt ab eo non faciamus, & quæ jussa sunt ab eo faciamus, juxta Prophetam: *Diverte à malo, & fac bonum.* Omnis enim sanctorum librorum series ad nostram salutem scripta est: & hoc maximè nostris auribus intonat, & iterum atque iterum replicat, quid sit homini cavendum, vel quid sequendum. In quibus libris tua dignitas optimè exercere se novit: quia per illos nobis loquitur ipse Deus & Dominus noster, & piæ voluntatis nobis demonstrat affectum. Recognoscamus & recogitemus, quali honore nobis illius legatio sit accipienda. Quid si à rege legatio aut indiculus ad nos veniret, numquid non mox aliis curis postpositis prompta voluntate & cum omni devotione literas acciperemus, & legentes implere satageremus? Et ecce de cælo Rex regum & Dominus dominantium, immo & Redemtor noster, per Prophetas & Apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas: non ut aliquod servitium sibi necessarium nobis demandet, sed quæ ad salutem & gloriam nobis prodesse * possint innotescat.

*Cap. IX. Justitia. Psal. 33. 15. Scripturarum studium. * MS. Colb. sciat.*

* Proinde si aliquid in hoc sæculo possidere delectamur, Deum qui possidet omnia, qui creavit omnia, expeditâ mente possideamus, & in eo habeamus quæcumque feliciter & sanctè desideramus. Sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur ab eo, simus nos ipsi facti Dei possessio; & efficietur nobis Deus possessor. Et quid potest esse in mundo felicius, quàm cui efficitur suus imperator & redemtor census, & hereditas dignatur esse ipsa divinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus, in illo & de illo semper vivimus. Quid rogo homini sufficit, cui ipse Conditor non sufficit? Quid ultrà quærit, cui omne gaudium & omnia suus redemtor esse debet?

*Caput X. Deus sit possessio nostra. * Ex Jul. Pomerio apud Prosperum l. 2. de contemplat. vita c. 6.*

[Caput XI. Gaudium mundi. * Ex eodem lib. c. 13.]

* Heu quàm subtiliter nos ille antiquus hostis decipiendo fallit; & à excitare ante oculos mentis nostræ obducit, ne discernere valeamus gaudia hujus sæculi, & gaudia regni æterni. Nam gaudere quidem bonum est: sed qui gaudet, si non inde gaudeat unde debet, non potest bonum esse quod gaudet. Gaudet miles terrenus honores hujus sæculi perituros, vestes pulcras, & speciosas armillas brachio circumdatas, coronam capiti impositam: & tale gaudium non est æternum, sed periturum. Gaudet & raptor, cùm desiderata rapuerit. Gaudet ebriosus, cùm occasionem potationis invenerit. Gaudet adulter, cum ad delectationem corporis scortum meretricis pervenerit. Gaudet perjurus, si hujus sæculi facultates jurando adquisierit. Gaudet iracundus, si iram suam perfecerit. Et multa alia quæ mens bonitatis tuæ, frater carissime, comprehendere poterit. Et cùm sit gaudere bonum, de his atque hujusmodi tamen gaudere grande malum est, & perducens ad mortem a peccatum. Nec ullum quodlibet scelus coram Deo tam abominabile sit, quàm præterita peccata unicuique nostrûm reminiscendo, gaudere inde & exsultare, atque b in eis semper jacere. Hæc sunt quæ superiùs diximus, unde nos gaudere vult mundus, ut pereamus cum amatoribus hujus mundi. Hæc enim gaudia velut venena diaboli repudiare debemus; quia non solùm corpora, sed & animam perpetualiter necare festinant.

[a Edit. peccati. Refertur peccatum ad verbum est, non ad perducens. b MSS. in ea.]

[* Cap. XII. Gaudium spiritale. 1 Cor. 10. 4. 2 Cor. 7. 10.]

* Quæso frater mi, quæso, has diaboli sagittas, ad pectam quæ Christus est allidens, sume scutum fidei, in quo possis omnia tela ignea diaboli exstinguere: & gaudeamus de bonis Domini, de conscientia pura, de confessione vera & digna pœnitentia, de luctu & vera tristitia, quæ non secundum sæculum mortem, sed secundùm Deum salutem operatur æternam. Eam verò quæ secundùm hoc sæculum est tristitiam, firmiter Apostolus prohibet dicens, *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemtionis. Sed omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia: & estote invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.* Et quantum possumus sollerti studio mores nostros corrigamus, & virtutes omnium bonorum adquirere festinemus: quatenus pietatem Dei & misericordiam in tempore opportuno consequi valeamus, & de promissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Hæc sunt arma quæ nos contra impetum diaboli armant, & Deo commendant. Hæc sunt arma quæ animos nostros confortant, muniunt atque nobilitant. Hæc arma nobiscum sunt, & intra nos Deo donante sunt. Hæ sunt veræ divitiæ nostræ. Nam pudicitia pudicos nos facit, & justitia justos, & pietas pios, & humilitas humiles, & mansuetudo mansuetos, & innocentia innocentes, & simplicitas simplices, & puritas puros, & prudentia prudentes, & temperantia temperantes, & caritas Deo & hominibus nos facit caros. Hæc omnia bona à Deo, & à bono Deo creata sunt.

[Ephes. 6. 16. Ephes. 4. 30. & 31.]

[Cap. XIII. Mundi contemtus. 1 Johan. 2. 6. * Ex Pomerio l. 2 de contemp. vitæ c. 21.]

* Et ideo sim illo esse volumus, quod esse debemus; sicut sanctus Johannes apostolus dicit, quomodo ille ambulavit, ita & nos spiritaliter ambulemus. Quid est ambulare sicut Christus ambulavit, nisi contemnere vanitatem & felicitatem hujus sæculi, & non timere adversa pro nomine illius pati? Speremus quæ promisit, & sequamur quò ipse præcessit. Non nos ullo modo ab amore Christi separet hujus sæculi miserabilis dulcedo, neque excusatio, uxoris aut filiorum gratia scilicet, nec multa auri argentique possessionum delectatio, dum terribiliter contestatur nobis sanctus Johannes apostolus, dicens, * *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt; quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi.* Hæc sunt quæ à paradiso deliciarum in hoc miserabile exsilium Adam & Evam projecerunt. Quia nisi dilectio Dei ab eis defecisset, numquam diligere cœpissent malè suadentis serpentis consilium, immo nec credidissent. Et concupiscentia carnis ab eis impleta est, quòd de ligno vetito gustaverunt; & concupiscentia oculorum, quòd sibi aperiri oculos cupierunt; & ambitio sæculi, quòd se fieri posse quod Deus est, crediderunt. Et ideo volens nos omnes Apostolus ab his tribus generibus mortis cavere, dixit, *Omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi.*

[1 Johan. 2. 15. & 16. * Ibid. in cap. 16. Concupiscentia triplex in protoplastorum peccato.]

[* Cap. XIV. Quibus gradibus in peccatum lapsi sint.]

* Et ut faciliùs, frater mi, bonitas tua intelligat, si placet, qualiter illi primi homines, Adam scilicet & Eva, commiserunt tam grande peccatum, pandam, quatenus gratia Domini nostri Jesu Christi te ab hoc semper cavere concedat; quia in illis duobus originaliter totum damnatum est genus humanum. Illi enim non ederent de ligno prohibito, nisi concupissent; nec concupissent nisi tentati, nec tentarentur nisi deserti, nec desererentur à Deo, nisi ipsi priùs deseruissent Deum, nec illi Deum desererent, nisi superbirent, & similitudinem Dei ad quam facti erant, damnabiliter neglexissent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortem, & juxta sententiam Domini eo die creduntur mortui, quo in eis pœnaliter facta est necessitas moriendi.

[Cap. XV. Adam vel Christum imitari quid sit. * Ex lib. meo citato. 20.]

Hæc paulò antè diximus de primis hominibus, ut lapsum & damnationis eorum evadere possimus exemplum sive supplicium: quia * quamvis ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum Dominum nostrum, in quo renati sumus per baptismum, & vivimus. Quid est imitari Adam, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis morte nos perpetua occidi? Et quid est imitari Christum, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis in nobis mortificari, & cum ipso qui nos pretio sui sanguinis redemit, feliciter regnare? Et si quando in Adam fuimus, omnes in ipso cecidimus; ita quia jam in Christo esse cœpimus, omnes cum illo spiritaliter resurgamus: & ut totum dicam, Adam nobis abstulit paradisum, & Christus donavit regna cælorum, & corpus suum pro nobis peccatoribus tradidit. * Christus cùm mortuus est pro peccato, non suo, sed nostro, unusquisque autem nostrûm non omnium moritur peccato, sed suo.

[* Ex eodem lib. c. 21.]

[* Cap. XVI. Quid sit mori peccato.]

* Quid est peccato mori, nisi opera maligna in nobis damnare, & hoc miserabile sæculum fugere? Ut sicut homo mortuus in sepulcro carne, nulli detrahit, nemini violentus exsistit, neminem calumniatur, neminem opprimit, non invidet bonis, non insultat malis, non luxuriæ cœnis servit, non bibendo magis ac magis in se sitim accendit, non odiorum flammâ inardescit, non potentibus ac divitibus hujus sæculi c adulatur, non inquieta curiositate rapitur, non turbam maximam sibi adstantem curam gerit, non auro argentoque sive palliis circumdatus distenditur, non salutationibus potentium nec parentum delectatur, non se injuriis fatigat; non eum superbia inflat, non ambitio hujus sæculi necat, non vana gloria turpiter jactat, non aurum sive armillæ atque omnes hujus sæculi falsæ divitiæ inflammant, non rabies insanæ furoris exagitat, non equorum crassitudo amorque invitat, non pulcherrima species feminarum avidum reddit, non histrionum miserabilium verba in risum excitant, non contentiones hujus sæculi perturbant, non audacia extollit, non gaudia hujus sæculi delectant; non iracundum animositas, non suspiciosum perversitas, non verbosum vanitas, non risorem malignitas, non mobilem instabilemque eum hujus sæculi volatilis amor d facit. Hæc & alia hujusmodi enumerando protelavi, ut intelligat dulcissima fraternitas tua, quatenus homo carne e mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati; & ut his talibus non torpescamus, sed studeamus quantum possumus, cum Dei adjutorio corpora nostra cum vitiis & concupiscentiis mortificata, & induamur novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis. Nec humanis laudibus delectemur, nec detractoribus libentes aurem præbeamus, nec adulatoribus nostris credamus, nec discordes simus f; sed magis eos quos valemus ad concordiam provocemus; quia secundum Evangelium, *Beati pacifici quia ad pacem invitant.* * Nec simus carnales, id est, carnaliter in hoc sæculo viventes; quia Apostolus dicit, *Si secundùm carnem vixeritis, moriemini.*

[c Addunt ed. ut multi nostris temporibus faciunt. MSS. melioris, pallia. d In MS. desideratur, facit. e MS. Colb. mortalis. Gal. 5. 24. Ephes. 4. 24. f Editi add. cum subjectis & fratribus. Matth. 5. 9.]

[* Cap. XVII. Quid secundum carnem vivere. Rom. 8. 13. * Ex dicto lib. 3. c. 1. g MSS. & quidquid vult.]

* Igitur ille secundum carnem vivit, qui secundum se ipsum vivit: quia ipse homo est, & vivit, & secundum se ipsum vivit, id est, pergit quò vult, dormit quando vult, & quamdiu vult; loquitur quæ vult, & g cui vult, & ubi vult; manducat ac bibit quando vult, & quantum vult; ridet & jocatur turpiter inter quos vult, & quando vult. Postremò quidquid naribus suave est, quærit; quidquid tactu blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid corpori suo jocundum, exercet ac sequitur, qualiter vult, & quando vult; quia omnia licita & illicita carnaliter vult. Delectatur in vestimentis pulcherrimis & equitibus & armis, sicut vult, & quando vult: & sic non secundum Deum, sed carnaliter vivit & delectatur: & omnia desideria carnis suæ perficit sicut vult, & quando vult.

[Cap. XVIII. Vitiorum remedia. * Ex lib. 3. Pomerii mox citato, c. 3.]

Quapropter, carissime in Christo frater, deprecanda nobis est divina clementia, ut * desideria carnalia delectatio spiritalis immutet, & pietas in nobis crudelitatis iram resistat, & malignitatem patientia coërceat, & libidinem pudicitia vincat, & animositatem tranquillitas toleret, scurrilitatem & verbositatem taciturnitas moderata compescat, curiositati studium spiritale in vigiliis & orationibus & eleemosynis succedat, ebrietatem sobrietas domet, iræ & furori mansuetudo dominetur, levitatem maturitas regat, luxuriam vera castitas excludat, mundi cupiditatem Dei & proximi caritas refrenet, jactantiam & superbiam conculcet profunda humilitas: quia humilitas homines sanctis angelis similes facit, & superbia ex angelis dæmones fecit.

[Humilitatis laus.]

[* Cap. XIX. Peccatorum nullum sine superbia. * Ex eod. lib. c. 2. * Jam cit. 4. Superbia & cupiditas una sunt semper.]

* Et ut evidenter ostendamus, ipsa est omnium peccatorum initium, & finis, & causa: * quia non solùm peccatum est ipsa superbia, sed etiam nullum peccatum potuit, aut potest, aut poterit esse sine superbia. Si quidem nihil aliud omne peccatum est, nisi Dei contemtus quo ejus præcepta contemnimus: & hoc nulla res alia persuadet homini, nisi superbia. * Porrò superbia & cupiditas in tantum unum est malum, ut nec superbia sine cupiditate, nec sine superbia possit cupiditas inveniri. De superbia namque nascuntur hæreses, schismata, detractiones, invidiæ, iræ, rixæ, dissensiones, contentiones, animositates, ambitiones, elationes, præsumtiones, jactantia, verbositas, vanitas, inquietudo, mendacium, perjurium, & cetera hujusmodi, quæ dinumerare per singula longum est. Cupiditas quoque facit homines gulosos, intemperantes, ebriosos, avidos, rapaces, fornicarios, adulteros, stupratores, incestos, flagitiosos, & alia innumerabilia, per quæ diabolus genus humanum præcipitare solet. Per superbiam namque & cupiditatem diabolus dicit, *In cælum conscendam*: Christus cum humilitate dicit, *Humiliata est in terra anima mea.* Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit, *Ero similis Altissimo*: Christus per humilitatem cum esset in forma Dei, exinanivit semetipsum formam servi accipiens, humiliavit se, Patri factus obediens usque ad mortem. Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit, *Supra astra Dei exaltabo solium meum*: Christus cum humilitate dicit, *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Diabolus cupidus & superbus per Pharaonem loquitur, dicens, *Nescio Dominum, & Israel non dimittam*: Christus cum humilitate dicit, *Si dixero, quia non novi eum, ero similis vobis mendax, sed novi eum, & mandata ejus servo.* Diabolus superbus & cupidus dicit, *Mea sunt flumina, & ego feci ea*: Christus cum humilitate dicit, *Non possum a me ipso facere quidquam; sed Pater meus in me manens, ipse facit opera.* Diabolus superbus & cupidus dicit; Meæ sunt omnia regna mundi, & gloria eorum, & cui volo do ea: Christus cum dives esset, pro nobis factus est pauper, ut ejus inopiâ nos divites redderemur. Diabolus superbus & cupidus dicit, *Sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi, & non fuit qui moveret pennam, & aperiret os atque gannieret*: Christus cum humilitate dicit, *Similis factus sum pelicano solitario. Vigilavi, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit, *Exsiccavi vestigio pedum meorum omnes rivos aggerum*: Christus cum humilitate dicit, *Numquid non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quam duodecim legiones Angelorum?* Et ut ad ultimum concludam, Diabolus cum ruina magna per superbiam & cupiditatem ad infernum præcipitatur; Christus cum humilitate ad cælos elevatur. Ideo frater carissime, paucos tibi diabolicæ fraudis laqueos & sanctæ

[Isa. 14. 13. Psal. 43. 25. Isa. 14. 14. Philip. 2. 6. & c. Isa. 14. 13. Matth. 11. 29. Exod. 5. 2. Johan. 8. 55. Ezech. 29. 9. Johan. 5. 30. Johan. 14. 10. Matth. 4. 8. 2 Cor. 8. 9. Isa. 10. 14. Psal. 101. 7. & 8. Isa. 37. 25. Matth. 26. 53.]

humilitatis gradus descripsi, ut faciliùs tibi subjectos valeas docere, quomodo vel qualiter hos evadant, atque per humilitatem regna cælorum possideant. Et nos si volumus perficere nostri certaminis cursum, & ad æternam beatitudinem pervenire; caveamus in primis cupiditatem malam; & superbiam diabolicam, & cum omni humilitate Christi conemur sequi vestigia. Et si quis militans imperatori terreno omnibus jussis ejus obedire decertat; quanto magis militaturus imperatori cælesti debet custodire præcepta cælestia?

CAPUT XX. Miles spiritalis, & terrenus.

FRATER mi, frater mi, animam tuam ad evigilandum excita, & nullus eam prægravet somnus. Miles terrenus quocumque loco mittitur, paratus ac promtus est, neque se uxoris aut filiorum gratiâ excusare poterit: multo magis miles Christi sine impedimento hujus sæculi imperatori suo Domino Jesu Christo debet obedire, qui ipsum pretioso sanguine suo redemit. Tu miles terrenus contra hostem visibilem pergis ad pugnam; cum illo verò hostis invisibilis quotidie dimicare non cessat. Tu contra corpora inimici tui pugnare decertas, armis utens carnalibus; illius verò adversus diabolum est colluctatio cum armis spiritalibus. Tu in prœlio galeam ferream gestas in capite; sed illius galea Christus est. Tu ne vulneteris, loricam indutus es; sed ille pro lorica Christi caritate est vestitus. Tu contra inimicum tuum lanceas & sagittas emittis; ille contra inimicum suum humilitatem & salubria verba dirigere studet. Tu donec pugnam perficias, arma à temetipso non projicis, ne ab adversario vulneteris; ille numquam debet esse inermis; quia illius hostis tuo est callidior. Tuus hostis ad tempus dimicat; illius verò hostis quamdiu in corpore consistit, cum illo pugnare non cessat. Tua arma laboriosa & gravia sunt ad portandum; illius verò arma suavia ac levia sunt. Tu pro labore terreno terrenum accipis donativum; ille verò pro labore spiritali cæleste accipiet præmium. Tu ornamento armillarum brachia decoraris; ille virtutum ornamenta animæ suæ à Christo decorem accipit. Semper enim cæleste donum à Christo exspectat, qui terrenam hujus sæculi pompam projicit. Væ nobis, si jugum Christi suave à nobis repellimus, & quidquid grave ac onerosum est animæ nostræ supponamus nos ad portandum; & dum diligimus periculum, incidamus in mortem.

CAPUT XXI. Amor Dei.

IDEO frater carissime, consideremus quis est qui nos pretioso sanguine redemit, & quid ei debeamus, qui nos cum tanta penuria redemit. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, qui parvo tempore pro nobis sustinuerunt laborem: nonne magis nobis cælestis pater noster amandus est, qui pro nobis cruci affixus est? Nam quidquid parentum nostrorum circa nos fuit obsequium, ejus est beneficium: qui & antequam nasceremur [a], in hoc sæculo suâ providentiâ parentes nobis præparavit, quorum obsequio nutriremur; & ubera matris lacte implevit, unde nutriremur. Ergo magis omnibus diligamus Redemtorem nostrum, qui & nos & parentes nostros propriis manibus finxit: & cuncta bona quæ erga nos geruntur quotidie, ejus misericordiæ, non nostris viribus adscribamus. Jubet enim Scriptura parentes nostros ut propria viscera diligere, si tamen accedere nos ad servitium Christi non prohibeant: si autem prohibuerint, nec sepultura à nobis illis debetur. Christus diligendus est super parentes nostros: quia non nobis tribuunt parentes ea quæ Christus. Ipse enim dixit in Evangelio, *Qui amat patrem aut matrem aut filios aut agros plus quàm me, non est me dignus.* Quanto quisque eum plus amat, tanto felicior & beatior efficietur. In tantum enim nos amavit, ut etiam pro nobis mori dignatus sit: & manus ejus, quæ virtutes plurimas faciebant, clavis pro nostra redemtione affixæ sunt: & ori mellifluo, quo salutaris doctrina profluxit, fel pro cibo impii porrexerunt: & qui neminem læsit, cæsus est; & qui nullum maledixit, opprobria & maledicta pro nobis pertulit. Hæc omnia perpessus est, ut nobis vitam æternam donaret. Et cùm nobis tanta beneficia præstet, nihil quærit à nobis, nisi ut diligamus eum; & animas nostras & corpora inpolluta ei servemus, ut ille in nobis semper habitet, & nos in illo permaneamus. Non enim postulat à nobis aurum, neque argentum, neque pallia, neque vestes pretiosas, neque armillas, neque agros, & cetera hujusmodi: sed nos ipsos quærit, in nobis requiescere cupit.

[a] MS. Corb. nascere-mur.

Parentes honorare quatenus jubeamur. Luc. 9. 59. Matth. 10. 37.

Christi beneficia.

CAPUT XXII. Amor proximi.

Accedamus ergo ad eum, ut vitam æternam habeamus. * Habeamus in nobis dilectionem Dei & proximi: quia qui diligit proximum, legem implevit: qui autem è contrario odit, homicida est. Qui diligit fratrem suum, in tranquillitate est cor ejus: fratrem verò odiens, tempestate circumdatus est. Vir mitis & benignus, etiam si patitur mala, pro nihilo ducit: iniquus autem, etiam parvum verbum audiens à proximo, contumeliam arbitratur. Qui caritate plenus est, tranquillo animo & serenissimo vultu procedit: vir odio plenus ambulat iracundus. Tu autem frater carissime, ne moveas cuiquam scandalum in vita tua: [[b] rem quæ ad te non pertinet, aliis tractandam dimitte: & nisi rogatus vel interrogatus, enoda te inde, & quod soli Deo est placitum judica, & injustas aliorum sententias, si aliter non potes, evita, & misericordiæ locum da:) & non quod tibi utile, sed quod illi placitum sit facias. Quid tibi non vis fieri, ne proximo tuo cupias evenire. Si eum videris in bonis actibus conversantem, congratulare ei, & illius gaudium tuum ducito: & si aliquid adversum patitur, illius tristitiam tuam deputa. [c] Ne simulato corde umquam diligas proximum tuum; quia in his Deus ad iracundiam provocatur. Qui enim amplectitur pacem, in mentis suæ hospitio mansionem præparat Christo; quia Christus pax est, & in pace requiescere vult. Virum autem iracundum, invidum, detractorem, mendacem, superbum, omnibus modis exsecratur Deus. Invidus autem vir similis est navi quæ jactatur fluctibus maris, in perturbatione est semper, ut lupus rapax insanit inaniter, in miseria detinetur, & tabescens ad nihilum redigitur, semper furore plenus, particeps dæmoniorum efficitur. Homo pacificus securam possidet mentem: totus est ab Angelorum agmine munitus & fructu jocunditatis repletus, gaudens & delectans in Domino. Omnia ejus in pace versantur. Discordiam fugat, secreta mentis suæ illuminat. Consortium Angelorum merebitur; & regnum æternæ beatitudinis perpetualiter obtinebit.

1. Johan. 3. 15.

[b] Glossema quod abest à MSS.

Tob. 4. 16

[c] Editi add. & non solum justis, sed & peccatoribus condole.

Pacificus, & invidus.

CAPUT XXIII. Virtutes animæ.

NE quæso, frater mi, fabulosa arbitreris Dei præcepta, aut quasi à me edita, dum ex fonte Salvatoris nostri sunt emanata. Ne frangat animam tuam ulla adversitas vel prosperitas mundi à præceptis & à mandatis Dei, & à caritate quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Nam virtus est animæ tuæ, Deum diligere, & odire illa quæ Deus non diligit. Virtus est animæ tuæ patientiam sectari, & ab omni impatientia declinare. Virtus est animæ tuæ, castitatem tam corporis quàm animæ custodire. Virtus est animæ tuæ, vanam hujus mundi gloriam contemnere, & omnia caduca calcare, & pro illius amore qui te redemit, dum vivis in corpore, laborare. Virtus est animæ tuæ, humilitati studere, & superbiam abominari. Virtus est animæ tuæ, iram & furorem cohibere ac reprimere. Virtus est animæ tuæ, ab omni stultitia declinare, & sapientiam divinam amplecti. Virtus est animæ tuæ, omnem delectationem carnis subjicere, & mentem tuam ad Christum erigere. Has ergo virtutes facilè & perfacilè potuisses obtinere, si sæcularium curam, & caducas ac terrenas res devitare voluisses, & nihil amori Christi præposuisses.

CAPUT XXIV. Placere Deo in omnibus.

O mi frater, ex tota mente dilige Deum, ut in omnibus actibus tuis placeas illi. Qui enim conjugio copulatur, festinat placere uxori suæ: multo magis anima Christi sanguine redemta, debet placere Christo sponso suo. Deus enim non se vult verbis tantùm diligi, sed corde puro & operibus justis; quia non verborum, sed cordis est auditor & inspector. Numquam, quæso frater mi, carnalis amor amorem cælestem à te excludat: numquam, quæso te, hujus fluctivagi ac miserabilis sæculi dulcedo decipiat. Nulla te seducat corporis pulcritudo; ne intret mors in animam tuam per fenestras oculorum tuorum. * Dic mihi quæso frater mi, qualis profectus est in pulcritudine carnis. Nonne sicut fœnum æstatis ardore percussum arescit, & paulatim decorem pristinum amittit? Et quando mors venerit, dic mihi quæso, quanta remanebit in corpore pulcritudo? Tunc recognosces, quia vanum est quod antea inaniter diligebas. Cùm videris totum corpus intumescere, & in fœtorem esse conversum, nonne claudes nares tuas, ne sustineas fœtorem fœtidissimum? Ubi quæso erit tunc suavitas luxuriæ, & conviviorum opulentiæ? ubi blandorum verba, quæ corda audientium molliebant? ubi sermones dulces, qui arbitratudinem amantibus infundebant? ubi immoderatus risus & jocus turpis? ubi effrenata & inutilis lætitia? Iste est finis pulcritudinis carnis & oblectationis. Mundus enim perribit, & concupiscentia ejus. O quàm felicissimum bonum est, & quàm valde felicissimum, splendidam pulcritudinem Christi amare, & radiis fulgoris ejus [d] pectora nostra illustrare, & omnem obscuritatem à nobis expellere!

* CAPUT XXV. Quàm fluxæ carnis deliciæ.

1. Johan. 2. 17.

[d] MSS. pectoribus nostris.

CAPUT XXVI. Detractio.

NON accommodes aures tuas ad percipienda verba detrahentium, ne concipias mortem in anima tua. Detrahentis enim & audientis, utrisque esca mortis est animæ detractio. Et ut breviùs concludam, detractor & libens auditor diabolum portat in lingua. [e] Evita quæso à tuis auribus laqueos detractionum, per quos captos plurimos audis. Postula tibi à Domino cor prudens & pervigilem sensum, ut discernere valeas verba detrahentium: non ignores fraudes & insidias eorum, [f] & in retia eorum non veniat pes tuus.

[e] Editi add. Illum autem qui conqueritur audi si non detrahit, quia non omnis querimonia detractio est.

[f] Locus à glossemate purgatus.

CAPUT XXVII. Peccatorum confessio.

ALIENA debent esse à nobis omnia vitia mala, dum hereditas nostra Christus esse vult: ideo quia incerti sumus de talibus, prosternamus nos humiliter in conspectu pii patris nostri, & peccata nostra cirò producamus in medium, ut deleat ea ipse Pater noster cælestis. Et cùm confessi fuerimus, non nos justificemus orantes, ne sicut Pharisæus ille discedamus condemnati. Memoremus publicanum illum, & ita oremus, ut veniam delictorum consequi mereamur. Clamor cordis nostri pulset ad aures omnipotentis Dei; quia in pura mente placabitur in tempore orationis. * Omnem malitiam cordis projiciamus à nobis, & remittamus in nobis peccantibus [g]. Est denique genus serpentis, quod cùm cœperit ire ad bibendum aquam, ante quàm veniat ad fontem, evomit omne venenum. Imitare & tu hunc serpentem in hac parte, secundum Evangelicum Domini nostri Jesu Christi præceptum, ubi ait, *Estote prudentes sicut serpentes:* & omne venenum iræ amarum evome, & remitte conservis tuis, ut tibi dimittantur à Domino peccata tua, sicut Evangelium præcipit: *Dimitte, & dimittetur vobis; date, & dabitur vobis.* Et qualem cupis erga te esse Deum, talis esto ipse conservo tuo. Et omne opus quodcumque inchoaveris facere, primùm invoca Deum, & gratias ei age: & cùm consummaveris illud, similiter fac. Invoca Deum ex toto corde tuo, & invenies eum: & cùm inveneris, ne dimittas eum, ut conjungatur mens tua in amore ejus. Hoc mi frater stude in vita tua, & orationem tuam puram offer Christo Domino. Ne cogitationes hujus sæculi superfluæ conturbent cor tuum, neque in diversa rapiatur mens tua. Memento enim te sub Dei stare conspectibus, qui occulta cordis perspicit, & secreta mentis tuæ novit. Vigilanter ergo & assiduè assiste in conspectu Dei in tempore orationis: ut imminentem diaboli tentationem faciliùs possis effugere. Si enim cogitationes hujus sæculi malæ & sordidæ turbant cor tuum, & cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras & vigilias sanctas depellentur ab anima tua. Oratio namque grandis munitio est animæ. Per orationes purissimas omnia nobis utilia tribuuntur à Domino, & cuncta noxia effugantur. Et ut ne diutiùs de hac disputem vel immorer, sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis & orationibus interior homo nutritur & pascitur. Pasce quæso animam tuam spiritalibus cibis, id est, fide, spe, caritate, & reliquis virtutibus per quas intelligas Deum amare, & ejus præcepta servare: ut cùm extrema dies tibi venerit, Angeli pacis te suscipiant, & de potestate diaboli eripiant, & merearis sanctorum consortio in beata requie perfrui, & vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nam certissimè scis, quia possessio regni cælorum promissa est tibi; sed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

Luc. 18. 11.

Oratio qualiter & quando fundenda.

* CAPUT XXVIII.

[g] Ed. non duplici corde sed vero.

Serpentis proprietas. Matth. 10. 16.

Luc. 6. 37.

Orationis fructus.

CAPUT XXIX. Familiæ curam impendere.

QUÆSO mi frater, quæso, omnibus tibi subjectis & bonæ voluntatis in domo tua, à majore usque ad minimum, amorem &

dulcedinem regni cælestis, amaritudinem & timorem gehennæ annuntiet. & de eorum salute sollicitus ac vigil exsistas: quia pro omnibus tibi subjectis, qui in domo tua sunt, rationem Domino reddes. Annuntia, præcipe, impera, suade eis, ut caveant se à superbia, à detractione, ab ebrietate, à fornicatione, à luxuria, ab ira, à perjurio, à cupiditate, quæ est radix omnium malorum. * Cupidus enim vir animam suam venalem habet: si invenerit tempus ut concupiscat alicujus aurum aut argentum, seu vestes pulcras, vel etiam cujuslibet mulierem pulcram facie, pro nihilo perpetrat homicidium, & ut quis effundit aquam in terram, ita est ei effundere sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem, & multi Domino jubente ob hoc lapidati sunt. Saül enim alienus à Deo effectus est propter avaritiam: & ad extremum de culmine regali expulsus, ab inimicis suis peremtus est. Et de multis multa dicere potuissem, sed sapienti pauca sufficiunt. Dominus vero noster & Salvator voluit de cordibus Pharisæorum pecuniarum amorem excludere: sed quia erant cupidissimi, salutaria Domini verba deridebant. Nam & illum divitem, quem Dominus ad regna cælorum provocavit, amor pecuniarum eum intrare non permisit. Sed & Judæ pectus avaritiæ flamma exarsit, ut Dominum cunctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum. Avarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantoscumque devoraverit, numquam dicit, satis est: sic etsi omnes thesauri confluxerint in avarum, numquam satiabitur. * Ideo frater mi, omnibus qui in domo tua sunt præcipe ab hoc vitio cavere. Melius est enim ut ex paupertate sua pusillum quis tribuat indigentibus, quàm multum ex injusta adquisitione. Unusquisque juxta quod habet, porrigat. Tantum enim expetitur ab unoquoque eorum, quantum ei Deus dedit. Nec enim ab eo plus exigit, quam quod ipse dedit. Eleemosyna [a] cum iniquitate adquisita, abominabilis est coram Deo, & acceptum est ei quod fuerit fideliter adquisitum. Sunt enim nonnulli, qui diripientes aliena, facere se simulant eleemosynam: & cum alios premant, aliis se misereri fingunt. Si autem ex proprio labore dederint gratum & acceptum erit Deo.

Caput XXX. Uti cupiditas mala caveat.
1. Reg. 15.
Matth 15.
Matth 19. 22.
Matth 26. 15.
Caput XXXI. Sed eleemosynam de suo faciat.
a Hoc est, de rebus iniqua partis.

Et roga eos, ut in omnibus operibus suis humiliter coram Deo agant quidquid eis agendum sit: quia non est gratum Deo, quidquid homo facit cum superbia. Quod autem humiliter fit, hoc est ei acceptum. In omnibus operibus sint humiles: quia humilitas virtutum sublimitas est: nec ad regnum cælorum quilibet veniet, nisi per humilitatem. Multorum autem temporum labores, & orationes, & eleemosynæ, jejunia & vigiliæ, si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud Deum computantur. Acceptus est Deo vir humilis, & in se Deum gestat. Jam paulatim superiùs disseruimus de superbiæ malo: sed propter tibi subjectos, necessarium hunc locum inveni, ut contra sagittas diaboli discant clypeum humilitatis erigere. Superbus autem Deo est odibilis, diabolo similis. Humilis licet habitu vilis sit, gloriosus tamen est virtutibus apud Deum. Superbus autem, etsi decorus & clarus videatur adspectu, tamen apud Deum operibus vilis est: & verbis & gestis, & vultu & incessu semper ejus dignoscitur superbia & levitas. Cupit se semper laudari ab hominibus, & bonis quibus alienus est prædicari se vult: non se patitur cuiquam esse subjectum, sed semper inter pares primatum cupit tenere, & in majorem gradum ascendere: & quod meritis obtinere non potest, b adulando & detrahendo vult invadere. Et sicut navis est absque gubernatore cum jactatur fluctibus, ita & superbus levis circumfertur, instabilis per omnes actus suos. Humilis autem ultimum se judicat, & blando vultu intuens, coram Deo eminens apparet: & cum omnia fecerit, dicit, Servus inutilis sum, & nihil se fecisse testatur. Et Deus divulgat opera ipsius, & profert in medium, mirificatque facta illius, & exaltat, & clarum facit eum, & in tempore precum suarum quod postulat impetrare apud Deum potest. Hæc & his similia sola humilitas obtinet apud Deum; quia ipsa est lectio & delectabile cubile Domini nostri Jesu Christi, qui ait, *Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum & paventem sermones meos?* Et iterum, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Annuntia quæso tuis, & dicito eis: *Quia Deus superbis resistit*: &, *Ira viri, justitiam Dei non operatur. Fornicatores & adulteros ipse Deus judicabit in die judicii.* De perjuris: *Vir multum jurans, non effugiet per eum, nec recedet plaga de domo ejus.* Detractio, fornicatio est animæ. Et Psalmista, *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.* Discordiam, ut Salomon censuit, detestatur Dominus, dicens, *Septimum est quod detestatur anima mea*, id est, *qui seminat inter fratres discordiam.*

Caput XXXII. Humiliter omnia, nihil superbe agat.
b Id est, adulando prælatis, detrahendo & invidendo æqualibus, humilesque contemnendo vult &c.
humilitatem a vitiis detergere.
Isai. 66. 2.
Matth. 11. 29.
Jacobi. 4. 6.
Jac. 1. 20.
Hebr. 13. 4.
Eccli. 23. 12.
Psal. 100. 5.
Prov. 6. 16.
Ibidem, 19.

Hæc sunt cibi & pocula mortis animæ nostræ. Ab his pietas Domini nostri Jesu Christi nos liberet, & se ipsum nobis edendum tribuat, qui dixit, *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam in semetipso.* Sed unusquisque ante quàm corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi accipiat, se ipsum probet, & secundum Apostoli præceptum, sic de pane illo edat, & de calice bibat: quia qui indignè manducat corpus & sanguinem Domini, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quando enim eum accipere debemus, antè ad confessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosiùs discutere: & peccata obnoxia si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionem & veram pœnitentiam abluere, nec cum Juda proditore, diabolum intra nos celantes, pereamus, protrahentes & celantes peccatum nostrum de die in diem.

Caput XXXIII. Eucharistiæ sumtio.
Johan 6. 41.
Ibidem 57.
1 Cor. 11. 28.
Confessio pœnitentiæ.

Et si quid malè aut nequam cogitavimus, & de eo pœnitentiam agamus, & velociter illud de corde nostro eradere festinemus. Ne velimus dicere, Non est hoc grande peccatum quod cogitavi. Heu insipientes, quare non intelligimus, quia in conspectu Domini cogitationes nostræ, ante quàm in opus procedant, manifestæ & apertæ sunt! Dicit enim Psalmista, *Scrutans corda & renes Deus.* Et iterum: *Dominus scit cogitationes hominum.* Et alibi idem Psalmista. *Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam & funiculum meum investigasti.* Ne quæso permittamus in nobis cogitationes pravas, neque tamquam minima negligamus: quia *qui spernit minima, paulatim decidit.* Non spernamus morsum serpentis, ne venenum ejus conspergatur in corda nostra: quia quamvis venenum vita sit serpentis, tamen mors est hominis. Abscindamus virgulta spinarum de agro cordis nostri, ne defigant in nobis altas radices. Scimus enim quod cor nostrum ager est Domini nostri Jesu Christi: excolamus eum cælestibus disciplinis, & non sinamus in agro tanti imperatoris seminari zizania: sed cunctis floribus virtutum decoremus: quia in his delectatur omnipotens Deus, sicut in Canticis canticorum legitur: *Ego flos campi, & lilium convallium*, id est, ego decus mundi, virginitas humilium.

Caput XXXIV. Peccata cordis.
Psal. 7. 10.
Psal. 93. 11.
Psal. 138. 3.
Eccli. 19. 1.
Cant. 2. 1.

Et semper atque semper caro nostra subjecta sit animæ, & sicut ancilla famuletur dominæ suæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori nostro, ne committat bellum adversus spiritum nostrum: sed semper subjecta sit caro, ut obtemperet jussis sancti Spiritûs. Neque incrassari permittamus ancillam, ne contemnat dominam suam; sed omnibus jussis ejus & obsequiis mancipetur. Sicut enim equis frena sunt imponenda; ita corpora nostra jejuniis & orationibus sunt infrenanda. Nam quemadmodum aurigæ, si frena laxaverint, per præcipitia ducuntur; ita & anima cum ipso corpore, si ei frenum non imposuerimus, ad inferni præcipitia delabitur. Simus ergo boni & edocti aurigæ corpori nostro, ut per viam rectam possimus incedere. * Escæ enim nimiæ non solum animas, sed etiam corpora nostra plurimum lædunt, & ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum aviditatem & poculi intemperantiam frangi stomachi fortitudo, nec non & abundantia sanguinis & colerum & plurimæ ægritudines escarum largitate contrahi. Sicut enim animæ & corpori sunt ista contraria, ita medela est utrisque temperantia jejunii. Et si non per omne tempus, saltem sacratissimos dies jejuniorum, quantum possumus cum Dei adjutorio, delicias mundi & ciborum opulentiam fugiamus: ne quando, quod avertat Deus, cruciati in flamma, quæramus guttam aquæ, & nullum refrigerium consequamur. * Fugiamus ebrietatem, ne in crimen luxuriæ incurramus, quia Apostolus præcipit nobis, non nos inebriare vino, in quo est luxuria. Vinum enim nobis Deus ad lætitiam cordis, non ad ebrietatem donavit. Bibamus ergo non quantum gula exigit, sed quantum naturæ imbecillitas postulat. Ne igitur quod ad medelam corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuntia quæso tuis in domo tua subjectis, quod plerique per vinum homicidia & fornicationes perpetraverunt, nec ipsam mortem recusaverunt, alii per vinum à dæmonibus capti sunt. Nec est aliud EBRIETAS, quàm manifestissimus dæmon. Ebriosus putat se aliquid optimum gerere, cùm fuerit ad præcipitia devolutus. Per vinolentiam firmatur ad maledicta & convicia proximorum, & immutatur mens ejus, & lingua balbutit. Hujusmodi enim vir cùm se putat bibere vinum, bibitur à vino. Plurimi namque homines per vinum maximam debilitatem contraxerunt, nec potuerunt consequi pristinam firmitatem, quia non temperaverunt gulæ ardorem. Sicut enim piscis cùm avidis faucibus properat ut glutiat escam, repentè hamum intra fauces reperit: ita & ebriosus c intra se vinum suscepit inimicum, quod intra eum, mox impellit ad omne opus nefandissimum; & sic homo rationalis capitur, ut irrationale animal.

Caput XXXV. Caro domanda.
Caput XXXVI. Luxus in cibis cavendus.
Caput XXXVII. Ebrietatis mala.
Ephes. 5. 18.
c Sic potiores MSS. Habent tamen mors pro mox. At Germ. per vinum suscipit inimicum, qui intra eum intrans impellit &c.

Tu autem, frater mi, omnibus domesticis tuis & tibi subjectis præcipe, ut se sobrios exhibeant, & iterum propter abstinentiam in superbiam se non erigant, sed omnia temperatè, justè, piè & religiosè secundum Dei adjutorium faciant: quia non solùm pro nobis clericis, sed etiam pro omni genere humano, qui prædestinati sunt ad vitam æternam, Christus sanguinem suum fudit: nec solùm nobis, sed etiam omnibus laicis ejus ex toto corde præcepta servantibus regnum cælorum promissum est. Grandis namque confusio est animabus laicorum, qui dicunt, Quid pertinet ad me libros Scripturarum legendo audire vel discere, vel etiam frequenter ad sacerdotes & ecclesias Sanctorum recurrere? Dum clericus fiam, faciam ea quæ oportet clericis facere. Quare non intelligit, quia panem & vinum, & omnia hujus terræ bona, & regni felicitatem æqualiter vult participare, & æquali labore jugum Christi ferre non vult? Quid prodest talibus una parte in hoc sæculo esse sublimes, & aliâ prostratos; in una parte fulgere auro & pretiosis vestibus, & in alia miseriis hujus sæculi & vitiorum caligine occupari? Non sit tibi aliqua sollicitudo d de laici habitus persona; quia non est personarum acceptio apud Deum. Similiter enim mandata Dei servantibus laicis cæleste palatium patet, velut clericis & sanctimonialis habitu præditis. Dum non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, sed omnia & in omnibus Christus: quicumque in corpore illius est, magnus est. Insere te ipsum suo sancto corpori, ut sis membrum nobilissimi capitis. Ama ex toto corde caput tuum, & membra capitis illius. Quomodo potest manus manui inimica esse, vel pes pedem odisse, e vel cetera membra suæ juncturæ non congaudere? Crescere debent in virum perfectum, in augmentum corporis Christi. Omnis enim clericus & laicus, qui pretioso sanguine Christi redemtus est, qui baptismo Christi tinctus est, debet humiliter ambulare & perseverare in Spiritu-sancto: quia nihil prodest Christianum se respondere verbis, & factis negare, dum corruptus est mente & spiritu. De talibus in Evangelio ipsa Veritas dicit, *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Et in alio loco Propheta increpando dicit, *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Nam civitas si fuerit in una parte munita, & ex alia destructa, aditum ad se hostibus præbet. Et navis si fuerit fortiter compagibus solidata, & unam habuerit tabulam perforatam, aquæ fluctibus mergitur in profundum. Omnibus enim laicis, clericis, monachis æqualiter convenit fidem, spem, caritatem, humilitatem habere, & Deo ex toto corde servire, veram confessionem facere, & dignam pœnitentiam agere: quia clementissimus Dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoscit.

Caput XXXVIII. Præcepta Dei ad omnes Christianos pertinent.
d MSS. potiores, vel laici. Germ. quod habes in habitu laici personam. Corb. vel laici personam habeas, vel clerici acceperis.
e MSS. plerique, & cetera .. non congauderent. Nonnulli Si cetera ... congaudent, crescere debent.
Matth. 7. 21.
Isa. 29. 13.

Sed ne de misericordia Domini tantum securi existamus, ut peccata

Caput XXXIX. Dilata pœnitentia.

peccata peccatis augeamus. Neque dicamus donec moriatur ætas nostræ carnis, concupiscentias nostras exerceamus & postremò in senectute malorum nostrorum pœnitentiam agamus; pius est enim Dominus & misericors, nec ultrà facinorum nostrorum recordabitur. Ne quæso taliter cogitemus, quia summa stultitia est hæc cogitare: cùm & impium sit talem licentiam à Deo postulare quempiam velle, cujus initium est, à Deo separare qui hæc cogitat. Impiæ enim cogitationes separant nos à Deo. Ideo, inquam, ne talia cogitemus, cùm nesciamus qua die morituri simus. Nemo enim hominum novit diem exitûs sui. Non omnes in senectute moriuntur; sed in diversis ætatibus de hoc mundo migrant. Et in quibus actibus unusquisque homo inventus fuerit, in eisdem judicabitur, quando anima exierit de corpore. Dicit enim Psalmista, *Nemo in inferno confitebitur tibi.* Ideo festinemus ad pœnitentiam converti.

Psal 6. 6.

Mortis cogitatio.

Semper ante oculos nostros versetur ultimus dies, & cùm diluculò surrexerimus, ne ad vesperam nos confidamus pervenire; & cum in lectulo membra deposuerimus, de lucis non confidamus adventu: & facillimè poterimus corpus nostrum à vitiis & concupiscentiis malis refrenare. * Semper cor nostrum promissa cœlestia meditetur, omnia terrena quæ possidemus in futuras cœlestis regni mansiones transferamus: ut cùm ibi profecti fuerimus, fruamur bonis cœlestibus. Nam credimus, quia cùm à carnis vinculis anima nostra fuerit absoluta, si benè & rectè coram Deo vixerimus, mox in occursum nostrum Angelorum chorus occurret, omniumque Sanctorum agmina in nostros suscebuntur amplexus, & ad adorandum verum judicem perducent. Si dum in corpore vivimus, sicut dixi, quæ Deo sunt placita faciamus, tunc erit nobis pax in circuitu, & summa securitas: nec timebimus ultrà diaboli ignita jacula, nec ullum quemlibet inimicum, qui cupit animas nostras a jaculare; non ferrum, non ignem, non faciem truculentam tortoris, non famem, non sitim, non ullam carnis ægritudinem. Non ultrà adversabitur caro spiritui, nec ullum timebimus periculum: sed cùm carnis abjecerimus sarcinam, tunc Spiritus sanctus tribuet nobis in cœlestibus mansionem, cui nos paulò antè intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem: & læti gaudentesque futuri judicii diem exspectabimus, in quo singulorum animæ pro suis actibus recipient merita. * Et è contra peccatores & impii pœnitebunt: sed frustra. Rapaces & avari, superbi & adulteri, iracundi & cupidi, maledici & perjuri amarissimè flebunt; sed malorum suorum veniam non consequentur. In luctu maximo derinebuntur omnes, qui carnis suæ voluptates secuti sunt: in mœrore & gemitu sempiterno erunt, qui vitiis & passionibus servierunt. Et cùm hi omnes pro criminibus suis & sceleribus gehennæ ignibus deputandi erunt; nos, si Deo dum in hoc corpore sumus placuerimus, cum Sanctis sempiterna præmia accepturi sumus. Ideo contemnamus cuncta quæ vana & caduca sunt, ut æternam gloriam, Christo miseratore, adipisci mereamur. * Declinemus semper à vitiis, & ad virtutes tendamus. Ne superflui sermones procedant ex ore nostro; quia pro otiosis sermonibus reddituri sumus rationem in die judicii. Nec ad maledicendum quemquam consuescamus linguam nostram, quæ ad benedicendum & laudandum Deum creata est. Nec consuescamus consuetudines pessimas in omni actu nostro, sive etiam cogitatione: quia consuetudo quæ longiùs fuerit protracta & confirmata, non cum parvo labore vitatur vel expellitur.

a MS. Colb. a secundâ manu, jaculare.

** Cap. XL. Gaudia futuræ vitæ.*

** Cap. XLI. Pœna damnandorum.*

** Cap. XLII. Linguæ custodia.*

Simus in malitia parvuli, & viri perfecti in sensu. In quibusdam nos exhibeamus senes, in quibusdam juvenes: quia parvuli est ludere, perfecti autem lugere. Nam præsens luctus lætitiam generat sempiternam. Omne autem quidquid immoderatum est, dissolutionem efficit animæ, & negligentem erga Dei præcepta: nec delicta sua facilè potest ad memoriam revocare, & obliviscens ea, non se instigat ad pœnitentiam, & ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nullum habebit accessum cordis compunctio, ubi fuerint immoderata vitia & concupiscentiæ malæ. Ubi autem fuerint lacrymæ, ibi spiritalis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminet. Nullus nos sæculi amor ab amore Christi segreget, & totæ nostræ cogitationes ad præmia futuræ patriæ tendant, & de cælestibus meditentur. Hæc est gloria tua, hæc est perfectio cursûs certaminis tui. Perfectus enim dicitur, non qui in ætate, sed qui in sensu perfectus est. Nec ulli cuilibet obest puerilis ætas, si fuerit mente perfectus: nec senilis proderit ætas, si fuerit parvulus sensu. Nam & David cùm puer esset & perfectus, cor & mentem habebat in Domino defixam, & ob hoc in regem electus est. Et Saul cum senili esset ætate, quia in se malignam nequitiam habuit, de culmine regali expulsus est. Dominus vero & Salvator noster à senioribus crucifigitur, & ingressus Jerusolymam a parvulis collaudatur. Nam & arbor si multorum annorum fuerit infructuosa, caeditur: si autem fuerit novella & fertilis, colitur, ut magis ampliorem proferat fructum. Ideo has similitudines pono, ut nec juvenis nec senex in domo tua de salute sua, vel etiam de operibus suis confidat, sed *qui gloriatur, in Domino glorietur.*

Cap. XLIII. Compunctio.

Perfectio non in annis, sed in animis.

1. Reg. 16.

1. Cor. 1. 31.

Perfectorum autem virorum consortio fruere. & à verbis eorum ne avertas aurem tuam, & in eorum consilio delectetur anima tua: verba enim vitæ sunt verba hominum Deum timentium, & incolumitas animæ iis qui ea libenter audiunt & attendunt. Sicut sol oriens effugat caliginem, ita sanctorum doctrina à sensibus nostris expellit tenebras. Evita quæso viros superbos, invidos, detractores, mendaces, perjuros, & salutem suam negligentes, qui moriunt sine virtutibus, & lætantur in propriis voluptatibus, ut gaudiis careant divinis. Non dico, ut vel unum talem in domo tua habeas: sed etiam ubicumque tales esse audieris, hos devita. Cùm ejusmodi hominibus nulla tibi commixtio vel familiaritas sit: nec velis cum eis sermocinari, si non vales, Domino miserante, eos ab errore suo revocare. Nam sæpe per ovem unam morbidam polluitur totus grex; & modica pars fellis magnum dulcorem vertit in amaritudinem. Nam talis si in habitu videatur tibi clarus ac nobilis, & dulcia tibi verba proferat; operibus tamen si agat secum contrarius, magis nocet illius talis factura, quàm placeat ex verbis figura; non enim ex verbis, sed ex virtutibus homo probatur.

Cap. XLIV. Consortium bonorum amare, malorum fugere.

Sic & tu sis apud Deum probatus. & omnia pro Christi amore libenter sufferas, & pro b tribulationibus carnalibus, quando tibi eveniunt, non frangatur animus tuus, nec vigorem patientiæ tuæ res hujus sæculi caducæ minuant. Sed time potius Deum, si a proposito tuo retardaveris: & quando te peccati obnoxium senseris, ad pœnitentiam converti non confundaris: quia qui pœnitet hic, in novissimo non pœnitebit. In omnibus actibus & cogitationibus tuis placeas Deo, nec studeas placere alteri, nisi ad ædificationem animæ. Et in omni opere quod cogitas facere, primum cogita Deum: & si secundum Deum est quod cogitas, diligenter examina: & si est rectum coram Deo, perfice illud, si vero adversum fuerit repertum, amputa illud ab anima tua. Et omnia per consilium stratum facito: ut opera tua & gressus tui secundum Domini voluntatem dirigantur. In omni oratione & obsecratione Domini voluntatem fieri, non tuam, deprecare fieri: & secundum Apostoli præceptum, orare sine intermissione oportet, & sanctas manus sine ira & disceptatione ad Deum levare.

Cap. XLV. Inventio recta.

b In MSS. deest carnalibus.

1. Thess. 5. 17.

Misericors est Dominus, & misericordiam in se sperantibus præstat. Non illi misericordiâ opus erat, qui nullum habuit peccatum, qui Angelos fecit, & Archangelos præposuit: sed ut nos misericordiam ab illo consequamur, eleemosynas dedit. Non illi eleemosyna necessaria fuit, cujus sunt omnia regna cælorum, qui constituit Dominationes, Principatus, Virtutes, Potestates, sed ut nos eleemosynis nostris participes regni cælorum efficeret. Patiens & pacificus est Dominus, ut patientiâ & pace sua mundum totum, qui in maligno positus erat, reconciliaret Deo. Et nos patientes & pacifici sine ira & disceptatione simus, ut ad Deum volumus pervenire. Et ad omnes homines faciamus bonum: ad omnes dico non per partes, non ad unum vel ad duos aut ad tres, sed ad omnes homines. Christus enim non pro sanctis tantùm passus est, sed pro peccatoribus & impiis & sceleratis adscendit crucem, & passione sua omnes nos revocavit ad vitam. Non sanctis tantùm dedit Deus solem & lunam & pluviam, & omnia nascentia terræ, & omnes fructus qui oriuntur in terris: sed in commune omnibus hominibus dedit illa, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Ideo omnibus hominibus dedit illa in commune, ut bonum nostrum & eleemosynæ nostræ, & caritas nostra, & patientia nostra, & bonitas nostra in commune omnibus hominibus distribuatur. Quamdiu fuerimus in hoc mundo, faciamus bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, & oremus pro inimicis nostris, & bonum pro malo restituamus.

Caput XLVI. Beneficum esse in omnes.

Matth. 5. 45.

Gal. 6. 10.

Pauperes honoremus, & suscipiamus Christum in ipsis, qui dixit, *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis:* & filii Dei erimus, & heredes Dei, coheredes autem Christi, & participes regni ejus erimus; ubi numquam moriemur, & non senescimus; ubi non est humana natura. nec dolor ullus, nec tristitia post gaudium, nec lux solis, nec lunæ & stellarum splendor; sed Dominus noster Jesus Christus lux erit, & sanitas, & vita, & caritas, & pax, & gaudium, & omne bonum omnibus credentibus in se. Ibi terra viventium, quam Propheta decantaverat, dicens, *Credo videre bona Domini in terra viventium*, id est, præmium cæleste d visurum se significat videre, & cum Christo in perpetuum vivere & regnare, ubi nec nox ulla inspirat, nec dies terminabitur, neque inopia videbitur, neque cupiditas apparebit, sed perenne gaudium & sempiterna lætitia. Hæc sunt promissa justorum, & hæc sunt promissiones eorum, propter quæ laboraverunt & festinaverunt, & non cessaverunt currere in bonis operibus, quamdiu fuerunt in hoc mundo, in jejuniis, in eleemosynis, in castitate, in continentia, in longanimitate, in patientia, in suavitate, in benevolentia, in labore multo, in orationibus, in persecutionibus, in fame & siti, in frigore & nuditate, in vigiliis multis pro Christi amore, & per omnia inutiles vigilias devitaverunt. Vigiliæ autem inutiles sunt, cùm quis vigilaverit circa cogitationes inutiles & turpes, vel ad gerendum contra suos aliquid, vel facinus perpetrandum. Tales vigilias devitaverunt, & sanctas vigilias arripuerunt. Hi tales calcaverunt præsentem mundum, ut futurum regnum lucrarentur. Non acceperunt hic promissiones vel divitias hujus sæculi miserabiles, quæ homines male e eis utentes ad inferna perducunt: & hanc præsentem patriam relinquentes, ad civitatem cælestem, cujus artifex & conditor est Deus, intuitum animi sui præmiserunt. Vitaverunt peccatum in verbo, in facto, in cogitatione, in visu, in risu, in motu, in annuendo oculis, in manibus, in pedibus, in ira, in rixa, in furore, in dissensione, in vana gloria, in superbia, in elatione, in cupiditate, custodientes corpus suum & animas suas. * Pariter enim duo jejunia jejunaverunt, id est jejunium corporis & animæ, hoc est, à vitia, & furore, & detractione, & blasphemia, & ira abstinentes se: quia sicut jam superiùs intimavimus, illi sunt mortiferi cibi animæ, qui pascunt eam ad malum, & occidunt eam morte sempiterna. Iterum cibi corporis simul & animæ isti sunt, voracitas, somnolentia, fornicatio, vinolentia, securitas, suavitas, homicidium. Illi sunt cibi corporis simul & animæ, qui pascunt corpus, & occidunt & gravant animam. Cibaria illa devitemus: escas autem cælestes appetamus, quæ ad cælum nos trahant & deducant, sapientiam scilicet divinam, fidem robustam in Christo, benignitatem, benevolentiam, patientiam, humilitatem, virtutem, divinam lætitiam.

Caput XLVII. Justorum præmia & lucra.

Matth. 25. 40.

Rom. 8. 17.

c Id est, fragilis & misera.

Psal. 26. 13.

d Ita MSS. forsan, visurum.

e MSS. eas.

** Caput XLVIII. Jejunium & cibus duplex.*

Sermones boni & optimi procedant ex ore nostro, sale divino conditi, ad ædificationem audientium. Dilectionem Dei & proximi, in quo tota lex pendet & Prophetæ, semper mente meditemur, & opere perficiamus. Hæc sunt mandata Christi, quæ nos jubet facere. Si fecerimus ea, erimus participes regni ejus, & regnabimus cum eo: si autem non fecerimus, & ipse non dabit nobis regnum suum. Si denegamus, & ipse denegabit nos. Si non credimus, ipse fidelis permanebit: quia omnis incredulus infideliter agit, dum & * vitium est hominis omnia credere, & vitium est nihil

Cap. XLIX. Inimicorum supplicia.

Matth. 22. 40.

** Seneca epist. 3.*

a Illi addunt ed. & maximè semper mala de inimico, cujus alioquin si ad hos dura sunt verba, tamen forsitan Christianum se recordatur, & se reum coram Deo plorat. Susurri autem verba semper mala de inimico, sed si tu bona loqueris, continuo illum confundis: numquam enim concordiam faciunt, sed discordiam. ligna in ignem mittunt.

credere a. Summo studio summâque vigilantiâ nobis est curandum, ut non audiamus à Christo judice omnium in die judicii, quod peccatores audient. *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus.* Verè enim diabolo est præparata gehenna, & non omnibus hominibus, si non facimus opera diaboli. Væ his quibus præparatus est dolor vermium, ardor flammæ, sitis sine exstinctu, fletus & stridor dentium, oculorum lacrymæ, tenebræ exteriores sine luce; pœna insterminabilis: ubi non est ullus honor, sive agnitio proximi, sed continuus dolor & gemitus; ubi mors optatur, & non dabitur; ubi non est honos senioris & regis, nec dominus super servum, nec mater diligit filium aut filiam, nec filius honorat patrem; ubi omne malum, & omnis indignatio, & fœtor, & amaritudo abundat. Hæc timuerunt justi, & hæc fugerunt. Rogo, supplico, iterumque deprecor, frater carissime, ut & nos Deum amemus & timeamus, & hæc fugiamus: quia mors perpetua est animæ nostræ, si in his perseveraverimus.

CAPUT L. Tria hic pessima, totidem optima.

TRIA enim sunt in hoc mundo deteriora omni malo: anima peccatoris cum peccato perseverans, quæ nigrior corvo est; & mali angeli, qui eam rapiunt; & infernus in quo ducitur. Non sunt enim deteriora his tribus. Eadem enim anima metu futuri judicii expavescens, & putredinem suam inspiciens, dicit, *Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.* Iterum b tria sunt quibus in hoc mundo non sunt meliora: anima sancti in bonis operibus perseverans, quæ speciosior est sole; & sancti Angeli, qui eam suscipiunt; & paradisus in quo ducitur, exspectatioque regni cælestis. His tribus non sunt meliora in hoc mundo. Angeli enim sancti delectant animam spiritali cantico, sicut Psalmista ait: *Beatus quem elegisti & assumsisti Domine, habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domûs tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.*

Psal. 37. 6.

b MSS. tres in hoc mundo non sunt meliores quam anima &c. & mox his tribus non sunt meliores.

* CAPUT LI. Hic laborandum.

Hæc, frater carissime, meditemur. * Hæc in animo firmiter teneamus, & caveamus nos ab omni peccato & iniquitate, in verbo, in facto, in cogitatione, in manibus, in pedibus, in visu, in auditu, custodiamusque corpus nostrum & animam. Christus enim Dominus noster, qui est Deus & Dei Filius, descendit de cælo in terram, ut nos de terra ad cælum secum portaret; pro nobis peccatoribus crucem adscendit, ut nos de cruciatu diaboli liberaret; ab inimicis pœnam suscepit, ut nos de pœna sempiterna liberaret; mortem suscepit, ut nos de morte eriperet; à mortuis resurrexit, ut nos resurgamus animâ & corpore in die magno judicii. Ideo dum tempus habemus laboremus, & bona opera Deoque placita unà cum Dei adjutorio semper facere studeamus: ne subito præoccupati die mortis quæramus spatium pœnitentiæ, & invenire non possimus. Dum sumus in hoc tempore, seminare nos oportet: tempore enim suo, id est, post mortem sive in die judicii metemus, quod in vita æterna habere debemus. Hîc enim laboremus, & invicem onera nostra portemus. Quò enim præcessit caput, & cetera membra secutura erunt.

CAPUT LII. De fide, spe, & præsertim mutua caritate.

* Ita Ser. 105. Append. T. 5. n. 4. & 5.

Johan. 12. 26.

TENEAMUS, sicut jam superiùs insertum est, fidem rectam, spem certam, caritatem perfectam: quia * fides tamquam sensus noster est, & caritas tamquam nostra sanitas. Fides credit, caritas operatur, spes roborat: & quamvis diversa membra diversa habeant officia, si caritatis tamen unitate teneantur omnia membra, tunc merebuntur ire post caput. Caput enim nostrum in cælo est. Et ipsa Veritas Dominus noster Jesus Christus de suis fidelibus ait, *Si quis mihi ministrat, me sequatur; & ubi ego sum, illic & minister meus erit.* Caveamus, & per omnia caveamus, ne per invidiam, odium, detractionem, iram, rixam à capite nostro Jesu Christo præcidamur: & quidquid mali pro amore Christi nos nostrique proximi pertulerint, caritatis affectu compatiamur: & quidquid boni alius quislibet acceperit, quasi nos acceperimus, ita gaudeamus, & pro illo qui accepit gratias referamus. Ecce jam, ut diximus, patitur aliquis tribulationem, aut damnum hujus sæculi; aut pro culpis suis carcere jubente imperiali sublimitate retruditur; tristatur parentum sive amicorum morte: si dolemus pro illo, in corpore Ecclesiæ constituti sumus: si non dolemus, jam à corpore præcisi sumus. c Caritas quæ colligit & vivificat omnia Ecclesiæ membra, si nos videat de alterius ruina gaudere, statim nos præcidit à corpore. Fortè igitur non dolemus de ruina proximorum nostrorum, quia præcisi sumus à corpore. Si enim ibi essemus, sine dubio doluissemus. * Consideremus, frater carissime, & diligenter attendamus, quia tamdiu dolet membrum, quamdiu in corpore continetur: si autem abscisum fuerit, nec dolere poterit, nec sentit. Cùm enim manus aut aliquod membrum fuerit abscisum à corpore, si totum corpus etiam in multis partibus dividatur, manus illa non sentit; d quæ jam à reliquorum membrorum societate divisa est. Talis est omnis Christianus, qui de alterius aut damno, aut afflictione, aut etiam morte non solùm non dolet, sed, quod pejus est, fortè etiam gaudet. Et quia jam est alienus à corpore, ideo affectum caritatis non tenet in corde: dum Apostolus præcipiat, *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum invicem sentientes.* Et Salomon ne de ruina fratrum nostrorum gaudeamus, manifestissimè admonet. Nos verò e mi frater, si veram & perfectam caritatem volumus custodire, omnes homines sicut nosmetipsos studeamus diligere: ut quia caput nostrum Christus est, membra illius nos esse mereamur: ut cùm Christus apparuerit gloria nostra, & nos per concordiam caritatis, dilectionem scilicet Dei & proximi, quasi vera & perfecta membra illius absque ullo dolo malitiæ vel invidiæ, omnes homines sicut nos ipsos amantes, cum ipso apparere mereamur in gloria. Ipse etenim ait in Evangelio, *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem.* Dilectio etenim proximi malum non operatur.

c Editi hìc ad. Sed proh dolor, nos aliquando rigorem simulantes, materiam in flammam mittimus, & cùm ignis incensus fuerit, fugimus.

* Vide Serm. 105. Append. T. 5. n. 5.

d In uno MS. & citato Ser. quia.

Rom. 12. 15. & 16.

Prov. 17. 5.

e Et hìc add. ed. miseri de inimicorum nostrorum ruina gaudemus, subsannamus; & si non cadit, cadere eum in ultionem nostri optamus: sed oremus Deum.

Johan. 13. 35.

* Ex Ser. citato n. 5. Peccata redimere per caritatem.

O mi frater carissime, * si Dominus & Salvator noster, qui nullum peccatum habuit, tanto affectu & tanta dilectione nos peccatores amare dignatur, ut quod nos patimur, se ipsum pati testetur: quare nos qui sine peccato non sumus, & qui peccata nostra per caritatem redimere possumus, non tam perfecto amore eum diligimus, dum tantum nos dilexit, ut etiam proprium Filium suum pro nobis peccatoribus morti traderet? Et dum tantam benignitatem & misericordiam erga nos exhibuit; vigilemus, ne perdamus bonum quod nobis dedit & sacramentum baptismi nostri, in f quo juravimus abrenunciare Diabolo & pompis ejus & peccatis omnibus. Et si transgredimur in aliquo peccato post baptismum, pius Deus dedit secundum baptismum, id est, fontem lacrymarum, & ordinavit nobis pœnitentiam propter fragilitatem nostram. Ideo debemus nostras confessiones veraciter confiteri, & fructus dignos pœnitentiæ facere: id est, ut præterita non reiteremus, secundùm jussionem Deum timentis sacerdotis. Qui sacerdos, ut sapiens & perfectus medicus, primùm sciat curare peccata sua, & postea aliena vulnera detergere & sanare, & non publicare. Hos si quimus perquiramus, & cum talibus consilium salutis nostræ ineamus: ut non perdamus hereditatem cælestem, quam nobis Dominus ab initio mundi præparavit, si serviamus ei in justitia, & sanctitate, & puritate cordis, & caritate non ficta, clamantes cum Apostolo, *Quis nos separabit à caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an gladius,* & cetera quæ sequuntur: sicut dictum est, *Neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque aliqua creatura poterit nos separare à caritate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Dictum est enim de Ecclesia primitiva, quòd erat illis cor unum & anima una in Domino; & erat illis unum velle ac nolle: quia in unum eos Christi caritas copulaverat.

f MSS. quod.

Per confessionem ac pœnam à sacerdote susceptam.

Rom. 8. 35.

Ibidem 38.

Act. 4. 32.

CAPUT LIII. Pravorum placita.

E CONTRARIO verò carnales & amatores hujus mundi contra se invicem separantur & disjunguntur: moventes in alterutrum scandala, contentiones, iras, rixas, dissensiones, homicidia, perjuria, furta, rapinas, & omnia quæ iste amat; & delectatur dicens unusquisque in corde suo, Faciam quod volo g & possum, impleam cogitationes meas, & delectationes corporis: suffragantur mihi consilia mea, sive amicorum meorum, vel parentum potentum, h adest mihi aurum, superabundat argentum; i adsunt mihi servi & ancillæ, agri & multæ possessiones hujus mundi, pallia, vestes pretiosæ, unde me redimere possum: adimpleam voluntatem meam, Deus dabit mihi spatium vitæ & pœnitentiæ. Heu quare non timemus quod Evangelium terribiliter insonat, dicens, *Stulte, hac nocte exposcent à te animam tuam; quæ præparasti, cujus erunt?*

g Editi, dominum meum amicum & defensorem habeo, nemo mihi obstat, interim faciam quod possum.

h Et hìc add. opprimam quem volo, adsitem cui volo.

i Hic verò, eloquentia mea omnes præcellit, quem vereor?

Lucæ 12. 20.

Eleemosyna ex lucris injustis.

Homines nos esse cognoscamus, & ne sic superbiamus contra Deum & proximum nostrum, ut voluntates nostras malas perficiamus, & Deum postponamus? ac deinceps Domini bonam voluntatem ad nostras malas reflectere cum muneribus posse nitamur, nostramque pravam voluntatem ad Domini semper rectam voluntatem corrigere negligamus. Sed ubicumque nos delectat, injurias nostras volumus vindicare, k dicentes, Faciam homicidium, perjurium, adulterium, fornicationem; & postea dabo Domino redemtionem meam. Quare non intelligimus, dum sic audacter peccamus, æstimantes muneribus Deum posse placari, quòd tunc multo plus eum ad iram, quàm ad misericordiam provocamus: quia Deus non delectatur in auro vel in argento, nec aliud à nobis quærit, quàm animas nostras mundas in conspectu suo præsentari? Nec enim consiliis peccatorum se immiscet; sed ea salute nostra nos semper admonet, & salubre dat consilium, quia ipse est consiliarius salutis nostræ, sicut Propheta ait: *Et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius.* Et iterum dictum est de eo in Psalmo, *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* Et iterum, *Quia non est iniquitas in eo.* Et fortè ipsam * quam putamus pro nobis facere eleemosynam vel de prædiis mortuorum, sive de rapinis pauperum, nomine non opere videtur esse eleemosyna. Qualis est enim eleemosyna, ut unus injustè vestiatur, & alius injustè exspolietur? & unus injustè pascatur, & alius injustè fame torqueatur? Non quærit ista Deus à nobis: audeo dicere, odit ista omnipotens Deus. Ipsum audi, per Prophetam quid dicat, *Qui offert sacrificium ex rapina, sive ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Non accipiam,* inquit, *ista de manibus vestris: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Et alius Propheta, *Panis egentium, vita pauperum est. qui defraudat illum, vir sanguinum est.* Contemnamus facere injustas eleemosynas, qui volumus facere justas & spiritales eleemosynas; ut de justis laboribus faciamus, non de rapinis, sive de multiplicatione frugum, aut de ineptis negotiis: ne fortè in hoc multa l sacrilegia incurrantur, vel etiam quod pejus est, pro cupiditate vel ebrietate sanguis fundatur, clamentque eorum voces ad Deum contra nos, multo labore afflicti. Unde & Psalmista, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentes non accepit:* & cetera quæ superiùs in eodem Psalmo audientem, credentem & caventem beatum efficere possunt: sicut idem Psalmus concludit, *Qui facit hæc, non movebitur in æternum.*

k Editi, nec fratri parcimus, dicentes. Faciam vindictam in fratrem vel patrem meum, faciam.

Isai. 9. 6.

Psal. 1. 1.

Rom. 9. 14.

* MS. quod

Eccli. 34. 24.

Isa. 1. 15.

Eccli. 34. 25.

l MSS. potiores, sacramenta incurrant.

Psal. 14. 5.

Ibidem.

CAPUT LIV. Christiana felicitas non est terrena.

ET quia talia & his similia Creator omnium creaturæ suæ rationali annuntiando insinuat, credamus quia diligit Creator quod creavit: neminem persequitur, si ipse homo se non persequatur; à nullo quolibet homine recedit, nisi priùs ipse homo ab eo recedat: nec naturam in nobis, sed vitium quod contraximus odit. Et non prodest nobis, immo etiam obest Christi sanguine esse redemtos, & voluntariè diabolo esse subjectos. Ideo cogitemus & recogitemus, quòd non propter felicitatem terrenam Christiani effecti sumus. Non m propter divitias hujus sæculi, vel propter istam vitam Christum colimus: sicut Apostolus ait, *Si in hac vita tantùm sperantes in Domino, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Christus enim, ne aurum diligeremus, oblata munera contemnere docuit; ne famem timeremus, quadraginta diebus jejunavit; ne nuditatem pertimesceremus, præter unam tunicam, aliam discipulis suis habere vetuit; ne tribulationes expavesceremus, omnia ipse sustinuit; ne mortem formidaremus, & hanc ipse suscepit. Et cùm ista omnia nos docuerit, non tantùm verbo, verùm etiam exemplo ipse præcessit. Hoc enim suaviter flagret in cordibus nostris, hoc ignis Spiritus-sancti in nobis fervere faciat, ut sequamur vestigia ejus; ne desideremus remanere in hoc mundo, & pereamus cum hoc mundo. Heu quàm miseri sumus, si hoc credere nolumus, & ab amore hu-

m Editi hìc ad. enim omnes qui in hoc sæculo felices sunt, felices erunt & in futuro, nec omnes infelices in hoc sæculo, infelices erunt in futuro. Nec

1. Cor. 15. 19.

jus sæculi mentem nostram non revocemus, dum perpetualiter ista tenere non possumus, & illa per securitatem amittimus! Quid faciemus? quid agemus? Lugendum nobis est, si regnum promissum perdamus! & subitò dicatur nobis, O vos amatores mundi, exite obviàm sponso, & ad illum venite, quem videre non vultis, quia præcepta ejus postposuistis. Videbitis enim plagas ipsas, quas in corpore suo pro vobis pertulit. Quid tunc gementes & dolentes dicemus? Et quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri erimus, dum frequenter audivimus, & neglexinus quod Psalmista cecinit, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Firmiter teneamus, quia spes bonorum in isto mundo non est posita. Quamvis videatur spes mundana esse, quæ in amaritudinem vertitur; & amaram potionem ipse mundus amatoribus suis propinat. Et ipsa veritas eos alloquitur, dicens, Ubi est quod amabatis! ubi est quod pro magno tenebatis?

Psal. 115. 12.

O mi frater, numquid ferreæ sunt carnes nostræ, ut non contremiscant; vel etiam sensus noster adamantinus, ut non mollescat, aut etiam non evigilet ad talia Dei verba? Quare non dicimus cum Propheta, *Quis dabit capiti nostro aquam, & oculis nostris fontem lacrymarum, & plorabimus die ac nocte vulneratos filios plebis nostræ?* Deficiunt flendo oculi eorum, qui considerant, non solùm mortes corporum, verùm etiam animarum Christianorum. Quis luctus idoneior, quis planctus certior inveniri potest, * quando unusquisque nostrûm de anima perdita luget & dolet cum Apostolo, qui dixit, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* atque iterum alio in loco dilectionem proximorum compassus, dicit, *Optabam esse anathema pro fratribus meis à Christo?* Discamus in tanto Christi Apostolo tantam flagrare Christi caritatem, dum sciebat quòd unico Filio suo non pepercisset, sed pro nobis omnibus tradidisset eum. Pro omnibus nobis dicit: ideo nulli laici, nulli clerici, nullæ sacratæ virgines, nullæ viduæ debent negligere salutem animarum suarum, dum tanti sanguinis pretium pro nobis fusum esse manifestum est.

Caput LV. Quàm lugenda animarum perditio. Jer. 9. 1.
* Supple, quàm. 2. Cor. 11. 29.
Rom. 9. 3.
Rom. 8. 32.

Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terram, peccata nostra agnoscamus: ne cum impiis pereamus, dum citò digna satisfactione non placemus. Quàm velociter placavit iram ejus ille qui dixit, *Peccatum meum cognovi, & injustitiam meam non operui. Dixi, Pronuntiabo adversùm me injustitiam meam Domino.* Promittit se pronuntiaturum, & illi jam dimittitur. [* Attende mi frater, magna res. Dixit, *pronuntiabo*: non dixit, pronuntiavi, & tu remisisti: quia ex ipso quòd dixit, *pronuntiabo*, ostendit quia nondum pronuntiaverat, sed corde pronuntiaverat. Hoc ipsum dicere, *pronuntiabo*, pronuntiare est, ideo & dimisisti impietatem cordis mei. Vox mea nondum in ore erat, confessio ergo mea nondum ad os venerat. Dixeram, *pronuntiabo adversùm me*: verumtamen Deus audivit vocem cordis mei. Vox mea nondum in ore, sed auris Dei jam in corde erat.] Et quid secutum est! *Et tu remisisti impietatem cordis mei.* Paratus est semper Deus peccata nostra indulgere, si non tardaverimus ad eum reverti. Si enim tardaverimus, timeamus ne inferat * nobis iram suam: quia quosdam quidem prædestinavit ad supplicium, & quibusdam quidem magnum præstitit beneficium: nec tamen hoc injustè, sed in alto suo judicio. Nam Cain perfecit homicidium, & Job vulneratus Dei amicus effectus est, & Abel innocens à fratre suo occisus: tamen nec Job diutius passus est cruciatum, nec Ananiæ locum donavit ad ignoscendum, nec Paulum deseruit colaphizatum, quem suâ gratiâ fecit robustum, nec Judam suscepit pœnitentem, nec Petrum deseruit flentem, [a nec Saül respexit pœnitentem, nec David despexit confitentem.] Et sic pius & misericors Dominus alto suo judicio separat vasa iræ, à vasis misericordiæ. O si attendamus miserum Judam, vas olim perfectum, in perditionem perductum! Mustum sancti Spiritus portare non potuit, * quo accepto continuò crepuit, totumque fractum ad nihilum unde est. Hæc pertimescentes convertamur: & convertamur dum tempus est. Ait enim Psalmista, *Inquirite Dominum*, dum tempus est, *& confirmamini, quærite faciem ejus semper.* Tempus est enim ut reparemur: & si in aliquod peccatum fracti sumus, omnipotentem Deum figulum & artificem habemus: credamus quia potens est reparare perdita, qui creavit hæc omnia integra. Ipse enim ait, Sicut lutum figuli, ita vos estis in manu mea. Ideo humiliemus nos sub manu omnipotentis Dei, ut nos exaltet in tempore visitationis. Cogitemus nos in conspectu Dei stare: agnoscamus quid sumus; agnoscamus quia terra & cinis sumus, dum & Propheta contra nos dicat. *Quid superbis terra & cinis?* Quòd si nos non agnoscimus, frustra exaltare volumus cervices nostras, dum Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam. *Consolamini humiles, dicit Deus vester, consolamini qui estis pusillanimes, confortamini, & jam nolite timere, ecce Deus vester retribuet judicium, ipse veniet, & salvos nos faciet.*

Caput LVI. Citò converti. Psal. 31. 5.
* Glossema manifestum, quo carent MSS.
* MSS. in nobis. Prædestinatio.
a Hæc non exstant in MSS.
* MSS. quem acceptum, & mox totusque fractus.
Psal. 104. 4.
Eccl. 13. 12. Humilitate gratiam promereri. Eccl. 10. 9. Jac. 4. 6. Isai. 35. 4.

Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis, nihil nos terreat mundi infelicitas: quia si istam infelicitatem mundanam sancti omnes timuissent, perpetuam felicitatem non haberent. Si felicitas hujus mundi transitoria diligitur, hic perpetua non invenitur. Si verò perpetua felicitas quæritur, quoniam hic non invenitur, ad perpetuam felicitatem tendamus, ubi patriam & parentes nostros habemus, patientissimè omnia hujus mundi pro Christi nomine toleremus. Quid, rogo, est quod toleretur, contra illud quod nobis promittitur? Apostolus inquit, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* * Nulla ergo nos pressura terreat, nulla calamitas frangat. Dominus in proximo est, pastor noster circa nos est, quid metuemus? Et si metuimus, clamemus ad pastorem nostrum, ut nos audiat: clamemus in compunctione cordis, dicentes, *Erravi sicut ovis quæ periit, require servum tuum Domine.* Clamemus & dicamus, *Libera à framea animam meam, & de manu canis unicam meam, salva me ex ore leonis.* Clamemus & dicamus, *Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.* Considerabo ad sinistram? ecce b diabolus ut lupus rugit, sicut leo frendet. Ecce lupus est? contrà latrat canis. *Clamavi ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Libera me de manibus inimicorum meorum, & eorum qui me persequuntur. Numquid pastor noster bonus, qui animam suam posuit pro ovibus suis, ad quem si clamemus, dimittet nos diutiùs errare, aut à feris vel à bestiis dilaniari atque consumi? Absit. Quin immo relictis nonaginta novem, perrexit quærere unam ovem perditam, Nec quia clamantem audivit, ideo perrexit; sed ante quàm clamaret: ait enim Evangelista, Relictis nonaginta novem, abiit quærere unam ovem quæ perierat: quam inventam & lassatam atque fatigatam, impositam humeris suis reportavit ad gregem. Pastor eam ad gregem suis humeris dignatus est reportare, & misericordiâ suâ ab errore revocare. Quòd verò ovem illam Dominus humeris propriis impositam reportavit ad gregem, quantæ misericordiæ ejus gratiæ agendæ sunt, qui tantum se ad nos humiliavit & inclinavit? Portat & reficit, regit & custodit.

Phil. 4. 5. & 6. Felicitatem terrenam despicere.
Rom. 8. 18.
* Cap. LVII. In pressuris ad Christum Pastorem confugere.
Psal. 118. 176.
Psal. 21. 21.
Psal. 141. 5.
b MSS. lupus.
ut diabolus. Ibidem. 6.
Lucæ 15. 4. &c.

Deprecamur, Domine bone, summe & optime pastor, ne pereat ovis, imple officium summi pastoris. Persequere leonem, qui rapuit ovem de grege tuo; leo interficiatur, & ovis de faucibus ejus eruatur: tu enim es pastor ovium. Rex noster potens, contere satanam sub pedibus nostris. Et nunc Domine pastor noster, rex noster, tot de grege tuo quotidie rapiuntur oves, & quare tantum taces? Responde, quare taces? Ecce per diversa præcipitia rapiuntur oves tuæ, & inimici tui qui te oderunt levant caput contra te; & tu taces. O Domine Deus, quare tam diu taces? Ad hæc Dominus per Prophetam clamat, & dicit, Tacui, tacui, sed non semper tacebo: aget judicium manus mea. Ergo Domine Jesu, pastor noster, rex noster, accipe arma tua, & progredere, ut pugnes contra leonem adversarium nostrum, qui circuit quærens devorare nos. Esto nobis turris fortitudinis, à facie inimici. Petimus, & instantissimè petimus, ut liberes nos. Mundus enim in maligno positus est. Ecce sæviunt mala, & pereunt mundi dilectores: blasphemant, insaniunt, & adversùs te murmurant, non solùm tuam misericordiam non precantur, verùm etiam tuum judicium reprehendunt. Quis in eis talia operatur, nisi auctor mali angelus superbus, perditus, & omnes perdere cupiens? Libera nos Domine Deus ab omni malo, & pars nostra sit cum omni bono. Ab omni malo libera nos; quia tunc ab omni malo liberamur, quando à diabolo & angelis ejus separamur. Angeli ejus sunt, qui faciunt voluntatem ejus. Non sit nobis pars cum talibus, qui faciunt voluntatem diaboli; sed cum illo qui dixit, *Si quis fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater, soror, & mater est.* Nos enim illius pretio redempti sumus. Societatem malorum fugientes, bona quæramus; summo bono inhæreamus, illi serviamus, ejus voluntatem faciamus: ut simus & nos angeli Dei, de quibus dicit Propheta, *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, ministri ejus, facientes voluntatem ejus:* quia voluntas Patris nostri est, sicut Evangelium ait, ut non pereat unus ex pusillis suis; & ne pereamus & evellamur de via justa.

Caput LVIII. Pastoris auxilium contra diabolum expostulat.
Isa. 42. 14.
1. Pet. 5. 8.
Ab omni malo quando liberemur.
Matth. 12. 50.
Psal. 102. 20. & 21.
Matth. 18. 14.

Deponamus *opera tenebrarum, & induamur arma lucis*, & expulsa noctis caligine, effugatisque c umbris tenebrarum, radius veri luminis fulgeat in cordibus nostris. In nocte non opera noctis, sed diei opera peragamus, quia filii diei appellati sumus. Neque enim delectatione somni sensus noster torpescat, nec vanis phantasmatibus animas nostras illudat, nec ipsa corpora stratorum calore depressa in alto torpore quies inclinet; sed vigilando, orando, jejunando, psallendo, contra adversarium diabolum dimicemus, & magnam lucem infusam cordibus nostris sentiamus, & in nocte opera diei peragamus. Quid enim agendum est nobis in nocte hujus sæculi caliginosa, nisi diabolum effugare, & Christum introducere? Quid agendum est nobis in hujus noctis excitare, nisi captivatorem captivare & liberatorem sequi? Quid agendum est nobis in nocte, nisi tenebras diabolicas de cordibus nostris excutere, & lumen verum haurire? Quid agendum est nobis in nocte, nisi superbiam exstirpare, & humilitatem introducere? Quid agendum est nobis in nocte, nisi principem omnium vitiorum à nobis expellere, & fontem omnium bonorum suscipere? Suscipiamus eum, frater carissime, suscipiamus eum; ut & suscipiamur ab eo, & videamus quæ bona præparata ab eo habeamus, qui nos quotidie vocat: & suscipiamus jugum ejus leve, & sarcinam ejus suavem, qui sarcinam peccatorum nostrorum relevat: *deponamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Quid enim est deponere opera tenebrarum, nisi renuntiare diaboli pompis & angelis ejus? Et quid est nos arma lucis induere, nisi credere in Deum Patrem omnipotentem, qui illuminavit omnem hominem venientem in hunc mundum, qui & dixit, *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis?* Priùs tamen, dilectissime, si vis, immo quia vis, discutiamus & investigemus quis sit, vel quid sit diabolus.

Psal. 2. 12. Cap. LIX. Opera tenebrarum, & arma lucis.
c MSS. radicitùs.
Rom. 13. 12.
Johan. 12. 35.

Diabolus est enim angelus per superbiam separatus à Deo, qui in veritate non stetit, & doctor mendacii, & pater mendacii: quia ab ipso primum inventum est mendacium, & ipse est mendacium, sicut veracissimus, Veritas Dominus noster Jesus Christus in Evangelio Johannis loquitur: quia ipse est caput & finis mendacii; & à semetipso deceptus, nos decipere festinat. Ille est adversarius effectus generis humani, inventor mortis, superbiæ institutor, d rex malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor etiam turpium voluptatum. Hic ergo cùm illum primum hominem à Deo factum, Adam scilicet, patrem omnium nostrum intueretur, sicut superiùs crebro intelligere potes, videretque eum hominem ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitiâ ornatum, temperantiâ compositum, caritate circumdatum, immortalitate vestitum: æmulus atque invidus tantam beatitudinem hominem terrenum accepisse, quod ipse, dum esset angelus, per superbiam cognoscitur amisisse, invidit statim insanabilis homicida primum patrem nostrum, nos nostrosque parentes, & tantis ac talibus bonis exspoliavit nos, insuper & peremit. Nam & multis bonis in prima fronte diabolus nos exspoliavit, id est, pudicitiâ, continentiâ, patientiâ, mansuetudine, caritate, immor-

Cap. LX. Diabolus quis sit.
Johan 8. 44.
d Sic MS. Colb. Al radix.
Quot bona homini eripuit, quot intulit mala.

ablatae. Sic nos nudos ac miserabiles reddidit, suisque pannis detritis esse involutos, & suo dominio esse adstrictos, atque ex ipso vinculo omnem prolem nostram sibimet obligavit. Exspoliavit nos pudicitiâ & accinxit immunditiâ; exspoliavit nos temperantiâ, & effecit intemperatos; exspoliavit nos caritate, & vestivit malitiâ; exspoliavit immortalitate, & propinavit mortem. His enim turpissimis & foetidissimis pannis nos posterosque nostros involvit, & seminudos reliquit.

Caput LXI. Quàm libenter ei renuntiandum.

Et quia sic sic miserabiliter atrocissimus hostis circa nos egit, imo quia sic egit, eja frater carissime, eja renuntiemus huic damnosae hereditati. Pupilli effecti sumus: ante quàm exactor veniat tam pessimae hereditatis, omnibus quae ejus sunt renuntiemus. Si quis itaque huic hereditati, in qua sunt panni diaboli, pompae scilicet & angelis ejus renuntiare neglexerit, cùm judex venerit, sicut Evangelium loquitur, tradetur debitor exactori, exactor autem debitorem recludet in carcerem. *Amen dico vobis*, dicit Dominus, *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* [Matth. 5. 25.] Omne itaque genus humanum tamquam pauperem & pupillum divina Scriptura commendat Deo, dicens, *Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor*: [Psal. 9. 14.] ejusque adversarium diabolum demonstrans, secutus adjunxit, *Contere brachium peccatoris & maligni.* [Ibid. 15.] Adest Dominus noster Jesus Christus pius & misericors, qui aliquam misericordiam huic & pupillo & pauperi exhibeat, quia callidum atque ferocissimum adversarium patitur, & jam jam pupillus in caussa sua deficit: quapropter suus adversarius pravis artibus decipere eum festinat. Adsis Domine Jesu Christe huic pupillo idoneus defensor, sta in caussa illius, qui jussisti recta judicare filii hominum. Eleva brachium tuum, & contere brachium peccatoris & maligni. Optimè nosti hujus pauperis & pupilli, generis scilicet humani caussam, quae ex paterno chirographo debetur. Inventus est reus, & obstrictus ab adversario detinetur: non est aliud quemadmodum nobis subvenias, nisi ex tuo consilio & pernecessario adjutorio. Judica caussam nostram: defende, quia potens es.

Cap. LXII. Daemon accusatur in judicio.

O mi frater carissime, quàm felix anima, quae tam potentem habet defensorem! Ideo nunc quaeso vigilet unusquisque nostrûm, ne apud eum diabolus in die judicii suos pannos agnoscat, & incipiat reus semper detineri, quem Christus suâ gratiâ voluit liberari. Nec sibi malè blandiantur, qui post acceptam gratiam corrigi nolunt, atque rursus ad illas suas pristinas redeunt voluntates. Exspectatur enim dies judicii, aderit ille aequissimus judex, qui nullius potentis personam accipiet, cujus palatium auro argentoque nullus Episcopus, nec Abbas, nec Comes corrumpere poterit. Adstabunt omnes animae, ut referat unaquaeque secundùm illud quod in corpore gessit, sive bonum sive malum. [2. Cor. 5. 10.] Praestò enim erit adversarius diabolus, & recitabuntur verba professionis nostrae, & objiciet nobis in faciem quidquid fecimus, & in qua die peccavimus, & in quo loco, & quid boni operis tunc temporis facere deberemus. Et si tales inventi fuerimus, exsultabit ille adversarius in conspectu piissimi judicis, superiorem se esse nobis declamans, agens talem caussam apud talem judicem: habet enim dicere tunc ipse diabolus, Aequissime judex, judica illum meum esse ob culpam, qui tuus esse noluit per gratiam: tuus est per naturam, meus est per miseriam; tuus est ob passionem, meus ob suasionem; tibi inobediens, mihi obediens: à te accepit immortalitatis stolam, à me hanc pannosam, qua indutus est, tunicam; tuam vestem amisit, cum mea veste huc advenit. Quid apud eum impudicitia faciebat, quid intemperantia, quid avaritia, quid ira, quid superbia, quid cetera mea membra? Dimisit te, confugium fecit ad me: meas sorores video comitari cum illo. Quid enim idcirco [a] faciebat? quid cum superbia disputabat? quid cum ira fatebat? Thesaurizavit sibi iram in die irae. Aequissime judex judica, inquit, quia justitia & judicium praeparatio sedis tuae. Judica illum meum esse, & mecum damnandum esse. Haec omnia quae huc adduxit, mea esse cognosco. Meus esse voluit, & mea concupivit: mecum puniri debet, quoniam quem tu dignatus es tanto pretio liberare, ipse se mihi voluit postmodum libenter obligare. Heu heu, frater carissime, poterimne talis aperire os, qui talis ibi invenietur, ut justè ire cum diabolo deputetur?

[a] Editi addunt, in abscondito, quia suo loco quid.

Cap. LXIII. Relabi quam periculosum.

Videamus quid agamus, ab illo videamus quomodo liberemur; videamus & caveamus, ne in vacuum gratiam Dei suscepissemus: sed integro corde, perfectaque fide renuntiemus, atque spernamus tam damnosam diabolicam hereditatem, ne pupilli & pauperes remaneamus. Recitetur in medio nostrûm sententia beati Apostoli terribilis terribiliterque prolata, quae corda simul & corpora nostra contremiscere faciat: ait enim, *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quaedam exspectatio judicii, & ignis aemulatio, quae consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiae contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam ego reddam. Et iterum, Quia judicabit Dominus populum suum. Horrendum est enim incidere in manus Dei viventis.* [Heb. 10. 26. &c.] Et paulò pòst: *Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quae magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim aliquantulum, qui venturus est veniet, & non tardabit reddere unicuique secundum opus suum.* [Ibid. 35. &c.] Haec enim verba non ex me, sed ex ipso qui dicit, *An experimentum ejus quaeritis, qui in me loquitur Christus*, profluxerunt. [2. Cor. 13. 3.] Extendamus aciem oculi cordis, & videamus: & aurem cordis accommodemus ad terribilem Apostoli sententiam perspiciendam & investigandam. Mundemus oculum cordis, immo ipsa sua, quam desideramus videre, mundet cor nostrum, & sit à peccatorum tenebris ipso miserante mundatum: *Beati* enim ait, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* [Matth. 5. 8] Non sit nobis hic labor inutilis ad perniciem, sed utilis ad salutem. Curramus dum lucem habemus, ne tenebrae nos comprehendant. [Johan. 12. 35.] Et iterum Apostolus hortatur nos intentissime dicens, *Remissas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris; ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum: contemplantes ne quis desit gratiae Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.* [Heb. 12. 12. &c.] Et paulo pòst: *Videte ne recusetis loquentem: si enim illi qui incredulis fuerunt verbo Dei, non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multo magis nos qui de caelis loquentem nobis [b] avertimur, cujus vox movit terram tunc, modò autem repromittit dicens, Adhuc semel, & ego movebo non solùm terram, sed & caelum. Quod autem, Adhuc semel, dicit, declarat mobilium translationem tamquam factorum, ut maneant ea quae sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam serviamus, placentes Deo cum metu & reverentia; etenim Deus noster ignis consumens est*, [Ibid. 25. &c.] qui consumpturus est adversarios. Accedamus ad eum ante quàm consumamur ab illo: postulantes ab eo urere cor nostrum, & renes nostros. Et iterum, *Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* [Psal. 65. 10.] Apertissimè enim patet, quia si hìc à illo non urimur, illic velut adversarii consumemur. Ait enim Apostolus, Nemo se circumveniat, nemo se seducat inanibus verbis, quia quaecumque seminaverit homo, haec & metet. [Ephes. 5. 6. Gal. 6. 8] Non aliud linguâ loquamur, & aliud corde: ne simus Judas & Herodiani: alii [c] in proditione, alii in confessione, alii in dissimulatione, sed alii in veritatis humilitate. Ideo eam vero corde in plenitudinem fidei properemus, adspersi corda à conscientia mala. Teneamus spei nostrae confessionem indeclinabilem, & bonorum operum inchoationem non deseramus, sicut est consuetudinis quibusdam: sed consolantes, & tanto magis, quanto viderimus appropinquantem diem judicii.

[b] Ita MSS. Vulg. autem avertimus. Paulò ante Editi, ergo pervenimus. At ed. advertimus.

[c] Sic MSS. Colb. Alii, in perditione, in confusione. At editi, in perditionem, in confusionem, in dissimulationem.

Cap. LXIV. Caro diabolum recipit.

Tabamus carnis nostrae superbiam, quia caro est quae animam perdit, & totam superbiam affert: & *qui in carne seminat*, sicut Apostolus ait, *de carne & metet corruptionem.* [Gal. 6. 8.] Caro est quae recipit diabolum: diabolus enim seminat in carne nostra semina sua, id est, homicidium, fornicationem, concupiscentiam, libidinem, iram, rixam, ebrietatem, superbiam, furtum, & omnem suggestionem malam, dicente Apostolo, *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spiritus carnis hujus, adversus spiritalia in caelestibus.* [Ephes. 6. 12.] De diabolo dicit, qui spiritus malus est, & non videtur. Et ipse spiritus nequissimus projectus est de caelo cum angelis suis, de quibus dicitur in Apocalypsi, *Ecce projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos die ac nocte, & ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni.* [Apoc. 12. 10.] De quo Apostolus dicit, *Datus est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* [2. Cor. 12. 7. &c.] Item ipse repetens dicit, *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis.* [Rom. 7. 23.] Iterum ipse, *Ego enim mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* [Ibidem 25.] Et iterum, *Nihil nunc damnationis est his qui sunt in Christo.* [Rom. 8. 1.] Caro est quae recipit diabolum, & carnem habet diabolus in potestate, non animam: ideo dicit Apostolus, *Datus est mihi stimulus carnis meae*: non dixit animae meae, sed *carnis meae, angelus satanae.* Denique Job in carne tentatus est à diabolo, dicente Domino, *Et data est ei potestas à Domino in facultate & in carne ejus.* [Job 1. 12.] Et iterum: *Dabo tibi illum in potestatem, praeter animam illius.* [Job 2. 6.] *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Haec autem sibi invicem adversantur, ut non quaecumque vultis, ea faciatis.* [Gal. 5. 17.] Caro est trucidera bestia, quae gravat animam, dicente Apostolo, *Qui in carne sunt, placere Deo non possunt.* [Rom. 8. 9.] Iterum ipsa Veritas Dominus noster Jesus Christus de se ipso dicit, *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* [Matth. 26. 41.] Caro enim nostra in malitia semper vult potens esse, in abstinentia autem, id est, in jejunio & in vigiliis & orationibus ac bonis operibus infirmam se esse fingit. [Caro ad malitiam potens, ad pia opera fingit se infirmam.] Caro nostra est, quae nos demergit in foveam, dicente Apostolo, *Mortificate membra vestra quae sunt super terram; id est, fornicationem, immunditiam, iram, rixam*, & cetera quae sequuntur. [Col. 3. 5.] Et iterum, *Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis vestris.* [Rom. 13. 14.] Itaque mortificemus carnem nostram per abstinentiam, & jejunium, & vigilias, & orationes; ne nobis adducat diabolum cum concupiscentiis malis. Caro autem data est nobis, quasi animae bellum: quae si mortificetur, adducit vitam; si nutriatur, praeparat se contra animam ad bellum. [Caro quasi animae bellum.] Laudo autem illum qui carnis suae potest habere potestatem. Dum infirmitatem carnis nostrae timemus, salutem animae nostrae negligimus. O anima misera quid dicis, quam caro sic fortiter gravat? dicente Salomone, *Caro quae corrumpitur, aggravat animam.* [Sap. 9. 15.] Et iterum repetit, *Os quod mentitur, occidit animam.* [Sap. 1. 11.] Vae vae miserae animae, quam caro persequitur. Caro nostra quotidie contra animam pugnat: & nos contra carnem pugnare quotidie debemus, sicut Apostolus praecipit: *Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* [Rom. 8. 13.] Omnem suggestionem malam caro concupiscit & demonstrat, caro concupiscit omne malum, caro hortatur maleficia, caro provocat iram, caro provocat homicidium, caro provocat adulterium & rixam, caro infert ebrietatem, caro portat omnem concupiscentiam malam hujus saeculi, & omnia mala caro desiderat. [Ad omnia mala provocat.] O caro bestia crudelis, quid habes, quid gravas animam, quae nihil desideraret nisi Deo servire, si tibi unitae non se junxisset? Tu autem caro misera, non solùm te ipsam occidis, sed & animam occidis. Non sufficit tibi perditio tua, sed adhuc animam vis in infernum demergi. Vae tibi misera, quae carnem accepisti contrariam, quae nec ipsa intrat, nec te permittit introire in regnum caelorum. [Et sibi & animae aeterna parat.] O caro mala, quid quaeris, quid desideras? Non vis laborem sustinere, non vis inquieta conquiescere? Suffocas animam, ut versa vice tu sis domina, & illa ancilla. Rogo quare gravas animam, quae molesta non est tibi? Nec tu effugies poenam, dum ipsa patitur gehennam: nec enim sine te poterit judicari in die judicii. Quare non consentis spiritui & animae nostrae, sicut Evangelium te hortatur, dicens, *Esto consentiens adversario tuo dum es cum ipso in via*, [Matth. 5. 25.] hoc est, in hoc saeculo; *ne forte tradat te judici*, hoc est, Christo; *judex tradat te ministro*, hoc est, angelis

angelis mali; *& miserunt mittant te in carcerem*, hoc est, in gehennam: *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, id est, minimum peccatum. * e Quid es tu, & quid nobis præstas, nisi detrimentum animæ nostræ! Qui te nutrit, ad malum faciendum te nutrit: quia non peccat anima, nisi per carnem, sicut scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. Verbi gratiâ dicis, Anima quomodo potest peccare, cùm non videatur; quid potest b timere, cum ipsa non teneatur? Ipsa caro peccat, quæ animam gravat: & anima à carne superata consentit carni in peccatis. Caro enim præceps est ad libidinem, improba ad petulantiam, frequens ad luxuriam, invicta unda ad fornicationem, crimen quotidie criminis superponens, peccatum peccatis; non cessat pessimis deteriora conjungere: voluntate crudelis, vana & insipiens, semper ad malum prona, ad bonum excusabilis & pigerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis, cui causa sunt opera lucis, & tenebrarum amantissima: quia cadere diligit, surgere negligit, amare est illi salus, & dulcis perditio; de malo semper corruens in deterius, & de pejoribus in pessimum defluens; inquieta & impatiens, flammis gehennæ animam circumdans, injiciens c se inter germina cupiditatis & avaritiæ, vanitatis & arrogantiæ, iræ & impatientiæ, cæterarumque nequitiarum * superflua, inhonesta se deprimit, abstrahens se à cœlestibus, & delectans in terrenis. Relinquit veritatem, festinat haurire vanitatem & verba mendacii. Et quid plura? Sicut tinea lanam devorat, & sicut ignis ligna, fœnum & stipulam consumit: ita caro rebellis & delicata animam consumit & concremat. Quid tu ad hæc anima, quid tu ad hæc respondes? Dicam, inquit, Redemtori meo, ante quàm carne exuar, quid ad hæc respondeam, & ad quod bonum, corpus cum quo inhabito, incitare voluissem.

Non sit in me, obsecro Domine, concupiscentia libidinis; sed amor inhabitet pulcherrimæ castitatis. Sim ad malum audiendum tarda, ad verbum tuum festina, ad perficiendum d accelerans. Sim in tuo timore sollicita, in amore perfecta, in fide constans, in spe nullatenus dubitans. Dilectione proximi ferveam, odii ardore non urar, nec invidiæ livore rubescam. Sanctum semper opus in me spira ut cogitem, compelle ut faciam. Suade me ut diligam te, confirma me ut teneam te, custodi me ne perdam te. Non ingrediatur nec requiescat in domicilio meo, ubi tua debet esse mansio, pes superbiæ nec gulæ concupiscentia, fornicatio nec avaritia, invidia nec ira, tristitia nec vana gloria. Sed profundam humilitatem posco à te, qui dixisti, *Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum*, & cetera? Da mihi profundam humilitatem, qua curvetur altitudo carnis, superbia quæ me suffocat. Da mensuratam abstinentiam, qua superflua ventris refrenetur edacitas, quæ me perimit. Da castitatem cordis, quæ me impollutam reddat: da munditiam spiritûs, quia immunda carnis luxuria me demergit. Da velle largissimas ad erogandum eleemosynas, quo tenax avaritia respuatur. Da dilectionis amorem, quo zelus extinguatur invidiæ. Concede tolerantiæ patientiam, per quam ira crudelis bestia superata deficiat. Tribue æterni gaudii spem, quo tristitiæ amaritudo demulceatur. Fac intrinsecus mentem de bono opere gloriari in te, ut vanæ gloriæ foras ex me non procedat jactantia. Dona etiam mihi in omnibus tenere justitiam, magnanimitatem, temperantiam. Et fac meum simplicitatem esse prudentem: ut & beatam vitam sinceriter agam, & malum prudenter refugiam; atque fraudulentam & deceptoriam astutiam diaboli intelligere valeam, ne me per speciem boni fallat; * & discernere rationabiliter valeam, & prævidere quid boni agam, vel quid mali refugiam. Fac me post hæc mitem, benevolam, pacificam, mansuetam, modestam, sine simulatione esse, omnibus bonis concordem, in vigiliis, in jejuniis, in orationibus constanter strenuam. Da etiam in mansuetudine moderatum sermonem, adipisci silentium; ut loquar quod condecet, taceam quod loqui non oportet: vel quidquid ex virtutum fructibus conferre dignaberis. Da sine aliquo errore immaculatam tibi servare fidem, & juxta fidem u digna esse opera mea: ut fidem rectam opere pravo non polluam; & te, quem bene credendo confiteor, malè vivendo non denegem: & te quem recta fide sequor actu, negligentiæ operibus non offendam. Fac me in sancto conversantem proposito, sequi justitiam, diligere misericordiam, amare veritatem, refutare mendacium, falsum nihil meditari vel loqui; te indesinenter timere, te amare, te diligere, tua præcepta servare, pacem cum omnibus sine dolo retinere, f discordes sine simulatione ad concordiam provocare, caritatem cunctis insimulatam offerre, nullum scandalizare, nulli me præferre, sed omnibus inferiorem judicare, reverentiam & honorem non propter timorem potentum, sed ob Altissimum exhibere; senioribus obedientiam, & caritatem æqualibus offerre, g gratiam opportunæ dilectionis junioribus ostendere. h fraterna onera sive pericula æquanimiter sustinere: i cunctis simul prodesse, non obesse; nulli nocere, nulli adversari, nullum calumniari, nulli offendiculum ponere, nullum judicare, nulli detrahere, nulli injuriosam esse, nullius carpere vitam, nullius explorare semitam; sed de me ipsa tantùm esse sollicitam: malum pro malo nequaquam rependere, injuriarum mearum nec memorem esse ullatenus, nec vindicem; sed in omni bonitate superare malitiam: maledicenti benedictionem parare, inimicum ut amicum diligere, convicia & contumelias irascentium sustinere, non rependere, injurias cito oblivisci, offensori meo ignoscere, ad veniam concedendam semper pacatam esse: aliena non concupiscere, nec occasione qualibet auferre; mea verò non habentibus misericorditer erogare: apud me propter te, qui redemisti me, reficere esurientem, & deinde reficere, sitientem potare, hospitem colligere, nudum operire, visitare languidum, requirere carceratum, consolari tristem, afflicto & lugenti compati, non habenti præbere necessaria, victum & vestitum dividere cum egeno, amplecti indigentem, fovere domesticum, amare peregrinum, redimere captivum, suscipere advenam, tueri pupillum & orphanum: suffragari viduæ, subvenire oppresso, præstare auxilium desolato, dirumpere colligationes impietatis: vel quæcumque præceptorum tuorum documenta declarant, diligenter credere & audire, ardenter investigare, prudenter scire, festinanter exercere, desideranter implere, & coram te humilem semper existere: ut surgam, non dejiciar; erigar, non subruar; ascendam, non descendam: quia caro, cum qua inhabito, semper ducere me vult ad peccatum; mecum vult coronari, sed non mecum decertare. Nullum pessimiorem patior hostem, quàm corpus in quo inhabito. Est enim quasi leo subversor in domo mea, undique me pestifero morsu dilacerando consumens. Ideo longa trahens suspiria clamitando dicam, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei*, Per quem? *Per Jesum Christum Dominum nostrum*. Hæc velim ô Iesu salvator bone, redemtor optime, hæc velim quæ huc usque nunc supplicando deprecata sum: hæc & hæc deprecor, quia pretiosissimo sanguine tuo redemta sum: ut propter carnis corruptionem non peream in æternum, non veniam in mortem secundam, neque in terram oblivionis. Hæc vita mea in auribus misericordiæ tuæ sonet, ut tuam, non carnis faciam voluntatem, & omnis mens mea te meditetur, te delectetur, te sequatur, te confiteatur, quia redimendo me in æternum misericordia tua est, & in tua misericordia revixit perdita peccatis k adolescentiæ meæ, & egi pœnitentiam coram te: quia servasti mihi tempus conversionis, quæ considerans peccata mea compuncta sum, & te inspirante egi pœnitentiam coram te. Læta jam inde tibi nunc & semper innumeras gratias refero: quia ut invenirem te, tu prius quæsisti me; ut redirem ad te, tu compulisti; l ut verberarer, tu licet pius pater respexisti; ut confiterer, tu es operatus; & ut me recognoscens plangerem, tu dedisti mihi. Pone Domine lacrymas meas in conspectu tuo, & perveniat ad te in cælum deprecatio mea. Adesto precor & subveni, atque in manibus tuis commendatam tibi me ipsam suscipe, liberans me de ore sævissimi draconis, & de manu atrocissimi inferni. Cum acceperis me, & auferes de medio umbræ mortis: immo deduces in semitam lucis, in clarissimam regionem viventium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum; quia tu es pastor bonus, qui requiris & reducis perdita, tueris & salvas inventa, foves & sanas languentia. Et tu es misericors Dominus, qui sperantes in te non confundis, requirentes te non derelinquis, revertentes ad te non respuis; sed exultando & laudando suscipis, atque in æterna beatitudine unà cum sanctis & electis tuis æternaliter regnare concedis: quia est tibi cum æterno Patre & Spiritu sancto una deitas, gloria, virtus, imperium & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Ibid. 16.
* *Cap. LXV.*
a *MSS. quit.*
Ezech. 18. 4.
b *Ita MSS. poterit. At duo cum edit. tenere.*
Caro nos mala.
c *MSS. inter se.*
* *Ita MSS. f. leg. superflua & inhonesta, vel ut in MS. Theod. à secunda manu, ad superflua & inhonesta se deprimit.*
Oratio animæ ad Deum.
d *MS. Colb. alacer.*
Isa. 66. 2.
* *Hic add. edit. & ne ab aliquo decipiar, nec aliquem decipiam.*
u *MS. Colb. dignam.*
f *Hic in edit. subditos non opprimere, ne præ omnibus peccatorem inspicere.*
g *Ed. add. principibus & potestatibus Christianis in nullo resistere, sed in omnibus obtemperare.*
h *Hic verò, paternum affectum monstrare.*
i *Tum etiam isthæc Amicum velut animam meam diligere, proximum sicut memetipsum amare.*
Rom. 7. 24 & 25.
k *Interponunt ed. & MS Vict. Et surrexit à mortuis, quoniam segregasti me a peccatis.*
l *Ita MSS. at ed. vererer.*
Psal. 55. 9.

Editio Er. in superiore libro minus dissentit à MSS. neque hic ad marginem notantur editiones alia quàm quæ ex Lovaniensium recognitione prodierunt.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM TRACTATUM.

INTER *Cypriani quoque opera vulgatus est iste Tractatus, auctoritate veterum aliquot librorum, quorum falsa inscriptione decepti sunt scriptores antiqui, qui eum nomine Cypriani citant, Jonas Aurelianensis in lib. de Institutione regia cap. 3. in Spicilegii tomo 5. Ivo lib. 8. & Gratianus 23. q. 5. c.* Rex. *Augustino autem pauciores MSS. tribuunt, ut recentior quidam Victorinus. Ejusdem argumenti librum edidit Hincmarus, latentem adhuc, sed ab hoc Tractatu longè differentem. Patet ex illis de ipso Flodoardi verbis lib. 3. c. 18.* Scripsit etiam ad instructionem ipsius regis de duodecim abusivis, sanctorum colligens in his dicta patrum & præteritorum constitutiones regum: sed & de promissione sua eum admonens, quam verbo ac scripto ante quàm rex consecraretur, primatibus & episcopis fecerat. *Et vero Jonas, qui ex subsequente Tractatu gradum nonum in suum, quem notavimus, librum transtulit, aliquot ante Hincmarum annis scribebat. Pamelius visum à se librum testatur, in quo Tractatus iste Augustino quidem inscriptus erat, sed in margine habens nomen* Ebrardi *cujusdam substitutum. In Victorino & Corbeiensi codice hæc super Tractatum leguntur:* Duodecim abusiva sunt sæculi hæc: Sapiens sine operibus, Senex sine religione, Adolescens sine obedientia, Femina sine pudicitia, Dominus sine virtute, Christianus contentiosus, Pauper superbus, Rex iniquus, Episcopus negligens, Plebs sine disciplina, Populus sine lege. His duodecim abusivis suffocatur justitia. Hæc sunt duodecim abusiva hujus sæculi, per quæ sæculi rota si in illa fuerit decipitur, & ad tartari tenebras, nullo impediente justitiæ suffragio, per justum Dei judicium rotatur.

DE DUODECIM ABUSIONUM GRADIBUS, LIBER UNUS.

Gradus I. Sapiens sine operibus.

PRIMUS abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens & prædicator fuerit: qui quod sermone docet, actibus explere negligit. Auditores enim doctrinæ dicta facere contemnunt, cùm prædicatoris opera à prædicationis verbis discrepare conspiciunt. Nunquam enim fit efficax prædicantis auctoritas, nisi eam effectu operis cordi affigat audientis: præterea cùm & ipse doctor, si in vitiorum amorem delapsus fuerit, alterius doctoris medicamentum suis vulneribus adhibere parvipendit. Unde & ipse Dominus in Evangelio de doctrina pariter & bono opere discipulos instruere volens, qualem in his cautelam haberent admonebat, dicens, *Quod si sal evanuerit, in quo salietur?* Hoc est si doctor erraverit, à quo iterum doctrinæ emendabitur? Et, *Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Si namque oculus à videndi officio defecerit, quis à manu, vel à pede, vel à reliquo corpore illud ministerium exiget? Quapropter doctores eligentes, ne ampliori vindictæ subjaceant, si plurimis a perditionis occasionem abundantius præstent. Nam & ipse Salomon dum multæ sapientiæ transgressionem incurrit, totius Israeliticæ plebis regni dispertionem solo suo merito præstitit. Quibus ergo committuntur multa, majora perdunt, si non rectè dispensaverint b rectoris sui munera quæ perceperunt. Cui enim plus committitur, plus ab eo exigitur. Et servus qui voluntatem domini sui intelligens non facit, actionibus flagellis gravioribusque vindictis vapulabit.

Matth. 5. 13. Matth. 6. 23. — a Ed. libr. adversum. — b MS. Corb. largitoris. Luc. 12. 47.

Gradus II. Senex sine religione.

SECUNDUS abusionis gradus est, si sine religione senex esse invenitur: cui cùm membra exterioris hominis veterascunt, vires animæ, id est, interioris hominis membra, incrementa roboris non capiunt. Hos enim omnibus religioni operam dare senibus convenit, quos præsentis sæculi florida ætas transacta deserit. Sicut namque in lignis ipsa reproba arbor comparet, quæ post flores fructus optimos cultori suo non exhibet: sic & in hominibus ipse reprobus est, quem flos juventutis deserit, & tamen in sui corporis senectute bonorum operum maturos fructus proferre parvipendit. Quid enim stolidius fieri potest, si mens ad perfectionem festinare non contendat, quando totius corporis habitus senectute confectus ad interitum properat? Dum oculi caligant, aures graviter audiunt, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit, flatus non suaviter olet, pectus suffocatur, tussis cachinnat, genua trepidant, talos & pedes tumor inflat; etiam homo interior qui non senescit, his omnibus aggravatur. Et hæc omnia ruituram jam jamque domum corporis citò prænuntiant. Quid ergo superest, nisi ut dum hujus vitæ defectus appropiat, nihil aliud cogitare, quàm quomodo c futuræ vitæ aditus prosperè comprehendatur, quisque senex appetat? Juvenibus enim incertus hujus vitæ terminus instat, senibus verò cunctis maturior ex hac luce recessus. Cavendæ ergo sunt homini duæ particulæ, quæ in illius carne non veterascunt, & totum hominem secum ad peccatum pertrahunt, cor videlicet & lingua: quia cor novas semper cogitationes machinari non desinit, lingua impigrè loquitur quodcumque cor machinari senserit. Caveat ergo senilis ætas, ne illæ juvenescentes particulæ totam sui harmoniam decipiant, & per res ineptas reliqui corporis gravitatem illudant. Unicuique namque considerandum est, quod ætate eminenti dignum sit: ut hoc agat, quod nec vitam, nec ætatem, nec ministerium vile reddat.

c MS. Corb. futuræ aditus prospe- [illegible] Apud Cypr. futura habitatio prosperè. — Duæ res in homine non veterascentes.

Gradus III. Adolescens sine obedientia.

TERTIUS abusionis gradus est, Adolescens sine obedientia, quo mundus à recto rationis ordine depravatur. Qualiter namque in senectute d ille ministrari sibi sperabit, qui in adolescentia senioribus obedientiam exhibere contemnit? Unde & in proverbio apud veteres habetur, Quòd dominari nequeat, qui prius alicui servitutem præbere denegat. Propter quod & Dominus Jesus in temporibus suæ carnis, dum adhuc ad legitimam ætatem doctrinis non pervenerat, obedienter ministrationem parentibus suis exhibuit. Sicut ergo in senibus sobrietas & morum perfectio requiritur; ita etiam in adolescentibus obsequium & subjectio & obedientia ritè debetur. Quapropter & in mandatis legis primum in his quæ ad homines pertinent, patris & matris honor imperatur; quia quamvis carnalis pater non supervixerit, aut indignus fuerit, alicui tamen patri digno & viventi paternus honor usque ad perfectam & dignam ætatem à filiis præbendus esse ostenditur. Quatuor etenim modis per Scripturas diversas patres vocantur, hoc est, naturâ, gente, admonitione, & ætate. De patre namque naturali Jacob ad Laban loquitur, *Nisi timor patris mei Isaac adfuisset, tulisses omnia quæ mea sunt.* Gente verò pater dicitur, quando Dominus ad Moysen de rubo loquebatur, *Ego sum*, inquiens, *Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.* Ætate autem & admonitione pater dicitur, cùm Moyses in cantico Deuteronomii loquitur, *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, majores tuos, & dicent tibi.* Quòd si ergo naturalis pater superstes non fuerit, aut indignus fuerit, admonenti tamen seniori adolescentia obedientia præbenda erit. Quomodo enim

d Apud Cypr. aliis ministerium imperabit. Luc. 2. 51. — Exod. 20. 12. — Pater quatuor modis dicitur. — Gen. 31. 42. — Exod. 3. 6. — Deut. 32. 7.

honoratus in senectute apparebit, qui disciplinæ laborem in adolescentia non sustinuerit? Quodcumque enim homo laboraverit, hoc & metet. *Omnis namque disciplina in præsenti non videtur esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ.* Sicut ergo fructus non invenitur in arbore, in qua pampinus aut flos prius non apparuerit; sic & in senectute honorem legitimum aliquis non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicujus exercitatione non laboraverit. Disciplina igitur absque obedientia qualiter fieri potest? Adolescens ergo sine obedientia, adolescens sine disciplina est: quoniam & ipsa obedientia, quæ omnium disciplinarum mater est, magna exercitatione indiget, quæ sui normam studii à Christo Domino sumsit, qui obediens Patri usque ad mortem, crucis ignominiam libenter sustinuit.

Heb. 12. 11. — Phil. 2. 8.

Gradus IV. Dives sine eleemosyna.

QUARTUS abusionis gradus est, Dives sine eleemosyna, qui superflua usûs sui, quæ custodienda in posterum recondit, indigentibus & nihil habentibus non distribuit: per quod efficitur, ut dum in terra quæsita diligenti cura custodit, cælestis patriæ perennem thesaurum amittat. Ad quem thesaurum Dominus Jesus adolescentem divitem, qui illum de perfectione interrogaverat, ita respondens invitavit: *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me, & habebis thesaurum in cælo.* Quem thesaurum nullus unquam hominum habere potest, nisi qui pauperibus solatia præstat, aut qui per se ipsum pauper est. Non ergo dormiat in thesauris suis, quod pauperi prodesse potest. Dives namque, etsi multa congregaverit, his frui solus nequaquam poterit; quia unius hominis natura multis rebus non * succurrit. Quid ergo stultius est, quàm propter unius hominis victum & vestitum, totam regni cælestis perdere jucunditatem, & æternos inferni cruciatus absque consolationis præstolatione subire? Quod ergo aliquando per necessitatem amittendum est, pro æterna remuneratione sponte distribuendum est. *Omnia enim quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt.* Quamdiu namque temporales sumus, temporalibus temporalia deserviunt: & cùm hinc transierimus, æternis æterna solatia præstabuntur. Idcircò diligere non debemus ea quæ non semper habebimus, præsertim cùm experientiam rationis avarum divitem, thesauri sui, & agri, & omnia quæ habet, ostendant; quia toto cordis intuitu illas res amat, quæ nunquam se diligunt. Si enim aurum & argentum & agros & vestimenta & cibos & metalla & bruta animalia quis dilexerit, hæc omnia vicem sibi amoris rependere non posse, ipsa rerum natura ostendit. Quid ergo à ratione longius est, quàm diligere quod te amare non valet; & negligere illum qui tuæ ditioni cum dilectione omnia præbet? Propter hoc igitur non diligi mundus, sed diligi proximus à Deo præcipitur: quia proximus vicem sui amoris potest rependere, quod mundus minimè posse non dubitatur. Sic enim inimicum esse diligendum Dominus præcepit, ut illa dilectio amicum illum ex inimico efficiat. Quisquis ergo dives cupidus, si vult æternas habere divitias, distribuendo egenis perdat interim non mansuras. Si enim quod diligit non vendit, nemo emere potest quod cupit. Avari namque toto in judicio à rectissimo judice invocabuntur tale dicti: quia qui præteribant eorum habitacula, non dicebant, *Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.* Infelices ergo sunt avari divites, qui propter res transitorias in æternam damnationem dilabuntur: & è contrario, *Beati sunt misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Felix est misericors, dum in hac virtute non substantiam, sed affectum Deus requirit.

Matth. 19. 21. — * f. sufficit. — 2. Cor. 4. 18. — Amanda non sunt, quæ redamare nequeunt. — Matth. 22. 39. — Matth. 5. 44. — Psal. 128. 8. — Matth. 5. 7.

Gradus V. Fœmina sine pudicitia.

QUINTUS abusionis gradus est, Fœmina sine pudicitia. Sicut enim omnes mores bonos procurat & custodit in viris prudentia; sic & in fœminis cunctos honestos actus nutrit, & fovet, & custodit pudicitia. Pudicitia namque castitatem custodit, avaritiam refrenat, lites devitat, iram mitigat, libidinem occupat, cupiditatem temperat, lasciviam castigat, ebrietatem cavet, verba non multiplicat, gulæ concupiscentias e oppugnat, furtum omnino damnat. Quid plura? Omnia vitia restringit, & omnes virtutes, & quidquid coram Deo & hominibus bonis laudabile est, nutrit. Impudica vita nec laudem ab hominibus in præsenti sæculo, nec remunerationem à Deo exspectat in futuro. Pudica verò vita famam bonam inter homines possidet, & de spe futuræ beatitudinis gaudet. Præsentibus semetipsam imitabilem facit, posteris memoriam amabilem relinquit. Bonis semper moribus delectatur & consentit, & assiduis Scripturarum meditationibus & eloquiis animam vegetat. Bonorum præcedentium exempla custodit, & inseparabilia perfectis contubernia nectit. Duobus ergo modis constat veræ pudicitiæ exercitatio, id est, corporis habitu & superficie, & animi affectu interno. Per exteriorem modum, juxta Apostolum, coram hominibus exempla, per interiorem modum coram Deo providemus opera bona. Pudicitia namque corporis est, alienas res non appetere, & omnem immunditiam devitare, ante horam congruam non gustare velle, risum non excitare, verba vana & falsa non lo-

e Apud Cypr. purgat. In MS. Corb. oppugnat. — Pudicitia duplex. — Corporis.

qui, habitum per omnia ordinatum, compositionemque convenientem tam capillorum quàm vestium sicut decet habere, cum indignis contubernia non inire, superciliofo intuitu neminem adspicere, vagari oculos non permittere, pompatico & illecebroso gressu non incedere, nulli inferior in incepto bono apparere, nulli contumeliam aut ruborem inferre, neminem blasphemare, bonos non invidere, senes non irridere, meliori non controversari, de his quæ ignoras non tractare, & ea quæ scis non omnia proferre: hæc enim proximis amabilem hominem reddunt, & Deo acceptabilem faciunt. Pudicitia verò animæ est, plus propter Dei oculos quàm hominum omnia bona facere, appetitiones turpium cogitationum compescere, omnes meliores se esse æstimare, nemini invidere, de semetipso nihil confidere, Dei semper auxilio res omnes committere, ante Dei oculos semetipsum constituere, hæretica pravitate sensum non maculare, catholicis per omnia consentire, Deo soli adhærere, castitatem internæ mentis Domino Jesu Christo offerre, omnia cœpta bona opera mortis tantùm termino finire, præsentes tribulationes animi fortitudine parvipendere, in terra præter proximos nihil amare, cuncti amoris sui thesaurum in cælo constituere, & pro omni bono actu mercedem in cælestibus à Deo sperare. Pudicitia ornamentum nobilium est, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulchritudo a vilium, prosperitas laborantium, solamen mœrentium, augmentum omnis pulchritudinis, decus religionis, defensio criminum, multiplicatio meritorum, Creatoris omnium Dei amicitia.

Animi. — Al. debilium.

Sextus abusionis gradus est, Dominus sine virtute: quia nihil proficit dominandi habere potestatem, si dominus ipse non habeat virtutis rigorem. Sed hic virtutis rigor non tam exteriori fortitudine, quæ & ipsa sæcularibus dominis necessaria est, indiget, quàm animi interiori fortitudine bonis moribus exerceri debet: sæpe enim dominandi virtus per animi negligentiam perditur, sicut in Heli sacerdote factum fuisse comprobatur, qui dum per severitatem judicii peccantes filios non coërcuit, in eorum vindictam Dominus velut consentienti non pepercit. Tria ergo necessaria hos qui dominantur habere oportet, terrorem scilicet, & ordinationem, & amorem. Nisi enim ametur dominus & metuatur, ordinatio illius constare minimè poterit. Per beneficia ergo & affabilitatem procuret ut diligatur: & per justas vindictas, non propriæ injuriæ, sed legis Dei, studeat ut metuatur. Propterea quoque dum multi pendent in eo, ipse Deo adhærere debet; qui illum in ducatum constituit, qui ad portandum multorum onera ipsum veluti fortiorem solidavit. Paxillus enim nisi benè fixus firmetur, & aliquo fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet citò labitur; & ipse solutus à rigore suæ firmitatis, cum oneribus ad terram delabitur. Sic & princeps nisi suo Conditori permanenter adhæserit, & ipse, & omne quod continet, citò deperit. Quidam etenimque per dominandi officium plus Deo appropinquant, quidam imposito sibi dignitatis honore deteriores fiunt. Moyses enim accepto populi ducatu, familiaritatis Dei locutionibus utebatur. Saül verò filius Cis post quàm sceptra regni suscepit, per inobedientiæ superbiam Deum offendit. Rex Salomon post quàm patris sui David sedem obtinuit, Deus illum ultra omnes mortales velut ad innumerosi populi gubernationem sapientiæ munere donavit: è contrario verò Jeroboam servus Salomonis, post quàm regni domûs David partem occupavit, ad idolorum culturam decem tribus Israël, quæ etiam in parte Samariæ, divertit. Per quæ exempla evidenter ostenditur, quosdam in sublimiori statu ad majorem perfectionem crescere, quosdam verò per supercilium dominationes ad deteriora defluere. Per quod utrumque intelligitur, eos qui ad meliora conscendunt, per virtutem animi & Dei auxilium posse id facere; & eos qui ad deteriora divertuntur, per mentis imbecillitatem pariter & negligentiam errare. Unde & dominum absque virtute fieri non decet, quam virtutem nullatenus sine Dei auxilio habet. Qui enim multa metuit, si non habet fortitudinem animi, non valet id agere: quoniam magna magnis infestationibus vel adversitatibus solent laborare. Omnis igitur qui præest, hoc primitus tota animi intentione procuret, ut per omnia de Dei adjutorio omnino non dubitet. Si namque cœperit in actibus suis auxiliatorem habere Dominorum dominum, nullus hominum contemtu poterit habere ejus dominatum: *Non enim est potestas nisi a Deo*. Ipse enim elevat de stercore egenum, & sedere facit cum principibus populi sui: & deponit potentes de sede, & exaltat humiles, ut subditus fiat omnis mundus Deo, & b egeat omnis gloriâ Dei.

Gradus VI. Dominus sine virtute. — 1 Reg. 2. 27. &c. — Tria his qui dominantur necessaria. — In dignitatibus alii meliores, deteriores alii fiunt. — Exodi 33. 11. — 1. Reg. 15. 11. — 3 Reg. 3. 15. — 3 Reg. 12. 27. &c. — Rom. 13. 1. Psal. 112. 7. Luca 1. 52. b Alias, erigatur gloria.

Septimus abusionis gradus est, Christianus contentiosus: qui cum participationem nominis Christi per fidem & baptismum susceperit, contra Christi dicta & propositum, mundi caduca delectamenta diligit. Omne enim, de quo contenditur, aut propter propriam ejus rei dilectionem, de qua agitur, aut propter alterius amorem, quæ sub odiosa specie latet, appetitur: quemadmodum, verbi gratiâ, bellum, animoso compugnantium conflictu, cùm odiosa tetrum, propter amorem victoriæ & libertatis peragitur; & multæ aliæ dilectæ species sub odioso labore vel formidine satis contentiosè expetuntur. Unde patenter intelligitur, nihil contendi posse, nisi propter dilectionem, speratam scilicet & subsequentem amabilem remunerationem. Qui igitur de mundo præsenti ex quacumque caussa contendit, perspicuè ostendit quod illum diligit. Quomodo ergo mundum diligit per Johannem Spiritus-sancti sermones intelligendum, quibus ait, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt?* Mundi enim amor & Dei pariter in uno corde cohabitare non possunt; quemadmodum iidem oculi cælum pariter & terram nequaquam conspiciunt. Sed requirendum est, si verè in mundo aliquid sit quod amari debeat; & quis sit ille mundus, quem diligi divina eloquia vetant. Terra ergo cum nascentibus ex ea, & metallis, & animantibus, & pulcritudine vestium, & oblectationibus ciborum, & iis quæ ad hæc pertinent, non diligi præcipitur, sed proximus, propter quem hæc omnia facta sunt, amari jubetur. Hæc enim omnia prædicta, velut non mansura, ad cælestem patriam pergentes concomitari nequeunt: proximi verò, velut mansuri regis cohæredes, semetipsos licenter invicem diligunt. Quod ergo semper in mundo non manet & cum mundo pariter deficiet, & ipse mundus, non amari præcipitur. Proximus autem, qui est pars regni cælestis in terra b & inter ima elementa, a regni cælorum appetitoribus non incongruè amatur, dum in summa illa patria in æternum cohæres habebitur. Propterea verò mundus præsens non diligi imperatur, ne à Dei dilectione alienus sæculi dilector quisque efficiatur. Non ergo debet contendi, quod non licet amari. Igitur Christianus, qui nominis Christi similitudinem tenet, morum quoque ejus similitudinem habere debet. Christianus enim nemo rectè dicitur, nisi qui Christo moribus coæquatur. De Christo verò per Prophetam ita scribitur: *Ecce puer meus quem elegi, electus meus, complacuit in illo sibi anima mea. Ponam spiritum meum super eum. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus.* Ecce Christus non contendit, neque clamavit: & tu si morum Christi similitudinem retinere cupis, ne contendas; ne abusivus in Ecclesia Christianus exsistas. Suis enim sectatoribus Christus præcepit, *Nolite vocari Rabbi, unus est enim magister vester, qui est Christus; & patrem nolite vocare super terram; unus est enim Pater vester qui in cælis est. Omnes enim vos fratres estis.* Quibus ad supplicandum imperavit dicens, *Sic autem orabitis: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum*, & cetera. Frustra autem contendit patrem se habere in terra, qui patrem & patriam profitetur se habere in cælo: cujus patriæ possessor nemo efficitur, nisi qui de terrenæ patriæ contentione secutus habetur.

Gradus VII. Christianus contentiosus. — Contentionis caussæ. — 1. Johan. 2. 15. — An in mundo aliquid amari debeat. — b Ed. & in interim a regni &c. MS. Corb. ab interim regni &c. — Isa. 42. 1. Matth. 12. 18. — Matth. 23. 8. &c. — Matth. 6. 9.

Octavus abusionis gradus est, Pauper superbus, qui nihil habens, in superbiam extollitur: cùm è contrario divitibus sæculi non superbè sapere per apostolum Paulum imperetur. Quid ergo stolidius potest fieri, quàm illum, qui per infimam miseriam velut in terram abjectus, extremus & humilis incedere & contristari debuerat, superciliofo superbiæ tumore inflatam mentem contra Deum erigere? Per quod vitium lapsi corruerunt, qui in summo cæli conditi erant culmine. Quod ergo vult quasi potens in terra superbire, qui præ omnibus hominibus debuerat humilis apparere? Sed ne de paupertate sua tristitiam habeant, quid à Deo receperint sibi pauperes attendant: ipse enim inquit, *Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Recta namque dispensatione misericors judex cæli regnum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abstulit: ut ipse dives in cæli sede appareat, qui in terra nihil penitus procurat. Cavendum ergo pauperibus est, ne dum per egestatem & necessitatem terrenum regnum perdunt, per mentis etiam impudentiam cælorum regna amittant. Cùm enim Dei dispensatione paupertatem necessariam acceperint, in ipsorum arbitrio pendet, utrum pauperes spiritu sint. Non enim quibuscumque pauperibus cæli regna promittuntur, sed his tantummodo in quibus divitiarum inopiam animorum humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper spiritu appellatur; qui cum egenus foris cernitur, numquam in superbiam elevatur: quoniam ad appetenda regna cælorum plus valet mentis humilitas, quam præsentium divitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene divitias possessas habent, possunt pauperes spiritu appellari: superbos autem nihil habentes, haud dubium est beatitudine paupertatis privari. De quibus utrisque sancta Scriptura ita loquitur: *Est quasi dives, cùm nihil habeat, & est quasi pauper, cùm in multis divitiis sit.* Quasi pauper ergo in multis divitiis, est dives humilis spiritu: & nihil habens quasi dives, est pauper superbus mentis affectu. Nobilis ergo inopia est mentis humilitas, & ineptæ divitiæ sunt animorum enormitas. Providendum ergo pauperibus est, ut semetipsos quales sint intelligant: & quia rebus consequi quod cupiunt non valent, mentis tumore superbire desinant.

Gradus VIII. Pauper superbus. — 1. Tim. 6. 17. — Matth 5. 3. — Pauper spiritu, pauper humilis. — Prov. 13. 7. — Nobilis pauper.

Nonus abusionis gradus est, Rex iniquus. Etenim regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet. Inde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet: nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, c si iniqui sint, non corrigit? Quoniam in justitia regis exaltatur solium, & in veritate regis solidantur gubernacula populorum. Justitia verò regis est, neminem injustè per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter virum & proximum suum judicare, advenis & pupillis & viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos & histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas & pejerantes vivere non sinere, Ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super regni negotia constituere, senes & sapientes & sobrios consiliarios habere, magorum & ariolorum pythonissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter & justè contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus non elevari animo, cuncta adversa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impiè agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas cibum non gustare. *Væ enim terræ cujus rex puer est, & cujus principes manè comedunt.* Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, & regem ad cælestia regna meliora perducunt. Qui verò regnum secundùm hanc legem non dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerat. Idcirco enim pax populorum sæpe rumpitur, offendicula etiam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, & servitia populorum præpediuntur, multi & varii dolores prosperitatem regni inficiunt, carorum & liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiæ armentorum & pecorum greges dilacerant, tempestates d veris & hiemis terrarum fecunditatem & maris ministeria prohibent, & aliquando fulminum ictus segetes & arborum flores & pampinos quosque exurunt. Super omnia verò regis injustitia non solùm præsentis imperii faciem offuscat, sed etiam filios suos & nepotes, ne post se regni hereditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis, regnum domûs Israël Dominus de manibus filiorum ejus dispersit; & propter justitiam David regis, lucernam de semine

Gradus IX. Rex iniquus. — c Vetus Aa. vel totum hunc gradum tamquam ex Cypriano inferens Deo infert. Regis &c. 3. legit, ne iniqui. Justitia regis. — Eccle. 10. 16. — Ex rege injusto quot mala. — d Alias, aeris & hemisphæria turbat terrarum &c. — 3 Reg 11. 38.

Ex justo rege quot bona.

ejus semper in Jerusalem relinquit. Ecce quantum justitia regis sæculo valeat, intuentibus perspicuè patet. Est enim pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aëris, serenitas maris, terræ fecunditas, solatium pauperum, hereditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat rex, quòd sicut in throno hominum primus constitutus est; sic & in pœnis, si justitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscumque peccatores sub se in præsenti habuit, supera se modo implacabili in illâ futurâ pœnâ habebit.

Gradus X. Episcopus negligens. 2. Cor. 5. 20.

Decimus gradus abusionis est, Episcopus negligens: qui gradûs sui honorem inter homines requirit, sed ministerii sui dignitatem coram Deo, pro quo legatione fungitur, non custodit. Primò namque ab episcopo, quid sui nominis dignitas teneat, inquiratur; quoniam cùm Episcopus Græcum nomen sit, speculator interpretatur. Quare verò speculator ponitur, & quid à speculatore requiritur, Dominus ipse describat, cùm sub Ezechielis prophetæ persona episcopo officii sui rationem denuntiat, ita inquiens: *Speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si autem videris gladium venientem, & tu non annuntiaveris ut revertatur impius a via sua, ipse quidem impius ab iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris, & ille non fuerit reversus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, sed tu animam tuam liberasti.* Decet ergo episcopum, qui omnium speculator positus est, peccata diligenter attendere: & post quàm attenderit, sermone si potuerit & actu corrigere; si non potuerit, juxta Evangelii regulam scelerum operarios declinare. *Si enim*, inquit in Evangelio Dominus, *peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum: si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium stet omne verbum. Si illos non audierit, dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* Tali ordine expellendus est, quicumque doctori vel episcopo adhærere noluerit. Et qui tali ordine expulsus fuerit, ab alio aliquo doctore vel episcopo non debet recipi. De sacerdote namque in lege scribitur; *Viduam aut repudiatam non accipiat uxorem.* Qui ergo illum excommunicatum à catholico, illo non permittente, sibi jungit; jura sacerdotii sancti, quod Christianorum genus electum est, excedit. Hac ratione episcopum ad eos quibus in speculatione positus est, esse oportet. Ceterum verò qualis in semetipso esse debeat, Paulus apostolus exponit, ut ad gradum episcopi veniens sit sobrius, prudens, castus, sapiens, modestus, hospitalis, filios habens subditos cum omni castitate, testimonium habens bonum ab his qui foris sunt, proferens doctrinæ fidelem sermonem, ante episcopatum non plures habens uxores quàm unam; non percussor, non bilinguis, non ebriosus, non neophytus: ut per hæc ipse ostendat in opere, quod alios docet in sermone doctrinæ. Caveant ergo negligentes episcopi, quod in tempore vindictæ Dominus per Prophetam conqueritur dicens, *Pastores a me demoliti sunt populum meum, & non pascebant gregem meum pastores, sed pascebant semetipsos*: sed potiùs procurent hi, quos constituit Dominus super familiam suam dare illis cibum in tempore suo mensuram tritici, puram scilicet & probatam doctrinam, quatenus veniente Domino mereantur audire, *Euge serve bone & fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui.*

Matth. 18. 15. &c. — Levit. 21. 7. — Quid sibi. 1. Tim. 3. 2. &c. — Ezech. 34. 9. a MS. Corb. mutil. Apud Cypr. multa. — Luca 12. 42. — Matth. 25. 23.

Gradus XI. Plebs sine disciplina.

Undecimus abusionis gradus est, Plebs sine disciplina; quæ cùm disciplinæ exercitationibus non servit, communi se perditionis laqueo constringit; nam enim Domini absque disciplinæ rigore non evadit. Atque idcirco Psalmistæ vocibus indisciplinatæ plebi prædicatur, *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus.* Disciplina verò est morum ordinata correctio, & majorum præcedentium regularum observatio: de qua disciplina Paulus apostolus ita loquitur, dicens: *In disciplina perseverate, tamquam filiis vobis offert se Deus. Quòd si extra disciplinam estis, cujus participes facti estis omnes, ergo adulteri, & non filii estis.* Qui ergo adulteri sunt, sine disciplina sunt, & cælestis regni hereditatem non capiunt: si filii autem paternæ disciplinæ correctionem ferunt, & hereditatem quandoque recipere posse non desperant. De qua etiam disciplina Isaias indisciplinatæ plebi prædicat, dicens; *Quiescite agere perversè, discite benefacere.* Et ad eamdem Psalmista consonâ voce psallit dicens, *Declina a malo, & fac bonum.* Infelix ergo est qui abjicit disciplinam: audet enim extra milites aliquid, qui Dominum crucifigentes non ejus sciderunt tunicam, qui Ecclesiæ Christi scindit disciplinam. Sicut enim tunicâ totum corpus præter caput tegitur; ita disciplinâ omnis Ecclesia præter Christum, qui Ecclesiæ caput est, & sub disciplina non est, protegitur & ornatur. Ipsa enim tunica contexta de super fuerat per totum; quia eadem disciplina Ecclesiæ à Domino de cælo tribuitur & integratur. De qua Dominus cùm ad Patrem adscendisset post quam resurrexit à mortuis, ad Apostolos suos loquebatur dicens, *Vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.* Tunica ergo corporis Christi, disciplina Ecclesiæ est: qui autem extra disciplinam est, alienus est à corpore Christi. *Non scindamus igitur illam, sed sortiamur de illa cujus sit:* id est, non solvamus quidquam de mandatis Domini, sed unusquisque in quo vocatus est, in eo permaneat apud Dominum.

Psal. 2. 12. Disciplina quid. — Heb. 12. 7. & 8. — Isa. 1. 16. — Psal. 33. 15. — Johan. 19. 24. — Ibidem 23. — Luca 24. 49. — Johan. 19. 24.

Gradus XII. Populus sine lege.

Duodecimus abusionis gradus est, Populus sine lege: qui dum Dei dicta, & legum scita contemnit, per diversas errorum vias prævaricationis laqueum incurrit. De quibus viis sub persona prævaricatoris populi humanum genus Propheta ita deplangit: *Nos autem sicut oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit:* de quibus viis etiam Sapientia loquitur per Salomonem, *Multæ viæ videntur hominibus rectæ, & novissima earum deducunt ad mortem.* Quæ utique multæ perditionis viæ tunc inceduntur, cùm una regalis via, lex Dei videlicet, quæ neque ad dexteram neque ad sinistram declinat, per negligentiam deseritur. De qua via Dominus Jesus Christus, qui est finis legis ad justitiam omni credenti, denuntiat, *Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Ad quam viam omnes homines communiter invitat dicens, *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Quia non est personarum acceptio apud Deum*: ubi non est Judæus & Græcus, masculus & femina, servus & liber, barbarus & Scytha; sed omnia in omnibus Christus: omnes enim unum sunt in Christo Jesu. Dum ergo Christus finis est legis, qui sine lege sunt, sine Christo sunt: igitur populus sine lege, populus sine Christo est. Abusivum ergo est in temporibus Evangelii populum sine lege fieri, quando Apostolis in cunctas gentes licentia prædicationis data est, quando tonitruum Evangelii per cunctas sæculi partes intonuit; quando gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; quando qui longè fuerant, facti sunt propè in sanguine Christi; qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei in Christo: quando est tempus acceptabile & dies salutis & tempora refrigerii in conspectu Altissimi; quando unaquæque gens habet festum resurrectionis, quando ipse Dominus protestatur, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Non fiamus ergo sine Christo in hoc tempore transitorio; ne sine nobis Christus esse incipiat in futuro.

Isa. 53. 6. — Prov. 14. 12. — Rom. 10. 4. — Johan. 14. 6. — Matth. 11. 28. — Rom. 2. 11. — Gal. 3. 28. — Rom. 10. 4. — Matth. 28. 19. — Rom. 9. 30. — Ephes. 2. 13. — Rom. 9. 25. — 2. Cor. 6. 2. — Matth. 28. 20.

ADMONITIO
IN TRACTATUM SUBSEQUENTEM.

LOCUM hic suum, quem ex instituto per nos ordine initio Appendicis postulat, non totum occupabit Opus illud, quod Hieronymus Viguerius in partem Supplementi primam transtulerat, hoc titulo prænotatum: Tractatus de septem vitiis & septem donis Spiritus-sancti: *incipiens*, Septem sunt vitia principalia. *Id à Viguerio repertum est inter* Sanctorum Patrum monimenta *impressa Parisiis anno* 1634. *curâ Guilelmi Camerarii, Scoti, è Congregatione Oratorii Presbyteri, qui* Augustino, *non ab antiquis codicibus, sed tantum* à multis viris doctis tribui *dicit. Verum habetur hoc ipsum apud Hugonem Victorinum in libro* allegoriarum in Matthæum *secundo, cap.* 3. *Eidem* allegoriarum *libro cap.* 19 *insertum etiam est Opusculum aliud* de donis Spiritus-sancti, *hoc exordio:* Scriptum est, Si enim vos cùm sitis mali *&c. quod ejusdem Camerarii auctoritate, pro Augustini Sermone dederat Viguerius in eadem Supplementi parte, non longè antè dictum Tractatum* de septem vitiis. *Huic porrò Tractatui conjunctum rectè esset istud Opusculum, quod & summam habet cum illo affinitatem, & confert nonnihil ad ejus integritatem. Opusculo enim sejuncto imperfectus videtur Tractatus, aut titulo saltem per Viguerium præfixo, qua parte* de donis Spiritus-sancti *inscribitur, haudquaquam respondens. Ceterum aptior est apud Hugonem inscriptio Tractatûs in hunc modum:* De septem peccatis mortalibus, contra quæ valent Orationis Dominicæ petitiones: *cum nihil aliud sit nisi quædam Dominicæ Orationis septemque ejus petitionum adversùs septem vitia expositio. Hugonis porrò fœtus ille Tractatus maneat, multis, si res posceret, argumentis ipsi asserendus. Confer, si lubet, librum ipsius* 2. de Sacramentis, *part.* 13. *c.* 1. *&* Summæ sententiarum *Tractatum* 3. *c.* 16. *ubi eadem planè ratione septem vitia descripta reperies. Iisdem quoque verbis hic definitum in genere vitium, atque in libro ejus* Miscellaneorum *primo. Quid sit Dei nomen, expositum non secus ac in alio Tractatu Hugonis super* Magnificat: *& de captanda Dei benevolentia initio precationis similia cum hoc libello habet Tractatus ejusdem* de modo orandi. *Postremo Tractatus, quem scripsit* de quinque septenis, *sive* septenariis, *editus in citato libro* 2. allegoriarum *cap.* 15. *auctorem planè eumdem cum Tractatu* de septem vitiis *refert.*

TRACTATUS

TRACTATUS
DE SEPTEM VITIIS
ET SEPTEM
DONIS SPIRITUS-SANCTI.

Vitium quid, & quando culpa.
*a Ita Hugo Vict. l. 1. Miscellan. tit. 54. b Idem fic l. 1. de Sacram. p. 13. c. 1. Rom. 8. 1. Quotuplex & cujusque definitio. * Ita recenset & definit Hugo loco mox citato & Summa Sent. Tract. 3.*

SEPTEM sunt vitia principalia, quæ rationalem naturam inficiunt, & ejus integritatem quasi quodam suæ admixtionis fermento corrumpunt. a Vitium autem est corruptio naturalis affectûs præter ordinem, & extra mensuram. b Hoc verò cùm per consensum recipitur, peccatum est; sentitur autem solùm sine consensu, pœna est & non culpa. Sanè in non regeneratis vitium omnino excusationem non habet, ubi etsi consensus non sequitur, solum hoc damnationi debitum est, quod præter rationem movetur; propter quod ait Apostolus, Jam nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Jesu. * Primum vitium est, superbia: secundum, invidia: tertium, ira: & quartum, acedia: quintum, avaritia: sextum, gula: septimum, luxuria. Superbia est amor propriæ excellentiæ. Invidia est livor felicitatis alienæ. Ira est irrationabilis perturbatio mentis. Acedia est fastidium interni boni. Avaritia est immoderata habendi cupiditas. Gula est nimius edendi appetitus. Luxuria est immoderatum desiderium explendæ libidinis. Hæc ergo sunt vitia septem, de quibus universa rationalis animæ corruptio manat: omne enim quod integritatem corrumpit, vitium est. Sed est alia integritas &c.

Castigationes & Variæ Lectiones in eumdem Tractatum.

EDITIO Hugonis antiquior Parisiensis anni 1526. apud Badium Tom. 1. fol. 206. c. Allegoriarum in Matthæum cap. 3. *Corruptus verò amor per concupiscentiam animæ turpitudo est.* Vignerius in supplemento, *Corruptus verò amor per concupiscentiam tollit sanitatem. Claritas enim cognitionis quasi quædam animæ pulcritudo est; sinceritas vero* &c.

Ibid. e. cap. 4. *cætera verò obsequentia vitia.* Lege ex Vignerio, *subsequentia vitia.*

Ibid. h. post *simul verò omnia blasphemant*, Vign. addit, *Dominum.* & mox habet, *summum bonum*, ubi Hugo, *bonum summ.*

fol. 207. l. cap. 5. Post, *propter hoc Dei Filius.* addendum, *qui.* & mox, *non rationabiles esse potuisset:* leg. *rationabilis esse non potuisset.* Et paulò pòst, *quod inordinatus est, vitium est:* pro, *quod inordinatum est, vitium esse.*

Ibid m. cap. 6. *septem antidota specialia*, Vignet. *spiritalia*; fortè minùs bene. Deinde *quæ tamen*: fortè legendum, *quæ tantum.*

Ibid. n. *ut sequatur largitio ejus quod voluntas requirit.* Vignet. *ut subsequatur largitio, ut quod voluntate perdidit, v bonitate requirat.*

Ibid. addendum, *Adveniat regnum tuum. Contra iram opponitur tertia petitio*, post voces, *secunda petitio.*

Ibid. o. cap. 7. *quasi captatio benevolentiæ:* & infrà, *hæc pro commendatione captationis benevolentiæ.* Vignet. non legit vocem *benevolentiæ:* quam Hugo retinere solet, ut videre est lib. de modo orandi c. 2. & 5

Ibid. pro *à prælatis*, corrigendum *appellans.*

Ibid. *Illic namque quærenda sunt.* Apud Vign. *Illic namque quærenda est hereditas.*

Ibid. c *honorem Dei præponimus.* Apud Vign. *honorem tuum præponimus:* & mox *tibi & tua*, ubi apud Hug. *tibi & Dei.*

208. r. cap. 8. post, *Audi iterum*, Vign repetit verbum *audi.*

Ibid. *bonus ad tantum bonum.* Vign. *bonus ad summum bonum.*

Ibid. u. *Non te decipit de ignavia excusare*; corrigendum *de ignorantia.*

Ibid. x. post, *affectum malignitatis tuæ*, addit Vign. *non defectum infirmitatis tuæ.*

Ibid. z. cap. 9. *Ibi nos per humilitatem superiori subjecimus.* Vign. *subjicimus.*

209. b. cap. 10. *Orandum ut in cælo.* Vign. *orandum est* &c.

Ibid c. *ut in eis voluntas tua fiat, imitentur illos* &c. locus intricatus, apud Vign. intricatior sic; *Ut in eis voluntas Dei fiat, & præcedant corde qui secuturi sunt & corpore, nec imitentur illos qui adhuc animo terra inhærent & terra sunt.* Sic corrigendus videtur: *ut in eis voluntas Dei fit, & præcedant corde....sic imitentur illos qui adhuc* &c. ut apud Vign.

Ibid. *aut potestate tua corrigemur.* Apud Vign. *constringemur.*

Ibid e. cap. 11. *pascit habitatores.* Addit Vign. *suos.*

Ibid. f. *& nos amplius non colligimus, nisi qui intus est.* Meliùs Vign. *& non amplius, non colligimus nisi quæ intus sunt.*

Ibid. *sine fermento excedat.* Fortè leg. *accedat.*

Ibid g. *minus habet panem.* Vign. omittit, *habet.*

Ibid. *ipsa est refectio* Vign *ipsa anima est* &c.

Ibid. h. *Hic est* (Vign. addit, *dies*) *hodiernus quando* Vign. habet, *hodiernus in quo:* & mox *ad desiderium boni excitatur:* cum vox *boni* apud Hug. desideretur.

210. k. *da nobis hodie. da.* legendum cum Vign. sic: *da nobis hodie. Hodie da.*

Ibid. l. cap. 12. *qui tam fideliter conditionem proponit.* Meliùs Vign. *qui tam fidenter* &c.

Ibid. *sententiam bonam* (Vign. addit *esse*) *misericordiam.*

Ibid. m. *virtutis præstet affectum* Leg. cum Vign. *effectum.*

Ibid n. *nobis congratiato* Vign. *nobiscum gratum.* Fortè, *nobiscum gratiato.*

Ibid. *nos viscera* (*misericordiæ tuæ* omittit Vign.) *affluentia*, (addit verò *bonitate*) *confid.* Fortè singula hæc verba retinenda.

Ibid. *tuo juri cedere.* Vign *pure.*

Ibid. p. *ac tamen eis premamus.* Vign *ut non eis premamur.*

Ibid. r. cap. 13. *non tam tentatio quam oppressio* (*est* omittit Vign.) *si prævalet.* Addit deinde, *aut si non prævalet.*

Ibid. l. *cùm propter id quod* Vign. *cùm per id quod.*

211. t *Itaque sentiat* (Vign. addit *hoc*) *vitium.*

Ibid. y. cap 14. *nec possumus exire.* Vign. *erui.*

Ibid. *Ecce* (Vign. *ad nos*) *soli sine te.* Deinde inserto puncto *Facti sumus* &c.

Ibid. *& non ipsi sicut cætera mala.* Abundat *ipsi.*

Ibid y. z. *pestifera delectione* (Vign. *delectationis*) *persuasione.*

Ibid. z. *æstimare forte poterat.* Vign. *existimare.*

Ibid. *quod jam non potest celeri.* Vign. *hic jam* &c.

DE DONIS SPIRITUS-SANCTI.
In illud Lucæ 11. *Si enim vos cùm sitis mali*, &c.

Filii & mercenarii quid rogent, quid obtineant. c Apud Hug. non æterna. d Ibid. carnalia Matth 6 33

SCRIPTUM est; *Si enim vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Ergo spiritum dabit Pater cælestis filiis suis petentibus se. Qui enim filii sunt, non aliud quærunt: qui aliud quærunt, mercenarii sunt, servi non filii. Qui argentum quærunt, qui aurum quærunt, qui transitoria quærunt, qui c terrena quærunt, quærunt ministerium servitutis, non spiritum libertatis. Quod quæritur, datur. Si quæris corporalia, non plus quàm quæris accipis. Si quæris spiritalia, quod quæris datur, & quod non quæris adjicitur; spiritalia dantur, d corporalia adjiciuntur. *Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis.* Igitur Patrem rogaturus, &c.

Castigationes & variæ lectiones in eumdem Tractatum.

EDITIO Hugonis Badiana Parisiensis, Tom. 1. fol. 213. o. *Potentibus se.* Vign. addit, *dabit spiritum bonum, dabit spiritum suum.* Tum prosequitur, *dabit spiritum suum* &c.

Ibid. p *quia pius est.* Fortè legendum, *quia pater est.*

Ibid. q. inter verba, *corruptionem, elationem & sanitatem, humilitatem* Vign. inserit, *id est.*

Ibid *& spiritus sunt dona.* Vign. omittit, *dona.*

214 c. *ipse* (Vign *est*) pietas.

Ibid. f. *medicina propter te.* Meliùs Vign. *pro te.*

Ibid. *pœnam non habet* Vign. *pacem non habet*, minùs bene.

Ibid. *in* (Vign. *autem*) *ex eo quod contrarium* &c.

Ibid. t. *quia non respiciebas.* Vign. *quia non sentiebas.*

Ibid. u. *saltem in tribulatione.* Apud Vign. *in retributione:* & mox *afflixeris*, loco *affligeris.*

Ibid. *aliud est quod vides.* Vign. *aliud est ad quod vides.*

Ibid. y. fortè leg *non in hoc malum quòd liberat: malum, inquam, non malum.*

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM LIBRUM.

LIBER de conflictu vitiorum & virtutum *scriptoribus quatuor nobilissimis tributus est, Augustino primum in omnibus Operum illius editionibus: Leoni deinde in ejus editione Parisiensi anni* 1512. *postea Ambrosio in Romana editione anni* 1585. *in qua scriptus ad Simplicianum prænotatur: & demum Isidoro Hispalensi in editione anno* 1599. *apud Madritum, & in altera apud Parisios procurante Jacobo du Breul Germanensis nostri cœnobii monacho anno* 1601. *excusa. Decepit Breulium Sigebertus Gemblacensis in libro de viris illustribus, deceptus ipse falsa veterum aliquot inscriptione codicum, qui nomen Isidori habere dicuntur. Porro inspecti à nobis codices MSS. aut Ambrosio adsignant, aut Augustino, aut Leoni: & nomine Augustini citat Gratianus* 2. *q* 22. *c.* Nec artificiosa. *Auctorem nos credimus Ambrosium, non illum quidem suprà laudatum Mediolanensium episcopum, sed Autpertum monasterii S. Vincentii ad Vulturnum in Benevento abbatem, cui etiam Ambrosio prænomen fuit. Testatur scriptor ejus vitæ, quæ in sæculo tertio Benedictino parte* 2. *ad annum Christi* 778. *exstat, compositum ab ipso librum* de conflictu vitiorum. *Atqui liber subsequens multam affinitatem cum Ambrosii Autperti opere in Apocalypsim habet, ac virum plane sapit Monasticæ vitæ sectatorem, & propter Monachos maximè scribentem, veluti ubi ait cap.* 16. Si igitur sæcularibus viris ita est perniciosa cupiditatis industria, quanto magis illis periculosior, qui habitu & conversatione jam sæculares esse desierunt, qui totum quod vivunt Domino devoverunt. *Et cap.* 18. Si cuncta quæ tibi prælatus servanda committit, illibata consignas, & ne modicum quid reservandum existimas, *&c. quæ postrema verba, aliaque multa, de stabilitate cap.* 14. *de taciturnitate cap.* 22. *&c. ex S. Benedicti præceptionibus usurpata videntur. Nec ad rem confirmandam addimus disertis verbis commendari Benedictinam regulam in fine libri: præsertim quod liber apud Ambrosium & Isidorum editus, nec non in MSS. quibusdam & in editione Erasmiana &c. careat capitibus duobus postremis, & ad hæc verba capitis* 26. *desinat:* Tu autem homo Dei, vigilanti studio adtende quæ dico, *addita plerumque clausulâ,* ipso adjuvante qui vivit & regnat in sæcula sæculorum, Amen. *Recognitus est liber ad MSS. Germanensem, Corbeiensem, Lyrensem, Victorinum, &c.*

DE CONFLICTU VITIORUM ET VIRTUTUM, LIBER UNUS.

CAPUT I.

2. Tim. 3. 12. Persecutionum etiam nunc pios pati necesse est.

APOSTOLICA vox clamat per orbem, atque in procinctu fidei positis, ne securitate torpeant, dicit, *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur.* Ecce quia Christianitas in suis principibus jam religiosa, jamque fidelis est, desinunt piè viventibus in Christo Jesu vincula, verbera, flagra, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt diversorum genera tormentorum: quomodo ergo verum erit quod per Apostolum sonuit, ut omnes piè viventes persecutionem patiantur? An fortè pacis tempore nemo vult piè vivere in Christo Jesu, & ideo desunt ista? Quis hoc vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia, non specialis quorumdam, sed generalis omnium persecutio debet intelligi. Et quidem sunt multi intra sinum matris Ecclesiæ constituti, qui piè viventes in Christo, contumeliis afficiuntur, opprobriis, injuriis derisionibusque lacessuntur: istane est illa generalis persecutio, quam Apostolus omnes piè viventes pati descripsit? Non facilè dixerim; cum sint quidam religiosi, quibus nemo pravorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior & magis noxia est, quamque non a mortalis intorquet severitas, sed vitiorum gignit adversitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra Domini timorem inanis gloria, contra veram religionem simulatio, contra subjectionem pugnat contemtus, contra fraternam congratulationem invidia, contra dilectionem odium, contra libertatem justæ correptionis detractio, contra patientiam ira, contra mansuetudinem protervia, contra satisfactionem tumor, contra spiritale gaudium sæcularis vita, contra virtutis exercitium torpor vel ignavia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemtum cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus & furtum, contra veritatem fallacia atque mendacium, contra ciborum parsimoniam ventris ingluvies, contra modestum mœrorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia atque luxuria; contra cordis munditiam spiritalis fornicatio, contra amorem patriæ cælestis appetitus sæculi præsentis b opponens semet immergit, quid aliud quam crudelis piè viventium persecutio adversus conglobatas virtutum acies desævit? O quàm durus, ô quàm amarus est superbiæ congressus, quæ angelos de cælo projecit, homines de paradiso c exterminavit, cujus exercitus atque armorum conflictus vitia sunt, quæ breviter comprehensa tetigimus! Sed videamus quemadmodum castra cæli & inferni dimicent, arma Christi & diaboli d collisa decertent.

a MSS. materialis.

b MSS. pleres, oppugnans.

c MSS. plerique, eliminavit.

Apud Ambros. & Isid. eliminavit.

d MS. omnes omittunt.

CAPUT II.

SUPERBIA namque dicit, Certè multis, immò etiam penè omnibus melior es, verbo, scientiâ, divitiis, honoribus, & cunctis quæ vel carnalibus vel spiritalibus suppetunt charismatibus. Cunctos ergo despice, cunctis temetipsum superiorem adtende. Sed HUMILITAS vera respondet. Memento quia pulvis es, quia cinis es, quia putredo & vermis es, quique si aliquid es, nisi tanto te humilies quanto magnus es, perdis omnino quod es. Numquid tu altior es quam primus angelus? Numquid tu splendidior in terra, quàm Lucifer in cælo? Quòd si ille de tanta sublimitate per superbiam cecidit; quomodo tu ad tantam celsitudinem superbiens de imis conscendes, qui illâ, quamdiu hîc vivis, conditione teneris, de qua per quemdam sapientem dicitur, *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem?* Quàm densissimis putamus in terra superbiæ tenebris lutum involvi, si potuit in cælo stella quæ mane oriebatur lucis suæ globos amittere? Audi ergo potiùs lucem Veritatis dicentem, *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* In quo autem esset sequenda, alibi præmonuit, dicens, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Audi tumor superbiæ, audi dicentem adhuc humilitatis magistrum: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Et illud, *Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos?* Audi quid etiam de illo Apostolus dicat, qui te ad hæc sectanda invitat. Ait enim, *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Si igitur tanta humilitate se deprimit divina majestas, superbire in aliquo debet humana fragilitas?

Gen. 3. 19. Eccli. 3. 20.

Sap. 9. 15.

Isai. 14. 12. Johan. 8. 12.

Matth. 11. 29.

Luc. 14. 11.

Isa. 66. 2.

Philip. 2. 6. & 7.

CAPUT III.

INANIS GLORIA dicit, Age bonum quod vales, ostende cunctis bonum quod agis; ut bonus à cunctis dicaris, ut sanctus & venerabilis ab omnibus prædiceris, ut Dei electus voceris, ut nemo te contemnat, nemo te despiciat, sed universi debitum tibi honorem persolvant. Sed DOMINI TIMOR respondet: Si bona aliquid agis, non pro transitoriis, sed pro æternis honoribus age. Occulta quod agis in quantum vales. Quod si ex toto non vales, sit in animo occultandi voluntas, & non erit de ostentatione ulla temeritas: nec criminis erit aliquando manifestare, quod semper vis celatum habere. Sic denique duas Redemtoris sententias, sibique quasi contrarias videberis adimplesse, quibus dicitur, *Faciente te eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, sed sit eleemosyna tua in*

Intentio recta.

Matth. 6. 3.

absconditis; & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi: &, *Videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.* Cave prorsus ne tibi illa sententia conveniat quæ de hypocritis dicitur, *Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Attende tibi in cunctis quæ agis, ne elatione pulsatus cum his qui de miraculorum signis gloriabantur, audias, *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.* [c *Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exsultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium & longitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur. Timor Domini scientiæ religiositas, & religiositas custodiet & justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. Plenitudo sapientiæ timere Deum, & plenitudo a fructibus illius. Corona sapientiæ timor Domini. Radix sapientiæ est timere Deum: rami enim illius longævi.*

Caput IV.

Simulatio veræ religionis dicit, Quia nihil boni in abscondito facis, ne a cunctis cognitus detesteris, finge te foris esse quod intus non appetis. Sed religio vera respondet: immo magis satage esse quod non es: nam ostendere hominibus quod non es, quid aliud quam damnatio est? Memor esto itaque quod dicitur: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia. Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat & id quod foris est mundum.* Itemque illud quod inculcando repetitur: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia: sic & vos a foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* Necnon & illud quod de talibus scriptum legitur; *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.*

Caput V.

Inobedientia dicit, Quis es tu, ut prioribus obtemperes, deterioribus famulatum exhibeas? Te magis quam illos decerat imperare, qui tibi non possunt ingenio vel industria coæquari. Obtemperata igitur magis Domini imperio, & non sit tibi cura de aliquo. Sed beata subjectio respondet, Si Domini obtemperandum est imperio, humano subde necesse est magisterio. Ipse enim dicit, *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Ita, inquis, oportet; sed si talis qui imperat esset [d qualis debet esse]: non est talis per quem Deus imperet. Sed Apostolus contra; *Non est potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt a Deo e ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Quales enim esse debeant hi qui imperant, non est a subditis diluendum. Et quidem primis Ecclesiæ pastoribus Dominus dicit, *Scitis quia reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eas, benefici vocantur. Vos autem non sic, sed qui vult in vobis esse major, erit omnium servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis redemptionem.* Sed tamen quia non omnes tales futuros prævidit, subjectorum omnium personas in discipulis assumens præmonuit, dicens, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæ dicunt vobis facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Imponunt enim in humeros hominum onera gravia & importabilia, digito autem suo nolunt ea movere.*

Caput VI.

Invidia dicit, In quo illo vel illo minor es? Cur ergo eis vel æqualis vel superior non es? Quanta vales quæ ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores aut etiam æquales esse debent. Sed congratulatio fraterni profectus respondet, Si ceteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo quam in summo temetipsum conservas. Semper enim de alto pejor fit ruina. Quod si tibi, ut asseris, quidam superiores vel æquales sunt; quid te lædit, quid te nocet? Cave prorsus ne dum alii locum celsitudinis invides, illum imiteris de quo scriptum retines, *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum: imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.*

Caput VII.

Odium dicit, Absit ut illum ames quem in omnibus contrarium habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te conviciis exasperat, qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus atque honoribus semper præire festinat: nisi enim tibi invideret, nequaquam se tibi ita præferret. Sed vera caritas respondet, Numquid quia hæc quæ narras, odio habenda sunt in homine, propterea non est amanda Dei imago in homine? Sicut Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, ante crucis tormentum admonuit, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est.* Et sicut per Salomonem Apostolum dicitur: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus.* Cui sententiæ idem Apostolus ea proprio subjunxit, dicens, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Quo contra de his qui fratres odisse noscuntur, per Johannem dicitur, *Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quia omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.* Et rursum: *Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usque adhuc, & nescit quo eat: quoniam tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.* At inquis, Sufficit mihi quod amantes me diligo. Sed Dominus e contra, *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt?* Quid in quoque ad hæc objicere vales? Certe qui odit fratrem suum, manet in morte: & qui diligit, in Deo manet, & Deus in eo. Omnem ergo amaritudinem fellis evome, & quoquo pacto valens, caritatis dulcedinem sume. Nihil enim suavius, nihil illa beatius. *Deus*, inquit Johannes, *caritas est.* Egregius f Prædicator, *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Unde nec immerito delictorum facinora tegere dicitur, sicut scriptum est: *Universa delicta operit caritas.*

Caput VIII.

Detractio dicit, Quis potest sustinere, quis silentio tegere, quanta ille vel ille prava committit, nisi fortè qui consentit? Sed lenitas justæ correptionis respondet, Nec tacenda sunt mala proximi, nec consentienda: sed caritate fraterna in faciem proximus est redarguendus, non autem occulte detrahendus. Quod si objicitur, ideirco fratrem coram oculis increpare nolle, ne exasperatus non correptione proficiat, sed magis ex correptione scandalum sumat: occurrit Scriptura divina, & versa vice hoc magis scandalum esse denuntiat, dicens, *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Magis enim scandalum sumit, qui se detrahentem intelligit, quam qui corripientem sustinet. Et quia nonnumquam errata delinquentium ad tempus silentio tegenda sunt, ut aptiori tempore corrigantur: propterea subjungitur, *Hæc fecisti, & tacui.* Ne autem ex hoc discreto silentio detractores sibi applauderent, qui dum semper occulte derogare malunt, numquam in apertam increpationem prosiliunt: adhuc subinfertur, *Existimasti inique quod ero tui similis*: ac si diceretur, Iniquum est cogitare, ut inde detractori similis appaream, unde ad tempus reticens nec derogans, locum apertæ correptionis exspecto. Unde & protinus subdidit, *Arguam te, & statuam contra faciem tuam*: veluti diceretur, Non in occulto, ut est tua consuetudo, sed in aperto, ut est mea sollicitudo, aptum entreprende tempus exspectans, peccatorem arguam, & ejus delicta contra faciem ejus statuam. At, inquis, non odio, sed amo, quem ita in absconditis dijudicans reprehendo. Immo magis hinc odis & non diligis, unde detrahis & non corripis. Quam sit autem detestanda detractio proximi, pluribus in locis eloquia divina testantur: unde est illud, *Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequebar.* Et illud, *Qui detrahit fratri, detrahit legi.* Illudque, *Qui detrahit fratri, eradicabitur.* Necnon & illud apostoli Pauli, *Videte ne dum invicem mordetis, ab invicem consumamini.*

Caput IX.

Ira dicit, Quæ erga te aguntur, æquanimiter ferri non possunt; hæc immo tolerare peccatum est: quia etsi non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulantur. Sed patientia respondet, Si passio Redemptoris ad mentem reducitur, nihil tam durum, quod non æquo animo toleretur. *Christus enim*, ut ait Petrus, *passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus.* Ipse autem dicit, *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus? Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Sed quanta sunt, in comparatione passionum illius, quæ patimur? Ille enim opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit: & nos miseri ad nostram confusionem uno sermone fatigamur, uno verbo dejicimur. Et quid agimus de eo quod dicitur, *Si non compatimur, nec conregnabimus?* Quapropter retundendi sunt iræ stimuli, & ejus metuenda damnatio. Unde scriptum legimus: *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Ubi tamen remedium g inveniatur ex eo quod subditur: *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Ac si aperte diceretur, Nec in corde iratum precem effundas, nisi prius offensum proximum satisfaciendo ad lenitatis mansuetudinem perducas. Manus enim nostrum est oratio nostra, altare vero nostrum est cor. Ille autem qui hoc facere, quo inter duos ira sine causa fuerit excitata, studuerit: præmissam damnationem nequaquam incurrit. Sed sunt multi qui petentibus sibi veniam delicta non remittunt; contra quos illa Domini sententia venit, qua dicitur, *Si non remiseritis hominibus peccata eorum h, nec Pater vester cælestis remittet vobis peccata vestra.* Plura sunt, inquis, quæ i committit, & me sæpius offendit. Ad hæc non ego, sed Dominus respondet. Nam cum Petrus ad eum diceret, *Quotiens in me peccabit frater meus, dimittam illi? usque septies?* Et ille ad eum, *Non dico tibi, inquit, usque septies, sed usque septuagies septies.* Quam multi autem sunt qui suas injurias tarde relaxant, Dei vero citius indulgent: fitque nonnumquam ut occasione Domini injurias vindicandi, suas vindicent iram. Quid quoque de illis dicendum est, qui furore cæcitatis usque ad verba prorumpunt maledictionis, nisi hoc quod Apostolus ait, *Neque maledici regnum Dei possidebunt?* Quod Jacobus exaggerando detestans ait, *Linguam nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum Patrem; & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt: ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?* Hac de causa alibi etiam dicitur, *Mors & vita in manibus linguæ.*

Caput X.

Protervia dicit, Numquid stultis, numquid brutis ac insensatis animalibus lenia verba & non magis asperrima, ut talem decet, dum delinquunt, objicienda sunt? Sed mansuetudo respondet, Non tua in his persuasio, sed Apostoli sequenda est præceptio, quod de hac sententia dilectum discipulum admonet, dicens, *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matres, juveniculas ut sorores, in omni castitate.* Et rursum, *Servum, inquit, Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes*: l *docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt.* Rursumque: *Argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina.* Quod videlicet malum proterviæ deterius adhuc subditis, quam prælatis nocet: sæpius enim contingit, ut lenes ac cum caritatis dulcedine prolatam correptionem spernant, & contra humilitatis verba despectionis emittant jacula: unde scriptum est, *Qui arguit derisorem, ipse sibi facit injuriam.* Quo contra de illo qui per increpationem proficit, dicitur, *Argue sapientem, & amabit te.*

Caput XI.

Tumor dicit, Testem habes Deum in cælis, non sit tibi curæ quid de te suspicentur homines in terris. Sed humilis satisfactio respondet, Non est danda detrahendi occasio, non suscitanda suspicio; sed si aut sunt quæ corrigantur, manifestanda, aut certe si desunt, humili protestatione neganda: quia & Apostolus monet nullam occasionem dare diabolo maledicti gratia. Quod etiam in illis detestatus est, qui Christiana fide m censentes, in idolio ad comedendum recumbebant. Et quamquam ipsi idolum pro

nihilo ducentes, immolata quasi innoxios cibos sumerent: infirmas tamen fratrum conscientias per hoc factum ad nefandos idolorum ritus trahebant.

Cap. XII. Tristitia duplex.

TRISTITIA dicit, Quid habes unde gaudeas, cùm tanta mala de proximis portas? Perpende cum quo mœrore omnes intuendi sunt, qui in tanto contra te amaritudinis felle versantur. Sed SPIRITALE GAUDIUM respondet. Geminam esse tristitiam novi, immo duas esse tristitias novi: unam scilicet quæ salutem, alteram verò quæ perniciem operatur: unam quæ ad pœnitentiam trahit, alteram quæ ad desperationem perducit. Tu quidem una ex illis esse cognosceris, sed omnino quæ mortem operaris. Non est igitur in his contristandum quæ suades: sed è contra magis gaudendum in his quæ necdum intelligis: quia & dator gaudii pereunis dixit, *cùm persecuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum adversùm vos, mentientes propter nomen meum, gaudete in illa die, & exsultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo.* Memento quia nostræ religionis Apostoli *ibant gaudentes à conspectu concilii: quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Nullus ergo mœroris locus esse debet, ubi tanta lætitia succedit.

Matth. 5. 11. Act. 5. 41.

Cap. XIII.

TORPOR vel ignavia dicit, Si lectioni continuato studio semper insistis, oculorum caliginem incurris: si indesinenter lacrymas fundis, ipsos etiam oculos amittis: si protelatis vigiliis psalmorum cursum persolvis, insaniam capitis adquiris: si quotidiano labore te conficis, ad opus spiritale quando consurgis? Sed VIRTUTIS EXERCITATIO respondet, Quid tibi ad hæc proferenda tam longa temporum proponis spatia? Numquid scis si crastina vivas? Immo etiam si vel unam horam in hac vita facias, ignoras. An fortè mente excidit quod Salvator in Evangelio dicit, *Vigilate, quia nescitis diem neque horam?* Quapropter a discute corporis inertiam, semperque memento, quia regnum cælorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti b vimque facientes diripiunt.

Matth. 25. 13. a Sic excusatur ut est apud Ambros. & Isid. corporis. b Alias ut nondum sed atque servientes diripiunt.

DISSOLUTA VAGATIO dicit, Si Deum esse ubique credit, cur unum singulariter locum, quo tanta mala perpetrantur, custodis, & non potius ad alia transis? Sed STABILITAS firma respondet, Si ita est ut asseris, quia ubique Deum esse fateris; ergo nec iste locus deserendus est, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, inquis, meliorem inquiro, meliorem invenio. Sed respondeo: Numquid meliorem aut etiam talem invenis, qualem diabolum & hominem perdidisse cognoscis? Memor esto itaque, quia primus angelus de cælo ruit, & primus homo de paradiso expulsus ad ærumnam hujus sæculi pervenit. Attende quia Lot carcerario malorum probatus, inter Sodomitas sanctus fuit: in monte verò securitate torpens, debriatus cum filiabus peccavit. Quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram speciem reddit, dum quosdam etiam in uno loco perseverantes à spiritalibus retrahens, vel terrenis negotiis implicare, vel rebus vilissimis satagit occupare: contra dicta Apostoli perpetrans, qui ait, *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit.* Et rursum, *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.*

Caput XIV. Instabilitatis obtentus solvitur. Gen. 3. 23. Gen. 19.

2. Tim. 2. 4. 1. Thess. 5. 16.

Cap. XV.

DESPERATIO dicit, Quæ & quanta commisisti, quàm gravia crimina, quàm numerosa delicta, & penè in melius necdum vitam mutasti, nec dum conversationem utiliter correxisti: ecce enim, ut cernis, mala semper consuetudine obligatus teneris. Conaris exsurgere, sed peccatorum moribus prægravatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio imminet, de præsentibus emendatio nulla succurrit: nisi ut non amittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri sæculi oblectationes? Sed SPES FIDUCIA respondet, Si de criminibus & delictis agitur, ecce David adulterio simul & homicidio reus, de inferni faucibus Domini misericordia declaratur liberatus. Ecce Manasses omnium peccatorum nefandissimus, impurissimus ac sordidissimus, illecebrosissimus quoque & sceleratissimus, per pœnitentiam de morte ad vitam rediit. Ecce Maria Magdalene innumeris c fornicationum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, Dominique vestigia lacrymis rigans, capillis detergens, deosculans quoque & lambens, unguentoque perungens, ablui promeruit. Ecce Petrus negationis suæ vinculis adstrictus, amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resolvit. Ecce latro seditione simul & effusione fraterni sanguinis cruentatus, unius horæ momento, unaque confessionis voce de cruce ad paradisum transiit. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persequens, multos pro nomine Christi perimens, &, ut ita dixerim, Martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electionis est commutatus. Ubi ergo tot tantaque præcedunt exempla, d dent locum desperationis mala colloquia: cùm etiam scriptum sit, *In quacumque die peccator conversus ingemuerit, salvus erit.* Et rursum, *Nolo mortem impii, dicit Dominus.* De conversatione verò in melius nequaquam mutata, quid aliud respondeam, nisi ut quod heri quisque non egit, agat hodie dum adhuc vivere licet? Nec differat de die in diem, dum nescit si vel unam diem correctionis habeat: semperque pro viribus de super acceptis, pravæ consuetudini resistens, dicat manè & vesperè, *Nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ Excelsi.*

2. Reg. 12. 2. Paral. 33. 12. Luca 7. 37. &c. c Sic MSS. Al. de peccatorum. Luca 22. 61. Luca 23. 42. Act. 9. 1. d Id est, cedant tamen apud Ambros. non dent. Ezech. 18. 21. Ezech. 33. 12. Eccli. 5. 8. Psal. 76. 11.

CUPIDITAS dicit, Valde sine culpa es, quia quædam habenda concupiscis: quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis, & quod malè alius servat, ipse melius expendis. Sed MUNDI CONTEMPTUS respondet, Ista nec apud homines sæculares sine periculo vel offensione procurantur, quia quanto quisque amplius habere cœperit, tanto ampliùs habere concupiscit: fitque ut modum in concupiscendo non habeat, dum innumeris hujus sæculi curis deservire festinat: ut enim ait Scriptura, *Avarus pecuniis non impletur.* Quæ nimirum quàm sit detestanda, Paulus indicat, dicens, *Et avaritia, quæ est idolorum servitus.* Quàm sit noxia, idem exponens ait, *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* Quàm sit detestanda, quidam sapiens denuntiat, cùm dicit, *Avaro nihil est scelestius.* Quàm sit noxia, Jacobus aperit dicens, *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis.* Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malum quàm noxium esset. Ait enim, *Difficile qui pecunias habent, in regnum cælorum intrabunt.* Et rursum: *Facilius est camelum per foramen acûs transire, quàm divitem in regnum cælorum intrare.* Si igitur sæcularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria: quanto magis illis periculosior, qui habitu & conversatione jam sæculares esse desierunt, qui totum quod vivunt, Domino esse devoverunt: ad quos specialiter Redemtoris transeunt verba, quibus destrui possit morbus avaritiæ: *Nolite,* inquit, *solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis, aut quid operiamini: hæc enim omnia gentes inquirunt. Quærite autem primùm regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* O quàm beata, ô quàm secura, ô quàm amplectenda sententia! Nullus in hac vita ita securus est, ut ille qui nihil præter Christum appetit possidere. Cuncta quæ sunt necessaria, sub hac sponsione probatur habere: sicut Paulus ditissimus pauper dicebat, *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes:* omnia, non utique superflua, sed tantùm necessaria, ipso confirmante, ac dicente, *Habentes victum & vestitum, his contenti simus.* Dicis fortè, Ideo à sanctis religiosisque viris plura habenda sunt, ut meliùs ab ipsis quàm à popularibus erogentur Christi pauperibus. Et ego consentio, sed prælatis, non autem, subjectis. Quos maximè illud mulieris Lot exemplum deterreat, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conversa spiritum exhalavit. Unde & Christus tale quid præcavendum denuntiat dicens, *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno cælorum.* Hinc Petrus ait: *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post cognitionem retrorsum converti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contingit enim eis illud veri proverbii, Canis reversus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti.* Qui nimirum avaritiæ morbus numquam meliùs compescitur, nisi cùm dies mortis sine oblivione meditatur, cum qualis post modicum in sepulcro futurus sit homo, consideratur. Hoc certè fixum manebat in illius memoria, qui dicebat, *Homo putredo, & filius hominis vermis.* Hoc ab illius mente non recesserat, qui dicebat, *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Quid nunc, rogo, quid tunc divitiæ conservatæ proderunt? Audi quid e: *Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc.* Audi quid: *Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid poterimus.*

Jacobi 5. 1. &c. Matth. 19. 23. Marci 10. 25. Paupertatis encomium. Matth. 6. 1. Cor. 6. 10. 1. Tim. 6. 8. Gen. 19. 26. Luca 9. 62. 2 Pet. 2. 21. & 22. Avaritiæ medecina. Job. 25. 6 Eccli. 7. 40. e Hic & mox subaudi, proderunt. Job. 1. 21. 1 Tim 6. 7.

Cap. XVII.

OBDURATIO dicit, Si ea quæ possides egentibus tribuis; unde subjectos absque f pecunia nutris? Sed MISERICORDIA respondet, Si Apostoli modum in hac parte tenueris, utraque perficere valebis. Hinc enim idem ipse ad Corinthios ait: *Si voluntas prompta est, secundùm id quod habet accepta est, non secundum quod non habet: non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate: in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas: sicut scriptum est, Qui multum habuit, non abundavit, & qui modicum, non minoravit.* Hinc quidam justus prolem dilectam admonet dicens, *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si autem exiguum, & hoc ipsum libenter impertire.* Hinc quoque incarnata Veritas dicit, *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Audite obdurata præcordia: *Judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Quò contra per Prophetam Dominus admonet dicens, *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.* Memento quid purpurato diviti contigerit, qui non ideo damnatus est, quòd aliena tulerit, sed quòd egenti pauperi sua non tribuerit: & in inferno positus ad petenda minima pervenerit, qui hic parva negavit, quid etiam ad sinistram positis judex cæli dicturus sit: *Ite,* inquit, *in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus: esurivi enim, & non dedistis mihi manducare:* & cetera quæ ibi terribiliter enumerantur.

f Sic nonnulli MSS. Al. penuria. 2. Cor. 8. 12. &c. Exod. 16. 18. Tob. 4. 9. Luca 11. 41. Jacobi 2. 13. Isa. 58. 7. Luca. 16. 20. Matth. 25. 41.

Cap. XVIII.

FURTUM & FRAUS quamquam gradus habeant locutionis, unum est tamen quod dicunt. Furtum enim dicit, Si aliena non tollis, ex proprio vel dives vel sufficiens esse non vales. Fraus dicit, Si cuncta quæ tibi prælatus servanda commisit, illibata consignas, & nec modicum quid reservandum existimas; unde vel propriis utilitatibus consulis, vel amicis & commilitonibus places? Sed INNOCENTIA ad utraque respondet, Melius est pauperem & insufficientem esse, nullique ex dato placere, quàm aliquem lædare furto vel fraude: qui enim aliena quolibet modo injustè præripit, ipse sibi regni cælestis aditum claudit. Unde & * Prædicator egregius quosdam redarguit dicens, *Omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?* Atque inter cetera subjungit, *Neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt.*

* Modus loquendi Autperto assuetus. 1. Cor. 6. 7. &c.

Cap. XIX. Mendacium per tacitam restrictionem non vitatur.

FALLACIA atque MENDACIUM & ipsa unum dicunt: fallacia autem in ingenio, mendacium verò simplici verbo. Fallacia igitur dicit, ut ea multis enim proferamus, cùm g in non dato aliquem illudere quæris, Quid in petendo moras innectis? Non habeo quod tibi tribuere possim: celans utique in corde h quid habet, vel quod sibi conservet, vel quod aliis si voluntas inest tribuat. Mendacium dicit, Omnino quod postulas non habeo: scilicet, non artificioso ingenio, sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustrans poscentem. Sed VERITAS ad utraque respondet: Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet modo mentiatur, *Os quod mentitur occidit animam. Et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ignis ardentis sulphure.*

g MSS Reg. nocendo dato. h MS. Corb. quid. Nec mendacii pœnæ. Sap. 1. 11. Apoc. 21. 8.

Caput XX.

VENTRIS INGLUVIES dicit, Ad esum Deus omnia munda condidit, & qui saturari cibo respuit, quid aliud quàm muneri concesso

concesso contradicit? Sed ciborum PARSIMONIA respondet: Unum horum quod dicis, verum est. Ne enim homo fame moreretur, omnia ad esum Deus munda creavit: sed ne comedendi mensuram excederet, abstinentiam imperavit. Nam inter cetera sua mala, saturitate maximè panis Sodoma periit, Domino attestante, qui ad Jerusalem per Prophetam loquitur dicens, *Hæc est iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis.* Quapropter sicut æger ad medicinam, sic ad sumendas dapes debet quisque accedere: nequaquam videlicet in illis voluptatem appetens, sed necessitati succurrens. Hinc incarnata Veritas per Evangelium ait, *Attendite ne graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Quò contrà de insatiabili Judæorum voracitate Apostolus dicit, *Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum Deus venter est, & gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt.* Et rursum: *Esca ventri, & venter escis, Deus autem & hunc & has destruet.* Ille autem plenè hoc vitium superat, qui in sumendis dapibus non solùm parsimoniam tenet, ut scilicet refectionem semper esuriens imperet; verùm etiam accuratiores simul a & suaviores epulas, excepta corporis infirmitate & hospitum susceptione, contemnit.

[Ezech. 16. 49. — Ad cibos ut ad medicinam accedere. — Lucæ 21. 34. — Philip. 3. 18. & 19. — 1. Cor. 6. 13. — a MS. Reg. lautiores.]

CAPUT XXI. [Lætitia non est hujus sæculi.]

INEPTA LÆTITIA dicit, Ut quid animi gaudium intus abscondis? Egredere in publicum lætus, dic aliquid foris unde vel tu vel proximi rideant, fac eos lætos tuâ lætitiâ. Sed MODERATUS MÆROR respondet: Unde tibi inest tanta lætitia? Numquid jam diabolum vicisti? Numquid jam inferni pœnas evasisti? Numquid jam de exsilio ad patriam venisti? Numquid jam de tua electione securitatem accepisti? An fortè in oblivionem venit quod Dominus dicit: *Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium?* An fortè memoriâ excessit quod idem alibi dicit, *Væ vobis qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis?* quodque per Salomonem dicitur, *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat:* & è contrà per Evangelium, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur:* rursumque per Salomonem, *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum reservantur incerta?* Comprime ergo inanem lætitiam, quia needum evasisti pœnalem ærumnam. Nonne apud omnes insanus judicatur is, qui carceralibus tenebris reclusus gaudere conatur?

[Johan. 16. 20. — Lucæ 6. 25. — Prov. 14. 13. — Matth. 5. 5. — Eccle. 9. 1.]

CAPUT XXII.

MULTILOQUIUM dicit, Non ille reus tenebitur, qui plura quidem, sed bona loquitur: sed b ille qui saltem rara, sed mala dicere probatur. Cui discreta TACITURNITAS respondet: Verum est quod dicis; sed dum multa bona proferri videntur, sæpe contingit ut à bonis locutio a inchoata, ad aliquod pravum devertetur: hoc ipsum sancta Scriptura pronuntiante, quia *in multiloquio peccatum non deerit.* At fortè inter innumera verba declinantur criminosa. Sed numquid declinari poterunt inutilia atque otiosa, de quibus in futurum ratio erit reddenda? Tenendus ergo est modus in loquendo, & * ab ipsis nonnumquam utilibus verbis parcendum, sicut beatus Psalmista legitur fecisse. Dicit enim, *Humiliatus sum, & silui a bonis.*

[b MS. Reg. ille potius qui rara & mala. — a al. inchoata. — Prov. 10. 19. — * Congruenter regulæ Bened. cap. 6. — Psal. 38. 3.]

CAPUT XXIII.

IMMUNDITIA dicit, Non est grande facinus sine concubitu maris & feminæ, vel propriis, vel alterius inquinari manibus. Sed INTEGRITAS CARNIS respondet: Non sic ait Apostolus. Quid ergo ait? *Neque immundi*, inquit, *regnum Dei possidebunt.*

[1. Cor. 6. 9.]

CAPUT XXIV.

LUXURIA dicit, Cur te in voluptate tua modo non dilatas, cùm quid te sequatur ignoras? Acceptum ergo tempus in desideriis perdere non debes: quia quàm citius pertranseat, ut scis. Si enim misceri Deus hominem in voluptate coitùs nollet, in ipso humani generis exordio masculum & feminam non fecisset. Sed CASTITAS illibata respondet: Nolo ignorare te fingas, quid post hanc vitam recipias. Si enim piè & castè vixeris, sine fine gaudebis: si verò impiè & luxuriosè, æternis incendiis subjacebis. Inde autem castiùs magis vivere debes, unde quàm citiùs tempus acceptum pertranseat ignorare te dicis. Quòdque in exordio generis humani ad hoc masculum & feminam Deum creasse profiteris, ut mutuis se amplexibus miscere deberent: omnino verissimè dicis. Sed quia nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est, qui virginitatem vel castimoniam vidualem nequaquam professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreverunt; fornicatio verò nulli impunè conceditur, non attendis. An ut contemnendum putas, quod Apostolus lubricis dicit, *Fugite fornicationem, fratres: quodcumque enim peccatum fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat?* Quod si hoc parvipendendum existimas, audi quod postea in sempiternum deplores & gemas: *Neque adulteri*, inquit, *neque fornicarii, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.* O quàm parva est concubitûs hora, qua perditur vita d æterna! Quod ergo emolumentum affert corpori, quodve tribuit luctum, quod tam citò ducit animam ad tartarum!

[Castitatis professio. — 1. Cor. 6. 18. — Ibidem 9. — d MSS. futura.]

CAPUT XXV.

SPIRITALIS FORNICATIO dicit, Numquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus concupitæ libidinis non pertransit? Sed MUNDITIA cordis respondet: Omnino delinquit, qui castimoniam animæ non custodit. Unde & auctor munditiæ in Evangelio dicit, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* * Quò contrà per beatum Job dicitur: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem in me haberet Deus desuper, & hereditatem Omnipotens de excelsis?* Nisi enim auctori nostro cogitatio pravi consensûs displiceret, nequaquam per Isaiam diceret, *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Et in Evangelio Phariseis, *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Sed nec Paulus apostolus diceret, *Cogitationum inter se invicem accusantium, aut etiam defendentium, in die qua judicabit Deus occulta hominum secundùm Evangelium meum.*

[Matth. 5. 28. — * Dictio Autperto usitato. — Job 31. 1. & 2. — Isaiæ 1. 16. — Matth. 9. 4. — Rom. 2. 15.]

CAPUT XXVI.

AMOR PRÆSENTIS SÆCULI dicit, Quid pulcrius, quid honestius, quid venustius, quidve potest esse delectabilius, quàm quod in præsenti vita quotidie cernimus? O quàm mirabilis cæli camera tractu jocundo, in lumine solis, in augmento lunæ atque defectu, in varietate stellarum & cursu! quàm oblectabilis terra in nemorum floribus, in fluctuum suavitatibus, in pratorum rivulorumque amœnitatibus, in segetum culmis luxuriantibus, in vinearum foliis c & botrionibus plenis palmitibus, in silvarum umbris & plantis excelsis, in equorum & canum cursibus, in cervorum & capreatum saltibus, in accipitrum volatibus, in pavonum, columbarum, turturumque pennis & collis, in diversorum pictis muris & laquearibus, in organorum omniumque musicorum sonulis cantibus, in mulierum venustis adspectibus, earumque superciliis & crinibus, oculis & genis, gutture & labiis, naso & manibus, atque extrinsecus adhibitis auro & gemmis distinctis monilibus, & si qua sunt alia quæ modo non recolit sensus. Sed AMOR PATRIÆ CÆLESTIS respondet: Si te ista delectant quæ sub cælo sunt, si carcer ita pulcher est; patria, civitas & domus qualis est? Si talia sunt quæ colunt peregrini; qualia sunt quæ possident filii? Si mortales & miseri in hac vita talem sunt remunerati; immortales & beati qualiter sunt in illa vita ditati? Quapropter recedat amor præsentis sæculi, in quo nullus ita nascitur, ut non moriatur; & succedat amor futuri sæculi, in quo sic omnes vivificantur, ut deinceps non moriantur: ubi nulla adversitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis lætitia regnat. Si quæris, quid ibi sit, ubi talis & tanta beatitudo persistit: aliter dici non potest nisi, Quidquid boni est, ibi est; & quidquid mali est, numquam ibi est. Quod, inquis, illud bonum est? Quid me interrogas? A Propheta & Apostolo definitum est: *Quod oculus*, inquiunt, *non vidit, & auris non audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt eum.* Ad hanc felicitatem multis sæculi divitiis constipatus David anhelabat cùm diceret, f *Quid mihi restat in cælo, & a te quid volui super terram?* Multis regalibus dapibus abundans dicebat, *Satiabor cùm manifestabitur gloria tua.* Et rursum, *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Rursumque, *Heu me quia incolatus meus prolongatus est!* Hinc & Paulus, *Cupio dissolvi & esse cum Christo, multo enim melius.*

[c MS. Reg. in botrionum. — Beatæ vitæ felicitas. — Isai. 64. 4. 1. Cor. 2. 9. — Psal. 72. 25. — f Sic MSS. At ed. quid enim mihi est. — Psal. 16. 15. — Psal. 41. 3. — Psal. 119. 5. — Philip. 1. 23.]

His ita decursis, quamquam multa prætermiserim, tamen, ut mihi videtur, g hostis nostri fornicantis castra monstravi, quibus piè viventes in Christo Jesu non desinit impugnare. Sed nec his contentus diabolus ad alia convertitur argumenta, dum quibusdam in somnis sæpius vera prænuntiat, ut eos quandoque ad falsitatem pertrahat, dum dormientes ante horam vel tempus exsuscitat, ut eos vigiliarum tempore, gravissimo somno deprimat, cùm psallentes atque orantes sibilis, stridoribus, latratibus diversis & inconditis vocibus, jactis etiam lapidibus vel stercoribus perturbat, ut eos quoquo pacto à spiritali opere retrahens, inanes efficiat. Tu autem, homo Dei, vigilanti studio attende quæ dico, h & mihi magis adhuc stupenda narranti fidem præbeto.

[g Alias fornicantis castra. Sequimur MS. Germ. cui favent plerique. At Reg. hostis nostri fornicationis castra enim ... h MS. sic clandestina & veracia quæ se vocas & blandè admonet fidem præbeto. Vide alium clandestinum apud Ambros. & Isid.]

CAPUT XXVII. [Diabolo inaudita tentatio. Cur permissa.]

CUJUSDAM relatione nuper cognovi quod dico. Vir quidam religiosus atque in monachico habitu constitutus, nostro nunc tempore antiqui hostis est inaudita tentatione pulsatus: ita ut idem malignus spiritus vestimentorum ejus particulas extra illum etiam compositas immunda colluvione crebriùs fœdaret, quæ in tantum erat horrenda, fœda & noxia, ut pars vestium quam tetigisset, nulli deinceps esset usui apta, quamquam fuisset abluta. De quo cùm interrogatus fuissem, cur omnipotens Deus talem versuto serpenti potestatem in eum dederit: respondi, Ut cordis ejus immunditiam foris ostenderet, quod numquam in exteriori habitu fecisset, nisi interiorem omnino concupisset, scilicet aut infidelitate & blasphemia, aut certe inani & vana gloria. Sanès quippe intus in corde, foris per vestimenta maculavit. Quem, quia longè positus erat, ego quidem non vidi: sed tamen, ut arbitror, hæc in illo verè prævidi. Quod si non est ita, numquid tamen factum putatur sine caussa? Est propterea gestum, ut in eo munditiam cordis fœditas illa servaret, ne hanc callidus hostis inanis gloriæ maculâ fœdaret: sicuti Paulus, ne de magnitudine revelationum tumeret, stimulum carnis accepit. Sit itaque horum quodlibet. Aut certè si non fuerit, numquid tamen quod extrinsecus positum sum, verum non erit? Verum est omnino, verum est quod dico non esse colluvionem illam extrinsecùs animæ noxiam, si ipsam servare student intus cordis munditiam.

[2. Cor. 12. 7.]

CAPUT XXVIII. [Perfectum esse quempiam posse in patria. Matth. 13. 57.]

INTERIM, sicut tu ipse indicare curasti, audio quosdam apud vos dicere, non posse aliquem in patria suæ nativitatis perfectum esse: illud in argumentum assumentes quod Dominus dixit, *Nemo Propheta acceptus est in patria sua.* Quos primò oportet ratione veritatis refelli; & sic demum qualiter intelligenda sic prolata sententia demonstrari. Audiant igitur patienter qui hæc dicunt, quia dum sensum sacræ Scripturæ prudenter non considerant, penè omnes sanctos contemnunt. Si enim ita est ut asserunt: ergo quotquot ex Romanis conversi, apud Romanos degunt; quotquot ex Græcis apud Græcos; quotquot ex Italis, apud Italos; quotquot ex Iberis, apud Iberos; quotquot ex Germanicis, apud Germanicos; quotquot ex Aquitanicis, apud Aquitanicos; quotquot ex Britannicis, apud Britannicos; quotquot ex Anglis, apud Anglos religiosè vivunt, imperfecti erunt. Ecce Paulus & Antonius ex Thebæis, apud Thebæos perfecti sunt: ecce Hilarion ex Palæstinis, apud Palæstinos perfectus est: ecce Macharius ex Ægyptiis, apud Ægyptios perfectus est: ecce Oxirincus civitas, ex propriis civibus tota perfecta est: ecce, ut ad * vicinos nostros veniamus, Protasius & Gervasius in propria hac Mediolanensi civitate propriaque domo manentes, ac per decem annos monachorum vitam exercentes, ita perfecti sunt ut martyres fierent. An fortè sola vestra provincia extra hanc regulam erit excepta: ut non de propriis, sed tantùm de extraneis habeat monachos? Satagendum igitur magis est, ut ubi quis fuerit, juxta perfectorum regulam vivat: non parentum, non propinquorum, non affinium illecebris, à via perfectionis declinet. Sic certè juxta i Salvatoris sententiam, patri matrique, fratribus, sororibus, uxoribus, filiis, domibus, agris & cunctis quæ possidet renuntiare valebit. Hinc autem dico non quò secessores, qui de regno ad regnum, de publico ad eremum transeunt, summa laude

[* Beneventanum, ubi degebat Autpertus, vicinum esse Mediolanum, si cum Oxirinco comparetur. — Quis verè suis renuntiet. i MSS. Salvatoris. Matth. 19. 29.]

non ducam: sed quò illos etiam qui magis affectibus patciam fugiunt quàm gressibus, felices atque perfectos ostendam.

Quo sensu nemo propheta acceptus in patria.

Obsecro itaque illos, qui hæc apud vos fieri posse denegant, ut vigilanti studio considerent, cur non dixerit Dominus, Nemo propheta perfectus est in patria sua. Sed ibi quid aliud intelligendum est, nisi quia non acceptum dixit nequaquam receptum, quodque de antiquis Prophetis & se ipso dictum intelligi voluit, qui apud incredulos Judæos non fuerunt accepti, sed magis spreti, Stephano ad eos dicente, *Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc homicidæ & proditores fuistis.* Quis autem non videat quantæ temeritatis, quantæque sit præsumtionis, aliquem sibi Prophetæ nomen assumere? Tu igitur

Act. 7. 52.

A cum caritatis affectione tales redargue, & juxta regulam patrum vivere semper stude, maximè autem sancti confessoris Benedicti. Non declines ab ea quoquam, nec illi addas quidpiam, nec minuas. Totum enim quod sufficit, habet, & nusquam minus habet: cujus verba atque imperia sectatores suos perducunt ad cæli palatia. Ecce, Frater carissime, inter ceteras meas occupationes hunc tibi sermonem nocturnis horis, licèt inculta venustate, dictavi atque conscripsi: quem quia epistolarem modum transire cognovi, libellum potiùs De conflictu vitiorum atque virtutum nuncupare malui, in quo si ædificationis aliquid repereris, hunc legendum & aliis tradere debes.

Regulæ Benedictinæ præconium.

DE SOBRIETATE ET CASTITATE,

LIBER UNUS.

Incerti auctoris.

CAPUT I.

CUM mortalium mutabilis mens vel bonis aliquando vel malis intentionibus delectetur, plerique seu pænitudine malorum ad actus bonos, sive socordià mentis ex bonis ad malos præcipites transferantur; disputandi materias morum ponderatoribus gignunt, quibus agnitis correcti lætentur, inconvertibiles autem in suis iniquis moribus confundantur. Difficiliùs namque bonorum appetitores invenias, quàm malorum desertores: quia quamplurimis & penè cunctis mortalibus dulcia sunt magis ea quæ carnem fovent, quàm quæ à vitiis frenant. Et quoniam studii commoda à nobis suggerenda sunt * honestatis, admonemus in tali proposito militare volentem, segnem, somnolentum atque temulentum esse non debere: quoniam ab his C vitiis tribus nisi quis fuerit declinatus, securus numquam esse potest vel tutus, immo & periculis omnibus, & ipsi etiam morti erit is semper obnoxius. Fortitudo enim inimicum opprimit, vigilantia tendentibus insidias obstat, sobrietas verò præparatum cor hominis facit. Propterea enim Dominus Deus noster paterno affectu per Prophetas & Apostolos suos nobis præcepit, ab omnibus vitiis, & maximè ab ebrietate, quæ omnium vitiorum gurges est, penitus abstinere. De cujus [a] vitii malo volumus lectori aliquanta proferre, quem tantùm monitis hortamur animum intentum apponere, & sermoni nostro, etsi minùs lucenti quàm auditus exigit eloquentium, veniam dare. Suademus enim auditores rationem dicti debere advertere, non fucum spumantis sermonis, aut artificiosam eloquentiam exspectare. Unde primitus propter libelli titulum vel decorem, fructus & bona sobrietatis in quantum possumus proferamus; & postea ebrietatis indecoras molestias publicemus.

* *f.* honestis.
Vitia tria declinanda.
[a] *MS. Reg.* materiæ.

Sobrietatis laus.

Sobrietas namque castitas est sensûs & mentis, membrorum omnium corporisque tutela, castitatis pudicitiæque munimen, pudori proxima, amicitiæ pacisque serva, honestati semper conjuncta, criminum vitiorumque omnium profuga, recti judicii tenax, memoriæ recordationisque inseparabilis sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, studiorum & artium bonarum discipula pariter & magistra, ingeniorum capiendorum pedissequa, bonæ famæ semper avida, in cogitationibus salubria atque utilia creans, virtutis singulare auxilium, cuncta cum ratione disponens, in congregatione honestorum se ipsam semper ingerens. Sobrietas temeritatem fugit, pericula cuncta declinat, mutuis officiis obtemperat, superbiam detestatur, domum familiamque cum moderatione gubernat, fidem sibi committentibus servat, &, ut summatim breviterque dicam, sobrietatis perseverantia inæstimabilis est animi fortitudo: omnes eam virtutes, & omnes laudum semper tituli concupiscunt, quia sine ipsa ornari aut placere non possunt.

Ebrietatis mala.

E contrà ebrietas ab animæ injuria incipit, & flagitiorum omnium mater est, culparum materia, radix criminum, origo omnium vitiorum, turbatio capitis, subversio sensûs, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis. Ebrietas temporis amissio est, insania voluntaria, ignominiosus languor, [b] mentis sanæ debilitatio, turpitudo morum, dedecus vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela. Ebrietas, ut cernimus quotidie, amplarum familiarum plurimos labefacit, & curâ gubernationis destitutos, parentum avorumque suorum bene diuque congregata atque ingenti pretio comparata vili nummo distrahere facit. Ebrietas in utroque sexu cuncta mala semper appetit, & nefanda committit. Ebrietas timorem Dei aufert, futurum Dei judicium de corde se habentium tollit. Ebrietas, ut ait Apostolus, regna cælestia appetentibus denegat. Ebrietas temulentis tempora furatur, dies subripit, depositi sui non reminiscitur, & ante illum posita nec mente nec oculis contuetur: famulo verò non solùm fidem aufert, sed etiam fraudum & servitutis officio inutilem facit; & alia mala quæ comprehendi non possunt.

[b] *MS. Reg.* malè sana debilitatio.
1. Cor 6. 10.

Vini usus.

Et quoniam ab aliquantis vini non temperatur usus, sed potiùs appetitur excessus; habitûs corporis & vitæ periculum, & opinionis ac famæ gravissimum adquiritur damnum. Nam fomentis corporalibus provisum est vini munus: abutentibus penitus interdicitur, & sobrietatis disciplina custodienda sancitur. Et quidem in multis vitæ mortalium vinum necessarium, debilem stomachum reficit, vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit, vulneribus in-

Ad quid utile.

B fusum medetur, antidotis etiam diversisque medicaminibus adjunctum salutem operatur, tristitiam removet, languores omnes animi delet, lætitiam infundit, convivas honesta miscere colloquia facit: paulò amplius vero sumtum, potanti quodam modo convertitur in venenum. Propterea enim vini abstinentiam sacerdotibus primò & Levitis à Domino legimus imperatam, quia oportebat ut illi primitus sobrietatis modum observandum susciperent, qui ceteris mortalibus non dictis, sed factis præcepta divina observanda traderent, & castitatis & sanctitatis moribus adimplerent, Levitico libro dicente, *Et dixit ad Aaron, Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filii tui, & quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationibus vestris.* Ezechiel quoque propheta similiter dicit, *Et vinum non bibet omnis sacerdos, cùm introire cœperit in atrium interius.* Auctorum verò sæ- C cularium quamplurimi sobrietatis præcepta libris plurimis ediderunt: quorum assertiones contra ebrietatis vitia non proferimus, quia humana decet divinis, non divina humanis testimoniis confirmari. Quare debet congrua observatione sobrietas cum sacerdotali affectu certare: quia qui non sobrius accesserit ad divinæ majestatis altarium, sentiet immaturæ mortis interitum. Quicumque enim honore sacerdotali præditus, proximus fuerit ebrietati, vicinus est ultioni. Et in eos qui Deo proximant, si fuerint temulenti, procul non sunt vindictæ quæ sæviant. Ergo quisquis divino munere sacerdos constitutus, vinolentus accesserit ad sacramenti celebrationem, mortis consequendæ non habet dilationem. Contrarius namque est unicuique rei semper excessus: & in quocumque sexu nimietas adhibita fuerit, vitium facit. Quare quidquid immoderatum indisciplinatumque est, proximum ruinæ consequitur casum; quia ubi mo- D dus non est, periculum totum est: quæcumque res non habet temperamentum, præcipitat in exitium.

Quare sacerdotibus inhibitus.
Levit. 10. 9.
Ezech. 44. 21.

Sic itaque dum quisquis immoderatus, convivioque medius, amissis modestiæ frenis, insana fuerit ebrietate prostratus, aversos respicit nutantes, quos integros videre nequivit, aut sermone longo superflua verba emittit, & vana dicta componit, malè clamans, & benè sibi sonans, vultu dejecto supinus accumbit, vomens & sui omnino nescius, spectaculum convivio præbet: & dum nihil consequitur sanum, nullo alios cogente præter vinum, cordis sui arcana patefacit, & amicorum sibi commissa secreta in medium prodit. Ad universa autem vel crudelitatis vel turpitudinis facinora perpetranda facilis invenitur, cui nulla sobriæ mentis ratio, sed ebrietas dominatur. Assumit inter pocula injusta certamina, & nullis stantibus caussis asperam excitat rixam: quia interponendo verba vana, E aliorum sana dicta non patitur, & in contumeliam erigitur convivarum, & crimina proximorum.

Ebrietatis incommoda.

Ista lector ut libenter accipias, admonendum te credidi. Quare lege cautè Petri apostoli epistolam ad gentes, Pauli ad Romanos, ad Corinthios primam, ad Ephesios, ad Thessalonicenses, ad Titum. Præterea ad ebrietatem cavendam Dominum nostrum Jesum Christum audi in Evangelio dicentem: *Attendite vobis*, ait, *ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate* Et Dominus servo irascitur, cui multas plagas in adventu suo imponere comminatur. Quare abstinete vos talia agentes vel facientes, abstinete vestram insaniam, & homines vos humanos cognoscite, & tantam turpitudinem à vobis abjicite, & ebrietatis crimina totis viribus F declinate. Rusticanum quidem, sed sanum dictum advertite: Vinum medicamentum, plus justo sumtum, venenum esse cognoscitur. Tantam ergo turpitudinem à vobis abjicite, & ebrietatis crimina totis viribus declinate. Jocunditati, non ebrietati creata est vini natura; per cujus moderationem sitis exstinguatur, non tamen ut usque ad ebrietatem bibatur. Fugite crapulam, ea loquentes aut facientes, quibus sobrii non erubescant. Fugite crapulam, quæ solis lugentibus à consolantibus amicis vel proximis in exsequiis ingeritur. Dolor enim amissi funeris sine vini quavis nimietate temperari non potest. Tu verò ô homo incolumis, quotidie vino cogente desideras vomere: & tanto repleris, quanto possent plurimi cum jocunditate lætari, & sobriè saturari. Non consideras turpe esse, plus sibi velle inferre hominem, quàm capit, nec stomachi sui nosse mensuram? Non consideras ebrietati devinctum, suæ potestatis esse non posse? Ut quid potando facis excessus, nisi ut per provocationem vini in- G solescas in pejus? Nascitur ex hac potandi infelicitate inter provocatos & provocantes ignominiosa certatio, & vincenti est turpitu-

Scripturæ quibus hoc vitium damnatur.
Lucæ. 21. 34.
Eccl. 31. 35.
Crapula lugentibus in exsequiis ab amicis ingeritur.

Corpori animoque infesta ebrietas.

do detenor. Ex hoc enim multorum membra cibos recusant, & vino dedita, præcoqua debilitate & cruda senectute marcescunt, & adhuc ætate viridea tremula vibratione quassantur. Inde pulmones ustione vini quotidiana putrescunt, & per ora veluti mortuorum spiritus tetror mittunt. In his ergo talibus non ratio ulla, non ullum gerendæ vitæ consilium, non gestorum aut lectionum memoriæ, nec ulla artium aut industriæ providentia. utpote quem prandio accumbentem solis occidentis videt occasus, & cœnâ pernoctantem insperatus occupat dies, & dum jugi amentia die noctuque discumbendo dormitat aut bibit, in hac vita adhuc positus quotidie sepelitur.

CAP. II.

SED quid jam dicam, vel quid taceam? Hujus igitur ebrietatis si quidpiam in feminis ceciderit, quæ virilem sexum superius tactis criminum molibus oneravit, nihil tacendum est, immo laborandum est, ut & quæ tales sunt feminæ, hæc divina admonitio corrigat, & sobrietas meiu correptionis ab ebrietate compescat. Sed quoniam in admonendis viris, à sacerdotibus & levitis vel ministris hujus libelli opusculum inchoavimus, meritò convenienterque in femininum sexum admonendum à Dominicis sacrisque virginibus sumamus exordium: quo generaliter omnis dignitas vel sexus ab hac admonitione inexcusabilis habeatur.

Dominicæ virgines regulis instruuntur.

Dominica virgo debet agnoscere, quibus præceptis conveniat insistere, vel à quantis vitiis debeat abstinere, si vult & in sæculo posita cum Deo, & cum eodem post hujus vitæ resolutionem in claritate cælesti regnare. Dominica virgo primitus publicos debet vitare conspectus, & platearum frequentiam declinare, atque in domo posita lanificio insistere vel lectioni divinæ. Dominica virgo in feminarum laicarum conventu sedens vel consistens, ne verbis scurrilibus neque lubricis earum aut canticis præsentiæ tuæ copiam facias, sed magis fugias, oculos tuos aurésque concludas: ne Dei timore privata, diabolicas cogitationes sensibus tuis immittas, quibus in brevi fortè dispereas. Dominica virgo nec ornatu capitis, nec habitu comæ, nec oculis erectis aut lætis, sed pronis ad terram cum vultu procedat: ne in steriles induratæ amores, etsi ipsa non pereat, aliis caussa perditionis existat. Oculorum enim cupiditas quos animæ interitus faciat, Evangelica vox nobis pronuntiat.

Matth. 5. 29.

Dominica virgo ab omni inverecundo sermone vel risu se debet penitus abstinere, & cum silentio & disciplina omnem vitam suam ornare. Dominica virgo, quæ vultum suum ob splendorem generatum aliquo fuco infecerit, ne Isaia propheta de filiabus Sion pronuntiatam sententiam pertimebit.

Isai. 3. 16.

1. Tim. 5. 13.

Dominica virgo, ut de viduis Apostolus docet, aut sermone garrula, aut loquacitate verbosa vel curiositate superflua, casta non potest judicari, immo prostituta ad luxuriam alios magis accendit. Dominica virgo nulli te virorum, cujuslibet ætatis, sine gravissimarum mulierum præsentia, singulari habitaculo vel colloquio credas: & cum sola in tabernaculo consistis, clausis super te januis sedeas, nullique virorum pulsanti facilè januam tuam pandas; ne fortè in suspicionem turpissimam, aut in pudoris tui naufragium cadas. Dominica virgo in locis, in quibus viri cubant, non debet accedere, ne ipsa se velut scortum credatur suis corruptoribus præbuisse. Dominica virgo malè docentis miserabilisque vitæ feminæ, aut aliquando sinistra opinione vexatæ, consortium colloquiumque declina: quoniam corrumpit mores bonos colloquia mala, Paulus apostolus docet.

1. Cor. 15. 33.

Dominica virgo, ob extinguendas libidinis vel omnis lasciviæ flammas, jejuniis & abstinentiæ debet operam dare, orationibus die noctuque insistere, si cupit & laqueos & insidias diaboli insidiantis evadere, & ad promissa virginitatis præmia pervenire. Dominica virgo omnem fratrem, quem vitandum mala fama commendat, nimis fuge, & quantum potes, ab eo, vel ab ejus convivio tuos accessus declina. Dominica virgo non nesciat, ex convivali colloquio inolescere libidinis vitia, & exinde ad fornicationis venire peccata. Dominica virgo, ut citò concludam, ab omnibus illecebris gulæ abstinens esse debet, & parco victu vel potu debet esse contenta, & honesta taciturnitate semper ornata. Dominicam virginem Dei beneficium est malis nescire, nosse magis iracundiam cohibere, cunctis benignam existere, oculis nemini annuere, dolo & malitiâ linguam non fabricare, alienæ domûs secreta nec auscultare nec prodere, avaritiam cupiditatemque fugere, sibi deposita non negare, in usuris pecuniam non habere, sororis culpam ex corde dimittere, scandalum nulli apponere, tribulatis consolationem præbere, esurientibus ministrare, detrahenti alteri non consentire, sed à detractione se penitus abstinere. Dominicam virginem in ecclesia cum silentio stare debere, & nihil legis docere, Apostolum audi loquentem: *Mulieres in ecclesia taceant: turpe est mulieribus loqui in ecclesiis.* Item ait: *Mulieres in silentio discant.* Item: *Mulieribus docere non permitto.* Si ergo mulieribus turpe est docere, aut in ecclesia loqui; quanto magis virginibus, quas castitatis Deo promissæ cura professioque constringit, ut eas magis aliæ in bonis operibus imitentur?

1. Cor. 14. 34. & 35.

1. Tim. 2. 11. & 12.

Dominica virgo ne quid pravum aut scurrile aut simulatè loquatur, & omne mendacium ex ore suo penitus eradicet. Loquentes enim mendacium Dominus perdet, ut in quinto Psalmo David, & ejus filius in libro Sapientiæ docet.

Psal. 5. 7.

Sap. 1. 11.

Dominica virgo quantam fidem debet in omnibus exhibere, tantum caveat jurare: de his quæ egerit propter veritatem confirmandam juramenta [*] persolvere. Ne in totum aut omnino juret, Dominum agnoscat in Evangelio præmonentem.

** Supple cures, aut quid simile.*

Matth. 5. 34.

Dominica virgo furta fraudesque facere, aut falsa testimonia dicere, aut ea facientibus consentire caveat: quia ea committentes beatus Paulus objurgat.

2. Cor. 6.

Rom. 1. 32.

Dominica virgo matronalibus conviviis, quibus viri miscentur, interesse declinet; ne concupiscentiæ peccatum ferum inter pocula loquentibus viris importet. Dominica virgo contra omnes sonos musicâ arte prolatos, contra cuncta cantica sæcularia, contra omnia quæ dulciter delectentur audire, aures & cor tuum conclude: ne diabolicum melos Christi de corde ejus abscindat amorem. Dominica virgo motibus flexibusque saltantium, cymbalistriarum vel tympanistriarum, omniumque vilium ludicrorum, quantum potes, vultum tuum averte: ne cujuslibet eorum repentino amoris telo percussa, graviter incipias interire. Dominica virgo non tantùm ne superbiat aut litiget, caveat; sed etiam à superbientibus & litigantibus, quantum potest, procul abscedat, *Superbis* namque *Deus resistit, humilibus autem dat gratiam*, Salomon in Proverbiis clamat.

Prov. 29. 23.

Dominica virgo nec sermonis jactantiâ, nec divitiis, nec generis nobilitate se debet extollere; sed in humilitate & paupertate spiritûs Christo accepta debet quamdiu vixerit permanere. In judicio enim Dei non tales, sed actus proprii pensabuntur, ex quibus singuli mercedem sicut gesserunt, non sicut nati sunt, reportabunt. Dominica virgo vigilias funebres vel ceteras quæ in privatis domibus eveniunt, debet effugere, ubi præcipuè sine discretione sexus communiter conveniunt.

Vigiliæ funebres.

Dominica virgo quæ secundum proprias vires nulla porrigit, non potest ancilla Dei vel dici vel credi. Sed ut breviter dicam, Dominica virgo quæ pudoris sui Domino promissi custodiam gerere nititur, nec incessu notabili, nec nutu aut dictu molli, nec otiositate verbi, nec corpore, nec mente debet omnino peccare.

Caput IV. Vinolentiæ crimina in virginibus vel feminis.

ET quoniam quæ admonendis virginibus sacris dicta sunt, credamus posse sufficere, ex quibus præcepta etiam Dei servis vel laicis cunctis conveniat observare: jam debemus ad violentiæ crimina enumeranda venire, & docere ebrietatem cuncta vitia superare. Ipsa primo virginibus ebrietas castitatis promissa implere non permittit; quia sanctæ pollicitationi in utroque sexu inimica semper exstitit: & ideo ebrietas pudori comes esse non potest, quia nec castitas fuit aliquando socia temulentiæ. Sobrietas in feminis ad terram deponit adspectum: ebrietas autem amisso pudore inverecundos erigit vultus. Sobrietas enim cum summa trepidatione irreprehensibile, & cum silentio propinquum emittit verbum: ebrietas impudoratum facit feminæ & sermonem & vultum. Elicit namque atque extorquet ebrietas infandam, inverecundam de omnibus se habentibus vocem, & cui subrepserit per aviditatem inanietas vini, nullum potest habere tacendi pudorem: ex qua temulentia membrorum consequitur infirmitatem. Ex ita fit, ut sicuti navis validissimi maris fluctibus scopulo illisa comminuitur; ita feminæ corpus ac mens grandi vini procellâ illisa, membris omnibus dissolvatur. Nam quæ naturaliter firma figere non potest gradiendo vestigia, quomodo incedere valebit, cùm vini fuerit ingenti procella percussa: [a] lapsabunda gressu ac innuens, semper contortis oculis resupina, aut inclinata cervice, famula regente pedissequa de temulentiæ suæ culpa? Ibi sanitas & cura domûs nulla vel familiæ, gubernatio, lingua balbutiens sermonis officio privatur, aut in vocem prorumpere volens, non tantùm non intelligitur, sed etiam ab audientibus deridetur. Est autem mente alienata, & furentium insania, cui cultus capitis vergit in partem, & feminudam monstrans videntibus cervicem, & omni ex parte demissa à conspicientibus erubescitur, & quod domi geratur, ignorat. Periclitatur in tali sine dubio pudor, & omne secretum, quod sobrietas in feminis custodit, temulentia publicat. Quæ cùm homi fuerit vertigine rapta lectoque prostrata, circumcursare sibi cunctos conspicit parietes: culminaque domûs in imo, & imum altum putat esse porrectum, & velut sepulta somno recipitur. Lectisternia verò quæ ab infantibus contumeliis deformantur, à cunctis feminis vel ancillis, non jam occultis, sed videntibus cachinnis talis dominæ temulentia deridetur.

a Er. lassabunda.

Sic itaque transeunte tempore, & ebrietatis vitio permanente, de ejus corde omnis evolat timor: nec corruptionem, nec terrorem sævæ objurgantis viri cogitat, aut vigorem. Inde quotidie neglecta domus per elapsum tempus detrimento quotidiano in tantum destruitur, ut semper sibi maritus mortem exoptet, cujus labor gubernatioque sub tali domina quotidie minuitur, & in lapsum venit. Non est cum qua quidpiam de cura domûs conferatur, ut in melius aliquid disponatur: quia similiter uxoris nomen tantùm, non mores ostendit. Nihil est disponente, maritalis quotidiana cura non sine tristitia fatigatur: quia velut juncti in vehiculo boves, si unus conari subonerare restitit, alterum conatus dirumpet. Violentiâ igitur dominæ subtractis locorum clavibus, omnia tentantur: cellariorum plenitudo furtis quotidie servilibus inanitur, indisciplinatæque familiæ clamoribus domus omni perstrepit. Lanificii vero aut negligens, aut nulla, aut abominabilis efficitur cura. Tali enim dominæ ancilla carior atque amabilior erit, quæ capacius poculum porrexerit, quàm quæ pensum integrum ante vesperum assignaverit. Calathis enim aut variis persisque coloribus in vinis, non in tunicis, delectatur: & non vestium facitudinem, sed vini quærit allatam mensuram. Non curandæ castitatis causâ telas ad texendum erigit, quæ usum telæ olim de domo per ebrietatem amisit: & telas quas ancillis ornantibus subtraxit, texendas araneis dedit. Hæc cùm cibos capit, vix comedendo semunciam panis attingit, & pocula deinceps absorbet, & propterea pulmentorum sibi cataplasmata quærit. Hæc quamdiu vigilaverit, bibit: aut si obdormierit, sitis ei somnum abrumpit. Sed adhuc quid immorer? Si ebrietatis voluero cuncta vitia enarrare, antè me tempus deficiat: cum potiora in Ecclesiastico Salomonis Spiritus sanctus clamet, dicens, *Mulier ebria, ira est magna, & contumelia & turpitudo ejus non tegetur.* Et de utroque sexu, *Mulier*, ait, *exterminant omnem.* Et iterum: *Prudentiam absorbet ebrietas.* Et iterum: *Vinum multum potatum, irritationes & iras & ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum.*

Eccli. 26. 11.

Eccli. 31. 37.

Ibid. 38. & 39.

Ebrietatis mala universim perstringuntur.

Quare ut finem libri faciam, summatim cuncta perstringam. Per vinum enim castitas submersa est, & plurimæ à corruptoribus ambæ deceptæ sunt. Virginum multæ etiam impellente vino thori genitalis oblitæ, pudicitiam suam adulteris tradiderunt, & suis mœchis de morte pactæ sunt maritorum. Quamplures impellente vino præcipites indicentibus se conventibus polluerunt: & de genitoribus, aut genitricibus, de filiis aut filiabus, de fratribus aut sororibus, de generis aut nuribus, per nefandos, ut dictum est, concubitus sibi filios genuerunt. Per vinolentiam enim plurimi plurimæque à sancto pioque proposito exciderunt, & sui obliti amissis honoribus ignobiles remanserunt: & sedibus patriis profugi, vitam non ubi sumserunt finierunt. Per hoc quippe vitium fortes ab infirmis elisi sunt, & in mortem quamplures ictu mulieris prostrati: &

invicti exercitus vino dominante exstincti sunt, & servitutis jugo subacti. Innumerabiles jugum dominationis diu recusantes, vinolentia in alienum redegit arbitrium. Consuetudine vini quamplures in insaniam sunt conversi: ac mentis durante insania ab humana conversatione sejuncti, ferino sunt plerumque dente consumti. Quamplures vini immoderatus excessus ex divitibus pauperes reddidit & egenos. Infiniti numero, vino impellente, injusta impiaque homicidia commiserunt. Quamplurimæ urbes diu obsessæ, nec captæ, custodibus somno vinoque sepultis, ab hostibus patefactæ sunt & incendiis concrematæ. Sunt quoque alia multa nefanda & innumera, quibus per ebrietatis vitia mundus iste dudum frequenter est vexatus, & nunc vexatur: quarum rerum si de Dominicis vel sæcularibus libris vellem ad singula exempla personasque, per quas res gestæ sunt, proferre, enormitas libri legentibus fastidium afferret.

Cur à sacerdotibus exorsus fuerit auctor.

Nos tamen in hoc Opere propterea sacerdotibus & levitis vituperationem simul & admonitionis initium fecimus, ne ab hac infe- A ctione, qua cunctos huic vitio deditos de Dominica correptione confundimus, immunes fortè clericos aut Dei ministros facere videremur: quibus magis convenit, ut qui populum à diversis culpis abstinere docent, ne in aliquod vitium aut culpam cadant, cauta observatione procurent, & eos justa increpatione Apostolus objurget dicens, *Æstimas autem, ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei?* Item: *Qui alium doces, te ipsum non doces: qui abominaris idola, sacrilegium facis:* & cetera, quibus arguit eos qui a vitiis, quibus prohibent, ipsi se non abstinent; & in quo alios judicant, se ipsos condemnant. Quare omnibus clericis & laicis in diversis hujusmodi dignitatibus constitutis hunc libellum frequentius lectitandum suademus: ut cùm moribus bonis & sobrietate Deo gratus quis profecerit, de correptione nostra in Domino Deo lætus semper exsultet, agens Deo gratias per B Dominum nostrum Jesum Christum, cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 2. 3. Ibid. 21. 22.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE VERA ET FALSA PÆNITENTIA.

TOTUS *ferè hic liber cum nomine Augustini in Decreta per Gratianum, & in Sententias per Petrum Lombardum translatus est. Eumdem postea citarunt & Augustino tribuerunt Petrus Blesensis in libris de Confessione ac de Pœnitentia, Vincentius Bellovacensis in Speculo morali lib. 3. parte 10. dist. 12. Thomas Aquinas in Summa Theologica, & alii deinceps. Supposititium tamen credit Trithemius lib. de scriptoribus ecclesiasticis*, quoniam, *ait*, capite 17. Augustinus ipse allegatur. *Reclamat Martinus Navarrus Tom. 2. comment. in dist. 5. de Pœnitentia, & dicit existimandum potiùs, illam partem, qua citatur Augustinus, ex annotatione viri alicujus docti ad marginem adscripta, migrasse in textum, quàm propterea negandum esse Augustini librum optimum, tot sæculis ei tributum. Navarri conjecturam juvant libri veteres per nos inspecti, qui eo loci nomen saltem Augustini prætereunt: sed illud tamen & postulat sensus, & legit re ipsa Gratianus. Verùm, de hoc loco quidquid tandem putetur, alia undique suppetunt argumenta, quæ clamitant hoc Opus non esse Augustini. Quædam in Critico Augustiniano collegit Bernardus Vindingus, & adversus* quemdam, *ut ait*, recentem, nec malum alioqui Theologum, qui stilo & doctrinâ totum Augustinianum esse, adeoque stultè ipsi hoc negatum ab Erasmo & aliis doctoribus *contendebat*, *opposuit: scilicet phrases ab Augustino alienas cap.* 3. Naaman per aquam perdidit lepram. *Cap.* 4. Petrus Dominum negavit, & à se amicos Christi excommunicavit. *Eodem cap. 4. & 6. ac 7.* pœnam promittere. *Cap.* 9. ad Deum anxiari. *Ibidem*, Meliori quàm potest confiteatur. *Cap.* 17. Oportet peccatorem ut in pœnitentia fructificet. *In Scripturis exponendis auctorem neque Augustini sollertiam habere ostendit, neque cum illo consensionem. Nam cap.* 5. Quod omnibus, *ait*, promisit indulgentiam, aliis promissionibus declarat: Qui me confessus fuerit coram hominibus, id est, omnis quantumcumque & quotiescumque peccator, cujuscumque ordinis, etiamsi fuerit sacerdos, confitebor & ego eum coram Patre meo. *Cap.* 9. Totum hominem sanavit in sabbato, quia & corpus ab infirmitate & animam ab omni contagione liberavit. *Cap.* 11. In Petro & Jacobo & Joanne & patre & matre puellæ (Luc. 8. 51.) figuraliter continentur sacerdotes Ecclesiæ. *Lacrymis matris viduæ, Martha & Maria ac turba Judæorum* docemur, *inquit*, publicè peccantibus non proprium, sed Ecclesiæ sufficere meritum. *&c. Cap.* 14. Omnis ista varietas confitenda est, si peccavit in loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, ut sunt domus dominorum & aliorum multorum; si in tempore orationi constituto, aut in festivitate sanctorum, & in tempore jejunii *&c.* Si quis cadit in avaritiam, etiam castitatem minoravit.

Librum emendavimus ad codices MSS. Augustinensium majoris conventûs Parisiensis, ad Cisterciensem, ad Vaticanum, necnon ad Gratiani & Lombardi Collectanea. In MSS. inscribitur de vera & falsa Pœnitentia: *omisso* ad Christi devotam. *Et ad finem in iis habetur*, Explicit de Confessione.

DE VERA ET FALSA PÆNITENTIA,

AD CHRISTI DEVOTAM.

LIBER UNUS.

Caput I. Pœnitentiæ utilitas.

1 QUANTUM sit appetenda gratia pœnitentiæ, omnis clamat auctoritas, omnis bonorum vita conatur ostendere. Languores enim sanat, leprosos curat, mortuos suscitat, sanitatem auget quam conservat, claudis gressum, aridis copiam, cæcis restituit visum, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit & roborat, omnia sanat, omnia redintegrat, omnia lætificat. Temperat successus, constringit impetus, moderatur [a] excessus. Ignorans sè, per hanc se recognoscit: quærens se, per hanc se invenit. Hæc est quæ homines ad Angelos ducit, & creaturam reddit Creatori. Ista ovem perditam monstravit quærenti, & decimam drachmam obtulit auxianti. Hæc dissipatorem filium ad patrem reduxit, & vulneratum à latronibus custodi curandum tradidit. In hac omne bonum invenitur, per hanc omne bonum conservatur. Fugat tenebras, inducit lucem, excoquit omnia, ipsa ignis consumens.

[a] Duo MSS. egressus.

Lucæ 15. 4. Ibidem 8. Ibidem 11. Lucæ 10. 35.

2 Hæc omnia, provida Virago, sensisti, quæ hoc tantum bonum tenerè dilexisti. Vix enim diligitur, quod omnino ignoratur. Super hoc bonum innixa, fortis esse poteris ad omnia bona. Itaque C voluntatem tuam, quam super hoc bono [b] cognovi, libenter adjuvo: & suavem laborem super hac re, ut rogasti, desideranter suscipio, sperans Dei adjutorium in tuo merito. Scio enim intentionem tuam numquam frustrandam, sed in omnibus quæ desiderat ditandam. Nam cùm esses dives, pauperem te pro Christo reddidisti, & in anima dives eris sancti commercii. Unde felix ego, si quid auxilii ad veras tuas divitias adhibere potero. Tuæ itaque trado dilectioni, quidquid de pœnitentia sentio, auctoritate Patrum & illustratione sancti Spiritûs. Nec modo hujus temporis tantùm impugnamus errores, sed etiam de impugnatis per copiam rationum conamur tibi tradere dulcedinem suavitatis: ut integritas tuæ mentis, quæ Deo dante omnes repulit falsitates, super fugatis ratiocinando lætetur.

[b] MSS. devovens, & mox, non rogasti.

Errores temporis impugnantur.

Caput II. Pœnitentia sit ex fide.

3. Si fides fundamentum est [c] pœnitentiæ, præter quam nihil D est quod bonum sit; appetenda est pœnitentia, quam constat in fide fundatam. Non enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitentia itaque quæ ex fide non procedit, utilis non est. Oportet autem credi remedium pœnitentiæ à Salvatore concedi. Si enim omnis pœnitentia peccatoribus sterilis esset, nequaquam ad pœnitentiam

[c] MS. Cisterc. boni præter &c.

Matth. 7. 18.

tentiam revocarentur Christi interfectores, quam prædicavit Dominus mitis & mansuetus, & ejus Præcursor: dixit enim, *Fructus facite dignos pænitentiæ*, ostendens pænitentiam non sterilem, sed dignam fructificare. Qui enim dixit, *Malo misericordiam quàm sacrificium*, non exspectabat mortem peccatoris, sed ut conversus viveret. Quis autem converti potest ut vivat, nisi qui erat in regione longinqua? In iniquitatibus se meminit conceptum David, & in delictis à matre sua genitum, cui Dominus testimonium perhibet, *Inveni hominem secundùm cor meum*. Hic idem à Domino laudatus, præsumens de Domino dicit, *Propitius eris peccato meo, multum est enim*: non quia multum erat, sed quia David multum reputabat, sicut qui jam inde satur erat & fastidiosus. Non enim laborat exonerari peccato, cui non videtur mentum. Quomodo ergo multum videretur, si adhuc in illo delectaretur? Quomodo rogaret perdere, nisi doleret habere? Si enim non doleret habere, gauderet commisisse. Scimus quia delevit Deus peccatum David; aut quia dolebat peccasse, aut quia gemebat, & stratum suum lacrymis rigabat, & tamquam panem cinerem manducabat. Si autem gauderet, non magnum, sed parvum peccatum suum diceret.

Matth. 3. 8. — Osee 6. 6. — Ezech. 18. 3. — Psal. 50. 7. — Act. 13. 22. — Psal. 24. 11.

Pænitentiæ indulgentia peccata non auget, sed arcet. Rom. 6. 1. Rom. 5. 20.

4. Falluntur itaque, qui objicientes pænitentiam Apostolo, & eum irridentes dicunt contra eum, Peccabimus, ut gratia abundet? Dicebat, Convertimini per pænitentiam, sperate de venia, etiamsi maxima sit iniquitas: *ubi abundavit peccatum, abundavit gratia*: nullum peccatum poterit remanere ante pænitentiam. Prædicat enim converti. Sed unde se converteret aliquis, cui primus status placeret? Qui itaque convertitur, necessariò dolet habere, quod gaudet perdere. Pænitentia itaque adquirit indulgentiam, sine qua nemo perveniet ad veniam. Si enim sine ea anima salvaretur, non diceretur, Peccasti, quiesce. Cur enim quiesceret, nisi quia malum est, si peccaret. Quomodo diligi & non odio haberi potest, quod æternum damnat, & fugatum salvat? Qui nunc ergo quiescit, dolere oportet quod non priùs quievit. Sicque salvatur, quia dolet; sicque liberatur, quia pænitet. Ex dolore enim dictum est, *Peccavi, quid faciam tibi?* Quasi diceret, adeo doleo me peccasse, quod mihi tam grave est, quòd non velim contra me te non vindicare. Quæro enim in me quid supplicii possim excogitare, quod tibi possit sufficere. Nihil mihi grave, si me à peccato potest liberare. Relinquitur ergo pænitere, volentibus veniam invenire.

Job 7. 20.

Caput III. Error credentium pænitentiam post baptismum cassam esse. 4. Reg. 5. 20. Hebr. 6. 4. &c. Abutitur Apostoli loco.

5. Sunt autem qui credunt usque ad baptismum pænitentiam proficere; (namque Syrus erat Naaman, qui per aquam perdidit lepram;) sed postea peccantibus cassam perseverare. Gaudent enim singularitate, arrogantes ex hoc quod non habent, jactantes se mundos esse, utpote quasi nihil post baptismum committerint unde jam dolere possint. Hi sinistrè omnia intelligentes, vires ex sanctorum auctoritate sumentes, & sequentes patrem mendacii, mendaciter exponunt quod concordat veritati. Legunt enim in Apostolo quod intelligere nolunt, *Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustaverunt donum cæleste, & participes effecti sunt Spiritus-sancti, & gustaverunt bonum verbi Dei, virtutesque sæculi futuri, iterum renovari per pænitentiam, rursum crucifigentes Filium Dei, & ostentui habentes.*

Confutatur ipsis Apostoli gestis.

6. Sed si superbia non excæcasset, viderent Apostolum non ita esse destructorem sui laboris atque sui gaudii. Quos enim per Epistolas corrixit, nisi qui post baptismum ceciderant, & in peccato ipso perseverabant? Gentiles enim visitabat corporali præsentia, rationibus & miraculis eos confortans. Quomodo scriberet infidelibus, ipsis eidem multipliciter contradicentibus? Hunc lapidabant, virgis cædebant; & eis scriberet ut se corrigerent? Cur autem correctionem infidelibus indiceret, si de eorum salute desperaret? Quomodo scriberet, qui sciebat & necessario nihil omnino proficeret? Si non possent renovari per pænitentiam, cur prædicaret eam? Præterea Corinthium excommunicavit paulò post baptismum peccantem, & fornicationem gentium superantem: quomodo resipere pænitentem, si sic contra suum prædicaret præceptum?

Apostoli locus intelligendus de baptismo. Rom. 6. 3.

7. Sed de baptismo hoc intellexit. Dicit enim eos renovari per pænitentiam impossibile esse, ut rursum crucifigant Filium Dei, & ostentui habeant, id est, ut iterum baptizentur. Qui enim baptizatus, mortem crucis & sepulturam Christi repræsentat in immersione sua: in signo enim crucis quisque in aqua submergitur, & submersus sepultus ostenditur. Non enim qui prolapsi sunt, per iteratum baptismum consequi veniam poterunt. Sicut enim semel Christus crucifixus est, sic baptismus iterandus non est. Una enim morte sua omnes redemit, ut amplius mori non oporteat. Quod videns Ecclesia, intellexit non iterandum baptismum.

Pænitentiæ utilitas post baptismum, Christi parabolis designata. Luc. 15. 21.

8. Per fructus itaque pænitentiæ, baptizatis adhibetur spes veniæ. Nam filius erat, qui recesserat à patre in regionem longinquam: susceptus à patre per pænitentiam confitentem dixit ei, *Jam non sum dignus vocari filius tuus*: non enim ista à te didici, ista apud te reperi. Hunc suscepit pater-familiàs, & stolà & annulo induit. Stolà donavit eum, quia in eo integritatem caritatis restauravit: atque annulum in manu posuit, quia eum ex fide fecit operari, & per Spiritus-sancti dona eum subarravit: & etiam calceamenta pedum reddidit, quia Ecclesiam ejus prædicatione ditavit. In cujus convivio occisus est vitulus saginatus; quia in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, illi factus est cibus: per hoc ostendens etiam sacramenta Dominici corporis per pænitentiam & confessionem reddi peccantibus baptizatis. Si enim aliter esset, Petrus [a] post Domini adscensionem caput Ecclesiæ non persuasisset Simoni in emtione Spiritus-sancti spem habenti, ut pænitentiam sumeret inde, cui pecuniam dicaverat in maledictionem. Ille quoque qui incidit in latrones, ab Jerusalem descendebat, non in Ægyptum ad tenebras, non ad Idumæos sanguineos & pulvere adspersos, sed ad Jericho: qui incidit in latrones, non habitaverat cum eis. Sed licèt inciderit qui prius latro non erat, non est relictus à Samaritano; sed adjutus ab eo & [b] curà refectus. Quod non fuisset, si solis non baptizatis spem veniæ reliquisset. Amicus vocatus est Lazarus, & postea mortuus, fœtidus resuscitatus est & quatriduanus; ostendens, quantumcumque peccet homo etiam post quàm fuerit amicus Dei, vivere poterit ejus Spiritu; sed valido Dei clamore & multorum fletu foras à peccato vocabitur. Prius tolletur lapis de super ab ipso, quia duritiam projiciet ex animo, quam tollent intercessores & prædicatores labore suo. Filiam Abrahæ quam alligabat satanas, solvit Dominus secla manibus licèt Judæis: hæc filia erat & ligata, & soluta in sabbato.

Coloss. 2. 9. — a MS. Cist. post Deum caput. Act. 8. 22. Luc. 10. 30. — b MSS. vitâ. Johan. 11. 21 &c. — Luc. 13. 16.

Caput IV. Peccatum in Spiritum-sanctum male intelligunt de solis baptizatorum peccatis. Matth. 12. 31.

9. Adhuc sunt qui clamant non esse remissionem peccatorum baptizatis per pænitentiam, dicentes peccatum in Patrem & Filium remitti, in Spiritum-sanctum omnino non ignosci; putantes peccare in Patrem & Filium esse infidelium, & habere remissionem per baptismum. Isti peccant absque Spiritu, quem non acceperunt: illi autem in Spiritum-sanctum, quem acceperunt per baptismum, qui ejus dona non timent, & diaboli venena eligunt. Istos intelligunt nec hìc, nec in futuro misericordiam consequi posse. Sed iste intellectus magis est erroris, quàm sanctæ fidei. Si enim per solum baptisma quod iterandum non est, fit peccatorum remissio: cur adderet Dominus, *neque in futuro*? Constat autem quædam in futuro remitti, ubi non est operatio baptismi. In futuro autem nemo baptizabitur, & à peccato liberabitur. Sicque falsa est interpretatio, quæ remissionem concedit soli baptismo. Non itaque soli infideles peccant in Patrem & Filium, sed quicumque peccatum committunt. Sed soli peccant in Spiritum-sanctum, qui impœnitentes existunt usque ad mortem. Spiritus enim sanctus, caritas est divinitatis, amor est genitoris & geniti veritatis, qui suam gratiam nobis tribuit sui ipsius arram. Qui igitur peccat, & gratiam suam recuperare non amat, & numquam curat ab eo diligi, qui totus est amor & caritas, nec ad eum tendit unde sumsit arram, in Spiritum-sanctum peccat, & numquam post mortem sicut nec vivens consequetur veniam: sicque nullus peccat in Spiritum-sanctum, qui fugit ad ipsum. Si quis lectionis seriem, ubi hoc legitur, & verbi caussam cogitaverit, etsi aliter intelligat, sinistrè interpretantibus non concordat. Dicebant enim Judæi, *In Beelzebub ejicit dæmonia*, opus Spiritus sancti attribuentes diabolicæ potestati. Dixit ergo, Sunt peccata quæ quoquo modo sunt ferenda, sunt blasphemiæ consecuturæ misericordiam; sed blasphemare Spiritum-sanctum, ut interpositis, ducet vos ad mortem. Unde postea dixit, *Non potest arbor mala fructus bonos facere*: quasi dicat, Convenit vitæ vestræ de Spiritu talia dicere: *Arbor bona non potest fructus malos facere*. Consilium est, Convertimini, & in arborem bonam transite; nec jam poteritis de Spiritu-sancto talia sentire.

Ibidem. — Quid sit. — Matth. 12. 24. — Matth. 7. 18.

Nec melius capiunt peccatum ad mortem. 1 Johan. 5. 16. Apoc. 2. 16. Matth. 6. 12.

10. Objiciunt aliud dictum sancti Johannis, *Est peccatum non ad mortem, pro quo oret quis: est aliud ad mortem, pro quo non oret quis*: quasi pro peccatis ante baptismum sit orandum, pro aliis non. Falluntur qui sic intelligunt. Contrarius enim esset sibi ipsi, qui pænitentiam admonuit Ecclesiæ Pergami. Sed sunt quædam peccata venialia, quæ oratione Dominica quotidie solvuntur, cùm dicitur, *Et dimitte nobis debita nostra*: & hæc, ut idem ait, non sunt ad mortem. Alia vero quæ sunt ad mortem, non sic, sed per fructus pænitentiæ solvuntur. Qui Petrum lacrimantem suscepit, remissionem non negavit baptizatis. Jam enim audierat, *Tibi dabo claves regni cælorum*, qui licèt postea Dominum negaverit, & à se amicos Christi excommunicaverit, per pænitentiam & amaros fletus veniam recuperavit. Ægrum se esse Dominus dicit, respiciens ad membra sibi unita. Quæ membra sunt, qui per baptismi sacramentum Deo uniti sunt. In quibus cum se ægrum commemorat, non ab hominibus peccata committi negat, quæ quotidie per pænitentiam destruit.

Matth. 16. 19. Matth. 26. 70. & 75.

Caput V. Instant quod pænitentia non valeat iterata. 4. Sent. dist. 14. c. Quod verò.

11. Adhuc instant perfidi, qui sapiunt plus quàm oportet, non sobrii, sed excedentes mensuram. Dicunt enim: Etsi semel peccantibus post baptismum valeat pænitentia, non tamen sæpe peccantibus proderit iterata; alioquin remissio, ad peccatum esset incitatio. Dicunt enim, Quis non semper peccaret, si redire semper posset? Dicunt enim Deum incitatorem mali, si semper pænitentibus subveniat: & ei placere peccata, quibus semper præstò est gratia. Errant autem. Immo constat ei peccata multùm displicere, qui semper præstò est ea destruere. Si enim ea amaret, non ita semper destrueret, sed conservaret, atque ut sua munera foveret. Semper destruit peccata quæ invenit; ne solvatur quod creavit, ne corrumpatur quod amavit. Sumunt occasionem hypocritæ isti ex factis Domini. Quem enim, inquiunt, cæcum bis illuminavit? quem leprosum bis mundavit? quem mortuum bis suscitavit? Non Lazarum, quem priùs dilexit, non filium viduæ, quem misertus matri restituit: non filium dissipatorem legitur bis suscepisse, non filiam Abrahæ bis à dæmonio liberasse. In nulla persona iteravit factum, docens, ut aiunt, non sæpe à Domino fieri remedium. Dixit mulieri, *Vade, noli ampliùs peccare, ne quid deterius tibi contingat*: promittens pœnam, non ampliùs veniam.

Johan. 8. 11.

Refelluntur.

12. Quòd autem multos cæcos illuminaverit & diverso tempore, & multos debiles confortaverit, ostendit in diversis illis eadem sæpe peccata dimitti; ut quem priùs sanavit leprosum, alio tempore illuminavit cæcum. Ideo enim tot sanavit febricitantes, tot languidos, tot claudos, cæcos & aridos, ne desperaret sæpe peccator. Ideo non scribitur aliquis nisi semel curatus, ut timeat quisque jungi peccato. Videmus adhuc quotidie in Ecclesia sæpe febricitantes, sæpe languidos, sæpe passionibus captos sæpe liberari, ut appareat toties opus miserentis, quoties confessio fit pænitentis. Quomodo enim corpus quod vilius est, & ab ipso dissimilius, sæpe sanaret: & [a] animam digniorem & redemtam, non toties liberaret? Medicum se vocat, & non sanis, sed malè habentibus opportunum. Sed qualis esset hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare? Medicorum enim est centies infirmum visitare, centies curare. Qui ceteris minor esset, si aliis possibilia ignoraret.

a MSS. animam morte dignam &. Matth. 9. 12.

Ex Dei promissis. Ezech. 18. 32. Matth. 10. 32.

13. Memor est sui, qui promisit, *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat*. Quem enim peccatorem excludit? Et quòd omnibus promisit indulgentiam, aliis promissionibus declarat: *Qui me confessus fuerit coram hominibus*, omnis quantumcumque & quotiescumque peccator, cujuscumque ordinis, etiamsi fuerit sacerdos;

Joel. 2. 32.

confitebor & ego eum coram Patre meo. Nam *qui invocaverit nomen Domini*, id est, secundùm quod vocatur Dominus, id est, qui invocaverit eum ad se serviendo, & non contradicendo, ut fortisan sæpe fecit: *omnis*, id est, quicumque sit ille peccator, *salvus erit.* Omnem enim animam esse peremissos saturavit bonis, etiam sedentes in tenebris & umbra mortis, nullam excipiens animam. Hunc magistrum intellexerat discipulus ille, qui Corinthios per epistolas suas voluit corrigere, &, ut ipse testatur, ter in litteris suis eos correxit. Oportebat enim ut quotiens videbat eos cadere, totiens adjuvaret eos surgere. Memor enim erat illius qui dixerat, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Scimus autem primos Patres, & in omni tempore Ecclesiam Dei semper usque septuagies-septies, quod est semper, peccata dimittere. Quam potestatem illi ab Ecclesia Dei conantur auferre.

2 Cor. 13. 2. — *Ex Apostolis & Ecclesiæ praxi.* — *Johan. 20. 23.*

14 Oportet enim Ecclesiam sic credere, quæ confitetur se sæpe peccare. Negant enim veritatem in se seductis esse, qui se absque peccato audent jactare: *In multis enim offendimus omnes*, nec infans unius diei absque peccato super terram esse potest. Quapropter eliminandus est ab Ecclesia iste error, qui umquam pœnitentibus negat indulgentiam. Non enim inquirit quid Apostolus senserit, qui dixit, *Nihil mihi conscius sum sed non in hoc justificatus sum*, sentiens etiam & justis peccata solere contingere: non se confirmabat absque peccato, qui se cognovit indissolubili vinculo caritatis Christo conjunctum. Nisi enim sciret, sæpe justos ad veniam recurrere, quomodo dubitaret se peccare, qui se sciebat spiritum Dei habere, & intentione mundissima ei servire? Cur enim Dominum Petri pedes lavisse & Ecclesiam hoc idem docuisset, nisi quia quotidiana est offensio, oportet quòd quotidiana sit remissio? Cur autem docuisset ipse Dominus orantes dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, nisi ipse misericors perseveraret, qui nos ab hac petitione non vult deficere?

Peccatorum venia cur sæpius necessaria. Jac. 3. 2. Job. 25. 4. 1. Cor. 4. 4. Johan. 13. 5. Matth. 6. 12.

15. Nullus itaque tantum umquam possit peccare, quòd pœnitens * velit desperare. Quid enim aliud est desperare, quàm Deum sibi comparare? Nam qui de Deo non præsumit veniam, non animadvertit plus peccato suo Dei posse clementiam. Si enim sentiret Deum magis bonum, quàm se malum; quidquid in se justitiæ non inveniret, à Deo magis bono exspectaret: & quidem diffidit, quia summi boni bonitatem majorem suâ nequitiâ non tenet. Ille solus diffidat, qui tantum peccare potest, quantum Deus bonus est. Cùm sit autem nullus qui hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore. Diabolus enim & omnis nequitia minor est, quàm Dei misericordia. Ipse enim si posset sperare, & culpam in se sentire; quod non invenit in se, sumeret in Dei pietate. Adhuc: qui diffidit, & suam nequitiam Dei benignitati comparat, finem imponit Dei virtuti, dans finem infinito, & perfectionem divinitatis auferens Deo; cui nihil deest, quod etiam excogitari non potest.

*Desperatio Deo est contumeliosa. * f. debeat.*

16. Non itaque etiam si sacerdos peccaverit desperare a debet, licèt scriptum sit, *Quis orabit pro eo?* Tota namque Ecclesia, atque alius sacerdos, & omnis sanctorum ordo orabit pro eo, & ipse Christus qui pro nobis obtulit se Deo. Sed hoc considerandum est sacerdoti, ne facilè cadat, cui in hoc gravior optatur pœna. Dicat apud se, Si plebs jejuna verbi Dei peccaverit, oportebit me ferre partem ponderis; non audebo illi importabilia imponere, & non digito ea movere: sed ego si peccavero, quid faciam? Non sic facilè evadam, me oportebit flere miseriam. Non enim est sic statutum de me, sicut de subjecta plebe. Sic sacerdos timeat peccare, sed magis desperare.

Desperare nec debet sacerdos. 1. Reg. 2. 25. a MSS. posse. Matth. 23. 4.

CAPUT VI.

17. SUNT alii b inimici desperationis, qui adeo præsumunt & de Deo confidunt, quid quamdam sibi licentiam peccandi adquirunt, & sine pœnitentia exspectant veniam: quia credunt quoniam Christiani vocantur, non posse damnari, adulantes sibi, quod scriptum est, *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Putant enim se nomen Domini invocare, quoniam possunt Christum credere, & sacramenta Ecclesiæ sumere: non verentes multos esse vocatos, paucos verò electos. Putant enim omnes Christianos paucos esse in multitudine gentium & Judæorum: quare etsi omnes salventur credentes, paucorum tamen est electio in tanta multitudine. Sed si quis animadvertere voluerit, deceptos hos esse cum Ecclesia judicabit, licèt confidant in Christi redemtione. Dicunt enim, Quid prodesset Christum venisse, si mali tantum sicut ante adventum suum adhuc perirent? Ante quam enim fieret Deus homo, mali tantum damnabantur: & si adhuc idem esset, eum venisse quod prodesset? Multum, inquam: nam omnis bonus ante adventum Domini salvus factus est per c adventum. Nemo enim infernum egredi posset, nisi à Christo perveniente in eum extrahi meruisset: neque facultas bene operandi & diabolo contradicendi tanta hominibus inesset, nisi Christus tanta pati & resurgere decrevisset. Hi neque Apostolos neque verba Domini attendunt, qui fornicatoribus & criminalis hominibus tam multipliciter & æternas pœnas promittunt.

b MSS. inimici desperantes qui. Joel. 2. 32. Expectant sine pœnitentia veniam sine pœnitentia. Matth. 20. 16. c Sic MSS. alias per adventum.

CAPUT VII.

18 ADHUC addunt iniquitas priori consimilis, licèt contraria. Desperantes enim Dei judicant misericordiam, hi condemnant justitiam, injustum Deum blasphemantes, qui reddere mala malis ignorat, & peccata eorum exaltat. Sed miror cur non credant Apostolo dicenti, *Spes non confundetur*, d qui non verentur pœnam, quam idem criminosis promittit. Si enim ubi minatus, verax non est, cur confidunt quòd sperantibus verum dicat? Sed: qui verus est in promittendo, verus est etiam in minando. Sed non est sperare, bonum pro malis exspectare. Immo temerarius est, qui peccatum non abhorret. Sed cùm peccat, ad pœnitentiam recurrat, confidat in Domino, quem timeat justum & immunditiarum inimicum.

Quod Deus malis mala reddit. Rom. 5. 5. d Alias, qui negant.

CAP. VIII.

19. CUM itaque pœnitentia efficax sit & fructifera, neminem relinquens sine venia, mortuos resuscitans: de modo & varietate quæ aliqua disseramus. Pœnitentia enim e baptizandis non est necessaria; sed baptizatis de majoribus & minoribus peccatis dolendum sive pœnitendum est. Per fidem enim Ecclesiæ sola remittuntur peccata, quæ contraxit homo in origine: ut sicut à patre peccante damnationem accepit, ita per matris Ecclesiæ fidem consequatur remissionem. Sed qui per se peccavit, per dolorem proprium & per fidem Ecclesiæ indulgentiam adquisivit. Hæc per baptismum ita reddunt hominem mundum & novum, ut nihil remaneat quod Deo displiceat. Sine pœnitentia nulli profuit baptismus, qui peccavit spontaneus. Si quis autem baptizaretur invitus, & in falsitate confessim; cùm pœnituerit, salvus erit, adjuvante fide & caritate totius matris Ecclesiæ per totum orbem diffusæ. Ob hoc sunt catechumeni ab Ecclesia constituti, ut dum baptismum exspectant, unde jure pœniteant, doceantur. Hæc restituit hominem in libertatem arbitrii primi parentis, adhuc in abundantia virtutum constitutum.

Quod solum originis peccatum sine pœnitentia remittatur. e MSS. Augus. & baptizandis non est necessaria. Invitus baptizatus.

20. Est enim pœnitentia assiduè peccantibus, assiduè necessaria. *In multis enim offendimus omnes*, quæ quotidie remittuntur, si semper plorantur. f Ista per sacramenta Ecclesiæ & orationes semper fugantur, ut jure audiant, *Tota pulcra es, & macula non est in te.* Non quin fiat dico, sed manere non potest. Tanta est virtus petitionis ejus & unitatis Ecclesiæ, ut quidquid extraneum acciderit, durare non possit. Licèt enim speciosi sint pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona, lavatur tamen in remissionis figura excutiendus est pulvis qui contrahitur in via. Hæc peccata etsi fiunt parva per Dei misericordiam, fiunt tamen magna in peccatoribus negligentiâ. Nullum enim peccatum adeo parvum, quod non crescat neglectum. Non enim considerandum est quid fecerit, sed quem offenderit: quàm bonus, quàm benignus, quàm pius, quàm propitius est, qui illum sua dulcissima pietate creavit ex nihilo, qui eum absque merito perduxit ad baptismum, & educavit & nutrivit tamquam filium: ad cujus commodum creavit cælum & terram & omnia quæ in eis sunt ex nihilo, cui servium omnia tamquam filio, cui misit Angelum in auxilium, propter quem fortem & callidum debellavit hostem ejus antiquum, propter quem tam multiplicia pati sustinuit, g ut moreretur, Filius cum quo dignatur habere consortium: qui Deus majestate sua regit & gubernat omnia propter eum potestate sua. Talem patrem offendere, contra ejus voluntatem aliquid committere animadvertentibus ac se non ignorantibus quàm est crudele? Unde qui se cognoscunt, sicut semper peccant, ita semper plorant, ut totam vitam suam, quæ est tentatio super terram, plorent totâ vitâ suâ.

Pœnitentiæ jugis necessitas. Jac. 3. 2. f MS. Vatic. Ita. Cant. 4. 7. Rom. 10. 15. Isa. 52. 7. Peccatum crescit neglectum nullum respectu Dei parvum. g Alias, ut moreretur filium.

21. Ista autem sunt, cùm aliquid citra vel ultra modum agitur. Ipsa enim bona quæ per se bona sunt, aliquid contrahunt cùm excedunt. Quidquid deest à perfectione, quidquid deficit ab homine, quidquid nostrum est, plorando h delendum est. Quidquid aliquo modo agitur, non mundissima intentione, quidquid aliquo modo operamur, & non tamen purissimo Dei amore, non est liberum à fragilitatis operatione. Quicumque tam miserum esse ut hominis est diligit, & qui ejus fragilitatem non abhorruerit, sed omnino sibi retervaverit, & suum esse numquam nisi propter adquirendum verum esse quod Deus est toleraverit, addit operi divino procul dubio dolendum. Et qui se cognoscit quid est, diligat hoc solum quod spectat ad illum qui est. Si quis enim sapienter cogitat, quid turpissimæ fragilitati ab ipsa conditione inhæreat, quàm fœdus & turpe sit in carne, quàm mutabilis in mente; hoc solum in se diligit, quia tale eum ad Deum ducet. Quidquid etiam boni facimus, si id melius facere possemus, à nobis est quòd in culmine boni non sumus. Si quid boni novimus, & minus aliquo modo operamur, non omnino a nostra operatione est alienum. Ista assiduè, & quodam modo quasi necessaria, assiduâ laventur confessione, assiduâ restaurentur i compunctione. Surgamus potissimùm ad potissimam perfectionem; ne ista quæ parva sunt multiplicata, quasi quadam scabie patiamur corrumpi & collidi: ne pinguedine caritatis imminuta sinamur macie affligi, & torturâ immundæ conscientiæ maceratí. Semper tendamus in melius, semper in puritatem baptismi tendentes, & eam summopere conservantes: ut cùm de hac vita exibimus, ad eum qui mundissimus est, mundi perveniamus, & sine mora ab eo suscipiamur.

De quibus assiduo dolendum. h Al. dolendum. i MSS. jubilatione.

22. Doleamus esse exsules à patria, doleamus vivere in corruptibili materia. Hic dolor magis ex desiderio, quàm ex vindicta k fit. (Unde distat à pœnitentia. Pœnitentia enim est quædam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Qui autem dolet quod detinetur in mortali corpore, desiderat quod amat, plorans quod tardat. Omnis pœnitentia est de malè usa libertate. Iste verò dolor magis in necessitate est. Nullum autem peccatum est necessarium. Ipsum autem peccatum originis ob hoc est malum, quia fuit in Adam spontaneum. Illius enim voluptas malè usæ libertatis punitur in nobis, non quia necessarium, sed quia fuit spontaneum. Nihil enim à nobis quæritur, quod commisissemus; nihil à nobis exigitur nunc, l quod fecissemus. Relinquitur in filiis opus paternæ voluptatis. Requirit diabolus filios in servitutem, quorum patris emit libertatem.) Iste dolor factus est, non ex conscientia peccantis, sed ex operante caritate; non puniens malum, sed augmentans bonum; non impatienter habitus, sed ex desiderio susceptus. In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus à Domino requirebat, Tempus est ut commendes terræ corpus meum. Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit Dominum rogare, Ne me permittas Domine descendere vivum, sed tempus est ut commendes terræ corpus meum: tam diu enim jam portavi, tam diu super commendatum vigilavi & laboravi, quod vellem jam m ipsâ obedientiâ liberari, & isto gravissimo indumento exspoliari. Recordor quantum in portando onerosum, in fovendo infirmum, in coercendo n lætum, in domando superbum laboravi. Scis Domine quotiens a puritate contemplationis me retrahere conabatur, quotiens à dulcissimæ quietis somno me excitare contendebat, quantum & quotiens dolorem ingerebat. Qui igitur tam diu, pater benignissime, pugnanti restiti, & tua ope superavi & vici, à te pio & justo remuneratore posco, ne mihi ultra commendes, sed depositum reddas. Commenda alii quem o illud ultrà non impediat, & resurrectionum servet & reddat, ut & ipsum quoque meritum sui laboris recipiat. Terræ me commenda, ut me ampliùs vigilare non oporteat, & liberè ad te fontem indeficientis gaudii tendere anxiantem me non

Non omnis dolor, pœnitentia. k Forté, sit. Pœnitentia quod. Non est nisi de malè usa libertate. l MS Augus. quod tunc, omisso ante nunc. m Ed. ab. n Al. lentum. o MSS. in illo ultra non impediat.

retrahat, nec impediat. Hic dolebat jam non esse cum Domino, nec pœnitebat commendatum resurrexisse Domino. Sic itaque non omnis dolor est pœnitentia. * Sunt etiam peccata alia, quæ omnino eripiunt vitam, nisi subveniat pœnitentia. *Non enim omnis qui dicit, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum.* Quare agenda est pœnitentia, ut deleantur crimina.

* Cap. IX. Peccata letalia.

13. Sed quoniam pœnitentia non omnis est bona, dicamus aliqua quæ separant veram à falsa, sterilem à fructifera. Sunt enim quos peccasse pœnitet propter præsentia supplicia. Displicent enim latroni peccata, quando operantur pœnam. Deficit vindicta? revertitur ad crimina. Ista pœnitentia non ex fide procedens, nec a caritate vel unitate, sterilis manet & sine misericordia. Hæc non purgat conscientiam, nec lavat crimina. In hac nulla est spes veniæ, nulla exspectatio indulgentiæ. Huic concordant qui confitentur inviti, non amore boni, sed ut fugiant damnum vel incommodum sæculi. Serviunt mundo quem amant, quærunt suam gloriam quam anhelant, recipiunt mercedem quam exspectant. Si quis tali pœnitentia securus exstiterit, & ad veram de ista non contenderit, deceptus & miser æternaliter peribit. Utilis ergo erit pœnitentia, si sit spontanea; Dominum quærens quem amisisse doleat, ad illum anxians præter quem non est vita.

Pœnitentia quæ sterilis, quæ utilis.
a el. caritate taurata.

14. Sunt plures quos pœnitet peccasse, sed non omnino, reservantes sibi quædam in quibus delectentur: non animadvertentes Dominum simul surdum & mutum à dæmonio liberasse: per hoc docens nos numquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte reservari, habenti septem dæmonia, proficere potuit sex expulsis. Expulit autem septem, ut omnia crimina simul ejicienda doceret. Legionem autem ab alio ejiciens, neminem reliquit ex omnibus qui liberatum possideret: ostendens quòd si etiam peccata sint mille, oportet de omnibus pœnitere. Laudatus est enim Dominus, quando ejecto dæmonio locutus est mutus. Numquam aliquem sanavit, quem omnino non liberavit. Totum enim hominem sanavit in sabbato, quia & ejus corpus ab infirmitate, & animam ab omni contagione liberavit: indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine orto in animo & in corpore. Scit enim Deum inimicum omni criminoso: quomodo ergo qui crimen reservat, de alio reciperet veniam? Sine amore Dei consequeretur indulgentiam, sine quo nemo umquam invenit gratiam. Hostis enim Dei est, dum offendit perseverantes. Quædam enim impietas infidelitatis est, ab illo qui justus & justitia est dimidiam sperare veniam. b Jam enim satet sine pœnitentia invenire gratiam. Pœnitentia enim vera ad baptismi puritatem, pœnitentem conatur adducere. Rectè enim pœnitens quidquid sordis post purificationem contraxit, oportet quòd abluat saltem lacrymis mentis. Sed lapis durus est, cujus mentis dolorem oculi carnis nequeunt declarare. Sed sciat se culpabiliter esse durum, qui deflet damna temporis vel mortem amici, & dolorem peccati lacrymis non ostendit. Non itaque est ut quis excuset se quòd non habet fontem lacrymarum, qui lacrymis ostendit dolorem temporalium rerum.

Ne dimidiata sit.
De pœn. dist. 3. c. Sunt plures. 4. Sent. dist. 15. c. Satis.
Petr. Bles. l. de Confess.
Matth. 12. 22.
Luca 8. 30.
Sine amore Dei nemo invenit gratiam.
b MS. Vatic. Jam enim sine vera pœnitentia invenitet. Gratian. Nam quomodo sine vera pœnitentia inveniret.

15. Quam igitur pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lacrymis ostendat: repræsentet vitam suam Deo per sacerdotem, præveniat judicium Dei per confessionem. Præcepit enim Dominus mundandis, ut ostenderent ora sacerdotibus: docens corporali præsentiâ confitenda peccata, non per nuntium, non per scriptum manifestanda. Dixit enim, Ora monstrate; & omnes, non unus pro omnibus. Non alium statuatis nuntium, qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum: sed qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis: ex misericordia enim hoc præcepit Dominus, ut neminem pœniteret in occulto. In hoc enim quod per se ipsum dicit sacerdoti, & erubescentiam vincit timore Dei offensi, fit venia criminis: fit enim per confessionem veniale, quod criminale erat in operatione; & si non statim purgatur, fit tamen c veniale, quòd commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentiæ dominans, nihil eorum quæ commisit, nuntio Dei denegavit. Deus enim qui misericors est & justus, sicut conservat misericordiam in justitia, ita & justitiam in misericordia. Opus enim est misericordiæ, peccanti peccata dimittere. Sed oportet ut justus misereatur justè. Oportet enim ut non solùm quid, sed ut quis doleat consideret, si dignus est, non dico justitiâ, sed misericordiâ. Justitia enim sola damnat. Sed dignus est misericordiâ, qui spiritali labore petit gratiam. Laborat enim mens patiendo erubescentiam. Et quoniam verecundia magna est pœna, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordiâ. Unde patet quod quanto pluribus confitebitur in spe veniæ turpitudinem criminis, tanto faciliùs consequetur gratiam remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus jam possunt proficere, plus confitentibus parcere: quibus enim remittunt, remittit Deus: Lazarum enim de monumento jam suscitatum obtulit Dominus discipulis solvendum, per hoc ostendens potestatem solvendi concessam sacerdotibus. Dixit enim, *Quodcumque solveritis super terram, erit solutum & in cælis*: hoc est, Ego Deus, & omnes ordines cælestis militiæ, & omnes sancti in mea gloria laudant vobiscum, & confirmant quos ligatis & solvitis. Non dixit, quos putatis ligare & solvere, sed in quos exercetis opus justitiæ aut misericordiæ. Alia autem opera vestra in peccatores non cognosco. Quare qui confiteri vult peccata, ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare & solvere: ne cùm negligens circa se exstiterit, negligatur ab illo qui eum misericorditer monet, & petit, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit. Tanta itaque vis confessionis est, ut si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quòd pœnitens non potest d verecundari coram sacerdote, quem desideranti nec locus nec tempus offert. Et si ille cui confitebitur potestatem solvendi non habet, fit tamen dignus veniâ, ex desiderio sacerdotis, qui socio confitetur turpitudinem criminis. Mundati enim sunt leprosi, dum irent ostendere ora sacerdotibus, antequàm ad eos pervenirent. Unde patet Deum ad cor respicere, dum ex necessitate prohibentur ad sacerdotes pervenire. Sæpe quidem eos quærunt sani & læti: sed dum quæ-

Caput X.
De pœn. d. 1. c. Quem pœnitet.
4. Sent. d. 17. c. Sed quod.
Confitendi ore proprio præceptum.
Luca 17. 14.
Levit. 4. 1.
Misericordiam habet cum justitia.
c Apud Gratian. vitale.
Sacerdotum potestas.
4. Sent. d. 18. c. Nec ideo.
Johann. 11. 44.
Matth. 18. 18.
Quibus ad sacras confessiones utendum.
De pœn. dist. 6. c. Qui vult.
4. Sent. d. 17. c. Nunc.
De confessione non sacerdoti.
d Sic MSS. cum Gratiano & Magistro. At ed. confiteri.
Luca 17. 14.

runt & ante quàm perveniant ad eos, moriuntur. Sed Dei misericordia est ubique, qui & justis novit parcere, etsi non tam citò, sicut si solverentur à sacerdote. Qui igitur omnino confitetur sacerdoti, melior quàm potest confiteatur.

16. Si peccatum occultum est, sufficiat referre in notitiam sacerdotis, ut grata sit oblatio muneris. Nam in resurrectione filiæ principis pauci interfuerunt qui viderent. Nondum enim erat sepulta, nondum extra portam civitatis delata, nondum extra domum in notitiam deportata. Intus resuscitavit, quam intus invenit, relictis solis Petro & Johanne & Jacobo & patre & matre puellæ, in quibus figuraliter continentur sacerdotes Ecclesiæ. Quos autem extrà invenit, animadvertendum est quomodo suscitavit. Flebat autem turba post filium viduæ; flevit Martha & Maria supplicantes pro fratre, flebat & turba quæ Mariam fuerat secuta, lacrymis Mariæ admonita: in quo docemur publicè peccantibus non proprium, sed Ecclesiæ sufficere meritum. Sic itaque mortuus jaceat, sicque se mortuum ostendat, publicè mortem suam prædicando, publicè fructus pœnitentiæ ostendendo, ut turba ploret amissum, & defleat quem dolet mortuum. Illis lacrymis movebitur Dominus, qui reddet matri unicum filium suum. Si minus perseveraverit, si se mortuum per fructus pœnitentiæ non declaraverit, tanto plus oportet addere, unde e lacrymas excitet, non solùm Marthæ, sed etiam Mariæ. Tantum se affligat, tantum se dolere & se mortuum sentire ostendat, ut audientes & contemplantes plorando orent veniam, quorum fletum imiterur Ecclesia. Qui enim multos offendit peccando, placare multos oportet satisfaciendo: ut Ecclesia prius offensa per culpam, ut conversione flectatur in misericordiam, orans pro ipso quem defunctum dolebat, unde Deus flectetur ad veniam, qui prius adhibuit misericordiam.

Caput XI. Privata confessio quando sufficiat.
Luca 8. 40.
Johan. 11. 19.
Luca 7. 12.
Publica quando requiratur, & unde ei meritum.
e Ed. lacrymas excitetur.

17. Laboret itaque pœnitens in Ecclesia esse, & ad Ecclesiæ unitatem tendere. Nisi enim unitas Ecclesiæ succurrat, nisi quod deest peccatori, sua opitulatione compleat, de manibus inimici non eripietur anima mortui. Credendum est enim, & pietas fidei expostulat credere, quod omnes eleemosynæ totius Ecclesiæ & orationes & opera justitiæ & misericordiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conversionem suam. Ideoque nemo dignè pœnitere potest, quem non sustineat unitas Ecclesiæ. Ideoque non petat sacerdotes per aliquam culpam ab unitate Ecclesiæ divisos. Judas enim pœnitens ivit ad Pharisæos, reliquit Apostolos: nihil invenit auxilii, nisi augmentum desperationis. Dixerunt enim, *Quid ad nos? tu videris*, Si peccasti, tibi sit: non tibi succurrimus, non peccata tua caritativè suscipimus, non comportanda promittimus, non qualiter deponas onus docemus. Quid enim nobis & misericordiæ, qui nec opera sequimur justitiæ? f Isset ad fratres; isset ad illos qui oraverant pro lapsu Petri sollicitante, qui Chananæam improbam misericordissimè obtulerant: interrogasset Petrum pro se lacrymas effundentem: non fugisset Mariam & Martham, quæ vitam Lazaro impetraverant; non turbam plorantem, quæ unicum filium adquisierat viduæ. Ivit ad divisos, & divisus periit. Hanc unitatem omnis boni sensit operatricem qui dixit, *Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.* Nisi enim in Ecclesia universali populos * se continentes cognosceret, se vineam non præsumeret. Scit enim & experimento cognoscit, utpote qui pro omnium salute laboraverat, se absque auxilio Ecclesiæ stare non posse. Non enim est parvum, cùm omne bonum succurrit, sive in cælo, sive in terra constitutum. Hoc amittens per excommunicationem, nisi recuperet per sanctæ matris unitatem vel pietatem, quomodo umquam poterit dignè pœnitere? Quomodo Deum benevolum poterit invenire, qui ejus sanctissimam sponsam & matrem & filiam & sororem non dubitavit offendere, & ejus auxilium omnino contemnere?

Cap. XII. Extra Ecclesiam non valet pœnitentia.
de pœn. dist. 6. c. Qui vult.
4. Sent. d. 17. c. Nunc.
Matth. 27. 4.
f Ed. Si isset, si &c. Glossa, ire debuisset.
Marc 1. 30.
Matth. 15. 23.
Luca 11. 65.
Johan 11. 1.
Luca 7. 12.
Cant. 8. 11.
* Forte, continente se.

18. Ex fide pœniteat, credat hanc esse medicinam, omnes fructus suæ pœnitentiæ parvos habeat, numquam sufficiat, semper doleat, semper de Domino ante quem peccavit erubescat, dolorem cum vita finiat. Nam si Apostolus etiam peccata per baptismum dimissa continuè plorat; nobis etiam super fundamentum Apostolorum positis quid præter plorare restat? quid nisi semper dolere in vita? Ubi enim dolor finitur, deficit & pœnitentia. Si autem pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Tam diu enim gaudeat & speret de gratia, quàm diu sustentatur à pœnitentia. Dixit enim Dominus, *Vade, & ampliùs noli peccare.* Non dixit, ne pecces: sed, nec voluntas peccandi in te oriatur. Quod quomodo servabitur, nisi dolor continuè in pœnitentia custodiatur? Hinc semper doleat, g & de dolore gaudeat, & de doloris pœnitentia, si contigerit, semper doleat. Et non sit satis quod doleat, sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat.

Cap. XIII. Qualiter, quamdiu & unde dolendum.
De pœn. dist. 3. c. Si Apost.
Johan. 8. 11.
g MSS. & dolere.

19. Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personæ, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius vitii multiplici exsecutione. Oportet enim pœnitere fornicantem secundum excellentiam sui status aut officii, & secundum modum meretricis, & in modo operis sui, & qualiter turpitudinem suam peregit. Si in loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, ut sunt domus dominorum & aliorum multorum. Si in tempore orationi constituto, aut in festivitate Sanctorum, & in tempore jejunii. Consideret quantum perseveraverit, & defleat quòd perseveranter peccaverit, & quantâ victus fuerit impugnatione. h Sunt enim qui non solùm non vincuntur, sed ultrò se offerunt peccato: nec exspectant tentationem, sed præveniunt voluntatem, & pertractant secum quàm multiplici actione vitii delectabiliter peccent. Omnis ista varietas confitenda est & deflenda; ut cùm cognoverit quod peccatum est multum, citò inveniat Deum propitium. In cognoscendo augmentum peccati, inveniat se cujus fuerit ætatis, cujus sapientiæ, cujus ordinis, & statum omnem alterius non peccantis. Immoretur in singulis istis, & sentiat modum criminis: purgans lacrymis omnem qualitatem vitii, defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est enim, & dolore purgandum, non solùm quia peccavit, sed etiam quòd se virtute privavit qua interim caruit. Nam licèt speret se consecuturum veniam, dolere tamen potest quia non promeruit unde remunerari confidat. Anxietur & doleat,

Cap. XIV. Quæ deflenda & confitenda, ubi de circumstantiis peccatorum.
De pœnit. dist. 5. c. Consideret.
4. Sent. d. 16. c. In perfectione.
h MSS. sunt non solùm qui vincuntur.
V. Petr. Bles. de Confess.

quòd modò effugiens de præteritis pœnam, miser non inde exspectet gloriam: cujus omne tempus quoniam brevissimum est, debuit decertavisse ad consequendum præmium. Defleat etiam quoniam in uno offendens, factus est omnium reus. Ingratus enim exstitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quisque peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccavit, quia omni bono abundavit. Etiam alio modo offendens in uno, reus est omnium; quia omnis virtus detrimentum patitur ab uno vitio. Nam si quis cadit in avaritiam, largitatem destruit, & castitatem minoravit. Amore enim pecuniæ vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret. Si enim propter Deum tanta adhuc castitas inest, ut nolit eam perdere; saltem minori gaudio, minori affectu tuetur eam, ubi videt inde procedere damnum pecuniæ. Sicque & in aliis quæ etiamsi non expellantur, tamen per conceptionem unius vitii vel satis vel parum minuuntur, vel intensione deteriorantur: unde omnis virtus cujusque criminis est deflenda, & de omnibus indulgentia est petenda. Animadvertere etiam oportet, & animadvertendo deflere animam proximi, quam fornicatione Deo eripuit, vel ereptam in malo confirmavit: etiam quod exemplum exstitit mali in operatione sui criminis, cui magis profuisset, si alius fuisset caussa conversionis. Gemat itaque aliorum [a] vitam in sua corruptam, vel incorruptam non conservatam, & commodum proximi quod dedisset exemplo boni. Doleat de tristitia, quam peccando bonis intulit, & de lætitia quam eis non adhibuit. Et non solum cogitet quid & qualiter fecerit, sed quàm injustè Deum, ut diximus, peccando offenderit. Timeat illam Veritatis sententiam, *Non potestis duobus dominis servire*. Timeat ergo, ne omnia bona quæ fecit, dum in uno peccato perseveraverit, ex [b] contaminatione mali perdiderit: ut qui servivit diabolo per crimen, [c] Dei quam obtulit amiserit servitutem. Pium est tamen credere, ut recepta Dei gratia, quæ in eo destruit mala priora, etiam remuneret bona: ut cùm destruxerit quod suum non invenit, amet & diligat bonum quod etiam in peccante plantavit.

* *Vel* in uno peccans in uno fiat omnium reus.
a *MSS.* vitam non conservatam vel corruptam in sua & comm.
Matth. 6. 24.
b *Al.* communicatione mala
c *Gratian.* Deo quas obtulerit, amiserit virtutes.
4. *Sent. dist.* 15.

30. In omnibus dolens, aut sæculum derelinquat, aut saltem illa quæ sine admixtione mali non sunt administrata, ut mercatura, militia; & alia quæ utentibus sunt nociva, ut administrationes sæcularium potestatum, nisi his utatur ex obedientiæ licentia. Ponat se omnino in potestate judicis, in judicio sacerdotis, nihil sibi reservans sui, ut omnia eo jubente paratus sit facere pro recipienda vita animæ, quæcumque faceret pro vitanda corporis morte; & hoc cum desiderio, quia vitam recuperat infinitam ut Deus. Cum gaudio enim debet facere immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus. Semper deprecetur Deum, certus de venia, [d] quam omnibus modis & sine tædio dubius rogaret potestatem terrenam. Abstineat à multis licitis, qui in libertate arbitrii commisit illicita. Semper offerat Deo mentem & cordis contritionem, deinde & quod potest de possessione. Tunc quod offert securus offerat. *Respexit Dominus ad Abel & ad munera ejus*: sed priùs *ad Abel* dicit, quàm *ad munera*. Sumens enim mentem quam cognovit humilem ac piam, remuneravit ejus largitatis munera. *Ad Cain vero non respexit, nec ad munera ejus*. Mentem enim ejus quam viderat, quoniam non cognovit humilem, ejus munera non recepit. In judicio itaque cordis consideranda est eleemosyna tribuentis. Nec jam considerandum est quantum, sed qua mente, qua affectione dat quod potest. Vidua enim duobus quæ habuerat minutis larga, plus omnibus misit. Qui igitur vult peccata sua redimere temporalium oblatione, caveat ut prius mentem offerat.

r. Quibusdam. *Petr. Bles. de Confess.*
Caput XV. Pœnitens qualiter affectus esse debeat.
4 *Sent. d.* 16. c. In perfectione.
d *Al.* qui.
Gen. 4. 4.
Ibid. 5.
Luc. 21. 2.

31. Caveat sit pœnitens ne verecundiâ ductus dividat apud se confessionem, ut diversa diversis sacerdotibus velit manifestare. Quidam enim uni celant, quæ alii manifestanda reservant: quod est se laudare, & ad hypocrisim tendere, & semper veniâ carere, [e] ad quam per frusta totam putant pervenire. Caveat præterea quem vera delectat pœnitentia, non priùs ad Domini corpus accedat, quàm confortet bona conscientia. Sed in hac separatione tremendum Dei judicium cogitet, ubi magis terribilis sententia [f] peccantes separabit in ignem. Gemat quòd nondum audet sumere quem multùm desiderabat cibum salutarem. Isti sunt digni fructus pœnitentiæ, animam captivam elaqueantes, & in libertatem servantes. Cohibeat se præterea à ludis, à spectaculis sæculi, qui perfectam vult consequi gratiam remissionis. Nam Dina si se cohibuisset, si inter suos remansisset, ab extraneo raptore corrupta non fuisset. Tanto igitur magis sibi caveat & cohibeat se anima quæ sæpe vel semel capta est & corrupta: timeat jam docta experimento, quod ignorat virgo. Eligat quem imitetur, non sequatur quem animus suus damnat: se enim judicat, qui fructus pœnitentiæ non habentem à se non elongat; laudat enim & amat quos dignè fructificare non ignorat. Quærat fructus dignos, etsi non dignos pœnitentiæ. Sunt enim digni fructus virtutum fructus, qui non sufficiunt pœnitentibus. Pœnitentia enim graviores expostulat fructus, ut sic pacetur Ecclesia, in pacata dolore & gemitibus mortuus impetret vitam.

Non confitentis dimidiatè uni, dimidiatè alteri.
e *MSS.* quam per frustra datam putant invenire.
A b altari se sequestrare.
f *MS. Augustin* pœnitentes. *Gratianus*, impœnitentes.
Gen. 34. 1.
A ludis se cohibere.
Pœnitentiæ fructus.

32. SENTIAT culpam suam esse, nec velit se excusare, ne augeat crimen, ut Adam, cui non sufficiebat peccasse, sed amplavit crimen culpando uxorem, & culpam transferens in auctorem. Istud peccatum multoties incurritur, sed neglectum ignoratur. Non itaque peccantes dicamus, Non aliud potui, cùm me constitui forem, quia Deus fecit me pauperem. Nec mirum, si deditus sum fornicationi, quia talis creatus sum naturæ & fragilitatis: fragilitas enim, non voluntas, cogit me committere criminalia. Errat enim qui sic fallitur. Natura enim talis est, ut possit quisque resistere malo, cui se subjicit ex arbitrio. Sunt autem qui defendunt culpam in Dei providentia, reputantes Dei ordinationi & necessitati, quod relictum est voluntati & arbitrii libertati. Scivit enim Deus quid facturus esset qui peccavit: sed non ordinavit peccatum, qui nullum relinquit impunitum. Ordinavit pœnam, amantibus culpam. Ignis enim opus est justitiæ, non misericordiæ; ut habeant unde doleant, qui gaudere [g] non amant. Non ordinavit peccare, qui peccatum [h] voluit curare; sed permisit libertati, quod peccatur donavit necessitati. Si enim non posset peccare, unde deberet qui totum est justitia eum remunerare? Ideo enim non sanctificat animalia muta, quia nulla possunt committere crimina. Angeli quoque qui perstiterunt, si liberi non fuissent, unde coronarentur? Potuerunt enim peccare, quorum similes ceciderunt. Licèt misericorditer cuncta [i] crearet, justitiam tamen in misericordia qui justus est custodire oportuit. Sed dicit qui non sentit culpam suam, Nihil boni possum habere, nisi inspirante gratia; nihil enim sine ea possum facere. Si ipse itaque me non constituat, ego qui ex me nihil possum, quam habeo culpam? Si ego sine eo possem vitare crimen, me sentirem culpabilem. Adhuc: omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo & in terra: quid itaque culpæ in me est, si non vult salvare? Multum, inquam. Licèt enim nihil consequi possis sine misericordia illa quam revelas: potes tamen liberè tenere gratiam, quam retinendo potes, si tamen placeat, vitare culpam. Deus enim qui semel incepit benefacere, nisi, quod omnino nostrum est, derelinquamus ejus beneficium, qui pius est inspirando, cogitur ex necessitate justæ misericordiæ neminem prius posse relinquere. Non enim suum est relinquere, nisi relinquentem. Ideirco enim culpa nostra est, quia fugamus gratiam quam possumus habere perpetuam: semper invita recedit, & numquam aliquem spontanea deserit. Cui tamen sententiæ non contradicit, [n] sed omnia quæcumque voluit fecit. Creavit enim quidquid voluit, nec plus creavit quàm voluit. Vult tamen in unoquoque bonum, & in nullo malum: sed sic vult, ut homo quem non vult peccare, non desit esse homo. Non tamen vult ita hominem non peccare, ut eum velut bovem statuere: non enim haberet quem remuneraret, nec cui fulgorem suæ claritatis infunderet, nec quem coheredem statueret, nec in quo imaginem & similitudinem suam inveniret. Nec illius, qui totus est justitia, fuit aliquem sic formare, ut non posset peccare, nisi hoc promereretur in humana libertate. Vult fieri bonos salvo utriusque esse, ut ipse remaneat Deus, & ipse homo. Si enim formaret hominem sine libertate, contra justitiam faceret quæ Deus est: si auferret libertatem, humana dignitas non remaneret. Voluit itaque non peccare hominem, sed humanam naturam non amittere. Sic itaque pius est, qui nostram vult salutem: & non est impotens, qui hoc vult salvo utriusque jure. Justus enim est rex, & jus cujusque tueri oportet. Præsto enim semper est gratia, quæ numquam deserit, nisi priùs expulsa. Continuè & necessario quod suum est inspirat, si est qui recipiat: & expulsa revertitur per pœnitentiam. Ut non periret creatura, quam pietate sua liberam creavit & libertate ditatam, in auxilium gratiæ retinendæ, quæ semper præcedit omnem creaturam, fecit ut liberè serviret. Ad hanc protegendam, ad hanc non expellendam addidit Angelos & omnes spiritus beatos, [k] addiditque omnes in æterna vita collocatos, addidit in carne vivos, & totam sanctam Ecclesiam omnibus in omni suo bono succurrentem: &, quod maximum est, Filium suum misit in auxilium, quem tanta pro nobis pati decrevit, & interpellatorem constituit continuum, quem direxit ut inspirationem suæ pietatis (præter quam nihil creavit, neminem salvavit) non expellamus, non fugiamus, non fastidiamus, sed omnibus adjuvantibus firmiter & cum gratiarum actione teneamus. Sic culpa nostra est, non creaturarum in auxilium nobis tributarum, non auctoris nihil injustè, sed piè volentis, & in omni voluntate sua omnipotentis. Qui itaque in confessione ista animadverterit, aut saltem contra ista culpam suam non defenderit, per pœnitentiam consequetur veniam. Hæc est vera pœnitentia, quæ sic est fructifera: quam nobis concedat qui totus est vera misericordia.

Caput XVI. Excusationes futiles in peccatis.
Conditio aut natura.
Dei ordinatio.
g *Forte*, omne à *MS Augustin*.
h nihil creare.
i *Al.* creaverit.
Gratiæ defectus, aut efficacia divinæ voluntatis.
n *Id est*, Scilicet.
Qui Deus peccatum nolit, nec tamen cohibeat.
Quid homini præstet, ut gratiam servet.
k *MSS.* addidit cuique.

33. NULLUS itaque exspectet quando jam non potest peccare. Arbitrii enim quærat libertatem, ut delere possit commissa, non necessitatem. Qui itaque prius à peccatis relinquitur, quàm ipse relinquat, ea non liberè, sed quasi necessitate condemnat. Licèt enim latro veniam meruisset in fine de omni suo crimine, non tamen dedit baptizatis peccandi & perseverandi auctoritatem. Tunc enim baptizatus est, qui tunc primùm in cruce Christum confessus est. Pœnitentia enim si in extremo vitæ hiatu advenerit, sanat & liberat in ablutione baptismi: ita quòd nec purgatorium sentiunt qui in fine baptizantur, sed ipsi ditati bonis sanctæ matris Ecclesiæ recepti sunt multiplex bonum in vera beatitudine. Illi autem qui cùm potuerunt, numquam converti voluerunt, confitentes cùm jam peccare nequeunt, non sic facilè adquirunt quod volunt. Oportet enim peccatorem, ut in pœnitentia fructificet, ut mortuo vitam impetret. Scriptum est enim, sine caritate neminem salvum esse. Non itaque in solo timore vivit homo. Quem ergo serò pœnitet, oportet non solum timere Deum judicem, sed & justum diligere: non timeatur pro pœna, sed ametur pro gloria. Debet enim dolere de crimine, & de omni ejus prædicta varietate. Quod quoniam vix licet, de ejus salute [l] Augustinus potuit dubitare. [m] Credo quòd ille qui dixit, *Quacumque hora peccator ingemuerit & conversus fuerit, vitâ vivet*, dixit conversum, non tantùm versum vivere. Versum quidem puto qui dolet de crimine; conversum, qui dolet de omni ejus quam exposuimus varietate. Vertitur à peccato, qui jam vult dimittere peccatum: convertitur qui jam totus & omnino vertitur, qui jam non tantum pœnas [n] non timet, sed ad [o] bonum Deum festinat tendere. Quæ conversio si contigerit alicui etiam in fine, desperandum non est de ejus remissione. Sed quoniam vix vel raró est tam justa conversio, timendum est de serò pœnitente. Quem enim morbus urget, & pœna terret, ad veram vix veniet satisfactionem, maximè cùm filii quos illicitè dilexit præsentes sint, uxor & mundus ad se vocent. Multos solet serotina pœnitentia decipere. Sed quoniam Deus semper potens est, semper potest etiam in morte juvare quibus placet. Cùm itaque opus sit non hominis, sed Dei fructifera pœnitentia, inspirare eam potest quandocumque vult sua misericordia, & remunerare ex misericordia quos damnare potest ex justitia. Sed quoniam multa sunt quæ impediunt & languentem retrahunt, periculosissimum est & interitui vicinum, ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Sed magnum est cui Deus [p] tunc inspirat.

Cap. XVII. Pœnitentia sera.
De pœn. d. 7. *cap.* Nullus.
4. *Sent. d.* 20. c. Sciendum.
Luc. 23. 43.
1. *Cor.* 13. 2.
Quæ vera & quam rata.
l *Abest à MSS. vox*, Augustinus.
Ezech. 33. 12.
m *In* 3 *bus MSS.* At ed. Credo quidem illi.
n *MSS.* omitt. non.
o *Gratianus* ad bonum Domini.
p *Gratian.* Si quis est enim qui per veram pœnitentiam exspectat Dei sententiam.

inspirat. Si quis est igitur qui veram tunc quærat pænitentiam, expectet Dei clementiam, majorem sentiens Dei bonitatem suâ nequitiâ.

MSS. inspirat veram pænitentiam, quando expectat Dei misericordiam, majorem &c.

CAP. XVIII.

Igni purgationis obnoxia sera pænitentia.

34. SED etiamsi conversus vitâ vivat, & non moriatur: non tamen promittimus quod evadat omnem pœnam: nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud sæculum distulit fructum conversionis. Hic autem ignis etsi æternus non fuerit, miro tamen modo est gravis: excellit enim omnem pœnam quam umquam passus est aliquis in hac vita. Numquam in carne tanta inventa est pœna. (licèt mirabilia passi sint Martyres tormenta, & multi nequiter iniqui) quanta sæpe sustinuerunt supplicia. Studeat ergo sic quisque delicta corrigere, ut post mortem non oporteat pœnam tolerare. Quædam enim peccata sunt, quæ sunt mortalia, & in pænitentia fiunt a venialia, non tamen statim sanata. Sæpe quidem æger moreretur, nisi medicaretur, nec statim sanatur: languet victurus, qui erat moriturus. Qui autem impænitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciatur. Qui enim impænitens finitur, si semper viveret, semper peccaret; at Dei est misericordis quòd operatur finem peccantis: ob hoc etiam sine fine torquetur. [b] Quia numquam ditatur virtute, semper plenus iniquitate, semper sine caritate, torquetur sine fine. Omnia ista mala devitat pænitentia, quæ dolorem semper expetit in pœna.

4. Sent. d. 20. a Si verò. a MSS. & Grat. vitalia.

Pœnæ æternæ justæ.

b MSS. Quia virtute privatur.

CAP. XIX.

pænitentiæ etymon.

De pœnit. d. 2. c. Pænitentes.

Pœna.

35. CONTINUA enim dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dictionis virtus. Pænitere enim est, pœnam tenere: ut semper puniat in se ulciscendo, quod commisit peccando. Pœna enim propriè dicitur læsio, quæ punit & vindicat quod quisque commisit. Ille pœnam tenet, qui semper vindicat quod commisisse dolet. Pænitentia itaque est vindicta semper puniens in se quod dolet commisisse. Supradictis itaque modis requirat indulgentiam, qui dolet de culpa. Non erubescat confiteri peccata peccator. Si enim sacerdos peccatum non haberet, erubescere posset qui peccata sua ei manifestaret.

De pœnit. d. 6. c. Qui vult.

CAP. XX.

Confessarius qualis esse debeat.

4. Sent. d. 19. c. Qualem.

Petr. Bles. lib. de pœnit.

Joan. 8. 7.

36. SACERDOS itaque omnis cui profertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit judicandus quæ in alio judicare est promtus. Judicans enim alium qui est judicandus, condemnat se ipsum. Cognoscat igitur se, & purget in se quod alios videt sibi offerre. Caveat ut à se projecerit quidquid in alio damnosum reprehenderit. Animadvertat quod dicitur, *Qui sine peccato est, primus in eam lapidem mittat.* Ideo enim liberavit peccatricem, quia non erat qui justè lapidem in eam projiceret. Quomodo lapidaret, qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, in quo intelligitur omnes criminis fuisse reos. Nam venialia semper remittebantur per cærimonias. Si quod igitur peccatum in eis erat, criminale erat. Deteriores itaque in hoc sunt sacerdotes se priùs non ædificantes, illis qui Dominum observabant insidiis. In hoc itaque periculosissimum est crimen sacerdotum, & ultra modum detestabile, qui non prius se judicant, & alios alligant. Deberent enim in se timere crimen, quod in aliis timuerunt, & detestabile esse senserunt illi, qui adeo cæcierant, quod luminaria Sapientiam sperabant capere suis insidiis. Quod illis patuit, quod tunc quisque vitavit, vitet sacerdos qui in hoc errore pejor illis Judæis exstitit. Caveat spiritalis judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere quid debet judicare. Judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet [a] judicare, discernat. Diligens igitur inquisitor, subtilis investigator, sapienter & quasi astutè interroget à peccatore quod forsitan ignoret, vel verecundiâ velit occultare. Cognito itaque crimine, varietates ejus non dubitet investigare, & locum, & tempus, & cetera quæ suprà diximus in exponendo eorum qualitates. Quibus cognitis adsit benevolus, paratus erigere, & secum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, discretionem in varietate. Adjuvet confitentem orando, eleemosynas dando, & cetera bona pro eo faciendo. Semper eum juvet leniendo, consolando, spem promittendo, & cùm opus fuerit etiam increpando: doceat loquendo, instruat operando. Sit particeps laboris, qui particeps vult fieri [d] consolationis: doceat perseverantiam. Caveat ne corruat, ne justè perdat potestatem judiciariam. Licèt enim pænitentia ei possit adquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Licèt enim Petrus post lapsum restitutus fuerit, & sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas; non est tamen necesse, ut hoc omnibus concedatur quasi ex auctoritate. Invenitur enim auctoritas quæ concedit, & quasi imperat. Invenitur & alia quæ minimè concedit, sed vetat. Quæ Scripturæ non repugnant, sed concordant, si tempus & locus & modus pænitentiæ pacem adhibeant. Cum enim tot sint qui labuntur, ut pristinam dignitatem ex auctoritate defendant, & quasi [e] ausum peccandi sibi faciant, recidenda est spes ista. Si verò locus est ubi ista non eveniant, restitui possunt qui peccant. Itaque pontifex justus atque discretus non cogitur sacerdotes suos semper abjicere, nec mox restituere, nisi statutum fuerit a Romano pontifice.

a MSS. judicans.

d al. gaudii.

Quando ab officio removendus, quando restituendus.

e al. usum.

Romani Pont. auctoritas.

37. Ex suprádictis itaque apparet, quòd pænitentia omnibus utilis est, nec spem auferens, nec temeritatem concedens, sed dignè & verè suscepta, promittit non solum indulgentiam, sed etiam præmia. Hæc scribimus tibi, studiosa veritatis & amatrix certitudinis, de vera pænitentia, veram à falsa separantes. Quam nobis det experimento cognoscere, & ejus usque in finem dulcedinem sentire, qui tibi illustratione sui luminis prærogativam contulit bonitatis, & in ipso stabilitatis, in odorem suavitatis. Amen.

ADMONITIO

IN SUBSEQUENTEM LIBELLUM.

T*RACTATUS de Antichristo excusus etiam est inter Opera Alcuini & Rabani Mauri: apud Alcuinum quidem integer & plenus; hic verò & apud Rabanum imperfectus. Nam & quædam hic omittuntur, quæ & in Alcuino sunt & in Rabano; & nonnulla vicissim in Rabano desiderantur, quæ neque hic neque in Alcuino desunt. Citatur à Ruperto Tuitiensi abbate lib. 8. in Apocalyps. 13. sed reticente auctoris nomen, in hæc verba:* Tradunt nonnulli *&c.* Sicut, inquiunt, Dominus & Redemtor noster Bethleem sibi providit *&c. neque compertum habemus unde id Lovanienses Theologi didicerint, quod in censura ad hunc Tractatum annotarunt, quòd nempe Rabani esse opus Rupertus agnoscat. Hujus libelli doctrinam & easdem sententias suo Operi in Paulum lib. 22. cap. 2. inseruit Rabanus, qui videlicet Albinum ipsum, perinde ac superiores alios auctores, passim exscribit. Thuaneo codici, cujus auctoritate impressus primùm fuit nomine Alcuini, adstipulatur codex Regius notatus 4411. qui libellum eumdem cum hac inscriptione repræsentat:* Incipit vita Antichristi ad Carolum Magnum ab Alcuino edita. *Confer Alcuini librum. 3. de S. Trinitatis, cap. 19.*

DE ANTICHRISTO, LIBER UNUS.

Antichristi mores.

DE Antichristo scire volentes, primò notabitis quare sic vocatus sit: ideo scilicet, quia Christo in cunctis contrarius erit, & Christo contraria faciet. Christus venit humilis: ille veniet superbus. Christus venit humiles [a] erigere, peccatores justificare: ille contrà humiles dejiciet, peccatores magnificabit, impios exaltabit, semperque vitia quæ sunt contraria virtutibus docebit, legem Evangelicam dissipabit, dæmonum cultum in mundo [b] revocabit, gloriam [c] vanam quærens omnipotentem Deum se nominabit. Hic itaque Antichristus multos habet suæ infidelitatis ministros: ex quibus multi in mundo jam præcesserunt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus: nunc quoque nostro tempore Antichristos multos esse novimus. Quicumque enim sive laicus, sive canonicus, sive monachus contra justitiam vivit, & ordinis sui [d] regulam impugnat, & quod bonum est blasphemat, Antichristus est, & minister satanæ.

a Abest erigere à MS. Reg.
b Alias, renovabit.
c MS. Reg. propriam quærens, & omisso Deum. Antichristi jam multi.
d Alias, gloriam.

Antichristi origo.

Sed jam de exordio Antichristi videamus. Non autem quod dico, ex proprio sensu fingo, vel excogito, in libris autenticis diligenter relegendo hæc omnia scripta invenio. Sicut ergo auctores nostri dicunt, Antichristus ex populo Judæorum nascetur de tribu Dan, secundùm [e] Prophetam dicentem, *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita.* Sicut enim serpens in via sedebit, & in semita erit, ut eos qui per semitam justitiæ [f] ambulant feriat, & veneno suæ malitiæ occidat. Nascetur autem ex copulatione patris & matris, sicut alii homines, non [g] ut aliqui dicunt, ex sola virgine: sed tamen totus in peccato concipietur, in peccato generabitur, & in peccato nascetur. In ipso verò [h] conceptionis ejus initio diabolus simul introibit [i] in uterum matris ejus, & ex virtute diaboli confovebitur & contutabitur in ventre matris, & virtus diaboli semper cum illo erit. Et sicut in matrem Domini nostri Spiritus-sanctus venit, & eam virtute sua obumbravit, & divinitate replevit, ut de sancto Spiritu conciperet, & quod nasceretur divinum esset & sanctum: ita quoque diabolus in matrem Antichristi descendet, & totam eam replebit, totam circumdabit, totam tenebit, & totam interiùs exteriùsque possidebit; ut diabolo per hominem cooperante concipiat, & quod natum fuerit, totum sit iniquum, totum perditum. Unde & ille homo, *filius perditionis* appellatur: quia in quantum poterit, genus humanum perdet, & ipse in novissimo perdetur.

Gen. 49. 17.
e MS. Reg. prophetiam.
f Idem MS. ambulaverint.
g Ibid. ut quidam fabulantur.
h MS. Reg. generationis suæ primordio.
i In eod. MS hic inseritur locus Gregorii ex l. 31. Moral. c. 12.
2. Thess. 2. 3.

Ubi nasciturus, ubi & à quibus educandus sit.

Ecce audistis qualiter nascatur: audite jam locum ubi nasci debeat. Nam sicut Dominus ac Redemptor noster Bethleem sibi prævidit, ubi pro nobis humanitatem assumeret & nasci dignaretur: sic diabolus illi homini perdito, qui Antichristus dicitur, locum novit aptum, unde radix omnium malorum oriri debeat, scilicet civitatem Babyloniæ. In hac enim civitate, quæ quondam inclyta & gloriosa [k urbs gentilium] & caput regni Persarum erat, Antichristus nascetur: & in civitatibus Bethsaida & Corozaim nutriri & conversari dicitur. Quibus civitatibus Dominus in Evangelio [l] improperat, dicens, *Væ tibi Bethsaida, væ tibi Corozaim.* Habebit autem Antichristus magos, maleficos, divinos, incantatores, qui eum diabolo inspirante nutrient, & docebunt, & imbuent omni iniquitate, & falsitate, & nefaria arte: & maligni spiritus erunt duces ejus & socii semper & comites individui.

k Hæc non habet MS. Reg.
l Al. improperat. Luca 10. 13.

Illius nequitiæ mixta.

Deinde Jerosolymam veniens omnes Christianos quos ad se non poterit convertere, per varia tormenta jugulabit, & suam sedem in templo sancto ponet. Templum etiam [m] destructum, quod Salomon Deo paravit, tunc ædificabit, in statu suo restaurabit, [n] & circumcidet se, & filium Dei omnipotentis se esse mentietur. Reges autem [o] & principes primùm ad se convertet; deinde, per illos, ceteros populos. Loca verò per quæ Christus Dominus ambulavit, prius destruet; deinde per universum mundum nuntios & prædicatores suos mittet. Prædicatio autem ejus & potestas tenebit à mari usque ad mare, ab Oriente usque [p] ad Occidentem, ab Aquilone usque ad Septentrionem. Faciet quoque signa multa, magna, mirabilia & inaudita: arbores scilicet subitò florere & arescere, mare turbari & subitò tranquillari, naturas in diversas figuras mutari, agitari aëra ventis & multimodis commotionibus, & cetera innumerabilia & stupenda, mortuos scilicet in conspectu hominum suscitari, *ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* [q] Nam quando tanta ac talia signa viderint, etiam illi qui perfecti & electi Dei sunt, dubitabunt: utrùm ipse sit Christus qui in fine mundi venturus est secundùm Scripturas, an non. Hæc autem omnia miracula omnibus modis falsa erunt per incantationes diabolicas, sed peccatoribus & incredulis videbuntur esse vera.

m Aliàs, sanctum quod.
n Omissum erat, & circumcidet se.
o MS. Reg. hic ad. & præsides.
p MS. Reg. ad Septentrionem.
Signa.
Matth. 24. 24.
q Pauca hic omissa repetit ex Alcuino.
Non erunt vera.

Persecutio trinis modis.

Excitabit verò persecutionem sub omni cælo super Christianos & omnes electos. Eriget itaque se contra fideles tribus modis, hoc est, terrore, muneribus, & miraculis. Dabit credentibus in se abundantiam auri & argenti. [r] Quos verò non poterit decipere muneribus, superabit terrore: & quos terrore non poterit vincere, signis & miraculis tentabit seducere. Quos autem nec signis poterit illudere, in conspectu omnium miserabili morte tentabit necare. Tunc erit tribulatio, qualis non fuit ex tempore quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud. Tunc qui in agro sunt, fugiant in montibus, & qui supra tectum, non descendant in domum, ut tollant aliquid ex ea. Tunc omnis Christianus qui inventus fuerit, aut Deum negabit, aut sive per ferrum, sive per igneam fornacem, sive per serpentes, sive per bestias, sive per aliud quodlibet genus tormenti interire jubebitur, si in fide permanserit. Hæc autem tam terribilis & timenda tribulatio tribus annis manebit in toto [s] & dimidium. Tunc breviabuntur dies illi propter electos: nam nisi Dominus breviasset dies, non fieret salva omnis caro.

r MS. Reg. ad. tempore enim suo census & thesauri absconditi revelabuntur.
Ibidem 17.
Persecutionis duratio.
s Ap. Raban. ad. mundo. MS. Reg. omitt. etiam in toto.

Tempus quidem quando Antichristus veniat, vel quando dies judicii apparere incipiat, Paulus in epistola ad Thessalonicenses [t] declarat, *Rogamus vos per adventum Domini nostri Jesu Christi*, manifestat eo loco ubi ait, *Quoniam nisi venerit discessio primùm & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis*, &c. Scimus enim quoniam post regnum Græcorum, sive etiam post regnum Persarum, ex quibus unumquodque suo tempore magnâ gloriâ viguit, & maximâ potentiâ floruit, ad ultimum quoque post cetera regna regnum Romanorum [u] cœpit, quod fortissimum omnium regnorum superiorum fuit, & omnia regna terrarum sub dominatione sua habuit, omnesque populorum nationes Romanis subjacuerunt, & eis sub tributo servierunt. Inde ergo dicit apostolus Paulus, Antichristum non antea in mundum esse venturum, *nisi venerit primùm discessio*, hoc est, nisi discesserint omnia regna à Romano Imperio, cui prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum advenit; quia licèt videamus Romanum Imperium ex maxima parte jam destructum, tamen quamdiu reges Francorum duraverint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit; quia in regibus suis stabit. Quidam verò doctores nostri dicunt, quòd unus ex regibus Francorum Romanum Imperium ex integro tenebit, qui in novissimo tempore erit, & ipse erit maximus, & omnium regum ultimus: qui postquàm regnum suum feliciter gubernaverit, ad ultimum Jerosolymam veniet, & in monte Oliveti sceptrum & coronam suam deponet: (hic erit finis & consummatio Romanorum Christianorumque Imperii:) statimque secundùm sententiam prædictam apostoli Pauli Antichristum dicunt adfuturum.

t MSS. demonstrat dicens, nisi venerit &c. 2. Thess. 2. 1. Ibidem 3.
u In MS. Reg incepit, & mox, erit, habebit, subjacebunt, servient.
Francorum rex ultimus Christianus.

Antichristi improbitas.

Et tunc quidem revelabitur *homo peccati*, Antichristus videlicet, qui licèt sit homo, fons tamen erit omnium peccatorum, *& filius perditionis*, hoc est, filius diaboli [x]: quia per omnia adimplebit voluntatem suam, quia plenitudo diabolicæ potestatis & totius mali ingenii corporaliter habitabit in illo, in quo erunt omnes thesauri malitiæ & iniquitatis absconditi. *Qui adversatur*, id est, contrarius est Christo omnibusque membris ejus: *& extollitur*, id est, in superbiam erigitur, *super omne quod dicitur Deus*, id est, [•] super omnes deos gentilium, Apollinem, Jovem, Mercurium, quos Pagani deos existimant. Super omnes istos deos extolletur Antichristus: quia majorem & fortiorem se faciet illis omnibus. Et non solùm supra illos, sed etiam *supra omne quod colitur*, id est, supra sanctam Trinitatem, quæ sola colenda & adoranda est ab omni creatura, ita se extollet, *ut in templo sedeat, ostendens se tamquam sit Deus.* Nam, sicut supra diximus, in civitate Babyloniæ natus, Jerosolymam veniens circumcidet se, dicens Judæis, Ego sum Christus vobis [y] repromissus, qui ad salutem vestram veni, ut qui dispersi estis congregem & defendam. Tunc confluent ad eum omnes Judæi, æstimantes Deum suscipere, sed suscipient diabolum.

x Addit MS. Reg. non per naturam: sed per imitationem.
2. Thess. 2. 4.
• Aliam repete ex Alcuino explicationem.
y Horum loco plura habent MS. Reg. & Alcuin. At in MS. Reg. est 12. regna, ubi Alcuin. 22. & mox 12. regni ejus annis, ubi Alcuin. 112.

Sive etiam in templo Dei sedebit Antichristus, id est in sancta Ecclesia, omnes Christianos cupiens facere martyres: & elevabitur & magnificabitur: quia in ipso erit caput omnium malorum diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ. [z] Subitò autem & improvisè Antichristus veniet, & totum simul humanum genus suo errore decipiet & perdet.

z Al. Raban. Sed ne subitò &c. veniat... decipiat & perdat, ante &c. in MSS. impetum Antichristi.

Ante ejus exortum duo Prophetæ mittentur in mundum, Enoch scilicet & Elias, qui contra [aa] impium Antichristum fideles Dei divinis armis præmunient, & instruent eos, & confortabunt & præparabunt electos ad bellum. [[bb] docentes & prædicantes tribus annis & dimidium. Filios autem Israël, quicumque eo tempore fuerint inventi, hi duo maximi Prophetæ & doctores ad fidei gratiam convertent, & à pressura tanti turbinis in parte electorum insuperabiles reddent.] Tunc implebitur quod Scriptura dicit, *Si fuerit numerus filiorum Israël quasi arena maris, reliquiæ salvæ fient.* Postquàm autem per tres annos & dimidium prædicaverint, mox incipient excandescere Antichristi persecutiones, & contra eos primùm Antichristus sua arma arripiet, eosque interficiet, sicut in Apocalypsi dicitur, *Et cùm finierint*, inquit, *testimonium suum, bestia ascendet de abysso, & faciet adversùs eos bellum, & interficiet illos.* Postquàm ergo isti duo interfecti fuerint, inde ceteros fideles persequens, aut Martyres gloriosos faciet, aut apostatas reddet. Et quicumque in eum crediderint, signum characteris ejus in fronte accipient.

bb Hæc absunt à MS. Reg. & Alcuino.
Rom. 9. 27.
Apoc. 11. 7.

Antichristi finis.

Sed quia de principio ejus diximus, quem finem habebit dicamus. Hic itaque Antichristus diaboli filius, totius malitiæ artifex pessimus, cùm per tres annos & dimidium, sicut prædictum est, magna persecutione totum mundum vexaverit, & omnem populum Dei variis pœnis cruciaverit, postquam Eliam & Enoch interfecerit, & ceteros in fide permanentes martyrio coronaverit; ad ultimum veniet ira Dei super illum, sicut beatus Paulus scripsit dicens, *Quem*

Dominus Jesus Christus interficiet spiritu oris sui : * sive Dominus Jesus potentia suæ visionis illum, sive archangelus Michaël per virtutem Domini nostri Jesu Christi occidet, non per virtutem cujuslibet Angeli vel Archangeli. Tradunt autem doctores, quòd in monte Oliveti occidetur Antichristus, unde Dominus adscendit ad cælos. Debetis autem scire quia post quàm fuerit Antichristus occisus, non statim erit dies judicii, nec statim veniet Dominus ad judicium; sed exspectabit Dominus quosdam, sicut ex libro Danielis intelleximus, qui seducti sunt, ut ad pœnitentiam revertantur. Post quàm verò pœnitentiam expleverint, quantum temporis sit quò usque Dominus veniat, nemo est qui sciat, sed in dispositione Dei manet : quia eâ hora sæculum judicabit, quâ ante sæcula judicandum esse præfixit.

* Quæ sequuntur, in Rabano supplemus.

PSALTERIUM.

In antè editis inscriptum : Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi, quod matri suæ composuit. *At in MS. Regio 4373. sic :* Incipit PSALTERIUM beati Johannis Papæ (*fortè* XXII.) factum apud Viennas.

DOMINE [a] Deus omnipotens, Rex æternæ gloriæ, qui eum cognoscis beatum esse virum, qui viam peccatorum spernens, legem præceptorum [b] meorum meditatur die ac nocte, doce me peccatorem tibi cum toto corde & timore & tremore fideliter servire, & vocem meam te humiliter invocantem exaudi : & ita clementissime auribus percipe verba mea; ut [c] delinquentem in ira furoris tui non me derelinquas, ne quando ille insidians antiquissimus hostis rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat neque qui salvum faciat. Sed tu Domine, cujus nomen admirabile est in cælo & in terra, ita converte inimicum meum retrorsum, ut infirmetur & pereat à facie tua : ne umquam irretire valeat laqueis igneis animam meam, neque sulphur & spiritus procellarum obglomeret me. Sed [d] propter inopis miseriam & gemitum pauperis nunc exsurgens respice & exaudi me Domine, quia consilium inopis & spes ejus es. Fac me Deus, ita ingredi sine macula, & operari justitiam, ut gratia misericordiæ tuæ sit pars hereditatis meæ. Custodi me ut pupillam oculi, & sub umbra alarum tuarum protege me : [[e] quia tu es virtus mea, firmamentum meum & refugium meum.] Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. Mitte mihi [f] auxilium de sancto, & desiderium animæ meæ tribue mihi. Libera me de ore leonis, & deduc me per semitas justitiæ tuæ : ut possim adscendere in montem sanctum tuum, & stare in loco sancto tuo, innocens manibus & mundo corde. Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Ne perdas cum impiis animam meam, & ne tradas me in animas persequentium me : sed ita exaudi propitius vocem deprecationis meæ, ut invocantem gloriam sancti nominis tui audias clementer, & miserearis mei, & intende mihi Domine, ut sperans in te non confundar in æternum : sed [g] remitte mihi impietatem cordis mei. Fiat misericordia tua Domine super me, quemadmodum spero in te : & ex omnibus angustiis meis eripiens me, dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Et quia in protectione alarum tuarum spero, da mihi petitionem cordis mei, & intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ. Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum : ut sciam quid desit mihi. Exaudi propitius vocem deprecationis meæ, & educ me de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Statue supra petram pedes meos, & dirige in semitam rectam gressus meos. In die mala libera me Domine, ut ingrediar in locum tabernaculi admirabilis domûs Dei ; quia tu es Deus meus & fortitudo mea. Ne declines gressus meos à [h] via tua : ut diligam justitiam, & odiam iniquitatem. Esto mihi refugium & virtus, quia tu es rex magnus super omnem terram. Qui regis omnes in sæcula, libera animam meam de manu inferi, cùm acceperit me. Tu autem cùm manifestus fueris ad judicandum nos, miserere mei secundùm magnam misericordiam tuam : & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Averte pissime Domine in hora illa faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis : ut sicut oliva fructifera in paradiso Dei mei oleum sanctitatis [i] accipiar, & ibi exsultem cum Jacob, & in æternum læter cum Israël. Salva me in tuo nomine, tuaque virtute libera me. Ne despexeris deprecationem meam, sed miserere mei. Mitte de cælo, & libera me, & da in opprobrium conculcantes me : contere dentes eorum in ore ipsorum, & confringe molas leonum. Deus meus es tu & misericordia mea, salvum me faciat dextera tua, & protegat à velamento alarum tuarum, cùm reddideris singulis secundum opera ipsorum. [k] Dum sine in te anima mea, protege me à conventu malignantium. Cùm ad te omnis caro venerit, non amoveas à me misericordiam tuam, [[l] & spiritum sanctum tuum ne auferas à me] ; sed illumina faciem tuam super me. Prosperum iter fac mihi Deus salutaris meus : ut non absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteus os suum. Adjutor & liberator meus esto, Domine ne tardaveris. Quoniam in te sperò Domine, non confundar in æternum. Cùm judicaveris populum tuum, & hi qui se elongant à te peribunt, ne avertar ego humilis factus confusus. Quoniam justus judex es, humilias & exaltas, nimis terribilis, [[m] & quis resistet tibi tunc ab ira tua? Tu] es Deus qui facis mirabilia magna solus. Sicut populum tuum pane almisti in deserto, & desiderio suo non fraudasti eum, ita me esurientem gratia tua reficiat, & citò præveniat misericordia tua. Et tu mihi tutor, panem lacrymarum & amaritudinem compunctionum tribue in tempore tribulationis : & da de petra mellis dulcedinem [n] capiam internæ suavitatis. Deus qui notas justos & peccatores cuncta discernis, qui solus es altissimus super omnes gentes, miserere mei, & tribue mihi benedictionem, qui legem dedisti : remitte iniquitatem cordis mei, & dimitte omnia peccata mea : & salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te. Deus qui fundasti Ecclesiam [o] suam in montibus sanctis, inclina aurem tuam ad precem meam. Manus ergo tua mihi auxilietur, ne averiar in humilitate; sed libera me de laqueo venantium, & à ruina, & dæmonio meridiano : ut plantatus in domo Domini sicut palma floream, & sicut cedrus, quæ est in Libano, merear multiplicari in longitudinem dierum. Esto mihi refugium, & auxilium spei meæ Deus meus, & rex magnus super omnem terram. Cùm judicaveris orbem terræ in æquitate, & populos in veritate tua, [[p] luce pereunt peccatores, fruar cum justis, & cum rectis corde lætitiâ :] salvet me dextera tua, & brachium sanctum tuum. Qui sedes super Cherubim, fac me ante in conspectu tuo cum exsultatione : ut [q] perambulem in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Non adhæreat mihi cor pravum : sed sint oculi mei super fideles sanctos tuos, ut sedeam cum eis ambulans per viam immaculatam, cùm disperdideris per judicium de civitate tua omnes qui [r] nunc operantur iniquitatem. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam à me, in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. Propitius esto omnibus iniquitatibus meis, redimeque de interitu vitam meam. Satia in bonis desiderium meum. Qui respicis in terram, & facis eam tremere, qui eduxisti populum tuum in exsultatione, & electos in lætitia, fac me custodire judicium & justitiam in omni tempore : educ me de tenebris & umbra mortis, ut parato corde cantem, & psalmum dicam tibi. Fac mecum signum in bonum, propter misericordiam & nomen tuum : ut in splendoribus sanctorum, in consilio justorum & congregatione, justitia mea maneat in sæculum sæculi, & cornu meum exaltetur in gloria. Et dum me suscitari jusseris de terra inopem, & de stercore erexeris pauperem, benedicam te ex hoc & usque in sæculum, & tunc placeam tibi in regione vivorum ; disrumpe vincula mea, & confirma me in misericordia tua. Cùm in tribulatione invocavero te Domine, exaudi me in latitudine. Legem pone mihi Domine, ut vivam, & vias justitiæ tuæ exquiram semper. Da mihi intellectum, ut perscruter legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Erravi sicut ovis quæ perierat, requirens libera animam meam. Custodi introitum meum & exitum meum, [s] ut in domo tua stantes sint pedes mei in atriis Jerusalem. Ad te levavi animam meam & oculos meos, qui habitas in cælis : eripe animam meam [s] de muscipula venantium, ut non extendam ad iniquitatem manus meas. Reple gaudio os meum, & linguam meam exsultatione. Imple desiderium meum de bono, & benedic me ex Sion, ut videam [t] bona quæ sunt in Jerusalem : longè fac me ab iniquitate. Fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis servi tui Domine. Non sit exaltatum cor meum in superbia, neque elati sint oculi mei : sed humiliter sentiam, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Ubi mandasti benedictionem & vitam usque in sæculum, ibi extollam manus meas [u] ad sancta, & benedicam te qui judicas populum tuum, & in servis tuis consolaberis. Deus deorum & Dominus dominorum, deflentem me & adorantem ad templum sanctum tuum, proba me & scito cor meum : interroga me, & cognosce semitas meas, & deduc me in via æterna. [x] Conserva me Domine & erue me de manu peccatoris, & ab omnibus iniquis libera me. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo Domine. Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo Domine. Exaudi me in tua justitia, & non intres in judicium cum servo tuo Domine. Velociter exaudi me Domine, ne deficiat spiritus meus : quoniam tu es Deus meus, misericordia mea, refugium meum & susceptor meus. Quoniam magnus es & laudabilis nimis, & magnitudinis tuæ non est finis, erige elisum, solve compeditum, illumina cæcum, qui ædificas Jerusalem. Cùm autem confortaveris seras portarum tuarum, intrinsecus cum filiis tuis copulatus sim. Sicut te laudant Angeli, & omnes virtutes tuæ in regno cælorum : ibi & ego ita exsultans cum gloria in choro sanctorum, laudem & glorificem nomen tuum in cymbalis labiorum, quod est sanctum & gloriosum, & regnat semper per infinita sæculorum sæcula. Amen.

a MS. Reg. Deus Pater rex.
b Abest totum ab eod. MS.
c Idem MS. hic ad, dum, & max habet, derelinquis, ne quando ille &c.
d MS. Reg. omit. propter.
e Et hæc omittit idem codex.
f Aliàs, Angelum.
g MS. Reg. averte, amisso mihi.
h MS. vita.
i MS. Reg. accipiam qualiter exultem.
k Idem MS. Confidit in te.
l Hæc omissa in eod. MS.
m Et hæc Ibid. omissa.
n MS. Reg. accipiam intra me suavit.
o MS. idem aurem tuam, & max & à ruina.
p Et hæc ibid. non sunt.
q MS. Reg. perambulem anima mea.
r Abest nunc à Reg. cod.
s MS. Reg. de laqueo.
t Aliàs, quæ bona sunt Jerusalem, longè factus ab omni iniquitate.
u Aliàs, ut & max, consoleris.
x MS. Reg. Conserva;

CANTICI MAGNIFICAT
EXPOSITIO,

Ex Hugonis Victorini Tractatu super Magnificat *decerpta per incertum scriptorem, qui Opus Hugonis egregium fœdissimè corrupit & capite ac membris truncavit.*

UT novum in carnem Filii Dei adventum prædicaret, qui ingressus novo salutationis obsequio virginem Gabriel veneratur dicens, *Ave gratiâ plena*, &c. *Ecce ancilla Domini*, statim adveniente Spiritu sancto in Virginem, & omnium gratiâ virtutum sacrosanctum habitaculum in adventu a Dei implente, dubium non est cælestium gaudiorum & æternæ dulcedinis quàm miram atque inenarrabilem suavitatem Virgo ipsa concepit, quando illud æternum lumen cum toto majestatis suæ fulgore in eam descendit, & b quem non capit mundus, totum se intra viscera Virginis collocavit. Audacter pronuntio, quod nec ipsa plenè explicare potuit, quod capere potuit. Sed Spiritu sancto docente didicerat hæc sua per humilitatem tegere. Surgit mox, & conscendit in montana Judææ. Unde Elizabeth Spiritu-sancto repleta, qualis & quanta esset quæ ad se venerat agnovit, & quàm se indignam ejus visitatione judicaret, aperuit dicens, *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce* &c. Tunc ait Maria, *Magnificat anima mea Dominum.* Vidisti majestatem; gustasti suavitatem: ideo quod intus hauseras, foras propinasti, & in justitia ejus exsultasti: *quia exsultavit spiritus meus.* Anima magnificat, spiritus exsultat. c Et iterum, *in Deo salutari meo.* Deus potentiam, salutaris misericordiam notat. Duo quippe sunt quæ Angelorum & hominum beati spiritus in illo fonte boni æterna contemplatione hauriunt, incomprehensibilis scilicet majestas Dei, & ineffabilis bonitas: quorum alterum castum timorem generat, alterum dilectionem parit. Pro majestate venerantur Deum, & pro bonitate amant: ne vel dilectio sine reverentia dissoluta sit, vel reverentia sine dilectione pœnalis. Admirantes enim diligunt, & diligentes admirantur, ut inextinguibiliter per admirationem ardeat dilectio, & suaviter in dilectione ferveat admiratio. Nam quia eum quem vident, perfectè comprehendere numquam sufficiunt, in eo quasi per admirationem evigilant. Quanto autem perspicacius intuentur, tanto ardentiùs amant, d quod vera dulcedo est; vera autem dulcedo quanto perfectius sentitur, tanto desiderabilius appetitur. Ad hanc contemplationis lucem Mariæ mens elevata fuerat, quæ cælestis patriæ dulcedinem in verbis e expressit, quam ineffabiliter comprehendit. Nam cum se magnificare Dominum perhibet, f venerandam universis æternitatis majestatem interna visione contueri se manifestè declaravit. Cum vero se in suo exsultare salutari asserit; gustum se internæ dulcedinis percepisse ostendit. Unde utrumque professa est, & Dominum & Salvatorem: ut pro potestate qua omni suæ creaturæ dominatur, jure metuendum ostenderet; pro bonitate vero, quia misericorditer quosdam salvat, dignum dilectione demonstraret. g Veritas in Domino, & in Salvatore misericordia. Veritas enim ad Dominum pertinet, misericordia autem ad Salvatorem; in veritate servat tenorem justitiæ. Quia autem & quædam errantia gratuitò ad vitam colligit, & reparat ad salvationem; propterea magnificamus Dominum, & exsultamus in salutari: quia h quibus est reverenda judicis justitia, i dulcis est misericordia Salvatoris, propterea inquit Maria, *Magnificat anima mea Dominum, & exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Unus & idem spiritus & ad se ipsum spiritus dicitur, & ad corpus anima. k Spiritus naturalem spiritalem habuit admirationem, anima corporalem: quare anima dicitur spiritus, & è converso. Ideo anima humana, quia & esse in corpore habet & extra corpus, anima vocatur & spiritus. Anima dicitur in quantum est vita corporis; spiritus autem, in quantum est l substantia spiritalis. In qua vita anima perditur, ut spiritus salvus fiat, cùm hæc vita despicitur, ut postmodum à Deo vita æterna tribuatur. Sed *suo* nominavit, quia in salutari suo. Omnipotens enim Deus potestate qua universæ creaturæ suæ dominatur, Dominus omnium est, sed pietate qua quosdam tantum, & non omnes, ad vitam reparat, Salvator m omnium non est. Nam dominatio ejus ad omnes æqualiter respicit; bonitas verò n ad quosdam tantùm. Ergo beata Virgo quia singulariter se electam videbat, quia singulariter gratiam acceperat, quasi privilegio quodam electionis divinæ confirmata, fiducialiter ipsum quem pro salute mundi filium conceperat, suum etiam cum lætitia & exsultatione Salvatorem vocat.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Hæc est o caussa exsultationis suæ, *quia respexit humilitatem ancillæ suæ*: ac si dicat, Quia de ejus gratia exsulto, ideo ab ipso est quod exsulto: & quia ejus dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exsulto. Respectus Dei p tribus modis accipi solet, videlicet secundùm cognitionem, secundùm gratiam, secundum judicium. q De primo Apostolus, Omnia nuda & aperta sunt oculis ejus. Sed per gratiam Deus non omnes respicit: quia Oculi Domini super justos, &c. De tertio in fine dicetur, Nescio vos. Oculi Domini bonos & malos contemplantur. Videre Deo per cognitionem, est nihil eorum quæ sunt ignorare: videre per gratiam, dona misericordiæ impendere: videre per judicium, unumquemque secundùm opera sua vel ad gloriam vel ad pœnam destinare. Respicere plus est quàm videre. r Respicere per gratiam, est potius abjectos & derelictos visitare. Cùm bona peccatis per misericordiam subtracta restituit, rursum per respectum gratiæ ad eum se convertit. Bene ergo Maria solam f in humilitatem Dominum respexisse testatur, quia divinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperavit. Nam quia in ea Verbum Patris t corporis substantiam quam sibi uniret assumsit, quasi ad eam quam prius abjecerat naturam sublimandam per misericordiam respexit. Quia se u humilitatis quod erat ancillam cogitavit, ideo quod non erat. Sublimitatis mater esse meruit: x quia humilitatem ostendit servitutis. Servitus quatuor modis variatur. Secundùm conditionem servitus, qua omnia divinæ servituti debent esse obnoxia: quia opus factori suo hoc ex conditione sua debet, quòd ejus dispositioni obtemperet, & institutia sequatur; ut sicut ab ipso factum est, ita non nisi ab ipso & secundum ipsum incedat. Secundum necessitatem Deo servire dicuntur pravæ voluntates, quæ cùm ejus jussionibus contraire nituntur, per ineffabilem tamen ejus dispositionem arctantur, ut nil sine ejus nutu ad effectum perducere queant: serviunt nolentes ejus dispositioni, qui volentes subjecti non sunt ipsius præcepto. Servitus cum timore, est quando divina præcepta non ex dilectione implemus, sed ex formidine. Quarta servitus est, quando voluntatè ejus jussionibus obtemperamus, quia ipsum qui jubet diligimus, nec aliud in nostra servitute, extra ipsum, commodum quærimus, quàm ut secundùm ipsum ambulantes, ad ipsum y pervenire valeamus. Servitutem secundùm conditionem parentes nostri in paradiso Conditori exhibere noluerunt, quando in superbiam elati despexerunt esse sub illo, z ad quod fuerant conditi, & voluerunt perversi esse in majestate consimiles, qui non erant in natura æquales. aa Eva per superbiam creaturam Dei se esse & opus Dei non considerans, Deo parificari voluit, Maria autem suo factori humiliter se subdens ancillam se nominavit: & ideirco illa abjecta & hæc electa est. Superbam despexit, & humilem respexit: id quod superba perdidit, humilis recepit. Ideo ait, *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* bb Sed servi Dei aliquando cùm etiam humilitatem habent, humiliationem non habent; numquam verò humiliationem sine humilitate. Humilitatem sine humiliatione habent, qui licèt coram hominibus foris despicabiles non appareant, intus tamen humilitatis meritum coram Deo inviolatum conservant. Ergo Maria quæ apud Deum humilis erat, & apud homines propter Deum abjecta, in utroque se esse respectam testatur: quia & ejus humilitas apud Deum acceptabilis fuit, & ejus humiliatio apud homines in gloriam commutata. Unde sequitur: *Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Usque ad illud apud homines opprobrium sterilitatis portaverat: quia integritatem virginitatis thoro maritali præponebat. Sed unde in priori generatione carnali quasi maledictionis sententiam sustinuit, inde nunc ab omni generatione mortali cc benedictionem collaudabiliter recepit: quia ab omni generatione pro fructu fecunditatis meæ beata vocor.

Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus. Magnum fuit, ut virgo sine virili semine filium conciperet. Magnum fuit, ut Dei Patris Verbum carne sua indutum utero gestaret. Magnum fuit, ut dum se ancillam confessa esset, mater fieret sui plasmatoris. *Qui potens est.* Quia credi potest ejus potentia, potentem confessa est: sed quanta aut qualis comprehendi non potest. Confessa est potentiam, discutere non præsumsit; quia scetit dd non convenit quanta est, quia infinita est. ee Omne quod prævidit se facturum, facit; nec aliquid quod non prævidit fieri non dubium, sed fieri necesse est. Maria non ait, in se, aut in me, aut per me *fecit magna*, sed, inquit, *mihi.* Quod enim in ea ad omnium salutem factum est, hoc privilegio ff dilectionis ad ejus gloriam singulariter est ordinatum. Et ideo dixit, *magna*, gg quia mysterium incarnationis Verbi super omnia constat esse ineffabile. Nihil enim umquam magis mirum factum est, quam ut Deus fieret homo, & natura incomprehensibilis corporis substantiam sibi sic uniret, ut nec minus in ea esset, quia in se erat immensa; nec minor in se exsisteret, quia nulla hh fuit creata. Hæc ergo sunt magna. Et ideo *sanctum nomen ejus.* Quid est nomen ejus? ii Fama ejus. Nomen ejus, cognitio ejus: fides, nomen ejus. Hoc nomen sanctum est cum sanctis, il cum sanctis gloriatur, à sanctis benedicitur, à perversis blasphematur: quia dum Verbum in carne nascitur, gloria Dei per Verbum in hominibus declaratur.

Et misericordia ejus à progenie in progenies timentibus eum. Mariæ, inquam, fecit, non tamen singulariter, sed tuis excellenter: veruntamen omnibus kk timentibus. Nemo à gratia excluditur. *Potentiam fecit in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.* Hæc illa misericordia, quam timentibus se exhibuit Deus: quia Verbum suum per assumtam carnem in hunc mundum misit, ut per ipsum aëreas potestates

Marginalia: Luca 1. 28. & 38. — a Hugo ad-*illis.* — b Apud Hug. quod. — ℣. 43. — ℣. 46. — ℣. 47. — c Locus mutilatus. — d Hugo, quia ipsum videre sapere est, & quod videtur dulcedo est. — e Addit Hugo, cum tamen inexpressibiliter. — f Alias, venerandam, & mox numeri- ziz. — g Addit ex Hug. sanè quia universæ viæ Domini misericordia & veritas, perfecta laus est Dominum & Salvatorem confiteri, cum veritas m &c. commendetur. — h Hugo, cui-*libet.* — i Idem, & exsultanter observanda misericordia. — k Locus depravatus. — l Hugo ad-*rationem* præ-*dita.* — m Apud Hug. non omnium. — n Hug. quosdam tantum ad salvationem discernit. — o Alias, gratia. — ℣. 48. — p Adde ex Hug. in sacra Scriptura. — q Locus truncatus. — Heb. 4. 13. Psal. 33. 16. Matth. 7. 23. — r Et hic locus corruptus. — f Hug. in se. — t Al. carnis. — u Hugo, humiliter, & mox, sublimitatem. — x Locus mancus. Servitus. — y Hug. pertingere. — z Idem, à quo, & mox, perversè cum illo. — aa Hugo hic ad. Convenienter ergo gratia culpæ respondet. — bb Quædam hic ex Hug. supplenda. — cc Hug. meruit a benedictione collaudari. — dd Hug. non potest. — ee Hæc fuse apud Hug. pertractata consule. — ff Hug. electionis. — gg Add. ex Hug. nec addendo qualia. — hh Hug. fuerat una. — ii V. lib. de ... — il Hug. quia à sanctis glorificatur. — ℣. 51. — kk Alias, timentibus negatio excluditur. — ℣. 49.

potestates potenti virtute debellare, & genus humanum ab earum A potestate redimeret. Ipsi enim superbi sunt, quos dispersit Deus, ejiciens eosfores à cordibus hominum, atque spolia eorum a diripiens, b per illam quæ priùs in hominibus principabatur, virtutem dissipavit. & hoc *in brachio suo*, id est, per humilitatem Filii diabolum vicit. Brachium ejus, Filius ejus est. Ipsa infirmitas, potentia fuit: quia per illam diabolus est victus; & hoc *mente cordis sui*, id est, profundo consilio suo dispersit eos. Profundum consilium fuit ut pro homine Deus fieret homo, & innocens pateretur, ut redimeretur nocens: & in hoc erat consilium, nec poterat illud diabolus prævidere; sed captus est hamo Leviathan. Vel per *superbos*, Judæos intelligere possumus, qui humilem adventum Christi superbè contempserunt, quos abjecit. Unde subditur.

a *Aliàs*, dirumpens.
b *Hug.* Nam quæ... principabantur, virtutem dissipavit.
c *Aliàs hic* profundum.

Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. Potentes, quia filii regni qui videbantur abjecit, & gentes per humilem confessionem B in consortium regni atque in filiorum adoptionem assumsit, ne malignus spiritus ex cordibus hominum abjecit: *& humiles*, id est, homines humiliatos, *exaltavit*. Mens etiam cordis Dei est vivax & permanens dispositio d æternæ occultæque prædestinationis. Ipse est liber vitæ. Idem est ergo mens, quod liber. Tribus modis aliquis in libro scribitur: secundùm præscientiam, secundùm caussam, & secundùm operationem. Quantum ad primum prædestinati sunt scripti: non delentur unquam, licèt ad tempus quasi perituri e quia à via veritatis errare permittuntur. Secundùm caussam scripti sunt, qui à via veritatis cœpta ad errores declinando recedunt. Tales autem sunt aliquando, qui digna salvatione existerent, si tales usque ad finem permanerent. Secundùm operationem, quorum opera secundùm humanum judicium talia apparent, propter quæ digni videantur scribi in libro vitæ: qui tamen ea quæ videbantur agere bona deserunt. Hi secundùm præscientiam numquam fuerunt in libro vitæ. *Deposuit* &c. Priùs angelum de cælo, C & hominem de paradiso superbientem projecit: & postea hominem per pœnitentiam f humiliatum ad gloriam reparavit. Sed & quotidie superbos quosque, subtrahendo gratiam suam, deponit & humiliat: & postea eosdem humiliatos, gratiam priorem restaurans, exaltat. De quo autem illud est quod sequitur, *Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes?* *Esurientes* vocat eos qui se vero bono indigere cognoscunt: *divites* intelligere vult qui superbi sunt, & se præ aliis in donis gratiarum abundare existimant. Ergo sicut humiles modica de se sentiendo majorem gratiam merentur accipere: ita superbi de se præsumendo etiam ea quæ acceperè amittunt.

d *Hug.* internæ.
e *Aliàs*, videntur errare.
f *Al.* humiliandum.
v. 53.

Suscepit Israël puerum suum recordatus misericordiæ suæ. Suscepit, sicut medicus ægrotum, *Israel puerum suum*: id est, humilem & innocentem suscepit; ut sanaret infirmum, & redimeret captivum; ut justificaret impium, & salvaret justum. *Suscepit Israël*. non quem invenit Israël, sed ut faceret Israël. *recordatus misericordiæ suæ*, quam olim promisit sed diu distulerat. *Sicut locutus est ad patres nostros*, (vel patribus nostris) *Abraham & semini ejus in sæcula*. Misericors in promittendo, verax in exhibendo: quia sine debito promisit, & sine dolo exhibuit. *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini ejus in sæcula*.

v. 54.
v. 55.

g Nota super illud, *Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo*: quidam neque à Deo exsultant, neque in Deo. Nam qui in carnis voluptate exsultant, aut qui exsultant cùm malè fecerint, isti nec in Deo, nec à Deo exsultant, & malum est unde exsultant. Et quia de malo ad malum exsultant, & suum gaudium in malignitate constituunt: ideo minimè in Deo exsultant. Sunt alii qui acceptis gratiæ donis abutuntur, & ea quæ propter salutem animæ data sunt, ad carnis usum & h gaudia sæculi convertunt: ac ejus enim donis gaudent, i quia neque in Deo neque propter Deum diligunt quod à Deo acceperunt. Qui autem gratiâ acceptâ ad amorem Dei idipsum convertunt quod ab ipso acceperunt, isti profectò & à Deo & in Deo exsultare probantur. k Econtra ergo ut suum gaudium solidum esse monstraret, illud neque à vanitate exortum, neque ad vanitatem conversum esse, se Dei dona diligere in Deo, & pro respectu gratiæ quæ præsentia erat in Salvatorem exsultare perhibuit, dicens, *Exsultavit spiritus meus in Deo Salutari meo*.

g *Hæc apud Hug. suo loco conscripta, & in præsenti posita fuit.*
Prov. 2. 14.
h *Hug.* gloriam.
i *Locus* mancus esse videtur.
k *Hug.* Maria ergo.

* *MSS.* & perpetuæ virginis Mariæ matris Domini. Scriptus putatur ætate Caroli M. quia l. 1. Capitular. c. 158. *inter* annuas recensetur festivitatibus. *De Assumtione* interrogandum relinquimus. Istuc verbum respiciat libri exordium, modo hic ipse sit, qui in indice operum Alcuini apud J. Baleum centuria 2. Script. Brit. hoc notatur titulo, *Responsiones ad interrogata*, non definimus. Præfatur. Precatio divini luminis ad digne loquendum.

DE ASSUMTIONE
BEATÆ * MARIÆ VIRGINIS,
LIBER UNUS.

Incerti auctoris ac pii.

AD interrogata de Virginis & matris Domini resolutione temporali, & assumtione perenni, quid intelligam responsurus, te Deus omnipotens Pater voto supplici exoro, ut qui mandas nubibus, & pluunt imbrem, qui tangis montes, & fumigant, qui aperis terram, & germinat, quid dicam jubeas, quid proferam præbeas, ad quid dirigam sermonem aperias. Venerabile est enim mihi, Domine, & præcordiis meis reverendissimum, de matre Filii tui loqui, & de sanctissimo corpore ejus linguam sermonibus occupare, quæ sola meruit Deum & hominem paritura suscipere, facta thronus Dei & aula regis æterni, E secundùm quod tu nos docuisti per sanctos Patriarchas tuos, Prophetas & Apostolos, figuris & sermonibus. quibus credidimus, & certi sumus, quia numquam fefellisti, qui nec falli nec fallere novisti, ostendens Filium tuum coæternum tibi & consubstantialem incarnandum, & incarnatum per virginis uterum. de quo carnem assumsit qui corporalia cuncta tecum creavit, auctor a à ministratrice, & Deus ab homine factus homo: ab ea naturam sumens, non originem, sanctificante Spiritu sancto tuo in ea uterum humanum, & purificante atque mundante ad conceptionem Filii tui, cujus dignitatis & gratiæ effectum nec cor concipere, nec lingua valet exprimere. Non enim nisi talis conceptus talisque partus Deum decuerat, qui venerat redimere quos voluit creare; creare præsertim majestate, redimere b humilitate: humilitatis naturam de sanctificato corpore sumens sanctam, & immaculatam de immaculato. Ineffabilem enim sanctificationis gratiam ei qui concipiendus præbuit, conceptus & natus non abstulit. Quæ quantum in corpore valuerit Virginis, illi soli notissimum est, qui de ejus natura naturam suscepit quam condidit. Per quem te quæso Domine, quia per illum bona cuncta tribuis, quæ in tribuas eligis, ut me inoffensè de tanta sanctitate loqui tribuas. Etsi non totum ut est, quod impossibile omni linguæ humanæ est: tamen ipsum ex parte quod est, dicatur ut est. Sonet ergo pretiosissimum vera pretiositate, sanctissimum certa sanctitate, inæstimabilissimum fidelissima veritate. Quæ quia humanam rationem excedunt, Spiritus tuus adsit, qui suo sacro spiramine inducat nos in omnem dicendorum veritatem: ut quia de eo corpore & anima loquendum est, quod ipse præter naturalem usum sanctificavit, & gratiam contulit, non aliena dicere patiatur, sed propria: ad laudem & gloriam tuam, Deus omnipotens Pater, & ad honorem Filii tui per virginem nati, & ejusdem Spiritus-sancti D Dei & Domini nostri, cum quo est tibi regnum & imperium in omnia sæcula sæculorum. Amen.

a *Ita MS. Reg. At Corb.* administratrice: *alter Reg.* administratione. *Edit.* administratur.
b *Cod. Corb.* humanitate.
c *Al.* quam.

d QUIA profundissimæ & sua dignitate altissimæ sum responsurus quæstioni, lectorem meum obsecro, ut pro me interpretetur, & si quæ à me plenius dicta cognoverit, donis Dei gratus existat: sin autem minùs, nostræ compatiatur humilitati; quia licèt minùs valeamus, vera tamen procul dubio volumus. De sanctissimo igitur corpore perpetuæ virginis Mariæ, ejusque sacræ animæ assumtione quantum Dominus donaverit loqui suscipientes, hoc primum dicimus, quòd in divinis Scripturis post quam Dominus in cruce matrem discipulo commendavit, ut castis castitas tueretur obsequiis, nihil de ea reperitur præter id quod Lucas commemorat in Actibus Apostolorum, commemoratis eisdem omnibus, dicens, *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus*. Hoc dicimus, quia tanto quæ magna sunt, cautiùs tractanda existunt, quanto specialibus auctoritatum testimoniis non possunt ad liquidum roborari. Sed quia quædam Scriptura sancta indagationum studiis quærenda reliquit, non sunt superflua æstimanda, dum vera indagatione fuerint patefacta. Fecunda est enim veritatis auctoritas: & dum diligenter discutitur, de se gignere quod ipsa est cognoscitur. Sæpe enim discussa veram convenientiam parit, quam manifestis sermonibus abscondit; & sæpe apertis sermonibus insinuat, in quibus nihil præter id quod sonat quærendum innuit: ut est, quòd *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam & fratres ejus*, & cetera talia, in quibus sola tenenda est littera. Quædam autem sic commendat, ut pariter litteram & mysticum intellectum e insinuet: ut in transitu maris rubri, & manna cælesti, & tabernaculo Dei, atque arca Testamenti, ubi futurorum figura, baptismi videlicet Christi & Ecclesiæ ostensa est prærogativa. Quædam tantùm mysticè, ut cùm Deum dicit insufflasse in faciem f Adæ spiraculum vitæ, qui tamen os ad spirandum non habet, nec manum ad operandum, g cùm dicat Propheta, *Manus tuæ, Domine, fecerunt me & plasmaverunt me*.

d *MSS. hic præfigunt*, Incipit Sermo.
CAPUT I. Auctor veri amans.
Joh. 19. 27.
Act. 1. 14.
In Scripturis alia alio modo exponenda.
Matth. 1. 2.
e *MSS.* insinuant.
f *MSS.* Adæ in.
g *Ed.* licet dicat.
Job. 10. 8.

SUNT etiam quædam, quæ quamvis commemorari ex toto omissa sint, vera tamen ratione creduntur, ad quod ipsa convenientia rei quemadmodum dux & prævia creditur. Nihil enim de Melchisedec sacerdotis Dei excelsi justitiâ loquour, cùm ipsa præcessisse tantæ laudis merita cognoscatur. Nihil de Enoch & Eliæ, postquàm rapti sunt, vitæ felicitate commendat, cunctis liquidò scientibus eos beatè vivere, quos Dominus hinc & in futuram servandos voluit rapere. Quid ergo de Mariæ morte, quid de ejus assumtione dicendum est, unde divina Scriptura nihil commendat, nisi quærendum ratione quid consentiat veritati; fiatque ipsa veritas aucto-

CAPUT II. Veritates sunt, de quibus Scriptura silet, non ratio.
Ea res est assumtio Beatæ Mariæ.

ritas, sine qua [a] necesse est nec valeat auctoritas? Memores enim conditionis humanæ, mortem illam subiisse temporalem dicere non metuimus, quam idem certè ejus Filius, qui & Deus & homo est, lege sortis humanæ sustinuit. & hoc quia homo de ejus susceptus & profusus est utero.

a Ita unus Reg. MS. In Corb. necesse est valere, omissa nec. At ed. nec est nec valet.

Sed si dicimus eam mortis teneri vinculis, & resolutam in communem putredinem, vermem ac cinerem [b] librandum est, si hoc conveniat tantæ sanctitati, tantæ aulæ Dei prærogativæ. Scimus enim dictum primo parenti, *Quia pulvis es, & in pulverem ibis.* Quod si de morte dicitur, generalis est sententia; si de resolutione in pulverem, hanc conditionem Christi caro evasit de carne Mariæ sumta, quæ corruptionem non sustinuit. De hoc enim scriptum est per David Prophetam dicentem, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* De quo autem sancto dictum sit, Archangelus prodidit, qui ad Mariam ait, *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Vere sanctum, & sanctum sanctorum: unde & illa Sancta sanctorum dicuntur, quæ illa servabant quibus ille figurabatur, qui veraciter solus sanctus sanctorum dicitur. Hic enim est de quo idem archangelus Gabriel Danieli loquitur inter cetera quæ futura ostendit dicens, *Et impleatur visio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum.* Hic enim sanctus corruptionem non vidit, qui tertia die cum triumpho de inferis rediens resurrexit. Caro ejus quæ de Maria sumta est, etsi mortua est ex infirmitate, tamen vivit ex Dei virtute. Sed hoc ille, qui quando voluit mori, quando voluit resurgere, potuit. Excipitur ergo ab illa generali sententia de virgine sumta natura. Quod si non Mariæ congruit, congruit tamen filio quem genuit.

CAPUT III. An debeat B. M. corpus in pulverem resolutum esse. b MSS. librandum. Gen. 3. 19. Non sequitur ex Adæ maledicto. Psal. 15. 12. Lucæ 1. 35. Dan. 9. 24.

POST hæc quæ Adæ dicta sunt, de quibus excipitur Mariæ filius; contuenda sunt quæ etiam Evæ dicta sunt, si cunctis feminis sint generalia, & si in aliquo excipiatur Maria. Scriptum quippe est, *Mulieri quoque dixit Deus, Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. In dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Ærumnas Maria sustinuit, cujus animam gladius passionis Christi pertransivit: sed conceptus non multiplicavit, nec sub viri, id est, mariti potestate degit, quæ integerrimis visceribus de Spiritu-sancto Christum suscepit, & virginitatis integritate manente virgo permansit. Quem quia sine peccati colluvione, & sine virilis admixtionis detrimento suscepit, sine dolore genuit, & sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permansit. Hoc enim potuit efficere de matre, qui sic Deus elegit nasci de homine. Maria ergo etsi communicat ærumnis Evæ, non communicat parturiendo cum dolore. Promeruit enim hoc singularis sanctitas ejus & singularis gratia, qua susceptione Dei singulariter æstimata est digna. Non immeritò ergo excipitur à quibusdam generalibus vera æstimatione, quam tanta servat gratia & attollit dignitatis prærogativa. Quantum enim Christi potestas possit, mundi ostendit universitas; quantum gratia, Mariæ monstrat integritas: quæ sicut diversa est à natura, ita diversa est ab usu. Quid ergo si in tanta diversitate eam dicimus humanæ sortis mortem subiisse, nec tamen ejus vinculis retineri, per quam Deus voluit nasci, & carnis substantia communicare, numquid impium erit? Scimus enim Jesum omnia posse, qui de se ipso ait, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

CAPUT IV. Maria ab Evæ maledicto libera. Gen. 3. 16. Lucæ 2. 35. Matth. 28. 18.

SI ergo voluit integram matrem virginitatis servare pudore, cur non velit incorruptam à putredinis servare fœtore? Dicat qui cognovit sensum Domini, & qui consiliarius ejus fuit, Numquid non pertinet ad benignitatem Domini, matris servare honorem, qui legem non solvere venerat, sed adimplere? Lex enim sicut honorem matris præcipit, ita inhonorationem damnat. Qui autem in vita præ ceteris illam gratiâ sui conceptûs honoravit, pium est credere singulari salvatione eam in morte & speciali gratia honorasse. Potuit enim eam à putredine & pulvere alienam facere, qui ex ea nascens potuit virginem relinquere. Putredo namque & vermis humanæ est opprobrium conditionis, à quo opprobrio cùm Jesus sit alienus, natura Mariæ excipitur, quam Jesus de ea suscepisse probatur. Caro enim Jesu caro est Mariæ, & multo specialiùs quàm Joseph Judæ ceterorumque fratrum ejus, quibus dicebat, *Frater enim & caro nostra est.* Caro enim Christi, quamvis gloriâ resurrectionis fuerit magnificata, & potenti super omnes cælos adscensione glorificata, eadem tamen carnis mansit & manet natura, quæ suscepta est de Maria. Ipse enim est qui conceptus, & genitus, atque à mortuis suscitatus est per gloriam Patris sicut profectò ipse testatur post resurrectionem, quando Apostolis dicit, *Videte manus meas & pedes meos, quia ipse ego sum.* Quid enim est, *ipse ego sum*: nisi quia alter non sum, quam qui tunc eram quando passus sum? hoc liquidem cognoscere potestis, qui in manibus & pedibus clavorum vulnera cognoscitis. Ipse ergo denique cælos adscendit, & carnem quam de matre suscepit, super astra transvexit: honorans omnem humanam naturam, & multo magis maternam. Si igitur natura matris est filius, conveniens est ut sit & filii mater, non quantum pertinet ad æquam administrationem, sed quantum pertinet ad eamdem reciprocam substantiam: ut homo de homine, caro de carne, mater à filio, filius à matre, non ad unitatem personæ, sed ad unitatem corporalis naturæ & substantiæ. Si enim unitatem potest facere gratia sine proprietate specialis naturæ; quanto magis ubi gratiæ unitas, & corporis est specialis nativitas? Unitas namque gratiæ est, ut discipulorum in Christo, de quibus ipse dicit ait, *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, volo ut sint unum sicut & nos.* Et iterum de omnibus justis, *Non pro his autem rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint sicut & tu Pater in me, & ego in te:* hoc est, ut ipsi sint per gratiam, quod nos sumus per divinitatis naturam. Hæc quippe gratiæ unitas, quæ cunctis in Christum credentibus servatur, si Mariæ etiam minùs sapientium æstimatione non tollitur: quantò magis cum gratiæ unitate ipsa specialitas naturæ unum efficit matrem & filium, filium & matrem? Videndum est etiam quid de his quos secum per gratiam unum esse voluit, consequenter adjunxit. Ait enim, *Pater sancte, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum; ut videant claritatem meam quam dedisti mihi.* O magnam & inæstimabilem bonitatem Dei, qui habere secum suos in gloria vult, ut sua claritate fruantur, qui hîc sua fide juncti, unum cum eo esse digni judicantur! Si igitur eos secum habere vult, ac per hoc potest qui omnia potest; quid æstimandum est de matre, ubi digna sit haberi nisi in præsentia Filii?

CAPUT V. Matrem Christus in hoc honorasse credendus est. Matth. 5. 18. Quippe suam ipsius naturam. Gen. 37. 27. Lucæ 24. 39. Unitas gratiæ cum Christo. Joh. 17. 11. Ibidem 20. Unitas Mariæ specialis cum Christo. Ibidem 24.

QUANTUM igitur contueor, quantum intelligo, quantum credo, Mariæ anima claritate fruitur Christi, & gloriosis conspectibus ejus; semper videre sitiens, & semper conspiciens, dum inæstimabiliter pascitur, excellentiori quadam specialique prærogativa à Filio honoratur: possidens in Christo corpus suum quod genuit, clarificatum in dextera Patris: & si non suum per quod genuit, tamen suum quod genuit. Et quare non suum per quod genuit? Si non obviaverit necdum perspecta auctoritas, vere credo, & per quod genuit; quia tanta sanctificatio dignior cælo est quam terrâ. Thronum Dei, thalamum cæli Domini, domum atque tabernaculum Christi dignum est ibi esse ubi ipse est. Tam pretiosum enim thesaurum dignius est cælum servare quàm terra, tantam integritatem meritò incorruptibilitas, non putredinis ulla resolutio sequitur. Illud ergo sacratissimum corpus, de quo Christus carnem assumsit, & divinam naturam humanæ univit, non amittens quod erat, sed assumens quod non erat, ut Verbum caro, hoc est, Deus homo fieret, escam vermibus traditum quia sentire non valeo, dicere pertimesco communi sorte putredinis & futuri de vermibus pulveræ. De quo si nihil aliud sentirem quàm de proprio, nihil dicerem nisi quemadmodum de proprio. Quod absque ulla ambiguitate solvendum in mortem, post mortem est futurum putredo, post putredinem vermis, post vermem, ut dignum est abjectissimus pulvis. Quod de Maria credendum non videtur consentibile: quia æstimationem procul propellit incomparabilis gratiæ munus.

CAPUT VI. Mariæ corpus jam duplicatur in cælo.

QUUM me dicere multarum consideratio rerum invitat: quarum & illa quidem est, quam sua aliquando ministris ipsa Veritas ait, *Qui mihi ministrat, me sequatur & ubi sum ego, illic & minister meus erit.* Si enim hæc est generalis sententia omnium per fidem & piam operationem Christo ministrantium, quanto magis & quomodo specialiter Mariæ? Mariam namque opera exhibitione & fide rigidissimâ veritatis ministram Christi fuisse, omnis qui sanum sapit intelligit. Absque dubio enim opere ministratrix exstitit, quæ hunc in utero gessit, partumque profusum aluit & fovit, atque, ut Evangelium ait, in præsepio reclinavit, & à facie Herodis fugiens in Ægyptum abscondit, & omnem infantiam ejus matris affectu prosecuta est; ita ut usque ad crucem, in qua filium jam virum perfectum vidit pendentem, ab ejus indubitanter non recesserit consectum, non solùm gressibus pedum tamquam [c] pro reverentia Domini, verùm etiam imitationis affectu. Maria ergo ministratrix Christi specialium operum qualitatibus sicut devotissima exstitit; ita absque dubio religionis fide & veræ credulitatis caritate secuta fuit. Non enim potuit divinitatis ejus nisi esse credula, quæ se noverat hunc non virili semine secundùm ordinem naturæ, sed divino spiramine nuntiante Archangelo concepisse: videns semper famulantium Angelorum vi adesse frequentiam, ut concepto & nato, quando videlicet facta est cum Angelo multitudo cælestis exercitus clamantium & dicentium, *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*: & in Ægyptum fugituro, atque inde iterum redituro: quibus liquidò cognoscere potuit, quia talis obsequiis non nisi Deum decuerant. Unde & stellæ annuntiatio, & Magorum de longissimis partibus insperata adductio, maximum illi exstitit indicium veritatis. Similiter & Simeonis & Annæ prophetali dignitate insolitus ceteris & huic specialis occursus. Quæ omnia profectò Maria conservans, his cunctis altiùs ad fidem roborata, in corde conferebat: in tantum ut omnino non nutabunda, sed certa de filii potestate, tamquam de Dei vera virtute, deficiente in nuptiis vino dixerit, *Vinum non habent*: sciens planè hoc illum potuisse, quod eum mox contigit divino miraculo complevisse. Ecce igitur Maria fide & opere Christi ministratrix, & devota usque ad ejus mortem sectatrix, non plus gressu quàm imitatione, ut credendum est, affectu. Si ibi non fuerit, ubi Christus ministros suos vult esse; ubi ergo erit? Et si ibi, numquid æquali gratia? Et si æquali gratia, ubi æqua Dei censura, qui unicuique reddit secundùm sua merita? Si ergo meritò Mariæ viventi præ omnibus donata est gratia, mortuæ erit minuenda? Absit: quia si omnium sanctorum mors est pretiosa, Mariæ sane est pretiosissima: quam tanta comitata est gratia, ut mater Dei dicatur, & sit.

CAPUT VII. Infertur ex promissione Christi pro ministris. Joh. 12. 26. Lucæ 7. Matth. 2. 13. c Sic MSS. At ed. pro amore sui, verum etiam imitatione morum tamquam pro reverentia Dei. Maria &c. Christo in terris Angeli famulabantur. Luc. 2. 14. Matth. 2. Luc. 2. 27. Ibidem 36. Ibidem 19. Joh. 2. 3. Matth. 16. 27. Psal. 115. 15.

CONSIDERATAS igitur his universis, & vera ratione, constitendum censeo, Mariam in Christo, & apud Christum esse. In Christo, quia in ipso vivimus, movemur & sumus; apud Christum gloriosè ad æternitatis gaudia assumtam, benignitate Christi honoratiùs susceptam ceteris, quam hîc gratia honoravit præ ceteris, atque ad communem humilitatem non esse adductam post mortem putredinis videlicet & vermis & pulveris, quæ suum & omnium genuit Salvatorem: in cujus si potestate est, sanctorum de capite capillum non perire, vel & illam animâ & corpore integram posse servare. De cujus potestate si nullus dubitet ecclesiasticorum, quin possit matrem sine corruptione in perpetuum servare; cur dubitandum est voluisse, quod ad tantæ benignitatis gratiam? Si elegit divina voluntas solâ gratiâ inter crepitantes vehementium ignium flammas non solùm corpora puerorum servare illæsa, verùm etiam ipsa vestimenta servare inusta; cur abnuat in matre propria, quod elegit in veste aliena? Jonam servare in ventre ceti præter naturalem usum voluit incorruptum sola misericordia: Mariam incorruptam præter naturam non servabit gratia? Servatus est Daniel ab intemperantissima fame leonum, non servanda est Maria tantis donata meritis dignitatum? Hæc cuncta quæ dicimus, quia [d] naturam servantia non cognoscimus in Mariæ integritate plus potuisse gratiam quàm naturam non dubitamus. Divinitatis enim opera sunt quæ dicimus; & ideo possibilia, quia sunt ab omnipotentia. Christus autem Dei vir-

CAP. VIII. Mariam sine corruptione servare potuit Christus. Act. 17. 28. Luc. 21. 18. Voluit, quia & decuit. Dan. 3. 94. Jonæ 2. 1. Dan. 6. 22. d MSS. Am. ulam. 1. Cor. 1. 24.

tus est & Dei sapientia, cujus sunt omnia quæ Patris. omnia sunt quæ sunt velle; velle autem omnia quæ sunt justa & digna. Ac per hoc videtur dignè lætari Maria lætitia inenarrabili animi & corpore, in proprio filio, cum filio proprio, per filium proprium, nec ullam sequi debere corruptionis ærumnam, quam nulla secuta est tantum filium pariendo integritatis corruptio: ut sit semper incorrupta, quam tanta perfudit gratia; sit integritas vivens, quæ omnium integram perfectamque genuit vitam; sit cum illo quem in suo gessit utero, sit apud illum illa quæ genuit, fovit & aluit illum Maria Dei genitrix, Dei nutrix, Dei ministratrix, & Dei secutrix: de qua, ut jam dixi, quia aliter sentire non audeo, aliter dicere non præsumo.

CAP. IX. Quo animo prædicta asseruerit auctor.

SUSCIPIAT igitur hunc sensum fraterna Caritas Vestra, secundùm quod Spiritus Christi inspiravit. Ostensa sunt ex parte, quæ taliter me hortata sunt dicere. Si quis autem refragari his elegerit, cùm dicere non velit, hæc non posse Christum: proferat A quare non conveniat velle, ac per hoc non esse. Et si se veraciter consilium Dei de his nosse manifestaverit, incipiam credere, de quibus aliter non e præsumpsi[a] sentire: mirarborque illum altitudinem consilii divini investigasse, quam me cum Apostolo dignâ reverentia videor debere admirari dicens: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* Et quia, secundùm eumdem Apostolum ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: dixi de his, etsi non quantum est, tamen quemadmodum non dicere debuisse credidi. Si ergo vera sunt quæ scripsi, tibi gratias ago Christe, quia de sancta Virgine matre tua, nisi quod pium est ac dignum visum sentire non potui. Si ergo dixi ut debui, approba Christe obsecro, tu & tui: sin autem ut non debui, ignosce tu & tui? Qui cum Deo Patre & Spiritu sancto vivis & regnas per omnia sæcula sæ- B culorum. Amen.

a Ed. possum. Rom. 11. 33. 1. Cor. 13. 9.

DE VISITATIONE INFIRMORUM, LIBER PRIMUS.

Incerti auctoris.

CAP. I. Plorare quando effeminatum, quando humanum.

VISITATIONIS gratiâ nepoti meo carissimo morienti extremum vale dicturus hesterna die processi: sed tactus dolore cordis intrinsecùs, non sine qualiscumque oculorum humectatione vix verbum in aliquod tandem ora singultuosa resolvi, unde nec dignè me, nec digna se satis proferre potui. Si enim (quod omnium est) animum dolore non minimo affectus verba adtentaret, ipsa verborum adtentatio lacrymarum esset augmentatio. Parcebam itaque verbis, ut parcerem lacrymis. Non consolatorie siquidem effundere lacrymas, effeminatum est. porrò nullas, (cùm gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus jubemur,) & inobedientia & inhumanitas est. Et lacrymatus est Jesus. Plorabo igitur, mi nepos dulcissime, ne sim inobediens & inhumanus, si se non imitator mei Jesu: temperabo quoque à lacrymis, ne nimis videar effeminatus.

CAP. II. Ad æternam vitam pœnitentia disponit.

Tu quoque viam universæ terræ, nepos amantissime, ingredi festinas quò visurus es parentes tuos, Patriarchas sanctos, omnium etiam summam beatitudinem. Ad tanti igitur itineris, ne deficias in via, subsidium grande viaticum tibi est necessarium. In muro civitatis supernæ apponendus es lapis vivus, in cujus ædificio non auditur strepitus aut malleus. Hic perferendus est strepitus, hic adjiciendus est lapidi malleus, hic conterendum est totum lapidis quadrandi supervacaneum. Strepitus sit peccatorum tuorum recordatio, super quibus perstrepat in aure sacerdotis humillima tua confessio, juxta illud: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Malleus sit pœnitentia cordis plus quam pectoris percussio. quæ utraque, dum adhuc aliquantulùm in hac vita prævales, ita modificentur, ne in ædificii Dei appositione necessarie hebeantur. Nam quò vadis? Ad vitam. Per quam viam? Audi Dominum dicentem, *Ego sum via, veritas & vita.* Non potes errare, Christus via est; non potes falli, Christus veritas est; non potes non vivere, Christus vita est. per Christum viam vades ad Christum veram vitam. Christus via est, tu viator: Christum viaticum porta, conducet te ad seipsum via, veritas & vita. Sed quò invenies viam istam? quò invenies viaticum? Christus Deus est: Deus autem ubique est. Si Deus ubique est; & in te est, post te est, ante te est, & in circuitu tuo est, Dei omnia plena sunt. Ne longè Deum arbitreris, quocùmque quæsieris, ipsum invenies. Si adscenderis in cælum, illic est: si descenderis ad infernum, adest. Si sumseris pennas tuas diluculo, et habitaveris in extremis maris, etenim illic manus sua deducet te, & tenebit te dextera sua. Deum igitur ubique hospitem habes. Hospitium acceptum fac hospiti tanto; & tunc securus dices hospiti tuo, ut in eundo deducat te, & in deducendo conducat te, in conducendo perducat te, & in perducendo hospitetur te. [a] Dico tibi, si sibi gratum exhibueris hospitium, gratius & gratantius exhibebit tibi hospitium suum. O quàm beatus eris, si hospes Dei fueris, si in civitate sua, cælesti scilicet Jerusalem, mansionem acceperis; si Deus in die aliqua tibi gratias agens dixerit, Hospes fui, & collegisti me, & quamdiu fecisti uni ex his minimis meis, mihi fecisti: veni benedicte Patris mei, percipe regnum! Erraveram equidem, quoniam pro hospitio tuo hospitium Dei promiseram: civem jam conscriptum, immo jam conregnantem, hospitem vocaveram. Non promittit tibi Deus hospitium, promittit regnum: regnabis cum Christo, eris heres Dei, coheres autem Christi.

Jacobi 5. 16. Christus ducit. Johan. 14. 6. Psal. 138. 8. &c. Deus hic acceptus accipit venientem. a CAP. III. Matt. 25. 35. Rom. 8. 17. Præparatio ad id, declinare à malo, & facere bonum. Psal. 36. 27. b Cor. 9. 7.

Sed ad tantam felicitatem adipiscendam præparatio multifaria tibi, Carissime, est necessaria. De confessione & pœnitentia superiùs breviter notatum est. Confiteri & pœnitere, à malo est declinare. A malo declinare, quodam modo bonum est. Sed audisti. *Declina à malo, & fac bonum.* Bona est à malo declinatio: sed necessaria C est ad bonum faciendum festina & efficax exhilaratio. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Et quid est bonum faciam? b In publico est boni faciendi regula. Enarrat sibi bona impensa Doctor doctorum ita dicens, Hospes fui, nudus & in carcere, sitiens & esuriens; & ministrastis mihi. Et hæc mihi fecistis, quamdiu uni ex minimis meis fecistis. Grande bonum, quod cùm fit in pauperes, redundat in Deum. Sed in pauperes largitio non est totius boni exhibitio. Dicit Apostolus, *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ergo totius boni summa est caritas. Distributio facultatum tuarum in pauperes, nisi ex radice caritatis procedat, in Deum non redundat. *Deus caritas est.* Quod ex Deo procedit, in Deum redundat: quod in Deum non redundat, ex caritate non procedit. Ex Deo igitur processio, & in Deum redundatio. Dei dona sunt. Distribue itaque hic tua in pauperes, ut in Deum distributio redundet. Sed quid distribues? Forsitan D deest quod distribues. Audi Tobiam: *Fili, si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si autem exiguum, etiam illud exiguum impertiri stude.* Si dederis calicem aquæ saltem frigidæ, non perdes mercedem tuam. Sed forsitan & aqua deest: sed habes quod distribuas. Habes te ipsum: da te ipsum Deo, & habebis ipsum Deum. Quomodo dabis te Deo? *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non vives. Forsitan domum non habes: dispone tibi, si non disponis domui.* [a] QUALIS erit illa dispositio? Dilige Deum, & diliget te Deus. Assume pennas cum quibus ad Deum evoles. Pennæ quibus evoles, sunt dilectio Dei & proximi. Dei & proximi dilectio, apta tui ipsius est dispositio. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur.* De dilectione Dei quid dicam? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis.* Diligat Deum oculus tuus, E os tuum, manus tua, pes tuus, omnis sensus tuus, quidquid tu es, quidquid dilectionis in te est, tu totus diligas Deum. Hæ sunt duæ alæ, quibus evoles ad cælos, transveharis ad Sanctos, inseraris inter Angelos. Si otiosa sit manus ab opere, pes à deambulatione: sed numquam sancta anima vel mens timens Deum vacare poterit à dilectione.

b MS. Reg. in puncto. Matt. 25. 35. 1. Cor. 13. 3. Bonorum summa caritas. 1 Johan. 4. 8. Dei donum est. Tobiæ 4. 9. Matt. 10. 42. Isai. 38. 1. a CAP. IV. Dilectio Dei & proximi duæ alæ ad Deum. Rom. 13. 10. & 10. Deut. 6. 5.

Sed dicis, Diligo Deum. Bene, maneat sit in te quod promisisti sermone. Dilectionis Dei probatio, mandatorum ipsius est completio; operum suorum voluntaria completio, amare quod amat Deus, ardenti desiderio amplecti quod facit Deus. Si igitur Deum diligis, quod fecit Deus diligis: & si quod facit Deus diligis, disciplinam Dei flagellatorem te diligis. Flagellum Dei sustines? tussi laboras? pulmone deficis? cibum stomachus respuit? phthisi decoqueris? vinum fastidis? dyssenteria sauciaris? multimodo morborum genere afficeris? Sed & hæc, si oculum habes, si cordatus es, F Dei dona sunt. Disciplinam patris ne abjicies fili. Nemo filius, quem non corripit pater. Sed noli deficere à disciplina Domini, & ne fatigeris dum ab eo argueris. *Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi.* Vis scire, quia infirmitas corporis salutem animæ parturit? Audi Dominum Apostolo respondentem, *Virtus in infirmitate perficitur:* ac si dicat, Complectere quam pateris infirmitatem: quoniam ita proficis de virtute in virtutem. Si in infirmitate virtus augmentatur, virtus autem est salus animæ. Infirmitas corporis, quando quidem per virtutem animæ petit salutem, donum Dei est. non enim est aliunde nisi ex Deo salus animæ. Flagellum ergo Dei ne contemnas: sed flagellatus age Deo gratias. Dilige corripientem, dilige corrigentem, dilige arguentem, non in furore, non in ira, sed in misericordia. Aperi pulsanti, devotus esto vocanti, gratias age miseranti. Redi ad te, cogita pusemper, cogita de Deo, pense si potes, quoniam super omnia opera G sua ipsius miserationes. Ipse Deus est, ipse judex est, nec te vult damnari, nollet te malè judicari, vult tui misereri, flagellat in te misericorditer, quod in eum deliquisti pertinaciter.

Quòd correptio, ut Dei donum, diligenda. Hebr. 12. 5. &c. Prov. 3. 12. 2. Cor. 12. 9. Psal. 144. 9.

CAP. V.

DEUS meus, Deus meus, audebo dicere, pace tua dicam,

Misericordia Dei quasi injusta.

quoniam magno repletur gaudio dicam, in quodam ecstasis tripudio de te præsumendo dicam: Nisi quia Deus es, injustus esses, quia peccavimus graviter, inhæremus peccato pertinaciter, gaudemus de peccato, post peccatum ambulamus, extenso collo peccatum nostrum prædicamus, nec abscondimus: & tu placatus es. Nos te provocamus ad iram, tu autem conducis nos ad misericordiam: nos irritamus te ad furorem, tu autem differs vindictam. Justo exterminio punire poteras peccantes, subvertere negligentes: & patientia tua exspectat ut corrigamur pœnitentes. Deus meus misericordia mea, numquid non hæc est injustitia? Sed numquid injustitia apud Deum? Absit. Quòd enim sustinet Deus judex justus patienter, quòd justa severitas flectitur misericorditer, totum Deus est. Neque enim aliter Deus esses, nisi flecteretis, nisi patereris, nisi misereris: neque aliter flecteretis, patereris, misereretis, nisi Deus esses. Quodcumque igitur facis, tuum est. Fac igitur Deus quod facis: quia quod facis, tuum est. Quod tuum est, bonum est: quod igitur facis, bonum est. Deus meus misericordia mea.

Rom. 9. 14.

CAP. VI. Morbum & flagella Dei gaudenter excipere.

Tu igitur, Care mi, ad modicum migraturus de mundo, tantam & tam ineffabilem benignitatem Domini Dei tui ne spernas, flagellum ipsius gaudenter suscipe. Flagellat in ea quod nescis, nec injustè; justa enim sunt ipsius judicia: morbus hic corporis, medicina est spiritalis. Porro recogita quòd morbus tuus, ut aiunt medici, est incurabilis: & tecum revolve, quoniam si contra Deum præsumseris murmurare; & morbum velis nolis sustinebis, nec murmurando sanaberis: immo animâ debilitaberis, dum contra Deum tuum, patrem tuum, medicum tuum, magistrum tuum mansuetissimum & tranquillissimum, in ipso flagello pacatissimum, qui numquam iratus, cùm iratus est misericordiæ recordatur, murmuraveris. Meis igitur adquiesce consiliis, & quando quidem murmurando duo mala sustinerem, pacificus esto, & gravamen corporale fac tibi antidotum spiritale. Non enim si in flagello vis Deum recognoscere, corpore & animâ flagellaberis: non enim flagellat Deus bis in idipsum. O quàm jucundo pectore, quàm læto corde visitationem divinam debes præoptare! Certè si corpore totus prævaleres, infirmitatem medicinalem à Deo debueras totis omnibus expetere, & ne sanitas corporis infirmitas esset animæ metuere. Nihil aliud scio, sed quia infirmaris, utiliter debes gaudere: quia justè est vocatio divina, debes ei totis nisibus lætus adesse. Eia si episcopatum aut honorem aliquem, aut sanitatem infirmis optabilem tibi concessisset Deus, nonne omni gaudio illud donum Dei susciperes? Certè majori exsultatione, affectuosiori voluntate, cum gratiarum etiam actione hanc Dei animadversionem debes tibi unicam habere, quia & hoc a utilissimum donum Dei est. Porrò si de vitæ istius naufragio, deque compendiosæ mortis comparando commercio cogitarus, quàm inenarrabiliter vivere fastidires, quàm festinanter mori in Domino concupisceres! *Beati enim mortui qui in Domino moriuntur.*

a MSS. utilissimum.

Apoc. 14. 13.

Mors vitæ præsenti præferenda.

Psal. 115. 11.

Nam ut collationem quamdam breviter faciamus, conferamus si placet de vita præsenti, quæ initium dolorum est, & quasi per ambitum litigium quid potiùs appetendum sit, malè vivere, an benè mori, discutiamus: nam bene vivere præsentialiter nemo potest. Omnis enim *homo mendax.* Et Apostolus homo præ ceteris hominibus videns aliam legem in membris suis legi mentis suæ repugnantem, cupit dissolvi & esse cum Christo. Et scimus quia omnis creatura ingemiscit & parturit, usque quò liberetur è servitute corruptionis per eum qui subjecit eam in spe. Denique quis numerare potest præsentis vitæ molestias, esurire, sitire, algere, calere, lassari? Innumerabilia sunt, ex ipsa consuetudine nobis domestica sunt. Tamen initium dolorum hæc. Sed ut altiùs revolvamus quæ intra nos sunt, cupere, amare, odire, fornicari, adulterare, occidere vel occidi, rapere, furari, nonne inimicæ passiones nobis sunt? Tamen quis immunis, quis liber est ab his omnibus? Et quis tot & tantarum obnoxius passionum, immunis erit à peccato? Et quis vivens sub peccato, bene vivit? Ergo malè vivit omnis homo, quia & peccatum malum est. Denique audenter pronuntio, quia principium vitæ hominis initium dolorum est. Fuere philosophi hoc non ignorantes, qui in ortu puerorum lugebant, in morte autem gaudebant: hoc significantes, quia homo ad laborem nascitur, ad requiem autem moritur. Sanctus etiam David & de ortu & de vita filii, quem de Bersabee susceperat, in tantum est contristatus, ut dum puer adhuc viveret, lugens & incœnatus maneret; mortuo autem puerulo, & gauderet & cœnaret. O mors desiderabilis! ô mors omnium malorum præsentium finis! ô mors laboris clausula, quietis principium! Quis excogitare queat tuarum utilitatum beatitudinem? Nam male mori, Christianorum non est: bene autem mori, cum Christo vivere est. Et quis ipsius beneficia sufficienter expediat, quæ hominem Christo conglutinat, quæ, ut dictum est, finis malorum est, nutrix initiumque securæ felicitatis? Vale mors mi dilectissime, confiteor quoniam si possem, libenter te amplecterer, libenter te gustarem, ultro subirem: & testor, quia omnis mea cogitatio, & Epistolæ præsentis frequentata lectio instigat me ad tui dilectionem, tantùm ne intempestiva venias. Tu autem caro mea & tu meum, quem Epistola mea visitat, quam & extremam moriturus accipis, de hac eadem Epistola, & de aliis quæ in re sunt exemplaribus consolationem accipe: ut in extremo positus, tamquam desolatus ad curiam Dei tui venias.

Rom. 7. 23. Phil. 1. 23. Rom. 8. 22.

2. Reg. 12. 16. &c.

CAP. VII. Oratio morientis.

His omnibus expletis, oratio tibi est necessaria. Ergo Deum alloquere, & nisi secus egeris, de ipso securus ita affare: Deus meus, Deus meus, misericordia mea, refugium meum, te desidero, ad te venire festino, ne despicias me sub tremendo discrimine positum, adesto mihi propitius in his meis magnis necessitatibus: non possum me redimere meis operationibus, sed tu redime me & miserere mei. Diffido de meis meritis, sed confido de miserationibus tuis: & plus confido de tuis miserationibus, quàm diffidam de malis actibus meis. Tu es spes mea, Deus meus: tibi soli peccavi, mea culpa. Qui fui tibi carus ad redimendum, non sim vilis ad perdendum. Et nunc ad te venio qui nullus deus: cupio dissolvi, & esse tecum. In manus tuas commendo spiritum meum Domine. Respice in me Domine Deus veritatis, & præsta mihi, Deus meus, ut in pace dormiam & requiescam. Qui in Trinitate perfecta vivis & regnas Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. Occasio hujus argumenti.

SUPERIORIS Tractatûs cursum me clausisse putaveram, cùm quidam de fratribus illum incipientes, ipsi adtentiùs inhærentes, accuratè collaudaverunt, &, sicuti testabantur, pro aliqua utilitate sui gratanter relegerunt, & eum communi decedentibus à sæculo consolationi necessarium judicaverunt. Ego autem fraternum gaudium meum existimans, ita illud complexatus sum, ut in ipsorum lætitia mihi meam complaceret Opusculum, & quod ipse impræmeditatum dictaverum, solitario b peragerem scrutinio. Erant autem quæ scripta fuerant simpliciter, sed, ut reor, catholicè dicta. Unde & dictorum simplicitati propter fratrum benevolentiam, qui jam ita laudaverunt, peperci. Ipsi autem licèt volumen esset parvulum, Visitationem infirmorum illud appellaverunt: ego autem superiora ut erant, manere passus sum. Sed quoniam epistolari studueram brevitati, quædam prætermiseram quæ ad eamdem infirmi visitationem necessaria fuissent. Ea ergo quæ compendii gratiâ prætermiseram, nec non & ea quæ super idem negotium à me postea requisita sunt, stilo subsequenti commendavi. Erant quoque ordine præcedentia, sed ipsa præposteravit ad alia tendendi non inutilis velocitas.

b MSS. Reg. peragitarem.

CAP. II. Fides hinc magnoturo necessaria.

Mi carissime recessurus à nobis; (ita etenim compellit dies ultima,) fidelis esto: sine fide enim non potes placere Deo; neque enim infidelis Deo est acceptabilis. Sunt ergo de Deo multa credenda ad salutem animæ necessaria. Sacramentis igitur divinis fides plus quam verborum argumentatio adhibenda est. Neque etenim singillatim de Deo credenda per rationis argumenta possumus comprehendere, possumus autem & debemus credere. Nam neque de Deo loquimur, quia à nobismetipsis aliquantulùm mente excedimus: ubi igitur est mentis excessio, idonea est fidei successio. Mirabile ergo illud de Trinitatis unitate, de unitatis deifica Trinitate sacramentum, magis est credendum quàm exponendum. Enimvero credatur sacræ Scripturæ testimoniis. Sunt & alia de Deo Filio quasi nobis propinqua & contigua, & ex ipsa sui propinquitate & contiguitate nobis familiaria, & ex ipsa familiaritate nobis delectabilia. Delectabile quippe est homini & salubre morienti, loqui & fari de humanitate Christi. Quòd enim Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, hominis est: quòd homo Deus factus est, hominis est: utrumque igitur hoc ineffabile sacramentum hominis est. Quoniam ergo infirmus hominis intellectus ex sui ipsius humanitate ponderosa hebetatus, videns nunc per speculum in ænigmate, Dei non potest divinitatem ut dignum est comprehendere; ad illam quæ sua est, Christi humanitatem oculum suum intellectualem reflectat. In illa delectetur, ex illa quoque satietur, ad ipsam faciem suam convertat, sicut de Ezechia dictum est: *Convertit Ezechias faciem suam cum lacrymis ad parietem.* Paries, Christi humanitas est. Unde ita Salomon: *En ipse stat post parietem nostrum.* Divinitas ipsius videlicet ad nullum deflexa vel deflectenda peccatum, sub carne nostra latitabat. Nam & *in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Ad hunc re vera parietem Ezechias sub mortis articulo, quem ei Propheta per spiritum prædixerat, faciem convertit: & ita convaluit. Hac valetudinis exspectatione tandem securus Jacob ita tripudiat: *Vidi Dominum facie* divinitatis, in qua erat Deus, *ad faciem* humanitatis, quam erat assumturus, *& sic salva facta est anima mea.* Hujus incarnationis desiderio flagrabant omnes sancti: quippe quibus erat manifestum, non aliter posse salvari genus humanum, nisi per Filium Dei incarnatum. *Non enim est in alio aliquo salus; nec enim nomen est aliud sub cælo datum hominibus, in quo oporteat hominem salvari.* Ad hunc igitur parietem nostrum, mediatorem nostrum converte faciem tuam familiariùs, quod tuum est aggredere securiùs. Scit compati tuis infirmitatibus, qui factus est tuæ infirmitatis participando consocius. Prærogativam nostræ carnis, in cælos evexit superiùs, quia exaltatus est super cælos homo Deus. Participatus est nostræ humanitatis, ut nos participaremur suæ divinitatis. Aude igitur fili mi de homine tuo Deo facere quoddam participium; quia prior fecit Deus de homine tuo puro sibi participium. Ex divinitate processit salvatio, ex humanitate redemtio; utrumque tamen ex utroque. Sed quia meum est c meum, quia & ex me mihi quadam d cogitatione & cognatione, & secreta quadam affectione conglutino, quodam proprio jure consanguinitatis mihi vendico: tutiùs & jocundiùs loquor ad meum Jesum, quàm ad aliquem sanctorum spirituum: plus debet mihi Christus, quàm cuilibet cælestium spirituum. Quod tu es, fieri dignatus est Deus: non factus est quod est angelus, etsi sit magni consilii Angelus. Te exaltavit super angelos: tu enim judicabis angelos. Nollem habere locum angeli, si possem habere locum debitum homini. Ad curiam Dei sui, Dei tui præcessit Deus tuus, homo tuus, tunicâ tuâ, tunicâ polymitâ, quam sibi decentissimè coaptavit, indutus: ibi officium interpellat pro nobis, non jam ab angelis minoratus, immo gloriâ & honore coronatus

Maximè circa Christum versanda. Johan. 1. 14. 1. Cor. 13. 12.

4. Reg. 20. 2. Cant. 2. 9. Baruch. 3. 38. Gen. 32. 30. Act. 4. 12.

c Ed. non repetunt, meum. d Sic MSS. Ad ed. agnatione. Isai. 9. 6. Christus hominem super angelos extulit.

narus, & super opera manuum Dei constitutus. Quem igitur habes intercessorem, habes mediatorem, constitue tibi propitium adjutorem. Et si Deus pro te, quis contra te? Firmiter igitur & fideliter credenda est Dei incarnatio, passio & resurrectio, & super cælos adscensio, nec non & tui ipsius futura reformatio. Hæc, fili mi, fides tua habeat, perscrutetur & teneat cor tuum: nihil dulciùs sapiat, os tuum audacter confiteatur & concinat. *Corde etenim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Psal. 8. 6. *Rom. 8. 31.* *Rom. 10. 10.*

CAPUT III. *De signis quibusdam externis infirmo adhibendis.*

Et licèt hæc sufficere valeant ad salutem, tamen sunt quædam exteriora signa pigritantis etiam fidei aliquando excitatoria & quasi quamdam compunctionem penetralibus suis figentia, quæ & Christianitatis religio vult observari, & amicorum ad infirmos convenientium devotio gaudet adimpleri. Hæc & tu fili mi non negligas; erunt siquidem & tibi ipsi salubria, & mihi cæterisque tuis consolatoria. Habent si quidem Christianorum arcana illius Dominicæ crucis quasi quoddam venerabile monimentum, quod de crucis ipsius imaginatione crucem cognominant: quod & nos omni veneratione dignissimum fatemur, & ad recordationem Crucifixi nostri veneramur. Adjicitur etenim super crucem quædam hominis inibi patientis imago, per quod salutifera Jesu Christi nobis renovatur passio: hanc complectere humiliter, venerare suppliciter, tamen, hæc ad memoriam tibi reducens:

De cruce.

Nec Deus est, nec homo præsens, quam cerno, figura,
Sed Deus est & homo, quem signat sacra figura,
Verus homo verusque Deus, tamen unus uterque
Probra crucis patitur, mortem subit, & sepelitur:
Vivit idem, crucis hæc per signa triumphat ab hoste.
Id notum nobis crucis hujus littera reddit,
Scilicet ipsius tota sunt crux & crucifixus.
Hæc & ego veneror, Jesum quoque semper adoro.

Tu autem bone Jesu, qui pro me pendens ita passus es, mihi misereri digneris, & præsta qui mihi mortuus es, & ad hoc mortuus es, ut mundo moriens tibi vivam, bone Jesu.

CAPUT IV. *De Sacramentis ab infirmo suscipiendis.* *Jac. 5. 14.*

Nec prætermittendum est illud apostoli Jacobi præceptum. *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo sancto in nomine Domini Jesu, & oratio fidei salvabit infirmum.* Ergo sic regendum te & pro te fieri, docet draw apostolus Jacobus, immo per Apostolum ipsum Dominus. Ipsa videlicet olei sacrati delibutio, intelligitur Spiritus-sancti typicalis unctio. Illud etiam viaticum Dominici corporis supplementum suscipere fili mi non renuas: quin potiùs illud avidissime quæras, fideliter comedas. Cibus ille etenim incomparabilis, messanis, exitium tibi erit saluberrimum: redemptionis tuæ pretium, Redemtoris monimentum, & redemti munimentum. De confessione superiori Tractatu te breviter commonefeci, quod urgebat me ad alia tendendi curiosa necessitas. Nunc quoque de eodem confessionis capitulo recapitulationem compendiosam facere dispono.

Quòd non sufficiat soli Deo confiteri. *Deut. 17. 8. & 19.*

Sunt quidam, qui sufficere sibi ad salutem autumant, si soli Deo, cui nihil occultum est, quem nullius latet conscientia, sua confiteantur crimina. Nolunt enim, aut erubescunt, sive dedignantur ostendere se sacerdotibus; quos tamen inter lepram & lepram discernere per legislatorem constituit Dominus. Sed nolo ut ipsa decipiaris opinione, quatenus confundaris confiteri coram Domini vicario, tabescens præ rubore, vel cervicosus præ dedignatione: nam ipsius humiliter subeundum est judicium, quem Dominus sibi non dedignatur vicarium. Ergo ad te venire roges sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum penetissimarum participem. Non seducat te somniantium illa superstitio, quæ in vilitando confirmat, quia salvat sacerdote inconsulto ad Deum peccatorum confessio. Nos autem non abnegamus quin sit ad Deum frequenter referenda peccatorum confessio. Beatus enim qui tenebit, & allidet parvulos eel maximos suos ad petram. Petra autem Christus est. Sed testamur, & testatur illud sana doctrina, ne tibi applaudentium faveas auribus, quoniam priùs eget sacerdotis, qui mediator sit ad Deum tuum, salubri judicio: alioquin & sub Lege & gratia, *Ita & ostendite vos sacerdotibus*, responsum divinum quomodo consummaretur? *Confitemini alterutrum peccata vestra*, quomodo compleretur? Ergo cicatricum tuarum arbiter, Dei vice, dominus adhibeatur presbyter, & revela ei vias tuas: & ipse tibi exhibebit antidotum reconciliationis.

Psal. 136. 9. *1. Cor. 10. 4.* *Luca 17. 14.* *Levit. 14. 2.* *Jac. 5. 16.*

CAP. V. *Confessionis quædam praxis deceptiosa.*

Neque si quidem, sicut quidam faciunt, cum quadam calliditate alloquaris presbyterum: quoniam talis allocutio tui ipsius foret deceptio. Accedunt si quidem deceptivè ad sacerdotes, ita eis præsentibus confitentes: Ego peccator, domine sacerdos, peccavi perjurando, adulterando, fornicando, hominem occidendo, mentiendo, sacrilegium committendo, furando, rapiendo. Hæc omnia commisi, mea culpa, vel opere, vel voluntate. Ita isti Deum irridentes, cùm tamen non irridetur, confitentur quæ non fecerunt interpolantes, revelata velantes; ut sit idem in eodem peccatum denudasse, & denudatum obumbrasse, de quo sacerdos tunc incertior recedis, cùm certa incertè audierit. O quam bene & justè hujuscemodi versutis sacerdos ille consuleret, si his omnibus quæ audiens, judicium suum apponeret, & quasi reum de omnibus competenti correctione multaret, qui se de omnibus, nihil excipiens, nihil ex nomine detegens, semet infamando aggressus est! Bona quoque inordinatè dispensavit, & tunc non erat his locus, & temperantior sanus esset quo generalem morbem medico detegere debuisset, si priùs vulnera, livores, plagas tumentes sibi singillatim, prout graviùs visceribus insidebant, evisceràsset.

Tu verò fili mi, non ita facies, quoniam saniori consilio erudituras es. Adstantem coram te sacerdotem angelum Dei existima. *Labia* quidem *sacerdotis*, ait Malachias, *custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore ejus. Angelus enim Domini exercituum est.* Sit eum qua & Deum & angelum ejus decet, reverentiâ Dei ministrum affare. Aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, conscientiarum verecundarum penitiora revela repagula. Non te pudeat coram uno dicere, quod te non puduit fortasse coram multis & cum

Qualis esse debeat. *Malac. 2. 7.*

multis facere. Nam humanum est peccare, Christianum est à peccato desistere, diabolicum est perseverare. Ergo quæ mentem graviùs exacerbant facinora, Dei angelo manifesta, nihil obscurum dicens, culpam nullis ambagibus involvens, nullis circuitionibus quod verum est operiens. Designanda etiam sunt in quibus peccasti loca, si recordaris, & tempora; cum quibus peccasti personis, non nomina ipsarum, etiam ut à peccato desistant secreto corrigenda familiaritas; in qua peccasti labilis ætas, quo gradu jam Ecclesiæ inserviebas, utrùm semel, an ex consuetudine; utrùm necessitate, an ex voluntate cecidisti. his enim omnibus sua instant judicia. Si enim in judiciis sæcularibus à luna loca discernuntur, aliâ censurâ vindicatur homicidium in regia curia, aliâ in via publica, aliâ in agresti villa; aliquando pro tempore temporibus ignoscitur infantiæ, defertur aliquando senectuti, quæ media deferret ætas severâ cohibetur habenâ, in sollemnibus * principum natalitiis perpetrata, feroci plectuntur exterminio facinora: sic & cetera quanto districtioribus eliminanda sunt animadversionibus, in locis Deo sacratis, in temporibus festis Deo dicatis, in ætate discretiori, in personis propriè Deo delegatis, in gradibus commissa sublimioribus. Nonne cui plus committitur, plus ab eo exigitur? Nonne minùs est hominem occidisse, quàm homines? Nonne levius est semel deliquisse, quàm centies? Nonne celeriorem consequitur veniam ex necessitate cecidisse, quam ex voluntate? Et quamvis ubicumque peccetur, peccatum semper sit peccatum, nullum tempus, nulla ætas, nulla persona, nullus locus muniat peccantem à peccato; tamen hæc omnia modo sunt discutienda sunt; quoniam hæc omnia modò corripienda & corrigenda sunt. Hæc autem omnia, quæ si taceantur, vel dicta callidè pallientur, animam jugulant; si deoudentur, cum pœnitentia evanescunt. In nihilum redigenda ordine competenti prosequere, sine circumlocutione edissere peccata pro viribus, immo viriliter extirpare contende. Heu cur erubescis confiteri, quod facere nequaquam erubuisti? *b* Melius est coram uno aliquantulum ruboris tolerare, quàm in die judicii coram tot millibus hominum gravi depulsa denotatum tabescere.

* *Al. de principibus* *b MSS. Lautius est.*

Confessionem tuam pœnitentia comitetur: quoniam ita tibi remittetur iniquitas tua. Et, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Peccati quoque confessio, peccatoris est damnatio; pœnitentia verò confessionem parit utilem. Odium quoque peccati adhibendum est, quoniam peccatorum amicus, animæ suæ sit inimicus. Et perfectè nudendienda sunt peccata, quoniam tacta sunt nobis inimica. Momentaneas autem ipsorum illecebras, quæ ad momentaneam cordis percussionem possunt annullari, per quorum annullationem æternam possidebis requiem, per thesaurizationem in cruciatum ibis infernalem, nolle destruere cum possis, extremæ est dementiæ. Confitere igitur, care mi, nomina tenus quæ te remordent flagitia, detege specialiter quæ scis specialiter; quotidiana de quibus non tristis mundus, saltem cogitatione in collecta generali appone: sicque ex indulgentia confide. Jam verò sacerdote consulto ad Deum referenda sunt tua delicta, ipsi jam tunc nunt præsentanda: non enim talis præsentatio ultrà erit infructuosa. Et quod forsitan oblitus prætermiseram, debitoribus tuis ex corde dimitte debita sua, & omnes homines in Deum propter Deum dilige.

Confessionem comitetur pœnitentia & odium peccati. *Psal. 31. 1.*

Parvulæ nostræ quasi documenta vilia videntur & despicabilia, quæ non sunt rhetorico fastu & fastu coturnata: videntur & superflua, quoniam eruditioribus hæc omnia erant perceia. Sed est aliquando ut multa noverint eruditi, de quibus non dubitaverunt, & cogitant ut eodem discendi genere eadem didicerint omnes. Sed nos de minùs capacium numero sumus, & quomodo lassurbos calcet, perspicuè novimus. Accesserunt etiam ad nos animabus suis consuli concupiscentium copiosa frequentia: & quidam ex simplicitate, quidam ita loquebantur ex industria. Illis autem prout nobis collibuit, consuluimus. Tibi verò cui cor nostrum artiùs invigilat, & quem Epistolæ respectus visitat, quoniam dolor impatientissimus sollis colloquendi gratiam, ex his quæ ex ipsis hausimus *c* peritioribus hunc Tractatum direximus. Tuum est igitur, tuum est, tibi quoque pernecessarium est, qui sub mortis articulo positus es, jamque si videri posset, mortem videres: quatenus ex nostra eruditione vigilantior, vel ex tua ipsius necessitate circumspectior, tibi invigiles, tibi provideas, tibi consulas. Si autem in nostris Tractatibus quæ nesciebas indicavi, vel quæ sciebas iterum inculcavi, tibi tamen in utroque ex summa erga te diligentia nostrum deludavit exercitium. Et si tibi non proderit, quoniam hæc omnia sciebas, harum dictionum commonitoria connexio, quibusdam saltem minùs scientibus prodesse habebit, mihi quoque cui te commonuisse voluptuosum est, quoniam mihi fecisti, valebit.

CAP. VI. *Rudioribus hæc conscripta esse.* *c MSS. peritiores.*

Sane ne quædam quorumdam superstitio presbyterorum à nobis intacta quasi ignota transfigatur, nunc aliquantulùm nostri sermonis consummatio, quoniam eorum illi reconfitendum est, respiciat presbyteros. Esset autem id scribere supervacaneum, nisi error cuidam jam in multos serpenti prætenderetur obvius. Melius est quoque ignorantiæ presbyterorum consulere, quàm ignorantes in ignorantiâ sua incastigatus remanere. possum autem & tibi, quoniam nocuit multis, nocere. Prout superiùs intimatum est, coram sacerdote confiteri habes, ipsiusque judicium subire debes. Sed sicut stella differt à stella in claritate: sic sacerdos differt à sacerdote in sua conversatione. Multorum si quidem est vocari sacerdotes, sed non est omnium esse sacerdotes. Si quidem multis presbyteratûs committitur dispensatio, sed non omnes pariter commissæ dispensationis inserviunt ministerio. Alius equidem commodis præsentibus, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi exquirens, inexplebiliter inhiat: alius præpeditur ex incuria: alius suffocatur ex ignorantia, & tamen *ignorans ignorabitur*: alius vero concreditæ custodiæ competenter locum & tempus explorat, respondetque probati vita ministri necessitatibus injuncti ministerii. Ex his vocandi sunt, si noveris, peritiores & curiosiores. Si enim morbis corporum medici probatiores exquiruntur: quanto magis spiritalibus animarum pu-

CAPUT VII. *Quibus sacerdotibus peccata annuntianda.* *1. Cor. 14. 38.*

tredinibus adhibendi sunt medici subtiliores, &, si dici liceat, spiritaliores? Non dico tamen ut damnes vel reprehendas Domini sacerdotes: Novit enim Dominus qui sunt ejus. Sed dico, si recipis prophetam in nomine prophetæ, vel justum in nomine justi, mercedem vel prophetæ vel justi recipies. Ergo tales vocandi sunt.

2. Tim. 2. 19. Matth. 10. 41.

CAPUT VIII. Error sacerdotum etiam post mortem ligantium.

JAM vide quid de ignorantia ignorantium proveniat. Adjuvit quidam ex minùs eruditis sacerdotibus confessionem tuam, videt infirmitatem tuam, nescit tamen res hujuscemodi æqua lance pensare: ignorat quia velox medicina subitaneis infirmitatibus vel in extremo positis sit pernecessaria, respondet ægroto, Frater, si supervixeris, ita jejuna, ita fac eleemosynam, ita ora: (hæc tamen omnia bene dixit, sed errorem impium animadverte:) si autem ex hac infirmitate morieris, ne anima tua Deo videatur impœnitens, per obedientiam injungo tibi, quatenus anima tua vel totam septimanam, vel annum integrum, vel tantum temporis patiendo pœnam quam meruisti, in pœnitentia post mortem tuam sit. O exterminanda cordis cæcatio! Ad consolandum venerat infirmum: & cui major & propera incumbit absolvendi necessitas, absolutione interdictâ ligationis adjicit particulam. O perditionis animarum occasio! Utrùm autem hæc sacerdotis allocutio confitentem noceat, (certum est autem quòd non juvat.) Dei judicio reservetur. Sed quid huic consolatori, vel potiùs desolatori, respondendum sit, si fortè requiras: Absolutè dico, quòd docendus est iste, non sequendus: nec ibi erit inobedientia, ubi est eruditionis humilis officiositas.

An judicium eorum noceat. Hi docendi.

Quæ confessis satisfactio imponenda.

Si autem hujuscemodi putredinibus quod apponendum sit cataplasma scire desideras, ut saltem sub occasione tui doceantur presbyteri, & hoc etiam proficiat saluti, quod in extremo positis & tamen confitentibus responderem, subtexo: Nemini imponendum est quod aut impossibilitas ei abdicat, aut tempus evanescens adimplere prohibeat. Si autem aliquid quod pauperibus prodesse babeat, manus ejus invenerit, aut amici sui de suo dare voluerint, legale est ut peccata sua eleemosynis redimantur; orationes etiam amicorum ei profuturas credimus. Sin autem quantulacumque pecuniæ a summa deerit, aut qui orent pro eo amicorum religiositas defuerit, & ex toto nihil nisi confiteri & pœnitere valebit, enormitas quoque culparum eum aggravabit, quid isti faciam? Deducam eum, aut ego etiam de eo in desperationem deducar? Sed quis ô bone Jesu à misericordia tua desperet? Audenter pronuntio, quoniam cumulatius delictum est à te desperatio, quàm qualiscumque humanæ fragilitatis offensio. Quare Apostolorum primicerio lacrymæ profuerunt, nisi prosint & mihi? Latronis illius in Evangelio memoria quare nobis tam venerabiliter recensita est? Quibus eleemosynis quibusve operibus, vel quibus orationibus respondisti mi Jesu benignissime, dulcissime, misericordissime, quasi sub jurejurando, *Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso*: nisi fidei suæ orationique brevissimæ, *Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum*? Dico itaque omnibus, dico tandem confitentibus, dico confessis consulentibus, ne confessi desperent, ne sacerdotes post mortem aliquos ligent: immo cum suo Jesu dicant, *Solvite eum, & sinite abire*. Melius est enim ut talis profit, vel non noceat absolutio, quàm obsit indiscreta ligatio. Nec prætendant sacerdotes de fallaci securitate occasionem: quoniam melius est ut morientem in manus misericordissimi Dei committant, quam desperantem cum quibusdam judaicarum fabulis à regno Dei eliminent. Nam quomodo dicet sacerdos pro defuncto quem ipse ligavit, Absolve Domine animam famuli tui, vel cæteras absolutionum eulogias? Absolvendi sunt itaque omnes, absolutionem dumtaxat rogantes, nec suspendendi sunt à fidelium communione, quibus mora timetur sine dilatione, & quos peccatorum amara recordatio vel ciet in lacrymas, vel metus mortis ducit ad veniam, sicut Scriptura testatur, *Et territi purgabuntur*. Si tamen tales convaluerint, canonum diuturnam non negligant subire censuram. Subitaneum ergo dum non diutiùs licuerit, hoc in extremo positis adhibeatur consilium. Hoc etiam Carissime do tibi amice, adscende oraturus in templum Domini corde, si non potes corpore. Dic justificandus cum illo jam justificato peccatore, *Deus propitius esto mihi peccatori*: ut adscendas justus ad Deum, justificatus ab ipso, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

a MSS. summitas.

Desperatione nullum gravius crimen.

Luca 23. 43.

Ibid. 42.

Johan. 11. 44.

Absolvendi in extremo positi si rogent.

Job. 41. 16.

Si convaluerint, canonum censuram debent subire.

Luc. 18. 13.

ADMONITIO

IN SERMONES DUOS PROXIME SUBSEQUENTES.

EXSTANT Sermones isti duo in vetere Corbeiensi codice ante mille, uti videtur, annos descripto, primus quidem hocce titulo prænotatus: Incipit Sermo sancti Johannis de Consolatione mortis. *Secundus autem primo quàm proximè conjunctus absque titulo, nihilque aliud in fine habens nisi*, Explicit de resurrectione. *Ceterùm alter iste Sermo tertia parte, quasi in antè excusis carebat, auctior nunc primùm prodit ex laudato Corbeiensi exemplari: eaque pars recapitulationem eorum quæ in primo Sermone dicta fuerunt, continet, & aliis non incertis argumentis ad hoc Opusculum pertinere cognoscitur. Johannem porrò non alium quàm Chrysostomum in fronte Sermonis primi designatum opinamur. Confer homiliam ipsius* 41. *in* 1. *Cor.* 15. *& homiliam* 1. *in* 2. *Cor. & homiliam* 61. *in Johan. homiliam denique* 70. *ad populum Antioch. &c.*

DE CONSOLATIONE MORTUORUM, SERMO PRIMUS.

CAPUT I.

PRÆBETE silentium, Fratres; ne vos transeat sermo utilis & in tempore necessarius. Nam tunc vel maximè opus est medicinâ, quando gravis nascitur ægritudo: & tunc sollicitè collyrium adhibendum est, cùm fuerit oculus dolore turbatus. Quicumque ergo non habet hunc dolorem, non obstrepat, sed potiùs audiat; quia non impedit sanum [a], scire medicinam quæ prosit. Qui verò per hunc casum turbatum habet oculum mentis, & doloribus cruciatur, magis intentus sit ut aperiat oculum ad suscipiendum salutaris verbi collyrium, quo non solùm consolationem, sed etiam remedium consequatur. Certum est autem, quia is qui dolet oculum, si eum medico infundenti collyrium aperire noluerit, collyrium quidem foris extra pupillam funditur, oculus verò remanet in dolore. Sic & mens dolentis, si propter nimiam tristitiam verbo se clauserit, non recepta salubri admonitione, incipiet plus dolere, & forsitan pati illud quod in Scriptura continetur, *Quia tristitia mundi mortem operatur*. Beatus Paulus apostolus, fidelium doctor & medicus salutaris, duas esse dixit tristitias, unam bonam & alteram malam; unam utilem, & alteram inutilem; unam quæ salvat, & alteram quæ perdit. Et ne dubium alicui videatur id quod dico, ipsa ejus verba recitabo. Ait enim, *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*: hæc est illa bona tristitia. Sequitur deinde. *Nam sæculi hujus tristitia, mortem operatur*: hæc est illa mala.

2. Cor. 7. 10. Tristitia duplex.

Ibidem.

CAP. II. Luctus mortuorum crassæ respectu ipsorum.

VIDEAMUS ergo, Fratres, ista tristitia quæ nunc est in manibus, quæ nunc agitur in pectore, & auditur voce, utilis sit, an inutilis, prodesse valeat, an nocere. Jacet ecce corpus exanime, jacet in tabula homo sine homine, membra utique sine spiritu: clamatur, nec respondet; vocatur, & non audit; jacet facies pallida, forma mutata, per quam mors ipsa cernitur [b] & cogitatur præterea ejus perpetuum silentium, cogitatur delectatio, aut quæ fuit, aut quæ futura erat utilitas, cogitantur necessitates, veniunt in mentem verba dulcissima, longa consuetudo requiritur. Hæc sunt sine dubio quæ movent lacrymas, incitant ululatum, & totum animum in profundam tristitiam demergunt. Contra hæc tam valida, tam fortia doloris arma, [c] illud primò omnium opponendum est, quia omne quod nascitur in hoc mundo, necesse est mori. Hæc est enim lex Dei & sententia immutabilis, quam post delictum princeps generis humani accepit, dicente Deo, *Terra es, & in terram ibis*. Quid ergo novi contigit, si homo ad hoc natus, divinæ legi ac sententiæ satisfecit? Quid novi accidit, si ex mortalibus natus, naturæ propriæ, quia nec poterat excusare, respondit? non est inusitatum quod antiquum est, non est inauditum quod quotidianum est, non est proprium quod commune est. Si avos & proavos novimus per hanc viam mortis profectos, si ipsos denique Patriarchas & Prophetas ab Adam protoplasto non sine occasu audivimus migrasse de sæculo; elevemus animum de profundo tristitiæ: quia quod debebat, hoc reddidit. Et utique debitum cùm redditur, quam potest habere tristitiam? Hoc est verè debitum, quod nullâ potest pecuniâ redimi: hoc est debitum, quod nec virtus excusat, nec sapientia, nec potestas, nec ipsi denique reges poterunt declinare. Planè hortarer ego, ut augeres tristitiam, si fuisset talis res, quæ cùm posset tuâ substantiâ redimi, vel differri, negligentiâ, aut parcitate provenisset. Cùm verò Dei decretum firmum sit & immutabile, frustra dolemus, & de nobis querimur quare sit mortuus, cùm scriptum sit, *Domini Dei sunt exitus mortis*. Ista ergò communis vitæ

b Ed. Mc. ad. & horretur. Ostenduntur vanæ.

c Ed. add. spiritalibus debemus armis præsidiis. Illud ergo &c.

Gen. 3. 19.

Psal. 67. 21.

consilio si recipiatur in animo, incipiet gravatos cordis oculos, quasi prima intuitione relevari.

CAP. III.

Sed dicis, Scio communem esse hunc casum, scio quia is qui mortuus est, debitum solvit: sed delectationem cogito, necessitates repeto, consuetudinem requiro. Si propter hoc tristitia afficeris, errore duceris, non ratione gubernaris. Scire enim debes, quia Dominus, qui hanc dederat delectationem, dare potest & aliam potiorem, & necessitatem sufficit alia occasione replere. Utilitatem verò, sicut tuam vides, debes & ejus qui defunctus est cogitare: quia sic et forsitan expediebat, sicut scriptum est: *Raptus est, ne malitia mutaret ejus intellectum. Placita enim erat Deo anima ejus, idcirco properavit de medio iniquitatis educere eum.* De consuetudine autem quid dicam? quam * dum tempus sic facit oblivisci, ut numquam fuisse videatur. Quod ergo tempus præstat & dies, multo magis debet ratio & bona præstare cogitatio. Et vel illud maximè cogitandum est, quod divina per Apostolum sententia definivit, *Quia tristitia mundi mortem operatur.* Quod si tam oblectatio quàm utilitas præsens sive consuetudo, res mundi sunt & gaudia seculi transitoria; propter hæc animum dejicere, & spiritum contristari, vide ne sit verè mortifera valetudo. Repetens autem iterum atque iterum dicam: *Quia tristitia mundi mortem operatur.* Quare autem mortem operatur? Quia solet nimia tristitia aut ad dubitationem, aut ad periculosam perducere blasphemiam.

CAP. IV.

Sed dicet aliquis, Prohibes lugere mortuos, cùm & Patriarchæ plorati sunt, & Moyses ille famulus Dei, & multi deinde Prophetæ, præsertim cùm Job quoque justissimus vestem suam supra filiorum consciderit necem? Non ego prohibeo lugere mortuos, sed gentium illuminator Apostolus, qui sic ait: *Nolo vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut qui spem non habent.* Non potest Evangelii claritas obscurari, si hi qui ante legem aut sub legis umbra positi fuerant, suos mortuos flebant. Et meritò flebant, quia nondum de cœlis venerat Christus, qui fontem illum lacrymarum sua resurrectione siccavit. Meritò flebant, quia adhuc mortis sententia permanebat. Meritò lamentabantur, quia nondum resurrectio prædicabatur. Sperabant quidem sancti quique adventum Domini, sed mortuos interim flebant, quia nondum viderant quem sperabant. Denique Simeon unus de veteribus sanctis, qui prius fuerat de sua morte sollicitus, postquam Jesum Dominum adhuc puerum secundùm carnem suscepit in manibus, de suo exitu gratulatur dicens, *Nunc dimittis Domine servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.* O beatus ille Simeon! Quia quod sperabat viderat, jam mortem suam pacem & requiem computabat. Sed dices, Ecce in Evangelio legitur, archisynagogi ploratam filiam, & sorores Lazari Lazarum flevisse. Sed illi adhuc secundùm veterem legem sapiebant, quia necdum à mortuis Christum resurrexisse conspexerant. Flevit planè & ipse Dominus Lazarum jam sepultum, non ut ipse ut flendi mortuos formam daret, sed ut se per lacrymas suas verum corpus assumsisse monstraret. Vel certè flevit b amore humano Judæos, quia nec tali signo monstrato in eum fuerant credituri. Neque enim mors Lazari caussa esse poterat lacrymarum, quem ipse Jesus & dormivisse dixerat, & suscitaturum se promiserat, sicut & fecit.

CAP. V.

Habuerunt ergo veteres suum morem, suamque fragilitatem Christi c adventum præcedentes. Jam verò ex quo Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, ex quo primo Adæ datam sententiam Adam novissimus solvit, ex quo nostram mortem sua morte destruxit, & ab inferis die tertia Dominus resurrexit, jam non est terribilis mors fidelibus: non timetur occasus, quia Oriens venit ex alto. Clamat ipse Dominus qui mentiri nescit: *Ego sum*, inquit, *resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet, & omnis qui vivit & credit in me, mortem non videbit in æternum.* Manifesta, est Fratres carissimi, vox divina, quia qui credit Christo, & ejus mandata custodit, si mortuus fuerit, vivet. Hanc vocem beatus Paulus apostolus accipiens, & a totis fidei visibus retinens, insinuabat: *Nolo*, inquit, *vos ignorare fratres de dormientibus, ut non tristes sitis.* O mira Apostoli pronuntiatio! uno sermone d ante quàm doctrinam proferat, resurrectionem commendat. Dormientes namque appellat illos qui mortui sunt, ut dum dormire eos dicit, resurrecturos sine dubitatione consignet. *Non*, inquit, *tristes sitis de dormientibus, sicut & cæteri.* Qui spem non habent, contristentur: nos autem qui spei filii sumus, collætemur. Quæ autem A nobis spes sit, ipse commemorat dicens, *Si credimus, quia Christus mortuus est, & resurrexit; ita & Deus eos qui dormierunt, per Jesum adducet cum eo.* Jesus enim nobis & hic viventibus salus est, & hinc recedentibus vita est. *Mihi*, inquit Apostolus, *vivere Christus est, & mori lucrum.* Lucrum planè, quia angustias & tribulationes, quas habet longius vita, mors accelerans lucrifacit. Jam verò ordinem & habitum spei nostræ describit Apostolus. *Hoc*, inquit, *vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu ejus non præveniemus eos qui dormierunt: quia ipse Dominus in jussu & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui vivimus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, & ita semper cum Domino erimus.* Hoc est quod dicit, quia cùm venerit Dominus, inveniet multos in corpore Christianos, qui nondum experti sunt mortem: & tamen non antè rapientur ad cælum, quàm mortui sancti de monumentis resurrexerint, tubâ Dei & voce Archangeli suscitati. Cùm autem fuerint suscitati, juncti pariter cum viventibus rapientur in nubibus obviàm Christo in aëra, & sic semper cum ipso regnabunt. Nec sanè possit dubitari quòd possint corpora, quamvis sint gravia, in aëra sublevari: cùm jubente Domino & Petrus ipsum corpus habens super undas ambulaverit maris; Elias quoque ad hujus spei confirmationem, per hunc aëra curru flammeo sit raptus ad cælum.

CAP. VI. Quales futuri simus post resurrectionem.

Sed quæris fortè, quales erunt qui à mortuis resurrexerint? Audi ipsum dicentem Dominum tuum: *Tunc*, inquit, *justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui.* Quid splendorem commemorem solis? cùm fideles transfigurari necesse est ad ipsam Christi Domini claritatem, ut testatur apostolus Paulus: *Nostra*, inquit, *conversatio in cælo est. Unde & ipsum Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ ad conformationem corporis gloriæ suæ.* Transfigurabitur sine dubio caro ista mortalis, ad conformationem Christi claritatis, f induet mortale immortalitatem: quia quod seminatum fuerat in infirmitate, protinus surget in virtute. Non timebit caro ampliùs corruptionem, non patietur famem, non sitim, non ægritudines, non casus adversos. Pax enim tuta, & firma securitas vitæ est. Alia utique cælestis est gloria, ubi & gaudium sine defectione præstabitur.

Hæc in sensu & oculis gerens beatus Paulus dicebat, *Optabam dissolvi, & cum Christo esse multo * magis melius.* Et adhuc apertè docens, *Dum sumus*, inquit, *in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Habemus autem magis*, inquit, *bonam voluntatem peregrinari à corpore, & præsentes esse g ad Dominum.* Quid agimus nos parvæ fidei homines, qui anxiamur & deficimus, si aliquis de caris nostris migret ad Dominum? Quid agimus, quos peregrinatio in hoc mundo magis delectat, quàm repræsentari ad Christi conspectum? Verè verè peregrinatio est omne quod vivimus: nam sicut peregrini in sæculo, sedes habemus incertas, laboramus, desudamus, vias ambulantes difficiles, periculis plenas; undique insidiæ, à spiritalibus, h à corporalibus inimicis, undique i errorum laquei sunt præparati. Et cùm tantis periculis urgeamur, non solùm ipsi non cupimus liberari, sed etiam liberatos tamquam perditos lugemus & plangimus. Quid nobis præstitit Deus per suum Unigenitum, si adhuc mortis timemus casum? Quid nos renatos ex aqua & spiritu gloriamur, quos peregrinatio de hoc mundo contristat? Ipse Dominus clamat, *Si quis mihi ministrat, sequatur me: & ubi ego sum, ibi erit & minister meus.* Putas si rex terrestris ad suum palatium vel convivium aliquem vocet, non cum gratiarum actione properabit? Quanto magis ad cælestem currendum est regem, qui quos receperit, non solùm convivas, sed etiam k conregnatores efficiet, sicut scriptum est: *Si commortui sumus, & convivemus; si sustinebimus, & conregnabimus.* Nec hoc ego dico, ut quis manus sibi inferat, aut se interficiat contra voluntatem Dei creatoris, aut animam ut de corporis sui expellat hospitio: sed hoc dico, ut lætus & gaudens, cùm aut ipse vocatus & proximus, & ipse vadat, & euntibus gratuletur. Hæc enim est Christianæ fidei summa: vitam veram exspectare post mortem, reditum sperare post exitum. Accepta igitur voce Apostoli, cum fiducia jam dicamus gratias Deo, qui nobis contra mortem victoriam dedit, per Christum Dominum nostrum: cui est gloria & potestas nunc & in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO SECUNDUS.

CAP. I.

Superiori quidem libello perstrinximus breviter de consolatione l mortalitatis, de spe resurrectionis: nunc pleniùs ac validiùs de eisdem dicere properamus. Si quidem hæc quæ locutus sum, fidelibus quidem certa sunt, infidelibus autem ac dubiis videntur esse fabulosa, ad quos pauca strictiùs proferamus. Certè quicumque estis increduli, omnem dubitationem de substantia corporis sustinetis. Discreditur enim à quibusdam, carnem conversam in pulverem, iterum posse resurgere, iterum reviviscere. Ceterum de anima nullum posse hominum dubitare: si quidem de animæ immortalitate nec philosophi ipsi, cùm sint Pagani, dissentiunt. Nam quid est mors, nisi separatio corporis atque animæ. Recedente enim anima quæ semper vivit, quæ mori nescit, quia de flatu Dei est m, solum corpus emoritur: quia aliud in nobis mortale, aliud immortale est. Sed recedens anima, quæ carnalibus oculis n non videtur, ab Angelis suscipitur, & collocatur aut in sinu Abrahæ, si fidelis est, aut in carceris inferni custodia, si peccatrix est: dum statutus veniat dies, quo suum recipiat corpus, & apud tribunal Christi judicis veri reddat suorum operum G rationem. Ergo quia de carne tota o cunctatio est: hujus est infirmitas defendenda, & resurrectio consignanda.

CAP. II. Possibilem probat feminum germinatio.

Quod si quis requirat à me dubius & incredulus, Quomodo mortui resurgent, quo autem corpore venient? respondebo ore ac verbis Apostoli. *Insipiens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi priùs moriatur: & quod seminas, nudum seminas granum tritici, aut alterius alicujus seminis*, mortuum & aridum sine humore; & cùm putrefactum fuerit, fecundius surgit, fitque vestitum folliculis, tristis armatum. Qui ergo granum tritici suscitat propter te, p qui solem quotidie quasi de sepulcro noctis suscitat, & lunam quasi de interitu reparat, & tempora recedentia revocat ad utilitatem scilicet nostram: ipsos nos, propter quos omnia reparat, non requiret, & q semel pateretur exstingui, quos suo flatu accendit, quos suo spiritu animavit: & in perpetuum jam non erit homo, qui illum pie & agnovit, & coluit? Sed iterum dubitas quòd possit separatus post mortem, restitui post cinerem & ossa consumta? O homo, dic mihi, quid fuisti ante quàm in matris utero conciperetis? Nihil utique. Deus ergo qui te creavit ex nihilo, nonne faciliùs poterit

reparare de aliquo? Mihi crede, faciliùs poterit reficere quod antè jam fuit, a qui potuit creare quod non fuit. Qui te ex gutta informis liquoris in tuæ matris utero, in nervos, venas & ossa jussit excrescere, poterit, mihi crede, de utero terræ iterum generare. Sed times ne fortè ossa tua arida vestiri pristina carne non possint? Noli, noli secundum tuam impotentiam Dei æstimare majestatem. Deus ille rerum omnium procreator, qui vestit arbores foliis, & prata floribus: poterit & tua ossa b illico veris tempore in resurrectione vestire. Dubitaverat aliquando de hoc ipso propheta Ezechiel, & interrogatus à Domino utrùm viverent ossa arida, quæ videbantur sparsa per campum: respondit, *Tu scis Domine.* Sed post quàm Deo jubente, & se ipso prophetante vidit ossa ad sua loca & juncturas currentia; post quàm vidit ossa arida nervis ligari, venis intexi, carne contegi, cute vestiri, postea prophetavit in spiritu: & veniens spiritus uniuscujusque intravit in corpora illa jacentia, & resurrexerunt, c & mox steterunt. Sic confirmatus de resurrectione Propheta, scripsit visionem, ut ad posteros tantæ rei cognitio perveniret. Meritò ergo clamat Isaias, *Exsurgent mortui, & resurgent qui sunt in monumentis, & lætabuntur qui sunt in terra. Ros enim qui abs te est, sanitas est illis.* Verè enim sicut rore madefacta semina germinant & exsurgunt; sic rore d Spiritus ossa fidelium e germinabunt.

a MS. à seminali manu, quàm.
b MS. illo certo veri.
Ezech. 37. 3. &c.
c Non habet MS. & mox steterunt.
Isai. 26. 19.
d. Ed. ad sancti.
e Et illa addit vis sua cum suo corpore in æternam gloriam. Isai. 26. 19.

Sed dubitas, quomodo de parvis ossibus totus homo restitui possit? Re vera si ex modica scintilla ignis ingentem suscitas flammam; Deus non poterit ex modico cineris tui fermento totum corpusculi tui redintegrare f conspersum? Nam & si dicas, Nusquam comparent carnis ipsius reliquiæ, forsitan enim aut igne consumtæ sunt, aut à bestiis devoratæ: hoc primùm scito, quia quidquid consumitur, in terræ visceribus continetur, unde rursus poterit Deo præcipiente produci. Nam & tu cùm non appareat ignis, adhibes lapillum & modo conteris, & excutis de visceribus lapilli quantum opus est ignis. Quod ergo per tuam industriam & sapientiam, quam tibi Deus ipse concessit, facis [ut g producas quod non apparet], majestas illa divina facere sua virtute non poterit [, ut quæ interim non videntur, exurgant]? Mihi crede, potest omnia Deus.

CAP. III. Ex ingenti flamma ex modico fit.
f MS. conspersum.
g Hæc & alia non includit uncis MS.

Hoc tantùm require, utrùm promiserit se facere resurrectionem: & cùm promissam tantorum didiceris testimoniis, immo cùm ipsius Christi Domini certissimam habeas cautionem; confirmatus fide, mortem desine jam timere. Qui enim timet adhuc, discredit: qui discredit, peccatum contrahit insanabile; quia sua incredulitate audet Deum aut impotentem, aut certè asseverare mendacem. Sed non ita beati Apostoli, non ita sancti Martyres probant. Apostoli propter hanc prædicationem resurrectionis, Christum resurrexisse prædicant, & in ipso mortuos suscitandos annuntiant, nec mortem nec tormenta recusaverunt nec cruces. Si ergo in ore duorum vel trium testium stat omne verbum: resurrectio mortuorum, cui tot & tam idonei testes assidunt, cui cum effusione sanguinis testimonium dicunt, quomodo potest in dubium revocari? Quid autem sancti Martyres? Habuerunt certam spem resurrectionis, an non? Si non habuissent, non utique per tantos cruciatus & pœnam mortem pro lucro maximo suscepissent: non cogitabant supplicia præsentia, sed præmia secutura. Sciebant dictum, *Quæ videntur, ad tempus sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt.* Audite Fratres virtutis exemplum. Mater septem filios hortabatur, & non lugebat, sed potiùs lætabatur: videbat filios suos ungulis radi, ferro concidi, sartagine assari; & non lacrymas fundebat, non ululatus tollebat, sed sollicitè ad tolerantiam filios hortabatur. Non enim erat illa crudelis utique, sed fidelis: amabat filios, non delicatè, sed fortiter. Hortabatur filios ad passionem, quam gaudens ipsa quoque h suscepit. Erat enim de sua & suorum filiorum resurrectione secura. Quid i loquar viros, quid feminas, quid pueros, quid puellas? Quomodo sibi de ista morte lusserunt, quomodo summa celeritate ad cælestem militiam transierunt? Poterant utique ad præsens cavere si voluissent; quia in ipsis erat positum. Christum negando viverent, aut confitendo morerentur: sed magis elegerunt vitam projicere temporaneam, & vitam assumere sempiternam; excludi de terra, & incolere cælum.

CAP. IV. Resipiscenti futuram testantur. Christus, Apostoli.
Martyrum exempla.
2. Cor. 4. 18.
2. Mach. 7.
Machabæorum mater.
h MS. susceperit s. suscipere.
i MS. quid loquar pueros &c.

Inter hæc, Fratres, quis dubitationis est locus? Ubi potest adhuc mortis residere formido? Si Martyrum sumus filii, si eorum socii volumus inveniri, non contristemur morte, non lugeamus caros, qui nos præcedunt ad Dominum. Nam si plangere voluerimus, ipsi nobis insultabunt beati Martyres, & dicent, O fideles, ô regnum Dei cupientes, vos qui caros vestros delicatè morientes, in lectis atque & plumis, cum mærore plangitis & lugetis; si eos à gentibus propter nomen Domini cruciari & interfici videretis, quid facturi essetis? Aut non vobis præcessit exemplum? Abraham patriarcha filium unicum offerens sacrificium, gladio k obedientiæ jugulavit: nec ei quem tanto amore diligit, pepercit, ut Domino obediens probaretur. Sed si dicatis, illum propter Dei hoc fecisse præceptum; & vos habetis præceptum, ut non tristemini de dormientibus. Qui ergo minima non servant, majora quando servabunt? An nescitis quia animus qui in talibus frangitur, ad fortiora reprobus invenitur? Quis timens rivum, mare aliquando ingreditur? Sic qui plangit impatienter amissum, quando poterit ad martyrii pervenire certamen? Nam qui in his constans & magnanimus existit, jam sibi gradum ad potiora substernit.

Hinc formido mortis excluditur.
Præceptum non lugendi. Gen. 22. 10.
k MS. penè jugulavit, nec tanto amore pepercit.
1. Thess. 4. 13.

Sufficiant hæc, Fratres, ad mortis contemtum, & ad spei futuræ confirmationem. Superest ut unum de veteribus exemplum proferam, quod omnem consolationem faciat, & quod etiam patientibus cordis auribus volo omnes audire. David rex magnum filium dilectum, quem sicut animam propriam diligebat, infirmitate percussum, impatientissimè ferebat: & cùm humana jam auxilia nihil prodessent, se ipsum convertit ad Dominum. Deposita regali gloria, sedit in terra, jacuit in cilicio, non manducavit, non bibit, septem diebus continuis orans Deum, si fortè sibi filius donaretur. Accesserunt seniores domûs ejus, consolantes rogaverunt ut panem sumeret, veriti ne fortè dum filium vellet vincere, ipse antè deficeret. Non potuerunt extorquere, non cogere; amor enim impatiens solet pericula ipsa contemnere. Jacet rex in squalore cilicii ægrotante filio: nec verba faciunt consolationem, nec ipsa escarum necessitas l vocat. Mens tristitiâ pascitur, pectus dolore reficitur, oculi lacrymas pro potibus fluunt. Inter hæc factum est quod decreverat Deus, Moritur puer. Uxor in luctu, tota domus in planctu, famuli pavidi, quid fieret æstuantes: nemo enim audebat Domino filium mortuum m nuntiare, timentes utique, ne ille qui tam impatienter adhuc vivum lugebat, si audisset mortuum, vitæ faceret finem. Dum strepunt famuli inter se, dum tristes, alter ad alterum dicere aut suadet aut vetat, intellexit David, prævenit nuntios, an vitam filius exhalasset interrogat. Negare non possunt, factum fletibus indicant. Fit concursus n insolitus, exspectatio grandis & metus, ne quid sibi o periculi pius pater inferret. Surgit continuò rex David de cilicio, surgit hilaris, quasi filium suum audisset incolumem: vadit ad balneas, lavat corpusculum, vadit ad templum, adorat Deum, epulatur cum amicis, compressis suspiriis, gemitu omni deposito, vultu jam læto. Mirantur domestici, stupent amici novam & subitam p conversationem: audent denique interrogare, quid sibi vellet hoc, ut cùm vivente filio sic doluerit, mortuo non doleret? Respondit vir ille magnanimitate præcipuus, Necesse fuit cùm adhuc viveret filius, & humiliari, & jejunare, & lugere in conspectu Domini; erat enim spes impetrandi commeatus q vitæ: at verò postquam voluntas Domini facta est, stultum est & impium animum lamentatione inutili macerari: sic dicens: *Ego ibo ad illum, ille non revertetur ad me.* Ecce exemplum magnanimitatis atque virtutis. Quòd si ille David adhuc sub lege positus, sub illa non dico licentia, sed necessitate lamentationis, sic animum à luctu irrationabili r separavit, sic tristitiam suam suorumque compescuit: nos qui jam sub gratia sumus, sub certa spe resurrectionis, quibus omnis tristitia interdicitur, qua fronte mortuos nostros gentilium more plangimus, ululatus insanos attollimus, velut alio genere bacchantes, conscissis tunicis pectora nudamus, verba inanis s & nænias circa corpus & tumulum defuncti cantamus? Postremò etiam qua ratione vestes nigras tinguimus, nisi ut nos verè infideles & miseros non tantùm fletibus, sed etiam vestibus approbemus? Aliena sunt ista, Fratres, extranea sunt, non licent: & si licerent, non decerent. Sed aliquantos de fratribus & sororibus, licèt fides propria & præceptum Domini fortes faciat, parentum tamen & vicinorum opinio debilitat & frangit: ne lapidei & crudeles judicentur, t si pepercerint vestimento, si non insanis luctibus fuerint debacchati. Et hoc quàm vanum est, quàm ineptum, opiniones hominum errantium cogitare; & non timere, ne quid minus faciat de fide quam suscepit? Quare non magis discit tolerantiam ille qui talis est, quare non à me discit fidem ille qui dubius est? Quando etiam si tantus sit dolor ejusmodi pectoris, tacitè debeat luctum sensu u digerere, & non levitate sui animi publicare.

CAP. V. Egregium de hoc Davidis exemplum. 2. Reg. 12. 16.
l Edit. tristitiam pascitur, & non lacrymis perpetibus fluunt.
m MS. nuntiare.
n MS. solitus.
o MS. filii ipsius patet.
p Ed. conversationem.
q Non habet MS. vitæ.
r Ed. superavit.
s MS. & vana. Vestem nigram luctûs ergo ferre haud licet.
t MS. non habet, si pepercerint vestimento.
u Ed. digere, & in verbo publicare.

Unum adhuc volo proponere exemplum ad corrigendos eos qui plangi mortuos arbitrantur. Exemplum autem de paganorum historia est. Fuit quidam princeps x paganus, qui habebat filium unicum, satisque dilectum. Hic cùm in Capitolio idolis suis gentili errore sacrificaret, nuntiatur ei quòd filius ille unicus y defunctus esset. Non reliquit sacra quæ gerebat in manibus, non lacrymavit, nec omnino suspiravit: sed quid respondit, audite. Sepeliatur, inquit: memini enim me filium genuisse mortalem. Vide responsum, vide hominis pagani virtutem: ut nec exspectari se jusserit, velut præsente se sepultum filium crederetur. Quid agimus, Fratres, si diabolus hunc in diem judicii coram Christo contra nos producat, & dicat, Hic meus cultor, quem ego præstigiis decipiebam meis, ut serviret cæcis & surdis simulacris; cui ego nec resurrectionem à mortuis, nec paradisum, nec cælorum regna promiseram; hic filii nobilis sapiens unici mortem nec doluit, nec ingemuit, nec talis nuntio mea sacra deseruit. Tui autem Christiani, tui fideles, pro quibus ideo crucifixus & mortuus es, ut mortem ipsi non timerent, sed essent de resurrectione securi, non solùm lugent mortuos & vocis & habitu, sed etiam ad ecclesiam procedere confunduntur; aliquanti etiam ipsi clerici tui & pastores ministerium suum intermittunt, vacantes luctui, quasi insultantes tuæ voluntati? Quare? Quia quos voluisti, de sæculi caligine ad te vocasti. Quid ad hæc respondere poterimus, Fratres? Nonne confusio nos apprehendet, cùm in hac parte inferiores gentibus invenimur? Et utique lugere debet paganus, qui nesciens Deum, mox ut moritur, rectò cursu pergit ad pœnam. Plangi debet Judæus, qui Christo non credens, animam suam perditioni deputavit. Dolendum est planè de catechumenis nostris, si aut sua incredulitate, aut negligentia proximorum, sine baptismo salutari recesserint. Ceterùm qui sanctificatus gratiâ, signatus fide, conversatione probatus, vel innocentiâ securus de hoc mundo recedit, beatificandus est non lugendus, desiderandus non plangendus; sed desiderandus cum moderatione, cùm sciamus nos ipsos accedentibus temporibus secuturos.

x Horatius l. 3. Liv. l. 2. Plutarchus apophthegm. Laconum similia dictum à Laconio refert.
y f. defunctus esset.
Plangendi Ethnici, Judæi ac catechumeni morituri.

Terge igitur lacrymas, intermitte suspiria, compesce gemitus, ô fidelis; & pro hac tristitia salutarem illam indue tristitiam, utique quam beatus Apostolus secundùm Deum esse memoravit, quæ salutem stabilem solet operari; utique pœnitentiam facinorum commissorum. Scrutare pectus tuum, propriam interrogans conscientiam, & si invenias aliquid pœnitendum; (invenies autem, cùm sis homo,) trahe suspiria in confessione, funde lacrymas in oratione, esto sollicitus de morte illa vera, de pœna animæ, esto sollicitus de peccato, sicut David dicit; *Quoniam iniquitatem meam pronuntio, & sollicitus ero pro peccato meo.* Et non de corporis hujus temporali dissolutione tristeris, quod suo tempore in melius Deo jubente reparabitur. Vide quemadmodum utrumque sententia divina complexa est, dicens, *Venit hora ubi mortui qui sunt in monumentis resurgent:* ecce securitas, ecce contemtus mortis. Sed quid sequitur? *Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui autem mala egerunt, in resurrectionem judicii:* ecce diversitas resurgentium. Omnem quidem necesse est carnem resurgere dumtaxat humanam:

Tristitia salutaris quænam. 2. Cor. 7. 10.
Psal. 37. 19.
Joh. 5. 28.

sed

sed bonus resurget ad vitam, malus resurget ad pœnam, sicut scriptum est: *Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in* [a] *concilio justorum.* Ut ergo non in judicium resurgamus, intermissâ mortis tristitiâ illam pœnitentiam & tristitiam sumamus, & curam bonorum operum ac vitæ melioris habeamus, & ad hoc sit nobis cogitatio hujus funeris & cadaveris, [b] ut nos mortales esse noverimus, & per hanc cogitationem, salutem nostram, dum tempus est, dum licet, minimè negligamus: scilicet aut fructificantes in melius, aut emendantes si ignorantes erravimus: ne subitò præoccupati die mortis, quæramus spatium pœnitentiæ, & non invenire possimus; quæramus eleemosynas erogare, & satisfacere pro delictis, nec quod volumus concedatur.

Ostensa igitur, Fratres, mortis communis [c], ostensa lacrymarum interdictione, monstrata veterum adhuc fragilitate & non Christianitatis virtute, monstrato Domini sacramento & Apostolorum de resurrectione documento, commemoratis Apostolorum actibus, & Martyrum passionibus, ostenso præterea David exemplo, & gentilis hominis insuper facto, ad ultimum expositâ & notiâ & utili tristitia, illâ quæ nocet, istâ quæ per pœnitentiam salvat: his omnibus sic ostensis, quid nos facere jam aliud oportet, Fratres, quàm gratias agentes Deo Patri dicere, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra:* tu dedisti vitam, tu constituisti mortem; tu inducis in sæculum, tu educis de sæculo, & cùm adduxeris servas; nihil enim deperit tuorum, qui nec capillum capitis eorum perire dixisti; *Auferes enim spiritum eorum, & deficient, & in terram suam revertentur; sed emittes spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ?* Hæc verba, Fratres, digna fidelibus, hæc medicina salutaris: hac spongia consolationis detersus oculus, hoc infusus collyrio rationis, non modò cæcitatem in desperatione non sentiet, sed nec lippos aliquas tristitiæ sustinebit: quin potiùs oculis cordis lucida cuncta respiciens, dicet secundum patientissimum illum Job, *Dominus dedit, & Dominus abstulit; sicut Domino visum est, ita factum est: sit nomen Domini benedictum* in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 1. 5. — [a] In MS. scribitur, consilio. — [b] MS. &. — Recapitulatio Sermonis utriusque. — [c] f. add. sorte, vel conditione. — *Matt.* 6. 10. *Luca* 11. 18. — *Psal.* 103. 29. & 30. — *Job.* 1. 21.

Excuso jam superiore folio venit in manus nostras Remigianus codex annorum ferè 800. *continens primum ex Sermonibus præcedentibus, cum hocce titulo:* Incipit libellus de consolatione mortis sancti Johannis Constantinopolitani episcopi.

ADMONITIO

IN TRACTATUM DE RECTITUDINE CATHOLICÆ CONVERSATIONIS.

EXSTAT *iste Tractatus in libro* 2. *vitæ S. Eligii episcopi Noviomensis cap.* 15. *collectus nimirum ac descriptus operâ Audoëni vitæ ejusdem auctoris, qui pissimi Præsulis monita ad plebem suam quotidiana & præcipua comprehendere hoc Sermone studuit.* Diebus namque singulis, *ait Audoenus*, plebem sibi commissam infatigabiliter salutaribus monitis exhortabatur....... Nam collectis undique ad ecclesiam turbis multa quidem & magna breviter in sermone complexa, sed in ædificatione spiritaliter copiosa, cum prophetica fiducia exaltans vocem, hujuscemodi ad eos proferebat monita. ROGO vos, Fratres carissimi, & cum grandi humilitate admoneo &c. *Repræsentat hic Audoënus sermonem integrum, eoque finito subjicit:* Hæc summatim de tanti viri familiaribus monitis huc usque narrasse sufficiat; quæ ille etsi non sub unius diei articulo ex ordine ut digesta sunt percurrebat, diversis tamen temporibus hujusmodi semper præcepta populis intimabat. *Concinit vetus codex noster Germanensis, qui hunc ipsum Tractatum seorsim ab Eligii vita scriptum exhibet cum hocce titulo:* Incipiunt Sermones beati Eligii, quos cum summo studio plebi proferebat ex locupletissimo cordis thesauro. *Ea tamen quæ ibi profert Eligius, traxit penè omnia ex Cæsarianis Sermonibus, qui per Galliam universam & per Hispanias procurante Cæsario (uti a nobis alias observatum fuit) in ecclesiis lectitabantur. Adi Tomi superioris Appendicem, & confer Sermones* 29. 78. 110. 116. 141. 210. 249. 258. 265. 266. 273. 275. 277. 278. 279. 289. *&c. In illis & ipsa Eligii verba reperies, & locos quosdam planiùs quam istic explicatos. Ex Sermone, verbi gratiâ,* 129. *n.* 2. *& ex* 130. *n.* 1. *&* 2. *intelliges quòd hic n.* 5. *legitur.* Nullus vetulas faciat: *ubi Jacobus Sirmondus perinde atque in concilio Antissiodorensi, scribendum vitulas putabat. Item hanc Eligii sententiam n.* 9. Qui ante legitimas nuptias concubinam habere præsumit, pejus peccat, quàm qui adulterium committit, *sic accipiendam, ut pejus peccare hic non ob aliud existimetur, nisi quia ipsum factum perniciosioris exempli est, disces ex ejusdem Appendicis Sermone* 288. *n.* 5. *& ex* 289. *n.* 4. *ubi hanc istius sententiæ rationem affert Cæsarius,* quia qui adultera adhuc tam grave malum secretè vult agere &c. ille verò qui publicè concubinam habere voluerit..... rem exsecrabilem toto populo vidente licenter se putat admittere. *Sic nempe aliis præbet occasionem errandi, ut impunè licere id credant. Nam* peccata, *ut ait Augustinus in Enchirid. c.* 80. quamvis magna & horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur.

DE RECTITUDINE

CATHOLICÆ CONVERSATIONIS,

TRACTATUS.

ROGO vos Fratres carissimi, & cum grandi humilitate admoneo, ut intentis animis auscultare velitis, quæ vobis pro salute vestra suggerere volo. Omnipotens enim scit Dominus, quòd promtâ erga vos caritate ista vobis profero: quæ si non fecero, procul dubio reus debiti tenebor. Vos ergo non pro mea parvitate, sed pro vestra quæ dico salute libenter suscipites itadumtaxat, ut quæ aure suscipitis, opere compleatis: ut & ego de meo obsequio, & de vestro profectu merear vobiscum gaudere in cælesti regno. Si cui fortè displiceo, quòd tam frequenter prædicare vobis contendo, rogo non mihi molestus existat, sed magis periculum meum consideret, & audiat Dominum terribiliter comminantem sacerdoti, *Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam; ipse in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiaveris impio, & ille non fuerit conversus ab iniquitate sua, & a via sua impia: ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.* Et illud: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum.* Considerate ergo Fratres, quia oportet me sine cessatione vestros animos ad tremendum Dei judicium, & ad desiderandum cælestia præmia excitare: [*] ut vobiscum pariter merear in Angelorum consortio perpetua pace gaudere.

2. Ideoque rogo ut diem judicii semper pertimescatis, & [*] diem mortis suspectum quotidie ante oculos habeatis. Considerate quales eritis præsentandi conspectibus Angelorum; vel qualem pro meritis vicissitudinem recepturi si poteritis in illo die illibatum referre, quod in baptismo promisistis. Mementote, quia tunc pactum cum Deo fecistis, atque abrenuntiare vos diabolo & omnibus operibus ejus in ipso baptismo promisistis. Qui potuit, tunc ipse per se & pro se hæc respondit: qui verò non potuit, fidejussor pro eo ad ejus vicem ista Deo promisit, ille scilicet qui eum de sacro fonte suscepit. Considerate ergo quale pactum cum Deo fecistis & requirite apud vosmetipsos, si post ipsam promissionem opera maligni diaboli, cui renuntiastis, secuti estis. Abrenuntiastis enim diabolo & omnibus pompis & operibus ejus, id est, dolis, sortibus, auguriis, furtis, fraudibus, fornicationibus, ebrietatibus & mendaciis. Hæc sunt verè opera & pompæ ejus. Promisistis è contra credere vos in Deum Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, natum ex Maria virgine, passum sub Pontio Pilato, tertia die resurrexisse à mortuis, adscendisse ad cælos. Promisistis deinde credere vos & in Spiritum-sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam. Hæc procul dubio cautio & confessio vestra, quam tunc promisistis, sem-

Quòd præsul plebem hortari teneatur. — [*] V. Ser. 249. n. 2. in Append. Tom. 5. — *Ezech.* 33. 8. & 9. — *Isa.* 58. 1. — [*] Ibi Ser. 16. n. 2. — [*] Ex Serm. 129. n. 4. Judicii diem & baptismi votum sæpe recolere.

per apud Deum tenetur. Quapropter vos, Carissimi, moneo, ut illa confessio vel promissio vestra semper in vestra teneatur memoria; ut hoc quòd Christiani vocamini, non ad judicium vobis sit, sed potiùs ad remedium.

3. Nam ideo Christiani facti estis, ut semper opera Christiani faciatis, id est, * ut castitatem ametis, luxuriam & ebrietatem fugiatis, humilitatem teneatis, superbiam detestemini; quia Dominus Jesus Christus humilitatem & ostendit exemplis, & docuit verbis, dicens: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris*: invidiam etiam respuatis, caritatem invicem habeatis, * & semper de futuro sæculo & de æterna beatitudine cogitatis, & plus pro anima quàm pro corpore laboretis: quia caro pauco tempore erit in hoc mundo; anima verò si benè egerit, sine fine regnabit in cælo; at si malè, sine misericordia ardebit in inferno. Qui verò non cogitat nisi de ista tantummodo vita, animalibus & bestiis similis est. * Non ergo vobis sufficit, Carissimi, quòd Christianum nomen accepistis, si opera Christiana non facitis. Illi enim prodest quod vocatur Christianus, qui semper Christi præcepta & mente retinet, & opere perficit; qui furtum scilicet non facit, qui falsum testimonium non dicit, qui nec mentitur nec perjurat, qui adulterium non committit, qui nullum hominem lædit vel odit, sed omnes sicut semetipsum diligit; qui inimicis suis malum pro malo non reddit, sed magis pro ipsis orat; qui lites non concitat, sed discordes ad concordiam revocat. Hæc enim præcepta ipse Dominus Jesus Christus per semetipsum in Evangelio dignatus est tradere dicens, *Non homicidium facies, non adulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non perjurabis, & fraudem non feceris. Honora patrem tuum & matrem. Et diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Et, *Quodcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite eis: hæc est enim Lex & Prophetæ.* Et adhuc majora his, sed valde fortia atque fructifera dedit mandata dicens, *Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos: orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Ecce forte mandatum, & videtur hominibus durum; sed magnum habet præmium. Audite quale: *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri qui in cælis est.* O quanta gratia! Per nos servi digni non sumus, & per inimicorum dilectionem filii Dei efficimur. Ideo ergo, Fratres, & amicos diligite in Deo, & inimicos diligite propter Deum. *Qui enim diligit proximum*, sicut Apostolus dicit, *legem implevit.* Nam qui verus Christianus vult esse, hæc ei necesse est præcepta custodire: si eum non custodit, ipse se circumvenit. Ille itaque bonus Christianus est, qui nulla phylacteria vel adinventiones diaboli credit, sed omnem suam spem in solo Christo ponit: qui peregrinos tamquam ipsum Christum cum gaudio suscipit, quia ipse dicit, *Hospes fui, & suscepistis me.* &, *Quamdiu fecistis hoc uni ex minimis meis, mihi fecistis.* Ille, inquam, bonus Christianus est, qui hospitibus lavat pedes, & tamquam parentes carissimos diligit; qui juxta quod habet, pauperibus eleemosynam tribuit; qui ad ecclesiam frequentiùs venit, & oblationem quæ in altari Deo offeratur exhibet; qui de fructibus suis non gustat, nisi prius Deo aliquid offerat; qui stateras dolosas & mensuras duplices non habet; qui pecuniam suam non ad usuram tribuit; qui & ipse castè vivit, & filios suos vel vicinos docet ut castè & cum Dei timore vivant, & quotiens sanctæ sollemnitates adveniunt, ante dies plures castitatem etiam cum propria uxore custodit, ut secura conscientiâ ad Domini altare possit accedere; qui postremò Symbolum & Dominicam orationem memoriter tenet, & filios et familiam eadem docet. Qui talis est, sine dubio verus Christianus est; sed & Christus in ipso habitat, qui dixit, *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Similiter & per Prophetam dicit, *Ego inhabitabo in eis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus.*

4. * Ecce audistis Fratres quales sint Christiani boni: ideo quantum potestis, cum Dei adjutorio laboretis, ut nomen Christianum non sit falsum in vobis. Sed ut veri Christiani esse possitis, semper præcepta Christi & cogitate in mente, & implete in operatione. Redimite animas vestras de pœna, dum habetis in potestate remedia. Eleemosynam juxta vires facite, pacem & caritatem habete, * discordes ad concordiam revocate, mendacium fugite, perjurium expavescite, falsum testimonium non dicite, furtum non facite. Oblationes & decimas Ecclesiæ offerte, luminaria sanctis locis juxta quod habetis, exhibete. Symbolum & orationem Dominicam in memoria retinete, & filiis vestris insinuate. Filios etiam quos ex baptismo suscepistis, docete & castigate, ut semper cum timore Dei vivant; scitote vos fidejussores pro ipsis apud Deum esse. Ad ecclesiam quoque frequentiùs convenite, Sanctorum patrocinia humiliter expetite, diem Dominicam pro reverentia resurrectionis Christi absque ullo opere servili colite, Sanctorum sollemnitates pio affectu celebrate. Proximos vestros sicut vosmetipsos diligite: quod vobis vultis ab aliis fieri, hoc & vos aliis facite; quod vobis non vultis fieri, nulli faciatis. Caritatem ante omnia habete; quia caritas operit multitudinem peccatorum. Estote hospitales, humiles, omnem sollicitudinem vestram projicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis. Infirmos visitate, carceratos requirite, peregrinos suscipite, esurientes pascite, nudos vestite, ariolos & magos fugite. Sit vobis æqualitas in ponderibus & in mensuris, sit statera justa, justus modius, æquusque sextarius: nec plus quàm dedistis repetatis, neque usuras pro fœnerata pecunia à quoquam exigatis. Quod si observaveritis, * securi in die judicii ante tribunal æterni judicis venientes dicetis, Da Domine, quia dedimus; miserere quia misericordiam fecimus; nos implevimus quod jussisti, tu redde quod promisisti.

5. Ante omnia autem illud denuntio atque obtestor, * ut nullas paganorum sacrilegas consuetudines observetis, non caragios, non divinos, non sortilegos, non præcantatores; nec pro ulla caussa aut infirmitate eos consulere vel interrogare præsumatis: quia qui facit hoc malum, perdit baptismi sacramentum. Similiter & auguria vel sternutationes observare nolite, nec in itinere positi aliquas aviculas cantantes attendatis: sed sive iter, sive quodcumque opus arripitis, signate vos in nomine Christi, & Symbolum & orationem Dominicam cum fide & devotione dicite; & nihil vobis nocere poterit inimicus. Nullus Christianus observet qua die domum exeat, vel qua die revertatur; quia omnes dies Deus fecit. Nullus ad inchoandum opus diem & lunam attendat. Nullus in Kalendis Januarii nefanda & ridiculosa, vetulas, aut cervulos, aut [a] jotticos faciat, neque mensas [b] per noctem componat, nec strenas aut bibitiones exerceat superfluas. Nullus Christianus in pyram credat, neque in cantu sedeat; quia opera diabolica sunt. Nullus [c] in festivitate sancti Johannis aut sanctorum sollemnitatibus solstitia, aut vallationes, vel saltationes, [d] aut caraulas, aut cantica diabolica exerceat. Nullus nomina dæmonum, aut Neptunum, aut Orcum, aut Dianam, aut Herculem, aut Minervam, aut [e] Geniscum, aut cætera hujusmodi inepta credere aut invocare præsumat. Nullus diem Jovis absque sanctis festivitatibus, nec in Majo nec in ullo tempore in otio observet, [f] neque dies tinearum vel murorum, aut vel unum omnino diem, nisi tantùm Dominicum diem. Nullus Christianus ad fana, vel ad petras vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad [g] cancellos, vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere præsumat. Nullus ad colla vel hominis vel cujuslibet animalis ligamina dependere præsumat, etiamsi à clericis fiant, etsi dicatur quòd res sancta sit, & divinas lectiones contineat: quia non est in eis remedium Christi, sed venenum diaboli. Nullus præsumat lustrationes facere, nec herbas incantare, neque pecora per cavam arborem vel terram foratam transire; quia per hæc diabolo videtur consecrare. Nulla mulier præsumat succinos ad collum dependere, nec in tela, vel in tinctura, sive in quolibet opere. Minervam vel ceteras infaustas personas nominare; sed in omni opere Christi gratiam adesse optare, & in virtute nominis ejus toto corde confidere. * Nullus si quando luna obscuratur, vociferare præsumat; quia certis temporibus Deo jubente obscuratur. Nec lunâ novâ quisquam timeat aliquid operis arripere: quia Deus ad hoc lunam fecit, ut tempora designet, & noctium tenebras temperet; non ut alicujus opus impediat, aut dementem hominem faciat, sicut stulti putant, qui à dæmonibus invasos à luna pati putant. Nullus dominos solem aut lunam vocet, neque per eos juret: quia creatura Dei sunt, & necessitatibus hominum jussu Dei inserviunt. Nullus sibi proponat fatum vel fortunam, aut [h] genesim, quod vulgò nascentia dicitur; ut dicat, Qualem nascentiam attulit, taliter erit: quia *Deus vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, atque in sapientia omnia dispensat, sicut disposuit ante mundi constitutionem. Præterea * quotiens aliqua infirmitas evenerit, non quærantur præcantatores, non divini, non sortilegi, non caragi, neque per fontes, aut arbores, vel [i] bivios diabolica phylacteria exerceantur: sed qui ægrotat, in sola Dei misericordia confidat, & Eucharistiam corporis ac sanguinis Christi cum fide & devotione accipiat, oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat, unde corpus suum in nomine Christi ungat, & secundum Apostolum *oratio fidei salvabit infirmum, & allevabit eum Dominus*; & non solùm corporis, sed etiam animæ sanitatem accipiat: complebiturque in illo quod Dominus in Evangelio promisit, dicens, *Omnia enim quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* * Ante omnia ubicumque estis, sive in domo, sive in itinere, sive in convivio, verba turpia & luxuriosa nolite ex ore vestro proferre: quia sicut Dominus in Evangelio pronuntiat, *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die judicii.* Ludos etiam diabolicos, vel [k] vallationes, vel cantica gentilium fieri vetate. Nullus Christianus hæc exerceat, * quia per hæc paganus efficitur: * nec enim justum est, ut ex ore Christiano, ubi sacramenta Christi intrant, & quod decet Deum semper laudare, cantica diabolica procedant. Ideoque, Fratres, omnes adinventiones inimici toto corde respuite, & supradicta sacrilegia cum omni horrore fugite. Nulli creaturæ præter Deum & sanctos ejus venerationem exhibeatis: * fontes vel arbores, quos sacrivos vocant, succidite; [l] pecudum similitudines, quas [m] per bivia ponunt, fieri vetate, & ubi inveneritis, igne cremate. Per nullam aliam artem salvari vos credatis, nisi per invocationem Domini & crucem Christi. Nam illud quale est, quòd si arbores illæ, ubi miseri homines vota reddunt, ceciderint, non ex eis ligna ad focum deferunt? Videte quanta est stultitia hominum, si arbori & insensibili & mortuæ impendunt honorem, & Dei omnipotentis præcepta contemnunt.

6. Non ergo cælum, non terram, nec ullam omnino creaturam præter Deum ullus adorandam credat: quia omnia ipse solus condidit atque disposuit. Altum quidem cælum est, ingens terra, immensum mare, pulcra sidera: sed pulcrius & immensius sit necesse est qui hæc creavit. Si enim hæc quæ videntur, tam incomprehensibilia sunt, id est, varii fructus terræ, pulcritudo florum, diversitas pomorum, genera animalium, alia super terram, alia in aquis, alia in aëre; apum quoque prudentia, ventorum flatus, nubium rores, tonitruorum fragores, temporum vices, dierum noctiumque varius recursus, quæ omnia nullatenus mens humana potest æstimatione comprehendere: si ergo hæc talia sunt quæ videmus, & nullatenus comprehendimus; qualia æstimanda sunt illa cælestia, quæ nondum videmus; vel qualis omnium horum artifex, cujus nutu cuncta creantur? Illum ergo, Fratres, super omnia timete, illum inter omnia adorate: illum ultra omnia amate, ad illius vero misericordiam tenete, de illius clementia numquam desperate.

7. * Quos bonos videtis, illos imitamini: quos malos conspicitis, castigate & corripite, ut duplicem mercedem habere possitis. * Et qui hactenus idoneus à supradictis malis vixisse cognoscitur, gaudeat quidem & Deo gratias agat, ac de cetero observet, & perseverare in bonis actibus festinet: qui verò usque nunc mala opera exercuit, * citò se corrigat, & ex toto corde pœnitentiam agat, ante quàm de hac luce discedat: quia si sine pœnitentia mortuus fuerit, non ibit in redemptionem, sed præcipitabitur in gehennam ignis, unde numquam exiet in sæcula sæculorum. Quapropter om-

---

Marginal notes: * Ex Ser. 252. n. 2. In Append. Tom. 1. Christiani officium. Matt. 11. 29. * Ex Ser. 116. n. 1. * Rursum ex n. 2. Matt. 19. 18. & 19. Matt. 7. 12. Matt. 5. 44. Ibidem 45. Rom. 13. 8. Matt. 25. 35. Ibidem 40. Johan. 14. 23. Levit. 26. 12. * Exord. Ser. 265. n. 3. Pia præscriptio ut exerceant. * Iam ex Ser. 265. n. 2. & 3. Append. 1. Pet. 4. 8. 1. Pet. 5. 7. * Ex Ser. 78. n. 6. * Ex Ser. 277. n. 2. in Append. Tom 5. Christiani a gentium ritibus deterrentur.
[a] MSS. Corb. jotticos. At Germ. jotticos. [b] Alibi, super. [c] MSS. pariter quod idem est, in die igni. [d] Add. in Spicil. caraulas seu cantatus. [e] Er. & Lov. Genisum. [f] Alibi neque tinearum. [g] Sic MS. Germ. At Corb. cellos. Editi antem, cancellos. * V. Ser. 265. n. 5. Genes. 1. 14. [h] Ed. Genitum. 1. Tim. 2. 4. * V. Ser. 265. n. 3. & 279. n. 5. [i] MS. Germ. bivios. Jacobi 5. 15. Matth. 21. 22. * Ex Ser. 265. n. 4. Matth. 12. 36. [k] MSS. vallationes. Fortè leg. balationes. * Sic Ser. 278. n. 1. * Ita Ser. 277. n. 4. * V. Ser. 278. n. 5. [l] Sic MS. Germ. At Corb. pennum &c. Editi autem, pinnas sive singulas pedum quas. [m] MS. Germ. per lumos. Dei solus colendus. Pia monitio. * Ex Ser. 266. n. 3. * V. Ser. 278. n. 5. * Rursum ex Ser. 266.

nes alloquor. viris & feminis dico, corrigat se unusquisque, vitam suam dum potest emendet, mala opera quæ gessit pœnitendo expiet.

Contra ebrietatem. 1. Cor. 6. 10.

Nullus se inebriet, nullus in convivio cogat alium plus bibere quàm oportet. quia vino multo deditos vehementer Apostolus redarguit dicens, *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Nullus in qualibet minima caussa diaboli sequatur adinventiones. nullus, sicut dictum est, observet egrediens & ingrediens domum, quid sibi occurrat, vel si aliqua vox reclamantis fiat, aut qualis avis cantus garriat, vel quid etiam portantem videat: quia qui hæc observat, ex parte paganus dignoscitur.

Contra superstitiones. Psal. 39. 5. Coloss. 3. 17.

Qui verò hæc contemnit, Prophetam sibi gratuletur clamare, *Beatus vir cujus est Dominus spes ejus, qui non respexit in vanitates & insanias falsas.* Hinc & Apostolus monet: *Omne,* inquit, *quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi facite.* Prorsus ergo recedendum est à cunctis hujuscemodi observationibus. Mathematici spernendi, auguria horrescenda, somnia contemnenda; quoniam, sicut Scriptura testatur, vana sunt.

Levit. 19. 26. 31.

Unde & per Moysen præcipitur: *Non augurabimini,* inquit, *non observabitis somnia, nec ad magos declinabitis.* Oportet ergo, ut & vos hæc tota mente observetis & si quos cognoscitis vel occultè aliqua phylacteria exercere, expedit ut nec cibum cum eis sumatis, nec ullum consortium cum illis habeatis. Ista ergo omnia spernentes, ad Dei vos auxilium conferte, & de ejus misericordia numquam desperate.

1. Cor. 5. 11. Qui die Dominico & in ecclesiis se gerant. * V. Ser. 265. n. 3.

* Omni die Dominico ad ecclesiam convenite, & ibi non caussas aut rixas vel otiosas fabulas agatis: sed lectiones divinas cum silentio auscultate; & pro Ecclesiæ pace, vel pro peccatis vestris orate. Qui enim in ecclesiis fabulari non timet, & pro se & pro aliis redditurus est rationem; dum nec ipse verbum Dei audit, nec alios audire permittit. De talibus quippe Dominus in Evangelio dicit, *Væ vobis, hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: vos non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.*

Matt. 23. 13. Judices quid agere.

Judices etiam qui præestis, justissimè judicate, nihil in judicio injustè agatis, nec munera super innocentes accipiatis, non ad personam attendatis, nec res alienas rapaci fortitudine tollatis: quia de vestris quid vel super noctem agatur, nescitis. Pauperem vel advenam nullatenus in judicio opprimatis, timentes illud quod Veritas dicit, *Quia in quo judicio judicaveritis judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Cavete semper ne de vobis Propheta dicat. *Væ qui potentes estis ut bibatis vinum, qui justificatis impium pro muneribus, & justitiam justi aufertis ab eo.* * *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum.* * *Labia vestra locuta sunt mendacium, & manus vestræ plenæ sunt iniquitate,* * *facta est vobis veritas in oblivionem,* * *& justitia fugit à vobis.*

Matt. 7. 2. Isa. 5. 22. & 23. * v. 20. * Isa 59. 3. * v. 15. * v. 14.

8. Hæc, Fratres, considerantes pariter, & qui præestis, & quibus præestis, in Dei timore vos solidate. Retinete quæ dicta sunt, facite quæ præcepta sunt. Habete semper Christum in mente, signum ejus in fronte. Scitote quia multos adversarios habetis, qui cursum vestrum impedire festinant. Iderco omni loco, omni hora, crucis signaculo vos armate, crucis vexillo vos munite: hoc enim solum timent, illud solum expavescunt. hoc & nobis datum est scutum, in quo possitis sagittas maligni ardentes extinguere.

Signo crucis frequenter se munire. * Ex Ser. monitato sam. 1.

* Porrò magna res est signum Christi, & crux Christi: sed illis solis prodest qui faciunt mandata Christi. Ut ergo vobis prosit, præcepta ejus totis viribus adimplere contendite: & sive sedetis, sive ambulatis, sive manducatis, sive in lectum adscendatis, sive à strato surgatis, jugiter signum Christi muniat frontem vestram, ut vos semper memoria Dei & vigilantes protegat, & in sopore custodiat. Et quotiens in nocte excitati fueritis, & somnus ex oculis avolaverit, mox abire signum crucis occurrat. Mens quoque orationibus occupetur, ac Dei præcepta in corde volvantur, ne stupido pectori repente subrepat inimicus, vel per fatuam incuriam serpat ad animam adversarius avidus. Et cùm in sensu vobis turpem suggesserit cogitationem, proponite vobis futurum Dei judicium, inferni supplicium, gehennæ pœnas, tartari tenebras: quæ impii patientur. Si hæc feceritis, statim turpis cogitatio evanescet. nec vos deseret virtus Christi; quia verum est quod Propheta canit, *Sperantem in Domino misericordia circumdabit.*

Psal. 31. 10.

9. * Sed cùm hæc omnia, auxiliante Domino, impleveritis, scitote quia hoc molestè accepturus est diabolus, quòd videat vos à societate sua discedere; & ob hoc fortasse aliquas nequitias aut infirmitates vobis immittet. Nolite pro hoc desperare; quia ad vos probandos permittet hoc Deus fieri, ut cognoscat si ex toto corde vos ad ejus misericordiam tenetis, vel si veraciter in eum creditis. Sed & vos cuncta patienter sufferte, & Deum in omnibus benedicite ut in vobis possit impleri quod scriptum est, *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Consoletur vos & hoc quod dicit Apostolus: *Quia cùm tribulamur, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Nec non & illud: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit.* Et illud, *Quos amat Dominus, arguit & castigat.*

* Ex Ser. 278. n. 2. Quòd piè viventes vexet diabolus. Jacob. 1. 12. 1. Cor. 11. 32. Heb. 12. 6. Prov. 3. 12.

Quòd si semel vel bis nequitias quas immittit, viriliter atque fideliter pro Dei amore sustinueritis: ita ipsum postea à vestra infestatione Deus dignabitur repellere, ut ulteriùs vobis numquam possit nocere. Ita ergo vos si veri & non falsi Christiani estis, omnes diabolicas circumventiones fugite ac despicite, & tota mente vos ad Deum tenete: ut quæcumque adversa vobis inimicus immiserit, patienter & fortiter toleretis. * Nam & si per sortilegos aut divinos aliqua prædixerit, & ita evenerit, nolite mirari: quia spiritus per aëra volantes, facilè possunt prævidere aliqua futura. De hac re divina Scriptura contestatur dicens, *Etiamsi vera vobis dixerint, nolite credere eis; tentat enim vos Dominus Deus vester utrùm timeatis eum an non.* * Illud etiam scitote, quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet, lædere poterit inimicus, nisi quantum permiserit Deus. Permittit autem hoc Deus; quia peccata hominum hæc exigunt. Permittit autem duabus ex caussis: ut aut probet si boni estis, aut castiget si peccatores. Sed qui patienter dispensationem Dei sustinuerit, ut cùm perdiderit aliquid, dicat, *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum;* pro ista patientia aut coronam recipiet si justus est, aut indulgentiam si peccator.

* Sic eod. Ser. n. 3. Deut. 13. 3. * Ex n. 4. Cur id permittat Deus. Job. 1. 21.

Quòd si murmuraverit, vel desperaverit; rerum pariter & animæ damnum incurret. Sed mihi credite, Fratres, quia si ex toto corde semper in timore Dei permanseritis, & præcepta ejus custodieritis, ita ut nullas ex gentili consuetudine adinventiones observetis, nihil vobis inimicus nocere poterit, sed omnia vestra prosperabuntur. Recto enim Christiano nec auguria, nec alia quælibet figmenta nocere possunt: quia ubi signum crucis cum fide & timore Dei præcesserit, nihil ibi poterit nocere inimicus. Tepidis verò & negligentibus ideo nocere possunt, quia relinquentes Dei præcepta, per suam negligentiam prava opera exercendo, ipsi se dæmonum potestati spontanea tradunt voluntate: qui si in servitio Christi perseverarent, & per ejus auxilium solummodo confiderent, nihil prorsus mali paterentur.

10. Hæc ergo scientes, totis vos viribus ad Dei misericordiam tenete, opera bona semper agite, & de substantia vestra pauperibus erogate. Qui plus habet, plus tribuat. qui verò minus, de hoc ipso largiatur beatus & hilaris. Unusquisque quod prævalet, tribuat: quia nimirum est unde gaudebit. Scilicet * qui dat parum, accipiet multum: sicut Dominus ad Apostolos promittit dicens, *Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Dat, inquam, nummum, & comparat cæleste regnum: dat parvam pecuniam, & emit vitam æternam.

Stipem pauperibus erogare. * Ex Ser. 78. n. 6. Matth. 19. 29.

* Tenete ergo vos ad eleemosynam, quia sicut scriptum est, *eleemosyna de morte liberat, & qui eam fecerit, non ibit in tenebras.* Unusquisque quantum prævalet, tantum porrigat. Qui habet aurum, det aurum: & qui habet argentum, det argentum: qui vero non habet pecuniam, cum bono animo det pauperibus & buccellam: & si non habet integram, ex eo quod habet frangat, & partem egeno tribuat. Sciat quia quamvis parum cum bono animo tribuerit, acceptabile Deo erit. Dominus enim non copiâ largitatis, sed benevolentiâ & devotione delectatur & pietate largientis. Ut autem nullus pauper ab eleemosyna se excusare possit, ipse Dominus pro calice aquæ frigidæ se mercedem redditurum esse promisit. Qui enim à Deo plures facultates accepit, magis utique judicii periculum sustinebit.

* Ex eod. Ser. n. 5. Tob. 4. 11.

* Potuit nempe Deus omnes divites facere, sed pauperes ideo in hoc mundo esse voluit, ut divites haberent quomodo peccata sua redimerent. Redimite ergo vos Carissimi, dum habetis in potestate pretium: date eleemosynam de bono & justo labore, & non de alterius rapina. Audite modò ante fores vestras pauperes rogantes, ut & ipsi pro vobis in die judicii rogent. Prophetam attendite clamantem: *Qui avertit,* inquit, *aurem suam ab egeno, & ipse invocabit Dominum, & non exaudiet eum.* Date ergo de eo quod Deus dedit vobis; quia ipse accipit quod pauperibus datis. Ipsi quidem datis, sed vobis in futurum transmittitis non unde ventrem impleatis, sed unde flammas extinguatis: quia *sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Hinc Dominus per Prophetam dicit, *Dabunt singuli redemtionem animarum suarum, & non erit in eis mortuus neque casus.* Date ergo, dum licet, redemtionem animarum vestrarum: redimite vos ipsi dum vivitis, quia post mortem nemo vos redimere potest.

Matth. 10. 42. * Ex eod. Ser. n. 2. Prov. 21. 13. Eccli. 3. 33.

11. * Unusquisque de quali ingenio vel artificio vivit, de ipso decimam Deo in pauperibus vel Ecclesiis donet. Consideret quia omnia Dei sunt per quæ vivit, sive terra, sive flumina, sive semina, vel omnia quæ sub cælo vel super cælos sunt: & si ipse non dedisset, nihil utique haberet. Nam Deus noster, qui dignatur totum dare, decimam de suo dignatur à nobis repetere, non sibi penitus, sed nobis profuturam. Sic enim ipse per Prophetam promisit dicens: *Inferte,* inquit, *omnem decimam in horreum meum, & probate me in hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis fructus terræ usque ad abundantiam.* Reddite ergo libenter decimam ex omnibus quæ possidetis super terram, quod cognoscitis Deo placere, de frumento, de vino, de legumine, de fœno, de auro, de argento, de pecoribus, insuper & lanarum ex ovium tonsione. Nolite de cuncta substantia vestra fraudare decimam: ne vobis novem partes auferantur, & sola decima remaneat. Convertimini ad hoc, dicit Dominus, ut aperiam vobis cataractas cæli, & effundam vobis benedictionem meam. Si igitur dederitis voluntarie, plus semper Dominus dabit vobis: si non dederitis, * quanticumque pauperes in locis in quibus habitatis, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum rei eritis. Insuper immittet vobis Dominus pestilentiam & famem: & perdetis totum quod habetis, nec non adhuc & animas vestras. Ut autem hæc vobis non veniant, festinate cum bono animo dare, unde animas vestras possitis redimere. Nec eligatis cui misericordiam faciatis. ne forte prætereatis eum qui meretur accipere: quia nescitis in quem Christus dignetur advenire. Scitote, quia quod pauperi vel peregrino in terra largimini, sedenti in cælo datis, qui dixit, *Qui vos recipit, me recipit:* &, *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis.*

Decimas Deo in pauperibus vel Ecclesiis dare. * V. Ser. 277. n. 1. Malac. 3. 10. Ibid. 7. * Ex eod. Ser. n. 3. Matth. 10. 40. Matt. 25. 40. Præcepta Dei servanda.

12. Inter hæc autem omnia quæ Dominus exerceri præcepit bonitatis opera, nihil aliud à vobis quærit, nisi salutem animarum vestrarum & ut timeatis eum semper, & custodiatis ejus mandata. Quod si feceritis, dabit vobis, sicut per Moysen pollicitus est, pluvias congruo tempore, & terra vestra gignet germen suum: erit abundantia fructuum, pomorum, vinearum & segetum, & abundabitis omnibus bonis. Et dabit vobis pacem per circuitum, & absque terrore eritis, ipseque habitabit inter vos. E contra, si non custodieritis præcepta ejus, in vobis venient plagæ ab eodem Moyse prædictæ, pestilentia scilicet, fames & gladius: eritque cælum sicut ferrum, & terra quasi æramentum; nec proferet terra germen suum, & segetes omnes delebuntur, omnisque labor vester in cassum consumetur. Insuper consurgent in vos hostes vestri, & devorabit vos gladius, & erit terra vestra deserta & desolata. Et tunc clamabitis præ angustia, & non exaudiet vos Dominus, sicut per Prophetam minatur dicens *Locutus sum, & non audierunt: & clamabunt, & non exaudiam.* Etiam Propheta clamat: *Non est abbreviata manus Domini, ut non possit salvare aut exaudire: sed*

Levit. 26. 3. &c. Zach. 7. 13. Isai. 59. 1.

iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra averterunt faciem ejus ne exaudiret. Ut ista verò vobis non contingant, custodite quæ præcepta sunt. Implete Dei mandata, ut vivatis, & bene sit vobis, nihilque calamitatis eveniat. Ipse enim per Prophetam consolatur dicens: *Si egerint*, inquit, *pœnitentiam pro iniquitatibus suis, & ego pœnitentiam agam super malum quod locutus sum ut facerem eis, & non faciam, dicit Dominus.* Hæc ergo, Fratres, semper in mente tenete, hæc verba filiis & vicinis vestris narrate. Hæc rememoramini dum sedetis in domibus vestris, & dum ambulatis, nec obliviscamini ea cùm bene fuerit vobis: sed Deum semper timete, & ipsi soli servite; ne irascatur contra vos furor ejus. Scitote, quia ipse custodit pactum & misericordiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua, omnesque ab eis tollet languores. Considerate, quia sicut Johannes apostolus prænuntiat, *Novissima hora est*: ideoque nolite jam mundum diligere; quia citò transit, & omnis concupiscentia ejus cum eo. Vos autem facite voluntatem Domini, ut maneatis in æternum, & habeatis fiduciam cùm apparuerit, nec confundamini in adventu ejus. Nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: & qui facit peccatum, ex diabolo est. Et utique omne peccatum, sive furtum, sive adulterium, sive mendacium, sine dæmonis operatione non fit. Considerate, quæso, quàm perniciosum est opera diaboli exercere, ejusque participem fieri, non in requie, sed in pœna gehennæ. Idcirco quotiescumque peccatis, nolite exspectare mortifera securitate, ut vulnera ipsa putrescant, nec aliquoties augeatis; sed continuò per pœnitentiæ confessionem vobis medicinam adhibere festinate. In magnis etiam operibus vos jugiter dilatare contendite; ut * qui fuit hactenus superbus, sit jam humilis; qui erat adulter, sit castus; qui solebat furari aut res alienas tollere, incipiat jam propriæ Ecclesiis aut pauperibus erogare; qui fuit invidus, sit benignus; qui erat ebriosus, sit sobrius; qui fuit iracundus, sit patiens: qui fecit alteri injuriam, citò petat veniam; cui injuria facta est, absque mora dimittat, ut & illi dimittatur. Aut quare non dimittat fratri parum, ut ei dignetur Deus dimittere multum?

13. Nam & hoc eleemosynæ genus est, ut dimittat aliquis ex toto corde ei à quo læsus exstiterit. * Quòd si aliquis ita sit pauper, ut nullam rem habeat unde eleemosynam corporalem faciat, quia non potest fieri ut ab aliquibus non patiatur injuriam, si ex toto corde omnibus in se peccantibus indulgeat, & contra nullum hominem odium in corde teneat, atque omnes sicut semetipsum diligat, hoc ei procul dubio pro maxima eleemosyna reputabitur. Ut autem in nos peccantibus liberius dimittamus, hortatur nos * Dominus in Evangelio dicens, *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis peccata vestra: si non dimiseritis, nec Pater vester dimittet vobis.* * Nemo ergo se circumveniat, nemo se seducat: quia qui vel contra unum hominem in hoc mundo odium tenet, quidquid Deo in bonis operibus obtulerit, perdet totum: quia non mentitur Apostolus terribiliter clamans, *Qui odit fratrem suum, homicida est, & mendax est, & in tenebris ambulat.* Hoc loco fratrem, omnem hominem oportet intelligi; quia omnes in Christo fratres sumus. * Ergo, Fratres, idcirco vos ad inimicorum dilectionem admoneo, quia ad sananda peccatorum vulnera nullum fortius medicamentum esse cognosco. Licet grandis sit labor inimicos diligere in hoc sæculo, sed magnum erit præmium in futuro. Qui hic dilexerit inimicos, erit Dei amicus: non solùm amicus, sed etiam filius, sicut ipse, quod suprà jam præmisimus, pollicetur dicens, *Diligite inimicos vestros, bene facite his qui oderunt vos, & orate pro calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est.* Qui ergo diligit, possidebit requiem: *qui autem non diligit*, sicut dicit Apostolus, *manet in morte.*

14. Cùm hæc ita sint, Carissimi, dilectionem veram, non falsam ad invicem habetote: actus vestros semper ad Deum dirigite, & quidquid potestis pro amore Dei & vitæ æternæ laborate. Currite dum lucem habetis, priùs quàm tenebræ vos comprehendant. Cùm laboratis pro carne, laborate & pro anima. Si curritis pro carne, quam post modicum tempus vermes devoraturi sunt in sepulcris; plus currite pro anima, ut ornata bonis operibus sine fine lætetur in cælo. * Ante omnia quando jejunatis, quod prandere debetis pauperibus erogate: & sicut Dominus in Evangelio docet, *Cùm jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes, ut videamini ab hominibus; sed illi soli qui videt in abscondito.* Et iterum monet: *Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.* Plus ergo semper de cibo cordis quàm de cibo corporis cogitate: & dum in mundo versamini, æternam vitam bene vivendo vobis emite. * Lectiones divinas in ecclesia libenter audite; & quæ auditis, jugiter in domibus recolite: ut quomodo corpus pascitur cibo, sic anima reficiatur Dei verbo. * Certum est enim quia qualis est caro quæ post multos dies percipit cibum: talis est anima quæ raro pascitur Dei verbo. Ergo, Carissimi, sive ambulatis, sive sedetis, sive operamini, vel per omnia quæcumque agitis, semper quod ex divina lectione audistis ad mentem reducite, semperque Evangelica præcepta in corde ruminate.

15. Ante omnia luxuriam fugite, concupiscentiam malam vitate: timentes illud quod Dominus in Evangelio dicit, *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Uxores legitimas absque ulla simulatione diligite, sicut Apostolus præcepit, dicens, *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam.* Et secundùm eumdem Apostolum, *Mulieres viris suis subjectæ sint, & timeant sicut Deum.* Nec quisquam vir legitimam uxorem quacumque occasione dimittere præsumat: quia, secundùm sententiam Domini, *Quicumque dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causâ, facit eam mœchari.* Concubinas verò sive ante nuptias sive post nuptias habere prohibemus: quia omnino illicitum est. Nam qui uxorem legitimam ducere cogitat, dignum est ut virginitatem usque ad nuptias custodiat, & post nuptias nullam alteram præter unam legitimam conjugem cognoscat, sicut apostolus Paulus præcepit. Ipsa fidem servet ei, sicut eam sibi servare vult: nec peccet cum alio, sicut nec suam cum alio viro vult peccare: timens illud quod idem Apostolus terribiliter proclamat dicens, *Fornicatores & adulteros judicabit Deus.* * Quidquid enim de jure connubii mulieribus non licet, nec viris omnino licet. Nam * qui ante legitimas nuptias habere concubinam præsumit, pejus peccat, quàm qui adulterium committit; & ob hoc dignus est à consortio Christianorum separari. Quòd si non pœnituerit, æterna illum flamma sine remedio cruciabit.

16. Quapropter Christiane fuge fornicationem, erubesce jam sub oculis Dei & Angelorum peccare. Capitalia crimina omni nisu detestare, quæ sunt sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia, iracundia, ebrietas. Hæc sunt enim crimina quæ mergunt homines in supplicium æternum: ex quibus quicumque in se vel unum habere cognoscit, si pœnitentiam non egerit, sine ullo remedio in gehennæ ignis ardebit. Et ideo, ô anima Christiana, vigila, ora, cave semper prædicta crimina: & quidquid boni prævales, age pro vita æterna. Aperi pauperibus manum tuam, ut Christus tibi aperiat januam suam, & intres in gaudia paradisi. Noli ipse te tradere in perditionem; quia Christus pro te suum effudit sanguinem. Satis te carum habuit, quem tam caro pretio comparavit. Terreat te metus gehennæ, quò sic possis abstinere ab operibus pravis. Omni hora mortem adesse spera, & futura judicia Dei super te jugiter formida: ut tibi possit aptari quod scriptum est, *Beatus homo qui semper est pavidus.* Quod malè fecisti emenda dum potes, dum habes licentiam pœnitere. Veniam non desperes si ad meliora converteris; quia desperatio pejor est omni peccato. * Nullatenus ergo de Dei misericordia desperes, nec post centum peccata, nec post mille crimina: quia nulla est tam grandis culpa, quæ pœnitendo non habeat veniam. Quamvis ergo quisque te irritet, quamvis conviciétur, quamvis injuriam tibi faciat, tu tace, patiens esto, nec rependas contumeliam; & meliùs tacendo vinces injuriam. Cùm maledicitur tibi, tu benedic: & magnam habebis gloriam, si non lædas à quo læsus es. Nullum despicias, non servum, non egenum: quia forsitan melior est apud Deum, quàm tu; & quia omnes, secundùm Apostolum, unum sumus in Christo Jesu; & *quia non est personarum acceptor Deus*, sed, sicut scriptum est, *Unusquisque quod fecerit bonum, hoc accipiet à Domino, sive servus, sive liber.* Non detrahas fratri tuo, nec facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimas eum: sed sicut per Moysen dicitur, *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non affliges eum more servorum per potentiam, sed cum timore Dei age circa illum. Memento quoniam tu servus es. Non oderis fratrem tuum in corde tuo: sed publicè argue illum, ne habeas super illo peccatum.* Hinc & Dominus in Evangelio dicit, *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum solum.* Et rursum, *Si septies*, inquit, *in die peccaverit, & toties pœnituerit, dimitte ei.* Et iterum, *Si offers*, inquit, *munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Hæc te, Christiane, præcepta revocent ad concordiam, hæc dulcia Christi medicamenta curent odii vulnera: quæ si contempseris, terribilem in te sententiam retorques, qua dicitur, *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio, vel qui dixerit fratri suo racha aut fatue, reus erit gehennæ ignis.* Ecce audisti Carissime, quid timeas, quid observes. Habe ergo caritatem, tene patientiam, fuge discordiam, impone frenos linguæ tuæ, ne trahat ad gehennam animam tuam, quia, secundùm Scripturam, *Mors & vita in manibus linguæ consistit.* Et, *Vir linguosus non dirigetur in terra.*

17. Hæc sollicita consideratione perlustrantes Fratres carissimi, verba simul & mores componite. Sectamini semper justitiam, amate Christi præcepta. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas: & revertatur ad Dominum*, * sicut Propheta clamat, *& miserebitur ejus, quia pius est ad ignoscendum.* Ipse enim admonet dicens, *Convertimini ad me, & sanabo contritiones vestras.* Et rursus: *Quærite bonum & non malum, ut vivatis: & erit vobiscum Dominus exercituum.* Et iterum: *Odite malum, & diligite bonum; ut misereatur Dominus vestri.* Ecce hoc ipse Dominus per Prophetam clamat. & si me audire contemnitis, saltem vel ipsum audite. Ipse etiam in Evangelio consolatur peccatores dicens, *Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam.* Ipse iterum admonet dicens, *Primum quærite regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* Et iterum: *Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis.* Modo enim Dominus pro ineffabili pietate sua non solùm admonet, sed & rogat ut convertamur ad eum. * Audiamus ergo eum dum rogat: ne si non facimus, non audiat cùm, eùm judicabit. Audiamus & Scripturam dicentem, *Fili, miserere animæ tuæ placens Deo.* Quid ad hæc respondet humana fragilitas? Deus rogat ut tui miserearis, & non vis: quomodo te audiet in die necessitatis supplicantem, cum tu eum pro te ipso non audis rogantem? Si modò hæc neglexeritis Fratres, quid facietis in die judicii, vel ad cujus confugietis auxilium? Si, inquam, modò neglexeritis talia Dei hortamenta, non effugietis tunc inferni tormenta: nec vos poterit aurum vel argentum liberare, neque divitiæ, quas nunc in angulis absconditis, & ex quibus arrogantes effecti salutem vestram obliti estis. Hinc namque Dominus per Prophetam dicit, *Visitabo super vos mala, & quiescere faciam superbiam impiorum, & arrogantiam fortium humiliabo.* Et rursum admonet dicens, *Redite prævaricatores ad cor: quiescite agere perversè, discite benefacere, succurrite oppresso, defendite pauperem, & viduam & advenam & pupillum nolite calumniari.*

18. Hæc ergo Fratres in mente retinete, hæc magnopere custodire festinate. Pugnate ut separati à diabolo, conjungamini Deo qui vos redemit. Stupeant gentes de conversatione vestra & si detrahunt vobis, etiam & irrideant Christianitatis vos opera sectari, ne contristemini ex hoc; reddent enim de eo rationem. Totam ergo spem vestram in Christi misericordia ponite: & non solum ab actu impudico, sed etiam à cogitationibus sordidis animas vestras custodite;

custodite; quia Dominus Deus justus judex & de cogitationibus judicat. Et hoc moneo, Fratres, ut superbiam penitus deponatis, per quam [Jacobi 4. 6. Lucæ 14. 11.] de cælo diabolus corruit: quia, sicut Apostolus testatur, *Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam.* Unde Dominus in Evangelio [Matth 18. 3.] dicit, *Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.* Et iterum, *Nisi conversi fueritis & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* [Non jurare.] Jurandi etiam consuetudinem funditus omittite; quia valde in hac parte Dei præceptis contrarius, Domino in Evangelio prohibente: [Matth. 5. 34. &c.] *Dico*, inquit, *vobis non jurare omnino, neque per terram, neque per caput, neque per aliud quodcumque: sit autem sermo vester, est est, non non.* Importantibus quoque vobis, proferte præcepta Dei quibus dicitur, *Dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Et, *Qui vult tunicam tuam tollere, remittas ei & pallium.* Et iterum: *Qui petit à te, da ei: & qui tollit quæ tua sunt, ne repetas.* [Qui orandum aut colloquendum.] Orandi utique rationem illam teneatis necesse est, quam Dominus præcepit dicens, *Cum oratis, non in multiloquio, sed in secreto cordis orate: & Pater vester qui videt in abscondito, reddet vobis. Scit*, inquit, *Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* [Matth. 6. 5.] Hæc ergo verba Carissimi recolite, hæc jugiter præcepta reminiscimini. Ubicumque estis, memoriam Christi in colloquio miscete: [Matth. 18. 20.] quia ipse dicit, *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* [Scandala fugere.] Scandala etiam fugite: quia Dominus graviter notat eum qui litem concitat, dicendo, *Væ homini illi per quem scandalum venit.* [Misericordem esse.] In compassione verò proximi illam sententiam tenete, quæ in Evangelio dicitur, *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat.* [Lucæ 3. 11.] Et illud, *Date, & dabitur vobis.* [Lucæ 6. 38. Johan. 15. 7.] Dominicis semper meminisse verbis quibus dicitur, *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque petieritis, fiet vobis.* Ipsum quoque Apostolum audite clamantem, [1. Cor. 7. 29.] *Tempus breve est: reliquum est, ut qui habent uxores, tamquam non habentes sint; & qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes; & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.* Ut autem plus concupiscamus cælestia quàm terrena, Dominum audiamus dicentem: [Matth. 16. 26.] *Nihil enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur.* [Caritatis commendatio.] Ut verò diligamus caritatem, evangelista Johannes hortatur dicens, *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & caritas ejus in nobis perfecta est.* Et iterum: [1 Johan. 4. 12.] *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Nec non & Paulus excellentiam caritatis simili modo profert, dicens, [1. Cor. 13. 3.] *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* [1. Cor. 16. 14.] Hinc iterum monet dicens, *Omnia vestra in caritate fiant.* [Gal. 6. 2.] Et iterum, *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Ipse etiam pravos quosque ad iramitem perfectionis blandè coercens dicit, [Ephes. 4. 28.] *Qui furabatur, jam non furetur.* Et illud, [1. Cor. 6. 18.] *Fugite fornicationem. Quia omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Et iterum; [Ibidem. 8. & 9.] *Neque enim regnum Dei possidebunt, neque fornicarii, neque adulteri, neque ebriosi, neque fures, neque maledici, neque rapaces.* Idem Apostolus [1. Tim. 6. 10.] cupiditatem coercens dicit, *Radix omnium malorum est cupiditas.* Ergo, Fratres, abjicite cupiditatem, sectamini caritatem, deponite impietatem, supportate invicem cum humilitate, illud omnimodis præcaventes quod Apostolus ad Romanos scribens infert, [Rom. 1. 18.] *Revelabitur*, inquiens, *ira Dei de cælo super omnem impietatem & injustitiam hominum.* Nec non & illud quod voce veritatis in Evangelio comminatur: [Matth. 13. 50.] *Qui faciunt*, inquit, *iniquitatem, mittentur in caminum ignis; ubi erit fletus & stridor dentium.* Considerate igitur quàm sævus quamque tremendus sit ille ignis: & qui modo nec unum quidem suffert digitum in ignem mittere, timeat ibi cum toto corpore in sæcula cruciari.

19. [Hortatio ad pœnitentiam.] Rogo ergo vos, ut si vultis ab illo igne vel ab illa pœna liberari, desistatis jam amplius peccare: & Dominum per Prophetam attendite clamantem, [Ezech. 18. 12.] *Revertimini recedentes ab iniquitatibus vestris, & sanabo vos.* Et iterum: [Ezech. 33. 11.] *Nolo mortem*, inquit, *impii, sed ut convertatur & vivat.* Et per Isaiam clamat dicens, [Isa 45. 22.] *Quando conversus ingemueris, salvus eris.* Per Johel quoque similiter commonet dicens, [Joelis 2. 12.] *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu & planctu.* Ecce quot testimonia ad conversionem vestram ex divinis oraculis prolata sunt. [Ad vigilantiam.] Vigilate ergo sollicitè; quia quanto proximum finem mundi diabolus prospicit, tanto crudelius contra Christianos sævit: ut quia citò se damnandum cognoscit, plures sibi socios in pœnam multiplicet, cum quibus utique sine fine crucietur. [Quòd Angelus Dei cuique sit.] Cavete ergo attentius, & jugiter cum Dei timore conversamini: scientes quia unusquisque vestrûm Angelum Dei habet, qui observat jugiter quæ egerit. Et si quidem bene agit, gaudium sancto Angelo sibi adhærenti gignit: si verò mala opera exercet, Angelum sanctum a se repellit, & malignum sibi dæmonem conjungit. Quapropter, Carissimi, hæc me loquente, introrsus ad vos redite, conscientias vestras discutite, si dignas mentes angelici consortii geritis, prævidete: & si vos bonos ac dignos Deo conspicitis, de meritis vestris numquam superba mente præsumatis, sed magis de cetero cum humilitate cavete. Si verò peccatis vos obnoxios cernitis, nullatenus desperate: (tantùm facite in corde pactum cum [Quòd nullus umquam desperandum.] Deo, ut jam amplius non peccetis,) sed fiducia licet veniam sperate; quia Dominus sinum suæ pietatis assiduè patefacit, & omnes ad se recipere per pœnitentiam quærit. Nam etsi adulter quis, aut meretrix, aut fur, aut ebriosus, aut mendax, vel etiam filiorum necator fuerit; tantùm de cetero pœnitens caveat, & indulgebit illi Deus. Publicanum de Evangelio, & latronem, nec non & meretricem, sed & Paulum sumite in exemplum, qui de semetipso dicit, [1. Tim. 1. 13.] *Prius fui blasphemus & persecutor & contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Et vos ergo, si fortè ignoranter admisistis, reparate vos, quæso dum licet, per pœnitentiam. Confitemini Domino in totis præcordiis vestris, quoniam bonus est: doleat vos non egisse quod bonum est. Et qui pœnitet, ita pœniteat, ut ulteriùs jam lugenda non committat. Et qui pauperiores in hoc sæculo estis, nolite ob hoc contristari: quia si bene agitis, ditiores eritis in cælo.

20. [De cautela in verbis. Heb. 13. 9. 1. Thess. 5. 14.] Denique cavete ne quis turpem sermonem ex ore proferat: & secundùm Apostolum, *Fabulis variis & doctrinis nolite seduci. Sed corripite inquietos, consolamini pusillanimes, patientes estote ad omnes.* Et *omnis sermo malus ex ore vestro non procedat*, timentes illud quod scriptum est, [Ep. 4. 29. 1. Cor 15. 33.] *Corrumpunt mores bonos colloquia mala.* [De sobrietate servanda.] Crapulam etiam & ebrietatem perhorrescite: quia Dominus per se ipsum hoc redarguit dicens, [Lucæ 21. 34.] *Cavete ne graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Et Apostolus prohibet dicens, [Ephes. 5. 18.] *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Procul dubio enim qui plus manducat aut bibit quàm expedit, & peccatum incurrit, & [a] sanitatem servare non valet: quia cùm venter aut venæ nimia fuerint satietate repletæ, illico necesse est ut libido in membris generetur. Unde & alibi scriptum est, [Eccli. 31. 39.] *Vinum multum potatum amaritudo est animæ, & vina multiplicant imprudentis offensionem, minuens virtutem, & faciens vulnera.* Et hæc quidem dico, non ut creaturam Dei malam asseram, aut judicem esse damnandam; sed ut vos cautiores sobrioresque reddam. [Quod nulla res ex se mala.] Immo & admoneo, ut nullam Dei creaturam dicatis malam; quia Deus cuncta valde bona creavit. [Gen. 1. 31.] Nam quæcumque nobis mala esse videntur aut nocent, nostro vitio, non suâ naturâ, nobis mala existunt. Ideoque Fratres solum diabolum, qui superbiendo factus est malus, detestantes, tantorum bonorum creatorem Dominum glorificate. Cavete semper viam latam, quæ ducit ad interitum: apprehendite angustam, per quam reperitur æterna latitudo. [Quod pauperes ad mensam vocandi.] Pauperes & peregrinos ad convivium revocate, Dominumque de hac re præcipientem attendite: *Cum facis*, inquit, *prandium aut cœnam, noli vocare divites qui convivantur tecum; sed voca pauperes, debiles, cæcos, claudos, & beatus eris*, [Lucæ 14. 12.] quia non habent unde tibi retribuant; retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. [b] Nec enim justum est, ut in populo Christiano, qui uno pretio sunt redempti, & uni Domino serviunt, alii diversis epulis ventribus & ebrii incedant, alii famis periculo deficiant. [b V. Ser. 186. n. 4.] Pejus peccatum est, ut nostra superflua à tineis devorentur, & pauperes nec vetustissima quæque recipere mereantur. Quare non consideratis, quia pari conditione in hunc mundum venistis, unusque Domini servi estis, simili etiam exitu de mundo migrabitis; & si bene agitis, ad unam beatitudinem venietis? [a] Ac quare pauper vobiscum non accipiat cibum, qui vobiscum accepturus est consortium Angelorum? [a Ex eod. loco.] Quare non accipiat vel veterem tunicam, qui pariter accepturus est immortalitatis stolam? Hæc Fratres considerantes, ita pauperum curam gerite, ut uberrimam pro his retributionem in cælis accipiatis. Mendacium semper fugite, quia non minimum crimen est, Scriptura dicente, [Sap. 1. 11.] *Os quod mentitur, occidit animam.* Et, [Prov. 19. 5.] *Testis falsus non erit impunitus.* Et David ad Dominum, [Psal. 5. 7.] *Perdes*, inquit, *omnes qui loquuntur mendacium.* Et Apostolus, [Ephes. 4. 25.] *Deponentes*, inquit, *mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo.*

21. [a] In hac ergo vita positi ita agite, ut cùm hinc migraveritis, & caro vestra à vermibus cœperit devorari in sepulcro, anima ornata bonis operibus cum sanctis omnibus lætetur in cælo. [a Quæ sequuntur, consectebant Tractatum de vanitate sæculi.] Retrahat vos à malis operibus vel peccatorum interitus. Eorum quos jam præmisistis attendite calamitates. [Mortis consideratio.] Considerate divitum sepulcra, vel eorum qui ante parvum tempus vobiscum erant, quid fuerunt, & quid sunt, vel quid eis divitiæ vel cupiditas sæculi profuerunt. Ecce nihil ex eis nisi soli cineres remanserunt: qui si loqui possent, hæc vobis procul dubio dicerent, Ut quid infelices tantum pro sæculi cupiditate discurritis? Ut quid vos vitiis & criminibus repletis? Considerate ossa nostra, ut vel sic vobis horreat cupiditas vel malitia vestra. Quod vos estis, nos fuimus: quod nos sumus, vos eritis. Ista omnia, Fratres, sollicita consideratione pensate, & hæc considerantes, expavescite: diem mortis ante oculos semper ponite, & ad emendationem quantum potestis festinate. Nolite negligere quòd vos pius Dominus sustinet peccantes: quia quanto diutiùs exspectat ut emendetis, tanto graviùs vindicabit si neglexeritis. Si fortè putatis quod finis mundi tardiùs veniat, vel unusquisque consideret suum finem. [a] Ecce dum libenter ac jocundissimè moratur homo in mundo, multaque [b] in longo tempore disponit agenda, repentè rapitur in mortem, & ex improviso aufertur à corpore. [a Hæc inde translata in 1 Medit. Bernardi. c. 2. b Al. in longa tempora.] Sed ille beatus est, qui antea semper horam illam habuerit ante oculos, & festinaverit in illa hora mortis paratus inveniri, ut possit tantum metus terrorem evadere. Quod si vultis scire, cum metu magno, Carissimi, magnisque doloribus separatur anima à corpore. Veniunt enim Angeli eam assumere, ut perducant ante tribunal metuendi judicis: tunc & illa memorans opera sua mala, quæ die noctuque gessit, contremiscit & ingemiscit, & quærit ea fugere, induciasque petere, dicens, Date mihi vel unius horæ spatium. Tunc quasi simul loquentia omnia opera ejus dicunt, Tu nos egisti, tua opera sumus, non te deseremus, sed tecum semper erimus, tecumque pergemus ad judicium. Hæc quidem peccatoris anima agit, quæ cum horrendo timore separatur à corpore, & pergit plena peccatis & ingenti confusione depressa. Justi verò anima cùm separatur à corpore, non timet, nec expavescit: sed magis cum gaudio egreditur; & cum exultatione pergit ad Deum deducentibus se, Angelis sanctis. Illam ergo horam modò Fratres timete, ne tunc timeatis: illam tunc præcavete, ut tunc securi esse possitis. Mementote ea jugiter, quia in medio laqueorum diaboli ambulatis; & ideo, semper parati estote, ut quando Domini præceptum missum fuerit, liberi ab omni labe peccati ad requiem transire possitis. Nec arbitremini vos diu in hoc mundo mansuros; quia nimium provenit, ut non concedatur post Dominicum præceptum missum nec unius horæ spatio vel momento in hac vita consistere. [c Abest continuò à MS. Corb. & lib. de vanit. sæc.] Cavete igitur ne de exitu vestro tristitiam faciatis Angelis sanctis, & gaudium inimicis. Scitote verò quia anima cùm à corpore avellitur, statim aut in paradiso pro bonis meritis, aut certè pro peccatis in inferno [c] continuò præcipitatur. Quapropter eligite modò quod vultis, & hoc jam in vita vestra hic disponite, aut perpetualiter gaudere cum san-

ctis, aut sine fine cruciari cum impiis. Itaque vel saltem pœnæ vos terreant, si præmia non invitant: & præsentem mundum si despicere non valetis, vel cum justitia possidete. Qui in juventute erravit, saltem in senectute resipiscat; & mala quæ peccando commisit, pœnitendo jam expurget. Ecce paulatim deficit mundus, & cuncta quæ videntur, velociter tamquam nebula aut tamquam vespertina umbra transeunt. Ecce quod olim prænuntiabatur, præsenti tempore jam perspicuè cernitur: subtrahuntur omnia bona, & crescunt quotidie mala. Nolite ergo, Fratres, mundum jam diligere, [* quem tanta cernitis cum velocitate transire: nolite in ejus amore anchoram cordis jam figere,] quem sic ad finem conspicitis declinare: præsertim cùm Apostolus clamet, quod amicitia hujus mundi inimica sit Deo.

** Hæc addimus ex lib. de vanit. sæculi. Jac. 4. 4.*

** In l. a de Medit. Bernardi c. 17.*

Vitæ æternæ felicitas.

22. Vitam ergo æternam ex omnibus præcordiis vestris amate, quam numquam in sæcula finiatis. * Illuc festinate, ubi semper vivatis, & ubi jam mori numquam timeatis. Si enim sic amatis istam miseriam fluidamque vitam, ubi cum tanto labore vivitis, & ubi vix currendo, satagendo, sudando, suspirando necessaria corporis satisfacitis: quanto magis amare debetis vitam æternam, ubi nullum umquam laborem sustinebitis, ubi semper summa est securitas, secura felicitas, felix libertas, libera beatitas; ubi implebitur illud quod Dominus in Evangelio dicit, *Erunt homines similes Angelis*; similes utique non substantiâ, sed beatitudine. Et illud: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.* * Qualis putas erit tunc splendor animarum, quando solis claritatem habebit lux corporum? Ibi jam non erit ulla tristitia, nullus labor, nullus dolor, nullus timor, nulla mors; sed perpetua semper sanitas perseverabit. Nulla ibi consurget malitia, nulla carnis miseria, nulla ægritudo, nulla omnino necessitas. Non erit ibi fames, non sitis, non frigus, non æstus, non lassitudo jejunii, nec ulla tentatio inimici, non jam peccandi voluntas, nec ulla delinquendi possibilitas; sed totum exultatio, totum lætitia possidebit, hominesque Angelis sociati sine ulla carnis infirmitate regnabunt. Ibi ergo erit lætitia certa, ibi requies secura, ibi pax vera, ibi jucunditas infinita, ubi si locus obtinendi ullus fuerit, amittendi in sæcula nullus erit. In qua beatitudine a quod semel adipiscitur, semper tenetur. Nihil loco illo magnificentius, nihil gloriosius, nihil clarius, nihil pulchrius, nihil verius, nihil munificentius, nihil illa bonitate sincerius, nihil illa abundantiâ copiosius. Ibi semper pax & summa sollemnitas, ibi vera & certa felicitas est. Ibi jam non formidabitur ferocissimus hostis, qui cupit jugiter animas jugulare: nec timebuntur ultrà ignita diaboli jacula, neque ulla inimici tentamenta. Non incutiet terrorem barbarorum immanitas, nec ulla alterius timebitur adversitas. Non ibi formidabitur ferrum, non ignis, nec facies omnino truculenta tortoris. Nemo in loco illo glorioso indiget vestimento; quia non est illic frigus, nec æstus, nec ulla aeris inæqualitas. Nullus ibi esurit, nullus tristatur, nullus est peregrinus: sed omnes qui ibidem attingere meruerint, securi ut in patria vivent. Non ultrà jam adversabitur caro spiritui, nec ullum timebitur periculum: sed inenarrabilia cum Angelis ac sempiterna à Christo præmia retribuentur, & quod oculus non vidit, sicut dicit Apostolus, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Ecce qualem beatitudinem perditurus erit, qui se modo, dum licet, emendare noluerit. Idcirco nos, Fratres, Domino auxiliante dedignemur ultrà servire peccatis, quibus tanta beatitudo præparatur in cælo.

Matth. 22. 30.
Matth. 13. 43.
** Ex Ser. [illegible], Append. Tom. 5. n. 4.*
a Al. qui.
1. Cor. 2. 9.

Judicii extremi meditatio.

23. Dum ergo tempus est, festinemus Deum nobis propitium facere: despiciamus quæ terrena sunt, ut adipiscamur cælestia, cogitemus nos peregrinos esse in hoc sæculo, ut liberius festinemus ad cælum: velociter enim transeunt, & ecce tamquam umbra prætereunt cuncta quæ hic videntur. Perpendamus quales erimus in die judicii, Dei & Angelorum conspectibus præsentandi, quando opera nostra erunt nobis ante oculos ponenda. Qualis erit illa confusio, cum contigerit pro peccatis suis in conspectu Dei omniumque hominum erubescere, qui hic nec unum quidem hominem in se peccantem vult inspicere? Vel quis erit pavor tunc Deum iratum videre, quem placatum non valet universitas comprehendere? Illum ergo diem semper timeamus, quem modò prævidere nullatenus possumus. Illum diem jugiter pavescamus, & vel sic actus nostros à malo revocemus. Consideremus quis terror erit in die illo, cum de cælis Dominus ad judicandum venerit sæculum. Quis metus erit Deum videre, ad cujus adventum universa elementa quatientur, ac cælum cum terra contremiscet, virtutesque cælorum commovebuntur? Tunc nimirum præcinentibus Angelorum tubis, omnes gentes quæcumque sub cælo fuerint, & omnis homo tam vir quam feminæ in eo sexu unusquisque quo natus fuit in mundo, boni simul & mali, sancti & peccatores, vel quicumque ab initio mundi nati, ac mortui fuerint, sive à bestiis devorati, sive ab igne consumti, sive ab aquis absorpti, omnes simul in momento temporis atque in ictu oculi resurgent, in ipsis sine dubio corporibus atque in ipsâ carne quam hic habuerunt; scilicet in virum perfectum & in mensura ætatis plenitudinis Christi, in qua & ipse Dominus resurrexit à mortuis. Et omnes ante judicium Christi venient, pariterque eum & electi & reprobi suis oculis videbunt, sicut & ipse Dominus in Evangelio dicit: *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute magna & majestate, constipatum agminibus Angelorum: & congregabuntur ante eum omnes gentes, & plangent super se omnes tribus terræ, & separabit eos ab invicem sicut pastor segregat oves ab hædis, & statuet justos quidem à dextris suis, impios autem à sinistris. Tunc dicet ad eos qui à dextris ejus erunt; Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi: esurivi enim, & dedistis mihi manducare; sitivi, & dedistis mihi bibere; hospes eram, & collegistis me; nudus, & operuistis me; infirmus & in carcere, & visitastis me. Hæc quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis.* Tunc omnibus aspicientibus ostendet livores & fixuras clavorum, in ipso sine dubio corpore, quod pro peccatis nostris vulneratum est: & ita compellans peccatores dicet, * Ego te, homo, de limo terræ manibus meis formavi, & inter paradisi delicias, quod non merebaris, collocavi: sed tu me meaque jussa contemnens, deceptorem sequi maluisti, unde & justâ pœnâ damnatus inferni suppliciis es deputatus. Postea misertus sum tui, carnem assumsi, in terris inter peccatores habitavi, contumelias & verbera pro te sustinui: ut te eriperem, colaphos & sputa suscepi; ut tibi dulcedinem paradisi redderem, acetum cum felle bibi. Propter te vepribus coronatus, cruci affixus, lanceâ vulneratus sum. Propter te mortuus & in sepulcro positus, ad inferna descendi. Ut te ad paradisum reducerem, tartari claustra adii; ut tu in cælo regnares, inferni profunda penetravi. Agnosce ergo quæ pro te, impietas humana, pertuli. Ecce livores quos pro te excepi, ecce clavorum foramina quibus in cruce affixus pependi. Suscepi dolores tuos, ut te possem sanare: suscepi pœnam, ut darem tibi gloriam: suscepi mortem, ut tu viveres sine fine: conditus latui in sepulcro, ut tu regnares in cælo. Hæc omnia pro vobis sustinui. Ampliora horum quid vobis debui facere, & non feci? Dicite nunc vel ostendite mihi quid passi estis propter me b, aut quid boni egistis pro vobis. Ego cùm essem invisibilis, sponte propter vos incarnatus sum: cùm essem impassibilis, propter vos pati dignatus sum: cum essem dives, propter vos egenus factus sum. Sed vos humilitatem meam & præcepta mea semper tenuentes, seductorem magis quam me secuti estis. Ecce modò non potest aliud justitia mea judicare, nisi quod merentur opera vestra recipere. Ergo quod ipsi elegistis, tenete. Contemsistis lucem, possidete tenebras: amastis mortem, ite in perditionem: secuti estis diabolum, ite cum ipso in ignem æternum. * Quis putas erit tunc mæror, quis luctus, quæ tristitia, quæ angustia, cùm hæc fuerit adversùs impios prolata sententia? Tunc enim erit dura separatio à dulci sanctorum consortio: & traditi in potestatem dæmonum, ibunt in ipsis corporibus suis cum diabolo in supplicium æternum, & permanebunt semper in luctu & gemitu. Procul quippe exsiliati à beata paradisi patria cruciabuntur in gehenna, numquam lucem visuri, numquam refrigerium adepturi, numquam pœnas finituri, numquam requiem accepturi; sed per millia millium annorum in inferno cruciandi, nec umquam in sæcula liberandi. Ibi nec qui torquet, aliquando fatigatur; nec qui torquetur, umquam moritur. Sic enim ibi ignis consumit, ut semper reservet; sic tormenta aguntur, ut semper renoventur. Juxta verò qualitatem culpæ, pœnam ibi unusquisque sustinet gehennæ. Non ibi audietur aliud nisi fletus, & planctus, & stridor dentium; non erit aliud consolamentum, nisi flammæ & terrores pœnarum: ardebuntque miseri cum peccatoribus sine fine in ignem æternum semper in sæcula sæculorum. Justi autem ibunt in vitam æternam, in ipsâ sine dubio carne quam hic habuerunt; & sociabuntur Angelis sanctis in regno Dei gaudiis deputati perpetuis, numquam jam morituri, numquam corruptionem visuri, sed semper lætitiâ ac dulcedine Christi saturati, & fulgebunt sicut sol in gloria & claritate, quam præparavit Deus diligentibus se. Et quanto amplius aliquis alio obediens Deo in hac vita fuerit: tanto illic ampliorem mercedem accipiet: quantoque ampliùs hic Deum amaverit, tanto tunc eum propiùs videbit. *

1. Cor. 15. 52.
Ephes. 4. 13.
Matth. 24. 30.
Matth. 25. 32. &c.

Ut Christus reprobis sua beneficia exprobrabit.

** Ex Ser. 249. App. ad Tom. 5. n. 4. & 5.*

b In lib. de vanit. sæc. add. damnatorem vestrum.

** Hæc è lib. Medit. Bernardo c. 3.*

Reproborum pœna.

Justorum beata sors.

24. Ecce, Carissimi, prædixi vobis simpliciter, ut intelligere possitis quæ sint unicuique ventura. Nemo jam se de ignorantia poterit excusare: quoniam mors & vita prænuntiata sunt vobis, supplicia impiorum, & gloria justorum. Jam vero in arbitrio vestro consistit eligere quod teneatis. Unusquisque enim quod hic concupierit & allecutus fuerit, hoc utique possidebit. Vitam ergo æternam toto nisu concupiscite: nec emendationem vestram diutiùs differatis, sed ad lucranda cælestia regna ultro ipsi relinquite quod lucis hujus fine perdendum est. Surgat jam quasi quicumque peccati catenâ constrictus tenetur, & expergefactus à somno suæ mentis evigilet. Recurrat ad confessionem, & agat pœnitentiam. Nec erubescat publicè pœnitere super iniquitatibus quas gessit: quia revera multo melius est hic pauco tempore pœnitere, quam per tot millia annorum inferni supplicia sustinere. Si ea vero eumde pœnituerit, cito succurret illi Redemtor qui quatriduanum jam fœtidum suscitavit Lazarum. Paratus est ille semper misericordiæ sinus, & clementer exspectat, ut suscipiat pœnitentes. Non est enim, sicut scriptum tenemus, de quamvis magnis criminibus remittendis Dei umquam misericordia desperanda: quia ipse quotidie clamat per Prophetam dicens; *Quacumque die conversus fuerit peccator ab immunditia sua, omnes iniquitates ejus erunt in oblivione coram me.* Et rursus per alium Prophetam dicit, *Ego sum Dominus Deus vester qui deleo iniquitates vestras.* Et illud de Evangelio, *Gaudium erit in cælis super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justos qui non indigent pœnitentia.* Et illud: *Nolo mortem peccatoris, sed ut magis convertatur & vivat.* Considerate Fratres carissimi, quàm larga est bonitas Dei nostri, quàm inæstimabilis misericordia ejus. Quotidie contemnitur; & quotidie nos ad pœnitentiam benignissima pietate invitat. Fiduciam nobis pia ejus largitio præstat: ut nec desperemus de Christi misericordia, nec tamen nobis absque fructu pœnitentiæ veniam concessam præsumamus. Dominus enim quamvis patris pietate indulgens semper & misericors est, tamen judicis majestate severus est & metuendus. Potest quidem reis dare indulgentiam, potest ipse suam reflectere sententiam, potest c pœnitentis gratias indulgere; non potest tamen nisi justissimè judicare: quoniam non est apud Deum commutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Æquissimè enim judicat, atque æqualiter secundum uniuscujusque facta repensat; bona scilicet bonis, & mala malis. Ideoque Carissimi reminiscimini quæ egistis: & si vos deliquisse cognoscitis, sine aliqua dilatione ad pœnitentiæ medicamenta confugite. Audite Prophetam admonentem: *Noli*, inquit, *tardare converti ad Dominum: nec differas de die in diem, quia nescis quid crastinus futurum sit.* Mementote semper quod ante conspectum omnipotentis Dei conversamini, qui prospicit omnium hominum non solùm facta, sed & cogitationes, sicut & Apostolus ait: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; sed omnia nuda & aperta sunt oculis ejus.*

** Hic addites 10. versibus claudebatur Tract. de vanitate sæculi.*

Pœnitentiam publicam non erubescere.

Johan. 11. 43.

Nec veniam desperare

Ezech. 18. 21.
Isa. 43. 25.
Luca 15. 7.
Ezech. 33. 11.

Nec nimium præsumere.

c MS. Cod. pœnitendi &c. Spatia pœnitendi tempus gratis ind.

Jacobi. 1. 17.

Heb. 4. 13.

25. Hæc jugiter cogitantes, intentissima sollicitudine vos custodite, ultimique diei vos adventui cum bonis operibus semper præparate. Ecce jam, ut certissimè tenemus, finis mundi in promtu est, jam finis sæculi instat: & quod lugendum est, tanta mala quotidie fiunt, tantæ tribulationes crebrescunt, ut per hæc etiam mundus finem suum quodam modo proclamare videatur. Ecce omnia quæ Prophetæ vaticinaverunt, quæque prædixerunt Apostoli, penè jam completa sunt: solus dies judicii & horribilis antichristi adventus adhuc restat. Ecce bellum super bellum, tribulatio super tribulationem, fames super famem, pestilentia super pestilentiam, & gens supra gentem consurgit. Omnia quæ dudum sunt prædicta, nos jam videmus impleta. Quare ergo sumus lapidei, & ferreum pectus possidemus, ut pro remedio animæ nostræ inter tot mala minimè cogitemus? Diu est enim quòd nos divina minatur: sed nullatenus hominum pertinacia mutatur. Cælestis olim intentatur ultio; & nulla hominum adhibetur satisfactio. Dei proximat ira; & tepidè agitur pœnitentia. Venturum Prophetæ testantur supplicium; & rarò ab hominibus Dei imploratur auxilium. Quapropter, Dilectissimi, moneo, ut vel jam mundo finiente humana finiatur malitia, solusque Dei toto nisu quæratur misericordia. Non vos jam divitiarum onera ad terram premant, quia citò hîc omnia relinquemus: nec pariter & Christum velimus habere & sæculum; sed spreto sæculo liberi festinemus ad cælum.

Mundi finem instare.

26. Reminiscamur quàm gravia sunt scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timemus: & juxta qualitatem culpæ medicamentum adhibeamus pœnitentiæ. Cogitemus quod secundùm Apostolum, *Nihil in hunc mundum intulimus, nihilque ex eo morientes auferre poterimus.* Nudi nati sumus, nudi utique morituri: quidquid autem hîc inventum est, hîc procul dubio relinquetur. Opera tantummodo bona si hîc egerimus, ipsa nobiscum ad cælos portabuntur; immo nos ipsa ad cælum portabunt. Tamquam peregrini ergo sola sufficientiâ contenti, illas divitias nobis hîc adquiramus, quas nobiscum ad paradisi patriam feramus. Deum super omnia diligamus, quia re vera impium est eum non diligi, cui vicem rependere non possumus, etiam & cùm diligimus. Quid enim nos impii pro Domino retribuere poterimus pro omnibus quæ retribuit nobis; quia nullis nostris præcedentibus meritis tanta nobis præstitit indignis, ut nos à jugo diræ dominationis redimeret. De sede paternæ majestatis ad nos descendit, injurias in terris pertulit, probra sustinuit, mortem indebitè subiit: & hæc quidem omnia patienter sustulit, ut nobis humilitatis & patientiæ exempla monstraret: unde & sequentibus se discipulis dixit, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Oportet igitur ut quemadmodum ille pro nobis, ita & nos cuncta adversa quæ nobis propter peccata nostra eveniunt, æquanimiter toleremus; ut patientiæ fructum in vita æterna capere possimus. Urgeamus ergo, Fratres, cursum nostrum, dum tempus habemus: odiamus hunc mundum, quem diu possidere non possumus. Nulla jam nos malorum operum contagia polluant: sed divinus nos aspectus semper à peccatis arceat. Si enim homines nostrî similes peccatores & ex eodem luto formatos, ne nos peccantes inspiciant, erubescimus; quanto magis æternum & solum sine peccato omnipotentem Deum revereri ac timere debemus, qui non solùm facta, sed etiam cogitationes considerat & videt? Hunc ergo quotidie timeamus, hujus reverentiam nobiscum semper feramus: sicque nos spes indulgentiæ erigat, ut metus gehennæ semper affligat. Ante omnia & super omnia caritatem habeamus, reminiscentes præcepti Domini quo dicitur, *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.* Et illud: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Nam & alibi dicitur, *Habete caritatem quod est vinculum unitatis.* Et iterum, *Estote imitatores Dei sicut filii carissimi, & ambulate in dilectione.* Et iterum, *Omnis amaritudo & ira & indignatio tollatur à vobis cum omni malitia.* Et, *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Nempe sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si sit intus ferrum: ita nihil proficit illius oratio, in cujus pectore mortiferum versatur odium. Habeamus, Fratres, caritatem: quia si illam habuerimus, omnibus virtutibus replebimur: si verò caritatem non habuerimus, quidquid boni habere videmur, totum perdimus. Nec in arrepto bene agendi proposito penitus lassescamus: præcipuè cùm Dominus dicat, nullum ponentem manum in aratro, & respicientem retrorsum, dignum esse regno cælorum. Respicere autem retrorsum, nihil aliud est quàm in eo quemquam pœnitere quod cœperit bonum, & rursum mundanis desideriis obligari. Denique ab spe veniæ nulla nos malorum quantitas revocet: quia quamvis gravis sit culpa humana, largior nihilo minus est misericordia divina. Unde per Psalmistam dicitur: *Multa est apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio.* Et iterum, *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.*

Terrena despicere.

1. Tim. 6. 7.

Adversa ob amorem Dei patienter ferre.

Psal. 115. 12.

Matth. 11. 29.

Deum sibi præsentem semper revereri.

Caritatem servare.

Marci 9. 49.

Johan 13. 34.

Coloss. 3. 14.

Eph. 5 & 2.

Eph. 4. 31.

In bono proposito persistere.

Lucæ 9. 62.

Psal. 129. 7.

Psal. 50. 19.

27. Hæc nos, Fratres, diebus ac noctibus memoria resoveat, hæc nos præcepta frequenter sollicitent. Debitum vitæ finem jam jamque adfuturum putemus: vicinumque speremus mortis diem, quem longinquum esse nescimus. Modò emendemus quod deliquimus; ne tunc pœnitere incipiamus quando jam non valebimus. Erit quidem & in inferno pœnitentia, sed omnino infructuosa. Erit ibi pœnitentia dolorem habens, sed medicinam non habens: ibique nullatenus poterit à Deo promereri quod petit, qui hîc noluerit audire quod Deus jussit. Idcirco, Carissimi, quantum possumus, præceptis Dei in omnibus obtemperemus? ut ibi præmium muneris capiamus. Ipsi, dum licet, hîc nos castigemus, ipsi nobiscum de actibus nostris rationem faciamus: ipsi nos judices nostri accusemus, atque emendationem nostram non ad extremum vitæ differamus: sed quotiens in peccatis labimur, per pœnitentiam resurgamus, ac totis viribus voluptates pessimas carnisque illecebras vincentes, illud omnimodis præcaveamus: quoniam quotidie ad mortem properamus, & dum nescimus securique consistimus, repentè mors venit. Ibi ergo festinemus ubi jam non timemus, & ubi nos sancti omnes suscipere vel videre desiderant, ubi nos rex cælestis Christus & superni cives Angeli expansis caritatis brachiis exspectant. Ibi, inquam, festinemus, ubi sine fine vivamus, & ubi Angelicis agminibus consortes esse possimus. Ita postremò in exsilio hujus mundi agamus, ut ad futurum judicium cum secura conscientia bonis operibus ornati veniamus: ibique gratissimum Deo munus nostras animas offeramus: ut pro hoc commercio ab eo æternitatis beatitudinem accipere & in sæculum sæculi gloriari possimus. Hæc nos, Carissimi, mandata hactenus quasi lac vobis gustanda porreximus: & ecce modò sub testimonio Dei & sanctorum Angelorum qui nos loquentes audiunt, absolvimus debitum nostrum, cælestia vobis præcepta tradentes. A modò jam vestrum est cogitare, quatenus & admonitio nostra effectum habeat salutis, & vos semper voluntatem Dei facientes ab omni vos malo custodiatis, atque demum liberi ab omni contagione peccati ad regna cælestia tripudiantes pervenire possitis: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat per cuncta secula seculorum. Amen.

Pœnitentia non differatur.

** Olim. Tom 10. de Tempore Ser. 181 & post in Appendice 52.*

* SERMO DE SYMBOLO.

Ex Ruffino, Cæsario, Gregorio, Ivone Carnotensi &c. collectus, & insuper Appendicis Tomi 5. totum Sermonem 242. membratim dissectum complectens.

* NOTUM est, Dilectissimi, Caritati vestræ, quòd milites sæculi beneficia temporalia à temporalibus dominis accepturi, priùs sacramentis militaribus obligantur, dominis suis fidem se servaturos profitentur: quanto magis ergo æterno Regi militaturi, & æterna præmia percepturi, debent sacramentis cælestibus obligari, & fidem per quam ei placituri sunt, publicè profiteri? Dicit enim Apostolus, Sine fide impossibile est placere Deo. Hanc in cordibus nostris agnoscit, qui scrutatur renes & corda. Sed propter conservandam Ecclesiæ unitatem, dispensationi hujus temporis cum fide cordis necessaria est oris confessio: quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, non tantùm prædicatorum, sed etiam auditorum. Non enim aliter frater de fratre bene sentiret, nec pax Ecclesiæ servaretur, nec alium docere, aut ab alio discere saluti necessaria posset, nisi quod in corde habet, signis vocum tamquam suis vehiculis ad aliorum corda transmitteret. Est ergo fides & corde servanda, & ore promenda. * Fides namque omnium bonorum est fundamentum, & humanæ salutis initium. Sine hac nemo ad numerum filiorum Dei poterit pervenire: quia sine ipsa in hoc sæculo nec justificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et si quis non ambulaverit per fidem, non perveniet ad speciem. Hoc attendentes sancti Apostoli, certam fidei regulam tradiderunt, quam secundùm numerum Apostolicum duodecim sententiis comprehensam, Symbolum vocaverunt: per quam credentes catholicam tenerent unitatem, & per quam hæreticam convincerent pravitatem. * Symbolum ergo tali ratione institutum majores nostri dixerunt.

** Ivo Carnot. Ser. de Symbolo.*

Fidei interioris & exterioris necessitas.

Hebr. 11. 6.

Psal. 7. 10.

Rom. 10. 10.

** Ex prologo Fulgentii de fide.*

Symbolum regula fidei.

(* Tradunt enim, quod post adscensionem Domini & Salvatoris nostri ad Patrem, cùm per adventum Spiritus sancti discipuli ejus inflammati linguis omnium loquerentur, ad singulas quasque nationes, ut Dei verbum prædicarent, ituri ac discessuri ab invicem, normam priùs sibi futuræ prædicationis in commune statuerunt: ne localiter ab invicem discedentes, diversum vel dissonum prædicarent his qui ad fidem Christi invitabantur. Omnes igitur in uno positi, & Spiritu sancto repleti, breve suæ prædicationis indicium conferendo in unum, quod sentiebat unusquisque computabat, atque hanc ita credentibus dandam esse regulam instituerunt.) [Symbolum breve est verbis, sed magnum est sacramentis. Quidquid enim præfiguratum est in Patriarchis, quidquid denuntiatum est in Scripturis, quidquid prædictum est in Prophetis, vel de Deo ingenito, vel ex Deo in Deum nato, vel de Spiritu sancto vel de suscipiendo omni sacramento, vel de morte Domini resurrectionisque ejus my-

** Hactenus Ivo.*

** Ex Symbolo Ruffini.*

Qua ratione institutum sit.

** Ex Ser. 242. in Appendi T. 5.*

Quid complectatur.

stetio, totum breviter hoc Symbolum continet, & continendo habet & continendo. Discat ergo quisque fidem Apostolicam professus per ora gestantium in baptismo, cùm ad annos intelligibiles venerit. Jam ad illius Symboli professionis sacramentum textumque veniamus, quod in hunc modum incipit.]

Caput I. * Ex Ser. mox citato.

Credo in *Deum Patrem omnipotentem*, &c. [* In primis, Dilectissimi, qualis sermo sit in Symboli capite, diligenter attendite. Ergo in primo habet, *Credo*. Vide quòd Dominus noster non nos jubet discutere divina judicia, sed credere: nec rationem requirere, sed fidem simpliciter & immobiliter exhibere.] Non dicit, Credo Deum, vel, Credo Deo: quamvis & hæc saluti necessaria sint.

Credere Deum, Deo, in Deum.

Aliud enim est credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse quæ loquitur: credere illum, credere quia ipse est Deus: credere in illum, diligere illum. Credere vera esse quæ loquitur, multi & mali possunt: credunt enim esse vera, & nolunt ea facere sua; quia ad hoc pedum pigri sunt. Credere autem ipsum esse Deum, & dæmones possunt. Credere verò in Deum, soli noverunt qui diligunt illum, qui non solum nomine Christiani sunt, sed & factis & vitâ, quia sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis.

Fides diaboli.

Qui ergo non solum credere Christum, adhuc nec dæmones imitantur. Jam credit Christum, sed odit Christum, a habet confessionem fidei in timore pœnæ, non in amore coronæ: nam & illi puniri timebant. Denique beatus Petrus cùm Domino confitens diceret, Tu es Christus Filius Dei vivi, eadem penè verba, quæ dæmones, proferre videtur ore: sed illorum confessio, quia cum odio prolata est Christi, merito damnata est; illius quia ex interna dilectione processit, æterna beatitudine remunerata est. Nos ergo qui per adoptionem gratiæ filii Dei sumus, dicendo, *Credo in Deum Patrem omnipotentem*; hoc est, sic ei credamus, ut ei per dilectionem adhæreamus. *In Deum Patrem omnipotentem*. [* Advertite quod cùm Dei Patris nomen in confessione conjungit, ostendit quòd non antè Deus esse cœpit, & postea Pater; sed sine ullo initio & Deus semper & Pater est] [* Patrem autem cùm audis, agnosce quòd habet Filium veraciter genitum: quomodo possessor dicitur, qui aliquid possidet, & dominus, qui alicui dominatur. Deus ergo Pater secreti sacramenti vocabulum est, cujus verè Filius est Verbum. Nec quæratur quomodo genuit Filium, quod & Angeli nesciunt, Prophetis est incognitum. Unde illud dictum est, Generationem ejus quis enarrabit? Nec a nobis discutiendus est Deus, sed credendus.] Sed ut breviter dicamus, sufficit nobis scire quia genuit sine splendorem. [* Omnipotentem verò ideo dicit, quia omnipotens est cui nihil impossibile est, qui cælum & terram, mare, homines, atque omnia animalia & reptilia, non aliquo operis actu, sed solo verbi imperio creavit. Et ideo non nobis veniat in cogitationem, quomodo hoc aut illud potuit fieri, qui omnipotentem præcipimur confiteri.]

* Forte, qui habet.

Matth. 16. 17.

Rom. 8. 15.

* Ex Serm. 221. jam citato n. 2.

Pater.

* Ex Symbolo Ruffini.

Isa. 53. 8.

Omnipotens.

* Ex Ser. 247. in App. T. 5.

Caput II. * Ex eod. loco & citato Ivonis Serm.

Et in *Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum*. [* Advertite quòd quomodo in Patrem, sic & in Filium credendum est. Et quia cum Patre æqualis est majestate, tantum ipsi, quantum & Patri, honoris nos debere novimus & servitutis obsequium. Jesus autem Salvator interpretatur. Jesus autem dicitur, quod salvet populum. Christus à chrismate dicitur: quia sicut ante qui reges oleo sacro perfundebantur, ita Dominus noster Jesus Christus Spiritus sancti infusione repletus est.] * Unicus ideo, quia nec comparationem recipit enim creaturis, nec similitudinem: quia omnium rerum summus ipse creator est. Homines autem filii Dei vocantur per gratiam: ille solus Filius genitus per naturam. [* Ostendum ita in eum jure credendum esse, qui propter hoc quòd æqualis Patri est, Salvator noster est redimens nos, & Christus est rex regens nos, & unicus Dominus noster, spoliato antiquo hoste, singulari dominio suo adsciscens nos. *Qui conceptus est de Spiritu-sancto*: id est, cujus conceptionis solus auctor fuit Spiritus sanctus. Sicut enim vermis calefaciente sole de puro limo formatur; sic Spiritu sancto illustrante & sanctificante cor Virginis, caro Christi de sola carne Virginis nulla fermentiva carnis origine operante concepta est. Unde se vermi comparans per Psalmistam dicit, Ego sum vermis, & non homo: id est, non conceptus more humano.] *Natus ex Maria virgine*. Qui veniebat inveteratam peccatis hominum renovare naturam, novam legem voluit habere nascendi. Unigenitus igitur Dei factus est hominis filius: ut qui Creator mundi erat, fieret & Redemptor. Quòd vero majestatis Deus de Maria incarnatus est, non est sordidatus nascendo de Virgine, qui non fuit pollutus hominem condens ex pulvere. Denique sol aut ignis si lutum tangat, quod tetigerit purgat; & se tamen non inquinat. Nec fuit Deo injuria caussa misericordiæ. Neque sit incredibile quod ipse natus de Virgine, qui Adam de virgineo pulvere, & primam mulierem potuit de costa formare. Deus Filium suum, quem solum de corde suo æqualem sibi genitum tamquam se ipsum diligebat, ipsum dedit Mariæ, ut naturaliter esset unus idemque communis filius Dei & Mariæ. Omnes natum à Deo creata est, & Deus ex Maria natus. Deus omnia creavit, & Maria Deum generavit. Deus qui omnia fecit, ipse se ex Maria fecit: & sic omnia quæ fecerat refecit. Qui potuit omnia de nihilo facere, noluit ea violata sine Maria reficere.

Jesus. Christus.

Unicus. * Ex Symbolo Ruff. * Ivo Carnot. Ser. de Symbolo.

Christus ratione conceptionis vermi se comparat. Psal. 21. 7.

Hac nascendi ratio nec Deo injuriosa nec impossibilis.

Caput III. * Ex Ser. 242. in Append. T. 5.

Passus *sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus*. [* Iste Pilatus judex erat in illo tempore ab imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est. Cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem.] *Crucifixus*. Hinc multa Prophetæ prædixerunt, qualiter crucifixus in cruce in conspectu populi maligni manibus extensis penderet. Tamen ut breviter dicatur, in cruce suspensus est, ut nos à damnatione ligni vetiti dissolveret, & a morte liberaret. Sed quærimus, quid sit crucis significatio, & quare Dominus in patibulo pati se elegerit? Ad quod tripartita ratio redditur. Prima, ut Christus pro reatu mundi redemptio daretur, & antiquus hostis * velut hamo crucis caperetur: scilicet, ut quos absorbuerat, evomeret, non potentia victus, sed justitiâ. Secunda caussa est, ut secuturis hominibus vitæ magisterium præberet. Ad hoc enim adscendit in crucem, ut nobis passionis & resurrectionis præberet exemplum. Tertia caussa est susceptæ crucis, ut superbia sæculi & inflata sapientia, per crucis stultitiam, ut putatur, prædicationem humiliata corrueret, & fieret id quod stultum est Dei, sapientius esse hominibus. Sed adhuc videndum est, * quare Dominus tale genus mortis elegerit. Legimus enim in Evangelio, quod Pharisæi voluerunt eum præcipitare de monte: At ille transiens, per medium illorum ibat. Alibi quoque legimus, quòd Judæi tulerunt lapides, ut jacerent in eum: ipse verò abscondit se, & exivit de templo. Quare noluit Dominus præcipitari, vel lapidari, aut etiam gladio truncari? Utique caussâ nostræ salutis hoc fecit. Mors enim Christi signum est nostræ salutis. Noluit ergo lapidari, aut etiam gladio percuti: quia videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus quibus defendamur. Elegit verò crucem, quæ levi motu manûs exprimitur; qua & contra inimici versutias munimur. Hoc enim signo crucis consecratur Corpus Dominicum, sanctificatur fons baptismatis, initiantur etiam presbyteri, & ceteri gradus ecclesiastici, & omnia quæcumque sanctificantur, hoc signo Dominicæ crucis cum invocatione Christi nominis consecrantur.

Cur Dominus voluerit crucifigi.

* F. Symbolum Ruffini.

* Hanc quæstionem adtingit Ruffinus.

Lucæ 4. 29. Johan 8. 59.

Crucis virtus.

Nam & ipsa crux magnum in se mysterium continet: cujus positio talis est, ut superior pars cælos petat, inferior terræ inhæreat, fixa in inferiorum ima contingat, latitudo autem ejus partes mundi appetat. Quia & Christus per passionem crucis Angelis profuit in cælo, quorum numerus quia per apostatam angelum imminutus fuerat, ex animabus fidelium quotidie adimpletur; & nobis qui sumus in terra, & illis qui * propter originale peccatum detinebantur apud inferos; sed & ipsis qui in diversis mundi partibus habitabant. Jacens verò crux quatuor mundi partes appetit, Orientem videlicet & Occidentem, Aquilonem & Meridiem; quia & Christus per passionem suam omnes gentes ad se trahit & omnia sibi subjugavit, juxta quod ipse surgens à mortuis dicit, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. [* Continetur etiam in hac crucis figura altius sacramentum: quod quanto est altius, tanto adtendendum diligentiùs. Intelligitur namque in latitudine crucis dilectio proximi, quæ non tantum usque ad amicos, sed etiam extendenda est usque ad diligendos inimicos. Intelligitur quoque in ejusdem longitudine longa & perseverans laborum & persecutionum sustinentia, quam patienter ferre debet ad patriam suspirans nostra peregrinatio, tam pro dilectione proximorum, quam pro exhibitione omnium bonorum operum. Figuratur simili ratione in altitudine ejus eminentia spei, penetrans usque ad interiora velaminis: ubi visione pacis perfruuntur, qui hic a civibus Babyloniæ multiplicater exercentur, donec in libertatem gloriæ filiorum Dei a servitute corruptionis hujus liberentur. Adtendenda est etiam crucis profunditas; quia profundum est mysterium crucis, in quo multorum, qui sapientes dicuntur, ingenia defecerunt: quòd ausi sunt reprehendere, quod non potuerunt humana ratione comprehendere, videlicet cur Verbum Deo Patri coæternum, omnia continens, omnia implens, in assumto homine totum se concluserit, & tamen totum mundum regere, complere & continere non desierit.]

Caput IV. Crucis mysterium.

* V. infra c. 7.

Matth. 28. 18.

* Ivonis Carnot. verba Ser. 247. in Append. T. 5. n. 4. & 5.

Profunditas mysterii crucis.

Nulla ergo sit nobis de cruce Christi confusio, qui habemus de ejus passione victoriam. * Sicut enim sempiternus Dei Filius non sibi, sed nobis natus; ita immaculatus Dei Agnus non sibi, sed nobis passus est. Quis autem non mirificum advertat esse mysterium, ubi ipse homo prædicatur qui Deus est, & ubi idem Dominus annuntiatur qui adserebatur crucifixus? Nec incogitata ei, quòd peremtus est, aut improvisa ter accidit, qui divinitatis suæ consilio idcirco suscepit hominem, ut pro homine posset occidi. Supplicium autem crucis elegit, ut sublimiorem victoriam pararet pœna deterior; & qui universitatis bono patiebatur, quasi in conspectu mundi in altum sublatus occumberet: simul ut qui crucifixum videbant, mirabilia cernerent emersisse. Nam satis abundeque gloriam patientis ostendit repentina solis obscuritas, tremor terrarum, saxorum divisio, resurrectio mortuorum. Illud autem quanti est testimonii, quòd etiam pariter crucifixus latro memoriam sui in cælesti regno fieri à consorte suo plicem precabatur? Hinc est, Carissimi, quòd illusiones & probra quæ pertulit Christus, crucem mortemque ejus non suspiriis ingemiscimus, sed continuis celebramus laudibus. Mors Domini nostri Jesu Christi non fuit in anima, sed in sola carne: mors verò nostra non solum in carne, sed etiam in anima: in anima propter peccatum, in carne propter pœnam peccati. Ille verò quia peccatum non fecit, nec habuit in anima; non est mortuus, nisi in carne tantum: & hoc per similitudinem carnis peccati quam de Adam traxit. Igitur simpla ejus mors profuit duplæ morti nostræ, & simpla ejus resurrectio, resurrectionum animæ & corporis. Resurrectio quippe ejus duas mortes nostras solvit, & duas resurrectiones nostras formavit. Nec immeritò uno die & duabus noctibus jacuit in sepulcro, quia videlicet lucem suæ simplæ mortis, tenebris nostræ duplæ mortis adjunxit. Venit enim ad nos, qui in morte carnis & spiritûs detinebamur, & suam unam mortem carnis detulit, duasque nostras solvit. Si enim ipse utramque susciperet, à nulla nos liberaret.

* Caput V.

Cur Christus elegit supplicium crucis.

Per mortem carnis duplam nobis resurrectionem meruit.

Sepultus est, ut ad consolationem sepultorum benedictionem corporis ejus & terra susciperet. Infirma incarnati Verbi commemorantur, de quibus Apostolus dicit, Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Natus est ex Virgine, ut nos nasceremur ex Ecclesiæ virginis utero. Tentatus est, ut à tentatione liberaret; tentus, ut dimitteremur; ligatus, ut nos à nodo maledictionis absolveremus. Illusus est, ut nos ab illusionibus dæmonum liberaret. Venumdatus est, ut nos redimeret. Humiliatus est, ut nos exaltaret. Captus est, ut nos à captivitate dæmonum auferret. Spoliatus est, ut nuditas primi hominis, per quam mors ingressa est, tegeretur. Spinis coronatus est, ut nos liberaret à spinis peccatorum, vel potius ut monstraret se eum eis coronandum, illosque caput & coronam Ecclesiæ futuros, qui spinosi erant amando vitia. Aceto est potatus, ut nos inebriaret dulcedine cælestis desiderii & æterni gaudii.

Caput VI.

1. Cor. 1. 25. Quæ per infirmitates Christus nobis præstitit.

gaudii. Postremò in altari crucis sacrificatus est, ut totius mundi peccata deleret. Mortuus est, ut mortis captivaret imperium. Sepultus est, ut sepulturæ sanctorum benediceret; & ut nos filii vitiis & concupiscentiis sepeliret. Hæc ergo infirmitas Christi superavit omnem firmitatem mundi. * *Descendit ad inferna*, ut Adam protoplastum, & Patriarchas, & Prophetas, omnesque justos, qui pro originali peccato ibidem detinebantur, liberaret; & ut de vinculis peccati absolutos, de eadem captivitate & inferni loco, suo sanguine redemtos, ad supernam patriam & ad perpetuæ vitæ gaudia revocaret. Reliqui qui supra originale peccatum principalem culpam commiserunt, ut asserit Scriptura, in pœnali tartaro remanserunt: sicut in persona Christi dictum est per Prophetam, Ero mors tua, ô mors: id est, morte sua Christus humani generis inimicam mortem interfecit, & vitam dedit. Ero morsus tuus, inferne. Partim momordit infernum pro parte eorum quos liberavit: partim reliquit, pro parte eorum qui pro principalibus criminibus in tormentis remanserunt.

Cap. VII. Quid egit in inferno. — *Osee 13. 14.*

Tertia die resurrexit à mortuis. Si credidisti de Christo quod dedecoris est, crede quod gloriæ est. Si credidisti quod mortis est, crede quod vitæ est. Sicut enim in passione mysterium pietatis est; ita in resurrectione operatio potestatis, ut ipse ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. * *Adscendit ad cælos*, id est, conditionem naturæ nostræ quam ex homine matre natus assumsit, super cælos in dextera Dei Patris collocavit. [* Adscendamus & nos cum Christo interim corde, ut cùm dies ejus promissus advenerit, sequamur & corpore. Scire tamen debemus, Fratres, quia cum Christo non adscendit superbia, non avaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum adscendit cum medico nostro: ideo si post medicum desideramus adscendere, debemus vitia vel peccata deponere. Omnes enim quasi quibusdam compedibus nos premunt, & peccatorum retibus nos ligare contendunt: & ideo cum Dei adjutorio secundùm quod ait Psalmista, Dirumpamus vincula eorum: ut securi possimus dicere Domino, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.] *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Sedere, judicantis est. Et quia Redemtor noster assumtus in cælum & nunc omnia judicat, & ad extremum judex omnium venire, sedere describitur.

Joh. 10. 18. — * *Ex Ser. 242. n. 2.* — * *Jam in Ser. 177. n. 1.* — *Psal. 2. 3.* — *Psal. 115. 16. & 17.*

Inde *venturus judicare vivos & mortuos.* [* In ipso corpore venturus est ad judicium, in quo adscendit ad cælum, Christianos judicaturus & Paganos, justos & peccatores, fideles & impios.] [* Omnes enim, ut ait Apostolus, adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis sui, prout gessit, sive bonum sive malum. Quam rem etiam Dominus in Evangelio denuntiat, dicens, ... * Ipsi nosmetipsos castigemus, ipsi nobiscum rationem de quotidiana conversatione faciamus, ipsi nos accusemus quotidie judici nostro, & dum in carne sumus, contra ipsam carnem, auxiliante Domino, quotidie dimicemus.] Quod qui fecerit, ab auditu malo liberabitur: qui autem contemnit, [* quid faciet in illo metuendo judicii die, cùm tremente mundo Dominus præcuntibus Angelorum buccinis, in illo majestatis suæ throno circumdatus cælestis militiæ luce consederit, ... * Non in remedium salutis suæ semper finis tardandus est, qui vitæ suæ semper incertus est: quia qui nos securos facit dicendo, Peccator in qua die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni traduntur: ipse nos etiam cautos voluit, dicens, Nolite tardare converti ad Dominum, nec differatis de die in diem. Convertamur ergo ad meliora, dum in nostra sunt potestate remedia. Hic extinguamus mortem moriendo peccatis, hic vitam vitæ meritis adquiramus. Hæc ergo, Fratres dilectissimi, sapienter ac fideliter cogitantes, ad pœnitentiæ remedia confugere festinemus, & per castitatem vel humilitatem, per opera justitiæ ac misericordiæ, æterna nobis apud Deum comparemus.] Sed ut ad id redeamus unde digressi sumus, sequitur in hoc sancto Symbolo.

Cap. VIII. — * *Rursum ex Sermone 242.* — *2. Cor. 5. 10.* — * *Jam in Ser. 110. n. 1. 2. & 3. unde hic omissa repete.* — * *Cap. IX.* — * *Ex Ser. 249. n. 5. & 6. unde & supplenda hic omissa.* — * *Cap. X.* — *Ezech. 18. 21. & 22.* — *Eccli. 5. 8.*

Credo *in Spiritum-sanctum.* [* Advertite quòd sicut in Patrem, ita & in Filium & in Spiritum sanctum sit credendum. Nam qui vel in unam de Trinitate personam non crediderit, ei duabus illi credidisse non proderit. Fides namque catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, credamus & colamus & confiteamur. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius: quia sicut numquam Pater sine Filio, nec Filius sine Patre, sic & numquam fuit Pater & Filius sine Spiritu-sancto. Coæterna ergo est sancta Trinitas, & inseparabilis unitas, sine initio & sine fine. Nihil majus aut minus. Æqualitatem personarum dicit, quia sancta Trinitas æqualis est, & una est deitas, Apostolo dicente atque docente,] Per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, & per creaturam Creator intelligitur, secundùm has comparationes & alias quamplures. Sol, candor & calor, & tria sunt vocabula, & tria unum. Quod candet, hoc calet, & quod calet, hoc candet: tria hæc vocabula, res una cognoscitur. Ita Pater & Filius & Spiritus-sanctus, tres personæ in deitate unum sunt, & individua unitas rectè creditur. Item de terrenis, vena, fons, flumen, tria hæc vocabula, & tria unum in sua natura: ita trium personarum Patris & Filii & Spiritus-sancti substantia & deitas una est. Neque Patris persona, neque Spiritus-sancti, sed sola Filii suscepit carnem. Et ut hoc intelligas, comparationibus utar. Certè ut intelligas ex creatura Creatorem, * in anima est & ratio: & cùm sint unum, aliud agit anima, aliud ratio; animâ vivimus, ratione sapimus. Ita Pater & Filius & Spiritus sanctus cum sint una substantia, tota Trinitas operata est hominem, quem assumsit, non tota Trinitas, sed sola persona Filii. Et licèt ipse Dei Filius Deus & homo esset, homo tantùm passioni subjacuit. Sicut, verbi gratiâ, videmus arborem splendorem solis in se habentem; & cùm inciditur, videmus quia ictus ferientis ferri splendorem solis accipit, priùs quàm pertingat ne lignum: sed splendor cùm ibi sit, non potest nec incidi, nec à dolante separari. Sic etiam divinitas nec separari potest, nec incidi: illud autem passioni subjacuit, quod sicut lignum & ligari possit & teneri. Igitur sicut in Patrem & Filium, ita & in Spiritum-sanctum credere debemus. Hæc est, Carissimi, inoffensa regula veritatis, ut quorum unum est & unum sunt, à nobis non separentur in terris. Nam sicut divinitati nihil de creaturis æquari potest, ita omnem divisionem & inæqualitatem natura divinitatis excludit. Secundùm enim Evangelicam veritatem, sicut Filius a Patre exivit, ita & Spiritus-sanctus à Patre procedit: & sicut unigenitus Filius Dei est, ita & Spiritus-sanctus Dei est: & sicut Pater cui vult miseretur, & Filius cui vult Patrem revelat, ita etiam Spiritus-sanctus & inspirare legitur prout vult, & dona cælestium gratiarum dividere prout vult. Unde bene ejusdem Spiritûs gratia septiformis à Propheta describitur; quia nimirum & per ejus inspirationem ad requiem pervenitur, & in ejus plena perceptione ac visione requies vera possidetur. De quo rectè promittitur, Ipse vos docebit omnia: quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exteriùs in vacuum laborat. Unde quia sine eo nihil boni agere possumus, ipso opitulante tales nos reddamus, ad quos Spiritus sanctus adveniat, & in quibus habitare dignetur.

Cap. XI. — * *Ex Sermone 242. n. 4. Trinitatis mysterium per similitudines explicatur.* — *Rom. 1. 20.* — * *V. in Append. Tom. 5. Ser. 245. n. 2.* — *Isai. 11. 2.* — *Joh. 14. 26.*

Sanctam *Ecclesiam catholicam.* [* Sciendum est, quòd Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debemus: quia Ecclesia non Deus, sed domus Dei est. *Catholicam* dicit toto orbe diffusam, quia diversorum hæreticorum ecclesiæ ideo catholicæ non dicuntur; quia per loca atque per suas quasque provincias continentur. Hæc verò à solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.] Nullæ sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla hujus mundi major substantia, quàm est catholica fides, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles justificat, pœnitentes reparat, justos augmentat, Martyres coronat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, regnis cælestibus præparat, & in æterna hereditate cum Angelis sanctis communicat. Quisquis ille est, & qualiscumque ille est, Christianus non est qui in Christi Ecclesia non est. [* Sola quippe est per quam sacrificium Dominus libenter accipit, sola quæ pro errantibus fiducialiter intercedit. Unde etiam de Agni hostia Dominus præcepit, dicens, In una domo comedetis, nec efferetis de carnibus ejus foras. In una namque domo agnus comeditur, quia in una catholica Ecclesia vera hostia Redemtoris immolatur. De cujus carnibus divina jussio efferri foras prohibet, quia dari sanctum canibus vetat. Sola est in qua opus bonum fructuosè peragitur, unde mercedem denarii non nisi qui intra vineam laboraverant acceperunt. Sola est quæ intra se positos valida caritatis compage custodit. Unde & aqua diluvii arcam quidem ad sublimiora sustulit; omnes autem quos extra arcam invenit, extinxit. Sola est in qua mysteria superna veraciter contemplemur. Unde ad Moysen Dominus dicit, Est locus apud me, & stabis supra petram: & paulò pòst, Tollam manum meam, & videbis posteriora mea. Quia enim ex sola catholica Ecclesia veritas conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur; quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam præsentiam non agnoscit.] * Avelle, inquit, radium solis à corpore, divisionem lucis unitas non capit. Frange ramum ab arbore, fractus germinare non poterit. A fonte præcide rivum, præcisus arescit. In his Cypriani verbis intelligimus, lucem non capere divisionem, nisi in sanctis regno Dei prædestinatis, qui dividi ab Ecclesia nullo modo possunt: & non germinare ramum fractum salutis æternæ germine accipimus. Ariditatem verò rivi à fonte præcisi, in eo quod Spiritu sancto vacuantur, qui ab unitate separantur, agnoscimus.

Cap. XII. — * *Ex Ser. 242. n. 4. Catholica Ecclesia.* — *Fides nullæ majores divitiæ.* — *Ecclesia una est.* — * *Greg. homil. lib. Moral. 35. c. 7.* — *Exod. 12. 46.* — *Exod. 33. 21.* — *Ibidem 23.* — * *Cyprianus de unitate Ecclesiæ ante medium.*

Sanctorum *communionem*, [* id est, cum illis Sanctis qui in hac quam suscepimus fide defuncti sunt, societate & spei communione teneamur. * Si igitur cum Sanctis in æterna vita communionem habere volumus, de imitatione eorum cogitemus. Debent enim in nobis aliquid recognoscere de suis virtutibus, ut pro nobis dignentur Domino supplicare. Si enim tormenta quæ Sancti pertulerunt, ferre non possumus, vel contra malas concupiscentias, ipsis intercedentibus repugnemus. * Nam nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob occisi sunt: & tamen fidei & justitiæ meritis honorati inter Patriarchas primi esse meruerunt. Ad quorum convivium congregatur, quisquis fidelis & justus & laudabilis invenitur.] Unde & nos, Fratres carissimi, etiam si nil tale perpetimur, si non vincula, non verbera, non carceres, non supplicia corporalia, nullam hominum persecutionem propter justitiam toleremus, societatem tamen Sanctorum obtinere valebimus, si castigare corpus nostrum, & servituti subjicere curamus, si in spiritu humilitatis & in anima contrita Domino supplicare assuescimus, si illatas à proximo contumelias placida mente suscipere satagimus, si & eos qui nos odio habent, qui injurias nobis inferunt, diligere, his benefacere, & pro horum vita & sospitate gaudeamus exorare, si cum virtute patientiæ bonorum quoque operum fructibus adornari contendimus. Taliter etenim conversantibus nobis, & corpora nostra, juxta Apostoli vocem, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem exhibentibus, cælesti dignatione donabimur, ut communi cum eis qui membra sua in mortem pro Domino dederunt, gloriâ remuneremur: quòd sicut mors illorum, sic & vita nostra pretiosa sit in conspectu Domini: disruptisque vinculis carnis, & ipsi atria supernæ civitatis intrare atque inter choros beatorum Martyrum vota gratiarum Redemtori nostro reddere merebimur. [* Hæc sunt vestigia quæ nobis sancti quique revertentes in patriam reliquerunt, ut illorum semitis inhærentes sequeremur ad gaudia. Cur non properamus & currimus, ut patriam nostram videre possimus? Magnus illic carorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos & copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, adhuc de nostra salute sollicita. Ad eorum complexum & conspectum venire, quanta illis & nobis in commune lætitia est? Illic Apostolorum gloriosus chorus. Illic Prophetarum exsultantium

Cap. XIII. — * *Ex Ser. 242. in Append. Tom. 5. num. 4.* — * *Item ex Ser. 124. n. 5. Sanctorum meritis qua participes hic.* — * *Nunc ex Ser. 209. n. 5.* — *Rom. 12. 1.* — * *Ex Ser. mox citato. n. 1.*

numerus insignis. Ibi Martyrum populus innumerabilis ob certaminum victoriam coronatur. Illic clarissima Virginum turba lætatur, illic etiam Confessorum fortitudo laudatur. Sed etiam illorum remuneratio censetur, qui præcepta Dominica servantes, ad cælestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt.] [* Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit illa supernæ civitatis quanta sint gaudia, Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ Conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari?] * Ad hos electos Dei avida cupiditate properemus, ut cum his citò esse, & citò nos ad Christum convenire contingat, ad eum quem hujus itineris ducem habemus, salutis auctorem, lucis principem, lætitiæ largitorem.

* Gregorius hom. 37. in Evang.

* Verba ultima Ser. 109.

CAP. XIV. Remissio peccatorum.

REMISSIONEM peccatorum. Credenda est præcipuè, Fratres, peccatorum remissio, quia hoc unum remedium est, quod hominum genus à sententia perpetuæ mortis absolvat. Ideirco Unigenitus Altissimi dignatus est carnem assumere, contentus est crucem, ut te, qui crimina tua evadere non poteras, indulgentiâ faceret innocentem. Ideo immaculatus occisus est Agnus, ut ejus cruore humani generis macula tergeretur. Miror autem, quosdam sic obstinatos esse, ut dandam non putent lapsis pœnitentiam, aut pœnitentibus existiment veniam denegandam; cum scriptum sit, Memento unde excideris, & age pœnitentiam, & fac priora opera. Utique ei dicitur, quem constet excidisse, & quem Dominus hortatur per opera rursus exsurgere, quia scriptum est, Eleemosyna à morte liberat: & non utique ab illa morte quam semel Christi sanguis extinxit, & à qua nos salutaris baptismi & Redemtoris nostri gratia liberavit: sed ab ea quæ per delicta postmodum subrepsit. Nam cùm scriptum sit, Dominus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum: utique qui neminem vult perire, cupit peccatores pœnitentiam agere, & per pœnitentiam denuo ad vitam redire. Ideo & per Johel prophetam clamat, & dicit, Et nunc dicit Dominus Deus vester, Revertimini ad me ex toto corde vestro, simulque in jejunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & revertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors, & pius est, & patiens, & multæ miserationis, & qui sententiam flectat adversus malitiam irrogatam. Dominus quoque in Evangelio pietatem Dei patris ostendens ait, Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem postulaverit, numquid serpentem illi porriget? Si ergo vos, cùm sitis mali, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit Spiritum bonum petentibus eum? Comparat hic Dominus carnalem patrem, & Dei Patris æternam largamque pietatem. Quòd si iste in terris nequam pater offensus graviter à filio peccatore & malo, si tamen eum postmodum viderit reformatum, & depositis prioris vitæ delictis, ad sobrios & bonos mores, ad innocentiæ disciplinam pœnitentiæ dolore correctum; gaudet & gratulatur, & susceptum quem antè perdiderat, cum voto paternæ exsultationis amplectitur: quanto magis unus ille & verus pater, bonus, misericors, pius, immo ipsa bonitas & misericordia & pietas, lætatur in pœnitentia filiorum suorum; nec iram pœnitentibus aut plangentibus & lamentantibus nec pœnam comminatur, sed veniam magis & indulgentiam pollicetur? Si enim tantum potuit diabolus, ut de excelsis virtutum fastigiis in profundum te duceret malorum; quantò magis poterit Deus te ad summum bonorum verticem revocare, & non solùm in id revocare quod fuisti, sed & beatiorem multò quàm priùs videbaris efficere?

Novatiani.

Apoc. 2. 5.

Tob. 4. 11.

Sap. 1. 13.

Joel. 2. 12.

Matth. 7. 9.

CAP. XV. Quibus non desperandum. & unde procedat desperatio.

TANTUM ne concidas animo, neque spem tibi abscidas bonorum, ne quæso accidat tibi quod impiis solet. Non enim peccatorum multitudo adducit in desperationem, sed impietas. Et propterea Salomon non dicit, quia omnis qui venerit in profundum malorum, contemnit: sed impius, inquit, si venerit in profundum malorum, contemnit. Impiorum ergo est desperare salutem, & contemnere cùm in profundum venerint malorum, non peccatorum. Impietas enim non sinit eos ad Deum respicere, & illuc redire unde dilapsi sunt. Ista ergo cogitatio, quæ spem conversionis abscidit, ab impietate descendit; & sicut lapis gravissimus cervicibus animæ incumbens, semper eam deorsum in terram cogit adspicere, ad Deum verò suum oculos non sinit levare. Sed virilis animi est & præclaræ mentis, dejicere à cervicibus animæ suæ infirmiore pondus, immo deprimentem se diabolum abjicere; & imperare animæ suæ, ut canens verba Prophetica dicat ad Dominum, Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Miserere nostri Domine, miserere nostri; quia multùm repleti sumus despectione. Præclara verò in his verbis & cælestis philosophiæ doctrina est. Repleti sumus, inquit, despectione: hoc est quod docere nos voluit, quia etsi peccatorum nostrorum multitudine repleti sumus, despectione atque opprobriis coopertі, oculi tamen nostri ad Dominum Deum nostrum sunt, donec misereatur nostri. Nec priùs ab obsecratione cessemus, quàm impetrare peccatorum veniam mereamur. Hoc enim verè constantis animæ est & pertinacis, ut nequaquam repellatur de perseverantia poscendi, desperatione impetrandi; sed perseveret ac persistat in obsecrationibus donec misereatur ei. Et ne fortè arbitreris te offensam magis contrahere apud Deum, si cùm non merearis audiri, importunus persistas in precibus: recordare Evangelii parabolam, & ibi invenies quod perseverantes & importunos precatores Dominus non sibi ostendit ingratos. Ait enim: Et si non dabit ei propter quod amicus ejus est, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit ei quantum opus habet. Intellige carissime ergo quia propterea diabolus desperationem subjicit impietandi, ut spem bonitatis Dei nobis abscidat, quæ est dux itineris, quo itur ad cælum. Sicut autem pro morte communi philosophicum est à lacrymis temperare; ita in animæ morte consolationem accipere & insipiens & irreligiosum duco.

Prov. 18. 3.

Psal. 122. 2. & 3.

A venia deprecatione non cessandum.

Luc. 11. 8.

Quinimmo & ignavia nos arguendos puto, si cùm lamentatores corporum mortisque communis tam durè & tam vehementer hoc faciant, cùm sciant & certi sint nihil prodesse fletus suos ad vitam defunctis; nos nihil tale pro animæ lamentatione faciamus, quam restitui in statum suum per pœnitentiam noverimus. * Scimus enim, plures prolapsos abstinere recto, & præcipitatos ab ingressu viæ angustæ: & ita rursus reparatos esse, ut posterioribus priora transierint, atque ad palmam pervenerint & coronam, numeroque rursus & choro adscripti credantur esse Sanctorum. Et nolo putet quis de his Sermo mihi sit tantùm, qui in paucis & levibus peccaverunt: de illis loquor qui omnibus succubuerunt malis, qui immanitate scelerum etiam sibi excluserint regni cælorum; & non de infidelibus, sed de fidelibus fuerit, & ex his qui priùs placuerunt Deo, post hæc autem ceciderunt, vel in adulteria, vel in omnes impudicitias, quæ, ut Apostolus ait, turpe est dicere. Numquam enim sprevit pœnitentiam, si ei sincerè & simpliciter offeratur: suscipit, libenter recipit, amplectitur, facit omnia, quatenus eum ad priorem statum revocet: quodque est adhuc præstantius & eminentius, etiamsi quis non potuerit explere omnem satisfaciendi ordinem, quantulacumque tamen & quamlibet brevi gestam non respuit pœnitentiam; suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem. Hoc enim mihi videtur indicare Isaias, ubi de populo Judæorum quædam talia ait: Propter peccatum modicè contristavi te, & percussi te, & averti faciem meam à te, & contristatus es, & ambulasti tristis, & consolatus sum te. Hæc igitur habentes exempla pœnitentiæ non perseveremus in malis, nec desperemus reconciliationem: sed dicamus, Etiam nos redeamus ad patrem, & approximemus Deo. Numquam, crede mihi, aversabitur ad se conversum. Ipse enim dicit, Deus appropians ego sum, & non Deus de longè: & iterum per eumdem Prophetam, Peccata, inquit, separant inter me & vos. Si ergo peccata sunt quæ nos separant à Deo, auferamus medium istud obstaculum, & nihil est quod nos prohibeat conjungi Deo. Propterea enim creavit nos Deus, & esse nos fecit qui non eramus, ut æterna in nos conferret bona, & præstet regna cælorum. * Non enim nos ad hoc fecit, ut gehennæ nos tradat ignique perpetuo. Regnum cælorum propter nos, gehenna propter diabolum facta est. Et hæc ita esse, ex Evangelio doceam. Ipse enim Dominus dicit his qui à dextris ejus erunt, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Illis autem qui à sinistris ejus erunt, dicet, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Si ergo gehenna ignis propter diabolum, propter hominem autem regnum cælorum à constitutione mundi præparatum est: tantum est, ut nosmetipsos ab ingressu bonorum persistendo in malis pertinaciter excludamus. Donec enim sumus in hac vita, quæcumque nobis acciderint peccata, possibile est omnia ablui per pœnitentiam. Cùm autem abducti fuerimus ab hoc sæculo, ibi jam etiamsi pœnitebit nos (valde enim nos pœnitebit, sed nulla erit utilitas pœnitentiæ) & licet sit stridor dentium, licèt ululatus & fletus, licet fundamus preces, & innumeris obsecrationibus proclamemus, nemo audiet, nemo subveniet, nec extremo quidem digito aquam quis infundet linguæ nostræ positæ in flammis: sed audiemus illud quod dives ille audivit ab Abraham, Quia chaos magnum firmatum est inter nos & vos, & neque hinc illuc transire quis potest, neque inde huc.

Desperatis superest nulla spes.

* CAPUT XVI.

Pœnitentiam sinceram numquam spernit Deus.

Isa. 54. 7.

Jer. 23. 23. Isaiæ 59. 2.

* V. Append. T. 5. Ser. 77. n. 2.

Ad cælum, non ad gehennam creavit nos Deus.

Matth. 25. 34.

Ibidem 41.

Per pœnitentiam hic quæcumque possunt ablui peccata.

Luc. 16. 26.

RESIPISCAMUS ergo tandem, & recordemur quid profuerit illis qui in luxuria corporis & præsentis vitæ voluptatibus usque in diem ultimum permanserunt. Intuere nunc sepulcra eorum, & vide si aliquod jactantiæ suæ vestigium, si aliqua divitiarum luxuriæ signa cognoveris. Require nunc ubi vestes & odoramenta peregrina, ubi spectaculorum voluptas, ubi asseclarum turbæ & conviviorum nimia opulentia, risus, jocus, & immoderata atque effrenata lætitia quò abiit, quò abscessit. Ubi illa nunc, & ubi ipsi? Quis finis utrorumque? Intuere diligentius, & accede propiùs ad singulorum sepulcra. Vide cineres solos, & vermium fœtidas reliquias: & recordare hunc corporum esse finem, etiam si in deliciis & lætitia, si in labore & continentia transegerint vitam. Nam si res omnis omnisque malitia usque ad cineres veniret & vermes, parva penderentur hæc damna, & quæ facilè possit excusare naturæ conditio. Nunc autem converte tuos oculos ab istis cineribus & sepulcris, & revoca cogitationem tuam ad illud divini judicii tribunal horrendum, quod ardens fluvius flammeis ambit fluentis, ubi fletus & stridor dentium, ubi tenebræ exteriores, ubi ille vermis conscientiæ qui numquam moritur, & ignis qui numquam extinguetur. Recordare parabolam Lazari & divitis illius, qui opum tantarum dominus, qui purpurâ indutus & bysso, unam tunc aquæ guttam invenire non potuit, cùm esset in ardoris necessitate constitutus. Dic, quæso te, quid plus habet vita ista quàm somnium? Sicut enim hi qui in metalla constituti vel condemnati, vel in alia qualibet pœna positi, cùm fortè post multum duræ vitæ paululùm relaxati fuerint in somnium, vident se inter plurimas dapes positos, epulis copiosissimis perfrui, ubi verò fuerint excitati, nihil sibi gratiæ delectatione somnii invenerint resedisse: ita & dives ille quasi somnium habuit hujus vitæ: ubi discessit, nihil cum illo nisi præteritorum pœnitudo & præsentium pœna permansit.

CAPUT XVII. Voluptates cito transeunt.

Ducunt ad æterna tormenta.

Quasi per somnium hic modò fruimur.

HÆC recordare, & ignem illum gehennæ his quæ te nunc exstinguunt flammis libidinis & cupiditatis oppone. Ignis hic qui in præsenti est vim, absumit cuncta quæ recipit; ille verò quos susceperit semper cruciat, & pœnis suæ semper integros servat. Propterea enim & inextinguibilis dicitur, non solùm quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos quos susceperit extinguet aut perimet. Scriptura etenim dicit, quia & peccatores induent incorruptionem, scilicet non ad honorem vitæ, sed ad diuturnitatem supplicii profuturam. Hujus autem pœnæ & ignis illius potentiam nulla vox exponeret, nullus posset sermo explanare. Nihil est enim in rebus corruptibilibus quod conferri possit incorruptibilibus, sive bonis sive malis. Ibi quid agemus, quid respondebimus? Nihil erit nisi stridor dentium, nisi ululatus & fletus, & sera pœ-

CAPUT XVIII. Pœna æterna.

nuoutia, effluentibus undique auxiliis, & undique invalescentibus pœnis; sed solatium quidem nullum. Nullus ibi occurret oculis nostris, nisi soli pœnarum ministri, & facies diræ tortorum. Verùm has pœnas, hos cruciatus non solùm evadere, sed etiam æternam beatitudinem, si modò de malis nostris pœnitentiam agimus, possumus adquirere.

Pœnitentiæ vis.

Cap. XIX. VIDES quanta est virtus pœnitentiæ? Vides quantum meriti conversio reparavit? Corrumpitur autem pœnitentia, si eisdem quis pro quibus confitetur, rursus involvatur malis. Unus enim, inquit, ædificans & alius destruens, quid consequentur nisi laborem? Et qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit in lavacro suo? Ita & homo qui jejunat pro peccatis suis, & iterum vadit, & eadem agit, orationem ejus quis exaudiet? Et iterum dicit, Qui redit à justitia ad peccatum, Dominus præcipitat eum in gladium. Et sicut canis, cùm revertitur ad vomitum, odibilis fit: ita & stultus, cùm revertitur ad peccatum suum. Sed nunc quid dicamus, ausculta. Sæpe accidit, ut per pœnitentiam quis multa & magna correxerit, inter hæc tamen bona quæ per pœnitentiam correxit & peccata commiserit: & hoc est quod maximè desperationem inducit animo, quia videtur hic destruxisse quod ædificaverat, & omnes illos labores inaniter effudisse. Et hæc est cogitatio, quæ præcipuè animæ pondus desperationis imponit. Sed illud rursus oportet cogitari, per quod pessima & inimica vitæ nostræ cogitatio ista repellatur: quia illa bona quæ egimus, & emendatio illa quæ per pœnitentiam quæsita est, nisi fuisset, & velut contrarium pondus ponderi huic quod ex peccato nobis introductum est, obstitisset; nihil fuerat quod in profundum malorum nos decidere prohiberet. Nunc autem sicut fortis quædam lorica jaculum grave & amarum non permisit usque ad vitalia viscerum penetrare, sed vim feriabatelli maximam fregit. Certum est enim, quia qui fert secum illuc plura opera bona, & plura opera mala, in ipsis pœnis habebit aliquid refrigerii: qui autem bonorum operum nihil habet, malorum autem secum multam copiam cafert, quid eum maneat, non opus est dicere. Erit enim ibi sine dubio compensatio bonorum malorumque, & velut in statera posita utraque pars. Quæ demerserit, illa sibi eorum quod momentum vergitur, operarium vendicabit. Si ergo malorum multitudo superaverit, operarium suum pertrahet ad gehennam: si verò majora fuerint opera bonorum, summa vi obsistent, & repugnabunt malis, atque operatorem suum ad regionem vivorum ex ipso etiam gehennæ confinio revocabunt.[a] Hæc ergo, Fratres carissimi, si attentius voluerimus cogitare, remedia nobis in die necessitatis adquiramus: ut cum dies judicii venerit, non cum impiis, & peccatoribus puniamur, sed cum justis & Deum timentibus ad æterna præmia feliciter veniamus. Amen.

Ezech. 34. 28. &c. Quomodo corrumpatur. Prov. 26. 24. Nec tunc tamen omnino infructuosa sunt. Cautè legenda. [a] Ex Serm. 69 Append. Tom. 5. n. 4.

SERMO

In pervigilio Paschæ de esu agni.

Inter supposititia Hieronymi opera etiam reperitur.

HODIE populus Israel & verè homo videns Deum, (hoc quippe interpretatur Israël,) egredi jubetur ex Ægypto. Hodie Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, pro omnium salute jugulatur. Hodie sanguine illius postes domorum, id est, frontes nostræ depinguntur. Hodie occiduntur Ægyptii, & de servitute Pharaonis Dei populus liberatur. Hodie percutiuntur primogenita Ægyptiorum, & Israelitarum non solùm liberi, sed etiam irrationabilia jumenta servantur. Homines & jumenta salvos facies Domine. Præparemus nos, Fratres carissimi, ad immolationem agni, & apprehendamus illum, non quando dubia lux est, & adhuc lunæ cursus non implentur, non quando crescere incipit vel decrescere; sed quarta decima die, id est, lumine consummato atque perfecto, quando tota ejus lampade totus orbis impletur. Nec putemus agnum istum anniculum ubicumque posse comedi. Præcipitur nobis, ut in una illum comedamus domo, id est, a in una Ecclesia immolari agnum putemus. Ex quo manifestum est, quòd Judæi & hæretici, & omnia conventicula b dogmatum perversorum, qui agnum in Ecclesia non comedunt, non eos agni carnes comedere, sed draconem, qui datus est juxta Psalmistam in escam populis Æthiopum. Quomodo enim in diluvio non salvatur, nisi qui in arca fuerit Noë, & corruente Jericho una tantummodo Raab meretricis, id est, Ecclesiæ credentis ex gentibus custoditur domus; ita & in immolatione agni tunc verè agnus occiditur, cùm in una mactatur domo.

Pascha mysterium in nobis impletur. Joh. 1. 29. Exod. 12. Psal. 35. 7. Quando celebrandum. Ubi. a Apud Hier. ut extra Ecclesiam. b Ibid. dogmatumque. Psal. 73. 14. Gen. 7. 24. Josue 6. 25.

Erit, inquit, *vobis agnus immaculatus. De agnis & de hædis sumetis eum.* Præcipitur & in alio loco, ut qui in primo mense pascha facere non potuerit, secundo faciat: juxta quod & nunc jubetur, ut qui non potest habere agnum, saltem hœdum habeat. c Christus enim in domo Ecclesiæ dupliciter immolatur: si justi sumus, de agni carnibus vescimur; si peccatores & pœnitentiam agimus, nobis hædus occiditur: non quia Christus ex hœdis sit, quos à sinistris stare docuit; sed pro diversitate meritorum unicuique aut agnus aut hœdus sit.

Exod. 12. 5. Christus aliis agnus, aliis hœdus. c Apud Hier. Christus enim non ex hœdis est, quos à sinistris &c. omissis aliis.

Quæritur etiam, quare non in die agnus iste immoletur, sed ad vesperam. Hæc causa manifesta est. Dominus enim noster atque Salvator in consummatione sæculorum passus est. Unde & Johannes in epistola sua loquitur, Filioli, novissima hora est: quando autem hora novissima est, finito die noctis exordium est. Sed & hoc intelligendum, quòd quamdiu in isto sæculo sumus, id est, versamur in Ægypto, non sumus in clara luce, sed in tenebris atque caligine. Et licet Ecclesia, id est Luna, quasi in nocte resplendeat, tamen veri Solis non valemus habere perfectum fulgorem.

Cur agnus vespere non in die occisus. 1. Joh. 2. 18.

In una, inquit, *domo carnes assas igni comedetis, & azyma cum amaritudinibus manducabitis. Non comedetis de eo crudum aut coctum in aqua, sed assum tantum igni.* Jubetur nobis ut panes absque fermento veteri malitiæ & nequitiæ comedamus. De quo fermento & Dominus in Evangelio discipulos monet dicens, Cavete à fermento Pharisæorum; & postea interpretatur fermentum de perversorum Pharisæorum esse doctrinam. Et nos igitur si a doctrina hujus sæculi volumus esse alieni, & quasi extraneos à mundi conversatione nos facere, persecutionibus & pressuri subjecti simus, & secundùm Apostolum comedamus azyma sinceritatis & veritatis. Vis, ô auditor, intelligere quod dico? Dic quod verum est, loquere quod sincerum est, nullius personam accipias, non divitis, non potentis. Quamlibet sit potens, quamlibet sit nobilis qui peccaverit, corripe eum: & comedisti azyma sinceritatis & veritatis in amaritudine. Unde & Apostolus ait, Inimicus vobis factus sum, vera dicens: & proverbium sæculi gentilis quoque poëta exprimens, Obsequium, inquit, amicos, veritas odium parit. Quod autem sequitur ut non crudas carnes agni neque elixas comedamus, illud est, ne Scripturas divinas, quæ verè carnes agni sunt, aut juxta historiam tantùm intelligamus, sicut Judæi, & crudas eas absumamus in cibum, aut rursum secundùm hæreticos, quibusdam allegoriis & nubilo interpretationis ad perversa quæque dogmata derivemus ac enervemus eas, & sucei veritate sublata umbras quasdam & imagines e ostendemus: sed intelligamus eas & juxta historiam sicut scriptæ sunt, & nihilo minùs eas sancti Spiritus excoquamus ardore: & quidquid in illis secundùm litteram videtur incongruum esse vel clausum, spiritali expositione pandamus.

Exod. 12. 9. & 10. 1. Cor. 5. 8. Quid sit comedere azyma in amaritudine. Matth. 16. 6. & 12. d Abest apud Hier. perversorum. 1. Cor. 5. 8. Gal. 4. 16. Quid carnes crudas aut elixas non manducare. e Hier. effundamus.

Caput cum pedibus & intestinis comedetis. Caput mihi videtur esse agni, illud quod in Evangelio Johannis scribitur: in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum: pedes autem, homo quem pro nostra salute est dignatus assumere. Sed & aliter sentiri potest, caput intelligentia spiritalis, pedes simplex juxta historiam narratio, intestina autem quidquid intrinsecùs in littera f latet, quidquid in superficie non videtur, sed diligenti examinatione commolitum & ruminatum à doctoribus profertur in medium: & quod putabatur esse fœdum & indecorum, hoc reperietur esse vitale. Verbi gratiâ, quid turpius in Scripturis dici potest, quàm si Osee meretricem habere jubeatur uxorem, & Judas cum Thamar nuru sua concumbat, & David Bersabeæ adulterio sordidetur, & Onam filius Judæ semen projiciat in terram, ne liberos generet? Hæc si secundum litteram intelligantur, nonne à gentibus & ab incredulis quibusque quasi Scripturarum stercora condemnantur atque irridentur? Sed si illa excutias, si laves, si Spiritus-sancti igne excoquas, emutantur in cibum; & quod putabatur inutile, invenietur esse mysterium.

Exod. 12. 9. Joh. 1. 1. Agni caput pedes & intestina quid. f Abest, latet. Osee 1. Gen. 38. 16. 2. Reg. 11. 4. Gen. 38. 9.

Non relinquetis de eo in manè, & os non conteretis de eo, & quod reliquum fuerit de eo usque in manè, igni comburetis illud. Nihil de carnibus agni usque in futurum sæculum reservemus: quantum cumque possumus, comedamus. Quòd si qua in eo fortia sunt, dogmata videlicet ecclesiastica, de Trinitate, de resurrectione, de anima, de angelis & de ceteris hujusmodi, hæc non juxta nostram opinionem pravis interpretationibus disseramus, & non conteramus illa, sed ita ut sunt fortia prædicemus. Si quid autem quasi homines prætererit, & non potuerimus de carnibus agni comedere; scire debemus quod in futuro sæculo doctrinâ Spiritus-sancti nobis aperiendum sit, & comedemus illud.

Exod. 12. 10. Agni ossa cur non conterenda.

Sic autem comedetis illud. Sint lumbi vestri accincti, & calceamenta vestra in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris, & comedetis illud cum festinatione. Pascha est enim Domini Dei vestri. Hucusque præceptum est, quales carnes agni comedere debeamus: nunc jubetur, quo à nobis habitu comedendæ sint. *Sint lumbi*, inquit, *vestri accincti*. Et Apostolis dicitur, Sint lumbi vestri accincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et Johannes zonâ pelliceâ cingitur, & Elias nihil in se habens molle atque muliebre, sed totum virile & rigidum, (homo quippe hirsutus erat,) cingulum habuisse describitur. Et nos ergo si volumus carnes agni comedere, mortificemus lumbos nostros, mortificemus opera carnis, & hoc quod in Job de diabolo dicitur, Virtus ejus in lumbis ejus & fortitudo ejus in umbilico ventris ejus, occidetur in nobis: ne caro concupiscat adversùs spiritum, sed spiritu opera carnis mortificemus; & purificati vescamur agni carnibus. Ut autem scitis, Fratres carissimi, quoniam quicumque uxori debitum reddit, non potest vacare orationi, nec de carnibus agni comedere, Moysi præcipitur, ut populus, qui adscensurus erat ad montem Oreb, ante tres dies purificetur; & David cùm venisset ad Achimelech sacerdotem, interrogatus si mundi sunt pueri, respondit, purificatos eos esse ab heri & nudiustertius. Si autem panes propositionis non poterant ab iis qui uxores suas tetigerant comedi, quanto magis panis ille, qui de cælo descendit, non potest ab his, qui conjugalibus paulo ante hæsere complexibus, violari atque contingi? Non quò nuptias condemnemus, hoc dicimus, sed quò eo tempore, quo carnes agni manducaturi sumus, vacare à carnis operibus debeamus.

Exod. 12. 11. Lumbi accincti ad usum agni quid nos doceant. Lucæ 12. 35. Matth. 3. 4. 4. Reg. 1. 8. Job. 40. 11. Exod. 19. 10. 1. Reg. 21. 4. Joh. 6. 51.

Quod autem sequitur, *& calceamenta in pedibus vestris, & baculum in manibus vestris:* hoc jubetur, ut quamdiu in eremo hujus sæculi gradimur, calceati simus calceamentis pacis, necubi in deserto scorpius & coluber obrepat, necubi serpens plantam gradientis invadat. Quòd si fortè adversùm nos consurrexerit, habeamus virgam in manibus, & percutiamus eum & dicamus, Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Videte mysterium Scripturarum. Quamdiu per solitudines ambulamus, necesse est ut habeamus calceamenta, quibus nostri tegantur pedes: quando verò terram repromissionis intramus, dicitur nobis cum Jesu Nave, Solve corrigiam calceamenti tui; locus enim in quo stas sanctus est. Et nos ergo quando intraverimus in regna cælorum, non habebimus opus calceamentis; non his præsidiis, quibus custodimur in sæculo, sed ut novum dicam, agnum illum qui pro nobis occisus est sequemur. Sed videte ut de nobis dicat Johannes, Illi sunt qui vestimenta sua

Ad quid calceamenta & virga. Exod. 12. 11. Psal. 22. 4. Josue 5. 16. Apoc. 14. 4.

non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt, qui sequuntur agnum, quocumque vadit, Christum Jesum, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO

In Psalmum xli. ad Neophytos.

Iste quoque Hieronymo falsò tributus in editis.

Psalmi filiorum Core læta canunt.

Omne Psalterium sagaci mente perlustrans, nusquam invenio quòd filii Chore aliquid triste cantaverint: semper in psalmis eorum læta sunt & jocunda, semper terrena humilibusque contemtis, cælestia & æterna desiderant, congruentes interpretationi nominis sui, si quidem Chore interpretatur calvities. Quia ergo Dominus noster in loco Calvariæ crucifixus est & sepultus, quicumque in cruce ipsius credunt & in resurrectione, hi filii Chore, id est, filii Calvariæ nominantur: super qua calvaris Dominus noster verus Elisæus post resurrectionem ad cælorum regna conscendens, irridetur à parvulis Judæorum, sed ursi comedunt irridentes. Hoc de titulo strictim dixisse sufficiat, nunc ad Psalmi principium revertamus.

Matth. 27. 33.
4. Reg. 2. 24.

Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Cervorum natura est, ut serpentum venena contemnant; quin potiùs naribus suis eos extrahant de cavernis, ut interficiant atque dilacerent: cùmque venenum intrinsecùs cœperit æstuare, quamvis eos non possint occidere, tamen sitis ardorem & incendium commovet. Tunc illi fontes desiderant, & purissimis aquis ferventia venena restinguunt. Quomodo itaque illi cervi desiderant fontem aquarum; ita & nostri cervi, qui de Ægypto & de sæculo recedentes interfecerunt Pharaonem [a] in actibus suis, & omnem ejus exercitum in baptismo necaverunt, post interfectionem diaboli desiderant fontes Ecclesiæ Patrem & Filium & Spiritum-sanctum. De Patre quòd sit fons, scribitur in Jeremia, Me dimiserunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquas continere. De Filio verò in quodam loco legimus, Dereliquerunt fontem sapientiæ. Porrò de Spiritu-sancto, Qui biberit de aqua quam dedero ei, uetur in eo fons aquæ salientis in vitam æternam statim exponitur, Evangelista dicente, quòd de Spiritu-sancto fuerit sermo Salvatoris. Ex quibus manifestissimè comprobatur, tres Ecclesiæ fontes Trinitatis esse mysterium.

Psal. 41. 2. Cervi serpentibus inimici.
a Apud Hier. in aquis. Fons triplex Ecclesiæ, Trinitas.
Jer. 2. 13.
Johan. 4. 13. & 14.
Joh. 7. 39.

Hos desiderat anima credentis, hos desiderat anima [b] baptizati, & dicit, *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum.* Non enim leviter eidere voluit Deum, sed toto desideravit ardore, toto sitivit incendio. Ante quàm baptismum consequerentur, loquebantur inter se invicem atque dicebant, *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Ecce, Fratres carissimi, impletum est, quod petebant, venerunt & steterunt ante faciem Dei, & apparuerunt ante conspectum altaris, [c] & ante mysterium Salvatoris. Hoc non merentur videre, nisi illi qui ex conscientia & ex imo proferunt corde memorantes, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte;* per omnem enim Quadragesimam vacaverunt orationi atque jejuniis, in sacco & cinere dormierunt, futuram vitam peccatorum suorum confessione quærentes. Sed quia fuderunt lacrymas & fuerunt tristes, dicitur illis, Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent: &, Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

b Ap. Hier. baptizantis.
f. leg. baptizandi.
Psal. 41. 3.
Ibidem.
c Apud Hieron. & mysterium intellexerunt, hoc &c.
Ibid. 4. Baptizandorum exercitia.
Psal. 125. 5.
Matt. 5. 5.

Pro quibus universis cùm illis diabolus insultaret & diceret, *Ubi est Deus tuus?* nunc ad corpus Christi admissi, & in vitali fonte renati confidenter loquuntur, & dicunt, *Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* Domus Dei Ecclesia est, hoc est admirabile tabernaculum; quia habitat in ea vox exsultationis & confessionis & sonus epulantium. Gaudent quippe super fidem & consecutionem vitæ æternæ, quam fratres nostri nunc accipere meruerunt, Angeli in cælis, omnesque Virtutes. Si enim super uno peccatore agente pœnitentiam, & in una ovicula morbida, quæ pastoris humeris est revecta, gaudent Angeli atque lætantur; quanto magis in tot fratribus vitali gurgite renatis atque mundatis, universa exsultant regna cælorum, videntia homines veteri peccatorum labe purgatos sui incolatus præparari?

Psal. 41. 5.

Dicite ergo qui Christum nunc induistis, & ductum nostrum sequentes, quasi pisciculi hamo, ita sermone Dei de gurgite sæculi istius sublevamini. In nobis rerum natura mutata est. Pisces enim qui de mari extracti fuerint, moriuntur: nos autem ideo Apostoli de mundi istius mari extraxerunt atque piscati sunt, ut vivi ex mortuis fieremus. Quamdiu eramus in sæculo, oculi nostri in profundo, & vita nostra versabatur in cœno: post quàm de fluctibus erepti sumus, cœpimus solem videre, cœpimus verum lumen adspicere, & præ nimio gaudio conturbati, ad animam nostram dicimus, *Spera in Deum, quoniam confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.* Et deinceps: *Propterea memor ero tui de terra Jordanis & Hermon a monte modico. Abyssus abyssum invocat.* Et nos de terra Jordanis, id est de flumine in quo baptizatus est Dominus; *& Hermon,* hoc est de sæculi istius maledictione, (quoniam Hermon interpretatur anathema,) & *de monte modico* hujus mundi. (quamvis enim aliquis sanctus sit, dum in isto [d] certatur sæculo, non est in monte grandi atque sublimi, sed in monte modico atque humili,) clamemus ad Dominum, & profunda Scripturarum ipsius de aliis Scripturarum testimoniis interpretemur. Quidquid in [e] abysso veteris Testamenti non possumus invenire, hoc de abscondito novi Testamenti solvimus in voce cataractarum Dei, hoc est, Prophetarum ipsius & Apostolorum. Omnia excelsa Domini, & fluctus ipsius, & impetus fluminis qui lætificant civitatem Dei super nos transierunt in Christo Jesu, cui gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Baptismum naturæ mutat.
Psal. 41. 6.
Ibidem. 7.
d Apud Hieron. versatur.
e Ap. Hier. absconso.
Psal. 45. 5.

SERMO

De eo quòd Neophytis ex oleo sancto aures & nares à sacerdotibus illiniantur.

Hunc Sermonem cum duobus proximè secuturis vulgavit Jacobus Sirmundus in Appendice post Augustinianos Sermones quadraginta, arbitratus istos tres haud quaquam esse Augustini, tametsi eis à Floriacensi, unde illos deprompsit, codice adscriberentur. Stilo minimè dissimiles sunt Sermonibus olim de Tempore 192. 193. & 194. nunc in Tomo 5. Appendice ordine 237. 238. 239. quos in codice non tantùm Floriacensi, sed etiam in vetustissimo Remigiano subsequuntur, & eos Augustino peræque in iisdem codicibus tributos. Augustini etiam nomine tres subsequentes citat Ivo Carnotensis, in decreto de Baptismo: sed Ivo Sermonem cujus exordium, Promisimus, *homiliam tertiam vocat, & subinde homiliam quartam cum qui incipit,* Huc usque: *qui tamen in prædictis codicibus MSS. sunt ordine quintus & sextus. Quanquam in Remigiano Sermo* Promisimus, *qui nimirum ibi ordine quintus, ita sub initium habet:* Prima ergo & secunda prædicatione de his tantum locuti sumus *&c.* nunc vero de interioribus jam mysteriis locuturi sumus *&c. quæ verba Ivonis manifeste suffragantur. Leidradus Lugdunensis episcopus non pauca ex Sermone subsequente, cujus initium,* Omnis quidem, *transtulit in librum quem Caroli Magni jussu de Baptismo edidit, vulgatum nuper in Analectorum Tomo 3. sed auctoris nomen ipse reticet. Sermo incipiens,* Huc usque, *agit de ritu lavandi pedes post baptismum: quem ritum ab Ecclesia Romana non servari narratur apud Ambrosium libro 3. de Sacramentis cap. 1.*

Omnis quidem Dei sermo, Fratres carissimi, cum omni intentione & diligentia mentis debet audiri: sed hic maximè, quem hodie ad Caritatem Vestram habituri sumus. Ideo enim dimissis jam catechumenis vos tantum ad audiendum retinuimus, quia præter illa, quæ omnes Christianos convenit in commune servare, specialiter de cælestibus mysteriis locuturi sumus, quæ audire non possunt, nisi qui ea donante jam Domino perceperunt. Tanto ergo majore reverentia debetis audire quæ dicimus, quanto majora ista sunt quæ solis baptizatis & fidelibus auditoribus committuntur, quàm illa quæ etiam catechumeni audire consueverunt. Non autem mirari debetis, Fratres carissimi, quòd vobis inter ipsa mysteria de mysteriis nihil diximus; quòd non statim ea quæ tradidimus, interpretati sumus. Quod certè non negligentiâ, quæ in tam sacris rebus atque divinis sacrilegium est, sed religione fecimus. Adhibuimus enim tam sanctis rebus atque divinis honorem silentii: & inter illos sacros mysteriorum apparatus à docendi cessamus officio; ut tantam divinæ gratiæ majestatem, quæ nullis hominum vocibus dignè explicari potest, ampliùs tacendo veneremur. Sed quia instrui in omnibus & doceri Vestram Dilectionem necesse est, transacto quidem jam mysteriorum ordine, exponimus vobis ea quæ antè tradidimus: ne dum non intelligitis divini mysterii dignitatem, minùs illud pretiosum putetis. Quòd si intellexeritis, videbitis omnia, quæ in hoc mundo pretiosa creduntur, tanti sacramenti comparatione vilissima. * Recordetur ergo unusquisque vestrûm singulas mysteriorum species, quas per nostrum, donante Domino, ritus ministerium consecuti. & ea quæ tunc [f] simpliciter ac fideliter suscepistis, nunc intelligite prudenter, ut meliùs possitis intellecta servare.

Mysteria catechumenis non commissa.
* Hæc Augustini nomine citat Ivo de baptismo c. 191.
f Apud Ivonem, simpliciter.

In primis certè aures vestras oleo benedictionis oblivimus; sed ob quam caussam secundùm traditionem ecclesiasticam ab omnibus catholicis Christi sacerdotibus fiat, agnoscite. [* Introitus fidei & totius sanctæ doctrinæ ad animum per aures admittitur, & de auditu intellectus oritur. Neque enim potest aliquis fidei sacramenta cognoscere, nisi audiat prædicantem, affirmante beato Apostolo qui dicit, *Quomodo autem audient, sine prædicante,* & rursus, *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Rectè ergo illo oleo ejus sensus organa sanctificamus, sine quo fides ad animum non potest pervenire. Simulque venturi ad baptismum et aures suas ab omni malo & turpi verbo inpollutas ad finem usque custodiant, & vel detrahentem proximo suo, vel obscænè vel impudicè loquentem quasi surdi non audiant, implentes illam Scripturæ divinæ sententiam, qua dicitur, *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Et alibi, *Ne credas auditui vano.* Et rursus, *Da in disciplina cor tuum, & para aurem tuam verbis prudentiæ.* [a] Ergo adhibita auribus unctio sancta significat, ut omnes extra disciplinam sermones, quasi doctrinæ Christi obloquentes, aversentur ac fugiant, seque ad sola Dei verba audienda convertant: quia illito illo oleo auditum suum Christi eloquiis consecrarunt.] Ipse enim Salvator loquitur ad Patrem, & de obedientia credentis in se populi gloriatur dicens, *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi.* Tunc enim aures fidelium Christi perficiuntur, quando nihil præter Christum & ea quæ Christi sunt audire desiderant.

Quid unctio aurium significet.
* Leidradus de baptismo c. 8. in Tomo 3. vet. Analect.
Rom. 10. 17.
Eccli. 28. 28.
a Et hæc citat Ivo ubi supra.
Psal. 39. 7.

Unde & in Evangelio idem Dominus, de cælestis regni mysteriis cùm loqueretur, dicebat, *Qui habet aures audiendi audiat.* Nam cùm omnium commune sit habere aures, tamen audiendi aures

Matth. 13. 9. & 43. Qui habent aures audiendi.

res commune non est. Quicumque enim Dei verba contemnunt, quamvis non possint contemnere, nisi priùs audiant, tamen quia contemnunt quod audiunt, nec audisse dicuntur; quia quæ audierunt, tamquam non audita despiciunt. Et ideo habent isti aures, non quæ aures audiendi esse dicuntur, sed aures quæ audiunt ne audiant, id est, ut ea quæ audierint, quasi numquam, ut diximus, audita contemnant. Soli autem illi aures audiendi habere dicuntur à Christo, qui cum auribus audiunt, firmiter animo commendant; & quod animo tradiderunt, operibus exsequuntur. De hujusmodi auditoribus Dominus in Evangelio loquitur, *Vestri autem beati oculi qui vident, & aures vestræ quæ audiunt:* & rursus, *Omnis enim qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram: & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & venerunt in domum illam, & non cecidit; fundata enim erat supra petram.* Rursus de malè audientibus, qui habent quidem aures, sed non in obediendo, ita pronuntiat: *Omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina ejus magna.* Videtis ergo quantum intersit inter bene audientem, & malè audientem, id est, inter eum qui custodit verba Dei, & inter eum qui cùm audierit, quasi numquam audita contemnit. Illi qui obedit & facit, sapientia; huic qui contemnit, stultitia deputatur. Ille super solidum ædificat fundamentum: hujus vana ædificatio & absque fundamento, facilè casura describitur. Ibi stabilitas; hîc ruina est, & ruina magna. Nemo enim graviùs corruit, quàm qui audito verbo Dei ad peccata convertitur, propter quæ æterna supplicia præparata sunt. * Vos autem, post quàm vestræ aures oleo benedicto sunt illitæ, designati estis in numero auditorum sapientium: ut rectè retinentes Dei verba, id est, quæ auditis implentes, in die judicii audiatis vobis Christum dicentem, *Venite benedicti Patris mei, suscipite paratum vobis regnum à constitutione mundi.*

Matth. 13. 16. — Matth. 7. 24. — * Ivo de baptismo. c. 191. — Matth. 25. 26.

Cur adunctæ nares. — * Lectorandus locus est.

Illud autem non otiosè, nec absque certa ratione mysterii factum putetis, quod [* nares quoque vestras oleo benedictionis adunximus. Quod idcirco fieri intelligitur, ut hi, qui ad baptismum veniunt, admoneantur tanti mysterii sacramentum usque ad mortem inviolatum atque integrum custodire: ut quamdiu spiritum vitæ hujus naribus suis adtrahunt, à Christi Domini nostri cultura & servitio non recedant. Unde & Job vir sanctus loquitur, *Vivit Dominus, qui abstulit judicium meum, & omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam: quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea loquetur mendacium. Absit à me, ut justos vos judicem: donec deficiam, non recedam ab innocentia mea, justificationem quam semel tenere cœpi, non deseram.* Sed adhuc subtilior intellectus in hac narium unctione signatur. Illius enim olei odor, quod in Christi nomine & virtute benedictum est, ad odoratum vos provocat spiritalem: ut non corporis, sed mentis sensibus Christum inæstimabili suavitate sentire possitis, & delectati notitiâ odoris ejus, ipsius vestigia subsequentes, dicere valeatis illud, quod ad Deum credentium chorus loquitur, *Post te in odorem unguentorum tuorum currimus.* Hunc odorem commendat Apostolus Christianis, cùm dicit, *Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco; quia Christi bonus odor sumus Deo.* Considerate quantum Apostoli profecerint sentiendo odorem Christi, & * eum prædicationis instantiâ & sanctitate vitæ etiam ceteris præferendo, qui dum odorem suavifragantiæ Christi ubique diffundunt, ipsi quoque bonus Deo odor effecti sunt. Quod etiam in vobis, Fratres dilectissimi, cupimus impleri: ut cùm ipsi bonum odorem Christi notitiæ ceperitis, suavissimus Deo odor etiam ex vestræ vitæ sanctitate adscendat.] Per Dominum.

Job. 27. 2. &c. — Alia hujus mysterii ratio. — Cant. 1. 43. — 2. Cor. 14. & 15. — * f. eum.

SERMO

De mysterio Baptismatis.

PROMISIMUS primo Tractatu, nos de omnibus, quæ per ministerium nostrum & Christi gratiam consecuti estis, mysteriis locuturos; ne qua vobis de ignorantiâ negligentia nasceretur. Sed consuluimus labori vestro & memoriæ, providentes ne aut lassatus audiendo animus omnia intelligere non posset, aut multorum simul cognitione memoria prægravata etiam quæ intellexisset citò oblita deperderet. Prima ergo [a] prædicatione de his tantùm locuti sumus, quæ vobis, priùs quàm ad fontem sanctum veniretis, juxta catholicæ regulæ instituta tradidimus: & quid significaret unctio, quæ diversis corporis vestri adhibita partibus, diversum intellectum designat, prout Dominus donare dignatus est, interpretati sumus; cum ostenderimus vos per oleum sanctificationis ad auditum plenæ fidei præparatos, & bonum Christi odorem vocatos, ex toto corde abrenuntiandum diabolo esse commonitos. Nunc verò de interioribus jam mysteriis locuturi sumus, quæ in ipso sancto fonte celebrata sunt. Emissa enim certissima cautione, qua vos abrenuntiare omnibus pompis & operibus ejus, & omni fornicationi diabolicæ spopondistis, descendentes in fontem, fontem sacrum, fontem vitæ, fontem redemtionis, fontem sanctificatum virtute cælesti; & ita sanctificatum, ut homines post multa peccata diluendo sanctificet. Non enim debetis illas aquas oculis æstimare, sed mente. Nam etsi substantia illius aquæ de communi aquarum natura sit, effectus tamen ejus specialis ex Dei gratia & virtute procedit, qui creavit aquas, quibus corporales sordes ac visibiles diluuntur. Ipse ergo sanctificavit aquas, per quas secreta potentiæ suæ virtute peccata quæ non videntur ablueret. Spiritus enim sanctus in illa aqua operatur; ut qui ante baptismum diversorum criminum rei tenebantur, & cum diabolo in gehenna æterni ignis arsuri erant, post baptismum in cælorum regnum intrare mereantur. Unde Dominus in Evangelio potentiam tanti exprimens sacramenti ait, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu-sancto, non potest intrare in regnum Dei.*

a MS. Remig. & Ivo de baptismo c. 194. addunt, & secunda. — Oratio baptizandorum. — Aquæ baptismalis gratia. — Johan. 3. 5.

In hoc ergo fonte, ante quàm vos toto corpore tingueremus, interrogavimus, Credis in Deum Patrem omnipotentem? Respondistis, Credo. Rursus interrogavimus, Credis & in Jesum Christum Filium ejus, qui natus est de Spiritu-sancto, & Maria virgine? Respondistis singuli, Credo. Iterum interrogavimus, Et in Spiritum-sanctum? Respondistis similiter, Credo. Hæc autem fecimus juxta Domini nostri Jesu Christi Salvatoris imperium: qui cùm ad Patrem in cælos adscenderet, discipulis suis, id est Apostolis, demandavit dicens, *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.* Nemo autem, cum audit Patrem & Filium & Spiritum-sanctum, tres Deos nos æstimet confiteri. Quod sacrilegium absit longè à fide nostra, qui unum Deum esse ipso adtestante cognovimus. *Ego,* inquit, *Deus, & non est alius præter me, justus & salvator non est præter me. Convertimini ad me, & salvi eritis; quia ab extremo terræ ego sum Deus, & non est alius præter me.* Et in alio libro, *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Et rursus, *Dominus Deus tuus hic est in cælo sursum, & in terra deorsum, & non est alius præter ipsum.* Tres ergo personas tenemus & credimus, id est, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, unius potentiæ, unius substantiæ, unius æternitatis, unius voluntatis, unius etiam deitatis: & totam Trinitatem unius Dei appellatione veneramur. Credere autem plures Deos gentilis impietas est; & iterum non credere tres personas unius substantiæ in una deitate atque æqualitate vel coæternitate, hæretica dementia est: cùm manifesta hæc sit, quam diximus, auctoritas Christi, *Baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Baptizandi de Trinitatis fide interrogantur. — Matth. 28. 19. — Isa. 45. 21. & 22. — Deut. 6. 4. — Deut. 4. 39. — Matth. 28. 19.

* Quòd autem interrogavimus, Credis sanctam Ecclesiam, & remissionem peccatorum, & carnis resurrectionem? non eo modo interrogavimus, ut quomodo in Deum creditur, sic & in Ecclesiam sanctam & catholicam. Propterea sancta & catholica est, quia rectè credit in Deum. Non ergo diximus ut in Ecclesiam, quasi in Deum crederetis: sed intelligite nos dicere, & dixisse, ut in Ecclesia sancta & catholica conversantes in Deum crederetis: crederetis etiam resurrectionem carnis, quæ futura est. Sicut ergo in Trinitatis mysterium credidistis, & unum Deum in Patris & Filii & Spiritus-sancti nomine suscepistis, sicut vobis credidistis, dimittenda esse peccata, & nunc jam per baptismum creditis esse dimissa: ita etiam resurrectionem carnis futuram credite; quod certè vos credere spopondistis.

Quæ de aliis fides exigatur. — * Ivo loco cit.

In hoc enim Christianorum spes tota consistit, ut hujus, non alterius corporis resurrectionem in veritate futuram esse credamus; & quemadmodum nunc stamus in Ecclesia ante altare Dei, ita nos in die judicii statutos esse credamus ante tribunal Dei, dicente beato apostolo Paulo, *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Id est quod infideles animæ non credunt futurum. Et sunt aliqui, qui labiis credere promittunt, sed corde desperant: qui grandem omnipotenti Deo injuriam faciunt, à quo homines post mortem suscitari & vivificari posse non credunt. Nos autem, qui divinis vocibus adhibemus fidem, de resurrectione nostra dubitare non possumus. Credimus enim, quòd Deus qui fecit homines cum ante non fuissent, facilè possit eos reficere qui fuerunt. Qui cælum, terram, & maria, & quæ in eis sunt, atque omnia elementa fecit ex nihilo, quomodo non potest reparare homines, quos ideo fecit, ut in hac vita agerent unde in alia judicarentur, & vel pro bona voluntate præmia, vel pro mala supplicia mererentur? Hæc est enim Christianorum catholicorum fides, ut credamus nos cum hac, in qua nunc sumus, animâ resurgere, habentes idoneum resurrectionis exemplum Christum ipsum Dominum nostrum Verbum Patris: qui cùm sit Deus & Dei Filius, Deus Verbum & secundùm substantiam divinitatis Patri coæternus & consubstantialis, ideo naturæ nostræ suscepit hominem, (juxta quem de Virgine nasci, & postea pati & mori voluit, & die tertia resurrexit, & adscendit in cælos,) ut nos ad spem resurrectionis accenderet; ut sic nos credamus ex mortuis suscitandos, quemadmodum Christum resurrexisse à mortuis confitemur. Unde beatus Apostolus infidelium animos increpat dicens, *Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* Hoc ergo tenete constanter & credite, quod divinis vocibus affirmatur, quia resurrectio sit futura, in qua sanctis omnibus, qui Christum diligunt & ejus faciunt voluntatem, immortalitas gloriosa donanda est, ut in conspectu Dei cum Angelis & cælestibus Virtutibus in perpetuum glorientur: infideles verò & peccatores, & qui Dei præcepta non faciunt, ad hoc resurgere, ut immortalis eorum facta caro æternis incendiis deputetur; ut semper ardeat, & numquam ardendo deficiat. Hoc enim & Domini nostri Jesu Christi sermo testatur, qui in Evangelio de peccatoribus pronuntiavit, *Tunc ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.*

Resurrectionis fides. — 2. Cor. 5. 10. — 1. Cor. 15. 12. — Matth. 25. 46.

Hæc sunt autem quæ huc usque diximus. * Post quàm vos credere promisistis, tertiò capita vestra in sacro fonte demersimus. Qui ordo baptismatis duplici mysterii significatione celebratur. Rectè enim tertiò mersi estis, qui accepistis baptismum in nomine Trinitatis. Rectè tertiò mersi estis, qui accepistis baptismum in nomine Jesu Christi, qui tertia die resurrexit à mortuis. Illa enim tertiò repetita demersio typum Dominicæ exprimit sepulturæ; per quam Christo consepulti estis in baptismo, & cum Christo resurrexistis in fide, ut peccatis abluti in sanctitate virtutum Christum imitando vivatis. Unde beatus Apostolus ait, *An ignoratis quoniam quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo*

Trina mersio & cur. — * Ivo ubi suprà. — Rom. 6. 3. &c.

surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus; hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Considerate, Fratres carissimi, qua conditione Apostolus esse dixerit baptizatos. *Ut ultrà*, inquit, *non serviamus peccato.* Quæ enim tanta est non dico negligentia, sed amentia, cùm per baptismum acceperis remissionem peccatorum, obligari velle peccatis; ut qui factus fueras ex peccatore sanctus, malis ex sancto velis esse peccator; & post sacrum illum fontem, quem non nisi semel ablui licet, iterum ad vitiorum sordes reverti? Attendite ergo, Dilectissimi, ut quod accepistis, quod jam ulterius à vobis accipi non potest, usque ad finem integrum immaculatumque servetis; & semel effecti absque peccato, in perpetuo à peccatis omnibus recedatis. Christus enim, qui vos pollutos à diabolica suasione sordidatos sua miseratione mundavit, non vult mundatos iterum sordidari. Huic gloria & honor cum Patre & Spiritu-sancto in sæcula sæculorum. Amen.

Baptismus non repetitur.

SERMO

De unctione capitis, & de pedibus lavandis.

HUc usque de mysteriis locuti sumus, a quæ vel ante baptismatis sacramentum, vel in ipso baptismate celebrantur: nunc verò de his acturi sumus, quæ jam baptizatis sancta institutione complentur. Impleto enim baptismate caput vestrum chrismate, id est, oleo sanctificationis infundimus: per quod ostenditur, baptizatis regalem & sacerdotalem conferri à Domino dignitatem. Nam in veteri Testamento hi qui legebantur in sacerdotio vel in regno, sancto ungebantur oleo: & unctione capitis alii regnandi in populo Dei, alii sacrificia offerendi accipiebant à Domino potestatem. Sicut sanctum David, & ceteros reges unctos legimus à Prophetis, & de privatis in reges olei sanctificatione mutatos: sic & sanctum Aaron à Moyse unctum legimus, ea latos in sacerdotem Domini sancto oleo consecratum. Unde & in Psalmo canitur, *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Sed illud in veteri Testamento oleum, temporale regnum, temporale sacerdotium conferebat; in hac enim vita erat administrandum, quæ paucorum annorum curriculo terminatur: hoc autem chrisma, id est, hæc unctio quæ vobis imposita est, illius vobis regni, illius sacerdotii contulit dignitatem, quod cùm semel collatum fuerit, numquam est finiendum. Miramini fortè quod dicimus vos illo chrismate regnum futuræ gloriæ & sacerdotium consecutos. Non ego vobis, sed apostolus Petrus, immo per Apostolum Christus, collatam hanc pronuntiat dignitatem. Sic enim loquitur ad fideles, id est, qui baptismate abluti & chrismate consecrati sunt: *Vos autem genus regale & sacerdotale, gens sancta, populus adquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.* Considerate ergo honorem quem in illo estis mysterio consecuti, & cavete ne fortè qui post peccata per baptismum filii regni facti estis, rursus peccando, quod absit, velitis effici filii gehennæ. Quomodo enim irasci putatis Deum, si post beneficia ejus, post indulgentiam peccatorum, velitis ad peccandum reverti; & qui adoptati estis in Dei filios, iterum quasi servi contemnentes Deum, velitis facere diaboli voluntatem?

a *Ivo de baptismo c. 195.* quæ per sacramentum in ipso baptismate &c.

In baptismo chrisma infusio quid significet.

Psal. 132. 2.

1. Pet. 2. 9.

Impleta autem omnibus sacramentis, etiam mandatum vobis & exemplo & sermone tradidimus. b Lavimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos nostram, immo ipsius Domini & Salvatoris nostri provocantes, ut quemadmodum nos vestros pedes lavimus, ita etiam vos pedes fratrum & hospitum lavare debeatis; non solùm hospitales vos esse doceamus, sed etiam humiliter hospites ita honorantes quos in vestra suscepistis hospitia, ut erga eos servorum implere non erubescatis officium. Quod si injuriosum quis putat, & diabolico inflatus tumore mandatum Domini facere dedignatur: & quamvis ille in sæculo nobilis, pauperes & in hoc mundo contemtibiles Christiani lavare pedes erubescis; qui & hoc præcepit, & fecit, immo ante quàm præciperet, facere dignatus est: si quidem præmisit exemplum, ut faciliùs commendaret imperium. Sic enim in Evangelio legimus de Domino Jesu: *Sciens*, inquit, *quòd omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exivit & ad Deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua; & cùm accepisset linteum, præcinxit se; deinde misit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.* Et rursum, *Postquàm autem lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua; & cùm recubuisset iterum, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis: vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis; sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros dominus & Magister, quanto magis & vos debetis alterutrum lavare pedes? Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis, quia non est servus major domino suo, nec Apostolus major eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati estis si feceritis ea.* Considerate ergo, Fratres dilectissimi, cujus infelicitatis, cujus insaniæ sit, ut dedignetur servus conservo, discipulus condiscipulo pedes lavare; quando omnium Dominus & magister servorum & discipulorum pedes lavare dignatus est. Ille se humiliavit inferioribus; nos verò humiliari dedignamur æqualibus & sæpe melioribus. Quod non aliunde, quàm de incredulitate evenit futurorum. Si enim verè & toto animo crederemus, per hæc Domini præcepta, quæ brevi vitæ nostræ tempore custodimus, ad æterna & cælestia nos præmia pervenire, non solùm non erubesceremus omnia opera humilitatis implendo, verùm etiam gloriaremur.

b Hic ritus etiam XII. sæculo quibusdam in Ecclesiis servabatur, teste Hugone Vict. in Johan. 13. ubi quosdam ait velle *non remitti peccatum originale nisi in lavatione pedum post baptismum*; & eorum auctorem dicere Ambrosium Mediol. episc. Cujus vide lib. de initiandis c. 6.

Johan. 13. 3.

Ibid. 12.

Commendate ergo firmiter memoriæ vestræ quod audistis à nobis, & quod nobis, immo Domino * promisistis: nec ulla umquam tribulatio præsentis vitæ terrenæ dationem vobis vestræ auferat sponsionis. Implete omnia quæ audistis imperia: implete omnia vestra quæ promisistis. Nolite similes esse populo Judæorum, qui cùm audissent præcepta Dei, rectè quidem dixerant; *Omnia quæ mandavit nobis Dominus, audiemus, & faciemus ea*; sed quod bene promiserant, neglexerunt. Placuerunt enim Deo, quando se mandata ejus servaturos promiserant. Sic quidem legimus dixisse ad Moysen populum Israël. *Accede tu, & audi omnia quanta loquatur ad nos Dominus Deus noster ad te, & tu loqueris ad nos. Omnia quanta loquitur ad nos Dominus Deus noster, & audiemus, & faciemus.* Et dixit ad Moysen Dominus, *Audivi vocem sermonum populi hujus quanta locuti sunt. Quis dabit cor eorum sic esse in eis, ita ut metuant me, & observent præcepta mea omnibus diebus?* Placuerunt ergo, ut diximus, Deo, quando quidem polliciti sunt se mandata ejus esse facturos: sed displicuerunt, quando quidem posita sibi mandata, & quæ promiserant servare, transgressi sunt. De ipsis enim Propheta loquitur dicens, *Dilexerunt eum in ore suo, & linguâ suâ mentiti sunt ei.* Hoc est enim ore Deum & non corde diligere, quòd promittunt se Dei voluntatem esse facturos, mentiuntur linguâ suâ, & ad faciendam diaboli refugiunt voluntatem, omnipotentem Deum ad iracundiam provocantes, qui se irrideri non patitur. Qui cùm & opera hominum quamlibet in occulto facta conspiciat, qui cùm verba omnia quamlibet secretò insusurrantes audiat, qui cum omnes omnium cogitationes intelligat & agnoscat, severissimè judicabit. Qui hîc ideo non semper contemtores suos punit, quia in futuro decrevit esse judicium, ubi æterna condemnatio & perpetua servatur peccantibus pœna. *Ibi erit fletus oculorum, & stridor dentium.* Ubi, sicut ipse Dominus ait, *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Vos autem, Fratres dilectissimi, credimus in nomine Domini, quòd non transitoriè audiatis verba nostra, immo divina: quia quod vobis dicimus, ex sanctis & divinis eloquiis mutuamur. Speramus in Domino, quòd facietis omnia quæ promisistis, Deo adjuvante vos in sanctis operibus, ipsius Domini nostri Jesu Christi gratiâ; cui & gloria & honor cum Patre & Spiritu-sancto in sæcula sæculorum. Amen.

* *Promissum in baptismo, pedum lotionem legimus in Append. Tom. 5. Ser. 168. n. 3. & 257. n. 2.*

Ut promissa in baptismo sedulò impleantur.

Deut. 5. 27. Ibidem. 27. & 28. 29.

Psal. 67. 36.

Isa. 66. 24.

TRACTATUS

De Creatione primi hominis.

Apud Ambrosium inscribitur, De Dignitate primi hominis. *Apud Alcuinum autem*, Dicta beati Albini Levitæ super illud Gen. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. *Paulinus Aquileiensis suprà lib. de salutaribus documentis c. 2. & 3. nonnulla mutuatus est ex hoc ipso Tractatu: qui præterea in libro de Spiritu & anima c. 35. totus insertus est. Hic itaque prima & postrema verba dedisse sufficiat.*

TANTA dignitas humanæ conditionis esse dignoscitur, ut non solùm jubentis sermone, ut alia sex dierum opera, sed consilio sanctæ Trinitatis & operâ majestatis divinæ creatus sit homo; ...... Quapropter quisque diligentiùs attendat primæ suæ conditionis excellentiam, & venerandam sanctæ Trinitatis in se ipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus est, nobilitate morum, exercitio virtutum, dignitate meritorum habere contendat: ut quando apparuerit qualis sit, tunc similis illi appareat, qui se mirabiliter ad suam similitudinem in primo Adam condidit, mirabiliùs in secundo reformavit.

Omissa reperies in libro de spiritu & anima.

SERMO

De vanitate sæculi.

Habetur suprà in Eligii Tractatu de rectitudine catholicæ conversationis n. 21. 22. & 23. præter versus circiter decem in fine ab illis verbis, Benedicamus igitur Dominum &c.

IN hac vita positi, Fratres, ita agite, ut cùm hinc migraveritis, & caro vestra à vermibus cœperit devorari in sepulcro, anima ornata bonis operibus cum sanctis omnibus lætetur in cælis. Retrahat vos à malis operibus vel peccatis, interitus eorum quos præmisistis. * .... Et erit mox quantò quis amplius hîc obediens Deo fuit, tanto ampliorem illic mercedem accipiet: quantoque hîc ampliùs Deum amavit, tanto propiùs eum videbit. Benedicamus igitur Dominum Deum nostrum, Fratres, qui ad lætitiam spiritalem congregavit nos. Simus in humilitate cordis semper, & gaudium nostrum penes ipsum sit. Non de prosperitate aliqua hujus sæculi lætemur; sed noverimus felicitatem nostram non esse nisi cùm ista transierint. Modò gaudium nostrum, Fratres, in spe futura sit, totum desiderium vita æterna sit, omnia suspiria nostra Christo anhelent. Ille unus pulcherrimus, qui fœdos dilexit ut pulcros faceret, desideretur; ad illum unum curratur, illi ingemiscatur, *& dicant semper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.* Amen.

CAPUT I.
* *Omissa reperies in Eligii Tractatu de rectitudine catholicæ conversationis.*

Psal. 34. 27.

SERMO.[a]

De contemtu mundi. *

Incerti auctoris.

(* Additum MSS. ad Corticem.)

(Caput I.) AUDITE, Fratres carissimi, salutiferam patris nostri doctrinam, qui non terrenam, sed æternam concupiscitis hereditatem; qui non vultis sortem accipere in terra morientium, sed cum Psalmista decantare, *Portio mea in terra viventium*; (Psal. 141.6.) qui Ægyptum reliquistis, & ad promissionis terram festinatis. Audite itaque, habentes aures audiendi, pium patrem ad hereditatem cælorum nos vocantem, & dicentem, *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* (Psal. 33.12. & 13.) *Quis est homo qui vult vitam?* Quis es qui vitam vis ingredi? Serva mandata Dei. (Matth. 19. 21.) Quorum mandatorum alia sunt specialia, alia verò communia. (Mandata alia specialia, alia communia.) Specialia sunt propriè Canonicorum sive clericorum, & monachorum; communia omnium catholicorum. Specialia igitur sunt hæc: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me.* Et iterum: *Omnis qui reliquerit domum, aut agrum, aut patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, aut filios, aut agros propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Et ad discipulos: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* * Hæc itaque Fratres quantò singularia, tantò præcipua; quantò arctiora, tantò Deo gratiora.

(* Cap. II. Clerici nil proprium possideant.)

Dicit iterum Salvator noster inter cetera, *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* (Lucæ 14.33.) Qui dicit, *omnibus*, nihil proprium a suis discipulis possideri voluit. Qui quidquam possidet in terra, remotus est a Christi disciplina. Qui autem non est discipulus Christi, quomodo præsumit sibi ligandi atque solvendi potestatem? Intendite Fratres verba Evangelii dicentis, *Intravit Jesus januis clausis ad discipulos, & insufflans dixit eis, Accipite Spiritum-sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.* (Joh. 20.22.) Numquid illi habebant proprium, quibus Magister indixerat, *Nihil tuleritis in via*: (Lucæ 9.3.) de quibus Lucas evangelista refert, *Erant eis omnia communia?* (Act. 4.32.) Videte quid Petrus dixerit ad Jesum, *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* (Matthæi 19. 27.) Qui omnia reliquerant, nihil sibi penitus retinuerant. Unde ergo sibi arrogant ligandi atque solvendi potestatem, qui in terra præsumunt possidere facultatem? Quomodo non erubescunt dicere, *Dominus pars hereditatis meæ?* (Psal. 15.5.) Ubi est illud Apostolicum, *Quæ conventio Christi ad Belial?* (2. Cor. 6.15.) Qui terrenas possessiones relinquere nolunt, cur peccata populi comedunt? Si decimas cum filiis Levi accipiunt, quomodo inter ceteras tribus partem accipiunt? Si nominis sui etymologiam attendunt, cur clerici à sorte dicti sunt, nisi quia Dominus eorum sors vel hereditas sit?

(* Cap. III. Cur radantur.)

Cur saltem clericatûs sui signa, quibus à laicis discernuntur, non perpendunt? * Non enim sine caussa capita eorum raduntur & tondentur, sed perspicacissima & evidentissima ratione. Nam his signis secernuntur a laicorum conversatione. Quod ut multis Deo propitiante proficiat, admonitioni utilissimæ decrevimus inserere. Didicimus multorum patrum auctoritate, cerebrum esse sedem sapientiæ; Christum verò, Paulo attestante, Dei virtutem & sapientiam esse. (1. Cor. 1.24.) Cum itaque cerebrum sit in capite, sapientia verò juxta patrum auctoritatem in cerebro habeat sedem, (Sapientia sedem in cerebro.) & sic per sapientiam sibi infusam cuncta membra regantur à capite, quod per cerebrum est, quod est sedes sapientiæ: sic inter nos & veram sapientiam, quæ, ut diximus, Christus est, qui etiam juxta Apostolum caput nostrum est, (dixit enim, *Caput mulieris est vir, caput verò viri est Christus, Christi autem caput est Deus*:) (1. Cor. 11.3.) ut ostendamus nullum obstaculum interesse, pilos in ea parte capitis incidimus, in qua novam sapientiam, id est, Christum inesse cognoscimus: per hoc signantes, malam terrenarum rerum sollicitudinem nostræ mentis oculos ad Deum contemplandum impedire. Scimus enim quòd quisque quantò magis terrenis occupationibus implicatur, tantò magis a sui Conditoris visione impeditur. Unde Apostolus: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.* (2. Tim. 2.4.) Item: *Qui sine uxore est, cogitat quæ sunt Dei.* (1. Cor. 7.32.) Hinc Moyses ait, *Levitæ radant pilos carnis suæ.* (Num. 8.7.) Levita interpretatur assumtus. Quisquis namque in officiis divinis assumtus est, pilos carnis, id est, superfluas cogitationes cordis radere debet. Caput igitur radere, significat cogitationes terrenas & superfluas à mente resecare. Nec incongruè per pilos & capillos significantur cogitationes superfluæ. Sicut enim pili non sunt pars corporis, sed quædam superfluitas procedens a corporis humore: sic bona temporalia non sunt nobis naturalia, sed aliena & superflua. Hinc itaque fideles Christi, qui ad æternam vitam medullitus suspirant, qui mundum cum suis oblectationibus sub pedibus conculcant, qui in terra nihil possidere volunt, sed cum Apostolo dicunt, *Nostra conversatio in cælis est*, (Phil. 3.20.) capillorum minimam partem in capitibus retinent, ut per eorum abrasionem se minimam terrenorum sollicitudinem habere designent. Quapropter etiam illam minimam particulam capillorum retinent, quia dum in hoc mundo sunt, à terrenis cogitationibus omnino vacui esse non possunt. Quisquis igitur clericus ad sortem Domini vocatus, qui comam nutrit, & capillos radere vel tondere erubescit, profectò se non de Dei, sed de mundi sorte esse testatur. Quantò enim quisque carnis crines diligit, fovet & nutrit, tantò cor suum non in cælis, sed in terra fixum esse ostendit: quantò autem radit & edomat, tantò se non terrena, sed æterna diligere comprobat.

(Cap. IV. Ne inter orandum capita tegant.)

SI verò, ut prædiximus, crines idcirco radimus, ut inter nos & Deum nihil interesse approbemus: profectò patet, quod cum in oratione persistimus, aliena velamina capitibus nostris apponere non debemus, præsertim cùm Apostolus dicat, *Vir non debet orare velato capite; imago enim Dei est.* (1. Cor. 11.7.) Cessent itaque clerici psalmodiæ hymnisque spiritalibus insistentes, cappellos, mitras, ceteraque velamina in capitibus portare: ne dum cùm Deo loquimur, famulatus sui signa occultantes, ejus indigni judicemur propitiatione, cujus salubri doctrinæ præsumimus non obedire. Qui enim non obedit Apostolo, contradicit Evangelio. Et juxta ejusdem Apostoli vocem dicentis, *An quæritis experimentum ejus qui in me loquitur Christus?* (2. Cor. 13.3.) Item, *Si angelus venerit de cælo, & aliud Evangelium nuntiaverit vobis, anathema sit.* (Gal. 1.8.) Extirpetur ergo penitus de Ecclesia talis præsumtio, ne quod absit, a Deo expellatur ejus oratio.

(Cap. V. Mundum & mundana contemnant.)

HIS igitur signis clericalibus prælibatis, quibus à laicis discerni debemus, ad propositam admonitionem redeamus. Audiamus Johannem apostolum dicentem, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* (1. Joh. 2.15.) Audiamus & Psalmistam mundi amatores increpantem, *Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* (Psal. 4.3.) Salomon quoque subsequitur dicens, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* (Eccl. 1.2.) Libet intueri quàm bene consonant organa Spiritus-sancti. Monet Apostolus, ut non diligamus mundum; invehitur Psalmographus in ejus amatores: clamat Salomon, cuncta subjacere vanitati. Quare non diligamus mundum, [a] nec sequamur mendacium, Ecclesiastes declarat: (a MS. Regium.) ac si diceret, Ideo non sunt amanda ista, quia transitoria mendacia: quia quæ promittunt non conferunt, bona igitur non sunt. Cùm enim bonorum omnium auctor sit Deus, & à fidelibus suis quæri & diligi quæque bona præcipiat: si mundana vera bona essent, nec ipse quidem contemneret, nec a suis sequacibus contemni præciperet. Quid igitur Veritas de se testatur, audiamus: *Vulpes foveas habent, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* (Matth. 8. 20.) Item si mundi gloria vana non esset, non se abscondisset, cùm turbæ eum regem facere voluissent. Item si mundi gloria vana non esset, si divitiæ terrenæ vera bona essent: non earum possessoribus improperaret Dominus dicens, *Væ vobis divites*, &c. (Lucæ 6.24.) Et alibi, *Facilius est camelum per foramen acûs transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* (Matth. 19. 24.) Audiamus etiam quid suis dicat imitatoribus. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* (Ibid. 21.) Item, *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* (Lucæ 14. 33.) Item, *Nemo potest duobus dominis servire, id est, Deo & mammonæ.* (Matth. 6. 24.) Vidit penitus magister suos discipulos luctaturos cum mundo, qui si haberent unde tenerentur, levius dejicerentur. (Mundi arma prædia terrena.) Tulit igitur arma suis & nostris hostibus, dum nos privavit terrenis possessionibus. Nudus namque latrones non solet timere: qui verò se mundanis implicat, tela parat quibus confodiatur. Qui ergo non vult confodi, nudus procedat per viam hujus exsilii.

(Cap. VI. Regnum Dei appetant.)

FORTASSIS quæret aliquis: Cùm Deus sequaces suos mundana jubeat postponere, quæ sunt quæ jubet appetere? Audi ipsum dicentem, *Quærite regnum Dei.* Item, *Thesaurizate vobis thesauros in cælis.* (Matth. 6. 33. Ibid. 20.) Quæret iterum aliquis: Si Deus vult homines terrena odire, quæ debent diligere? Ista sunt quæ præcepit diligere, cùm per Moysen respondit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum tanquam te ipsum.* (Deut. 6.5.) Proximus in terra tantum diligi præcipitur, (Deum & proximum diligant.) quia cælestis regni hereditatem nobiscum consortitur. In quo caritate divina perfusi, Scriptura testante, quæ ait, ut cives nostros sicut nos ipsos diligamus, (Levit. 19. 18.) propitiante Deo ibi facturi sumus, per quem & redemti sine fine vivemus: qui etiam cùm propter opera nostra mala inimici ejus essemus, prior dilexit nos, & cùm essemus servi inutiles, in filios suos nos adoptavit & heredes, Filium suum unigenitum tradens pro nobis, ut nos eriperet à perpetuæ mortis laqueo. Quisnam puer tam benignum patrem dignè potest diligere? Quis ejus tantis beneficiis aliquid dignum potest retribuere? Hæc tanta beneficia admirans Psalmista ait, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* (Psal. 115. 12.) Cui ipse inquisitioni deinde subjungit, *Calicem salutaris accipiam*, &c. (Ibidem 13.) Quantulacumque sit hæc retributio, calicem scilicet Domini accipere: nulla tamen alia ita dignè videtur passioni Dominicæ congruere. (Calicem Christi accipiant.) Hac utique ratione, ut quemadmodum sanguinem suum dedit pro nostra redemtione, sic & nos nostrum fundamus pro sui nominis confessione. Sed quomodo pro Christo suum dabit sanguinem, qui pro eo non vult abjicere mundi vanitatem, cùm nos mundi quàm nostra diligamus? Quomodo pro Christo vitam tradet, qui contra ejus præcepta hæc vana & falsa possidet? Ipse enim dicit, *Si diligitis me, mandata mea servate.* (Joh. 14.15.) Loquitur & Johannes Apostolus, *Qui dicit se diligere Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est.* (1. Joh. 2.4.) Convincitur itaque, se & non Deum diligere, qui mandata ejus non vult custodire.

(Cap. VII. Paupertatem sectentur.)

CUM Christus pro nobis factus sit pauper & egenus, nos pro ipso cur pauperes esse erubescimus? Numquid ejus paupertas non facit divites, Veritate attestante, regnum cælorum non divitum, sed pauperum esse? Dicit namque pauperibus, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* (Matth. 5.3.) Si est regnum cælorum pauperum, restat ut infernus sit divitum. Hoc quoque declarat nobis Evangelium dicens, *Homo quidam erat dives.* Et post pauca subjungit, *Erat autem & quidam mendicus, Lazarus nomine, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus*, &c. *Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno.* (Lucæ 16. 19. &c.) Non reputet quisquam hæc verba esse Augustini: non sunt hominis, sed Veritatis, quæ nec fallere potest, nec falli. Quisquis ergo vis regnare cum Christo, elige paupertatem cum ipso, ut requiescas cum Lazaro mendico. Nemo enim potest gaudere cum sæculo, & regnare cum Christo. Audi Apostolum dicentem, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum.* (Act. 14.21.) Et juxta Veritatis vocem, primò nos oportet bibere Domini calicem, ut sic pertingamus ad regni concessionem. (Matth. 20. 22.) Qui autem vult epulari cum divite, præparat se epulas vermibus gehennæ: in qua pro gaudio momentaneo ardebit perpetuò cum capite suo diabolo. (Paupertatem non erubescant.) Infelix commercium, pro tam brevi gaudio,

cælesti privari regno! Felix paupertas, per quam cælestis adquiritur hereditas! Felix commercium, pro peritutis æterna recipere: & quod ineffabile bonum est, cum Christo sine fine regnare! E contrario ineffabilis miseria, perpetua cum diabolo pati supplicia.

Cap. VIII. Epilogus. Matth. 16. 26.

QUAPROPTER, Fratres carissimi, nos illud Evangelicum ruminantes, *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? vel quam commutationem dabit homo pro anima sua?* voluntatè pro Christo nunc ponamus quandoque dimittenda; ne, quod absit, pro transitoriis amittamus æterna. Hauriamus antidotum momentaneæ amaritudinis, ut quandoque percipiamus immensæ gaudia salutis. Sic modò curramus, ut in futuro comprehendamus: ubi inveniemur, ibi judicabimus. Non perdamus tempus acceptabile: non enim erit apud inferos locus pœnitentiæ. Dum igitur vacat, dum sumus in via, adversario nostro legi Dei consentiamus. Lex quippe divina noster ideo dicitur adversarius, quia nostris carnalibus omnino contradicit voluptatibus. Adversario itaque nostro, id est, Evangelio, dum rex ea spectat, dum nos adhuc ad pacem invitat, nuntios mittamus, cum eo pacis fœdus ineamus: ut cum venerit ille magnus pater familias, non ut servos inutiles puniendos, sed ut filios hæreditandos inveniat, secumque introducat ad nuptias, ut de suis beneficiis sibi perennes reddamus gratias Jesu Christo Domino nostro, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO

De bono disciplinæ.

Valeriano Cymelensi episcopo jam pridem restituit Melchior Haminsfeldus Goldastus. Ipsius quoque nomen præferunt fragmenta Opusculi hujus in vetusto codice Colbertino reperta. Contulimus cum MS. Victorino, & Colbertino, cum Goldasti exemplari, necnon cum editione quæ exstat in bibliotheca Patrum.

Caput I. Imperium & superbia.

MULTI sunt qui sanæ doctrinæ adversantur, justitiam culpant, & disciplinam imperium esse judicant, ac rationabilem castigationem superbiæ assignant: cùm non sit imperium, nisi ubi aliquid jubetur injustum; nec sit superbia, nisi ubi aliqua negligitur disciplina. Disciplina igitur magistra est religionis, magistra veræ pietatis: quæ non ideo increpat, ut lædat; non ideo castigat, ut noceat. Denique mores hominum irata corrigit, insistam mala custodit, ita Salomone dicente: *Fili, ne deficias à disciplina Domini, neque fatigeris cùm ab eo increparis. Quem enim diligit Dominus, increpat: flagellat autem omnem filium quem recipit.* Nihil profectò est quod non disciplina aut emendet, aut salvum faciat. Quam si quis sapiens apprehenderit, nec gratiam amicitiarum perdit, nec periculum damnationis incurrit.

Disciplinæ laus.

Prov. 3. 11. & 12.

Cap. II. Disciplina omnia continentur & ordinantur. Prov. 8. 22. & c.

NEMO disciplinam irrationabilem putet, sub qua videt universa quæ in cælo, & sub cælo sunt, verbo cooperante compositis, omnipotentis Dei stare consilium. In principio enim operis sui, Deus nihil prius quàm disciplinam fecit. Nam cum assistente Sapientia cælum suspenderet, terram pararet, maria concluderet, & suis locis suisque temporibus cursum solis lunæque globum disponeret; omnia sub disciplina constituit. Quid autem non esset tenebrosum, quid non incompositum, quid non haberetur absurdum, nisi constitutis legibus cuncta starent elementa? Numquid sine disciplina agitur solis cursus? qui quamvis diurni itineris necessitatem infatigatus impleverit, ad officium tamen suum matutinus occurrit, & se in parte cæli quotidie terrarum spatia lustraturus ostendit. Tanta est disciplinæ ratio, ut intra temporum metas lege conscriptas ita indefessi itineris alternis vicibus siderum cursus agitetur, ut nec luna defectionis suæ damna effugiat, nec solem diurni luminis flamma destituat. Numquid sine disciplina est, quòd tanti maris fluctus humili terrarum litore continentur, & in suo sinu frequenter incitata ventis, altior aggere undis concluditur? Omnia profectò insipiens natura confunderet, nisi mundum disciplinæ ratio gubernaret. Hæc ideo proposuimus dicere, ut disceretis obedire Evangelicis præceptis, & cælestibus obtemperare mandatis. ^a Quid autem rationalem animam, & ad Dei imaginem factam expediat, facile potest homo intelligere: cùm videt factum per voluntatem Dei constitutionibus disciplinæ etiam elementa servire.

Caput III.

Psal. 2. 11. & 12. Disciplinâ vitia omnia frenantur.

Audite Prophetam dicentem, *Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Bene in omnibus causis timor obtemperat disciplinæ: qui pro hoc ipso quòd imminentes periculorum casus non irati judicum cavere novit, potestatem conservandæ salutis obtinuit. Quid igitur adultero esset castum? quid furi tutum? quid non esset latroni pervium? quis non expavesceret concava litorum, secreta silvarum? quid non præsumptio possideret, nisi furorem animorum sub metu pœnæ disciplina compesceret? Ac nisi constitutus esset modus vivendi, numquam profectò finem poneret natura peccandi. Nihil est quod non gula suadeat, si gulæ disciplina consentiat. Nihil est quod non perdat luxuria, si amore vitiorum à se disciplina discedat. Nihil est quod non habendi cupiditate animus occupet, nisi avaritiæ vitium disciplina condemnet. Omnia sub metu disciplinæ vitia ^a jacent. Jam non est in quo fides umquam erubescat, si homo futurum Dei judicium respiciat, & caussam reddendæ rationis intendat: nec est in quo vindex scelerum flamma deserviat, si intuitu disciplinæ, aut quæ sunt honesta cogites, aut quæ sunt pudenda castiges. Multi ibi nomen crudelitatis imponunt, ubi pro amore disciplinæ crimen admissi

a MS. Vict. cum Goldasto, latent.

sceleris supplicio vindicatur, ^b latronis: cùm sententia ^c judicantis justis legibus serviat: & non solùm præsentibus, sed etiam futuris manum porrigat. Quis igitur non licitè crederet se debere peccare, si impudicis & impiis ^d actibus judex non præscriberet disciplinam?

b Fragment. Colb. omitt. latronis.
c Ed. vindicantis.
d Fragment. Colbert. add. nec hos non præscriberet disciplina: delinquentes enim quos temporalis afflige pœna, à tormentorum æternorum excruciatione tormenta.

VIDEAMUS quid lex loquatur. *Non occides, non adulterabis, non falsum testimonium dices.* Hæ sunt disciplinæ legis, quibus etiam districtio sententiæ sæcularis obsequitur; impugnando turpia, resecando criminosa. Nam adjicit Scriptura, *Judex non est vindex positus boni operis, sed mali;* ita ut etiam vicarium pœnæ genus exigat, cùm dicit, *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Sed istam utique sententiæ severitatem facilè vitare possumus, si flammas futuri judicii cogitemus. Absolutè autem docet Paulus Apostolus posse contemni sæcularis arma judicii, qui dicit, *Si vis potestatem non timere, quod bonum est fac.* Sed hæc non otiosè tractanda sunt: nam cùm de his terrenis potestatibus Apostoli doctrina commemorat, sensibus nostris cælestis judicii partes insinuat. Nam cùm docet serviendum sæculi legibus, admonet necessariò hominem futuris cavere temporibus. *Si vis,* inquit, *non timere potestatem, quod bonum est fac.* hoc est dicere, si vis futurum non timere judicium, *declina à malo, & fac bonum.* Ergo hanc primam constitutionis formam, quæ sæculi legibus caret, cavere debemus & vincere: ut possimus à nobis illud præjudicium perpetuæ mortis excludere. Quia quos ista temporalis non affligit pœna, hos illa in æternum insatiabili tormentorum persequitur dolore. Nemo reum illum homicidii crimen evasisse æstimet, quem accusatorem sæcularis judicii corrupti sententia absolverit. Nec ille adulterii facinus prætermissum putet, qui indulgentiæ lege deprehensus evasit. Nemo cùm sanam decretum videt, falsitatis seu debita jure supplicia judicet fuisse concessa. Defunctis corporibus salva sunt crimina, nisi fuerint prius apud Deum lacrymarum intercessione purgata. Exspectat enim reum suum gehenna debitis armata suppliciis. Ad confusionem magis præsentis vitæ, non ad absolutionem criminis pertinet auctoritas sententiæ sæcularis. Illa ergo nobis sunt ante omnia cogitanda supplicia, ubi homo vivit durante pœna; ubi nec tormenta corpori, nec desunt membra tortori. ^* Quæ tamen facilè vitare possumus, si habenas disciplinæ teneamus, dicente Apostolo, *Si vis non timere potestatem, bonum fac, & habebis laudem ex ea.* Quis sapiens non ad hæc disciplinæ bona animum lætus apponat, ubi potest homo non solùm criminis pœnam vitare, sed & gratiam laudationis adquirere?

Exod. 20. 13. & c. Rom. 13. 3. Levit. 24. 20. Rom. 13. 3. Quæ cavenda severitas. Psal. 36. 27.

Cap. IV. Disciplina legis divinæ servat humana.

Caput V. Quo caveatur. Rom. 13. 3.

Audite Prophetam dicentem: *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* In hoc loco ad illos, puto, pertinet ista sententia, ad quos nondum disciplina pervenit: qui adhuc in deviis morantur, capti antiquo superstitionis errore. Probantur enim sub lege numquam vixisse, qui admonentur ut apprehendant studium disciplinæ. Sequitur in hoc Psalmo, *Ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Igitur si illos Propheta statuit reos, ad quos disciplina numquam pervenit: quid de illis judicandum putamus, quos disciplina destituit? Inter utrorumque actum, auctoritas propheticæ lectionis inclusas minorem planè culpam, non pervenisse ad disciplinam, quàm legem disciplinæ respuisse. Ecce dicit Propheta, *Qui spernit disciplinam, odit animam suam.* Et verò ut dixit, ita est: nam hostis est & inimicus animæ suæ, qui spretæ disciplinæ monitis, diabolicis occupatur officiis. Dicunt aliquanti disciplinam satis duris legibus constitutam. Loquantur ista satis miseri, quos ad omne facinus ille diabolus auctor mortis invitat, quorum mentes insatiabilis gula possidet, super quos regnat ebrietas, quos turpis luxuria captivos tenet, & à quibus numquam superbia jactantia discedit. Illis autem quibus est studium honestè fidem servare continentiæ, humilitati pietatique servire, dulce disciplinæ onus est, & leve jugum Domini: quod non gravat, nisi aut perditos, aut perituros.

Psal. 2. 12.

Rei sunt ad quos disciplina numquam pervenit, sed minus, quàm quos destituit.

Sap. 3. 11.

Disciplina quibus gravis, quibus levis.

Cap. VI. Disciplina in brutis.

ERUBESCO dicere in confusionem humanæ negligentiæ, quantum apud aliquantos parum proficiat disciplina: cum videamus pastorale magisterium etiam apud muta animalia non perire. Doceant nos ecce servare ordinem disciplinæ tam dociles equorum animi, cùm in gyrum ducti flexuosis gressibus membra componunt, & sub unius habenæ retinaculo ita laxari se consentiunt, ut & currendi & standi modos sub quadam legum dispositione servetur. Ita quos natura numero dividit, studio disciplinæ conjungit. Videte quàm fortia boum corpora plaustro subjaceant: quæ in tantum imperio animum parant, ut tumentis naturaliter levi jugo colla supponant. Ita disciplinæ constitutionibus serviunt, etiam quæ in feritate nascuntur. Unde miror aliquoties hominem, cui inest sapientia & intellectus prudentiæ, passim præcepta disciplinæ negligere: cùm videamus mutum animal vitia cavere, jussis obtemperare, imperio deservire, atque ita ad omnem obedientiam animum aptare, ut cùm opus fuerit, armatis legionibus occurrat, & hostilibus se telis jussum objiciat. Audite in hoc loco Prophetam dicentem, *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit.* Vereor dicere, ne vestram negligentiam pulset ista sententia. Non autem cognoscit dominum, qui conditionis suæ non cognoscit officium. ^a Ostendam sanè quomodo Dominus possit aut inveniri, aut cognosci: si tamen est animus videndi. Si vis videre Dominum, require mendicum, respice ad pauperem, suscipe peregrinum, visita infirmum, curre ad carcerem. Si vis videre Deum, vincula captivitatis absolve, nodos iniquitatis incide. Audi de hoc Dominum dicentem, *Esurivi, & dedistis mihi manducare; sitivi, & dedistis mihi bibere; hospes fui, & suscepistis me; nudus fui, & cooperuistis me; infirmus fui, & visitastis me; in carcere eram, & venistis ad me.* Moneo itaque ne despicias nudum, ne cæco manum subtrahas, ne involutum pannis contemnas. In hac enim veste primùm Dominus cùm à Magis quæreretur, inventus est.

Isa. 1. 3. Qui Dominus inveniri aut cognosci possit. ^a Cap. VII.

Matth. 25. 35.

Et quia de disciplina fecimus mentionem, sub qua fides Christiana viget, necesse est ut omnia in aures vestras vitæ ornamenta deferantur: ut intelligat unusquisque parum sibi prodesse ^e conversionis famam,

e Al. conversationis. At conversio hic pro vita religiosa professione accipitur, ut Reg. Bened. c. 58. & 63.

Religiosæ virtuti bonæ famæ sit studium.

famam, nisi in contemtu mundi enaverit disciplinam. * Ergo cui studium est Christum colere, priùs cordis & corporis suscipiat indumenta. Omnis igitur vita religionis professæ, integritatis debet famam sentire, ne quem exspectat corona virtutis, pudoris damnet. Corporis integritas vitam muniat, integritatem fides incontaminata custodiat: ut manente utriusque partis beneficio, immaculatum hominem faciat regnare cum Christo. Sed in hoc solo constat conversionis nostræ ratio, ut boni simus. Laborandum igitur illi ante omnia est, ut qui bonitatem sequitur, bonus esse judicetur. Nam quamvis homo purum corpus immaculatumque custodiat, laceratam vitam ad Deum portat, cujus actus vultum infamat: licet sciamus conscientiam solam bonam actibus posse sufficere. Sed quanto melius est, ut semper de te bene sentiat, qui circa januam tuam vanis suspicionibus frequenter ægrotat? insitum est enim naturaliter vulgo, ut de bonis semper male judicet. Sed tu qui curam bonæ famæ colis, studia tua gratiam integræ opinionis exquire. Vita ergo nostra ita sit lucida, ut sit omnibus nota: integritas religioni, pudor serviat humilitati. Quem amor tenet servandæ integritatis, ante omnia falsi ad se famam non admittat erroris. Magnum est quidem & gloriosum, & usque ad cælum omnium ore proferendum, numquam malis actibus locum dedisse: sed multo fortius est, numquam falsis suspicionibus laborasse. Quid enim tibi prodest sobrietas, si vitio ebrietatis exerceas? Quis non te ebriam judicet, si inter effluentes vino calices saltantium gyros immiseris? Quis te castum putabit, si te videat meretricum tabulis mixtam, scenico sermone compositis: aut loquentem turpia, aut inhoneste resonantem? Laudo quidem conscientiam castitatis in te, sed odi colloquium meretricis.

* CAPUT VIII.

Vulgus solet de bonis male judicare.

Suspicioni locum non dare.

CAPUT IX. Quatenus bonæ sufficiat conscientia.

In quo loco dicet fortassis aliquis, Sufficit mihi pura conscientia. Quantum ad innocentiam pertinet, tibi soli sufficit; sed providendum est, ne facilitate tua alter peccet, & alienum peccatum in te redundet juxta illud quod dicit Scriptura, *Væ illi per quem scandalum venit*. Quamvis autem pretioso serico corpus vestias, & niveo vellere membra componas, non sine macula dicam transfigis, si caminum ardentis ora contigeris. In omni igitur actu tuo vitam tuam disciplina communitus. Si vis placere Christo, elabora ut professionem tuam fides adjuvet, fama commendet. Præcedat vos patientia humilitatis socia, exsultet pudicitia integritatis magistra, fugiat cupiditas, erubescat ebrietas, luxuria actus suos lugeat, superbia confusa discedat. Quicumque igitur est qui festinat Deum agnoscere, sub hoc disciplinæ ordine Christum poterit invenire. Multa quidem omnino adhuc, Dilectissimi, quæ disciplinæ ratio suadebat aperire; quæ interim putavimus differenda, ne vestris auribus fastidium pareret longa narratio. Sane ne quid in hoc opere subtraxisse videamur, elaborabimus, ut ea quæ religiosis actibus competunt, sequenti tempore disseramus.

Matth. 18. 7.

SERMO

De obedientia & humilitate.

Fragmentum est auctoris incerti, sed antiqui, ad vetustissimum codicem Colbertinum & alios MSS. recognitum.

CAPUT I. Obedientia quam Deo grata.

a Vetus cod. Colb. hic add. itaque.

Gen. 9. 25.

Dan. 13. 56.

NIHIL a sic Deo placet quomodo obedientia. Cham maledictus fuit, & post multa sæcula manet quod dicitur, *Semen Chanaan, & non Juda*; quia patri non est obsecutus. Ceterùm Sem, qui est obsecutus patri, benedictionem habuit in omnia sæcula. Hoc itaque dico. Non est filiorum judicare de patribus. Nemo vadit ad magistrum, & docet magistrum suum. Venisti ad me, ut docerem te litteras: si tibi scripsero, & dixero tibi, Scribe quomodo & ego scribo, utique imitari debes quem magistrum elegisti. Aliquis doctus est? Et vadit ad peritiorem magistrum. Hoc totum quare dico? Ut obedientiam exhibeamus in patres nostros. Qui patribus non obsequitur, Deo non obsequitur. Dicit enim Dominus, *Qui vos contemnit, me contemnit*. Qui ergo contemnit Apostolos, contemnit Christum: qui contemnit patres, contemnit Christum qui in patribus est. Hoc dico, quia hic in nobis summa & sola est virtus obedientiæ. Si jejunaveris diebus ac noctibus, orationemque feceris, si in sacco fueris vel in cinere, si aliud nihil feceris, nisi quodcumque præceptum est in lege; & tibi b fueris quasi sapiens, & obediens patri non fueris, omnes virtutes disperdidisti. Una obedientia plus valet, quàm omnes virtutes aliæ. Jejunium vel continentia, nisi te diligenter adtenderis, superbiam tibi facit: superbia autem inimica est Deo. Nihil sic odit Deus, quomodo superbiam. Quicumque non obedit, non facit de sanctitate, sed de superbia. Ideo enim non obedit, quia meliorem se putat illo cui non obedit.

Luc. 10. 16. Sine obedientia virtutes nullæ.

b Ed. hic add. visus.

Ubi abest, adest superbia.

SIMPLICITER dico vobis: Omnia peccata odio habet Deus, mendacium, perjurium, furtum, latrocinium, adulterium, fornicationem, in quibus si quis deprehensus fuisset, non posset oculos levare, sed sicut eum haberemus quasi exsecrabilem. Si quis superbus est, multo pejus peccatum facit quàm adulterium, & tamen loquimur cum eo. Qui fornicatur, potest aliquid dicere: Vicit me caro mea, superavit me adolescentia mea. Non dico c quòd facere debeas, si quidem & hoc odio habet Deus, sed in comparatione mali dico, quicumque aliud peccatum fecerit, verbi causa, si furtum fecerit, excusare potest. Quid enim dicit, propterea furtum feci, quia egebam, quia fame moriebar, quia ægrotabam. Superbus quid dicere potest? Ideo superbia vide quantum malum sit, quod excusationem non habet. Cetera vitia eis nocent, qui ea committunt: ceterùm superbia plus omnibus nocet. Hoc ergo dico, ne cogiteris peccatum d modicum esse superbiam. Nempe quid dicit Apostolus? *Ne quis*, inquit, *incidat in judicium diaboli*. Vide ergo quoniam quicumque inflatur, in judicium diaboli incidit. Hoc e ergo dico secundum quod scriptum est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, ut omnia quidem peccata fugiamus, maxime autem superbiam. Dico vobis de superbia, semper sibi sapiens videtur. Si quis de fratribus dederit ei consilium, & dixerit ei, Frater, non debes sic agere, non eum dignatur audire, quia se magis sapientem putat quàm illum qui dat consilium. Et quid dicit in corde suo? Ego mihi sapiens sum: ego ergo non habeo consilium? Numquid ergo tu es sapientior me, licet non dicat: tamen ex eo quod contemnit consilium fratris, in corde suo loquitur.

CAP. II. Superbia peccatum omnium pessimum.

c Ed. quòd sibi hoc facere liceat, aut quòd se excusare debeat.

d Abest non hoc modicum.

1 Tim. 3. 6.

e 1 Pet. 5. 5.

Ergo hoc dico, qui superbiam habet, sine causa alias habet virtutes. Habet virtutes? Immo non habet, sed videtur habere. Qui enim hoc habet quod Deo contrarium est, quomodo potest aliquid habere quod Deo amicum sit? e Superbia in monasterio fit. Si jejunemus, erigimur. Orationem facimus pro peccatis: & in superbiam erigimur. Aliquis jejunat pro peccatis suis, & pro peccatis suis agit pænitentiam? In superbiam extollitur. Ideo jejunas, ideo oras, ideo præcepta facis, ut contra Deum facias? * Monachus si superbus est, multo melius ei erat si uxorem duceret. Ego simpliciter dico, & libera fronte dico, quia quicumque superbus est, melius erat ei, (& hoc in comparatione mali dico,) ut omnia alia vitia haberet, quàm ex malis suis f inclinaretur ad pænitentiam, & non omnino displiceret. Si autem post peccata ageret pænitentiam, utique Dei misericordiam mereretur. Qui autem superbus est, omnium malorum habet principium, & non agit pænitentiam, quasi justus sit. Propterea superbia contraria est Deo, quia Deo non subjicitur. Sic enim se habet quasi justus. Superbus non agit pænitentiam pro malis suis, & gloriatur quasi pro bonis.

Cum superbia virtutes potest esse species, non res.

e Hic præfigitur à secunda manu in MS. Colb. Sed Quomodo.

* CAP. III. Præstat sanis omnibus deditum esse quam superbum.

f MS. Colb. declinaret, omissa prælo quæ.

Hæc quare dixerim, & vos ipsi intelligitis, & aliorum ruinæ nostra debent esse exempla. Propterea venimus in monasterium, libertatem sæculi perdidimus, ut servitutem Christi acciperemus. Denique illa de fratribus loquor, qui solent sedere longiùs a monasterio, ne eis debeat nasci superbia de exemplo. In cœnobio vixisti: placuit tibi ut maneres in decimo milliario? Non debes synaxim sanctorum fratrum contemnere. Non te ergo viliorem putes, si ad fratres veneris in civitatem. Si necessitatem haberes ire & videre mulieres & necesse habuisses ire in plateas, recte non ires. Ad synaxim sanctorum fratrum non vadis? O tu qui manes in secreto, aut melior es fratribus qui sunt in cœnobiis, aut pejor es. Si melior es, veni ut exemplum vitæ tuæ tribuas: si autem deterior es, veni ut discas quæ nescis. Superbia nascitur, quando aliquis dicit se secretum sedere, & fratres non dignatur videre & visitare, & in superbiam erigitur. Hæc propterea loquor præsente sancto fratre, qui hoc opere facit, ut hoc quod ego loquor, hunc fratrem opere facere. Denique multi sancti patres, qui verè patres sunt, qui regunt catervas sanctorum, quando aliquos viderint juvenes ire ad de[illegible], & ad cœnobium non venire, & in superbia esse, vadunt & vim eis faciunt, & adducunt eos: non ut noceant, sed ut tollatur eis superbia. Hoc propterea dico, ut illi qui manent in secretis, & veniunt ad cœnobium, & fratres visitant, ab his qui sunt in cœnobiis non arguuntur quasi impatientes, sed quasi humiles. Nemo dicat de vobis, Ecce ille qui in eremo sedet, quia non petitur, venit. Propterea venit ut te ædificet, non destruat, & in superbiam perdat. Videte qualis vitæ sit. Vivit in deserto, & tamen gloriam non habet eorum qui in deserto sunt.

A monasterio in eremum secedens et fratrum synaxim non spernant.

Secus facientes coguntur.

Hinc non arguendi qui e deserto fratres in cœnobiis visitant.

Deus itaque omnipotens omnia quæ locuti sumus, orationibus sanctorum nos quoque implere faciat. Nihil enim grande est dicere, sed facere. Sed quod ego facere non possum & loquor, idem loquor ne qui potest facere, faciat; qui habet aures audiendi, audiat in Christo Jesu Domino nostro, cui est honor, virtus & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

TRACTATUS

De Caritate, seu de verbis Psalmi, Terra dedit fructum suum.

Vignerio qui hoc fragmentum ex Divionensi codice eruit, imitatorem Augustini sapit, non Augustinum.

QUæ est enim fructus noster? Caritas. Si fratrem diligis, terra dedit fructum suum. Quæ terra? Utique illa de qua dictum est, *Benedixisti Domine terram tuam*. Nam nisi terram tuam benedixisset Deus, produxisset tibi & aliis non fructum, sed spinas & tribulos. Hic est fructus terræ tuæ, quando non benedixit Deus: sed cùm benedixit, profert fructum, caritatem. Cùm ergo non diligis, sterilis es; habes forsan folia, sed fructibus vacua, quia arboris tuæ fructus caritas. Ecce positus es ut fructum afferas qui te posuit? Putas tu te ipsum, ex his quibus dixit, *Posui vos ut fructum afferatis*? Sic te ipso potitus esses, aut non fructum ferres, aut si ferres, agrestem, nullius saporis, a nemine colligendum, nec in horreo patrisfamilias reponendum. Vide ergo ut cùm te posuerit pater familias ut fructum afferas, & à te reposcerit, ipsi reddas. Reddes utique suum, non tuum: suum ad quem te posuit, caritatem; tuum, ad quem te posuisti, malum; *Omnis arbor quam non plantavit Pater, eradicabitur*. Quare eradicabitur? quia a se ipsa, non a patre familiàs.

Fructus terræ benedictæ caritas.

Psal. 84. 2.

Matth. 15. 13.

Dei agricultura es; non tua, non aliorum. Neque arbor se ipsam plantat, neque se ipsam excoluit. Sanè & Paulus plantat, & Apollo rigat: sed & quod Paulus plantat nihil est, & quod Apollo rigat, nihil est: sed Deus dat incrementum: post quam suo nomine plantavit Paulus, aut cum ipso. Sed qui agricola est, idem

1. Cor. 3. 7.

Deo adhærere.

& vitis agricola, ut plantet, ut inserat. Cui inserat? Utique alienæ arbori minimè, tibi ipsi ut viti veræ, ut sis & ipse palmes. Jam si palmes fueris, quis tibi fructum dabit, nisi vitis illa cujus es palmes? Avelle palmitem à vite, quid fiet? Marcescet, sterilescet, morietur: ampliùs dico, comburetur. Fratres, vos estis palmites: quamdiu viti adhæseritis, fructum dabitis. Excidatis semel: quid de vobis fiet, & quid vobis ultrà exspectandum manebit, quàm in ignem projici? Caritas vitis, caritas palmes. Vitales succos infundit viti palmiti; & ideo jure de palmite fructus reposcit. Qualis? Caritatis. Caritas dedit, caritas reposcit, redde caritatem, caritatem viti cujus es palmes, caritatem proximo cum quo es palmes. Ama Deum, ama proximum. Frustra dico, Ama Deum, ama proximum: nam si Deum diligis, proximum diligis; nec enim potes diligere Deum, quin diligas proximum. Et sic diligendo Deum, non tantùm proximum diligis, sed te ipsum. Sed si non diligis Deum, neque proximum diligis, neque te ipsum. Nam quomodo potes amare sine amore? Et cujus est amor, nisi boni? Et quid est bonum, nisi Deus, qui & ipse mandat ut diligamus invicem. Quid Deus mandat? Ut diligatis. Quid mundus? Ut non diligatis: neque enim diligit, qui, quæ mundus mandat ut diligat, diligit. *Manete in dilectione mea*: non dixit, in dilectione mundi. Nescit mundus amare; artifex est odii. *Si mundus vos odit, scitote quia priorem me odio habuit.*

Carit. fructus reddere. — *Qui Deum non amat, nec se nec proximum amat.* — *Joh. 15. 9.* — *Amor mundi non est amor.* — *Ibidem 18.* — *1. Joh. 2. 15.* — *Idem est, amare Deum & nolle diligere mundum.* — *Joh. 15. 12.*

Sed quid audio, Fratres? *Nolite diligere mundum.* Agnosco vocem, vox est dilecti & diligentis. Estne ergo discipulus supra magistrum? Magister dicit, *Hoc mando vobis, ut diligatis*. Discipulus dicit, *Nolite diligere*. Utraque tamen vox veritatis, utraque vox ad amorem incitantis. Et quando Magister mandat ut diligamus, mandat etiam ut non diligamus: diligamus invicem, palmes palmitem, non diligamus sancti profana, Christiani sæculum. Et quando Discipulus ait, *Nolite diligere*, imperat ut amemus; nam si odio mundum habuerimus, Deum diligimus. Ille affirmat, Diligite; ille negat, *Nolite diligere*: nec tamen aliter nec plus imperat ille, quàm ille. Diligis? Odio habes mundum. Odisti mundum? Deum diligis. In utroque caritas, in amando, ut odio habeas; in non amando, ut diligas. Qui odit animam suam, amat. Qui amat, odit. Impletur quod dixit Prophetа, *Odium pro dilectione*, non utique eo sensu quo dixit Propheta; nam impendebat dilectionem, rependebant odium: sed *odium pro dilectione*, hoc est cùm mundum oderis, rependetur tibi pro hoc odio dilectio Dei; cùm Deum dilexeris, rependetur tibi pro hac dilectione odium mundi. Ergo diligite, Fratres, & non diligite. Diligite Magister, Non diligite Discipuli, hoc est apud utrumque, Amate. Non poterat palmes discipulus aliud dicere, quàm vitis Magister. Veritas ubique, & in vite & in palmite. Nam vera vitis, quid aliud nisi veraces palmites profert? Et hæc in utroque veritas, [illegible]er erit caritas; quia Deus est caritas, & Deus est veritas, & qui in Deo est, in veritate manet; & in veritate manet, quia caritas Dei in illo est.

Psal. 108. 5.

TRACTATUS

De Oratione & Eleemosyna.

Urbinati non incognitus, & à Vignerio postmodum ex codice Regio cum nonnullis hiatibus editus fuit, quamvis ipsi finis Augustinum, uti testatur, non ita certò exhiberet. Sed neque nostrum certiùs exhibet.

FELIX *ille qui intelligit super egenum & pauperem; in die mala liberabit eum Dominus.* Intelligere ergo debemus super egenum & pauperem: est autem intelligere super egenum & pauperem, ut rogari à talibus non exspectemus. Nec enim illa misericordia deputanda est, quæ clamoribus extorquetur, nec ille mercedem operis sui percipit, qui diu se patitur deprecari: quoniam non fecit * mandatum Dei sed precibus præstitit, misericordiam suam lacrymis vendidit. Qui intelligit autem, ultro largitur, & signato magis silentio decelat, ne opus suum quod occultum esse desiderat, ipsa vox pauperis prodat, sicut in Evangelio scriptum est: *Cùm facis eleemosynam, noli tuba canere ante te sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, sed sit eleemosyna tua in abscondito, & qui videt, tibi reddet.* Et per Salomonem loquitur Dominus dicens, *Conclude eleemosynam tuam in corde pauperis, & ipsa pro te orabit ab omni malo.* Primò occultam esse voluit, quam concludi jussit in corde. Nam cùm ipse sit scrutator renis & cordis, utique sibi tantùm voluit reservari, quidquid penetralibus pectoris delegavit. Deinde quanta ejus officia esse fecor ostendit, cùm pro nobis jam non pauperem dicit, sed ipsam misericordiam rogaturam: pauperem enim & dormitare posse in precibus, & occupatum malis actibus aliquando cessare. Misericordia autem laborans semper & vigilans tantum efficaciæ obtinet, ut auctorem suum sine præmio esse non patiatur. Quantum vero, & quam necessarium.... temporum thesauris.... à facultatibus nostris manifestarent....

Psal. 40. 2. — *Stipem pauperibus ultro largiri.* — * *f. ob mandatum.* — *Matth. 6. 2. &c.* — *Eccli. 29. 15.* — *Misericordia ipsa orat.*

Itaque panis cælestis quo pascitur anima nostra, si quando ad eam perveniatur, ut eo saginemur, unde modò vix micas colligimus, ne forsita famelici eremo pereamur. Quomodo ergo perveniatur ad saginam hujus panis, de quo Dominus ait, panem hunc qui manducaverit non esuriet, & potum quem dedero qui biberit, non sitiet in æternum, saginam quandam promittens & satietatem sine fastidio? Quomodo ergo perveniamus ad hanc satietatem panis longè ab ea satietate in hac fame positi, consilio opus est: quod consilium si neglexerimus, ad panem illum sine causa pulsamus. Immo verò consilium hoc quod dicturus sum, vel potiùs commendaturus sum, non enim à me dicam quod vobiscum didici, consilium ergo hoc quod dicturus sum, quisquis contempserit, omnino non pulsat. Hoc enim consilium sequi & agere, est pulsare. Quid enim? Putatis, Fratres, quia verè quasi corporaliter habet Deus quamdam januam duram quam claudit contra homines? & ideo nobis dixit pulsate, ut veniamus & tundamus ostium, quousque pulsando perveniamus ad aures patris-familias in secreto quodam constituti, & jubeat nobis aperire, dicendo, Quis est qui pulsat? quis est qui auribus meis tædium facit? Date illi quod petit, recedat hinc. Non ita est, verumtamen est aliquid simile. Certè quando pulsas ad aliquem, manibus agis. Est quod agas manibus quando pulsas ad Dominum. Prorsus manibus agis, manibus pulsas. Si ergo non egeris, non dico frustra pulsas? sed dico non pulsas: ideo non meteberis, ideo non accipies, quia non pulsas. Quando, inquis, ais ut pulsem? Ecce quotidie rogo, bene facis, rogare optimè facis. Nam & hoc dictum est: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Omnia dicta sunt, pete, quære, pulsa. Petis orando, quæris disputando, pulsas erogando. Non ergo quiescat manus. Apostolus cùm de eleemosynis plebem moneret, *Consilium*, inquit, *in hoc do, hoc enim vobis prodest, quod non facere, sed & velle cœpistis ab anno priore.* Et Daniel, prospiciente Spiritu-sancto,... Nam si divitias nostras pauperum cordibus commendemus,... quando eas postmodum aut fur appetat, aut prædo vastet, aut tinea comedat, aut rubigo corrumpat, aut quod periculosum injustum tempus assumet? Sed quid? Tunc opes nostræ ad Dominum transeunt, atque occupent cælum, si pauperibus tribuentes cælestia mandata servemus.

Jo. 4. 13. — *Luca 11. 9.* — *2. Cor. 8. 10.*

Hæc ergo operi, Fratres, totis viribus insistendum est. Hæc Domino voluntas sine vacatione aliqua semper ubique implenda est. Sola misericordia tantummodo est ab excessibus liberata. Dum omnia odiosa sunt cùm transcenderint modum, sola misericordia terminum non habet. Ipsa tantùm est cujus nimietas placet, cujus oblectet enormitas, cujus laudabilis possit esse profusio. Sola itaque misericordia est, quæ quando ad majora [b] processerit, tanto ampliorem & sibi laudem & in Domino tribuit caritatem. Hanc fieri jugiter ipse Dominus hortatur; nec in Evangelio Christus tacet, nec per Prophetas Spiritus-sanctus cessavit. Loquitur per Isaiam Dominus & Pater omnipotens Deus, qui quæ munera misericordibus præparentur, ostendit. *Frange esurienti panem tuum, & egenum sine tecto induc in domum tuam, si videris nudum, vesti, & domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, & lux citò orietur. Et præibit ante te justitia, & claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, & Dominus exaudiet te. Cum adhuc loqueris, dicet, Ecce adsum.* Satis evidenter, Fratres, quod apud Tobiam jam dudum docui, Isaiæ testimonio comprobatum est, adjungendam esse orationi eleemosynam, sociandumque jejunium. *Tunc*, inquit, *exclamabis & Deus exaudiet te*, tibique in oratione clamanti, *dum adhuc loqueris dicet, Ecce adsum.* Si misericordiam, inquit, impenderis, citò eam cùm rogare inceperis, impetrabis: præveniet Dominus tuas voces, & præcurrentibus meritis tuis accipies omnia.

Misericordiæ nullus terminus. — *b Urbinas hic ad. incrementa.* — *Isai. 58. 7. &c.* — *Misericordia sit comes orationis.*

Quid enim est oratione præclarius? quid vitæ nostræ utilius? quid in tota nostra religione sublimius? Oratio est quæ nos Christianos provocat; oratio est qua cum Deo loquimur, qua patrem dicimus, qua universa desideria nostra in conspectu majestatis ejus effundimus. Oratio est quæ cælos penetrat, nubes transit, Dei aures attingit. Hæc in Ecclesia universis gradibus necessaria est. Hæc catechumenis spiritum, fidelibus præsidium, pœnitentibus solatium præstat. Hæc justos continet, sublevat peccatores, per hanc etiam qui stant non cadunt, & qui elisi sunt eriguntur. Hac utitur ætas, sexus, hac conditio omnis & dignitas. Hæc magna servat, hæc tutat & minima. Per hanc divites tuti sunt, per hanc pauperes non deficiunt. Hæc ex illorum abundantia excubat, hæc ut ab ipsis penuria repellatur exorat. In hac gubernamur in prosperis, per hanc fiduciam gerimus in adversis. Hæc nobis in gaudiis jocunda est; hæc in luctibus suavis. Per hanc lætitiam percipimus, per hanc tristitiam declinamus. Huic autem nostri pondus & tædium, votive omnia commendamus. Hanc quasi fidelem sequestram, quasi idoneam & tutissimam navim universorum desideriorum nostrorum mercibus oneramus, quæ ad omnipotentem Dominum, expansis manibus, fusisque precibus prospero felicique cursu perveniat. Per hanc omnia memoris Domini ornamenta percipimus. Per hanc quidquid fides inchoat, spiritus mundat, caritas decorat, assidua deprecatione servamus. Per hanc castitate tuemur, continentia virtuteque gubernamur. Per hanc pro Christo corporis vincula sustinemus: per hanc postremò beata martyria consummamus. Amen.

Orationis laus.

*SERMO

De generalitate eleemosynarum.

Editus à Sirmundo in Appendice post Augustinianos quadraginta.

SUNT qui existimant eleemosynas justis tantummodo esse præbendas; peccatoribus autem nihil ejusmodi dari oportere. In hoc errore primum sacrilegi locum Manichæi tenent, qui credunt in quocumque cibo Dei membra permixta & colligata detineri: quibus censent esse parcendum, ne à peccatoribus polluantur, & nodis misérioribus implicentur. Hæc infania minùs dignè fortasse refellitur, quam sanorum omnium sensus offendit, si tantummodo propona-

Stipem peccatoribus Manichæi negant, & quare.

Timent alii ne peccatoribus largiendo Deum offendant.

tur. Nonnulli autem nihil tale sentientes, ideo peccatores putant non esse pascendos, ne contra Dominum conemur, cujus in eis indignatio declaratur: tamquam ex hoc etiam nobis possit irasci, quia eis volumus subvenire, quos vult ipse punire. Adhibent & testimonia Scripturarum sanctarum, ubi legimus, *Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem, & impiis & peccatoribus redde vindictam. Bene fac humili, & ne dederis impio: quoniam & Altissimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam.* Hæc verba quemadmodum accipienda sint non intelligentes, detestabili crudelitate induuntur. Unde nos oportet de hac re, Patres, Vestram alloqui Caritatem: ne cogitatione perversa cum divina voluntate non consentiatis.

Eccli. 12. 4.

Omnibus eroganda est.

Omnibus esse impertiendam misericordiam docet apostolus Paulus apertissimè dicens, *infatigabiles*, inquit, *cùm tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.* Unde re vera satis apparet, in hujusmodi operibus justos esse præponendos. Quos enim alios intelligamus domesticos fidei, cùm alibi apertè sit positum, *Justus ex fide vivit?* Non tamen aliis hominibus, etiam peccatoribus, misericordiæ claudenda sunt viscera, nec si etiam adversùm nos hostilem animum gerant: ipso nostro Salvatore dicente ac monente, *Diligite inimicos vestros, bona facite his qui oderunt vos.* Neque hoc in libris veteribus tacitum est. Ibi enim legitur, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi.* Quod etiam in novo & Apostolus ait est.

Gal. 6. 10. *Justi præponendi.* *Heb. 10. 38.* *Nec despiciendi inimici.* *Matth. 5. 44.* *Prov. 25. 21.* *Rom. 12. 20.*

Non quia peccatores, sed quia homines.

Nec ideo tamen falsa sunt quæ suprà posuimus; quia & ipsa divina præcepta sunt, *da misericordiam, & ne suscipias peccatorem.* Illa enim ob hoc dicta sunt, ne cuiquam pecca.ori propterea bene facias, quia peccator est: ut benè quid facias ei qui indiget, non quia peccator est, sed quia homo est. Ita utrumque præceptum tenebis, nec ad judicandum remissus, nec ad subveniendum inhumanus. Omnis enim qui rectè arguit peccatorem, quid aliud quam non vult eum esse peccatorem? Odit ergo homo quod & Deus odit, ut pereat quod homo fecit, & liberetur quod Deus fecit. Peccatum quippe homo fecit, ipsum & hominem Deus. Et duo ista nomina cum dicimus, Homo peccator, non utique frustra dicuntur. Quia peccator est, corripe; quia homo est, miserere. Nec omnino liberabis hominem, nisi eum persecutus fueris peccatorem. Huic officio omnis invigilat disciplina, sicut cuique regenti apta & accommodata est; non solum episcopo regenti plebem suam, sed etiam pauperi regenti domum suam, marito regenti conjugem suam, patri regenti prolem suam, judici regenti provinciam suam, regi regenti gentem suam. Omnes hi cùm boni sunt, eis quos regunt bene utique volunt. Et servi juxta impertitam ab universorum Domino potestatem, qui etiam regentes regit, dant operam, ut illi quos regunt, & conserventur homines, & pereant peccatores. Ita implent quod scriptum est, *Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem*: ne hoc in illo salvum, quod peccator est, velint. *Et impiis & peccatoribus redde vindictam.* Et in hoc ipsum, quòd impii & peccatores sunt, deleantur in eis. *Bene fac humili*, propter hoc quod humilis est. *Et ne dederis impio*, propter hoc quòd impius est, quia ob hoc *Altissimus odit peccatores, & impiis reddet vindictam.* Qui tamen, quia non solùm peccatores & impii, verùm etiam & homines sunt, *facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.* Ita nulli hominum claudenda misericordia: nulli peccatori peccata impunita relaxanda sunt.

Eccli. 12. 4. *Ibidem 6.* *Matth. 5. 45.*

Peccatoribus stipem non negavit Christus.

Hinc itaque maximè intelligendum est, quoniam non sit contemnenda eleemosyna, quæ quibusque pauperibus jure humanitatis impenditur; quandoquidem Dominus sublevabat indigentiam pauperum, etiam ex iis loculis, quos ex opibus implebat aliorum. Quòd si forte quis dixerit, nec illos debiles & mendicos, quos Dominus jussit potiùs invitari, nec alios quibus solebat de loculis erogare, peccatores fuisse; ideo non esse consequens, ut propter hæc Evangelica testimonia, etiam peccatores à misericordibus suscipi vel pasci jubeantur: illud adtendat quod jam superiùs memoravi, quia utique peccatores & maximè scelerati sunt, qui oderunt & persequuntur Ecclesiam: de quibus tamen dictum est, *Bene facite his, qui oderunt vos.* Et hoc exemplo Dei Patris adstruitur, *qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.* Non ergo suscipiamus peccatores propter quod sunt peccatores: sed tamen eos ipsos, quia & homines sunt, humana consideratione tractemus. Persequamur in eis propriam iniquitatem; misereamur communem conditionem: & sic *infatigabiles, cùm tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.*

Ibidem. *Gal. 6. 10.*

TRACTATUS

De XII. lapidibus, de quibus Apoc. 21.

Sitne Amati episcopi & Casinensis monachi, cujus inter opera Petrus diaconus recenset Tractatum de XII. lapidibus, *nobis non liquet. Certè cum expositione Bedæ in eumdem Apocalypsis locum maximè consentit.*

Apoc. 21. 19. *Philip. 3. 20.*

JASPIS qui primus in ordine ponitur, viridis est coloris, & significat Christum, qui est resurrectio vel refectio sanctarum animarum; sive electos, quorum fides numquam marcescit. Sapphirus, qui secundus in ordine ponitur, aërei coloris, sanctos significat, qui adhuc in terra positi cælestia mente petunt, & cuncta terrena despiciunt, quasi non sint in terra. Isti verò possunt dicere cum Apostolo, *Nostra conversatio in cælis est.* Calcedonius, qui tertius in ordine ponitur, adeo fortissimæ naturæ est ut sculpentium argumentis resistat, speciemque habens pallentis lucernæ, significat fortes inter adversa aliis exempla fortitudinis præbentes, & sine ostentatione lumen scientiæ portantes. Smaragdus adeo est viridis, ut aërem etiam circumfusum viridem reddat. Cujus multa sunt genera. Sed pretiosissimi in deserto Scythiæ reperiuntur, quos gryphes ex parte leones & ex parte aquilæ, custodientes hominibus auferunt, cum quibus Arimaspi homines unum oculum habentes bella gerunt, ipsisque eis auferunt. Sic & Christus æternæ pascua refectionis suis daturus, in cordibus à terrenis curis remotis habitat, quem gryphes, id est maligni spiritus tollere nituntur fidelibus, sed electi oculum mentis possidentes, cum gryphibus pugnant, sibique hunc pretiosum lapidem vendicant. Sardonius ex sardio & onyce componitur, primum colorem habens nigrum, medium candidum, supernum rubeum, ostendit eos, qui licet despecti videantur, splendore tamen fidei irradiantur, & caritatis igne semper rubescunt. Sardius terræ rubeæ speciem habens, significat sanctos, qui quamvis sublimes sint meritis, tamen humanam fragilitatem considerantes, se esse filios Adæ recognoscunt, qui rubra terra dicitur. Bene autem sexto loco positus, sicut ille sexto die factus est. Chrysolithus quasi aurum refulgens & quasi scintillas ex se mittens, significat eos, qui luce supernæ sapientiæ resplendent, suasque virtutes cum verbo prædicationis velut scintillas in proximos effundunt. Beryllus viridis & pallidus designat sanctos, contemplatione Dei virides, sed fraternæ administrationis actione quasi pallentes. Topazius omnium lapidum colorem habens significat sanctos omnibus insertos virtutibus. Chrysoprasus aureus & viridis designat sapientes resplendentes fide. Hyacinthus similis aquæ radio solis perfusæ, designat sanctos sapientia repletos, perfusos radio veri solis. Amethystus in suo purpureo colore cælestem in violaceo colore humilitatem cum bonæ operationis odore, in roseo caritatem sanctorum significat.

MISCELLANEÆ SENTENTIÆ,

Incerti auctoris.

Matth. 10. 16. *Simplicem esse & prudentem.*

PRÆCIPIT Dominus in Evangelio ut simus simplices quasi columbæ, & astuti quasi serpentes: ut imitantes simplicitatem columbarum, & astutiam serpentis, nec aliis nocere possimus, nec ab aliis patiamur insidias, sed simplicitatis & prudentiæ habeamus hominem temperatum; quia prudentia absque bonitate malitia est, & simplicitas absque ratione stultitia nominatur. Aves ceteræ pullos suos etiam cum periculo vitæ suæ protegere festinant, & cùm ad nidum suum accipitrem, colubrum, corvum, sive cornicem accedere viderint, huc illucque volitant, & se morsu & unguibus lacerant, & dolorem parentis querulâ voce testantur: sola columba ablatos pullos non dolet, non quæritur.

Fur & latro.

Differentia inter fures & latrones. Fures insidiantur, & occulta fraude decipiunt: latrones audacter aliena diripiunt.

Pericula ubique.

Qui sæpè navigat, aliquando patitur tempestatem. Qui viam frequentem ingreditur, aut sustinet latronum impetus, aut certè metuit. Omnique in arte tam gloria quàm obtrectatio secundis adversisque ventis mittitur, dum aut amici plus merito laudant, aut inimici plus justo detrahunt.

Principes.

Idcirco Deus principes dedit, ut populum corrigerent delinquentem, & ad rectum iter retraherent delinquentem.

Peccati gradus.

Primum peccatum est cogitasse quæ mala sunt; secundum, cogitationibus acquievisse perversis; tertium, quod mente decreveris, opere complesse; quartum, post peccatum non agere pœnitentiam, sed in suo sibi complacere delicto.

Locus corruptus.

Rubigo autem propriè descendere dicitur in rore nocturno, latentia in specie frumenta maculare colore minii, vel Senopidis sic congruere Ignosce.

Lectio obscura.

Obscuritas lectionis nascitur tribus modis, aut rerum difficultate, aut magistri imperitiâ, aut nimia tarditate discentis.

Fornicaria & adultera. *3. Reg. 22. 39.*

Fornicaria est, quæ cum pluribus copulatur; adultera, quæ unum virum deserens, alteri jungitur. Legimus enim Achab regem Israel tantis fluxisse deliciis, ut domum sibi eburneam fecerit.

Senectus. *3. Reg. 1. 4.*

Senectus multa secum & bona affert & mala; bona, quia nos ab impotentissimis dominis liberat voluptatibus, quia imponit modum libidinis, frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia, & frigescente corpore, dormit cum perpetua virginitate Sunamitis luxuriam contemnens.

Corpus infirmum.

Legi in quadam controversia, Imbecillitas corporis, animus quoque vires secum trahit.

Veritas. *Scriptura.*

Una enim veritate surgente, multa mendacia destruuntur. Debemus enim Scripturam sanctam primùm secundùm litteram intelligere, facientes in Ethica quæcumque præcepta sunt; secundò juxta allegoriam, id est, intelligentiam spiritalem, tertiò secundùm futurorum beatitudinem.

Deut. 17. & 2. *Judicia in porta.*

In porta autem civitatis juxta veterem morem Judaici populi fuisse judicia, & sæpè legimus, & crebrò interpretati sumus: ut nec agricola ad caussam veniens, frequentiâ civitatis & novo terreretur adspectu, nec urbis habitator longe ab urbe properaret, & subvectionem quæreret jumentorum.

Corripientis odium.

Grande peccatum est odisse corripientem, maximè si te non odio sed amore corripiat, si solus ad solum, si assumto fratre altero, si postea præsente Ecclesia; ut non studio detrahendi, sed emendationis tuæ videatur crimen ingerere.

Seculi fugacitas. *Tristitia quæ vetita.*

Res enim seculi, & omnia corpora per momenta fluunt. Nihil est fugacius seculo, rebusque seculi, quas dum tenemus, amittimus: & per infantiam, pueritiam, juventutem, virilem & ingravescentem ætatem, annosque ultimos senectutis mutamur & currimus, & nescientes ad mortis terminum pervenimus. Præcipitur Ecclesiæ, ut non habeat tristitiam & sollicitudinem super rebus seculi

& damnis, quæ in hoc mundo evenire consueverunt, & dicitur habitatoribus ejus. O vos qui estis in Ecclesia Domini, semper gaudete, & quidquid vobis acciderit, de Dei judiciis gratulamini. Nec hoc dico, quòd flere non debeatis; beati quippe flentes, quoniam ipsi ridebunt: sed illud admoneo, ne in his ploretis, quæ sæculi sunt. Si quis mortuus fuerit propinquorum, si substantiam fiscus invaserit, si corpus vel podagra vel alius quilibet morbus invaserit, nolite flere, nolite fundere lacrymas; nec consideretis præsentia, sed futura: quin potiùs illud cavete, ne insultetis cadentibus, & alienam ruinam vestram ædificationem putetis.

Luca 6. 21.

Quærit à nobis Dominus, & quasi necessariam habens nostram salutem, poscit accipere quod nobis prosit, ut faciamus judicium, id est, nihil absque consilio & ratione faciamus, & antè mens judicet quid factura sit, & postea opere compleatur, & diligamus misericordiam, & non quasi ex necessitate aut compulsi misericordes simus.

Judicium & misericordiam facere.

Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est: ubique insidiæ, ubique fraudulentia. Innoxius sanguis effunditur, pro avaritie & libidine germanitas ignoratur: & non solùm faciunt, sed defendunt quoque mala, & nominibus commutatis bonum dicunt esse quod malum est. Ipsi principes, non ab offerentibus accipiunt munera, sed cogunt dare subjectos, & postulant, & judex in * reddendo est sic alium judicans, quomodo ipse ab aliis judicatus, ut præstent sceleribus suis mutuum favorem, & in alterius crimine se defendant.

Sæculi perversitas.

** f. jure dicendo.*

Si habes amicum in tentatione, posside eum. Legi in cujusdam controversia, amicitia quæritur, vix invenitur, difficilè servatur.

Amicus.

Videtur mihi anima animæ Jerusalem, in qua ædificatum fuit templum Domini & visio pacis, & notitia Scripturarum: & postea superata peccatis, ducta est in captivitatem, tormentisque tradita, dicere contra Babylonem, id est, confusionem hujus mundi, & adversùm contrariam fortitudinem quæ huic mundo præsidet, Noli insultare mihi inimica mea, quia cecidi & resurgam: Dominus enim elevat elisos, & loquitur per Prophetam, *Numquid qui cadit, non resurget?* &, *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Dominus non ea quæ offeruntur, sed voluntatem recipit offerentium. De mercede meretricia Deus vota non suscipit.

Anima Jerusalem.

Psal. 145. 8.
Psal. 40. 9.
Ezech. 33. 11.
Deuteron.

Gravis pœna est, quando in tempore messis & vindemiæ, speratæ fruges auferuntur & vinum, & quodam modo tenentis tolluntur è manibus.

Non est culpandus, qui meretricem convertit ad pudicitiam, sed potiùs laudandus, quòd ex mala bonam fecerit.

Non qui bonus permanet, ipse polluitur, si sociatur malo; sed qui malus est, in bonum vertitur, si bona exempla sectetur.

Fornicatio & vinum & ebrietas aufert cor. Sicut enim vinum & ebrietas eum qui biberit mentis suæ impotem facit; ita fornicatio ac voluptas pervertit sensum, animumque debilitat, & de rationabili homine brutum efficit animal, ut ganeas & lupanaria & libidinum lustra sectetur. Qui amatur à Domino, corripitur; qui negligitur, suis peccatis dimittitur.

Cor unde aufertur.

Prov. 3. 12.

Natura leonum esse dicitur, ut, cùm infremuerint & rugierint, omnia animantia contremiscant, ut fixo gradu se movere non possint; tantus pavor est, tanta fortitudo.

Leo.

Naturale est, ut omnes artifices suæ artis loquantur exempla, & unusquisque in quo studio trivit ætatem, illius similitudines proferat, verbi gratiâ, qui nauta est & gubernator, tristitiam suam comparat tempestati, damnum naufragium vocat, inimicos suos ventos appellat contrarios; rursum prosperitatem & lætitiam, cursum placidissimum & secundos nominat ventos, tranquilla maria & æquora campis similia. E regione miles quidquid dixerit, scutum, gladium, loricam, galeam, lanceam, arcum & sagittas, mortem, vulnus & victoriam sonat.

Naturale cuivisque colloquium.

Pestilente flagellato, non solùm sapiens, sed etiam stultus prudentior fiet.

Prov. 19. 25 & 21. 11.

ADMONITIO

IN SERMONES AD FRATRES IN EREMO.

IN *ea Sermonum collectione duo erant verè Augustiniani, qui nimirum* de communi vita Clericorum *appellantur, locum in superiore Tomo suum tenentes, ordine 355. & 356. Reliquos ferè omnes subdititios & Augustino indignos haberi ac dici patiemur ab eruditis. Inter eos Baronius ad annum Christi* 382. Auctor, *ait*, illorum Sermonum non nisi impostor dicendus, cùm multorum mendaciorum sanctissimum ac doctissimum virum constituerit assertorem. *Et ad an.* 385. Frigidus ille fictor multa delira, vana & fabulosa sub tanti patris nomine effutit, portentosa mendacia blaterat *&c. Bellarminus lib. de Scriptoribus Eccles.* Sermones, *inquit*, ad Fratres in eremo videntur magna ex parte conficti. Inter *illos* multi sunt leves & fabulosi. Phrasis est inepta, impropria, lutulenta, ut mirum sit potuisse ejusmodi Sermones S. Augustino ab aliquo viro prudente tribui. *Lovanienses Theologi censurâ in eosdem Sermones præfixâ*: Satis constat sub D. Augustini nomine à quodam semilatino exercitii causâ conscriptos esse. Aliquando intermiscet verba Augustini, Cæsarii, Gregorii. Martinus Lypsius ex phrasibus & dictionibus quibusdam suspicatur auctorem fuisse exclamatorem Galloflandrum. *Hæc Lovanienses, qui ex Mauburno addunt* hos Sermones à Conservatore Apostolico Rhegii anno 1414. damnatos & reprobatos. *Erasmus ad Fonsecam Archiep. Tolet. præfatione in Augustinum scribit*: In omnibus quæ illi falsò sunt inscripta, nihil insulsius aut impudentius Sermonibus ad Eremitas, in quibus nec verba, nec sententiæ, nec pectus, nec omnino quidquam est Augustino dignum. *Idem in libro de ratione concionandi tertio*: In his, *ait*, Sermonibus cervisiæ quoque meminit Flandricus, ut suspicor, Augustinus. Omnia miram barbariem crepant, exceptis iis quæ ex aliis auctoribus assuta sunt. Etenim ut quædam argumenta artifex ille sumsit è vita Augustini, ita materiam è variis diversorum auctorum locis, licet indoctè & impudenter omnia. *Mittimus censuras Pauli Langii in chronico Citizensi ad an.* 1259. *Johannis Mauburni in Venaterio Canonici Ordinis, Simonis Verini in Crisi Augustiniana, & aliorum. Arbitratur Erasmus opus esse alicujus ex Augustinensium Ordine monachi, qui* hoc fuco studuerit suum sodalitium orbi commendare, si persuasisset tantum virum ejus instituti fuisse auctorem. *Nobis porrò tales videntur ii Sermones, qui credi potuissent ab aliquo potiùs Augustinensis Ordinis æmulo invidiosè ac malignè conficti. Certè quidem viri ex eodem Ordine eruditi eos nunc tandem reprehendunt palàm & repudiant. Jacobus Hommey in Collectaneorum libro cui* Supplementum patrum *nomen fecit, pag.* 645. *sententiam de his Sermonibus suam dicit in hæc verba*: Pauca mihi stilum ingeniumque S. Doctoris exhibent, plures mentiuntur, plurimi offendunt. *Lupus Christianus lib. de origine Eremitarum S. Aug. cap.* 35. *ope atque opera omni entitur, ut Sermones iidem abjiciantur.* Dico itaque, *ait*, ac constanter assero præfatos istos Sermones non esse Augustini, sed esse opus nescio cujus impostoris. *Et paulò post*: Bonus ergo ille istorum Sermonum auctor imitatus est nescio quos nostri sæculi homines, qui conficta miracula aliaque id genus falsa ad alicujus religiosi Ordinis laudem ac commendationem in vulgus spargere, esse putant fraudes licitas ac pias. *Nempe* palàm esse *ait*, auctorem fuisse Eremitam Augustinensem. *Denique iis operosius discussis & multis in Sermone* 5. *observatis erroribus concludit*: Constat ergo istorum Sermonum auctorem non esse S. Augustinum, sed nescio quem impudentissimè mendacem, aut profundissimè imperitum. *Bernardus Vindingus Theologus item Augustinianus, censurâ Bellarmini laudatâ & probatâ in Critico Augustiniano, hæc inter alia scribit ad Sermonem* 5. Qui enim complures alias & æque stultas fabulas de Petro, Juda & Simplicio Ser. 28. de Cyrillo 33. de Æthiopibus acephalis 37. de sepulcro Cæsaris 48. de quadam anima de Ægypto exeunte Ser. 69 honorifico Augustini nomine comminisci ausus est, non eum meritò & hic nequissimè mentitum pro certo habeam? *&c.*

Ante annos ab hinc circiter trecentos collectionem istam Sermonum (certè à nemine priùs laudatam) edidit Augustinensis Ordinis Eremita percelebris, Jordanus de Saxonia, qui natus Quedelinburgi, diem obiit Viennæ ad Danubium anno 1380. *Autographum Jordani servant R.R. P.P. Augustiniani in majore conventu Parisiensi, huc olim transmissum curâ ipsius auctoris, qui admonitionem in fronte voluminis scripsit in hæc verba*: QUIA juxta dictum Sapientis, Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant: hinc est quòd ego frater JORDANUS de Saxonia, dictus de Quedelingberg, inter Scholares Parisienses minimus, quosdam Sermones beatissimi Patris nostri ac Doctoris eximii Augustini, cum quibusdam aliis Tractatibus, seu opusculis, vel legendis, de vita & gestis ejusdem sancti Patris, ac suæ piæ matris sanctæ Monicæ, atque de translationibus eorumdem, prout ad me fide digna assertione ac fideli communicatione undequaque exemplaria devenerunt, quibusdam quidem de Parisius, quibusdam verò de

Curia Romana, nonnullis quoque de antiquis & approbatis monasteriis ad me perductis, in unum volumen collegi, ipsumque ad locum Parisiensem, mare utique copiosum, unde omnia scientiarum flumina exire dignoscuntur, destinare fategi; quatenus exinde fluat iterum per ordinem universum, obsecrans in visceribus caritatis, ut quicumque Fratrum de studio Conventùs nostri Parisiensis, cui hunc librum, in libraria ejus Conventùs ad communem utilitatem ponendum, pro munusculo caritatis donare decrevi, in eo legerit, vel eum forsitan transscribi fecerit, oret pro donantis anima, ut Augustini meritis cæli fruatur gaudiis. *In Jordani volumine non omnes qui hic subsequuntur, Sermones exstant, sed isti tantùm,* 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 26. *&* 54. ad Fratres in eremo *inscripti: postea verò subjicitur Sermo nunc ordine quintus, sed à Jordano inter ultimos collocatus &* ad Presbyteros Hipponenses *appellatus. Huic mox Jordanus subjunxit duos Sermones* de communi vita Clericorum. *Tum inde Serm.* 38. 43. 44. *& alios tres, ac* 76. *Cum Jordani autographo ita concordant codices Colbertinus & Victorinus, ut ipsos ex illo descriptos credamus: tametsi admonitionem initio & aliquos in fine Sermones omittant. Plures ejusdem collectionis libros Mauburnus à se visos testatur, eosque in Sermonum numero discrepantes.* Apud Almanniam, *ait*, sunt 26. aut 27. Apud Brabantiam 32. aut suprà. In Italia sexagenarium numerum supergressi sunt, & adhuc quotidie increscunt. *Sermonum 48. priorum (uno excepto 45.) idem omnino stilus. Reliqui variis ex MSS. sunt re vera collecti, sed minus sincerè exhibiti. Collectioni autem augendæ potissimùm locum præbuit Germanense nostrum aut simile quoddam exemplar, quo nimirum continentur Sermones* 49. 62. 63. 64. 65. 66. 67. *&* 68. *quibus tamen plura de suo addidit collectionis auctor ac mutavit.*

SERMONES AD FRATRES IN EREMO COMMORANTES, ET QUOSDAM ALIOS.

SERMO I.

* *De institutione vitæ regularis.*

FRATRES mei & lætitia cordis mei, corona mea & gaudium meum quod estis, pax vobis & caritas cum fide semper inter vos adimpleatur. Quia me putatis patrem esse animarum vestrarum, ideo desidero ita vos componere, ut ita vobis macula neque ruga possit ante tribunal justi judicis apparere. Animabus enim vestris non solùm ornamenta, sed etiam medicamenta desidero providere. * Studeo enim diffisa consuere, conscissa farcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, & ea quæ sunt integra, spiritalibus margaritis B ornare. Ego enim margaritas de paradisi patria vobis donare cupiens, nollem mercedem in sæculo opto recipere, nisi quòd quæ vobis insinuare intendo, & patienter audite, & cum Dei adjutorio secundùm vires opere adimplere semper studeatis. Sed ante omnia, Fratres carissimi quos iterum parturio donec reformetur in vobis Christus, diligatur Deus, deinde proximus, quia ista præcepta sunt principaliter nobis data. Et ideo, Fratres dilectissimi, commorantibus nobis in eremo, in nomine Dei nostri placeat secundùm Apostolicam vitam unam sentire, & omnes communiter possidere sicut scriptum est in Actibus Apostolorum: *Quia erant illis omnia communia, & distribuebatur unicuique sicut cuique opus erat.* In hac autem vita permaneamus, & nos ipsos in ipsa, Deo auxiliante, fortiter teneamus: quia qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Si quis autem de sæculo ad nostram congregationem venire desiderat, primò principio C ut probetur an voluntas ex Deo sit. Non enim debet esse violenta, non coacta, non mobilis, sed sempiterna, virilis, constans, & omni spiritu caritatis plena atque perfecta. Tunc enim ei proponatur quomodo abneget voluntatem propriam, & sponte sequatur eam. Nec volo quòd cogitet ampliùs quid necesse ei fuerit: scit enim Pater noster cælestis quibus indigemus. Quæramus igitur primùm regnum Dei, & hæc omnia administrabuntur nobis. * In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde & nomen accepit. Orationibus instate à mane usque ad sextam tantùm circa missarum sollemnia. A sexta verò usque ad nonam omnes vacent lectionibus & Pater noster. Ad nonam verò reddant codices, & secundùm naturæ conditionem sine tumultu reficiantur, audientes verbum Dei. Postquàm autem refecerint, sive in horto, sive in eremo, vel ubicumque necesse fuerit operentur. Nihil enim Dei servis otiositate pejus. Ope-D rentur ergo in nomine Domini sacrum ordinem non habentes usque ad horam lucernarii. Nemo tamen ex opere suo aliquid sibi approprìet. Apostolicâ enim vitâ optamus vivere. Si quis autem contrà fecerit, forti judicio condemnetur: & si correptus non emendaverit, de vestra societate projiciatur. Non enim hoc fit crudeliter, sed misericorditer; ne contagione pestifera plures ex vobis pereant. Cùm autem aliquid fit per vos, cavete ne cum murmure fiat; ne murmuratores in conspectu Dei vocemini. Illum qui vobis præest, post Deum omnes, sicut decet Dei famulos, honorate. Ipse verò qui præest, super omnia sollicitus sit de vestra salute, de quibus debet reddere rationem. Dominica autem die, qui volunt vinum cum Dei gratia bibant: sed qui antiqui sunt * bibere compellantur; carnem tamen domantes, quantum valetudo permittit. Quando necesse est, ut aliqui ad sæculum vadant, caveant ne vadant minus quàm duo E vel tres. Et si oculi servorum Dei jaciantur in aliquam feminarum, cavete ne in illam figantur. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo custodiet vos ex vobis. Nemo cum sæcularibus extra monasterium manducare nisi panem, vel bibere nisi aquam præsumat, vel * etiam ista manducare extra horam prandii, nisi casus infirmitatis acciderit. Qui verò infirmantur ex vobis, cum omni diligentia pertractentur, etiamsi de humillima sæculi paupertate venerint. Nec debet sanis molestum esse, si aliter tractantur in victu; sed magis congratulentur, Deo gratias agentes, quia valent quod non valent illi. Si verò, ut fieri solet, ab hæreticis supervenerit incursio repentina, vel ab infidelibus, aut hostilitas, ita ut necesse sit fratribus fugam arripere, si Deo favente evaserint, mox ad nonnullos cum illis redire festinent: cogitantes quòd nullo modo poterunt separari, quos Dei caritas sociavit. Si quis autem contumaciâ animi hæc observare contempserit, capiatur & subjiciatur monasterii disciplinæ. Hæc autem quæ dico vobis, sæpe per vos legantur, ne oblivioni tradantur. Et ubi hæc omnia servaveritis, nobis non parva lætitia de filiorum salute erit. Hæc igitur sunt quæ ut observetis præcipimus in monasterio constituti, propter quod in unum estis * con-B gregati, ut unanimes habitetis in domo, & sit vobis anima una & cor unum in Deo & Domino Jesu Christo, qui vos dirigat ad perficiendum mirabilia de lege sua. Amen.

* MSS. de margaritis regularis institutionis.

* Cæsarii verba.

Act. 4. 32. & 35.

* V. Reg. Bened. c. 52.

* Ed. add. & debiles.

* Al. Add. aliquid.

* Ed. ad in eremo.

SERMO II.

De pace.

FRATRES carissimi, ô si sciretis quanta sit virtus pacis, & quantum vobis in solitudine commorantibus necesse sit. Tanta etenim virtus pacis, quod in ejus dignitate Apostolus omnes suas epistolas scribebat, dicens, *Pax vobis & gratia à Domino Deo nostro.* Hanc autem salutandi formam nobis primitùs donavit Christus, dicens, *Pax vobis.* Hanc pro testamento Christus Apostolis dereliquit, tam-C quam summum bonum, sine quo nullus vivere deberet. Sic etiam Pater cælestis elementa & planetas ceteraque similia insensibilia ordinavit, ut vinculo pacis simul complecterentur. Sic etiam ordinavit gloriosos exercitus angelorum, ut post eorum descensum, scilicet malorum, nulla esset inter eos discordia, sed pax plena atque perfecta. Hæc est illa gloriosa pax, quæ fluctus malarum cogitationum eructat, mentem fluctuantem illæsam reservat, conscientiam purgat. Christianus dici non debet, qui pacem corde, ore & opere non habet. Qui in hac non sperat, in lubrico pedem ponit, in tempestate navem collocat, in præcipitio se illaqueat, in arena semen seminat. Hæc est illa perfecta pax, quæ mentem à vitiis purgat, vermem conscientiæ rodit. O pax eremitarum mater, cœnobitarum pater, monachorum soror! Tu Patriarcharum vinculum, tu Prophetarum vehiculum, tu Apostolorum refugium, tu Martyrum sola-D tium, tu confessorum * balteum, tu virginum tripudium, tu viduarum speculum, tu conjugatorum spectaculum, tu malorum præsidium, tu tyrannorum odium, tu latronum suspendium. O pax Dei ædificium: in non possunt destruere principum fulmina, insultus dæmonum tâ in nullo lædere possunt. Tu pauperem divitem facis, tu divitem mendicantem producis: tu consors in cunctis, tu ductor universis, tu homines Dei filios facis. O pax, sine te reges non regunt, sine te regna non valent. Numquid sine te jejunia, orationes, eleemosynæ ceteraque bona nobis prodesse possunt? Absit. O monache habeto pacem in cunctis: nam si fratri tuo irasceris, si proximum odis, tibi contradicis in oratione Dominica. clamat enim monachus, *Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* O monache, si pacem non diligis, si proximum odis, quo jure, quo pacto, qua fronte tibi petis dimitti, qui proximo rancorem non dimittis? Habete ergo pacem cum om-E nibus, omnia in tamen vitia odientes. Habete in corde, in ore & in opere pacem. Nam si Cain pacem habuisset in corde, non irruisset in fratrem. Si Absalon pacem habuisset in ore, non ipse vasset: pa-

Johan. 20. 20. &c.

* MSS. balneum.

Matt. 6. 12.

trem. Si Judas habuisset pacem in opere, non fugisset ad laqueum. O quàm bonum, ô quàm jocundum, est habitare fratres in unum! ut unum sit cor, una voluntas, una omnium anima, & una forma vivendi: nam diabolus intrare non potest domum vel mentem in qua pax dominatur. O quàm jocundum est habitare fratres in unum! Tanta est enim eminentia istius virtutis, quòd eam Propheta priùs miraretur, quàm ostenderet quid esset, vel quid utilitatis haberet. O quàm grandem admirationem proposuit, quando dixit: *Ecce!* O quàm mirabilem utilitatem prædicavit, quando subjunxit, *Quàm bonum & quàm jocundum!* Sed scire debetis, Fratres mei, quòd quædam sunt bona quæ non sunt jocunda, quædam jocunda quæ non sunt bona. Verbi gratiâ, bona sunt jejunia, vigiliæ, macerationes, & similia. Hæc enim sunt bona, & non jocunda, quia caro in his non jocundatur, sed læditur. Jocunda quippe sunt comessationes, ebrietates, sed non sunt bona. Hæc agentes lætantur cùm malè fecerint, & exsultant de rebus pessimis. O monache vix poteris invenire in præsenti unum, quod sit bonum & jocundum. Cupis tamen illud unum invenire? Perquire pacem, & amplectere eam. Hæc est enim sola virtus, quæ bonum habet & jocundum. Hæc est illa bonitas, quæ nos habitare facit unius moris in domo; ut simul vivere simulque mori semper optemus. In præsenti enim simul habitamus, & in futuro capiemus bravium jocunditatis æternæ. O pax, tu mentis serenitas, tu tranquillitas animi, cordis simplicitas, amoris vinculum, caritatis consortium. Hæc est illa summa felicitas, quæ simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis placet, à cunctis optatur. sed à cunctis malis illa quæ bona est pax fugitur, & oditur ut mors. O pax, tu nescis extolli, ignoras inflari. Beatus qui te habet: maledictus qui te odit, & qui te impedit & frangit inter homines: quoniam antichristus est, & filius perditionis. O pax, qui te habet, teneat te; qui te non habet, te perquirat; qui te perdidit, te requirat, si filius Dei esse peroptat. O pax, tale bonum es in rebus creatis, tam mirificum, tam gloriosum, quòd nihil dulcius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil utilius possideri. Spiritus enim humanus sicut numquam vivificat membra, nisi fuerint unita; sic Spiritus-sanctus numquam nos vivificat, nisi pace uniti fuerimus. Nemo tamen est, ut dicimus, qui non velit pacem habere. Interroga omnes, si pacem desiderent: omnes una voce dicent, Hoc amamus, hoc optamus, hoc concupiscimus, hoc volumus. Si ergo, Fratres, homines pacem amant, ament & justitiam, quia duæ sunt amicæ carissimæ. Justitia enim & pax ipsæ se osculantur: sed si amicam pacis non amaveris, numquid ipsa pax te amabit, & tecum habitare volet? Absit. Amate igitur pacem diligentes justitiam. Hæc enim pax hominibus bonæ voluntatis datur ab Angelis. Numquid & pravæ voluntatis hominibus pacem offerunt Angeli? Absit. Et qui sunt pravæ voluntatis tantum, quantum illi qui superbo oculo & insatiabili corde numquam dicunt, sufficit, tales numquam possunt habere pacem. Propterea, Fratres mei, ex quo mundum calcare cœpimus, & terrena cuncta despicere, divitias non appetamus: nec nos qui pauperes in eremo sumus, ad superbiam divitiarum extollamur. Nullo enim modo decet nos, ut in hac vita solitaria, ubi senatores fiunt laboriosi, fiant opifices otiosi, & qui venimus relictis divitiis, qui fuimus prædiorum domini, simus rustici delicati. Ille denique pacem habet, qui nil appetit de sæculo possidere. Hic tranquillus est, hic gaudet de bonis cunctis, Pagano illo dicente: Quietissimam vitam agerent homines in terra, si hæc duo verba à natura omnium tollerentur, Meum & Tuum. O beata paupertas ubique pacis plena, ubique secura, ubique illæsa, ubique cunctorum amica! Nam qui te amat, veram pacem amat; & qui te non amat, tranquillitatem omnem ignorat. Sed dicet quis servorum Dei, Ecce divites video superbos, elatos, impios & omni bonitate perfecta carentes: nonne tamen apparet, quia pacem habent ad invicem. Quid ergo? Numquid gaudere debeo de eorum nequam concordia? Nescio vel tristari. O monache, scias quòd sicut multùm nocet discordia inter bonos, ita valde dolendum est, quando pax est inter malos. Tunc enim augentur omnia pessima quæ fieri vel cogitari possunt inter homines, quando mali pacificè vivunt: quando verò discordant, tunc mundus aliqualiter tranquillatur. Nam sicut concordia malorum contraria est concordiæ bonorum, ita optandum est quòd boni pacem habeant, & mali discordes sint. Nam per discordiam mali aliquando optimi efficiuntur, cognoscentes quid sint, quid erant. Nam dum tribulantur, & eorum facies ignominiâ replentur, aliquando quærunt nomen Domini, quod tamen tempore pacis numquam amabile erat in corde eorum. Orandum tamen est, ut & boni in bono teneantur usque ad finem, & mali convertantur antè quàm ad finem perveniant. Vos autem, Fratres, pacem ad invicem amate, quæ quidem pax custodiat corda vestra, & intelligentias vestras, quæ exsuperat omnem sensum.

Psal. 132.

SERMO III.

De silentio.

SILENTIUM, Fratres carissimi, inter cetera vobis in eremo summè necessarium est. Omne enim quod non ædificat, in periculum vertitur dicentium & audientium. Lingua enim nostra & sensum nostrum sequatur & rationem, non voluntatem. Non enim debemus tantùm oculos clausos servare, sed & linguas nostras intra dentes reservare illæsas, sermo enim vanus, vanæ conscientiæ index est. Qualis enim es, tales sermones loqueris, talis & mens comprobatur: & qualis fueris in factis, talis probaris in verbis. Stultus enim valde est, qui non priùs verbum ducit ad linguam rationis, quàm educat ad linguam oris. Qualis est homo in mente, talem verbositas depingit in ore. Verbositas hominem conducit in joculatorem, humanæ naturæ dignitatem deponit, honores sibi rapit, inimicos infinitos adquirit. Inflammat denique linguæ mobilitas in adolescentia ad jocosa, in virili ætate ad fraudulenta, sed in senili ætate ad detractoria. Restinguenda est igitur hæc parva favilla, ne in magnam vertatur flammam; surculus, ne crescat in silvam; gutta, ne tumescat in fontem. Majus est denique, Fratres, linguam refrenare, quàm capere civitatem: quia illud infestat exterius, sed istud interiùs. hic sumuntur arma contra te ipsum, sed ibi de alieno. Summa tamen verecundia est & depressa dejectio, non posse linguam refrenare, & vile non posse ligare membrum. Ecce lingua egredi quærit, motum perquirit: tu verò, ô monache, per temperantiam ipsam refrena, oppone ei pessulum rationis, circumcide eam maturitate discretionis. O lingua, tu periculum committis, tu lectum producis, discordiam sæpe facis, venenum detractionis paris, & ad infernum qui tibi credunt conducis. O monache, cognosce linguam nequam, fuge eam, despice eam, confunde eam si potes. Sed volo instruere linguam tuam bene loqui. Vis bene loqui? Da ei moderatum * motum. pretiosa enim lingua non novit nisi verba divina semper construere. O quàm sanctum est os, unde semper cælestia erumpunt eloquia. O monache, considera te redditurum rationem de omni verbo otioso, & tanto magis, quanto minùs mundo es obligatus. Non enim in foro, sed in cella habitare debes; non familiares, sed familiarum animas oratione pascere debes. Non est igitur tibi necesse multùm loqui, nec inter homines conversari, nec mercantias pertractare unde vivas. Nam mercantiam in monacho usuram occultam existimamus. Ama igitur, ô monache, solitudinem, fuge multitudinem; ne comprehendaris in verbo, & confundaris in facto. Et si interrogatus fueris, melius est ad singula respondere breviter, quàm diutius immorando verba curiosa prolixiùs extendere. Verbositas enim quid aliud est, quàm semen quod fructum non facit? Verbose erubesce, & considera tuam grandem miseriam. Quid enim aliud es, quàm sal infatuatum, quod ad nullum valet condimentum? Verè infructiferus es, & infructiferos facis qui te audiunt. O verbose mendax, qui veritatem rarò dicere voluisti, ô loquax, cognosce te ipsum: nam loqui numquam erubescis, nec consideras quid, sed quantum dicere possis, non mensuras verborum sententiam, sed tantum ut satieris. O verbose erubesce, quia omnium cognosceris quid agis. Non tuæ conditionis est, occulta manifestare, nota in conventibus prædicare: sed si nescis, somnia inaudita, fingis scire quod nescis, ut libenter audiaris à cunctis. O artifex mendaciorum, ô faber fabularum, lege quod dicitur, *Quia vir linguosus non dirigetur*, nec dirigetur in terra promissionis. O monache, & te diligenter attendes. Nam qui non refrenat linguam suam, hujus vana est religio. Qui non custodit linguam suam, monachus non est: qui autem moderatur linguam suam, prudentissimus est, monachus est. Eia ergo, Fratres mei, amate silentium, ponite custodiam ori vestro. Estote solitarii, ut sitis Angelis sociati: estote rustici, ut sitis cives sanctorum, & domestici Dei: estote muti, ut sitis loquaces: loquamini Deo, ut sitis veraces: contemplate in eremo, ut contemplemini à sanctis in cælo: elevate capita vestra, ut elevemini corde: extendite brachia, ut extendamini toto corpore volantes ad cælum: ad quod perducat nos Christus Deus noster. Amen.

* *Al.* modum.

Psal. 139. 12.

SERMO IV.

De prudentia.

FRATRES carissimi, non solùm silentium debetis tenere in eremo, sed etiam prudentiam super. Prudentia enim vobis necessaria est, quia docet quid fugiendum, quidve tenendum sit. Prudentia enim te docet ut non superbias, nec inniteris rebus temporalibus, nec mireris de rebus transitoriis, cùm sint caducæ, & ea quæ possides, tamquam aliena possidere advertas. Prudentia docet te, ut quæ non potes perpetuò tenere, fructuosè permittas abire. Prudentia docet te, ut in cunctis semper idem sis, tam in prosperis quàm in adversis; sicut manus eadem est, & cùm in palmam extenditur, & cùm in pugnum constringitur. Ipsa te docet quomodo reprehensibilis sit nimia laudatio, & immoderata vituperatio; illa quidem adulatione, ista autem suspecta malignitate. Prudentia testimonium veritati, non amicitiæ reddit. Prudentia cum discretione promittit, & promissa accelerat, & ampliùs quàm promiserat, præstat. Prudentia docet quomodo præsentia ordines, quomodo præteritorum recorderis, & quomodo futura prævideas. O beatus qui prudens est, & felix, & verè felix qui prudens invenitur! Nam si cuncta quæ habet amittit, clamat, Omnia mea mecum sunt. Quæ sunt ista quæ sunt mea, nisi justitia, temperantia, fortitudo & prudentia? O verè prudens! Omnia enim quæ eripi possunt, bona non putas esse. Cùm igitur prudens in se ipso contentus sit, omnia secum habens, in omnibus sufficiens sibi est. Imprudenti verò nihil sufficit; quia in nullo contentus est; quia omnia sine fine sperat possidere, ideo omnibus eget. Estote igitur, Fratres, prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Duo enim sunt quæ ad invicem connexa sunt, ut unum sine altero, aut parum, aut nihil omnino proficiat. Simplicitas enim sine astutia, stultitia reputatur: astutia verò sine simplicitate, superbia approbatur. * Astutia serpentis in quatuor partes dividitur. Prima est, quòd totius corporis venenum in gutture colligit, & ibi prudenter docente natura servare studet, ut si aliquando necesse fuerit, in promtu habeat unde se defendere possit. Sed in hac parte serpens quandoque decipitur. Mustela enim semper serpenti adversatur, & ante foramen cavernæ serpentis se ponit, & eum provocando tamdiu umbrâ caudæ suæ sollertia illudit, donec ipsum egredientem agnoscit. Tunc verò mustela de super adscendit, insidias tendens, ut cùm serpentis caput viderit, capitalem vindictam sumat de hoste, quam numquam diligere potuit. Provocatus itaque serpens, extra cavernæ foramen caput emittit, & cùm nihil deorsum videat, verso gutture respicit sursum. Sed mustela cernens tempus optatum, dentes imprimit citò venenum, sicque absque periculo inimicum occidit. Hæc est prima serpentis astutia, in qua, Fratres mei, mundi sapientes notantur, quorum prudentia non in cælestibus, sed in terrenis tote * versatur, quibus diabolus in umbra mutabilium rerum illudit, illudendo decipit, decipiendo occidit. Et ut fortè valeant adspirare, in ipsis terrenis cupiditatibus sæpe eos cogit exspirare. Secunda prudentia in serpente est, quòd quando in aquam descendere cupit, * venenum deponit in loco tutissimo. sed recedens ab aquis iterum resumit venenum. Hæc enim vestigia serpentis nonnulli sequuntur, qui post abrenuntiationem

Serpentis astutia quadruplex.

* *MSS.* conversatur.

* *Nota.*

mundanæ conversationis, post habitum sanctæ religionis, post juramentum sanctæ professionis, primò agnitionem sanctæ veritatis assumunt, deinde revertuntur ad venenum pravæ consuetudinis: quibus melius esset veritatem non agnovisse, quàm post agnitionem retrorsum abire. In hoc enim, Fratres mei, imitari non debemus serpentem, quia venenum resumit. Tertia prudentia serpentis est, quando veterem pellem per singulos annos exuere didicit, quam depositurus angustum foramen inquirit, per quod transiens cum dolore pellem derelinquit, sciens quia pelle deposita, pulcrior apparebit. Per hoc enim Fratres mei, datur intelligi, ut & nos pellem vitiorum deponamus, & per foramen stigmatum Christi transeamus, & tunc pulcriores apparebimus. Per hoc foramen divesille Zachæus intravit, quando omnia bona sua pauperibus erogavit. In hoc foramine Maria diu meretrix in domo Simonis meretricis habitum deposuit, & plorans ad pedes Salvatoris, vestem sibi innovavit. Quarta serpentis natura est, quòd dum lædi suspicatur caput, ut vitam conservet, totum corpus ad percussionem disponit: quia licèt corpus percutiatur, si caput illæsum reservare poterit, damna tamen mortis non patitur. Sic & nos cuncta nobis adversantia amore capitis sustinere non timeamus, ut in beata vita requiescere valeamus. Sic enim fecit Petrus pro eo in cruce suspensus: sic & Bartholomæus vivus excoriatus: sic & Paulus capite truncatus: sic & Stephanus lapidibus vulneratus: sic & Laurentius in craticula assatus: sic & virgo illa sanctissima * torta in pectore, quæ gloriantèr sic amputata, sic vulnerata, sic afflicta ducebatur ad carcerem, & quasi ad epulas invitata precibus Dominum exorabat, & ei agonem suum sollemniter commendabat. Estote ergo, Fratres mei, prudentes, & vigilemus in oratione patienter omnia tormenta portantes amore illius, in quo salus, vita & resurrectio nostra consistit. Stemus prudenter in oratione. Nam sicut Angeli purè laudant Deum in regione vivorum, ita & nos qui die & nocte psallimus Domino, debemus cum sanctis Angelis puritatem habere: quia sicut & Angeli peragunt in cælis, ita & nos monachi facere debemus in terris. In hac igitur, Fratres mei, solitudine constituti, toto affectu orare debemus & pati. Patienter enim singula portare debemus nec dicere præsumamus, [c] Ecce legumina ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, aquæ potum non sustinet pectus, caules melancholiam nutriunt, choleram porri accendunt, pisces mihi non sapiunt. Nolite hæc dicere, Fratres mei, nolite etiam cogitare. Non enim sæculum reliquimus, ut delicatè pasceremur in eremo. Et licèt in eremo non semper comedatis lac, butyrum, caules vel legumina, licèt hæc non sumatis nisi tantùm diebus sollemnibus, & illis quibus visitamini à sancto sene episcopo Valerio, sed cunctis diebus alias herbas crudas, panem hordeaceum & aquam sumatis: non tamen sufficit tantùm corpore abstinere, sed & mentem illæsam servare debemus. Eia ergo, Fratres mei dilectissimi, quorum vita, ut puto, sancta est, ut multi ex vobis viderunt & audierunt, veni ad civitatem Hipponensem, & securè perveni, quia ibi episcopus erat sanctus homo ille Valerius. Non enim credebam episcopari, ideo securè perveni cum carissimis meis amicis Evodio, [a] Simplicio, Nebridio, & Alipio, nil mecum divitiarum portans. & Dei gratiâ me coadjuvante favoratus non modicum à prædicto episcopo sene Valerio fui, quia mihi dedit hortulum, [b] in eremo à gentibus segregatum, ubi multo labore fatigatus ædificare cœpi monasterium, & cum longiori excitare congregare in unum servos Dei per nemora habitantes, & sic vobiscum pariter vivere cœpi secundùm regulam Apostolicam omnia communia habentes & possidentes. Deinde placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ mihi dicere, Adscende superiùs. & cùm magna molestia factus sum episcopus presbyter. Et quoniam vobiscum esse hîc non poteram, in domo episcopi presbyteros mecum habere volui, & cum eisdem pariter vivere cœpi. Vos verò tales inveni quales desideravi, castos, benignos, modestos, humiles, omni voluntate pauperes, obedientes, solitarios, misericordes, mundum cum omni sua pompa calcantes. Sed quid hæc omnia sine perseverentia? Estote ergo prudentes, perseverantes in bono, & vigilate in orationibus, quia diabolus adversarius regnat: à quo vos liberare dignetur Dominus omnipotens. Amen. Supplico vobis, Fratres mei, ut non turbemini de recessu meo. Decreveram enim diu inter vos consolari, & vobiscum habitare usque ad festum Dominicæ Adscensionis: sed adversarius noster [d] Fortunatus ad partes pervenit, & ideo redire Hipponem omnino compellor, cupiens illum videre, & cum eo pariter disputare. Ipse enim toto affectu dissipare conatur filios, quos peperi in visceribus caritatis. Orate pro me, Fratres, & nolite deficere, ut Fortunatum, sicut publicè sanctæ fidei insidiatur, ita & nos ipsum cum suis, cum Dei gratia coadjuvante, publicè superare, & convertere ad viam veritatis possimus.

* Agathe.

[c] Bernardum Cant. Serm. 30. n. 11.

[a] Quis est, ait Lupus, iste Simplicius, cujus nusquam meminit Augustinus. Nebridium autem Deo apud suos, non cum Augustino, servientem, paulò post Augustini conversionem æternæ solutum patet ex l. 9. Conf. c. 3. n. 6.

[b] Falsum est, ait Lupus, hortum Valerianum fuisse in eremo &c. Erat namque in agro suburbano. [c] Id quoque falsum, inquit. Etenim usque ad Augustini tempora, nullos viderat Africa Monachos.

[d] Falsitas manifesta, cùm ex l. 1. Retr. c. 16. Fortunatus cum Augustino adhuc presbytero disputatione habita ab Hippone discesserit, nec amplius, Possidio teste cap. 6. remearit.

SERMO V.

De obedientia ad sacerdotes suos.

IN omnibus operibus vestris, sacerdotes Dei dilectissimi, semper memores estote mandatorum Dei & in omnibus sitis obedientes, ut digni repromissione per ejus gratiam inveniri possitis: scientes, quòd sine obedientia omnia vacua, & cum obedientia omnia plena caritate reperiuntur. Obedire igitur vobis necesse est, non tantùm bonis & modestis, sed etiam discolis & malis: non tamen quia mali sunt, sed quia bona observare præcipiunt, quibus obedire debemus. O venerabilis sanctaque obedientia, salus omnium fidelium, custodia omnium virtutum, tu cælum aperis, & infernum claudis: tu etiam Filium Dei ad terram posuisti, & venit inter homines, non ut faceret voluntatem hominis, sed voluntatem Patris ejus qui eum misit. Voluntas enim Patris fuit, ut redimeret humanum genus, ut reconciliaret & crearetur suam quæ perierat. Et ut hæc voluntas perficeretur, Filius fuit obediens usque ad mortem. Ut ergo nobis non esset obedientia laboriosa, exitum præsentis vitæ Salvator per obedientiam terminavit. Jure ergo obedientia omni sacrificio præponitur, quia de potestate diaboli nos eripuit, quod nullum legale sacrificium facere potuit. Nec mirum, si nos peccatores obedientes in hac vita subjicimur, quando hanc Mediator Dei & hominum etiam in morte non deseruit, & ei se subjecit qui per omnia Patri erat æqualis. Nos autem propter peccatum aliis hominibus subjecti sumus. Nam natura omnes æquales genuit: sed inæqualitas quæ accessit ex vitio, est ordinata Dei judicio, unde nos oportet obedire hominibus. Sed per obedientiam numquam debet fieri malum, etiam si Angelus vel Archangelus, Cherubim vel Seraphim tibi præcipiat. Nec etiam ipse Deus, qui est benedictus in sæcula, potest nobis præcipere, quòd toto affectu eum non diligamus. Sed scire debetis, sacerdotes Dei, quia propter inobedientiam aliquando debet bonum quod agimus intermitti. Verùm quia nonnumquam nobis istius mundi prospera, nonnumquam jubentur adversa, propterea sciendum est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando si de suo aliquid non habeat, minima est. Nam cùm hujus mundi prospera præcipiuntur, cùm locus superior imperatur, is qui ad hæc percipienda obedit, virtutem obedientiæ sibi evacuat, si ad hæc ex proprio desiderio anhelat. Rursum cùm mundi despectus præcipitur, cùm probra & contumeliæ jubentur, nisi hæc ex semetipso animus appetat, obedientiæ meritum sibi minuit: quia ad hæc quæ in hoc mundo despecta sunt, invitus nolensque descendit. Debet ergo obedientia in adversis ex suo aliquid habere, & in prosperis ex suo aliquid non habere. Quod bene ostendimus, si duorum amicorum Dei facta in medium proferamus. Moyses enim, Deo jubente, ut Israëliticæ plebi præesset, apud se humilis fuit, & gloriam tanti regiminis considerans & expavescens, ne hoc reciperet, se humiliter recusavit. Sed Paulus apostolus Dei revelatione admonitus, ut Jerusalem pergeret, nec ignorabat ea quæ ibi pati deberet: unde cùm fideles vellent eum tenere, exclamavit, *Ego autem non solùm alligari, sed & mori paratus sum pro nomine Jesu:* Ecce Jerosolymam pergit, per revelationem adversa cognoscit, & tamen hæc libenter appetit. Moyses autem ad prospera de suo nihil habuit, quia precibus supplicavit, ne populo præesset. Paulus etiam ex suo voto adversa suscepit, quia mala imminentia cognovit, & ad acriora se præparavit. Moyses autem gloriam potestatis voluit declinare, & Paulus dura & aspera voluit sustinere. Ergo utrorumque servorum Dei virtute instruimur, ut si obedientiæ palmam comprehendere nitimur, prospera mundi ex sola jussione suscipiamus, & adversa ex devotione complectamur. Ego autem, sacerdotes Dei altissimi, ut multi vestrûm viderunt & audire potuerunt, veni ad hanc civitatem cum carissimis meis amicis Evodio, [f] Simplicio, Alipio, Nebridio, & Anastasio. Securus denique veni; quia sciebam præsulari sanctum senem Valerium. Propterea securus accessi, non ut haberem in vos potestatem, sed ut abjectus essem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Nec ut ministrari deberem, sed ministrare & pacificè optabam vivere in solitudine, nihilque divitiarum mecum adduli, sed Dei gratia coadjuvante, favoratus etiam à sancto sene episcopo Valerio monasterium in eremo à gentibus segregatum, multo labore fatigatus ædificavit, & cum longiori excitare servos Dei per nemora habitantes in unum congregavi, & cum eis pariter vivere cœpi, secundùm modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam, omnia communiter habentes & possidentes, viventes in vigiliis & orationibus ultra id quod explicare possumus. Quorum fama ad aures sancti episcopi Valerii pervenit, & placuit sibi nos in eremo visitare, & stetit nobiscum tredecim diebus, donans mihi hortum amœnitatibus plenum in planitie positum. Et quia à gentibus segregatus erat locus, libenter illum suscepi, ut ædificarem etiam monasterium fratrum, quos tales inveneram, quales invenire desideravi. Quo ædificato, placuit ei, qui me segregavit de utero matris meæ & vocavit me per gratiam suam, mihi dicere, Adscende superius. Et sic cum molestia & cum grandi anxietate factus sum Episcopus presbyter. Et quia cum fratribus meis, ut hactenus feceram, semper corpore habitare non poteram, propterea intra domum Episcopi vos clericos habere volui, & mox vobiscum secundùm formam Apostolicam vivere cœpi. Placuit autem vobis omnibus unum in Deo sentire, & omnia communiter possidere. Hæc autem facere voluistis non coactè, sed sponte, & usque ad mortem vivere sine proprio profiteri voluistis. O presbyter attende, & vigilanter attende, quod promittere tuum fuit, sed dimittere non est tuum. Alligatus es uxori, noli jam quærere solutionem. Absolutus es ab uxore, noli jam quærere uxorem, quia mecum habes caussam. Ligasti te mihi, numquid te compuli? numquid te rogavi ut venires? numquid applausi promittens hæc & illa? Absit omnino. Igitur esto fidelis, & dabo tibi coronam vitæ. Noli mihi resistere, sed esto usque ad mortem obediens. Noli mihi resistere, quia omnis potestas à Deo est, & qui potestati resistit, Deo resistit. Non tamen veni, ut potestatem super vos haberem, sed tantùm ut cum fratribus meis viverem in solitudine. Ecce nunc episcopus sum, & pauperem me esse non erubesco. Quare? Quia paupertatem servare promisi. Cavete igitur ne me pauperem derelinquatis. Pauperes mecum esse voluistis: cavete ne à divitiis capiamini. Voluntas mea fuit, ut semper toto affectu pauperes simus. Quod & si non fuerimus, hæc paupertas quam foris gerimus, non paupertas, sed grandis miseria existimanda est. Nolite ergo mihi resistere, quia omnis potestas à Deo est. Non etiam contemnendæ sunt potestates, sive mundi, sive Ecclesiæ sint: quia omnes à Deo ordinatæ sunt. Nam Dominus cùm leprosos curasset, eos ad potestatem misit, dicens: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Et ad Samuelem, cùm spernerant à Judæis, ait Dominus, *Non te spreverunt, sed me.* Et ad Moysen: *Homo quicumque fecerit superbiam ut sacerdotis, eat ut judicium, morietur.* Cavete ergo, sacerdotes, ne aliquis vestrum audeat insurgere contra [g] præpositum vel presbyterum, qui omnium vestrûm curam gerit. Ipsi enim positi sunt in Ecclesia ad nostram utilitatem, ut provideant quid agere debeamus, ut etiam pro nobis rationem Deo reddant, & unitatem Ecclesiæ custodiant: de qua Dominus nos voluit esse sollicitos, ne tamquam oves non habentes pastores per diversos errores ab unitate fidei divisi essemus. Sicut enim unum est,

Act. 21. 13.

[f] Errores jam superior. Sermone animadversi.

Luc. 17. 14.

1. Reg. 8. 7.

Deut. 17. 12.

[g] Ignoratis temporibus hujusmodi subsidiarios præfectos observavit Lupus, Augustinæ

Dominus & unus pastor, sic & unum ovile esse voluit. Propterea noluit Dominus scindi tunicam inconsutilem quæ integra erat, quia non patitur Ecclesiæ violari unitatem. Ideo Paulus ait, *Obsecro, fratres, per nomen Domini Jesu Christi, ut non sint in vobis schismata; sed servate unitatem spiritus in vinculo pacis.* Nam sicut multi radii procedunt ab uno sole, & tamen unum lumen est: ita & nos multi ab uno capite procedentes, omnia pacificè & communiter possidere debemus. Insurgunt enim frequenter inter nos tempestates inimicorum, volentium nostras concordias dissipare, & discordias seminando unionem pacis extinguere. Aggrediuntur nos frequenter leones terrentes, ut corpus feriendo, membra saltem moveantur terrore. Et quod gravius mihi est, non solum malignis spiritibus sæpe mala patimur, sed etiam à domesticis dilaniamur, & frequenter pejora sunt intrinseca bella à quibus non cavetur, quam forinseca quæ prævidemus. Ecce enim Abel justus à domestico fratre occiditur, Esau fratrem fugientem persequitur, Joseph à fratribus venditur, & à discipulo Salvator traditur. Hæc omnia mala facta sunt, quia obedire neglexerunt. Similiter hoc accidit Januario nostro, qui columna obedientiæ & paupertatis inter nos esse videbatur, cujus perditionem frequenter flere & ululare debemus. Nam ad nos cum lacrymis venit, & paupertatem quamdiu viveret servare promisit: & tamen ª vineam & agrum nobis ignorantibus in sæculo possidebat. O professio mortifera, ô proditoria promissio! Ore dicebat quod corde odiebat. Sanctum credebamus, qui omnibus pejor erat. Et sic annis undecim & ampliùs Januarius noster, ut vidistis, & audistis, male vixit, & male moritur. Quare vel quomodo male vixit? Quia quod suum ᵐ erat, secretè tenuit. Quomodo etiam male moritur, nisi quia in fine se non cognovit, & obstinatus in suo sensu nobis ignorantibus testamentum fecit, ᵇ & filium quem habebat in sæculo ditavit? O utinam saltem in fine hoc nobis dixisset, ut orantibus nobis veniam impetrasset: sed nec confessus fuit, nec eum fecisse pœnituit; propterea de meis non est, nec dum viveret erat. Lugete igitur mecum cadaver ejus, ponentes in panno ligatos centum & undecim solidos, quos in pariete cellulæ retinebat, flentes & dicentes, *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Non enim licet nobis servis Dei eam collocare vel ponere in cista vel in cellula vel in opere monasterii, quia pretium damnationis est. Vos igitur, sacerdotes Dei, cavete ne deficiatis in tentationibus, cavete ne rebelles mihi sitis publicè vel occultè. Sitis mihi fideles, sitis mihi & obedientes. Et si nobis grave est & molestum, egredimini foras, pergite ad fratres meos, & discite ab eis, quia mites sunt & humiles corde, pauperes spiritu & filii obedientiæ. Egredimini foras, & quid estis, & quid ipsi sint considerare vos volo. Numquid & vos tales estis quales & ipsi sunt? O utinam tales essetis, quales & ipsi sunt! ᶜ Vos enim voratores, & ipsi summæ sobrietatis; vos discursores vetustis, & ipsi visus hominum fugiunt; vos impudici, & ipsi casti; vos derisores, & ipsi facetissimi oratores; vos pellibus cuniculorum vel cattorum ornati incedi tis, & ipsi vestimento colore nigerrimo asperrimoque induti sunt, præter ea quæ intrinsecùs sunt. Vos delicatè pasci summè curatis, carnes varias affectantes, & ipsi postquam eremum intraverunt, numquam usum sumserunt. Vos vina electa & inebriantia quæritis; & ipsi pocillum aquæ recipiunt. Vos balteis mirum modo apparere desideratis, & ipsi zonis camelorum renibus succincti more Eliæ & Johannis sunt decorati. O vinea mea electa, ego te plantavi, cave ne convertaris in amaritudinem; te deprecor ne me pauperem dimittas, & Januarium divitem sequaris. O vinea felix, cujus botrus summè pertimesco ne sit in fine amarissimus. O quid faciemus tunc in die illa calamitatis, in qua Deus Pater dicet Filio, Voca operarios, & redde illis mercedem? Tunc ante judicem audietur vox rebellionis vestræ quid promiseritis, & quomodo ea servare voluistis. Fugere mundum, & quæ mundi sunt contemnere, promisistis: & ecce jam rebelles totis affectibus in mundanis præoccupati estis. Cur ergo murmurastis, si in his ᵈ paschalibus diebus præsentialiter vobiscum non fui? Placuit enim mihi segregare me à vobis, & pergere ad fratres meos in solitudine, quos, ut frequenter dixi, tales inveni quales invenire desideravi. Cur ergo turbamini? Numquid ipsi vere pauperes? Numquid obedientes? Numquid mundum & pompas ejus conculcaverunt? Numquid in forma & vendi vos multo tempore præcesserunt? Numquid vere fratres mei & patres sunt? Numquid per eorum exempla ad viam veritatis perveni? Numquid eos semper dilexi, & eorum sanctam conversationem semper desideravi? Numquid etiam per Simplicianum Liguriensem in fide instructus sum? Cur ergo murmuratis? Cur de mea absentia dolorem habere videmini? Facite quæ placita sunt mihi, & tunc ubicumque fuero, vobiscum ero usque ad consummationem sæculi. Decreveram enim cum eisdem reliquis meis in caritate humiliter habitare usque ad festum sanctæ Ascensionis Domini, nec ad vos redire optabam, quousque vos emendatos esse cognovissem. Sed quoniam Fortunatum adversarium ad partes vestras velut lupum pervenisse jam sentio, ideo compulsus recessi fore ad vos cupiens illum videre, & cum eo pariter disputare, & illum conculcare Domino auxiliante, qui totis viribus dissipare conatur & jugulare filios, quos peperi in visceribus caritatis. Orate igitur, & nos vobiscum orare volumus, desiderantes de mea absentia ampliùs litigare. Orate & nolite deficere, ut Fortunatum Manichæorum presbyterum, sicut publicè sanctæ fidei Christianæ insidiatur, ita & nos cum sua Dei gratia coadjuvante publicè eum superare possimus. Orate sine intermissione, ut remuneratione possitis in vocatione clericorum, qua per gratiam Dei vocati estis ut dum vocabimini ad mercedem in die novissimo, non sicut ficus absque fructu maledicamini & succidamini, & in ignem mittamini, tamquam destructores legis terram occupantes & perseverantes in iniquitatibus vestris. Adjuvet autem vos ipse Deus ad perficiendum mirabilia de lege sua, qui est benedictus in sæcula. Amen.

SERMO VI.

De misericordia.

FRATRES carissimi, annuntio vobis gaudium magnum, quoniam ᵉ Fortunatum Manichæorum presbyterum Dei gratiâ superavimus, & obstinatus in suo sensu velut alter filius perditionis à plebe nostra recessit confusus. Post cujus recessum baptizavi ferè sexaginta Paganos, qui sibi aliqualiter adhærebant. Et ecce modò reversus sum ad vos, cupiens perficere opus quod incepi. *Beati igitur misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* O si diligenter consideraremus misericordiam Dei, in nobis possemus habere formam miserendi. O Fratres, quid Christum incarnavit, nisi misericordia? Quid enim subjecit nostræ miseriæ, nisi sola clementia? O beata misericordia, quæ sola commercium nostræ salutis agnovit! Sola enim misericordia ad Deum dirigit hominem, sola ad Deum deducit hominem, sola Deum deducit ad hominem. Hæc est sola mediatrix adversos consolans, hæc disjunctos copulat, hæc sola Deum humilians nos sublimat. Quam pia fuit Dei descensio, ut inde nostra esset gloriosa assumtio. O grandis misericordia, ô infinita misericordia, tu sola potuisti Deum de cælo ad terram trahere, nos de exsilio ad regnum erigere. O magnum misericordiæ vinculum, quo Deus ligari ⁿ & potuit, & homo ligatus vincula disrupit! O monache, si tuam considerares miseriam, in opere Dei erga te non invenires nisi misericordiam. Misericordia est si flagellat ut emendet, si à peccato per tribulationem liberat, si hypocritas & tyrannos regnare permittit. Hæc enim omnia Deus cum misericordia facit, cupiens nobis vitam æternam donare. Attendite ergo Fratres, attendite: nam in pastore vel judice debent esse simul misericordia & justitia. Misericordia enim sine justitia destruitur, & in crudelitatem convertitur. Et justitia sine misericordia numquid accepta est apud Deum? Absit. Justis enim & injustis, beatis & damnatis misericordiam cum justitia semper agit Omnipotens: quia beatis dat gloriam, quam non merentur habere quibuscumque bonis commissis; & malis dat pœnam, quam majorem merentur habere de malis commissis. Estote ergo, Fratres mei, misericordes, sicut Pater vester misericors est. Estote misericordes, pensantes quantum Moyses in misericordia floruit propter populum, pro cujus salute petiit deleri de libro vitæ, & quanto iterum zelo rectitudinis, cùm obtinuisset veniam, ait ad populum, *Ponat vir gladium super femur suum.* Ecce qui vitam omnium cum sua morte petiit, paucorum vitam gladio destruxit, intus igne amoris, & foris accensus zelo justitiæ & severitatis, utrobique fortis legitur tamen populi apud Deum precibus, & causam Dei apud homines gladiis admonendam allegavit. Studeamus igitur, Fratres mei, misericordiam, dum vivimus, invenire. Cibetur à nobis esuriens, vestiatur à nobis nudus, recipiatur à nobis peregrinus, consoletur per nos pupillus, visitetur à nobis infirmus, sepeliatur à nobis defunctus. Ista enim sunt opera misericordiæ, de quibus interrogari debemus in die novissimo. Sed dicetis, Ecce in eremo sumus, pauperes videre non possumus & orphanos; pupillos & viduas quomodo consolari valemus? mortuos sepelire quomodo possumus? O Fratres mei, hoc scio vos in eremo esse, nec pauperes vos videre credo, nec vos monasterium exire cupio, ut matres vel proximos consolari possitis. Quam plurimum enim cognovi pro hac caussa monasterium exivisse, qui tamen ad monasterium numquam reversi sunt? Sub specie enim boni multa mala fiunt. Ecce enim diabolus dicit: O monache, an ignoras tuam matrem dolere? Ecce nuper maritum amisit, filium sepelivit, possessionem perdidit, infirmatur ad mortem nec vult forsitan confiteri, quid in eremo agis? quid cogitas? Surge velociter, egredere monasterium, ingredere civitatem, penetra domum parentum, exerce in eis opera misericordiæ: hoc enim Deus vult, hoc fieri præcipit. Dum enim servus Dei hoc cogitat, aliquando exit monasterium credens bene facere. Et ecce dum appropinquat, mater filium osculatur, pater amplectitur, fratres applaudunt, dicentes, Noli nos derelinquere: fratres enim sumus, pater noster antiquus est, tibi incumbit familiam regere; quid ergo ampliùs ad monasterium redire præsumis? Et sic audiendo consentit, & consentiendo remanet, & remanendo omnibus pejor efficitur, & quidquid boni fecit, amittit. Caveatis igitur, Fratres mei, caveatis à malitia diaboli: exercete tamen vos vobis opera misericordiæ. Et si in sæculo non habitatis neque inter gentes, exercere tamen opera misericordiæ bene potestis, orando, obsecrando & deprecando pro orphanis & pupillis. Si hoc non videtur vobis sufficere, pensare debetis quomodo centum & plures in monasterio simul habitatis, & sæpe infirmamini, & sæpe à diabolo affligimini, sæpe patimini, numquid & sæpe morimini? Exercere ergo potestis etiam inter vos opera pietatis. Sed dicet quis ex vobis, Patrem in sæculo habeo, & ego usque ad mortem in monasterio vivere Deo promisi. Ecce enim pater infirmatur, non potest sine me vivere. Quid ago? quid eligo? Si exire, votum frango; si stare, patrem mori permitto. Quid ergo? O Fratres attendite quid agere debeatis, sicut pro nunc mihi occurrit. Nam si pater alicujus sine filio monacho vivere nullatenus potest, procurare debet filius quomodo de bonis monasterii patri subveniatur. Et si monasterium impotens fuerit, filius toto affectu videat quomodo patri non deficiat. Et si non viderit cum Dei benedictione monasterium de licentia majoris exeat, & verbo & opere patri subveniat, ut non deficiat ex negligentia, nec votum frangere credat: quia si post patrem vivendo remanserit, statim ad pristinam vitam redire non pigeat, sanctè & justè vivendo, sicut inceperat, & tanto fortiùs, quanto senserit se plus in paterno ministerio ultra necessitatem gravatum. Nullus igitur erit, qui se à misericordia excusare possit: nec dives, quia habet; nec pauper, quia calice aquæ frigidæ non caret; nec monachus, quia saltem orare debet. O homo qui crudelis es in alterius justitia, te ipsum priùs agnosce. Nam si bonus es, ô monache, cadere faciliter potes: si dives es, donum fortunæ est, non naturæ: si sanus es, ecce infirmitas instat: si sapiens es, non habes constantiam. Igitur circa omnes, tam circa sapientes quàm insipientes, tam circa sanos quàm infirmos, tam circa nobiles quàm ignobiles

---

Margin notes:

verò Clericos à suo immediatè prævisse, ut colligitur ex Possidio c. 24. & ex Actis in designatione Eraclii epist. nunc 213.

2. *Cor.* 1. 10.

a Immo duntaxat argentum quod dicitur esse *fuisse sua*, ait Aug. Ser. 355. n. 3.

ᵐ *Ed. ad.* non.

b Erratum duplex. Nam ex eod. Ser. & *filius ipsius in monasterio est*, non in sæculo. & *Ecclesiam scripsit heredem*, hunc verò exheredavit.

Act. 8. 20.

c Hæc ex August. Clericis convenirent, præter ea Ser. 356. n. 3. ubi eos tales invenisse se testatur, quales desideravit, & ex num. 13. ... in eorum ... quam ... decem.

d Quibus maximè necessaria erat Episcopi præsentia. Sed nec August. ... ... Simpliciano ... ... populum ... ep. 213. n. 5. Ad hæc ep. 112. ...

e Mendacium jam sermo superiori.

Matt. 5. 7.

ⁿ *Ed. ad.* voluit.

Exod. 32. 27.

An monacho foras prodire liceat, ut opem aliis ferant.

Quid cum egeat pater.

ignobiles misericordiam habe. O homo quid de te erit, si Salvator mus clemens & pius fuerit, & tu misericordiam ignoraveris? Pascatur, Fratres mei, misericordia inter vos, non tamen ea negligentia, non tamen ea pusillanimitate, non ea indiscretione, non ea animi infirmitate; sed omnibus modis sit circumspecta, ut sic suum retineat proprium, quòd justitiæ non auferat debitum. O monache vide sancti Joseph misericordiam, quæ fratrum suorum est oblita injuriam. Eligite Fratres mei David clementiam, qui filii persequentis deflebat dementiam. O monache, si clauseris viscera misericordiæ indigenti, omnino claudetur tibi janua Christi. Hæc est enim porta Domini, & justi intrabunt in eam. Hæc novum Testamentum illuminat, & veteris rigorem exterminat. Hoc est lignum quo Moyses aquas dulcoravit: hoc est sal in quo Elisæus aquarum sterilitatem exterminavit: hæc est farina, qua Elisæus mortem quæ in olla erat exstirpavit. Hoc est oleum, quod Samaritanus infudit vulnerato. Hoc est Jordanis, quo curatur lepra Naaman Syri. Hæc sola virtus est, quæ dividit inter crudelem & pium, regem & tyrannum. O monache ubi esses, si tibi Dei misericordia non subvenisset? Si enim Deus tecum ageret districtâ sententiâ, non posses cogitare pœnam, quæ responderet tuis demeritis. Omnia ergo adtribue Dei misericordiæ, & à simili misericordiam expendas in usum proximi; ut non sis avarus in miserando, cum sis expertus largitatem in Deo. Amate ergo, Fratres mei, misericordiam, quia nunquam vidi pium hominem mala morte finiri: quam misericordiam faciat vobiscum Deus. Amen.

* MSS. addunt, & qui defuerunt.

SERMO VII.

De obedientia. *

FRATRES mei dilectissimi, obedire oportet Deo in omnibus, si salvari cupimus in æternum. Et si difficile nobis videtur, considerare debemus obedientiam Filii Dei, & nostram deponere contumaciam non differamus. Ipse enim Dei Filius obediens fuit usque ad mortem crucis; & nos contemnimus ejus obedire præceptis? Christus enim obediens fuit usque ad mortem, non pro sua, sed pro nostra utilitate. Estote ergo non pro sua, sed pro vestra utilitate sibi obedientes. Ecce enim, Fratres, Angeli in omnibus obediunt Deo; & tu qui cinis es, contradicis Deo? Insensibilia obediunt Deo, & tu rationalis resistis Deo? Sol à sua semita non deviat, nec luna, nec stellæ, omnia enim cælica suis * indulgent officiis; tu vero Dei voluntati quasi in omnibus resistis. Ad nutum Dei campi floribus decorantur, terra imbribus fecundatur, frondibus crispatur silva, in nemore citharizat avicula; omnia Deo obediunt, & solus homo Dei voluntati resistit. O monache, lege quod dicitur, *Melior est obedientia quam victimæ*. Quæ caussa est, nisi quia in victimis aliena immolatur caro, sed in obedientia voluntas propria & caro mactatur. Estote ergo, Fratres mei, obedientes, ut Deum placare possitis de peccatis commissis. Tanto enim citius placat homo Deum, quanto repressâ arbitrii sui superbia gladio præcepti se immolat.

* MSS. insegetis.

1. Reg. 15. 22.

Obedientia sit discreta.

Cavete tamen in obedientia, Fratres mei; sub ipsa enim potest latere fel draconis sub specie mellis, lupus sub pelle ovina: in potu enim dulci venenum sæpe latitat, & in olla sæpe mors ponitur. Attendat ergo qui præcipit, & qui obedire intendit, quòd obedientia sit honesta, & omni discretione decorata. Nam si discreta non fuerit, crudelitas existimanda est: si honesta non fuerit, nullatenus obedire debemus. Verbi gratiâ, si nobis præciperetur, quòd Deum non diligamus, vel quod Deum odio habeamus, numquid obedire debemus? numquid vel ipse Deus hoc præcipere potest? Honesta igitur Fratres, debent præcipi & justa: & si honesta vel justa non fuerint, nullatenus obedire debemus, etiam si Apostolus nobis hoc indicaverit. Tenete igitur, Fratres mei, & in cordibus vestris alligate, quòd obedientia sine discretione essa est, & venit, non ea parte obedientis, sed præcipientis: & obedientia honestate privata, superbia est, & venit ex utriusque parte, consentientis & præcipientis, & in die novissimo pari pœna punientur. Custodite * quid præcipitis, cavete & ponderate quid imponitis. Verùm quotiescunque obedientia honesta & justa non fuerit, toties ad irregularitatem se devenisse pastores agnoverint. Obedientia igitur, Fratres mei, tunc vera, tunc sancta, tunc meritoria est, quando dotata est discretione, honestate, justitia & humilitate. Istæ enim sunt soci æ sanctæ obedientiæ, sine quibus omnis obedientia vana est & inutilis. Hæc est illa obedientia quæ concordiam conservat in Angelis, pacem nutrit in monachis, tranquillitatem generat in civibus. Hæc est illa obedientia, sine qua respublica stare non potest, sine qua familia aliqua regi non potest. O quam enorme vitium, quod obedientiæ contrarium fuit! Per hoc diabolus cœlum perdidit, per hoc homo paradisum amisit, per hoc Saul regnum, per hoc Salomon amorem divinum. O sancta Dei sponsa obedientia, tu perfecta scala ex qua cœlum adscenditur, in quadriga qua Elias vectus est in paradisum, tu porta paradisi fidelibus, & clausura * reorum. O sancta obedientia, tu humilitatem nutris, tu patientiam probas, tu mansuetudinem examinas. Estote ergo, Fratres, cum Abraham obedientes, reddentes quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Tunc verò reddimus Cæsari debitum suum, quando debitam prælatis nostris reddimus. Hæc enim dulia consistit in reverentiæ exhibitione & dilectione. Hoc autem facere debemus non solùm pastoribus, sed & sanctis Dei; & tunc reddimus per obedientiam quæ sunt Cæsaris Cæsari. Sed tunc reddimus quæ sunt Dei Deo, quando in latria perseveramus. hoc enim soli Deo congruit. Hæc enim consistit in oratione, & gratiarum actione, & cultus exterioris exhibitione, & interioris mentis devotione. Quod facere nos & perfecte etiam nobis Deus præstare dignetur in æternum benedictus. Amen.

* f. qui Ed. ii, quod.

* Ed. eorum inter ni.

SERMO VIII.

De perseverantia.

2. Tim. 2. 5.

FRATRES mei, sicut ait Apostolus, *non potest coronari, nisi qui legitime certaverit*. Nullus enim legitime certat, nisi qui in campo usque ad finem certat: [& * si certat usque ad finem, legitimè certat:] ideo merito coronatur. Non est igitur magnum bonum, inchoare quod bonum est; sed consummare, hoc solum perfectum est: Multi enim multa aggrediuntur, sed deficiunt in via: multi exeunt in desertum, sed pauci perveniunt ad terram promissionis. O Fratres mei, non tædeat incipere magna, nec fastidiat tenere inchoata, tenentes quod perseverantia informat meritum, colorat boni propositum, remunerat currentem, coronat pugnantem, ducit ad bravium, conducit cunctos ad portum. Hæc est tunica talaris sancti Joseph, usque ad finem contingens. Hæc est tunica sacerdotalis usque ad pedes perveniens. Hæc est cauda hostiæ, quam tenemur Deo reddere & offerre. Hæc est calcaneum bonæ operationis, quod contra serpentis morsum debemus observare. Hæc est virtus, quæ Deum ligat. Hæc est quæ omne bonum informat. Hæc est perseverantia, qua laureantur Martyres, qua virgines coronantur, qua sacerdotes sublimantur & confessores. Hæc est vellus sine ruga, tunica sine macula, bonitas sine malitia. O monache, qui bene incepisti vivere, cave ne ad tempus virescas, cave ne fœno compareris, quòd mane valescit, & statim marcessit. Laboremus ergo Fratres, & laborantes perseveremus: laboremus, ut perseverantiam habeamus. Laborent monachi omnes, ut retineant: laborent virgines, ut informent: laborent viduæ, ut in ipsa perseverent. Attendite tamen Fratres: nam diabolus quandoque servos Dei ad bonum invitat & conducit, ut de bono gravius eliciat malum. Contra hunc diaboli insultum sola valet perseverantia, ut bono fine bona concludantur initia: ut principium medio, medium ne discrepet ultimo. Bonum enim inchoatum cum malo fine concludere, quid aliud est quam monstruosas res conficere? Illa enim actio quasi Chimæra est, quæ initium habet à ratione, sed finem à sensualitate. Cùm enim sic agitur, humano capiti cervicem pictor equinam jungit & superinducit instructuolas plumas. Cave ergo, ô monache, ne actio tua monstrum pariat. Enormis enim erit fetus ventris, si capiti non correspondeat finis. Quidam enim habent initium bonum, quorum vita monstrum est mirabile quasi hominis prætendens caput, sed medium in luxuriam descendit, ventremque ovinum habet, & ad ultimum tum rapacitatem lupi pedes ostendit. O monache, quid tibi prodest bonum inchoare, & non finem includere? Si bonum virtutis amiseris, damnum incurris, & grande supplicium promereris. O quàm melius tibi fuisset, viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retrorsum ire per inconstantiam! O monache, levis reputaris per tuam apostasiam, cum Juda incurris mentis instabilitatem, postponis Deum, amittis amicos, spem perdis, odio a cunctis haberis, & velut omnibus pejor apostata comprobaris in vita. O monache attende, quia nisi perseveraveris, morte morieris. Igitur si incepisti ædificare, perfice; si non incepisti, incipe. Si obtulisti florem juventutis tuæ diabolo, saltem fæcem senectutis tuæ immolare non differas Christo. Ipse enim misericors est, & recipiet te libenter, & dabit tibi stolam candidam, & annulum in manu tua, & calceamentum in pedibus tuis: & tunc inveterate olim diebus malis, renovabitur ut aquilæ juventus tua durante in æternum. Incipite ergo, Fratres mei, & perseverate ac locentes vobis ad memoriam, à quanto bono recessit Judas, & quomodo ferventer bene agere cœpit, linguâ vobis exprimere nullatenus possem; quomodo tamen perseveraverit, scitis. Ecce Salomon per inconstantiam corruit: sic & Saül, sic & multi alii quia multorum incipere fuit, sed perseverantium parvus est numerus. Cavete ergo quomodo cautè ambuletis, considerantes quod qui se existimat stare, videat ne cadat. Felix ergo est, qui perseverat bene facere usque in finem. Quod donum præstet nobis ille qui pro nobis mori dignatus est. Amen.

SERMO IX.

De ira & odio.

FRATRES mei dilectissimi, sicut omnium habere memoriam, & in nullo errare, non humanitatis, sed deitatis solum est, ita turbari, pati & oblivisci solùm humanitatis est, non deitatis. Nam Deus non meminit, ut homo; nec, ut filius hominis, irritatur. Humanum est ergo, Fratres mei, turbari & irasci; & iram incurrere è bonorum & malorum communis est conditio: sed in ira vel odio perseverare, diabolicum est. Ideo vos qui spirituales estis, maximè adtendere debetis, ne ira in sinu stultorum requiescat. Fatuus enim statim iram suam indicat. Fortiter tamen spiritum irascibilem continere, magnæ prudentiæ & perfectionis est. O monache noli irasci: nam nomen & habitum sanctæ religionis in hac vasta solitudine portatis. Custodite igitur vos ab omni turbatione: non enim decet servos Dei turbationem incurrere. Numquid enim proderunt vobis vestra jejunia, vestra abstinentia, vestra sacrificia? Ab ira denique, Fratres mei, procedit rancor, à rancore odium, quod est ira inveterata in animo: inde nascitur homicidium, & si non opere, saltem voluntate: inde contumelia; inde detractio, inde suspicio & injuria, quæ sunt opera carnis & diaboli. O monache, depone iram, destrue rancorem, mitiga furorem, ne filius perditionis efficiaris. O quàm melius esset monacho, in sæculo vivere pacificè, quàm in monasterio cunctis bonis ornatum in ira & furore litigare, & odium in corde tenere! Nec Deum laudare, nec ab eo exaudiri meretur, qui odium servat in corde. Qua fronte, ô monache, quo affectu, qua devotione à Deo potes veniam postulare, si fratrem tuum odis, petens quod tibi dimittat sicut & tu debita dimittis? Crede igitur mihi, quòd tantum tibi dimittet, quantum & tu dimiseris alteri. Dimittamus ergo, Fratres mei, iram, quæ rectè significatur per Lazarum quatriduanum fœtidum; quia qui iram in corde portat, infamiæ fœtet statim eum corrumpit. Si ergo ira in animo nascitur, mox refrena eam, allide eam ad petram, suffoca eam exemplo tui Salvatoris, * qui percussus in una maxilla, mox præbuit alteram. Nam si hoc prius ipse non fecisset, nobis facere non præcepisset. Eia ergo Fratres mei, discite ab illo qui dixit se esse humilem & mitem: discite opere, quod sæpe legistis ore. Sol non occidat super iracundiam vestram. Si enim frater tuus in te peccaverit, vade ad eum, invita eum ad pacem, da ei osculum, & lucratus es fratrem. Tu vero qui offendisti, non differas pergere, non differas fratrem reconciliare, vade ad eum, & pete veniam. Et si verbo offendisti, & tu verbo reconcilia; si facto, quod Deus avertat, placa

* Immo non praebuisse nisi in præparatione animi docet August. lib. de mendacio, c. 15. n. 27.

eum facto. Sic enim decet servos Dei facere, sic decet eos dæmones expellere, & sanctos Angelos introducere. Nam ubi ira regnaverit, ibi omnino princeps diabolus erit, nec inde aliquid boni exire poterit. Fugiamus igitur iram, Fratres mei, quæ rationem suffocat, mensuram justitiæ ignorat, solem justitiæ nescit, amicitias rumpit, de facili aufert pacem, mentis sapientiam calcat, sapienter infatuat, monachos [a] devitat, sacerdotes suffocat, castitatem evacuat, gravitatem in pastoribus dilacerat. Nec irâ repletus, consilii potest esse capax. O monache intuere caput tuum; nam in cruce positus pro suis crucifixoribus exoravit. Et primicerius martyr Stephanus pro suis lapidatoribus genua flectendo clamavit, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Sed si non tantæ perfectionis sumus, ut bonum reddamus pro malo, saltem pro malo malum non reddamus. Non tamen per pusillanimitatem remittendæ sunt injuriæ, sed per sapientiam quæ est in Christo Jesu. O quanta, Fratres mei, hujus peccati labes! O quàm grandis & lata miseria tam corporis quàm animæ! nam corpus quietem, & alacritatem amittit; sed & anima vitam perdit æternam. Veniunt enim & revertuntur ad nos per iram pessima [b] peccata, & sic confundimur & damnamur. Nos verò, Fratres, qui Christiani veraciter sumus, relinquamus vindictam illi qui ait, *Mihi vindictam & ego retribuam.* Quidquid enim ad te pertinet, dimitte illi. Numquid non ipse mirabiliores vindictas facit, quàm nos imaginari possumus? Non tamen hoc sibi petere debemus, aut affectare, sed pro eis mente & puro corde orare. Nam dum nostras injurias facere petimus, quod Dei est usurpamus. Orare tamen sine intermissione debemus, ut vindicet sanguinem suorum servorum, non ad damnationem, sed ad correptionem, qui est benedictus in sæcula. Amen.

[a] MSS. devincit.
Act. 7. 59.
[b] MSS. omitt. peccata.
Hebr. 10. 30.

SERMO X.

De puritate conscientiæ & virtute Spei.

AD spiritale gaudium hodierna die, Fratres dilectissimi, intendo vos invitare. Quod quidem gaudium non operatur divitiarum copia, non fallax mundi gloria, non prolis fecunditas, non corporis sanitas, sed conscientiæ puritas. O felix sanctæ conscientiæ jocunditas! O felix conscientiæ puritas, quæ vermem interimentem excludis, quæ à carcere doloris liberas rationem, quæ ab omni immunditia purgas mentem! O mens sancta, paradisus deliciarum, variis bonorum operum virgultis consita, variisque virtutum floribus purpurata, & suaviter cælesti gratiâ irrigata! Hæc est, Fratres mei, paradisus, in qua plantatur lignum cælestis sapientiæ. Hæc est thalamus Dei, palatium Christi, habitaculum Spiritus-sancti. Hæc est thronus Salomonis, lectus sponsi cælestis, in quo ipsa conscientia bona optimè delectatur, & requiescit cum sponso. O conscientia, in te & tibi occurrit Rebecca cum Isaac veniente de agro. In te delectatur Jacob cum Rachelis conjugio: in te Sunamitis Abisag regem David jocundis fovet amplexibus. O conscientia sancta, in terra adhuc es, & in cælis habitas! Gaude ô anima sancta, sanctâ conscientiâ decorata. Gaude in cælesti & æterna gloria. In ea, Fratres carissimi, Magdalena illa ignifera, Christo pretiosa offert unguenta. Ibi Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Eia ergo, Fratres mei, si ad hanc gloriam cupimus pervenire, prædictam nostram conscientiam diligentes nunc discutiamus, & ibi litteram luxuriæ perlegamus, apicem superbiæ necnon avaritiæ & invidiæ perspiciamus: & deleamus ea per confessionem, per cordis contritionem, per veram satisfactionem: & tunc merebimur per gratiam adipisci gloriam illam, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ Deus præparavit diligentibus se. O Fratres mei & lætitia cordis mei, festinemus ingredi hanc sanctam sanctorum. Tunc habebimus bonum, quod non perdemus, perfectum bonum, quod non amittemus. Amare tamen debemus si ad hanc gloriam pervenire cupimus, tentationes, fames, tribulationesque singulas. Nam sicut in fornace purgatur aurum, sicut lima purgat ferrum, sicut flagellum separat à grano paleam: sic in fornace tribulationum patientia exercetur, fortitudo roboratur, constantia solidatur, spes ad cælestia invitatur. O spes sanctorum & turris fortitudinis eorum, quæ non confundis, sed te exspectantibus gratiam infundis; non cæcas, sed illuminas; non famelicas, sed reficis. O felix spes cælestis, tu timorem sæculi expugnas, consolationes mundanas exstirpas. Per te timor non angetur, per te falsa cupiditas non somniatur, per te luxuria conquassatur, per te superbia humiliatur, per te invidia non dominatur, per te cuncta vitia terminantur. O spes cælestis curiæ, in te regnat caritas, quæ credit omnia quæ ad salutem pertinent, omnia sperat quæ promissa sunt. O Fratres mei, quis hominum potest mentem servorum Dei infirmare, si apud Deum cælestis curia pro eo allegat? In quo nocebunt ei tyrannorum fulmina, fortunæ præcipitia quid agent? O spes, in cogitationes dirigis, tu in caritate altitudinem ponis, ut in ea perseveremus usque ad mortem, tu in caritate latitudinem extendis usque [c] ad inimicum. O spes cælestis gloriæ, per te Patriarchæ mala patienter sustinuerunt, per te Prophetæ cuncta mala portaverunt, per te Apostoli ad mortem gaudenter pervenerunt, per te Martyres afflicti sunt, per te virgines combustæ sunt, per te confessores vituperati sunt, per te sacerdotes induti sunt, per te viduæ castitatem astringunt, per te maritatæ lumbos præcingunt, per te pupilli & orphani sperant videre, per te pauperes sperant gaudera, per te peregrini sperant ad terminum & finem laboris pervenire. O spes, tu omnia portare facis dulciter & suaviter. Eia ergo, Fratres mei, hanc amate, hanc tenete, non tamen sine timore: quia qui sperat, & non timet, negligens est; qui autem timet, & non sperat, depressus est, & descendit in profundum quasi lapis. A quo descensu liberet nos ille qui de cælo descendit, ut nobis vitam & adscensum donaret ipse Deus noster. Amen.

[a] Editi, amore tribulationum, & spe quæ per illas ad cælestia invitatur.
[c] MSS. ad inimicum.

SERMO XI.

* *De lacrymis, compunctione & pœnitentia.*

SCITOTE Fratres mei carissimi, quod post mundi gaudia sequentur æterna lamenta; quia nemo potest hic & in futuro gaudera: ideo necesse est, quod unam amittat, qui aliam voluerit possidere. Si ergo, ô monache, hic gaudere cupis, scias jam te exulem esse patriæ: sed si hîc ploraveris, patriæ cælestis civis constitueris. *Beati*, inquit, *qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Sed dicet quis, Quid flere oportet, & quare flere debemus? Ego autem, filioli & fratres, dico quòd flere debemus peccata quæ commisimus. Iste fletus sit panis noster, quem quotidie comedere debemus die ac nocte. Flere etiam debemus populorum peccata, quasi nostra sint vulnera. Sic enim Paulus faciebat, dum clamabat, *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Flere etiam debemus de dilatione regni æterni; quod bene ostendebat ille propheta David, cùm dicebat, *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* Istæ enim sunt tres miseriæ, quibus texitur liber Jeremiæ, quibus plangit peccata animæ, insultum miseriæ, & dilationem patriæ. Horum fletuum imbribus debemus irrigare terram mentis nostræ, ut parturiat fructus bonorum operum diversosque flores virtutum. Isti quoque fletus sunt tres fluctus, per quos filii Israël transierunt ad terram promissionis. Verè peccatores de Ægypto vitiorum exeunt, mare rubrum transeuntes, dum eorum hostes submerguntur, & vitia suffocantur. Verè cantant Domino gloriosè, dum intrantes cælestem Jerusalem, deposita corruptibili veste, sanctis Angelis sunt sociati. O monache, fac igitur, ut mens tua sit liber Ezechielis, in quo scriptæ erant lamentationes & væ. O monache ad has lamentationes te convertas, hos dolores amplectere cunctis diebus vitæ tuæ, flendo tua peccata, & non solùm, ut diximus, tua, sed & proximi tui. Caveto tamen ne fleveris mortem corporalem alicujus, nec substantiarum amissionem, nec corporis infirmitatem. Omnia enim necessaria sunt venire, omnia hæc valde communia. Ponas ergo te in Dei voluntate, relinquens sibi omnia, & ipse te seducet & conducet: quidquid tibi acciderit, libenter suscipe, Deum in omnibus lauda, omnem honorem sibi exhibeas, gratias ei solvendo. Quotidie fleas peccata quæ commisisti, & quæ committere proximos videas, quasi tua sint vulnera. Sic enim peccatrix illa Maria non solùm in domo Pharisæi, sed etiam post adventum sancti Spiritus hoc idem ardenter perfecit. Semper enim dolebat, semper in vita sua flebat quæ commiserat. Sic fecit & Maria mater Domini, quæ dum juxta crucem staret, non sua peccata flebat, quia nullum peccatum habebat; flebat autem non tantùm filii passionem, sed & Judæorum damnationem. Sed dicet: Mortuum fratrem vel amicum video, naturalis infirmitas me invitat ad planctum. Ego autem dico tibi, monache, tempera luctum tuum. Non enim tuum est mortuos flere, sed sæculi. Non tamen prohibeo lacrymas naturales, quas naturalis necessitas exprimit. Nam multi lacrymas fundunt, & quamvis natura nos ad hoc frequenter invitet, animus tamen sapientis immobilis perseverat. O tu qui sapiens videris esse in sæculo, ne te non consentiat animus tuus mortuos deplorare. Stude ut luctus vincatur ab animo. Cave ne absorbeatur animus tuus ab infirmitate mentis. Extenuet spiritus carnem, ratio sensualitatem. O monache, si mors imminet, noli dolere; præpara te, ut mortem timere non possis, ut post mortem vivere incipias, qui ante mortem moriendo vivebas, vel vivendo moriebaris. Cupis ergo, ô monache, semper vivere? Depone fletum pro terrenis, noli plorare quæ mundi sunt, & quæ necessaria sunt evenire. Depone omnino fletum pro terrenis, & assume lamentum pro cælestibus. *Beati*, inquit, *qui lugent, Beati qui fletis, quia ridebitis.* Diligamus, inquam, lacrymas, quia suaves sunt diligentibus Deum. Delectemur semper in hac vita, Fratres mei, in fletu & lamento. Simus tantùm * proni ad lamentum & fletum, quantum fuimus ad culpam audaces. Qualis fuit nobis intentio ad peccandum, talis sit ad pœnitendum devotio. Gravia peccata gravissimis lamentis indigent. Accipite, Fratres mei, compunctionem; quia sanitas animarum est, remissio peccatorum est, sacrificium spiritale est, quod Deo summè placet. Holocaustum medullatum, cor peccatoris humiliatum & quotidianis lacrymis rigatum. O monache punge oculum mentis, ut lacryma prodeat compunctionis. O compunctio quàm sancta & mirabilis prædicaris! Tu spiritale lavacrum es, tu flagellum Dei es per quod Deus mutatur, tu stimulus per quem Deus ad hominem inclinatur, tu ligamentum per quod Deus fortiter adstringitur. O compunctio sancta & immaculata, sine qua adultis non valet baptismus, sine qua ad judicium Domini corpus recipitur, sine qua infructuosa est omnis confessio, sine qua omnis satisfactio inanis est! O compunctio lacrymosa, ô lacryma mentem purgans, intentionem fecundans, confessionem irrigans, animam sanctificans! Hæc est lacryma sanctæ compunctionis soror, quæ motus illicitos extinguit, paradisum aperit, infernum claudit, mundumque despicere in cunctis facit. O felix lacryma! Tu carnalem cogitationem extinguis, peccatorum morbos expellis, virus culpæ evomis. O felix tabula, ô vitalis navicula, per quam naufragus redire potest ad portum salutis! O aqua salutaris, per quam omne per catum delletur! O via, per quam ad paradisum gradimur! O spiritale conductum, per quod de invio ad viam transitur! O felix lavacrum pœnitentiæ lacrymarum, quod toties valet ad purgandum, quoties purgatione indiget cor humanum! Hæc est, Fratres mei, herba cælestis illius fullonis, quæ vestes servorum suorum deturpatas à sorde quotidie purgat. Hoc est cæleste nitrum, quod de rore divinæ gratiæ decoctum, abstergit maculas peccatorum. Hoc est lixivium, quo interioris hominis caput optimè abluitur. O lacryma, tu contra cunctas hominum suave solatium, quæ passionis Christi es vicaria, contra peccatum ponens remedium, ut per te toties cogatur Christus mori, quoties labitur homo in abyssum peccatorum! O monache, ergo à lacrymis quis continere se poterit? Intremus, obsecro, conscientias nostras, discutiamus eas; & si risimus in juventute, saltem in senectute fleamus, cogitantes quid Christo & quid diabolo tempore nostræ juventutis persolvimus. Et si ante quàm ad eremum pervenimus, visus nos incurvavit per concupiscentiam, si guttur per gulam, si auditus per enormitatem verborum vel spontaneam detractionis audientiam, si lingua claudicavit in verbo, si olfactus erravit in odoramento, si tactus fefellit in suavitate, si gressus ad furtum, si in his vel aliquo aliorum inveneris culpam, ablue culpam per lacrymam: juxta quanti-

[a] MSS. de fletu & pœnitentia.
Matth. 5. 5.
2. Cor. 11. 29.
Psal. 119. 5.
Ezech. 2. 9.
Matth. 5. 5. Luca 6. 21.
* MSS. pronuis.

tatem sordis mensura lacrymas, assumendo pœnitentiam, quæ mater est omnium bonorum. Timor autem qui pœnitentiam concupiscit, compunctionem parit. Pœnitentia illa digna & bona est, quæ peccata perpetrata deplorat sic, ut deplorata iterum non committat. Quid ergo pœnitentia est, nisi antè acta deflere, & flenda iterum non committere? Nam qui sic peccata deplorat, ut iterum peccata committat, adhuc pœnitentiam agere ignorat. Numquid & qui dissimulat, irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet? Pœniteamini igitur, Fratres mei, & pœnitentes pœnitentiam agite in fletu & lamento; ut dignè sedere possitis in gloria beatorum. Amen.

SERMO XII.

De superbia & humilitate.

FRATRES carissimi, ubi superbia fuerit, ibi & contumelia & discordia dominabuntur. Non ergo decet servos Dei in eremo constitutos superbos esse, sed humiles; non elatos, sed mansuetos, castos, benignos, & omnibus virtutibus ornatos. Cavete, Fratres mei, & vigilanter attendite, ne superbia instemini de bonis commissis: scientes quod superbia de Angelis bonis dæmones fecit; sed humilitas homines similes Angelis constituit. Superbia gloriam de cælo dejecit angelicam: sed humilitas ad cælos adscendere fecit infirmitatem humanam. O Fratres mei, cavete, ne orantes, legentes, stantes, vel sedentes, vel vigilantes dicatis ore vel corde, habitantes in cinere & cilicio cum Pharisæo, *Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut cæteri.* Hæc enim solitariam vitam ducentes diabolo instigante sæpe cogitant, sæpe hoc dicere tentantur ab inimico servorum Dei. Potius enim volo vos eremum exire, quàm talia dicere vel cogitare. Sed dum tentamini hoc asserere, vel de vobis ipsis hoc cogitare, mox clamate, mox ululate & dicite, *Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis:* & cum publicano dicite, quibuscumque virtutibus fitis ornati, *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Attendat igitur Caritas vestra, quid dixerit veritas nostra: *Qui major est vestrûm, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut minister.* O monache, quanto major es, humilia te in omnibus, & invenies gratiam coram Deo & hominibus. O sancta venerabilisque humilitas, tu Filium Dei de sinu Patris descendere fecisti in uterum sanctæ Mariæ virginis. Tu eum fecisti involvi vilibus panniculis, ut nos induceret virtutum ornamentis. Tu circumcidisti eum in carne, ut nos circumcideret in mente. Tu eum fecisti corporaliter flagellari, ut nos liberaret à flagello peccati. Tu eum coronasti spinis, ut & nos coronaret suis æternis rosis. Tu eum infirmari fecisti, qui medicus cunctorum erat, & solo verbo sanat universa, ut nos infirmos sanaret. O sancta humilitas, quàm dissimilis es superbiæ! Nam ipsa superbia, Fratres, ipsum Luciferum de cælo dejecit: sed humilitas Dei Filium incarnavit. Ipsa superbia Adam de paradiso expulit: sed humilitas latronem in paradisum introduxit. Superbia gigantum linguas divisit & confudit: sed humilitas cunctos congregavit dispersos. Superbia Nabuchodonosor in bestiam iraul mutavit: sed humilitas Joseph principem Israël constituit. Superbia Pharaonem submersit: sed humilitas Moysen exaltavit. Hæc est illa sancta humilitas, quæ fecit nos privatos sæculo, quæ fecit nos in conventu solitario omnibus virtutibus florere perfectis. Hæc est illa sancta humilitas, [b] quæ philosophos tradidit in reprobum sensum, excæcavit Judæos, suffocavit Paganos, inflammat Christianos, perimit obstinatos, dejecit potentes de sede, & exaltat humiles. Sed superbia, Fratres mei, non sic. Sed quid? Prælatos perimit, divites tumorosos efficit, religiosos decipit. Hæc homines cæcat, ne se agnoscant quid sunt. Hæc fructum perdit operis, mentem hominis ligat; quia ab ea pandiunt omne malum. Hæc est illa fervens olla quam Jeremias vidit, in qua decoquuntur omnes principes & pastores tenebrarum, sectatores bonorum temporalium, venatores divitiarum, qui primas cathedras appetunt in synagogis, & salutari in foro, & vocari Rabbi. Hanc ollam succendit diabolus, dum corda patrum inflat à aquilone. Isti sunt quatuor venti, qui totum orbem perflant, arrogantia sibi adscribens quod non habet, insolentia sibi appropriant quod alteri debet, superbia multa de se credens ultra quàm verum sit, contumacia se erigens in prælatum. Isti sunt quatuor fabri, qui totum mundum concutiunt, & corda filiorum Dei dissipant; à quibus nos custodiat Deus. Amen.

Luc. 18. 11.
Psal. 21. 7.
Luca 18. 13.
Luca 22. 26.
[b] Nota quales sancta humilitatis effectus.
Jerem. 1.

SERMO XIII.

De fortitudine tenenda.

QUIA in hac vasta solitudine Dei gratiâ sumus in unum congregati, ut unanimes habitemus in domo, & sint nobis omnia communia, propterea inter cæteras virtutes fortitudinem oportet nos sapere, sequi & imitari. Nam si hanc virtutem amplexi fuerimus, Fratres, jacula [a] fortunæ non timebimus, deridebimus diaboli blanda, & spernemus irata. O Fratres mei, ligate hæc in cordibus vestris, quoniam qui fortis est, liber est. Non enim servit fortunæ, non vanitati mundanæ. O Fratres mei & lætitia cordis mei, considerate quanta fuerit in Martyribus fortitudo, qui velut impassibiles tormenta despiciunt, tyrannos confundunt, cuncta quæ mundi sunt despiciunt; qui licèt decoriati, licèt combusti, licèt in cunctis membris afflicti, licèt in omnibus corpore sint projecti, non tamen legimus eos esse mente mutatos. Sed scire debetis, Fratres, quòd multis modis dicitur fortitudo, hypocritarum videlicet, philosophorum, & bonorum fidelium. Hypocrita denique multa sustinet, multa portat, & fortis in cunctis apparet. Sed væ hypocritæ, quia venando mundi gloriam æternam pœnam metetur. His sic trahit gloriam, quòd non habeat gloriam. Hæc enim fortitudo non virtus est, sed vitium; non magnanimitas, sed infirmitas; non bonitas, sed imbecillitas appellatur. Hanc prætendunt hæretici, hanc rapiunt falsi fratres. de quorum numero, Dei gratiâ, nos nunquam esse cognovi. Quædam etiam fortitudo est philosophorum, qui evlcaverunt divitias, honores, pompas, dignitates, & aliquando membra propriorum corporum: sed hæc fortitudo est insufficiens ad æternæ vitæ meritum. Quare? Quia carebant caritate & timore Dei. Ipsa denique caritas est forma omnis bonæ actionis. O quantus vigor fortitudinis fuit in Platone? ô quot & quanta patiebatur contraria! Sed quia fundamento fidei caruit, propterea spei eam fortitudinem non erexit, & quia caritate non profecit, ideo æternæ meritum omnino amisit. Sed est & alia fortitudo, qua boni quotidie certant usque ad mortem. Tales sunt fundati in Deo: & ideo suprà dixitnus, Fratres, nec verba nec impiorum verbera timent. Hæc est illa [b] mirabilis fortitudo, qua Moyses asperitatem viæ deserti vicit: hic est panis cælestis, qui Eliam in deserto pavit. Hæc est fortitudo quæ mortem spernit: hæc est clavis, qua domus Dei periclitatur & aperitur. Hæc est, quæ habenas voluptatis sub freno rationis jacere cogit. Hæc est, qua Johannes in deserto decoratur. Hæc est, qua Paulus eremitarum forma beatificatur. Hæc Antonii aliorumque sanctorum patrum lorica est & zona, qua præcincti & armati in excelsis indefessa voce quotidie clamare non cessant. O fortitudo, eremitarum baculus, cœnobitarum cingulus, monachorumque omnium sacramentum, tu contis paupertatem valis, ut non frangatur animus paupertatem amantis; sed amplior sit interiùs, & magis ditescat in mente. Quanto minùs abundat in rebus fortunæ, tanto plus valet fortitudo contra mundi insultum. O fortitudo, si dolorem pateris, tu in omnibus gratias agis, tu in tribulatione divitias spirituales & delicias invenis; ut potius morbi cedant in mentis commodum, quàm corporis detrimentum. O fortitudo, omnem crudelitatem evacuas, carcerem respuis, crucem non metuis, equuleum amplecteris, optas vincula, spontaneus semper curris ad mortem. O monache, nihil valet cursus tuus bravii, nihil tua operatio, nisi columnâ fortitudinis roboretur. Nihil est ædificium boni operis, nisi columnam fortitudinis amplexeris. Sed si columna fortitudinis fracta fuerit, totum ædificium bonorum operum ruit. Hanc si David tenuisset, homicidium & adulterium non commisisset. Si Samson hanc servasset, femina eum inimicis non tradidisset. Si Salomon hanc dilexisset, idola non adorasset. Si Petrus hanc tenuisset, ad vocem ancillæ fidem non negasset. Si filii Israël hanc habuissent, minimè in deserto murmurassent. Eia igitur, Fratres, estote fortes in bello tentationum, tribulationum, infirmitatum, injuriarum, & pugnate cum antiquo serpente, & accipietis regnum æternum.

[a] Fortunæ nomen hic totiès decantatum, in primis operibus suis appellasse quàm displicuerit Augustino patet in l. 1. Retr. c. 1. & 2.
[b] MS. Reg. manentibus.

SERMO XIV.

De justitia & correctione fraterna.

UT bene nostis, Fratres carissimi, [c] tria monasteria apud Hipponem Dei gratiâ merui laudabiliter ad honorem sanctæ Trinitatis construere. Quorum primum hoc est, in quo jam multis annis modico pabulo contenti alacriter commoramini, bestiis associati, avibus maritati, ciborumque spernentes delicias, & visus hominum fugientes. Et ideo non ego misit, sed vos sæpe Angelorum assueti estis colloquiis. Aliud quoque monasterium in horto, quem sanctus noster pater Valerius mihi dedit, ædificatum est. Et quoniam post quàm presbyter Episcopus factus sum, non semper hîc vobiscum habitare potui, necnon cum fratribus qui in prædicto monasterio sunt; propterea infra domum Episcopi mecum habere volui monasterium clericorum, & cum eisdem pariter vivere cœpi secundùm [a] Apostolicam traditionem. Ad vos ergo tantùm qui in eremo laudabiliter vivere voluistis, pertinet verbum istud audire & intelligere, atque operibus adimplere quod dicitur, Diligite justitiam. Ad fratres autem nostros & clericos qui in urbe habitant, quibus etiam expedit prædicare quotidie verbum Dei, pertinet non solum diligere justitiam quoad se ipsos, sed etiam judicare, reprehendere, obsecrare, increpare in omni patientia & doctrina populum electum Dei. Et licet fratres nostri qui collocati sunt in horto sancti episcopi Valerii, [d] satis distent ab urbe, quia eorum tamen fama diviniter divulgata est, [e] ordinavi ut verbum Dei populo salubriter prædicarent, animæque fidelium suam vitam & exempla audiendo & videndo sponte redirent ad illum qui ex nihilo cuncta creavit. Ecce quomodo terrarum judicant, ligant & solvunt quæ volunt, semper Deo favente. Vos verò qui segregati estis à sæculo, qui etiam vitam artiorem eligere voluistis, audite quod in cunctis maximè justitiam diligere debeatis. O Fratres mei & lætitia cordis mei, vultis scire quomodo vos solitarii justitiam diligere debeatis? Cavete ne sic ab alterius oculo festucam ejiciatis, ut in oculo proprio trabem non videatis: nec sic alterius velitis relevare lapsum, ut vestrum non videatis casum. Nec sic alterius curare debetis morbum, ut & vos ipsos postponatis ægrotos, ne cuilibet vestrûm dicatur, *Medice, cura primò te ipsum.* Cura ergo primo te ipsum, ô monache ut curatus alterius vulnera curare possis. Audite Fratres mei, audite quid Dominus dixerit Pharisæis adulteram accusantibus. *Qui sine peccato est vestrûm, primus in illam lapidem mittat.* O monache, tu quo alium judicas, in ipsum condemnas. Qua fronte, Fratres mei, poterimus arguere alios de eo quod in nobis gravius invenimus? Ad nos igitur, Fratres, pertinet mundos esse & sanctos: & si tunc fratrem nostrum peccare videmus, reprehendere eum cum omni mansuetudine debemus, ne per nostram negligentiam pereat. Caritas enim non odii, non rancoris, sed zelo justitiæ gladium correctionis evaginare debet. Tunc semper misericordia ligata sit in cordibus vestris; ne, velut Judas, ille qui peccavit, desperatus ad suspendium pergat. Hoc autem ad vos maximè pertinet, Fratres. Sed quid ad fratres in urbe habitantes pertineat; audiamus. Certè non solùm hoc, sed etiam spectat ne judicium odio exasperent, ne crudelitate inflammentur, ne amore pecuniæ emolliant, quia pauperes verè sumus, & spectaculum facti sumus angelis & hominibus, ut timore justitiam teneant, ne eos moveat vet purpurea, nec divitis munera: sed magis faccat pauperis, orphani & pupilli eos movere debet Dei justitiam cum labore exercere. Regiâ viâ, qui terram judicant, incedere debent, nec declinare ad dexteram molliendo in judicium, nec ad sinistram exasperando in supplicium. Non enim crudelitas est, punire reatum, sed justitia; non tyrannicum, sed divinæ rectitudinis judicium. Non tamen volumus, nec consilium damus, ut eros judicent, sed cum omni maturitate incedant, & inventâ discussâque rei caussâ in Christi nomine judicent delinquentes; & si publicè peccaverint, publicè puniantur, ut & ceteri justitiam diligentes for-

[c] Falsum est, ait Lupus, quod Augustinus ad hæc tria monasteria tum in deserto quæ fundaverit Hipponensi atque in ipso habitarit. Patet id ex S. Possidio: dicit enim Augustinum cum omni de Italia reducem in Afr. cum habitasse per triennium in agro Tagastensi, quod Hypponensium Agens in rebus missam suam locutatem lucrari quæreret, à populo apprehensus est, factusque presbyter ædificavit monasterium in agro Valeriano.
[a] Ed. ad regulam &.
[d] Locus falsi insimulatus à Lupo ut suprà ad Ser. 4.
[e] Quid Augustinus ita res ordinavit ad monasteriorum verbi ac audiendas fidelium confessiones; est mera fabula ecclesiasticum illorum temporum disciplinæ palam adversa, deoque credenda non repetenda ...
Lucæ 4. 23.
Johan. 8. 7.

tiùs diligant, & justitiam metuentes metuant, & caveant ne delinquant. O sancta laudabilisque justitia, sub te & per te pudicitia regnat, pax per te triumphat & fecundat, dignitas per te floret, & fructum affert in patientia. O justitia, qui te amaverit, qui te strinxerit, cum Moyse mare mundi vitiorum sanguine rubricatum, sicco vestigio pertransibit. Hæc est virga, qua petra percussa manat in fluenta; quia lapidea subditorum corda judicio justitiæ tacta, in virtutum exuberant flumina. Hæc est virga Aaron, quæ fronduit, floruit, & fructum peperit: quia justitia quasi frondet, dum mente concipitur; floret, dum viriliter exercetur; fructificat, dum subditus corrigitur. Hæc est ventilabrum, quo granum dividitur à palea, sanies à morbo ejicitur; quia contra morbum peccati opponendum est mordax emplastrum, ne in majus vitium tabes exuberet incurata, & in augmentum facinoris redundet iniquitas impunita. Hæc est mensura, qua debemus metiri pœnas, & merita ponderare. Attendite tamen, Fratres mei pastores, qui terram judicare debetis, quòd aliquando justitia est relaxanda propter scandalum multorum, aliquando exaggeranda est, ut sit cautela reliquorum. Tunc verè justitia dicitur gladius ex utraque parte acutus, quia hominis defendit corpus ab exterioribus injuriis, & animam à spiritalibus molestiis. Hæc est medicina vitiorum, antidotum peccatorum. Hæc est pugio, quo Phinees transfixit coëuntem cum Madianitide Judæum, & cessavit quassatio. Hæc est lapis, quo David percussit Philisthæum, & à servitute Israël liberavit. Hæc autem sine discretione, gladius est in manu furiosi. Hæc sine prudentia, est mors & bonorum persecutio. Hæc sine misericordia, gladius est in manu tyranni. Cum summa enim discretione, Fratres mei, tenenda est justitia, cum summa deliberatione inferenda est pœna, non judicando ex suspicione, sed ex omni certitudine veritatis. Attendite Fratres mei, & ante probate, & postea rectè judicate, non secundùm faciem, sed recto judicio. O quàm facile est judicare! sed ô quàm amarum, quod judicatum est retrahere! Ideo non puer, non insensatus vobis præesse debet, sed annosus, prudens, castus, sobrius, ut in progressu & statu sal terræ & lux mundi cunctis appareat: talis justitiam non poterit ignorare. Tunc enim regnum Romanorum pacificè tamdiu perseveravit, quàm diu sapientes regnare permiserunt: sed dum juvenes & inexpertos regnare permiserunt, tamquam justitiam ignorantes, acceptores personarum facti sunt: & sic justitiam perdentes, dominium orbis terrarum perdiderunt. Juvenes ergo imprudentes, duces vel ecclesiarum pastores constituendi non sunt; ne ipsi simul cum populo pereant. Tales enim si præsunt, non solùm præterita & futura non cogitant; sed audire quod bonum est & verum aures suas obturant. Taliter etiam non solùm juvenes, sed etiam a antiquatos in diebus malis hæc facere frequenter, minimè dubitamus.

a MSS. inveterati sine min.mè.

Vita enim pastoris omnibus diebus prodesse debet. Sed quomodo hoc quisquam facere poterit, si justitiam ignoraverit, & regnare in æternum crediderit? Isti memorari novissima sua non possunt, quia in æternum vivere credunt. O Fratres, sicut frequenter diximus, pastores & principes Romanorum scientiam de præteritis habebant, in quibus certificari optimè poterant, & de futuris aliquid scire semper procurabant. In hoc autem exercitium eorum consistebat, quòd justitiam usque ad mortem prosequebantur, & pro eâ moriendo felices se esse putabant. Tu verò ô monache qui præes, obsecro memorare quid es, quid fuisti, quid eris; tunc justus reputaberis à Deo, & in æternum non peccabis. Hæc autem, Fratres mei, sit semper nostra exercitatio: & si hæc fecerimus, fideles & justi semper erimus. Sed sunt aliqui, licèt Dei gratiâ non inter nos, qui spiritu libertatis vivere volunt, superbi, avari, discoli, gulosi, adulteri: qui si ab aliquo reprehenduntur, latrant ut canes, mordent ut serpentes, devorant ut leones, dolent ut parturientes, dicentes malum bonum & bonum malum. Tales aperta facie, vivoque sermone negare justitiam præsumunt, dicentes, Ecce quomodo me persequitur hypocrita, qui justitiam tenere videtur. Talis denique, Fratres, omnibus pejor est: & melius illi fuisset, si in sæculo remansisset. Et ideo si in nostra congregatione aliquem talem invenerimus, quod Deus avertat, qui sic justitiam calcare voluerit, non tenendus est, sed expellendus, tamquam vivere volens in spiritu libertatis suæ. A quibus tamen nos liberet Deus, sicut hactenus fecit per gratiam suam: ut nostra sancta & immaculata religio de bono in melius semper augmentetur, per Jesum Christum Salvatorem nostrum. Amen.

SERMO XV.

** De fide Trinitatis à simplicibus non investiganda, & septem donis Spiritus-sancti contra septem vitia.*

* MSS. Contra loquentes sublimia & sapientes hujus mundi.

SCRIPTUM est, Fratres carissimi, quòd non debemus loqui sublimia, tamquam sapientes mundi gloriantes. Ait enim Propheta, *Nolite multiplicare loqui sublimia.* Hoc autem verbum ad vos maximè dirigitur, qui rusticani estis, in silvis habitantes, licèt cives sanctorum & domesticos Dei vos nullatenus dubitare debeatis. Nolite igitur multiplicare loqui sublimia. Quæ sunt ista sublimia, de quibus non debemus multùm loqui, nisi de Dei omnipotentia, de Unigeniti ejus coæternitate, de sancti Spiritus magnificentia? O Fratres mei & lætitia cordis mei, si volumus scire quantum Pater immensus sit, apprehendere non valemus. Si imaginari cupimus, quomodo Filius coæternus sit & consubstantialis, mens humana omnis naturalis succumbit. Si scire desideramus, quomodo Spiritus-sanctus omnia continet, & non continetur; omnis humana ratio deficit. Ideo hæc omnia discutere non curamus. Quare non, nisi quia nullo modo valemus? Propterea, Fratres mei, sciatis, quòd ubicumque quæritur de unitate Trinitatis, magna est adhibenda cautela: * quia nec periculosiùs alicubi erratur, neque laboriosiùs aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur. Veniat igitur contra volentes scire ultra quàm necesse est, sanctus ille Salomon, & reprehendendo atque docendo dicat, *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus.* Surgat etiam Paulus columna fidelium, & lumen orbis terræ, & sua voce confundat omnes philosophantes, nomen Christi portantes, volentes sapere plus quàm oportet sapere. Non tamen dico, Fratres, quòd omnino non quæratis: sed quæstiones in divinis vos qui grossi estis, multiplicare loqui non debetis. Quærite tantùm vos qui spiritales estis, quomodo præcepta Dei servare possitis, quomodo diabolum in eremo superare debeatis, quomodo patientiam, quàm Christus docuit, amplecti valeatis. Hæc enim servus Dei semper legere & adimplere debet. Natura denique nostra fragilis est; & tamen ratione comprehendi non potest. Philosophus etiam Aristodémus annis multis insudavit naturam apis investigare; nec finaliter potuit. Quomodo ergo nos Trinitatem capere valemus? Cur miramur, ô Fratres, qui lutei sumus, & ventrem stercoribus plenum portantes; si nescire possimus Dei naturam? Numquid & Angeli ipsam in cœlo investigare possunt? Certum est, quòd non. Quid enim sciunt, nisi quòd Deus trinus & unus est, & omnia sine labore & pœna creavit & gubernat? Nolite ergo, Fratres, loqui sublimia, nolite sapere plus quàm oportet sapere. In die judicii non damnabuntur Christiani, nec rationem reddent quia philosophiam, vel dialecticam, vel astrologiam, vel musicam ignoraverunt: nec de hoc quòd naturam Dei scire non potuerunt; sed ideo damnabuntur, quia Deo obedire neglexerunt. Ideo scitote, Fratres, quòd melius est piè confiteri ignorantiam, quàm temerè scientiam vendicare: quia temeritas pœnam habet, sed ignorantia promeretur veniam. Sufficiat nobis scire de mysterio Trinitatis tantum, quantum Dominus discipulis suis exposuit. Nemo enim novit sic de natura sua dicere, sicut ipse qui ait, *Baptizate gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti.* Tres apertè pronuntiat personas: sed unitatem ostendit dicens, *in nomine*; non enim dixit, In nominibus. Trinitas enim non dividitur: indivisibiliter & singulariter unaquæque persona Deus est, & una vel deitas indivisa in opere, concors in voluntate, par in potentia, æqualis in gloria; nec minoratur in singulis, nec augetur in tribus. Sancta ergo Trinitas unus Deus est: *ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia*; & ne tres deos putaremus esse, ait Apostolus, *ipsi gloria*: non, ipsis. *Ipsi quidem gloria semper sit, qui ait, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Cùm enim singulariter dicit, *imaginem*; ostendit unam esse naturam ejus, ad cujus similitudinem homo fieret: cùm vero pluraliter dixit, *nostram*; demonstrat Deum non unam esse personam, ad cujus imaginem homo fiebat. Si enim essentia Patris & Filii & Spiritus-sancti una esset persona, non dixisset, *nostram*; sed, meam: nec, *faciamus*; sed, faciam. Si vero in illis tribus personis tres essent essentiæ, non dixisset, *nostram*; sed, nostras. Et ideo cùm dicit, *ad imaginem nostram*, indicat trinitatem unitatis, ad cujus imaginem factus est homo noster interior, qui similitudinem sanctæ Trinitatis retinet. Sicut enim Pater Deus, Filius Deus, Spiritus-sanctus Deus, non tamen tres deos credimus, sed unum Deum tres personas habentem: ita anima intellectus, anima voluntas, & anima memoria: non tamen tres animæ in uno corpore sunt, sed una anima: quæ licèt unius sit substantiæ & naturæ, tres tamen habet dignitates, intellectum, voluntatem, & memoriam. Et sicut ex Patre generatur Filius, & ex Patre Filioque procedit Spiritus-sanctus, ita per intellectum generatur voluntas, & ex his duobus procedit memoria. Sine his tribus anima perfecta esse non potest, nec horum trium unum sine aliis duobus aliquid integrum consistit. Nec solùm sufficit intellectus, nisi sit voluntas in amore: nec hæc duo, nisi addatur memoria, quæ semper in mente intelligentis & diligentis manet eligens. Universitatis enim conditor Deus omnes motus animæ ad bonum facit; intellectum, ut intelligamus quod jubet; voluntatem, ut sit in amore ejus; memoriam, ne obliviscamur quod imperat. Eia ergo, Fratres mei & corona matris meæ, nolite discutere, nisi quantum vobis necesse est ad salutem: nolite sapere, nisi quantum oportet sapere. Quid enim oportet sapere, nisi quòd Deus trinus & unus est? Quid aliud necesse est nobis, nisi declinare à malo, & facere quod bonum est? Quid aliud necesse est, nisi quòd bona cognoscamus & mala? Bona, ut sciamus ea rapere; mala, ut sciamus ea devitare. Non est igitur malum scire malum: quia nisi cognoveris, quomodo vitare poteris? Per legem namque peccatum cognovi, ait Apostolus; quia ante legem peccatum non cognovi, sed per legem datam quid tenendum, quid vitandum erat cognovi. Malum ergo scire non est malum: sed quod malum est operari, malum esse quis Paganorum umquam dubitavit? Necesse est ergo scire, quòd superbia mater est & caput omnium vitiorum. Ab ea enim descendit inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, voluptas carnis, in qua continetur gula atque luxuria. Adscendit quis, Fratres mei, ad sapientiam mundi, & dum considerat honores sibi à discipulis exhibitos, extendit alas suas usque ad terminos orbis terræ, & de se præsumens gloriatur, & sic superbiendo & præsumendo mox inanis gloria præsumentem aggreditur, dum ab aliis quærit gloriosus videri. Et dum sic quærit, à quibusdam considerat & videt se despici, dicentibus, Non est quod à multis creditur. Plures namque sunt eo acutiores, & plures eo meliores non dubitamus. Inflatus verò ille, qui se putat omnia scire vel singula possidere, videns quosdam altiores se, mox eum invidia aggreditur, cujus vestigium ira imitatur, & non valens iram opere perficere, tristatur; & quærens consolationem tristitiæ, avaritiâ tangitur, ut habeat unde transcendere valeat omnes. Et ecce, dum divitias congregat & adquisierit, statim in gulæ & luxuriæ foveam cadit. Sed ô grandia misericordia Salvatoris! Spiritus enim pietatis per contemtum mundi ordinavit, ut expelleret avaritiam: sed quia abjectâ avaritiâ, sæpe malâ comprimitur tristitiâ, datur spiritus scientiæ, ut ostendatur quæ sit bona vel mala tristitia. Si ergo scientia bonam tristitiam adducit, quæ surgit ex dolore peccatorum, expellitur tristitia sæculi, quæ mortem operatur. Sed quia multi sunt istis omnibus carentes, sicut sunt iracundi; ideo datur spiritus fortitudinis, qui per temperantiam refrenat iracundiam. Talis fortis est, immo fortior, qui vincit animum, quàm qui capit urbem. Sed quia adhuc invidet fortiùs imperanti; datur spiritus consilii, qui per amorem proximi ejicit invidiam. Sed quia pro tantis meritis sæpius vult laudari, ideo

datur

Marginal references: 1. Reg. 2. 3. — * August. lib. 1. c. 3. de Trinit. — Eccl. 3. 22. — Matth. 28. 19. — Gen. 1. 26. — Rom. 7. 7.

datur spiritus intellectûs, per quem intelligit quid sit. Sed quia invenit se nihil esse, ideo ante Deum humiliatur, & sic per humilitatem spiritus intellectus ejicit inanem gloriam. Sed quia aliquando non curat exteriùs, solet tamen sæpe de se interiùs gloriari; ideo datur spiritus sapientiæ, per quem incipit Deum cognoscere. Ejus autem bonitatem & misericordiam quis cognoscens, ipsum toto cordis affectu diligit, & sic sapientia per caritatem expellit superbiam, qua expulsa per gratiam efficimur templum Dei & habitaculum Spiritus-sancti. Amen.

SERMO XVI.

* *De inobedientia, negligentia, patientia, & castitate.*

* MSS. de [illegible]

FRATRES mei dilectissimi, in omnibus operibus vestris semper mementote, quòd omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque, prout gessit in corpore. Cavendum est, ne ante illud terribile tribunal vacui vel denudati appareamus. Non enim tunc sancti nobis subvenient, quia tempus miserendi & misericordiam impetrandi non erit, & jam fugiet à janua paradisi Maria. Omnes enim contra nos tunc erunt, Abraham contra inobedientes, & Isaac contra impatientes, & Jacob contra negligentes, & Joseph contra incontinentes. O quàm durè reprehendent inobedientes, Fratres mei, per venerabilem patrem obedientiæ Abraham, quàm fortiter, quàm turpiter! Ideo, Fratres mei, attendite, & parati semper estote ad obedientiam mandatorum Dei, paratas semper habentes aures audiendi, & linguam voci. Pedes vestros festinate, manus ad opera sine mora parate, corde jocundo, serena facie, ore risorio, & oculo ornato sanctitatis splendore; non tamen amore servili vel metu, sed omni caritatis affectu sanctam obedientiam servare vos opto. Tunc enim ante tribunal judicis Abraham non vos condemnabit, sed commendabit, non vos á se expellet, sed convocabit; non vos maledicet, sed sublimabit in æterna patria. Negligentiam omnem deponere vos deprecor, Fratres ut Abraham vos commendante contrà surgat ille sanctus Jacob in die novissimo. Fugite Fratres, fugite negligentiam: nam sicut in unoquoque opere bono mater est diligentia, ita universæ doctrinæ & disciplinæ noverca est negligentia. Sed & si habuerimus obedientiam, & negligentiâ omnino carebimus; adhuc non sufficit, nisi & cum Isaac patientiam habeamus. Nam sicut per impatientiam omnia destruuntur bona, nimiaque suffocantur optima, sic & per patientiam omnia generantur bona, omnes iniquitates demerguntur in profundum. Qui verò, Fratres mei, patiens non est, monachus non est. Sed & si habuerimus obedientiam cum Abraham, patientiam cum Isaac, diligentiam cum Jacob, & castitatem non servaverimus cum Joseph; quid hæc omnia nobis proderunt? Amare ergo summè debemus castitatem, sine qua nostra opera nihil valent. O castitas ornamentum nobilium, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulcritudo vilium, solamen mærentium, augmentum pulcritudinis, decus sacræ nostræ religionis, imminutio criminum, multiplicatio meritorum, Dei amica, Angelorum cognata, Patriarcharum vita, Prophetarum corona, Apostolorum cingulum, Martyrum auxilium, confessorum vehiculum, virginum speculum, viduarum refugium, & cunctorum bonorum gaudium & solamen! Sed quidam sunt, Fratres mei, qui in juventute sua luxuriosè vivere volunt: & si ad senectutem pervenerint, gloriantur, dicentes se continentes esse. Tunc enim eligunt servire castitati, quando libido eos servos habere contemnit. Numquid tales continentes dicendi sunt? Absit. Tales enim præmium non habebunt, quia laboris certamen non habuerunt. Sed illos verè exspectat sempiterna gloria, qui fortes fuerunt gloriosa certamina supportare. Amen.

SERMO XVII.

* *De vigilatione & otiositate vitanda.*

* Abest à MSS. vigilatione &c.

a 1. Pet. 5. 8.

APOSTOLUS Petrus, fratres carissimi ac dilectissimi, de vestra salute sollicitus, vos dulciter admonet, & ad vigilandum vos exhortatur inter cetera dicens, *Vigilate fratres, quia adversarius vester diabolus quærit quem devoret, cui resistere debemus per fidem.* Sed fides quærit orationem, oratio autem optat prudentiam. Quid ergo, nisi quod prudentes simus in fide fundati, & vigilemus in orationibus! Quare in vigiliis, Fratres, vigilare debemus, nisi quia si non vigilaverimus, & otiosi permanserimus, quid aliud quàm tepidi in hac solitudine apparebimus? Et si tepidi fuerimus, incipiet nos evomere Salvator de ore suo, de consortio suo, de plebe sancta sua, quòd nec calidi nec frigidi fuimus. Vigilate ergo, Fratres, otiositatem deponentes in cunctis. Quid enim otium est, nisi vivi hominis sepultura, ut ait Paganus ille sanctissimi Apostoli * amicus carissimus? Per otiositatem, Fratres carissimi, rigorem sanctæ solitudinis Religionis instidimus, per hanc eremum sæpe exire tentamus, per hanc accendimur frequenter ad luxuriam, per hanc animamur ad superbiam, per hanc ducimur ad mundi gloriam, per hanc tentamur delicatè pasci, per hanc suffocamur pretiosè vestiri, per hanc ad superfluam dormitionem trahimur, per hanc ad verba sæcularia ducimur libenter audire. Hæc est illa otiositas pessima, quæ frequenter sanctorum conventus destruit, pariens in eis luxuriam, nutriens in eis gulam, seminans inter eos zizaniam, generans inter eos homicidia, & omnia quæ sunt opera carnis. Quid ergo dicis, ô Frater? Quid otiosè agere potes, nisi opera carnis? Numquam quis civis ætherum erit, si otiositatem amaverit. Ergo Frater, qui in eremo habitas, si vis perfectus esse, fuge otiositatem, quia in servis Dei nihil pejus reperitur. Surge ergo qui dormis, ô tristitiæ mi frater care. Surge tu qui in eremo habitas, si clausos mentis oculos habes. Surge tu, qui nec ad alia virtutum oculos mentis protendis, nec ad videndum quæ necessaria tibi sunt, oculos mentis aperire vales: fuge otium, & aliquid facere memento. O Fratres mei, semper occupatos vos esse desidero, ut bravium salutis per gratiam recipere mereamini. Hanc fugere cupiens sanctus monachorum pater Antonius, clamavit ad Dominum in eremo, & dixit: O Samaritane Domine Deus meus, ô animarum & corporum vere custos, infesta in me gratiam tuam, infunde servo tuo misericordiam, ut in eremo collocatus, in tuo conspectu otiosus non maneam. Et audivit Antonius. Antoni, cupis Deo placere? Ora: & dum orare non poteris, manibus labora, & semper aliquid facito. Fac quod in te est, age quod potes: & non deficiet tibi auxilium de sancto. Quid ergo dicitis, ô Fratres? Numquid idem Deus est! Numquid & pro te idem crucifixus est? Age igitur quod bonum est. Fuge otium, quod mors est, & aperi oculos mentis & corporis, videbisque singulas creaturas officiis singulis deputatas. Ecce enim sol cursum anni perficit, luna rerum mensibus & vicissitudinibus discurrit, & ceteræ stellæ. Omnia enim sibi deputata officia sine quiete exercent. Numquid etiam animalia bruta ad suæ naturæ industriam otium fugiunt? Numquid non semper laborant, ut conserventur in esse? Numquid in suis necessitatibus deficere & pigrescere ea videmus? Absit. Omnia enim obedientia sunt, omnia enim agunt quod agere debent. Solus autem miser homo acidiâ soporatus à suo officio frequenter recedit, & Dei imaginem in se deturpans in accidia perseverat. Erubesce ô Christiane, & absconde te à facie Salvatoris tui, quoniam insipientior jumentis & formicis hodie factus esse comprobaris. Vade enim ad formicam, & considera semitas ejus. Disce ab ea miser, qui capite elevato perambulas, & super astra cælorum jam adscendere quæris; considera semitas ejus, quia cùm præceptorem non habeat, numquam de salute sua sollicita, in æstate grana colligere non desistit, quibus vivere possit in hieme. Non enim solum sæculares hoc attendere debent, sed & nos qui Dei gratiâ in eremo sumus, & a in hac vasta solitudine habitamus, formicarum conditiones debemus attendere, & eas in suo opere imitari. Laborare enim sine intermissione debemus, ut fructum bonum operum adquiramus in æstate præsentis vitæ jam sollicitè & sedulè, ut tempore hiemali, & tempore frigoris & judicii non fame pereamus, sed bonis cunctis onusti æternaliter reficiamur in patria. Eia ergo, Fratres mei dilectissimi corona mea & gaudium meum quod estis, omnem otiositatem expellite, semper aliquid boni facite, & quem tædet orare vel psallere, laborare manibus non differat: cogitantes quod quamdiu David exercitavit se in militia, non insultavit sibi luxuria: sed post quàm in domo otiosus remansit, laboravit adulterio, & homicidium commisit. Samson dum cum Philistæis pugnavit, non potuit capi ab hostibus: sed post quàm dormivit in sinu feminæ, & otiosè cum ea remansit, mox captus, & excæcatus ab hostibus. Salomon dum occupatus esset in ædificatione templi, non sensit luxuriam: sed recedens ab opere, mox percussit insultum luxuriæ, & deficiens feminâ instigante ad idola, adoravit in thalamo vitulum aureum. Vigilate ergo, Fratres mei, vigilate, & nolite deficere, quia nec sanctiores David, nec fortiores Samsone, nec sapientiores Salomone vos esse cognovi. Deponatis omnem acidiam, quæ servonem nudum facit, bonis omnibus vos privat, virtutum vestimentis vos exspoliat. O Fratres mei, honesto opere semper occupatos vos esse desidero, & quod perdidistis in sæculo per præteritum, recuperetis laborando in eremo in futuro. Et si aliqui sunt ex vobis, b qui per annos octoginta & amplius in eremo sunt sanctissimè conversati, jugo sanctæ obedientiæ, paupertatis & castitatis decorati, jam gaudeant exspectantes beatam spem & adventum Domini. Isti enim, ut videmus, qui amplius jejuniis & orationibus & operibus manualibus insistere non possunt; (fecerunt enim dum potuerunt;) propterea, Filioli mei, si modò non faciunt ea quæ facere consueverant, non sit vobis molestum. Si quiescunt, non miremini: si venerantur à me ut patres, non tristemini, quia ipsi digni sunt. Non enim dolere debetis, quia caritas non cogitat malum, gaudet autem de bono. Ideo volumus, & in Christi nomine ordinamus, ut & ipsi qui centum annorum & amplius sunt, Pater noster sedendo in lectulo dicant, & diligenter eis sine murmure serviatur, ut & ipsi pro nobis intercedant in cælis: quorum habitatio jam ibi est: quam nobis etiam facere faciat nos ille qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

a Etiam fuge in [illegible] adverbiis.

b Quàm grandævos habuit Augustinus parentes, quorum [illegible] inter Ser. 21. & catal. & proœm. Hinc auditis imperitiam arguit Lupus.

SERMO XVIII.

De invidia cavenda.

FRATRES mei desiderantissimi, nolite invicem invidere; sed studeat unusquisque Deo in cunctis placere. Invidia enim omnes virtutes concremat, omnia bona dissipat, omnia mala generat. Sed dicetis Nos quidem grossi sumus, peccare optimè scimus: sed vitare peccata vel à peccatis resurgere ignorantes & fragiles sumus; quomodo ergo invidiam habentes, vel nos ipsos habentes cognoscere poterimus? O Fratres mei, cupitis vos ipsos, si invidi estis, cognoscere, cupitis & fratrem vestrum invidiam habentem cognoscere? Attendite quòd ille invidus est, qui alienum bonum suum facit: & dum facere non potest, clamat per vicos & plateas, & velut canis latrat & ridet; sed primò se ipsum, more phœnicis, occidit. Quid enim agit phœnix, nisi quia dum senescit, ad partes calidissimas volat, ligna siccissima congregat, & lignis congregatis ligna alia percutit, & sic ignem accendit, & in eodem se comburi permittit? Ex quibus cineribus vermiculus nascitur, & postmodum phœnix alia efficitur. Sic & hypocrita facit, sic & invidus agit cunctis diebus vitæ suæ, intus & extra se comburens, se infestans, primò seipsum vulnerans & vexans. O invide, quàm paucos habes amicos, qui forsitan neminem habes, de cujus bono non doleas, & de cujus malo non gaudeas! Meritò omni amico privari debes, eo quòd de nullo amicorum bono gaudere probaris. O invidia omni vitio pejor, & omni peste deterior! O invide qui numquam quiescere potes, an ignoras quod omnis malitia habet aliquam felicitatis umbram? Sed in ipsa invidia nequissima pestis, tormentum sine refugio, morbum sine remedio, laborem sine respiratione, pœnam sine intermissione, famem sine satietate semper habere videris. O invide vermis mortifere, qui in hedera Jonæ quotidie nasceris! O igneus serpens, qui populum Israël pungunt! Hic est enim, Fratres carissimi, bruchus à quo fructus terrarum depascitur. Legimus enim, dilectissimi Fratres mei, quod filiis Israel manna cælitus datum est; quo reservato scaturiebat multitudo vermium. Sic ea gratia divinitus collata fideli, occasione sæpe in animo superbi invidia nascitur. Et quanto magis cælestis gratia fideli solidatur, tanto magis superbi mens in invidiæ vermem resolvitur. Legimus etiam vermem ex he-

dera natum, cujus umbrâ Jonas à calore defendebatur: tandem hedera corrosit, & funditus devastavit. Per vermem etiam invidiæ filios Israel in Ægypto legimus igneos serpentes pupugisse. Sic & vos eremi sacri cultores, veri filii Israël, dum invidos fratres de vobis susurrantes auditis, exsultate, quoniam filii Dei & sanctorum patrum effici meruistis. Exsultate omnes pro eis, ut eos socios habere in sanctorum collegio mereamini: reprehendentes & ostendentes eis, quòd ipsa invidia est illa pessima tinea, quæ purpuramenta virtutum demolitur, ærugo quæ thesaurum sapientiæ deprædatur, bruchusque sertarum virentia comburit; quia quidquid boni operis virescit in homine, peste invidiæ perdit. Hæc est quæ angelum de cælo projecit, quæ hominem de paradiso exsulavit, quæ filios Israël in deserto peremisit, quæ contra Joseph fratres armavit, quæ Danielem in lacum leonum misit, quæ caput nostrum cruci affixit, quæ Judam suspendi fecit. Scitote, Fratres mei, atque discite, & super tecta prædicate, quòd invidia est illa fera pessima, quæ fidem tollit, concordiam dissipat, [* tertiam linguam multiplicat, justitiam disperdit,] & omnia mala generat. Hæc est quæ Abel occidit, Adam eneravit, pastorem suspendit, Petrum jugulavit dum Christum negavit, Paulum & Johannem decollavit, Stephanum lapidavit, Goliam prostravit, David decepit: hæc est quæ muros Jerusalem evertit, Romam depopulavit, Carthaginem destruxit, Trojam devastavit; & multa mala per hanc feram pessimam facta sunt. O frater mi dilecte, ô rusticane amande, ô dimidium animæ meæ, cur invidiam non deponis? cur eam diligis? Numquid mortem diligis? numquid ad suspendium pergis? numquid in lacum te projicis? O invide, qui numquam quiescis, sed semper cum Saulo servos Dei persequeris, eos ligatos ducens ad principem sacerdotum, ecce alios laboras tenere, sed tu teneris ab illis; alios ligare procuras; sed ecce tu cadens in terram audis cum Saulo, *Cur me persequeris?* Alios tenere sollicitas, sed ecce exortus teneris à cunctis. Alios defraudare procuras, & ecce nequiter defraudatur, mox deportaris ad terram. Eia ergo, Fratres, deponite invidiam, & si quos invidos vos habere videtis, orate pro eis; quia toties moriuntur, quoties vident vos bonis omnibus refulgere operibus. Cupitis ergo eos cruciare? Numquam enim meliùs invidos torquere poteritis, quàm virtutibus & gloriæ serviendo. Tunc enim latrant ut canes, devorant ut leones, facie pallescunt, capite minantur, oculis scintillant ut sidera, manus cancellatas adstringunt, dentibus strident, & sic anima & corpore moriuntur. Vos autem bene facite, non tamen ut eos ad furorem accendatis, sed ut Deo placeatis. Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, dolentes de malo corporis, sed fortius de animæ perditione. Concedat ergo nobis Christus peccatorum contritionem, & proximi dilectionem qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

* *Hæc omittunt MSS.*

SERMO XIX.

De vigilia Nativitatis Christi.

ACCINGIMINI filii potentes, & estote parati: crastina enim die delebitur iniquitas terræ, & regnabit super nos Salvator mundi. Crastina die tenebrarum caligo minuetur. Crastina die lux oculis fidelium & credentibus reddetur. Crastina die mundus suam reparationem amplectetur. Crastina die conditor siderum redemtorque omnium penditurus est ad ubera sanctæ Mariæ virginis. Crastina die ille qui æternaliter præcedit volubilitatem sæculorum, gerere se incipiet cursibus annorum. Crastina die solutis naturæ legibus, per solius divinitatis potentiam virginis Mariæ viscera fecundantur, & ex rivulo suo fluvius magnus oritur, & fructus apparebit optimus, & ex virgulto suo radix perfectorum bonorum procedet tamquam sponsus de thalamo suo. Crastina die, ô monachi, suscipies infantulum Jesum, qui tamen ante omnia sæcula factus est. Para igitur te, quia ipse dignatur videre te, osculari te, adstringere te, & numquam dimittere te, nisi tu primò eum dimiseris. Adspicite ergo, Fratres, oculis mentis & corporis; & videbitis Dei potentiam venientem, & procedentem à Patre tamquam sponsum de thalamo suo. Quem adspicietis, quem tenebitis, quem adorabitis, pura mente & mundo corde ipsum fortiter tenete, totum in mundo, & totum in cælo; totum in mundo ad justificationem, totum in cælo ad glorificationem; totum in mundo ut educat peregrinantes, totum in cælo ut recipiat pervenientes; totum in solio Patris, totum in gremio gloriosæ matris. Sic enim crastina die patebunt signacula figurarum, fulgebunt oracula Prophetarum, apparebunt miracula naturarum, stillabunt spiracula gratiarum, quia nascetur Jesus Christus filius Dei vivi in Bethlehem Judæ. Dum enim veneris, videbimus rubum ardere, sed non consumi; virgam Aaron frondentem, & fructum facientem. Accingimini ergo filii potentes, & estote parati, ut videre possimus cum Ezechiele portam sacratissimam perpetuò clausam. Crastina enim die videbimus etiam cum Daniele puero sancto lapidem angularem. Crastina die videbimus Regem regum mentalibus oculis & humana sub forma panis visibilis panem invisibilem, alimonium cælestem, refectionem beatam, cibum æternæ vitæ, pignus nostræ redemtionis, hostiam salutarem, quam die crastina toto affectu manducare debemus. Iste est ille panis & cibus datus Israëlitico populo, manna dulcissimum, habens in se omne delectamentum & saporis suavitatem. Iste est ille cibus, quem vidit Pharao, in quo spicæ pulcræ & formosæ erant. Ille est ille panis datus Eliæ, in cujus fortitudine ambulavit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & pervenit usque ad montem Dei. Ille est ille panis quo cibantur Angeli, quo saginantur Apostoli, quo reficiuntur Martyres, quo pascuntur Confessores, quo nutriuntur Virgines, & satiantur electi omnes. Panem autem hunc si quis dignè manducaverit, non morietur in æternum; quoniam spiritus vitæ, & ipsa vita est. Hic est panis qui de cælo descendit, quem virgo nobis cras præsentabit, quem in gremio portabit, quem in ventre bajulavit sine gravamine, quem peperit sine corruptione. Cujus mater inventa est virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum. Ipsa quem genuit adoravit, sed prius mente quàm ventre, & prius quàm filius in utero conciperetur. Levate, ô Fratres mei, levate in hac vasta solitudine capita vestra: ecce enim jam est in porta redemtio vestra. O quàm magna magnalia Deus propter nos operatur! Ecce enim quomodo nos amavit. Ipse enim Deus factor est homo, creator creatura, ditissimus pauper: conditor legis destructor legis propter nos appellatur. Amavit enim nos, ut reciperet nos: humiliavit se, ut exaltaret nos in se. Inclinavit se, ut erigeret nos ad se. Ecce enim quomodo nos amavit, quia descendit ut nos exaltaret, exinanivit se, ut nobis potestatem donaret. Accingimini ergo filii potentes, & estote parati, quia die crastina videbitis in se verberata arte fidei in uno eodemque Deo * & Domino divinitatem incarnatam, majestatem subjugatam, libertatem captivatam, virtutem infirmatam, æternitatem terminatam, virginitatem fecundatam, vitam infirmatam. Accingimini ergo, & estote parati mente pura, fide integra, caritate sincera: ut dum venerit ille sanctus sanctorum, & pulsaverit, confestim aperiatis ei. Non igitur tædeat vos modico tempore carnem vestram domare jejuniis & abstinentiâ escæ & potûs: quia ecce remunerator adveniet, reddens unicuique secundum opera sua. Salvatorem igitur exspectantes, sobriè, justè & castè vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem & adventum Domini; ut dignè cum eo gloriari possimus in cælis. Amen.

* *MSS. & homine.*

SERMO XX.

De nativitate Domini.

FRATRES dilectissimi, homo non solùm per Sapientiam Dei factum erat ut esset, sed etiam ad sapientiam Dei factus erat, ut beatus esset, ut illâ frueretur eo sensu, quo percipi sapientia poterat. Sed quia peccando sensum amisit, quo sapientiâ frui debuisset, quia oblitus est comedere panem suum; & refectionem illam qua vivunt animæ, in corporalem commutavit delectationem. Terrenis igitur & corporalibus sensu & affectu immersus, non potuit se ad spiritalium cognitionem sine amore erigere, sed solum quæ carnis sunt agnoscere, spiritalium jucunditatem non agnovit. Ideo ipsa Dei Sapientia cùm sursum esset, deorsum hodie venit ubi homo erat, ut eum revocaret unde ceciderat. Et ecce Verbum caro factum est, ut Deus & homo inter homines esset: & sic conversus est panis ille in lac, ut à parvulis hominibus sumi posset. Sapientia ipsa sursum panis erat, & eadem ipsa sapientia deorsum lac erat. In divinitate ipsa Sapientia panis erat: & in humanitate panis de cælo descendens hodie lac factum est, ut tamquam infantes per lac nutriti homines, roborati ad panem deitatis accedere possent, & idem ipse reficeret, & reficiendo languidos ad incorruptionem repararet. Dedit ergo reparandis ad incorruptionem alimentum incorruptionis, parvulis quidem immaculatam carnem quam sumserat de virgine matre, perfectis vero incorruptibilem divinitatem quam habuit de æterno Patre: istis, ne interim deficerent in via; illis, ut reficerentur & perficerentur in patria: istis ad consolationem, illis ad glorificationem. Propter hoc ergo Dei Filius pro redemtione hominum homo hodie factus est, ut caro per carnem liberaretur, & humano generi de suo sumeretur pretium redemtionis; & inde remedium fieret, unde vitium contractum fuerat; & in eodem monstraretur, & peritia medici, & justitia redemti; quando de suo & sanando invenitur remedium, & pretium redimendo. Quia ergo à corruptione liberandum erat quod redimendum, idcirco pretium redemtionis incorruptum esse debuerat. Propterea Maria mater electa est, & super omnes creaturas prælecta, omnibus gratiis fecundata, omni virtute & sanctitate in utero matris repleta: ut de mundissima matre mundissimus filius nasceretur, & sicut in cælo Filius habuit Patrem immortalem & æternum, sic & in terra haberet matrem omni corruptione carentem. Igitur in cælo qualis est Pater, talis est Filius: & in terra qualis est mater, talis est secundùm carnem Filius. In cælo cum Patre æternus est & immensus, & in terra cum matre immaculatus est & mansuetus. In cælo cum Patre sublimis est & incorruptus, & in terra cum matre hodie in præsepio humilis & corruptibilis apparet. In cælo imago Patris apparet, & in terra Mariæ filius ostenditur. In cælo siderum & cunctorum factor ostenditur; sed in terra hodie inter bovem & asinum collocatur. Mater virgo in humilitate exsultat: sed ejus hodie filius humilitatem facto commendat. * Per virginem hodie venit ad nos, & per virginem præcessit nos. Per incorruptionem venit, ut peccatum tolleret; per incorruptionem præcessit, ut virtutem demonstraret. Venit ad nos hodie Jesus Nazarenus, ut conferret remedium; præcessit, ut daret exemplum. Non enim potuit arbor bona malum fructum facere; quoniam omnis arbor ex fructu suo cognoscitur. Radix integra, & fructus ejus incorruptus est. Salvatoris igitur nostri adventus Gabriel nuntius missus est, ut novam in carne nativitatem Filii Dei prædicaret, in quo forma servi Domini sociata hostem potenter devicit, fortis in illo, non tamen violenta ad inferendam injuriam, sed efficax ad justitiam obtinendam. Propterea Gabriel missus est unus de majoribus cælorum Angelis: sed ideo Gabriel dicitur, quia fortior cunctis erat. Gabriel enim fortitudo interpretatur: quia ipsa etiam infirmitas fortitudo fuit, quoniam in ea superatus fortis armatus, & capta præda à violento reducta est. Tres enim præierant, & subsecutus est quartus, redemtor eorum Deus. Primus sine masculo & sine femina, ut Adam. Secundus de masculo sine femina, ut Eva de Adam, quia tulit unam de costis ejus, & replevit carnem pro ea. Tertius de masculo & femina, ut Abel. Quartus de femina sine masculo, ut Salvator mundi, qui de beata Maria virgine hodie pro nobis nasci dignatus est. Et quia primus auctor culpæ dejectus est per feminam, ideo auctorem gratiæ sine masculo concepit, & peperit hodie femina Maria virgo. Hæc est femina totius mundi mater & domina, quæ virgo permanens peperit hodie filium. Stella protulit solem, creatura genuit Creatorem, filia concepit patrem & filium, simul in unum divitem & pauperem. Ipsa filia, ipsa est mater; ipsa ancilla & domina; ipsa genitrix & genita: ipsa cum integritate peperit, cum virginitate concepit, & post partum, ut suprà diximus, virgo permansit: ipsum quem genuit mente adoravit. Cujus adorationis & gratiæ participes nos faciat ille, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

* *al. per ignem.*

SERMO XXI.

a De triplice genere Monachorum in Ægypto.

a MSS. *de tribus generibus Monachorum & de sancta paupertate.*

UT nobis per litteras declaravit sanctus pater Hieronymus, Fratres dilectissimi, tria sunt in Ægypto genera monachorum: quorum duo optima sunt, sed tertium omnino tepidum & omni affectu vitandum. Quæ sunt illa duo quæ optima prædicantur, nisi Eremitarum atque Cœnobitarum genus & ordo, quorum vita clarissima & sancta congregatio tempore prædicationis Apostolicæ sumsit exordium? Isti sunt illi viri perfecti a quibus frequenter adhæsi tempora errorum meorum, per quos etiam illuminari merui: quorum etiam lacticinia fama ad aures meas perveniens baptizari non diu distuli. Et pia matre me instigante apud Mediolanum, ut ad patriam remearem, & cupiens eos habere in visceribus caritatis, & cum eis pariter vivere, ad virum illum Simplicianum, qui à juventute sua devotissime Deo vixerat, in omni caritate perrexi, deprecans eum cum fletu & gemitu, ut mihi quosdam servos Dei de sua donaret: & donavit eos mihi paternè. Quare paternè eos mihi donavit? Quia sciebat me velle monasterium in Africa ædificare. Et assumtis mecum b Anastasio, Fabiano, Severo, Nicolao, Dorotheo, Isaac, Nicostrato, Paulo, Cyrillo, Stephano, Jacobo, & Vitali paupereulo, qui pecuniæ sacculum apud Mediolanum invenit, & non rapuit, de quo jam sermonem fecimus, quia invenit & non rapuit, nec post aurum abire voluit. Igitur istis mecum assumtis imitari cupiebam cum carissimis meis amicis, Evodio, Alipio & Pontiano, qui diu mecum fuerant, & cum ceteris duodecim, quos nuper assumseram, illos quorum famam etiam sanctus presbyter Hieronymus mihi c descripserat. Et sic perveni in Africam pia matre defuncta, & ædificavi, ut videtis, monasterium, in quo nunc sumus, in solitudine à gentibus segregatum. Et placuit Deo centenarium numerum fratrum mihi donare, illuminans corda nostra, non solum sanctissimos patres solitarios imitari, sed etiam in hac solitudine more Apostolorum omnia communiter possidere. Hæc Deus nos servare, & postea docere, & per me vobis præcipere voluit. Sic enim videtis quia ante me multi fuerunt patres, quos sequi & imitari debemus: non tamen, sicut ego, secundùm Apostolicam vitam alios vivere docuerunt. Caput igitur & principium omnium vestrûm meipsum dicere non erubesco. Non tamen vos pigeat eos sequi & imitari in omnibus, attendentes omnia communiter habere & possidere, quia in celsitudine paupertatis viventibus non licet, nisi ut unum sit cor, una anima, & omnia communiter possideant. Unde agrorum pretia ponebantur ante pedes Apostolorum, tamquam pedibus conculcanda; quia ipsi sancti Apostoli & amici Dei indigna reputabant agrorum pretia manibus contrectari. Unde etiam in veteri lege Levitis præcipiebatur, nihil in terra eorum possidere. Non ergo habere debemus temporalia ad possidendum: nec ego, qui Episcopus sum, habere debeo, nisi tantùm ad dispensandum, quia bona Ecclesiarum patrimonium pauperum sunt. Unde ego, qui Episcopus sum, summe cavere debeo, ne res pauperum, quas Hipponensis Ecclesia conservare videtur, divitibus largiantur, quod bene feci hucusque. Nam consanguineos habeo, & d nobiles se dicere non erubescunt. Ad me Episcopum veniunt, aliquando cum minis, aliquando cum blandimentis dicentes: Da nobis aliquid pater, caro enim tua sumus. Et tamen Dei gratiâ, & vestris orationibus mediantibus, consanguineum aliquem me ditasse non recolo. Cariores enim mihi reputo pauperes, quàm divites: quia habentes victum & vestitum, fideles omnes contenti esse debent, maxime nos clerici: in cujus rei signum capita tonsa & rasa habere debemus, ne divitiarum capilli occupent mentem servorum Dei. Estote ergo, Fratres, estote pauperes, non solùm verbo, sed & opere & veritate, attendentes quid nobis dicat qui nostrum se fecit pretium in ara crucis, qui etiam noster est advocatus in cælo, & intercessor ad dexteram Dei Patris. Dicebat enim ille Deus deorum discipulis suis, quos de toto mundo prælegerat, ut essent sal terræ, lux mundi, rectores Ecclesiæ militantis, magistri & senatores Ecclesiæ triumphantis. Ait enim, *Beati pauperes spiritu*: non, Beati qui dum sub grandi necessitate patiuntur. Tales enim murmurant, detrahunt, invident habentibus, rapiunt & furantur: sed si non opere, saltem voluntate hæc adimplere conantur. Ideo tales beatos non appellat Salvator, quia non pauperes, sed miseri sunt putandi. Quare? Quia de angustiis temporalibus educti ad æternas miserias deputati sunt: ubi non solùm beatitudinem habere non poterunt, sed nec guttam aquæ invenient. *Beati* ergo *pauperes spiritu*, sed non paupertatem simulantes. Tales sunt hypocritæ, paupertatem à foris prædicantes, nullam tamen necessitatem portare volentes. Tales in cunctis operibus suis sperant reverentiam honoris, gloriam laudis, à melioribus meliori, & ut Deus venerari, sancti ab omnibus vocari desiderant, sola voce paupertatem & abstinentiam prædicant, sed digito suo non cogitant ea movere: corpora à foris despectis vestibus tegunt, sed intus ad carnem purpurâ induuntur: in cinere prædicant se jacere, sed excelsa palatia non despiciunt: angelicam faciem à foris ostendunt, sed lupinam eos intus habere non dubitamus. Tales fuerunt illi Sarabaitæ, de quibus tertiò nobis scripsit pater Hieronymus, quorum genus est omni affectu vitandum. Ipsi denique in Ægypto erant, in foraminibus petrarum habitantes, induti porcorum & boum pellibus tantùm, cincti funibus palmarum, spinas ad calcanea portantes ad cingulum ligatas, discalceati, & sanguine cruentati cavernas exeuntes, ad festum scenopegiæ pergebant Jerosolymam, & Sancta sanctorum mirantes, paupertatem & abstinentiam prædicabant cum omni affectu servare, barbas postmodum in conspectu hominum sine redemtione evellere festinabant, & sic adquisitâ famâ & lucro ad propria remeabant, solitariè gaudentes & epulantes supra id quod explicare possumus. Hos, Fratres mei & filioli mei, quos quotidie parturio in visceribus caritatis, nolite obsecro imitari, quia non beatos, sed damnatos jam eos esse prædicamus. Amate igitur paupertatem, amate eam omni affectu, & nolite deficere, ut sitis genus electum, non abjectum; gens sancta, non obstinata; populus adquisitionis, sed non perditionis; regale sacerdotium, non venale pretium. Vos estis illa Apostolica forma sanctaque congregatio, à mundo corde & opere segregati, qui Dei virtute jam prostravistis duces Moab, satrapas & tyrannos Jerusalem & Ægyptiorum hypocritas jam vulnerastis ad mortem. Vos estis vinea mea electa, in medio Ecclesiæ paradisi plantata, Christi sanguine redemta & irrigata. Ad hanc vineam ego solus Dei virtute vos congregavi, & operarios meos vos feci, ut laborantes in ea usque ad finem dignum fructum recipiatis in tempore suo. Ad hanc vineam ego vos elegi, ad hanc Dei hereditatem vos convocavi, licet favoratus à sancto Episcopo Valerio, qui de bonis episcopatus, ut monasterium in eremo ædificarem, mihi multa donavit. Non enim satis fuit e patrimonium meum vendere, nisi etiam ipse me coadjuvasset. Ad hanc igitur congregationem ego vos elegi. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et ecce post quàm Episcopus factus sum, Vitalem, Nicolaum, Stephanum, Dorotheum, Paulum, Jacobum, Cyrillum frequenter rogavi, ut me solum in episcopatu non dimitterent: quia licèt Episcopus essem, non tamen credebam paupertatem despicere, sed cum Abraham, Isaac & Jacob inter divitias vivere, & veram paupertatem servare optabam, ut de numero eorum essem, de quibus ait Apostolus, *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes*. Igitur hos frequenter rogavi ut venirent, non ut essent rebelles eremo, sed ut solitarie etiam in civitate viventes, habitare possemus in palatio sancto. Sed ecce noluerunt venire tamquam de se ipsis timentes, ne à sæculo caperentur, noluerunt venire. Quare noluerunt? Non quia non digni, sed quia non solùm pauperes esse voluerunt, sed etiam supra id quod in speculo nostro edidimus facere voluerant, calcantes per omnia sæculum & pompas ejus. De quo munere summum gaudium omnes habere debemus, quia facere voluerunt quæ Deo & mihi promiserunt. Et quia solus stare non poteram Episcopus, ideo rogavi sanctum senem Valerium, qui mihi jam potestatem prædicandi in populo dederat, ut infra domum Episcopi f monasterium clericorum constituerem. Et placuit sancto Episcopo mihi condescendere: & sic cum eisdem in omni paupertate vivere cœpi, non manducantes carnes, nisi dum hospites veniunt: sed tantùm olera & legumina absque oleo vel butyro, sicut antea vobiscum cum gaudio consueveram. Igitur, Fratres mei, licèt in cathedra episcopali me videtis, paupertatem tamen mihi caram sponsam tenere congratulor: quia ipsa est etiam Christi sponsa, sanctorum possessio, beatorum vita, fidelium securitas, clericorum ornamentum, monachorum vita, nobilium pulcritudo, divitum magnificentia. Hæc est illa sancta paupertas, quam qui tenet & amat, nullâ indigentiâ laborare potest. Nec mirum, Fratres, quia sibi datur omnium Dominum possidere. Ipse est enim sperantibus in se thesaurus in paupertate, solatium in solitudine, gloria in abjectione, honor in contemtu, umbraculum in omni protectione. Estote igitur pauperes, Fratres mei, quoniam desiderium pauperum exaudivit Dominus, & præparationem cordis eorum exaudivit auris sua. Tunc enim verè pauperes eritis spiritu, tunc vere beati, tunc benigni, tunc obedientes, tunc veraces, tunc non ficti, tunc omnis mali ignari, si vero corde & opere pauperes inventi eritis. Quam gratiam nobis impetrare dignetur beatus primicerius Martyrum Stephanus, qui pro suis persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

a At ante Pontificatum sermonem de monasteriis nihil noverat August. l. 8. Conf. c. 6. n. 14. & 15.

b Possidius c. 3. ait Augustinum regressum esse in Africam cum aliis civibus & amicis suis. Nec alios nominat Augustinus in lib. Confess. præter Navigium, Adeodatum, Alypium, Evodium, ac Nebridium. Nihil de illis Italis. Præterea, inquit Lupus, ornatum ille inter fabulas est computandus.

c Et illud falsum observat Lupus, cùm Augustinus doceat primam cum Hieronymo amicitiam nasci cœpisse tempore sui presbyteratus, atque operâ Alypii in terram sanctam peregrinantis.

d Augustinus Ser. 356. n. 13. dicit se non de nobilibus, sed de pauperibus natum, & l. 2. Conf. c. 3. filium municipis Thagastensis admodum tenuis.

Matth. 5. 3.

Sarabaitæ.

e Patrimonium Augustinus non monasterio, sed pauperibus erogavit, ut patet ex Ser. 355. n. 2. V. epist. 126. n. 7.

2 Cor. 6. 10.

f Lupus ait esse admodum probabile, quod Clericorum monasterium Augustinus non instituerit nisi post mortem Valerii, non forsitan nullum primum habitationem domus episcopalis.

SERMO XXII.

g De consolatione fratrum in eremo, à quibus sanctus Augustinus recessit, cum exhortatione ad orationem & lacrymas.

g MSS. *De Oratione.*

FRATRES mei & lætitia cordis mei, tempus est ut revertar ad eum qui misit me ad vos: vos verò nolite contristari, nec turbetur cor vestrum. Rogabo enim Patrem ut ipse vos custodiat, & maneat vobiscum in æternum Spiritus veritatis. Iterum dico, Nolite de meo recessu amplius contristari, sed semper orate pro invicem, ut salvemini. Valde enim servis Dei & solitariis est necessaria oratio, per quam Deus placatur, per quam Deus ad nos inclinatur. Adoraverat enim populus Judaicus vitulum conflatilem, & ait Dominus Moysi, *Dimitte ut irascatur furor meus contra eos.* Cui Moyses: *Quæso Domine, quiescat ira tua, & esto placabilis super malitiam populi tui.* Et ecce placatus est Dominus. O quàm grandis est ipsius orationis causa, ô quàm grande mysterium! Ecce Moyses orabat in monte, & Josue Amalech devincebat. Per orationem Ezechias sanatur, & salutem animæ & corporis adipiscitur. Per orationem Saulus Paulus, doctor gentium, & prædicator orbis terræ effectus est. Obsecro ergo, Fratres mei, ut oretis pro invicem, ut salvemini. Deprecor, Fratres mei, cum Apostolo, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes & gratiarum actiones. Orate, & nolite deficere, & si possibile est, lacrymas fundatis. O quàm magnum sacrificium Deo obtulistis vespertinum, lacrymas cum oratione effundere! Divina enim Scriptura aliquando nos ad lacrymas, aliquando ad gaudium nos invitat. Sæpè enim dicebat Salvator discipulis suis, *Beati qui lugent* in hac vita, quia gaudebunt in æterna vita. Priùs enim dolendum est: sed post dolorem gaudium subsequitur, quia *beati qui lugent*. Sed postea dicit Salvator, *Gaudete & exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Quæ quidem merces per lacrymas & orationes acquiritur. Orate igitur, Fratres mei, in eremo: orate, & nolite deficere. Nam sicut proprium est canibus latrare, ita proprium est eremi cultoribus orare. Bonorum enim oratio locutio est ad Deum. Quando enim servi Dei legunt, Deus sine dubio eis ferventer loquitur: sed dum orant, cum Deo suaviter loquuntur. Ipse enim sapiens est, quia sub paucis verbis multa comprehendit: & quidquid necesse est, hilariter tribuit, & abundantiùs atque perfectiùs quàm homines sciant vel valeant cogitare. O Fratres mei dilectissimi, clamate in eremo, ululate in hac vestra solitudine, vociferari non quiescatis: clamate orando, & nolite deficere, & non solùm voce, sed maximè mente. Ecce enim auditis semper aves in deserto cantantes, & laudantes Deum factorem suum. Et si cantare non potestis, qui senes multum jam estis, mente saltem nolite tacere. Nam & tacentes ore, mente autem orantes exaudit Dominus. Nec in oratione locutio tantum quæ-

Ex. 32. 10.

Matth. 5. 5.

Ibid. 12.

ritur, quantum sensus. Ecce enim Jeremias confortatur in carcere, Daniel inter leones exsultat, tres pueri in fornace tripudiant, Job in sterquilinio triumphat, paradisum de cruce latro invenit, Susanna inter senes defenditur, Stephanus de torrente in cælum suscipitur, & inter lapidantes pro Saulo exauditur. Non est igitur locus in quo orare non debeamus; quia Deus ubique est, ubique nos exaudire dignatur. Orate igitur semper, & in omni loco, ut salvemini. Non solùm unusquisque pro se, sed pro omnibus orare debemus. Nam, ut ait venerabilis pater Ambrosius, Si pro te tantùm rogaveris Deum, tantùm tuum meritum possides: sed si pro omnibus rogaveris, omnes pro te rogabunt. Oratio sancta, columna sanctarum virtutum, dextans scala, viduarum maritus, Angelorum cognata, fondamentum fidei, monachorum corona, conjugatarum levamen. Beatus qui te amat, beatior qui te frequentat. Beatus qui te adstringit: sed beatior qui in te perseverat. Beatus qui tecum lacrymas fundit, quoniam holocaustum Deo sanctum & immaculatum offerre non dubitamus. Flete igitur Fratres mei orando, & nolite quiescere, ut digni efficiamini gratiâ Dei. Sed dicetis: Ecce multi sumus, & præter Evodium, [a] Alypium & [b] Pontianum, qui de Scriptura sancta multa noverunt, [c] omnes grossi & idiotæ sumus; igitur doce nos orare. O Fratres mei, licet grossi sitis, & subtilia non capiatis: non tamen debiliores vos reputo, sed cariores vos teneo ignaros & humiles, quàm sapientes elatos & superbos. Dei tamen gratiâ pro vestra salute sufficit quod habetis. Licèt enim medullam Scripturarum non intelligatis sicut Evodius, Alypius, & Pontianus, qui [d] Romæ diu mecum commorati sunt: tamen Scripturarum corticem vos intelligere non dubitamus. Diximus enim primò vobis, quòd psallere, orare, & manibus laborare debeatis, quando necesse fuerit; & si vobis tempus superfuerit, dicere Pater noster non differatis. Ipsa enim Dominica oratio appellatur, in qua septem petitiones reperiuntur, in quibus omnes species orationis comprehenduntur, quibus Deum interpellamus pro appetendis bonis, pro vitandis malis, aut pro delendis commissis. Tres enim primæ petitiones pertinent ad æternitatem: reliquæ verò quatuor ad hanc vitam temporalem pertinere videntur, quia & panis quotidianus, scilicet spiritalis, licèt sit sempiternus, ad hanc tamen vitam etiam pertinet, in quantum ministratur animæ quibusdam signis, dictis vel scriptis. Et ideo panis dicitur, quia laborando & disserendo discitur, & ita quasi manducando deglutitur. Nunc quoque peccata dimittuntur nobis, & nos dimittimus aliis: quæ petitio est inter quatuor secunda. Et tentationes quæ nunc nostram vitam infestant, & ipsa liberatio à malo, ad hanc vitam pertinent, quia Dei justitia mortem incurrimus, unde Dei misericordia liberandi sumus. Quæ cùm ita sint, ipsarum petitionum verba diligentiùs pertractanda sunt, ut intellecta majorem generent cordis affectum, & quod petitur, ad velociorem perducatur effectum. Orate igitur, Fratres, dicentes, *Pater noster*, referentes gratias largitori omnium bonorum, qui dulcedo nostra est, vita & resurrectio nostra est, spes nostra est, & lumen oculorum nostrorum, baculus senectutis nostræ, donans nobis sensum ut eum agnoscamus, & secreta secretorum suorum intelligamus. Ipse enim nobis dedit efficaciam in opere, gratiam inter electos, effectum in suis & suorum præceptis, solamen & constantiam in adversis, cautelam in prosperis & timorem, & quocumque vertimur, sua grandis misericordia nos prævenit. O Fratres mei, non negligamus orare, non carnem domare, non vigilare. Et tamen quid ei retribuemus, qui non permisit nos submergi, cùm in mari magno essemus? Ecce enim consumpti eramus, & nos liberavit; errantes eramus in sæculo, & reduxit nos ad viam; ignorantes eramus, & docuit nos veritatem. Non igitur, Fratres, tædeat nos orare, qui non familiam regere, sed tantùm Deo placere debemus. Et ut bene psallere & orare possitis absque magno corporis impedimento, de bonis episcopatûs Ecclesiæ Hipponensis centum & quadraginta vestimenta cum calceamentis vobis dilectis fratribus meis deportari præcepi, ut tempore frigoris, quantum necesse fuerit, unusquisque recipiat, reponentes ea & custodientes in communi vestiario cum omni diligentia & caritate: scientes quòd vera caritas non quærit quæ sua sunt, sed quæ Dei; sic autem facientes non deficiatis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se per Christum Jesum, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen. Orate pro nobis Fratres, & ante meum accessum cupio vos salutare in osculo sancto. Amen.

[a] Alypium, qui Augustino prior episcopatum adeptus est, ex epistolis apud August. 27. 28. & 29. fingit hic in monasterio relictum.

[b] De Pontiano isto, ait Lupus, referunt nobis Sermones isti (*Serm. hic* 36. & 48.) mirabiles strophas ac fabulas, mendaciaque nimiùm grossa. Ideoque credo ipsum esse fictum.

[c] Non ita tamen idiotæ qui in Hippon. monasterio ex quo, ut observat Lupus, simul & semel deberent fuere asserti ad episcopatum.

[d] Evodium Romæ commoratum cum Augustino falsum omnino intelligitur ex l. 9. Conf. c. 8.

SERMO XXIII.

De jejunio.

Frequenter audistis, Fratres carissimi, quòd jejunium est res sancta, opus cæleste, janua regni, futuri sæculi forma: quod si quis justè perfecerit, Dei socius existimabitur, sibi conjungitur, & spiritalis efficitur. Per jejunium, Fratres mei, prosternuntur vitia, augmentantur virtutes, humiliatur caro, diabolicæ devincuntur virtutes. O sacrum jejunium, tu corpus refrenas ne surgat, tu virtutes incitas ut resurgant, tu reum illuminas & sanas ut vivas. O jejunium, tu suave es bonis, tu odibile es malis, tu delectabile es sanctis, sed detestabile pravis. O sacrum jejunium, tu divina mysteria pandis, quæ sapientiæ & prudentiæ sunt agnoscis, recordans præterita facis, ordinare præsentia non negligis, & prævidere futura festinas. Sed cavete, Fratres mei, ne jejunando superbi efficiamini, ne cupidi, ne avaritiâ vel hypocrisi pleni. Nam sæpe audistis, quòd Babylon civitas magna & populosa est inimica Christianis, idolis serviens, diversis erroribus mancipata, quam, ut dicunt, aliqui gigantes eam ædificaverunt, sed superbiâ inflati fecerunt in medio turrem, quæ vocata est Babel. Postea verò venit Nabuchodonosor, & amplificavit eam, & ditavit, & inflatus superbiâ clamavit, & dixit: *Nonne hæc est civitas Babylon, quam ego ædificavi in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloriam decoris mei?* Et dum rex sic exclamaret, vox irruit super eum, dicens, *Tibi dicitur, rex, Regnum tuum transfertur, ab hominibus ejicieris, & cum bestiis ferisque erit habitatio tua, fœnum ut bos comedes, & septem tempora super te mutabuntur, donec scias quòd excelsus dominatur in regno hominum.* (Dan. 4. 27. &c.) Et sic videtis quòd superbiendo regnum terrenum misit & sensum, qui cum bestiis habitare volebat. Babylon hæc, Fratres mei, mundus iste est, qui plenus est confusione, plenus erroribus, iniquitatibus, & veneno malitiæ. Ecce nunc, Fratres mei, quomodo totus mundus in maligno positus est. Ecce quomodo diabolus regnat in eo, dum regnat ambitio, dum dominatur perfidia, dum conculcatur simplicitas. Et ideo, Fratres, hæc omnia agnoscentes caveamus à cunctis malis: scientes quod per solam humilitatem omnia mala vincere valemus, sine qua nostra jejunia nobis non prodesunt. Hæc est per quam ad vitam intrare poterimus. Non ergo extolli debemus, si bene vivamus: sed humilitatem servantes semper philosophari non desistamus. Quid enim est philosophari, nisi mortem præmeditari? Ad regnum enim cælorum non enducit nos gloria mundi, non multitudo divitiarum, non nobilitas generis, non scientia, non sapientia, non facundia verborum, sed sola gratia Christi, & virtutes, & opera. Eia igitur, Fratres, considerate ad quid huc venistis, & quid eremum concupistis, quid agere voluistis, quod officium habere desideratis. Omnes uno ore dicetis, Deo servire optamus. Et quia sic est, propterea attendere frequenter debetis, quod vestrum officium est non solùm carnem jejuniis & abstinentiâ ciborum & potûs affligere, quantum valetudo naturæ permittit, sed etiam mundum contemnere, peccata deflere; & non doctoris appetere cathedram, sed in cinere & cilicio perseverare in eremo usque ad mortem debemus. Adjuvet nos Christus Filius Dei, quem credimus jejunasse quadraginta diebus & quadraginta noctibus, qui est benedictus in sæcula. Amen.

Philosophari, quid.

SERMO XXIV

De exhortatione ad solitudinem exemplo sancti Hieronymi: ac de jejunio.

[e] Legimus enim, Fratres carissimi, sanctum patrem Hieronymum, Cardinalem fuisse in ecclesia sancti Laurentii martyris: & quia Romanos de avaritia & fœtida luxuria fortiter reprehendebat, ab eis per vestem muliebrem, ut jam audistis, eum proclamare in populo voluerunt; sed Deo auxiliante sanctitatis famâ minimè diminutâ, Romam tandem egressus est, & cum Paula & Eustochio, quas in fide Christi nutrierat, earum patre rogante, ut nobis per epistolam scripsit, asperrimam vitam sanctus pater Hieronymus duxit: in tantum, ut neminem legere audiam fidelium modernorum austeriorem fuisse. Itaque, Fratres, etiam nos, ut vidistis, mundum deserere voluimus, & ad nemora cum Hieronymo fugere concupivimus, & perseverare secundùm Apostolicam vitam desideramus: propterea diligenter attendamus, ut sanctè & justè in eremo convivamus. Scire enim debetis, quòd demorantibus in solitudine jejunium valde necessarium est. Sed primò videamus quid sit jejunium. Quid enim est jejunium, nisi cunctorum membrorum debita satisfactio? Membra enim satisfacere debent propter peccata quæ commiserunt. Unde si quis in gula peccaverit, satisfaciat jejunando: nam qui solus est sine culpa, solus est & sine pœna. Sed quoniam nullus est sine culpa, ideo nullus sine pœna vivere debet. Oculus enim meus frequenter peccavit; quia per eum mors intravit in animam meam: claudatur ergo oculus, & patiatur, ne quod eum delectat, videat. Sic enim de singulis corporis membris faciendum est, Fratres. Tunc enim magnum, tunc Deo acceptum, tunc sibi devotum jejunium reddimus, dum ab iniquitatibus & voluptatibus abstinemus. Hoc est magnum & perfectum jejunium. Sic enim agentes, sanctè & justè & piè vivere dicimur. Pietas enim est cultus Deo reddere quod debet. Sic talis justè vivere dicitur, quando Deo reddit quod reddere debet, & Cæsaris quæ sunt Cæsari. Impietas quid aliud est, quàm idololatriam committere? Multi tamen dicunt quod impietas est, quando pauperibus quis sua non elargitur. Propterea, Fratres mei, scire vos volo quod aliud est flagitium, aliud facinus, aliud impietas. Flagitium est, dum peccando nos ipsos offendimus, facinus quando proximum, impietas quando idololatriam committimus. Similiter aliud est misericordia, aliud clementia, aliud pietas. Misericordia circa naturam, clementia erga justitiam, sed pietas erga Deum versatur. Et quia grossi estis, Fratres, veniat verbi gratia. Misericordia est, dum si quis videndo aliquem justè damnatum duci ad suspendium, naturaliter movetur eique compatitur, & ita motus à suspendio eum liberat. Similiter si quis rapit pauperi aliquid boni, & veniat alius, & raptori eripiat ea, & pauperi reddat, talem dicimus habere misericordiam. Clementia verò est, ut si quis injustè hominem punitum videat & objiciat se periculis ut illum eripiat, talem dicimus clementiam possidere. Pietas autem quid aliud est, quàm Deum pura mente colere, quæ alio nomine latria nuncupatur? Bene enim tunc dicimur jejunare, quando pietate, misericordia & clementia vestimur. Adjuvet nos Christus, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit, & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[e] Peccat hic auctor in anniquam cautè mentiendi legem. Oportet mendacem esse memorem: dicis namque, ego vero; eoque verbo satis indicat se non Hieronymo coætaneum, sed longè posteriorem. *Lupus.*

[f] Id tantum hic se probè Lupus ex ista Hieronymum inter & Joannem Jerosolym. orta, quòd ... [illegible] Clericorum ecclesia Jerosol. ... [illegible] ... Neque quisquam eum post hanc controversiam ... Cardinalem: post mortem enim Damasi contigit.

[g] Fabula ac imposturа hic est fatis[illegible] ... hujus Doctori, ipsique Rom. Ecclesiæ nimium contumeliosa, ait *Lupus.* O quanti emisset ista Rufinus, si quis talia suo tempore excogitasset, exclamat *Card. Baron.*

[h] Et hic Sermo multis erroribus scatet, dum de testis, vigiliis, ac jejuniis pro præsenti usu agit. At etiam post Augustinum ... Apostolorum, nisi Petri & Pauli, Andreæ & Jacobi, nulla B. Mariæ festivitas in Kalendario Carthagin. recensetur.

SERMO XXV.

De jejunio, & ubi fuit institutum.

Scire namque debetis, Fratres dilectissimi, quòd hoc sollemne jejunium quod alma mater Ecclesia hodierna die præcipit observari, à creatore hominis in ipso mundi primordio præcepit Deus in paradiso Adæ & Evæ, ut à fructu arboris abstinerent. Hoc etiam ante legem Moyses sanctus observavit, & legem suscepit. Hoc sub lege Elias adstrinxit, & ad cælum in curru volavit. Eva quamdiu abstinuit, virgo fuit, & in paradiso permansit; sed dum jejunium violavit, in miseriam corruit, libidinis corruptionem persensit, sub dominio constituta remansit, & de paradiso expulsa fuit. Moyses etiam post jejunium cum Deo facie ad faciem locutus est, qui ante jejunium Deum nec videre nec ad eum accedere ausus fuerat. Jerosolyma a Sennacherib tempore Ezechiæ regis & Isaiæ per jejunium liberatur, & centum & octoginta quinque millia cælitus interfecti sunt in nocte una, & ne fœterent eorum corpora, incinerati & in pulverem redacti sunt. Tempore etiam Jonæ jejunium prædicantis in cinere & cilicio veniam impetravit. Numquid & Josue filius Nave jejunavit,

jejunavit, priùs quàm per diem & cursum solis & lunæ tempera- A vit, & hostea superavit? O jejunium convivium animarum, beatus, qui te amat, sed beatior qui te frequentat! Qui enim jejunat, ut bonus appareat, ut conservetur, ut sanior fiat, & ut ne corpore nimis impinguescat, non beatus est ille: quia jejunium quod facit, non virtutis est, sed præsumtionis; non virtutis est, sed adventitium. Ideo non mundo, sed Deo jejunare debemus: sic enim sancti patres in veteri lege faciebant. Decimas enim Deo dabant, & primitias de omnibus bonis suis. sic & nos Deo primitias dare debemus. Quas tunc primitias Deo dimus, quando corpore quidem a cibis eleemosynas etiam dando, & mente à vitiis jejunamus. Et nunc Deo tales primitiæ acceptæ sunt. Sed scitote Fratres mei, quòd [a] antiquitus patres nostri fideles jejunare consueverunt in vigiliis magnarum sollemnitatum usque ad noctem: quod laudandum erat & bonum. Sed hoc non solùm, sed etiam vigilabant per noctem, & ad ecclesiam ludendo & chorizando conveniebant: quod detestabile erat & B malum. Tales non solùm Romani erant, non solùm Papienses & Ravennates, sed etiam Mediolanenses: de qua turpi consuetudine dolebat Mediolani mater illa, quæ me carne & spiritu in Christo regeneravit, & institutum est [b] ipsa instigante à patre nostro sancto Ambrosio, ut vigiliæ cassarentur, vel cessarent à cunctis, ut homicidia & fornicationes à fidelibus deponerentur. Solum tamen jejunium mentis & corporis cum eleemosyna Mediolanensis ecclesia fidelibus reliquit. Sed dicetis: Numquid in vita nostra semper jejunare debemus? O Fratres mei, legem meam recepistis, & audistis frequenter inter cetera, quòd carnem vestram dometis abstinentiâ escæ & potûs, quantum valetudo permittit. Nolo enim me ipsum ligare. Nolui onera vestra portare: sed hoc solum super vos ponere volui, ut jejunetis & abstineatis, quantum facere Deo fa- C vente potestis. Nolo tamen, quòd diebus Dominicis jejunetis: hoc enim hæretici & infideles faciunt. Omne autem jejunium, exceptis diebus Dominicis, bonum est & laudandum, si bene fit. Aliquod tamen est jejunium devotionis, ut jejunare vigilias sanctorum Cypriani compatriotæ nostri, & Gervasii & Protasii, & similia. Aliud est jejunium institutionis, ut assumtionis sanctæ Mariæ, & nativitatis sancti Johannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri & Pauli, Simonis & Judæ, Matthæi, & Andreæ, & Jacobi majoris. Istorum enim vigilias jejunare semper debemus, ut sicut jejunando cum eis patimur, ita in futurum cum eis pariter gloriemur. Sed mox mihi Fratres dicetis: Cur festum nativitatis sancti Johannis celebramus? Numquid in peccato conceptus est? Et ideo adtendite, quòd priùs seminatur homo, postea concipitur in vulva, & ibi caro D formatur, deinde post dies quadraginta septem [c] creatur anima, & corpori infunditur, [d] secundùm sanctum patrem & martyrem Cyprianum, cui [e] in omnibus compellor credere, quia per Spiritum-sanctum optimè locutus est. Celebratur tamen nativitas sancti Johannis Baptistæ, non prima, sed secunda. Prima enim nativitas fuit in utero, quando anima in utero fuit infusa. Alia verò ex utero, quando venit ad lucem; & hæc sine peccato fuit, quia sanctificatus fuit in utero. Hæc autem festivitas non solùm apud fideles, sed apud infideles vigiliam habet. In hoc festo maximè Pagani infideles ad ecclesiam suam conveniebant vigilantes, ut suprà diximus. Sed [f] destructis vigiliis illis, adhuc tamen antiquitatis nomen tenemus; quia dum jejunamus, vigiliam nuncupamus. Vel aliter dicamus, Fratres. Nam E dum illa sancta Elisabeth, quæ filia fuit sanctæ Ismaræ, quæ quidem Ismara soror fuit carnalis sanctæ Annæ matris Dominæ nostræ, dum gravida esset de Johanne, ante adventum Virginis sanctificatus Johannes non fuit, sed salutata Elisabeth à Virgine, mox Johannes sanctificatus fuit in utero. Meritò ergo ejus nativitatem celebrare debemus. Sed nunc de Apostolis, quorum vigiliæ non habentur, dicamus. Festum enim Philippi & [g] Jacobi jejunium non habet, eo quòd inter Pascha & Pentecosten est, quod tempus est gaudii, lætitiæ & exsultationis, quia Salvator surrexit à mortuis. Jacobus etiam Zebedæi apostolus apud quosdam vigiliam non habet, eo quòd occisus fuerit in diebus azymorum; nec diem mortis ejus celebramus, sed potiùs [h] translationis. Bartholomæus etiam vigiliam non videtur habere, eo quòd una dierum fuerit decoriatus, & sequenti die obiit, & sic si haberet vigiliam, oporteret quòd esset in tertia die, quod est contra normam aliorum jejuniorum. Thomas autem vigiliam non habet, eo quòd tempore [i] adventûs venit. Barnabas jejunium non habet, quia de duodecim non fuit. Matthias jejunium non habet, eo quòd tempore jejunii sit. Johannes evangelista jejunium non habet, eo quòd F in gloria in excelsis sumus, & gloriam in excelsis Deo cantare debemus. Rogo tamen vos, Fratres, licèt jejunia ista servare non teneamini pro remissione peccatorum vestrorum, vel pro periculo hostium jejunare non desistatis, carnem domantes, quantum portare potestis. Adjuvet nos Christus filius Dei qui pro nobis nasci & mori dignatus est. Amen.

SERMO XXVI.

[*] De murmuratione & detractione, & de pœnis damnandorum.

DEMORANTIBUS nobis in eremo, Fratres dilectissimi, murmuratores, detractores, vel susurrones nullatenus esse debemus: scientes quòd tales regnum Dei non consequentur. Non igitur stulta loquamur linguâ dolosâ, sed cum Dei adjutorio, sine cujus volontate & nutu folium arboris non movetur, omnis murmuratio vel detractio procul sit à nobis: considerantes quid Mariæ sorori Aaron & Moysi, quia murmuravit, acciderit. Nam murmuravit, quia Moyses uxorem Æthiopissam duxerat, cui murmuranti iratus est Dominus valde, eo quòd Moyses esset mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Et ait Dominus Aaron & G Mariæ, *Egredimini ad tabernaculum fœderis.* Quibus pervenientibus ait Dominus, *Quare non timuistis detrahere servo meo Moysi*, cui loquor facie ad faciem? Servus etenim meus est, & in domo mea fidelissimus est. Et ecce Maria repleta est leprâ, candens super eam quasi nix. Quam videns Moyses, exclamavit ad Dominum dicens, *Deus meus, obsecro sana eam.* Cui respondit Dominus, *Separetur septem diebus extra castra, & postea revocabitur* Maria ad pristinam sanitatem. Ideo adtendite Fratres, quòd Maria hæc quæ peccavit, A animam subditorum & discipulorum significat, quando suo præposito vel presbytero obedire recusat, & recusando murmurat, & murmurando leprosa efficitur: quod apparet, dum culpa ejus publicatur. Sed bonus pastor qui omnium vestrûm curam gerit, quærens sanitatem animarum, compatitur peccanti, & auxilium divinæ medicinæ precibus postulat infirmanti: clamatque quotidie indefessa voce pastor bonus, qui animam suam ponere non desistit pro ovibus suis, dicens: Obsecro Domine, sana eam; sana contritiones ejus, quia commota est. Sana eam, quia leprâ murmurationis plena est. Revoca eam, quia à consortio fidelium tuorum separata est. Igitur Fratres adtendite, ne murmuratores sitis. Nam sicut lepra proprium corpus devorat, & sibi adhærentes inficit: sic & murmurator non solùm se ipsum destruit, sed etiam cunctos audientes occidit. Ideo, Fratres, adtendite, ut non murmuratores vel loquaces sitis, sed veraces: quia in superfluo eloquio peccatum deesse non poterit, nec B omnino veritas adesse. O quàm grande periculum est, non solùm dicere falsa, sed & vera prædicare pœnosum & dubium est! Loquaces denique laudare non audeo: sed tacentes beatos prædicare præsumo. Adtendite ô Fratres mei, adtendite, ne simul cum presbyteris meis murmurantibus capiamini. Nam ad vos perveni, [*] & in diebus Paschalibus vobiscum in hac solitudine esse volui, quia murmuraverunt, & Augustino detraxerunt presbyteri, & noluerunt Dominicis obedire præceptis, ideo leprosi murmurando facti sunt, & immunditiâ peccatorum percussi sunt, & à domo mea expulsi sunt, quia vocati non fuerunt digni mecum perseverare. Ideo separati sunt & expulsi, quia non potuerunt sine murmure stare. Vos autem, quorum officium est semper orare, ferventiùs nunc orare vos deprecor, C ut tamquam sanatos ad communionem ecclesiæ Hipponensis revocare gaudenter possimus illos, [k] quos tales invenire credidi, quales invenire non potui. Hæc tamen expulsio est ad salutem, non ad perditionem; ad correctionem, non ad damnationem. Sic enim expulsus est Adam de paradiso, ut in hoc exilio miseriæ corrigeretur: ut in hac pœna temporali per gratiam adipisceretur æternam promissionem. Nam licèt Adam peccaverit, Dominus tamen eum non deseruit, sed ad pœnitentiam eum & suos semper invitavit. Post quàm enim Adam peccavit, latére se voluit, & abscondit se à facie Domini, quod erat signum doloris & erubescentiæ. Sic enim volo vos facere, Fratres. Nam & si aliquando murmurastis vel peccastis, quod est conditio cunctorum viventium, erubescite & abscondite faciem vestram per humilitatem à facie Salvatoris: ut dum visitave- D rit vos in solitudine paradisi, & vocaverit vos, dicens cuilibet, *Adam ubi es*: consideretis in quanta peccatorum miseria positi sitis. Per hoc enim quòd vos proprio nomine vocat, signum dat quòd ad pœnitentiam vocat. Per hoc quod dicit, *Ubi es:* ostendit quòd viam peccatoris ignorat; non tamen quòd ignoret, sed quòd reprobet. Post meridiem apparet; ostendens quòd Dominus ab amore peccatorum refrigescit, quia per peccatum in homine refrigeratus est amor caritatis. Hoc enim pensate, & cum Adam vos peccasse cognoscite, & dicite: Domine, *audivi vocem tuam* in eremo; *& timui, eo quòd* bonis operibus *nudus essem, & abscondi me* per humilitatem, cognoscens quòd peccavi in cælum & coram te. Sed & contrarium facientes, murmurantes & detrahentes proximo suo, & mala portantes in cordibus suis, expellet eos Dominus de paradiso: sed E tamen faciet Dominus misericordiâ motus tunicas pelliceas ne tempore frigoris perpetuò moriantur. O grandis Dei misericordia! ô infinita Dei clementia! ô magna & admirabilis ejus dilectio circa nos! Ecce enim quotidie peccamus, frequenter eum offendimus; & tamen nos derelinquere non vult, sed tunicas pelliceas [l] correctionis & veniæ nobis quotidie donat & largitur. Ecce quanta est misericordia nostri Salvatoris. Igitur, Fratres mei & lætitia cordis mei, redeamus ad mentem, & eam diligenter discutiamus, scientes, quòd nunc in paradiso pœnitentiæ & deliciarum positi sumus, & in Eclesiis ejus positi & collocati sumus. Dedit nobis præcepta, ut toto corde, tota mente eum diligamus, & proximum nostrum. Sed quomodo diligere eum possumus, si susurrones & detractores in eremo facti sumus? O quàm pestis misera & mortalis est ipsa murmuratio! ô quàm venenosa est, quæ conventus clericorum & civitates multas destruxit! Et quia grande periculum est, inter murmuratores habitare; ideo expellendi sunt tales, ne ceteri corrumpantur per eos. Tertia enim lingua multa mala committit: ideo si semel correpti non se emendaverint, de vestra sancta & singulari societate ex- F pellantur. Nec crudele hoc esse credatis, nec illi qui expulsi sunt ad tempus, de hac expulsione dolere debent; sed cum omni humilitate eam suscipiant, dolentes tamen & flentes, quod nondum intellexerunt Apostolum dicentem, *Si quis se putat religiosum esse, non refrenans linguam suam, hujus vana est religio.* Melius est enim à congregatione præsenti expelli ad tempus, quàm à cælesti regno perpetuò. Sic enim, ut suprà diximus, expulsus est Adam de paradiso, non ad damnationem, sed ad correctionem. Correctus verò & emendatus frater qui peccaverit, & qui proximo detraxerit, volo ut inter vos fraternè recipiatur. Melius enim est, ut redarguamur de misericordia, quàm de crudelitate, in die novissimo. Nam pium hominem quando periisse legimus, ignoro: sed impium & crudelem frequenter periisse audio. Igitur, Fratres mei & lætitia cordis mei, obsecro ut non peccetis, ut in die novissimo nec crudeles, nec nimis misericordes inveniri possitis. Deponite murmura, claudite in- G fra dentes linguam, ponite custodiam ori vestro, & silete; non solùm à malis, sed etiam quandoque à bonis silere, laudabile est. Ait enim sanctus Propheta, *Silui à bonis.* Nam omne bonum ubique proferre non debemus: sed tempus proferendi agnoscamus in cunctis. Estote igitur, Fratres, non loquaces, sed veraces. Calcate murmurationes, & fugite eas ut mortem. Nam murmurare, detrahere vel despicere, hypocritarum conditio & ignorantium. Murmurare denique & detrahere hypocrita non satiatur, de omnibus maledicens ut ipse solus à cunctis prædicetur beatus. Omnia judicat, ut nemo sit qui eum audeat judicare. Omnia despicit, ut ipse solus sit qui ab

[a] Jejunium Vigiliarum omnium semper apud Augustinum, nisi Natalis Domini quod forsitan ad Nonam solvebatur; qua hora solita sunt ejusmodi jejunia in Ecclesia deinceps recepta. At in Quadragesima etiam Bernardi ævo ad Vesperam usque jejunabatur, ut patet ex ipsius Ser. 3. de Quadrag.

[b] Qui illud, cum describatur l. 9. Conf. c. 7. *Vigiliarum primus tenuerit?* Augustinus etiam Ser. 311. n. 5. docet vigiliarum institutionem per Aurelium factam cantus & saltus cessisse.

[c] De origine animarum etiam senex Augustinus cunctatus est l. 2. Retr. n. 3.

[d] Apud Cyprianum de ea quæstione ne verbum quidem reperias, aut *Lectus*.

[e] Ei tamen mox non credit Serm. 28.

[f] Circa sæculum XIII. prohibitas legimus ob scandala inde nata.

[g] Jacobi festivitas proximè post Natalem Domini in Kalendario Carthagin. collocatur.

[h] Quæ, ut observat Lupus, primùm innotuit desinente sæculo VIII. sub regno Alphonsi casti.

[i] Adventûs nomen ac celebritas Augustini ævo ignota.

[*] In MSS. proximè ante Ser. 29. locum habet, inscribiturque, *De murmuratoribus & pœnis inferni.*

Num. 12. 4. &c.

[*] *V. notam Fremans Ser. 5.*

[k] Immo August. jam senex Ser. 356. n. 3. *Tales, inquit, interni, quales desiderati.* Et Ser 355. n. 7. *Omnes mihi libenter obediunt:* quibus Sermonibus Clericos ab omni mala suspicione liberare omni nisu contendit.

Gen. 3. 9.

Ibidem 10.

[l] Al. contritionis.

Eccl. 28. 16.

Jacob. 1. 26.

Psal. 38. 3.

omnibus despiciatur. O hypocrita, cave ne ad mensam meam pervenias. Nam tibi ante quam aliquid sumas, lectio mea tibi primò legetur. Quid enim primò in mensa mea descripsi? Quid primò in ea habere vel audire desidero? Quid primò in ea servare præcipio, nisi quod,

> * Quisquis amat dictis absentûm rodere famam,
> Hanc mensam indignam noverit esse sibi?

** Hæc mensa Augustini apposita refert Possidius in ejus vita. Odo Cluni. l. 3. Collat. n. 5. a Ed. add. Apostolicam.*

Quapropter, Fratres, si quis murmurare desiderat, non solùm ad nostram [a] congregationem, sed nec ad mensam nostram accedere præsumat. Non enim ad eremum venimus, ut murmuremus: sed ut mundanis omnibus conculcatis, in eremo piè, sanctè & justè vivere valeamus. Quod si non fecerimus, quod Deus avertat, melius fuisset quod nati non fuissemus. Quare, Fratres mei, melius fuisset, nisi quia melius fuisset non esse, quàm malè esse? Numquid non melius est carere esse, quàm cum esse perpetuò cruciari? Nam non esse, cui possit obesse, ignoro. Sed habere esse, & perpetuò cruciari, quid aliud est, quàm mortem sine morte semper habere? Verum, & indubitanter verum vobis, Fratres mei, dicere audeo, * melius esset non esse, quàm eum esse perpetuò affligi, vel æternaliter cruciari. Studeamus igitur, Fratres, semper bene vivere, ut & semper bene esse possideamus. Esse enim Dei gratiâ habere nos scimus, sed semper bene esse omnino ignoramus. Propterea taliter linguam ceteraque corporis membra restringamus, ut mediante divina gratia, ad perpetuum malum esse non perveniamus. Nec de nobis dicatur, quod de Juda proditore discipulo dicitur: *Melius ei fuisset, si natus non fuisset homo ille.* Quare illi melius fuisset, si natus non fuisset: nisi quia melius est omni esse carere, quàm in inferno jacere? Ibi denique etsi erit stimulus doloris & pœnitudinis, nulla tamen erit ibi correctio voluntatis, ut nullatenus à damnatis possit diligi vel desiderari justitia. Ideo illi divitiis qui in inferno cruciabatur, quamvis curam de vivis fratribus gerere videretur, non tamen eidem de justitia cura erat; quia justitiam nullatenus diligere possunt qui in inferno sunt. Jacebat tamen dives, & sepultus erat in inferno, & * quid de fratribus suis esset, ignorabat & nesciebat omnino: & tamen curam de eis videbatur habere; sicut & nos viventes de mortuis, quamvis quid agunt utique nesciamus. Itaque, Fratres, caveamus ne peccemus, ne ad illam flammam perveniamus. * Ipsa denique flamma concremationem habet, sed lumen nullum habet. Quare? Nisi quia quos gehennæ flamma cruciat, à visione veri luminis cæcat; & ut foris eos dolor combustionis cruciet, intus pœna cæcitatis obscuret; ut qui Creatori suo corde & corpore deliquerant, corpore simul & corde puniantur, & utrobique pœnam sentirent, qui dum viverent, pravis delectationibus serviebant. Ecce, Fratres, quomodo puniuntur peccatores, quibus unus ignis omnibus est; non tamen uno modo omnes cruciantur, sed quanto quis in deliciis plus permanserit, tanto fortiùs cruciabitur in æternum. Unus igitur ignis singulis est, & corporeus est, & ita sævissimos peccatores corporaliter cruciet, nec studio humano accenditur, nec lignis, pice vel oleo nutritur; sed post peccatum semel accensus, in æternum durare nullatenus dubitare debemus. O inferne, tu latus es, & mensuram non habes; profundus es, & nullum fundum te habere cognosco; insatiabilis es, quia omnes tam pauperes quàm divites te libenter suscipere audio; plenus ardore incomparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus omni dolore innumerabili. Ibi omnis miseria, ibi tenebræ, ibi nullus ordo, ibi horror æternus, ibi nulla spes boni, ibi nulla desperatio mali; sed omne malum quod existimari potest, damnatis in æternum erit. Ibi, Fratres mei, dæmones flere & clamare non cessant, percutere peccatorem numquam desistunt, nunc superbum, nunc elatum, nunc gloria mundi plenum, nunc luxuriosum, nunc proditorem, nunc homicidam, nunc fœneratorem, nunc verbosum, nunc adulatorem, nunc mendacem, nunc detractorem. Ecce modo clamabunt. Sed quid clamabunt, nisi, Percute, dilacera, interfice, sine misericordia occide, velociter spolia, deprædari festina, fer prunas, picem para, aurum & argentum liquefac? Et quia dum vixerunt, Deum intelligere noluerunt, & si in æternum vixissent, semper malè facere voluissent, ideo sine redemtione meritò in æternum cruciabuntur. Itaque, Fratres, obsecro, ut non peccetis. Custodite linguam vestram, servate eam, claudite eam veste ferreo, quoniam sermo vanus in vacuum non ibit: sed de omni verbo otioso in die novissimo reddituri sumus rationem. Adjuvet nos Jesus Christus Deus noster, ad perseverandum in omnibus bonis, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

** Nota prolixa ad orum exemplaris Jordani apposita, qua locus iste eum alio Augustini l. 3. de lib. arb. c. 6. n. 18. concordeur, in MSS. Reg. & V. 2. in ipsummet textum temere translata est.*

Math. 26. 24.

** Ex Aug. l. de Cura pro mortuis c. 14. Infernum pœnæ.*

** Gregor. l. 9. Moral. c. 38.*

SERMO XXVII.

De filio prodigo.

PAx vobis, Fratres dilectissimi, qui optimam partem cum Maria elegistis, dum mundum & pompas ejus contemnere voluistis. Voluistis enim æternæ despicere. Seniori enim consilio sanctorum Ambrosii & Simpliciani patrum vitam tutiorem aggressi sumus cum Paulo mundum fugiente, timentes ne caperemur ab eo. In eremo denique sumus, jucunditatem communicationis & fractionis panis intelligentes, clamantes cum Propheta: *Ecce quàm bonum & quàm jucundum, habitare fratres in unum!* Tutior enim hæc vita est & dulcior, ubi unus alium cohortetur, ubi alter alterius exemplis inflammatur. O vita sancta eremitica, vita solitaria, vita perfectorum, vita angelica non humana, vita pœnitentium, vita contra mundum pugnantium, vita ad Deum fugientium, vita deifica non humana, vita filiorum qui erraverunt ad patrem redeuntium! Hæc est domus, ubi reconciliatur patri filius, qui portionem substantiæ consumserat luxuriosè vivendo. Hanc, Fratres mei, si Januarius noster cognovisset, aurum nobis ignorantibus non retinuisset. Hanc si dilexisset, [b] vineam, agrum, & pecuniam tenere erubuisset. Quare? Quia paupertatem asperiorem presbyteris meis vos sponte tenere vidisset. Nam sicut filius ille, qui peregrè profectus est in regionem longinquam, ubi dissipavit substantiam suam luxuriosè vivendo: sic & ipse, vel quicumque peccator, dum carnales voluptates diligit, à Domino peregrinatur & quanto peccando fit dissimilior, tanto magis à Deo elongatur. Substantia enim hominis est omne quod vivit, cogitat, sapit & loquitur, quæ Deus æquè divisit. Quam substantiam peccator consumit, dum conscientiam & vitam & cogitationes & verba in malis actionibus impendit. De filio etiam isto dicitur quod cœpit egere; & ideo adhæsit uni civium regionis, & misit eum in villam ut pasceret porcos, & cupiebat implere ventrem de siliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat. Eget enim peccator, dum cupit implere ventrem, non pane vitæ æternæ, sed glandibus, qui porcorum cibus est. Ideo adhæsit uni de principibus mundi, sub cujus favore pascere porcos, id est, dæmones valeat. Porcus enim immundum animal est, & de sordibus saturatur & delectatur. Siliquæ enim sunt non solùm glandes, sed etiam omne turpe & immundum quod porcos comedere delectatur. Istæ denique siliquæ sunt fornicatio, ebriositas, & gulositas. Isti enim sunt dæmonum cibi, quibus peccator repleri desiderat, sed nemo dat illi ad sufficientiam. Peccator enim semper famescit, semper devorare quærit, nunc luxuriando, nunc alia faciendo semper delectari desiderat. Sed visitante Domino patre per gratiam passionis suæ pœnitet miser peccator, dolet jam pascere porcos, cogitet, & cogitando surgit pergens ad patrem, dicens: *Pater, peccavi in cælum,* quia assumsi frequenter nomen tuum & sanctorum tuorum in vanum: peccavi etiam *coram te,* quia in tua humanitate peccavi, quia non cognovi opere tuam infirmitatem, quam pro me passus es; peccavi & coram te, quia Deus & homo es. *Peccavi in cælum,* quia in Patrem & in Spiritum-sanctum. *Non igitur sum dignus vocari filius tuus.* Sed quid fecerit pius pater, audiamus, legamus, prædicemus, non sileamus. Nam misericordiâ motus, videns illum venientem, occurrit; videns lacrymantem, lacrymatur; videns eum nudatum, stolam jubet parari; videns eum discalciatum, calciatur; credens eum debilem & famelicum, occidi jubet vitulum saginatum. O quàm grandis misericordia tanti patris, ô quàm infinita ejus pietas, ô quàm dulcis, ô quàm pia miseratio! Ecce enim filius peregrè fugit, & tamen patienter exspectat. Omnia bona destruxit, & tamen ad se revocare festinat. Porcos pascit, & ei jam vitulum parat. Fame jam ferè moritur & epulari jam clamat. Nudus apparet, bonis operibus privatus, & ecce stola pristinæ gratiæ Salvatoris quam in baptismo recepit, induitur, & annulus fidei desponsationis datur: ne ampliùs valeat pascere porcos, qui ad domum patris fugit; sed tamquam civis sanctorum & domesticus Dei fundetur in domo divinæ majestatis in æternum, & ultrà. Quod bene ostendit ille misericordiæ pater, quia videns illum misericordiâ motus est, & occurrit [c] & brachia extendens super collum ejus, osculatus est eum, dicens servis suis, *Adducite vitulum, & manducemus. Hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est.* Similiter hoc idem fecit Salvator Petro, quando eum negavit: quando illum respexit, quando respexit mentem ejus, tunc flevit amarè. Occurrit peccatori Salvator: quia per se non potest ad Deum accedere, nisi ei subveniat, nisi mentem ejus respiciat. Sed postquam eum respexerit, flectitur super collum ejus, quia onus ejus leve ponit super collum ejus, dicens, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Tunc stola induitur, dum animæ indumento virtutum vestitur. Duæ enim stolæ sunt: una videlicet quando anima in præsenti indumento virtutum vestitur; altera verò immortalitatis est, quando corpus in fine sæculi etiam resuscitabitur. Et ideo, Fratres mei, licèt in eremo sitis, scire tamen debetis, quod duæ stolæ sunt duæ resurrectiones: quarum una est animæ, quando resuscitatur à vitiis, in quibus mortua jacebat; altera corporis, quando corpus configuratum erit corpori claritatis Christi, quando in die judicii reformabitur. Ejus ergo, Fratres mei & corona matris meæ, scitote quòd porcos jam pavimus, cùm multo tempore dæmonibus peccando placuimus. Jam frequenter eorum siliquas desideravimus, quando mundo placere voluimus, quando in eo florere concupivimus, quando delectationibus suis toto affectu adhæsimus. Sed nunc Dei gratiâ servi Christi sumus, clamare non cessemus, Peccavi Domine: jam non sum dignus vocari filius tuus. Quoniam clamorem audiens occurrit nobis osculando, suam pacem donando. Stolam donavit, quando animam vitiis spoliavit. Annulum donavit, quando in fide nos sua roboravit. Calciamenta donavit, quando memoriam mortis nobis impressit. Vitulum occidit, quando in sacramento altaris memoriam passionis ejus in mente renovavit. Tunc nobiscum pater manducat & epulatur, quando in operibus suis perseverando delectamur. Tunc sic nobis ornatis præcipit Angelis Deus, ut convivium præparent, quia mortui eramus & resurreximus; perieramus, & inventi sumus. Cogitate ergo Fratres ad quid venimus. Ecce in solitudine sumus, elongati sumus à sæculo, & longo tempore jam mansimus in solitudine, ut secundùm Apostolicam formam quietiùs vivere valeamus. Locus enim non facit sanctos, sed operatio bona locum sanctificabit & nos. Peccavit enim angelus in cælo, peccavit Adam in paradiso & tamen nullus locus sanctior illis erat. Si enim loca habitatorem bene possent, nec homo nec angelus à dignitate sua corruissent. Pensate ergo, Fratres, quid vestis nigra, quid zona pallicea, quid coronæ capitis persuadeant. Nigra enim vestis, quæ vilis est, mundi contemtum nobis denuntiat, & memoriam mortis. Zona pallicea lumborum refrenationem declarat. Capilli rasi de vertice, superfluitatem criminum significant ablatam de mente. Sic enim mihi sanctus pater Ambrosius, quando me regeneravit in Christo anno ætatis meæ [c] tricesimo, mihi petenti respondit. Cogitate ergo, Fratres, quàm reprehensibile est, si sub tali habitu superbia lateat vel luxuria. Summè necessaria est igitur nobis in eremo demorantibus ipsa humilitas, quæ designatur per vestem; castitas, quæ denotatur per lumborum præcinctionem; obedientia, quæ intelligitur per subjectionem. Portamus etiam baculos, per quos intelligitur disciplina, sub qua semper parati esse debemus. Deus autem qui nos de tenebris gentium revocavit ad gratiam, confirmet etiam in omni bono, ut abundemus in spe & virtute Spiritus-sancti. Amen.

Psal. 132.

b Error idem ac supra Ser. 5. Luc. 15. 13.

Ibidem v. 18.

Ibidem 23.

Matth. 11. 29.

c Imo trigesimo tertio quo anno Monica cessit è vita lib. 9. Conf. c. 11. n. 28.

SERMO XXVIII.

In cœna Domini.

AUDIVIMUS, Fratres carissimi, quòd cùm Dominus intinxisset panem, ut daret Judæ, quòd post buccellam introivit in eum Satanas. Et ait Jesus: *Quod facis, fac citiùs.* Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exisset, ait Dominus discipulis suis: *Surgite.* Et postea ait, *Filioli, adhuc modicùm vobiscum sum.* Antequam tamen à vobis recedam, *mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Satis enim novit Caritas vestra, quod tota perfectio nostræ vitæ & ædificationis ex Evangelio accipitur. Ejus verba à summo nostro Magistro nobis data sunt; ideo pretiosiora sunt, & satis nos hortantur, nosque ædificant quotidie. Et ea vobis modo præsentamus, ad memoriam vobis reducimus, non quia non bene intelligatis, licet * in eremo permaneatis, & segregati à gentibus sitis etiam corporaliter, antequàm essem presbyter episcopus pariter videre potuistis: sed ideo vobis ad memoriam reduco, non ut doceamus, sed ut & me & vos, Fratres, moneamus. In Evangelio quo dicitur, quod ad præsentem diem pertinet, de patientia & dilectione & humilitate instruimur. Ideo, Fratres, ut & ego plenius valeam unà vobiscum corrigi & doceri, relinquere volui presbyteros meos, quorum vita Apostolica nostra & eorum una est, & sanctum senem Valerium etiam corpore hodierna die relinquere non curavi, cupiens vos docere & à vobis doceri, ut fructum aliquem Deo in die tantæ sollemnitatis offerre digné pariter possimus. Ideo, Fratres, ad expositionem sancti Evangelii accedentes, primò audire & scire vos volo, quòd Dominus Jesus discipulum Judam multis modis, minis, sacramentis & exemplis & planctu volens eum corrigere, & prædictis modis ad correctionem invitare, ad ultimum eum manifestavit in damnationem & ruinam jam esse paratum, dum in cœna dixit, *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Cùm enim Judas pravam suam vitam nulli patere putavisset, magistrum audiendo erubuit, sed non pœnituit: multo enim ante passionem dixit, *Nonne duodecim elegi, sed unus ex vobis diabolus est?* Et post cœnam ait, *Vos mundi estis, sed non omnes.* Hoc autem Magister dicebat, volens discipulum verbo corrigere. Ecce quomodo verbis timoris eum correxit. Sed videns Dominus quòd verbis eum corrigere, ipso nolente, non poterat, studuit eum corrigere, & sibi timorem æternum incutere, dum ait, *Væ homini illi per quem tradar ego: melius ei fuisset, si natus non fuisset.* Sed Dominus cor discipuli nequiter induratum, ad dilectionem sacramenti dulciter invitavit dicens sibi post Petrum & ceteris, *Accipite & comedite: hoc est corpus meum.* Sacramentum enim illud ideo hominibus datur, ut corpus in matris capiti coadunetur. Sicut enim multa grana unum panem conficiunt, & ex multis acinis unum vinum extrahitur; sic ex multis hominibus Christi corpus conficitur. Obtulit autem Dominus discipulo sacramentum caritatie, ut eum invitaret ad humilitatem dilectionis. Licèt etiam propter alios discipulos humilitatis exemplum præbuerit, tamen ovem perditam recuperare valde cupiebat. Sed videns eum nequiter obstinatum, surgit à cœna, & vestimenta deponit, linteo se præcinxit, & ad principem Apostolorum primò, ut arbitror, Fratres, pervenit. Ante eum se genuflexit divinitas incarnata. Deus ante hominem, Creator ante creaturam, Magister ante discipulum, Rex ante piscatorem, doctus ante indoctum, sapientia ante ignorantiam, pulcritudo coram deformitatem. Ideo Petrus divinitatem incarnatam videns ante se incurvari, expavit, exhorruit, & per cœnaculum velut insensatus cucurrit, & clamavit, *Non lavabis meos pedes in æternum.* Nam inquit Petrus, Domine, jam dixi quod tu es Christus filius Dei vivi, & tu mihi lavas pedes? Sed notare debetis Fratres qui in eremo habitatis, cur, inquam, cœna facta dicitur, cùm post ablutionem pedum dicatur buccellam panis Judæ Dominum porrexisse. Non debemus intelligere cœnam finitam, cùm dicamus panis esse adhuc super mensam. Adhuc enim cœnabatur quando Dominus à mensa surrexit, & tamen cœna jam facta dicitur. Intelligere hoc namque debetis, quòd non facta erat, sed parata, & ad convivantium mensæ usum perducta. Ideo Johannes aquila grandis istam dicit cœnam, omnia diligenter extendens, priùs nostri Salvatoris celsitudinem voluit commendare, dum ait, *Sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit.* Magnam Christi potentiam exprimit Johannes, cùm omnia Patrem ei dedisse affirmat. Magnam celsitudinem Christi prædicat, cùm eum à Deo exisse asserit: & tamen hodie audivimus, quòd ille qui habet omnia in manu, vestimenta etiam deponit. Sed quid mirum, si pro discipulis vestimenta deponit, qui etiam carnem pro inimicis suis dedit? Et quid mirum, si more famuli præcinxit se linteo, qui formam servi accipiens, habitu inventus est ut homo? Quid mirum si fudit aquam in pelvim, qui dignatus est fundere sanguinem pro nostra redemtione? Et ait Johannes, *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Videtur denique quibusdam, sicut fuit martyr ille sanctissimus & doctus Cyprianus, ante Petrum Judam lavisse, volens Dominus prædictum discipulum revocare. Sed b non videtur ratio ponderosa: ex quo enim Petrum jam cunctorum caput fecerat, ad eum accessit primum in honore, ut ceteri postea similiter fecerent. Ideo sic intelligendum est, cùm summam rei bene transscripsisset dicendo, *Cœpit lavare pedes, & linteo tergere:* redit postea ad ordinem rei ostendendo, dicens, *Venit ergo ad Simonem.* Quid est etiam quod Dominus postea dicit, *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus?* Si mundus est totus, quare necesse est ut pedes levet? Ideo, Fratres, attendere debetis, quòd hanc mentionem facit Dominus de ablutione baptismatis: qui ergo lotus est in baptismate totus, non est necesse nisi ut pedes venialium peccatorum lavet, quibus humana mens obstare non potest, nec infans cujus unius diei vitæ regnat super terram. Peractis denique & consummatis sacræ cœnæ sacramentis, factis & traditis in eadem cœna Apostolis, sacerdotibus communicatis, & lotis eorum pedibus, iterum intravit mensam & ait, *Scitis quid fecerim vobis. Si ergo ego Dominus & Magister lavi pedes vestros, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Si sum magister, discite à magistro, si Dominus, erubescat hæc despicere servus; si jam peperci proditori, & vos parcere studeatis; si ante eum genuflexi, humiles ante adversarios estote; si membro perditionis osculari, & vos maxillam præbere dignemini; si proditorem amicum vocavi, & vos inimicum amicum vocare corde & opere non dedignemini: quia non est servus major domino suo. Et post pauca, de filio perditionis dolorem ostendens & dolens, turbatus in spiritu & contristatus, ait, *Unus vestrum me tradet.* O quanti doluit Dominus discipulo perdito! ò quam studuit eum ad se revocare! Doluit, quia non potuit eum corrigere. Doluit, quia obstinatum jam eum esse cum diabolo cognoscebat. Doluit, quia super eum sententiam æternæ damnationis daturus erat. Et videntes discipuli faciem, quam Angeli adspicere desiderant, esse turbatam, dicebant, quis esset ille, quærentes quis eorum esset major. Sed quare hoc? nisi quia arbitrati sunt ut homines, ille qui major est, ut dominari possit, magistrum prodere procurat. Aliqui tamen de Petro fortè suspicabantur, quia plus & plurima se facturum jam promiserat pro magistro: suspicantes, quòd ficto corde sic totiens loqueretur, *Tu es Filius Dei.* Sed quia Petrus innocentiam se sciebat, innuit, Johanni ut peteret. Cui Dominus, *Cui panem intinctum porrexero, ille est:* sed cave ne Petro dicas. *Et cùm intinxisset Jesus panem, dedit Judæ.* Non est ergo credendum, quòd Dominus alta voce dixerit: quia si Petrus hoc scivisset, dentibus proditorem dilacerasset. Nec etiam est putandum, quòd Judas tunc Christi corpus sumsisset, quia jam Dominus omnes discipulos communicaverat & Judam, sicut Lucas evidenter ostendit: panem intinctum tamen Dominus discipulo porrigere voluit, ut cor intinctum veneno significaret. *Et post buccellam intravit in eum satanas.* Numquid satanas manens ante cor ejus intraverat? Omnino, Fratres, ante buccellam cor Judæ intraverat, sed affectu & voluntate tantùm: sed post buccellam intravit satanas affectu & opere: tamen bona fuit buccella quam Christus discipulo dedit. Bonum etiam sacramentum quod ei tribuit: sed aliquando bona obsunt, & mala quandoque prosunt. Corpus enim Domini quod bonum est, malis malum est. Et carnis stimulus malus est, & tamen Paulo bonus est; & quod malum est, sibi profuisse cognoscimus. Sicut supra diximus, Fratres, panis iste porrectus à Christo, & indignè receptus à Juda, fecit ex merito Christus, ut major esset licentia super eum diabolo post manifestationem, ideo graviorem vindictam in eum fecit. Subtractâ enim gratiâ eum Dominus ad malum dimisit, & dimisit eum secundum desideria cordis sui, & ivit in adinventionibus suis. Et permittens eum in propria voluntate & arbitrio, ait discipulo: *Quod facis, fac citiùs:* quasi dicat Dominus, Quia non possum te revocare timore verecundiæ, nec mortis æternæ, nec amore; do tibi potestatem, ut agas facto quod jam voluntate fecisti. O Juda, quid facis? Attende antequàm facias: nam post factum fortè gratiam pœnitendi habere non poteris. Quid cupis tradere, qui tibi multa peccata pepercit? Numquid è morte te sæpe liberavit? Numquid c tui amoris patrem tuum sanavit à lepra, & matrem, eam quæ concubuerat, à paralysi etiam liberavit? Numquid te discipulum constituit? Numquid te bursarium facit? Numquid in furto te sæpe invenit, & semper tibi pepercit? Numquid d te post Petrum ut plurimùm honoravit? Numquid semper Christus juxta se te habere voluit? Numquid ad pacem, post quàm te proditurum cognovit, sæpe invocavit? Numquid tibi suum sacrum corpus donavit? Numquid ante te genu flexit? Numquid pedes lavit? Numquid te osculatus est? Cur ergo prodere vis magistrum, à quo tot bona recepisti? Sed hæc omnia non considerans, receptâ buccellâ *exivit continuò.* Et bene *exivit*, quia verè à Deo & à consortio discipulorum Dei exivit. *Et erat*, inquit Evangelista, *nox.* Meritò nox discipulo proditori data erat, quia cæcitas mentem ejus caligaverat. Qui discipulus post quàm ab eis recessit nocte, more Magister undecim congregavit, & ait, *Filioli, modicum tempus adhuc vobiscum sum: ideo mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Novus enim erat homo, quia quatuor modis generantur homines; aut sine matre, ut Eva; aut sine patre & matre, ut Adam; aut ex patre & matre, ut homines; aut sine patre e matre tantùm, ut Christus. Bene ergo novus erat, quia Deus & homo erat. Novum etiam regnum promittebat, quod nemo umquam promittere ausus erat: ideo novum mandatum dedit. In lege autem veteri dictum erat, *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Sed Christus novum mandatum dedit, quia ut amicos inimicos diligere mandat. Ceteræ namque virtutes, fides scilicet, oratio, eleemosyna, virginitas, & ceteræ virtutes corporis & fidelibus & e infidelibus communes esse possunt: sed inimicum diligere tantùm Christianorum virtus est: & ideo Magister veritatis dixit, *In hoc cognoscent homines, quòd mei estis discipuli, si dilectionem ad invicem habueritis.* Scitote tamen, Fratres, quòd talis ordo in diligendo servandus est. Primò super nos & super omnia Deum diligere debemus: deinde animam nostram, quæ nostra proxima est, deinde corpus, quia factura Dei est: ideo Apostolus dicebat, Nemo carnem suam odio habeat. Ideo nutrire debemus corpus, nec ipsam occidere, sed sustentare debemus cibo & potu, quantum valetudo permittit. Sic enim vult Deus, sic vult Apostolus, sic & vobis, Fratres mei, præcepi. Ideo, Fratres, hortor vos & moneo, atque fieri præcipio, ut tantum carnem domaris, quantum natura portare potest. Nam cùm videam inter vos quosdam sexagenarios, quosdam septuagenarios, quosdam * centenarios, videns eos Dei amore ferventes, corpora eorum crucifigentes, vinum etiam non bibentes, timeo ne potiùs Deum offendant quam placent. Talibus in Christi nomine præcipio, ut saltem diebus Dominicis & sollemnibus vinum vel cervisiam bibant. Juvenes autem qui fortes sunt, & jam triumphare de inimico cœperunt, in Christi nomine pœnitentiam agant, ne devincantur ab hoste; (Sic enim volo, sic sæpe præcepi servari: sic non occidemus corpora nostra;) sed serviant Creatori suo. Deinde diligere debemus proximum, sicut fratrem nostrum, amicum no-

Marginal notes: Joh. 13. 26. Ibid. 33. & 34. — * Vide Ser. 4. notam. b. — Matt. 26. 23. — Johan. 6. 70. — Johan. 13. 10. — Matth. 26. 24. — a Nota phrasim. — Johan. 13. 8. — Johan. 13. 3. — Ibid. 6. — b Jam oblitus est auctor quod Ser. 25. asseruerat, Cyprianum se in omnibus credere. — Ibid. 9. & 10. — Ibid. 12. & 14. — Ibid. 21. — Ibid. 26. — Ibid. 27. — Ibid. — c Hæc mentio ut & fragmenta temporis Vindingus. — d Et prælati etiam videntur Johannes & Jacobus, qui in Transfiguratione, & in Archisynagogi filiæ suscitatione &c. soli juxta Christum, non Judas. — Ibid. 30. Ibid. 33. & 34. — Matt. 5. 43. — e Qui infidelibus fides esse potest? — Joh. 13. 35. — Eph. 5. 29. — * V. Supra Serm. 17. — Cervisia.

ctum vel inimicum. Ideo attendite: quòd si inimicum videtis esurire, ciba illum, da illi potum, cooperi eum, & eorum tuam ne despexeris. Dilectio enim spiritalis bonorum est: quia omnis habens eam, bonus est. Numquid etiam cum odio aliquando paradisum quis intravit? ad infernum ire odium habentem sæpe me legisse memoror, sed ad cœlum numquam volare concedam. Cupimus ergo, Fratres, esse cives cœlestis civitatis? Servemus novum mandatum novæ civitatis. Illa, inquam, civitas habet pacem, præcipit pacem, & diligit diligentes pacem. Sequamur ergo pacem, sine qua Deum nemo videre potest. Quæramus pacem, & postea sequamur pacem. In ipsa Deus habitat, in ipsa quiescit & pausat: quia factus est in pace locus ejus. Non ergo habeamus cor infectum odio, ne filii Judæ proditoris simus, & ne cum eo suspendamur, & à diabolo pariter cum eo trahamur ad tartara. Qui odium in corde portat, secundus diabolus est: & qui pacem impedit, Antichristus est: & qui pacem ordinat inter fratres, re vera filius Dei est. Attendite, Fratres, Mariam: quoniam multùm dilexit, dimissa sunt ei peccata multa. Quid etiam Petro dixit Dominus, nisi *Petre amas me?* Et quia amavit, meruit & amari, meruit audire, *Pasce oves meas, pasce agnos meos.* Quinetiam discipulo ait qui diligebat Christum, & quem Christus diligebat: Dilecte mi, veni ad me, quia tempus est ut epuleris. Pacem ergo habeamus, Fratres, si pacem cum Christo habere volumus. Si vis amari à Christo, ama inimicum propter Christum. Si vis ergo amari, ama. Hanc amplectimini, hanc diligite, hanc pacem & concordiam usque ad mortem servate, si vultis cum Deo pacem habere. Pax enim omnium custodia & cura virtutum est. Hanc pacem annuntiare in suo ortu Angelis præcepit. Pacem annuntiavit sæpe Apostolis, pacem prædicare præcepit hominibus, pacem per testamento Apostolis reliquit, pacem in cruce pendens postulavit, pacem in sacrificio toties in populo pronuntiari voluit. Nulla denique dabitur venia, nisi pacifico viro. Pellite ergo à vobis hoc odii mortiferum venenum, & pacem inter vos habete, quia estis fratres qui in hac vasta solitudine simul in unum estis congregati. Uno enim pane, uno indumento, uno nigro colore, unâ aquâ omnes simul participamus. Reducamus igitur, Fratres, ad nostram memoriam, quod Dominus ab inimico osculatus est, & tamen amicum vocat illum proditorem: *Amice*, inquit, *ad quid venisti?* Date igitur reconciliationis pacem, sed non osculum proditionis. Qui enim ficte inimicum osculatur, vel verbo blanditur, Judæ proditoris fratrem & socium & similem sibi esse, quis dubitare poterit? Sed qui amore, Christi verus filius est. Vos enim, Fratres, quorum vita lux mundi est, licet mundus vos non videat, tamen mundi lucem vos appello & sal terræ. Ideo quia lux estis, luceant opera vestra bona. Nos qui videmur gerere in corporis nostri habitu figuram crucis, & nomen religionis sanctæ habemus, nigram etiam vestem humilitatis portamus, zonis etiam pelliceis præcincti apparemus, caveamus ne simus sepulcra dealbata, quæ foris pulchra & speciosa apparent, sed intus plena sunt ossibus mortuorum occultis: provideamus ne nobis dicatur, *Væ vobis qui clauditis cœlorum regnum ante homines.* Timeo enim satis, ne paradisum * intremus, nec alios intrare permittamus. Hoc autem quare dico, Fratres? Non quia credam vos malos esse, sed quia doleo de fratre nostro perdito * Simplicio, qui ad hunc locum & ad hanc sanctam congregationem cum tanto fervore pervenit, & audivi partem intellectum esse, à nobis recessit, & mundum intravit, ut patris vindictam vindicare posset. Qui ergo se existimat stare, vigilanter attendat & videat ne cadat, & sic homines videntes illos qui columnæ sanctitatis esse videbantur tam nequiter cadere, non solum ipsis regnum cœlorum claudunt, sed & in sæculo demorantibus. Nobis denique, Fratres, qui nomen & habitum sanctæ religionis portamus, vita mala periculosior ostenditur, quam in sæculo demorantibus. Ploremus ergo, Fratres, peccata nostra, & fratres nostros amissos: diligamus & nos invicem, quia caritas ex Deo est. Non erubescat alter alteri veniam postulare, quia non erubuit Christus inimicos ad pacem in cruce revocare. Non erubescat facere servus, quod primum fecit & Dominus. Dominus autem qui habitare facit nos unius moris in domo, qui est vera pax, qui fecit utraque unum, nos in vera pace perseverare faciat.

Joh. 21. 15.

Matth. 26. 49.

Mat. 23. 13.

* f. non intremus.

* Simplicium illum ignotum virum acathantem observavit Lupus ad Ser. 4.

SERMO XXIX.

De lingua dolosa.

CUPIO vos scire, Fratres carissimi, quæ sit lingua dolosa, à qua eximius Prophetarum David postulabat à Domino liberari, dum dicebat, *Domine, libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.* Et ideo scitote, Fratres, quòd non solùm est lingua dolosa illa quæ seminat inter fratres discordias, quæ suscitat lites, quæ incitat furores, quæ etiam conventus conturbat, sed etiam illam dolosam linguam dicimus, quæ te laudare adulando procurat, dicens in facie te esse quod non es. A talibus autem Deum deprecari debemus, ut nos liberet, & liberemur. Quare ab his liberari debemus petere? Quare eos ut mortem fugere debemus, nisi quia adulatores sunt, quia mendacia diligunt & faciunt, quia falsitatis sunt inventores, quia diaboli fratres, quia veritatis destructores, quia puritatis devastatores, quia odiorum inventores, quia diaboli jaculatores, quia satanæ mediatores, quia Dei persecutores, quia animarum * invectores, & omnium malorum inventores, mel in ore portantes, & venenum aspidum insanabile in corde hominum componentes. Ecce propter quod à Domino liberari postulare debemus. O iniqua lingua & dolosa, ô iniqua proditio, ô pessimo diaboli astutia, ô grandis malitia! Non solùm per armata verba, sed etiam per dulcia homines illaqueare procurat, ut secum eos perducat ad tartara. Nam si homo ab homine læditur, opprobria, contumelias & injurias patitur, inimicus reputatur ab eo, credo quod me non diligit, omnino oportet me custodire ab eo, dicet homo: sed si Deo placere volo, me oportet alteram maxillam sibi præbere, & totum portare in patientia, vel malum pro malo non reddere. Ecce quomodo ad ista remedium est. Sed si homo beatum me prædicat, & verba adulationis non cognovero, quod remedium habere potero? Ideo, Fratres, non solùm lingua dolosa est illa, quæ mala inter fratres committit, sed & illa quæ adulatur. Si quis verbo tamen non offendit, hic perfectus est vir. Sed quia nemo perfectus in vita, ideo necesse est ut alter alterius onera portemus. Nemo tamen alterius onera portare potest, nisi qui habet caritatem. Sed qui caritatem non habet, non solùm onere proximi portare non valet, sed nec etiam sua. Quid enim facere debet, qui caritatem non habet? Ecce statim de festuca trabem facit, verbum pro facto reputans factum fuisse putat & sic dolet, clamat, tristatur, minatur vitam proximo dilacerare: & sic consummatus ille qui caritatem non habet, & onera alterius portare nescit, mori etiam frequenter desiderans, sed mori non potest. Nos verò, Fratres, non sic; sed si verberamini à lingua dolosa, non turbato animo, non corde inflato, sed humili & tranquillo, dicite, *Domine, libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.* Sic in homine caritatem habente excitatur frequentius amor caritatis. Inflammatur etenim cor & ardet, reviviscunt viscera pietatis, & sic clamare non cessant qui tanguntur à lingua dolosa, *Defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus.*

Psal. 119. 2.

* f. interfectores.

Psal. 119.

Psal. 30. 11.

SERMO XXX.

De confessione peccatorum.

DICERE solent homines, Fratres carissimi, Deus cuncta novit, apud eum nec præteritum nec futurum est: omnia videt & omnia ponderat, omnia nuda & aperta sunt ei. Quare igitur vult ut confiteamur hominibus peccata nostra, quæ nequiter gessimus? Numquid non melius est, cuncta mala tacere, quam ea prædicare in tectis? Ecce enim quis dicet, Peccavi super omnes homines. Sed si cuncta hominibus prædixero, omnibus hominibus pejor separabor à cunctis, exemploque meo multi multa mala committent. Quomodo ergo confiteri debet homo alterutrum peccata sua? O homo, an ignoras quòd omnes peccatores sumus? Et si dixerimus, quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Omnes peccamus, omnes cum peccato nascimur, omnes in peccata demergimur, etiam infans cujus est unius diei vita super terram. Cur ergo timemus peccata confiteri? Tamen oportet confiteri Deo, quoniam bonus est, & in æternum misericordia ejus. Vult enim Deus quòd confiteamur; non quod ignoret peccata nostra, sed ut diabolus audiat, quoniam confitemur & pœnitet nos peccasse, & peccatis confessis cum dolore & lacrymis, non habeat amplius unde nos accuset. Ecce enim, Fratres, diabolus vult ut taceamus, Deus vult ut confiteamur; & cui magis obediendum sit? Certè constat quod Deo, qui salutaria præcepit. Non enim sufficit cessare à malo, nisi peccata quæ fecimus confiteamur cum dolore. Nec soli Deo sufficit confiteri, sed alterutrum peccata nostra confiteri debemus. Non igitur tardes confiteri Deo, non tardes converti ad Deum, nec differas de die in diem: subito enim veniet ira Dei, & tempore vindictæ destruet te. O Fratres mei qui usque nunc dormistis, convertimini ad Deum in toto corde vestro, in jejunio, planctu & fletu. Ecce enim quia dicit, in toto corde, nos docet Propheta, quòd in corde est fons pœnitentiæ, fletus verò ad oculum, planctus autem ad os, sed jejunium ad totum corpus refertur. O homo, ne tardes converti ad Deum: discute mentem tuam, prospice singula secreta cordis, considera ante quàm ad confessionem accedas, quòd cor peccavit mala appetendo, oculus vanitatem videndo, os falsitatem dicendo, auris mendacia audiendo, manus verbera & homicidia perpetrando, & si non opere, saltem voluntate. Quis se excusare poterit? Pedes etiam veloces ad malum. Igitur, ô Fratres mei, sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra vestra servire Deo in sanctificationem. Primò enim cor quod mala cogitavit & concupivit, pœniteat & doleat; & oculus fleat, os sine intermissione oret, aures audiant verbum Dei, manus eleemosynam porrigant, peregrinos suscipiant, infirmos foveant, nudos induant, pedes veniant ad ecclesiam, genua flectantur & laborent: quia sicut nullum fuit membrum quod peccando Deo non displiceret, ita nullum sit membrum quod pœnam non patiatur condignam. Dedit enim nobis Deus membra, ut sibi serviamus, non mundo. Sed heu, Fratres, cœlorum cives & domestici Dei facti sunt amatores mundi, fortiùs diligentes terrena quàm cœlestia, transitoria plus quàm æterna, res suas plus quàm se ipsos! Non sic, Fratres mei, non sic: quia ecce jam tempus propè est, ecce jam nobis minatur. Surgite ergo qui panem doloris comeditis, & ad ecclesiam pergere festinemus, & flentes peccata nostra cum dolore confiteamur. Sed primò talis ordo tenendus est, ut peccata præmeditemur, ut proferendo taliter modum & circumstantiam peccatorum Deo & sacerdotibus confiteamur, ut à pedibus suis non onerati, sed alleviati discedere valeamus. Et nolite, Fratres mei, differre confiteri peccata vestra: nam qui usque ad ultimum diem quadragesimæ vel vitæ suæ distulerit confiteri, dat signum, quod hoc libenter non facit: non gratiosè, non puro corde, sed coactus hoc facere videtur: sed cuncta servitia quantum Deo vel hominibus placeant, considerate. Non ergo de die in diem differamus pandere cordis nostri secreta. * Promisit enim Deus veniam pœnitenti: sed non promisit usque in crastinum differenti. Igitur non differamus, sed cùm ad confessionem accesseris tu homo vel femina, cave ne rideas, vel ornatè incedas, ne fabulas primò proferas, sed cum humiliato capite, & dorso cinere & cilicio infuso, confitemini alterutrum peccata vestra. Sed deprecor te, ô homo, ut confiteri non paveas: frequenter enim diabolus cor tuum adstringit, ne confiteatur, dicens, Quomodo confitebor hæc & illa? O homo quandocumque hoc persenseris, diaboli tentationem esse non dubites, qui cupit te adstringere nequiter, ut in peccatis positus sine magna tentatione semper agas quæ placita sunt ei. Nolite ergo timere peccata confiteri, ô Frater: nam illud quod per confessionem scio, minùs scio quàm illud quod nescio. Cur confiteri times peccata? Peccator est qui audit peccata, sicut & tu, & forsitan major. Homo est, nihil differt à me, nihil alienum habet à me. Cur ergo times, ô homo peccator, homini peccatori confiteri? Elige quod vis: si non confessus lates,

Joel. 2. 12.

* Similis est Sententia Prosperi 71. sed non verba eadem.

lates, inconfessus damnaberis. Ad hoc enim Deus exigit confessionem, ut liberet humilem. Ad hoc damnat non confitentem, ut superbum puniat in æternum. Confitemini, ô Fratres mei, & nolite differre: ad sacram messem confessionis accedere festinate. Hæc est enim salus animarum, dissipatrix vitiorum, restauratrix virtutum, oppugnatrix dæmonum, pavor inferni, obstaculum diaboli, Angelorum tunica, Ecclesiarum fiducia, salus, dux, baculus, lumen & spes omnium fidelium. O sancta atque admirabilis confessio, tu obstruis os inferni, & aperis paradisi portam. O confessio, sine te justus judicatur ingratus, & peccator mortuus reputabitur. O confessio electa justorum, peccatorum gloria, tu sola necessaria es peccatori, & nihilo minùs justus si quis reputabitur, tu adstringere & frequentare debet. Nihil denique remanebit in judicio, quod fuerit per confessionem purgatum. O confessio illibata! Tanto pondere appensum est, tantumque valuit apud Deum, quod homo novit appendere latroni qui in cruce confessus est Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus. Ecce quantum profuit brevis confessio peccatori. Sed nos qui sacerdotes sumus, & utinam boni simus, cautè nobis vigilare necesse est & sollicitè, quatenus sic delinquentium cordibus tanto moderamine verbum timoris & contritionis infigamus, ut eos nequaquam a verbo confessionis exterreamus; ut sic corda aperiant, quod nos non obstruamus. Sed nec absolvere debemus etiam compunctum, nisi viderimus confessum: quoniam quidem *corde creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem.* Qui ergo verbum confessionis in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est, aut vanus. Qui verò in corde, & non in ore, aut superbus est, aut timidus. Decet igitur sacerdotes esse tales, ut cognoscant & sciant, quam, qualem, & quantam infirmantibus exhibere debeant medicinam: adjuvante Domino Deo nostro, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. 10. 10.

SERMO XXXI.

De fallacia mundi, & ejus detestatione, propter tria præcipuè mala quæ in eo sunt.

1. Johan. 2. 15. Ibid. 17.

SCRIPTUM est, Fratres carissimi, quòd mundum non diligamus, quoniam *mundus transit & concupiscentia ejus.* O munde immunde, qui homines illaqueare non desinis, quiescere non permittis, rapere omnes appetis, occidere omnes quæris. Væ qui tibi credit, beatus qui tibi resistit, sed beatior qui à te illæsus recedit. O munde proditor, cuncta bona promittis, sed cuncta mala perfers; promittis vitam, sed donas mortem; promittis gaudium, sed largiris mærorem; promittis quietem, sed ecce turbatio; promittis florem, sed cito vanescis; promittis stare, sed cito recedis. Non ergo es diligendus, quoniam omnino transis, & concupiscentia tua velut fumus evanescit. Alloquantur omnes amatores tui, ô munde immunde, quibus aliquando florem serenissimæ juventutis præstare voluisti, vitam diuturnam, divitiarum copiam, familiarium abundantiam, pacis amœnitatem: dicant omnes, loquantur cuncti, surgat venerabilis pater Adam cum omnibus filiis suis, & uno ore loquantur, utrùm in hac vita gaudium habuerint sine dolore, pacem sine discordia, quietem sine metu, sanitatem sine infirmitate, lumen sine tenebris, panem sine dolore, risum sine fletu. Nolite igitur, Fratres, mundum diligere, quoniam transit & concupiscentia ejus. O munde immunde, fallax & proditor, numquid non periculosior es blandus, quàm molestus? numquid non magis timendus es dum alliris, quàm dum spernis? numquid non magis odiendus dum diligere dissimulas, quàm dum odire te ostendis? O munde immunde, in te habitare, & non dolere, impossibile est; in te sperare, & non timere, vanum est; in te tua amara, & non periclitari, impossibile est. O Fratres mei, nolite ergo eum diligere, quoniam transit & concupiscentia ejus. Sed ecce mundus transit & nos turbat, & amatores fallit, & fideles repu[illegible] occidit, & velut vita desideratus fletur, & amplectitur. O munde immunde, & si flores, quid facerent amatores tui? Sed verè non flores, & stabilitatem nullam habes: sed mella tua & dulcedo tua asperitatem habent, jocunditatem falsam, certum dolorem, incertam lætitiam, durum laborem, timidam quietem, rem plenam miseriæ, & spem beatitudinis inanem. Nolite ergo diligere mundum: quia *omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Agamus, Fratres, si possumus hodierna die de singulis. Voluptas enim carnis dicitur, quam per modum illicitum misera caro appetit, ut gulositas, ebrietas, luxuria, nimia dormitio, & vanus risus. Et quia caro vicinior est, per vitia ejus primùm nos aggreditur. Mundus enim quanto familiarior est, tanto periculosior est, & multi per vitia ejus corruunt. Ecce Adam per gulam, Lot per ebrietatem, Salomon per luxuriam. Ideo, Fratres, gulositati per abstinentiam occurrere festinanter debemus. Considerate, quòd non propter potum, sed propter pomum homo primitus mortem invenit. Esaü non propter gallinam, sed propter lenticulam primatum suum perdidit. Scio enim Noë omne genus carnis quod cibo esset visum, manducare concessum esse: Eliam cibo carnis refectum legimus. Johannis mirabilem abstinentiam prædicamus. Sic nos facere debemus, sed non sicut Esaü lenticulæ concupiscentiâ deceptus, non sicut David propter aquæ desiderium reprehensus: sed sicut rex noster, qui non de carne, sed de pane tentatus, tentatorem superavit teterrimum. O magna & admirabilis abstinentiæ virtus, per quam homines filii Dei excelsi efficiuntur, per quam vitia expelluntur & dæmones, per quam non solum animarum salus agitur, sed etiam corporum sanitas possidetur. Ecce enim, Fratres, concupiscentia carnis qualis & quanta est. Ipsa enim fomentum & mater aliarum voluptatum est; quia qui bene comedit, libidines carnis frequenter sentit, dormire quærit, inde verbositas & risus quæ sunt opera carnis, inde consumtio pecuniæ. Nolite ergo, Fratres, diligere mundum, quia in eo summa concupiscentia est carnis. Sed quid aliud nisi concupiscentia oculorum, ô Fratres mei? Fecit enim Deus nobis oculos videntes, qui fecit magnalia, ut toto corde eum laudemus, plorantes si qua mala fecimus. Ecce in miseria sumus, & in miseriis non ridere, sed flere debemus. Cùm enim nascitur puer, non ridet sed plorat. Quare plorat, nisi quia voce testatur & confitetur plorando, se ad miseriam devenisse? Nascuntur enim filii Adam ad laborem & dolorem, quia jugum grave positum est super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ eorum. Non igitur ridere, sed flere debemus, attendentes & scientes quòd Dominum numquam risisse, sed flevisse legimus. Sed quomodo fleamus peccata, quomodo elevemus oculos ad montem unde veniat auxilium, audiamus Johannem. Quid enim dicit, nisi quòd omne quod est in mundo, est concupiscentia oculorum? Concupiscentia oculorum dicitur; quia per oculos desideria auri & argenti, possessionum & cunctorum terrenorum intrinsecùs animæ intimantur. Ideo summè custodiendus est oculus, quia janua cordis est & nuntius. Nam claude oculum, & voluntas habendi non erit, cessat voluntas, & ecce infernus clauditur. Ecce enim Fratres, quot mala per oculos fiunt, tot bona per eosdem possunt adipisci. Si enim David oculos clausisset, feminam non vidisset, adulterium non commisisset. Si Judas pecuniam non vidisset, magistrum minimè tradidisset. Et si Sodomitæ oculos clausissent, juvenes non vidissent, nec periissent. Claudamus igitur oculos ne videant vanitatem; custodiamus januam cordis nostri, ne latro qui quotidie procurat intrare, veniat & cuncta bona valeat deprædari. Claude enim oculum, & amittis vitium; claude januam, & latronem occides; claude oculum, & voluntas non erit habendi; claude oculum, & infernum clauseris in æternum. Licèt tamen multi cæci mali fiunt, sed pejores eos fore non dubitamus, si hæc quæ mundi sunt viderent. Ipsa enim est causa cupiditatis est, & principium appetitûs. Claudemus ergo januam, ne mors intrare possit per fenestras nostras. Quid enim aliud in mundo esse legimus, nisi superbiam vitæ? O superbia cunctarum virtutum noverca, quis te creavit, quis te ad nos misit, quis te ad conventum divitum & pauperum tam miserabiliter introduxit? Scio quod Deus te non fecit, nec te ad nos misit, nec ad conventum monachorum pauperum vel divitum introduxit, nec te, dum carnem assumsit, assumere voluit: sed tua inimica humilitate dignatus est habitare inter bovem & asinum, & subditus esse voluit Mariæ & Joseph. Quid ergo agis inter nos? Nam te natura non ostendit, quia uno modo generantur, uno modo vivunt & moriuntur omnes. Quid ergo agis inter servos Dei? Quid ostendis eis? Cur eos inflas? Cur inflare eos demonstras? Nosti quòd eis æternam vitam præstare non potes. Quid eis demonstras propter quod eleventur super astra cælorum, cupiant esse sicut Deus, & super eum adscendere vellent, si possent? O superbia noverca virtutum, mater vitiorum, porta inferni, magistra erroris, caput diaboli, vitiorum principium, quid inter homines facis, quid eis promittis, quod te tantum diligere demonstrant? Ecce amatores tui tam citò de altitudine cadunt. Ecce enim Nabuchodonosor, quem tantum diligere videbaris, & tantum te diligebat, tam fortiter te adstrinxit, ut credere eum faceres, quia nullus eo major esset in orbe: & ecce mox dejectus est & cadit, & demergitur in profundum, & quasi bos fœnum comedit. Ecce quid accidit te diligentibus? Sed te non amantes de stercore penitus elevantur, & collocantur cum principibus populi Domini, solium gloriæ, honoris & dignitatis tenentes in scientia. Eia ergo, Fratres, discite humilitatem habere, discite superbiam conculcare, discite & eam devitare. Velut mortem eam conculcare, ô quam difficile divitibus, ô quàm pœnosum, ô quàm meritorium! Estote ergo pauperes, si certè humiles esse cupitis. Nam destructis divitiis & conculcatis, faciliter sancta perfectaque humilitas adquiritur, cum quibus verè poterunt habitare. O divitiæ, dulcissimæ & suavissimæ hominibus insipientibus apparetis: sed omni veneno mortaliores estis omnino. Venenum enim quis sumere poterit, nisi fuerit aliqua dulcedine copulatum? Sed commixtum dulcedini, faciliter sumitur: sic enim qui recipit, moritur. Sic qui divitias amat, dulcedinem videtur gustare: sed ecce mors inter divitias latens, hominem superbum & elatum, divitem, inflatum aggreditur, & aggressus occiditur, & occisus ad infernum perducitur. Ecce quantum profuit nobis divitiæ mundi hujus, per quas occidimur, per quas mutamur quotidie, per quas insidiamur frequenter, per quas elevamur in vanitatem, per quas veneramur mendaciter, per quas animam superbam ad infernum diabolus semper exspectat conducere. Tollite ergo, Fratres mei, divitias, ut facilius tollatis superbiam; tollite divitias, & infernus non erit. Date eleemosynam, & omnia munda dabuntur vobis. O Fratres mei, an ignoratis quòd pauperibus non dare, tulisse est? Et meritò quando quis potest esurientibus subvenire, si non pascit, meritò vitam extinguit, & eos mori permittit. Pudeat & erubescat Christianus tollere pauperibus, quibus jubemur semper offerre. Ultra omnem iniquitatem est divitem velle fieri de exiguitate pauperum vel viduarum. Itaque, Fratres, amanda sunt honesta lucra, sed horreantur damnosa compendia. Nullus audeat inde tollere, ubi debeat collecta dispergere. Addendo perdit, qui retinendo collegerit: paupertatem potiùs ad se trahit, qui paupertatem se exigentium pecuniâ non repellit. O Fratres mei, veniet dies illa, veniet, & non tardabit, quando nobis dicetur, *Esurivi, & non dedistis mihi manducare:* & ultimò dicetur illis, *Ite maledicti in ignem æternum.* O Fratres, si in ignem mittentur illi qui non sunt largiti, nec quæ cum labore lucrati sunt pauperibus donaverunt, quid dicetur illis qui aliena rapere non timuerunt? Cum diabolo ardent, qui nudum non induerunt: ubi putamus arsuros qui viduas & orphanos spoliaverunt? Non ergo spoliare debemus pauperes, ut denudati abundemus in superbia vitæ, sed eleemosynas dare, ut pauperes & humiles simus, non differamus. Sed hæc non solùm facere nobis sufficit, sed & proximum etiam ad hæc inducere festinemus, dicentes potestatem habentibus & terrarum rectoribus, quòd non solùm eleemosynam porrigant, sed & quòd regna sua in pace custodiant, scientes, quòd remotâ justitiâ regna latrocinia efficiuntur. Multi enim sunt rectores, sed pauci justitiæ amatores inveniuntur. Nam cùm quæsitum fuisset à Socrate ridente, cur sic fortiter rideret, respondit, Video magnos latrones ad suspendium duci facere parvos. & alta voce clamasse refertur, O quàm digniores estis suspendi, qui in cathedris

Ibid. 19.

2. Reg. 23. 15.

Matth. 25. 41.

& domibus habitantis latrocinia majora committentes, quàm qui in silvis cum tremore quotidie demorari videntur. Quapropter, Fratres, nolite rapere, nolite fœnerari, ut abundetis in superbia vitæ. Sed divitiæ si affluant, nolite cor apponere; sed dispergite eas, ut humiles fiatis, & imitari valeatis illum qui sequentibus se dicet, *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Amen.

Ibidem 34.

SERMO XXXII.

Ad leprosos ut patientiam teneant.

FRATRES mei dilectissimi, scio quòd percussit vos Deus, & leprosi facti estis usque ad diem mortis vestræ. Ideo obsecro vos in Domino nostro Jesu Christo, cujus pretioso sanguine redempti estis, ut non deficiatis in tribulationibus quæ sunt pro gloria vestra scientes, quòd per carnis afflictionem, mentis infirmitatem occidimus. Spiritus enim deficit, dum misera caro gaudendo quiescit. Ergo si paupertas urgeat, si luctus mæstificat, si stomachus doleat, si pectus vel venter infletur, si totius corporis dolor vos inquietat, si calamitas vos undique vexat; semper vos lætificet in omnibus laboribus & periculis vitæ hujus amor vester in Deum, & pia patientia, & certa spes supernorum. Despiciamus ergo divitias corde, & erimus locupletes. Despiciamus inimicorum supplicia, & erimus semper victoriosi. Despiciamus corporis sanitatem, & æternam quietem & sanitatem recipiemus. Igitur vobis infirmantibus & languentibus patientia summè necessaria est. Nullus enim beatus esse poterit, nullus cælorum civis efficitur, nullus amicus Dei constituitur, qui inter mala patiens non inventus fuerit. O patientia, tu omnia vincis adversa, non colluctando, sed sufferendo; non murmurando, sed in omnibus gratias agendo. Ipsa enim patientia est, quæ fæcem totius voluptatis abstergit: ipsa quæ limpidas animas Deo reddit: ipsa navis quæ ad portum cunctos suos amatores perducit. Ipsa est per quam infernus clauditur, & paradisus apertus fuit amatoribus. Ipsa est per quam omnis, & sine qua nullus justificabitur. O si grave vobis est quia leprosi estis, patientiam in cunctis habete. Elevate capita vestra, & corde adspicite vulnera Salvatoris nostri in ligno pendentis, pœnas morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis: quid aliud videre poterimus, nisi caput inclinatum ad vocandum & parcendum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint, cogitate vos qui doletis hæc in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus fixus fuit in cruce. Et * quid plura Salvator noster pro nobis sustinuit, quid plura patienter portavit. Tota enim vita sua plena fuit dolore, & tandem ad crucem perveniens per passionem, ludibriis exponitur qui est verè palma victoriæ, spinis coronatur qui spinas peccatorum venit confringere, ligatur qui sine labore & pœna & solvit compeditos, ligno suspenditur qui erigit elisos, aceto potatur fons æternæ vitæ, disciplina cæditur, vulneratur salus, vita moritur. Occidit ad tempus vitam mors, ut in perpetuum à vita occideretur mors. Ecce, Fratres, Christi patientia, ecce Christi bonitas & clementia. Et si placet etiam plura audire, possumus & adhuc plura de Christo prædicare. Non igitur tædeat vos audire. Nam & si fatigaremini, vobis non amplius prædicarem. Cupio enim consolari vos, & non tristari. Nam si tædium est, dicite: si verò gaudium, audite. Ecce enim venit Salvator regens sidera, & sugere voluit ubera. Ipse qui panis est esurire voluit, ipse fons sitire, ipse lux dormire, ipse quies fatigari, ipse veritas occultari, ipse judex vivorum & mortuorum à mortali judice condemnari, ipse justitia ab injustis judicari, ipse unitas mutari. Nihil enim tam salutiferum nobis est, quàm quotidie cogitare quanta pro nobis pertulit Deus & homo. Ecce enim Salvator pulsus est, leprosus in cruce factus est, patiens factus est, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Quod si feceritis, non solùm infirmitatem non molestè portabitis, sed cum Propheta clamare voce & opere non desisteris: Deficit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. Sed dicetis, O quàm grave, ô quàm inhumanum, ô quàm forte est inter homines habitare non posse! Ecce enim separati sumus ab urbibus, gentes nos spernunt, parentes nos oderunt, consanguinei fugiunt, rustici nos deserunt, separati sumus à castris, ac si ex hominibus nati non essemus. O Fratres mei, attendite patienter, & nolite turbari; nam verum est quod dicitis, sed nolo vos ignorare quod legitis: ait enim Dominus Moysi, Non habitabit in domo mea plenus leprâ. Cur ergo turbamini, si inter homines habitare non potestis? Numquid mundi cives hoc præstare nobis potuerunt? Numquid domum Dei vobis aperire potuerunt? Numquid per eorum conversationem efficiemini meliores? An ignoratis quid dictum fuerit sancto viro Antonio, Si cupis salvari, fuge homines, fuge mundum & pompas ejus. Cur ergo turbamini, si inter homines conversari non potestis? Ecce enim sanctus Job justus, sapiens, dives, rectus & timens Deum, & tamen a leprosus efficitur; tamen non conqueritur, extra castra projicitur, ab hominibus despicitur & deseritur, ab uxore blasphematur; tamen non conqueritur, nec labiis suis contra Deum mortaliter locutus est, considerans aliam vitam citò esse venturam. Non ergo turbemini, sed considerate quia propter peccata vestra percussit vos Deus, vel ut examinet vos. Ecce enim Maria, quia murmuravit in fratrem suum Moysen, leprosa est facta. Azarias rex, quia præsumsit, leprosus factus est: & Giezi, quia simoniam commisit, & Naaman, quia se glorificavit. Vos etiam * quandoque modò percussi estis, patientes estote, & gratulanti animo suscipite illam; ne pariter hîc & in futuro æterna tormenta patiamini. Confortamini ergo, & nolite timere. Ego vobiscum esse credidi tertia die Paschæ: sed quia Valentinus noster migravit à sæculo, propterea vobiscum esse non potui. Sed nunc tractis argenteis vasis de bonis Ecclesiæ Hipponensis, vobis in necessitatibus & pro captivis providere volui. Consoletur autem nos Deus, qui suos consolatur in omni tribulatione. Amen.

* f. his & min. quàm plura.

Psal. 30. 11.

a Nec leprosum dicit Scriptura, cui nec ineùs repugnat mox dictum, extra castra projicitur.

* f. quando quidem.

SERMO XXXIII.

De detestatione ebrietatis, cum terribilis casus enarratione.

NOn admiremini, Fratres carissimi, si hodie ter sermonem Deo auxiliante perfecero. Accidit hodie terribilis casus, ut omnes auditis, propter quem non solùm ad ecclesiam Hipponenses omnes antiquiores habere volui, sed etiam omnes feminas & infantes in unum congregari præcepi. Quibus congregatis cum dolore & anxietate vobis enarrare intendo, antequàm pateat in plebe, b quid accidit præclarissimo civi nostro Hipponensi Cyrillo. Ecce enim, ut scitis, potens erat inter nos opere & sermone, & ferè dilectus ab omnibus. Filium, ut scitis, habebat, & eum unicum possidebat: & quia unicus erat, eum superfluè diligebat & supra Deum. Ideo superfluo amore inebriatus, filium corrigere negligebat, dans etiam potestatem faciendi omnia quæ placida essent illi. O dolosa libertas, ô grandis filiorum perditio, ô paternus amor mortiferus! Ecce filios se dicunt diligere, quos jugulari procurant. Dicunt eos amare, quibus jam suspendia parant. Dicunt patres filios se nutrire: sed ecce jam pater & filius ambo in foveam cadunt. Quare pater cum filio cadit in foveam, nisi quia pater cæcus est, quia animæ, & quia salutem suam & filiorum suorum videtur negligere? Quo & quomodo pater hæc neglexerit, nisi quando filio libertatem donavit, quando eum corrigere neglexit, quando virgæ pepercit, quando ei semper serenam faciem demonstravit? Cupitis audire nunc quomodo pater & filius in foveam cadunt? Licet enim sciatis, tamen quia necesse est ut vos quamdiu vivitis timeatis, ideo quæ hodie facta sunt iterum dicere non erubesco. Ecce enim Cyrillus vester filium habebat ut scitis, quem corrigere negligebat, & luxuriosè vivendo consumsit partem bonorum suorum: sed ecce hodie ebrietatem perpessus, matrem prægnantem nequiter oppressit, sororem violare voluit, patrem occidit, & duas sorores vulneravit ad mortem. O magna diaboli dominatio, patrem quem post Deum revereri debebat, occidit, matrem à qua portabatur, prægnantem oppressit, sorores quas tenere mè diligere debebat, voluit violare, & duas vulneravit ad mortem. O dolorosa ebrietas, omnium malorum mater, omnis luxuriæ soror, omnis superbiæ pater! O ebrietas tu mentem cæcas, judicium rectum caret, consilium nullum habes, blandus dæmon es, venenum dulce es, peccatum suave es. O ebriatas, numquid non per te inflatur stomachus? numquid non per te putrescit anhelitus? numquid non oculos cæcas? numquid non cuncta membra debilitas? numquid non mortem acceleras? numquid non bursam evacuas? numquid non dominium recipis ab homine? numquid bestialem & irrationabilem te dil genrem tecum ducis? O ebrietas, discant te diligentes agnoscere, discant te devitare, iterum discant te devitare, discant te velut mortem effugere; quoniam qui te dilexerit, regnum Dei non consequetur. Ergo ô fideles abstinete, & nolite inebriari vino. Non enim sufficit abstinere: sed abstinentes alios abstinere doceatis docentes quomodo Lot inebriatus cum filiabus jacuit; Samson etiam vino repletus per meretricem inimicis traditur. Audite fideles, audite Isaiam dicentem, *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut in vino æstuetis.* In veteri etiam lege præceptum erat, quòd sacerdotes qui ingrederentur templum ministrare Domino, omninò non vinum biberent. Si ergo hoc erat, dum templum tantùm ingrederentur: & quid nos miseri facere debemus? O quàm plures sunt ex vobis qui priùs tabernam visitant, quàm templum; priùs corpus reficiunt, quàm animam; priùs dæmonem sequuntur, quàm Deum! O fideles non fideles, quid vobis cum vino? Numquid vinum factum est, ut deficiatis maledicentes nomen Domini? Abstinete ergo à superfluo potu, ne rebelles efficiamini. Quamdiu enim Adam abstinuit, tamdiu obediens fuit, tamdiu bonus, sanctus & justus permansit. Sic & Elias tamdiu miracula fecit, quamdiu pane & aquâ refectus est: sed post quàm carnes comedit, & vinum bibit in saturitate, c miracula non legitur fecisse. Hic ergo fideles casum superiùs assignatum inter cetera considerantes Deum timete, & timentes eum ferventer rogate, ut ab his & ab omnibus malis liberet nos semper. Amen.

b Inter tabulas hæc recenset Vindingus.

Isai. 5. 11.

c Hæc quàm temere dicta! Nam carnes sibi per miraculum à corvo allatas comedit 3. Reg. 17. 6. quod initium miraculorum ejus fuit: quorum gratiâ ad raptum usque non caruit.

SERMO XXXIV.

De duobus generibus hominum mundum derelinquentium, qui sanctè Lot & uxore sua designantur.

AUDISTIS, Fratres carissimi, quod Lot nepos Abrahæ inter pessimos Sodomitas & Gomorrhæos sanctè & justè moratus est. Quas civitates volens subvertere Dominus, ad servum suum Lot Angelos misit, ut cum malis non periret. Qui cùm exiret, dixerunt ei Angeli, *Salva animam tuam.* Uxor verò Lot quia retro respexit, mox mutata est in statuam salis. Igitur, Fratres mei, quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut inde fructum aliquem capiamus. In Lot enim & uxore sua duo genera hominum designantur scilicet mundum derelinquentium: quorum unum perfectè deserit, aliud quoque tepide & respiciendo retrò venit ad mortem. Sodoma quoque, quæ cæcitas vel muta vel asperitas interpretatur, mundus est, in quo sunt homines muti & cæci, ad quos mittuntur sancti angeli & sancti prædicatores, ut dicant, *Salva animam tuam*, & in monte te salvum fac. Fugere enim Sodomam, quid aliud est, quàm incendium libidinis, luxuriæ, superbiæ & avaritiæ fugere? Quibus & præcipimur non retro respicere, quia victor mundi & montem sanctæ religionis ingressus, non debet retro respicere. Quare? Quia melius esset viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retro abire. Quid est dicere, nisi quod melius esset, quòd in vita sæculari & lubrica mansisset, quàm postmodum solitariam vitam desereret? Apostatare enim nequam est, mortale est, cum damnatione semper vivere est. Tales enim feminæ & uxori Lot comparentur, quia morientes, retro adspicientes, convertuntur in statuam salis. Lot præcipitur ut in montem se salvum faciat, per quem contemplativa vita designatur. Tu verò homo adscende in montem pœnitentiæ, adscende in montem divinæ contemplationis. In hunc montem te salvum fac, in hunc montem volando transmigra sicut

Gen. 19. 17.

passer, & ibidem salva animam tuam curis & sæculi dignitate denudatam. Sic enim fecit gloriosus ille adolescens [a] Nathanael, de quo legitur: ait enim, *Magister, quid faciam, ut habeam vitam æternam?* Cui Dominus: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Cui adolescens: *Quæ sunt mandata?* Cui Dominus: *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem tuam, & proximum tuum sicut te ipsum.* Hæc omnia ad tuam vitam pertinent. Cui dixit adolescens: *Domine hæc omnia custodivi a juventute mea* quid mihi deest? Cui Dominus. *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. & sequere me.* [b] Et secutus est Jesum adolescens ille, & numquam retro postmodum respiciens, reliquit patrem & matrem & uxorem, filios & sorores, & animam suam. Tunc prudens adolescens montem Dei adscendit, Sodomam & Gomorrham reliquit, incendium libidinis fugit, coram sæculi suffocavit, & montem summæ contemplationis adscendens, emit in agro thesaurum absconditum, carum eum tenens in vita sua. Similiter hoc idem fecit Petrus, quando voluntariè omnia deseruit, omnia relinquens, & secutus est Jesum. Sic & Maria illa Lazari soror, cum Lazaro fratre suo & Maria virgine prudentissima, quando omnia vendiderunt, & pretium ante pedes Apostolorum posuerunt. Sic & Eliæ sacerdoti placuit, & Johanni Zachariæ filio, quando eremum intraverunt. Sic & Paulus cum Antonio, quando annis multis eremum coluerunt. Sic & fratres mei, qui sanctorum patrum vitam & exempla imitari & sequi voluerunt. Namquid nos etiam hoc idem optamus? Etenim in sæculo sumus: semper tamen, ut incœpimus, vobiscum in solitudine esse desideramus, & ostendimus opere, quando episcopali Ecclesia gravati non fuimus. Eia ergo, Fratres, pro Deo jugo Dei submissi estis, ut sublatâ licentiâ peccandi catenâ obedientiæ in proposito bono retineri possitis. Sed attendite Fratres mei & lætitia cordis mei, quòd nihil proficit bene operari ex coactione, nisi ex voluntate libera faciatis. Qui enim bene faciunt coactè, Deo non sunt accepta quæ faciunt, & Simoni Cyreneo, quem Judæi angariaverunt ut crucem Christi portaret, optimè comparantur. Ecce enim Simon crucem portat cum dolore, quia non libenter portat; angariatur, sed non moratur in ea: ideo non perseverando fugit, & sine fructu à cruce recedit: quia nihil boni dicitur, nisi usque ad mortem in bono perseveretur. Sic & nos crucifigamus corpora nostra verberibus, vigiliis, abstinentiâ escæ & potus. Sed timeo ne coacti hoc agamus, & corpore macerantes mundo saltem voluntate vivamus. Ideo, Fratres, in hunc montem obedientiæ adscendamus, & quod Deo promisimus, attendamus. Nihil est enim majus obedientiâ, nihil pejus inobedientiâ. Adam periit, quia inobediens fuit: Christus resurrexit, quia Patri obedivit. Jonas inobediens à pisce absorptus est: Saül inobediens à dæmone correptus est. A qua correptione liberet nos ipse Christus, ut dignè ad montem contemplationis volare possimus. Amen.

[a] Hoc nomen tacente Scriptura non divinavit Augustinus. *Matt. 19. 16.*

[b] Contrarium innuit Scriptura.

SERMO XXXV.

Ad judices, ut caveant, ne odio, amore, pretio, precibus, vel timore corrumpantur, cæteraque vitia declinent, & justitiam servent.

ROGATUS à vobis, ô judices, licet cum [*] Fortunato Manichæorum presbytero longa disputatione gravatus, sermonem vestra dilectione devictus facere, Deo auxiliante, non distulimus. Ecce enim nunc congregati estis in domo Episcopi, convenistis omnes in unum, non ut sophismata audiatis, non ut poëtarum curiositatem intelligatis, non ut beatos vos esse prædicem, sed solùm ut quid pro vestra salute necessarium fuerit audiatis, & audientes operibus adimpleatis. Vos enim reperti estis ab hominibus duces populi, judices terræ, orphanorum patres, viduarum mariti, justitiæ zelatores, reipublicæ amatores. Cavete ergo, ne corrumpamini odio, amore, pretio, precibus vel timore. Decet igitur judices non solùm quod diximus adimplere, sed cum Dei adjutorio calcare superbiam, abominari luxuriam, abhorrere falsitatem, despicere avaritiam, quæ noverca dicitur esse & summa inimica justitiæ. Ipsa enim est quæ patrem nescit, matrem ignorat, amicos perdit, & se ipsum relinquit. Decet igitur judices non avaritiam, sed largitatem sectari, & amare parvulos, pusillis & orphanis faciem serenam non solùm verbo, sed opere demonstrare. Non enim avertere faciem debent à paupere, nec priores dedignentur consevere fideles, nec cervicem erigere debent quosdam despiciendo: scientes, quod moritur pariter doctus & indoctus. Decet igitur judices gratiam, quam divinitus receperunt, sollicita mente custodire, fidem ostendere, zelum rectitudinis conservare. Decet etiam judices clementiæ esse cultores, detestatores sævitiæ, cunctis benignos, ad iram tardos, ad misericordiam festinos, in adversis firmos, in prosperis humiles & cautos, & quibuscumque dignitatibus sublimatos se ipsos agnoscant, & caveant, ne suos inferiores despiciant. Decet etiam judices sapientes esse, & in lege doctissimos, ne dicere valeant, tamquam legem sanctam ignorantes, bonum malum, & malum bonum. Decet etiam judices plus Deum timere, quam alios homines; plus de salute animarum curare, quàm corporis; plus honorem Dei, quàm marsupia plena diligere. Sed væ vobis, ô judices, væ vobis in æternum & ultrà, quia non est in vobis veritas, non misericordia, non pietas, non justitia, nec scientia Dei potest in vobis inveniri. Quid enim inter vos regnat? Avaritia, mendacium, clamor, apparentia, perversio sacræ legis, dicentes malum bonum, bonum malum. Ecce acceptio personarum. Non est enim veritas in vobis. Diminutæ sunt à vobis veritates. O patres pauperum, ô verè non patres, sed prædones! Quare non patres? Quia ubique per vos opprimuntur, nec est qui misereatur pupillis Dei: sed si dives locutus fuerit, mox tacuistis, caussas suas usque ad nubes perduxistis. O judices scientiam & justitiam mundi amantes, attendite quid agitis. Nam scientiâ mundi pleni estis, & in ipsa moriemini. Quæ est enim scientia mundi, nisi thesaurum congregare, lucrum terrenum adquirere, decipere proximum, mentiri, jurare, justitiam cautè pervertere, & similia in cunctis agere? Ista enim est sapientia hujus mundi. In istis ferè quasi tota vestra vita consistit; & ideo attendite qui judicatis terram, quòd sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Sed dicitis, O episcope, hanc scientiam non amamus, furtum non committimus, proximum non decipimus nec offendimus. Quare? Quia nihil aliud recipimus, nisi quantum nobis donare voluerit. Ego autem dico vobis, quòd tantum fecistis, quantum facere potuistis. Non plus vobis fuit datum; ideo non plus recepistis. Quantum potuistis, fecistis. Leges caussas magnas fecistis. Nam etsi vi non rapuistis, & proximum in via non deprædati fuistis, latrones tamen esse potestis. Latro enim timet malum, & ubi non potest, non facit; & tamen latro est. Deus enim cor interrogat, & non manum. Lupus enim frequenter venit ad ovile, & quærit rapere oves, quærit lacerare, quærit devorare. Vigilant tamen pastores, latrant canes; & sic lupus timendo fugit. Numquid non tamen lupum non esse dicimus? Absit. Sic & vos facitis quantum potestis: si plura possetis, plura faceretis. Eia igitur, ô judices, attendite, ne cum falsis judicibus Susannæ confundamini. Suscitabit enim Dominus spiritum Daniel, & ponet spiritum ejus, & sapientiam pueri sui Danielis in mentem alicujus juvenis, & sicut fecit in Susannæ judicibus, confundet omnes falsos testes cum judicibus; & tunc scient quid profuerit sibi sua scientia. Considerate ergo, ô judices terræ, quid per Oseam servum suum Deus loquatur. Ait enim: *Visitabo populum meum, & judices, & vias eorum, & cogitationes eorum reddam eis.* O quàm horrendum est incidere in manus Domini! O quanta ultio, ô quanta miseria malis erit in die novissimo! Expellentur enim mali mercatores, falsi judices de domo Domini, exulabunt à domo Dei, expellentur à paradiso, & ibunt in locum ubi semper erit fletus & stridor dentium. Ideo attendite ad consilium meum, aperite cordis portas. Surgite qui dormistis, legite Isaiam prophetam, sequimini eum; non cras, sed hodie; non tamen hodie, sed & nunc. Ait enim Propheta. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus, quia misericors est.* Currite judices, ne judicemini, ad patrem misericordiæ, quærite veniam, reddite quod recepistis illicitè. Quærite veniam, quoniam propè est omnibus invocantibus eum in veritate. Ipse est qui sanat contritos corde, & humiles spiritu, & corde tribulatos salvabit. Ambulate dum lucem habetis, dum dies est. Ecce, ô judices, veniet jam nox quia venit jam mora, in qua non erit licitum ambulare. Cogitate quid estis, quo ituri estis. Parentes enim vestri prædicant mortui, sepultura clamat, infernus ululat, dæmones exspectant, sacerdotes prædicant: quid superbis terra & cinis? O judex qui Deum non agnovisti, dum juxta tumulos patrum tuorum transis, scias quòd mortui clamant, Terra es, & in terram ibis. Homines enim fuerunt, sicut & vos divitias possidendo. Ubi modò ipsi sunt, sic & nos erimus. Ubi superbia eorum, ubi conscientia, ubi cathedra magistralis, ubi honor discipulorum, ubi indumenta serico & pelle decorata? O cinis & pulvis! ô judex quid es, & quid eris, considera. Non ergo tardes converti ad Deum, & ne differas de die in diem. Subitò enim veniet ira ejus, quia juxta est dies perditionis, & adesse quidem necesse est, & festinant tempora. Nemo ex vobis tamen desperet, nemo diffidat de Dei misericordia. Sed attendite quia nulla culpa tam magna est, quæ non habeat veniam. Et ne aliquis desperet, Mariam illam peccatricem, dominam luxuriæ, vanæ gloriæ matrem, sororem Marthæ & Lazari in exemplum assumite, quæ postmodum Apostolorum apostola meruit nuncupari. Adjuvet autem nos ipse Deus & homo, qui pro nobis nasci & mori dignatus est. Amen.

[*] V. suprà sub finem Ser. 4.

Osee 4. 9.

Isai. 55. 7.

Gen. 3. 19.

Scientia mundi.

SERMO XXXVI.

Ad presbyteros suos, malam vitam eorum reprehendens.

FRATRES carissimi, ut novit Caritas Vestra, oportet manum mundam esse, quæ polluti vasis maculas debet purgare; ne pollutam deteriùs possit coinquinare, cùm sordida sordidum tractat. Propterea, sacerdotes altissimi Dei, vobis dicitur, *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Vos enim estis qui vasa Domini ferre debetis, quibus datum est nosse mysteria regni Dei. Vos estis sal terræ, lux mundi, lucerna accensa, civitas in monte posita, columnæ templi, lignum scientiæ in medio paradisi positum, patroni & rectores terræ, Angelorum & paradisi cives, Prophetarum filii, Patriarcharum cognati, Apostolorum successores. Mundemini ergo, ut dignè cum patribus ferre possitis vasa Domini: vasa enim non solùm aurea & argentea, sed etiam illa pro quibus redimendis Dominus mori dignatus est. Propterea attendat Caritas Vestra, quales esse debetis, ut dignè vasa Domini portare possitis. Ait enim Apostolus: *Oportet Episcopum sine crimine esse, tamquam Dei dispensatorem, non protervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem.* Hæc autem non solùm ego Episcopus servare debeo, sed & vos unà mecum, Deo auxiliante, servare debetis. Pro omnibus sine crimine sicut Episcopum, ita jubet esse presbyterum, id est, irreprehensibilem, ut non quærat uxores, non divitias, non honores, ne sæcularis dicatur. Non enim debet qui animarum curam gerit, transire de domo in domum, non frequentare forum cum rusticis, non mercantias adquirere, non commatres procurare, non ligonisare, non tabernas intrare, non discurrere, nisi necessitate compulsus. Sic enim facientes irreprehensibiles sunt apud homines. Sic enim vasa Domini dignè portare poterunt. Sed si contrarium fuerit, quod Dominus avertat, quomodo poterit auferre malum de medio vivere, si in delicto similiter simili corruerit vel majori? Non enim talis dispensator dicitur, sed potiùs dissipator. Aliud est enim dispensator, & aliud dominus. Dispensator enim servus est. Non enim licet dispensatori percutere servos, non occidere, non iracundiam portare: quia Dominus ejus humilis, benignus & misericors est. Non ergo licet dispensatori furiosum esse. Nihil enim fœtidius, nihil damnosius, nihil levius, nihil turpius in pastore furiositate. Attendat igitur pastor, attendat & dispensator, quid legitur: *Servum Dei non oportet rixari, sed mansuetum ad omnem esse, patientem, doctorem. in mansuetudine erudientem eos qui contrà moneant.* Discant ergo pastores, si offenduntur, patientes esse. Et ut ego patientiam merear,

Isa. 52. 11.

Tit. 1. 7.

2. Tim. 2. 24. & 25.

oportet presbyteros etiam non solùm abstinere à rixis, sed ab ebrietate cavere. Non enim licet clerico extra horam bibere, vel aliquid manducare, vel de domo in domum transire, & prandium vel cœnam ordinare. Attendite, presbyteri mei, attendite, & si veritatem dico, nolite turbari. Nam valde despicitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium non recusat, etiam necessitate aliqua compulsus. Sæpe enim in cœnis vel prandio, ubi magna existit multitudo, rixæ & ebrietates nascuntur, & ea quæ sunt opere carnis. Ideo summè cavere debet clericus, ne extra domum suam vel episcopi prandere audeat, vel in eadem etiam audeat sæcularibus præparare. Quid enim aliud habere debemus, nisi quod turpis lucri appetitores non simus? Omne enim lucrum remotum à presbyteris esse debet. Nam non sæculi, sed eorum quæ Dei sunt, negotiatores sumus. Sæculares ad nos venire non possunt, numquid vel intelligere? Absit. Sermonem nostrum audire voluistis, & dimissis dentium dolore volui habere vos; non ut bonos vos esse audiatis, sed ut veritatem loquendo vestram miseriam instigarem. Quid enim estis? Dicetis, Pastores sumus. Ego autem dico quòd pastores estis, & verum est quod dicitis. Sed qui pastores vel quales, dicere non audeo, quia simul vobiscum mendax. Omnes peccatores sumus, omnes in peccatis nati & concepti sumus, omnes in peccatis vivimus. Expedit tamen ut verum dicam, quia Episcopus sum, quia pastor sum, quia pro vobis animam ponere paratus sum. Tacere igitur non debeo, quia licet peccator sum, animam tamen pro vestra salute ponere jam decrevi, jam me paravi. Verum tamen eo dicam: & omne quod verum est, à quocumque dictum, à Deo est, à Patre & Filio & Spiritu sancto est, dicere expedit, non occultare. Nam si verum tacerem, essem vobis similis in cunctis, quod nolo. Si ergo Deus mecum, quis contra me? Numquid [a] Fortunatus vel Arius cum suis insidias? Nam quia verum eis dixi, ideo in eremo insidias mihi posuerunt, volentes me comprehendere & occidere; & tamen Deus me liberavit. Libenter tamen suscepissem martyrium, & etiam pro veritate mori semper paratus sum. Audite ergo [b] rebelles, audite lupi rapaces, audite vos deceptores. Veniat etiam ille sanctus Ezechiel, qui portam clausam viderat in domo Domini, surgat & vobis aperiat visionem quam vidit & palpavit. Dic dic, O sancte Ezechiel, dic presbyteris meis. Ait sibi Dominus: *Fili hominis, propheta de pastoribus Israel, dicque ad eos: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum erat non consolidastis, & quod ægrotum erat non sanastis. Quod confractum est non alligastis, & quod abjectum est non reduxistis; & quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis & cum potentia. Et dispersæ sunt oves meæ. Sed ego super pastores, requiram gregem meum de manu eorum.* Ecce quomodo de vobis queritur Dominus, quia non estis pastores, sed lupi rapaces, quia omnia quasi quæ facitis, propter lucrum facitis. Non solùm quæ ecclesiarum sunt quæritis, sed & quæ mundanorum. Ecce enim discutiamus mentem, perquiramus veritatem. Numquid missam cantare, numquid baptizare, numquid mortuum sepelire sine pretio vel promissione dignamini? Numquid non ejus mortem divitum, quàm corporis salutem desideratis videre? Ecce quomodo lupi estis, ecce quomodo omni simoniâ infecti estis. O sacerdotes quid agimus, quid sumus, cur tantum dormimus? Ecce latro semel furatur, semel fœnus proximi tollit vel rapit, sed si capitur, blasphematur, verberatur, furtum imponitur, & tamquam latro judicatur ad mortem. O sacerdotes mei, si fœnus in laico crimen judicatur, si propter hoc mori debet & condemnatur ad mortem; quid de vobis erit in die novissimo? Quid de nobis faceret mundus, si super nos potestatem haberet? Quapropter tenete justitiam, nolite lucrum facere, sed habentes victum & vestitum, contenti per omnia esse debetis. Sed qui celebrat vel prædicat vel baptizat, ut inde lucrum acquirat, bonis cælestibus de facto se privat. Ecce enim Romani principes, quantum necesse eis fuerat de divitiis suis, tantum recipiebant, aliud quoque pauperibus erogabant, justitiam mirabilem conservabant in cunctis: propter quæ & alia bona quæ faciebant & observari volebant, meruerunt magnifice imperio sublimari, & timeri à cunctis in orbe. Ecce enim pagani erant, & stultissimam putabant pro Deo colere crucifixum; & tamen Deum suum timebant. Et nos qui nomen Christi in fronte portamus, quid aliud quàm simoniam & latrocinia quotidie procuramus? Ego etiam infidelis eram, & non solùm à Carthaginensibus, sed à Romanis acutissimus reputabar à cunctis. [c] Copiosa turba circumdabat frequenter, & me transire videntes & audientes regnum orbi suo ponebant, civem Romanum tribunorum caput me fecerant, & uxorem Pontinii filiam mihi æqualem putaverant. Audeo enim dicere, audeo hoc asserere, in nullo me mutatum fuisse, omnia contemnens, cunctaque promiserant spernens, divitias abhorrens, civitatem [d] cautè relinquens, fugiens Mediolanum, [e] uxorem non quærens, cogitans nihil pejus habere quàm consortium mulierum & societatem. Hæc omnia servus iniquitatis cæterum facere nolebam: qui tamen [f] nunc servus Christi ea quæ diximus, & majora teneor habere frequenter. Nos autem, Fratres, qui in pugna semper sumus, licet teneremus ad mundum redire, uxorati, negotiari, delicatè vivere, cathedram etiam adscendere; caveamus ne cum mundo damnemur. Vos enim estis dii excelsi, in quorum synagoga Deus deorum stare desiderat. Vos estis ejus vicarii, qui vicem ejus geritis. Vos estis filii excelsi omnes, quibus datur potestas ligandi atque solvendi, aperiendi etiam cælum, & infernum claudendi. Eia ergo, sacerdotes Dei excelsi, aperite aures cordis vestri, quiescite jam agere perversè, discite bene facere, pascite oves verbo & exemplo, nolite eis cælum claudere. Clauditis, dum non corrigitis; clauditis, dum malè vivere ostenditis. Oculos estis cæco, & pes claudo. Tunc enim oculus estis cæco, cùm ejus tenebras effugatis ignorantiæ. Et pes estis claudo, quando viam veritatis demonstratis, vel quando fidem eorum roboratis. Sed si fidem vestram pro vobis roborare nescitis, quomodo aliorum fidem roborare poteritis? Et ideo attendite, nec turbemini, si veritatem dico vobis. Scio enim, & bene scio, quòd vobis amara est veritas. Quare, nisi quia veritatem dico, non creditis mihi, & in melius etiam non mutamini? Amara est ergo verum, & qui eam amant vel prædicant, sæpe replentur amaritudine & dolore. Tacere tamen non audeo, nec vobis placere intendo: quia si hominibus malis placerem, servus Dei non essem. Vultis ut placeam, desideratis ut diligam: tamen non vultis ut corrigam. Obsecro tamen vos, ut vitam emendetis, conculcantes avaritiam, despicientes luxuriam, vitantes superbiam, simoniam odientes, pauperes amantes, pompas hujus sæculi renuentes, & pro nobis intercedentes, sine intermissione orantes, ut & ego unà vobiscum vasa Domini dignè per gratiam merear portare. Et si quis de me murmuraverit, sciat quod de patre Episcopo murmuraverit; parcatur illi, & oretur pro eo.

SERMO XXXVII.

Quòd sacerdotes se debeant exhibere sicut Dei ministros, & cavere ne dona sancti Spiritus vendere procurent, patientiam quoque & castitatem servare, ac de fornicationis detestatione.

Fratres carissimi, sicut Actuum Apostolorum narrat historia, apostatante Juda à consortio Apostolorum, divina providentia ad structuram Ecclesiæ providens fundamenta, quæ secundum Johannem sunt duodecim nomina Apostolorum, beatum Matthiam vocavit ad apostolatum. Et sicut suscepit Matthias principatum, & surrexit loco Judæ: sic etiam nos suscepimus principatum in Ecclesia Dei, & per gratiam suam suos ministros facere voluit, & in palatio suo nos constituit, & elegit ut essemus gens sancta, populus Dei, sal terræ, lux mundi, & angelici homines absque peccato. Ministri etiam Dei sumus & servi. Servi enim dicuntur non qui ad oculum serviunt, sed qui voluntati Domini in omnibus fideliter obediunt, & tunc in tantam familiaritatem Domini moventur, quòd non amplius servi, sed amici vocantur. Ideo tota mente nos exhibeamus in multa tribulatione, in scientia, in caritate non ficta, in vigiliis, in carceribus & plagis, in verbo veritatis. Et sic nihil habentes, omnia Christum possidendo sicut possidentes. Hæc est enim beatorum vita, hæc est sacerdotum salus: hæc est servorum Dei requies, hæc est amicorum ejus voluntas. Hæc enim sanctificatio nostra, ut in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulatione, in necessitate, in castitate, in abstinentia, in scientia, in suavitate, in caritate non ficta, in verbo veritatis, nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: Christi enim servi sumus. Tunc Christianorum ministerium vituperatur, servitus nostra despicitur, quando ea quæ Christi sunt despicimus, & opere adimplere negligimus. Sed væ nobis, Fratres mei, væ nobis, qui falsum nomen Christi portamus, falsum nomen Dei gerimus, quia opere non adimplemus quod implere debemus. Discutiamus sacerdotes mentem nostram, & sciamus si servi Christi simus. Sciatis enim quid facere debeamus, ne servi inutiles simus. Quid enim? Certè nihil aliud, nisi quod exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia. Sed væ nobis, quia nullam patientiam habere videmur. Nam pauperes esse debemus, quia membra Christi sumus, & ministri Dei. Sed si paupertas aggreditur, vel aliqua corporis necessitate turbamur & affligimur, dona sancti Spiritus vendere procuramus. O sacerdotes mei, nolite hoc malum facere: sed mementote quòd gratis accepistis, & ideo gratis reddite, ne cum Simone mago damnemini, cui dixit Petrus, *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Qui etiam pretium recipit de sacramentis, Giezi est & plenus lepra. Nam cùm Eliseus mundasset Naaman principem Syriæ in Jordane à lepra, rediens Naaman obtulit Prophetæ multa munera: sed ille noluit recipere. Qui cum recessisset, locutus est et Giezi discipulus Prophetæ, petens à principe Syriæ munera. Quibus acceptis Propheta omnia per spiritum novit, & videns eum redarguit percutiens eum leprâ. Sic etiam percutiuntur omnes, qui pro sacramentis pecuniam petunt. Sed dicetis: Numquid non Scriptura dicit, Qui altari servit, de altari vivat? O sacerdotes, hoc quod dicitis omnino negare non audeo: sed scitis quid Deus intuetur corda hominum. Nam si sacramentum dare distuleris, etiamsi fueris omni paupertate vallatus, non pastor es, non minister Christi es, sed mercator. Non igitur peras, non etiam taurum pro baptismo recipias, si cum Simone perire non velis. Nam facto pacto sacramentum vendidisti, & Salvatorem tuum prodidisti cum Juda. Sponte & sincera voluntate porrige sacramenta, nihil petendo, nihil exspectando, nihil de promisso desiderando: sed si tibi dantur, justè recipis, justè possidere potes. Memento tamen, quòd pauperem vitam sacerdos gerere debet, & ideo si superbiam habet, si magno [g] beneficio gaudet, præter victum & vestitum quod superest, pauperibus dare non differat, quia omnia pauperum sunt. Verbum autem illud quod negare non debet si felis, Qui altari servit, de altari vivat, verum omnino est: quia [h] non licet sacerdotibus manibus operari, ligonizare, ferrum fabricare, & similia: hoc notum propter reverentiam & tanti sacramenti dignitatem. Illud autem magis ad sæculares, quàm ad sacerdotes pertinet, ne ipsi sacerdotes Dei fame pereant vel nuditate: adeo dignum est, ut qui altari servit, de altari vivat. Similiter, Fratres, qui sacramentum emit, vel ecclesiam, vel [i] præbendas, vel ecclesiarum introitus, vel sæculari potentia hoc per se procuravit; sciat quod cum Giezi & Juda jam damnatus est, jam leprosus factus est, jam de templo Domini expellendus est. Quare sic? Quia *qui non intrat per ostium in ovile, sed adscendit aliunde, fur est & latro.* Ideo reprehendendus est, quia ementes & vendentes Dominus ejecit de templo: repellendus est, quia leprosi ejici jubentur. Non intrat per ostium ad ecclesiam, qui per sæculare potestatem intrat. Non enim laicis spiritualia dona tradita sunt, sed Domini vicariis. Vicarii Domini sunt, qui vicem Apostolorum tenent. Castella autem & villas suas laici dispensent: bona autem Hipponensis Ecclesiæ vigilantes attendant ne tangant. Divites enim raro vel numquam pauperibus sacerdotibus præbendas procurant: & si procurant, non Dei amore procurant,

sed

Marginal notes, left column: [a] Primò grande mendacium stropheque nimium impertita est, quod Augustinus disputarit, cum Arrio, deinde quòd jam Episcopus disputarit cum Fortunato. *Lupus. V. Ser. 4.* *Ezech. 44. 1.* [b] Venit Augustinus Ser. 355. Tom. 5. n. 7. de [illegible] sacerdotibus ut, Omnes mihi libenter obediunt. *Ezech. 34. 2. &c.* Fœmineis punis mors. [c] Multa hic falsa uno l. 16. Conf. 8. loca celebrantur. *Lubrabovt*, ait Augustinus, *& oculos, lacrymo conjugio.* Hinc Lupus: *Quomodo ergo ambabus manibus non arripuisse supremum [illegible]?* [d] Mediolanum est sub [illegible] publica petit. l. 5. Conf. c. 13. [e] Immo ambientem [illegible] neque Augustinus l. 6. Conf. c. 12. Mater uxorem quærit. c. 13. Concubina altera successit c. 15. [f] Planè utique Lupus, blasphemum est, Augustinum episcopum tentationum moribus traditum, Patet id ex l. 10. Conf. c. 30. & l. 10. Conf. v. 30. &c.

Marginal notes, right column: *Act. 8. 20.* *4. Reg. 5. 15. &c.* *1. Cor. 9. 13.* [g] Hæc vox auctorem indicat recentiorem. [h] Alter Augustinus l. de opere Monach. & antiqui canones docent. [i] Alia vox vix ante seculum xiii sensu accepta. *Joh. 10. 1.*

sed ut cum uxore & familiæ de bonis ecclesiæ gaudere valeant. Et ideo sciat sacerdos, qui timore vel amore defraudari a divite se permittit, quòd impunitas non remanebit: & si non in præsenti, saltem in futuro igne æterno non carebit. Redeamus igitur ad propositum, Fratres, & sciamus quomodo possimus nos exhibere sicut Dei ministros: cupitis enim scire. Ecce si persecutiones veniunt, non deficiamus, sed patientiam habeamus. Si necessitas paupertatis contingat, non desperemus, sed in Domino confidamus. Si blasphemamur, non respondeamus, sed pareamus. Si colaphis vel alapis cædimur, aliam partem parare non differamus. Si verbo vel murmure percutimur, taceamus. Si occidimur, gaudenter ad mortem pergamus. Quare? Quia *non est servus major Domino suo. Si enim me persecuti sunt, & vos persequentur*, ait Dominus. Ita enim patientiâ ornari debemus, si ministri Christi esse optamus. Sed quid aliud, nisi quòd in castitate nosmetipsos exhibere debemus? Hæc est illa virtus, sine qua quis est factus omnium reus. Hæc est illa virtus, quæ nos Deo commendat, quæ nos angelos facit, quæ nos super æthera volando conducit. Hæc est illa virtus, sine qua vasa Domini ferre non possumus. Hæc est illa sancta virtus, quam adstringere nos docet Apostolus, *Fornicatio & omnis immunditia non nominetur in vobis*, ne mens vestra colloquiis malis possit corrumpi. Ideo Fratres adtendite, quòd non solum à vobis removenda est fornicatio, sed etiam omnis suspicio falsa. Non decet clericum cum mulieribus sedere, vel fabulari, vel domum ejus frequentare; ne suspicio mala inde progrediatur. O quàm vilis, ô quàm miser & pusillanimis reputatur clericus, qui frequenter cum mulieribus conversatur! Insipiens valde est & inexpertus, qui amicitias mulierum procurat. Et ideo vos qui estis lux mundi, & civitas in monte firmata, sic famam vestram custodire deberis, ut non erubescant de detractoribus laudatores. Admoduc etiam, Fratres, adtendite quod dicit Apostolus, *Fornicatio & immunditia*. Fornicatio enim est naturalis mulierum concubitus, sed illicitus. Fornicatum est, cum meretricibus agere. Mulier sive adultera, sive concubina, meretrix vocatur. Fornicatio enim ideo clericis interdicitur, quia cùm simus ministri Domini, membra meretricis non efficiamur. O quàm turpe est, clericum a meretrice duci captivum. Qui enim adhæret meretrici, unum corpus efficitur. Et ideo scire debemus, quòd malum est fornicari. Nam si conjugium sacerdotibus prohibetur, quanto magis crimen fornicationis in nobis æstimabitur? Ecce enim, Fratres, laicis conjugatis ad tempus abstinere præcipitur, ut vacent orationi; & sacerdotes quos corpus Domini conficere omni die oportet, concubinas in domo tenere non erubescunt. Ecce quomodo vasa vestra possidere in sanctificatione tenetis. Scitis enim, Fratres, quòd die qua jam David venit ad Achimelec sacerdotem, & ait David esuriens: Da mihi aliquid cibi. Et respondit: Non habeo panes laicales ad manus, sed tantum panem sanctum; & ideo dic mihi ô David, sunt mundi pueri tui a mulieribus? & ait, Sunt ab heri & nudiustertius. Et sic dedit sacerdos eis sanctificatum panem. Si ergo interrogavit sacerdos, utrùm servi David mundi essent propter panes propositionis accipiendos; quid facere nos debemus miseri sacerdotes propter corpus Domini accipiendum? O Fratres mei, sic & sacerdotes Paganorum dum offerre debent diis suis incensa, ab omni malo se possunt abstinere. [a] Ecce ego jam Episcopus Hipponensis eram, & cum quibusdam servis Christi ad Æthiopiam perrexi, ut eis sanctum Christi Evangelium prædicarem, & [b] vidimus ibi multos [c] homines ac mulieres capita non habentes, sed oculos grossos fixos in pectore, cetera membra æqualia nobis habentes: inter quos sacerdotem eorum vidimus uxoratos; tantæ tamen abstinentiæ erant, quòd licèt uxores sacerdotes omnes haberent, numquam tamen nisi semel in anno eas tangere volebant, qua die ab omni sacrificio abstinebant. Vidimus & in inferioribus partibus Æthiopiæ homines unum oculum tantùm in fronte habentes, quorum sacerdotes à conversationibus hominum fugiebant, ab omni libidine carnis se abstinebant, & in septimana in qua diis suis thura offerre debebant, ab omni labe carnis abstinebant se: nihil sumebant nisi modicum aquæ per diem; & sic continenti manentes dignè sacrificium diis suis offerebant. O grandis Christianorum miseria! Ecce [d] Pagani doctores fidelium facti sunt, & peccatores & meretrices præcellebunt fideles in regno Dei. Non ergo sic, Fratres, non sic, Dominum non verbo diligamus nec lingua, sed opere & veritate. Tunc veri ejus ministri erimus, si sobriè, si justè, si castè vixerimus: qui est benedictus in sæcula. Amen.

SERMO XXXVIII.

[e] *De sacra Scripturæ ingentibus præconiis cum exhortatione ad diligentem ipsius lectionem.*

SCRIPTUM est, Fratres carissimi, quòd Moyses posuit in tabernaculo labrum æneum, in quo lavarentur Aaron & filii ejus, cùm ingrederentur Sancta sanctorum. Ideo, adtendite, quia quidquid sub lege antiqua in templo Dei efficiebatur, aliquid futurum præsignabat, quod in Ecclesia nostra sub figura tegebatur, sicut ait Apostolus: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Non enim sancti patres curassent tot & tanta scripta memoriæ commendare, nisi ut alios legentes, alios per exempla ædificarent. Legite ergo, Fratres mei, Scripturam sacram, legite eam, ne cæci sitis & duces cæcorum. Legite sacram Scripturam, in qua quid tenendum, quid fugiendum, plene invenietis. Legite eam, quæ omni melle dulcior, omni pane suavior, omni vino hilarior invenitur. Apprehendite eam, & invenietis quomodo Deus deorum sit longitudo propter æternitatem, quomodo sit latitudo propter caritatem, quomodo sit sublimitas propter majestatem, quomodo sit profunditas propter sapientiæ [a] immensitatem. Quærite Scripturam sacram, & invenietis quomodo iste Deus deorum natus ex Maria virgine & homo factus, nos amat ut caritas, quomodo novit ut veritas, quomodo * sedet ut æquitas, quomodo dominatur ut majestas. Legite Scripturam sacram, & invenietis quomodo Nazarenus iste Jesus regit ut principium, quomodo tuetur ut salus, quomodo operatur ut virtus, quomodo revelatur ut lux, quomodo assistit ut pietas. Et ideo, Fratres mei, quamdiu in hac infirma & vana vita fuerimus, hanc sapientiam discere & sapere tota mente curemus. Quid enim homo sine litteris reputatur? Quid enim est? Numquid non pecus vel hœdus? Numquid non bos vel asinus? Numquid non equus vel mulus, quibus non est intellectus? Eia igitur, Fratres, qui pastores rationalium ovium nuncupamini, festinare rapere non sophismata Paganorum, non carmina poëtarum, non fallacias philosophorum, de quibus doctores & auditores reddituri sunt rationem; sed illam dulcissimam sapientiam sapientiarum, quæ hereditas Dei, & filiorum ejus cara possessio nuncupatur. Hæc est illa doctrina super omnia diligenda, quam Prophetæ prædixerunt, quam Patriarchæ divinitus habuerunt, quam Dei Filius, postquam in terris visus & cum hominibus conversatus est, aperuit & declaravit, & quid tenendum & quid vitandum apertissimè demonstravit, & per suos Apostolos nos ipsam docendo illuminavit. Hæc est quæ nos docet amare cælestia, & terrena despicere. Hæc est mater fidelium, quæ quotidie docet nos quomodo credamus Deum esse omnipotentem, quomodo ipsum videbimus in sede majestatis venientem, quomodo bonis bona & malis mala tribuentem videbimus. Hæc est lucerna pedum nostrorum, & via salutis nostræ, in qua instruimur quomodo primò Deum super omnia diligamus, quomodo animum nostrum postmodum sicut quid propinquius, quomodo postmodum animam proximi, quomodo postmodum corpus proprium, quomodo postmodum corpus proximi velut nostrum diligamus. Iste est enim perfectus modus, Deum, nos & proximum diligendi. Hæc est illa sacra sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiit, philosophis, sophisticis, astrologis, curiosis ac dialecticis abscondita, sed grossis & rudibus piscatoribus revelata. Numquid non & hodie etiam solùm parvulis revelatur? Hæc est omnium sapientiarum & doctrinarum magistra & domina, quæ etiam nos docet, exterius hisodos, & interius fraudulentos cognoscere. Hæc est scientia scientiarum, Angelorum ferculum, Archangelorum pulmentum, Apostolorum gloria, Patriarcharum fiducia, Prophetarum spes, Martyrum corona, virginum fortitudo, monachorum refectio, episcoporum vacatio, sacerdotum cellarium, puerorum principium, viduarum doctrina, conjugatorum pulcritudo, mortuorum resurrectio, viventium sempiterna protectio. Hæc est per quam fide ornamur, spe confirmamur, & caritate roboramur. Hæc est quam qui invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem a Domino. Hæc est labrum pelvis quam Moyses posuit in tabernaculo, in quo lavarentur Aaron & filii ejus, cùm ingrederentur Sancta sanctorum. Sed dices: Quid per magnum sacerdotem Aaron intelligere debemus? Dico enim vobis, Fratres, quòd per Aaron summum sacerdotem intelligere debemus, & per filios ejus alios sacerdotes minores: per labrum æneum legem Domini intelligo, in quo omnes tam magni sacerdotes quàm parvi studere debent & legendo & docendo & opere adimplendo: per munditiam corporis, compunctionem intelligamus, qua mundari debemus, ut ad Sancta sanctorum, id est, ad secreta Dei & Scripturarum penetranda per purificationem digni inveniamur. Et ideo, Fratres mei, adtendite & considerate quod vas paratum habemus in quo oportet mentis fœditatem abluere, & munditiam mentis in eo præparare. Ecce enim lex sancta & Scriptura immaculata parata est, ut virtutibus decoremur. Sed væ nobis, qui debemus esse exemplum correctionis, & ecce sumus exemplum erroris. Unde hoc, nisi quia cæci sumus, & idiotæ ignorantes legem, & eam legere fastidimus; & tamen cathedram tenere, & animarum curam gerere quotidie procuramus? Quid ergo mirum, si cadit sacerdos? Quid mirum, si non sublevet delinquentes? Quid mirum, si dux cæcorum est? Ecce legem Domini conculcavit, despexit eam ut miseria. Sed quid dilexit, quid procuravit, quid toto affectu concupivit? Uxorem vel concubinam cauté tenere, equos velut miles in stabulo possidere, canes pro venatione nutrire, accipitres custodire: & tamen velut equus & mulus quibus non est intellectus, cupit honorari in cœnis, & ab hominibus vocari Rabbi. Ecce quomodo cadit sacerdos, ecce quomodo vivit. Sed & si cadit qui sibi columna videbatur in templo, quanto magis populus peribit! Si Deus in angelis suis reperit pravitatem, quanto magis in his qui habitant domos luteas, & qui terrenum habent fundamentum? Discite ergo legem sacerdotes, ne surdo maledicatis. Tunc surdo [a] maledicitis, quando consilium propter ignorantiam dare nescitis. Tunc cæco offendiculum ponitis, quando falsa pro vere ostenditis. Itaque, Fratres, nolite jam pigrescere, sed legite Scripturam. Discite eam, filioli, sæpe eam legite, quia lenior oleo, sublimius auro, argento purior. Hæc est quæ præcipuè in Deum provocat, & Deum diligere invitat, corda illuminat, linguam purificat, conscientiam probat, animam sanctificat, fidem confirmat, diabolum rejicit, peccatum spernit, animas frigidas calefacit, lumen scientiæ ostendit, tenebras ignorantiæ expellit, tristitiam sæculi exstinguit, lætitiam Spiritus sancti accendit, sitienti potum tribuit. Hæc est Scriptura sancta lex nostra immaculata, quæ de insipientibus sapientes facit, primos de novissimis ponit, magnos de minimis efficit, nobiles de ignobilibus commutat, naturam frenat, prohibet levitatem, temperat dolorem, confert spem, coronat senem, docet juvenem, mitigat dedignantes, instruit errantes, sanat ægrotos, roborat infirmos, brutos facit sensatos, mentis stabilitatem donat, excitat somnolentos, otiosos increpat, pigros incitat, credentibus gratiam dat, reges humiliat, humiles exaltat, rectas vias indicat, eleemosynam impetrat. Hæc est scientia scientiarum, quæ sapientiam dat, gloriam exaltat, honorem multiplicat, humilitatem, caritatem, lenitatem, obedientiam & mansuetudinem docet, & intellectus bonus est omnibus bene facientibus & diligentibus Deum. Hæc est quæ abstinentiam, castitatem, largitatem & voluntariam paupertatem conservat. Postremò doctrinam omnibus, felicitatem, suavitatem, gaudia, stabilitatem concedit, sobrietatem corporis, compunctionem mentis, veram humilitatem donat, caritatem fraternam implet, & timorem Domini accendit. Quamobrem, Fratres mei, qui hanc sapientiam diligit, & diligenter legem implet, maximus vocabitur in regno cæ-

Joan. 15. 20.
Ephes. 5. 3.
1. Reg. 21. 3. &c.
[a] Hic observ. Lupus, Augustinum profectum numquam fuisse in Mauritaniam paganam, sed tantùm in Christianam, non prædicationis gratiâ, sed ad componenda quædam negotia Zozymo legatum. Hunc verò apostolis non manifestissimum impostorem esse, in indicas epist. nunc 199. n. 46. eo certiùs quòd à se conscripta sit.
[b] Ecce, inquit Lupus, August. l. 16. de civit. Dei, c. 8. in scriptura ... homines monstra dicit se visa, non in Æthiopia, sed in opere musivo Carthagine. Neque dicit ... esse, sed ... Græci narrat historia ... mendacium fingere.
[c] Nota verba homines ac mulieres. Ex iis quippe non male quis colligat auctorem illum ... Gelium aut Vasionem. His namque viros vocant homines. Lupus.
[d] Ex libro de civit. Dei è contra patet, quàm Augustinus persuasum habuerit, gentilem ... in immunditiis versari.
[e] MS. De sacra Scriptura legenda. Exod. 40. 28.
Rom. 15. 4.
[a] MSS. profunditatem.
[a] Alibi, omnibus.
[a] Non.

lorum, & principatum Ecclesiæ possidebit, & præmia & munera copiosa recipiet in die novissimo. Amen.

SERMO XXXIX.

De vita solitaria & contemplativa.

PAX vobis, Fratres, & caritas cum fide vobis non deficiat. Pax vobis, Fratres, quoniam electi estis ante mundi constitutionem in hac casta solitudine, ut sitis cum Elia, Paulo, Hilarione, Antonio & Johanne sancti & immaculati in conspectu Dei. Pax vobis, quoniam non estis genus abjectum, sed electum; non venale, sed regale sacerdotium; non gens obstinata, sed sancta, non populus perditionis, sed acquisitionis. Pax vobis, qui non conversationem hominum, sed Angelorum in silvis & nemoribus adamatis. Pax vobis, & vera Apostolorum castra, tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. Pax vobis, Fratres mei & filii mei dilectissimi, quos quotidie in Christo parturio in visceribus caritatis. Pax vobis illa, inquam, Christi, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat, ut optamus, corda nostra & intelligentias nostras. Pax vobis, Fratres, qui sæculum calcastis, mundum despexistis, non laudem mundi usque nunc adamastis, risum hominum fugistis, ut sanctis agminibus & angelicis colloquiis vacare possitis. Pax vobis, quos in filios & fratres elegi, ut consortes & participes eos habeam in tentationibus meis. Ad hanc autem vitam juxta Apostolicam formam vivere volentes non me elegistis, sed ego elegi vos. Segregavi vos a sæculo isto maligno, & eduxi vos per singula eremi loca, per speluncas & vallas, ut velut Apostoli ipsi modico contenti pabulo demoretis. Stemus ergo hic, Fratres, in bello pugnantes quotidie cum antiquo serpente. Stemus fortes in bello, restringentes & præcingentes lumbos nostros, tenentesque lucernas ardentes caritatis, justitiæ, pacis & tranquillitatis. Ad hæc enim non me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos in vineam pœnitentiæ, quam quicumque dissipare præsumserit, mordebit eum teterrimus inferni coluber. Hæc est vinea illa fertilis, quam plantavi anno ætatis meæ tricesimo tertio, velut servus Dei Noë, quam cupimus tota mente, Deo dante, sanctis exemplis & sanctorum documentis ornare, & ornatam taliter custodire, ut a timore transeuntium possit vindemiari, nec aper de silva possit eam exterminare, nec alieni possint diripere labores ejus & fructus. Hæc est illa vinea, quam plantavi velut pater-familias, quam sepe paupertatis, caritatis, obedientiæ & castitatis, ut a Simpliciano castissimo viro didici, circumdedi: ad quam velut pater familias exiens primo mane, vos conduxi in operarios, ut afferatis fructum quinquagesimum, sexagesimum & centesimum, secundum abundantiam gloriæ Domini Christi. Hæc est illa religio immaculata, cujus sanctitas per totum orbem terrarum divulgatur, quorum conversatio a cunctis miratur, quorum vita non solum a Christianis, sed a Judæis & Paganis potius angelica quam humana reputatur. Hæc est illa amœnissima paradisus, quam Deus a principio plantaverat, in qua posuit per gratiam & donum meritis matris meæ hominem, ut operaretur virtutem patientiæ, eruditionem doctrinæ, corporis castitatem, assiduitatem precum, confessionem delictorum, abundantiam lacrymarum. Hæc est illa paradisus, de qua exeunt flumina sapientiæ & veritatis, continentiæ & castitatis, in qua Deus delectatur sicut in omnibus divitiis. Hæc est illa norma Apostolica, virga directionis & æquitatis, quæ tempore Apostolicæ prædicationis sumsit exordium, quorum anima una & cor unum erat in Domino, nec quidquam eorum quæ possidebant aliquid suum esse dicebant, sed omnia erant communia, & distribuebantur singulis prout cuique opus erat. Numquid non & nos, Fratres mei, sic usque ad mortem vivere promisimus? Hæc est ergo religio Apostolica, & a mundo corde & corpore segregata, quæ percutit duces Moab, interficit satrapas & tyrannos Jerusalem, & Ægyptiorum hypocritas vulneravit ad mortem. Hæc est vinea servi Dei Noë, in medio paradisi situata, Christi sanguine redempta & irrigata, quam Sabellianorum principes, hæreticorum pastores velut aper de silva tempore illorum magnorum monachorum & eremitarum, Pauli videlicet & Antonii, destruere quæsierunt: cujus sepem comburere, cujus gyrum lapideum supplantare, cujus fructus, vites & flores incidere, cujus planitiem virtutum zizania seminare & replere quæsierunt, sed Dei virtute circumdata minime potuerunt. Ad hanc autem vineam, Fratres mei, vos conduxi, & operarios vos feci meos, ut laborantes usque ad finem, dignum fructum recipiatis in tempore suo. Ad hanc non me elegistis, ut supra diximus, Fratres, sed ego elegi vos: sed post annum factus sum episcopus, non tamen vos reliquerim. Sed compulsus inter gentes habitare, monasterium presbyterorum & clericorum ordinavi, intra domum episcopi, ut communiter cum eis viverem, sicut & vobiscum antea vivebamus. Non igitur me elegistis, sed ego elegi vos. A quo, Fratres mei maxime hoc dictum sit scitis: a Domino dictum est, & discipulis Domini dictum est: verumtamen non tantum illis, sed etiam nobis dictum est, quos vocavit in partem sollicitudinis & gloriæ eorum. Sicut dignatus est vocare per gratiam, & participes nos fecit exhortationis; sic & vos. Delicatus est enim qui vult uti parte, & administrationem partis dissimulat ex toto: merito se privat honore, qui honorem affectat sine onere. Vobis ergo qui pastores estis tantum animarum vestrarum, loquitur pastor bonus, qui tertia die, ut audistis, animam suam posuit pro ovibus suis, dicens, *Non me elegistis, sed ego elegi vos:* non istam tantum desertam habitationem deserendo, sed de virtute in virtutem procedendo fructum afferentes, ut fructus vester maneat. In his quatuor, Fratres mei, attendere debemus, scilicet dignitatem, officium, cautelam & constantiam: dignitatem, quia dicit, *Elegi vos*; officium, *ut eatis*; cautelam, *ut fructum afferatis*; constantiam, quia *fructus vester maneat*. Est ergo dignitas in electione, officium in fertigatione, cautela in fructificatione, & constantia etiam in fructificatione. Magnum est enim, quod elegit qui non fallitur dum elegit; majus est, quod Dei est opus ad quod elegit: sed maximum, quod inter electos prælegit. Est enim sensus talis: Non vos me elegistis, sed ego omni modo eligendi elegi vos. Sunt enim tres modi eligendi, electio, subelectio, & prælectio. Electio est,

Joan. 15. 16.

A quando de multitudine bonorum & malorum eligitur bonum, sicut de torculari oleum separatur. Subelectio est, quando de bonis electis eliguntur meliores. Postea quando de melioribus optimi eliguntur, prælectio est. In hunc ordinem electus est Aaron & filii ejus, ut sacerdotio fungerentur coram Domino. Primo enim Dominus ex omni natione quæ sub cælo est, Israël elegit in populum peculiarem sibi. De hac autem subelegit filios Levi, qui tamquam ministri spiritales in tabernaculo Domini ritu perpetuo deservirent. De quibus etiam prælegit filios Aaron in sacerdotes, qui precibus & oblationibus suis indignationem Domini in populum placarent. Ad hunc sane modum elegit nos, cum per aquam baptismatis lavit nos. Subelegit cum in sortem sanctorum vocavit nos, & in ordinem clericatus. Sed cum in statum eremitarum promovit nos & in dispensatione familiæ suæ dispensatores suorum ministeriorum, prælegit nos. Magnum est enim, B Fratres, quod elegit nos; majus est, quod subelegit: sed maximum quod prælegit. Vere ergo elegit nos & prælegit nos Dominus in hereditatem sibi. Nam ad electariorum manuum ostiarum, regum capite inclinantes, munera afferunt, etiam patres nos profitentur, exspectantes nos esse cum Elia & Paulo eremita, & intercessores apud Deum. Væ tamen in eremo habitantibus, si inter malos pisces foras in die novissimo projicientur. Væ pastoribus ovium, si inter hædos numerandi sunt. Quod ulterius, Fratres, dicatur, audite. *Posui vos ut eatis:* enim quatuor sunt hominum positiones, accubitus, sessio, statio, & ambulatio. Omnis enim homo sic est in loco positus, quod aut jacet, aut sedet, aut stat, aut ambulat. Hæc autem tantum in se differunt in hunc modum. Nam cum homo jacet, omnes partes corporis quiescunt. Cum vero sedet, inferiores partes corporis C quiescunt, quæ sedere videntur, sed superiores laborant. Cum autem stat, totus laborat homo erigens se, quia generaliter pondere suo laborat. Cum vero ambulat, additur labori gravis ex motu fatigatio. Ad hunc modum, Fratres, quatuor sunt hominum gradus & status in Ecclesia Dei. Fidelium enim alii boni, alii mali. Numerum malorum, Fratres, non distinguimus, quoniam multiplicatus est super numerum arenæ maris. Boni vero hunc ordinem recipiunt, sic etiam & distinctionem. Sunt bonorum aliqui sunt activi, aliqui contemplativi, aliqui utrisque prælati. Et sic unum malorum genus, & tria bonorum genera. Quatuor enim sunt fidelium genera. Mali autem sunt jacentes, qui in mundo quiescunt: tales totam spem & fiduciam ponunt in numero divitiarum, quorum deus venter est. Tales in lecto jacentes loquuntur animæ suæ, & sæpe dicunt: O anima mea, habes multa bona reposita, epulare & bibe, opprime pauperes, despice cæteros, D tende vasos, dilata te, extende alas, ascende super sidera, non sit pratum quod luxuria tua non pertranseat, dic animæ tuæ, * Castitum servat qui se ipsum ab omni malo præservat. O Fratres, tales prostrati jacent, nocte dormiunt, ebrii sunt, & ecce mox eos jacentes & dormientes aggreditur mors, & sicut favilla statim deficiunt. Talibus autem quotidie clamabat Apostolus, dum dicebat, *Fratres scientes quia hora est jam nos de somno surgere.* Inter bonos sunt boni conjugati, qui bene utuntur licitis: sed tales divisi sunt, quia partim serviunt Deo, & partim mundo. De quibus ait Apostolus, Honorant Deum de substantia sua operibus misericordiæ intenti: tamen solliciti sunt ultra modum de uxore, possessionibus, fratribus, filiis & cognatis. Et quia isti partim delectantur in mundo, ideo sedere dicuntur, quia in superioribus laborant & in infimis quiescunt. Sunt & alii contemplativi, E quorum, ut diximus supra, conversatio in cælis est: de quorum numero vos esse Dei gratia credo, & certus sum. Tales spem omnem in Deo ponunt, opprobria, famem, nuditatem, pressuras amore Christi sustinere semper desiderant, quibus vivere mori est, & mori lucrum, clamantes cum Apostolo dicentes, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Tales sunt velut milites, & cælorum cives. Isti laborant super terram, & quotidie ab Angelis sustentantur. Sunt & alii qui ambulant. Istis ambulare incumbit, non tantum ut & nos de virtute in virtutem, sed plus quam nos inter diversa hominum genera ambulare, discurrere, & examinare quid agatur. Isti sunt pastores & prælati, quibus incumbit nunc exhortari, nunc increpare, nunc minari, nunc consolari, nunc docere, nunc prædicare, nunc legere, nunc orare, quibusdam ridere, quibusdam flere, quibusdam applaudere, quosdam fugere, quosdam mente & litteris visitare, quosdam F præsentia intueri. Tales sunt prælati utique pastores, ambulantes velut magister Jesus, qui ambulans juxta mare Galilææ vocavit discipulos, & ait illis: Ite in orbem universum, prædicate Evangelium omni creaturæ rationali. Tales sunt omnes Ecclesiarum pastores, quibus a Christo dicitur, Ite, quia periculosum est tantum stare pastoribus & medicis animarum. Ite ergo, quia perniciosum est sedere, & peremtorium est jacere. Ite, excitate jacentes, & dicite: Jam de somno surgite, quia diu dormistis. Clamate, pastores & prædicatores veritatis, & exaltate vocem vestram, ut in omnem terram audiatur sonus vestræ correctionis, increpationis, caritatis & sanctitatis vestræ. Numquid non Magister quatriduanum mortuum volens resuscitare, voce magna clamavit? Vigilate ergo, & excitate dormientes, & minas cum terroribus eis adhibete. Deinde ad sedentes transite, & G exhortantes eos ut ad meliora proficiant, dicite, Super flumina Babylonis sedere & flere, dum recordamini Sion: porrigite manum pauperi, ne oblivioni detur dextera vestra. Frustra enim manus tendit ad Deum, qui pro posse suo manus ad pauperes non extendit. Si vero qui sedet, aliquando stare voluerit, apponite manum, & dicite: Surge postquam sederis, qui manducasti panem doloris. Stantibus autem dicite quod promissum est, *Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Istis autem necessaria est consolatio, quia multum laborant. Dicendum ergo eis est, Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati qui nunc famelicitis, quia saturabimini. Beati qui homines fugitis, quia Angelis sociabimini. Beati tolerantes, quia cælorum cives efficiemini. Viriliter ergo agite, Fratres mei, & confortetur cor vestrum, & exspectate Dominum; quia

V. Bern. Ser. 2. de Assumpt. n. 2.

Rom. 13. 11.

1. Cor. 7.

Rom. 7. 24.

Marc. 16. 15.

Matth. 19. 28.

veniet, & non tardabit. Modicum erit, & videbitis remuneratorem militiæ vestræ, pro qua penurias & anxietates sustinuistis. Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti multi possidebunt illud. Hic est enim labor officii nostri. [a] Iste enim mundus, Fratres mei, mari sæpe comparatur, per quod multiplex est transitus. Nam quidam transeunt vado, quidam navigio, quidam ponte, quidam submersi natant in fluctu. Isti sunt illi quatuor status quos nominavimus. Jacentes enim submerguntur, & descendunt in profundum quasi lapis. Conjugati vado mare transeunt, & mediis fluctibus isti salvabuntur igne purgati. Contemplativi aquam maris ponte transeunt, securiorem viam eligentes, quibus mundus mortuus est. Isti sunt mundum despicientes, quia sicco pede & vestigio mare magnum, ut experientiâ didicimus & oculata fide probavimus, transeunt in fame & siti, nuditate & frigore, in vigiliis multis & in laboribus plurimis. Vos autem, Fratres mei, estis qui mecum permansistis in tentationibus meis, & mare magnum ponte transimus. Nobis verè incumbit ceteris subvenire, ne descendant in profundum quasi lapis. Subvenimus vos omnes orationibus vestris, omnes jejunate, hoc mare magnum transeuntes, quia omnes in periculo positi sunt, tam navigantes quàm submergentes, & tam vado mare hoc transeuntes in periculo sunt. Numquid etiam & nos qui per pontem transimus? Numquid non & pons aliquando cadit? Orandum est omnino, Fratres, ne de ponte cadamus. Nam si de ponte caderemus, quod Deus avertat, citiùs moreremur; quia de loco sublimiori caderemus. Porrigamus ergo manus de ponte ad submergentes, ne moriantur: & laboremus ne etiam puteus inferni aperiatur, & claudat super nos os suum. Nunc verò, Fratres, de cautela audiamus, & audientes advertatis, & videatis, quomodo cautè ambuletis. Cautè autem ambulandum est, ut fructum afferatis. Tres enim fructus Dominus memorat in Evangelio, trigesimum, sexagesimum, & centesimum. Centesimus est virginum, trigesimus subditorum, sexagesimus prælatorum, id est fructus duplicatus. Non enim prælato sufficit, se ipsum immaculatum servare: sed expedit, ut bonos, quantum in se est, faciat vitâ & exemplo relucere. Ad hoc enim significandum data est nobis tunica talaris, ut bene facientes & æternas bonorum operum retinentes, perseveremus usque in diem vocationis nostræ, ne dicatur nobis: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Advertere namque debent canonici nostri & presbyteri, quòd quanto præ aliis major dignitas in honore, tanto major in reddenda ratione difficultas: quia quot gradium culmen adscendunt, tot rationum vinculis erunt alligati. Quis enim tot vinculis alligatur, quot sacerdos, bos vel asinus, latro vel leo captus? O sacerdos, cùm te ipsum induis, primò amictu fancibus circumdatis ligaris, albam postmodum ponis, subcinctorio vel cingulo renes adstringis, ac si tibi dicatur: Adstringe fauces ponendo custodiam ori tuo, adstringe funiculum admirari potiùs, nec cor tuum mala meditetur: stringe renes, crucifige carnem tuam abstinentiâ escæ & potûs, quantum valetudo permittit. Hæc, Fratres mei dilectissimi, facientes vivetis, & beati eritis, & bene vobis erit. Verumtamen orate illum sine quo nihil potestis facere, ut sicut elegit vos de mundo, & conduxit vos ad hanc singularem Apostolicam vitam & societatem, sic vos juvet, ut edatis super mensam in regno Patris sui. Pensate tamen, Fratres mei, quòd quamdiu viatores sumus, in periculo grandi positi sumus. Ideo de bonis suis nemo confidat; sed cogitet, sicut dicit Apostolus, quòd cùm quis existimat se stare, caveat ne cadat. Numquid, Fratres mei, non Lucifer sic decoratus cecidit? Numquid non etiam Petrus, aut qui inter discipulos Christo familiarior Judas? Et quia de se confitendo, nec in bono perseverando permansit: cecidit, & crepuit, & mortuus est. Rogate igitur, Fratres, illum sine cujus voluntate folium arboris non movetur, ut usque in finem taliter vos in hac solitudine regat, & dirigat, ut cautè & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Amen. Non rubemini, Fratres dilectissimi, si compello vos vinum bibere, & panem tritici cum betis butyro mixtis simul comedere. Nam hodierna die credimus Filium hominis resurrexisse à mortuis; ideo gaudere & epulari oportet, quia frater noster mortuus fuerat & revixit; perierat, & inventus est. Ad mensam ergo accedentes cum gaudio epulemini, quoniam ego sum Jacob pater vester.

SERMO XL.

De observantia clericorum.

AUDISTIS in mensa, Fratres carissimi, qualiter Dominus præcepit servo suo Abrahæ, ut tolleret filium suum, quem super cuncta terrena diligebat Isaac, & offerret eum super unum montium quem monstraverat sibi Dominus, quem dicunt nonnulli illum esse montem Calvariæ, in quo crucifixus fuit ille Deus & homo. Series historiæ nuper simpliciter intellecta, primò ædificet obedientiæ filios. Fidelis enim sermo, vivus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Sed de modo & virtute obedientiæ aliquid vobis nunc dicendum est. Nam sicut obediendum est libenter, sic hilariter, sic & velociter. Obedientia enim sine mora esse debet. Non placet Deo morosa & disceptatria obedientia: quæ quidem cùm præcipitur, quærit cur, quare, quamobrem præcipiatur. Istius obedientiæ exquisitum nobis hodierna die exemplum proponitur. Abraham pater noster, sic enim dicitur senex fidelis & prima credendi vis. Sanctus igitur pater Abraham, & perma obedientiæ norma, & forma veræ obedientiæ apud omnes esse credatur. Ecce, Fratres, præcepit ei Deus filium immolare. Sed quem filium? Audi, & obstupesce qui audis, filium dilectum, filium primogenitum, filium magnæ promissionis, filium magnæ generationis. Dictum enim fuerat Abraham, *In Isaac vocabitur tibi semen tuum*, & in ipso erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & sicut arena maris in extrema sua senectute. Centenarius enim erat Abraham, dum genuit Isaac de Sara sterili uxore propria, de Agar ancilla Hismaelem sagittarium mirabiliter promissum susceperat, mirabiliùs susceptum religiosè educavit. Inter hæc tamen non contradixit Abraham, sed nec murmuravit, nec hæsitavit, nec faciem conturbavit: immo tamquam pater exsurgens pia crudelitate in filium se armavit, ut mox obediret. Attendite vos filii obedientiæ, qui votum fecistis & professionem. Vade, ô tu frater, & fac similiter. Hæc semper adimplere cogita, hoc semper facie lætâ fac, & vives, & erit semen tuum benedictum sicut semen Abrahæ. Verumtamen quid majus nescio murmurat, quid affectuosius sussurrat vox ista in auribus nostris, licet hæc tempore tanto ante nos scripta sunt, quæ sunt per allegoriam dicta. Discutiamus ergo folia vineæ, ut fructum inveniamus spiritalis intelligentiæ, tamquam sub cortice nucleum, tamquam sub palea granum, tamquam sub terra thesaurum. Verum ut hodiernæ Christi sollemnitati satisfaciamus, consideremus intùs ea quæ dicta sunt de tempore Abraham, inclinare possimus ad me Augustinum patrem vestrum. Tentemus super hoc aliquid dicere ad Dei laudem, & ad nostram aliqualem ædificationem. Sed secundum Hebræos Abraham sub tribus temporibus tria sortitus est nomina. Primò dictus est [a] Illam, quod ibidem sonat quod excelsus, cùm adhuc esset in Chaldæa, in terra & in cognatione sua in domo patris sui. Adscendens autem in terram Chanaan ad vocationem Dei, dictus est Abram, quod interpretatur, Pater excelsus. Tandem [b] in circumcisionis suæ tempore tunc dictus est Abraham, hoc est, Pater multarum gentium. Attendatis, Fratres, & vos in patrem vestrum. Nam primò vocatus sum excelsus philosophus. Eram enim inter omnes magnos nominatissimus, & liberalium artium sagacissimus indagator. Excelsus, inquam, eram, celsitudine scientiæ quæ inflat, non caritatis quæ ædificat. Nam Cedrum odoriferum vocabant me Romani principes, foliis abundantem, sed non habebam fructum. Excelsus eram & impius super omnes coætaneos meos, elatus & superexaltatus super cedros Libani. Et ecce accessit ad me mater pietate plena, prædicatio sancti viri Episcopi, vita & exempla sanctorum patrum Pauli & Antonii & Simpliciani, & cum his omnibus vox Domini confringentis cedros comminuit cedrum Libani, & hostia præparata ad victimam in odorem suavitatis, & sic factus sum pater excelsus. Deinde ad Africam veni, mecum ducens decem & novem ex fratribus meis simul viventes in palatio sancto, & cupientes separari à sæculo. Sanctus pater Valerius cupiens esse particeps fructuum & orationum, locum istum secretum, in quo nunc sumus, nobis donavit, & multi nostrûm viderunt. Sed loco isto ædificato, in Christi nomine & sanctæ Trinitatis pontifex Hipponensis factus sum, & vocatus sum pater excelsus multorum. Pontifices enim, Fratres mei, sicut vocantur pastores gregis, ita & patres plebis pro cura & paterna sollicitudine, & tunc factus sum sicut oliva fructifera in domo Dei. Præsules enim olivæ comparantur propter vim olei triplicem. Nam o cum primò illuminat, pascit, & fessa membra fovet. Sic & præsules illuminare debent verbo, pascere exemplo, & fovere egentes temporali beneficio. Ego enim, Fratres, non dico me hoc facere; studeo tamen sacram Scripturam exponere, turrim Davidicam clypeis fortissimis munitam, munitam declarare, & declaratam ordinare. Nam quid per turrim Davidicam, nisi sanctorum Ecclesiam intelligo? Et sic jam ab ortu & occasu, ab aquilone & austro viget nostra doctrina & expositio. Non tamen à me, sed de domo Dei procedit: & sic non solùm pater gentium dicor, sed etiam vitis abundans in lateribus domûs Dei. Cujus domus sunt latera legentes & orantes, & conjugati legentium & orantium & conjugatorum. Nam vobis qui estis legentes & orantes, abundanter propinavimus doctrinam, quibus disciplinam Apostolicam tradidi. Conjugatis poculum vitæ etiam propinavimus. Vobis tamen propinavi vinum fervoris, caritatis & æquitatis: illis verò pacem & patientiam donavimus. Revertamur ergo ad historiam prætaxatam, quæ insinuat nobis tria, scilicet disciplinam regularem, progressum, & cautum. Dicitur enim nobis à Domino, *Tolle filium tuum*: quasi dicat Dominus, Tu qui monachus es, tolle filium tuum Isaac, qui interpretatur Risus: hoc est, tuam propriam voluntatem tolle, in cujus extensione homo ridet & delectatur. Et hæc est prima oblatio, quam homo debet Deo reddere & offerre super unum montium quem monstrat nobis Deus. Nam multa genera montium demonstrat nobis Dominus. Sed de quatuor nobis mediator Dei & hominum homo Christus Jesus mons dicitur, qui erit in novissimis diebus mons domûs Domini in vertice montium. Et iterum: Mons Dei mons pinguis & coagulatus. Porrò de hoc monte descendit ros & unguentum pro barba Aaron. Omnes enim de Christi plenitudine unguentum recipere possumus. Apostoli etiam, Fratres, dicuntur montes; quia fundamenta ejus, scilicet Ecclesiæ, in montibus sanctis. Angeli numquid non & ipsi montes dicuntur excelsi? Porrò Jesus, qui mons dicitur, sedens in monte Thabor sermonem discipulis suis, enumerans septem beatitudines Spiritus. O Fratres, attendite quantum sit impedimentum, quàm grave dispendium inferat sanctæ religioni superfluitas & abundantia rerum, quod longè magis legimus in libro nostræ conscientiæ, quàm possumus explicare sermonibus. Numquid non Sodomitarum peccatum fuisse legitur abundantia panis & superbia vitæ? Numquid non angeli videntes se abundare in pulcritudine sapientiâ superbientes ceciderunt? Numquid non & patres nostri quasi ratione eadem expulsi sunt de paradiso? Numquid non & mundus submersus fuit, quando abundantes, & in luxu abundantiis Deum non cognoscentes perierunt? Numquid non Ægyptii abundantes iracundia pleni facti sunt & submersi? Numquid non propter abundantiam idola terræ facta sunt? Numquid non Amalech quia abundabat, id est, invidia plenus, desivit in manu Saül? Numquid non tempore David multa millia interfecti sunt? Numquid non Saül abundans superbus efficitur & ejicitur? Numquid non Herodes Ascalonita jugulatur? Numquid non Herodes tetrarcha sperans in sua abundantia populo satisfacere, qui credebat Johannem esse sanctum & justum, ipsum tamen decollavit? Cogitate, Fratres, quid receperit Holofernes, quid Cæsar, quid Nero, quid Valentinus, quid Constantinus, quid Decius, quid Julianus? Quid ergo valuit Cæsari & Neroni abundantia? quid Assuero pecunia? quid Antiocho simulata & palliata pœnitentia? Colamus ergo Christum pauperem in præsenti, ut simus divites in futuro. Comes enim divitiarum superbia & luxuria est. Amemus ergo,

[a] V. Bernardum ser. 35. de diversis *(margin, at "Iste enim mundus")*

Luc. 14. 30. *(margin, at "Hic homo cœpit ædificare")*

1. Cor. 10. 12. *(margin, at "cùm quis existimat se stare")*

Gen. 22. 2. *(margin, at "In Isaac vocabitur tibi semen tuum")*

[a] Gen. 11. 26. statim ab ipso ortu vocatur Abram. [b] Immo ante circumcisionis præceptum. Gen. 17. 5. *(margin, at "Illam" and "Tandem")*

Gen. 22. 2. *(margin, at "Tolle filium tuum")*

Isa. 2. 2. Psal. 67. 16. *(margin, at "mons domûs Domini" and "Mons Dei mons pinguis")*

ô Fratres, foveamus Christi & Apostolorum paupertatem, ne in nostra sancta religione mutetur color optimus, & dispergantur lapides sanctuarii nostri. Sanè enim, Fratres mei, ex collatione aliarum paupertatum commendatio paupertatis voluntariæ plenius inter nos relucet. Sunt enim quinque genera paupertatis. Prima est infelicitas, secunda est paupertas cupiditatis, tertia paupertas superfluitatis, quarta dolositatis, quinta paupertas voluntatis. Primam habet mendicus, secundam habet avarus, tertiam habet prodigus, quartam est paries dealbatus, quintam habet vir compeditus. Prima est flagellum, secunda est venenum, tertia est ventilabrum, quarta est umbraculum, quinta ex deliciarum. Prima est misera, quia cruciat: secunda est venenosa, quia necat: tertia est ventosa, quia inflat: quarta dolosa, quia dissimulat: quinta gloriosa, quia coronat. Nec mirum, si Christianus amator sobrietatis, sobrietatem spiritus commendat, cum Epicurus præceptor voluptatis eam commendaverit, dicens, Quàm felix paupertas est, si læta est. Super hanc propriam voluntatem offert homo devotus, quod pontique fit in professione obediendi. Sequitur, Fratres, *Stravit Abraham asinum, duos pueros secum ducens.* Isaac vero ligna cedrina portabat, Abraham autem ignem & gladium. Venientes autem ad montem, ligatur Isaac, super ligna ponitur, & scitâ à patre Dei voluntate, non aperuit os suum. Et extendens manum Abraham, audivit, *Ne extendas manum super puerum;* sed pro Isaac tolle arietem unum de cunctis tuis melioribus, quem inter spinas tibi paravi. Attendamus nunc, Fratres: enim quid per asinum nisi carnem nostram intelligo, quæ velut asinus domanda est virgâ, onere & pabulo, & cinere, & cilicio caro domanda est, ne impinguata, incrassata & dilatata recalcitret, vel ut asinus qui cum domino velut catellus ludere voluit. Duo namque pueri sunt quinque hominis sensus: quos tamen duos dicimus, quia ad usum & ad executionem eorum duo intra membrorum mancipata sunt. Nam & ego velut Abraham in vobis & canonicis nostris, ne caro luxuriet, & ne mors per fenestras intret, duobus pueris vos sociavi, paupertati scilicet & orationi, quibus mediantibus quinque sensus corporis extinguere poteritis. Nam per hæc præteritis mala obliviscemur, cogitationes malæ non adscendent in corda vestra, affectio cognatorum non regnabit in vobis. Hæc enim sunt, quæ quotidie monachos cribrant sicut triticum. Istæ sunt mordaces curæ, quæ sanctum viri propositum enervaverunt. Inter has vir sanctus coquitur & cruciatur. Hæ sunt monachorum muscæ mordaces & morientes, quæ perdunt suavitatem unguenti. Hæc sunt volatilia quæ comedunt frumentum in agris seminatum. Vos autem, Fratres, dum hæc in corda vestra adscendunt, recurrite ad orationem vel ad operis occupationes ne vos serpentinæ muscæ deglutiant. Numquid non sic fecit sanctus pater Antonius? qui cum epistolas à caris suis in sæculo morantibus recepisset, nullam legere voluit, sed receptas in ignem projecit, dicens, Charæ fallaces estis, etiam plenæ mendaciis, comburo vos, ne comburar à vobis. Sequitur Fratres, Ligatur Isaac. Sic & vos ligamini in hac solitudine tam fortiter, ut consuetudines vios sæculares ignoretis, & suavitatem sanctæ religionis capiatis. Placeat vobis somni sobrietas, mentis tranquillitas, corporis munditia, moris severitas, & cuncta salutis exspectatio: solvitur Isaac, & jocundè ad matrem revertitur in Bersabee. Sic & vos vertamini solum ad matrem quæ sursum est Jerusalem. Cùm ergo illuc perveneritis, dabit refrigerii sedem, quietis beatitudinem, & luminis claritatem.

Quinque genera paupertatum.

Epicurus.

Gen. 22. 3. &c.

Antonius.

SERMO XLI.

De observantia jejunii Quadragesimalis.

Matth. 6. 17.

CUm jejunaveris, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans. Jejunantis officium est, in cinere & cilicio sedere, sordidas vestes non cernere, carnem macerare, faciem adternare, in pallore permanere, non ipsam lavare, non ad mensam opulentam accedere, non convivia & festa visitare, non capite inclinato incedere: sed eleemosynas dare, castitatem servare, justè, sanctè & piè vivere, Christi sanctam resurrectionem exspectans gloriari. Hæc autem omnia facite, non ut videamini ab hominibus, sed tantùm ab illo qui cuncta videt in abscondito. Sed si contingeret, quod fumus jejuniorum spargeretur inter homines, statim faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans. Tria enim, Fratres, proponuntur nobis hodie, scilicet jejunare, faciem lavare, & caput ungere. Hæc tria sunt, in quibus tota vita nostra consistere debet. Quæ sunt ista, Fratres, nisi declinare à malo, & facere bonum, & totum quod habet Deo contribuere? Ecce quidquid continet nostra Christiana sancta religio. Quid enim per jejunare, Fratres, nisi à malo declinare; per faciem lavare, bonum facere; per caput ungere, totum Deo tribuere? Sed dicet quis, Brevis est hæc expositio: sed & aquam vivam, ut cupimus, non propinasti. Attendite ergo Fratres. Nam hostis antiquus vestris primis parentibus primo in paradiso suasit, ut Dominum offenderent; secundò, ut faciem à Deo absconderent post meridiem; tertiò, ut de ligno vetito comederent. Nam ibi dicitur, ut caput pungeret; sed hic, ut caput ungueret: ibi abscondendo faciem irritaret, sed hic lavaret; ibi ut comederet, sed hic ut jejunaret. Credamus illi qui modo hæc præcepit, sed non illi qui contraria persuasit. Ait enim Pater: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* Nam ait hodie, *Cum jejunatis.* Est enim, Fratres, quoddam jejunium commendabile, & quoddam damnabile: damnabile, quod vident homines, quod fit propter homines; commendabile, quod solum propter Deum fit. Sed aliqui jejunant ut infirmi, aliqui ut fastidiosi, aliqui ut avari, aliqui ut hypocritæ. Ægrotus jejunat, ut valeat; fastidiosus, ut appetat; avarus, ut parcat; hypocrita, ut appareat. Jejunium ægroti est sanitatis, jejunium fastidiosi est gulositatis, jejunium avari est penuriæ, jejunium hypocritæ est simulationis. Hæc autem jejunia etsi non sunt periculosa, ut ægroti; tamen sunt infructuosa. Jejunate ergo, Fratres, propter Deum: frangatis nucem, ut accipiatis nucleum: projiciamus folia, ut inveniamus fructum: purgemus puteum, ut hauriamus aquas de fontibus Salvatoris. Ait enim Salvator, *Sitientes venite ad aquas.* Nam triplex est aqua salvatoris, Fratres: aqua lacrymarum, quando flevit super Lazarum & super civitatem: aqua quam posuit ad pelvim, quando discipulorum pedes lavit: aqua quæ de latere ejus emanavit. Primam oportet nos habere, Fratres, si rectè jejunare cupimus. Est ergo prima aqua contritionis, secunda confessionis, tertia satisfactionis. Prima mentem lavat, secunda refrigerat, tertia fecundat. Ergo fidelis si cupis rectè jejunare, istas aquas recipe, & lava te, & mundaberis à lepra. Nam nisi habueris has aquas, jejunium tuum modicùm valebit. Ideo vocati hodie ad nuptias magni regis, Fratres dilectissimi, ornemus nos vestimentis, tubis & cymbalo bene sonantibus. Laudemus ipsum patrem-familiâs, qui ad suas nuptias nos vocare dignatus est. Quæ sunt nuptiæ hodie præparatæ, Fratres, nisi justi dies quos Deus consecrare dignatus est? Isti enim sunt dies quos observare debemus, in quibus legem recipere merebimur. Isti sunt dies medicinales, qui animæ & corpori conferunt sanitatem. Isti sunt dies nuptiales, in quibus vestimentis ornati esse debemus, cymbala & tubas, organaque bene sonantia sonantes. Hæc enim sunt instrumenta quæ in nuptiis quadragesimalibus sonare debemus. Nam primò vestire nos debemus virtutibus sanctis, exspoliatis vitiis. Secundò cymbalum percutiendo pectora per contritionem sonare debemus. Tertiò ut præcones clamare debemus, sugentes ubera vocando, parvulos ut jejunare discant, senes ut jejunare doceant: quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies gratiæ & salutis, ecce dies remissionis, ecce dies satisfactionis. Tu ergo inique qui longo tempore dormisti, surge, memento unde cecideris, & age pœnitentiam dum tempus habes, dum sanus es, dum peccare potes; ut non ex timore, sed ex amore videaris pœnitere. Omnis enim, Fratres mei, qui per pœnitentiam deleverit peccata sua, jam angelicæ felicitatis particeps est. Ipsa namque pœnitentia est medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores salvantur, per quam Deus ad misericordiam inclinatur. Dum autem pœnitentiam, Fratres, feceritis, fundite pro peccatis lacrymas cordis & corporis. Numquid non lacrymando, Fratres mei, Petrus à Christo respicitur? Numquid non Maria veniam meretur? Numquid non Martha lacrymis sanatur? Numquid non Chananæa exauditur? Numquid non Lazarus ad vitam revocatur? Lava ergo faciem tu qui hodie incipis jejunare, lacrymis percute pectus, exalta vocem tuam confitendo, & annuntiando sacerdoti peccata tua. Audite, Fratres, quid David per confessionem consecutus est. Quid ait, nisi, *Peccavi Domino?* Et Nathan propheta ait, O David, transtulit Deus peccatum tuum à te. Cavete tamen Fratres, ne confessio sit Saül, qui redargutus à Samuele superbiendo dixit, *Peccavi.* Qui statim audire meruit, Transtulit Deus regnum tuum à te. Sic & dixit Judas, *Peccavi*, non dolendo, sed diffidendo. Sic & Cain, *Majus est iniquitas mea, quàm ut veniam merear.* Ergo, Fratres, cùm jejunatis, facies vestras lavate lacrymis, caput ungite Christum, qui caput cunctorum est. Ipsum ergo ungite, scilicet oleo misericordiæ, eleemosynas dando, & verba contritionis clamando, Peccavimus Domine, sed miserere. Et sic uncti eramus à Christo oleo lætitiæ. Sic unctum David legimus, sic unctum Petrum & Mariam prospicimus, sic unctos volentes semper spectavimus fratres. Sed quis dicet, Quomodo unguendus est Deus? O peccator, vade primò ad Mariam peccatricem. Ipsa enim unxit pedes, & postea caput, scilicet animam, & postea accedere potuit ad caput. Nam si primò lacrymis Christi pedes non lavisset, ad caput Christi accedere unguendo ausa non fuisset. Ergo necesse est primò ad pedes lacrymas fundere, & postea ad Christi caput accedere. Scitote tamen, Fratres mei, quòd nisi inimicis vestris corde pepercerítis, omnia quæ agitis, sive jejunetis, sive eleemosynam detis, sive omnia quæ bona sunt agatis, omnia vana sunt, & servi inutiles estis, nisi proximo peperceritis. Sed dicetis, Ego parcere inimico non possum: ex quo ergo mihi bona non valent sine hoc, me affligere jejunando, bona distribuendo, non ampliùs volo. Ego autem dico vobis, Dimittite, ut dimittatur vobis. Nullum tamen malum impunitum, nec aliquod bonum irremuneratum remanebit apud Deum, qui novit abscondita cordis cunctorum.

Matth. 17. 5.

Isa. 55. 1.

2. Reg. 12. 13.

1. Reg. 15. 24.

Matth. 27. 4.

Gen. 4. 13.

SERMO XLII.

De vita & moribus clericorum.

Thren. 4. 4.

Ezech. 34. 2. &c.

FRATRES carissimi, sanctus ille Jeremias considerans sacerdotum & prælatorum negligentiam, lamentabiles voces emittens dicebat, *Parvuli petierunt panem, & non est, nec erat qui frangeret eis.* Clamabat ergo Jeremias, adspiciens destructionem sanctæ Civitatis, plorat & lamentatur crudelitatem matrum, patrum & pastorum, qui devorant filios in perditione. Væ vobis pastoribus Israël, qui quod pingue erat comedistis, quod confractum erat non consolidastis, quod erroneum erat non revocastis, quod infirmum erat non sanastis, quod nudum erat non cooperuistis. O Fratres, lupi rapaces hodie facti sumus, justitiam postponentes, veritatem & misericordiam ignorantes. Cavete ergo ne vobis Dominus hodie dicat, Dispensatorem te posui super familiam meam, & tu panem eis non fregisti. Non ergo dispensator, sed dissipator; non speculator, sed spiculator. O serve nequam, mittam te in tenebras exteriores, quoniam pueri tui petierunt tibi panem, nec fuit qui frangeret eis. Itaque, Fratres, distribuendus est panis & frangendus subditis, ante quàm fame pereant: nam si morientur, de manibus tuis sanguis eorum exquiretur. Distribuendus itaque est panis omnis sanctitatis esurientibus. Est enim, Fratres, panis mundus, qui distribuendus est & frangendus filiis. Est & alter panis immundus, qui distribuendus est servis. Sunt etiam isti panes conjuncti in domo Dei, sicut in area paleæ cum granis. Tres tamen panes legimus in Scriptura, panes Pharaonis, oblationis, & propositionis. Primi sunt laici, secundi sunt sacerdotes, tertii verò pastores. Panes Pharaonis dividuntur in tres partes, in concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. Prima est luxuria, quæ enervat: secunda est avaritia, quæ cruciat: tertia est superbia, quæ velut vesica inflat. Luxuria est pariens immunditiam, avaritia est generans invidiam, superbia parit injustitiam. Luxuria est premens hominem intra se per pollutionem, avaritia extra se per vexationem, superbia

supra

super se per elationem. Luxuria deprimit hominem intra se, quia cùm factus sit ad imaginem Dei, velut porcus in luto vivere quærit. Avaritia trahit hominem extra se, quia propter terrena dimittit cælestia. Superbia extollit supra se, ut ponat in cælum os suum. Et sic, Patres & Fratres, homo per luxuriam in vanis cupit delectari, per avaritiam in transitoriis consolari, per superbiam de impietate gloriari. Isti sunt pastores, quos Dominus ejecit de templo vendentes & ementes. Isti sunt quinquagenarii, qui per Eliam comburuntur. Isti sunt illi falsi prophetæ vestiti pellibus caprinis, qui etiam intrinsecùs sunt lupi rapaces. Ergo nos qui pastores sumus nominati, luxuriam frangamus per abstinentiam, avaritiam submergamus per eleemosynam, superbiam fugiamus per humilitatem & per patientiam. Nam sicut impossibile est dæmonem in malo obstinatum paradisum intrare; sic impossibile est luxuriosis pastoribus, avaris & superbis subditos castos & humiles & bonos facere, quia necesse est talis sit grex, qualis sit & rex. Est & alius panis oblationis, quem quidem non solùm frangere, sed & Deo offerre debemus. David dicebat, *Psal. 140. 2.* *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. Iste est panis triplex, quia oratio debet esse ampla, devota & pura. Ampla, ut pro omnibus rogetis, etiam pro calumniantibus & persequentibus vos; devota, ut non remissè petatis, sed devotè, & dabitur vobis perseverantibus. Sed dicet quis, Qualis debet esse qui petit, quid petat, pro quo petat, & à quo petatur? Si petis qualis esse debeas, dicimus quòd bonus: quia scimus, quòd Deus * peccatores non audit. Sed dicis quid petere debeas, dico quòd vitam vel meritum vitæ, vel apprehendentiam meritorum vitæ. Sed si dicis pro quo petere debeas, dico quod pro bene & malè viventibus, ut bonus perseveret, & malus convertatur: non pro sanctis, non pro damnatis. Nam qui orat pro Martyre, injuriam facit Martyri: & qui orat pro damnatis, nullatenus impetrabit. Potens tamen est Deus, ut de lapidibus istis fiant panes. Sed si ulteriùs adhuc petis à quo, dicitur quòd à Patre omnia petere in Filii nomine debemus; & sic veri pastores erimus. Est & alius panis, scilicet propitiationis. Et iste est triplex, panis Angelorum, de quo manducat homo in altari, panis filiorum, id est verborum sanctæ doctrinæ. Hic est panis, qui cum primo pane de cælo descendit. Hic est panis, quem non est bonum sumere, & dare canibus hæreticis, quia panis filiorum est. Hic est panis petitus, *Luc. 11. 5.* *Amice accommoda mihi tres panes*, scilicet vitæ, doctrinæ & exempli. Hic est panis datus Petro, ut pascat agnos: nam ter ait Dominus Petro ut pascat oves, ut tu pastor intelligas oves pascere doctrinâ, vitâ & exemplo, vel Eucharistiâ, doctrinâ & vitâ sanctâ. Et sicut Dominus ait Petro, ita & ceteris Apostolis suis. Ergo pascamus oves nostras, parvulis nostris panem frangamus, ne deficiant in via: pascamus pane angelico, pascamus verbo, pascamus exemplo, ne tota gens pereat. Nam capita gentium sumus, cæcorum & ignorantium duces, claudorum baculum, terrarum principes, regum minores, angelis superiores, sed dæmonibus pejores, dum hæc negligenter prosequimur. Fratres, pascamus ergo populum, ne sint velut oves absque pastore, ut de pascuis solitudinis trahat ad pascua societatis Jesus Christus Dominus noster.

* Advertitur Augustinus. Tract. 44. in Joann. n. 13. ubi hæc verba ait esse nondum illuminati. *Nam, inquit, & peccatores exaudit Deus.*

SERMO XLIII.

De Epiphania & quærendo Christum.

AUDISTIS, Fratres carissimi, sanctissimos reges Dominum diligenter quæsisse & quærendo Deum & hominem invenisse non dubitamus, & sibi pretiosa munera obtulisse firmiter credimus & prædicamus. Vos ergo, Fratres, quærite Christum, quærite Nazarenum, quærite floridum, candidum & rubicundum. Quærite Christum, & hunc crucifixum: quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis: clamate, & vocate dilectum, nuntiantes quia amore languescitis. O vos mundi amatores qui terrena sapitis, quorum Deus venter est & vita in confusione, quid agitis sine Christo, quid concupiscitis, quid sapitis, quid speratis? Numquid sine Christo vobis pax esse poterit? Numquid felicitas vel victoria, numquid dignitas vel securitas, numquid fides vel caritas, numquid spes vel fiducia, numquid constantia vel temperantia, numquid prudentia vel scientia, numquid pulcritudo vel fortitudo, numquid olfactus vel tactus, numquid visus vel auditus sine Christo esse poterit? O Fratres mei absit. Quærite ergo Christum, dum inveniri potest: invocate eum, dum propè est. In ipso namque sunt omnes virtutes, & thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Quærite Christum, & invenietis Christum: pulsate ad Christum, & aperietur vobis per Christum. Dirigite viam Christi, ut dirigat vos Christus. Custodite Christum, ut custodiat vos Christus. Amate Christum, ut amet vos Christus. Quærite Christum pauperem, & invenietis Christum divitem. Pascite famelicos Christi, ut pascat vos Christus. Visitate infirmos Christi, ut visitet vos Christus. Pacem habete cum proximo Christi amore, ut vos pacificet Christus. Hunc ergo Christum quæramus, hunc etiam veraciter cupiamus, hunc semper ut possumus agnoscamus. Hunc semper perquiramus, & inventum tam fortiter, tam suaviter, tam dulciter teneamus, ut eum non amittamus. Quærendus est ergo Christus: sed non in platea, ubi est summa vanitas. Quærendus est Christus: sed non in foro, ubi est grandis adversitas. Quærendus est Christus: sed non in taberna, ubi est summa ebrietas. Quærendus est Christus: sed non in sæculari curia, ubi est maxima falsitas. Quærendus est Christus: sed non in scholis mundanorum philosophorum, ubi est infinita perversitas. O vos mundi amatores, qui terrena sapitis, & pro terrenis honoribus & pompis discurrere non desistitis, transvolantes montes & * alpes, investigare volentes alta cæli, lata terræ, profunda maris, in calore & frigore, fame & nuditate, cur Christum non quæritis, in quo hæc omnia & majora perfectè reperiuntur? Quiescite jam agere perversè, discite bene facere ô vos qui cælorum motus continuè investigare curatis, non tamen ut Deum perfectiùs cognoscatis, sed ut mundo florentes appareatis. Sapientes igitur & insipientes quærite Christum, sed non cum luxuria, in qua est latens deformitas; non cum superbia, in qua latet æterna calamitas; non cum avaritia, in qua est dolorum servitus & æterna infelicitas. Sed heu, Fratres, heu non est hodie qui faciat bonum, non est qui Christum adorare opere quærat, nec est qui speret in eo: sed multi ut eos se, reus in divitiis, puer in pomo, servus in domino, uxor in viro, vir in uxore, serula in parva pecunia, & rusticus in ligone sperat. Ecce, Fratres, ecce, quomodo unusquisque recedit à Deo salutari nostro. Ecce quomodo speramus in vanitate, derelinquentes Deum factorem nostrum, & recedentes à Deo salutari nostro. Non sic igitur, Fratres mei, non sic, etiam si divitiæ & honores affluant, nolite cor apponere; sed solùm in Christo cor apponite, in ipso semper sperate, quia ipsi cura est de singulis vobis. Quæramus ergo Christum, Fratres mei, & numquam quiescamus, quousque inveniamus. Quærite eum dum inveniri potest, invocate eum dum propè est. Sed quomodo eum quæremus? Ecce eum quærunt hodie Christiani, quærunt eum Pagani, quærunt eum Judæi. O Christiane cave ne quæras Christum cum Judæis, sed cum Paganis regibus perquirere non desistas. Nam Pagani quærunt Christum adorare, sed Judæi quærunt Christum jam supplantare. Pagani hodie ad Christum veniunt; sed Judæi Christum spernunt. Pagani veniendo ad Christum laborant; sed Judæi quiescendo Christum ignorant. Pagani Christo munera offerentes ipsum adorant; sed Judæi jam Christi mortem procurant. Pagani adorando Christum & miracula ibidem videndo ipsum toto corde magnificant; sed Judæorum synagoga jam Christum spinis coronat. Pagani per aliam viam revertuntur gaudentes; sed Judæi jam incipiunt esse paventes ne forté veniant Romani, & tollant eorum locum & gentem. Erubescite, ô perfidi Judæi, erubescite, quia veniet tempus quando lapis super lapidem in te non remanebit, eo quòd non cognoveris tempus visitationis tuæ. Erubescite, quia ecce jam alieni hereditatem vestram ingrediuntur, & ad vestrum regem natum per stellam deducuntur, cujus pretiosa nativitas fuit ante sæcula prædestinata, à Prophetis prænuntiata, pastoribus annuntiata, & sapientibus regibus revelata. O Judæi semper Deo rebelles, ô cæci & obstinati, cur non consideratis mirabilia quæ Deus operatus in medio terræ vestræ? cur Christum non quæritis? cur Deum & hominem non agnoscitis? cur eum ut verum Dei Filium non adoratis? O Fratres mei, non solùm Judæi, sed & mali Christiani hodie occidere quærunt Christum. Quando hoc quærunt, nisi quando præcepta sua servare contemnunt? Non sic Magi fecerunt; sed mox Christo nato credentes, per viam laborare cœperunt, & sic perseverantes aliquando eum invenire meruerunt, non in pretiositate pannorum, non in multitudine servitorum, non in thalamo picto, non in lectu eburneo, non in aula regia: sed pro thalamo voluit reclinari in stabulo, pro lecto habere voluit fœnum, pro * servitoribus bovem & asinum Salvator habere voluit. Eia ergo Fratres mei, quærite Christum, quærite Nazarenum, quærite hunc floridum, candidum & rubicundum, ad cujus ortum Angeli cantant, sancti exsultant, sterilis clamat, vidua prophetizat, Simeon senex exspectat, Joseph cogitat, Maria mater reclinat, bos cognoscit, asinus portat, stella demonstrat, Magus adorat. Iste est Deus deorum in Sion, qui ut Cherubim apparet terribilis, qui ut Seraphim apparet mirabilis, qui in virtutibus ostenditur incomprehensibilis. Iste est qui nuper de Maria virgine natus est, & homo factus est; ut nos deos faceret, factus est homo. Iste est qui esurivit, ut nos reficeret; qui sitivit, ut nobis vitæ æternæ pocula ministraret. Iste est qui pro nobis tentatur, ut nos à tentationibus liberaret; qui pro nobis ligatur, ut nos absolveret; qui pro nobis humiliatur, ut nos exaltaret; qui pro nobis exspoliatur, ut nos tegeret; qui pro nobis coronatur, ut nos coronaret; qui felle & aceto potatur, ut nobis fontes mellifluos aperiret. Mortem suscepit, ut nobis vitam æternam donaret, sepultus est, ut sepulturam suorum benediceret; adscendit in cælum, ut nobis æternam portas aperiret; sedet ad dexteram Dei patris, ut credentium preces & vota exaudiret. Ecce ergo ad quid natus est Christus, ecce propter quid ad nos descendit Christus. Quid igitur agitis, ô vos mundi amatores? Quid vobis cum carne, ô venerabiles senes? O juvenes delicati, quid agere creditis, cùm nihil sine Christo potestis facere, quibuscumque bonis terrenis ornati sitis? Quærite ergo ô juvenes Christum, ut juvenes maneatis. Quærite vos senes Christum, ut cum omni prosperitate vivere valeatis. Quærite Christum, & nolite quiescere, illum Christum, illum Jesum qui Centurionis servum sanavit, paralyticum solidavit, Lazarum resuscitavit, cæcos illuminavit, meretricem beatificavit, Chananæam exaudivit, latroni pepercit, & ei paradisum donavit. Hunc Christum quærite fide, spe & caritate. Quærite Christum, & nolite quiescere. Quærite Christum, & nolite sperare in longitudine vitæ vestræ, quia incertus est exitus. Sed attendite ne decipiamini, quia sub specie boni multa mala fiunt. Non enim desinit hostis antiquus figuram assumere Angelorum lucis, laqueos deceptionis ubique prætendens. Novit enim malignus naturas hominum, & cui adhibeat cupiditatis ardorem, gulæ voracitatem, luxuriæ fœditatem, invidiæ calamitatem. Optimè novit quem mœrore conturbet, quem fallat gaudio, quem metu opprimat, quem admiratione seducat. Cunctorum discutit naturas, ventilare & perscrutari cunctorum affectus in nullo desistit: & ubi cognoverit quod delectet, ibi suum * exercitium ponit. Tu ergo fidelis, cùm tentationes persenseris, mox Christum quære, mox Christum invoca, & mox tibi ipsi auxiliabitur, quia fidelis est, & non permittit nos tentari supra id quod possumus portare. Qui est benedictus in sæcula. Amen.

* Alpes. (*Non.*)

* Hæc non favet Lupi conjecturæ de auctore Gallo vel Vallone, sicut & dictio superior; *Alpes transvolantes.*

* *MS.* exercitium.

SERMO XLIV.

De pietate, caritate & suffragiis defunctorum.

FRATRES carissimi, numquam recordor me legisse mala morte perisse, qui libenter in hac vita opera caritatis vel pietatis voluerit exercere. Habet enim multos intercessores pius homo, & ille qui opera caritatis exercet hilariter. Quid enim aliud de piis hominibus dicere poterimus, nisi id quod frequenter legimus; *Opera* *Apoc. 14. 13.* *enim illorum sequuntur illos*? Quare? Nisi quia multos habent intercessores, ideo impossibile est, ut preces multorum non exaudiantur. Considera ergo, ô homo, quis est ille qui tibi in via occurrit: animadverte quòd homo est ad imaginem Dei factus, & tamen pau-

per est, nudus est, miser est, mendicus est, orphanus & pupillus fortisan est. Cave tamen, ut talem despicias, ut eum percutias, ne expellas. Nam licèt pauper, licèt nudus, licèt famelicus, licèt miser appareat, licèt doleat, licèt erubescat, non tamen expellendus est pauper. Nolite, Fratres, eos spernere, nec, etiamsi importunè petierint, de ut aliquando murmurare, quia pauperes & inopes non cessant laudare Deum. Considera tu dives, quia vias perambulas & plateas erecto capite & collo, quòd tu simul cum paupere natus es de muliere, & brevi vives tempore. Et licèt dives sis, sæpe tamen repletus amaritudine & doloribus. In sordibus generatus es, in tenebris confoveris, in doloribus etiam peperit te mater tua. Ante exitum matrem graviter onerasti, in exitu matrem dilacerasti turpiter. Flevisti simul cum paupere & mendico, quando vallem plorationis ingressus es. Pares ergo geniti sumus, pariter vivimus, pariter moriemur & omnes. Considera ergo, ô dives, quòd pauper & dives pari modo omnes nascuntur, & moriuntur. Noli ergo eos despicere, noli manum benedictionis avertere ab eis; sed eos facie serena suscipe, eos verbo & exemplo refice. Misericordia igitur, ô Fratres mei, mater nostra sit. Nam qui esurientem pane verbi reficit, qui sitientem potu sapientiæ refrigerat, qui errantem in domum patris revocat, qui innocentem protegit, qui infirmum fide & patientiâ instruit, qui in tribulatione oppresso consolando vel compatiendo subvenit, hic verus pius est, verus misericors est, verus amicus Dei est: nec eum mala morte periturum aliquis dicere audeat. O misericordia salutis præsidium, fidei ornamentum, propitiatio peccatorum! Tu justos probas, tu sanctos roboras, malos ad bonum perducis: & qui sine te cunctis bonis abundare videtur, vel castitate apparet decoratus, omnino dicere non desistat, Servus inutilis sum. Sed attendite etiam, Fratres mei, attendite, quia non solùm pauperibus in via misereri debemus; sed & defunctis cum omni diligentia misereri & subvenire studeamus, attendentes & quid Judas Machabæus fecerit. Dixit enim, quod *sancta esset cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* Sciebat enim ipse Judas, quòd nemo gloriari potest castum se habere cor: considerans etiam, quod astra non erant munda in conspectu Dei. Ceciderunt enim angeli de cælo, ideo mundi astra non fuerunt: nec etiam infans, cujus vita est unius diei super terram, sine peccato est. Quid ergo de nobis dicemus? Numquid gloriari poterimus castum habere cor? Absit omnino. Quid? Nisi quia omnes peccatores sumus, omnes etiam in peccatis concepti sumus & nati, omnes etiam vitam peccabilem ducimus, omnes in peccatis vivimus, & forsitan in venialibus morimur. Ergo misericordiâ indigemus, quia de hac vita omnes migraturi sumus. Et licèt carnem duriè maceremus jejuniis & abstinentiis, licet omnia mala patienter ob Christi amorem sustinemus, non tamen condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Ergo misericordiâ indigemus, quia per nostra merita æternam vitam adquirere non valemus. Cupis autem, ô homo, ut tui misereatur Deus? Fac ut proximo miserearis. Nam tantum tibi miserebitur Deus, quantum & tu misereberis proximo: tantum recipies in alia vita, quantum facies in præsenti vita. Ora ergo pro defunctis, ut dum fuisti in istatus vita, pro iis orare non negligas. Exspectant enim nos, ut juventur per nos: tempus enim operandi jam profugit ab eis. Clamant igitur quotidie qui jacent in tormentis. Clamant, & pauci sunt qui respondeant: ululant, & non est qui consoletur eos. O quàm grandis crudelitas, Fratres mei, ô quam grandis inhumanitas! Clamant ad nos quotidie, qui dum vixerunt, multa mala pro nobis sustinere voluerunt; nec eis subvenire curamus. O verè magna inhumanitas! Ecce enim infirmus jacet & clamat, & à medicis consolatur; clamat porcus, & omnes eum eo clamare non cessant; cadit asinus, & omnes eum sublevare festinant: sed clamat in tormentis fidelis, & non est qui respondeat. Ecce nostra inhumanitas, Fratres. Eia ergo non sic: sed mementote, Fratres, quòd sancta & salubris, pia & felix & suavis Deo & Angelis est cogitatio pro defunctis exorare, ut à pœnis quas pro peccatis patiuntur, solvantur. Sed dicet quis: Ecce patrem pium & bonum habui, misericordem & castum, humilem & omnibus virtutibus ornatum: nam si rem suam quæ lego, eum esse beatum non dubito. Cur ergo orare pro eo volo, cur eleemosynam dare, cur jejunare, cur sanctorum corpora visitare? Non est ergo necesse pro eo orare, quia fidelis fuit, pius, castus, humilis, patiens, & cunctis bonis ornatus; & post aurum etiam non abiit, nec in pecuniæ thesauris speravit: potuit enim transgredi, & non est transgressus; & facere malum, & non fecit. Quid ergo ere iere debeo, nisi quod lego? Quid enim lego, vel quid prædicari audio, nisi quod qui bene operabitur, bene remunerabitur? O homo, hæc quæ dicis ego nullo modo tibi negare audeo. Quis enim fidelium dubitat, quòd qui bene fecerit, bene recipiet? Consulo tamen ut pro defunctis exorare non desistas. Dixi enim suprà, quòd nemo sine crimine vivit, nemo gloriari potest castum vel mundum se habere cor. Quid ergo facere consulo, quid volo, vel quid deprecor, nisi quod dimittas incertum, & accipias certum? Quid enim est incertum, nisi quòd nescis utrùm pater tuus cruciatur, vel utrùm dignus fuerit odio vel amore? Multi enim fuerunt qui reputati fuerunt sancti, & tamen in conspectu Dei non boni, sed mali inventi sunt. Accipe ergo quod est certum, & dimitte quod est incertum. Certum enim est, quòd peccator fuit: & licet bonis operibus ornatus fuerit, ignoramus tamen utrùm æternam gloriam meruerit possidere. Lege ergo, ô homo, & opere adimplere festines, quod sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, eleemosynam dare, carnem affligere, opera pietatis exercere, & peregrinationes facere, ut à peccatis solvantur. Nam & si sunt beati vel damnati pro quibus rogas, dummodo nescias, & à Deo revelatum tibi non fuerit, non beatis vel damnatis injuriam facere potes, vel Deum offendere: quia si beati sunt, bono tuo non indigent, & si damnati sunt, obtinere non valent. Ergo dum certus non sis quòd nec damnati nec beati sint, orare pro eis non differas: quia, ut suprà diximus, bonis tuis non indigent qui beati sunt; & mali non obtinent, quia damnati sunt. Scias tamen, & indubitanter credas, quod licèt pro defunctis beatis vel damnatis obsecres, bona quæ pro bonis fiunt non amittuntur. Sæpe enim prædicavimus, & sæpe integra fide docuimus, quòd nullum malum impunitum, & nullum bonum irremuneratum erit apud quem non est acceptio personarum. Oratio enim tua in sinu tuo convertetur. Igitur pro defunctis semper orandum est: & si non proficiet eis quia beati vel damnati sunt, oratio in sinu nostro convertetur. Sic enim boni erimus, sic pii & misericordes, sic mala morte perire non poterimus, quia Dominus custodiet nos in tota vita nostra, quem postea deserendo, dabit illam quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit viventis. Festinemus ergo, ô Fratres, pro defunctis exorare, ut & ipsi festinent nos ad se vocare: vident enim sanctam Trinitatem tantum esse unam, quantum tres simul sunt, nec plus aliquid sunt duæ quàm una res, & in se infinita sunt, & singula in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia sunt. Et si capere non potestis quomodo sancta Trinitas tres & unum sunt, exemplum accipite. Unus enim est sol in cœlo lucens, calescens, & fulgens. Unus est in terra ignis tria similiter habens, motum, lucem, & fervorem: nec lucem à motu & fervore dividere potes. Sic est sancta Dei Trinitas. Et si ejus mysterium capere non valemus, bene operari festinemus, ut, sicuti est, sanctam Trinitatem per gratiam videre mereamur. Inhumanum est usque, patriam deserere, patriam despicere, vel in ea nolle habitare. Bene ergo operari non pigeat, ut patriam habitare possimus, & ad eam redire valeamus [* Tanta est enim pulcritudo justitiæ, tanta jocunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis & sapientiæ, ut etiamsi non liceret in ea ampliùs manere quàm unius diei morâ vel mediâ, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis & circumfluentiâ bonorum temporalium rectè meritòque contemnerentur hæc omnia.] O regnum Dei gloriosum, ô patria nostra desiderabilis, tantum vales quantum habeo: tantum enim emit de te vidua duobus minutis, quantum Petrus relinquens omnia, quantum Zachæus dando dimidiam patrimonii partem, quantum Maria soror Lazari, quæ omnia vendidit, & ante pedes Apostolorum posuit. Cur ergo bene operari pigrescimus? Cur pro defunctis orare negligimus? Intueamur ergo, Fratres, patriam nostram, non solùm ex hominibus, sed etiam ex Angelis atque Archangelis, Thronis & Dominationibus, Principatibus & Potestatibus congregatam. Ibi enim sanctam & individuam Trinitatem, sicuti est, homo videbit: plus vel tantum abundantius, quantum plus in via * operando meruerit, eis tunc videbit. Non tamen quibuscumque bonis operati simus, propter hoc eam tenere valeamus, nisi per gratiam possidere. Omnes tamen ibi contenti erimus, omnes felices, omnes jocundantes. Hæc est enim illa optima pars, quam Maria elegit quiescendo & sedendo ad pedes Domini. Contemplabatur enim ipsa Deum & hominem, ideo *optimam partem elegit.* Quare *optimam partem* dicit, nisi quia per contemplationem æterna vita designatur? Optima vita est enim quia secura est, quia æterna est, quia vera est, quia felicitas nostra est, Deum habere, Deum videre, Deum contemplari. Ideo optima pars est, quam partem non possumus in via possidere. Quare? Quia quamdiu vivimus, peregrinamur à Domino, & semper in periculo sumus, & semper in labore in hac vita cum Martha fatigamur. Sumus enim hic cum Martha laborantes, hospites accipientes, & ministrantes servis Dei quæ necessaria sunt. Hanc partem Martha elegit, & bona fuit, sed non optima: quia non æterna. Bona tamen fuit, quia perseverando in operibus caritatis, sedere ad pedes Domini in æterna vita cum sorore meruit. Festinemus ergo opera pietatis exercere, & pro defunctis exorare, ut videre possimus, & reverenter salutare valeamus Prophetas sanctissimos & Patriarchas veraces. Isti enim sunt quorum nomina manent in æternum, qui Deo digni sunt, fide præclari, hospitalitate præcipui, astuti in sensu, sapientes in opere, rebus sæcularibus locupletes, in paratione orbis terrarum aqua recreatores, creduli in repromissionibus, Angelorum susceptores, facie ad faciem Deum videntes, prudentes & victoriosi, quorum imperii potestas non cessavit, quousque Christus ex eorum germine per uterum beatæ Virginis, quæ est spes omnium gentium, natus in mundo, coruscando in mundo apparuit. Isti enim sunt sancti viri, cum quibus locutus est Deus, & ostendit eis secreta sua, ut ea quæ ventura erant quasi præsentia Spiritu-sancto illuminati agnoscerent. Festinemus ergo, Fratres sæculum exire, ut etiam salutare & videre valeamus sanctos Apostolos, quorum oculi beati, qui Deum in carne * viventem videre meruerunt, quorum fructus in patria in æternum manet. Festinemus etiam, Fratres mei, ingredi sancta sanctorum, ut etiam valeamus videre sanctos Dei Martyres, qui carnem domuerunt, spiritum roboraverunt, dæmonibus imperaverunt, virtutibus coruscaverunt, præsentia despexerunt, & illam patriam de qua nunc loquimur, voce & moribus prædicaverunt. Festinemus etiam, Fratres, ingredi Sancta sanctorum, ut videre valeamus sanctos Dei confessores: qui licèt persecutorum non senserint gladium, tamen per vitæ meritum Deo digni præmia martyrii non privantur: quia martyrium non tantùm effusione sanguinis, sed etiam abstinentiâ peccatorum & exercitatione divinorum præceptorum perficitur. Festinemus igitur ingredi Sancta sanctorum, ut videre mereamur & salutare reverenter sanctam Dei genitricem, cum sanctis suis virginibus, quæ suis exemplis utriusque sexûs multitudo ejus sequitur vestigia, & relictis nuptiarum copulationibus, dimissaque liberorum propagine, sponso qui in cælis est perenni, mente, actu, habitu & gestu applicari meruerunt. Istæ enim fuerunt virgines sacræ Deo devotæ, quæ in vita sua fuerunt orationibus instantes, jejuniis addictæ, eleemosynas facientes, pauperes recreantes, in tribulatione gaudentes, in bello potentes, in damnis temporalium rerum Deo gratias agentes. Festinemus ergo, Fratres mei, illos imitari sanctos. Discamus ab eis opera caritatis sine intermissione exercere viriliter, & exercendo per gratiam merebimur Deum videre facie ad faciem, sicuti est: quod nobis concedat ille qui est sanctorum omnium virtus & salus. Amen.

2. Machab. 12.46.

Rom. 8. 18.

* Augustin. l. 3. de lib. arbitr.

* MS. operans.

Luc. 10. 42.

* MS. venientem.

* Sit hujus Sermonis valde vetus sui non idem ac super notum.

* SERMO XLV.

De pænitentia agenda, & detractione vitanda.

BEATUS homo cui miserebitur Deus. Confiteamur, Fratres, & miserebitur nobis. Grandia sunt peccata nostra. * Quia tamen magnus Dominus, sed agamus pænitentiam, quoniam in sæculum misericordia ejus. Videte, Fratres, quid dicat, In sæculum. In inferno quis confitebitur tibi? Nemo est enim, qui possit in inferno pœnitentiam agere: infructuosa est enim talis pænitentia. Hic miseretur pænitenti, hic porrigit manum cadenti. In cælo sedet judex, qui ad confessionem nos admonet. Beati qui faciunt justitiam. Justus septies cadit in die de cogitationibus suis aut de sermonibus suis, & iterum surgit. In quacumque die conversus fuerit peccator, & egerit pænitentiam, miserebitur ei Deus. Neque justus debet esse securus, nec peccator desperare: in utroque timor sit & spes. Felix est, cui hanc vitam Christus notam fecit: & pater & mater est. Qui sic agit, se liberat, & alios suo exemplo ad vitam æternam perducit. Lex enim est, quæ cum Evangelio patrem habet. Baptizatus homo si peccat, & agit veram pænitentiam, citò ei remittuntur peccata. Impius est qui Christum negat, neque hic, neque in futuro remittetur ei. Diximus de impietate, dicamus de pietate. Primus gradus est humilitas, & in bono opere perseverare. Secundus gradus est, jejunare, & eleemosynas facere. Tertius gradus est, castitatem sectari, & patientiam habere. Quartus gradus est, omnia derelinquere propter Christi amorem. Quintus gradus est, vitia dimittere. Major virtus est, vitia dimittere, quàm res. Nihil prodest dimittere terrenas substantias, si vitia non dimittimus. Multi divitias derelinquunt, vitia non relinquunt. Bonum est jejunare, & eleemosynam facere. Jejunium sine eleemosyna parum valet: jejunia verò cum aliis virtutibus proderunt. Quid mihi prodest, cum jejunio si luxuriosus sum, si iracundus sum, si detractor sum? Majora vulnera sunt linguæ, quàm gladii. Gladius corpus interficit, animam autem non interficit. Videte, Fratres, quanta mala habet lingua; in bono magna est, in malo mors est. Diabolus unde cecidit? Numquid furtum fecit? Numquid homicidium fecit? Numquid adulterium fecit? Diabolus non propter hoc cecidit, sed propter linguam: quia dixit, *In cælum adscendam, super sidera ponam thronum meum, & ero similis Altissimo.* Quid dicit Salomon? *In manibus linguæ mors & vita est.* Detractio grande vitium est. Propheta dicit, *Væ mihi misero, quia immunda labia habeo.* Igitur qui immunda labia habet, non potest prophetare. Væ mihi misero, si dimisi matrem, si dimisi fratres, si dimisi sorores, si dimisi res perituras, si reliqui sæculum, & hic propter res perituras sollicitor. Pacem labiis promittimus, & in corde non tenemus. Christianorum arma, pax Christi est. Me ipsum occido, si aliis detraho. Salomon interpretatur Pacificus, sanctæ conversationis opere præclarus. Uxor sua dicitur sapientia, soror & sponsa. Multos habet diabolus laqueos: homicidium diaboli laqueus est, avaritia diaboli laqueus est, detractio diaboli laqueus est. Quamdiu in sanctitate sumus, animæ nostræ in opere Dei sunt. Quamdiu in peccatis ad peccandum voluntatem dirigimus, animæ nostræ turbantur. Ubi enim major pœna, major victoria est. Sed quod arcet carneæ non intelligunt, arcet Christi in cælis intelligunt. Justus & peccator æqualiter habent carnem, æqualiter patiuntur naufragium; similes exeunt, sed diversa præmia. Justi ducuntur ad præmia æterna, peccatores ad gehennam sempiternam. Non oportet consentire detrahenti. Tanta enim distantia est inter fornicantem & detrahentem: ut ille qui fornicatur, tantùm se occidat; ille autem qui detrahit, & se & eum qui audit perdat. *Maledictus homo qui facit opus Dei negligenter*, sicut dicit Propheta. Filii gehennæ, filii perditionis, & filii diaboli, & filii Dei; quia unusquisque cujus opera facit, ejus filius appellatur. Et in alio loco dicit: *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Declina à malo, & fac bonum: inquire pacem, & sequere eam. Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum*: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

* f. hic male desinit sed, & vere omittendum.

Isa. 14. 13.

Prov. 18. 21.

Isa. 6. 5.

Jer. 48. 10.

Psal. 33. 12. &c.

SERMO XLVI.

De angelis & hospitalitate.

QUIA à natura angelica semper defendimur, ne demergamur, Fratres dilectissimi, ideo de eis ad eorum honorem sermonem facere ne pigrescamus. Sed quid de angelicis spiritibus loquemur: cùm de eis loqui immundi simus? Credimus tamen sanè, & indubitata fide tenemus, divinâ eos præsentiâ & visione beatos sine fine lætari bonis Domini, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit. Quid ergo miser peccator pulvis & cinis vobis loquar: quia nec ego eorum gloriam valeo cogitare, nec vos audire sufficitis? Profectò si ex abundantia cordis os loquitur, ad Dei laudem qui nos dignatur ad amorem suum inflammare, dicamus quod possumus. In supernis spiritibus non tantùm admirabilis dignitas est, & dignatio amabilis invenitur, sed tanta gloria est, quod lingua vel cor humanum nullatenus dicere valet vel cogitare. Ipsi enim Deo semper assistunt, domestici Dei sunt, cæli tàves, principes paradisi, scientiæ magistri, doctores sapientiæ, illuminatores animarum, custodes earum, corporum zelatores, & defensores bonorum. Quod bene testatur ille Doctor doctorum, & veritatis prædicator, quando raptus fuit usque ad tertium cælum, & beatæ illi curiæ interesse meruit, & videre Deum sicuti est, atque super omnes homines meruit nosse secreta. Tunc enim ait, tunc enim dixit & exclamavit, quod omnes essent administratorii spiritus missi in ministerium nostrum. Ipsi provinciarum custodes, dignitatesque nostras tam spirituales quàm temporales omni diligentia custodientes, ipsi suos contra fomitem impetratores, ipsi sunt pro nobis contra dæmones victoriam obtinentes, ipsi sunt per quos ad fletum contritionis, pænitentiæ & orationis inducimur: ipsi sunt per quos nostra facta vel cogitata ad cælum hilariter portantur, ipsi sunt fratres nostri, qui valde nos diligunt, nos ubique instruunt, in cunctis nos protegunt, nostrum adventum exspectantes ad cælum, & sedes paradisi per nos repleri affectant: isti sunt sanctissimi spiritus, qui nobis dormientibus adsunt custodes, nobis orantibus adsunt tripudiantes. Quis ergo, Fratres, Angelorum memoriâ in mente carebit? Quis eos non diliget? Quis non veneretur eos, qui in conspectu Dei semper assistunt? Isti sunt per quos sustentamur, per quos in mari & in terra juvamur, per quos mente & corpore illuminamur, per quos in tribulationibus & angustiis consolamur, per quos ab infirmitatibus frequenter liberamur, per quos & à quibus in extremis * contemplamur, in fide solidamur, & à maligno spiritu defendimur, & obtentâ victoriâ ad paradisum vel ad purgatorium per eosdem deportamur: & dum purgamur, ab eis sæpe visitari & consolari non dubitamus, promittentes cælestem Jerusalem civitatem ingressuros. Eia ergo, Fratres, studeamus sanctos Angelos imitari, & non solùm ipsos sed etiam Angelorum amicos. Circumspiciamus enim integra mente, perlegamus Scripturas, ut possumus, & inveniamus Angelorum amicos: quibus inventis, petamus quid fecerunt, quomodo Angelis placuerunt, in quibus eos secuti imitati sunt. Veniat sanctus pater Abraham, & quid fecit innotescat. Veniat & nepos ejus Lot, & dicat propter quid vel quomodo à Sodoma per Angelos liberari meruit. Veniat & Tobias, docens secum filium, & propter quid per angelum illuminari meruit, & * filium custodiri, doceat. Veniant tres pueri, & quomodo activa & passiva approximatis non sequatur necessariò actio, scribant. Veniat & Petrus, & quomodo per Angelum liberari meruit audiamus, ut & audientes magna magnalia quæ sancti Angeli fecerunt, eos sequi & imitari valeamus. Dic nobis, sancte pater Abraham, quid fecisti, vel quid facere docuisti, ut sanctis Angelis tam jocundè placeres? Dic, ut à te discamus; doce, ut nos à te doceri valeamus: nam pater es, & quia omnes filii tui sumus, te decet nos docere. O Fratres, quid aliud dicere poterit, quid aliud vel docere, nisi quòd hospitalitatem semper servare voluit? O sancta veraque hospitalitas, quæ non solùm Angelos, sed etiam ipsum Deum aliquando recipere meruisti? Ecce propter quid Abraham Dei Angelis placuit, ecce propter quid Lot liberari meruit, ecce propter quid Tobias illuminatur, & filius illæsus reservatur, ecce propter quid tres pueri & Petrus illæsus reservatur in carcere. Discite ergo Christiani, discite hospitalitatem exhibere in cunctis; ne forsan aut domum clauseritis, cui hospitalitatem negaveritis, ipse sit Deus. Obviam enim ivit Lot Angelis, tamquam peregrinis, qui ex sua laudabili consuetudine jam Sodomitico vitio liberatus est: & inter pessimos optimus conservatur, à periculo civitatis eripitur, & corporale evadit incendium, & ad æternum conservatus est præmium. Numquid & Abraham Deum vidit, quando tres vidit, & unum adoravit? Igitur, ô Fratres, recipere peregrinos festinate. Tu enim nescis an Christus digneretur te visitare, licèt Christus semper in hospite sit. Pateat enim peregrinis janua tua, suscipe eos alacriter, ablue pedes, lava eorum capita, purga eorum immunditias, & noli avertere manum tuam ab ullo paupere. Et si cunctis subvenire non vales, saltem voluntas bona sit circa eos. Suscipite ergo, Fratres, peregrinos, quia qualem mercedem habemus peregrinando, talem habebimus peregrinos suscipiendo. Fiunt enim ambo æquales, & qui propter Deum refrigerat, & qui propter Deum laborat. O sancta namque hospitalitas, Angelorum amica, caritatis soror, humilitatis corona! Nam qui habet te, habet veram humilitatem: & qui verò humilitas habet, veram hospitalitatem habet: nam sine te hospitalitas nulla est. Discamus ergo, Fratres, non solùm à patribus hospitalitatem servare, sed à Christo humilitatem addiscere. * Discamus ab eo non mundum fabricare, non cuncta visibilia & invisibilia creare, non in ipso mundo miracula facere, & mortuos resuscitare, non siccis pedibus super aquas ambulare, non hæc omnia, sed tantùm quia mitis est, & humilis corde. Hoc est perfectum hospitalitatis fundamentum. O sancta namque humilitas, hospitalitatis soror & amica suavis, quæ te in cunctis magis indigniorem fore aliis arbitratur, numquam desiderat superior apparere, primatus & cathedras omnes fugit, omne dominium abhorret, solam hospitalitatem amplectitur, solam eam possidere desiderat. Eia ergo, Fratres, excelsa est patria, sed humilis est via. Mensuremus ergo eam, perquiramus eam, ambulemus per eam. Sic enim fecit Abraham & Lot, dum peregrinos suscipiebant: sic Tobias, dum mortuos sepeliebat: sic enim & Angeli de quibus ait Salvator, quòd semper vident faciem Patris qui est in cælis. Amen.

Heb. 1. 14.

* f. contemplationem.

* f. filium.

* Ex August. Serm. 69. n. 2.

Matth. 18. 10.

SERMO XLVII.

De vehementi peccati Sodomitici detestatione.

AUDITE, non Fratres carissimi, sed principes Sodomitarum, percipite auribus legem Dei vestri populus Gomorrhæ. Audite, & auditum facite filiis vestris, ô gens plena peccato, gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Ecce dereliquistis Deum, blasphemastis sanctum Israël, & alienati estis jam retrorsum. A planta enim pedis usque ad verticem non est in vobis sanitas: ideo terra vestra deserta, civitates vestræ succenduntur igni, regionem vestram coram vobis alieni devorant, & desolabitur civitas sicut in vastitate hostili. Quare hoc patimini, nisi quia similes Sodomitis jam estis? Audite ergo principes Sodomorum, audite Isaiam vobis dicentem, Multitudine victimarum vestrarum plenus sum, eo quod indignè mihi offertis. Ne offeratis igitur ultrà sacrificium; quia sabbata vestra, incensum vestrum, & sollemnitates vestras odivit anima mea, & omnia facta sunt mihi molesta. Cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaveritis orationes, non exaudiam, pro eo quòd turpitudinem operamini. Quæ est illa turpitudo, nisi illa quæ immunditia per Apostolum appellatur? Illa denique est turpitudo illa summa immunditia, illa summa miseria, à qua Angeli fugiunt, quam dæmones videntes oculos claudunt. Illa est enim immunditia & miseria quam masculi in masculos operantur. De quibus ait Apostolus: Non solùm qui faciunt, sed & qui facientibus consentiunt, digni sunt morte. Hæc est meritò immunditia, quia est nimia mentis & corporis spurcitia. Et hæc spurcitia non solùm peccatum est, sed & pœna peccati. Cùm enim Deus videns omnino se contemnentes, & mandata sua conculcantes, vertit eos in reprobum sensum, ut illam abominationem exerceant, & non intelligant & animadvertant, sicut ait Apostolus: Quia non

Isa. 1. 10.

Rom. 1. 24.

Ibid. 32.

Ibid. 28. &c.

probaverunt Deum habere in notitia, tradidit eos Dominus ignominiæ: nam masculi relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis, id est, masculi in masculos turpitudinem operantes. O quàm abominabile vitium, ô quàm detestabile crimen, ô quàm mortiferum damnum, ô quàm pessimum scelus, ô quàm inaudibile malum! Ecce enim membrum Christi non solùm fornicatur, sed etiam meretrix efficitur. Hæc est enim illa immunditia, quàm Deus odio summè habet, quàm detestantur sancti, quam odiunt beati, quam fugiunt illi qui regnum Dei consequuntur æternum, quam diligunt illi qui cruciandi & maledicendi sunt cum diabolo & angelis suis. O pessimi Sodomitæ, & viri peccatores! ô pessimi adtestante Scriptura, Erant Sodomitæ pessimi & peccatores coram Domino. Peccator enim dicitur coram Domino, cujus peccatum Deus non dimittit impunitum, & non differt qui differens est pœnam. Unde ait, *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, peccatum eorum gravatum est nimis.* Clamor enim dicitur peccatum, quando non solùm cogitatur, sed absque omni timore ad actum perducitur, & in consuetudine multiplicatur. Et tunc Dominus gladium furoris sui extendens, pluit ignem & sulfur de cælo, & combustæ sunt civitates, & submersæ. Meritò igitur per sulfur civitates illæ submersæ sunt & destructæ, quia tam eorum feminæ quàm eorum masculi fœtenti luxuria ardebant. O luxuria pessima, virtutum destructio, vitiorum augmentatio, delectationis combustio, caritatis diminutio, bursarum evacuatio! Dulcis es: sed ecce omnis dulcedo in amaritudinem grandem mox convertitur. O luxuria, per te pax destructa est, per te homicidium factum est, per te civitates combustæ sunt, per te regna perdita sunt, per te omnia ferè mala facta sunt, per te David exsulat à Deo, per te Samson moritur, per te Salomon expellitur, per te Lot patitur, relinquens patriam, & uxorem amittens! Et ideo prævaricatores legis attendite, legite legem. O Gomorrhæorum sequaces, quiescite jam agere perversè, discite jam bene facere, discite jam Deum timere. Fugite Sodomitas ut mortem. Nolite conversari cum eis, ne fortè cum eis depereatis. Veniet enim tempus, & non tardabit, & insurget ille sanctus Joseph, qui de hoc crimine pessimo suos fratres accusare patri non timuit. Surgat & nunc hoc castitatis exemplum, & interficiat omnes tales operantes iniquitatem. Veniat ille magnus sanctus Paulus, vas electionis, & confundat omnes tales talia diligentes, ut nullus reperiatur in orbe. Veniat ille dilectus Dei virginitatis imago sanctus Johannes, & sua virginali præsentia tales confundat. Veniat etiam illa lucerna mundi, & præcursor dilectus, & sua grandi audacia, omnes tales interficiat spiritu oris sui. Veniat & Lot nepos sancti Abrahæ cum nepotibus suis, & omnes tales expellat de terra viventium. Veniant omnes sancti Angeli, & comburant omnes qui operantur iniquitatem Gomorrhæorum. Eia ergo quiescite jam agere perversè, discite cum Lot & Joseph bene facere, antequàm adimpleantur quæ diximus. Mementote frequenter, & nolite oblivisci, quid fecerit illa femina Romana Tarpeia. Quid enim fecit? Nam luxuria magna regnabat in ea, tamen ipsa Pagana castè vivere volebat. Quid enim fecit? Oculos sibi erui voluit, & præcepit: & deliciis cunctis depositis, panem tantùm cum aqua sumere voluit ad mensuram. O Fratres, mirabilis conditio mulieris, mirabilis bonitas, mirabilis fortitudo: quia per hoc non paradisum exspectat, nec per hoc laudari desiderat, nec beata prædicari affectat; nam propter quid hoc fecerit ignoramus, quia Paganam eam fuisse prædicamus! Unum tamen scio, quòd si consilium ab Augustino petisset, ego tamquam fidelis nihil aliud dicere potuissem, nisi quòd tantùm panem & aquam sumsisset determinato pondere & mensurâ. Nos ergo, Fratres, scire debemus, & nullatenus dubitare, quod castitas cum abundantia & fertilitate stare non potest. Sed si mihi non creditis, Gomorrhensibus credite. Abundabant enim valde in cunctis bonis, & post quàm comederant & biberant, surrexerunt ludere. Sic & vos * operantes video: nam fertilitatem habetis pane, vino & cunctis bonis omnibus quibus indigetis; ideo timeo ne pereatis. Quare? Quis non est malum quod in vobis non regnet. Numquid superbi? numquid avari? numquid golosi? numquid puerorum concubitores? O miseri, membra diaboli, cur non erubescitis? cur non desistitis talia operari? Confundor ego episcopus talia loqui, confundor & alia enarrare. Sed & si tacuero, mors mihi est, & si hoc prædicavero, non effugiam linguas vestras. Audacter igitur prædicabo, quia & vos publicè operari non erubescitis. Emendate igitur vitam, & emendabo verba: quiescite agere perversè, & ego quiescam mala vestra vobis improperare. Sic etiam Dominus facit, quia mutata vita mutat sententiam: bene operantibus promittit gloriam: malè vero pœnam æternam. Erudiamus igitur, Fratres, nosmetipsos in scientia & castitate, ut studentes & intelligentes simus, suaves, affabiles & mites in caritate non ficta. Nam si luxuriari volueritis, numquam caritatem habere poteritis. Caritas enim est virtus, quæ consummatio & perfectio aliarum virtutum dicitur, sic & luxuria destructio. Nam nulla virtus, nulla bonitas, nulla sapientia cum luxuria stare potest, nulla justitia, nulla laus, sed omnis perversitas, & personarum acceptio in ea regnat. Ideo attendite, quàm necessaria est ipsa castitas. Nam si castè vixeritam, rixæ inter nos non erunt, non verba mala. Et si mihi non creditis, quid Lot acciderit, legite. Nam sancti Angeli domum ejus intraverunt: quo facto Sodomitæ domum ejus circumdederunt, & forsitan non solum * per ostium, sed per fenestram intraverunt. Numquid & Lot cum nepotibus suis verberaverunt? Omnino, ut arbitror, non solùm verba, sed verbera receperunt. Et forsitan, Fratres, ideo uxor Lot conversa fuit in statuam salis, quia Sodomitis non procurabat resistere. In simili etiam scelere, in eodem crimine mulieres etiam erant, & forsitan in majori, quia principium tanti criminis in illis civitatibus mulieres fuerunt, & homines postmodum ipsæ pessimæ docuerunt. O mulieres luxuriæ matres, non sufficiebat primum hominem decepisse? Ideo convertamur ad Dominum, simus pœnitentes, unanimes in dilectione Dei, & in membra unum simul laboremus. Nam sicut odium dissipat Ecclesiam, ita vinculum dilectionis ædificat eam. Odium enim generat detractionem & invidiam, quæ pestilentia & pernicies est Ecclesiæ. Per odium amittitur illa sancta utilitas & jocunditas, de qua dicitur, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum, habitare fratres in unum.* Per odium expellitur Christus, qui est vera sapientia: quia *in malevolam animam non introibit sapientia.* Et ideo rogo vos, ut vitam vestram emendetis, docentes filios vestros & filias quomodo castè vivant, & maturè incedant, abstineant à cibo & potu: sit eorum sermo pudicus, incessus honestus, vultus inclinatus, lingua affabilis, mens plena dilectione, manus plena operatione: ut si sic feceritis, Fratres, cum sancto Lot liberemini de inferno fugientes, & volantes per gratiam ad gloriam. Amen.

Gen. 13. 13.

Gen. 18. 20.

* f. abundantes.

* Immo ut adverti Augustin. contra mendacium c. 34. rupturi erant januam, & ita Gen. 19. 11. *nec ejusdem domus invenire potuerunt.*

Psal. 132. 1.

Sap. 1. 4.

* SERMO XLVIII.

De cura animæ.

ANima humana, Fratres carissimi, omnium creaturarum naturarum particeps, ambit & capit, & miro amplexu, quanto gloriosius est Dei imagine insignita. Omne enim spiritale suum est, quia cælum habet ad manendum, Angelos ad congaudendum, gloriam ad habendum, & Trinitatem ad fruendum. In ipso denique homine deposita erat etiam corporalis creatura, & omnium corporalium naturalium natura in se, & ad se, & per se & tanto perfectius, quanto mirabilius erat omni corporeo. Omnia enim possidebat, omnia sibi obediebant, quia omnia ei subjecta erant, astra scilicet ut lucerent, elementa ut alerent, animalia ut subirent, & cibaria ut nutrirent, oves & boves, leones & aves, omnia obediebant homini sine ulla rebellione. Et quid plura? Etiam hoc quod majus est. Quid est quod majus est, nisi quod divinum est? Quid enim in homine divinum est, nisi quòd imagine sanctæ Trinitatis ipse homo decoratus est? *Faciamus*, inquit sancta Trinitas, *hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Quæ est imago Dei in nobis, nisi id quod melius reperitur in nobis? Quid est quod melius reperitur in nobis, nisi ratio, intellectus, memoria & voluntas? O homo audivisti tuam gloriam, audi nunc tuam miseriam. O homo, natus de muliere, brevi vivens tempore, repletus multis miseriis, qui quasi flos campi egrederis & contereris, & fugis velut umbra, nec in eodem statu permanens, nunc dives nunc pauper, nunc sanus nunc languidus, nunc gaudens nunc tristis, nunc sciens nunc ignarus, nunc videns nunc cæcus, nunc civis nunc exsul, nunc bonus nunc malus: ecce quomodo stabilis, ecce quomodo permanens. O homo an ignoras quia potuisses non mori? Utraque enim potentia in manu tua erat, posse & non posse mori: contemsisti primam, & elegisti secundam; contemsisti vitam, & elegisti mortem; contemsisti dulce, & elegisti amarum; contemsisti vitam æternam, & mortem æternam eligere voluisti. Et unde hoc, homo? Numquid bonus, rectus, sanctus, & Deo dilectus creatus es? Et tamen miserrimè incrassatus, impinguatus, dilatatus, recalcitrasti contra Deum factorem tuum. Et ecce elatus in superbia, ignarus * Dei gratiâ, in scrobem de justitia cecidisti in lacum miseriæ, in luto fæcis, & in umbra mortis. Ideo audi tende quid sequitur. Putas quòd Deus mentiatur, vel ut filius hominis mutetur? Statuit enim ipse, & sententiam posuit, ut quotienscumque comederes ex ligno, mori debuisses. Num quid ludendo hoc edixit, vel ridendo hoc asseruit? Omnino hoc tamen mihi non apparet. Quare non apparet, nisi quia experientiâ didici, & oculata fide probavi? Numquid experitur, quòd post peccatum elementa quæ in summa & optima qualitate erant, mox propter peccatum pugnare cœperunt? Est enim ratio terræ in carne, ratio humoris in sanguine, ratio aëris in spiritu, ratio ignis in calore: & hæc quatuor mox post peccatum ad invicem præliari cœperunt, & sic nostri primi parentes infirmitatibus aggravantur, & dolore capitis, stomachi, hepatis, omniumque membrorum vexantur, sicque moriuntur, sicque ad sepulcra deducuntur. Sed dicet quis: Quid est homo post mortem? Certum est, quòd non est homo: & tamen est aliquid, quantum ad duas partes. Quæ sunt illæ partes, nisi anima & corpus, materia & forma? Anima enim non moritur, nec succumbit per mortem, cùm omnino sit immortalis: nec corporis materia cùm sit una numero: quia licèt corpus resolvatur, non tamen devenit ad tantam resolutionem, quòd omnino nihil fit, & quod cadat in non ens. Manet eadem anima semper, & tamquam quid divinum: deficit tamen homo quantum ad esse. Omnes enim animæ spiritus sunt, & omnia corpora terra sunt, & erunt quousque anima induet se suo corpore, ut totus homo glorificetur, corpore videlicet & animâ. Si ergo petis quid est homo mortuus: quid aliud dicere poterimus, nisi quod terra, putredo, cadaver & fœtor est? Si petis de suo esse, vides quòd deficit. Si petis de corpore, interroga terram. Euntes vos, ô juvenes & potentes, ad sepulcra patrum vestrorum, considerate quid fuerunt, & quid sunt. Monumenta eorum aperiamus, & videamus quis dominus, & quis servus, quis pulcher, quis turpis, quis rectus, quis curvus inter eos fuerit. Aperiamus oculos mentis & corporis, & nostram grandem miseriam frequenter non pigeat considerare. Intremus sepulcra, & quid invenimus discamus. Quid, Fratres, invenimus, vel quæ? Nam si respexerimus, inveniemus mortuorum capita, renes & ventrem. Verum, & indubitanter verum: mihi experto credite, quod in capitibus invenietis bufones saltantes, generatos ex cerebro; in renibus serpentes generatos in lumbis ambulantes; in ventre vermes scaturientes, generatos ex visceribus. Ecce quid fuimus, & quid jam erimus, ecce in quod resolvimur. Quid ergo inflaris, ô dives? Cur non attendis quæ audis? Cur turbaris cùm prospicis? Cur non converteris dum hoc quotidie experiris? Mementote, Fratres, hæc omnia, & agite pœnitentiam in fletu & lamento antequàm veniant dies illi amari pleni miseriis & tristitiæ. Audistis jam quid est homo mortuus: restat nunc dicere quid sit de anima. O Fratres mei, quid de hoc dicere poterimus, nisi concordaverimus cum veteribus nostris? Quid enim dicunt, nisi quod vel in paradiso cum gaudentibus, vel in inferno cum dolentibus: sed si in purgatorio, in via eundi ad patriam sunt; & isti jam bene sunt, quia securi sunt. Orandum tamen pro eis est, & ex toto affectu subveniendum est orationibus,

* Lupus de Oliv. serm. S. Aug. pag. 378. hoc Sermone expenso hæc habet. *Absit ut hi fabulosissimi ac mendacissimi Sermones sint S. Augustini. Aut ego lapsus ab magistro meo Bossolino Leguntersis diu ac ipso omnium mendacissimo Ser. 48.* post eum S. Prosper fraternitatem jumentis esse desumptam. Magistra hujus lapsum non ne pervides? Carolus Moreleus, quem hic etiam male secutus est.

Gen. 1. 26.

* f. de gratia.

bus, eleemosynis, sacrificiis, jejuniis & macerationibus. Isti sunt denique illi afflicti, qui ad Dominum quotidie clamant, & ad illum recurrunt, cujus scientia ubique allegatur, cujus sapientia demonstratur, cujus clementia ubique ponderatus, cujus potentia ubique promulgatur. Isti quotidie clamant, unusquisque per se suam misericordiam implorantes, & suam miseriam deplorantes, & dicentes: Domine, scis quòd ego patior, ideo ad te recurro, non contemnendo scientiam tuam, non evertendo tuam sapientiam; sed interpello tuam clementiam. Non enim, Domine, injustè patior, quia non pro alieno delicto, sed pro meo patior: vim tantùm Domine, patior, quia fortiter patior, & justè patior. Peccavi Domine, substantias & divitias congregando, nec pauperibus in jusseras sufficienter tribuendo. Sed multa infelix congregavi cum dolore & mœrore, nesciens cui ea dimitterem amico vel proximo. O infelix homo, considera, & diligenter adverte quid agis, quid cogitas, dum cunctis diebus vitæ tuæ congregare non desinis. O homo avaritiâ plenus, an ignoras quòd tria sunt insatiabilia, & quartum numquam dicit, Sufficit? Et quid est quod numquam dicit, Sufficit, nisi animus hominis, qui numquam dicit, Satis est! O homo an ignoras, quòd radix omnium malorum avaritia est & servitus idololatriæ, mater usuræ, genitrix simoniæ, fomes culpæ, æternæ pœnæ vis, nutrix gehennæ? O avaritia abyssus insatiabilis, quæ numquam dicis, Sufficit: semper famescis, semper doles, semper tristaris in cunctis. Nam si sol quotidie oritur; dolendo dicis, Siccitas erit: si pluvia descendit, omnia periclitari asseris: si temperiem adesse prospicis, solem vel pluviam adesse desiderabis. O pestis interminabilis, ô famelica rabies! nam omnia suis terminis clauduntur, sola avaritia nullo clauditur fine. Omnia in homine senescunt vitia, sola avaritia juvenescit. O rabies omni fine carens! numquid terra suis limitibus terminatur, aqua suis finibus limitatur, aër suo fine concluditur, cælum suis terminis artatur, sola avaritia terminum nescit! O avare, si terra tibi cuncta datur, mare quæris. Sed si terra & mare, aërem petis. Sed si terram, mare & aërem possederis, adhuc cælum ambis, & ipsum penetrare affectas. Et si cælum penetraveris, adhuc non quiesceris, donec te Deo adæquaveris, vel fueris superior Altissimo. O pestis dæmone sævior! nam dæmon similis Altissimo esse voluit; sed avarus super Deum, si posset, adscendere vellet. Meritò avaris in die novissimo loquetur Dominus, dicens, O homo, sine honore mundum intrasti in pellicula sanguinis cruentatus, sine divitiis natus, sine avaritia genitus: & tu in avaritia vixisti, & dilatatus es in auro & argento, & oblitus es Dei creatoris tui. Ubi enim est fructus & lucrum laborum vestrorum? Ite ergo maledicti in ignem æternum, & sicut voluistis, ita fiat. Ecce sententiam summi Regis. Itaque, Fratres, nolite amare plus corpus quàm animam, & plus filios quàm vos ipsos. Ecce enim in januis dies mortis est. Tunc enim quilibet à suis excluditur, ab uxore dimittitur, à cognatis separatur, & ab eisdem ad sepulcrum ducitur. O magna crudelitas! O magna admiratio! O admirabilis infidelitas! Ecce maritus dilectus ab uxore dilecta relinquitur, filius à matre projicitur, & pater à filiis, & filii à patre sub terra reconduntur: solus ille dimittitur, & quilibet ad propria revertitur; & citò oblivioni traditur, tamquam mortuus a corde. Ecce, Fratres, mundi amicitia quanta & qualis est. Non enim est aliquis qui tantum amicum vel cognatum diligat, quod per noctem unam secum morari cupiat. Vide ergo, ô homo, quales amicos habes, pro quibus animam perdis, pro quibus Deum offendis. Omnes dimittent te, omnes se abscondent, omnes citò fugient à te, & in foveam trium brachiorum collocabunt te. Nam cùm essemus apud ostia Tyberina matre caritatis sociati, exspectantes temporis tranquillitatem, causâ te meandi ad Africam, & gratiâ illius cui terra & mare obediunt, compulsi à * Pontiano præfecto, viro clarissimo, qui de Roma ad nos videndum venerat, cum eodem iterum reversi sumus Romam ad intuendum diligentiùs magnifice ædificia & opera Paganorum: & ductus sum cum ceteris ad videndum cadaver Cæsaris in sepulcro, & vidi quòd omnino esset livido colore ornatum, putredine circumdatum, ventrem ejus diruptum, & vermium per illum catervas transeuntes prospexi. Dum quoque famelici in loculis oculorum pascebantur, crines ejus non adhærebant capiti, dentes ejus apparebant labiis consumtis, & revelatum erat narium fundamentum. Et intuens matrem Christianissimam, dixi: Ubinam est Cæsaris corpus præclarum, ubi magnitudo divitiarum, ubi apparatus deliciarum, ubi multitudo dominorum, ubi caterva baronum, ubi acies militum, ubi canes venatici, ubi equi veloces, ubi aves cantantes, ubi thalamus pictus, ubi lectus eburneus, ubi thorus regalis, ubi thronus imperialis, ubi mutatoria vestimentorum, ubi capilli solares, ubi facies decora, ubi omnia quæ sub cælo sunt? Te namque verebantur homines, te timebant principes, te colebant urbes, te timebant omnes. Ubinam quæso sunt hæc omnia, à quo recessit tanta jactantia? Quò ivit tua magnificentia? Et respondit mater pietate plena, Fili, omnia sibi pariter defecerunt quando defecit spiritus ejus, & reliquerunt eum captivatum in sepulcro trium brachiorum plenum fœtore & putredine. Eia ergo fideles Christi, considerate quid fuimus, animadvertite ad quid venimus, prospicite quid jam sumus. Agite ergo pœnitentiam, Filioli mei quos iterum parturio donec reformetur in vobis Christus. Agite ergo pœnitentiam, antequàm mors inimica naturæ vos aggrediatur. Servatis vobis simplicem, humilem, vilem, secretam, frequentem, promtam, amaram, lacrymosam & festinam confessionem, cùm etiam horam mortis omnino ignoremus. Nam cùm in extrema ægritudine fueritis, Fratres, ô quàm forte, ô quàm durum, ô quàm pœnosum, ô quàm lacrymabile erit vobis pœnitere & dolere de malis commissis, & de bonis omissis! Quare hoc erit, nisi quia illic capitur tota intentio mentis, ubi est vis doloris? Multa enim occurrunt impedimenta cordi. Nam corpus dolet, pœna affligit, quia mors appropinquat intrare: filios quos patres summè dilexerunt, pro quibus etiam se damnatos existimant, tenebroso oculo adspiciunt, uxores jam lacrymantes considerant, mundus adhuc eis fiduciam præstat, diabolus ne de peccatis doleant, fidem tribuit, & chirographum infirmantibus præbet; caro non deficere adhuc satis sperat; medici adhuc ut lucrentur, ipsum confortant; parentes applaudunt, Sacerdotes alliciunt, & sic divites moriuntur in inferno. O homo, audisti quid locutus sum; omnino credo quòd hæc omnia citò experieris. Obsecro igitur te, ut ante quàm infirmitate graveris, age pœnitentiam, dispone domum tuam. Fac quod faciendum est, fac testamentum, dum sanus es, dum sapiens es, dum vales. Nam si exspectaveris infirmitatem, omnino minis vel blandimentis duceris quò tu non vis. O homo, dum juvenescis, dispone domum tuam, age pœnitentiam, dilige Deum non solùm verbo, sed opere & veritate. Et si proximum offendisti verbo, placa eum verbo; si facto, placa eum facto: quia eâdem mensurâ parcetur nobis, quâ pepercimus aliis. O homo fac pœnitentiam. Memorare novissima tua, ut in æternum non pecces. Revertere ad te ipsum, memorans quòd fuisti * sperma liquidum, quòd modò es vas stercorum, quòd eris cibus vermium. Hæc enim sunt novissima quæ cogitare debet quotidie qui fidelis est. O homo memorare novissima tua, quia post mortem vermis nascetur tibi de lingua pro peccato linguæ, de stomacho pro peccato gulæ, de spermate renum scorpiones pro peccato luxuriæ, de cerebro bufones pro peccato superbiæ. Memorare novissima tua, ô juvenis, qui floridè ambis & pergis capite elevato cuncta quæ Dei sunt despiciendo. Memorare novissima tua, quia terra es, & in terram ibis. Memorare novissima tua, quia * conceptus es in culpa, natus in pœna, vivens in miseria, & necessariò morieris in angustia. O homo cur te jactas fortitudine? Ecce nunc post modicum infirmaris, & deficis. Cur inflaris mundi sapientiâ? Ecce quòd stultitia est, & eam perdes, & tuam prudentiam reprobabo, dicit Dominus. Cur inflaris scientiâ! Numquid philosophis obscuratum est cor, & in cogitationibus suis evanuerunt? Numquid traditi sunt in reprobum sensum? Cur te jactas generis nobilitate! Numquid omnium nascendi conditio una est! Numquid & moriendi una conclusio! Quis nobilium umquam natus est sine sanguinis cruentatione? Numquid nobilis simul cum paupere per eundem dum nasceretur meatum transit? A regula etiam mortis numquid parcitur diviti? Cur divitiis te jactas? Ipsæ enim potiùs insidiæ tibi sunt, quàm amicitiæ. Nam pauper ferè numquam occidi quæritur; diviti vero semper insidiatur. Memorare, ô homo, novissima tua qui quotidie epularis, quomodo nudus de utero matris venisti, & nudus reverteris. Eia ergo, Fratres, domos vestras pauperibus aperite, eleemosynas facite, voluptates vestras rationi subjugate, in cunctis memorantes novissima vestra, ut mortaliter non peccetis in æternum. Adjuvet autem nos Deus, sine cujus voluntate folium arboris non movetur, ad perficiendum ea quæ placita sunt ei, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

* SERMO XLIX.

b *De miseria carnis & falsitate præsentis vitæ.*

O VITA quæ tantos decipis, de propriis tantos seduxisti, tantos excæcasti: quæ dum fugis, nihil es; dum videris, umbra es: dum exaltas, fumus es. Dulcis es stultis, & amara sapientibus. Qui te amat, non te cognoscit: qui te contemnunt, ipsi te intelligunt. Timenda es, & fugienda es. Væ qui tibi credunt, beati qui te contemnunt. Vera non es vita, quam te ostendis. Aliis ostendis te longam, ut perdas in finem; aliis brevem, ut dum pœnitere volunt, non permittas: aliis largam, ut faciant quid volunt; aliis angustam, ut non faciant bonum. Quare, ô sapiens, fuge quod fugis. Sic enim est vita nostra, quasi homo in domo aliena, nesciens qua hora vel die patronus dicat, Vade foras, quia non est tua domus in qua es. O sæculum vanum, quid nobis tanta promittis, dum decipis! Qui tibi amicus voluerit esse, inimicus Dei constituetur. Amicitia sæculi, inimicitia Dei est. * Caro est, quæ animam perdit; caro est, quæ recipit inimicum cum vitiis. Item seminat homicidia, seminat fornicationem, seminat concupiscentiam, seminat rixas, seminat libidinem, seminat furtum, seminat idololatriam, seminat cupiditatem, seminat superbiam, & inter fratres discordiam, seminat invidiam, seminat contra Deum blasphemiam, provocat schismata, irritat hæreses, & intra Ecclesiam Dei infert dissensiones, inter populos Christianos ponit offendicula, & inter gentes pugnam, & inter consanguinitatem incantationes, &, quod pejus est, in corda servorum Dei diversa genera cogitationum immittit, & omnia quæ mala sunt in hoc mundo caduco, pessima & nefanda, & quasi umbra sub omni velocitate transit. Carnis etiam potestatem habet diabolus, & non animæ, dicente Domino ad diabolum de beato Job: Do tibi illum in potestate, sed non animam ejus. Caro misera gravat animam, caro vaga demergit in infernum. Caro inimica est animæ: quæ si inimica non esset, non utique delectaretur istius sæculi vanitatem & vitâ vanâ non frueretur. O vita atrocissima, * quam humores tumident, dolores æstuant, aëres morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coartat, securitas hebetat, divitiæ superbiunt, paupertas abjicit, juventus extollit, senectus incurvat, frangit infirmitas, mœror consumit, & super his omnibus mors atrocissima succumbit ut scribunda. O caro cum deformitate depressa, illam debuisti vitam amplecti quæ in æternitate consistit, ubi vita est sine morte, ubi juventus sine senectute, ubi lux sine tenebris, gaudium sine tristitia, ubi nobilitas & voluntas sine injuria, ubi regnum sine commutatione. Hæc sunt septem quæ consequi debueras. O caro miserabilis, quare negasti dum viveres? Si perseverasses bona, & quibuslibet honis privata non fuisses, si heus egisses. Illic enim permansisses ubi est gaudium sempiternum, ubi immarcescibilis est gloria, ubi incorruptibilis est & incomparabilis delectatio, ubi Christus Apostolorum & Prophetarum & sanctorum omnium est jucunditas, nec non & summa lætitia cum sanctis Angelis canentibus laudes Deo, ubi delectatio omnium bonorum. Hæc omnia bona delectabilia per hujus sæculi pravitatem sprevisti. Ecce post finem quamvis in limo terræ manciperis, habes inimicitiam, id est corruptionem, fœtorem & vermem, & dissolutionem fœtoris patere, ut viventes de te exemplum accipiant, quid fuisti, & quid es: quia à vermibus consumeris, postremò verò in finem propter novissima, propter sed-

Marginal notes:

Avaritia.

* Dum Augustinus Romæ Mediolanum ad rhetoricæ professionem abiit, Urbanam præfecturam gerebat Symmachus, ut dicitur l. 5. Conf. c. 13. eamque gessit pluribus adhuc pòst annis. Eam quippe adhuc gessit, dum S. Bonifacius assumtus est ad sedem Apostolicam, atque adversus ipsum actum fuit schisma Eulalianum. Lupus.

Eccli. 7. 40.

* V. Meditat. apud Bernard. c. 3.

* Ita fere ibidem.

b In MSS. Germanensi circiter ann. De misera vita hujus sæcul. In rel quis plurima interpolata & mutata ut jam monuimus. Eadem atque confictis, sunt Ser. ... 64. 65. 66. & 67.

* Ex epist. Columbani Abbatis.

* V. lib. de Salutarib. docum. c. ...

Job. 2. 6.

* Sic lib. Specul. c. 1. 3.

eamdem animam, id est, vitam in corpore, in quo priùs fuisti, suppliciis æternis manciparberis, & simul cum anima damnaberis. * O miseram animam quam caro persequitur. Caro concupiscit, corpus operatur. Caro autem cùm satiatur affluentissimis cibis & potibus & delectationibus, hortatur omnia mala facere. Caro provocat homicidia, caro perpetrat adulteria, caro committit rixas & scandala, caro infert ebrietatem, caro portat omnem concupiscentiam hujus sæculi. O caro misera, quid habes, quid agis, quid tantum gravas animam, quæ nihil desiderat nisi Deo servire? Tu, ô caro, misera: non sufficit tibi perditio tua, quòd adhuc animam infelicem tecum demergere conaris? Væ tibi anima, quæ tibi carnem contrariam accepisti. Caro mala, quid quæris, quid desideras? Non enim poterit sine te anima judicari in die judicii. Caro misera & putribilis, & omni squalore peccatorum plena, quando viva eras, pulcra eras ut sol, splendida ut luna, & oculi tui micabant ut stellæ, & crines tui longævi, & angebas te pre iosis unguentis, vestibus utebaris optimis, & in cibis tuis & potibus condebas aromatum multitudinem. E scito anima, dum corpus tenebrosum & fœtidum reficiebas atque fovebas, escas vermibus præparabas. Memorare debuisti quæ à factura & opifice tuo audieris, cùm primum peccatum commisisti. *Terra es*, inquit, *& in terram reverteris.* Et Job audi dicentem, *Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc.* Audi etiam Isaiam vaticinantem, *Verè fœnum est populus.* Caro misera & nefanda, audi Paulum apostolum prædicatorem egregium dicentem, *Nihil intulimus in hunc mundum, nec auferre quid possumus.* Nihil aliud caro misera nisi peccatorum sarcinam secum portat. Non nisi per carnem anima peccat. Anima quomodo potest videat. Anima nostra carcerem petitur, caro eam tenet inclusam. Anima clamat ad Dominum, non caro quæ in malitia perseverat. Anima remedium aliud non habet, nisi tollatur à carne, & caro redigatur in pulverem; tollatur ei vinum, & detur ei aqua; auferatur ei sanguis, & detur ei humor terrenus. O caro misera, quid de te agetur quando à te egrediar, & vita a te recedet? Tu sola in utero & sinu terræ jacebis, & aliud numquam manciperis: habebis in te hereditatem pessimam, id est, corruptionem, fœtorem & vermes. Ecce quæ adquisivisti, dum viva eras. ecce quid possides, dum in sepulcro jaces. Non potuisti te jejuniis macerare, ut jejuniis in cinere & cilicio humiliare? In perpetuum cum anima salva fuisses, si ei credidisses quia non bene facere potes, nisi aliis bene feceris: hoc est, nisi corpus per abstinentiam afflixeris, animam salvare non poteris. Audi quid Creator noster dicat ad carnem: O, inquit, mea creatura, ego te ex limo terræ palleam & lucidam assumsi, imaginem meam in te condidi, spiramen vitæ tribui, animam invisibilem tibi concessi, immortalitatis tunica te indui, in paradiso voluptatis te collocavi, victu angelico perfruebaris, cibos & delectabilia jucunditatis contemplabaris, & omnia quæ creavi in tua dominatione humiliavi, & affluentes divitias dedi. Insuper & omnia ligna paradisi tibi subdita erant, & pro uno vetito quod ibidem comedisti, ecce ubi cecidisti, scilicet de paradiso in infernum, de luce ad tenebras, de amœnitatis & jocunditatis loco ad chaos & ad omnia obscurissima mala: pro delectabili odore nunc putredini & pœnis manciparis, pro esca angelica in cibo vermibus subjacebis, pro immortalitatis veste corruptio induta es vestimento. Ecce quam concessi vitam abstuli & subtraxi, ut tu misera & putribilis caro inferno manciperis, ubi est fletus & mugitus atque ululatus, insuper & stridor dentium & teterrima tormenta: &, quod pejus est, post mortem in corruptionem, post vermes & fœtorem & consumtionem postea in pulverem redacta. O caro quæ igni inextinguibili mancipaberis, audi animam dicentem ad corpus. Ego de cælo veni à Deo concessa tibi. Nam tu de terra es: melius est ut mecum adscendas ad cælum, quàm ut tu me trahas ad infernum. Dum vivimus & sumus in unum, operemur manibus quod bonum est, id est, eleemosynas & jejunia in castitate & in hospitalitate egenorum, & in nuditate pauperum, & in omnibus bonis operibus. ut per bonam operationem quam agimus, adscendere ad cælestia valeamus: ubi non jam solutionis corporis, sed incorruptionis veste induamur; ubi non jam fœtor, sed odor suavissimus; ubi non jam tenebræ, sed lux perpetua micat; ubi non jam vermium multitudo, sed caterva Angelorum, & innumerabilia millia sanctorum & Prophetarum omnium chorus cum sanctis Angelis hymnum Deo incessanter canunt. Cum ipsis nos faciat æterna gaudia percipere Christus: qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Ver. lib. de salutar. documentis c. 64.

Gen. 3. 19.
Job. 1. 21.
Isai. 40. 7.
1. Tim. 6. 7.

* SERMO L.

De salute animæ.

* Ex variis Cæsarii Arelat. sententiis consutus.

QUANTUM ad animæ nostræ desiderium pertinet, Fratres carissimi, voluntatis nostræ est, ut ad vos requirendos frequenter veniamus, sed necessitate temporis nunc veniendi incolumes nos venire meruimus: & ideo quia de communi corporum sanitate gaudemus, de animarum salute, quæ vera salus est, in quantum Dominus dederit, colloquamur. Ideo, Fratres, ad imaginem Dei facti sumus, ut, Deo donante, intelligamus quæ sit desideranda patria, quæ sit vera beatitudo, quæ vera vita, quæ perfecta sanitas, quæ sit æterna felicitas. Sed intus in corde, Deo inspirante, cognoscamus. Nemo se excusare poterit, ut dicat, Non novi litteras, ideo Dei præcepta intelligere non possum: quia qui litteras non novit, quid sit aut non sit, intelligere debet. Interroget homo conscientiam suam, & alloquatur se ipsum, & dicat sibi suis verbis: O homo, quis es, aut ubi es, & unde venisti? Et responde tibi: Homo sum, & Dei creaturam me esse cognosco. Iterum interroga, & dic: Quid in te habes, aut ex quibus rebus te factum esse cognoscis? Responde & dic, Ex anima & carne me constare cognosco. Quid in te ex his duabus rebus melius habes? Respondis, Sine dubio animam meliorem habeo quàm carnem. Optimè & ordine legitimo respondisti, & dixisti te animam meliorem habere quàm carnem. Dic mihi adhuc, Ubi es, ô homo? Respondebis, in mundo. Postea verò ubi eris? In cælo. Quamdiu ibi eris? In sæcula sæculorum. Justissime respondisti, & verum dixisti: fac modo rationem vitæ tuæ, & esto judex justus. Ex omnibus rebus quas dedit tibi Deus, serva carni tuæ unde sustentetur in mundo, & repone animæ tuæ unde in perpetuum vivat in cælo. Attende diligenter conscientiam tuam, & vide si tantas res animæ tuæ reposuisti in cælo, quantas habes corpori tuo in mundo: si tot solidos reposuisti in cælo, quantos tibi servasti in mundo. Vide si tot modios tritici, si tot amphoras vini per eleemosynam in paradiso, unde vivat anima tua, reposuisti, quantum tibi reservasti unde vivere possit caro tua in mundo. Cùm ergo ista diligenter adtenderis, & consideraris sapienter, vides te prope totam libram carni tuæ servasse in mundo, & unam unciam reposuisse in cælo; erubesce, & citò ad pœnitentiæ medicamenta confuge quia inceptum in te ipsum judicium judicasti. Aliud verum dixisti, & aliud operibus perfecisti: quia totum carni non solùm fideliter, sed etiam infideliter deputasti. Nescio si apud te periclitetur judicium tuum, quando inter animam & carnem tuam iniqua sunt judicia tua. Et ubi te justum invenire potero, quem in te ipsum iniquum esse cognosco? Et tunc certè nutrimus carnem, ornamus carnem, aliquotiens inebriamus eam, & nimium deliciosè pascimus carnem, quam velimus nolimus, post paucos menses aut annos vermes devoraturi sunt in sepulcro, & contemnimus animam quæ Deo ab Angelis præsentatur in cælum. O quàm dura erit animæ peccatrici, & quàm intolerabilis hora illa, quando viderit bonam animam requiem recipere in paradiso, se verò torqueri in æterno supplicio. Ergo considerate, Fratres carissimi, si non majorem, certe vel æqualem partem animæ faciamus. Non enim foris in corpore, sed intus in interiori homine facti sumus ad imaginem Dei. Caro enim nostra de limo terræ formata est. Numquid justum est, ut limus terræ imagini præponatur? Caro enim debet servire, & anima imperare. Ista debet exercere imperium, & illa subjecta servitium. In omnibus Christianis bonis anima dominatur, & caro servire compellitur. In peccatoribus verò & amatoribus hujus mundi, inverso, immo perverso ordine caro erigitur, & anima humiliatur; illa deliciis pascitur, & ista fame torquetur; illa luxuriatur in vestibus pretiosis, & ista vix in vetustis involvitur pannis: & si peccatis fuerit obnoxia, æterno Judici præsentatur, & tunc vera ejus ignominia apparebit. Nam cùm anima in corpore suo caput esse debeat, quicumque carnem deliciis aut voluptatibus nimiùm erigit, nutrit, fovet & palpat, animam verò despicit & contemnit; pedes levat in altum, & caput imprimit in profundo. Et qualis est in oculis hominum, qui inversis pedibus ambulare videtur, talis est in oculis Angelorum, cui caro propria dominatur. Sicut ergo suprà diximus, fecit nos Deus ad imaginem & similitudinem suam: & cùm deberet in nobis homo interior dominari, in tantum Deum contemnimus, ut imaginem Dei miserabili limo servire faciamus: & hoc est iniquum judicium, ut carnem nostram animæ præponamus. Sed hoc omnes homines recto judicio non faciunt. Multi enim sunt honesti, sobrii & humiles, misericordes, casti, in quibus anima tenet imperium, & caro subjecta servit. Et ideo rogo vos, Fratres, adtendat unusquisque conscientiam suam: & si dominatur caro, citò erigat dominam, & stimulet ancillam: ut non caro vincat animam, & ad luxuriam trahat, sed magistra carnem suam regat, & per vias castitatis & justitiæ ducat. Qui verò in se sentit animam dominari, teneat eam Dei adjutorio disciplinæ continentiam, & per freta pelagi hujus mundi ita navigium corporeum, veritate gubernante, contendat, ne inter fluctus justitiæ naufragium incautus incurrat. Ut enim agnoscatur, quòd ex nobis in veritate anima dominetur, de substantia nostra victum nobis sufficienter & vestitum simplicem reservemus, & quidquid amplius Deus dederit, animæ in æternam beatitudinem per eleemosynam pauperum reponamus: ne forte cùm carnem nostram ornamentis componimus, & multis deliciis saginamus, partem cum illo divite purpurato, & non cum Lazaro habeamus. Scitis enim, ut in Evangelio frequenter audistis, quòd dives ille qui epulabatur quotidie splendidè, & purpurâ induebatur & bysso, post de corpore exiit, & sepultus est in inferno, & ibi inter flammas aquæ guttam & locum refrigerii requisivit, & invenire non meruit. Ecce cujus caro luxuriatur & epulatur in sæculo, quales divitias inveniet in inferno. Lazarus verò qui nec divitias nec ornamenta habuit in sæculo, post mortem in sancti Abrahæ requievit gremio. Sicut ergo suprà dixi, Fratres carissimi, refrenemus gulam nostram, & victum & vestitum simplicem carni nostræ in hoc sæculo præparemus, ut remaneat aliquid quod in futuro sæculo animæ reponamus. Quod peritura gula capit, reservet eleemosynæ. Ornamenta quæ luxuria ac suavitas requirit in mundo, misericordia & veritas reponat in cælo. Si ornati volumus esse, quæramus ornamenta unde nemo ornatur indignus. Si delicias concupiscimus, non quæramus carnales ac transitorias, ex quibus stercora conficiuntur in mundo, sed magis spiritales & æternas, unde Angeli epulantur in cælo. Et si forte quæris quæ sint illæ deliciæ, audi Apostolum dicentem: *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.* Adhuc quæris & interrogas, quid sit hoc? Si vis verum agnoscere, Deus est deliciæ tuæ, requies tua, sanitas tua, gaudium tuum, felicitas tua, refrigerium tuum, amœnitas tua; & quidquid sancte possit desiderare anima tua, totum tibi Deus erit. Sic beatus Apostolus dicit: *Et erit Deus omnia in omnibus.* Avare audi me, quid tibi sufficit, si Deus tibi non sufficit? Si ergo ista omnia desideratis, paradisi requiem quærite, pro æterna beatitudine suspirate, unde non exit amicus, ubi non intrat inimicus, unde nec bonus potest exire aliquando, nec malus ullo modo introire. Ad istam ergo patriam omnibus bonis operibus festinemus, ut dum eleemosynam pauperibus dederimus, ad cælestia regna pervenire possimus: ad quæ ille nos perducat qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

1. Cor. 2. 9.

1. Cor. 15. 28.

* SERMO LI.

* Exstat in Appendice Tom. 5. Ser. 53. totum versibus interio hic detractis.

NEMO, Fratres carissimi, falsa securitate se decipiat, & putet se ante tribunal Christi non esse venturum *&c.*

* SERMO LII.

PROPTER quod volui & rogavi hesterna die, ut hodierna frequentiùs conveniretis, hoc est quod dicturus sum, &c.

* SERMO LIII.

CARITATIS vestræ hodie de nobis ipsis Sermo reddendus est. Quia enim, ut ait Apostolus, spectaculum facti sumus, &c.

* SERMO LIV.

NISI si sic Deo placet, quemadmodum obedientia. Cham maledictus fuit, & post multa secula manet quod dicitur, &c.

* SERMO LV.

** De obitu Valentini episcopi Carthaginensis.*

LIBER Sapientiæ, Fratres carissimi, multis modis commendet nominis sapientiam: primò, quia hominem à periculo liberat: secundò, quia conservat liberatum: tertiò, quia coronat conservatum. Quomodo autem liberat, exemplum patet de Noë, quem, cùm aqua deleret terram, liberavit in arca. Quomodo autem conservat, patet de Jacob, quomodo duxit eum Dominus per vias rectas, & ostendit illi dormienti regnum Dei. Qui evigilans ait, Verè hic est domus Dei & porta cæli. De gloria Dei vero quæ coronat, subditur, Reddet Deus mercedem sanctis suis laborum suorum, & deducet eos in via mirabili. Isti enim sunt tres status Ecclesiæ status videlicet pœnitentiæ, justitiæ, & gloriæ. In primo liberat, in secundo conservat, in tertio coronat Dominus. In primo afficimur, in secundo reficimur, in tertio perficimus. In primo est labor & dolor, in secundo sapor & decor, in tertio gloria & honor. Veruntamen quia de his statibus frequentiùs fratribus nostris Canonicis frequens fuit lectio & exhortatio, & in mensa quotidiana disputatio; fortasse in corde dicetis, Tædium est tantùm de hoc nobis audita, quia etiam obsequium oportet, ut nos decet, reverendo Valentino episcopo exhibere. Sed non pigeat vos, Fratres, me supportare. Quòd si tædium vobis esset, ad fratres meos confugiam, qui me audire tota mente & toto affectu desiderant. Nam verbum notum & antiquum, novum aliquando fieri potest. Cibus etiam diu masticatus citiùs digeritur. Ut ergo, Fratres, distinctio trium statuum clariùs elucescat, cunctus eis accommodamus in hunc modum. In statu pœnitentiæ cæcum reducit Dominus per vias duras, & promittit illi regnum Dei Patris sui. In statu justitiæ justum reducit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. In statu gloriæ justum & sanctum adducit Dominus in via mirabili, & introducit eum in regnum Dei. Ecce, Fratres, quomodo reducitur cæcus de invio ad viam, de exsilio ad patriam, de mansione ad mansionem, de virtute ad virtutem, de corporis carcere ad æternam gloriam. Ecce quomodo reducitur cæcus ne sit sine Christo, deducitur justus ut sit Christus cum eo, educitur sanctus ut ipse sit cum Christo. O Fratres mei, ecce quomodo esse sine Christo miserum est. Christum secum esse tutum est, esse cum Christo beatum est. Non enim arithmeticum est idem esse, secum esse Christum, & esse cum Christo. Apostolus enim habebat secum Christum, dum dicebat, *Non ego solus sum, sed gratia Dei mecum est.* Nondum erat cum Christo, dum dissolvi cupiebat, & esse cum Christo. Latro secum habet Christum, cui promittebat Christus, *Hodie mecum eris in paradiso.* Reducitur itaque cæcus per vias duras. Sanè durum est relinquere consueta, durius aggredi inconsueta; sed durissimum est in fornace decoqui continua, in qua necesse est ut decoquatur talitur, ut velut cernes possit amputari, & velut virga ad omnem modum revolvi. Istæ sunt viæ peccatoribus duræ super omnia dura, amaræ super omnia amara, odiosæ ut mors. Quæ sunt istæ viæ, Fratres, nisi relinquere quæ mundi sunt? O quàm durum est, ô quàm mortale videtur, ô quàm amarum, relinquere quæ mundi sunt! Sed quia dura, quia amara, quia pœnosa, ideo centuplum accipies, & vitam æternam possidebis. Eia milites surgite jam, quia diu dormistis, armate vos contritione cordis, confessione oris, afflictione carnis: quia ecce veniet Salvator, & non tardabit. Ecce jam in janua est, ecce jam te vocat, ecce te venire compellit. Sed dices ô miser, In contritione est dolor, in confessione rubor, in afflictione labor, quid ergo faciam? Eia ô miles Christi, civis cælorum jam denuntiaris ab illo qui super te est, ipse qui laborem & dolorem considerat. Veruntamen quanto duriora, tanto utiliora tibi erunt. Veruntamen certa valenter dum potes, quoniam reposita est tibi corona justitiæ, quam reddet tibi Dominus in illa die justus judex. Post quàm autem cæcus factus est videns, impius justus; tunc *deduxit Dominus per vias rectas* cantare poterimus, Fratres. Sunt enim Fratres, ut scholares nostri vacui non recedant, tres species rectitudinis. Aliud est enim regi, aliud dirigi, aliud corrigi. * Nam Propheta dicebat, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Et iterum, *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Et iterum, *In quo corrigit adolescentior viam suam.* Et iterum, *Manè*, inquit Isaias, *erigit mihi aurem.* Res enim, Fratres, inanimata propriè dicitur regi, ut currus & navis. Res sensata præter rationem dirigitur, ut equus & mulus quibus non est intellectus. Res rationalis corrigitur, scilicet corde regitur, ut homo. Justus verò erigitur, ut sapiat quæ sursum sunt, & quærat. Sic enim volebat Jeremias, dum dicebat, *State in viis vestris, & considerate quæ sit via æterna.* Daniel ad majestatis visionem prostratus audivit ab Angelo, *Sta super pedes tuos.* Quod tamen si non credis Prophetæ, crede Poetæ scholaris perverse, cui Deus os sublime dedit, cælumque videre jussit: à quo dum quæreret tyrannus & diceret, Quare te Deus fecit? Respondit, Ut contempler cælum & cælorum numina. Factus est enim homo in terra, non ad terram, sed ad cælum: & factus est de terra non propter terram, sed propter cælum. Quis fidelium plus dixisset, Fratres, aut probabiliori argumento, nescio. Numquid etiam animal mutum & brutum novit argumentum ægritudinis suæ? Numquid leo infirmans animal, quod simia dicitur, quærit, qua devorata mox convalescit? Numquid etiam simia ægrotans quærit sanguinem canis, ursus formicas, leopardus capreas, vir is serpentes ferculum? Homo verò adtritus in physica, hæc omnia ignorare videtur. Unumquodque enim felicitatem affectat: sed si homo affectat, opere tamen affectare non videtur. Quære ergo, ô homo, cælum ad quod factus es: noli quærere philosophiam, quoniam ad philosophiam factus non es, nec expedit tibi scire quæ sunt super terram, sed tantùm quæ sursum sunt. Sta igitur super pedes tuos, sta in viis tuis naturalibus, ad quas inductus es, & dirige eas, si necesse est in dando & dimittendo. Date, & dabitur vobis. Et tunc Dominus tibi dicet, Amice, adscende superiùs, intra in gaudium Domini tui. Sed dicet quis, Quomodo & qualiter egredietur spiritus de corpore? Numquid Salomon hoc ignorare videtur, dum se dixit penitus ignorare viam aquilæ in cælo? Quomodo ergo Deum videt, quomodo angelum, quomodo se ipsum, quomodo spiritum alium bonum vel malum? Super hoc hodie ille magnificus philosophus admiratur. Nam in libris de Animalibus, quinque sensus corporis communes esse nobis ad usum cum brutis posuit, non ad oblectamentum. Homo in omnibus delectatur: pecus verò tantùm in duobus delectatur, scilicet in gustu & tactu; in aliis verò movetur quandoque & excitatur, sed non delectatur. Unde ergo est, quòd spiritus egressus à corpore, duos quos habet communes cum bestiis penitus amittit. Non enim gustu vel tactu utitur vel oblectatur: sed alios tres ad usum retinet & oblectamentum. Mirabile tamen videtur ei, scilicet quòd spiritus sine corpore sensibus corporis utatur. Quod tamen philosophus si fortè planè non intellexit, verum est tamen, & omnino verum & irrefragabile, quia spiritus liber videt Deum, delectatur in Deum, ne semper sibi dicatur, O anima, ubi est Deus tuus? Audiet etiam Angelos cantantes & jubilantes. Videbit etiam & audiet, Esto super quinque civitates, id est, beatitudines, & sic unicuique secundùm opera sua. Et si dicetur à nobis, Domine, quid facies, quando hæc omnia meruimus a te largiri? Porrò respondebit ille magnus paterfamilias, velut Alexander militi petenti munus, cui civitatem dedisse fertur: Si tu tamen non es dignus tantum recipere, ego tamen sum dignus & potens tanta donare. Angeli, Fratres, mirabuntur non modicùm de operibus Dei in conjunctione animæ & carnis in homine, in conjunctione hominis & Verbi in Christo, in conjunctione hominis & Dei in cælo. Nam dicturus est Dominus, *Pater, volo ut sint unum nobiscum, sicut ego & tu unum sumus.* De primo admirantur, ubi unum uni jungitur; de secunda plus, ubi unum duobus jungetur; sed de tertia plurimùm, ubi unum tribus in Trinitate jungetur. Hæc autem generaliter exposita, spiritaliter tamen ad commemorationem hujus sancti episcopi Valentini trahi possunt: qui dum esset catechumenus annorum decem & novem, ad baptismum pervenit: & sic reduxit eum Dominus per vias rectas: postmodum deduxit eum episcopum per vias duras pœnitentiæ: postmodum eduxit eum per viam admirationis & gloriæ. Sic ergo post eum curramus, Fratres, ut comprehendamus bravium supernæ vocationis in die illa, cùm venerit Jesus Filius Dei, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

* SERMO LVI.

Admonitio per quam ostenditur quòd bonum sit lectionem divinam legere.

PROPITIO Christo, Fratres carissimi, ita lectionem divinam avido & sitienti corde semper excipiatis, ut nobis spiritale gaudium de vestra fidelissima obedientia faciatis. Sed si vultis ut vobis Scripturæ sanctæ dulcescant, & secundùm quod oportet divina præcepta proficiant, subtrahite vos aliquibus horis occupationibus mundi; quibus etiam in domibus vestris divina eloquia relegentes, ad integrum vos Dei misericordiæ consecretis; ut in vobis illud feliciter impleatur, quod de beato viro scriptum est, quia *in lege Domini meditabitur die ac nocte:* & illud, *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum:* & illud, *in toto corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Sicut enim, ut ipsi audistis, ille qui in corde suo abscondit eloquia Dei, non peccat; ita & ille qui non abscondit, peccare non cessat. Si enim negotiatoribus non sufficit de uno tantùm merce lucra conquirere, sed plures merces comparant, ex quibus substantiam suam augeant; & agricolæ diversa genera seminum conantur inserere, unde sufficientem cibum sibi & suis valeant præparare: quanto magis in spiritalibus lucris non vobis debet sufficere, quòd in ecclesia lectiones divinas auditis, sed in domibus & in conviviis vestris, & quando dies breves sunt, etiam aliquibus horis in noctibus lectioni divinæ debetis insistere, ut in horreo cordis vestri spiritale possitis triticum comparare, & in thesauris animarum vestrarum Scripturarum margaritas recondere; ut cùm in die judicii ante tribunal æterni Judicis venerimus, sicut dicit Apostolus, vestiti, & non nudi inveniamur. Et illud, Fratres carissimi, diligenter adtendite, quia Scripturæ divinæ quasi litteræ sunt de patria nostra nobis transmissæ. * Patria enim nostra paradisus est, parentes nostri sunt Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli & Martyres: cives enim sunt Angeli, rex autem noster Christus est. Quando enim peccavit Adam, tunc in ipso velut in exsilium hujus mundi projecti sumus: sed quia rex noster plusquàm cogitari vel dici potest pius & misericors est, Scripturas divinas velut invitatorias ad nos per Patriarchas & Prophetas dignatus est mittere, quibus nos ad æternam & principalem patriam invitaret. Et cùm Scripturas ejus rebelli spiritu fragilitas humana contemneret, dignatus est per se ipsum descendere, & nos de tyrannide & de superbia diaboli liberare, & ad veram humilitatem exemplo nos suæ mansuetudinis provocare, de potestate etiam antiqui [b] serpentis per passionis injuriam liberare, ad inferna descendere, & antiquos sanctos, qui originali peccato obnoxii tenebantur, eripere, in altum adscendere, Spiritum-sanctum, qui nos contra omnes insidias diaboli confortaret, de cælis mittere, Apostolos etiam suos, qui regnum Dei per universum mundum evangelizarent, dirigere. Et licèt nos non solùm superbos, sed etiam impios, non solùm originalibus, sed etiam actualibus peccatis obnoxios invenisset; totum tamen, nemine supplicante, dimisit: & non, sicut merebamus, multis catenis vel compedibus oppressos ad exercenda laboriosa opera nos traxit, sed magis pro ineffabili pietate, ut cum illo regnemus, clementer ac misericorditer invitavit. Cùm hæc ita sint, Fratres carissimi, quid de se cogitant servi, qui ita præsumunt Domini sui præcepta con-

* Est Sermo 355. Tom. 5.
* Est ejusdem Tomi Ser. 356.
* Habetur suprà pag. 778.
* Sermonis hujus non alius stylus ac priorum.
* Intolerabilis error est in hac epigraphe, inquit. Lupus. Etenim per Augustini tempora inter Ecclesiæ Carthaginensis Episcopos nullum novimus Valentinum. Dum Augustinus ad presbyteratum pervenit, Ecclesiæ Carthaginensi præsidebat S. Aurelius, seditque usque ad mortem propemodum S. Augustini. Proximè ei successit Capreolus, Capreolo Quodvultdeus. Quod vulgo Deo gratias, Deo gratias nugenius, nullus omnino Valentinus.

1 Cor. 15. 10.
Luc. 23. 43.
a f. aliud erigi.
Psal. 22. 1.
Psal. 5. 9.
Psal. 118. 9.
Isa. 50. 4.
Jer. 6. 16.
Dan. 10. 11.
Prov. 30. 18. & 19.
Johan. 17. 21.
* In MSS. duobus non admodum vetustis nobis occurrit Augustino adscriptus. Est auctoris Cæsariani imitantis.
Psal. 1. 2.
Psal. 118. 2.
Ibid. 11.
2 Cor. 5. 3.
* Cæsar. in Append. Tom. 5. Serm. 69. n. 2.
b MSS. hostis.
1 MSS. misericordiam.

temnere, ut nec ipsas invitatorias litteras, quibus ad regni beatitudinem eos invitat, dignantur relegere? Quomodo enim si aliquis nostrûm ad procuratorem suum litteras dirigat, & ille non solùm non impleat quod præcipitur, sed etiam ipsa jussoris relegere dedignetur, non indulgentiam, sed pœnam, non libertatem accipere, sed carcerem merebitur sustinere: ita ille qui divinas Scripturas de patria æterna transmissas dissimulat legere, timere debet, ne fortè præmia æterna non accipiat, sed etiam pœnam perpetuam non evadat. Nam in tantum periculosum est nobis divina præcepta non legere, ut Propheta lugubriter clamet, *Ideo captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam: qui autem ignorat, ignorabitur.* Sine dubio qui Deum per divinam lectionem in hoc sæculo dissimulat inquirere, & Deus illum in æterna beatitudine dedignabitur agnoscere: & timere debet ne clausis januis cum stultis virginibus foris exclusus mereatur audire, *Nescio vos, Non novi vos, Discedite à me operarii iniquitatis.* Quid est, *Nescio vos, Non novi vos?* Quomodo eos nescit, quos in ignem mittit? Ideo utique, quia, sicut jam dictum est, qui eum in hoc sæculo legendo noluerint intelligere, in die judicii illos Deus dedignabitur agnoscere. Et illud quod in Salomone scriptum est, non negligenter, sed cum grandi sollicitudine ac timore debemus audire. *Qui,* inquit, *obturat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis.* Debet priùs ipse audire Deum, qui vult exaudiri à Deo. Nam qua fronte vult ut Deus eum exaudiat, quem in tantum despicit, ut ejus præcepta legere dissimulet? Et illud quale est, Fratres carissimi, quòd nonnulli Christiani, &, quod pejus est, aliquoties etiam clerici, quando iter acturi sunt, & panem & vinum & oleum & diversas expensas sibi ordinent præparari; & cùm tanta unusquisque in terreno itinere præparat unde vivat caro sua, unum libellum legere non curat, unde hic & in æternum reficiatur anima sua? Et cùm duos homines in se habeat, interiorem ad imaginem Dei factum, & exteriorem de limo terræ formatum; tantam sollicitudinem pro corpore, quod in sepulcro à vermibus devorandum est, habere videtur; interiorem verò hominem, qui ad imaginem Dei factus est, tamquam vile mancipium sine pabulo verbi Dei fame & siti cruciare cognoscitur. In tantum enim Deum negligit, ut in se imaginem ipsius despiciat & contemnat. Hæc ergo, Fratres carissimi, sapienter & utiliter cogitantes, quantum possumus, otiosis fabulis & detractionibus ac scurrilitatibus cunctis finem studeamus imponere, & totis viribus ea impedimenta mundi illius fugienda, aliquas horas quærere, in quibus pro salute animæ nostræ orationi vel lectioni possimus insistere; ut in nobis impleatur illud quod scriptum est, *Qui docti fuerint, fulgebunt sicut stella in perpetuas æternitates.* Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

* SERMO LVII.

IN hac vita positi, Fratres, ita agite, ne cùm hinc migraveritis, & caro vestra cœperit devorari in sepulcro, *&c.*

* SERMO LVIII.

De eo quod nihil sit gloria mundi.

APOSTOLO lectio, Fratres carissimi, hunc sonitum reddidit: *Tempus breve est; reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint, & qui utuntur mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi*, & sicut fur, dies Domini ita veniet. Itaque, ô anima quæcumque audis & legis, consilium te juvet sanctissimi Danielis dicentis, *Consilium meum accipe, & peccata tua eleemosynis redime.* Quod consilium si negligeris, ad cælum sine caussa pulsas. O anima quæ intra carnis parietes fragiles habitas, vigila, inquit, & pulsa, pete & roga: pulsanti tibi & petenti aperietur, dicit Dominus. Et si transieris per ignem, tecum sum, & flamma non comburet te: quæ urando si quæsieris, invenies; cùm pulsaveris rogando, Christus tibi aperiet januas, ut possessor paradisi introeas. Si adhuc, Frater, de fine mundi putas tibi restare aliquid, vel tuum tibi considere finem. Scriptum est, *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus etiam ibo sub terram.* Ergo, Frater, nihil tecum adtulisti quando ingressus es mundum, nihil tecum tolles cum dimiseris mundum. * Audite itaque omnes insipientes in populo, & negligentes aliquando cognoscite. Ite ad sepulcra mortuorum, & videte exempla viventium. Jacent ossa, perit [a] homo, & tamen caussa ejus reservatur in die judicii. Fuit & ipse nobis similis aliquando homo in vanitate vivens, in sæculo studens divitiis, multiplicavit agros, plantavit vineas, implens horrea sua in apothecis multis, & lætatus est in abundantia sua: & ecce subitò ablata sunt omnia ab oculis ejus. Plaudebat sibi per schemata multa, sericis vestibus indutus, pompas & luxurias sibi adhibens, epularum divitias excolens, saltationes & jocos in ebrietatibus exhibebat, prandia sua cum cœna miscebat, & lætitiæ suæ vix dabat finem: & ecce ablata sunt omnia ab oculis ejus. Ubi ergo abierunt illa omnia? Ubi pompa, ubi schemata, ubi exquisita convivia? Ubi modò sunt illi, qui eum [b] in fusibundis agminibus constipabant, qui domi forisque laudabant? Ubi ornatus domorum & pretiosa luxuria vestimentorum? Ubi gemmarum ambitio, & argenti pondus immensum? Ubi postremò ipsa cupiditas, quæ cùm omnia quotidie quæ vult agit, nescit quando totum habet amittere? Ubi sapientia illa & foris excogitata dissertio? Ubi applausus laudum, & adulatio amicorum assidua? Ubi servorum subditi greges & lampadarum radiantis lumina? Ubi antecedentium turba clientium? Transierunt omnia iste ab oculis ejus, & ultrà non erit memoria ejus. Jacet in sepulcro redactus in pulverem; defluxerunt carnes ejus quas deliciæ nutriebant; abscesserunt nervi è compagibus suis: sola remanserunt ossa, quæ serventur in exempla viventium, ut cognoscantur reliquiæ mortuorum. Putatur enim requiescere corpus ejus, in inferno habitat anima ejus, & non videbit ulteriùs lumen. Circumdant enim eum tenebræ multæ: tremor & afflictio apprehendunt eum: vermes & ignis consument eum, & fletus non deficiet ab oculis ejus. Stridor dentium frequentat eum, eo quòd pessimi dolores perurgent eum, & non desinunt pœnæ ab anima ejus. Pœnitet eum modò malè vixisse in sæculo, & negligentem fuisse, pietatem & misericordiam non amasse: & modò quærit eam, & non invenier: multas divitias possedisse & reposuisse, & non eas erogasse egentibus: perdidisse se tempus pœnitentiæ, & non correxisse dies suos, ut non incideret in talibus pœnis. Exspectat ergo eum resurrectio magna, ut tradat eum majori judicio. Ibi enim eum conturbabunt Angeli, improperantes quòd eleemosynam non amaverit; & ideo misericordia ei denegatur; gehenna ardens eum exspectat, quia in pauperibus cùm viveret non exstinxit; ventrem ejus perpetui vermes consument; qui esurientem pauperem non refecit. O quantum valet apud Dominum misericordia, quæ in vita hujus sæculi exhibetur; quæ dum hîc exhibendo delectatur, ad recolligendum in judicio invenitur: sicut in Evangelio dicit, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur!* Currite itaque, dum lucem hujus vitæ habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant: facite misericordias in hoc sæculo, quæ deleant peccata, ut succurrant vobis in die judicii. quia quod manducatis, perditis, & quod laboratis, relinquitis: quod verò pauperibus erogatis, hoc firmiter possidebitis. Antecedat vos misericordia vestra in die judicii, & ipsa interpellat pro vobis in conspectu Domini: ut misericordes misericordiam consequamini, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

* SERMO LIX.

AUDITE Fratres carissimi salutiferam patris nostri doctrinam, qui non terrenam *&c.*

* SERMO LX.

De persecutione Christianorum.

FREQUENTER diximus, Fratres carissimi, quòd semper Christiani persecutionem patiuntur. Mundus iste in maligno positus est. Adversarius noster diabolus regnat in mundo; & nos putamus quòd non patiamur persecutionem? Quæ enim res non persequitur Christianum? Omnia quæ in mundo sunt, persequuntur Christianum. Miramur, si nos persequuntur alii, si Christo servire voluerimus? Et parentes nostri nos persequuntur. Quicumque dissimilis est nostri, persequitur nos, & odio nos habet. Miramur, si alii nos persequuntur? Ipsum corpus nostrum nos persequitur. Si comedero paululùm, & corpusculum robustum fuerit, sanitas corporis mei persequitur animam meam. Quocumque me vertero, persecutio mihi est. Si videro mulierem, oculus meus persequitur me; cupit enim interficere animam meam. Si videro divitias, si aurum, si argentum, si possessiones, quodcumque videro & desideravero, hoc persequitur animam meam. Non putemus tantùm in effusione sanguinis esse martyrium: semper martyrium est [a Christianis & religiosis] Adolescentulum libido persequitur: vult libido effundere sanguinem animæ. Quando periclitatur anima sua, & quasi in periculo constituitur, tunc stat Dominus Jesus à dextris Patris, & pugnat pro adolescentulo suo. Si ergo sunt martyria in pacis tempore, sunt & negationes. Nemo ergo dicat, non esse martyrium. Et martyrium est & negatio. Ego hodie qui videor esse monachus, si rupero propositum meum, Christum negavi. Et si in pace Christum nego, in persecutione quid facerem? Non torqueor neque exuror, & denego. si torquerer & exurerer, quid facerem? Qui in persecutione negat, habet veniam plagæ: pro illo precantur sancti. Quid enim dicit? Volui pugnare, caro mea in colluctatione defecit; non cessit animus, sed cessit corpus. aliud mens cogitabat, aliud corpus compellebat: & tamen non habet excusationem. Nulla enim est plaga quæ debeat ab amore Christi separare. Quid enim tibi dicit? Hoc est, in incendio ardebas, in equuleo pendebas, propter me torquebaris: & dicis, Non potui sustinere tormenta. Et quomodo sustinuit Petrus, quomodo Paulus, quomodo ceteri Martyres sustinuerunt? Et habuerunt corpora quæ & tu habes? O monache qui jejunium fugis, putas ignem effugere? Hoc ergo dico, quoniam omni tempore sunt martyria, sunt & [d] persecutiones. Denique Apostolus quid loquitur de viduis, quæ secundus duxerant maritos? Quid dicit? *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Viduæ quid dicit? O vidua ante quam mihi promitteres quòd esses vidua, in tua erat potestate ut nuberes: ex quo tempore confessa es, ut mihi permaneres, ex eo tempore mea esse cœpisti; si volueris secundum maritum ducere, me contempsisti, [e adulteram, quia mihi jam juncta eras]. Sic & tu monache, ante quam promitteres, in tua erat potestate facere quod volebas. Vox tua ligavit te mihi. quis te compulit? Numquid necessitatem feci? Nonne liber eras? In potestate tua fuit promittere. Promisisti, meus esse cœpisti: meum nolo dimittere: non tibi licet dimittere quod promiseras. Promittere tuum fuit, dimittere non est tuum. Si me dimiseris, non habeo te in eo gradu, in quo priùs habui. Primum liber eras, eras quidem de familia mea: non eras ante oculos meos, non eras de ministris meis, sed tamen de familia mea eras; non eras mecum, sed tamen meus eras. Ex quo mihi militare cœpisti, si recesseris, non habeo te de familia, sed quasi fugitivum. Hoc totum quare dico? Quoniam in nostra erat potestate promittere servitutem Dei & obedire; non est in nostra potestate dimittere. Promisisti? Præmium tuum habes. Negasti? Pœnam habes. utrumque propter confusionem tuam est. Diximus, atque iterum dicimus: Promisisti? Præmium habes. Dimisisti? Pœnam habes. Utrumque tuum est, elige quod velis. Habes viam mortis & vitæ, ingredere quam volueris. Hoc totum dico vobis, Fratres carissimi, ne quis de vobis putet se habere liberam potestatem, & dicat, Ergo illi qui uxores habent, qui sunt in civitatibus, qui militant, qui negotiantur, ergo totus mundus in periculo est, soli monachi salvantur. Non est nostra & illorum æqua conditio. Illi scientes imbecillitatem suam non promiserunt facere quod non potuerunt. Illi quidem Christiani sunt. Sed est Christianus quasi sæcularis, & quasi negotiator; & Christianus quasi miles. Et Cornelius Centurio miles fuit, sed salvatus est. Ego qui monachus sum, qui desivi esse sæcularis, & factus sum monachus: aut monachus salvus ero, aut aliter non salvabor; non est aliud medium. Si voluero dimittere vitam monachi-

Isai. 5. 13. — Matt. 25. 12. — Luc. 13. 27. — Prov. 28. 9. — Dan. 12. 3. — 1 Cor. 7. 29. — Dan. 4. 24. — Job. 1. 21. — Matt. 5. 7. — 1 Tim. 5. 12.

* De hac jam actum est supra pag. 773. Correctiorem damus prout extat in Mistoriano MS. circiter 500. an. quo & Augustino adscribitur.

* hic incipiebat Sermo 77.

a al. caro.

b al. in forisque longiùs ab omnibus conspiciebant. Ubi.

* Exstat supra pag. 773.

* In bibliotheca Patrum inter homilias Cæsarii editus est Augustini nomine, cui & tribuunt plures MSS. alii verò Cæsario. Sed sive editiones sive MSS. mirum quanta sit varietas. Hunc ex MS. Floriacensi correctum jam damus, cum Tractatu superiori de Obedientia pag. 777. haud parvum consentientem.

a Hæc non habet MS. c al. reliquero.

d MS. prævaricationes.

e Illas omnia. MS.

& sequi sæcularem, non habebit me Dominus quasi sæcularem, sed quasi prævaricatorem. Non ergo licet nobis dimittere quod habemus in proposito. Dicat aliquis, Quid facio, si peccavi in isto proposito, qui factus sum nec sæcularis nec monachus? Aliquis peccat peccato majori: cœpit emendare? [* Ergo hoc dico, Non nobis licet dimittere quod habuimus propositum, licèt dignitatem propositi perdideris.] Si peccasti in vita monachi constitutus, esto pœnitens quasi monachus: non quasi sæcularis, sed quasi monachus. Aliquis dicat, Fugi dominum meum, ne me cædat: semper fugere debeo? Si te pœnitet quod fugisti, debes reverti ad Dominum tuum. Nemo dicat, Pœnitet me quia fugi, & debeo semper fugere. Sive sancti simus, sive peccatores simus, nobis non licet mutare propositum. Si sanctus es, beatus es monachus: Si peccator es, miser es monachus. Non licet mutare propositum, licet dignitatem propositi perdideris. Hæc quidem in commune loquor: & quod vobis loquor, mihi quoque loquor, ne quis se putet habere potestatem mutare propositum. * Rem vobis dico novam: quasi in comparatione dico, non quasi hoc præcipiam. Fac duos monachos corruisse; hoc est, uterque peccaverit. Alius de ipsius verbi causa, sæcularem duxit uxorem, & dicit, non possum sustinere, non possum monachus perseverare. Alius verò qui peccaverat, intellexit suum peccatum; nulli confitetur, plangit tamen quod fecit, die noctuque Domini misericordiam deprecatur. Non dico quia bene fecerit quod peccavit: ad comparationem tamen ejus qui publice sceleratus est, iste sanctus est. Hoc totum quare dico? Non ut spem peccatoribus dem, aut per ipsam spem dem occasionem peccandi; sed dico etiam quicumque peccaverit, non ei licet mutare propositum. Dominus autem est potens me & vos ab omnibus insidiis diaboli liberare totos: cui est honor & gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

** Hæc non habet MS.*

** Hic finis est MS. Flor. in cæteris longè diversus est.*

SERMO LXI.

De obedientia.

Si præmia æternæ vitæ volumus promereri, præcepta Dei totis viribus studeamus custodire. Præcepta namque Dei nolentibus gravia, volentibus sunt levia, sicut ipse ait: *Jugum meum enim suave est, & onus meum leve.* Audivimus Dominum & Salvatorem nostrum præcipientem nobis, & suo exemplo admonentem. *Tollite* inquit, *jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Quid est jugum Dei super se tollere, nisi sanctæ obedientiæ præcepto se ipsum propter Deum subjicere? Mitis autem est, qui omnes injurias & contumelias, quæ sibi illatæ fuerint, æquanimiter tolerat, qui eam Apostolicam sententiam opere tenet, qua dicitur, *Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes:* & iterum, *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Humilis verò est, qui eligit abjectus esse in domo Dei, & omnes sibi præferre, qui se semper pulverem & cinerem esse putat, & in cunctis quæ agit servum se indignum, non solum verbo, sed opere, cogitatione, & omni conversatione sua semper se abjicit & contemnit. Talis procul dubio ad servandam disciplinam atque obedientiam est idoneus, nec potest perire à via justitiæ, neque declinat ad dexteram sive ad sinistram: quia in eo quòd mitis est, nulla adversitate frangitur; in eo autem quòd humilis est, nulla prosperitate vel gloria elevatur. Quantus autem sit obedientiæ fructus, ostenditur, cùm subinfertur, *Et invenietis requiem animabus vestris.* Obedientiæ quidem disciplina modo in labore est, sed in futuro fructum habet pacatissimum. Et sciendum, quòd quanto modò erimus obedientes patribus nostris, tanto erit Deus obediens orationibus nostris, & tanto erit nobis jugum ejus suave, & onus ejus leve. Scire quoque oportet, quia superbus & impatiens disciplinæ & obedientiæ regulis subjacere non potest. In eo enim quòd elatè vivit, ceteros despicit, & suis magis quàm alterius definitionibus obedire appetit: in eo autem quòd impatiens est, ipsa parva & levia dura & intolerabilia esse dijudicat, idque solum rectum esse æstimat, quod obstinatum cor ejus conceperit, sensuque proprio pro omnium utitur ratione. Isti tales fratres unanimes sæpe perturbant, litesque movent, nec volunt ad mensuram aliorum vivere, nec sunt contenti his quibus contenta debet esse religiosa paupertas. Et cùm negligentiùs ceteris vivant, plus aliis volunt honorari. Hujusmodi rebelles & inobedientes animæ frequenter in passionibus suæ carnis decidunt, & usque ad turpia opera dilabuntur, & ex his plerique à societate fratrum & à sancto proposito miserabiliter & damnabiliter discedunt: de talibus terribiliter clamat Petrus Apostolus, *Si,* inquit, *fugientes coinquinationes mundi his rursus implicati superantur, facta sunt eorum posteriora pejora prioribus. Melius enim erat eis non cognoscere viam justitiæ, quàm post cognitionem retrorsum reverti ab eo quod illis traditum est sancto mandato:* hinc Dominus ait, *Væ illi per quem scandalum venit.* Quisquis ergo talem se esse recognoscit, dum tempus corrigendi habet, ad lacrymas & pœnitentiam citò redeat, superbiam cum humilitate vincat, impatientiam mansuetudine damnet, vitia in virtutes convertat, ne si in malo perseverat, ad æterna supplicia perveniat. Debemus ergo tam quam professi sumus obedientiam & virtute & opere custodire. Quod tunc agimus, cùm eum qui nobis præest, pro amore Dei honoramus atque diligimus, & quidquid ab eo nobis præcipitur, tamquam ab ipso cælesti Domino fuerit imperatum, libenter implere festinamus. Prælatus enim Christi vices agit in monasterio: unde ipse suis pastoribus ait, *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Sicut enim gaudere debent, & magnum à Domino præmium exspectare, qui libenter obediunt; quia quod ipsi majorum jussu faciunt, hoc ipsi auctori Deo impendunt: sic ninistrum magnum à Deo judicium timere & exspectare debent, qui prælatorum suorum jussa despiciunt: quia cùm prælatus contemnitur, non ipse, sed is in cujus loco positus est, contemtui habetur. Nec potest Deus à nobis sine magno fructu honorari, nec despici sine magno detrimento. Debet autem * obedientia esse sine mora, non cum murmure, neque cum tristitia animi, sed cum gaudio & hilaritate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Bonum autem quod cum tristitia fit, Deo non est acceptabile, quia ipse magis est inspector cordis quàm corporis. Debet quoque obedientia esse usque ad mortem, qui usque ad mortem Patri suo propter nos obedivit Christus. Ad hoc sanctum præceptum ipse suo exemplo noster Redemtor nos admonet, dicens, *Tollite meum jugum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.*

*Matt. 11. 30. — Ibidem 29. — 1. Petr. 3. 9. — Rom. 12. 21. — 2. Petr. 2. 20. & 21. — Matth. 18. 7. — Luc. 10. 16. — * V. Reg. Bened. c. 5.*

* SERMO LXII.

De timore Domini & avaritia vitanda.

Timor Domini expellit peccatum. Per timorem Domini nascuntur multa bona. Salomon ait, *Principium sapientiæ, timor Domini:* & alibi dicit, *Beatus homo qui semper est pavidus.* Per timorem Domini evadunt animæ de pœnis inferni, & per amorem ejus invenitur gaudium sempiternum, quia timor Domini & amor proximi caritas est. Qui autem caritatem habet, Deum habet: & qui Deum habet, sæcularia fugit. Qui Christum diligit, infernum timet, & paradisum desiderat, ubi anhelat pervenire, in quo sperat permanere, in quo non est timor de morte, nec trepidatio de hoste. Qui Deum habet in se, diabolum repellit. ergo per dilectionem Dei & proximi vita adquiritur æterna. Amor Dei in Deo permanere facit: Apostolus ait, *Dilectio proximi malum non operatur.* Unusquisque quod sibi fieri non vult, alteri ne faciat, qui si facit, peccatum non incurrit. Qui terrenis se implicat, elongat se ab amore Dei. Numquam divitiæ sine peccato acquiruntur in hoc sæculo. Si unus non perdit, alter non adquirit. gaudet qui adquirit, tristatur qui amittit. Multi sunt qui de alienis lacrymis eleemosynas facere se sperant, unum exspoliant, alterum vestiunt: unum inanem faciunt, alium alienis reficiunt. Eleemosyna cum iniquitate adquisita abominatio est apud Deum. Qui de iniquitate misericordiam facere putat, nihil est apud Deum. Quid dicemus, Fratres carissimi, de illis divitibus qui thesaurizant & ignorant cui congregant ea; adquirunt terrena, & perdunt cælestia; lucrantur pecunias, & perdunt animas; attendunt quid adquirunt, & non perpendunt quid amittunt. Multi sunt qui in luce ambulare se putant, & foris claros existere se existiment, cùm peccatorum luto pleni, intus tenebrosi persistant. O cæca cupiditas, quæ à Christo animas separas! ut ille dives qui quotidie epulabatur splendidè, ante cujus januam Lazarus jacebat mendicus. Mortuus autem dives in inferno est lapsus, Lazarus verò est in sinum Abrahæ elevatus. Quare miseri divites non expavescitis, qui terrenas divitias concupiscitis, & cælestes perditis? Qui tale exemplum non timet, cæcus ambulat. Jacobus Apostolus dicit, *Eia nunc divites plorate & ululate in miseriis vestris, quæ venient ad vos. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra à tineis corrosa sunt. Aurum & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum vobis in testimonium erit.* Væ illis qui tales sunt. Avarus misericordiam non habet, cupidus similis est inferno. Infernus quantumcumque plus devorat, tanto magis cupit & desiderat: sic & avarus numquam satiabitur. Crescit vana potentia, crescit & pœna. Potentes potentiora tormenta patiuntur. Quanto major honor datur, tanto majus periculum. Isti tales sunt elati, superbi, vanitate pleni, luxuriosi, gulosi & hominibus magis placentes quàm Deo. Hi sunt se ipsos amantes, gulæ servientes magis quàm spiritalibus intendentes, corpus ornantes, & animam fœdantes, carnalibus consentientes, spiritalia negligentes. Foris se ornant, cùm sint intus tabefacti. Æstimantes se esse sapientes, cùm sint stulti; quia sapientia hujus mundi apud Deum stultitia est. Colligentes amicitias sæculares, perdunt æternales: dicit namque Apostolus, *Quicumque voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus constituitur Dei.* Superbus negligit servire Deo, & servit diabolo, & Deo * inutilis est, diabolo similis. Væ qui verba divina despiciunt, & falsas suggestiones amant! Dum veritatem spernunt, diabolicas vanitates concupiscunt; dum terrena sequuntur, perdunt cælestia. Væ illis quos tales infernus rapuerit. Qui dum tempus habent, & in sua sunt potestate, non corrigunt se, nec emendant; cùm mors venerit, potentia illorum remanebit, & sola anima misera nonne in infernum ibit? O Fratres carissimi, quid dicemus de illis qui voverunt, & non impleverunt? Melius est non vovere, quàm post votum promissa non reddere: melius est non promittere, quàm fidem promissam non adimplere. Multum tibi pejus fuerit, si non reddideris Deo quod promisisti, quàm si votum numquam emisisses: dicit namque Propheta, *Vovete & reddite Deo vestro:* & in Sapientia dicitur, *Os quod mentitur occidit animam:* & alibi Psalmista, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium:* & alibi, *Ex verbis tuis aut justificaberis, aut condemnaberis.* Multi enim, quod pejus est, Dei promissa dimittunt diabolica fraude decepti, opera mala sequuntur. Considerate ergo Fratres carissimi vosmetipsos, & cogitate ubi sint reges, ubi potentes, ubi amici, ubi parentes. Ecce quomodo de tanta potentia vel lætitia tanta provenit miseria & angustia, de tantis divitiis tot inopiæ, de tanta satietate tanta fames, de tam brevi delectatione tam longa tristitia, de tam brevi vita tam longa mors, de tam exigua sanitate tam longa infirmitas, de tam brevi luce tam longæ tenebræ, de tam parva suavitate odoris vel luxuriæ, tantos recipientes dolores & fœtores, & de vestimentorum nostrorum abundantia, ex qua largiri debuimus pauperibus, tantam recipiemus nuditatem. Rogo vos, Fratres carissimi, dum vobis Dominus dat intellectum spiritalem, ut non ametis omne moriturum. Date parum & accipietis multum. Qui autem reliquerint omnia propter Christum, centuplum accipient, & vitam æternam possidebunt. Et quia licet pauci sint, heu, hanc salutis viam arripere volentes, eo quòd multi sint vocati, pauci verò electi: meliùs est tamen cum paucis ingredi ad vitam æternam, quàm cum multis ad gehennam. Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas: auxiliante Domino nostro Jesu Christo, cui est honos & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

** In MS. Germ. inscribitur, De timore Domini liber S. Aug. — Prov. 9. 10. — Prov. 28. 14. — Rom. 13. 10. — Psal. 58. 7. — Luc. 16. — Jacobi 5. 1. &c. — Sap. 6. 7. — 1. Cor. 3. 19. — Jacobi 4. 4. — * f. dissimilis. — Psal. 75. 12. — Sap. 1. 11. — Psal. 5. 7. — Matth. 12. 37.*

* SERMO LXIII.

O Fratres carissimi, quàm metuenda est illa dies, in qua Dominus noster Jesus Christus cum flammis ignis advenire proposuit &c.

** Est in Append. Tom. 5. Serm. 252.*

* SERMO LXIV.

De exhortatione ad sacerdotes, ut doceant quid populum Christianum scire & observare oporteat.

* Frater inscitatorum MS. Germ. varietates h. in. insuper observare est, quid extrema subsequentis in eodem MS. Sermonis pars hic in unum conjungitur.

Ezech. 33. 1. Ezech. 3. 18.

AUDITE filioli mei, & intelligite quomodo Scriptura sancta admonet nos & invitat ad regna cælorum, & ostendit viam quomodo mala istius mundi evadere possimus, & ad vitam pervenire æternam Christo adjuvante. Clamat enim Dominus per Prophetam ad sacerdotes qui populo præsunt, ut doceant eum & admoneant, & viam veritatis annuntient. dicit enim, *Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum:* & iterum, *Quod si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram.* In his igitur grandis necessitas est omnibus sacerdotibus, ut viam salutis populo demonstrent, per quam vitam æternam adquirere possint. In primis ipsis explicando quod omnis Christianus scire & in corde suo firmiter tenere debet, quod primum est mandatum Domino dicente, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, & ex tota mente tua: deinde proximum sicut te ipsum.* Si ista, id est, amorem Dei & timorem, ac proximi dilectionem in corde tuo posueris, & hæc præcepta cum summa reverentia suscipere volueris, tunc ad aliam voluntatem bonam, Deo largiente, facilius poteris pervenire. Promisit enim his qui diligunt eum, resurrectionem post mortem, paradisi delicias, Angelorum consortium, & vitam sempiternam. Unde post hæc nec adversa te molestant, nec infirmitas gravat, nec senectus occupat, nec mors occurrit, sed pax & securitas perpetua, sanitas animarum & corporum gratissima, juventus venustissima, & regni cælestis vita æterna. Et hæc promissa sunt bona facientibus & se malis se continentibus. Cogitet ergo unusquisque, qualiter ad illam bonitatem pervenire possit. Sit benevolus, pius, benignus, misericors, sobrius, castus, ad omne opus bonum promptus, ad mala tardus. Otia vitiorum fugiat, & omni virtutum exercitio Deo placere studeat. Non sit detractor, non fornicator, non rapax vel avarus, non ebrius, non gulosus, vel in scurrilitate quæ ad rem non pertinet constitutus; sed & illa & in ipsis positum quasi serpentem fugiat, ne vitiis & malis hujusmodi animam suam inquinet. Diligat justitiam, pacem inquirat, amet parentes, dilectionem habeat ad proximum. Cum gaudio peregrinos suscipiat, infirmos visitet, & in quantum vales, Deo adjuvante, ac sibi copiam bonorum temporalium ministrante, ut habeat unde cum summa lætitia pauperibus tribuat, & cum summo gaudio necessitati eorum subveniat; credas sibi retributorem esse Deum, qui videt & considerat universa: pro quo & dicit, *Quidquid fecistis uni de minoribus istis, mihi fecistis.* Et, filioli mei, semper cum gaudio & læto animo pauperibus manum porrigite, in quantum prævaletis. Et si aliquis est laborator qui terram colat, de fructibus suis & ex omnibus quæ Dominus ei donat, in decima Ecclesiam non defraudet, & de particula sua pauperibus dare non negligat. Si negotiator est, & in hoc laborat, & ipse Deo non servit de suo labore, vel decimam reddere noluerit, & de sua particula pauperibus ministrare non curaverit, ad nihilum ipse una cum pecunia sua redigetur. Et quacumque arte Dominus alicui personæ ingenium lucrandi donaverit, unde se & suos nutrire ac vestire potuerit, & cum hoc superlucrari aliquid post decimam, ex ipsa sua particula quæ sibi remanet, pro redemtione animæ suæ ac suorum pauperibus hilariter donet. In his autem omnibus caste, sobrie & pie vivendum est, ut opus bonum quod facitis, Deo acceptabile fiat. Sæculares ad ecclesiam libenter convenite, confessiones vestras humili & puro corde sacerdotibus facite, & illos rogate quod pro peccatis vestris Deum, ut vobis indulgeat, orare dignentur. Oblationes per dies Dominicos pro vobis & vestris secundum statum vestri possibilitatem debetis Deo offerre. Dignum namque & acceptabile sacrificium Deo est, ut Christiani quod negligenter egerint, per sacras oblationes & eleemosynarum largitionem placare festinent, & per veram, ut præmittitur, confessionem, cordis contritionem, ac omnimodam satisfactionem, per orationem puram, per jejunium & abstinentiam peccata sua abluere velint. Et vos similiter agentes in omnibus, vosmetipsos considerate, propter quid in hac valle miseriæ, id est, in hoc mundo nati estis. Et cur, nisi ut nuduli primorum parentum peccato exigente, de paradiso in præsens exilium relegati, bene faciendo ad patriam revertamur. Si igitur per ignorantiam vel per stultitiam contra Deum quidquam peccando egistis, per opera vestra bona id emendare non tardetis; hoc vobis ad memoriam sollicite reducendo, ut si quis legitimatus sit, in domo sua tranquille & pacifice, ut bonum decet Christianum, vivat, parentibus honorem impendat, uxorem diligat, filios catholicam fidem & Dei legem cum summa disciplina instruat, ut Deum diligere, timere & honorare sciant: hoc enim beneplacitum est apud Deum. Super omnia turpiloquia abstinentes, Carissimi, proximis vestris detrahere nolite; sed si alicui aliquid in aliquo displicet, illam Evangelicam sectantes doctrinam, arguite & monete in caritate, & si illum lucrati fueritis, vosmetipsos salvabitis. In omnibus ebrietatem cavete. Hæc enim subversio magna est animæ. Sicut enim ignis facile incendit stipulas, & leviter siccas exurit paleas; sic ebrietas corpus corrumpit, & animam simul & corpus in grave peccatorum incendium dejicit, & præcipue in juvenibus. Vinum enim & juventus, duplex incendium. Propterea qui ab ebrietate non cavet, peccatum non evadet. Ad ecclesiam quando venitis, cum summa reverentia & timore maximo intrare debetis, considerantes quia ad Dominum & dominatorem universæ creaturæ vaditis, eidem ibidem pro negligentiis vestris veniam deprecaturi. Dum etiam in ecclesia stamus, orationes Domino pro peccatis nostris fundentes, prius tamen operibus fidei, in quantum possibile est, justificati oculos mentis ad Deum levemus, semper intendentes qualiter de supernis à Deo * consolationibus præbeatur. Oculi enim Domini super justos, & aures ejus in preces eorum. Ista si frequenter feceris, & præ oculis Deum habueris, inimicus fugiet à te. Angelus enim Domini bonus adjutor tibi erit, si mentem tuam firmam in his exsistere perspexerit. Considera, quia pius & misericors est Deus & puro

Matth. 22. 37.

Matth. 25.

Matth. 18. 15.

* MS. consolatum.

corde se deprecantes misericorditer recipit, promissiones suas non elongat, & allevat ac sanat eos qui contriti sunt corde. Hoc etiam, Carissimi, latere nos non debet, verbis Christi per scripturam sacram nobis nuntiantibus, quod istius mundi finis appropinquat, & per quotidiana signa, quæ per Evangelium prædicta sunt & quotidie fiunt, spero in proximo ejus esse adventum, ut per ignem omnem judicet mundum. Ecce enim Dominus veniet, & omnes angeli ejus cum eo, & virtutes cælorum movebuntur. Tunc sedebit Redemtor noster rex omnium in sede majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis. Qui boni sunt, statuet eos ad dexteram suam, malos vero ad sinistram. Et his qui à dextris ejus erunt, dicet, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi, & dedistis mihi manducare. Sitivi, & dedistis mihi bibere. Nudus eram, & operuistis me. Infirmus eram, & in carcere, & visitastis me,* &c. *Tunc respondebunt justi, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & sitientem, & nudum, & infirmum, vel in carcere: & ministravimus tibi?* Tunc respondebit illis, dicens, *Quamdiu uni de minimis meis fecistis, mihi fecistis.* His vero qui à sinistris ejus erunt, dicet, *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare,* & sic de singulis. *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.* Considerate igitur, filioli, magnam Dei pietatem, quali nos in peccatis nostris sufferet patientia. Pensemus judicium illud futurum, ut peccata nostra nobis non improperet. Propterea, Carissimi, hoc nobis in omnibus considerandum est. Dum unusquisque potest, dum tempus habet, dum pretium in manibus tenet, in quantum prævalet redimat se unusquisque, ne debitor peccati ac in servitute diaboli persistat. * Et exinde vos sæculares post pœnitentiam & reconciliationem actam, secundum sacerdotis consilium communicate temporibus præcipue ad hæc ab Ecclesia ordinatis. Prius tamen ante plures dies à propriis etiam uxoribus abstinete, ut mundo corde & casto corpore sanctum sacrificium accipere possitis. Sacerdotibus vestris honorem impendite, & eis propter Deum obedite: ipse namque Dominus ad ipsos dicit, *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Filii honorent parentes, similiter & omnes Christiani invicem vos honorate: scriptum namque est, *Honore invicem prævenientes.* Esurientes pascite, sitientibus potum porrigite, hospites & peregrinos præcipue pauperes suscipite, humanitatem, quam potestis, illis impendite, pedes illorum lavate, vestite nudos, in tribulatione positis subvenite, consolamini dolentes, infirmos visitate, mortuos sepelite, in carcere positos requirite, & de bonis vestris, quantum facultas vobis à Domino concessa suppetit, subvenite, ac eis ministrate: viduas & orphanos in tribulatione positos adjuvate, pauperes & oppressos à pravis hominibus vel de iniquo judicio, in quantum vobis possibile est, adjuvate, seu adjutorium præstate: judicium rectum ac justitiam servate, misericordiam in omnibus facite, pacem in vobismetipsis habete, & eos qui discordes sunt, ad viam concordiæ revocate. Symbolum & orationem Dominicam tenete, filios & filias vestras docete ut & ipsi teneant. Filios quos in baptismo recepistis, in fide erudite, & scitote vos pro eis apud Deum fide jussores exsistere. Et ideo semper docete indesinenter castigate & corripite illos. Omnes vero subjectos vestros, ut tenemini, admonete, ut sobrie, caste, pie & juste vivant in hoc sæculo. Veritatem corde & ore dicite, castitatem & continentiam servate, sobrietatem & parcitatem cibi & potus habete, jejunium servate, seniores honorate, juniores in Christi amore diligite, patientes estote ad omnes, bene facite his qui oderunt vos. Caritas & gaudium, patientia, benignitas, bonitas, spes, fides, modestia, mansuetudo, continentia, castitas & dilectio sint in corde vestro jugiter. Et hæc in cogitationibus sanctis & eloquiis ac operibus piis conservate. Humilitatem ante omnia custodite & tenete. * Spem vestram totam in Domino ponite. Bonum cum aliquod in vobis inveneritis, non vobis ad laudem vestram inanem, sed Deo ad sui gloriam, qui hoc vobis dedit, adscribite. Malum vero quod in vobis videritis, non Dei causa, sed vestra culpa & negligentiis vestris hoc factum fore scitis. Diem judicii timete, gehennam expavescite, vitam æternam desiderate, cogitationes & opera simul & verba die noctuque in bonum custodite. Transitum vestrum de hoc mundo qui semper appropinquat omni die sperate. Præcepta Dei adimplete, & de ejus misericordia numquam desperate.] Quod sibi quis fieri non vult, alii non faciat. Et prout vultis ut faciant vobis homines bona, & vos facite illis similiter. Caritatem autem, quæ est dilectio Dei & proximi, in omnibus & ante omnia servate. Nemo se circumveniat, Fratres: quia omnis homo qui post baptismum mortalia crimina commisit, seu homicidium, adulterium, fornicationem, furtum, falsum testimonium, perjurium; & his similia peccata mortalia perpetratus fuerit, si pœnitentiam veram non egerit, eleemosynam justam non fecerit, & in bonis operibus non permanserit, numquam in regnum cælorum intrabit, nec possidebit gloriam æternam, sed cum luctu in infernum descendet. Nam *qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt:* proinde scriptum est, Nequaquam Deus delinquentibus parcet, quoniam peccator aut flagellum temporale habebit, aut purgationem in hoc sæculo faciet, aut puniendus relinquitur æterno judicio, aut quod male admiserit puniendum, punit in hoc sæculo: ac proinde est quod delinquentibus non parcet Deus: & alibi scriptum est, Nulla peccata Deus permittet inulta, hoc est, sine vindicta: quia certe aut nos hic vindicabimus peccata nostra per pœnitentiam, aut illa vindicabit Deus per severitatem judicii & justitiam. Et illud scitote certissime, & firmiter credite, quod omnis homo quamvis sit quantumcunque criminosus fuerit, seu peccator exstiterit, si veram pœnitentiam egerit, ac justas eleemosynas fecerit, & in bona devotione cum operibus justis permanserit, mortem æternam non gustabit, nec umquam in infernum descendat, sed ab Angelis sanctis post vitam præsentem in cælum levabitur, & gloriam possidebit æternam: unde Deus dixit, Non judi-

Matth. 25. 34. &c.

* Quæ sequuntur expressa sunt ex homilia quæ in MS. Germanensi scribitur ad prædicandum, cujus initium, Considerare debemus.

Luc. 10. 16.

Rom. 12. 10.

* Sententiæ ex Regula Bened. c. 4. excerptæ.

Gal. 5. 21. Joh. 5. 28.

1 Cor. 11. 31.

cabitur homo bis in idipsum: & Apostolus ait, *Si hic judicaremus nos, nequaquam à Domino judicaremur:* hoc est, quòd illi qui in hac vita præsenti per veram pœnitentiam judicant, in judicio extremo de his non judicabuntur; quia sic eorum judicium in hac vita terminatur. Unde & alibi scriptum est, quòd si nos perfectè pœnitentiam egerimus, non solùm Deus culpas nostras remittit, sed post culpas etiam præmia promittit. Ideoque, Fratres carissimi, vitam nostram in vita præsenti emendare festinemus, & quidquid mali contra præcepta Dei fecimus, defleamus, & ulteriùs peccare cessemus, ac in voluntate bona, cogitatione recta, & verbis ac operibus sanctis nos conservemus, auxiliante ac gubernante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

* SERMO LXV.

a In MS. Germ. hunc præfert epigraphen, *Hortatio ad instruendos homines.* Matt. 6. 9.

De exhortatione ad generalem hominum instructionem pro desiderio vitæ cælestis, & contemtu præsentis.

FRATRES carissimi, unusquisque peccata sua emendare debet, in quantum prævalet Deo auxiliante. Omnis enim homo Christianus desiderare debet patriam cælestem, & Deum Patrem omnipotentem qui in cælis habitat, ut dicere mereatur, *Pater noster, qui es in cælis*. ibi videlicet ubi est pater de cælis, ubi est patria nostra cælestis. illuc desiderare debemus, ut perveniamus: ibi pervenire speremus, ut & illic permaneamus. Ista namque vita non cælestis, sed terrena, non patria, sed exsilium, nec perpetua, sed transitoria, quia quotidie ad finem prona. Illa verò patria cælestis, in qua Deus cum sanctis Angelis & electis suis habitat, finem non habet. Verè igitur stultus est, qui ad talem Patrem talemque patriam ac talem cælestium civium societatem pervenire non desiderat. Quis est ille, qui in captivitatem ductus ultrà ad patriam redire nollet? Quis in carcere tenebroso positus ampliùs exire nollet, & lucem videre? Quis usque ad mortem famem sustinens, si vi manducandi possibilitas adfuerit, non manducaret? Quis sitim patiens, si facultas bibendi exstiterit, non potaret? Nobis, Carissimi, mundus iste verè non patria, sed captivitas Babylonica est: quia multipliciter diversorum inimicorum nostrorum laqueis irretiti, mundi videlicet, carnis, & generis humani inimici, vita etiam præsens non libertas, sed carcer peccatorum nobis est. De hac igitur captivitate, de hoc tenebroso carcere eripi laboremus, & non ut servi hunc cibum & potum vanitatis præsentis anxium & laboriosum appetamus, sed ut filii liberi cælestem desideremus cibum & potum, hunc videlicet qui plena satietas est civium supernorum. Pro hoc cibo, pro hac cælesti vita creatorem & gubernatorem nostrum rogare debemus & orare, ut in hac valle miseriæ, seu exsilio præsenti nos custodire & gubernare dignetur, ut opitulante illo, ad portum salutis pervenire valeamus. Mundus enim iste similitudinem maris habet. Mare fœtet, similiter & mundus. Et hoc fœtore, auxiliante Deo, extrahere nos debemus. Oportet namque cum humilitate maxime orare Deum creatorem nostrum, sanctosque suos precari, ut ex valle lacrymarum nos eruens, ipsorum vivianus supernorum consortes nos efficiat. [a] Illuc enim summo studio properare debemus, ubi sine interruptione manere speramus, ubi nullus timor de morte, nulla dubitatio de hoste. Ibi vita sine fine, juventus sine senectute, lux sine tenebris, gaudium sine tristitia, voluntas sine molestia, requies sine labore, satietas sine fastidio, claritas sine nube. Hæc autem vita horrenda est & laboriosa, fragilis & fastidiosa, caduca ac misera, deceptrix atque dolosa, & ærumnis ac scandalis plena. In luctu nascimur, in labore vivimus, & in dolore morimur. Et quod pejus est, & super omnia magis dolendum, quidam peccatis suis exigentibus non confessi, nec contriti, de hac vita migrantes, non solùm temporali morte plectuntur, sed & in infernum deducti morte moriuntur perpetua. Vitam etenim suam, sine omni piaculo duxerunt, & ob hoc multa tormenta passuri, numquam vitam consequentur æternam. Dum enim tempus habuerunt, vitam suam emendare noluerunt, plus gulam amantes quàm abstinentiam sectantes, plus luxuriam quàm castitatem, magis terrestria quàm cælestia, plus creaturam quàm Creatorem diligentes. Abstinentia ducit ad castitatem, castitas perducit ad gloriam, & fornicatio demergit ad pœnam. Castitas ad cælum sublevat, & luxuria ad infernum profundat. Castitas sanctis Angelis unit, fornicatio autem dæmonibus jungit. Sobrietas cogitationes sanctas instituit, ebrietas verò etiam si audit verba sancta, in corde non suscipit. Oportet ergo unumquemque verum animæ amatorem non solùm corpus nutriendo diligere, sed & animam nutriendo nutrire. Videmus naturaliter quòd si corpus esurit, cibum quærit; si sitit, potum appetit; si nudum est, vestimentum desiderat; requiem petit cùm laborat, somnum quærit, dum dormitio infestat: & sic de ceteris corporis necessitatibus. Anima autem omnibus his indiget. Præceptum Domini panis ejus est, oratio sancta potus ejus, vestis ejus veritas & justitia, requies ejus humilitas & obedientia. In hoc etiam convivio æternæ societatis multi sunt vocati, pauci verò electi. Alii accipiunt fructum tricesimum, alii sexagesimum, alii verò centesimum. O quàm beata est illa anima, cui Dominus Deus dignatus est concedere mansionem in æterna requie. Et qui hanc mansionem, regnum videlicet cæleste, ingredi voluerit, non debet esse superbus neque avarus, non invidus nec iracundus, non gulosus nec ebriosus, non cupidus nec luxuriosus, non perjurus, non homicida, non falsator neque adulter, & sic de singulis. Quamvis autem infinita mala perpetraverit, de Dei tamen misericordia desperare non debet, sed spem habere debet de Dei misericordia, & fiduciam recuperandi salutem, per vitæ suæ emendationem & bonorum operum exercitationem. Verba Dei debet libenter audire, & ad ecclesiam diligenter convenire, sacerdotibus sæpissime confitari, omnibus hominibus caritatem firmam tenere. Qui enim caritatem non habuerit, in vitam æternam introire non valebit. Parvo tempore homo vivit in hoc sæculo. Dum igitur tempus habemus, operemur bonum ad omnes, & vias Domini præparemus bonas. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Salus hominum Christus est. Si parentes nostros & amicos diligere debemus, quanto magis istum diligere tenemur, qui & nos & nostros fecit & creavit parentes? Hunc amemus qui universæ dominatur creaturæ, scilicet Deum. Diligamus proximum, sicut & nos: quia de terra, sicut & nos, proximi nostri sunt formati, ut per hoc vitam mereamur æternam, ipso adjuvante qui vivit & regnat, &c.

a V. infrà Serm. 67.

Matt. 22. 14. Matt. 13. 8.

* SERMO LXVI.

De agenda pœnitentia.

* In MS. Germ. homilia S. Augustini nuncupatur. Auctor imitatus est Cæsarium Arelat. Joel. 2. 12. Ezech. 33. 11.

PIUS & misericors Deus, Fratres carissimi, ad compunctionem & pœnitentiam nos hortatur, dicens, *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu & planctu; quia nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat:* & iterum, *Noli tardare*, inquit Propheta, *converti ad Dominum, & ne differas de die in diem:* & iterum, *Cùm conversus ingemueris, salvus eris.* Convertimini igitur, Carissimi, ad Dominum Deum nostrum, tamquam boni servi ad fidelem Dominum. Humiliemus nos in conspectu Dei, & ploremus ante Deum qui fecit nos. Non dedignemur in hoc sæculo agere pœnitentiam, & peccatorum nostrorum precari veniam, ut infernalem evadere possimus pœnam, ac ad æternam pervenire lætitiam. Emendemus ergo nos in jejuniis & vigiliis & ceteris operibus piis, scientes quòd cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Sic enim ait Apostolus: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Si pro carne nostra laboramus, laboremus etiam pro anima nostra, quæ dignior est. Si curam habemus pro satietate miseræ carnis nostræ, quam post paucos annos vermes devorabunt in sepulcro; quanto magis despicere non debemus animam, quæ Deo & Angelis ejus præsentatur in cælo? Cogitate, Fratres carissimi, quam abundantia pabuli luxuriam administrat; cùm caro in tam copiosis deliciis satiatur, & mens tantis mulcetur divitiis, in pinguedine carnium providetur esca vermium. Iterum rogo vos, Fratres, quotiens juxta sepulturam divitis transitis, ut diligenter inspiciatis ubi sunt eorum divitiæ vel ornamenta, ubi gloria, ubi vanitas, ubi luxuriæ, ubi voluptas, vel ubi eorum sunt spectacula. Considerate diligenter & videte & agnoscite, quia nihil aliud in eis est, nisi cinis & fœtor & vermis. O homo, vide sepulcra mortuorum, & dic tibi tu ipse, & loquens tecum dicere potes, Ecce nunc ex illo misero qui hic depositus fuit, nihil aliud nisi ossa & pulvis evenit. Et verè, homo si ipsa ossa arida audire volueris, tibi prædicare poterunt & dicere: O miser, quantum pro cupiditate hujus sæculi discurris, aut quid superbiæ vel luxuriæ infelicia colla submittis? ut quid te applicasti ad serviendum crudelissimis dominis, vitiis videlicet & criminibus? Attende ad me, & intellige; considera me, & vel sic tibi horreat luxuria tua vel avaritia tua. Hoc quod tu es, ego fui? & quod ego sum modò, tu eris postea. Si in me permansit vanitas, te non consumat iniquitas; si me luxuria polluit, te exornet castitas; vide pulverem meum, & relinque desiderium tuum malum, &c. Ideo quantum possumus, auxiliante Deo, laboremus, ut aliorum vulnera nobis conferant medicamenta, & aliorum mors ad vitam nobis proficiat: & hoc optimè fieri potest, si plus erimus solliciti pro anima quàm pro corpore: ut cùm caro nostra fuerit in sepulcro posita, anima nostra bonis operibus in cælos elevetur ornata. O anima, si nos deceperit pulcritudo alienæ mulieris, aut concupiscentia carnis, quæ est ruina animæ, scito quòd corpus simul cum anima pœnas habebunt. Nam cùm caro nostra putruerit in sepulcro, anima nostra torquenda mergetur in inferni barathro. Ecce quales prædicationes ossa & cineres mortuorum quotidie proclamant ad Dominum. Verè dico, Fratres carissimi, quicumque luxuriosus vel negligens ea quæ dico cum magno timore suscipere voluerit, & citò ad medicamenta pœnitentiæ confugerit, & in pœnitentia ex hac vita migraverit, paradisi gaudia possidebit. Quam si non egerit, & mors repentina eum prævenerit, sine ullo remedio æternæ pœnæ cruciatus habebit. Nos igitur, dilectissimi Fratres, quantum possumus cum Dei adjutorio, contra carnales concupiscentias viriliter pugnemus: ut derelictis hujus sæculi voluptatibus æternum præmium consequi mereamur per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 50. 19. 1 Cor. 9. 27.

* SERMO LXVII.

De fuga vanitatis & virtutum adeptione.

* MS. Germ. inscriptio, Homilia ad prædicandum. a MS. Germ. Beatus Augustinus dixit, veritas mundat &c. Johan. 14, 6.

DILECTISSIMI fratres, oportet humilitatem nos habere, præcepta Dei custodire, caritatem tenere, veritatem sequi, & fugere vanitatem. [a] Veritas enim mundat, vanitas coinquinat. Veritas Christus est, sicut ipse dicit, *Ego sum via, veritas & vita.* Via recta, lux vera, & vita perpetua. Veraces filii Dei sunt, mendaces verò filii diaboli. Unusquisque enim cujus opera agit, ejus filius appellatur. Qui sequuntur Deum, semper in luce sunt: qui autem imitantur diabolum, in tenebris ambulant, & lucem numquam habebunt. O dilectissimi filii, quàm malum & quàm perversum est, dimittere lucem, & sequi tenebras; fugere vitam, & appropinquare morti; dimittere veritatem, & sequi mendacium; delectari in caduca gloria, & spernere sempiterna; jocundari in præsenti dolore & pœna, & amittere lætitiam & quietem sempiternam! [a] Scriptura enim dicit, Non quæras gloriam, & non confunderis, cùm gloriosus fueris. Beati illi qui oculos habent spiritales, & contemplantur cælestia, & respuunt terrena. Ex hac enim fragili, misera & brevi vita festinant ad illam beatam requiem sanctorum, quæ numquam finietur. [b] Illuc festinant, ubi semper permanere sperant, ubi non est timor de morte, nec pavor de hoste. Ibi est vita sine morte, juventus sine senectutis exspectatione, lux sine tenebris, gaudium absque tristitia, voluntas absque injuria, regnum sine commutatione, requies sine labore, satietas sine fastidio, & claritas sine nube. Ibi est vita angelica semper læta. Lætitia hujus sæculi licèt sæpe gaudium esse videatur, sæpissime tamen in tristitiam vertitur. Regnum Dei non habet finem. Vita hujus sæculi horrenda est; illa vero amanda atque desideranda. Hæc enim præsens vita misera & caduca est, immo incerta, deceptrix & insatiabilis. In pœna & luctu nascimur, in miseria & angustia nutrimur, in labore vivimus, in dolore morimur & in fine, quod magis dolendum est, si impœnitentes discedimus, perpetua tormenta patiemur. Nam veniam postmodum non

a Vox ead. Hyeronymus dicit, Non quæras gloriam, & non contristeris cùm ingloriosus fueris &c. b Sic suprà Ser. 65.

consequentur, qui dum tempus hic habuerint, pœnitentiam condignam non egerint. Nam qui præcepta Christi non habent, vel etiam habentes non servant, & promissa cælestia despiciunt, qui plus amant gulam quàm abstinentiam, magis luxuriam quàm castitatem sectantur, absque dubio regnum Dei non possidebunt. Fornicatio urget animam ad pœnam, castitas levat mortalem ad gloriam. Castitas erigit iter ad cælum, luxuria facit ruere in infernum. Castitas jungit hominem moribundum sanctis & Angelis perpetualibus, fornicatio sociat satanæ & dæmonibus. Porcus crassus se volvit in volutabro & si porco margaritas ante ipsum posueris, non advertens conculcabit in luto. Sic & homo ebriosus, vino repletus ac crapulosus, ferculis satiatus, diversis in luxuriis se proruit, & in stercora vitiorum se volutans, verba sanctæ Scripturæ nec ore profert, nec corde suscipit. Dulce illi est fornicari, & continentiam servare amarum. Ille miser ambulat elatus & superbus, & cœpit esse melior quàm ceteri in hoc sæculo, cùm tamen apud Deum deterior fit. Altiorem se ceteris existimat, etiamsi omnium inferior existat. Et sic dum meliùs & firmiùs se stare putat, in præcipitium cadit, & in æternum barathrum vadit. Ex quo omnipotens Deus nos eripiat, qui sine fine vivit & regnat. Amen.

SERMO LXVIII.

Quomodo per virtutes obviandum sit vitiis: & de miseria infernali.

FRATRES, satis timere nos oportet propter tres caussas, hoc est, gulam, cupiditatem, & superbiam: quia diabolus istis tribus circumvenit patrem nostrum Adam, dicens, *In quacumque die comederitis ex hoc fructu, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii.* Nos autem teneamus mente, & timeamus istas tres caussas pessimas, ne ut Adam nuduli expellamur de paradiso. Contra gulam & ingluviem ventris, abstinentiam, contra cupiditatem & avaritiam, paupertatem spiritus & eleemosynarum largitionem, contra superbiam & elationem, veram humilitatem & omnimodam subjectionem exercentes: hæc scientes quia Angelos Dei custodes habemus, sicut ipse Salvator ait, *Amen dico vobis, Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Quapropter certe credere possumus, quia omnia opera nostra quæ operamur die ac nocte, sive bona sive mala, ab ipsis in conspectu Dei nuntiata erunt. Nam Angelum bonum hortatur nos consilio boni *, quia cùm aliquid boni agimus, ipsum à dextris nostris esse credamus. Cùm verò malum aliquid cogitamus, aut facimus, sive parvum, sive magnum, hoc nulli dubium quin malignum angelum hortatorem habeamus, qui super hoc nos gaudens irridet, cùm Angelus sanctus tristatur & dolet. Et ideò cùm verba otiosa dicimus, aut quidquam mali facimus, diabolicum consilium est. Cùm autem ingemiscimus, & pro peccatis nostris suspiramus, aut opera virtutum facimus, tunc Angelum Dei sanctum administratorem & consiliatorem habemus. Nam de illis tribus caussis, quas superiùs diximus, & quas diabolus in Adam subministravit per instinctionem mali consilii, solerti custodia nos caveamus. Illæ enim tres, gula videlicet, cupiditas & superbia, multa & infinita generant mala. Occasionantur namque hæ malæ & principales vitiorum radices, sacrilegium, homicidium, fornicationem, furtum, avaritiam, luxuriam, falsum testimonium, iram, discordiam, perjurium, & his similia. Nos igitur, Fratres carissimi, ponamus contra superbiam & elationem veram humilitatem, contra gulam abstinentiam, contra cupiditatem eleemosynam, contra sacrilegium perfectam pœnitentiam, contra homicidium Dei & proximi dilectionem, contra furtum benignitatem, contra avaritiam caritatem, contra luxuriam castitatem, contra falsum testimonium veritatem cordis & oris, contra iram [a] pacem, contra discordiam veram concordiam & vinculum pacis firmum, contra perjurium timorem Domini: & super omnibus spem firmam, fidem rectam, caritatem perfectam. Taliter per virtutes vitiis obviando, & contraria contrariis curando, coram Deo & hominibus cum justitia & æquitate vivamus. Ista enim sunt arma angelica, lorica & arcus virtutum, scutum fidei firmissimum, & galea salutis. Qui hæc arma in fide non hæsitans secum portaverit, nullus ei diabolus nocere poterit. O Fratres carissimi, contra pessimum hostem, id est, immitissimum generis humani inimicum tantum nos armare debemus, ut ipsum viriliter superare valeamus, qui semper paratus est velut latro ad furandum opera nostra bona, consilia mala subministrando. Certè multi audaciâ diabolicâ decipiuntur, & securitate propria, quam sibi fingunt, decipiuntur. Dicunt enim: Juvenis sum, dum est mihi tempus, & interim quod floret in me juventus, fruar mundo; cùm ad senectutem venero, & ampliùs quæ volo exercere nequivero, tunc pœnitentiam agam & abstinebo. Et non cogitat ille miser, quòd non habet certum unius horæ vel momenti spatium, seu etiam potestatem de vita sua. Eia carissimi Fratres, non vos decipiat aut seducat ista pessima securitas: quæ non securitas, sed potiùs periculum dici potest. Proinde diem mortis semper in memoria habeamus, semper in timore Domini stantes, pœnitentiam agamus, quia transitus noster, vita videlicet hujus sæculi, brevis est, & caduca ac fragilis ista misera præsenti mundi temporalis potentia. Dic ubi imperatores & reges, ubi duces, principes [a] aut barones, ubi aurum & argentum ac ornamenta eorum? Scriptum est, *Potentes potenter tormenta patientur.* Væ tam obscuræ mansioni, væ tam languidæ foveæ, væ tam tenebrosæ, tam profundæ & opacæ cavernæ. Pensemus, Carissimi, quomodo de tam parva consolatione, tam longa calamitas; de tam brevi lætitia, tam longa tristitia; de tam modica luce, tam magnæ tenebræ; de tam exiguo lucro, tam grave damnum; de tam vana securitate, tam forte periculum; de tam parva potentia hujus temporis, tam longa tormenta sine fine mansura; de tam brevi jocunditate, tam longæ & tamen amaræ lacrymæ; de tam inani hujus mundi pompa, dira gehennalis proveniet pœna: de qua non liberabit pater filium, nec pro patre filius fide jubebit, ubi non reperitur amicus qui redimat, nec frater qui succurrat. Ubi qui ibi sunt, mori quærunt, sed mortem impetrare nequeunt. Ubi amara pœnitentia tardè agitur, nec ob hoc sic pœnitens adjuvatur. Ibi nulla vita, sed mansio dura & mors æterna, ibi tenebrosus ignis & locus horribilis, ibi flamma gehennalis & inexstinguibilis, ibi immensa tormenta & suspiria valida, ibi luctuosi gemitus & languor longus, ibi miseri cum miseris, superbi cum superbis, homicidæ cum homicidis, adulteri cum adulteris, avari cum avaris, fures cum iniquis, falsi prælati cum falsis subditis, dissoluti religiosi cum dissolutis sociis & sociabus lascivis, & sic de singulis. Qui omnes simul inenarrabiliter cruciabuntur, & infernali carcere sine fine torquentur. De quorum vitiis emendatos omnipotens Deus eripere dignetur, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Gen. 3. 5.

Matt. 18. 10.

* Adde, opera.

a MS. Germ. pacem illam veram.

a MS. Germ. omit. barones.

Sap. 6. 7.

* SERMO LXIX.

De exhortatione ad orandum, cum exemplo cujusdam defuncti in Ægypto. Et de miseria animæ.

FRATRES dilectissimi, quando orare vultis, aut peccata vestra plangere, claudite ostium super vos, & orate Dominum Deum vestrum in toto corde. Tunc respiciens Dominus super vos, propitius ac pius vobis erit, quasi pia mater filio suo, dum eum dolentem & plorantem reperit. Hæc, Carissimi, in cordibus vestris scribite, & intelligite. Et qui non intelligunt, eos qui rationabiliter sapiunt, interrogent. Adquirite vobis, Dilectissimi, thesaurum cælestem, mundi hujus postpositis vanitatibus, attendentes & valde timentes quoddam exemplum horribile, quod quidam homo sanctus in excessu mentis positus vidit, & audivit de quadam anima de Ægypto exeunte: & contra corpus suum contendente. Erat enim homo iste, de cujus anima sit ad præsens mentio, corpore fecundus valde, & temporalium stipatus plurimùm: & in tali corporis & rerum prosperitate positus nihil aliud cogitabat, nisi cuncta quæ poterat perficere mala, nec quidquam de animæ suæ salute tractans, totus vixit in peccatis. Accidit ut infirmitate laborans, morti appropinquaret. Et ecce spiritus illius ad ostium corporis pulsans terrore ac mærore permaximè concussus admodum exire tardabat; quia diabolus ante se præparatos videbat, ac inter se mussitare dicentes, Quomodo tardatur? Cur fit hoc? Quare facit tot moras? festinemus, forsitan Michael cum sociis suis oppriment nos, ac animam illam nobis tollent, quam per multos annos vinculis nostris constrinximus. Tunc unus ex diabolis respondens dixit, Nolite timere, nostra est: ego opera ejus scio, ego semper cum illo diebus ac noctibus fui. Hæc illa anima misere audiens dixit, Heu mihi, quare umquam nata sui aut creata? Væ mihi, quare umquam in hoc corpus intravi? Væ mihi, quod umquam in isto pessimo carcere carnis extiti! Væ tibi corpus miserum, quare alienas rapuisti pecunias? Tu facultates pauperum & substantias eorum in domum tuam congregasti. Tu cibariis delicatis te nutriebas, & ego salutem nostram esuriebam. Tu vinum bibebas saporosum, & ego fontem vitæ sitiebam. Tu te pretiosis decorasti vestibus, me nuda existente virtutibus. Tu quidem fecundum eras, & ego macra, tu rubicundum, & ego pallida; tu hilare, & ego mœsta. Tu ridebas, & ego flebam; tu gaudebas, & ego dolebam. Tu semper mihi contraria egisti, modò esca vermium & putredo ac pulvis. Requiesces per modicum tempus in terra, & posteà mecum in infernum deduceris: tormenta sicut & ego passurum æterna. His dictis, corpus sudare cœpit, ac spiritum reddere. Tunc ille diabolus angelis satanæ, qui non in bono, sed in malo custos & instinctor ejus perstitit, eam apprehendens dixit, Nolite socii, nolite moras facere, sed tridentes acutissimos apprehendite, & cum dolore in oculos ejus figite: quidquid enim vidit sive pulcrum sive turpe, totum concupivit. Pungite os ejus: quia omnia quæ desideravit, sive in comedendo sive bibendo vel etiam loquendo, justis vel injustis numquam pepercit. Pungite & cor ejus dolorosum & falsum, in quo nec pietas nec misericordia nec caritas nec bonitas fuit. Pungite etiam manus ejus rapaces, quæ ad furtum, latrocinium & rapinam promtæ, & ad opera pietatis tardæ fuerunt. Insuper & pedes ejus, qui ad omnem viam malam veloces extiterunt. Tunc illam miseram animam de corpore ejectam sic membratim punientes, levaverunt super alas suas nigras, tenebrosas & vespertilioneas, ad infernum ipsam deducentes. Et dum sic in itinere esset, vidit anima illa claritatem magnam, & dixit, Ubi, vel quid est illa claritas? Responderunt dæmones dicentes, Non agnoscis patriam unde exivisti, quando in hanc peregrinationem venisti? Tu quondam renunciasti pompis nostris, & per baptismum ac signum crucis nos expulisti. Audisti Prophetas & Apostolos, audisti etiam sacerdotes & [a] Curatos tuos, qui non cessabant tibi viam vitæ prædicare, & nomen Salvatoris tui laudare. Cor autem tuum à doctrinis eorum longè erat. Modò transis juxta patriam illam unde prima venisti, non tamen ibi divertes, nec venies. Choros Angelorum audis, non ad tuam consolationem, sed ad tuam perpetuam desolationem. Claritatem sanctorum videbis, nec tamen ibi habitabis, quemadmodum & nos non facimus, qui de paradiso ejecti sumus: & sicut fuimus ac sumus in perditione, sic & tu nobiscum eris. Usque modò fuisti in peregrinatione, nunc morraberis nobiscum in damnatione, in qua multos habemus socios. Tunc cœpit illa misera anima cum dolore & fletu ac gemitu ingenti dicere, Heu me miseram, quòd umquam creata sui ac nata, seu in hoc corpus maculatum posita! Heu mihi, quòd in ista damnatione posita claritatem æternam perdidi, ex qua olim sine macula exivi. Modò video spatiosam viam, quæ ducit ad patriam, non tamen perambulabo eam. Tunc perduxerunt eam inimici sic flentem & gementem ad perditionis portam, ubi diabolus ad recipiendum eam præparatus erat in similitudine draconis, & aperiens fauces suas fœtidissimas, ac glutiens eam revomuit in calidissimum locum igneum, ubi sui consimiles exspectant judicium. Hoc exemplo, Dilectissimi, edocti ac admoniti, ut aliorum fera vulnera nobis sint medicamenta certa, vitam nostram hìc dum valemus in melius emendemus, carnalia abdicantes, spiritalia sectantes: ut sic lætanter ex hoc corpusculo egredientes dicere possimus, Adhæsit anima mea post te; quia caro mea castigata pro te Deus meus. Ob hoc, mi Domine, me suscipiat dextera tua. Quod nobis concedere dignetur qui salvat omnes sperantes in se, ac vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

* Sermonum priorum fidem supra.

a Nota.

* SERMO LXX.

QUANTA sit veræ humilitatis virtus, Fratres, facilè ex verbis Domini cognoscitur &c.

[u] SERMO LXXI.

LEGITUR in litteris divinitus inspiratis dictum, Fili, ne tardes converti ad Dominum &c.

[x] SERMO LXXII.

MORS autem vera quam * timent homines, est separatio animæ à Deo. Et plerumque cùm timent homines mortem istam &c.

[y] SERMO LXXIII.

De illo qui iram diu in pectore retinet, & non vult humiliari.

OMNIS homo qui vult de inimico suo vindicari, provocat in se vindictam Dei. Sed hoc facite, Fratres, quod dicit Apostolus, *Nulli malum pro malo reddentes.* Hoc est enim [a] vinci de bono malum. Quando enim vindicari vis, sine dubio vincere vis: vide ne dum vis hominem vincere, ab ira vincaris. Quia læsit, vis & tu lædere: quia nocuit, vis & tu nocere; & ut tu vincas ampliùs, magis quàm ille nocuit. Quomodo vincis malum in malo? Non hoc dixit Apostolus, non hoc audisti. Ergo *noli vinci à malo*, audisti. Et forsitan respondebis, Hoc & ego volo. Sed nemo me vincit. Dixit namque Apostolus, *Vince in bono malum.* Hoc est [b] enim, qui te læsit suâ iracundiâ, tu illum vince tuâ patientiâ. Qui te læsit suâ avaritiâ, vince illum tuâ misericordiâ. Ecce qui te suâ avaritiâ exspoliavit, ecce eget, ecce esurit; vindicate, inimicus tuus est. Sed si esurit, ciba illum: si sitit, potum da illi. *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.* Si hoc cogitas quasi ad malitiam nos hortatus est, tamquam dixerit, ut plus ei noceas, ut carbones congeras super caput ejus. Si hoc cogitas, in malo eis vincere malum, & ipsam eleemosynam ut facias, amore vindictæ vis facere. Sed dicis, quid est, *Carbones ignis congeres super caput ejus.* Carbones ignis sunt, in quibus uritur ut pœniteat illum contra te inimicitias habuisse. Homo es, homo est. lædere voluit, lædere vis? Ecce duo maliestis. Quomodo ergo dicis, & ego odi malum, qui auges numerum malorum? Vis vincere inimicum tuum, attende te interiùs, & vide, ne ibi habeas quem vincere debeas. Et dum ista consideraveris, dices tibi, Homo est qui me læsit: rogem pro illo Dominum ut pœniteat eum. Et si ita feceris, & inimicum perdidisti, & amicum adquisisti, dum ille si læsit, ex malo orationibus tuis factus est bonus. Nec defendi ante Dominum [c] servi inverecunda festinatione properemus, ut cùm dies ille vindictæ advenerit, non cum impiis & peccatoribus puniamur, sed cum justis & Deum timentibus honoremus in sæcula sæculorum. Amen.

[z] SERMO LXXIV.

FRATRES carissimi, quod audivimus dici ut sursum corda habeamus, spes fit, ut de illa futura vita cogitemus &c.

* SERMO LXXV.

AUDITE itaque qui estis in populo, & stulti aliquando sapite, accedite ad sepulturam mortuorum, & videte exempla viventium &c.

* SERMO LXXVI.

De cogitationibus.

PRIMUM quidem cogitationibus malis repugnandum est, ut cùm aliquid carnale aut sordidum suggesserit adversarius, priùs quàm languat mentem & sauciet, sagitta deleatur, & evacuetur. Solet enim tristitiam afferre, & dubitationes de proposito, & desperationem bonorum adspirare, & varias cupiditates ingerere, & omnes omnino sagittas acuere, ut sicut in decimo Psalmo scriptum est, *Ut sagittent in occulto rectos corde.* Tu ergo mox ut coeperit, geminato suspirio ad Dominum mente conversâ, ne permittas accedere consilium, quod sensum possit inquinare. Sicut enim vestimentum candidum, cùm fuerit sanguine adspersum, si mox fuerit lotum, candorem suum recipit; si autem insederit & inveteraverit macula, vix lavatur: sic & mens humana, si surgentem cogitationem mox deleverit, potest suum retinere candorem; si autem diutiùs residere permiserit, ei cum magno labore purgatur. Hæc est autem prima victoria secreti certaminis nostri, quod Dominus exspectat & Angeli, cùm cogitationibus malis mens humana fideliter occurrit, & bonis rationibus malos superat cogitatus. Hinc laus nascitur, hinc crescit gloria. sicut Apostolus ait: *Cùm venerit,* inquit, *Dominus, illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordis; & tunc laus erit unicuique à Deo.* Manifestum est enim apud fideliores, quia non solum de factis, sed etiam de cogitatis, aut laus aut vituperatio à Deo judice tribuatur. Item quòd inviti patimur cogitationes frequenter, non nos lateat, Fratres, quòd maligni frequenter cogitationes sustinemus. Quando autem ita fit, de Apostolo discimus dicente, *Non quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio:* & *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati.* Et re vera unum propriumque studium est satanæ, humanam mentem pravis gravare consiliis. Si quidem hanc injuriam ab exordio sortiti sumus, ut nos serpentis caput observemus, ille autem nostrum calcaneum; utique non nostrorum pedum sed mentis observet; ut si quomodo possit currentem ad cælestia animam morsu suo ad terrestria detinere. Adversùs has ergo obscuritates malorum ut sinceris mentibus vivere possimus, cordis oculi bene curandi sunt. Et ut vincemus, arma nobis sunt valde necessaria. *Arma*, inquit, *militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, malorum consilia destruentes.* Amen.

FINIS.

Margin notes:

* Est ex Alcuini lib. de virtutibus & vitiis cap. 10. & 11.
[u] Est eod. Alcuini libro caput 12. Eccli. 5. 8.
[x] Descriptum ex Enarrat. in Psal. 48. Serm. 2. à num. 2. ad 5.
* Leg. non timent.
[y] Fragmentum est ab Augustino genuino non abhorrens. Exstat in Supplem. Vignerii p. 2. Ser. 27.
[a] Apud Vign. vincere.
[b] Vign. enim qui.
Rom. 12. 20.
[c] Apud Vign. sui.
[z] Fragmentum est Ser. 395. Tom. 5.
[u] Idem est ac superior Sermo 75. solo dumtaxat exordio brevior.
* In Remigiano MS. ann. circiter 700. Augustino tribuitur.
Psal. 10. 3.
1. Cor. 4. 5.
Rom. 7. 15.
Ibid. 23.
2. Cor. 10. 4.

INDEX
IN SEXTUM TOMUM
OPERUM S. AUGUSTINI.

A.

D.

I

L

M

N

O.

P.

SCRIPTURÆ LOCA
QUÆ EXPLICANTUR.

&